Index Capitum huius Operis.

Comment. Epistolæ S. Pauli ad Romanos.

AD NATVRALEM ET CHRISTIANAM PHILOSOPHIAM, MAXIME VERO AD SCHOlasticam (quam vocant) Theologiam, Institutiones, sacrarum literarum vniuersaliúmque conciliorũ authoritate, necnon Doctorum Ecclesiasticorũ, præsertim D. Thomæ Aquinatis eruditione confirmatæ: Ecclesiastis omnibúsque animarũ curam gerentibus admodùm necessariæ: Opera atque industria eruditissimi viri F. Ioannis Viguerij Granatensis, apud Tholosam prædicatorum ordini adscripti, sacræ Theologiæ doctoris ac professoris in eiusdem ciuitatis academia.

Es de la libreria comun De San Juan De Sevi[lla]

Institutiones Theologicæ M. Ioan. Viguerij, Tholosani, cum triplici indice, recognitione, emendatione, ac plurimis additionibus proxima pagina visendis, vt iam nouum opus appareat.

His annecti curauimus eiusdem Viguerij commentaria antea nunquam excussa, in D. Pauli epistolam ad Romanos, in quibus omnes fere hæreses nostri temporis confutat, vt nihil breuius neque clarius in illas scribi possit.

Titulos recens additos proxima pagina docebit.

No tiene que expurgar este libro por el expurgatorio deste año de 1640

Cum priuilegio Regis.

PARISIIS,

Væneunt apud Claudium Fremy, sub intersignio Sancti Martini, in via Iacobæa.

1559.

SEQVVNTVR TITVLI RECENS ADDITI.

EXTRACTVM A REGISTRO SACRÆ FACVLTATIS THEOLOGIÆ IN VNIVERSITATE PARIENSI.

ANNO Domini milleſimo quingenteſimo quadrageſimo nono die vltima menſis Iulij fuit ſacra theologiæ facultas cōgregata apud collegium Sorbonæ, ad audiendam relationem magiſtrorum noſtrorum, qui viſitauerunt & examinauerunt tredecim codices ex libro fratris Ioannis Viguerij cōpoſito, & intitulato, Ad naturalem & Chriſtianam philoſophiam, Maximè verò ad ſcholaſticā (quam vocant) Theologiam Inſtitutiones, ſacrarum literarum vniuerſaliúmque conciliorum authoritate, Necnon doctorum Eccleſiaſticorum, præſertim D. Thomæ Aquinatis eruditione confirmatæ: Eccleſiaſtis omnibuſque animarum curam gerentibus admodum neceſſariæ: opera atque induſtria eruditiſsimi viri fratri Ioannis Viguerij Granatenſis, apud Tholoſam prædicatorum ordini adſcripti, ſacræ theologiæ doctoris ac profeſſoris in eiuſdem ciuitatis academia. Sacra theologiæ facultas non impedit quin prędictus liber imprimatur.

De mandato dominorum Decani & magiſtrorum noſtrorum ſacræ facultatis theologiæ in vniuerſitate Pariſienſi. Sic ſignatum, FOVRNIER.

EXTRAIT DV PRIVILEGE DV ROY.

PAR grace & Priuilege du Roy eſt permis à Claude Fremy marchant libraire enl'uniuerſité de Paris, de imprimer ou faire imprimer vne fois ou pluſieurs, vn liure intitulé: Ad Naturalem & Chriſtianam Philoſophiam (quam vocant) Theologiam Inſtitutiones, Necnon triplici indice, recognitione, emendatione, ac plurimis additionibus, cum commentariis in epiſtolam ad Romanos. *Le tout cōpoſé par frere Iean Viguerius docteur en Theologie à Tholouze. Et faict deffenſe ledict Seigneur à tous autres libraires, imprimeurs, ou autres, de quelque qualité qu'ilz ſoyent, d'imprimer ou faire imprimer, vendre ou diſtribuer en ces pais, terres & ſeigneuries autres que ceulx qu'aura imprimé ou faict imprimer ledict Fremy, ſur les peines contenues eſdictes lettres. Et ce iuſques au temps & terme de dix ans à compter du iour & datte qui ſeront paracheuez d'imprimer: Comme plus à plain eſt contenu par lettres ſur ce données à Paris le dixieſme Septembre, mil cinq cens cinquante ſept, ſignees*

Par le Roy maiſtre Françoys Lallemant preſent. De lomenye,
Et ſellé du grand ſeau dudict Seigneur à ſimple queue de cire iaulne.

Ioannes Viguerius Granatensis, Theologus,

AMPLISSIMO DECVRIONVM ORDINI

Reipublicæ Granatensis, Ciuibúsque suis vniuersis, gratiam, pacem, & salutem.

MIhi semper, magnifici patres, sapientißimiq; viri, placuit illud Platonis ad Architam Tarentinum, vnumquemque nostrum non sibi duntaxat, verùmetiam patriæ, parentibus, ac amicis cæteris esse natum. Vnde cùm diu multúmque cogitassem, qua ratione possem apud vos ciues meos, amplißimósq; patres, id testari: vnum hoc succurrebat, posse me in qua essem versatus disciplina, ex ea aliquid promere, quod posset esse multis non ingratum: sed tamen quod vestra ista luce, splendore isto vestro planè indignum videretur. Itaque anceps hic hærebã, variásq; in partes animus trahebatur noster. Huc studio patriæ, parentibus, amicísque ac conterraneis meis gratificandi: aliò pudore quodã ac nostræ imbecillitatis cõscientia nos vocãte. Nec vnquàm (mihi credite) in animũ induxissem quicquam ad vos ex hac nostra officina mittere, nisi me duo ad id supra modum impulissent. Primùm cõsiderabam maximã esse vestrã prudentiam, pietatẽ, humanitatem: & displicere posse nihil, quod animo pio & syncero in Ecclesiæ dei gazophilacium inferretur. Deinde non parum nos huius seculi mouebat infelicitas: quo vix dici queat, quàm immensa sint, eáque innumerabilia volumina: ex quibus tamen semper discatur, sed nunquàm ad finem perueniatur sciẽtiæ. Id quod nos perpetuo habuit peßime, illustrißimi patres, animumq; nostrũ multoties excitauit: vt si tandem posset malo isti nimis communi iri obuiam, quod in nobis esset præstaremus. Quare cùm animaduerterem multos quidẽ libros ab optimis quibusque eruditißimísque viris de rebus diuinis esse conscriptos: sed qui mole sua, prolixitate, opinionum in his adductarum varietate, sæpe etiam contrariis pugnantibus obscurißimísque disputationum meandris, ægrè possent à quouis tractari, intelligi, expendi, imò verò nec perlegi quidem, nisi maxima capitis vertigine, & grauißimo ætatis non dicam teneræ, sed senilis dispendio: Tentandum putaui, quid in hac parte nostræ possent vires. Periißentne mihi tot & tanti in rem literariã, præsertim autem in Christianam philosophiam impensi labores? Quod ipsum aggressurus nolui committere, vt ad quas scyllas multos fecisse naufragium cernerem, ad eas nauis nostra allideretur. Igitur certißimi recentiorum lapsum non aliunde quàm ab ignoratione Dialecticorum, physicorum, metaphysicorum, moralium, & aliarum id genus disciplinarum esse profectum: quantum in nobis fuit, studuimus ne quæ futuro theologo existimaremus necessaria fore aut vtilia, eorum hic aliquid desiderari merito posset. Sed locum hunc prætermittere non possum, Christiani patres, sine maximo dolore, dum reputo quàm intrepide omnes, quàm illotis (vt aiunt) manibus sacras scriptiones hodie attrectent. Dicas rem esse tenuem, facilem, expositam omnibus, non Metaphysice, non physice, non ethice, non denique dialectice imbuti, ad diuinorum oraculorum accedunt interpretationem. Diui Pauli epistolas, ipsi D. Petro apostolorum choryphæo abstrusißimas, sic tractant, in eas sic commentantur, meditãtur, scribunt: vt bellos illos scriptores dicas interim vsque ad tertium cælum raptos, ab ore ipsißimi authoris enarrationem obscuriorum locorum excepisse. Nec sat habent miseri illi tenebriones præbere

ſe diabolo ludificandos, niſi etiam ſuis præſtigiis & eſcis verborum alios nitantur in ſuos laqueos pellicere. Non ſartores, non cerdones, non calligarios, nõ veſtiarios, & cæteros id genus, ad verſanda, hoc eſt prophananda cæleſtis philoſophiæ myſteria: ſed & agricolas, & bubulcos, opiliones, ac ipſos denique ſuarios, ad turbãdos fontes limpidiſſimos inuitant. Quæ dei optimi maximi benignitas per ſpiritum ſanctum in ſanctiſſimas puriſſimáſque aliquot ſelectorum mentes infudit, ea vt triuialia in omnes omniũ linguas transfundenda, omni idiomate legenda, interpretanda, atque explicanda, cõfidenter aſſeuerant. Quid plura? idiotis quibuſuis ac mulierculis interpretandi tribuunt prouinciam, adeò vt quãuis, ipſo D. Hiero. authore, in republica bene conſtituta quod medicorum eſt promittant medici, tractentq; fabrilia fabri: ſolum tamen prophetias, legem, ac euangeliũ declarandi munus ſit, quod ſibi paſſim vendicant omnes. Hoc garrula anus, hoc delirus ſenex, hoc ſutor, hoc lanificus, hoc ruſticiſſimi quique inuadũt ac temerant. de ſacris ad ſtiuas diſſeritur, loci non intellecti adducuntur. Quidquid ſuggerente diabolo in mentem venerit, lex dei exiſtimatur. Adde quòd diſertuli illi, ex quibus hi ſua hauſere, ſibi miris modis blandiuntur: dum cõpoſita ad hoc ipſum oratione nouos intellectus in ſacris proferunt. Quaſi verò res magna ſit, graue dicendi genus & non abiectiſſimum, quãtumuis clara theologiæ axiomata in ſuum ſenſum torquere. Proh Dei optimi maximi fidem! Hinc errores, hinc ſchiſmata, hinc hæreſes, & pugnantia ſecum dogmata, hinc ferox & indomita caro ad omnia facinora petulanter erumpit. Hinc fides, hinc pietas exulat, diuinus cultus ſpernitur. Quæ fuerunt certa, ſtabilia, fixa, dubitantur, ruunt, euelluntur. Iuſta ac recta omnia cõcutiuntur: vt iam pleroſque naturali & ſuper nos ſignato lumine deſtitutos, videas ſine lege, ſyndereſi, conſcientia, ac (vt vno verbo dicam) ſine deo lucianorum more ferri, peſſimas quáſque ſectas renouantes & gigantum æmulos deo ipſi indicentes bellum. Quæ mõſtra omnia non aliunde piorum doctorúmque iudicio cenſenda ſunt prodire, quàm ex liberalium diſciplinarum inſcitia & neglectu. Sanè fieri omnino non poteſt, vt quis earum ignarus, falſum à vero, obliquum à recto, malum à bono, impurum à puro, ſanctũ ab immũdo diſcernere vllo modo poſſit. Cui morbo ipſe pro mea parte occurrere cauſſámque eius ſerpentem cupiens præſcindere: En vobis, prudentiſſimi patres, ciuéſque mei chariſſimi, Inſtitutiones ad omnes liberales diſciplinas non minimum familiares offero, & Chriſtianæ fidei rudimenta quæ hominem ad ſuiipſius ac dei eloquiorumq; eius rectam notitiam & ſine ambagibus perducant. Quæ omnia ita congeſſi, vt reſecatis opinionibus, probleumatibus admiſſis nullis, nil non ex ſacris bibliis ac ſanctorum orthodoxorumq; patrum monumentis compilarim. Idq; hunc in finem me feciſſe velim exiſtimetis, vt iis inſtructus generoſus animus, diuinorũ ſermonum intellectũ cõſequi, hæreticorum tela retorquere, ceteróſque tuto & ſine vllo erroris periculo docere valeat & moderari. Hæc vnuſquiſque meditetur, hæc amplectatur, ſecundũ hæc viuat, ſentiet opinor, non ab inſtituto fine nos procul abfuiſſe. Atque hoc quicquid eſt operis, venerandi patres, vniuerſiq; ciues mei, vobis ab eo dicatum putetis, qui etſi veſtri nominis ſtudioſiſſimus, & cupiat hic liberos veſtros inſtitui, excoli, exornari. Idq; vt cum immenſæ iſti apud vos annonæ, granorum, cæterorúmque temporaliũ bonorũ fertilitati, ſpiritualium bonorũ prouentus reſpondeat. tum vt illi ab huius ſeculi fluctuantibus erroribus immunes, & conſtantee in fide, & actuoſi bonis operibus permaneãt. Hácque ratione vitam illam æternam omnes nos aſſequamur, per Chriſtum ſeruatorem, cui benedictio, honor, ac poteſtas in omne æuum. Valete, ac proſperè agite.

Lectori Christiano Salutem.

EN habes, Christiane lector, immensos nostros labores, iamdiu iis qui solidam illam ac verè catholicā D. Thomæ Aquinatis Christianam philosophiam amplectuntur desideratißimos. Habes, inquam, omnium eorum quæ magnus ille diuinúsque vir, theologis voluit esse in manu, Epitomen seu manualem quendam. Certè quæ ab eo fusè obscuréque pro temporis ratione, ac hominis eruditione incredibili disputata sunt, eorum hic inuenies prætermissum nihil. Clarius omnia, familiarius, compendiosè magis, sed alio atque ille stylo & huic nostro seculo familiariori magis, præstare studuimus. Nec eas solùm velim hic à nobis expectari, quas nos Institutiones vocamus. Sanè cùm sacrum D. Tho. corpus in nostro Tholesano cœnobio conditū sit, pro eo amplius nos teneri sentiebamus. Curauimúsque sedulò ne quod in sua illa absolutißima summa diuiniori commentatione disseruit atque resoluit, eorum hic, sed potißimum quæ in scholis controuertuntur, prætermitteretur aliquid: Atque labores hos nostros vel vno hoc nomine putem satis iri commēdatum, quòd catholicæ fidei ecclesiasticorúmque placitorū plena sint omnia. Quæ corrogatis ad hoc ipsum ex omni sacrarum literarum penu, tum grauibus locis, tum rationibus validißimis sustinere nullo negocio ac tueri cuiuis videri merito poßimus: reiectis etiam ecclesiomastigum thecnis, & machinis, quibus ecclesiam Dei nituntur euertere, retusis ac omnino dißipatis. Quid multa? Ausim hic, modestè tamen & sine vlla animi elatione, polliceri, quæ ab aliis Christi gregem solicitè tuentibus fusißimè tam theologicis quàm ethicis tractatibus sunt dissertata, eorum fere hic desiderari nihil: adeò vt huius nostri manualis percepto ordine sanè methodico, ac propterea longè facillimo, indice nullo (quanquàm & indicem, ad quem vbi voles recurras, adiunximus) statim in manu omnia habeas: eáque non controuersa, non disputanda, non agitanda: sed explicata, probata, indubitata. De ordine igitur hoc loco non temere (vt nobis videmur) dicendū putauimus. Itaq; scito nos ab anima, vt quæ sit certioris & iucūdæ magis cognitionis: itémque cùm ad hominis tum ad dei notitiam, eiúsque mysteria cognoscenda plurimū conducat exorsos: eius substantiam, facultates, actiones, habitus, affectiones, quæq; illi accidant omnia ea exposuisse ratione, vt vegetatiua primum, sensitiua alterum, tertium rationalis sibi locum vendicet. Huius postremæ partis tres fecimus, intellectum agētem, poßibilem, & voluntatē. Ex quarū actionibus speculatiui & morales habitus, iíque tam boni quàm mali, virtutes nimirum & vitia proficiscuntur. Quæ omnia ea prosequimur serie, ea tractamus diligentia, vt neque virtus, neque vitium poßit vllum dari, quod non sit in suo quoque loco commodißimè descriptum. Neque verò quæ in hominis industria positæ sunt virtutes, eas solas sumus prosecuti: sanè & quas græci θεοπνεύστας appellant spiritussancti numine inspiratas, omniáque eius dona & charismata oratione studuimus aliqua ex parte complecti. Et quia per hæc ad beatitudinē veluti manuducimur, de vtraque beatitudine, essentiali simul & accidentali, animæ & corporis: necnon de eius dotibus & aureolis abunde multa attexuimus. Hæc sequuntur leges, Naturalis, Diuina positiua, humana, peccati, & membrorum. Sub diuina veterem & nouam siue Euangelicam. Earum quæ ad mores, iudicia, & ceremonias spectant præcepta. Item sacramenta, sacramentaliáque omnia, & vim energiamque

eorum. Nec minus diuinarum personarum processiones, Trinitatem, & indiuisam vnitatem, essentialia, attributa, notiones, proprietates personales. Necnon diuini verbi incarnationem, humani generis redemptionem, ac denique certam in Christo resurrectionem, non oscitanter (aut prorsus noster nos fallit labor) sumus consectati. Nouissimo loco de nouissimis, hoc est de Antichristo perditionis filio, postremo iudicio, vltima bonorum & malorum mercede, & cæteris id genus, quod in Enchiridion visum dictu est optimum, diximus. Atque ita omnia enarrauimus, vt adductis ex quibus deprompta sint locis, possis (si cuiusuis loci ampliorem commentationem desideres) eam ex authoribus ipsis petere. Neque interim quis miretur Enchiridiõ à nobis dici, quod ad iusti voluminis assurgit magnitudinem. Is velim sic cogitet hic non in vnam solùm rethoricen, non in physicam, aut aliquam aliam philosophiæ partem: sed & omnes totius philosophiæ partes, ac in supremum illum omnium doctrinarũ colophonẽ Theologiam tradi institutiones. Siquidem facturi rerum Christianarũ interpretationem, necessariò præfanda quædam duximus, quæ ab ipsis philosophiæ principiis existimauimus repetenda: tum quòd videretur nephas, præfatione nulla facta, tantam rem aggredi: tum quòd omnibus in rebus animaduerto id esse perfectũ, quod ex omnibus suis partibus constat. Itaque de vi dialectica, & metaphysices, quæ viderentur satis alioquin obscurius à cæteris & intrincatius scripta, sumus præfati. Quæ si noris, aut si fortè minus te iis oblectes: per me tibi licebit ad cætera progredi, ex quibus solidiorem animæ cibum, sanam, syncerã, ac omnino cælestem Philosophiam haurire poteris. Nec te pigebit operæ (vt spero) in versando hoc labore nostro collocatæ. Eo perlecto ausimus asseuerare, non D. Thomã duntaxat, sed & omnia in sacris tibi fore magis familiaria & tempore non ita multo inter præstantissimos quosque theologos te iri numeratum. Quare adesto alacriter, nocturna diurnáque manu versato. Senties te murum factum æneum ad hæreticorum machinas refellendas. Istos impudentissimos ecclesiomastigas confutare nullius tibi negocij videbitur. Quæ in ecclesiaste, consolatore, confessore, monitore, Episcopo, presbytero, cardinali, & cæteris ecclesiasticæ hierarchiæ ordinibus, officiis, ac statibus omnibus requiruntur, ea tibi erunt in numerato: vt iam nõ cogaris tot & tantis onerari voluminibus: sed vnus hic manualis tibi facere queat satis. Bene vale Christiane lector. Sunt in manibus nostris in D. Paulum alia non pauca: quæ, si hæc à te senserimus non contemni, breui accipies faciemus. Iterum Vale.

EORUM QUÆ APUD HÆRETICOS SUNT IN CONTROVERSIA, simúlque Ecclesiasticarum assertionum Index.

EORUM QUÆ AD INTELLIGENTIAM ET DECLARATIONEM Euangeliorum Quadragesimalium (quæ leguntur secundum ordinem Prædicatorum) Ecclesiastis subseruiunt, Index.

tractari de impugnatione dæmonum,cur eam permittat deus.de his fo.31. A.& deinceps. & fo. 29. & super illo verbo, Vade retro satanas,de familiaritate cum demonibus non habenda.fo.30.ante A.& fo.77.A.

Feria.2.dominicæ primæ.

De iudicio generali,Cur illud ordinauerit deus, de vniuersali citatione,de loco iudicij,de ministris cōgregationis. fo.288. A. vsque ad fo. 290. de tempore. fo. 290. C. de hora. folio 295. & an citatio & resurrectio reperiet aliquos in hac vita mortali. folio 294. & sequen.

Feria.3.dominicæ primæ.

Quia eo die legitur euangelium de eiectione vendentium,quæ historia recitatur feria. 2. dominicæ. 4. ideo fieri poterit prosecutio materiæ iudicij generalis, de diuersa situatione, de singulari discusione, de sententia bonorum & malorum, & eius executione, vt habetur fo.296.C.vsque ad finem libri.

Feria.4.dominicæ primæ.

Super illis verbis, Volumus à te signum videre, potest tractari materia de miraculis, quid sit miraculum, & quomodo possit discerni verum à falso, ac quomodo deus operetur in miraculis ad tactum reliquiarum & sudariorum sanctorum fo.103. B.& deinceps.

Feria.5.dominicæ primæ.

Super illis verbis, Qui facit peccatum &c. potest tractari materia de libero arbitrio quid, & an sit, ac in quo consistat, & an sit cum peccato mortali, & de seruitute & libertate peccati & iustitiæ, vt habetur folio 34. A.& deinceps.

Feria.6.dominicæ primæ.

Super illis verbis, A quacunque detinebatur infirmitate, quia piscina figurabat sacramentum baptismi, poterit tractari de sacramento baptismi & eius materia,forma,necessitate,iteratione,ac effectibus:necnon de baptismo paruulorum.prout habetur folio 160. C. & deinceps.

Sabbato dominicæ primæ.

De transfiguratione quæ significabat gloriam animæ & corporis, poterit tractari materia de beatitudine essentiali,accidentali,dotibus corporis,& aureolis. de quibus fo.140.C.& deinceps.

Dominica.2.

Super illis verbis Miserere mei domine fili Dauid &c.potest tractari materia de contritione, & de tempore ac effectu illius, prout habetur. folio 187. &. 188.

Feria.2.dominicæ secundæ.

Super illis verbis,In peccato vestro moriemini,quæri potest an omnes morientes in peccato, damnentur. & tandem descendere ad peccata venialia & purgatorium,an & vbi sit: & quas pœnas patiantur ibi animæ,& quibus modis possunt liberari. folio 196. D. & fo.197. A.& deinceps.

Feria.3.dominicæ secundæ.

Super illis verbis, Super cathedram Moysi, potest tractari materia de potestate successorum D. Petri, & Apostolorum.fo.233. D. Declarationem illorum verborum,nolite vocari Rabi,habes fo.243. C.circa finé.

Feria.4.dominicæ secundæ.

Super illis verbis, Assumpsit duodecim discipulos suos secreto, &c. potest tractari materia de sigillo secreti & cōfessionis,ꝑut habetur f.193. C.& deinceps.

Et super illis verbis, Dic vt sedeant, potest tractari materia de ambitione. fo.87.A. & fo. 238. vbi etiam tractatur de pluralitate beneficiorum.

Feria.5.dominicæ secundæ.

Super illis verbis, Sepultus est in inferno,potest tractari materia de receptaculis animarum, de limbo patrum, inferno, ac pœnis damnatorum ante iudicium & post,prout habetur folio 197. A. & folio 200. A.& sequen.

Feria.6.dominicæ secundæ.

Super illis verbis, Hic est hæres, &c.potest tractari materia de cognitione hæredis,& de ingratitudine,de qua fo.81.E.

Sabbato dominicæ secundę.

Super illis verbis, Quanti mercenarij, &c. potest tractari quomodo contritio procedens à timore seruili,est bona. fo.139. A. Item de gradibus pœnitentiæ & quomodo comprehendat sex actus.fo.184.A.

Dominica.3.quadragesimæ.

Super illis verbis, Et illud erat mutum, potest tractari materia confessionis,de eius quiditate,necessitate,effectibus,& cōditionibus. fo.189.A. & sequen.C.

Feria.2.dominicæ tertiæ.

Super illo verbo, Nemo propheta, &c.potest tractari materia de prophetia,quid sit, & qui dicātur ꝓphetæ,& quæ requirātur ad prophetam, & quomodo dicens se prophetam probare debet, & de discretione verorum prophetarū à falsis,ac etiam de honore prophetis exhibendo. de his. folio 101. A. & deinceps. Item an Christus fuerit propheta. folio 275.C.

Feria.3.dominicæ tertiæ.

Super illis verbis,Si peccauerit, &c. poterit tractari materia de correctione fraterna, & de triplici ei⁹ processu,ac de monitionibus generalibus, & de his qui in illis non comprehenduntur,prout habetur fo. 129. & 130.&c.& deinceps.

Super illis verbis,Sicut Ethnicus & Publicanus,potest tractari de excommunicatione & eius effectibus. fo.210.A.& 111.&c.C.

Feria.4.dominicæ tertiæ.

Super illis verbis,Honora patrem tuum, &c. potest tractari de cura parentum erga filios,& de honore parentum,vt habetur. folio 80.

Feria.5.dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Socrus autem Simonis,potest tractari materia de cęlibatu sacerdotum, prout habetur 221.222.& sequen.

Feria.6.dominicæ tertiæ.

Super illis verbis, Veri adoratores,&c.potest tractari materia de triplici adoratione,prout habetur fo.67. 70.B.per totum Cap.

Sabbato dominicæ tertiæ.

Super illis verbis. Adducunt,&c.potest tractari materia de adulterio. fo.95.B.

Dominica.4.quadragesimę.

Super refectione absque vino,poterit tractari de sobrietate & ebrietate.fo.94. A.& de communione sub specie panis duntaxat,vt habetur fo.170.

Feria.2.dominicæ quartæ.

Super illis verbis, Eiecit ementes.&c. potest tractari de mercatoribus spiritualibus,siue de simoniacis, ꝑut habetur fo.78. C.& deinceps. Itē de fraudulētia mercatorum temporalium, prout habetur. fo.63.

Feria.3.dominicæ quartæ.

Super illo verbo, Mea doctrina, &c. potest tractari de multi-

INDICIS EORVM QVÆ TRActari possunt in concionibus quadragesimalibus finis.

A

Anni-

D.

E

F

G

++

L

N

INDICIS ALPHABETICI FINIS.

QVVM ad Hominis & Dei, cæterarúmque rerum ac disciplinarum agnitionem, & ad Theologiæ, omniúmque partium Philosophiæ aditum (quò nostræ hæ spectant Institutiones) animæ rationalis notitia iucundior & certior sit, adeóque necessaria, vt ea postposita, nemo præmissorum posit assequi cognitionem, eam ob rem ab animæ definitione exordimur.

DE ANIMA. CAP. I.

ANima (secundum Philosophum in secundo de Anima) est actus primus substantialis corporis physici organici, potentia vitam habentis.

Ver. 1. **DE ACTV.**

A PRo huius definitionis clariori intelligentia, sciendũ est primò, Quòd actus accipitur dupliciter. Vno modo pro operatione potentiæ vel suppositi: & talis actus & operatio, siue sit immanẽs (hoc est subiectiuè existens in potentia, vt visio) siue transiens in exteriorem materiam, vt calefactio, est accidens. Et sic accipiendo actum, dicimus potentiã naturalem & habitum ordinari ad actum, hoc est ad operationem. Et hoc modo nõ accipitur actus in prædicta definitione: quum anima sit substãtia, & ens per se, ac permanens, hoc est habens totum suum esse simul & nõ succeßiuè, hoc est acquirens partem post partem, vt motus & operatio transiens. Operatio verò siue transiens, siue immanens est in alio subiectiue, & nõ est ens subsistens. Alio modo accipitur actus pro forma, hoc est pro eo quod dat esse rei: & sic omnis forma dicitur actus, & econuerso. Et sicut duplex est esse. s. per se subsistens hoc est substantiale, & esse in alio siue accidentale, ita duplex est forma siue actus. Quædam est quæ dat vel habet esse per se. Et hoc modo Deus, Angelus, & Anima dicũtur formæ & actus, diuersimodè tamen. Quia quũ Deus habeat esse perfectißimum, nullo modo permixtũ potentiæ paßiuæ, dicitur actus purus & primus, sed nõ corporis, ideo non dicitur anima. Angelus verò quia habet esse per se, & non in alio, dicitur actus, sed non purus: quia suum esse est permixtum potentiæ paßiuæ, hoc est potest accidentia extrinseca recipere, quod non facit Deus. Et quia angelus non communicat suum esse materiæ, sicut Anima: ideo est forma separata, siue actus separatus à materia corporali: & per consequens actus spiritualis & incorporeus, siue spiritus. Anima verò quia habet esse per se, & nõ in alio subiectiuè, dicitur actus non purus: quia suum esse est permixtum potentiæ paßiuæ: nec actus separatus, vt angelus, eo quòd dat siue cõmunicat, seu apta nata est communicare suum esse materiæ & corpori: ideo dicitur actus corporis. Et quia anima dat primò esse materiæ, nõ præsupponens aliud esse in ea: ideo dicitur actus primus. Alia est forma siue actus, qui non dat nec habet esse per se, neq: communicat esse simpliciter alteri: sed dat esse secundum quid, quod præsupponit aliud esse. Et talis forma vel actus dicitur actus secundus, & forma siue actus accidentalis, adueniens rei post suum esse cõpletum, vt albedo, & omnia accidentia, siue sint permanẽtia, siue succeßiua. Notandum tamen quod potentia & habitus ab aliquibus dicũtur actus primi & operationes actus secũdi, sed non propriè. Anima igitur est forma siue actus, scilicet primus, hoc est substantialis, & non accidentalis.

Ver. 2. **DE CORPORE.**

B COrpus tripliciter accipitur: Vno modo, vt est de prædicamento quantitatis. Et sic accipiendo corpus, est accidens: cum sit quantitas habens tres dimensiones, scilicet longitudinem, latitudinem, & profunditatem: quæ nõ sunt de essentia substantiæ, cùm poßint separari ab ea, vt patet in sacramento Altaris. Et hoc modo corpus non accipitur in definitione Animæ. Secundo accipitur, vt est ens completum de prædicamento substantiæ. & sic corpus est aliquid compositum ex materia & forma substantiali, & hoc modo etiam non accipitur in definitione Animæ. Tertio modo accipitur pro altera parte compositi, siue pro materia cum apprehensione aptitudinis ad dispositionẽ susceptionis animæ, & ad tres dimensiones quantitatis: est enim cum tali apprehensione ex natura sua apta nata esse sub tribus prędictis dimẽsionibus & informari ab anima: & hoc modo accipitur in prędicta definitiõe. & sic sensus est: Anima est actus primus corporis, hoc est materiæ, siue qui dat primũ esse & simpliciter materiæ. & sic materia per animam est corpus, & est organicum: & est potentia vitam habens: hunc esse vero sensum Philosophus dicit, & D. Thomas, 1. p. q. 76. ar. adit.

Ver. 3. **DE CORPORE PHYSICO.**

C COrpus Physicum dicitur naturale, quod scilicet potest esse subiectum motus, & differt ab artificiali: quia forma siue actus, qui dat esse corpori artificiali, est accidentalis, adueniens rei post suum esse completum, vt forma domus: & sic non est actus primus, prout Anima.

Ver. 4. **DE CORPORE ORGANICO.**

D COrpus Organicum dicitur illud, quod habet partes diuersarum dispositionum propter similitudinem organi, quod componitur ex fistulis diuersorum sonorum. Sic corpus naturale, quod habet partes diuersarum dispositionũ, dicitur Organicum. Aliam enim dispositionem habet planta & arbor in radicibus, aliam in cortice, aliam in frondibus & foliis. Sic in brutis & hominibus partes sunt diuersarum dispositionum, hoc est habent diuersas qualitates, diuersam quãtitatem, & figuram. ¶ Ex his patet quòd corpora, quæ habent partes eiusdem rationis, quæ scilicet nominantur nomine

totius, non dicuntur corpora Organica, ſiue Heterogenea, vt aër, aqua, terra: ſed homogenea, hoc eſt habentia partes eiuſdem rationis. Anima igitur eſt actus primus ſiue ſubſtantialis corporis Phyſici, ſiue naturalis organici, ſiue Heterogenei.

Ver. 5. DE VITA.

E

De triplici vita & morte, vide inf. ca.18.§.6. ver.1.

1.p.q.54. ar.2.ad.1.

VIta propriè dicitur operatio. vnde illa quæ non poſſunt operari, non dicuntur viuentia nec animata, ſed inanimata, vt lapides, & alia huiuſmodi. Quæ verò ex natura ſua poſſunt operari, etiãſi actu non operantur, dicuntur viuentia, vt homo dormiens: licet (vt quidam dicunt) dormiens operationem habeat, aſpirat enim & reſpirat. Et quia potentia operandi ineſt alicui ex perfectione ſui eſſe exiſtentiæ, quòd procedit à forma ſubſtantiali: hinc eſt quòd eſſe exiſtentiæ, ſiue illa vnio talis formę cum materia, etiam nuncupatur vita, & ſeparatio, mors. Philoſophus hanc particulam poſuit propter ſimulachra ſiue imagines æreas & lapideas vel pictas, quarũ formæ ſunt actus corporis organici, ſed non in potentia propinqua operationẽ habentis. Ideo non dicũtur viuentia. ¶ Ex præmiſsis ſequitur primò, quòd licet angelus ſit forma & actus, & habeat potentiã operandi, non poteſt dici anima ſiue forma corporis: quia non poteſt dare eſſe ſubſtantiale materiæ ſiue corpori, nec ei intrinſecè vniri. Licet bene extrinſecè, vt motor mobili & corpori aſſumpto dare formam accidentalem: ſed non poteſt in eo exercere opera vitæ, vt infra plenius dicetur. Secundò ſequitur, quòd Anima eſt primum principium intrinſecum vitæ, in his quæ apud nos viuunt. animata enim viuentia dicimus, res verò inanimatas, vita carentia. Ex quo infertur, quòd non quodcunque vitalis operationis principium eſt anima: Nam oculus eſt quoddam principium operationis, ſcilicet viſionis: & tamen non eſt anima. Infertur etiam quòd anima non eſt corpus: quia licet aliquod corpus poſsit eſſe principium vitæ, vt cor in animali: non tamen poſſet eſſe primum principium vitæ, cùm eſſe primum principium vitæ non conueniat corpori: quia tunc omne corpus eſſet animatum, vel anima, vel principium vitæ: quod conſtat eſſe falſum. Sed conuenit corpori, quod ſit viuens, per hoc quod eſt tale corpus. Quod autem dicitur actu tale, habet ab aliquo principio quod dicitur actus ſiue forma eius. Anima igitur eſt primum principium intrinſecum coniunctum, quo ſumus, viuimus, ſentimus, mouemur, & intelligimus, quæ eſt alia definitio Animæ per Philoſophum data, quæ debet intelligi diſiunctiuè, & non copulatiuè: quia nõ conueniret omnibus. Nec obſtat quod anima ſit compoſita, cũ nõ ſit actus purus & ſimpliciſsimus: quia non eſt cõpoſita compoſitione ex his, licet bene cum iis. ſ. ex eſſe & eſſentia.

1.p.q.75. ar.1.

Ver. 6. DE MODO ESSENDI ANIMAE IN CORPORE.

F

1.p.q.76. & 1.de Anima.ar.10 Modi eſſendi.9.

AD ſciendum quomodo Anima eſt in corpore, & an vna anima ſit in toto corpore, & in qualibet eius parte tota: ſupponendum eſt primò ex Philoſo.4. Phyſ. quod nouem ſunt modi eſſendi. Primus vt pars integralis in toto, prout digitus in manu. Secundus vt totum integrale in ſuis partibus: prout domus in parietibus tecto & fundamento. Tertius vt ſpecies in genere, prout homo in animali. Quartus vt genus in ſpecie, prout animal in homine. Quintus vt forma ſubſtantialis in materia, qui dicitur informatiuus. Sextus vt accidens in ſubiecto, qui dicitur inhæſiuus. Septimus vt effectus in cauſa efficiente, vt planta in ſole, & calor in igne. Octauus vt aliquid in ſuo fine, vt virtus in beatitudine: Nonus vt contentum in continente, prout vinum in dolio. ¶ Secundò ſupponendum eſt ex D. Thoma, quod ſicut triplex eſt totum, ita triplex eſt totalitas, & triplex diuiſio ac etiam triplices partes. Quoddam enim totum dicitur potentiale, quod ſcilicet diuiditur in partes poteſtatiuas ſiue potentias diſtinctas adinuicem ſecundum diuerſa officia & obiecta, & hoc modo, Anima eſt totum potentiale. Et ſecundum hanc totalitatem potentialitatis, Anima non eſt tota in qualibet parte corporis: cum non habeat in qualibet parte corporis omnes potentias, nec earum operationes. Eſt tamen tota in toto tanquam in primo, proprio, & adæquato perfectibili. Ideo non ſequitur quod ſi tota anima totalitate eſſentiæ ſit in aliqua parte corporis, quod ſit in ea totalitate potentialitatis. Et quod nihil animæ ſit extra illam partem: quia illa pars non eſt perfectibile adæquatum. Propter eandem rationem etiam nõ ſequitur, quod ſicut quælibet pars ignis, eſt ignis: ita quælibet pars hominis, ſit homo: licet ſit compoſita ex materia & forma rationali: quia omnes operationes ignis ſeruãtur in qualibet parte ignis: non tamen omnes operationes hominis ſeruantur in qualibet parte eius. Non enim videt per digitũ aut pedem, licet ipſa exiſtens in digito videat per oculum: cum non ſit niſi vna Anima, numero, totalitate eſſentiæ in toto corpore. Si dicatur quod anima in vno corpore eſt vna & ſimplex, & quod ab vno non ſequitur niſi vnum. &c. Dicendum quod vnum ſimplex poteſt habere virtutem ad plures & diuerſas operationes: nec ſimplicitas animę exiſtimanda eſt ad modum puncti, quod habet determinatum ſitum in continuo. Ideo nõ poteſt eſſe in diuerſis partibus continui. Sed dicitur ſimplex, quia caret quantitate, ideo non applicatur ad continuum per contactum virtutis. Et quamuis vbi eſt ſubiectum ſint accidentia eius, non tamen ſequitur quod vbicunque eſt Anima, ſint omnes potentiæ eius: eo quod diuerſæ potentiæ requirunt diuerſas diſpoſitiones: Nec anima eſt præciſe ſubiectum earum, ſed totum compoſitum: licet ſint radicaliter in anima, & ab ipſa fluant ad organum. Ideo dicuntur paſsiones animæ, & non totius compoſiti. Potentiæ verò, quæ non ſunt annexę organo corporeo, non egent diuerſis diſpoſitionibus corporis: ideo vbicunque eſt talis Anima, ſunt illæ potentiæ. ¶ Aliud autem totum dicitur integrale, quod conſtituitur ex pluribus partibus quantitatiuis vnitis, in quibus eſt diuiſibile. Et hæc totalitas quantitatiua nulli formæ conuenit per ſe: nec etiam eius diuiſibilitas, licet aliquibus formis maximè accidentalibus, conueniat per accidens. Albedo enim non eſt quanta per ſe, ſed ſolum per accidens, ſcilicet per ſuperficiem cui inhæret. Et diuiditur ad eius diuiſionem: quia albedo non eſt forma, quæ requirat diſsimiles diſpoſitiones, ideo

Totalitas diuiſio & pars triplex

Totũ potentiale quid.

Totum integrale qd.

in

in qualibet parte superficiei reperitur dispositio primi perfectibilis. Et idem dicendum est de anima vegetatiua & sensitiua animalium imperfectorum, maximè animalium anulosorum, in quibus secundum D. Thomam, est vna anima in actu, & plures in potētia: & sic diuisibilis est, vt patet in anguilla, cuius partes post diuisionem viuunt, cum moueātur à principio intrinseco coniuncto. Et anima vegetatiua aliquando manet in parte corporis non organica. Et ideo talis forma siue anima, quæ per accidens propter suam imperfectionem subiacet diuisioni, licet sit tota in toto, non est tamen tota in qualibet eius parte, sed est in diuersis partibus diuersa. Aliud verò totum dicitur essentiale, quod diuiditur in partes essentię, sicut definitum in partes definitionis, vt ens naturale in materiā & formam, loquendo de hac totalitate, quælibet forma substantialis, imò etiam aliquæ accidentales, vt albedo, sunt totæ in toto, & totæ in qualibet parte. Quia vbicunque est albedo, ibi est essentia albedinis. Ita vbicunque est anima rationalis, ibi est tota essentia eius, vt D. August. dicit: Quod sic probari potest. Anima dicitur in corpore informatiuè siue essentialiter, eo quod dat illi esse: sed anima dat esse toti corpori & cuilibet parti, ergo est in toto corpore, & in qualibet eius parte dando illi esse existentiæ. Igitur. &c. Insuper, Omne animatum in particulari dicitur totum naturale, & non secundum agregationem, vt aceruus lapidum, neque secundum compositionem, vt domus, quę dicuntur vnum per accidens. Ergo sequitur quod totum corpus animatum, & quælibet eius pars, accipiat vnum esse ab vna anima. Vnde Philoso. dicit quod recedente anima, neque oculus, neque caro, neque aliqua alia pars remanet, nisi æquiuoce: quia non est posibile quod aliquid recipiat esse & speciem ab aliquo separato: sed oportet quod forma sit aliquid eius cui dat esse, cum forma & materia sint principia intrinsecus constituentia essentiam rei. Præterea anima dicitur esse in toto, quia est forma totius, sed anima est forma cuiuslibet partis, ergo est in qualibet parte, & sic non est solum in toto, sed etiam in qualibet parte. Quòd etiam cōstat ex definitione animæ, quæ est actus corporis physici organici. Corpus autem organicum est compositum ex pluribus organis. Si igitur anima esset tantum in vna parte, nō esset actus corporis organici, sed vnius organi duntaxat: Et aliæ partes essent perfectæ per alias formas: & sic vnū corpus naturale numero esset in diuersis speciebus, quòd est manifestè falsum. Si dicatur quod anima, cum sit pars definitionis, nō potest dici totum essentiale. Dicendū: vnum & idem potest dici totum & pars respectu diuersorum, & quod omne diffinibile potest dici totum essentiale.

Totū essentiale quid.

Trinitate

§. Primus. DE ANIMAE DIVISIONE.

A ANimarum alia Vegetatiua, alia Sensitiua, alia Rationalis. hic diuiditur Anima non in partes subiectiuas, siue in diuersas species specificas, quarum natura est, vnam non conuenire cum alia, nisi in ratione generis: sed esse per differentias oppositas, vt equus & leo, qui non possunt de se inuicem, nec de aliquo vno verificari. Partes autem animæ conueniunt etiam vltra rationem generis, quod dicitur anima. Cuius ratio siue definitio est dare esse. Quia hæc est vera: id quod est Anima vegetatiua est sensitiua & rationalis. Anima enim sensitiua complectitur & continet omne id quòd continet vegetatiua: & Anima rationalis eminenter continet vegetatiuam & sensitiuam, & aliquid vltra. Ideo hæc diuisio est in partes potestatiuas. Licet enim alia sit iurisdictio iudicis ordinarij, alia senescalli, alia parlamenti, alia regis: Tamen vna includitur in alia. Omnem enim potestatem quam habet iudex ordinarius, habet senescallus, & aliquid vltrà: & parlamentum super senescallum. Rex verò aliquid vltrá parlamenta. Sic Anima rationalis supra alias.

Ver. 1. DE GRADIBVS VIVENTIVM.

B HÆc diuisio complectitur tres gradus viuentium, siue tria genera eorū quæ possunt operari. Primum genus est vegetatiuū, quod habet pro obiecto corpus animæ vnitum: Anima enim vegetatiua non agit nisi in corpus cui anima vnitur: & agit per alimentum. Secundū genus viuentium est sensitiuum, quod habet pro obiecto nō solùm corpus animæ vnitum, sed etiam corpus sensibile, hoc est habens qualitates alterabiles, de quibus infrà dicetur. Tertium genus viuentium est intellectiuū: & habet pro obiecto ens vniuersale. Appetitiuum autem non constituit aliquod genus viuentium: quia (vt dicitur in secundo de Anima) vbicunque est sensus, ibi est appetitus. *1 p q 78. art. 1.*

Ver. 2. DE ANIMA VEGETATIVA.

C ANima Vegetatiua est actus corporis physici organici, in potentia vitam vegetatiuam habentis. hoc est habens operationem duntaxat in corpus sibi vnitum per alimentum.

Ver. 3. DE POTENTIIS ANIMAE VEGETATIVAE.

D ANima Vegetatiua cùm agat per alimētum (vt dictum est) sequitur quòd secundū quòd alimentum diuersimodè se habet in potentia ad corpus sibi vnitum, secundum hoc ponantur diuersæ potentiæ in Anima Vegetatiua. Alimentum autem se habet tripliciter in potētia ad corpus animatū. Primo est in potentia ad conseruationē: & sic ponitur potentia nutritiua, quæ est attractiua alimenti, per quod conseruatur animatum. & talis potentia habet pro organo radices, in quibus subiectiuatur, & per quod operatur. Et licet sint diuersæ radices, vniuntur tamen ad vnum stipitem: ideo potentia nutritiua est vna potentia diffusa in illis radicibus: sicut potentia tactiua extenditur per totum corpus. Secundò alimentum est in potentia ad debitam quantitatem acquirendam. Et ad hoc faciendū ponitur potentia augmentatiua, quæ habet pro organo & subiecto corticem: & diffunditur siue extenditur per totum corpus. Tertio alimentum est in potentia ad generationem. & quo ad hoc ponitur potentia generatiua: quæ habet pro organo certos articulos, ex quibus exeunt flores, fructus, & in illis articulis subiectiuatur, & per eosdem exercet suam operationem, & producit grana, sub quorum operimento imprimit virtutem generatiuam. Et inter has tres potētias talis est ordo generatio- *1. p. q. 78. art. 2.*

Ordo duplex generationis & perfectionis.

nis, quia nutritiua eſt prima, augmentatiua ſecunda, generatiua tertia. Ordine autem perfectionis & dignitatis, Generatiua eſt prima: quia per illam res quodammodo aſsimilantur Deo, ſecũdum poſſe. quia quemadmodum Deus eſt perpetuus: ſic per generationem res dicuntur perpetuæ ſecundũ ſpeciem. Et ideo dicitur, quòd entia naturalia agunt propter eſſe diuinum, ſecundum quandam participationem. Reſpectu verò indiuidui, nutritiua eſt prima, augmentatiua ſecunda, & generatiua tertia. ¶ Aliqui dicunt prędictas tres potentias habere alias ſubſeruientes, ſcilicet Attractiuam, Retentiuã, Appetitiuam, Digeſtiuam, & Expulſiuam. Verùm quia non eſt ponenda pluralitas ſine neceſsitate, ideo probabilius dicitur, quod iſtę tres potẽtiæ habent illa officia. Eadem enim virtus appetit, attrahit, retinet, digerit, tranſmittit ad partes, & expellit ſuperfluum: non enim apparent organa diuerſa, in quibus prædictæ potentiæ ſubiectiuentur.

Ver. 4. DE POTENTIA NVTRITIVA.

POtentia Nutritiua eſt principium & vis ſumptionis ſiue attractionis alimenti, & conuerſionis E
in ſubſtantiam aliti: Quæ quidem attractio & conuerſio (vt quidam dicunt) ſic fit: quia per hanc virtutem in radicibus exiſtentem, in terra circundante eliquatur humidum ſubtile à permixto, quod humidum radices ſuggunt, & groſſum dimittunt. Ideo non egent ſtomacho aut ventre, ſed eſt eis terra pro ſtomacho & ventre.

Ver. 5. DE POTENTIA AVGMENTATIVA.

POtentia augmentatiua, eſt vis, quæ eſt principium crementi, hoc eſt, maioris quantitatis, de cuius F
organo & ſubiecto dictum eſt. Et non agit hæc potentia per totã vitam: ſed cùm generatum peruenerit ad debitam quantitatem, tunc ceſſat & impeditur propter defectum alimenti, quod à radicibus non tantum attrahitur, ſicut prius, licet in aliquibus hominibus agat impinguando.

Ver. 6. DE POTENTIA GENERATIVA.

POtentia Generatiua eſt principium attractiuum & emiſsiuum ſeminis, quod dicitur ex ſuperfluo G
alimenti, de cuius organo & ſubiecto dictũ eſt, quo ad plantas & arbores. In animalibus verò genitalia in maſculo, & matrix in fœmina, eſt organum & ſubiectũ. Et quãuis hæc potẽtia ſit naturalis, & conueniat ſemper: non tamen ſemper operatur, ſed determinato tempore, & adhibitis neceſſariis reiectíſque impedimentis. Arbores enim & plantæ in hyeme non generant, nec etiam ſpadones aut eunuchi ſiue caſtrati & frigidi, propter impedimenta & carentiam organi, aut defectũ neceſſariorũ. Ideo Philoſophus excipit à generatione, animalia imperfecta, vt conchæ marinæ: & orbata, vt eunuchi & caſtrati: & habentia ſpõtaneam generationem, vt plantæ, quæ ex influxu corporum cæleſtium abſque ſemine generantur, & animalia quæ ex putrefactione generantur, vt culices, pediculi, mures, ranæ, & buffones, qui nonnunquam generantur in aëre. Quanuis etiam quæ ex putrefactione generata ſunt, poſsint generare. Homo etiam dicitur habere ſpontaneam generationem, quia liber eſt, & à nulla cauſa neceſsitatur. Vnde Chriſtus: Sunt eunuchi, qui ſe caſtrauerunt propter regnum Dei. *Matth. 19.*

Ver. 7. DE DISTINCTIONE POTENTIARVM A SVBIECTO.

1.p.q 77. ar.1.

POtentiæ naturales, ſiue corporales, ſiue ſpirituales ſunt realiter ab eſſentia animæ diſtinctæ, ſecun H
dum D. Thomam: & ratio poteſt eſſe, quia anima eſt ſubſtantia, & potentia eſt qualitas, cùm ponatur in prædicamento qualitatis, & in ſecunda ſpecie: ergo non ſunt idem, cũ eſſentiæ prędicamentorum ſint impermixtæ. Præterea (ſecundum Philoſo. actus & potentia diuidunt ens, & quodlibet genus entis: ideo ad idem genus referuntur potentia & actus eius, ſicut materia & forma ſubſtantialis ad prædicamentum ſubſtantiæ. Sed generatiua, viſiua, & aliæ huiuſmodi, ſunt actus: & ponuntur in prædicamento qualitatis, ergo eius propria potentia. Item dato oppoſito, idem contrariaretur ſibipſi, cùm inclinatio rationis & ſenſualitatis ſit contraria. Caro enim cõcupiſcit aduerſus ſpiritum: ſi igitur ſenſualitas ſiue appetitus ſenſitiuus eſſet idem realiter cũ anima, & ſimiliter intellectus, euidenter & expoſitoriè ſequitur quòd idem ſecundum idem reale contrariaretur ſibiipſi. ¶ Inſuper operari ſequitur eſſe, ergo illa ſola potentia eſt principiũ ſuæ operationis, quæ eſt ſuum eſſe, vt Deus. Sed euidens eſt quod eſſe exiſtentię non eſt ipſa anima, ſed aliquod accidens realiter diſtinctũ, fluens ab ipſa: quod poteſt ſeparari, & non fluere, vt in anima Chriſti, quæ non habet proprium eſſe exiſtentiæ: & ſi Sortes ſimiliter per diuinam potentiam aſſumeretur ad eſſe exiſtentiæ diuinum, propriũ eſſe exiſtentiæ quod prius habebat, deſineret eſſe. & ideo neceſſe eſt dicere quòd eſſe exiſtentiæ in qualibet creatura eſt accidens: & per conſequens potentia naturalis, quæ ab ipſo eſſe exiſtentiæ immediatè fluit. Inſuper ſi anima eſſet immediatum principium operationis, ſequeretur quod actu habens animam, ſemper actu operaretur opera vitæ: ſicut actu habens animam eſt ſemper viuum quãdiu habet animam. Ita actu habens animam, ſemper actu intelligeret, quod patet eſſe falſum in dormiente. Præterea nihil prædicatur denominatiuè de aliquo, quod eſt idem realiter & eſſentialiter cum ipſo. Non enim dicimus quod albedo ſit alba: ſed hæc eſt vera, Anima eſt potens, igitur potentia & anima non ſunt idem. Et D. Dionyſius. 11. cap. cœleſtis hierarchiæ, dicit quod cœleſtes ſpiritus diuiduntur in eſſentiam, virtutẽ, & operationem. Multo igitur magis in anima aliud eſt eſſentia, aliud virtus ſiue potentia. Et D. Thomas alibi probat, quòd intelligere Angeli non ſit eius ſubſtantia: quia actio eſt actualitas virtutis & potẽtiæ, ſicut eſſe exiſtentiæ eſt actualitas ſubſtãtiæ vel eſſentiæ. Sed impoſsibile eſt quòd id quòd habet aliquid de potentia paſsiua admixtum, ſit ſua actualitas, ſiue actus purus, qui potentiæ paſsiuę repugnat: & ideo in ſolo Deo ſubſtantia eſt ſuum eſſe exiſtentiæ: & per conſequens in creaturis ſubſtantia non eſt ſuum eſſe, nec ſuum agere. Si dicatur quod materia prima eſt ſua potentia, & per conſequens anima, quæ eſt nobilior & perfectior. Pro huius argumenti enodatione, &

Cal.5. *1.p.q.54. art.1.*

terminorum

terminorum notitia, Sciendũ quod materia non sic intelligi debet esse prima, quòd sit denudata omni forma, cùm implicet contradictionem. Omne enim quod est, vel est forma, vel habet esse per formam: si materia igitur prima sit, habet esse per formam: & sic non est denudata omni forma. Dicendũ ergo quòd materia non dicitur prima, quòd sit denudata omni forma, sed quia apprehenditur absq; consideratione alicuius particularis formæ, vt indifferenter susceptiua omnium formarũ corruptibilium. Et sic materia Sortis, quæ actu informatur, forma Sortis apprehensa ab intellectu, nõ apprehendendo formã Sortis, nec aliam determinatã, sed prout est indifferens ad omnes formas corruptibiles, dicitur materia prima, quæ dicitur pura potentia passiua de prædicamento substantiæ, quæ est cognoscibilis per analogiam ad formam, sicut priuatio per habitũ. Et quia cessante operatione intellectus, nulla est talis materia, sicut nullum aliud genus: ideo respectus illius primitatis est ens rationis consequens actũ intellectus. Materia autẽ informata forma determinata potest dici materia secunda hoc est determinata. Et ad argumentũ negatur consequẽtia: nec est simile: Quia actus ad quem est in potentia materia prima sic accepta, est actus substantialis: & si per aliam potentiam esset in potentia, procederetur in infinitũ. Sed actus, ad quem ordinatur potentia animæ, est accidentalis, & in prædicamento qualitatis: ergo oportet potentiam ei correspondentem esse qualitatem, & in prædicamento qualitatis: cùm (vt dictum est) actus & potentia diuidant ens, & quodlibet genus entis. *Materia prima quid.*

Ver. 8. DE DISTINCTIONE POTENTIARVM ADINVICEM.

E POtentiæ Animæ secundum Philoso. 2. de Anima, distinguntur per actus: & actus per obiecta: eo quod perfectibilia distinguntur penes perfectiones: Sed actus sunt perfectiones potentiarum & obiecta actuum, igitur. &c. Præterea omnis potentia animæ secũdum Philo. ordinatur ad actum sicut ad finem: ergo eius ratio siue species debet attendi ex actu & fine ad quem ordinatur. Cũ omne ens cuius esse non est, nisi propter aliquem finem, habeat modum sibi determinatũ ex fine, alias frustra ordinaretur ad illum. Ideo serra requirit materiã duram & conuenientem sectioni, quæ est finis eius: sed Deus & natura nihil faciunt frustra, & potentiæ ordinantur ad actus tanquam ad finem, quia non ponuntur nisi propter actus: ergo ex actibus recipiunt speciem & distinctionẽ, alias frustra ponerentur. Ratio autem actus diuersificatur secundum diuersam rationem obiecti, quod sic deduci potest: Omnis enim actio vel est potentiæ actiuæ, vel passiuæ: Si primum obiectum comparatur ad actum, vt terminus & finis, vt in calefactione & frigefactione, quæ recipiunt speciem à termino sicut & cæteri motus. Terminus autem & obiectũ calefactionis est calor, & frigefactionis est frigiditas: Igitur actus calefaciendi & frigefaciendi sumunt speciem & distinctionem ab obiecto. Si verò sit obiectum, comparatur ad actum, sicut principium & causa mouens, vt patet in potẽtia visiua, cuius obiectum est color, qui virtute substantię multiplicat species intentionales, quibus potẽtia visiua mouetur recipiẽdo illas. Et idem est de potentia auditiua & sono, & sic de aliis. Cum ergo color & sonus realiter distinguantur: sequitur quod visus & auditus sint diuersæ potentiæ, & per consequens potentiæ actiuæ & passiuæ, accipiunt speciem & distinctionem ab obiectis. Non solùm cognitiuè (vt quidam dicunt) sed etiam differentia intrinseca. Quia potentiæ in se habẽt naturalem & distinctam habitudinem ad sua obiecta: vt intellectus naturaliter tendit in verum, quod est obiectum per speciem intelligibilem sui obiecti in se receptam. Volũtas verò ex natura sua habet habitudinem, & inclinatur ad obiectum suum, quod est bonum absque similitudine sui obiecti in se recepta repræsentata tamẽ per intellectũ. Hinc est quod licet verum & bonum, quę sunt obiecta intellectus & voluntatis, sint idem realiter, & solùm distinguantur secundum rationem: intellectus tamen & voluntas propter prædictas diuersas habitudines reales intrinsecas, distinguntur realiter, & sunt diuersæ potentiæ realiter distinctæ. Huius sententiæ est D. Thomas, qui in. 1. 2. 4. 18. ar. 4. ad. 2. dicit quod quanuis finis sit causa extrinseca, debita tamen, proportio actus ad finem inhæret potentiæ & actioni. Et clarius in 4. de veri. q. 15. art. 2. in corp. ar. Nec tamen propterea sequitur quod intellectus & voluntas in Deo realiter distinguantur, cùm non habeant illam differentiam intrinsecam: quia nec intellectus, nec voluntas Dei aliquid recipit ab obiecto. Licet autem anima humana non habeat nisi vnum finem vltimũ, habet tamẽ alios ad illum ordinatos: & sic eget diuersis potentiis. Et quanuis habitus sint perfectiones potentiarũ, nõ tamen oportet quòd potentiæ distinguantur per habitus: quia potentiæ non ordinantur ad habitus, sed è conuerso. Diuersitas enim, quæ est per accidens, non diuersificat potentiam. Et cum potentiæ sensitiuę per se non respiciant rationem contrarietatis: sequitur quod potentia visiua albi & nigri est eadem: Et sic dicendum est de aliis potentiis sensitiuis exterioribus, quæ secundum Philosophũ sunt per se vnius contrarietatis. Superiores tamen potentiæ respiciunt per se communiorem rationẽ obiecti. Ideo non sequitur quod obiecta quæ faciunt diuersitatem sensuum exteriorum, faciant diuersitatem sensuum interiorum. Si dicatur quod nihil determinatur ad speciẽ per id quod est posterius, vel extrinsecum: sed actus est posterior potentia, & obiectum est extrinsecum. Igitur. &c. Dicendum quod licet actus sit posterior in esse, est tamẽ prior secũdum intentionem naturæ, quæ ordinauit potentiam ad actum. Vnde Philoso. in. 2. de Anima, dicit actus priores esse potentiis, sicut finis agente. Obiectum verò, licet sit extrinsecum, est nihilominus principium vel finis actionis. Principio autem & fini proportionantur ea quæ sunt extrinseca rei per intrinsecam habitudinem, vt dictum est. Nec tamen sequitur quod si principia potentiarum sint diuersarum specierum aut generum, ex quibus fluunt potentiæ tanquam propriæ passiones, potentiæ sensitiuæ distinguantur specie in esse potentiarum, cum habeant idem obiectum, quemadmodum quantitas cœli & corporum corruptibilium sunt eiusdem generis, licet in esse Physica subiecta sint diuersorum generum. Non incōuenit etiam

1. p. q. ... ar. 3.
11. Metaph.
Potẽtiæ habent intrinsecas differentias.
Intellectus & voluntas Dei non distinguntur realiter.

Organa non diuersificāt potentias.

quod aliqui actus differant specie in esse moris, qui sunt eiusdem speciei in esse naturæ, vt actus matrimonij & fornicationis. Si dicatur quod vnumquodque recipitur secundum modum recipientis: sed potentiæ sunt in organis corporeis subiectiuè: ergo distinguntur per organa: & sic in vno homine erunt plures potentiæ visiuę. Negatur consequentia: quia potentiæ animæ non ordinantur, neque sunt factæ propter organa, sed è conuerso.

§.2. DE ANIMA SENSITIVA.

ANima Sensitiua est actus corporis physici organici, potētia vitam sensitiuam habentis: quæ eminenter, hoc est nobiliori & perfectiori modo, complectitur omnes perfectiones & proprietates animæ vegetatiuæ, quàm ipsamet sola vegetatiua. Anima enim vegetatiua habet (vt dictum est) tres potentias, quæ fluunt ab eius essentia: sed ab essentia animæ sensitiuæ fluunt prædictæ tres potentiæ vegetatiuæ: & vltra illas duodecim scilicet quinque sensus exteriores, & quatuor interiores, cum appetitu concupiscibili & irascibili, ac potentia secundum locum motiua. Hoc autem intelligendū est de Anima Sensitiua in animalibus perfectis: quia multa sunt animalia imperfecta, & orbata, ac spontaneam generationem habentia, quibus aliquando vna vel plures prædictarum potentiarum deficiunt. Ex his patet quòd mulus non est animal perfectum, cùm potentia generatiua illi deficiat. E

Ver. 1. DE IDENTITATE ANIMARVM.

1.p.4.q.76 art.3.

IN brutis animalibus eadem numero est anima vegetatiua & sensitiua: in homine verò eadem numero est anima vegetatiua, sensitiua, & rationalis, vt determinatū fuit per Ecclesiam, prout habetur in libro de Ecclesiasticis Dogmatibus vbi dicitur: Neq; duas animas esse dicimus in homine vno, sicut Iacobus & alij Syrorum scribunt, vnam animalem, qua animatur corpus & immixta sit sanguini: alteram spiritualem, quæ rationi ministret. Sed dicimus vnam & eandem esse animam in homine, quæ & corpus sua societate viuificat. & semetipsam sua ratione disponit. Et oppositum apparet impossibile: quia impossibile est plures formas substantiales informare vnam materiam, duplici fundamento. Primum est, quia de ratione formæ substantialis est dare esse subsistens primò & per se: quia in generatione est progressio de non esse ad esse per se subsistēs, quod procedit à forma substantiali. Si igitur anima vegetatiua dat esse per se & subsistens, forma superueniens erit accidentalis, tanquam aduenie̅s rei post suum esse completum: & sic potest abesse subiecto, prꝫter subiecti corruptionem, quę est ratio accidentis: fuit enim aliquando generatum sine illa secunda forma aduenie̅te. Secundum fundamentum est, quia per formam substantialem aliquis constituitur in specie, cùm species sumatur à forma. Si igitur in eodē supposito sint diuersæ formę substantiales: sequitur quòd idem suppositum erit in diuersis speciebus oppositis, quod est impossibile, vt notum est. Ad intelligēdum autem quomodo non sit nisi vna Anima, oportet notare modum generationis hominis, quem ponit D. Tho. Quòd generatio inchoatur per emissionem seminis à masculo, & ex commixtione seminum maris & fœmine fit embrio, in quo per virtutē seminis masculini introducitur anima vegetatiua, quæ habet illas tres prædictas potentias: & ea aduenie̅te compositum illud dicitur esse viuum & animatum: & per virtutem generantis circunstantem, embrio disponitur ad animam sensitiuam: qua adueniente anima vegetatiua desinit esse: & succedit anima sensitiua, quę eminēter cōtinet prędictas tres potentias vegetatiuas, & alias duodecim prędictas: & tūc compositum illud est animal. Quum autem anima sensitiua aduenit, tunc per virtutem generantis circunstantem, ad modum retis introducuntur dispositiones illius animæ sensitiuę, ad introductionē animę rationalis tendentes. Tandem corrumpitur anima sensitiua, & illi succedit anima rationalis, quam Deus creando infundit: quæ eminenter continet omnes illas vires & potentias vegetatiuæ & sensitiuæ, & vltra illas, tres nobiliores, quæ non sunt alligatæ organo corporeo, scilicet intellectum agentem, & intellectū passibilem, & voluntatem: de quibus inferius dicetur. Et sic generatum dicitur homo habens vnam Animam numero, quæ potest nominari Vegetatiua, Sensitiua, & Rationalis. Et quia à nobiliori fit denominatio, quū est mentio de Anima hominis, intelligitur Anima rationalis. Nec est inconueniens quòd aliquid intermediorum generetur, & statim corrumpatur: quia intermedia non habent speciem completam: sed sunt vt in via ad speciem: & ideo non generantur, vt permaneant, sed vt per ea ad vltimum generatū perducatur. Nec est mirū si tota generatio hominis non est continua, sed sint multæ generationes intermediæ: quia etiam hoc contingit in alteratione & augmēto. Quantò enim aliqua forma est nobilior, & magis distans à forma elemētari: tanto oportet esse plures formas intermedias, quibus gradatim ad formam vltimam perueniatur: & per consequens plures generationes intermedias. Si dicatur quòd olim ab vniuersitate Oxoniensi sub archiepiscopo Cantuariensi, Anno domini millesimo ducentesimo septuagesimo sexto, reprobatus fuit error dicentium quòd in infusione animæ intellectiuę corrumpitur vegetiua & sensitiua: dicendum quòd & si illa determinatio vera sit, non aduersatur prędictis: quia non dicimus quòd in infusione animę rationalis corrumpatur anima vegetatiua & sensitiua copulatiuè: illud enim presupponit duas animas esse simul actu, quod non dicimus. Nec iurauimus determinationes illas, quę accipiunt expositionem, quemadmodum & sacrę literę. F

2. cōtra gē. cap.8. circa medium.

Ver. 2. DE OBIECTO.

QVum potentia dicat & importet habitudinem & relationem ad obiectum, necesse est ad perfectam cognitionem potentię habere notitiam obiecti. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd potentia dicitur principium, quo quis immediatè agit. Et quia huiusmodi principia sunt duplicia: quędam sunt naturalia, quę naturaliter fluunt ab anima, vt prędictę.18. potentię: quędam sunt acquisita, vt habitus, consequens est vt duplices sint potentię animæ, saltem rationalis, scilicet naturales, G

rales, quæ ſunt decem & octo (vt dictũ eſt) & acquiſitæ, quæ ſunt habitus tam boni quàm mali ſcientiæ, artes, virtutes, vitia, quæ acquiruntur per actus potentiarum: per quos homo eſt potens ad promptè, faciliter, & delectabiliter operandum. Cum igitur potentiæ acquiſitæ ſcilicet habitus, virtutes, & vitia (quæ ſunt de theologi conſideratione) accipiant ſpeciem ab obiecto, de obiecto dicendũ eſt. Obiectum dicitur id ad quod potentia vel habitus tendit, ſiue id circa quod verſatur. Et quia viſus *Obiectum quid.* ad colorem, & auditus ad ſonum tendit & terminatur: ideo color eſt obiectũ viſus, & ſonus eſt obiectũ auditus, & ſic de cæteris potentiis naturalibus, de quibus omnibus in vno ſuo quoque loco dicetur. Et quia Dialectica circa ens rationis verſatur: ideo ens rationis dicitur obiectum Dialecticæ. Quod dialectici vocant Subiectum attributionis.

Ver. 3. DE DIVISIONE OBIECTI.

A OBiectum multipliciter diuiditur: Primò ſecundum antiquos, in obiectum quod, & in obiectum quo. Alij vtuntur aliis terminis, & diuidunt in obiectum materiale, & obiectum formale: quod idem eſt. Secundum rem & rationem non eſt differentia, niſi in nominibus, de quibus non eſt multũ curandum, modo de re, & eorum ſignificatione cõſtet: diſceptatio enim de nominibus, pertinacibus eſt relinquenda. Obiectũ enim quod, & materiale idem ſunt: & obiectum quo & formale etiam. Nos autem, vt plures loquentes, materiali & formali nominibus vtemur. Obiectũ igitur materiale eſt res *Obiectum quo, & obiectum quod, materiale & formale idem ſunt.* ad extra vel ad intra ad quam potentia & habitus vltimatè terminatur, vt color in pariete, reſpectu potentiæ viſiuæ, & ſonus reſpectu potentiæ auditiuæ & intellectus cum intelligit ſeipſum, & reflectitur ſupra ſe. In ſcientiis autem obiectum materiale eſt ſubiectum primæ concluſionis demõſtratę. Obiectum verò formale ſiue quo, eſt illud quo mediante potentia vel habitus terminatur ad rem. Et ſic lumen dicitur obiectum formale viſus: quia ad hoc quòd potentia viſiua terminetur ad colorem, neceſſarium eſt lumen illuminare medium potentiæ viſiuæ: aliàs color non poſſet videri, neque potentia viſiua ad ipſum terminari. In ſcientiis autem obiectum formale eſt medium demonſtrationis, quod eſt diffinitio ſubiecti primæ concluſionis illius ſcientiæ, quæ ſcilicet definitio vnitur maiori & minori extremitatibus: ex qua vnione ſequitur vnio maioris & minoris extremitatis adinuicem: quia cùm aliqua duo ſunt vni & eidem eadem, ſunt eadem inter ſe: & ſic aſſenſus maioris & minoris ſunt medium & cauſa aſſenſus concluſionis. In beatitudine vero ſupernaturali obiectũ materiale eſt ipſa diuina eſſentia, & Chriſti humanitas: formale verò eſt lumen glorię, quo potentia intellectiua eleuatur ad videndum eam. ¶ Ex quo patet quòd non eſt inconueniens eandem potentiã habere duo obiecta, vnum materiale, & aliud formale: Imò aliquę habent duo obiecta formalia, ſubordinata tamen: vnum extrinſecum, & aliud intrinſecum. vt potentia viſiua, quæ habet pro obiecto formali lumen & ſpeciem ſenſibilem in oculo exiſtentem: qua mediante fertur in colorem extrinſecum, & ſine qua nõ poſſet ferri in ipſum. Non eſt tamen neceſſe quòd quælibet potẽtia habeat plura obiecta formalia: ab obiecto autem materiali potentiæ accipiunt ſpeciem. ¶ Secundò diuiditur obiectum in adæquatũ *Obiectum adæquatũ, & inadæquatum, quid.* & in inadæquatum. Obiectum adæquatum eſt, quod æquat potentiam, ſic quòd potentia non poteſt ad aliud ſe extendere, ſeu propriè & per ſe terminari: & quod in ſua ratione formali cõtinet omnia, ad quæ potentia poteſt terminari: & per quod potẽtia ab aliis potentiis diſtinguitur: vt color eſt obiectum adæquatum potentiæ viſiuæ: & ſonus potẽtiæ auditiuæ. Non poteſt enim potentia viſiua videre niſi colorem ſeu coloratum: & omnia quæ videt, percipit ſub ratione coloris: & per colorem diſtinguitur ab aliis potentiis: quia nulla alia potentia eſt, quæ directè & immediatè verſetur circa colorem. Et ſic proportionabiliter dicendum eſt de obiectis aliarum potentiarum, habituum, & ſcientiarum. ¶ Hoc obiectum adæquatum dialectici vocant ſubiectum attributionis, & adſcribũt tres prędictas conditiones: Prima eſt, quòd eius cognitio principaliter intendatur. Secũda, quòd omnia quæ conſiderãtur in illa ſcientia, contineantur ſub ſubiecto, ſiue quod reducantur ad ſubiectum ſic quod ſubiectum attributionis debet prædicari de omnibus, quæ conſiderantur in illa ſcientia, vel in recto vel in obliquo. Tertia, quòd per ipſum vna ſcientia diſtinguatur ab aliis ſcientiis: & ſic dicunt ens rationis eſſe ſubiectum attributionis dialectices. Ab aliquibus autem dicitur argumentatio. Sed vtrique poſſunt faciliter conciliari, dicendo quòd argumẽtatio eſt ſubiectũ principalitatis: quia argumentatio eſt id quod principalius cõſideratur in dialectica, cùm ſit inſtrumẽtum proximũ & immediatum indagandæ veritatis, quæ eſt finis dialectices. Ens autẽ rationis dicitur obiectũ generalitatis, eo quod de pluribus quæ conſiderãtur in logica, prædicatur in recto, quàm argumẽtatio. Obiectum vero inadæquatum eſt id, ad quod potentia vel habitus terminatur, ſed non æquatur illi, quia poteſt ad alia terminari. Et ſic albedo dicitur obiectũ inadæquatum potẽtiæ viſiuæ, quia poteſt nõ ſolum ad eam, ſed etiam ad nigredinem & alios colores terminari. Et proportionabiliter de obiectis virtutum & vitiorum dicendum eſt.

Ver. 4. DE DIGNITATE ANIMAE SENSITIVAE SVPER VEGETATIVAM. *1 p q.78. art.1.*

B EXceſſus Animæ ſenſitiuæ ſupra Vegetatiuã in hoc conſiſtit, quia Anima Vegetatiua ſolùm operatur circa corpus ſibi vnitum, tanquam obiectum proprium. Sed Anima Senſitiua eminentiori modo operatur circa corpus ſibi vnitum: & ideo habet tres potentias vegetatiuæ nobiliores, quã ſola vegetatiua. Et vltra hoc Anima Senſitiua operatur circa corpus extrinſecũ ſenſibile quod ſenſu percipi poteſt. Ideo neceſſe eſt eam vltra vires ſiue potentias animæ Vegetatiuæ habere alias potentias excellẽtiores, quibus operetur circa corpus ſenſibile, tanquam obiectum proprium. Et quia neceſſe eſt omne operãs aliquomodo coniungi rei, circa quam operatur, cum omnis operatio extrinſeca fiat per contactum virtutis: Ideo ſecundum quod corpus ſenſibile poteſt coniungi animæ ſenſitiuæ, ſe-

cundum hoc oportet aßignare potentias animæ ſenſitiuæ. Poteſt autem illi coniungi dupliciter: Primò per ſimilitudinem ſenſibilis: & hoc diuerſis modis, per diuerſas qualitates, per quas immutatur. Ideo oportet ponere in anima Senſitiua diuerſas potentias, ad ſuſcipiēdum ſpecies qualitatum ſenſibilium cum quadam immutatione: & illæ dicuntur potentiæ apprehēſiuæ. Horum officium eſt apprehendere & recipere vel retinere ſpecies ſiue ſimilitudines qualitatum ſenſibilium. Secundò corpus ſenſibile poteſt coniungi & vniri animæ ſenſitiuæ, ſecundum quod anima ipſa inclinatur ad rem ſenſibilem exteriorem, & hoc dupliciter: vno modo ſecundum quod anima ſenſitiua inclinatur ad ipſam rem extrinſecam, ſicut ad finem, qui eſt primus in intentione. Et ſecundum hoc ordinātur potentiæ appetitiuæ, quæ non ſuſcipiunt in ſe ſimilitudinem rerum, ſed ſequuntur finem per potentias apprehenſiuas oſtenſum. Alio modo ſecundum quod anima operatur circa rem exteriorem, ſecundum quòd res eſt terminus operationis & motus: & ſecundū hoc ponitur potentia motiua ad locum per potentiam apprehenſiuam oſtenſum, & per potētiam appetitiuā imperatū: & ſic in anima ſenſitiua ſunt tria genera potentiarū, ſcilicet, apprehenſiuum, appetitiuū, & ſecundum locum motiuum.

Ver. 5. DE QVALITATE POTENTIARVM ANIMAE.

Paßio quid & quotuplex ſit. Potentiæ apprehenſiuæ dicūtur ſenſus exteriores vel interiores, qui ſunt potētiæ paßiuæ. Ad cuius euidentiam, notandum eſt quòd paßio eſt triplex: Quædam eſt corruptiua, quędam eſt perfectiua, & quędā indifferens. Paßio corruptiua eſt receptio alicuius formæ cū abiectione alicuius perfectionis ſeu formæ cōuenientis, vt cum aqua calefit ab igne, recipit calorem, qui abiicit frigiditatem quæ eſt forma conueniens aquæ. Paßio perfectiua eſt receptio formæ conuenientis abſque abiectione alicuius perfectionis, vt cùm quis fit ſciens aut cognoſcens. Vnde Philoſo. dicit, quod intelligere eſt quoddam pati. *3. De Anima.* Paßio indifferens eſt receptio formæ indifferentis, ſcilicet, quæ non magis conuenit ſubiecto, quàm eius oppoſita: vt cùm paries ex albo fit niger. ¶ Senſus ergo eſt potentia paßiua perfectiua, quia recipit ſpeciem ſenſibilem, ad quam ſpeciem cauſandam potētia non cōcurrit actiuè, ſed merè paßiuè, hoc eſt, ſolummodo recipit. Illa autem ſpecies cauſatur ab obiecto extrinſeco. Potentia tamen ſenſitiua, informata illa ſpecie, exit in actum, & terminatur ad obiectū, vt viſus ad colorem. & ſecundū hoc potentiæ apprehenſiuæ dicūtur etiam actiuæ. ¶ Ex quo patet quòd potentia apprehenſiua eſt actiua & paßiua, reſpectu diuerſorum: & habet duo officia: *Potentia. Apprehenſiua habet duo officia.* Primum eſt recipere ſpeciem ſenſibilem, ſiue ſimilitudinem alicuius qualitatis: & quo ad hoc ſe habet merè paßiuè. Secundū eſt tendere & terminari ad obiectum, mediante ſpecie ſenſibili: & ad hoc ſe habet actiuè partialiter: quia illa ſpecies ſenſibilis concurrit cum potentia. Et ſic debet intelligi id quod dicitur, quod ex obiecto & potentia oritur noticia ſcilicet actualis: quia habitualis eſt in actu primo à ſolo obiecto. D

Ver. 6. DE DIVISIONE SENSVVM.

Qualitates alterabiles octo. Senſus diuiditur in exteriorem & interiorem. Senſus exterior eſt potētia apprehēſiua animæ ſenſitiuæ, qua ipſa anima mediante organo corporeo, & medio diſpoſito eſt perceptiua alicuius qualitatis alterabilis ad pręſentiā obiecti. Qualitates autem alterabiles ſunt octo, ſcilicet color, ſonus, odor, ſapor, caliditas, & ſiccitas, humiditas, & frigiditas, quæ ponūtur in tertia ſpeciæ qualitatis. Alia autem accidentia non habent vim immutatiuam ſecundū ſe, niſi per aliquam qualitatum pręd ictarū. *1.p.q.78. art. 2.Phyſ.* Quantitas enim non poteſt immutare ſeu alterare corpus. Et Philoſo. dicit, quòd ſecundum eandem qualitatem alterantur ſenſus, ſecūdum quam alterantur corpora inanimata: & loquitur de alteratione perfectiua, alteratio enim eſt ſpecies paßionis. E

Ver. 7. DE SENSIBVS EXTERIORIBVS.

Senſus Exteriores à Philo. aßignantur quinque, ſcilicet viſus, auditus, odoratus, guſtus, & tactus. Et ratio diſtinctionis & numeri accipienda eſt ſecundum illud, quod propriè & per ſe ad ſenſum pertinet. Dictum eſt autem quod ſenſus eſt potentia paßiua, quæ nata eſt immutari ab exteriori ſenſibili: & ideo exterius immutatiuum eſt ſenſibile, quòd propriè & per ſe à ſenſu percipi poteſt: & ſecūdum eius diuerſitates potentiæ ſenſitiuæ diſtinguntur. F

Ver. 8. DE DVPLICI IMMVTATIONE.

Immutatio animæ eſt duplex: Vna eſt naturalis: alia eſt intentionalis. Naturalis immutatio eſt, quando forma immutantis recipitur in medio, & organo immutato, ſecūdum eſſe naturale completum & denominatiuum: ſic quòd forma ſiue qualitas poßit illud denominare, ſicut calor & frigiditas recepta in ſenſu tactus, denominant hominem calidum vel frigidum. Immutatio verò intētionalis eſt, quando qualitas immutantis non recipitur in medio vel organo, ſecūdum ſuum eſſe naturale & denominatiuum: ſed altiori quodam modo, per multiplicationē ſimilitudinis, in medio ſcilicet aëre aut aqua: quæ tamen non denominat propter incompletum & imperfectum eſſe quod habet in eo, quia ſolum habet eſſe quando immutans eſt præſens: & eſt quodam modo in fluxu, vt quando coloratum multiplicatis ſpeciebus coloris in aëre vſque ad organum viſus, cauſat & imprimit ſimilitudinem in pupilla oculi, ſecundum eſſe intentionale, quod eſt reale, ſed non completum & denominatiuū: quia illæ ſpecies intentionales coloris non denomināt aërem vel oculum coloratū, propter imperfectum & incompletum modū eſſendi. Hinc eſt quòd obiecto remoto, vel lumine à medio ſeparato, illæ ſpecies ſtatim & ſubitò euaneſcunt, & deſinunt eſſe, propter abſentiā conſeruantis. Et ſicut ſubitò & in inſtanti deſinunt eſſe, ſic ſubitò & in inſtanti cauſantur, & non per motum: ſicut enim illuminatio fit in inſtanti, ſic & viſio. *1 p.q.78. art.3.* ¶ Et quia intellectus (qui eſt res ſpiritualis) inſtantaneè intelligit & operatur: ideo ſpecies intentionales vocantur quodam modo ſpirituales, & etiam immutationes per illas factæ, non quidem ſimpliciter, cum ſint quantæ & extenſæ, & habeant eſſe imperfectum & paruæ durationis, quod G

nis, quod repugnat spiritui. Sunt tamen spirituales, secundum modum causandi & immutandi. ¶ Notandum præterea, quòd in omnibus quinque sensibus sunt quatuor consideranda, scilicet potentia, organum, medium, & obiectum. Quia secundum Philosophum, Sensibile positum supra sensum absque medio, non causat sensationem, scilicet perfectiuam: Mediū autem est duplex, scilicet extraneum & intraneum: Medium extraneum secundū D. Tho. est illud quod non est pars animalis, vt aër, aqua, crystallus, aut aliquid huiusmodi. Medium verò intraneum & coniunctum, est pars animalis, vt caro in sensu gustus & tactus. Organum verò, est subiectiuæ potentiæ, & eius instrumentum. *In omnibus sensibus tria consideranda 2.de Aia.*

Ver. 9. DE RATIONE NVMERI ET DISTINCTIONIS SENSVVM.

A Ratio numeri & distinctionis exteriorum Sensuum ex immutatione animæ faciliter intelligi potest: Quia omnis immutatio vel est intentionalis, vel naturalis. Si intentionalis, ponitur potentia visiua. Si naturalis, hoc dupliciter: quia vel per medium extraneum, vel intraneum. Si per extraneum, adhuc dupliciter, vel secundum motum localem: & sic ponitur auditus, qui habet pro obiecto sonū: vel secundum alterationem, & sic ponitur olfactus, qui habet pro obiecto odorem, qui spirat per alterationem odoriferi, quod euaporatur per calorem. vnde videmus quòd tempore gelido odores non spirant. Si verò transmutatio naturalis fiat per mediū intraneū, & sic ponitur sensus tactus, & gustus, quorum organa experimur immutari naturali immutatione. Nam manus tangens calidū, fit calida: & lingua humectatur per humiditatem saporum. Hæc autem transmutatio naturalis per medium intraneum, potest fieri dupliciter: Vno modo per qualitatem quæ est obiectum eius: & sic ponitur tactus, qui immutatur immutatione naturali à calido, frigido, humido, & sicco. Alio modo non per qualitatem quæ est obiectū eius, sed per qualitatem præambulam siue præsuppositam: & sic ponitur gustus, cuius organum non transmutatur naturali transmutatione per saporem, qui est obiectum eius. Non enim dicimus, quòd lingua sit saporosa aut dulcis: sed per humiditatem, quæ prærequiritur ad hoc, quòd aliquid possit saporari. Ideo tactus qui recipit humiditatem, est fundamentum gustus. *1.p.q.78. art.*

Ver. 10. DE ORDINATIONE SENSVVM.

B Ordinantur autem prædicti quinque Sensus vt sequitur: Primo loco ponitur visus, qui est absque naturali immutatione obiecti & organi, ideo maximè spiritualis inter alios (vt dictum est) & inter omnes alios exteriores sensus perfectior & cōmunior. vnde Philo. dicit, quòd visus plures rerum species nobis demonstrat. Post visum ponitur auditus, & post auditum olfactus: quia isti duo sensus, licet habeant naturalem immutationē ex parte obiecti, non tamen semper ex parte organi, sed (vt in pluribus) intentionaliter. Ideo magis participant de spiritualitate, vt ex prædictis patet. Præponitur autem auditus olfactui: quia sonus, qui est obiectum auditus, fit per transmutationem localem. Motus verò localis est nobilior alteratione, vt dicit Philosophus. Sed per alterationē fit immutatio olfactus: Deinde præponitur tactus gustui: quia gustus fundatur in tactu: fundamentū autē præsupponitur his quæ superponuntur. ¶ Ex his apparet primò, quòd tres primi sensus non fiunt in actu, hoc est nō sentiunt per medium intraneum siue coniunctum. Secūdò apparet, quòd naturalis transmutatio obiecti in sensu auditus & olfactus, non semper pertingit ad organa eorum, nisi per accidens, scilicet propter propinquitatem vel vehementiam, siue excellentiam obiecti, aut aliarum qualitatum eidem coniunctarum. Vnde Philosophus dicit, quòd excellens sensibile corrumpit sensum. *2.de Aia.* *8.Physico.* *2.de anima*

Ver. 11 DE SENSIBILI

C Sensibile generaliter & communiter loquendo, est omne illud quod est perceptibile à sensu, siue omne quod potest immutare sensum, siue obiici sensui, mediatè vel immediatè, per se vel per aliud aut per accidens. Sensibile autem propriè loquendo, est quod immediatè potest immutare sensum: & sunt octo qualitates alterabiles superius numeratæ, & non substantia, nisi generaliter, quia non immediatè immutat, sed mediante aliqua qualitate alterabili in ea existente, vt nix per albedinē, & ignis per calorem: Actiones enim suppositis attribuuntur. Igitur cum suppositum sit substantia, immutatio illa substantiæ attribuitur, sed non immediatè, nec per se, sed per qualitates alterabiles, quę sunt solùm instrumenta. Quia si color per diuinam potentiam esset separatus ab omni inexistētia actuali, quam habet in subiecto, & quantitate, nullo modo posset immutare sensum, nec causare speciē intentionalem, cùm instrumentum non operetur, nisi in virtute principalis agentis. Albedo enim sic separata nō subiacet motui aut mutationi, imò se habet quantum ad existentiam actualem, ad modum substantiarum separatarū, quia scilicet est immaterialis, siue absque materia in actu: nec est singularis, hoc est determinata ad aliquod subiectū particulare: & sic non posset esse nisi vna, cùm accidentia non distinguantur numero, nisi penes subiectum. Ideo esset vniuersalis per indifferentiam, & secūdum D. Thomam intelligibilis actu. Quia quemadmodū species intelligibiles possunt obiici intellectui immediatè, ideo dicuntur intelligibiles: ita & albedo sic separata, ideo diceretur intelligibilis actu, non quòd actu intelligeret, aut intelligere posset: sed quia eius species siue similitudo posset obiici intellectui, & intellectus posset in eam tendere directè: quod non facit in singularia, sed solùm reflexè, vt infra dicetur. *Albedo separata ... esse ... est intelligibilis actu.*

Ver. 12 DE DIVISIONE SENSIBILIS.

D Sensibile in tota sui communitate, diuiditur in sensibile per se, & in sensibile per accidēs. Sensibile per se, est quod ex natura sua obiicitur sensui, & imprimit speciem intētionalem vel naturalem sui in organo: & huiusmodi est color, & aliæ qualitates alterabiles. Sensibile autem per accidens dicitur, quod ex natura sua non potest causare seu imprimere speciem & similitudinē sui in organo, sicut homo, equus, aut campana. Sensibile per se est duplex: quoddam est proprium, quoddam commune. Sensibile per se proprium dicitur, quod ab vno solo sensu percipi potest: vt color est sensibile propriū visus: & sonus, auditus: odor, olfactus, sapor, gustus: & quatuor qualitates primæ & actiuæ tactus. Sen-

sibile commune dicitur, quod non est proprium vni sensui tantum, sed potest à duobus vel pluribus sensibus percipi per se secundò. Ad horum intelligentiam reducendum est ad memoriam quod sentire est quoddam pati & alterari: ideo illud quod facit differentiam in hac alteratione seu immutatione, habet per se habitudinem ad sensum, & dicitur sensibile per se. Illud autem quod nullam facit differentiam circa immutationem sensus, dicitur sensibile per accidens. Sed duobus modis contingit facere differentiam circa immutationem sensus. Primò, quia imprimit speciem in sensu: & hoc dicitur sensibile proprium, quia primò & per se causat speciem, & facit immutationem. Alio modo quãtum ad modum immutationis, quia qualitates sensibiles cum sint extensæ, mouent sensum corporaliter & situaliter: ideo aliter mouet in paruo, aliter in magno, aliter in propinquo, aliter in distanti. Et sic magnitudo, motus, quies, figura, & numerus assignantur à Philosopho sensibilia communia, scilicet secundò, & quantum ad modum immutationis mouẽtia. Ex his apparet differentia inter sensibile proprium & commune & per accidens, quia proprium causat speciem in sensu per se primo: cõmune vero, quia habet habitudinem ad speciem illam impressam, quantum ad modum: ideo dicitur per se secundo. Et omne tale est commune duobus vel pluribus sensibus. Quod enim aliquid sit magnum vel paruum, triangulare vel quandrangulare, quia coloratum, cognoscitur per visum per se primo, & secundo cognoscitur modus coloris extensi scilicet magnitudo, figura, motus, & quies: Hos modos apprehendit tactus, qui per se primò respicit qualitates primas: & sic visus & tactus cognoscunt omnia sensibilia cõmunia. Alij autem sensus aliqua, & aliqua non. Auditus percipit, an sonus sit propinquus, vel distans. Item numerum vocum an sit vna, vel plures. Item quietem, siue silentium, audiendo duos loquentes: postea vnum loquentem, & alium tacentem, ex consequenti. Gustus etiam videtur sentire magnitudinem & numerum. Odoratus non sentit nisi ex consequenti numerũ. Quidam perspectiui dicunt, quòd sunt plura quàm quinque, Sensibilia communia. Quia ponũt distantiam, situm, corporeitatem, distinctionem, asperitatem, lenitatem, raritatem, densitatem, pulchritudinem, & similitudinem, ac istorum opposita. Sed hæc omnia ad illa prædicta quinque reduci possunt. Sensibile autẽ per accidens non habet habitudinem ad immutationem sensus, nec per se primò, nec secundò: quia nec causat speciem sensibilem ex natura sua, neque respicit modum illius speciei. Ideo accidit albo, quòd sit homo: & sono, quòd percutiatur aër in aëre vel lapide. ¶ Notandum tamen quòd ad sensibile per accidens duo requiruntur. Primò quòd accidat Sensibili per se, hoc est quod non habeat habitudinem ad immutationem sensus, siue quòd non causet speciem in sensu. &c. Secundò quòd apprehendatur à Sentiente. hæc autem apprehẽsio est ab alio Sensu superiori, vt à sensu cõmuni, vel phantasia, quæ iudicat de actibus sensuum exteriorum. Percipitur etiam ab intellectu. & est id quod statim occurrit post rem sensatam. Sic videmus aliquem venire, quia audimus eũ loqui, & operari opera vitæ. Ouis per auditum cognoscit fœtum suum. Ad Sensibile autem proprium vel commune non requiritur illa apprehensio ab alio sensu, aut ab intellectu: Ex his apparet quomodo propriè & per se debet intelligi in definitione visus & aliorum Sensuum.

2. de Anima.

2. de Anima. Ver. 12. DE DECEPTIONE SENSVVM. E

Sensus secũdum Philosophum, circa Sensibile commune potest faciliter decipi. Sed circa Sensibile proprium non decipitur, nisi forte per accidens, quando non seruantur quatuor conditiones: Prima est, quòd organum sit dispositum. Vnde propter indispositionem linguæ, infirmus iudicat dulce amarum: & oculus lipposus etiam decipitur. Auditus alicuius propter affectum iudicat sonum delectabilem, qui tamen est tristabilis, vt patet in cantantibus: quilibet enim putat se bene cantare, cùm vlulat. Item secundum diuersas complexiones aliqua aliquibus sunt sapida, & aliis abominabilia. Asinus pariter inuenit bonum gustum in his, in quibus homo malum. Hæc & similia sunt respectu diuersorum: & illa diuersitas reducitur ad diuersam dispositionem organi. Secunda conditio est, quòd medium sit bene dispositum. Vnde lucidum, visum per nigrum, apparet rubeum. Et carbo qui est niger, quando est ignitus, apparet rubeus. Tertia conditio est, quòd sit debita distantia, vnde visum à longe, licet sit rubeum, apparet nigrum: & cælum tempore sereno iudicatur coloratum, tamen non est. Species apparentis coloris causantur ex diuersis vaporibus subtilibus in aëre existentibus. Quarta conditio est, quòd obiectum sensus se habeat vniformiter, quia si obiectum sensus vna vice moueatur, & alia vice quiescat, tunc sensus aliter & aliter iudicaret. ¶ Circa sensibile verò commune Sensus decipitur per accidens, cùm non seruantur prædictæ cõditiones, vt visus circa magnitudinem propter distantiam, iudicat enim solem esse paruæ quantitatis, cùm tamen sit maior terra: iudicat pariter tarde moueri, & mouetur velocissime: & à remotis positum iudicat quiescere, quod tamen mouetur. Et propter indispositionem oculorum in ebriis visus decipitur. Iudicat enim ebrius duas candelas esse, vbi non est nisi vna. & sic de aliis. Decipitur etiam sensus circa sensibile commune, etiam seruatis illis conditionibus, quia iudicat bipedale, quod est modicum minus. Sed circa proprium obiectũ non decipitur, seruatis conditionibus. Posset tamen decipi circa ea quæ consequuntur obiectum proprium, vt circa intensionem & remissionem: verumtamen potest dici quòd illa intensio vel remissio non est obiectum per se primum. ¶ Circa huiusmodi deceptionem vlterius notandum est, quomodo sensus exterior dicatur decipi, vel non decipi. Non enim est intelligendum quòd in apprehẽsione sensuum exteriorũ sit propriè veritas aut falsitas, quæ solùm cõuenit compositioni aut diuisioni, hoc est propositioni affirmatiuæ vel negatiuæ: quæ non conueniunt sensui, qui non attribuit vnum alteri, nec separat vnum ab altero: sed solùm apprehendit, hoc est speciem sensibilem recipit, & per eam in obiectum extrinsecum tendit. Et si illud sit à parte rei (prout species repræsentat) sensus dicitur verus, & non decipitur. si verò non sit obiectum à parte rei (vt species repræsentat) sensus est falsus, vel illa sen-

ſatio falſa: & tunc decipitur. Et ſic patet quòd Philoſophus impropriè loquutus eſt de veritate & de deceptione. Sed de his latius differemus inferius hoc.c.1.§.8.Ver.6.

§. 3. DE POTENTIA VISIVA.

A Viſus eſt potentia apprehẽſiua ab anima ſenſitiua fluens, coloris propriè & per ſe perceptiua. Viſus & cæteræ potentiæ animæ tam vegetatiuæ quàm ſenſitiuæ, ſunt in eſſentia animæ radicaliter & cauſaliter: quia fluunt continuè ab ipſa eſſentia animæ ad organum, quod dicitur inſtrumentum illius determinatum, in quo ſunt ſubiectiuè. Potentia enim viſiua fluit ab anima ad pupillam oculi, ſiue ad humidum glaciale infra pupillam oculi exiſtens, quod eſt organum eius, in quo ſubiectiuatur. Et quia organum eſt inſtrumentum & ſubiectũ potentiæ, ſequitur quòd ad perfectã operationẽ potentiæ requiratur perfecta diſpoſitio organi: & ad indiſpoſitionem organi ſequitur imperfectio & impedimentum operationis: & ad corruptionem organi, quod eſt ſubiectum potentiæ, ſequitur eius corruptio.

Ver. 1. DE OBIECTO VISVS.

B Potentia Viſiua dicitur perceptiua coloris, non quòd in ſe ſuſcipiat naturalẽ colorem, aut ſpeciem naturalẽ coloris: quia (vt dictum eſt) color nõ producit neq; cauſat in medio aut organo ſui ſimilitudinem naturalẽ, quæ ſcilicet denominet mediũ vel organum coloratum, ſed ſolùm intẽtionaliter & inſtantaneè, ad certam determinatam diſtantiã, magis completè & permanenter in oculo, quàm in medio: quia in oculo videmus ſpeciem ſiue ſimilitudinẽ, & non in aëre. Et vocatur ſpiritualis, ratione iam dicta, ac etiam quia quocunque vento impetuoſo flante, non impeditur, ſi medium maneat illuminatum, ſicut auditio & olfactio.

Ver. 2. DE MEDIO POTENTIAE VISIVAE.

C Medium potentiæ viſiuæ eſt aër, aqua, vitrum, cryſtallus, & omne corpus diaphanum ſiue tranſparens. Vnde ſciendum eſt, quòd Corpus eſt triplex, ſcilicet Lucidum, Diaphanum, & Opacũ. Corpus Lucidum eſt, quod ex natura ſua habet lucẽ, & profert ac emittit lumen. Corpus verò Diaphanum ſiue tranſparens eſt, quod ex ſe lumen non habet, eſt tamen ſuſceptiuum luminis intrinſecè & penetratiuè, hoc eſt poteſt penetrari à lumine, ſiue ſit aliàs ſolidum, vt vitrũ & cryſtallus: ſiue nõ, vt aër & aqua: & tale corpus eſt medium viſus. Corpus autem Opacum eſt illud, quod non eſt ex ſe luminoſum aut tranſparens, & tamen ſuſceptiuum luminis ſecundum ſuperficiem, non tamen penetratiuè, vt ſunt corpora ſolida, polita, terſa, vt luna & ſtellæ: quia ſi eſſent Diaphana, non eſſent eclipſes, maximè ſolis, quæ eſt per interpoſitionem lunæ inter ſolem & nos. ¶Notandum tamen quod lux, lumen, radius, & ſplendor differunt: Quia lux eſt in lucido, vt in ſole: lumen in diaphano. Radius verò eſt illuminatio ſecundum rectam lineam à lucido. Splendor autem eſt ex reflectione radij in aliquod corpus opacũ terſum. Vnde 1. Macha. 6. Refulſit ſol in clipeos aureos, & reſplenduerunt mõtes ab eis. Et hoc modo, ſcilicet per reflectionẽ, fit viſio in ſpeculo: quia ſpecies ſenſibiles ab obiecto cauſatæ, vſque ad ſpeculum protenſę, inuenientes in ſpeculo impedimentum progrediendi ad vlteriora, & diſpoſitum ſpeculum ad reflectionem, reflectuntur vſque ad organum viſus.

Corpus lucidum, diaphanum, & opacũ, quid ſit.

Lux, lumen, radius, ſplẽdor, differunt.

Ver. 3. DE CONDITIONIBVS MEDII VISVS.

D Ad hoc quòd cauſetur viſio, oportet quòd medium potentię viſiuę habeat duas conditiones: Vna eſt propria, alia eſt communis omnibus mediis aliarum potentiarum. Conditio propria eſt, quod ſit illuminatum, aliàs non cauſatur viſio: quia color qui eſt in pariete, non poteſt multiplicare ſpecies intentionales abſque lumine, quod dicitur actus diaphani vt diaphanum eſt: & facit quòd color qui antea erat viſibilis & multiplicabilis in potentia, fit viſibilis, & multiplicetur in actu, vſque ad organum potentię viſiuę. hoc non requiritur in mediis aliarum potentiarum. Secunda conditio communis omnibus mediis, eſt denudatio. Oportet enim medium & organum eſſe denudatum ab omni ſpecie ſenſibili particularis obiecti, & eſſe diſpoſitum ad omnes indifferenter ſuſcipiendas. Quia ſi eſſet in actu per aliquam ſpeciem particularem, non poſſet percipere alias eiuſdem generis. Videmus enim quòd ſi vitrum rubeum (quod eſt medium viſus) ponatur ante oculos, omnia quæ videntur, ſtante tali medio, apparebunt rubea: à fortiori, ſi pupilla oculi eſſet colorata.

Ver. 4. DE NECESSITATE MEDII.

E Neceſſe eſt inter potẽtiam ſenſitiuam exteriorem & obiectum eius, aliquid mediare, aliàs nõ fieret immutatio. Quia (vt dicit philoſo.) Senſibile extrinſecũ poſitum immediatè ſuper ſenſum, non cauſat ſenſationem. Ex prędictis apparet, quòd ad viſionẽ requirũtur ſex. Primo, Obiectũ quod dicitur mouens. Secũdò, Potentia, quæ dicitur mota vel immutata. Tertiò, Mediũ denudatũ & diſpoſitum. Quartò, Organum etiam denudatũ. Quinto, Species ſenſibilis, exiſtẽs in organo. Sexto, Actus ſentiendi, hoc eſt actus & conatus potentię adiutæ illa ſpecie ſenſibili in organo exiſtẽte, ad obiectũ extrà tendens: & illa tentio dicitur viſio & notitia intuitiua: licet etiam ipſa ſpecies ſenſibilis in oculo exiſtens, dicatur nonnunquam notitia viſiua ſiue intuitiua: quia mediante illa fit vitalis immutatio & viſio. Et idem proportionabiliter dicendum eſt in omnibus aliis ſenſibus exterioribus.

§. 4. DE POTENTIA AVDITIVA.

F Auditus eſt potentia fluens ab Anima Senſitiua, ſoni propriè & per ſe primo perceptiua. Hæc definitio ex his quæ dicta ſunt circa viſum, manifeſta eſt. ſed videndum eſt de organo & obiecto. Organum auditus dicitur cõmuniter quædã pellicula in aure exiſtens, quæ vocatur meringa, cõtinẽs aërem connaturalem, incluſum quodam modo immobilem, denudatum omni ſono, & in potentia ad omnem ſonum indifferenter. Et quando ſpecies ſoni naturalis vel intentionalis pertingit ad illam particulam, tunc immutatur organum, & audit. Circa organi auditus immutationem notanda eſt

differentia inter visum & auditum: quia visus immutatur solùm per speciem intentionalem, sed auditus immutatur aliquando per speciem naturalem soni, quando quis est prope magna cymbala pulsantia: & quando prope aliquod tonitruum magnum, fit cum lapsu fulguris, organum naturaliter immutatur, imò aliquando corrumpitur & totum corpus. Aliquando tamen auditus immutatur solùm intentionaliter, vt cùm ex aduerso ventus vehemens flat, & audimus magna cymbala in satis longa distantia, vel etiam à remotis surda tonitrua. Quia illa aëris diuisio non potest obstante vẽto ad tantum spacium diffundere species naturales: tunc enim circa finem causat in medio species intẽtionales (quæ scilicet non denominant aërem sonorosum) per circulos, sicut videmus fieri circulos in aqua, quando lapis proiicitur, donec cesset motus aquæ. Sic intelligendum est proportionaliter in sono, quòd aër percussus diffundit illam percussionem circulariter in aëre, & tandem causat species intentionales secundum virtutem & quantitatem percussionis, primò minores & efficatiores, & paulatim maiores & minus efficaces, & sic generatio soni sequitur motum.

Ver. 1. DE MEDIO POTENTIAE AVDITIVAE.

MEdium potentiæ Auditiuæ est aër & aqua, & omne corpus transparens: propriissime tamen est aër, quia faciliter rare fit & condensatur: & ideo melius auditur sonus in aëre. in aqua tamen pisces audiunt & fugiunt. G

Ver. 2. DE OBIECTO POTENTIAE AVDITVS.

OBiectum Auditus est sonus. Sonus autẽ dicitur quicquid propriè & per se primò ab audito percipitur vel percipi potest. Sonus est duplex: Quidam in actu, quando res actu sonat: Quidam in potentia, quãdo res (puta campana) actu quiescit, tamen potest sonare: Vnde dicimus campanã quiescentem habere bonum sonum. Reliquæ huius definitionis partes declaratæ sunt in præcedentibus. H

Ver. 3. DE MODO QVO CAVSATVR SONVS.

SOnus (vt communiter dicitur) causatur ex contactu duorum corporum durorum: quia mollia (nisi vehementer comprimantur) non causant sonum, vt lana cadens. Sed ex duorum corporũ durorum violento contactu percutitur aër, & à percutiente & percusso propter duritiam aër fractus resilit, & fit sonus, qui diffunditur per aërẽ circunstantẽ circulariter, donec cesset motus, nisi impediatur à vento. Si verò non cessat, sed inuenit impedimentũ & obstaculum, tunc illę gyrationes circulorũ sese impellentium incipiunt fieri in contrariũ, & redeunt retrorsum, sicut pila proiecta contra parietẽ reflectitur: & sicut dictũ est de speciebus coloris ad speculum peruenientibus, quæ reflectuntur ad oculũ, & tunc videmus per reflectionẽ. Sic in sono, quando species soni inuenit obstaculũ, reflectitur ad organũ auditus: & sic audimus vocem, similem illi quam prius audieramus. Et ille sonus quem audimus per reflectionem, vocatur sonus Echo. Et hoc fit cõmuniter circa littora fluminum habentiũ montes vel cauernas propè, & in nemoribus, & conuallibus, & locis cauernosis. ¶Ex his patet quòd sonus est qualitas alterabilis, quæ nata est facere alterationem siue immutationem ex percussione & diuisione aëris, quem illa qualitas sequitur. Et hinc est quòd sonus non est ens permanens, sicut color: sed successiuum, quod fit in tempore: Ex quo patet alia differentia inter visum & auditum. I

Ver. 4. DE DIVISIONE SONI.

SOnum Musici diuidunt in sonum acutum & grauem. Sonus acutus est, qui paruo tempore peruenit ad auditum, & fit per velocem motum, vel ex frequentia motuũ, sicut fit quando pulsatur pro igne vel pro bello. & corda citarę magis extensa fortius sonat. Sonus grauis opposito modo definitur. Dialectici verò diuidunt sonum, in sonum vocem, & sonum non vocem. Sonus vox, est sonus prolatus ex ore animalis, & non ab aliis partibus, puta posterioribus, naturalibus instrumẽtis, non artificialibus formatus. Naturalia autem instrumẽta quibus vox formatur, nouem sunt, scilicet guttur, lingua, palatum, quatuor dentes, & duo labia simul, vel aliquid loco illorum. Et intelligitur de voce perfecta. Si verò aliquod prædictorum instrumentorum deficiat, non dicitur vox perfecta in esse naturæ, puta cum procedit à picis aliisque auibus, & senibus edentulis, ac etiam ab angelis in corporibus assumptis: Licet sit vox perfecta, quantum ad significationem in ordine ad audientes. Philoso. aliter definit vocem dicens: Vox est spiratio aëris respirati ab anima ad vocalem arteriam, cum intentione significandi seu repræsentandi naturaliter vel ad placitum, interiores cõceptus & affectiones. Vnde dicit, quòd voces sunt notæ earum quæ in anima sunt, passiones. ¶Ex his apparet quis est finis vocis, intentio, scilicet significandi. &c. & causa principalis est anima, medium est aër, & nouem instrumenta. Sonus non vox, est sonus qui causatur ex collisione seu mutua repercussione duorũ corporum inanimatorũ vel animatorum absque prædictis instrumentis: tunc enim se habent ad modum corporum inanimatorum, vt fragor arborum, strepitus pedum, & plausus manuum. De diuersitate vocum puerorum, & aliorum animalium, vide apud Albertum Magnũ. Vbi dicit, quod si in eadem fistula sifflet fœmina cum viro, acutior erit sonus sifflationis fœminæ quàm viri, & puellarum quam vetularum. K

2. de Anima. 1 Per. 1. *9. de Anima.*

§. 5. DE OLFACTV SIVE ODORATV.

OLfactus siue Odoratus est potẽtia naturalis animæ sensitiuæ, odoris propriè & per se primo perceptiua. Organum eius est quædam venula infra nares, & prope cerebrum existens, omni odore denudata, in potentia tamen ad omnes odores. Quidam dicunt quod in odoratu hominis est quoddã cooperculum, quod aperitur per respirationem: & sic per respirationem homo olfacit. vnde clausis naribus non sentitur odor. Sed eadem videtur ratio in aliis animalibus. L

Ver. 1. DE ORGANI OLFACTVS IMMVTATIONE.

ORganum Olfactus potest immutari naturaliter & intentionaliter, sicut auditus. Aliquando enim recipit naturalem speciem odoris, per quam realiter immutatur, & ex consequenti totum corpus. M

pus. Vnde in aëre infecto & fœtenti incurrimus infirmitates, & alij ex bono odore recreantur. D. Antoninus Florentinus recitat de quodam infirmo ad mortem, qui apposito odore ad nasum, recepit sanitatem. Aliquando verò solùm recipit speciem intentionalem. Et per hoc differt olfactus à visu & tactu: visus enim solam speciem intentionalem recipit: Tactus verò solam naturalem. Per hunc etiam modum conuenit cum auditu & gustu.

Ver. 2. DE MEDIO POTENTIAE OLFACTIVAE.

A MEdium Olfactus est aër & aqua: Quia videmus animalia tam volatilia q̃ aquatica, currere ad nutrimentũ. Quod non facerent, si non mouerentur ab odore. Notãdum tamen quòd tam medium quàm organũ olfactus consistit quodam modo in calido & sicco, quæ impediuntur ab humido & frigido. Hinc est, quòd homo inter cætera animalia habet peiorem odoratũ, eo quòd habeat maius cerebrum in proportione ad alias partes. Cerebrum autem ex natura sua est frigidum & humidum: & ideo olfactus eius impeditur à cerebro. ¶ Ex quo inferuntur duo: Primũ, quod quædam odorabilia confortant cerebrum, si sit nimis frigidum: Quia excessus frigiditatis temperatur à caliditate & siccitate odoris. Secundum corrolarium, quòd habentes bonum odoratum, sunt minus sapientes, quia signum est quòd non habent bonum cerebrum. Cùm (prout dictum est) cerebrum propter humiditatem & frigiditatem impediat olfactum. Vnde homo distinguit odores, referẽdo ad sapores. Nec bene percipit odores, nisi excellentes, qui generant delectationẽ vel tristitiam. Homo autẽ est boni gustus: Quia gustus (vt inferius dicetur) est quidã tactus, qui est melior in homine, q̃ in aliis animalibus: quia complexio hominis (quę fundatur in tactu) maximè accedit ad medium temperamentum. Ideo organũ tactus est denudatũ ab extremis s. nimia humiditate, & frigidate, & à nimia caliditate & siccitate, quæ sunt extrema. Ex quo sequitur quòd homo est prudentissimus omnium animalium. Et quòd homines, qui sunt melioris tactus, sunt magis ingeniosi. Vnde Philoso. dicit, Molles carne aptos mente dicimus. Signum autem bonæ complexionis (secundum Albertum Magnum) est tenuitas vnguium & subtilitas capillorũ. Hæc enim indicant lucidos & subtiles spiritus vitales cordis, venientes ad cerebrum. Nec propterea sequitur quòd mulieres & pueri sint magis ingeniosi, quia magis molles: cùm mollicies possit ex duobus prouenire: Primò ex bona complexione: & sic arguit bonitatem ingenij. Secundò ex abundantia phlegmatis, vt in pueris & mulieribus. Et hoc non arguit bonitatem ingenij, licet sint & fuerint mulieres & pueri bonæ complexionis & valde ingeniosi.

Homo habet [peiorem odoratũ a]nim.

2. [organũ tactus de]nudatũ [ab extre]mis.

Signa bonę cõplexionis.

Ver. 3. DE OBIECTO OLFACTVS.

B OBiectũ Olfactus est odor: & fit olfactio per euaporationem sic, ꝙ ab odorabili resoluitur quædã fumalis euaporatio per actionem calidi, & diffunditur secundum esse naturale, & quãtitatem & virtutem odoris. Vnde dicit Auicenna, quòd poma odorata cõtrahunt rugas. quod non esset, nisi per realem defluxũ. Et per ventũ impeditur illa euaporatio. Cùm autẽ desinunt species naturales causantur intentionales: quia sentimus loca in quibus fuerunt poma: & si esset defluxus realis, remoto obiecto cessaret odor. Sicut remoto calido cessat calor. Potest etiam fieri olfactio per reflectionẽ, quemadmodũ visio, & auditio. Ex his patet quòd in hyeme non ita sentiũtur odores, sicut in æstate: quia euaporatio fit per actionem calidi: quia (vt experimur) fœtida in hyeme & tempore gelido non fœtent.

Olfactionis modus.

§. 6. DE TACTV.

C TActus est potentia, naturalis animæ sensitiuæ, propriè & per se primò, quatuor qualitatum primarum simplicium, & actiuarũ perceptiua. Organũ tactus dicitur quidã neruus ad modum retis cũ suis pelliculis per totũ corpus extẽsus, & cute coopertus, & carni immersus: Ita ꝙ nõ est dabilis aliqua pars carnis, in qua nõ sit aliquid de neruo illo vel pellicula, per quã colligatur: & sic per quandam colligationem & redundãtiam, vbi in aliqua parte corporis obiicitur aliqua quatuor qualitatũ prædictarum, statim sentit. Differt ab aliis sensibus: quia omnes alij sensus immutãtur vel immutari possunt per species intẽtionales. Tactus verò nõ, sed per species naturales & denominatiuas. Ideo dicimus corpus calidum & frigidum, &c. Et quia neruus ille, qui est organũ tactus, est per totum corpus extẽsus: ideo omnes alij sensus fundantur in tactu: & omnes sensus percipiunt obiectum tactus, non per speciem sensibilem in organo eorum receptam, sed propter fundamentũ aliorum sensuum, quod est organum tactus. Vnde experimur oculos sentire frigiditatem, sed non videre illam: & auditum sentire caliditatem, sed non audire illam. Aliter tamen ad illud fundamentũ se habet gustus, & aliter alij sensus: quia alij sensus possunt immutari, & exire in actus suos absque immutatione tactus. Visus enim nõ sentiendo caliditatem vel frigiditatem, &c. potest videre, & auditus audire, & olfactus odorare. Gustus autẽ non potest immutari, nec exire in actum absque immutatione tactus. Et ratio est: quia sapor, qui est obiectum tactus, fundatur in humiditate: & absque humiditate sentire non potest. Sed humidum est obiectum tactus: ergo oportet primò tactum immutari: & ideo gustus quodam modo dicitur species tactus, & non alij sensus. Sed de his amplius cùm de gustu agetur.

Ver. 1. DE MEDIO TACTVS.

D MEdiũ Tactus est intraneũ & coniunctũ, quia caro. Et in hoc differt tactus à visu, auditu, & olfactu, quorũ media sunt extranea, hoc est nõ sunt cõiuncta organo illorũ, vt aër & aqua. Conuenit tamen cũ gustu, cuius mediũ etiã est caro. Et ita sicut se habet aër ad visum, ita caro ad tactum: & sicut aër non est organũ visus, sed mediũ extrinsecũ: ita & caro nõ est organũ tactus, sed mediũ, intraneum tamen, licet semper inter tangẽs & tactũ cadat, siue sit mediũ extrinsecũ: quia vel res tangitur in aëre, vel in aqua. Si in aqua, videmus per experientiam quod ibi manet humiditas inter illa duo: & multo magis mediat aër, si duo corpora dura se tangant in aëre. Vnde dicit Philosophus, quòd nunquã duo corpora dura se tangũt: quia semper est aliquod mediũ: & sic ad sensationẽ tact⁹ necesse est duo inter-

uenire media, vnum intraneum & coniunctum, aliud extraneum. In aliis autem ſenſibus ſufficit vnũ.

Ver. 2. DE OBIECTO TACTVS.

OBiectum Tactus ſunt quatuor qualitates primę, ſimplices & actiuæ, ſcilicet caliditas, frigiditas, E
ſiccitas, & humiditas. quę dicuntur quatuor qualitates primę, eo quòd non ſunt aliquę aliæ accidentales non fluentes à principiis ſpeciei his priores: & ſimplices, quia non cõponuntur, ſed omnes aliæ ex his. Dicuntur etiam actiuæ, quia aliæ de ſe non agunt actione naturali, niſi propter adiũctum, & ſic per accidens. & ſic iſtæ quatuor ſunt cauſæ aliarum immediatę, quia licet ſol & alia entia naturalia ſint cauſa, non tamen per alias qualitates priores: quia oporteret eas nominare. Et cùm non ſit proceſſus in infinitum in alterantibus, neceſſe eſt venire ad ſtatum contrarietatis alterabilium & commixtibilium. Sed omnes antiqui dederunt primatum quatuor prædictis qualitatibus: ideo nobis ſtandum eſt. Dicuntur etiam prædictæ quatuor qualitates ſimplices in ſe, quia non apparet earum compoſitio: & tamen aliarum qualitatum alterabilium apparet compoſitio ex ipſis, quę etſi apud nos ſint compoſitæ, tamen in puris elementis infra ſphæram eorum poſſunt reperiri ſimplices.

Ver. 3. DE CONTRARIETATE OBIECTI TACTVS.

IN huiuſmodi quatuor qualitatibus duplex inuenitur contrarietas: Vna eſt inter caliditatem & frigiditatem: Alia eſt inter humiditatem & ſiccitatem. Propter huiuſmodi diuerſas cõtrarietates Phi- F
2. de Anima. loſophus dicit, quòd licet ſenſus tactus ſit vnus materialiter propter vnum organum in quo ſubiectiuatur, eſt tamẽ plures formaliter, quia vnus ſenſus eſt tantum vnius cõtrarietatis per ſe primò, hoc eſt vnius generis, quod diuiditur primò & per ſe ac immediatè in duas ſpecies qualitatis cõtrarias: ſicut viſus habet pro obiecto colorẽ, qui prima diuiſione diuiditur in album & nigrum, quæ contrariãtur. Auditus habet pro obiecto ſonum, qui diuiditur in grauem & acutum. Olfactus habet odorẽ, qui diuiditur in placidum & fœtidum. Guſtus ſaporem, qui diuiditur in amarum & dulce. Cùm ergo tactus habeat duas primas cõtrarietates, & vnum organum, erit vnus materialiter, & duo formaliter. Quidã dicunt, & ſatis probabiliter, quòd Philoſophus in hac parte diſputatiuè locutus eſt, & nõ aſſertiuè, &
1. p. q. 78. art. 3. huius opinionis videtur eſſe D. Tho. qui dicit quòd prædictæ quatuor qualitates conueniunt in vno genere proximo innominato, cùm non ſint infinita genera inter qualitatẽ, quæ eſt genus generaliſſimum, & qualitates tangibiles, quæ in vno organo inueniuntur. Satis enim notum eſt quòd inter frigidum & humidum maior eſt conuenientia, quàm inter frigidum & calidum: adeò vt frigidum & humidum videantur ſe conſequi. aqua enim eſt naturaliter frigida & humida. Igitur frigiditas non contrariatur humiditati. Et ſimiliter videtur eſſe inter caliditatem & ſiccitatem. Ignis enim eſt calidus & ſiccus. In ſale & zinzibere eſt ſiccitas & caliditas: licet calidum & ſiccum contrarientur frigido & humido. Super cõuenientia illius cõtrarietatis poteſt fundari vnũ genus, ꝙ adhuc eſt innominatũ, quod circunloquimur per hoc cõplexum, qualitas tangibilis. Et ſub vna ſpecie illius generis cõtinẽtur calidum & ſiccũ, & ſub alia frigidũ & humidũ: & ſic reducentur ad vnã primã cõtrarietatem. ¶ Notandũ tamen, ꝙ cõtrarietas tactus alio modo ſe habet ad tactũ, q̃ contrarietates triũ priorũ ſenſuũ: quia ſpecies ſenſibiles in aliis tribus ſenſibus poſſunt ſimul eſſe in organo, in quo non cõtrariantur, eo ꝙ non ſunt ibi ſecundũ eſſe naturale, ſed ſecundũ eſſe intẽtionale. Qualitates autẽ primæ cõtrariæ non poſſunt ſimul eſſe in tactu: quia ſunt in eo ſecundum eſſe naturale, ſecundum quod contrariantur: & ſic viſus ſimul percipit album & nigrum, ſed tactus non ſimul percipit calidum & frigidum, ſaltem in æquali gradu. ¶ Et quia ſuper tactum fundantur omnes alij ſenſus, Philoſophus infert, quòd animalia
2. de Anima. ſenſu tactus priuata, mori neceſſe ſit: Quia ſine illo animal eſſe non poteſt, neq; aliqua vitalis operatio: & quamdiu habet hunc ſenſum, eſt animal. Hinc eſt ꝙ excellentia ſenſibilium aliorum ſenſuum non corrumpit animal, ſed ſolùm illum ſenſum, cui excellentia applicatur. ſed excellentia ſenſibilium tactus corrumpit animal, cùm corrumpat tactum, quo corrupto, corrumpitur animal.

§. 7. DE GVSTV.

GVſtus eſt potẽtia naturalis animę ſenſitiuæ, ſaporis ꝓpriè & per ſe primò perceptiua. Organũ ei⁹ G
eſt quidã neruus diffuſus ad modũ retis ſuper latitudinẽ lingue carni immerſus. Vnde ſequitur ꝙ
Ciconia guſtum non habet. animalia quæ nõ habẽt linguã, vel aliquid loco linguæ (vt ab aliquibus dicitur de Ciconia) non percipiunt saporẽ. Quidã dicunt ꝙ ſubtus vel circa neruũ ſparſum per totũ corpus, qui eſt organũ tactus, prædictus neruus, qui eſt organũ guſtus, qui eſt alius à primo, ſuper latitudinẽ linguæ dũtaxat ſparſus ſiue diffuſus eſt: & habet percipere ſolã humiditatẽ cũ ſapore. Neru⁹ verò tactus percipit quatuor qualitates, & ſic ſunt duo organa: quia diuerſarũ potẽtiarum diuerſa debẽt eſſe organa. Et ad Philoſo. dicũt, ꝙ diſputatiuè locutus eſt de vnitate organi, ſicut de primitate cõtrarietatis. Veruntamen quo ad organũ guſtus & tactus, ratio Philoſ. eſt apparẽtior, quia cùm ſapor nõ poſſit ſentiri abſq; humiditate, quæ eſt obiectũ tactus: vel ille ſecũdus neruus ſentiret humiditatẽ, vel nõ: Si nõ, fruſtra poneretur: Si verò ſentiret humiditatẽ, vel vltra ſenſum humiditatis haberet ſenſum ſaporis, vel nõ. Si nõ, etiã fruſtra poneretur. Si autẽ cũ ſenſu humiditatis haberet ſenſum ſaporis, quare primus neruus quo ad illã partẽ habere nõ poterit? Et cùm nõ ſit ponẽda pluralitas abſq; neceſſitate, ſequitur ꝙ idẽ erit organũ tactus & guſtus materialiter & fundamẽtaliter. Et ad rationes ipſorũ dici poteſt, ꝙ fundamentũ illorũ habet ſolùm verũ in his potẽtiis, quæ immutãtur intẽtionaliter: ſed in his quæ immutãtur naturaliter, vel ſupponũt immutationẽ naturalẽ, nõ oportet. ¶ Quomodo aũt diſtinguatur organũ guſtus & tactus formaliter in eodẽ neruo, ſequẽdo doctrinã D. Tho. dicendũ, ꝙ neruus per totũ corpus ſparſus
Organum guſtus, & tactus idẽ. (ꝙ eſt organũ tactus) ſupra latitudinẽ lingue habet aliã diſpoſitionẽ, quã nõ habet in aliis ꝑtibus. Ideo habet duo officia ſubordinata: Primũ eſt, ſentire oẽs. iiij. qualitates primas: ſcd'm eſt, ꝙ ſentiẽdo humiditatẽ in ſaporalib⁹ intẽtionaliter vel etiã naturaliter ſentiat saporẽ: quia nõ eſt neceſſe ꝙ organũ guſt⁹ ad perci-

ad percipiendũ saporẽ semper immutetur immutatione naturali à specie causata ab obiecto suo.s. sapore:licet aliquãdo posit naturaliter immutari ꝓpter vehementiã saporis in illo humido, sicut legimus in lib.Regũ, ꝙ filij prophetarũ sentientes amaritudinẽ coloquintidarũ agri, clamauerunt: Mors in olla vir Dei.& sic lingua potest denominari amara. Si verò sapor non sit valde intensus, neruus ille sparsus super latitudinẽ linguæ, quãtum ad illam dispositionẽ, quã habet ad percipiendum saporem à specie saporis, quæ ei obiicitur, hoc est quæ causatur ab obiecto suo in illo humido existẽte, non immutatur naturaliter, sed intẽtionaliter duntaxat: & tũc lingua non dicitur dulcis vel amara. Et in hoc gustus conuenit cũ auditu: tamen differt, quia auditus non presupponit immutationẽ alterius sensus, sicut gustus prærequirit immutationẽ tactus. ¶Sed difficultas adhuc manet: quia Philos. dicit gustum esse speciẽ tactus. Si habent diuersa obiecta & diuersa organa, certum est ꝙ differunt genere, prout obiecta eorũ: & sic videtur imposibile ꝙ gustus sit species tactus, dici potest ꝙ philosophus ibi non loquitur ꝓpriè de specie: & dicit gustũ esse speciem tactus, ꝓpter præsuppositionẽ & subordinationem actuũ. Quia quemadmodũ species præsupponit genus, & aliquid addit supra ipsum: sic actus gustus præsupponit actum tactus, & cum hoc aliquid aliud habet, quia percipit saporem, & non tactus. Et quia visus, auditus, & odoratus, quo ad actus suos non præsupponunt actum tactus, ideo Philos. nõ dicit illos tres sensus esse species tactus, licet fundentur in tactu, sicut & gustus. 1.p.q.78. ar.3.ad.4. 4.Reg.4. *An gustus sit species tactus.*

Ver. 1. DE MEDIO GVSTVS.

A MEdiũ Gustus est caro, & in hoc conuenit cũ tactu. Nec inconuenit quòd diuersi sensus habeant idem medium, vt patet de visu, auditu, & odoratu, qui habent aërem pro medio. Medium gustus, scilicet caro, est medium intraneum: & per hoc differt à tribus primis sensibus.

Ver. 2. DE OBIECTO GVSTVS.

B OBiectum formale Gustus est humiditas, quæ est ratio & causa quare sapor sentitur. Ideò Deus dedit animalibus saliuã, vt possent humectare gustabilia, sicut dedit lumẽ visui. Et ideo sicut lumen est obiectum formale visus, sic humiditas gustus. Obiectum verò materiale gustus est sapor, in quem conueniunt cibus & potus. Ponuntur autem septem species saporis, scilicet dulcis, amarus, austerus, falsus, pinguis, ponticus, & acutus. Prima contrarietas est inter amarum & dulce.

§. 8. DE SENSIBVS INTERIORIBVS.

C QVum natura non deficiat in necessariis, consequens est ꝙ tot sint actiones in animali perfecto, quot sufficiãt ad vitã illius. Et quæcũq; harũ actionum nõ possunt reduci ad vnũ principiũ, requirunt diuersas potẽtias: cùm potentia animæ nil aliud sit, ꝗ̃ proprium & immediatũ principiũ operationis animę, vt dictũ est. Ad vitã autẽ animalis perfecti requiritur, ꝙ nõ solùm apprehendat rem ad præsentiam sensibilis, sed etiam in eius absentia: alioquin cùm animalis motus & actio sequãtur & præsupponant apprehensiones, animal non moueretur ad inquirendum aliquid absens: tamen per experientiam videmus oppositũ. aliàs viuere nõ posset. Et ideo vltra sensus exteriores, qui percipiunt species sensibiliũ in præsentia obiectorum duntaxat, oportet ponere alias potentias, per quas recipiat & retineat species sensibiles. Sed recipere & retinere reducuntur ad diuersa principia: quia aliqua bene recipiunt, & non bene retinent, vt humida & mollia. Aliqua autem difficulter recipiunt, tamẽ bene faciliter retinent. Ideo oportet ponere duas potentias: vnã, quæ faciliter recipiat, & aliam, quæ bene retineat species sensibilium in absentia obiectorũ. Ad recipiẽdum omnes species sensibiles, sensatas, & sensus exteriores, ponitur sensus communis: & ad conseruandũ illas, ponitur & ordinatur fantasia siue imaginatio, quasi quidam thesaurus formarũ siue specierũ sensibilium per sensus receptarũ. Prædictæ duæ potentiæ sufficerent animali, si animal duntaxat moueretur propter delectabile, secundũ sensum. Sed quia necessariũ est animali, vt quærat aliqua, vel fugiat nõ solũ quæ sunt cõuenientia, vel discõuenientia ad sentiendũ, sed etiã ꝓpter alias cõmoditates & vtilitates siue nocumẽta: sicut ouis videns lupũ venientem fugit, non ꝓpter indecentiã coloris vel figuræ: Quia si similẽ colorem vel figurã videret in pariete, nõ fugeret: sed fugit ab eo, quasi ab inimico naturæ suæ. Similiter auis colligit paleas, non quia delectant sensum, sed quia vtiles ad nidificandum. Ad apprehendendũ species, siue intentiones non sensatas, hoc est quæ per sensus exteriores nõ percipiũtur, ponitur vis siue potentia æstimatiua: & ad conseruandũ eas, potentia memoratiua siue memoria, quæ est thesaurus huiusmodi intentionum siue apprehensionum nociui vel vtilis & commodi. Et ratio præteriti, quam apprehendit memoria (quæ est pręteritorum) inter huiusmodi intentiones computatur: & sic sunt quatuor sensus interiores, scilicet sensus communis, fantasia siue imaginatiua, æstimatiua, & memoria. *Sensuũ interiorum necessitas.*

Ver. 1. DE SENSV COMMVNI.

D SEnsus cõmunis est potentia animæ sensitiuæ omniũ sensibiliũ in eorum præsentia per alios sensus exteriores perceptiua, & specierũ receptarũ ad fantasiã perfusiua. Notandũ tamẽ quòd nõ dicitur sensus cõmunis per prædicationẽ, sic ꝙ prædicetur de omnibus aliis sensibus, sicut homo de Sorte & Platone. Sed dicitur sensus cõmunis, quia recipit in se & immediatè species omniũ sensuũ exteriorũ cũ dependẽtibus & cõnexis, prout sunt actus sensuũ exteriorum, qui coniũguntur obiecto sensibili in cõmuni, & differentia illorum adinuicem, quæ sunt obiectum eius. Hæc potẽtia secundũ D. Tho. ꝓ organo, in quo subiectiuatur, habet primã & anteriorem partem cerebri, ad quã sensus exteriores per certos meatus & venulas, species sensibiles à sensibus exterioribus, ab obiecto extrinseco in eorum organis receptas, multiplicant, & ad hanc potentiam transmittunt, siue diffundunt, quas & hæc recipit, & ad fantasiam transmittit. Sicut enim visibile extrinsecum multiplicat species suas acuendo & minorando, vsq; ad organum visus, sic quòd sunt in illo in parua quantitate: ita species quę sunt in visu, multiplicantur & deferuntur per spiritus vitales per certum neruum, qui est meatus ad primam &

interiorem partem cerebri, quæ eſt organum ſenſus communis, in quo ſpecies illæ ſubiectiuantur, & ab ea multiplicantur & diffunduntur: & in minori quantitate per ſpiritus vitales deferuntur ad fantaſiam. Hæc autem multiplicatio eſt intentionalis & inſtantanea: nec eſt neceſſe interioris ſenſus medium eſſe diaphanum, ſicut nec medium guſtus & tactus.

Ver. 2. DE OFFICIIS SENSVS COMMVNIS.

PRimũ officiũ ſenſus Cõmunis eſt faciliter recipere ſpecies ſenſatas cum dependentibus & cõnexis, hoc eſt cũ actibus & intenſionibus ſenſuũ exteriorũ, ac diſcretione ſiue diſtinctione & differẽtia earũ, & eis connexorũ. Et ſic ſenſus cõmunis nõ ſolùm percipit & cognoſcit differentiã albi & nigri, quã viſus percipit: ſed etiã differentiã dulcis & amari, ac albi & dulcis: quã viſus cognoſcere nõ poteſt: quia quicunque differentiam inter aliqua cognoſcit, neceſſe eſt vt vtrunque cognoſcat, quod non facit viſus. Secundũ officiũ eſt multiplicæ ſpecies à ſenſibus exterioribus receptas, & eas trãſfundere ad fantaſiã. ¶Tertiũ officiũ ſenſus cõmunis eſt iudicare de actibus ſenſuũ exteriorũ, qui ſæpe à D.Tho. & Philo. intẽtiones nuncupãtur. Iudicat enim de actu vidẽdi & audiẽdi, &c. & exteriores ſenſus nõ: viſus enim nõ iudicat ſe videre, &c. Quia potentiæ irrationales non reflectũtur ſuper ſe: & ideo iudiciũ illud deuoluitur ad altius tribunal, hoc eſt ad potentiã ſuperiorẽ immediatã, cui ſubordinantur. ſ. ad ſenſum communẽ, qui percipiẽdo ſpeciẽ à potẽtia viſiua in ipſum trãſfuſam, percipit ſpeciem illã & obiectũ eius & actum videndi: & ſic iudicat directè, & non per reflectionẽ viſum videre, & idem de aliis ſenſibus. D.Tho. dicit ꝙ ſenſus communis eſt radix & principiũ ſenſuum exteriorũ: non ꝙ immutet ſenſus exteriores, ſed quia ſe habet ſicut cẽtrum ad circunferentiã, hoc eſt ad æqualiter recipiẽdum apprehẽſiones omniũ ſenſuum exteriorũ: ſicut cẽtrum æqualiter ſe habet ad quamlibet partem circunferentiæ circuli. ¶Ex præmiſsis ſufficiẽter apparet differentia inter ſenſum communem & ſenſus exteriores, qui verſantur circa varietates vnius generis: ſenſus autem communis circa omnia genera ſenſibilium, hoc eſt circa omnes qualitates alterabiles, & ea quæ ſunt illis connexa. Apparet etiam, quòd maxima illa quæ dicit vnum ſenſum eſſe vnius contrarietatis duntaxat, ſolùm habet verum in ſenſibus exterioribus, & non interioribus. E

Senſus communis eſt r[…] dix […] rum.

Ver. 3. DE FANTASIA.

FAntaſia eſt potẽtia naturalis animæ ſenſitiuæ aprenſiua, hoc eſt receptiua & cõſeruatiua ſpecierũ ſenſatarum per ſenſus exteriores, & ſenſum communem ad eam transfuſarũ. & habet ꝓ organo in quo ſubiectiuatur, ſecũdam partem cerebri à parte ſiniſtra, & obiectum cõmunius obiecto ſenſus cõmunis. Quia percipit actus ſenſus cõmunis, & iudicat de eis. quod ſenſus cõmunis facere non poteſt: quia (ſicut dictum eſt) nulla potentia irrationalis, hoc eſt animæ ſenſitiuæ, poteſt reflecti ſupra ſe. Et cũ nõ habeamus obiectũ nominatum ipſius fantaſiæ, circũloquimur per hoc complexũ, Senſibile apprehenſum per ſenſum communẽ cum dependentibus & connexis. Species enim & intentiones ſiue actus & iudicia ſenſus cõmunis in eius organo exiſtentiũ, multiplicãtur & diffundũtur magis ſpiritualiter (hoc eſt minus extenſè) per ſpiritus vitales ad organũ fantaſiæ, qđ non adeo faciliter recipit eas, ſicut ſenſus cõmunis: quia organũ eius habet maiorem humiditatẽ: receptas tamen ſeruat longiſsimo tẽpore, quamuis non perpetuo, licet Philoſ. dicat ꝙ fantaſia eſt ſicut perpetuus ſenſus: quia hoc aduerbium (ſicut) importat ſimilitudinẽ: nullũ autẽ ſimile eſt idem. Poſſunt enim ſpecies illæ in fantaſia receptæ, quæ dicuntur fantaſmata, corrũpi, non à cõtrario, cum contrariũ non habeãt, quia nõ ſunt ſpẽs illæ in fantaſia ſecundũ eſſe naturale, ſed ſecundũ eſſe intẽtionale & ſpiritualiter, vnde D.Aug. ponit tria genera viſionum. ſ. corporalẽ, q̃ fit per ſenſus exteriores. ſpiritualem quę fit per fantaſiã ſiue imaginationem: & intellectiuã, q̃ fit per intellectũ. Aliquãdo tamẽ huiuſmodi ſpecies corrũpuntur per nimium motum & alterationẽ cerebri ſiue infirmitatem, iudicamus enim per intellectum nos habuiſſe fantaſmata rerum antiquarum, quę poſt modùm nõ habemus. Et quia fantaſia omnibus potentiis prædictis eſt altior & nobilior: ideo eminentius recipit & conſeruat omnes ſpecies ſiue ſimilitudines rerum ſenſibilium ſenſatarum, & intentiones ſiue actus ſenſuum exteriorum, & ſenſus communis. Ex hac nobilitate fantaſię & eius excellentia, ſequitur ꝙ non omnia animalia habẽt fantaſiam, ſed ſolùm animalia perfecta, quę habent omnes ſenſus exteriores. Illa verò quę non habent ex natura ſua omnes ſenſus exteriores, non habent fantaſiam, quę habet organum determinatum. Propter hoc dicit Philoſophus, ꝙ apes, formicæ, & vermes, non habent fantaſiam, ſed mouentur inſtinctu naturæ. F

Obiectũ, organum, & ſubiectũ fantaſiæ.

2. de Anima. 12. ſuper Cen. ad literam.

Tria viſionũ genera.

Fãtaſmatũ corruptio.

Ver. 4. DE OFFICIIS FANTASIAE.

FAntaſia habet quatuor officia: Primũ eſt recipere oẽs ſpecies inferiorũ potẽtiarum: Scđm, cõſeruare eas in organo ſuo: Tertiũ eſt, ex ſpeciebus receptis alias in ſe cauſare. Ex fantaſmate enim mõtis & ex fantaſmate auri poteſt in ſe fabricare ſeu formare vnũ fantaſma ꝙ erit ſimilitudo mõtis aurei. Et per hũc modũ fingere vnũ animal habẽs caput leonis, alas aquilę, & caudã draconis, &c. qđ nõ eſt, nec naturaliter eſſe poteſt in rerũ natura, ꝙ dialectici chimerã vocãt. Et quãdo fantaſia talia fingit, q̃ à parte rei nõ ſunt, eſt falſa & decipitur: ſed de his amplius in verſiculo ſequẽti. Quartũ officiũ eſt, prẹſentare immediatè obiectũ cõueniens vel diſconueniẽs potẽtiæ appetitiuæ, & mouere illã ad ꝓſequendũ delectabile, & fugiẽdum triſtabile, ſcđm ſenſum. ¶Ex prædictis apparet, ꝙ fantaſia nõ eſt ſenſus in actu, hoc eſt nõ requirit præſentialiter ſiue actualiter, ſeu concomitãter ad operationẽ ſuã actus ſenſuũ exteriorũ, neq; ſenſus cõmunis, quod ex duobus apparet: Primo, ex eo ꝙ imaginatio eſt in ſomniantibus: tamẽ alij ſenſus nõ habẽt operationẽ. Secũdo, quia clauſis oculis imaginamur, quæ neq; videmus, neq; aliis ſenſibus ſentimus. Apparet etiã ex dictis officiis quadruplex differẽtia fantaſiæ & ſenſuũ inferiorum. Ex quibus reſultat alia ſcilicet, ꝙ fantaſia facilius decipitur, q̃ ſenſus inferiores, eo ꝙ ſenſus inferiores non exeunt in actum, niſi præſentibus obiectis: fantaſia verò habet actum ipſis abſentibus, G

Ver. 5. DE DECEPTIONE FANTASIAE.

A AD cognoſcendũ quomodo Fātaſia decipiatur, vel ſit falſa notandũ in primis, q̃ cũ verũ ſit obiectũ intellectus, & veritas ſit cõformitas & adæquatio rei ad ipſum: Oportet q̃ ratio vel definitio veri vel veritatis ſumatur ex habitudine intellectus ad rem intellectã: res autẽ intellecta aliter ſe habet ad intellectũ diuinũ, à quo pendet in eſſe: & aliter ad intellectũ creatũ, à quo res intellecta nõ pendet in eſſe. Quia habitudo rei intellectæ ad intellectũ diuinũ cõuenit ei per ſe, cũ cõparetur ei, ſicut ad primũ principiũ: & ideo eſt primaria & inſeparabilis. Habitudo autem rei intellectę ad intellectũ creatũ, maximè humanũ, cùm nõ pendeat ex illo, eſt ſecundaria, & valde remota: quia nihil aduenit rei neq; perit ab ea, eo quòd intelligitur ab intellectu creato: ideo dicit Philoſophus, q̃ ꝓpter noſtrũ affirmare vel negare, nihil mutatur in re. Nec ipſa res pro eo quòd apprehẽditur ab intellectu humano, dicitur vera vel falſa: ſed econuerſo ab ea intellectus dicitur verus vel falſus. Sed res intellecta cõparata ad intellectũ diuinũ, eo quòd habet eſſe, & aſſequitur ſimilitudinẽ ideæ ſiue ſpeciei, quæ eſt in mente diuina, à qua procedit, dicitur vera. Vnde dicitur verus lapis, qui habet verã lapidis naturã. Et ſic veritas primò inuenitur in Deo, & attribuitur intellectui diuino, adæquante, inſtituẽte, & menſurãte rem illã in ſua determinata natura: veritas enim trãſcendentalis nihil aliud eſt, quàm entitas menſurata ab intellectu diuino. Secundariò verò attribuitur rebus ipſis, tanquam menſuratis. Vnde D. Auguſt. dicit, quòd veritas eſt vera ſimilitudo principij, quæ ſine vlla diſſimilitudine eſt: & Auicẽna dicit quòd veritas vniuſcuiuſque rei eſt proprietas ſui eſſe, quod ſtabilitum eſt ei. ¶Si verò conſideremus ſecũdam habitudinem, quam res à Deo in ſua natura conſtitutæ, habent ad intellectum humanũ ſpeculatiuum, inueniemus quòd veritas prius eſt in rebus, quàm in intellectu: quia per hoc quòd intellectus cõſiderat lapidem, propter hoc lapis non eſt verus, neq; ſimilis Ideæ, quã Deus habet de illo: ſed potius è cõuerſo, intellectus dicitur verus à re intellecta: quia res intellecta eſt cauſa ſimilitudinis, quã habet intellectus noſter de ea: per quã ſimilitudinem intellectus æquatur rei, & menſuratur ab illa. Vnde Philoſophus dicit, quòd res naturales, ex quibus intellectus noſter ſcientiam accipit, menſurant intellectum noſtrum, ſicut menſuratæ ſunt ab intellectu diuino. Et hoc modo accipiendo veritatem (prout eſt in intellectu) nihil aliud eſt, quàm propria, perfecta, & adæquata ſimilitudo rei intellectæ: & intellectus dicitur verus, quando habet in ſe veram ſimilitudinem rei, per quam illi cõformatur: vnde communiter dicitur, quod veritas eſt cõformitas intellectus ad rem. Et per oppoſitum intellectus dicitur falſus, & decipitur, quando habet aliquam ſimilitudinem in ſe, quæ non conformatur rei, vt quando habet conceptum chimeræ, de qua ſuprà dictum eſt. Et quia naturalis ſimilitudo rei nõ ſolum eſt in intellectu, ſed etiam in ſenſu exteriori & interiori: ideo veritas ſecundũ hanc acceptionem attribuitur à Philoſopho ſenſibus exterioribus & fantaſiæ. Et tunc ſenſus viſus dicitur verus, quando ſimilitudo quæ eſt in oculo, proportionatur rei ad extra, & ſic de aliis. Et falſus, quando non eſt ita: vt quando per vitrum rubeum res alba iudicatur rubea: & quando infirmus iudicat dulce amarum. Et per hunc modũ veritas & falſitas (quæ dicitur deceptio) eſt in fantaſia. Et ſic veritas pro materiali ſignificat illam ſimilitudinẽ: & pro formali, ſignificat illum reſpectũ ſiue conformitatẽ illius ſimilitudinis ad rem. Et oppoſito modo falſitas. ¶Sed propriè & per ſe accipiendo veritatẽ, Veritas nihil aliud eſt, quàm ſimilitudo rei createꝫ, quæ eſt in Deo. Quæ ſimilitudo in Deo dicitur Idea, quę nihil aliud eſt, quàm ipſe Deꝰ, eandem rem repræſentans & efficiens, & pro formali reſpectus rationis Dei ad illam, vel realis ipſius rei ad Deũ. Et ſic accepit veritatẽ Chriſtus dicens: Ego ſum via, veritas, & vita. per quæ verba oſtendit ſe creatorem omnium rerum. Capiendo tamen veritatem pro ſpecie, ſiue ſimilitudine rei creatæ, exiſtente in potentia animæ, cum habitudine conformitatis ad rem ad extra, à qua pendet, proprius & perfectius attribuitur veritas intellectui, quàm aliis potentiis. Quia aliæ potentiæ apprehẽſiuæ ſenſitiuæ nõ recipiũt, niſi ſimilitudinẽ accidentiũ: intellectus verò recipit ſimilitudinẽ eſſentię & ſubſtãtiæ rei. ¶Quũ autẽ res naturalis nõ deficiat ab eſſe, quod ſibi cõpetit ſecundũ ſuã naturã ſiue eſſentiã: & poſſit deficere ab aliquibus accidentalibus vel conſequentibus eam: vt homo nõ poteſt deficere à rationabilitate, ipſo manẽte, tamen poteſt deficere ab eo, quod eſt habere duos pedes, & à tanta quãtitate & aliis accidentibus. Ita vis ſiue potentia cognoſcitiua non deficit in cognoſcendo quidditatem illius rei, cuius habet ſimilitudinem: poteſt tamen deficere circa aliquid conſequens ipſam, vel quod eſt accidens ei. Et ſicut ſuprà dictũ eſt, viſus non decipitur circa ſenſibile propriũ, ſed circa ſenſibilia cõmunia, & circa ſenſibilia per accidẽs. Sic nec intellectus decipitur circa propriũ obiectũ ſuum, ſed bene circa illud quod accidit ei. Propriũ autẽ obiectũ intellectus eſt id, cuius in ſe ſimilitudinẽ recipit quod dicitur quidditas naturæ & eſſentiæ rei: & ideo circa illud nõ decipitur, & per cõſequens in prima operatione ſua (quæ dicitur ſimplicium apprehenſio) non decipitur. In cõponendo autẽ vel diuidendo decipitur, dum attribuit rei, cuius quidditatẽ intelligit, aliquid quod eam non cõſequitur, vel negat quod ei cõuenit. Sic enim ſe habet intellectus in his quæ non cõſequuntur quidditatẽ rei, vel etiam opponũtur, ſicut ſenſus ad iudicandũ de ſenſibilibus communibus, vel de ſenſibilibus per accidens. Et ideo intellectus poteſt decipi dupliciter. Primò, quãdo quidditatẽ ſiue definitionẽ aut eſſentiam vnius rei attribuit alteri, vt ſi definitionem circuli, quæ eſt habere centrũ æqualiter ſe habens ad omnes partes circunferentiæ: quam quidditatem apprehendit ſimplici apprehenſione, quæ eſt prima operatio ſua: ſi ſecunda operatione attribuat eam triangulo, errat: quia habere centrũ æqualiter ſe habens ad omnes partes circunferẽtiæ, non conuenit triãgulo: Similiter erraret ſi attribueret animal rationale aſino, vel negaret animal aut rationale de homine, quod eſt diuidere. Secũdò decipitur intellectus, quando componit partes definitionis adinuicem, quæ ſibi ſociari non poſſunt: vt ſi formet talẽ definitionẽ, homo eſt animal rationale, quadrupes. Sed in cognoſcẽdo quidditates ſimplices intelle-

1.p.q.16.ar.1.& 2.& q.17.ar.1.2 & 3. & de ver. q.1.ar.1.2.& 3.

Veritas quibus & quomodo attribuatur.

In lib. de vera religione. 11. Metha.

10. Methra.

2. de Anima.

Idea quid

Ioan.6.

Circuli definitio.

ctus non potest esse falsus, sed solùm verus, vel totaliter nihil intelligit. Ideo dicit Philosophus, quòd abstrahentium non est mendacium.

Ver. 6. DE VERITATE ET FALSITATE.

VEritas vel Falsitas (de qua hîc & communiter loquimur) pro materiali est qualitas, siue species & similitudo rei cognitæ, in potentia cognoscitiua existens. Pro formali verò, Veritas est ipsa habitudo siue comparatio conformitatis ipsius speciei ad rem cognitam: quia talis scilicet est illa similitudo, qualis est ipsa res ad extrà. Et Falsitas est habitudo seu relatio difformitatis illius speciei ad rẽ cognitam: quia scilicet nõ est à parte rei aliqua res talis, qualis per illam speciẽ repræsentatur. Et sic Veritas & Falsitas pro materiali sunt idem: quia eadem species siue similitudo rei cognoscibilis potest esse conformis vel difformis succesiuè rei repręsentatæ per illam, quantùm ad existentiam. Sed differunt formaliter: quia Veritas pro formali, est conformitas speciei ad rem cognitam, quãdo scilicet ita est à parte rei: & Falsitas est relatio difformitatis, &c. Et quia nullus sensus siue exterior, siue interior potest reflecti supra actum suum, nec ferri in illam habitudinẽ siue relationẽ cõformitatis vel difformitatis, nulla potentia sensitiua potest cognoscere veritatẽ pro formali, nec potest cognoscere an illã similitudo sit vera similitudo rei, vel hallucinatio. Ideo nulla talis cognoscit se decipi: quia ita bene tendit & firmiter iudicat ac mouetur ad obiectũ apprehẽsum per hallucinationẽ, sicut si haberet verã similitudinẽ rei. Sed intellectus (qui est excellentior potentia) reflectitur supra se & actus suos: & cognoscit illam habitudinem cõformitatis vel difformitatis: & per consequens veritatem & falsitatẽ ac deceptionẽ sensuum & suam. Cùm enim iudicat visum videre, potest cõsiderare an illa visio sit vera, hoc est an species siue similitudo rei (quæ est in oculo) habeat rẽ ad extrà correspõdentem & adęquatam, vel nõ. Et eodẽ modo dicendũ est de aliis potẽtiis sensitiuis, & de ipsomet intellectu: quia potest cõsyderare an iudiciũ suũ respondeat & æquetur rei ad extrà, vel nõ, & decipiatur. ¶ Et sic veritas vt cognita nõ est in aliis potẽtiis, sed solùm in intellectu, & in secũda operatione eius, per quam cõparat vnũ alteri, cõponendo vel diuidendo, siue attribuendo aliquid alicui, quod est cõponere: vel negãdo aliquid de aliqua re, quod est diuidere, siue diuisio. Et sic debet intelligi Philosophus cùm dicit, ꝙ verũ & falsum sunt in intellectu, materialiter quidẽ per similitudinẽ rerũ, & formaliter per cognitionẽ illius cõformitatis vel difformitatis, adæquationis vel inadęquationis. In sensibus verò est Veritas vel Falsitas materialiter: quia in ipsis est illa similitudo, sed nõ formaliter: quia sensus cùm nõ reflectãtur supra se, nõ cognoscũt illã habitudinẽ cõformitatis vel difformitatis per cõparationẽ sui ad illã: quia hoc pertinet ad secundã operationẽ intellectus. ¶ Ex quo sequitur, ꝙ in prima operatione intellectus (quæ est simpliciũ apprehensio) nõ est Veritas vel Falsitas propriè dicta: quia per simpliciũ apprehensionẽ nõ fit cõparatio, neq; attributio aut separatio, est tamẽ in ea veritas pro materiali sicut in sensu. Et in oratione vocali & scripta (secundũ quod subordinatur propositioni mẽtali) est tanꝗ in signo, sicut sanitas in vrina hoïs, quia est signum sanitatis. Et sic oratio vel ꝓpositio vocalis aut scripta dicitur vera: quia est signũ veritatis, ꝗ est in propõne mentali: & proportionabiliter dicendũ est de falsitate.

Veritas vt cognita non est in sensu.

Ver. 7. DE IVDICIO SENSVVM.

IVdicium Sensuum non est per compositionem aut diuisionem, sed simpliciter & per instinctũ naturæ. Non enim ad omne iudicium requiritur compositio, cùm angeli iudicent, & tamen non cõponunt aut diuidunt. Differt autem fantasia hominis à fantasia aliorum animalium: quia fantasia hominis ex duabus speciebus facit vnam tertiam, sicut dictum est de Monte Aureo: & sic quodã modo videtur componere. Et propter vicinitatem & communicationem, quam habet cum ratione, habet quandam collationem & comparationem siue attributionem imperfectam intentionum indiuidualium inferiorum sensuum, sicut intellectus habet collationem vniuersalium. Et ideo fantasia in homine dicitur cogitatiua & ratio particularis.

Ver. 8. DE FANTASIA BRVTORVM.

IN Brutis non est propriè compositio aut discursus: quia non habent cõpositionem siue collationẽ extremorũ: & per consequens non est in eis veritas pro formali & propriè dicta, quę requirit agnitionem attributionis conformitatis vel difformitatis. Et quanuis sensus exteriores & interiores iudicent de obiectis, & visus percipiat illud quod ei obiicitur, esse album & nigrum: illud tamen iudiciũ non est compositio vel diuisio, cùm (vt dictũ est) ad iudicium non semper requiratur compositio aut diuisio, vt patet in angelis: qui tamen aliter iudicant ꝗ bruta animalia: quia angeli reflectũtur suprà se & intelligunt se iudicare, affirmare, vel negare: & non bruta, sed solùm tendunt in obiectum, & tendendo diriguntur & determinantur instinctu naturæ ad vnum ex pluribus, & nõ ex decursu aut electione, vt canis famelicus præsentatis duobus frustis panis, currit ad maius. Et in biuio perdito odore, reuertitur ad aliam viam. Et aliqua animalia, cùm volunt quiescere, magnos saltus faciũt, ne inueniãtur à canibus. Hæc omnia faciunt instinctu naturæ. Eodem instinctu Aranea parua retia facit ad capiẽdas muscas. Et Formica in æstate cibum parat: & Apis suas casas facit: & Hyrundines docent pullos tempore egestus posteriora vertere ad orificium nidi, vt stercus cadat in terram: & Catus stercora cooperit, ne à muribus sentiantur: & Canis videns baculum eleuatum fugit, ne percutiatur: & volens quiescere, circulationes facit, quasi quærẽs puluinar. Aues quoq; inter paleas pro nido ædificãdo discurrere videntur: & canis magistrum suũ cognoscit, & mortuum vlulat, fleréq; videtur: & ad eius præceptum saltat, chorizat, & comedentibus candelam accensam tenet. Phylomena cantu vocat parem ad conceptũ: Elephas adorat Regem: Camelus occidit illum, qui procurat vt cognoscat matrem. Et Delphini magni regunt paruos: & cùm aliquis moritur, alij veniunt ad exequias: & portant eum super dorsum, ne comedatur ab aliis piscibus. Et alia animalia multa faciũt huiꝰ generis, de quibus Albertus

Bruta videntur discurrere.

bertus Magnus. Ex quibus videtur quòd cõponant & diuidãt, imò quòd discurrant, & quòd prudentiam habeant. Ideo Salomon mittit pigrum ad formicam, vt discat prudentiam: interrogandũ & Iob ad iumenta: sed prudẽtia in illis impropriè, incompletè, & imperfectè, ac metaphoricè dicitur: quia illa animalia prudentiam, compositionem, aut discursum non habent, cùm non ex se illa faciant, sed solùm moueantur ad ea, ad quæ ab authore naturæ dirigũtur: nec cognoscunt collationem. Sed homo qui reflecti potest supra actus suos, & habet collationem, mittitur ad illa, vt ex eis discat prudentiam. *In libro de animalib⁹. Prou.6. Iob.12.*

Ver. 9. DE INSTINCTV NATVRAE

A ET quia per huiusmodi instinctum Naturæ soluuntur multa argumẽta in diuersis materiis, ideo de ipso superficialiter dicendum est. Et sciendum quòd instinctus Naturæ nihil aliud est, quàm motio siue actualis directio authoris Naturæ, dirigentis omnia in casu necessario. Quia Natura siue author Naturæ (qui est Natura naturans) nõ deficit in necessariis. Vndè Psal. Qui parat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorũ inuocantibus eum. Et Ouem mouet ad fugam, cùm subitò occurrit lupus, quem nunquam anteà vidit. Hæc motio & directio actualis in finem naturalem, dicitur & appellatur Instinctus Naturæ, & cõcursus generalis: & quando ordinatur ad finem supernaturalem, dicitur concursus specialis, quem Theologi vocãt auxilium speciale in dispositione ad gratiam, & instinctũ Spiritus sancti, quò ad meritum vel fugam peccatorum. Hęc directio siue instinctus non est potentia neque habitus, sed actio fluẽs à Deo, passiuè recepta in animali, quãdoque per species acquisitas, & aliquando per species nouiter infusas: vt patet in Oue, quæ nunquam vidit lupum, quàm primùm cum videt, imprimitur ei species inimicitiæ. Quòd autem instinctus sit actus fluens, patet ex hoc quòd nõ durat animali quiescente, vel remoto obiecto. Et quãdo animal brutum, vel etiam homo excitatur, vt fugiat à malis occurentibus, mouetur instinctu diuino. *Psal.146.*

Ver. 10. DE AESTIMATIVA.

B AEstimatiua est potentia naturalis interior animæ sensitiuæ perfectæ, receptiua specierum nõ sensatarum, transmissiua in memoriam, vt species inimicitiæ in oue ab authore naturæ causata cùm primò videt lupum. Et se habet hæc potentia ad memoriam, sicut sensus communis ad fantasiam. Sicut enim organum sensus communis propter humiditatem faciliter recipit species sensatas, sed non bene retinet, ideo transmittit ad fantasiam. Sic æstimatiua faciliter recipit species nõ sensatas, sed non bene retinet: ideo transmittit ad Memoriam, in qua seruantur. Obiectum huius potentiæ est sensibile non sensatum: Organum verò est media pars cerebri à latere dextro: Medium intraneum, neruus quidam. ¶Hæc potentia in hominibus est excellentior, & excellentiori modo operatur, quàm in brutis, propter vicinitatem rationis, quæ habet conferre vnam rem alteri: quam quidem collationem ratio communicat huic potentiæ in rebus non sensatis, sicut fantasiæ in rebus sensatis, imperfectè tamen. Hæc collatio non inuenitur in brutis, sed solùm in æstimatiua hominis. Ideo dicitur aliquando ratio particularis, sicut phantasia siue cogitatiua.

Ver. 11. DE MEMORIA.

C MEmoria accipitur tripliciter: Primò, pro omni potentia conseruatiua specierum in absentia obiecti: & hoc modo non est specialis potentia, quia conuenit fantasiæ (vt suprà dictum est) & intellectui possibili, qui conseruat species intelligibiles, vt inferiùs dicetur. Secundò, pro similitudine siue simulachrò in potentia seruato. Et sic accipit Philosophus, quando dicit quòd Memoria est passio sensitiua, hoc est species siue simulachrum obiecti priùs apprehensi cum illa consyderatione quòd fuerit priùs sensatum siue apprehensum, & consyderatione præteritionis. Et hoc modo Memoria non est potentia, sed actus. Tertiò accipitur, vt specialis potentia: & tunc sic definitur: Memoria est potentia naturalis interior animæ sensitiuæ, conseruatiua specierum rerum non sensatarum, sub ratione prioritatis temporis, quæ prioritas dicitur tempus præteritum, quod est sensibile per se, commune tamen: percipitur enim per motum magnitudinis, quæ est sensibile per se commune, vt dictum est. Obiectum igitur memoriæ est sensibile non sensatum præteritum, vt præteritum est. Organum est postrema pars cerebri, quæ dicitur occiput. Ex pręmissis infertur, quòd animalia, quæ non cognoscunt tempus, non habent Memoriam: neque ea quæ non habent cerebrum, siue organũ determinatum, vt muscæ & mures. *In libro de Memor. & Reminis.*

Ver. 12. DE ACTIBVS ET MODIS MEMORANDI.

D PHilosophus explicat actum Memoriæ seu memorandi per actus fantasię, quæ etiam memoria dicitur: qui quidem actus apparent in brutis. Mulus enim in aliquo hospitio pastus post multos dies illac transiens, recordatur & sistit. Canis etiam domini sui antiqui recordatur, & gestit coram eo de nouo viso. Cati pariter in domibus religiosorum, audito symbalo, ad refectorium currũt: quia recordantur aliàs post similem sonum se ibi pastos. ¶Sed quomodo ibi fiat videndum est, & aduertendum quòd quando sensibile est pręsens, & fantasia tendit in illud per simulachrum, siue per illam speciem sensibilem seu similitudinem rei, vocatur habitus, eò quòd diu perseuerat & manet in dormiente: aliquando vocatur actus, scilicet, quando immutat & mouet fantasiam: & tunc non dicitur memorare seu recordari, sed sentire: quia fantasia propriè est absentium. Quando verò obiectum est absens, & fantasia respicit simulachrum illud, non consyderando tempus præteritum, siue priùs audisse, vidisse, vel alio sensu agnouisse, etiam tunc non dicitur recordari, sed fantasiari, vel iudicare. Sed quando fantasia respiciẽdo illud simulachrum, iudicat quod obiectum illius simulachri fuit prius visum, vel alio sensu sensatum, tunc dicitur recordari & memorare. Et sic simulachrum illud potest dupliciter considerari. Primò, vt repræsentatiuum obiecti simpliciter: & sic non causat recordationem: quia licet sit idem simulachrum, alia tamen est ratio per illud tendendi ad obiectum, sicut apparet in simulachro

regis, antequam viderimus eum: & poſtquam vidimus illum, recordamur vidiſſe. ¶Quum autẽ anima intellectiua ſit nobilior & excellentior ſenſitiua: conſequens eſt, vt potentiæ ſenſitiuæ ſint in homine excellentiores, quàm in brutis: hinc eſt quòd memoria in homine multò perfectiorem actum habet, quã in brutis, ſiue vt eſt ſpecialis potẽtia de nõ ſenſatis, ſiue de ſenſatis prout cõuenit fantaſiæ, quæ in animalibus brutis deleto ſimulachro ſiue fantaſmate, memorare ſiue recordari non poteſt, etiam fantaſmate ſecundum partem lapſo vel deleto: quæ deletio fieri poteſt (vt dictum eſt) propter nimium motum, vel alterationem organi. Sed homo hoc poteſt: ideo talis recordatio dicitur in homine reminiſcentia, de qua dicendum eſt.

Ver. 13. DE DIFFERENTIA MEMORIAE ET REMINISCENTIAE.

DIffert autem Memoria ſecũdum Philoſophum, à doctrinæ perceptione & Reminiſcentia, Quia tunc aliquis doctrinam percipit, quando fantaſma nouum acquirit. Sed quando ſaluo fantaſmate integro conſyderat priùs ſenſiſſe obiectum per fantaſma præſentatum, dicitur memorare ſiue recordari. Sed quando ſimulachro ex vna parte remanente, & ex alia parte deleto, reſumitur: tunc reminiſcitur: & illa reſumptio dicitur reminiſcentia. Sicut cũ in eodem loco vidimus tres ordinatos, ſcilicet, Sortem, Petrum, & Platonem, quando potentia primùm ſimilitudinem illorum trium recepit, didicit. Sed quando manente fantaſmate illorum trium, poſt factum tempus, hoc eſt poſt horam. diem, menſam, vel annum, iudicat ſe illos tres priùs vidiſſe: tunc recordatur. Sed quãdo pars illius fantaſmatis (puta ſimilitudo Sortis vel Platonis, vel duorum ſimul) deleta eſt, manente fantaſmate tertij, ſiue ſimilitudine Petri: tunc fantaſia in homine, intuendo ſimilitudinem Petri, poteſt reſumere ſimilitudinem Sortis & Platonis, qui erant à lateribus Petri: tunc reminiſcitur, & fit reminiſcentia. Quæ nihil aliud eſt, quàm reſumptio partis ſimulachri, quæ quidem reſumptio fit ex ipſa rerum natura. Motus enim animi circa multa ordinata directus, vnum ex alio trahit. Et ſi illa ordinata habent naturalem & neceſſariam connexionem, faciliter & quaſi ſtatim fit reſumptio alterius vel aliorum, habito primo vel vno. Sicut quia ad ignem ſequitur calor, deleto fantaſmate caloris, reſpiciendo fantaſma ignis, aduenit fantaſma caloris. Si verò illa ordinata non habeant naturalem cõnexionem, ſed ſunt contingenter ordinata, per aſſuetudinem fantaſia ex primo mouetur ad ſecundum, & ex ſecundo ad tertium, vnde ſequitur quòd frequens meditatio reminiſcendo & ordinando, Memoriam confortat, tuetur, & ſaluat. ¶In ordinando tamen accipiendum eſt principium aptum, ad quod ſequentia habeant connexionem: aliàs difficilis erit reminiſcentia, vt in ſententiis diſparatis, niſi per aliqua connectantur & aptentur. Quidem literas alphabeticas, alij quaſdam imagines, alij digitos, alij alia pro cellulis & locis ſibi præſtituunt: in quibus memoranda etiam diſparata aptant, collocant, & applicãt: & ſic viſo loco præſtituto, recordantur eorum quæ illi applicauerunt. Fantaſia enim & Memoria in homine propter vicinitatem, quam habent ad rationem, quodam modo diſcurrunt de vno ad aliud, propter ſimilitudinem vel ordinem inter ipſa repertum. Confert etiam plurimum profunda atq; fortis intentio. Et ſic quatuor conducunt ad reminiſcendum, ſcilicet debita ordinatio, aſſuetudo, profunda atque fortis potentiæ applicatio, & à principio accommodo inchoatio. ¶Memoria & Reminiſcẽtia à nimia humiditate, ac etiam propter nimiam ſiccitatem difficultãtur. Propter nimiam enim humiditatem ſpecies citò labuntur, ſicut ſigillum in cæra liquefacta. Propter nimiam verò ſiccitatem ſpecies vix poſſunt imprimi, vt ſigillum in cæra dura. Propter alterationem etiam organi ſpecies delentur, vt in ægrotãtibus. Impeditur etiam propter motum: & ideo ſenes & pueri ſunt obliuioſi, propter continuum motum, quo agitantur: ſenes propter decrementum, & iuuenes propter augmẽtum. Licet per accidens ea quæ in pueritia didicimus, etiam viri & ſenes teneamus. Vndè dicitur cõmuniter: Quod noua teſta capit, inueterata ſapit. Et Horatius: Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem teſta diu. Et Salomon Prouer. 22. Adoleſcens iuxta viam ſuam, etiam cùm ſenuerit, non recedet ab ea: ſed hoc eſt per accidens, propter vehementem applicationem, vel aſſuetudinem.

Prouer. 22.

§. 9 DE APPETITV.

p.q.80. APpetitus eſt potentia naturalis animæ ſenſitiuę, qua inclinatur ad proſequendum ſibi cõueniens, & reſiliendum à diſconuenienti: hac potentia natura inclinatur ad conſeruationem ſui, & reſiſtendum contrariis. Sciendum tamen quòd Appetitus eſt triplex, ſcilicet naturalis, animalis ſiue ſenſitiuus, & rationalis ſiue intellectiuus.

Ver. 1. DE APPETITV NATVRALI.

APpetitus Naturalis eſt habitudo ſeu inclinatio inhærens rebus ad bonum ſuæ naturæ conueniẽs, ad quod abſque cognitione tendit, quãdo nõ habet, & quãdo habet quieſcit in eo ex ordinatione primi mouẽtis, ſiue authoris naturæ, hoc eſt Dei, in inſtitutione naturæ vel generatione impreſſa, & ideo non poteſt eſſe fruſtra, vt grauitas in lapide ad locum deorſum, & leuitas in igne ad locũ ſurſum. Et quia aliquid eſt conueniens alicui naturæ, quod eſt diſconueniens alteri: Ideo non eſt inconueniẽs, quòd idem ſit bonũ & malũ, reſpectu diuerſorũ: hic appetitus nõ habet organũ determinatũ.

Ver. 2. DE APPETITV SENSITIVO.

APpetitus Senſitiuus ſiue Animalis eſt inclinatio ſequens apprehẽſionem ſenſus interioris, ſcilicet fantaſiæ vel memoriæ aut æſtimatiuæ, qua inclinatur & immediatè mouetur ad proſequendum bonum ſuum, hoc eſt illud quod per prædictam apprehenſionem ei oſtẽditur ſub ratione cõuenientis, & ad reſiliendũ à malo, hoc eſt à diſconueniẽti ſuæ naturæ per apprehenſionẽ oſtẽſo, vt diſcõueniens ſiue repugnãs ſeu contrarium aut nociuũ ſuæ naturæ, vt appetitus cõcupiſcibilis vel iraſcibilis.

Ver. 3. DE APPETITV INTELLECTIVO.

A Appetitus intellectiuus siue rationalis est inclinatio sequens apprehēsionem seu iudicium intellectus, qua homo inclinatur ad prosequendum bonum, & refugiendum ac resistendum malo, & talis appetitus dicitur & nuncupatur voluntas.

Ver. 4. DE DIFFERENTIA APPETITVVM.

B Tale discrimen est inter istos tres appetitus, quale est inter animam vegetatiuam, sensitiuam, & rationalem, quæ sunt partes potestatiuæ animæ: Quia sicut anima sensitiua eminenter continet animam vegetatiuam, & anima rationalis sensitiuam: Ita appetitus animalis siue sensitiuus appetitum naturalem: & appetitus intellectiuus ambos. Differunt etiam, quia appetitus naturalis non habet organum determinatum, sed est sparsum per totum corpus, in quo subiectiuatur. Appetitus autem sensitiuus habet organum determinatum cui alligatur, & in quo est subiectiuè. Appetitus verò intellectiuus non habet organum determinatum cui alligetur, neque est diffusus per totum corpus, nec vllo modo subiectiuatur in corpore, sed solùm in anima rationali, à qua fluit. Est & aliud discrimen, quia Appetitus intellectiuus siue voluntas prosequitur bonum vniuersale: & si aliquod bonum particulare prosequatur, hoc est in ordine ad vniuersale. Appetitus autem naturalis & sensitiuus solùm prosequitur particulare bonum, & non ordinat nec ordinare potest ad vniuersale. Licet (inquātum est natura particularis) sit pars vniuersi, & per consequens tendit in bonum vniuersi, & resilit à malo totius vniuersi, relinquítque suū particulare bonū pro bono totius vniuersi. Et quia vniuersum abhorret à vacuo: ideo aqua quæ naturaliter grauis est, & tendit deorsum: tamen vt non detur vacuum, relicta inclinatione propria ascendit sursum, vt experimento videmus in clepsidra. Ex quo sequitur, quòd in aqua est duplex appetitus: vnus, inquantum est pars vniuersi: alius est, secundum quod est natura particularis. Et licet videantur contrariari, tamen non contrariantur: quia sunt respectu diuersorum. Vel dici potest, quòd licet actus sint contrarij, non tamen inclinationes, quæ sunt subordinatæ. Aliud discrimen est: quia appetitus naturalis non præsupponit neq; sequitur actū potentiæ apprehensiuæ, siue cognitionem. Sensitiuus autem præsupponit & sequitur necessariò apprehensionem sensus interioris: voluntas verò cognitionem intellectus. Conueniūt tamen omnes in hoc quòd nullus illorum apprehendit, hoc est non recipit in se similitudinem eorum, ad quæ tendit. Vndè communiter dicitur, quòd voluntas est de se cęca. Et idem dicendum est de appetitu sensitiuo & naturali, qui nō sequitur apprehensionem siue cognitionem in subiecto existentem, sicut appetitus animalis & rationalis: licet sequatur apprehensionem & cognitionem authoris naturæ, à quo dirigitur extrinsece per instinctum, vt dictum est. Conueniunt etiam isti tres appetitus: quia omnes tendunt in illud quod est conueniens suæ naturæ, & resiliunt à disconuenienti, quod dicitur malum. Vndè Philosophus ait: Bonū est quod omnia appetunt, hoc est omnis inclinatio tendit in bonum, siue in id quod est conueniens suæ naturæ, quod dicitur bonum, sed diuersimode, vt dictum est. Intelligitur etiam de bono vero, vel apparenti quo ad actum prosecutiuum. Discrepant autem appetitus animalis & intellectiuus, à sensu & intellectu: quia sensus & intellectus tendunt in obiecta sua per similitudinem, siue mediante similitudine in se recepta: & sic non immediatè. Sed appetitus sensitiuus & voluntas tendunt immediatè in obiectum suū, absque specie vel similitudine rei in se recepta. Ideo Philosophus dicit, quòd bonum & malum sunt in rebus, verùm autem & falsum in intellectu.

1.p.q.80. art.1.

1. Ethic.

§. 10. DE APPETITV ANIMALI.

C Appetitus animalis siue sensitiuus diuiditur in concupiscibilem & irascibilem. *1.p.q.81. art.2.*

Ver. 1. DE APPETITV CONCVPISCIBILI.

D Appetitus concupiscibilis est potentia naturalis animæ sensitiuæ, qua inclinatur ad prosequendum bonum particulare, sensibile, delectabile, & ad fugiendum malum sensibile, vel dolorosum, apprehensum & iudicatum tale per sensum interiorem. Organum cui alligatur, est cor. Obiectum verò eius est bonum vel malum sensibile, simpliciter acceptum, hoc est facile ad habendum vel fugiendum, quod dicitur ad differentiam appetitus irascibilis, qui habet bonum vel malum, arduum siue difficile ad habendum vel fugiendum pro obiecto. In hac potentia non oportet ponere medium, cùm nihil recipiat ab obiecto, nisi fortè actus apprehensiuè ostendentis obiectum, sine qua ostensione non potest ferri in obiectum, dicatur medium. Appetitus concupiscibilis habet sex actus siue operationes quæ dicūtur communiter pasiones, eò quòd ad eas communiter sequitur transmutatio corporalis, scilicet dilatatio vel constrictio. Tres actus siue pasiones habet ex parte boni, & tres ex parte mali. Ex parte boni sunt, amor, desyderium, & gaudium. Ex parte mali sunt, odium, fuga siue abominatio & tristitia. Tres primæ sunt oppositæ tribus vltimis. Et quia amor est prima & radix omniū pasionum, ideo de eo primo videndum est.

Ver. 2. DE AMORE.

E Amor nihil aliud est, quàm consonantia seu complacentia in bono sensibili, delectabili, simpliciter seu communiter apprehenso, hoc est absque consyderatione difficultatis præsentiæ vel absentiæ. Talis complacentia dicitur amor, qui est primus motus appetitus concupiscibilis, & fundamentum omnium actuum ac pasionum. Ex amore enim sequitur & causatur desyderium, si obiectum sit absens. Si verò præsens, causatur gaudium siue delectatio & quies, quia in illo quiescit, delectatur, & gaudet. Notādum tamen quòd licet amor sit pasio & actus concupiscibilis (extenso tamē vocabulo) attribuitur voluntati, quæ etiam complaceat in bono præsentato per intellectum: quod quando est absens, desyderat: quando verò est præsens, gaudet: tamen non semper sequitur corporalis dilatatio vel constrictio: quanuis sæpenumerò per redundantiam sequatur, iuxta illud Psal. Cor meum (hoc est voluntas) & caro mea (hoc est sensualitas) exultauerunt in Deum viuum. Amor est duplex, Amicitiæ *1.2.q.26.*

& Concupiſcentiæ. Amor Amicitiæ eſt amor, quo amatur aliquid, vt ei ſit bonum: & dicitur Amor ſimpliciter, & volitio boni. Amor concupiſcentiæ eſt amor, quo amatur aliquid, vt ſit bonum vtile,
1.2.q.27. aut delectabile amanti vel alteri, & nō ipſi amato: & talis dicitur amor ſecundū quid. ¶Cauſa amoris eſt cognitio boni. Vnde D. Auguſt. 8. de Trinitate dicit: Non amatur certe niſi bonū ſolum. Et in 10. probat quod nullus poteſt amare aliquid incognitum. Similitudo etiam eſt cauſa amoris, iuxta illud Eccle.3. Omne animal diligit ſibi ſimile. Per accidens tamen ſimilitudo eſt cauſa odij, vt cum ex eo quod Sortes eſt ſimilis Platoni, Plato impeditur à conſecutione boni quod amat. Et propter hoc figuli & medici ſæpe corrixantur adinuicem: quia ſæpe ſe inuicem impediunt in proprio lucro: & di-
1.2.q.28. citur communiter inter pares eſt inuidia. Et prouer.13. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt: quia ſe im-
4.c.de diuinis noībus. pediunt in propria excellentia quam concupiſcunt. ¶Effectus amoris ſunt quatuor. Primus eſt vnio amantis ad amatum. Vnde D. Dionyſ. dicit quod amor eſt virtus vnitiua. Et Philoſo. recitat Ariſto-
2.Pol. Eff... phanem dixiſſe quod amantes (ſi fieri poſſet) deſiderarent ex ambobus fieri vnum. Sed quia ex hoc ſequeretur alterius corruptio, quærunt vnionem quæ conuenit & decet, vt ſcilicet ſimul conuerſen-
1.Ioan. 4. tur, ſimul colloquantur, & in aliis coniungantur. Secundus effectus eſt mutua inhæſio, iuxta illud qui
4.c.de. diu. nominibus. manet in charitate in Deo manet, & Deus cum eo. Tertius effectus eſt extaſis. Vnde D. Dionyſ. dicit: amor diuinus extaſim facit. Aliquis autem dicitur extaſim pati cum extra ſe quodam modo ponitur: quòd contingit dupliciter. Vno modo ſecundum vim apprehenſiuam, quando ponitur extra cognitionem ſibi propriam: vel quia ad altiorem ſublimatur, ſicut cum apprehendit aliqua quæ ſunt ſupra ſenſum & rationem, vel cum ad inferiora deprimitur, vt cum quis in furiam vel amētiam cadit. Et hanc facit amor diſpoſitiuè, inquantum facit intenſe meditari de amato: Intenſa enim meditatio vnius abſtrahit ab aliis. Alio modo quantum ad vim appetitiuam, quando ſcilicet appetitus alicuius fertur in alium, exiens quodammodo extra ſeipſum. Quartus effectus dicitur zelus. Vnde D. Diony.
4.c.de diui. nominibus. Zelus quid & quotuplex. dicit quod Deus appellatur zelotes propter nimiam amorem. Intenſus enim amor cauſat zelum, quo quis quærit excludere omne quod ſibi repugnat, ſed differenter in amore amicitiæ, & in amore concupiſcentiæ: quia in amore concupiſcentiæ cauſat zelum malū. Qui enim taliter amat, mouetur contra illud quod repugnat conſecutioni, vel fruitioni, aut quieti eius quod amatur: & hoc modo viri dicuntur Zelotipi vxorum, ne per conſortium aliorum impediatur ſingularitas quam quærūt in vxore. Et hic zelus dicitur zelotipiæ. Similiter qui quærunt intenſe excellentiam, mouentur contra eos qui excellere videntur, quaſi impediantes excellentiam ipſorū: & talis zelus dicitur inuidiæ. de quo pſal.
Pſal.36. Noli emulari in malignantibus, neque zelaueris facientes iniquitatem. Amor autem amicitiæ quærit bonum amici. Vnde quando eſt intenſus facit hominem moueri contra omne illud quod repugnat
1.Reg.19. Ioan.2. bono amici: Et per hunc etiam modum aliquis dicitur zelare pro Deo, quando conatur repellere ea quæ ſunt contra honorem, vel voluntatem Dei, ſecundum illud: Zelatus ſum pro domino exercituū. Et illud: Zelus domus tuæ comedit me. Vbi glo. dicit: Bono zelo comeditur, qui quælibet praua, quæ videt, ſatagit corripere, ſi nequit, tolleret & gemit.

Ver. 3. DE DESYDERIO, SIVE CONCVPISCENTIA ET CVPIDITATE F

1.2.q.30. Deſyderium eſt immutatio ſeu affectio, qua appetitus concupiſcibilis tendit in bonum ſenſibile, delectabile, apprehenſum vt abſens: & alio nomine vocatur Concupiſcētia & Cupiditas. Et differt hęc paſsio Deſyderij ab Amore: Quia aliud eſt complacere, quod pertinet ad amorē: aliud quærere medium adipiſcendi, quod pertinet ad deſyderium. Differt etiam à gaudio & delectatione: quia
1.2.q.31. art.3. deſyderium eſt quidam motus & fluxus, & reſpicit obiectum abſens. Gaudium verò & delectatio eſt quies & terminus motus, & reſpicit obiectum pręſens. ¶Deſyderium alio nomine vocatur concupi-
1.Petro.1. ſcentia & cupiditas, quæ ſecundum Philoſo. eſt duplex, ſcilicet naturalis & non naturalis. Concupiſcentia naturalis, eſt qua appetitur aliquid delectabile, prout eſt cōueniens naturæ animalis, ſicut appetitus cibi, & potus, & aliorum neceſſariorum. Et quia natura ſemper tendit ad aliquod finitum certum & determinatum, ſequitur quod naturalis concupiſcentia non eſt infinita, niſi fortè per ſucceſſionem, vt ſcilicet poſt cibum digeſtum alia vice deſideret cibum, & ſic conſequenter. iuxta illud:
...an.4. Qui biberit ex hac aqua ſitiet iterum. Verùm cùm animal ex ſua natura ſit corruptibile, cōcupiſcentia cibi & potus non poteſt ſimpliciter & abſolutè eſſe infinita per ſucceſsionem. Hæc concupiſcentia naturalis ſecundum Philoſo. eſt communis brutis & hominibus, & plerunque eis neceſſaria: ideo non eſt ſecundum ſe mala. Concupiſcentia verò non naturalis, eſt, qua appetitur aliquis vt conueniēs & delectabile ſecundum apprehenſionem animalis, licet illud ſecundum ſe non ſit cōueniens naturæ animalis. Hæc concupiſcentia magis propriè nuncupatur cupiditas, quæ proprie non cōuenit animalibus, ſed ſolis hominibus, quorum proprium eſt excogitare aliquid vt bonum, præter id quod natura requirit. Ideo Philoſo. dicit cōcupiſcentias naturales eſſe irrationales, hoc eſt abſque deliberatione: Non naturales verò cum ratione, hoc eſt cum deliberatione & ratiocinatione. Et quia diuerſi diuerſimode ratiocinantur, ideo in 4. Ethi. dicit quod concupiſcentiæ non naturales dicuntur hominibus proprie & appoſitè, & poſſunt eſſe infinitæ, cum rationi competat in infinitum procedere. Vndè qui concupiſcit pecunias aut alia temporalia poteſt ea concupiſcere non ad aliquem certum terminū aut
Eccle.5. numerum, iuxta illud: Auarus non implebitur pecunia. &c. Et illud: Creſcit amor nummi, quantum ipſa pecunia creſcit. Ideo vt in pluribus eſt mala & vitanda, cum inducat ad multa mala. Vnde Apo-
1.Timo.6. ſtolus: Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & in laqueum diaboli, & in deſideria multa, inutilia, & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem. Radix enim omnium malorum eſt cupiditas, quam quidam appetentes errauerunt à fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. Tu autem homo, Dei hæc fuge.

Ver. 4. DE GAVDIO, DELECTATIONE, ET LAETICIA.

A Gaudium siue delectatio est immutatio siue affectio appetitus concupiscibilis respectu boni præsentati, vt præsens est: quæ quidem affectio dicitur quies: Quia habito obiecto desyderato, cessat motus, & in illo quiescit animal, & delectatur. Philosophus dicit quod Appetitiuus motus circulo quodam agitur. Appetibile enim mouet appetitum, faciens in eius intentionem: quia attrahit appetitum ad se, cùm sit bonum, hoc est conueniens, & per consequens diffusiuum & attractiuum sui, vt ait D. Diony. Ideo appetitus tendit ad appetibile reale consequendum cùm non habet: & cùm habet, quiescit: vt sit ibi finis motus, vbi fuit principium. Contingit tamen aliquando (vt Philosophus dicit) quòd imaginatio siue fantasia aut æstimatiua apprehendant bonum vel malum, tanquam præsens: licet sit realiter absens. Et tunc appetitus quiescit vel succumbit: delectatur, si bonum apprehẽdatur, vt præsens. Tristatur autem & succumbit, si malum apprehendatur vt præsens, prout accidit in his, qui extasi & mentis excessu aguntur, qui fantasmata vt rem factam narrant. Accidit etiam plerunque somniantibus. Vndè quædam somnia sunt delectabilia, quædam verò tristia. Accidit pariter ex vehementi affectione in vigilantibus. Sed hoc est quia obiectum apprehenditur vt præsens. Bonũ enim & malum non mouent appetitum, nisi apprehendantur. Et inde est quòd secundum diuersum modum apprehensionis sequuntur diuersi motus & passiones in appetitu. Apprehensum ergo bonũ vt præsens, causat gaudium: & vt absens, desyderium: & vt communiter siue simpliciter, amorem. Et differt gaudium à delectatione, sicut homo ab animali, & species à genere. Omne enim gaudium est delectatio, sed non econtrà: visus enim delectatur in obiecto suo, sed nõ gaudet, eò quòd gaudiũ supponat rationem. Delectamur enim in iis quæ naturaliter concupiscimus: sed nomẽ gaudij non habet locum, nisi in delectatione, quæ consequitur rationem. Vndè gaudium non attribuimus brutis animalibus, sed solùm delectationem. Et de omnibus de quibus est delectatio, potest esse gaudiũ in habentibus rationem, licet non semper de omnibus sit gaudium: puta cum aliquis sentit aliquam delectationem secundum corpus, de qua tamen non gaudet secundum rationem. Ex quo apparet quod gaudium & lætitia pertinent ad voluntatem. Notandum tamen quod delectationes intelligibiles & & spirituales, absolutè & simpliciter loquẽdo, sunt perfectiores corporalibus: iuxta illud Psal. Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua super mel ori meo. Et Philos. dicit quòd maxima delectatio est quæ est secundum operationem sapientiæ. Quod apparet ex iis quæ requiruntur ad delectationem, quæ sunt bonum coniunctum & cognitio huius cõiunctionis, quæ sunt intimiora & magis perfecta in delectatione spirituali: quia intelligibilia sunt absq; motu, & per consequens delectationes eorum sunt totæ simul. Sed quo ad nos delectationes corporales sunt magis vehementes propter tria. Primò quia sensibilia sunt magis nota quo ad nos. Secundò quia delectationes sensibiles (cum sint pasiones appetitus sensitiui) sunt cum aliqua transmutatione corporali, quòd non contingit in spiritualibus, nisi propter abundantiam à superiori appetitu rediuidant in inferiorem. Tertiò quia delectationes corporales appetuntur vt medicinæ quædam contra defectus & molestias corporales, ex quibus tristitiæ quædã consecuntur. Vndè delectationes corporales superuenientes huiuscemodi tristiciis, magis sentiuntur, & per consequens magis acceptantur quàm delectationes spirituales, quę non habẽt tristicias contrarias. Inter delectationes autem corporales, delectationes, quæ sunt secundum sensuum tactus, sunt maiores his quæ sunt secundũ alios sensus. Vndè Philoso. dicit quòd maximæ delectationes sunt secũdum sensuum tactus, eò quòd tactus est magis vtilis cum habeat maiorẽ ordinẽ ad conseruationẽ naturæ animalis. Vndè Philoso. 3. Ethic. dicit: Nec enim odoribus leporum canes gaudẽt, sed cibatione: neque leo voce bouis, sed comestione. Et per tactum etiam conseruatur natura speciei: Et sic delectationes cibi, potus, ac venereorum sunt maiores & vehementiores: inter eas tamen primatum tenent delectationes venereorũ. Si verò loquamur de delectatione sensus, quæ est ratione cognitionis, tunc delectatio visus est maior, cum plures nobis rerum differentias demonstret: simpliciter tamẽ tactus sunt maiores: cum id quod est naturale in vno quoq; sit potissimũ. Si verò cõsideremus delectationes visus secundum quòd visus deseruit intellectui, delectationes visus erunt potiores ea ratione, quia intelligibiles sunt potiores sensibilibus. ¶ Causæ delectationis à Philoso. asignantur octo. Prima est operatio. Vndè Philoso. dicit quòd delectatio est operatio connaturalis & non impedita siue consequens operationem. Cuius ratio esse potest: quia cum (vt dictum est) ad delectationem duo requirantur, scilicet consecutio boni conuenientis, & cognitio huius adoptionis: sed vtrúmq; horũ in quadam operatione consistit. Nam actualis cognitio operatio quædam est: similiter bonum conueniens adipiscimur aliqua operatione. Ipsa etiam operatio est quoddã bonũ conueniens: vndè oportet quòd omnis delectatio aliquam operationem cõsequatur. Secunda causa delectationis est motus. Vndè D. August. dicit quòd homines gaudent & delectantur in quibusdam alternationibus: eò quòd natura nostra est transmutabilis: & eo etiam quòd id quòd est nobis conueniens nunc, non erit conueniens postea: sicut calefieri est cõueniens homini in hieme, non autẽ in æstate. Ex parte verò boni delectantis, quod nobis coniungitur, fit transmutatio delectabilis: quia actio cõtinuata agentis auget affectum. Ex parte verò cognitionis, quia homo desiderat cognoscere aliquod totum & perfectum: & aliqua sunt quæ non possunt apprehendi tota simul: tunc in talibus transmutatio delectat: desiderat enim vt vnum transeat, & aliud succedat, & sic totum sentiatur. Vndè D. August. dicit: Non vis vtiq; stare syllabam, sed transuolare, vt totum audias. ¶ Tertia causa est memoria & spes. Vnde Roma. 12. Spe gaudentes. Et Psal. Memor fui, & delectatus sum. quia per memoriam est coniunctio boni, non solùm secundum apprehensionem: & per spem est coniũctio boni, non solum secundũ apprehensionem, sed etiam secundum facultatem, vel possibilitatem adipiscendi bonum quod delectat. ¶ Quarta causa est

[Marginal notes: 3. de anima. — In lib. de memo. & remin. — 1.2.q.3.ar.5 — 10. Ethic. — 1.2.q.31. art.6. — 3. Ethic. — 1.2.q.32. art.1. 7. & 10. Ethic. — 8. Confess. — 8. Confess.]

tristicia. vndè Psal. Fuerunt mihi lachrymæ panes die ac nocte. Vbi per panẽ intelligitur refectio delectationis. Et D. Bernardus: O bone Iesu quàm dulce erit gaudere de te: cum tam dulce sit flere pro te. Tristicia enim facit memoriam rei dilectæ, de cuius absentia aliquis tristatur: Et tamen de sola apprehensione delectatur. Et licet contrarium non sit causa contrarij per se, est tamen aliquando causa per accidens: sicut frigidum quandoq; calefacit, vt dicitur in 8. Phys. Quinta causa sunt actiones aliorum. Vndè 2. Ioan. dicitur. Gauisus sum valde quia inueni de filiis tuis ambulantes in veritate. Et apostolus: Charitas non congaudet super iniquitate: congaudet autem veritati. Quia operationes aliorũ, si sint bonæ, æstimantur vt proprium bonum, propter vim amoris, qui facit æstimare amicum quasi eundem sibi. Ac etiam per operationes aliorum consequimur aliquod bonum, vel cum per operationes aliorum efficitur in nobis aliqua cognitio proprij boni: quia per hoc accepimus æstimationem in nobis ipsis aliquod bonum esse. Et quia ista æstimatio fortius generatur ex testimonio bonorum & sapientum, sequitur quod in eorum laudibus & honoribus homines magis delectantur. Et quia adulator est apparens laudator, propter hoc etiam adulationes quibusdam sunt delectabiles. ¶Sexta causa est beneficentia: vnde Philoso. dicit quod largiri & auxiliari amicis ac etiam extraneis est delectabilissimum. ¶Septima causa est similitudo, quæ, vt dictum est, causa est amoris, & amor est causa delectationis. Igitur similitudo est causa delectationis: Cum omne quòd est causa causæ, sit causa causati. ¶Octaua causa est admiratio. Dicit enim Philoso. quòd admiratio est delectationis causa ratione cognitionis. Vndè homo maximè delectatur in his quæ de nouo inuenit aut didiscit. ¶Delectatio habet quatuor effectus. Primus est dilatatio cordis. Esa. enim. cap. 60. ad expresionem gaudij recitat verba domini dicentis: Tunc videbis & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum. &c. Secundus est desiderium sui ipsius, iuxta illud: Qui biberit ex hac aqua sitiet iterum. Per aquam enim secundum diuum August. significatur corporalis delectatio. Tertius effectus est impedimentum vsus rationis, maximè quando delectationes sunt corporales, vehementes, extraneæ & inordinatæ. Vndè Philosophus dicit quod delectatio corrumpit æstimationem prudentiæ, triplici ratione. Primò ratione distractionis. Secundò ratione contrarietatis, quando sunt excedentes contra ordinem rationis. Tertiò ratione ligationis, inquantũ ad delectationẽ corporalem sequitur transmutatio corporalis, quæ impedit, cum est vehemens, vt patet in ebriis & vinolentis, qui habent vsum rationis ligatum vel impeditũ. Quartus effectus est perfectio operationis: Vndè Philo. dicit quod delectatio tenet operantem in opere, & perficit operationẽ. Ex hoc procedit quòd infirmi parum comedunt, quia non delectantur. Et ob eam causam D. Tho. dicit quòd Deus operationibus naturalibus pro conseruatione indiuidui & speciei adiunxit delectationes, sine quibus homines propter vilitatẽ abhorrerẽt ab eis. Delectationes siue corporales siue spirituales intãtũ sunt bonę, inquantũ sunt regulatæ per rationẽ. Quę verò nõ sunt regulatæ per rationem, sunt malæ, & tanto peiores quanto magis recedunt ab ordine rationis.

[Margin notes: 1. Cor. 13. — 11. Pol. — 1. Retor. — Effectus delectationis quot. — Ioan. 4. — 6. Ethic. — 10. Ethic.]

Ver. 5. DE ODIO. B

ODium est dissonantia siue displicentia appetitus concupiscibilis eius quod apprehenditur, vt repugnans & noxium. Quia sicut id quod apprehenditur vt conueniens, habet rationem boni: ita & repugnans siue nociuũ habet rationem mali: & sic odiũ opponitur & contrariatur amori. Et quemadmodum quãdo bonũ est absens, per amorẽ causatur desyderiũ, per quod appropinquat obiecto, vt fiat præsens: ita quando malũ est absens, imminẽs tamen, per odiũ causatur abominatio, per quã fugit à malo, & per quã fugã fit malũ absens, & non appropinquat. ¶Causa odij est amor. Quia cum amor (prout dictũ est) consistat in quadã conuenientia, & odiũ in quadam disconuenientia seu repugnantia, oportet in quolibet prius considerare quod ei conueniat quàm quòd ei repugnet. Per hoc enim aliquid est repugnans alteri, quia est corruptiuũ, vel impeditiuũ eius quod est conueniens. Vnde necesse est quòd amor sit prior odio: Et nihil odio habetur, nisi per hoc quod est contrariũ conueniẽti, siue per hoc quod est cõtrariũ eius quod amatur, & secũdũ hoc omne odiũ ex amore causatur. Vndè D. Aug. dicit quòd omnes affectiones causantur ex amore. ¶Et licet amor & odiũ sint cõtraria, quãdo accipiũtur circa idem: nõ tamẽ respectu diuersorũ: & sic amor est causa odij: eiusdẽ enim rationis est quod ametur aliquid, & odiatur eius oppositũ, & sic amor vnius rei est causa quod cõtrariũ eius odiatur. Et cũ secundũ. D. Diony. Bonũ sit fortius malo: quia malũ non agit nisi in virtute boni: & odiũ & amor differant, secundũ rationẽ boni & mali: sequitur quod amor est fortior odio cõparato ad amorẽ sibi correspondentẽ. Vnde odiũ quod respondet maiori amori, magis mouet quàm minor amor. ¶Ex præmissis sequitur quòd impossibile est aliquem odire seipsum. Vndè Aposto. Nemo vnquã carnem suã odio habuit. Naturaliter enim vnũquodq; appetit sibi bonũ. Vnde Philo. Bonum est quod omnia appetunt. Nec potest quisquã sibi aliquid appetere, nisi sub ratione boni. Cũ malũ sit præter voluntatem, vt D. Diony. dicit: & amare aliquẽ est velle ei bonũ. vnde necesse est quod quilibet amet seipsum: & per consequens impossibile est quod odiat se. Per accidens tamen cõtingit quòd aliquis odiat se, dupliciter. Vno modo quando aliquis optat aliquid quod est bonũ secundũ quid, & malũ simpliciter, vt cũ amat delectationẽ mortalẽ. Alio modo cũ quis maximè æstimat se secundũ naturã corporalem & sensitiuã: licet mens & spiritus sint principale, quod maximè debet æstimari. Vnde quilibet amat se, secundũ id quod existimat se esse, & odit id quod verè est, cũ vult cõtraria rationi: & vtroq; modo ille qui diligit iniquitatẽ odit animã suã & seipsum. Illi autẽ qui seipsos interimũt, apprehẽdũt mortẽ sub ratione boni, inquantũ est terminatiua alicuius miseriæ vel doloris. Et quanuis veritas omnia vincat, potest tamẽ aliquis odire veritatẽ tripliciter. Primò quãdo contrariatur bono amato. Secũdò quando veritas in cognitione hominis existens impedit eũ à prosecutione boni amati, sicut si quis nollet cognoscere veritatẽ fidei, vt liberius peccaret: in quorũ persona Iob ait: Recede à nobis: viam

scientiarum

[Margin notes: 1. 2. q. 28. art. 2. — 14. de Ciuitate Dei. — Ephes. 5. — Ethic. — 4. c. de diui. noibus. — Iob. 22.]

ſcientiarum tuarum nolumus. Tertiò habetur odio veritas in particulari cum eſt in intellectu alterius:vt cum quis peccauit,odit quod alius veritatem circa peccatum ſuum ſciat,vt arguat eum. Et ſecundum hoc D.Auguſt.dicit quod homines amant veritatem lucentem,& odiunt eam redarguentē. Vndè Apoſtolus:Factus ſum vobis inimicus,veritatem dicens. 10.Confeſſ. Galat.4.

Ver. 6. DE ABOMINATIONE.

A Abominatio eſt immutatio appetitus concupiſcibilis, quia refugit malum ſenſibile, vt fiat abſens, & non appropinquet:& opponitur deſyderio ſiue concupiſcentiæ.

Ver. 7. DE TRISTICIA, ET DOLORE.

B Triſticia &dolor opponuntur gaudio & delectationi,cum habeant obiecta opoſita,à quibus recipiunt ſpeciem atque formam,ſecūdum quam eſt contrarietas.Et ideo oppoſito modo cauſantur & definiūtur. Eſt igitur Triſticia immutatio appetitus cōcupiſcibilis, ratione mali ſibi præſentati,vt præſens eſt, & ſub quo ſuccumbit. Et quemadmodum ad delectationem duo requiruntur : primum eſt,coniunctio boni: ſecundum eſt,cognitio huius coniunctionis: Ita ad triſticiam duo requiruntur: Primum eſt coniunctio alicuius mali,quod ideo dicitur malum,quia priuat bono:ſecundum eſt, cognitio huius coniunctionis & priuationis per fantaſiam vel æſtimatiuam, aut memoriam vel intellectum.Et ſicut delectatio, quæ ſequitur apprehenſionem ſenſus exterioris, dicitur delectatio & non gaudium : Ita dolor proueniens ex coniunctione alicuius mali, apprehenſi ſolùm per apprehenſionem alicuius ſenſus exterioris, dicitur dolor & non triſticia : quia triſticia addit ſupra dolorem , apprehenſionem ſenſus interioris:& ſic dolor eſt genus ad triſticiam : omnis enim triſticia eſt dolor, ſed non econuerſo.Extēditur etiam triſticia ad voluntatem : Et dicitur afflictio quædam voluntatis (ſecundum D.Auguſt.)de his quę nobis nolentibus accidunt.¶Notandum quod non omnis triſticia omni delectationi contrariatur:eò quòd omnium contrariorum non eſt eadem cauſa:licet ab eodem habitu charitatis procedat,quod aliquis gaudeat de vno,& triſtetur de eius oppoſito.Vnde Rom.12. Gaudere cum gaudentibus,& flere cum flentibus.Notandum præterea quod appetitus delectationis: per ſe loquendo , eſt fortior quàm fuga triſticiæ . Quia cauſa delectationis eſt bonum conueniens: cauſa verò doloris ſiue triſticiæ,eſt aliquod malum repugnans:ſed cōtingit aliquod bonum eſſe conueniens abſq; aliqua diſconuenientia,vt viſio beatifica.Malū verò non poteſt eſſe abſque aliqua conuenientia:igitur delectatio poteſt eſſe integra & perfecta. Triſticia autem ſemper eſt ſecundum partem,licet per accidens contingat, quòd aliquis magis fugiat triſticiam quàm appetat delectationem: vt cum triſticia impedit, non tantum vnam delectationem, ſed omnes. Dolor tamen interior cordis eſt maior quàm dolor exterior corporis:cum cauſa doloris interioris ſit malum coniunctū repugnans appetitui.Dolor enim exterior ſequitur apprehenſionem ſenſus tactus: Dolor autem interior ſequitur apprehenſionem interiorem imaginationis vel rationis, quæ ſunt potiores ſenſu. Ideo dolor interior eſt potior quàm exterior. Cuius ſignum eſt quod aliquis voluntariè ſuſcipit dolores exteriores,vt euitet interiores.¶Triſticia ſecundum Damaſcenum habet duas ſpecies,ſcilicet anxietatem & acediam.Anxietas alio nomine dicitur anguſtia vel agonia,quę ſic aggrauat animam,vt non appareat aliquod refugium.Acedia verò ſic aliquando aggrauat, vt etiam exteriora membra immobilia reddat. Ideo acedia ſpecialiter dicitur vocem amputare : quia vox inter interiores motus magis exprimit interiorem conceptum & affectum,non ſolùm in hominibus,ſed etiam in aliis animalibus, vt dicitur in 1.Polyt.D.Gregorius addit duas alias,ſcilicet miſericordiam & inuidiam.Miſericordia eſt triſticia de malo alieno.Inuidia verò eſt triſticia de bono proximi,ſed de iis amplius dicetur ſuo loco.¶Cauſæ doloris cōmuniter aſsignātur quatuor.Prima eſt amiſsio boni. Vnde Damaſc.lib.2.ait quod expectatum malū timorem incutit,præſens verò triſticiā. Secunda eſt concupiſcentia. Vnde D. Auguſt. dicit:Subintrantibus ignorantia agendarum rerum,comites ſubinferuntur error & dolor : ſed ignorantia eſt cauſa erroris: ergo concupiſcentia eſt cauſa doloris & triſticiæ, cum concupitū haberi non poteſt:licet ſit cauſa delectationis cum concupitū aſſequitur. Tertia cauſa eſt appetitus vnitatis: cum bonum vniuſcuiuſque rei in quadā vnitate conſiſtat: prout vnaquæq; res habet in ſe vnita illa in quibus conſiſtit eius perfectio.Vnde vnumquodq; appetit vnitatē,ſicut bonitatē. Et ideo ſicut amor ſiue appetitus boni eſt cauſa doloris, cum amatū haberi non poteſt,ita etiā amor vel appetitus vnitatis, quādo quis illā conſequi non poteſt. Quarta cauſa eſt poteſtas maior.Vnde D. Aug.dicit:In animo dolorem facit volūtas reſiſtens poteſtati maiori.In corpore verò dolorē facit ſenſus reſiſtens corpori potentiori.¶Effectusdoloris ſiue triſticiæ ſunt quatuor.Primus eſt oblatio facultatisaddiſcendi:quia cum in vna anima non ſit niſi vna intentio:ſequitur quod ſi aliquid trahit ad ſe totam intentionē, vel magnam partem ipſius,non compatitur ſecum aliquid,quod magnam attentionē requirat.Sed dolor ſeu triſticia maximè trahit ad ſe intentionē animæ : quia vnumquodque naturaliter tota intentione tendit ad repellendum contrarium , ſicut etiam in rebus naturalibus apparet . Similiter manifeſtū eſt quod ad addiſcendum aliquid de nouo,requiritur ſtudium quod eſt vehemens applicatio animi,quę requirit conatum & magnam intentionem,iuxta illud: Si quæſieris ſapientiam quaſi pecuniam & ſicut theſauros effoderis eam,tunc intelliges diſciplinam.Igitur.&c. Hoc autem intelligendum eſt de dolore corporali intenſo,qui habet tranſmutationem corporalem adiunctam, & ideo magis impedit cōtemplationem,quæ requirit omnimodā quietem:licet etiam dolor interior, ſi multum intendatur attrahat intentionē,ne poſsit aliquid de nouo diſcere vel contemplari. Vnde D.Grego. (prout recitat D.Thomas)propter dolorem & triſticiam intermiſit Ezechielis expoſitionē.Moderata tamē triſticia,quæ excludit mentis euagationem, cōferre poteſt ad diſciplinā ſuſcipiendā præcipuè eorū per quæ homo ſperat ſe poſſe à triſticia liberari, iuxta illud : In tribulatione murmuris doctrina tua eis.

Marginal notes: 1.2.35. art.3. — 1.2.q.35. art.8. Triſticiæ diuiſio. — 1.2.q.36. In Enchi. — In lib.de natura boni. — 1.2.q. — Prou.2. — Eſa.26.

Secundus effectus est aggrauatio. Vnde Greg. Nicenus, & Damascenus ponunt tristiciam aggrauantem. Dicitur autem homo aggrauari per hoc quod aliquo pődere impeditur à proprio motu: Et cum tristicia proueniat ex aliquo malo præsenti, quod repugnat motui voluntatis: sequitur quod aggrauat, inquantum impedit ipsum, ne fruatur eo quòd vult: & si intantum super excrescat vis mali, vt spem euasionis excludat: impeditur etiam motus interior animi angustiati, vt neq; hac, neq; illac diuertere valeat: & etiã quãdoq; impeditur motus exterior corporis, sic quod homo remanet stupidus in semetipso. Tertius effectus est impedimẽtũ operationis: quia cum delectatio perficiat operationẽ, vt dicitur in 10. Ethic. & dolor & tristicia contrariantur delectationi: sequitur quod dolor & tristicia impediunt operationem. Quartus effectus est illatio nocumenti, maximè corpori, iuxta illud: Animus
Prou. 17. gaudens floridam ætatem facit: spiritus tristis exsiccat ossa. Et illud: Sicut tinea vestimento, & vermis
Prou. 25. ligno: ita tristicia viri nocet cordi. Et illud: A tristicia festinat mors. ¶ Remedia doloris & tristiciæ
Eccle. 3[?] communiter assignantur quinque. Primum est quærere delectationem. Quia sic se habet delectatio
1.2[?] ad tristiciam in motibus appetitus, sicut quies ad fatigationem, quæ accidit ex aliqua transmutatione naturali. Nam & ipsa tristicia fatigationem quandam seu ægritudinem appetitiuæ virtutis importat, sed quælibet quies corpori remedium affert, cõtra fatigationem ex quacunq; causa innaturali prouenientem: ergo quælibet delectatio remediũ affert ad mitigandũ quamlibet tristiciã ex quocunq; pro-
8. Ethic. cedat. Vnde Philoso. dicit quod delectatio expellit tristiciam, & quæ contraria, & que contingens, si sit fortis: Quia licet delectatio non contrarietur omni tristiciæ secundum suam speciem, contrariatur
4. Confess. tamen secundum genus. Secundum remedium est fletus. Vnde D. August. dicit quod quando dolebat de morte amici in solis gemitibus & lachrymis erat aliquantula requies. Lachrymæ enim & gemitus naturaliter mitigãt tristiciam: eò quòd omne læsiuum interius clausum magis affligit, quia magis multiplicatur intentio animæ circa ipsum. Sed quãdo ad exteriora diffunditur, tunc animæ intentio ad exteriora quodam modo dispergitur, & sic interior dolor minuitur. Et propter hoc homines, qui sunt in tristiciis exterius, suam tristiciam manifestant vel fletu, vel gemitu, aut etiam verbo, qui-
9. Ethic. bus tristicia mitigatur. Tertium remedium est dolor amici compatientis. Quia vt Philo. dicit: Amicus naturaliter condolens in tristiciis est consolatiuus: quia per hoc quod amici contristantur ei, percipit se ab eis amari, quod est delectabile. Vnde cum delectatio minuat tristiciam, sequitur quod amicus condolens mitigat illam. Quartũ remedium est contemplatio veritatis, eò quò in illa maxima delectatio consistit. Omnis autem delectatio mitigat tristiciã, vt dictum est. Igitur. &c. Et ob eam causam homines ex contemplatione diuina, & spe futuræ beatitudinis, gaudent in tribulationibus, iuxta
Act. 5. illud: Ibant apostoli gaudentes à conspectu consilij, quoniã digni habiti sunt pro nomine Iesu contu-
Iacobi. 1. meliam pati. Vnde D. Iacobus dicebat: Omne gaudium existimate, fratres mei, cum in varias tentationes incideritis. Nonnunquam etiam inter corporis cruciatus huiusmodi gaudium inuenitur, vt patet in D. Tiburtio martyre, qui cum nudis plantis super prunas ardentes incedere cogeretur, videbatur ei quod roseos flores ambularet. Et licet, qui addit ad scientiam, addat ad dolorem propter dif-
Eccle. 2. ficultatem inueniendæ veritatis: vel quia homo per scientiam cognoscit multa, quæ eius voluntati contrariantur: & sic ex parte rerum cognitarum scientia dolorem causat: ipsa tamen contemplatio delectationem affert. Quintum remedium est somnus & balneum. Quia cum tristicia secundum speciem suam repugnet vitali motioni corporis: sequitur quod illa quæ reformant naturam corporalem in debitum statum vitalis motionis, repugnant tristiciæ, & mitigant ipsam. ¶ Notandum quod licet tristari ad præsentiam alicuius mali sit naturale, & per consequens non sit de se, neque bonum, neque malum. Tristicia tamen secundum rationem regulata, habet rationem honesti, iuxta il-
Matth. 5. lud: Beati qui lugent. &c. habet etiam rationem vtilis. Cum sapiens non quærat nisi vtilia, & quærat
Ecclesies. 7. tristiciam, iuxta illud: Cor sapientum vbi tristicia: & cor stultorum vbi lætitia? Immoderata tamen & inordinata tristicia est inutilis atque inhonesta, & per consequens peccatum: iuxta illud: Multos
Eccli. 30. occidit tristicia. Cùm tamen tristicia sit malum pœnæ non potest esse summum malum: eò quòd malum culpæ est peius: est enim priuatio maioris boni.

§. 11. DE APPETITV IRASCIBILI.

APpetitus Irascibilis est potentia animæ sensitiuæ: qua realiter inclinatur ad prosequendũ bonum C
delectabile, sensibile, arduum, & difficile: & ad fugiendum malum arduum & difficile. Organum cui hæc potentia alligatur, & in quo subiectiuatur, est fel. Obiectum verò eius est bonum arduum & difficile adipisci, vel malum arduum & difficile, fugere vel euadere. Et sic quodammodo est eleuatum supra facilem potestatem animalis, & ideo exigit specialem potentiam, cum habeat specialẽ rationẽ: hæc potentia ab authore naturæ data est in propugnaculũ, defensionem, & auxiliũ. Appetitus concupiscibilis, vt tollãtur impedimẽta, quibus impeditur tendere in suũ obiectũ, vel propter difficultatẽ boni adipiscẽdi, vel mali superãdi. Ideo omnes pasiones irascibilis terminãtur ad pasiones concupiscibilis, pertinentes ad quietẽ vel alteram illarũ. Pasiones appetitus cõcupiscibilis pertinẽtes ad quietẽ sunt duæ. s. gaudiũ, quod est quies in bono adepto: Tristicia, quę est quies in ma-
2. Ethic. lo adepto, & præsenti, quæ vocatur succubitio & quies violenta. Huic sentẽtiæ annuit Philo. inquiẽs: Pasiones animæ sequuntur gaudium & tristicia: & loquitur vniuersaliter tam de pasionibus concupiscibilis, quã irascibilis. Et quia appetitus irascibilis ordinatur in auxilium concupiscibilis, & pasionum eius: necesse est vires & pasiones concupiscibilis (quæ ad motum pertinent, prout sunt amor & desyderiũ, odium & abominatio) præcedere pasiones irascibilis, vt cùm defecerint, & vltrà progredi nequiuerint pasiones concupiscibilis, ab appetitu irascibili fulciantur: & sic spes præsupponit amorẽ & desyderium, & timor odium & abominationem. Quia sicut obiectum irascibilis addit supra subiectum

iectum concupiscibilis arduitatem & difficultatem: sic & pasiones irascibilis aliquid addunt ad pasiones concupiscibilis. Spes enim supra desyderium addit conatum quendam, & eleuationem animi, ad consequendum bonum arduum: & eodem modo audacia ad aggrediendum periculum, & tollendum impedimenta. Et similiter timor addit supra fugam & abominationē, quandā depreſsionem animi, propter dificultatē mali. Tristitia autē media est inter duas pasiōes irascibilis, scilicet, inter irā & timorem, quia præcedit iram: ex tristitia enim aliquis insurgit in vindictam, ad repēdendam vicem nocentibus: & cùm iratus consecutus fuerit vindictam, gaudet. Sequitur autem tristitia timorem: quia cùm malum quod timebatur, occurrerit, causatur tristitia. Appetitus irascibilis habet quinq; actus siue operationes, quæ dicuntur pasiones, ratione iam dicta: Prima est spes: secunda, desperatio: tertia, timor: quarta, audacia: quinta, ira: à qua appetitus irascibilis denominatur: Non tāquam sit prima in ordine generationis, quia ira causatur ex aliis pasionibus, sicut effectus à causis præcedentibus. Ideo ab ea tanquam manifestiori, denominatur potentia siue appetitus irascibilis. 1.2.q.3.5. art.1.

Ver. 1. DE SPE.

A SPes est immutatio appetitus irascibilis ad prosequendū bonū sensibile arduum, futurum vel absens quod potest adipisci. Ex hac definitione apparet, quòd obiectū spei habet quatuor cōditiones, per quas actus spei differt ab aliis pasionibus: Prima est, quòd obiectū sit bonum: quia Spes nō est nisi de bono: Mala enim non speramus, nisi apprehendamus sub ratione boni, sed timemus ea. Secūda, quòd illud bonū sit arduū, & cum difficultate posit adipisci: non enim dicitur quis sperare quod est in sua potestate, vt statim habeat: & per hoc differt à desyderio. Tertia est quòd illud bonum sit futurū: quia de præsentibus non est spes, iuxta illud, Nam quod videt quis, quid sperat? & per hoc differt à gaudio quod est de bono præsenti. Quarta, quòd illud bonum sit posibile adipisci: Non enim speramus imposibilia, & per hoc differt à desperatione. Quòd autem spes sit in animalibus brutis, apparet: Quia si canis videat leporem, aut accipiter auem nimis distantem, non mouetur ad ipsam prosequendam, quasi desperans se posse adipisci. Si autem sit in propinquo, mouetur, quasi sub spe adipiscendi. Causæ spei communiter asignantur tres. Prima est experientia. Vnde Philoso.3. Ethic. dicit quod aliqui sunt bonæ spei propter multoties & multos vicisse. Et Vegetius dicit: Nemo facere metuit, quod se benè didicisse confidit. Cum enim spes sit de bono futuro arduo, quod est posibile adipisci, sequitur quod omne illud quod facit alicui æstimationem posibilitatis, causat spem. Et sic experientia, doctrina, & persuasio generant spem. Secunda causa est iuuentus. Vnde Philosophus dicit quòd iuuenes sunt bonæ spei: tum quia multum habent de futuro & parum de præterito: Et quia memoria est præteriti, spes autem futuri: ideo parum habent de memoria, sed multum viuunt in spe. Tum etiam quia iuuenes propter caliditatem naturę multos habent spiritus, & ita in eis cor ampliatur: Ex amplitudine autem cordis est quod aliquis ad ardua tendat: ideo iuuenes sunt animosi & boni spei. Similiter etiam illi qui non sunt pasi repulsam, nec experti impedimenta in suis conatibus, de facili reputant sibi aliquid posibile. Vnde iuuenes propter inexperientiam impedimētorum & defectuum, reputant sibi aliquid posibile, ideo sunt bonæ spei. Tertia causa est ebrietas. Vnde Philoso. dicit quod inebriati sunt bene sperantes. Ratio est. Caliditas & multiplicatio spirituum propter vinum, ac etiam inconsideratio periculorum & defectuum. Propter eandem rationē omnes stulti & deliberatione nō vtentes, omnia tentant & sunt bonæ spei. Effectus spei sunt duo. Primus est amor. Vnde Glos. super illud Abrahā genuit Isaac. Isaac autē genuit Iacob. Exponit & dicit hoc est fides genuit spem, & spes charitatem. Charitas autem est amor. Igitur. &c. Secundus effectus est perfectio operationis. Vnde Apostolus. Qui arat, debet arare in spe fructus percipiendi.

Rom.8. 1.2.q.40. art.5. & 6. In lib. de re militari. 2. Retho. 3. Ethic. 1.2.q.40. ar.7. & 8. Matth.1.

Ver. 2. DE DESPERATIONE.

B DEsperatio est quidam motus appetitus irascibilis, quo realiter recedit & cessat prosequi bonum arduum futurum, apprehensum cum imposibilitate obtinendi. Quia (vt habet Philosophus.) Cùm ventum fuerit ad aliquod imposibile, homines desistunt. Ex quo apparet quòd obiectum spei & desperationis est bonum arduum. Et ideo non contrariantur contrarietate excessus ad contrarios terminos, sicut amor & odiū, quę habēt obiecta cōtraria, bene tamen cōtrariantur per recessum & accessum, respectu eiusdem termini siue obiecti: quia spes prosequitur, desperatio cessat, & sic recedit. ¶ Cùm desperatio opponatur spei, & contrariorum sit eadem disciplina, causæ & defectus desperationis ex causis & effectibus spei dignosci possunt. Ideo sicut experientia victoriæ, doctrina, persuasio, multiplicatio spirituum, & inconsideratio periculorum & defectuum sunt causæ spei. Sic experientia subcubitionis & repulsæ, dissuasio, defectus spirituum, qui est in senibus & frigidis, consideratio periculorum & ignorantia mediorum sunt causæ desperationis. Et quemadmodum spes est causa amoris, & perficit operationē: sic desperatio est causa odij, & ij impedit operationem. De remediis contra desperationem dicetur infra cum de vitio desperationis agetur. Cap.11.§.1. Ver.2.

Ver. 3. DE TIMORE.

C TImor est motus siue immutatio appetitus irascibilis, quo realiter mouetur & contrahitur à malo arduo imminenti, quod habet aliquo modo victoriam super bonum, & cui nisi cum difficultate resisti potest, quasi excedat potestatē timentis. Timor post tristitiam habet magis rationem pasionis, quàm alij motus: quia (vt Damascenus dicit) magis contrahit & affligit. Ad timorem sequitur desperatio. Ea enim ratione aliquis desperat, quia timet succumbere propter dificultatem. Damascenus ponit sex species timoris: Prima est segnicies, cùm quis refugit operari propter timorem excedentis laboris. Secunda, erubescentia, cum quis prætermittit operari propter turpitudinem lædentem opinionem in actu committendo. Tertia, verecundia, cum quis desistit operari & persequi bonum, pro- 1.2.q.41. & deinceps.

pter turpem actum iam factum. Quarta, admiratio, cùm quis cogitat aliquod magnum malum, cuius exitum considerare non sufficit. Quinta, stupor, cùm quis considerat, quòd aliquod malũ inconsuetum & inconsultum offertur. Sexta, agonia, cùm quis timet imminens infortunium, ratione improuisionis, quia scilicet prouidere non potest. Et non accipiuntur prædictæ species secundum dignitatem obiecti, sed secundum diuersos effectus. ¶Notandum quòd duplex est timor. quidam est natura-
1.2.q.41. art.3. lis, non quod totus sit à natura absque apprehensione apprehensiuæ virtutis, sicut moueri sursum est motus naturalis ignis. Sed dicitur naturalis, quia natura ad ipsum inclinat, licet perficiatur per apprehensionem: quia motus cognitiuæ & appetitiuæ virtutis reducuntur in naturam, sicut in primum principium. Et talis timor naturalis secundum Philosophum, est de malo corruptiuo, quod natura refugit propter naturale desiderium essendi. Alius est timor non naturalis, quando malum quòd time-
2.Retho. tur, non est corruptiuum, sed constristatiuum, hoc est non repugnat naturæ secundum se, sed desiderio appetitus. Ex quo sequitur quòd illud quod remouet fantasiam futuri mali, siue futuritionem mali, excludit timorem. Et quia distantia facit quòd malum quod est futurum, non appareat futurum,
1.2.q.42. art.2. sequitur quòd valdè distantia non timentur. Vnde dicit Philosophus, quæ valdè longè sunt, non ti-
2.Retho. mentur. Sciunt enim omnes quod morientur, sed quia non propè est, non curant. Similiter necessitas facit aliquid æstimare, non vt futurum, sed vt est præsens. Ideo quæ necessitatem imponunt non timentur. Vnde Philosophus dicit quod illi qui decapitantur non timent, sed tristantur, videntes sibi
3.Retho. necessitatem mortis imminere. Si verò malum apprehendatur vt propinquum, cum aliquali spe euasionis, tunc timetur. Cùm verò timor sit de malo futuro imminenti, quod de facili vitari non potest, & malum culpæ cum sit voluntarium de facili vitari possit, sequitur quod de malo culpæ non est timor, quia non habet rationem alicuius terribilis. Vnde Philosophus dicit quod non omnia mala ti-
2.Retho. mentur, puta si aliquis erit iniustus aut tardus. Nisi cum voluntas ab aliquo exteriori magnam vim inclinandi habente inducitur ad peccandum, tunc poterit esse timor de malo culpæ, puta cum quis timet commorari in societate malorum, ne ab eis ad peccandum inducatur. Sed in tali dispositione magis timet homo seductionem vel mortem, si comminetur, quàm culpam. Pœna autem cum sit contra voluntatem, timetur: & ideo licet separatio à Deo consequatur peccatum, quia tamen est pœna, timeri potest: ac etiam ipse timor cum pœnam habeat, vt habetur. 1.Ioan.4. Notandum præterea quod cum obiectum timoris sit malum, quod de facili vitari non potest. Hoc autem ex duobus con-
1.2.q.43. art.5. tingit, scilicet ex magnitudine mali, & ex debilitate timentis: ad vtranque autem operatur quod aliquid sit insolitum & repentinum. Quia ex præmeditatione timor futuri mali minuitur. Et quod subito ac repentè accidit, subtrahit remedia quæ homo potest præparare ad repellendum futurum malum: quæ nõ possunt repelli quando ex improuiso malum occurrit. Et cum mala quæ non habent remedium sint terribiliora, & faciant ad magnitudinem mali, sequitur quod sunt magis timenda, vt diuturnitas & perpetuitas. ¶Causæ timoris sunt duæ. Prima est amor. Vnde D. Augustinus dicit:
1.2.43. lib.83.q. Nulli dubium est non aliam metuendi esse causam, nisi ne id quod amamus aut adeptum amittamus, aut non adipiscamur speratum. Licet timor per accidens & indirectè inducat ad amorem, inquantum scilicet homo timet puniri à Deo, seruat mandata eius, & sic incipit sperare. spes verò, vt dictum est, introducit amorem. Secunda causa timoris est defectus. Contrariorum enim contrariæ sunt causæ: sed diuitiæ, robur, multitudo amicorum, ac potestas excludunt timorem: ergo ex defectu eorum causatur timor. Timor quatuor habet effectus. Primus est contractio. Vnde Damascenus dicit quod
1.2.q.44. 4.lib. timor est virtus secundum sistolem, hoc est secundum contractionem. Cuius ratio est. Quia timor prouenit ex fantasia alicuius mali imminentis, quod difficile repelli potest. Quod autem aliquid difficulter repelli possit, prouenit ex debilitate virtutis: cum virtus quanto debilior, tanto ad pauciora se extendat. Ideo ex imaginatione quæ causat timorem, sequitur quædam contractio in appetitu, prout videmus in morientibus, quòd natura retrahitur ad interiora propter debilitatem virtutis. Videmus enim in ciuitatibus quod quando ciues timent, retrahunt se ab exteriorbus, & recurrunt, quantum possunt, ad interiora. Sic ex timore sequitur contractio caloris & spirituum ad interiora. Nec obstat quod ex multiplicatione spirituum in interioribus, magnificetur cor ad audacter aliquid progrediendum, ex quo redditur homo audacior & promptior ad inuadendum. Quia propter calorem & subtilitatem spirituum, qui proueniunt ex appetitu vindictæ, fit interius motus spirituum ab inferioribus ad superiora. In timentibus autem propter frigiditatem, quæ prouenit ex imaginatione defectus virtutis ingrossantem, mouetur spiritus à superioribus ad inferiora. Et ideo non multiplicantur calor & spiritus circa cor, sed magis à corde refugiunt, ideo timentes non promptè inuadunt, sed magis resiliunt. Secundus effectus timoris est tremor. Vnde Cicero dicit quod timo-
4.lib. Tusc. quæst. rem sequitur tremor: cum ex contractione ab exterioribus ad interiora, exteriora frigida remaneant: & propterea in eis accidit tremor, qui causatur ex debilitate virtutis continentis membra: ideo resumpto humido sequitur sitis, & interdum solutio ventris, & emissio vrinæ, & quandoque seminis. Et cum in timore calor deserat cor, à superioribus ad inferiora descendens: sequitur quod timentibus maximè tremunt membra quæ habent connexionem ad pectus, vbi est cor. Vnde timentes maximè tremunt in voce propter vicinitatem arteriæ vocalis ad cor. Tremit etiam in eis labium inferius, & tota inferior mandibula, propter continuationem ad cor, vel quia etiam huiusmodi membra sunt magis mobilia. Propter eandem rationem manus & genua tremunt timentibus, secundum il-
Esa.35. lud: Confortate manus dissolutas, & genua trementia confortate. ¶Tertius effectus timoris sequens ex præmissis est impedimentum operationis exterioris. Quia timor perturbat rationem, & causat quandam sollicitudinem, quæ facit hominẽ attentius consiliari. Vnde cõsiliatio ponitur quartus effectus timoris.

ctus timoris. Nam vt dicit Philo. Timor consiliatiuos facit. Et alibi consiliamur de magnis, in quibus quasi nobis ipsis discredimus. Ea autem quæ timemus, licet nõ sint magna simpliciter, habent tamen magnitudinem, quia apprehenduntur sub ratione ardui & difficilis. Timor & aliæ passiones, quantum est ex se, impediunt facultatem bene consiliandi. Quia homini affecto videtur aliquid maius vel minus quàm sit secundum rei veritatem, sicut amanti videntur ea quæ amat pulchriora & meliora, & timenti ea quæ timet terribiliora.

Ver. 4. DE AVDACIA.

A AVdacia (secundum Philosophum) est timori contraria: & est motus appetitus irascibilis, quo realiter aggreditur periculum imminens propter spem victoriæ supra periculum ipsum. Ex quo sequitur quòd audacia est causa spei. Vndè Philoso. 3. Ethic. dicit quòd illi qui sunt bonæ spei, sunt audaces: & quod audaces sunt præuolantes ante pericula. In ipsis tamen discedunt, quia arduitatẽ illorum non præcogitauerunt. Causa audaciæ est spes victoriæ. Vndè Philo. 2. Retho. dicit quod causa audaciæ est, cum in fantasia spes fuerit salutarium vt propè existentium. 2. Ethic.

Ver. 5. DE IRA.

B IRa est motus appetitus irascibilis, quo realiter mouetur ad vlciscendum & vindicãdum & puniendum inferentem malum seu nocumentum: Eam ob rem appellatur Appetitus vindictæ, & causatur ex concursu multarum passionum. Non enim insurgit motus iræ, nisi propter aliquam tristitiam illatam, & nisi adsit desiderium & spes vlciscendi: Quia (vt habetur in secundo Rethor.) Iratus habet spem puniendi: apprehendit enim vindictam, vt possibilem sibi. Vnde si ille qui intulit nocumentum, fuerit multum excellens & potens, non insurgit ira, sed tristitia, vt dicit Auicenna. Ex quo patet, quòd ira est passio quodam modo composita, & respicit vnum obiectum secundum rationem boni, & aliud sub ratione mali, scilicet inferentem nocumentum, de quo vult vindicari. Et ad istum motum iræ sequitur magna vehementia, impetuositas, furor, & ebullitio sanguinis, & spirituum vitalium circa cor, ex euaporatione fellis procedens, vt dicit Damascenus. Hinc est quòd propter nimiam perturbationem cordis, quæ est in motu iræ, apparent in iratis signa quædam in exterioribus membris. Vnde D. Gregorius in quinto Moralium dicit: Iræ suę stimulis cor palpitat, corpus tremit, lingua præpedita est, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recognoscuntur noti. Os quidem clamorem format, sed sensus quid loquatur ignorat. Philosophus vocat quosdam irascentium acutos: qui citò irascuntur, non tamen diu retinent. Quosdam amaros, qui diu retinent iram: quosdam difficiles, qui nunquam quiescunt, nisi vindicentur. ¶Hos gradus Damascenus & Gregorius Nicenus dicunt esse species iræ, diuidentes eam in felleam, maniam & furorem. Notandum tamen quòd cum ira sit appetitus vindictæ, importat collationem pœnæ infligendæ ad nocumentum sibi illatum. Vndè Philosophus dicit quòd sillogizans confestim irascitur, & cum conferre & silogisare sit rationis: sequitur quod ira quodam modo est cum ratione præcipiente vel denunciante iniuriam appetitui sensitiuo, qui non impedit ratiocinationem, quòd apparet in ebriis. Quia illi qui sunt multum ebrij, tanquam nihil habentes de iudicio rationis, non irascuntur: sed quando sunt parum ebrij, irascuntur tanquam habentes iudicium rationis, sed impeditum. Et quia homo est dispositus ad irascendum secundũ quod habet cholericam complexionem, quæ inter alios humores citius mouetur (ideo comparatur igni) sequitur quod secundum complexionem indiuidui, ira (vt Philosophus dicit) est naturalior concupiscentia. Est tamen minus grauis, quàm odium. Quia odium appetit malum inimici inquantum est malum. Ira autem sub ratione boni, prout existimat esse iustum vindicatiuum. Et ideo quando malum illatum excedit mensuram iusticiæ secundum æstimationem irascentis, tunc miseretur quod non facit odiens, vt dicit Philosophus. Ideo D. Augustinus in regula comparat odium trabi, & iram festucæ: quanuis ira secundum intensionem desiderij magis excludat misericordiam, quàm odium: eò quòd motus iræ est impetuosior propter choleræ inflammationem. ¶Omnes causæ iræ reducuntur ad paruipensionem. Cuius, vt dicitur in secundo Rethor. tres sunt species, scilicet despectus, epircasmus, hoc est impedimentum voluntatis implendæ, & contumeliatio. Ex quo sequitur quod excellentia est motiuum, & causa quòd aliquis de facili irascitur. Vnde Philosophus dicit quod homines propter excellentiam indignantur, si aliquando paruipendantur. Diues enim faciliter irascitur contra pauperem si eum despiciat, & principalius contra subditum. ¶Effectus irę principales sunt quatuor. Primus est delectatio: Philosophus. secũdo Rethor. inducit prouerbium, quod ira est multo dulcior melle distillante: ea in pectoribus virorum crescit. Licet enim principium iræ sit tristicia, terminus tamen sui effectus leuis, est delectatio. Secundus effectus secundum Damascenum, est feruor, siue ebullitio sanguinis circa cor, procedens ex euaporatione fellis, ex qua sequuntur effectus de quibus dictum est. Tertius effectus est impedimentum rationis, quia, vt dicit D. Grego. Ira intelligentiæ lucem subtrahit, cum mentem promouendo confundit, & Cato, Ira impedit animum, ne possit cernere verum. Quartus est taciturnitas. Vnde D. Grego. dicit: Ira per silentium clausa intra mentem vehementius æstuat.

[Margin notes: 3. Ethic. — De Anima. — 4. Ethic. — 7. Ethic. — 7. Ethic. — 2. Rethor. — 2. Rethor. — 1.2.q.48. — 5. Moral.]

§. 2. DE POTENTIA SECVNDVM LOCVM MOTIVA.

C POtentia secundũ locum motiua est potentia naturalis animæ sensitiuæ: quia animal mouet membra & seipsum ad locum extrinsecum, ad quærendum bonum sibi conueniens, puta cibum aut potum, & ad fugiendum malum imminens. Organum huius potentiæ in quo subiectiuatur, sunt nerui per totum corpus sparsi: qui mediantibus spiritibus vitalibus, mouẽt membra secundum iudicium sensus interioris, & imperium appetitus cõcupiscibilis vel irascibilis, à quorum organis, scilicet corde & felle, procedunt, qui sunt velut Athomi mutuo se impellentes, prout videri potest in pelle

Spiritus vitales quid. Merangulorum compreſſa, & lumini candelæ approximata. Ad illorũ impulſum potentia motiua in neruis exiſtens, mouetur: & ad eius motionẽ membra mouentur ad locũ intrinſecum. Obiectũ huius potentiæ eſt locus. Neceſsitas ponendi hanc potentiã apparet ex naturali ratione: quia natura nõ deficit in neceſſariis. Et experimẽto videmus neceſſaria ad nutrimentum animalis perfecti, eſſe extrinſeca, & ab eis ſeparata. Ideo ſi non haberent potentiã mouendi ſe ad illa, diu eſſe non poſſent. Ad huiuſmodi motũ & operationẽ, neque appetitiua vis, neq; vegetatiua, neq; ſenſus, neque appetitus poſſunt eſſe immediatũ principium (vt dicit Philoſophus.) *3 de anima.* Quia ſi potentia motiua eſſet idem cum appetitu, ſequeretur quòd quandocunque appetitus eſſet in actu, animal moueretur ſecundum locum: quòd eſt manifeſtè falſum. Neceſſe eſt igitur in partibus animalis eſſe aliquem virtutẽ, per quam ſint habiles ad motum appetitus animæ mouentis, cuius ſignum eſt, quòd quando membra mutantur à ſua diſpoſitione naturali, non obediunt appetitui ad motum, vt patet in paralyticis.

DE ANIMA RATIONALI. CAP. II.

ANima Rationalis eſt actus primus corporis phyſici organici, in potentia vitam intellectualem & rationalem habentis. Poteſt etiam ſic definiri: Anima Rationalis eſt forma ſubſtantialis intrinſeca corpori, eminenter continens omnes virtutes & potentias animæ vegetatiuæ & ſenſitiuæ. Et vltra illas habet tres ſpirituales corpori non alligatas, ſcilicet, intellectum agentem, & intellectũ poſsibilem, & voluntatẽ, & ſic in ſumma habet decem & octo potentias, vt ex prædictis patet. Ex his apparet nobilitas & excellentia animæ rationalis ſupra vegetatiuã & ſenſitiuam: quia vtraque habet omnes ſuas potentias organo corporeo alligatas: Ideo pendent à corpore ſiue materia in eſſe fieri & conſeruari. Ita quòd non poteſt eſſe ſine corpore, nec ſeparata perſiſtere extra corpus. & ſic corrupto compoſito, vtraq; deſinit eſſe. Anima verò rationalis habet tres potentias, non alligatas organo corporeo, vt dictum eſt. Ideo non pendet à materia, neque in eſſe, neque in fieri, nec in cõſeruari, ſed à ſolo Deo per creationem. Ideo Philoſophus dicit quòd eſt deforis adueniens, & in lib. Macchab. dicitur: *Macchab.7* Super modum mater mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ pereuntes ſeptem filios, ſub vnius diei tempore conſpiciens, bono ferebat animo, ſingulos illorũ hortabatur voce patria fortiter repleta ſapientia: & fœmineo cogitatui maſculum inferens animum, dixit: Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis: neque enim ego ſpiritum & animam donaui vobis, ſed mundi creator, qui formauit hominis natiuitatem. *Pſal.32.* Et Pſalm. Qui finxit ſigillatim corda eorum, hoc *Sap.2.* eſt animas creauit, & creando infudit. Et ideo poteſt ſeparari à corpore, & ſeparata conſeruari, & per ſe ſubſiſtere. Vnde ſequitur quòd eſt immortalis & incorruptibilis. ¶ Quod probatur authoritatibus ſacræ ſcripturæ. Deus fecit hominem inexterminabilem ad imaginem ſimilitudinis ſuæ fecit illum. non quo ad corpus. &c. Et pſalm. 6. Conſtituiſti eum ſuper opera manuũ tuarũ. Omnia ſubieciſti ſub pedibus eius. Ex quo apparet quòd homo poſt Deum eſt finis creaturarum corporalium: ſed finis eſt nobilior his quæ ſunt ad finem: & aliquæ creaturæ corporales ſunt incorruptibiles. Igitur. &c. Eccle. 12. dicitur. Memẽto creatoris tui donec reuertatur puluis in terram ſuam, vnde erat, & ſpiritus redeat ad Deum qui dedit illum. Et Dan. 12. Qui in puluere terræ dormiunt, alij in vitam æternã, alij in opprobrium ſempiternum, vt videant ſemper. Et Chriſtus. Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus. &c. Et Matth. 25. Ibunt ij in ſupplicium æternum. Iuſti autem in vitam æternam: quæ repugnat corruptioni. Probari etiam poteſt naturali ratione vltrà ea quæ dicta ſunt de fine. Quia impoſsibile eſt appetitũ naturalem eſſe fruſtra: ſed homo naturaliter appetit perpetuo manere. Quòd patet ex hoc quod eſſe ab omnibus appetitur ſecundum quòd cognoſcitur. ſed homo cognoſcit eſſe ſimpliciter & ſecundũ omne tempus. Igitur. &c. Bruta verò non cognoſcunt niſi nunc, ideo non appetunt ſemper. Ariſtoteles etiam in 2. de anima dicit, quòd anima ſeparatur à corpore, quemadmodum perpetuum à corruptibili, & pollicitus eſt ſe compoſiturũ librum quomodo anima ſeparata à corpore intelligat. Item in Ethic. ſic deſcribit hominis felicitatem quod impoſsibile eſt eam habere in hac vita. Alias rationes & authoritates vide apud D. Tho. 1. p. q. 75. art. 6. & in q. de anima. ar. 14. & 2. contra gentiles. c. 79. & ſequẽ. Et D. Antoninũ floreñ. in 1. p. ſummæ ca. 5. per totũ. Nec obſtat illud Sap. 2. Ex nihilo nati ſumus, & poſt hoc erimus quaſi non fuerimus: quia intelligitur in memoriis hominũ cum dicat erimus. Non obſtat etiam illud Eccleſiaſtes 3. Vnus eſt interitus hominis & iumentorum: & æqua vtriuſq; conditio. Quia loquitur in perſona ſtultorũ. Nec obſtat illud, Ezech. 18. Anima quæ peccauerit, morte morietur: quia anima accipitur pro toto homine. Vel morietur. i. priuabitur gratia, & ſubiicietur tormentis. Et licet de potentia abſoluta poſsit annihilari, nõ ſequitur tamẽ quòd poſsit corrũpi, aut quòd habeat principia corruptionis. Si dicatur quòd Ariſto. in 3. & 8. Phyſ. & in 1. de cęlo poſuit mundũ fuiſſe ab æterno. Dicendũ quod rationes quas adducit non ſunt demonſtrationes ſimpliciter, ſed ſecundum quid ad contradicendum opinionibus aliquorũ ponentium mundũ incepiſſe eſſe ſecundũ quoſdam modos in veritate impoſsibiles. Contra quos rationes contradictorias ponit. Quia in 1. lib. Top. dicit quòd ſunt quædam problemata dialectica, vt vtrum mundus ſit æternus. Et quanuis Deus potuerit eum producere ab æterno, non ſequitur quòd eſſent infinitæ animæ. Quia per infinitum tempus ceſſaſſet à productione animarum. Licet etiam aliqui ſequentes Auicennam & Algaſelem non habeant pro inconuenienti eſſe infinitum actu in rebus immaterialibus, & in iis quæ non habent ordinem ad inuicem. Et hæc ſolutio eſt conformis dictis Ariſtotelis in 3. Phyſ.

Ver. 1. DE ANIMA SEPARATA.

ANima à corpore ſeparata non habet niſi tres potẽtias, ſcilicet eas quæ non ſunt organo corporeo D
alligatæ. Alias autem non habet in actu, ſed radicaliter: Ita quòd reſumpto corpore diſpoſito, ſtatim omnes aliæ potentiæ animæ emanãt ab ea, & diffunduntur ad organa, ſicut & eo modo cũm infuſa fuit

ſa fuit corpori. Eodem modo dicendum, quando organum, in quo ſubiectiuatur potentia, corrumpitur: tunc anima non habet illam potentiam in actu, ſed ſolùm radicaliter. Quia ad corruptionem ſubiecti ſequitur corruptio omnium accidentium. Et cùm potentia ſenſibilis aut vegetabilis ſubiectiuentur in organo corporeo: conſequens eſt quòd corrupto organo alicuius potentiæ in homine: corrumpatur potentia in illo ſubiectiuata. Radix tamen eius ſiue aptitudo producendi eam nō corrumpitur. Quia organo per diuinam potentiam reſtituto aut reparato, ſtatim ex anima fluit illa potentia, vt habetur de cęco nato. Ioan 9. Ex quo apparet quòd actus potentiarum animæ rationalis conuenientium cū potentiis animæ ſenſitiuæ aut vegetatiuæ, pendent, quo ad exiſtentiam formalem, ſiue denominatiuam, & quo ad actus, ex organis corporeis & diſpoſitionibus ipſorum. Et licet actus potentiarum non organicarum non pendeant ex organis corporeis: quia tamen præſupponunt actum potentiarum organicarum, ſcilicet fantaſiæ, vel æſtimatiuæ, aut memoriæ. cùm ſecundum Philoſophum, Neceſſe ſit intelligentem fantaſmata ſpeculari. Cuius ſignum eſt, quòd perfectè dormientes nil intelligūt, eo quòd fantaſia (quæ eſt ſpeculum intellectus) clauſa ſit. 3. de Anima. Ideo huiuſmodi potentiæ non organicæ præſupponunt & requirunt diſpoſitionem organorum potentiarum, quarum actus præſupponunt maximè cerebri, quod eſt organū fantaſiæ, æſtimatiuæ, & memoriæ. Vnde videmus quòd qui ſunt cerebro turbati & indiſpoſiti, vix rectè iudicant aut ratiocinantur.

§. I. DE INTELLECTV AGENTE.

A Anima rationalis (vt iam dictum eſt) habet tres potentias, organo corporeo non alligatas, ſcilicet intellectum agentem, intellectum poſſibilem, qui dicitur memoria intellectiua, & voluntatē, quæ dicitur appetitus intellectiuus & rationalis. Intellectus agens ſecundum Philoſophū, 3. de Anima. eſt potentia naturalis animæ rationalis, organo corporeo non alligata: qua mediante intelligibilia in potētia fiunt intelligibilia in actu. & qua intellectus poſſibilis ſit quodam modo omnia, hoc eſt recipit in ſe omnium rerum ſpecies ſiue ſimilitudines, quæ dicuntur ſpecies intelligibiles. Et ſic debet intelligi illud Sapientis, Sapien.10 vbi loquens de homine, ait: Dedit illi dominus virtutem continendi omnia. Comparatur autem intellectus agens lumini: quia quemadmodum colores in tenebris, viſibiles in potentia, lumen facit eas viſibiles in actu: quia adueniente lumine multiplicantur ſpecies intentionales, in aëre, & recipiuntur in potētia viſiua: qua receptione facta, videntur in actu: Ita intellectus agens facit, vt naturæ rerū (quarū ſimilitudines ſunt in fantaſia, & ſunt intelligibiles in potentia) fiant intelligibiles in actu, quia cùm in fantaſia ſint materiales & particulares & extenſæ: & ob eam cauſam non ſint perceptibiles ab ipſo intellectu, qui eſt vniuerſalium: intellectu agente illuminātæ depurantur & abſtrahuntur, fiuntq; vniuerſales & intelligibiles actu, hoc eſt apprehenduntur & recipiūtur ab intellectu poſſibili abſque cōditionibus indiuiduantibus, quæ ſunt materia, hac indiuiduali quantitate & aliis particularibus accidentibus ſignata, ſub quibus quidditas & natura rerum eſt incluſa, & quaſi quibuſdam cortinis & velaminibus abſcondita in fantaſia. Sed per lumen intellectus agentis natura illa abſque conditionibus indiuiduantibus apparet, & offertur intellectui poſſibili moto per fantaſma, quod virtute ipſius intellectus agentis cauſat, producit, ac imprimit vnam ſpeciem intelligibilem ſiue ſimilitudinem ſpiritualem & vniuerſalem illius naturæ ſic illuſtratæ. Et ſic intellectus poſſibilis à fantaſmate tanquam obiecto, per virtutem intellectus agentis excitatus, recipit illam ſpeciem ab eo, ſicut potentia viſiua virtute luminis materialis recipit ſpeciem intentionalem coloris à colorato. An autē in illa receptione ſpeciei intelligibilis intellectus ſe habeat merè paſſiuè, prout & viſus: an partim actiuè, vt adamas attrahēdo ferrum, adhuc ſub iudice lis eſt, & prolixa concertatio, quā breuitatis cauſa relinquo. Et quia prædicta ſpecies apprehenditur & recipitur abſque conditionibus indiuiduantibus: ideo recipitur immaterialiter & ſpiritualiter & vniuerſaliter: ſic quòd illa ſpecies intelligibilis eſt vniuerſalis, non in eſſendo, ſed in repræſentando: quia quantum eſt ex ſe, ſpecies illa non magis repræſentat Sortē, quàm Platonem: ſed ſolùm repræſentat naturam humanam, quæ eſt realiter & particulariter in quolibet ſuppoſito. Talis apprehenſio dicitur abſtractio, non quòd ſit realis ſeparatio: ſic quòd ſpecies illa intelligibilis fuerit prius in fantaſmate ſubiectiuè, & deinde per fantaſma in intellectu poſſibili transfuſa, & ſic ſeparetur à fantaſmate: quia idem accidens numero, non migrat de ſubiecto in ſubiectum. Neque etiam eſt abſtractio, quæ ſequitur ex actuali conſideratione vnius, abſq; conſideratione alterius: quia talis abſtractio eſt reſpectus rationis, generis vel ſpeciei, conſequens abſtractionem de qua hic nō intelligimus. Sed accipitur hic abſtractio, prout eſt quædam realis motio, qua mouetur intellectus poſſibilis à fantaſmate, illuſtrato virtute intellectus agentis, velamen ſeu cortinam illarum conditionum indiuidualium aperientis, ad recipiendum ſpecies intelligibilis naturæ præſentatæ virtute intellectus agentis, & quidditatis rei materialis ſenſibilis, habentis ſuppoſita materialia ſenſibilia mouentis principalis, & excitantis intellectum poſſibilem ad recipiendum illam, ſicut dictum eſt de potentia viſiua: quæ mota ab obiecto ſuo, mediante lumine corporali, recipit ſpeciem viſibilem. Et hæc illuſtratio fantaſmatis ſiue apertura velaminum & cortinarum, qua ſit oſtenſio rei latentis, dicitur depuratio fantaſmatis. Vnde D. Tho. dicit: Si quis rectè conſideret, intellectus agens ſecūdum ea quæ Philoſophus q. de Anima. art. 13. ad 20. de ipſo tradit, non eſt actiuum principium immediatum reſpectu intellectus poſſibilis directè, ſed magis reſpectu fantaſmatum, per quæ intellectus poſſibilis reducitur in actū, quando aſpectus eius inclinatur ad fantaſmata ſic illuſtrata, tanquā ad obiectum conueniens ſibi per fantaſma, non virtute propria, ſed virtute intellectus agentis præſentatum. Et ſic fantaſma ſe habet inſtrumentaliter ad huiuſmodi abſtractionem, quæ dicitur ſimplicium apprehenſio, quæ facit intelligibilia in potentia eſſe intelligibilia in actu primo, hoc eſt habituali, cùm illa ſpecies intelligibilis ſit habitus, & maneat in dormiente, & in actu ſecundo, quādo intellectus poſſibilis illa ſpecie intelligibili habituali informatur,

per illã se reducit ad actualem cõsiderationem illius naturæ. Et ex illo actu secundo formatur alia similitudo actualis rei intellectæ, ad quam actus intellectus possibilis sic informatus immediatè terminatur, quæ dicitur verbum cordis, & conceptus vltimatus rei, ad quam tendit & immediatè terminatur actus intelligendi, & non vltimatus, si est naturalis similitudo vocis, vel scripturæ, vel aliquid huiusmodi aliud repræsentans. Et mediãte illa actuali similitudine siue verbo cordis, intellectus reflectitur & terminatur ad fantasma illius speciei: & tunc videt naturam illã esse in supposito particulari, quod per illud fantasma præsentatur cum conditionibus indiuiduãtibus: & tãdem mediãte illo terminatur ad ipsam rem intellectã extra hominẽ existentem. Et tunc est perfecta cognitio apprehẽsiua & quidditatiua intellectus. Vnde D. Tho. dicit: Natura lapidis vel cuiuscunque rei materialis completè, verè, & perfectè cognosci nõ potest, nisi secũdum quod cognoscitur, vt in particulari existens. Nec obstat præmissis, quòd fantasma sit accidens materiale, similiter & quidditas rei sit etiam materialis, & per consequens non posint agere in intellectum, qui est spiritualis, cùm oporteat causam esse potiorẽ & nobiliorem effectu, & agens passo: materialiáque non posint agere nisi per contactum, quem nõ habent circa spiritualia. Quia hoc verum est virtute propria, instrumentaliter tamen, & virtute alterius non est inconueniens. Vnde calor naturalis virtute substãtiæ generat carnem, & verba sacramentalia causant instrumentaliter characterem & gratiã. Ex præmissis patet, quòd abstractio tripliciter accipi potest. Primò, pro abstractione reali, scilicet vnius rei de vno loco, vt ponatur in alio. Secũdò, pro respectu quodã resultante ex cõsideratione vnius sine altero, & illa non est ens reale: nec potest esse fundamentũ entis realis. Tertiò, pro attractione speciei intelligibilis quidditatis rei materialis, qua deputantur species accidentium, quæ sunt in materia sensibili, & sic quidditates rerum materialium fiunt vniuersales & intelligibiles actu & vt ab hac albedine presentata per fantasma, mediante illustratione intellectus agẽtis, fit in intellectu possibili, species siue naturalis similitudo quidditatis albedinis, quæ repræsentat omnes albedines, & sic est vniuersalis in representando, & ita dicendum est de aliis accidentibus. Vnde D. Tho. dicit, quòd cognoscere id quod est in materia indiuiduali, non prout est in tali materia, est abstrahere formam à materia indiuiduali, quam fantasma repræsentat. Sed notandum quòd duplex est materia. Quædam communis, vt caro & ossa non indiuiduata. Alia est indiuidualis, hoc est signata hac quantitate, vt hæ carnes, & hæc ossa. Intellectus abstrahẽdo speciem rei naturalis, non abstrahit à materia cõmuni, cum sit de essentia rei naturalis: quia quælibet res materialis est composita ex materia & forma. Sed abstrahit à materia indiuiduali, hoc est ab his carnibus & ab his ossibus: quæ non sunt de ratione siue definitione speciei, puta hominis, sed sunt partes indiuidui, vt dicitur in octauo Metaph.

1.q.84.ar.7. *Abstractio triplex.* *1.p.q.85.ar.1.* *Materia duplex.*

Ver. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS AGENTIS.

Obiectum Intellectus Agentis, circa quod immediatè operatur pro statu huius viæ, est fantasma nõ apertũ, neque illustratum: mediatè verò est intellectus possibilis, quem mediãte fantasmate mouet ad duo. Primò, ad abstrahendum species intelligibiles. Secundò, illis habitis ad actualem considerationem, quam pro statu huius viæ intellectus possibilis habere non potest, nisi se conuertendo ad fantasmata. Vnde Philosophus dicit: Necesse est intelligentem, fantasmata speculari. Et quia fantasmata secundum se non sunt illustrata: & propterea secundum se non possunt presentare obiectum intellectui possibili: ideo etiam abstractis speciebus, non potest intellectus possibilis habere actualem considerationem absque actione intellectus agentis, illustrantis fantasmata: quæ sunt quoddam medium. Ideo perfectè dormientes nil intelligunt. Et ideo sicut actio luminosi est in medio, ita actus intellectus agentis est in fantasmate per modum fluxus. Ex quo sequitur, quòd fantasma est instrumentum intellectus agentis. B

3. de Anima.

Ver. 2. DE INTELLECTV AGENTE IN ANIMA SEPARATA.

Qvum intellectus agens in anima separata non sit ociosus, eo quod Deus & natura nihil faciunt frustra: necesse est ipsum habere aliud obiectum saltem immediatum. Anima enim separata vel nihil intelligit, vel alio modo intelligit, quã intelligeret cum esset corpori coniuncta: quia quãdo est coniuncta, intelligit, mediãtibus fantasmatibus, quæ speculatur. Cum igitur anima separata non habeat fantasmata: consequens est vt non eodem modo intelligat. Et videtur etiam quod nec per species à fantasmatibus abstractas: cùm illæ sint causatæ à fantasmatibus. Et sic remotis vel absentibus fantasmatibus, non videntur intellectui proportionatæ: & per consequens intellectus per eas non potest intelligere. Dicere autem quòd anima separata nil penitus intelligat, est negare ordinem institutionis diuinæ. Deus enim (qui creauit animã intellectiuã ad intelligendũ) ordinauit etiã ꝙ aliquãdo separaretur. Si ergo separata non posset intelligere, iam nõ seruaretur ordo à Deo institutus, & frustra videretur esse creata, eo quòd non posset consequi finem intentum à Deo. Necesse est ergo dicere, quòd sicut Deus creãdo animã, & infundendo eã corpori, dedit illi modum intelligendi connaturalem pro statu viæ, quo est corpori coniuncta, etiã ordinauerit illi modum intelligendi pro statu quo esset separata à corpore & fantasmatibus. Ideo probabiliter dicunt aliqui, ꝙ Deus separãdo eam à corpore, dat & infundit illi tot & tãtas species, quot & quãtas potuisset in via, & corpori coniuncta abstrahere & acquirere, maximè animabus paruulorum, qui ante peccatum actuale decedunt. Et cùm anima rationalis secũdum suã naturã sit inferior angelis, iuxta illud Psal. Minuisti eum paulominus ab angelis: sequitur quòd Deus dat animæ separatæ in eius separatione inferiorem & imperfectiorem modum intelligendi, q̃ dederit angelis. Modus autem intelligẽdi qui datus est angelis in eorũ creatione, fuit per influentiã diuini luminis, impressi in speciebus & similitudinibus rerum in intellectibus eorum concreatis, vnicuiq; secundum modum suæ naturæ, superioribus angelis species vniuersaliores, & plura repre- C

Psal.6

repreſentãtes, & inferioribus angelis ſpecies minus vniuerſales, & pauciora, repręſentãtes creãdo. Vndè ſequitur ꝙ angelis inferioris naturæ ſeu ordinis impreſsit & concreauit multò plures ſpecies ſeu ſimilitudines rerum, quàm angelis ſuperioribus: quia multò plures ſunt ſpecies, q̃ genera: & minus vniuerſalia, quàm magis vniuerſalia. Quum igitur anima rationalis ſit in infimo gradu intellectualium creaturarum, & omnes animæ ſint vnius gradus & vnius ſpeciei: neceſſe eſt dicere, ſequendo prædictum ordinem naturæ inſtitutum à deo, ꝙ omnibus animabus paruulorum decedentium ante vſum rationis, & abſq; baptiſmo, in morte ſeu ſeparatione à corpore imprimat & infundat Deus tot ſpecies intelligibiles rerum, quot poterãt acquirere coniunctæ corpori, ſaltem ſeclutis acquiſitis, quæ in eis manent. Quæ quidem ſpecies infuſæ ſunt proportionatæ lumini & virtuti intellectus agentis: & ſic per eas omnia creata & naturalia intelligere poſſunt. ¶ Ex quo ſequitur, ꝙ omnes animæ paruulorum in limbo exiſtentium, ſunt æquales in ſcientia & cognitione, & beatæ beatitudine naturali: licet ſint priuatæ beatitudine ſupernaturali propter peccatum originale, quæ priuatio non generat triſtitiam, eò quòd non apprehendãt ſibi deberi: vel quia deus non concurrit, cùm ordinauerit pœnas ſenſibiles reſpondere delitiis & voluptatibus, vt amplius infrà dicetur. An autem per eſſentiã ſuã ſeipſas videãt, (1 p.4.89. & in 4. de Anima ar. 15. ad nonũ.) an per illas ſpecies, altioris eſt negotij, quàm ſuſceperimus. Verùm quia deus non ſolum inſtituit ordinem naturæ, ſed etiã ordinem iuſtitiæ, quę retribuit vnicuique ſecundum opera ſua, meritoria ſcilicet & demeritoria, vt bene declarat Apoſtolus: (Roma.2.) hinc eſt, ꝙ deus animabus adultorum diuerſimode merẽtium vel demerentiũ, in morte & ſeparatione infundit diuerſas ſpecies, ſecundum proportionem meritorum vel demeritorum: vt qui magis meruerunt, magis gaudeãt & lætentur: & qui ampliùs demeruerunt, ampliùs torqueãtur: vt ſecundum menſuram delicti, ſit & plagarum modus. (...ut.25.) Vndè ſequitur, quòd omnes damnati in inferno non æqualiter torquebuntur: neq; beati in cælo ęqualiter remunerabuntur. Patet etiam quòd omnes animæ paruulorum baptiſãtorum decedentium ante vſum rationis, æqualiter præmiabuntur: quia æqualiter participant meritum Chriſti, eis in ſacramento baptiſmi cõmunicatum. Et loquor hic de ſpeciebus infuſis ſecundum proportionem gratiæ, & propter meritum communicatum: & non ſi aliũde proueniat, ex dei liberalitate, propter preces aſsiſtentium, vel vt proportionentur ruinis angelorum, qui etiam in infimo ordine non erant æquales in gratia, quæ ſecundũ D. Thomam data fuit ſecundum proportionem naturalium ſpecie differentium. Circa hæc tamen nil determino, ſed doctiorum examinationi relinquo. Reſolutio ergo eſt, ꝙ intellectus agens in anima ſeparata habet pro obiecto immediato ſpecies acquiſitas, quas acquiſiuit in via, & infuſas à deo in ſeparatione: quæ ſunt eiuſdem rationis cum acquiſitis, quas illuſtrat: quia tales ſpecies non ſunt ex ſeipſis luminoſæ: nec ſufficiunt mouere intellectum ad actum ſecundum, ſiue ad actualem cognitionem, ſicut ſpecies intelligibiles angelorum, quæ propter altiorem gradum naturæ eorum ſunt luminoſæ, & quibus mediantibus angeli abſq; alio lumine poſſunt intelligere. Et ideo nõ ponitur in eis intellectus agens, ſicut in homine, qui tenet infimum gradum inter intellectuales creaturas: quapropter in anima ſeparata ſpecies intelligibiles acquiſitæ in via, & infuſæ in eius ſeparatione, egent illuminari, vt mouere poſsint intellectum: quæ illuminatio fit per intellectum agentem, qui alio modo operatur pro ſtatu viæ, & animæ coniunctæ: quia immediatè illuſtrat fantaſmata, & alio modo pro ſtatu animæ ſeparatæ, pro quo nõ habet depurare fantaſmata, nec ſpecies abſtrahere, ſed ſolùm immediatè illuminat ſpecies acquiſitas vel infuſas. Et ſic alius & diuerſus eſt modus intelligendi animæ vnitæ corpori, & ſeparatę à corpore.

Ver. 3. DE DIFFERENTIA INTELLECTVS AGENTIS A SENSV ET INTELLECTV POSSIBILI.

A INtellectus agens differt à ſenſu, ſiue à potentiis ſenſitiuis: quia intellectus agens nõ eſt alligatus organo corporeo, & manet ſubiectiuè in anima ſeparata, non autem potentiæ ſenſitiuæ. Differt etiam ab intellectu poſsibili, ſicut actiuum principium à paſsiuo. Intellectus enim poſsibilis abſtrahit & recipit ſpecies intelligibiles, & per eas intelligit. Intellectus autem agens non abſtrahit neque apprehẽdit neque recipit ſpecies, nec intelligit. Et ſi alicubi dicatur, ꝙ eſt potentia apprehenſiua, intelligendum eſt cauſaliter & diſpoſitiuè. Præthereà etiam in hoc differt, quia intellectus poſsibilis quandoque eſt in potentia, & quandoq; in actu, & diuerſimode ſe habet in actibus ſuis. Intellectus verò agens ſecundum quod eſt in ſe, ſemper eſt in actu, & vniformiter ſe habet, naturaliter & non liberè agens. Et ſic adeò exercet officium ſuum in non habentibus vſum rationis, ſicut in habentibus. Vndè pueri ſecundum Philoſophum omnia apprehendunt, & mirantur. Solùm impeditur per lingamen ſenſuum.

Ver. 4. DE LIGAMINE SENSVVM ET INTELLECTVS.

B SEnſus ligantur in dormientibus per euaporationes & fumoſitates, vt habet Philoſophus. (In libr. ſom. & vi.) Et ideo ſecundum diſpoſitionem huiuſmodi euaporationum contingit eſſe ligamen ſenſus maius vel minus. Quando eſt magnus motus vaporum, ligatur non ſolum ſenſus communis, ſed etiam imaginatio ſiue fantaſia: ita vt nulla appareant fantaſmata, ſicut maximè quãdo aliquis incipit dormire poſt multum cibum & potum. Si verò motus vaporum aliquãto fuerit remiſsior, apparent fantaſmata, ſed diſtorta & inordinata, ſicut accidit in febricitãtibus. Si verò prædictus vaporũ motus fuerit magis mediocris, nõ ſolùm imaginatio remanet libera, ſed etiam ipſe ſenſus communis ſoluitur: ita quòd homo interdum iudicat dormiendo ea quæ videt, ſomnia eſſe, iudicans inter res & rerum ſimilitudines. Sed tamen aliqua ex parte remanet ſenſus communis ligatus. Et ideo licet aliquis diſsimilitudines diſcernat, ſemper tamen in aliquibus decipitur.

Ver. 5. DE NECESSITATE INTELLECTVS AGENTIS.

3. de Anima. C

NEcessitas ponendi intellectum agentem fuit, eò ꝙ anima rationalis (prout Philophus dicit) est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est, depingibilis tamen virtutibus & sciẽtiis: quod intelligendum est quantùm ad intellectum, qui est subiectum illarum: quia intellectus humanus nõ habet species inditas: est tamen aptus natus acquirere speciem à rebus, & fieri quodammodo omnia, hoc est abstrahere à fantasmatibus species omnium rerum sensibilium (vt dictum est). Et cùm omne quod mouetur, ab alio moueatur: quia potẽtia non reducitur ad actum, nisi per aliquid quod est actu: ideo potentiæ sensitiuæ exteriores reducuntur in actum ab obiecto extrinseco, à quo recipiũt species sensibiles, per quas actuãtur & sentiunt. Idem apparet in sensibus interioribus, qui reducuntur in actum per species sensuum exteriorum. Sensus autem interior ex se non potest mouere intellectũ, neq; præsentare ei obiectum: quia intellectus est vniuersalium, sensus verò particulariũ. Et ideo necessariò ponẽda est virtus in anima, per quam præsentetur intellectui obiectum suum, aliàs intellectus nihil posset intelligere: quod non est dicendum, quia tunc frustra esset. Cùm ergo deus & Natura nihil faciant frustra: necesse est dicere, quòd Deus dedit aliquam virtutem intrinsecam, per quam intellectus reducitur ad actum suum. Illam virtutẽ vocamus intellectum agentem, qui modo superiùs expresso, per illustrationẽ fantasmatis præsentat obiectũ intellectui posibili: & reducit ipsum de potentia in actũ.

1. p. q. 79. ar. 3. & in q. vnica de anima art. 4.

§. 2. DE INTELLECTV POSSIBILI.

INtellectus posibilis est potẽtia naturalis animæ rationalis, non alligata organo corporeo: qua mediante anima dicitur quodammodo fieri omnia, hoc est, potest suscipere omnium rerum intelligibilium, siue sensatarum, siue non sensatarum formas siue intelligibiles species. Et ideo dicitur paßibilis, inquantum potest recipere. Et paßibilis, inquantum est in potentia ad agendum, & vtendum speciebus receptis. Et quia nobilius est agere, quàm pati: ideo cõmunius dicitur posibilis. Et si inueniatur alicubi intellectus sine determinatione, de intellectu posibili intelligendum est. D

Ver. 1. DE OBIECTO INTELLECTVS POSSIBILIS.

9. Meta.

OBiectum formale primum & per se siue adæquatum, circa quod versatur intellectus posibilis, est ens in tota sui communitate: quia (vt dicit Philosophus) vnum quodq; est intelligibile inquãtum est actu, hoc est secundum ꝙ habet rationem entis quæ est habere esse reale, vel rationis. Ex quo sequitur, ꝙ duplex est ens quod obiici potest intellectui posibili, scilicet ens reale, & ens rationis. E

Ver. 2. DE ENTE REALI.

Entis realis diuisio. Substantiæ diuisio.

ENs reale est qđ habet esse absq; reflexa operatione intellectus. Dictum est, reflexa, propter actus intellectus, qui sunt entia realia: & nõ possunt esse absq; operatione intellectus: tamẽ bene absque operatione reflexa. Ens reale prima diuisione diuiditur in ens creatum & increatum, siue finitũ & infinitum. Et creatum in substantiam, & accidens. Substantia verò in corpoream & incorpoream: Corporea in corruptibilem & incorruptibilem: Corruptibilis verò in animatam & inanimatam: & Animata in vegetatiuam: & sensibilem: & sensibilis in rationalem & irrationalem: vt latiùs in arbore Porphyriana, & in lib. prædicamentorũ continetur. Substantia creata est ens, qđ habet ex natura sua esse per se, & non in alio subiectiuè: & potest substare accidentibus, & ea sustinere, siue communicare illis esse, vt homo. Quãuis humana natura in Christo non habeat esse per se proprium, sed subsistat in esse existentiæ diuino: tamen ex natura sua competit ei habere esse per se. Vndè si deus de sua potentia absoluta relinqueret humanam naturam, statim sublata vnione hypostatica, ex illa natura quæ nũc est assumpta, flueret vnum esse existentiæ sibi proprium, & esset homo: & ideo est accidens: quia accidenti non conuenit ex natura sua posse esse per se. Licet enim quãtitas in sacramento altaris sit per se, & non in alio subiectiuè, & substet aliis accidentibus. s. colori, sapori, odori, figuræ: hoc tamen non habet ex natura sua, sed miraculosè, virtute & potentia diuina, ¶ Accidens autem est ens reale, quod ex natura sua non habet esse per se, sed in alio vel actu, vel aptitudine. Quod dictum est propter accidentia, quæ virtute diuina possunt separari non solùm à substantia, sed etiam à quãtitate: tamen semper habent aptitudinem inexistendi: licet inesse siue inexistere actu non sit de eius essentia, cùm posit separari. Et sic debent intelligi verba in communi definitione accidentis, qua dicitur ꝙ Accidens est qđ potest adesse & abesse subiecto præter subiecti corruptionem, nisi insit à natura, vt risibile homini, & habitudo siue relatio dependentiæ creaturæ. Accidens diuiditur in accidẽs commune, & accidens proprium. Item diuiditur per nouem genera generalißima, siue prædicamenta, scilicet quantitatem, qualitatem, ad aliquid, actionem, paßionem, situm, vbi, quando, & habitum. Diuisio tamẽ illa est analoga, quia primò conuenit quantitati, quæ est fundamentum omnium accidentium corporaliũ & materialium: deinde qualitati: & hæc duo prædicamenta sunt absoluta, cætera verò sunt respectiua. Accidens proprium est quod conuenit vni, soli, & semper, & fluit à principus speciei, vt risibile. Accidens commune est, quod potest conuenire pluribus speciebus, vt color. Nec est incõueniens, quòd accidens propriũ conueniat pluribus indiuiduis: quia accidẽs proprium dicitur respectu speciei specialißimę, licet impropriè posit cõuenire speciei subalternæ, si fluat ex principiis eius: & similiter indiuiduo, si fluat ex principiis eius. Nec incõuenit etiam quòd aliquod accidẽs sit proprium & commune aliis, sicut Calor, qui est proprium ignis, tãquam fluẽs à principiis eius: & est commune aliis per ignem vel motum calefactis. Et quãtitas cõtinua, quæ est proprium substãtiæ materialis: & color, qui est proprium corporis opaci. Accidẽs commune diuiditur in accidẽs separabile, vt albedo: & accidens inseparabile, vt nigredo in coruo. Contingit tamen accidens esse & denominari inseparabile tripliciter. Primò propter difficultatem, vt in exemplo dato: quia nigredo à coruo artificiosè potest separari, difficulter tamen. Secundò dicitur inseparabile naturaliter, quia non potest quacunq; arte aut virtute naturali separari, vt quantitas à re quanta, & sic omne accidens propriũ est inseparabile. Tertiò ꝓpter F

Accidentis definitio. Accidentis diuisio.

implica-

implicationem contradictionis, vt habitudo seu relatio dependentiæ creaturæ ad creatorem: implicat enim quòd sit creatura, & quòd non dependeat à deo. Aliqui idem dicunt de proprio speciei specialisimæ, quod fluit à principiis speciei. Sed melius videtur dici, quòd deus potest suspendere concursum suum: & tunc non fluet. ¶Prædicta decem genera rerum siue prædicamenta dicuntur principia formalia: quia sunt principia cognoscēdi, imò & essendi, cùm omne superius actu & intellectu includatur in inferiori, sic quòd non potest haberi cognitio (saltem distincta) inferioris sine cognitione superioris. Non enim distinctè quis cognoscit hominem, qui non cognoscit animal: & sic de aliis precipuè generalisimis, quæ sunt communisima. Ideo Philosophus dicit: Sunt enim primùm nobis nota confusa magis. ¶Hæc decem genera rerum consyderantur à Metaphysico & Dialectico, diuersimode tamen: quia Metaphysicus consyderat principaliter naturam eorum secundum quod sunt prima principia: in quibus omnia alia continentur, & quæ de omnibus essentialiter prædicantur, & ad quæ omnia reducuntur. & sic consyderat ens rationis, quod reducitur ad hæc tanquam fundamenta eius. Logicus autem non consyderat principaliter res in natura sua, sed pro quanto in ipsis fundātur intentiones aliquæ siue respectus, puta generalitatis seu communitatis superioritatis, secundum quendam ordinem minus communis siue inferioris ad maius commune, hoc est ad superius, quę dialecticus ordinat secundum sub & suprà, inferiora ponit sub, & superiora suprà, & differentias diuidentes & contrahentes à latere. Talem coordinationem prioritatis & posterioritatis naturalis intelligibilitatis (quæ consequitur apprehensionem rei prout est obiectiuè in intellectu) vocant dialectici prędicamentum: & dicunt omnia entia realia finita, vel esse prædicamenta, vel poni in aliquo prædicamentorum, vel per se, vel reductiuè. Per se quidem, quæ habent tres cōditiones. Prima est, quòd sint vniuoca, hoc est quæ sub vna ratione vel conceptu & æquè primò prædicantur de suis inferioribus. Ideo ens non est prædicamentum: quia non est vniuocum, sed analogum: dicitur enim priùs de substantia, quàm de accidente, cùm substantiam habeat perfectius esse, quàm accidens: quod pendet ex ea in triplici genere causæ, scilicet efficientis, materialis, & formalis. Pariter accidens non est prædicamentum, cùm primò dicatur de quantitate, quæ est fundamentum aliorum. Secunda conditio, quòd sit ens reale finitum & limitatum. Ideo Deus non ponitur in prædicamento, nec entia rationis: quanuis aliqui addant prædicamentum signi: ad quod volunt omnia entia rationis, explicita per vocem vel scripturam, & omnia alia signa voluntaria reduci: à quibus non discrepat D. Tho. qui dicit Sacramentum esse in genere signi. Tertia conditio est, quòd sit ens completum, & non sit pars. Ideo anima, & materia, & alia entia quæ sunt partes aut principia seu via aut termini, non ponuntur per se in prædicamento vel prædicamentis: reductiuè tamen ponuntur in prædicamento vel prædicamentis totius: & sic generatio, corruptio, esse existentiæ, materia & forma, reducuntur ad prædicamentum substantiæ: augmentatio, diminutio, rarefactio, & condensatio, ad prædicamentum quantitatis: motus alterationis, ad prędicamentū qualitatis. & sic de aliis.

In Proœmio Physico.

3. p. q. 60.

Ver. 3. DE ENTE RATIONIS.

A ENs rationis accipitur dupliciter: Primò pro ente causato à ratione, aut in eo subiectiuato. Et sic species intelligibiles, actus intelligendi, conceptus vltimatus, & non vltimatus, siue verbū cordis, dispositiones & habitus intellectuales, acquisiti vel infusi, & respectus naturaliter consequentes ex illis, & alia huiusmodi, dicuntur entia rationis, quāuis secundum essentiam suam sint realia, & hoc modo acceptum non condiuidit ens. Secundò accipitur ens rationis, pro eo quod consequitur actum rationis & est in ea duntaxat obiectiuè, & nullibi subiectiuè: & quod cessante operatione intellectus, nullum habet esse & hoc modo condiuidit ens cum ente reali. Exempli gratia: Cùm intellectus, abstracta à fantasmatibus natura hominis quæ est in Sorte, reflectendo se ad fantasmata à quibus abstraxit, & cōparat eam illis, & inuenit eam conuenire pluribus rebus per fantasmata repręsentatis: ad illum actum comparationis intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur speciei ad indiuidua: qui quidem respectus non habet esse per se, & sic nō est substantia: neque est in intellectu subiectiuè, neq; alibi: & cessante operatione intellectus ab illa comparatione, nullum habet esse, & est purum non ens. Sed manente prædicta comparatione, intellectus potest reflecti supra actum suum, & consyderare respectum illum, & sic respectus ille erit obiectiuè in intellectu: quia intellectus versatur circa illum & sic est obiectum eius. Nec inconuenit aliquid esse obiectiuè in intellectu, & terminare intellectum quod non est in eo subiectiuè. Quia homo & aliæ res ad extrà sunt obiectiuè in intellectu: & sunt obiectum intellectus, & terminant actum eius mediantibus speciebus intelligibilibus: & tamen non sunt subiectiuè in ipso. Sicut potētia visiua per speciem coloris non solùm terminatur ad colorem, qui est obiectū eius, sed etiam ad quantitatem, & ad motum qui consequitur quantitatem. Sic intellectus terminatur ad ea, quæ consequuntur actum suum, & rem apprehensam, quæ est obiectum eius. Et sic ens rationis dicitur obiectum intellectus, nō primò & per se, sed per ea in quibus fundatur, & ad quę terminatur. Potest tamen esse quòd sit in intellectu subiectiuè, vt quando intellectus reflectitur supra actum suū, vel consyderat habitum, aut alia quæ in eo sunt, tunc respectus naturaliter consequens dicitur ens rationis primo modo: & tamen est subiectiuè in intellectu.

Entis rationis diuersi acceptio.

Ver. 4. DE RESPECTV, SIVE RELATIONE.

B QVū omne ens rationis sit respectus quidā & sic nō posit bene intelligi, ignorata natura respect⁹. Ideo de essentia siue natura respectus dicēdum est. D. Tho. dicit quòd respectus siue relatio essentialiter (hoc est pro formali) est ordo, vel dependentia, aut aliqua alia inclinatio, aut habitudo vnius rei ad alteram, & illa habitudo siue respectus aliquandò est realis ex vtroque extremo, aliquādo ex altero tantum: aliquādo est rationis tantùm ex vtroq;. Realis quidem est, quādo res secūdum suum

Relationis definitio & diuisio.

Tria requisita ad respectū realem.

naturam habet depēdentiam vel inclinationem ad eam, sicut effectus ad causam, filius ad patrem: & tales sunt respectus prædicamenti ad aliquid. Et ad hūc respectum realem tria requirūtur. Primò, quòd extrema sint realia: inter ens enim & non ens nō potest esse relatio realis. Secundò, ꝙ sint realiter distincta, & quòd vnum posit verè negari de alio, & sic eiusdem ad seipsum non est relatio realis. Tertiò, quòd extrema illa sint eiusdem ordinis, hoc est mutuę dependentię, saltem pro formali. Quia nō oportet quòd materiale fundamenti dependeat à materiali termini. Sortes enim pater non pendet à Platone filio, quia potest esse & aliquando fuit sine eo. Sed paternitas bene pendet à filiatione, nec potest separari: quia secundum Philosop. relatiua sunt simul natura. ¶Aliquando respectus est rationis tantùm, cùm scilicet aliquid prędictorum trium deficit: & hoc cōtingit quando comparatio vel habitudo est voluntaria, & non naturalis, hoc est quę non necessariò ponitur ad positionem fundamenti, vt in respectibus vniuersalitatis generis vel speciei & aliis quæ tractantur in logica: quorum comparationes sunt voluntariæ, hoc est liberę, & non naturales, siue necessarię. Non enim omnes qui apprehendunt naturas rerum, faciunt tales comparationes, quales logici. ¶Aliquando respectus ex parte vnius extremi est realis, & ex parte alterius est rationis: quando habitudo vel dependētia ex parte vnius extremi, est naturalis: & ex parte alterius non: vt dependentia siue relatio creaturæ ad Deum: Creatura enim naturalis, hoc est necessaria dependentia pendet à Deo, & nō potest non pendere ab eo. Deus autem cùm sit primū principium, à nullo pendere potest: ideo creatio actiua non est respectus realis, etiam pro formali, cùm non sit naturalis siue necessaria, sed libera: Deus enim non necessariò, sed liberè creat & producit res ad extrà. Præterea cùm Deus sit infinitus per essentiam, non est capax alicuius accidētis. Creatio verò passiua est respectus realis, cum dependentia sit naturalis, & non libera. Et eodem modo dicendum est de aliis relationibus & nominibus, quæ conueniunt ei ex tempore: vt dominus, gubernator, & alia huiusmodi. Huius generis sunt respectus obiecti ad actum, vel habitū, seu potentiam naturalem passiuam, prout scibile ad scientiam, visibile siue coloratum ad visum. Quia obiectum scibile non pendet à scientia, nec visibile à visu: cùm scibile posit esse absque scientia, & coloratum absque visu. Sed scientia pendet à scibili, & visio à colorato seu visibili. Quia obiectum mouet potentiam, & causat notitiam, & per consequens scientiam. Obiectum etiam se habet per modū mēsurantis: actus verò & habitus, necnon potentiæ passiuæ & cognitiuæ, per modum mensurati, relatio autem mensurati ad mensuram, est relatio realis, sed non econuerso: quia mensura saltem naturalis, non pendet à mensurato, sed mensuratum à mensura naturali: secus est de artificiali. Pannus enim non pendet ab vlna: & ideo respectus illius mensuræ est rationis ex vtroq; extremo.

Respectus realis ex altero extremo.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESPECTVS REALIS ET RATIONIS.

VLtra prædicta requisita ad relationem siue respectum realem, per quæ distinguitur à respectu rationis, respectus realis adhuc differt à respectu rationis in hoc ꝙ plura requiruntur ad respectum realem, quam ad respectum rationis. Quia ad respectum realem requiruntur quinque, scilicet subiectum, fundamentum, ratio fundandi, terminus, & subiectum termini: vt facilè videri potest in respectu seu relatione patris ad filium. Sortes enim est subiectum paternitatis, potētia generatiua est fundamētum: ratio fundandi est genuisse siue potentia in actum reducta. Terminus est filiatio: & subiectū termini est Plato filius. In respectu verò rationis non requiritur subiectum, sed sufficit fundamentum & terminus, & aliquando fundamentum non est reale, vt in negatione, & in secundis respectibus rationis: vt infrà dicetur. Fundamentum respectus rationis est natura, vt intellecta siue abstracta, siue vt est in intellectu à cuius intellectione immediatè inchoatur comparatio. Terminus verò est natura, ad quā terminatur comparatio prout cùm consyderatur natura hominis, vt conueniens Sorti & Platoni. Natura hominis est fundamentum, & eadem natura (prout est in Sorte vel Platone) est terminus. Non enim est inconueniens, quòd eadem natura diuersimode consyderata, sit fundamentum & terminus: licet fundamentum & terminus posint esse diuersę naturæ: vt quando natura hominis & angeli apprehenduntur & cōsyderantur vt differentes, fundamentum & terminus illius differentiæ sunt diuersæ naturæ. Non incōuenit etiam quòd vna natura apprehensa (à qua inchoatur comparatio) habeat plures terminos, sicut Sortes eadem paternitate terminatur ad plures filios: quia eadem potentia, imò aliquando eodem actu genuit illos. Fundamentum entis rationis est duplex, & aliquando triplex, scilicet propinquum, remotum, & remotissimum. In primis respectibus rationis fundamentum est natura ad extrà vt intellecta: propinquum verò est species intelligibilis illius naturæ. In secundis verò, primus respectus rationis est fundamentum propinquum: species intelligibilis est remotum: & natura ad extrà, vt intellecta siue obiectiuè existēs in intellectu, est remotissimum: & sic consequēter dicendum est, si super secundis respectibus fundentur alij. C

Fundamētum entis rationis triplex.

Ver. 6. DE DIVISIONE ENTIS RATIONIS, ET NEGATIONE.

ENs rationis diuiditur in negationem, priuationem, & respectum. Non sic quin negatio, & priuatio sint respectus, sed quòd non adeò completè habent conditiones respectus, vt ea quæ continentur sub tertio membro: quia non habent fundamētum remotum aut terminum realem. ¶Negatio est ens rationis, cuius fundamentum remotum nullum est in rerum natura: fundamentum tamen propinquum est reale, & est terminus realis, quia negatio non potest cognosci sine affirmatione, cùm intellectus noster primò intelligat composita. Et quia non ens siue purum nihil, non potest esse fundamentum alicuius, nec potest obiici intellectui: non comprehenditur sub obiecto eius: Ideo necesse est ꝙ fundamentum propinquum negationis sit ens reale: vt cùm apprehendo chimeram vel Antichristum, intellectus format speciem intelligibilem chimeræ vel hominis: & reflectitur ad fantasma Antichristi, & comparat ipsum ad esse siue ad ens, & inuenit non conuenire ei. Ille respectus non conue- D

nientiæ

nientiæ dicitur negatio, per quam dicimus Antichristum & chimeram non esse, vel non esse ens reale. Illum respectum negatio ns significamus per hoc aduerbium non, vel per signum aliquod includens illud. Negatio secundum D. Tho. est duplex: quædam absoluta, & quædam determinata. Negatio absoluta est quando negat omnia genera & ipsum ens: vt cùm dicimus non ens. Alij negationem absolutam vocant puram negationem. Negatio determinata(.s. alicuius generis) est quę non negat totum ambitum entis, sed aliquod genus, vel etiam aliqua genera, vt non quantitas, non accidens. Ibi actus syncathegoreumaticus, cui vox negatiua(non) respondet, non negat substantiam. vndè possumus dicere, homo est non quantitas, & non accidens. & sic de aliis. Per hoc ens rationis siue negationem significatam per aduerbium(non) siue per aliquod signum includens ipsum, significamus diuisionem & differentiam vnius rei ab alia, vel etiam à multis. Ideo dialectici attribuunt ei duo officia: vnum circa qualitatem propositionis. s. inficiandi & negandi copulam propositionis, siue vnionem extremorum, & habitudinem prædicati ad subiectum, siue diuidendi extrema: vt cùm propositioni affirmatiuæ superadditur negatio copulæ, diuidit prædicatum à subiecto, siue repræsentat prædicatum non cõuenire subiecto. Ideo propositionem negatiuam vocat Philo. diuisionem & affirmatiuam compositionem. Secundum officium est distribuendi terminum sequentem, si sit distribuibilis, hoc est habeat plura significata, hoc est denotat quòd terminus sequens ipsam, accipitur & debet verificari pro omnibus suis significatis copulatiuè. Negatio secundum dialecticos, est duplex, scilicet negans & infinitans: hoc est, hæc vox(non) quæ est nota negationis, dupliciter accipitur, scilicet neganter & infinitanter. Neganter, quando eius virtus & officium fertur non solùm in terminum immediatè sequentẽ, sed etiam in omnes terminos sequentes: & talis negatio negat vniuersaliter quicquid affirmatum reperit: nec facit vnum cum termino cui adiungitur. Et hoc modo accipiẽdo dici solet, ꝙ negatio negans est malignantis naturæ: quia quicquid inuenit post se, destruit, & eius oppositum ponit. Si inueniat terminum distributum, facit eum stare determinatè. Si verò inueniat stãtem determinatè vel cõfusè, tamen distribuit. Si inueniat propositionem negatiuam, facit eam affirmatiuam: si negatiuam, facit eam affirmatiuam. Si vniuersalem, particularem, facit signa vniuersalia particularia. Secundò accipitur infinitanter. s. quãdo cadit præcisè super terminum immediatè sequentem. Et hoc modo nõ facit propositionem negatiuam: sed solùm distribuit terminum cui adiungitur, & facit vnum cum eo, & est pars subiecti & prædicati. Et de hac solet dici, quòd disiunctum ex termino finito & infinito, verificatur de omni re, & conuertitur cum ente, vt homo vel non homo.

Negatio dup. ex.

Negationis duo officia.

1. Periher.

Negationis negantis officium.

Negationis infinitantis officium.

Ver. 7. DE PRIVATIONE.

A PRiuatio est ens rationis habens fundamẽtum remotum realem, terminum verò remotum realem non habet, vt cæcitas. Cuius fundamentum est subiectum, aptum natum, puta organum, dispositum intrinsecè vel extrinsecè. Intrinseca dispositio est humor glacialis: Exterior verò est quando ea quæ sunt exteriùs, sunt tẽperata: quãdo. s. nõ est flegma aut humor superabundãs, nec nimis calidus frigidúsve, aut nõ impeditur pellicula aliquo modo: vt in lippis & in habentibus albuginem. Terminus verò est id, quod negatur, siue sit habitus, vel aliud accidens, aut aliquid aliud: vt in claudo & manco. Vndè dicit Philos. ꝙ priuatio non cognoscitur, nisi per habitum, hoc est per notitiam siue apprehensionem eius quod negatur à subiecto apto nato, quod vocatur habitus. Et sic cùm intellectus apprehendit organum indispositum intrinsecè, siue Sortem non habere organum visus: & apprehendit potentiam visiuã, & cõparat eam organo, & inuenit non conuenire ei qui aptus est, & secundum suã naturam conuenire debet pro tempore: ille respectus sequens illam comparationem, dicitur priuatio, quæ significatur per hanc dictionem cæcitas: quę significat formale cæci. Et sic cæcus habet duplex significatum. s. materiale & formale. De materiali significat subiectum aptũ natum, cui. s. secundũ suã naturam debet cõpetere potentia visiua: de formali verò significat respectum siue negationẽ aut defectum potentiæ visiuæ. Sic dicendũ in aliis terminis priuatiuis. De hac priuatione si sit perfecta, quãdo. s. principia essentialia negãtur, vt puta organũ, vel humor glacialis, cõmuniter dicitur, ꝙ à priuatione ad habitũ non est regressus, vt in cæco nato, tamen bene supernaturaliter: vt habetur de cęco nato, quod naturaliter visum recuperare nõ potest quẽ Christus illuminauit. In moralibus etiam in quibus per aptitudinem subiecti significatur debitum, inuenitur priuatio: vt ignorãtia, quę est priuatio scientię debitæ in esse. Potest tamẽ ad eam per studium fieri regressus. Similiter si priuatio nõ sit perfecta, hoc est si negatio inclusa non neget principia essentialia, sed actum vel principiũ ꝓpinquũ, quod est dispositio exterior. Vnde qui habet oculos clausos vel albuginẽ, potest recuperare visum: sicut catuli ante nonũ diem: nec sunt perfectè cæci. Quidã dicũt priuationẽ perfectã cõsistere in priuato esse, & imperfectã in priuari. Quid aũt sit priuatio in priuato esse & in priuari, & quõ priuatio & habitus sint opposita immediata, vide infra. c. 3. §. 7. ver. 4. Quũ igitur in mortali peccato principiũ essentiale vitæ spũalis (ꝙ est gratia) sit corruptũ: sequitur ꝙ ad eã naturaliter nõ potest fieri regressus, sed requiritur auxiliũ speciale ex alto. ¶ Notandũ tamẽ, ꝙ licet priuatio ꝓ formali sit ens rationis, nihilominus tamẽ ꝓpter subiectũ aptũ natum, etiã cessante illa cõparatione intellectus, sortes dicitur realiter cæcus, hoc est realiter priuatus & destitutus potẽtia visiua. ¶ Priuatio differt à negatione secundũ D. Thomã. Quia negatio neq; ponit aliquid, neq; determinat sibi subiectũ: & propter hoc potest dici tam de ente, quam non ente. Sicut non videns, & nõ sedens, & non ens. Priuatio autem nõ ponit aliquid, sed determinat sibi subiectum. Est enim priuatio negatio in subiecto apto nato, vt dicitur in quarto Metaph.

Ioan.

Ver. 8. DE RESPECTV RATIONIS.

B REspectus rationis (qui est tertiũ membrum prędictæ diuisionis) est ens rationis, habẽs fundamentum remotum realem ac etiã terminũ remotũ realem: vt si quis apprehẽsa hac propositione vo-

cali, Homo est animal, consideret hanc dictionem (homo) comparatã ad ꝓpositionẽ cuius est vel potest esse pars. Ille respectus sequens actũ intellectus facientis hanc comparationem, dicitur terminus apud dialecticos, qui dicunt terminum esse, in quem resoluitur propositio. Inquantum verò intellectus comparat illam vocem (homo) ad suũ significatũ, & accipit pro suo significato: respectus sequens illã cõparationem dicitur suppositio, quæ est acceptio termini pro aliquo de quo est verificabilis &c. Si verò comparetur ad copulam, in quantum præponitur ei, ille respectus dicitur subiectum. Si verò comparetur ad illam vocem (animal) vt postponitur copulæ, respectus ille sequens dicetur prædicatum. Si verò comparetur ad hoc signũ (omne) quod facit accipere pro omnibus suis significatis copulatiuè, respectus sequens dicitur distributio. Per hæc faciliter poteris venire in cognitionem aliorum respectuum rationis, a dialecticis consideratorum: qui dicuntur passiones vel dispositiones termini vel propositionis aut argumentationis. Omnes enim consequuntur comparationem voluntariam intellectus. ¶Notandum etiam quòd respectus signorum, qui dicuntur dispositiones terminorum cathegoreumaticorum, hoc est significantium aliquid vel aliqua, vocantur actus syncathegoreumatici.

Ver. 9. DE VNIVERSALIBVS ET PRAEDICABILIBVS.

Hoc.cap.2.

ET quia respectus vniuersalium & prædicabilium maiorem habent difficultatem: Ideo ad eorum C
euidentiam singulorum exempla duximus inferenda. Præsuppositis imprimis, & ad memoriam reuocatis, quæ dicta sunt suprà de abstractione specierum intelligibilium à singularibus. Et quia (vt dicitur in primo Posterior.) Omnis nostra cognitio ortum habet à sensu, qui est circa singularia. Ideo à termino & fine prædicamenti substantiæ siue à singulari & indiuiduo exemplum præponemus.

Ver. 10. DE RESPECTV INDIVIDVI ET SINGVLARIS.

APprehensa & abstracta natura quæ est in sorte ab intellectu possibili per virtutem intellectus agẽ- D
tis & illustrantis siue depurantis fantasmata, per quam illustrationem recipitur ab intellectu possibili, species intelligibilis, siue naturalis similitudo hominis vniuersalis, nõ in essendo, cùm sit accidẽs determinatum, sed in repræsentando, quia repræsentat indifferenter omnes homines sine conditionibus indiuiduantibus. Si intellectus illa specie habituali informatus, exeat in actum, concurrente cũ eo illa specie habituali, causatur in ipso vna alia species siue similitudo actualis, ad quã actus intelligendi immediatè terminatur: quæ similitudo actualis dicitur verbũ cordis, & conceptus vltimatus. Si intellectus cum illa similitudine actuali siue verbo cordis reflectatur ad fantasma sortis, à quo originaliter illa species intelligibilis deriuata est & abstracta: Et per illud fantasma idẽ intellect⁹ terminetur ad ipsum sortem, in quo est illa natura considerata cum conditionibus indiuiduantibus, quæ sunt materia, hac quantitate & aliis particularibus accidentibus, in ipso sorte subiectiuè existentibus, signata. Ad illam cõparationem intellectus sequitur vnus respectus, qui dicitur indiuiduationis & singularitatis: per quem sortes dicitur indiuiduũ & singulare, siue vnum numero, indiuisum in se, & diuisum à quolibet alio. Et sic indiuiduum pro materiali significat naturam, quę est in sorte sub speciebus indiuiduantib⁹. Pro formali verò significat illum respectum comparationis naturæ ad conditiones indiuiduantes: non ꝙ natura sortis, siue quæ est in sorte, distinguatur realiter à sorte, sed solùm secundum rationem tanꝗ aliquid includens, quod aliud non includit. sortes enim includit naturã humanã cũ prædictis cõditionibus. & natura illa prædictas conditiones non includit, imò quodam modo secludit, non secundum rem, sed secundũ rationẽ siue modũ considerandi. Quia intellectus considerando naturã abstractã, nõ considerat illas conditiones. Notandum, tamen ꝙ indiuiduum & singulare non differunt, nec re, nec ratione. Quia sub eadem ratione, qua sortes dicitur indiuiduũ, sub eadẽ dicitur singulare. Tamẽ hæc quinq;, indiuiduũ, cõpositum, suppositũ, hypostasis, differunt ratione. Quia singulare cuiuslibet prædicamenti potest dici indiuiduum, sed nõ cõpositum, aut suppositũ, nec hypostasis, aut persona. Cõpositũ enim propriè dicitur quod cõponitur ex materia & forma vnitis, siue in cõmuni, siue in particulari: Et sic conuenit speciebus, & indiuiduis substantiæ materialis: sed indiuiduũ non conuenit speciebus substantiæ materialis, sed solum singularibus omnium prædicamentorum, & per consequens compositis ex hac materia & ex hac forma, quæ habent rationem suppositi, in quam supponuntur siue substant accidentibus, & hypostasis in quam per se subsistit. Nec tamen oportet quod quando dicuntur de personis diuinis sit aliqua compositio vel subiectio secundum rem, quia rebus diuinis nomina imponimus secundum modum creaturarum. Persona verò secundum D. Boëtiũ, est intellectualis naturæ indiuidua substantia: & sic conuenit angelis & deo. Resultat ergo ꝙ quicquid est persona, est suppositum, siue hypostasis, & indiuiduum, sed non econtra. Quia animalia irrationabilia sunt hypostases, supposita, & indiuidua: tamen non sunt personæ, cùm non habeant rationem. pariter omne suppositum siue hypostasis, est indiuiduum, sed non econtra: quia singularia prædicamentorum accidentium sunt indiuidua: & tamen non sunt supposita, neq; hypostases.

Indiuiduũ, compositũ, hypostasis, & persona differunt.

Q[illegible] modo [illegible]em persona conueniat deo, dicetur infra. cap.19.§.2. ver.1.

Ver. 11. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS SPECIEI.

INdiuiduum & singulare differunt ab vniuersali: Quia indiuiduum siue singulare significat naturam E
in vno solo: quia dici de, præsupponit esse in. Vniuersale autẽ significat aliquid vnum esse in multis, siue in pluribus. Quomodo autem vnum sit in multis siue pluribus, videndum est. Apprehensa igitur (vt dictum est) natura quæ est in sorte, per speciem intelligibilẽ actualem, quæ repręsentat indifferenter omnes homines, intellectus cõuertendo se ad fantasmata, videt sortẽ habere naturam rationalem: similiter Platonem & sic de aliis: & comparat illos ad humanam naturam apprehensam, in qua cõueniunt: sic facit vnitatem specificam ille respectus conuenientiæ Sortis & Platonis in illa natura resultans, & sequens prædictam comparationem, fundatus in illa natura apprehensa, terminatus ad plura & diuersa

& diuersa supposita, dicitur species pro formali: & illa natura vt sic apprehensa siue intellecta, dicitur vniuersale speciei pro materiali. Et quia per illam cõuenientiam & vnitatẽ ab intellectu factam, natura illa dicitur esse in multis, non secundum rem, sed secundum rationẽ: ideo intellectus siue ratio attribuit eam multis, quod est prædicari de multis indiuiduis, siue de multis differentibus numero: vt dicendo, Sortes est homo, natura humana attribuitur sorti: &, Plato est homo, natura humana attribuitur Platoni. Et ideo dicitur esse in multis & prædicari de multis, quod est esse vniuersale & prædicabile. Et quia illa eadem natura rationalis potest apprehendi per intellectũ, vt est sensibilis, & conueniẽs pluribus speciebus, quę habent sub se singularia & indiuidua. & intellectus potest comparare eandem naturam, vt est rationalis, & cõmunis pluribus indiuiduis eiusdem naturæ, vt est sensibilis & cõueniẽs pluribus speciebus. Talem comparationem sequitur vnus respectus hominis ad animal, per quem homo dicitur inferius ad animal, & contineri sub eo, siue subiici illi: talis respectus dicitur esse speciei ad genus, per quem dicitur species subiici generi. Et sic species (vt est prędicabile) habet duos respectus: vnum ad genus, per quem dicitur suscipere naturam generis. Et quia genus est in specie, prædicatur de specie. & species in tali prædicatione est subiectum, ideo dicitur subiici generi. Et secundum hunc respectum, nõ dicitur propriè prædicabile, sed subiicibile. Alius respectus est in ordine ad indiuidua, prout est in illis: & sic habet rationem vniuersalis & prædicabilis. Ex quo sequitur, quòd respectus speciei ad indiuidua, est magis proprius, quàm respectus eius ad genus.

Ver. 12. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS GENERIS.

A Apprehensa natura quæ est in sorte, vt est sensibilis, non considerando rationabilitatem, nec accidẽtia indiuiduãtia, si intellectus comparet eam homini, leoni, & equo, in cõmuni, eo quòd inuenit hæc tria conuenire in sensibilitate cum suis indiuiduis, & sensibilitatem in eis inueniri, facit vnitatem generis: & dicit sensibilitatem esse in pluribus specie differentibus: respectus sequẽs illã comparationẽ cõuenientiæ, vocatur genus pro formali: & natura quæ est in sorte, apprehensa & intellecta vt sensibilis, siue vt animal, vocatur genus pro materiali: & prędicatur tanquã quod, siue est prædicatũ remotũ & principale de homine, leone, & equo, & omnibus eorũ indiuiduis. Et si prædicta natura quæ est in sorte, apprehẽsa & intellecta vt sensibilis siue vt animal, siue cõceptu generico, apprehendatur cõceptu communiori, scilicet vt animata præcisè, non considerando sensibilitatẽ, & cõparetur animali, plantę, & arbori, in quibus inuenit illam, ac omnibus inferioribus: respectus sequens ad talem comparationem dicitur genus pro formali superius ad animal. Et natura illa sic apprehensa vt animata præcisè, dicitur genus pro materiali. Et sic consequenter de superioribus, scilicet si apprehendatur vt corpus, & vt substantia. Si verò apprehendatur sub conceptu entis, erit respectus communitatis & superioritatis, sed non generis: cùm ens non sit vniuocũ, sed analogum. Prædicantur tamen superiora etiã analoga, de suis inferioribus essentialiter, & in quid, eò ꝙ dicant totam naturam inferiorum absolutè, & non per modum qualificantis siue adiectiuè, quemadmodum differentia, de qua dicendum est.

Ver. 13. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS DIFFERENTIAE.

B Natura quæ est in Sorte, apprehensa vt rationalis, & comparata per intellectum ad eandem naturam consideratam vt animal, quod est magis commune, & potestatiuum, hoc est continens confusè & implicitè omnes species: ob quam causam potest contrahi & determinari ad quamlibet speciẽ, & ad hominem per rationale. qua determinatione facta, animal cum rationali constituit essentiam & definitionem hominis, quæ est in multis indiuiduis. Et per illam rationabilitatem differt à leone & equo ac aliis speciebus. Respectus, qui sequitur illam comparationem intellectus, dicitur differẽtia specifica pro formali: & natura illa quæ est in Sorte, sic apprehẽsa, cõparata, & intellecta, dicitur differẽtia pro materiali. Differẽtia specifica habet tres actus, hoc est includit tres respectus, qui causantur ex triplici cõparatione intellectus. Prima comparatio est rationabilitatis ad animal, quod est potestatiuũ siue cõmune & diuisibile in plures species. Ad illam cõparationem sequitur vnus respectus, qui dicitur diuisiuus generis, per quẽ differẽtia dicitur diuisiua. & propter hunc actũ differentia in arbore Porphiriana ponitur à latere. Secunda comparatio est rationabilitatis ad hominem, cuius speciem constituit. Quia animal per rationale contractum & determinatum cõstituit hominem in specie, & definit ipsum: Vnde dicitur ꝙ genus & differentia constituunt speciem, non quidem secundum rem, sed secundum modum cognoscendi. Quia species nõ potest distinctè cognosci sine cognitione generis & differentiæ. Per genus cognoscitur confusè: sed quando generi, quod se habet per modũ materiæ seu potentiæ & communis ac confusi, adiungitur: differentia contrahens & clarificans ipsum facit distinctam cognitionem speciei. Et sic rationale est de actu & intellectu hominis, & non animalis: quia non potest distinctè cognosci seu intelligi homo, nisi intelligatur rationale, sed bene animal: licet rationale implicitè includatur in animali, tamen non est de intellectu animalis, cùm animal possit intelligi nõ intellecto rationali. ideo dialectici dicunt, ꝙ differentia est actu & intellectu in specie, non in genere, licet sit & contineatur sub potestate & communitate generis implicitè. Per hũc respectum differentia dicitur constitutiua speciei. Et quia per hanc constitutionem significatur eandem naturam differentiæ esse in specie, & rationabilitatis in homine identicè: ex consequenti in omnibus in quibus est humana natura. Ideo sicut species (vt homo) prædicatur de pluribus indiuiduis: sic & rationale, differenter tamen: quia species prædicatur in quid, eo quòd dicit totam essentiam rei absolutè & substantiuè: differentia verò prædicatur in quale, hoc est per modum qualificantis & inhærentis: quia dicit & significat eandem essentiam adiectiuè, vt dictum est. Non sequitur tamen, quod differentia sit accidens, quia non prædicatur in quale accidentale, quod potest adesse & abesse præter subiecti corruptionem: sed in quale essentiale, quia est eadem essentia differentię & speciei: differentia enim dicit to-

tam & eandem essentiam rei, sicut genus & species: sed nõ secundum eundem modum: quia genus significat eam indeterminatè, communiter, & confusè, substantiuè tamen. Et species determinatè & distinctè, & etiam substantiuè, ideo prædicatur in quid: differentia verò per modum determinantis, cõtrahentis, & adiacentis, licet non adiaceat. ¶Tertia comparatio est, qua intellectus comparat rationabilitatem ad hominem & leonem, ac etiam alias species, quæ non conueniunt cum homine, imò per rationabilitatem differunt ab eo: respectus sequens illam comparationem, dicitur respectus differentiæ ad alias species. Et secundum hunc respectum differentia facit differre speciem, quam cõstituit ab aliis speciebus. Et quia hic actus est principalior: ideo ab eo denominatur. Et sicut dictum est de differentia specifica, ita proportionaliter dicendum est de differentia generica. Genus enim subalternũ (hoc est quod habet aliud genus supra se) dicitur species subalterna. ¶Et quanuis genus & species faciant diuersa prædicabilia: non tamen differentia generica & specifica, eo quòd conueniant in principaliori actu, qui est facere differre. Ex prædictis patet tota coordinatio prædicamẽti substãtiæ, in quo sola essentialia habent ordinem, secundum hanc coordinationem faciliter poteris in aliis prædicamẽtis similem coordinationem facere accipiendo terminos abstractiuè, & comparando inferiora ad sua superiora & essentialia, & econuerso: prout in prædicamento quantitatis, accipiendo hanc lineam pro indiuiduo, deinde lineam rectam vel circularem aut visualem, deinde lineam absolutè: deinde quantitatem continuam, postremò quantitatem absolutè, quod est genus generalissimum.

Ver. 14. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS PROPRII.

NAtura risibilitatis quæ est in Sorte, apprehensa per intellectum conceptu communi, potest cõparari ad hominem, à cuius principiis essentialibus fluit. Et sic inuenitur in omnibus, in quibus inuenitur essentia hominis. Ad hanc comparationem sequitur vnus respectus, per quem risibilitas in cõcreto attribuitur homini, & omnibus indiuiduis eius, siue prædicatur de homine conuertibiliter, prędicatur etiam de omnibus indiuiduis hominis, quia omnis homo est risibilis: & omne risibile est homo. Omne animal rationale est risibile: & econuerso: & Sortes est risibilis, talis respectus dicitur à dialecticis vniuersale, & prædicabile proprij pro formali. Et risibilitas sic apprehensa & comparata ad principia essentialia, à quibus fluit, dicitur prædicabile proprium pro materiali, quod prædicatur de specie accidentaliter & conuertibiliter. Et eodem modo dicendum est de proprio generis, vt de quãtitate continua, quæ est proprium substantiæ materialis. C

Ver. 15. DE RESPECTV VNIVERSALITATIS ACCIDENTIS.

ACcidens sufficienter definitum & diuisum est. Sed quo ad propositum sufficit, potest dupliciter consyderari: vno modo secundum eius essentiam & in abstracto, vt si consyderetur natura albedinis quæ est color, & passibilis qualitas in ordine ad inferiora vel superiora. Ex tali cõsyderatione & comparatione resultat respectus, qui dicitur prædicabile generis vel speciei aut differentię, & sic consyderatur in prædicamentis accidentium. Alio modo potest consyderari in ordine ad subiectum: & tunc dupliciter: vno modo prout fluit à principiis speciei: & sic dicitur accidens proprium, & in tali fundatur prædicabile proprium. Alio modo, vt non fluit à principiis speciei, neque vt proprium, sed vt commune, fluens à principiis indiuiduorũ. Sic ergo apprehensum & comparatum pluribus siue speciebus siue indiuiduis, constituit pro formali, siue pro respectu consequente talem comparationem, prædicabile accidentis. Et prædicatur de pluribus in concreto, non tamen conuertibiliter, ad differentiam proprij: & dicimus, homo est albus, equus est albus, & idem dicendum est de omnibus aliis accidentibus communibus nouem prædicamẽtorum accidentis in ordine ad substantiam, ad quam solam pertinet substare accidentibus. D

Ver. 16. DE MODIS QVIBVS ACCIPITVR VNIVERSALE.

VNiuersale & prædicabile tribus modis accipi potest. Primò pro materiali, & hoc dupliciter. Vno modo pro natura exteriori, prout apprehendi potest & esse sub illo respectu, licet non sit apprehensa. Et sic illa natura dicitur vniuersale in potentia: & ab antiquis Thomistis vniuersale ante rem. Alio modo pro illa natura prout est obiectiuè in intellectu, siue vt apprehensa & comparata. Et sic dicitur vniuersale in actu, & ab aliis vniuersale in re: nec in hac cõsyderatione non cõsyderatur formale nisi indirectè, eò ꝙ natura nullo modo potest habere rationem vniuersalis, nisi in ordine ad talem cõparationẽ in potentia vel in actu. Et hoc secundo modo cõsyderatur à physicis & naturalibus. Secũdò accipitur pro formali, hoc est pro illo respectu vniuersalitatis, qui consequitur actum intellectus cõparantis eam ad sua inferiora vel superiora, vt est ens distinctum à negatione & priuatione. Et hoc modo ab aliquibus dicitur vniuersale post rem. Tertiò potest cõsyderari ꝓ aggregato ex materiali & formali. Et hoc tripliciter. Primò æquè principaliter cõsyderando materiale & formale, & quando diuiduntur vel negantur adinuicẽ. Secundò, principaliter cõsyderando materiale, & minus principaliter formale: tunc dicitur materiale vt est sub formali: & sic accipitur in propositionibus de actu exercito, vt in hac propositione: Homo est animal: quia natura animalis principaliter prædicatur propter illum respectum. & sic cõsyderatur à metaphysicis, qui etiam consyderant secundas intentiones, minus tamen principaliter. Tertiò, vt principaliter cõsyderetur respectus, & ex cõsequenti natura in qua fundatur: & tunc dicitur formale, vt sub se habet materiale. & hoc modo consyderatur à dialecticis. E

Ver. 17. DE PRIMIS ET SECVNDIS INTENTIONIBVS.

ET quia dialectici sæpenumero respectus rationis vocant intentiones, circa quas propter varietatẽ opinionum, & diuersitatem intellectuum, iuuenum ingenia obtunduntur: ideo quid sit verisimilius circa illas dicendũ est, omissis opinionibus & rationibus opinantium. Notandum ergo, ꝙ prima intentio vocatur omnis conceptus realis, realiter & subiectiuè existens in intellectu, siue sit cõceptus F

vltimatus, siue non vltimatus, siue directus, siue reflexus. Secunda intẽtio dicitur omnis respectus, resultans ex comparatione voluntaria intellectus circa res apprehensas, siue sit primus respectus, qui sequitur primam comparationem intellectus, siue secundus, resultans ex secunda comparatione intellectus, qui potest super primum fundare secundum, tertium, & quartum, & sic cõsequenter in infinitũ syncathegoreumaticè. Omnes illi respectus (quia sunt entia rationis) dicuntur secundæ intentiones: Primæ autem intentiones sunt entia realia. Secundum hoc dicitur, quòd terminus primæ intentionis dicitur, qui significat rem vel res reales, circa quas intellectus potest intẽdere, vel eas concipere: dum tamen non accipiantur pro signis respectuũ rationis, siue secundis intentionibus: vt cùm dicimus nomen vocale. Quia licet voces reales posśint concipi: verùmtamen inquantum accipiuntur pro signis respectuum rationis, sortiuntur illorum naturam, & dicuntur termini secundæ intentionis. Terminus secundæ intentionis est, qui significat secundas intentiones, vel res reales, prout sunt signa respectuũ rationis siue secundarum intentionum: vt istæ dictiones, terminus, propositio, syllogismus, nomen, & verbum, & alia huiusmodi. Hæc plurimùm subseruiunt ad intelligentiam suppositionis simplicis vel materialis. Sed ad Obiectum intellectus (à quo digresśi sumus) reuertamur.

Ver. 18. DE OBIECTO MOTIVO INTELLECTVS POSSIBILIS. 1.Post.

A QVum secundum Philosop. omnis nostra cognitio ortũ habeat à sensu: & sensus moueatur à qualitatibus alterabilibus, quę ex se nullam habent actiuitatẽ, sed sunt instrumenta virtutis quidditatis substantiæ materialis, à qua principaliter procedit virtus multiplicandi species sensibiles vsque ad organa sensuum exteriorum qui transfundunt eas ad fantasiã, & per quas intellectus mediante fantasmate mouetur: consequens est ꝙ ipsa quidditas rei materialis principaliùs moueat intellectum. Et ideo obiectum intellectus non primum siue adæquatum: quia intellectus beatorum clarè videt essentiam diuinam, quæ est omnino immaterialis. Et nos etiam pro statu viæ possumus habere aliquam cognitionem, saltem abstractiuã, de deo & angelis, iuxta illud, Ro.1. Inuisibilia dei per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, &c. Est tamen obiectum inadæquatum & in ratione motiui, vt dicit Philos. Quod intelligendum est pro statu huius viæ, pro quo nihil possumus intelligere, nisi per conuersionẽ ad fantasmata. Quidditas rei materialis est natura cõpositi ex materia & forma. Quòd autem possim9 habere conceptum quidditatis materialis, probatur ex Philosopho, qui dicit, ꝙ substãtia præcedit accidens cognitione, & in tertio de Anima ait, ꝙ natura lapidis est in anima. Et in primo de Anima dicit, quòd accidentia magnam partem cõferunt ad cognoscendum quod quid est. Quidam tamen exponunt prædictas authoritates de cognitione cõpleta, non autem cõfusa: quia cùm omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu, qui nõ potest præsentare nisi accidẽtia, & sic primò fantasma præsentat quidditatem accidentium: nec sequitur, quidditas mouet, ergo priùs cognoscitur, licet accidens completè absque substantia cognosci non posśit. Notandum tamen, quòd idem sunt natura, quidditas, & essentia, quod quid est, & definitio: abstrahitur tamen prædictus cõceptus quidditatis materialis à fantasmatibus, illustratis per virtutem intellectus agentis, vt dictum est.

Rom.1. 3. de Anima. 7. Metha.

Ver. 19. DE OFFICIIS INTELLECTVS POSSIBILIS.

B INtellectus posśibilis habet tria officia. Primũ est, attrahere & recipere species à fantasmatibus: & secundum hoc officium dicitur intellectus pasśibilis, hoc est receptiuus: quia (vt dictum est) intelligere est quoddam pati. Secundum, intelligere, hoc est cum specie iam habita exire in actum intellectionis, ad quem species abstracta & intellectus simul concurrunt. Et propter hoc officium, dicitur posśibilis & potens. Tertium est, conseruare species intelligibiles abstractas. Et quanuis aliquæ naturæ cõtrarientur ad inuicem: similitudines tamen illarum non contrariantur in intellectu posśibili, eò quòd non recipiuntur in eo secundum esse naturale: vt dictum est de speciebus sensibilibus albi & nigri: & ideo non corrumpũtur: quia omne quod corrumpitur, à contrario corrumpitur, vel per desitionem conseruantis, aut transmutationem subiecti, vt fantasmata. Intellectus autem est incorruptibilis, & intransmutabilis: igitur species intelligibiles sunt incorruptibiles. & quantùm ad hoc officium, intellectus posśibilis dicitur memoria intellectiua: quia de ratione memoriæ est, quòd sit thesaurus & conseruatio specierum. Et differt à memoria sensitiua, quia illa est alligata organo corporeo, & est solùm singularium: hæc autem non est alligata organo corporeo, & est vniuersalium, nec aliquid potest ab ea elabi, sicut à sensitiua, vt dictum est. Quod autem aliquando non recordemur eorum quæ sciuimus, prouenit propter lapsum & perditionem fantasmatum, quæ necesse est intelligentem fantasmata speculari, vt dictum est.

Ver. 20. DE TRIPLICI INTELLECTVS POSSIBILIS CONSYDERATIONE.

C INtellectus posśibilis potest tripliciter cõsyderari: primo ante abstractionem specierum intelligibilium, quæ fit per virtutem intellectus agentis. Et sic intellectus dicitur in potentia, respectu speciei quam nondum abstraxit. Secundò, inquantum habet species intelligibiles: & tunc dicitur esse in actu primo, hoc est habituali, siue habere habitum: & sic partim in actu, partim in potentia: in actu quidem, respectu speciei quam habet, & in potentia ad actum, siue ad consyderationem actualem.

Tertiò potest consyderari secundũ vltimam completionem, inquantũ informatus specie intelligibili actuali, siue verbo cordis, intelligit, & actu terminatur ad obiectum. Sed cessante ab actuali cõsyderatione illius speciei intelligibilis actualis, dormiendo, vel circa alia se occupãdo, illud verbum cordis euanescit, propter desitionem conseruantis, quod est actus intelligendi, siue actualis applicatio intellectus: quemadmodum actualis visio, siue species visibilis, quæ producitur ab obiecto in potentia visiua euanescit propter desitionem luminis, & remotionem obiecti. Et quanuis ex potẽtia visiua & specie sensibili non causetur in oculo alia species sensibilis obiecti, quia per speciẽ sensibilem primo causatã

visus fertur in obiectū: non sequitur tamē quòd ex intellectu & specie sensibili habituali nō causetur in ipso intellectu alia similitudo actualis, siue verbum cordis, per quod terminetur ad obiectum: quia potētia visiua per illam speciem habet obiectum sufficiēter præsens & proportionatū, ad quod directè & immediatè potest terminari: intellectus autem per speciem intelligibilem abstractam nō habet obiectū præsens proportionatū, ad quod directè & immediatè possit terminari, cùm sit vniuersalium: quia fantasma est aliquid singulare: & ideo necesse est vt ex tali applicatione intellectus ad speciem intelligibilem habitualem, formetur actualis similitudo, siue verbum cordis, ad quod intellectus directè & immediatè terminet actum intelligendi, per quod reflectatur ad fantasma, & sic tendat in obiectum ad extrà: & tunc cognitio intellectus est completa & perfecta, quando venit ad terminum vndè traxit originem, vt suprà dictum est, c. 2. ante. §. 1.

§. 3. DE ACTIBVS INTELLECTVS POSSIBILIS.

INtellectus possibilis habet tres actus siue operationes: Prima dicitur simpliciū apprehensio. Secūda dicitur compositio vel diuisio. Tertia discursus & ratiocinatio. D

Ver. 1. DE SIMPLICIVM APPREHENSIONE.

Cap. 2. in principio.

SImplicium apprehēsio est abstractio & receptio speciei intelligibilis, siue similitudinis rei intellectæ, de qua abunde suprà dictum est. Quæ vocatur simplex, non ideo ꝙ res apprehēsa sit simplex: quia quidditas rei materialis, quæ est res intellecta, cōplectitur materiā & formā, vt dictū est: & ideo nō est simplex à parte rei repræsentatæ: sed dicitur simplex primò in essendo, quia species illa ī intellectu est simplex siue indiuisibilis & spūalis. Scd̄ò, quia per eā nihil attribuitur rei, nec separatur ab ea, vt in scd̄a operatiōe, quæ dicitur cōpositio vel diuisio: sed solùm res intellecta cōsyderatur absolutè. E

Ver. 2. DE DIVISIONE SIMPLICIS APPREHENSIONIS.

Simplex apprehensio quotuplex.

SImplex apprehēsio est duplex: quædam est habitualis & incōpleta, quæ fit per abstractionē speciei à fantasmatibus quæ adhuc manēt in potētia ad operationem, & adhuc per eam se habet intellect⁹ magis passiuè quàm actiuè. Alia est actualis & cōpleta, quando intellectus possibilis informatus specie intelligibili habituali, vnà cum ipsa exit in actum intelligendi, & causat actualem similitudinem vniuersalem rei intellectæ, ad quam directè & immediatè actus intelligēdi terminatur, & per quā tanquā per medium proportionatū, intellectus reflexiuè pergit & tendit ad fantasmata, & per ea ad rem sensatam, & inuenit naturam intellectam esse realem, existentem in indiuiduo & singulari per fantasiam apprehēso. & tunc (vt dictum est) intellectus dicitur intelligere rem completè. Ideo hæc simplex apprehensio actualis dicitur intellectio completa & perfecta: & aliquando à Philosopho & D. Tho. vocatur intelligentia. & pariter angeli vocantur intelligentiæ, ratione actus, eò quòd semper actu intelligunt. Et sic distinguitur intelligentia ab intellectu, non sicut potentia à potētia, sed sicut actus à potētia. Et in hoc actu habet intellectus pro obiecto materiali siue remoto naturā in indiuiduo existentem, quod ab aliquibus dicitur obiectum quod. Et pro formali, siue quo mediante terminatur ad illā, habet verbum cordis, quod est naturalis similitudo actualis: & pro principio speciem intelligibilem abstractam, siue habitualem: & pro secundo medio, fantasma per speciem sensibilem ab obiecto causatam. In hac operatione intellectus non cadit falsitas, vt dictum est. F

Cap. 2.

Angeli cur dicatur intelligentiæ.

Ver. 3. DE COMPOSITIONE ET DIVISIONE.

COmpositio & diuisio est secundus actus intellectus possibilis, per quem actualiter vel habitualiter attribuit aliquid alteri, vel diuidit & separat aliquid ab alio. Et talis cōpositio dicitur propositio mētalis affirmatiua: & diuisio, propositio mētalis negatiua: vt actus intellectus cui subordinatur siue respōdet hęc propositio vocalis, homo est animal, dicitur compositio & propositio mētalis affirmatiua: & actus cui respondet hæc, homo nō est lapis, est diuisio & propositio mentalis negatiua. Idē de actibus qui respondent propositionibus scriptis. nā propositio vocalis vel scripta non dicitur propositio, nec cōpositio, aut diuisio, aut attributio vel separatio, nisi per ordinē ad hunc actū intellectus, cuius attributio designatur per copulam affirmatam, & diuisio per negationem copulæ. G

Ver. 4. DE OBIECTO COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

COmpositio & Diuisio habēt pro obiecto materiali plures res, scilicet rem significatam per subiectum, & rem significatam per prædicatum, & conuenientiam, vel disconuenientiam prædicati cum subiecto, quæ sunt plura saltem secundum nostrum modum intelligendi: quia aliquando sunt idem realiter, vt in propositionibus essentialibus, prout repræsentata per hanc mentalem, homo est animal: eadem enim res quæ est homo, est animal, & illa vnio per copulam affirmatam designata, est quidam respectus rationis, qui consequitur actum intellectus, quo comparat & attribuit animalitatem homini, tamen secundum nostrum modum intelligendi, sunt plura: quia intellectus apprehendit naturam quæ est in Sorte, diuersis modis, vt dictum est. Et quia per plures species repræsentāt eandem naturam, plura representare videtur. Et ideo dicitur, quòd licet propositio mentalis sit vna simplex qualitas in essendo, quia in subiecto simplici & spirituali: est tamē plures in repræsentando, saltem secundum nostrum modum intelligendi. H

Ver. 5. DE CAVSATIONE COMPOSITIONIS ET DIVISIONIS.

Lib. Top. 2. Plura simul intelligi nō possunt.

PHilosophus dicit, ꝙ intelligere vnū, scire verò multa contingit. Ex quo infert D. Tho. ꝙ intellectus non potest simul multa siue plura intelligere per modū plurium. Quod potest dupliciter intelligi. Primò, per plures species intelligibiles non subordinatas, siue nō habentes ordinem ad inuicē, vnico actu simul & distinctè intelligat hominem & equum per duas species, sic quòd species intelligibiles hominis & equi simul actuent intellectum, & concurrant æqualiter ad causandam intellectionem hominis & asini, & quòd ex illis duabus speciebus procedat vnum verbum cordis, repræsentans I

distinctè

distinctè hominem & asinum: & hoc est impossibile: quia quæcunque intellectus per plures species intelligit, successiuè intelligit, hoc est vnum post aliud, sicut successiuè species apprehendit, & non simul: quia sicut idem corpus in eadem parte non potest colorari diuersis coloribus: sic. &c. Et licet species intelligibiles habituales non sint oppositæ, cùm maneant simul in intellectu: actuales tamen sunt oppositę siue incompossibiles in hoc quòd est simul esse, quia habent repugnãtiam ex parte subiecti. Species verò subordinatę, eò quòd vna includit aliam, non habent talem repugnantiam. Et ideo intellectus per speciem intelligibilem entis, substantiæ, corporis animati, animalis, & hominis, potest intelligere hominem. Et secundum hoc non potest propositio mentalis habere plures partes, nisi repræsentatiuè: quia (vt dictum est) omnis qualitas quæ est in intellectu, est simplex ratione subiecti. Et si alicubi Philosophus dicat esse compositionem in oratione, referẽdum est ad vocalem vel scriptam, sed non ad mentalem. Secundò potest intelligi quòd intellectus non posit per vnam speciem communem distinctè & ita perfectè intelligere, sicut si per particulares species seorsum intelligeret vnum, & posteà per aliam aliud. Et hoc quidem possibile est in Deo, qui essentiam suam (quæ infinita clarè & distinctè repræsentat) intuetur propter infinitatem sui luminis. Angeli autem qui habent minus lumen, perfectius tamen homine, extra diuinam essentiam non vidẽt omnia simul clarè & distinctè per vnam solam speciem: quia nullã habent quæ eis omnia repræsentet: sed solùm illa quæ sub vna specie continentur, in qua statim simul & clarè vident quidditatem & habitudines circunstantes essentiam & accidẽtia eius. Homo verò propter defectum luminis per vnam speciem communem potest quidem multa intelligere confusè & imperfectè, vt per speciem animalis potest simul intelligere hominem & equum, sed non clarè & distinctè ac æquè perfecte, sicut intelligeret si quemlibet illorum per propriam speciem contemplaretur. Pro resolutione igitur huius materiæ aduertendum est secundum D. Thomam, quòd ratio & causa quare Angeli (qui optimè cognoscunt compositionem & diuisionem ac discursum) non componunt nec discurrunt, est quia statim à principio sui esse habent totam suam perfectionem naturalem, & species inditas perfectè lumiuosas, quæ simul repræsentant quidditatem siue essentiam rei, & omnia conuenientia & disconuenientia. Homo autem statim à principio non habet totam suam perfectionem, nec species intelligibiles luminosas: imò (vt dictum est ex Philoso.) est tãquam tabula rasa in qua nihil depictum est, & ideo datus est ei intellectus agens, quo mediante procedit de potentia ad actum, successiuè se conuertendo ad diuersa fantasmata, quę sunt corporalia, & subiecta tempori ac successioni. Et ideo in prima apprehẽsione nõ statim habet perfectam rei cognitionem: sed primò apprehendit aliquid de ipsa, puta quidditatem ipsius rei, quæ est propriũ & proportionatum obiectum in ratione motiui: deinde intelligit accidentia, deinde proprietates & habitudines circunstantes rei essentiam: & secundum hoc necesse est vnum apprehensum alteri attribuere: vel ab eo diuidere & separare, quod est componere & diuidere, & ex vna compositione seu diuisione ad aliam procedere, quod est discurrere. Ex præmissis clarè constat, quòd compositio seu diuisio nõ est complexa ex pluribus speciebus actualibus in essendo propter repugnãtiam subiecti, scilicet, intellectus, qui est simplex, & spiritualis. Ideo oportet esse qualitatem simplicem in essendo & complexam siue compositam in repræsentando: repræsentat enim complexionẽ & compositionem, quæ est in vocali & scripta. Et causatur successiuè quasi eo modo quo de introductione animæ vegetatiuæ, sensitiuæ, & rationalis dictum est. Cùm enim propositio vocalis sit successiua, priùs causat in auditu & fantasia speciem subiecti, postmodum copulæ, deinde prædicati: & sic attribuit. Et per consequens si intellectus anteà non apprehenderat speciem subiecti, apprehendit illam: & si apprehenderat, exit in actum, & facit actualem speciem siue verbum cordis illius, & postmodum successiuè excitatur ad conceptum prędicati, & ad consyderationem vnionis siue attributionis. Et adueniente nouo conceptu, præcedens desinit esse propter defectum conseruantis, scilicet, applicationis intellectus ad speciem subiecti: & causatur secundus conceptus, scilicet prædicati, qui eminẽter continet primũ, & tertius secundum, & quartus tertium, in propositione hypothetica, sicut de anima vegetatiua, sensitiua, & rationali dictũ est. Et sic species vltimò causata eminenter continet & repræsentat quicquid repræsentabant præcedentes, & sic subiectum, prædicatum, & vnionem importatam per copulam. Et ita proportionabiliter dicendum est in ratiocinatione siue discursu & aliis omnibus complexis. Et licet tunc per vnam speciem, scilicet vltimam, simul intelligat plura, & iudicet de pluribus, aliter tamẽ quàm Angelus, qui non procedit successiuè, vt dictum est.

Angeli discurrunt aut componunt.

2. de anima

Cap. 2. §. 2. Ver. 1.

Ver. 6 DE ASSENSV ET DISSENSV.

A Compositionem & diuisionem sequitur assensus vel dissensus. non enim idẽ sunt assensus & dissensus, & compositio aut diuisio. Cuius signum est, quia experimur nos habere propositionem mentalem, & non assentire, neque dissentire, sed suspendere iudicium. Videndum ergo est quid sit assensus & dissensus. Ex duabus passionibus appetitus concupiscibilis (de quibus dictum est) faciliter apparebit. Dictum est enim quòd amor est complacentia appetitus in bono, & odium displicentia in malo. Sic assensus est complacẽtia intellectus in vero, cùm ei offertur propositio vera. Et dissensus est displicentia in falsa propositione oblata, à qua resilit, fugit, & abominatur, & arridet propositioni veræ, gaudet, & suo modo delectatur, absque tamen transmutatione corporali, quæ inuenitur in appetitu sensitiuo. Et si propositio successiuè mutetur de veritate in falsitatẽ, vt hæc propositio: Sortes studet, ipso à studio cessante, manente eadem propositione mentali, quamdiu studet, manet assensus, intellectus adhæret illi, & complacet in ea: & quando cessat à studio, quàm primũ intellectus hoc agnoscit, propositio illa displicet, & cessat assensus, & succedit ei dissensus. Et quando ex terminis, vel ex notitia intuitiua sensus, veritas vel falsitas propositionis oblatæ est manifesta, statim naturaliter intel-

Supra Cap. 1. § 12. ver. 2. & 5.

lectus assentit veræ, & dissentit falsæ. Sed quando est dubia, intellectus (qui est libertatis particeps, vt infrà videbitur) potest suspendere actum suum, hoc est non assentire, aut dissentire: & ne decipiatur, quamdiu permittitur à voluntate, potest ex aliis propositionibus sibi notis procedere ad inquisitionem veritatis illius: quod est discurrere, & ratiocinari, & venire ad tertium actum. Notandū præterea quòd assensus ab aliquibus dicitur iudiciū affirmatiuū, & dissensus iudicium negatiuū. Et cùm iudiciū conueniat sensibus, qui iudicant de obiectis suis etiam contrariis, vt visus de albo & nigro: & assensus non conueniat eis, sicut nec cōpositio aut diuisio, ad quam sequitur assensus & dissensus, & non semper necessariò: consequens est, quod iudiciū est superius, & magis cōmune ad assensum & dissensum.

§ 4. DE RATIOCINATIONE.

Ratiocinatio siue discursus est tertius & potissimus actus intellectus possibilis præsupponens simplicium apprehensionem & compositionem ac diuisionem, quo intellectus procedit comparando vnam propositionem alteri, indagandæ veritatis causa: hic actus vocatur à dialecticis argumētatio. Et quia sunt quatuor modi argumentandi, consequens est quòd sint quatuor modi ratiocinandi. Et sic ratiocinatio & argumentatio diuidūtur in quatuor genera siue membra, scilicet, in syllogismū, demonstrationē, enthymena, & inductionem, sub qua comprehenditur exemplū. Et cùm quælibet disciplina & sciētia ex terminis & principiis suis ratiocinetur: ideo vt omnibus qui circa liberales, physicas, & morales disciplinas versantur, & dialecticæ non dederunt operam, ex terminis propriè disciplinæ pateat aditus argumentandi, ratiocinandi, & concludendi, hos quatuor modos (prout in quacunque disciplina expedit) paucis duximus explicandos. B

Ver. 1. DE SYLLOGISMO.

Syllogismus est ratiocinatio siue argumentatio, procedens ex tribus terminis, ex quibus constituūtur duæ propositiones, quæ coniunguntur per coniunctionem copulatiuam: quibus admissis & cōcessis, seruatis seruandis, necesse est aliud accidere, hoc est, tertia propositio ex illis deducta, sequens notam illationis, necessariò est concedenda. Et sic completus syllogismus costat ex tribus terminis, & tribus propositionibus. Tres termini nominantur, maior extremitas, mediū, & minor extremitas. Medium dicitur terminus, qui ponitur in duabus primis propositionibus. Maior extremitas est terminus qui ponitur in prima propositione cum medio. Minor extremitas est terminus, qui ponitur in secunda propositione cum medio, siue sit à parte subiecti, siue à parte prædicati. Prima propositio dicitur maior, secunda minor, tertia conflata ex maiori & minori extremitatibus, sequens notam illationis, dicitur conclusio. Duæ primæ propositiones coniunctæ per coniunctionem copulatiuam præcedentes notam illationis, dicuntur antecedens. Tertia verò propositio sequens notam illationis, dicitur consequens & conclusio, consequens respectu antecedentis, hoc est præmissarum duarum propositionū coniunctarum: quæ etiam dicuntur præmissæ, eò quòd præcedunt consequens & notam illationis. Conclusio verò dicitur in ordine ad prædictas duas præmissas propositiones, apprehendendo cōiunctionem, vel in ordine ad notam illationis. Praxis prædictorum poterit intueri in argumentatione sequenti: omnis homo est animal: Sortes est homo, ergo Sortes est animal. Hæc dictio animal, est medium: homo, est maior extremitas: Sortes, minor. hæc propositio, omnis homo est animal, dicitur maior. Et hæc, Sortes est homo, minor: & ambæ coniunctæ per coniunctionem, & dicuntur præmissæ & antecedens, & hæc propositio, Sortes est animal, dicitur consequens & conclusio. Et hæc dictio (ergo) est nota siue signum illationis, hoc est habitudinis & dependentiæ conclusionis seu consequentis à præmissis siue antecedente, quæ quidem habitudo dicitur communiter consequentia: quæ dicitur bona, quando ex veris vel etiam ex falsis infertur verum: & mala, quando ex veris infertur falsum. Dicitur etiam consequentia materialis, quando gratia terminorum tenet illatio: & formalis, quādo tenet in omnibus terminis, simili forma arguendi retenta. Ad similem autem formam arguendi requiritur similis quantitas, & similis qualitas, & similis situs terminorum, & quòd seruentur proprietates logicales, quæ sunt suppositio, materialis, personalis, ampliatio, restrictio, & alia huiusmodi. Fundamentū huiusmodi habitudinis siue dependentiæ & illationis procedit ex illa maxima Geometriæ. Quæcūq; sunt vni & eidem eadam, illa sunt eadem inter se. Si ergo homo & animal sunt idem, & Sortes etiam & animal sunt idem: sequitur quòd Sortes & homo sunt eadem inter se. C

Ver. 2. DE FIGVRIS SYLLOGISMORVM.

Qvia medium in quo coniungūtur maior & minor extremitas, potest diuersimodè ordinari: ideo diuersæ à dialecticis assignantur figuræ. Si medium subiiciatur in maiore, & prædicetur in minore, est prima figura, vt in exemplo dato. Si autem medium prædicetur in vtraque, erit alia & secunda figura, vt in hoc syllogismo: Nullus lapis est animal: Omnis homo est animal, ergo nullus homo est lapis. Si verò medium subiiciatur in vtraque, tunc erit tertia figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est substantia, omnis homo est animal, ergo quoddam animal est substātia. Si verò medium prædicetur in maiori, & subiiciatur in minore, erit quarta figura, vt in hoc syllogismo, Omnis homo est animal, omne animal est substantia, ergo omnis homo est substantia. Quælibet figura habet diuersos modos, qui diuersificantur secundum diuersitatem quantitatis & qualitatis propositionum, quando scilicet ambæ sunt vniuersales, vel vna vniuersalis, & alia particularis: vel vna negatiua, & alia affirmatiua, per præpositionem vel postpositionem illarum. Et quanuis plures sint modi & figuræ inuentæ ad exercitationem iuuenum, communis tamē vsus est 4. modorum primæ figuræ, scilicet duorum affirmatiuorum, qui sunt Barbara & Darij. Barbara constat ex maiore & minore vniuersalibus affirmatiuis: Darij verò vult maiorem vniuersalem, & minorem particularem. Et duorum negatiuorū, scilicet Celarent, qui vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem affirmatiuam. Et Ferio, qui D

vult

vult maiorem vniuersalem negatiuam, & minorem particularem affirmatiuã, & per consequens conclusionem negatiuam: quia conclusio semper sequitur debiliorem partem in qualitate & quantitate, ac falsitate, certitudine, vel opinabilitate. Si vna præmissarum sit particularis, & illa: si vna negatiua, & illa: si vna falsa, & illa: si vna fidei vel opinabilis, & illa, saltem in pluribus: quia ex veris non nisi verũ, ex falsis quandoque verum. Ex puris etiam particularibus & negatiuis ex necessitate nihil sequitur, saltem formaliter, hoc est in omnibus terminis, simili forma arguendi retenta. Quia gratia materiæ, vt in propositionibus essentialibus, siue materiæ naturalis aut remotæ, bene sequitur verum & falsum. ¶Obseruãdum est etiam quòd in omni figura & modo quod aliqua propositio sit de omni, & quòd proprietates logicales seruentur: hoc est, quòd æquipoleat vni vniuersali, & quòd termini teneantur æquè amplè, æquè restrictè, & eodem modo appellatæ. Et si termini in maiore vel minore supponant materialiter, simpliciter, vel personaliter, etiam in aliis propositionibus, siue quòd non varietur genus suppositionis, & aliæ proprietates de quibus in libro Prio.

Ver. 3. DE DEMONSTRATIONE.

A Demonstratio secundum ordinem terminorum & propositionum continetur sub syllogismo, tamen habet aliam & specialem considerationem circa materiam propositionum: quia ad syllogisandum sufficit assumere propositiones opinabiles: sed ad demonstrandum hoc nõ sufficit, sed oportet assumere propositiones veras & necessarias, & quæ habeant conditiones, de quibus paulò post dicetur. Et ideo demonstratio se habet ad syllogismum per additionem, sicut homo ad animal. Vnde sequitur quòd perfecta demonstratio sit species syllogismi, quę sic definitur. Demonstratio est ratiocinatio & syllogismus procedens ex duabus propositionibus primis veris, necessariis, per se prioribus & notioribus, de omni, & secundum quod ipsum, ac immediatis causisque conclusionis, hoc est ad concludendum, scilicet syllogisticè, hoc est seruato ordine syllogisandi in demonstratione instituto. In demonstratione assensus præmissarũ est causa immediatè agens, & necessitans intellectũ ad assentiendum conclusioni: vt in hac demonstratione, Omne animal rationale est risibile. omnis homo est animal rationale: ergo omnis homo est risibilis. Huius syllogismi duę primæ propositiones sunt verę, quia ita est sicut per eas significatur.

Ver. 4. DE NECESSITATE PROPOSITIONVM.

B Sunt etiã prædictæ duæ propositiones primæ & necessariæ, hoc est non possunt esse falsæ, sed sunt simpliciter & absolutè veræ. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd necessarium simpliciter & absolutè dicitur, quod nullo modo potest non esse: licet necessarium secundum quid & ex suppositione, sit illud quod stante suppositione non potest non esse. Et secũdum hoc Deus dicitur necessariũ simpliciter & absolutè, quia nullo modo potest non esse. Angeli etiam secundũ naturam sunt necessarij: quia secundum naturam, hoc est naturaliter, nõ possunt non esse. Corpus autem animatum & alia omnia corruptibilia, quæ secundum naturam suam, hoc est naturaliter possunt corrumpi & non esse, tamen supposita illorum existentia, & quòd actu sint, non possunt non existere: quia implicat contradictionem, aliquid simul & semel existere, & non existere. Possunt tamen non esse simpliciter & absolutè, hoc est nulla facta præsuppositione, & hoc modo loquendi ista est vera, Sortes contingenter & non necessariò saluabitur. Trahendo ergo necessarium ad propositionem, illæ propositiones dicũtur simpliciter & absolutè necessariæ, quæ sunt æternæ veritatis, quæ nullo modo, nulloque casu aut euentu possunt esse falsæ. Et tales sunt propositiones essentiales, in quibus prædicatum est de essentia subiecti, & secundum aliquos, proprium eius 4. modo. Et si dicatur quòd homo potest annihilari de potentia absoluta, & per consequens hæc propositio, Homo est animal, non erit necessaria. Dicẽdum quòd verum est, si copula importet existentiam. Si verò importet solam habitudinem & connexionem prædicati ad subiectum sine determinatione temporis (quod est ipsam absolui à tempore) est simpliciter necessaria: quia quandocunque erit homo, erit animal, & risibilis: & oppositum implicat contradictionem. Propter hanc habitudinem & connexionem extremorum dialectici & Philoso. dixerunt quòd propositiones essentiales & propriæ sunt æternæ veritatis, & in eis copulam absolui à tempore, hoc est non dicere existentiam alicuius temporis, sed solum habitudinem & conuenientiam extremorum, scilicet prædicati ad subiectũ. Et sic absolutio à tempore non est propriè ampliatio: quia in ampliatione semper copula importat existentiam alicuius temporis, scilicet, præteriti, præsentis, vel futuri, aut posibilis: & non in absolutione. *Copulam absolui à tẽpore quid.*

Ver. 5. DE PROPOSITIONIBVS PER SE.

C Sunt pariter duæ primæ propositiones prædictæ per se, & non per accidens. Ad quarũ euidentiam sciendum est quòd Philosophus ponit quatuor modos perseitatis, hoc est prædicandi de per se, extra quos reliquæ prædicationes dicuntur per accidens. Primus modus in prædicationibus affirmatiuis est, quando prędicatum est de essentia subiecti verè vel æquiualenter, vel definitio subiecti: aut quando prædicatum est definitum, & definitio est subiectum. Exemplum primi, vt homo est animal, & totum est maius sua parte. Exemplum secundi, vt homo est, vel non est. Illud enim disiunctum, est vel non est, includit omne ens, quod est de essentia hominis. Exemplum tertij, vt homo est animal rationale. Exemplum quarti, animal rationale est homo. Tales propositiones dicũtur de per se primò: quia cognitis terminis intellectus naturaliter assentit, nec potest dissentire. Et hoc dicitur dignitas propositionis. Et sic omnes prædicationes essentiales dicuntur de per se primò, hoc est de primo modo prędicandi de per se. Secundus modus prædicandi de per se est, quando prædicatum est propria pasio subiecti vel alicuius superioris, vt homo est risibilis, homo est quantus, & Sortes est risibilis. Quia licet risibilitas non sit propria pasio Sortis, nec quantitas hominis, est tamẽ alicuius superioris. *1. Pos. Quatuor modi perseitatis.*

puta ſubſtantiæ corporalis. Tertius modus prædicandi per ſe eſt, quando prædicatum non eſt in alio ſicut in ſubiecto, vt prima ſubſtãtia. Vnde hæc prædicatio identica, Sortes eſt Sortes: vel, hoc eſt Sortes, demonſtrando illum, eſt de per ſe tertio modo. Quartus modus prædicandi de per ſe eſt, quando ſubiectum habet naturalem ordinem ad prædicatum, vt medicus ſanat, domificator ædificat, pictor pingit. Quia licet prędicata ſint accidentia, tamen propter naturalem habitudinem, quam habet accidens ſubiecti ad prædicatum, dicuntur de per ſe. Ars enim medicinæ ordinatur ad ſanandum, & aliæ ad obiecta ſua à quibus recipiunt ſpeciem. Eſſet autem prædicatio per accidens, ſi diceretur, medicus ædificat, vel medicus cantat: quia accidit domificatori & cantori, quòd ſit medicus: quia medicina nõ ordinatur ad ædificãdum vel cantandum. Omnes aliæ prædicationes quæ non continẽtur in his quatuor modis, dicuntur per accidens. ¶Notandum tamen quòd prædicatio accidentalis & per accidẽs, non ſunt omnino idem: quia in ſecundo modo prædicandi per ſe, ſunt prædicationes accidentales: & tamen non dicuntur prædicationes per accidens. Ex his quatuor modis perſeitatis, duo primi duntaxat ſubſeruiunt demonſtrationi. Patet etiam quòd prima ex duabus prędictis propoſitionibus demõſtrationis datæ, eſt de ſecundo modo de per ſe, & ſecunda de primo. Ex quibus concluditur tertia de ſecundo modo: quia (vt dictum eſt) concluſio ſequitur debiliorem partem.

Ver. 6. DE PROPOSITIONIBVS DE OMNI.

SVnt præterea duę primæ propoſitiones prędictæ demonſtrationis nõ ſolùm de Omni prioriſtico, D
ſed etiam de poſterioriſtico, hoc eſt ſunt vniuerſales vniuerſalitate determinata & requiſita in lib. Priorum & Poſteriorum. Vnde aduertendum quòd duobus modis propoſitio dicitur de omni, hoc eſt vniuerſalis. Primò, quando ſubiectum diſtribuitur per ſignum vniuerſale: & ſic prædicatum debet verificari de omni contento ſub ſubiecto: & talis vniuerſalitas dicitur prioriſtica, ſiue de omni prioriſtico: vt hęc propoſitio, Omnis homo eſt currens. Secundò modo, quando prędicatum verificatur de omnibus contentis ſub ſubiecto, ſiue ſubiectum diſtribuatur, ſiue non: & ſic hęc propoſitio, homo eſt animal, eſt de omni poſterioriſtico: & pariter omnes propoſitiones de per ſe 1. & 2. modis, etiã ſi nullum ſignum addatur ſubiecto, ſunt vniuerſales vniuerſalitate poſterioriſtica. Et ideo Philo. in duobus primis modis de per ſe vtuntur propoſitionibus indefinitis pro vniuerſalibus.

Prop. de oĩ quid,

Ver. 7 DE PROPOSITIONIBVS SECVNDVM QVOD IPSVM.

SVnt etiam prędictæ duæ primę propoſitiones demõſtrationis datæ ſecundum quod ipſum, hoc eſt E
habentes prædicatũ conuertibile cũ ſubiecto. Nam animal rationale & riſibile conuertuntur: quia de quocũq; prędicatur vnum, prædicatur & reliquum. Sed hęc propoſitio, Homo eſt animal, licet ſit vera & vniuerſalis, & de omni poſterioriſtico, & de per ſe, ac neceſſaria, nõ eſt tamen ſecũdum quod ipſum: quia animal cùm prædicetur de pluribus ſpeciebus, nõ conuertibiliter prædicatur de homine.

Ver. 8. DE PROPOSITIONIBVS NOTIORIBVS.

SVnt vlterius prædictæ duæ propoſitiones demonſtrationis datæ notiores. Ad quarum euidentiam F
ſupponendum eſt quod dicit Philoſophus, quòd quędam dicũtur notiora natura, ſiue ſecundum naturam, hoc eſt ſecundum ſe. Et ſunt illa quę habent perfectiorem entitatem: & ſic Deus eſt notior omnibus creaturis. Et ideo hęc propoſitio, Deus eſt ſecundum ſe, ſiue ſecundum naturam, eſt notiſsima: quia Deus habet perfectiſsimum eſſe, poſt Deum Angeli, & poſt eos anima rationalis, deinde res corporales incorruptibiles, vt aſtra & corpora cœleſtia: poſtmodum res corruptibiles, & inter accidentia quantitas eſt magis nota. Inter huiuſmodi autem ſpecies ſpecialiſsima eſt notior genere: quia quicquid entitatis includit genus, hoc totum includit ſpecies, & aliquid vltra: ideo ſimpliciter & ſecundum naturam eſt notior. Singulare autem licet habeat plus de entitate quàm ſpecies, non tamen dicitur notius ſimpliciter quàm ſpecies, eò quòd ſingulare nõ poteſt eſſe obiectum intellectus, vt dictum eſt. Quędam verò ſunt notiora quo ad nos. Non enim ſunt nobis eadem nota & naturæ, ſcilicet eodem modo: quia naturæ ſiue ſecũdũ naturam notiora ſunt perfectiora. Nobis autẽ primò nota ſunt confuſa magis, hoc eſt imperfectiora: eò quòd nos procedimus de imperfecto ad perfectũ: ideo magis cõmunia & confuſa ſunt nobis notiora, & prius nota ordine generationis, dũ tamen aliquid habeant de entitate, & non ſint pura potentia, vt materia prima, vel entia rationis, quę propter imperfectionẽ entitatis ſunt dificillimę cognitionis: quia (vt habetur in 9. Meta.) vnumquodq; intantũ eſt intelligibile, inquantũ eſt actu: in aliis autẽ quæ habẽt aliquid de entitate magis cõmunia & magis cõfuſa ſunt notiora nobis. Hoc experimur etiam ſenſu: quia venientem à remotis apprehẽdimus primò quòd eſt aliquid, deinde quòd mouetur, poſtea quòd eſt animal, conſequẽter quòd eſt homo, & finaliter quòd eſt Sortes. Et pueri primò vocant omnes homines patres, & mulieres matres: deinde diſcernunt. Et quia (vt dicit Philoſo.) omnis noſtra cognitio ortum habet à ſenſu, qui verſatur immediatè circa ſingularia: ideo ipſa ſingularia ſunt nobis notiora. Ex prædictis patet quomodo prædictę duæ propoſitiones ſunt priores & notiores, ac magis notæ ſecundum naturam.

In 1. Phy. Notiora na tura,

Notiora no bis.

1. Poſter,

Ver. 9. DE PROPOSITIONIBVS IMMEDIATIS.

SVnt inſuper prædictæ duę primæ propoſitiones demonſtrationis prędictę immediatę. Ad quarum G
euidentiam ſupponendum eſt quid dicatur medium, & quotuplex ſit medium. Medium, Phyſicè loquendo, dicitur illud quod facit diſtantiam & diuiſionem inter extrema, vt aër medians inter viſibile & viſum, & ſecunda vnitas in numero ternario. Alio modo accipitur mediũ, in quo extrema coniunguntur & conueniunt: & ſic copula poteſt dici medium in propoſitione, & terminus cui maior & minor extremitas coniunguntur in ſyllogiſmo. Et quia contingit medium eſſe quantum & diuiſibile ideo duplex conſueuit poni medium, ſcilicet medium ſimpliciter & medium mediatum. Mediũ ſimpliciter dicitur medium quod eſt in extrema abſque alio medio. Et ſic in numero quinario quarta vnitas

Medium quid, & quotuplex.

vnitas est immediata quintæ,quia nulla alia mediat: secunda verò & tertia sunt mediatæ. Applicando ergo ad propositum,illa propositio dicitur immediata alteri,quæ habet & includit immediatum principium probationis,in quo extremitates coniunguntur & conueniunt: ex qua conuenientia concluditur conueniẽtia extremitatum inter se,vt in exemplo dato, animal rationale est medium immediatum:quia in eo conueniũt extremitates. Neque est aliud medium proximius,per quod posimus concludere quòd homo est risibilis, iuxta prædictam regulam geometriæ. Et cum prædictę duæ primæ propositiones demonstrationis datæ contineant illud medium immediatum,dicuntur immediatæ:& copulatiua ex illis resultans, dicitur immediata ad hanc propositionem, Omnis homo est risibilis: Si verò animal rationale accipiatur vt medium ad inferendũ hanc,Sortes est risibilis,& dicatur sic:Omne animal rationale ast risibile:Sortes est animal rationale,ergo Sortes est risibilis:hoc complexũ, animal rationale,erit quidem medium, sed nõ immediatũ:eò quòd sit aliquis terminus eo immediatior, in quo extrema conclusionis coniungi possunt,scilicet hic terminus,homo, dicendo, Omnis homo est risibilis,Sortes est homo:ergo Sortes est risibilis. Et sic dicendũ est de superioribus terminis ascẽdendo. Propositio igitur immmediata dicitur, qua non est alia prior & immediatior ad cõcludendũ.

Ver. 10. DE DIVISIONE DEMONSTRATIONIS.

A Demonstratio primò diuiditur in affirmatiuam & negatiuam. Affirmatiua dicitur,cuius medium affirmatur de vtraque extremitate. Negatiua,quando negatur de altera:vt hic, Omne animal rationale est risibile:sed nullus equus est animal rationale: ergo nullus equus est risibilis. Demonstratio etiam diuiditur à Philosopho in demonstrationem propter quid,siue à priori,&per causam,& in demonstrationem quia est,siue à posteriori,& per effectum. Demonstratio propter quid, siue à priori, est argumẽtatio qua intellectus procedit à cognitione causæ notæ ad cognitionem effectus ignoti. Et ideo illa quæ non habent causam,sicut Deus,non possunt cognosci per demonstrationẽ propter quid siue à priori. Et quia per quamlibet causam cõtingit demõstrari:ideo supponendum est quid sit causa, & quod sint genera causarum. Causa dicitur,ad cuius esse sequitur aliud secũdum naturam, scilicet effectus. Causarum autem alia est efficiens,alia materialis, alia formalis, & alia finalis. Ex his quatuor duæ sunt intrinsecæ,scilicet materialis & formalis:quia sunt de essentia compositi. Non autem causæ extrinsecæ,quæ sunt efficiens & finalis. Causa efficiẽs dicitur id,à quo est principiũ motus & quietis. Causa finalis est,cuius gratia aliquid fit: Causa materialis est, ex qua aliquid fit cum insit, vt ex farina & aqua fit panis. Causa autẽ formalis est:quę dat rei esse,vt anima. In exemplo autem dato fit demonstratio per causam formalem. Per causam autem materialem potest sic fieri: Omne compositũ ex materia elementari & forma,est corruptibile,sed homo est huiusmodi. Igitur.&c. Per causam verò efficientem sic:Omnis effectus pẽdet à sua causa: sed Deus est causa omnium creaturarum, igitur omnes creaturæ pendent à Deo. Per causam finalem sic:Omne intellectuale est beatificabile: sed homo est intellectualis,igitur est beatificabilis. *Causa quid & quotuplex sit.*

Ver. 11. DE DEMONSTRATIONE PROPTER QVID.

B Demonstratio propter quid & à priori est triplex, scilicet propter quid simpliciter: & propter quid & potior,& propter quid & potisima. Demonstratio propter quid simpliciter est, quæ fit per causam,siue propinquam,siue remotam:vt, Quicquid respirat,est animal:sed paries non respirat, ergo paries non est animal. manifestũ est enim quòd non animal non est causa propinqua huius quod est non respirare:aliàs omnia animalia respirarent,quod cõstat esse falsum:quia animalia carentia pulmone,non respirant,igitur consequentia patet ex dictis Philosophi,si negatio sit causa negationis, & affirmatio erit causa affirmationis. Sed causa propinqua erit animal,non habens pulmonem & sanguinem. Demonstratio propter quid & potior dicitur,quæ fit per causam propinquam, sed non immediatam,siue fiat per causas intrinsecas,siue extrinsecas. Et quia causæ intrinsecæ sunt potiores extrinsecis, ideo demonstratio quæ fit per causam materialem vel formalem, dicitur propter quid & potisima. Et sic demonstratio per causam remotam dicitur propter quid simpliciter. Demonstratio, quæ fit per causam propinquam, dicitur demonstratio propter quid & potior. Et quæ fit per causam immediatam, & intrinsecam, dicitur propter quid & potisima, in qua scilicet medium est definitio subiecti conclusionis.

Ver. 12. DE DEMONSTRATIONE QVIA EST.

C Demonstratio Quia est, siue per effectus, est ratiocinatio in qua proceditur per effectus cognitos, ad cognitionem causę vel causarum incognitarum:vt, Omne coniunctum igni,est calidum:ergo ignis est calidus. Visus discernit album à nigro,sed Sortes discernit album à nigro, ergo Sortes videt. Sic probat Philoso. Deum esse,quia motus est:sed de his amplius infrà, Notãdum tamen quòd aliqua demonstratio, Quia est, siue per effectum, procedit per effectum non cõuertibilem:quia talis effectus potest nobis esse notior quàm causa:vt sic dicendo, Quicunque habet febres,habet pulsum commotum:ergo non habeo pulsum commotum,ergo non habeo febres. Quodcunque non desiccat,non est ignis:sed homo non desiccat,ergo homo non est ignis. *8. Phy. Infra,c. 19. §.1.*

Ver. 13. DE INDVCTIONE.

D Inductio est argumentatio procedens à singularibus sufficienter enumeratis ad propositionem vniuersalem,vt Sortes currit,& Plato currit,& sic de aliis. Et isti sunt omnes homines, ergo omnis homo currit. Hæc argumentatio dicitur à neotericis ascensus,qui est consequẽtia formalis ad quam potest reduci descẽsus:qui est ab vniuersali ad singulares, ac etiam exemplũ quod est in agibilibus & factibilibus,reducitur ad inductionem. Est autem exemplũ processus à factis siue operationibus particularium personarum,ad persuadendum simile: sicut Moyses orando pro populo, placuit iram Dei, *Exẽplũ qd.*

similiter Dauid,Daniel,&c.Ergo omnis qui vult placare iram Dei,debet illum orare,&c.

Ver. 14. DE ENTHYMEMATE.

ENthymema est argumentatio,qua intellectus ex vna propositione notiore & probabili quæ dicitur Antecedens,procedit ad concludendum aliam,quæ dicitur Consequens, ab illo antecedente pendens:vt cùm dicitur,Omne animal currit,ergo omne animal mouetur.Hæc dependẽtia prouenit ex hoc,quòd consequens virtualiter & implicitè continetur in antecedente.Motus enim continetur in cursu,& sic antecedens continet virtualiter minorem.quia si negetur consequentia,subsumendum est,& omne currens mouetur,&c.Aliqui dicunt Enthymema esse syllogismum imperfectum , truncatum & breuiorem iuuenibus & rudibus,qui sibi volũt omnia explicari.Qui verò ingeniosi & prouecti sunt,Enthymemate gaudent,eò quòd multa in vno respiciunt . Ideo antiqui Philosophi maximè illo vsi sunt:& dicitur communiter:Gaudent breuitate moderni.Differt autẽ Enthymema à syllogismo & demonstratione : quia tam in syllogismo quàm in demonstratione proceditur ex pluribus propositionibus,vt dictum est, Enthymema verò ex vna cathegorica prægnante, hoc est continente aliam.¶Differt etiam ab inductione & exemplo:quia inductio & exemplum procedunt à singularibus,Enthymema verò à communibus.Conuenit autem cum syllogismo:quia tam syllogismus quàm Entymema procedunt ex propositionibus probabilibus.Propositio autem probabilis vt distinguitur contra necessariam,secundum Philosophum dicitur quæ apparet vera omnibus aut pluribus sapientibus:& cuius vtraque pars seruatis principiis scientiæ potest sustineri:quæ ab aliquibus vocatur problema.Et per hoc quòd syllogismus & entymema procedunt ex probabilibus,differunt à demõstratione & sophismate:quia demonstratio procedit ex necessariis.Et sophisma, quod à Philospho dicitur Elenchus sophisticus, hoc est apparens & non existens syllogismus. Ab aliis autem dicitur syllogismus litigiosus,erraticus,atque fallax,ab effectu:quia effectus & finis eius est generare lites,& errorem aut deceptionem,hoc est iudicium falsum.Procedit enim ex falsis, vel ex falso modo syllogisandi,vt in hoc sophismate,Quod ego sum,tu non es:homo ego sum,ergo homo tu non es.Et hoc contingit tripliciter:Primò,quando peccat in materia, hoc est quando antecedens vel altera eius pars est falsa:vt hic,Omne malum est fugiendum:ieiunare est malum,ergo.&c. minor est falsa, quia ieiunare est bonum.Secundò,quando peccat in forma,hoc est quando non seruantur regulæ & præcepta syllogisandi:& tamen antecedens est verum: vt hic,Omnis homo est animal,& omnis asinus est animal: ergo omnis homo est asinus,quia medium in neutra distribuitur . Tertiò,quando peccat in vtroque, scilicet in materia & forma:vt hic animal est genus.Omnis homo est animal,ergo omnis homo est genus.Maior enim est falsa,& consequentia non valet,quia variatur suppositio. Differt etiam sophisma ab enthymemate & demonstratione,syllogismo & exemplo siue inductione : quia exemplum causat suspicionẽ:vt hic,Sortes in modico fuit malus,ergo in maiori & in aliis præsumitur malus . Demonstratio autem causat assensum euidentem siue sciẽtiam,syllogismus verò & entymema assensum opinatiuum & opinionem,sophisma verò causat errorem,siue iudicium falsum , & habitum erroneum.

Sophisma & elenchus idem sunt,

§. 5. DE CONSEQVENTIBVS RATIOCINATIONEM.

Hoc.c.§.3. Ver.6.

ACtum ratiocinandi siue ratiocinationem consequitur primò assensus vel dissensus conclusionis, de quibus dictum est. Sed quia diuersi sunt modi ratiocinandi: ideo diuersi assensus consequuntur.Assensus autem in tota sui communitate diuiditur in assensum euidẽtem,fidei opinatiuum,suspicatiuum, falsum,& erroneum,de quibus dicendum est. E

Ver. 1. DE ASSENSV EVIDENTI, SIVE EVIDENTIA.

ASsensus euidens est assensus clarus & certus, absque quocunque ænigmatæ & formidine siue dubitatione de opposito,adeò clarus,quòd stante propositione necessaria in intellectu cum debita applicatione propositionum necessariarum eam probantium , intellectus ex natura sua complacet & assentit:sic quòd non potest dissentire,nec assentire oppositis: & talis assensus in scientia causatur ex primis principiis,& propositionibus per se notis,intellectis terminis,& per demonstrationẽ:vt stante apprehensione harum,Quodlibet est,vel nõ est:&,omne totum est maius sua parte:omne animal rationale est risibile.& hoc modo assensus sapientiæ & scientiæ sunt euidentes.In hac autem euidentia sunt gradus:quia quidam assensus est magis euidens quàm alius.Et differt hæc euidentia ab euidentia sensus:quia euidentia sensus est circa particularia,& intellectus circa vniuersale.Et ideo sicut intellectus est nobilior sensu,ita euidentia intellectus est nobilior & perfectior euidẽtia sensus:quia est sempiternorum,& eorum quæ non possunt aliter se habere, neque circa ea intellectus potest decipi aut hallucinari,sicut sensus.¶Ex quibus patet,quòd euidentia angelorum est clarior quàm euidentia intellectus humani:& inter eos tantò clarior,quantò per clarius medium & species luminosiores.Ideo in eis non potest esse problema siue opinio circa naturalia.Nec etiã in dæmonibus, cùm in eis(secundum D.Dionysium)naturalia manserint integra,secus in gratuitis & supernaturalibus.Ideo diabolus dicebat Christo:Si filius Dei es.&c.& Gabriel consulit dominum. ¶An autem circa supernaturalia discurrant,quidam dicunt quòd angeli beati non discurrũt:quia omnia clarè vident in verbo,vel per clarissimas reuelationes & species influxas secundum modum & conditionem suæ naturę,quæ est intelligere per simplicem apprehensionem sine discursu ; quãuis posint habere admirationem vel nescientiam.Vnde de angelis inferioribus superiores interrogantibus dicit Esa . Quis est iste,qui venit de Edom,tinctis vestibus de Bosra?Dæmones verò eò quòd non habeant reuelationes,quodam modo circa supernaturalia discurrere dicuntur.vnde Isodorus dicit,quòd dæmones multa experimento didicerunt.Sed cognitio experimentalis est discursiua,quia ex multis memoriis fit experimentum,& ex multis experimentis fit vniuersale,vt dicitur in fine Poster, & in principio Metaph.D.Tho.tamen dicit, F

Euidentiæ tres gradus.

An problema sit in angelis.

Matth.4. Dan.10.

Esa.63.

An dæmões quodã modo discurrunt.

dicit, quòd in angelis dicitur experientia metaphoricè. & sic secundum mentem eiusdem est, quòd sicut dæmones circa supernaturalia non componunt neque diuidunt, ita etiam non discurrunt: quia repugnat naturæ illorum. Vnde circa supernaturalia, si non habeât reuelationem, vel videant experimento aliqua fieri miraculose, vel opinantur, hoc est habent iudicium cum formidine, absque tamen discursu, vel errant, aut nihil sciunt.

Ver. 2. DE FIDEI ASSENSV.

A Fides est assensus certus, absq; formidine causatus, supposita pia affectione voluntatis, quæ innititur authoritati dicentis siue reuelantis: quam authoritatem habet pro obiecto formali, & ipsa reuelata pro materiali. Et quia authoritas & reuelatio est duplex. s. humana, & diuina: ideo fides est duplex. s. humana, & diuina, quæ dicitur theologa, de qua inferius cap.10. agetur. Syllogismus igitur & Enthymema procedens ex propositionibus fidei, vel altera illarũ, etiam cum altera euidenti concludit propositionem de fide: vt sic argumentando, omnis homo est risibilis: Christus est homo: ergo Christus est risibilis. Si verò altera sit opinabilis vel dubia, conclusio erit dubia, cùm sequatur debiliorem partem. Quomodo autem triplex sit certitudo, & fidei maior, dicetur inferiùs c.10.§.1.ver.5.

Authoritas & fides duplex.

Ver. 3. DE OPINIONE.

B Opinio est assensus cum formidine siue dubitatione de opposito, intellectus tamen magis inclinatur ad vnam partem, scilicet assensum, vel dissensum. vt assensus causatus ex hoc syllogismo, Omne currens est album: omnis homo est currens, ergo omnis homo est albus. Assensus huius conclusionis est opinio, quia præmisse non sunt euidentes, neque certæ certitudine fidei, sed probabiles, hoc est contingentes, quæ possunt esse veræ vel falsæ: intellectus tamen ad alteram partem flectitur, sed cum formidine de opposito.

Ver. 4. DE SVSPICIONE.

C Svspicio est assensus formidolosus, fluctuans cum quadam inclinatione ad alteram partem, sed non perfecta, sed aliquo modo (leuiter tamẽ) inclinatus, vt Sortes dicit Platonem homicidam: & an Sortes sit verax vel mendax, ignoratur: ergo Plato est homicida. Assensus huius cõclusionis dicitur suspicio: quia est dubitatio cum aliquali inclinatione ad alteram partem. Præsumptio ad suspicionẽ reducitur: est enim media inter opinionem, quæ est de his quæ vt in pluribus contingunt: & suspicionẽ, quæ est de his quæ rarò. Præsumptio verò est de his quæ vt in paucioribus contingunt.

Ver. 5. DE ERRORE ET IGNORANTIA.

D Error est assensus quo intellectus complacet & adhæret falso, æstimato tamen vero, vt in hac ratiocinatione, Hæc essentia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius: ergo filius est pater. Assensus huius cõclusionis est error, quia nõ est syllogismus expositorius, ad quẽ requiritur ꝙ aliqua præmissarũ valeat vnam de omni: quod non facit hic, quia hæc est falsa, Omnis res quæ est essentia diuina, est pater, & item de alia. Notandũ tamen quòd error dicitur ignorantia prauæ dispositionis. Ad cuius euidentiam sciendum est quid & quotuplex sit ignorantia. Sed supponendum in primis, quòd discrimen est inter nescientiam & ignorantiam. Nesciẽtia enim est negatio siue defectus scientiæ nõ debitæ inesse, siue simplex carentia scientiæ, in subiecto apto nato: quia nõ dicimus lapidem nescientem, sed hominem. hæc non est peccatum, nec potest esse in Deo, cùm sciat omnia. Ponitur tamen à D. Diony. in angelis, ac etiam in anima iusti, quia cùm non comprehendant verbum, nesciunt omnia quæ Deus scit. Hæc nescientia ab aliquibus dicitur ignorantia puræ negationis. Ignorantia verò priuationis est carentia scientiæ debitæ inesse, siue eorum quę quis potest & tenetur scire: vt sunt ea quæ pertinent ad statum vel officium alicuius. plura enim tenetur scire episcopus, quàm agricola. Si quis enim nesciat ea quæ sunt necessaria ad salutem, est ignorans. Hæc ignorantia dicitur priuationis. Alia est ignorãtia quæ dicitur prauæ dispositionis: & est error siue iudicium falsum. Aliæ diuisiones ignorantiæ, & quæ excuset à peccato, habentur inferiùs c.3.§.4.ver.3.& 4.

Ignorantia quid & quotuplex sit.

c.6. Cælestis hier.

Ver. 6. DE INTELLECTV PRACTICO ET SPECVLATIVO.

E Intellectus diuiditur in speculatiuũ & practicũ. Intellectus speculatiuus est, qui id quod apprehendit, non ordinat ad opus, sed ad solam veritatis consideratonẽ. vnde & sciẽtiæ dicũtur speculatiuæ, quæ versantur circa solam consideratonẽ veritatis, non ordinando ad operationẽ: vt philosophia naturalis, & scientia metph. quæ dicitur sapientia. Intellectus verò practicus est, qui id quod apprehendit, ordinat ad opus siue ad operationem. vnde & scientiæ practicæ dicũtur, quæ versantur circa operationes, prout operatio se extendit non solùm ad factibilia, sed etiam ad agibilia. Et sic sciẽtia medicinæ & moralis dicuntur practicæ. Hic intellectus non dicitur motiuus quo ad executionem, sed quo ad directionẽ. ¶Hæc autem diuisio non est in diuersas potẽtias, sed in diuersos actus: quia eadem potentia numero est intellectus practicus, & speculatiuus: sed sunt diuersi actus, qui differunt fine, secũdum Philo. vnde & à fine denominãtur. Vtriusq; finis est speculari & cõtemplari: sed finis practici est operari, siue ordinare contemplationem ad operationem. Ideo intellectus practicus dicitur operatiuus. Quòd autem non sint diuersæ potentiæ, probatur per Philosophum, qui dicit quòd intellectus speculatiuus per extensionem sit practicus, sed vna potentia non mutatur in aliam, igitur, &c. Ratione etiam sic probatur: quia quod accidẽtaliter se habet ad rationem obiecti, quam respicit aliqua potentia, non diuersificat potentiam, prout apparet in potentia visiua, cuius obiectum est coloratum. Eadem enim potentia visiua fertur circa omnia colorata: siue illud coloratum sit homo aut aliquid aliud. Sed obiectum intellectus est verum, siue ens sub ratione veri, cui accidit quod ordinetur, vel non ordinetur ad opus: ergo eadem potentia sufficit ad illa. Et per consequens non sunt plures. Non enim ponẽda est pluralitas sine necessitate, cùm frustra fiat per plura, quod potest fieri per pauciora.

3. de. Anima.

¶Nec obſtat quòd obiectum intellectus ſpeculatiui dicitur eſſe verum, & practici bonum, quæ differunt ſaltem ſecundum rationem, quæ ſufficit ad diuerſitatem potentiarum cum habitudine intrinſeca diuerſa. Nam intellectus habet habitudinem recipiendi in ſe ſimilitudinem obiecti: & voluntas habet inclinationem ad obiectum ſuum abſque ſimilitudine in ſe recepta, præſentata tamẽ per intellectum: ideo diſtinguntur realiter, vt dictum eſt. Ideo per bonum & verum intellectus & voluntas diuerſificantur. Quia verum & bonum ſe inuicem includũt. Nam verum eſt quoddam bonum, aliàs nõ eſſet appetibile. Et bonum eſt quoddam verum, aliàs non eſſet intelligibile. Sicut ergo obiectum appetitus poteſt eſſe verum, inquantum habet rationem boni, ſicut cùm aliquis appetit veritatem cognoſcere: Ita obiectum intellectus practici poteſt eſſe bonum, inquantum habet rationem veri ordinabilis ad opus. Intellectus enim practicus veritatẽ cognoſcit, ſicut ſpeculatiuus: ſed veritatem agnitã ordinat ad opus, quod non facit ſpeculatiuus.

Ver. 7. DE RATIONE SVPERIORI ET INFERIORI.

QVum potentiæ & ſubſtantiæ aliquando à principaliori actu denominentur: Vnde & Angeli dicuntur intelligentiæ, eò quòd ſemper actu intelligant. Et ratiocinatio ſit principalior actus intellectus: ſequitur quòd intellectus dicitur & nominatur ratio, à ratiocinando. Et quia aliquando apud ſanctos doctores dicitur ratio ſuperior, & aliquando inferior: Ideo iſti termini veniũt declarandi. Ad cuius euidentiam ſciendũ eſt, quòd ratio ſuperior & ratio inferior non ſunt duæ potentiæ realiter diſtinctæ (prout dictum eſt de intellectu ſpeculatiuo & practico:) ſed ſunt vna potentia ſecundũ diuerſos actus, quos habet circa ſpiritualia & æterna, ac etiam corporalia & temporalia: quæ comparantur ad cognitionem noſtram hoc modo: quia vnum eſt medium ad cognoſcendum alterum. Nam ſecundum viam inuẽtionis per res corporales venimus in cognitionem æternorum. Vnde Apoſtolus: Inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur: ſempiterna quoque eius virtus & diuinitas. Sed in via iudicij ſiue reſolutionis & determinationis, per æterna iudicamus de temporalibus circa agenda. Intellectus enim hominis poteſt intendere & verſari circa temporalia & æterna, & circa vtraque ratiocinari dupliciter: Primò circa æterna, contemplando & conſpiciendo ea, & in illis ſiſtendo, vt in bonitate, ſapientia, & iuſtitia Dei: & hoc pertinet ad officium intellectus ſpeculatiui. Secundò, conſulendo rationes & regulas æternas, quæ ſunt voluntas & præcepta Dei, & applicando ad temporalia, quæ occurrunt agenda, vtrum ſint bene vel malè facta. Id enim per regulas & leges ſiue ordinationes Dei maximè cognoſci poteſt: & hoc pertinet ad officium intellectus practici. Intellectus eas conſpiciens, & per eas conſulens, diſponens, & dirigens temporalia, dicitur ratio ſuperior, quaſi per ſuperiora ratiocinans. Poteſt etiam intellectus circa corporalia & temporalia verſari etiam dupliciter: Primò ea conſpiciendo, contemplando, ſpeculando, & in eis ſiſtendo: quod pertinet ad officium intellectus ſpeculatiui. Secundo, conſulendo rationes naturales, & leges humanas, circa temporalia, quæ occurrunt agenda, ſcilicet, an ſit bene vel malè factum etiam per cõſequens faciendum, vel non faciendum, recurrimus ad iudicatorium naturale (quod eſt ſynderesis) & cõſideramus & applicamus leges dependentes ex ea, ad agibilia occurrentia, quod pertinet ad officium intellectus practici. Secũdum hæc intellectus dicitur ratio inferior, quia circa inferiora & per rationes inferiores ratiocinatur & dirigit. & ſi illæ non ſufficiunt ad iudicandum & determinandum, recurrimus ad ſuperiorem legem, ſcilicet Dei pręcepta aut conſilia eius, quæ habent regulare & dirigere inferiorem rationem ac leges humanas. De his D. Auguſt. & D. Thomas dicunt, quòd ratio ſuperior & inferior eſt eadem potentia, ſed diſtinguitur per diuerſos actus & diuerſa officia, ac etiam diuerſos habitus, qui attribuuntur eis. Nam rationi ſuperiori attribuitur ſapientia, & inferiori ſcientia. Ex præmiſsis apparet conuenientia inter rationem ſuperiorem & inferiorem ex vno latere, & intellectũ ſpeculatiuum & practicum ex alio. Differentia enim eſt ex actibus reciprocis ſibi inuicem & mutuò ſubſeruientibus. Ratio enim ſuperior habet actum & officium intellectus ſpeculatiui & practici, eſt enim de rationibus æternis conſpiciendis in illis ſiſtendo, vel conſulendis & applicandis circa agibilia. Et eodem modo ratio inferior habet actum & officium intellectus ſpeculatiui & practici, eſt enim de rationibus naturalibus & legibus humanis conſpiciendis & contemplandis ibi ſiſtendo: quod pertinet ad intellectum ſpeculatiuum. & etiam conſulendis, applicando ad agibilia occurrentia dirigenda.

Ratio ſuperior & inferior quid.

Roma.1.

12. de Ciui. Dei.

¶Notandum etiam, quòd magna & lata eſt differentia inter rationem ſuperiorem & inferiorem, & portionem animæ ſuperiorem & inferiorem. Quia ratio ſuperior & inferior non importãt niſi vnam potentiam, ſcilicet intellectum. Et portio ſuperior animæ importat potẽtias animæ organo corporeo non alligatas, quæ ſunt intellectus & voluntas. Portio verò inferior importat & ſignificat potentias animæ, quæ ſunt alligatæ organo corporeo. In quibus anima rationalis conuenit cum anima ſenſitiua aliorum animalium. Hæc differentia deſeruit ad cognitionem multorum paſſuum, & maximè ad cognoſcendum quomodo Chriſtus erat viator & comprehenſor, ſiue viator & beatus: quia ſecundum portionem ſuperiorem erat comprehenſor & beatus: quia intellectus eius clarè videbat diuinã eſſentiam: & voluntas eius perfectiſsimè ea fruebatur. Sed erat viator ſecundum portionem inferiorem: quia vires eius inferiores, ſcilicet quinque ſenſus exteriores, & quatuor interiores, & duæ appetitiuæ non erant glorificatæ, ſed paſsibiles & diſpoſitæ ad tormenta, pro reparatione & redemptione naturæ humanæ ſuſcipienda & toleranda.

Chriſtus erat viator & comprehenſor.

DE VOLVNTATE. CAPVT. III.

Poſt

POst considerationem intellectus considerandum est de Voluntate. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd volūtas dupliciter accipi potest: vno modo largè pro omni inclinatione: & sic attribuitur brutis. Dicimus enim quòd equus vult currere vel recalcitrare, hoc est inclinatur ad currendū vel recalcitrandū. hoc modo accipiendo, etiam attribuitur insensibilibus: & dicimus lapidem inclinatum velle cadere. Et Christus loquens de aëre cōmoto & vento corporali, qui dicitur spiritus, dicebat: Spiritus vbi vult spirat. Alio modo accipitur propriè, scilicet pro inclinatione & appetitu intellectiuo, hoc est qui sequitur cognitionem intellectiuam: & non pro appetitu sensitiuo aut naturali, de quibus dictum est. Et quia triplex est intellectus, scilicet diuinus, angelicus, & humanus: ideo triplex est voluntas, scilicet diuina, angelica, & humana. *Ioan.3.* *c.1.§.9.ver.1.3.& 4.*

§. 1. DE VOLVNTATE DIVINA.

A VOluntas diuina non differt ab intellectu diuino: sicut enim Deus est suum esse & sua essentia: sic etiam est suum intelligere, & suum velle: & sic velle & intelligere in Deo sunt idem realiter, sed differūt ratione, secūdum nostrū modum intelligendi: qui talis est, quòd res diuinas, quæ sunt in Deo vnitæ, intelligimus vt plures: sicut inuenimus in nobis. Ex quo sequitur, quòd volūtas diuina non est accidens, sicut voluntas angelica & humana. Differt etiam volūtas diuina à voluntate angelica & humana: quia voluntas angelica & humana sunt finitæ, creatæ, & mutabiles: voluntas autem Dei est infinita, increata, & immutabilis, quia non mouetur ab obiecto extrinseco, sicut volūtas creata, quæ secundum Philoso. dicitur mouens motum. Mouetur enim ab extrinseco eo modo, quo dicimus quòd intelligere est mutari siue moueri, hoc est non esse eodem modo nunc, sicut prius. Volūtas autem diuina nō habet obiectū extrinsecum: & intellectus eius est ipsamet, quę dicitur & nominatur intellectus, eo quòd cognoscit, intelligit, simul videt, & comprehendit omnia, præterita, præsentia & futura: & (vt dicit Apost.) Vocat ea quæ nō sunt, tanquam ea quæ sunt. Quicquid enim futurū vel præteritum fuit, pro quocunq; tempore & instanti æternaliter vidit, & voluit fieri pro tempore vel instanti temporis, pro quo factū fuit, aut fiet. Ideo dicebat per Malach. Ego enim dominus, & non mutor. Et D. Iacobus: Apud quem non est transmutatio, nec vicissitudinis obumbratio, sicut apud creaturas, quæ subiiciuntur tempori vel æternitati. Voluntas diuina naturaliter & necessariò vult bonitatē & perfectionem suam, ac operationes ad intra. Non quidem necessitate coactionis, sed naturalis ordinis, quæ libertati complacentiæ non repugnat, secūdum D. Aug. Non enim potest velle Deus se non esse bonum, aut verum, aut Deum. Vnde Apostolus: Fidelis manet, se ipsum negare non potest. Alia tamen à se nō necessariò, sed liberè vult. Vnde Psal. Omnia quęcunq; voluit, fecit. In eo enim summa libertas est, licet peccare non possit: quia (vt D. Anselmus dicit) Posse peccare non est libertas, neque pars libertatis, sed imperfectio libertatis. Et licet omnia quæ vult, voluerit ab æterno, & non possit mutari (vt dictum est) tamen ab æterno omnia liberè voluit. *c.19.§.1.Ver.1.* *1 p.q.19.* *3.de anima.* *Rom.4.* *Malac.3.* *Iacob.1.* *5.de ciu.dei.* *2.Tim.2.* *Psal.113.* *Lib.de lib. arbit.*

Ver. 1. DE VOLVNTATE SIGNI ET BENEPLACITI.

B VOluntas Dei licet in se non sit nisi vna, secundum tamē nostrum modum intelligēdi, dicitur plures: quam doctores Theologi primò diuidunt in voluntatem signi & beneplaciti. Et iterum voluntatem signi in præceptum, prohibitionem, & consilium: & voluntatem beneplaciti, in effectiuam, & permissiuā. Sicut enim ira est in Deo: quia in eo inueniuntur effectus, qui solent esse hominis irati, scilicet punitio. Simili modo loquendi, ea quę sunt signa voluntatis apud nos, voluntates appellantur. Et quia voluntas (quæ inuisibilis & ignota nobis est) potest dupliciter designari. Vno modo, secundum quòd proponit de agendis. Alio modò, secundum quod impetum facit ad opus. Vtroque modo signa voluntatis dantur in homine. secundum quod proponit de agendis, quantū ad fugam mali, signum est prohibitio. Quantum autem ad prosecutionem boni, duplex est signum voluntatis. Nam respectu boni necessarij, sine quo non potest voluntas bonum suum consequi, voluntatis signum est præceptum. Respectu autem boni vtilis, quo faciliori & cōuenientiori modo acquiritur finis, signum voluntatis est consilium. Sed secundum quòd voluntas impetum facit ad opus, duplex est signum: vnum est expressiuū eius, & est operatio exterior. Quod enim quis operatur, indicat se expresse velle. Aliud verò signum est interpretatiuum, & est permissio. Qui enim non prohibet, vel non impedit quod impedire potest, interpretatiuè videtur consentire in illud. Et hoc importat nomen permissionis. Voluntas ergo Dei, quæ vocatur signi, est voluntas eius circa nos de agendis & fugiendis: quam nobis notificauit per ordinationes suas, quas reuelauit & scribi fecit. Et sic ordinatio Dei scripta circa agibilia, dicitur voluntas signi: & diuiditur (vt dictum est) in prohibitionem, quæ est circa fugam mali necessario vitādi: & in præceptū circa bonū necessarium, & in consilium circa vtilia. De primo dicit Christus: Hæc est voluntas eius qui misit me, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo. & 1. Thess. 4. Hæc est volūtas Dei, sanctificatio vestra, quātum ad præceptū. Quantum ad prohibitionem verò, vt abstineatis vos à fornicatione. De tertio autem Apostolus, De virginibus præceptum domini non habeo, consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à domino, vt sim fidelis, declarando vtilitatem, & consulendo consiliū eius. Voluntas beneplaciti Dei est voluntas corū, quæ fiunt. Quia cùm ipse sit prima causa mouens, nihil fieri potest absque eius voluntate. Voluntas beneplaciti Dei effectiua, est voluntas eorū quæ fiunt, & nō contrariantur eius prohibitioni, & talia attribuuntur ei. Voluntas eius beneplaciti permissiua, est respectu eorum quæ fiunt, quæ tamen ipse prohibuit. Et sic Deus, qui volūtate signi non vult peccata (quia prohibuit ea, iuxta illud Sapiētis, Quasi à facie colubri, fuge peccatum) permittit tamen ea. Et licet Deus ad ea effectiuè, quantum ad substantiam actus peccati concurrat, non cōcurrit tamen ad deformitatem, propter quam actus ille dicitur peccatum: ideo peccatum non attribuitur Deo. Sicut enim claudicatio, quantum ad substantiam motus, *1.p.q.19.* *Voluntas dei multiplex.* *Voluntas signi.* *Ioan.6.* *1.Thess.4.* *1.Cor.7.* *Voluntas beneplaciti.* *Eccl.21.*

attribuitur Deo tanquam primo motori: non tamen quantum ad modum motionis, qui dicitur claudicatio:sed attribuitur tibiæ claudæ & imperfectę siue defectiuæ:sic furtum, quantum ad substantiam actus, inquantum scilicet est acceptio rei, est à Deo. Sed quantum ad modum, scilicet inquãtum accipitur res aliena inuito domino, hoc non est à Deo, nisi permissiuè, cùm ipse prohibuerit. Sed hoc est à voluntate defectiua & inordinata accipientis, qui operatur contra regulam eidem datam & pręfixam.
Sap.8. Ideo Deus non est causa peccati: quia licet voluntas Dei sit causa necessaria, non tamen imponit voluntati hominis necessitatem: disponit enim & mouet omnia suauiter, hoc est, secundum modum cuiuslibet rei, scilicet naturalia naturaliter & necessariò, & libera liberè & contingenter, sed peccatum attribuitur homini, qui ex libertate agit contra præceptum & prohibitionem Dei. ¶ Differentia inter voluntatẽ Dei beneplaciti & signi est, quia voluntas beneplaciti semper impletur: voluntas autẽ signi nõ semper impletur. Non enim semper implentur eius ordinationes, aut præcepta, seu consilia, sed potius fit oppositum, ipso tamen prius permittente. Ideo potest dici quòd voluntas Dei semper impletur: quia impletur vna vel alia, scilicet vel signi vel beneplaciti. Et cùm peccator recedit à diuina voluntate signi, incidit in ordinem diuinæ voluntatis beneplaciti, dum per eius iustitiam punitur. Aliqui dicunt voluntatem efficacem beneplaciti Dei semper impleri, sed non voluntatẽ inefficacem, quæ est voluntas signi (licet voluntas signi aliquando sit efficax) sed secundum quòd est efficax, pertinet ad voluntatem beneplaciti. An autem & quãdo teneamur conformare voluntatem nostram voluntati Dei, & in quo volito, infrà dicetur.

Differentia voluntatis signi & beneplaciti.

c.3.§.7. Ver.11. Lib.2.

Ver. 2. DE VOLVNTATE ANTECEDENTE ET CONSEQVENTE.

Damascenus etiam diuidit voluntatem Dei in antecedentem & consequentem: nõ quòd in Deo sit aliquis ordo vel successio voluntatum, sed secundũ nostrum modum intelligendi, & ex parte volitorum. Videmus enim in naturalibus, quòd in qualibet actione considerandum est aliquid ex parte agentis, & aliquid ex parte recipientis: sicut patet in operatione naturæ, quæ ex parte virtutis formatiuæ intendit quòd animal perfectum producatur: sed ex parte materiæ recipientis, (quæ quandoque est indisposita) contingit quòd quandoque non producatur perfectum animal sed monstrum. Et sic dicimus quòd prima intentio naturæ est quòd animal perfectum producatur: sed quòd imperfectum animal producatur, est ex secunda intentione naturæ, quæ ex quo non potest materiæ dare formam perfectionis propter suam indispositionem, tradit ei id cuius est capax. Sic in operibus Dei. Quia Deus omnes homines propter beatitudinem fecit, dicimus quòd vult volũtate primaria & antecedente omnes homines saluos fieri, & sic intelligitur dictum Apostoli, Deus omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionẽ veritatis venire. Sed quia aliqui suæ saluti aduersantur, peccando, & transgrediendo præcepta: propter eorum defectum sunt indispositi, & non sunt capaces beatitudinis. Ideo dat eis Deus voluntate secundaria siue consequente, id quod ad suam bonitatem secundum eorum dispositionem pertinet, & eos per iustitiam damnat, & deputat ad tormenta, ad quæ per peccata sua sunt dispositi. Datur communiter alia similitudo de iudice, qui voluntate antecedente vult omnem hominem viuere: tamen si inueniantur homicidiæ & turbantes pacificum conuictum, vult illos occidi. Sic Deus vult antecedenter omnes homines saluos fieri, consequenter verò peccatores damnari. D. Augustinus prędicta verba Apostoli dicit debere intelligi vt sit distributio accommoda, vt sit sensus: Deus vult saluos fieri omnes homines qui saluantur. Alij dicunt debere intelligi vt sit distributio pro generibus singulorum, & non pro singulis generum. & secundum hunc sensum Deus vult de quolibet statu hominũ aliquos saluos fieri, mares & fœminas, Iudæos & Gentiles, paruos, magnos, ac mediocres, non tamen omnes. D. Thomas dicit quòd Deus vult omnes homines saluos fieri in vniuersali, vel absolutè, sed non secundum aliquas circunstantias in particulari. Absolutè enim bonũ est hominem saluari: sed cum aliquo adiuncto non est bonum hunc peccatorem obstinatum saluari. Et quia consideratio in vniuersali & absoluta est prior quo ad nos, quàm consideratio in particulari & comparata: ideo voluntas absoluta & vniuersalis dicitur antecedens. Et voluntas alicuius rei in particulari est consequens. dat exemplum de mercatore, qui vult omnes merces suas saluare absolutè, voluntate antecedente: sed si consideret salutem suam esse in periculo submersionis, si merces non proiiciantur, non vult merces saluare. Hæc voluntas dicitur consequens. Exponit etiã de voluntate signi, scilicet quòst Deus vult omnes homines saluare voluntate signi: quia dedit eis naturam ad beatitudinem ordinatã: & omnibus proposuit salutis media, pręcepta, & consilia: sed nõ vult omnes saluare voluntate beneplaciti, propter eorum malitiam. Et sic apparet quòd in hoc conueniunt voluntas beneplaciti & consequens, quia ambæ semper implentur. Conuenit etiam voluntas signi cum antecedente, quia non semper implentur: quia tamẽ vna vel alia Dei volũtas impletur, dicimus absolutè & simpliciter voluntatem Dei semper impleri circa aliquod particulare.

1.Tim.2.

Super 2.ca. 1. Tim.2. & 1.p.q.19. art.6.ad.1.

§. 2. DE VOLVNTATE ANGELICA.

1.p q.59.

Voluntas Angelica est potẽtia naturalis ab essentia angeli fluens, qua inclinatur ad bonum prosequendum, & malum fugiendum, prout eidem per intellectum eius proponitur. Hæc voluntas est creata vel concreata: & non est subsistens, sed est accidens, & in secũda specie qualitatis: ad quã reducuntur omnes potẽtiæ naturales. Et quia de Angelis in sacris literis ac in theologia plurima tangũtur, & concertantur in scholis: ideo pro declaratione terminorum hic aliqua dicenda sunt. ¶ Et in primis notandum quid sit Angelus. Secundum communiter scribentes Angelus est substantia creata immaterialis, siue incorporalis, inuisibilis, incorruptibilis, & spiritualis, intellectu perspicax, & volũtate pollens. Ex quo sequitur, quòd Angelus non habet nisi duas potentias naturales, scilicet intellectum & voluntatem. Licet aliqui vltra illas velint in eis esse potentiam excutiuam, per quam appropinquant loco, &

1.p.q.50. art.1. *Angelus definitur.*

loco,& operãtur in eo.Verùm quia illa appropinquatio & executio per applicationẽ voluntatis absq; alia potentia fieri potest,frustra videretur potentia executiua ab eius volũtate efficaci poni. Nõ enim est aliquid repugnans appetitui eorum, sicut in animalibus & homine,in quibus sunt indispositiones in membris. Et quia voluntas Angeli est creata, & ipse creatus, sequitur quòd esse existentiæ eius distinguitur à sua essentia:quia solus Deus est suum esse: omnia autem alia creata habent esse participatum & dependens. Et sic quanuis Angeli sint immateriales,est tamen in eis cõpositio ex esse & essentia, & ex potentia & actu. Sunt enim in potentia passiua,non quidẽ corruptiua,sed receptiua:& habẽt successiuè diuersos actus,& non sunt actus puri sicut Deus. Ex quo sequitur, quòd intellectus & voluntas Angeli non possunt esse substantia:quia(vt dictum est)substantia creata non potest esse imme- c.1.§.1.
diatum principium operationis.Et sic essentia Angeli recipit intellectũ & voluntatem, & eorũ per- Ver.7.
fectiones & cõditiones.Vnde sequitur quòd Angelus est mutabilis,ex quo potest perfici.Ex hoc autem quòd est immaterialis,hoc est non habens habitudinẽ intrinsecam ad materiã, sequitur quòd nõ est capax quantitatis continuæ,neque qualitatũ alterabiliũ,quæ per quantitatem insunt substantiæ:& quòd duo Angeli non possunt solo numero differre:sed differunt ad minus specie,cùm principiũ indiuiduationis numeralis de lege ordinata sit materia quantitate signata,non ecceitas,vt quidã dicunt, sed citra vllam authoritatem & rationẽ.Et D. Paulus Rom.1. asserit nos per visibilia in cognitionem inuisibiliũ peruenire,& ex consequenti in distinctionem eorum.Non est tamen negandũ quin Deus 1.p.q.50.
posset duos angelos eiusdem speciei creare:quia tũc daret eis alia principia indiuiduationis. Sequitur art.4.
etiam ex illa immaterialitate, quòd angelus non potest esse actus siue forma intrinseca corporis, nec [illegible]
vniri materiæ aut corpori intrinsecè & essentialiter,hoc est cõmunicare ei suũ esse existentiæ, & fieri art.1.
vnum suppositum cum illo:& per consequens nec exercere opera vitæ sensibilis aut vegetabilis,quæ sunt videre corporaliter,audire,gustare,vel generare, & alia huiusmodi. Quanuis ex aëre aut alia materia iam existenti posit formare corpora fantastica, quibus potest dare formam & figuram accidentalem,sed non substantialem.In quibus corporibus sic assumptis potest aliqua opera similia operibus vitæ exercere. Vnde Raphaël dicebat:Cùm essem vobiscum per volũtatem Dei, videbar quidẽ man- 1.p.q.51.
ducare & bibere:ego autem cibo & potu inuisibili vtor.D.Tho.post D. Aug.ait quòd dæmones ali- art.3.
quando in corpore assumpto in figura fœminæ susceperũt semen à viro,quo recepto,& per accidẽtia Tob.12.
conuenientia seruata proprietate caloris naturalis,per corpus in forma viri assumptum transfuderunt 1.de ciu. dei
in mulieres,& secuta fuit generatio, filij tamen non erant dæmonis, sed viri cuius semen transfusum 1 p.q.51.
fuit.Dicit enim idẽ Aug.Multi se expertos vel ab expertis se audisse confirmant, Syluanos & Faunos art.3 ad 6.
(quos vulgus Incubos & subcubos vocat) improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum expetisse & peregisse concubitum.Vnde hoc negare impudentiæ videtur.Apparuerũt etiam dæmones in corporibus animaliũ & bestiarum,quæ designant conditiones eorum ex prouidẽtia Dei,sicut angeli in forma hominũ Abrahæ,Iacob,Danieli,aliisq; multis in antiquo Testamento.Et in nouo Gabriël Zacha- 2.Cor.11.
riæ,& D. Virgini,vt habetur Lucæ 1.& Actorum 1.duo angeli in forma virorum post ascensionẽ do- Mat.4.
mini in vestibus albis,& vt habetur 2.Corinth.2.ipse Satanas trãsfigurat se in angelum lucis:& (vt dicunt practici morales)in forma probi & sancti viri tentauit Christum.

Ver. 1. DE COGNITIONE ANGELICA.

A QVum Angeli sint immateriales,cõsequens est quòd non accipiant cognitionẽ à rebus,sicut ho- 1.p.q.5.
mines,quorũ cognitio(vt dicitur in primo Poster.)ortũ habet à sensu, & eam ob rem egent vsque ad.59
intellectu agente (vt dictum est).Angeli autem,quibus ab initio inditæ fuerunt species intelligibiles c.2.§.1.
luminosæ,magis vniuersales,quàm sint species intelligibiles abstractæ in hominibus,nõ egent intellectu agente, sic quòd minimus Angelus naturaliter plura distinctius & clarius cognoscit per vnã speciem quàm homo etiam per plures acquisitas. Et inter angelos, superior(qui habet species vniuersaliores)plura clarius & distinctius intelligit,quã angelus inferior per plures species minus vniuersales.
Vnde sequitur quòd angeli quantò sunt superiores,tantò pauciores habent species,per quas intelli- 1 p.q.55.
gunt absq; cõpositione,diuisione,& ratiocinatione.Intelligũt enim omnia creata,& veritatẽ illorum art.3.
adeò clarè,vt circa naturalia errare non posint:sicut nec homo circa prima principia. ¶ Angeli licet successiuè videant omnia quæ à rebus naturaliter pendẽt,vt sunt proprietates naturaliter fluentes.nõ tamen cognoscũt futura cõtingentia, quæ à causis impedibilibus pendent:nec ea quæ pendẽt à volũtate Dei,aut hominũ,vel aliorum angelorũ.Licet cognoscant habitus animæ,& species intelligibiles in esse qualitatis:nõ tamen cognoscunt cogitationes cordium siue conceptuũ, nisi inquantum eis reuelantur vel in verbo, vel in propria natura per species influxas: quia cognoscere talia est proprium
Dei,qui sibi hoc reseruauit.Vnde Esaias dicebat: Annunciate quæ ventura sunt nobis in futurum:& Esa.41.
sciemus quia dij estis vos.Et Hiere. Ego dominus scrutans cor, & probans renes. Et Apost.1.Cor.2. Hiere.17.
Quis enim scit hominũ quæ sunt hominis,nisi spiritus hominis qui est in ipso? Et pariter dicendum 1.Cor.2.
est de die iudicij,de quo Marc.De die illa & hora nemo scit,neque Angeli in cælo. Mar.13.

Ver. 2. DE MODO COGNITIONIS ANGELICAE.

B ANgelus triplici modo dicitur res cognoscere.Primò per species inditas siue infusas,prout in pro- 1 p.q.58.
pria natura consistunt,& hæc cognitio dicitur vespertina.Secũdò per cognitionẽ rerũ in verbo: art 6.&
& talis dicitur matutina. Sed quia angeli duplicem habent cognitionem verbi, vnam naturalem,& 1 p.q.4.
aliam gloriæ:naturalem quidem,qua cognoscunt verbum per eius similitudinem in eorum natura re- art.2. ad.8.
lucentem,in qua etiã relucent omnes creaturæ inferiores: & talis cognitio lumine gratiæ illustrata & & 14.
ad verbũ siue ad laudẽ Dei relata,(quæ fuit in primo istãti eorũ)secũdũ D.Aug.dicitur matutina im- Super Gen.
perfectè, scilicet respectu cognitionis rerũ in propria natura siue per species inditas.In illa cognitiõe ad lit.

naturali verbi in angelica natura relucentis ad verbum relata consistebat eorum beatitudo naturalis, in qua creati sunt. Vnde in libro de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur, quòd Angeli in illa qua creati sunt, beatitudine perseuerant, quam non natura, sed gratia possident. Per hanc tamen non erant beati simpliciter, cùm essent maioris perfectionis capaces, & ab illa possent deficere, sicut quidam illorum defecerunt in secũdo instanti, in quo sistentes in illa cognitione, & ea fruẽtes priuati sunt illustratione
1.Ethic. gratiæ, & eorũ cognitio dicta est nocturna: sed erant beati secundũ quid in primo instanti, prout Philosophus dicit aliquos in hac vita beatos non simpliciter, sed vt homines. Aliam verò habent verbi cognitionem, quæ dicitur Gloriæ, qua cognoscunt verbum per essentiam, & non per similitudinem. Et hæc dicitur matutina, perfecta, & clarissima: & hanc non habuerunt in primo instanti, sed in secũdo post liberam electionem, postquam fuit eis communicata clara diuinæ essentiæ visio, in qua cognouerunt clarè ipsam diuinam essentiam & suam, & res ipsas in sua natura existentes. Et hæc dicitur simpliciter & absolutè, cognitio matutina. Alia verò cognitio verbi, per similitudinem verbi in sua natura relucentem, respectu cognitionis gloriæ, dicitur vespertina & obscura: sed respectu cognitionis rerum, quas habent per species inditas, dicitur matutina. Et sic accepit D. August. cognitionẽ ma-
Gene.1. tutinam, cum explicat illud Gen.1. Factum est vespere & mane dies vnus in primo instanti creationis rerum. Prædictæ autem tres cognitiones sunt per diuersa media sibi inuicem subordinata, quorum vnum perficit aliud: ideo non repugnant esse simul. Alius modus cognoscendi est per reuelationem siue illuminationem, de qua dicendum est.

Ver. 3. DE ILLVMINATIONE ANGELORVM.

1.p.q.106. art.1. Diuus Dionysius. 8. cap. Cælestis Hierarchiæ dicit, quòd Angeli secundæ Hierarchiæ purgãtur & illuminantur ac perficiuntur per angelos primæ: & angeli tertiæ, per angelos secundæ: & homi-
art.3. nes per angelos, & nõ econuerso: quia dicit hanc legem diuinitatis immobiliter firmatam, vt inferiora reducantur in Deum per superiora. Et sic inferiores angeli nunquam illuminant superiores, licet eis
art.4. loquantur: sed bene à superioribus illuminantur inferiores, idque loquẽdo: & sic locutio superiorum angelorum dicitur illuminatio, & non inferiorum. Hæc autẽ illuminatio superiorũ fiet vsq; ad diem
Illuminatio angelorum quid sit, & quomodo fit iudicij generalis de his quæ pertinent ad dispositionem mũdi, & præcipuè ad electorum salutem. Ad quorũ euidentiam sciẽdum est quomodo fiat huiusmodi illuminatio & locutio. Illuminare nil aliud est, quàm manifestationẽ agnitæ veritatis alteri eam nõ cognoscenti tradere. Secũdũ quem modũ di-
Ephe.3. cit Apost. Mihi autẽ sanctorũ minimo data est gratia illuminare omnes, quæ sit dispẽsatio sacramenti
1 p.q.109. ar.3. absconditi à seculis in Deo. Illuminatio propriè dicta, est manifestatio veritatis, secũdum quod habet ordinẽ ad Deum. Et ideo dæmones superiores nõ illuminant inferiores: sed eorũ manifestatio sub locutione cõtinetur. Hæc autem illuminatio nõ fit per impressionem alicuius similitudinis siue speciei aut alicuius creati, à superiore angelo in intellectu inferioris: quia nulla creatura neq; angeli boni aut mali possunt illabi menti, hoc est immediatè aliquid causare vel imprimere intellectui aut voluntati, quæ mẽtis nomine comprehendũtur, neq; immediatè effectiuè mouere, sed solùm per modũ obiecti. Fit autem hęc illuminatio dupliciter: primò per cõfortationem intellectus minoris angeli. Quemadmodũ enim virtus imperfectioris corporis confortatur ex situali propinquitate perfectioris, etiam si nihil reale imprimat, vnde debilis & timoratus ad præsentiam robustissimi, quem videt paratũ ad defendendũ ipsum, fortificatur, & prorumpit in audaciã, qui antea erat semidesperatus. sic virtus intellectiua inferioris angeli confortatus ex cõuersione superioris angeli ad ipsum. Hoc enim facit in spiritualibus ordo cõuersionis, quod facit in corporalibus ordo localis propinquitatis. Secundò fit illuminatio per modũ partitionis, quando vnus angelus manifestat alteri veritatẽ ex parte similitudinis in-
c.2.§.1. Ver.2. tellectæ: quia (vt dictum est) superior angelus notitiam veritatis accipit in vniuersali quadam conceptione: ad quam capiendam intellectus inferioris angeli non est proportionatus neque sufficiens: sed est ei connaturale, vt magis particulariter veritatẽ accipiat. Superior verò angelus veritatẽ quam vniuersaliter accipit distinguit, vt ab intellectu inferioris capi posit: & sic eam cognoscendam proponit, sicut apud nos doctores quod in summa capiunt, multipliciter distingunt, prouidẽtes capacitati audi-
15.c. Cælest. hierar. torum. Et hoc est quod D. Dio. dicit, vnaquæque substantia intellectualis datam sibi à diuiniore vniformem intelligentiã propria virtute diuidit, & multiplicat ad inferiores sursum ductricem analogiã. Et hoc modo superiores angeli loquuntur inferioribus de reuelatis à Deo, vel de suis conceptibus, & cogitationibus, aut volitionibus particularibus. Omnis enim illuminatio est locutio, sed non econ-
2. Mora. 1. Cor.13. uerso. Quòd autem angeli loquantur, attestatur D. Grego. & Apostolus, Si linguis loquar hominum, aut angelorum. Locutio inferiorum angelorum ad superiores nil aliud importat, quàm simplicem ma-
Locutio inferiorũ angelorũ ad superiores quomodo fit. nifestationem conceptus intellectus aut voluntatis: quæ fit cùm inferior angelus conuertitur ad superiorem, & vult quòd superior videat aut cognoscat cogitationes & volitiones suas: quod nisi vellet, nullus quantumcunque superior angelus eas videre posset. Hoc enim est solius Dei, qui nõ solùm cognoscit, sed etiam aliis reuelare potest: prout faciet in die iudicij, cùm libros conscientiarum aperiet,
Apoc. 20. iuxta illud, Libri aperti sunt, & iudicati sunt mortui ex his quę scripta erãt in libris. In hominibus autem clauditur mens hominis quo ad alios homines, ne videant cogitationes interiores, duplici impedimento. Primum est voluntatis, quo soluto angeli & sancti cognoscunt eorum cogitationes & affectiones. Aliud impedimentum est grossities corporis: & ideo antequam homo videat conceptũm vel cogitationem, non sufficit quòd ipse velit illũ cognoscere, sed oportet quòd adhibeat aliquod signũ
2. Mora. sensibile, vtputa vocem vel scripturã, nutus, aut alia signa exteriora. Vnde D. Gregorius dicit: Alienis oculis intra secretũ mentis quasi post parietem stamus. sed cùm manifestare nos ipsos cupimus, quasi per linguæ ianuam egredimur; vt quales sumus, extrinsecus ostendamus. Hoc autem obstaculum non est in

est in angelo:ideo quamprimum vult quòd alius cognoscat,statim cognoscit. Et illa volútas qua vult alium scire,lingua metaphoricè dicitur,& locutio interior : ad quam quantum ad bonos vel sanctos qui semper se vident in verbo,non oportet ponere aliquod excitatiuum.Sed quia angeli in statu naturæ conditæ sibi loqui poterant,& nunc dæmones sibi inuicem loquuntur: ideo oportet ponere excitatiuum,quod non videtur aliud,q̃ illa conuersio intellectus & voluntatis ad aliú. Nec est imaginandum ꝙ icotibus aut signis loquantur,quia illa pertinent ad exteriorem locutionem, quæ non inuenitur in angelis.Sicut ergo per signum sensibile excitatur sensus hominis : ita per conuersionem & ordinationem intelligibilis excitatur mens angeli ad aduertendum. Potest autem loqui pluribus aut vni soli,prout ordinat cóceptum suum vni vel pluribus.Et supremus angelo infimo,immediatè: sicut angelus potest illuminare hominem prætermissis mediis angelis qui sunt sub eo , secundum D. Thomam. 1.p.q.113. ar.2.ad.2. ¶Loquuntur etiam Deo nó per manifestationem alicuius quod prius esset occultum(cùm Deo nihil possit esse occultum)sed per conuersionem,ordinando se in Deum , non quòd aliquid ei communicent,sicut in locutione humana doctor conuertit & ordinat se ad discipulum : sed potius vt recipiant:prout discipulus loquitur magistro,petendo aut laudando ipsum:sicut & nos (suo tamen modo)interrogando aut consulendo diuinam voluntatem de agendis,vel etiam diuinam essentiam,quàm apprehendunt admirando.Vnde D.Gregorius dicit quòd Angeli loquũtur Deo,cùm per hoc quòd super semetipsos respiciunt,in motum admirationis surgunt. Vnde Zacha. respondit Deo , & dixit: Zacha.1. Domine exercituum,vsquequo non misereberis Hierusalem?

Ver. 4. DE MOTV LOCALI ANGELORVM.

A EX hoc quòd angelus est immaterialis & incorporalis,sequitur quòd est indiuisibilis,& quòd non occupat locum,nec potest propriè moueri motu locali,neq; esse in loco circúscriptiuè , sic quòd circundetur & mensuretur superficie corporis locantis per contactú quantitatis,cùm nó habeat quátitatem:licet possit esse in loco per contactum virtutis,siue per operationem.Virtus enim naturalis etiam minimi angeli(secundum D.Aug.)tanta est quòd omnia corporalia &materialia ei obediunt ad motum localem infra sphæram actiuitatis eorum,nisi impediátur à Deo,vel superiore eorú , sic quòd si Deus permitteret, posset totam vnam ciuitatem integram transferre ex vno loco ad aliú: quemadmodum(vt authenticè habetur in registris D.Virginis à Laureto)transtulerunt cellam integrá, in qua conceptus fuit Christus,à Nazareth vsq; ad Illyricum,& ab Illyrico vsque ad nemus cuiusdam bonę dominæ quæ loreta nuncupabatur,& ab illo loco ad eum in quo nunc est, cum maxima totius ecclesiæ Christianæ veneratione. Contactus virtutis angelorum in loco fit per applicationem cognitionis loci & operationis,ac efficacem voluntatem operandi. Quando angelus considerat locum & operationem,& efficaciter vult illam perficere in tali loco,virtute sua contingit locum,&dicitur esse in loco diffinitiuè,sic quòd quando est in vno,non est in alio extra sphærá suæ actiuitatis:quia infra sphæram in vna cella potest in pluribus particularibus locis operari diuersas operationes,& per consequés esse in diuersis locis particularibus. Nó enim potest esse vbique, sicut Deus,qui est vbiq; per præsentiam, potentiam & essentiam,quia dat cúctis esse, videt omnia,& sunt illi præsentia,& ad omnia potestas eius se extendit. Est etiam in aliquibus illorum specialius per specialem operationem. Angeli autem cùm sint finiti & limitati, non sunt vbiq; per essentiam : quia nulli dant esse per se , neque per præsentiam : quia non vident omnia per vnam speciem:neq; per potentiam,quia eorum virtus &potentia non se extendit simul ad omnem locum,sed ad certam distantiam,& infra sphæram actiuitatis eorú,infra quá tamen possunt in pluribus locis particularibus operari , vt dictum est : quia hoc potest homo vna manu in vno loco,& alia in alio loco particulari:sed non in pluribus locis totalibus. Locus autem totalis angeli est,qui respondet spheræ virtutis & actiuitatis eius: quia cùm angelus sit in loco, per hoc quòd virtus eius contingit locum per modum continentis perfecti: & non habeat nisi determinatam virtutem,& certam sphæram actiuitatis:sequitur quod non potest esse in pluribus locis totalibus : nec angelus qui mouet primum mobile,dicitur esse per totum vniuersum inferius , quia non applicat immediatè virtutem suam nisi in oriente : & ideo ibi dicitur esse à Philosopho : licet virtus eius deriuetur ad alias partes,& ad alios cęlos,ac ad inferiora,sicut virtus figuli mouētis in vna parte rotam.Non possunt etiam duo angeli in eodem loco esse,nisi fortè materialiter: cùm angelus non sit in loco nisi per operationem,& duo angeli non habeant vnam & eandem operationem circa eundé locum,quia vnus superflueret.¶An autem angeli possint esse nusquam,dubium est , quia cùm angelus sit in loco per operationem & applicationem virtutis circa locum,& possit ab illa cessare,videtur esse nusquam,hoc est,in nullo loco.Aliqui tamen probabiliter tenent oppositum,propter ornatum sediú cælestiú eis deputatarum: propter quem ornatum,etiam si alibi operentur, cùm custodiunt homines, non desinunt esse in illo loco.Vnde Matt. 18. dicitur : Dico enim vobis, quòd angeli eorum in cælis semper vident faciem patris mei qui in cælis est.Et sic quanuis possint desinere esse in locis extrinsecis,non tamen possunt derelinquere habitudinem ad loca ad quæ ornanda fuerunt deputati à principio suæ naturæ.In quibus aliter dicuntur esse,quàm in inferioribus,cùm circa ea operantur.Et sic nó sunt eodem modo in duobus locis totalibus.Si quęratur quid sit ille ornatus,cùm erimus in patria,videbimus.Quidam dicunt quòd est quædam refulgentia claritatis ex præsentia angeli acceptantis illú locum,& sic sunt semper ibi per effectum impressum &. permanentem: quia illa refulgentia semper manet,& non eorum virtus,quando operantur in alio loco:& sic quando cessant operari in aliis locis,redeunt ad illam residentiam,per quam sunt ibi definitiuè , quia nulla videtur ratio quare angeli boni sint nusquam,& deserant locum eis ordinatum.Lucifer autem cum angelis suis priuatus est illo loco,& per diuinam iustitiá deputatus in inferno,vel in aëre vsq; ad diem iudicij , & sic nec boni ne-

Marginalia: 1.p.q.52. art.1. — 3.de Tri. — Cella in qua cóceptus est Christus. quomodo & quotiés trás lata fuit. — Contactus virtutis angelorú quomodo fit. — 1.p.q.52. ar.2. — Matth.18.

mali possunt esse nusquam de lege ordinata,quamuis non repugnet naturæ eorũ: cũ potuerint creari ante mundum & omnem locum,sic fuissent nusquam(hoc est in nullo loco) prout deus ante creationem,qui etiam post creationem non est in loco circunscriptiue,neq; definitiue: sed per operationem tantum vbiq; : cum vbique operetur, sed de iis vide D.Tho.quodli.6.ar.3. Et quia possunt applicare virtutem suam mobili in loco,& mobile corporale successiue pertransit medium:ideo angeli dicũtur localiter moueri,pertranseundo medium,non quidem per se,sed per operationem suam.Possunt etiã moueri de loco ad locum,non pertranseundo medium:quia cùm sint in loco per applicationem virtutis:possunt applicare virtutem suam vni loco,puta Tholosæ:& postmodum alteri,puta Romæ,non applicando virtutem locis intermediis:& sic non pertranseunt illa,sed dimittunt. Corpus autem non potest moueri nisi pertranseundo medium,cùm hoc sit de ratione motus corporalis. Non potest etiã angelus moueri in instanti,quanuis posit esse in loco,& operari in eo in instanti : quia in omni motu est prius & posterius,sed prius & posterius numerantur secũdum tempus cõtinuum vel discretum, in quo constat plura instantia esse. Si angelus operatur successiuè in loco, pertranseundo medium, prius & posterius illius motus mensuratur tempore cõtinuo. Si verò angelus in vno instanti operatur in vno loco,& non successiuè,pertranseundo medium:& cùm operatus est in illo loco, postea operetur in alio : illæ duæ operationes succedentes vna post aliam mensurantur duobus instantibus, quæ faciũt tempus discretum : & talis motus est discretus. Sed difficultas est quando dicantur moueri,quia non in primo instanti,cùm iam non mutent locum : nec in secundo, quia tunc mutatus est. Quidam dicũt ꝙ in primo,cùm incipit habere iudicium applicationis virtutis suæ ad alium locum, illa operatio prima cum habitudine ad secundam,est motus discretus,qui plurimùm distat à motu continuo.

Ver. 5. DE MENSVRA ET DVRATIONE ANGELORVM.

PRopter immaterialitatem angelus non subiicitur tempori continuo,neq; mensuratur eo, nec quo ad essentiam suam,nec quo ad operationes:sed quo ad essentiam suam mensuratur æuiternitate:& quo ad operationes,tempore discreto. Ad cuius euidentiam sciendũ est quòd tres sunt modi essendi, & per consequens tres mensuræ durationũ:Esse æternum,Esse immateriale,siue purè spirituale creatum,& esse corporale. Æternum dicitur quod habet totum suum esse simul, quod scilicet non habet principium neq; finem. Tale esse non inuenitur nisi in Deo,qui solus est æternus. Æternitas dicitur mensura durationis illius,non quidem realis:quia Deus est sua æternitas,& sua mensura : quia cùm sit infinitus nullum extrinsecum potest illum mensurare. Veruntamen secundum nostrum modum intelligendi dicimus æternitatem esse mensuram Dei:quia quemadmodum mensura est æqualis mensurato,sicut locus locato in istis inferioribus : sic æternitas,quæ est duratio infinita, est æqualis ęterno, ꝙ est etiam infinitum:& si deus angelos creasset ab æterno,sicut poterat,eorum essentia(secundũ quosdam)fuisset mensurata æternitate. Esse immateriale siue purè spirituale & æuiternũ idem sunt. & dicitur Æuiternum,quia habet quidem principium,sed non habet finem: & non subiicitur per se motui continuò,& per consequens,nec tempori,quod est mensura motus. Æuiternitas autem est mensura angelorum & spiritualium creaturarum. Esse materiale,& corporale,& temporatum, idem sunt, & dicitur quod habet principiũ,& aliquando finem,subiicitúrq; motui. Corpora enim cælestia (quæ sunt incorruptibilia)subiiciuntur motui:& per consequens dicuntur temporata,quorum mensura dicitur tempus,vt ex eius definitione manifestum est. Hęc mensura siue tempus est subiectiuè in primo mobili,& mensurat ipsum intrinsecè:alia autem mensurat extrinsecè,& fundatur in quãtitate apta ad motum. Æuiternitas autem,qua mensurantur essentiæ angelorum,est subiectiuè in primo & nobilissimo angelo,quæ mensurat eum intrinsecè,& durationem essentiarum aliorum extrinsecè : & fundatur in virtute operandi,sicut tempus in quantitate apta ad motum.¶Continet autem hæc æuiternitas tempus discretum,quod habet suos annos,menses,dies,& instantia discreta, quæ mensurant durationem operationum angelorum. Quælibet enim operatio angeli mensuratur per instans discretum , de cuius ratione non est indiuisibilitas,sicut est de ratione instantis temporis:quia instans discretum angeli,licet posit solùm durare per instans temporis,non tamen est semper necesse: quia circa vnũ obiectum & operationem potest quantum vult immorari:& sic mensura vnius operationis angeli quantumcunque duret,dicitur vnum instans,quod respondet & coexistit tempori nostro. Vnde in Dañ. dicitur quòd princeps Persarum restitit Gabrieli vno & viginti diebus,qui in ordine ad angelum nõ erant nisi vnum instans & vna operatio. Ex pluribus autem instantibus constituitur tempus discretũ, quo mensurantur plures operationes angelorum sibi succedentium:& quanto plures sunt operationes,tanto maiori tempore discreto mensurantur. Et ideo tempus discretum habet suos annos , mẽses, dies , & horas. Quomodo autem differat duratio vnius operationis ab alia , & quomodo vnum instans temporis discreti est maius altero,& quot instantia siue operationes requirantur ad horam, diẽ, mensem,aut annum,nondum nobis compertum est:ipsis tamen angelis est notum & euidens.¶Mensura hæc æuiternitatis fuit ab initio in Lucifero,qui erat primus & perfectissimus omnium angelorũ: & qui in primo instanti nobiliorem operationem naturalem circa Deum(vt principium naturæ) habuit. Quia tamen illam infecit culpa sua,hac mensura priuatus est,& sic mensura operationis naturalis in illo angelo qui post eum nobilior remansit in cælis,est æuiternitas:quæ,vt dictũ est, intrinsecè mẽsurat essentiam eius,& extrinsecè aliorum. Operatio autem illa naturalis qua cognoscit & diligit Deũ vt principium naturæ,est æuiterna,& nunquam habebit finem,& secundum comparationem ad illã, aliæ eius operationes & omnium aliorum angelorum mensurantur. Non enim inconuenit ponere in angelis plures operationes subordinatas:nec etiam inconuenit operationem angeli esse vnam materialiter,& plures formaliter,secundum diuersos modos cognitionis. Vnde dilectio Dei, quę in primo instanti

Tres modi essendi.

Aeternum quid sit.

Aeuiternũ quid sit.

Temporatũ quid sit.

Dan.10.

instanti ab omnibus angelis elicita fuit, & à solis bonis liberè continuata per claram visionem, secundum instans fecit. ¶Duratio Angelorum incepit in creatione mundi, iuxta illud Prouerb.16. Qui vivit in æternum, creauit omnia simul. Ideo D. Aug. dicit quòd cum Moyses recitans creationem rerum dixit, In principio creauit Deus cælum & terram, per cælum intellexit naturam angelicam: & per terram naturam corporalem: nec est verisimile quòd Deus, cuius perfecta sunt opera, naturam angelicam seorsum creauerit: quia cùm natura angelica sit pars vniuersi, nõ fuisset perfecta. Nulla enim pars est perfecta, à suo toto separata. Quanuis contrarium non sit reputandum erroneum, præcipuè propter sententiam Gregorij Nazianzeni, cuius tanta est in doctrina Christiana authoritas, vt nullus vnquam eius dictis inferre calumniam præsumpserit, sicut nec Athanasij documentis, vt D. Hieronymus dicit, qui etiam circa hanc materiam illi assentire videtur, ait enim in epistola ad Titum. Vix sex millia nostrorum peraguntur annorum, quanta putas annorũ millia præcessisse, in quibus angeli Deo seruierunt? Fuerunt autem creati in cælo Empyreo. Vnde Damascenus dicit, Cęlum Empyreũ mox vt creatum, fuit angelis repletum.

1.p.q.61. ar.2.&.3. Super Gen. ad lit.

Gregorii Nazianzeni in doctrina authoritas.

1.p.q.61. art.4.

Ver. 6. DE NVMERO ET MVLTITVDINE ANGELORVM.

A Magnam esse multitudinem angelorum constat ex Daniele, vbi dicitur, Millia millium ministrabant ei: & decies centena millia assistebant ei. Et ex Apocalypsi, vbi post numerata centum quadraginta quatuor millia signatorum hoc est prædestinatorum, dicitur: Post hæc vidi turbam magnã, quam dinumerare nemo poterat, ex omnibus populis & linguis. Sed quilibet prædestinatorum habet angelum de infimo ordine, in custodiam deputatum: imò & reprobi. Vnde sequitur quòd numerus angelorum est valde magnus, & de difficili numerabilis: numerus tamen certus, nõ est nobis reuelatus. Daniel autem scripsit numerum determinatum pro indeterminato, quemadmodum Christus, Vsque septuagesies septies, hoc est toties quoties. Vnde D. Dionysius nono cap. Cælest. Hierar. dicit: Multi sunt beati exercitus supernarum mentium, infimam & astrictam nostrorum materialium numerorum commensurationem excedentes. ¶Cuius ratio esse potest: quia quanto aliqua sunt magis perfecta, tanto in maiori excessu sunt creata à Deo: vt patet discurrendo per singula, incipiẽdo à terra: sic quòd sphæra actiuorum & passiuorum siue corruptibilium est qùid modicum respectu corporum celestiũ. Sic substantiæ immateriales, quæ dicuntur angeli, excedunt secundum multitudinem quasi incomparabiliter numerum substantiarum corporalium & materialium. Et quia multitudo inordinata generat & parit confusionem: necesse est dicere quòd multitudo angelorum, cùm sit à Deo, sit ordinata, iuxta illud Roma.13. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ideo de ordine angelorũ per hierarchias & choros dicendum est.

1.p.q.50 ar. 3. Dan.7. Apoca.7.

Matth.18.

Ver. 7. DE HIERARCHIIS ET CHORIS ANGELORVM.

B Diuus Dionysius sexto cap. Cælestis Hierarchiæ, dicit angelos à principio suæ creationis fuisse ordinatos & distinctos atq; diuisos in tres hierarchias, & quamlibet hierarchiam in tres gradus siue choros, qui dicuntur Ordines, accipiendo ordinem pro gradu & choro. Nam & ipsa hierarchia ordo dici potest. ¶Hierarchia secundum D. Dionysium nihil aliud est, quàm sacer principatus. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd nomen principatus (cùm sit relatiuum) duo importat & includit, scilicet principem, & multitudinem sub principe. Accipiendo principatum pro principe, non est nisi vnus princeps supremus, scilicet Deus, qui est princeps non solùm angelorum, sed etiam hominum, aliarumq; creaturarum. Christus etiam super omnes creaturas, in cui⁹ fremore scriptum est: Rex regũ, & Dominus dominantium, & Matth. vltimo: mihi data est omnis potestas: & quem dedit caput super omnem Ecclesiam, scilicet angelorum & hominum, triumphantem & militantem. Christus post resurrectionem Ecclesiæ militanti subrogauit D. Petrum principem, & post eum successores, dicendo: Pasce oues meas. Petrus autem subrogauit in diuersis partibus siue diœcesibus alios, in quorum locum successerunt episcopi, & Apostoli constituerunt Rectores, qui successerunt discipulis, vt habetur in can. In nouo, vigesimaprima distinctione, omnes tamen ad vnam hierarchiam & vnum principatum pertinent, cùm sint ordinati sub vno principe Deo. ¶Si verò consideremus principatũ ex parte multitudinis (secundum quòd multitudo diuersimodè ordinatur ad Deum) erunt diuersæ multitudines: & per consequens diuersi principatus, sicut sub vno rege sunt multæ prouinciæ, quæ diuersis reguntur legibus. Homines enim alio modo illuminationes recipiunt à Deo, quàm angeli: quia homines recipiunt eas sub visibilibus similitudinibus aut sacramentis. Angeli verò in intelligibili puritate, hoc est spiritualiter. Ideo omnes in hoc cõuenientes, dicuntur constituere vnam hierarchiam Ecclesiasticam, quæ dicitur Ecclesia Militans, quæ est quodammodo (non tamen in omnibus) exemplata ad instar Triumphantis. Potest enim distingui in tres hierarchias: & quælibet in tres ordines. Prima hierarchia est maiorum prælatorum: & continet tres gradus, scilicet summi Pontificatus, Archiepiscopatus, & Episcopatus. Ad pontificatum summum reducitur Cardinalatus (sunt enim eius coadiutores) ad Archiepiscopatum Patriarchatus, qui non solùm in vna prouincia aut regno habet iurisdictionẽ, sed in pluribus. Horum officium est purgare & illuminare verbo & exemplo per honestam & irreprehẽsibilem conuersationem. 1. Timothæ.3. & arcere lupos & malos à gregibus, per censuras & pœnas Ecclesiasticas: vt Apostolus fecit. Secunda hierarchia est mediorum prælatorum, qui accipiunt directionem à maioribus, & habent aliis ministrare aliqua ordinariè, aliqua verò ex commissione: & hæc habet diuersos gradus. Quidam eorum sunt abbates, qui ex commissione habent benedicere, & aliquãdo confirmare. Alij sunt priores & decani collegiorum. Alij verò sunt rectores siue curati. Ad hos omnes pertinet administrare sacramenta: Ad curatos reducuntur in inferioribus ordinibus constituti: quia sunt illorum ministri. Tertia Hierarchia est plebeiorum: ad quos non pertinet ministrare spi-

1.p.q.108.

Hierarchia quid sit.

Apoc.19. Matth. vlt. Ephe.1.

Ioan.21.

Prima hierarchia Eccl. sie Militantis.

1.Cor.5.

Secunda hierar. Ecclesia Militantis.

Tertia hierar. Ecclesia Milit. tualia sacramenta, sed solùm recipere. Et habet tres gradus, scilicet virginum, continentium, & coniugatorum. ¶ Alia est multitudo bonorum angelorum, quæ dicitur Ecclesia triumphans. Et hæc habet tres hierarchias, hoc est tres modos recipiendi illuminationes. Prima hierarchia recipit immediatè illuminationes à Deo. Et Angeli huius hierarchiæ à D. Dionysio dicuntur collocari in vestibulis Dei. *Primo hier. Angelorũ. 7.c. Cælest. hierar.* Hæc habet tres gradus siue choros aut ordines. Primus & supremus dicitur Seraphim, quod nomen fuit impositum ab excessu charitatis. Angeli huius ordinis excedunt alios in ardore & feruore charitatis: ad quam patenter inferiores excitant. *Seraphim. Cherubim.* Secundus chorus est Cherubim, quod nomen impositum est ab excessu scientiæ. Vnde interpretatur plenitudo scientiæ. Et angeli huius chori excedunt omnes alios inferiores in cognitione, quam copiosè in alios effundunt. *ThrQni.* Tertius chorus dicitur Thronorum, & angeli huius chori habent excellentiam super inferiores in hoc quòd possunt immediatè in Deo rationes diuinorum operum cognoscere. Et hoc commune est omnibus hierarchiis, quòd excellentia inferioris continetur sub superiori, & est minor: & non econuerso. ¶ Secunda hierarchia angelorum est multitudo illorum qui recipiũt illuminationes siue reuelationes diuinorũ non immediatè à Deo, sed ab angelis primæ hierarchiæ, quas illuminationes & reuelationes effundunt in inferiores, & sic illuminantur & illuminant. Angeli primi ordinis huius hierarchiæ illuminantur à Seraphim, & illuminant angelos primi ordinis tertiæ hierarchiæ. Et angeli secundi ordinis à Cherubim: & illuminãt angelos secundi ordinis tertiæ hierarchiæ, & angeli tertij ordinis illuminantur à Thronis: & illuminant angelos tertij ordinis tertiæ hierarchiæ. Et sic ordines primæ hierarchiæ correspondent angelis secundæ, qui eis subordinantur: & ordines secundæ ordinibus tertiæ. Hæc secũda hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus est Dominationum: & angeli huius chori habent præcipere de agendis. *Dominationes.* Domini enim est pręcipere. Secundus chorus est Potestatum. Potestatis autem nomen ordinationem quandam designat, secundum illud Apostoli. *Potestates. Roma.13.* Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et angeli huius chori habent ordinare circa susceptionem diuinorum, & circa actiones diuinas, quas superiores in inferiores agunt, eas sursum ducendo. Tertius chorus dicitur Principatuum. Principari verò (vt D. *Principat⁹.* Grego. dicit) est inter reliquos priorem existere. Et sic illi dicuntur principari, qui quasi primi sunt in executione eorum quæ imperantur. Et ideo D. Diony. dicit ꝙ nomen principatuum significat du- *9.c.Cælest. Hierar.* ctum cum ordine sacro. Illi enim qui alios ducunt, primi inter eos existentes, principes propriè vocãtur, iuxta illud Psal. *Psal.67.* Præuenerunt principes coniuncti psallentibus. ¶ Tertia hierarchia est inferiorum angelorum, qui illuminantur à suis superioribus: & non illuminant alios angelos, licet illuminent homines. De hac enim hierarchia mittuntur à Deo in hunc mundum, ad salutem hominum. Et licet Apostolus dicat, ꝙ omnes angeli sunt administratorij spiritus, in ministerium missi propter eos qui *Heb.1.* hęreditatem capiunt salutis: veruntamen non immediatè, sed mediãtibus angelis tertiæ hierarchiæ. Angeli enim primæ hierarchiæ immediatè recipiunt à Deo, & mittuntur ad illuminandos angelos secũdæ hierarchiæ, & ad manifestandum eis mysteria salutis hominibus exhibenda per angelos, qui deputati sunt executores. Et ideo illi dicuntur specialiter & immediatè mitti. Ex quorum nominibus aliqua executio datur intelligi, vt nominibus quinque inferiorum, & non quatuor superiorum. *Ordo Virtutum. 9.c.Cælest. hierar.* Hæc hierarchia habet tres choros siue ordines. Primus chorus & ordo dicitur virtutum qui importat quẽdam excessum fortitudinis. Vnde D. Dionysius dicit, quòd nomen virtutis significat quandam virilẽ & inconcussam fortitudinem. Primò quidem ad operationes diuinas conuenientes. Secundò ad suscipiendum diuina, & significat quòd sine timore aliquo aggrediuntur diuina, quæ ad eos pertinent: & per hos fiunt curationes. *Archangelorum ordo. Dan.10. Angeli qui dicantur.* Secundus chorus est Archangelorum, qui dicuntur principes inferiorũ angelorum, secundum D. Grego. quasi magna annunciantes. Huiusmodi præsident prouinciis & communitatibus, vt legimus de Michaële & principe Persarum. Tertius chorus est eorum, qui retinẽt nomen communissimum, & dicuntur Angeli. Angelus autem interpretatur nuncius. Et quia omnes cælestes spiritus sunt manifestatores diuinorum arcanorum: ideo Angeli & nuncij vocantur. Sed superiores Angeli habent quandam excellentiam supra communem manifestationem, à qua superiores ordines speciali nomine vocantur. Infimus autem angelorum ordo nullam excellentiam addit supra communem manifestationem: & ideo à simplici manifestatione nominatur. Et sic nomen commune remanet infimo ordini (vt D. Dionysius dicit) *...Cælest. hierar.* Vel potest dici infimus, quia Angeli huius hierarchiæ nobis immediatè annunciant. Ex isto ordine sunt Angeli ad custodiam hominum deputati (secundum D. Thomam) quia ad infimum gradum (secundum D. Gregorium) pertinet minima nunciare. Hoc autem videtur esse minimum in officio Angelorum, procurare ea quæ ad salutem hominis pertinent.

Ver. 8. DE ORDINE DAEMONVM.

1.p.q.109. ORdo angelicus potest dupliciter considerari: Vno modo secundum gradum naturæ, alio modo secundum gradum gratiæ. Gratia autem habet duplicem statum, scilicet imperfectũ, qui est status merendi: & statum perfectum, qui est gratiæ cõsummatæ & gloriæ perfectæ. Si cõsiderentur ordines angelici quantum ad perfectionem gloriæ, sic dæmones neq; sunt in ordinibus angelicis, neq; vnquam fuerunt. Si autem considerentur secundum statum gratiæ imperfectæ, sic dæmones fuerunt aliquando in ordinibus angelorum, sed ab eis ceciderunt & eiecti sunt, vt habetur Esa.14. & Apoc.12. Si autem considerentur secundum statum naturæ, sic adhuc sunt in ordinibus: quia data naturalia nõ amiserunt (vt D. Diony. dicit) Ex quo sequitur ꝙ inter eos est prælatio. Vnde Glos. 1. Cor. 15. dicit: Quandiu durat mundus, angeli angelis, homines hominibus, & dæmones dæmonibus præsunt, & actiones inferiorum actionibus superiorum subiiciuntur, sic ꝙ quando superior dæmon præcipit inferiori esse in aliquo loco, (quod præceptum fit per manifestationem conceptus sui) inferior dæmon ex naturali

naturali inclinatione (absq; tamē aliquo influxu in eo producto) necessitatur operari circa illum locũ tantũ, quantum superiori dæmoni placuerit. & ibi dicuntur sic alligari, ꝙ ad alium locum diuertere non possunt. Difficultas est an post iudicium maneat talis ordo. Resolutio est: quod in angelis bonis manet secũdum gradum natura & gratię ac gloriæ, cũ naturæ non corrũpatur, & gratia & gloria absq; peccato non aufferantur. Sed quo ad eorum officium, quod est perducere aliquos ad finem, cessabit. In malis vero ordo naturalis cũ sit indelebilis, manebit. Nec obstat illud quod dicitur Iob 10. Dimitte me vt plangam paululum dolorem meũ antequam vadam &c. Sequitur vbi nullus est ordo &c. Quia non intelligitur de ordine naturæ aut demeritore, sed de ordine tranquillitatis, vt D. Aug. ait lib. 19. de Ciuit. dei ca. 13. Et quanuis inter se discordent, & non obediant ex amicitia: ex nequitia tamen ad damnandos homines concordant, & ex ordine naturæ illorum necessitantur obedire, & in loco manere. Vnde experientia docuit, ꝙ aliquando alligantur annullis, & consueuerunt vocari Spiritus Familiares: quia familiaritatem ostendunt, vt tandem decipiant, & eo pacto multos deceperũt. Quare ꝓhibitum est iure diuino ab Apostolo: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? &c. Nõ solùm quia inimici sunt Christi, sed etiam propter periculum, cùm versutior sit, secundum D. Aug. & habeat mille nocendi modos, & circumeat quærens quem deuoret. Ideo habere familiaritatem cum eo, est peccatum: ideò ꝙ nec etiam veritatem ab eo requirere debemus, vt D. Chryso. dicit. Vnde & Dominus eũ vera confitentem de sua deitate, obmutescere fecit. Nec est diaboli verbo credendum: quia mendax est, & pater eius Ioh. 8. Et Deutero. 18. Caue, &c. Et quãuis aliqui sancti fecerint se à dæmonibus deferri, vt D. Illidius episcopus Bisuntinus: hoc fecerunt ex speciali reuelatione & inspiratione Spiritus sancti, licet secundum potestatem à Christo datam, posimus imperare vt exeant, & ne noceãt, vt amplius dicetur infrà ca. 5. §. 5. ver. 16. Et quia ordo prælationis participatur à creaturis secũdum ꝙ Deo magis appropinquant: & angeli beati maximè appropinquent, sequitur ꝙ minimus angelus beatus habet prælationem super omnes dæmones. Vnde legimus ꝙ Raphael religauit Asmodeum in deserto superioris Ægypti. Cùm autem humanitas Christi magis appropinquet per vnionem hypostaticam, quàm angeli: cõsequẽs est quòd præsit omnibus creaturis, & omnibus posit imperare. Vnde dicebat: Data est mihi omnis potestas. Et Apostolus dicit, Deum dedisse ipsum caput super omnẽ Ecclesiam.

2. Cor. 6. 1. Pe. 5. Mar. 1. Luc. 4. Ioan. 8. Deute. 18. Tob. 8. Matth. vlt.

Ver. 9. DE ACTIONE ANGELORVM IN CREATVRIS.

A QVum secundum D. Aug. omnia corpora regantur & disponantur per spiritum & creaturam inuisibilem, & natura angelica sit nobilior corporea: necesse est angelos habere præsidentiam super ea. Considerandum tamen est quam præsidentiam habeant. Et resolutio est, ꝙ nõ possunt educere formas substantiales à materia, nisi fortè applicando actiua pasiuis, prout legimus factum à Magis Pharaonis, qui per incantationes Ægyptiacas, & arcana quædam, conuerterunt subitò virgas in dracones. Habent tamen pręsidentiam & dominium super omnia corporalia quantum ad motum localem, infra tamen sphæram actiuitatis suæ, quantum Deus permittit. Doctores sancti posuerunt diuersis rebus corporeis diuersas substantias spirituales esse præpositas. D. Aug. dicit, ꝙ vnaquæq; res visibilis in hoc mũdo habet angelicam potestatem sibi prępositam. Et Damascenus dicit, ꝙ diabolus erat ex his angelicis virtutibus, quæ præerant terrestri ordini. Et Origenes super illud Num. 22. Cùm vidisset asina Balaam, dicit ꝙ opus est mundo angelis, qui præsint super bestias, & animalium natiuitati, & virgultorũ, & plantarũ, & cęterarũ rerum incremẽtis. Ordo enim diuinæ sapientię diuersis rebus diuersos rectores præposuit. Nec tamen sequitur quòd sint plures ordines angelorũ q̃ nouẽ: quia ordines distinguuntur secundũ generalia officia. D. Tho. dicit quòd diuersis speciebus rerum diuersi angeli præficiuntur, ne tota species pereat: vnde per angelos custodes aliqua animalia deducta fuerũt ad Noë tempore diluuij.

3. de Trini. 1. p. q. 110. Exod. 7. In lib. 83. q. 1. p. q. 113. ar. 2.

Ver. 10. DE ACTIONE ANGELORVM IN HOMINES.

B ANgeli boni possunt illuminare homines. Hæc tamen illuminatio non fit eodem modo, sicut illuminatio inferiorum angelorum à superioribus: quia intellectus hominis nudam veritatem capere non potest, sicut angeli. Ideo angeli proponunt hominibus veritatem intelligibilem sub similitudinibus sensibilium, secundum illud D. Dio. ꝙ imposibile est nobis (secundum. s. cõmunem naturæ ordinatum cursum) aliter nobis lucere diuinum radium, nisi varietate sacrorum velaminum circunuelatũ. Confortatur etiam intellectus humanus agens per asistentiam angeli. Ex quo sequitur primò, ꝙ angelus tam bonus quã malus, virtute suæ naturæ potest immutare imaginationem hominis: cùm natura corporalis obediat eis ad motum localem. Et quandoq; in imaginaria visione angelus intellectum hominis illuminat: vt cognoscat quid per huiusmodi similitudines significatur. Quãdoq; verò per operationem angeli solummodo similitudines rerum apparent in imaginatione. Nec tamen tunc causatur deceptio ab angelo, sed ꝓuenit ex defectu intellectus hominis, cui talia apparẽt: sicut nec Christus fuit causa deceptionis in hoc ꝙ multa turbis in parabolis proposuit, quæ non exposuit eis. Sequitur secundò ꝙ etiam angelus potest immutare exteriores sensus extrinsecè & intrinsecè. Extrinsecè quidem, aliquid sensibile à natura formatum opponendo. Intrinsecè verò, aliquod de nouo formãdo: sicut facit dum corpus assumit. Quod quando fit à dæmonibus, qui intendũt decipere, dicitur illusio siue hallucinatio. Cum verò fit à bonis non est illusio: quia fit ad aliquid significandum, vt dictum est. Non possunt tamen neq; boni neq; mali angeli immutare voluntatem ab interiori, cùm motus voluntatis nil aliud sit, q̃ inclinatio eius in rem volitam: sed solius Dei est immutare volũtatem, quæ est virtus talis inclinationis. Sicut enim inclinatio naturę non est nisi ab eo qui dedit naturã: ita nec eius immutatio. Et sic inclinatio voluntatis non est nisi ab eo qui dedit voluntatem. Sic enim mouere voluntatem est immediatè operari in ea, quod est illabi, quod soli Deo conuenit. Neque etiam possunt ab

1. p. q. 111. art. 1. art. 3. art. 4. art. 1. Illabi animæ quid sit.

exteriori efficaciter mouere eam. Voluntas enim ab exteriori mouetur per apprehensionem boni: & ideo qui præsentat ei bonum, dicitur eam mouere, sed non efficaciter, hoc est necessariò, hoc enim solius Dei est: sed possunt solùm per modum persuadentis concitando passiones circa appetitum sensitiuum: quia (vt videmus) ex concupiscentia aut ira voluntas inclinatur ad aliquid volendum: & sic angeli præsentando bonum, & immutando imaginationem siue fantasiam, aut concitando passiones, possunt voluntatem mouere, non tamen ex necessitate: quia voluntas semper manet libera ad consentiendum vel resistendum, vel saltem negatiuè se habendum, in quo casu statim paratum est auxilium Dei speciale, cum quo potest resistere.

Ver. 11. DE CVSTODIA BONORVM ANGELORVM.

1.p.q.113, art.1. Matt.18. Angelos esse datos ad custodiendum homines testatur Psal. cùm ait: Angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus viis tuis, & Christus, Angeli eorum, &c. Licet autem vnus angelus sufficiat ad custodiam vnius hominis, inquantum singularis persona: inquantum tamen est pars collegij, communitatis, aut regni, custoditur non solùm ab angelo ei dato, vt singularis persona: sed etiã ab aliis angelis, qui deputati sunt ad custodiam collegij, cõmunitatis, & regni. Ideo Psal. loquitur in plurali, Angelis, &c. quod debet intelligi de viatoribus. Ex quo sequitur, ꝙ Christus non habuit angelos ad custodiam deputatos, cùm esset comprehensor: licet legamus ꝙ angeli ministrarẽt ei, non ministerio custodiæ, sed obedientię, tanquã subditi. Præsciti autem non priuantur hac custodia, neq; etiã Antichristus. Sicut etiam non priuantur interiori auxilio rationis: ita etiam non priuantur exteriori auxilio toti naturæ humanæ concesso. s. custodia angelorum, per quam etiam si non iuuentur quantum ad hoc ꝙ vitam æternam finaliter bonis operibus mereantur, iuuantur tamen quantum ad hoc, ꝙ ab aliquibus malis retrahuntur, quibus & sibiipsis & aliis nocerent. Nam etiam dæmones arcentur per bonos angelos ne noceant quantũ volunt. ¶ Angeli custodes non dolent nec tristantur de peccatis, neq; de pœnis eorum quos custodiunt, cùm tristitia non sit nisi de his quæ contrariantur voluntati, secundum D. August. Nihil autem contrariatur voluntati angelorum, cùm eorum voluntas totaliter inhæreat ordini diuinæ iustitiæ & prouidentię, à qua nulla creatura subtrahi potest. Et ideo simpliciter loquendo, nihil fit in mundo contra voluntatem beatorum: quia (vt Philos. dicit) illud dicitur simpliciter voluntarium, quod aliquis vult in particulari. s. quod agitur consideratis omnibus quæ circũstant, quãuis vnum solum consideratum, non esset volitum, vt infrà dicetur. Ideo licet angeli custodes in vniuersali non velint peccata, nec pœnas eorum quos custodiunt: considerata tamen ratione diuinæ prouidentiæ & iustitiæ id volentis, cui se conformant, simpliciter volunt, & sic nõ tristantur. Nec obstat quod dicitur Esa. 33. Angeli pacis amarè flebunt. quia illud verbum potest intelligi de nũtiis Ezechiæ, qui fleuerunt propter verba Rapsacis: vt habetur Esa. 37. & hoc secundum literalem sensum. Secundum verò sensum allegoricum, Angeli pacis, sunt Apostoli & prædicatores, qui flent pro peccatis hominum. Si vèrò secundum sensum anagogicum exponatur de angelis bonis, metaphorica erit locutio, ad designandum ꝙ angeli volunt in vniuersali hominum salutem. Sic enim Deo & angelis huiusmodi passiones attribuuntur. Cùm ergo se conformẽt ordini diuinæ iustitiæ, peccata eorũ quos custodiunt, non debent attribui negligentiæ angelorum, sed malitiæ hominum, qui sicut recedunt à naturali ratione, sic etiam ab illuminatione angelorũ. Deputantur angeli custodes (secundũ D. Hier.) à natiuitate. Ait enim exponens illud Matth. 18. Angeli eorum, &c. Magna est dignitas animarum, vt vnaqueq; ab ortu natiuitatis suę habeat angelum in sui custodiam deputatum: quia cùm paruulus in vtero matris existit, adhuc est aliquid matris per quandam colligationem sicut fructus pendens in arbore, est aliquid arboris. Et ideo probabile est ꝙ angelus qui datus est in custodiam matri, custodiat paruulum existentem in vtero: sicut qui custodit arborem, custodit fructum: sed cùm separatur à matre, in natiuitate datur particularis angelus de infimo ordine angelorum, qui nunquam derelinquit illum, saltem totaliter, sicut nec diuina prouidentia, cuius executio fit per custodiam: quanuis permittat eum pati aliquem defectum culpæ vel pœnæ, secundum ordinem diuinorum iudiciorum. Et secũdum hoc dicitur Hiere. 51. Curauimus Babylonem, & non est curata: derelinquamus eam. Et Esa. 5. Auferam sepem eius, & erit in conculcationem. Glo. exponit de custodia angelorum. Et illud Psal. Deus deus meus respice in me: quare me dereliquisti? Nõ oportet tamen angelos semper operari circa eos qui sunt sub eorum custodia, vt quando dormiunt, & quando nullum est impedimentum: sed cùm opus est duntaxat. Nec tamen propter hoc priuantur diuina visione, iuxta illud Matth. 18. Dico vobis, quòd angeli eorum in cælis semper vidẽt faciem patris mei, qui in cælis est. ¶ Non quidẽ quòd semper sint in cælo diffinitiuè, sed solùm vbi operantur: tamen sunt semper in cælo per effectum siue ornatum, qui (vt dictum est) quandam refulgentiam ex ipsis in sedibus deputatis resultantem importat, vel etiam per habitudinem ad illas sedes eisdem deputatas, ad quas semper habent ius, & nunquã illo iure priuantur.

Psal.90. art.9. Matt.4. 8.art.7. 3.Ethi. Esa.33. ar.5.ad.3. art.6.

Ver. 12. DE ANGELORVM BONORVM PVGNA.

Apoc.12. Angelos bonos pugnasse cum dæmonibus, & eos eiecisse de cęlo constat ex Apoca. vbi dicitur, Factũ est prelium magnum in cęlo, &c. Hanc pugnam dicunt aliqui fuisse realem, non armis materialibus, sed sola voluntate, quę fuit in Lucifero & aliis dęmonibus adeò debilitata, ꝙ angeli inferiores virtute gratię, quam habuerunt ex fide & merito passionis Christi prȩuisȩ (nam vt dicitur ibi, Et ipsi vicerunt in sanguine agni, & propter verbum testimonij sui) potuerunt eiicere superiores: imò vnus solus & minimus angelus in gratia constitutus potuisset omnes realiter expellere: quia per gratiã consummatam naturę illorum data est maior prȩlatio & prȩsidentia, q̃ esset prȩsidentia & prȩlatio naturalis Luciferi & aliorum. Et ideo ad volitionem infimi angeli omnes dęmones, qui voluntatem contrariam

trariam manendi in cælo habebant, exire cogebantur. Et ideo pugnare dicebantur mali realiter, propter voluntatem realem manendi: & boni, propter realem voluntatem contrariam eiiciendi eos: & ideo mali ceciderunt sicut plumbum in aquis vehementibus, nec potuerunt ibi manere stante præcepto & volitione efficaci bonorum, quæ realiter necessitabat eos, sicut dictum fuit de voluntate superiorum dæmonum in ordine ad inferiores. ¶ Inter bonos etiam angelos fuisse pugnam constat. legimus enim Gabrielem dixisse Danieli: Princeps Persarum restitit mihi vno & viginti diebus. Hic autem princeps Persarum erat bonus angelus, ad custodiam regni Persarum deputatus: qui secundum D. Hieronymum se opposuit liberationi Israëlitici populi, pro quo Daniel orabat, Gabriele præsentante preces eius Deo. Hæc autem resistentia siue oppositio fieri potuit: quia princeps aliquis dæmonum Iudæos in Persidem ductos, ad peccandum induxerat: per quod impedimentum præstabatur orationi Danielis pro eodem populo depræcantis. Sed secundum D. Gregorium 17. Mora. Princeps regni Persarum bonus angelus fuit ad custodiam illi deputatus: qui videns Persas exemplo & conuersatione Iudæorum proficere, volebat Iudæos ibi manere: quod erat contra voluntatem Danielis. Et quia quid Deus circa huiusmodi liberationem Iudæorum vellet, ignorabant: ideo necesse habebant super his diuinam prouidentiam consulere. Sic igitur inquantum de contrariis meritis & sibi repugnantibus diuinam consulebant voluntatem, sibi inuicem resistere dicebantur, non quòd fuerint voluntates eorum contrariæ formaliter, cùm omnes in hoc concordarent, vt diuina sententia impleretur: sed quia ea de quibus cōsulebant, erant repugnantia. Dæmones autem quamuis concordent ad tentandum & seducendum homines, in aliis tamen discordant, & voluntates contrarias habent: ideo pugnare dicuntur. Superiores tamen naturali ordine vincunt, nec propter hoc gaudent, cùm sint in summa tristitia, in qua (Deo non concurrente) non sunt alicuius gaudij capaces nec participes.

1.p.q.113. art.8. *Dan.10.*

Ver. 13. DE IMPVGNATIONE DAEMONVM.

A PVgnam esse inter Dæmones siue diabolos & homines, ostendit Apostolus Ephes. 6. dicens: Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cælestibus. Quæ verba non debent intelligi simpliciter & absolutè, sed vt non sit nobis duntaxat colluctatio aduersus carnem & sangninem, hoc est aduersus carnales & sensuales homines, & appetitum sensitiuum solùm: quia certum est nos habere colluctationem contra carnem & sanguinem, cùm Apost. dicat: Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. & Ecclesia, Caro, mundus, dæmonia, diuersa mouent prælia: ideo dictum Apost. non debet intelligi exclusiuè, vel principaliter: quia actiones instrumentorum attribuuntur principali agenti. Et hoc modo intelligitur quòd Apost. dicit: Non est volentis, neq; currentis scilicet principaliter, sed miserentis Dei. Sic cùm dicitur: Non est nobis colluctatio, &c. eò ꝙ omnia peccata humana directè vel indirectè & originaliter procedunt à diabolo, licet quædam ex libertate arbitrij. Origenes enim dicit, quòd etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorum, & alia huiusmodi, circa quæ multæ inordinationes contingunt, nisi tales inordinationes appetitus refrenentur per rationem, maximè supposita corruptione naturæ. Indirectè tamen & occasionaliter dici potest ꝙ omnia peccata procedunt à diabolo, eò quòd fuit causa peccati primorum parentum. Ad hunc sensum dicit D. Dionysius, quòd multitudo omnium dæmonum est causa omnium malorum sibi & aliis scilicet directè vel indirectè. Et Damascenus dicit ꝙ omnis malitia & immunditia à diabolo excogitatæ sunt. Apost. tamen solùm nominat principatus & potestates, & non alios ordines: quanuis ex omni ordine aliqui ceciderint: eò ꝙ nomina aliorum ordinum important ordinem ad Deum, vt Seraphin, Cherubin, Throni: vel important seruitium seu ministerium Dei: vt Dominationes, Virtutes, Archangeli, & Angeli. Sed duo hæc, Principatus & Potestates, important aliquid cōmune bonis & malis, quia mali sunt magni & potentes, & habent magnum exercitum, contra quem habemus pugnare, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, hoc est peccatorum. Ad ostendendum tamen ꝙ non solùm principes & potestates nos impugnant, sed etiam alij qui ex aliis ordinibus ceciderunt, dicit, contra spiritualia nequitiæ, propter eorum astutiam: quia quantò spiritus sunt altiores secundũ naturam, quãdo cõuertuntur ad malum, tantò sunt peiores & nequiores. Vnde Philos. dicit ꝙ homo malus est pessimus animaliũ. Ideo dicit, spiritualia nequitiæ, quia nequissimi sunt. Addit etiam, in cælestibus, duplici de causa. Primò, ad ostendendũ ꝙ pro spiritualibus est ista pugna. Secũdò ad ostendendum eorum cõmoditatem super homines, quia sunt in potiori loco. Homines enim sunt in terra, & dæmones tentantes in alto, quia in aëre caliginoso, qui dicitur cælum. Vnde Christus, Volucres cæli comederũt illud scilicet semen. Et exponitur de diabolis & dęmonibus, qui ex diuina permissione remanserunt in aëre ad exercitium & gloriam electorum. Propter hoc tamen non minuitur pœna eorum: quia quocunq; pergant, semper portant secum infernum, hoc est inferni tormenta. Illi autem qui sunt in inferno retrusi, non tentant nos. Et quanuis sit inæqualitas in pugna quantũ ad naturam, quia dæmones sunt fortiores hominibus, recompensatio tamen fit homini ex parte Dei. primò quidem & principaliter per auxilium gratiæ. Secundò per custodiam angelorum. Vnde Heliseus dixit ad ministrum suum: Noli timere, plures enim nobiscum sunt, q̃ cum illis. Nec tentandum mittuntur à Deo, cùm Deus intentor sit malorũ: ipse enim neminẽ tentat, vt dicitur Iac.1. Sed dæmones ex malitia sua assumpserũt officiũ tentandi. Vnde Apost. Ne fortè tentet vos is qui tentat. vbi glossa: hoc est diabolus, cuius officiũ est tentare. Præcipitare autem ad peccatũ non potest, nec Deus permit-

1.p.q.114. D.Tho.ad 6. Eph.ca. *Gala.4.* *Rom.9.* *4.ca. de dino.* *Luc.8.* *1.p.q.114. art.1. ad.1.* *4.Reg.6.* *1.Thessa.3.*

tit : quia cum dederit liberum arbitrium permittere præcipitationem & coactionem, repugnat Deo, qui tamen aliquando tentare dicitur, vt sciat, eo modo loquendi quo dicitur scire, eò quòd faciat alios scire. Vnde Deuteron. 13. Tentat vos dominus Deus vester, vt palàm fiat vtrum diligatis eum. Tentationes dei non dicuntur propriè tentationes: quia non fiunt ad inducendum ad malum finem, sicut demonum, sed tentat Deus propter quatuor. Primò propter eruditionem. Vnde Eccl. 24. Qui nō est tētatus quid scit? qualia scit? pauca cognoscit. In huius figura, iudicū.3. has gētes relinquit deus, vt in his erudiret Israelem. Secundo ad humilitatem. 2, Corinth. 12. Ne magnitudo reuelationū mearum extollat me &c. Tertio ad purgationem reatus pœnæ. Vnde D. Greg. Mala quæ patimur peccata nostra meruere. Et Sap. 4. Tanquam aurum in fornace probauit illos. Quarto ad multiplicationem bonorum, & ad maiorem consolationem. Vnde Greg. Multum adiicit virtus lacessita. Iob multipliciter tentato adaucta sunt ei duplicia. Et Sarra vxor Tobiæ iunioris dicebat: Qui post tempestatem tranquillum facis. Et D. Hieronymus ad Eustochium: vt mihi testis est Deus post multas lachrymas nonnunquam videbar interesse agminibus angelorum. ¶Ex præmissis sequitur, quod licet Deus cuilibet homini ab ortu natiuitatis suæ det angelum ad custodiam deputatum : non tamen deputat angelum malum ad tentandum, quanuis aliquando mittat ad puniendum. Missi tamen ad puniendum tentant : & alia intentione puniunt, quàm mittantur : nam ipsi puniunt ex odio, vel inuidia : sed mittuntur à Deo propter eius iustitiam. Remedia contra tentationes diaboli præcipua sunt tria generalia. Primum est præcisio causarum & occasionum. Quia vt dicit Philosop. Manente causa manet effectus. Secundum est humilitas, vt quamprimum aliquis sentit se tentari consideret originem suam & beneficia, dei scilicet redemptionis, & vitam æternam, quam præparauit seruantibus mandata sua. Consideret pariter illud Apostoli. Hebr. 10. Horrendum est incidere in manum dei viuentis ac inferni tormenta &c. Habebit occasionem custodiendi mandata dei & se humiliandi, quod si fecerit, præseruabit eum Deus à tentatione. Vnde psalm. 114. Custodiens paruulos dominus humiliatus sum, & liberauit me. In huius figuram Dauid funda & bacculo victoriam habuit contra Goliat. D. Antonius audiuit quod sola humilitas euadet laqueos diaboli. Tertium est deuota oratio cum Ezechia : Domine vim patior, responde pro me : quid dicam, aut quid respondebo cùm ipse fecerim. Eze. 38. & psalm. 9. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, eripiam eum & glorificabo eum. Et. 1. Corinth. 10. Fidelis Deus qui non patietur vos tētari supra id quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. Potest addi quartum, scilicet diuertere intellectum ad alia, mutare locum, & petere consilium & auxilium à viris sanctis. ¶Notandum tamen quod licet Dæmon superatus fugiat, iuxta illud Iaco. 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis : non tamen sic, quin postea reuertatur. Vnde legimus, quòd
Luc.4. consummata omni tentatione, diabolus recessit à Christo vsq; ad tempus. Et Matth. 12. Reuertar in domum meam vnde exiui. De punitionibus factis per dæmones, habetur. 1. Reg. 16. Spiritus autem domini recessit à Saul, & exagitabat eum spiritus nequam. Per hos dominus percussit Ægyptum
Apoc.8. cum primogenitis eorum. Per hos mittit mala & punitiones, sicut D. Ioannes vidit angelum clamantem quatuor angelis, quibus datum erat nocere terræ & mari atq; arboribus. Et tempore Christi quamplurimi vexabantur à spiritibus immundis. Ex præmissis patet quòd dæmonia non solùm mittuntur exterius ad puniendum in bonis, sed etiam in corpore : & infra corpus, non solum à Deo,
1.Cor.5. sed etiam à ministris eius. Vnde Apost. iudicauit incestuosum Corinthium tradendum Satanæ in
Iob 1. interitum carnis, hoc est in vexationem & afflictionem carnis, vt spiritus saluus fieret : sicut cùm per-
1.Tim.1. misit percutere corpus Iob, dixit : Veruntamen animam illius serua. Et Apostolus Hymenæum &
Matth. 18. Alexandrum tradidit Satanæ, vt discerent non blasphemare. Hanc potestatem tradendi dedit Chri-
Ioan.20. stus Apostolis, potestatem quoq; eiiciendi : quia eius est introducere, cuius est eiicere : sicut eius est soluere, cuius est ligare. Et vtranq; potestatem dedit Apostolis scilicet solutionis & retentionis. Hæc traditio est species ligaminis Ecclesiæ, aliàs non fuisset iustus D. Paulus. Hæc potestas introducendi ad vexandum corporaliter, non fuit data omnibus quibus data fuit potestas eiiciendi dæmo-
Matth. 10. nia : sed solis Apostolis, ad quos verba Christi dirigebantur. Cùm autem Episcopi succedant in locum Apostolorum : succedunt etiam in hac potestate, vt infrà dicetur cùm de sententia excommunicationis erit sermo. Non tamen legimus Deum misisse diabolum ad vexandum interius iustos, licet
Iob.2. bene permiserit seruum suum Iob à diabolo vulnerari vlcere pessimo à planta pedis vsq; ad verticem eius, ad probandam patientiam ipsius. Interius tamen aliquem vexatum absq; peccato non legimus. ¶Dæmones autem vexantes corpora, interius operantur, commouendo carnem, sanguinem, & membra, per spiritus vitales : & sic sunt in ipsis corporibus non per informationem, sed per operationem disconuenientem naturæ corporis. Cùm autem tentant & concitant passiones, siue immutant imaginationem & fantasiam, sunt quidem in corpore, sed non per operationem disconuenientem animæ sensitiuæ : neq; dominantur totaliter fantasiæ aut corpori. Ideo tentati non dicuntur dæmoniaci, licet habeant diabolum in corpore. In dæmoniacis verò & obsessis ac arreptitiis totaliter dominantur, ita vt etiam ratione vti non possint. Ex quo sequitur ꝙ mala quæ dæmoniaci faciunt, non imputantur
1.Reg.16. nouo peccato, sicut nec ebriis aut damnatis. Dæmones tamen plus vno tempore vexant, q̃ alio : & interdum præbent inducias : vt satis patet de spiritu nequam qui vexabat Saulem. Leuius enim habebat cùm Dauid percutiebat citharam manu sua. Ex quo inferunt aliqui, ꝙ dæmones alliciuntur aliquibus sensibilibus sonis, herbis, & lapidibus, ac certis constellationibus, non quidem ex natura sua (quæ est
1.p.q.115. spiritualis) sed ad seducendos homines: vt D. Hieronymus & Chrysostomus dicunt de his quos lu-
ar.5.ad. naticos vocant, qui secundum diuersa lunæ incrementa magis vexantur, propter duo. Primò, vt lunam

nam creaturam Dei infament. Secundò, quia cùm non poßint operari niſi mediantibus virtutibus naturalibus in ſuis operibus, conſiderant corporum habitudines & aptitudines ad habitus intentos: & cùm cerebrum ſit humidißimum (vt dicitur in ſecundo de Anima) ideo maximè ſubiicitur operationi lunæ, quæ ex ſui proprietate habet mouere humorem. In cerebro autem perficiuntur vires animales. Et ideo dæmones ſecundum diuerſa lunæ incrementa magis perturbant hominis fantaſiam, quando conſiderant cerebrũ ad hoc eſſe magis diſpoſitũ. Dicit etiam D. Thomas ꝙ dæmones aduocati in certis conſtellationibus, facilius veniunt, propter duo. Primò quidẽ, vt homines in hunc errorẽ inducant, quòd credant aliquid numinis eſſe in ſtellis. Secundò, quia conſiderant ſecundum aliquas conſtellationes materiam corporalem eſſe magis diſpoſitam ad effectus, pro quibus aduocantur. Veniunt etiam faciliùs cùm à virginibus aduocantur, vt ex hoc in ſuæ diuinitatis opinionem homines inducant, quaſi munditiam ament, vt dicit D. Thomas. D. Auguſtinus dicit quòd dæmones alliciuntur per diuerſa genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, non ſicut animalia cibis, ſed ſicut ſpiritus ſignis, inquantum ſcilicet hoc eis exhibetur in ſignum diuini honoris, cuius ipſi ſunt cupidi. Ad cognoſcendum autem arreptitios, vehementißimum argumentum eſt, quando apparent aliqui effectus, ad quos virtus corporum cæleſtium nullo modo ſufficere poteſt: puta cùm loquuntur lingua ignota, vel diuerſis linguis, quas antea non didicerunt: ſicut etiam virtus dæmonis apparet in necromanticis quando faciunt ſtatuas loqui & moueri. ¶ Ad eiiciendos autem dæmones à corporibus & locis neceſſariis, dedit Chriſtus poteſtatem Apoſtolis ante paſsionem, Matth. 10. vbi dicitur: Et conuocatis duodecim diſcipulis, dedit eis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt arcerent eos. & poſt paſsionem dedit poteſtatem omnibus fidelibus, vt habetur Marci vltimo, vbi dicitur: Signa autem eos qui crediderint, hæc ſequentur: in nomine meo dæmonia eiicient, &c. Medium eiiciendi dæmones à corporibus (vt infrà dicetur) eſt fides imperantium vel petentium: quanuis etiam legamus aliquos non credentes eieciſſe, vt habetur: Vidimus quendam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus, quia non ſequitur nos. Sed hoc erat ad exaltandum & magnificandum nomen Chriſti. Videtur tamẽ quòd fides imperantis egreſſum, non ſufficiat abſque deuotione eius, ac etiam fide & deuotione petentium. Nam parentes dæmoniaci lunatici obtulerunt eum Chriſto, & dixerunt quomodo obtulerant diſcipulis, qui non potuerant eiicere. Chriſtus reſpondit: O generatio incredula & peruerſa, vſquequo ero vobiſcum? vſquequo vos patiar? Et poſtquam illud eieciſſet, dixit diſcipulis quærentibus quare ipſi non potuiſſent eiicere: Propter incredulitatem veſtram. deinde dixit, Hoc genus dæmoniorum non eiicitur niſi per operationem & ieiunium. Ex quo ſequitur quòd non omnia dæmonia eodem modo eiiciuntur, cùm ad eiectionem aliquorum requiratur ieiunium, quod non requiritur in eiectione aliorum.

Ibi ad.2. — *De pot.q.6.art.10.ad 4.* — *21. de Ciui. Dei.* — *Luc.9.* — *Matth. 17.*

Ver. 14. DE CASV ANGELORVM.

A Circa caſum Angelorum duæ à D. Thoma famoſæ recitantur opiniones. Prima eſt eorum qui dicunt angelos creatos in puris naturalibus abſque gratia: & tales dicũt ipſos in primo inſtanti habuiſſe beatitudinem naturalẽ, quam Ariſtoteles ponit in contemplatione primæ cauſæ ſiue dei, vt eſt principium naturæ. Beatitudinem autem ſupernaturalẽ (quæ in clara dei viſione conſiſtit) nõ habuerunt. & tenentes hanc opinionem dicunt quòd non meruerunt in primo inſtanti, quia meritum præſupponit gratiam, quæ ſecundum eos non fuit illis in primo inſtanti data, cùm fuerint creati in puris naturalibus. Et in eodem inſtanti etiam non peccauerunt, neq; peccare potuerũt, cùm peccatum non poſsit retorqueri in Deũ, nec ei attribui: quod fieret, ſi poneretur quòd peccare poſſent in primo inſtanti: cùm omne poſitiuũ quod habet natura in primo inſtãti, habeat illud à generãte, ſiue à dãte naturã: & ſi creetur à creãte, & nõ à ſe, quia omne ꝙ eſt, quãdo eſt, neceſſe eſt eſſe. Præterea in primo inſtãti facta fuit illis ꝓmulgatio: ideo non erant in ſufficiẽti libertate, quę requiritur ad peccandũ. Nec eſt ſimile de peccato originali, quod contrahitur in primo inſtanti: quia non eſt aliquid poſitiuũ, ſed cõtrahitur per vitiatam originem, ſiue per vnionem ad materiã vitiatam & infectam per Adam. Ideo nõ retorquetur in deum, ſed in Adam, vt amplius dicetur, cùm de peccato originali ſiet mentio. Dicunt deinde ꝙ angeli in ſecundo inſtanti fuerunt in gratia: & habuerunt gratiã, virtutes, & dona: & ſic cognouerunt Deum, non ſolùm vt authorem naturæ, ſed etiam gloriæ: & boni conuerſi ſunt in deum, & meruerunt: & mali auerſi ſunt, & demeruerunt. Et in tertio inſtanti boni conſecuti ſunt beatitudinẽ tanquam præmium meriti: & mali priuati ſunt gratuitis, & aſſecuti ſunt pœnas & tormenta, quæ ſunt præmium auerſionis & demeriti. Et ſic inter creationem & beatificationem bonorũ, & damnationem malorũ, fuit mora intermedia, ſcilicet inſtans in quo meruerunt & demeruerũt. Hæc opinio clara eſt, & abſq; difficultatibus. ¶ Secunda opinio eſt eorum qui ſequuntur D. Auguſtinũ, qui in 12. de Ciuitate dei dicit, quòd Deus ſimul erat in eis condens naturam, & largiens gratiam, ſecundum proportionem naturalium. Cuius ratio eſt, quia gratia comparatur ad beatitudinem, vt ratio ſeminalis in natura corporali ad naturalem effectum. Vnde gratia à D. Ioãne ſemẽ dei nominatur. ait enim: Qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit: quia ſemẽ ipſius in eo manet. Sed videmus ꝙ Deus in prima rerum naturalium creatione, plantis & animalibus indidit & impreſsit rationes ſeminales, per quas conſequerentur fines ſuos. Ergo & in productione angelorum indidit & largitus eſt eis gratiã, quæ eſt ratio ſeminalis ad beatitudinem conſequendam. Hæc opinio ſupponit primò, quòd de natura angelorũ ſit per vnicum actum peruenire ad finem: quia gratia perficit naturam ſecundum modũ naturæ. Ex quo ſequitur, quòd ſicut ex natura ſua habet ordinem ad perfectionem naturalem: ita per gratiã habet ordinem ad gloriam. Sed hoc eſt proprium naturæ angelicæ, quòd naturalem perfectionem ſtatim acquirat, & non per diſcurſum: ergo angelus poſt meritum ſtatim conſequitur beatitudinem. Secundò ſupponit

1.p.q.63. art.6. de Malo.q.16. art.4. — *ca.18.§.5.* — *Angeli fuerunt creati in gratia. 1.p.q.62. art.3.&.6.* — *1.Ioan.3.* — *1.p.q.58. art.3.&* [illegible] *ca. lem pa. q.62.ar.5.*

quòd plures actus subordinati possint esse simul: & ideo cũ cognitio Dei vt authoris naturæ, subordinetur cognitioni Dei vt authoris beatitudinis, possunt simul esse, & sunt simul in patria. Et sic angeli cognouerunt Deum vt authorẽ naturæ & authorẽ beatitudinis in primo instanti, aliàs fides frustrà fuisset. Si cognouerunt: ergo & per voluntatẽ in Deum conuersi sunt, gratia & charitate cõcurrẽte: & per consequens omnes meruerunt, quia ad meritũ (secundum hanc opinionem) sufficit libertas complacentiæ gratia & status (vt ꝓbant) per meritũ Christi & D. Virginis, stãte præcepto affirmatiuo. Ex quo infertur secundum præmissa, ꝙ statim post primũ instans boni beatificati sunt, & mali damnati. Et sic non fuit mora inter creationem & beatitudinem in bonis, cùm instantia in angelis sint sibi inuicem immediata: sed cum Angeli boni dicantur continuasse actum in primo instanti elicitum, dubitari posset quod fuit secundum instans in eis, cùm instans angelorum sit mensura vnius operationis tantum, Si igitur operatio in primo instanti elicita fuit continuata, non erit nisi vnum instans, cùm nõ sit nisi vnica operatio. Respõdent, ꝙ fuit vnus actus in esse naturæ, sed prout procedebat ex libero arbitrio, erant plures actus formaliter & in esse moris, siue in esse gratiæ: quia in primo instanti actus ille procedebat à gratia imperfecta: & cùm gratia cœpit esse consummata, produxit actum perfectiorem, cuius duratio dicitur aliud instans, cùm perfectum & imperfectum non sint simul: vnde sequitur quòd fuerunt plures actus formaliter. Dant ad hoc similitudinem de actuante prohibitionem elicito, & post prohibitionem continuato: quia est vnus in esse naturæ, & plures in esse moris, ante prohibitionem bonus, post prohibitionem malus. ¶Sed adhuc manet difficultas, cum esse moris non sit reale, sed rationis: ideo vnus actus naturæ successiuè potest variari. Sed cum diuersa principia & obiecta realia non sint vnus actus in esse naturę, cùm actus accipiant speciem ab obiecto: principium autem actus in primo instanti erat fides & charitas imperfecta, & obiectum erat Deus ænigmaticè præsentatus, & per cognitionem vespertinam: in secundo verò instanti principium illius actus erat lumen gloriæ, & charitas perfecta: per cognitionem matutinam, & Deus clarè visus obiectum, ergo alius erat actus in esse naturæ: & per consequens non erat continuatus. Potest dici ꝙ ex parte potentiæ & obiecti erat idem actus. Et si non in specie, saltem in genere, & sic fuit continuatus, vel idem numero prius imperfectus, & postea perfectus. imperfectum enim perfici potest. Nec actus specificatur à dispositione medij, nec variata dispositione medij, variatur actus in esse naturæ: sicut nec visio quando lumen intenditur: est alius actus: sed idem qui perficitur. Et quãuis in angelis non sit continuatio temporis, est tamen continuatio durationis, quę coexistit tempori. Quo ad malos est maior difficultas. Dicũt tenentes secundam opinionem, quòd angeli mali post primum instans creationis statim posuerunt impedimentum: ideo in secundo instanti peccauernnt: & sic in primo instanti omnes meruerunt tam boni quàm mali, sed in secundo instanti boni facti sunt lux, & beatitudinem consecuti: & mali in secundo instanti peccauerunt, & facti sunt nox & tenebræ, priuati gratia, ac etiam tormenta consecuti. Et sic inter creationem & peccatum non fuit mora: quia inter illa duo instantia nihil mediabat. Sed difficultas est an inter peccatum & ipsam damnationem siue detrusionem in infernum fuerit aliqua mora. D. Tho. dicit inter creationem & lapsum secundum hanc secundam opinionem (quam dicit probabiliorem, & sanctorum dictis conformiorem) nullam fuisse moram. Sed nihil dicit aut determinat, an inter peccatum & tormenta siue detrusionem fuerit aliqua mora. Dominus Caietanus dicit, ex sancto Thoma haberi, ꝙ via angelorum est breuior quàm hominum: quæ durat vsq; ad mortem. Vbi enim ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. Et Legistæ dicunt quod voluntas hominis est deambulatoria vsque ad mortem. Via autem angelorum ex duobus instantibus integratur. Et addit Caietanus, quòd primum instans ita est via, quòd non est terminus: & secundum instans ita est via, quòd etiam est terminus viæ. Est quidem via, per comparationem ad liberum arbitrium: & terminus, per comparationem ad gratiam consummatam, & perpessionem tormentorum. Et per hoc dicit bonos in secundo instanti mereri, & malos demereri, inquantum illud instans est via: & beatificari vel torqueri, inquantum est terminus viæ. Et per hanc distinctionem soluit omnia argumenta. ¶Hic tamen modus dicendi non videtur omnino conformis fundamentis D. Thomæ, qui dicit meritum habere rationem viæ ad finem, & pari ratione demeritum, & per consequens nullus meretur quod iam habet. Ex quo sequitur ꝙ instans, quod est terminus viæ, non potest dici via: nec liberum arbitrium secundũ se solum est causa sufficiens merendi: ideo est impossibile, ꝙ quis fruatur, & suã fruitionem mereatur. Ideo Christus in primo instanti non meruit sibi beatitudinem essentialem, eò ꝙ iam habebat illam: sed bene accidentalem, quam nõ habebat, vt expresſè dicit D. Tho. in q. de veritate, & quo ad statum merendi requiritur quòd desit id quod mereri dicitur: ꝓpterea negamus ꝙ homo in instanti mortis possit mereri & demereri gratiam: quia non videtur ratio quare instans terminatiuũ viæ hominis nõ possit dici via, sicut instans terminatiuũ vię angeli, maximè cùm homo existens in gratia, in instãti mortis (si habeat peccatum veniale) non sit in termino, neque fruatur. Dicere autem quòd homo in articulo mortis, & in primo instanti quo anima est extra corpus, possit mereri & demereri gratiam, est absurdum, & contra prædictam authoritatem Ecclesiastici 11. Vbi ceciderit, &c. Sed magis videtur absurdum, quòd angeli qui in primo instanti non demeruerunt, nec potuerunt demereri, in secundo instanti demeruerint tormenta, quæ iam habebant & patiebantur: quia sic nullo præcedente peccato torquerentur: quanuis boni propter meritum præcedens in primo instanti, possint in secundo instanti beatificari. Ponere autem hanc differentiam inter bonos & malos quantum ad mercedem, & dicere bonos prius præmiatos, quàm malos punitos, non est de intentione D. Tho. quia ipse expresſè dicit, quòd prima operatio fuit omnibus communis, sed in secunda fuerunt distincti. Ideo in primo instanti omnes fuerunt boni, sed in secundo fuerunt boni

& mali

Quod fuit secundũ instans angelorum.

1. p. q. 63. art. 6.
An fuerit mora inter peccatũ & tormenta malorũ angelorum.
Quod. 7. ar. 8.
Eccl. 11.

De veritate q. 29. ar. 6.

& mali diſtincti. & ideo non eſt contra mentem D.Tho.nec contra ſecũdam opinionem ponere tertium inſtans,in quo boni fuerunt beatificati, & mali tormentis addicti. Nam in ſcriptis eius inueniri non poteſt inter creationem &damnationem nullam fuiſſe moram,ſed ſolum inter creationem & lapſum,ſcilicet in peccatum.Et ad illud præſuppoſitum,quo dicebatur eſſe naturale Angelo per vnicũ actum peruenire & conſequi finem ſupernaturalem,debet intelligi per vnicum actum plene & complete liberum.Et licet quo ad beatos poſsit ſuſtineri,ꝙ ſtatim poſt primum inſtans in quo meruerũt, conſecuti ſunt beatitudinem : quam etiam diabolus habuiſſet, ſi ſtatim impedimentum non poſuiſſet : non poteſt tamen ſuſtineri ꝙ fuerint ſimul beati, & ꝙ beatitudinem meruerunt : multò minus quòd mali in ſecundo inſtanti fuerint damnati,& damnationem demeruerint : quia hoc eſt cõtra ſtatum merendi,qui requirit,vt illud quod quis meretur,deſit:& eodem modo de ſtatu demerendi. Niſi fortè dicatur cum aliquibus Thomiſtis,ꝙ ſecundum inſtans angelorum(cum poſsit coexiſtere tempori)diuidatur in aliquas morulas,non tamen in ſemper diuiſibiles, ſicut tempus : ſed poſſunt angeli continuare operationem ſuam per horam,alterius tamen rationis quàm temporis.Et ſic dicendum ꝙ in principio ſecundi inſtantis,ſiue in prima morula illius,boni & mali fuerunt completè liberi, libertate contrarietatis & contradictionis,& boni meruerunt,& mali demeruerunt, ſiue poſuerunt impedimentum merito quod habuerunt in primo inſtanti, & in ſecunda morula illius ſecundi inſtãtis boni beatificati ſunt,& mali in infernum ſiue in damnationẽ & tormenta detruſi,durante continuatione actus in principio ſecundi inſtantis eliciti.Secundum hunc modum dicendi poſſet intelligi dictũ domini Caietani, ꝙ ſecundum inſtans eſt via & terminus viæ : via quidem in prima morula completæ libertatis,& terminus viæ poſt illam. Et (vt mihi videtur,& ſuprà dictum eſt) fuit in bonis eadem operatio ex parte potentiæ & obiecti materialiter , quæ adhuc perſeuerat & perſeuerabit in æternum, & ſecundum quam non diſtinguuntur inſtantia angelorum, ſed ſecũdum alias particulares & ſpeciales operationes illi ſubordinatas,ſiue ad illum finem præſtitutum directas.Et (vt ex ſupradictis patet) menſura illius operationis in ſupremo angelo beato dicitur æuiternitas : ſicut menſura motus primi mobilis dicitur tempus.

De veritate q.29 art.6. ad quartũ. *Mora fuit in angelis inter creationem & damnationẽ malorũ angelorum.*

Ver. 15. DE PECCATO LVCIFERI, ET ALIORVM ANGELORVM.

A LVcifer in ſecũdo inſtanti pulchritudinem,nobilitatem, & dignitatem ſuæ naturæ conſiderans, & ſe eſſe ſuper omnes creaturas,nõ aduertens ad gratiam quã Deus illi dederat,nec conſiderans media perueniendi ad beatitudinem conſummatã & ſupernaturalem,quam Deus diligentibus ſe præparauit:in ſuperbiam elatus,illam,&eminentiſsimum cęli Empyrei locum humanitati Chriſti filio Dei hypoſtaticè vniendæ præparatũ,qui locus dextera Dei in ſacris literis nuncupatur,appetiit,& humanæ naturæ inuidit,votumq́; ſiue deſiderium ſuum omnibus aliis angelis (quibus naturaliter præerat) indicauit.Et quemadmodũ in naturalibus omnibus aliis angelis præerat , volens etiã in gratuitis præeſſe eis,vt ipſum in mediatorem perueniẽdi ad beatitudinẽ ſupernaturalem,loco Chriſti(qui ab ęterno prædeſtinatus erat caput & medium omniũ)eligerent,& illi aſſentirent,ſuggeſsit, dixitq́;: In cælũ aſcendã,ſuper aſtra Dei exaltabo ſoliũ meum.Sedebo in monte teſtamenti in lateribus Aquilonis.Aſcẽdam ſuper altitudinẽ nubium,& ſimilis ero altiſsimo.In eodem inſtanti boni angeli ad gratiã Dei aduertentes,& ex fide pręuidentes paſsionem Chriſti mediatoris,cui ex diuina ordinatione locus ille & officium mediatoris,quod Lucifer rapere & vſurpare præſumebat , iure competebat : eius rapinæ non conſenſerunt,ſed illi reſtiterunt, & merito paſsionis Chriſti præuiſæ vicerunt in ſanguine agni: cõuerſionémque quam in primo inſtanti partim ex natura,partim ex gratia,& liberè, ſed incompletè inchoauerãt,ex plena atque perfecta libertate cõtinuauerũt.Mali verò angeli ex omnibus hierarchiis & ordinibus aliqui,tertiam omnium angelorum partẽ facientes,naturæ ſuæ nobilitatẽ & pulchritudinem exemplo Luciferi contemplantes , beatitudinem ſupernaturalẽ virtute propriæ naturæ & Luciferi tanquam digniſsimi ſuffragio appetentes,eius ſuggeſtioni acquieuerũt:eique applaudentes,&naturæ humanæ inuidentes,vnionem & mediationem ac locũ illum Lucifero tanquã digniori, potius q̃ naturæ humanæ inferioris gradus deberi iudicauerũt. Poſt morulam illam liberæ & cõpletæ electionis(quæ quandiu durauerit ignoramus)omnipotens Deus bonis claram ſuæ eſſentiæ viſionem cõmunicauit:malos autem cum capite eorum Lucifero æterno igni adiudicauit,dixitq́; : Non aſcendes,ſed deſcendes:& ad infernum detraheris.Quaſi cadauer putridũ non habebis conſortium, ſcilicet in cælis.Eodẽ inſtanti angeli boni Michaël & Gabriel,aliíque Deo ſe cõformantes,præceperunt Lucifero & angelis eius egreſſum è cælo Empyreo,in quo Lucifer & eius cõplices manere arbitrabantur.Quo præcepto Lucifer cum angelis ſuis renitentes bonorũ imperio,egredi coacti ſunt. Et aliqua parte eorum in aëre caliginoſo & nebuloſo,ſiue in media ac infima aëris regione tormenta ſecum portante, ad exercitium futurorum hominum per diſpoſitionem diuinam remanẽte, reliqui in infernũ detruſi ſunt,priuati omni nobilitate & dignitate,non naturali,quia(vt ait D.Dion.) naturalia in eis mãſerunt integra,ſed gratuitis donis,quæ ſunt gratia,virtutes,& dona,quæ Ezechiel vocat delicias paradiſi,fuerunt priuati,& ſic Lucifer fuit aliis cauſa damnationis ſiue mortis æternæ. Vnde Chriſtus apud Ioan. dicit:Ille homicida,ſcilicet angelorũ,quibꝰ fuit cauſa mortis æternę,erat ab initio,hoc eſt poſt initiũ. Et in veritate,in qua fuit creatus,nõ ſtetit.¶ Ex præmiſsis apparet,primò,ꝙ Lucifer nõ peccauit appetendo æqualitatẽ Dei:quia ſciebat impoſsibile eſſe æquari Deo,cùm impoſsibile ſit duo æqualiter eſſe ſummè bona:quia neque vnum neq; alterum eſſet ſummũ,ſiue omni alio maius. Quod enim per ſuperabundantiam inuenitur,in vno duntaxat inuenitur.Præterea impoſsibile eſt quòd gradus inferioris naturæ poſsit tranſire in gradum ſuperioris naturæ:quia oporteret ipſum corrumpi. Ideo illud non appetiit,cùm vnaquæque res appetat conſeruationem ſui. Nullus enim tendit in hoc quod ap-

1.p.q.63.ar.3. *De malo.q.16.ar.3.ad quartum.* *Quod fuit peccatũ Luciferi.* *1 p.q.63.art.7.* *Eſa.14.* *Apoc.12.* *Quod fuit peccatũ aliorum malorũ angelorum.* *Eſa.14.* *Apoc.12.* *Ezech.28.* *Ioan.8.* *1 p q 63. art.3.*

1. de Cælo & Mundo. prehendit impoſsibile, vt dicit Philoſophus. Vnde Eſaias non dicit, Æqualis ero, ſed ſimilis: & ſic ſolam Dei ſimilitudinem appetiit. ¶ Sed notandum quòd quis dupliciter appetere poteſt ſimilitudinē Dei, ſiue ſe eſſe ſimilem deo: Primo in eo in quo quis aptus natus eſt deo aſsimilari: vt ſi quis appareret in hac via per iuſtitiam & charitatem, aut per alias virtutes & dona, & per lumen gloriæ in patria. Si hęc vellet ex dei gratia habere, hoc modo appetere dei ſimilitudinem, non eſt peccatum. Alio modo poteſt quis appetere ſimilitudinem dei in hoc, in quo non eſt natus ei aſsimilari: vt ſi quis appeteret creare cęlum & terram, & alia huiuſmodi, quę ſunt propria diuinitati. Hoc modo appetere ſimilitudinem Dei, eſt peccatum ſuperbiæ. Lucifer autem peccauit dupliciter. Primò, quia appetiit beatitudinem ſupernaturalem, ad quam aptus erat: ſed nō appetiit eam medio debito, ſcilicet per gratiā Dei: ſed voluit per vires naturales eam habere, ex quo in actu ſuo non appoſuit hanc circunſtātiam, ex Dei gratia. Et ſic peccauit omiſsiuè per inconſiderationem & omiſsionem alicuius circunſtantiæ, quā cōſiderare & ponere tenebatur. Et ſecundum hoc appetiit quidem bonum, ſed non bene. Et (vt D. Anſelmus ait) appetiit illud ad quod perueniſſet, ſi ſtetiſſet. Secundò, quia (vt D. Thomas dicit) appetiit præeſſe multitudini angelorum, non ſecundum naturalem ordinem dūtaxat, quia ſecundum illū prǽerat: ſed quantum ad hoc quòd alij per eius mediationem conſequerentur beatitudinem, quam ipſe volebat conſequi per ſuam naturam, ſic appetiit vnionem hypoſtaticam, & mediationem, & locū humanitatis Chriſti, tanquam melius ei conueniret, quàm naturæ humanæ, quam ex fide cognoſcebat vniendam. Et ſic ſecundum rapinam voluit eam habere. Ideo vocatur fur à Chriſto. Qui non intrat per oſtium in ouile ouium, ſed aſcendit aliunde: ille fur eſt, & latro. Sed Chriſtus prædeſtinatus erat oſtium, vnde dicit: Ego ſum oſtium. Lucifer ergo qui per eum intrare noluit, ſed illi inuidit, & locum eius concupiuit, dicitur fur & raptor. Chriſti autem humanitas cum id ex Dei gratia & mera liberalitate in primo inſtanti habuerit, non fuit fur neq; raptor. Vnde Apoſtolus: Qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe æqualem deo, per communicationem idiomatum ratione ſuppoſiti, ſicut Lucifer. Et ſic Lucifer peccauit dupliciter: ſcilicet omiſsiuè, & cōmiſsiuè, vt dictum eſt. Alij autem angeli etiam dupliciter peccauerunt: Primò per inconſiderationem & omiſsiuè, vt dictum eſt de Lucifero. Secundò commiſsiuè & poſitiuè, eligentes Luciferum mediatorem & caput, & nolendo Chriſtum: & ſic inuiderunt naturæ humanæ. Propter hanc electionem alij mali angeli dicūtur angeli Luciferi. vnde ait Chriſtus: Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus eſt diabolo, & angelis eius. Et ideo alij dæmones ſubiiciuntur Lucifero duplici ſubiectione, ſcilicet naturali, & voluntaria. Vnde D. Petrus: A quo quis ſuperatus eſt, huic ſeruus addictus eſt. Et Apoſtolus: An neſcitis ꝙ cui vos exibuiſtis ſeruos ad obediendum, ſerui eſtis eius cui obediſtis? &c. Ideo non eſt mirum, ſi ſequantur imperium eius. Secundò infertur ꝙ Lucifer & complices eius tribus peccatis peccauerunt, ſcilicet peccato ſuperbiæ, inuidiæ & iniuſtitię. Alia autem peccata ſecundum quòd ſunt ſpecialia, non inueniuntur in eis elicitiuè: quia non afficiuntur rebus corporalibus, nec vniuntur corpori, nec habent paſsiones. Et ſic gula, luxuria, ira, acedia, non inueniuntur in eis, nec inuidia, prout importat paſsionem, ſed ſolùm prout importat actum voluntatis renitentis bono alterius. Poſſunt tamē in eis inueniri alia peccata inductiuè: quia propter inuidiam inducūt & inducere nituntur homines ad alia peccata, maximè diſpoſitos, ne perueniant ad ſedes à quibus ipſi expulſi ſunt.

Eſa. 14. *Similitudo Dei dupliciter appeti poteſt.* *Lucifer quid appetiit.* *Ioan. 10.* *Philip. 2.* *Matt. 25.* *2. Petri. 2.* *Roma. 6.* *Lucifer & alii tribus peccatis peccauerunt.* *1. p. q. 63. ar. 2. ad tertiū.*

§. 3. DE VOLVNTATE HVMANA.

VOluntas humana eſt inclinatio ſiue potentia appetitiua animæ rationalis, ab eius eſſentia naturaliter fluens, organo corporeo non alligata, qua anima intellectus cognitionem ſequens, fertur in bonum vniuerſale, ad quod ordinat particularia bona. Ex quo ſequitur quòd eſt accidens de ſecunda ſpecie qualitatis, quæ dicitur naturalis potentia vel impotentia. ¶ Ex hac deſcriptione voluntatis habetur bonum commune, ſiue particulare, quod ad illud ordinarur, eſſe obiectum voluntatis. Secundò apparet differentia inter voluntatem & appetitum naturalem: quia appetitus naturalis non præexigit aliquam cognitionem, ſicut voluntas. Tertiò apparet diſcrimen inter voluntatem & appetitum ſenſitiuum: qui etiam prærequirit cognitionem, ſed non intellectiuam & vniuerſalem ſicut voluntas, ſed ſufficit illi cognitio particulariū, quæ eſt ſenſitiua. ¶ Aliud diſcrimē eſt, quia appetit⁹ ſenſitiu⁹ tā iraſcibilis ꝙ̄ concupiſcibilis alligatur organo corporeo, vt dictum eſt, voluntas autem non, ſed ſubiectiuè eſt in eſſentia animæ: & ideo eſt potentia merè ſpiritualis, ſicut ipſa anima: quia omne quod recipitur, ad modum recipientis recipitur. ¶ Tertium diſcrimen inter voluntatem & appetitum ſenſitiuum, quia appetitus ſenſitiuus plurificatur & diuiditur in plures potentias realiter diſtinctas, ſcilicet in concupiſcibilem & iraſcibilem: ſed voluntas in homine eſt vna ſola potentia. Cuius ratio eſt, quia potentia quæ ordinatur ad aliquod obiectum ſecundum communem rationem, non diuerſificatur neq; multiplicatur per differentias ſpeciales ſub illa communi ratione contentas: ſicut potentia viſiua, quæ reſpicit obiectum coloratum, non diuerſificatur ſecundum diuerſas ſpecies colorum: & ſic de aliis. Quinque enim ſenſus ſic diuerſificantur: quia obiectum vnius non continetur ſub obiecto alterius. Sed appetitus ſenſitiuus non reſpicit rationem communem boni: quia imaginatiua quam ſequitur appetitus ſenſitiuus, non apprehendit vniuerſale bonum, vt dictum eſt, ſed ſolum particulare. Et ideo ſecundum diuerſas rationes particularium bonorum diuerſificantur partes appetitus ſenſitiui. Nam appetitus concupiſcibilis reſpicit propriam rationem boni, inquantum eſt delectabile ſecundum ſenſum, & conueniens naturæ, ſecundum ꝙ abſque difficultate & arduitate poteſt adipiſci. Iraſcibilis verò reſpicit rationem boni, ſecundum quod eſt repulſum & impugnatiuum diſconuenientis, ſiue illius quod infert nocumentum, in quo conſiſtit ratio ardui & difficilis. Voluntas autem reſpicit bonum ſub communi ratione boni: ideo in ea non multiplicantur potentiæ appetitiuæ, vt ſit in anima intellectiua,

1. p. q. 82. ar. [illegible]

lectiua, alia potentia irascibilis, & alia concupiscibilis: sicut etiam ex parte intellectus nō multiplicantur potentiæ apprehensiuæ: licet multiplicentur ex parte sensus. ¶Ex quo sequitur quòd intellectus speculatiuus & practicus, & ratio superior & inferior, nō sunt diuersæ potentiæ: sed sunt diuersi actus à quibus intellectus denominatur, etsi aliqui sancti doctores (vt Gregorius, Nicenus, aut alij) dicant irascibilem & concupiscibilem esse in rationali appetitu: eorum dicta debent intelligi quo ad actus & simplices effectus absque pasione vel animi concusione. & non quo ad potentias. Quartum discrimen est, quia appetitus sensitiuus non est potentia libera, sed merè naturalis, & necessariò operatur, sic quòd stante iudicio in fantasia vel æstimatiua de aliquo prosequendo vel fugiendo, appetitus sensitiuus nō potest mutare apprehensionem nec iudicium: nec potest merè omisiuè se habere, aut prosequi oppositum: & sic nullo modo est liber, sed in omnibus est determinatus, & quantum ad finem, & quantum ad media. Ideo bruta non habent liberum arbitrium, cùm non habeant colationem vnius ad alterum, siue ratiocinationem, quæ est radix totius libertatis. Iudicant enim ex sola naturali æstimatione, siue naturali instinctu: & rationem sui iudicij ignorant. Cùm ergo iudicium sit determinatum, sequitur etiam quòd appetitus erit determinatus: & sic non est liber. Vnde D. Augustinus super Genes. ad literam, dicit quòd mouentur visis. Et Damascenus scribit quòd mouentur pasionibus. Sed voluntas humana est libera & indeterminata. *Aug.11 super Gen. ad literam.*

Ver. 1. DE LIBERTATE VOLVNTATIS.

A AD euidentiam libertatis humanę, siue liberi arbitrij, notandū est primò, quòd naturale & liberū differūt: quia ex hoc aliquid dicitur naturale & necessariū quod est immutabiliter determinatū ad vnum: sic quòd non potest retrocedere aut diuelli ab eo, nisi impediatur. & sic dicimus quòd lapis naturaliter tendit deorsum. Liberum autem dicitur id quod non est determinatum ad vnum. Videndum est ergo an voluntas sit determinata, vel indeterminata. Pro cuius intellectu sciendū est, quòd in omni inferiori inuenitur ratio superioris, & aliquid vltrà, quod, scilicet, non est de essentia siue intelligentia superioris: vt in homine inuenitur sensibilitas, quæ est de ratione animalis, quod est genus: & aliquid vltrà, scilicet rationabilitas, quæ non est de essentia siue intelligentia animalis: quia animal potest apprehendi absque rationabilitate. & sic de aliis superioribus. Voluntas autem & natura se habent sicut superius & inferius: quia voluntas est specialis natura. Ideo voluntati conuenit ratio naturę, quæ est habere esse determinatum. Omni enim naturæ conuenit quòd sit determinata & ordinata à Deo ad aliquod bonum sibi conueniens, iuxta illud ad Romanos decimotertio. Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Et Philosophus: Bonum est quod omnia appetunt. Necesse est ergo voluntatem cùm sit natura quædam, esse determinatam à Deo ad aliquod bonum appetibile sibi conueniens, quòd naturaliter & non liberè appetat illud. Hoc autem est finis vltimus, qui est fundamentum & principium eorum quæ sunt ad finem: cum ea quæ sunt propter finem, non appetantur nisi ratione finis. & ideo voluntas est omnino determinata à Deo ad finem vltimum, qui est beatitudo: & sic voluntas naturaliter vult beatitudinem, siue bene esse, & non liberè, tanquam naturali inclinatione determinata quantum ad primum actum. Ideo primus actus cuiuscunque voluntatis attribuitur Deo. Et ideo nulla creatura potest peccare in primo actu, cùm ad illum sit naturalis, & à Deo determinata. ¶Præterea sicut omne mobile potest reduci ad aliquod immobile: sic omne indeterminatum ad determinatum. Sed videmus voluntatem in his quæ ad finem sunt, indeterminatā, & circa finem esse determinatam, & naturaliter inclinatam: & ideo primus actus eius est omnino determinatus, & merè naturalis: quia cum volūtas nō posit velle ea quæ sunt ad finem, nisi prius volito fine: sequitur quòd si primus actus esset indeterminatus, nihil posset velle: quia actus naturalis præsupponitur aliis actionibus: nec potest deliberare quantum ad primum, igitur est determinata quo ad primum actum, & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Nam omnis omisionis seu priuationis aut negationis oportet asignare aliquam causam, & qualiter aliquod agens aliter se habeat nunc quàm priùs: sed non potest asignari causa siue ratio cessationis, aut suspensionis in primo actu, siue ad beatitudinem primò obiectam & præsentatam, sicut in aliis actibus sequentibus, maximè cùm voluntas sit natura quædam, sequitur quòd quo ad primum actum est totaliter determinata, quantum ad exercitiū. Vnde necesse est dicere quòd primus actus volūtatis procedat ex instinctu alicuius naturæ exterioris & superioris mouentis, vt Aristoteles concludit. Remanet ergo determinata & quantum ad specificationem, & quantum ad exercitium. Quo ad specificationem quidem, quia si habeat actum, necessariò erit prosecutiuus. & quantum ad exercitium, quia non potest cessare ab actu. Sed quo ad alios actus sequentes primum, circa finem vltimum est libera quo ad exercitium. quia potest suspendere actum: sed non quo ad specificationem, quia si ponat actum, ille actus erit prosecutiuus, quo ad media verò est libera & quo ad exercitium, & quo ad specificationem, quia homo potest multis & diuersis viis peruenire ad beatitudinem & diuersis hominibus diuersæ sunt viæ perueniendi ad eam. Aliqui per virginitatem, alij per matrimonium, &c. Ideo circa illa media homines sunt liberi. ¶Resolutoriè ergo dicendum est quòd indeterminatio siue libertas voluntatis potest considerari respectu trium, scilicet respectu obiecti, & actus, & ordinis in finem. Quo ad obiectum, inquantum potest velle hoc vel illud, vel eius oppositum: vt velle & nolle positiuè: & hæc libertas vocatur à Neotericis Libertas contrarietatis. Quo ad actum, inquantū potest ponere actum, vel nō ponere, velle vel non velle negatiuè, siue cessare ab actu: & hæc libertas dicitur à Neotericis, Libertas contradictionis. Quo ad ordinem verò finis, inquantum potest velle bonum vel malum, siue apparens bonum: quia voluntas non potest ferri in malum sub ratione mali, cùm bonum sit quod omnia appetunt. Et Diuus Dionysius dicit quod nemo intendens in malum, operatur: sed cùm voluntas fertur in bonum apparens, & non existens

1.p.q.82. art.1. 1.2.q.10. art.2. De veritate q.22. art.6. Naturale & liberum differunt.

Roma.13. 1.Ethic.

Primus actus voluntatis est à Deo.

Lib. de bo. fortuna.

Libertas voluntatis respectu trium.

1.Ethic.

dicitur ferri in malum ex consequenti. Loquendo ergo de indeterminatione siue libertate voluntatis circa obiectum vltimi finis, in patria est omnino determinata, siue non est libera, nec quo ad specificationem, neque quo ad exercitium: siue non est libera libertate contradictionis vel contrarietatis: est tamen libera libertate complacentiæ: quia complacet & delectatur in illo obiecto. In via autem quo ad primum actum respectu vltimi finis, est determinata, vt dictum est. Quo ad sequētes respectu eiusdem obiecti, est libera libertate contradictionis, siue quo ad exercitium, hoc est potest suspendere actum. Non est tamē libera libertate contrarietatis, siue quo ad specificationem: quia non potest actū oppositum elicere, nec odisse beatitudinem ei per intellectum præsentatam. Circa autem ea quæ sunt siue ordinantur ad finem siue media, est libera vtraq; libertate in via. In patria autem non potest velle bonum apparens, & non existens, siue malum; nec propter hoc amittit aliquid libertatis: quia (vt D. Anselmus dicit) velle malum non est libertas, neque pars libertatis, quanuis sit quoddam libertatis signum: alioquin Deus non esset liber, quod est hæreticum. ¶ Notandum tamen quòd licet voluntas necessitetur necessitate finis, siue naturalis inclinationis, non tamen cogitur nec necessitatur necessitate coactionis, siue violentiæ: hoc est, non violentatur: quia violentum secūdum Philosophū est cuius principiū est extra, nihil conferente vim passo: sicut cùm lapis sursum proiicitur: quia quantum est de se, nullo modo ad motum sursum inclinatur, imò habet intrinsecam inclinationem repugnantem ad illum motum, scilicet grauitatem, mouentibus eam creaturis sursum: quia si Deus lapidē sursum moueret, non violentaret: cùm quicquid habet creatura insensibilis à Deo, sit ei naturale. nec tunc sunt duo cōtraria in eodem: quia si hoc fieret, suspenderetur actiuitas grauitatis, & aliquid in lapide imprimeretur per quod lapis inclinaretur sursum. & sic conferret vim, & per consequens non violentaretur. Omnes enim creaturæ sunt in potētia obedientiali Dei. Sed cum voluntas sit quædam inclinatio, non potest cōtingere quòd volūtas aliquid velit, & eius inclinatio non sit in illud: Et ideo licet corpus & membra, & potentiæ exteriores posint cogi & violentari, non tamen voluntas, licet metu & terrore pœnarum posit induci ad aliquid violēdum quod aliàs nollet: quod diminuit de voluntario, hoc est de libero, vt inferius dicetur. quia tamen in his quæ per metum fiunt, voluntas confert vim: ideo non violentatur. ¶ Nec obstat libertati voluntatis, quod eius motus pendeat à Deo, qui primo prioritate naturæ concurrit cum omnibus causis secundis, & magis ac fortius influit in effectū, quàm causæ secundæ. Vnde videtur quòd posito concursu Dei ad actum voluntatis, voluntas non sit libera, vel operatio Dei sit inefficax. Dicendum quòd posita illa suppositione, negatur consequentia, scilicet quòd ideo nō sit libera, nec quòd voluntas ex necessitate moueatur à Deo, qui (vt dicitur Sapientiæ octauo) attingit à fine vsque ad finem fortiter (hoc est, voluntas Dei semper est efficax, ita vt nihil posit resistere eius voluntati, vt dicit Apost. Roma. 9. Voluntati eius qui resistit?) & disponit omnia suauiter. hoc est, mouet quamlibet creaturam secundum modum suum, scilicet naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera siue voluntaria liberè & absque necessitate, quia (vt D. Dionysius 4. capite de Diuinis nominibus ait) ad diuinam prouidentiam non pertinet naturam rerum corrumpere, sed seruare. Ideo mouet vnamquamq; naturam secundum conditionem suæ naturę, vt dictū est. ¶ Propter huiusmodi indeterminationem voluntatis dicimus hominem habere liberum arbitrium. Quod tripliciter probari potest. Primò experientia: quia experimur nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse consiliari & deliberare, & ex duobus oppositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato posse acceptare vel respuere, vel suspendere actum. Et contra negantes euidentiam experientiæ, non est arguendum rationibus, sed verberibus. vnde si quis negaret ignem esse calidum, potissimum argumentum ad conuincendū eum esset proiicere illum in fornacem ignis. Sic si quis negaret liberum arbitrium esse in homine viatore, fortius argumētum ad eum conuincendum esset plagis & verberibus illius temeritatem arcere. Et si quereretur, respondendum esset, quòd percussores non essent arguendi, eò quòd non liberè fecissent. Secundò hoc probatur ratione: quia consilium non est nisi eorum quæ in nobis sunt, hoc est eorum quæ sunt in nostra potestate, secundū Philoso. 3. Ethic. sed homines de suis actibus consiliantur: igitur sunt domini actuum suorum. ¶ Præterea præcepta & prohibitiones nō debent fieri nisi ei qui potest facere: aliàs frustra fierēt. Sed Deus hominibus dedit mandata & præcepta: ac prohibitiones: igitur in hominum potestate est facere vel non facere, siue implere vel transgredi. ¶ Vlterius, nullus debet puniri vel præmiari pro eo quod non est in sua potestate facere. Vnde Philosophus dicit in 2. Ethic. quòd naturalibus non meremur, neq; demeremur, sed homo punitur & pręmiatur pro suis operibus. Vnde Apost. ad Roma. 2. Reddet vnicuique secundum opera sua, &c. Et Christus Matth. 25. Venite benedicti patris mei, &c. &, Ite maledicti in ignem æternum. &c. ¶ Insuper, Omnium quę fiunt, oportet ponere causam immediatam. Sed actuum humanorū non possumus semper ponere Deum esse causam immediatam: quia ea quę à Deo immediatè sunt, non possunt esse nisi bona. Atqui actus humani sunt quandoque boni, & quandoque mali: igitur nō sunt immediatè à Deo. Nec potest etiam dici quòd necessitas, hoc est natura, sit eorum causa: quia ea quæ ex necessitate proueniūt, semper eodem modo se habent: quod in humanis actibus non videmus. Nec etiam potest dici quòd fatum seu stellarum dispositio sit causa immediata: quia illa sunt determinata ad vnum, & eodem modo operantur: sed non est ita in hominibus. Neq; etiam fortuna vel casus possunt esse causa immediata humanorum actuum: quia fortuna & casus sunt causa eorum quę rarò & pręter intentionem fiunt siue accidunt: vt dicitur in 2. Physic. quod in humanis actibus non oportet, cùm sæpe ex intentione agantur. Vnde relinquitur hominem facientem esse principium & dominum propriorum actuum. ¶ Tertiò probatur ex fide: quia fides hoc asserere astringit pluribus authoritatibus sacræ scripturæ, quibus credere tenemur. Et ne prolixior fiam: paucas hic recitabo.

3. Ethic.

Quicquid creatura habet à Deo, est ei naturale.

1. p. q. 83. art. 1. De veritate q. 24. ar. 1. Liberum arbitrium esse in homine tripliciter probatur.

Secūda probatio.

Tertia probatio.

citabo. In primis dixit Deus mulieri: Quare hoc fecisti? Si non potuisset non facere, non veniebat increpanda: & iustè respondisset, quia non poteram non facere. Præterea, Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Glossa exponens dicit, hoc est in potestate liberi arbitrij: prout postmodum declarat subiungens: Adiecit mandata & præcepta sua. Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te. Apposui tibi aquam & ignem: ad quocunque volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum: quod placuerit ei, dabitur illi. Non potuit à Sapiente clarius liberum arbitrium exprimi. ¶ Veruntamen quia Lutherani & alij in hac parte hæretici, hoc verum fuisse in statu naturæ integræ & antequam peccaret homo dicunt, sed nõ post peccatum, post quod dicunt liberum arbitriũ factum fuisse claudum, sic quòd non potest nisi claudicare, hoc est peccare, ex aliis tamen passibus scripturę clarè constat oppositum, & quod homo in peccato mortali existens, habeat liberum arbitrium. Postquam enim Cain decreuisset occidere fratrem suum, & sic esset in peccato mortali, dixit ei Deus: Quare iratus es, & cur concidit facies tua? Nónne si bene egeris, recipies? Sin autem male, statim peccatum tuum in foribus aderit, scilicet ad petẽdam vindictam. sequiquitur, Subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. Ex his manifestè apparet Cain peccatorem & post peccatum habuisse liberum arbitrium, & fuisse dominum appetitus sui, & actuum eius. ¶ Præterea de vxore ieiunium aut alias abstinentias vouente Moyses dicit, in arbitrio viri erit si faciat siue non faciat. ¶ Insuper in statu naturæ corruptæ omnibus filiis Israël tam iustis quàm peccatoribus dictum fuit: Considera quòd hodie proposuerim in conspectu tuo vitam & bonũ, & econtrariò mortem & malum, vt diligas dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & viuas, & multiplicet te, benedicatq; tibi. Si autem auersum fuerit cor tuum, & audire nolueris, prædico tibi hodie quòd pereas, & paruo tempore moreris in terra ad quam Iordane transmisso ingredieris possidendam. Et Gad dixit ad Dauid: Trium tibi datur optio: elige vnum ex his, vt faciam tibi. Et 3. Reg. 3. dixit dominus Salomoni: postula quod vis vt dem tibi. Et Sapiens. Eccle. 31. Beatus est qui potuit transgredi, & non est transgressus. Et Esaias cap. 1. Si volueritis & audieritis, bona terræ comedetis. Quòd si nolueritis, & ad iracundiam me prouocaueritis, gladius deuorabit vos. Et Christus Matth. 23. Hierusalem quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: quotiens volui vos congregare, quemadmodũ gallina congregat pullos sub alas, & noluistis? Item Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et Luc. 9. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum. Et, Dedit illi tempus pœnitentiæ, & noluit pœnitere, Et Apostolus: Deponite vos secundum pristinam conuersationem veterem hominem. Si non poterant, ad quid monebat illos? Dicit pariter, Volũtariè peccantibus non relinquitur hostia. Et Salomon: Hominis est præparare cor. Et D. August. dicit: Peccatum adeo est voluntariũ, quòd si non sit voluntarium, nullum est peccatũ. Et in hyponosticon tertio cap. dicit: Est igitur liberum arbitrium quod quisquis negauerit, Catholicus non est. Vnde in concilio Tridentino canone quinto sessionis sextæ dicitur: Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum esse dixerit, & rem esse à solo titulo, siue titulum sine re, figmentum denique à satana inuectum, anathema sit. Nec obstat quod Hiere. dicit: Non est hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat gressus suos. Nam secundum Grego. Nyssenum non intelligitur passus ille de electione operum, quæ in hominis potestate consistit, sed de executione quæ non est in hominis potestate, sed Dei, sua prouidentia gubernante propositum hominis, quod quandoque ad finem perducit, quandoque verò non. Et quod dictum est electionem esse in potestate hominis, intelligendum est quantum ad substantiam facti, sed non quantum ad modum, vt scilicet meritoriè ambulet. Et eodem modo intelligendum est illud Apostoli, Non est volentis (scilicet velle) neque currentis (scilicet currere) sed miserentis Dei, scilicet quo ad executionem, vel de cursu perfecto vel meritorio, sed non quo ad electionem, non secludendo tamen auxilium speciale, quod dicitur gratia & misericordia præueniens, de qua apostolus in loco allegato, & Psal. Misericordia tua præueniet me, non tempore, cum simul Deus moueat, & liberum arbitrium moueatur: sed inclinando, & inclinationem iuuando, & non cogendo aut necessitando. ¶ Pro resolutione huius materiæ notandum est quòd liberum hominis arbitrium in statu naturæ integræ, in quo Adam fuit perfectus in gratia & iustitia originali, poterat se ad vtranq; partem determinare, & bene ac meritoriè operari, ac etiam peccare, vt rei probauit euentus: sed consentiendo peccato, descendit à Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones, qui spoliauerũt eum, scilicet, gratuitis gratia & iustitia originali, ac virtutibus infusis, & donis spiritus sancti: & plagis impositis abierunt eo semiuiuo relicto, hoc est potentiis debilitatis, & ad malũ pronis siue inclinatis, non tamen coactis aut necessitatis: & abierũt eo semiuiuo relicto. Vnde etiam Gen. 6. dicitur: Videns Deus quòd multa malitia hominum erat in terra, & cuncta cogitatio cordis humani intenta, hoc est inclinata in malũ omni tempore. Et Gen. 8. dicitur: Nequaquam vltrà maledicam terræ propter hominem. Sensus enim & cogitatio humani cordis in malum prona sunt ab adolescentia sua. In 6. cap. dixerat Moyses intenta, in 8. cap. exponit & declarat dicens, prona siue inclinata. Non dixit manca. Et in illa similitudine per Christum adducta non dicitur etiam eo manco aut claudo, sed semiuiuo relicto. Et sic liberum arbitrium, hoc est voluntas & intellectus, & aliæ potentiæ per peccatum fuerũt debilitatæ & infirmæ, sed non extinctæ neque claudæ, sed semiuiuæ, scilicet, potentes quo ad corporalia & connaturalia, ad quę natura hominis est per synderesim naturaliter inclinata. Adhuc igitur viuit liberum arbitrium: quod non faceret, si non posset nisi peccare: est tamẽ debile & infirmum, pronum & inclinatum ad malum, sed non coactum, sicut non cogitur per influentias planetarum, quæ solum extrinsecè inclinant, quia solùm circa corpus operantur, & non immediatè in anima. Sed quo ad spiritualia & opera meritoria fuit omnino prostratum, sic quòd non sufficit per se mereri, imò nec ad gratiam gratum facientem se

Gen.3. Eccl.c.15. — Liberum arbitrium manet post peccatum. — Gen.4. — Num.30. — Deut.30. — 2.Reg.24. — Luc.9. Apoc.2. Ephes.4. Heb.10. Prouer.15. — Hiere.10. — Roma.8. — Psalm.58. — Liberum arbitriũ in statu naturæ integræ quid poterat. — Gene.6. — Liberũ arbitrium quid perdit per peccatum.

præparare, quod fit per attritionem, ad quam requiritur auxilium speciale, & misericordia præueniẽs,
Apoc.1. quæ omnibus parata est, modò cessent à peccatis. vnde Apoc.1. Ego sto ad ostium, & pulso. ¶Cũ ergo liberum arbitrium hominis sit adhuc viuum, sed debile & infirmum, non potest aliqua etiam naturalia perfectè facere absque auxilio speciali: quemadmodũ febricitans vel infirmus non potest perfectè surgere & ambulare: potest tamen quodam modo conari eleuare caput, daréque manus: & tunc si fuerit adiutus, surgit. Sic ad propositum vnusquisque quantumcunque peccator etiam gentilis per
Psal.4. synderesim (quæ dicitur lumen naturale vultus Dei quod signatũ est super nos, & ostendit nobis bona esse facienda, & mala fugienda) cum concursu Dei generali potest cessare à peccato, & aliquo modo conari, ac eleuare caput, porrigeréque manus, hoc est auxilium petere: veruntamen nõ potest perfectè surgere aut operari. Hanc potestatem liberi arbitrij bene declarat Aposto. Roma.7. vbi ait: Scio quòd non habitat in me (hoc est in carne mea) bonum, scilicet completum & perfectum. Nam velle (hoc est velle bonum incompletè) mihi adiacet, hoc est, in mea facultate situm est. Nihil enim (vt D.
lib. de lib. arb. ca.3. August. dicit) est tam in hominis potestate, quàm voluntas saltem incompleta, quæ cum concursu generali in quibuscunque peccatoribus potest cessare à malo, & conari ad bonum. Sed vt D. Thom. dicit, illud velle adiacet homini quasi infirmum, nisi gratia tribuat homini efficaciam ad perficiendum. Ideo subdit: Perficere autem bonum non inuenio. Quod deinde manifestat cum ait: Non enim quod volo bonum, hoc facio (quia vellem non concupiscere, & primò primos motus sensualitatis non habere) sed quod odi malum (hoc est concupiscẽtiam, & rebellionem carnis, siue motus primò primos contra spiritum, quos nollem habere) hoc ago, id est habeo siue inuenio in me. ¶Propter prædictum conatum dicitur homo facere quod in se est. Sic debet intelligi illud quod Salomon dicit: Hominis
Prou.16. est animam præparare, scilicet incompletè: & domini est gubernare linguam. & illud, Cor hominis dirigit viam suam, scilicet incompletè & imperfectè propter prædictum conatulum, siue propositum quod habere potest: sed domini est dirigere gressus eius, scilicet perfectè & completè per executionẽ & consummationem. Ad hunc conatum hortabatur Samuel dicens: Præparate corda vestra domino.
1. Reg.7. Et D. Ioannes Baptista dicebat: Ego vox clamantis in deserto, parate viam domini. Per hunc conatu-
Matth.3. lum dicitur quis conuerti ad dominum. Hunc conatulum exigit à nobis Deus per Ezech. dicẽs: Con-
Ezech.18. uertimini, & agite pœnitentiam. Et per Zacha. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Verùm
Zacha.1. hanc conuersionem imperfectam cognoscens Dauid, dicebat: Emitte manum tuam de alto, eripe me,
Psal.143. & libera me. ac si diceret: Ego quidem conor leuare caput, & porrigere manus: sed non possum com-
Psal. 84. pletè & perfectè. Idcirco emitte domine manum tuam de alto: eripe me, & libera me. Dicebat etiam:
Thren. 5. Conuerte nos Deus salutaris noster. Et Hiere. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur, scilicet perfectè. ¶Ex hac analogia & expositione pendet solutio multorum argumentorum, & cõcordia diuersorum passuum sacræ scripturæ, quæ videntur aduersari libero arbitrio. Inter alios passus & locos
2.Cor.3. est illud Apostoli, Non quòd simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare (scilicet perfectè aut meritoriè) sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Et illud, Non est volentis neque curren-
Rom.9. tis, scilicet velle & currere perfectum siue consummatum vsque ad finem: sed miserantis Dei, sua misericordia & prouidentia ad finem perducentis, velle tamen imperfectum adiacet. Item illud pariter
Hiere.10. Hiere. Non est hominis via eius, nec viri vt ambulet & dirigat gressus suos, scilicet perfectè. Et illud
Esa. 64. Esa. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine, scilicet perfecta, & non mala & incompleta:
Deut.32. quia Dei perfecta sunt opera. Vnde Oseas dicit: Perditio tua ex te Israël. tantũmodo in me auxilium
Osee.13. tuum. Et Apostolus dicit: Deus est qui operatur in omnibus velle & perficere, scilicet perfectum, &
Philip.2. quantum ad executionem & consummationem. Ad hũc etiam sensum debet intelligi illud quod di-
Ioan.15. cit Christus: Sine me nihil potestis facere, scilicet perfectum & consummatum. Nec tamen opera nostra perfecta & meritoria sic sunt à Deo, quòd nos merè passiuè nos habeamus, & nullo modo coagamus aut cooperemur, prout dicunt hæretici: cum D. Marc. vltimo cap. de Apostolis dicat: Profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante, sequẽtibus signis. & D. Ioan.
1. Ioan.3. Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, vt cooperatores simus veritatis. & Apostolus: Abundantius
1.Cor.15. omnibus laboraui, non ego, scilicet solus, sed gratia Dei mecum. Vnde in consilio Tridentino sessione 6. canone sexto: Si quis dixerit non esse hominis in potestate vias suas malas facere, sed mala opera ita vt bona Deum operari, nõ permissiuè solùm, se etiam propriè & per se, adeò vt sit proprium opus Dei, non minus proditio Iudæ quàm vocatio Pauli: anathema sit. & canone quarto: si quis dixerit liberum arbitrium à Deo motum & excitatum, nil cooperari, assentiendo Deo excitanti & vocãti quo ad obtinendam iustificationis gratiam, se disponat atque præparet, sed velut inanime quoddã nil omnino agere, meréque passiuè se habere: Anathema sit. Nec obstat quòd nos in operibus bonis nos habeamus vt instrumenta Dei: quia nos sumus talia instrumẽta, vt sint in nobis principia agendi & operandi. Operatio enim attribuitur instrumento habenti principium operandi, vt sunt animata. Secus dicendum est de inanimatis. non enim calamo attribuitur scriptura, nec secatio serræ. licet enim prima causa magis influat quàm secunda, & Deus principalius operetur quàm nos, effectus tamen magis assimilantur causæ proximæ, & ideo attribuitur ei. Vnde & Christo qui fuit instrumẽtum diuinitatis, secundũ humanitatẽ attribuitur redemptio naturæ humanæ, & sacerdotibus iustificatio. dicunt enim: Ego baptizo te, Ego absoluo te. ¶Notandum quòd sancti doctores qui cum Ecclesia asserunt liberũ arbitrium, non excludunt ab eius operatione gratiam, quæ ipsum nõ destruit, sed iuuat & perficit: facitq; ipsum multo plura & altiori modo posse, quàm ante gratiã poterat: vt puta mereri & promptius bonum prosequi, & mala atque inutilia refellere. Hoc autem dicunt ne conueniant cum Pelagio, qui non est veritus sic eleuare liberum arbitriũ, vt gratiæ Dei locum non videatur relinquere. dicit enim

in libera

in libera potestate hominis esse, etiam omnia perfectionis opera per solum liberum arbitrium perficere. Et hoc solum gratiæ diuinæ tribuit, quòd talis naturę condiderit Deus hominem, vt hoc absque auxilio gratiæ posset, sed cum gratia facilius. Illius errorem pluribus voluminibus exterminauerũt D. Hiero. & August. qui dixit liberum arbitrium sine gratia nihil valere nisi ad peccandum: non vt Manichæi partes foueret, qui propter peccatum primi parentis liberum arbitrium periisse dixit, vt nemo iam potestatem habeat bene viuendi, sed omnes in peccatum carnis necessitate cogi. Sed præmissa D. Augustinus dixit, vt Pelagium omnino reprobaret, & vt ostenderet, auxilium speciale Dei (sine quo liberum arbitrium iam infirmum, ad ardua & perfectiora eleuari non poterat, necessarium esse. Nec accepit ibi D. August. gratiam pro gratia habituali, & gratum faciente, sed pro auxilio speciali, sine quo non possumus vitare peccatum positiuè, præcipuè vbi passiones insurgunt. Ad hunc sensum intelligendus est D. August. non sic quòd in omnibus quæ facit liberum arbitrium sine gratia & speciali auxilio, sit peccatum. Et D. Hiero. ad Damasum dicit: Liberum sic confitemur arbitrium, vt dicamus nos semper Dei indigere auxilio. Auxilium speciale inter gratias gratis datas computatur. In eodem auxilio speciali diuersi gradus collocantur, sicut & in concursu generali. Quanuis enim concursus generalis & specialis ex parte Dei idem sint, ex parte tamẽ creaturarum diuersificantur. Concursus quidem generalis quo ad actiones naturales secũdum diuersos gradus creaturarum distinctionem accipit. Vnde concursus, quo concurrit cum vegetabilibus, altioris gradus dicitur, quàm concursus quo cõcurrit cum inanimatis: quemadmodum animalia digniora sunt inanimatis. Cõcursus etiam cum animalibus est altioris gradus quàm cum plantis, sicut & animalium natura dignior est. Eadem ergo ratione concursus quo concurrit cum hominibus sistendo intra gradus naturæ hominis quæ rationalis est, erit altioris gradus: quemadmodum natura est altior & dignior cunctis animalibus irrationabilibus. Quemadmodum ergo inferiora ab homine cum concursu generali Dei possint operari ea, quæ non excedunt naturã suam: sic etiam homo cum concursu generali poterit peragere ea quæ pertinent ad naturam suam, & ad quæ peragenda difficultatem non habet, vt comedere, bibere, ædificare domos, & plantare vineas, secundum D. August. Et in illo statu naturæ integræ poterat bonum virtutis acquisitæ, quod non excedebat naturam, appetere: sed ordinare ea in superiorẽ finem, scilicet beatitudinis, vel de ea cogitare, aut agere ea circa quæ ex corruptione peccati originalis difficultatem habent, prout reprimere concupiscentias carnis, quæ militant aduersus spiritum, non potest absque auxilio speciali, & gratuito, quod habet diuersos gradus, sicut concursus generalis. Primus est quando quis agit bonum opus morale perfectum, etiam non cogitando de fine supernaturali: quia actus moralis perfectus secundum omnes circunstantias, est dispositio, non quidem meritoria de condigno, sed de congruo ad gratiam. Congruum enim est, vt cum homo bene vtitur suis naturalibus, Deus etiam circa eum vtatur sua ineffabili bonitate & misericordia, & moueat eum ad supernaturalia, propter quę eum, si bene vteretur suis naturalibus, creauit. Ad ordinãdum autem ea quæ homo facit in finem beatitudinis supernaturalis, puta cogitare se propter peccata sua offendisse Deum, & dignum esse pœna æterna, Deumq́; esse misericordem, & velle indulgere, modò pœniteat: requiritur altius & nobilius auxilium speciale, quod dicitur gratia præueniens. Ad contritionem, etiam illud altius auxilium speciale requiritur, quod dicitur gratia gratum faciens habitualis. Ad merendum adhuc altius quod dicitur gratia consequens ad perseuerandum vsque ad finem, altius, quod dicitur donum perseuerantiæ, & ad visionem beatificam altius, quod dicitur gratia consummata. Secundum hunc sensum debent intelligi verba D. Augustini in loco præallegato, cùm ait quòd sine gratia, hoc est sine auxilio speciali in his, in quibus patitur difficultatem ex corruptione peccati originalis, quo ad perfectum & meritorium peragendum nihil potest, ac etiam illud quod dicit in libro de natura & gratia, vbi ait quòd sine gratia (scilicet auxilij specialis) nullum prorsus bonum siue cogitando siue volendo, aut amando, siue agendo, faciunt homines bonum, scilicet perfectum, & meritorium. Et sic accipit Apostolus bonum in locis præalligatis, maximè cum ait. Non enim quod volo bonum, hoc ago. Per hæc patet solutio ad obiecta quæ communiter fiunt.

In lib. de spiritu & lit. cap. 4.

Benè moraliter agere absque auxilio speciali quando homo potest.

Rom. 7.

Ver. 3. DE SERVITVTE ET LIBERTATE PECCATI ET IVSTICIAE.

A AD multorum aliorum passuum sacræ scripturæ, & sanctorum doctorum qui aduersantur: vel aduersari videntur libero arbitrio, intelligentiam, & maximè ad intelligendum illud Ioan. Qui facit peccatũ, seruus est peccati. & illud Apostoli, An nescitis quòd cui vos exibetis seruos ad obediendum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam? Sed seruitus opponitur libertati. Igitur qui est in peccato mortali, non est liber, & per consequens non est liberum arbitrium. Et quod dicit D. Chrysosto. super illud, Inuenietis asinam alligatam: vbi ait: Antequã peccemus, liberum habemus arbitrium ad sequendum voluntatem diaboli, aut non. Quòd si semel peccantes obligauerimus nos operibus eius, iam virtute nostra euadere non possumus: sed sicut nauis fracto gubernaculo illuc ducitur, vbi tempestas voluerit: sic homo diuinæ gratiæ auxilio perdito per peccatum, nõ quod vult agit, sed quod diabolus vult: & nisi dominus valida manu misericordiæ suæ soluerit eum, vsque ad mortẽ in peccatorum vinculis permanebit: & quod Apostolus dicit. Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me, in lege peccati, quæ est in membris meis. & illud. Non enim quod volo bonum hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Sciendum est, quòd omnia prædicta dicuntur & debent intelligi inductiuè siue inclinatiuè propter vehementiam passionum allicientium, vel de motibus primò primis, quos habere nolebat Apostolus, & tamen ab eis stimulabatur, & non coactiuè. ¶ Notandum præterea quòd Apostolus seruitutem diuisit in seruitutem peccati, & in seruitutem iustitiæ. Diuisit pariter & libertatẽ, scilicet in libertatem,

Ioan. 8.

Rom. 6.

Matth. 21.

Rom. 7.

à peccato, & in libertatem à iustitia, quæ sunt inuicem opposita correspondentia, ita quòd quicũque est seruus iustitiæ, est liber à peccato: & quicunque est seruus peccati, est liber à iustitia. In neutra autem seruitute comprehenditur necessitas: quia qui est seruus iustitiæ, non necessitatur ad opera iustitiæ, quin possit ab eis cessare, & iustitiã deserere. ergo idem est de seruitute peccati. Seruus enim peccati non cogitur aut necessitatur ad peccandum, sed per liberum arbitrium potest à peccatis cessare, & illa deserere. Et sic in vtraque seruitute manet liberum arbitrium. Sed videndum est in quo consistit seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & quam libertatem habeat peccator, & iustus. Seruitus peccati secundum D. Thomam consistit in tribus. Primò in inclinatione ad peccandum: quia peccatum præcedens ex habitu vel dispositione relicta per suggestionem diaboli, cui se quo ad hoc subiecit, inducit ad alia peccata. Vnde D. Grego. Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundò seruitus peccati consistit in macula quæ est testimonium illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per solum liberum arbitrium possit peccare, non tamen per solum liberum arbitrium potest surgere à peccato: sicut ille qui sponte cadit in foueam profundam, non potest per se exire. Per hanc maculam sic subiicitur peccato, quòd vt dicit D. Chrysosto. nisi dominus valida manu suæ misericordiæ soluerit, perpetuò manebit. Tertiò seruitus peccati consistit in difficultate ad bonum, quia per peccatum priuatur facilitate quæ procedit ex gratia, & seruitute iustitiæ. ¶ Libertas autem arbitrij quæ est in peccatoribus, in duobus consistit. Primò quia est liber à coactione siue necessitate peccandi. Quia non potest diabolus nolentem compellere aut necessitare ad peccandum, imò potest peccator cessare à peccato, & sic quodlibet peccatum mortale vitare: cum secundum D. August. peccatum adeò sit voluntariũ, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, licet non possit facere quòd non sit sub peccato, cum nõ possit per se resurgere ab illo. Et quia peccatoribus cessantibus à peccato non denegatur auxilium speciale Dei, cum illo, quia poterit positiuè resistere diabolo, & concupiscentiis appetitus sensitiui. Secundò libertas arbitrij in peccatore consistit, in conatulo illo & volitione siue proposito resurgendi in perfectis, de quibus in præcedenti versiculo dictum est. ¶ Seruitus autem iustitiæ in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiæ. Nam per gratiam, virtutes, & dona spiritus sancti, & gratiam cooperantem & sequentem inclinatur ad opera meritoria, & ad perseuerandum in illis. Et sic non est tanta nec tam grauis seruitus iustitię sicut seruitus peccati, imò seruitus iustitię dulcissima est: Seruire enim Deo regnare est. Vnde Christus: Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Per hanc seruitutem iustitiæ perficitur liberum arbitrium, & liberatur à seruitute peccati. Libertas iustitiæ quę manet in homine iusto, non consistit in de obligatione legis seruandæ, vt bene probat Apostolus in loco præallegato dum ait, Peccabimus quia non sumus sub lege, sed sub gratia. Absit. Nescitis quòd cui vos exhibuistis seruos ad obediẽdum, &c. Tandem infert, Liberati ergo à peccato, serui facti estis Deo, & per consequens ministris eius. Omnis enim anima potestatibus sublimioribus subdita sit, &c. Et alibi. Vos in libertatem vocati estis fratres: tãtùm ne libertatem detis in occasionem carnis, sed per charitatem spiritus seruite & obedite præpositis vestris. Et Christus, Qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit: Qui autem me spernit, spernit eum qui me misit. Sed de iis amplius inferius dicetur. ¶ Sed libertas hominis iusti quæ habetur per gratiam Christi, siue libertas christiana cõsistit in quatuor. Primò in liberatione à peccato originali. Secundò in liberatione à peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnon etiam à vehementibus suggestionibus diaboli. Tertiò à liberatione legis Moysi, vt probat Apostolus in loco præallegato, qui cum loquitur de lege, intelligit de lege Moysi. Quartò in liberatione à seruitute corruptionis, quę erit in resurrectione generali. Vnde dicit, oportet corruptibile hoc induere incorruptionẽ, & mortale hoc induere immortalitatem. & alibi dicit: Ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei,

De ver. q. 24. ar. 1. — *Seruitus peccati in quo consistit.* — *Libertas peccatoris in quo cõsistit.* — *Seruitus iustitiæ in quo consistit.* — *Matth. 11.* — *Libertas iustitiæ siue christiana in quo consistit.* — *Roma. 13.* — *Galat. 6.* — *Luc. 10.* — *cap. 17. ver. 2.* — *Libertas christiana cõsistit in 4.* — *1. Cor. 15.* — *Rom. 8.*

Ver. 4. DE QVIDITATE ET ESSENTIA LIBERI ARBITRII.

POstquam compertum est liberum arbitrium esse in homine, considerãdum est quid sit, & in quo essentialiter consistat. D. August. dicit, quòd liberum arbitrium est facultas voluntatis & rationis. Damascenus dicit quod liberum arbitrium nihil aliud est, quàm voluntas. Philosophus dicit, quod electio est appetitus præconsiliati: Electio autem est actus liberi arbitrij. ergo liberum arbitrium est potentia appetitiua. D. Thom. resoluens hanc materiam dicit, quòd si vis vocabuli accipiatur, liberũ arbitrium nominat actum, sed ex vsu tractum est, vt significet principium actus. Cum enim dicimus hominẽ esse liberi arbitrij, non intelligimus quòd actualiter liberè iudicet, sed quòd habeat in se vnde possit libere iudicare, & concludit quòd est voluntas, & probat sic. ¶ Omne principium actus vel est potentia, vel habitus: quia vt Philosophus in 2. Ethicorum dicit, Tria duntaxat sunt in anima, scilicet potẽtia, habitus, & passio siue actus. Duo prima sunt principium actus, sed liberum arbitrium dicit actum, scilicet liberum iudicium, ergo principium eius erit potentia vel habitus. Iudicium autem elicitiuè pertinet ad intellectum, siue rationem, sed quod additur liberum, si excederet vim potentię principium eius deberet poni habitus, sed non excedit: quia secũdum hoc aliquid libere fieri dicitur, quod est in potestate facientis. Esse autem aliquid in potestate nostra, inest nobis per aliquam potentiam, scilicet voluntatem, & non per habitum, ergo liberum arbitrium est voluntas, non absolutè, sed in ordine ad actum qui dicitur electio, quæ præsupponit cõsilium. Et sic liberum arbitrium est essentialiter ipsa voluntas, connotando ordinem siue respectum ad rationem siue ad iudicium electionis, quæ est vnus & proprius actus liberi arbitrij. Ex eo enim liberi arbitrij dicimur, quòd possumus vnũ accipere alio recusato, quod est eligere. Electio autem, vt dictum est, ad voluntatem pertinet, pręsupponit tamen iudicium, & collationem rationis. Sed cum omnium potentiarum actus ordinentur ad electionem

3. lib. cap. 4. — *2. Ethic.* — *1. p. q. 83. ar. 3. & 4.* — *De ver. 4. 24. ar. 4. 5. & 6.* — *2. Ethic.*

electionem, liberum arbitrium non dicetur plures potentiæ: quia tunc ſequeretur quòd in vno homine eſſent plura libera arbitria & voluntates: ideo eſt tantum vna potentia cum actus omnium aliarum potentiarum referantur ad liberum arbitrium, mediante vno actu qui eſt eligere, qui non poteſt eſſe actus elicitus à pluribus potentiis immediatè progrediens, ſed duntaxat à voluntate. Quamuis enim Philoſophus videatur relinquere ſub dubio cuius potentiæ actus ſit electio (dicit enim quod electio eſt intellectus appetitiuus, vel appetitus intellectiuus) magis tamē declinat quòd ſit appetitus intellectiuus, nominans electionem deſiderium conſiliabile. & huius ratio eſt: quia obiectum propriū electionis eſt id quod eſt ad finem, ſiue medium: hoc autem inquantum huiuſmodi habet rationem boni, quòd dicitur vtile: vnde cum bonum inquantum huiuſmodi ſit obiectum appetitiuæ virtutis ſiue potentiæ, ſequitur quod electio erit actus appetitiuæ potentiæ, & per conſequens voluntatis. Nec obſtat quod ratio ſiue intellectus eſt principium iudicij, & non voluntas: quia quod dicitur principiū alicuius actus, aliqualiter ſiendi, non oportet quòd ſit principium illius actus ſimpliciter, ſed aliqualiter ſignificatur eſſe principium illius: ſicut Grammatica per hoc quòd dicitur eſſe principium rectè loquēdi: ſed non dicitur quòd ſit principium locutionis ſimpliciter: quia ſine grammatica homo poteſt loqui, ſed quòd ſit principium rectitudinis in locutione. Ita potentia qua liberè iudicamus, non dicitur illa qua iudicamus ſimpliciter (quæ ſcilicet eſt intellectus) ſed quæ facit libertatem in iudicando, quę eſt voluntas. ¶ Eſſentia ergo libertatis eſt volūtas: radix autem eius eſt intellectus: quia ex hoc voluntas poteſt ad diuerſa ferri, quia ratio poteſt habere diuerſas acceptiones boni, ſed eſſentia libertatis eſt voluntas. Ideo Philoſophi definiunt liberum arbitrium dicentes quòd eſt liberum de ratione iudicium, quaſi ratio ſit cauſa & radix libertatis.

Margin: 6. Ethic. — 1.2.q.17.articu. 1.ad.2.

Ver. 5. DE IIS IN QVIBVS LIBERVM ARBITRIVM INVENITVR.

A Liberum arbitrium inuenitur in Deo, angelis, & hominibus, differenter tamen. Primò quidem reperitur in Deo, iuxta illud Apoſtoli: Omnia operatur vnus, & idē ſpiritus, diuidēs ſingulis prout vult. vbi gloſ. exponit pro libero voluntatis arbitrio. ¶ Nec obſtat quòd Deus peccare nō poſsit: quia vt dictum eſt ex Anſelmo, poſſe peccare non eſt liberum arbitrium, neque pars liberi arbitrij, ſed potius imperfectio liberi arbitrij: quia de ratione liberi arbitrij non eſt quòd ſit flexibile ad malum, ſed quòd poſsit ſe habere ad plura oppoſita. ¶ Et quāuis Deus naturaliter velit & diligat ſeipſum, & naturaliter generet filium, & ſpiret ſpiritum ſanctum, & ſic in operationibus ad intra non ſit liber niſi libertate complacentiæ: eſt tamen liber in operationibus ad extra, ſcilicet in creatione & productione creaturarum ac gubernatione illarum. ¶ Hęc autem libertas ab æterno ei competit. Vnde Apoſtolus attribuit ei electionem dicens: Vt ſecundum electionem propoſitum Dei maneret. Et alibi dicit, Reliquiæ ſecundum electionem ſaluæ factæ ſunt. Quod quærebat Iſraël, non eſt conſecutus: electio autem conſecuta eſt: licet enim conſilium quod importat collationem ſucceſsiuam, non attribuatur Deo, attribuitur tamen ei reſolutio & determinatio conſilij.

Margin: 1. Cor. 12. — In lib. de lib. arbi. — Roma. 9. — Roma. 11.

Ver. 6. DE LIBERO ARBITRIO ANGELORVM.

B Angeli etiam habent ex natura ſua liberum arbitrium, ſed flexibile in malū. nullius enim creaturæ liberum arbitrium ex puris naturalibus poteſt eſſe inflexibile, ſiue cōfirmatū in bono, cum enim omne creatum progrediatur de non eſſe ad eſſe, ſequitur quòd de ratione cuiuſcunque creaturæ ſit, quòd poſsit deficere vel ſecundum ſubſtantiam, vt elementa: vel ſecundum operationem, vt Angeli: aliàs ex puris naturalibus eſſent beati, quia nullus impeditur à beatitudine niſi propter peccatum. Poteſt tamen natura intellectualis per gratiam confirmari in bono, ſicut fuerunt Angeli boni in ſecundo inſtanti. Et ſicut anima Chriſti, quæ ab initio ſui fuit beata, & habuit claram diuinæ eſſentiæ viſionem, quæ aufert omnem defectum rationis, & per conſequens flexibilitatem arbitrij in malum: quia non poteſt eſſe defectus, ſiue peccatum in voluntate, niſi ſit defectus in ratione ſiue in intellectu, per quem malum ſiue apparens bonum proponitur voluntati. Liberum arbitrium in Angelis eſt talis naturæ, quòd cuicunque plenè liberè adhæret, immobiliter adhęret, vnde boni poſt complete liberam electionem fuerunt confirmati, & mali obſtinati & indurati, vt dicit D. Gregorius. 34. Moralium, exponens illud: Cor antiqui hoſtis ſicut lapis indurabitur: quia nunquā vlla conuerſionis pœnitentia mollietur. Et D. Ioan. dicit: Homicida fuit ab initio. &c, quod exponēs D. Auguſtinus dicit, quòd ſemper peccat ab initio ſui peccati diabolus. Angelus enim eſt medius inter Deū & hominem, & Deus habet liberum arbitrium inuertibile ante electionem, & poſt: homo autem habet liberum arbitrium vertibile ante electionem, & poſt. Ergo Angelus habet liberum arbitrium vertibile ante electionem, & poſt electionem inuertibile.

Margin: De veri. q. 24. art. 7. — De malo. q. 16. ar. 11. — 1. Ioan. 3. — 11. de ci. dei.

Ver. 7. DE LIBERO ARBITRIO HOMINIS

C Homo etiam habet liberum arbitrium, vt probatum eſt, differenter tamen ab Angelis. Quia habet vertibile ante, & poſt electionem, & vſque ad mortem: tunc enim confirmatur in bono, vel in malo. Si moriatur in gratia, confirmatur in bono: ſi verò in peccato mortali, confirmatur in malo. Vnde D. Ioan. Me oportet operari donec dies eſt (ſcilicet præſentis vitæ) venit nox. ſ. mortis, in qua nemo poteſt operari meritoriè, vel demeritoriè. Et Eccle. 11. Si ceciderit lignum ſiue ad Auſtrum, ſiue ad Aquilonem, ibi erit. per lignum poteſt intelligi homo, qui cōparatur arbori: iuxta illud: Video homines velut arbores. Auſter repræſentat ſtatum gratiæ, Aquilo vero ſtatum peccati mortalis: ideo in quo ſtatu morietur, ibi ſemper erit. Hic autem caſus ſit per mortē. Vnde Damaſcenus dicit: Quod eſt in hominibus, mors, eſt in angelis caſus. Iuriſtæ dicunt, quòd voluntas hominis eſt deambulatoria vſq; ad mortem. ¶ Ex quo ſequitur quod pro ſtatu vię nemo poteſt eſſe obſtinatus, neque etiam Antichriſtus. Quia obſtinatio perfecta, eſt firmitas voluntatis in malo. ſic quòd non poſsit à peccato re-

Margin: Ioan. 9. — Eccle. 11. — Mar. 8. — 1. p. q. 62. art. 2. — An aliquis

obstinatus in via. uerti, nec vllo modo cooperari, ad hoc quod resurgat: talis est obstinatio damnatorũ, quæ non potest esse in via, cùm maneat natura liberi arbitrij, quod non potest cogi. & sic potest cessare à peccato, & modicum conari ad iudiciũ synderesis. ¶Potest tamẽ aliquis in via esse imperfectè & inchoatiuè obstinatus, & firmatus in malo, vt valde difficulter posit cooperari ad hoc, quòd resurgat à peccato propter longam peccandi consuetudinem, & taliter erit obstinatus Antichristus. talis obstinatio dicitur induratio. Et sic legimus Exod. 7. induratũ fuisse cor Pharaonis, non tamen perfectè: & ratio est, quia *Exod.7.* in statu viæ passio soluitur & reprimitur, & habitus non totaliter animam corrumpit. Nec ratio adeò pertinaciter falso inhæret, quin per contrariam rationem posit adduci, sed post statum viæ anima separata non accipit cognitionem à sensibus, & sic confirmabitur sicut angeli. Et in resurrectione corpus sequetur animæ cognitionem, & sic eadem ratio obstinationis manebit.

Ver. 8. DE CONFIRMATIONE LIBERI ARBITRII IN BONO.

QVanuis liberum arbitrium hominis non posit in via confirmari in malo, cùm talis obstinatio nõ posit attribui Deo, neque voluntati, quæ non potest per habitum seu consuetudinem corrumpi neque necessitari. Potest tamen confirmari in bono per specialem Dei gratiam, cùm confirmatio in bono posit attribui Deo, qui est causa omniũ bonorum: & nõ potest esse causa mali, culpæ, siue peccati. Et sic dicimus quòd Apostoli fuerunt confirmati in die Pentecostes, iuxta illud Psal. 74. Ego *Psal,74.* confirmaui columnas eius. Et D. Virgo ab initio etiam fuit in gratia confirmata. ¶Sed difficultas est quid sit, & in quo consistat illa confirmatio. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd aliquis potest *De veri. q. 24.ar.9.* confirmari in bono dupliciter. Vno modo simpliciter, ita quòd habeat in se sufficiens confirmationis *Cõfirmatio in gratia quid sit.* principium, per quod omnino impediatur à peccando. Et sic beati sunt confirmati in bono, eò quòd mediãte lumine gloriæ, ratio est semper in actu perfecto, & nullus potest esse defectus in ea. Alio modo dicuntur aliqui confirmari in bono per hoc, quòd datur eis aliquod munus gratię, quo ita inclinatur in bonum, quòd non de facili possunt à bono deflecti: non tamen per hoc ita retrahuntur à malo, quòd omnino peccare non posint, nisi diuina prouidentia custodiẽte, sicut dicitur de immortalitate Adæ, qui in statu innocentiæ erat immortalis, non quòd omnino mori non posset ex aliquo dono sibi intrinsecus dato, sicut beati post resurrectionem. Nec poterat protegi ab omni exteriori mortifero, vt puta ab incisione gladij, & aliis huiusmodi, à quibus tamen à diuina prouidentia præseruabatur. Et hoc modo in statu vię possunt confirmari in bono, & non primo modo: quod sic probari potest. Nam non potest aliquis omnino impeccabilis reddi, nisi omnis origo peccati auferatur. Origo autem peccati vel est ex rationis errore, quæ in particulari decipitur circa finem boni, & circa vtilia quæ in vniuersali naturaliter appetit: vel ex hoc, quod iudicium rationis intercipitur propter aliquam passionem inferiorum virium. Quanuis autem alicui viatori concedi posit, vt ratio nullatenus erret circa finem boni, & circa vtilia in particulari per donum sapientiæ & consilij: tamen quòd iudicium rationis non posit intercipi, excedit statum vię propter duo. Primò, & principaliter: quia rationẽ esse semper in actu rectæ contemplationis in statu viæ, ita quòd omnium operũ ratio sit, Deus actualiter considerans, est imposibile. Secundò quia in statu viæ non contingit inferiores vires ita rationi esse subditas, vt actus rationis propter eas nullatenus impediatur, nisi in domino Iesu Christo, qui simul fuit viator & comprehensor. Sed tamen per gratiam vię ita potest astringi bono, quòd non nisi difficulter peccare poterit. Cum per virtutes infusas, & dona spiritus sancti vires inferiores refrenentur, & volũtas in Deũ fortius inclinetur, & ratio perficiatur in contemplatione veritatis diuinę, cuius continuatio ex feruore amoris proueniens, hominem retrahit à peccato. Sed totum quod deficit ad confirmationem, completur per custodiam diuinæ prouidentiæ in illis qui confirmati dicuntur, vt scilicet quan- *1.2.q.114. art.9.* docunque occasio peccati se ingerit, eorum mens diuinitus excitetur ad resistendum. ¶Ex prædictis sequitur quòd confirmatio non differt à dono perseuerantiæ dato in hac via. quod non cadit sub merito, eò quòd pendeat solum ex motione diuina, quæ est principium omnis meriti. Et ideo perseuerantiæ donum nihil aliud est, quàm specialis asistentia, & motio Dei, qui quandocunq; occasio peccati se ingerit, excitat mentem ad resistendum, & implendum præcepta pro tempore occurrentia. Nisi fortè dicatur, quòd confirmatio præsupponit abundantem & excellentem gratiam. Nam omnes qui dicuntur in gratia confirmati, dicuntur habuisse excellẽtem gratiam. ¶Si quæratur quare per donum habituale non posit fieri illa harmonia inter potentias animæ & rationem, & voluntatẽ ad Deũ, vt non posit homo peccare in hac via, sicut per iustitiam originalem fiebat talis harmonia, quòd non poterant in statu naturæ integræ primò peccare venialiter, & tamẽ iustitia originalis erat donum habituale: dictum est, quòd confirmatio excedit statum viæ.

Ver. 9. DE VSV LIBERI ARBITRII.

LIcet homo semper habeat liberum arbitrium, cùm semper habeat voluntatem: nõ tamen semper habet vsum liberi arbitrij, vt patet in dormientibus, ebriis, & furiosis, siue amentibus: ac etiam in pueris in quibus paulatim crescit vsus liberi arbitrij, vt ex actibus illorum experimur. Quia paulatim incipiunt ratiocinari & conferre, & reflecti supra actus suos: quæ sunt signa quædam ostendentia rationis vsum. Tempus completi vsus rationis ad peccatum mortale sufficiens, ab aliquibus asignatur finis primi septennij, quod non est intelligendum absolutè in omnibus, sed vt in pluribus: quia aliqui habent multum materialem complexionem, & ideo tardius habent completum vsum rationis, quàm delicatiores: nec potest bene regula generalis asignari. ¶Acceleratur tamen aliquando à Deo, vt factum fuit animæ Christi, qui in primo instanti, meruit nobis per acceptationem passionis oblatę. Vnde *Esa.53.* Esa. Oblatus est: quia ipse voluit. Verisimile est etiam quòd beatæ Virgini, cum de lege non detur gratia, nisi per sacramenta vel per motum liberi arbitrij, sed nullum sacramentum fuit oblatum pro

D. Virgine

D.Virgine, in primo instanti conceptionis siue creationis animæ, quæ per gratiam fuit præseruata à peccato originali: igitur. Præterea secundũ D.Hiero. Ansel. & Bern. cæteris per partes: Mariæ autem tota sese infundit gratię plenitudo. Et sic nil gratiæ fuit aliis collatũ, quod D.Virgini non fuerit concessum: sed vsus liberi arbitrij fuit datus Hieremiæ, & D.Ioan. Baptistæ: igitur. An autem deinceps habuerit vsum liberi arbitrij, in vtero existens incertum est. Quidam dicunt quòd innocentibus martyribus pro Christo occisis fuit acceleratus vsus rationis. D.Thom. tamen non est eiusdem sententię, eò quòd illud excedat communem statum, & non habeatur authoritas sacræ scripturæ, à qua possit elici. Non assentit etiam dicentibus vsum liberi arbitrij fuisse acceleratum puero quinq; annorũ blasphemanti, de quo recitat D.Gregor. quòd fuit suffocatus à diabolo in præsentia patris, dicit enim visionem factam patri, cuius exemplo puer blasphemare didicerat, & filium propter peccatum patris fuisse suffocatum, sed non damnatum, patrem verò morte filij punitum, & monitum. Post mortem autem homines non habent aliquem vsum liberi arbitrij in ordine ad vltimũ finem, præter illum quem ante mortem sibi præstituerunt, circa media autem non inconuenit dicere dæmones & damnatos habere vsum liberi arbitrij. Nec per hoc sequitur, quòd demereantur de nouo, cum sint determinati in ordine ad finem, & non sunt in statu merendi, & eadem ratione beati non merentur de nouo, & eodẽ modo dicendum est de angelis bonis & malis.

Hiere.1. Luc.1. 2.2.q.124. ar.1.ad.1. 4 sent. dist. 27.q.2.ar.1

Ver. 10. DE DIFFERENTIA VOLVNTATIS AB INTELLECTV.

A Inter voluntatem & intellectum constat quàm plurima esse discrimina. Primum, quia voluntas non recipit in se species aut similitudines rerũ, in quas tendit, seu quas vult, prout intellectus, sicut dictũ est. Ob hanc causam voluntas dicitur cæca: quia nihil ex se videt, & nihil vult nisi repræsentetur per intellectum sub ratione veri vel apparentis boni: & sic intellectus est director, siue pedagogus voluntatis: quia dirigit eam. Propter eandem causam dicitur quòd bonũ & malum sunt in rebus, & verum ac falsum sunt in intellectu, quia intellectus recipit species rerum, & non volũtas: ideo necesse est intellectum regulari, & mensurari per res exteriores, & nõ voluntatem, cum in se nil recipiat ab eis, sed regulatur, & mensuratur à voluntate diuina, à qua recipit & esse, & motionem, quãuis etiam dici possit voluntatem regulari per rationem siue intellectum, inquantum ratio participat, & recipit ab intellectu diuino, siue ratione diuina, ea quæ per voluntatem debent obseruari: quia intantum ratio humana est vera, inquantum conformatur veritati diuinæ per synderesim, quæ dicitur participatio diuini luminis, vel per lumen fidei. ¶ Secundum discrimen est, quia voluntas est essentialiter libera, & domina aliarum potentiarum, ac etiam ipsius intellectus, sic quòd mouet eas per modum causæ agentis, ideo dicitur inclinatio in aliquid. Inclinatio autem dicitur dispositio mouentis secundũ quod efficiẽs mouet. Sic ergo mouet voluntas alias potentias per modum causæ agentis, vt nõ possint resistere, nisi fortè impediantur ex indispositione organorum aliarum potentiarum: quia turbato cerebro, intellectus ad imperium voluntatis non potest vacare contemplationi, intellectus autem non est dominus voluntatis. Quia quocunque obiecto per intellectum voluntati præsentato, potest voluntas ex natura suæ libertatis cessare ab actu, & imperare intellectui, vt alia obiecta repræsentet. Et sic intellectus mouet voluntatem per modum finis & obiecti, & non effectiuè: voluntas autem mouet intellectum per modum efficientis, & effectiuè. Sed difficultas est quomodo hoc fiat, & quid causet voluntas in ipso intellectu, quando imperat quod diuertat ab obiectis præsentatis, & quærat siue repræsentet alia. Si quæratur an in intellectu per illud imperium causetur aliquod iudicium: quia de illo primo iudicio quo modo causetur, iterum posset esse quæstio, an per aliud iudicium, & sic in infinitum. Dicendum quòd intellectus in vigilia semper præsentat aliquid voluntati quod est bonũ, verum, vel apparens, & voluntas intuens mouet intellectum ad quærendum media quæ ei placent, ex qua motione effectiua ipsius voluntatis naturali quodam ordine & subiectione absq; aliquo alio iudicio causato vel impresso à voluntate in intellectu. Intellectus videns voluntati non placere obiectum præsentatum, reflectitur supra se, & iudicat alia media pręsentanda, & sic respicit species intelligibiles donec inueniat medium quod placeat voluntati. Voluntas autem mouet alias potentias effectiuè, sed non immediatè, sed mediante intellectu, qui est promptus executor volũtatis, & imperat fantasiæ, & fantasia appetitui sensitiuo, & appetitus sensitiuus imperat potentiæ motiuæ, & membris exterioribus. ¶ Excipiuntur tamen à motu & imperio voluntatis vires vegetatiuæ partis. Vnde Christus: Nemo potest cogitando addere ad staturam suam cubitum vnum. Notandum tamen quod imperium pertinet ad voluntatem & rationem diuersimodè: quia pertinet ad voluntatem per modum inclinationis, scilicet prout imperium importat inclinationem quandam & executionem. Ad rationem verò per modum directionis, & secundum quòd inclinatio, & motio voluntatis ordinatur, exequenda per hanc vel per illam potentiam. Ex præmissis apparet quomodo intellectus & voluntas, in nobilitate & præeminentia dignitatis se inuicem excedunt.

Math.6. Luc.12.

Ver. 11. DE DIGNITATE INTELLECTVS ET VOLVNTATIS.

B Aliquid potest dici altero eminentius dupliciter. Primò simpliciter & absolutè. Alio modo secundum quid. Ad hoc autem quòd ostendatur aliquid esse altero nobilius, oportet quòd eorũ comparatio attendatur circa essentialia: quia secundum accidentalia attenditur vnum alteri præeminere secundũ quid. Sicut si homo comparetur leoni, quantũ ad differẽtias essentiales, homo est simpliciter nobilior leone: quia homo est animal rationale, & leo animal irrationale. Si verò cõparetur, quantum ad accidẽtia, puta quantũ ad fortitudinẽ corporalem, leo est nobilior, sed hoc est secundum quid. Ad sciendũ ergo an volũtas, & intellectus sit nobilior simpliciter & absolutè, ex differentiis essentialibus considerãdum est. Perfectio autẽ & dignitas essentialis intellectus in hoc consistit, quod speciem rei

intellectę in se recipit, per quam ipsam intelligit actu, in quo tota eius dignitas cōsideratur: quia vnūquodq; in tantum est ens, inquantum est actu: nobilitas autem, & dignitas voluntatis, & actus eius cōsistit in hoc, quòd anima ordinatur per voluntatem ad aliquam rem nobilem secundū esse, quod res habet in seipsa. Sed perfectius simpliciter & absolutè loquendo, est in se habere nobilitatem alterius rei, quàm ad rem nobiliorem extra se existentem comparari. Hinc est quòd intellectus simpliciter & absolutè est eminentior & nobilior ipsa voluntate. Quod etiam multis modis potest probari. Primò ex imagine Dei: nobilitas enim animæ consistit in hoc, quod est ad imaginem Dei, sed hoc est per intelligentiam, vt dicit D. Aug. inquantum intellectus intelligendo seipsum repręsentat patrem & filiū: quia idem per essentiam est principium & verbum intelligens, & intellectum, & sic magis participat imaginem Dei. Præterea actus intellectus est nobilior actu voluntatis: igitur & ipse intellectus. antecedens probatur, quia actus intellectus terminatur ad animā, actus verò volūtatis ad res ad extra. Præterea intellectus plus distat ab infimo, scilicet sensu, cū quo aliquo modo conuenit ipsa voluntas: quia vtrunq; terminatur ad res ad extra. Præterea regens & dirigens est nobilius recto & directo, sed intellectus est dirigens, igitur. &c. Vlterius actus simplicior est nobilior, sed actus intellectus est huiusmodi, cum abstrahat à materia, & nō voluntas. Pręterea illud quod est propriū hominis, inquantū homo, est nobilius eo quod est cōmune homini, & aliis animalibus. Sed intelligere est proprium hominis, & velle aliis animalibus cōuenit. Vnde Philpso. dicit: Quòd in voluntario participāt pueri & bruta. Insuper, quāto aliquid est propinquius fini, tāto est nobilius, cū ex fine sumatur ratio bonitatis in iis quę sunt ad finē. sed intellectus propinquior est fini vltimo & prius attingit ipsum cognoscēdo quàm voluntas appetendo, cum appetitus præsupponat cognitionē. Vnde Christus: Hęc est vita æterna, vt cognoscant te Deū, & quem misisti Iesum Christū. Vlterius, Vita contēplatiua est nobilior vita actiua secundum D. Gregor. iuxta illud: Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. Postremò Philoso. dicit, quòd intellectus est optimum eorum quæ in nobis sunt. ¶Sed si comparemus voluntatem & intellectū ad res ad extra, adhuc distinguendū est: quia si ad res corporales & sensibiles, adhuc intellectus est nobilior, quia res, quas intelligit, sunt nobiliori modo in intellectu, quàm in seipsis, cū sint in eo immaterialiter & incorruptibiliter: voluntas autē fertur ad res secundū seipsas. ¶Si autē cōparemus intellectū & voluntatem ad res superiores, puta angelos & Deū, tunc voluntas est nobilior, cum feratur in ipsa res secundū quòd in se sunt: intellectus verò secundū quòd sunt in seipso. Sed superiora, puta angelus vel Deus, inferiori modo sunt in intellectu, quàm in seipsis: ideo intellectus circa illa est inferior voluntate: ideo diligere Deum est nobilius, & magis meritorium quàm cognoscere ipsum. Quod intelligendū est in via, vbi intellectus cognoscendo Deū, fertur in speciem siue similitudinem, non quidē expressam, sed abstractam. Sed in patria & visione beatifica cùm ipse intellectus feratur in diuinā essentiam secūdum se, & non per aliquā similitudinē, & primò attingat, visio erit persectior fruitione: & si per impossibile cessaret fruitio, adhuc visio faceret, & denominaret hominem beatum inchoatiuè: sed quantūcunq; voluntas fruatur Deo, non nominat hominem beatū, nisi intellectus clarè videat. ¶Si autem intellectus & voluntas comparetur in esse moris vel motionis, & in via, voluntas est nobilior, quia ipsa est essentialiter libera & diuina, & per eam homo meretur, & non per intellectum. Item nobiliori habitu perficitur, scilicet charitate, & intellectus fide. Sed in patria intellectus perficitur lumine glorię, quod est nobilius charitate, eo quòd primò facit attingere vltimum finem, & importat rationem gratificationis. Et sic excessus dignitatis ipsius voluntatis supra intellectū est secundum quid duntaxat. Nec inconuenit quòd voluntas magis laboret & mereatur, & quòd intellectus magis, & primò præmietur: Sicut in forti politico brachia amplius laborant, & tamen caput coronatur. Nec etiam voluntas potest præmiari, nisi mediante intellectu.

Marginalia: 3 super gen. ad lit. — 3. Ethic. — Ioan. 17. — 6. Mora. — Luc. 10. — 10. Ethic.

§. 4. DE VOLVNTARIO ET INVOLVNTARIO.

Marginalia: 1.2.q.6. art.1.&.2. — 3. Ethic. — Pueri nō habent voluntariū perfectum.

VOluntarium secundum Grego. Nicenum, Damascenum, & Philoso. dicitur actus, cuius principiū est intra cum additione sciētiæ, hoc est cum cognitione finis operis. Cognitio autem finis est duplex, scilicet perfecta & imperfecta: inde est quòd duplex est voluntariū, scilicet perfectū & imperfectum. Voluntariū perfectū est quod sequitur cognitionem perfectā: voluntariū autem imperfectum quod sequitur cognitionē imperfectā. Cognitio imperfecta, finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit, absque hoc quòd cognoscatur ratio finis, & proportio actus ad finem. & talis cognitio reperitur in animalibus per sensum & æstimationem naturalem, per quam cum non reflectantur supra se, non cognoscunt proportionem actus in finem, & ideo inuenitur in eis voluntarium imperfectum. Vnde Philoso. dicit, quòd pueri & bruta animalia communicant in voluntario. Cognitio autem perfecta finis est, quādo nō solū apprehenditur res quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis, & proportio actus est eorū quæ ordinantur in finem: & talis cognitio cōuenit soli intellectuali naturæ: ideo sola talis natura dicitur habere voluntariū perfectū, quod idem est quod liberū: quia secundū illā cognitionē perfectā, homo est dominus actus sui ex hoc quòd habet facultatem deliberādi de suis actibus: quia ex quo deliberans se habet ad opposita, voluntas in vtrunque potest de hoc voluntario perfecto, hoc est libero. Dicit Damascenus, quòd actus voluntarios sequitur laus vel vituperium. ¶Ex iis infertur primò, quòd lapis aut alia inanimata nullū habent voluntariū, cum nō habeant cognitionem: & ideo non dicuntur agere aut mouere seipsa, sed agi & moueri à dirigente naturam, siue ab authore naturæ, sicut sagitta dirigitur à sagittāte. Secūdò infertur, quòd animalia bruta, & pueri qui nō habēt vsum liberi arbitrij: nō habēt volūtariū perfectū, cū nō habeāt perfectā cognitionē, nec possint deliberare. Et ideo licet dicantur aliquo modo agere & mouere seipsa, nō tamen propriè, & perfectè, cū nō habeant dominiū suorū operū: ideo dicuntur magis agi & moueri, quàm agere: & ideo actus illorū nō

consequitur

consequitur laus aut vituperium. Differentia tamen magna est inter bruta & pueros, quia bruta non sunt apta nata habere cognitionem perfectam, & volūtarium perfectum, sicut pueri qui proficiunt in cognitione, & tandem veniunt in voluntarium perfectum. ¶Notandum tamen, quòd cum voluntariū perfectum à voluntate libera nominetur, & volūtas libera dupliciter dicatur aliquid velle, scilicet directè & indirectè: ita & voluntariū perfectum est duplex, scilicet directū & indirectū. Volūtas dicitur velle aliquid directè, secundū quòd directè tendit in illud, & quòd procedit ab ea: & sic volitio dicitur directè volita, sicut à calore calefactio. Indirectè autē & ex consequenti dicitur velle id quod sequitur ex hoc ipso quod nō agit, vt nauta dicitur velle submersionē nauis, ex hoc ipso ꝙ non gubernat nauem cum tenetur, & potest: tunc enim ei imputatur submersio nauis, eo quòd potuit, & debuit velle impedire eam. Et sic volūtariū perfectū potest esse absq; actu, aliquádo absq; actu exteriori cum actu interiori, sicut cum vult agere. Quandoq; verò absq; actu etiam interiori, cùm merè omissiuè se habet. Et sic hoc complexum (non velle) dupliciter accipi potest, scilicet positiue & negatiuè. *Voluntariū perfectum quid, & quo tuplex sit.*

Ver. 1. DE IMPEDIMENTIS VOLVNTARII.

A INter impedimēta voluntarij, & causas inuolūtarij ponitur violentia siue violentū, quod nihil aliud est quàm motus cuius principium est ab extrinseco non conferente vim passo. ¶Et quanuis voluntas quo ad actum interiorem, qui est volitio, non possit violentari: cum volitio sit inclinatio volūtatis, & si volūtas aliquid velit, vel nolit positiue, iam ipsa confert vim. vnde D. August. dicit: Quod fit voluntariè, non fit ex necessitate, neque coactione. Sed quo ad actus exteriores qui possent ab ipsa impe rari, & quo ad mēbra exteriora, voluntas potest violentari: ideo Philoso. & Damascenus dicunt, quòd aliquod est inuoluntarium per violentiam: quia fit contra voluntatem, si autem voluntas concurrat, vel secundum actionem, vel secundum passionem, non dicitur inuoluntariū simpliciter: quádo passio est conueniens: voluntas enim quæ est vis passiua concurrit ad receptionem sui actus: ex quo sequitur quod nō omne passiuum cogitur à suo actiuo: Sicut nec generationes nec corruptiones naturales dicuntur violentæ, eò ꝙ sunt secundum inclinationē materię quæ recipit formas. Nō est etiam incōueniens quod aliquid sit violentum secundū quid, quod tamen est inuoluntarium simpliciter: vt cum aliquis inflectit membra contra naturalem dispositionem, hoc est violentum secundum quid, scilicet quantum ad membrū particulare, non tamen simpliciter quātum ad ipsum hominem: sicut in naturalibus quando animal mouetur sursum ex apprehensione contra grauitatē suam, & quando lapis cum impetu emittitur deorsum. Licet enim quantum ad aliquam celeritatem concurrat, non tamē quo ad omnem. Cum autem aqua quæ naturaliter grauis est, & deorsum tendit, in clepsydra ascendit sursum, ne detur vacuum, non violentatur, quia principium illius est, ab intrinseco, non quidem vt aqua est quædam natura particularis, sed vt est pars vniuersi, quod abhorret à vacuo. *1.2.q.6.art.4&6.* *5. de ci. Dei.*

Ver. 2. DE METV.

B MEtus siue timor etiam impedit siue diminuit voluntarium: multa enim per metum agimus, quæ secluso metu non ageremus. Licet enim impediat & diminuat voluntarium, nunquam tamen totaliter tollit: quia vt Gregorius Nicenus dicit, quæ per metum aguntur, sunt mixta ex voluntario & inuoluntario. Tamen si quis recte consideret, sunt magis volūtaria quàm inuoluntaria: quia sunt simpliciter voluntaria: inuoluntaria autem secundum quid, quia vnumquodq; dicitur simpliciter esse, secundum quòd est actu: sed id quod est in sola apprehensione, non est simpliciter actu, sed secundum quid. Atqui quod metu agitur, secūdum hoc est actu, secundum quod fit. Actus enim in singularibus est. Singulare autē dicitur inquātum est hic, & nunc. ideo id quod fit, est in actu secundum hic, & nūc dicitur simpliciter esse. Et sic quod fit per metum, est voluntarium inquantum est hic & nunc, prout scilicet in hoc casu est impeditiuū maioris mali quod timebatur, quemadmodum proiectio mercium in mari tēpore tēpestatis propter timorē periculi immināetis, quæ nō fieret nisi immineret periculum. ideo dicitur voluntaria simpliciter, & inuoluntaria secundum quid. ¶Notandum quòd differētia est inter ea quæ fiunt per vim, siue quæ sunt violenta, & ea quæ fiunt per metum. quia ea quæ fiunt per violentiam, sunt omnino inuoluntaria, cum voluntas non concurrat. Ideo violentia tollit omnino peccatum. In iis autem quæ fiunt ex metu, non tollitur omnino peccatum, cum non tollatur totaliter voluntarium, quanuis metus excuset, & diminuat peccatum, inquantum diminuit voluntarium, quia sub conditione est inuoluntarium. Metus enim est vis siue violentia conditionata. Metus secundum iuristas est duplex, quidam est leuis quo timetur leue vel etiam graue malum, sed leuiter, hoc est ex leui causa. Et hic metus cadit in virum leuem, qui timet vbi & quando non oportet: talis metus facit & denominat illum meticulosum. Alius est metus iustus, quo timetur graue malū, & grauiter: & hoc est ex probabili causa: & hic metus secundū iura vocatur cadens in cōstantem virum, siue in constantem mulierem, licet minor metus excuset mulierem quàm virum, vt in cap. cum locum de iis quæ vi metúsve causa, fiunt. Graue malum dicitur mors, vel mortis periculum aut verberū, seruitutis, vinculorum, dehonestationis, personæ propriæ, aut vxoris, ac filiorum, & perditio maioris partis bonorum temporalium, præsertim cum pauca habet bona, vt dicit Panor. in capit. Abbas, de iis quæ vi, metúsve causa fiunt. Et generaliter graue malum dicitur maius respectu minoris, quia vir constans siue virtuosus sustinet minus malum, vt euitet maius. ¶Metus iustus, siue cadens in constantem virum licet excuset à tanto, cum diminuat voluntarium, non tamen excusat à toto, in iis quæ sunt de se mala, & peccata: quia talia sunt maxima mala, propter quæ vitáda debet homo potius mori, vt dicitur in tertio Ethicorum, cuiusmodi sunt blasphemare, adulterari, falsum testimoniū perhibere, & occidere authoritate propria, etiam aggressorem. Non enim licet intendere mortem directè, sed defensionem, quanuis aliquando sequatur mors ex consequenti. Vnde Christus dicebat: Nolite timere eos qui occidunt *Differentia inter violenta, & per metū facta.* *Metus duplex.* *Graue malū & timor cadēs in constantē virū quid dicatur.* *Metus cadēs in constantē virū nō totaliter excusat.* *Matth.10.*

An lex diuina pure positiua in iis quæ non sunt de se mala instante periculo mortis obliget.
1.Maca.2.
2.Mach.7.

corpus.&c.¶In iis autem quæ non sunt secundum se mala, sed sunt mala: quia prohibita lege diuina purè positiua, an metus excuset à toto, difficultatē habet, quia in cap. quod nō est, de regulis iuris, dicitur: quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum. Nam Sabbatum custodiri præceptum est, Machabæi tamen sine culpa sua in Sabbato pugnant. Sic etiam hodie si ieiunium frangeret ægrotus, reus voti non habetur, igitur mortis periculum excusat à præcepto legis diuinæ positiue de seruando Sabbato, & reddendo voto. In oppositum autem est historia vbi habetur, quòd septem fratres cū matre eorum, admirabili & bonorum memoria digna, crudelissimam mortem potius sustinere elegerūt, quàm porcinas carnes comedere, quod sola lege diuina purè positiua prohibebatur, & non erat de se malum, sed solum quia prohibitū. Sic ergo bellantes pro vita, veniendo cōtra præceptū Sabbati, quod est vnum ex decem principalibus præceptis scilicet decalogi, non peccauerunt. ergo nec etiam peccassent si comedissent carnes suillas siue porcinas: & si non peccassent comedēdo, tenebantur comedere, quoniā habebant medium licitum ad conseruandam vitam. ¶Dicūt quidā, & satis probabiliter, quod in prima historia qui in primo bello noluerunt se defendere, sed magis mori in simplicitate sua prælegerunt, non peccauerunt: quia propter honorem Dei sustinebant voluntariè mortem ab iis qui eos ad simulachra adoranda volebāt inducere. Non enim tunc tenebantur seruare vitam, cū incertum esset, an possent. Nec adhuc eis reuelatum fuerat quòd possent in sabbato pugnare. Matthatias verò, & reliqui remanētes videntes stragem, & quod si omnes sic facerent, honor Dei diminueretur, & daretur ansa, & cornu peccatori, pręmissa oratione, inito consilio, habita reuelatione, prouide & sapienter cogitauerunt quod ipsi in Sabbato ad alios non egrederentur, sed si aggresi fuissent ab inimicis, pugnarēt se deffendendo, quod etiam non erat contrauenire præcepto Sabbati, quod nō prohibebat opera quæ necessaria erant ad vitam corporalem nō solùm hominū sed etiam iumentorū, vnde Christus: Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum in die Sabbati? Postmodum declarat, quòd per hoc non soluebatur lex Sabbati. In secūda autem historia inducentes comedere carnes suillas, etiam intēdebant inducere ad adorationem simulachrorum, & ad transgressionem omnium legum Dei per Moysen datarum, nec poterāt illis resistere: & sic talis comestio vergebat in iniuriam Dei. & ideo non erat licitum comedere, quia non erat mediū licitum conseruandi vitam. Probabile est tamen quòd secluso scandalo, & adueniente metu mortis ab intrinseco, vt puta si moreretur fame, nisi comederet escas prohibitas, posset & teneretur comedere per cōmunem regulam, de concursu præceptorum, quæ talis est. Quandocunque concurrunt præcepta inæqualia incompatibilia seruari, in illo casu minus præceptum suspenditur, & maius obligat. Sed maius præceptū est de seruanda vita, quàm de electu ciborum, igitur. &c. Vbi autem ex illa comestione, & transgressione præcepti sequeretur scandalum ex infirmitate proximi, præcipuè quando metus cadit ab extrinseco, non debet quis comedere, imò tenetur potius mori, iuxta illud. Si esca scandalizat fratrem meum, nō manducabo carnes in æternum, ne fratrem meum scandalizem: ordine enim charitatis qui plus tenetur diligere animam proximi, quàm vitam corporalem. Metus iustus, siue cadens in constantem virū in iis quæ prohibita sunt iure humano, excusat à mortali secundū Siluestrum de Priero. Cuius ratio est, quia non est de intentione legislatoris adeò strictè ligare homines, Et de ratione legis humanę est quod sit rationabilis, & possibilis quod non videretur, si ita rigidę obligaret, nisi fortè esset propter aliquod naturale annexum, sed non in pure humanis. Nec obstat quod dicitur in cap. in sacris de iis quæ vi metúsve causa fiunt. vbi videtur dici quod est mortale, participare cum excommunicato, nec excusat metus, quia loquitur in participatione directa, in iis quæ sunt per se mala, siue quādo participat cum excommunicato, in crimine. ¶Excusat etiam metus ab obligatione contractuum, in quibus liber consensus requiritur, vt in matrimonio, & dotis constitutione, & aliis de quibus Siluester in summa super verbo metus. §. septimo. Iura enim voluerunt quòd in contractu matrimonij esset plenum, voluntariùm, siue omnino liber consensus, vt in cap. Cum secundum. & cap. veniens, in secundo, de sponsa. & sic matrimonium contractum ex metu cadente in constantem virum aut mulierem, est ipso iure nullum, Idem dicendum est de professione religionis, quæ est matrimonium spirituale. Alij autem contractus, in quibus non requiritur plene liber consensus, si ex metu fiant, tenent, quia coacta voluntas, voluntas est, vt notatur in lege si mulier. §. fina. ff. quod metus causa. Venit tamen talis contractus rescindendus actione quod metus causa. vt in lib. officio iudicis. ff. eodem titulo. ¶ Iuramentum autem de re licita metu exortum, licet ante dispensationem debeat seruari, potest tamē in eo superior dispensare. Et eodem modo dicendum est. de voto, quando ex metu proueniente ab extrinseco emittitur, quia si ab extrinseco proueniat, secundum aliquos non cadit dispensatio, nisi aliunde oriatur iusta causa dispensandi.

Luc.14. *1.Cor.8.* *Metus excusat ab obligatione contractuum.* *Iuramētum de re licita metu extortum seruandum.*

Ver. 3. DE IGNORANTIA.

2.3.§.5.ver.5. *Ignorantiā vincibilis & inuincibilis quid. sint.* *Gene.29.*

IGnorantia aliquando secundum Damascenum & Philosophum causat inuolūtarium, & aliquando diminuit, & aliquando non. ¶Ad cuius euidentiam vltra illa quæ dicta sunt, de Ignorantia, sciendum est quod error siue ignorantia est duplex, scilicet vincibilis, & inuincibilis. Ignorantia, inuincibilis est illa quam quis non potest vel non tenetur vincere, vt eorum quæ quis non tenetur scire, vel si tenetur scire, adhibitis diligentiis requisitis non potest, vt si quis existens in deserto in quo nullus hominum habitare, vel illac transire consueuit, iaciat lapidem, & à casu quidam transiens occiditur, ibi est ignorantia inuincibilis facti. Hæc fuit in Iacob, qui Rachelem duxerat vxorem, & dormiuit cum Lya à parentibus supposita. Non enim tenebatur portare candelam, sed sufficiebat ambulare in fide probi viri. Ignorantia illa eum excusauit ab adulterio. Et communiter dicitur quòd talis ignorantia inuincibilis causat inuoluntarium, quia priuat cognitionem quæ exigitur ad voluntarium, quia si cognitio C

cognitio adesset, voluntas non vellet: & talis excusat à toto. Si verò ex quodam horto, vel prope viam publicam per quam cõsueuerunt homines transire, quis iaciat telum, & occidat trãseuntem, ignorantia illa est vincibilis: quia tenebatur scire, & præuidere ne aliquis sit in via, & poterat illud scire adhibendo diligentiam, & ideo talis non excusat. Et idem proportionabiliter dicendum est de ignorantia iuris, quando scilicet aliqua lex est promulgata, & illius promulgatio non potuit peruenire in notitiam alicuius. Si agat vel omittat contra legem, excusatur à peccato: si verò debuit & potuit peruenire ad notitiam eius, ignorantia est vincibilis, & non excusat, vt si in alicuius absentia promulgetur lex aliqua, si infrà tempus datum à iure, hoc est, infra duorum mensium spacium post aduentum eius, infra quos debet diligenter quærere an aliquid in eius absentia fuerit ordinatum, non fecerit debitum suum, est ignorantia vincibilis, quæ non excusat eum si contrauenerit legi.

Ver. 4. DE TRIPLICI IGNORANTIA.

A IGnorantia à D. Thoma aliter diuiditur, scilicet in antecedentem, concomitantem, & consequentẽ. Antecedens dicitur quæ non est voluntaria, & tamen est causa volendi aliquid cum ea. quam si quis non haberet, non vellet ea quæ vult cum ipsa, vt cùm quis ignorat aliquam circunstantiã actus, quam non tenetur vel non potest scire, & ex hoc aliquid facit quod non faceret, vt in exemplo dato de Iacob: talis ignorantia à D. Thoma dicitur antecedens, à neotericis autem dicitur ignorantia inuincibilis. Ignorantia concomitans est alicuius quod agitur, & non est causa actus. ¶Quia si sciretur, nihilominus ageretur. vt si sub pelle & specie feræ latitaret inimicus alicuius, ipso ignorante, & credẽs feram esse, occidit inimicum latentem, quem nihilominus occidisset, si sciuisset illum latitare. Talis ignorantia à D. Thoma dicitur concomitans, & à neotericis indifferens, & in ea accidit simul factum & ignoratum. Talis ignorantia non causat inuoluntarium neque voluntarium, quòd præsupponit cognitionem, ideo non excusat neque accusat: sed accidentaliter & impertinenter se habet ad actum. nec aliquis peccat ex hoc quod est dispositus facere, sed ex eo quod facit: aliàs male habituatus semper peccaret: quia stante malo habitu est dispositus ad mala. Peccaret tamen in exemplo dato, si quando venit ad eius notitiam complaceret ¶Ignorantia consequens est idem quod ignorantia volũtaria: quæ est duplex, scilicet affectata, & crassa siue supina. Ignorantia affectata secundum iuristas est quando actus voluntatis fertur in ipsam: sicut quando aliquis vult ignorare, vt excusationem habere videatur, vel vt delectabilius peccet. sicut ij de quibus Iob dicit: Recede à nobis, viam scientiarũ tuarum nolumus. & talis ignorantia aggrauat peccatum: & potest quodammodo dici peccatum in Spiritum sanctum: quia videntur nolle retrahi à peccato. Ignorantia verò crassa & supina dicitur illa, ad quam actus voluntatis non fertur directe, sed indirecte, quia faciliter posset vinci: & hæc etiam non excusat, saltem à toto, licet bene à tanto: & hanc ignorantiam consequentem vocant neoterici vincibilem, quam quis tenetur & potest vincere. ¶Notandum præterea quòd hæc ignorantia vincibilis diuiditur in vincibilem, venialem, & in vincibilem mortalem. Ignorantia vincibilis venialis est, quam quis sub pœna peccati venialis vincere tenetur. Ignorãtia verò vincibilis mortalis est, quam quis sub pœna peccati mortalis vincere tenetur: vt ignorantia eorum quæ sunt necessaria ad salutẽ, siue præceptorum & aliorum quæ quis agere tenetur.

1.2.q.6.ar.8.
Ignorantia antecedens concomitãs & cõsequẽs quid sint, & an excusent à peccato.
Ignorantia affectata siue crassa, & suppina quid sit.
Iob.22.
Ignorantia vincibilis venialis, & mortalis quid sit.

Ver. 5. DE CONCVPISCENTIA.

B COncupiscentia, quæ aliquando totaliter tollit vsum liberi arbitrij, vt in amẽtibus & furiosis, tollit totaliter voluntarium: quia in his qui vsum rationis non habent, non est volũtarium neque inuoluntarium ꝓpriè dictum: quia non habent liberã cognitionem. Sed quandoque in his per quæ per concupiscentiam aguntur, non tollitur totaliter cognitio, quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solùm consideratio actualis in particulari agibili. Et secundum hoc dicit Philosophus, quòd delectatio siue concupiscentia delectationis corrumpit ęstimationem prudentiæ. & tamen hoc ipsum est voluntarium, secundum quod voluntarium dicitur quod est in potestate voluntatis: quia potest voluntas pasioni resistere. Et ideo concupiscentia nõ causat inuoluntarium, sed auget. Primum patet, quia secundum Damascenum, inuoluntariũ est misericordia & indulgẽtia dignum, & cum tristitia agitur. Sed quæ per concupiscentiam aguntur, non fiunt cum tristitia, imò cũ delectatione, igitur. Secundum autem patet, quia aliquid dicitur voluntarium ex eo quòd voluntas in illud fertur. Sed per concupiscentiam voluntas magis inclinatur ad id quod concupiscit, iuxta illud, Vnusquisque tentatur à cõcupiscentia sua, abstractus & illectus, igitur concupiscentia auget. ¶Nec obstat quòd metus siue timor qui est pasio, causet inuoluntarium secundum quid: quia timor & aliæ pasiones, quæ habent malum pro obiecto, repugnant & contrariantur voluntati, quæ respicit bonum. Sed non est sic de cõcupiscẽtia, & aliis pasionibus, quæ habent bonum pro obiecto. Notandum tamen quòd concupiscentia non volita, sed quodammodo præueniens vsum rationis, quanuis non causet inuoluntarium ex parte inclinationis, tamen bene ex parte cognitionis, ideo excusat: non quidem à toto, sed bene à tanto, eò quòd corrumpat cognitionem in particulari agibili. Et sic concupiscentia in quantum participat de ignorantia, excusat. Concupiscentia verò imperata aggrauat, quemadmodum ignorantia affectata. Ex pręmissis patet quomodo illi qui præparant sibi delicias & voluptates, grauius peccent, nec excusentur.

1.2.q.6.art.7.
6. Ethi.
Iacob.1.

§. 5. DE ACTIBVS HVMANIS.

C ACtus humani dicuntur actus voluntarij siue liberi aut deliberati directè vel indirectè, seu qui deliberari debuerunt & potuerunt. Et dicuntur humani, quia cõueniunt homini inquantum homo, hoc est, per hoc quod homo differt ab aliis animalibus: scilicet per rationale, per quod homo est dominus actuum suorum, quod non conuenit aliis animalibus, quæ magis aguntur quàm agant, vt dictũ est. Reliqui actus quos homo facit, non dicuntur humani, sed hominis, vt fricatio barbæ inopinata, &

1.2.q.1.art.1.
Actus humanus & actus hominis quid sint.

alij huiusmodi, qui fiunt ex motu primò primo: qui licet fiant propter finem aliquem, non tamen ex intentione, & deliberatione finis vel eorum, quæ sunt ad finem. Et sic resolutorie: Actus humanus est qui procedit à voluntate deliberata.

Ver. 1. DE MVLTIPLICI ACTV VOLVNTATIS.

Actus eliciti, & imperati quid sint.

Actus volũtatis prima partitione sunt duplices. Quidam sunt eliciti, quidam sunt imperati. Actus eliciti dicuntur illi qui immediate procedunt ab ipsa voluntate, respectu obiecti sui, quod est bonum. & finis vel vltimus, vel ad finem vltimum deseruiens. & talis finis non vltimus, & deseruiens ad vltimum, induit rationem boni vtilis siue medij. Actus imperati dicuntur actus aliarum potentiarum: qui non procedunt immediatè ab ipsa voluntate, sed eliciuntur hoc est procedunt immediatè ab aliis potentiis per motionem & impulsum voluntatis. Idem de actibus membrorum, qui etiam mouentur ad imperium voluntatis. Notandum tamen quòd duplex est imperium, quoddam est directiuum, & illud pertinet ad rationem siue intellectum: vt inferius dicetur. Aliud est inclinatiuum & motiuum, quod pertinet ad voluntatem. Actus voluntatis eliciti sunt sex, tres circa finem, scilicet volũtas, intentio & fruitio: & tres circa media, scilicet electio, consensus, & vsus. D

Imperium duplex. Actus voluntatis eliciti sex.

Ver. 2. DE PRIMO ACTV VOLVNTATIS CIRCA FINEM. E

1.2.q.8. ar. 1.2.& 3. Voluntas dupliciter accipitur.

Primus actus voluntatis in finem dicitur voluntas. Ad cuius euidentiam notandum quòd voluntas dupliciter accipitur: vno modo pro ipsa potentia volũtatis, cuius proprium obiectum est bonum verum vel apparens apprehensum per intellectum sub ratione veri, & præsentatum voluntati sub ratione boni, siue sit bonum honestum vtile vel delectabile, siue sit verum bonum siue apparens. Et sic illud quod non est ens in rerum natura, accipitur aliquando vt ens in ratione. Vnde negationes & priuationes dicuntur entia rationis: secundum quem modum futura dicuntur entia, prout apprehendũtur sub ratione boni. Alio modo accipitur voluntas pro simplici actu voluntatis: quia omnis actus nominatus à potentia, dicit & significat simplicem actum illius potentiæ: sicut intelligere dicit primum actum intellectus, qui est simplicium apprehensio. Sic voluntas dicit actum simplicem, (hoc est non relatum) quod voluntas tendit in hoc quod est secundum se obiectum voluntatis, quod est bonum & finis. Ea verò quæ sunt ad finem, non sunt volita simpliciter & per se, sed per relationem & cõparationem ad finem: vnde voluntas non fertur in ea nisi secundum quod fertur in finem. Et quanuis eodem actu voluntas possit velle finem, & ea quæ sunt ad finem, sicut visus eodem actu fertur in lumen & colorem, & intellectus in principia vt applicata, & conclusionẽ: tamen ille actus non dicitur simplex: sic quando appetitus fertur simul in media & in finem, ille actus licet sit voluntatis nõ dicitur voluntas, siue simplex volitio finis præcise, sicut actus intellectus qui fertur circa principia præcise non applicando ea conclusioni, dicitur simplex: sed quando applicat, dicitur actus scientificus. Et visus quando per lumen videt colorem: dicitur quodammodo compositus, quia nõ potest videre colorem sine lumine: sed bene lumẽ sine colore, ideo tunc dicitur actus simplex. Eodem modo est de potentia volitiua. quãdo vult præcise finem, est actus simplex per quem mouet seipsam quo ad exercitium circa ea quæ sunt ad finem, vt cum aliquis vult sanitatem, per volitionẽ sanitatis mouet seipsam quo ad exercitiũ circa media, & sic voluntas mota mouet intellectum ad consiliandũ de mediis quæ sunt habere medicinam: deinde exequitur. Sed notandum est quòd duplex inuenitur processus in voluntate: scilicet inuentionis & executionis. In processu inuentionis primo per finem mouet se & intellectum ad quærenda media. Finis enim dicitur quoddam principium & quodammodo medium ad inueniendum ea quæ sunt ad finem, quæ sunt velut terminus, cum sequantur primam & simplicem volitionem, & ad ea terminetur: sed in processu executionis primo respicit ea quæ sunt ad finem, quæ sunt tanquam media: & deinde finem tanquam terminum. Vnde aliquando contingit sicut in motu naturali, qui aliquando sistit in medio propter aliquod impedimentum, & non pertingit ad terminum: ita etiam in executione voluntatis quandoque aliquis operatur circa id quod est ad finem, & tamẽ non consequitur finem propter impedimenta, vel propter liberã propositi mutationẽ.

Voluntatis actus simplex quid sit.

In actibus voluntatis duplex processus.

Ver. 3. DE INTENTIONE.

1.2.p.q. 12. art.1.

Intentio finis, vt ipsum nomen sonat, importat & significat in aliud tendere, vnde primò & principaliter intentio pertinet ad id quod mouet ad finem imperio suo. Cum ergo voluntas moueat omnes alias potentias in finem suum, sequitur quòd intentio est actus voluntatis in finem, alius tamen ab actu qui dicitur voluntas, & à fruitione. Appetitus enim intellectiuus siue potentia volitiua tripliciter respicit finem. Primo absolutè, vt cum volumus sanitatem, aut aliquid huiusmodi, & secundũ hoc actus eius dicitur voluntas. Alio modo respicit & cõsiderat finem prout in eo quiescit, & secundum hoc actus eius dicitur fruitio. Tertio modo cõsiderat finem prout est terminus alicuius quod in ipsum ordinatur: & sic intentio respicit finem. Non enim solùm ex hoc intẽdere dicimur sanitatẽ, quia volumus eam, sed quia volumus ad eam per aliud, puta per medicinam peruenire: & sic voluntas tẽdit primò in finem vt acquisibilem per aliquod medium: & in hoc differt ab electione, & consensu & vsu: quia in intentione voluntas primò fertur in finem acquisibilem per media, in electione verò & consensu, ac vsu primò respicit media, in ordine tamen ad finem. Nec obstat quod dicitur Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit, vbi per oculum significatur intentio secundum D. Aug. Sed oculus cum sit instrumentum visus, significat apprehensiuam potentiam, & per consequens intentio nõ est actus voluntatis, quæ non est potentia apprehensiua, sed appetitiua. Ad hoc dicendum quòd intentio nominatur oculus metaphoricè, nõ quia ad cognitionem pertinet, sed quia cognitionem præsupponit per quam præsentatur voluntati finis, ad quẽ mouet formaliter, sicut oculo præuidemus quò corporaliter tendere valeamus. Dicitur etiam intentio lumen, quia manifesta F

In li. de serm. Do. in mõte.

est in-

est intendenti. vnde Apostolus: Omne quod manifestatur, lumen est. Opera mala dicuntur tenebræ, quia licet homo sciat quid intendat, nescit tamen quæ ex operibus malis sequatur, vt D. Aug. ibidem exponit: neque voluntas ipsa ordinat, sed tendit in aliquod secundum ordinem rationis. Et quia ratio plura ordinat in vnum, ideo licet homo plura per modum plurium non posit intendere, potest tamẽ voluntas ad plura subordinata & per intellectum ad vnum ordinata intendere. Cum autem intentio finis importet ordinationem alicuius in finem, quod est propriũ rationis, sequitur quòd animalia bruta, quæ non habent rationem, non possunt propriè intendere finem, nec habere intentionem, licet agant propter finem, tanquam mota ab alio: sicut sagitta à sagittante intendit finẽ, non intentione existente in se, sed in sagittante. Sic bruta intendunt finem intentione, & ordinatione authoris naturæ, non quòd ipsa cognoscant ordinem mediorum ad finem. *Ephes.5.*

Ver. 4. DE FRVITIONE.

A FRuitio est actus voluntatis, quo quiescit in fine apprehenso per rationem. Vnde D. August. dicit, Frui, est amore inhærere rei propter seipsam, hoc est, non ordinando eam ad aliud. Fructus enim, à quo & fruitio dicitur, est vltimum quod expectatur ab arbore, quod cum quadam suauitate & delectatione accipitur. Et sicut in delectatione duo sunt scilicet perceptio conuenientis, quæ pertinet ad potentiam apprehẽsiuam: & complacentia in eo quod offertur, quod pertinet ad appetitiuam, in qua delectationis ratio completur: sic in fruitione præsupponitur apprehẽsio intellectus, sed essentiale est complacentia voluntatis, quæ quietatur & quiescit in aliud non ordinando. Verùm cum nihil aliud à Deo sit vltimum simpliciter, nec posit quietare appetitum hominis, omniaq; alia sint in ipsum ordinabilia, & ipse in aliud non sit ordinabilis, cùm nihil sit eo dignius, sequitur ꝙ si quis seruiret Deo propter temporalia habenda, non ordinando ea ad bonitatem Dei, imò etiam si seruiret Deo propter *1.2.q.11. ar.1. In 1. de do. Christ. & 10. de Tri.* *Seruiẽs deo propter bona tempora lia, præcisè peccat.*

A visionem claram visionem diuinæ essentiæ, quam sperat ab eo habere, non ordinando iterum eam ad Deum, peccaret mortaliter: quia vteretur Deo. Peccaret etiam si in aliquo alio quiesceret, siue creaturam sibi constitueret vltimum finem, quod fit, quando complacentia & quies in creatura non ordinatur ad Deum formaliter, vel saltem virtualiter: vel quando propter complacentiam, quam habet, vel habere intendit, omittit vel transgreditur præceptum Dei. Tunc fruitio illa est inordinata, & peccatum mortale. ¶Nec obstat ꝙ quædam alia à Deo sint secundũ se bona, & propter se appetẽda: quia vt D. Ambrosius dicit: Si aliqua dicantur appetenda propter se, non est intelligendum ita, ꝙ ad vltimum finem, siue beatitudinem non referantur: sed quia in semetipsis habent, vnde placere debeant, prout sunt fructus spiritus sancti, de quibus Apostolus: Fructus autem spiritus sunt, charitas, pax, & huiusmodi. Nõ obstat pariter illud Apostoli ad Philemo. Itaque frater ego te fruar in domino. Quia vt D. Augustinus dicit: Si dixisset te fruar, & non addidisset in domino, videretur finem delectationis in eo posuisse: sed quia addidit in domino, ideo in domino se posuisse finem, atq; eo se frui significauit. Et si alicubi in sacris literis reperiatur frui dici de creatura, accipitur frui pro vti. ¶Vnde notandũ ꝙ fruitio est duplex. s. propria & impropria. Fruitio impropria est, qua peruenitur in finem particularem cognitum, non cognoscendo tamen quòd sit vltimum simpliciter, & hoc modo aliquando attribuitur brutis. Vnde D. August. dicit, Frui quidem cibo, aut alia voluptate, non absurdè æstimantur & bestiæ. Fruitio autem propria est, quando peruentum est ad finem cognitum, vt vniuersalem & vltimum: & hæc conuenit soli intellectuali naturæ, quæ quando habet finem vltimum solum in intentione, dicitur quidem frui, sed imperfectè, vt in via: quando verò finis vltimus nõ solum habetur in intentione, sed etiam in re, tunc dicitur frui perfectè: & sic fruitio propria diuiditur in fruitionem perfectam & imperfectam, siue fruitionem viæ & patriæ. *Galat.5. Ad Philemonem. 1. de doctr. christ.* *Fruitio duplex.* *In lib. 83. q.*

Ver. 5. DE CONSENSV.

B COnsensus propriè accipiendo, est applicatio appetitiuæ virtutis siue voluntatis ad rem cui adhæret, tanquam medio ordinato ad cõsequendum finem præstitutum, & assumit nomen à sensu, tanquam experientiam quandam sumens de re cui inhæret, inquantum complacet sibi. Vnde Sapiens dicit: Sentite de domino in bonitate. ideo Damasc. dicit, ꝙ si aliquis iudicet, & non diligat, nõ est sententia, hoc est cõsensus. Sed diligere est actus voluntatis, igitur & cõsensus. ¶Et quia eius est applicare appetitiuum motum ad aliquid, in cuius potestate est appetitiuus motus, sicut tangere lapidem, cõuenit quidem baculo: sed applicare baculum ad tactum, est tantũ eius, ad quem spectat mouere baculum. Quum autem animalia bruta nõ habeant in potestate appetitiuum motum, sed talis motus inest eis ex instinctu naturæ, sequitur ꝙ ad ea nõ pertinet propriè consentire, quia cõsensus importat applicationem & determinationem appetitus nõ solum pasiuam, sed etiam actiuam. Et quãuis quędam animalia faciant executionem operis, nõ tamen faciunt ex cõsensu, sed ex impetuoso appetitu, ex instinctu naturæ causato. ¶Differt autem cõsensus ab electione & vsu: quia electio addit supra consensum. s. quandam relationem, respectu eius cui aliquid præeligitur. Et ideo post cõsensum adhuc manet electio: potest enim contingere ꝙ post consilium inueniantur plura media ad finem conducentia: quorum cùm quodlibet placet, in quodlibet eorum consentitur: sed ex multis quæ placent, præaccipimus vnum. Sed si inueniatur vnum solum, quod placeat, non differunt consensus & electio realiter: sed ratione tantum, vt dicatur consensus, secundum quod placet ad agendum: Electio autem, secundum quod comparatur his, quibus non placet: Vsus verò sequitur consensum & electionem: applicamus enim potentias & rem electam ad operationem, vt perueniamus ad finem. ¶Consensus est duplex. Quidam formalis, siue explicitus seu expressus, qui declaratione non indiget. Quidam autem tacitus, siue implicitus & interpretatiuus, qui est quando ratio sufficienter aduertit de aliquo, & non contradicit. Inde dicitur communiter, & est regula iuris: Qui tacet, consentire videtur. Quæ quidem *1.2.q.15. ar.1. Sapien.1. Lib.2.* *Differentia consensus ab electione & vsu.* *Consensus duplex.*

regula quantum ad actus imperatos, & in foro exteriori, non semper habet verum, præsertim in actu vituperabili, in quo loqui & contradicere verecundum esset: & quando actus non obstante contradictione teneret, sed tamen quantum ad actus elicitos, & in foro interiori, semper habet verum, quod quando voluntas tenetur, & potest contradicere alicui rei, actui vel passioni, si non contradicit vel resistit, consentire videtur: quia illa sunt voluntaria, vt dictum est, indirectè, & ex consequenti: vt si in aliquo insurgat passio, quam tenetur reprimere, & non curat, sed delectatur in ea, censetur cõsentire. Ad cognoscendum autem quando consensus sit bonus vel malus: sciendum est quod quando illud cui cõsentitur, siue sit actus, siue aliquid precedens actum, vt cogitatio: siue consequens actum, vt delectatio, est bonum & cõueniens nullo modo prohibitum, nec inclinat ad malum, siue ad aliquid indebitum, seu inhonestum, consensus est bonus. Si verò sit malum, hoc est prohibitum, aut inclinans ad malum, consensus est malus, & peccatum, siue sit consensus formalis, siue interpretatiuus. Si illud tale supra quod fertur consensus sit prohibitum venialiter, consensus est venialis: si mortaliter, est mortalis. Equidem quantum ad actum respectu obiecti, non est dubium, si quis consentiat mendacio iocoso, peccat venialiter: si pernicioso, mortaliter. ¶ Sed difficultas est de consensu in cogitationem & delectationem. Quo ad cogitationem & delectationem consequentem circa obiectum malum, puta homicidij, furti, vel adulterij, & similium, distinguendum est: quia vel illa cogitatio est solùm speculatiua, & nullo modo practica: hoc est, non inclinat aliquo modo ad operationem, sed solum consistit in contemplatione veri: puta quia considerat quidditatem & essentiam adulterij & deformitates eius, siue circunstantias aggrauantes & diminuentes. Tunc consensus in illam cogitationem, seu delectationem consequentem illam cogitationem speculatiuam, non est de se malus, sed potest esse bonus, si fiat propter bonum finem, scilicet propter cognitionem veritatis, vel doctrinam aut predicationem. Aliquãdo venialis, si inutiliter vel nimis curiosè speculetur: & aliquando mortalis, si tempore quo ratio tenetur circa alia occupari, illa contemplatur. Si autem illa cogitatio sit practica, hoc est, habeat iudicium practicum, inclinans ad furandum vel adulterandum: & tunc si sit motus primò primus, & naturalis, quãtùcunq; duret, nõ est peccatum, cùm ratio nullo modo resistere aut occurrere possit. Si verò sit motus secundò primus, & ratio incipit, vel incipere potest cogitare de repellenda passione illa, sed præualente impetu passionis non plenè aduertit, nec repudiat, quia non habuit sufficiens tempus ad plenè deliberandum de illa. Sic illa cogitatio siue consensus in cogitationẽ & delectationem consequentem illam, est venialis. Si verò voluntas est plenè libera, & cognoscit illud iudicium practicum, inclinans ad peccatum mortale, potestq; non solùm non consentire & complacere, sed etiam resistere positiuè per nolitionem, & imperare intellectui vt circa alia aduertat, & tamen negligit, tũc est consensus interpretatiuus: & sic illa cogitatio dicitur morosa, & peccatum mortale, maximè propter periculum, iuxta illud Sapientis: Qui amat periculum, peribit in illo. Si autem ad illam cogitationem morosam sequatur complacentia in voluntate, ad quam sequitur delectatio, quæ est de malo apprehẽso, est consensus formalis in illam cogitationem, & per consequens in illam delectationem, & est peccatum mortale grauius, quàm consensus interpretatiuus in solam cogitationem, etiam absq; voluntate exequendi actum cogitatum. Cùm verò cõsentit in executionem actus cogitati, adhuc grauius peccat. Et cùm perpetrat actum, tunc peccatum consummatum est grauius. An autem consensus in cogitationẽ morosam, vel delectationem consequentem pertineat ad rationem superiorem vel inferiorem: quia materia prolixa est, plus habens subtilitatis & intricationis, quàm vtilitatis, supersedeo. Si quis autem de his amplius inquirere velit, videat Diuum Thomam. ¶ Resultat ex præmissis cogitationes aliquãdo esse bonas, & meritorias in existente in gratia, circa materiam honestam aut præceptam, & circa materiam prohibitam speculatiuè, & propter bonum finem, seruatis debitis circunstantiis, & aliquando veniales, si sint inutiles aut curiosæ. Si autem sint practicæ circa materiam mortalem, & ex surreptione motus primò primi, non sunt peccata. Si verò infra limites motus secundò primi, sunt peccata venialia: si verò ratio aduertat, & voluntas sit plenè libera, sunt mortales, etiam si non sequatur delectatio, aut executio: ac etiam quanuis non sit consensus formalis in actum exteriorem: & quanto magis, si sit consensus in actum exteriorem, licet actus non sequatur: vnde manifestè apparet error Scribarum & Pharisæorum, qui licet legerent Sap. 1. Peruersæ cogitationes separant à Deo. & in eodem cap. Spiritus sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ sunt sine intellectu. Et quanuis etiam haberent præcepta: Non concupisces vxorem proximi tui: nihilominus tamen dicebant, quòd in solis cogitationibus interioribus, quę nullo modo procedebant in actum exteriorem, aut in præparationem ipsius, nõ consistebat peccatum: & sic glosabant prædicta præcepta, quorũ Glosam reprobauit Christus, dicens: Si quis viderit mulierem ad mœchandum eam, iam mœchatus est in corde suo. Item: De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia. ¶ Hæc si agas ad populum, ad maiorem declarationem graduum peccatorum circa huiusmodi cogitationes poteris adhibere similitudinem quinque mulierum, ad quas decipiendas quidam lasciuus mittit macharellam cum torque aurea, &c. Prima quamprimùm videt, nullum cogitat malũ, non peccat: hæc significat illos qui habent motus primò primos. Secunda, quam primò videt, abominatur, & repudiat nuntium & munera, illa meretur. Tertia respicit munera, & quodam modo delecta tur: licet aliquo modo suspicetur, quòd malo fine mittuntur: & ideo quando bene cõsiderauit, respuit: illa significat eos qui infra limites motus secundò primi consentiunt & delectantur. Quarta quæ respicit, & placent ei munera: tamen quia videt quòd absque infamia non posset, remittit: hęc peior est, & repræsentat illos qui interpretatiuè consentiunt cogitationi, & non consentiunt in actum exteriorem. Quinta respicit munera, placent illi, & acceptat, parataq; est facere voluntatem eius, assignat horam;

Consensus & cogitatio quando dicitur bona vel mala.

Cõsensus in cogitationẽ quando sit malus.

Eccl. 3.

1.2.q.15.ar.4.& q.74 ar.8.& de veri.q.15. art.3.& 4.

Exod. 20.

Matth. 5.

ram:hæc adhuc peior, & ſignificat eos qui conſentiunt formaliter in actum,&c. ¶Circa cogitationes verò præteritarum delectationum diſtinguendum eſt,quia vel illæ delectationes erant licitæ, vel illicitæ.Si illicitæ,vel illa cogitatio eſt ſpeculatiua aut memoratiua,cum quadam cordis amaritudine,ſeu nolleitate:quia cogitans nollet ſe illas delectationes habuiſſe : talis cogitatio etiam moroſa eſt : bona, iuxta dictũ Eſaiæ trigeſimo octauo:Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Si verò illa cogitatio ſit practica,ſiue inclinans ad complacendum : ſi ſit moroſa, hoc eſt plenè libera, eſt mortalis. Et maximè cùm iam inſurgunt motus ſenſualitatis,de quibus cogitans aduertit. Si verò ſiſtat infra limites motus ſecundo primi,eſt venialis.Si verò ſunt motus primo primi,non ſunt peccata.Si autem cogitationes illæ præteritæ fuerant licitæ,vt ſi vidua cogitet de delectationibus actus cõiugalis,aut alter coniugum in abſentia & diſtantia alterius, eſt difficultas.Dominus Caietanus in ſummula ſua dicit ꝙ non peccat:quia delectatur de operibus licitis,pro eo tẽpore quo fuerunt licita,plus enim ſecundum eum eſt explicitè approbare,quàm delectari : ſed conſtat viduas poſſe explicitè approbare delectationes præteritas : ergo poſſunt in eis delectari , ſpeculatiuè & formaliter conſideratis.Practicè autem hoc eſt,cum inclinatione ad nouas ſimiles ſi ratio aduertat, & voluntas plenè libera ſit,efficiuntur mortales,propter periculum voluntariæ pollutionis aut incontinentiæ,ad quam inducunt, maximè cùm inſurgunt motus partis ſenſitiuæ. ¶A cogitationibus autem conditionatis quæ diaboli artificio ſuggeruntur,vt tandem ad peccatum mortale pertrahat ſummè cauẽdum eſt , vt cum ſuggeritur religioſo,ſi eſſet vxoratus,aut rex vel epiſcopus,aut haberes tot bona,faceres hæc & illa,& aliquando bona,tandem paulatim inducit ad ambitionem,& alia multa mala , huiuſmodi cogitationes ab initio videntur eſſe bonæ , quia ad bonum determinatæ. Sed ſi conſideretur finis & origo euentus & exitus , quia vt in pluribus perducunt ad diaboli ſuggeſtiones , valde periculoſum eſt circa illas immorari.Et ideo ratione periculi ſunt plerunq; mortales,maximè in his qui experti ſunt , ex illis cogitationibus conditionatis ſe in malas volitiones incidiſſe.Eodem modo dicendũ eſt cum ſuggeritur profeſſo,ſi non eſſem religioſus aut profeſſus, &c. quia à ſolo diabolo procedunt , vt inducat ad pœnitendum de bono opere,& perdendum merita,& vt ad alia inducat mala,& ſic de ſimilibus.

Cogitationes præteritarum delectationum quãdo ſunt malæ. *Eſa.38.*

Cauendum à cogitationibus conditionatis.

Ver. 6. DE ELECTIONE.

A ELectio eſt actus voluntatis,quo voluntas inter duo aut plura vnum præaccipit, tanquam medium ad perueniendum ad finem,dimiſſo alio vel aliis. Sciendum tamen ꝙ nomen electionis duo importat ſcilicet aliquid pertinens ad rationem ſiue intellectum,& aliquid pertinens ad volũtatem.Vnde Philoſophus dicit,ꝙ electio eſt appetitus intellectiuus,vel intellectus appetitiuus. Importat enim collationem ſiue comparationem mediorum inter ſe,& in ordine ad finem,quæ collatio dicitur conſilium,de quo in verſiculo ſequenti.Eſſentialiter tamen electio eſt actus volũtatis præſupponens cõſilium.Vnde ſecundum Philoſophum 3.Ethicorum : Electio eſt appetitus præconſiliati,& deſideriũ eorum quæ nobis inſunt,hoc eſt humanorum actuum.Nullus enim eligit niſi ea quę æſtimat fieri per ipſum : quia neceſſe eſt ꝙ id quod eſt ad finem,ſit actio vel res aliqua , interueniente aliqua actione, per quam quis facit id quod eſt ad finem,vel vtitur eo.Et cùm canonicus eligit epiſcopum vel principem ciuitatis,eligit nominare ipſum in talem dignitatem:alioquin ſi nulla eſſet eius actio ad conſtitutionem epiſcopi vel principis,non pertineret ad eum electio.Et ſimiliter dicendum eſt, quando aliqua res dicitur præeligi alteri,ꝙ adiungitur ei aliqua operatio eligentis. Notandum pręterea ꝙ neq; electio,neq; conſilium eſt impoſsibilium.Cuius ſignum eſt , quòd cùm homines conſiliando perueniunt ad id quod eſt impoſsibile,deſiſtunt,quaſi non valentes vltrà progredi. Et ratio poteſt aſsignari:quia cùm electiones referentur ad noſtras actiones,& ea quæ per nos aguntur,ſint poſsibilia,ſequitur,electiones eſſe poſsibilium,& per conſequens conſilium quod ad actionem ordinatur. Præterea ratio eligendi id quod eſt ad finem,eſt vt ex hoc poſsimus cõſequi finem:ſed per impoſsibile nõ poſſumus conſequi aliquem finem:igitur.Apparet hoc etiam manifeſtè ex proceſſu rationis. Sic enim ſe habet medium(de quo eſt electio)ad finem,ſicut concluſio ad principium:ſed concluſio impoſsibilis non ſequitur ex principio poſsibili.Igitur voluntas completa & efficax non eſt niſi de poſsibili,quod eſt bonum volenti:licet voluntas incompleta & inefficax,quæ ſecũdum aliquos dicitur velleitas,poſſit eſſe de impoſsibili:quia ſcilicet aliquis vellet,ſi eſſet poſsibile:ſed electio nominat actum determinatum ad id quod eſt hic,& nunc agendum:ideo electio non poteſt eſſe impoſsibilium.¶Et quanuis in tertio Ethic.dicatur,quòd ſic ſe habet finis quo ad agibilia , ſicut principia ad concluſiones. Non tamen ſequitur quòd ſicut concluſio neceſſariò deducitur,& ſequitur ad principia: ſic ſuppoſita volitione finis ex neceſsitate ſequatur electio, cùm voluntas ſit libera & indeterminata circa media , & poſsit ceſſare à volitione finis,&ea ſtante ſuſpendere executionem.Intellectus autem nõ eſt liber circa aſſenſum principiorum.Præterea ſententia ſiue iudicium conſilij de rebus agendis eſt de cõtingentibus,in quibus cõcluſiones non ſequuntur ex principiis neceſſariis neceſsitate abſoluta , ſed neceſsitate ſolum ex conditione:vt ſi currit,mouetur:ſi dicatur quòd vnum præeligitur alteri : quia in eo eſt aliqua ratio boni,quæ non eſt in alio. Vnde ſequitur, quòd ſi duo ſunt penitus æqualia , nulla poterit fieri electio.Et ſic famelicus ſi habet cibum æqualiter appetibilem in diuerſis locis ſecundum æqualem diſtãtiam,non magis mouebitur ad vnum,quàm ad aliud,vt Buridanus dicit de Aſino, inter duas auenas æquales,quòd moreretur fame. Plato etiam aſsignans rationem quietis terræ in medio , ſicut recitatur in 3.de Cælo,dicit quòd ideo quieſcit:quia non eſt maior ratio, quare moueretur citius ad vnam partem,quam ad aliam:ſed multò minus poteſt aſsignari ratio, quare plus eligeretur vnum appetibile,quàm aliud : niſi ſit aliqua ratio boni plus in vno, quàm in alio : & ſic videtur quòd electio fiat ex neceſsitate.Dicendum quòd quantum ad irrationabilia,cum non conferant, non poteſt cõtin-

1.2.q.13. art.1. *6.Ethic.*

art.4.

art.4. *art.5.*

ar.6.ad.1.

De Aſino Buridani.

gere: & si accideret, mouerentur instinctu naturæ, quæ non deficit in necessariis. Quo ad homines verò nil prohibet. Quòd si duo æqualia proponantur secundum vnam considerationem, homo potest circa alterum illorum considerare aliquam conditionem, per quam magis emineat, & voluntas magis flectatur in ipsum, quàm in aliud. Et eodem modo dicendum est de eo, quòd prima consideratione inuenitur minus, quia secundum aliam considerationem erit maius, saltem secundum iudicium eligẽtis. Vel potest dici quod voluntas ex se ipsa potest se determinare.

Ver. 7. DE CONSILIO.

1.2.q.14. art.1.

CVm electio sequatur consilium de rebus agendis, in quibus magna inuenitur incertitudo, cum actiones sint circa singularia contingentia, quæ propter eorum varietatem incerta sunt. In rebus autem dubiis & incertis ratio non profert iudicium absq; collatione & deliberatione, & ideo necessaria est inquisitio rationis ante iudicium de agendis, hæc inquisitio vocatur consilium. Consilium autẽ propriè importat collationem siue comparationem inter plura, prout & hoc ipsum nomen sonat. dicitur enim consilium quasi considium, eò ꝙ multi sedent ad simul conferendum: & ideo consiliũ in nobis importat discursum, & præsupponit incertitudinem sententiæ siue iudicij apud consiliantem, licet apud aliquos sapientes aliquando sint certissima: ideo illi ad electionem non egent inquisitione consilij, sed sententia & iudicio, quod est terminus consilij. Et inquantum importat discursum, Deus non consiliatur: Ignorantis enim est consiliari, & per inquisitionem venire ad certitudinem. Attribuitur tamẽ Deo consiliũ ab Apostolo dicẽte: Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ propter certitudinem, quam habet de omnibus effectibus absq; omni discursu. Ea enim quæ dicũtur de Deo, accipienda sunt absq; omni defectu qui inuenitur in nobis, sicut scientia sine discursu, & cõsilium absq; dubitatione aut ignorantia. ¶Ex prædictis patet ꝙ consilium dupliciter accipitur. Vno modo pro inquisitione, collatione, seu discursu. Alio modo pro resolutione & sententia ipsius: vnde dicimus, consilium habet: & dicit hoc, siue hæc est resolutio, & sententia consilij talis est. ¶Consiliũ secundum Gregorium Nycenum non est de fine, sed de his quæ sunt ad finem, eò ꝙ rationes eorum quæ sunt ad finem, sumuntur ex fine. Principium autem non cadit sub conclusione, sed in omni inquisitione oportet præsupponere principia: igitur de fine vt finis est, non est consilium, quanuis consiliũ posit haberi de aliquo fine, vt est medium ad alium finem: quia id quod est finis respectu quorundã, potest ordinari ad alium finem, sicut principium vnius demonstrationis potest esse cõclusio alterius. Consilium secundum Gregorium Nycenum est de his quæ sunt, aut fieri possunt in nobis, aut ordinantur ad operationes humanas. Quia cùm consilium sit aliquid magnũ, eo quod cognitio circa particularia contingentia non sit aliquid magnum, sicut cognitio vniuersalium & necessariorum: ideo cõsilium nõ appetitur per se, sed prout est vtile ad operationes humanas nostras, vel aliorum. De factis enim aliorum cõsilium quærimus pro quanto, sicut quodammodo vnum nobiscum, vel per vnionem affectus, sicut amicus sollicitus est de his quæ ad amicum spectant, sicut de suis, & per modum instrumenti. Nam agens principale & instrumentale sunt quasi vna causa, cùm vnum agat propter alterum: sic dominus consiliatur de his quæ agenda sunt per seruum. Et cõsultatio dicitur fieri de futuris euẽtibus, inquantum homines per futuros euentus cognitos diriguntur ad aliquid agendum vel vitandum erga se, vel alios eis aliquo modo coniunctos. In certis autem & manifestis nõ requiritur cõsilium, sed resolutio consilij. ¶Consiliando autem & inquirendo oportet procedere ex aliquo principio, si principium est prius in esse, sicut in cognitione. Non est processus resolutorius, sed magis compositiuus: quia processus quo proceditur à causis ad effectus, est compositiuus, eò ꝙ causæ sunt simpliciores effectibus. Si autem principium quod est prius cognitione, est posterius in esse, sicut finis qui est prior in intentione, & posterior in executione, est processus resolutorius: vtpote cùm de effectibus compositis iudicamus resoluendo in causas simplices. Vnde Philosophus dicit, ꝙ ille qui consiliatur, videtur quærere & resoluere. Et sic oportet dicere, ꝙ inquisitio cõsilij est resolutiua, incipiendo scilicet ab eo quod in futurum intenditur, donec perueniatur ad id quod statim agendum est. Et prius quærendum est quid conueniat ad ducendum in finem. Cùm ergo cõsilium sit de operibus, & ratio operum accipiatur ex fine, sequitur ꝙ ordo ratiocinandi est cõtrarius siue oppositus ordini operandi, qui incipit à mediis, & ordo ratiocinandi à fine. ¶Ex prædictis patet, ꝙ in inquisitione cõsilij nõ est processus in infinitum, sed ipsa inquisitio est finita ex duplici parte scilicet principij & termini. Accipitur enim in inquisitione cõsilij duplex principium. Vnum ex ipso genere agibilium, & hoc est finis de quo nõ est cõsilium, sed præsupponitur consilio, vt dictum est. Aliud autem principium est quasi ex alio genere sumptum, sicut in scientiis subalternatis vna scientia supponit aliqua ab alia, de quibus nõ inquirit: huiusmodi autem principia quæ in inquisitione cõsilij supponuntur, sunt quæcunque per sensum accepta, scilicet quod sit panis, ꝙ sit ferrum, & quæcunque sunt per aliquam scientiam speculatiuam vel practicam in vniuersali cognita, sicut ꝙ Mœchari est à Deo prohibitum, & ꝙ homo non potest viuere nisi nutriatur nutrimento cõuenienti, & de his nõ inquirit cõsiliator. Terminus autem inquisitionis cõsilij est id quod est in potestate nostra, vt statim faciamus. sicut enim finis habet rationẽ principij, ita id quod agitur propter finem, habet rationem cõclusionis: vnde id quod est primo agẽdum, habet rationem vltimæ cõclusionis, ad quam inquisitio consilij terminatur. Nihil enim prohibet cõsilium in potentia in infinitum esse secundũ quod infinita occurrere possunt cõsilio inquirenda. Singularia enim non sunt infinita actu, sed bene in potentia. ¶Nec obstat ꝙ in singularibus contingentibus non posit esse aliquid certi simpliciter, tamen bene vt nunc. Necessarium enim est Sortem sedere dum sedet. Et quanuis humana actio posit impediri, non tamen semper habet impedimentum: ideo non oportet semper consiliari de impedimento tollendo.

Consilium dupliciter. accipitur. art.2.

Consultatio est de futuris.

In consiliando duplex processus.

3.Ethi.

Duplex principium consilii.

Ver. 8.

Ver. 8. DE VSV.

A Vsus est actus voluntatis, quo applicat rem aliquam, aut potentiam ad operationem. Vnde D. Aug. dicit: Vti est assumere aliquid in facultatem volútatis. Vsus sequitur electionem. Vnde Damascenus: Post electionem voluntas impetum facit ad operationem, & sic vsus mediat inter electionem & executionem operis. Cum motio qua voluntas mouet ad exequendum quæ dicitur vsus, sequatur electionem. Non est tamen inconueniens ꝙ vsus vnius præcedat electionem alterius. Cum autem vti sit applicare principium electionis ad actioné, sicut motum appetitiuum ad aliquid appetendũ, quod fit in consensu, & aliquid applicare in ordine ad alterum non sit nisi eius qui habet super illud arbitriũ siue dominium, quod non est nisi eius qui scit referre aliquid ad alterum, quod pertinet ad rationem. Et ideo solum animal rationale consentit & vtitur. Ideo D. August. Vti nihil potest nisi animal quod est rationis particeps. ¶Differunt autem vti & frui: quia frui importat absolutè motum appetitus in appetibile siue in vltimum finem. Vti verò importat motum appetitus in ordine ad alterum. Si comparentur ergo vti & frui in ordine ad obiecta, frui est melius quàm vti. quia illud quod est absolutè acceptabile, est melius, q̃ id quod est acceptabile in ordine ad alterum. Sed si comparentur quantum ad vim apprehensiuam præcedentem, maior nobilitas requiritur ex parte vsus. Quia ordinare aliquid ad alterum est rationis: apprehendere autem aliquid absolutè est sensus. Et quanuis animalia bruta per sua membra aliquid agant, hoc faciunt instinctu naturæ, non ꝙ cognoscat ordinem membrorum ad illas operationes, vnde non dicuntur propriè applicare membra, nec vti membris.

[Margin: 1.2.q 16. ar.1.2.ar.4 10. de Tri. — In li.83.q. Differentia inter vsum & fruitionem.]

§. 6. DE IMPERIO ET ACTIBVS IMPERATIS.

B Actus humani dicuntur imperati ab imperio, imperium autem est actus rationis præsupposito actu voluntatis. Ad cuius euidentiam, sciendum est ꝙ actus voluntatis & intellectus supra se inuicem possunt ferri: quia intellectus ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectum ratiocinari de actu suo. Et aliquando contingit ꝙ actus rationis siue intellectus præuenit actum voluntatis, sicut cùm præsentat & ostendit ei finem. Et aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus, scilicet cum ostenso fine voluntati, voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & consiliandum de illis. In illa præuentione actuũ virtus prioris actus remanet in actu sequenti. Et sic ex ostensione finis quem intellectus facit voluntati, remanet in voluntate virtus ad mouendum intellectum, ad perquirenda media: quibus præsentatis, si non est nisi vnum, voluntas consentit: si duo, voluntas eligit. Ex vi illius consensus, siue electionis si sit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intimãdum siue denuntiandum ei, hoc est tibi faciendum: fac ergo hoc. Ille actus intellectus vocatur imperium, quod potest sic definiri: Imperium est actus rationis ordinantis & mouentis, ac necessitantis voluntaté ad aliquod particulare faciendum, supposito actu ipsius voluntatis scilicet consensu siue electione efficaci, in cuius virtute intellectus mouet per imperium voluntatem ad exercitium actus. Sed cùm hæc motio fiat ab intellectu, non virtute propria, sed virtute voluntatis, propriè loquendo, voluntas mouet & necessitat seipsam quo ad exercitium. Et sic imperare propriè dictum, non est mouere quocunq; modo, sed cum quadam intimatione denunciatiua & motione effectiua. Vnde sequitur quod non conuenit brutis. licet enim in brutis vis appetitiua moueat membra, non tamen cum intimatione & denunciatione: ideo non est propriè imperatiua. Et licet in brutis corpus habeat vnde obediat, anima tamen non habet vnde imperet: quia non habet vnde ordinet. Et ideo impetus in eis ad opus cùm fiat ex instinctu naturæ, non habet rationem imperij, sicut in hominibus, qui faciunt impetum per ordinationem rationis. Et quia impetus ad operationem præcedit vsum, cùm per imperium fiat impetus ad operationem. Imperium enim natura est prius, q̃ imperio obediatur: & aliquando etiam prius tempore. Imperium tamen: vt dictum est, sequitur electionem vel consensum: & sic mediat inter duos actus voluntatis scilicet inter electionem vel cõsensum & vsum. ¶Notandũ præterea ꝙ imperium & actus imperatus sunt simpliciter vnus actus humanus. quia secundum Philosophum vbi est vnum propter alterum, ibi est vnum tantum: sed actus imperatus non est nisi propter imperium: igitur non est nisi vnum simpliciter. Ad cuius euidentiam sciendum est, ꝙ non est inconueniens, ꝙ aliqua sint multa secundum quid, & sint vnum simpliciter. Et aliqua sint multa simpliciter, & vnum secundum quid. Quinimo omnia multa sunt vnum secundum quid, vt dicit D. Dion. Vnum autem cũ conuertatur cum ente, vtrunq; eodem modo dicitur scilicet simpliciter & secundum quid. Ens verò simpliciter est substantia, sed ens secundum quid est accidens: ideò quæcunq; sunt vnum, secundum substantiam, sunt simpliciter vnum, & multa secundum quid. Sicut totum in genere substantiæ compositum ex suis partibus integralibus vel essentialibus est vnum simpliciter, vt domus & homo, partes verò sunt entia & substantiæ in toto. Quæ verò sunt diuersa secundum substantiam, & vnum secundum accidens sunt multa simpliciter, & vnum secundum quid: vt multi homines sunt vnus populus, & multi lapides vnus aceruus. Similiter multa indiuidua quæ sunt vnum genere vel specie, vt dictum est, sunt simpliciter multa, & vnum secundum quid. nam esse vnum genere vel specie, est esse vnum secundum rationem. Sicut autem in genere rerum naturalium aliquod totum componitur ex materia & forma, vt homo qui est vnum ens naturale: ita etiã in actibus humanis actus inferioris potentiæ materialiter se habet ad actum superioris: inquantum inferior potentia agit in virtute superioris mouentis ipsum. Sic enim actus mouentis primi se habet ad actũ instrumenti. Vnde patet ꝙ imperium & actus imperatus sunt vnus actus humanus, sicut quoddam totum: sed secundum partes est multa. Actus verò diuersarum potentiarum ad inuicem nõ ordinati sunt simpliciter multa, & vnum secundũ quid, pro quanto illæ potentiæ sunt in vno supposito.

[Margin: 1.2.q.17. — Imperiũ in moralibus quid sit. — art.2. — ar.3. — Imperiũ & actus imperatus sunt vnus actus. — Vl. li. c.1. de Diui no. Vnum & multa simpliciter & secundum quid quæ dicuntur.]

Ver. 1. DE ACTV VOLVNTATIS IMPERATO.

1.2.q.17. art.5. INter actus imperatos numeratur actus voluntatis, non quidē primus actus voluntatis, cùm sit ex instinctu naturæ aut superioris causæ. Nec etiam omnes actus voluntatis circa finem, sed solùm sequētes electionem efficacem, à qua ratio sumit virtutem imperandi. Cum enim imperium nil aliud sit q̃ actus rationis ordinantis cum quadam motione ad agendum, & ratio ordinat de actibus sequentibus electionem efficacem cùm quadam motione, & non de aliis præcedentibus electionem. Sequitur ꝙ actus voluntatis qui sequitur electionem, vt vsus sit imperatus, & non præcedentes, cùm ratio nō possit mouere ad exercitium voluntatem nisi virtute electionis aut consensus. Dictum est autem post electionem vel consensum efficacem: quia diuus Augustinus dicit, Animus quando perfectè imperat sibi vt velit, iam vult: sed quòd aliquando imperet & non velit, hoc contingit quia non perfectè imperat. Imperfectum ante imperium contingit ex inefficaci electione, quæ ideo est inefficax, quia intellectus diuersis rationibus agitatus, fluctuat inter duo, ideo non sequitur efficax electio, aut consensus. Procedere etiam potest à libertate voluntatis, quæ cessare potest ab electione, maximè cùm intellectus inter media quodammodo fluctuat. ¶Si dicatur ꝙ ei soli conuenit imperare, cui conuenit imperium intelligere: sed voluntas cum sit cœca, non intelligit: igitur & non potest imperare Dicendū ꝙ sicut in membris corporalibus quodlibet membrum operatur non sibi soli, sed toti corpori: ita in potentiis animæ. Nam intellectus intelligit non solùm sibi, sed etiam pro aliis potentiis, & singulariter pro voluntate quam habet dirigere: ideo operatur sibi ipsi actum voluntatis, inquantum est intelligens & mouens. Imperium autem cùm necessitate mouet voluntatem quo ad exercitium, hoc facit in virtute voluntatis: & sic duplex est imperium, scilicet directiuum, & tale pertinet ad intellectum: & motiuum, & hoc pertinet ad voluntatem. C

8.Confes. *Imperium duplex.*

Ver. 2. DE IMPERIO ACTVVM RATIONIS.

1.2.q.17. art.6. CVm autem ratio reflectatur supra se, vt dictum est, consequens est ꝙ sicut potest ordinare actus aliarum potentiarum, ita etiam possit ordinare de actibus suis, & ex electione voluntatis virtutē mouendi & se necessitandi accipere: ergo actus intellectus subiacent imperio voluntatis quantum ad exercitium actus, non tamen quantum ad assensum: maximè circa principia quæ sunt naturaliter siue ex terminis nota. In aliis autem probabilibus mouere potest, vnde fides est ex pia affectione: & circa opiniones affectio voluntatis plurimum facit, & medio opinatiuo facit firmiter adhærere, vel suspendere iudicium. ¶Resolutoriè ergo dicendum est, ꝙ quo ad primum actum rationis, qui est simpliciū apprehensio, voluntas non habet imperium: quia talis actus est naturalis, vnde & pueri abstrahunt species intelligibiles, & admirantur, secundum Philosophum. Quo ad secundum verò in necessariis propositionibus, quo ad specificationem etiam non habet voluntas imperium stante obiecto, licet bene quo ad exercitium: quia potest diuertere, & circa alia intellectum occupare. Quantum verò ad tertium actum qui est ratiocinari & inquirere, habet voluntas potestatem imperandi. Nec est inconueniens quòd ratio imperet sibi ipsi, sicut nō inconuenit ꝙ voluntas moueat & necessitet se ipsam. vtraque enim potentia reflectitur supra seipsam, & supra actum alterius, & ex vno tendit in aliud. D

Simplicium apprehensio imperari nō potest.

Ver. 3. DE IMPERIO ACTVVM APPETITVS SENSITIVI.

1.2.q.17. art.7. & 1.p.q.81. art.3. ACtus etiam appetitus sensitiui subiacent imperio rationis, & obediunt ei. Vnde Gregorius Nycenus dicit quod obediens rationi diuiditur in duo. s. desideratiuum, & irascitiuū: hoc est in appetitum concupiscibilem & irascibilem, qui subiacent rationi, per hoc ꝙ apprehēsio fantasiæ & imaginationis, quæ est particularis, regulatur apprehensione rationis, quæ est vniuersalis: sicut virtus actiua particularis à virtute actiua vniuersali. Quia tamen alligantur organo corporeo, quod subiacet aliquibus qualitatibus quibus disponitur, sicut visio ex dispositione oculi per quam iuuatur & impeditur, & quia talis qualitas & dispositio corporis non subiacet imperio rationis: hinc est quòd ex hac parte impeditur motus appetitus sensitiui, ne totaliter subdatur imperio rationis. Contingit etiā quādoque quòd motus appetitus sensitiui subitò concitantur ad apprehensionem imaginationis, vel sensus: & tunc illi motus sunt præter imperium rationis, quanuis potuissent impediri à ratione si præuidisset. Et hoc modo qualitas præcedens non subiacet imperio: quia vel est ex natura, vel præcedenti motione, quæ statim quiescere non potest, sed qualitas consequens iudicium intellectus sequitur imperium rationis. Vnde Philosophus dicit in primo Politicorum, quòd ratio non præest irascibili & concupiscibili principatu despotico, qui est domini ad seruum: sed principatu regali, qui est liberorum, qui non totaliter subduntur imperio. E

Ver. 4. DE IMPERIO ACTVVM SENSVVM.

ACtus pariter sensuum nō semper sunt in potestate nostra, eò quòd ad apprehensionem sensuum exteriorum requiritur exterius sensibile præsens. Præsentia autem & absentia sensibilium nō semper sunt in potestate nostra, igitur. Sed quando in potestate nostra est facere sensibile exterius pręsens vel absens, tunc sensus exteriores subiacent libero arbitrio cum voluerit, nisi sit impedimentum ex parte organi. Inter sensus exteriores visus magis obedit imperio rationis propter palpebras quæ mouentur ad nutum, & per eas non præstatur impedimentum obiectis præsentibus. Apprehensio autem imaginationis subiacet imperio rationis secundum modum virtutis vel debilitatis imaginatiuę potentiæ. Quòd enim homo non possit imaginari quæ ratio considerat, contingit ex hoc quòd non sunt imaginabilia, sicut spiritualia. F

Ver. 5. DE IMPERIO APPETITVS NATVRALIS ET PARTIS VEGETATIVAE.

1.2.q.17. art.8. ACtus appetitus naturalis qui non sequūtur apprehensionē, non subiacent imperio rationis: & per consequens, nec actus vegetatiuæ virtutis. Vnde Gregorius Nycenus dicit ꝙ id quod non persua- G

detur

detur à ratione, est nutritiuum, generatiuum, & augmentatiuum. Et Christus Matth. 6. Nemo potest cogitando ad staturam suam addere cubitum vnum. Hoc autẽ est ex imperfectione viriũ & potentiarum vegetatiuæ, quæ non habent apprehensionem siue cognitionẽ propter earũ materialitatẽ. Quanto enim aliquis actus est immaterialior, tãto nobilior, & magis subditur imperio rationis. Et quãuis anima sit in corpore sicut Deus in mundo: & ideo homo dicatur Microcosmus, hoc est minor mũdus, quia dat esse toti corpori, sicut Deus mundo: non tamẽ omnes partes corporis subiacent animæ, sicut omnes partes mundi subiacent imperio Dei: quia similitudo non attenditur quantum ad omnia, cùm anima non sit extrà corpus, sicut Deus extra mundum, cùm cæli cælorũ eum capere non poßint. Præterea Deus creauit mundum, & non anima corpus. Ideo non subiacet totaliter eius imperio: sed attenditur similitudo quantum ad aliquid: quia sicut Deus mouet mundum, sic anima corpus. Et quia actus appetitus naturalis & potentiarum vegetatiuæ non subiacent imperio rationis: ideo nec laus nec vituperium debetur illis. *Homo quare dicitur Microcosmus.*

Ver. 6. DE IMPERIO MEMBRORVM.

A MEmbra exteriora nisi impediantur à dispositione corporis aut ab extrinseco, subiacent imperio rationis despoticè, hoc est ex neceßitate, sic quòd non possunt cõtradicere neq; resistere. Vnde D. Aug. ait, Imperat animus vt moueatur manus, & tanta est facilitas vt vix à seruitio discernatur imperiũ. ¶ Notandũ tamẽ ꝙ D. Aug. dicit, Hoc, ꝙ motus genitaliũ membrorũ nõ semper obediat rationi, est ex pœna peccati, vt s. anima suæ inobediẽtiæ ad Deũ, in illo pręcipuè membro pœnam patiatur, per quod originale peccatum ad posteros traducitur. Sed quia per peccatum primi parẽtis natura est sibi relicta subtracto supernaturali dono, quod ei diuinitus collatum erat: ideo considerãda est ratio naturalis quare motus huiusmodi membrorum specialiter rationi non obediant. Aristoteles dicit inuoluntarios esse motus cordis & membri pudendi: quia scilicet ex aliqua apprehensione huiusmodi membra commouentur, inquantum scilicet intellectus & fantasia repræsentant aliqua ex quibus consequuntur paßiones, ad quas consequitur motus horum membrorũ. non enim tunc mouentur secundum rationis aut intellectus imperium, quia scilicet ad motum horum membrorum, requiritur aliqua alteratio naturalis, puta caliditas, aut aliqua alia, quæ alteratio nõ subiacet imperio rationis. Specialiter autem hoc accidit in duobus membris prædictis: quia vtrunq; illorum membrorum est quasi quoddã animal separatum, inquantum est principium vitę, principium autem in virtute est totum. Cor enim est principium sensuum: & ex membro genitali exit virtus seminalis, quæ est virtute totum animal. ideo habet proprios motus naturales: quia principia oportet esse naturalia, vt dictum est. *1.2.q.19. art.9.* *8.Confes.* *14.de ciuit. Dei.c.17.* *Lib. de cau. mo. animal.* *Mẽbrum genitale est quasi quoddã animal separatum.*

Ver. 7. DE CIRCVNSTANTIIS HVMANORVM ACTVVM.

B QVum de integritate accidẽtali humanorum actuum sint circunstantiæ, ideo de eis aliquid dicendum est. Ad cuius euidentiam supponendum est primò ꝙ quemadmodum res naturales specificantur & accipiunt speciem à forma, ita & actus naturales & humani recipiunt speciem & essentiam ab obiecto, sicut & actus sensuum, visus à colore, auditus à sono. Sic etiam actus humani, virtutũ scilices & vitiorum, Temperantia à moderatione cibi & potus ac venereorum, Iustitia à redditione debiti, furtum ab acceptione rei alienæ inuito domino. Secundò supponendum est quòd quemadmodum res naturales corporales habent aliqua accidentia conuenientia, quæ non sunt de essentia siue quidditate eorum, sunt tamen deperfectione eorũ: homo enim habet quinque sensus exteriores & actus illorum, qui non sunt de essentia hominis: illis tamen sic perficitur, quòd absque illis non esset perfectus perfectionibus sibi conuenientibus & debitis, & quolibet illorũ deficiente homo esset deformis. Ita actus humani siue liberi, qui speciem & perfectionem essentialem accipiunt ab obiecto, ad perfectionem suam in esse moris, hoc est ad bonitatem seu laudabilitatem suam, vltra perfectionem essentialem, hoc est vltra bonitatem obiecti requirunt aliqua accidentia conuenientia, quæ vocantur circunstantiæ conuenientes. Et sic ad hoc ꝙ aliquis actus humanus sit perfectus, hoc est bonus moraliter, requiritur ꝙ habeat non solum obiectum bonum & conueniens, sed etiam ꝙ habeat circũstantias conuenientes, ita ꝙ si vna desit, licet actus sit perfectus ex obiecto, & in genere naturę, non tamen est perfectus in genere moris, hoc est bonus siue laudabilis. Circũstantia ergo est conditio quę est extra substantiam actus, & tamẽ attingit aliquo modo actum humanũ, hoc est cõuenit illi & perficit ipsum, accidentaliter tamen, scilicet in esse moris, cùm sit extra substantiam siue essentiam ipsius, sequitur quod circunstantiæ humanorum actuum dicuntur accidentia eorum. ¶ Sed notandum est quòd aliquid dicitur accidens alicuius dupliciter. Vno modo quia inest ei, & sic album dicitur accidẽs Sortis. Alio modo ꝙ simul est cum eo, & in eodem subiecto: & sic dicitur quòd album accidit medico: quia albedo & medicina conueniunt in eodem subiecto, scilicet Sorte medico & albo. Et per hũc modum circunstantiæ dicuntur accidẽtia humanorum actuum: quia sunt cum illis, & in eodem subiecto scilicet agẽte, quãuis nõ omnes sint subiectiuè in actibus ipsis: sicut albedo & musica in Sorte. ¶ Vlterius notandum est, ꝙ accidens dicitur accidere accidenti propter conuenientiam in subiecto dupliciter. Vno modo secundum quòd aliqua accidentia comparantur ad vnum subiectum absq; aliquo ordine, vt album & musicum in Sorte. Alio modo cum aliquo ordine: quia subiectum recipit vnum accidens alio mediante, sicut substantia recipit qualitatem mediante quantitate, albedinem mediante superficie. Vtroque autem modo circunstantiæ se habent ad actum: nam aliquæ circunstantiæ ordinatè pertinent ad agentem non mediante actu, puta locus, tempus, & conditio personę. Aliquæ verò mediante ipso actu, sicut modus agendi. ¶ Circunstantiæ à Philosopho numerantur octo, scilicet quis fecerit, quibus auxiliis siue instrumentis fecerit, quid fecerit, vbi fecerit, cur siue propter quid fecerit, quo modo fecerit, quãdo fecerit. Et circa quid fecerit, quæ est vltima, quæ à Cicerone cõprehẽditur sub *1.2.q.7.* *Circunstantiæ definitio* *3.Ethi. Circunstantiæ quot sint*

quid fecerit, & sic secundum eum non sunt nisi septē: quæ hoc versu continentur, eius, quid, vbi, quibus auxiliis, cur, quo modo, quando. Ex his circunstantiis tres sunt ex parte actus: duæ circunstantiæ cōtingunt actum per modum mensurę, scilicet tempus & locus, siue vbi & quando. Vna verò contingit actum per modum qualitatis, vt modus scilicet fortiter vel remissè, tardè vel velociter. Ex parte effectus est vna, s. quid fecerit. Ex parte causæ finalis accipitur alia, scilicet cur vel ꝓpter quid fecerit. Nō quòd finis qui dat speciē actui, sit circunstantia, sed aliquis finis adiunctus: sicut quòd fortis fortiter agat propter bonū fortitudinis nō est circūstantia. Et ita intelligendū est in circunstantia ex parte effectus, s. quid fecerit. nam quòd aliquis perfundens aliū aqua, abluat ipsum, nō est circunstantia, sed quòd infundendo infrigidet vel callefaciat, sanet, vel ęgrotare faciat, hæc est circūstantia quid fecerit. Ex parte causę materialis siue obiecti, accipitur alia circunstantia, s. circa quid, non ꝙ illa cōditio causæ, ex qua substantia actus pēdet, dicatur circunstātia, sed aliqua cōditio adiūcta: sicut in obiecto furti, quod sit alienū, nō dicitur circūstantia, sed quòd sit magnū vel paruū, dicitur circūstantia circa quid. Ex parte verò causæ principalis accipitur alia circunstantia. s. cōditio personæ: nō est tamen intelligēdum, ꝙ cōditio personæ quæ trāsit in vim obiecti, sit circunstantia, sed illa quæ nō dat speciem actui. Ex parte verò causæ instrumentalis accipitur alia circūstantia, scilicet quibus auxiliis siue instrumentis: bene autem vel male nō sunt circunstantiæ, sed consequūtur omnes circunstantias vel defectus illarū. Quotiens etiā nō est circunstantia, cū non sit extra substantiā actus, sed iteratio substantiæ ipsius actus. Inter omnes circūstantias secundū Greg. Nicenū duæ sunt principalissimæ, scilicet cuius gratia agitur, quæ dicitur circunstantia finis, siue cur, aut propter quid. Et circunstantia ex parte effectus, scilicet quid est quod agitur. Philosophus verò dicit, ꝙ principales circunstātiæ sunt propter quid, & ea in quibus est operatio, per quæ Philosophus non intellexit tempus aut locum, sed ea quæ adiunguntur actui: sed idē dicit cum Greg. Quia per hoc quod dicit ea in quibus est operatio, intelligit id quod Greg. intelligit per circunstantiam quid est quod agitur, & sic non aduersantur. Cùm ergo actuū humanorum obiectum sit finis, circunstantia quæ dicitur cuius gratia, siue finis adiunctus erit principalior: secunda verò est quæ attingit substantiā actus. Aliæ autē circunstantiæ sunt magis vel minus principales, secundum quod ad istas magis vel minus appropinquant. Nec obstat ꝙ accidentia videntur esse præter considerationem artis, cū nulla ars consideret id quod est per accidens, vt dicitur in sexto Metha. Quia non omnia accidentia se habent ad substantiā per accidens, sed sunt per se accidentia, & tales sunt circunstantiæ actuum humanorum in doctrina morali: ideo sunt de eius consideratione. Notandum insuper, ꝙ licet circunstantia manens, circunstantia non det speciem actui, nec inesse naturę, nec inesse moris. Tamen si vna illarum deficiat, species actus mutatur non quidem in esse naturæ, sed moris: sicut homo per hoc quod efficitur cæcus, non variatur essentialiter: aut si prius talis erat, & efficiatur videns vel audiens, non est alterius speciei essentialis: sed bene accidentalis, scilicet pulchri vel deformis: quia, vt D. Dionysius ait, bonū est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus, & similiter pulchritudo, &c. Sic in actibus humanis cōiunctio viri & mulieris est eiusdem speciei in esse naturæ, & idem effectus sequitur ante matrimoniū & post, tamē in esse moris sunt actus diuersi: quia ante matrimonium est actus malus, & post bonus, & sic de aliis. Veruntamen si circunstantia trāseat in vim obiecti, tūc dat nouam speciem moris actui, & actus ille qui est vnus in esse naturæ, erit plures in esse moris, & tot specierum quod circunstantiæ transeunt in vim obiecti. ¶ Dicitur autem circunstantia transire in vim obiecti, quando respicit specialem ordinem rationis, vel secundum rationē, vel cōtra. hoc manifestum est in his quæ habent speciale præceptum vel prohibitionē, vt dare eleemosynā pauperi propter pietatē naturalē, & vt præseruetur à peccato mortali, est actus misericordiæ ex obiecto, & ex parte finis est actus charitatis: & si fiat propter honorem Dei, erit religionis. Sic in malis accipere rem alienam, est actus malus ex obiecto & furtum. Sed accipere in loco sacro, vel rem sacrā de loco non sacro aut tempore sacro, tempus & locus transeunt in vim obiecti, & cōstituunt actum ex obiecto malum in duabus speciebus moris: hoc est, dat ei duas malitias siue deformitates aut deordinationes. Si accipiatur alienum ad adulterandum vel occidendum circunstantia, finis trahit ipsum ad adulterium vel homicidium. Circunstantia quæ ex se non habet, nec respicit specialem ordinationem rationis in bono vel in malo, nisi præsupposita aliqua alia conditione, à qua actus habet speciem boni vel mali, non mutat speciem, licet aggrauet: sicut tollere aliquid in magna vel parua quantitate, ex se non habet, nec respicit specialem ordinem rationis, sed est indifferens. Supposita tamen conditione, per quam actus habet bonitatem vel malitiam, vt in eleemosyna & furto, dare vel tollere in magna quantitate vel parua non diuersificat actum in bonitate vel malitia, auget tamen bonitatem in eleemosyna, & aggrauat peccatum in furto.

3. Ethi. (margin, beside "licet quid est quod agitur")

Circunstantia quando transeat in vim obiecti. (margin)

§. 7. DE BONITATE ET MALITIA HVMANORVM ACTVVM.

EX sacris literis constat aliquos actus humanos esse bonos, & aliquos malos. De bonis habetur Mat- C
Matt. 26. thæi 26. vbi Iudas murmurabat contra Magdalenā, tanquā malè fecisset: Christus eā defendit dicens, Quid molesti estis huic mulieri? bonum enim opus operata est in me, &c. Deinde prædixit eam pro illo remunerationem accepturam, cùm opus illud haberet bonum obiectum, & omnes circūstantias requisitas. Et ipsa in statu vię & in gratia: ergo meritoriū. Et Gen. 4. dicitur, Respexit Deus ad A-
Gen. 4. bel & munera eius: ad Cain autē & munera eius nō respexit. Ille respectus ad munera, nil aliud erat ꝗ acceptatio & approbatio sacrificij eius. Et Ionæ tertio, Vidit Deus opera eorum, quia cōuersi sunt. Et
Ionæ 3. *Matth. 6.* Matth. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem ve-
1. Tim. 5. strum, qui in cælis est. Et 1. ad Timo. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit vnius
1. Pet. 2. viri vxor, in operibus bonis testimonium habens. Et 1. Petri, Vt in eo quod detractant de vobis tanquam

quam malefactoribus ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deũ in die visitationis. Et Ro. 2. Reddet vnicuiq; iuxta opera eius iis qui secundum patientiam boni operis gloriam & honorem. de malis operibus non est dubium ex eodem textu. Et Ioan. 2. Et dilexerunt homines magis tenebras q̃ lucem. Et aliis penè innumeris passibus, quos recitare prolixum esset. ¶Ex prædictis apparet quàm detestabilis sit error Lutheranorum, qui non verentur dicere, quòd homo iustus in omni opere bono peccat, & quòd omne opus bonum est peccatum: ex quo sequitur quòd Deus respicit, consulit, approbat & remunerat peccata, quod nullus vnquam sanæ mentis affirmauit: nec obstat illud Esa. 64. vbi ait Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ: quia intelligitur de bonis operibus infectis malis circunstantiis, vt amplius dicetur, cùm agetur de merito: vel comparando eas ad iustitiã diuinam. *Rom.2. Ioan.2.*

Ver. 1. DE ORIGINE BONITATIS VEL MALICIAE HVMANORVM ACTVVM.

A DE bono & malo in actionibus oportet loqui proportionabiliter, sicut de bono & malo in rebus. In rebus autem intantum aliquid habet de bono, inquantum habet de esse, siue inquantũ est ens, quia ens & bonum conuertuntur, & intantum aliquid est malum, inquãtum deficit à plenitudine sui esse, siue ab esse sibi conuenienti secundum naturam suam, sicut ad plenitudinem esse humani requiritur quòd sit compositum ex materia & forma, siue ex anima rationali & corpore, habens omnes potentias & instrumenta siue organa cognitionis & motus conuenientis humanę naturæ: vnde si aliquid horum deficiat homini, deficit illi aliquid de plenitudine sui esse: & per consequens de bonitate, & inquantum deficit à bonitate, dicitur malum: sicut Sortes cæcus dicitur habere malum naturæ siue naturam deficientem: & si sit surdus amplius: & sic consequenter de aliis. Manet tamen essentialiter homo, sed deformis. Sic proportionabiliter dicendum est de actu humano, ad cuius esse plenitudinẽ requiritur primò ꝙ obiectum circa quod cadit, & per quod specificatur, sit bonum, hoc est conueniens dictamini rectæ rationis, siue ꝙ sit consultum vel præceptum, vel laudabile, siue honestum: Requiritur pariter quòd sit vestitus prædictis octo circũstantiis debitis, s. quòd conueniat personæ. Non enim omnibus omnia conueniunt, & quòd conueniat tempori, loco, &c. Cùm autem actus habet, vt præmissum est, obiectum bonum, & omnes circunstantias prædictas debitas, dicitur bonus bonitate moris siue laudabilis. Cùm verò habet obiectum malum, hoc est non conueniens, puta prohibitum, vel deest aliqua circunstantiarum prædictarum, est malus & difformis, deordinatus, siue vituperabilis, cum bonum secũdum D. Diony. sit ex integra causa, malum autẽ ex singularibus defectibus. Si verò plures circunstantię deficiant, erit peior: & tanto peior, quanto plures deficiunt. Erit tamen actus secundum substantiam ipsius, siue inquantum habet esse, vel est ens bonus bonitate naturæ, siue bonitate entitatiua & transcendentali. *4. cap. de Diui. illo.*

Ver. 2. DE BONITATE VEL MALITIA EX OBIECTO.

B MAlitiam prouenire actui ex obiecto testatur Ozeas dicens, Facti sunt abominabiles, sicut ea quę dilexerunt, sed homo fit abominabilis Deo propter malitiam suæ operationis, & placidus siue gratus & acceptus ex bonitate suæ operationis: ergo bonitas vel malitia operationis suæ est secundum obiecta. Sicut enim in naturalibus prima bonitas prouenit ex forma, quæ dat speciẽ: sic in actibus moralibus prima bonitas moralis prouenit ex obiecto conuenienti à quo recipit speciẽ, sicut motus à termino: & hæc bonitas dicitur bonitas generis moris, genere pro specie accepto: prout dicitur humanũ genus: & quando actus habet hanc bonitatem obiectiuam, siue ex obiecto, dicitur bonus ex genere, vt dare eleemosynam: & quãdo habet obiectum malum, dicitur malus ex genere, vt accipere rem alienã inuito domino. Et quanuis res exteriores quæ sunt obiecta actuum, sint in seipsis bonæ: non tamẽ semper habent debitam proportionem, siue conuenientiam ad hanc vel hanc actionem, siue ad operantẽ secundum dictamen rectæ rationis. Ideo inquantum considerantur vt obiecta taliũ actionũ vel agentium non habent rationẽ boni. Et ita proportio actionis inter obiectum & rationem siue dictamẽ eius est causa, vel ratio bonitatis vel malitię ipsius: quia secundum D. Dio. quarto cap. de Diui. no. Bonum hominis est secundum rationem esse: malum autem quod est præter vel contra. Ex quo patet ꝙ ratio est principium humanorum & moralium actuum. ¶Sed differentia est inter actus ex genere suo, siue ex obiecto bono: & actus ex genere, siue ex obiecto malo: quia actus malus ex genere siue ex obiecto per quascunq; circũstantias bonas nõ potest effici bonus, cum essentialiter & intrinsecè sit malus, manente prohibitione obiecti: vt blasphemare & adulterare, furari & facere contra aliquam legem humanam, manente obligatione legis. Sed actus ex genere bonus, per vnam malam circũstantiam potest vitiari, cùm bonum sit ex integra causa. Verùm in his quæ lege humana sunt prohibita, potest fieri cõtinuatio actus, & in continuatione potest prohibitio cessare, vel etiam in his quæ sunt prohibita iure naturali: stante eodem obiecto materiali actus in specie naturæ, obiectum potest formaliter mutari, & sic idem actus in esse naturæ erit bonus & malus successiuè: sicut si in continuatione cõiunctionis soluti, & solutę interueniat consensus matrimonij, & incõtinuatione acceptionis rei alienæ res ipsa detur, & accipiens efficiatur dominus. Prius erat furtum, postea verò nõ: manente tamen actu & obiecto prohibito, actus est essentialiter & intrinsecè malus, & non potest bene fieri. *Osee.9. 1.2.q.18. art.2.* *1.2.q.10. art.1.ad.3.* *Actus malus ex genere non potest effici bonus, bene tamen econuerso.*

Ver. 3. DE BONITATE ET MALITIA EX CIRCVNSTANTIIS.

C BOnitas vel malitia secundariò & extrinsecè conuenit actui ex circunstantiis, vt dictũ est. Principaliter autem ex circunstantia finis, qui dat bonitatem actui circa obiectum indifferẽs, quod scilicet non est bonum neq; malum, siue ex se non habet conuenientiam vel disconuenientiam ad rationem, vt puta quia non est obiectum, consultum vel præceptum, aut prohibitum: vt iacere lapidem, ambulare, & alia huiusmodi, in quibus habet verum, maxima D. Boetij in Topicis dicentis, cuius finis bonus est, ipsum quoq; bonum est: & cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. In his autem quæ non *1.2.q.18 art. 3.&.4.*

sunt indifferentia, sed sunt bona vel mala ex obiecto, finis malus adueniens actui bono ex obiecto vitiat. Et circunstantia finis adueniens actui malo ex obiecto non bonificat neq; rectificat ipsum. Vnde Apostolus Rom.3. Et non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniant bona, quorum damnatio iusta est. finis tamen bonus adueniens actui bono addit ad bonitatẽ obiecti. Et similiter finis malus adiunctus actui malo, addit ad malitiam, differenter tamen: quia cùm finis refertur ad actũ exteriorem, se habet vt circunstantia, cùm accidat actui exteriori, quod ad talẽ vel talem finem ordinetur: & ideo bonitas finis cõparata ad actum exteriorem, comprehẽditur in bonitate circunstantiarum, & eodem modo malitia, vt si quis mœchetur vt furetur. Furtum secundum dominũ Caietanum est circunstantia. Si verò finis referatur ad actum interiorem voluntatis, non est circũstantia, sed obiectum actus interioris, & ideo pertinet ad substãtiam actus specificatiuè cõcurrens. Ad cu-
ca.3.§.5. ius euidentiam sciendum est ꝙ actus dicuntur humani, inquantum sunt voluntarij, vt dictum est: In voluntario autem aliquando inuenitur duplex actus, scilicet actus interior & exterior, & vterq; illorum habet obiectum suum. Finis autem propriè est obiectum voluntatis. Obiectum autem actus exterioris est id circa quod actio exterior versatur. Sicut igitur actus exterior recipit speciem ex obiecto exteriori, circa quod versatur: sic actus interior voluntatis recipit speciem à fine sicut à proprio obiecto: sed, vt dictũ est, id quod se tenet ex parte voluntatis, se habet vt formale & principale ad id quod se tenet ex parte exterioris actus: quia volũtas vtitur mẽbris ad agendũ, sicut instrumẽtis: nec actus exteriores habent rationem mortalitatis (hoc est laudis vel vituperij) nisi inquãtum sunt voluntarij: ideo species actus humani formaliter & principaliter consideratur secũdum finem: materialiter autem se-
5. Ethi. cundum obiectum exterioris actus. Ideo Philosophus dicit, quòd ille qui furatur vt mœchetur, per se & propriè loquendo magis est adulter quàm fur. ¶ Nec obstat quòd id quod est per accidens, nõ cõstituit speciem, sed accidit actui, quòd ordinetur ad talem finẽ, igitur: quia licet accidat actui exteriori ordinari in talẽ finem: nõ tamen accidit interiori actui voluntatis, qui comparatur ad exteriorem, sicut formale ad materiale. Et quanuis finis sit causa extrinseca debita, tamen ꝓportio & relatio in ipsum finem inhæret actioni: & sic si actus exterior ordinetur ad diuersos fines disparatos, erit in diuersis speciebus moris disparatis: si verò ordinetur ad diuersos fines subordinatos, actus exterior erit in diuersis speciebus moris subordinatis, quarum vna continetur sub alia: vt si quis reddat depositum vt se tueatur ab inimicis, & vt facilius possit seruire Deo, & honorare eum: sunt plures actus morales subordinati: & principalis est actus religionis, quæ versatur circa honorem Dei: quia quãtò finis est posterior, respondet vniuersali agenti, sicut victoria: quæ est vltimus finis exercitus, est finis intentus à summo duce ordinatio huius aciei, vel illius est finis intentus ab aliquo ducum inferiorũ. Sic est de fine voluntatis, quæ est vniuersale mouens omnium aliarum potentiarum. Et ideo ipsę potentiæ inferiores, & a-
1.2.q.18. ar.4. ctus earum continentur & reducuntur ad actum voluntatis. ¶ Ex præmissis apparet quòd in actione humana quatruplex bonitas considerari potest. Prima est naturalis & entitatiua siue transcendentalis.
Bonitas quadruplex Secunda bonitas est ex obiecto quod dat speciem actui. Tertia bonitas est ex circunstantiis, quæ sunt
1.2.q.19.ar.2.ad.2. accidentia quædam actui debita & proportionata. Aliquando tamen D. Tho. sub bonitate obiecti cõprehendit bonitatem circunstantiarum: dicit enim quod supposito quòd voluntas sit boni, mala circunstantia potest eam facere malam: quia velle facere aliquid, quando nõ debet fieri seruatis aliis circunstantiis non est velle bonum. Et impossibile est aliquẽ velle bonum, quando non debet, quia semper debet homo velle bonum, nisi fortè per accidens. Quarta bonitas, quæ considerari potest in actibus humanis est secundum finem, quasi secundum habitudinem ad bonitatis causam. Nihil tamẽ prohibet actioni habenti vnam prædictarum bonitatũ deesse aliam vel alias. Et secundum hoc contingit, ꝙ actio est bona secundum speciem vel circunstantias, & ordinari in finem malũ, & ecõuerso. Nõ est tamẽ bona simpliciter: nisi omnes bonitates concurrant, cùm (vt dictum est) bonum sit ex integra causa. Est tamen alia bonitas adueniens, quæ dicitur meritoria, quæ est per gratiam: de qua postmodũ dicetur: sine hac tamen actus moralis potest dici simpliciter bonus. Et quemadmodũ dictum est de bonitate: sic proportionabiliter opposito modo dici potest de malitia, hoc dempto, quòd nulla est malitia entitatiua, cùm actus quantumcunque malus sit in esse naturæ & entitatis, bonus.

Ver. 4. DE INDIFFERENTIA ACTVVM HVMANORVM SECVNDVM SPECIEM.

1.2.q.18. art.8. CVm actus humani accipiãt speciem ex obiecto, sequitur ꝙ si obiectum sit indifferens quo ad bonum vel malũ (hoc est secũdum se non cõueniat nec repugnet rationi) actus circa ipsum elicitus vel imperatus, erit indifferẽs: hoc est non erit bonus neq; malus: vt leuare festucam, iacere lapidẽ, am- D
Lib. de ser. Do. in mon. bulare, & alia huiusmodi. Vnde D. Augu. dicit, quòd sunt quædam facta media, quę possunt bono vel malo animo fieri de quibus est temerarium iudicare. Nec obstat quod D. Aug. dicit malum esse priuationẽ boni, & secundum Philosophum priuatio & habitus sunt opposita immediata: quia duplex est. Priuatio quædam consistit in priuato esse, hæc nihil reliquit de habitu, vt cæcitas & mors inter hanc priuationem & habitum nõ potest esse aliquod medium circa propriũ susceptibile. Alia est priuatio, quę cõsistit in priuari, sicut ægritudo est priuatio sanitatis, nõ quòd tota sanitas sit sublata, sed quia est quasi via ad totalem ablationem. Et ideo cùm talis priuatio aliquid relinquat, non semper est immediata cum opposito habitu, & hoc modo malum est priuatio boni, vt simplicius dicit in libro Prædicamentorum: quia eò quòd malum nõ aufert totum bonum, sed aliquid reliquit: ideo potest esse aliquod medium inter bonum & malum. Nec oportet quòd omnis finis vel obiectum habeat aliquam bonitatem vel malitiam moralem, quæ consideratur per comparationem & rationem, quanuis oporteat quòd habeat aliquam bonitatem vel malitiam, saltem naturalem & entitatiuam. Si dicatur quòd omnis actus, vel habet debitam perfectionẽ bonitatis, & sic est bonus: vel aliquid deficit, & sic est malus: ergo

lus:ergo nullus indifferens. Dicendum est quòd consequentia non valet: quia non quicquid habet actus,pertinet ad speciem eius. Vnde si in ratione suæ speciei non contineatur quicquid pertinet ad plenitudinem bonitatis ipsius, non propter hoc est ex specie sua malus vel bonus: sicut homo secundum speciem suam non est virtuosus neque vitiosus.Et cùm dicimus actum esse indifferentem,intelligimus secundum suam speciem.

Ver. 5. DE INDIFFERENTIA ACTVVM SECVNDVM INDIVIDVVM.

A OMnis actus humanus secundum indiuiduum,siue in indiuiduo aut singulari,est bonusvel malus, & nullus est indifferens:quia cùm actus humanus non solùm habeat bonitatem ex obiecto, sed etiam ex circunstantiis & fine:Et omnis talis in indiuiduo existens habeat aliquam circunstãtiam,per quam trahatur ad bonum vel ad malum,ad minus ex parte intẽtionis finis. Cùm enim rationis sit ordinare,actus à ratione deliberata procedens,si sit ordinatus in malum finem,est malus:si verò in bonũ finem,est bonus,iuxta regulam D.Boëtij:Cuius finis bonus est,ipsum quoque bonum est:dum tamen non vitietur aliunde &per oppositum.Cuius finis malus est,ipsum quoque malum est.Sed si sit ordinatus in finem indifferentẽ,ex hoc ipso repugnat rationi,& habet rationem mali,cùm sit otiosus.Vnde Christus Matth.12.dicitur:De omni verbo otioso,quod locuti fuerint homines,reddent in die iudicij rationem.Eadem ratione de facto,quod dicitur otiosum secũdum D.Gregor.quando caret vtilitate rectitudinis,aut ratione iustę necessitatis.¶Si dicatur quòd nulla species est quę non contineat, vel continere possit sub se aliquod indiuiduum: ergo si aliquis actus est indifferens secũdum speciem aliquis actus indiuidualis sub illa specie contentus,poterit esse indifferens,cùm indiuiduo conueniant omnia quæ conueniunt speciei,& species prædicetur de indiuiduo.Negatur consequẽtia,quia aliqua bonitas conuenit actui in indiuiduo secundum se, siue inquantum indiuiduum est, qui non conuenit ei secundum speciem,puta bonitas circunstantiæ finis:& quãtum ad illam prędicationem dici potest, quòd hæc est vera,Deambulatio Sortis absolutè considerata vt deambulatio, est indifferens secũdum speciem.& sic indiuiduum prædicatur de omnibus,quę conueniunt speciei:tamen deambulatio Sortis considerata,vt est Sortis non est indifferens,quemadmodum hæc est vera,Sortes est quantus secundum speciem.Sed hæc non est vera,Sortes est tantæ quantitatis secundum speciem:quia habere tantam quantitatem non conuenit speciei: nec omni contento sub tali specie:sed ex indiuiduatione materiæ,quæ est per hanc quãtitatem. Vel dicẽdum quòd aliquem actum esse indifferentem secundum speciẽ dupliciter potest intelligi. Vno modo sic,quòd ex sua specie debeatus ei quòd sit aliquod obiectum humani actus,quòd non possit ordinari ad bonum vel malum finem. Et hoc modo falsum est dicere,actum esse indifferentem ex specie sua. Alio modo potest intelligi actus indifferens ex specie sua,eò quòd ex sua specie non habet quòd sit bonus vel malus, & sic est verũ.Sicut homo ex sua specie non habet quòd sit albus vel niger,vel tantæ quantitatis:conuenit enim homini indiuiduo non ex principiis speciei,sed ex principiis indiuiduationis vel per accidens.¶Ex his infertur quòd nullus habitus potest esse indifferẽs,cùm causetur ex actibus indiuiduis. Nec obstat quod Philosophus de placidis & prodigis dicit,quòd non sunt mali,& tamen constat quod non sunt boni,cùm recedant à virtute:quia Philosophus propriè nominat hominem malum,qui est aliis hominibus nociuus. Hic autẽ accipitur malum cõmuniter pro eo quod est rectæ rationi repugnans,& bonum quod est conueniens rationi:quia,vt dictum est, bonum hominis est secundum rationem esse:& malum, præter vel contra rationem esse.¶Notandum etiam quòd sicut actus humanus in indiuiduo non potest esse indifferens quantum ad bonum vel malum morale: sic nec in existente in gratia potest esse indifferens quantum ad meritum vel demeritũ,modò habeat vsum rationis:quia omnis actus humanus in existente in gratia est meritorius vel demeritorius: quia ex quo charitas actu vel virtute cõcurrit in actibus moraliter bonis virtute primi actus charitatis,per quem diligit Deum super omnia, & ordinat in eum se & omnia sua bona præsentia vel futura:actus ille est gratus & acceptus Deo,& dignus mercede:& per consequens meritorius.Vnde Gen.4.dicitur,quòd respexit Deus ad Abel & munera eius.Si vero ponatur impedimentũ vt puta mala circunstantia inanis gloriæ,aut aliqua alia,est venialis & demeritorius, & contra illud Apost.Siue mãducatis,siue bibitis,siue aliud quid facitis,omnia in gloriam Dei facite. Actus autem eorũ qui sunt in gratia,& non habent vsum rationis,sunt extra genus moris, & per consequens extra genus meriti vel demeriti, cùm non sint humani,neque morales.Bonitas enim meritoria præsupponit moralem: Actus verò in existentibus in peccato mortali, possunt esse boni moraliter & ciuiliter laudabiles,qui tamen non sunt meritorij nec demeritorij respectu gloriæ aut pœnæ æternæ,Si quis enim existens in peccato mortali habituali, seruatis omnibus circunstantiis moralibus debitis,honoret patrem,vel det eleemosynam ex pietate naturali,vel subleuat eum qui submergitur,nõ meretur,neque peccat.Primum patet cùm non sint in gratia,quæ est principium & fundamẽtum meriti,iuxta illud Apostoli:Gratia Dei vita æterna.Quòd autem nõ peccet mortaliter neque venialiter, probatur:quia omne peccatum,est actus malus: prædicti autem actus non sunt mali,cùm habeant obiectum bonum,& omnes circunstantias morales debitas in esse. Nõ enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis neque habitualis,imò nec secundum aliquos virtualis in vltimum finem supernaturalem,sed sufficit relatio aptitudinalis,scilicet quòd sit aptus natus referri, & quod non referatur actualiter in finem malum,siue quod non habeat aliquid repugnans rectæ rationi, vt in actibus prædictis:ergo exercens taliter opera prædicta,non peccat,& per consequens actus est moraliter bonus,cùm omne peccatum sit actus moraliter malus,cùm sit contra dictamen rectę rationis.¶Nec obstat quod dicitur:Omne quod non est ex fide,peccatum est.Vbi Glos.Omnis vita infidelium peccatum est,cùm non sit ex fide:quia Apost.accepit ibi fidem pro conscientia:vel si accipiatur pro virtute

Margin notes: 1.2.q.18. art.9. — Matth.12. — 4. Ethic. Nullum habitus est indifferens. — Null⁹ actu bon⁹ in habẽte gratiã est indifferens quãtum ad meritũ vel demeritum. — 1.Cor.10. — Roma.6. — Roma.14.

fidei illa negatio tenetur contrariè:vt sit sensus: Omne quod est contra fidem vel conscientiam, peccatum est. Et ad Glos. illam quæ attribuitur D. Augustino, potest dupliciter responderi. Primò, quòd omnis vita infidelium peccatum est, concomitanter, hoc est existit cum peccato, scilicet infidelitatis: sed non quòd quolibet actu peccent. Secundò, quòd omnis vita & actio infidelium ex infidelitate

Ad Titū.1. procedens, peccatum est. Vnde Apost. ad Titum 1. Coinquinatis & infidelibus nihil mundum est, sed inquinatæ sunt eorum mens & conscientia. Multos tamen bonos actus faciunt, qui non procedunt ex

Exod.1. infidelitate. Ideo obstetrices Hebræorum præseruantes filios masculos, non peccauerunt, licet essent idololatræ: eam ob rem ædificauit illis Deus domos. Nec tamen ex illa Glos. sequitur, quòd omnis vi-

Rom.8. ta fidelium, & existentium in gratia, sit meritoria: iuxta illud Apostoli: Scimus quoniam diligentibus Deum omnia cooperãtur in bonum: quia aliter se habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum: nam

Rom.8. in homine qui habet fidem formatam, nihil est damnationis æternæ: iuxta illud Rom. 8. Nihil ergo damnationis est iis, qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant: sed bene damnationis temporalis, scilicet culpa venialis & reatus pœnæ temporalis, esse potest: sed in homiue infideli & & in infidelitate existẽte, est bonum naturæ: & ideo cum infidelis ex dictamine rationis facit aliquod bonum, non referendo in malum finem, non peccat, licet opus eius non sit meritorium: quia non est gratia informatum. Si dicatur quòd quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem, refert se & omnia opera sua futura in Deum, ratione cuius relationis cętera bona opera in gratia facta sunt meritoria, etiam si non referantur actualiter propter illam relationem virtualem primi actus. Cùm ergo infideles per actum infidelitatis suæ retulerint se, & omnia opera sua futura in idolum suum, sequitur quòd omnia opera sua sequentia, etiam si actualiter non referantur, sunt demeritoria & peccata. Negatur consequentia, & ratio est: quia omnia bona opera ex se sunt ordinabilia in Deum. Ideo sufficit prima relatio vniuersalis, in qua virtualiter continentur omnia bona opera futura in existente in gratia, sed opera bona ex se non sunt referibilia in idolum, sed solùm ex malitia referentis: & ideo ad hoc quòd sint peccata, non sufficit relatio virtualis vel habitualis, sed requiritur actualis, cùm ex se sub illo fine non contineantur.

Ver. 6. DE BONITATE VEL MALITIA ACTVS INTERIORIS.

5. Ethic. Bonitas vel malitia actus interioris voluntatis pendet primò ex obiecto suo. Vnde Philosophus di- B

1.2.q.19. art.1. cit, quòd iustitia est secundum quam aliqui volunt iusta: & virtus est secundũ quam aliqui volunt bona. Sed bona voluntas est illa quæ est secundum virtutem: ergo bonitas voluntatis est ex hoc, quòd aliquis vult bonum. Nec obstat quòd actus aliarum potentiarum, & exteriores accipiãt bonitatem ex circunstantiis, præcipuè ex fine, sicut dictum est: quia finis est obiectum voluntatis, & nõ aliarum potentiarum aut actuum exteriorum: ideo omnes circunstantiæ requisitæ ingrediuntur obiectum actus interioris voluntatis. Quapropter D. Thomas dicit, quòd supposito quòd voluntas sit boni nulla circunstantia, scilicet subsequens, potest facere malam. Et cùm bonitas voluntatis pendeat ex bonitate voliti, necesse est quòd pendeat ex intentione finis, qui est obiectum voluntatis, & ratio volendi ea quę sunt ad finem. Si verò intentio finis consequitur actum volũtatis existentem, puta si aliquis vellet aliquid facere, & postea referret in Deum: tunc prima bonitas volũtatis non pendet ex intentione sequenti, nisi quatenus reiteratur actus: nec per malam intentionem finis sequentem deprauatur actus, qui præcessit, sed actus volũtatis, qui iteratur, est malus. ¶ Cùm autem obiectum proportionetur voluntati per rationem, quia bonum intellectum est obiectum proportionatum volũtati: sequitur quòd bonitas voluntatis eo modo pendet à ratione, quo pendet ab obiecto. Obiectũ enim voluntatis quod est bonum, & finis, non pertinent ad genus moris, nisi inquantum cadit sub ordine rationis. Ratio autem est primum principium formale intrinsecum humanorum actuum: Igitur bonitas moris primò pendet à ratione. Et licet bonum sub ratione boni & appetibilis prius pertineat ad volũtatem, quàm

6. Ethic. ad rationem, tamẽ bonum sub ratione veri prius pertinet ad rationem. Et quanuis Philo. dicat, quòd obiectũ intellectus practici consiliatiui eorũ quę sunt ad finem, sit verũ cõforme appetitui recto: quia circa media rectitudo rationis consistit in conformitate ad appetitum finis debiti: tamẽ ipse appetitus finis debiti præsupponit rectam apprehensionem de fine, quæ est per rationem. Et licet volũtas moueat rationem secundũ vnum modum, scilicet quantum ad exercitium & effectiuè: ratio tamen alio modo mouet voluntatem, scilicet formaliter & directiuè, hoc est per præsentationem obiecti, & sic quantum ad specificationem: ideo bonitas voluntatis pendet à ratione in genere moris.

Ver. 7. DE DEPENDENTIA BONITATIS A LEGE AETERNA.

1.2.q.19. art.4. Cvm in causis ordinatis effectus plus pendeat & procedat à prima causa, quàm secũda: quia secun- C

Psal.4. da non agit, nisi in virtute primæ: & ratio humana, quæ est regula & mensura voluntatis humanæ, pendeat à lege æterna, quæ est ratio diuina & mensura rationis humanæ. Vnde Dauid dicit: Multi dicunt, quis ostendit nobis bona? subiungit: Signatum est super nos lumen vultus tui domine. Quasi dicat: Lumine ratiõis, quod nobis ex lumine vultus tui prouenit, datũ est quòd possumus cognoscere bona, & nostrã voluntatem regulare. ¶ Ex quo sequitur, quòd bonitas voluntatis humanæ magis pendet à lege æterna, quàm à ratione humana: licet enim vnius rei non sint plures mensuræ proximæ, tamen bene subordinatæ: & mensuram propriam oporteat esse homogeneam, hoc est eiusdem rationis, siue vnius generis, cùm intellectus & volũtas sint eiusdem rationis & generis: quia ambæ sunt potentiæ spirituales connexæ, supra se inuicem reflectentes: sed hoc non oportet in mensura remota. Lex enim æterna siue ratio diuina non est eiusdem rationis & generis cum voluntate humana. & quanuis lex ęterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente diuina: innotescit tamen nobis per rationem naturalem, quæ ab ea deriuatur, vel per aliquam reuelationem.

Ver. 8. DE DISCORDIA VOLVNTATIS A CONSCIENTIA ERRONEA. 1.2.q.19.

A VOluntas discordans à ratione etiam errante, est mala: quia ratio etiam errans siue iudicium practicum etiam erroneũ est conscientia, quæ nil aliud est quàm applicatio scientię ad aliquem actũ. Sed omnis voluntas, quæ est contra conscientiã, est mala, iuxta illud: Omne quod non est ex fide, peccatum est. vbi Glos. exponit, hoc est: Omne quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Ex quo sequitur quòd conscientia obligat non solùm quando dictat quòd illud quod est malum, nõ est faciẽdum, & quòd illud quod est bonum, & sub præcepto, est faciendũ: quia tunc non errat, sed etiam ligat quando errat. Et non tantum quando dictat opera indifferentia, vel etiam quę sunt sub consilio, esse sub præcepto, & debere fieri sub pœna peccati mortalis: sed etiam quando dictat & iudicat quòd illud quod est peccatum mortale, est sub præcepto, & de necessitate salutis faciẽdum sub pœna damnationis æternæ. Cuius ratio est: quia voluntas se illi discordans, quantum in se est, habet volitionem faciendi vel omittendi id quod est illicitum: quod facere vel omittere tenetur sub pœna damnationis æternæ: cùm voluntas non possit ferri in obiectum, nisi præsentatum per rationem, & ratio præsentat quasi præceptum vel prohibitum lege æterna. Ideo quantum est ex se, facit vel omittit, quod est contra legem æternam: ideo dicit Apostolus: Qui autem discernit si manducauerit, damnatus est: quia nõ ex fide, hoc est secũdum conscientiam, quam spreuit. & sic delinquit, proprio iudicio condemnatus. Voluntas ergo discordans à conscientia errante, est mala: quia vult malum, non quòd volitum sit malum secundum se, sed per accidens propter apprehensionem rationis. Ideo Philoso. dicit quòd per se loquendo, inconueniens est, non sequi rationem rectam, per accidens autem, non sequi rationem falsam siue errantem. Vnde dicendum est simpliciter quòd omnis volũtas discordans à ratione dictante sub peccato, siue recta siue errante, semper est mala. Licet enim iudicium rationis errantis nõ deriuetur à Deo: tamen ratio errans proponit iudicium, vt verum & à Deo (à quo est omnis veritas) deriuatum. Nec obstat quod D. August. dicit: Præceptũ inferioris potestatis non obligat, si cõtrarietur præcepto superioris potestatis: sed ratio errans est inferior potestas contraria legi æternæ: igitur. quia dictum illud habet locum, quando cognoscitur quòd inferior potestas præcipit aliquid contra præceptum superioris. Tunc enim dicẽdum esset cum D. Petro: Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Sed si aliquis credat quòd præceptum inferioris, puta Proconsulis, esset præceptum superioris, puta Imperatoris, contemnendo pręceptum Proconsulis, contemneret præceptum Imperatoris. Similiter si homo cognosceret quòd ratio humana dictat contra præceptum Dei, non teneretur rationem sequi: sed tunc ratio non esset omnino & totaliter errans: sed quando ratio totaliter errans proponit aliquid, vt præceptum Dei, tunc idem est contemnere dictamen rationis & præceptum Dei: & reducitur illa malitia ad malitiam apprehensionis: quia ratio apprehendit aliquid mali, & sub ratione mali, prout cõtrariatur diuino pręcepto, vel prout scandalum vel aliquid huiusmodi sequitur. & tunc ad talem speciem malitiæ reducitur talis mala voluntas.

art.5. De veri.q.17.art.4. Roma.14. Conscientia errans obligat. Rom.14. ad Titũ.3. 7.Ethic. Volũtas discordãs à ratione errãte semper est mala. Act.5.

Ver. 9. DE CONCORDIA VOLVNTATIS CVM RATIONE ERRANTE.

B VOluntas concordans cum ratione errante, non est semper bona: quia cùm bonum sit ex integra causa, ad bonitatem voluntatis requiritur quòd velit illud quod vult sub ratione boni & propter bonum. Præterea voluntas occidentium Apostolos erat mala, vt notum est: & tamen cõcordabat cum ratione errante ipsorum, secundum illud Ioannis: Venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et sic apparet quòd conscientia erronea non excusat, quando est error circa id quod quis scire tenetur. vt si ratio errans dictat alicui quòd quis tenetur ire ad vxorẽ alterius, sicut quibusdam mulieribus Lutheranis nostri temporis, quæ habebant conscientiã dictantem quòd ipsæ quãuis vxoratæ, debebant se communicare aliis à marito, si id peterent propter charitatem. Voluntas concordans huic rationi erranti, est mala, ex eo quòd error iste procedit ex ignorãtia legis Dei, quam scire tenetur. Si autẽ error sit inuincibilis, & causet inuolũtarium: vt si ratio in hoc erret, vt credat aliquam mulierem submissam, quæ non est sua, esse vxorem suam, vt Iacob: & ea petente debitum cognoscit eam, quod non faceret si sciret non esse suam: tunc talis error causat inuoluntarium, & excusat à peccato. & sic voluntas se conformans illi conscientiæ erroneę, non est mala. Nec ex præmissis sequitur quòd sit dabilis aliquis casus, in quo quis sit perplexus: quia licet quis discordans à ratione errante dictante de adulterando peccet, ac etiam se illi conformans, non tamen est perplexus: quia habet aliud remedium ad vitandum peccatum. Potest enim & debet conscientiam deponere, quòd si nolit, non est incõueniens quòd aliquis ex culpa sua sit perplexus: quia sicut in syllogismis vno inconuenienti dato, necesse est alia sequi: Ita etiam in moralibus vno inconuenienti posito, ex necessitate alia sequuntur. Non tamen potest simpliciter quis esse perplexus: quia potest & tenetur conscientiam erroneam deponere. nec illis credendum est qui se non posse illam deponere dicunt, & quòd habeãt conscientiam reflexam, quòd sub pœna peccati mortalis non deponant conscientiam dictantem de adulterio perpetrando: quia possunt suspendere actũ voluntatis, quo facto, ratio naturali ordine quærit alia media, & consiliatur aliunde, ex synderesi iuuantur: & si recurrant ad Deum, illuminabit illos. Deus enim & natura non deficiunt in necessariis, nisi ex culpa. Concordans tamen cum conscientia errante in indifferentibus, non peccat.

1.2.q.19. art.6. Ioan.16.

Ver. 10. DE LIGAMINE CONSCIENTIAE ET PRAECEPTI PRAELATI.

C CVm conscientia non liget nisi vi præcepti diuini, vel secundum legem diuinam scriptam, vel secundũ legem naturæ inditam: sequitur quòd ligamen conscientiæ maius est, quàm ligamen pręcepti prælati: vnde cùm præceptum diuinum sit maius præcepto prælati, sequitur quòd ligamen cõscientiæ est maius eo. Et sic conscientia ligat, præcepto prẽlati in contrarium existente. Licet enim

De veri.q.17.art.5.

prælato resistens ordinationi Dei resistat, & sic præcepto diuino, non tamen adeò propinquè. Circa hoc tamen aduertendum est, quia conscientia recta & erronea diuersimodè se habent quantũ ad vim obligatiuam. Conscientia enim recta perfectè & simpliciter obligat contra prælati præceptum, simpliciter quidem, quia eius obligatio auferri non potest, cùm sine pecato non possit deponi talis conscientia. Perfectè autem, quia conscientia recta non solùm hoc modo ligat, vt ille qui eam sequitur, peccatum non incurrat, sed etiam vt ille qui eam sequitur, sit immunis à peccato, quantumcunq; prælati præceptum sit in contrarium. Sed conscientia erroneat obligat contra præceptum prælati in indifferentibus secundum quid & imperfectè: quia non obligat in omnem euentum, sed sub conditione suæ durationis. Potest enim & debet quis talem conscientiam deponere. Imperfectè autem quia ligat quantum ad hoc quòd ille qui eam sequitur, peccatum non incurrit. Non autem quantũ ad hoc quòd ille qui eam sequitur, peccatum euitet, cùm præceptum prælati habet contrarium: si tamen ad illud indifferens prelati præceptum obliget, in tali casu peccat, si non faciat: quia contra conscientiam agit. Et si faciat, pariter peccat, quia prælato est inobediens. Magis autem peccat, si non faciat conscientia durante, quod conscientia dictat, cùm plus liget quàm præceptum prælati. Non enim per conscientiam erroneam soluitur ille qui vouit, ab his ad quę bonũ obedientiæ se extendit: nec iterum soluitur à ligamine conscientiæ propter obligationem voti: sed manet in eo contraria obligatio: nec tamen est perplexus, quia potest & debet conscientiam illam deponere. Et quanuis subditus nõ habeat iudicare de præcepto prælati, habet tamẽ iudicare & discernere de impletione præcepti eorum quæ ad ipsum spectant: vnusquisque enim actus suos examinare debet secundum scientiam quam habet à Deo, siue sit naturalis, siue acquisita, siue infusa: omnis enim homo debet secundum rationem agere.

Ver. II. DE CONFORMITATE VOLVNTATIS HVMANAE AD DIVINAM. D

1.2.q.19. art.10. De veri.q. 23.art.7. & 8.

AD hoc quòd voluntas hominis sit bona, oportet quòd conformetur voluntati diuinæ: quia nihil est rectum nisi conformetur suę regulæ, cùm vnumquodque intantum sit rectum, inquantum attingit suam regulam & mensuram. sed voluntas diuina est regula & mensura voluntatis humanæ: quia illud quod est primum in vnoquoque genere, est metrum & mẽsura omnium illorum quæ sunt illius generis: sed voluntas diuina est prima in genere voluntatum: igitur est regula. Vnde Glos. super illud *Psal.32.* Psal. Rectos decet collaudatio, dicit. Rectum cor habet, qui vult quod Deus vult. Igitur quicunq; habet voluntatem repugnantem voluntati diuinæ, non habet voluntatem rectam, & per consequẽs ma- *Psal.100.* lam. Insuper Glos. super illud: Non adhæsit mihi cor prauum, dicit: Tortum cor habet, qui non vult *Matth.26.* quæ Deus vult: sed quilibet tenetur cordis tortitudinem & prauitatem vitare: Igitur. &c. Vlterius secundum Ciceronem, Amicorum est idem velle, & idem nolle. Postremò Christus fuit nobis datus in exemplum, regulam, & mensuram in omnibus actibus humanis. ¶ Sed Christus maximè virtuosus dicit: Non sicut ego volo, sed sicut tu. Igitur. Hæc argumenta sufficienter probant nos debere conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ in volito formali. Sed an teneamur nos conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ in volito materiali & particulari, est difficultas. Ad cuius euidentiam sciendum est primò, quòd licet in Deo non sit nisi vna voluntas, qua omnia vult: tamẽ quia volita & rationes volitorum secundum nostrum modum intelligendi sunt diuersa: ideo vnum dicimus volitum materiale, & aliud volitum formale. Volitum formale Dei dicitur bonũ cõmune totius vniuersi, quod est apprehensum ab eo, qui est vniuersi factor & gubernator: hoc bonum commune, quod consistit in ordine totius vniuersi Deus principaliter vult: & omnia alia quæ vult, ordinat ad hoc bonum commune. Apprehensio autem alicuius creaturę particularis in Deo, est consideratio boni proportionati illi creaturæ, secundum suam naturam: & hoc volitum dicitur materiale. ¶ Resolutio ergo huius materiæ est, quòd nos tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ cognitæ in volito formali: nec esset recta voluntas alicuius hominis volentis aliquod bonum particulare, nisi referret in bonum cõmune, sicut in finem, aliqua relatione, saltem aptitudinali. Velle enim aliquid sub ratione boni, est velle propter summum bonum, si ad ipsum sit ordinabile. Naturalis enim appetitus cuiuslibet partis ordinatur in bonum totius: & ex fine accipitur ratio volendi illud, quod est ad finem siue medium: sed quia aliquid contingit esse bonum, secundum rationem vniuersalem, & non secundum particularem: quia pro conseruatione vitæ leonis, qui est pars vniuersi, bonum est quòd occidatur asinus, & detur illi in cibum, quod tamen non est bonum asino, hoc est contingit in voluntariis. Ideo contingit quòd aliqua voluntas, volens aliquid secundum rationem particularem consideratũ, quod Deus non vult secundum rationem vniuersalem consideratum, est bona. Vnde D. Augustinus in Enchirid. cap.11. dicit, quòd bonus filius bona volũtate vult patrem viuere, quem Deus vult mori. *Philip.3.* Ideo Apostolus dicebat: Cupio dissolui & esse cum Christo: & tamen Deus hoc non volebat. vnde subditur: Scio autem quòd manebo propter vos. & sic placebat D. Paulo dissolui & esse cum Christo, tanquam bonum sibi & contrarium in ordine ad bonum commune, & finem vniuersalem. Ideo dicẽdum est de D. Virgine, quæ dolebat & tristabatur de morte Christi, secundum vnam rationem, & se- *Matth.26.* cundum aliam volebat: Sic & Christus, vnde dicebat: Transeat à me calix iste. veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu. & tamen sciebat Deum velle eum mori. Hinc est quòd possunt esse diuersæ & oppositæ voluntates diuersorum hominum, imo etiam vnius circa opposita bona, prout sub diuersis rationibus volunt hoc esse vel non esse. Iudex enim iustè vult latronem mori, eò quòd nocet reipublicæ, quem vxor iustè vult viuere, quia vtilis sibi: & ideo non est semper necesse volũtatem nostram conformari voluntati diuinæ in volito materiali, siue in particulari. ¶ Sed quando, & quãdo non, inquirendum est. Ad huiusmodi autem clariorem notitiam supponenda sunt quatuor. Primò quòd nemo tenetur ad impossibile. Vnde D. Hieronymus dicit: Si quis dixerit Deũ præcepisse impossibile, anathema

Volũtas hominis debet conformari volũtati diuinæ in volito formali sed nõ semper in materiali. Volitũ formale. Volitum materiale. Quando voluntas hu-

anathema sit. Ideo Christus dicit, iugum meum suaue est, & onus meum leue. Et D. Ioannes: Mandata eius grauia non sunt. Ex quo sequitur quòd nullus tenetur conformare voluntatem suam volũtati diuinæ per ęquiparantiam, siue secundum modum tendendi in obiectum ita intensè aut secũdum conatum, sed solùm tenemur conformare per imitationem. quemadmodum voluntas veri obediantis conformatur voluntati præcipientis. ¶ Secundò pręsupponendum est quòd cum voluntas non possit ferri in incognitum, nullus obligatur, nisi ad cognita, & per intellectum præsentata. Et per consequẽs non tenetur se conformare voluntati diuinæ, siue in volito materiali siue formali, nisi illam cognoscat vel cognoscere possit, & teneatur. ¶ Tertiò supponendum est quòd non est necesse quemlibet conformare voluntatem suam voluntati diuinæ in omni volito etiam cognito, eò quòd Deus multa vult, saltem voluntate beneplaciti, quę prohibuit nobis illa velle: vt peccata. Quarto supponendũ est quòd tenemur conformare voluntatem nostram voluntati diuinæ, quantum ad vtrunque volitum, scilicet, materiale & formale. In his solùm, de quibus nobis constat, & notum est Deum velle nos conformari sibi: cuius ratio duplex assignari potest. Prima ratio est, quia voluntas diuina est regula voluntatis humanæ, in hoc quòd vult eam aliquid velle, cùm in habentibus cognitionem & libertatem vnum non regulet aliud, nisi quatenus proponit vel imponit quid & qualiter agat. Vnde sequitur quòd voluntas diuina non est regula voluntatis humanæ, nisi per hoc quòd proponit ei quid & qualiter velit. cùm per alia quæ Deus vult, propter quamcunque causam vel finem velit, non regulat voluntatem humanam, nisi indicet ei quòd vult eam id velle. Sed si ipse Deus velit nos aliquid velle, voluntas nostra regulatur illa volitione: vult enim filium velle vitam patris, & tamen ipse vult patrem mori. Vnde Anselmus in libro de libero arbitrio, cap. 6. dicit: Nulla est iusta voluntas, nisi quæ vult illud quòd Deus vult illam velle. Volũtas autem diuina nobis innotescit per præcepta & prohibitiones, & per consilia & reuelationes, quæ sunt signa voluntatis antecedentis. Et sic tenemur velle quæ Deus præcepit, & nolle quæ prohibet. Quod autem consulit, non tenemur velle, quia hoc nostro reliquit arbitrio. Nõ enim per hoc quòd consulit virginitatem, innotescit nobis quòd præcipiat siue velit nos velle absolutè & necessariò: sed quod expedientius est ad profectum, & nostrum commodum. Idem est de his quæ Deus vult nos velle, voluntate consequente, siue beneplaciti, si innotescat per exteriorem & sufficientem reuelationem, & per euidentem interiorem inspirationem, quòd Deus velit nos illa velle. Non enim apparet alius modus, per quem innotescat, quòd Deus velit nos talia velle: per operationẽ enim exteriorem in re existentem, vt cùm domus comburitur, bene apparet quòd Deus vult domum comburi voluntate beneplaciti effectiua, & similiter in aliis bonis vel indifferentibus: & in malis vult solùm voluntate permissiua. Non tamen per illam operationem, quam efficit vel permittit, innotescit nobis quòd Deus velit nos illa velle: imò ex præceptis datis in sacris literis & de iure naturæ apparet oppositum. Quapropter videns domũ suam vel proximi comburi, non tenetur velle, imò tenetur occurrere & impedire propter bonum propriũ vel proximi, & filius curam gerere patris infirmi, & maritus impedire ne vxor committat adulterium, vel ne Sortes occidat eum, quem occideret, si non impediretur. Secunda ratio, qua idem probatur, est à posteriori: quia subditus non tenetur conformare voluntatem suam voluntati prælati de aliqvo faciendo, nisi prelatus illud ei notificet, cùm promulgatio sit de ratione legis. Quòd autem non teneamur velle ea quæ fiunt voluntate beneplaciti, sub pœna peccati, probat Durandus. Et assumit hoc volitum, scilicet damnationẽ patris. non tenetur filius illam velle ex natura rei: quia si sic, teneretur eam velle, etiam si Deus nollet. Non tenetur etiam ex præcepto Dei, qui habet ex præcepto charitatis & naturæ velle oppositum: nec visum est aliquandò Deum præcepta contraria dedisse, cùm Deus non destruat ordinem naturæ aut charitatis. & sic hoc fieri nõ potest de potentia ordinata. Ex præmissis soluuntur multa argumenta, & patet quòd Deus non potest de potentia ordinata alicui reuelare damnationem suam. & si reuelet, non tenetur eam velle, quia cùm non possit esse sine peccato, teneretur velle peccatũ: & sic Deus pręciperet illi quòd vellet peccatum, quod est impossibile. secus esset de solis tormentis absque peccato. D. Thom. dicit quòd quãuis Deus de potentia absoluta possit alicui suam damnationem reuelare, non tamen hoc potest de potentia ordinata: quia talis reuelatio cogeret eum desperare. Et si alicui talis reuelatio fieret, non deberet intelligi secundum modum prophetiæ prædestinationis vel præscientiæ, hoc est quòd infallibiliter eueniret: sed per modum prophetiæ comminationis, quę intelligitur supposita conditione demeritorum. Sed dato quòd esset intelligendum per modum præscientiæ, adhuc non teneretur ille, cui talis reuelatio fieret, velle suam damnationem absolutè, sed secundum ordinem diuinæ iustitiæ, quo Deus vult persistentes & perseuerantes in peccato, damnari. Non enim vult ex parte sua aliquem absolutè damnari, cùm velit omnes homines saluos fieri. 1. Thimot. 2. sed secundum quod ex nobis est. Vnde illo posito: Velle suam damnationem non est conformare voluntatem suam voluntati diuinæ, sed voluntati peccati. Notandum tamen quòd cùm in patria omnes sancti videãt clarè in singulis quę vident, ordinem eorum, ad quem Deus circa ea vult: & ideo non solùm formaliter, sed etiam materialiter in omnibus voluntatem suam voluntati diuinæ conformant. Et sic si de potentia absoluta cõmunicaret visionem claram suæ essentiæ Iudæ: Iudas videndo & volendo suam damnationem futuram sub illo ordine, non tristaretur, fortè Deo non concurrente. Non tamẽ teneretur eam velle, & in hoc se conformare, sicut in omnibus aliis. In viatoribus autem qui non clarè vident, motus voluntatis retardatur per vires inferiores: ideo Deus non obligat eos sub pœna peccati, ad se conformãdum illi in volito materiali, etiam si reuelet ordinem diuinæ prouidentiæ. Ideo sufficit nõ repugnare diuinæ ordinationi seu voluntati. Nec oportet gaudium de hoc experiri. sicut Philosophus dicit de forti, quòd sufficit eum non tristari in periculis mortis, quanuis non gaudeat. ¶ Si dicatur quòd sic se habet intel-

[Margin: mana debet conformari diuinæ in volito materiali. Matth. 11. 1. Ioan. 5. — 1 sent. dist. 48. q. 2. — De veri. q. 23. ar. 8. ad. 2.]

lectus humanus ad intellectum diuinum, sicut voluntas humana ad volūtatem diuinam: ergo si homo tenetur conformare voluntatem suam volūtati diuinæ: ita etiam intellectum suum intellectui diuino. Et sic quandocunque assentiret falso, peccaret: quia difformaret se intellectui diuino, qui est semper verus. Negatur consequentia, quia non est simile, cùm voluntas sit libera & non intellectus: defectus enim intellectus non semper est in potestate nostra, sicut defectus voluntatis, cùm aliquando organa sensuum, à quorum actibus actus intellectus pendent, sint indisposita.

Ver. 12. DE BONITATE ACTVS EXTERIORIS.

1.2.q.20. Bonitas Actuum interiorū redundat in exteriores: & è conuersò. Ad cuius euidentiam supponendum est quòd duplex est bonitas, scilicet, entitatiua siue transcendentalis, conueniēs omnibus rebus, inquantum habent esse. Hæc bonitas in actibus humanis est ens absolutum, & de prædicamento qualitatis, & in tertia specie: est enim operatio elicita vel imperata à voluntate, tanquam à causa mouente, & sic eius bonitas & entitas manifestè procedit & pendet à volūtate, cuius est effectus. Alia est bonitas moris siue moralis, cuius subiectum est operatio humana, quæ pro formali & abstracto nihil aliud est, quàm relatio quędam, quæ dicitur rectitudo siue conuenientia operationis in attractione ad suam regulam. Regula autem humanorum actuum est ratio, ideo bonitas moralis consistit in debita proportione actuum humanorum ad rationem siue ad iudicium prudentiale, per quod regulantur & A

4.c.de Diui.Nom. sequuntur rectam rationem, hoc est verum iudicium rationis practicę. Vnde D. Diony. dicit: Bonum hominis est secūdum rationem esse. Hoc autem proportio cónuenit obiecto & circunstantiis ac fini, diuersimodè tamen: & cùm ex actu interiori & exteriori constituatur vnus actus humanus, vt dictum est, sequitur quòd bonitas actus exterioris redundat in interiorem, & è conuersò, secūdum quandam analogiam, vt primò sit in vno, & secundariò ordine quodam in alio, vt sanitas in animali medicina &

1.2.q.20. art.1. vrina. Sed vidēdum est cui primò conuenit. D. Thomas dicit, quòd actus exteriores possunt dici boni vel mali dupliciter. Vno modo secundum genus siue obiectum. quod dicitur materia debita, & secundum circunstantias in ipsis consideratas: sicut dare eleemosynam. & hæc bonitas non deriuatur à voluntate, sed magis à ratione: quia prius non pendet à posteriori. Obiectum autem debitè circunstantionatum prius conueniens est rationi rectæ, & ordinatur per eam, cùm voluntas procedit in actum, qui quandocūque intrinsecè, hoc est ex natura sua est bonus, vt dilectio Dei super omnia, & alij actus intrinsecè boni: aliquando autem extrinsecè, vt actus ex præcepto superioris. & eodem modo dicendum de malo. Et ideo si consideretur bonitas actus exterioris, secundum quòd est in apprehensione & ordinatione rationis, prior est bonitas actus exterioris, quàm bonitas voluntatis. Et sic illa bonitas deriuatur ab obiecto apprehenso per rationem ad ipsam voluntatem. Sed si consideretur secundum quòd est in executione operis, sequitur voluntatem, quę est principium operatiuū eius. Et sic illa bonitas primò est in obiecto debitè circunstantionato, secundò in actu voluntatis, tertiò in executione operis, siue in operatione actuali exteriori: & loquimur hic de prioritate naturæ. Alio modo actus exterior dicitur bonus per ordinem ad finem remotum, scilicet vltra obiectum, quod etiam habet rationem finis propinquus. Cùm autem finis & bonum sint obiectum voluntatis, sequitur quòd bonitas vel malitia, quam habet actus exterior in ordine ad finem, per prius inueniatur in actu voluntatis, & per eam deriuetur ad actum exteriorem. Et quia bonitas finis per prius est in ratione, cùm quemadmodum actus exterior ordinatur per rationem: ita & finis. alias actus non esset bonus. Ideo tam bonitas obiecti, quàm finis, per prius conueninnt rationi, tanquam primo principio immediatè regulanti. Et bonitas finis, tanquam regulat, conuenit voluntati & actui exteriori: primò tamen voluntati, deinde actui exteriori: bonitas verò obiecti regulati primò conuenit actui exteriori, deinde voluntati.

Actuū exteriorum & interiorum quæ bonitas prior sit.

¶Ex præmissis infertur, quòd nonnunquam sunt duæ bonitates in actu exteriori, scilicet, bonitas obiecti & finis. Non tamen semper, quia aliquando voluntas non ordinat actum eleemosynæ in vlteriorem finem. & tunc tota bonitas pendet ex obiecto. Aliquando etiam voluntas elicit actum indifferentem ex obiecto, & ordinat in bonū finem. Et tunc tota bonitas actus pendet ex fine. Sed sunt duæ bonitates vel malitiæ, quando actus exterior est bonus vel malus ex obiecto, & ordinatur in alium bonū vel malum finem: vna tamen illarum pendet principaliter ex actu exteriori, & deriuatur siue redundat in volūtatem. alia principaliter pendet ex voluntate, & redundat in actum exteriorem. Sed in duabus primis casibus non est nisi vna bonitas in actu interiori & exteriori. ¶Nec obstat quòd idem accidēs non potest esse in duobus subiectis: quod esset in dictis duobus casibus, si bonitas vnius actus deriuaretur ad alium: quia hoc verum esset si deriuaretur, sicut ex causa agente vniuoca: vt cùm calidum calefacit, alius numero est calor in calefaciente, & calefacto. Secus si secundum analogiam, vt dictū est de sanitate, quæ est subiectiuè in animali, & per redundantiam in vrina tanquam in signo. Bonitas autem moralis subiectiuè est in intellectu, & per redundantiam in voluntate & actu exteriori, sed diuersimodè, vt dictum est.

Ver. 13. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIAE EX ACTV EXTERIORI.

1.2.q.20. art.4. Si loquamur de bonitate vel malitia actus exterioris, quam habet ex fine, tunc actus exterior nihil addit ad bonitatem vel malitiam: quia bonitas vel malitia finis primò est in volūtate, & ab ea redundat ad actum exteriorem: hoc autem intelligendum est nisi contingat volūtatem ex actu exteriori secundum se fieri meliorem in bonis, & peiorem in malis. Quod quidem tripliciter contingere potest. Vno modo secundum numerum, puta cùm aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & tunc nō facit. Postmodùm vult & facit, duplicatur actus voluntatis. & sic sunt duo actus voluntatis, moraliter boni vel mali. Alio modo secundum extensionem: puta cùm aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, & propter impedimentum desistit: alius autem continuat motum voluntatis, quousque opere B

perficiatur

perficiatur. Manifestũ est ꝙ huiuſmodi volũtas est diuturnior in bono vel malo, & ſecundũ hoc melior vel peior. Tertiò ſecundũ intenſionem, ſunt enim quidã actus exteriores, qui inquantũ ſunt delectabiles vel pœnoſi, nati ſunt intendere vel remittere voluntatem, vt actus fornicationis & martyrij. Conſtat enim quòd quando volũtas intenſius tendit in bonum vel malum, tanto eſt melior vel peior. Si verò loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet ex obiecto, ſiue ſecũdum materiam, & diuerſas circunſtantias, ſic comparatur ad voluntatem, vt terminus & finis: & hoc modo addit ad bonitatem vel malitiam voluntatis. Quia omnis inclinatio vel motus perficitur in hoc, quòd conſequitur finem, vel attingit terminum: vnde non eſt perfecta voluntas, niſi quæ opportunitate data operetur. Si autem poſsibilitas deſit, voluntate exiſtente perfecta, defectus perfectionis, qui eſt ex defectu actus exterioris, eſt ſimpliciter inuoluntarius: inuoluntarium autem ſicut non meretur pœnam vel præmiũ in operando: ita nil tollit de pręmio vel pœna, ſi homo ſimpliciter inuolũtariè deficiat à faciendo bono vel malo. ¶ Ex præmiſsis patet quomodo voluntas eſt duplex, ſcilicet efficax & inefficax. Voluntas efficax dicitur perfecta: quia ea poſita neceſſariò ſequitur actus, ſecluſo impedimento. Voluntas inefficax dicitur imperfecta: & qua poſita non neceſſariò ſequitur actus, etiam ſecluſo impedimento. Actus exterior addit bonitatem vel malitiam in volitione inefficaci, paulatim perficitur exeundo ad actum. & intelligendum eſt de bonitate vel malitia eſſentiali: quia certũ eſt ꝙ ſemper actus exterior addit bonitatem vel malitiam accidentalem: quia qui efficaciter vult in gratia facere bonum actum & non poteſt, non gaudebit de actu bono exteriori, ſicut ille qui voluit & fecit: & eodem modo non patietur de malo. ¶ Nec tamẽ propter hoc ſequitur ꝙ peccator non teneatur confiteri de peccato exteriori: nec quòd ſufficiat dicere ſacerdoti docto, quòd habuit voluntatẽ efficacem furti, adulterij, vel homicidij. Quia peccator tenetur in confeſsione clarè manifeſtare peccata ſua, ſicut vulneratus ad mortem, debet clarè oſtendere vulnera medico, ſiue chirurgo, vt poſsit facilius & perfectius curari. Sic peccator propter medelam, verecundiam, humilitatem, cautelam: & vt ſacerdos debitam pœnitẽtiam iniungere poſsit, ac ſcire an pœnitus teneatur ad reſtitutionem, & illam iniungere. (ad hęc enim ſacramentalis confeſsio eſt inſtituta,) clarè debet cõfiteri. Nec obſtat pariter quòd actus ſacramentorum in ſuſcipiente diſpoſito cauſent gratiam, & tamen ſunt actus exteriores: quia ſunt actus priuilegiati ex diuina inſtitutione: nec addunt bonitatem vel malitiam ex opere operantis, ſed ex opere operato, vt infrà dicetur. Si dicatur quòd hoc fauet hæreſi Albaldini, qui dicebat quòd homo non efficitur deterior operibus malis: Dicendũ quòd ille omnino negabat bonitatem & malitiam in operationibus exterioribus, quòd longè eſt à propoſito. Ad argumentum quod poſſet fieri de fornicatione & martyrio, patet ex dictis: quia illi actus dicuntur addere propter intenſionem.

Voluntas efficax & inefficax quid ſit.

Ver. 14. DE ADDITIONE BONITATIS VEL MALITIAE PER EVENTVM.

A Eventus ſequens aut eſt præcogitatus ſiue præuiſus, aut non. Si primum, manifeſtũ eſt quòd addit ad bonitatem vel malitiã: cùm enim aliquis cogitat quòd ex opere ſuo multa mala poſſunt ſequi, nec propter hoc dimittit: ex hoc apparet quòd volũtas eius eſt magis deordinata. & ſic euẽtus tranſit in vim obiecti. Si autem euentus ſequens non ſit præcogitatus, diſtinguendum eſt, quia ſi euentus ſequitur per ſe, & vt in pluribus: ſecundum hoc euentus ſequens addit ad bonitatẽ vel malitiam actus. Manifeſtum eſt enim meliorem actum eſſe ex genere ſuo, ex quo poſſunt plura bona ſequi: & peiorem, ex quo plura mala. Si verò per accidens, & vt in paucioribus, tunc euentus ſequens non addit bonitatem vel malitiam ſuper actum. Non enim datur iudicium de re aliqua, ſecundum quòd eſt per accidens, ſed ſolùm ſecundum illud quod eſt de per ſe. Et ſic euentus ſequens non facit actum malum, qui prius erat bonus: neque bonum eum, qui prius erat malus. Puta ſi aliquis det eleemoſynam propter Deum, & ille abutatur ad peccatum: nihil deperit ei, qui eleemoſynam facit. Similiter ſi aliquis patienter ferat iniuriam ſibi factam, non propter hoc excuſatur ille qui fecit.

1.2.q.20. art.5.

Euẽtus per ſe ſequẽs addit ad bonitatẽ & malitiam.

Ver. 15. DE IIS QVAE CONSEQVVNTVR BONITATEM VEL MALITIAM.

B Actum humanum propter bonitatem conſequuntur tria, à quibus etiam denominatur, ſcilicet rectitudo, laudabilitas, & meritum: & actum malum, alia tria ſcilicet, peccatum, vituperium, & demeritum. Rectitudo prouenit ex eo quòd eſt conformis rationi & legi ęternæ. Et ſic bonũ in plus eſt quàm rectum: quia bonum importat omnem operationem & omne ens. Rectũ autem quòd ſit conforme ſuæ regulæ: in his enim quæ aguntur per voluntatẽ humanam, regula proxima, eſt humana ratio: regula verò ſuprema eſt lex æterna, à qua actus malus diſcordat. Ideo non eſt rectus, ſed obliquus & deordinatus, ex quo habet rationem peccati, quod à D. Auguſt. dicitur eſſe dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam. Laudabilitas eſt imputabilitas ſiue attributio boni. Et vituperium imputabilitas mali. & ſic laudare aliquem, eſt imputare vel attribuere ei bonitatem: & vituperare, eſt ei imputare malum vel malitiam. Actus autem imputantur agenti, quando ſunt in poteſtate ſua. Hoc autem eſt in omnibus actibus voluntatis, quia per voluntatem homo habet dominium ſui actus. Ideo Philoſophus dicit quòd opera virtutum ſunt laudabilia: & opera contraria, hoc eſt vitiorum, ſunt vituperabilia ſiue culpabilia. Meritum & demeritum dicitur in ordine ad retributionem quæ fit per iuſtitiam: retributio autem fit alicui ex eo quod agit in profectũ vel nocumẽtũ alterius. Eſt autem conſiderandũ ꝙ vnuſquiſq; in aliqua ſocietate viuẽs, eſt pars ſiue mẽbrũ totius ſocietatis. Quicũq; ergo agit aliquid in bonũ vel malũ alicuius exiſtẽtis in aliqua ſocietate ſiue cõmunitate, redũdat in totã ſocietatẽ. ſicut quicunq; lædit manũ vel pedem, lædit hominẽ. & ideo cùm aliquis agit in bonũ vel malum alicuius particularis perſonę viuentis in cõmunitate, cadit ibi dupliciter ratio meriti vel demeriti vno modo, ſecundum quòd debetur ei retributio à ſingulari perſona, quam iuuat vel offendit. Alio modo ſecundum quòd debetur ei retributio à toto collegio. Quando verò aliquis ordinat actũ ſuum

1.2.q.21.

Rectitudo actus humani.

22. contra Fauſtum.

Laudabilitas & vituperium.

Meritũ & demeritum actus humani.

directè in bonum vel malum totius collegij, retributio debetur ei primò à toto collegio, secundariò verò ab omnibus collegij partibus. Cùm autē aliquis agit in bonum vel malū propriū, etiam debetur ei retributio, inquātum scilicet hoc vergit in bonum vel malū collegij & communitatis, cuius ipse est pars: licet non debeatur ei retributio, in quātum est bonum vel malum singularis personæ, quæ est eadem agenti, nisi fortè à seipso secundum quandam similitudinem, prout est iustitia hominis ad seipsum. Sic igitur patet quòd actus boni vel mali habent rationem rectitudinis & peccati, siue deordinationis secundum ordinem ad regulam: habent etiam rationem laudabilis vel culpabilis siue vituperabilis, secundum quòd sunt in potestate voluntatis: habent præterea rationem meriti vel demeriti, secundum rationem iustitiæ ad alterum. Quòd autem actus humani habeāt rationem meriti vel demeriti in ordine ad Deum, inferiùs dicetur.

§ 8. DE IIS QVAE CONSEQVVNTVR ACTVS INTELLECTVS, ET VOLVNTATIS.

1.2.q.49. CVm omne agens finitum habens in se principium actiuum & passiuum, in agendo repatiatur (recipit enim actionem suam) consequens est quòd potentia quæ agit, cùm sit indeterminata ad actus oppositos, per actus similes & frequentatos determinetur: quia per actum aliqua qualitas relinquitur in ea, per quam inclinatur ad similem actum, vt si intellectus assentiat alicui propositioni practicæ vel speculatiuæ, ille assensus relinquit in eo aliquam qualitatem inclinantem ad similem assensum: & si bis vel ter aut quater intellectus reitet illum assensum, illa prima qualitas inclinans ad similem actum intenditur: & per continuationem sic determinat intellectum, quòd promptè, faciliter, & delectabiliter, & quasi quodam modo immobiliter assentiet illi propositioni. Et eodem modo experimur de actu voluntatis & appetitus sensitiui. Illam qualitatem remanentem ex actibus, determinantem & inclinantem potentiam ad similes actus, vocant morales dispositionem. Quæ licet sit incorruptibilis ex parte subiecti, scilicet intellectus & voluntatis: quia tamen intellectus & voluntas, ac appetitus sensitiuus possunt recipere actum contrarium eiusdem conatus, siue actiuitatis aut maioris, illa qualitas præcedens corrumpetur, aut saltem diminuetur. Et similiter dicendum est, si per plures actus illa qualitas fuerit radicata vel intensa, per contrarios actus diminuitur, & per similes intenditur, siue magis vel intimius radicatur. Et cùm per plurimos actus illa potentia fuerit exercitata & determinata ad promptè, faciliter, & delectabiliter, & quodammodo immobiliter operandum similes actus, & difficiliter exeundum in actus contrarios, tunc cùm ad prædictam perfectionem prædicta qualitas peruenerit, vocatur habitus, qui est qualitas de difficili mobilis, ex assuetudine causata, agens in modum naturæ, hoc est faciens promptè, faciliter, & delectabiliter ac immobiliter operari, nisi impediatur. Ideo communiter dicitur, quòd in repentinis cognoscitur habitus, & quòd consuetudo est altera natura, & quòd difficile est assueta relinquere. Ex prædictis apparet quòd dispositio est qualitas de facili mobilis, inclinans & determinans potentiam ad similes actus. Apparet etiam quòd eadem qualitas numero, quæ prius erat dispositio, fit habitus: sicut calor in aqua à principio est tepidus, & per continuationem actionis, ignis fit feruidus, & sic sunt idem essentialiter. Apparet etiam quòd habitus est determinatio potentiæ.

Habit⁹ qd. *Dispositio quid sit, & quomō fiat habitus.* C

Ver. I. DE DEFINITIONE ET DIVISIONE HABITVS.

7.Phy. VT quidditas habitus, de quo hic loquimur, perfectius intelligatur, considerandum est quod dicit Philosophus loquens de habitu corporis, quòd habitus est dispositio perfecti ad optimum. D
Dicitur autem vnumquodque perfectum, quod est dispositum secundum naturam. Optimum dicitur operatio eius. & in tertio Metha. dicit quòd habitus est dispositio, scilicet de difficili mobilis, vt dictum est, secundū quam aliquid benè vel malè disponitur secundum se (hoc est secūdum naturam) aut ad aliud (scilicet ad operationem.) Quæ quidem dispositio, quando est conueniens naturæ rei, dicitur bona: quando verò non est conueniens, dicitur mala. Per hæc Philosophus sufficienter dat intelligere quòd duplex est habitus. Quidam est dispositio seu determinatio naturæ, secundū esse bene vel malè corporis vel animæ: vt sanitas, quæ consistit in debita humorū proportione, est habitus secūdum bene esse corporis: & infirmitas, quæ est qualitas prædominās, causans disproportionem humorum, dicitur habitus secundum malè esse, quæ est de difficili mobilis. Sanitas etiam est de difficili mobilis: quia seclusa violentia, non subitò homo infirmatur, sed paulatim disponitur: & tandem vltima dispositio in virtute præcedentium causat habitum, sicut gutta cauat lapidem: quanuis aliqui hæc ignorantes arbitrentur sanitatem esse de facili mobilem, & per consequens non esse habitum. Secundum animam verò ad bene esse Theologi ponunt vnum habitum in essentia animæ, quem vocant gratiam gratum facientem, quæ perficit ipsam essentiam animæ, in qua est subiectiuè, & facit gratum & acceptum. Hic habitus ex se & secundum se non ordinatur immediatè ad operandū: quanuis ex consequenti per virtutes, quæ fluunt ab ipsa in potentiis, vt inferius amplius dicetur. Secundum verò malè esse aliqui ponunt maculam in essentia animæ, quam dicunt esse gratiæ priuationem, sicut infirmitatem sanitatis priuationem. & sic dicunt maculam habere aliquid positiuum, scilicet, tenebrositatem & obnubilationem quandam, quo mediante peccator redditur abominabilis coram Deo. Ex illa tamen macula nihil imprimitur in potētiis: sed remanēt debilitatę & inclinatæ ad malū propter defectū virtutū & donorū, quæ fluūt ab essentia gratiæ: sed de his amplius inferius. Alius est habitus, qui est dispositio seu determinatio potētiæ ad aliud, hoc est ad operationē secūdū bene vel malè. Quādo act⁹ vel operatio est cōueniēs, dicitur bona, & habitus bonus, qui à theologis & philosophis moralibus vocatur virtus. Quando verò operatio est disconueniēs rectæ rationi, seu inordinata, dispositio illa dicitur mala, & habitus malus, qui à Theologis & moralibus dicitur vitiū, vt intemperantia, & alia huiusmodi. ¶ Aliter diuiditur habitus, quia quidam est naturalis, quidam acquisitus, quidā infusus. Habitus

Habitus duplex. *Sanitas & infirmitas quid sint, et quomō sunt habitus de difficili mobiles.* *Gratia est habitus in essentia animæ.* *Macula qd.* *Virt⁹ est habitus bonus. Vitiū est habitus malus* *Habitus*

naturales

naturales dicuntur, qui insunt à natura. & hoc modo in angelis multi sunt habitus naturales: quia omnes species per quas cognoscunt, sunt ei connaturales, hoc est fluunt à natura, siue essentia ipsorum, sicut risibilitas ab essentia hominis, secundum quosdam: ideo sunt inseparabiles & incorruptibiles: vel dicuntur habitus naturales, quia simul cum natura inditi vel concreati sunt. Ex talibus habitibus non inueniuntur in homine nisi duo, vnus in intellectu speculatiuo, qui dicitur intellectus principiorum, & vnus in intellectu practico, qui dicitur synderesis, de quibus paulò pòst dicemus. Nullos alios habitus siue species intelligibiles in intellectu hominis innatas Philosophus astruit, dicens, quòd anima ab initio est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: depingibilis tamen virtutibus & scientiis. Habitus infusi dicuntur, qui ordinant actus potentiarum in finẽ supernaturalem: ideo per actus humanos acquiri non possunt, sed à solo Deo infunduntur. Huiusmodi sunt, fides, spes, charitas, & dona spiritus sancti, de quibus suo loco dicetur. Habitus acquisiti sunt, qui per actus humanos acquiruntur. Ex prędictis patet quòd triplex est causa habituum, scilicet natura vel Deus, vt author naturę, & actus humani, & Deus vt author beatitudinis. Habitus acquisiti sunt virtutes & vitia, quæ Philosophus 2. Ethic. docet ab actibus causari.

Multiplex. Habitus naturalis. *3. de anima. Habit⁹ infusus quid. Habitus acquisit⁹ quid.*

Ver. 2. DE CAVSATIONE HABITVS PER ACTVM.

A QVando in agente est solum principium actiuum sui actus, vt in igne, non potest aliquis habitus causari ex proprio actu. Inde est quòd res naturales non possunt aliquid assuescere, aut dissuescere, vt habetur in 2. Ethic. sed quando in agente est principium actiuum & passiuum sui actus, sicut in actibus humanis: ex illis actibus possunt aliqui habitus causari. Non quidem quantũ ad principium actiuum, sed quantũ ad principiũ actus, quod mouet motum. Nam omne quod mouetur & patitur ab alio, disponitur per actum agentis. Vnde ex multiplicatis actibus aduenit quædam qualitas in potentia passiua, vt mota ab obiecto, quæ nominatur habitus. ¶ Sed aduertendũ quòd differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus speculatiuus per vnum actum demõstrationis acquirit habitum scientiæ, eò quòd virtus actiua principiorum euidentiũ totaliter conuincit intellectũ ad assentiendum conclusioni, & sic determinat totaliter, & causat habitum: qui tunc solùm se extendit ad illam conclusionem demonstratã. Et adueniente secunda demonstratione non causatur secundus habitus, sed primus extenditur ad assensum sequẽtis conclusionis, & sic consequẽter. Sed per propositiones probabiles aut practicas non totaliter vincitur: ideo ad causandũ habitũ in ipso intellectu, requiruntur multi actus. Sed voluntas cũ sit omnino indeterminata, non potest totaliter superuinci per vnum actũ, cùm se habeat diuersimodè ad multa. Et ideo cùm per intellectũ iudicatur aliquid appetendũ secundũ diuersas circunstantias: ideo per vnũ actum intellectus nõ potest totaliter superuinci, vt feratur in idem, vt in pluribus, & per modũ naturæ. Ideo Philo. dicit, quòd vna hyrundo non facit ver, neq; vna dies æstatem: itaq; nec felicem vna dies, aut paruum tempus. Habitus tamen corporales possunt causari ex vno actu, si actiuũ fuerit magnæ virtutis. quandoq; enim vna medicina fortis statim iuducit sanitatẽ, & vnus magnus excessus ægritudinem. In actibus autem aliarũ potentiarũ quantumcunq; sint intensi, non potest esse sufficiẽs virtus in vno actu ad totaliter determinandũ potentiã, quæ se habet ad multa, & opposita, & diuersimodè: quanuis ex actu intensiori causetur intensior qualitas, quàm ex actu remisso. Nec inconuenit apud aliquos, quòd sit aliquis habitus minus intensus in esse qualitatis, quàm aliqua dispositio, quæ ex vno vel duobus actibus est causata, quia habitus ex pluribus actibus causatur. Aliud enim (vt dicunt) est inesse, aliud determinare.

1.2.q.51.ar. 2.& 3. *2. Ethic.* *Intellectus & voluntas quo ad receptionẽ habitus differũt.* *1. Ethic.*

Ver. 3. DE ACTIBVS HABITVVM INFVSORVM.

B CIrca causalitatẽ siue virtutem actuũ habituum infusorum D. Tho. videtur esse varius & problematicus. Nam in prima secundę dicit, quòd actus qui producuntur ex habitu infuso, non causant aliquem habitum, sed confirmant habitũ præexistentem, sicut medicinalia remedia adhibita homini sano, per naturam non causant aliquam sanitatem: sed sanitatem prius habitam corroborant. Et ratio est: quia si causarent aliquem habitum, vel ille esset eiusdem speciei, vel alterius: non secundum, cùm actus non sit causa æquiuoca, sed vniuoca. Nec primum, quia tunc duo habitus eiusdem speciei, solo numero differentes, essent in eodem subiecto, quod est impossibile, cùm accidentia indiuiduentur per subiecta. In quæstionibus tamen disputatis vbi quærit an conscientia sit actus vel habitus, respondet quòd est actus. Argumentatur in oppositum, dicens: Ex actibus multiplicatis generatur habitus: ergo si aliquis frequenter operetur secundum conscientiam, causabitur habitus conscientię. Respondet quòd ex his actibus. non generatur aliquis habitus alterius modi ab illo habitu à quo eliciuntur: sed vel aliquis habitus eiusdem rationis, sicut ex actibus infusæ charitatis generatur aliquis habitus dilectionis acquisitus, vel per existens, augmentatur. Sicut in eo qui habet habitum temperantiæ acquisitum ex actibus sequentibus augmentatur habitus. Pro hac parte est experientia, quæ apparet in his qui ex charitate dilexerunt se, & altero illorum peccante mortaliter, & perdente charitatem, adhuc faciliter, promptè, & delectabiliter diligunt se, & non habitu charitatis infuso. Igitur ex alio habitu acquisito ex actibus charitatis infusæ, cùm non appareat vnde veniat illa facilitas aliunde. Insuper hæreticus discredens vni articulo, non habet fidem de aliis: & tamen assentit promptè, faciliter, & delectabiliter: igitur actus fidei infusæ reliquerunt illam promptitudinem. Communis tamen opinio Thomistarum est, quòd non causetur habitus. Nec D. Thomas contradicit sibi ipsi cum loquatur de distinctione. Et ad experientiam dicunt quòd hæreticus ex reuolutione librorum acquirit aliquam promptitudinẽ & facilitatẽ: & hoc modo ex aliis actibus qui videntur similes actibus charitatis, qui tamen sunt puræ potẽtię, causatur habitus, qui dicitur amicitia. non enim mutuo diligentes se, cogitant semper de Deo, nec assentientes propositionibus fidei semper assentiunt, quia reuelatũ à Deo,

1.2.q.51.ar. 4.ad.3. *q. de virtu. ar.10.ad 19.* *De veri.q. 17.ar.1.ad 4.*

ideo non est necesse quòd habitus infusus concurrat semper elicitiuè ad actum puræ potentiæ circa eundem obiectum materialiter tantum consideratum, & non formaliter.

Ver. 4. DE SVBIECO HABITVVM.

1.2.q.50. CVm aliqui habitus, vt dictum est, determinent naturã secundũ esse bene vel malè, cõsequens est quòd corpus animalis sit subiectum habitus disponentis naturã corporalem. Vnde Philo. in prędicamentis sanitatẽ corporis, & infirmitatẽ insanabilẽ habitũ nominat. Sanitas autẽ pro materiali, sunt qualitates in quatuor humoribus proportionatæ, & pro formali est illa relatio proportionis inter eas quæ sunt in corpore. Infirmitas verò pro materiali est qualitas, prædenominãs & causans disproportionem: & pro formali est relatio disproportionis humorum ad inuicem, quæ etiam est in corpore. Essentia etiam animæ est subiectũ gratię gratum facientis, per quam anima efficitur particeps alicuius superioris naturæ. iuxta illud D. Petri: Vt simus consortes diuinæ naturæ. & eodem modo anima est subiectum maculæ, eo modo quo oculus cæci dicitur subiectũ cæcitatis. Priuatio enim & habitus habent fieri circa idem. Potentię verò aliquæ sunt incapaces habituum operatiuorum, vt quinq; sensus exteriores: & aliæ quæ operantur ex solo instinctu naturæ. & non subiacent imperio rationis, vt potẽtiæ animæ vegetatiuę, & sensus communis, prout & membra corporis, quæ aliquando propter aliquas qualitates nõ subiacent despoticè imperio rationis, vt experiũtur organistæ, qui per assuetudinem remouent impedimenta: sed nõ causant habitum. Memoria autem secundum Philosophum, in hominibus est capax habitus. Dicit enim quòd frequẽs meditatio confirmat memoriã. Appetitus autem irascibilis & concupiscibilis, si considerantur, secundum quòd operantur ex instinctu naturæ, vt in motibus primò primis, sic non suscipiunt habitus: quia vt dicitur in 5. Ethic. habitibus operamur cum volumus. Sed secundum quòd subiacent imperio rationis, habituantur. Vnde Philoso. dicit quòd aliquę virtutes, scilicet temperãtia & fortitudo, sunt irrationabilium partium. In volũtate autem ponitur iusticia & partes eius, & opposita earum vitia, secũdum Philoso. Quanuis in ea non subiectiuentur fortitudo aut temperantia, eò quòd voluntas ex sua natura est sufficienter determinata ad bonũ propriũ quod respicit temperantia & fortitudo, & non quo ad bonum alterius, circa quod versatur iusticia. In intellectu etiam humano tam speculatiuo quàm practico, subiectiuantur plures habitus acquisiti & infusi, & duo connaturales. In angelis autem solum inueniuntur habitus connaturales, siue inditi, aut concreati, aut infusi: sed non requisiti, cùm sint circa naturalia determinati. C

Margin: 2. Pet. 1. — Quæ potentiæ sunt incapaces habituum operatiuorum. — 2. de Aia. — 3. Ethic. — 5. Ethic. — Angeli nõ habẽt habitus acquisitos.

Ver. 5. DE HABITIBVS INTELLECTVS SPECVLATIVI.

1.p.q.79. art.13. De veri.q. 16, ar.1. & 2. INtellectui speculatiuo impressit Deus in sua creatione vnum habitum naturalem indelebilem, quo dirigitur circa speculabilia, hoc est circa veritatem vel falsitatem omnium compositionum, & diuisionum, siue propositionum ad operationem non ordinatarum, quem sequendo errare non potest, neque falso assentire, aut dissentire vero. Omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quæ versatur hic habitus, qui dicitur intellectus principiorum: & in illo resoluuntur, & ad eum reducuntur omnia: Ideo per illud debitè ordinatum & applicatum potest homo peruenire in cognitionem omnium naturalium. Principium autem dicitur propositio ex terminis nota apud omnes: ita quòd quicunq; terminos illius intelligit, statim assentit, nec dissentire potest: vt hæc propositio: Omne totum est maius sua parte. Et licet quælibet scientia habeat sua principia, quę ab aliquibus leges, & ab aliis canones, seu regulæ dicuntur, ab aliis verò præcepta, ab aliis autem maximæ. Omnia tamen in primum principium resoluuntur, hoc est, per primum principium probantur, ¶ Primum autem principium, à quo omnia alia pendent, apud omnes dicitur hæc propositio: Quodlibet est, vel non est: vel (vt dicunt dialectici) lex contradictoriarum, scilicet quòd duæ propositiones contradictoriæ in nulla materia possunt simul esse verę vel falsę: siue vt Philoso. dicit, de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul. per hoc principium probantur alia. Per hunc habitũ connaturalem necessitatur intellectus, & quo ad specificationem, & quo ad exercitium, ad assentiendum primo principio, & aliis propositionibus notis ex terminis, quæ dicuntur etiam principia, sic quòd stante apprehensione illorum non potest non assentire, neque cessare ab actu, aut oppositis assentire. Circa media verò aut conclusiones non habent habitus concreatos, neque circa contingentia: sed determinatur per habitus acquisitos ex actibus, ex quibus intellectus speculatiuus generat in se habitum sapientiæ & scientiæ, quę in hoc conueniunt: quia sapientia est quædam scientia, inquantum habet id quod est commune omnibus scientiis, scilicet vt ex principiis conclusiones demostret: sed quia habet aliquid circa alias scientias. inquantum de omnibus iudicat, non solum quantum ad conclusiones, sed etiam quãtum ad principia earum: ideo habet rationem perfectioris habitus & virtutis, quàm scientia. Ponuntur autem in intellectu speculatiuo septem genera habituum, scilicet intellectus principiorum, sapientia, scientia, fides, opinio, suspicio, & error, de quibus dictum est. D

Margin: Principium quid. — Primũ principiũ quid. — 1.2.q.57. ar.1. ad.1. — Habitus intellectus speculatiui qui sint.

Ver. 6. DE SYNDERESI.

1.p.q.79. art.12. QVemadmodum dedit Deus homini ab initio vnum habitum naturalem, inditum siue concreatum, quo circa speculabilia dirigeretur, sic etiam dedit vnum alium habitũ connaturalẽ, quo dirigeretur circa agibilia, & quem sequendo in eis errare saltem imputabiliter nõ posset. Talis habitus à Theologis dicitur Synderesis, quæ cũ nõ posit se habere ad opposita, non dicitur potentia naturalis animæ: quia omnis talis se habet, vel habere potest ad opposita: sed est habitus inclinãs hominẽ per intellectum practicum ad bene agendum & operandum, ac ad assentiendum principiis agibiliũ, quæ debent dirigere & regulare omnes operationes humanas, & non solũ inclinat ad assentiendum primis principiis: sed etiam his quæ concluduntur ex eis, & dissentiendum oppositis. ¶ Prima principia agibilium, quæ debent regulare omnes operationes humanas, sunt istæ duę propositiones: Bonum est faciendum E

Margin: Prima principia agibilium.

ciendum,&prosequendum:& malum est fugiendũ,&vitandum.Ex his sequuntur alia duo,de quibus Matth.7.Omnia quęcunque vultis vt faciant vobis homines,& vos facite illis.Et quæcunq; nõ vultis vt faciant vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet & prophetæ, hoc est decem præcepta decalogi : quæ sunt conclusiones primorum principiorum. Si esses dominus & benefactor, velles tibi credi,amari,& honorari.sequitur quòd est credendum Deo,& quòd est diligendus & honorandus:& sic de aliis præceptis tam primæ quàm secundæ tabulæ, quorum deductio ex prædictis principiis facilis est,ac etiam eorum applicatio ad particularia agibilia occurrentia.

Ver. 7. DE OFFICIIS SINDERESIS.

A Sinderesis habet tria officia.Primum est assentire primis principiis agibilium, & dependentibus ex illis.Secũdum est dissentire oppositis.Tertium est murmurare & increpare si oppositum fiat,& secundum tertium officium dicitur vermis.Esa.vlt. Vermis eorum non morietur in sempiternum. Dicitur etiam ab Apostolo lex naturalis.& à Psal.Lumen vultus Dei:Multi dicunt,Quis ostendet nobis bona?sequitur:Signatum est super nos lumen vultus tui domine,propter quod peccatores sunt inexcusabiles.Hoc lumen,licet possit offuscari,non potest tamen extingui. *De veri.q. 16.art.3. Esa.vlt. Rom.1. Psal.4.*

Ver. 8. DE CONSCIENTIA.

B Quia Synderesis est mater conscientiæ,ideo de conscientia dicẽdum est.Et primò sciendũ quòd conscientia non est potentia naturalis,neq; habitus,prout ipsum nomẽ sonare videtur : quia conscientia nominat sciẽtiã cum collatione & applicatione: est enim conscientia applicatio sciẽtiæ, hoc est cognitionis per principia agibilia ex synderesi habita, ad aliquod particulare opus. Et clarius loquendo,est iudiciũ de aliquo particulari agibili,an scilicet fiendum sit,vel non: & an bene vel malè egerimus.Vnde Sapiens:Scit conscientia tua,ꝙ tu crebrò maledixisti aliis. Et Gen.43.Non est in nostra conscientia,quis posuerit pecunias in marsupiis nostris. Item iudiciũ quo iudicamus,quòd tenemur aliquid facere vel nõ facere:& quo iudicamus aliquid esse bene vel malè factũ. Omnia ista iudicia concluduntur ex synderesi,hoc modo:Bonũ est faciendũ:dare eleemosynam indigenti,est bonũ: ergo faciendũ.Nullum malum est faciendum : auferre alienum est malum , igitur non est faciendum. Præterea quicũq; implet præceptum,bene facit:sed qui dat eleemosynam extremè indigenti, implet præceptum,igitur,&c.& vltra:Ego dedi,ergo, &c. Quicunque transgreditur præceptum male facit: sed ego,&c.Iudicium præmissarum prædictorum syllogismorum est ex synderesi , & iudicium conclusionis est conscientia.Et sic conscientia est actus intellectus, quo applicatur scientia,siue cognitio quæ per synderesim haberi potest ad aliquod particulare agibile: largo tamẽ modo conscientia accipitur pro synderesi.D.Hierony.super Ezech.Synderesim nominat conscientiam.Et Basilius: Naturale iudicatorium. Et Damascenus dicit, quòd est lex intellectus.Ex præmisis primò apparet facilis deductio præceptorũ decalogi,à primis principiis synderesis:nec non applicatio eorũ ad particularia agibilia occurrentia.Secundò quòd dormiens non habet propriè conscientiam:quia non habet actũ, neq; illam applicationem.Et quòd homo etiam vigilans potest esse sine conscientia , quando scilicet non iudicat aliquid faciendum,quando tenetur facere:habet tamẽ semper homo radicem cõscientię, quæ est synderesis.& sic semper habet conscientiam radicaliter. *1.p.q.79. art.13. 1.2.q.19.ar. 5.& 6. De veri.q. 17.ar.1. Conscientia quid. Eccle.7. Gene. 43.*

Ver. 9. DE TRIPLICI CONSCIENTIA.

C Conscientia est triplex,quædã bona,quædã mala,quędam erronea.Bona est,quando iudicium de particulari agibili est verum,vt nunc restituendum est alienũ,nunc seruãdum est tale præceptũ. Mala conscientia est,quando iudiciũ de particulari agibili est falsum,vt nũc ad euitandã restitutionẽ, aut paupertatem peierandum est. Conscientia erronea,licet sit eadem aliquando cum mala,cũ omnis mala conscientia sit erronea,eò quòd habeat iudicium falsum de aliquo agibili quod quis tenetur facere vel vitare:veruntamen quia multa sunt indifferentia,ad quæ quis non tenetur,vt certa hora dormire vel saltare:si iudicet quòd nunc melius est saltandum,quàm dormiẽdum,errare potest: quia saltando fortasse frangetur eius tibia.Sed propriè conscientia erronea est, quæ dictat vel iudicat aliquid esse faciendum sub pœna peccati:quod tamen non est verum:siue quando iudicat aliquid esse præceptum,quod non est præceptum:vel prohibitum,quod non est prohibitum.¶Error conscientiæ procedit ex subsumptione minoris falsæ,vel ex mala applicatione . Sicut in syllogisando aliquis dupliciter peccat,primò in materia,quando vtitur falsis pro veris.Secundò in forma, quando non rectè syllogisat.Si cum conscientia sit cõclusio particularis syllogismi, dupliciter erit erronea.Primò quando minor est falsa,vt hic : nullum lege diuina prohibitum, est aliquo modo faciendum: sed iuramentum in omni casu est prohibitum lege diuina : ergo nec adueniente præcepto iudicis est aliquo modo iurandum:minor est falsa.Secũdò per malam applicationem, vt hic: Omne bonum est prosequendum, fornicari est bonum delectabile,ergo nũc est fornicandum.¶Notandum quòd consciẽtiæ attribuuntur tria officia.Primùm est testificari.Rom.1.Testimonium reddente illis conscientia. Secundum est instigare & ligare,quãdo dictat aliquid faciendũ,vel omittendũ sub pœna peccati mortalis, tũc ligat. Sic quod stante tali dictamine,peccat mortaliter, se difformando illi,& venialiter, si dictet sub pœna peccati venialis,vt dicit Glos.super illud: Omne quod non est fide,peccatum est. vbi Glos.Qui facit contra conscientiam,ædificat ad gehẽnam. Quia secundũ Damascenũ:Consciẽtia est lex priuata hominis:sed facere contra legem,peccatum est:ergo &facere contra conscientiam.¶Sed difficultas est, quomodo conscientia erronea,quæ dictat esse faciẽdum sub pœna peccati mortalis, id quod ex se est mortale,liget:quia tunc aliquis esset perplexus,sic quòd non posset vitare peccatum mortale,quocũque se vertat:& sic obligatur ad impossibile.D.Tho.dicit,quòd quãdiu consciẽtia erronea durat,tenetur se illi conformare,& facere quæ dictat: quia si non faciat, quantum est ex se, ex hoc ipso quod *Conscientia bona. Conscientia mala. Conscientia erronea. Conscientiæ error vnde procedit. Conscientia officia. Rom 14. Conscientia ligamen vnde procedit.*

De veri.q. 17.art.4. contradicit,habet voluntatem contrariam legi diuinæ,quam conſcientia erronea repræſentat.Sed nõ eſt perplexus:quia,vt dictum eſt,poteſt &tenetur talem conſcientiã deponere,& aliunde ſyllogiſare: diuerſimodè tamen ligat conſcientia recta & erronea. Quia recta obligat ſimpliciter in omnem euentum.Erronea verò ſecundum quid& per accidens,ſcilicet ipſa durante , & non in omnem euentum: quia vt dictum eſt,poteſt illam deponere.Tertium officium conſcientiæ, eſt murmurare , reprehendere, *Roma.2.* & accuſare,ſeu excuſare.Hoc officium tangit Apoſtolus,poſtquam dixit: Teſtimoniũ reddente illis conſcientia.ſubdit:Et inter ſe inuicem cogitationibus accuſantibus & defendẽtibus. ¶Argumẽtatur enim conſcientia hoc modo: Quicũque fecit contra præceptum Dei miſer eſt, & dignus pœna æterna:ſed tu feciſti,igitur.&c.Item quicunque inuincibiliter ignorãs malum fecit, eſt dignus venia. Sed tu inuincibiliter ignorans feciſti,ergo dignus eſt venia:& ideo propter hoc non damnaberis.

Ver. 10. DE HABITIBVS INTELLECTVS PRACTICI.

Ars qd ſit. *Res factibiles.* *Ars mœchanica quid.* IN intellectu practico ponuntur alij habitus acquiſiti, vel infuſi. Acquiſiti ſunt, ars & prudentia. Ars eſt recta ratio,ſiue conceptio rerum à nobis factibilium. Res factibiles dicuntur, quæ fiunt per actionem tranſeuntem in exteriorem materiam, vt domus, gladius, quæ fiunt per artem domificandi & fabricandi. Circa factibilia intellectus practicus diuerſas artes adinuenit, circa quas contingit homines habituari, & promptè ac delectabiliter operari. Huiuſmodi artes circa res factibiles dicuntur mœchanicæ,quia faciunt intellectum mœchari, hoc eſt intendere operationi minus vtili, relicta propria operatione,quę eſt ſpeculatio:cum intellectus ſit principaliter creatus ad ſpiritualia contemplanda. *Artes mœchanicæ ſũt ſeptem.* Vnde D.Auguſtinus dicit: Deus creauit hominem vt ſummum bonum intelligeret.&c. Artes mœchanicæ communiter ponuntur ſeptem,quæ his verſibus continentur:Lana,nemus,miles,nauigatio,rus, medicina:his ars fabrilis cõnumerari poteſt. ſub qualibet illarum plures continentur. Piſtoria verò ſub medicina.Pictoria autem & ars ſcribendi ſub fabrili: ſed de his hactenus. parum enim deſeruiunt propoſito noſtro,cùm non ſint virtutes,vtpote ſe habentes ad bonum & malum.Prudentia verò(quæ eſt ratio agibilium, hoc eſt operationum immanentium, quæ non tranſeunt in exteriorem materiam)eſt virtus:ideo de ea ac aliis dicendum eſt. D

Ver. 11. DE DIVISIONE, DISTINCTIONE, ET SVBIECTO VIRTVTVM.

Virtutis diuiſiones. CVm virtus ſit habitus bonus,conſequens eſt quòd ſecundum diuiſionem & diſtinctionem habituum bonorũ,diuidantur & diſtinguantur virtutes.Habitus autem prima ſui diuiſione diuiditur in habitus intellectuales, & appetitiuos, ſiue morales . Sic etiam virtutes quædam ſunt intellectuales, quædam morales.Intellectuales dicuntur,quæ ſubiectiuantur in intellectu. Et hæ ſunt in duplici differentia.quædam enim ſunt ſpeculatiuæ, quæ ſiſtunt in cognitione & contemplatione veritatis, non ordinando illam ad praxim,ſiue ad operationem: ideo dicuntur contemplatiuæ,vt intellectus,ſapientia,& ſcientia.Ex quibus vna à principio indita, & indelebilis eſt, ſcilicet intellectus principiorũ. Sapientia verò & ſcientia ſunt acquiſitæ & delebiles per actus & habitus oppoſitos,ſcilicet per errores: & hæ ſubiectiuantur,in intellectu ſpeculatiuo.Quædam verò ſunt practicæ,hoc eſt operatiuæ, ordinantes cognitionẽ principaliter ad operationẽ immanentem,vt ſynderesis & prudentia: quarũ prima eſt naturalis & indelebilis,& principium primũ omnium virtutũ moralium.Prudentia verò cum partibus ſuis eſt acquiſita,& deleri poteſt per vitia oppoſita.hæ duæ ſubiectiuãtur in intellectu practico. E
2.Ethic. *Virtutes morales quæ & quot ſũt.* Virtus verò appetitiua ſiue moralis ſecundum Philoſophum, eſt habitus electiuus in medietate conſiſtens,prout ſapiens determinabit.Et hæc perficit appetitum rationalem,vel ſenſitiuum.Et quia tres ſunt appetitus in homine,ſcilicet voluntas, appetitus concupiſcibilis,& iraſcibilis : ideo virtutes morales ad tria genera virtutum reducuntur.Iuſtitia cum partibus ſuis perficit volũtatẽ, & ſubiectiuatur in ea.Fortitudo cum partibus ſuis perficit appetitum iraſcibilem,& ſubiectiuatur in eo.Temperantia verò perficit appetitum concupiſcibilem,& ſubiectiuatur in eo.Diuiditur etiam virtus in tota ſui cõmunitate,in virtutẽ perfectam, & imperfectam. *Virtus perfecta quid.* *2.Ethic.* Virtus perfecta ſecundum Philoſo.eſt quæ bonũ facit habentem, & opus eius bonum reddit. Et D. Auguſtinus definiens virtutem, dicit : *In lib.de libe.ar.* Virtus eſt bona qualitas mentis(accipiendo mentem pro anima,cũ potentiis eius etiam ſenſitiuis,& non propriè pro intellectu aut voluntate)qua rectè viuitur, & qua nullus male vtitur, ſcilicet electiuè , quia obiectiuè quis virtutibus malè vti poteſt,quando de illis quis ſuperbit.vnde idem Auguſt.in Regula, Superbia verò bonis operibus inſidiatur,vt pereãt. *Virtus imperfecta quid.* Virtus verò imperfecta eſt,quæ inclinat ad actum bonũ, ſed non facit,neque reddit bonum habentem,ſaltem ſimpliciter:licet bene ſecundum quid. Et tales ſunt virtutes intellectuales ſpeculatiuæ,& omnes artes mœchanicæ. Non enim omnis bonus clericus, vel artifex eſt bonus vir ſimpliciter . Reſtat ergo quòd ſolùm ſint quatuor propriæ & perfectæ virtutes acquiſitæ,ſcilicet prudentia,iuſtitia,fortitudo,& temperantia. *Prudentia aliis virtutibus nobilior,quomodo differt ab eis.* Prudentia differt ab aliis tribus, primò quia ſubiectiuatur in intellectu , qui eſt nobilior potentia. Aliæ verò ſubiectiuantur in appetitu. Secundò dignitate,quia dirigit alias:ideo dicitur moralis directiuè, & auriga virtutum, eſſentialiter autem eſt virtus intellectualis.Et quia aliæ tres diriguntur à prudentia:ideo aliquando dicuntur intellectuales participatiuè. *Iuſtitia differt ab aliis virtutibus.* Iuſtitia poſt prudentiã cęteris nobilior eſt:quia in nobiliori ſubiecto.ſ.volũtate: aliæ autem duæ in appetitu ſenſitiuo . Differt etiam ab aliis obiectiuè, quia iuſtitia eſt circa operationes,quæ ſunt ad alterum. Fortitudo verò & temperantia ſunt circa paſsiones in ordine ad ſeipſum. *Fortitudo differt ab aliis virtutibus.* Poſt iuſtitiam fortitudo excellit:quia eſt circa paſsiones iraſcibilis, quæ ſunt circa ardua: temperantia verò circa paſsiones appetitus concupiſcibilis,qui non verſatur circa ardua aut difficilia. *Virtus cardinalis qd.* D.Ambroſ. perfectionẽ harũ quatuor virtutũ conſiderans,vocat eas Cardinales,hoc eſt principales.ſ.inter acquiſitas & nõ infuſas: quia illæ excellunt ratione cauſæ & finis. *Virt⁹ infu-* Virtutes infuſæ dicũtur, quæ virtute naturali acquiri non poſſunt.excedunt enim capacitatem naturalem: ſed à Deo infundũtur, & ordinant hominem

hominem in finem supernaturalem, & diuiduntur: quia quædam sunt theologicę, hoc est quæ habent Deum pro obiecto: & sunt tres, scilicet fides, quæ est in intellectu: spes & charitas in voluntate, maior autem horum est charitas. Morales infusæ sunt quatuor, quæ eodem modo nominantur, subiectiuantur, & distinguntur, sicut quatuor cardinales acquisitæ, à quibus differunt: quia ordinant obiecta in finem supernaturalem. de his ergo per ordinem dicendum est. *su desinitur & diuiditur. Virtus theologa quid. 1.Cor.11.*

DE PRVDENTIA. CAPVT 4.

A PRudentia est recta ratio agibilium, hoc est virtus inclinans & dirigens actiones immanentes, quæ sunt subiectiuè in operante, & non transeunt in exteriorem materiam: vel si transeunt, non considerantur, prout transeunt: sed secundum ꝙ oriuntur & procedunt ab agente, & sic obiectum prudentiæ est agibile humanum, per quod differt à virtutibus speculatiuis, & artibus quæ sunt circa factibilia, vt dictum est. *2.2.q.47.*

Ver. 1. DE HIS QVAE PRVDENTIA MODERATVR.

B PRudentia circa humanas & particulares operationes proprias habet plures actus. Primus est præstituere seu ostendere finem. Ad cuius euidentiam sciendum est ꝙ finis hominis est duplex, scilicet vltimus, & non vltimus. Finis vltimus dicitur, qui non ordinatur in alium finem: & hic est duplex, vt dicit Philosophus quinto Metha. scilicet finis cuius, & finis quo. Finis cuius, est res in qua ratio summi boni inuenitur, & talis est solus Deus. Finis quo, dicitur id quo mediante homo attingit vltimum finem, scilicet Deum: & est actus intellectus scilicet visio & cognitio Dei clara, per quam intellectus speculatiuus immediatè attingit finem, & coniungitur illi: vnde Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ad finem vltimum omnes alij fines debent ordinari. Finis non vltimus est, qui terminat actum voluntatis, siue sit propinquus, siue distans magis ac magis, secundum diuersitatem materiæ, & approximationem ad vltimum finem. Omnis talis dicitur finis, inquantum terminat actum voluntatis: inquantum verò ordinatur in vlteriorem finem, dicitur medium. & sic non inconuenit ꝙ idem sit finis & medium, respectu diuersorum. Æger pro fine habet sanitatem, ad illam consequendam pro mediis habet abstinentiam, vel potionem amaram, aut aliquid huiusmodi. & quia sanitatem ordinat ad cultum Dei, vel subuentionem proximi: ideo secundum hāc ordinationem sanitas, quæ primò erat finis, efficitur mediū, quo melius & facilius possit intendere diuinis, aut subuentioni pauperum. Et sic cultus Dei, & subuentio proximi, dicitur finis, & sic consequenter. Intellectus igitur practicus habet primò præstituere siue ostendere finem vltimū prosequendum: & non solum illum, sed etiam fines intermedios, ad quos virtutes morales ordināntur. Vnde D. Tho. dicit, ꝙ prudentia non solum dirigit virtutes morales in eligēdo ea quę sunt ad finem, sed etiam in præstituendo finem. Finis autem cuiuslibet virtutis moralis est attingere medium in propria materia: quod medium determinatur secundum rectam rationem prudentię. vt dicitur in 2. & 6. Ethic. & sic prudentia habet ostendere iustitiæ finem suum, quod est reddere vnicuiq; quod suū est, pro loco & tempore: sed præstituere finem remotum pertinet ad sinderesim. *Actus & officia prudentiæ. Finis duplex. Ioan.17. 1.2.q.66. ar.3.ad.3.*

§. 1. DE ACTIBVS PRVDENTIAE CIRCA MEDIA.

C CIrca media Intellectus practicus habet plures actus, circa quos potest habituari & determinari. Illi habitus & determinationes dicuntur virtutes, quæ reducuntur ad prudentiam. circa media quæ futura sunt, est Prouidentia, quæ importat respectum quendam alicuius distantis, ad ea quæ de præsenti occurrunt & ordinanda sunt ad finem. & hæc prouidentia est principalis pars prudentiæ, cū sit circa magis difficilia, vtpote à cognitione nostra remota, & quę multipliciter variari, mutari, & cōtingere possunt. D. Tho. ponit tres actus circa media. Primus actus est inquirere media, & consiliari de illis. Præstituto. n. fine aliquo, si voluntas acceptat, acceptando mouet intellectum ad quęrendum medium vel media, & comparandum ea ad inuicem, si sint plura, & inquirendum qđ illorum habet maiores commoditates: & cum circa talem inquisitionem & consiliationem possit habituari: habitus ille est virtus quæ vocatur à Philo. Eubolia, quæ est bene consiliatiua. *1.2.q.47.*

Ver. 1. DE SECVNDO ACTV PRVDENTIAE.

D SEcundus actus circa media est bene iudicare de mediis. Facta igitur inquisitione & comparatione aut collatione mediorum, cessat inquisitio & actus Euboliæ. Tunc iudicādum est de illis. Ad bene iudicandum ponit Philos. duas virtutes, propter diuersos actus occurrentes. Aliqui enim bene iudicāt de communibus, secundum ꝙ sunt lege aliqua determinata, qui non bene iudicāt in casu nouo emergenti, in quo deficit lex. Non enim potest legislator omnia præuidere & exprimere. Plura enim occurrunt negotia, q̄ vocabula. Ad iudicandum secundum communem legem ponitur sinesis, & ad iudicādum in his in quibus deficit lex communis, ponitur vna alia virtus, quæ dicitur Gnomin. Notandum tamen ꝙ licet inquisitio & iudicium de mediis pertineant propriè ad intellectum speculatiuum, quia tamen ordinantur ad operationem, attribuuntur intellectui practico. Et ideo Eubolia, Sinesis, & Gnomin pertinent ad intellectum practicum & prudentiam.

Ver. 2. DE TERTIO ACTV PRVDENTIAE.

E TErtius & principalis actus intellectus practici, est præcipere, & imperare, siue exequi. Facta enim inquisitione & collatione de mediis, & habito iudicio & facta electione de illis, frustra esset inquisitio, & electio nisi executioni demandaretur. Vnde Iuristæ dicunt: Frustra est iura condere, nisi sint qui ea executioni demandent. Aliqui enim sunt bene inquisitiui, consiliatiui, & iudicatiui, qui tamen nō sunt executiui: quia in executione est maior difficultas. & ideo necesse est quòd ad bene exequendum & imperandum aliquis habituetur, vt posit promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter imperare. habitus ille ex pluribus actibus imperandi acquisitus ad hoc inclinans, dicitur pru-

Prudentia quid. Actus prudentiæ.

dentia. Cuius actus eſſentialis ad quem ordinatur, eſt præcipere & imperare, qui ſequitur electionem vel conſenſum, vt dictum eſt: ex cuius virtute neceſsitat voluntatem ad mouendum potentiam motiuam, ſiue executiuam ad ponendum actum in exterioribus agendis. ¶ Nec obſtat ꝙ voluntas eſt domina potentiarum, & per conſequens non poteſt ab aliis neceſsitari. Quia, vt dictum eſt, intellectus non neceſsitat voluntatẽ in virtute propria, ſed voluntatis: & ſic propriè volũtas neceſsitat ſeipſam. Quia, vt dictum eſt, actus voluntatis & intellectus poſſunt ſupra ſe inuicem ferri. Intellectus enim ratiocinatur de volendo, & voluntas vult intellectum ratiocinari de actu ſuo. Et aliquando contingit quòd actus intellectus ſiue rationis præuenit actum voluntatis: ſicut cum præſentat & oſtendit finem. & aliquando actus voluntatis præuenit actum intellectus, ſcilicet cum oſtenſo fine voluntas mouet intellectum ad quærenda media, & conſiliandum de illis. In illa præuentione actuum virtute prioris actus remanet in voluntate vis mouendi intellectum ad media perquirenda. Quibus præſentatis, ſi non eſt niſi vnum, voluntas conſentit: ſi duo, eligit. Ex vi illius conſenſus ſiue electionis, ſi ſit efficax, intellectus mouetur à voluntate ad intimandum & denuntiandum voluntati, hoc eſt tibi faciendum: fac igitur hoc. Ille actus intellectus denũtiatiuus, ſiue intimatiuus, & præceptiuus, vocatur Imperium, quod ſic poteſt definiri: Imperium eſt actus rationis ordinantis & mouentis, ac neceſsitantis volũtatem ad aliquod particulare faciendum, ſuppoſito actu ipſius voluntatis, ſcilicet conſenſu vel electione efficaci, in cuius virtute ratio mouet voluntatem ad exercitium actus, & neceſsitat eam. Et quando tale imperium eſt conueniens regulis & legibus datis rationi: tunc per multiplicationem & frequẽtationem cauſat habitum, qui dicitur prudentia. Et quando eſt diſſonum regulis prædictis, cauſat habitum oppoſitum, qui dicitur imprudentia.

1.2.q.17. art.1.

Imperium quid.

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS PRVDENTIAE.

2.2.q.48. art.1. Ad prudenter agẽdum octo neceſſaria. Memoria quid ſit. Intelligẽtia quid. Docilitas

PArtes prudentiæ ſunt triplices, ſcilicet integrales, ſubiectiuæ, & potentiales. Partes integrales ſic ſe habent ad perfectũ actum prudentiæ, ſicut partes integrales domus ad ipſam. Partes integrales domus ſunt, fundamentum, parietes, & tectum, ſine quibus domus perfecta non eſt. Sic octo requirũtur ad hoc, ꝙ quis perfectè prudenter agat: ergo octo ſunt virtutes, quę dicuntur partes integrales prudẽtiæ. Primò neceſſaria eſt Memoria, quæ eſt cognitio præteritorum, ex quibus aliquid concluditur circa futura. cum ex pluribus experimentis fiat memoria, & ex pluribus memoriis fiat vnum vniuerſale, vt habetur in.1. Metha. Secundo requiritur Intelligentia, quæ accipitur hic pro cognitione præſentiũ neceſſariorum, vel contingentium: quia omnis deductio rationis ex aliquibus talibus procedit. Tertiò requiritur Docilitas, qua quis fit diſciplinæ ſuſceptiuus, vt rectam opinionẽ requirat ab aliis. Vnde Philoſophus 6. Ethi. dicit, quòd oportet attendere expertorum, ſeniorum, & prudentium denuntiationibus & opinionibus, non minus quàm demonſtrationibus. cum circa particularia agibilia ſint penè infinitæ diuerſitates, quæ ab vno homine non poſſunt ſufficienter conſiderari: nec per modicum tempus, ſed per temporis diuturnitatem adipiſci. Vnde Prouerb.3. dicitur: Ne innitaris prudentiæ tuæ. Et Eccleſiaſtici 6. In multitudine presbyterorum, hoc eſt ſeniorum & prudentium ſta, & ſapientiæ illorum coniungere. Quartò requiritur quòd ſit inuentiuus, & quòd bene coniecturet. Et ad hoc ponitur Euſtochia, quæ eſt bona coniecturatio, ſiue æſtimatio ex quibuſdam mediis cõmunibus. Huius autem pars, vt dicitur 6. Ethic. dicitur Solertia, quæ eſt quintum requiſitum, & eſt bona, prompta, & facilis coniecturatio medij, ſiue adinueniendi media in agibilibus. Vnde Solertia eſt habitus, per quem ex repentino inuenimus quod congruit, quando ſcilicet ex improuiſo occurrit aliquid agendum. Et per hoc differt ab Euſtochia, qua quis coniecturatur in communibus, in quibus, vt dicitur ſexto. Ethic. oportet omnia conſiliari tardè, & non velociter. Sextò requiritur quòd ſit bene ratiocinatiuus, ſcilicet ꝙ ordinet aliquid accommodatè in finem. & ad hoc ponitur vna virtus, quæ dicitur Ratio, vel Ratiocinatio: & pertinet ad prouidentiam, quæ eſt circa futura. Septimò requiritur vt attendat circunſtantias negotij, prout quando, quantum, vbi, & ſecundum quod oportet. Contingit enim aliquid ſecundum ſe conſideratum eſſe bonum, & conueniens fini, ſicut oſtendere ſigna amoris: tamen ex aliquibus circunſtantiis erit inconueniens, ſcilicet ſi contingat in animo illius ſuperbia, vel ſuſpitio adulationis, & ad hoc ponitur Circunſpectio. Octauò requiritur ꝙ vitet impedimenta: quia ſicut veris poteſt admiſceri falſum, ita & malum poteſt admiſceri bono, propter multiformitatem operabilium, in quibus bona plerunque impediuntur à malis. Et ad hoc ponitur Cautio, de qua Ephe.5. Videte quomodo cautè ambuletis. Ex præmiſsis apparet ꝙ ad perfectum actum prudentiæ (qui dicitur perfectus, quando promptè, faciliter, & delectabiliter, ac immobiliter in omni materia, caſu, & euentu fit) requiritur quòd homo ſit diſpoſitus octo habitibus, quos vocamus virtutes, partes integrales prudentiæ. F

Euſtochia quid ſit. Solertia quid.

Actus prudentiæ quo modo perfectus fiat.

Ver. 1. DE PARTIBVS SVBIECTIVIS PRVDENTIAE.

2.2.q.50. Prudentia multiplex.

Multitudo quid & quàm varia.

PArtes ſubiectiuæ prudentiæ ſunt ſpecies eius, & ſecundum hoc vna ſpecies dicitur Prudentia, qua quis regit ſeipſum. Alia ſpecies eſt qua quis regit multitudinẽ, & iſtæ duæ prudẽtiæ differunt. Aliqui.n. ſunt qui bene regunt ſeipſos, qui non bene regunt familiam, ciuitatem, aut regnum. Et iterum prudentia regitiua multitudinis diuiditur in diuerſas ſpecies, ſecundum ꝙ reperiuntur diuerſæ ſpecies multitudinis. Multitudo enim eſt collectio aliquorum in vnum finem. ¶ Et ſic aliqua eſt multitudo ordinata ad aliquod ſpeciale negocium, & ad tempus: ſicut multitudo militum ad pugnandum, quorum regula eſt prudentia militaris. Alia eſt ordinata ad totam vitam, ſicut multitudo vnius domus vel familiæ, cuius regula eſt prudentia Oeconomica. Quædam verò eſt multitudo vnius ciuitatis. Alia vnius prouinciæ. Alia vnius regni, cuius regula dicitur prudentia regitiua ſiue regnatiua in principe, & in ſubditis dicitur prudentia politica. ¶ Ex his apparet ꝙ multæ ſunt ſpecies prudentiæ. ſ. ſuiipſius abſq; G

absq; cohabitatione hominum, quæ dicitur eremitica: & alia cum cohabitatione aliorum. & hæc est multiplex scilicet domestica, œconomica, vici, pagi, ciuitatis, prouinciæ, regni: & monarchia, hoc est totius mundi. Quantum ad regitiuam pro terminorum declaratione notandum, ꝙ multiplex est regimen: quoddam est despoticum, quo reguntur serui, & animalia, quæ sunt instrumẽta animata hominis, quibus non licet, neq; possunt contradicere. & hoc regimen est in vtilitatem ipsius regentis: quia quicquid acquirit animal vel seruus, acquirit domino. Hoc regimen inter homines liberos dicitur tyrannicum, quando vnus vel plures regunt siue gubernant alios ad suam, & non ad subditorum vtilitatem. Aliud est regimen paternum siue liberorum, qui reguntur ad vtilitatem ipsorum subditorum, & quibus aliquando licet contradicere. Et diuiditur hoc regimen paternum siue liberorum, in regale & politicum. Regimen regale est regimen vnius, quando vnus solus regit regnum magnum vel paruum. Politicum verò est regimen plurium. & quia diuersimodè plures possunt regere, ideo regimẽ politicum diuiditur in regimen Aristocraticum, & Tymocraticum. Regimen Aristocraticum est regimen paucorum scilicet quando fit per paucos, & prudentes: vt olim in vrbe Romana, expulsis regibus per duos consules & dictatorem regebantur Romani. Regimen verò Tymocraticum est regimen pluriũ seu multorum: quando scilicet per multos, veluti consules, dictatores, senatores, & tribunos in vrbe Roma processu temporis factum fuit vsque ad tempus Iulij Cæsaris. Qui prostratis hostibus scilicet Pompeio, & filiis eius occisis, subiugatóque orbe, sibi assumpsit dominium, & monarchiam, conuertítq; regimen politicum in despoticum siue tyrannicum, in contemptum senatorum. Ex quo prouocati maiores vrbis, ipsum in capitolio viginti quatuor pugionibus perforauerunt, authoribus Bruto & Cassio, plurimóq; senatu, prout refert D. Tho. ¶ Diuiditur etiam regimen regale, in sacerdotale siue spirituale, & imperiale siue temporale: & in regimen mixtum siue compositum ex iis. Regimẽ sacerdotale siue spirituale est quod ad cultum Dei ordinatur: regimen verò imperiale siue temporale est quod ad bonum temporale, & pacificum conuictum temporalem ordinatur. Mixtum verò vel compositum, quod comprehendit vtrumque. sicut regimen Christi, qui fuit sacerdos, & rex regum, qui post resurrectionẽ suã dixit, Matth. vltimo, Data est mihi omnis potestas, &c. Tale regimẽ D. Tho. 4. lib. de regimine principum, attribuit summo pontifici, Christi vicario, qui plura desiderat videre circa huiusmodi regimina, videat Aristotelem in 8. lib. Politicor. & D. Thomam in quatuor libris de regimine principum. vbi dicit quòd rector multitudinis debet intendere, vt pacis vnitatem, & subditorum vtilitatem procuret. Et quòd sicut regimen regis est optimum, ita tyranni pessimum. Et quemadmodum in regimine iusto quanto regens est magis vnus, tanto regimẽ vtilius. Sic econuerso in tyrannide quantò regens est magis vnus, tantò regimen est magis noxiũ. Et quòd regimen illud est peius, quod habet maius periculum dominantis: licet aliquando sit bonum, regimen monarchicum conuerti in aristocraticum, & econuerso. Et an in regimine politico bonum sit rectores perpetuari, D. Thomas rationes hinc inde adducit. Ex præmissis resultat, quòd partes subiectiuæ prudentiæ sunt multiplices, reducuntur tamen ad quatuor, scilicet eremiticam, œconomicam, politicam, & regalem.

Prudentiæ species diuersæ. *Regimen multiplex.* *Regimẽ despoticum.* *Regimẽ tyrannicum.* *Regimẽ paternum.* *Regimẽ regale & politicum.* *Regimen Aristocraticũ, & Timocraticũ.* *Iulius Cæsar in capitolio pugionibus perfossus.* *4. li. de Regimine principum ca. 1.* *Regimen sacerdotale, imperiale siue temporale, & mixtum.* *In lib. 4. de Regi. prin. capit. 4.* *Prudentiæ partes ad 4. reducũtur.*

Ver. 2. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS PRVDENTIAE.

A PArtes potentiales prudentiæ sunt, quæ ordinantur ad aliquos secundarios actus, siue materias, quasi non habentes totam potentiam principalis virtutis: sicut potentiæ naturales animæ non habent totam virtutem ipsius animę. & sunt tres, Eubolia, Synesis, & Gnomin. Prudentia verò est circa principalem actum, qui est præcipere. Ex præmissis apparet cõcordia multorum Philosophorũ & Theologorum, qui diuersimodè assignauerunt partes prudentiæ. Patet etiam quomodo prudentia complectitur sexdecim virtutes: octo, quæ sunt partes integrales: quatuor, quæ sunt partes subiectiuæ: & tres, quæ sunt partes potentiales: & ipsa, quæ est circa principalem actum.

2.2.q.51.

§. 3. DE VITIIS OPPOSITIS PRVDENTIAE.

B PRudentiæ opponitur imprudentia. Et quia prudentia includit plures partes & virtutes, ita ad imprudentiam reducuntur multa vitia, quæ sunt opposita partibus prudentiæ. Aduertendum tamen ꝙ imprudentia dupliciter accipitur: primò priuatiuè, & tunc imprudentia est carentia siue defectus prudentiæ, ad quam quis aptus natus est & eam debet habere. & secundum hoc siue hoc modo reducitur ad peccatum negligentiæ, quæ est speciale peccatum quod opponitur solicitudini, quæ est specialis actus rationis. Alio modo accipitur imprudentia positiuè, hoc est, pro actu opposito prudentiæ, puta quando imprudens spernit inquisitionem, consilium, iudiciũ, & præceptum: & habet actus oppositos scilicet malam inquisitionem: quia inquirit de malis mediis ad actum malum, consiliatur de illis, iudicat, & præcipit. & hoc modo habet tot vitia, quot prudentia habet partes integrales. Notandum tamen ꝙ imprudentia, si accipiatur large (prout dicit iudicium practicum, erroneum de agendis aut fugiendis inuenitur, in omnibus peccatis: cum omnis malus sit imprudens, & in omni actu malo sit iudicium erroneum. Si verò accipiatur pro iudicio erroneo contrario iis quæ pertinent ad prudentiã, & partes eius: sic imprudentia est speciale peccatum: sicut prudentia est specialis virtus. & sicut dictũ est, sunt tot vitia quot partes imprudentiæ, imò plura: quia vni virtuti plura vitia opponuntur. Bonum enim, vt dictum est ex D. Diony. est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. de aliquibus tamen communioribus dicendum est.

2.2.q.53. art.1.&.2. *Imprudẽtia duobus modis sumitur.* *Imprudentia omnium peccatorum comes.*

Ver. 1. DE PRAECIPITATIONE.

C PRæcipitatio est peccatum prudentiæ oppositum, quo ad partes integrales, & habet quandam similitudinem cum præcipitatione reali, quæ nil aliud est quàm descẽsus subditus absque gradibus, quando aliquis subitò impellitur à summo vsque ad profundum. Sic proportionabiliter in moralibus

2.2.q.53. art.3. *Præcipitatio realis quæ.*

ratio est summum, operatio exercita est infimum, gradus medij per quos descendendum est ad bene consiliandum, sunt memoria præteritorum, intelligentia præsentium, solertia, & reliquæ partes prædictæ. Si quis ergo per impetum voluntatis, vel impulsum passionis feratur in operationem sine aliquo prædictorum, dicitur præcipitatio, quæ est nouerca virtutum.

Ver. 2. DE INCONSIDERATIONE.

ALiud peccatū contra prudētiam est Inconsideratio, quando aliquis in rectè cogitando deficit, ex D
2.2.q.53. art.4. hoc quòd contemnit vel negligit (data opportunitate) attēdere ad ea ex quibus rectum iudicium procedit. Aliud peccatum prudentiæ oppositum est Inconstantia, quæ nil aliud est, quàm recessus & *Incōstantia opponitur prudentiæ.* desistentia à bono proposito. & licet ad vim appetitiuam pertineat: tamen attribuitur intellectui quātum ad directionem: & voluntati quantum ad consummationem. Quia nemo desistit à bono proposito, nisi propter aliquid quod sibi inordinatè placet. & sic ratio fallitur in hoc quòd repudiat id quod rectè acceptauerat. & ideo si non resistit impulsui passionis: hoc est ex debilitate ipsius, qui non se tenet firmiter in proposito concepto. Resultat ergo quòd sicut præcipitatio est ex defectu circa actuum consilij, ita inconsideratio circa actum iudicij, & inconstantia circa actum præcepti. *31. Mora. 6. Ethi.* Predicta autem tria vitia secundum D. Gregorium, oriuntur ex luxuria: quia secundum Philosophum sexto Ethi. Delectatio maximè corrumpit æstimationem prudentiæ, & præcipuè delectatio venereorum, quæ totam animam absorbet, & trahit ad sensibilium delectationem, in cuius abstractione consistit perfectio prudentiæ.

Ver. 3. DE NEGLIGENTIA.

NEgligentia propriè importat defectum debitæ solicitudinis siue diligentiæ. Et quia omnis defe- E
2.2.q.54. art.1. ctus actus debiti habet rationem peccati: sequitur quòd negligentia sit peccatū speciale eo modo quo solicitudo est virtus specialis. ¶Nec obstat ꝙ negligentia inueniatur in pluribus peccatis: quia non est speciale peccatum ratione materiæ: sed habet specialitatem actus se extendentis ad omnia vitia, quæ sunt circa actum rationis, quę se extendit ad quamlibet virtutem moralem. Et cùm solicitudo sit specialis actus rationis, & pars prudentiæ, vt dictum est: ideo negligentia est speciale peccatum *Eccl.20.* oppositum prudentiæ. Vnde Eccl. 20. dicitur: Lasciuus, & imprudens nō obseruant tempus. sed nō obseruare tempus pertinet ad negligentiam. igitur &c. Et differt à pigritia & torpore: quia negligentia consistit in defectu interioris actus. Pigritia autem & torpor pertinent ad executionem. ita tamen ꝙ pigritia importat tarditatem ad exequendum: torpor verò remissionem quandam in ipsa executione. Et ideo conuenienter torpor ex acedia oritur: quia Acedia est tristitia aggrauans, hoc est, impediens animum ab operando. ¶Differt etiam à peccato omissionis, sicut causa ab effectu. Quia omissio pertinet ad exteriorem actum debitum, & ideo opponitur iustitiæ, & est effectus negligentię, sicut etiam executio iusti operis est effectus rationis. Et quanuis timor Dei faciat vitare negligentiam, se-*Prou.15.* cundum illud Salomonis: Per timorem domini declinat omnis à malo: non tamen ita quòd negligentia timori opponatur, sed inquantum timor excitat hominem ad actus rationis. vnde timor facit *Negligētia quando sit peccatum mortale.* consiliatiuos. Est autem negligentia peccatum mortale, quando per eam prætermittitur id quod est de necessitate salutis, siue sit actus, siue circunstantia, ac etiam si in tantum sit remissa circa ea quæ sunt Dei: vt totaliter à charitate deficiat. Et hoc contingit quando negligentia prouenit ex *Prouer.19.* contemptu. Sic intelligitur illud Prouerb. 19. Qui negligit viam suam, mortificabitur. Et illud *Hiere. 48.* Hierem. 48. Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Si verò negligentia sit in prætermissione alicuius actus, vel circunstantiæ, quæ non sit de necessitate salutis, nec hoc fiat ex contemptu, sed ex aliquo defectu feruoris, qui interdum impeditur per aliquod peccatum veniale, non est peccatum mortale, sed veniale.

Ver. 4. DE PRVDENTIA CARNIS.

SVnt etiam aliqua peccata opposita prudentię, quæ habent aliquam similitudinem cum ea. Primum F
2.2.q.55. ar.1.& 2. est Prudentia carnis. Quia sicut prudentia dirigit circa ea quæ sunt ad finem totius vitæ, qui est beatitudo: ita prudentia carnis dirigit ad bona carnis, quæ habet pro vltimo suæ vitæ fine: ideo circa fi-*Luc.16.* nem suum seruat regulas prudentiæ. de hac Christus: Filij huius seculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua: hoc est prudentes sunt ad faciendum mala, & quærunt media, & consiliantur de eis, vt possint venire ad intentum suum: bona autem facere nescierunt. Quòd autem prudentia carnis sit peccatum, patet: quia quis per eam inimicus Dei constituitur, iuxta illud. Rom. 8. Prudentia *Rom.8. Sapien. 14. Iaco.3.* carnis inimica est Deo. Et Sapien. 14. Simul odio sunt Deo impius & impietas eius. de hac prudentia carnis D. Iacob. ait: Nolite gloriari, & mendaces esse aduersus veritatem: non est enim ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, & diabolica: diabolus enim tentat de gloria, cupiditate, gula, ac luxuria. Ideo quo ad gloriam dicitur diabolica: quo ad bona huius seculi, dicitur terrena: quo ad gulam & luxuriam, dicitur animalis siue carnis.

Ver. 5. DE ASTVTIA.

ALiud peccatum simile prudentiæ dicitur Astutia quæ in sacris literis accipitur aliquādo pro pru- G
2.2.q.55. art.3. dentia: Prouerb. 13. Astutus omnia agit cum consilio, & est industria seu excogitatio verarum via-*2.Cor.4.* rum & mediorum. Et sic Apostolus dicit se astutum 2. Cor. 12. Cum astutus essem &c. astutia vero mala est bonæ similis: & hoc est, quando aliquis ad consequendum finem excogitat simulatas & apparētes, & non veras vias, & media: & est peccatum, etiam si finis sit bonus: quia non solùm bona sunt fa-*Verbū Dei dupliciter adulteratur.* cienda, sed etiam bene & medio debito ac licito. De hac Aposto. Abdicamus occulta dedecoris (hoc est ea quæ hominem turpem & dedecorosum faciunt) & omnem immunditiam: non ambulantes in astutia (hoc est simulatione & hypocrisi) neq; adulterātes verbum Dei. Quod dupliciter fieri potest:

Primò permiſcendo doctrinæ Chriſti falſam & ſimulatam doctrinam. Secundò prædicando propter lucrum aut gloriam propriam, & non propter Deum. his duobus modis ſunt aſtuti hæretici, & adulterant verbum Dei.

Ver. 6. DE DOLO.

A Aliud pec catum eſt dolus, qui importat executionem aſtutiæ, ſiue fiat verbo, ſiue facto. Et fraus importa t etiam executionem aſtutiæ, ſecundum quòd fit per facta. Et ſic dolus eſt ſuperius ad fraudem. Eſt etiam dolus bonus, qui eſt executio bonæ aſtutiæ 2. Cor. 12. Cum eſſem aſtutus dolo cœpi vos, hoc eſt ſubtiliter. &c. 2.2.q.55. art.5.

Ver. 7. DE SOLICITVDINE.

Aliud peccatum oppoſitum prudentiæ (licet videatur ſimile illi) eſt Solicitudo, quæ importat ſu- 2.2.q.55.
B perfluum ſtudium ex timore deficiendi, & ex diffidentia proueniens, ad procuranda temporalia, ar.6. & 7.
propter quæ homo retrahitur à ſpiritualibus, quibus homo principalius debet inſeruire. de hac Chriſtus: Nolite ſoliciti eſſe, dicentes: quid manducabimus? &c. Vbi D. Hiero. dicit: Labor quidem exercendus eſt, ſolicitudo (ſiue timor deficiendi & diffidentia) tollenda, aliàs eſſet tentare Deum. Quatuor vltima peccata (ſecundum D. Grego. triceſimoprimo Moralium) oriuntur ex auaritia. Ex præmiſsis apparet quòd ſunt octo vitia & peccata nominata, oppoſita prudentiæ: alia vel ſunt innominata, vel ad iſta reducuntur. Matth. 6. 30. Mora.

§. 4. DE PRAECEPTIS PRVDENTIAE.

C Circa præcepta prudentiæ, notandum quòd cùm præcepta decalogi ſint circa fines humanæ vitæ, & prudentia non ſit circa finem, ſed circa ea quæ ſunt ad finem, ſiue media: non fuit conueniens quòd in decalogo ponerentur præcepta ad prudentiam pertinentia. Et quanuis prudentia ſit principalior virtus iuſtitia: quia tamen iuſtitia reſpicit rationem debiti: ideo in decalogo ponuntur præcepta ad iuſtitiam pertinentia, licet omnia decalogi præcepta quodam modo pertineant ad prudentiam, ſecundum quòd ipſa eſt directiua omnium virtuoſorum actuum. Sed quia omnis doctrina veteris teſtamenti ordinabatur ad præcepta decalogi, ſicut ad finem, prout concludit Malachias vltimo cap. dicens: Mementote legis Moyſi ſerui mei, quam mandaui in Oreb. Ideo conueniens fuit quòd in aliis documentis veteris teſtamenti legem concernentibus homines inducerentur & inſtruerentur de prudentia, & de actibus eius præcepta darentur. Specialiter hoc fit in libris Salomonis. Vnde in Prou. hortatur ad intelligenda verba prudentiæ. & 2. cap. dicit: Conſilium cuſtodiet te, & prudentia ſeruabit te: vt eruaris à via mala, & 3. cap. Ne innitatis prudentiæ tuæ. & 4. capit. Palpebræ præcedant greſſus tuos. & capit. ſeptimo, Prudentiam voca amicam tuam, & 9. capit. Relinquite infantiam, & ambulate per vias prudentiæ. & 10. Qui moderatur labia ſua, prudentiſsimus eſt. & 16. capit. Acquire prudentiam: quia precioſior eſt argento. & cap. 19. Cuſtos prudentiæ inueniet bona. & cap. 23. Prudentiæ tuæ pone modum. & Eccle. 22. Vbi multa conſilia, ibi ſalus. & Eccle. 32. Fili ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis. Et in aliis innumeris paſsibus. 2.2.q.59. Malac. vlt. Prouer. 1. Eccle. 22.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS. CAPVT V.

D Virtus moralis non dicitur ſolùm à more, hoc eſt ab aſſuetudine: quia tunc omnes virtutes eſſent morales. quod patet eſſe falſum: cùm ſit aliqua intellectualis, quæ vnico actu cauſatur. Sed dicuntur morales, quia ſunt in potentiis appetitiuis, ad quas pertinet mouere. Philoſophus definit virtutem moralem, & dicit: Virtus moralis eſt habitus electiuus formaliter vel diſpoſitiue in medietate conſiſtens, hoc eſt in adæquatione & conformitate ad ſuam regulam & menſuram, quæ eſt ratio: ſic ꝙ non excedat neque deficiat. Et cùm inter exceſſum & defectū medium ſit æqualitas: ideo virtus moralis inquantum paſsionem ſiue appetitum reducit ad illam æqualitatem rationis, dicitur conſiſtere in medio. Ideo dicit Philoſophus ibi, ꝙ virtus ſecūdum ſuam ſubſtantiam ſiue eſſentiam medietas eſt, licet pro materiali ſit qualitas ſiue habitus: pro formali tamen & in eſſe virtutis eſt reſpectus, ſiue importat reſpectum mediationis ſiue æqualitatis & conformitatis ad regulam & menſuram rationis: vt non excedat neq; deficiat ab ea, quod eſt mediare. Medium autem eſt duplex ſcilicet rationis & rei. Medium rationis dicitur, quod à ratione conſtituitur in aliqua materia, puta circa cibum & potum, & venerea, audacias, & timores. Et illud medium in fortitudine & temperantia, non oportet eſſe medium rei ſecundum proportionem arithmeticam vel geometricam: vt ſcilicet tantum pugnet vel comedat vnus quantum alter: quia quod eſt multum vni, eſt parum alteri. Quod enim parum fuiſſet Miloni gyganti, multum fuiſſet Pigmeo, vnde dicitur cōmuniter: Reſpice perſonam, & pone pro duobus. Cùm ergo homines diuerſimodè ſe habeant ad paſsiones, nō oportet ꝙ medium illarum virtutum ſit medium rei, ſed ſecundum proportionem, quo ad nos. ideo Philoſophus ibi dicit, ꝙ virtus moralis in medietate conſiſtit quo ad nos, ratione determinata. Sed quia iuſtitia eſt circa debitum & operationes quæ ſunt ad alterum: ideo medium in ea eſt medium rei ſimpliciter: vt ſcilicet quantum quis debet, tantum reddat. dat enim vnicuique quod debet, non plus nec minus. In habitibus autem ſpeculatiuis, quorum menſura eſt verum abſolutè, medium eſt conformitas rei ad intellectum, exceſſus eſt affirmatio falſa, defectus eſt negatio falſa. Sed in virtutibus intellectus practici bonum earum eſt verum, per conformitatem ad appetitum rectum, cuius medium aliquando eſt quo ad nos: vt in temperantia, & fortitudine: aliquando eſt etiam rei, vt in virtute iuſtitiæ. Virtutes autem Theologicæ ſi comparentur ad regulam diuinam, non habent medium. Nemo enim poteſt excedere in credendo, vel diligendo Deum. Sed quia debemus opera illarum habere ſecundū menſurā cōditionis noſtræ: ideo per accidēs, & ex parte noſtra in virtute theologica poteſt cōſiderari mediū, & extremū. Cū autē inter virtutes morales iuſtitia ſit nobilior, ideo de ea primū dicendū eſt. 1.2.q.64. 2. Ethi. Medium eſt duplex, ſcilicet rationis & rei. Medium in iuſtitia eſt medium rei. An Virtutes theologicæ conſiſtāt in medio.

§. 1. DE IVSTITIA.

2.2.q.58. ar.1.& 11.

Iustitiæ definitio.

Iustitiæ ratio in duobus cõsistit: scilicet in ratione debiti & æqualitate.

IVstitia (vt dicunt iuristæ) est constans & perpetua voluntas, ius suum (hoc est id qđ debetur vel debitum) vnicuiq; tribuens. Hæc definitio videtur esse de actu. verùntamẽ quia habitus cognoscuntur per actus, per eam satis datur intelligi quid sit iustitia virtus, scilicet ꝙ sit habitus inclinans voluntatẽ ad constanter, faciliter, & immobiliter reddendum vnicuiq; quod ei debetur. Et sic vera ratio iustitię consistit in debito fine, scilicet in ratione debiti, quod est obiectum eius, & in æqualitate ad alterũ. vnde sequitur ꝙ inter eos, inter quos nihil est debitum neq; æqualitas, nõ est propria ratio iustitiæ. Cùm ergo Deo & parentibus non possimus recompensare æquiualens, neq; iustum perfectum reddere: sequitur ꝙ iustitia non est propriè inter nos & Deum ac parentes. Propter hoc lex diuina non dicitur propriè ius, sed fas: quia videlicet sufficit Deo, vt impleamus quod possumus: vt homo quantũ potest recompenset, totaliter animam ei subiiciens. ¶ Materia verò siue subiectũ iustitiæ sunt actiones, & res exteriores, secundum ꝙ per eas vnus homo ordinatur ad bonum commune immediatè, vel etiam ad bonum particulare personę. Et non accipimus hic iustitiam pro gratia Dei, quę iustificat peccatorem, vt habetur Rom.3. Iustificati gratis per gratiam ipsius: nec pro omni bono opere, quod potest ordinari ad gratiam vel præmium: vt Matth.6. Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus: vt videamini ab eis. Sed accipitur hic iustitia prout est virtus moralis. ¶ Notandum ꝙ iustitia communiter accepta, est virtus generalis: non per essentiam, cùm sit virtus specialis habẽs specialem materiã. s. bonum commune vel particulare debitum secundum æqualitatem. Sed est virtus generalis, per imperium & ordinationem, eo ꝙ moueat & ordinet actus omnium aliarum virtutum in finem suũ eo modo quo aliæ virtutes, quæ ordinant actus aliarum virtutum in finem suum, dicũtur virtutes generales, sicut charitas quę habet pro obiecto bonum diuinum, & ordinat ac refert actus omnium aliarũ virtutum in Deum. & religio, quę habet cultum & honorem Dei pro obiecto, & ordinat actus aliarum virtutum in honorem & gloriam Dei. iuxta illud. 1. Cor. 10. Omnia in gloriam Dei facite. Ita etiam iustitia ordinat actum aliarum virtutum in bonum commune. & secundum hanc ordinationem omnes alię virtutes possunt dici iustitia, non per essentiam seu prędicationem, sed per participationem, & ordinationem. Et sic actus quo fortis fortiter agit propter bonum commune, est actus duarum virtutum, elicitus hoc est immediatè productus à fortitudine, quę est in appetitu irascibili, & imperatus siue ordinatus à iustitia in finem suum. Iustitia ergo generaliter & communiter capta, habet pro obiecto bonum sub ratione debiti, siue illud bonum sit commune, siue priuatum & singularium personarum. E

Rom.3.

Matth.6.

1.Cor.10.

Ver. 1. DE PRIMA DIVISIONE IVSTITIAE.

2.2.q.58. art.5.

Iustitia præclarior aliis moralibus.

IStitia communiter dicta prima sui diuisione diuiditur in iustitiam generalem, & iustitiam particularem. iustitia generalis est quæ respicit & habet pro obiecto bonum commune, vt commune est. iustitia verò particularis habet pro obiecto bonum priuatum vel commune in ordine ad priuatas personas. Et quia bonum commune præeminet bono particulari. hinc est quòd iustitia generalis præclarior est inter omnes virtutes morales: vt dicit Philosophus 5. Ethi. Et neq; est esperus neque lucifer admirabilior. F

Ver. 2. DE SECVNDA DIVISIONE IVSTITIAE.

Iustitia legalis quid.

Epichaia.

2.2.q.12. ar.1.& 2.

Epicheia quid sit.

IVstitia generalis diuiditur in iustitiam legalem, & Epichęiam. Iustitia enim legalis respicit obseruãtiam legum, quæ habent dirigere ad bonum comme. & sic iustitia legalis est virtus qua quis inclinatur ad bonum commune per legum obseruantiam, obtemperando verbis legis. Epichæia verò respicit bonum commune, etiam prætermissis verbis legis. sequitur enim id quod requirit iustitiæ ratio, & communis vtilitas. Cõtingit enim aliquando ꝙ lex vt in pluribus sit iusta, & ad bonum commune, ad quod legislator intendit, proficua: & in particulari casu deficiat. non enim potest legislator præuidere omnes particulares casus, cum sint penè infiniti. Et tũc si lex in aliquo particulari casu occurrente seruetur, erit nociua reipublicæ: vt puta lex de deposito reddendo, siue ꝙ deposita reddãtur: vt in pluribus iustum est. Sed cum accidit ꝙ qui deposuit gladium, reperit quando est in furia: vel si aliquis repetat depositum ad patriæ impugnationem. in his ergo casibus & similibus malum est sequi legem positam: & bonum est prætermissis verbis legis, sequi id qđ requirit iustitiæ ratio & communis vtilitas. ad hoc ordinatur Epichæia. Et sic Epichæia est virtus inclinans ad aliquid faciendum vel omittendum, prætermissis verbis legis, in casu in quo seruatur principalis intentio legis & legislatoris, quæ est bonum commune. Et ideo Epichæia est superior regula humanorum actuum, & regulans iustitiam legalem. Vnde Cato dicit, quòd ipsæ etiam leges cupiunt, vt iure (hoc est æquitate) regantur. & ideo Epichæia est dignior iustitia legali. G

Ver. 3. DE IVSTITIA PARTICVLARI.

2.2.q.61.

Iustitia distributiua.

Deuter.25.

Apoca.18.

Matth.25.

IVstitia particularis diuiditur in iustitiam distributiuam, & in iustitiam commutatiuã: quæ sunt partes subiectiuæ eius. Iustitia distributiua est virtus inclinans & dirigens hominem erga bonum commune, non simpliciter, sed in ordine ad priuatas personas, per distributionem, secundum conditiones quas personæ habent ad bonum commune. Et quia aliqui malè se habent ad bonum commune, turbando vel fraudando communitatem vel personas communitatis: ideo iustitia distribuit eis pœnas & tormenta, secundum quantitatem delicti: iuxta illud Deutero.25. Secundum mẽsuram delicti, erit & plagarum modus. & Apoca.18. Quantum se glorificauit, & in delitiis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Alij verò sunt qui bene se habent ad bonum commune, ipsum defendendo, promouendo, & augendo. & tales sunt remunerandi muneribus, & honoribus, officiis, & beneficiis communitatis: vnusquisque secundum suam virtutem, & conditiones, ac labores: vt in parabola de talentis. Matt. 25. H

Et Lucæ

Et Lucæ 16. vbi qui magis operatus est, maiorem remunerationem accepit. & hæc iustitia dicitur remuneratiua. *Lucæ.16.*

Ver. 4. DE IVSTITIA COMMVTATIVA.

A IVstitia commutatiua respicit personas particulares, vt particulares sunt: vt in contractibus. & potest sic definiri: Iustitia commutatiua est virtus inclinans hominem ad reddendum debitum particularibus personis, vt particulares sunt. Differunt autē distributiua & commutatiua dupliciter. Primò, quia iustitia commutatiua respicit particulares personas, vt particulares sunt: distributiua verò respicit particulares personas in ordine ad quasdam conditiones, quas habēt ad bonum cōmune siue reipublicę. Secundò differunt, quia in iustitia commutatiua medium attenditur secundum proportionem geometricam, quæ est secundum parem & ęqualem excessum quantitatis ad quantitatem: iustitia enim commutatiua est secūdum æqualem excessum rei ad rem, nullo habito respectu ad conditionem personarum: vt in venditione tantum detur de re, quātum valet. Et si augeatur valor vel æstimatio valoris: augetur etiam proportionabiliter precium. Ideo si rex emat, tantum debet dare, quantum plebeius. In iustitia verò distributiua medium non attenditur secundum proportionem geometricam: vt æqualiter & tantum detur vni de communitate sicut alteri, sed secundum cōditiones & merita personarum: vt qui magis meriti sunt de Republica, plus habeant: & qui minus, minus: non enim omnes qui malè agunt contra Rempublicam, debent æqualiter puniri, vbi demerita & peccata nō sunt æqualia, sed secundū quantitatem delicti: nec etiam tantum debet dari vni quātum alteri, sed secundum quòd circa bonum commune laborauerint, vel defendendo, vel promouendo. Et hoc vocāt proportionabilitatē arithmeticam, in qua attenditur æquale, non secundum quantitatem, sed secundum proportionem: vt si dicamus, sic se habent sex ad. 4. sicut tria ad duo: quia vtrobique est sexquialtera proportio, in qua maius continet totum minus & mediam partem eius: vt senarius quaternarium, & ternarius binarium, & mediam partem eius. Excessus tamen non est æqualis: quia ternarius non excedit binarium, nisi in vna vnitate: senarius verò excedit quaternarium in duabus vnitatibus, & duodenarius octonarium in quatuor. Sic procedendum est in distributione bonorum communium, secundum maius meritum & dignitatem: vt scilicet dignioribus digniora, minus dignis minora dentur officia & beneficia. Christus quoad hoc dedit prælatis & rectoribus communitatum, exemplum: non enim fecit omnes apostolos, sed ex multis discipulis duodecim digniores elegit. Et cùm præfecit Petrum, ter interrogauit: Diligis me plus his? Tandem dixit, Pasce oues meas. Ex quo sequitur quòd peccant hodie rectores communitatum, & prælati, qui indignos præferūt dignis, & minus dignos dignioribus. Et quamuis canonistæ dicant quòd sufficit eligere dignum & idoneum, ne super maiori vel minori idoneitate processus & lites oriantur, multaque insurgant mala: Theologi tamen dicūt opinionem canonistarum habere locum in foro exteriori vel contentioso, sed non in foro interiori. Vnde dicunt quòd scientes, & oppositum facientes, non sunt excusati apud Deum.

Iustitiæ cōmutatiuæ definitio. *Proportio geometrica.* *Proportio arithmetica* *Lucæ 6.* *Ioan. 21.*

Ver. 5. DE DIFFERENTIA IVSTITIARVM.

B IVstitia distributiua differt à generali siue legali, & Epichæia: quia iustitia generalis & ei9 partes subiectiuæ respiciunt siue versantur circa bonum commune, simpliciter & absolutè tanquam finem: & ad eas pertinet ordinare ea quæ sunt priuatarum personarum in bonum commune. Iustitia verò distributiua respicit bonum commune, sed non absolutè & simpliciter siue finaliter, sed vt distribuendum personis particularibus. Iustitia distributiua punitiua, siue vindicatiua, respicit pœnas & tormēta turbantibus bonum commune debita: remuneratiua verò respicit honores & munera, dignitates & officia & beneficia distribuenda dignioribus & vtilioribus Reipublicæ.

2.2.q.61. ar.1. ad. 4. & art.2.

Ver. 6. DE ACTIBVS IVSTITIAE COMMVTATIVAE.

C IVstitiæ cōmutatiuæ plures sunt actus, s. emptio & vēditio, vbi est translatio dominij hinc inde: mutuū, vbi transfertur dominiū cū debito recuperādi simile & tantumdem in specie. Ideo dicūt iuristę quòd mutuū dicitur, quia de meo fit tuū. Alius actus dicitur vsusfructus, in quo transfertur dominiū in fructibus rerū quæ fructificāt, cū debito recuperandi rem ipsam sine retentione dominij & ꝓprietatis. Et idem sonat vsus in his quæ expediunt vsuario & familiæ: sed differētia est: quia vsufructuarius facit omnes fructus suos, vsuarius autem nō: sed solùm eos qui expediūt sibi & familiæ. huiusmodi autem vsusfructus & vsus vendi possunt, sed cōmuniter gratis dantur vel legātur. Alius actus est locatio, quæ est rerū mobiliū cum debito reddendi, & aliquid pro vsu accipiendi. Alius est conductio, quę est rerum immobiliū sub certo precio, & cū debito reddēdi, in rebus verò quæ fructificant, dicitur Arrētamentū. Alius actus dicitur depositū, in quo traditur res nō ratione vsus sed conseruationis: Impignoratio, cùm traditur res non ratione vsus, sed cum debito recuperandi, soluto eo propter quod pignus datur. Alius actus est fideiussio, in quo fit promissio soluendi vel reddendi rem aliquam pro alio cum debito indēnitatis. Alius actus est promissio simplex, quæ est cùm non præcedit petitio promissionis. Alius actus est stipulatio, quæ est promissio alicuius rei facta ad petitionem promissarij: vt cùm Sortes dicit Platoni, Promittis mihi centum? Plato respondet, Promitto. Alius actus est transactio, quę est cōcordia rei litigiosæ. Et generaliter omnia pacta & cōuentiones pertinēt ad iustitiam commutatiuam. Et omnes contractus innominati, qui sunt. 4. scilicet do vt des: facio, vt facias: do, vt facias: & facio, vt des: similiter restitutio est actus iustitiæ commutatiuæ: donatio verò pertinet ad liberalitatem, ad quā reducitur legatum, hæredis institutio, & bonorū vltima dispositio. fideicommissum verò, quod est rogatio reddendæ hæreditatis post mortem hęredis, siue substitutio, videntur ad iustitiam cōmutatiuam pertinere, & ad restitutionē reduci debent. Et quia de his omnibus iuristę diffusè tractant: sufficit nobis terminos declarasse, & aliqua de restitutione secundū quòd Theologum tangūt, amplius ꝓsequi.

2.2.q.61. art.3. *Mutuum.* *Vsusfruct9* *Vsus.* *Locatio.* *Conductio* *Depositum.* *Fideiussio.* *Promissio simplex.* *Stipulatio.* *Transactio.* *Contractus innominati 4.* *Donatio.* *Fideicommissum.*

vel vineæ aut alterius rei.tertius qui faciũt statuta vel capitula,ne vsurę solutæ posśint repeti.quartus, qui dat literas debitoribus absque sufficienti causa,ne posśint cogi à creditoribus ad soluẽdum, quintus,iniustè impedientes,ne quis posśit exequi sua negotia honesta, occultando instrumenta vel scripturas per quas ius manifestatur.

¶Decimasexta Manus dicitur lusoria.Primus digitus est, cum quis decipit in ludo per falsos taxillos aut cartas copulatas.secundus,quando decipit mentiendo:tertius, quando lucratur ab his qui alienare non posśunt:vt sunt serui,filij familiàs,pupilli,religiosi,& mulieres vxoratæ,quartus, quando lucratur ab eo quem multa importunitate ad ludum traxit. quintus, quando lucratur in locis in quibus prohibetur ludus. & per leges mandatur fieri restitutio,nisi fuerint abrogatæ.

¶Decimaseptima Manus dicitur turpiter lucratoria. Primus digitus prouenit ex opere carnali meretricio.secundus,ex arte vel actu prohibito:vt ex arte faciẽdi taxillos,& mulierum fucos, aut diuinãdi, siue incantandi,aut huiusmodi.tertius,lucrando in tempore prohibito:vt diebus festiuis.quartus, negotiando in locis prohibitis,vt in ecclesiis:vel mittendo victualia aut arma Sarracenis.quintus, intentione meræ cupiditatis vacare negotiationi,intentione introducendi caristiam.

¶Decimaoctaua Manus dicitur detractoria.Primus digitus est falsa criminis impositio in iudicio: secundus extra iudicium criminis dubij reuelatio tertius extra iudicium criminis veri sed occulti reuelatio.quartus, criminis reuelati augmentatio.quintus,reuelatio ex auditu à notabilibus personis.

¶Decimanona Manus dicitur personæ læsoria.Primus digitus vitam iniustè auferens,secundus membrum mutilans,tertius vulnerans,quartus iniustè percutiens,quintus in exilium iniustè mittens.

¶Vigesima Manus dicitur animarum prædatoria. Primus digitus,quando quis impedit religionẽ intrare, vel reuocat ingressum.secundus quãdo quis persuadet aliquid criminale,vt blandiẽdo decipiat: & multo magis quando virginitatem aufert.tertius,quando quis suo sermone trahit ad errorem fidei: vt hæretici.quartus prælati vel patresfamiliàs ex sua negligentia permittentes gregem perire:& multo magis cum suis exemplis prouocant.quintus,cùm homines suis malis exemplis scãdalizant, & mulieres suis ornatibus,tripudiis,vel risibus ad malum inducunt.

Ver. 9. QVID RESTITVENDVM SIT.

Regula generalis est quòd omnis res aliena indebitè accepta vel detẽta,si fieri potest, reddẽda est, A & omne damnum reparandum & recompensandum. Ad cuius euidentiam sciẽdum est quòd aliquis potest aliũ damnificare in quatuor,s.in anima,corpore,honore seu fama, & bonis temporalibus.

Nullus potest esse sufficiens causa peccati alterius.

¶Primò potest homo damnificare proximum quo ad animam,cùm est causa perditionis gratiæ & virtutum:quando scilicet est causa & occasio peccati alterius:& quanuis voluntas in qua peccatum cõsistit,cogi non posśit,& D.August.dicat,Omne peccatum adeò est voluntarium,quòd si non fuerit voluntarium,non est peccatum.Corpus quidem(vt suprà dictum est)violentari potest.Sed si volũtas nõ consentiat,homo nõ peccat,imò meretur.Vnde D.Lucia dicebat,Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam.ideo D.Ambro.dicit: Non est quòd cuiquam nostram ascribamus ærumnam. Potest tamen aliquis esse occasio peccati alterius : ideo dicitur causa,& tenetur ad restitutionem plus quàm de damno corporali:cùm ipsa anima sit plusquàm esca,hoc est corpus,quod est esca vermium.Ideo dicitur in cap.si culpa.de iniuriis,& damno dato.Qui occasionẽ damni dat, damnũ dedisse videtur.Potest autem quis esse causa & occasio peccati alterius quadrupliciter. Primò,monẽdo,vt inducendo,suadendo,consulendo,præcipiendo aliquid quod est peccatum mortale. talis inducendo,&c.peccat mortaliter,iuxta illud Rom.3.digni sunt morte.Non solùm qui faciunt,sed etiã qui consentiunt facientibus.Vnde D.Aug.dicit:Si fratri tuo malè persuades,occidis illum,scilicet quo ad animam:vt in can.noli.de pœniten.distinct.1.& tenetur restituere siue recompensare damnum modo posśibili,scilicet inducendo eum efficaciter ad pœnitentiam,& satisfaciendo aliis, qui ad præceptum vel consilium aut inductionem suam fuerunt lęsi & damnificati:vt infrà amplius dicetur.

Matth.6.

Dupliciter potest quis esse occasio peccati alterius.

Retrahens siue reuocãs aliquẽ à religione ad quid tenetur.

¶Secundò potest quis damnificare alium quantum ad animam, reuocando aliquem à meliori bono: vt cùm quis reuocat ab ingressu religionis,&cùm non professum reuocat ad seculum,tenetur non solùm illi sed etiam religioni:illum quidem tenetur inducere ad intrandum vel reuertendum : religioni verò,si ille nolit,tenetur inducere alium æquè idoneum ad intrãdum.& si non inuenerit, ipsemet tenetur intrare,cùm professum vel de propinquo professurum reuocauit:quia abstulit seruum à Deo,& à religione.Si verò nondum intrauerat vel dispositus erat,non tenetur religioni : quia pluribus modis poterat impediri.præcipuè si absq; dolo hoc facit:vt si conuentus esset difformatus : vt prouideret ei de meliori loco.vel si cognoscat inconstantiam intrare volentis,aut tenuitatem deuotionis. tenetur tamen inducere illum quem reuocauit,vt intret.¶Tertiò potest quis damnificare alium quantum ad animam,scãdalizãdo:vt prælati subditos suos pompis & aliis moribus suis,& mulieres viros suis superfluis ornatibus,fucis,& tripudiis: & generaliter alij in publico loco & aliorum assistentia peccantes: maximè quando hoc intendunt,vel paruipendunt scandalum aliorũ. Tales primò tenentur orare pro scandalizatis:vt Deus dignetur eos ad pœnitentiam reuocare. Secundò tenentur inducere bonis exẽplis manifestis & publicis,sicut publicè peccauerunt & scandalizauerunt,non tamen tenentur ad pœnitentiam solennem aut publicã:vt D.Anthoninus ait. ¶Quartò potest quis damnificare animam alterius seducendo.vt qui seduxit virginem dormiuitq; cum ea,dotabit eam, & habebit vxorẽ:aut reddet ei iuxta modũ dotis quam solent virgines accipere:vt habetur Exo.22. Abstulit enim talis thesaurum inæstimabilem : iuxta illud Ecclesiast. 26. Omnis ponderatio non est digna animæ continentis. Ideo tenetur ei ad restitutionem posśibilem, saltem castitatis coniugalis, accipiendo eam in vxorem, vel dotando eam.Idem & amplius facere tenetur si rapuit eam.& quãuis ea quę de Exodo dicta sunt,

Scãdalizãtes ad quid tenetur.

Exod.22. Eccle.26.

non

non ligent prout sunt ex lege Moysi, ligant tamen vt sunt moralia,& deducuntur à lege naturæ, & vt assumpta pro statuto ab Ecclesia.

Homicida ad quid tenetur.

A ¶Corpus hominis quatuor modis potest per aliquem damnificari. Primo per iniustam occisionem, per quam fit præiudicium animæ occisi: fit etiam præiudicium vxori,& liberis, necnon & reipublicæ,quam orbauit vno supposito.Hoc damnum non potest homo æqualiter recompensare, cùm non posit resuscitare: tenetur tamen modo possibili.Et quidem quo ad animam tenetur orare pro illa,& suffragia fieri facere.Quo ad vxorem verò,liberos,aliósque parentes,tenetur primò placare eos,& eis reconciliari.Secundò eis prouidere quantum fecisset occisus:quo ad rempublicam autẽ satisfacit sustinendo mortem à iudice indictam.non tamen tenetur se offerre: sed captus non debet se defendere, licet inuenta opportunitate posit à carceribus fugere. Aliqui dicunt quòd tenetur exponere vitam suam in bello iusto,licet ad hoc non sit cogendus.Prouocans abortum in fœtu animato,etiã satisfacere debet,& pœnitentis placare Deũ super illius animæ damnatione.Secundò potest quis damnificare corpus hominis per mutilationem membri.Et pro huiusmodi in lege noua non est statuta pœna corporalis,prout in lege antiqua.Ecclesia tamen consueuit punire pœna pecuniaria, quæ debet respõdere non solùm damno,quod quis incurrit per mutilationem membri pro toto tempore futuro, quo vsurus erat membro abscisso,sed etiã expensis expositis in curatione.Et vltrà tenetur ad placationẽ læsi,& consolationem ipsius afflicti,quantum in ipso est.Plus tamen ponderanda est mutilatio pauperis quàm diuitis,si magis egebat parte abscissa ad victum necessarium:vt si amputetur manus dextra scriptori.Tertiò potest quis lædere corpus proximi, vulnerando vel percutiendo. & talis tenetur ad expensas curationis,&placare percussum,eiq́; reconciliari,ac etiam ad interesse pro iniuria ad arbitrium boni viri.Medici autem ac cirurgici, qui ex ignorantia crassa vel negligentia aut auaritia prolongant, augent,vel procurant vulnera aut infirmitates,etiam tenẽtur ad interesse ad arbitriũ boni viri. Quartò quis potest lædere corpus proximi,indebitè incarcerando,aut violenter detinendo, aut exiliando. Et talis tenetur ad reconciliationem,expensas, & interesse.

Abortum prouocans ad quid tenetur.

Mutilatior ad quid tenetur.

Medici & cirurgici ignorantes ad quid tenentur.

B ¶Honorem & famam proximi quatuor modis quis lædere potest, scilicet per contumeliam, conuitium,improperium,vel irrisionem.de quibus infrà suo loco.Et talis tenetur satisfacere proximo lęso, ipsum placare,& ei reconciliari,petendo veniam coram illis qui erant præsentes.& si falsum dixit,tenetur dicere se falsum dixisse,& iniustè eum læsisse.verùm si quis sibi subditis,(vt pater filio,dominus seruo,maritus vxori,magister discipulo)dicit verba contumeliosa, si hoc faciat ad eius correctionem, non tenetur petere veniã à tali, sed à Deo.Vnde D.August.in regula: Si etiam modum vos excessisse sentitis,non à vobis exigitur,vt à vobis subditis veniam postuletis:ne apud eos quos oportet esse subiectos,dum nimiũ seruatur humilitas,regendi frangatur authoritas. sed petenda est venia ab omnium Domino,qui nouit eos quos plus iusto fortè corripitis,quanta beneuolẽtia diligatis. Si autem faceret multum iniuriosè,& liuore vindictæ,tunc teneretur petere veniam,& reconciliari eis.Sed si cõtumeliã accipiens postmodũ domesticè & familiariter conuersetur,& loquitur cum contumeliante,ostẽdit se iam remisisse, & per consequens contumelians nõ tenetur ad veniam petendã à cõtumeliam passo. Aliqui tamen dicunt secus esse in extraneis:quia aliquis ad horam propter societatem ne scandalizet, aut ostendat rancorem vel vindictam,familiariter loquetur, qui tamen non remittit iniuriam: & non obstante illa familiari locutione, tenetur petere veniam, & reconciliari, donec sciat illum remisisse. Secundò potest quis lædere honorem & famam proximi per detractionem.quod potest fieri dupliciter,scilicet directè & indirectè,vt infrà suo loco dicetur,& ibi eius restitutio declarabitur.

Remissio iniuriæ aliquando fit per familiarem conuersationem.

Detractio quot modis fieri potest.

C ¶Tertiò per recitationem,detractiones auditas coram aliis recitando, & si non asserendo, neq; tanquam certum dicendo, nõ addendo ꝙ à personis fide dignis audierit: sed solum refert crimen de aliquo prout audiuit, quod ab audientibus eum ignorabatur:nõ tenetur secundum Angelum de Clauasio satisfacere:quia si propter hoc audientes credant illum criminosum esse,ex sola relatione de auditu,malefaciunt,& se leues ostendunt.iuxta illud Eccl.10. Qui citò credit,leuis est corde. Verùm quia à scandalo pusillorum cauẽdum est,iuxta illud Matth.18. Qui scãdalizauerit vnum ex his pusillis, qui in me credunt,expedit ei vt suspẽdatur in collo eius mola asinaria,&c. Ideo periculosum valde est referre mala audita de aliis coram pusillis.& si fiat mala intentione,scilicet lędendi,nõ excusatur à mortali.Et si tali ex relatione ille de quo est sermo,incurrat notam infamię aut vehementis suspitionis,tenetur recitans famã ei restituere coram illis coram quibus recitauit. Sed si non sit secuta infamia, nec orta vehemens suspitio,non tenetur,maximè si ex leuitate vel inconsideratione retulit. Quartò potest quis lædere honorem & famam proximi,per iniustam accusationem.& talis tenetur ad petendam veniam,& restituendam famam,necnon ad damna & interesse. Si quis autem propter tormenta quæstionis dixerit aliquem esse criminosum vel conscium criminis,qui non est, tenetur extra quęstionem dicere se falsum dixisse.à fortiori si se aliquod crimen commisisse confessus fuerit, quod tamen non commisit.cùm magis teneatur ad famam suam quàm alterius.

An recitãs auditas detractiones teneatur ad restitutionẽ.

Eccle.10.

Matth.18.

Referre mala audita periculosum est.

D ¶Res exterior rapta vel furata, aut aliter indebitè detenta,eadem numero (si fieri potest) restitui debet.nec potest dari alia pro ea,etiam eiusdem bonitatis,contra voluntatem damnificati, nisi fortè res rapta vel furata,corrupta vel consumpta esset:quia tũc debet restitui alia eiusdem bonitatis in specie. Si autem res sit deteriorata, debet alia eiusdẽ bonitatis in specie restitui:vel si damnificatus maluerit, preciũ deteriorationis cũ re ipsa:precium autem & æqualitas bonitatis ad arbitriũ boni viri debent æstimari.Notandum tamen quòd si res ablata aut iniustè detenta, est fructificãs, tenetur restituere cum fructibus inde perceptis,& qui percipi potuerunt à diligenti possessore.Fructus autẽ dicuntur ea quæ ab ipsa re percipiuntur,deductis expensis necessariis,& non superfluis.Si quis verò equum locari cõ-

Fructus rei qui dicatur. 2.2.q.62. ar.7. ad.2.

Participantes in furto ad quid & quo modo tenentur. ar.4.

suetum furatus fuerit, non sufficit reddere equum, sed etiam interesse, quod arbitrio boni viri determinandum est: maximè vbi prædictum equum per longa tempora & plures annos fur detinuisset. Notandum insuper ꝙ cùm plures concurrunt ad furtum vel damnificandum, quod vnus non faceret sine altero, quilibet illorum tenetur damnificato in solidum. Sed si vnus restituerit, alij tenentur restituẽti pro sua parte. ¶Notandum præterea quòd aliquis potest dupliciter damnificari. vno modo quando aufertur ab eo quod actu habebat, & tale damnum semper est restituendum secundum compensationem æqualis: puta si aliquis damnificauit in aliqua domo, tenetur ad tantum, quantum valebat illa domus. Alio modo potest damnificari impediendo ne adipiscatur bonum, ad quod bonum percipiendũ erat in via. & tale damnum non oportet recompensare ex æquo: quia minus est aliquid habere in dispositione & via quã in actu. & ideo si redderetur ei vt haberet hoc in actu, plus restitueretur ei quàm fuerat ablatum. quod non est de necessitate restitutionis, quæ est iterata statuitio in possessione, vt dictum est. tenetur tamen aliquam recompẽsationem facere secundum conditionem personarũ. ¶Notandum vlterius quòd aliquis etiam potest alium impedire, ne habeat præbendam aut aliud bonum, dupliciter. Vno modo iustè, intendendo honorem Dei, vel procurando bonum Ecclesiæ, vt scilicet detur personæ digniori. & tunc nullo modo tenetur ad restitutionem vel aliam recompensationem. Alio modo iniustè: puta si intendat nocumentum eius, & impedit propter odium vel aliquid huiusmodi. Et tunc si impedit ne præbẽda detur digno, consulens quod nõ detur, antequã sit firmatũ in animo conferentis illam eidem dare: tenetur quidem ad aliquam recompensationem, pensatis conditionibus personarum ac negotij, secundum arbitrium sapientis. non tamen tenetur ad æquale: quia ille nondum fuerat assecutus, & poterat multipliciter impediri. Si verò iam firmatum erat quòd ei daretur, & propter indebitam causam procuret quòd reuocetur: idem est ac si iam habitam ei auferret. & ideo tenetur ad restitutionem æqualis secundum possibilitatem. Quod est bene notandum pro resolutione multarum difficultatum & scrupulorum, qui accidunt, maximè in hæreditatibus, legatis, testamentis, codicillis, & collationibus beneficiorum.

Impediens à bono consequendo ad quid tenetur.

2.2.q.62. ar.2.art.4.

Ver. 10. CVI FACIENDA EST RESTITVTIO.

2.2.q.62. ar.5. Matth.22.

Diuus Paulus Rom.13. dixit: Reddite omnibus debita. cui tributum, tributũ: cui vectigal, vectigal, &c. Ex quo sequitur quòd restitutio fienda est ei, à quo res ablata est vel indebitè detenta. vnde Matth.22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. E

¶Ad cuius ampliorem euidentiam sciendum est quòd aliquid potest esse illicitè acquisitum tripliciter. Primo modo sic, quòd illud quod est illicitè acquisitum, debetur ei à quo est acquisitũ vel acceptum: vt in furto, rapina, & aliis huiusmodi. & sic intelligendum est prædictũ corrolariũ, quod est maxima quędam in materia restitutionis. Secundò quando aliquid datur alteri illicitè, & eius acceptio & datio est illicita, & contra legem: vt patet in eo qui Simoniacè aliquid dedit. Ideo non debet fieri restitutio ei qui dedit cùm voluntariè & contra legem dederit. Et quia ille qui accipit, etiam illicitè & cõtra legem accipit, non potest retinere. restituendum ergo est Ecclesię, in cuius iniuriam datum est, vel pauperibus erogandum. Tertiò aliquis acquirit aliquid illicitè: quia alius illicitè dat: puta propter malum finem, vel propter rem illicitam, non tamen contra legem: quia lex non prohibet talem dationem neque acceptionem, vt cùm datur meretrici propter meretricium. In talibus illicitè acquisita non sunt illicitè dantibus restituenda, eo quòd liberè dederunt. Et possunt etiam iustè retineri, licet melius foret ea pauperibus erogare. Et sic meretrix potest licitè retinere quod ei propter meretriciũ datum est, nisi superfluè & per fraudem vel dolum extorsisset: quia tunc teneretur ei restituere. Idem dici potest de acquisitis in ludo ab his qui alienare poterãt, dum modo nõ fuerint importunitate impulsi, & cesset omnis fraus & dolus. Idem etiam dici potest in aliis turpiter acquisitis: vt ex duello vel torneamentis. ¶Notandum tamẽ quòd prædicta maxima est intelligenda, cùm damnificatus est viuus & notus: quia si sit mortuus, restitutio debet fieri hæredi vel hæredibus, aut legatario cui res illa iniustè ablata, legata fuit: & si sint plures legatarij, debet reddi cuilibet pro quota: sicut cùm sunt plures hæredes. Si verò damnificatus sit ignotus, & præmissa diligenti inquisitione, notitia eius haberi non potest, pauperibus est eroganda, vel in alios pios vsus conuertenda.

Ver. 11. CVR FACIENDA EST RESTITVTIO.

2.2.q.62. ar.2. Rom.1. Matth.2. In episto.ad Macedo. Tob.2.

Ivre naturali & diuino restitutio rei alienæ fieri debet: iure quidem naturali, cùm sit actus iustitię, ad quam exercendam quilibet tenetur. Vnde Rom.13. Reddite omnibus debita, &c. & Christus: Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari: & quæ sunt Dei, Deo. Et D. August. & habetur in ca. Si res aliena. 14. q.6. vbi dicitur: Si res aliena propter quam peccatum est, reddi potest, & non redditur: pœnitentia nõ agitur, sed simulatur. Non enim remittitur peccatum, nisi restituatur ablatũ. Ideo Tobias audiens vocem balantis hœdi, ait: Videte ne furtiuus sit. Reddite eum dominis suis: quia nõ licet nobis edere aut ex furto aliquid contingere. Sicut enim qui malo sanguine abundant, sanari non possunt, nisi per fleubotomiam sanguis ille corruptus emittatur: sic qui aliena detinent, nisi fleubotomia restitutionis curentur, saluari non possunt. Hoc etiam manifestè natura ostendit in virtute digestiua, quæ ad omnia membra transmittit, & reddit ea quæ ad quodlibet ipsorum pertinent. Et si propter aliquam indispositionem membrum aliquod particulare retineret alimentum alterius, inflatum & monstruosum esset. Sic in corpore mystico, si aliquod membrum, hoc est particularis persona, detinet quod est alterius, est monstrum, quod in corpore mystico dicitur peccatum. F

Ver. 12. DE LOCO IN QVO RESTITVTIO FACIENDA EST.

Restitutio rei alienę fienda est in loco, à quo fuit accepta, nisi fortè accipiens, & is à quo accepta est, mutassent domicilium: & si manerent in eodem loco, tunc in illo. Si verò damnificatus mutat domi- G

tat domiciliũ,damnificans mittet damnificato rem acceptã expensis illius. Si verò damnificatus multum distat,& non expectatur eius aduentus, monendus est per literas, & interim res debet deponi,& domino consignari:maximè quãdo res est magni valoris,&difficilis translationis.Si verò res sint parui valoris,sic quòd oporteat plus exponere pro translatione, quàm ipse res valeant, poterit opportunitas expectari:quòd si nulla speretur opportunitas, tunc sunt pro salute illius pauperibus erogandæ. Si autem damnificans mutat domicilium,tenetur suis expensis mittere damnificato:quia fuit in mora & culpa,cùm non reddiderit in loco à quo accepit.

Ver. 13. PER QVOS FACIENDA EST RESTITVTIO.

A Restitutio contumeliæ aut iniuriarum,in præsentia personæ factarum,est personalis,& debet fieri per eum qui læsit,& non per alium,nec etiam per literas, si læsus adiri potest, & velit restitutionem personalem.Vnde Christus:Si offers munus tuum ad altare,& ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduersum te,relinque ibi munus tuum ante altare , & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuũ.Notandum est verbum,Vade: non dicit, mitte vel scribe: sed personalem expresit accessum,posibilem tamen,si sese obtulerit opportunitas . Si verò non est opportunitas:vt quia damnificans est infirmus, aut in aliqua alia necesitate impediente constitutus, vel damnificatus est multum distans:tunc per votum accedat,& proponat personaliter accedere,cùm opportunitas sese obtulerit.Mandatum enim domini cùm sit iugum suaue,non astringit ad imposibilia aut valde difficilia.Si verò læsus(qui potest renuntiare iuri suo)cõtentatur literis vel nuntiis,tunc per nuntium vel literas fieri potest.¶Restitutio tamen detractionis, quæ fit coram aliis in absentia læsi, si fieret coram illis personaliter,esset magis meritoria.potest tamen fieri per literas & certum nuntium: quia æquè bene poterit remoueri falsum iudicium impressum aliis per literas vel nuntium, modo ille qui detractionem audiuit,sciat nũtium esse fidum:vel sciat literas à detractore signatas.licet enim detrahendo,& falsum iudicium causando,iniuriam audienti fecerit materialiter, non tamen formaliter: cùm non intenderet malum eius,nec audiens hoc pro iniuria accepit.Ideo non tenetur ei se personaliter præsentare:sed sufficit quòd falsum iudicium, quod impresit, quocunque modo auferat. In his enim & similibus tenet regula iuris : Qui per alium facit,per seipsum facere videtur. De restitutione verò rerum corporalium,non est dubium quin per alium fieri posit . Cauẽdum est tamen ne infideli committatur, & ille alius sibi aliquid retineat:quia tunc secundum D. Anthoninum Florent. damnificans non esset liberatus.ideo non est fidendum omnibus:nec omni spiritui credendum.quare expostulanda est cædula , per quam posit certior fieri damnificatum recepisse tantam restitutionem per manus talis.Si autem is qui damnificauit,morte præuentus nõ restituit,cum hæres teneatur ad omnia onera defuncti, inquantum sufficit hæreditas, tenetur ad restitutionem: vt habetur in c. Michael.de vsur.eadem ratione hæres hæredis. Nec excusantur hæredes scientes dubitantes aut dubitare debentes ex fama publica,vel scripturis,aut fideli testimonio siue relatu, testatorem illicitos contractus fecisse ex hoc quòd nullus ponit quærelam,quia fortè per læsos probari non potest:debẽt enim diligenter inquirere,aliàs eorum negligentia crassa est,& affectata.¶Restitutionem externarum rerum,quarum dominus ignoratur,quidam ad episcopum pertinere dicunt, tanquam ad dispensatorem eorum, quæ pertinent ad diuinum cultum,& ad pios vsus pauperum quorum pater existit : quia tamen nullo iure cautum est,eam ob rem famosi doctores tenent restitutionem rerum incerto domino restituendarum,fieri posse per detentorem, & per eos quibus ipse commiserit. & huius opinionis videtur esse D.Thom.Licet enim episcopi sint dispensatores rerum datarum ecclesiis,& quo ad diuinum cultum & quo ad pauperes:non tamen sequitur quòd sint dispensatores omnium quæ ad diuinum cultum & in pauperes sunt erroganda:sed solùm eorũ quę iam illis in diuinũ cultum,vel vsus pauperum,ecclesię data & ordinata sunt.Nec obstat ca.cùm sit.de vsuris: quia loquitur de Iudæo & non de Christiano. Excipiuntur tamen incerta,quę per publicos vsurarios ex vsuris sunt acquisita:quia circa illa est specialiter determinatum in cap.quanquam.de vsuris,lib.6.

Restitutio iniuriarũ est personalis
Matth.5.
Matth.11.
Restitutio detractionis quo modo fieri debeat.
1.Ioan.4
2.2.q.62. art.5.ad 3.

Ver. 14. DE ORDINE ET MODO RESTITVENDI.

B Omnino certa restitutioni obligata,cùm sciuntur personæ quibus fienda est restitutio,sunt eis integraliter restituenda,antequam restituantur incerta. maximè cùm scitur vel dubitatur bona restituentis non sufficere ad omnia exoluenda: quia creditoribus vel damnificatis certis tenetur satisfacere iure humano,& diuino,& ad hoc potest cogi. Incerta autem licet iure diuino teneatur restituere,aut pauperibus erogare,nõ potest tamẽ in foro exteriori compelli. & sic maiori obligatione astringitur ad restituẽdum certa.Certorum etiam restitutio fieri debet ordine quodam. Nam primò rapta vel furtiua restitui debent, cùm in eorum ablatione maior facta fuerit iniuria, quàm in vsura aut aliis contractibus illicitis & iniustis,quæ sunt quodam modo voluntaria . Quia in restitutione non solùm seruanda est iustitia,sed etiam iniuria facta Deo & proximo, amouenda siue emendanda. & ideo primo ea in quibus maior fit iniuria,& sic primò rapta,secundò furtiua, tertiò vsuraria, quartò quæ aliis illicitis contractibus sunt acquisita.quod intelligendum est data paritate temporis: quia iure humano determinata est regula:Qui prior est tempore,potior est iure. Ordo etiam seruãdus est inter eos, qui simul aliquem damnificant:quia licet omnes teneantur in solidum,vt dictum est,tamen illi qui principaliter in damnificatione operati sunt,primò restituere debent.Et quanuis vnus propter alium non excusetur:tamen vnus magis peccat,quàm alius,non restituendo.Et ideo qui principalius damnificauit,primò debet totum damnum resarcire.quo facto,alij tenentur restituenti pro quota ipsos contingente. ¶Modus autem quo facilius restitutio contumeliæ & aliarum iniuriarum fieri potest , ne terreantur qui restitutioni sunt obnoxij,talis est:vt primò per amicos vel literas amicorũ aut preces eorũ

D. Antho. flo.2.p sum. tit.2.ca.7.
Ordo seruandus in restitutione,& inter eos, qui simul damnificauerunt.
2.2.q.62. ar.7.ad 2.

Facilis modus restitutionis iniuriarum. tentetur reconciliatio, & iniuriarum ac contumeliæ restitutio. Per hæc media facilius redire poterūt ad amicitiam, se humiliando ac cognoscendo culpam suam. Si verò læsi nolint remittere, nisi lædentes personaliter compareant, tenentur personaliter comparere. bonum tamen erit ad placandum iniuriati animum, aliquem amicorum ipsius secum habere qui sit mediator amborum, qui pacem componat, & nouas coleras aut rixas impediat. ¶ Modus verò, quo mulier quæ concepit in adulterio, satisfacere siue restituere posit marito, & aliis filiis legitimis, est valde dificilis & intrincatus propter multa pericula, quæ contingunt. Eam ob rem adulterium maximè est detestandum, & deterrendæ vxoratæ, ne animas suas his periculis illaqueant. Veruntamen cùm miserationes domini sint super omnia opera eius: non est illis qui in hanc foueā inciderint desperādum, neque laqueus eis iniiciēdus: quia cùm (vt inferius dicetur) impotentia & periculum infamiæ ac maioris mali excusent à restitutione: ideo mihi magis placet opinio eorum, qui dicunt quòd nūquam talis mulier debet reuelare viro nec filio, cuiuscunque conditionis existant, etiam si ipsa fuerit in periculo mortis. Quia cū tempora mutentur, & ipsa sanari posit, impossibile est periculum vel maius malum euitare. Sed absq; diffamatione & periculo tentare debet, omnibus viis & modis licitis: vt filius ex adulterio natus ingrediatur religionem: & non curet de hæreditate. & si nolit, ipsa suggerere potest viro, vt alios præferat: cautè tamen, ne per hoc in suspitionem venire posit, & de suis bonis ac dote quantum poterit faciat eos indemnes, & id procuret fieri ab adultero quantum possibile fuerit, absque tamen continuatione adulterij, residuum relinquens misericordiæ & bonitati diuinæ, quā instanter ieiuniis, vigiliis, & orationibus debet interpellare. Potest tamen, & secundū aliquos debet, committere confessori, vt post mortem dicat filio sic concepto eius originem, vt alio modo viuere satagat, & de hæreditate non curet, eò quòd fama non est homini post mortem adeò necessaria: nec tantum de ea curare debet sicut in vita. Verùm si filius qui non tenetur illi nec matri credere, assentire nolit: debet (vt dictū est) misericordiæ domini relinquere, propter scandalum quod sequi posset si manifestaret. Deus enim qui nunquam obligat ad impossibile, sua ineffabili bonitate prouidebit. hæc consului, sed non publicè prædicari debent.

Mulier cōcipiēs ex adulterio quo modo restituere debet. *Psal.144.*

Ver. 15. QVANDO RESTITVENDVM EST.

2.2.q.62. art.8. *Restitutio statim fieri debet.* *Eccle.12.* *Leuit.19.*

Aliorum restitutio quàmprimum fieri potest, sub pœna noui peccati fiēda est: quia qui debet alienum quod potest restituere, & non restituit, facit ei cuius est, iniuriā. & ideo si non restituat peccat: quia priuat siue impedit eum vsu rei suæ, sicut cùm furatur: sed non licet etiam per modicū tempus in peccato immorari, secundum illud Sap. Quasi à facie colubri fuge peccatum: ergo tenetur statim restituere, vel dilationem petere. vnde Leui.19. Non morabitur opus mercenarij tui apud te vsq; mane. ergo nec in aliis restitutionibus faciendis debet fieri dilatio. Et quanuis præceptum de restitutione facienda sit affimatiuum: implicat tamen in se vnum negatiuum, quo prohibemur rem alterius detinere, & sic est peccatum iniustæ detentionis. Prædicta tamen conclusio intelligenda est, nisi in quatuor casibus. Primus est, quando fieri non potest. Ipsa enim impotentia absoluit seu excusat eum ab instanti restitutione, cùm secundam regulam iuris, impossibilium nulla sit obligatio. debet tamen remissionem vel dilationem petere per se, vel per alium, ab eo cui debet. Quòd si creditor nolit, doleat debitor & petat à Deo, qui est omnium dominus & misericors, datque omnibus affluenter, & nō improperat. Secundus casus est, quando restitutio statim facta vergeret in infamiam restituentis. tunc enim differre potest, donec opportunitate habita restituat, saltem per confessorem, cui iure diuino dicere & manifestare tenetur. Tertius casus est, quando statim facta esset damnosa ei cui debet fieri. Sicut si deponēti arma superueniat lis aut rixa cum cholera, estque periculum, quòd si depositarius statim reddat, sequeter scandalum: tunc potest licitè differre, eò quòd restitutio est ordinata in cōmodum, & non in detrimentū eius cui fieri debet. Idem dicendum est circa lusores & laboratores tabernarios, vxore & filiis oneratos, tempore ludi, vel quo sunt in periculo prodigè exponendi. Quartus casus est, quādo obnoxius restitutiōi, est valde pauper, oneratus vxore, & filiis, ac filiabus. Si is cui debet, est ditissimus, nec ex dilatione patitur detrimentum, & debitor sit in periculo incidēdi in extremam paupertatem: Tunc si debitum sit publicum, tenetur petere dilationem vel remissionem: & si non posit obtinere, potest licitè differre, se absentando: si debitum est secretum, petat dilationem à Deo, qui est omnium dominus, & excusabitur à peccato: sed non ab executione iustitiæ humanæ. debet tamen habere propositum satisfaciendi, cùm peruenerit in pinguiorem fortunam.

Restitutio in quatuor casibus differri potest. *Iacob.1.*

Ver. 16. DE PECCATIS CIRCA RESTITVTIONEM OCCVRRENTIBVS.

Circa restitutionem multa peccata contingere solent, quæ mūdani quibusdam coloribus excusare nituntur. Quidam enim restitutionem se velle facere dicunt, & blandis sermonibus sic differunt vt tandem interim testes, cedulæ, & alia documenta pereant, & probatio fieri non posit. Tales nō excusantur à peccato. Alij sunt qui se excusant, dicentes quòd illi quibus debent, intantū vel plus tenētur eis: sed quia probare non possunt, aut quia pars potēs est, vel cui fauet iudex: ideo eos in iudicium vocare non audēt. De talibus dicit D. Thom. Quòd ille qui furtiuè accipit rem suam apud alium depositam, grauat depositarium, qui tenetur ad restituendum eam, vel ostendendum se esse innoxium. Vnde manifestum est quòd peccat, & tenetur ad releuandum eum. Qui verò furtim accipit rem suam apud alium iniustè detentam, peccat quidem, nō quia grauat eum qui detinet, & ideo non tenetur ad restituendum ei: sed peccat contra communem iustitiam, dum ipse sibi vsurpat suæ rei iudicium, iuris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, & dare operam vt scandalū proximorum, si inde ortum fuerit, sedetur. ¶ Alij verò se excusant beneficia improperantes, vt quidam nobiles de fundatione per prædecessores eorum facta ecclesiis, quas deuorant, seu bona illarum: & tutores pupillorum se excusant propter labores: verum eorum excusatio non est legitima: quia propter prædecessorum

2.2.q.66. ar.5.ad 3.

fundatio-

fundationes aut beneficia voluntaria non poſſunt aliquid exigere: & tutores nil niſi redditis & calculatis computis & præſtito quod reliquum eſt, & quod per iudicem aut deputatos taxatum fuerit, recipere poſſunt, & non amplius. Alij reſtituunt, ſed non integrè, recuſantes ſe propter nonnullas tranſactiones, metu vel timore nihil habendi, factas importunitate quadam, aut etiam neceſsitate: illa excuſatio nihil facit, quin teneantur reſiduum ſupplere & reſtituere, ſaltem in foro conſcientiæ & in foro Dei. Alij ſe excuſant propter ſententias abſolutorias, vel adiudicatorias. Quæ ſi propter defectũ probationis dolo & fraude partium interceptæ fuerint, aut propter periurium partis, aliiſq; habilitatibus contra ius ſtyllúmque curiarũ, ſubreptitiè & indebitè obtentę fuerint, non excuſant in foro Dei, quantumcunque in foro hominum tranſierint in rem iudicatam. ¶Nec excuſantur etiam in foro Dei minores 25. annorum, & maiores 14. ſufficientem vſum rationis habentes, qui ex diſtractione rerum ſuarum acceperunt pretia, quæ ſatis prodigè expoſuerunt, & poſtmodum impetrãt literas caſſationis inſtrumentorum, & beneficium minoritatis, vt reſtituantur in integrum in foro ſeculari. quanuis non peccent principes, & curia cancellariæ, & iudices, huiuſmodi literas cõcedendo, & contractus annullando, ſeu nullos declarando, propter bonum & pacificum conuictum, & ad cautelam iuuenum, frenationémque cupiditatis multorum, qui pro vili & minimo pretio adoleſcentium corruptioni fauentes, nituntur eos ſpoliare bonis propriis. Licet etiam his qui ſemel bona ſua recuperauerunt, & beneficio minoritatis adiuti, iterum bona ſua ante 25. annum diſtrahentes, recuperare volunt, & beneficio minoritatis, quo ſemel vſi ſunt abutentes, ſecundas literas petunt, quę non deberent concedi. Hæ enim ſecundæ literæ incentiuum præbent delinquendi & alios decipiendi. Quicquid ſit de iudicibus & curiis, ipſi minores viginti quinque annorum non excuſantur, ſicut nec à furtis & aliis peccatis: neque in poteſtate iudicium temporalium eſt eos à peccatis quæ per ſolam liberam voluntatem committuntur, excuſare. Nec etiam excuſantur hi qui eos ad hæc facienda ſtimulant, pactum de quotalitis habentes, aut aliud lucrum ſperantes. Multominus iudices, qui in hac parte aliquando cõtra omne ius diuinum & humanum faciunt ſe conſultores, directores, partes, & iudices, & ſolicitatores, quos euidentiſsimũ eſt non ſolùm peccare, verùm etiam de indebitè acceptis pro huiuſmodi teneri ad reſtitutionem minoribus ac aliis, de iniuſtis vexationibus. ¶Alij ſe excuſant, paruitatem à quolibet particulari allegantes, vt tabernarij & macellarij: ſed excuſatio eorum parum valet: quia reddendum eſt vſque ad nouiſſimum quadrantem. & timendũ eſt eis ne accidat illis, ſicut Hericio, qui acubus ſuis onerat ſe pomis: & licet in qualibet non habeat niſi vnum, tamen cùm ſit onuſtũ, inſequuntur canes, nõ valens intrare cauernã ſuã, capitur & diſcerpitur. Alij tantùm differunt, quod in vita non ſatisfaciunt, ſperantes committere hæredibus, quibus aliquando ſecretè cõmittunt. hi ſunt valde periculoſi. Quia licet hæredes teneantur, raró tamen ſatisfaciunt, nec ipſi peccatum omiſsionis euitant, nec reatus pœnæ euacuatur, practicaturq; illud quod dicitur in l.fi.ff.de in ius vocando, Qui non habet in ære, luat in corpore. *Math.5.*

§. 2. DE VITIIS IVSTITIAE OPPOSITIS.

A IVſtitię opponitur iniuſtitia, quę generaliter accepta in omni peccato (ſicut iuſtitia in omni virtute) inuenitur: quia in omni peccato inuenitur defectus ſubiectionis & æquitatis debitæ. Ideo vt dicitur 1. Ioan.3. Omne peccatum mortale dicitur iniquitas, hoc eſt inæqualitas, vel contra æquitatẽ. Et quẽadmodum iuſtitia, licet ſit virtus generalis per participationem, tamen eſt ſpecialis ſecundũ eſſentiam ita & iniuſtitia licet inueniatur in omni peccato, & ſic ſit vitium generale per participationem: eſt tamen peccatum ſpeciale, pro quanto ordinat alia peccata in malum communitatis, quod eſt proprium eius obiectum, & ſic opponitur iuſtitię generali. Et ſicut iuſtitia diuiditur, vt ſupra dictum eſt: ſic oppoſito modo iniuſtitia, & oppoſito modo ſe habet ad quamlibet partem iuſtitiæ. *2.2.q.59. art.1. 1. Ioan.3. eodem c.§. 1. ver.2.*

Ver. 1. DE ACCEPTIONE PERSONARVM.

B ACceptio perſonarum eſt peccatum iuſtitiæ diſtributiuæ oppoſitum, & circa iuſtitiam diſtributiuam punitiuam dicitur eſſe, quando eſt maior punitio ſiue pœnæ inflictio, quàm peccatum mereatur, propter aliquam cauſam, quæ nõ facit ad rem, puta ſi aliquis acrius puniatur, quia non vult indebitè placere ſuperiori, vel alia cauſa, fauore, pecunia, timore: vel cum prælatus graue peccatum ſubditi diſsimulat vel ſupportat, fingens ſe neſcire quod tamen ſcit, & exaſperat denuntiantes, & propter deordinatum affectum corrigere omittit, aut valde leuiter punit propter inordinatũ affectum, quem habet ad eum qui puniendus eſt, vel ad alium, propter quem ipſum delinquentem corrigere ſecundũ demerita omittit. In huiuſmodi eſt acceptio perſonarum: In remuneratiua verò iuſtitia acceptio perſonarum eſt indigni promotio. Sed notandum quòd dignitas alicuius perſonæ poteſt attendi dupliciter. Vno modo ſimpliciter & ſecundum ſe. Et ſic ille eſt in maiori dignitate, qui magis abundat in ſpiritualibus gratiæ donis. Alio modo per comparationem ad bonum commune. Contingit enim quandoque quòd ille qui eſt minus ſanctus & ſciens, poteſt magis conferre ad bonum commune per potentiam vel induſtriam ſecularem, vel aliquid huiuſmodi, quàm ille qui eſt ſanctior & ſciens. Et quia diſpenſatores ſpiritualium debent attendere ad communem vtilitatem, iuxta illud Apoſtoli: Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. Ideo abſq; acceptione perſonarum in diſpenſatione ſpiritualium, illi qui ſunt ſimpliciter minus boni, ſunt tamen meliores, quo ad hoc præferuntur dignioribus ſimpliciter, & minus idoneis quo ad hoc. Sicut etiã Deus gratias gratis datas dat minus idoneis. & Chriſtus Eccleſiæ ſuæ non pręfecit Ioannem, qui erat melior ſimpliciter, cum in maiori charitate cum eſſet diſcipulus ille quem diligebat Ieſus. Sed præfecit Petrum, qui erat robuſtior & idoneior quo ad hoc. Si verò aliquis præponat aliquem propter aliquam cauſam, quæ non facit ad rem, vtputa quia notus vel amicus, aut conſanguineus duntaxat, eſt acceptio perſonarum: licet vbi conſanguinei ſunt idoneiores, vel æquè idonei, eſſent præferendi. Quia ſaltem in hac re præeminent, quòd magis *2.2.q.63. art.1. Idonei ſimpliciter, & quo ad hoc.*

in eis confidere potest,quòd vnanimiter secum negotia Ecclesię tractent. Vnde & Christus quinque ex consanguineis elegit in apostolos,scilicet D.Ioannem,& Iacobum fratrem eius,filios Zebedæi, & Iacobum minorem,Simonem, & Iudam Thadæum. Et quia acceptio personarũ opponitur iustitiæ, quę versatur circa debitum:sequitur quòd vbi non est debitum,non est acceptio personarum,sicut si sint duo qui non egent recreatione,& prælatus vocat vnum secum ad recreationem,non est acceptio personarum:sed liberalitas & libertas prælati.Secus si illi egerẽt,& illis omissis daret alteri. Quemadmodum faciens eleemosynam vni,qui non extremè eget,alio qui etiam non extremè eget, omisso.

Ver. 2. DE ACCEPTIONE PERSONARVM IN IVDICIIS.

2.2.q.63. art.1. PErsonarum acceptio in iudiciis inueniri potest. Ad cuius euidentiam sciẽdum est,quòd iudicium potest ad iustitiam distributiuã & cõmutatiuam pertinere:quia potest iudicio definiri,qualiter aliquid cõmune sit distribuendũ in multos,& qualiter vnus debeat restituere alteri,quod accepit ab eo. C

2.2.q.61. art.1. Sciendum præterea quòd quantum ad primam nominis impositionem, iudicium importat determinationem & applicationem iustorũ. Ampliatum est tamen ad significandũ rectam determinationem in quibuscunq; rebus,tam speculatiuis quàm etiam practicis. In omnibus tamen ad rectũ iudiciũ duo requiruntur. Vnum est ipsa virtus proferens iudicium: & sic iudiciũ est actus rationis. dicere enim & definire aliquid,ad rationem pertinet. Aliud est dispositio iudicãtis, ex qua habet idoneitatem ad rectè iudicandum:& sic in his quæ pertinent ad iustitiam,procedit dispositiuè à iustitia:sicut in his quę ad fortitudinem pertinent,iudicium dispositiuè pendet ex fortitudine.

Ver. 3. DE PECCATIS CIRCA IVDICIVM.

2.2.q.60. art.1.& 2. *Ad iudiciũ tria requiruntur.* CVm iudicium dispositiuè pendeat à iustitia,intantùm est iudicium licitum, inquantum est iustitiæ actus. Ad hoc autem quòd iudicium sit actus iustitię,tria requiruntur. Primò quòd procedat ex inclinatione iustitiæ. Secundò,quòd procedat ex authoritate pręsidentis. Tertiò,quòd proferatur secundum rectam prudentiæ rationem. Quodcunque horum deficiat, iudicium erit vitiosum & illicitum. primo quidem modo,quando est contra rectitudinem iustitiæ,vtpote contra legum determinationem. & tale iudicium dicitur peruersum & iniustum. Alio modo,quando iudicat de his in quibus non habet authoritatem. & tale iudicium dicitur vsurpatiuũ ac abusiuum:quia(vt dicunt iuristę:) Nullus maior abusus, quàm potestatis defectus. Tertio modo, quando deest certitudo rationis, puta cum aliquis iudicat de his quæ sunt dubia vel occulta. & tale iudicium dicitur temerariũ. Et quia D. August.dicit: In istis temporalibus legibus quanquam homines iudicent cùm eas instituunt: cùm tamen fuerint institutę,nõ licebit iudicibus de eis iudicare sed secundũ ipsas. Et super Psal.dicit:Bonus iudex nil ex suo arbitrio facit: sed secundum leges & iura pronuntiat. Cum ergo secundum leges debeat iudicare iuxta allegata & probata, vt habetur in l.illicitas.§.veritas.ff.de offi.pręsi. sequitur quòd iudex poterit condemnare innocentem,probatum nocentem: & sic contra veritatem & conscientiã: quod non est absque difficultate & controuersia. Ideo pro huius difficultatis resolutione, & argumentorum dilutione notandum & supponendum est, quòd cum iudex ex natura sua, siue vt particularis persona,non habeat potestatem iudicandi,sed accipiat ab alio, & possit deponi : sic potest dupliciter considerari. Primò vt persona priuata,scilicet vt Ioannes,Guillelmus, & vt iudex,siue vt persona publica, quæ fungitur authoritate publica totius communitatis:ita etiam duplex in eo potest considerari scientia & conscientia,scilicet priuata & publica. Scientia priuata, est notitia quam accipit à sensibus,& secundum quam format conscientiam priuatam,hoc est iudicium de his quæ agere debet, vt particularis persona. Secunda scientia siue notitia dicitur publica, quam habet vt iudex, videlicet ex allegatis & productis, & aliis actibus publicis per tabellionem retentis, ex qua format conscientiam, siue iudicium practicum de his quæ agere debet vt iudex, siue vt persona publica. Eodem modo dicendum est quòd duplex est veritas,scilicet priuata,quæ est conformitas rei ad notitiam priuatam:& publica,quæ est conformitas siue adæquatio rei ad intellectum,habens notitiam publicam ex actis curiæ acceptam. His suppositis, resolutio est, quòd vbi occurit casus in quo aliquis conuincitur de crimine capitali per falsos testes omni exceptione maiores,& iudex ex certa sciẽtia scit oppositum(quia vidit alium quàm conuictum,committentem crimen illud:)debet prius ex officio testes diligẽtius & separatim(vt Daniel senes inueteratos)interrogare,& districtè examinare. Et si hoc modo non possit eum liberare,debet negotium alteri iudici siue locumtenenti delegare, qui etiam ex officio multa poterit facere,& iudicem in testem audire,vel superiori remittere, vt salua vtraque notitia, veritate, & conscientia,negotium valeat expediri. Si verò princeps supremus remittat negotium ad ipsum,præcipiens vt ipse sub pœna priuationis officij sui,habeat prędictum negotium per seipsum & non per delegatum:exercere tunc iudex non tenetur renuntiare officio suo : sed potest absque quocunque peccato innocentem probatum nocentem, secundum allegata & probata condemnare. Nec tunc iudex occidit innocentem: sed testes,qui sunt primi iudices(quos sequi tenetur inquantum iudex) occidũt illum. Et authoritates sacræ scripturæ quæ videntur dicere oppositum, exponi & glosari debent per prædictas diuisiones scientiæ siue notitiæ,veritatis,& conscientiæ. vt quod dicitur Exod.23. Non suscipies vocem mendacij, & ne sequaris turbam ad faciendum malum,nec in iudicio plurimorum acquiesces sententiæ vt à verò deuies:sequitur: Insontem & iustum non occides. & Deutero.17. Iudicabunt tibi veritatem iudicij. Nec est simile de iudicio humano & diuino,quod est secundum veritatem rei,vt habetur Deutero.1.& Esa.11. prædicitur de Christo. Non secundum visionem oculorum iudicabit,neque secundum auditum aurium arguet,sed iudicabit in iustitia,pauperes: quia Deus iudicat secundum authoritatem propriam,& non alienam:prout homo. Ideo dirigitur secundum cognitionem propriam,& non alienam:& per consequens est iudex & testis,vt dicitur Hiere.29. Et eadem ratione

Marginalia: 2.2.q.60. art.5. In lib.de ve.relig. — 2.2.q.68. art.2. *An iudex possit cõdẽnare innocẽtem, probatũ nocentẽ.* — 2.2.q.64. art.6.ad 3. — Exod.23. — Deut.17. Deut.1. Esa.11. — Hiere.29. D

ratione Christus, qui est verus Deus & homo. Alij autem iudices inferiores non iudicant secundum propriam authoritatem, sed ab aliis acceptam. Ideo debent iudicare secundum scientiam & notitiam ab aliis acceptam: & non possunt esse iudices & testes: Nec iudices iudicando secundú allegata & probata, in illo casu iudicant contra legem superioris, scilicet Dei. Quia quemadmodum nõ facit contra voluntatem Dei, qui vult ea quæ Deus vult eum velle, quanuis ipse Deus in se nolit, vt dictum est: sic nec contra legem Dei facit, qui secundum allegata & probata iudicat: quia Deus vult eum sic iudicare: licet Deus non ita iudicet, ratione iam dicta. Per hæc patet solutio ad alia quæ obiici possunt. ¶Suspicio (secundum Cicero.) importat opinionem mali, vt quando ex leuibus indiciis & signis procedit. Quod contingit ex tribus. Primò ex hoc quòd aliquis in seipso malus est: & ex hoc quasi conscius suæ conscientiæ & malitię, faciliter malum de aliis opinatur, iuxta illud Sap. In via stultus ambulans, cum ipse sit insipiens, omnes stultos æstimat. Secundò procedit ex hoc quòd homo malè afficitur ad alterum. Cùm enim quis contemnit vel odit aliquem, aut irascitur, vel inuidet ei, ex leuibus signis opinatur mala de ipso. Quia vnusquisque faciliter credit & iudicat quod appetit. Tertiò prouenit ex longa experientia. Vnde Philosophus 2. Retho. dicit, quod senes sunt maximè suspiciosi: quia multoties experti sunt aliorum defectus. Primæ autem duæ suspicionis causæ manifestè pertinent ad peruersitatem affectus: & sic iudicium ex illis proueniens in grauibus, est peccatum mortale. Tertia verò causa diminuit rationem suspicionis. Suspicio enim tantò grauius peccatum est, quãto maiorem incertitudinem habet. ¶Notandum tamen quòd sunt tres gradus suspicionis. Primus, quando homo ex leuibus iudiciis siue signis incipit de bonitate alicuius dubitare: & est veniale & leue peccatũ, procedens ex fragilitate humana, sine qua vita ista non ducitur, vt dicit Glos. super illud. 1. Cor. 4. Nolite ante tempus iudicare. Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex leuibus signis. Et hoc iudicium, etiamsi exterius non proferatur, si sit de aliquo graui crimine, est peccatum mortale: quia non est sine contemptu proximi. Vnde Glo. ibidem subdit: Et si ergo suspiciones vitare non possumus, qui homines sumus: iudicia tamen, hoc est firmas diffinitasq́; sententias, continere debemus. Tertius suspicionis gradus est, cum aliquis iudex ex sola suspicione procedit ad alicuius condemnationem. & hoc directè ad iniustitiam pertinet, quapropter est peccatum mortale.

Suspicio q'd. Eccle. 10.

Suspicionis tres gradus.

1. Cor. 4.

Ver. 4. DE PERSONIS PERTINENTIBVS AD IVDICIVM.

A AD clarius cognoscendum peccata quæ sunt contra iudicium, scire oportet personas quæ sunt de necessitate iudicij: & communiter dicitur quòd sunt quinq;, ad quas omnes aliæ reducuntur, scilicet actor, reus, testes, aduocatus siue procurator, & scriba publicus, & iudex.

Ver. 5. DE PECCATIS ACTORVM.

B ACtor siue accusator peccat, & puniri debet, quando non probat, etiam si in rei veritate reus siue defensor fuerit obnoxius. Vnde Iuristę dicunt in l. qui accusare, C. de Eden. quòd actore nõ pobante, reus absoluitur. postquam ergo punitur, sequitur quòd peccat. non enim debet ea proponere, neq; de his accusare, quę probare non potest: debet etiam cogitare circa recusationes testiũ. qui enim testes non omni exceptione maiores, & facilè reiicibiles, producunt, calumniatores æstimantur. Peccat amplius, si calumniosè, hoc est falsè accuset, aut agat absq; iusta causa, aut si ab accusatione desistat: quia tunc lædit Rempublicam, punitionem peccati impediens: quod fieri potest dupliciter. Vno modo fraudem in accusatione aut actione adhibendo, vtendo scilicet modis reprobatis, scilicet falsis relationibus apparitorum, aut falsis testibus, siue aliis documentis, frustratoriis dilationibus, retentione documentorum, ac corruptione iudicis, aut consiliariorum assistentium in iudicio: quæ multis modis fieri potest, muneribus, terroribus, precibus magnorum, aliisq́; cautelis & habilitatibus, vt vocant, &c. Peccat etiam cum cathegoricè sub iuramento interrogatus veritatem negat, aut dissimulat, siue quibusdam coloribus vestit, vt à iudicantibus percipi non possint. & talis dicitur Præuaricator. Alio modo ab accusatione totaliter desistendo, & talis dicitur Tergiuersator, quasi tergum vertens. Ex præmissis apparet differentia inter calumniatorem, pręuaricatorem, & tergiuersatorem.

2.2.q.68. art.3.

Calũniator.

Præuaricator. Tergiuersator.

Ver. 6. DE PECCATIS REORVM.

C REus dicitur qui vocatur ad iudicium, siue nocens, siue innocens sit: & peccat, si iniustam causam defendat. Et pariter si veritatem iudici vel eius delegato, secũdum formam & dispositionem iuris expetitam non confiteatur. Iudex autem ad petitionem actoris iuramento rei stare volentis, vel ad depositionem vnius testis, vel famæ publicæ, aut alterius semiplenæ probationis, sicut ad depositionẽ duorum testium de indiciis seu præsumptionibus violentis exigere licitè potest iuramentum à reo de dicenda veritate, quam cõfiteri tenetur, ac etiam si iudex ex mero officio procedat ad inquisitionem & monitionem: salua tamen correctione fraterna, vt infrà dicetur. Si verò iudex hoc exquirit, quod non potest secundum ordinem iuris, non tenetur reus respondere: sed potest per appellationem vel aliter subterfugere absque mendacio, quia nunquam licet mentiri. Aliqui tamen dicunt quòd si respondeat, non tenetur in illo casu ad intentionem indebitè exigentis iuramentum, respondere. Sicut vxor secretè adultera non tenetur respondere viro exigenti iuramentum, ad intentionem eius: quia (vt dicunt) timor mortis ac indebita exactio excusant à respondendo ad intentionẽ exigentis: sed potest intelligere iuramentum suum, quòd nõ commisit adulterium in tali loco. Et sic respondẽt ad Isidorum, qui dicit quòd Deus accipit iuramentum non sicut iurans, sed sicut is cui iuratur, intelligit: si rectè & debitè ac liberè exigat. Hæc difficultas problematica est, & in scholis disputanda: sed non est plebeis prædicanda. ¶Peccat etiam reus, scienter & indebitè appellando. Si autem iniustè & indebitè grauatur, vel probabiliter dubitat de grauamine, appellando non peccat. Peccaret tamen, si mediis illicitis & iniuriosis in libello appellatorio insertis, procederet, vel via facti violenter resisteret. Quia

2.2.q.69.

c.12.§.2. ver.

Appellans quando peccat, & quãdo non. Rom. 13. 1. Petri. 2. Reus nõte-

netur cooperari ad mortem. *Reus an possit fugere, et carceres frangere.* (vt dicitur Roma.13.) Qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Debet enim obedire & pati propter scandalum, ne cæteri in omni casu non declarato pręsumant resistere potestati, quia ex hoc eneruarentur vires iustitię. Christus enim (vt dicitur 1.Petri.2.) tradidit se iudicanti iniustè. Non tamen tenetur reus cooperari ad mortem suam: quia ad hoc non potest iustè condemnari, cùm habeat præceptum intrinsecum naturaliter impressum, de conseruanda vita. Et ideo si fuerit condemnatus ad moriendum fame, habito pane potest in necessitate non obstante præcepto iudicis absque peccato comedere, & aperto ostio carceris fugere. Et secũdum dominum Caietanum, carceres etiam infringere, cum voluntate & proposito satisfaciendi damnum infractionis. Nec per hoc (vt dicit) vlla iniuria fit iudici, qui debet de illo esse securus, nec præcipere potest, ne infringat carceres: licet possit eum ligare compedibus & manicis ferreis aut ligneis, & omnes occasiones infractionis tollere. Natura enim ad saluandam vitam inclinat: & ideo si non sequeretur illam inclinationem absque alicuius iniuria, videretur cooperari ad mortem suam. Nec propter infractionem prædictam fit iniuria carceribus: quia nõ sunt capaces iniuriæ, cùm sint res inanimatæ. Peccaret tamen, si personis & ministris iustitiæ violenter resisteret, quando est iustè condemnatus. qui enim potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Quia *2.2.q.69. art.4.ad 2.* licitum est iudici eum resistentem impugnare: & sic si resistat, ex parte eius est illicitum bellum: & sit faceret iniuriam Reipublicæ, cuius bonum plus tenetur diligere, quàm proprium, cùm mors eius sit bonum Reipublicæ. Sed si reus manifestè & citra vel contra iuris ordinem condemnatur, licitum est ei etiam violenter talibus resistere: quia tale iudicium est simile violentiæ latronum, secundum illud *Ezech.22.* Ezechie.22. Principes eius in medio illius, quasi lupi rapientes prædam ad effundendum sanguinem. Et ideo quemadmodũ licitum est resistere latronibus: ita licet in tali casu principibus, nisi fortè propter periculum vel scandalum vitandum: cùm ex hoc aliqua grauis turbatio totius Reipublicæ timeretur, ad quam attendentes Iuristæ infractionem præmissam, & talem resistentiam non approbãt, Vide Syluestrum de Prierio in summa super verbo, Fugere. Vbi limitat de eo qui detinetur in carcere ad mortem, vel membri abscisionem: alias non est licitum, saltem carceres infringere. Sed dubium est an tunc teneatur fugere & carceres infringere. D.Thomas.2.2.q.69.art.4.ad 2. videtur annuere quod sic: quia dicit quod nõ fugere, siue manere in loco in quo ducatur ad mortem est cooperari morti suæ ad quod nullus tenetur. Sed si teneretur fugere, sequeretur quod multi martyres peccassent non fugiendo, cum possent fugere. Dicendum quod D.Thom. ibidem dicit quod iustè condemnatus debet & potest pati mortem, quia potest patiẽter ferre quod de suis excessibus fiat ius. Nec prohibetur alicui iustè condemnato cooperari ad celeriorem mortem ascendendo scalam. Licet tamen ad hoc non teneatur. Et sic est in arbitrio iustè condemnati fugere, vel manere. Nec talis tenetur seruare vitã qua iustè potest priuari. De martyribus autem dicendum quod propter honorem Dei & testimonium fidei licitum est se exponere morti.

Ver. 7. DE PECCATIS TESTIVM.

2.2.q.70. TEstis dicitur, qui ad confirmandam assertionem in iudicio allegatam, vocatur, comparere debet & requisitus & adiuratus authoritate iudicis, veritatem plenè & integrè, absque fucis & coloribus, dicere tenetur prout nouit. Quòd si recusat, aut si aliquod substantiale omittit, vel falsum in toto, vel in parte dicit, vel ea quæ dubia & incerta sunt, pro veris & certis asserit, vel econuerso quacunque causa hoc faciat, peccat. Si tamen non requiritur, vel iuridicè non interrogetur, tacendo veritatem, non peccat. D

Ver. 8. DE PECCATIS PROCVRATORVM ET ADVOCATORVM.

2.2.q.71. art.3. ADuocati, Procuratores, seu Solicitatores, qui ad rei vel actoris causam defendendam, siue promouendam vocantur, peccant commisiuè iniustam causam defendendo, aut promouendo, siue consulendo. Cooperantur enim peccato alterius, & faciunt contra illud 2.Para.29. Impio præbes auxiliũ, idcirco iram domini merebaris. & vt D.Thom. ait, tenentur ad restitutionem, sicut præbentes auxilium & consilium latrocinio. Secundò peccant commisiuè, vtendo mediis indebitis, producẽdo falsos testes, aut instrumenta, siue alia documenta, aut subterfugiendo, & dilationes frustratorias petentendo. Tertiò contra debitum, & contra styllum, & supra meritum exigendo, ac etiam recipiẽdo oblata, pręcipuè à pauperibus vel mediocribus, qui quodam timore etiam vltra debitum offerunt. A potentibus & diuitibus tamen liberè oblata, seruatis debitis circunstantiis, accipere possunt. Omisiuè etiam peccant primò, acceptam causam negligẽdo. Et si eorum incuria aliquod incommodum clientulo suo acciderit, resarcire tenẽtur. Secũdò, negando patrocinium pauperibus & miserabilibus (quas vocant) personis, pupillis, viduis, & peregrinis calumniam passis, & iustam causam fouentibus. Maximè vbi Aduocati & Procuratores ex munere publico stipendiati, recusant & negligunt, & ipsi ad victus sufficientiam habentes, intendere possunt. tunc enim etiam dilatis diuitũ negotiis, qui sibi aliunde prouidere possunt, tenentur: sperare tamen possunt debitum salarium à parte succumbente, & à Deo remunerationem. E

Ver. 9. DE PECCATIS SCRIBARVM SIVE NOTARIORVM.

SCribæ sunt Notarij, vel Graffarij, & eis adhærentes clerici, qui publicam agunt personam, & vtrique parti, actori scilicet & reo, tenentur primò deducta in iudicium fideliter scribere: secũdò actus publicos partibus sub moderato secundum styllum curiæ salario expedire. Peccant autem falsa scribendo, aut vera omittendo, actoris vel rei partes agendo, aut solicitando, dietas frustratorias multiplicando, vel multiplicari faciendo, expeditionem actorum partibus negando, vel differendo, amore, timore, fauore, aut auaritia: Secreta curiæ reuelando, & partibus communicando, & vltra debitum salarium directè vel indirectè exigendo, & à pauperibus paupertatem iurantibus, salarium consuetum F

exigendo: possunt tamen exigere à diuite pauperis parte succumbente.

Ver. 10. DE PECCATIS IVDICVM.

A IVdex autem & ei assistentes Consiliarij, vltra tres prædictos modos in versiculo 3. huius. §. 2. descriptos, in multis offendere possunt. Primò iudex in præsumptione, si indignus officio, vtpote ignorans officium iudicis assumpsit. Si negligens sit purgare prouinciam malis hominibus, & processum bene & diligenter examinare negligit, aut suspectos ac fauorabiles alteri parti, in iudicando admittit. Præterea accipiendo munera vel pecuniam, vt iudicet, etiam si iustè iudicat. Si non seruat ordinem iuris. Si dilationes frustratorias concedat. Si indignis & corruptis hominibus iurisdictionem delegat. Si reis interrogationes captiosas, & ad quas non tenebatur, facit. Si allegationes friuolas admittit. Si pauperibus non prouidet de aduocato. Si propter causam indebitam differt prolationem sententiæ, aut eius expeditionem, aut executionem. Si in sententia ponit clausulam obscuram, vt ille contra quē dabatur, possit se defendere, vel executionem differre contra iustitiam. Si fraudes, dolos, cautelas, ac alia aduocatorum & procuratorum vitia non corrigit. Si consilium partibus dat. Si secreta reuelat. Et secundum ius ciuile, siue canonicum & municipale, tot committit peccata, quot transgreditur prohibita. hæc summariè dicta sufficiant. Si probationes horum habere velis, vide Summistas, vel applica fundamenta practica.

§. 3. DE PECCATIS IVSTITIAE COMMVTATIVAE OPPOSITIS.

B IVstitiæ commutatiuæ multa peccata extra iudicium sunt opposita, quæ ad tria genera reducuntur. Quædam enim sunt contra integritatem personæ: quædam contra integritatem honoris & famæ: quædam verò circa exteriores, siue bona temporalia. Contra integritatem personæ sunt duo, scilicet homicidium, & membrorum mutilatio.

Ver. 1. DE HOMICIDIO.

C HOmicidiū est hominis occisio, authoritate priuata facta, quę prohibetur Exod. 20. Non occides. *2.2.q.64. art.3.* Dicitur authoritate priuata: quia authoritate publica iudex aut lictor vel miles in bello iusto occidendo non peccat, cum sit præceptū Exod. 22. Maleficos non patieris viuere. Item vim vi repellendo, cum moderamine inculpatæ tutelæ: non tamen intendendo mortē, sed solum defensionem: vt cū non potest aliter euadere, tunc occidendo non peccat. *Exod.20. Exod.22.* ¶Ex præmissis sequitur quod illicitum est seipsum occidere: quia quilibet plus tenetur se conseruare in esse, quàm alios. Præterea interficiendo se, facit iniuriam cōmunitati & Deo, qui vitam sibi dedit, & mortem sibi reseruauit, iuxta illud Deut. 22. *Deut.22.* Ego occidam, & ego viuere faciam. Hoc reatu tenentur non solū occisores materiali gladio, sed etiam præcipientes, consentientes, auxiliantes, & non impedientes, qui absq; vitæ periculo possunt: maximè autem qui curam Reip. habent, qui etiam dissimulando, & homicidas non puniendo, peccant, & vt homicidæ censendi sunt. Ad hoc genus pertinent venefici, qui per intoxicationem occidunt. & mulieres siue viri abortum procurantes, siue consulentes, aut materiam scienter ministrantes. & secundum D. August. generationem impedientes. & secundum D. Ambro. pauperi in extrema necessitate eleemosynam non dantes. Ait enim: Pasce fame morientem: si non pauisti, occidisti. & tenentur ad restitutionem possibilem, vt dictum est. Súntque irregulares omnes homicidæ, etiam procurantes abortum, si fœtus fuerit animatus anima rationali. Casualiter verò occidere hominem cùm sit præter intentionem & voluntatem, dando operam rei licitæ, & adhibitis diligentiis, non est peccatū, cùm non sit voluntarium. Si autem dabat operam rei illicitæ, vel non adhibitis diligentiis, peccatum est. Vnde & propter hoc Lamech reus fuit homicidij. De his amplius superius dictum est, cùm de euentu ageretur, c.3. §.7. ver.14.

Ver. 2. DE MEMBRORVM MVTILATIONE.

D MEmbrorū mutilatio authoritate priuata facta est peccatum. Excusantur tamen aliqui qui faciūt se mutilare propter salutem corporis, quando scilicet, toti corpori nō potest aliter subueniri. *2.2.q.65.* Et quia saluti spirituali semper potest aliter prouideri, cùm peccatū subiaceat volūtati: ideo non licet alicui pro salute spirituali, membrū præscindere propter peccatum vitandum. Ideo D. Chrysost. exponens dictū Christi. Sunt eunuchi qui seipsos castrauerūt propter regnū Dei, dicit: Non per membrorum abscisionem, sed per malarum cogitationum interemptionem. *Matth.19.* Maledictioni enim est obnoxius, qui membrum abscindit: etenim homicidæ sunt, qui talia præsumunt. Postea subdit: Neq; enim concupiscentia mansuetior ita fit, sed molestior. Aliunde enim procedit qui in nobis est fomes, & præcipuè à proposito incontinenti, & mente negligente. Nec ita abscisio membri comprimit tentationes, vt cogitationis frenum. Vnde secundum statura vetera Niceni concilij: Qui se castrauerunt propter castitatem seruandam, reprehenduntur. ¶Percutere autem & verberare siue disciplinare seipsum, vt sensualitas subiaceat rationi, vel ad satisfaciendum pro peccatis, est virtuosum: si moderatè fiat. *Percussio, quibus & qu[illegible] licita.* Vnde D. Paulus 1. Corinth. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, &c. Alium autem disciplinare licitum est eis quibus incumbit cura, vt parentibus, & pædagogis ab eis commissis, seu de eorum expressa aut præsumpta licentia, vt à maiori malo retrahantur. *1.Cor.9.* imò licitum est hominem liberum ad horam ligare in vehementi passione existentem, vt ab aliquo opere illicito statim perpetrando retrahatur. Sicut cùm aliquis detinet aliquem, ne se præcipitet, vel ne alium feriat: sed simpliciter aliquem includere vel ligare pertinet ad eum solùm qui habet disponere de actibus & vita alterius: quia per hoc non solum impeditur à malis faciendis, sed etiam à bonis agendis.

Ver. 3. DE CONTVMELIA.

E COntra integritatem honoris & famæ sunt multa peccata, quæ reducuntur ad duo genera: quia vel in præsentia, vel in absentia. *2.2.q.72.* In præsentia potest proximus dehonorari sex modis. Primò per

Cõtumelia. contumeliam,cùm quis mala culpæ,verbo,vel ſigno,aut litteris, profert in præſentia proximi animo iniuriandi,ſeu dehonorandi,vt puta dicendo,tu es fur vel adulter,&c.Et ſi culpa ſit falſa vel vera,ſed *Detractio.* occulta:eſt etiam detractio:& ſic vnus & idem actus eſt contumelia & detractio, reſpectu diuerſorũ: inquantum profert in præſentia,dicitur contumelia:inquantum verò aliis præſentibus,dicitur detractio.Et ſi culpa quæ profertur eſt mortalis:eſt peccatum mortale: ſi venialis veniale : niſi fortè ex illo grauiter confunderetur,vel ab aliquo magno bono impediretur, aut læderetur : quia tunc eſſet mortale: Suſtinendæ tamen ſunt contumeliæ in præparatione animi, ſicut ea quæ contra nos fiunt, vt D. *In li.de ſermo.domini in monte. Matth.5. et Luc.6.* Aug.exponens illud:Si quis te percuſſerit in vnam maxillam,&c.Idem Pſal. Ego tanquam ſurdus nõ audiebam.Non tamen ſemper expedit. Vnde nec Chriſtus aliam exibuit,ſed percuſſorem reprehendit.Sic eſt de contumeliis.Expedit aliquando ad reprimendam audaciam.Vnde Prouer.26. Reſponde ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur.Et aliquãdo propter multorum bonum,quod *Pſal.38. Ioan.18. Prou.26.* quandoque propter contumelias impeditur. Tacere autem ad dandum locum iræ, laudabile eſt : ſed tacere ad prouocandum ad iracundiam,pertinet ad vindictam,& ſic eſt peccatum.

Ver. 4. DE CONVICIO.

2.2.q.72. art.1.ad 3. POteſt ſecundò dehonorari proximus propter conuitium, cum quis malum pœnæ obiicit in præſentia eius.Et differt conuitiũ à contumelia,quæ eſt repreſentatio defectus culpę.cõuitiũ verò eſt quando obiicitur malũ pœnæ animæ vel corporis,vt ignorantia,cæcitas, fatuitas, claudicatio, aut aliquis defectus naturæ,propter quem nullus eſt vituperandus,vt habet in 2.Ethic.& eſt peccatũ mortale,quando notabiliter cõfunditur.Vnde Chriſtus:Qui verò dixerit,Fatue:reus erit gehennæ ignis. E

2.Ethic. Matth.6.

Ver. 5. DE IMPROPERIO.

2.2.q.72. art.1.ad.3. POteſt tertiò quis dehonorare proximum , cum obiicit alteri in pręſentia defectum minorationis, ſiue indigentiæ,vt egeſtatem:vel commemorat auxilium aut beneficium factum ei in egeſtate neceſſitatem patienti,ſicut plerique faciunt: vocando eum pediculoſum, fame mortuum: ſi non ſubueniſſem tibi eſſes miſer,vel mortuus inedia, aut fame, aut aliquid huiuſmodi. Circa prædicta tria vitia & multa ſequentia notandum , quòd talia verba in grauibus formaliter dicta : hoc eſt intentione dehonorandi,vel diminuendi,ſiue deprimendi famam vel honorem, eſt peccatum mortale.Si verò materialiter tantum,hoc eſt non intendendo dehonorationem,&c.Si pro correctione(ſicut ſæpe fit à ſuperiori & maioribus)non eſt malum.Si verò ab aliis,eſt veniale.Neceſſaria tamen eſt diſcretio,vt moderatè homo talibus verbis vtatur.Quia poſſet eſſe tam graue cõuitiũ per incautelã prolatũ,quòd auferret honorem eius, contra quem proferretur: & tunc eſſet mortale, etiam ſi non intenderet dehonorationem.Sicut etiam ſi aliquis incautè ex ludo percutiens grauiter lædat,culpa non caret. Si verò non ad cõtriſtationem,ſed magis delectationis aut ioci cauſa,poteſt eſſe ſine peccato,ſi debitæ circũſtantiæ obſeruentur. Si quis verò non reformidet contriſtare eum in quem profert huiuſmodi iocoſum conuitium,dummodo riſum excitet,vitioſum eſt. F

Ver. 6. DE IRRISIONE.

2.2.q.75. POteſt quartò dehonorari proximus per deriſionem,& hoc dupliciter,ſcilicet verbo vel ſigno.Primò verbo,cùm quis malum culpæ vel pœnæ, aut egeſtatẽ & defectus naturæ,cachinnis in ludum & iocũ accipit,intendẽs eum paruipendere,& tam vilem eum exiſtimare,vt de malo eius non ſit curandum,ſed quaſi pro ioco & ludo,ſit habendus,volens eum qui irridetur,pro fatuo &nihilo haberi, vt erubeſcat,& inter homines cõparere vereatur. Et talis dehonoratio eſt peccatum mortale, & grauius quàm contumelia:quia contumelioſus videtur accipere malum alterius ſerioſè:irriſor verò in ludum.& ſic eſt maior contemptus &maior dehonoratio.& eſt cõtra illud Iob:Deridetur iuſti ſimplicitas.Si irriſio ſit in rebus diuinis,puta in Deum vel ſanctos aut Eccleſiam:non eſt ſimplex irriſio, ſed blaſphemia,iuxta illud Eſa.Cui exprobraſti,& cui blaſphemaſti, & ſuper quem exaltaſti vocem tuã? Poſteà ſubditur:Ad ſanctum Iſraël.Si verò ſit de modicis in ordine ad proximũ, & materialiter, hoc eſt abſq; intentione dehonorandi,contriſtandi,vel confundendi,ſed ad riſum duntaxat cõcitandi, eſt peccatum veniale:& vbi proximus qui irridetur non contriſtatur, ſed potius gaudet, abſque peccato fieri poteſt,cùm volenti non fiat iniuria.Secundò poteſt fieri irriſio per ſigna,vt rugando naſum, vel aliquod aliud ſignum ſpretiuum faciendo. talis deriſio vocatur ſubſannatio,quæ in tantum peccatum eſt,inquantum eſt proximi contemptus vel deſpectio. G

Iob.12.

Eſa.37.

Subſannatio quid.

Ver. 7. DE MALEDICTIONE.

2.2.q.76. art.1. Maledictio triplex. POteſt quintò dehonorari proximus per maledictionem.Pro cuius intelligentia aduertendum eſt, quòd maledicere idem eſt quod malũ dicere.Contingit autem tripliciter maledicere,& ideo triplex eſt maledictio.Primò aliquis poteſt maledicere & loqui de aliquo per modũ enunciationis, indicatiuo modo.Et ſic maledicere nil aliud eſt quàm malum alterius referre.& ſic cõtumelia, cõuitium, improperiũ,& detractio dicitur maledictio,ac etiã ſuſurratio. Secundò modo cauſaliter & imperatiuè,iubẽdo vt alicui fiat malum:& hæc maledictio pertinet ad peccatũ facti ſiue mali, quod quis iubet fieri proximò.Tertiò modo poteſt aliquis maledicere optatiuè ſiue imprecatiuè,optãdo vel increpãdo alicui malum,quod imprecatur.Si verò aliquis optet alicui malũ, non ſub ratione mali, ſed ſub ratione boni: vt quia hoc iuſtum vel vtile eſt ſibi vel aliis, vt ſi quis optet peccatorẽ manifeſtè peccantem,pati iuſtitiã,vt alij emendentur: vel pati ægritudinem vel aliud impedimentũ, vt emendetur, vel à nocumento ceſſet:non eſt maledictio per ſe loquẽdo,ſed per accidens: quia principalis intentio dicentis non fertur in malum, ſed in bonum.Et ſic iuſtè iudex maledicit, hoc eſt imperat malum inferri crimino ſo:& Eccleſia etiam anathematizando maledicit. Et prophetæ in ſcripturis quandoq; imprecatos fuiſſe mala legũtur,quaſi cõformantes voluntatem ſuã diuinæ iuſtitiæ. Licet huiuſmodi im- G

precationes poſſint per modum prænunciationis intelligi:& quanuis Glo.ſuper illud Num.23. Quo modo maledicam,cui non maledixit Deus?dicat quòd nõ poteſt eſſe iuſta maledicẽdi cauſa, vbi peccantis ignoratur affectus:quia intelligi debet de occultis. Et ſecũdum finalem reprobationẽ non poſſumus ſcire cui maledicat Deus,poſſumus tamẽ cognoſcere ex aliquo peccato exteriori,pro quo pœna eſt intelligenda,& ſecundum reatum pœnæ.¶Notandum prætereà quòd illicitum eſt maledicere tempori,vento,pluuię,imò & diabolo,cùm natura eius bona ſit.Vnde D.Iudas in canonica ſua dicit, quòd cùm Michaël archangelus cum diabolo diſputans,altercaretur de Moyſi corpore,non auſus eſt iudicium inferre blaſphemiæ,ſed dixit,Imperet tibi Deus.Licet eius culpa poſſit à viro iuſto maledici,hoc eſt optari,vt pœna debita eidẽ reddatur.Iuxta illud Iob,Maledicant ei qui maledicũt diei,qui parati ſunt ſuſcitare Leuiathã. Sed cùm peccator maledicit diabolo propter culpã, ſimili ratione cùm ipſe ſit in culpa,iudicat ſe maledictione dignum:iuxta illud Eccle.21.Cùm maledicit impius diabolũ, maledicit ipſe animam ſuam.D.Tho.dicit ꝙ maledicere creaturis irrationabilibus, inquantum ſunt creaturę Dei,eſt peccatum blaſphemię.Maledicere autem illis ſecundum ſe conſideratis,eſt otioſum & vanum,& per conſequens illicitum.Poteſt etiam proximus lædi & turbari verbo in præſentia, per contentionem:ſed de illa erit ſermo,cùm de vitiis charitati oppoſitis,agetur infrà c.12.§.3.ver.6.

Num.23.

Maledicere tempori,vento,pluuiæ, & diabolo non licet.

Iudas.

Iob.3.

Eccl.21.

Ver. 8. DE DETRACTIONE.

A IN abſentia læditur proximus verbo per detractionem & ſuſurrationem.Detractio eſt denigratio famæ,hoc eſt bonæ æſtimationis ſiue reputationis proximi, per verba occulta.quæ denigratio fit per mala culpæ & pœnæ.& dicitur per verba occulta nõ ſimpliciter,ſed per comparatioẽ ad eum de quo dicuntur,cum intentione denigrandi,& corrumpendi,vel diminuendi famã,quod eſt formale detractoris.& hoc modo eſt peccatũ mortale: quia ſi materialiter, hoc eſt ſi aliquis dicat aliqua verba, per quæ fama alterius minuitur,propter aliquod bonum vel neceſſariam cauſam,debitis circũſtantiis obſeruatis,vt quando fit propter emendationem,vel propter punitionem & bonũ iuſtitiæ, prout in accuſatione,non eſt peccatũ,neq; poteſt dici detractio.Si verò ex animi leuitate,vel propter cauſam nõ neceſſariam,nõ eſt peccatũ mortale:niſi fortè verbũ quod dicitur,ſit adeò graue,quòd notabiliter famam alicuius lædat.Poteſt autẽ fieri detractio dupliciter,ſcilicet directè & indirectè. Directè fit quatuor modis.Primò,quando quis falſum imponit alteri. Secundò, quando peccatũ occultum reuelat. Tertiò,quando auget ſuis verbis.Quartò,quando illud quod eſt bonum,dicit mala intentione factũ. Indirectè autem,vel negando bonum alterius, vel malitioſè reticendo,aut minuendo,vel detractionẽ audiendo,abſque reſiſtentia,ſi reſiſtere poſſit ciuiliter loquendo,vt quia prælatus vel maior in ſocietate:tunc enim non reſiſtendo detractori conſentire videtur, &maximè ſi impellit. Si verò aliquis ex timore vel verecũdia detractoribus reſiſtere omittat,ńõ peccat,vel ſaltem minus. Detractor in tribus primis caſibus,& quando impellit ad detrahendum, tenetur ad tria. Primò,ad reparationem damni, quod diffamatus incurrit.Secundò ad reparationem famæ: vt ad omnes apud quos detraxit vadat: & ſi falſum impoſuit,dicat ſe falſum impoſuiſſe.Si verum dixit diffamando,dicat ſe malè dixiſſe, & iniuſtè diffamaſſe.Debet autem detractor, vt dictum eſt,ire ad eos,apud quos detraxit:niſi in ſequentibus caſibus,quos excipit Syluester de Prierio.Primo ſi facta diligentia non habeat in memoria.Secundò, quando ſequeretur maior infamatio,xt puta cum amplius illi non recordantur. Tertiò,ſi fieri poteſt, &ſi pateat ſecurus acceſſus.Quartò,quando dicit his quibus debet. Quintò,quando ea quæ dixit,nõ erant ex ſua natura diffamatoria,puta quia interpretari poterant de peccato veniali.Sextò,quando dixit ſe audiuiſſe,nihil addendo quod faceret ad crudelitatem.de hoc dictum eſt ſuprà,cum de reſtitutione famæ & honoris ageretur,Septimò,cum is cui dixerat,ſciuit poſteà per aliã viam. Octauò,quãdo ille erat inffamatus dẽ eodẽ crimine apud illum cui dixit. ¶Et quia murmuratio ad detractionem pertinet:ideo aliquid de ea pro terminorum declaratione ſubiungendum eſt.Murmuratio ſecundum aliquos dicitur per ſimilitudinem ad mutire,quod eſt propriè mutorum,vel loqui non audictium.Et accipitur dupliciter:vno modo largè,pro omni ſubmiſſa & clãculoſa locutione de aliquo.Et hoc modo poteſt eſſe peccatum,& ſine peccato.Sicut dicitur de Chriſto ꝙ murmur multus erat de eo.Quidam dicebant, quia bonus eſt:alij verò dicebant,nõ:ſed ſeducit turbas. Secũdò accipitur propriè pro ſubmiſſa & clanculoſa locutione impatientis,querelantis ſe de re iuſta:vt filij Iſraël, qui cõquerebantur de Manna:vel de re iniuſta, modo tamen indebito,hoc eſt,vbi, quãdo, quomodo, & corã quibus non oportet:vt cõmuniter religioſi, qui aliquando patiuntur iniuſtè, & non exponũt rationem ſuam prælatis,ſed aliis quorũ non eſt eis prouidere.& hoc modo ſemper eſt peccatum veniale vel mortale, ſecundum qualitatem obiecti & intentionem animorũ, ac conditionem perſonarũ murmurantium, & contra quas eſt murmuratio,& eorum qui audiũt murmurationẽ. Et poteſt ſic definiri:Murmuratio eſt iniuſta impatiẽtis clamoſa ac clãculoſa querela de re iniuſta vel iuſta,indebito modo facta. dicitur iniuſta:quia murmuratio eſt ſpecies detractionis, & ſecũdũ rem detrahit illi, contra quem murmurat,tanquam iniuſtè& irrationabiliter ſe habuerit vel habeat.Et ideo ſi ſit cõtra Deum per diſplicentiam,eò ꝙ non tribuat proſperitatem.vt filij Iſraël de defectu aquæ : vel quia immittit tribulationes:vel quia non regit mundum ad votum & nutum noſtrũ,includit blaſphemiam, dicitur impatientis:quia ſi per modum denunciationis vel admirationis fieret, non eſſet propriè murmuratio. Dicitur etiam clanculoſa,ſiue in abſentia facta:quia ſi fieret in præſentia, nõ eſſet murmuratio, ſed potius improperiũ. ¶Ex his patet quòd murmurator eſt iniuſtus & impatiens:magis tamen iniuſtus:& tenetur ad reſtitutionem,ſi intulerit notabile nocumentũ famæ & honoris,aut aliarũ rerum. Grauitatem huius peccati declarat Apoſtolus:Neq; murmuraueritis,ſicut quidã eorum murmurauerũt,& perierunt ab exterminatore. Secundum iura verò canonica, pœna murmurationis eſt, vt alienus ſit à fratrum

2.2.q.73. art.3.

Detractio qd et quãdo peccatũ ſit.

Detractio multipliciter fieri poteſt.

Detractor ad quid tenetur.

Detractor quãdo à reſtitutione famæ excuſatur.

Murmuratio quotupliciter accipiatur.

Murmurationis definitio.

Murmurator quando tenetur ad reſtitutionẽ.

1.Cor.10.

Murmuratoris pœna.

vnitate, & opus eius abiiciatur, vt habetur in ca. alienus. 90. dist. vbi glo. dicit, quòd opus clerici præcipuè est oratio, laici verò oblatio. Et sic videtur quòd si sit clericus, debeat quasi excõmunicatus separatus esse ab aliis in oratione. Et si sit laicus, non recipitur eius oblatio.

Ver. 9. DE SVSVRRATIONE.

2.2.q.74. Susurratio quid sit, & quò differat à detractiõe 8. Ethic. Eccl.6. Rom.1. Prou.6. Eccl.28. Susurro differt à criminatore, & tenetur ad restitutionẽ.

SVsurratio est locutio qua quis malum dicit de proximo, vel omne quod potest mouere intellectũ ad tollendam amicitiam. & formale susurrationis est intentio tollendi amicitiam. Et inquantũ dicit malum, est detractor: & inquantum intendit tollere amicitiam, est susurro. Et cum amicitia sit inter duos, susurro nititur ex vtraque parte amicitiam dissoluere. Ideo duobus linguis vtitur, vni dicens malum de alio, eam ob rem dicitur bilinguis, & grauius peccat quàm detractor aut cõtumeliosus: quia maius bonum aufert à proximo. Cum amicitia inter exteriora bona præemineat: quia sine amicis nullus viuere potest, vt habetur 8. Ethic. & Sap. dicit: Amico fideli nulla est comparatio: & fama (quæ per detractionem tollitur) ad hoc est maximè necessaria, vt homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et sic cum finis sit potior iis quæ sunt ad finem, sequitur quòd amicitia præeminet famæ: ideo susurro grauius peccat quam detractor, licet detractor peiora dicat. Ideo in catalogo sceleratorum ab Apostol. præponuntur susurrones, hoc est secundum Greg. inter amicos discordiam seminãtes. de quibus Sap. Sex sunt quæ odit Deus, & septimum quod detestatur anima eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias. & Eccl. Susurro & bilinguis maledictus est: multos enim turbauit pacem habentes. Criminator siue calũniator differt à susurrone & detractore: quia criminator est qui publicè aliis crimina imponit, vel accusando, vel denunciando: quod non pertinet ad detractorem aut susurronem, qui ad restitutionem tenetur modo possibili. B

Ver. 10. DE ADVLTERIO.

1.Cor.7. c.7.§.7. ver. 2.

POtest etiam lædi proximus per peccata in personam coniuncta, & tanto grauius, quanto persona quæ deprædatur est magis coniuncta. vnde qui deprædatur vel decipit filiũ, aut iniuriã ei facit, magis offendit patrem, quàm si deprędaretur seruũ, vel illi iniuriam faceret. Et cũ vxor sit valde coniuncta viro, maiorem iniuriam facit viro, qui eam violat, vel aliquam iniustitiam facit, quàm si faceret alicui alteri mulieri sanguine iunctæ viro. Sed si vxor consentiat in adulteriũ, minoratur peccatũ & iniuria ex parte ipsius mulieris. Non tamen propter hoc tollitur iniuria ex parte viri: quia vxor non habet potestatem sui corporis, sed vir. Et quia adulterium non solùm opponitur iustitiæ, sed etiam castitati: ideo de ipso erit locus aliquid dicendi, cùm de intemperantia agetur. Notandũ tamen est quod quanto aliqua iniuria in plures redundat, cæteris paribus, tanto grauius est peccatum. Et inde est ꝙ grauius peccat percutiens principem, quàm priuatam personam: quia redundat in iniuriam multitudinis. C

Ver. 11. DE FVRTO.

2.2.q.66. Furtũ quid sit. Extremè indigẽs, accipiens violẽter panẽ punitur ab hominibus, sed non à Deo. Restitutio rei furtiuæ. Pœna furũ. Exod.12. Furtum est ex genere mortale.

CIrca res exteriores opponuntur iustitiæ commutatiuę quatuor vitia, scilicet furtum, rapina, fraudulentia, vsura. Furtum, est occulta acceptio rei alienæ domino principali rationabiliter inuito: quia si dominus esset irrationabiliter inuitus, non esset furtũ: vt in extrema necessitate, si abundans panibus nollet dare indigenti, posset occultè, imò & manifestè & cũ violentia auferri, cùm iure naturali omnia sint communia. tunc enim accipit rem suam ab iniquo detentore: ideo non dicitur fur neq; raptor. Ius enim ciuile, quo rerũ proprietates & dominia sunt inuẽta, suspenditur adueniẽte iure naturali: & omne ius positiuũ cessat. Leges tamen & canones tales puniũt, propter incertitudinem extremę necessitatis: & ne detur aliis non extremè indigentibus, ansa simulandi extremam necessitatem, & sic turbandi Rempublicam. verùm Deus, cui nihil incertũ est, nõ punit. ¶Olim fur occultus tenebatur ad duplum, & manifestus ad quadruplum, verũ quia iudicialia præcepta in morte Christi cõsummata sunt, & nunc non ligant: ideo sufficit nũc reddere simplum & interesse damni emergẽtis. Et vltra hoc in iudicio condemnatur fur pro primo furto, ad fustigationẽ, pro secundo abscinditur vna auricula, pro tertio alia, & aliquãdo suspẽditur. tamen commune est quòd in quarto suspẽdatur. Si verò furtum sit qualificatum, & committatur in rebus priuilegiatis, & furtũ sit ęquale tribus, suspẽditur pro primo furto, maximè quãdo sequitur turbatio pacis, vt habetur in Auten. de treug. & pac. Notandum tamen ꝙ accipere à domino priuato inuito, cum cõsensu supremi domini, scilicet Dei, nõ est furtum: ideo filij Israël, qui iussu domini spoliauerunt Ægyptios, furati non sunt, nec peccauerũt. Furtum autem ex genere suo est mortale: efficitur tamen veniale propter modicitatem aut surreptionem. D

Ver. 12. DE RAPINA.

2.2.q.66. art.8. Rapina est peccatũ grauius furto.

RApina tripliciter accipitur. Primò, pro quacũq; vsurpatione rei alienæ temporalis vel spiritualis. Et hoc modo accipitur Phil.2. vbi de Christo dicitur, Nõ rapinam arbitratus est se esse æqualem Deo, prout Lucifer. Secundò, pro quacunq; vsurpatione illicita rei temporalis. & sic accepit D. Ambrosius dicẽs, qui vsuram accipit, rapinam facit: vt habetur in c. qui vsuram 14.q.4. Et D. Aug. Si quid inuenisti & nõ reddidisti, rapuisti. Tertiò, propriè & strictè, vt diuiditur contra furtum & vsurã. & sic accipiendo, Rapina propriè est iniusta & violenta ablatio rei alienæ. Ex his sequitur quòd non est rapina si quis rem suã violenter accipiat ab eo qui aufert, scilicet fure vel raptore. Nec etiam si res aliena violenter accipiatur in bello iusto. Nec etiã si violenter accipiatur authoritate publica, iustitia exigente, contra volũtatem priuatorum propter Reipublicæ necessitatem. Rapina grauius peccatum est quàm furtum: quia per rapinam non solùm infertur alicui damnũ, sed etiam infertur personę iniuria. Licet magis verecundetur quis deprehensus in furto, quàm rapina, eò quòd homines sensibilibus inhærentes magis glorriantur de virtute exteriori, quæ amplius manifestatur in rapina, quàm in furto. E

Ver. 13. DE FRAVDVLENTIA.

FRaus siue fraudulentia & dolus se habent sicut superius & inferius: quia fraus est deceptio proximi, quæ fit, per facta dũtaxat. Dolus autẽ est deceptio proximi, siue fiat per verba, siue per facta: & sic omnis fraus est dolus, sed non è conuerso. Differunt etiã: quia dolus aliquando accipitur in bonam partem: est enim quidã bonus dolus, qui idem est cum solertia, quæ est pars prudentiæ: vnde dicitur aliquis bonæ indolis, hoc est dolum bonũ intus habens, siue bonum ingeniũ, siue solertiam, sicut Salomon in iudicando meretrices, adhibuit bonũ dolum. & idem fit quãdo quis tacitè simulat, vt se vel socium seruet indemnẽ, vel vt bonum alterius procuret, prout D. Paulus dicit: Omnia omnibus factus sum, vt omnes facerem saluos: & cùm essem astutus, dolo cepi vos. Sæpius tamen dolus inuenitur accipi in malam partem, pro circunuentione & deceptione proximi. De qua 1. Thessa. 4. Et ne quis supergrediatur aut circunueniat in negotio fratrem suũ, quoniã vindex est dominus de omnibus his. Et sic accipiendo, definitur in l. j. ff. de dolo. Dolus malus est omnis calliditas, fallacia, seu machinatio, ad circunueniẽdum, fallendum, vel decipiendum alterum. Dictum est calliditas in animo tacendo, fallacia verò mentiendo: machinatio arte verborum: fraus autem semper accipitur in malum: vtrunque tamẽ siue fraus, siue dolus dupliciter accipi potest. Primò, vt importat executionẽ astutiæ. & hoc modo pertinet ad imprudentiã, vt dictũ est, cùm de vitiis prudentiæ oppositis ageretur c. 4. §. 3. ver. 6. Secundò accipitur, inquantũ fraus & dolus, adhibetur ad hoc, quòd aliquis plus vel minus iusto pretio vendatur, locetur, aut conducatur, aut alio modo commutetur, & sic pertinet ad iniustitiam. ¶ Ad cuius euidentiam supponendũ est quid dicatur iustum pretium alicuius rei, & à quo institui debet. Iustum pretium est æqualis valor rei, siue pro re detur pecunia, siue quodlibet aliud quod pecunia siue numismate (quod, vt dicitur in 5. Ethic. ad mensurandum valorem & pretium rerum inuentũ est) æstimari potest: sic quod valor rei venditæ sit tantus, quantus est valor pecuniæ vel alterius rei loco iustæ pecuniæ datæ. Verùm quia valor rerum corporaliũ propter mutabilitatem temporis, conditionis, siue affectus personarum incertus est, nulla potest dari certa regula in particulari, quanuis in generali dicatur in l. pretia rerum. ad Falcid. ff. quòd precia rerum non ex affectu singulorum, sed cõmuniter, hoc est, vt plures de communitate iudicant, æstimantur. Communitas autem hominum circa huiusmodi pretia propter diuersas occurrentes causas idem in specie non æstimat in puncto siue in athomo, sicut videmus in tritico: non enim conueniunt omnes in pretio determinato: sed quidã parũ plus, quidam parum minus æstimant & emunt, & sic diuerso pretio vẽditur in foro. Si verò eiusdem cõmercij sunt mercantiæ, & res vendibiles in aliquo loco, in quo non est cõmunitas (quia fortè vnus solus habet) iustum pretiũ determinari debet arbitrio bonorũ mercatorum, qui consideratis in re mobili debitis circunstantiis, arbitrabuntur iustũ pretium non in athomo, sed parũ plus aut minus. In re verò immobili arbitrabuntur secundũ fructus, locum, & tempus, scilicet belli vel pacis. ¶ Ex hoc sequitur quòd iustũ pretium quandam latitudinem habet plus vel minus continentem: quod est valde notandũ pro decisione multarum difficultarum. D. Thom. dicit quòd de emptione & venditione dupliciter loqui possumus. Vno modo secundum se, & quo adhoc, cum emptio & venditio introducta sit pro communi vtilitate, dum vnus indiget re alterius, & è conuerso, vt dicit Philoso. consequens est quòd non debet esse magis in grauamen vnius, quàm alterius. Vnde sequitur quòd secundum æqualitatem rei contractus inter homines debent constitui. Quantitas enim & valor rei mẽsuratur secundũ pretium: & ideo si pretium excedat quantitatẽ valoris rei, vel è cõuerso res excedit pretium, tollitur iustitiæ æqualitas. Et ideo carius emere seu vilius vendere rem quam valeat, siue è conuerso, est secundũ se iniustum & illicitum. Alio modo possumus loqui de emptione & venditione, secundum quòd per accidens cadit in vtilitatem vnius & in detrimentum alterius: puta cùm aliquis eget aliqua re, & alius læditur si ea careat. In tali casu iustum pretiũ erit, vt non solùm respiciatur ad rem quę vẽditur, sed etiam ad damnum quod venditor incurrit ex venditione. & sic licitè potest vendi aliquid plus quàm valeat secundum se, licet non plus quàm valeat habenti. vt si aliquis propter defectũ equi quem habet, qui est valde vtilis alteri, detrimentũ patiatur, & alius iuuetur: vtpote quia habet longum iter peragere: poterit carius vendere. Si verò aliquis multũ iuuetur re alterius quam accipit: & ille qui vendit, non damnificetur carendo illa, non debet eam superuendere: quia vtilitas quæ accresit alteri, non est ex venditione, sed ex conditione euentus. Nullus autem debet vendere alteri quod non est suũ: licet posit ei vendere damnum quod patitur: ille autem qui ex re accepta multum iuuatur, potest propria spõte aliquid vendenti supererogare, quod pertinet ad eius honestatem. ¶ Ex præmisis apparet falsitas duarũ regularum, quas mercatores pro fundamento palliationis suarum fraudiũ (instingante diabolo) sibi pręstituunt. Prima est, quòd tantum valet res, quanti vendi potest. Secũda est quòd licet contrahentibus se inuicem decipere: ambę enim sunt contra æqualitatem iustitiæ commutatiuæ. Et quanuis leges humanæ (quæ non possunt cohibere omnia vitia quę sunt contra virtutẽ: sed sufficit eis quòd cohibeant ea quæ destruunt pacificũ conuictum) non puniant: propter hoc non approbant: licet permittant dũtaxat, nisi fortè quando est nimius excessus: vt cùm venditur res vltra dimidium iusti pretij: tunc dant actionem rescindendæ vẽditionis. Sed lex diuina nil impunitum relinquit, quod sit virtuti contrariũ. Ideo tales qui æqualitatem iustitiæ deprauant, punit, & ad restitutionem necesitat. Angelus de Clauasio in summa sua dicit primam regulam habere locum, seruatis quatuor conditionibus. Quarũ prima est scientia, sic quòd nulla sit deceptio ex vtraque parte, vt scilicet quælibet partium sciat qualitatem rei & valorem eius. Secunda est libertas, hoc est quòd non faciat ex tali necesitate, quòd excludat rationem voluntarij, quemadmodum quando talis res pertinet ad necesitatem vitę: sicut triticũ, vinum, vestes, domus, & alia huiusmodi, quæ non possunt vendi ad libitum, sed secũdum iustum pretium: vel quando res venditur timore incurrendi damnum. Tertia conditio est prudentia, quia mentis

2.2.q.77. Fraus et dolus differũt.

3.Reg.3.

1.Cor.9.

1.Thess.4.

Dol⁹ malus. Fraus semper accipitur in malã partem: & sur quid importat.

Iustũ pretiũ quid sit.

1. Poli.

Duæ regulæ falsitatis mercatorũ.

leuitas redderet contractum illicitum. Quarta, quòd ille qui plus debito emit, poſsit donare. In talibus enim ſuperexceſſus cenſetur donari propter defectum valoris, quem ſcit ille qui rem parum valẽtem, quam alius non tenetur vendere, exceſsiuo pretio emit. Secundò apparet ex dictis, quòd quandocunque in cõmutationibus eſt defectus latens alteri parti, ſiue in re, ſiue in pretio, fraus cõmittitur, quę eſt ex genere peccatum mortale: niſi excuſetur propter imperfectionẽ actus vel modicitatẽ obiecti. ¶Notandum tamen quod in rebus triplex poteſt inueniri defectus: vnus eſt ſecũdum ſpeciem rei, quando ſcilicet vna ſubſtantia pro alia venditur. iuxta illud Eſa.1. Argentum tuum verſum eſt in ſcoriam, & vinum tuum mixtum eſt aqua. Alius defectus eſt ſecundum quantitatem, quæ conſiſtit in põdere, numero, & menſura, iuxta illud Deutero.25. Non habebis in ſacculo diuerſa pondera, maius & minus, neque erit in domo tua modius maior & minor. Poſtmodùm ſubditur: Abominatur enim dominus eum qui facit hæc, & aduerſatur omnem iniuſtitiam. Tertius defectus eſt ex parte qualitatis: puta ſi aliquis vendat aliquod animal infirmum pro ſano, ædificiũ ruinoſum pro firmo & ſtabili, res corruptas pro bonis. Ex his ſequuntur innumera corollaria & reſolutiones in caſibus conſcientiæ: inter alia quòd venditor tenetur reuelare emptori defectus latentes rei venditæ. idem proportionabiliter dicatur de emptore quo ad vitia monetæ, ſiue quo ad pondus, ſiue quo ad ſubſtantiam, vel proximam reprobationem, quam nouit, venditore ignorante. Et generaliter vbi non ſeruatur æqualitas quocunque modo illicito fiat, maximè ſi ex monopolio, ſeu cõiuratione vnius vel pluriũ, & dicatur rem plus valere quàm valeat, fraus committitur. ſequitur etiam quòd non licet tanti vendere rem, quanti empta eſt: puta cùm diſponitur ad corruptionem, vel quando pretium per communitatem diminuitur. Si plura circa hãc materiam deſideras, & quid ſit negotiatio, & an ars negotiandi, quæ eſt ſolùm propter lucrum vili emere, & ſtatim abſque translatione aut mutatione facta in re, carius vendere, ſit licita, vide D.Thom. in quæſtione annotata, & maximè art.4.

Occultans defectus rei venditæ fraudat. *Triplex defectus rerũ vendibiliũ.* *Eſa.1.* *Deut.25.*

Ver. 14. DE VSVRA.

2.2.q.78. Vſura & fœnus idem ſunt, & in ſacris litteris multipliciter accipiũtur, quandoq; metaphoricè pro ſuperexcreſcentia ſpiritualium quam exigit Deus, volens vt bonis ab eo acceptis proficiamus ad vtilitatem noſtrã, ſed non ſuã. Et ſic accipitur Luc.19. vbi reprehẽditur ille, qui abſcondit & repoſuit talentũ ſibi creditũ in ſudario. Et dictũ fuit illi: Quare non dediſti pecuniam meam ad mẽſam, & ego veniens cum vſuris vtiq; exegiſſem illam? Quandoque verò accipitur pro abundantia rerum, propter quam aliquis alteri mutuare poteſt. Et ſic fuit promiſſa filiis Iſraël in præmium pro obſeruatione legis, iuxta illud Deut.28. Fœnerabis gentibus multis, & ipſe à nullo fœnus accipies: hoc eſt, tam abundãs eris, ꝙ poteris mutuare gentibus, & à nullo mutuũ accipies. Tertiò accipitur propriè, & ſic: Vſura eſt lucrum ſiue crementum ex mutuo vero vel interpretatiuo proueniens, ſiue illud cremẽtum ſit pecunia, ſiue aliud quod pecunia æſtimari poſsit. ¶Ad cuius euidentiam ſciẽdum eſt, quòd mutuum eſt contractus, in quo transfertur dominiũ rei cum debito recuperandi tantundẽ in ſpecie, & non in numero. Ideo dicitur mutuum, quia de meo fit tuũ. Et conſiſtit in rebus vſu cõſumptibilibus, ſiue quarum vſus non diſtinguitur ab ipſis, vt bladum, vinũ, oleum, pecuniæ, & alia huiuſmodi. Vtendo enim blado ad cibum, conſumimus, ſimiliter & vinum, ac pecunias. Quia vſus principalis eius cõſiſtit in diſtractiõe. Ex quo patet, ꝙ licet in rebus, in quibus vſus diſtinguitur à proprietate, fraus & dolus committi poſsint: non tamen vſura, cùm in illis non inueniatur ratio mutui. ¶Vſura ſiue dare ad vſurã, hoc tertio modo accipiẽdo vſuram, peccatum eſt ex ſuo genere mortale, tam in antiqua, quàm in noua lege, ac etiam lege naturæ prohibitũ. Primò in antiquo teſtamento. Si pecuniam tuam mutuam dederis populo meo pauperi qui habitat tecum: non vrgebis eum, quaſi exactor: neque vſuris opprimes eum. & Dauid: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requieſcet in monte ſancto tuo? Sequitur: Qui pecuniã ſuam non dedit ad vſurã. Et Ezechiel, Si ad vſuram non accõmodauerit, & amplius nõ acceperit, vita viuet. ¶Nec obſtat quod ſcribitur Deut.28. Nõ fœnerabis fratri tuo ad vſuram, pecuniam, neque fruges, neque quamlibet aliam rem: ſed alieno. Quia per hoc quòd prohibet dare ad vſuram fratri, ſufficienter dat intelligere, ꝙ dare ad vſuram cuicunque homini, eſt ſimpliciter prohibitum. fratris enim nomine omnis homo intelligitur. Vnde Chriſtus: Omnes vos fratres eſtis. Et ideo Dauid & Ezech. abſolutè locuti ſunt. Quod autẽ addit Moyſes, ſed alieno, non cõceſsiuè ſed permiſſiuè dixit, ad duritiam cordis eorum: ſicut de libello repudij & lege talionis, ad maius malũ vitandum, ne à Iudæis Deum colentibus vſuras acciperent, propter auaritiã quam habebant. Quod vtiq; feciſſent, ſi accipere ab alienis non fuiſſet permiſſum. Et eodem modo reſpondendum eſt, ſi obiiciatur de legibus ciuilibus, quæ dant actionem vſurariis, non approbando, ſed ſolùm permittendo ad duritiam cordis, ad euitandũ maius malũ: nam nullo aliàs modo ſubueniretur neceſsitatẽ patientibus. Secundò prohibetur lege noua, Lucæ,6. Mutuum date, nihil inde ſperãtes. Tertiò prohibetur iure naturæ, quo iniuſtum eſt vendere quod non eſt, cùm inter ens & non ens non ſit proportio: & per conſequens nec æqualitas. vendere etiam bis aliquid eſt de iure naturali illicitũ, cùm in ſecunda venditione vendatur non ſuum: ſed alterum horũ facit vſurarius, quia vendit vſum rei qui non eſt diſtinctus à proprietate: & ſic accipitur pro eo quod non eſt. in quo eſt plus quàm manifeſta inæqualitas. Et ſi illud lucrũ accipiatur pro proprietate, iam bis accipit pro illa, primò tantundem, ſecũdò lucrũ: & ſic bis accipit. Hæc eſt ratio Philoſophi. Præterea pecunia mutuo accepta tranſit in dominium debitoris: ita quòd ſit ſua, vt dictum eſt: ſed valde iniuſtum & inæquale eſt, vt quis quærat fructum in re quæ eſt alterius. Igitur. &c. Quidam etiam dicunt, quòd in vſura venditur id quod eſt commune, ſcilicet tempus. Inſuper ſit contra miſericordiam, cuius natura eſt, vt eius opera gratis fiant, aliàs non eſſet miſericordia: Chriſtus autem ponit mutuum inter opera miſericordiæ. ¶Nec obſtat quòd aliquando dare mutuum ſit de con-

Luc.19. *Deut.28.* *Mutuum quid ſit.* *Vſura ſiue dare ad vſurã, eſt peccatũ omni lege ꝓhibitũ.* *Exod.22.* *Pſal.14.* *Ezech.18.* *Deuter.28.* *Matth.23.* *Luc.6.* *5. Ethic.* *Luc.6.*

de consilio: quia ad mutuum semper sequitur præceptum negatiuum, quo prohibetur ne quid vltra sortem non solùm accipiatur, sed nec etiam speretur. Ex quo sequitur, quòd vsura purè mentalis est peccatum, non solùm in lege noua siue euangelica, sed etiam in lege naturæ prohibitum: cùm omnis volitio interior libera, quæ fertur supra materiam indebitam siue obiectum prohibitum, sit mala, & peccatum. Eadem ratione adulterium purè mentale, est peccatum.

Ver. 15. DE DIVISIONE VSURAE.

A VSura diuiditur in mentalẽ & extrinsecã. Vsura extrinseca consistit in hoc quod est lucrari ex mutuo, interueniente pactione explicita vel implicita. Mentalis consistit in spe lucri, absque vlla conuentione. Pro resolutione multarum difficultatum circa vsuram extrinsecã notandũ, quòd ad lucrum vsurarium requirũtur & sufficiunt duæ conditiones ex parte ipsius lucri. Prima est, ꝙ sit aliquid pecunia æstimabile. Secunda, quòd lucrum non sit suum, scilicet mutuantis. Ex prima sequitur, ꝙ si aliquis mutuat alteri vt fiat amicus, non est vsurarius. Ex secunda sequitur, quòd si aliquis mutuat alteri vt rehabeat suum, vel vt redimat vexationem, quia si non mutuaret, fortè debitum negaret, vel se ad iudicium trahi faceret, quod non faciet propter mutuum, non est vsura. Neque etiã si mutuans deducat in pactum, damnum emergens quod incurrit, est peccatum: quia non est lucrum. Sed si obliget ad remutuandum, vel molendum in mola sua, vel ad sumendũ aliquid ex officina sua, vsura est: quia illa obligatio pecunia æstimari potest. Discernendum est tamen hic lucrum licitum ab illicito. lucrum enim licitum est pretium pro mola vel aliis mercibus. & hoc non est vsura, nec subiacet restitutioni. Illicitũ verò est obligatio. ideo tenetur ad relaxandum vinculum obligationis, & ad recompensationem illius ad arbitrium boni viri. Sequitur etiam, quòd si aliquis locat aut vendit pecuniam, quod fieri potest quantum ad vsum secundarium, cum pacto accipiendi plus, moderatè tamen, non est vsura, cùm nõ sit mutuum. vt si quis mutuat pecuniam ad ostentationem, vel si locat aureos ad ponẽdum in brodio, vel nummos aureos vendit pro argenteis & parua moneta, vt emptor leuius & securius ambulet: non est vsura. Sicut enim vasa aurea & argentea, & argentum & aurum non monetatum, potest locari & vẽdi: sit pecunia quò ad vsus secundarios. Sequitur etiam quòd si aliquis accipiat pœnam conuentionalem propter moram debitoris, non est vsurarius, quia non ex mutuo, sed ex mora. Quod limitandum est, nisi creditor probabiliter æstimaret debitorem futurum esse in mora, aut mallet debitorem incurrere pœnam, quàm sibi soluere. Et generaliter si interueniat fraus: In mutuo implicito, multis modis vsura committi potest. Si venditor propter dilationem pretij plus vẽdit, vel emptor minori pretio emit, quia pretium anticipat. Idem de obligato ad soluendum certam summam post annum. Et quia anticipat solutionem pro minori pretio, liberatur à toto. Item si minori quàm iusto pretio emit: quia facit pactum de retrouendendo. Si pignore vtitur, vel aliquid pecunia æstimabile accipit, puta operationes in vineis, aut vsus equorum: pariter si quis emat rem non existentem, puta domum, pro existente, & venditor locat donec reddat principale. Similiter in societatibus & soccidiis, quando non est æqualitas in lucro, vel periculum non æqualiter pendet. Et si quis rem suam seruaturus, ad tempus vendit illam, volens maius pretium, quod interim curret vsque ad illud tempus, vsura est. Non esset tamen vsura, si ad pretium commune alicuius determinatæ diei venderet. Nec si triticum antiquum ad nouũ mutuaret: dum modo triticum mutuatum esset sanum, & non permixtum puluere aut aliis granis, & expectetur nouum purum duobus cribris ventilatum & purgatum: excessus enim valoris vsura est. Et quia penè innumeri casus sunt à mercatoribus adinuenti, quos prolixum esset scribere, ad summistas remitto. Et ad prædicta fundamẽta, per quorum applicationem facilè poterit nouus casus oblatus cognosci, hæc pro introductione sufficiant.

Ad lucrum vsurarium quæ requirantur & sufficiant.

In mutuo implicito vsura multipliciter cõmitti potest.

Ver. 16. DE VSURA MENTALI.

B CIrca vsuram mentalem, quę consistit in spe lucri ex mutuo absque conuentione, ad cognoscendũ quando sit peccatum, considerandum est an lucrum speretur ex mutuo, an ex mera gratitudine. Si ex mutuo, est peccatum restitutioni obnoxium. Si verò ex mera gratitudine eius qui accipit mutuum, & non ex mutuo, non est peccatũ: neque tenetur ad restitutionem. Verùm quia plerunque animus mutuum dantis non cõcordat cum animo & intentione mutuũ accipientis: ideo oportet discernere distinguendo: quia vel vtriusque intentio est pia, vel claudicat ex vna parte. Si vtriusq; intẽtio est pia: quia mutuans non sperat ex mutuo: nec accipiens mutuum dat illi propter mutuũ, sed ex mera liberalitate & gratitudine: tunc nulla est vsura, neque opus est restitutione. Si verò vtriusq; intentio feratur ad mutuum: quia mutuans sperat aliquid ex mutuo: accipiens dat propter mutuum aliquid vltrà: tũc est peccatũ, & tenetur ad restitutionem. Si verò alterius conditio claudicat: dupliciter fieri potest, vel ex parte dantis, vel ex parte accipientis. Si ex parte accipientis, quod est quando qui mutuat, nil ex mutuo sperat. Accipiens autem dat aliquid vltra sortem propter mutuũ, & quasi inuitus. Tũc si mutuans accipit, putans debitorem ex mera gratitudine dare, non peccat, nec tenetur ad restitutionẽ, donec ad eius notitiam peruenerit, quòd debitor propter mutuũ dedit. Si autem claudicat ex parte mutuantis tantùm, sic quòd mutuans sperat ex mutuo, & alius ex mera gratitudine dat: tũc mutuans peccat peccato vsuræ, & tenetur restituere. Verũ si posteà cognoscat quòd ex mera gratitudine debitor dedit, potest acceptare & retinere. Dominus Caietanus circa hoc dicit, quòd si quis non vult mutuare alicui, quem nouit nil ex gratitudine offerentem: & libenter mutuat alteri, quem videt gratũ: nõ propterea inuoluitur peccato vsurę mentalis: sed sequitur naturalem inclinationem. quia actiones nostras dirigimus his qui digni sunt. Et similiter ex parte accipientis mutuum: si quis gratis multa impendit munera & obsequia, vt ille ad ampliora beneficia mutui exhibenda prouocetur: ad nullum peccatum prouocat mutuantem. Quod limitandum venit quo ad primum, extrà casum, in quo non grato mu-

tuare non tenetur. Et quo ad secundum in casu, in quo esset valde pauper vel tenuis.

Ver. 17. DE REDDITIBVS ET CENSIBVS ANNVIS.

Circa redditus & censsus annuos an sit licitum eos emere, & an & quando in taliũ emptione committatur vsura, est difficultas. Pro cuius resolutione aduertendũ est, ꝙ cùm omnia quæ possunt pecunia æstimari, emi & vendi possint, modo seruetur æqualitas inter rem venditam & preciũ: sequitur ꝙ redditus & census annui, qui pecunia æstimari possunt, sunt vendibiles: & venditio & emptio eorum est licita, dum modo iustum pretium seruetur. Si verò viliori pretio emantur, & non est pactũ de retro vendendo, non est quidem vsura, cùm non sit mutuum nec explicitum nec implicitum: est tamen iniustitia, propter inæqualitatem pretij: teneturq; emptor iustum pretium resarcire. Si verò redditus vel census annui emantur minori pretio cum pacto de retrouendendo, vsura est: quia ibi est mutuum implicitum: & emptio illa sub minori pretio, & pactum de retrouendendo est quoddam velamen in fraudem vsurarum, & sic non habet efficaciam. Nam (vt dicunt Iuristæ) plus valet quod agitur, quàm quod simulatè concipitur. Vbi autem annui redditus & aliæ quæcunque res iusto pretio emuntur: pactum de retrouendendo non vitiat, imò pertinet ad liberalitatem emptoris, qui ad hoc se astrinxit, quòd non potest exigere simul omnes pecunias datas, manente debitore libero ad dandum sortem vel redditum annuum. Ex his patet quid dicendum sit de redditu annuo tritici, vini, ac olei. Sed aduertendum est bene ad pretium iustum, quia variatur, & vix reperiri potest propter sterilitatem & pericula occurrentia: nec pretium iustum taxare pertinet ad Theologum, sed ad communitatem, vel principem communitatis: ideo pertranseo. Puto tamen excusari eos qui sequuntur edictum principis vel parlamentorum, dum modo quando pro loco & tempore ex causa rationabili variant edicta & augent pretium, etiam ab emptoribus augeatur. C

Ver. 18. DE VSVRARVM RESTITVTIONE.

2.2.q.78. art.3. Vsurarij extrinsecè lucrum accipientes ex mutuo siue explicito, siue implicito, tenentur ad restitutionem acceptorum, & ad interesse damni emergẽtis. Non tamen tenẽtur ad restitutionem eorum quæ ex pecunia vsuraria acquisierunt. Cùm licitè quilibet tenere possit, quod legitimè acquisiuit. Prout in hoc casu, cùm pecunia non faciat ex se fructus. Sed si id quod per vsuram acquisitum est, faciat fructus, vt domus, vineæ, prata, tenetur nõ solùm ad restitutionem domorum, vinearum, & pratorum, per vsuram acquisitorum, sed etiam fructuum. Quãdo autem purè mentalis vsurarius restituere teneatur, dictum est, cùm de vsura mentali ageretur. D

Ver. 19. DE ACCEPTIONE AD VSVRAM.

2.2.q.78. art.4. 5.Ethic. In Enchi. Accipere ad vsuram à parato dare ad illam, & qui nõ consueuit aliter mutuare, in casu necessitatis vel rationabilis vtilitatis secundum se nullum est peccatum: quia nil aliud est, q̃ mutuũ accipere & vsuram pati: quorum neutrum habet rationem mali culpæ: quia secundum Philosophum, Qui iniuriam siue iniustitiam patitur, non peccat: sed vsurarius dando sub vsuris facit iniustitiam: ergo qui accipit & patitur, non peccat. Licitum est enim peccato alterius in bonum suũ vti: quia Deus vtitur omnibus peccatis ad aliquod bonum, vt ait D. August. Potest tamẽ esse peccatum, si quis absq; rationabili causa patiatur hoc damnum, & alterius iniquitate vtatur. Inducere verò non paratũ, vel à parato petere mutuum sub vsura, peccatum est: quia nullo modo licet inducere alium ad peccatum, neq; cooperari seu consentire aut complacere peccato alterius: quia quanuis aliquis sit dispositus & paratus dare ad vsuram, non tamen semper cogitat. & ex illa petitione quia illicitum petit, prouocat ad denuo consentiendum peccato, ad quod erat anteà dispositus. Non autem prouocat, quando solùm mutuum petit: quia quod det ad vsuram, non sequitur per se ad petitionem mutui, cùm possit absq; vsura dare: ideo per accidens est, & ex malitia sua proueniens, quòd offerat sub vsura, & non aliàs. Sicut si à debitore idololatra negante debitum, & parato peierare, creditor petat quòd iuret per idolum suum, peccat: quia petit aliquid, quod alius non potest facere sine peccato. Si verò petat solùm iuramentum, cùm illud licitè præstare possit per Deum verum: sicut dare mutuum sine vsuris, non consentit neque cooperatur peccato alterius. Licet ille ex malitia sua incidat in peccatum, ad quem præseruandum non tenetur relinquere vtilia & necessaria sibi: licet bene teneatur ad præseruandum à peccato ex infirmitate proueniente, quod est bene notandum: quia hinc pendet solutio multarum difficultatum. E

§. 4. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS IVSTITIAE.

2.2.q.79. Psal.36. Partes integrales Iustitiæ sunt duę, scilicet facere bonũ, & declinare à malo. Iuxta illud Psal. Declina à malo, & fac bonum. Non tamẽ accipitur hic bonum vel malum largè siue communiter. Quia ad omnem virtutem pertinet facere bonũ, & vitare malũ: nisi fortè accipiatur iustitia, prout est omnis virtus. Quanuis iustitia hoc modo accepta, respiciat quandam specialem rationem boni, prout est debitũ in ordine ad legem diuinam vel humanã. Sed iustitia particularis respicit bonũ in ordine ad proximũ. & sic facere bonũ ponitur pars iustitiæ sub ratione debiti ad proximũ, & vitare malũ oppositũ, quod est proximo nociuũ. Ad iustitiam verò generalem, facere bonũ debitũ in ordine ad communitatem, & vitare malũ oppositũ. Et dicũtur partes integrales: quia vtraq; earũ requiritur ad perfectum actũ Iustitiæ. Et ponũtur duæ: quia in operationibus & rebus exterioribus, circa quas est Iustitia, aliud est facere æqualitatem, aliud æqualitatem factam non corrũpere. Non enim declinare à malo importat negationem puram, hoc est non facere malũ: quia per hoc non meretur palmam, sed euitat pœnam: sed importat motum voluntatis repudiantis malum. Et hoc ipsum vocabulum declinationis importat. Et hoc est meritorium, præcipuè cùm aliquis impugnatur vt malum faciat, & resistit. Et inter hos actus perfectior & principalior ac completiuus Iustitiæ, est facere bonum: declinare autem F

autem à malo, est actus imperfectior & secundarius.

Ver. 1. DE PECCATO TRANSGRESSIONIS SIVE COMMISSIONIS.

A HIS duabus partibus integralibus opponuntur duo vitia. Declinationi à malo opponitur transgresio. Operationi boni opponitur omisio. Quò ad primum, sciendum quòd transgresio accipitur dupliciter. Primò largè, & importat violationem cuiuslibet præcepti, siue affirmatiui, siue negatiui. & sic non diuiditur contra omisionem: imò est aliquid commune omni peccato. Secundò, vt accipitur propriè & strictè: & sic importat contrauentionem præcepti affirmatiui duntaxat. Et sic opponitur omisioni. Quia transgresio est per actum directè oppositum præcepto negatiuo. Omisio verò de se non importat aliquem actum directum, præcepto affirmatiuo oppositum: sed solum defectum actus debiti, & prætermisionem præcepti affirmatiui. Inter hæc duo peccata, simpliciter & absolutè loquendo, peccatum transgresionis est grauius, propter directam repugnantiam cum præcepto. Vnde non adeò grauiter peccat filius, qui non exhibet debitam reuerentiam patri: sicut qui facit irreuerentiam. Licet aliqua omisio posit esse grauior aliqua transgresione, propter circunstantiam aliquam: vt in eo qui tenetur custodire portas ciuitatis: & eius omisione hostes ingrediuntur, & diruunt omnia. 2.2.q.79. art.2. *Trāsgresio dupliciter accipitur.*

Ver. 2. DE PECCATO OMISSIONIS.

B CIrca peccatum omisionis est difficultas, an sit dabilis pura omisio, an semper habeat actum adiunctum. Et quo ad hanc difficultatem certum est, quòd nō est necesse semper habere actum annexum concomitātem. Quia tempore impletionis præcepti potest quis dormire: & tunc omittit & nullum actum concomitantem habet. Certum est etiam quòd si habeat actum directum cōcomitantem, vtpote nolle implere præceptum affirmatiuum: tunc non est pura omisio: sed est peccatum mixtum, comprehēdens transgresionem & omisionem, cum omne præceptum negatiuum includat affirmatiuum. Sed difficultas pendet in hoc, an præcepti omisio posit esse absq; quocunque actu concomitante vel præcedente, qui sit causa eius. Et respondetur quòd semper habet vel habuit actum præcedentem, qui fuit causa eius: vt si is qui tenetur ire ad matutinas, se inebriauit de sero, vel in aliis se occupauit, vnde imposibilitauit se ad surgendum ad matutinas. peccatum omisionis non imputatur ei pro tunc: quia si aliquis violenter excitaret eum & iret ad matutinas, non omitteret. Et sic omisio nō incipit ei imputari ad culpam, donec venit tempus in quo debet & tenetur operari. Licet peccauerit in causa, se imposibilitando: Et sic omisio imputatur actui quo se inebriauit. 2.2.q.79. art.3. *An præcepti omisio posit esse absque quocūque actu.*

§. 5. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS IVSTITIAE.

C PArtes potentiales adiunctæ iustitiæ sunt multæ. Ad quarum euidentiam supponendum est primò, quòd in virtutibus quæ adiunguntur alicui principali, duo sunt consideranda: Primò quòd virtutes adiunctæ in aliquo conueniant cū principali cui adiunguntur. Secūdò quòd in aliquo deficiant à perfecta ratione ipsius. Secundò supponendum est quòd iustitia est ad alterum, & ratio iustitiæ consistit in hoc quòd reddat alteri quod ei debet secundum æqualitatem. Et sic debitum & æqualitas sunt de perfecta ratione iustitiæ. A ratione æqualitatis deficiūt quatuor virtutes: scilicet religio, quæ est in ordine ad Deum, cui non potest reddi æquiualens. Item Pietas, quæ est in ordine ad parentes, quibus etiam non possumus reddere æquiualens. Item Obseruantia, quæ est erga virtuosos, & in dignitate cōstitutos, deficit ab æqualitate, cùm virtus ab homine recompensari non posit: vt patet per philosophum. Et huic adiungitur Obedientia. Ad sciēdum autem quæ virtutes deficiāt à ratione debiti iustitiæ, notandum est quòd secundum Philosophum, duplex est iustum siue debitū, scilicet legale & morale. Iustum & debitum legale est, ad quod reddēdum aliquis aliqua lege astringitur in exteriori foro. Et tale debitum legale respicit iustitia, quæ est principalis virtus. Iustum verò siue debitū morale est, quod ad reddendū quis non astringitur aliqua lege in foro exteriori, sed illud aliquis debet ex honestate virtutis. Hoc debitum non est tantum, sicut debitum legale. Et ideo virtutes quę sunt ad alterum sub ratione debiti moralis & honesti, deficiunt à ratione iustitiæ ex parte debiti, licet non ex parte æqualitatis. Debitum autem morale habet diuersos gradus: & secundum hoc asignantur diuersæ virtutes annexæ iustitiæ. Primus gradus debiti est, ex cuius ratione insurgit necesitas, quādo scilicet est sic necessarium, quòd sine eo morum honestas conseruari non potest. Et iste gradus debiti potest attēdi dupliciter. Primò ex parte debentis. Et sic ad hoc debitum pertinet, vt homo talem se exhibeat alteri in verbis & factis, qualis ipse est. Et sic adiūgitur iustitiæ Veritas, in qua includitur fides siue fidelitas, per quam fiunt & seruantur quæ dicta sunt & promissa. Secundò potest attendi ex parte eius cui debetur, prout aliquis recompensat alicui secundum ea quę fecit, siue in bonis, siue malis. Quo ad bona adiungitur Iustitiæ vna virtus, quę dicitur Gratia seu Gratitudo, quę ab aliquibus dicitur Eucharistia. Quo ad mala verò ponitur alia virtus, quæ dicitur vindicatio, per quam (vt Tullius ait) omnino quod obscurum est, aut defendendo, aut vlciscendo propulsat. Secundus gradus debiti, quod dicitur necessarium largo modo, sicut conferens ad maiorem honestatem. Circa hoc debitum versatur Liberalitas, Affabilitas, & Amicitia, & alia huiusmodi, de quibus per ordinem dicendum est. 4. Ethi. 8. Ethi. *Indebitū est duplex. Debitum morale.* *Debitū morale habet diuersos gradus.*

Ver. 1. DE RELIGIONE.

D REligio, est virtus disponens hominem ad colendum & honorandum Deum. Ad hanc ordinantur tria prima præcepra decalogi, quę sunt de actibus eius. Actus religionis eliciti, siue ad quos religio immediatè inclinat, sunt octo, duo interiores, & sex (vt in pluribus) exteriores. Et quia finis religionis est superior ad alias virtutes: ideo potest actus omnium aliarum virtutum imperare, hoc est ad finem suum ordinare. 2.2.q.81. art.1.

Ver. 2. DE DEVOTIONE.

2.2.q.82. art.1. Exod.35. PRimus actus religionis interior, est deuotio, quę nil aliud est, quàm prompta voluntas tradendi se ad ea quæ pertinēt ad Dei famulatum, cultum & honorem. Vnde Exod. trigesimoquinto dicitur, Quòd multitudo filiorum Israël mente promptissima atq; deuota offerebat primitias Domino. Et sic patet quòd deuotio pertinet ad voluntatem. Causa enim extrinseca est Deus, causa verò intrinseca est contemplatio & meditatio, qua quis concipit quòd se tradit diuino obsequio. Vnde Psal. In meditatione mea exardescet ignis. effectus verò eius est interior cordis lætitia. Vnde in collecta Ecclesiæ dicitur, Vt quos ieiunia votiua castigant, ipsa quoque deuotio sancta lætificet. E

Psal.38.

Ver. 3. DE ORATIONE.

2.2.q.83. art.1. SEcundus actus religionis est Oratio, quæ dupliciter accipitur. Vno modo largè, pro qualibet bona operatione. Vnde super illud 1. Thess. vltimo, Sine intermissione orate, dicit Glo. Semper orat, qui semper bene facit. Et sic accipitur Lucæ 18. vbi dicitur: Oporte semper orate, & nunquam deficere. Alio modo strictè, prout est applicatio mentis ad Deum. Et sic secundum Damascenum, Oratio nil aliud est, q̄ quidam ascensus animi, siue quædam mentis eleuatio in Deum. & secundum Diuum Augustinum est petitio decentium à Deo. Et ex his duabus definitionibus conficitur vna tertia, scilicet: Oratio est ascensus siue eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cum quadam decentiū petitione. Licet enim Deus multa etiā non petita liberaliter nobis largiatur: tamen aliqua vult dare nobis petētibus, propter vtilitatem nostram: vt scilicet fidutiam quandam accipiamus recurrendi ad eū: & vt cognoscamus eum esse bonorum nostrorum authorem & largitorem. Et cùm per orationem homo exhibeat reuerentiam Deo, inquantum ei se subiicit, & orando protestatur se egere eo, sicut authore nature, & largitore bonorum suorum: sequitur quòd oratio est actus virtutis religionis, ad quā pertinet honorem & reuerentiam Deo exhibere. Et quanuis oratio sit elicitiuè ab intellectu: & ideo secundum Casiodorum oratio dicitur, quasi oris ratio: est tamen imperatiuè à voluntate, in qua est religio, quæ ordinat actum voluntatis & aliarum potentiarum ad Dei reuerentiam. Et quia ad orationem perfectam tria requiruntur scilicet eleuatio mentis in Deum, & ratio impetrandi, quæ ex parte Dei dicitur sua sanctitas, per quam petimus exaudiri, secundum illud Danielis nono: Propter temetipsum inclina Deus aurem tuam. ex parte verò petentis est gratiarum actio. Hinc est ꝙ oratio plura nomina sortitur. Vnde & Apostolus dicit: Obsecro igitur primùm fieri obsecrationes, orationes, postulationes, & gratiarum actiones. Inquantum orans accedit ad Deum quem orat, dicitur Oratio. Inquantum petit aliquid à Deo determinatè, dicitur Postulatio: si verò indeterminatè, vt cùm quis petit adiuuari à Deo, dicitur Supplicatio. Et si solum factum narretur, vt Ioan. 11. Ecce quem amas infirmatur, vocatur Insinuatio. quantum autem ad rationem impetrandi ex parte Dei, dicitur Obsecratio: ex parte verò petentis, dicitur Gratiarum actio. Et ideo Glos. primæ Timoth. secundo dicit, quòd in Missa obsecrationes sunt, quæ præcedunt consecrationem: in quibus quædam sacra commemorantur: Orationes sunt in ipsa consecratione, in qua maximè debet mens in Deum eleuari. Postulationes autem sunt in sequentibus. Gratiarum verò actiones in fine. In pluribus etiam Ecclesiæ collectis hæc quatuor possunt attendi: sicut in collecta sanctæ Trinitatis. Quia cùm dicitur, Omnipotens sempiterne Deus, pertinet ad orationem. Quod verò dicitur, Qui dedisti famulis tuis, pertinet ad gratiarum actionem. Cùm autem dicitur, Præsta quæsumus omnipotens Deus, pertinet ad postulationem. & quod ponitur in fine, Per Dominum nostrum Iesum Christum, &c. pertinet ad obsecrationem. F

Lucæ 18. lib.3. Lib. de Verdo. 2.2.q.83. art.17. Dan.9. 1.Tim.2. Ioan.11.

Ver. 4. DE NECESSITATE ORATIONIS.

ORationem esse de necessitate salutis & de præcepto, patet per illud Marc. 14. Vigilate, & orate vt non intretis in tentationem. & Luc. 11. Petite, & accipietis. Ratione potest probari. Quia necesse est aliquando se subiicere Deo. Dicitur enim Esa. 45. Mihi curuabitur omne genu. & secundi Macch. 9. Antiochus coactus, & manifestam Dei virtutem in se contestans, ita ait: Iustum est subditum esse Deo, & mortalem non paria Deo sentire. Sed per orationem (vt dictum est) homo se subdit Deo: ideo Psal. Subditus esto Domino, & ora eum. Hæc subiectio est duplex. s. Exterior & Interior. Interior dicitur oratio mentalis: Exterior, quæ fit verbo, dicitur oratio vocalis. Inter has mentalis est principalior: quia vocalis sine mentali non placet Deo. Vnde Matth. 15. Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me. Sine causa me colunt. ¶Ad euidentiam tamen huius necessitatis, sciendum est ꝙ cùm præceptum de oratione sit affirmatiuum, non obligat semper & pro semper, sed pro tempore. Inuestigandum igitur nobis est quo tempore teneamur orare: & quas orationes dicere. Et quidem quantum ad orationem vocalem communem, quæ per ministros Ecclesiæ in persona totius populi fidelis Deo offertur, necesse est quod innotescat toti populo: quod fieri non posset nisi esset vocalis. Ideo rationabiliter statutum est ab Ecclesia præceptum, vt ministri Ecclesiæ voce pronuntient orationes, quas pro populo faciunt. Et sic tenentur tēporibus determinatis orare. Sic ꝙ peccarent mortaliter habentes curā Ecclesiarum collegitarum & monasteriorum, si prætermitterent aliquod officium eis ex fundatione seu ex statutis, per superiores approbatis & iuratis, ordinatum. G

2.2.q.83. art.3.ad.2. Mar.14. Lucæ.11. Esa.45. 2.Mac.9. Psal.36. Matth.15.

Quo tempore teneātur orare.

¶Septem autem horæ canonicæ (quæ sunt matutinale officium, 1, 3, 6, 9, vesperę, & completorium) diuinitus inspiratæ secundum illud Psal. Septies in die laudem dixi tibi, fuerunt ab Apostolis obseruatæ, Vnde Act. tertio dicitur, Petrus & Ioannes ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Et deinde ab Ecclesia fuerunt præceptæ, vt omni die dicantur à ministris existentibus in sacris ordinibus ad laudandum Deum, & gratias agendum de beneficiis. Inter quæ maximum est beneficium creationis & redemptionis. Quorum primum septem diebus completum fuisse dicitur. Secundum verò beneficium

Psal.118. Act.3. Septē horæ canonicæ diuinitus inspiratæ, & per

neficium septem quodam modo horis peractum est, vt habetur in officio sanctæ Crucis, quod dicentibus, Ioannes 22. dedit 40. dies indulgentiarum, vt D. Antoninus Flo. dicit in tertia parte suæ summæ, titulo 13. c. 4. Præceptum harum horarum habetur in ca. dolentes. de celebratione miss. Tenentur pariter ad eas beneficiati, etiam non existentes in sacris, vt habetur in c. clericus 91. distinct. Tenētur etiam religiosi professi, ac etiam conuersi religionis approbatæ per Ecclesiam, eò ꝙ sint instituti non solùm ad orandum pro se particulariter, sed etiam pro vniuersali vtilitate fidelium. Et eò etiam ꝙ sint totaliter applicati ad cultum Dei. Ideo dicuntur habere beneficium interpretatiuè scilicet viuendi ex eleemosynis, vel ex redditibus monasterij, vel collectis quæ eis conceduntur ab Ecclesia, ratione applicationis prædictæ. Tenentur & prædicti ad officium Diuæ Virginis & defunctorum, psalmorum, letaniarum, nocturnorum, secūdum quòd in eorum statutis cauetur. In his enim vnaquæque prouincia & religio abundat suo sensu. Hæc obligatio procedit ex generali consuetudine Ecclesiæ vel religionis, cuius officium dicunt. Clerici verò in minoribus ordinibus constituti, vel solo clericatu, nō tenentur ad aliquas orationes vocales ex præcepto Ecclesiæ. Prædictæ autem horæ debent conuenienti tempore dici, vt habetur in capitulo primo, de celebratione missarum. Quod intelligendum est secūdum morem patriæ & ordinationem statutorum. Possunt tamē ex causa præueniri vel retardari, sicut cùm facienda est processio vel prædicatio. Nec debet accipi hora punctualiter, alioqui non posset dici tertia post primam. quod tamen in pluribus Ecclesiis & religionibus approbatis seruatur. Officium verò priuatum, quod scilicet dicitur non officiādo in Ecclesia, debet si fieri potest, propriis horis dici. quod obseruant Carthusiēses. Si verò non possit commodè propriis horis dici propter occupationes, potest præueniri vel retardari: melius tamen est præuenire. Solent curiales & alij occupati, de mane persoluere officium vsq; ad vesperas: & de sero dicere vesperas cum completorio. & hoc consulitur in ca. 1. de celebrat. Missarum. Matutinas etiam si quis diceret de sero diei præcedētis propter honestam occupationem, vt propter lectionem vel prædicationem, nō malè faceret. Nam & hoc in Ecclesiis cathedralibus quandoq; fieri solet. quia cùm officium ecclesiasticum incipiat à vesperis, si de sero post completorium matutinale dicatur, censetur ad sequentem diem pertinere. Nec eo tempore dicens tenetur repetere, nec in crastinum à celebratione cessare, etiam si post matutinale officium de sero dictum bibat, dum modo post mediam noctem non bibat: quia tunc tenetur à celebratione cessare, vt habetur in ca. si constiterit. de accusa. cùm debeat ieiuno stomacho communicare, & dies quo ad ieiunium à media nocte incipiat. Si verò matutinas quis de sero diceret, vt quietius somno vel voluptati vacaret, non esset absque peccato. Quia in his consideranda est intentio dicentis: quantumcunq; tamen retardet, non videtur mortaliter peccare, secundum D. Antoninum Flor. dummodo terminet circa mediam noctem, in qua quantum ad hoc videtur dies terminari. Qui autem prætermissa vna hora aliam dicit, puta post primam sextam, tenetur dicere quod omisit: non tamen tenetur repetere quod dixit: licet debeat de negligentia siue omissione pœnitere. Qui verò nondum dictis matutinis missam celebrat, mortaliter peccat, secundum Guilelmum & Hostiensem, licet post celebrationem dicat. Et hoc ideo, quia facit contra generalem & approbatam cōsuetudinem Ecclesiæ, iuxta ca. in his. 11. distinctione. Qui autem celebrat antequam dicat primam, non peccat, cùm in multis Ecclesiis plures missæ dicantur ante primas. Nec tamen tantum peccat, qui dimittit vnam horam, sicut qui dimittit totum officium, licet mortaliter peccet. Qui verò totum officium dimittit, non peccat septē peccatis mortalibus: quia dicere totum officium cadit sub vno præcepto. Grauius tamen peccat, qui plus dimittit. Si quis autem propter infirmitatem dimittit, quia absq; magna difficultate aut incremento infirmitatis dicere non potest, non peccat, neq; tenetur repetere æquiualens, quia Deo authore (qui non præcipit impossibile, neq; valde difficile) infirmitatem patitur. Ecclesia etiam quæ est pia mater, non intendit fideles ad valde difficile obligare: cum iugum domini suaue sit, & onus eius leue. Ideo pro tempore infirmitatis deobligatur à præcepto Ecclesiæ. Si verò propter paupertatem vel necessitatem, quia fortè libro caret, etiam deobligatur: tenetur tamen recompensare per psalmos vel per orationem dominicam sæpius repetitam. Non tamen quis euadit graue peccatum, quando ad libitum suum sine causa rationabili mutat officium in Ecclesia vel religione sua dici consuetum, aut ordinatum: quanuis propter prædicationem vel lectionem, de licentia prælati, vbi Chorus facit de feria, liceat dicere officium de aliquo sancto trium lectionum: quia causa est rationabilis. Ideo nō peccat. Qui tamen in choro horas dicunt, non tenentur totum dicere: sed sufficit quòd ea quæ ad eorum Chorum pertinent, persoluant: cùm propter charitatem censeantur esse vnum: nec etiam qui vnum versum aut psalmum omittit, totum officium tenetur repetere: sed sufficit posteà omissum supplere.

¶ An autem qui tenentur dicere officium, si omiserint, teneantur repetere: & an possit cōfessor talem omittentem confessum, purè relaxare, aut cum vno vel duobus psalmis commutare, difficultas est non modica: eò quòd si quis tenetur determinato die dare Sorti vel communitati centum aureos: si dare omiserit illa die, non est liberatus: nec potest sacerdos minuere vel commutare, cùm sit in præiudiciū tertij. Sic cùm officium sit institutum in vtilitatem totius populi, videtur quòd non sit liberatus. Circa hoc Diuus Thomas dicit, quòd in omni officio diuino est hoc cōmune, quod pertinet ad Dei laudem, & suffragium fidelium. Sed distinguitur vnum officium ab alio, secundum diuersitatem temporum & locorum. Et ideo sicut in officiis diuinis exoluendis obseruanda est congruentia diei & temporis: quæ quidem obseruari non posset, si oporteret iniungere dimittenti, vt horas diceret quas omisit. fortè enim in completorio diceret, Iam lucis orto sydere. & in tempore Paschali diceret officiū dominicæ Passionis. quod videtur absurdum. & ideo non videtur esse iniungendum ei qui omisit diuinum officium, quòd horas easdem repetat, sed aliquid loco illius ad diuinam laudem pertinēs, puta

Apostolis fuerunt obseruatæ.

Gen. 1. & 2.

Qui tenētur ad horas canonicas.

Horæ canonicæ debent competenti tēpore dici.

Horæ canonicæ possunt aliquando præueniri et retardari.

Officiū priuatum quo tempore dici potest.

Officiū matutinale de sero dici potest.

Quodli. 5. art. 28.

Bibēs de sero post officium matutinum, non tenetur repetere.

An prætermittens ordinem horarum, teneatur repetere.

Celebrans non dictis matutinis peccat.

Dimittens officiū propter infirmitatem non peccat, nec tenetur repetere.

An liceat mutare officium.

In choro dicens officiū, non tenetur nisi ad suā partem.

An omittēs officium vno die, teneatur repetere a... die.

Quodli. 3. art. 24.

septem psalmos, vel aliquid amplius secundum quantitatem omisi, dicat. Ex quo sequitur quòd tenetur ad æquiualens, & per consequens sacerdos non potest obligationem diminuere. licet possit pro reatu omissionis pœnitentiam arbitrariam dare. Prædicta autem obligatio laudandi Deum & faciẽdi suffragium Ecclesiæ, non est reatus, nec ex reatu pendens, sed ex præcepto Ecclesiæ. Igitur simplex sacerdos non potest diminuere aut commutare. Nec est simile de ieiunio ab Ecclesia præcepto omisso. Quia illud præceptum directè & immediatè ordinatur ad particulare bonum personæ, & non ad vtilitatem aliorum, sicut diuinum officium, vt dictum est. Ideo sacerdos non tenetur iniungere, vt ieiunia omissa suppleat. D. Antoninus Florent. qui fuit satis scrupulosus, in tertia parte summæ, titulo decimotertio, cap. quarto, allegat dominum Petrum de Palude in quarto dicẽtem, quòd Dei vicarius potest commutare & condonare restitutionem Deo faciẽdam. Ideo si quis per totum annum dimisit officium, non oportet quòd totum duplicet. Quia magis placet Deo minus cum deuotione & cordis alacritate, quàm æquiualens cum tædio. Allegat dictum Diui Hieronymi, quod habetur in can. non mediocriter. de consecratione, distinctione quinta. vbi dicitur: Melior est quinque psalmorum decantatio cum cordis puritate & spirituali hilaritate, quàm totius Psalterij modulatio cum cordis tristitia & anxietate. Verùm ex doctrina Diui Thomæ habetur, quòd solum immediatus Christi vicarius, pontifex scilicet maximus, qui regimen & curam habet totius Ecclesiæ, hoc potest. Quia ea quæ ad Ecclesiam pertinent, eius subiacent dispositioni. & ideo debitum Ecclesiæ potest commutare, imò omnino remittere: ne deterreantur peccatores omittentes: & ne desperent. Sicut enim potest dispensare ne canonicus in duabus Ecclesiis teneatur bis officium dicere: licet aliquid in diuino officio taliter dispensatus in hymnis vel psalmis teneatur superadere: ita in officio per Ecclesiam ordinato Papa potest dispensare. Inferiores verò eo non possunt, nisi ex eius commissione. Ideo non sine causa in indulgentiis Apostolicis hic casus exprimitur. Quod nõ fieret, si Episcopus vel simplex curatus posset. Quam ob rem timendum est negligentibus: quia si hic non satisfecerint, vel à summo põtifice indulgentiam obtinuerint, reddituri sunt vsq; ad minimum quadrantem in purgatorio rationem. Potestas enim curatorum & episcoporum limitata est, neq; in his quæ ad totam Ecclesiam pertinent, se extendit. Vnde si commutent vel condonent, ponunt falcem in messem alienam. Ideo commutantes peccant, & etiam absoluentes, nõ iniungentes æquiualens. ¶Ad alias autem orationes vocales ministri Ecclesiæ prædicti aut alij laici vel clerici simplices sub præcepto siue sub pœna peccati mortalis, non tenentur, nisi ratione voti vel acceptationis in cõfessione, vel præcepti Ecclesiæ. Quia si ipsa Ecclesia vel caput eius propter aliquam causam rationabilem orationes vocales indiceret & præciperet, tenerentur subditi. Nec obstat quod Dominus dicit: Cùm oratis, dicite: Pater noster, &c. Quia orans oratione mentali, sufficienter dicit, iuxta illud Psalmistæ, Tibi dixit cor meum. Et cùm curatus ius præcipiendi non habeat, sed nudum sacramentorum ministerium, & præceptorum Episcopi executionem, si ipse authoritate sua (vt fieri solet in diebus dominicis) aliquas particulares orationes iniungat, licet sub eius cura degentes, bene faciant obediendo: quia tamen talis iniunctio non est, neq; esse potest præceptoria, sed solùm exhortatoria, mittentes non peccant mortaliter. ¶Multum tamen conueniens & congruum est vocaliter orare, triplici ratione. Primò ad excitandam animi interiorem deuotionem: quia quandoq; mens orantis per orationem vocalem magis eleuatur in Deum, propter vnionem animæ & corporis. Sicut enim affectiones animæ redundant in corpus: vt experimur, quãdo audimus læta gaudia paradisi, cor dilatatur. Et cùm audimus terribilia inferni tormenta, cor restringitur. Vnde Psal. Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum. & alibi: Lætatum est cor meũ, & exultauit lingua mea. Ita motus & affectiones corporis excitant animum, vt experimur in aspersione aquæ benedictæ, genuflexione, & manuũ iunctione, ac oculorum in cælũ eleuatione. Vnde Diuus August. dicit, ꝙ verbis & aliis signis, ad augendum desiderium sanctum, nos ipsos acrius excitamus. Et de ipso legimus, ꝙ flebat vberrimè in hymnis & canticis, suauè sonãtis Ecclesiæ vocibus vehementer affectus. Eam ob causam inuentus est cantus Ecclesiasticus, & introducta sunt organa. Quia secũdum diuersas melodias sonorum animi hominum diuersimodè disponuntur. Vbi verò ex voce, cãtu, vel organis, non excitatur deuotio, sed tædium crescit ex labore, vel ignorantia cantus, vel nimia melodia animus ad voluptates carnales trahitur: omnia huiusmodi exteriora signa omittenda sunt. Vnde D. Hieron. & habetur in ca. cantantes. nonagesima secunda distinctione, Deo nõ voce, sed corde cantandum est: nec in tragœdiarum modum guttur & fauces modulatione leniendę sunt, vt in Ecclesia theatrales moduli audiantur & cantica: quia insignis gaudij nõ est cõmunicandum cum peccatoribus. Vnde D. Grego. & habetur in ca. In sancta, nonagesima secunda distinctione: Plerunq; fit, vt dum blanda vox quæritur, cõgrua vita negligatur: & cantor minister Deum moribus stimulat, cùm populũ vocibus delectat. Diuus etiam Aug. in lib. Cõfessionum dicit: Quoties me plus delectat cantus q̃ verba, fateor me peccare. ¶Ex quo sequitur ꝙ nõ excusantur organistæ, nec mimi, aut alij musici, qui in Ecclesiis personant cantilenas & sonos ad leuitatem, tripudiationem, & dissolutiones, animos hominum inducentes. Neq; illi qui prohibere possunt, & permittunt. Idem dicendum de aliis signis exterioribus, ꝙ quando tædium generant, & deuotionem diminuunt, & attentionem impediunt, sunt omittenda, vt genuflectio, tunsio pectoris, discoopertio capitis, & alia huiusmodi. Quæ & si aliquando deuotionem excitant, à particularibus tamen personis in Ecclesia & locis cõmunibus prætermittẽda sunt, ne ad vanam gloriam inducant, vel aliorum deuotionem impediant, vel suspicionem vanæ gloriæ ingerant. Vnde Christus dicebat: Tu autem cùm oraueris, intra in cubiculum tuũ: & clauso ostio, ora patrem tuum, qui videt in abscõdito, &c. Vbi D. Chrysost. dicit: Puto non ad locum referri, quod Dominus ait, sed ad propositum orantis. Eo ergo proposito vetat orare, vt à conuentu videatur. Vnde subditur:

Papa potest commutare & condonare officium. Quodli. 1. art. 13.

An & quãdo laici teneantur vocaliter orare. Matth. 6. Psal. 26.

Vocaliter orare est cõgruum & valde vtile. 2.2.q.89. art. 12. Psal. 83.

Ad Probã.

Organistæ & mimi aliisque musici pulsantes vel cantãtes in ecclesiis cãtilenas nõ excusantur à peccato. Matth. 6.

ſubditur: Vt videantur ab hominibus. Orans ergo nihil faciat, ad quod aſpiciant homines, vel clamando, vel pectus percutiendo, vel manus extendendo. In particulari tamen & ſecreto loco hæc ſigna & facta fieri poſſunt, inquantum orantis deuotionem excitant. Si verò mens per hæc diſtrahitur, vel qualitercunq; impeditur (quod ſæpe contingit in his, quorum mens abſq; huiuſmodi ſignis eſt ſufficienter parata) ceſſandum eſt. Vnde Pſal. Tibi dixit cor meum, exquiſiuit te facies mea. & 1. Reg. 1. de Anna legitur, ꝙ loquebatur in corde ſuo. ¶ Secundò, congruum eſt vocaliter orare, ad exhibendum Deo maiorem reuerentiam: vt ſcilicet homo ſe ſubiiciat Deo totum, ſecundum illud quod habet ab eo: ſed non ſolùm habet animam à Deo, ſed etiam corpus: igitur ſe debet illi ſubiicere ſecundum corpus. quod fit orando vocaliter. quod præcipuè competit orationi, ſecundum ꝙ eſt ſatisfactoria. Vnde Oſeas dicit: Omnem aufer iniquitatem, & accipe bonum: & reddemus vitulos labiorum noſtrorum. Tertiò congruum eſt vocaliter orare, ratione affectus explicandi. Sunt enim nonnulli, qui niſi exterius loquantur, neſcirent conceptus ſuos interiores ordinare, ſubitóque diſtraherentur. ¶ Mentaliter vero orare eſt præceptum iuris naturæ & diuini, obligans omnes: ſicut ſe ſubiicere Deo, & petere ea quæ ſunt ad ſalutem neceſſaria. Quæ omnino noſtram excedunt capacitatem. Vnde Apoſtolus: Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, tanquam à nobis ipſis: ſed omnis ſufficientia noſtra ex Deo eſt. Maximè autem orare & petere tenemur, quotieſcunq; cõtingit articulus neceſsitatis corporalis vel ſpiritualis, vel ſumptionis ſacramenti, aut aliquid huiuſmodi. Si extremè inops nollet petere eleemoſynam, & ideo moreretur fame, eſſet homicida ſuiipſius, & peccaret mortaliter, cùm petendo poſſet euitare. Similiter ſi à latronibus circundatus, clamando & petendo auxilium, poſſet liberari, & clamare non curaret, exponeret ſe periculo mortis, & eſſet homicida ſuiipſius. Sic cùm aliquis eſt in articulo mortis vel vehementis tentationis conſtitutus, quando inſtans aduerſarius noſter diabolus circuit, quærens quem deuoret: & ingruit colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem, vel aduerſus principes & poteſtates tenebrarum harum, quibus nulla poteſtas in terra comparari poteſt: ſi nõ clamat ad eum qui poteſt & vult exaudire, ſaltem quo ad animam, & meliora quo ad corpus dare: (ſi quæ petit expedientia non ſunt, iuxta illud Pſal. Clamabit ad me, & ego exaudiam eum: cũ ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.) exponit ſe periculo mortis æternæ. Et ideo omittendo peccat mortaliter. Occurrente autem periculo dicendum eſt cum Ezechia: Domine vim patior, reſponde pro me: quid dicam, aut quid reſpondebo, cùm ipſe fecerim? Et cum Ioſaphat: Cùm ignoremus quid agere debeamus: hoc ſolùm nobis eſt reſiduũ, vt oculos dirigamus ad te. (ſicuti habetur 2. Paralipo. 20. ca.) Tunc fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis: ſed faciet cum tentatione prouẽtum, vt poſsitis ſuſtinere. Et non ſolùm tenemur orare pro nobis ipſis, cùm ſumus in tali periculo, ſed etiam pro proximis, quando eos in ſimili periculo videmus. Sicut enim tenemur ex præcepto iuuare extremè indigentem corporaliter, & illi eleemoſynam corporalem dare: ſic extremè indigenti ſpiritualiter dare eleemoſynam ſpiritualem, quæ eſt oratio, & medium ad hoc directè ordinatũ: cùm anima ſit plus ꝙ̃ eſca, Matth. 6. Vnde Iacob. 5. Orate pro inuicem vt ſaluemini. Tenentur prætereà omnes Chriſtiani diebus dominicis orare, cùm teneantur diem dominicum & animã ſuam ſanctificare, ac de beneficiis gratias agere, quæ abſq; oratione fieri nõ poſſunt: vnde ad inducendum populum ad huiuſmodi præcepti diuini obſeruantiã, Eccleſia præcepit omnibus audire miſſam diebus dominicis, vt in ca. Miſſas, de cõſecratione, diſtinct. 2. Aliqui voluerunt dicere ꝙ tenemur ſub pœna peccati mortalis, ſingulis diebus orare: quia ſingulis diebus egemus diuina miſericordia, & pane quotidiano, de quo in oratione Dominicali. Verùm quia huius obligationis extra caſum neceſsitatis nõ inuenio fundamentum, neq; doctorem autenticum: ideo nõ audeo affirmare de mortali. vix tamen poteſt quis (ſi prætermittat) excuſari à veniali. Auiculæ enim quotidie cùm egent cibis, apperiunt os, & clamant ad parentes: quanto magis homo, cùm quotidie egeat? Ideo Chriſtus in oratione quam docuit, inſeruit: Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie. Ideo Pſal. ait: Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das eſcam illorum in tempore opportuno.

Pſal. 26. Oſeæ vlt. *Oratio mentalis quando eſt ſub præcepto.* 2 Cor. 3. 1. Petri. 5. Epheſ. 6. Iob. 41. Pſal. 90. Eſa. 38. 2. Para. 20. 1. Cor. 10. Matth. 6. Iac. 5. Matt. 6. Pſal. 144.

Ver. 5. DE ORATIONIS DVRATIONE.

A CVm deſiderium charitatis, vnde procedit oratio, debeat in nobis eſſe cõtinuum, vt actu vel virtute ſiue habitu maneat in nobis, eò ꝙ omnia quæ facimus ex virtute deſiderij faciamus: ſecundum hoc oratio debet eſſe in nobis cõtinua. Vnde D. Auguſt. dicit: In ipſa fide & charitate cõtinuato deſiderio ſemper oramus. Et ſic intelligitur illud Lucæ octauo: Oportet ſemper orare, & nõ deficere. Et illud. 1. Theſſal. 5. Sine intermiſsione orate. Verùm quia ſicut idem ibi dicit Auguſt. quia oportet in aliis operibus occupari: ideo per certa interualla horarum & temporũ etiam verbis rogamus Deum, vt nos ipſos admoneamus, quantum in hoc deſiderio ꝓfecerimus, nobis ipſis innoteſcamus: & ad hoc accendendum nos ipſos acrius excitemus. Vnuſcuiuſque autem rei quantitas debet eſſe proportionata fini, ſicut quantitas potionis medicinæ ipſi ſanitati. Et ideo cõueniens eſt vt ipſa vocalis oratio tantum duret, quantum vtile eſt, ad excitandum interioris deſiderij feruorem. & quando hanc menſuram excedit, ita quòd vix ſine tædio durare non poteſt, eſt prætermittenda. Vnde D. Auguſtinus ad Probam ſcribens ait: Dicuntur fratres in Ægypto crebras quidem habere orationes, eas tamen breuiſsimas, & raptim quodam modo iaculatas: ne illa vigilanter erecta, quæ oranti plurimum neceſſaria eſt intentio, per productiores moras euaneſcat: ac per hoc etiam ipſi ſatis oſtendunt hanc intentionem, ſicut nõ eſſe obruendam ſi perdurare poteſt: ita ſi perdurauerit, nõ citò eſſe rumpendam. Et ſicut hoc eſt attendendum in oratione particulari per cõparationem ad intentionem orãtis: ita etiam in oratione communi pro populo, ad eiuſdem populi deuotionem. Nec obſtat quod dominus ait: Orantes autem nolite multum loqui, ſicut Ethnici faciunt. Putant enim quòd in multilo-

2.2.q.83. art.14. *Ad probã.* Luc. 8. Matth. 5.

quio suo exaudiantur. Nolite assimilari eis. Scit enim pater vester quid opus sit vobis, antequàm petatis eum. Quia vt idem Augustinus ibi dicit, Non est hoc orare in multiloquio, si diutius oretur, aut multa petantur. Aliud enim sermo multus, aliud diuturnus affectus. Nam & de ipso Domino scriptum est, quòd pernoctauerit in orando: & quòd prolixius aliquando orauerit, vt nobis præberet exemplum. Et posteà subdit: Absit ab oratione multa locutio: sed non desit multa deprecatio: si feruens perseuerat intentio. Nam multum in orando loqui est rem necessariam superfluis agere verbis. Plerunque autem hoc negotium plus gemitibus quàm sermonibus agitur. Nec Christus instituit orationem Dominicam, vt his solis verbis vti debeamus in orando: sed quia ad hæc sola impetranda debet tendere nostræ deuotionis intentio, qualitercunque ea proferamus vel cogitemus. Aliquis autem semper continuè orat per continuitatem desiderij charitatis, actu, virtute, vel habitu, quando non interrumpitur per peccatum mortale, vel vt sit distributio accommoda, vel quia non intermittitur statutis temporibus orare.

Lucæ.22.

Ver. 6. DE LOCO ORATIONIS.

Psal.67. ORationes communes & publicæ, cùm fiant pro populo, debent fieri in determinato loco, vt possint innotescere. Vnde Psal. In Ecclesiis benedicite dominum. Quo ad priuatas verò non est locus determinatus ex necessitate præcepti vel efficaciæ: quia potest quilibet vbilibet orare, sicut de adoratione inferius dicetur. Quia Deus vbiq; audit, vbiq; videt. est enim vbiq; per essentiam, præsentiam, & potentiam, iuxta illud Psal. Si ascendero in cælum, tu illic es. si descendero ad infernum, ades. ¶Congruentius tamen in Ecclesia oratur quadruplici ratione. Prima dicitur institutionis. Vnde D. Aug. in Regula, & habetur in c. in oratorio. 43. dist. In oratorio nemo aliquid agat, nisi ad quod factũ est. vnde & nomen accepit. & Christus: Domus mea, domus orationis vocabitur. Secunda ratio dicitur incitationis: quia videndo alios orantes, & laudes diuinas cantantes, incitamur ad idem faciendũ. Tertia ratio est contentorum in Ecclesia, in qua est sacramentum altaris, & vasa sacramentorum, imagines, & angeli qui circunstant. Vnde Psal. Præuenerunt principes coniuncti psallentibus. Sicut enim cùm titiones sunt vniti, facilius accéduntur: sic nos quando iungimur aliis in charitate existentibus, & præcipuè angelis, qui sunt velut carbones igniti, secundum illud Psalm. Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem vrentem. Quarta ratio dicitur consecrationis, vide orationem Salomonis in consecratione templi, quæ habetur 3. Reg. 8. & quomodo fuit exaudita. Si ad Salomonis preces talia priuilegia concessit Deus templo Hierusalem, quanto magis ad preces Ecclesiæ per Episcopum factæ, basilicis consecratis, in quibus sunt non archa & alia figuralia quæ erãt in templo Hierosolymitano: sed Christus, verus Deus, & verus homo? si obiiciatur de cubiculo, in quod Christus nos debere intrare, & ostio clauso orare consuluit: ad hoc dictum est versu præcedenti. Potest etiam dici quòd illud non est ex necessitate, sed congruitate, præcipuè infirmis.

Psal.138. *In Ecclesia conuenientius oratur.* *Matth. 21.* *Psal.67.* *Psal.103.* *3.Reg.8.*

B

Ver. 7. DE PETENDIS IN ORATIONE.

2.2.q 83. art.9. DIuus Aug. ad Probam dicit, ꝙ si rectè & congruenter oramus, nil aliud dicere aut petere possumus, q̃ quod in oratione Dominica continetur. Cùm enim oratio sit desiderij nostri interpres, illa solũ rectè petimus, quæ desiderare possumus. Sed illa quæ desiderare possumus, continentur, in oratione Dominica: igitur, &c. Oratio enim Dominica non solùm continet quæ desiderare possumus, sed etiam quo ordine desiderare debemus. Et ideo non solùm instruit postulare, sed etiam totius affectus nostri est informatiua. Et quia hæc oratio est perfectissima: ideo ab omnibus amanda, intelligenda, & frequenter dicenda, tanquã à diuina sapientia ordinata & composita. Vnde D. Cyprianus: Amica & familiaris est ista oratio, dominum de suo orare. Et D. Chrysost. super Matth. O quàm fidelis & beata hæc oratio, cuius ordinem nobis doctor vitæ & magister cælestis instituit, vt in ea maiorem fiduciam haberemus. Et D. Augu. ait: Pater maximè diligit orationem, quam filius miro artificio dictauit. Primò enim tanquam summus orator docet captare beneuolentiam, quam captamus, laudãdo, & virtutes, dignitates, ac beneficia eius humiliter recognoscendo, & recitando. hoc Christus in hac oratione docuit. Ait enim: Cùm oratis, dicite: Pater noster qui es in cælis. D. Chryso. dicit: Vide qualiter suscitauit auditorem, vt omnis rememoraretur beneficij. Qui enim patrem dicit, & creatorem, & nutritorem, & gubernatorem, redemptorem, peccatorum remissorem, & glorificatorem dicit. Cùm autem addit (noster) fraternitatem, quæ est per vnigenitum & Spiritus sancti largitionem & hæreditatem, per hanc vnam confessus est nuncupationem. Vide ergo quid dicis, quando profers, Pater noster, &c. Nõ dicit, Domine, quia dominus est nomen timoris: sed, Pater, quod secundum Hiero. est nomen amoris, & officiorũ atq; pietatis. Nec dicit, Pater mi, vt D. Cyprianus ait, vt induceret nos ad amorem & pacẽ fraternalem. Publica enim & communis est hæc oratio, in qua non solùm tuum, sed omnium patrem confiteris. Non tamen propter hoc prohibuit, quin aliquando possumus dicere, Pater mi: & pro nobis particulariter & singulariter orare. Quemadmodum & ipse fecit Ioan. 17. & Luc. 22. Pater mi, si possibile est, transeat à me calix iste. Cùm autem dicis (in cælis) cõfiteris potentiam, quæ non solum ad terram, sed etiam ad omnes & vltra omnes cælos se extẽdit: & quòd habet sedẽ in cælis: hoc est, seipsum. Ibi clarè manifestat bonis quibus cælorũ sedes pro mercede & retributione præparauit. Deinde septẽ quæ sola desiderare debemus, ordinatissimè insinuat. manifestũ est enim ꝙ primũ cadens in desiderio hominis, est finis eius. Finis autẽ noster est Deus, in quẽ affectus & desiderium nostrum tẽdit vno modo, prout volumus gloriã Dei: quod pertinet ad dilectionẽ, qua Deũ diligimus in seipso. ideo primò ponitur prima petitio, per quam petimus gloriã Dei, dicendo: ¶Sanctificetur nomen tuum. Per hoc (vt dicit D. Aug. ad Probã) actu admonemur, vt nomen eius, quod in se sanctũ est, apud homines semper sanctũ sit: & nota sit eius sanctitas mũdo. Secundũ Glo. & secundũ D. Chryso. Per vitã nostrã sanctitas tua

C

Oratio Dominica continet petenda & ordinem petendorum.

ctitas tua manifestetur & glorificetur: hoc est, da & fac nos ita viuere, vt nos ipsi semper te glorificemus, & per nos vniuersa te glorificēt. Alio modo desideriū nostrū tendit in Deum, secundū quod volumus frui gloria eius. & secundum hoc ponitur secunda petitio: ¶ Adueniat regnū tuum. Hęc dicendo tria petimus. Primò gratiam Dei, quæ dicitur regnum eius. Vnde Luc.17. Regnū Dei intra vos est. *Luc.17.*
Gratia dicitur regnum: quia per illam ius habemus ad regnum. Secundò per regnum Dei intelligitur Christus, de quo Luc.11. Porrò si in digito Dei eiicio dæmonia, profectò peruenit ad vos regnū Dei, hoc est Christus & Mesias in lege promissus: qui rectè regnū dicitur, quia eius merito introducimur in regnū Dei. Et sic petimus Christum & meritum eius. Tertiò petimus gloriam Dei & vitam æternam, quæ consistit in clara visione Dei, vt habetur Ioan.17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deū verum, & quem misisti Iesum Christum. Vnde Matt.25. Venite benedicti patris mei, posidete paratum vobis regnū à cōstitutione mundi. Secundò cadunt in desiderium hominis media, & ea quæ ordinant nos in finem. Ad finem autem nos ordinat aliquid dupliciter. Vno modo per se: alio modo per accidens. Per se quidem, bonū quod est vtile in finem. Ad finē verò beatitudinis aliquid est vtile dupliciter, vno modo directè & principaliter, secundum meritum quo beatitudinem meremur, obediēdo Deo. & secundū hoc ponitur tertia petitio. ¶ Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Hoc est, da nobis gratiā implendi omnia præcepta & mādata tua, & tuæ voluntati nos in omnibus & super omnia semper conformare, & in nullo ei displicere, sicut & angeli boni, & alij beati in cælo in omnibus se cōformant voluntati tuæ, & in nullo tibi displicent. Sic faciamus & nos in terra. Alio modo aliquid est vtile ad finē beatitudinis iustitiæ mentaliter, & quasi coadiuuans nos ad merendum. & quantum ad hoc ponitur quarta petitio, per quam petimus omnia cōducentia & expedientia ad merendum, siue sint spiritualia, siue temporalia, dicendo: ¶ Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Panis nomine (secundum D. Aug. ad Probam) omnis sufficientia victus intelligitur. Et sic quo ad victum spiritalem panis est sacramentum Eucharistiæ, cuius quotidianus vsus proficit homini ad vitæ spiritualis cōseruationem, augmentum, & cōfortationem. & expresè hunc panem declarat Christus apud Marcum, cum ait: Panē nostrum quotidianū supersubstantialem, hoc est præcipuum, scilicet Eucharistiæ sacramētum, & Dei verbum (vt D. Hierony. exponit.) Quo ad vitam verò corporalem requiritur nō solùm cibus aut potus, sed & vestes, & alia necessaria. Vnde Apostolus 1. Timoth.6. Habentes alimenta & quibus tegamur, &c. Et Eccle. 29. Initium vitæ hominis, panis, & aqua, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem. Non docet petere aut rapere aliena, sed nostra: hoc est, debemus petere, vt det nobis gratiam iustè acquirendi temporalia, vt vitam ad eius obsequium, laudem, honorem, & reuerentiam, sustinere posimus corporalem. Nō docet pariter petere superflua, neq; ad longum tempus solicitos esse: sed necessaria & quotidiana. vnde quo ad primum inspirauerat Salomonem dicere, Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria. Ne forte satiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis est Dominus? aut egestate cōpulsus, periurē nomen Dei mei. Quare dicunt doctores, q̄ nō debemus hæc temporalia nec ea quæ possunt malum euentum habere, absolutè petere: sed sub cōditione, inquantū. s. subseruiunt ad vitam æternam: & non aliter. Quia (vt valerius Maximus refert Socratem dixisse) Nos plerunq; id votis expetimus, quod non impetrasse melius foret. Diuitiæ enim multis exitio fuere. Honores etiam quam plures pessundarunt. & regna, quorum exitus sæpe miserabiles cernuntur. Sunt tamen quædam bona, quibus homo malè vti nō potest, quæ scilicet malum euētum habere nō possunt. Hæc autem sunt, quibus beatitudinem meremur, quæ quidem sancti orando absolutè petunt, secundum illud Psal. Ostende faciem tuā, & salui erimus. & alibi: Deduc me domine in semita mandatorū tuorum. Quo ad secūdum de solicitudine dicitur Matth. 6. Quid soliciti estis, &c. sufficit enim diei malitia: ideo in hac oratione panē quotidianū docet petere, nō decem annorum: Non vt prouidentiam de futuris, sed solicitudinē & diffidentiam interdicat. Vnde D. Hierony. Labor quidem exercendus est, solicitudo tollenda. Qui enim dat in præsenti, dabit etiam in futuro, modò primū quæramus regnum Dei, & iustitiam eius. Hæc omnia, inquantū expediēs fuerit, adiicientur nobis. Quod autē dicitur. ¶ Da nobis hodie, exponitur, hoc est ꝓ vita præsenti, quæ parum durat, & vix cōparatur vni diei. Vnde Psal. Mille anni, tāquam dies hesterna quæ præteriit. Per accidens autem ordinantur aliqua ad beatitudinē, tanquam remouentia ꝓhibens, ne ad beatitudinem perueniamus, quæ sunt tria: Primum quidem peccatum, quod directè excludit à regno, secundū illud Apostoli, Neq; fornicarij, neq; idolis seruientes, regnum Dei posidebunt. & quantum ad hoc ponitur quinta petitio, per quam petimus peccatorū remisionem, dicentes: ¶ Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Quia (vt D. Iacobus ait) In multis offendimus omnes. & 1. Ioan.1. Si dixerimus quòd peccatum nō habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Ideo quilibet habet occasionem dicendi pro se, vt dimittantur peccata, quo ad culpam & reatum peccatorū. Et si quispiam sit qui pro aliquo tempore absque peccato existat, nihilominus verificatur pro aliis, qui sunt in peccatis. Vnde D. Virgo hanc orationem, quo ad hanc petitionem, nō dicebat pro se, sed pro aliis qui erant in via peccatores. Et vt amplius inclinemus Deum ad misericordiam, nos etiam debemus secūdum ordinationē eius facere misericordiam, & dimittere debita, hoc est offensas eis qui offenderunt nos. Sic enim ipse ordinauit: Cùm statis ad orandū, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: vt pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra. Quòd si nō dimiseritis, neque pater vester cęlestis dimittet vobis peccata vestra: sed dicet, Serue nequā, omne debitū dimisi tibi, quoniam rogasti me: nónne ergo & te oportuit misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum? Ideo tradet te tortoribus (hoc est dæmonibus) donec reddas vniuersum debitū. subiunxit enim: Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisq; fratri suo de cordibus vestris. Secundū quod

Regnū Dei triplex. Luc.11.
Ioan.17. Matth. 25.
Panis nomine omnis sufficientia intelligitur.
Prouer. 30. 2.2.q.83. art.5.
Quæ non sunt absolutè in oratione petenda.
Quæ posūt absolutè peti. Psal.84. Matth.6.
Psal.89.
Tria impedimēta beatitudinis. 1.Cor 6. Iaco.3. 1.Ioan.1.
Marc.11. Matth. 18.

impedit nos peruenire ad beatitudinem, eſt tentatio, quæ nos impedit ab obſeruantia diuinæ voluntatis. & quantum ad hoc ponitur ſexta petitio: ¶Et ne nos inducas in tentationem. Per quam non petimus, vt non tentemur: quia (vt dicitur Eccleſiaſtici 34.) Qui non eſt tentatus, quid ſcit? Non cognoſcitur corda baliſtæ, niſi ſit tentata. *[Eccle.34. Psal.25.]* Vnde Pſalmiſta dicebat: Proba me domine, & tēta me. Et vix poſſibile eſt quin tentemur à carne & à diabolo, qui accepit officium tentandi: & Deus hæc permittit ad humiliandum nos. vt de Apoſtolo legimus, *[2.Cor.12. Iacob.1.]* & hoc ad profectum & meritum noſtrum. Vnde Iacob.1. dicitur: Beatus vir qui ſuffert tentationem, &c. Sed petimus vt à tentatione nō vincamur, ſiue ne tentationi ſuccumbamus, aut tentationi conſentiamus. Tertium quod impedit nos peruenire ad beatitudinē, eſt pœnalitas, quæ impedit ſufficientiam vitæ. & quantū ad hoc ponitur ſeptima petitio, qua dicimus: ¶Sed libera nos à malo. Et cùm dictio (malo) diſtribuatur ſecundum dialecticos, intelligitur ab omni malo. & ſic non ſolùm petimus liberationem à malo pœnæ ſiue corporali, ſed à malo ſpirituali: videlicet à tentatione & diabolo. vnde D. Auguſtinus exponit, à diabolo & ab omni impedimento beatitudinis.

Ver. 8. DE ORATIONIS DIRECTIONE.

[2.2.q.83. art.4. Psal.83.]

ORatio dirigi poteſt ad aliquem dupliciter. Vno modo, quaſi per ipſum implenda. & hoc modo A ſoli Deo orationem porrigimus. quia omnes orationes noſtræ dirigi debent ad gratiam vel gloriam conſequendam: quam ſolus Deus dare poteſt, ſecundum illud Pſal. Gratiam & gloriam dabit dominus. Secundò modo oratio poteſt dirigi alicui, ſicut per ipſum impetranda. Et hoc modo porrigimus ſanctis angelis & hominibus, non vt per eos Deus (qui omnia nouit antequàm fiant) noſtras petitiones cognoſcat: ſed vt eorum meritis & precibus orationes noſtræ ſortiantur effectum. *[Apoc.8.]* Et ideo Apoc.8. dicitur, quòd aſcendit fumus incenſorum de orationibus Sanctorum, & de manu Angeli corā Deo. Et hoc etiam patet ex ipſo modo, quo Eccleſia vtitur in orando. Nam à ſancta Trinitate petimus, vt noſtri miſereatur: ab aliis ſanctis angelis & animabus petimus vt orent pro nobis. Nec propter hoc aliis quàm Deo religionis cultum exhibemus: quia non petimus ab eis, vt dent quod oramus. Neque proteſtamur ipſos eſſe bonorum noſtrorum authores ſeu largitores: ſed duntaxat vt interceſſores. Exemplum datur de illo qui vult officium à rege: petit & ſolicitat amicos regis, non vt dent, ſed vt ſint interceſſores. Neque petimus vt diuinam prouidentiam ſiue diſpoſitionem immutemus: ſed vt impetremus quod Deus diſpoſuit ſe daturum nobis per Sanctorum orationes. Vnde D. Gregorius ait: Obtineri nequaquam poſſunt, quæ prædeſtinata non ſunt. Quæ autem Sanctorum precibus impetrantur, ſic prædeſtinata ſunt, vt eorum orationibus obtineantur. Et ſi dicatur quòd nō ſunt porrigendæ, niſi his qui eas cognoſcunt: ſed Sancti nō cognoſcunt cogitationes cordium, ergo nec orationes mentales: igitur, &c. Dicendum quòd nobis in hoc mundo cōceptus interiores aliorum duplici clauduntur obſtaculo. Primò voluntate, quæ cōceptum mentis poteſt retinere interius, vel exterius ordinare. *[1.Cor.2.]* & quātum ad hoc mentem vnius vel alterius nullus alius poteſt videre, niſi Deus: quia quæ ſunt hominis (ſcilicet interiora) nemo nouit, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt. Secundò clauditur mens hominis ab alio homine, propter groſsiciem. Vnde cùm voluntas ordinat cōceptum mētis ad manifeſtandum alteri, nō ſtatim cognoſcitur ab alio homine: ſed oportet aliquod ſenſibile exhibere, vt vocem, vel ſcripturam, vel aliquem nutum, vt patet in mutis. Secundum obſtaculum nō impedit Angelos, neque Sanctos, qui fruuntur verbo. & primum obſtaculum remouetur per ordinationem voluntariam ad eos: ideo ipſi vident & cognoſcunt. *[12.Moral.]* Et ſecundum D. Gregorium manifeſtatur eis in verbo omne quod decet eos cognoſcere de his quæ circa eos agūtur. Maximè autem ad excellentiam eorum decet, vt cognoſcant petitiones ad eos factas voce vel corde, aliàs nō eſſent perfectè beati. Et ideo petitiones quas ad eos dirigimus, Deo manifeſtante, cognoſcunt. Ideo orant dupliciter. *[Oratio duplex ſcilicet expreſsiua & interpretatiua.]* Primò oratione expreſsiua, dum votis ſuis aures diuinæ clementiæ pulſant. Secundò oratione interpretatiua: quia eorum merita quæ ſunt in cōſpectu Dei, nō ſolùm cedūt illis in gloriam, ſed ſunt nobis ſuffragia & orationes quædam. ſicut ſanguis Chriſti dicitur veniam petere pro nobis. Et licet nō ſint in ſtatu merendi aut ſatisfaciendi, ſunt tamen in ſtatu impetrandi. ſicut milites bellando merentur, vt poſt triumphum exaudiantur, quando petunt: quia nō ſemper petunt, ſed ſecundum ordinē diuinæ iuſtitiæ: ideo ſemper exaudiuntur. *[orationes ſanctorū in via aliis poſſunt ſuffragari.]* ¶Et quia hodiernis temporibus hæretici circa orationes Sanctorum fideles moleſtant: ideo videndum eſt quid ex ſacris literis & Eccleſiæ determinatione tenendum ſit. In primis certum eſt & adeò manifeſtum, vt nulla tergiuerſatione celari poſsit, Sanctorum in hac mortali vita viuentium orationes aliis poſſe ſuffragari, & ad eos poſſe recurri. *[Gen.20. Exod.8. & 9. Exod.32. Num.21. Iob.42. Actu.12. Rom.1. Rom.15. 1.Timo.2. Heb.5. Gen.49.]* Habetur enim Gene. 20. de Abimelec: Nunc ergo redde viro ſuo vxorem, & orabit pro te, quia propheta eſt: & viues. ſequitur: Orante autem Abraham, ſanauit Dominus Abimelec. & orante Moyſe ceſſabāt plagæ Ægypti: & propter orationes Moyſi ſæpe pepercit Dominus populo Iſraël. Et filij Iſraël venerunt ad Moyſem, dicentes: Ora pro nobis, vt tollat à nobis ſerpentes. & Iob 42. Dominus dixit ad amicos Iob: Ite ad ſeruum meum Iob, & offerte holocauſtum. Iob autem ſeruus meus orabit pro vobis: faciem eius ſuſcipiam, vt nō vobis imputetur ſtultitia. Orationes etiam Eccleſiæ, D. Petrum eripuerunt de carcere. Et Apoſtolus fatetur ſe ſine intermiſsione pro Romanis oraſſe: & eorū orationes expoſtulauit. Et 1. Tim.2. obſecrationes fieri. Et Heb.5. ait: Omnis pōtifex ab hominibus aſſumptus, pro hominibus cōſtituitur in his quæ ſunt ad Deū, vt offerat dona & ſacrificia pro peccatis. Sed ad quid iſta, niſi prodeſſent & ſuffragarentur? Certum eſt etiam quòd Sancti poſt hanc vitam ſuis orationibus nobis opitulari poſſunt. Geñ. enim quadrageſimonono dicitur: Iacob etiā benedicens filiis dicebat. Deus in cuius conſpectu ambulauerunt patres noſtri, Abraham, & Iſaac: Deus, qui paſcis me ab adoleſcentia mea vſque in præſentē diem: Angelus, qui eripuit me de cunctis malis: benedicat pueris iſtis:

ris istis:& inuocetur nomen meum super eos. Nomina quoq; patrum meorum Abraham, & Isaac. Iacob petebat benedictionem angeli, quæ non poterat esse nisi per orationem. Petebat etiam vt inuocaretur nomen suum post mortem suam:& ipse viuens inuocauit nomina patrum suorum, Abraham, & Isaac, qui mortui erant. Et Moyses dicebat: Recordare Abraham, Isaac, & Iacob. Sed ad quid, nisi vt Deus per orationes & merita ipsorum benediceret eis: eósq; crescere faceret, & peccata indulgeret? Si ergo licitum erat Moysi recurrere ad Abraham, Isaac, & Iacob, & nomina eorum inuocare, dicens: Recordare, &c. Quare non licebit nobis inuocare nomen diuæ Virginis, & Apostolorum, ac aliorum Sanctorum, & dicere, Recordare? &c. cùm sint Deo chariores & familiores? Vlterius Iudæ Machabæo apparuerunt Onias & alius vir, gloria & ætate mirabilis: & Iudæ petenti, quis esset ille alius: respondit Onias: Hic est fratrum amator, & populi Israël. Hic est qui multum orat pro populo Israël, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Et exauditionem declarat: Quia extēdit Hieremias dexteram, & dedit Iudæ gladium, dicens: Accipe gladium, sanctum munus à Deo, in quo deiicies aduersarios populi mei. Si in lymbo existentes orabant: & orationes illorum vtiles erant: à fortiori Sancti in patria. ¶ Si dicatur quòd Sancti hoc faciebant, quando nondum datus erat vnus mediator Dei & hominum, Christus Iesus: & cùm adhuc non fuisset constitutus aduocatus ille, de quo D. Ioannes Si peccauerit quis, aduocatum habemus Iesum Christum iustum. & ipse est propiciatio pro peccatis nostris. Hæc euasio non elidit præcedentia, maximè cùm tempore quo diuus Paulus postulabat orationes aliorum, Christus esset iam cōstitutus aduocatus & mediator. Cur ergo diuus Paulus alios quęsiuit mediatores & aduocatos? Et cur se fecit mediatorem? Præterea diuus Petrus dicebat: Certus sum quòd velox est depositio tabernaculi mei, secundum quòd Dominus noster Iesus Christus significauit mihi. Dabo autem operam, & frequenter habere vos post obitum meum, vt horum memoriam faciatis: hoc est exequamini monita mea. Diuus Petrus constituto aduocato & mediatore Christo, pollicitus est se daturum operam post obitum, & non poterat nisi per orationem & intercesiōnē: ergo sciebat se post obitum suum oraturum & intercessurum. Christus etiam dicebat: Venit hora cum non in prouerbiis loquar vobis: sed palàm de patre meo annuntiabo vobis. In illa die in nomine meo petetis. Vbi Beda: Ibi veraciter in nomine Iesu petunt electi, dum pro nostra fragilitate intercedunt, quatenus ad saluationis sortem pertingamus. ¶ Et quanuis sit vnus mediator & aduocatus principalis, non tamen oramus eum, vt ipse oret pro nobis. Nec dicimus, Iesu Christe ora pro nobis. neque, Agnus Dei qui tollis peccata mundi, ora pro nobis: sed, miserere nobis: Quia cùm oratio sit actus quidam, & actus, sint suppositorum: si dictas orationes diceremus absque alio addito, viderentur ad personam Christi referri. Et ita videretur approbari error Nestorij, qui distinxit in Christo personam filij hominis à persona filij Dei: vel error Arrij, qui posuit personam filij minorem patre. Ideo Ecclesia ad euitandos huiusmodi errores nō dicit, Iesu Christe ora pro nobis: sed, Christe audi nos: vel, miserere nobis. Præterea licet Christus sit aduocatus principalis, secundum diuum Ioannem: non tamen negat nos posse habere plures aduocatos secundarios &(vt ita dicam) intercessores minus principales, siue solicitatores, tam Sanctos qui adhuc in hac mortali vita viuunt, quàm eos qui sunt in patria. Vnde diuus Hieronymus in epistola contra vigilantium ait: Si Apostoli & Martyres adhuc in corpore constituti, poterant orare, imò orabant pro cæteris, quando adhuc pro se debebant esse soliciti: quanto magis post coronas, victorias, & triumphos? Si Apostoli viuentes valuerunt dæmonia eiicere, & morbos ac languores curare, dum adhuc in corpore mortali viuerent, quinimò & peccarent: quare nunç per confirmatam gratiam nobis auxiliari nō possunt? Quid commiserunt obsecro? Quid perdiderunt, posteaquàm iam effecti sunt ciues Sanctorum, & domestici Dei omnipotentis, Angelorumque consortes: vt ea facultas sit adempta, quam omnis fides & ratio suadet non esse ademptam, sed adauctam? Nec obstat quòd obiiciunt, sanctos esse extra viam merendi & impetrandi: quia verum est pro se, aliis autem & si mereri non posint: pro aliis tamen impetrare valent. Meruerunt enim, dum hic viuerent, vt post mortem aliis suffragari possent: vt dictum est de militibus. Aliud enim est mereri, aliud per orationes & preces alteri suffragari. Quia meritum iustitiam respicit, oratio autem & impetratio amici innititur liberalitati, idcirco alicui conuenire potest opitulatio, cui non cōuenit meritum. Cùm igitur Christus in hac vita amicus esset sanctis Apostolis, & per consequens aliis, prout ipse testatur, dicens: Iam nō dicam vos seruos, sed amicos: & ad illorum preces aliis multa largitus sit, quanto magis in patria vbi amicisimus. ¶ Nec per inuocationem Sanctorum auferimus gloriā à Deo, sed illi gloriam damus. Quia nos humiliantes honoramus eos, quos & ipse honorat, & eos à nobis iubet honorari. Dicitur enim Ioannis duodecimo: Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus, &c. Et Psalmista: Laudate Dominum in Sanctis eius. Et si diuus Paulus Rom. duodecimo docet mortales se inuicē honore præuenire, quanto magis Diuos? Præterea cùm nos Sanctos ad intercedendum pro nobis destinamus: nos & ipsos ad Dei gloriam ordinamus. Vnde cōstat gloriam Dei nō auferri aut minui: sed potius augeri. ¶ Et quāuis Deus Sanctis suis sit liberalior & familiarior, nósq; magis quàm Sancti diligat: attamē humilitatē hanc, cùm nos indignos arbitramur ipsi nos præsentare, cū ad illos quos scimus illi amicisimos, recurrimus, adeò diligit, vt Centurionis humilitatē, qua Centurio seniorem pręmisit, & fidem laudauerit, & eum cæteris filiis Israël prætulerit. ¶ Si adducatur historia filij Prodigi, quoniā ad patrem non ad amicos primò venit, vbi & aliqui sancti doctores dicūt: Vide quomodo ad patrem, & non ad Sanctos accesit: Dicendum in primis, quòd ad ostendendū Dei familiaritatem hoc dicunt, vt non terreamur ad Deum primò accedere: & vt non arbitremur necessarium esse intercessores destinare. Possumus enim primò ad illum accedere. Præterea respōderi potest quòd argumētum quo arguitur ab authoritate negatiuè (quo maximè vtuntur hæretici) purū sophisma est.

Exod.32. *1.Macc.15.* *1.Tim.2.* *1.Ioan.2.* *2.Pet.1.* *Ioan.16.* *Non precamur Christus vt intercedat pro nobis, sed vt misereatur.* *Ioan.15.* *Ioan.12.* *Psal.148.* *Matth.7.* *Marc.8.* *Luca.15.*

Quanuis etiam dici possit, quòd recurrendo ad Sanctos, licet posterius tēpore, tamen primò & principaliter ad Deum recurrimus. Primò quidem, quia timemus eum, nos indignos esse audiri ab eo propter peccata nostra arbitrantes. Principaliter verò, quia ab eo, & non à Sanctis, gratiam & dona expetimus, à Sanctis autem solam intercessionem. Ideo non abs re diuus Seruatius Christo sanguine iunctus, ab Episcopis Galliæ ad sepulchrum diui Petri & Pauli Apostolorum eos interpellaturus, in primordiis Ecclesiæ Christianæ, legitur esse destinatus. Insuper sancta mater Ecclesia in pluribus generalibus conciliis, præcipuè Gangrensi, huic controuersiæ finem imposuit: & Sanctos (vt præmisimus) orandos determinauit, & lætanias instituit, in quibus plena confidentia exoratur Pater, & Filius, & Spiritus sanctus. Deinde ad patrocinium itur Sanctorum. Demum iteratò fit ad Deum precatio. Hoc etiam intuemur in Ecclesiæ Collectis. & vnam gratia exempli afferemus: Concede misericors Deus fragilitati nostræ præsidium: vt qui sanctæ Dei genitricis memoriam agimus, intercessionis eius auxilio à nostris iniquitatibus resurgamus, per Christum Dominum nostrum. ¶ Nec tamen sequitur quòd solos superiores Sanctos interpellare debeamus, cùm eorum orationes sint magis acceptæ, eò quòd superiores Sancti sunt Deo acceptiores, quàm inferiores. Vtile tamen est minores Sanctos interdum interpellare & orare, multiplici ratione. Primò ex hoc quòd aliquis quandoque habet maiorem deuotionem ad minorem Sanctum, quàm ad maiorem: & ex deuotione magis pendet orationis effectus. Secundò, propter fastidium tollendum. Assiduitas enim vnius rei fastidium parit. Per hoc autem quòd diuersos Sanctos oramus, quasi in singulis nouis feruor orationis excitatur. Tertiò, quia aliquibus Sanctis datum est in aliquibus causis præcipuè patrocinari: vt beato Antonio circa ignem, & beato Dominico circa febres. Quartò, vt omnibus debitus honor exhibeatur à nobis. Quintò, quia plurium orationibus aliquando aliquid impetratur, quod vnius oratione non impetraretur. figura de Ionatha 1. Regum decimo quarto: cui Saul sua obsecratione indulgere nolebat: multorum tamen precibus acquieuit. Ideo Ecclesia in oratione omnium Sanctorum dicit: Vt multiplicatis intercessoribus largiaris.

4. sen. dist. 45. q. 3. art. 2. ad. 2. *Nō solū superiores, sed etiam inferiores sanctos orare debemus.* *In Add. 3. p. q. 72. art. 2. ad. 2.* *1. Reg. 1.*

Ver. 9. DE ANIMABVS IN PVRGATORIO EXISTENTIBVS, ORANDIS, VEL NON ORANDIS.

2. 2. q. 83. ar. 4. ad. 2.

CVm frustrà porrigatur oratio ad eos qui orationem non cognoscunt, & Sancti qui sunt in purgatorio, non fruantur visione verbi: ideo non possunt cognoscere ea quæ nos cogitamus vel dicimus. Quare eorum suffragia non imploramus, orationes nostras ad ipsos dirigendo. Ignorant enim (secundum diuum Augustinum) ea quæ circa nos aguntur: licet per subleuationem pœnarum sentiant pro eis suffragia in communi, & aliquando in particulari per reuelationem Angeli custodis. Si dicatur quòd diues Epulo in inferno orauit pro fratribus suis: ergo à fortiori in purgatorio: Dicendum quòd illa oratio non fuit ex charitate, sed ex timore: ne pœna eius augeretur, si illi venirent in locum tormentorum, propter malum exemplum & occasionem peccandi illis datam ab eo. Prædicta autem oratio procedebat ex sinderesi & verme conscientiæ, ipsum de scandalis & occasione peccandi fratribus suis data torquente. Quidam tamen dicunt quòd recordantur amicorum: & cùm habent reuelationem ab Angelo custode de benefactoribus, non sunt ingrati. Cùm ergo sciant pericula, saltem communia, in quibus amici & benefactores, aliíque viatores sint constituti, ex charitate orant pro ipsis. Allegant historiam quæ habetur secundi Macchabeorum decimoquinto, vbi dicitur de Hieremia: Hic est fratrum amator, & populi Israël. Hic est qui multum orat pro populo, & vniuersa sancta ciuitate, Hieremias propheta Dei. Ac etiam quòd olim inuocabantur nomina eorum qui erant in lymbo, Exod. trigesimosecundo: Recordare Abraham, Isaac, &c. Et tamen nō erant in patria, sed adhuc in pœna, per lōgum tempus expectantes liberari per passionem Christi. Sic animæ quæ sunt in purgatorio, cùm sint in gratia, licet sint in pœna ad tempus, à qua sperant liberari per satisfactionem vel suffragia Ecclesiæ, orant pro suis benefactoribus, amicis, & viatoribus, saltem in cōmuni: & eorum orationes sunt gratæ, cùm sunt in gratia Dei & amicæ ipsius. Et quanuis nō orent pro se, propter ordinem diuinæ iustitiæ, quem cognoscunt: orant tamen pro aliis, saltem in communi: cùm eis nō sit interdictum. Vnde diuus Gregorius in quarto Dialogorum refert, quòd multi ad eas affecti, & pro eis orantes, illásque inuocantes, adiuti sunt. Hanc quæstionem exercitij gratia relinquo problematicam. A

1. Macc. 15. *Exod. 32.*

Ver. 10. DE DIGNITATE ET EFFICACIA ORATIONIS.

OFficium orandi est valde honorabile, & à sanctis viris, imò & à Christo frequentatum. Est pariter delectabile his qui deuotè orant, ac etiam valde vtile. Oratio enim ad multa valet. Primò ad sanandas infirmitates nō solùm illorum qui orant, sed etiam aliorum. Ideo Sapiens monet: Fili in tua infirmitate ne despicias teipsum: sed ora Dominum, & curabit te. Oratio Centurionis sanauit puerum suum. Oratio discipulorum, socrum Simonis. Et diuus Iacobus in vlt. cap. dicit: Oratio fidei saluabit infirmum. Secundò oratio prolōgat vitam. Esa. trigesimooctauo de Ezechia dicitur: Audiui orationem tuam. sequitur: Ego adiiciam ad dies tuos annos quindecim. Tertiò oratio liberat ab inimicis. Vnde Baruch dicit: Clamate ad Dominum, & liberabit vos de manu principum iniquorum. Quartò oratio pacem & abundantiam tribuit, iuxta illud Psalmistæ: Rogate quæ ad pacem sunt. & idem: Fiat pax in virtute tua, & abundantia in turribus tuis. Hanc virtutem sciebat Simon Oniæ filius, qui Ecclesiastici 50. dicebat: Da pacem Domine in diebus nostris. Quintò oratio tempore belli dat victoriam. Exod. decimoseptimo: Cùm Moyses leuaret manus, vincebat Israël. Sextò pluuiam adducit. 1. Regum decimooctauo. & Iaco. vlt. Multum valet deprecatio iusti assidua. Helias homo erat similis nobis, &c. Septimò oratio steriles generare facit. Exemplum de Sarra & Anna. 1. Reg. 1. B

Orationis vtilitates. *Eccle. 38.* *Luc. 4.* *Matth. 8.* *Iacob. vlt.* *Esa. 38* *Baruc. 44.* *Psal. 131.* *Eccle. 50.* *Exod. 17.* *1. Reg. 18.* *Iac. 5.* *1. Reg. 1.*

Octauò

Octauò oratio ab opprobriis liberat: vt patet de Anna filia Bathuelis Tobię. Nono à falsa accusatione & iniqua sententia liberat, vt patet de Susanna: Dan.13. Decimò malas cogitationes fugat. Mar.9, Hoc genus dæmoniorum non eiicitur, nisi in ieiunio & oratione. Vndecimò hominē illuminat, & media vitę & bene agendi tribuit, vt pericula euadat: vt patet de Iosaphat, qui dicebat: Cùm ignoramus quid agere debemus, hoc solùm habemus residui, vt oculos dirigamus ad te. Duodecimò oratio iram Dei placat. Exod.32. Dimitte me, vt irascatur furor meus. Decimotertiò oratio cœlos & vitæ æternæ aditum aperit: Luc.2. Iesu baptizato & orante, apertum est cœlum. & latroni oranti in cruce, paradisus. Et pro resolutione non est officium delectabilius, honestius, & vtilius, siue magis lucratiuum homini viatori, quàm oratio, per quam paruo tempore in instanti lucrari potest regnum æternum: igitur amandū & frequentandum est. Sed quòd aliqui non sentiant huiusmodi virtutem & efficaciam: hoc est, quia non habent conditiones bonæ orationis, de quibus dicendum est. *Tob.8.* *Dan.13.* *Marc.9.* *2 Par. 20.* *Luc.2.*

Ver. II. DE CONDITIONIBVS BONAE ORATIONIS, ET MODO ORANDI.

A Prima orationis conditio est pœnitentia virtus. Salomon enim dicit: Iustus prior est accusator sui. & Christus: Primùm quęrite regnum Dei & iustitiam eius, hoc est gratiam petendo misericordiā. Chananæa se habuisse hanc conditionem ostendit, cùm clamādo dixit: Miserere mei domine, fili Dauid, &c. Absque pœnitētia enim oratio non est efficax. Vnde Esa.1. Cùm multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam, dicit dominus: quia manus vestræ plenæ sunt sanguine. Oportet igitur orantē primò lauari à sanguine peccati. Hierem.18. Non est anima mea ad populum istum: quia scilicet manus plenæ sunt sanguine. & Psalm. Iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet dominus. Si dicatur, ergo non oportet peccatores orare. Dicēdum quòd duo sunt genera peccatorum, qui orant. Quidam sunt peccatores cum proposito perseuerandi in peccato: & tales non exaudiuntur. Vnde Chrysostomus super Matthæum: Qui orat & peccat, vel est in proposito peccandi, nō orat Deum, sed deludit. Tales sunt similes militibus Pilati, qui genu flectebant, & dabant alapas Christo. Alij sunt peccatores, qui detestantur peccata, & petunt à Deo misericordiam, & postea petunt alia: & tales exaudit Deus. vt patet de filio prodigo, & publicano. Vnde D. Augustinus dicit: Si Deus peccatores non audiret, frustra Publicanus ille dixisset: Deus propitius esto mihi peccatori. Ideo cum cæcus natus dixit: Peccatores Deus non audit: dicit idem Augustinus: Nondum erat vnctus, hoc est circa huiusmodi illuminatus. Peccatores ergo ab hac conditione pœnitentiæ, cùm orare volunt, oportet inchoare. ¶ Secunda conditio orationis est præparatio, iuxta illud Eccle.18. Ante orationem prępara animam tuam: & noli esse quasi homo, qui tentat Deum. Quia qui non se præparat, dimittendo si quid habet aduersus aliquem, vel aliàs ad deuotionem non se disponit: non facit quòd in se est, vt audiatur: & ideo quasi interpretatiuè tentat Deū. Et quanuis huiusmodi interpretatiua tentatio videatur ex præsumptione vel indiscretione procedere: tamen hoc ipsum ad irreuerentiam Dei pertinet, vt homo præsumptuosè & sine debita diligentia se habeat in his quæ ad Deum pertinent. Dicitur enim 1. Petri.5. Humiliamini sub potēti manu Dei. Et 2. ad Timoth.2. Solicitè cura teipsum exibere Deo. Ex quo sequitur quòd non se præparans, non excusatur ab irreuerentia Dei: & per consequēs nec à peccato. ¶ Tertia conditio orationis est fides: debet enim orans firmiter credere, quòd Deus dabit illi quod petit, si expediat: & si non expediat, dabit melius. Vnde Iaco.1. Si quis eget sapientia, postulet à Deo, qui dat omnibus affluenter, & non improperat. Postulet autem in fide, nihil hæsitans. Non enim debet esse orans sicut Petrus, qui orauit dicens: Domine iube me venire ad te super aquas: & cùm impetrasset, & vidisset ventum validum, dubitauit, & cœpit mergi. Ideo audiuit: Modicæ fidei, quare dubitasti? Vnde D. Bernar. Cœlesti benedictione indignus conuincitur, qui Deum dubio quærit affectu. ¶ Quarta conditio orationis est deuotio. Quæ nihil aliud est, quàm feruens ad Deum cum fide promptissima affectio. Ex qua sequitur delectatio, quę tenet operantem in opere, & orantē in oratione, & facit eum frequenter orare. Hanc autem deuotionem & delectationem poterimus habere per attentionem, & oculorum subleuationem, & manuum iunctionem. Vnde Ioan.17. Subleuatis Iesus oculis, orabat. & Psalmista: Extollite manus vestras in sancta. Attentio enim est mater deuotionis, & deuotio mater delectationis. & ideo si quis non habet matrem, nō habet filiam. Oportet ergo quòd orans sit affectus & attentus. Si enim cor eius alibi sit, dicetur ei: Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longè est à me, sine causa me colunt. Vnde D. Bernar. Ante Deum stantes, ne sitis corde vagantes. Dum cor non orat, in vanum lingua laborat. ¶ Si quæratur an sit semper peccatum rogare Deū ore, & non corde: quod idem est quærere an intentio sit de necessitate præcepti in oratione: Dicunt doctores quòd aliquis potest esse dupliciter distractus. Vno modo, scienter se occupando aliis, & aliquando malis cogitationibus. & tunc absque quocunque dubio est peccatum mortale ex genere: quia talis irreuerentiam facit Deo. Si enim loquēs cum rege, diuerteret se ad fatuitates, iniuriam faceret regi: à fortiori loquens cū Deo, &c. Secundò aliquis orando potest esse distractus ex fragilitate, quia quilibet visis tangitur, vel ex astutia diaboli, qui vult impedire deuotionem & orationis fructum. Tunc si quando aduertit, tristatur: non peccat, nec perditur fructus orationis debitus omnibus actibus charitate formatis, qui est mereri. Sufficit enim ad meritum vis primæ intentionis, qua aliquis accedit ad orandum. quæ orationem meritoriam reddit in habente gratiam: nec impeditur fructus spiritualis & proprius orationis, qui est impetrare & satisfacere præcepto Ecclesiæ de horis dicendis, vel præcepto voti, iuramenti, vel iniunctionis. Et si post initium totaliter (sine culpa tamen) distrahitur vsque ad finem, sitq; taliter distractus, quòd ignorat an psalmos & antiphonas intermedias dixerit, non tenetur repetere. Qui enim scit se fuisse in vno termino à quo, & se inuenit in termino ad quē, debet pręsumere se ambulasse per medium: nisi sciat se saltasse. Sic in proposito, qui scit se inchoasse horas, & postea se inue-

Prou.18. *Matth.6.* *Matth.15.* *Esa.1.* *Hiere.18.* *Psal.65.* *Luc.15.* *Luc.18.* *Ioan.9.* *Eccle.18.* *1.Petr.5.* *2.Timot.2.* *Iacob.1.* *Matth.14.* *Deuotio quid sit.* *Deuotionis causa est attentio.* *Matth.15.* *2.2.q.83. art.13.* *An attētio sit de necessitate orationis* *Distractio duplici ex causa cōtingere potest.*

nit in fine:debet pręsumere totum dixſſe,niſi ſciat ſe omiſiſſe ſiue ſaltaſſe.Quia etiam adhunc effectũ ſufficit prima intentio, quam Deus principaliter reſpicit. Si autem prima intentio deſiit: tunc oratio nõ eſt meritoria,neque ſatisfactoria,nec impetratoria:illam enim orationem Deus non audit,cùm ille qui orat,non intendit.vt D.Gregorius dicit. ¶Diſtractus,etiam ſine culpa perdit effectum orationis, quem ipſa oratio attenta actu facit,qui eſt ſpiritualis dulcedo & refectio animæ, ſiue delectatio mentis.vnde 1. Cor.14.dicitur: Si orem lingua,mens mea ſine fructu eſt. Et ſic attẽtio virtualis in oratione eſt neceſſaria ad meritum & impetrationem. Actualis verò eſt neceſſaria ad ſpiritualem dulcedinẽ & refectionem.& ſic ex ſuppoſitione.non eſt tamen neceſſaria ſimpliciter:quia aliquando eſt impoſſibile ipſam habere.vt patet in exemplo D.Bernardi, qui iactãti ſe poſſe habere attentionem per totam orationem dominicam,promiſit equum.At ille cùm fuit in medio,quæſiuit de ſella & apparatu equi.vnde manifeſtè oſtendit ſe non fuiſſe attentum . ¶Notandum tamen quòd triplex eſt attentio, quæ orationi poteſt adhiberi.Prima,qua attenditur ad verba,ne aliquis in eis erret.Secũda,qua attenditur ad ſenſum verborum.Tertia,qua attenditur ad finem orationis,ſcilicet, ad Deũ & rem,pro qua oratur:hæc eſt maximè neceſſaria.Et hanc poſſunt habere idiotæ : quæ quandoque adeò abundat, vt etiam omnium aliorum mens obliuiſcatur:vt dicit Hugo de ſancto Victore. Ex præmiſsis infertur ꝙ latina oratio idiotarum,qui non habent attentionem verborum,quæ non intelligunt, dum modo habeant intentionem ad Deum, non caret fructu. Cùm igitur tertia intentio ſit laudabilis & fructuoſa: ſequitur quòd non eſt deſpicienda,nec arguenda,nec reprehendendi ſunt idiotæ, ſi dicãt orationem Dominicam latinè:&maximè quando aliquo modo eſt eis declarata.Et ſic non eſt neceſſe eam transferre in linguam vulgarem: quia oratio Dominica latina adeò facilis eſt idiotis propter aſſuetudinem & declarationem,ſicut in lingua vulgari. Si enim curia temporalis admittit & exaudit ſupplicationes idiotarũ,quas ipſi non intelligunt:à fortiori Deus & curia cæleſtis,quæ clementior eſt. ¶Quinta conditio orationis eſt humilitas.Chriſtus enim humiliter & poſitis genibus orabat.D.etiam virgo humillimè precabatur.Ideo profitetur dominũ eam reſpexiſſe Luc.1.Et Eccle.35.dicitur: Oratio humiliantis ſe penetrat cœlos.Multi ſunt qui propter defectum huius conditionis non obtinent quod petunt: vt Phariſæus,qui ſtans orabat dicens:Gratias ago tibi Deus,quia non ſum ſicut cæteri hominum,&c. Et illi qui ambulant in angulis platearum ſtantes orare. ¶Sexta conditio orationis eſt perſeuerantia. vnde Matth. 24. Qui perſeuerauerit vſque in finem,ſaluus erit. Sunt aliqui ſimiles Leopardo , qui ſi primo vel ſecundo ſaltu prædam non obtineat,amplius non proſequitur. Ideo Chriſtus dat ſimilitunem:Quis veſtrum habet amicum,&c.Et ſi perſeuerauerit pulſans, dabit ei quotquot habet neceſſarios panes.Si litigantes ad habendum arreſtum perſeuerant ſolicitando : quanto magis Chriſtiani ſolicitare & perſeuerare debent orando.&c.Matth.15.habetur, quomodo Chananæa perſeuerans,non ſolùm fuit exaudita,ſed de facto laudata.Differt enim Deus dare quod petimus, aliquãdo propter doni cõmendationem.Quia dona citò data vileſcunt:diu verò deſiderata,dulciùs obtinentur.Aliquando verò vt orantis animus accendatur,& feruor augeatur.Facit enim vt faber,qui ad amplius igniendum ferrum,aquam aſpergit.ſic Deus ad accendẽdum deſideriũ,aſpergit aquam dilationis. Vnde D. Greg.dicit:Deſideria dilata creſcunt:ſi verò deficiunt,deſideria vera non fuerunt. Aliquando autem differt propter maius bonũ,ſcilicet,meritũ perſeuerantiæ.vnde D. Greg.22. Moraliũ dicit: Nemo ꝙ tardius auditur,arbitretur quòd à ſuprema curia negligatur.Sæpe enim noſtra deſideria celeriter non exaudiuntur.& quod concitè petimus,ex ipſa melius tarditate proſperatur.

Marginalia: 1.Cor.14. — Habere actualem deuotionẽ eſt difficile. — Attentio eſt triplex. — Luc.22. Luc.1. Eccle.35. Matth.23. Matth.24. Luc.18. — Matth.15. — Quare De⁹ non ſtatim dat quod petimus.

Ver. 12. DE ADORATIONE.

PRimus actus exterior religionis eſt adoratio , per quam aliquis corpus ſuum exhibet ad honorandum Deum.Sed circa hoc aduertendum,quòd duplex ſecundum doctores inuenitur adoratio,ſcilicet latriæ & duliæ.Adoratio autem duliæ eſt duplex,ſcilicet,cõmunis,quę tenet nomen cõmune:& ſpecialis,quæ dicitur hyperdulia.Adoratio latrię eſt aliquod ſignum exterius adhibitum in recognitionem ſupremi dominij,ex interiori mentis affectu & deuotione proueniens. Si loquamur de adoratione latriæ propriè dicta & cõpleta,duplex actus requiritur, ſcilicet interior recognitio,& exterior ſigni interioris recognitionis proteſtatiua exhibitio,hęc dicitur adoratio latrię perfecta & completa, eò quòd per eam homo animam & corpus exhibet ad honorandum Deum.Incompleta verò eſſe poteſt ſolo actu interiori.vnde Ioan.4.dicitur:Veri adoratores adorabunt patrem in ſpiritu:ſed nõ completè.Ideo ſubiungit: Et veritate, veritas enim voluntatis eſt conformitas interioris actus ad ſignum exterius,ſiue ad opus exterius, ei correſpondens.quemadmodum veritas intellectus eſt adæquatio & conformitas apprehenſionis ad rem exteriorem apprehenſam. Et ſic voluntas dicitur vera ſiue perfecta & cõpleta & efficax,reſpectu alicuius exterioris voliti: quando ſecluſo impedimento exit in opus exterius volitum . Cùm ergo adoratio ſit ſpecies honoris: & honor(ſecundum Philo.)ſit teſtimoniũ exterius virtutis,vel alicuius excellentiæ aut dignitatis, quod teſtimonium fit per ſignum aliquod reuerentiale adhibitum:conſequens eſt quòd veri adoratores non ſolùm adorent, hoc eſt teſtimonium dent ſolo ſpiritu,ſiue actu dũtaxat interiore:ſed etiam in veritate operis exterioris correſpõdentis teſtimonio & recognitioni interiori.Hæc adoratio latriæ ſoli Deo debetur:cùm ipſe ſolus ſit ſupremus dominus.Vnde Exod.20.Non adorabis deos alienos,&c.Et Apoſt.1.Tim.1.Regi ſeculorum immortali,inuiſibili,ſoli Deo honor & gloria. Et hoc modo prohibebat ſe angelus adorari, dicens: Vide ne feceris,conſeruus enim tuus ſum & fratrum tuorum.Alia eſt adoratio duliæ,quę nihil aliud eſt,quàm recognitio alicuius virtutis vel excellentiæ, ſigno exteriori proteſtata . Hic honor duliæ debetur virtuoſis hominibus & in dignitate cõſtitutis,etiam in hoc mundo exiſtẽtibus:à fortiori Sanctis,qui ſunt in patria & in maiori dignitate. Hęc adoratio pertinet ad obſeruationem,vt infrà dicetur. Qui verò

ſupereminent

Marginalia: 3.p.q.25. — Duplex adoratio. — Ioan.4. — Adoratio eſt ſpecies honoris. — Adoratio latriæ ſoli deo debetur. Exod.20. 1.Tim.1. Apoc.22. — Adoratio duliæ.

supereminent virtute, excellentia, aut dignitate, supra communem statum aliorum, dulia speciali, quæ hyperdulia dicitur, digni sunt honorari: prout D. Virgo Maria, quæ Dei maternitate & virtutibus plusquam heroicis eminentioriq; gratia donata est. Amplius Christi humanitas, si per possibile vel impossibile separaretur à diuinitate. Quia quandiu est vnita diuinitati, non est alia adoratione quàm latriæ adoranda, ratione suppositi diuini cui est vnita. honor enim non est nisi suppositorum: hoc est, non terminatur nisi ad supposita, & non ad naturam solam. Hæretici tamen moderni dicunt Sanctos quidem esse venerandos, sed non adorandos. Verum quia sacra scriptura honorem mortalium adorationem vocat, non simpliciter & propriissimè (vt sacri doctores exponunt) sed dulię cõmunis vel specialis. Nos honorem Sanctis debitum adorationem duliæ, & honorem D. Virgini debitum, adorationem hyperdulię nominabimus. Et iudicio meo tota controuersia est de nomine, quę pertinacibus est relinquenda. Nos igitur antiquorum & sanctorum patrum ac scripturæ sacræ nominibus vtemur: habetur enim 1. Reg. 20. quomodo Abigail adorauit Dauid, prociditq; corã eo, & cecidit ad pedes eius. & 3. Reg. 1. Natham propheta adorauit Dauid pronus in terram. quòd si fieri nõ debuisset, Dauid qui erat secundum cor Dei, non permisisset. Notãdum tamen quòd principale in adoratione est interior recognitio. Et ideo signa exteriora debent referri ad intentionem. Et cùm signa exteriora de se sint æquiuoca, possunt diuersis intentionibus deseruire. Ideo non inconuenit quòd eodem signo exteriori adoretur Deus latria, & Sancti dulia. Sicut videmus quòd eodem signo exteriori honorãtur reges, duces, & alij inferiores nobiles. Nec per hoc sequitur quòd quis tantum honorem exhibeat duci, sicut regi. Sic licet quis eodem modo genuflectat propter honorẽ Christi, D. Virginis, & D. Petri. vel candelam accensam offerat, vel eorum imagines osculetur: non sequitur quòd tantum honorem faciat D. Petro, sicut D. Virgini: nec illi, sicut Christo. Quia actus interiores, quibus idẽ signũ exterius respondet, sunt diuersi. Genuflectit enim & offert candelam accensam coram imagine D. Petri, recognoscẽdo interius ipsum virtuosum, amicum, & familiarem Dei, & cum illo esse in lumine gloriæ cælestis. D. Virgini verò genuflectit vel offert candelam, recognoscendo & protestando supereminentes virtutes eius & gratiam diuinamq; propinquitatem propter maternitatem Christi. Christo autem genuflectit & offert candelam, recognoscendo & protestando eum esse verum Deum & hominem, creatorem, gubernatorem, & redemptorem. Ex hoc sequitur, quòd maior honor exhibetur Christo, offerendo vnam candelam cum prædicta intentione, quàm quingenta milia D. Petro, aut D. Virgini.

Adoratio hyperduliæ. *Honor sanctis debitus vocatur adoratio duliæ.* *1. Reg. 20. 3. Reg. 1.* *Eadem signa exteriora respondere possunt diuersis adorationibus exterioribus.*

¶ Idem dicẽdum est de imaginibus & instrumentis passionis. Ea enim quæ non sunt de se honore digna, sed solùm propter repræsentationem, prout imagines & instrumenta passionis, ex antiquo ritu Ecclesiæ adorantur ea adoratione, qua adorãtur res per ipsas repræsentatę. Et sic imago D. Petri adoratur dulia: & imago D. Virginis, hyperdulia. Imago verò Christi & instrumenta passionis adorantur latria. Nec fit iniuria Christo: quia (vt Damascenus ait) honor imaginis pergit vsque ad prototypum & exemplar. Quia idem numero est motus animi qui fertur in imaginem & imaginatum: sicut visus eodem actu numero fertur in aërem illuminatum, & colorem, in aërem illuminatũ tãquam in mediũ, & ad colorem tanquam in terminũ. Sic imago vt imago est, & nõ vt est ex auro vel lapide, est mediũ: & ratio formalis: & res repręsentata, est terminus. Vnde propriè loquendo, non est adoratio imaginis, sed rei repræsentatæ coram imagine. Motus enim non denominantur à termino à quo, sed à termino ad quem, vt dicitur in 3. Physic. Et sic clarè loquendo, est adoratio Christi coram imagine crucifixi, quæ ad memoriam reuocat. Et idem dicendum est de imaginibus & reliquiis Sãctorum, modo superius expresso. Nec applaudere debemus erroribus: qui Sanctorum, imò & Christi domini memoriam à cordibus fidelium delere nituntur, dicendo imagines esse delendas. fuerunt enim tales condemnati in concilio Niceno. 2. sub Greg. 3. Seruius pariter episcopus Massilieñ. & Leo imperator quartus, qui imagines deleuerant, communione priuati sunt. Et in eodem decretum fuit: Si quis dixerit imagines esse delendas, Anathema sit. & in c. venerabiles imagines. de consecra. distinct. 3. dicitur: Venerabiles imagines non deos Christiani appellant: nec seruiunt eis vt diis. Sed ad memoriam & recordationem primitiuorum venerantur eas & adorant. Sed nõ seruiunt eis diuino cultu, neque alicui creaturæ. Nec obstat illud Exod. 20. Non facies tibi sculptile, neque omnem imaginem eorum quę sunt in cœlo desuper, neq; eorum quæ in terra deorsum, neque eorum que in aquis sunt sub terra: non adorabis neq; coles ea. nec quod dicitur Baruch. 6. vbi monentur Iudæi vt caueãt à cultura deorum mortuorum, aureorum, argenteorum, aut lapideorũ, quos Babylonij colebant, & in humeris deferebant, prout Christiani imagines in processionibus. Quia in Exod. non prohibebat imagines fieri absolutè & simpliciter siue ad memoriam & repræsentationem: cùm Exod. 25. præceperit Deus Moysi, vt faceret duos Cherubin aureos. Et Numeri 21. præcepit facere imaginem serpentis, de quo Christus: Sicut Moyses exaltauit serpentem, & c. Sed prohibebat sculptilia fieri, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur pro diis: vt faciebant Babylonij. hoc autem nõ faciunt Christiani. D. Tho. dicit quòd in antiquo testamento nõ poterat fieri imago Dei. Quia (vt Damascenus ait) insipientiæ summę & impietatis est figurare quod diuinum est. Sed quia in nouo testamento Deus homo factus est, potest figurari, & in sua imagine corporali adorari. Eusebius refert Christum Abbagaro regi Edissænorum, volentem satisfacere eius affectui, detersa facie imaginem suam transmisisse. Impresit pariter linteo Veronicæ, quæ adhuc Romæ asseruatur: & in eius ostensione miracula multa facta sunt. Illa imagine sanatus Tyberius Cæsar, decreuit fieri Christo honores diuinos. Verùm quia hoc inscio senatu fecerat: Senatus prohibuit (vt ait Suetonius.) Item D. Lucas depinxit duas imagines D. Virginis, quæ adhuc Romæ asseruantur. Item apud sanctum Ioannem Lateraneñ. in sacello quod dicitur Sancta Sanctorũ, est imago Saluatoris, mirabili artificio à D. Luca, Christo manum conducente, depicta; vt patet in quadam

De adoratione imaginum. *Exod. 20.* *Exod. 25. Num. 21. Ioan. 3.* *3. p. q. 25. art. 3.* *Lib. 4. hist. Ecclesiæ.*

ad 4. tabella ibi posita. D.Tho. dicit quòd Apostoli familiari instinctu Spiritus sancti, quædam Ecclesiis tradiderunt seruanda, quæ in scripturis non reliquerunt: sed in obseruatione Ecclesiæ per successionem fidelium remanserunt. Vnde 2.Thessal.2.habetur: Tenete traditiones, quas didicistis siue per sermonem, ore probatum, siue per epistolam transmissam. & inter huiusmodi traditiones est imaginis Christi adoratio. Quæ in pluribus vniuersalibus cōciliis fuit approbata, scilicet Niceno secundo, Cōstantinopolitano sub Hyrenæo, & in tribus cōciliis Lateranen. & in cōcilio Francfordensi. Et si dicatur quod imagines præbent occasionem idololatriæ, & ideo non sunt permittendæ, sed potius delendæ: cùm etiam imago serpentis ęnei à Deo fieri mandata, & ab Ezechia rege zelo fidei (de quo laudatur) fuerit confracta, vt habetur 4.Reg.18. vbi dicitur: Ezechias fecit quod bonum erat coram domino, iuxta omnia quæ fecerat pater eius. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, succedit lucos, confregitq; serpentem æneum quem fecerat Moyses. Siquidem vsque ad illud tempus filij Israël adolebant incensum. & in ca. perlatum. de cōsecra. distin.1. laudatus fuit Episcopus Massilien. à Greg.3. eò quòd prohibuerat imagines adorari. Respondetur quòd nunc populus est satis edoctus circa cultum imaginū, & omnes sciunt quòd nihil numinis est in imaginibus. & sic nullum est periculum, neque occasio idololatrię: sicut tempore Ezechiæ, quo populus Israël mores gentium quæ in circuitu erāt, sequens, adorabant idola: & alia intentione venerabantur serpentem æneum, quàm fuisset institutum à Deo per Moysen. Ideo Ezechias inter alia simulachra reperiēs, cōfregit. Tempore etiam Episcopi Massilien. populus nō erat sufficienter instructus: & erat periculum idololatriæ. Ideo fuit laudatus, ꝙ prohibuerat adorare: & vituperatus fuit, & cōmunione priuatus, eò ꝙ deleuerat eas. Quia prius ab eo instruendus erat populus, & vbi casus similis cōtingeret, ad tempus posset suspendi adoratio imaginū: donec populus esset sufficienter instructus. Nec debent imagines Christi & Sanctorum, idola nuncupari. Magnum enim discrimen est inter imaginem & idolum. Quia licet vtrumque sit alterius repræsentatiuum, differenter tamen. Nam idolum est simulachrum repræsentans rem, quę nullam virtutem vel dignitatem habet. Sic quòd non est digna honore, sed vituperio: vt simulachrum Veneris & Dianæ cæterorumque deorum gentium. Imago autem est simulachrum repręsentans id quod habet in se virtutem vel dignitatem siue excellentiam: & est dignum honore. vt D. Petrus, D. Virgo, Christus. Ideo eorum simulachra dicuntur imagines.

4.Reg.18.

Ver. 13. DE OBLATIONE SACRIFICII.

2.2.q.85. 86.& 87. Psal.50. Exod.22.

Secundus actus exterior religionis dicitur oblatio sacrificij: quo offertur Deo aliquid exterius in recognitionem supremi dominij, ad significandum sacrificium, quo anima seipsam offert Deo. iuxta illud Psal. Sacrificium Deo spiritus cōtribulatus, & sic persolutio decimarum & primitiarum ad religionem pertinet. Sacrificium offerri soli Deo debet: cùm solus sit supremus dominus. Vnde Exod.22. Qui immolat diis, occidetur. Et omnes iure naturæ tenentur ad offerendum sacrificium Deo, saltem interius. Ad exterius verò sacrificium aliter tenebantur illi qui erant in lege naturæ: aliter qui in lege Moysi: & aliter qui sunt sub lege gratiæ. Illi qui erant sub lege naturæ, tenebantur ad offerendum sacrificium indeterminatè: quia nōdum erant determinata sacrificia. Illi verò qui erant sub lege Moysi, tenebantur ad offerendum sacrificium in lege Moysi determinatum. Et qui in lege gratiæ, ad offerenda sacrificia per Christum vel Ecclesiam determinata. Ad oblationem sacrificij quatuor requiruntur. Primò, quòd offerens sit Christianus. Quia ab infidelibus Ecclesia nō accipit sacrificij oblationē. Secundò, vt is cui offertur, sit Ecclesia vel repræsentet Ecclesiam. Quia quod offertur priuatæ personę, nō est oblatio, sed donatio. Tertiò quòd res oblata sit licitè acquisita. Quia illicitè acquisita nō accipiuntur ab Ecclesia, siue sint illicitè acquisita cōtra iustitiam: puta ex furto, rapina, fraude, & vsura: siue mediante peccato aliquo, siue ex turpi lucro, siue meretricio. Quartò, ꝙ voluntariè. iuxta illud: Ab homine qui offert vltroneus, accipietis. Exod.25. Potest tamen cōtingere quòd aliquis diuersimodè teneatur. Primò ex cōuentione propter fundum. secundò ex deputatiōe seu promissione. tertiò propter necessitatem Ecclesiæ vel ministrorum, si nō habuerint vnde sustententur. quartò propter consuetudinem, quia tenentur fideles ad cōsuetas oblationes in solennitatibus. In duobus vltimis casibus adhuc sunt voluntarij, quantum ad quantitatem vel speciem rei oblatæ. Et licet cogi possint, qui oblationes debitas nō faciunt per subtractionem sacramentorum: nō tamen per ipsum sacerdotem cui faciendæ sunt, ne videatur pro sacramentorum exhibitione aliquid exigere, aut sacramenta vendere: sed per superiorem aliquem. Differt autem oblatio à decima & primitia. Quia oblatio sacrificij fit immediatè deo: decima verò nō offertur deo immediatè, sed ministris eius sustentandis vel dispēsaturis. Primitia autem est oblatio de præcipuis fructibus, cum quadam professione seu protestatione, quòd à Deo percepti sunt. iuxta illud, 1.Para.vlti. Quæ de manu tua percepimus, dedimus tibi. Et sic oblatio se habet vt magis cōmune ad decimam & primitiam: quia omnis decima & primitia est oblatio: sed non econuerso. Quo ad decimas & primitias notandum (secundum D.Thom.) quòd pręceptum de decimis & primitiis est partim morale, & partim ceræmoniale, scilicet quantū ad quotam. Et ideo in lege noua non tenentur ad determinatam quotam, nisi ex conuentione vel institutione Ecclesiæ, aut consuetudine. Ad decimas prædiales, hoc est ex fructibus prędiorum, tenentur omnes, etiam pauperes, & Iudæi prædia Ecclesiæ possidentes aut detinentes, vt dicitur in c.de cæteris.19.quæst.1. Ad decimas verò personales, hoc est lucrorū industriæ personalis, tenentur, vbi est consuetudo, & vbi nō sunt prædiales: & tenentur illi Ecclesiæ, vbi audiunt diuina, & percipiunt sacramēta: vt in c.quæsiuisti.16.quæst.1. Prædiales verò Ecclesiæ, in cuius parochia prædium situm est, vt habetur in ca.vlti.de Paro. & in c.quoniam, de decimis. extra &c. si quis laicus.16.quæst.1.

Ad oblationē sacrificij diuersa obligatio secundū diuersitatē temporū.

Ad oblationem sacrificij quatuor requirūtur. Exod.25.

Oblatio decima, & primitia quō differunt. 1.Para.vlt. 2.2.q.87. art.1.

De voto.

Ver. 14. DE VOTO.

ALius actus religionis est votum:quod potest sic definiri: Votũ est deliberata & discreta ac possibilis promissio ab existente in libertate, Deo facta de bono consilij vel præcepti.cum proposito siue intentione seruandi,& ad id se obligandi. Ad cuius euidentiam partes huius definitionis sunt declarandæ,& bene notandæ, pro multorum difficultatum resolutione.In prædicta definitione ponuntur quinque, quæ sunt de essentia voti. ¶Primum quod notandum est,materia voti, quæ est id quod vouetur: quod oportet esse bonum præcepti vel consilij, quod etiam dicitur obiectum voti. Bonum præcepti est id,ad quod quis tenetur pręcepto affirmatiuo vel negatiuo:vt honorare parentes:& non furari.Cùm ergo illa placeant Deo,possunt promitti.Talis promissio dicitur votum,largè accipiendo votum.Hęc promissio facit quòd opus præcepti(quod est alicuius virtutis,puta pietatis)pertineat ad religionem,scilicet imperatiuè,& sit magis meritorius: & oppositus sit peior:& sit in duabus speciebus peccatorum,scilicet,impietatis & irreligiositatis,si votum sit de honore parentum. Propriè autẽ votum dicitur de meliori bono,hoc est de bono cõsilij,ad quod quis anteà non tenebatur.quod ideo dicitur melius bonum:quia est super erogationis:& quia inducit ad perfectionem:vt castitas, paupertas,& obedientia.iuxta illud Matth.19.Si vis perfectus esse,vade & vende omnia quæ possides, & da pauperibus,& sequere me.Ex iis sequitur primò, quòd omne illicitum,siue quod est cõtra pręceptũ non potest esse materia voti,siue non potest voueri:vt inhonorare parentes,occidere vel mutilare hominem,aut se vindicare.Talia enim vouens peccat,quia facit iniuriam Deo,promittendo quod ei displicet.& ideo non tenetur seruare:imò tenetur rescindere.Vnde D.Ambr.In malè promissis rescinde fidem.in turpi voto muta decretum.Secundò sequitur,quòd omne quod est contra consilium diuinum,non potest esse materia voti: sicut si quis voueret non dare eleemosynam, vel non intrare religionem.Quia talis promittit aliquid,cuius contrarium placet Deo,qui illa nobis ad perfectionẽ consulit.vnde talia vouens,non tenetur seruare.Sicut neque etiam votum consilij, cui adiunxit malã circunstantiam finis:vt dare eleemosynam ad seducendam mulierem pauperem. Tertiò sequitur, quòd id quod est secundum se indifferens ad bonum vel malum:hoc est,quod non est prohibitum,aut præceptum neque consultum, nõ potest esse materia voti:cùm de se nil habeat quod possit redundare in gloriam Dei:vt non facere barbam,vel eam fricare, aut leuare festucam:hæc enim & similia nullo modo redundant in gloriam Dei,sicut adimpletio consiliorum & præceptorum.Aduerte tamen quòd si ea quę ex se sunt indifferentia,ex aliquo respectu fierent moralia & bona,possent voueri:si mala,posset oppositum voueri.Prout ire vel non ire ad domum Ioannis,de se est indifferens:tamen si in ea domo fiat aliquid virtuosum,quod potest prouocare ad bonum:puta si ibi interpretetur euangelium,potest voueri.Si verò sint ibi ludi & meretrices prouocantes ad malum: si quis voueat non ire,vt sibi caueat,votum est validum. & cessante ratione boni vel mali, cessat obligatio voti. sic etiam de barba: si propter austeritatem,absque fucatione & voluptate, vt cõmuniter fit. Quia si propter delitias adinuentas aut gloriam fieret:votum esset licitum. Nec Christus ad delitias aut voluptatem barbam detulit, sed propter austeritatẽ,& vt obseruaret cæremonias legis. Ideo clerici qui barbã nutriunt,eius exemplo se defendentes,iudaizare videntur,etsi ad solum Christi exemplum respiciant: eadem ratione se circuncidere possent,quæ tamen Christus non ad imitationem,sed legis impletionem fecit.

¶Secundum quod requiritur ad votum,est discretio & deliberatio.quæ est duplex:vna, quæ importat actum deliberatum,& modum deliberandi,quando cum magna maturitate, & diuturna deliberatione discurritur & concluditur siue promittitur aliquid faciendum.Hæc deliberatio non est necessariò requisita ad votum.Alia est deliberatio,quæ non est cum tanta præmeditatione,sed cum sufficienti deliberatione,quæ sufficeret ad peccandum. Ex his sequitur primò, quòd votum factum ex motu primo primò,vel secundò primò,non tenet propter surreptionem & defectum plenę deliberationis. Secundò sequitur quòd votum factum ex motu tertio primò, cùm fiat ex sufficienti deliberatione, quæ inducere posset peccatum,est validum:quanuis fiat ex timore repentinorum malorum,aut ex magno dolore,aut ex animi leuitate aut pronitate ad vouendum. Quia tamen tale votum non est bene completum:ideo faciliter commutatur, & in eo dispensatur. ¶Tertiũ requisitum ad votum est libertas,scilicet, quòd ille qui vouet, sit sui iuris, & non in alterius potestate. Non enim vult Deus honorari cum iactura alterius.Ex hoc sequitur quòd filij & filiæ familias,vxores,serui,& religiosi, vouere non possunt:licet habeant libertatem voluntariam sufficientẽ ad peccandum. quia persona eorum nõ est libera extrinsecè:ideo votum ab illis emissum, obligat quidem eos vsque ad reuocationem seu irritationem factam per illum,in cuius potestate sunt:vt habetur Num.30. Non peccat tamen vouens,in alterius potestate existens. Quia in voto,sicut & in iuramento subintelligitur conditio, si placeat superiori,vel si superior nõ contradicat.Et ideo cõditione stante,tenetur implere. Si tamẽ præsumeret de voluntate superioris,vel de opposito certus esset:peccaret vouẽdo id quod nõ est in sua potestate. Dicunt tamen aliqui quòd religiosi,& cõsequenter alij qui sunt in alterius potestate, vouere possunt ea quæ nõ præiudicant alterius potestati:vt actus interiores,& dicere aliquos psalmos.D.Tho.tamen videtur dicere oppositum:eò quòd nullum sit tempus in quo prælatus nõ possit religiosum circa aliquid occupare.Ideo nullum votum religiosi est firmum,nisi de consensu prælati: sicut nec votum filiorumfamiliàs, sine cõsensu patris aut tutorum, qui possunt vota pupillorum maximè realia irritare. Puto tamen dictum D.Thom.intelligi de exterioribus tempore & loco determinato promissis. Quia si vouit ea conditione,quòd si nõ occupetur à prælato, implebit: eadem conditione stante obligatur, cùm nulli fiat præiudicium.¶Notandũ tamen quòd nullus voto suo potest alium obligare ad aliquid personale, nisi ipse vel aliquis de eius mandato consentiat. Vnde licet pater & mater possint hortari

2.2.q.88. Voti definitio.

Materia voti est bonum præcepti vel consilij.

Votum propriè est de meliori bono scilicet bonõ cõsilij. Matth.19.

Contraria consiliis diuinis nõ possunt esse materia voti.

Indifferẽtia nõ sunt materia voti secundũ se.

Discretio requiritur ad votum. Deliberatio duplex.

Votũ factũ ex motu primo primò. & secundo primò non tenet.

Votũ ex timore tenet. sed facilis in eo cadit dispensatio.

Qui vouere non possunt. Num.30.

An religiosi vouere possint. 2.2.q.88. art.8 ad 3.

Tutores vota pupillorũ possunt irritare.

Nullus voto suo potest

alium obligare ad aliquid personale.

filium ad religionem vel ieiunium:non tenetur tamen filius,nisi consenserit. Potest tamen testator ad aliquid reale obligare hæredem suum,scilicet,ad soluendum decem,quæ vouerat Ecclesiæ, & ad aliquid personale conditionaliter,scilicet si velit esse hæres. ¶Quartum requisitum ad votum est possibilitas.

Possibilitas intelligitur in voto.

Quia in omni promissione intelligitur generalis conditio,si potero. vt notatur in ca.quemadmodum,extra. de iureiurando.Et in ca.Beatus.22.quæst.2.quæ si non stat,obligatio tollitur, vel saltē suspenditur pro tempore, & pro ea parte duntaxat, qua possibilitas deficit. Hinc est quòd si habens votum simplex castitatis,contraxit matrimonium,tenetur reddere debitum vxori:sed petere non potest:quia ex ea parte seruari potest votum castitatis. Et stāte impossibilitate implendi per seipsum,nō tenetur implere per alium, nisi illud in voto expressisset.

Qui non potest implere votū per seipsum non tenetur per alium.

¶Quintum requisitum ad votum est promissio,cum intentione seruandi & obligandi: quia si simulatè voueret non intendendo vouere, seu promittere,aut se obligari,non esset votum,neque obligaretur:peccaret tamen fraudulenter vouens. Et si verbo promitteret se aliqua daturum Ecclesiæ,posset compelli. Quia fraus aut dolus nulli debet patrocinari:vt habetur in l.1.ff.de dolo.Si autem intenderet vouere & non seruare, peccaret mortaliter:nec minus teneretur coram Deo seruare votum,quàm si vouisset cum intentione seruandi. Quia ex suo iniquo proposito non debet reportare commodum seu exemptionem à vinculo, cui se subiecit.

Simulate vouens non obligatur,licet peccet.

Votū obligat de iure naturæ & diuino.

¶Votum obligat vouentem duplici iure, scilicet naturæ & diuino.Primò,iure naturę:Quia promissio homini facta iure naturali, seruanda est,& ad hoc compelli potest: & non seruare pertinet ad perfidiam, quæ est vitium contra virtutem veritatis & fidelitatis.à fortiori, iure naturæ promissio facta Deo,seruanda est:& si non seruetur, est non solùm contra virtutem veritatis, sed etiam fidei religiosæ,ad quā pertinet quòd promissio facta Deo de re illi grata,seruetur:cùm magis obligemur Deo, quàm homini. Et per consequens irreligiosæ perfidiæ est violare votum factum Deo. Secundò votū obligat iure diuino. Quia Num.30.dicitur:Si quis votum domino vouerit, aut se constrinxerit iuramento,non faciet irritum verbum suum: sed omne quod promisit,implebit. Et glos.super illud Psal. Vouite & reddite,dicit:Vouere est voluntatis:reddere autem necessitatis.iuxta illud Eccle.5. Si quid vouisti Deo,ne moreris reddere.displicet enim ei infidelis & stulta promissio. D.etiā Paul.de viduis, quæ in primitiua Ecclesia se deuouebant solenniter ministerio Ecclesiæ & Christianorum, promittentes obseruare castitatem,ad quam seruādam tenebantur sub pœna damnationis æternæ,ait:Viduas adolescentiores deuita:hoc est,recipere noli:Cùm enim luxuriatæ fuerint in Christo: hoc est, abundantes factæ fuerint in ministerio Christianorum,nubere volunt,habentes damnationem,quia primā fidem,hoc est primam promissionem, irritam fecerunt. Et Act.5. Ananias & Saphira propter transgressionem paupertatis promissæ,morti adiudicati sunt.

Num.30.

Eccle.5.

1.Tim.6.

Act.5.

In 4.sen.

Votū factū eo casu quo nō posset vouere adueniente suspēditur.

¶Circa tamen voti obligationem notandæ sunt duæ regulæ.Prima est D. Thom. Quandocunque occurrit casus, in quo illicitum esset vouere: voto emisso & simili casu occurrente & durante,obligatio voti pro illo tempore suspenditur. vt puta si quis vouit ieiunare aliquo determinato die, in qua perdit sanitatem, ita quòd abstinere esset ei illicitum:& sic tunc illicitè voueret:suspenditur obligatio voti,veniente & durante impedimento.Secūda regula est:quòd quandocunque aliquod votum est maioris boni impeditiuum,non ligat:vt si quis post votum Hierosolymitanum vult ingredi religionem: adimplere prædictum votum esset impedimentum melioris boni:ideo talis potest ingredi religionem,non curando de priori voto.

Votū impeditiuum maioris boni nō obligat.

Votum est duplex simplex & solenne.

Act.5.

¶Votum est duplex,scilicet simplex & solenne. Votum simplex est quod priuatim fit, hoc est absque solennitate exterius adhibita,& absque persona publica recipiente & acceptante.Votum verò solenne opposito modo definitur,ꝙ scilicet,publicè emittitur, adhibita solennitate extrinseca, & corā persona publica recipiente & accipiente. Et hoc modo fiebat votum solenne paupertatis & obedientiæ in primitiua Ecclesia, quia ponebatur pretium possessionum ad pedes Apostolorum. Sic etiam viduæ fidem publicè dabant inter manus Apostolorum.Nunc autem in Ecclesia votum tripliciter solennizatur,scilicet,per susceptionem sacramenti baptismi, sacramentorum ordinum, & professionem religionis.

Votum tripliciter solennizatur.

Galat.5.

Primò in baptismi susceptione emittitur votum solenne legis euangelicæ obseruandæ, licet non exprimatur.Quia quemadmodum omnes accipientes circuncisionem, ipso facto etiam absque expressione verborum,promittebant seruare legem Moysi,eò ꝙ circuncisio erat primum sacramentum,ianua & introitus ad legem Moysi. Vnde Galat.5.dicitur: Testificor omni homini circuncidenti se, ꝙ factus est debitor vniuersæ legis faciendæ.Sic per susceptionem sacramenti baptismi, qui est primum sacramentum,& ianua aliorum, & legis nouæ, etiam absque expressione verborum, ipso facto profitetur quis se seruaturum legem euangelicam. Et ideo qui post susceptum baptisma relinquit legem euangelicam,dicitur apostata,sicut religiosus relinquēs regulam suam, & religionem ac statum quem professus est Secundò per susceptionem sacrorum ordinum solennizatur votum continentiæ & obedientiæ,quæ illis annexæ sunt.Ideo quicunque voluntariè accipit ordinem sacrum,acceptando principale,acceptat annexa, & recipitur tale votum per episcopum. Tertiò solennizatur votum per professionem religionis approbatę per Ecclesiam,& recipitur per superiorem,coram quo quis se astringit ad seruandam castitatem,paupertatem,& obedientiam,in quibus omnino abnegat semetipsum,& dedicat se perpetuò & totaliter Deo in holocaustum.Quapropter dicitur & reputatur mortuus mūdo,& viuens Deo:Et ideo est incapax ad omnes actus & contractus ciuiles exercendos.Aliqui tamen dicunt quod etiam quod ad illos possunt habilitari cum gerunt per suam communitatis.

Votū professionis religionis,& votū sacrorum ordinū trip liciter

¶Differentia inter votum solenne sacrorum ordinum, & professionis religionis,triplex est.Prima,quia sacerdos nō est obligatus ad paupertatem sicut religiosus.Secunda,quia qui suscipit sacros ordines, nō dedicat se totaliter Deo in holocaustum,sicut profitens religionem.Tertia,quia castitas non est essentialiter annexa sacro ordini.& ideo pro pacificatione regnorum, & augmentatione religionis Christianæ, potest sum-

test summus pōtifex dispensare cum sacerdote, vt cōtrahat matrimoniū, & non cū religioso professo. Quia paupertas, castitas, & obedientia, sunt voto religionis solenniter annexa, & separari nō possunt: vt habetur in ca. cùm ad monasteriū, de regula & transeuntibus ad religionem. vbi dicitur: Abdicatio paupertatis, sicut etiam custodia castitatis, adeò est annexa regulæ monachali, vt cū ea summus pontifex non possit dispensare. & eadem ratione de obedientia. Ex quo sequitur ꝙ licet summus pontifex possit dispensare cum religioso, vt dimittat habitum, & alia cæremonialia: non tamen potest facere de monacho non monachum: cùm habitus non faciat monachū, sed professio sola: & ad rationē & essentiam monachi pertineat tria vota promissa seruare. Ideo fieri non potest ꝙ quis sit professus alicuius religionis approbatæ, & non teneatur ad tria vota: licet aliqui iuristæ dixerint oppositum. Et quanuis summus pontifex possit religiosum ab obedientia sui prælati eximere, non tamen à sua, quin ei teneatur obedire secūdū regulam quam professus est, licet de facto nihil ei præcipiat. Potest etiam summus pōtifex concedere beneficium & liberam dispensationem fructuū, non tamē potest illi dare proprietatem: quia ipse pontifex & successor eius potest beneficia & quæcunq; bona ab eo auferre. quod nō faceret, si haberet proprietatem. Quemadmodū non potest ab his qui habent proprietatem. Fundamentum huius indispensabilitatis est essentialis connexio, & totalis dedicatio in holocaustū. iuxta illud Leuit. vltimo: Quod semel sanctificatū est domino, non potest in alios vsus cōmutari. Et si dicatur ꝙ ratio dispensandi in voto est, quando votum est impeditiuū maioris boni: sed hoc contingere potest in religioso, sicut in sacerdote, & in casu præmisso: scilicet si aliquod regnū vellet conuerti ad fidem, dummodo religiosus acciperet filiam regis. ¶D. Tho. dicit, quòd periculis humanarū rerum obuiandum est per res humanas: & non per hoc quòd res diuinæ cōuertantur in humanū vsum. Professi autē religionē, totaliter dicati sunt Deo, & mortui mūdo. Vnde nō possunt reuocari ad vitam humanā & ciuilē politiam, occasione cuiuscunq; euētus. Sed huic dicto opponitur prima regula superius data. Tenendo tamen hanc partem dicendū est, quòd regula prędicta non habet locū in voto solenni religionis, propter talem & perpetuam dedicationem in holocaustū. Nec potest votum continētiæ vergere in periculū personæ, sicut votum abstinentiæ: Eò quòd cibus ordinatur ad conseruationem personæ ex se, & non carnalis cōmixtio: quia potest aliter subueniri, scilicet per abstinentiam, vel per alia corporalia remedia. ¶Fuerunt nonnulli, & maximè de sancto Amore, qui nixi sunt vota monastica reprobare: quorū argumentis respondet, & eos confutat D. Tho. in opusculo contra impugnantes religionem, ad quem lectorem remitto. ibi argumenta modernorū hæreticorū inueniet persoluta: & in sacris literis fundatam monachorū professionem, quæ hominē constituit in statu perfectionis acquirendæ, pręcipuè apud Matt. 19. Si vis perfectus esse, &c. & Luc. 9. Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, & tollat crucē suam, & sequatur me. Inchoationem, vsum, & modū tempore Apostolorum & inde per sanctos viros, Spiritus sancti instinctu inspiratos, vide in actibus Apostolorū. Vni tamen & præcipuo eorū argumento respondendū duxi. Quo videlicet nituntur astruere vota monastica non esse de meliori bono, sed melioris boni impeditiua. quo sic argumentantur: Melius est implere opus præcepti, quod habet necessitatem, quàm consilij, quod nō importat necessitatem. Igitur quod fit de opere consilij, non est de meliori bono, sed impedit ipsum. Ad hoc respondet D. Thom. & triplici ratione probat, quòd opus factum ex voto, sit magis meritorium, quàm sine voto. Primò, quia actus procedens ex nobiliori virtute, est nobilior & magis meritorius: Sed inter virtutes morales pręcipua est latria: ergo actus eius est nobilior. Vnde actus inferioris virtutis est melior & magis meritorius, ex hoc quòd imperatur à superiori virtute: vt actus fidei & spei est nobilior, si imperetur à charitate. Sed quæ sunt ex voto, pertinent ad superiorem virtutem, scilicet latriam, & Dei cultum & honorem: Igitur actus abstinentiæ & continentiæ sunt meliores & magis meritorij, si fiant ex voto. Quia sic pertinent ad diuinum cultum, quasi quædam Dei sacrificia. Vnde D. August. ait: quòd neque ipsa virginitas, quia virginitas, sed quia Deo dicata est, honoratur, quam fouet & conseruat continentia pietatis, sine qua nullus humanus actus, à quocunque procedat, acceptus esse potest Deo. Secundò actus qui procedit ex maiori subiectione & humilitate, est nobilior, & magis meritorius, quàm qui ex minori: Sed ille qui vouet aliquid, & ex voto facit, magis se subiicit Deo, quàm qui solùm facit: quia qui vouet, non solùm se subiicit quantū ad actum, sed etiam quantum ad potestatem: quia de cætero non potest aliud facere: sicut plus daret homini qui daret arborem cum fructibus, quàm qui daret ei fructus tantum (vt dicit Anselmus.) Et inde est quòd etiam promittentibus gratiæ aguntur. Tertiò, quia melius est facere aliquid ex voluntate firmata, quàm non firmata. quia ex volūtate firmata in bonum, est melius quàm ex voluntate non firmata. Sicut peccare mente obstinata, est grauius peccatum (vt dicit Philoso. in 2. Ethic.) Sed qui facit aliquid ex voto, illud facit ex voluntate magis firmata & astricta, quàm qui sine voto: igitur melius facit. Præterea qui facit aliquid sine voto, implet tantūmodo consilium: Sed qui facit aliquid ex voto, implet præceptum & consiliū: At melius est implere consilium & præceptum, quàm consilium tantum. Et ad argumentum dicendum, quòd votum non impedit à meliori bono, imò impellit ad melius bonum. Et quanuis necessitas coactionis (inquantum est contra voluntatem) tristitiam causet. secundū Philoso. Necessitas tamen voti in iis qui sunt bene dispositi (inquantum voluntatem confirmat) non causat tristitiam, sed gaudium: cùm sit simpliciter & absolutè voluntaria, & ad melius bonum hominem sic vouentem, facilius inducat. Vnde D. Hieronymus, Felix necessitas, quæ ad meliora compellit. Nec per votum paupertatis priuatur quis illa beatitudine, de qua D. Pau. Actuum vigesimo. Beatius est dare, quàm accipere. Quia profitēs religionem, multo plura dat in professione, & post professionem potest dare spiritualia, quæ præeminent temporalibus quæ sunt corruptibilia, caduca, & momentaneæ durationis.

differunt.
2.2.q.88. art.11.
Castitas est essentialiter annexa voto religionis quod summus pōtifex non potest dispensare sicut in sacerdote.
Leuit. vlt.
2.2.q.88. ar.11.ad.1.
Vota monasticæ nō sūt melioris boni impeditiua.
2.2.q.88. art.6.
Actus factus ex voto est magis meritorius quàm sine voto.
In lib. de Virgin.
In li. de sim.
5. Metha.
Act. 20.

2.2 q.88. art.10. *De votorũ dispẽsatiõe.*

¶Circa votorum dispensationem notandũ secundũ.D.Tho.quòd dispensatio eodem modo fit in voto,sicut in lege.Lex enim(vt suprà dictũ est, & inferiùs ampliùs dicetur)ponitur respiciendo id quod in pluribus est bonum.Sed quia contingit huiusmodi in aliquo particulari casu nõ esse bonum: oportet aliquem superiorem esse,per quem determinari possit, in illo particulari casu legem non esse seruandam.Et hoc propriè est dispensare.Nam dispensatio videtur importare quandam cõmensuratam distributionem alicuius cõmunis ad ea quæ sub ipso continentur, per quem modum dicitur quis dispensare cibum familiæ. & sic dispensatio est determinatio vel potius declaratio absolutionis à lege, siue declaratio ꝙ aliquis propter aliquã particularem causam non sit subiectus legi . Similiter ille qui vouit,legem quodammodo sibi statuit, obligans se ad aliquid quod secundũ se vt in pluribus bonum est.Potest tamen contingere quòd in aliquo casu sit simpliciter malũ & inutile, aut maioris boni impeditiuum, quod est contra rationem eius quod cadit sub voto,id circo necesse est vt determinetur, in tali casu votum non esse seruandũ.Et siquidem absolutè determinetur votum non esse seruandum, dicitur dispensatio voti. Si autem pro illo quod obseruandum erat, aliquid aliud imponitur, dicetur voti commutatio.Vnde minus est votum commutare,quàm in voto dispensare.vtrunq; autem in potestate Ecclesiæ cõsistit.¶Ex præmissis apparet quòd dispensatio in præceptis legis, est magis interpretatio legis,& declaratio cessationis obligationis eius,siue declaratio quòd lex nõ obligat in aliquo particulari casu,vel propter aliquã causam,quàm iuris relaxatio.sed de his ampliùs inferiùs, cùm agetur de legibus. Dispensatio in dispensante est actus potestatis iure concessus, & in dispensato dicitur ius priuatum,hoc est licentia vel permissio facta contra rigorem iuris. Et quia eius est legem interpretari,cuius est condere(vt habetur in l.cum consuetudine.ff.de legibus) sequitur quòd ad illum pertinet legis interpretatio & dispẽsatio,ad quem pertinet legis institutio. Et ideo ad iustam & licitam dispensationem duo requirũtur,scilicet authoritas in dispensante vel ordinaria vel delegata,& causa iusta in dispensato,alias dispensatus non est tutus in foro Dei.

Dispensatio quid sit.

Ad iustam dispensationem duo requiruntur.

¶Ex præmissis sequitur primò, quòd persona priuata non potest dispensare cum alio, neque secum: licet vbi manifestum est quòd si in aliquo particulari casu seruare legem est iniustum vel inutile,aut maioris boni impeditiuum, & non potest de facili haberi recursus ad superiorem,possit priuatus præter verba legis agere. Non tamen ipse propter hoc dispensat secum, sed propter casum occurrentem & difficultatem recurrendi ad superiorem, vtitur Epichęia.Secus autem in dubiis,in quibus spectanda est declaratio & dispensatio superioris vel eius delegati:aliàs debet seruare legẽ secũdũ verba legis.

Priuatus nõ potest secum dispensare, sed Epichaia vti in manifestis.

¶Secundò sequitur id quod D.Bernar.in libro de Dispensatione dicit, ꝙ prælati dantes pro voluntate licentiã viuendi contra legem,sine causa rationabili,vel saltem dubia,sunt acceptores personarũ, & dissipatores,& non dispensatores: & eorum licentia dissipatio & non dispensatio debet appellari. dat enim ansam criminibus in scandalum pusillorum,in suiipsius & ipsorum perditionem.

In lib. de dispen.

¶Tertiò sequitur quòd si impetretur dispẽsatio ex falsa causa,vel tacita veritate, nulla est: vt habetur in cap.secundo,de filiis presbyterorum,libro sexto.Et idem dicẽdum est de qualibet gratia, vt notatur in capit.ad audientiam,in secundo,extra de rescriptis,& in ca.non potest, de præbendis,in sexto.

Dispensatio obreptitia vel surreptitia nõ tenet.

¶Quartò infertur quòd dispensatus sine causa rationabili,nõ est tutus in consciẽtia,nec quo ad Deũ, præcipuè in his quæ sunt iuris diuini,vt in voto & iuramento,ac in pluralitate beneficiorum:quia bona ecclesiarum sunt Dei, & non ipsorum ministrorum Ecclesiæ,in c.Ex eo.de electione, libro sexto.

Religiosus sine rationabili causa dispensatus nõ est tutus quo ad deũ.

¶Et per consequens non est tutus in conscientia religiosus, cum quo sine causa legitima dispensatur vt dimittat habitũ,vel nexeat monasteriũ,vt inter seculares cõmoretur,vel ad laxiorẽ transeat religionem,vel præficiatur curæ animarũ: puta quando non est aptus ad exercitium prædicationis vel curæ. Vnde Glos.in ca.Monachi vagantes.16.quęst.1.dicit,quòd religiosus promotus ad Ecclesiam secularem,non vt profit,sed vt præsit,peccat mortaliter: quia facit contra votum suum. quanuis in his quæ sunt iuris positiui,iuristæ dicant solùm summũ pontificem,& non inferiores prælatos, posse etiam ex mera voluntate,& sine quacunq; causa dispensare: & tam ipsum quàm vtentes dispensatione,esse tutos in conscientia & quo ad Deũ,hac ratione:quia eius est destruere,cuius est condere . nec princeps tenetur aut ligatur suis legibus:vt habetur in l.digna vox C.de legibus.Hoc tamen dictũ illorum non caret scrupulo:quia non potest sine causa rationabili legem instituere,cùm ratio sit de essentia & anima legis,in l.cùm ratio.ff.de bonis damnatorum. & in c.erit autem.4.distin.ex Isidoro,&.2. Cor.10. Data est potestas in ædificationem,& non in destructionem.Et licet non sit ligatus legibus suis coerciuè,siue vt pœnas suæ legis incurrat,& possit ab homine puniri: est tamen ligatus directiuè & ex honestate siue debito morali,vt habetur in rubrica,quod quisq; ius in alium statuerit,ipse eodẽ iure vtatur.ff.& si absq; causa contraueniat,potest puniri à Deo.vnde non videtur esse tutus in conscientia & apud Deum.¶Causæ autem dispensandi sunt septem.Prima est temporis varietas, siue importunitas, quę rigorem non patitur.de hac in c.pro remedio.1.q.7.Secunda est vtilitas,vt scilicet,alij facilius reuertantur ad bonũ.de hac in c.ipsa pietas.22.q.1.Tertia est qualitas personæ,meriti,& scientię.de hac in c.tali,& ca. didicistis 19.q.7. cùm alius æquè dignus & sufficiens non sit. Quarta est necessitas,de hac in dicto c.tali.Quinta,pietas.Sexta,euentus rei.Septima,multitudo siue scandalum multitudinis. de hac in c.vt constitueretur. 50. distin. Cauendũ est tamen ne quis nutriatur siue alatur in scandalo. Sed quia casus sunt innumerabiles, nec potest certa regula dari: ideo standum est in hoc arbitrio boni viri, qui si iudicauerit causam esse rationabilem,dispensatio erit licita.vt in c.Domino sancto.50.dist. Et causa rationabili existente,prælatus peccat non dispensando.ar.ca.quanto.in fi.2. quæst.5.

Papa nõ potest ad nutũ & sine causa dispẽsare.

Septem dispensandi causæ.

Prælatus peccat nõ dispensando

¶Si dicatur ꝙ inferior non potest dispensare in lege superioris, sed obligatio voti & iuramenti est de iure diuino:igitur summus pontifex non potest dispensare.Respondet D.Tho.quòd sicut iure naturali &

rali & diuino tenetur homo implere votum & iuramentum:ita iure naturali & diuino tenetur homo superiorum legi obedire. Et tamẽ cum dispensatur in aliqua lege humana, non fit vt legi humanæ nõ obediatur: quia hoc est contra legem naturæ & mandatum diuinum : sed fit vt hoc quod erat lex, vel continebatur sub lege, non sit lex, nec contineatur sub lege. Ita etiam authoritate dispensantis fit, vt hoc quod continebatur sub voto, vel videbatur contineri, non contineatur, inquantum determinatur vel declaratur in hoc casu illud non esse congruam materiam voti. Et ideo cùm prælatus dispensat in voto, nõ dispensat in præcepto iuris naturalis aut diuini: sed determinat & declarat quòd id quod cadebat vel cadere videbatur sub determinatione obligationis humanæ (quæ non potuit omnia circunspicere) ampliùs non contineatur. Alij clarius soluunt, dicentes ꝙ duplex est ius diuinum : quoddam est absolutum, quod non consurgit ex aliquo facto humano. & in hoc prælatus non potest dispensare directè neq; indirectè siue ex consequenti. Aliud est ius diuinum, quod pendet & consurgit ex facto humano, vt obligatio voti & iuramenti, quæ consequitur actum humanũ, super quem prælatus à Deo authoritatem habet, per consequens super ea quæ ipsum consequuntur : & in hoc licet prælatus non possit dispensare directè, potest tamen indirectè & ex consequenti, ratione actuũ humanorũ, qui subiiciuntur variationi, & super quos habet potestatem, vt dictum est. vel clarius, non dispensat authoritate propria, sed authoritate Dei, qui super tale ius dedit ei potestatem ex consequenti, ex quo dedit potestatem super id à quo illud ius pendet, scilicet super factum humanum. ¶Notandum præterea ꝙ irritatio, dispensatio, commutatio: & redemptio voti, differũt ab inuicem. Quia irritatio est annulatio obligationis voti, etiam sine quacunq; causa: vt cum maritus dicit vxori, nõ placet siue nolo quòd serues hoc vel illud votum, absque scitu & consensu meo factum. Dispẽsatio autem est determinatio vel declaratio ex rationabili causa. Commutatio est annullatio obligationis voti, cum obligatione ad aliquid aliud faciẽdum. Redemptio verò voti, si distinguatur à commutatione, est annullatio obligationis voti, cum ligamine ad aliquid dandum: puta si ei qui vouit, peregrinationem, imponatur eleemosyna: puta tantum dare, quantum exposuisset eundo: vel aliquid huiusmodi. de hac redemptione voti habetur in titu. de voto & voti redemp. in antiquis.

Stante causa rationabili. An papa possit dispensare in iure diuino.

Ius diuinũ duplex.

Irritatio, dispensatio, commutatio, & redẽptio voti differunt.

Ver. 15. DE IVRAMENTO.

A IVramentum est alius actus religionis & latriæ: & potest sic definiri: Iuramentum est inuocatio testimonij Dei, ad confirmationem dicti vel facti præteriti, præsentis, vel futuri. Et sic iurare est Deum in testem inuocare & assumere, protestarique eum esse infallibilis veritatis, & omnium notitiam habere. Secundum aliquos, iuramentum est assertio vel negatio vera de aliquo possibili & honesto, sacræ rei attestatione firmata. & secundum iuristas, iuramentum, iusiurandum, & sacramentũ idem sunt. Theologi tamen aliter sacramentum accipiunt, vt inferiùs dicetur. Iuramentum est duplex, scilicet, iudiciale, hoc est delatum in iudicio à parte vel iudice. & hoc iuramentum aliquando coactè præstatur, cùm à iudice præsentatur: quia non potest recusari, licet bene quando præsentatur à parte. Aliud est iuramentum extraiudiciale, quod extra iudiciũ ex partium conuentione exhibetur. ¶Quo ad modũ iurandi D. Tho. dicit, ꝙ duplex est modus iurandi, scilicet per simplicem contestationem, & per execrationem. Sed quia primus potest diuidi in duos: ideo tres modos iurandi ponere possumus. Primus modus, qui fit simplici verbo: vt dicendo per Deũ ita est, &c. Non enim est necesse (secundum Panor. in ca. Et si Christus. de iureiurando) quòd dicatur, iuro. Hic modus fit diuersis verbis, de quibus certa regula dari non potest. In antiquo testamento iurabant, Viuit dominus: &, Viuit anima mea: &, Viuit anima tua : In nouo verò testamento, & in primitiua Ecclesia, Testis est mihi Deus. Roma. 1. Et Philippen. 1. &, Testem inuoco Deum. 2. Corinth. 1. &, Veritatem dico in Christo, & non mentior, Rom. 9. Testis est mihi conscientia mea. 22. quęst. 1. ca. Si peccatum. &, sic Deus me adiuuet, vt in cap. de parentela. 35. quæst. 6. Secũdus modus iurandi per simplicem contestationem est, cùm interuenit aliqua res sacra: vt cùm iuratur inter manus Episcopi, vel super Euangelia, aut crucem, aut reliquias Sanctorum tangendo. Et quo ad hunc modum iurandi inuentæ sunt plures solennitates, ad diuinam reuerentiam, & terrorem indiscretè iurantium, ad retrahendum eos à periurio. Tertius modus iurandi est per execrationem, dum scilicet aliquis se, vel aliquid ad se pertinens, ad pœnam obligat, vt credatur verũ quod dicitur. & cùm quis inuocat Deum non solùm in testem, sed etiam iudicem & punitorem. vt, Si non est sic, non sit salus animæ meæ. In antiquo testamento iurabant, Hæc mihi faciat Deus, & hęc addat. Et sic iurasse videtur D. Pau. dicens: Ego testem inuoco Deum in animam meam. ¶Iterum duplex dicitur esse iuramentum, scilicet assertorium & promissorium. Assertorium est propositionis de præsenti vel præterito. Promissorium est respectu propositionis de futuro. ¶Difficultas est an sit iurare dicendo, in veritate, vel in fide, vel per fidem ita est. Quo ad primũ sciendum, quòd hoc complexũ (in veritate) dupliciter accipi potest, scilicet nominaliter & aduerbialiter. Si accipiatur nominaliter & pro veritate simpliciter & absolutè, quæ est Deus, iuxta illud Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita: tunc est iuramentũ. Si verò accipiatur pro veritate humana, non est iuramentum: quia non accipitur aliquod sacrum. Si autem accipiatur aduerbialiter, vt idem est quòd verè siue veraciter & sine defectu, tunc non est iuramentum. sed bonus & seriosus modus dicendi, per quem agnoscimus ꝙ non ioco vel dubitanter loquimur. Hunc modum loquendi docuit Christus, dicens: In veritate dico vobis, quòd multæ viduæ erant in diebus Hæliæ, &c. & D. Petrus: In veritate comperi, quòd non est acceptor personarum Deus. Quo ad secundum pariter de fide dicendum est. Quòd si dicatur, per fidem theologam, vel per fidem quam habeo erga Deum, vel teneo de Deo, est iuramentum. Si verò pro fide humana, vel nobilis viri, quæ sæpe deficit & fallit ac fallitur: tunc idem est quod fideliter & tunc non est iuramentum, sed quidam modus asserendi, maximè cùm non adsit intentio iurandi,

2.2.q.89. ar.4.

Iuramenti definitio alia definitio c.16.

Iuramentũ est duplex. Iurandi modus duplex.

1.Reg.14. 4.Reg.4. Rom 1. Philip 1. 2.Cor.1. Rom.9.

An dicere in veritate vel fide aut per fidem sit iurare. Ioan.14.

Luc.14. Act.10.

quæ requiruntur ad iuramentũ. Per hæc discutere poteris plures scrupulos timoratarũ cõscientiarũ.

Iuramentũ probatur licitum. Deut.6. Heb.6. ¶Iuramentum esse licitum maximè in defectu testimonij humani, quod est per testes, vel instrumenta, vel confessionem partis (quæ sunt tria genera probationis) constat ex illo Deut.6. Dominũ Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ac per nomen eius iurabis. Et ex illo Heb. 6. Homines per maiores suos iurant: & omnis controuersiæ eorum finis ad confirmationem, est iuramentum. Et per alios passus & exempla D.Pauli superiùs allegata. Hoc tamen verum est, dummodo iuramentum habeat tres comites, de quibus Hiere.4. Iurabis, Viuit dominus in veritate, iudicio, & iustitia. Primò in veritate: vt scilicet id quod iuratur, sit verum, vel saltem æstimetur verum. Et ad iuramentum absolutum, hoc est simpliciter & sine addito factum, oportet quòd sit iuranti euidẽter notum: puta aliquo sensu proprio sensatum. Si verò sit creditum vel æstimatum tãtum, debet iurare per verbum Credo, vel Æstimo verum. Secundò ad hoc quòd iuramentũ sit licitum, requiritur iudicium discretionis: vt scilicet non leuiter & absq; magna causa iuretur. Si enim quis pro minima causa requireret regis testimoniũ, iniuriá ei faceret: à fortiori si requirat Deum testem pro minima causa. hoc enim est assumere nomen Dei in vanũ, ideo talis non potest excusari à peccato. Tertiò ad hoc ꝙ iuramentũ sit licitum, requiritur iustitia, quod id quod iuratur fieri nõ sit iniustum, hoc est prohibitum aut inhonestum, aut in detrimentũ alterius, aut etiam inhonestum quantũ ad personam suam vel alterius, & hoc præcipuè in iuramento promissorio locum habet. quia in iuramento assertorio, maximè quod præstatur in iudicio, non attenditur honestas facti super quo iuratur, sed veritas. vnde testis tenetur super facto adulteri, quod scilicet est inhonestũ, veritatem dicere. Similiter non attẽditur an ex depositione testium (dum modo verum dicant) sequatur præiudicium. Quia vt in pluribus propter depositionem testium pars quæ malá causam fouet, læditur. Sed in iuramento promissorio, quod est de futuro agendo, vel non agendo, requiritur iustitia & honestas: vt scilicet non iuret se facturum aliqua illicita, &c. Quia talis peccaret iurando: facit enim irreuerentiá Deo, vocando eum in testem suæ iniquitatis. Nec tenetur implere: quia implendo peccaret, faciendo iniustum. & si iniustum faceret, ad seruandum iuramentum emissum, duplici peccato peccaret: primò, quia iniustum facit: secundo, quia iniustitiam suam placere Deo arbitratur. Quæcunq; autem harum conditionum deficiat, iuramentum est illicitum, & peccatum.

Hiere. 4. Tres comites iuramẽti

Iuramẽtum promissoriũ de re illicita non ligat & iurãs peccat iurando & seruando.

Iuramentũ dicitur indiscretum dupliciter. ¶Ex his sequitur primò, quòd omne iuramẽtũ, in quo asseritur falsum, vel negatur verũ, aut asseritur dubium & incertum, est illicitum: quia contra primam conditionem. Secundò, sequitur ꝙ omne iuramentum indiscretũ est illicitũ. Dicitur autem indiscretũ dupliciter: primò per inconsiderationẽ, non plene & deliberatè considerando quid facit, sed leuiter: nec exhibet reuerentiam quam debet. Secundò propter defectũ causæ sufficientis. Causa autem sufficiens est necessitas: vt cũ à iudice præcipitur, aut aliàs in periculo constituitur, nisi iuret, vel competens vtilitas reipublicæ, aut propria, quæ pensari debet ad arbitrium boñi viri. Requiritur ergo ad iuramentũ ex parte iudicij discretionis, reuerẽtia, deuotio, fides, necessitas, vel vtilitas, & omnia quæ ad debitum modũ iurandi pertinẽt. Hinc est quòd pueri ante annos pubertatis non debent cogi aut admitti ad iurandum, propter defectum huius conditionis. vt habetur in c.pueri.22. quæst.5. Si tamẽ ante tempus illud habent vsum rationis complętũ, & iurant absque cõditionibus requisitis: peccãt mortaliter vel venialiter, secundũ qualitatem periurij, quemadmodũ & alij. vt habetur in c.1. de delictis puerorũ. Propter eãdem causam siue defectũ repelluntur ij qui fuerunt aliàs periuri. Quod intelligendum est de conuictis & cõdemnatis: tales enim repelluntur à iudicio & contractibus, vt infames. De periuris autem notoriis ex facto dubiũ est, cùm tales sint penè innumeri. Syl. de prierio dicit ꝙ si periurium sit publicum, vt si quis coram multis deliberatè iuret super quatuor sancta Dei euangelia tacta, & de aliquo quod est euidenter falsum, repellitur à testimonio. Sed si verba potuerunt esse iuratoria vel non iuratoria, aut si ex ira, vel dubitetur de modo iurandi: & si dubitetur an factũ sciuerit esse tale, repelli nõ potest, de iis in c.paruuli.22.quęst.5. Propter eandem causam repelluntur furiosi. vt in can.merito.15.quæst.5. Dicunt aliqui quòd iuramẽtum promissorium & indiscretum obligat iurantem, dum tamẽ sit de re iusta & possibili. potest tamẽ cum eo dispensari. Tertiò sequitur quòd omne iuramentum, quod vergit in detrimentũ siue dispendium salutis æternæ vel corporalis, est illicitum, & non est seruãdum. Per has conditiones possunt cognosci omnia iuramenta illicita. Concurrentibus tamen prædictis tribus comitibus seu cõditionibus, iuramentum est licitum, etiam si sit promissorium, estq; obligatorium.

Iuramentũ promissoriũ indiscretum de re licita ligat.

¶Nec obstat quod Christus Matth.5. dixit: Audistis quia dictum est antiquis, Non peierabis. Ego autem dico vobis nõ iurare omnino, neq; per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neq; per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neq; per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, Non non, vt non sub iudicio decidatis. Quia certum est quòd Christus (qui venerat ad honorandum patrem, vt habetur Ioan.8. Ego glorifico patrem meum:) non prohibuit honorem & reuerentiam Dei, quæ fit & datur Deo per iuramentum cum tribus prædictis conditionibus. dictum est enim quòd iuramentum est actus latriæ, & quòd in ipso est protestatio omnis scientiæ & infallibilis veritatis Dei. Sed prohibuit assuetudinẽ iurandi, & ne absque illis tribus comitibus iuretur: quia hoc esset assumere nomen Dei in vanum, quod est illicitum. Et hoc declarauit, inquiens, Vt non sub iudicio decidatis. In iudicio scilicet discretionis, si frequenter & absque causa in assuetudinem iurãdi veneritis. Noluit ergo dicere, ꝙ adueniente præcepto iudicis ad imponendum finem controuersiis & confirmationem veritatis, aut aliqua alia rationabili causa occurrente, iuramentum esset illicitum. Et quanuis dixerit. Quod amplius est, à malo est: nõ dixit tamen, malũ est; sed, à malo, non iurantis, sed ex peccato originali talis est orta fragilitas, quòd homines illis qui non possunt probare testimonio humano, nolint simplici

Ioan.8.

lint ſimplici verbo credere, vel propter cupiditatem, vel fragilitatem veram vel æſtimatam.

¶ Circa iuramentum per creaturas notandum eſt, quòd creaturæ ſunt duplices. Quædam ſunt quæ ex ſe vel earum nominatione important aliquid diuinum, vt ſancta quatuor Dei euangelia, Eccleſiæ ſacramenta, & Sancti qui ſunt in cœlo, gratia & dona ſupernaturalia, & quicunque per illa iurant & ea in teſtimonium vocant: nõ ea vocare cenſentur, ſed Deum qui in eis relucet. Et ſeruatis tribus prędictis comitibus, iuramentum per illas factum, non cenſetur illicitum. Alię ſunt res non ſacræ. & ſi ponatur Deus in obliquo, vt puta per ignem Dei, vel aliquid huiuſmodi: tunc inuocatur Deus conditor earum. Hoc modo prohibuit Chriſtus iurare per cœlum, terram, & alias creaturas, ne eis diuina reuerentia exhiberetur: ſed non ſimpliciter ſeruatis tribus prædictis comitibus. Iudæi enim per angelos & creaturas iurabant, vt dicit D. Hiero. D. Thom. dicit quòd licet iurare per creaturam relatam ad creatorem, prout relucet in ea veſtigium veritatis. Addunt aliqui etiam ſi non apponatur Deus explicitè, quando illa creatura eſt aliquid, in quo principaliter fit memoria Dei, vt per animam & conſcientiam, imò etiam per cœlum, in iuramento facto per ſimplicem conteſtationem. In iuramento autem facto per execrationem, inducitur creatura aliqua, in qua diuinum iudicium execratur, vt cùm homo iurat per caput ſuum, aut filium, ſiue per aliam rem dilectam. Quòd autem Ioſeph iurauerit per ſalutem Pharaonis, vtroque modo poteſt intelligi, ſcilicet per modum execrationis, quaſi ſalutem Pharaonis obligauerit Deo: vel per modum conteſtationis, quaſi conteſtando veritatem iuſtitię diuinæ: ad cuius executionem principes terræ conſtituuntur. hoc etiam iuramentum, Per animam & conſcientiam meam, per execrationem fieri poteſt.

Creaturæ duplices. An iurare per creaturas ſit licitũ. In 3. ſen. diſt. 39. Gen. 42.

¶ Circa obligationem iuramẽti aduertendũ eſt, quòd omne iuramentũ, ſiue ſit aſſertorium, ſiue promiſſorium, cùm tribus prædictis comitibus factũ, eſt aliquo modo obligatorium. Ligat enim iurãtem, ſaltem ad hoc vt veritas ſeruetur. Sed quia propriè obligatio reſpicit aliquid fiendũ, vel non fiendum, ideo ſolum iuramentum promiſſorium de aliquo fiendo vel non fiendo, per ſe & non per alias cauſas, dicitur propriè obligatorium, duplici obligatione: vna erga proximum, ſecunda erga Deum, ob cuius reuerentiam promiſſum ſeruandum eſt, niſi vergat in peiorem ſeu deteriorem exitum. Quod cõtingere poteſt dupliciter. vno modo à principio, quando id quod iuratur, eſt per ſe malum: vt cùm iurat ſe perpetraturum homicidium, vel cùm eſt maioris boni impeditiuum: vt cùm quis iurat ſe nõ intraturum religionem, vel non facturum eleemoſynam, aut alia opera conſilij: vel eſt de indifferentibus, puta non loqui Guilelmo, aut nunquam intrare domum eius. In primo caſu peccat iurando & ſeruando: in ſecundo verò & tertio caſu peccat iurando, quia ponit obicem Spiritui ſancto. Non peccat tamen, iuramentum ſeruando, cùm ſit de opere conſilij, vel indifferenti: melius tamen faceret, ſi iuramentum non ſeruaret. Alio modo vergit in deteriorem exitum, propter aliquid quod de nouo emergit: tunc iuramentum non obligat, nec eſt ſeruandum, maximè ſi illud de nouo emergens ſit malum: vel ſi non fuerit præmeditatum: ſicut in iuramento Herodis, cuius iuramentum, ab initio poterat eſſe licitum, intellecta conditione, ſi peteret quod dare deberet: ſed audita petitione, illicita fuit impletio. Vnde D. Ambroſius. Eſt contra officium, promiſſum nonnunquam ſoluere ſacramentum. Et ex hoc formari poteſt regula generalis. Quòd quandocunque aduenit caſus, in quo non eſſet licitum iurare, vel non fuiſſet iuratum, ſi fuiſſet præmeditatum, iuramentum emiſſum, illo caſu veniente & durante, non ligat. Ex quo ſequitur, quòd non ligat non ſtantibus conditionibus appoſitis vel tacitis, quæ ſubintelliguntur vel exprimuntur de iure. de quibus glo. in cap. quemadmodum & cap. quinta vallis. de iureiurando. Sunt autem octo conditiones principales, ad quas cæteræ poſſunt reduci. Prima, ſi Deo placuerit. de qua in c. beatus. §. 1. 22. quæſt. 2. Secunda, ſi ſuperiori placeat. In omni enim iuramẽto excipitur authoritas ſuperioris. vt in cap. venientes. & ca. eam te. de iureiurando. Tertia, ſi res in eodem ſtatu permanſerit. vt in d. cap. quemadmodum, puta ſi iurauerit accipere Bertam, quæ poſtea fornicata eſt, aut effecta leproſa, vel reddere gladium ei, qui poſteà factus eſt furioſus. Quarta, ſi ſeruetur fides ſiue promiſſum. Vnde dicitur communiter: Frangenti fidem, fides frangatur eidem. de hoc in ca. peruenit eo. tit. Quinta conditio, ſi res honeſta & poſsibilis fuerit, & iurans impoſsibilitatus non fuerit. de hac. in d. cap. quemadmodum. & in ca. quinta vallis. Sexta conditio, ſi iurauerit reddere pecuniam: intelligitur ſi numerata fuerit. de hac in l. indubitanti. ff. de nõ numerata pecunia. Septima, ſi iurauerit dare dotem. intelligitur ſi nuptiæ ſubſecutæ fuerint. vt in l. ſtipulationem. ff. de iure do. Octaua, ſi iurauit ſtare præceptis alicuius. intelligitur ſi rationabilia & moderata præceperit. Iuramentum enim nõ extenditur ad veriſimiliter nõ cogitata. vt in d. c. quemadmodum. Nec obligat vltra cõſenſum. vt in d. cap. quinta vallis. Ex hoc ſequitur ꝙ iuramentum metu vel aliàs indebitè extortum, & in quo quis nõ habuit animum ſe obligandi, nõ ligat quo ad proximũ. licet obliget quo ad Deũ, & obtinenda ſit diſpenſatio. Idem de iuramento doloſè exacto: vt de Gabaonitis. Nota tamen quòd obligatio voti maior eſt, quàm obligatio iuramenti: quia obligatio voti eſt ex fidelitate, quæ continet reuerentiam Dei. Obligatio verò iuramenti eſt ex reuerentia ſola. & ſic tranſgreſsio voti cõtra fidelitatem & reuerentiam, eſt maior tranſgreſsione iuramenti, quæ eſt cõtra reuerentiam tantum. Et ſic ex oppoſito, maior eſt obligatio voti.

De obligatione iuramenti. Iuramentũ dupliciter vergere poteſt in peiorem ſiue deteriorẽ exitum. Li. 1. de offi. Regula generalis. Octo conditiones ſub intellectæ in omni iuramento. Iuramentũ vi, metu aut aliàs indebitè extortũ. In quo quis non habuit animum ſe obligandi, nõ ligat quo ad proximũ licet bene quo ad deũ. Obligatio voti eſt maior quàm iuramenti.

¶ Circa interpretationem iuramenti nota reſolutionem D. Thom. Quòd quando non eſt eadem intentio iurantis & eius cui iuratur: ſi hoc prouenit ex dolo iurantis, debet iuramentũ ſeruari ſecũdum intellectum eius cui iuratur, ſiue iuramentum præſtatur. Vnde Iſidorus, & habetur in c. quacunq; arte verborum. 22. quæſt. 5. Quacunque arte verborum quis iurat, Deus tamẽ qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit: ſicut ille cui iuratur, intelligit. & dupliciter reus fit: quia nomen Dei in vanũ aſſumit, & proximum dolo capit. Si autem iurans dolum non adhibeat, obligatur ſecundũ intentionem ſuam.

2. 2. q. 89.

art.7.ad 4. Vnde D.Greg. Aures humanæ talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant. Diuina verò iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Nec iurans sine dolo aliter obligatur, quàm secundum intentionem suam interiorem. Sed in foro cōtentioso, vbi intentio ignoratur, obligatur secūdū quod verba accipi solent. ¶ De dispensatione iuramenti eodem modo dicendum est, sicut suprà dictum est de dispensatione voti. & hæc in præsentiarum de iuramento sufficiant. Si ampliora desideras, vide D. Thom. in prædicta quæstione, & in summistas super verbo, iuramentum.

De interpretatione iuramenti.
27. Mora.
De dispensatione iuramenti.

Ver. 16. DE ADIVRATIONE.

2.2.q.60. art.1.&.3. *Adiuratio dupliciter fieri potest.*

Adiuratio est alius actus religionis: quæ nihil aliud est, quàm inuocatio diuini nominis, ad inducendum alios ad aliquid agendum, vel non agendum. Et fieri potest dupliciter, scilicet per modū deprecationis siue obsecrationis, & per modum cōpulsionis. Primus modus est, per reuerētiam diuini nominis obsecrare. & licitū est inferioribus hoc modo vti erga superiores. Secūdus modus est, per reuerētiam diuini nominis pręcipere vel prohibere. Et hoc modo licitum est vti superioribus erga subditos. quo quidem modo sæpe vtuntur prælati religiosorum, qui præcipiunt vel prohibent in virtute Spiritus sancti & sanctæ obedientiæ. Dæmones autem non licet adiurare per modum deprecationis neque compulsionis, ad aliquid per eos sciendum vel obtinendum: quia hoc pertinet ad aliquam societatem, quæ prohibita est haberi cum ipsis. iuxta illud. 2. Cor. 6. Quæ societas lucis ad tenebras, &c. Ex speciali tamen instinctu Spiritus sancti, per modum compulsionis, licet eos adiurare. sicut legimus aliquos sanctos operatione dæmonum fuisse vsos. D. enim Iacobus per dæmones fecit Hermogenem ligari, & ad se adduci. Per hunc modum compulsionis possunt Christiani adiurare dæmones secundū potestatem à Christo sibi datam, scilicet vt egrediantur à corporibus obsessis, & ne nobis aut fidelibus noceant. Vnde Marc. vltimo: Signa autem eos qui crediderint, hæc sequētur. In nomine meo dæmonia eiicient. Et Lucæ 10. Ecce dedi vobis potestatem supra serpentes, & scorpiones, & supra omnem virtutem inimici: & nihil vobis nocebit. ¶ Creaturas verò irrationabiles secundum se non licet adiurare, neque per modum deprecationis, neque per modum præcepti: quia non sunt capaces. aguntur enim, & non agunt. Sed si referatur adiuratio ad Deum, qui eas dirigit, licitum est per modum deprecationis, quod pertinet ad eos qui miracula faciunt. Si verò referatur adiuratio ad diabolum, qui irrationabilibus vtitur in nocumentum nostrum, licitum est per modum compulsionis & præcepti. Et talis est modus adiurandi in exorcismis Ecclesiæ, per quos dæmonum potestas excluditur ab irrationabilibus & insensibilibus creaturis. A

Dæmones nō sunt adiurandi per modum deprecationis, sed per modū compulsionis.
2.Cor.6.
Mar vlt.
Luc.10.
In creaturas irrationabiles an liceat adiurare.

Ver. 17. DE LAVDE ET CANTV.

2.2.q.90. *In 2. li. retrac.*

Alius religionis actus exterior, est assumptio diuini nominis in laude & cantu vocali. Et quia fuit quidam Hylarius, de quo meminit D. Aug. qui detrahebat cantui Ecclesiastico, & illum sequuti sunt Valden. & post eos Ioannes Vviclefz & neoterici hæretici, qui non verentur Ecclesiæ cantores vocare sacerdotes Baal, & boatores. Ideo hic paululum insistendum est. In primis certum est quòd de omnibus à Deo datis gratias agere debemus Deo. Iuxta illud 1. Thessa. 5. In omnibus gratias agite: hęc est enim voluntas Dei. Rationem autem assignat D. Iaco. 1. ca. suæ canonicę epistolę: Quia omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminū, hoc egerunt sancti patriarchæ, Abel, Noë, & Abraham, de rebus exterioribus: ergo à fortiori de corpore, mente, & voce, cùm sint maiora dona. Certum est etiam filios Israël transacto mari rubro, & Pharaone submerso, hymnum domino modulasse, Exod. 15. Cātemus domino, gloriosè enim, &c. 1. Para. 6. Dauid instituit cantores, vt cantarent ante archam. & Psal. 64. inuitabat omnes: Venite, exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro, &c. Et Esa. 6. de Seraphin dicitur, ꝙ clamabat alter ad alterum, Sanctus, Sanctus, Sanctus. Et in nouo testamento habemus canticū Zachariæ, Simeonis, & D. Virginis. Insuper Luc. 2. in natiuitate Christi, Subitò facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis exercitus laudantium & dicentium: Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Et Act. 16. de Pau. & Sylla dicitur, quòd media nocte adorantes laudabant Deum: & audiebant eos qui in custodia erant. Quod & alios Christianos fecisse cōmemorat Plinius secundus, qui tunc prouinciam administrabat: qui in epistola ad Traianum de Christianis scribens, dicit: Hec fuit summa vel culpæ vel erroris eorū: quòd essent soliti ante lucem conuenire, carménque Christo suo, quasi Deo, canere. Et Eusebius Cęsarien. dicit: Sed & Christi exemplo inoleuit (scilicet cātus) qui post cœnam hymnum dixit. D. Ignatius, D. Ioannis apostoli discipulus, post D. Petrum 3. Antiochenæ Ecclesiæ episcopus, audiuit choros angelorum, antiphonas sanctę Trinitatis decantantium. Ideo instituit eas inter psalmos decantari. Et in Tolletano cōcilio. c. 12. habetur: Sicut orationes, ita & hymnos ad laudem Dei compositos, nullus vlterius improbet, & in concilio Agaten. c. 30. fuit idem decretum. & rationem assignat Rabanus: Psalterium idcirco cum melodia cantilenarum suauium ab Ecclesia frequentatur, quo potius animi ad compunctionem flectantur. & D. Augu. ait: Adducor cantandi cōsuetudinē approbare in Ecclesia, vt per oblectamenta aurium, animus in affectum pietatis assurgat. & de seipso in nono Confessionum dicit: Fleui in hymnis & canticis, suauè sonantis Ecclesiæ vocibus acriter commotus. Ex præmissis apparet vesania & blasphemia hæreticorum. B

Exod.15.
1.Par.6.
Psal.94.
Esa.6.
Luc.1.
Luc.2.
Act.16.
In hist. Ecclesia. li.3.c.32.
De instit. cle. c.76.
9. Confes.

§. 6. DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS.

Peccata religioni opposita sunt quinque, scilicet superstitio, tentatio, periurium, sacrilegium, simonia. C

Ver. 1. DE SVPERSTITIONE.

2.2.q.92. art.1.

Svperstitio est vitium religioni oppositum, secundum excessum, non quòd plus exhibeat in cultum diuinum, quàm vera religio: sed quia exhibet cultum diuinum cui nō debet, vel eo modo quo non debet. D

debet. & sic Superstitio est indebitus cultus diuinitatis. Superstitionis duæ sunt species principales. Prima est, qua exhibetur cultus Deo vero, sed modo indebito. Secunda species superstitionis est, quando exhibetur diuinus cultus ei cui non debetur. Quantũ ad primam, sciendum quòd aliquis duobus modis potest indebitè cultum exhibere Deo vero. Primò quando exhibet cultum perniciosum. Secundò quando cultum superfluum. Cultus perniciosus Deo exhibetur, quando per cultum exteriorẽ aliquid falsum significatur. Quod contingit dupliciter. Primò ex parte rei significatæ, à qua descendit significatio cultus: vt vti sacramentis & ceremoniis veteris legis, quibus Christi mysteria figurabantur. talia enim obseruando quis ꝓtestatur Christũ nõ venisse, vel ministeria nõ impleuisse. & ideo mortaliter peccat. Vnde Gala. 5. Si circundimini, Christus nihil vobis proderit. Euacuati enim estis à Christo, qui in lege iustificamini. Alio modo contingere potest falsitas in exteriori cultu, ex parte colẽtis, & præcipuè in cultu cõmuni, qui per ministros exhibetur in persona totius Ecclesiæ. Sicut enim falsarius esset, qui aliqua proponeret ex parte alicuius, quæ non essent ei cõmissa: ita si minister in persona Ecclesiæ exhibet cultum Deo contra modum diuinæ authoritatis ab Ecclesia cõstitutum, & in Ecclesia cõsuetum. Vnde D. Ambro. dicit: Indignus est qui aliter aliud celebrat mysteriũ, quàm quod Christus vel Ecclesia tradidit. Et propter hoc etiam glo. dicit, ad Collo. 2. Superfluus cultus est, quãdo traditioni humanæ religionis nomen applicatur. Et sic peccant, qui Sanctorum falsas reliquias colendas proponunt, & offerẽtes votiuas statuas siue imagines miraculorum seu beneficiorum falsorum affigẽtes eas imagini Crucifixi seu sanctorum, alicuius lucri gratia, vt scilicet alij inde ꝓuocati ad similia offerandum cõcurrant. Tales peccant mortaliter: quia irreuerentiam notabilem faciunt in actu colendi. Et hoc peccato etiam peccare videntur, qui ad fantasiam certas missas vel officia componunt, & absq; Ecclesiæ authoritate aliis celebranda proponunt. Quo ad superfluum dupliciter: vno modo secundũ absolutam quantitatem. & hoc modo nõ potest esse aliquid superfluũ in diuino cultu: quia nihil potest homo facere, quod nõ sit minus eo quod debet Deo. Alio modo potest esse aliquid superfluũ secundum quantitatem proportionis: quia scilicet non est proportionatum fini diuini cultus, qui est vt homo det Deo gloriam, & ei se subiiciat mente & corpore. Et ideo quicquid homo facit, quod pertinet ad Dei gloriam, & ad hoc quòd mens hominis Deo subiiciatur, & etiam corpus per moderationẽ cõcupiscentiarum secundum Dei & Ecclesiæ ordinationem, & cõsuetudinem eorum cum quibus homo cõuiuit, non est superfluum in diuino cultu. Si autem aliquid fit quod, quantum est de se, ad prædictum finem non seruit, aut etiam si sit pręter Dei & Ecclesię institutionem, vel cõtra cõsuetudinem communem eorum inter quos homo cõuiuit: totum hoc reputandum est superfluum & superstitiosum, quasi in exterioribus solùm consistens, & ad interiorem Dei cultum nõ pertinens. vnde actiones iucunditatis ad superfluum cultum spectant, vt decantatio cantilenarum per organa & alia instrumẽta musicalia, quæ aliquando auertunt ab interiori cultu. Ad superfluũ etiam cultum pertinet quicquid in Ecclesia dicitur aut fit supra rubricas seu statuta: vt si bis dicatur Alleluia, vbi semel scriptũ est. & si fit in missa crucis signum vbi nõ mandatur fieri: aut si plures clerici aut cantores, quàm cõsuetum est, parentur, secundum dominum Caietanum in Summula. Ad hoc genus potest reduci cultus diminutus. si quis eorum quæ in rubricis scripta sunt, aliquid omittat. Superstitio autem, qua exhibetur diuinus cultus ei cui nõ debet, diuiditur in idololatriam, superstitionem diuinatiuam, & superstitionẽ obseruantiarum, de quibus per ordinem dicendum est.

Superstitionis definitio & diuisio. art. 2. 2.2.q 92. art. 1.

Cultus perniciosus dupliciter contingit. Galat. 5.

art. 2. Superfluum dicitur dupliciter.

Ver. 2. DE IDOLOLATRIA.

A IDololatriam D. Paulus superstitionem nominauit, cum ait: Viri Atheniẽses per omnia quasi superstitiosos vos video. Est autem Idololatria exhibitio diuini cultus facta creaturæ. Quod olim ab aliquibus fiebat idolis, hoc est simulachris earum rerum, quæ nullam habent virtutem seu dignitatem. Quia quidam per quasdam artes nefarias, simulachra quædam constituebant, quæ virtute dæmoniorum aliquos certos effectus habebant. vnde putabant in ipsis simulachris esse aliquid diuinitatis: & per consequens ꝙ diuinus cultus eis deberetur. Et hic fuit error Hermetis Trismegisti. vt D. August. dicit. Alij verò non exhibebant cultum diuinitatis simulachris, sed creaturis: quarum erant simulachra. & vtrunq; eorum reprobatur Roma. 1. vbi quantum ad primum, dicitur: Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentium. Quantum ad secundum subdit: Coluerunt & seruierunt potius creaturæ, quàm creatori. Hoc peccatum est grauissimum: quia quantum est de se, æquiparat creaturam creatori: & negat Deum verum esse Deum. cùm non possint esse plures dij per essentiam. ¶Idololatria secundum Iudæos incœpit in secunda mundi ætate, ab Ismaële, quem primò simulachrum ex luto finxisse asserũt. Alij dicunt ꝙ à Nembroth, qui cogebat homines ignem adorare: vel à Nino, qui imaginem Beli filij sui fecit adorari. Sap. 14. Acerbo luctu dolens pater sibi rapti filij, fecit imaginem: & illũ qui tunc quasi homo mortuus fuerat, nunc tanquam Deum colere cœpit. Deinde procedente tempore inualescẽte consuetudine, hic error tanquam lex custoditus est, & tyrannorum imperio colebantur figmenta. Apud Græcos verò (vt refert Isidorus) Promethæus primus simulachra hominum de luto finxit. Idololatriæ causa dispositiua fuerunt homines, vel ex affectu, vel ignorantia. Causa verò initiatiua & consummatiua processit ex parte dæmonum, qui in idolis dando responsa, & faciendo aliqua quę hominibus videbantur mirabilia, se colendos & adorandos vt deos, hominibus exhibebant. Cessauit autem idololatria magna ex parte in sexta ætate, per virtutem & doctrinam Christi.

Act. 17. 2.2.q.94. art. 1.

8. de Ciui. Dei.

art. 3.

De inchoatione idololatriæ. Sap. 14.

2.2.q.94. art. 4.

Ver. 3. DE SVPERSTITIONE DIVINATIVA.

B SVperstitio diuinatiua est exhibitio cultus debiti eis qui sibi vsurpant cognitionem futurorum euẽtuum, vel præsentium, aut præteritorum occultorum. Et sic Diuinatio est vsurpatio diuinæ cogni- *2.2.q.95. art. 1.*

tionis, vt futurorum contingentium ad vtrumlibet, qui ex causa necessaria cognosci non possunt. Vnde Esa. 41. Annuntiate quæ ventura sunt in futurum: & sciemus quia dij estis vos: aut est vsurpatio cognitionis præteritorum vel præsentium occultorum, quæ non possunt humana ratione cognosci. Vnde Diuini dicuntur, quasi Deo pleni. diuinitate enim plenos se simulant, & fraudulētia quadā hominibus futura coniectant. Qui ergo præsumit talia prænuntiare, nisi Deo reuelante, dicitur Diuinator. Sed prænuntiare ea quæ ex necessitate veniunt, sicut eclipses, vel vt in pluribus, quæ humana ratione cognosci possunt aut experientia, non est diuinatio, neq; peccatum. Diuinatio semper in malam partem accipitur, vt dicit D. Hierony. super Michæam. & est semper peccatum tam diuinare, quàm ad diuinatores recurrere. Vnde Deutero. 18. dicitur: Caue, &c. Omnis enim diuinatio ex operatione dæmonum prouenit explicitè vel implicitè. Explicitè, quando dæmones expresè inuocantur, ad sciendum futura vel occulta. Implicitè verò, quando qui habent pactum tacitum vel expressum cum dæmonibus vocantur: vel quia dæmones se ingerunt vanis inquisitionibus futurorum, vt mentes hominum implicentur vanitate, de qua dicitur in Psalm. Non respexit in vanitates & insanias falsas. Vana autem inquisitio futurorum est, quando aliquis futurum præcognoscere tentat, vnde præcognosci non potest.

Esa. 41. — Diuinus siue diuinator quid sit. — Deut. 18. — Psal. 39.

Ver. 4. DE SPECIEBVS DIVINATIONIS.

2.2.q.95. art.3. — 2.Cor.6. — Esa.28. — Luc.4.

Diuinationis duo sunt genera. Primum per expressam dæmonis implorationem siue inuocationē: vel cùm præter intentionem hominis dæmon se occultè ingerit ad prænuntiandum futura, vel præsentia quædam hominibus ignota. Hæc diuinatio est peccatum mortale, duplici ratione. Primò propter communicationem & societatem illicitam, quæ ꝓhibita est, vt suprà deduximus. Ex D. Pau. Quæ cōuentio, &c. & Esa. 28. Dixistis, percussimus fœdus cum morte, & cum inferno fecimus pactū. Secundò propter periculum, quia dæmon intendit perditionem hominum ex suis responsis. & si aliquando verum dicat, malo tamen fine, scilicet vt homines assuefaciat ad credendum ei. Vnde Athanasius exponens illud quod habetur Luc. 4. Increpauit illum dicens, Obmutesce, ait: Quamuis vera fateretur dæmon, compescebat tamen Christus eius sermonem, ne simul cum veritate etiam suam iniquitatem ꝓmulgaret: vt nos etiam assuefaciat, ne curemus de talibus, & si vera loqui videantur. Nefas enim est vt (cùm adsit scriptura diuina) à diabolo instruamur. Nota tamen ꝙ aliud est inuocare dæmonem, aliud inquirere ab eo sponte occurrente. Quod quandoque licet per adiurationem, per modum compulsionis diuina authoritate, propter aliorum vtilitatem, vt dictum est, cùm de adiuratione agetur. Nunquam tamen licet eos inuocare, quæcunq; vtilitas sequatur: quia non potest comparari detrimento spiritualis salutis. Huiusmodi autem diuinatio quinque modis à dæmone fieri cōsueuit. primò per præstigium, ex eo ꝙ oculi hominum dæmonum operatione perstringuntur, dum dæmones præstigiosis factis ac simulatis apparitionibus se aspectui & auditui hominum ingerunt. Secundò per somnia. quorum obseruatio prohibita est Deute. 18. Nō sit in te qui obseruet somnia. quāuis obseruare somnia quæ fiunt ex diuina reuelatione nō sit malum. Deus enim ministerio angelorum aliqua reuelat hominibus in somniis: vt habetur Num. 12. Si quis fuerit ꝓpheta Domini in visione apparebo ei, vel per somniū loquar ad illum. Et Matt. 2. Ecce angelus Domini apparuit in somnis Ioseph. Tūc seruanda sunt, & faciliter cognosci possunt: quia post somnium in vigilia instinctu diuino certificantur. quod non fit, quando ex solicitudine vel dæmonum illusione proueniunt. Licitum tamen est medicis considerare somnia: quia prosunt ad cognitionem corporalis immutationis infirmorum. Tertiò per mortuorum aliquorum apparitionem. Et hæc species vocatur Necromantia. Quia (vt dicit Isidorus in lib. Ethimologiarum) Necros Græcè, Latinè mortuus, Mantia, Diuinatio. interpretatur. Quia quibusdam deprecationibus adhibito sanguine videntur resuscitati mortui diuinare, & ad interrogata respondere. Quartò per homines viuos habentes spiritus siue dæmones familiares in arreptitiis. & hæc diuinatio dicitur Phitonica, siue per Phitones: sic dicti, Isidoro authore, à Phitone Apolline, qui dicebatur author diuinandi. Quintò dæmones futura prænunciant per aliquas figuras vel signa, quæ in rebus animatis apparere faciunt. Et hoc in diuersis corporibus, præcipuè quinq;. & secundum hoc diuersis nominibus nuncupantur. Si in ligno, vel ferro, vel lapide polito, vocatur Geomātia. Si autem in aqua, vocatur Hydromantia. Si in igne, vocatur Pyromantia. Si in aëre, Aereomantia. Si autem in visceribus animalium immolatorum in aris dæmonum, vocatur aruspicium. Omnes isti nouem modi pertinent ad Necromanticos. ¶ Secundum genus diuinationis est, quod fit absque expressa dæmonum inuocatione. Istud in duo genera diuiditur. Primum est, cùm ad cognoscendum futura consideramus dispositiones & motus aliquarum rerum, & hoc fit septem modis. Primo ex cōsideratione situs & motus stellarum, quæ nō se extendunt ad futura cōtingentia, præcipuè humana. & hoc pertinet ad Astrologos: qui & Genethliaci dicuntur, propter natalium cōsiderationes dierum. de his D. August. in. 4. Cōfessionum ait: Illos planetarios (quos Mathematicos vocant) cōsulere nō desistebam: quasi nullū esset eis sacrificium, & nullæ preces ad aliquem spiritum ob diuinationem dirigerentur. quod tamen Christiana & vera pietas expellit & damnat. Secundo per voces auium, aut quorumcunq; animalium, & etiam sternutationem hominum. & hoc vocatur Augurium. Tertio per motus vel per saltus membrorum eorundem: & vocatur Auspicium, ab inspectione auium. Quarto circa verba hominū absq; intentione dicta. & hoc vocatur Omen. si verò cōsiderentur aliquæ figuræ vel lineationes in manibus existentes, diuinatio ex eis sumpta Chyromantia vocatur, quasi diuinatio manu. Chyros enim Græcè, manus dicitur: & mantia, diuinatio. Si autem cōsiderentur signa in spatula alicuius animalis apparētia, vocatur Spatulamantia. Aliud genus diuinationis, quod fit absq; expressa inuocatione, est cùm ex cōsideratione eorum quæ eueniunt ex quibusdam actibus, quæ ab hominibus seriò fiunt, proceditur ad

Aliud est inuocare dæmonem, aliud inquirere ab eo sponte occurrente. — Diuinatio per dæmonem quinque modis fieri consueuit. — Præstigiū. — Somniorum obseruatio. — Num. 12. — Matth. 2. — Somnia ex diuino instinctu faciliter cognosci possunt. — Necromantia. — Geomātia. — Hydromantia. — Pyromātia. — Aereomantia. — Aruspiciū. — Septem modi diuinationis sunt absque expressa dæmonum inuocatione. — Augurium. — Auspicium. — Omen. — Chyromantia. — Spatulamātia.

aliquid occultum inquirendum: vt si quis furtum vel malum aliquod fecerit: vel si quæratur quid agendum sit, vel futurum sit, siue per punctorum considerationem, siue per considerationem figurarũ, quæ proueniunt ex plumbo liquefacto in aquam proiecto, siue ex quibusdam cedulis scriptis, in occulto repositis, dum consideratur quam quis partem accipiat: vel etiam ex festucis inæqualibus propositis quis maiorem accipiat: vel etiam ex taxillorum proiectione, quis plura puncta proiiciat: vel etiam cum consideratur quid apperienti librum occurrat, quæ omnia sortium nomen habent. ¶Sors igitur dicitur cùm aliquid seriosè fit siue statuitur ab hominibus, vt ex eius euentus consideratione aliquod occultum innotescat. Sors (secundum D. Thomam) est triplex: scilicet diuisoria, consultoria, & diuinatoria. Sors diuisoria, est quæ ordinatur ad diuisionem aliquarum rerum, siue sit res possessa, siue honor, siue dignitas, siue actio, siue pœna. Sors consultoria dicitur, cùm inquiritur quid agendum sit. Diuinatoria, cùm inquiritur quid futurum sit. Et si in his sortibus expectetur euentus à dæmonum suggestione, vel secundum dispositiones stellarum, quibus non subduntur actus humani: erit sors illicita. Prout Ezech. 21. de rege Babylonis legitur, qui stetit in biuio, commiscens sagittas, interrogauit idola, & exta consuluit. Si verò expectetur à fortuna (prout communiter fit in diuisoria, in his in quibus non possunt homines faciliter concordari, quasi fortunæ exponentes, quis quid vel quam partem accipiat) non videtur esse vitium, nisi fortè vanitatis: cum scilicet fit absque necessitate, vel cum leuitate animi. Si autem expectetur euentus à Deo, iuxta illud Prouer. 16. Sortes mittuntur in sinum, sed à Domino temperantur. & talis sors, secundum se, non est illicita. Tali sorte multos in sacris literis vsos fuisse legimus. Iosue 7. ex præcepto Domini iudicio sortium puniuit Acham, qui de anathemate surripuerat. Saul etiam sorte deprehendit Ionatham mel comedisse. 1. Reg. 14. Ionas pariter propheta à facie Domini fugiens sorte deprehensus est, & in mare proiectus. Zacharias etiam sorte exiit, vt incensum poneret, Lucæ 1. Circa tamen huiusmodi sortium expectationem euentus à Deo, ad hoc ꝙ licitè fiat, quatuor obseruanda sunt: quibus, vel altero illorum deficiente, peccatum incurritur. Primũ, ꝙ sit necessitas: quia si absque necessitate, & vbi humana ratio sufficit, ad sortes recurratur, ad tentationem Dei pertinere videtur. Vnde D. Ambr. dicit super Lucã: Qui sorte eligitur, humano iudicio cõprehenditur. Secundum, ꝙ stante necessitate cum reuerentia mittatur sors. vnde super Act. Apost. dicit Beda: Sed si qui necessitate compulsi, Deum putant sortibus, exemplo Apostolorum, consulendum, videant hoc ipsos Apostolos non nisi collecto fratrum cœtu, & precibus ad Deum fusis, egisse. Tertium, ꝙ diuina oracula ad terrena negotia non conuertantur. Vnde D. Aug. ad inquisitiones Ianuarij dicit: Hi qui de paganis euangelicas sortes legunt: & si optandum sit, vt id potius faciant, q̈ ad dæmonia consulenda concurrant: tamen ista mihi displicet consuetudo, ad negotia secularia, & ad vitæ huius vanitatis diuina oracula velle conuertere. quoniam non adhibeantur sortes in electionibus Ecclesiasticis, quæ Spiritus sancti inspiratione fieri debent. Vnde (sicut Beda dicit super Actus Apostolorum:) Mathias ante Pentecosten ordinatus, sorte quæritur: quia scilicet nondum erat plenitudo Spiritus sancti in Ecclesia effusa. Septem autem diaconi posteà non sorte, sed electione discipulorum sunt ordinati. Secus autem in temporalibus dignitatibus, quæ ad dispositionem terrenam ordinãtur: in quarum electione plerunq; homines sortibus vtuntur, sicut & in temporalium rerũ diuisione. Hoc vltimũ dictum limitat dominus Caietanus in Summula, super verbo Sors, si absq; periculo iustitiæ aut boni communis fiat. vt si inter idoneos sortes mittantur. In aliis autem casibus, si necessitas immineat, licitum est cum debita reuerentia sortibus diuinum iudicium implorare. Vnde D. Augustinus in epistola ad Honoratum dicit: Si inter Dei ministros sit disceptatio, qui eorũ persecutionis tempore maneant (ne fuga fiat omnium) & qui eorum fugiant, ne morte omnium deseratur Ecclesia: Si hæc disceptatio aliter non potuerit terminari: quantum mihi videtur, qui maneant, & qui fugiant, sorte eligẽdi sunt. Et in 1. de Doct. Christiana dicit. Si abundaret aliquid quod oporteret dari eis qui non haberẽt: nec duobus dari potuisset: Si tibi occurrerent duo, quorum neuter alium vel indigentia vel aliqua vrgenti necessitate superaret: nil iustius faceres, quàm vt sorte eligeres, cui dandum esset, quod dari vtriq; non posset. Sed cùm ad dæmonem recurritur non solùm explicitè, sed etiam implicitè, vt contingit inquirentibus per sortes, occulta, & nõ à Deo, & vniuersaliter ea quæ à sola natura intellectuali sciri aut fieri possunt: ex eo enim ꝙ non quærunt à Deo, neque à natura, neque à fortuna, qui hoc petunt, coguntur (velint nolint) fateri, quòd ad dæmonem implicitè recurrant, dum ad sortes recurrunt: de his in c. sortes. 26. quæst. 5. dicitur: Sortes quibus cuncta vos vestris discriminatis prouinciis, quas patres damnauerunt, nil aliud quàm diuinationes & maleficia decernimus. Quamobrem volumus illas damnari, & vltrà inter Christianos nolumus nominari: & ne exerceantur, anathematis interdicto prohibemus.

Sors quid sit. *2.2.q 95. art.8.* *Sors triplex.* *Sors consultatoria.* *Sors diuinatoria.* *Ezech. 21.* *Prouer. 16.* *Iosue 7.* *1.Reg.14.* *Ionæ 1.* *Luc. 1.* *In sortibus quatuor sũt obseruanda.* *Act. 1.*

Ver. 5. DE SVPERSTITIONE OBSERVANTIARVM.

A SVperstitio Obseruantiarum est, quando obseruantur aliqua ad aliquos euentus futuros, quæ non sunt ad illos causæ naturales, quia licitũ est causas naturales obseruare, & applicare ad suos effectus. Si verò res quæ adhibentur ad futuros euentus, non possunt ex natura sua illas causare & producere: non adhibentur tanquam causæ, sed solùm quasi signa: & sic pertinent ad pacta significationũ cũ dęmonibus inita. Vnde D. August. dicit: Alliciũtur dæmones per creaturas, quas non ipsi, sed Deus cõdidit, delectationibus pro sua diuersitate diuersis: non vt animalia cibis, sed vt spiritus signis, quæ cuiusq; delectationi congruũt, per varia genera lapidũ, herbarũ, lignorum, animaliũ, carminũ, & rituũ. Et huiusmodi obseruantiæ sunt reliquiæ idololatriæ: processeruntq; ex vanitate humana, cooperãte dæmonũ malitia, qui nituntur animos hominũ huiusmodi vanitatibus implere. Huiusmodi obseruãtiæ illicitę, sunt penè innumeræ. Nec potest circa eas certa regula dari. Omnes tamen ad tres fines cõ-

2.2.q.96. art.1. *21. de Ciui. Dei.*

Superſtitio obſeruätiarum ad tres fines ordinatur. muniter ordinantur:ſcilicet ad acquirendam ſcientiam,vel ſanitatem, vel ad euitanda infortunia, ſiue ad cognoſcēda fortunia & infortunia,vt infortunia poſſint vitari. Primũ pertinet ad artem notoriam, quam aliqui Magicam vocant : quæ ad acquirendam ſcientiam docet certa ieiunia & orationes obſeruare,inſpectiones figurarum,& prolationes verborum ignotorum. Hæc autem ars notoria reprobata eſt:quia Deutero.18.dicitur:Non inueniatur in te, qui quærat à mortuis veritatem. quæ inquiſitio innititur auxilio dæmonum. Sed per obſeruantias notoriæ artis inquiritur cognitio veritatis per quædam pacta ſignificationum cum dæmonibus per priſcos idololatras contracta: quia vtitur quibuſdam,quæ non habent ſecundum ſe virtutem cauſandi ſcientiam, vt ex prædictis patet. Circunſpectio figurarum & prolatio verborum ignotorum non habent ex ſe aliquam virtutem : & ideo huiuſmodi ars non vtitur vt cauſis.ſed vt ſignis : non vt ſignis diuinitus inſtitutis,vt ſunt ſacramenta.Relinquitur ergo quòd ſint ſigna ſuperuacua,& per conſequens pertinentia ad pacta quædam ſignificationũ cum dæmonibus fœderata.& ideo eſt penitus repudianda & fugienda Chriſtiano : ſicut & aliæ nugatoriæ vel noxię ſuperſtitiones,vt D.Auguſt.dicit.Eſt etiam inefficax,cùm per huiuſmodi artem non intendatur cognitio ſcientiæ per modum homini connaturalem, ſcilicet vel inueniendo vel addiſcendo. Cōſequens eſt quòd iſti effectus expectentur à Deo vel dæmonibus.Certum eſt autem aliquos à Deo ſcientiam & ſapientiam per infuſionem habuiſſe,ſicut legitur de Salomone.3. Regum 3. & 2.Paral.1. Dominus etiam diſcipulis ſuis dixit,Lucæ 21.Ego dabo vobis os & ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere & contradicere omnes aduerſarij veſtri.Sed hoc donum non datur quibuſcunque,neq; cum certa obſeruatione : ſed ſecundum arbitrium Spiritus ſancti.1.Cor.12. Alij quidem datur per ſpiritũ ſermo ſapientiæ,alij ſermo ſcientiæ,ſecundum eundem ſpiritum.hæc autem omnia operatur vnus & idē ſpiritus,diuidens ſingulis prout vult. Ad dæmones autem non pertinet illuminare intellectum. Cùm igitur acquiſitio ſcientiæ fiat per illuminationem intellectus: ſequitur ꝙ nullus vnq̃ per dæmones ſcientiam acquiſiuit.Poſſunt tamen dæmones hominibus colloquentes,verbis exprimere aliqua ſciētiarum documenta : ſed hoc non quæritur per artem notoriam. ¶Ad ſanitatem conſequendam aliqui (ſecundum D.Aug.)obſeruant ligaturas herbarum,oſſium mortuorum, breuium, verborum, & alia quædam remedia,quæ medicorum diſciplina condemnat,ſiue in præcantationibus, ſiue in quibuſdā notis,quas characteres vocant,ſiue in quibuſdam ſuſpendendis aut inſignandis: cum talia non habeāt ex ſe virtutem:conſequens eſt huiuſmodi obſeruantiam ex dæmonum ſuggeſtione veniſſe. Notandũ tamen ꝙ in omnibus incantationibus vel ſcripturis,ſuſpenſis aut alligatis, tria conſideranda ſunt. Primò quid ſit quod profertur vel ſcribitur.quia ſi eſt aliquid ad inuocationem dæmonũ pertinens, manifeſtè eſt ſuperſtitioſum & illicitum.Secundò ne aliquid falſitatis contineant, quia ſic eius effectus non poſſet expectari à Deo,qui non eſt neq; poteſt eſſe teſtis falſitatis. Tertiò cauendum eſt ne cum verbis ſacris contineantur aliqua vana : puta aliqui characteres inſcripti, præter ſignum crucis : aut ſi ſpes habeatur in modo ſcribendi,aut ligandi,aut in quacunq; huiuſmodi vanitate,quæ ad diuinam reuerentiā non pertineat,quia hoc iudicaretur ſuperſtitioſum.Et ſic intelligitur id quod D. Chryſoſt. dicit ſuper Matth.Quidam aliquam partem euangelij circa collum portant: ſed nónne quotidie euāgeliũ in Eccleſia legitur, vt audiatur ab omnibus? Cui ergo in auribus poſita euangelia non proſunt, quomodo poſſunt circa collum ſuſpenſa ſaluare? Deinde dicit : Vbi eſt virtus euangelij, in figuris literarum,an in intellectu ſenſuũ? Si in figuris, bene circa collum ſuſpendis. Si in intellectu : ergo melius in corde.Ibi enim D.Chryſoſt.loquitur,vbi vana miſcentur,vt dictum eſt. Portare autem ex deuotione diuina verba,obſeruatis præmiſſis,non eſt illicitum.vt in c. non liceat 26.q.6.Sed nec in collectionibus herbarum,quæ medicinales ſunt, aliquas obſeruantias ſcilicet ante ortum vel poſt occaſum ſolis, vel die determinato, vel incantationes licet attendere : niſi tantum cum ſymbolo diuino & oratione Dominica,non indeterminato numero, ſed ſecundum deuotionem : vt tantùm creator & dominus omnium honoretur.Ad fortunia verò vel infortunia cognoſcenda,ſiue ad dies fauſtos & infauſtos cognoſcendos,obſeruare ea quæ non poſſunt eſſe cauſæ, ſed ſolùm ſigna pactionum cum dæmonibus,eſt illicitum. Vnde D. Pau. Galat. 4.Dies obſeruatis, & menſes, & tempora, dies, & annos. Timeo ne fortè ſine cauſa laborauerim in vobis. Et D. Auguſt. dicit, ꝙ ad pacta cum dæmonibus inita pertinent milia inanium obſeruationum,puta ſi membrum aliquod ſalierit.ſi iunctim ambulantibus amicis,lapis aut canis,aut puer medius interuenerit.ſi limen calcare contigerit,cùm ante domum ſuam aliquis tranſit,redire ad lectum.ſi quis ſe calceando,ſternutauerit:ſi rediens domũ & procedens offenderit:cùm veſtis à ſoricibus roditur.Plus timerę ſuperſtitiones mali futuri,quàm præſens damnum dolere.

Ars notoria quid ſit, & quomodo eſt reprobata.

Deute.18.

In 2. de Doctri.Chriſt.

3.Reg.3. 2.Para.1. Lucæ.21. 1.Cor.12.

In li. de Doctri.Chriſt.

De ſuperſtitionibus ad ſanitatē cōſequendam, Circa breuia tria ſũt cauenda.

Galat.4. 2.de Doctr. Chriſt.

Ver. 6.

DE TENTATIONE DEI.

2.2.q.97. art.3. Tentatio Dei quid ſit.

SEcundum peccatum religioni oppoſitũ,eſt tentatio Dei.quæ nil aliud eſt,q̃ exploratio diuinę potentiæ aut voluntatis vel ſcientiæ,prætermiſſis his quæ homo facere poteſt ad pericula vitanda,reſpiciens ſolùm auxilium diuinũ,quaſi experimentum ſumere volens de eius ſcientia, potentia, & virtute.Et ſic tentare Deum eſt experimentum ſumere de eo : quod fieri poteſt verbo vel facto,cùm aliquid facit eadem intentione. Interpretatiuè, quando non habet intentionem formalem ſiue explicitam,propoſitum ſumendi experimentum de Deo : tamen petit vel facit id quod ad nil aliud vtile eſt, niſi ad probandam Dei poteſtatem,voluntatem,vel cognitionem. Sicut cùm quis equum currere facit,vt euadat hoſtes:non dicitur experimentum quærere de equo: ſed tunc,quādo currere facit abſq; aliqua neceſsitate,vel euidenti vtilitate.Sic ad propoſitum : Si homo propter neceſsitatem vel magnā vtilitatem committat ſe Dei auxilio,faciendo tamen quod poteſt,ad euadendum periculum : nō tentat Deum. Quia(vt habetur 2.Paral.20.)Cùm ignoremus quid agere debemus:hoc ſolũ nobis eſt reſidui,vt B

2.Par. 20.

dui, vt oculos nostros dirigamus ad te. Sed quando sine causa seu necessitate vel magna vtilitate prætermittit adhibere humana remedia, fidens Dei auxilio, tentat Deum, & peccat mortaliter. vt si quis in loco alto constitutus, habens vel habere potēs scalam, mitteret se deorsum. Ideo Christus Matt. 4. diabolo ei suadenti: Mitte te deorsum: respondit, Scriptum est, Dominum Deum tuum nō tentabis. Et qui nollet laborare vel mendicare, fidēs quòd à Deo pasceretur sicut Helias: vel nollet comedere, fidens quòd Deus nutriret eum absq; cibo, sicut D. Magdalenam, & in aliis huiusmodi: est peccatum mortale, contentum sub irreligiositate. quia talis facit irreuerentiam Deo. *Matth.4.*

Ver. 7. DE PERIVRIO.

A Tertium peccatum contra religionem est periurium, quod communiter sic definitur: Periuriū est mendacium iuramento firmatum. Sed quia aliquis potest mentiri dupliciter: Primò materialiter, puta quando quis dicit falsum, & putat dicere verum. Secundò formaliter, quando sciēter falsum dicit, vel verum æstimatum falsum. Sic periurium est duplex scilicet materiale, & formale. Materiale, quando id quod iuratur, est falsum, & tamen creditur verum. Formale verò, quando id quod iuratur, est falsum, vel creditur esse falsum. & est differentia inter hæc: quia omne periurium formale est peccatum, non tamen materiale, imò aliquando nō est peccatum, cùm adhibita diligentia credit esse verum, quod iurat. Notandum tamen ꝙ ille qui iocose periurat, non euitat diuinam irreuerentiam, sed quantum ad aliquid magis auget. & ideo non excusatur à mortali. Ille autem qui ex lapsu linguæ falsum iurat, siquidem aduertat se iurare & falsum esse quod iurat, non excusatur à peccato mortali: sicut nec à Dei contemptu, prout etiam in blasphemia. Si autem hoc non aduertat, non videtur habere intentionem iurandi. Et ideo à crimine periurij excusatur. grauius autem peccatum est solenniter iurare falsum per euangelium, q̃ per Deum in communi sermone, tum propter scandalū, tum propter maiorem deliberationem. Cæteris tamen paribus, grauius peccat cū iurat per Deum, q̃ per euangelium, si falsum iuret, vt dicit D. Tho. ¶In iuramento assertorio incurritur periurium, quando actu iuratur, & non posteà. In iuramento verò promissorio dupliciter potest incurri periurium. Primò, quando iuratur: vt quando iurans intendit non implere iuramentum & promissum. Secundò in futuro, quando tenetur & potest implere & seruare iuramentum, & non facit. In iuramento autem comminatorio de malo mortali perpetrando, incurritur periuriū, non propter defectū veritatis seu intentionis: quia stat illum habere intentionem perpetrandi malum iuratum: sed quia formatur voluntas ad peccatū mortale: & quia applicatur iuramentum ad materiam, omnino indebitam. Si verò sit peccatū veniale q̄d iuratur, non incurritur simpliciter periurium, quia non deficit veritas, si intendat implere. Nec de necessitate salutis necesse est deficere veritatem futuram in leuibus: quia non est contra, sed præter charitatem. Secundum quid autem est periurium: quia firmatur voluntas ad malum veniale: & irreuerentia quædam fit iuramento, applicando illud ad materiam non obligabilem. Idem est iudicium, si iuramentum fuerit de omittendo bono. In futuro verò non incurritur periurium si iuramentum non impletur, quando iuramentum est de malo, aut maioris boni impeditiuum: vel si posteà ex euentu iuramentum vergat in deteriorem exitum: vel si euentus sit impeditiuus maioris boni, vel ex parte modi iurandi: vt cùm aliqui se honorare volentes, iurant quòd vnus non præcedet alium. In his enim & similibus casibus secundum communem & sanum sensum subintelligitur (quantum est ex me) vt in D. Petri apostoli verbo: Non lauabis mihi pedes inæternum. Propterea absque peccato periurij statim faciunt oppositum, permittendo se vinci. Item quantum ad modum iurandi, si iuramentum sit vi aut metu extortum, de contrahendo matrimonio, videtur ipso iure relaxatum. tutius tamen est relaxationem à superiori habere. Item non incurritur periurium in futuro, si relaxetur iuramenti obligatio ab eo, à quo relaxari potest, vel si in eo dispensetur.

2.2.q.98. Periurium quid. Periurium est duplex, materiale & formale.

2.2.q.98. art.3.ad.2. Quādo incurritur periurium in iuramēto assertorio vel promissorio aut cōminatorio.

Ioan.13.

Ver. 8. DE SACRILEGIO.

B QVartū vitiū oppositum religioni, est Sacrilegium: quod nil aliud est, q̃ sacræ rei violatio. Et accipitur violatio largè pro quacunq; irreuerentia, etiam si nihil noceat ei cui irreuerentiā exhibet: quia quantum est in se, rem sacram violat, quanuis ipsa non violetur. Sacrum autem dicitur aliquid ex eo, quod est ad diuinum cultum ordinatum siue deputatum. & sic ei quædam reuerentia debetur. Et ideo illud quod fit in irreuerentiam rerum sacrarum, ad diuinum cultum ordinatarum, Sacrilegium dicitur. Et quia triplices res sunt ad diuinum cultum deputatę, scilicet personæ, loca, vestes, & vasa: ideo tres sunt species Sacrilegij. Prima, quando fit iniuria personæ: vt si clericus aut religiosus siue monialis inhonoretur, percutiatur, vel contra votum castitatis, paupertatis, & obedientiæ in eam agatur, vel si ipsa agat, sacrilegium committit. & quicunq; contra votum facit. Et quia populus Christianus per fidem & sacramenta est sanctificatus, iuxta illud 1. Cor. 6. Sed abluti estis, sed sanctificati estis. & 1. Petri. 2. Vos estis genus electū, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Et ideo id quod fit in iniuriam populi Christiani, vt Christianus est, sacrilegium dicitur. Secūda species sacrilegij est, quando loco sacro fit iniuria: vt cùm aliquid furto, rapina, vel aliàs indebitè subtrahitur, siue sacrum fuerit siue non sacrū, ac etiam sacrū de non sacro: & si vi siue violentia à loco immunitatis extrahatur, aut semine, vel sanguine humano voluntario polluatur, vel si excommunicatus in eo sepeliatur, aut aliquis occidatur, tunc eget reconciliatione. vt habetur in titulo siue rubrica, de consecratione Ecclesiæ vel altaris. extra. Tertia species sacrilegij est, quando fit iniuria rebus sacris: puta sacramentis & sacramentalibus, hoc est ad sacra deputatis, vt vasis aut vestibus & reliquiis Sanctorum, libris sacris, imaginibus Sanctorum, & generaliter omnibus rebus sacris, mobilibus & immobilibus, quæ sunt dicatæ ad ministerium diuini cultus, & vsum ministrorum Dei. ¶Notandum tamen ꝙ licet omne peccatum quod persona sacra committit, sacrilegium dici possit, materialiter & quasi per accidens: prout

2.2.q.99. Sacrilegiū quid sit. Sacrū quid sit. Tres sacrilegii species.

1.Cor.6. 1.Petri.2.

Nugæ in ore sacerdotis sunt sacrilegium.
D. Hiero. ait, quod nugæ in ore sacerdotis sacrilegium esse dicuntur. formaliter tamen & propriè illud solum peccatum sacræ personæ, sacrilegium est, quod directè agitur contra eius sanctitatem, vt sacerdos contra castitatem & obedientiam, religiosi & moniales vltra illa contra paupertatem. Peccato sacrilegij imponitur pro pœna sententia excommunicationis: vt in quo quis peccat, per hoc & torqueatur. vt dicitur Sap. 11. Secundum leges humanas punitur sacrilegium pœna capitali, vt habetur in l. sacrilegij. ff. ad legem Iuliam peculatus. secundum statuta verò Ecclesiæ, quæ mortem corporalem non infligit, ad hoc quod sufficienter arceatur, adhibetur pœna pecuniaria: vt saltem pœnis temporalibus homines à sacrilegiis reuocentur, vt habetur in ca. si quis. 16. quæst. 4. vbi dicitur: Si quis contumax vel superbus fugitiuum seruum de atrio Ecclesiæ per vim extraxerit, nongentos solidos componat. postea subditur: Si quis inuentus fuerit reus sacrilegij. 300. libras argenti examinati purissimi componat.

De pœna peccati sacrilegij.

Ver. 9. DE SIMONIA.

2.2.q.100. Act.8.
SImonia à Simone Mago dicta est, qui (vt habetur Act.8.) potestatem dandi Spiritum sanctum pecunia comparare voluit. vt posteà signa vendendo lucraretur. & ideo tam emptores quàm venditores spiritualium, Simoniaci vocantur: quanuis magis propriè emptores. Venditores autem vocantur Gietzitæ, à Giezi famulo Helisæi, qui vendidit curationem miraculosam: ideo lepra Naaman adhæsit ei. Simonia (secundum diuum Thomam) est studiosa, hoc est libera, & ex electione procedens voluntas emendi vel vendendi spirituale pro temporali pretio. Ad huius definitionis notitiam & multarum difficultatum resolutionem, supponenda sunt tria: Primùm, quid per emptionem & venditionem in hac definitione accipiatur. Secundum, quid intelligatur per temporale pretium. Tertium, quid sit res spiritualis, de qua hic loquimur. ¶ Quo ad primum diuus Thomas dicit, quod nomine emptionis & venditionis omnis contractus non gratuitus intelligitur: & sic emptio accipitur largè. vnde nec permutatio præbendarum aut ecclesiasticorum beneficiorum fieri potest per partes, absque periculo simoniæ, sicut nec transactio, vt iura determinant in titulis de permutatione & transactionibus. licet prælatus ex officio & pro causa vtili possit huiusmodi permutationes facere. Intelligitur etiam nomine emptionis redemptio impedimentorum, quam vocant redemptionem vexationis ante titulum & ius acquisitum: quia hoc esset emptio iuris spiritualis. Habito tamen prius iusto titulo, potest quis pacisci cum his à quibus patitur impedimentum, & redimere vexationem suam aliquo temporali bono, & non spirituali: quia hoc esset etiam vendere spirituale. ¶ Quo ad secundum sciendum quod (vt Philosophus habet) Numisma inuentum est ad statuendum pretia rebus. & ideo pretium temporale est pecunia, vel quicquid pecunia æstimari potest, siue sint possesiones, siue dignitates temporales, siue quæcunque munera: siue à lingua, vt laudes, adulationes, preces, commendationes, & alia huiusmodi: siue à manu, vt pecuniæ, & quæcunque alia munera: siue ab obsequio, vt seruitia temporalia. Quia pro obsequio spirituali præstito Ecclesiæ, aliquis cæteris paribus est præferendus. Vnde D. Grego. in Registro: Ecclesiasticis vtilitatibus deseruientes, Ecclesiastica dignum est remuneratione gaudere. Quo ad tertium, quid sit res spiritualis, aduertendum est secundum dominum Caietanum in Summula, quod triplex est res spiritualis: quædam dicitur res spiritualis: quædam composita ex spirituali & temporali, tamen spirituale præeminet, & est principale in ea. Quædam composita ex spirituali & corporali: & corporale est principale in ea. Res merè spiritualis (secundum Syluestrum de prierio in Summa. §.6.) est duplex: quædam spiritualis, quo ad spiritum humanum: vt doctrina, vt scientiæ, consilium, quæ non immediatè disponunt ad gratiam Spiritus sancti, cum sint & exerceantur ab infidelibus, Paganis, Iudæis, & Sarracenis. Et de istis non intelligimus in hac materia: quia huiusmodi vendi possunt, & circa eas pacisci. Vnde Iuristæ dicunt, quod licet iurisperito vendere iustum consilium, & aduocato iustum patrocinium, & pædagogis vendere aut locare operas suas ad instruendum iuuenes. Aliæ sunt res merè spirituales in ordine ad Spiritum sanctum & gratiam Spiritus sancti: vt ipsa gratia Dei, dona gratuita, virtutes infusæ, gratiæ gratis datæ, potestas spiritualis tam ordinis quàm iurisdictionis, sacramentales effectus, ius viuendi ex altari, habendi sacrificia & officia spiritualia. Res spiritualis, composita ex spirituali & temporali, in qua præeminet spirituale tanquam principale, sunt omnia sacramenta Ecclesiæ, in quibus sunt aliqua corporalia, quæ ordinantur ad gratiam tanquam causæ instrumentales. Item consecrationes virginum, benedictiones nubentium, sepulturæ, missæ, orationes vocales, Ecclesiasticus cultus, laudes diuinæ, prædicatio, oleum sanctum, chrisma, & alia huiusmodi, quæ sunt ordinata & dispositiua ad gratiam Spiritus sancti. Res composita ex corporali & spirituali, in qua corporale est principale, vt castrum, cui est annexum ius patronatus, calices aurei & argentei, cruces, officia ecclesiastica temporalia, vt officium bedelli, campanarij, œconomi. His suppositis, notandæ sunt sex conclusiones. ¶ Prima conclusio, Nulla res merè spiritualis in ordine ad Spiritum sanctum, vel ad gratiam Spiritus sancti, licitè vendi, vel emi, vel pro corporali commutari potest. Hæc conclusio probatur dupliciter. Primò, quia res spiritualis nullo terreno pretio compensari potest: vt de Sapientia dicitur Prouer.3. Pretiosior est cunctis opibus Sapientia: & omnia quæ desiderantur, huic non valent comparari. Id etiam D. Petrus in ipsa radice Simoniacam prauitatem condemnans, dixit Act.8. Pecunia tua tecum sit in perditionem: quia donum Dei existimasti pecunia possideri. Secundò probatur: Quia id non potest esse debita materia venditionis, cuius venditor non est dominus, neque habet speciale mandatum à domino: Sed prælatus Ecclesiæ non est rerum spiritualium dominus, sed solum minister & dispensator (secundum illud 1. Cor.4. Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores ministeriorum Dei.) Nec habet ad hoc speciale mandatum, imò habet specialem prohibitionem, iuxta illud Matth.10. Gratis accepistis, gratis date. Ideo aliquis emendo & vendendo rem spiritualem, irreuerentiam facit Deo, & iniuriam rei spirituali. Ideo peccat peccato simoniæ, quod continetur sub peccato irreligiositatis. Ex his infertur, quod

4.Reg.5. Simoniæ descriptio.
Quid nomine emptionis & venditionis intelligatur.
3.Ethi. Numisma ad quid inuentum est.
Res spiritualis quid & quotuplex sit.
Res spiritualis vendi non potest. Prouer.3. Act.8.
1.Cor.4. Matth.10.

tur, ꝙ summus pontifex potest vitium Simoniæ incurrere, vt dicit D. Tho. quamuis aliqui dicant ve-
rum esse solum in prohibitis, quia simoniaca. secus in simoniacis, quia prohibita de iure Ecclesiastico 2.2.q.10.
humano. Item dicunt ipsum non incurrere pœnas iuris, cùm non ligetur suis legibus coërciuè. ¶Se- art.1.ad.7.
cunda conclusio, ꝙ res compositæ ex spirituali & corporali, in quibus spirituale est principale, non
possunt absolutè vendi vel emi: vt sacramenta, prædicatio, ordinatio, & alia huiusmodi: de quibus
suprà. probatur sic: Quia vnumquodq; cum absolutè tractatur, censetur tractari & iudicari secun-
dum principale. sicut cum tractatur de homine, tractatur de eo secundum ꝙ est rationalis: sed spiri-
tuale est principale: igitur absolutè vendi non potest. ¶Tertia conclusio: Accipere aliquid temporale
pro administratione spiritualium per modum pretij, Simonia est. Sed recipere sponte oblata secun-
dum ordinationem Ecclesiæ, vel consuetudinem approbatam per modum eleemosynæ aut stipen-
dij, substentationis, & necessitatis, non est simonia, neq; peccatum. Prima pars huius conclusionis ꝓ-
bata est in prima, & per c. qui pro pecunia. 1. q. 1. vbi dicitur: Qui pro pecunia quenquam consecra-
uerit, alienus sit à sacerdotio. & intelligendum est directè vel indirectè, vt in his qui viginti duodenos
accipiũt ꝓ literis testimonialibus, in quibus vix quatuor lineę sunt scriptæ, & in c. quicquid. eadẽ cau
sa & quæstione, dicitur: Quicquid inuisibilis gratiæ consolatione tribuitur, nunquã quæstibus vel ali-
quibusuis pręmiis venũdari penit⁹ debet: sed omnia huiusmodi spiritualia per inuisibilẽ gratiã tribuã-
tur: nec vlla cõsuetudine potest excusari, quia cõsuetudo nõ præiudicat iuri naturali aut diuino. Scd̃a 1.Cor.9.
pars hui⁹ cõclusionis ꝓbatur per illud. Quis militat suis stipẽdiis vnquã? Quis pascit gregẽ, & de lacte
gregis nõ manducat? Nescitis ꝙ qui in sacrario operãtur, de his quæ in sacrario sunt, edũt? & qui alta-
rio deseruiunt, cũ altario participãt? Et Glo. D. Aug. super illud. Qui bene pręsunt presbyteri, dupli- 1.Tim.5.
ci honore digni sunt: Accipiant substentationẽ necessitatis à populo, & mercedẽ dispẽsationis à Dño.
Necessitatis est accipere, vnde viuitur. Charitatis est prębere. Nec ꝓpter hoc vænale est euangeliũ, vt 3.Reg.9.
pro his prædicetur. Sic ꝓphetæ olim accipiebãt. secundi Regum. 9. & tertij Regum 13. Similiter & a- 3.Reg.13.
liqua temporalia Deum laudantibus in celebratione diuini officij dabantur. Exigere tamen ab inuitis
per spiritualem subtractionem, habet quandam venditionis speciem. Licet prius administratis spiri-
tualibus licitè possint oblationes statutæ & consuetæ & alij quicunq; prouentus exigi, etiam nolen-
tibus & valentibus soluere, authoritate superioris interueniente: quia in subsidium ministrorum pro-
uentus, oblationes, & decimæ constitutæ sunt. Et si dicatur quòd habent alias vnde viuere possint:
respondetur quòd est per accidens. Non tamen vt tales ministri sunt: & propter ea quæ sunt per ac-
cidens, non sunt omittenda ea quæ sunt per se. Præterea ad victum multa requiruntur. Et vltra hoc
habent ex officio dispensare pauperibus. Si tamen huiusmodi pacto interueniente fiant, aut cum in-
tentione emptionis & venditionis, aut si accipiatur vt pretium, Simonia est. ¶Difficultas tamen est
incognoscenda intentione huiusmodi, an per modum sustentationis recipiat, vel per modum pretij,
in eo qui aliàs non esset celebraturus. Et in canonico, qui propter distributiones canonicas venit ad
officium ecclesiasticum, aliàs non compariturus. Videtur enim in huiusmodi ꝙ tales recipiunt per
modum precij, cum in tali receptione videatur pecunia principaliter intendi, & non honor Dei. cùm
cessantibus distributionibus & pecunia, cesset comparitio & celebratio. Dicendum ꝙ impossibile est
nobis de aliorum intentionibus iudicare, ipsi in se videant. Hoc tamen verum arbitrari possumus,
quod in eo qui non esset aliàs celebraturus, sed cùm offeruntur tres duodeni, celebrat: pecunia po-
test esse in eo causa finalis, & causa sine qua non. Si pecunia sit causa finalis, constat eum esse simonia-
cum. Et signum in huiusmodi est, quando impræparatus vel non dictis matutinis aut non præmissa
confessione celebrat. Et cùm canonicus vadit ad officium, nihil cogitat de Deo, sed solùm vadit ad fa-
bulandum, vel dormiendum, vel deambulandum per ecclesiam: tunc videntur distributiones esse cau-
sa principalis & finalis. Si verò distributiones sint causa sine qua non: vtputa quia non cogitabat, sed
per oblationem offerẽtis tres duodenos, sacerdos excitatur & se præparat. Et per pulsum campanarũ
canonicus excitatur, & se disponit ad eundum ad officium diuinum, & orãdum pro populo & funda-
toribus, signum probabile est, ꝙ pecuniæ non sunt causa finalis, sed causa sine qua non. & sic tales non
sunt simoniaci mentales. Quemadmodũ si existẽti in peccato mortali, qui decreuit cõfiteri loco & tẽ-
pore debitis, si adueniente graui infirmitate cõfiteatur, infirmitas potest esse causa sine qua nõ excita-
tiua: quia s. tunc non cogitabat: & illa adueniente habuit occasionem cogitandi. Idem adueniente tẽ-
pore paschali. Si verò confiteatur ad euitandam damnationem: vt Antiochus, qui propter timorẽ mor
tis pœnituisse & orasse dicitur 2. Macch. 9. tunc infirmitas & damnatio esset causa finalis. Si cõtra hu-
iusmodi conclusionem arguatur de matrimonio, pro quo licet pacisci de dote: dicẽdum quòd matri-
monium non solùm est sacramentum, sed etiam naturæ officium, ad cõseruationẽ speciei, in quo mul-
ta sunt onera. Et ideo secundum ꝙ est officium naturæ pacisci potest, & dos recipi, pro supportandis
oneribus. Non autem inquantum est sacramentũ: ideo secũdum iura prohibetur, ne pro benedictione
nuptiarum aliquid exigatur. Nec obstat etiam quòd scientiæ liberales sint spirituales, & consilium iu-
risperitorum: tamen licitum est vendere: quia (vt dictum est) illa ex se non ordinantur in gratiam Spi-
ritus sancti. Nec illa administrantur ex officio: quia per quemlibet idoneum, qui nõ est aliàs obligatus,
exerceri possunt. quod non fit de spiritualibus: ideo non est simile. ¶Quarta cõclusio ex domino Ca-
ietano, talis est: Locare operas ad exercitia quæ sunt principaliter spiritualia, non est licitum, nisi fortè
per accidens. Prima pars patet ex secunda conclusione, & hoc quòd locatio (cùm sit contractus non
gratuitus) est quædam venditio, vt hic accipimus venditionem. Secunda verò pars huius conclusionis,
scilicet quòd sit licitum per accidẽs, hoc est propter adiunctum vinculum. patet ex approbata Eccle-
siæ consuetudine. Multi enim sacerdotes locant operas suas, ad officiandum, in Ecclesiis per annum

vel per menses, in quibus habent certis diebus celebrare. Quanuis enim non liceat operam suã locare ad celebrandum missam, quia hoc (vt dictum est) esset vendere spiritualia, cùm principale missæ sit spirituale: licet tamen locare libertatem suam: quia toties habet multa facere, & residere in eodẽ loco, vt impedimentũ præstari possit aliis operibus & oneribus suis. & ideo non censentur spiritualia locare, sed libertatem, & onera illa quæ sunt temporalia. ¶ Quinta conclusio est: Res composita ex temporali & spirituali, in qua temporale est principale, absque vitio simoniæ vendi potest, nisi prohibeatur iure positiuo: vt castrum cui annexum est ius patronatus, quod ordinatur ad præsentãdum clericos ad beneficia. Similiter cruces argẽteæ benedictæ, & calices consecrati, vendi possunt, dum tamẽ propter ius patronatus, consecrationem, aut benedictionẽ, nil exigatur. Hæc conclusio quo ad primam partem manifesta est ex probatione secundæ. Quo ad secundã autem partem (scilicet nisi iure positiuo ꝓhibeatur) patet: quia quantumcunque res secundum se venalis sit, si iura disponunt interuenire simoniã, erit simonia, non secundum se, sed quia prohibita. Oportet enim parere iuri. De multis enim officiis iura sic disponunt, vt non vendantur, vt de officio Oeconomi & Castaldi. ¶ Sexta conclusio: Licitum est locare operas in exercitiis rerũ compositarum, in quibus principale est corporale: vt patet de officio vicarij, sacristæ, iudicis, doctoris in Theologia, quibus dantur certa stipendia: & possunt in istis interuenire conditiones & pacta de quantitate stipendij: quia de corporali & venali opere pactio fit, & nõ de spirituali iustitia aut veritate. Non tamen intelligendũ est sic de officio vicarij generalis episcopi, quòd possit aliquid dari episcopo pro collatione beneficiorũ, vel exercitio vicariatus, siue vicariatum (vt cõmuniter dicitur) arrẽtare, vnde ꝓhibitum est de iure, ne Prælati cõmittant vices suas ꝓ annuo censu. Possunt tamẽ pacisci, vt pro officio vicarij aliqua stipẽdia accipiãt: quia illa recipere pro residentia & libertate, non est illicitum. ¶ Notandum præterea quòd duplex est Simonia: quędam est interior siue mẽtalis: quædam verò exterior & conuentionalis. Simonia mentalis est duplex: quædam, quæ in sola mente & proposito consistit. Alia est mentalis, quæ non cõsistit in solo proposito: sed habet aliquem actum exteriorem, coopertum tamen & velatum, vt non possit bene agnosci, nisi ab operante: vt cùm quis seruit temporaliter, aut munus offert pro spirituali consequendo: non tamen declarat suã intensionem, scilicet quòd intentione habendi beneficium hoc facit. Tunc est simonia nõ purè mentalis, qui est imperatiua actus exterioris, latenter tamẽ. Tales simoniaci peccant mortaliter, sed non incurrũt pœnas à iure simoniacis inflictas siue indictas. Simonia exterior & cõuentionalis, in emptione & venditione rei spiritualis consistit, accipiendo emptionẽ & venditionem, vt dictum est. Et quia secundum dominum Caietanum, emptio & venditio in tribus consistit, scilicet intentione, conuẽtione, & executione. Hæc tria sic se habent, quòd vnum potest esse sine alio: intẽtio absque cõuentione, & conuentio absq; executione & traditione prætij vel rei emptæ. Sed tunc emptio est cõsummata, quãdo hincinde facta est traditio. Et absq; his tribus, siue nisi hæc tria cõcurrant, simonia nõ est cõsummata. Ex quo infert, ꝙ illi qui sunt simoniaci simonia non consummata, non incurrunt pœnas iuris. s. non sunt excõmunicati, nec tenentur dimittere beneficium, neque restituere fructus perceptos post conuentionem: eò ꝙ pœnæ sint stricti iuris, & non sint ampliandæ, sed potius restringendæ: & ꝙ intentio iuris non est punire actus non consummatos, nisi id expressè exprimatur. & sic soluit quod posset allegari cõtra eum ex. l. Si quis nõ dicam rapere. C. de episcopis & clericis. vbi conatus punitur, etiam si actus non fuerit consummatus. Mihi tamen hæc opinio non placet, eò quòd magnam dat ansam criminibus, quibus est præcludenda via. Vnde intẽtio iuris non solũ est punire actus consummatos, verùmetiam malos exteriores, qui ad consummationem directè disponunt, vt mali arceantur. Nõ solùm enim iura puniunt hæreticos qui alios seduxerunt, sed etiã qui seducere conati sunt, licet seductionem non consummauerint. ¶ Pœnæ simoniacorum sunt multæ. Prima est suspensio. Secunda excommunicatio cum reseruatione absolutionis summo pontifici. vt in extrauagãti Martini quinti, edita in cõcilio Constantieñ. quæ incipit: Sacro. & in alia extrauaganti per eundem facta Mãtuæ, quæ incipit, Damnabilis. quam extẽdit ad simoniacos in ordine. Tertia pœna est depositio: quia debẽt deponi, si in iudicio constiterit. vt in c. Sanè. 15. q. 3. Quarta pœna est restitutio, quæ secundũ Syluestrũ solùm ligat simoniacos conuentionales, & non mentales. Simonia enim mentalis sola pœnitentia aboletur. Licet secus sit in vsura mentali: vt dictũ est. & ratio diuersitatis est: quia ea quæ dãtur in simonia mẽtali, dantur merè liberè & voluntariè. Ideo non fit iniuria danti: secus in vsura mentali. Simoniacus autẽ cõuentionalis non debet restituere ei qui dedit, quia turpiter dedit: sed illi Ecclesiæ, in cuius iniuriam datum est vt in c. de hoc. extra de simonia. Si ab ordinante, dabitur Ecclesiæ cathedrali. Si verò ab ordinato in titulum alicuius Ecclesiæ, vel beneficij, illi Ecclesiæ applicabitur. Circa hæc & alia plura vide D. Tho. & summistas. Hæc pro introductione & terminorum declaratione sufficiant.

Simonia duplex.

Simonia mẽtalis duplex

Simonia cõuentionalis.

An simoniaci simonia non cõsummata incurrant pœnas iuris.

Simoniacorum pœnæ quæ sunt.

2.2.q.100. art.6.

§. 7. DE PIETATE.

2.2.q.101. 2.2.q.189.

An religiosus professus possit exire claustrũ ad subueniẽdũ parentibus. In 4. sen. 2.2.q.101. art.4.

Pietas (quæ in auribus vulgi misericordiã sonat) hîc autẽ accipitur pro secũda virtute iustitiæ annexa, quæ inclinat ad exhibendum cultum siue honorem parentibus & sanguine iunctis, conciuibus omnibus, patriæq; amicis, non tamen æqualiter: quia principaliter parentibus, deinde propinquioribus, & secundum decentiam personarum. Debitũ hoc consurgit ex eo quòd parentes & patria sunt principium. Et quia pater est principium immediatum: ideo debetur à filiò primò & per se reuerentia & obsequium obedientiæ & famulatus. Per accidens autem debet patri, quod decet illum accipere secundum aliquod quod ei accidit: puta si sit infirmus, quòd visitetur, & eius curationi intendatur. Si sit pauper, quòd sustentetur. & sic de aliis huiusmodi: quæ omnia sub debito obsequij continentur. Tanta est hæc obligatio, vt patre existente in necessitate victus, filius non possit religionem profiteri: imò (vt dicunt aliqui) professus existens in monasterio, petita licentia (licet non obtenta) tenetur

netur exire ad ſubueniendum patri. Et fundant ſe ſuper vna maxima D. Tho. in quarto, cum loquitur de voto: ait enim, Quandocũque contingit caſus, in quo aliquid vouere eſſet illicitum: illo adueniente, & durante voto emiſſo, votũ ſuſpenditur: ſed patre exiſtente in neceſſitate victus, filius non poſſet vouere & commendare illum diuino auxilio: quia cùm poſſet & teneatur humano auxilio prouidere, eſſet tentare Deum. Ergo facta profeſſione votum ſuſpenditur: & ſic poterit exire, & patri ſubuenire. Et huius opinionis eſt D. Tho. in quarto: tamen in 2.2. & quodlibeto tertio, art. 16. tenet oppoſitum, eò quòd qui eſt in religione profeſſus, reputatur quaſi mortuus mundo. Vnde non debet occaſione ſuſtentationis parentum, exire clauſtrum, in quo Chriſto conſepelitur: & iterum ſe negotiis ſecularibus implicare. Tenetur tamen (ſalua religionis obedientia & ſtatu) pium ſtudium adhibere, qualiter parentibus ſuis ſubueniatur. Confirmat ex facto D. Iacobi & Ioannis: qui (vt habetur Matth. 4.) relictis retibus & patre, ſecuti ſunt Chriſtum. Et Deuteron. 33. Qui dixerit patri ſuo & matri ſuæ, Neſcio vos: & fratribus, Ignoro illos, & neſcierunt filios ſuos, cuſtodierunt eloquium tuum. Et Chriſtus dicenti ſibi, Permitte me ſepelire patrem, reſpondit, Sine vt mortui ſepeliant mortuos ſuos: tu autem vade, & annuntia regnum Dei. Ad hæc tamen reſpondent tenentes eum in quarto, quòd vbi parentes habent vnde ſuſtententur, vel habent alios ſuſtentatores & ſepelientes, poteſt relictis illis profiteri. Et vbi parentes vellent eum inducere ad malum, tunc ſeruandum eſſet quod allegatum eſt ex Deuteron. Et illud etiam D. Hierony. in epiſtola ad Heliodorum: Per calcatum perge patrem, per calcatam perge matrem: ad vexillum crucis euola. Summum enim genus pietatis eſt in hac re fuiſſe crudelem. Et quo ad hoc quod dicitur (mortuus mundo) intelligitur quantum ad actus ciuiles: imò etiam quo ad illos poteſt habilitari à ſuperiore & monaſterio, cùm efficitur ſyndicus. Cùm ergo obligatio quæ eſt ad patrẽ, ſit iuris naturalis & ad alterum, nõ poteſt per votum tolli: ſicut nec ius vxoris, matrimonio conſummato, per votum viri. Quia ita bene pater habet ius in re, ſiue acquiſitum in filio, ſicut vxor in viro, conſummato matrimonio. Licet in his quæ ſunt iuris naturæ, non quo ad alterum, ſed quo ad ſe, per profeſſionem voluntariam quis poſſit priuari: vt puta quia non poteſt contrahere matrimonium, quanuis ſi ipſe moreretur fame in clauſtro, poſſet exire, & pro vita ſua negotiis ſecularibus implicari. ergo etiam pro vita parentis cui iure naturę illam debet. Prætereà cùm teneatur petere licentiam, vel prælatus conſentiet, & tunc poterit: ſi neget, etiam: qui irrationabilis diſſenſus eſt conſenſus interpretatiuus: non enim poteſt prælatus rationabiliter negare. Et ſic eſt problema in doctore ſancto. Opinio tamen eius in quarto videtur probabilior, & magis conformis rationi. ¶ Ex pręmiſsis apparet quæ peccata ſint contra pietatem, ſcilicet omnis irreuerentia, inobedientia, & deſertio in neceſsitate. Ad maiorem tamen euidentiam, ſi hæc agas ad populum, Nota quòd præceptum de honore parentum eſt vltro citroq; obligatoriũ. Obligat enim parentes erga filios, & filios erga parentes. Parentes quidem ad curã debitã filiis impendendam: ad quod faciendũ inducere debet illud Matt. 6. Vbi eſt theſaurus tuus, ibi eſt & cor tuũ. Si quis haberet theſaurũ, quo poſſet ſe nutrire, & bona multa habere, diligenti cura prouideret de eius cõſeruatione & promotione. Parentes, quibus Deus dedit filios vel filias, habent occaſionẽ reddẽdi gratias Deo, quia dedit eis magnũ theſaurũ, quo poterunt nutriri, & habere ſuſtentationem & conſolationem. dedit etiam baculum ſenectutis, & ſpem poſteritatis. Multi voluerũt habere, & non habuerunt. Vnde Pſal. Non fecit taliter omni nationi. Ideo debent eſſe peruigiles, & habere curam de eis: ne eorũ incuria & negligentia euaneſcant. Si quæratur ad quid teneantur parentes filiis & filiabus: Reſpõdet Sapiẽs Eccl. 7. Filij tibi ſunt, erudi illos, & curua eos à pueritia eorum. Filiæ tibi ſunt, cuſtodi corpus illarum, & ne oſtendas hilarẽ faciem tuam ad illas. Trade filiam, & grande opus feceris. Et homini ſenſato da illam. In quibus verbis Sapiẽs primò docet parẽtes de cura filiorum maſculorum, deinde filiarum. ¶ Quo ad maſculos, parentes tenentur ad quatuor. Primò ad nutrimentũ: ibi, filij tibi ſunt. Natura enim omnia animalia docuit ſuos fœtus generatos nutrire. à fortiori homo & nobiliori modo. Nutrimenti autẽ nomine indumẽta & alia neceſſaria vitę intelliguntur. non debent tamen eos nutrire nimis delicatè aut põpoſè, ſicut quidam. Ideo euenit eis quod Salomon dicit de ſeruo: Qui delicatè ab initio nutrit ſeruum ſuum, poſteà ſentiet eum cõtumacẽ. Idẽ eſt de pueris ſicut de pullis equorum, qui cùm ſint delicatè nutriti, recalcitrãt. Vnde Deut. 32. In craſſatus eſt dilectus meus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus. Secundò tenetur ad duplicem eruditionem, primò & principaliter legis Dei, ſcilicet ꝙ diligãt Deum ſuper omnia, & proximũ ſicut ſeipſos. & vt ſint deuoti & eccleſiaſtici: primò quęrant regnum Dei, non faciant aliis, &c. Neminem lædant, omnes reuereantur, & quantum poſsibile eſt, obſequia aliis præſtent: non ſint loquaces, ſed pacificè viuant, ſicut parentes Suſannæ fecerunt. Vnde Dan. 13. dicitur quòd erat timens Deũ. Parentes enim eius erudierant eam ſecundum legem Domini. Sic Tobias filium ſuum. Ideo bene fuit illi. Vnde Eccle. 30. Qui docet filium, laudabitur in illo: & in medio domeſticorum in illo gloriabitur. Secundò debent erudire vel erudiri facere ſcientiã vel artem, qua poſsint lucrari vitam ſuã: & eos beatiores relinquent, ꝙ̃ procurando multa bona temporalia. Vnde Pſal. Labores manuum tuarũ quia mãducabis: beatus es & bene tibi erit. Temporalia fortunæ bona ſubiacẽt multis periculis, & facilè perdi, amitti, & tolli poſſunt, incendio, bello, falſa accuſatione, aut delatione. Et tunc ſi nullam ſcientiam aut artem habeant, oportet eos ire per mendicata ſuffragia, & tandem veniunt in deteriorẽ exitum. Igitur, &c. Si autem habuerint ſcientiam aut artem aliquam, vbiq; poterunt lucrari victum. Vnde D. Boëtius, quondam conſul Romanus, tandem delatus & exul factus, cõfiſcatis bonis, dicebat de liberalibus artibus: Has ſaltem nullus potuit peruertere terror: Ne noſtrum comites perſequerentur iter. Dionyſius Tyrannus Socrati interroganti quid prodeſſet ſcientia, quam ſecum iuuenis didicerat, in qua primũ non habebat, cum ſecundum eam minimè viueret, & tanta mala faceret: reſpondit, quòd ſcientia

Matth. 4. Deut. 33. Luc. 9.

Quæ peccata ſint contra pietatẽ. Sermo de filiorum educatione.

Matth. 6.

Pſal. 147.

Eccle. 7.

Nutrimẽtũ nomine quid intelligatur.

Prouer. 29

Danielis 13.

Eccle. 30.

Pſal. 127.

acquisita plus proderat, quàm regnum quod à patre acceperat. Nã quia ab inimicis impetebatur, breui se putabat amissurum: & tunc ad partes longinquas accedens, scientia illa & victum & honorẽ lucraretur. Multæ magnæ domus propter inertiam filiorum (qui nihil nisi lautè viuere & epulari ac exponere nouerát) consumptæ sunt. Ideo parentes deberent esse diligentes circa hoc, &c. ¶Tertiò tenẽtur ad correctionem. Vnde subiungit: Curua eos à pueritia eorũ. Maximè cùm iam incipiunt aliqua facere cõtra honorẽ Dei, & in detrimentũ proximi, sunt sicut teneræ arbores, quæ faciliter plicantur: sed si plicam susceperint & crescãt, citius frangũtur, q̃ plicam acceptam relinquãt. Ideo virga vtendũ est.

Prouer. 22. Vnde Salomon: Stultitia colligata est in corde pueri: sed virga disciplinæ effugabit eam. Itẽ: Noli sub-

Prouer. 23. trahere à puero disciplinam. Si enim percusseris eum virga, non morietur. Tu virga percuties eum, &

Eccle. 30. animam eius ab inferno liberabis. Et Eccl. 30. Qui diligit filiũ assiduat illi flagella, vt lætetur in nouissimo die. Multi filij & filiæ sunt nunc in inferno, qui si fuissent à parẽtibus correpti, essent in paradiso, multi fuerũt iustitiati, & filiæ meretrices, qui si fuissent correpti, fuissent optimi & honorati. Ideo parẽtes intendere debent non solũ cohibere verbo, sed etiam corrigere virgis. Legimus de Heli, quia

1. Reg. 2. solũ verbo & dulciter correxerat filios suos, ideo punitus fuit. Correctio tamen debet esse moderata & non crudelis: vt nonnullorum, qui baculo & aliis instrumentis cerebrum offuscant, & alia mẽbra torquent: adeò vt eos in desperationem vel timiditatem inducant: & faciunt eos ad proficiendũ inhabiles & incapaces. Vnde Apostolus: Patres, nolite ad iracundiam prouocare filios vestros: sed educate

Ephes. 6. illos in disciplina, scilicet in virga, & correptione domini. Et Collo. 3. Patres, nolite ad indignationem ꝓuocare filios vestros, ne pusillo animo fiant. ¶Quartò debẽt parẽtes thesaurizare filiis, iuxta illud 2.

2. Cor. 12. Cor. 12. Nõ enim debẽt filij parẽtibus thesaurizare, sed parentes filiis. ne habeant occasionem furandi, sed manutenendi statum pro sustentatione familiæ, & ad præseruãdum à malis in annis sterilibus. Vn-

13. Antiqui tatum. de Iosephus scribit, quòd Salomon in sepulchro Dauid posuit multam pecuniã. Et quamuis Christus prohibuerit thesaurizare in terra: hoc fecit propter amorem pecuniarũ, & in locis occultis. Quia ta-

Matth. 6. les thesauri præstant materiam cupiditatis, & ansam Antichristo, qui dominabitur thesaurorũ auri & argenti. Non tamen prohibuit thesaurizare ad subueniendum necessitati familiæ, aut pro Reipublicæ vtilitate. ¶Filiabus autem debent tria parentes vltra prædicta. Primùm est corporis & honestatis custodia. Vnde dicit Sapiens, Serua corpus illarum, scilicet à macula, corruptione, & inhonestate. Quia cùm corpus vnius filiæ corruptum pollutúmve, aut maculatum fuerit: honor perditur, matrimonia non inueniuntur. Solicitatur, & vix ad bonum peruenit finem. Hoc officium magis pertinet ad matres, quæ quando filiæ iam incipiunt peruenire ad annos nubiles, nunquam debent eas solas (saltem in loco periculoso) dimittere: nec eas ad colloquium muguetorum siue iuuenum lasciuorum exponere: imò nec omnibus mulieribus fidere. Tales enim aliquando apparent bonæ matronæ, quæ sunt macarellæ. Vitrum facile frangitur, quod non fit in anno, fit in hora. Supramodum cauere debent ne exponant eas conuiuiis aut choreis. Ibi enim fiunt pastilli dæmonum. Dina filia Iacob bo-

Gen. 33. nam matrem habebat Rebeccam: tamen quia absque eius licentia ad choreas accessit, tandem deflorata est. Ad huiusmodi puritatem conseruandam, stimulandæ sunt vt deuotæ sint, & nunquam maneant otiosæ, bibantq; sobriè & temperatè: vt scilicet non ponant aquam in vinum, sed parum vini in aquam, sicut oleum in pulmentum, Hispanorum more. Secundò debent docere verecũdiam: quia verecundia & reuerentia virginalis, est lapis pretiosus, & flos odoriferus in virgine. Vnde Seneca in Epistolis: Verecundia, optimum in adolescente signum. Et D. Ber. Nescio si quicquam gratius in iuuenibus verecundia inueniri possit. Verecundia hæc consistit in aspectu oculorum, vt scilicet demissos habeant oculos, & summè caueant ab aspectibus & tactibus virorum, & ab auditu verborum inhonestorum, ac tactibus impudicis non permittant se tangi à viris. Aues enim syluestres & nemorum, quæ se tangi non permittunt, pulchriores sunt q̃ aues domesticæ, quæ permittunt se tangi. Quia tactu semper aliqua pluma perditur. Sic virgines syluestres, quæ se tangi non permittunt, honestiores reputantur domesticis, quæ ex tactibus plumas honestatis & famæ amittunt. Ideo cauendum est matribus, ne eis nimiam familiaritatem ostendant, sicut quædam faciunt. Nec sequendus est mos illarum quæ dicunt: Si filia mea nesciat loqui & chorizare, nunquam inueniet maritum. O stultum verbum! Officium loquendi citò & nimis faciliter discunt mulieres. filia taciturna, verecunda, & honesta, quę chorizare nescit, magis æstimatur & laudatur ab omnibus, & facilius inuenit maritum, q̃ loquax, choreatrix, aut dissoluta. Ideo vigilent matres circa huiusmodi. ¶Tertiò debent prouisionem & societatem matrimonij cum peruenerint ad annos nubiles, non adeò præmaturè, sicut quidam faciunt: melius est enim vt prouectæ ætatis xv. vel xviij. annorum nubant, q̃ in duodecimo. Nec debent attendere parentes ad diuitias virorum, vt tradant eas iuuenibus hæredibus & filiis magnarum domorum: sed potius sapientibus & prudentibus. Vnde Sapiens dicit: Trade eam viro. non dixit, puero: sed viro. non cuiuscunq; conditionis, aut diuiti: sed sapienti & sensato: & grande opus feceris. vir enim sapiens parua supellectili prouisus, meliùs & securiùs nutriet eam, quàm iuuenis insipiens & leuis, cuiuscun-

Sermo de honore parentum. que domus magnæ. Dicitur communiter, quòd supra magnos montes cadunt magna fulgura. ¶Viso de parentibus, nunc videndum est de filiis & filiabus in ordine ad parentes, ad quid scilicet eis teneantur. Ad cuius euidentiam sciendum est, ꝙ beneficia & officia parentum in filios & filias, tanta sunt, quòd filij & filiæ parentibus satisfacere non possunt. Vnde Philosophus: Diis, parẽtibus, & magistris non redditur æquiualẽs. Et quia impossibilium nulla est obligatio, Deus nõ obligat eos ad reddendũ æquiualens, sed ad reddendũ quæ possunt secundum proportionem. Primò, quia parẽtes sunt

Exod. 20. principium & dederunt esse dispositiuè, ordinauit Deus vt filij tenerentur ad honorem & reuerentia

Matth. 15. parentibus. Vnde dixit Exod. 20. & Matth. 15. Honora patrem tuum & matrem tuam. Hic autẽ honor multa

multa includit. Primò honorem reuerētialem in verbis & gestibus exteriòribus. D. Tho. dicit, ꝙ post Deum filij intimius & ex maiori affectu tenētur reuereri parentes, quàm principes: quia participant in ratione principij quodam modo esse diuinum, quod non faciunt domini temporales. Hanc rationem tangit Sapiens Eccle. 7. Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliuiscaris. Memento quòd non nisi per illos natus fuisses. Sunt qui dicunt ꝙ nil habuerunt à parentibus, tales sunt miseri. Si haberent manum aut tibiam fractam, essentq́; in periculo perdendi, & inuenirent medicum qui sanaret eos, recognoscerent: quanto magis filij qui non solùm manum aut pedem, sed omnia membra & totum corpus, imò & animam, dispositiuè: quibus omnia lucrati sunt, acceperunt? ¶ Secundò tenentur ad honorem Obedientię. Vnde Apostolus: Filij, obedite parentibus vestris in domino. Hoc enim iustum est. Et Coloss. 3. Filij, obedite parentibus per omnia. Hoc enim placitum est in Domino. Hæc obedientia consistit in duobus, scilicet in adimpletione præceptorum parentum ad quam debent semper esse parati: vt Ioseph, qui patri dicenti, Veni, & mittam te ad fratres tuos: respōdit presto sum. Gen. 37. Secundò in adimpletione voluntatis cognitæ. Non enim solum debent implere mādata cùm præcipiunt verum, etiam si non loquantur, modò intelligant voluntatem illorum. ¶ Tertiò tenentur ad seruitia & obsequia exteriora, secundum quod permittere voluerint. Vnde Eccle. 3. Qui timent dominum, honorant parentes. & quasi dominis seruient his qui genuerunt se. Quāuis sint pauperes, debent eis maiora obsequia, quàm personis dominorum temporalium. Ideo dicit, quasi dominis: ac si diceret, non sicut dominis, sed magis quàm dominis. Quia dominis seruitur timore pœnę, parentibus autem seruire debent filij timore & amore filiali, qui est maior, &c. ¶ Quartò tenentur ad supportationem, maximè quando sunt senes & difficiles. Vnde Eccles. 3. In omni verbo & sermone & in omni patientia. Non debent eos in aliquo contristare. Vnde in eodem: Fili, suscipe senectutem patris tui. & ne contristes eum in vita illius. & si defecerit sensu, veniam da illi: & ne spernas eum in virtute tua: quia non spreuit te in virtute sua, cùm tu deficeres sensu in pueritia: multò maiora pro te sustinuit. Hæc deberent filij cogitare, & labores matris. Vnde Tob. in testamēto suo dicebat filio suo: Audi fili mi verba oris mei: & ea in corde tuo quasi in libro scribe. Cùm Deus susceperit animā meā, corpus meum sepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ suæ. Memor enim esse debes, quanta passa sit pro te in vtero suo. ¶ Quintò filij & filiæ tenentur parentibus (si pauperes sint) ad sustentationem, memores sustentationis, nutrimenti, educationis, & promotionis, quæ acceperunt ab eis: aliàs ostendunt se ingratissimos. Animalia enim bruta recognoscunt beneficia: quanto magis filij, qui sunt rationabiles? Ad hæc vltra naturalem inclinationem inducunt præmia talibus promissa. Vnde Eccle. 3. Eleemosyna patris tui non erit in obliuione: & pro peccato matris tuæ retribuetur tibi bonum: & in iustitia ædificabitur tibi, & in die tribulationis commemorabitur tui. Et sicut in sereno glacies dissoluitur: sic dissoluentur peccata tua. Inter alia bona est vita longior. Ecclesi. 3. Qui honorat patrem suum, vita viuet longiore. Et Exod. 20. Honora patrem tuum, & matrem tuam, si vis longæuus esse super terram. D. Paulus de hoc præcepto loquens, dicit quòd hoc præceptum est primum in repromissione. & ratio est: ne quis arbitraretur ꝙ honoratio parentum nō esset meritoria, propter naturalem inclinationem, quæ ad hoc incitat. Secundum bonum multa complectens, est benedictio. Vnde Eccle. 3. Honora patrem tuum, vt superueniat tibi benedictio à domino: & benedictio illius in nouissimo mane. Benedictio patris firmat domos filiorum. Hæc benedictio continet benedictionem spiritualem & temporalem. Primò temporalem, quo ad bona, ad victum & vestitum necessaria: Secūdò quo ad liberos obedientes: quia dabit tibi filios, qui rependent vices. Tertiò temporalem, quæ cōsistit in liberatione à periculis, & in fauore temporali: quia tales communiter præseruantur à malis: & communiter benedicuntur & honorantur. Tota scriptura sacra repleta est benedictionibus, quas cōsequuntur filij honorantes parentes. Ita per oppositum dicendum est de maledictionibus quæ proueniunt filiis ingratis & rebellibus, inhonorantibus parentes. Deut. 23. Maledictus vir qui non honorat patrem suum aut matrem suam. & sæpe inculcatur, Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur. Et Ecclesiastici 3. Maledictio patris aut matris eradicat fundamenta: quia citò moriuntur: vel si viuant, priuantur filiis: aut si habeant filios, habebunt malos, qui amplius inhonorabunt illos, & peiora facient. Et paupertas ac miseria sequetur eos cum infamia: & in fine maledictio æterna in nouissimo die. Nec mirum: quia magnam iniuriam faciunt Christo, qui ad prebendum exemplum filiis, tanto tempore scilicet per triginta & tres annos, voluit honorare matrem suam, & patrem putatiuū. Vndæ Lucæ 2. Et erat subditus illis. Vbi glo. Quis? Quibus? Dominus scilicet, Rex regum pauperibus creaturis. à fortiori alij filij. Et ideo qui negligunt & despiciunt, merentur maledictionem. Vnde Ge. 9. habetur de Cham, qui reuelauit pudenda patris sui Noë dormientis: qui cùm euigilatus fuit, inspiratus à Deo maledixit illi, & benedixit aliis. Maledictus puer Chā, &c. Ideo timere debent filij: quia experimento constat maledictionem Dei eis esse paratam.

Eccle. 7. Ephes. 6. Coloss. 3. Gen. 37. Eccle. 3. Eccle. 3. Eccl. 3. Eccl. 3. Exod. 20. Ephes. 6. Eccl. 3. Deut. 23. Eccl. 3. Luc. 2. Gen. 9.

§. 8. DE OBSERVANTIA.

A Observantia tertia virtus iustitiæ annexa est, per quam cultus & honor exhibetur personis, in potestate & excellentia ac in dignitate constitutis. Vnde 1. Petri 2. Deum timete, Regem honorificate. Huic virtuti adiungitur dulia, quæ propriè dicitur seruitus quædam siue honor, quem debet seruus domino, miles duci, discipulus magistro. Communiter tamen ad duliam pertinet exhibere reuerentiam cuicunque homini, ratione cuiuscunque excellentiæ. Et sic continet sub se pietatem tanquam speciem, ac etiam hyperduliam, quæ est potior species duliæ. Maxima enim reuerentia debetur homini ex affinitate, quam habet ad Deum, vt D. Virgini, quæ est mater Dei. sed de hac dictum est, cùm de oratione ageretur, c. 5. §. 5. ver. 12.

2.2.q.102. 2.2.q.103.

§. 9. DE OBEDIENTIA.

2.2.q.104. OBedientia (prout eſt quarta & ſpecialis virtus, annexa iuſtitiæ) eſt habitus inclinans voluntatem ad promptè & faciliter implendum prȩceptum, & voluntatem ſuperioris prȩcipientis. cuius obiectum eſt præceptum cum intentione obligandi. Præceptum autem intellige expreſſum vel tacitum, quod ſcilicet eſt voluntas ſuperioris præceptiua, quocunq; modo innoteſcat. & tantò videtur obedientia promptior & melior, quantò quis præceptum obediẽdo præuenit. Quo ad obligationem verò nota quòd intelligitur quis obligari in licitis & honeſtis, & in his ad quæ ſuperioris poteſtas ſe extendit, & non in aliis. Ex quo ſequitur quòd nullus homo poteſt præcipere actus purè interiores, cùm non habeat ſuper eos poteſtatem: nec poſsit ſcire ſi ponantur vel non ponantur. & per conſequens non poteſt punire tranſgreſſores. Actus verò interiores, qui habent ordinem ad exteriores, puta quia ſunt imperatiui actuum exteriorum (vt ſunt contemplatio & recordatio ad prædicationem) præcipere poteſt. Omnibus autem quæ vult, prælatus, non tenetur quis parere: niſi innoteſcat ratio præcepti, hoc eſt prælatum velle obligare, hoc eſt niſi præcipiat. Sicut non tenetur velle omnia quæ Deus vult, ſed ſolùm ea quæ vult & præcipit nos velle. Accipitur tamen obedientia aliquando largè pro executione cuiuſcũque quod cadere poteſt ſub præcepto, ex quacunque intentione procedat: & tunc non reſpicit rationem formalem præcepti. & ſic eſt virtus generalis. B

Ver. I. DE INOBEDIENTIA.

2.2.q.105. OBedientiæ opponitur inobedientia: quæ oppoſitio ad obedientiam dupliciter accipitur: vno modo generaliter & materialiter. & ſic inuenitur in omni peccato, in quo tranſgreditur præceptum aliquod, non cogitando tamen de ratione formali intentionis præcepti: ſed alia volũtate & intẽtione, puta delectandi. & poteſt dici cõtemptus materialis. Inobedientia verò (prout eſt ſpeciale peccatum) eſt quando ex intentione præceptum contemnit, quando ſcilicet in exequendo intendit agere contra præceptum, vel facere in deſpectum præcepti ſuperioris. & talis dicitur contemptus formalis, & ſpeciale peccatum, mortale ex genere: ſed propter ſubreptionem vel imperfectionem actus, fit veniale. C

§. 10. DE GRATIA SIVE GRATITVDINE.

2.2.q.106. GRatia ſiue Gratitudo quinta virtus annexa iuſtitiæ, eſt habitus inclinans hominem ad recompenſandam benefactoris gratiam, beneficia, & obſequia. Benefactori enim inquantum benefactor eſt, debetur primò per ſe honor & reuerentia, eò quòd habet rationem principij: & per accidens debetur ſubuentio vel ſuſtentatio, ſi indigeat: & quantum ad affectum debet recompenſare ſtatim: quia ſcilicet debet habere gratum animum & gratam linguam. Vnde Seneca 2. de Beneficiis: Vis reddere beneficium? accipe benignè. Sed quantum ad effectum ſiue donum, debet expectari tempus, quo recompenſatio ſit benefactori opportuna. Vnde Seneca 3. de Beneficiis: Qui feſtinat reddere, non habet animum grati hominis, ſed debitoris. & idem in quarto: Qui nimis citò cupit reddere, inuitus debet. Et qui inuitus debet, ingratus eſt. D

Ver. I. DE INGRATITVDINE.

2.2.q.107. INgratitudo peccatum eſt (vt habetur 2. Timot. 3.) vbi inter alia peccata enumerat homines ſemetipſos amantes, ingratos, &c. Agit enim ingratus contra debitum morale, eò quòd pro beneficio accepto non refert gratias pro loco & tempore, aut non agit lingua laudãdo, aut non habet in animo recordando, & affectum beneuolum habendo. Et committitur peccatum ingratitudinis dupliciter. Primò formaliter & per ſe, ſiue vt eſt ſpeciale peccatum: cùm quis adeò ingratus eſt, vt ex intentione vices nõ rependat, aut malas vices reddat. Hoc enim prouenit ex contemptu beneficij, & eſt peccatum mortale ex genere: quia contrariatur directè dilectioni debitæ benefactori. Secundò committitur materialiter, quando ſcilicet agit vel omittit aliquid neceſſarium ad gratitudinem, aut committit aliquid offenſiuum benefactoris, non eo animo vt ingratus, ſeu vt beneficium cõtemnat: ſed vt delectetur, vel alia intẽtione. & ſic in omni peccato inuenitur ingratitudo erga Deum. Et ſi omittitur aliquid de neceſsitate ſalutis exhibendum benefactori, aut committitur aliquid de neceſsitate ſalutis cauendum ne fiat in benefactorem, eſt peccatum mortale. Si verò omittitur aliquid aliter debitum, vel committitur aliter vitandum, eſt veniale, niſi ſit offenſa notabilis. E

Peccatũ ingratitudinis dupliciter committitur.

§. 11. DE VINDICATIONE.

2.2.q.108. VIndicatio eſt duplex: prima, quæ fit authoritate publica, quæ ſcilicet exercetur per principem vel iudicem. & hæc eſt opus ſanctum iuſtitiæ diſtributiuæ. de qua 1. Petri 2. Subiecti eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue Regi tanquam præcellenti, ſiue principibus tanquam ab eo miſsis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorũ. Et Rom. 13. dicitur: Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malè agit. Secunda vindicatio eſt priuata, qua quis vult malum pœnæ alteri. & ſi intẽtio principaliter feratur in malum illius (de quo vindicta ſumitur) & ibi quieſcit, non eſt omnino licitum, quia delectari in malum alterius pertinet ad odium quod charitati repugnat. Si verò intentio vindicantis feratur principaliter in aliquod bonum, ad quod peruenitur per pœnam peccantis, puta ad emendationem peccatorum, vel ſaltem ad cohibitionem eius, & quietem aliorum, & iuſtitiȩ conſeruationem, & Dei honorẽ, eſt vindicta licita, ſeruatis aliis circunſtantiis: ſicut vim vi repellere cum moderamine inculpatæ tutelæ, vt agreſſor propulſetur. Hoc enim naturale eſt, & irrationabilibus conuenit. Data eſt enim vis iraſcibilis ad propulſandum & repellendum nocumenta. In hominibus autem ſi nõ fiat intentione nocendi, ſed intentione remouendi impedimentum duntaxat, eſt bonum. Et ſecundũ hoc ponitur ſpecialis virtus, per quam malis recompenſatur debitum. & de qua Cicero in Rhetoricis: Vindicatio eſt, per quã vis & iniuria & omnino quicquid obſcurum eſt, hoc eſt ignominioſum, defendendo aut vlciſcendo propulſatur. & ſic licitum eſt priuato appetere vindictam, non à ſe exercẽdam, F

Vindicatio duplex. 1. Petri. 2. Rom. 13.

ſed à

sed à Deo vel iudice: quia Roma.12. habetur: Mihi vindictam, & ego retribuam. Ideo licitũ est petere à Deo per orationem, & à iudice per demonstrationem vel accusationem, dũmodo non procedat ex odio, sed vt is qui iniuriam facit emẽdetur, & alij probi quietius viuant, & mali retrahantur ab excessibus & persecutione bonorum. *Rom.12.*

§. 12. DE VERITATE.

A VEritas accipitur dupliciter: primò, vt est quædam adęquatio vel æqualitas siue conformitas intellectus vel signi ad rem intellectam. Et hæc non est virtus neque habitus, vt dictum est cùm de veritate ageretur. Requiritur tamen veritas hoc modo accepta, ad omnem veritatem. Quia ad omnem actum bonum requiritur iudicium prudẽtiale, quod semper est verum. Secundò accipitur veritas, qua aliquis dicitur verax. & talis veritas siue potius veracitas (qua aliquis inclinatur ad dicendum verum, & ostendendum se aliis talem qualis ipse est) est specialis virtus & annexa iustitiæ. Quia cõuenit cum illa in duobus: Primò, quia est ad alterum: secundò, quia sicut iustitia æqualitatem quandam in rebus constituit: sic veritas adæquat signa rebus existentibus circa ipsam. Deficit autem à propria ratione iustitiæ, quæ attendit debitum legale. Sed veritas attendit debitum morale, inquantum vnus homo debet alteri veritatis manifestationem. Et differt hæc veritas manifestationis à veritate vitæ, iustitiæ, ac doctrinæ. Quia veritas vitæ est, secundum quam aliquis rectè viuit in seipso, & secundum quod conformatur vitæ Christi, qui exemplum bene viuendi tribuit. Veritas iustitiæ est, secũdum quam aliquis rectitudinem legis in iudiciis quæ sunt ad alterum, obseruat. vel veritas iustitiæ est, secundum quam aliquis ex iustitia veritatem manifestat: vtputa cùm auditur à iudice, iuramento medio. Veritas doctrinæ cõsistit in quadam manifestatione verborum, de quibus est scientia. Et sic intantum aliqua doctrina est vera, inquantum est conformis rationi & doctrinæ Christi. Ex quo apparet quòd hæretici non habent neque docent veram doctrinam. Sed veritas manifestationis (quæ dicitur specialis virtus) est qua aliquis vita & sermone talem se demonstrat, qualis ipse est, & non alia quàm quæ circa ipsum sunt, nec maiora, nec minora. *2.2. q.109. Veritas dupliciter accipitur. c.1.§.8.ver.5. Triplex veritas. Veritas vitæ. Veritas iustitiæ. Veritas doctrinæ. Veritas manifestatiõis quæ sit.*

Ver. 1. DE MENDACIO.

B VEritati opponuntur quatuor vitia, scilicet mendacium, simulatio siue hypocrisis, iactantia, & ironia. Mendacium est falsa enũciatio cum intentione fallendi, hoc est falsum dicendi. Et nota quòd in mendacio sunt duo, scilicet, materiale & formale. Materiale est falsa enunciatio: formale est intentio fallendi. Et stat quòd aliquando sit mendacium materiale, & non formale: vt cùm quis falsum enunciat, & putat se verum dicere. & tale non est peccatum. Si verò enunciatio vera sit, & aliquis intendat fallere, & falsum dicere, est mendacium formale, & peccatum, & contra rationem: quia abutitur loquela, ad alium vsum eam ordinando, quàm fuerit ordinata. Loquela enim est data ad manifestationem conceptuum, iuxta illud Philosophi: Voces sunt notæ earum quæ in anima sunt, passiones, hoc est conceptuũ vel intellectionum, quæ dicuntur passiones, vt dictum est. & mendax peruertit ordinem illum. Mendacium est triplex: Quoddam iocosum, quod nulli nocet, sed delectãdi causa dicitur. & hoc est veniale. Aliud est officiosum, quod absque alterius iniuria dicitur, & alicui prodest. & hoc etiam est peccatum veniale, minus tamen mendacio iocoso. Aliud est perniciosum, quod cum alterius iniuria siue nocumento dicitur. & hoc est peccatum mortale ex genere: sed efficitur veniale ex subreptione, vel propter imperfectionem actus, siue propter modicitatem nocumẽti. D. Thom. dicit, quòd omne mendacium etiam officiosum est peccatum, saltem veniale. & probat per illud Eccle.7. Noli velle mentiri omne mendacium: probat etiam ratione: Quia id quod est ex genere siue ex se malum, nõ potest fieri bonum & licitum. ad hoc enim quòd aliquid sit bonum, oportet quòd omnia rectè concurrant. Quia bonum est ex integra causa, malum ex singularibus defectibus. vt dicit D. Dionysius. Quòd autem sit malum ex genere & intrinsecè probat, quia est actus cadens super materiam indebitam: cùm voces sint signa naturalia intellectionum: innaturale enim est & indebitum, vt aliquis voce significet id quod non habet in mente: hoc enim est peruertere ordinem naturæ. Vnde Philoso. in 4. Ethi. dicit, quòd mendacium est per se (hoc est intrinsecè) prauum & inordinatum & fugiendũ. Nec obstat quòd aliquando sancti leguntur fuisse mentiti: poterant enim peccare venialiter. Nec Iudith excusatur à peccato veniali: quanuis aliqui dicant ꝙ Deus in ea dispensauerit: vel quòd locutiones & signa quæ ipsa dixit aut fecit, alia intentione fuerunt dicta, quàm Holofernes accepit. Nec obstetrices Ægyptiorum remuneratæ sunt propter mendacium, sed propter timorem Dei, & misericordiam erga paruulos. Vnde dicitur Exod.1. Et quia timuerũt obstetrices Deum, ędificauit illis domos. Nec etiam Iudith laudata est propter mendacium, sed propter affectum quem habuit ad salutem populi. Non enim licet aliqua inordinatione illicita vti propter vtilitatem propriam aut aliorũ. sicut nõ licet peierare propter vtilitatem suam aut aliorũ. Non enim sunt facienda mala, vt inde veniant bona. Licet sit licitum eligere mutilationem membri minus vtilis, quàm corruptionem vtilioris vel totius. Nec propter quodcunque bonum reipublicæ quis debet venialiter peccare, vt inferius dicetur. Ea autem quę in sacris literis hyperbolicè dicũtur, non sunt mendacia. Omnis enim enunciatio ad id quod enuntiat, referenda est, vt dicit D. Aug. *2.2 q.110. Mẽdacium quid sit. Mẽdacium materiale. Mẽdacium formale. Loquela ad quid data est homini. Mẽdacium triplex. Mẽdacium perniciosum quid & quale peccatum sit. 2.2.q.110. art.5. Omne mendacium est peccatum. 4.c.de diui. Nom. 4. Ethic. Exod.1. Rom.3. In lib. contra mend.*

Ver. 2. DE SIMVLATIONE.

C SImulatio etiam opponitur veritati: quia ad virtutem veritatis pertinet quòd quis talem se exhibeat exteriùs per signa exteriora, qualis est interius: sed signa exteriora non sunt solùm verba, sed etiam facta. Et ideo sicut mendacium opponitur veritati, ita & simulatio perfecta, vt si masculus induatur veste muliebri. Et notandum quòd sicut in mendacio est materiale & formale, ita in simulatione. & à formali habet quòd sit peccatũ, quãdo scilicet est cum intentione fallendi. Quia si ad aliquem bonũ *2.2.q.111.*

finem,& apud eos qui sciunt,fiat:non est peccatum.Simulatio & hypocrisis se habent, sicut genus & species.Omnis enim hypocrita est simulator,sed non econuerso.Hypocrisis autem est simulatio,qua peccator simulat personam iusti.Sed si vir iustus simulat se peccatorem, non est hypocrita : quia hypocrisis propriè significat simulationem sanctitatis.

Ver. 3. DE IACTANTIA.

2.2.q.112. 4.Ethic. *Iactantia includit sex peccata.* IActantia est pars mendacij:& opponitur veritati,secundũ Philos.& est vitium,quo quis verbo plus de se quàm sit aut appareat,dicit,Hoc vitium includit multa peccata.Primò mendacium.Secundò est laus inordinata.Non enim iactator purè narrat:sed tanquam laudans narrat. Tertiò est arrogantia, quando est illius iactantiæ efficiens causa.Quartò inanis gloria,propter quã se iactat & laudat.Quintò est lucrum indebitum,propter quod quis quandoque se iactat.Sexto est vanitas,ex qua multi se iactant.Et hoc peccatum est communiter veniale:sed in tribus casibus est mortale. Primò, quãdo se iactat de mortali,vel ad finem mortalem.Secundò,quando est in detrimentum notabile proximi. Tertiò,quando constituit in ea vltimum finem. D *Iactãtia in tribus casibus est peccatũ mortale.*

Ver. 4. DE IRONIA.

2.2.q.113. IRonia est pars mendacij:& opponitur veritati per defectum, quia asserit de se aliquid vile,quod in se non recognoscit:vel cùm negat de se aliquod magnum,quod tamen percipit in seipso.Et est semper peccatum,saltem veniale.Potest tamen aliquis de se minora dicere,vel maiora reticere,salua tamẽ veritate:dum,scilicet,aliquis minora quæ sunt in seipso,recitat, & maiora reticet. Et sic minora de se dicere,quæ quis in seipso recognoscit habere,non pertinet ad ironiam.Nec Amos mẽtitus est,dicendo se non esse prophetam:quia intelligebat origine.Vnde subdit: Nec filius prophetæ. Nec etiam ad ironiam pertinet ibi culpam recognoscere, vbi culpa non est. Non licet tamen homini ad fugiendam superbiam vel aliud peccatum,dicere mendacium.Vnde D.Aug.Non ita caueatur arrogantia, vt veritas relinquatur.Et D.Grego.ait:Incauti sunt humiles,qui se mentiendo illaqueant.Et potest ironia diuidi in iocosam,officiosam,& perniciosam,sicut & mendacium. E *Amos 7.* *Super Ioan.* *Ironia triplex.*

§. 13. DE AMICITIA.

2.2.q.114. *Eccle. 4.* AMicitia,quæ affabilitas dicitur,est virtus. Cùm præcepta non dentur nisi de actibus virtutum, & Eccl.4.dicatur:Congregationi pauperum affabilem te facito : sequitur quòd affabilitas est virtus specialis.Quia vbicunque occurrit specialis ratio boni,oportet esse specialem virtutem.Sed sic est in affabilitate:Igitur.minor probatur:quia cùm bonum in ordine rationis consistat, & secundum rationem oporteat hominem ad alios conuenienter ordinari in communi cõuersatione,tam in factis quàm in dictis:vt scilicet ad vnumquemque se habeat sicut decet: Hoc autem pertinet ad amicitiam siue ad affabilitatem,quæ est annexa iustitiæ.Igitur,&c.Nec obstat quod Philoso.dicit, quòd Amicitia perfecta est,quæ est propter virtutem: quia ibi loquitur de duplici amicitia:quarum vna consistit principaliter in affectu,quo vnus alium diligit:quod pertinet ad charitatem, quæ imperat omnibus virtutibus.Aliam verò amicitiam ponit, quæ consistit in solis exterioribus verbis vel factis. quæ quidem nõ habet perfectam rationem amicitiæ,sed quandam eius similitudinem, inquantum aliquis decenter se habet ad illos cum quibus conuersatur. F *8. Ethic.*

Ver. 1. DE ADVLATIONE.

2.2.q.115. *Adulatio quando est peccatum* AMicitiæ opponũtur duo vitia,scilicet adulatio & litigiũ.Adulatio est excessiua laus alterius, verbis vel factis in præsentia,in conuersatione ad delectandum ordinata. Et est peccatũ mortale tripliciter.Primò ratione materiæ,si quis laudet aliquem de actu peccati mortalis.Secũdò ratione finis, vt cùm quis laudat alium vt noceat corporaliter vel spiritualiter, vel vt eum decipiat. Tertiò cũ quis laudando alium,præbet ei occasionem peccãdi mortaliter. Est autẽ peccatũ hoc valde graue propter damna maxima,quę affert humano generi.Hinc enim faciliter(vt D.Hyero.ait)mentes hominũ corrumpuntur,& ad ea quæ laudantur tanquam virtuosa accenduntur & assuescunt: intantũ vt mala non solùm desinant haberi vt turpia:sed habeantur & æstimentur vt bona, & laude,honore,atque præmio digna.quo quid peius?Et etiam propter excessum diuinæ offensæ,iuxta illud:Quoniam laudatur peccator in desideriis animę suæ, & iniquus benedicitur.licet aliquando possit esse veniale:vt cùm de malis venialibus vel de bonis sola complacendi intẽtione absq; ruina & deceptione, aut etiam si propter aliquam vtilitatem consequendam vel non impediendam fiat. G *Adulatio aliquãdo est peccatum veniale.*

Ver. 2. DE LITIGIO.

2.2.q.116. *Litigium est duplex.* c.12.§.3. ver.6. LItigium & contradictio opponuntur amicitiæ. Ad cuius euidentiam supponendum est ꝙ duplex est litigium:primum,quo quis pugnat contra veritatem,propter personam dicentis,cui contradicens consentire non vult propter defectum amoris.Et tale litigium ad discordiam pertinet,& dicitur contentio,qua quis contra veritatem ex intentione & proposito litigat.de qua inferiùs dicetur.Aliud est litigium oppositum affabilitati & amicitiæ,qua homo cõuersatur delectabiliter vt decet:& litigiosus in conuersatione humana omnibus se opponit verbo vel motu aliquo,ac per hoc molestam habet conuersationem, vtpote tristitiam ingerens his cum quibus conuersatur . Vnde Philoso.in 4. Ethic. dicit,quòd illi qui ad omnia contrariantur causa eius quod est contristare,nec quoscunque curantes, discoli & litigiosi vocantur. Et dupliciter incurritur hoc peccatum:Primò formaliter, ex intentione contristandi hominem,contradicendo illi.Secundò materialiter, absque huiusmodi intentione, alia voluntate:& vtroque modo peccatum est,quia contra rectam rationem, quæ exigit hominem debere conuersari delectabiliter vt decet . Et communiter est veniale, propter paruitatem nocumenti intenti vel subsequentis. Si tamen intenderet aliquis confundere hominem, aut cõtemptibilem reddere:per huiusmodi contradictiones esset mortale, propter notabile proximi nocumentum. Et quia de H *4 Ethic.* *Litigiũ formaliter & materialiter quid sit. & quale peccatum.*

litigio

litigio loquimur, notãdum est ꝙ litigare in iudicio pro temporalibus rebus sibi iustè debitis, quatuor modis est peccatũ. Primò, si ex irrationabili causa: vt si ex odio vel cupiditate aut auaritia aut pertinacia quadã, vel opprimẽdi aut molestandi causa. Secũdo, ex modo personali, quãdo cõtentiosè & quasi inimicè litigatur. Tertio, ex modo iudiciali, fraudulenter & peruersè producendo, prorogando, probando, vel aliàs indebitè procedendo. Quarto, propter scandalum pusillorum: vt contingit quando filius contra patrem, vel vxor contra virũ, vel frater contra fratrem, vel religiosus contra religiosum, vel religiosi contra laicos grauatos filiis & filiabus, seu aliàs indigentes, pro leuibus quæ deberent donare aut saltem differre, donec venirent ad pinguiorem fortunam. *Quando litigare in iudicio est peccatum.*

A §. 14. DE LIBERALITATE ET BENEFICENTIA. 2.2.q.117.

Liberalitas (quæ alio nomine dicitur beneficentia) virtus iustitiæ annexa, est qua quis inclinatur ad bene vtendum pecuniis & diuitiis, & ad effundendum & dandum illas pro tempore & loco, considerata conditione personarum, & aliis circunstantiis. Vnde Philoso. dicit: Ad liberalem pertinet esse emisiuum. Vnde & alio nomine Liberalitas dicitur largitas. Largum enim est non retentiuum. & sic obiectum liberalitatis est pecunia, de qua Philosophus: Pecunias dicimus omnia quorũ dignitas num mismate mensuratur. Et nõ est liberalitas species iustitiæ: quia iustitia exhibet alteri quod est eius: sed liberalis exhibet quod suum est. tamen conuenit cum iustitia in duobus. Primò, quia principaliter est ad alterum sicut iustitia. Secundò, quia circa res exteriores, sicut & iustitia. Nota tamen quòd pauperes (quantũ ad executionem) hanc virtutem habere nõ possunt, sicut nec magnificentiam: possunt tamen eas habere, quantum ad affectum. *4. Ethic.* *Pecuniæ nomen quid importat.* *An pauperes possint esse liberales.*

B Ver. 1. DE AVARITIA. 2.2.q.118.

Liberalitati duo opponuntur vitia, scilicet Auaritia & Prodigalitas. Auaritia autem dupliciter accipitur: primò, vt significat primam voluntatem acquirendi vel retinendi alienum. & talis opponitur iustitiæ commutatiuæ. & est secundum se peccatum mortale. Et iuxta hunc sensum vsurarios, negotiatores, fraudentes, fures, latrones, ac raptores, auaros dicimus. Alio modo accipitur auaritia vt cõtrariatur liberalitati. & sic significat inordinatum appetitum pecuniæ & aliorum temporalium, quæ pecunia mensurari possunt, quibus quis non eget. Iuxta hunc sensum auari dicuntur tenaces, & parci in dando, de quibus dicitur, quòd auaro deest tam quod habet, quàm quod non habet. Similiter qui toto die ac nocte in angustiis & laboribus sunt, vt acquirant ea quibus nõ egent. & cõmuniter est peccatũ veniale: posset tamen tantus esse affectus ad acquirẽdum vel retinendũ, quòd esset peccatũ mortale. puta si actualiter præponeret acquisitionem aut retentionem saluti animæ aut præceptis Dei vel Ecclesiæ, non curando illa transgredi. Auaritia est vitium capitale, hoc est à quo originem trahũt alia multa: vel ad cuius finem multa alia ordinãtur, præcipuè octo, scilicet proditio, fraus, fallacia, periuriũ, inquietudo, furtum, rapina, & obduratio contra misericordiam. *Auaritia dupliciter accipitur.* *Auaritia est vitium capitale.*

C Ver. 2. DE PRODIGALITATE. 2.2.q.116.

Prodigalitas, secundum Philoso. opponitur liberalitati per excessum, sicut auaritia per defectum. Quia prodigus superabundat in dando, & deficit in retinendo. & est vitium inclinans ad dandum inordinatè, absque causa & ratione sufficienti: & non est peccatum mortale ex genere, quia est minus peccatum quàm auaritia. & cùm neutra agat contra charitatem Dei & proximi, sed præter illam, constat non esse mortale sed veniale. Si verò prodigalitas aut auaritia sit mixta iniuriæ diuinorum præceptorum, & generaliter cuicunque alteri vitio, puta impietati filiorum aut filiarum, aut intemperantiæ: vt in filio prodigo, qui dissipauit substantiam suam cũ meretricibus: Iudicanda est secundũ qualitatẽ vitij cui admiscetur. Ita quod si prodigus mouetur ab appetitu mortali, prodigalitas est mortalis: si verò ab appetitu veniali, est venialis, vt cùm superfluè dat, propter vanã gloriam venialem vel mortalẽ. *4. Ethic.*

§. 15. DE PRAECEPTIS IVSTITIAE.

D Cum ratio debiti quæ requiritur ad præceptum, manifestè appareat in iustitia quæ est ad alterũ, quia in his quæ sunt ad seipsum, videtur primo aspectu ꝙ homo sit sui dominus, & quòd liceat ei facere quod libet. Sed manifestè apparet ꝙ in his quæ sunt ad alterum, homo est obligatus ad reddendum quod debet. Ideo oportuit præcepta decalogi pertinere ad iustitiam. Tria prima præcepta primæ tabulæ sunt de actibus religionis, quæ est potissima pars iustitiæ. Quartum præceptum est de actibus pietatis, quæ est secunda pars iustitiæ. Alia verò sex dantur de actibus iustitiæ communiter dictæ, quæ est inter æquales. Explicantur autem & declarantur præcepta decalogi per præcepta iudicialia, & per alia documenta veteris legis, vt diffusè prosequitur D. Thomas. 2.2.q.122.

DE FORTITVDINE. CAP. VI.

Fortitudo est secũda virtus moralis, quæ perficit appetitum irascibilem, cuius officium est firmare & conseruare bonum rationis in his, in quibus maximè difficile est firmitatem habere, scilicet, in periculis arduis & grauibus. Et versatur circa timores & audacias, quasi timorum cohibitiua & audaciarum moderatiua. cuius actus sunt aggredi & sustinere. & inter hos principalis est sustinere, & inter sustinentias martyriũ. Fortitudo autem non habet partes subiectiuas, quia non diuiditur in virtutes specie differentes, sicut iustitia: sed assignantur ei partes quasi integrales, secundum ea quæ oportet concurrere & integrare siue perficere actum fortitudinis: & potentiales, secũdum ea quæ fortitudo obseruat circa difficilia, scilicet pericula mortis. Ponuntur etiam aliquæ aliæ virtutes, secundum ea quæ obseruat erga alias materias minus difficiles: quæ quidam virtutes adiunguntur fortitudini, sicut secundariæ principali. Ad actum aggrediendi duo requiruntur: primum pertinet ad animi præparationem. Et quãtum ad hoc Cicero ponit fiduciam, quæ est virtus per quam magnis & honestis rebus multum ipse animus fiduciæ cum spe collocauit. Secundum pertinet 2.2.q.123. *Fortitudo habet duos actus.* *Fortitudo non habet partes subiectiuas.* *Ad actum aggrediendi*

duo requirũtur. ad executionem, ne quis deficiat in executione illorum, quæ fiducialiter inchoauit. Et quantũ ad hoc ponit Cicero magnificẽtiam, quam dicit esse rerum magnarum & excelsarum, cum animi ampla quadam & splendida propositione, administratio, hoc est executio: vt scilicet, amplo proposito administratio non desit. Hęc duo si coartentur ad pericula mortis, erunt quasi partes integrales: quia sine illis fortitudo esse non potest, Si autem referantur ad aliquas materias, in quibus est minor difficultas, erũt virtutes distinctæ secundum speciem suam: tamen adiunguntur ei sicut secundariæ principali. Et sic magnificentia à Philoso. in 4. Ethic. ponitur circa magnos honores. Ad sustinendum autem duo requiruntur. Primum, ne imminentium difficultate malorum animus frangatur per iustitiam, & decidat à sua constantia. Et quantum ad hoc ponitur patientia, quæ est honestatis aut vtilitatis, rerum arduarum aut difficilium voluntaria & diuturna perpesßio. Secũdum, quòd ex diuturna perpesßione homo non adeò fatigetur vt desistat, iuxta illud Heb.12. Non fatigemini, animis vestris deficientes. Et quantum ad hoc ponitur perseuerantia: quæ est in pasßione bene considerata permansio. Hæc duo si coartentur ad propriam materiam fortitudinis, hoc est ad pericula mortis, sunt quasi partes integrales. Si autem ad alias, erunt virtutes secundariæ. Ex his apparet ꝙ fortitudo habet solùm 4. virtutes adiunctas, tanquam partes quasi integrales, vel tanquam virtutes secundarias: aliæ verò quas ponunt Macrobius & Andronicus, ad has reducuntur: Spes ad fiduciam, & securitas ac constantia ad perseuerantiam. & quinque quas ponit Philosophus in quinto Ethicorum, scilicet politica, militaris, &c. non sunt diuersæ virtutes, sed diuersi modi fortitudinis, differentes ex parte motiui, & non obiecti.

Fiducia. Magnificentia. 4. Ethic. Heb.12. Perseuerantia. 2.2.q.128.

Fortitudo dupliciter accipi potest. 3. Ethic. ¶Notandum tamen quòd fortitudo dupliciter accipi potest. Primò secundum ꝙ importat quandam animi firmitatem. & secundum hoc est generalis virtus conditio conueniens omni virtuti. Quia (sicut dicit Philoso.) ad virtutem requiritur firmiter & immobiliter operari. Alio modo potest accipi fortitudo, prout importat animi firmitatem in sustinendis & repellendis his, in quibus maximè difficile est firmitatem habere, scilicet in aliquibus periculis grauibus. Vnde Tullius in suis Rethoricis, Fortitudo, inquit, est considerata periculorum susceptio, & laborum perpesßio. & sic fortitudo ponitur specialis virtus, vtpote materiam determinatam siue obiectum speciale habens. Cùm autem ad fortitudinem pertineat sustinere, dicitur pertinere ad voluntatem dispositiuè, ne scilicet, retrahatur homo à bono rationis propter timorem cuiuscunque mali corporalis, & cùm maximum malum corporale sit mors, quæ est omnium terribilium terribilisßimum. Hinc est quòd fortitudo est propriè circa pericula mortis: quia qui stat firmus contra maiora, stabit firmus contra minora. ad rationẽ enim virtutis pertinet, vt respiciat vltimum (vt dicit Philoso. in vlt. de Cœlo.) Sed quia fortitudo est virtus, ad cuius rationem pertinet quòd semper tendat in bonum, consequens est quòd homo pericula mortis non refugiat propter aliquod bonum consequendum. Et sic in fortitudinis actu duo sunt consideranda. Vnum est bonum in quo fortis firmatur: & hoc est fortitudinis finis. Aliud est ipsa firmitas, qua quis pro illo bono non cedit periculis mortis: & hoc est essentia fortitudinis. Pericula autem mortis, quæ sunt ex ægritudine, vel ex tempestate maris, vel incursu latronum, vel si qua alia sunt huiusmodi, non videntur alicui directè imminere propter aliquod bonum consequendum. Sed pericula quæ sunt in rebus bellicis, directè imminent homini propter bonum, inquantum, scilicet, defendit bonum cómune per iustum bellum. & ideo (secundũ Philos.) Fortitudo est maximè circa mortem quæ est in bello. Aduertandum tamen quòd duplex est bellum iustum. Vnum est generale: sicut cùm aliqui decertant in acie. Aliud est particulare, puta cùm aliquis iudex aut priuata persona non recedit à iusto iudicio seu à bono rationis, timore gladij imminentis aut cuiuscunque periculi, etiam si sit mortiferũ. Et ideo ad fortitudinem pertinet præbere firmitatem animi contra pericula mortis, non solùm quæ sunt in bello communi, sed etiam contra pericula cuiuscunque alterius mortis, quæ imminent in particulari impugnatione, quæ communi nomine bellum dici potest. Vnde Heb.11. de martyribus dicitur, Fortes facti sunt in bello. Potest enim homo cuiuscunque mortis periculum subire propter virtutem, puta cùm aliquis non refugit amico infirmanti obsequi, propter timorem mortiferæ infectionis: vel cùm nõ refugit itinerare ad aliquod pium negotium prosequẽdum, propter timorem naufragij vel latronum. Cæterum cùm fortitudo sit virtus moralis, necesse est quòd actus eius ex electione procedat. Et ideo fortis eligit pręmeditari pericula quę possunt imminere, vt eis resistere posßit, aut facilius ea ferre. Quia (vt D. Greg. dicit in quadam Homelia:) Iacula quæ præuidentur, minus feriunt. Et nos mala mundi facilius ferimus, si contra ea clypeo scientiæ præmunimũr. Et sic fortitudo non est circa repẽtina quo ad electionem. Si verò consideremus actum siue operationem fortitudinis quantum ad manifestationem virtuosi habitus: Fortitudo maximè est circa repentina: quia secundum Philosophum: In repentinis periculis maximè manifestatur fortitudinis habitus. Habitus enim agit per modum naturæ. Vnde quòd aliquis absque præmeditatione faciat ea quæ sunt virtutis, cùm necesßitas imminet propter pericula, maximè manifestat, quòd sit fortitudo in animo habitualiter confirmata: quamuis aliquis qui habitu fortitudinis caret, posßit ex diuturna præmeditatione animum suum cõtra pericula præparare: qua etiam præparatione fortis vtitur cùm tempus adest. De dignitate & præeminentia virtutis fortitudinis dictum est suprà. Nec impedit fortitudinem esse virtutem, si fortis non delectetur delectatione corporali, quæ sequitur tactum: delectatur tamen delectatione animali, quæ sequitur apprehensionem animæ. & hæc propriè consequitur opera virtutum: quia in eis cõsideratur bonum rationis. Apprehensio autem de actu virtutis & de fine eius, causat delectationem animalem. licet ex altera parte habeat vnde doleat. Vnde 2. Macch.6. legitur, ꝙ Eleazarus dixit: Diros corporis sustineo dolores: secundum animam verò propter timorem tuum libenter hæc patiar. Licet enim dolor sensibilis corporis impediat sentire animalem delectationem virtutis, nisi fortè propter abundantem Dei gratiam,

Fortitudo in quibus consistit. In fortitudine duo consideranda. 3. Ethic. Heb.11. 3. Ethic. c.p. ver.2. 2. Macc.6.

gratiam, quæ fortiùs eleuat animam ad diuina, quibus magis delectatur, quàm corporalibus pœnis affligatur: vt diuus Tiburtius, cum super carbones incensos nudis plantis incederet, videbatur ei quòd super flores roseos ambularet. Et diuus Laurentius in craticula positus, tyranno dixit: Infelix, has epulas ego semper optaui. Virtus tamen fortitudinis facit ne ratio absorbeatur à doloribus corporalibus. Tristitiam autem animalem superat delectatio virtutis, inquantum homo præfert bonum virtutis corporali vitæ, & quibuscunque ad eam pertinentibus. Et ideo Philosophus dicit, quòd à forti non requiritur vt delectetur, scilicet corporaliter, quasi delectationem sentiens: sed sufficit quòd non tristetur in animo. *3. Ethic.*

§. I. DE ACTIBVS FORTITVDINIS.

A Fortitudo (vt dictum est) duos actus habet, scilicet aggredi & sustinere. Inter autem istos principalis actus est sustinere. Vnde Philoso. dicit, quòd in sustinendo tristia, maximè aliqui fortes dicũtur. Dicit etiam quòd fortitudo est magis circa timores reprimendos, quàm circa audacias moderandas. Sed difficilius est timorem reprimere, quàm audacias moderari, eò quòd ipsum periculum (quod est obiectum audaciæ & timoris) de se confert aliquid ad repreſsionem audaciæ, sed operatur ad augmentum timoris. aggredi spectat ad fortitudinẽ, prout moderatur audacias. Probatur etiam triplici ratione. Primò, Quia sustinere videtur aliquis ab aliquo fortiori inuadẽte. Qui autem aggreditur, inuadit per modũ fortioris: Sed difficilius est pugnare cum fortiori, quàm cum debiliori, Igitur &c. Secundò, quia ille qui sustinet, iam sentit pericula imminẽtia. Ille autẽ qui aggreditur habet vt futura: Difficilius verò est non moueri à præsentibus quàm futuris: Igitur, &c. Tertiò, quia sustinere importat diuturnitatem temporis. Sed aggredi potest aliquis ex subito motu: difficilius est autem manere immobiliter, quàm subito motu moueri ad aliquod arduum: vnde Philoso. dicit quòd quidã sunt præuolantes ante pericula, in ipsis autem discedunt, fortes autem econtrario se habent. *2.2. q.123. art.6.* *3. Ethic.* *Difficiliꝰ est timores reprimere, quàm audacias moderari.* *3. Ethic.*

Ver. I. DE MARTYRIO.

B INter sustinentias Martyrium principatum tenet. Martyrium est voluntaria mortis perpeſsio siue tolerantia, propter fidem Christi, vel alium virtutis actum in Deum relatum. Ex hac definitione sequitur primò, ꝙ illi qui non patiuntur mortem corporalem, non sunt martyres completiuè. Quia cũ martyr Grecè, dicatur Latinè quasi testis fidei Christianæ, per quam visibilia pro inuisibilibus contemnenda proponuntur. vnde Act. 1. Eritis mihi testes in Hierusalem. Ideo ad martyrium pertinet, ꝙ homo protestetur fidem opere, se ostẽdens omnia præsentia contemnere, vt ad futura inuisibilia perueniat. Sed quandiu homini remanet vita corporalis, non ostendit opere se cuncta corporalia despicere apud homines, apud quos testis est. Consueuerunt enim homines consanguineos, & omnia posseſsa contemnere, & etiam dolores corporis pati, vt vitam conseruent. Vnde Satan cõtra Iob inducit, Pellem pro pelle, & cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua, hoc est pro corporali vita sua. Et ideo ad perfectam rationem martyrij requiritur, ꝙ aliquis realiter mortem sustineat. Et sic per alias pœnas, dolores, & tormenta, puta exilium, rapinam bonorum, flagella, carceres, non sunt propriè martyres, nisi secundũ quòd ex his sequitur mors: sicut in D. Marcello papa, qui scalore carceris mortuus est: ideo eius martyrium Ecclesia celebrat. Nec meritum martyrij est post mortem, sed in ipsa voluntaria mortis sustinentia: licet contingat quandoque ꝙ aliquis post lætalia vulnera vel quascunque tribulationes continuatas vsque ad mortem, quas à persecutoribus patitur, diu viuat. In quo statu actus martyrij meritorius est, etiam ipso tempore quo afflictiones patitur. ¶Nec obstat quod D. Hierony. in sermone de assumptione D. Virginis ait: Rectè dixerimus ꝙ Dei genitrix, virgo & martyr fuit. Et D. Aug. In sermone. Inter præcipuas: Iure enim plusquam martyr est, quę nimio amore vulnerata, testis extitit Saluatoris, & præ mœrore cruciatum sustinuit paſsionis. Quia prædictæ authoritates & alię (si quæ sint similes) loquũtur de martyrio incompleto: vel per similitudinem (vt D. Thom. ait.) Dicitur tamen ab aliquibus, quod D. Virgo est verè martyr: quia tanta dolorum tormenta sustinuit, vt nisi fuisset specialiter præseruata, mortua fuisset. vnde & aureolam martyrij eidem tribuunt. Quia (vt dicunt) specialis Dei præseruatio non tollit meritum neque præmium. ¶Sequitur secũdò, quòd illi qui dormientes occidũtur, non sunt martyres (nisi materialiter) cùm desit volũtas libera: & per cõsequẽs, Innocentes pro Christo mortui infantes, non sunt perfectè & completè martyres, eò quòd mortem voluntariè non sustinuerunt, cùm non haberent vsum rationis. De his D. Thom. ait: Quidam dixerũt quòd Innocentibus accelèratus est vsus rationis: ita ꝙ martyrium voluntariè perpeſsi sunt. Sed quia hoc per authoritatem sacræ scripturæ non probatur: Ideo melius dicendum est ꝙ martyrij gloriam (quam in aliis propria volũtas meretur) illi paruuli per Dei gratiam sunt assecuti. Nam effusio sanguinis propter Christum, vicem gerit baptiſmatis. vnde sicut in pueris baptizatis, per gratiam baptiſmalẽ meritum Christi operatur: Ita in occisis propter Christũ. Vnde D. Aug. in quodam sermone de Epiphania, eos alloquens, ait: Ille de vestra corona dubitabit in paſsione pro Christo perpeſsa, qui etiam paruulis baptiſmum prodesse non existimat Christi. Non habebatis ætatem, qua in Christum passurũ crederetis. Sed habebatis carnem, in qua pro Christo passuro paſsionem sustineretis. ¶Tertiò sequitur quòd qui volũtariè patitur mortem propter demerita sua, non est dicendus martyr. Vnde 1. Pe. 4. Nemo autem vestrum patiatur quasi homicida, aut fur, aut aliquid huiusmodi. Si autem vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine. Quarto sequitur, quòd mulieres quę integritatem carnis perdunt, vel ad eam perdendã damnantur, occasione fidei Christianę, non sunt martyres, cùm ex illo facto mors non sequatur, & etiam quia non est apud homines manifestũ quòd hoc mulier patiatur propter fidem, vel magis pro contemptu castitatis. Ideo apud homines non redditur per hoc testimonium sufficiens, & per consequens non habet propriè rationẽ martyrij, quamuis apud

2.2. q.124. Martyrium quid sit. Qui non patiuntur mortem corporalem nõ sunt martyres. Act. 1. Iob. 1. Martyrij meritum in quo cõsistat. An D. Virgo fuerit martyr. 2.2. q.124. art.4. ad 1. An Innocẽtes fuerint martyres. 2.2. q.124. art.1. ad.1. 1. Pet. 4.

Deum (qui corda scrutatur) possit hoc ad præmium deputari. Vnde D. Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, duplicabitur mihi castitas ad coronã. ¶Quintò sequitur quòd fortis politicus voluntariè sustinens mortem propter bonum commune, non referendo in Deum, licet actum martyrij exerceat, & martyr politicus possit dici: non tamen martyr simpliciter. Quia martyr dicitur quasi testis, eò quòd corporalibus passionibus suis vsque ad mortem testimonium perhibet veritati, non cuicunque, sed veritati quæ secũdum pietatem est, quæ per Christum nobis innotuit. vnde martyres Christi dicuntur quasi testes ipsius. Huiusmodi autem veritas est fidei. Ideo cuiuslibet martyrij causa est veritas fidei, ad quam pertinet non solùm ipsa interior crudelitas, sed etiam exterior protestatio, quæ non solùm fit per verba, quibus aliquis confitetur fidem, sed etiam per facta, quibus quis se habere fidem ostendit: vt habetur Iaco. 2. Per oppositum de quibusdam dicitur ad Titum. 1. Confitentur se nosse Deum factis autem negant. Et ideo omnium virtutum opera, secundũ quòd referuntur in Deũ, sunt protestationes quædam fidei, per quam innotescit quòd Deus huiusmodi opera à nobis requirit, & nos pro eis remunerat. Et secundum hoc possunt esse martyrij causa. Ideo Ecclesia celebrat martyrium Diui Ioannis Baptistæ, qui non pro fide, sed pro reprehensione adulterij mortem sustinuit. Vnde Christus: Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Quicunque enim mortem patitur pro quocunque bono faciendo, vel quocunque malo vitando, referendo in Deum, potest dici martyr. Quia totum hoc pertinet ad fidei protestationem. Bonum enim humanum potest effici diuinum, si referatur in Deum: & ideo quodcunque bonum humanum potest esse martyrij causa, secundum quod refertur in Deum.

Fortis politicus moriẽs in bello non est martyr. *Iaco.2.* *Matth.5.* *Quodcũque bonũ humanũ si referatur in Deũ, est martyrij causa.*

Ver. 2. DE MARTYRII OBLIGATIONE.

QVilibet Christianus quantum ad præparationem animi, est obligatus ad martyrium: debet enim esse in animo sic præparatus & dispositus, vt velit potius sustinere mortem si inferatur, quã negare fidem, vel prætermittere actum virtutis ad salutem necessarium, aut committere aliquod peccatum mortale. Et sic intelligitur illud Christi: Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem suam, & vxorem, & filios, & fratres, adhuc & animam suam (hoc est vitam) non potest meus esse discipulus. Hoc enim ad obedientiam Christianorum pertinet. Vnde Apostolus: Christus factus est pro nobis obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis. Quo ad executionem verò, martyrium non est sub præcepto: imò licitum est aliquando fugere, maximè imperfectis. Vnde Christus: Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Perfecti verò si velint, possunt se offerre. Vnde legimus quòd multi sancti ex zelo & feruore deuotionis se obtulerunt ad martyrium, his qui parati erant inferre mortem, dicentes se pro fide Christi velle mori: quanuis D. Thom. dicat quòd non debet homo dare alteri occasionem iniustè agendi: sed si alius iniustè egerit, ipse moderatè tolerare debet. Nec est contra perfectionem martyrij, si in aliquo casu sit de necessitate salutis: sicut D. Aug. dicit in libro de Adulterinis Coniugiis, quòd aliquis incidit in necessitatem seruandæ continentiæ, propter absentiam vel infirmitatem vxoris.

Luc.14. *Phil.2.* *Matth.10.* *2.2.q.124. art.1.ad 3.*

Ver. 3. DE MARTYRII PERFECTIONE.

QVo ad martyrij perfectionem notandum, quòd actus virtutis duplicem habere potest perfectionem: vnam à virtute à qua elicitur, siue à qua immediatè procedit. & sic actus nobilioris virtutis est perfectior: quia à nobiliori causa. Et cùm iustitia sit nobilior & perfectior fortitudine, consequens est quòd secundum hunc perfectionis modum actus iustitiæ sit perfectior martyrio, quod est actus fortitudinis. Tolerare enim mortem (in quo consistit actus martyrij) non est laudabile secũdum se, sed solùm secundum quòd ordinatur ad aliquod bonum, quod consistit in actu virtutis. Vnde ille actus virtutis, cùm sit finis, est nobilior: quia finis est potior his quæ sunt ad finem. Aliam perfectionem habet actus virtutis à primo motiuo, quod est amor, qui tanto maior ostenditur circa aliquam rem, quanto magis propter eam rem charius amatam contemnit, & rem magis odiosam diligit. Sed inter alia bona homo magis diligit vitam, & odit oppositum, scilicet mortem, præcipuè cum doloribus corporalium tormentorum, quorum metu etiam bruta animalia à maximis delectationibus abstrahũtur (vt D. Augustinus ait.) Et ideo martyrium omnes alios actus humanos in perfectione excedit. Vnde Christus: Maiorem hac dilectionem nemo habet, quàm vt ponat quis animam suam pro amicis suis. Et sic patet quòd actus martyrij elicitiuè est à fortitudine, & imperatiuè (tanquam à principali motiuo) à charitate. & inde est quòd vtranque virtutem manifestat. Quòd autem sit meritorius, hoc habet ex charitate, sicut & quilibet virtutis actus. Et ideo sine charitate non prodest, iuxta illud Apostoli. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.

2.2.q.124. art.3. *In lib.83.q.* *Ioan.15.* *2.2.q.124. art.2.ad 2.* *1.Cor.13.*

Ver. 4. DE MARTYRII EFFECTV ET PRAEMIO.

MArtyrium duplex meretur præmium, scilicet essentiale, quod in Dei clara visione consistit, secundum proportionem charitatis mouentis, quæ est radix & fundamentum omnium meritorũ. Et quia stat quòd aliquis confessor per multos actus & per longum tempus maiorem charitatem habeat quàm martyr: ideo potest esse quòd confessor maius præmium essentiale habeat in patria, quàm aliquis martyr. Aliud est præmium accidentale, & istud est duplex: vnum est deletio pœnæ & reatus, quæ dicitur præmium, & aureola. Et quia meritum accidentale & satisfactio se tenent ex parte generis operis, quod tanto maius præmium meretur, quantò in opere est maior difficultas facti vel obiecti: Cùm ergo actus martyrij difficultatem habeat ex parte obiecti, & impossibile sit inuenire maiorẽ: sequitur quòd est maximè meritorius. Ideo D. Thom. dicit, quòd totus labor quem sustinet aliquis confessor longo tempore, non potest (quantum ad genus meriti) adæquari morti, quam martyr sustinet in

De Veri. q. 26. ar. 6. ad 8. *Præmium essentiale.* *Præmium accidentale duplex.*

net in temporis momento. Nam per mortem priuatur eo quòd est maximè diligibile, scilicet viue-
re & esse. Vnde est finis omnium terribilium, vt dicit Philosophus. Et circa eam est maximè vir-
tus fortitudinis. & hoc patet manifestè ex hoc quòd homines diuturnis aflictionibus aflicti, horrent 3.Ethi.
à morte, quasi eligentes magis pati alias aflictiones, quàm mortem. & ideo Philosophus dicit, quòd
virtuosus exponit se morti, & magis eligit vnam bonam actionem & magnam, quàm multas paruas: 9. Ethic.
quasi ille actus fortitudinis in sustinendo mortem, præponderet multis aliis virtuosis operationibus.
& ideo quantum ad genus operis, plus meretur, quàm quicunque confessor. Ex hoc sequitur quòd
martyrium totum reatum pœnæ delet. Quia si confessor ex multis actionibus potest mereri absolu- *Quō martyr magis*
tionem omnis pœnæ: à fortiori martyr. Probatur etiam, quia reatus manet in aliquo, eò quòd non *mereatur*
perfectè & quantum potest, detestatur peccatum: quia potest esse tanta contritio, quòd per eam om- *quàm con-*
nis pœna delebitur, vt in Magdalena: Sed martyrium est maximus actus, quem homo habere potest: *fessor.*
Igitur, &c. Prætereà professio religionis delet omnem reatum pœnæ (vt D. Thomas dicit.) Rationa- 2.2.q.189. art.3. ad 3.
biliter potest dici quòd per ingressum religionis quis consequatur remissionem omnium peccato- *Remissionē*
rum. Si enim aliquibus eleemosynis factis homo potest satisfacere de peccatis, teste Daniele, Pecca- *omnium pec*
ta tua eleemosynis redime: multò magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit quòd aliquis *catorum o-*
totaliter diuinis obsequiis se mancipet per religionis ingressum, quæ excedit omne genus satisfactio- *peratur re-ligionis in-*
nis, etiam publicæ pœnitentiæ. vt habetur 33. q. 2. c. admonere. Sicut etiam holocaustum excedit sa- *gressus.*
crificium (vt diuus Gregorius dicit super Ezechielem.) Vnde legitur in Vitis patrum, quòd eandem *Dan.4.*
gratiam consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Sed maiorem eleemosy-
nam dant, & in maius holocaustum se offerūt martyres, quàm religiosi in professione: igitur, &c. Ideo
D.Thom. dicit quòd sicut in baptismo aquæ liberatur homo ab omni culpa & pœna: ita in baptismo
sanguinis. Dicit etiam quòd deletio totalis pœnæ in martyrio, prouenit ex merito passionis Christi, 4.sen.dist.
cui martyres perfectè conformantur. Vnde de martyribus dicitur Apoc.5. Lauerūt stolas suas, & can- 4.art.3 q.3.
didas eas fecerunt in sanguine agni. Et ideo si pueri innocentes, ante quam vsum rationis haberent, ad 1.
pro Christo occisi, in suo sanguine baptizati, saluantur: à fortiori qui per liberam voluntatem susti-
nent martyrium. Et quanuis pœna illa in aliquibus non esset sufficiens de se: tamen relata ad causam
(scilicet propter Christum) accipit efficaciam à passione Christi, vt ibidem dicit. & in tertia parte di-
cit quòd vniuersalis absolutio ab omni culpa & reatu pœnæ, fit in baptismo & in martyrio. propter 3.p.q.68.
quod dicitur quòd in martyrio omnia sacramēta complentur, scilicet quantum ad plenam liberatio- art.2. ad 2.
nem à culpa & pœna, sicut in baptismo.

§. 2. DE VITIIS OPPOSITIS FORTITVDINI.

A FOrtitudini opponuntur tria vitia, scilicet Timiditas, Intimiditas, & Audacia, & secūdum dominū
Caietanū, Væcordia. Timor opponitur per excessum, similiter & audacia: per defectum verò in-
timiditas & væcordia: sed de his amplius suo loco.

Ver. 1. DE TIMORE SIVE TIMIDITATE.

B TImiditas est excessus timoris: Timor autem essentialiater est passio appetitus irascibilis, qua appe
titus fugit & retrahitur à malo arduo imminente: cui difficulter resisti potest. Et cum passiones 2.2.q.125.
secundum se non habeant rationem virtutis vel vitij, nisi propter ordinationem vel deordinationem,
quam habent ad rationem. Vnde Philosophus dicit: Passiones non sunt laudabiles neque vituperabi-
les, quia non laudantur neque vituperantur qui irascuntur vel timent: sed qui circa hæc ordinatè vel 2.Ethic.
inordinatè se habent: Consequens est quòd timor tunc peccatum sit, quando est inordinatus & dif-
formis rectæ rationi. & si excedat mediū dictatum à ratione, dicitur à Philosophis timiditas. sed recta *Quæ bona*
ratio dictat aliqua esse prosequenda, & aliqua fugienda: & inter prosequenda aliqua esse magis prose- *sunt magis*
quēda, quàm alia, puta spiritualia tēporalibus, & inter spiritualia maximè Deus, & inter tēporalia po- *prosequēda,*
tiora sunt præferenda, vt vita famę, fama bonis externis. & inter mala fugiēda, aliqua esse magis fugiē- *et quæ mala*
da quàm alia, vt infamia rapinę bonorū, mors infamiæ, & culpa morti: & inter culpas, mortalis veniali: *sunt magis fugienda.*
& inter mortales, quæ maiorē habet deformitatē ac deordinationē. Vnde dicitur cōmuniter, De duo-
bus bonis melius est eligendū: & de duobus malis maius fugiendū. Ergo vbi aliquis timēdo deliberatè
fugit aliqua mala, quæ ratio dictat esse magis fugienda, quàm bona opposita prosequenda, nō peccat,
sed bene agit. Vnde sequitur quòd vbi esset periculum mortis æternę vel temporalis, debet quis plus
timere & fugere mortem æternam, quàm temporalem: & potius sustinere omnia tormenta, vel ipsam *Spiritualia*
mortem corporalem, quàm facere vel omittere aliquid, ex quo sequitur mors æterna. Similiter vbi *semper tēpo*
esset quæstio de temporalibus vel spiritualibus amittendis: temporalia & corporalia sunt contemnen- *ralibus præ*
da, inquantū nos impediunt à spiritualibus, ab amore scilicet & timore Dei. Vnde Sapieñ. Qui timet *ferenda.* Eccle.34.
Deum, nihil trepidabit. Non tamen debent cōtemni, inquantū instrumentaliter iuuant nos ad diuina
& spiritualia, & generaliter in quibuscunque aliis. Timor maioris mali si est ordinatus, non est pecca-
tum, sed potius meritum. Timor verò de maiori malo, quando quis propter illud desistit à prosecu-
tione maioris boni, & magis prosequendi, est inordinatus: & dicitur mundanus & peccatum. Et si
propter timorem temporaliū bonorū, vel mortis corporalis negligat quis vitam æternā, vel si propter
temporalia negligat mortem corporalem, vel magis timeat regem terrenum quàm Deum: vt Scribæ
& Pharisæi ac etiam Pilatus. vnde Christus: Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem nō
possunt occidere. Sed potius timete eum, qui potest animā & corpus perdere in gehennā. Et genera- Matth. 10.
liter quādocunq; propter timorē alicuius mali tēporalis vel corporalis, quis deliberatè desistit à pro-
secutione boni necessarij ad salutē, venit cōtra præceptū vel prohibitionē obligātē sub pœna peccati

mortalis, est peccatum mortale, cum pœna ęterna non infligatur nisi pro peccato mortali. quæ tamen *Apoc. 21.* timidis infligitur, vt D. Ioan. dicit: Timidis autem & incredulis, execratis, &c. pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure, quod est mors secunda. Si autem veniat contra præceptũ vel prohibitionem ex surreptione, vel desistat à bono est peccatum veniale. Si verò præueniat omne iudiciũ rationis, vt in motu primò primo, nullum est peccatum, cum non sit voluntariũ. Notandũ tamen ꝙ in peccato transgreßionis vel omißionis proueniente ex timore, duo sunt, quorũ vnum est omißio vel *Timor diminuit peccatum.* transgreßio præcepti: & per hoc actus est malus: & sic timor non excusat à peccato. Aliud est malum imminens quod timetur. & quia illud diminuit de volũtario, licet non totaliter tollat, cùm ea quæ ex motu vel timore fiunt, sint inuolũtaria secundũ quid: quia secluso illo metu nõ fierent: sunt tamẽ simpliciter voluntaria. Et ideo timor excusat à tanto, si nõ à toto: quia peccat tali timore agens vel omit- *Timor dupliciter accipitur.* tens: non tamẽ adeò grauiter, sicut si non esset timor. ¶ Notandũ præterea ꝙ timor dupliciter accipitur, scilicet communiter & specialiter: sicut & amor, à quo procedit & deriuatur. Omnis enim timor procedit ex amore. quia nullus timet, nisi contrariũ eius quod amat. Amor autem non determinatur ad aliquod genus virtutis vel vitij. Si amor ordinatus communiter accipiatur, inuenitur in qualibet virtute. Quilibet enim virtuosus amat propriũ bonũ virtutis. Et amor inordinatus inuenitur in quolibet peccato. Ex amore enim inordinato procedit omnis cupiditas & prosecutio. Sic etiã timor inordinatus cõmuniter acceptus, inuenitur in omni peccato. Auarus enim timet amißionẽ vel defectũ pecuniarum. Intemperatus amißionẽ voluptatis, & sic de aliis. Sed timor præcipuus, est timor periculorum mortis: vt probatur in 3. Ethi. Et ideo talis timoris inordinatio habet specialem rationẽ timoris, & dicitur anthonomaticè timor vel timiditas: & opponitur fortitudini secundum excessum (vt dicit *3. Ethic.* Philo) De timore seruili, initiali, & filiali inferiùs dicetur, cũ de dono timoris fiet mentio. Differentia est inter peccatũ timoris & desperationis. Quia desperatio quæ opponitur spei, est circa res diuinas, & timor circa pericula mortis. quãuis timor sit principiũ desperationis, sicut spes est principiũ audacię. vnde sicut ad fortem qui vtitur audacia moderata, pertinet habere spem: ita econuerso desperatio ex aliquo timore procedens, est à forti moderanda, sicut timor à quo procedit.

Ver. 2. DE INTIMIDITATE.

2.2.q.126. INtimiditas est defectus timoris debiti, siue parum, siue nihil timere ea quæ timẽda sunt, vbi, quãdo, C
prout, & quãtum oportet. Et est vitium fortitudini oppositum per defectum: quia ad fortitudinem *Prouer. 4.* pertinet moderari & imperare timoribus ordinatis. Vnde Salo. Sapiẽs timet, & declinat à malo, quod *Intimiditas vnde procedit.* scilicet timet, non vt à iustitia recedat, sed ne per hoc impediatur ab operibus virtuosis, vel quantum ad se, vel profectũ quem in aliis facit. Intimiditas procedit ex defectu amoris. Quòd autẽ aliquis deficiat à debito amore suiipsius, & præcipuè vitæ & bonorũ temporaliũ, quæ ad illam & ad vltimũ finẽ ordinãtur, vitiosum est: quia cõtra inclinationẽ naturalem. Nunquã tamẽ aliquis à tali amore totaliter *Ephes. 5.* decidit: quia id quod est naturale, totaliter perdi non potest. Propter quod Apostolus ait: Nemo vnquam carnem suã odio habuit. quandoquidem & illi qui seipsos interimũt, hoc faciunt amore carnis suæ, quam volunt à prę́sentibus angustiis liberare. Vnde contingere potest ꝙ aliquis minus quàm debeat timeat mortem & alia temporalia mala, propter hoc ꝙ minus debito diligat vitam & bona temporalia. Sed quòd totaliter non timeat, non potest ex defectu amoris contingere: sed ex eo quòd ęstimat mala opposita bonis quæ amat, sibi superuenire non posse. quod quandoq; contingit ex superbia *Iob. 41.* animi de se præsumentis, & alios contemnentis. secundum quod dicitur Iob 41. Factus est vt nullum *3. Ethic.* timeret, omne sublime videt. Quandoq; autem ex defectu rationis (sicut Philoso. dicit:) Quòd stulti propter stultitiam nihil timent. Ex his sequitur quòd intimiditas est vitium, siue procedat ex defectu amoris, siue ex elatione animi, siue ex stoliditate, siue ex stultitia, & defectu rationis. Et est mortale, cũ non timentur amitti ea quæ sunt de neceßitate salutis: & cùm procedit à causa mortali. In his autem quę non sunt de neceßitate salutis, si intimiditas procedat ex causa veniali, est peccatum veniale. Et si *Luc. 18.* stultitia sit inuincibilis, excusat à peccato: nõ autẽ superbia, nec defectus amoris. vnde Luc. 18. Increpatur iudex iniquus, qui neminem timebat, nec Deum reuerebatur.

Ver. 3. DE AVDACIA.

2.2.q.127. AVdacia est paßio appetitus irascibilis, qua quis aggreditur periculum arduum imminens, propter D
3. Ethic. victoriam. & est contraria timori, secundum Philosophũ 3. Ethic. Et quando audacia est regulata secundum rationem, non est peccatum, imò est actus fortitudinis. quando verò est irregulata per ex- *4. Ethic.* cessum vel defectum, est vitiosa, & peccatum. Et quia secundum Philosophũ. quædam vitia sunt innominata: similiter etiam & quædam virtutes. Ideo oportuit quibusdam paßionibus vti nomine virtutum & vitiorum: ad designanda nomina virtutum, vtimur paßionibus, quæ habent bonum pro obiecto: vt spes & amor. Sed ad vitia designanda vtimur paßionibus, quorum obiectum est malum: sicut patet de odio, timore, ira, & audacia, quæ sunt paßiones: tamen per ea designamus vitia, & accipimus illorũ nomina pro nominibus vitiorũ. Et sic audacia per superabundantiã dicta est peccatum fortitudini oppositum per excessum. ¶ Sed difficultas est, quod erit peccatum per defectum circa audacias: Quia sicut contingit nimis timere, & parũ aut nihil timere: ideo circa timores sunt duo vitia fortitudini contraria. Ita etiam circa audacias contingit nimis audere, & parum vel nihil audere. Dominus Caietanus dicit quòd væcordia potest poni vitium per defectum, accipiẽdo væ pro sine, vt sit sensus. Væcors, hoc est sine corde. Et inde væcordia. D. Tho. tamen Philosophũ sequutus, non ponit nisi audaciam per excessum, & timiditatem per defectum. Quia parum vel nihil audere in aggrediendo aduersarium, prouenit ex sola concomitantia timoris, vt in pluribus, vel etiam ex desperatione, vel defectu spei, vt in paucioribus. Quia sicut spes causat audaciam: ita defectus spei vel desperatio causat

defectum audaciæ. Sed ex his quæ sunt ex sola concomitantia, non est propria ars, & propria idea, nec proprium generans, & per consequens nec proprium vitium assignatur: sicut patet de subiecto & propria passione. Audacia (secundũ dom. Caietanum in Summula) si sit pura, est communiter peccatum veniale, sicut immoderata iracundia, & immoderatus timor: quia non contrariantur charitati, sed sunt exorbitantia à recta regula rationis. Si verò sit mixta cum arrogantia aut aliis peccatis, secundum mixtionem iudicandum est de illa. Alij cõmuniter dicunt, quòd si ex audacia sequatur aliquod periculum animæ & corporis, vel aliquod notabile damnum, est peccatum mortale: secus si sequeretur aliquod paruum malum, quia tunc esset veniale. *Audacia quale peccatum est.*

§. 3. DE MAGNANIMITATE.

A MAgnanimitas (quæ à Cicerone Fiducia dicitur) ex suo nomine importat extensionem animi ad magna. Aliquis autem actus potest dici magnus dupliciter: primò secundum proportionem: & est actus quo quis optimè atque mirabiliter in re parua vel mediocri operatur. Secundò simpliciter & absolutè: & est actus qui consistit in optimo vsu maximarum rerum, quæ in vsum hominum veniunt. Inter ea autem quæ in vsum veniunt hominum, maximum est honor: cuius signum est, quia homines propter honorem consequendum, & vituperium vitandum, omnia alia postponunt. Ideo sicut aliquis dicitur fortis ex his quæ sunt difficilia simpliciter, vt pericula mortis: sic ille dicitur Magnanimus ex his quæ sunt magna simpliciter. & per consequens Magnanimitas est extentio animi, siue qua extenditur animus ad ea quæ sunt magna simpliciter: hoc est, circa magnos honores. Vnde Philosophus dicit quòd magnanimitas est circa honores & inhonorationes. dicit etiam quòd est circa honores magnos, siue ad ea quę sunt magno honore digna. Quia qui possunt moderari appetitũ circa magna, possunt moderari circa parua: sed non econtra. Et quia honor est præmium cuiuslibet virtutis, ex consequenti magnanimitas, ratione obiecti quod est honor, respicit omnes virtutes. Et quanuis honor non sit passio, est tamen alicuius passionis (puta spei) obiectum. huius actum magnanimitas moderatur, ne quis nimis apprecietur, aut indebitè prosequatur, neque cõtemnat honores. sic quòd desistat facere ea quæ sunt honore digna: vel faciat ea quæ sunt honori contraria. Non curare tamen de honoribus mundi (dummodo quis non faciat ea quæ sunt honori contraria, nec desinat facere ea quæ sunt honore digna) non est vitiosum. sed virtuosum, & ad humilitatem pertinet. Nec aduersantur inter se magnanimitas & humilitas, quanuis differant ab inuicem. Ad cuius euidentiam notandum quòd in homine inuenitur aliquid magnum ex dono Dei, & aliquis defectus qui competit ei ex infirmitate naturæ. Magnanimitas facit quòd homo se magis dignificet secundum considerationem donorum quæ possidet ex Deo: sicut si habet magnam virtutem animi, magnanimitas facit non quòd superbiat, sed quod ad perfecta virtutis opera tendat. Et similiter dicendum est de vsu cuiuslibet alterius boni, puta scientiæ vel exterioris fortunæ. Humilitas autem facit quod homo seipsum paruipendat secundum considerationem proprij defectus. Similiter magnanimitas contemnit alios ad hunc sensum: quia non eos tantum appreciatur, vt pro eis aliquod indecens faciat: & nõ honorat illos, eò quòd non sunt digni honore: quia deficiunt à donis Dei, aut non bene vtuntur. Sed humilitas alios honorat, & superiores æstimat, inquantum aliquid inspicit in eis de donis Dei. Vnde de viro iusto dicit Psalm. Ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: quod pertinet ad contemptum magnanimi. Timentes autem Deum honorificat: quod pertinet ad officium humilis. Et sic patet quòd magnanimitas & humilitas non sunt contraria: quanuis in contraria tendere videantur: quia procedunt secundum diuersas considerationes.

2.2.q.129. Act^9 potest dici magn^9 dupliciter.

4. Ethic.

Magnanimitas est circa magnos honores.

Non curare honores an sit vitiosum. Magnanimitas non aduersatur humilitati.

Ver. 1. DE CONDITIONIBVS MAGNANIMI.

B AD magnanimum vt magnanimus est, pertinent decem conditiones, secundum Philosophũ. Prima, quòd motus eius sit lentus & tardus: eò quòd solùm intendit ad magna, quæ pauca sunt. Velocitas enim prouenit ex eò quòd homo ad multa intendit, quæ explere festinat. Secunda, quòd homo habeat vocem grauem. Tertia, quòd grauiter & stabiliter loquatur, & non acutè neque velociter. Acuitas enim & velocitas vocis ad eos pertinet, qui de quibuslibet contendere volunt, vt aduocati. Magnanimus autem (vt dictum est) solùm se interponit de magnis, quæ pauca sunt. Huiusmodi tres conditiones se tenent ex parte corporis: & conueniunt magnanimis secundum modum affectionis eorum. Has dispositiones videmus in his qui sunt naturaliter dispositi ad magnanimitatem. Quarta, quòd sit immemor beneficiorum. Non quòd obliuiscatur: quia illud ad ingratitudinem pertinet: sed quo ad hoc quòd non sit illi delectabile accipere ab aliquibus beneficia: quin eis maiora recompẽset. quod pertinet ad perfectionẽ gratitudinis. In cuius actu etiam vult excellere: sicut & in actibus aliarũ virtutũ. Quinta, quòd sit otiosus & tardus. non quòd deficiat ab operando ea quæ sibi conueniũt: sed quia non ingerit se quibuscunque operibus sibi conueniẽtibus, & circa quæ vacare posset: sed solùm magnis, qualia decent eum. Sexta, ꝙ vtatur ironia, non secundum quòd apponitur veritati: vt scilicet de se magna quæ habet in se, dicat: sed quòd non totam suam magnitudinẽ seu magnanimitatem demonstret: maximè quantum ad inferiorum multitudinẽ. Quia (sicut Philosophus dicit:) Ad magnanimum pertinet magnum esse ad eos qui in dignitate & bonis fortunæ magni sunt: ad medios autem moderatum. Septima, quòd non possit conuiuere aliis, scilicet familiariter, nisi ad aliquos. quia vitat adulationem & simulationem, quæ ad prauitatem pertinet. Conuiuit tamen omnibus, & magnis & paruis, secundum quod oportet. Octaua, quòd magis possideat infructuosa, eò quòd magis tendit ad honesta bona: nam in omnibus præponit honesta bona vtilibus, tanquam maiora. vtilia enim quæruntur ad subueniendũ alicui defectui, qui magnanimitati repugnat. Nona quòd nullo indigeat. quia hoc deficientis est. Hoc tamen intelligendum est secundum modum humanum. Vnde addit, vel vix.

4. Ethic. Decẽ conditiones magnanimi.

Magnanimus quibus eget. hoc enim est supra hominem, vt omnino nullo indigeat. Indiget enim primò diuino auxilio: secūdò, auxilio humano. est enim naturalis & animal sociale, eò quòd sibi non sufficit ad vitam. Tertiò, quòd habeat fiduciam de aliis: cum hoc ad excellentiam hominis pertineat, quod habeat alios in promptu, qui possunt illum inducere. Item habet fiduciam de seipso, inquantum aliquid potest. Decima, q͛ habeat bona fortunæ. Nam bona fortunæ conferunt & sunt adiumento magnanimo. Quia per diuitias, potentias, & amicos, datur facultas operandi magna. Et quia hominum multitudo: ad quam pertinet honorē exhibere) maxima reputat huiusmodi exteriora bona fortunæ (quæ tamen magnanimus contemnit, inquantum non reputat illa magna, pro quibus debeat aliquid facere) Ideo de eis (si adsint) nō multum gaudet vel extollitur: nec in eorum amisione multum deiicitur siue tristatur. Vnde Philoso. dicit quòd magnanimus in infortuniis non est tristis.

§. 4. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNANIMITATI.

Magnanimitati opponuntur quatuor vitia, scilicet Præsumptio, Ambitio, Inanis gloria, & Pusillanimitas. C

Ver. 1. DE PRAESVMPTIONE SVMPTA CIVILITER.

Præsumptio accipi potest dupliciter: Vno modo ciuiliter & iuridicè, erga aliud à se. Alio modo theologicè, erga seipsum. Primo modo accipiendo, Præsumptio est triplex: quædam iuris tantùm, quædam iuris & de iure: quædam hominis. Præsumptio iuris tantum est, quando ius super dubio & verisimili præsumit aliquid. & hæc est triplex: prima est naturæ, vt siquis exhæredauerit filium suum, præsumitur iniustè exhæredasse: quia est contra naturam. Quia (vt habetur 2.Cor.12.) Parentes debēt filiis thesaurizare. Ideo hæredi incumbit onus probandi iustam causam exhæredationis, vt in auten. non liceat. C. De inoffic. testa. Secunda est facti præcedentis ad futura: vt si quis calumniosè accusauerit aliquem, & iterum velit accusare, præsumitur iterum velle calumniari. vt in c. placuit. 3. quæst. 10. & in l. si cui. §. ibidem. ff. de accusat. vnde dicitur, Qui semel malus, semper præsumitur esse malus in eodem genere mali. Tertia est facti subsequentis circa præterita: vt si aliqui fuerint accusati de adulterio, quod repellebant prætextu consanguinitatis: si postea se coniungant in matrimonium, præsumitur facinus. vt in l. si qui adulteri. C. de adulte. & simpliciter est præsumptio iuris, si vir diu cohabitauerit cum vxore, præsumitur quòd fuerit à viro cognita. vt habetur in c. dixit dominus. 32. quæst. 1. & cōtra has præsumptiones iuris admittitur probatio. vt habetur in c. proposuisti. extra de præsumpt. vbi puella quæ diu cohabitauerat cum viro, admissa fuit ad probandam virginitatem testimonio septem matronarum, quæ eam esse virginem iurauerunt. Præsumptio iuris & de iure est, quando ius super aliquo præsumit & disponit, quòd contrarium non admittatur. vt quòd mulier quæ dotem dedit viro, stipulata fuerit super redditione dotis, casu adueniente. vt in l. vnica. §. 1. C. de rei vxo. act. Præsumptio hominis, quando contra aliquem hominē præsumitur, est triplex: quædam est violenta, quędam probabilis, quædā temeraria. Præsumptio violenta est ex signis euidentibus & manifestis, ac naturaliter indicantibus factum. & ex illa potest fieri iudicium. vt habetur in c. afferte. extra de præsumptionibus. prout tulit Salomon iudiciū de infante viuo. Pręsumptio probabilis est, quæ oritur ex coniecturis dubiis, tamen verisimilibus. & hæc dicitur apud Theologos suspicio. Et hæc non sufficit ad condemnationem: quia in criminalibus probationes debent esse luce meridiana clariores. in l. fi. C. de probationibus, & in c. Epiphanium. 5. q. 6. Præsumptio temeraria est, quæ consurgit ex malitia hominum, ex factis, vel signis dubiis, quæ possunt in bonum & in malum interpretari. Dubia enim sunt in meliorem partem interpretanda. D

Præsūptio secundū iura triplex. *2.Cor.12.* *Semel mal⁹ quomodo præsumitur esse malus.* *3.Reg.3.*

Ver. 2. DE PRAESVMPTIONE THEOLOGICA.

2.2.q.20. Præsumptio theologica dupliciter accipitur.

Præsumptio Theologica & erga seipsum, dupliciter accipitur: Primò pro præsumptione, qua aliquis inordinatè innititur misericordiæ vel potentiæ diuinæ: quia sperat veniam peccatorum obtinere sine pœnitentia. vt neoterici hæretici, qui se sola fide iustificandos arbitrantur. vel qua sperat gloriam absque meritis, vt Lucifer cum complicibus suis. Hæc præsumptio est peccatum oppositum spei theologicæ per excessum, procedens ex superbia, & contrariatur desperationi, & est species peccati in spiritum sanctum: vtpote contemnens auxilium spiritus sancti ad pœnitendum vel merendum: & est peccatum mortale, vtpote derogans diuinæ dispositioni. Quia decretum est non dari gloriam sine merito, neque veniam sine pœnitentia, iuxta illud Apost. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit. & Luc.11. Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Secundò præsumptio accipitur vt opponitur virtuti fortitudinis: & qua quis tentat agere aliquid vt sibi possibile, quod tamen excedit virtutem suam: vt si ignorans scientiam medicinæ, præsumat medicare: vel inscius alicuius doctrinæ, præsumat docere: aut inscius sacrarum literarum, præsumat eas interpretari, prædicare, aut cōfessiones audire, vel curam animarum accipere, vel exercere aliquid, ad quod exercendum nō est deputatus: vt si diaconus præsumat dicere missam: & qui non est iudex, vel si iudex laicus, præsumat clericum iudicare: vel si quis cum peccato mortali præsumat se admiscere sacramentis. Talis præsumptio procedit ex inani gloria, & est peccatum oppositum magnanimitati, & circa spiritualia & valde ardua. Et in quibus est periculum de damno notabili, est peccatum mortale: quia contra naturalem & diuinitus institutum ordinem facit. Nullum enim agens naturale, siue animatum, siue inanimatum, nititur ad aliquid quod excedit suam virtutem naturalem: Circa actus autem, in quibus paruum sequitur damnum, est veniale peccatum: Tentare tamen virtutem siue vires suas ad bonum finem, absque cuiuscunque incommodo, non est peccatum: aliàs nunquam liceret prędicare, aut confessiones audire. E

2.Tim.2.

Ver. 3. DE AMBITIONE.

A AMbitio est appetitus inordinatus honoris. Et quia in dignitate cõstitutis debetur honor: constat inordinatum appetitum dignitatũ ad ambitionem pertinere. Si quis autem appeteret dignitatem non ratione honoris, sed propter debitũ dignitatis vsum, suam facultatem excedentem, non esset ambitiosus, sed præsumptuosus. Si verò propter fructus aut prouẽtus, esset cupidus & auarus. Appetitus honoris est inordinatus quintupliciter. Primò, quando homo appetit honorem de excellentia quam non habet. & hoc est appetere honorem supra suam proportionem. Secũdò, quando appetit honorẽ de re quæ est digna vituperio, vt peccatum. Tertiò, quando appetit honorem de rebus quæ non sunt dignæ honore: vt sunt caduca & temporalia. Quartò, quando homo appetit honorem, non referendo in Deũ, à quo habet excellentiam, ratione cuius honoratur. Honor enim principaliter debetur Deo, cuius est excellentia, & non homini, qui eam accipit. Ideo debet referre in Deum, tanquam in excellentiæ authorem. Quintò, quando appetitus hominis quiescit & finem constituit in honore, non referens honorem ad Deum, vel ad vtilitatem aliorum. Est autem peccatum mortale, quando quis vult honorari propter crimen aliquod, præcipuè mortale: vel ratione finis, quando scilicet constituit vltimum finem in honore: vtputa si ad consequendum honorem non curat quis offendere Deũ mortaliter. sicut si vult haberi sicut Deus, vel præferri aliis, quibus non est præferendus, in distributionibus cõmunium bonorum vel dignitatum: vel vult ob honorem, quodcũq; aliud mortale scelus perpetrare: vel honorem desiderat, ad aliquod scelus perpetrandũ: puta tyrannidem, vel vindictam: vel medio indebito & mortaliter prohibito appetit peruenire ad honorem: puta per simoniam vel violentiam. In aliis autem casibus est vt in pluribus peccatum veniale.

2.2.q.130. Ambitio & præsumptio quomodo differunt. Appetitus dignitatis quot modis sit inordinatus. Ambitio quando est peccatum.

Ver. 4. DE APPETITV OFFICIORVM AVT BENEFICIORVM.

B ADuertendum quòd quanuis non sit licitum alicui appetere dignitates temporales, seu officia tẽporalia, ad quorum exercitium non est sufficiens, & multo minus emere. Tamẽ licitum est appetere dignitates & officia temporalia, quæ non excedunt suam virtutem, dummodo bono fine & debitis mediis ac circunstantiis id fiat, eò quòd aliquis scire potest se esse capacem & sufficientem ad illorum exercitium siue executionem. hoc enim pertinet ad magnanimitatẽ, vt qui longo tempore studuit & legit in facultate legali, potest appetere cathedram siue regentiã legalem. Et qui expertus fuit in regimine politico, & bene rexit, potest regimen politicum appetere, dummodo propter bonũ commune principaliter appetat, & debito modo ac aliis circunstantiis. Et ex consequenti potest appetere honorem, prouentus, & stipendia illi annexa. Et eadem ratione dicendũ est in spiritualibus & ecclesiasticis. Doctus enim & expertus Theologus potest cathedram theologalem appetere: & bonus atq; expertus cantor, cantoriam: & clericus debitè qualificatus, canonicatum & præbendam: cùm possint scire se sufficientes & idoneos ad illorum officiorum executionem. Et idem dicendũ est de aliis officiis & beneficiis ecclesiasticis, de quorum idonea & sufficiẽti executione potest quis esse certus. Verùm alia officia seu beneficia, ad quorum idoneum exercitium & sufficientem executionẽ aliquis nõ potest se scire capacem, non licet appetere: imò appetitus ille videtur esse mortalis: vt puta si aliquis regimen animarum (quod ad debitum exercitium requirit gratiam, iuxta illud Leuiti. Sancti estote, quoniam ego sanctus sum) appetat. Quia nemo potest scire se habere gratiam Dei, iuxta illud Ecclesiastes 6. Nemo scit an amore vel odio dignus sit. & 1. Corinth. 4. Nihil mihi cõscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. & Psalmista: Delicta quis intelligit? Ab occultis meis munda me domine. & Iob 9. Si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea. Et ideo appetens officium vel beneficium habens curam animarũ, vel administrationẽ sacramentorum annexam, peccat: quia nimis præsumit de seipso. Et si propter honorem annexum illa appetat, est ambitiosus. Si verò propter prouentus, est cupidus & auarus. Et de his intelligebat Apostolus, cùm dicebat: Nec quisquam sibi sumat honorem: sed qui vocatur à Deo, tanquam Aaron. Nec obstat quòd dicit Apostolus: Qui episcopatum desiderat, bonũ opus desiderat. Quia Apostolus loquebatur de perfectione ad episcopum requisita, non de primatu aut prouentu. Nam statim subdit: Oportet episcopum irreprehensibilem esse, &c. Episcopatus enim nomen est operis, & non honoris. Vnde postquam dixit, qui episcopatũ desiderat, bonum opus desiderat: vel (sicut D. Grego. in pastorali dicit.) In illo tempore bonum erat episcopatum quęrere, quando per hunc dubium non erat quenq; ad supplicia grauiora peruenire. quia de facili non inueniebatur, qui hoc onus assumeret. sed appetere propter primatũ, ad ambitionẽ pertinet, quapropter illicitũ est. Vnde & dominus duobus discipulis primatũ petentibus, dixit: Nescitis quid petatis. & cùm præficeret Petrum, interrogauit eum ter: Petre amas me? Et Petrus respondit: Tu scis domine. & licet ab initio dixerit: Tu scis domine, quia amo te, quia ita arbitrabatur: tamen secundò, tertiò non est ausus affirmare: quia non erat certus de qualitate requisita.

Quæ officia & beneficia appetere licet. Quæ officia & beneficia appetere nõ licet. Leuit. 19. & 20. Eccle. 9. 1. Cor. 14. Psal. 18. Iob. 9. 2.2.q. 186. art. 1. Heb. 5. 1. Tim. 3. Matth. 20. Ioan. 21.

Ver. 5. DE INANI GLORIA.

C INanis gloria vitium est magnanimitati oppositum per excessum, secundũ Ciceronem inquiẽtem: Cauenda est autem gloriæ cupiditas: eripit enim animi libertatem, pro qua magnanimis viris omnis debet esse contentio. Et quanuis inanis gloriæ cupiditas secũdum rei veritatem deficiat à magnanimo, quia videlicet gloriatur in his quæ magnanimus parua ęstimat: considerando tamen æstimationem eius, opponitur magnanimo per excessum: quia scilicet gloriam quam appetit, æstimat aliquid magnũ, & appetit supra suam dignitatẽ. Ideo excedit in æstimatione. ¶ Ad huius vitij intelligẽtiã aduertenda est differentia inter famam, laudem, honorem, & gloriam. Fama est cõmunis opinio vel ęstimatio de aliquo, ex coniecturis verisimilibus proueniens. & sic ad famam (quantum ad iuris effectum seu ad hoc quòd quis dicatur famatus) quatuor requiruntur. Primò credulitas & opinio communis,

2.2.q.132. 1. de Offi. Fama, laus honor et gloria quõ differunt.

Ad famã quatuor requiruntur. Laus qd sit. Honor quid sit. Gloria quid sit.

Secũdò, quòd sit ex coniecturis probabilibus. Tertiò, quòd voce manifestetur. Quartò, quòd ab omnibus vel maiori parte. Et differt à rumore, qui est ab incerto authore, & absque credulitate, siue æstimatione, nec à maiori parte. Fama se habet ad bonum & ad malum. Vnde & famosum & insignem latronem dicimus: quanuis fama in malum, propriè dicatur infamia. Laus verò est locutio de aliquo cũ approbatione. & sic minus generalis est quàm fama. Quia fama non importat approbationem, sicut laus quæ semper in bonum dicitur: nec requirit multorum opinionem. Honor autem est signum aliquod exterius in testimonium virtutis aut excellentiæ. Gloria verò est effectus famæ, honoris, laudis: & secundum Ciceronem in Rhetoricis, Gloria est frequens de aliquo fama cum laude. Ex hoc enim quòd aliquis laudatur & honoratur, redditur clarus in oculis aliorum. Et secundum diuum Ambrosium: Gloria est clara cum laude notitia. Et secundum D. Augustinum super Ioannem, Gloria claritatem quãdam significat. Vnde gloriari est clarificari & manifestari. Claritas enim & decor quandam manifestationem habent. Vnde Ephes.5. Omne quod manifestatur, lumen est. Ideo gloria est manifestatio alicuius de aliquo, quod apud homines decorum siue laude dignum esse videtur: & hoc siue illud sit bonum temporale, corporale, vel spirituale. Et quia illud quod simpliciter est clarum, à multis conspici potest, & remotis: Ideo gloria, propriè loquendo, significat quod aliquid decorum & laude dignum de aliquo deueniat in multorum notitiam & approbationem: secundũ quod Salustius dicit in Catilinario: Gloriari ad vnum non est. Largius tamen accipiendo gloriam, non solùm est in cognitione & approbatione multitudinis: sed etiam in cognitione paucorũ, aut vnius, aut suiipsius. His suppositis notandæ sunt quatuor conclusiones. ¶Prima conclusio: Quòd licitum est vnicuique appetere gloriam ordinatam. Quia vnicuique licitum est appetere bonum suum, ad bonum finem, medio debito, cum circunstantiis requisitis. Sed gloria ordinata, est bonum hominis, & inter exteriora & temporalia maximum: igitur licitum est eam appetere. Preterea aliqui prouocantur ad virtutum opera ex appetitu gloriæ humanæ, sicut ex appetitu aliorum terrenorum bonorum. & ideo vniuersitates fundatæ videntur. quanuis, vt D. Augustius probat 5. de Ciuitate Dei, Non est verè virtuosus, qui opera virtutum propter humanam gloriam operatur, ibi sistendo. Quòd autem liceat vnicuique appetere approbari ab aliis, apparet ex Aposto. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est: vt sciamus quæ à Deo donata sunt nobis. Quòd autem liceat appetere bonum nostrũ ab aliis approbari, apparet ex illo Matth.5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videãt opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. Et Ecclesiasti. 4. Curam habe de bono nomine. Et Rom.12. Prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram hominibus. Sicut enim Deus gloriam suam non quærit propter se, sed propter nos: sic homo potest ad aliorum vtilitatẽ gloriam suam appetere, ac etiam propter gloriam Dei. sed non propter se. ¶Secunda conclusio: Appetere gloriam inordinatam seu inordinatè, est peccatum. Quia omne quod est contra bonum & ordinẽ rationis, peccatum est: sed gloria inordinata siue inanis aut vana, est huiusmodi: igitur, &c. Quocirca Psalmista tales increpat, dicens: Vt quid diligitis vanitatem, &c. Gloria autem dicitur vana siue inanis tripliciter: Primò ex parte rei, qua quis gloriam quærit: vt puta cùm quis quærit gloriam de eo quod non est, vel de aliqua re fragili & caduca, vel de re quæ est digna vituperio, vt de peccato. Secundò ex parte eius à quo quis quærit gloriam, puta hominis, cuius iudicium incertum est: quia appetere gloriam & approbationem à Deo, non est illicitum: quum ad eum pertineat illam dare, iuxta illud Psalm. Gratiam & gloriam dabit dominus. Gloria enim quæ datur à Deo, non est vana, sed vera. & talis repromittitur bonis operibus in præmium. Et ideo D. Paul. Qui gloriatur, in domino glorietur. Non enim qui seipsum cõmendat, ille probatus est, sed quem Deus cõmendat. Tertiò ex parte ipsius qui gloriam appetit, quia scilicet appetitum gloriæ suæ non refert in debitum finem, puta ad honorem Dei, & proximi salutem: vel in ea constituit vltimum finem. ¶Tertia conclusio: Inanis gloria est peccatum mortale, quando charitati & amori Dei vel proximi contrariatur, hoc autem contingit quinq; modis. Primò, quando præponit se Deo, iuxta illud Ezechielis 28. Eleuatũ est cor tuum: dixisti, Deus ego sum. Contra tales 1. Corinth. 4. dicitur: Quid habes quod non accepisti? aut quid gloriaris, quasi non acceperis: Secundò, cùm quis aliquod bonum temporale præfert Deo, iuxta illud Hiere. 9. Non glorietur sapiens in sapientia sua, nec fortis in fortitudine sua, nec diues in diuitiis suis: sed in hoc glorietur qui gloriatur, scire aut nosse me. Tertiò ratione materiæ: cùm de aliquo peccato mortali, iuxta illud Prouerb.2. Lætantur cum malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Quartò, cùm quis præfert testimonium hominum testimonio Dei. contra quos dicitur Ioan 12. Qui dilexerunt magis gloriam hominũ quàm Dei. Quintò ratione finis, quando constituit gloriam vltimũ finem: hoc est, quando pro ea consequenda aliquid facit vel omittit contra præcepta Dei. Vnde Ioan.5. Quomodo potestis credere, gloriam ab inuicem expectantes: & gloriã quæ à solo Deo est, non quærentes? Ex hoc sequitur ꝙ quando inanis gloria ordinatur in notabile detrimentũ proximi, est peccatũ mortale. ¶Quarta conclusio: Inanis gloria quæ non contrariatur charitati (vt in aliis casibus) est peccatũ veniale: periculosum tamen, non propter sui grauitatem, sed quia est dispositio ad grauiã peccata: quia per vanã gloriam redditur homo præsumptuosus, & nimis de seipso confidens. & sic paulatim disponit ꝙ priuetur interioribus bonis, & inducatur ad multa mala.

Quando liceat honores appetere. *5. de ci. Dei.* *1. Cor. 10.* *Matth. 5.* *Eccle. 4.* *Rom. 12.* *Ephes. 5.* *Psal. 4.* *Gloria dicitur inanis, & vana tripliciter.* *Psal. 83.* *2. Cor. 10.* *Inanis gloria quinque modis est peccatum mortale.* *Prouer. 2.* *Ioan. 12.*

Ver. 6. DE EMINENTIA INANIS GLORIAE SVPER ALIA VITIA.

2.2.q.132. art. 4.

Diuus Greg. 31. Mora. ponit superbiam reginam omniũ vitiorum, & inanem gloriam tanquam ab ea procedentem, vitium capitale. Quia superbia (vt inferiùs dicetur) importat inordinatum appetitum excellentiæ. Sed cum homo in omni bono quod inordinatè appetit, quandã perfectionẽ & excellentiã consequi arbitretur: ideo finis omniũ vitiorum ordinatur in finem superbiæ: & per consequens

Inanis glo-

sequens superbia habet quandam causalitatem super omnia alia vitia. Ideo nõ debet cõputari inter alia specialia vitiorũ principia, quæ dicũtur capitalia: Sed inter excellentias excellentia gloriæ est potior: ideo inanis gloria est vitium propinquius superbiæ, ex cuius appetitu multa vitia oriuntur. *ria est prima filia superbiæ.*

Ver. 7. DE FILIABVS INANIS GLORIAE.

A EX inani gloria nouem oriuntur vitia, quæ filiæ vanæ seu inanis gloriæ dicũtur à D.Gregorio: scilicet iactantia, ironia, præsumptio nouitatum, simulatio, hypocrisis, pertinacia, discordia, cõtentio, & inobedientia. Et potest sic deduci: Illa vitia quę de se nata sunt ordinari in finẽ alicuius vitij capitalis dicũtur filiæ eius. Sed hæc vitia sunt huiusmodi: igitur. minor patet: Quia finis inanis gloriæ est manifestatio propriæ excellentiæ, ad quam potest homo tẽdere dupliciter: primò directè siue per verba siue per facta. Per verba dupliciter: primò se extollendo: & sic est iactantia. 2. de se vitia quæ in se non recognoscit, dicẽdo: & sic est ironia. Per facta tripliciter: Primò per facta vera aliquam admirationem habentia: & sic est præsumptio nouitatum, quas solent homines magis admirari. Secundò per falsa facta in temporalibus: & sic est simulatio. Tertiò per falsa facta in spiritualibus: & sic est hypocrisis. Alio modo nititur quis manifestare excellentiam suam indirectè, ostendendo se nõ esse minorẽ: & hoc quadrupliciter. Primò quidem quantum ad intellectum: & sic est pertinacia, per quam homo nimis innititur suæ sententiæ, nolens acquiescere saniori. Secũdò quantum ad voluntatem, & sic est discordia, cùm non vult à propria voluntate discedere, vt aliis concordet. Tertiò quantum ad locutionem: & sic est contentio, cùm aliquis clamorosè contra alium litigat. Quartò quantum ad factum: & sic est inobedientia, dum aliquis non vult parere superiorum mandatis & præceptis. *2.2.q.132. art.5. 31.Mora. Filiæ inanis gloriæ nouẽ.*

Ver. 8. DE PVSILLANIMITATE.

B PVsillanimitas est deiectio & paruitas animi, quibus homo retrahit se à magnis honoribus, quibus dignus est, & à magnis operibus suam facultatem non excedentibus. Et opponitur magnanimitati per defectum, sicut præsumptio per excessum. Quòd autẽ sit peccatum patet: quia omne quod cõtrariatur inclinationi naturali, peccatum est, cùm contrarietur legi naturę & ordini à Deo indito: sed pusillanimitas est huiusmodi: igitur, &c. Minor patet. Quia vnicuiq; rei indita est inclinatio ad exequẽdum actionem cõmensuratam suę potentiæ, vt patet in omnibus rebus naturalibus tam animatis quàm inanimatis. Sed pusillanimis deficit à proportione suæ potentiæ, dum recusat in id tendere quod est suæ potentiæ commensuratum: ideo agit contra inclinationem naturæ. Et inde est ꝙ seruus qui acceptam Domini sui pecuniam fodit in terram, nec operatus est in ea: propter pusillanimitatem siue timorem deficiendi, punitur à Domino. sicuti hab. Matth. 25. & Lucæ 19. Vnde dicit D.Grego. in Pastorali. Quòd illi qui prodesse proximorum vtilitati in prædicatione refugiunt: si districtè iudicẽtur, ex tantis rei sunt, ex quantis venientes in publicum prodesse potuerũt. Et D.Hier. in Epistola ad Paulinum c.3. Sancta quippe rusticitas solùm sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito, tãtum nocet, si destruentibus non resistat. Hoc vitium procedit ex ignorantia propriæ conditionis & virtutis, & ex timore deficiendi in his quæ faciliter existimat excedere suam facultatem. quę non excusant, sed accusant, cùm sit ignorantia crassa, proueniens ex negligentia discutiendi propriam virtutẽ, & applicandi potentiam ad operationem. Peccatum hoc est grauius præsumptione, vtpote magis contrarium & dissimile virtuti magnanimitatis. Est autem peccatum mortale, quando retrahit à magnis quæ sunt de necessitate salutis: vt si quis ex timore peccandi post baptismum, vel pœnitentiam, aut communionem, nollet baptizari, pœnitere, aut communicare: vel in casu, in quo quis ex timore deficiendi nollet præceptum sibi officium pastorale acceptare. Quando verò retrahit ab aliis vtilibus, quæ non sunt de necessitate salutis, est veniale, & circa spiritualia, valde graue, & tanto periculosius, quanto sub prætextu & specie humilitatis detinens animum, imbibitur, radicatur, & perseuerat. *2.2.q.133. Pusillanimitas est grauius peccatum præsumptione.*

§. 5. DE MAGNIFICENTIA.

C MAgnificentia est virtus inclinans aliquem ad moderatè agendum aliquod opus magnum factibile, præcipuè ad honorem Dei vel communitatis, & exponendum ad hoc proportionatos sumptus & expensas. Notandum tamen ꝙ licet magnum (circa quod magnificentia versatur) videatur esse aliquod extremum, considerata quantitate eius: verùmtamen secundum ꝙ magnum comparatur ad rationem quæ moderatur & determinat magnitudinem, secundum ꝙ oportet, dicitur quoddam medium, cui potest fieri additio & diminutio. Et sic magnificentia consistit in medio, sicut & cęterę virtutes morales. Per hoc autem ꝙ magnificentia est circa magnum, differt à liberalitate siue beneficẽtia, quæ versatur circa communem vsum pecuniæ, & est in appetitu concupiscibili. Magnificentia verò circa magnum vsum pecunię, qui habet difficultatem ex magnitudine rei, & ideo ponitur in irascibili: quæ vis est propugnaculum concupiscibilis. & inde est ꝙ magnificentia præsupponit liberalitatẽ, sed non econuerso, qui enim nescit moderari communem vsum pecuniarum, non poterit bene moderari magnum vsum circa magna & ardua. tamen qui scit & potest moderari magnũ vsum circa ardua, moderabitur cõmunem vsum circa mediocria. Ex quo sequitur ꝙ omnis magnificus est liberalis, sed non omnis liberalis est magnificus: licet sit dispositus ad magnificentiam. Est & alia diuersitas: quia aliter se habet liberalis ad vsum pecuniæ, & aliter magnificus. Quia liberalis directè & primò respicit communem vsum pecuniæ: Magnificus autem directè & primò respicit magnum opus factibile, & ex cõsequenti, sumptus proportionatos, quos oportet esse magnos secundum magnitudinem operis. Vnde dicit Philos. ꝙ magnificus ab æquali (hoc est à proportionato sumptu) opus facit magis magnificum. Et quia communis vsus pecuniarum est circa particulares personas, quæ videntur parua in cõparatione ad aliquid quod conuenit rebus diuinis aut cõmunibus: ideo magnificus non intendit principaliter facere sumptus in his quę pertinent ad personam suam: non quòd bonum suum non quęrat, sed quia *2.2.q.134. Magnificentia quomodo differat à liberalitate. 4.Ethi.*

non est magnum. Si quid tamen in his quæ ad ipsum pertinent magnitudinem habeat, etiam magnificus magnificè prosequitur, sicut ea quæ semel vel rarò fiũt: vt nuptiæ, vel conuiuia, vel aliquid huiusmodi, vel etiam ea quæ sunt permanentia. Et sic ad magnificum pertinet præparare conueniẽtem habitationem cum conuenientibus recreationibus, vt Philoso. dicit. pertinet etiam dare dona & munera, non sub ratione doni, sed sub ratione sumptus ordinati ad aliquod opus faciendum: puta ad honorandum aliquem, vel ad faciendum aliquid, vnde proueniat honor toti communitati. Sicut cùm facit aliquid circa quod tota ciuitas studet, vt in receptione Principis. Et cùm magnificus intendat magnũ opus facere, & non sit maius opus circa opera humana, quàm honor Dei, eò quòd digniorem & excellentiorem habeat finem: sequitur quòd magnificus magnum opus facit, præcipuè circa honorem Dei. Vnde Philosophus in 4. Ethi. dicit, quòd honorabiles sumptus sunt maximè qui pertinẽt ad diuina sacrificia, templa, vasa, atque indumenta, & ministrorum multitudinem, atque grauitatem: prout Salomon egit, vt habetur in 3. Reg. & 2. Par. 9. Et Romani in Pantheo, & principes Christiani in templis magnificis. Et ideo magnificentia coniungitur sanctitati, quia præcipuus effectus ad sanctitatẽ ordinatur. Notandum etiam quòd cùm principalior actus virtutis sit interior electio, & eam virtus possit habere absque exteriori fortuna: ideo pauper potest esse magnificus, sicut & liberalis: sed non potest actus exteriores exercere.

4. Ethi. — *2. Paral. 9.* — *Pauper potest esse magnificus.*

Ver. 1. DE DIFFERENTIA MAGNIFICENTIAE, ET MAGNANIMITATIS.

D

MAgnificentia per hoc quòd est circa aliquod magnum, conuenit cum magnanimitate, quæ tẽdit ad magnum simpliciter: differt tamen ab ea: quia ad magnanimitatẽ non solùm pertinet tendere ad aliquid magnum, sed etiam in omnibus magnum operari, vel faciendo, vel qualitercunq; agendo, seu patiẽdo, vt habetur in 4. Ethic. Ita quòd magnanimitas hoc refert solùm ad rationem magni: aliæ autem virtutes, quæ (si perfectæ sunt) magnum operantur: non tamen principaliter dirigunt intentionem ad magnum, sed ad id quod est proprium vnicuique virtuti. Magnitudo enim sequitur ex quantitate virtutis. Ad magnificentiam verò pertinet non solùm facere magnum, sed ad magnum faciendum tendere animo, & sumptus proportionatos administrare. Vnde Tullius dicit quòd magnificentia est rerum magnarum & excellentium, cum animi quadam ampla & splendida propositione, cogitatio atque administratio: vt cogitatio referatur ad interiorem intentionem, & administratio ad exteriorem executionem & sumptus. Vnde oportet quòd sicut magnanimitas tendit in aliquod magnum in omni materia, siue sit agibile, siue factibile: ita & magnificentia in aliquo opere factibili, & in exteriorem materiam transeũte. Vnde sequitur quod magnanimitas est nobilior & generalior virtus, & ad plura se extendens quàm magnificentia, quæ adiungitur fortitudini, eò quòd conueniat cum ea: quia est circa aliquod arduum, sicut fortitudo: tamen deficit ab ea, quia fortitudo est circa difficiliora, quia circa pericula mortis, quæ sunt difficiliora emissione magnarum pecuniarum, circa quam est magnificentia.

In Rheto.

Ver. 2. DE VITIIS OPPOSITIS MAGNIFICENTIAE.

E

MAgnificentia habet duo vitia opposita: vnum per defectum, & vocatur à Philosopho Paruificentia, quæ opponitur magnificentiæ: quæ primò intendit magnum opus facere: secundò intendit magnos sumptus administrare. Paruificus verò econuerso & opposito modo, principaliter enim intendit paruitatem sumptus. Vnde Philosophus dicit quòd intendit qualiter minima consumat: ex consequenti intendit paruitatem operis, quam scilicet non recusat, sumptus magnos negãdo. Vnde Philosophus ibidem dicit quòd Paruificus est magna consumens in paruo, quia cùm non vult expendere, perdit bonum magnifici operis. Et sic paruificus deficit à proportione, quæ est secundum rationem inter sumptus & opus. Defectus autem ab eo quòd est secundum rationem, causat rationem vitij, igitur paruificentia vitium est: & est mortale, quando est circa ea quæ sunt necessaria ad salutem.

2.2.q.135. — *4. Ethi.*

Ver. 3. DE CONSVMPTIONE.

F

COnsumptio est vitium oppositum magnificentiæ per excessum, & contrarium paruificẽtiæ: quia vltra rationis modum multos sumptus facit. Et est maius, quãdo in re parua: & detestabilius, quãdo in re illicita. vt de illo qui breui tempore consummauit omnia bona sua, viuendo luxuriosè. Et dicitur consumptio, animi prodigalitas, & inutilis atque damnosa expensio. Græcè autem dicitur banausea, quia videlicet ad modum ignis, qui est in furno, omnia consumit, & in fumum emittit.

2.2.q.135. art.2.

§. 6. DE PATIENTIA.

G

PAtientia est virtus moralis, qua aliquis voluntariè mala ab extrinseco illata, ęquo animo (hoc est sine perturbatione animi) tollerat, propter meliora bona quæ sperat, ne videlicet ea perdat. Et sic patientia est malorum seu tristitiarum tolerãtia, moderans tristitias & afflictiones, quæ ab extrinseco inferuntur, ne propter eas (quantęcunq; sint) homo recedat à bono virtutis. Et per hoc differt à temperantia, ad quã sicut pertinet moderari delectationes tactus, ita & tristitias contrarias ab extrinseco prouenientes, puta ex abundantia ciborum aut venereorum. Et sic materia & obiectum patientiæ sunt tristitiæ, afflictiones, & tormenta ab extrinseco prouenientia, finis verò est melius bonum, scilicet virtutis. Nemo enim sponte sufferret quod cruciat, nisi pro eo ꝙ delectat, eò quòd animus secũdum se abhorret à dolore & tristitia. Vnde nunquã eligeret ea, nisi ꝓpter aliquod bonũ, quod est magis volitũ, ꝙ̃ horreantur & odio habeantur mala. Et si hoc fit propter Deum, ad charitatem pertinet. Et sic patientia oritur & fulcitur à charitate: licet fortis politicus absque charitate (non tamen absque speciali Dei auxilio) propter bonum virtutis mala etiam tollerare possit: non tamen adeò faciliter, sicut cũ charitate, quæ ex memoria passionis & tormentorum, quæ Christus sustinuit pro nobis, omnia tormenta tolerabi-

Patientia quid sit. — *Obiectũ patiẽtiæ quod sit.* — *Finis patiẽtiæ quis sit.*

tolerabiliora facit, in cuius signum & figuram legimus. Exod.15. quòd lignum dulcorauit aquas Marath, quæ deglutiri non poterant. Sic lignũ crucis (hoc est Christi passio in carne suscepta, & deuotè cõsiderata) dulcorat: & facit potabiles amaras tristitiarum aquas, quas vix bibere possumus. Vnde D. Greg. Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeò amarum est, quod non æquo animo toleretur. Ideo D. Paulus nos ad eius reminiscentiam hortatur, dicẽs, Recogitate eum qui talem sustinuit à peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes: nondum enim vsq; ad sanguinem restitistis. ¶ Ex præmissis infertur, ꝙ tolerantia malorum, quam sustinent mali ad mala perpetranda, non debet dici patientia. Vnde D. August. in lib. de Patientia ait: Patientes propriè dicuntur, qui malunt mala non committendo ferre, q̃ non ferendo cõmittere. In illis autem qui mala sustinent vt mala faciant, nec miranda nec laudanda patientia, quæ nulla est, sed mirãda duritia. Notandum tamen ꝙ non est contra patientiæ rationem (cùm tormenta inferuntur) voces emittere, plangere, & clamare. Hæc enim naturalia sunt, sicut lachrymas emittere. Vnde non est turpe, neq; vitiosum, nisi immoderatè fiat. Nec est etiam contra rationem patientiæ, ꝙ aliquis insiliat in eum qui mala facit. Vnde D. August. in quadam epistola contra Marcellinum ait: Præcepta patientiæ non contrariantur bono reipublicę, quo conseruando contra inimicos pugnatur. Et Diuus Chrysost. super illud Matth. quarto: Vade satanas, ait: In iniuriis propriis patientẽ esse, laudabile est: iniurias autem Dei sustinere, nimis impium est. Vnde legimus Heliam fecisse descendere ignem de cælo, super eos qui ad eum capiendum venerant, & Helisæum pueris irridentibus maledixisse, & in can. Glissarius.23. quæstio. quarta, Syluestrum eos qui eum miserant in exilium, excommunicasse. Quod autem dicitur Lucæ sexto, de altera maxilla præbenda, intelligitur in præparatione animi, & cùm opus siue expediens fuerit: vel secundum D. August. quando non est in iniuriam Dei, vel reipublicæ non contrariatur bono. Patientia quanuis subiectiuetur in appetitu concupiscibili, cùm moderetur tristitias quæ in eo sunt: adiungitur tamen fortitudini, quæ est in irascibili dupliciter: primò vt pars integralis, prout quis patienter sustinet pericula mortis. Secundò vt pars potentialis, quia conuenit & habet affinitatem cum fortitudine, cùm sit circa ardua & difficilia, sicut fortitudo. Et deficit ab ea, secũdum quòd se habet ad quæcunque alia mala, quæ sunt minora periculis mortis.

Exod.15. *Heb.12.* *Tolerantia tormentorum in malis propter peccata, non est patiẽtia.* *4. Reg.1.* *Lucæ 6.* *Patientia quomodo conueniat & differat cum fortitudine.*

Ver. 1. DE LONGANIMITATE.

A Longanimitas est virtus, qua quis inclinatur ad magnum bonum, quod in longinquum distat, ne desistat ab illo propter distantiam siue longinquitatem: sicut Magnanimitas tendit in aliquid magnum. Et ideo magis conuenit cum magnanimitate, q̃ cum patientia, propter spem quam ambæ habent. Conuenit tamen & affinitatem habet cum patientia: quia illa dilatio siue expectatio boni distantis, ex se causat tristitiam, iuxta illud Prouerb.13. Spes quæ differtur, affligit animam, vnde in sustinendo huiusmodi passionem potest esse patientia. Ideo Rom.2. longanimitas ordinatur post patientiam, cùm dicitur: An diuitias bonitatis eius & patientiæ & longanimitatis contemnis? Eadem etiam ratione constantia, quę propriè est circa diuturnitatem laborum, quos sustinet in continuata operis executione. Quia illud potest apprehendi sub ratione mali, & causare tristitiam, sicut dilatio boni. Constantia tamen magis pertinet ad perseuerantiam quàm ad patientiam, vt infra dicetur.

2.2.q.136. art.5. *Prouerb.13.* *Rom.2.*

Ver. 2. DE PERMANENTIA PATIENTIAE.

B Patientia sicut & cæteræ virtutes morales, remanet in patria, non propter eundem actum, quia ibi nullum erit malum, nec imperfectio: tunc enim absterget Deus omnem lachrymam ab oculis sanctorum, & mors vltrà non erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit vltrà. & Apost. dicit: Cùm venerit quod perfectũ est, euacuabitur quod ex parte est, hoc est imperfectũ. propter quod aliqui dixerunt, ꝙ habitus virtutum moralium non remanebunt in patria, nisi illarum duntaxat, quæ aliquẽ actũ habere poterunt: vt iustitia, quæ habet actum subiectionis. iustum est enim subditum esse Deo. & similiter religio: quia exhibebunt sancti honorem Deo. Aliæ verò quæ non possunt habere actum elicitum, vtpote quarum actus imperfectionem important: quemadmodum patientia & pœnitentia. Et eadem ratione virtutes theologicę, & spes & fides, non remanebunt in patria: licet aliqui voluerint dicere, ꝙ manebunt propter ornatum: alij dicunt propter actum, qui erit gaudium de actibus illarum in via habitis, vel ad gratias agendas de actibus habitis in via, remanebunt in patria. Sed eadem ratione remanerent fides & spes: cuius oppositum tenet D. Thom. Prætereà illud gaudium non elicitur ab habitibus virtutum moralium, quæ sunt in irascibili vel concupiscibili. Nec obiectum omnium illarum virtutum est gaudium. & gratiarum actiones eliciuntur à virtute religionis. Et eadem ratione habitus fidei & spei maneret: cuius contrarium videtur asserere D. Pau. dicens, Quod videt quis, quid sperat? & aliàs, Nunc manent fides, spes, charitas, &c. &, Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Eam ob rem omnibus ponderatis, mihi D. Thom. resolutio placet, qua asserit omnes virtutes morales (quarum actus imperfectionem important, vt pœnitentia, patientia, & reliquæ) manere in patria, tanquam in fine & termino: ait enim ꝙ actus patientiæ non erit in patria in sustinẽdo aliqua, sed in fruitione bonorum, in quæ peruenire volebamus patiendo. Et sic in fine & termino non secundum seipsam, hoc est quantum ad habitum, prout interpretatur Dominus Caietanus, afferens exemplum de militia, quæ remanet in victoria & triumpho, tanquam in termino siue fine ꝓposito, ac præmio & in se. Per hæc pacata manet controuersia inter virtutes theologicas & morales in obiectis imperfectionem importantes. fidei enim tanquam terminus respondet visio, spei comprehensio.

2.2.q.136. art.1. ad.1. *Apo.21.* *1.Cor.13.* *2.2.q.18. art.2.* *1.Cor.13.*

Ver. 3. DE VITIIS PATIENTIAE OPPOSITIS.

C Patientiæ (sicut & cæteris virtutibus moralibus) opponuntur duo vitia: vnum per excessum, aliud per defectum. Vitium per excessum non est nominatum: sed circumloquimur & dicimus esse ni-

miam tolerantiam malorum & dolorum ac tristitiarum, quando & pro quibus non oportet, & alio modo inordinatè sustinetur: vtputa si quis pro custodia parui boni temporalis vult pati membrorum mutilationem aut mortem. in hoc enim casu peccatum mortale committitur. Et quandocunq; sustinentur mala, quæ repelli præcipiuntur, aduertant superiores.

Ver. 4. DE IMPATIENTIA.

IMpatientia est vitium oppositum patientiæ per defectum: & est defectus debitæ tolerantiæ, propter quam aliquis desistit à meliori bono. Et tunc est peccatum mortale, quando propter dolores seu labores, afflictiones & tristitias, prorumpit in murmurationes aut blasphemias, aut in alia vitia, cõtra charitatem siue dilectionem Dei aut proximi, iniuriando, conuitiando, detrahendo, aut aliquid aliud faciendo, vel omittendo quod ad necessitatem salutis pertinet. D

§. 7. DE PERSEVERANTIA.

2.2.q.137. In lib. de perseue. PErseuerantia tripliciter accipitur: Primò pro dono Spiritus sancti actualiter assistentis confirmatis, conseruantis & determinantis eos in bonum vsque ad finem. Vnde D. August. dicit: Asserimus donum Dei esse perseuerantiam, qua vsq; in finem homo perseuerat in Christo. Et talis perseuerantia distinguitur à gratia gratum faciente: quia multi habent gratiam gratum facientem, qui non perseuerant in ea vsque ad finem vitæ: cùm liberum arbitrium hominis, etiam existentis in gratia, quandiu est in via, est vertibile in bonum & in malum: neq; perfectè & immobiliter determinatur in bonum, nisi per gratiam consummatam, quæ erit in patria, vel per specialem motionem Spiritus sancti, quæ inclinat & determinat in bonum vsq; in finem vitæ, vt apparet in confirmatis, & in omnibus qui perseuerant absq; interruptione. tales enim cẽsentur esse confirmati in gratia. Ex quo sequitur ꝙ cõfirmatio in gratia, non est habitus sed specialis assistentia Spiritus sancti præuenientis & mouentis eos ad omnes actus. Et hæc perseuerantia (vt D. Thom. dicit) non cadit sub merito, sed per orationes impetratur: quanuis perseuerantia gloriæ possit cadere sub merito, sicut ipsa gloria & gratia consummata cadit sub merito: quia gratia consummata & gloria sunt terminus motionis diuinæ: perseuerantia verò quæ pendet ex sola motione diuina comparatur ad prædictum motum, sicut principium: ideo non cadit sub merito, sicut nec prima gratia. Secundò accipitur perseuerantia pro habitu perseuerantiæ infusæ, quæ est connexa gratiæ, sicut & cæteræ virtutes morales infusæ. Tertiò accipitur pro virtute morali acquisita, qua quis eligit persistere in quocunque bono difficili vsque ad finem siue terminum non vitæ, sed operis virtuosi: vt si miles perseueret vsque in finẽ certaminis, & Magnificus vsque ad consummationem operis. & sic est virtus specialis. Quia diuturna sustinentia habet specialem rationem difficultatis: multi enim sustinent ad horam, qui non sustinent per annum: quanuis firmiter & immobiliter persistere in opere virtutis, requiratur ad omnem virtutem, per comparationem ad habitum. Quia conditio cuiuscunque habitus est vt faciat promptè, faciliter, & immobiliter operari quasi in modum naturæ. Nõ tamen omnis habitus aut virtus habet ex intentione & proposito immobiliter operari, & persistere vsque in finem operis. Sic perseuerantia adiungitur fortitudini, quia conuenit cum ea: versatur enim circa arduum & difficile, sicut fortitudo: & deficit ab ea, quia fortitudo versatur circa pericula mortis, perseuerantia autem circa quodcunque bonum cuiuslibet virtutis. Et si perseuerantia determinetur ad pericula mortis, erit pars integralis fortitudinis. E

(Marginal note beside "ad omnes actus": 2.2.q.114. art.9.)

Ver. 1. DE CONSTANTIA.

2.2.q.137. art.3. COnstantia & perseuerantia conueniunt in fine, quia ad vtranque pertinet persistere in aliquo bono. differunt tamen circa ea quæ difficultatem afferunt ad persistendum in bonis. Nam virtus perseuerantiæ propriè facit hominem persistere in bono propter difficultatem quæ prouenit ex ipsa diuturnitate. Et sic laus perseuerantiæ in hoc consistit, quòd aliquis non recedit à bono propter diuturnam tolerantiam difficilium & laboriosorum. Constantia autem facit firmiter persistere in bono, propter difficultatem quæ venit ex quibuscunque aliis exterioribus impedimentis. Et ideo perseuerantia est principalior pars fortitudinis, potior constantia. Quia difficultas quæ est ex diuturnitate, est essentialior actui virtutis, quàm illa quæ est ex exterioribus impedimentis. Vide definitionem constantiæ. §. præcedenti, versiculo primo. F

Ver. 2. DE MOLLICIE.

2.2.q.138. ar.1. MOllicies est peccatum oppositum perseuerantiæ per defectum. Vnde Philoso. Molli opponitur perseueratiuus. Mollis autem dicitur qui de facili recedit à bono propter difficilia, quæ sustinere non potest. Molle enim aliquid non iudicatur, quia cedit fortiter impellenti. Nam & muri cedunt machinis percutientibus. Ideo non reputatur aliquis mollis, si cedat aliquibus grauiter impellentibus. Vnde Philosophus dicit ꝙ si aliquis à fortibus & superexcellentibus delectationibus & tristitiis vincitur, non est mirabile. Mollicies causatur dupliciter: vno modo consuetudine: cùm enim assuetus est aliquis voluptatibus frui, difficilius potest earum abstinentiam sustinere. Alio modo ex naturali dispositione, quia habet animum minus constantem, propter fragilitatem complexionis. Ex hoc modo masculi qui faciliter cedunt, comparantur mulieribus, quæ ex fragilitate cõplexionis molles sunt (vt dicit Philos.) Et ideo qui de facili cedunt, muliebria pati dicuntur, quasi mulieres effecti. Delicio si autem seu delicati ac teneri dicuntur, qui non possunt sustinere aliquos labores, nec aliquid quod voluptatem diminuat. Vnde dicitur Deutero. 28. Tenera mulier & delicata gradi non potest nec pedis vestigium figere. Tales dicuntur molles, licet mollicies respiciat affectum delectationum & deliciarum. Et sic nimis appetere remissionem vel quancunque aliam quietem, pertinet ad molliciẽ. Alio modo accipitur mollities, vt est species luxuriæ, de qua inferius, cum de speciebus luxuriæ agetur infra c.7.§.4.ver.7. G

(Marginal notes: 7. Ethi. Mollis quis dicatur. — 7. Ethi. — 7. Ethi. Mollicies dupliciter causatur.)

Ver. 3.

Ver. 3. DE PERTINACIA.

A Pertinacia est vitium oppositum perseuerantiæ per excessum. Pertinax (secundum Isidorum in libro Ethimo.) dicitur aliquis imprudenter tenens, quasi ad omnia tenax. & ideo dicitur pertinax, eò quòd in imprudenti proposito seu sententia ad victoriam vsque perseuerat. Et sic pertinacia est imprudens persistentia in propria sententia. Et qui huiusmodi sunt, vocantur à Philosopho, hychiponomones, hoc est fortis sententiæ: vel ideonomones, hoc est propriæ sententiæ. Et oritur pertinacia ex inani gloria: quia per hoc vult excellentiam sui ingenij manifestare. Pertinax in fide, secundum iura canonica dicitur, qui deprehensus de hæresi, non vult continuo ad arbitrium Episcopi abiurare: aut qui post abiurationem & purgationem canonicam, iterum in hæresim deprehensus fuerit incidisse. Et tales absque vlla misericordia sunt brachio siue curiæ seculari tradendi, vt habetur in ca. ad abolendam extra de hæreticis, & in. ca. accusatus, eod. titul. lib. 6. Vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in sua summa de Ecclesia, libro 4. parte. 2. cap. 16. vbi ponit viginti modos conuincendi aliquem de pertinacia. inter quos ponit duos non prætereundos. Vnus est, quando præuentus de hæresi, persistit in negatiua, & testes idonei non sufficienter obiectati, persistũt in affirmatiua. Talibus non debet dari venia: cùm venia non detur nisi correcto, & culpam suam recognoscenti. Alius modus est, cùm quis negat fundamentum fidei, hoc est Ecclesiæ authoritatem, & sacrorum cõciliorum determinationem. alios breuitatis causa omitto. Vide ibidem.

2.2.q.138. art.2.

Pertinax in fide quis dicatur.

Modi cõuincendi pertinacem.

Ver. 4. DE PRAECEPTIS FORTITVDINIS.

B Præcepta actuum fortitudinis reperiuntur tam in antiquo quàm in nouo testamento. In Antiquo quidem, Deutero. 20. Non formides eos: quia dominus Deus vester in medio vestri est, & pro vobis contra aduersarios dimicabit. & Matth. 11. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et Matth. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. & 1. Petri 5. Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem deuoret, cui resistite fortes in fide. Et Iacobi 4. Resistite diabolo, & fugiet à vobis.

2.2.q.140. Deut.20. Matth.11. Matth.10. 1.Petri 5. Iacob.4.

DE TEMPERANTIA. CAP. VII.

C Temperantia, secundum nominis impositionem, significat quandam temperiem, hoc est rationis moderationem. Et accipitur dupliciter. Vno modo generaliter, secundum communitatem suæ significationis. Et tunc significat omnem moderationem quam facit ratio in operationibus & passionibus humanis. quod conuenit omni virtuti. Et sic temperantia non est specialis virtus, sed conditio omnium virtutum. Alio modo accipitur anthonomaticè & restrictè, sicut etiam alia nomina communia restringuntur ad ea quæ sunt præcipua inter illa: vt hoc nomen (vrbs) quod significat omnes vrbes, restringitur anthonomaticè pro Roma, quæ est principalis. Sic temperantia, quæ significat omnem moderationem, anthonomaticè restringitur pro moderatione seu refrenatione eorum quæ maximè alliciunt appetitum: vt sunt delectationes tactus cibi & venereorum. Et ex consequenti pro refrenatione tristitiarum, quæ proueniũt ex defectu siue absentia delectabilium: sicut fortitudo communiter accepta, est circa omnes timores: sed anthonomaticè & propriè, circa timores mortis, qui sunt præcipui, & magis retrahunt à bono rationis. Sic temperantia propriè, secundum Philosophum, est circa concupiscentias & delectationes tactus, quæ sunt præcipuæ, quia maximè pertinent ad conseruationem humanæ vitæ, vel in specie, vel in indiuiduo. in quibus consideratur aliquid principale, & aliquid secundarium. Principaliter quidem ipse vsus necessariorũ: puta fœminæ, quę est necessaria ad conseruationem speciei: & vsus cibi & potus, qui est necessarius ad conseruationem indiuidui. Et ipse vsus necessariorum habet quandam essentialem delectationem adiunctam, ne relinquantur necessaria vitæ humanæ: aliàs homines de necessariis non curarent. vt videmus in infirmis, qui non curant de cibis, eò quòd non delectentur. Si huiusmodi delectationes sunt moderatæ, non sunt malæ, vtpote à natura inditæ. Secundariò circa vtrunque vsum considerantur ea quæ faciunt ad hoc quòd vsus sit magis delectabilis: vt pulchritudo & ornatus fœminæ, & sapor delectabilis in cibo & potu, ac etiam odor. Ideo temperantia principaliter est circa delectationes tactus, quæ consequitur necessarium vsum rerum, quarum omnis vsus est in tangendo. Circa delectationes autem gustus, olfactus, aut visus, est temperantia & intemperantia secundariò, inquantum sensibilia horum sensuum conferunt ad delectabilem vsum rerum necessariarum, quæ pertinent ad tactũ. Quia tamen gustus est propinquior tactui, quàm alij sensus, vt dictum est: ideo temperantia est magis circa gustum, quàm circa alios sensus: sed principaliter circa tactum. Quapropter Isidorus dicit quòd temperantia vel intemperantia videntur gustu parũ vel nihil vti, scilicet primò & principaliter, licet bene secundariò. & intelligit de gustu vt gustus est, scilicet discretiuus saporum: quia vsus saporum, & delectatio ipsum essentialiter consequens ad tactum pertinet. Vnde Philoso. 2. de Anima dicit quod tactus est sensus alimenti. Nutrimur enim calido & humido, frigido & sicco. Sed ad gustum per humiditatem pertinet discretio saporum, quæ conferunt ad delectationem alimenti, inquantum sunt signa conuenientis nutrimenti.

2.2.q.141.

Temperantia dupliciter sumitur.

3.Ethi. An & quãdo delectatio in vsu fœminæ & ciborum sit peccatum.

c.1.§.7. Inli.Ethi.

§. 1. DE REGVLA TEMPERANTIAE.

D Circa temperantiam quantum ad quantitatem vsus rerum non potest dari certa regula: cùm temperantia sit circa actus humanos qui sunt in particulari, particularia autem sunt quasi infinita & varia atque variabilia. Quod enim multum esset Pigmeo, parum esset Miloni giganti. Et circa eundem hominem est variatio temporis, dispositionis, fortunæ, status, & officiorum: aliquo enim tempore (puta sanitatis) aliquid est parum, quod alio tempore (puta infirmitatis) est multum & nociuum. Et laudabiliter plus exponit quis, quando habet exteriora bona fortunæ, & est in officio constitutus:

2.2.q.141. art.6.

quàm quando est eis denudatus. Ideo non potest certa regula dari. Sed regula generalis temperantiæ (quam quilibet debet sibi applicare) sumitur ex fine: finis enim est regula eorum quæ sunt ad finem, cùm ei debeant proportionari. Sed omnia delectabilia quæ veniunt in vsum hominis, ordinantur ad aliquam huius vitæ necessitatem, sicut ad finem: igitur, &c. Finis autem est duplex, scilicet proximus & immediatus ac immediatè mouens, & finis remotus siue vltimus, ad quem operatio finaliter ordinatur siue terminatur. vel alio modo duplex est finis, scilicet operantis & operis: sicut patet in ædificatione. Finis ædificationis domus, est protectio ab imbribus, frigoribus, & ventis, ac solis ardoribus. Finis autem operantis siue ędificatoris, est aliquando lucrum. Sic in temperantia, finis operis temperantiæ siue remotus, est domus æterna siue beatitudo, ad quam omnes actus finaliter debent terminari. Et ideo quicquid in delectabilibus fit contra hunc finem, est contra principalem regulam temperantię, & per consequens peccatum: vnde nunquam propter delectationes pretermittēda sunt ea quę ad honestatem & animę salutem pertinent: vt sunt pręcepta Dei, naturæ, aut Ecclesię, & superiorum. Vnde Philosophus dicit, quòd in delectabilibus quibus temperatus vtitur, non solùm considerat, vt sunt impedimenta sanitatis, & bonę vel malę valetudinis corporalis: sed etiam ne pręter bonum (hoc est contra honestatem) fiant. Finis autem operantis proximus & immediatè mouens ad vtendum delectabilibus, est necessitas huius vitæ, quę absque illis perseuerare non posset. Vnde D. August. dicit: Habet enim temperatus in rebus huius vitę regulam, vtroque testamento firmatam: vt eorum nil diligat, nil per se appetendum putet, sed ad vitę huius atque officiorum necessitatem, quantum satis opus est, vsurpet. Necessarium tamen hic non accipitur absolutè, pro eo, sine quo res nullo modo esse posset: quia sic maxima parcimonia esset necessaria, cùm natura valde modicis contenta sit: Sed accipitur hic necessarium pro necessario conuenientiæ, pro eo sine quo non posset res conuenienter esse. Ideo Diuus Augustinus ad necessitatem vitæ addit officiorum. Vnde Philosophus dicit quòd temperatus appetit delectabile propter sanitatem vel propter bonam habitudinem. Alia verò quæ non sunt ad hoc necessaria, dupliciter se habere possunt. Quædam enim sunt impedimenta sanitatis, vel bonæ habitudinis. & his temperatus non vtitur. Quædam verò sunt, quæ non sunt impedimenta: & his moderatè vtitur pro loco & tempore ac congruentia eorum, cum quibus cōuiuit. Ideo Philosophus ibi dicit, quòd temperatus appetit alia delectabilia, quæ scilicet non sunt necessaria ad sanitatem, vel bonam habitudinem, non impedimenta his existentia.

Finis duplex, proximus & remotus, vel operātis & operis.

3. Ethi.

In li. de mo. Ecclesia.

3. Ethi.

Ver. 1. DE VITIIS OPPOSITIS TEMPERANTIAE.

2.2.q.142. Temperantiæ opponitur intemperantia: quæ est, quando homo non secundum rationem se habet ad delectabilia. Et quia hoc potest fieri vel propter defectum, vel excessum: ideo intemperantia amplectitur duo vitia: Vnum per defectum, quod dicitur insensibilitas: aliud per excessum, quod dicitur bestialitas: de quibus dicendum est. E

Ver. 2. DE INSENSIBILITATE.

2.2.q.142. art.1. INsensibilitas est vitium, quo aliquis absque rationabili causa fugit delectationes sensibiles, tanquam secundum se malas. Notanter dictum est, absque rationabili causa, & tanquam secundum se malas: quia aliquando abstinere à delectationibus sensibilibus, non vt secundum se malis, sed propter rationabilem causam, laudabile est: vtpote propter aliquem bonum finem, sicut propter sanitatem corporalem, ac etiam propter alicuius officij executionem: sicut athletas milites necesse est à multis delectabilibus abstinere, vt officium proprium exequantur. Vnde Apost. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Similiter & pœnitentes, ad recipiendam animæ sanitatem, vtuntur abstinentia delectabilium, quasi quadam dieta. Et homines volentes contemplationi & rebus diuinis vacare, vt prædicatores, & alij qui huiusmodi officium assumpserunt, vt contemplationi vacent, & quasi quadam spirituali propagatione bonum spirituale in alios transmittant, à multis delectationibus abstinent: à quibus illi, quibus ex officio competit operibus corporalibus & generationi carnali vacare, non abstinent. Vnde Daniel dicebat: Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum tempus, panē desiderabilem non comedi, & caro & vinū non introierunt in os meum, sed neque vnguento vsus sum. Nec tamen aliquid prædictorum ad insensibilitatis vitium pertinet, quia erant secundum rationem. Hoc vitium est nunc valde rarum. Graue tamen peccatum est, cùm sit mortale, maximè cùm quis tantum horret à delectationibus sensibilibus, quòd necessaria ad cibandum seipsum subtrahit, aut negat debitum vxori in casu quo reddere tenetur: & generaliter si alia necessaria prætermitteret, quia ageret contra ordinem naturæ inditum à Deo. F

1. Cor. 9.

Dan. 10.

Ver. 3. DE BESTIALITATE.

2.2.q.154. ar.11. & 12. BEstialitas est vitium temperantiæ oppositum per excessum. Et incurritur quandocunque quis vtitur delectationibus sensibilibus plusquam oportet secundum rationem. tunc enim efficitur similis bestiis, quæ ratione carent, & solam delectationem in operibus eorum quærūt. Vnde quando cessat delectatio, cessant ab operatione. Notandum tamen quòd cùm Philosophus dicit, Nomen intemperantiæ referimus ad puerilia peccata: non vult dicere quòd intemperantia conueniat solùm pueris: sed quia peccatum intemperantiæ est peccatum superfluę cōcupiscentiæ, quæ assimilatur puero propter tria. Primo quantum ad id quod appetit, quia vterque appetit turpe, hoc est inordinatum. Puer enim non attendit ordinem rationis, similiter neque concupiscentia audit rationem (vt dicit Philosophus.) Secundò assimilatur puero quantum ad mentem. Quia quemadmodum si puer propriæ volūtati dimittatur, crescit in propria voluntate. vnde Sapien. Equus indomitus fiet durus, & filius remissus euadet pręceps: Ita etiam cōcupiscentia si ei satisfiat, crescit, & maius robur accipit. Vnde Diuus Augustinus in 7. Confessionum, Dum seruitur libidini, facta est consuetudo: & dum consuetudini non resistitur, G

Concupiscētia assimilatur puero propter tria

7. Ethic.

Eccl. 3.

resistitur, facta est necessitas. Tertiò assimilatur quantum ad remedium. Puer enim emendatur per hoc quòd coërcetur. Vnde Salom. Noli subtrahere à puero disciplinam. tu virga percuties eum, & animam de inferno liberabis. Similiter dum concupiscentiæ resistitur, reducitur ad debitum honestatis modum. Et ideo Philosophus dicit, quòd quemadmodum puerum oportet secundum præceptum pædagogi viuere: sic & concupiscibile conformari rationi. & ideo quando deordinatur à ratione, est peccatum: & tunc est mortale, quando propter delectationes huiusmodi fit contra aliquod præceptum: & tantò grauius, quantò contra magis præceptum: & grauissimum, quãdo excedit modum naturæ. vt si quis delectaretur in comestione carnium humanarum, aut potatione sanguinis, aut abuteretur masculis & animalibus brutis. huiusmodi actus excedunt gradum bestialitatis. Bestiæ enim irrationabiles non commiscentur cum alterius generis animantibus. & si oppositum fiat, vel malitia hominum, vel aliunde, monstra magna oriuntur, & abominationes reputantur. Vnde dicitur crimen pessimum, de quo Ioseph accusauit fratres suos. sed hoc in genere suo, & non absolutè: quia blasphemia Dei & hæresis sunt grauiora peccata. Notandum praetereà quòd licet aliqua peccata sint grauiora intemperantia, vt homicidium, & blasphemiæ, & huiusmodi: Peccatum tamen intemperantiæ inter peccata humana, quæ attenduntur circa passiones appetitus concupiscibilis, est magis exprobrabile & abominabile. Vnde Philosophus tertio Ethicorum dicit quòd intemperantia inter alia vitia exprobrabilis est. Et Diuus Gregorius ait: Vitia carnalia, etiam si sint minoris culpæ, sunt tamen maioris infamiæ, ex natura ipsorum & secundum opinionem hominum, nisi propter assuetudinem, quæ aliquando magna vitia facit arbitrari virtutes. Ex natura tamen ipsorum sunt grauia duplici ratione. Prima, quia maximè repugnant excellentiæ hominis, qui per intemperantiam comparatur iumentis, iuxta illud Psal. Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Secunda, quia maximè repugnat claritati & pulchritudini virtutis. Quia in delectationibus minus apparet de lumine rationis, ex qua tota claritas & pulchritudo virtutis procedit ac emanat.

Prouerb.23. *3.Ethic.* *Gen.37.* *3.Ethic.* *Psal.48.*

§. 2. DE PARTIBVS INTEGRALIBVS TEMPERANTIAE.

A Temperantia habet duas partes integrales, concurrentes & necessariò requisitas ad perfectum actũ ipsius, scilicet verecundiam & honestatem. Verecundia disponit ad hoc quòd quis refugiat turpitudinem, temperantiæ contrariam: Honestas autem disponit ad hoc quòd amet pulchritudinem temperantiæ, quæ sibi vendicat decorem quendam. *2.2.q.143.*

Ver. 1. DE VERECVNDIA.

B Verecundia, propriè loquendo, est passio appetitus irascibilis: & est species timoris, vt dictum est. Et est quædam corporalis immutatio, ex qua aliquando rubedo apparet in facie, ex timore turpitudinis & exprobrationis proueniens. Et quia sicut honor importat testimonium virtutis: ita opprobrium, cuius timor est verecundia, importat testimonium de defectu alicuius, præcipuè secundum aliquam culpam. Et ideo quantò testimonium alicuius reputatur maioris ponderis, tantò ab eo aliquis magis verecundatur. Testimonium autem reputatur maioris ponderis, vel propter certitudinem veritatis, vel propter effectum. Certitudo veritatis adest testimonio alicuius propter duo: Primò propter certitudinem iudicij, vt patet de Sapientibus & virtuosis, à quibus homo desiderat honorari. ideo magis de illis verecundatur. Vnde à pueris & bestiis nullus verecundatur. Secundò propter cognitionem eorum, à quibus est testimonium: quia vnusquisque bene iudicat quæ cognoscit: & sic magis verecundatur à personis coniunctis, quæ facta nostra considerant. A peregrinis autem & ignotis, ad quos nostra facta perueniunt, non verecundamur, quia citò transeunt: sed magis verecundamur à personis coniunctis & notis, cum quibus semper conuersaturi sumus, quasi nobis ex hoc perpetuum proueniat detrimentum. Ex effectu autem aliquod testimonium est magni ponderis, propter iuuamen & nocumentum ab eo proueniens. & ideo magis desiderant homines honorari ab his qui possunt iuuare: & magis verecundantur ab his qui possunt nocere. Verecundia est propriè de actu turpi perpetrato: & Erubescentia est de actu turpi committendo. verùmtamen ista confunduntur, & vnum assumitur pro alio. Vnde Damascenus & Gregor. Nazianzenus dicunt, quòd Verecundia est de turpi actu perpetrato vel perpetrando. Verecundia in virtuosis non reperitur. Vnde Philos. dicit: Verecundia non est hominis virtuosi: quia virtuosus contemnit opprobria, quæ sibi inferuntur propter virtutem: quia indignè sibi inferuntur, vt dicit Philos. de Magnanimis. Et Act. 5. habetur: Ibant apostoli gaudentes à conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Et si aliquis verecundetur ex opprobriis quæ sibi propter virtutem inferuntur, non est perfectè virtuosus. Quia quantò magis quis est virtuosus, tantò magis contemnit exteriora bona & mala. Vnde Ezech. 5. Nolite timere opprobrium hominum, scilicet bene agendo. Et ideo si propter verecundiam aliquis omitteret facere aliquid quod est sub præcepto, non excusaretur à mortali peccato. Si tamen per accidens aliquis verecundetur de operibus virtuosis, inquantum reputantur vitiosa secundum opinionem hominum, vel inquantum homo refugit in operibus virtuosis notam præsumptionis vel inanis gloriæ aut etiam simulationis, non peccat. Quia ad virtuosum non solùm pertinet vitare vitia, sed etiam ea quæ habent speciem vitiorum. Vnde 1. Thess. 5. dicitur: Ab omni specie mala abstinete vos. Quòd autem aliquis non verecundetur de operibus vitiosis, vel magis vitiosis, prouenit ex hoc quòd non existimat malum, vel minus malum: vel quia habet minus de ratione turpis secundum opinionem hominum, vt peccata spiritualia, vel ex excessu boni temporalis aut potestatis. & ideo principes & potentes magis verecundantur de timiditate quàm de audacia, & de furto quàm de rapina. vel etiam quia non existimatur vt possibile.

2.2.q.144 c.1.§.11. ver.3. *Verecundia & erubescentia quomodo differunt.* *4.Ethi.* *4.Ethic.* *Ezech.5.* *1.Thess.5.*

vel saltem vt difficile vitari: vel quia committens non apprehendit turpitudinem vt possibilem sibi, vel quasi non facilè vitabilem. Et ideo senes & virtuosi verecundia carent. Sunt tamen ita dispositi, quòd si in eis esset aliquod turpe, verecundarentur. Vnde Philoso. dicit quòd verecundia est ex suppositione studiosi. ¶ Ad sciendum autem an & quomodo verecundia sit virtus: notandum est quòd virtus accipitur dupliciter, scilicet communiter & propriè, siue largè & strictè. Accipiendo virtutem propriè & strictè, verecundia non est virtus: quia virtus est perfectio quædam, vt habetur in 7. Ethicor. & in 1. de Cælo dicitur, quòd virtus est dispositio perfecti ad optimum. Et ideo omne illud quod repugnat perfectioni, deficit à ratione virtutis, siue non est propriè virtus. Sed verecundia repugnat perfectioni, quia est timor alicuius turpis & exprobrabilis. Ille autem qui est perfectus secundum habitum virtutis, non apprehendit aliquid faciendum exprobrabile, nec actu facit aliquid turpe, vnde opprobrium timeat: igitur verecundia non est virtus. Præterea omnis virtus est habitus electiuus: sed verecundia est passio: igitur, &c. Et quanuis ex multoties verecundari possit causari aliquis habitus virtutis acquisitæ, per quem aliquis turpia vitet, non tamen vt vlterius & magis verecúdetur. Sed ex illo habitu virtutis acquisitæ sic se haberet, quòd magis verecundaretur, si materia verecundiæ adesset. Accipiendo tamen virtutem communiter & largè, prout se extendit ad omne laudabile in humanis actibus vel passionibus, verecundia potest dici virtus, cùm sit quędam passio laudabilis, sicut spes & misericordia. Et sic accipiendo virtutem, verecundia dicitur quasi virtus integralis prudentiæ (vt prædictum est) vel secundum Philosophum, præsuppositiuè, quia præsupponit temperatum fuisse verecundum, siue refugientem turpia.

4. Ethic. An & quo modo verecundia sit virtus. Virtus dupliciter accipitur.

Ver. 2. DE HONESTATE.

2.2.q.145. Delectabile vtile, decorũ, & honestum, quid sint, & quomodo differunt. 7. Ethi. 1. Ethi. Galat. 5.

AD cognitionem honestatis, supponendum est qui dicatur delectabile, vtile, decorum, & honestum. Delectabile dicitur omne illud quod est conueniens. & sic delectabile & conueniens idem sunt, quemadmodum disconueniens & tristabile. Sicut vnum quodque naturaliter tristatur indisconuenienti: sic naturaliter quiescit, delectatur, & gaudet in suo conuenienti, quando habet ipsum. Vnde dicit Philosophus, quòd ridiculum est quærere propter quid aliquis velit delectari: cùm naturale sit omnibus, complacere & quiescere in suo conuenienti. Quietem enim omnia sicut & bonum appetunt. Verùm quia duplex est appetitus, scilicet sensitiuus & rationalis: ideo duplex est quies siue delectatio, scilicet sensitiua & rationalis. Et quia appetitus sensitiuus & rationalis aliquando in actibus contrariantur, iuxta illud Galatas 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem: vt non quæcunque vultis, illa faciatis: ideo stat bene quòd aliquid sit delectabile secundum sensum, quod non est delectabile sed tristabile secundum rationem, vt turpe. Resultat igitur quòd delectabile quietat appetitum. non tamen sequitur quod omne delectabile sit virtuosum & honestum, sed solùm delectabile secundum rationem. Vtile dicitur aliquid, inquantum seruit & ordinatur ad aliquid consequendum. & ratio vtilis in hoc consistit, quòd est ordinari ad aliud, siue sit delectabile, siue amarum & tristabile: vt medicina ad sanitatem. Et ideo aliquando id quod est vtile, non est delectabile, vt potio amara. Aliquando tamen contingit quòd id quod ordinatur ad aliud, sit delectabile: vt comestio, quæ ordinatur ad vitæ sustentationem. Hoc tamen non habet, vt vtile est, siue inquantum ordinatur, sed vt conueniens est. Decorum & pulchrum idem sonát. Et de ratione decori & pulchri est claritas & debita proportio. D. Diony. 4. c. de Diui. Nom. dicit, quòd Deus est pulcher, sicut vniuersorum consonantiæ & claritatis causa. Vnde pulchritudo corporis in hoc consistit, quòd homo habeat membra corporis proportionata, cum quadam debiti coloris claritate. Color enim est participatio quędam luminis quòd claritatem facit. similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit, quòd cóuersatio hominis, siue actus eius sit bene proportionatus secundum spiritualem rationis claritatem siue veritatem. vnde D. August. ait, Honestatem vocant intelligibilem pulchritudinem, quã spiritualem nos propriè dicimus. Et cùm honor sit testimonium honesti & virtuosi, & gloria sit effectus honoris. (Ex eo enim quòd aliquis honoratur & laudatur, redditur clarus in oculis aliorum.) constat idem esse honorificum & gloriosum: sicut idem sunt honestum, decorum, & virtuosum. Et per oppositum illud quod est turpe & vitiosum, dicitur inhonestum. Vnde Aposto. Quę inhonesta sunt nostra, abundantiorem honorem habent. honesta autem nostra nullius egent. Apostolus vocat ibi inhonesta, membra turpia: honesta autem, membra pulchra. & sic idem sunt pulchrum, decorum, honestum, & virtuosum. Honestum enim (vt dictum est ex D. August.) dicitur inquantum habet specialem decorem ex ordinatione rationis. Nec obstat quod de ebriis dicitur secundo Ethic. quòd vinum facit præcordia honesta: quia hoc intelligitur secúdum eorum reputationem. videntur enim sibi magni & honorandi. Sed hoc quod est ordinatum per rationem, est virtuosum: igitur honestum est virtuosum. Præterea cùm id quod est ordinatum per rationem, sit naturaliter conueniens homini: & vnumquodque naturaliter delectetur in suo conuenienti, & delectatio quietet appetitum, & sit appetibilis propter se: sequitur quòd omne honestum & virtuosum, sit delectabile, & propter se appetibile: vt probat Philosophus primo Ethicorũ. Et quia ipsa virtus secúdum se honesta est, & ordinatur ad felicitatem: sequitur quòd est aliquid honestum & vtile. Et sic vnum & idem potest esse simul & semel delectabile, vtile, & honestum. Et ita se habent, quòd omne honestum est vtile & delectabile, sed non econuerso. Aliqua enim sunt vtilia, quæ non sunt honesta: & etiam aliqua delectabilia, quæ nõ sunt vtilia neque honesta: vt sunt cogitationes malæ. Ex præmissis apparet quòd honestas, decor, & spiritualis pulchritudo idem sunt: & quòd pulchrum & honestum temperantiæ attributum, opponitur turpi & exprobrabili: quod attribuitur intemperantiæ, vt dictum est. Et cùm contraria se inuicem manifestet, iuxta illud Philosophi: Sicut propositum in proposito, sic oppositũ in opposito: Igitur

Vtile quid sit.

Decorũ & pulchrum.

Lib. 83. q. Honestum, decorũ, & virtuosum idem sunt. 1. Cor. 12.

Honestum.

1. Ethi.

Aliquid idẽ potest dici delectabile & honestum.

in lib. Topi.

tur honestas, quæ est turpitudinis oppositum, attribuitur temperantiæ: non vt pars subiectiua: quia temperantia non est pars subiectiua honesti communiter accepti. Nec etiam est pars potentialis, sed quasi integralis, pro quanto ad temperatum pertinet amare pulchritudinem, quæ specialiter attribuitur temperantiæ.

§. 3. DE PARTIBVS SVBIECTIVIS TEMPERANTIAE.

A Partes subiectiuæ siue species temperantiæ sunt 4. scilicet abstinentia, sobrietas, castitas, & pudicitia. Duæ primæ moderantur delectationes circa nutrimentum: abstinentia circa cibum, sobrietas circa potum: aliæ duæ moderantur delectationes circa generationem, castitas circa actum generationis, pudicitia verò delectationes circunstantes, puta quæ sunt in osculis, tactibus, & amplexibus.

Ver. 1. DE ABSTINENTIA.

B Abstinentia (secundum impositionem nominis) significat substractionem vel abstractionem ciborum. Et quia abstractio ciborum dupliciter considerari potest: ideo abstinentia dupliciter accipitur. vno modo pro substractione ciborum absolutè, vt idem est quod non comedere. Et sic non est virtus, nec actus virtutis, cùm sit pura negatio. Alio modo accipitur pro abstractione ciborum ad rationem relata: quæ secundum se est indifferens, quia potest esse ordinata, vel inordinata: sicut vsus ciborum secundum se non est bonus neque malus, sed indifferens: ideo non pertinet ad regnum Dei. & sic intelligitur illud primæ Corinthiorum quarto, Non est regnum Dei esca & potus, scilicet secundum se. Et illud primæ Corinthiorum 8. Esca non commendat nos Deo. neque enim si non manducauerimus aliqua vel aliquando, deficiemus: neque si manducauerimus, abundabimus, scilicet spiritualiter. Si fuerit inordinata, erit mala, & pertinet ad vitium: Si verò fuerit ordinata, erit bona, & pertinet ad virtutem. Aduerte tamen quòd abstractio ciborum potest dupliciter ordinari & moderari per rationem. vno modo secundum quantitatem vel qualitatem, prout refertur ad sanitatem, & sic moderari abstractionem ciborum pertinet ad artem medicinæ, quæ determinat quibus cibis, & in qua quantitate, & quo tempore debeat infirmus vti. Alio modo abstractio ciborum moderatur per rationem, secundum quod fit ex fide & dilectione Dei, ad reprimendas concupiscentias, aut deletionem peccatorum, aut animi serenitatem, & eleuationem in Deum. & hoc modo pertinet ad regnum Dei, & significat actum vel habitum virtutis, quo homo eligit sibi abstrahere cibos secundum rationem, propter fines prædictos. Vnde Diuus Augustinus ait: Non interest omnino (scilicet ad virtutem & extra ieiunij tempus) quod alimentorum vel quantum quis accipiat, dummodo id fiat pro congruentia hominum & personæ suæ, & pro valetudine siue necessitate: sed quanta facilitate & serenitate animi quis valeat, cùm oportet & necesse est, carere. Ad hanc nos hortatur Christus dicens: Attendite ne grauentur corpora vestra crapula & ebrietate. Et hoc modo Diuus Petrus connumerat abstinentiam aliis virtutibus: Ministrate (inquiens) in fide vestra virtutem, in virtute scientiam, in scientia autem abstinentiam. Ieiunium est actus virtutis abstinentiæ, ad quod nos hortatur Diuus Paulus, Exhibeamus nos tanquam Dei ministros, & cæt. subdit in ieiuniis, & cæt. Ad huius euidentiam notantum est, quòd ieiunium est quintuplex: scilicet spirituale, naturale, morale, pœnitentiale, & Ecclesiasticum. Ieiunium spirituale est abstinentia à peccato, iuxta illud Esa. quinquagesimooctauo, Nónne hoc est magis ieiunium quod elegi? dissolue colligationes impietatis, & cæ. Et ad hoc ieiunium tenentur omnes omni tempore. Vnde Ecclesiastici 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Ieiunium naturæ dicitur omnimoda abstractio seu abstinentia à cibo & potu: & vocatur à Diuo Thoma, ieiunium ieiunij. Et ad tale ieiunium obligantur sani accedentes ad Eucharistiæ communionem, vt habetur in can. Sacram, de consecra. distin. 1. ¶ Ieiunium morale est abstractio cibi & potus ex proposito, propter aliquam causam rationabilem facta. Et de hoc debet intelligi dictum D. Aug. & aliorum, qui dicunt nil referre ad ieiunium, quibus cibis & quibus horis quis vtatur. ¶ Ieiunium pœnitentiæ est abstractio ciborum delectabilium, ad placandam iram Dei, & impetrandam remissionem peccatorum. Vnde Iohelis 2. dicitur: Conuertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, fletu, & planctu. Et hoc modo ieiunabat Dauid, qui dicebat: Genua mea infirmata sunt à ieiunio: & caro mea immutata est propter oleum. Item, Humiliabam in ieiunio animam meam. Hoc ieiunio ieiunauit Achab, & viri Niniuitæ. Ex ore regis & principum indictum est ieiunium: & Deus misertus est eorum. Et 1. Esdræ 8. dicitur, ieiunauimus & rogauimus Deum, & euenit nobis prosperè. Et tale ieiunium & omnia ieiunia Iudæorum, de quibus Zacha. 8. erant à vespero vsq; ad vesperum, & sic toto die nil gustabant, & affligebant per diem animam suam. Neq; in vespero, cùm refectionem accipiebant, vescebantur carnibus. Vnde Daniel de ieiunio trium ebdomadarum dicebat: Panem desiderabilem nō comedi, & caro & vinum non introierunt in os meum: aliàs non fuisset magna afflictio. de qua tamen aliqui iactabant se, Esa. 58. Quare ieiunauimus, & non aspexisti? afflixímus animas nostras, & nescisti?

¶ Ieiunium Ecclesiasticum (hoc est ab Ecclesia indictum) consistit in abstinentia carnium, & vnica comestione, hora competenti: & est duplex, scilicet quadragesimale, quatuor temporum & vigiliarum, quæ differunt inter se dupliciter. Primò quo ad abstractionem ciborum. Quia aliis diebus ieiuniorum à quadragesima, possunt ieiunantes & non ieiunantes vti ouis & lacticiniis, in quadragesima autem non licet: vt habetur in c. deniq;, quarta distinctio. Secundò differunt quo ad institutionem: quia ieiunia quatuor temporum & aliorum dierum instituta sunt à summis pontificibus: sed ieiunium quadragesimæ habemus ex traditione Apostolorum, vt ait D. Hiero. in epistola ad Marcellam: Nos vnam quadragesimam ex traditione Apostolorum toto anni tempore nobis congruo ieiunamus. Et D. Ignatius in quadam epistola dicit se accepisse hanc ordinationem à D. Ioanne Euangelista.

Marginalia: 2.2.q.146. — *Ciborum abstractio dupliciter considerari potest.* — *In lib. de quæst. Euā.* — *Luc 21.* — *2. Pet. 1.* — 2.2.q.147. — *1. Cor. 6. & 11.* — *Ieiunium quintuplex.* — *Ieiuniū naturæ quid sit* — *Ieiuniū morale.* — *Ieiunium pœnitentiæ.* — *Iohel. 2.* — *Psal. 118.* — *Psal. 34.* — *3. Reg. 21.* — *Ionæ 3.* — *Dan. 10.* — *Esa. 58.* — *Ieiuniū Ecclesiasticum* — *Ieiuniū quadragesimale ab Apostolis traditum & indictū.*

Et in 4.epist.quæ est ad Philip.ita scribit: Dies festos nolite inhonorare: quadragesimam verò nolite pro nihilo habere, imitationem enim continet Dei conuersationis. Hebdomadam etiam passionis nolite despicere. Quomodo autem quadragesimam non aspernandam esse admonuisset, nisi ea tempestate, qua adhuc apostolica floruerunt tempora, fuisset eius obseruatio instituta? Et Theop. Alexandrinus scripsit, dicens: habemus quadragesimam ab Apostolis institutam & ordinatam. Et Maximus in quodam sermone de ieiunio quadragesimæ dicit: Sacrarum literarum exempla protulimus, quibus approbaremus hunc quadragesinarium munerum non esse ab hominibus constitutum, sed diuinitus consecratum, nec terrena cogitatione initiatum, sed cœlesti maiestate præceptum. Et paulopost de eadem materia loquens, ait: hæc autem præcepta (quibus scilicet constitutum est illud quadragenarium quotanuis ieiunium) non tam sacerdotum præcepta quàm dei sunt. Atq; ideo qui ea spernit, non sacerdotem spernit, sed Christum, qui in suo loquitur sacerdote. hæc ille. Et D. Grego. Et habetur in c. Quadragesima, de consec. distinc. 5. dicit: Quadragesima summa obseruatione est obseruanda, vt ieiunium in ea præter dies dominicos (qui de abstinentia substracti sunt) nisi quem infirmitas impedierit, nullatenus soluantur: quia ipsi dies decimæ sunt anni. Et in c. non oportet de Consec. distinct. 3. ex concilio Laodiceñ. iubetur ieiunium quadragesimæ integrum seruari absq; solutione in feria quinta hebdomadæ sanctæ, hoc modo. Non oportet in quadragesima feria quinta vltimæ hebdomadæ ieiunium dissolui, & totam quadragesimam inhonorari: sed per totos dies ieiunare, & escis conuenientibus abstinentiæ, id est aridioribus vti. Nec legitur aliunde habuisse initium. Neque verisimile est quòd Ecclesia hanc sarcinam acceptasset, & per tot secula obseruasset, nisi à Spiritu sancto & Apostolis emanasset. Hanc Apostolorum ordinationem prædixerat Christus, respondendo discipulis D. Ioannis Baptistæ, qui indixerat ipsis ieiunia frequen-

Matth. 9. tia. vnde dicebant: Quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant? respondit Christus: Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum eis manet sponsus? Venient autem dies cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt, hoc est ieiunium ordinabunt & obser-

Act.13. uabunt. De obseruatione ieiunij quo ad eos habetur Act. 13. Ministrantibus autem illis Domino & ieiunantibus, dixit illis Spiritus sanctus: Segregate mihi Saulum & Barnabam ad opus, ad quod as-

Ieiunium quadragesimæ propter tria est institutum. sumpsi eos. ¶ Ordinauerunt autem Apostoli ieiunium quadragesimale propter tria. Primò in memoriam ieiunij Christi, de quo Matth. quarto. & vt nos ei quodam modo nobis possibili conformemur. Secundò vt decimas temporis Domino redderemus. Vnde D. Greg. ait, vt qui toto anno nobis viuimus, authori nostro in eius decimis mortificemur. Tertiò propter bona quæ nobis à ieiu-

Vtilitates ieiunij. nio proueniunt. Idem Grego. aliqua assignat in præfatione quadragesimæ, dicens: Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutem largiris & præmia. Est prætereà placatio diuina, reatus deletio, & multa alia bona sequuntur. ¶ Hic autem Lutheranorum & neotericorum hæreticorum (quibus comessationes & epulæ placent) abhorrentium ab abstinentia & ieiuniis, & omnia pœnitentiæ opera improbantium, & aduersus ieiunium Ecclesiæ insurgentium, sophisticas rationes ex malo intellectu sacræ Scripturæ procedentes, diluere, & iacula refellere operæpretium est. Prima eorum aggresio procedit ex satisfactione Christi, qui abundantissimè satisfecit pro peccatis nostris: ideo superfluere dicunt ieiunia nostra: & passioni Christi fit iniuria, si peccata nostra per ieiunia ex-

c.16.§.4. ver.22. piare tentamus. Sed de hac satisfactione & per crucem & pœnitentiam ad Christum conformatione abundè locuturi sumus c. 16. §. 4. ver. 22. ideo in præsentiarum supersedemus. Secunda concer-

Gen.1. tatio procedit ex ciborum bonitate. Gene. primo, Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant val-

Cor.9. de bona. &, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. & Christus, Non quod intrat in os

Matth.15. coinquinat hominem. & Apostol. Esca nos non commendat Deo. Neque enim si non manduca-

1.Cor.8. uerimus, deficiemus; Neque si manducauerimus, abundabimus. &. 1. Corinth. 14. Non est regnum

1.Cor.14. *1.Tim.4.* Dei esca & potus. & ad Timo. 4. Spiritus manifestè dicit, quòd in nouissimis diebus discedent quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, cauteriatam habentium conscientiam suam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarum actione, fidelibus & his qui cognouerunt veritatem. Hinc perperam concludunt, quòd delectus ciborum non solùm non placet Deo, nec aliquid adfert commodi, imò tanquam à spiritibus dæmoniorum procedens, cauteriatam reddens conscientiam, displicet. Ideo Ecclesiam ieiunium non posse ordinare, neque vsum ciborum prohibere inferunt.

Argumēta hæreticorū soluuntur. Verùm conclusio hæc non infertur neque pendet ex authoritatibus prædictis: quæ si eas intrinsecus prospexeris, solùm contra illos militant, qui aliquos cibos secundum se malos esse dicebant, vel Cæremonialia legis Moysi, inquibus propter futurorum significationem aliqui cibi prohibebantur, cum euangelio obseruanda fore astruebant. quorum neutrum sequitur siue probat, imò condemnat Ecclesia. Contra primos militant authoritates Gene. Matth. & Corinth. Contra vltimos autem D. Paul. in epistola ad Gal. vbi Petrum dissimulantem manifestè reprehendit. Collo. 2. dicit: Nemo vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diei festi, aut Neomeniæ, aut sabbatorum, quæ sunt

1.Cor.13. vmbra futurorum, quoniam illa euacuata sunt. Vnde primæ Corinth. 13. Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vtrosque prosequitur D.Pau. 1. Timo. 4. ꝙ apertè insinuat cùm ait, His qui cognouerunt veritatem. Et sic deligere cibos, vel abstinere ab eis tanquam de se malis, vel quia in lege Moysi sunt prohibiti, procedit ex doctrinis dæmoniorum. Sed abstinere à certis cibis ad reprimendas concupiscentias, aut ad delendum reatum, siue ad animi eleuationem, aut ad placandam iram Dei, seu propter aliquam aliã rationabilem causam, procedit ex doctrina Christi. Nam & D.Pau. hoc consuluit dicens: Bonum est non mãducare carnem, nec bibere vinum. Hac delectione

ctione vſus eſt: vnde dicebat: Caſtigo corpus meum, & in ſeruitutem redigo: ne cùm aliis prædicauerim, ipſe reprobus efficiar. 2. Corint. 11. dicit ſe abundantius laboraſſe in ieiuniis multis. Eandem ciborum ſubtractionem idem Apoſtolus malã affirmat propter ſcandalũ, vt in Petri reprehẽſione, vel propter notabile corporis aut ſanitatis detrimentum. Vnde 1. Timoth. 5. Modico vtere vino propter ſtomachum & alias infirmitates tuas. Et Roma. 12. Sit rationabile obſequium veſtrum. Et D. Hiero. Non refert vtrum magno vel paruo tempore te interimas. Quia de rapina holocauſtũ offert, qui vel ciborũ nimia egeſtate, vel manducandi, vel ſomni penuria immoderatè corpus affligit. vnde ſequitur quòd infirmi in quadrageſima carnibus veſci poſſunt de conſilio vtriuſque medici. Similiter recta ratio non tantum ſubtrahit de cibo, vt homo reddatur impotens ad debita opera peragenda. vnde idem Hiero. ait, Rationalis homo dignitatẽ amittit, qui ieiuniũ charitati, & vigilias ſenſus integritati præfert. ¶ Ex his apparet quòd præfatæ authoritates non militant contra Eccleſiam, quæ inſtituit ieiunium quadrageſimale, non vt reprobet cibos vt ſecũdum ſe malos, neque vt Cæremonialia legis Moyſi ſeruet, nec vt corpus interimat: ſed ad Chriſtum imitandum, & ad hoc quòd fideles diſponantur ad redẽptionis noſtræ myſteria deuotè recolenda, & ad reprimendas concupiſcentias, ac ſerenitatẽ & eleuationem animi, necnon ad placandum Deum, & reatum pœnę delendũ. Si D. Ioan. Baptiſta potuit indicere ieiunium diſcipulis ſuis: à fortiori Eccleſia, cui obedire Chriſtus præcepit: Si Eccleſiam, inquiẽs, nõ audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus. Si Moyſes ieiunauit quadraginta diebus & quadraginta noctibus, vt legem ſcriptã in tabulis lapideis mereretur accipere (vt habetur Exod. 24.) à fortiori Chriſtiani, vt authorem legis & gratiam Spiritus ſancti mereantur recipere in Paſchate. Si filij Iſraël vt mererentur ingredi terram promiſsionis, ieiunauerunt quadraginta annis, & quandiu manſerunt in deſerto (vt D. Ambro. dicit in quodam ſermone.) & qui noluerunt ieiunare, & à carnibus abſtinere, ſed deſiderio & actu ieiunium violauerunt, exterminati ſunt, quia (vt pſal. dicit) Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum: & ira Dei aſcendit ſuper eos, & occidit pingues eorũ: A fortiori Chriſtiani, vt mereãtur ingredi regnum cælorum, ſingulis annis & quãdiu ſunt in deſerto huius mũdi, quadraginta diebus à carnibus abſtinere & ieiunare debẽt: niſi ex legitima & rationabili cauſa excuſentur. Et qui in ætate & ſtatu ieiunandi ſunt, & excuſationem legitimam non habent, vltione diuina digni ſunt. Ex his etiã apparet delectum ciborum, & præcipuè abſtinentiam carnium (quam D. Paulus laudauit, & bonã eſſe dixit) placere Deo, qui ex ligno ſcientiæ boni & mali edere ꝓhibuit, Geñ. 2. & à multis cibis filios Iſraël, propter figuram & repræſentationem ſpiritualiũ abſtinere præcepit: & Danielis ieiuniũ & abſtinentiam carniũ approbauit, cũ ieiunio Niniuitarum: Et Chriſtus certum genus dæmoniorum nõ eiiciendum fore, niſi à ieiunantibus & orantibus prædicauit. Nec obſtat quod allegatum fuit ex Eſa. Nũquid tale eſt ieiunium quod elegi, per diem affligere animam ſuam? Quia ibi nõ reprobatur ieiunium ſed peſsimæ circunſtantiæ, quæ meritum ieiunij abſorbebant. vnde dicitur: Nolite ieiunare ſicut vſq; in hanc diem, ſcilicet ad lites & contentiones, & vbi inuenitur voluntas veſtrã priuata cõtraria voluntati Dei. Ideo Chriſtus Matth. 6. Cùm ieiunatis, nolite fieri ſicut hypocritæ triſtes. & in eodẽ, vt ieiunium approbatum oſtenderet, conditiones & circunſtantias ieiunij declarauit. ¶ Ad rectum Eccleſiæ ieiunium tria requiruntur. Primum eſt vnica comeſtio per modum cibi ſiue ſuſtentationis: quia ſi per modum medicinæ & electuarij, vel ad tollendam alterationem duntaxat, moderatè aliquid ſumatur, ſiue ante, ſiue poſt prandium, non ſoluitur ieiunium, neque parum panis aut fructuum, ne vinum vel aqua diſſoluat aut dilaniet ſtomachum, etiam ſi pluries in die fiat, prout alteratio exigit: neque (vt Dominus Caietanus ait in ſummula) acceptio pluriũ fructuum in collatione more Romanæ curiæ, quæ id cenſetur approbaſſe, ſiue in illo diſpenſare. Videant tamen qui ſumunt, quantum & qua intentione ſumant, aut ſumere cenſeantur. Quia (vt habetur Gala. 6.) Deus non irridetur, ſed ipſi. Secundum requiſitum ad ieiunium, eſt abſtinentia carnium & lacticiniorum, quæ etiam præcipitur non ieiunantibus excuſatis, niſi ſint infirmi. quia tales de conſilio vtriuſque medici (vt dictum eſt) veſci poſſunt in dubiis. Vbi verò eſt euidens cauſa præſertim conſuetudine interueniente, vel cum nõ poteſt de facili haberi recurſus ad ſuperiorem, tunc abſque medici conſilio veſci poſſunt, & vti Epichæia, vt Diuus Thom. dicit. Cauere tamen debent, quantum poſsibile fuerit, à puſillorum ſcandalo, vt non videant & ſi videant, etiam cauſam neceſſariam & euidentem ac diſpenſationem cognoſcant. Butyrum verò & lacticinia in locis, in quibus conſuetudo propter defectum olei, eſt introducta, etiam non ſoluit ieiunium. ¶ Tertium requiſitum eſt competens hora. Olim competens hora erat poſt veſperas, deinde ſucceſſu temporis poſt nonam horam, hoc eſt hora prima poſt meridiem. Tandem in meridie, & nũc in vndecima hora. Circa hoc conſuetudini patriæ ſtandum eſt. Vnde D. Hieronymus de ieiuniis loquens ait: Vnaquæque prouincia abundet ſuo ſenſu, & præcepta maiorum apoſtolica arbitretur. Et in can. in his. 11. diſtinctio. ex D. Auguſtino, in epiſtola ad Caſulanum dicitur: In his rebus in quibus nil certi ſtatuit diuina ſcriptura, mos populi, mos Dei, & inſtituta maiorum pro lege habenda ſunt: & ſicut præuaricatores diuinarum legum, ſic & contemptores Eccleſiaſticarum conſuetudinum, coercendi ſunt. Vnde dicitur communiter, Cùm fueris Romæ, Romano viuito more. Et ſic intelligendum eſt de eſu carnium in die Sabbati, à feſto Natiuitatis Domini, vſque ad purificationem D. Virginis, in Gallia: & de eſu intrinſecorum & extremitatum animalium in Hiſpania. Quod puto nõ habere verum in his, qui ex voto vel regula abſtinentiam carnium obſeruare habent. Quia in c. explicari, extra de obſeruatione ieiuniorum, dicitur quòd illi qui voto vel regulari obſeruantiæ ſunt aſtricti, in ſexta feria, ſi feſtum Natiuitatis Domini venire contigerit, carnibus propter feſti excellentiã veſci non poſſunt, ſecũdum conſuetudinẽ Eccleſiæ generalis: ergo excipi debent à cõſuetudinibus particularibus. Retardare tamen horam quilibet poteſt, quantum placet. Præuenire verò non licet abſq;

Rom. 14. 1. Cor. 9. 1. Tim. 5. *Infirmi in quadrageſima carnibus veſci poſſunt.* *Perſuaſio ieiunij.* Matth. 18. Pſal. 77. Gen. 2. Macc. 9. *Ieiuniũ Iudæorũ quare reprobatum fuit.* Matth. 6. 2. 2. q. 147. art. 6. *Quid requiratur ad rectum Eccleſiæ ieiuniũ.* *Collatio in diebus ieiuniorũ quomodo fieri poteſt.* Galat. 6. ar. 8. 2. 2. q. 147. art. 40. ar. 7. *Competens hora prãdij in diebus ieiuniorum.* In Epiſt. ad Caſu. *An religioſi poſſint comedere carnes in die natiuitatis Domini ſi fe*

ria sexta aduenerit. rationabili causa. Cum rationabili tamen causa præuenire licet, vt propter societatem itinerantium. ¶ Ecclesia verò (quæ est pia mater, & non intendit filios obligare ad impossibile, neque ad valde difficile) secundũ doctorum interpretationem & iuris præsumptionem, à vinculo ieiunij censetur nonnullos excusare. & maximè octo genera hominum. Primum locum tenent infirmi & debiles, eò quòd non possunt sufficienter & salubriter cibum ad sustentationem sumere. Secundũ tenent pauperes hostiatim mendicantes, qui hora competenti non inueniunt sufficienter ad sustentationẽ naturæ. Si verò sufficienter inueniant, & aliàs robusti sunt, non puto eos excusatos, nisi fortè propter ignorantiam. Tertium tenent mulieres prægnantes & lactantes, qui habent pro duobus cibum sumere: ideo nõ debent ieiunare. Quia eorum ieiunium tanquam paruulis damnosum, esset sacrificium de rapina. Ideo vix excusari possunt à peccato. Quarti sunt pueri, propter crementum, & sic vsque ad finem tertij septennij secundum medicos, hoc est vsque ad vigesimum primũ annum, non tenẽtur ieiunare ex præcepto Ecclesiæ. Si tamen procliues sunt ad luxuriam, tenentur ieiunare & carnem domare, non præcepto Ecclesiæ, sed prȩcepto iuris naturæ, & diuini. Quintum tenent senes & decrepiti, in quibus deficit virtus caloris naturalis. Aliquibus videtur quòd à septuagesimo anno & supra, sunt excusati, iuxta illud Psalm. Dies annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni: si autem in potentatibus octoginta anni amplius eorum labor & dolor. Tutius tamen putarem standum esse cuiuslibet talium iudicio & conscientiæ: non enim omnes eiusdem complexionis sunt seu æquè fortes. aliqui in 50. anno sunt debiliores, quàm alij in 80. Quandiu sunt subiecti passionibus, & potentes ad actus venereos, censentur potentes ad ieiunandum. & idem censendum est de his qui prætextu debilitatis se à ieiunio volũt excusare. Notent tales illud quod dicitur Esa.5. Væ qui potentes estis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem, & opus Domini non respicitis. Vbi tamen sentiretur notabilis debilitas, & adhuc maneret dubium, consulerem obtinere dispensationem à superiore: qua habita non censerem illos obligatos neque teneri ad ieiunium: licet bene ad temperantiam. Sextum tenent laborantes pro victu quotidiano quærendo, vel manutenendo secundum statum, cùm labor & ieiunium absque magna difficultate non conueniant. Diuites verò qui aliis diebus non laborant, sed per alios opera sua disponunt, & in diebus ieiuniorum laborant, vt à ieiunio excusentur, non puto tutos esse in conscientia. Septimum tenent itinerantes. Equitantes verò, vbi esset magnus labor & difficultas non modica ieiunandi propter alterationem, etiam censentur excusati. Octauum tenent omnes, qui propter ieiunium impedirentur à maiori bono: vt cantores, qui habent in diuino officio cantando laborare, excusantur: & idem de prædicatoribus, si propter ieiunium impediantur à prædicatione. Si verò sunt fortis naturæ, & propter ieiunium non impediuntur à prædicatione, non putarem eos excusatos. Mulieres etiam vxoratæ, propter bonum pacis in domo seruandum, excusantur.

Qui excusantur à ieiunio ecclesia.

Iuuenes vsque ad 21. annum non tenentur ieiunare ex præcepto ecclesiæ.

Ver. 3. DE GVLA.

2.2.q.148. GVla est vitium abstinentiȩ oppositum per excessum. Gula autẽ est inordinatus appetitus cibi propter delectationem inordinatam. Et quia delectatio ordinata non est peccatũ: ideo delectari moderatè & ordinatè in comededo, nõ est peccatũ. Inordinata autẽ delectatio & eius appetitus. 4. modis fieri potest. Primò quantum ad substantiã, quãdo nimis lautos & preciosos cibos quis appetit. Secũdo quantũ ad qualitatem, quando quærit cibos nimis accuratè, hoc est curiosè prȩparatos. Tertio quantũ ad tempus, quando præuenit debitum & competens tempus comedendi, sine causa. Quarto quantum ad modũ, vt quando non seruat debitum modum in comedẽdo: vt cùm nimis comedit, vel nimis festinanter, absque debita masticatione. Hos quatuor modos D. Grego. ponit: & D. Thom. vocat species gulæ. ¶ Gula est mortale peccatum, quando auertit à fine, quando scilicet aliquis constituit vltimum finem in delectationibus cibi & potus, vt non curet contrauenire præceptis: vt cùm ieiunia cõtemnit, aut aliud præceptum transgredi paratus est: quia de talibus Philipp.3. dicitur, Quorum Deus venter est. Frequenter tamen veniale est. Ideo D. Augustin. inter minuta connumerat: licet quandoque in suo genere graue sit, maximè cùm delectatio cibi allicit ad comedendum vsque ad vomitum vel crapulam, vel quando alia inconuenientia sequuntur, vt infirmitas præuisa, & cùm est notabile detrimentum sanitatis præuisum, vel quod præuidere tenetur, est mortale, & cùm inducit ad alia mortalia. ¶ Gula est vitium capitale, eò quòd ab eo multa vitia (quæ à D. Greg. filiæ eius dicuntur) originẽ ducant, & præcipuè quinq;. Prima respicit rationem, & dicitur hebetudo mentis, quãdo ex immoderatione cibi & potus, rationis acies & intelligentia obtũditur & offuscatur. Secũda, quæ respicit volũtatẽ, dicitur inepta lætitia, quando scilicet volũtas sopito rationis gubernaculo, dissoluitur in alias animæ passiones. Vnde 2. Esdræ 3. Vinũ omnẽ mentem cõuertit in securitatẽ. Tertia respicit linguam, & dicitur multiloquiũ. Vnde D. Gre. in Pastorali ait: Nisi gulȩ deditos nimia loquacitas raperet, diues ille epulo lingua grauius nõ arderet. Quarta respit inordinatum gestũ, & dicitur Scurrilitas, hoc est iocularitas quædam, proueniẽs ex defectu rationis. Vnde super illud, Stultiloquium & scurrilitas, quȩ ad rem non pertinet, &c. dicit: scurrilitas, hoc est iocularitas, quæ risum mouere solet, dicitur. Quinta, quæ respicit factum, dicitur immunditia, quæ potest attendi secundum inordinatam emisionẽ quarumcunque superfluitatum, vel specialiter quantum ad emisionem seminis. Vnde super illud Apostoli: Fornicatio autem, & omnis immunditia, nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos, dicit Glo. hoc est incontinentia pertinens ad libidinem quocunque modo. Vitium oppositum abstinentiæ per defectum, ad insensibilitatem reducitur, vel dicitur Exinanitio. A

In 31. Mora.

Quatuor modi delectationis inordinatæ.

Filiæ siue species gulæ Mora.

Hebetudo mentis.

Inepta lætitia.

Multiloquium.

Scurrilitas. Ephe.5.

Ephe.5.

Ver. 4. DE SOBRIETATE.

2.2.q.149. SObrietas est virtus quæ moderatur delectationes potus, maximè vini, qđ ex sua fumositate natum est caput conturbare. Moderatur etiam delectationes aliorum quæ inebriare possunt. Sobrietas B communi-

communiter dicta, in quacunque materia reperitur, & nil aliud est quàm mensura & moderatio. vnde ad Titum 2. Sobriè, iustè, & piè viuamus in hoc seculo. & 1. Timot. 2. Mulieres in habitu ornato, cum verecundia & sobrietate se ornantes. Propriè tamen sobrietas est circa potum, qui inebriare seu caput conturbare potest. De hac D. Petrus: Fratres, sobrij estote, & vigilate, &c. Et Eccle. 30. Æqua via hominibus vinum in sobrietate potatum: & in eodem. Sanitas animæ, sobrius potus. Vinũ enim multũ potatum irritationẽ & iram & ruinas multas facit. Ex his sequitur quòd vsus vini non est illicitus. Vnde Eccle. 31. Vinum in iocunditatem creatũ est. Sed immoderatus vsus illicitus est. Vnde Cato dicit. Nullum crimen vini est, sed culpa bibentis. Quanuis autem omnes debeãt habere sobrietatem, aliquibus tamẽ propter operationes eorũ, magis necessaria est: vtpote senibus, episcopis, Ecclesiæ ministris, iuuenibus, & mulieribus. Ideo Apostolus, Oportet, inquit, episcopum esse sobrium, & diaconos non multo vino deditos. & idem in aliis ministris, & qui habent gubernare populum. Et ad Titũ scribens: Hortare senes, vt sobrij sint. quia in eis ratio vigere debet, propter aliorum eruditionẽ. Et in eodem: Iuuenes similiter hortare, vt sobrij sint, propter periculum. Et propter eandem rationẽ mulieres, quæ debilioris sunt cerebri. Vnde 1. Tim. 2. Mulieres similiter pudicas & sobrias.

Tit. 2. 1. Tim. 2. 1. Petri. 5. Eccle. 30. Eccl. 31. Catho. Sobrietas quibus maximè necessaria. 1 Tim. 3. Tit. 2.

Ver. 5.

DE EBRIETATE.

A EBrietas dupliciter accipitur. Vno modo pro ligamine rationis, quod ex vino immoderatè potato accidit. Et sic est magis pœna, quàm culpa. Alio modo accipitur pro appetitu inordinato vini vel alterius rei, ex qua sequitur ligamen rationis. Quod cõtingit dupliciter. Primò propter fortitudinem vini præter opinionem bibentis. Et sic ebrietas contingere potest sine pecccato, pręcipuè si ex negligentia hominis contingat. Et sic creditur Noë inebriatus fuisse propter ignorantiam & inexperientiã fortitudinis vini. Alio modo ex inordinata concupiscentia & vsu vini. & sic ebrietas est peccatum, & species gulæ: quę diuiditur in comessationem & ebrietatem: quæ prohibẽtur Ro. 13. Non in comessationibus & ebrietatibus. & Galat. 5. enumerantur inter peccata mortalia: Manifesta sunt opera carnis, &c. ¶ Ebrietas est peccatum mortale, quando quis aduertit vel aduertere tenetur potum esse immoderatum, & inebriare potentem, & bibit: vultq; magis inebriari, quàm à potu abstinere. quia tunc homo scienter inordinatè se priuat vsu rationis: & se exponit multis periculis. Si verò fiat potus per regulas medicinæ ad vomitum prouocandum, non est peccatum, quia non est inordinatus. Cum autem est ignorãtia inuincibilis, vtputa cum ignorat fortitudinem vini, vel non aduertit, neque aduertere tenebatur, non est peccatum. Si verò quis aduertat potum esse immoderatum, tamen nõ existimat potum inebriare potentem, sed caput modicum conturbantem, est veniale. ¶ Ex his sequitur quòd assiduitas inebriandi facit ebrietatem esse mortalem: non propter iterationem actus, sed quia non potest esse ꝙ homo assiduè inebrietur, quin sciens & volens inebrietur. Et quemadmodum dictum est quòd sobrietas est magis decens certis personis, scilicet episcopis, & Ecclesiæ ministris, religiosis, senibus, iuuenibus, & mulieribus: ita ebrietas est illis magis indecens, turpis, & exprobrabilis. Vnde in canonibus Apostolorum legitur: Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aleæ aut ebrietati deseruiens, deponatur. Ebrietas inuincibilis & absque culpa excusat à peccato sequente: quia causat inuoluntarium, ratione ignorantiæ. Si autem sit vincibilis & culpabilis etiam mortaliter, excusat peccatum sequens à tanto propter ignorantiam sequentem, & ligamen rationis, quod aliquo modo causat inuoluntarium tamen non excusat à toto: quia licet peccatum sequens non fuerit particulariter voluntarium: fuit tamen voluntarium in causa. Vnde Philosophus 6. Ethicorum dicit, quòd ebrius meretur duplicem increpationem, secundum legem cuiusdam Pythagorici: qui (vt habetur in 2. Politicorum) statuit quòd si ebrij percutiant, plus puniantur quàm sobrij: quia pluries iniuriantur & turbant pacificum conuictum. ¶ An autem peccet nouo peccato dubium est, quia si impediretur à percussione, puta si includeretur aut ligaretur, non puniretur vt percussor. Sed in oppositum videtur, quia actus ille in ebrietate factus, nullam habet libertatem. Ideo D. Thomas dicit de damnatis, qui ex necessitate peccant, quòd totum demeritum sequentis culpæ ad primam culpam pertinere videtur. Similis ratio videtur esse de ebriis. Veruntamen aliud est apud Deum, qui interiora cognoscit & iudicat: aliud apud homines, qui sola exteriora cognoscunt, & de illis solis iudicant. iuxta illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur.

2.2.q. 150. Gen. 9. Ebrietas quando mortalis vel venialis. Rom. 1. Galat. 5. Ebrietas quibus magis indecens & exprobrabilis. 6. Ethic. 4. sent. dist. 49. & in Ad 3. p. q. 98. art. 5. ad 3. 1. Reg. 1[6]

Ver. 6.

DE CASTITATE.

B CAstitas est virtus & species temperantiæ, quæ concupiscentiam moderatur, ne prætereat siue deficiat, neque excedat debitum delectationum vsum circa venerea. Hanc D. Paulus. 2. Cor. 6. connumerat aliis virtutibus. Et diuiditur in castitatem virginalem, vidualem, & matrimonialem.

2.2.q. 151.

Ver. 7.

DE VIRGINITATE.

C VIrginitas (prout est virtus) importat propositum habituale voto firmatum integritatis carnis perpetuo seruandæ, hoc est nunquam experiri delectationem venereorum. In virginitate igitur sunt duo, scilicet materiale & formale. Materiale, est integritas carnis in membris generationi deputatis. Formale autem, est illud firmum propositum votum firmatum. Et sic ad completam virginitatẽ hæc duo necessariò requiruntur. Et ideo quolibet illorum voluntariè immutato, non remanet virginitas completa atque perfecta. Si verò non voluntariè sed inuoluntariè, puta si dormiendo aut per violentiam fieret integritatis carnis corruptio, virginitatis perfectæ meritum non periret. licet caro sentiret & experiretur delectationem veneream, dummodo voluntas non cõsentiret. Vnde D. Lucia dicebat: Si me inuitam violari feceris, castitas mihi duplicabitur ad coronam. & D. August. dicit, quòd illa mẽbra possunt diuersis casibus vulnerata vim perpeti, & medici quandocunque saluti opitulantes, hoc ibi faciunt quod horret aspectus. Obstetrix etiam, virginis integritatem manu velut explorans, dum

2.2.q. 152. 1. deci. Dei.

inspicit, perdit: deinde subiungit, Non opinor quenquã tam stultè sapere, vt hinc periisse aliquid existimet, etiam de ipsius corporis sanctitate: quanuis membri illius integritas iam perdita sit. Non ergo talis amittit aureolam, de qua infrà dicetur. Si verò voluntariè, tunc perderetur virginitas, nec posset recuperari per pœnitentiam. sicut virginitas formalis deperdita, potest per pœnitentiam & actum interiorem reparari, quemadmodum per solum actum interiorem deperditur. Sed nõ materialis, prout si quis consumpserit diuitias suas, aut aliquo alio membro se mutilauerit, per pœnitentiam non restituitur ei membrum, nec diuitiæ consumptæ. Circa materiale virginitatis est aliquid quod miraculosè potest reparari diuinitus, scilicet integritas membri. Aliud est quod nec miraculosè reparari potest: vt scilicet qui expertus est voluptatem veneream, non sit expertus: non enim fieri potest, vt ea quæ facta sunt, non fuerint facta. Vnde dicitur, quòd ad præteritum non est potentia: vt scilicet non sit præteritum. implicat enim contradictionẽ. Ideo D. Hiero. ait: Audacter dicam, cũ omnia posśit Deus, suscitare tamen non potest virginem post ruinam. ¶ De præeminentia virginitatis ad castitatem coniugalem, dicit D. Augu. in lib. de Virginitate: Certa ratione & sanctarũ scripturarũ authoritate nec peccatũ esse inuenimus, nec eas (scilicet nuptias) bono virginalis cõtinentiæ vel etiam vidualis æquamus. Et D. Pau. hanc sententiã probat duplici ratione: scilicet propter solicitudinem, & carnis tribulationẽ, quæ sunt in vxoratis. Castitas enim matrimonialis est, quę inclinat ad abstinendum à voluptatibus venereis extra matrimoniũ, & in matrimonio ab illicitis. Vnde non habet excellentiam supra cõmunem castitatem. Ideo non est specialis virtus, sicut virginitas. Castitas vidualis addit aliquid supra castitatẽ communem, non tamen peruenit ad id quod perfectum est in ista materia, hoc est ad omnimodam immunitatẽ venereæ voluptatis, sed sola virginitas. Ideo sola virginitas ponitur virtus specialis supra castitatem, sicut magnificentia supra liberalitatem.

c.14.§.3. ver.1. — *In epist. ad Eustochium & habetur in c. Si Paulus 32.q.5.* — *In libr. de Virginit. Virginitas præstantior est castitate matrimoniali & viduali.*

Ver. 8. DE PVDICITIA.

PVdicitia à pudore (in quo verecundia significatur) dicta, versatur circa illa, de quibus homines maximè verecundantur. Verecundantur autem homines de actibus venereis (vt D. Aug. ait) intãtum vt concubitus coniugalis, qui nuptiarũ honestate decoratur, verecundia non careat. Et hoc ideo, quia motus genitalium non subiicitur imperio rationis, sicut motus aliorũ exteriorum membrorũ: verecũdantur etiam non solũ de illa coniunctione, sed etiam de quibuscunq; signis eius (vt dicit Philos. in 2. Rhetorices. Ideo pudicitia (quæ attenditur circa venerea) præcipuè attenditur circa signa venereorũ, vt sunt impudici aspectus, & tactus, oscula, & amplexus, & alia huiusmodi, quæ solent deprehendi. Ideo pudicitia est virtus, quæ moderatur delectationes circa ea quæ consequuntur seu ordinantur ad venerea. De hac D. Aug. ait: Prædicanda est etiam pudicitia ab eo qui habet aures audiendi, vt nil genitalibus membris illicitum perpetretur. D

2.2.q.151. art.4. — *4. de ci. dei.* — *2. Rheto.* — *In lib. de Perseue.*

§. 4. DE VITIIS OPPOSITIS CASTITATI.

CAstitati opponitur luxuria, quæ est inordinatus appetitus delectationum venerearum. vnde Luxuriosus (secundum Isidorum) dicitur quasi solutus in voluptates. Voluptates enim venereæ maximè soluunt appetitum. Ideo circa eas luxuria maximè consideratur. Luxuriam esse peccatum mortale apparet ex illo Galatharum 5. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, &c. subiungit, & similia quæ prædico vobis, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Et quanuis semen sit superfluum alimenti & virtutis nutritiuę (vt dicit Philosophus) & in aliarum superfluitarum emisśione non sit peccatum, qualitercũque emittantur, salua decentia conuictus humani: tamen in emisśione seminis, quę fit contra ordinem rationis, est peccatum: eò quòd natura eget illo superfluo, & ordinauit ad generationẽ. & ideo illa emisśio est peccatum mortale, quocunque modo voluntariè fiat extra matrimonium, quod est ordinatum ad generationem. aliis autem superfluitatibus natura non eget, nec ordinauit illas. Ideo non refert neq; est peccatum, quocunque modo emittantur. ¶ Luxuria est vitium capitale, cùm ex eo siue propter eius finem, qui est delectatio venereorum, multa vitia oriantur & perpetrentur. Et secundum D. Gregoriũ, habet octo filias, scilicet cęcitatem mentis, inconsiderationem, præcipitationem, inconstantiam, amorem sui, odium Dei, affectum pręsentis seculi, & horrorem ac desperationem futuri. quando enim inferiores animæ vires vehementer afficiuntur ad sua obiecta: consequens est vt superiores vires deordinentur in suis actibus, cùm pendeant ac deriuentur quodammodo ex inferioribus viribus. Per vitiũ autem luxuriæ appetitus inferior siue concupiscibilis maximè intẽdit suo obiecto delectabili, propter vehementiã pasśionis & delectationis: & ideo per luxuriam vires superiores, quæ sunt ratio & voluntas, maximè deordinantur. Sunt autem quatuor actus rationis in agendis. Primus est simplex intelligentia, quæ apprehendit aliquem finem vt bonum. Et hic actus impeditur per luxuriam: ideo sequitur eam cæcitas mentis, secundum illud Dañ. 13. Species decepit te, & concupiscentia subuertit cor tuum. & quantum ad hoc ponitur cæcitas mentis. vnde Sophonias, Ambulabũt vt cæci, quia domino peccauerunt. Secundus actus rationis est consilium de iis quæ sunt agenda propter finem. & hic etiam impeditur per concupiscentiam luxuriæ. Vnde Terent. in Eunucho, loquens de amore libidinoso: Quæ res in se neque consilium, neque modum vllum habet, consilio regere non potes. & quãtum ad hoc ponitur præcipitatio, quæ importat substractionem consilij, vt dictum est. Tertius actus est iudicium de agendis: & hic etiam impeditur per luxuriam. Vnde Dañ. 13. de senibus luxuriosis. Auerterũt sensum suum, vt non recordarentur iudiciorum rectorum. & quantum ad hoc ponitur incõsideratio, de qua dictum est. Quartus actus est præceptum siue imperiũ rationis de agendis. hic actus etiam impeditur per luxuriam, in quantum homo impeditur impetu cõcupiscentiæ, ne exequatur id quod decreuit esse faciendum. Vnde Terent. in Eunucho de Thrasone milite, qui iactabat se recessurum ab amica, E

2.2.q.153. — *Li. Ethi.* — *Ie li. de Ge.* — *Luxuriæ filiæ octo.* — *13. Moral.* — *Quatuor actus rationis in agendis.* — *Cæcitas mẽtis.* — *Dan. 13.* — *Sopho. 1.* — *Præcipitatio.* — *c.4.§.3. ver.1.* — *Dan 13.* — *Inconsideratio.* — *c.4.§.3.*

amica,dicit:Hæc verba vna falsa lachrymula restringet. & quantum ad hoc ponitur inconstantia. Ex parte autem voluntatis consequitur duplex actus,quorum vnus est appetitus finis:& quantum ad hoc ponitur amor sui, quantum scilicet,ad delectationem quam inordinatè appetit. &per contrariũ ponitur odium Dei,inquantum scilicet Deus prohibet delectationem concupitã. Alius actus voluntatis est appetitus eorum quæ sunt ad finem, hoc est mediorum. & quantum ad hoc ponitur affectus præsentis seculi,in quo aliquis vult frui voluptate. Et per oppositum opponitur desperatio & horror futuri seculi. Quia dum nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat venire ad spirituales, sed fastidit eas. ¶ Isidorus circa actus inordinatos exteriores ad delectationem pertinẽtes, ponit quatuor: Primum circa materiam. Et sic ponitur multiloquium. Cum enim ex abundantia cordis os loquatur (vt dicitur Matth.12.) Luxuriosi(quorum est cor turpibus delectationibus & cõcupiscentiis plenum) de facili ad turpia verba prorumpunt. Secundum ex parte causæ. Cùm enim luxuria inconsiderationem & præcipitationem causet, facit prorumpere in verba leuiter & inconsideratè dicta. & sic ponit scurrilitatem, siue scurrilia verba. Tertium quantum ad finem. Cum enim luxuriosus delectationem quærat, & verba sua ad delectationem ordinet,prorumpit in verba ludicra. Quartum quantum ad sententiam verborum,quam peruertit luxuria,propter cæcitatẽ mentis quam causat, prorumpit in stultiloquia:vtpote cum præfert delectationes quas appetit,quibuscũque aliis rebus. ¶ Luxuria habet septem species,scilicet fornicationem simplicem,adulterium,incestum, stuprum,raptum, sacrilegium, & vitium contra naturam. quia vbi est specialis ratio deformitatis,oportet ibi esse speciale peccatum. sed sic est in istis(vt patet intuenti) igitur, &c.

ver.2. Amor sui. Odiũ Dei. Affectus præsentis seculi. Horror futuri seculi. Multiloquium. Scurrilitas. Stultiloquium. Luxuriæ species septẽ.

Ver. 1. DE FORNICATIONE.

A Fornicatio est duplex,scilicet spiritualis & corporalis. Spiritualis est idololatria, quæ habet similitudinem cum corporali:quia sicut in corporali est accessus ad non suam, & concubitus cum ea:sic in idololatria est accessus ad non suum Deum,& concubitus cum eo. & hæc etiam potest dici adulterium,præcipuè in eo qui fidem dedit Deo:vt Iudæi in circuncisione, & Christiani in baptismo. Et sic intelliguntur multi passus sacræ scripturæ in antiquo testamento de filiis Israël, maximè Ezech.16. Multiplicasti fornicationes tuas. & Hier.3. Tu fornicata es cum amatoribus multis. Et Christus Mat. 12. Generatio praua & adultera signum quærit. ¶ Fornicatio corporalis est concubitus soluti cum soluta. Fornicationem simplicem esse peccatum mortale iure diuino manifestum est per illud quod habetur Ephe.5. Fornicatio autem, &c. subditur: Hoc autem scitote,intelligentes quòd omnis fornicator,aut immundus,aut auarus,quod est idolorum seruitus,non habet partem in regno Christi & Dei. Sed nil excludit à regno Dei,nisi peccatum mortale:igitur, &c. Et Tob.4. Attende ab omni fornicatione: & præter vxorem tuam ne patiaris crimen scire. Crimẽ autem importat peccatum mortale:igitur. & Act.15. Abstineatis vos à fornicatione. Nec obstat quòd Abraham legitur habuisse concubinã, Geñ.16. Iacob pariter, Geñ.30, quia erant vxores, & cum illis dispensatum fuit super pluralitate vxorum, eò quòd cultus diuinus erat per propagationem naturalem ampliãdus:secus in noua lege,in qua fides per miracula propagatur. Et per Christum dispensatio illa reuocata fuit, cum reprobauit libellũ repudij, & reduxit matrimonium ad statum in quo fuerat institutum. Iudas tamen non excusatur à fornicatione cum Thamar, Geñ.38. licet Oseas non fuerit fornicatus, eò quòd præcepto domini vxorẽ accepit meretricem & fornicariam. Et quanuis quælibet inordinata comestio non sit peccatum mortale ex genere, eò quòd per vnam comestionem non impeditur bonum totius vitæ:quia si impediretur, esset mortale:Tamen quęlibet fornicatio impedit bonum prolis nasciturae, cùm ex vno concubitu generatio fieri possit. & ideo ex ipso genere actus est peccatum mortale. & sic non solùm iure diuino, sed etiam iure naturæ:quia contrariatur charitati & bono prolis nasciturae. de his amplius, cùm de concubinatu agetur.

2.2.q.154. ar.2. Spiritualis fornicatio. Ezech.16. Hiere.3. Matth.12 Ephe.5. Tob.4. Act.15. Gen.16. Gen.30. Matth.19. Gen.38. Iudas fornicatus est, Oseas verò non. c.1.§.7. ver.11.

Ver. 2. DE ADVLTERIO.

B Adulterium est accessus ad alienum thorum: & committitur, quando alter illorum est alicui alij matrimonio cõiũctus. Hoc autem nulli dubium est adulterium esse maius peccatum fornicatione:quia in simplici fornicatione nulla fit proximo iniuria, sed soli Deo. In adulterio autem quanuis non fiat iniuria consentienti,fit tamen coniugi, & Ecclesiæ sacramento. & ideo post homicidium in grauitate adulterium collocatur:non ratione venereorum tantum,quia peccatum contra naturam grauius est:sed propter alias circunstantias. Et quanuis secundum aliquid sit grauius in viro, eò quòd vir sit maioris & viuacioris rationis:absolutè tamen & simpliciter est grauius peccatum in muliere, propter multa retrahentia & pericula,quibus mulier se exponit, & prolem. de his amplius dictum est ca. 5.§.1.ver.14. Hoc peccatum speciali præcepto legis naturæ prohibetur:Non mœchaberis, Exod.20. Adulterium fieri potest stuprũ, incestus, sacrilegiũ, & raptus:si vxoratus ad virginem vel cõsanguineã, aut monialem,vel violenter accedat. Nec inconuenit(prout dictum est) quòd vnus actus materialiter, sit plura peccata formaliter, propter diuersas deordinationes & prohibitiones quas habet.

2.2.q.154. art.84. Adulterium an grauius sit in viro q̃ in muliere.

Ver. 3. DE INCESTV.

C Incestus est, cum quis abutitur consanguinea vel affine: & tanto est peccatum grauius, quanto sunt proximiores in gradu. de his personis est specialis prohibitio Leuit.18. Ideo est speciale peccatum. Deordinatio in hoc peccato prouenit ex eò quòd homo naturaliter debet quãdam honorificentiam consanguineis, & propter eos affinibus:intantum quòd apud antiquos(vt refert Valer.Max.) non erat fas filium cum patre balneari, ne se nudos conspicerent. Prædicta autem honorificentia non potest seruari in actibus venereis, in quibus est turpitudo maxima.

2.2.q.154. art.9. Leu.18.

Ver. 4. DE STVPRO.

2.2.q.154. art.6. STuprum præcipuè cõsistit in actu, quo virgo etiam volens defloratur. In hoc peccato est specialis deformitas, tã ex parte puellæ, quàm patris. Ex parte puellæ, quia ex hoc ꝙ violatur, nulla pactione coniugali præcedente, impeditur à legitimo matrimonio consequendo, & ponitur in via meretricandi. talis deformitas non reperitur in viro. Ideo vir virgo primò concumbens, non peccat peccato stupri, vt dicit dominus Caietanus. Ex parte patris, quia opprobrium ei fit, eò quòd puella in eius cura & solicitudine sita est. Et ideo Deus duplicem pœnam stuprantibus ordinauerat olim in lege. Patri tenebatur stuprator in quingentis siclis: vt habetur Deuter.22. Quo ad puellam, habetur Exod.22. Si quis seduxerit virginem necdum desponsatã, dormieritq; cum ea, dotabit eam, & habebit eam vxorẽ. Si pater virginis noluerit ei dare, reddet pecuniam iuxta modum dotis, quam virgines accipere consueuerunt. Prædictæ tamen ordinationes (inquantum sunt iudiciales) non obligant, nisi quatenus Ecclesia vel aliqua communitas eas reinstituerit. Quòd si nulla sit reinstitutio vel humana circa hæc ordinatio, tenetur stuprator propter iniuriam factam ad arbitrium iudicis, qui in non moderatis per legem debet arbitrari & non moderari.

Ver. 5. DE RAPTV.

2.2.q.154. art.7. RAptus (prout est species luxuriæ) est concubitus violentus, siue sit virgo, vidua, vxorata, aut monialis. & sic potest concurrere simul cum aliis peccatis: si fiat violentia patri, marito, priorissę, vel monasterio. Si violẽter abducatur à domo patris, mariti, vel à monasterio, dicitur raptus, qui est graue peccatum, & per leges punitur pœna capitali: & eius substantia applicatur raptæ, etiam si non fuerit cognita. de his Legistæ in rubrica de raptoribus. C. & in l. si quis non dicam rapere. C. de Episco. & cle. Vir tamen quanuis violentiam inferat sponsæ, excusatur à raptu, eò quòd ius habeat in illa, maximè si contraxit per verba de præsenti. D

Ver. 6. DE SACRILEGIO.

2.2.q.154. art.10. c.5.§.6. ver.8. SAcrilegium accipitur dupliciter: primò, vt est vitium religioni oppositũ, de quo dictum est. Secundò, vt est species luxuriæ. Et tunc dicitur concubitus cum persona Deo dicata: vt si vir etiam laicus cum moniali, vel mulier cum ordinato & dicato Deo. Potest etiam ex vtroq; extremo cõmitti: & tũc est grauius peccatum, ex suo genere mortale, & magna pœna dignum. E

Ver. 7. DE VITIO CONTRA NATVRAM.

2.2.q.154. art.11. LIcet omne vitium sit contra naturam hominis, cuius bonum secundum D. Diony. est secundũ rationem esse: specialiter tamen abusus qui fit circa venerea contra modum humanum (sicut si cum masculo vel fœmina extra vas naturale, vel cum alterius generis animantibus) dicitur vitium cõtra naturam: quia in illis minus obseruatur ratio, quæ est natura hominis: & vocatur à D. Paulo immunditia, per anthonomasiam. vnde ait: Et non egerunt pœnitentiam super immunditia, & fornicatione, & impudicitia. vbi glos. Immunditia est vitium contra naturam. Et habet plures species. Si quis solus, vocatur Mollicies & pollutio voluntaria, quæ semper est peccatum mortale, vt habetur ex illo 1. Corin.6. Nolite errare, neque fornicarij, neque masculorum concubitores, neq; molles regnum Dei possidebunt. Propter hoc peccatum, Onam qui fundebat semen in terram, percussit dominus, eò quòd rem detestabilem faceret, in iniuriam totius naturæ humanæ, cuius semen est ad generationem ordinatũ. Hoc vitium in secundam personam valde graue est. Ideo Rom.1. D. Pau. plurimum detestatur masculorum concubitores. Sed vitium bestialitatis est grauissimum in genere suo. vnde super illud Geñ.37. Ioseph accusauit fratres suos apud patrem, crimine pessimo, dicit Glo. quia cum pecoribus commiscebantur. Propter hoc peccatum pluit dominus ignem & sulphur super Sodomam & ciuitates circumuicinas. ¶Et ideo in huius exemplum & criminis detestationem, de talibus conuicti, non immeritò flammis traduntur. ¶Nocturna verò pollutio, quæ contingit in somniis, peccatum esse non potest, cũ non sit voluntaria. est tamen aliquando sequela præcedentis peccati: puta cum contingit ex vehemẽti cogitatione præcedente in vigilia. Non tamen est peccatum intrinsecè, etiam si in vigilia terminetur, dummodo non placeat: cum non sit in facultate hominis impedire. Et eodem modo dicẽdum est de omnibus aliis deformitatibus, quæ contingunt dormientibus in somniis, etiam si à dæmonibus vel ex fragilitate proueniant, dummodo non sit consensus: quia si esset consensus vel complacentia in illo, peccatum esset, & non in somnio, cum non subiaceat libertati. ¶Tactus autem & oscula vel amplexus, quanuis ex genere suo non sint peccata mortalia aut venialia: possunt enim absq; libidine fieri secundum consuetudinem patriæ, vel propter necessitatem aut aliam causam rationalem. Si tamen deliberatè fiant, propter intentionem corruptã, sunt peccata mortalia, sicut & aspectus, iuxta illud Mat.5. Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. Nõ solum enim cõsensus in actũ peccati mortalis, est peccatum mortale, sed etiam in delectationem: vt dictũ est, cum de cõsensu ageretur. Vnde D. Cyprianus ad Pompeium, de Virginitate dicit: Certè ipse concubitus, ipse amplexus, ipsa confabulatio, osculatio, & coniacentium duorũ turpis & fœda cognitio, quantum dedecoris & criminis sit, confitentur. Quod intelligendum est extra matrimoniũ. Et quanuis non impediant bonum prolis humanæ: quia tamen procedunt ex libidine, quæ ad illud inclinat & disponit, sunt peccata. Qui enim amat periculum, in illo peribit. F

Margin notes: 1.Cor.12. — 1.Cor.6. — Gen.38. — Gen.37. — Gen.19. — Pollutio in dormiente non est peccatum. — Tactus, oscula & amplexus an sint peccata — Matt.5. — Eccle.3.

§. 5. DE PARTIBVS POTENTIALIBVS TEMPERANTIAE.

DEcem communiter poni solent partes potentiales temperantiæ, quæ dicuntur virtutes adiunctæ & secundariæ: quia cõueniunt cum ipsa temperantia in hoc quòd moderantur aliquas passiones, vel aliquod pertinens ad eas, sicut temperantia. Deficiunt tamen à ratione temperantiæ, quæ moderatur passiones maximè allicientes, & non hæ decem, scilicet continentia, mãsuetudo, clementia, modestia, G

destia, humilitas, studiositas, moderatio, eutrapelia, ornatus, parcitas. Aliqui plures ponunt, quas reducunt ad aliquas prædictarũ, alij tamen non ponunt nisi quatuor, scilicet continentiam, mansuetudinẽ, clementiam, & modestiam, quam subdiuidũt in quinque, scilicet humilitatem, studiositatem, bonam ordinationem, eutrapeliam, & ornatum, sub quo simplicitas, de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1. DE CONTINENTIA.

A Continentia dupliciter accipitur. Vno modo pro ea qua homo ab omni delectatione venerea abstinet. Vnde Apostolus Galat. 5. continentiã castitati coniungit. Et sic continentia videtur idem esse cum castitate, & eodem modo distingui siue diuidi potest. Alio modo accipitur continentia, qua quis resistit concupiscentiis prauis vehementibus. Et hoc modo accipit Philosophus in 7. Ethicorũ. Et hoc modo continentia habet aliquid de ratione virtutis, inquantum firmat rationem cõtra passiones, ne ab eis deducatur. Non tamen attingit perfectam virtutis moralis rationem, secundum quam appetitus sensitiuus subditur rationi, sic quòd in eo non insurgunt vehementes passiones: sed promptè & faciliter absque difficultate exit in actum. Ideo Philoso. in 4. Ethi. dicit, quòd continentia non est perfecta virtus, sed mixta, inquantum habet aliquid de ratione virtutis, & in aliquo deficit à virtute. Accipiendo tamen largè virtutem pro quolibet principio laudabilium operum, continentia potest dici virtus, quæ principaliter est circa delectationes tactus, sicut & temperantia, & minus principaliter circa concupiscentias honoris aut iræ. Et sic subiectiuatur in voluntate, qua quis eligit non sequi vehementes concupiscentias illicitas.

Continẽtia dupliciter accipitur. Cõtinentia nõ attingit rationem perfectæ virtutis.

Ver. 2. DE INCONTINENTIA.

B Incontinentia dupliciter & opposito modo ad continentiam accipi potest. Primo pro ea qua quis liberè se immergit delectationibus turpibus. Et sic est peccatum generale ad gulam, ebrietatem, & luxuriam. Alio modo pro ea qua quis rectam rationem habens, vincitur à vehementi concupiscentia carnalium delectationum honoris, aut iræ. Et talis incontinentia est peccatum personæ non omnino deprauatæ. Ideo est minus peccatum quàm intemperãtia. Quia intemperati voluntas magis inclinatur ad peccandum, cum ex propria electione, quę procedit ex habitu. In eò verò qui est incontinens, voluntas inclinatur ad malum ex passione quæ citò transit. Et inde est quòd incontinens statim pœnitet transeunte passione, quod non facit intemperatus: imò gaudet se peccasse, eò ꝙ operatio peccati facta est ei connaturalis secundum habitum. Vnde de intemperatis dicitur Prouer. 2. Lætantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Hanc rationem tangit Philo. dicens ꝙ intemperatus non est pœnititiuus: immanet enim electioni. Incontinens autẽ omnis est pœnititiuus: & ideo minus peccat. ¶ Incontinentia concupiscentiæ est peior quàm iræ aut ambitionis. Vnde Philos. dicit quòd minus turpis est incontinentia iræ, quàm incontinentia concupiscentiæ, propter quatuor. Primò quia motus iræ participat aliquo modo rationem, inquantum iratus tendit ad vindicandam iniuriam sibi factam: quod aliqualiter ratio dictat, sed non perfectè. Sed motus concupiscentiæ est totaliter secundum sensum, & nullo modo secundum rationem. Secundò quia motus iræ magis sequitur complexionem propter velocitatem motus cholerę, quæ tendit ad iram. vnde magis est in promptu, quòd ille qui est secundum dispositionem corporis dispositus ad irascendum, magis irascatur, quàm ille qui est dispositus ad concupiscendum, concupiscat. vnde frequentius ex iracundis nascuntur iracundi, quàm ex concupiscentibus concupiscentes. Quod autem prouenit ex corporis dispositione, reputatur magis venia dignum. Tertiò quia ira quærit manifestè operari, & concupiscentia quærit latebras, & dolosè subintrat. Quartò quia concupiscens delectabiliter operatur: Iratus autem quasi quadam tristitia præcedente coactus. Tunc incontinentia est peccatum mortale, quando procedit vsque ad consensum deliberatum alicuius, quod est peccatum mortale, puta vindictam, fornicationem, &c. aliàs est peccatum veniale.

2.2.q. 156. Incõtinẽtiæ peccatũ minus intemperantiæ. Prou.2. 7. Ethic.

Ver. 3. DE CLEMENTIA ET MANSVETVDINE.

C Mansuetudo propriè est virtus, quæ moderatur & frenat impetum iræ. Clementia autem est virtus quæ moderatur exteriores punitiones. Vnde Seneca. Clementia est potentia animi in potestate vlciscendi. Et quia istæ duæ virtutes concurrunt ad eundem effectum, se consequuntur ad inuicem, sicut iustitia & liberalitas, quæ cohibent aliquem à furto: & conueniunt cum misericordia, quia vtraque fugit & abhorret à miseria alterius. Ideo clementia misericordia nuncupatur. Differunt tamen, quia ad misericordiam pertinet subuenire miseriæ alterius per beneficij collationem. Sed ad clementiam pertinet miseriam diminuere per pœnarum substractionem. Clementia & mansuetudo ponuntur partes temperantiæ: quia imitantur eam in aliquibus materiis secundariis, quantum ad modũ, ex quo principaliter dependet laus temperantiæ, cuius est moderari & refrenare concupiscentias vehementissimas. Sic mansuetudo moderatiua est iræ, clementia verò pœnarum. Ideo adiunguntur temperantiæ, sicut virtuti principali.

2.2.q. 157. In 2. lib. de cle. Clementia & misericordia differant.

Ver. 4. DE IRA SIVE IRACVNDIA.

D Ira, propriè loquendo, est passio appetitus à qua vis siue potentia irascibilis nominatur, per quã aliquis appetit vindictam. Et quia vindicta potest bene vel malè appeti, sicut & infligi: Ideo ira secundum se est indifferens: sed secundum quòd moderatur & determinatur per rationem quando oportet quantum & secundum quòd oportet, est bona. vt si pater moderatè irascatur contra filium propter culpam vel defectum, vel prælatus contra subditum. Et similiter appetere vindictam propter correctionem vitiorum, & bonum iustitiæ seruandum (dummodo fiat secundum ordinem iuris) est à Deo, cuius minister est potestas puniẽs. & tunc ira non est peccatum, imò est laudabilis. Sic iratus est Christus, cum facto quasi flagello ex funiculis, eiecit ementes & vendentes de templo. Ad hunc modum

2.2.q. 158. Ira quando & quomodo bona. Rom.13. Matth. 21.

Psal.4. irascendi hortabatur Psalmographus: Irascimini & nolite peccare. Hæc ira alio nomine dicitur zelus, *Ioan.2.* hoc est quæ fit propter amorem & honorem Dei, ac Reipub. vtilitatem, vnde Ioan.2. Recordati sunt *Ira quando mala & quomodo.* discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuę comedit me. Quando verò ira non est regulata per rationem, quocũque modo fiat, est peccatum: puta si quis appetit vindictam propter malum eius qui puniendus est, vel si appetat eum puniri qui non meruit, vel vltra quàm meruit, vel etiam non secundum iuris ordinem, qui est conseruatio iustitiæ, & correctio culpæ ab eo qui præest. Est autem peccatum mortale, quando contrariatur charitati: quod est quando appetitur notabile damnum seu malum proximi, in persona vel bonis. Fit autem veniale tripliciter. *Ira fit venialis tribus modis.* Primò propter imperfectionem actus vt quando malum quod appetitur, non est notabile. Secundò propter subreptionem, quando non ex pleno & libero vsu rationis procedit, sed ex impetu passionis & motu secũdo primo. Tertiò propter inordinatum modum, quando quis etiam ex causa licita irascitur, sed nimis ardenter, aut secũdum exteriores motus nimis excandescit, est veniale. Posset tamen propter scandalum fieri mortale, ac etiam si huic excessui addatur aliquid quod sit contra dilectionem Dei & proximi: vt si prorumpat in blasphemiam, vel contumeliam, aut aliud crimen. Vnde Matt.5. dicebat Christus: Ego autem dico vobis, Omnis qui irascitur fratri suo (scilicet in corde) reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha (quod secundum D. Chrysost. paruipensionis verbum est, sicut cum diximus, Tu ex contemptu) reus erit concilio. Qui autem dixerit fratri suo, Fatue: reus erit gehennę ignis. Hi sunt tres gradus iracundiæ, secundum processum humani actus: in quo primò aliquid in corde concipitur, deinde per exteriora signa manifestatur, & tandem peccatum interius conceptum ad effectum perducitur, & vindicta verbo vel facto infligitur. *Iracundorũ tres species. 4. Ethi.* Iracundorum tres modi assignantur à Philosopho. Quidam sunt acuti, qui nimis citò irascuntur, ex qualibet etiam leui causa: tamen citò euanescit ira. Quidam amari, quando irascuntur ex causa iræ: quæ est memoria iniuriæ illatæ, & ex hoc ira diu perseuerat: quia continuè memorantur. vnde ex hoc diuturnam tristitiam concipiunt. Ideo sunt sibiipsis amari. Quidam graues & difficiles & quasi implacabiles, & isti sunt peiores. Grego. autem Nicenus & Damascenus ponunt tres species irascibilitatis. Primam vocant iram felleam: secundam maniam & insaniam: tertiam furorem. Hæ tres species ordinatè respondent tribus modis à Philosopho constitutis. Sed de duabus vltimis facit mentionem Dauid: *Psal.6.* Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua, &c. ¶ Ira est vitiũ *Iræ sex filiæ 31. Moral.* capitale, quia ex ea siue eius modo multa vitia oriuntur, præcipuè sex, quæ à D. Grego. filiæ iræ dicũtur. Quæ sunt: indignatio, tumor mentis, contumelia, clamor, blasphemia, rixa. Ira enim tripliciter potest considerari. Primò secundum quòd est in corde. Et sic ex ira oriuntur duo vitia: Vitium ex parte eius cui quis irascitur, quem reputat indignũ, vt sibi tale quid fecerit. & sic ponitur indignatio. Aliud ex parte suiipsius, inquantum scilicet, cogitat diuersas vias vindictæ: & talibus cogitationibus animũ replet, secundum illud Iob 15. Nunquid sapiens replebit stomachum suum? & sic ponitur tumor mentis. Secundò consideratur prout est in ore. & sic ex ira duplex inordinatio procedit. Vna quidem secundum hoc quòd homo in modo loquendi iram suam demonstrat: vt dicẽdo, Racha, siue paruipendendo. Et sic ponitur clamor, per quem intelligitur alta & inordinata ac confusa locutio. Alia inordinatio est secundum ꝙ aliquis prorumpit in verba iniuriosa: quæ quidem si sint contra Deũ, erit blasphemia: si verò contra proximũ, erit contumelia, prout complectitur conuitiũ & improperiũ. Tertiò consideratur ira secundum ꝙ procedit vsq; ad factum. Et sic ex ira oriuntur rixæ, per quas intelligũtur omnia nocumenta, quæ facto proximis inferuntur ex ira, siue in bonis, siue in persona. & sic complectuntur detractionem, homicidium, mutilationem, & alia huiusmodi.

Ve. 5. DE CRVDELITATE.

2.2 q. 159. CRudelitas à cruditate sumitur. sicut enim ea quæ sunt cocta & digesta, consueuerunt habere dulcem & suauem saporem. & illa quæ sunt cruda, habent horribilem & asperum: sic clementia importat siue significat quandam animi lenitatem siue dulcedinẽ. per quam aliquis est diminutiuus pœnarum: ita crudelitas eius oppositum significat quandam animi asperitatem. *2.li. de Cle.* Vnde Seneca: Crudelitas (quæ nihil aliud est, quàm atrocitas animi in expediendis pœnis) clementiæ opponitur. Et sicut clementia pro misericordia communiter sumitur: ita crudelitas pro immisericordia, ad quam pertinet beneficia non largiri. quanuis dici posit quòd ipsa beneficij subtractio pœna quædam sit. Conuenit autem crudelitas cum sæuitia, sicut malitia humana cum bestialitate, vt dicitur 7. Ethicorum. Quia crudelitas in pœnis non significat aliquam culpam eius qui punitur, sed solum eius qui delectatur in hominum cruciatu: sicut animalia fera nocent hominibus, vt ex eorum corporibus pascantur, non ex alia iustitiæ causa. & ideo crudelitas continetur sub bestialitate. Nam talis delectatio non est humana, sed bestialis, proueniens ex mala consuetudine vel corruptione naturæ, sicut & aliæ hominum bestiales affectiones. Differt tamen, quia crudelitas nõ solùm non attendit culpam in eo qui punitur, sed etiam excedit modum in puniendo. Ideo ab aliquibus dicitur inhumanitas: & crudeles vocari possunt inhumani. Opponitur etiam crudelitas remissioni & dissolutioni. quæ tunc est peccatum, quando prætermittitur ordo iustitiæ, quo aliquis debet puniri propter culpam, quàm excludit crudelitas. Vnde D. Greg. ait: Sit timor, sed non emolliens: sit rigor, sed non exasperans: sit zelus, sed non immoderatè sæuiens: sit pietas, sed non plus quàm expediat parcens. E

Ver. 6. DE MODESTIA.

2.2.q.160. MOdestia est virtus inclinans ad moderandas passiones & delectationes circa mediocria, & quæ non sunt tam difficilis moderationis, sicut delectationes tactus, quas moderatur tẽperantia. Ideo modestia adiungitur ei: differt autem ab ea, sicut liberalitas à magnificentia. Quia magnificẽtia est circa difficiliora & magnos sumptus, & liberalitas circa mediocres. Sic temperantia est moderatio difficiliorum, F

ciliorum,modeſtia verò mediocrium,in quibus non eſt excellens difficultas.Hæc mediocria videtur eſſe quatuor,quorũ vnum eſt motus ad excellentiam,quem moderatur humilitas,quæ opponitur ſuperbiæ.Secundũ eſt deſiderium eorum quæ pertinent ad cognitionem:& hoc moderatur ſtudioſitas, quæ opponitur curioſitati. Tertiũ quod pertinet ad corporales motus & actiones : ſcilicet vt honeſtè & decenter fiant tam in ſeriis, quàm in his quæ ludo aguntur. Quo ad decentiam perſonæ & quo ad geſtus,ponit Andronicus bonam moderationem,quæ eſt ſcientia decentiũ in motu.Quo ad alios autem & in his quæ ludo aguntur,ponit Philoſo. Eutrapeliam. Quo ad ea verò quæ pertinent ad exteriorem apparatum,puta in veſtibus & in aliis huiuſmodi,ponit ornatum & ſimplicitatem,parcitatem & auſteritatem, quæ ad modeſtiam reducuntur. Ex his apparet quòd modeſtia habet plures ſpecies: & non ſolùm ſe habet circa exteriores actiones,ſed etiam circa interiores

Humilitas
Studioſitas
Eutrapelia
Ornatus.

Ver. 7. DE HVMILITATE.

A HVmilitas eſt virtus moderans appetitũ hominis ne immoderatè tendat in excelſa & magna præter rectam rationem:vt in his quæ ſunt ſupra ſe,non tendat per propriarum virium confidentiã: & ſic ſignificat deiectionem ad infima,ſecundum ordinem rationis.Quòd ſi fiat ſolùm ſecundum ſigna exteriora,aut per fictionem,eſt falſa humilitas.de qua Eccle.19.Eſt qui nequiter ſe humiliat.Sed quando fit ſecundũ motum interiorem animi & rectam rationem,eſt virtus,quę non cõtrariatur magnanimitati aut magnificentiæ,quę circa magna verſantur.Quia in hoc conueniũt, quòd omnes ſunt ſecundum rectam rationem:Sed differunt,quia ad magnanimitatem & magnificẽtiam pertinet,quòd aliquis ad magna tendat,ex confidentia diuini auxilij . Ad humilitatem verò pertinet,vt ſe deiiciat & demittat ad ima,ex conſideratione defectuum propriarum virium & diuinæ reuerentiæ, ex qua procedit quòd homo non plus ſibi attribuat quàm ſibi competat, ſecundum gradum quem à Deo ſortitus eſt.Et ſic humilitas videtur præcipuè importare ſubiectionem hominis ad Deum.Ideo D. Augu. in libro de Ser.do.in monte humilitatem,per quam intelligit paupertatem ſpiritus,attribuit dono timoris,quo quis Deum reueretur. Humilitas à D. Benedicto in regula diſtinguitur in duodecim gradus. Quorum primus eſt, corde & corpore ſemper humilitatem oſtendere,defixis in terram aſpectibus.Secundus,vt pauca verba & rationabilia loquatur,nõ clamoroſa voce. tertius vt non ſit facilis aut promptus in riſu.Quartus,taciturnitas vſque ad interrogationem. Quintus, tenere quod communiter habet monaſterij regula.Sextus,credere & pronunciare omnibus ſe viliorem.Septimus,ad omnia indignum & inutilem ſe fateri & credere. Octauus, confeſsio peccatorum. Nonus,promptè obedire in duris & auſteris.Decimus,vt cum obedientia ſubdat ſe maiori.Vndecimus,vt voluntatem propriã non delectetur implere.Duodecimus,vt Deum timeat, & memor ſit omnium quæ præcepit. Aliqui tamen vocant huiuſmodi gradus,ſigna & effectus humilitatis, quibus quiſque ſcire poteſt an humilitatem perfectam habeat,necne.

2.2.q.161.
Humilitas quid & in quo ſit.
Falſa hum.
Eccle.19.
Humilitat & magnanimitatis differentia.
In lib.de ſermo.do.in mont.
Humilitatis 12.gradus.

Ver. 8. DE SVPERBIA.

B SVperbia eſt inordinatus appetitus propriæ excellentiæ : & denominatur ex hoc quòd per voluntatem aliquis tendit in id quod eſt ſupra ſe . Iſidorus dicit : Superbus dictus eſt , quia ſuper vult videri,quàm eſt: qui enim vult ſupergredi pluſquam eſt, ſuperbus eſt . Subiectum verò ſuperbiæ eſt appetitus iraſcibilis largo modo acceptus,cùm ſit circa aliquid magnum & arduum.ſubiectum enim actuum & habituum ex obiecto potentiarum conſideratur . Sed notandum quòd appetitus iraſcibilis dupliciter accipi poteſt. Vno modo propriè, vt dicit quandam tranſmutationem . & ſic eſt pars appetitus ſenſitiui,vt dictum eſt . Alio modo largè,prout ſe extendit ad omnem appetitum,qui verſari poteſt circa ardua . & ſic voluntas dici poteſt appetitus iraſcibilis, quia tendit circa arduum . Et ideo quandoque ira animæ attribuitur & Deo & Angelis , non ſecundum paſsionem , ſed ſecundum iudicium iuſtitiæ vindicatiuæ & punitiuæ . & eodem modo attribuitur ſuperbia Lucifero & angelis eius,qui nõ habent appetitum iraſcibilem in eis. Cùm ergo obiectum ſuperbię (quod eſt propria excellentia)poſsit eſſe aliquid ſpirituale,quod non eſt ſenſibile:neceſſe eſt dicere,quòd ſuperbia(prout eſt appetitus inordinatus ſpiritualis excellentiæ)ſit in voluntate:quanuis ſecundum quòd eſt inordinatus appetitus corporalis vel temporalis excellentiæ,ſit in appetitu ſenſitiuo iraſcibili.Superbia opponitur humilitati per exceſſum . Ex quo ſequitur primò,quòd ſicut humilitas eſt virtus, ita ſuperbia eſt vitium.Secundò,quòd ſicut humilitas eſt ſpecialis virtus,ita & ſuperbia eſt ſpeciale vitium. Ad cuius ampliorem euidentiam ſciendum eſt primò quod ſuperbia dupliciter conſiderari poteſt. Vno modo ſecundum rationem ſui obiecti,quod eſt propria excellentia,quæ habet quandam ſpecialitatem:& ſic ſuperbia eſt vitium ſpeciale,cùm habeat ſpeciale obiectum.Alio modo poteſt conſiderari ſuperbia,ſecundum quandam redundantiam in alia peccata,quæ poſſunt ex ſuperbia oriri directè vel indirectè.Directè,prout alia vitia ordinantur in finem ſuperbiæ , ad quem poteſt homo ordinare quicquid inordinatè appetit . In omni enim peccato homo propriam excellentiã quęrit, inquantum vult quod inordinatum eſt,& quod eſt contra voluntatem Dei prohibentis.Indirectè autem & quaſi per accidens,in non remouendo prohibens , inquantum homo per ſuperbiam contemnit diuinam legem,per quam prohibetur & retrahitur à peccando.iuxta illud:Cõfregiſti iugum, rupiſti vincula: dixiſti,Nõ ſeruiam.Et ſecundũ hoc ſuperbia generalitatẽ quandam habet. Notãdum tamen quòd ad generalitatẽ ſuperbiæ pertinet ꝙ omnia vitia ex ſuperbia oriri poſsint:ſed nõ ꝙ ſemper oriantur.poteſt enim homo cõmittere omnia peccata ex cõtemptu legis diuinę. quod pertinet ad ſuperbiã. Non tamen oportet ꝙ ſemper cõmittat ex cõtemptu formali,ſiue ex intenſione, ſed quandoq; ex ignorãtia,quandoque ex infirmitate &paſsione.Et inde eſt quòd ſicut D. Augu.dicit:Multa perperam fiũt, quę non fiunt ſuperbè. Et quanuis ſuperbia poſsit corrumpere actum cuiuſlibet virtutis, indirectè &

2.2.q.162.
In lib. Ethimo.
Appetitus dupliciter accipitur.
c.1.§.10.
Superbia præcipuè dependet à voluntate.
Superbia dupliciter cõſideratur.
Hiere.2.
In li. de na. & gra.

demeritoriè ordinando in finem ſuum, & obiectiuè abutendo, iuxta illud D. Auguſt. in regula:
Matth. 23. Superbia etiam bonis operibus inſidiatur, vt pereant. Et Chriſtus de Scribis & Phariſæis: Omnia fa-
Matth.6. ciunt vt videantur ab hominibus. Non tamen corrumpit omnes virtutes directè & effectiuè, cùm nõ
habeat directam contrarietatem ad quamlibet virtutem, ſed ſolùm ad humilitatem: ſicut quodlibet
Duplex ſuperbia, perfecta & imperfecta. aliud peccatum corrumpit ſpecialem virtutem ſibi oppoſitam, in contrarium agendo. Dominus Ca-
ietanus in ſummula, prædictam ſuperbiæ diſtinctionem declarat, & dicit duplicem eſſe ſuperbiam, ſci
licet perfectam & imperfectam. Superbia perfecta & conſummata tunc eſt, quãdo quis adeò ſeipſum
23.Mora. magnificat, vt nolit ſubiici diuinæ regulæ: & diuiditur in quatuor ramos, quos D. Gregorius dicit eſſe
Superbia rami ſiue ſpecies quatuor ſpecies ſuperbiæ. ¶ Primus ramus, cùm quis bonum quod habet, exiſtimat à ſeipſo habere. Vnde 1.
Cor. 12. Quid habes quod non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? Tales
Iaco.1. videntur eſſe in hoc ramo, qui nunquam cogitant de Deo, & ſibi putant omnia naturaliter aduenisse.
Tales contemnunt Deum benefactorem, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum.
¶ Secundus ramus & ſecunda ſpecies eſt, cùm quis ita ſe extollit, vt bona quæ habet à Deo, exiſtimet
ſuis meritis habere. In hoc ramo videntur eſſe illi, qui propter nonnulla bona opera quę fecerunt, af-
fectum ſecurum habent in bonis habitis, & quærulum in bonis perditis, aut admiratiuum quòd non
Rom.4. exaudiantur à Deo: quia exiſtimant illa eſſe quaſi ſibi debita. Tales cõtemnunt diuinã gratiam: quia ſi
Luc.17. ex operibus, iam non ex gratia. Contra tales Chriſtus adduxit parabolam de domino & ſeruo, & dein-
Eſa.64. de concludit: Sic & vos cũ feceritis omnia quæ præcepta ſunt vobis: dicite, Serui inutiles ſumus: quod
enim debuimus facere, fecimus. Vnde & Eſa. Facti ſumus vt immundi omnes, & quaſi pannus men-
ſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ. Nec propter hæc negantur merita, quæ procedunt ex gratia, nec etiam
confidentia meritorum, non prout à nobis, ſed prout à gratia procedunt: ſed præſumptio meritorum,
cùm nemo ſciat an amore vel odio dignus ſit: ſed omnia in futurum relinquantur incerta. Et ideo
Eccle.9. Iob: Verebar omnia opera mea. ¶ Tertius ramus & tertia ſpecies eſt, cùm quis deſpectis cæteris appe-
Iob.9. tit ſingulariter videri ſecundum quod habet. Tales contemnunt multiplicationem diuinæ largitatis
in aliis. In hoc ramo eſſe videntur illi, qui prompti ſunt ad conſideranda bona quæ habent, & defe-
ctus aliorum. Ideo ſupra illos ſe exiſtimant, & volunt videri: prout Phariſæus ille qui dicebat: Gratias
Luc.18. tibi ago Deus, quòd non ſum ſicut cæteri hominũ: iniuſti, raptores, & adulteri: velut hic publicanus.
Ieiuno bis in ſabbato, decimas do, &c. Ex verbis ſuis manifeſtauit ſe eſſe in ſecundo & tertio ramis, à
Chriſto ibi reprobatis. ¶ Quartus ramus ſiue quarta ſpecies, cùm quis magnum ſe facit, & vult vi-
deri ſe habere bonum quod non habet. & tales contemnunt diuinam miſerationem. Superbia imper-
Superbia imperfecta quæ ſit. fecta dicitur, quando non ex deliberatione completa, ſed propter paſsionem aut aliquid huiuſmodi
aliquis vult alteri præferri: cuius ſignũ eſt, ad proximos crudelitas animi, incompaſsio ad alios, deſpe-
ctio, irriſio, intollerantia iniuriarum, impatientia, ægrè ferre ſe deſpici, indignatio, & huiuſmodi, quæ
monſtrant hominem plus de ſeipſo ſentientem quàm ſit. Anſelmus diuidit exaltationem ſuperbiæ
in tres gradus, ſecundum progreſſum cuiuſlibet peccati, quod primò corde concipitur: ſecundò ore
Superbiæ gradus 12. profertur, tertiò opere perficitur. D. autem Bernardus ponit 12. gradus ſuperbiæ oppoſitos duodecim
gradibus humilitatis, de quibus in verſiculo præcedenti, quos facilè eſt adaptare & comparare adin-
uicem. Et ſunt curioſitas, leuitas mentis, inepta lætitia, iactantia, ſingularitas, arrogantia, præſumptio,
peccatorum defenſio, ſimulata confeſsio, rebellio, libertas, peccandi conſuetudo, quæ importat con-
temptum Dei. ¶ Differt autem ſuperbia ab inani gloria & ambitione: quia ſuperbia eſt inordinatus
appetitus propriæ excellentiæ: inanis verò gloria eſt inordinatus appetitus gloriæ. Ambitio autem
eſt inordinatus appetitus honoris. Superbia verò præcipuè conſummata, eſt peccatum mortale, &
grauiſsimum ex parte auerſionis: opponitur enim nobiliſsimæ virtuti, quæ eſt humilitas, quæ pro-
priè reſpicit ſubiectionem hominis ad Deum. Sic ſuperbia reſpicit defectum huius ſubiectionis, ſe-
cundum quod aliquis ſe extollit ſupra id quod ſibi præfixum eſt per diuinam regulam. Ratio ergo &
Eccle.10. radix ſuperbiæ eſt nolle ſubiici Deo. Ideo dicitur Eccleſia. 10. Initium ſuperbiæ, apoſtatare à Deo.
Rom.13. quę apoſtaſia manifeſtè oſtenditur in inobedientia, quando quis non vult obedire ſuperioribus à Deo
Iaco.4. ordinatis. Roma. 13. Hoc peccatum eſt grauiſsimum. Vnde Iaco. 4. Deus ſuperbis reſiſtit, humilibus
Pſal.137. autem dat gratiam. Et Pſalm. Magnus dominus, & humilia reſpicit, & alta (hoc eſt ſuperba) à lon-
gè cognoſcit. Poteſt tamen ſuperbia præcipuè incompleta, eſſe peccatum veniale, propter imperfe-
ctionem actus aut ſubreptionem. Superbia non dicitur vitium capitale, nec inter alia ſpecialia pecca-
torum principia debet numerari, ſed omnium vitiorum origo & regina, iuxta illud Eccleſia. decimo.
Initium omnis peccati ſuperbia, à qua pendent alia ſeptem capitalia vitia. Primò inanis gloria, vt di-
ctum eſt cùm de ipſa ſuperiùs ageretur.

Ver. 9. DE STVDIOSITATE.

2.2.q. 166. STudioſitas eſt virtus moralis ſubiectiuata in voluntate, moderans appetitum & deſiderium ſcien- C
di, quod eſt naturale. nam (vt dicit Philoſophus 1. Metha.) omnes homines naturaliter ſcire deſi-
derant. Illud tamen deſiderium poteſt eſſe inordinatum quærendo ſcire altiora. Vnde Eccleſi. tertio.
Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris. Et ideo ad moderandum illud eſt ponenda
ſtudioſitas, quæ dicitur à ſtudio. Studium autem eſt vehemens applicatio mentis (hoc eſt intelle-
ctus) ad aliquid. Mens autem ſiue intellectus non poteſt applicari in aliquid, niſi ipſum cognoſcen-
do. Ideo ſtudioſitas primò tendit circa cognitionem, ſiue circa ea quibus homo per cognitionem di-
rigitur. Studioſitas eſt ſpecies modeſtiæ: & adiungitur temperantiæ, vt virtus ſecundaria, inquantum
moderatur deſiderium ſtudij, quod non habet tãtam difficultatem moderationis, ſicut delectationes
tactus, circa quas eſt temperantia.

Ver. 10. DE CVRIOSITATE.

A CVrioſitas eſt inordinatus appetitus cognoſcendi ea quæ non oportet, ſiue per intellectum, ſiue ſenſum. Et quanuis bonum animæ ſecundum D. Diony. conſiſtat in cognitione veritatis, intelligendum eſt de ſumma veritate. & ideo cognitio aliorum verorum ſiue veritatum, quæ hanc impedit, vel ab ea diuertit, vitioſa eſt. In curioſitate duo ſunt, ſcilicet ipſa cognitio, & appetitus ſiue ſtudium cognoſcendæ veritatis. Quo ad primam ſcilicet cognitionem, ſciendũ eſt quòd licet ipſa cognitio de ſe mala non ſit: per accidens tamen poteſt eſſe mala, ratione alicuius conſequẽtis: vt quãdo aliquis de cognitione veritatis ſuperbit, ſecundum illud 1. Cor. 8. Scientia inflat: vel inquantũ homo per cognitionem alicuius inducitur ad peccandum: vt per cognitionem aliquorum ſecretorum turpium, & eorum quæ habent affinitatem cum ipſis, vt cognitio actus amandi, cautelarum, & eorum quæ ſubſeruiunt ad deceptionem proximi, tam in ſpiritualibus, quàm temporalibus, eſt mala per accidens. Quo ad ſecundum, ſciendum quòd cõtingit appetitum ſciendi, ſiue applicationem animi ad aliquid ſciendum, eſſe peccatum dupliciter: primò, quando applicatur ad ea quæ primò vel ex conſequenti ſiue per accidens habent aliquod malum adiunctum. Ille appetitus ſiue applicatio eſt mala, & peccatum mortale: ſi illud ad quod terminatur, eſt mortale, vel in hoc ſe exponit periculo peccati mortalis. Quia qui amat periculum, peribit in illo. Si verò ſit veniale, vel periculum de veniali, eſt veniale: & vocatur hæc curioſitas, concupiſcentia oculorũ, accipiẽdo largè oculum, vt ſe extendit ad intellectũ & ad omnes ſenſus. De hac curioſitate dicitur: Docuerũt linguam ſuam loqui mendacium, vt iniquè agerent, laborauerunt. Et Chriſtus: Sine cauſa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum, contraria ſcilicet diſciplinis & mandatis Dei, vel inducentes ad malè agendum, & contrauenĩendum præceptis Dei. Alio modo poteſt eſſe vitium, ex ipſa inordinatione appetitus ad cognoſcendam veritatem: & hoc quadrupliciter. Primò, pro quanto per ſtudiũ minus vtile retrahitur quis à ſtudio, quod ei incumbit ex neceſsitate ſalutis vel ex officio. Vnde D. Hiero. Sacerdotes dimiſsis euangeliis & prophetiis, videmus comœdias legere, & amatoria bucolicorum verſuum verba cantare. Sic multi, dimiſſis his quæ ſcire tenentur, & ſunt de neceſsitate ſalutis, vt eſt cognitio articulorum fidei, & mandatorum Dei, & peccatorum ad confitendum recordatio, vel ex officio, pro tutamine eorum quorum cauſas & defenſiones ſuſcipiunt, & in aliarum cognitione ſe applicant. Secundò, quando ſtudent diſcere à quo non licet: vt qui à dæmonibus perquirunt futurorum aut præſentium occultorum cognitionẽ. Omnis enim ſocietas & conuentio cum illis interdicta eſt, iuxta illud: Quæ participatio iuſtitiæ cum iniquitate: aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? Tertiò, quando homo appetit ſcire veritatem circa creaturas, non referendo ad debitum finem. Quartò, quando quis ſtudet ad cognoſcendam veritatem ſupra facultatem ingenij proprij: quia per hoc homines de facili in errores labũtur. vt videmus de laicis artificibus, mulieribus, & aliis imperitis, qui ſecreta & myſteria ſcripturæ ſacræ ſupra ſtatum & facultatem ingenij penetrare nituntur, & inde aliis interpretari, aut pronunciare & defendere præſumunt, contra quos dicitur: Altiora te ne quæſieris: & fortiora te ne ſcrutatus fueris. Sed quæ præcepit tibi Deus, hæc cogita ſemper: & in pluribus operibus eius ne fueris curioſus. Non eſt tibi neceſſarium quæ abſcondita ſunt videre oculis tuis, & in ſuperuacaneis rebus noli perſcrutari multipliciter. Plurimum enim ſuper ſenſum hominis oſtẽſa ſunt tibi. Multos enim ſupplantauit ſuſpicio illorum, & in vanitate detinuit ſenſus illorum. Secundariò curioſitas poteſt inueniri in verborum compoſitione, inuentione, immutatione veſtium, & in aliis rebus, in cibis præparandis, domibus ædificãdis. Si curioſitas ſit pura, eſt peccatum veniale: ſi vero mixta, vel adiuncta mortali, eſt peccatum mortale.

Marginalia: 2.2.q.167. — 4.c.de Diui. Nom. — 1.Cor.8. — Eccle.3. — Hiere.9. — Matth.15. — Curioſitas in 4. caſib⁹ eſt peccatũ. — 1.Cor.6. — Eccle.3.

Ver. 11. DE MODERATIONE.

B CVm virtus moralis in hoc conſiſtat, quòd ea quæ ſunt hominis per rationem ordinentur: conſequens eſt, vt circa omnia quæ per rationem poſſunt moderari, ponatur virtus. Sed motus, geſtus, apparatus hominis poſſunt per rationem moderari, cùm membra moueantur & parentur ſiue ornentur per imperium rationis. Vnde D. Augu. In inceſſu, ſtatu, habitu, & in omnibus motibus veſtris nihil fiat, quod cuiuſquam offendat aſpectum. & ideo circa huiuſmodi debent virtutes aſsignari. Quo ad habitum ponitur vna virtus, quæ dicitur Ornatus, de qua inferius dicetur. Ordinatio autem exteriorum motuum poteſt attendi dupliciter, & quantum ad duo. Primò quantum ad conuenientiam perſonæ quæ mouetur & apparatur. Secundò quantum ad conuenientiam ad alias perſonas, inquantum ſcilicet, per exteriores motus conuenienter ordinatur ad alios. Quo ad primum, in ſerioſis ponitur ab Andronico vna virtus, quæ dicitur bona moderatio. Quo ad ludibria verò, & ea quæ ioco vel ludo aguntur, ponit Ariſtoteles Eutrapeliam. Moderatio igitur eſt virtus menſuratiua motuũ & geſtuum exteriorum, ſecundũ conuenientiam perſonæ. Et quia huiuſmodi motuũ exteriorum moderatio exterior eſt ſignum moderationis interiorum paſsionum, iuxta illud: Amictus corporis, & riſus dentium, & greſſus hominis, indicant de illo. Et in eodem cap. Ex viſu cognoſcitur vir: & ab occurſu faciei cognoſcitur ſenſatus. Et D. Ambro. dicit: Hinc ſcilicet ex exterioribus motibus, homo cordis noſtri abſconditus, aut leuior, aut iactantior, aut grauior, aut inconſtantior, aut purior, & maturior æſtimatur. Ideo moderatio exteriorum motuum prærequirit moderationem interiorum paſsionum: quæ in ordine ad alios habent quandam rationem debiti. Ideo moderatio motuum exteriorum per comparationem ad alios, cum interioribus eorũdem paſsionibus, pertinet ad amicitiam ſiue affabilitatem & veritatem, ad quas pertinet vt homo decenter ſe habeat in conuerſatione cõmuni, cum his cũ quibus conuiuit, tam in motibus, quàm verbis & factis: vt dictum eſt ſuprà. Sed ſecundum quod motus, geſtus, & verba ſeriò facta, ſunt ſignum interioris moderationis, non habendo reſpectum ad alios,

Marginalia: 2.2.q. 168. — In regula. — Ordinatio exteriorum motuũ poteſt dupliciter attendi. — Moderatio quid ſit. — Eccle. 19. — In li. de of. — c.5.§.12.& 13.

sed secundum quod decenter conuenit personæ secundum se, pertinet ad veritatem. Per hæc possunt omnia concordari. Aliqua enim decent secundum se, quæ non sunt decentia in communi conuersatione. Hanc moderationem bonam quidam vocant congruam veritatem.

Ver. 12. DE EVTRAPELIA.

2.2.q. 168. art.2. *Ludicra quæ dicantur.*

EVtrapelia est virtus moderatiua ludi: non fortunæ (de quo paulò pòst dicemus) sed recreationis, C qui consistit in verbis vel factis ludicris. Ludicra autem dicuntur iocosa & ridicula, quæ secundũ rationem moderari debent ad refocillationem fatigationis animalis, proueniētis ex viribus sensitiuis. Sicut enim homo indiget corporali quiete ad corporis refocillationem, quia non potest continuè laborare, eò quòd habet virtutem finitam, quæ determinatis laboribus proportionatur: Ita etiam eget ludo, ad refocillationem animæ, cuius virtus etiam finita est, & ad determinatas operationes proportionata. Et ideo quando aliquis circa operationes animales seu vires animæ vltra modum tendit, fatigatur: eam ob rem eget remissione & recreatione siue refocillatione, quæ fit per verba vel facta ridicula siue ad risum & iocunditatem prouocantia. *Iucunditas est requisita.* Ideo D. Thom. virtutem quæ huiusmodi ridicula moderatur, vocat iocunditatem, requisitam ad remedium contra fatigationem animalem, intermissa animi intentione à studio rationis & seriosæ operationis. Vnde in collationibus patrum legimus, D. Ioan. Euang. hac virtute inter discipulos vtentem, cuidam aduenienti & valde miranti, & arcum in manu sua tenenti dixisse, precando vt tenderet arcum, & iaceret sagittam: & cùm pluries ad eius preces id fecisset, tandem quieuit. Rogante verò D. Ioan. vt continuaret, respondit quòd si continuè arcum tenderet, & sagittas iaceret, frangeretur arcus. Respondit D. Ioan. Sic animus hominis frangeretur, si nunquam à sua intensione & contemplatione relaxaretur. Ideo Cato dicebat: Interpone tuis interdum gaudia curis. *In 2. Musi.* Et D. August. Volo tandem tibi parcas: Nam sapiētem decet interdum remittere aciem rebus agendis intentam. *Musica & instrumenta musicalia ad quid inuenta.* Et ad hoc musica & instrumenta musicalia inuenta sunt. Et cùm ludus moderatus sit necessarius ad conseruationem vitæ humanæ: & ad omnia quæ sunt vtilia conseruationi humanæ possint deputari aliqua officia licita: *Histrionum & mimorũ ars nō semper illicita.* Sequitur quòd histrionum & mimorum officiũ (quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendũ) non est secundum se illicitum, dummodo nō se exponant periculo personæ: vt in hastiludiis & aliis digladiationibus periculosis: & dummodo non vtantur aliquibus illicitis verbis vel factis: & non adhibendo negotiis siue locis aut temporibus indebitis: quanuis in rebus humanis non vtantur alio officio, per comparationem ad alios homines. Quia in ordine ad Deum, & ad se, & pauperes, habent alias seriosas operationes. Vnde non peccant nec iniustè faciunt, qui mercedem ministerij eorum tribuunt, & moderatè eis subueniunt. *An liceat dare pecuniã histrionibus.* Et ad illud quod D. Augustinus dicit, Dare res suas histrionibus vitium est immane: dicēdum quòd intelligitur quando superfluè, vel histrionibus qui illicitis vtuntur. *Tria in ludo cauenda.* Cauenda sunt in ludis tria: quorum primũ & principale est, quòd prædicta delectatio non quæratur in turpibus factis, vel verbis ad lasciuiam prouocantibus. *Super Ioan.* Quia tales ludi dicuntur theatrales & diabolici, quos D. Crysost. propter periculum districtè prohibuit non solùm exercere, sed etiam inspicere. Quia (vt inquit) pauci à spectaculis redeuntes, inueniuntur innoxij. Item etiam cauendum est, ne delectatio siue recreatio quæratur in nociuis. Nociua dicuntur quæ sunt in nocumētum famæ, honoris, personæ, vel alterius boni, tam spiritualis quàm temporalis, quia tunc esset peccatum mortale ex genere. *In 1. Offic.* Vnde Tullius: Vnum iocandi genus est illiberaliter petulans flagitiosum, & obscœnum. Secundum requisitum est ne totaliter grauitas animæ soluatur. quod fit quando nimium tempus consumitur, vel ex magno & excessiuo affectu tenditur. *In 1. Offic.* Vnde D. Ambrosius: Caueamus ne dum animum relaxare volumus, soluamus omnem armoniam quasi consensum bonorum operum. Et Tullius vbi suprà: Pueris non omnem ludendi licentiam damus, sed eam quæ ab honestis actionibus non sit aliena. Tertiò requisitum est, vt congruat personæ, tempori & loco. *In ludis peccatur bifariam.* ¶In ludicris siue ludis contingit peccare dupliciter, scilicet per defectum & excessum. per defectum quidem illi deficiunt in ludo, qui non faciunt nec dicunt aliquid ridiculum, & dicentibus aut facientibus molesti sunt: qui scilicet aliorum moderatos ludos non recipiunt. & tales vitiosi à Philoso. vocantur duri & agrestes. *4. Ethi.* Secundò peccatur in ludis per excessum, quando scilicet nō cauentur prædicta tria. *Exod.32.* Et tale peccatum dicitur inepta lætitia, quæ est filia gulæ. Vnde Exod. 32. dicitur: Sedit populus mãducare & bibere, & surrexerunt ludere. Quòd aliquis in turpibus aut illicitis & nociuis famæ, vel honori, personæ, aut rebus alterius lætetur, vitium ex suo genere mortale est, si illa de quibus lætatur, sunt mortalia: & si solùm sunt venialia, veniale. Semper etiam ludicrè operari aut loqui vitiosum est. seruandus est enim modus. Et modicus ludus sufficit ad refocillationem. *Dissolutio quid.* Excessus iste vocatur dissolutio: & ex genere suo est peccatum veniale, secluso scandalo, & non prætermissis his quæ sunt necessaria ad salutem, hoc est præceptis. Præterea quando non seruantur circunstantiæ prædictę, scilicet quãdo ludicra miscentur negotiis nō debitis. Ridiculosa enim debent cõgruere negotiis & personis. Vnde Cicero in 1. Rheto. dicit ꝙ quando auditores sunt defatigati, non est inutile ab aliqua re noua vel ridiculosa orationem inchoare si tamen rei dignitas non adimit iocãdi facultatem: *Ridiculosa prædicare non licet.* vt sacra doctrina, quæ maximis rebus intendit, secundũ illud Prouer. 8. Audite me, quoniã de rebus magnis locutura sum. Ideo ab ecclesiastica abhorrent regula: quoniam in scripturis sanctis non reperimus quemadmodum vsurpare possimus. Et ideo pr̨edicatores qui in suis pr̨edicationibus, fabulis ridiculosis vtuntur, non possunt à peccato excusari. *1.Timot. 4.* Vnde Aposto. dicit: Ineptas autem & aniles fabulas deuita. *Presbyteris indecens est histrionis officium.* Idem dicendum est de circunstantia personæ. Non enim conueniens est quòd presbyteri aut religiosi & hi qui sunt in statu perfectionis acquisitæ vel acquirendæ, sint histriones, ioculatores, aut mimi. Et pariter dicendũ est de circunstantia loci, si in ecclesia fiant: quanuis in ea repræsentationes mysteriorum Christi & Sanctorum, non tamē ioculatorio modo, fieri possint. Choreas autem in

ecclesia

ecclesia ducere non licet:quia pertinent ad ioculandi genus. Et eadem ratione cantilenas impudicas, aut alia ad leuitatem & ineptam lætitiam inducentia,& deuotionem impedientia,cantare, siue in organis & aliis musicalibus instrumentis personare. Vnde D. Augusti.in Regula: In oratorio nihil fiat, nisi ad quod factum est,vnde & nomen accepit.Tales enim irreuerentiam non modicam Christo,ibi in sacratissimo Eucharistiæ sacramento existente, & aliis rebus faciunt, Ecclesiam ad eius cultum dicatam prophanando.Ideo videant rectores & prælati.Non licet etiam tempore luctus siue pœnitentiæ,prout est quadragesima,huiusmodi ludis intendere. Vnde Eccle.22. Musica in luctu, importuna est narratio.Et Tob.3.Nunquam cum ludentibus miscui me,scilicet tempore captiuitatis, quod erat tempus luctus,vel etiam aliàs illicitè ludentibus.Et Hiere.15.dicebat: Non sedi in concilio ludentiũ. & subdit:Solus sedebam,quoniam amaritudine replesti me.Et Rom.12. Flere cum flentibus.Et Psal. 136.Super flumina Babylonis sedimus & fleuimus, dum recordaremur tui Sion.Quia illic interrogauerunt nos qui captiuos duxerunt nos,verba cãtionum,&c.Et Christus.Luc.6. Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis. Moderatus autem & bene circunstantionatus ludorum vsus non est illicitus. Vnde Seneca:Sic geras te sapientem,vt nullus te habeat austerũ siue aggrestem,nec contemnat quasi vilem, hoc est vanis & superfluis ac inutilibus deditum:sed vt eutrapelum laudent, à bona scilicet conuersatione:vt dicta vel facta pro loco & tempore,in solatium & iocunditatem conuertas, quæ est propria ratio eutrapeliæ.Sunt qui aliter ludum accipiunt, & diuidunt in ludum ingenij tantum, fortunæ tantum,& mixtum.Ludus ingenij tãtum,vt est ludus scacorum,qui est valde ingeniosus,& ex nulla parte innititur fortunæ. Hic ludus de se est bonus & licitus pro loco & tempore, dum tamen non vitietur aliqua mala circunstantia.Ludus fortunæ tantum, est qui soli fortunæ innititur, vt ludus taxillorũ & cartarum.Ludus mixtus, vt est ludus tabularum, qui ex parte taxillorum innititur fortunæ:& ex directione tabularum quæ diuersimodè dirigi possunt,ingenio. Duo vltimi modi dicuntur ludi alearum,hoc est in varietate fortunæ consistentes. Tales ludi secundum se non sunt mali. Sed quia multa mala ex eis oriri solent, vt rixæ,iniuriæ,blasphemiæ,cupiditates,& consumptiones bonorum, maximè in assuetis:ideo à iure prohibiti sunt,vt habetur in rubrica de Aleæ vsu & aleatoribus.ff.per totum.Et sic sunt mali quia prohibiti, & non secundum se. Ideo secluso scandalo, & mala intentione, ac etiam prohibitione (quæ intelligi debet de immoderatis & malè circunstantionatis) non sunt illiciti: neque peccatum est illis vti pro loco & tempore, deficientibus aliis modis iocandi, dum modo propter recreationem,vel ad expensas siue ad esculentum & proculentum fiant,& aliẹ circunstantiæ seruentur:vt scilicet non multum tempus consumatur,neque rixæ suboriantur,& quòd non mala intentione,puta cupiditatis pecuniarum,absque dolo & fraude fiant:quia tunc ludus esset illicitus.Et si adiungatur fraus aut dolus, obligat ad restitutionem : ac etiam si quis lucretur à personis non potentibus distrahere : vt sunt religiosi,filiifamiliàs, mulieres vxoratæ, serui:vel etiam si ab inductis & solicitatis,& quasi quadam verecundia coactis.Tunc enim restituendum est illis:aliàs non,cum volenti non fiat iniuria:quia tamen turpe lucrum est:cum ludus non sit ordinatus ad lucrum,sed ad recreationem,consulunt doctores lucrum erogari pauperibus. Ex his sequitur quòd ludi efficiuntur illiciti ex fine & aliis malis indebitis circunstantiis. Et quando propter ludum omittitur aliquod præceptũ, vel contrauenitur alicui præcepto,est peccatum mortale,vt blasphemando,conuitiando,vel totaliter expoliando proximum,vel illi notabile damnum inferendo: quia contrariatur charitati. Aliàs autem immoderatus ludus est peccatum veniale.

Choreæ & ioculationes in Ecclesiis sunt illicitæ & cantilenæ lasciuæ.

Ludus trifariam diuiditur.

Ver. 13. DE ORNATV.

A ORnatus est virtus,qua moderatur homo secundum habitum exteriorem, hoc est circa vestes & alia indumenta,& nitorem siue candorem exteriorem. Et sic ornatus moderatus per rationem, est licitus etiam mulieribus.Vnde 1.Tim.2. Volo mulieres esse in Ecclesia in habitu ornato,cũ verecundia & sobrietate ornantes se.Et ad hoc specula adinuenta &ordinata videntur:vt si quæ indecentia sit,videant.Ideo non est illicitum viris nec mulieribus se moderatè prospicere in speculo,ad ornãdum se:& ad ea quæ sunt indecentia,deponenda,vel saltem cooperienda. Vnde legimus Exod.38.ꝙ dominus fieri mandauit labium æneum cum basi sua, de speculis mulierum, in quibus sacerdotes & ministri se inspicerent,ne indecenter coram populo procederent.vnde authoritates quæ in oppositũ reperiuntur, intelligendæ sunt de immoderato & excessiuo ornatu,& speculari inspectione excessiua.Ornatus potest esse immoderatus dupliciter:vno modo per excessum, alio per defectum. Per defectum contingit dupliciter:vno modo ex negligentia hominis,qui non adhibet studium & laborem ad hoc quòd cultu decenti & secundum quod oportet vtatur.Vnde Philoso.dicit ad molliciem pertinere,quòd aliquis trahat vestimentum per terram,vt non laboret eleuando ipsum. Alio modo contingit defectus ornatus ex eò quòd quis ipsum defectum exterioris cultus ad gloriam ordinat. Vnde D.Augustin.ait:Non in solo rerum corporearum nitore atque pompa, sed etiam in ipsis sordibus lutosis esse posse iactantiam:& eò periculosiorem,quò sub nomine seruitutis Dei decipit.Et Philos.in 4. Ethic. dicit, quòd superabundantia & inordinatus defectus ornatus ad iactantiam pertinet. Ideo D. Aug.in Regula mandauit vestes fratrum lauari.& de se dicebat : Ne nimiæ sordes, nec exquisitæ delitiẹ mihi placẽt. Non tamẽ semper peccatũ est indui vilioribus vestibus quàm cẹteri,si hoc fiat propter maceratione carnis, vel humiliationẽ spiritus, vel exemplũ,vt in his qui ex officio pœnitentiam habent prædicare:sicut fecerunt Prophetæ, de quibus Heb. 11. Circuierunt in melotis & in pellibus caprinis.Vnde de Helia & D.Ioan.Bapti. dicitur quòd erant induti pilis camelorum,quare quædam Glo.Matth.3.dicit:Qui pœnitentiã prædicat,habitum pœnitentiæ prẹtendit.Vnde valde reprehensibiles apparent mandicantes,qui pretiosis vestibus vtuntur contra sua statuta:quæ volunt eos habere

2.2.q.169.

1.Tim.2.

Exod.38.

Ornatus duobus modis potest esse immoderatus.

7.Ethic.

In li. de ser. do.in mon.

Ornatus quando est vitium.

4.Reg.1.

Mar.1.

Ornatus per excessũ multis modis vitiosus redditur. vestes grossas, non attonsas. Ornatus per excessum potest esse immoderatus multipliciter, ex parte hominis qui immoderatè vtitur per comparationẽ ad consuetudinem hominum cum quibus conuiuit, quando quis vult singularitatem seruare, aut nouitatem inuenire, quæ ad curiositatẽ pertinent. Vnde D. August. ait: Quæ contra mores hominũ sunt flagitia, pro morum diuersitate vitanda sunt: vt pactũ inter se, ciuitatis & gentis consuetudine vel lege firmatum, nullius ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis est enim omnis pars vniuerso suo non congruens. Secundò propter pluralitatem. Vnde Christus: Nolite possidere duas tunicas. & qui habet duas tunicas, det vnam non habenti. quanuis hoc non sit pręceptum, nisi in casu extremę necessitatis, vel apud eos, qui propter duas tunicas habendas, ea quæ sunt de necessitate salutis omitterent, iuxta illud Iob: Nudos dimittunt homines, vestimenta tollentes. Et illud: Agite nunc diuites, plorate, vlulantes in miseriis vestris, quæ aduenient vobis. Diuitiæ vestræ putrefactæ sunt, & vestimenta vestra à tineis comesta sunt. Extra tamen casum necessitatis non est prohibita. Nam Helisæus non reprobauit mutatoria vestimẽtorum Naamã. Quare quo ad pluralitatem attendenda est qualitas & dignitas personæ, & facultas bonorum, & aliæ circunstantiæ. Ideo non potest dari regula generalis quo ad numerum. Tertiò quo ad pretiositatem. Vnde D. Greg. dicit: Si in cultu subtilium pretiosarúmque vestium culpa non esset: nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quòd diues ille epulo purpura & bysso indutus esset. Illi tamẽ qui in dignitate cõstituti sunt, vel etiam ministri altaris pretiosioribus vestibus induũtur, non propter sui gloriam: sed ad significandam excellẽtiam sui ministerij vel cultus diuini. Et ideo eis non est vitiosum. Quartò propter delitias siue molliciem, secundum quod vestes ordinantur ad corporis fomentum. Quintò propter nimiam solicitudinẽ, quam apponit quis in se ornando: vt aliquando mulieres, quæ nonnunquam intermittunt missas, & ea quę sunt de necessitate salutis: & tunc peccant mortaliter. Sextò propter indecentiam. Vnde dominus: Non induetur mulier veste virili, nec vir veste muliebri. Abominabilis est domino, qui facit hanc rem: quia est causa lasciuiæ. An autem aliquando liceat, dictum est. Septimò propter fucum odoriferum, vel nitorem extrinsecum superappositũ: quod ex duobus prouenire solet. Primo ex nimio affectu humanæ laudis siue pulchritudinis. Secundo ad alliciẽdum alios ad concupiscentiam. Et talis ornatus dicitur meretricius: & est illicitus, & peccatum mortale, tam in viris quàm mulieribus. De hoc ornatu Salo. Ecce mulier occurrit illi in ornatu meretricio, præparata ad decipiendas animas. Potest tamen mulier coniugata se ornare ad hoc, vt placeat viro suo, ne per eius contemptum vir in adulterium labatur. Vnde 1. Cor. 7. dicitur: Mulier quæ nupta est, cogitat quę sunt mundi, quomodo placeat viro. Hoc tamen facere debet secundum regulam rationis: Vnde 1. Timot. 2. Non in tortis crinibus, auro, & margaritis, aut veste pretiosa. Et 1. Petri. 3. Quarum non sit extrinsecus capillatura aut circundatio auri & argenti, aut indumenti vestimentorum cultus. per quæ secundum D. Thom. datur intelligi, quòd sobrius & moderatus ornatus non prohibetur mulieribus, sed superfluus, inuerecundus, & impudicus. Nec videntur excusari consuetudine, ex quo tam diligenter Apostoli prohibuerunt. Aliqui tamen eas excusant propter dignitatem & facultatem bonorum, quando scilicet in illis inauratis non excedunt dignitatem vel facultatem. Aliquid enim per comparationem ad pauperem vel mediocrem, æstimatur pretiosum, quod æstimatur vile in comparatione ad nobilem vel principem. & dicta Apostolorum debent intelligi communiter, & de his quæ nõ sunt in excellenti dignitate. Ideo videant viri & ipsæ, quæ quando cum viris in domibus commorantur, in difformi habitu manent: & cùm procedunt in publicum, maximo fastu & affectu, etiam fuco ad exteriorem progressionem se ornant, vt pascant oculos aliorum, & aliis potius quàm viris placeant. D. Cyprianus in libro de Habitu Virginum, dicit etiam nuptas esse monendas, ne opus Dei & facturam ac plasma illius vllo modo adulterare præsumant, adhibito flauo colore vel nigro, siue rubeo puluere, aut quolibet alio naturalia lineamenta corrumpente medicamine. Manus enim Deo inferunt, quando id quod ille formauit, reformare contendunt. Impugnatio ista est diuini operis præuaricatio. Nec hæc fucatio potest sine peccato fieri, teste D. Augustino. Fucari figmentis vt quis candidior appareat, adulterina fallacia est, qua non dubito ipsos maritos velle decipi. D. Crysosto. super illud Matth. 6. Exterminant enim facies suas, dicit eas maiorem iniuriam facere Deo, quàm hypocritæ, qui exterminant facies suas vt appareant hominibus ieiunantes: quia quanuis omnes propter gloriam faciant: hypocritæ tamen ad bonum, illę autem ad malum inducere videntur. quanuis mulier non debeat abstinere à moderato ornatu, nec ab accessu ad loca debita & opportuna, propter aliorum concupiscentiam, quam non intendit: quia si alij cadant, hoc ex eorum malitia & occasione accepta procedit.

3. confessio. — *Matth. 10. Luc. 3.* — *Iob 24. Iaco. 5. 4. Reg. 5.* — *In vsu vestium multipliciter contingit peccare.* — *Deut. 22. c. 5. § 12. ver. 2.* — *Ornatus meretricius q̃s dicatur.* — *Prou. 7.* — *1. Cor. 7. 1. Pet. 3.* — *Ornatus moderatus non prohibetur.* — *In epist. ad Basi.*

Aliud est fingere pulchritudinẽ, aliud occultare. ¶ Sciendum est tamen quòd aliud est fingere pulchritudinem non habitam, & aliud occultare turpitudinem ex aliqua causa prouenientem, puta ægritudine, vel aliquo huiusmodi: hoc enim est licitum. Quia secundum Apostolum, quæ putamus ignobiliora corporis esse, his honorem abundantiorem circundamus. In his præcipuè attendendus est finis & scandalum. Andronicus tres virtutes circa exteriorem cultum ponit. Primam vocat humilitatem: & dicit quòd humilitas est qualitas non superabundans in sumptibus & præparationibus. Secundam vocat per se sufficientiam: & dicit quòd per se sufficientia est virtus qua quis contentus est quibus oportet: & est determinatiua eorum quæ ad viuendum conueniunt, secundũ illud Apost. Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Tertiam vocat simplicitatem, quæ excludit superfluam solicitudinem talium. vnde dicit quòd simplicitas est habitus contentus his quæ contingunt.

1. Tim. vlt.

Ver. 4. DE PRAECEPTIS TEMPERANTIAE.

2. 2. q. 170. DVo præcepta temperãtiæ sunt in decalogo posita, scilicet, Non mœchaberis, per quod prohibetur adulterium, non solùm secundum quòd opere exercetur, sed etiam secundum quod corde concupi-

concupiſcitur. Et ad clariorem intelligentiam ponitur præceptum, Non concupiſces vxorem proximi tui. Et quia Iudæi adulterium accipiebant pro actu commixtionis, & concupiſcentiam pro aliis actibus exterioribus diſponentibus ad illam, & putabant actus interiores non eſſe peccata: Ideo Chriſtus dixit: Si quis viderit mulierẽ ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo. Hoc præcepto prohibebantur omnes delectationes inordinatæ venereorum, cibi, & potus. Et per conſequens prohibetur gula & ebrietas, & alia omnia concomitantia, & ex eis conſequentia. Hinc eſt quòd omnia peccata contra temperantiam, reducuntur ad gulam & luxuriam. *Matth.5.*

DE CONNEXIONE VIRTVTVM CAP. VIII.

A Prædictæ quatuor virtutes, ſcilicet prudentia, iuſtitia, fortitudo, & tẽperantia, a D. Ambro. & Cicerone, atque aliis philoſophis dicuntur Cardinales, hoc eſt principales, eò quòd omnes aliæ ad iſtas reducuntur, vt ex prædictis patet. Dicuntur etiam Principales, propter principalitatem materiæ ſiue obiecti. & quia ſunt quaſi generales, ſecundum rationes formales communes, vt omnis virtus quæ facit bonum rationis, dicatur prudentia: & omnis virtus quæ facit rectum in operationibus, dicatur iuſtitia: & omnis quæ cohibet paſsiones, dicatur temperantia, & omnis virtus quæ facit firmitatem animi contra pericula & ardua, dicatur fortitudo. *1.2.q.65. Virtutes cardinales quid.*

§. I. DE DVPLICI CONSIDERATIONE VIRTVTVM.

B Virtus moralis ſiue cardinalis dupliciter conſiderari & accipi poteſt. Vno modo pro virtute morali imperfecta: & tunc nil aliud eſt, quàm quædam inclinatio de difficili mobilis, in nobis exiſtens, ad aliquod opus ex ſuo genere bonum faciendum: ſiue illa inſit nobis à natura, ſiue ex aſſuetudine. Alio modo poteſt conſiderari vt virtus perfecta: & tunc eſt virtus inclinans ad promptè & delectabiliter faciendum bonum opus in omni euentu & caſu poſsibili, ad quod virtus imperfecta ſe non extendit. *1.2.q.65. Virtus cardinalis perfecta & imperfecta quid.*

§. 2. QVOMODO VIRTVTES CONNECTANTVR.

C Virtutes imperſectæ ſiue in eſſe imperfecto, non ſunt connexæ. Videmus enim aliquem ex naturali complexione vel ex aſſuetudine eſſe promptum ad opera liberalitatis, qui non erit promptus ad opera caſtitatis: & idem de aliis virtutibus. vnde ſequitur quòd nõ ſunt connexæ. Virtutes verò perfectæ ſiue in eſſe perfecto, ſic connexæ eſſe dicuntur, vt qui habet vnam, habeat omnes: & qui caret vna, careat omnibus. & hoc duplici modo ſiue ratione. Primò, diſtinguendo virtutes morales ſecundum quaſdam generales conditiones virtutum: vtpote quòd diſcretio pertineat ad prudentiã, in quacunque materia: & firmitas animi ad fortitudinem, in quacunque materia iſta conſiderentur: & moderatio ad temperantiam, & rectitudo ad iuſtitiam. In hoc apparet manifeſtè ratio connexionis. Non enim firmitas animi habet laudem virtutis, ſi ſit ſine moderatione, vel rectitudine, aut diſcretione. & idem de aliis virtutibus. Hanc rationem aſsignat D. Grego. dicens, quòd virtutes, ſi ſint diſtinctæ & ſeparatæ, non poſſunt eſſe perfectæ, ſecundum rationem virtutis: quia temperantia vera non eſt, quæ iuſta, prudẽs, & fortis non eſt: & idem ſubdit de aliis virtutibus. Similem rationem aſsignat diuus Auguſt. Secundo idem apparet, diſtinguendo virtutes ſecundum proprias materias. & hoc modo connexio virtutum aſsignatur à Philoſopho: Quia nulla virtus moralis poteſt haberi ſine prudentia, eò quòd proprium virtutis moralis eſt facere electionem rectam, cùm ſit habitus electiuus in medietate conſiſtens. Ad rectam autem electionem non ſolùm ſufficit habitus in debitum finem, qui eſt directè per habitum virtutis moralis, ſed etiam quòd aliquis rectè eligat ea quę ſunt ad finem: quod ſit per prudentiam, quæ eſt conſiliatiua & iudicatiua eorum quæ ſunt ad finem, vt dictum eſt. Similiter etiam prudentia perfectè haberi non poteſt, niſi habeantur virtutes morales, cum prudentia ſit recta ratio agibilium, ad quę aliquis rectè ſe habet per virtutes morales. Vnde ſicut ſcientia ſpeculatiua non poteſt haberi abſque principiis: ita nec prudentia ſine virtutibus moralibus. Vnde ſequitur ipſas eſſe connexas. ¶Ex his apparet omnes virtutes in quolibet virtuoſo eſſe æquales, non ſecundum dignitatem, quia vna eſt dignior & nobilior alia, vt dictum eſt. Neque etiam ſunt æquales ſecundum intentionem: quia manifeſtum eſt ꝙ qui magis ſe exercet circa actum vnius virtutis, magis intendit habitum illius. & hoc communiter contingit. Quia non æqualiter occurrunt materiæ virtutum: igitur. Sed ſunt æquales ſecundum quandam æqualitatem proportionis, inquantum æqualiter creſcunt in homine, in eſſe virtutis perfectæ: ſicut digiti manus ſunt inæquales ſecundum quantitatem, ſed ęqualiter creſcunt ſecundum proportionem, cùm proportionabiliter augeantur. Ita D. Auguſt. dicit omnes virtutes eſſe æquales. Si tamen accipiatur æqualitas ex parte ſubiecti ſiue inclinationis ad ipſum actum virtutum, poteſt vnus homo eſſe magis promptus ad actum vnius virtutis, quam ad actum alterius, vel ex naturali inclinatione, vel ex aſſuetudine. Secundò apparet ꝙ pauci ſunt perfectè virtuoſi (prout Philoſophi deſcribunt hominem virtuoſum) qui in omni caſu & euentu poſsit promptè & faciliter exire in actum cuiuſlibet virtutis: eò quòd pauci ſunt qui circa materiam omnium virtutũ fuerint habituati. Tertiò apparet quòd qui amittit vnã virtutem, amittit omnes alias in eſſe virtutis perfectæ, ex quo ſunt connexæ. & in hoc quodam modo cõueniunt cũ virtutibus infuſis, de quibus (cùm ad noſtrum quod aſſumpſimus negocium amplius ſubſeruiant) dicendum eſt. *1.2.q.95. art.1.* *2.2.Mora.* *6.de tri.* *c.4.§.1.* *1.2.q.66. art.2. Omnes virtutes quomodo ſunt æquales.* *c.4.ver.2.*

CONTINVATIO DICENDORVM.

D Cvm dominus Deus (qui non deficit in neceſſariis) creauerit hominem intellectualem & rationalem, dederitque illi vires & potentias ac omnia requiſita ad finem naturalem, qui conſiſtit in cognitione & contemplatione ipſius Dei, vt eſt principium & author naturę: ad quem finem conſequẽdum dedit ei ſeminaria intellectualium & moralium virtutum, ſcilicet intellectum principiorum circa ſpeculabilia, & ſinderefim, quo ad agibilia & virtutes morales acquirendas, per quas ad finem natura-

lem posset peruenire. Verùm quia idem plasmator casum angelorum (quos ad beatitudinem & felicitatem supernaturalem vocauerat) per homines sua prouidentia implere decreuerat, & eos angelis in superna felicitate æquare disposuerat. Eam ob rem hominibus, suis naturalibus viribus bene vtentibus, sua ineffabili clementia, seminaria quædam ad illam supernam felicitatē conducentia (quæ theologi gratiam, virtutes infusas, & dona nuncupant) impartiri dignatur. Congruum igitur est, vt postquàm de seminariis naturalibus virtutum acquisitarum diximus: nonnulla de seminariis & mediis, quibus ad felicitatem supernaturalem homo peruenire potest, dicamus & tractemus: & quę in sacris literis & doctoribus ab Ecclesia approbatis, diffusè tractata inuenimus, institutorio more perstringamus.

DE GRATIA DEI. CAP. 9.

1.2.q.100. ar.1. *Gratia tripliciter accipi potest.*

AD intelligendum mysterium Gratiæ Dei, supponendum est ex D. Tho. ꝙ secundum nostrum modum loquendi gratia tripliciter accipi consueuit. Vno modo pro dilectione alicuius, sicut cōsueuimus dicere, quòd iste miles habet gratiam Regis, quando Rex diligit eum, & habet illum gratum. Secundò accipitur pro dono gratis dato: & secundum hoc consueuimus dicere, Hanc gratiam fecit mihi Rex, cùm dedit aliquod donum. Tertiò pro recompensatione siue recognitione beneficij gratis dati: & secundum hoc dicimur gratias agere beneficiorum. Istorum trium modorum secundus pendet ex primò, & tertius ex secundo. Ex amore enim quē aliquis habet erga alium quem habet gratum, procedit ꝙ aliquid ei gratis impendat: & ex beneficiis exhibitis procedit gratiarum actio. Quo ad duo vltima, manifestum est ꝙ gratia dicit aliquid reale in eo qui accipit gratiam scilicet donum gratis datum, & huius doni recognitio. Sed quo ad primum attendenda est differentia inter amorem siue dilectionem Dei, & amorem & dilectionem hominis: quę nil aliud est, q̃ velle alicui bonum. Et cùm voluntas Dei beneplaciti sit semper efficax, & omnia possit: sequitur quòd quando Deus diligit aliquem, & vult ei aliquod bonum, statim profluit à Deo illud bonum in dilecto. Sed homo non habet semper voluntatem efficacem, neque omnia potest: quia voluntas hominis non est infinita, & mouetur ex bono quod est in rebus: hinc est ꝙ voluntas hominis non causat totaliter rei bonitatem, sed supponit ipsam vel in parte vel in toto. Consequens igitur est, quòd ad quamlibet Dei dilectionem sequatur aliquod bonum in creatura, quod potest dici Gratia. ¶ Dilectio autem Dei ad creaturam diuersificatur secundum diuersitatem donorum. Et quia dona sunt duplicia: quædam sunt naturalia: quædam verò supernaturalia: ideo dilectio Dei est duplex: *Sap.11.* quædam est communis, qua omnia diligit & vult ea habere bona naturalia, vnde Sap. 11. Diligis omnia quæ sunt: & nihil odisti eorum quæ fecisti. Et sic omnia bona naturalia omnium creaturarū possunt dici gratuita, & ex gratia Dei, largè loquendo de ipsa: quia gratis ea dat, & conseruat: vltra omne debitum creaturę. Nam vt D. Iacobus ait: Omne datum optimum, & omne donum perfectum, desursum est, descendens à patre luminum. & Apost. Quid habes quod non accepisti? & alibi, Quoniā per ipsum, & in ipso, & ex ipso sunt omnia. Alia est dilectio Dei specialis, secundum quam trahit rationalem creaturam supra conditionem suæ naturæ, ad participationem diuini boni, quia secundum hanc dilectionem vult Deus creaturæ bonum æternum, quod est ipsemet: qui est bonū simpliciter. & ideo secundum hanc dilectionem dicitur diligere simpliciter. Et sic patet ꝙ per hoc quòd dicitur homo gratiam habere, significatur quoddam supernaturale donum homini à Deo gratis proueniens. Et sic accipitur gratia propriè & strictè. & hoc modo communiter in sacris literis & apud theologos accipitur: licet aliquando accipiatur pro æterna dilectione dei, quæ est ipsemet deus, Eph. 1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum, in laudem gratiæ suæ, &c.

Iacobi 1. 1.Cor.4. Rom.11.

§. 1. DE GRATIA GRATIS DATA.

1.2.q.111. art.1.

GRatia Dei pro dono supernaturali accepta, diuiditur in gratiam gratis datam, & in gratiam gratū faciētem. Gratia gratis data est donum supernaturale gratis collatum rationali creaturæ, sine meritis, disponens ad propriam vel alterius salutem: vt prophetia, & gratia miraculorum: quibus si homo bene vtatur, disponitur ad beatitudinem propriam. Si verò malè vtatur, Spiritus sanctus ordinat in salutem aliorum. Hæc gratia gratis data differt à gratia gratum faciente, primò: quia hæc potest stare cū peccato mortali & sine charitate, iuxta illud Apost. Si linguis hominum loquar & angelorum, Charitatem autem non habuero, factus sum velut æs sonans, & cymbalum tinniens. Et si habuero prophetiam, & nouero mysteria omnia, & omnem scientiam: charitatem autem non habuero, nihil sum. Gratia autem gratum faciens non potest stare cum peccato mortali aut originali neq; sine charitate: quia implicat contradictionem, ꝙ aliquis gratus sit, & habeatur odio: quod fit per peccatum mortale, iuxta illud, Odio est deo impius & impietas eius. Secundò differt: quia per gratiam gratum faciētem Spiritus sanctus hominem inhabitat, iuxta illud, Nescitis quia templum dei estis, & Spiritus sanctus habitat in vobis? Quod non facit per gratiam gratis datam, quæ stat cum peccato mortali. Tertiò differt: quia gratia gratum faciens est habitus permanens: gratia autem gratis data non est habitus permanens, sed quædam motio specialis, siue instinctus Spiritus sancti.

[1.Cor.]13. *Sap.12. 1.Cor.3.*

Ver. 1. DE MVLTIPLICITATE GRATIAE GRATIS DATAE.

D.Thom. 1.Cor.12.

DIuus Pau. diuidit gratiam gratis datam in nouem, scilicet in sermonem sapientiæ, scientię, fidei, in gratiam sanitatum, operationis, virtutum, prophetiæ, linguarum, interpretationis sermonum, ministrationum siue officiorum. Aduertendum tamen est, ꝙ Apostolus ibi non accipit sapientiā & sciētiam (quæ sunt dona Spiritus sancti) neque fidem, vt est virtus Theologa: sed pro gratiis gratis datis, quæ non sunt habitus permanentes, sed speciales motiones & instinctus Spiritus sancti, quo mouentur homines ad manifestationem spiritus, vnde non dixit Apostolus, Alij datur sapientia, alij scientia,

alij

alij fides: sed sermo sapientiæ, sermo scientiæ, & sermo fidei: debet ergo sic Apostolus intelligi: Alij datur sermo sapientiæ: hoc est, specialiter mouetur, & datur ei facultas vtendi dono sapientiæ, si sit in gratia: & si non sit, datur facultas vt abundet sermone, & persuadere possit per causas altissimas ea quæ pertinent ad manifestationem diuinorum. Alij datur sermo scientiæ: hoc est, mouetur & datur ei facultas manifestandi ea quæ sunt Dei per creaturas. Alij datur sermo fidei: hoc est, mouetur specialiter & datur facultas persuadendi 12. articulos fidei. Non enim omnes qui sunt in gratia, & habent fidem & dona sapientiæ & scientiæ, hæc possunt. Alij datur gratia sanitatum: hoc est, mouetur ad sanandum per tactum vel per aliquam applicationem vel orationem, vt his qui sanati sunt, & his qui sanatos vident, per beneficium sanitatis persuadeatur credere. Alij operatio virtutum: hoc est, alius mouetur à Spiritu sancto ad operanda aliqua magna exterius: vt cùm mare diuiditur: sicut factum fuit tempore Moysi, & cùm sol & luna steterunt in cælo, tempore Iosue. Vnde Galat. 3. Qui tribuit nobis spiritum, & operatur virtutes in nobis. Alij prophetia: hoc est, mouetur à Spiritu sancto ad dicendum ea quæ solus Deus cognoscere potest. Alij datur discretio spirituum: hoc est, mouetur ad discernendum an hi qui loquuntur, moueantur à spiritu charitatis, vel à spiritu inuidiæ. & hoc ad veritatem manifestandam. Alij genera linguarum: hoc est, mouetur ad loquendum diuersis linguis, vt audientes facilius persuadeantur. Alij interpretatio sermonum: hoc est, datur facultas interpretandi & clarè exponendi passus difficiliores sacræ scripturæ. Gratiæ ministrationum & officiorum sunt potestates & iurisdictiones ac etiam ordines, qui licet habeant aliquid positiuum & permanẽs, scilicet pro materiali, vtpote characterem: executio tamen consistit in motione. Omnes istæ gratiæ gratis datæ fuerunt eminenter, & non ad mensuram, datæ soli Christo tanquam capiti, & nõ omnes singulis mẽbris eius. Sicut enim in capite naturali ponuntur omnes sensus, & non in aliis membris: sic & omnes gratiæ gratis datæ, in Christo. Singulis autem membris diuidit Spiritus sanctus prout vult.

Exod.14. *Iosue.10.*

Ver. 2. DE PROPHETIA.

A QVia inter gratias gratis datas prophetia videtur nobilior, cùm comprehendat omnia quæ pertinent ad cognitionem, locutionẽ, ac operationem: ad quæ tria omnes gratiæ gratis datæ ordinantur, & de ea amplior est sermo in sacris literis, ac circa eam plures difficultates insurgunt: ideo aliquid de ea nobis dicendum est. Prophetia idem sonat quod visio siue cognitio earum rerũ, quæ procul sunt & remotæ ab hominum cognitione. vnde prophetia dici potest à pro, quod est procul, & phanos, quod est apparitio, quia eis aliqua quæ sunt procul, apparent. Et ideo dicit Isidorus, ꝙ in antiquo testamento propheta appellabatur Videns. Vnde olim in Israël sic loquebatur vnusquisq; ad proximum, vadens consulere Deum: Venite, eamus ad Videntem. Qui enim propheta dicitur hodie, olim vocabatur Videns. Gentiles autem appellabant eos Vates, à vi mentis. ¶Propheta multipliciter accipitur in sacris literis. Primò pro eo qui annunciat, legit, vel cantat dicta prophetarũ. & hoc modo accipitur 1. Reg. 19. Num Saul inter prophetas? Et hoc modo clerici legentes vel cantãtes dicta prophetarum, possunt dici prophetæ, sed valde largè. Secundò pro eo qui habet intellectuale lumen, etiam ad explanandas visiones imaginarias, siue sibi siue alteri factas: vel ad exponenda dicta prophetarum, vel scripturas Apostolorum. Et hoc modo propheta dici potest omnis qui interpretatur & exponit scripturas sacras: Quia eodem spiritu interpretãtur, quo editæ sunt. Sic Ioseph interpretatus somniũ Pharaonis: & Daniel, Nabuchodonosoris, dicuntur prophetæ. Similiter Salomon & Dauid, inquantũ habuerunt lumen intellectuale ad clarè & subtiliter intuendum diuina. Nam visio Dauid intellectualis tantum fuit. Et sic doctores, qui hodie syncerè & catholicè interpretantur sacram scripturam, possunt dici prophetæ. Vnde Ephes. 4. Et ipse dedit quosdam quidem Apostolos, alios autem Prophetas, alios Euangelistas, alios Pastores & Doctores ad consummationem sanctorum. Sic etiam accipitur 1. Corin. 14. Sectamini charitatem, æmulamini spiritualia, magis autem vt prophetetis. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem. & infrà dicitur: Qui prophetat, Ecclesiam Dei ædificat. Tertiò accipitur pro illo qui cognoscit & prænunciat mysteria incarnationis. & sic accipitur Matt. 11. Omnis enim lex & prophetæ vsque ad Ioannem. Quartò accipitur propheta propriè pro eo qui prẹcognoscit, intelligit, & prænunciat futura contingentia, seu ea quæ soli Deo sunt nota, & ad eorũ cõfirmationem miracula operatur. Et sic accipitur Deutero. 34. Et non surrexit vltrà propheta in Israël, sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atq; portentis, quæ misit per eum, vt faceret in terra Ægypti. Et sic Helias, Helisæus, & alij q̃plurimi fuerunt prophetæ. ¶Ad prophetam autem, propriè accipiendo, quatuor requiruntur. Primum est visio siue cognitio vera & infallibilis, ænigmatica tamen, futurorum contingentium, siue eorum quæ soli Deo nota sunt, siue sit per imaginationem, siue per intellectum. Ex quo sequitur primò, ꝙ Christus non fuit propheta eo modo quo cæteri: Quia omnia clarè vidit in verbo & in propria persona. Licet secundum rationem inferiorem & inquantum viator, fuerit dictus propheta, Deutero. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui. Alij dicunt ꝙ non verè sed similitudinariè. Sicut enim in beatis propter cõiunctionem non potest esse prophetia, quæ distãtiam importat: sic nec in Christo: Quia eius ratio inferior non est alia à superiore, quæ est vnita verbo. Secundò sequitur ꝙ Angeli non sunt prophetæ, cùm non habeant ænigmaticam cognitionem: quãuis superiores inferioribus aliqua futura reuelent, vsq; ad diem iudicij. Tertiò sequitur ꝙ in patria non erit prophetia, sicut nec fides. Vnde 1. Cor. 13. Siue prophetiæ euacuabuntur, siue linguæ cessabunt. ¶Secundum requisitum est lumẽ intellectuale siue intellectio. Vnde Dañ. 10. Intelligentia opus est in visione. Ex quo sequitur ꝙ neq; Pharao, neq; Nabuchodonosor, prophetæ dici debent (licet futura contingentia prædixerint) cum ipsi nõ intellexerint. Eadem ratione nec Cayphas, licet dicatur prophetasse, Ioh. 11. quia non intelligebat quæ dice-

2.2.q.171. *Prophetia quid sit.* *In li. Ethimo.* *1.Reg.9.* *Prophetia multis modis accipitur.* *D. Thom.* *1.Cor.14.* *1.Reg.19.* *Ephes.4.* *1.Cor.14.* *Matth.11.* *Deut.34.* *Ad prophetã quatuor requiruntur.* *Christus inquãtum viator, propheta fuit.* *Angeli non sunt prophetæ.* *1.Cor.13.* *Dan.10.* *Ioh.11.*

Cayphas quomodo prophetasse dicatur. *Hiere.1.* bat. Vnde dicitur: Hoc à semetipso nō dixit: sed cùm esset pontifex anni illius, prophetauit, materialiter duntaxat. ¶ Tertium quod requiritur, est audacia & facultas pronuntiandi ea quæ reuelantur à Deo. ad hoc enim Deus reuelat aliqua, vt aliis denuncientur. Vnde Hiere. 1. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Ex hoc sequitur ꝙ prophetia non competit mutis. ¶ Quartum requisitum, est operatio verorum miraculorum, quæ sunt ad certitudinem & testimonium veritatis prophetiæ. Ex his sequitur primò, ꝙ prophetia propriè & simpliciter dicta, fit per solam diuinam reuelationem, ministerio bonorum angelorum factam, cùm solus Deus possit futura contingentia certitudinaliter scire & reuelare. Et quia (vt dicitur 1. Cor. 2.) Nemo cognouit quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei, vel illi qui habent spiritum Dei. & dæmones non habeant spiritum Dei, sequitur ꝙ non possint esse causa prophetiæ etiam instrumentalis, sicut boni angeli: quanuis dæmones quædam cognoscant sua naturali cognitione, quæ homines non cognoscunt. & sic sunt remota & procul ab hominibus, quibus dæmones possunt reuelare. Tales quibus dæmones aliquid reuelant, non dicuntur in sacris literis prophetæ simpliciter, sed cum additione, puta falsi prophetæ, vel pseudoprophetæ, vel prophetæ idolorum. Vnde D. August. dicit. Cùm malus spiritus accipit homines scilicet in hac via, aut dæmoniacos facit, aut arreptitios, aut falsos prophetas. Sequitur secundò, astrologos aliqua futura prænunciantes, non dicendos prophetas: Quia non prænuntiant certitudinaliter contingentia, imò nec necessaria infallibiliter, cùm possint à Deo impediri. Et (vt Cassiodorus dicit) prophetia est inspiratio vel reuelatio diuina, rerum euentus immobili veritate denuncians. quod intelligendum est de prophetia absoluta siue prędestinationis, in qua Deus reuelat, sicut cognoscit ea in seipsis, inquantum scilicet ipsa præsentialiter intuetur: & talis semper impletur. & sic infallibiliter eueniunt. vt cùm dictum fuit Esa. 7. Ecce virgo cōcipiet, &c. Secus est de prophetia comminatoria, quæ à glo. sup. Matth. 1. c. dicitur pręsciētię, quæ (vt dicit) nō semper impletur: in qua Deus reuelat futura, secundum quòd cognoscit ea in causis suis, quæ non sic determinata sunt, quin possint impediri. & tunc quandoq; aliter euenit. Nec tamen propter hoc prophetiæ subest falsum: Quia sensus prophetiæ est, ꝙ inferiorum siue naturalium causarum dispositio hoc habet, vt talis effectus eueniat. Et secundum hoc intelligitur verbum Esa. Dispone domui tuæ, quia morieris & non viues. hæc indispositio corporis tui ad mortem ordinatur: & secuta fuisset, nisi Deus propter pœnitentiam eius impediuisset. vnde additi sunt vitæ eius 15. anni. Sic etiam intelligitur illud Ionæ, Adhuc 40. dies, & Niniue subuertetur. Sensus enim est: Demerita Niniuitarum exigunt, vt Niniue subuertatur. Sic pariter intelligendæ sunt omnes prophetiæ de futuro, in quibus fit mentio de aliquo malo venturo, scilicet si non faciamus pœnitentiam sicut Niniuitæ. Quia tunc verificatur illud Hiere. 18. Si pœnitentiam egerit gens illa à malo suo quod locutus sum aduersus eam: agam & ego pœnitentiam super malo quod cogitaui vt facerem ei. Dicitur enim Deus pœnitere metaphoricè, inquantum ad modum pœnitentis se habet, scilicet prout mutat sententiam ex parte nostri, quanuis non mutet consilium. vnde D. Ambro. Deus nouit mutare sententiam, si tu mutaueris & correxeris delictum.

1. Cor. 2. *2.2.q.172. ar.5.* *12. super Gen. ad lit.* *2.2.q.171. ar.6. ad.2.* *Prophetia prædestinationis & præscientiæ quid.* *Esa.38.* *4. Reg. 20.* *Ionæ 3.* *Hiere.18.* *Deus quomodo pœnitere dicatur.*

Ver. 3. DE MODO PROPHETICAE COGNITIONIS.

2.2.q.173. art.1. Prophetica cognitio non fit per visionem diuinę essentiæ, saltem per modum permanētis: licet fieri possit per modum transeuntis, vt in Moyse, & D. Paulo in raptu. Et quanuis talis cognitio non sit procul ex parte ipsius cognitionis, tamen bene ex parte ipsius cognoscentis: quia procul à sensibus, quibus in ea vti non potest, iuxta illud, In corpore vel extra corpus, nescio, Deus scit. Item quia nō est in vltimam perfectionem totaliter adductus. Quandiu enim sumus in hoc, scilicet mortali corpore, peregrinamur à domino. Ad sciendum autem quomodo fiat cognitio prophetica, supponendus est modus cognitionis naturalis, quæ inchoatur à sensibili exteriori, à quo sensus exterior recipit speciē, & transmittit illam ad imaginationem siue fantasiam, deinde species fantasmatum per lumen intellectus agentis illustratæ offeruntur intellectui possibili, qui recipit speciem intelligibilem, per quam intelligit. Sed non solum species rerum sensibilium in imaginatione & fantasia existentium, secundum ordinem quo percipiuntur à sensu exteriori, possunt immutare intellectum possibilem, sed etiā prout existentes in fantasia transmutantur. Quod contingit dupliciter: vel per corporalem transmutationē, vt accidit in dormientibus & furiosis: vel etiam prout disponuntur & ordinantur per imperium rationis ad id quod intelligendum est. Et sic secundum diuersam ordinationęm fantasmatum resultant in intellectu possibili diuersæ species & repræsentationes, & diuersa iudicia secundum virtutem intellectualis luminis, hoc est intellectus agentis. His suppositis sciendum est quòd quando Spiritus sanctus mouet aliquem ad prophetiam, siue ad cognitionem occultorum, quæ naturali lumine cognosci non possunt, imprimit & superaddit intellectui agenti maius lumen spirituale per modū transeuntis, quod non mouet neq; illuminat, nisi quandiu prophetica visio durat. Et mediante lumine superaddito, immutat intellectum prophetę, aliquando species acceptas à sensibilibus ordinando & illustrando, aliquando species non sensatas imprimendo: vt si in fantasia cæci nati imprimeret species colorum. Et vtroq; horum duorum modorum dupliciter: vno modo dormiendo: vt apparuit D. Ioseph. In quo casu certum facit prophetam post tale somnium, quòd iudicium sequens illam ordinationem, certò est à Deo: vt D. August. dicit. Vnde Hiere. In veritate misit me Dominus ad vos, &c. Et per hanc certitudinem quæ manet in vigilia, discernunt cognitionem propheticam ab aliis somniis. Secūdò in vigilia ordinat vel imprimit species in fantasia, & hic modus est perfectior. Nam arguit impressionem siue influxum maioris luminis, cùm in vigilia sit maior occupatio virium animæ. Et iterum in vigilia Spiritussanctus operatur multis modis: Primò ordinando species acceptas à sensibus pręsente obiecto sensato: vt Danieli, qui vidit scripturam, Mane Thetel Phares. Secundò non vidēdo exteriùs obiecta B

3. Cor. 12. *2. Cor. 5.* *art. 2.* *Prophetica cognitio quomodo fiat.* *Matth. 2.* *2. super Genes. ad lit.* *Hiere. 26.* *Dan. 5.*

iecta specierum ordinatarum in fantasia: vt Hieremiæ, qui vidit ollam succensam à parte Aquilonis. Tertiò imprimendo species intelligibiles in intellectu possibili sine fantasmate: sicut patet in his qui accipiunt, vt Salomon & Apostoli. Quartò imprimendo lumen intelligibile cum speciebus requisitis *Gen.38.* ad iudicandum ea quæ ab aliis visa sunt: sicut Ioseph, qui declarauit somnium Pharaonis: & Apostoli, *Lucæ 24.* quibus Christus aperuit sensum vt intelligerent scripturas. Et ad hoc propriè pertinet interpretatio sermonum, quæ est species prophetiæ. Quinto illuminando ad iudicandum ea quæ cursu naturali homo apprehendit. Sextò illuminando ad iudicandum veraciter & efficaciter ea quæ agenda sunt, iuxta illud. Esa.63. Spiritus Domini ductor eius fuit. Ex his apparet quòd vndecim modis potest haberi cognitio prophetica. Primo in raptu, secundo & tertio dormiendo, & duobus modis in vigilia, per ordinationem specierum in imaginatione, & sex modis per species intelligibiles. hi omnes modi reducuntur ad duos, qui tanguntur Numer.12. Siquis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, aut per somnium loquar ad illum. *Num.12.*

Ver. 4. DE EXCELLENTIA GRADVVM PROPHETIAE.

A GRadus Prophetiæ dignitatem principaliter accipiunt à lumine prophetiæ, & ex consequenti à speciebus & aliis circunstantiis. Ex quo sequitur primò, ꝙ Apostoli fuerunt prophetæ excellentiores prophetis antiqui testamenti: quia habuerunt maius lumen. hoc testatur D. Petrus, Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes, sicut lucernæ lucenti in loco caliginoso, donec dies elucescat, & lucifer oriatur. *2.2.q.174. art.3. 2.Pet.1.* Ex quo apparet ꝙ prophetia etiam in nouo testamento est ænigmatica & distans. Est tamen cognitio clarior & perfectior, q̃ in veteri testamẽto. Et ideo ministri noui testamenti præferuntur omnibus prophetis antiqui. Vnde Matth.11. D. Ioannes Baptista dicitur à Christo plusq̃ propheta, & maior inter natos mulierum, qui fuerunt ante eum. Ideo D. Paulus præfert ministros noui testamenti ipsi Moysi, dicens: Nos verò reuelata facie gloriam Domini speculantes, transformamur à claritate in claritatem, tanquam à Domini spiritu. & alibi, Aliis generationibus non est agnitum filiis hominum, scilicet mysterium Christi, sicut nunc reuelatum est sanctis Apostolis eius & Prophetis in spiritu. *1.Cor.3. Ephes.5. D. Pau. fuit eximius prophetarũ noui testamenti.* Inter Apostolos autem in cognitione prophetica excellentior fuit D. Paulus. Ideo anthonomaticè dicitur Apostolus: qui raptus fuit vsq; ad tertium cælum. quod de aliis non legitur. *2.Cor.12.* Inter Prophetas verò antiqui testamenti licet Dauid in aliquo excesserit Moysen: quia plura cognouit, & magis distinctè q̃ Moyses, de mysteriis incarnationis Christi. Ideo dicebat, Super senes intellexi: *Psal.118.* Moyses tamen simpliciter & absolutè dicitur Eximius Prophetarum. *Moyses fuit eximius Prophetarum antiqui testamenti.* quod patet ex quatuor quæ requiruntur ad Prophetam scilicet cognitio, intellectio, denunciatio, & confirmatio per miracula. Moyses enim vidit diuinam essentiam, sicut D. Pau. in raptu, vt D. August. ait. *12. super Genes. ad lit.* Vnde Numer.12. Palàm & non per ænigmata Deum videt. Secundò quãtum ad imaginariam cognitionem, quia ad nutum habebat illam. Et non solùm audiebat verba, sed etiam in specie Dei videbat loquentem exterius. Vnde dicitur Exod.33. ꝙ loquebatur ei Dominus (scilicet per angelum) facie ad faciem: sicut solet loqui homo ad amicum suum. *Exod.33.* Tertiò, quantum ad denunciationem: quia loquebatur populo ex parte Dei, quasi de nouo legem proponens. Alij autem in persona Dei, vt inducentes ad obseruationem legis Moysi. Vnde Malac. Mementote legis Moysi serui mei. *Malac.3.* Quartò, quantum ad operationem miraculorum. Vnde Deut. vltimo dicitur. Non surrexit vltrà Propheta in Israël sicut Moyses, quem nosset Dominus facie ad faciem, in omnibus signis atque portentis, quæ misit per eum vt faceret in terra Ægypti, Pharaoni & seruis eius, vniuersæque terræ illius. *Deut.vlt.* Et quanuis aliqua miracula aliorum, puta Iosue & Esaiæ fuerint maiora quantum ad substantiam facti: non tamen fuerunt maiora secundum modum faciendi. *Iosue 10. Esa.38.* Quia miracula Moysi facta sunt toti populo, & multo plura fecit q̃ alij. Nec obstat quod dicit Glo. in principio Psalterij, ꝙ Dauid dicitur Propheta per excellentiam: quia debet intelligi secundum quid, & non simpliciter. Prophetia enim Dauid ex propinquo attigit visionem Moysi, quantum ad visionem intellectualem: quia vterque accepit reuelationem intelligibilis & supernaturalis veritatis, absque imaginaria visione. Visio tamen Moysi fuit excellentior, quantum ad cognitionem diuinitatis. Dauid verò plenius cognouit & expressit mysteria incarnationis Christi. Non tamen legimus Dauidem fecisse miracula, saltem tanta & adeò magna, sicut Moyses.

Ver. 5. DE PROPHETARVM DISCRETIONE.

B DIscernendi sunt prophetæ à non prophetis, & veri prophetæ à falsis: nec omni spiritui credendũ est: sed probandum est an ex Deo sit. *1.Ioan.4.* Nam Satanas nonnunquam se transfigurat in angelum lucis. *2.Cor.11.* Ex quo sequitur ꝙ non tenemur credere cuicunque dicenti se esse prophetam, neq; etiam omnibus his quæ prophetæ recepti loquuntur: cùm possint spiritu proprio loqui. Vnde Deutero.18. Si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere verbum quod Dominus non est locutus? Hoc habebis signum: Quod in nomine Domini propheta ille prædixerit, & non euenerit: hoc Dominus non est locutus: sed per tumorem animi sui propheta confinxit. Idcirco non timebis eum. *Deut.18.* Vnde dicunt communiter doctores, ꝙ quicunq; asserit se esse prophetam, vel se ad aliquid à Deo missum, debet probare vel authoritate sacræ scripturæ: vt fecit D. Ioan. Baptista, dum interrogaretur quis esset: respondit, Ego vox clamantis in deserto. Dirigite viam Domini, sicut dixit Esaias propheta. *Propheta non recipiendus sine testimonio. Ioan.1.* Et Christus etiam hoc modo se probauit esse missum à Deo: Scrutamini, inquiens, scripturas, quia vos putatis in illis vitam æternam habere: & illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. *Ioan.5.* Vel debet probare miraculo. Et ideo cùm Dominus mittere vellet Moysem in Ægyptum ad Pharaonem & filios Israël, vt crederent ei, dedit illi signum, quo conuerteret virgam in colubrũ. Hoc etiã modo probauit Christus se missum à Deo, Ioannis 5. Opera quæ ego facio, illa testimonium perhibẽt de me. De his in ca.

cùm ex iniuncto.extra de hæreticis.vbi glo.ſuper verbo,miraculi,dicit:Nec ſtatim per miraculũ credendum eſt:quia quandoque miracula fiunt per malos & falſos prophetas.Vnde Matth. 24. Surgent pſeudochriſti & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia : ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt)etiam electi.ſubdit:Nolite credere.Vnde dicendum eſt miracula,ſaltem æſtimata,non ſufficienter probare Dei miſsionem , præſertim cùm quis prædicat contra fidem iam receptam , aut bonos mores,aut vniuerſalis Eccleſiæ determinationem, ſiue eius vniuerſalem ritum aut conſuetudinem:vt dicit D. Tho. ſuper illud Rom. 10. Quomodo prædicabunt niſi mittantur ? & allegat illud Deutero.13.Si ſurrexerit in medio tui propheta , & prædixerit ſignum atque portentum , & euenerit quod locutus eſt, & dixerit,Eamus ad deos alienos : non audies verba illius.Et D.Pau.Gala.1.Sed licet nos aut angelus de cælo euangelizet vobis præter quàm quod euangelizauimus,anathema ſit. Et nunc iterum dico vobis : Si quis vobis euangelizauerit præter id quod accepiſtis (hoc eſt contra id quod accepiſtis) Anathema ſit.Vnde manifeſtè apparet , Lutheranis & aliis nouis hęreticis , qui annunciant & prædicant contra fidem receptam,& bonos mores, ac Eccleſiæ determinationem , nullo modo eſſe credendum,etiam ſi miracula facerent.Omnia enim miracula quæ ſunt contra fidem receptam aut bonos mores, ſunt falſa : cùm Deus (qui eſt veritas per eſſentiam , vt habetur Ioan. 6. Ego ſum via, veritas,& vita)non poſsit eſſe teſtis falſitatis.

Ver. 6. DE HONORE PROPHETIS EXHIBENDO.

4.Ethi. Mar.6. 1.Theſſ.5. Matth.10.

QVum honor ſit teſtimonium & præmium virtutis & excellentiæ, vt dicit Philoſophus, & prophetia importet excellentiã : conſequens eſt prophetas eſſe honorandos.Vnde Chriſtus reprehendens conciues ſuos, dicebat : Nemo propheta acceptus eſt ſine honore , niſi in patria ſua. Et D.Pau.dicebat ; Spiritum nolite extinguere,& prophetias nolite ſpernere.Si quęratur quomodo honorandus ſit propheta:Dicendum quod tripliciter. Primò, eum benignè & humanè recipiẽdo. Nam Chriſtus recipientibus prophetas mercedem promiſit dicens : Qui recipit prophetam in nomine prophetæ,mercedem prophetæ recipiet.Quod non eſt intelligendum ſimpliciter & æqualiter, ſed proportionaliliter, ſecundum proportionem receptionis.Secundò honorandus eſt, de bonis temporalibus ei ad ſuſtentationem vitæ,nempe victum & veſtitum ac alia neceſſaria miniſtrando. Vnde Gal.6. Communicet autem is qui catechizatur(hoc eſt docetur & eruditur) ei qui ſe catechizat,in omnibus bonis.Quis enim propriis ſtipendiis militat vnquam ? & infrà : Qui in ſacrario operantur,de his quæ in ſacrario ſunt,edunt.Et Chriſtus,Dignus eſt mercenarius cibo ſuo.Tertiò & principaliter honorari debet,fidem ei adhibendo, & eius reuelationibus credendo,conſiliiſque obediendo. Vnde Eſaias conquerens dicebat: Quis credidit auditui noſtro?De priuatione huius honoris querebatur Chriſtus Marci 6.vbi etiam pœna inhonorationis ſcribitur : Et non poterat virtutem vllam facere, niſi paucos infirmos impoſitis manibus curauit,& mirabatur propter incredulitatem illorum. C

Prophetæ quomodo ſunt honorandi. Galat.9. 1.Cor.9. Matth. 10. Eſa.53. Mar.6.

Ver. 7. DE RAPTV SIVE EXTASI.

2.2.q.175. Ezech.8. Pſal.115.

RAptus(prout eſt gratia gratis data) eſt eleuatio mentis à ſpiritu diuino , ad aliqua ſupernaturalia contemplanda,cum abſtractione à ſenſibus, ſecundum illud Ezech.8. Spiritus eleuauit me inter cęlum & terram.Hic raptus dicitur Extaſis.Vnde Glo.ſuper illud Pſal.Ego dixi in exceſſu meo,Omnis homo mendax,ait:Dicitur hic extaſis, cùm mens non pauore alienatur,ſed aliqua inſpiratione reuelationis ſurſum aſſumitur.Hoc modo rapti multi ſunt, ſed differenter. Aliqui, vt contemplarentur diuinam veritatem per ſimilitudines quaſdam imaginarias. Et talis fuit exceſſus mẽtis, qui cecidit ſuper D.Petrum.Alij,vt contemplarentur diuinam veritatem per intelligibiles affectus : ſicut fuit exceſſus Dauid.Alij, vt cõtemplarentur eam in diuina eſſentia.& talis fuit raptus D.Pau.ac etiã Moyſi. & ſatis congruenter : Nam ſicut Moyſes fuit primus doctor Iudæorum,ita D.Paulus Gentium.Vnde D.Auguſt.dicit:Ipſa Dei ſubſtantia à quibuſdam videri potuit,ſicut à Moyſe & Paulo.Quod intelligendum eſt per modum tranſeuntis & cum abſtractione cognitionis ſenſuum. & ſic interpretandæ ſunt authoritates quæ in oppoſitum adduci poſſunt,ſed de his amplius infrà,ca.14.ver.6. D

Act.10. In lib. de Vid.Deo. c.14.ver.6.

Ver. 8. DE GRATIA ET DONO LINGVARVM.

2.2.q.176. Matth.vlt. Act.2. 1.Cor.14. 1.Cor.13.

QVum Apoſtoli & alij diſcipuli Chriſti fuerint ad hoc electi , vt per vniuerſum mundum diſcurrentes,fidem prædicarent , ſecundum illud : Euntes in mundum vniuerſum , docete omnes gentes, &c.& non erat conueniens quòd qui mittebantur ad alios inſtruendos, indigerent ab aliis inſtrui qualiter aliis loquerentur.nec cùm eſſent pauperes, reperiſſent de facili qui eorum verba fideliter interpretarentur, vel aliorum verba eis exponerent. Ideo cõueniens fuit eis ſubueniri per gratiam ſiue donum linguarum.Vnde Act.2.Repleti ſunt omnes ſpiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis,&c.Et quanuis fieri potuiſſet vt vna lingua loquentes,ab omnibus intelligerentur , aut omnes alias linguas intelligerent:conuenientius tamen fuit ipſos omnibus linguis loqui : quia hoc pertinebat ad perfectionem ſcientiæ illorum,per quam non ſolùm loqui,ſed etiam intelligere poterant , quæ ab aliis dicebantur.Si autem omnes vnam linguam eorum intellexiſſent, vel hoc fuiſſet per ſcientiam illorum qui eos loquentes intelligerent,vel fuiſſet quaſi quædam illuſio, dum eorum verba aliter ad aliorum aures perferentur,quam ipſi ea proferrẽt.Vnde Glo.Act.2.dicit: Maiori miraculo factum eſt, quòd ipſi omnium linguarum generibus loquerentur.& Apoſt.Gratias ago Deo meo quòd omnium veſtrum lingua loquor, ſcilicet ſufficienter quantum requirebat doctrina fidei : non autem quantum ad omnia quæ per ſcientiam acquiſitam cognoſcuntur, inquantum quædam ſuperadduntur arte humana ad ornatum & elegantiam locutionis.Vnde Glo.Hebr.1.dicit : Non eſt mirandum quòd Apoſtolus in epiſtola ad Hebręos maiore eluceat facundia:cum naturale ſit vnicuique plus in ſua quàm in aliena lingua valere.Cæteras enim epiſtolas peregrino,hoc eſt Græco ſermone compoſuit.Hoc dono I

licet Chriſtus perfectiſsimè donatus fuerit:nō tamen oportuit ipſum omnibus linguis loqui: quia ſolùm vni genti prædicaturus erat. Nunc autē hoc donū nō datur omnibus qui Spiritū ſanctū recipiunt: quia iam ipſa Eccleſia(vt D. Aug.ait)linguis loquitur omniū. Poſt reſurrectionem tamē generalē diuerſitas linguarū ceſſabit,vt Apoſto.dicit. & ſola prima qua loquebatur Adam (quæ, vt communiter dicitur,eſt Hebræa)manebit,in qua Sancti(vt Pſalm.ait)in ſecula ſeculorum laudabunt Deum.

§. 2. DE GRATIA MIRACVLORVM.

A GRatiam miraculorum ordinauit Deus in Eccleſia ad ſermonis prolati cōfirmationem & credibilitatem. Vnde Marc.vlt. Domino cooperante, & ſermonē confirmante, ſequentibus ſignis. Deus enim qui ſuauiter diſponit omnia, hominē circa ſupernaturalia dirigere voluit modo ſuæ naturæ cōgruenti. Naturale autem eſt hominē cognoſcere veritatem intelligibilem per effectus. Ideo ſicut homo ductu naturalis rationis poteſt peruenire ad notitiam Dei,vt eſt principium & author naturæ, per naturales effectus : ita voluit Deus ipſum per ſupernaturales effectus(qui dicuntur miracula)induci in aliquam ſupernaturalem cognitionem credendorum. Gratia miraculorū non eſt aliquis habitus, neque aliqua qualitas permanens in anima,cùm aliquādo ſit incorpore mortuo:ſicut legimus quòd quidam proiecerunt cadauer in ſepulchrū Heliſæi,cuius cùm tetigiſſet oſſa,reuixit homo, & ſtetit ſuper pedes ſuos:quia tunc inſtinctu diuino mota ſunt oſſa. Sic plerunque contingit in reliquiis ſanctorum, quæ à Deo vt inſtrumenta mouentur. Ideo illa motio non eſt qualitas permanens, ſed fluens. & ſic mens prophetæ mouetur inſtinctu diuino ad aliquid ſupernaturale cognoſcendum: ita etiam qui miracula facit, mouetur inſtinctu diuino,ad aliquid ſupernaturale faciendum, ſcilicet miraculum, quod Deus ſua virtute facit,aliquando poſtulatione ſiue oratione præcedente: vt cùm D. Petrus ſuſcitauit Tabitham. aliquando verò nulla oratione præcedente, ſed Deo ad nutum hominis operāte:ſicut cùm D.Petrus Ananiam & Saphiram increpando,morti tradidit. Vnde D.Greg.in 2.Dialogorum dicit ꝙ Sancti aliquando ex poteſtate miracula exhibent : vt Ioſue,cùm ait, Sol contra Gabaon ne mouearis: aliquando ex poſtulatione. Vtroque tamen modo Deus principaliter operatur, qui vtitur vel interiori motu hominis,vel eius locutione,vel etiam aliquo exteriori actu, ſeu etiam aliquo contactu corporis etiam mortui tanquam inſtrumento.

2.2.q.178. Mar. vlt. Sap.8. — Gratia miraculorum non eſt habitus. — 4.Reg.13. — Act.5. — Ioſue 10.

Ver. 1. DE MIRACVLI DEFINITIONE ET ESSENTIA.

B MIraculum à mirando dictū eſt:non tamen quòd omne mirum ſeu mirandum ſit miraculum. Mirum enim ſiue mirandum aliquid dupliciter dicitur. Vno modo quādo cauſa illius quod admiramur,eſt occulta & ignorata. Vnde in 1.Meth.dicitur,Propter admirari cœperūt Philoſophi philoſophari, & cauſam effectus quærere. Et ideo illi qui ſciunt cauſam eclipſis ſolis & lunę,non mirantur,ſicut ruſtici qui cauſas ignorant. Alio modo aliquid dicitur mirum,quia inſolitum. Vnde D.Gregorius in homilia de panibus dicit:Hoc mirantur homines,nō quia magnū eſt,ſed quia rarum. Miraculū ergo ſub miro & mirando continetur, & ſe habet per additionem. Vnde miraculū(vt ex verbis D. Aug. patet)poteſt ſic definiri : Eſt aliquid arduum, excedens facultatem totius naturæ creatæ, ad oſtenſionem diuinæ gratiæ,veritatis,aut virtutis,ad vtilitatem Eccleſiæ factum,vltrà ſpem admirantis, ſcilicet naturæ,quanuis non præter ſpem gratiæ,ſiue ſit inſolitum,ſiue ſolitum. Nam licet quotidie fiat cōſecratio Euchariſtię:nihilominus tamen eſt miraculum, cùm excedat facultatem totius naturæ creatæ. Per hoc quod dicitur(arduum)excluduntur cōmunia & facilia,etiam à Deo facta. Per hoc autē quod dicitur)excedens facultatem totius naturæ creatæ) excluduntur quæcunque facta ardua & mirabilia à quacunque natura creata. Natura enim ſuperior,cùm habeat maiorem virtutem,poteſt maiorem effectum producere, quàm inferior. Et quia natura inferior ignorat cauſam, vel videt effectum excedere ſuam facultatem, vel facultatem communem naturæ, vel ſubſtantialiter, vel ſecundum modum: ideo reputat arduum admirandum : ſicut ranas per magos Pharaonis auxilio dæmonum per naturam ſubitò productas. Idem de mutatione virgæ in ſerpentem. quæ fuerunt ardua & prodigia apud videntes, ſed non miracula,cū non excederent facultatē totius naturæ creatæ. Ex quo patet quòd diabolus non poteſt facere miracula,cum ſit natura creata:licet poſsit facere ſigna & ꝓdigia,ſicut faciet tēpore Antichriſti,vt habetur 2.Theſſ.2. In omni virtute, & ſignis, & prodigiis mēdacibus. Quę dici poſſunt dupliciter mendacia & falſa;vel per illuſionem ſenſuū,vel quia ad falſitatem inducunt. vnde D.Auguſt. ait:Ambiguū eſſe ſolet an propterea dicta ſint ſigna & prodigia, mendacia, quoniam mortales ſenſus per phantaſmata decepturus eſt,vt quod non facit facere videatur:aut quia illa etiam ſi vera prodigia, ad mendacium pertrahent. Vera autem prodigia dicuntur,quia ipſę res verę erunt:ſicut magi Pharaonis fecerunt veras ranas & veros ſerpentes. Non tamen habebunt veram miraculi rationem, quia fiēt virtute naturalium cauſarum, & non ad vtilitatē, ſed ad incommodū hominum. Operatio autē miraculorum,quæ attribuitur gratiæ gratis datæ, fit ſola virtute diuina ad hominum vtilitatem dupliciter. Vno modo ad veritatis prædicatæ confirmationem. Ex quo ſequitur quòd ab his qui falſam doctrinā annuntiant,nunquā fiunt miracula:quia miracula ſunt vera teſtimonia, & à ſolo Deo,qui non poteſt eſſe teſtis falſitatis,cùm ſit veritas per eſſentiam,vt habetur Ioan.6. Et in hoc poterunt cognoſcere electi falſitatem prodigiorum & ſignorum Antichriſti, & præcurſorum,ac complicum eius, & cauere ab eis:quia facient ſua ſigna ad confirmationem falſitatis,contra veritatem fidei, & ad inducendum ad malum. Alio modo facit Deus miracula ad oſtenſionem ſanctitatis alicuius, quem Deus vult proponere in exemplum virtutis. Et ſic aliquando per inuocationem,aliquando per contactum: vt dictū eſt de oſsibus Heliſæi, & de vmbra D.Petri, Act.5. & 19. quòd Deus faciebat virtutes per manus Pauli, & etiam per ſudaria eius,quæ ſuper languidos ponebantur, & recedebant ab eis languores. Ex quo patet ꝙ non debent calumniari Chriſtiani, qui veſtes & ſudaria Chriſti & Sanctorum tangere deſiderant.

2.2.q.178. Mirū quid. — Miraculi definitio. — Diabolus miracula facere nequit. 2.Theſſ.2. 2. de Ciu. Dei. — Miracula dupliciter fiunt ad hominū vtilitatem. — Falſitas falſorum prodigiorū vnde cognoſci poteſt. — Contactus veſtiū Sanctorū prodeſt.

Ver. 2. DE MODO OPERANDI IN MIRACVLIS. C

Lib.83.q. ALio modo operatur Deus in miraculis, alio modo Sancti, alio modo magi, alio modo mali Christiani. Vnde D. Aug. dicit: Aliter magi faciūt miracula, aliter boni Christiani, aliter mali. Magi per priuatos cōtractus cũ dæmonibus: nec facta illorum possunt dici miracula, vt dictũ est. Boni Christiani per publicam iustitiam. Mali verò Christiani per signa publicæ iustitiæ. Deus enim vtitur malis hominibus in bonum aliorum, sicut ad prophetandum. Ideo mali ad confirmationem veritatis fidei aliquando mouentur à Deo ad inuocationem nominis Christi vel alicuius sancti, ad quam Deus miraculosè operatur. Vnde Matt. 7. Domine, nōne in nomine tuo ꝓphetauimus, & virtutes multas fecimus? Et Apost. Et si habuero omnem fidem ita vt montes transferã, charitatem autem non habuero, &c. Et quanuis fides sine charitate & operibus mortua sit, quantum ad ipsum credentem, qui per eam nō viuit vita gratiæ: nihil tamē prohibet quin res viua per instrumentũ mortuũ operetur. Sicut enim homo operatur per baculũ: ita Deus per fidem peccatoris instrumētaliter operatur ad facienda miracula. Et quia actio instrumenti mortui vel inanimati non attribuitur instrumēto, sed principali agenti (Non enim dicimus quòd calamus scribat, sed homo:) attribuitur tamen instrumento animato. Hinc est ꝙ operatio miraculorum non attribuitur propriè malis, aut eorum merito: sed merito eius cuius nomen inuocatur, vt Christi vel sancti. & hoc facit Deus, vt homines Christum vel sanctum honorent, ad cuius inuocationem tãta miracula fiunt. Nec obstat quod dicitur Ioan. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit: quia (vt D. Aug. ait) Cæcus ille nondum erat vnctus, hoc est plenè illuminatus. Impetratio enim siue exauditio orationis non innititur merito orantis, sed misericordię & liberalitati diuinæ, quę etiam ad malos se extendit. Ideo nonnunquam ad orationem & inuocationem malorũ Deus facit miracula. Resultat igitur quòd quæcunque creatura miracula facere dicatur, solũ instrumentaliter operatur. Dæmones autē cum non assumãtur à Deo, vt instrumenta gratiæ & misericordiæ, ad quam miracula ordinantur, nec eis quo ad iustitiã aliquid excedens facultatē illorũ cōmittatur, nullo modo miracula facerę dicũtur: sicut Angeli boni, per quos Deus miracula operatur. vnde dicũtur Virtutes. Deus autē principaliter operatur. Quia cùm operatio miraculi excedat facultatē totius naturæ creatæ, necesse est quòd à Deo principaliter procedat. Notandum tamen quòd Deus in miraculis principaliter operatur, aliquando supra naturam, aliquando contra naturam, aliquando præter naturam. Primò supra naturam, inquantum producit effectum quem natura producere nō potest. Quod cōtingit dupliciter. Primò quando forma inducta à Deo, nullo modo potest à natura induci. sicut forma gloriæ, ꝗ inducet Deus corporibus electorum, & incarnatio verbi. Secũdò, quando natura potest similem formam producere in aliquam materiam, sed nō in istam. Natura enim potest causare vitam per generationem, sed non in mortuo. & ideo resurrectio mortuorum est supra naturam. Secundò cōtra naturã operatur Deus, quando in natura manet contraria dispositio ad effectum quem Deus facit: sicut quãdo seruauit Pueros illæsos in camino, remanente virtute comburēdi in igne. & quando aqua Iordanis stetit, remanēte grauitate: & similiter quãdo D. Virgo peperit, stãte virginitate. Tertiò operatur Deus in miraculis præter naturã, quando scilicet producit effectũ, quē natura producere potest: nō tamē illo modo quo Deus producit, scilicet subitò, vel quando deficiunt instrumenta, quibus natura operatur. sicut cũ Christus conuertit aquã in vinum: quod natura aliquo modo facere potest, dum aqua in nutrimentũ vitis assumpta, suo tēpore in succũ vuæ perdigesta, in vinum cōuertitur: vel quãdo deus maiora facit quàm natura cōsueuerit: vt cũ fecit tantam multitudinē ranarum: vel quãtum ad tempus, sicut cũ aliquis statim curatur, quē natura processu tēporis curare posset: vt accidit in socru Simonis Petri.

Matth.7. *1.Cor.13.* *Iacob.2.* *Ioan.9.* *Angeli boni faciunt miracula.* *Ioan.2.* *Luce 4.*

Ver. 3. DE MIRACVLORVM NOMINIBVS. D

Heb.2. *Matth.24.* MIracula in sacris literis dicuntur virtutes, signa, prodigia, & portenta. Heb. 2. dicitur: Cōtestante Deo in signis atq; portentis & variis virtutibus. & Matth. 24. vocantur prodigia. Quæ sic differunt: quia inquantũ excedunt facultatē naturæ, dicuntur virtutes: inquantũ verò sunt ordinata ad manifestationem gratiæ, dicuntur signa. Et propter excellentiam dicuntur portenta atq; prodigia, quasi procul aliquid ostēdentia. D. Tho. super illud 2. Cor. 12. Signa apostolatus mei facta sunt super vos in signis, prodigiis, & virtutibus, dicit quòd virtus est nomen cōmune ad omnia miracula. Nam virtus est vltimũ de potētia. & ideo aliquid dicitur virtuosum, quia ex magna virtute. Cũ ergo miracula fiãt virtutę diuina, dicũtur virtutes. Signum refertur ad minus miraculum, prodigium ad maximum. Deinde dicit, ꝙ portentum dicitur inquantum sunt cōtra naturam vt dictum ęst. Vnde Apoc. 13. de Antichristo, loquendo in præterito pro futuro propter certitudinem prophetiæ: Fecit signa magna, ita vt ignē faceret descendere de cælo, contra eius naturam. quia ignis est naturaliter leuis, & ascendit sursum. Miraculum dicitur mendax tripliciter: vel quia deficit à vera ratione facti, vel à vera ratione miraculi, vel à debito fine. Primum fit in præstigiis, quando per dæmones illuduntur aspectus, vt aliud videatur ꝗ sit. Secundum, quando fiunt per causas naturales, occultas tamen. Tertium, quando contra finē miraculi. Quia (vt dictum est) miracula sunt ordinata ad attestandam veritatem, fidem, vel sanctitatem: & per dæmones & Antichristum fient in attestationē falsitatis: ideo dicuntur falsa, vel quia ad malum inducunt. Et quia creatio non fuit facta ad attestationem veritatis: ideo non dicitur propriè miraculũ, licet posit dici portentum: quia contra naturam est aliquid ex nihilo producere, vt dicitur in 1. Phy.

2.Cor.12. *Miraculum dicitur tripliciter mēdax.*

Ver. 4. DE AVXILIO SPECIALI. E

1.2.q. 109. art.6. *3.Phy.* INter gratias gratis datas connumerari potest auxilium Dei speciale, & gratia pręueniēs, cum sit donum supernaturale, & stet cum peccato mortali. Ad cuius euidētiam sciēdum est, ꝙ cum nihil possit se reducere de potentia in actum, & omnis motus sit actus entis in potentia, prout in potentia, & in mouentibus & motis non sit processus in infinitum, quia aliàs non esset motus, vt probatur 8. Phy. sequitur

quitur ꝙ necesse est venire ad vnum primum, quod mouet omnia, & concurrit cum omnibus agentibus: & illud est Deus. vnde Ioan.15. Sine me nihil potestis facere. Et licet sit eadẽ motio Dei, qua mouet omnia, quocunq; modo moueat: quia motio Dei actiua & concursus eius nil aliud est, quàm ipsemet Deus, qui est immutabilis & inuariabilis. vnde Malac. Ego Deus, & non mutor. & Iaco. 1. Apud quem non est transmutatio, neq; vicissitudinis obumbratio. Illa tamen motio diuersificatur ex parte nostri secundum diuersitatem finium. Cũ igitur duplex sit finis, scilicet generalis siue naturalis omniũ creaturarum, quia quælibet natura est ordinata in finem naturalem: sequitur ꝙ omnis concursus, quo Deus concurrit ad omnes actus naturales omniũ creaturarũ, dicitur cõcursus dei generalis siue auxiliũ generale. Et hoc modo cõcurrit in motu progressiuo hominis & animaliũ brutorum, in plãtatione vinearũ, & ædificatione domorum, & ad ea quæ ad naturalem hominis finẽ ordinantur. Alius autem est specialis finis hominis. s. supernaturalis visio beatifica. & ideo in his quę conducunt ad illum finem, Deus dicitur concurrere specialiter. & talis eius motio dicitur cõcursus specialis & auxilium speciale: non ꝙ intimius aut fortius agat Deus in speciali quàm in generali: quia in vtroque eodem modo se habet, secundum tamen modum & dispositionem naturæ quæ mouetur. Et in vtroq; motio & cõcursus Dei principalior est, & maiorẽ habet efficaciam quàm cõcursus naturę: dicitur tamen speciale auxiliũ, quia dirigit ad specialem finem, scilicet supernaturalem, & tanto specialius, quanto actus propinquior est fini. Et sic ad cogitandũ de beatitudine, ad habẽdam memoriã peccatorũ, ad recordationẽ iudiciorum Dei, requiritur auxilium speciale ad ipsam contritionem specialius, ad merendum adhuc specialius, & ad martyrium adhuc specialius. Aliqui dicunt omnem actum moraliter bonum esse dispositionem ad gratiam, & sic ad finem supernaturalem hominis: quia quilibet bene vtendo suis naturalibus, de congruo meretur disponi, & quòd Deus secundum suam naturam (quæ est misericordiæ plena) circa eum operetur. Vnde Daniel consulebat Nabuchodonosor, vt per largitionem eleemosynarum (quæ ex sola pietate naturali fieri potest) peccata redimeret. Et tales consequenter dicũt, ꝙ quoad omnem actum moraliter bonum requiritur auxilium speciale: alij verò dicunt quòd non, sed solũ quãdo actus illi sunt propinqui, sicut cogitatio contritionis & ipsius beatitudinis, vel quando habent difficultatem. Et sic in statu naturæ integræ homo nõ egebat auxilio speciali ad omnes actus humanos, sed bene ad merendum, & actualiter eos ordinandum in beatitudinem. In statu verò naturæ corruptæ in multis eget auxilio speciali, propter difficultatem, & ad moderandas passiones. In aliis autẽ in quibus non patitur difficultatem, sed potius delectationem, vt in plantatione vinearum, & ædificatione domorum, aut comestione, qui sunt actus qui ex natura sua ordinantur in finem naturalem, non eget auxilio speciali, nisi ad eos ordinandum actu in finem supernaturalem: quia tunc est dispositio propinqua. Et dicunt quòd ad omnem dispositionem remotam non necessariò requiritur auxilium speciale. & sic est problema. D. Tho. ad secundum opinionem declinare videtur cum D. Augustino.

Ioan.15. *Malac.3.* *Iacob.1.* *Auxilium speciale quid.* *Daniel. 4.* *An ad omnem actum moraliter bonũ requiratur auxiliũ speciale.*

Ver. 5. DE ALIA DIVISIONE GRATIAE.

A Alia adhuc poni solet diuisio gratiæ. s. in præuenientem, operantem, & cooperantem, cõcomitantem, & subsequentem. Gratia præueniens dicitur, quãdo homo ad alia distractus mouetur à Deo, ad cogitandum de salute sua. Gratia operans dicitur motio, qua volũtas (quæ prius volebat malũ) mouetur à Deo ad volendũ bonum. Gratia cooperans est motio, qua Deus concurrit ad actũ bonũ exteriorem per voluntatem imperatũ, quia ad hunc actũ Deus iuuat, interius voluntatẽ cõfirmando, & exterius facultatem operis, præbendo, & impedimenta remouendo. vnde D. Aug. Vt velimus operatur: cũ autẽ volumus vt perficiamus, cooperatur. Gratia concomitans est Dei motio, assistens in continuatione: gratia subsequens est motio, qua Deus mouet ad merendũ & perseuerandũ. D. Tho. prædictas gratias dicit esse effectus gratiæ habitualis, siue qui proueniunt ex gratia habituali: & sunt quinq;. Primus, vt bonum velit. & secundũ hoc dicitur præueniens. Secũdus, vt anima sanetur & iustificetur. & secundum hunc effectũ dicitur gratia operans. Tertius, vt bonum quod vult, efficaciter operetur. & secundum hunc dicitur gratia cooperans. Quartus, vt in bono perseueret. & secundum hunc dicitur subsequens. Quintus, vt ad gloriam perueniat. & secundum hunc gratia dicitur consummans.

1.2.q.111. *art.3.*

§. 3. DE GRATIA GRATVM FACIENTE.

B Gratia gratum faciens, secundum Theologos, est habitus de nihilo creatus, & in anima siue intellectuali natura infusus, per quam fit filia, amica, grata, & sponsa Dei electa, & omnia quæ sunt eius acceptata, per quam consequitur vitam æternam, iuxta illud Rom.6. Gratia Dei vita æterna. Hæc gratia differt à gratia gratis data, non ꝙ gratia gratum faciens non gratis detur, & per consequens non sit gratis data: sed quia vltra gratiam gratis datam habet primò, quòd sit habitus permanens, secundò ꝙ non potest esse cum peccato mortali, tertiò ꝙ gratum & acceptum Deo faciat habentem, & omnia opera eius. Hæc gratia communiter diuiditur in gratiam inchoatam, siue imperfectam, & consummatam, quæ est comprehensorum: quæ differunt ab inuicem: Quia gratia viatorum augeri & amitti potest, non autem beatorum, quæ etiam perfectiores effectus habet q̃ gratia viatorum. D. Bern. in quodam sermone dicit, quòd gratia gratum faciens est quædam lux siue nitor animæ, sole splendidior, animæ infusa, tanquam radius à sole iustitię, animam iustificans, & circunquaq; purgans, illustrans, ornans, & deificans. Hanc definitionem fundauit super illud D. Pau. Ephe. 5. Eratis aliquando tenebrę, nunc autem lux in Domino: vt filij lucis ambulate. Fructus autem lucis est in omni bonitate, iustitia, & veritate. D. August. dicit ꝙ est excellentius donum Dei, quod homini datur: Quia per eam efficimur diuinę consortes naturę. Hęc gratia secundum eundem diuidit inter filios regni & perditionis, & dicitur vestis nuptialis. Hęc gratia subiectiuatur in essentia animę, quam primò perficit, deinde potẽtias eius, vt amplius inferiùs dicetur.

Gratia gratum faciens quid sit, & quomodo differat à gratis data. *Gratia gratum faciens duplex.* *2.Pet.1.*

Ver. 1. DE MERITO IN GENERALI.

1.2.q.114. art 1. CVm gratia gratum faciens sit principiũ meriti: ideo de merito aliquid dicendũ est. Ad cuius euidentiam sciendũ est, ꝙ meritum & merces ad idem referuntur. & dicitur meritũ actus, quo quis meretur. Merces verò dicitur id quod alicui est debitum, & recompensatio operis vel laboris, quasi quoddam præmium ipsius. Et sicut reddere alicui iustum pretium pro re accepta ab eo, est actus iustitiæ: ita recompensare & reddere mercedem laboris aut operis, est actus iustitiæ. Et cùm iustitia sit æqualitas quędam, sequitur quòd inter eos solos potest esse iustitia & meritum, inter quos est simpliciter æqualitas. Et per oppositum inter eos inter quos non est simpliciter æqualitas, non est simpliciter iustitia, neque meritũ simpliciter. Sed quidam iustitiæ modus potest esse, sicut dicitur quoddã ius paternum siue dominatiuum, & meritum secundũ quid: quia solũ secundũ quid in eo saluatur ratio iustitiæ. Sic enim filius meretur à patre, & seruus à domino, vt si filius bene se habeat erga patrem, vel seruus erga dominum, honorando, seruiendo, obediendo: sic pater & dominus secundum suam liberalitatem & clementiam se debet habere ad filium vel seruum, vt dicit Philosophus in eodem libro.

Meritum 5. Ethic.

Homo non potest aliquid simpliciter mereri à deo, sed bene supposita eius ordinatione.

¶Ex his sequitur quòd homo simpliciter & absolutè non potest aliquid mereri à Deo, cum inter hominem & Deum non sit æqualitas. distant enim in infinitum. Et totum quod est hominis bonum, est à Deo, & per cõsequens nõ potest Deus aliquid debere homini. Sed quia inter hominem & Deũ est quædam proportionabilitas, inquantum vterque operatur secundum modum suum: Modus autem & mensura humanæ virtutis est homini à Deo: Ideo meritũ hominis ad Deũ non potest esse nisi secundum suppositionem diuinæ ordinationis, scilicet vt homo cõsequatur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem operandi deputauit. Sicut etiam res naturales cõsequuntur à Deo per suam operationẽ quasi mercedem, ad quod à Deo sunt ordinatæ, differẽter tamẽ: Quia homo seipsum mouet ad agendum per liberum arbitrium. Vnde eius actio habet rationem meriti, & non actiones aliarum creaturarum, quæ libero arbitrio carent. Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de rege temporali. Si rex ordinaret ꝙ quicũque faceret tale quid, haberet tale castrum, quod plurimum in valore excedit opus à rege iniunctum. Si rusticus impleret ordinationem regis, haberet ius ad castrũ: non simpliciter & absolutè, sed ex ordinatione regis. Et rex qui ante ordinationẽ suam nihil debebat rustico, post ordinationem & eius impletionem efficitur debitor: & primò sibiipsi, quia debitum est vt rex suam promissionem teneat. Sic Deus (qui scit omnia nostra esse sua, & nos ad maiora teneri) ex sua clementia & liberalitate ordinauit, ꝙ si quis liberè & bono animo deseruiret ei, & mandata eius seruaret, mercedem illi daret. iuxta illud: Quiescat vox tua à ploratu, & oculi tui à lachrymis: quia est merces operi tuo. Et Esa.1. Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis. Et Malach.1. Inferte omnem decimationem in horreum meum, vt sit cibus in domo mea. Et probate me (dicit Dominus) si non aperuero catharactas cæli, & effudero vobis benedictionem vsque ad abundantiam: & increpabo pro vobis deuorantem. & in multis aliis passibus antiqui testamenti, quãtum ad temporalia: & in nouo testamento quantũ ad spiritualia & æterna. Matth.4. Pœnitentiã agite, appropinquabit regnum cęlorum. & Luc.11. Date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. & Matt. 19. quærenti magistro, Quid faciendo vitam æternam possidebo? Christus respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Consequens ergo est, vt Deus sibiipsi primò, & ex cõsequenti implentibus ordinationem suam debitor factus sit, vt promissionem & ordinationem suam seruet, & homini suã ordinationem implenti, tribuat quod pollicitus est, cum mentiri non possit, ad Titum 1. Neque negare seipsum, 1. Timoth.2. qui etiam per Psalm. dixit: Quæ procedunt ex labiis meis nõ faciam irrita. ¶Per hæc soluuntur argumenta, quibus neoterici hæretici omne meritum subuertere & supprimere nituntur, in primis allegantes illud: Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite: quia serui inutiles sumus. quod enim debuimus facere, fecimus. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorẽ. D. Chrysosto. ibi dicit: Non negat mercedem bonis operibus, sed docet seruum non debere extolli vel gloriari, eò quòd iussa ad amussim seruauerit siue perfecerit: & ne in superbiã intumescamus, sed potius humiliemur. Sed Christus per hæc verba, supposita ordinatione, non negauit meritum. Et licet homo operando faciat quod debet, liberè tamen & ex animo facit. Et quãuis ex bonis hominis nil accrescat Deo, cùm Deus ex bonis nostris non quærat vtilitatem, sed solùm gloriam, hoc est manifestationem suæ bonitatis in nobis, quod etiam in operibus suis quærit ad nostram vtilitatem: ideo licet ex eò quòd Deum colimus, nil accrescat ei, sed nobis: Meremur tamen aliquid à Deo, non quasi ex operibus nostris aliquid ei accrescat, sed inquãtum propter gloriam & manifestationẽ eius, quod ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa.64. obiiciunt: Facti sumus vt immundi omnes, & quasi pãnus menstruatæ, omnes iustitiæ nostrę: Quia ibi propheta loquitur de iustitiis legalibus, quæ inficiebantur ab illo populo, malis circũstantiis, vtpote auaritia, cupiditate, ira, inuidia, & malitia, vt habetur Esa.58. Ad lites & cõtentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Inficiebãt etiã vana gloria: sicut dicebat Christus Matt.23. de Scribis & Pharisæis: Omnia opera sua faciunt vt videãtur ab hominibus. Cùm dabant eleemosynam, faciebant tuba canere: & amabant in angulis platearũ stãtes orare. Ideo illæ iustitiæ erant vt pannus menstruatę, & abominationes. vnde Esa.1. dicitur: Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incensum & abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum, & festiuitates alias non feram. non quòd essent secũdum se abominationes: quia non præcepisset seruare, Exod. 20. sed quia indignè offerebant, & vitiabant malis circunstãtiis. vnde subiungit: Iniqui sunt cœtus vestri. Manus vestræ, hoc est operationes vestræ plenę sunt sanguine peccatorũ. Ideo subdit: Lauamini, & mundi estote: auferte malum cogitationum vestrarũ ab oculis meis. Quiescite agere peruersè, &c. Propter hæc iustitiæ, hoc est bona opera & impletio pręceptorũ, quę iustum est seruare, dicũtur pannus

Meritũ ex suppositione

Hiere.3. Hominẽ posse mereri probatur.

Matth.4. Luc.11. Matth.19. Ad Tit.1. 1.Tim.2. Luc.17. Esa.64. Esa.58. Matth.23. Esa.1. Exod.20.

nus menstruatæ: Quia secundum D. Dion. Bonum est ex integra causa, & malum ex singularibus defectibus. Sed non secundum se, cùm à Deo sint ordinatæ & institutæ. Præterea iustitiæ nostræ (hoc est opera nostra) secundum se, si bene fiant, lux dicuntur à Christo: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, &c. Non sunt ergo pannus menstruatę. Aliqui exponunt authoritatem Esaiæ per comparationem ad diuinam iustitiam. vnde Esa. 55. Sicut exaltantur cæli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meæ à cogitationibus vestris. Terra enim per comparationem ad cęlum, deformis & quodam modo abominabilis apparet: Licet secundum se bona sit, iuxta illud Genes. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Similiter lumen candelæ lucidum est in se: in comparatione tamē luminis solis, vmbram & tenebras causat. Sic ad propositum de bonis operibus. vnde Rom. 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. ¶ Quod autem homo existens in gratia, inquantum sequitur motum gratiæ, & instinctum spiritus sancti principaliter operantis, mereatur vel mereri possit à deo, tota scriptura sacra referta est passibus id probantibus. Gen. 21. Dixit dominus Abrahæ: Per memetipsum iuraui, quia fecisti hanc rem, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuū. nota causalem, quia fecisti, &c. Et Psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternū, propter retributionem. Et Mat. 19. Apostolis dicentibus, ecce nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? respondit Christus, Amen, amen dico vobis, quòd vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël. Et ibidem, Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Et Mar. 9. Si quis dederit calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, non perdet mercedem suam. Et Matth. 25. in retributione bonorum tanquam pro causa allegabit Christus bona opera. & Mat. 20. Voca operarios, & redde illis mercedem. & Rom. 2. Reddet vnicuique secundum opera sua. & 1. Corinth. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem suum. & 1. Timoth. 4. Reposita est mihi corona iustitiæ, quam retribuet mihi dominus, in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Et in concilio Tridentino sesione sexta, titulo de iustificatione c. 26. dicitur: Si quis dixerit iustos non debere pro bonis operibus, quæ in deo fuerunt facta, expectare & sperare æternam retributionem, pro eius misericordia, & Iesu Christi merito, si bene agendo, & diuina mandata custodiendo, vsque in finem perseuerauerit: Anathema sit. Qui igitur oppositum dicunt, scripturas non nouerunt neque rationem.

4. c. de Di. no. *Matt. 6.* *Quomodo intelligi debet quod opera nostra sint tanquā pannus mēstruatæ.* *Rom 8.* *Homo à Deo mereri potest.* *Gen. 21.* *Psal. 118.* *Matth. 19.* *Mar 9.* *Matt. 25.* *Matt. 20.* *1. Cor. 3.*

Ver. 2. DE HIS QVAE NON CADVNT SVB MERITO.

A NOn potest homo mereri totum ambitū siue omnes gradus gloriæ, quam habiturus est in patria. Et per consequens neque gratiæ, quæ illi respondet, vt habetur Ro. 6. Gratia dei vita ęterna: hoc est: vita æterna correspondet gratiæ, sic quòd qui erit in maiori gratia, in instāti mortis habebit maiorem gloriam. Ideo gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest. Primò quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediatè & formaliter: quia effectiuè est meritum Christi, & formaliter immediatè charitas. vt D. Tho. dicit. Secundò quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro contra mercedem & meritum, vt optimè probat Apostolus dicens: ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius: ergo primā gratiam non potest homo mereri. Quia si ex operibus, iam non ex gratia. Sed cùm gratia possit augeri, sicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem: & etiam iustificatio quæ fit per gratiam, iuxta illud: Qui iustus est, iustificetur adhuc: Illud augmētum quod prouenit ex bono vsu primæ gratiæ, potest homo mereri per actus informatos à gratia, & elicitos vel imperatos à charitate, ex motione & instinctu Spiritus sancti operante. Nec D. Paulus in locis præallegatis negat meritū aut opera meritoria, nisi respectu primæ iustificationis: Quia probat & exemplificat de remissione peccatorum, allegando dictum Psalmistæ, Beati quorū remissæ sunt iniquitates, &c. Quæ remissio & prima iustificatio non poterat causari ex operibus antiquę legis, neque ex operibus legis naturæ: sed solùm per gratiā ex merito Christi. Aliàs si ex operibus legis posset causari prima gratia & iustificatio: Christus gratis mortuus fuisset, hoc est sine causa & necessitate. vnde Aposto. Si per legem iustitia (hoc est gratia) ergo Christus gratis mortuus est. quod est falsum: quia sic oportuit Christum pati, & impleri ea quæ scripta erant in lege, prophetis, & psalmis de illo. Prima igitur gratia & prima iustificatio datur nobis merè gratis, ex merito Christi & ex operibus nouæ legis euangelicæ, quæ sunt sacramenta à Christo instituta, per quę coniungimur Christo, vt probatur de baptismo, Rom. 6. Sed augmentum illius gratię procedit principaliter ab ipsa gratia & libero arbitrio, vt amplius dicemus. Et sic intelligendę sunt authoritates, quę videntur aduersari. Perseuerantia pro actuali continuatione in bono vsq; in finem vitę, etiam (secundū D. Thomam) non cadit sub merito: sed est donum spiritus sancti specialiter assistentis.

Rom. 6. *Prima gratia non potest mereri.* *In 3 s[...] dist. [...] ad 5.* *Rom. 4.* *Luca 17.* *Apo. 21.* *Galat.* *Luca 24.* *Perseuerantia nō cadit sub merito.*

Ver. 3. DE DVPLICI MERITO.

B DVplex communiter apud doctores dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo: & quoddam est condigni siue de condigno. quemadmodum duplex est debitum super quo fundatur ratio meriti, scilicet debitum iustitię, & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum cōdigni est, quādo est ęqualitas inter opus & mercedem siue prēmium. Et tale est meritum mercenarij & denarij diurni. Tale meritum regulatur ęqualitate iustitię. Meritum verò congrui dicitur, quando non est ęqualitas inter opus & mercedem, & quando redditur merces, quę non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donātis. Aliquid enim congruit liberalē & magnificū dare, quod operarius non meretur ex condigno. quemadmodum factum est illis, qui hora vndecima venerāt in vineā. & quem-

1. 2. q. 114. art. 3. *Meritum duplex.* *Debitum duplex.* *Meritum condigni.* *Meritum congrui.*

Matt. 20. Luc 19. admodum habetur de domino, qui bene dispensanti quinque mnas, dedit gubernationem decem ciuitatum. & aliquando rex pro modico obsequio dat magnum præmium, ad liberalitatem suam manifestandam. Tale igitur meritum congrui innititur liberalitati, & meritum condigni iustitię. ¶ Notandum prætereà quòd meritum hominis potest dupliciter considerari: vno modo secundum quod procedit ex libero arbitrio, alio modo secundum ꝙ procedit ex gratia Spiritus sancti. Si cõsideretur opus hominis prout procedit ex libero arbitrio, siue secundum substantiam operis: non est condignitas inter opus & vitam æternam, propter magnam inæqualitatem. Non enim sunt condignæ pasiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. sed est ibi congruitas secundum æqualitatem proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruum, vt homini operanti secundum virtutem & ordinationem sibi datam à Deo, Deus recompenset secundum excellentiam liberalitatis suæ. Si autem consideretur opus meritorium secundum quòd procedit ex gratia & motione Spiritus sancti, est condignitas inter opus meritorium & vitam æternam: quia motio Spiritus sancti, est infinitæ dignitatis, iuxta illud: Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternã. Et. 1. ad Timoth. 4. Bonum certamẽ certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: ideo de reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die, iustus iudex. Nõ solùm autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Nec loquitur hic de prima gratia, quæ (vt dictum est) non cadit sub merito: sed de vita æterna vel augmento gratiæ & charitatis, quam per actus ex gratia & charitate procedentes quis meretur, & de vita æterna illi correspondente. vnde D. Thomas dicit quòd quolibet actu charitate informato homo beatitudinem meretur. & alibi dicit, quòd quilibet actus charitatis meretur absolutè vitam æternam. Ex quo videtur sequi, quòd quolibet actu charitatis augeatur gratia, & si non effectiuè, cùm sit à solo Deo, tamen meritoriè. Quidam tamen dicunt intelligi debere doctorem de quolibet actu intenso secundum proportionem gratiæ: quia actus possunt esse adeò remissi, quòd non augebitur gratia, nec etiam meritoriè: sed disponitur homo ad augmentum gratiæ per plures: & tandem vnus in virtute præcedentium faciet augmentum, sicut de gutta cauante lapidem: item de comestione, quia quælibet comestio non facit augmentum in puero, sed bene disponit ad augmentum. Deus enim sic auget gratiam, prout homo ad illam se disponit.

Meritũ hominis dupliciter cõsiderari potest.

Rom. 8.

Ioan. 4.

1. p q. 62. art. 5. 1. 2. q. 114. ar. 7. ad. 3.

An quolibet actu charitatis augeatur gratia.

Ver. 4. DE REQVISITIS AD MERITVM.

AD meritum (secundum D. Thomam) tria requiruntur, scilicet libertas, gratia, & status. & aliqui addunt, relationem in Deum. Primò requiritur libertas, saltem complacentiæ, de qua dictum est c. 3. §. 3. ver. 1. Angeli enim secundum eum meruerunt in primo instanti: & tamen tunc non habuerũt libertatem contrarietatis aut contradictionis: quia tunc in primo instãti peccare potuissent, quod ipse negat. Secundò requiritur gratia, quæ est principium & prima radix meriti: & charitas, quæ est radix immediata siue principium propinquum. Tertiò requiritur status, scilicet viæ. Et quia beati non sunt in via, non possunt mereri. Animæ autem quæ sunt in purgatorio, licet sint extra viam merendi meritum essentiale: quia (vt dicitur Ecclesiastes vndecimo) Vbi ceciderit lignum, siue ad Austrum, siue ad Aquilonem, ibi erit. Veruntamen quia adhuc non sunt in termino, quodam modo dici possunt viatrices: & cùm sint in gratia, sequitur eas aliquo modo mereri posse: scilicet deletionẽ venialiũ & præmium accidentale. Quartò requiritur relatio in Deũ, quę est quadruplex. s. actualis, habitualis, virtualis, & aptitudinalis. Relatio actualis est, quãdo homo operãs actualiter cõsiderat de Deo, & refert actũ quẽ facit, in Deũ. Et talis nõ necessariò requiritur, quia tunc ad merendũ necesse esset in quolibet instãti cogitare de Deo. quod est impossibile, propter naturales distractiones. Relatio habitualis est per asistẽtiã habitus charitatis. Et talis nõ sufficit, quia tũc peccatũ veniale esset meritoriũ, cùm coexistat charitati. Relatio virtualis est, quæ fit per ꝑrimũ actũ charitatis, quo quis refert se & oẽs actus suos referibiles in Deũ. Virtute illius oẽs actus sequentes, etiã si homo actu nõ cogitet de Deo, referuntur in Deũ per virtutẽ primi actus. & hoc sufficit & requiritur. Relatio aptitudinalis est in actibus moraliter bonis, in existẽte in gratia ante primũ actũ charitatis, ac etiã in actibus bonis moraliter, in peccato mortali factis. Sunt enim apti nati referri, cùm in se nullam habeant deformitatem. Hæc relatio non sufficit ad actum meritorium: licet quidam dicant quòd bene sufficit ad bonitatem moralem. C

In 2. sen. dist 18. q. 2

Ad meritum tria requisita.

Animæ in purgatorio non merentur præmiũ essentiale, sed accidentale.

Relatio in Deum quadruplex.

Relatio actualis.

Relatio habitualis.

Relatio virtualis.

Relatio aptitudinalis.

Ver. 5. DE CORRESPONDENTIBVS MERITO.

IN merito sunt tria considerãda scilicet habitus gratiæ & charitatis, actus ex gratia & charitate procedens, & conatus liberi arbitrij, hoc est voluntatis seu difficultas in opere, quæ afflictionem & pœnalitatem quandam habet: & ideo pro mercede & præmio respondent alia tria scilicet præmiũ essentiale, præmium accidentale, & deletio reatus. Habitui gratiæ & charitatis debetur & respondet præmium essentiale, hoc est visio & fruitio diuinæ essentiæ: sic ꝙ secundum proportionem graduum gratiæ erit proportio graduum gloriæ. Actui verò ex gratia procedenti debetur præmiũ accidentale, hoc est gaudium de illo bono opere. Conatui autem voluntatis, & difficultati operis debetur & respondet deletio reatus & pœnæ, & satisfactio, vt dicetur. D

Actui meritorio tria pro mercede respondent.

c. 16. §. 6. ver. 19.

1. 2. q. 114. ar. 6. & 7.

Ver. 6. DE HIS QVIBVS MERITVM POTEST APPLICARI.

NVllus purus homo potest alteri primam gratiã, vel augmentũ eius, aut gloriã essentialem mereri de condigno: sed solus Christus, qui est Deus & homo, sec. humanitatem hæc nobis meruit. Et ratio est, quia meritum cõdigni ꝓcedit ex gratia & vi diuinę motionis. Sed gratia particularis data est cuilibet homini pro se, & nõ pro aliis: per eam enim mouet Deus hominem, vt ipse perueniat ad vitã ęternã. Ideo meritũ cõdigni vltra hãc motionẽ nõ se extẽdit. Sed animæ Christi data fuit gratia à Deo pro omnibus, & vt per eam nõ solùm ipse perueniret ad gloriã, sed etiam vt alios in gloriã adduceret, inquãtũ est caput Ecclesiæ, & author salutis humanę, sec. illud: Qui multos filios in gloriã adduxerat. E

Heb. 2.

De

De congruo tamen potest homo mereri alteri primam gratiam: quia quando homo in gratia Dei cõstitutus, implet Dei voluntatem: congruum est secundum amicitiæ proportionẽ, vt Deus impleat hominis volũtatem, & eius orationes exaudiat pro alterius salute. Et prout habetur in lib. Numerorum, Moyses sæpe placauit dominum, & impetrauit remisionem peccatorũ populo Israël, licet quandoq; posit esse impedimentum ex parte illius, cuius aliquis Sanctus iustificationem desiderat, secũdum illud: Si steterint Moyses & Samuel coram me, nõ est anima mea ad populum istum. ¶ Ex his sequitur Hiere.15.
ꝙ nullus potest alteri mereri præmium essentiale, nec remisionem peccatorum, de condigno: Quia præmiũ essentiale (quon est vita æterna) respondet gratiæ, vt dictum est. Si ergo quis non posit mereri alteri gratiam de condigno, ergo nec gloriam. Potest tamen quilibet in gratia existens, per quandam communicationem esse causa præmij accidentalis, inquantum ex communione charitatis facit omnes participes bonorum & meritorum suorum, iuxta illud: Particeps ego sum omnium timentium te, &c. Vnde ponitur vnus articulus fidei, Sanctorum communionem. Omnes enim gaudebunt de bonis aliorum, secũdum proportionem gratię quam habebunt. Ex quo sequitur quòd D. Virgo (quæ est in maiori gratia quàm aliquis Sãctus) plus gaudebit de bono opere illius Sancti, quàm ipsemet qui fecit. Alludit parabolæ de illo qui inuenit ouẽ perditã, & de muliere quæ inuenta dragma perdita, conuocatis amicis ait: Congratulamini mihi. vnde Christus: Ita dico vobis, gaudium erit coram Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente. Deletionem reatus siue pœnæ possunt existentes in gratia alteri mereri de congruo per orationem, & de condigno per applicationem propriarum pœnalitatum. Sed de his amplius infrà.

Præmiũ essentiale nullus alteri de cõdigno mereri potest. *Psal.118.* *Luc.15.* *c.16.§.4. ver.23.*

Ver. 7. DE GRATIAE AMPLITVDINE ET CAVSALITATE.

A QVemadmodum ab essentia animæ fluunt omnes potentiæ, per quas quis potest se exercere circa actus virtutum, secundum finem naturalem hominis, vt dictum est: ita ab ipsa gratia gratũ faciente, quæ perficit essentiam animæ, fluunt virtutes infusæ & dona ad potẽtias, inclinantes eas ad finẽ supernaturalẽ. Et ideo de virtutibus infusis ac beatitudinibus per ordinem dicendũ est. Virtutes autem à Deo infusæ sunt duplices. Quædam dicuntur Theologicæ: Quædam morales. Theologicæ dicuntur, quia habent Deum pro obiecto: & sunt tres, scilicet fides, spes, charitas, de quibus dicendum. c.2.ver.1.

DE FIDE, CAPVT X.

FIDES multipharié accipi solet. Primò pro probatione: vt cum dicimus Sempronium dictorum suorum per testes aut documenta fidem fecisse. & hoc modo capitur in tit. de fide instru. Et Gẽ.39. vbi vxor Putipharis in argumentum fidei retentum pallium ostendit. Secundò accipitur pro auxilio: vt apud Horatium, Nos hominum diuũmque fidem clamore sciemus. Tertiò pro promisione de futuro. Gẽ.44. Ego seruus tuus sum, qui in meã hunc recepi fidẽ, &c. & in cap.1. extra de spon. Quartò pro consensu de præsenti, quo contrahitur matrimonium, vt in cap.1. de sponsa duorum. vbi fit discrimen inter fidem pactionis, & consensus. Quinto pro fidelitate. & sic accipitur in tit. de Leg. & Fideicom. & Eccle.2. Fidem poside cum amico tuo. Sextò accipitur pro credulitate, secundum quam aliquis dicitur bonæ fidei possessor. qui scilicet, ignorauit rem quam emit, alienam esse: aut qui vendidit, ius vendendi habere credidit. Septimò pro assensu firmo absque formidine per intellectum causato, supposita pia affectione volũtatis, quæ innititur authoritati dicentis & reuelantis: quę authoritas est duplex, scilicet diuina & humana: ideo duplex est fides, scilicet humana, quæ innititur authoritati & reuelationi humanæ. Alia est quæ innititur authoritati diuinæ reuelanti, & dicitur Theologa, de qua nunc principaliter loqui intendimus. Quæ adhuc accipitur dupliciter, vt dicit Magister Sentent. in 23. distin.3. Primò quidem materialiter, pro eo quod creditur. & sic accipit Athanasius in Symbolo, in quo multis credendis recitatis, dicit: Hæc est fides catholica: hoc est, hæc sunt quæ debent credi & teneri à fidelibus catholicis. & hoc modo accipitur in titulo siue rubrica de Summa Trinit. & fide catholica: hoc est, de his quæ debent credi. Et hoc modo accipiendo, fides non est virtus, sed differt ab ea, vt D. Aug. dicit. Aliud sunt ea quæ creduntur, aliud fides qua creditur. Illa enim sunt in rebus, quæ vel esse, vel fuisse, vel futura esse creduntur. Hæc autẽ fidei virtus in animo credentis est. Accipimus ergo hic fidem pro virtute & habitu fidei. quo mediante credimus, hoc est firmiter assentimus reuelatis à Deo. & hæc fides diuersa est ab actu eius, cùm maneat in dormientibus, & non actus de quo postmodum dicturi sumus.

Gen.39. *Gen.44.* *Eccle.2.* *Hiere.17.* *Actus & reuelatio duplex.* *Fides humana quid.* *Fides theologa quid.* *3.de Trin.*

§. 1. DE FIDEI THEOLOGICAE DEFINITIONE.

B FIdes à D. Paulo sic definitur: Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Et non accepit ibi substantiam propriè, prout est prædicamentum, sed similitudinariè pro principio & fundamento. Sicut enim substantia est principium & fundamentum omnium accidentium: sic fides est fundamentum omnis spiritualis ædificij. Vnde vocat eam fundamentũ, dicens: Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus. vbi Glos. exponit, hoc est fides Iesu Christi. Per res sperandas intelligit res non visas, iuxta illud: Nam quod videt quis, quid sperat? Et per argumentum intellexit effectum argumenti siue notitiam certam. Per nõ apparentium intellexit quòd non sit euidens, sed obscura. Apost. in hac definitione complectitur ea quæ sunt de essentia fidei, & ea quę conferunt ad cognitionẽ essentię eius, scilicet subiectũ, obiectum, actum & modum eius, qui tenet locum differentiæ: & sufficienter dat intelligere, ꝙ fides est habitus mentis, hoc est intellectus præsuppositus ad spem & charitatem, quo quis inclinatur ad assentiendũ firmiter & certitudinaliter (ineuidenter tamen) rebus speratis, hoc est non visis, sed à Deo reuelatis, quas in futuro propter reuelationem Dei promittentis speramus.

2.2.q.4. art.1. *Heb.11.* *1.Cor.3.* *Rom.8.*

Ver. 1. DE SVBIECTO MATERIALI FIDEI.

2.2.q.4. art.2.

SVbiectum fidei est intellectus, cùm actus eius qui est assensus certus & firmus absque formidine, ad intellectum pertineat. Ad eandem enim potentiā pertinent actus, habitus, & obiectū, cum potentiæ distinguantur per actus, & actus per obiecta, & habitus causentur ex actibus, vt suprà dictum est. C

Verr 2. DE OBIECTO FIDEI MATERIALI.

2.2.q.1. art.1. Obiectū materiale fidei. Psalm. 47.

OBiectum fidei (sicut & cuiuslibet habitus cognoscitiui) est duplex, scilicet materiale & formale. Materiale est res diuina non visa in via, quæ tamen videri speratur in patria. iuxta illud Psalm. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate Domini virtutum. Res autem diuinæ non visæ sperandæ, proponuntur nobis in sacris literis dupliciter credendæ. Quædam enim secundum se, vt scilicet primò & per se intentę: & sunt illæ quæ directè nos ordinant ad vitam æternam: sicut sunt diuina potentia, & mysterium incarnationis, & alia huiusmodi. Quædam proponūtur credendæ, ad manifestationem aliorum: sicut quòd Abraham duos filios habuit, & quòd ad tactū ossium Helisæi mortuus fuerit suscitatus, & alia huiusmodi, quæ narrantur in sacris literis ad manifestationem diuinæ potentiæ & misericordiæ: & hæc non distinguuntur per certos articulos, cùm penè sint innumera. Ea verò quæ per se proponuntur credenda, rediguntur per certos articulos, vt faciliùs per fideles retineantur. de quibus paulò pòst dicemus. D

Ver. 3. DE OBIECTO FORMALI FIDEI.

2.2.q.1. art.1.

OBiectum formale fidei est id quo mediante intellectus humanus firmiter assentit non visis: & est veritas prima siue diuina reuelans. Nō enim fides (de qua hic loquimur) assentit alicui, nisi prout est à Deo reuelatū. Vnde sicut vsus non tendit in colorem, nisi per lumen siue mediante lumine: ideo lumen est obiectū formale visus. Sic nec fides Theologa credit aliquid, nisi mediante reuelatione primæ veritatis, hoc est Dei, qui est veritas & vita per essentiam: & sic non potest mentiri. Ideo fidei non potest subiici falsum. Et quanuis Deus simpliciter & absolutè possit non creare Antichristū, qui tamen ex fide creditur: non potest tamē in sensu composito, hoc est supposita eius reuelatione. Si autem Iudæo habenti actualem fidem de Christo venturo & nascituro, Christus natus fuisset: fides non concurrisset ad illam temporis determinationem. Sed ascensus illius determinationis temporis fuisset ex coniectura humana. Nec est incōueniēs fidelem ex cōiectura humana, circa ea quę sunt fidei, posse falsum existimare, siue falsò credere, sed non cōcurrente fide: sicut cum vetula audit hæreticum concionantem, quem coniectura humana arbitratur esse catholicum prædicatorem, credit promptè, faciliter, ac firmiter erroribus quos prædicat: non tamē ex fide. Similiter ad fidem pertinet credere quòd corpus Christi verum realiter sit sub speciebus panis & vini, facta consecratione, non referēdo ad has species vel illas. Quia si presbyter ex malitia omitteret consecrationem, vel etiam si proferret verba consecrationis, & non intenderet consecrare, quem tamen audiens missam coniectura humana arbitratur cōsecrasse, & credit sub illis speciebus esse realiter verum Christi corpus, & adorat, assentit falso, sed non ex fide: deceptio enim procedit ex humana coniectura, qua arbitratur illum consecrasse. Ideo non peccat, nec perdit meritum, credendo ibi esse Christum, aut adorando: nec est idololatra, nisi fortè materialiter: quia eius intentio principaliter tendit ad Christum. Nec propter hoc dubium adoranda est hostia sub conditione: quia in his quæ vt in pluribus fiunt, & non apparet impedimentū maiorem certitudinem quærere, est indisciplinati animi, vt dicitur 2. Metaph. Et si dicatur quòd spei potest subiici falsum: quia aliqui sperant beatitudinem, quam tamen nunquam habebūt: ergo & fidei, cùm fides habeat regulare spei actum. Dicendum primò quòd cùm fidei iudicium sit merè speculatiuum, non habet regulare spei actum, sed prudentia infusa, supposito tamen actu fidei. Secundò quòd non inconuenit prudentiam & virtutes morales perficientes appetitū subiici alicui falso speculatiuo, aliunde quàm à fide proueniente. Iustitia enim reddit Sorti id quod arbitratur ei deberi, licet non debeatur. Et hoc modo Iacob se habuit erga Liam. Sufficit enim quod iudicium prudentiale (quod immediatè dirigit actū appetitus) sit verum practicè. Quia falsum non est malū appetitiuæ virtutis, sicut est malum intellectus. Et ideo virtutes appetitiuæ non totaliter excludunt falsum, sicut virtutes intellectiuę. Tertiò dici potest quod nec spei subest falsum: non enim aliquis ex spe sperat se habiturum vitam æternam secundum propriam virtutem: quia hoc esset pręsumptuosum: sed per auxilium gratię, in qua si perseuerauit, infallibiliter vitam ęternam consequetur. E

Ioh.6. art.3. Ad Titū 1. Hebr.6. Fidei nō potest subiici falsum. Hostia cōsecrata nō est sub cōditione adorāda. Virtutibus moralibus & prudentiæ potest subiici falsum.

Ver. 4. DE MODO FIDEI.

1.p.q.2. art.3. 1. Cōtra ge. c.13.

MOdus fidei est, vt feratur firmiter & certitudinaliter circa non visa, hoc est circa ea quę per seipsa non mouent sensum aut intellectum nostrum ad sui cognitionem: vt singularia, quæ subiacēt sensibus: & principia intelligibilia, quę sunt euidentia, & causant euidentiam conclusionum. Ideo circa illa aut eorum conclusiones non est fides in eo qui habet illa principia. Et sic stat bene quòd vnus habeat fidem de vna conclusione siue propositione, de qua alius habet euidentiam: vt de hac propositione, Deus est vnus, Deus est omnipotens, quas demonstrat D. Thom. quę sunt pręambulę ad fidem. Doctus Philoso. de illis habet scietiam, & illiteratus fidem. Nec tamen literatus perdit meritum fidei, nec illiteratus, quando acquirit de eis scientiam: quia sunt taliter dispositi, quòd si non haberent demonstrationem, crederant. Ea verò quę proponuntur credenda, non sunt scita. Nec rationes adductæ à sanctis doctoribus ad probandum ea quę sunt fidei, sunt demonstrationes, sed quædam persuasiones manifestantes ea quæ sunt fidei, non esse impossibilia, aut rationi contraria, sed supra rationem esse. Et rationes procedentes ex principiis fidei vel authoritatibus, non causant scientiam: cùm (vt dictum est) conclusio sequatur debiliorem partem. Ex quo videtur sequi quòd scietię subalternatæ in eo qui credit principia (de quibus habens scientiam subalternantem, habet euidentiam,) non sunt propriè scientię: F

sciẽtię cũ ex principiis creditis nõ sequatur cõclusio euidens siue sciẽtiæ, sed fidei. Et per consequens Theologia (quæ est scientia de Deo circa reuelata, quæ sunt euidentia beatis per lumẽ gloriæ) parum distat à fide: licet hoc principium, Omne reuelatum à Deo est verum, sit euidens: tamen minor (videlicet, hoc est reuelatum à Deo) est de fide. Et si probetur minor per authoritatem sacræ scripturæ, est etiam de fide, & per consequens conclusio. Dicitur tamen Theologia esse scientia à D Thom. reductiuè, quia cuiuslibet scientiæ principia debent esse per se nota, vel reductiuè, scilicet, cùm reducũtur in notitiam superioris scientiæ, quę habet principia per se nota. Et si alicubi dicatur quòd lumen fidei facit videre: dicendum quòd ibi videre largè accipitur pro cognoscere. Quanuis si ea quæ sunt fidei, considerentur sub communi ratione credibilis, possunt dici visa ab eo qui credit: non enim crederet, nisi videret ea esse credenda, vel euidentia signorum, vel per aliquid huiusmodi. Notandum tamen quòd (cùm non visa circa ea quæ sunt fidei, non sufficiant ex se mouere & excitare intellectum ad assentiendum) ad fidem requiritur pia affectio seu motus voluntatis per electionem determinantis & inclinantis ad firmiter & certitudinaliter assentiendũ his quæ sunt fidei: & quia dæmones nõ habent hanc piam affectionẽ, ideo nõ habent fidem. licet D. Iaco. dicat ꝙ credunt & contremiscũt. Hęc enim firmitas & certitudo est de essentia fidei. Vnde Athanasius in Symbolo, Hęc est fides catholica, quam nisi quisq; fideliter firmiterq; crediderit, saluus esse non poterit. Et D. Bernar. dicit, Fides ambiguum non habet: & si habet, non est fides. & in cap. 1. de hæreti. dicitur, quòd dubius in fide, infidelis est.

Theologia an sit scientia.

1.p.q.1.ar.2 ad 1.

Pia affectio ad fidem requiritur.

Iaco.2.

Ver. 5. DE CERTITVDINE FIDEI.

A Certitudo à doctoribus communiter ponitur quadruplex, scilicet moralis, euidentiæ, fidei humanę, & fidei Theologicę. Certitudo moralis est, quę ex magnis & grossis coniecturis procedit. & dicitur ab aliquibus probabilitas, quæ ex bona æstimatione de aliis procedit: vt in Iacob qui æstimabat Liam esse Rachelem. & hæc non requirit euidentiam, neque aliam probationem: non enim tenebatur incendere candelam, quia non suspicabatur dolositatem aliorum. & dicitur communiter de talibus, quòd bona fide procedunt. Hæc certitudo admittit aliquando formidinem imperfectam. habet tamen maiorem inclinationem ad firmitatem. Certitudo euidentię est, quando non admittit obscuritatem neque formidinem. & hęc est duplex, scilicet exterior & interior. Exterior fit per sensus dispositos circa propria obiecta debitè proportionata. de hac euidentia & certitudine habetur Ioh. 3. Quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur. Alia est interior, quæ est in scientia & in intellectu principiorum, quæ versantur circa necessaria & non potentia aliter se habere. Et hæc totaliter determinat intellectum, vt nõ possit aliqualiter dubitare. & ideo non requirit piam affectionem, nec admittit obscuritatem aut formidinem. Certitudo fidei humanæ est, quæ admittit ænigma & obscuritatem, & requirit piam affectionem: tamen nullo modo admittit formidinem licet admittat falsitatem. Certitudo autem fidei Theologicę nullo modo admittit formidinem aut falsitatem. Et hęc maximam habet adhęsionem, & firmitatem excedentem adhæsionem euidentiæ exteriorum sensuum, & scientiæ ac intellectus principiorum: eò quòd certitudo exterior sensuum innititur potentiæ naturali, & certitudo scientiæ innititur rationi humanæ, quæ inferior & debilior est virtute diuina, cui innititur fides theologa. Ideo certius & firmius tenenda sunt ea quæ sunt fidei, quàm ea quæ oculo videmus, aut alio sensu sentimus: quia sensus decipi & hallucinari possunt, & non virtus diuina, quæ etiam excedit rationẽ naturalem: quia potest ea facere, quæ videntur rationi naturali repugnare: vt patet de existentia corporis Christi sub speciebus consecratis. Vnde Aposto. Cùm accepissetis à nobis verbum auditus (scilicet per fidem) accepistis illud nõ vt verbum hominum, sed (vt verè est) verbum Dei. verbo autem Dei nil certius esse potest, iuxta illud Matth. 24. Cœlum & terra transibunt, verba autẽ mea non pręteribunt. & ideo certitudo fidei est maxima in se & simpliciter, quanuis certitudo sciẽtiæ sit maior quoad nos.

Certitudo quadruplex

Certitudo euidentiæ qd & quoplex sit.

Certitudo fidei excedit adhæsionem euidentiæ.

2. Thess. 2

¶ Ex præmissis apparet primò, quòd fides differt à suspicione & opinione, quę admittunt formidinẽ, & non fides. Differt etiam ab intellectu principiorum & scientia: quia fides est ineuidentium, & habet maiorem certitudinem, & firmissimam adhæsionem. Intellectus verò principiorũ & scientia euidentiam & minorem certitudinem & adhæsionem. differt etiam à spe & charitate, quia tam fides quã charitas sunt in voluntate, sicut in subiecto. Fides autẽ (vt dictum est) subiectiuatur in intellectu. Item quòd differat à spe & charitate, habetur ex illo. Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc: maior autem horum est charitas. Ratione etiam patet, quia vbi aliqua duo sic se habent, quòd vnum potest manere altero non manente, illa differunt realiter: aliàs idem posset simul esse & non esse: quod est contra primum principium: sed fides potest esse absque charitate, vt manifestum est ex Aposto. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Ita charitas manet in patria, quia ibi dicitur: Charitas nunquam excidit. & tamen fides non manet, iuxta illud. Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Vnde in Concilio Tridentino. sesion. 6. c. 28. Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul aut fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet, non esse veram fidem (licet non sit viua) aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianũ: Anathema sit. Potest etiã fides esse absque spe, vt in Cain, Iuda, & aliis desperatis, qui iudicant se damnandos. Spes tamen absque fide esse non potest: quia non potest quis certò expectare beatitudinem ex meritis & gratia, nisi credat beatitudinem esse, quod non potest absque fide. ¶ Ex præmissis patet error modernorum hæreticorum, qui fidem nil aliud esse dicunt, quàm spem siue fiduciam. Qui quidem error fuit condemnatus in Concilio Tridentino, sessione. 6. cap. 12. vbi dicitur: Si quis dixerit fidem iustificãtem nil aliud esse quàm fiduciam diuinę misericordiæ peccata remittẽtis per Christum, vel eam fidutiam solùm esse qua iustificamur: Anathema sit.

Differentia fidei ab aliis habitibus.

1. Cor. 13.

1. Cor. 13.

Fides potest esse sine spe, sed nõ econuerso.

Ver. 6. DE DIVISIONE FIDEI THEOLOGICAE.

2.2.q.4. art.3. *Fides informis quid.* *Fides formata quid.*

Fides Theologica est duplex: quædam est informis, & quædã formata. Fides dicitur informis, quando est sine charitate: vt in Christiano, qui est in peccato mortali. Fides formata dicitur, quando est cum charitate: quia charitas est forma virtutum, & per consequens fidei: non quidem forma intrinseca, cùm charitas sit in volũtate, & habeat bonum diuinum pro obiecto, & fides sit in intellectu, & pro obiecto habeat verum: Sed charitas dicitur forma extrinseca aliarum virtutum, pro quãto ordinat eas in bonum suum, scilicet diuinum. Actus enim humani (vt dictum est) sortiuntur speciem à fine. Ideo finis potest quodam modo dici forma, cùm det ei speciem. Et quia charitas potest ordinare actus omnium aliarum virtutum in finem suum, hoc est in bonum diuinum: ideo dat illis speciem meriti: cùm omnis actus elicitus vel imperatus à charitate vię, sit meritorius. Cùm ergo charitas moueat intellectũ ad eliciendum actum fidei, & ordinet illum in bonum diuinum: consequens est vt charitas sit forma fidei. Et tunc fides dicitur formata extrinsecè: quia intrinsecè fides absque charitate existens, accipit speciem ab obiecto suo. & ideo potest dici formata intrinsecè. Et quando est cum charitate, est formata & intrinsecè & extrinsecè. & ideo quando est cum charitate, dicitur simpliciter formata: & à D. Iaco. 2. cap. dicitur viua: & quãdo est destituta charitate, dicitur informis & mortua, eò ꝙ habet similitudinem quandam cum mortuo: quia sicut corpus dicitur mortuum quod non potest operari: sic cũ fides sine charitate non posit operari meritoriè, dicitur mortua: quãuis non omnino, cùm habeat formam intrinsecam, & posit operari, ostendere amisionem beatitudinis, incursionem pœnarum, abominationem peccatorum, & montes transferre, vt dictum est ex D. Pau. Sed similitudo tenet de opere meritorio. Et ideo sicut si anima corpori mortuo per diuinam potẽtiam reuniatur, idem corpus quod prius erat mortuum, efficitur viuum: ita quando per diuinam misericordiam restituitur peccatori gratia & charitas, eadẽ fides numero, quæ sine charitate erat informis, adueniente charitate efficitur formata & viuens, ac potens operari meritoriè. Et sic est eadem numero fides informis & formata. Vnde Glo. super illud Iaco. 2. Fides sine operibus mortua est: ait, Quibus reuiuiscit. Et quanuis cùm venerit quod perfectum est, euacuetur id quod ex parte est siue imperfectum, quãdo imperfectum repugnat perfectioni, vt visio fidei visioni gloriæ: imperfectum tamen quod non repugnat perfectioni, nec est de ratione rei imperfectæ, adueniente perfectione, idem subiectum perfectionis manet & perficitur: sicut (eò quòd pueritia nõ est de ratione hominis) idem homo qui erat puer, efficitur vir. Sic quia esse sine charitate non est de ratione fidei, sicut esse de non visis, ideo adueniente charitate, eadem fides manet & perficitur: sed adueniente lumine glorię euacuatur. Ex quo patet quòd fides informis & formata non differunt specie, quasi in diuersis speciebus existentes, sed sicut perfectum & imperfectum in eadem specie.

Fides absq; charitate, est formata intrinsecè, sed non extrinsecè. *1.Cor.13.* *Eadem fides numero est informis & formata.*

Ver. 7. DE CAVSA FIDEI.

2.2.q.6. *Fides theologa etiã informis est donũ Dei.* *Ephe.2.* *Deut.32.*

Fides Theologa siue informis siue formata non est virtus acquisita, sed infusa: cùm ea circa quę est, excedant rationem humanam. Miraculum etiam quod mouet hominem ad credẽdum, excedit facultatem naturæ. Et quia miraculum non sufficiẽter mouet ad credendum, cùm videntium vnum & idem miraculum, & audientum vnum & eundem prædicatorem, quidam credant, quidam verò non. Ideo oportet ponere aliam causam interiorem, ad interius excitandum intellectum ad assentiendum his quæ sunt fidei, per quam aliquis eleuatur supra naturam suam. Et ideo à Deo mouetur per gratiã gratum facientem, vel gratis datam, scilicet per auxilium speciale siue instinctum specialem Spiritus sancti. Et sic habitus fidei est donum à Deo infusum & permanens, & actus fidei etiam est ex dono gratuito mouente. Vnde de vtroque dicit D. Pau. Gratia Dei saluati estis per fidem, & non ex vobis, ne quis glorietur: donum enim Dei est. & aliquando fides informis infunditur à Deo: vt cùm quis suscipit baptisma distractus, aut fictus fictione non opposita fidei. Sicut etiam aliquibus datur absque charitate donum prophetiæ, vel gratia miraculorum. Nec obstat illud, Dei perfecta sunt opera: sed fides informis est imperfecta, igitur non est à Deo: Quia fides informis est perfecta in specie sua & perfectione intrinseca & essentiali, quanuis non sit perfecta omnimoda perfectione extrinseca & accidentali. C

§. 2. DE ACTIBVS FIDEI

Roma.10.

Fidei Theologicæ D. Pau. duos actus attribuit, interiorem videlicet & exteriorem: ait enim, Corde creditur ad iustitiam, ore autem confesio fit ad salutem. D

Ver. 1. DE ACTV INTERIORI FIDEI.

In libr. de Præd. Sãc. *In libr. de ver. Dom.* *Credere Deũ quid.*

Actus interior fidei dicitur credere. Hunc actum D. August. definit dicens: Credere est cum assensione cogitare. Et accipitur hic assensus pro adhæsione firma intellectus, secũdum quòd à voluntate mouetur & determinatur ad credendum & persistendum in aliquo. Et non accipitur hic cogitare pro actu cogitatiuæ seu fantasiæ: sed prout pertinet ad intellectum, non tamen inquirendo probationem, quanuis fides habeat inquisitionem quandam eorum, per quæ homo inducitur ad credendum, quia scilicet sunt dicta à Deo, & miraculis confirmata. Hunc actum interiorem D. August. diuidit in tres, scilicet credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Ad cuius euidentiam sciendum est, ꝙ Deus siue prima veritas se habet ad actum credendi tripliciter. Primò, vt obiectum materiale, quod creditur, aut aliquid circa ipsum. & sic credimus Deum esse trinum & vnum, aut incarnatum, aut aliquid huiusmodi. & hic actus dicitur credere Deum. Secundò, vt obiectum formale siue vt ratio credendi, scilicet vt reuelãs: quia credimus, ratione diuinæ reuelationis. Et hic actus dicitur credere Deo scilicet reuelanti. Et quia idem est actus, quo potentia tendit in obiectum materiale & formale: vt visus, eodem actu tendit in aërem illuminatum & in colorem: ideo credere Deo & credere Deũ potest esse E

esse vnus & idem actus, quo quis credit Deum esse trinum & vnum, propter reuelationem diuinam, siue quia à Deo reuelatum. ¶Tertiò potest cōsiderari Deus, vt se habet per modum finis, iuxta illud: Hæc autē scripta sunt, vt credatis, & vt credentes vitam habeatis. & hic actus dicitur credere in Deū, hoc est, credendo, Deum amare, & credendo & amando, in Deum tanquam in vltimum finem ire siue tendere. Et quanuis in hoc complexo (credere in Deum) comprehendantur duo actus, scilicet intellectus & voluntatis: est tamen simpliciter vnus actus elicitus à fide, & imperatus & ordinatus à voluntate. Nihil enim impedit vnum & eundem actum numero simul esse à pluribus virtutibus, vt ieiunium quod elicitur à temperantia: & imperatus ab obediētia, religione, & charitate: quia ordinatur ad obedientiā superioris, & ad honorem Dei, & propter Deum summè dilectum, & sic secundū relationem erit multiplex, & vnus secundum essentiam. Ex præmissis apparet quòd in nullum alium quam in Deum credere debemus: & sic licet credamus D.Petro & Paulo, aut D.Petrum & Paulum: non tamen in D.Petrū aut Paulū. Similiter licet credamus vnam ecclesiam sanctam, non tamē in eam. Ideo in symbolo nō ponitur hæc propositio in: Etsi in aliquibus codicibus reperiatur, debet referri ad spiritum sanctum qui sanctificat Ecclesiam, vt sit sensus: Credo in spiritum sanctum sanctificantem vnam Ecclesiam.

Credere deo quid. Ioh.20.

Credere in Deū quid.

Ver. 2. DE ACTV EXTERIORI FIDEI.

A Actus exterior fidei est protestatio siue expresio actus interioris, signo sensibili, hoc est verbo vel facto manifestata. Sed quia expresio quæ fit per verba, est manifestior & clarior: ideo D.Pau. dicit, Ore autem confesio fit ad salutem. non negat tamen alias protestationes & manifestationes fidei, ad quas tenētur nunc fideles, in accipiēdo sacramēta nouæ legis, quæ sunt de necessitate salutis: sicut olim in lege Moysi tenebantur ad sacrificia & sacramenta per legem determinata, & tempore legis naturæ ad sacrificia indeterminata. Et quia præceptum de fide est affirmatiuum: ideo non obligat pro semper, sed pro tempore & loco: quantum ad actum interiorem obligat, saltem omnibus diebus Dominicis. Quia præceptum morale est de sanctificatione Sabbati. dicitur enim, Memento vt diem Sabbati sanctifices. Quæ quidem sanctificatio fieri debebat, sanctificando animas suas, iuxta illud: Sanctificabunt animas suas. fiebat etiam reducendo ad memoriam beneficium creationis, & quietem domini, quæ reductio absque fide fieri non poterat. Obligatur etiam aliquis ad exteriorem confesionem, sub pœna peccati mortalis, pro loco & tempore, quando scilicet per dimisionem huius confesionis subtraheretur honor debitus Deo, & etiam vtilitas proximis impendenda: vtputa si aliquis interrogatus de fide, taceret: & ex eius taciturnitate crederetur quòd non haberet fidem, vel quòd fides eius nō esset vera, vel alij propter eius taciturnitatem auerterentur à fide. In huiusmodi casibus confesio fidei est de necessitate salutis, iuxta illud: Qui me confessus fuerit coram hominibus, & filius hominis confitebitur eum coram angelis Dei. Qui autē me negauerit coram hominibus, negabitur coram angelis Dei. D.Tho. dicit, quòd in casu necessitatis (vbi fides periclitatur) quilibet tenetur fidem suam aliis propalare ad aliorum fidelium instructionem & confirmationem, & ad reprimendam infidelium insultationem. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad omnes fideles. Dicit etiam quòd si turbatio infidelium oriatur de manifesta fidei confesione, absque aliqua vtilitate fidei vel fidelium, non est laudabile in illo casu fidem publicè confiteri. vnde dom. Nolite sanctum dare canibus, neque sparseritis margaritas vestras ante porcos: ne conuersi disrumpant vos. Sed si vtilitas fidei aliqua speretur, aut necesitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publicè fidem confiteri. Vnde cùm discipuli dixissent domino, quòd Pharisæi audito verbo scandalizati essent: respōdit, Sinite illos: Cæci sunt, & duces cæcorū. Dominus Caietanus dicit quòd aliud est occultare propriam fidem, aliud alienam fidem profiteri. Alienam fidem profiteri nūquam licet, neque verbo, nec signo. Peccaret enim quis mortaliter, si diceret se esse Iudæum aut Mahumetam, & etiam si acciperet circuncisionem, aut vteretur veste aut birreto siue quocunque alio signo proprio Iudæis, vt velamine in synagoga, vel etiam si vteretur signo proprio Mahumetanis, vt si quis in terra Soldani vel Turcarum vteretur tobalia alba in capite, quæ est illis propria. Occultare autem fidem pro tempore non est ex genere suo malum: sed potest bene & malè fieri. Vnde D. Sebastianus pro aliquo tempore fuit occultus Christianus, & quodam tempore manifestauit fidem suam. Et sic licitum est pro tempore & loco occultare & manifestare.

2.2.q.3.

Præceptum fidei obligat diebus dominicis. Exod.20. Eccle.2. art.2.

Confessio exterior fidei quando cadat sub præcep[...] Luc[...] art.[...]

Matt.15.

Ver. 3. DE NECESSITATE CREDENDI.

B Actum credendi esse de necessitate salutis cōstat ex D.Pau. Sine fide imposibile est placere Deo. & Christus ait: Qui non crediderit, condemnabitur. & Ioh.3. Qui non credit, iam iudicatus est. Quo autem tempore credendum sit, suprà dictum est. Notandum tamen quòd licet omnes teneātur omnia reuelata à Deo, credere explicitè vel implicitè, hoc est distinctè vel indistinctè, siue in communi, vt illi qui credunt omnia quæ Ecclesia credit, implicitè credunt: Non tamē tenentur omnes æqualiter explicitè credere. Quanuis enim omnes teneantur explicitè credere actu vel habitu omnia prima credibilia, hoc est articulos fidei (de quibus paulò post dicemus) ac etiam omnia quæ specialiter proponuntur in solennitatibus ab Ecclesia institutis: vt sacramentum pœnitentiæ cum partibus suis, quæ sunt contritio, confesio, & satisfactio. de quibus in suo loco: ac etiam Eucharistiæ: quia hæc proponit Ecclesia in 40. & de veneratione sanctorum, qui ab Ecclesia proponuntur honorandi in solennitatibus, præcipuè in festo omnium Sanctorum: & de eorum inuocatione, quia ad hanc inducit Ecclesia in Rogationibus: & de purgatorio, quod etiam proponit in commemoratione omnium Fidelium: & cultum imaginum, qui seruatur communiter & vniuersaliter in Ecclesia, & sic de aliis. Sic ꝑ si per ignorantiam quis etiam rusticus crederet oppositis, aut opposita pronunciaret, nō excusaretur

2.2.q.2. art.3. Heb.11. Mar.xle. Ioh.3.

totaliter à peccato, nec à pœnis: cùm ignorantia eorũ quæ quis ſcire tenetur, nõ excuſet: Si quis enim
1.Cor.14. ignorat ignorabitur: In aliis autem, maiores (ad quos pertinet alios erudire, aut fidem defendere) tenẽtur habere pleniorẽ & magis explicitam notitiam credendorũ, quàm alij ſimplices, iuxta illud: Parati
1.Pet.3. ſemper ſitis ad ſatisfactionẽ: omni poſcenti vos, rationẽ reddere de ea quæ in vobis eſt fide. Et Iob 1.
Iob 1. boues arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta illos. vbi ſecũdum D. Greg. per aſinas intelliguntur ſimplices, & per boues maiores, à quibus ſimplices paſci & inſtrui debent de agendis & credẽdis. Et ſic maiores debent eis credibilia proponere, maximè articulos fidei, de quibus dicendum eſt.

§. 3. DE ARTICVLIS FIDEI.

ARticulus ſignificat quandam coaptationem partium diſtinctarum ſibi inuicem coaptatarũ. Vnde C
ſicut particulæ digitorum ſibi inuicem coaptatæ, articuli dicuntur: ſic diuerſæ res ſiue rationes di-
li. Ethymo. uinæ reuelatæ ſibi inuicem coaptatæ, dicuntur articuli fidei. Eam ob rem Iſidorus dicit, quòd articulus fidei eſt perceptio diuinæ veritatis, tendens in ipſam: quæ enim in Deo vnum ſunt, in intellectu no-
Articulus fidei quid. ſtro multiplicantur. Et ſic articulus eſt breuis ſententia de diuinis rebus nõ viſis credenda. & ideo vbi occurrit aliquid ſpeciali ratione non viſum, ibi eſt ſpecialis articulus: vbi autem multa ſecundum eandem rationem ſunt cognita, ibi non ſunt articuli diſtinguendi.

Ver. 1. DE CREMENTO ARTICVLORVM FIDEI.

2.2.q.1. art.7. ARticuli fidei creuerunt ſecundum temporum ſucceſsionem. Vnde D. Grego. dicit: Secundũ cre- D
menta temporum creuit ſcientia ſanctorum patrum. Et quantò viciniores aduẽtui Saluatoris fuerunt, tantò ſacramenta ſalutis plenius perceperunt. Sic enim ſe habent articuli in doctrina fidei, ſicut principia per ſe nota in doctrina, quæ per rationem naturalem habetur. In quibus principiis eſt quidã ordo. Quia quædam in aliis implicitè continentur, quæ omnia reducuntur ad primum. Sic omnes articuli fidei implicitè cõtinẽtur in aliquibus primis credibilibus, ſcilicet vt credatur Deus eſſe, & pro-
Prima credibilia quæ ſint. uidentiam habere circa hominum ſalutem, iuxta illud: Accedentem ad Deum oportet credere quia eſt, & ꝙ inquirentibus ſe remunerator ſit. In eſſe diuino includuntur omnia quæ credimus de Deo:
Heb.11. In fide verò prouidentiæ & remunerationis, includuntur omnia quæ à Deo temporaliter diſpenſantur, ſiue bona, ſiue mala. Vnde fides eſt de pœnis inferni: licet non ſint ſperãdæ, cùm ſpes ſit de bono. Et quanuis ſecundum ſubſtantiam articulorum non ſit factum augmentum per temporum ſucceſsionem: (Quia quæcunque poſteriores explicitè crediderunt, implicitè continentur in fide præceden-
Pſal.61. tium patrum, qui omni tempore duos predictos articulos crediderunt. Vnde Pſalm. Duo hæc audiui, Quia poteſtas Dei eſt, & tibi domine miſericordia: quia tu reddes vnicuique iuxta opera ſua.) Tamen quantum ad explicationem creuit numerus articulorum. Quia quædam explicitè cognita ſunt à po-
Exod.4. ſterioribus, quæ à prioribus non cognoſcebantur explicite: vnde dominus Moyſi: Ego ſum Deus Ia-
Pſal.118. cob, Deus Iſaac: & nomen meum Adonai non indicaui eis. Et Dauid dicebat: Super ſenes intellexi. Et
Ephe.3. Ephe.3. Aliis generationibus non eſt agnitum myſterium Chriſti, qui familiarius & perfectius nobis reuelauit. Ideo apoſtoli clarius & perfectius intelligẽtes ſymbolum (hoc eſt regulam fidei) in duodecim articulos redegerunt, & eos Eccleſiæ cunctiſq; fidelibus credendos tradiderunt.

Ver. 2. DE ARTICVLORVM FIDEI NVMERO.

TEſte D. Clemente, cùm Apoſtoli ad diuerſas prouincias iuxta præceptũ domini diſceſſuri eſſent E
2.2.q.1. art.8. in vnum conuenerunt: & ſymbolum, hoc eſt regulam fidei, duodecim articulos continẽtem, ediderunt. Qui tamen duodecim articuli ad prima credibilia ſeu credẽda, per Chriſtum nobis propoſita
Apoſtoli 12 articulos fidei ediderũt. Ioan.17. Hęc eſt vita ęterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum, reducuntur. Et ponuntur ſex quantum ad diuinitatem, & ſex quo ad humanitatem. Quantum ad diuinitatem primus articulus eſt de vnitate. Ideo dicitur, Credo in Deum, in ſingulari. & in ſymbolo patrum ad maiorem explicationem ante ponitur, vnum. Secũdus articulus pertinet ad Trinitatem: & ſic adiungitur, patrem, & in Ieſum Chriſtum filium eius vnicum, & in Spiritum ſanctum. Quatuor alij articuli circa diuinitatem, pertinent ad opera Dei. Et ſic tertius articulus pertinet ad opus creationis. Vnde additur, creatorem cœli & terræ. in quibus omnia alia creata includuntur, iuxta illud Gen.1. In
Gene.1. principio creauit Deus cœlum & terram. Quartus pertinet ad opus iuſtificationis. Ideo poſt mentionem de Spiritu ſancto (cui attribuitur iuſtificatio) dicitur & vnam ſanctam, Catholicam, & Apoſtolicam Eccleſiam, Sãctorum communionem, remiſsionem peccatorum. Quintus ad opus reſurrectionis. vnde ſequitur, Carnis reſurrectionem. Sextus ad opus glorificationis, quod erit vltimũ. Ideo concluditur, Vitam æternam, amen. Quo ad humanitatẽ autem proponũtur alij ſex articuli. Primus pertinet ad incarnationem, quę per conceptionẽ facta eſt, & per natiuitatẽ innotuit. Ideo dicitur in ſymbolo, Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus eſt ex Maria virgine. Et in ſymbolo patrum explicatur, Et incarnatus eſt de Spiritu ſancto ex Maria virgine, & homo factus eſt. Secũdus pertinet ad eius paſsionem, mortem, & ſepulturam. Ideo dicitur, Paſſus ſub Pontio Pilato, mortuus, & ſepultus eſt. Tertius ad deſcenſum ad inferos. Quartus ad eius reſurrectionem: Ideo dicitur: Tertia die reſurrexit à mortuis: & in ſymbolo patrum additur, Secundum ſcripturas. Quæ verba debent referri ad omnia
Quare in articulo reſurrectionis additũ eſt, ſecundum ſcripturas. præcedentia & ſequentia: quia omnes articuli continentur figuratiuè in antiquo teſtamento, & ſunt ſpecialiter adiuncta articulo reſurrectionis: quia tempore Apoſtolorum ille articulus habebat maiorẽ difficultatem propter Sadducæos, qui negabant reſurrectionem. Quintus de aſcenſione ad cœlos & ſeſsione à dextris. Ideo ſubditur, Aſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram patris. Sextus dę aduẽtu eius
Lucæ 20. ad iudicium. Vnde ſequitur, Inde venturus eſt iudicare viuos & mortuos. Et ſic ſunt duodecim articuli, quanuis aliqui ponant. 14. ſeptem ex parte diuinitatis, diuidentes articulum Trinitatis in tres, cõ-
Epheſ.3. iungentes articulum reſurrectionis & glorificationis: & ſeptem ex parte humanitatis, diuidentes articulum

culum conceptionis & natiuitatis. Et quanuis non sit nisi vna fides, tamen ponuntur duodecim articuli: qui omnes ad vnum reducuntur, qui est credere diuinę reuelationi. Sic etiam quanuis non sit nisi vna fidei confessio, tamen ponuntur diuersa symbola, hoc est regulæ, quæ ad vnam reducuntur. In omnibus enim symbolis fidei veritas docetur. Sed ibi oportet populum diligentiùs instrui, vbi errores insurgunt: ne fides simplicium per hæreticorum colores & errores corrumpatur. ¶Symbolum Apostolorum (quod dicitur Paruum Credo) tempore persecutionis editum fuit, fide nondum publicata. Ideo eo tempore secretè dicebatur: sicut nunc in prima & completorio, quasi contra tenebras errorum præteritorum & futurorũ. deinde iam fide manifestata, editum fuit à patribus symbolũ declaratiuum symboli Apostolorum. Quod ecclesia pacem habens, in missa alta voce fecit decantari, prout & nunc decantatur. Quanuis enim per doctrinam Christi & Apostolorum veritas fidei fuerit sufficienter explicata: tamen quia peruersi homines doctrinam apostolicam & cæteras doctrinas ac scripturas peruertũt, ad suam ipsorum perditionem: ideo temporibus elapsis necessaria fuit conciliorum vniuersalium congregatio. Et eadem ratione nunc necessaria est fidei explicatio contra insurgentes errores, nec fideles decipiantur. Quam ob rem Athanasius determinationes concilij Niceni secutus, manifestationem & explicationem veritatis fidei conscripsit, nõ per modum symboli, sed doctrinæ, vt ex modo loquendi ipsius apparet. Sed quia integram fidei veritatem eius doctrina breuiter cõtinebat: idcirco eius doctrina, quasi regula & symbolum fidei, fuit approbata authoritate summi pontificis, ad quem pertinet noua symboli editio.

Quare symbolum fidei dicitur in prima & completorio secrete.

2.Pet. vlti.

Ver. 3. DE ECCLESIAE ACCEPTIONE.

Card. de Turre crem. li. 1. summæ de Eccl. c. 2. & 3.

A ET quia inter cæteros articulos sancti patres interseruerunt articulum de ecclesia sancta catholica & apostolica: aliquid de ea dicendum est, & primò de eius acceptione. Accipitur enim in sacris literis ecclesia multipliciter. Primò pro domo materiali diuinis laudibus & orationi dicata, ac etiam ad offerenda sacrificia & suscipiendum sacramenta: & hoc modo accipitur Iudith sexto: Conuocatus populus per totam noctem intra ecclesiam orauerũt petentes auxilium à Deo. Et D. Paulus 1. Corinth. 11. An ecclesiam Dei (hoc est domum orationis secundum Glossam) contemnitis. Secundò accipitur pro vniuersitate omnium iustorum & sanctorum, tam viatorum, quàm comprehensorum. Et sic accepit Apostolus dicens de Christo: Ipsum constituit caput super omnem ecclesiam: hoc est sanctorum congregationem, Angelorum & hominum, quæ in cœlo & in terra est. Tertiò accipitur pro vniuersitate omnium iustorum comprehensorum duntaxat. Et sic accepit Apostolus, cum dixit: Christus caput est ecclesiæ, & ipse saluator corporis eius. & sic dicitur ecclesia triumphans. Quartò pro congregatione hominum qui sunt in gratia. Et sic Apostolus. Ephes. quinto. Christus dilexit ecclesiam & tradidit semetipsum pro ea, mundans eam lauachro aquæ in verbo vitæ. Et tales dicuntur esse de ecclesia numero & merito. Quintò pro vniuersitate omnium fidelium viatorum vtentium sacramentis, siue sint in gratia siue non. Et dicitur ecclesia militans. Et peccatores dicuntur de ecclesia numero & non merito. Et sic accepit Dauid, Psalm. 21. Erit apud te laus mea in ecclesia magna: in populo graui laudaui te. Et sic comparatur sagenæ missæ in mari & omni genere piscium congreganti, & cæt. Et sic dicitur domus Dei magna, & ingens locus possessionis eius. Glossa in prædicto Psalmo, exponit, magna hoc est in toto orbe. Et diuus Augustinus ibi: Ecclesia magna totus orbis est. Licet aliquando accipiatur pro ecclesia particulari: vt secundæ Corinth. primo. Ecclesiæ quæ est Corinthi. Aliquando etiam accipitur pro præsidente in ecclesia, vt in processu fraternæ correctionis, dic ecclesiæ, hoc est prælato. Aliquando pro subditis tantum, vt in actibus Apostolorum 12. Oratio autem fiebat ab ecclesia ad Deum pro eo. Aliquando pro solis ecclesiasticis, aut eorum maiori parte, vt in ca. 1. 63. distin. & ca. cum apostolica. 55. distinct. ¶Ecclesia autem prout de ea communiter loquuntur doctores, accipitur pro cœtu siue congregatione fidelium viatorum, qui sunt numero vel merito adunati in fide & cultu visibili vnius veri Dei, & non vt Lutherani dicunt, pro congregatione sanctorum in spiritu, quã nesciamus vbi sit, aut vbi eam debeamus requirere. Sed pro congregatione omniũ viatorum fidelium, siue boni sint, siue mali, qui Christo in sacramento baptismi nomen dederunt. ¶Author ecclesiæ est Deus sapientissimus & omnipotens. Finis verò eius est omnium fidelium salus. Quia quantũ in ipso Deo est, vult omnes fideles baptizatos saluos fieri. Vnde Mar. vlti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sic vt nulli extra ecclesiam salus contingat, vt habetur in ca. firmiter. §, vna de summa Trinitate & fide catholica extra. Et in hoc bene figurata fuit per arcam Noë, extra quam existentes submersi sunt. ¶Ex præmissis apparet quòd ecclesia catholica est visibilis, sensibilis, siue euidens & manifesta: visus enim plures rerum species nobis manifestat, & omnes sensus comprehendit. Quia tam prelatus, qui est caput, quam subditi, qui sunt membra, sunt visibiles, & visibiliter sacramento baptismi sunt intincti. Aliàs in vanum dixisset Christus: Dic Ecclesiæ. Et si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Quod est blasphemum, maximè si dicatur quòd fides est de non visis: Vnde dicitur substantia sperandarum rerum argumentum non apparentium. Atqui habetur in symbolo: Credo in ecclesiam sanctam catholicã & apostolicã. ergo nõ videmus eam, & per cõsequẽs est inuisibilis. Hoc argumẽto, tanquã Achile, vtũtur Lutherani & neoterici hæretici. Sed dicendũ ꝙ licet ecclesia, quantũ ad aliquas proprietates, puta quantũ ad sanctitatem & virtutes eius, sit inuisibilis: non tamẽ quantũ ad supposita & exteriorẽ eius policiam siue ordinationẽ: Aliàs sequeretur ꝙ Christi policia esset inordinatissima & cõfusissima, quod est hæreticũ. Et ideo non credimus ecclesię supposita, quæ sunt prelati & subditi, aut exteriorẽ eius ordinationẽ. Sed bene credimus interiorẽ sanctitatem, & virtutẽ ligandi atq; soluẽdi, ac etiã eius finẽ, ¶Notandũ etiam ꝙ in symbolo, non dicitur, Credo in ecclesiam sanctã: quia in solum Deũ credendũ est. Vnde D. Aug. super illud: creditis in Deum,

Ephes. 5.

Matth. ...

Matt. 18.

Matt. 18.

Heb. 11.

Car. de tur. cre. lib. 1. de Eccl. c. 20.

Ioan.14. & in me credite,dicit:Nunquam aliquis apostolorum ausus est dicere. Credite in me. Et super illud
Rom.4. omni credenti in eum qui iustificat impium:ait,aliud est credere illi, aliud est credere illum:aliud est credere in illum.vt dictum est supra hoc capite §.2.ver.1.Et cum dicitur in symbolo: Credo in spiritum sanctum sanctam ecclesiam, &cæt. Illa dictio,in,non refertur ad ecclesiam,sed ad spiritum sanctum qui sanctificat. ¶Notandum etiam quòd licet ecclesia secundum rationem vniuersalitatis non posit stare in vno completiuè,tamen quo ad fidē,in qua fundatur ecclesia,& à qua aliquis dicitur de ecclesia bene potest seruari in vno. Vnde Hierony.super Psalm.33.dicit:Vbi vera fides est,ibi ecclesia est.Et Iuristę dicunt,quòd ius vniuersitatis potest seruari in vno.Sic potest dici de ecclesia,quod potest seruari in vno:prout dicitur de virgine Maria,quod in ea sola in triduo sepulturæ Christi mansit fides explicita de diuinitate Christi,quanuis multi alij per Iudæam existentes habere possent fidē catholicam actualem & implicitam, non tamen explicitam de diuinitate Christi.

Ver 4. DE DIFFERENTIA ECCLESIAE ET SYNAGOGAE.

Card.de Turre cre. lib.1.ca.1. Ecclesia & Synagoga secundū Bedam in expositione illius passus Prouerb.5.Pene fui in omni malo in medio ecclesiæ & Synagogæ.Sunt nomina greca, & vnam eandémq; rem significare videntur,videlicet conuentum plurimorum adinuicem. Si tamen subtilius distinguantur ecclesia conuocatio,Synagoga, congregatio:interpretatur. Vox autem & conuocatio propriè est rationalis creaturæ.Congregatio verò etiam irrationabilium esse potest.Vnde Gene.primo.dicitur:Cōgregētur aquę quæ sub cœlo sunt.& Matth.23.gallina dicitur,congregare pullos suos sub alas.Cùm autē soli fideles, qui verbum rationale fidei audiūt,& mente percipiunt,sint inter homines rationales habendi,sequitur quòd vetus ille hebræorum populus,quandiu in vnius veri Dei fide & cultu permansit, vtroque nomine ecclesia & Synagoga legitur appellatus, prout in multis sacræ scripturæ locis patet. Vnde Numeri decimosexto vocatur Synagoga. cum dicitur: Insurrexerunt contra Moysen ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ. Et in eodem libro cap.20.Ecclesia legitur nominatus:cùm dictum fuit Moysi,cur eduxisti ecclesiam Dei in solitudinem? Verùm quia post aduentum saluatoris nostri populus Iudæorum,paucis exceptis, tenebris infidelitatis excæcatus fuit, distinctionis gratia, prædicta nomina partita sunt,vt illa pars hebræorum, quæ lumen fidei non recepit, quasi irrationabilium animalium congregatio, Synagoga tantùm dicta sit. Pars verò hebręorum & aliorum,qui in Christū crediderunt,ecclesia & nunquam Synagoga sit appellata.Vnde D. Augustinus super illud Psalm.81. Deus stetit in Synagoga deorum,hoc est populorum Israël,dicit:Ipsorum propriè Synagoga dici solet, quanuis aliquando ecclesia fuerit dicta. Sed nostram Apostoli Synagogam nunquam dixerunt, sed ecclesiam,siue discernendi causa,siue quod inter congregationem, vnde Synagoga,& conuocationem vnde ecclesia:nomen accepit,aliquid distet, scilicet quod congregari & pecora solent. Conuocari est magis vtentium ratione. Et Isidorus 8.libro Ethimo. cap.8.dicit: Vt notetur Iudæorum infidelitas dicta est eorum Synagoga quasi pecorum & indiscretorum:& vt ipsa fidelitas nostra,ipso vocabulo innueretur nostra,dicta est ecclesia,hoc est cōuocatio rationabilium & discretorum. Vnde Dauid de ecclesia dicit Psal.34.Cōfitebor tibi in ecclesia magna:in populō graui laudabo te.Populus enim ecclesiæ,vt inquit Albertus magnus dicitur esse grauis maturitate virtutis:& illi soli sunt qui rationem colunt,& rationabiles Dei voces intelligunt,& audiunt vocationem Christi.

Ver. 5. DE ECCLESIAE VNITATE.

Car.de tur. cre.lib.1.ca. 5.6.7.8. Ecclesia plures habet proprietates & dignitates, quarum prima est vnitas, quia dicitur vna. Vnde in symbolo & vnam sanctam ecclesiam. & Salomon Cant.6. Vna est columba mea,vna est perfecta mea. Vbi Glossa dicit: quanuis sint diuersæ personæ,est tamen vna ecclesia.Dicitur autem vna multiplici vnitate.Primò vnitate fidei:Vnde Apostolus:Vnus dominus,vna fides,vnum baptisma.Et alibi. Et enim in vno spiritu omnes nos in vnum corpus baptizati sumus. Et 1. Corinth.10. Omnes
Ephe.4. vnum corpus sumus qui de vno pane,& de vno calice participamus.Et D. Hieronymus ad Euandrū episcopum,& habetur 93.distinct.Nec altera Romanæ vrbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est.Nam galliæ,britanniæ, & Africanæ persis & oriens, & india vnum Christum adorant, vnam obseruant regulam veritatis.Dicitur etiam vna vnitate spei: de qua Apostolus: Vocati estis vna spe vocationis vestræ.vbi Glos.Hoc est ad vnam rem speratam.Hæc vnitas potest etiam dici vnitas finis vltimi,qui est beatitudo ad quam ordinatur.Vnde D.Augustinus super illud Psalm.85. Omnes gentes, &c.dicit:multæ gentes & vna gens.Sed quare vna gens? Quia vna expectatio:Postremò dicitur vna vnitate vnius præsidentis rectoris & gubernatoris visibiliter conuersantis cum ea.Vnde Iohe.primo. Congregabuntur filij Iudæ & filij Israël pariter,& ponent sibi caput vnum.Et Christus Ioan.10. fiet vnum ouile & vnus pastor. Deinde dixit Petro:Ioan.21. Pasce oues meas. Sed de his amplius infrà c. 17.§.7.ver.5.cum de primatu Petri agetur.Et licet, vt dictum est, sint plures ecclesiæ particulares:
Apoc.1. Diuus enim Ioannes scripsit septem ecclesiis, quæ sunt in Asia.& Psalm.66.dicat: In ecclesiis benedicite domino.Illæ tamen omnes dicuntur vna rationibus prædictis. Et quanuis videatur aliqua distinctio accidentalis inter ecclesiam antiqui testamenti & noui:ac etiam inter ecclesiam,quæ nūc est, & ecclesiam primitiuā, & alia fuerit tunc congregatio fidelium quam nunc sit:quia non semper fuerunt idem fideles,non tamen sequitur quòd sint diuersę ecclesię:quia accidentia non variant substantiam rei. Sicut licet aqua fluminis continuo fluat, & non sit semper eadem aqua: est tamen idem flumen,quòd quandoque crescit & decrescit.Sic ecclesia, quę,quo ad successionem & numerum fidelium creuit, & nunc decrescit: Vnde Christus. Lucæ 18. Cùm venerit filius hominis, putas ne inueniet fidem in terra? Differentia etiam primitiuæ ecclesiæ, & eius quæ nunc est, accipienda est ex parte populi & eius dispositione, scilice feruore & perfectione, & non ex parte fidei, quæ eadem

est nunc,

est nunc,quę antea erat:sicut etiam eadem erat fides patrũ antiqui testamenti & noui, si consideretur obiectum eius secundum se,prout est res credita extra animam existens. A quo obiecto sic considerato obiectum habitus propriè accipit vnitatem siue pluralitatẽ. Vnde Apostolus de se & aliis patribus antiqui testamenti loquens dicit:habentes eundem spiritum fidei, scilicet quem patres veteris testamenti habuerunt. Vbi D. Augustinus ostendit quod in iustis diuersorum temporum eadem fides est. Eadem enim,inquit,fides est,quę iustos saluauit antiquos,& ea quę saluat nos,scilicet mediatoris Dei & hominum:tempora variata sunt,sed non fides.Licet etiam si consideretur obiectum,vt est participatum à cognoscente,siue secundum quòd est in acceptione nostra,plurificetur per diuersa enunciabilia siue propositiones. Alia enim est propositio de præsenti,alia de futuro. Vnde hodie aliquis infidelis reputaretur si crederet Christum incarnandũ:aut si actu protestaretur per circuncisionẽ aut alia ceremonialia.Propter hoc tamen nec incarnatio,aut paßio,aut resurrectio in se variata esset: est enim vnum & idem tempus: sed sunt diuersi respectus. Quorum vnus est ad aliquos qui nunc sunt fideles, secundum quem dicitur pręteritum.Et alius ad eos qui fuerunt:secundũ quem dicitur apud antiquos futurũ.Et sic diuersa confeßio exterior,siue diuersa protestatio,quæ est actus fidei,nõ diuersificat fidem ex parte obiecti,sed solùm ex parte subiecti.Exemplũ datur de exploratoribus terrę promißiõis qui portabant botrum in stipite:primus præcedebat & nõ videbat botrum,cùm esset post se.secũdus verò videbat,quia erat ante se:tamẽ idem botrus erat qui figurabat Christum, &c. Nec obstat ꝙ fides nunc sit magis explicita quàm esset olim. Quia scire aliquid in vniuersali & particulari non diuersificat scientiam,nisi quantum ad modum sciendi, sed non quantum ad rem scitam , à qua habitus habet vnitatem,prout fides à re credita.Et ideo nũc ecclesia dicitur christiana,& non olim: Licet olim esset christiana,cum fides esset de Christo venturo,sed olim nõ adeò erat explicita. Si dicatur quòd in ecclesia non fuit semper vnus pastor & director,qui visibiliter conuersaretur cum ea,vt in lege naturæ, in qua vna erat ecclesia,quę non subdebatur vni : & tempore Moysi non omnes fideles subdebantur ei:prout Iob,&multi alij gentiles qui fuerunt in gratia tempore successorum eius,vt D. August.dicit: *3.de Ciuit.* Et nunc cum papa moritur,non omnes subiiciuntur vni sicut cũ viuit.Ergo vnitas pastoris nihil facit ad vnitatem ecclesię.Negatur consequentia.Licet enim ecclesia non fuerit semper in tali dispositione,quod ab vno pastore vice domini nostri Iesu Christi,cum ea visibiliter conuersaretur & dirigeretur actu:tamen benè aptitudine.Multa enim per temporum succeßionẽ instituta sunt in ecclesia,quę non fuerunt à principio. Quę tempore,quo instituta nõ fuerunt,non importabãt neceßitatem. Facta tamen institutione de neceßitate veniũt obseruanda. Dicunt enim doctores super illud Cant.vlt. Soror nostra paruula est,& vbera non habet. Quod ecclesia,quæ hic soror dicitur, in principio sui status,ante plenitudinis gratiæ tempus:in quo gratia & veritas per Iesum Christum facta est,fuit paruula,non modo populi paucitate, sed etiam donis gratiarum. Vnde Hugo de sancto Victore. Oportuit inquit,vt secundum proceßionem temporum,spiritualium gratiarum signa magis ac magis darentur. Plane post incarnationem filij Dei,copiosior facta est splendore doctrinę, pulchritudine ordinis, locupletior sacramentorum efficacia salutari,excellentior nobilitate regiminis. Et secundum hoc debet intelligi illud Christi:Et super hanc petrã ædificabo ecclesiam meã : quæ tamen prius erat ædificata: quia vt inferius dicetur ab Abel sumpsit exordiũ Et quanuis papa moriatur:sedes tamẽ apostolica nõ *Matt.16.* moritur:quia potestas eligendi vnum semper manet in ecclesia in habitu. ¶Non obstat etiam ꝙ multi *Hoc §. ver. 11.* non baptisati sint in gratia,vt martyres & catechumeni,qui si moriantur,saluantur : & per consequẽs sunt de ecclesia : cum omnes in gratia sint de ecclesia : & tamen non omnes sunt baptizati baptismo aquæ:quia habent baptismum aquæ in voto.Nam vt D. Augustinus ait:Tunc prodest baptismus sanguinis vel fluminis:cum baptismum fluminis non contemptus religionis,sed articulus neceßitatis excludit. ¶Ex pręmißis sequitur ꝙ extra ecclesiam nõ patet alicui salus. Quia cum vnitas ecclesiæ pendeat ab vnitate fidei,& secundum apostolum , impossibile sit absque fide Christi placere Deo . Cùm *Heb.11.* fides sit substantia & principium ac primum fundamentum beatitudinis, vt dicit glossa super illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est , quòd est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi. Vnde in concilio Lateraneñ.& habetur in c.firmiter.§.vna,extra de summa trinitate & fide catholica,dicitur:Vna verò est fidelium vniuersalis ecclesia,extra quam nullus omnino saluatur.Et quo ad hoc figurata fuit per Archam Noë:quia quemadmodum omnes qui tempore diluuij extra illam erant,submersi sunt. Sic omnes qui extra ecclesiam moriuntur,submerguntur in inferno.Vnde dicebat D.Petrus:Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus,in quo oporteat nos *Act.4.* saluos fieri.Ideo D. August.& recitatur in c.omnis.28.q.3.Omnis infidelium vita peccatum est,id est cum peccato. Venerabilis Beda,& recitatur in c. Quicunque.24.q.dicit: Quicunque ab vnitate fidei vel societate Petri apostoli(quæ est ecclesia) quomodolibet seipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolui,nec ianuam possunt regni cœlestis introire. Ex his manifestè apparet quantum perniciosè errant & hallucinentur dicentes quemlibet in sua secta posse saluari.

Ver. 6.

DE SANCTITATE ECCLESIAE.

A ALia proprietas & dignitas ecclesiæ,dicitur sanctitas.Ecclesiam dici sanctam manifestũ est ex symbolo apostolorum. Dicitur autem sancta,hoc est munda ab omni peccati macula. Sanctum enim idem est quod mundum.Vnde D.Diony.dicit,ꝙ sanctitas est ab omni immũdicia perfecta liberatio. De hac sanctitate habetur Cant.4. Tota pulchra es amica mea,& macula non est in te.Et Apost. Tẽplum Dei sanctum est, quod estis vos.Et alibi:Christus dilexit ecclesiã &semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundãs eam lauachro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse gloriosam ecclesiã non habẽtem maculam aut rugam,aut aliquid huiusmodi,sed vt sit sancta& immaculata. ¶Notãdum

Car. de tur. cre.li.1 summæ de eccl. c.9.10.11.12 12.c. de Di. Nomin. 1.Cor.3. Ephes.

tamen ꝙ ecclesia non dicitur sancta per naturã siue essentiã, sicut Deus, qui vt dicitur in hymno ange
lico, est solus sanctus. & 1.Reg.2. Quis sanctus vt dominus: sed dicitur sancta per participationẽ gratię
Psal.85. Fideles enim in gratia existentes dicũtur sancti. Vnde Dauid dicebat: Custodi animã meam, quoniam
sanctus sum. Notandũ tamen ꝙ duplex est sanctitas, quædam quæ dicit liberationem non ab omnibus
immũdiciis culpæ & pœnæ, sed solùm ab immũdiciis, quæ gratiæ aut charitati aduersantur: sicut sunt
culpa originalis & mortalis, & non culpa venialis, quæ nõ contrariatur gratiæ & charitati: cũ sit cum
c.9 §.1. ea, vt dictum est. Et tali sanctitate ecclesia militãs dicitur sancta. Vnde Apost. Omnibus qui sunt Ro-
Rom.2. mæ dilectis Dei vocati sanctis. Alia est sanctitas, quæ dicit liberationem ab omni immũdicia & corru-
ptione culpæ & pœnæ, & talis est sanctitas patriæ & ecclesiæ triumphantis. De qua Psalm. Gloria hęc
est omnibus sanctis eius. Ecclesia verò militans non dicitur sancta tali sanctitate: quia vt D.Ioan. dicit:
1.Ioan.1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Salomõ,
Prou.24. septies in die cadit iustus & resurgit. Et Christus, docet omnes fideles orare pro remissione peccato-
Matth.6. rum, & dicere, dimitte nobis debita nostra. Et D.Hieronymus exponens illud: Beati immmaculati in
via, dicit: Quomodo immaculati, cum absque minutis peccatis diu esse non possint. Respondens ait:
Psal.118. Bati immaculati sine macula, hoc est sine mortalibus criminibus. Et quanuis in ecclesia mali sint per-
mixti bonis, iuxta illud: Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, & ex omni genere pisciũ
Matth.13. congregãti, &c. & mali sint numero multò plures quàm boni, iuxta illud: Multi sunt vocati, pauci ve-
Matth.20. rò electi. Non tamen sequitur quòd ecclesia sit spelunca latronum, & non debeat dici sancta: cùm à
nobiliori fiat denominatio. Nec per hoc quod dicitur ecclesia sancta, datur intelligi quòd omnia ec-
clesiæ membra sint sancta, sed solùm illa quæ sunt numero & merito de ecclesia, quæ sunt propriè
membra Christi, fideles scilicet, qui in dilectione charitatis sunt Christo incorporati. Nec etiam intel
ligendum est ecclesiã sic dici sanctã, quod aliqui de ecclesia fuerunt semper sancti, cũ constet omnes,
dempto Christo & D.Virgine, esse conclusos sub peccato: iuxta illud: per vnũ hominem peccatũ in
Rom.5. hunc mundũ intrauit, &c. Multi etiã fuerunt in gratia, qui deciderunt ab ea. Sed dicitur ecclesia sem-
per sancta, quia in omni tẽpore in ecclesia, quæ vtitur sacramẽtis visibilibus, fuerũt aliqui iusti & san-
cti, licet non pro omni tempore. Si allegetur dictum D.Hierony. quòd habetur in §. ecclesia, de pœ-
nitentia. dist.1. vbi dicitur: Possibile autem est, vt quando ecclesia, quæ prius rugam & maculã ac im-
mundiciam habuit, postea restituta est: ita & peccator currens ad medicũ, &c. Et super illud Psal.44.
Audi filia & vide, &c. dicit idem Hieron. Obliuiscere domum patris tui, hoc est diabolũ qui te prius
genuerat: quia totus mundus in maligno positus fuerat. Ideo inclina aurem tuã. Quia concupiuit rex
Christus Iesus speciem tuam: quia nigra eras in domo patris tui: nunc autem ascendens post baptisma
abluta es. Et infra: Ante fœdata & deformis erat ecclesia, sed postea pulchra & speciosa per lauachrũ
baptismi. His & aliis similibus dicẽdum quod nõ loquitur de ecclesia ab eius inchoatione collectiuè,
siue pro omnibus fidelibus: sed pro aliquibus membris ecclesiæ distributiuæ.

Ver. 7. DE ECCLESIAE VNIVERSALITATE.

[illegible]tur. EX symbolo fidei & ex concilio Niceno constat ecclesiam esse catholicam, hoc est vniuersalem. B
[illegible].1.sum. Ad cuius euidentiam sciendum est quod hoc nomen catholicum consueuit attribui tribus. Pri-
de Ec. c.14 mò fideli Christiano, vt Diuus Hieronymus ait: & habetur in ca. hæc est.24.q. vbi dicitur. Hæc est
15.16.17. fides beatissime pater. & infra dicit: Quicunque me culpare voluerit, se imperitum, vel maleuolum,
vel etiam non catholicum comprobabit. Quia fidelis ideo dicitur catholicus, quia credit omnibus
quę fides docet, & ecclesia determinat esse credenda, & ei in omnibus obedit. Secundò attribuitur fi-
dei, vt habetur in symbolo Athanasij: hæc est fides catholica, &c. Fides autem dicitur catholica siue
vniuersalis quadruplici vniuersalitate. Primò vniuersalitate veritatis: quia sit vniuersaliter vera, vt ni-
Ver.3.§.1 hil ei falsitatis subiici possit, vt dictum est. Secundò vniuersalitate temporis: quia omni tempore ec-
huius cap. clesia illam tenuit, tenet, & tenebit. Vnde Matthæi vltimo: Ecce ego vobiscum sum vsque ad con-
summationem seculi. Tertiò vniuersitate obseruationis & obediẽtiæ, siue obligationis: quia eius præ-
cepta non vni genti tantum, sed omnibus proponit obseruanda, quod non conueniebat synagogæ.
Quartò vniuersalitate annunciationis: quia annunciata vel annuncianda est per vniuersum orbem.
¶ Et quia circa huiusmodi est difficultas, paulisper nobis insistendum est, & quid probabilius sit in-
An euangel- quirendum. Certum est enim Dauidem Psalm.18. prophetasse de Apostolis, cum ait: In omnem ter-
iu prædica- ram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Vbi propheta propter certitudinem di-
tũ sit in vni- uinæ præordinationis vtitur præterito pro futuro: sicut cum dixit Psal.21. Foderũt manus meas & pe-
uerso orbe. des meos. Hanc diuinam præordinationẽ Christus executioni mandari iussit Apostolis dicens: Matt.
vlt. Euntes in mundum vniuersum prædicate euangelium omni creaturæ. Quorum executionem D.
Mar.vlt. Marc. recitat dicens: Illi autem profecti prædicauerũt vbiq;. Et apostolus de huiusmodi loquẽs, reci-
Roma.10. tando dictum Esaie: Domine quis credidit auditui nostro? Sed dico, nunquid non audierunt? Equidẽ
in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. De quibus finibus Esa.24.
A finibus terræ laudes audiuimus viri iusti. Aliqui dicũt quòd tempore quo Apostolus hęc scribebat,
euangelium erat prædicatum in toto orbe, & sic accepit propriè verbum exiuit pro præterito, quòd
Psalmista acceperat pro futuro, & adducit pro se illud quòd scribitur Actuum secundo. Erant autem
Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quę sub cœlo est, qui venerant ad diem festum Pente-co-
stes, qui audierunt sonum Apostolorum, & detulerunt ad omnes fines terræ. D.tamen Thomas super
illis verbis Apostoli recitat D. Augustinum dicentem quòd hæc verba non erant completa, quando
Apostolus talia loquebatur, sed præuidebat esse implenda per successores Apostolorũ: quos etiam idẽ
Ephes.4. Apostolus vocat Apostolos, dicens: Et ipse (scilicet Christus) quosdã quidẽ dedit Apostolos, &c. vsq;

ad con-

ad cõsummationem sanctorum in opus ministerij in ædificationem corporis Christi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei.&c.Et D.August.qui erat anno domini 500.seu circa, dixit fuisse quasdam gentes in Africæ partibus,quibus non erat Christi fides prædicata.Huic expositioni congruit illud Matth.vbi ponũtur signa iudicij generalis & cõsummatiõis seculi.Vbi post multa dicitur:Et prędicabitur hoc euangeliũ regni in vniuerso orbe in testimoniũ omnibus gentibus,& tũc veniet cõsummatio.Et Mar.12.Et in omnes gentes primũ oportet prædicari euangeliũ.Et quanuis in prædictis capitibus aliqua signa pertinere videãtur ad consummationem Hierusalem. Ex quo aliqui opinati sunt euangelium regni fuisse prædicatum omnibus gẽtibus ante excidiũ Hierosolymorũ,maximè cum illa signa videantur data Apostolis,postquam ostenderunt lapides & structuras siue ædificationes templi, quibus Christus respondit:Videtis omnia hæc? Amen dico vobis non relinquetur hic lapis suprà lapidem qui non destruatur.Et confirmant per illud D.Mar. Illi autem profecti prædicauerunt vbiq;. Verũtamen ex contextu euangelij D.Matth. apparet quod signum datum de prædicatione euãgelij, refertur ad cõsummationẽ totius orbis.Nam ibi dicitur:sedente autẽ eo super montẽ Oliueti accesserunt secrete discipuli dicentes:Dic nobis quando hæc erunt: & quod signũ aduentus tui & consummationis seculi!Tunc Christus respondit, vt dictum est, & præmisit: quoniam abundabit iniquitas: refrigescet charitas multorum:quæ tamen tẽpore Apostolorum feruebat. Insuper efficacissimum argumentum pro hac opinione est inuentio nouarum insularum facta tempore nostro à rege Portugaliæ: de quibus antea nullus historiographorum aut cosmographorum meminit:in quibus sunt antipodæ,vt dicetur infrà cap.21.§.2.ver.8. qui ante tempora nostra nihil penitus de Christo audierant, nec in communi,nec in particulari:Nec etiam aliquos rumores audierant,cum oppositum nullo modo possit probari.Et cum dicitur illi profecti prædicauerunt vbique, debet intelligi siue exponi, id est in omnibus locis in quibus ipsi fuerunt,prædicauerunt euangelium: aut quod illi vel successores eorum prædicauerunt vel prædicabunt vbique,antequam sit consummatio orbis. Nec obstat illud ꝙ ex Actis Apostolorum adductum est ex omni natione quæ sub cœlo est,&c.Quia per hoc non datur intelligi quod ex omni natione quæ sub cœlo est,tunc fuissent aliqui Iudæi in illis insulis nouiter repertis.Nec certum sit quod de omni natione nota essent aliqui Iudæi. Sed debent illa verba intelligi, quod aliqui ex Iudæis de quacunque natione quæ sub cœlo est, vbi erant Iudæi, venerunt Hierosolymam,&c.cum Iudęi non fuissent dispersi in omnes nationes notas.Vel potest intelligi de omni natione nota subiecta Romano imperio. Et cum Apostolus dicit: Nunquid non audierunt, &c.scribebat Romanis,quorum aliqui interfuerunt Hierosolymis,vt dicitur Actuum 2. Potest tamen concedi secundum D. Chrysostomum quod tempore Apostolorum rumor & fama prædicationis de Christo,peruenit ad omnes mundi nationes notas.Non tamen sic quod in omnibus gentibus ædificata esset Ecclesia,quod implendum erat ante seculi consummationem,vt D. August.dicit.& sic non habetur quòd ad singulos homines fama prædicationis aduenerit. Et sic fides non dicitur catholica siue vniuersalis pro singulis generum,sed pro generibus singulorum: quia ex omni conditione hominum aliqui adhærent,& omnes viatores vniuersaliter adhærere tenentur: secundum illud Apoc.5. Redemisti nos Deus in sanguine tuo,ex omni tribu,populo,& natione,&c. & sic etiam dicitur vniuersalis vniuersitate locorum: quia per omnia loca diffusa vel diffundenda. De hac vniuersalitate loquitur Dauid cum ait: A finibus terræ ad te clamaui. Et alibi: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. Dicitur etiam vniuersalis, quia continet remedia vniuersalia siue medicamina, ad curationem cuiuscunque morbi & membri spiritualis efficaciam spiritualem habentia,quę sunt septem sacramenta: in quibus sub velamine rerum sensibilium diuina virtus secretius operatur. Notandum tamen quod licet Ecclesia ex quo incepit esse, fuerit semper catholica & vniuersalis vniuersalitate puritatis,sanctitatis,& veritatis.Non tamen vniuersalitate dilatationis,nec vniuersitate pręceptorũ aut remediorum:quia vt dicit Psalm.75. Notus in Iudæa Deus. Et Psalm.147. Non fecit taliter omni nationi,& iudicia sua non manifestauit eis.Vnde lex Moysi non obligabat gẽtiles.Hac vniuersalitate dilatationis,cœpit Ecclesia esse catholica,cũ fides annũciata est per Apostolos in vniuersũm mundũ. ¶Notãdum præterea ꝙ Ecclesia dicitur vniuersalis dupliciter.vno modo,quia cõstat ex diuersis ecclesiis: &sic sumitur in c.alienus 24.q.1.vbi ex D.Cypriano dicitur:Alienus est,prophanus est,hostis est:non potest Deũ habere patrem,qui vniuersalis Ecclesiæ non tenet vnitatem. Et secundum hanc significationẽ Ecclesia Rom.non est vniuersalis,sed pars Ecclesiæ vniuersalis,prima videlicet & pręcipua,velut caput in corpore,vt habetur in c.quãuis 21.dist.Alio modo ecclesia dicitur catholica siue vniuersalis:quia sub se cõtinet Ecclesias vniuersas,seu præest vniuersis. Et hoc modo Ecclesia Rom. dicitur vniuersalis,vt scribitur in dicto.ca.quãuis.Hoc etiam modo accipiendo Ecclesiã vniuersalem papa dicitur pastor & rector vniuersalis Ecclesiæ, vt in ca.in nomine domini.23.dist. & Ioan.10.Erit vnum ouile &vnus pastor:cui omnes oues indistinctè erunt commissæ:quòd factum fuit,cùm dictum fuit Petro:Pasce oues meas. Vnde tota synodus Calcedoneñ. dicitur acclamasse Leoui papæ, sanctissimus,Apostolicus, icomœnicus, id est vniuersalis patriarcha per multos annos viuat. Nec obstãt ca. nullus. & ca. Ecce. 99.distinct. vbi prohibetur Romanum pontificem dici vniuersalem. Quia dicta prohibitio facta est ne putetur quòd papa præficiatur cuilibet particulari Ecclesiæ, vt proprius & specialis illius ecclesiæ rector: Quia sic cessarent omnium aliorum pontificum potestates. Sed non prohibetur vocari vniuersalis,hoc est supremus, & principalis post Christum. Ecclesiæ autem particulares possunt dici catholicæ, non ratione diffusionis,sed ratione fidei catholicę,quæ est communis omnibus ecclesiis: & hoc modo etiam omnes fideles dicuntur catholici. ¶Ex præmissis apparet quòd nulla alia quàm Christiana religio debet dici catholica. Vt Diuus Augustinus ait:

Matth.24. *Marc.vlt.* *Matth.24.* *Chry.super Matth.* *Ad hesitiũ.* *Psal.60.* *Ioan.21.* *Lib.de vera religione.*

Quia licet quælibet secta proponat quæ tradit ab omnibus vniuersaliter credenda & obseruanda. Hoc tamen iure non competit cuicunque sectæ: quæ si hoc sibi vendicare præsumat, ad hoc tamen nunquam pertingit neque pertingere potest. Et quanuis Idololatria ad omnes mundi partes pertigerit, non tamen iuridicè. Neque etiam idololatria erat vna religio vniuersaliter obseruata, sed apud diuersos diuersa: cum diuersi diuersos deos colendos sibi instituerint. Nec etiam ab omnibus nationibus fuit recepta: cum à veris Dei cultoribus fuerit reprobata: ac etiam à sapientibus gentilium, qui dicebant huiusmodi cæremonias esse obseruandas, tanquam legibus iussas, non tanquam diis placitas, vt de Seneca dicit D. August. *6.de ci.dei.*

Ver. 8. DE ECCLESIA APOSTOLICA.

Ecclesiam Dei esse apostolicam sancti patres in symbolo professi sunt dicentes: Credo vnam sanctam catholicam & apostolicam Ecclesiam: quod symbolum D. Gregorius exponens ait: Credo vnam fidem, vnum baptisma, vnam apostolicam & vniuersalem Ecclesiam. Sancti enim patres (vt dicit Albertus magnus) apposuerũt in suo symbolo, supra symbolum apostolorum, quòd Ecclesia esset catholica ad ostendendum eius authoritatem contra nouitatum præsumptores, qui nouella & peregrina dogmata in Ecclesia introducere non verentur. Dicitur autem Ecclesia apostolica triplici ratione: primo quia Apostoli primo Christo adhæserunt, & primitias spiritus habuerunt. Vnde Apostolus. Elegit nos Deus primitias in salutem spiritus & fide veritatis. Et alibi: Nos ipsi primitias spiritus habentes. Vbi Glos. dicit tempore prius & cæteris abũdantius: Secundò quia Apostoli post ascensionem domini in fide & sancta doctrina verbo & exemplo sanctitatis & miraculis eam fundauerunt. Vnde Apostolus: Superędificati scilicet estis, super fundamentum Apostolorum & prophetarum: hoc est super nouum & vetus testamentũ: quia quæ Apostoli prædicauerunt, hæc prophetæ prædixerũt. ¶ Nec obstat quòd solus Christus dicatur fundamẽtum iuxta illud: Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Iesus: quia intelligitur de fundamẽto primo & principali. Nilominus tamen Apostoli dicuntur fundamẽta secundaria Ecclesiæ. vnde D. Ioan. de ecclesia loquens, dicit: Murus ciuitatis habens fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina apostolorũ & agni. Et quanuis prophetæ dicãtur fundamenta, vt dictũ est, Ecclesia tamẽ non est à sanctis patribus dicta prophetica, quemadmodũ Apostolica: tum quia Apostoli fidem magis explicitã & elucidatam tradiderunt quàm prophetę. Vnde glo. super illud: tenebrosa aqua in nubibus aëris, dicit: obscura doctrina est in prophetis: tum etiam quia prædicatio Apostolorũ fuit vniuersalior & diffusior, quàm prophetarũ, cũ in omnẽ terrã exiuerit sonus eorũ: prædicatio verò prophetarũ soli populo Iudæorũ nota fuit: tum etiã quia omnis christianæ religionis & sacrarũ institutionũ Ecclesiasticarũ obseruantia, per traditionẽ Apostolorũ est ad Ecclesiã deriuata. vt habetur in c. Ecclesiasticarũ. 11. dist. Et D. Aug. illa quæ per vniuersam custodiũtur Ecclesiã, ab ipsis Apostolis tradita & cõmemorata creduntur, quanuis in eorũ dictis vel cõsiliis non reperiãtur. Hinc sedes beati Petri quæ nobis mater est, & magistra rationis, quæ etiam à tramite apostolicæ traditionis nunquam recesit (iuxta c. à recta. 24. q. 1.) specialiter apostolica nominatur. A

Card. de turre cremata li. 1. summæ. c. 18. & 19. D. Greg. in registro. 2. Thess. 2. Rom 8. Ephes. 2. 1. Cor. 3. Psal. 17. Psal. 18. Aug. lib. 2. de Bapt. cõtra Donati.

Ver. 9. DE ECCLESIAE INDEVIABILITATE.

Ecclesiã vniuersalem esse indeuiabilẽ seu errare non posse in determinatione eorũ quæ pertinent ad fidẽ & bonos mores, probari & deduci potest ex his quæ dicta sunt cũ de sanctitate & vniuersalitate Ecclesię ageretur, atq; etiã ex his quæ D. Pau. ait: Viri diligite vxores vestras, sicut & Christus dilexit Ecclesiã, & seipsum tradidit pro ea, mundans eam lauachro aquæ in verbo vitæ, vt exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam nõ habentẽ maculã, neq; rugam, aut aliquid huiusmodi, sed vt sit sancta & immaculata. Probatur pariter per id quod dixit: Christus Petro: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam: & portæ inferi non præualebunt aduersus eam. Per portas inferi, vt dicũt sancti doctores, intelliguntur dæmones, hæretici, hæreses, atq; errores, quæ deducunt & trahunt homines ad infernum. Probatur insuper ex eò quòd dicit Petro: Ego rogaui pro te, vt non deficiat fides tua. In quo loco nõ orauit pro fide personali Petri cum defecerit, prout Christus illam defecturã prędixit, docens: antequam gallus cantet ter me negabis, sed pro fide Ecclesiæ Petro committendæ. Item etiam per illud: Ego rogabo patrem meum & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum. & adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo: cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Per quæ verba pollicetur asistentiam spiritus sancti, vt doceret eos simul congregatos omnem veritatem: imò & ipse Christus pollicitus est suam asistentiam, cum dixit: vbi fuerint duo vel tres cõgregati in nomine meo, in medio illorum sum. Ideo Apost. vocat Ecclesiam columnam & firmamentum veritatis, dicens: vt scias quomodo oporteat te in domo Dei cõuersari, quę est Ecclesia Dei viui, columna & firmamentũ veritatis. quod non esset si in fide & bonis morib⁹ errare posset. Licet enim nauicula Petri agitata fuerit, nõ tamẽ fuit submersa. Nec obstat ꝙ fides cuiuslibet particularis hominis deficere posit: quia hoc intelligendũ est distributiuè, sed non collectiuè. Nec sequitur ꝙ si Ecclesia prouincialis posit errare, quod etiam vniuersalis: quia Ecclesię vniuersali promissa fuit adsistẽtia spiritus sancti, & non Ecclesiæ prouinciali. Si dicatur quod Conciliũ Ariminẽse, quòd erat vniuersale multitudine episcoporũ numerosissimũ, errauit & fuit reuocatũ: quia in illo cõcilio non fuerũt seruatæ debitæ solẽnitates à sanctis patribus in cõciliis ritè cõgregatis obseruari solitis. ¶ Ex hac indeuiabilitate Ecclesiæ habetur, ꝙ maior est eius authoritas cõcilij quàm Papæ, qui est membrũ, & cuius fides particularis deficere potest, prout defecit in Anastasio secundo, qui volebat occultè introducere hæresim Achatij, sed non permisit Deus: quia dum assellaret nutu diuino percussus, emisit intestina, vt habetur in Glo. c. Anastasius, 19. distinct. B

Ephes. 5. Matt. 16. Luca. 22. Ioan. 14. Ioan. 16. Matt. 18. 1. Tim. 3. Matth. 8. Card. de Turrecrem. lib. 2. c. 103.

A EX indeuiabilitate Ecclesiæ sequitur parem adminus esse eius & sacræ scripturæ authoritatem, cũ vtraque sit indeuiabilis, vt pote ab eodem principio indeuiabili (hoc est à spiritu sancto) ꝓcedens. Cum autem spiritus sanctus non sit dissentionis deus, sed vnitatis: sequitur determinationem Ecclesiæ non esse contrariam determinationi scripturæ sacræ seu canonicæ, nec ecõuerso. Et cum teste Apostolo: Omnia quæ sunt, a Deo ordinata sunt: consequens est aliquem esse ordinem inter authoritatem Ecclesiæ & scripturæ. Et si loquamur de ordine temporis, constat manifeste Ecclesiã esse priorem scriptura exteriori. Ecclesia enim fuit tempore Abel, vt infra dicetur: & tamen eo tempore adhuc scriptura exterior non erat. Et si de Ecclesia christiana loquamur, quando Apostoli inceperunt prædicare, nulla erat scriptura euangelica exterior, neq; Pauli Epistolæ, & tamen erat Ecclesia christi sanguine dicata. Apostoli etiam absq; scriptura elegerunt Mathiam, & ordinauerũt septem diaconos. Item D. Petrus fecit expirare Ananiam & Saphiram. Quod autem Ecclesia sit prior dignitate & virtute obligandi, apparet primò ex approbatione scripturæ. Nam nulla scriptura est canonica nisi sit ab Ecclesia approbata. Vnde D. August. dicit: Euangelio non crederem, nisi authoritas Ecclesiæ me cõpelleret. & D. Hiero. Quid necesse est in manus sumere quod Ecclesia non recipit? Non potest dari ratio quare magis credamus euangelio Marci, qui Christum non vidit, quam Nicodemi qui vidit & audiuit: nisi quia euangelium Marci receptum & approbatum est ab Ecclesia, & non euãgelium Nicodemi. Sicut enim maior est qui benedicit eo cui benedicitur. Vnde Apostolus: sine vlla autem contradictione quod minus est à meliori benedicitur: sicut qui approbat eo quod approbatur. Si enim credimus euangelio propter authoritatem & approbationem Ecclesiæ: à fortiori ipsi ecclesiæ approbanti iuxta illud Philosophi: propter vnumquodque tale & illud maius. ¶Præterea sic se habet scriptura ad Ecclesiam, sicut corpus ad animam. Quia quemadmodum corpus absq; anima non habet virtutem operandi: Sic nulla scriptura sine approbatione Ecclesiæ habet in spiritualibus virtutem obligandi. Sed manifestum est animam esse nobiliorem, digniorem, & virtuosiorem corpore, iuxta illud: Anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimẽtum. Igitur Ecclesia dignior & virtuosior est scriptura exteriori. Cum scriptura exterior nihil aliud sit quàm signum legis euangelicæ, quam Christus exterius non scripsit, nec scribi præcepit: sed solũ prædicari & publicari. Vnde inter legẽ Moysi & euangelium differentia vna est, quod lex scripta fuit in tabulis lapideis: Euangelium autem in cordibus hominum. Vnde Apostolus: Quoniam epistola estis Christi administrata a nobis, non atramento, sed spiritu dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus, vt prædixerat Hieremias: Post dies illos dicit dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam: & ero eis in Deum, & ipsi erunt mihi in populum. Præterea secũdum iurisperitos, eius est interpretari cuius est condere. Verum ad Ecclesiam pertinet scripturam difficilẽ interpretari, ergo & condere. Et per consequens maior est authoritas Ecclesiæ quàm scripturæ. Consequentia est nota eo qđ causa est nobilior & dignior effectu. Vnde Apostolus de Christo & Moyse loquens, ait: Amplioris enim gloriæ iste præ Moyse dignus est inuentus, quantò ampliorem honorem habet domo, qui fabricauit illam. Antecedens verò probatur per illud: Si difficile & ambiguum apud te iudicium esse perspexeris, & iudicum inter portas tuas videris verba variari, surge & ascende ad locum quem elegerit dominus deus tuus, veniesq; ad sacerdotes Leuitici generis, & ad iudicem qui fuerit in illo tempore, quæresq; ab eis qui iudicabunt iudicij veritatem, & facies quodcunque dixerint, qui pręsunt illi loco, nec declinabis ad dexteram nec ad sinistram. Qui autem superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino Deo tuo, ex decreto iudicis morietur homo ille. Hanc legem impleuerunt & seruauerunt Apostoli: facta enim seditione non minima Paulo & Barnabæ aduersus illos statuerunt vt ascenderent Paulus & Barnabas, & quidam alij ex aliis ad Petrum & ad Apostolos & præsbyteros in Hierusalem super hac quæstione. Sedes enim Petri cum concilio rite cõgregato est locus ad quem Christiani recurrere habent in difficultatibus fidei & bonorum morum: quoniam vt dixit D. Petrus: Viri fratres, vos scitis quod ab antiquis diebus Deus in nobis elegit per os meum audire gentes verbum Dei & credere. Et in prædicto cõcilio fuit audacter ab Ecclesia declaratum scripturam cæremoniarum cessare & non obligare. Decreuit etiam Ecclesia & ita absq; vlla cõtradictione seruatur Sabbatum, quod scriptura præcipiebat, transferendum in diem dominicum. Et si obijciatur quod nemini licet scripturam immutare, iuxta illud: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus super illum plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, aufferet Deus partem eius de libro vitæ. Dicẽdum quod intelligitur de priuatis personis, vel de additione cõtrariorum & diminutione necessariorũ. Sed non intelligitur de Ecclesia catholica, cui dedit Deus authoritatem declarandi & interpretandi, vt dictum est. Et si aliqua immutatio videatur, sicut de trãslatione sabbati quæ videtur contra illud: Sex diebus operaberis &c. Et de cessatione legalium, quæ videtur contra illud: Non veni soluere legẽ aut prophetas &c. & de immutatione formæ baptismi tempore Apostolorum, contra illud Matthæi vltimo: Euntes in mundum vniuersum docete omnes gẽtes baptizantes eos in nomine patris, & filij, & spiritus sancti. Dicendũ primò quod non est Ecclesia quæ immutauit, si immutatio aliqua sit: sed spiritus sanctus, qui est verus & omnipotens Deus, qui eam indeuiabiliter dirigit & suggerit ei quæ sunt necessaria simpliciter: prout sunt ea quæ sunt fidei & bonorum morum, quæ nunquam reuocat, vt infra dicetur. Suggerit etiam ea quæ sunt pro tempore obseruãda, quæ nonnunquam reuocat, prout prohibitionem de suffocato & sanguine, quæ nõ erat necessaria absolutè, sed pro tempore, quæ nonnunquam reuocat. Vnde resolutio concilij apostolorum fuit: visum est spiritui sancto & nobis, nihil vltra oneris imponere vobis quàm hæc necessaria, vt abstineatis vos

[Marginal notes: 1.Cor.14. Rom.13. | Act.1.5.6. | In Topicis. | Matth.6. | Matt.28. | 2.Cor.3. Hiere.31. | Heb.3. | Deut. | Act.15. | Act.15 | Apo. vlt. | Exod.20. Matth.5. Act.2.8.19. | Ca.17.§.1. ver.1. | Act.15]

ab immolatis ſimulachrorum & ſanguine,& ſuffocato,& fornicatione.Et quia abſtinentia à ſanguine
& ſuffocato non erat abſolutè neceſſaria, ſed ſolum pro tempore illo vt coaleſceret amicitia inter gẽ-
tiles & Iudęos,ideo nunc illud pręceptum non obligat, ſicut præceptum de prohibitione fornicatio-
Galat.2. nis & circunciſionis.Vnde Apoſtolus: Si circuncidimini, Chriſtus nihil vobis proderit.Si obiiciatur
quod Papa cum concilio ſuo non facit Eccleſiam catholicam, cum illa ſit congregatio omnium fide-
lium:ſed non omnes fideles interſunt concilio:Ergo ſequitur quod papa cũ concilio non poterit ſcri-
pturam ſacram interpretari.Dicendum quod licet omnes chriſtiani non interſint perſonaliter conci-
lio,interſunt tamen virtualiter & interpretatiue.Nam vt inferius dicetur, quando primates & potio-
res alicuius prouinciæ ſtatuunt aliquid,tota prouincia dicitur ſtatuiſſe,eo quod illi repreſentant infe-
riores tanquam eorum vicem gerentes.Sic prelati eccleſiæ dicuntur eccleſia, quia repreſentãt omnes
Matth. 18. ſubditos qui non poſſent ſimul congregari.Alioqui fruſtra dixiſſet Chriſtus,dic eccleſiæ.Et prędicto
modo intelligendo eccleſiam,ſi quis vellet aliquid dicere Eccleſiæ, oporteret eum perambulare totũ
orbem.Quod autem potiores prelati eccleſiæ congregati, dicantur eccleſia vniuerſalis repreſentati-
ue,apparet ex eo quod ſcribitur 2. Reg. 8. Conuertitq; rex faciem ſuam, & benedixit omni eccleſiæ
Iſraël.Et tamen non omnes Iſraelitæ erant congregati, ſed maiores.Nam dicitur in principio prædi-
cti capitis:tunc congregati ſunt omnes maiores natu Iſrael cum principibus tribuum & duces familia-
rum filiorum Iſrael ad regem.

Ver. 11. DE ORIGINE ECCLESIAE.

Card.de Turre cremata lib. 1. ca.22.& deinceps. Eccleſiam Dei ſecũdum diuerſam eius acceptionem diuerſam conſtat habuiſſe originem. Si enim
accipiatur pro congregatione quorũcunq; fidelium,indiſtinctè tenẽdo quod angeli fuerint crea-
ti in gratia & fide,habuit ortum in creatione angelorum. Si autem accipiatur eccleſia pro collectione
hominum fidelium indiſtinctè, tunc ortum habuit ſexto die in quo creauit Deus Adam, in fide &
Gen.1. gratia,vt D.Auguſt.ait,in quo inchoata fuit,& deinde formata Eua,fuit congregatio.Si verò accipia-
Gen.2. tur eccleſia pro collectione fidelium egentium & vtentium ſacramentis viſibilibus,quibus in ſtatu na-
ca.16.ver.9 turæ integræ opus non erat,vt infra dicetur, tunc eccleſia ortum habuit poſt peccatum Adã.Sed dif-
Sap.10. ficultas non modica eſt an incœperit ab Adam,quem eduxit Deus à delicto.D.Auguſt.15. de Ciuita.
Dei,dicit quod à principio mundi proceſſerunt duæ ciuitates, quas duo filij Adæ ædificauerunt, vna
fuit terreſtris & diabolica,quàm Cain antiquior filius ædificauit.Alia fuit cæleſtis & dei, quam vocat
eccleſiam.Cuius ſecundus Adæ filius(ſcilicet Abel)primus conditor fuit.Et ſuper pſal.142.loquẽs de
Pſal.86. eccleſia,quæ eſt ciuitas dei,de qua pſal.Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas dei.dicit: Hæc ciuitas initium
habet ab ipſo Abel.Dominus Card.de tur.cre.lib.1.c.25.ſummæ de Eccleſia, opinionem D. Auguſt.
ſequitur & corroborat plurimis rationibus. Primò quia Abel primus ſacrificium exterius Deo acce-
ptum (quo fidem per ſigna ſenſibilia proteſtatus eſt)legitur obtuliſſe. Omnis enim religio poſt Adæ
Gen.4. lapſum,vt idem Auguſt.ait contra Fauſtum,ſemper habuit aliqua ſigna exteriora, in quibus homines
conueniebant ad deum colendum.Hæc autem ſigna Chriſtiana ſunt ſacrificia vel ſacramenta ſecun-
dum varietatem temporum diuerſa,vt infra dicetur.Cum igitur Abel primus offerens fuerit,ſequitur
ab eo eccleſiam originem accepiſſe. Secundo probat ratione continuationis ſanctitatis, cum enim de
...t.4. Eccleſia dicatur:Tota pulchra es amica mea,& macula non eſt in te.Et ſancti patres in ſymbolo eccle
ſiam ſanctam eſſe profiteantur,oportet vt ab illo Eccleſiam incepiſſe aſſeramus, in quo primò iuſticia
& ſanctimonia ſine interruptione, continuata viguerit, quod primò fuit in Abel & non in Adam &
Eua,qui à ſanctitate deciderunt.Igitur &c.Tertio ratione figurationis:Abel enim primus tenuit typũ
Eccleſiæ & Chriſti,quo ad virginitatis integritatem & conſtantiam perſeuerantiæ:fuit enim virgo &
innocens ac primus martyr ac fidei doctor,vt D.Auguſt.in lib.de mirabilibus mundi dicit:& ſic in eo
fuerunt figuratæ tres principales perſonæ Eccleſiæ,ſcilicet Paſtores, Martyres, & Virgines:ideo fuit
Matth.23. primus iuſtus commendatus à Chriſto. Quarto quia in Abel facta eſt primo diſcretio ſeu ſeparatio
Gen.4. Eccleſiæ ſanctæ Dei ab Eccleſia malignantium.Si obiiciatur quod Adam fuit primus qui in ſtatu na-
turæ corruptæ habuit noticiam myſterij incarnationis & fidem & charitatem,cum eduxerit eum Do
Sap.10. minus à delicto ſuo,quod fieri non potuit abſq; fidei proteſtatione exteriori ſiue ſacrificio ſecundũ
D.Thomam.Igitur Adam fuit primus qui obtulit ſacrificium exterius:quod etiã fatetur D. Thomas
1 p. q. ... art.3. 2.2.q.85.ar.2.ad.2.Et vt dicit magiſter hiſtoriarum:Adam docuit filios ſuos offerre deo decimas & pri
mitias quæ inter ſacrificia numerantur.Ergo & Adam ante completam filiorum ætatem, obtulit eas.
Cum ad plura teneatur peccator quàm innocens:tenetur enim ad opera ſatisfactionis, non enim fuiſ-
ſet eductus à delicto. Nec poſt eductionem à delicto legitur recidiuaſſe: & per conſequens fuit con-
tinuata in eo abſq; interruptione ſanctitas, ſicut in Abel,qui etiã fuit eductus à delicto originali, iuxta
Epheſ.1. illud:Eramus omnes natura filij iræ: & ſic non eſt inconueniens Eccleſiam à peccatori ſumpſiſſe ex-
ordium,cum Abel primò fuerit peccator. Et ſi Eccleſia non incœpit ab Adam ſequitur quod longo
tempore ſtetit mundus abſq; Eccleſia: & ſic longo tempore fuiſſet morbus abſq; medicina:quod Hu
go de ſancto Victore pro magno inconuenienti habet. Præterea mortuo Abel Eccleſia ſtetit in Adã
& Eua: cum ex quo incœpit nunquam deſierit eſſe,vt infra dicetur. Ergo ſicut potuit per Adam cõ-
tinuari,potuit etiam per ipſum inchoari.Et maximè cum fuerit primum principium actuũ, per quod
Sap.10. genus humanum deſcendit: vnde dicitur pater orbis terrarũ:ab Abel autem nullus propagatus eſt.In-
ſuper Adam & Eua poſteaquam educti ſunt à delicto in merito paſsionis Chriſti prçuiſæ, fuerunt
Ephe.1. membra Chriſti: Sed membrum dicitur reſpectu corporis: Ergo Adam & Eua erant membra
corporis Chriſti, quod vt dicit Apoſtolus, eſt Eccleſia quæ non fuit niſi vna in ſtatu naturæ cor-
ruptæ, cum non fuerit niſi vna fides: & ſic eadem erat fides quàm habuit Adam, & fides quam ha-
buit

buit post eum Abel. Sequitur ergo quod Ecclesia fuit ante Abel, & per consequens non traxit ab eo originem. Propter huiusmodi rationes nonnulli dixerunt Ecclesiam, quæ vtitur sacramentis sensibilibus, & de qua communiter loquimur, originem traxisse ab Adam. Veruntamen pro tuitione opinionis D. Augustini ad prædicta dici potest, concedendo quod Adam ante generationem Abel fuit eductus à delicto: non est enim verisimile quod vir tanta scientia & donis naturalibus præditus, maximè fide, quam propter suum peccatum non amisit (cum non peccauerit peccato infidelitatis) redargutus à domino, videns se spoliatum illa harmonia iusticiæ originalis, tanto tẽpore steterit in peccato absq; contritione quæ delet peccatum. Et sic Adam ante Abel habuit fidem & charitatem, sed hæc per sacrificium interius: de quo psalmista, sacrificium deo spiritus contribulatus. &c. Et cum vera contritio habeat in voto seu proposito facere omnia quæ peccator tenetur facere pro loco & tempore, sequitur quod Adam habebat propositum offerendi sacrificium exterius pro loco & tempore, scilicet post filij sui Abel oblationem, per quod propositum consequutus est gratiam. Et sic intelligẽdus est D. Thomas cum in 2.2. dicit quod Adam & Isaac, sicut alij iusti, sacrificium obtulerunt secundum sui temporis congruentiam &c. Congruebat enim tempore Adæ, quod Adam solum in voto sacrificium offerret ante oblationem Abel, rationibus iam dictis. Præuidebat enim inspiratione spiritus sancti se non esse electum ad offerendum primum sacrificium exterius per quod inchoaretur ecclesia vtens sacramentis visibilibus: & sic se humilians & indignum se reputans exterius sacrificare, interius sacrificabat, per quod sacrificium interius obtinuit remissionem peccati sui. Et sic exterius sacrificare distulit: quanuis filios suos docuerit decimas & primitias ac alia sacrificia exteriora offerre, ne in quo notatur origo peccati, simul & sanctificationis origo significaretur. Si enim Adam primò obtulisset sacrificium exterius Deo acceptum, sacra Geneseos historia mentionem fecisset, prout fecit de sacrificio ipsius Abel. Quod etiam notasse videtur D. Paulus cum fidem sanctorum patrũ antiqui testamẽti commendans, ab Abel incipiens dicit: Abel plurimam hostiam, hoc est maioris precij quã Cain obtulit deo, per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibẽte muneribus eius deo. Et licet Abel subiectus fuerit originali peccato, non tamen actuali, sicut Adam, qui suo peccato totũ humanum genus infecit, & non Abel. Ideo non conueniebat quod Ecclesia, quæ tota pulchra est, & sine macula est, inchoaretur & denominaretur ab eo cuius macula continue vsq; ad finem seculi esset transfundenda. Abel autem nullam transfudit maculam cum virgo occubuerit. Nec mirum quod voluerit Deus ab eo qui conceptus fuerat sub peccato originali ecclesiam suam inchoare: quia vt D. August. ait: Experimur in vno homine non primũ quod spirituale, sed quod animale, prout Apost. dicit. Ex eadem enim massa originaliter damnata, cœlestis figulus ciuitatem babilonis permisit, & ciuitatem cœlestem ædificauit: & aliud vas fecit in honorem, aliud in contumeliam. Et cum plura requirantur ad principium Ecclesiæ, quàm ad eius continuationem (vt ex prædictis patet) non sequitur quod si Ecclesia mortuo Abel fuerit in Adam continuata, fuerit in ipso inchoata. Nec sequitur etiam quod in statu naturæ corruptæ longo tempore fuerit morbus absq; medicina. Cum esset eadem fides & sacrificium interius, quod cum voto exterioris sacrificij sufficiebat ad medelam. Ecclesia tamẽ vtẽs sacramentis visibilibus, quo ad sacrificia exteriora, nondum erat inchoata. Ecclesię igitur initium potius debet attribui Abel quàm Adæ: quia Adam solum sacrificium interius obtulit: Abel verò interius & exterius. Præterea quia Adam fuit origo peccati ac principium inhonorationis dei. Et licet Adam fuerit primum principium actuum carnalis propagationis, non tamen sequitur ex hoc quod fuerit principium ecclesię. Cum sanctitas in statu naturæ corruptæ non transfundatur in ꝓpagatione carnis. Nec obstat quod dicitur Romano. 4. Abraham accepit signum circuncisionis signaculum iusticię fidei, vt sit pater omnium credentium, & sic omnium fidelium. Quia non dicitur pater siue principium simpliciter, sed post generalem lapsum à fide. Cum quasi omnes gentes declinassent ad idololatriam: & hoc quia fuit exemplar fidei cæteris sequentibus, prout dicit glos. Sed Abel primũ principium simpliciter. Sic etiam ecclesia noui testamenti incœpit à Iudęis, quia ex Iudæis ad Christũ cõuersis fuit ecclesia noui testamenti ædificata.

Psal. 50. *Heb. 11.* *15. de Ciuit. Dei.* *1. Cor. 15.*

Ver. 12. DE ECCLESIAE DVRATIONE.

A Ecclesia vtens sacramentis ex quo incœpit, nunquam esse desiit, nec ante vniuersale iudicium deficiet, sed perseuerabit vsq; ad consummationem seculi. Quod apparet eo quod fides in qua fundatur ecclesia, non deficiet vsq; ad consummationem seculi. Vnde psalmus. Deus fundauit eam in æternum. Et alibi: tu es sacerdos inæternum secundum ordinem Melchisedech. Et D. Lucas: Dabit illi dominus sedem Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob inæternũ. Et Christus pollicitus est quod portæ inferi non præualebunt aduersus ecclesiam. Et alibi dicit Petro: Ego rogaui pro te ne deficiet fides tua. Et iterum: Ecce ego vobiscum sum, scilicet in sacramento altaris, vsq; ad consummationem seculi. Si allegetur illud Hieremiæ: Perit fides, ablata est de ore eorum. Dicendum quod prædicta authoritas, & aliæ, si quæ sint, intelliguntur propter paucitatem. Et licet fides cuiuslibet particularis hominis sit corruptibilis, non tamen omnium collectiuè: semper enim erunt aliqui credentes.

Card. de Turrecrem. lib. 1. c. 28. *Psal. 147.* *Psal. 110.* *Luca. 1.* *Matth. 18.* *Luc 22.* *Matth. vlt.* *Hiere. 9.*

Ver. 13. DE POTESTATE CONDENDI SYMBOLORVM FIDEI.

B Potestas condendi symbolum ad summum pontificem pertinet: quia ad eum pertinet toti communitati siue ecclesię in necessariis prouidere. Igitur cùm noua symboli editio aliquando sit necessaria, quando errores insurgunt (vt dictum est) sequitur quod ad illum pertineat noua simboli editio, & sacræ scripturæ interpretatio, ad quem pertinet finaliter determinare ea quæ sunt fidei, vt ab omnibus inconcussa fide teneantur. Sed hoc pertinet ad authoritatem summi pontificis, ad quem maiores & difficiliores ecclesiæ quæstiones referuntur. Vnde Ioh. 2. Pasce oues meas. Luc. 22. Petro dixit: Ego

2. 2. q. 1. art. 1.

Ioh.20. *Lucæ 22.* *Act.15.* pro te rogaui, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ideo in cōcilio ad determinationem fidei congregato, Act.15. D. Petrus dixit: Viri fratres, vos scitis quoniā ab antiquis diebus Deus elegit in vobis per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. Deinde dedit resolutionem: Quid tentatis Deum, &c. Vnde & in c. quotiens. 24. q. 1. dicitur, Quotiens fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres nostros & coepiscopos non nisi ad Petrum, hoc est ad sui nominis authoritatem, referri debere. Contra cuius authoritatem nec Hiero. nec Augu. nec aliquis sanctorum doctorum suam defendit sententiam. Vnde D. Hiero. ad Damasum papam ait: Hæc est fides (Papa beatissime) quam in catholica didicimus ecclesia: in qua si minus peritè, aut parum cautè, fortè aliquid positum est: emendari cupimus à te, qui Petri fidem & sedem tenes. Si autem hæc nostra confessio apostolatus tui iudicio comprobatur: quicunq; me culpare voluerit, se imperitum vel maleuolū vel etiam non catholicum, non me hęreticum, comprobabit. Nec obstat edictum Nicenæ synodi, quo cauetur: Decreuit sancta synodus aliam fidem nulli licere proferre vel conscribere, pręterquàm quod definitum est à sanctis patribus, qui in Nicena synodo congregati sunt. Quia sententia synodi se extendit ad priuatas personas, quarum non est determinare de fide. Nō enim per huiusmodi synodi sententiam ablata fuit potestas sequenti synodo nouam symboli editionem facere: non tamen aliam fidem continentem, sed magis expositam. Sic enim quælibet synodus obseruauit, vt sequens synodus aliquid exponeret, propter necessitatem alicuius insurgentis hæresis. Cùm ergo ad summum pontificem pertineat congregare & concludere, ac pronunciare quæ à synodo determinata sunt: sequitur ꝙ ad eum principaliter pertineat noua symboli editio. Si dicatur, Summus pontifex errare potest, & in animo suo concipere aliquem articulum orthodoxæ fidei contrarium, & etiam priuatim proferre: vt legitur de Anastasio. 2. Si ergo posset nouum symbolum edere, fides ecclesiæ vnius hominis periculo subiaceret: Dicendum ꝙ summus pontifex vt priuata persona errare potest, nō tamen vt est summus pontifex. Ideo si vt priuata persona symbolum edere tentaret, non esset symbolum: maximè vbi à vera fide deuiaret. Si autem procedat & pronunciet vt summus pontifex: errare non potest. Papa autem operatur & pronunciat vt summus pontifex, siue vt papa, quando obseruat ritum in conciliis Apostolorum & sanctorum patrum definitionibus obseruari solitum: vt puta quando vocat concilium seniorum, hoc est episcoporum, & instat instareq; facit orationibus, & inuocat Spiritumsanctum, cuius assistentia ecclesię promissa est, imò & ipsemet Christus se talibus congregationibus affuturum pollicitus est, & non patietur ipsum errare. Et sic ꝙ papa vt papa, siue vt summus pontifex, facit, concilium ritè congregatum, quod repræsentat vniuersalem ecclesiam, facit. Et sic ad ecclesiam, siue ad consilium ritè per Romanum pontificem congregatum & celebratum, pertinet symboli fidei editio: sed ad Romanum pontificem Christi vicarium & D. Petri successorem pertinet concilij vocatio, cōclusio, resolutio, & symboli publicatio & pronunciatio. Sedes enim Romana concilio ritè cōgregato directa, in determinationibus fidei & bonorū morū cōfirmata est, vt errare nō posit. Vnde Petro dictū est: Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua: & tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ex quibus verbis apparet Christum non orasse pro fide Petri, vt priuata persona erat, cùm defecerit: sed orauit pro fide Petri, hoc est ecclesiæ Petri, quæ est vniuersalis. Et non pro fide aliorum Apostolorum, siue pro sedibus & ecclesiis aliorum Apostolorum siue successorum eorundem, quas constat aliquando errasse. Sed sedem Petri, hoc est ecclesiam Romanam nunquam inuenimus errasse, cùm ritè concilium conuocauit, & solennitates obseruari solitas seruauit. Quòd si aliquando non fuerunt seruatæ, & error inueniatur, non debet adscribi ecclesiæ, aut sedi Petri siue Romanæ, sed personæ priuatæ pontificis, qui suo sensu iudicare præsumpsit. Si circa hanc materiam ampliora desideres, vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in 2. libro Summæ, quam edidit de ecclesia.

Summus pōtifex vt particularis persona errare potest. *Papa quando operatur vt papa.* *Matth.18.* *Sedes Romana quādo errare nō potest.*

Ver. 14. DE FIDE ET AVTHORITATE SACRAE SCRIPTVRAE ET MIRACVLORVM.

SAcræ scripturę authoritatem maiorem esse authoritate miraculorum constat. Ex eo quod habetur Esa.8. vbi dicitur: Et cum dixerint ad vos: quærite à pythonibus & diuinis qui strident, id est garriunt in incantationibus suis. Nunquid nō populus à Deo suo requiret visionem pro viuis & mortuis! Ad legem magis & testimonium. Expositores exponunt ad legem magis recurrite, & ad testimonium prophetiæ scriptæ. Nam præmiserat Esa. in eodem capite: signa legem & testimonium, hoc est prophetiam. Et Christus: Si Moysem & prophetas non audiunt, neq; si qui ex mortuis resurrexerint, credant. Et ratio manifesta est, quia scripturæ non potest subiici falsitas: nec ipsa à spiritu sancto (qui est veritas per essentiam) procedens decipere potest. In miraculis autem potest inueniri mendacium & falsitas. Vnde Christus Mar.13. Exurgent pseudo Christi & pseudoprophetę & dabūt signa & portenta ad seducēdum, si fieri potest, etiam electos. Et Apostolus 2. Thess.2. de Antichristo loquens ait: Cuius aduentus secundum operationem sathanæ in omni veritate & signis & prodigiis mendacibus. ¶Ex præmissis infertur quod Iudæi magis tenebantur credere prædicationi christi quàm eius miraculis. Si obiiciatur quod nisi Christus fecisset miracula, quæ prædixit Esaias de aduentu Christi: Tunc aperientur oculi cæcorum &c. Iudæi non tenebantur credere. Ergo authoritas miraculorum est maior quàm sacræ scripturæ quæ testimonium perhibebat de Christo. Vnde & ipse dicebat: Scrutamini scripturas, illæ sunt quæ testimonium perhibent de me. & infra: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim ille scripsit. Probatio consequentiæ ex eodem capite habetur: quia ibi Christus comparans authoritatem prophetiæ D. Ioannis Baptistæ, dicebat: Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego enim habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi

Luc.16. *Esa.35.* *Ioan.5.*

mihi pater &c.Ideo dicebat:Si mihi non vultis credere,operibus credite.Dicendum quod si comparetur seorsum scripturæ & miracula simpliciter,maior est authoritas scripturarum. Sed si loquamur de miraculis contentis in scriptura ad aliam partem scripturę absq; miraculis,authoritas miraculorum maior est,cum contineat duplicem authoritatem : sed maioritatem authoritatis habent ex scriptura.

Ver. 15. DE CANONIZATIONE SANCTORVM.

A CVm canonizatio Sanctorum sit quædam fidei protestatio,consequens est quòd ad summum pontificem pertineat,& quòd summus pontifex in canonizatione Sanctorum, seruando ritum & solennitates obseruari debitas,errare non posśit. Ad cuius euidentiam supponendum est primò, quòd canonizatio alicuius nihil aliud est,quàm sanctitatis alicuius hominis approbatio, certificatio, & manifestatio,atque propositio venerationis illius toti Ecclesiæ catholicæ, ad sancti imitationem, & beneficiorum Dei per eius inuocationem,impetrationem & receptionem. Et sic tria sunt de canonizatione alicuius Sancti. Primum,sanctitatis eius approbatio. Secundum sanctitatis eius acceptæ à populo Christiano veneratio. Tertium, fidei totius ecclesiæ beneficia illius Sancti poscentis confirmatio. Hæc enim tria solùm pertinent ad summum pontificem. Nam sicut solius Christi est hominem sanctificare,causando in eo sanctitatem,secundum illud,Ego Dominus qui sanctifico eos : Ita solius papæ(qui est Christi vicarius)est hominum sanctitatem approbare & manifestare, & toti Ecclesiæ proponere,& eorum venerationem mandare,cùm inter puros homines papa sit caput Ecclesiæ. Præterea publica atque exterior Sãctorum veneratio est quędam fidei protestatio:igitur ad illum solum pertinet,ad quem spectat quæstionem fidei terminare : Sed hoc pertinet ad solum papam (vt dictum est versic.præcedenti:)igitur,&c.Et quanuis ad episcopum,clero & populo aśsistente alicuius Sancti canonizati pertineat indicere festiuitatem siue solennitatem:non tamen vniuersaliter, nec illum canonizare.Et ideo in.c.1.extra de reliquiis & veneratione Sanctorum,ꝓhibetur ne aliquis,absque authoritate Romanæ Ecclesiæ,pro sancto veneretur. Quod autem circa canonizationem Sanctorum papa (vt particularis persona) posśit errare manifestum est:quia (vt particularis persona) non est confirmatus nec præseruatus ab errore.Sicut enim in aliis quæ sunt facti, vt in promotionibus & collationibus beneficiorum,ac etiam in sententiis iudicialiter pro aliquibus contra aliquos latis,errare & decipi potest per falsas probationes & attestationes,quibus innititur:Sic in canonizatione, procedẽdo vt particularis persona.Quia vt talis procedens,innitendo suæ prudentiæ, & non seruando ritum in talibus à sanctis patribus seruari solitum,etiam innititur medio fallibili, scilicet testimonio humano,quod inani gloria vel turpis lucri gratia fingi & falsificari potest. Sed procedendo vt summus pontifex,scilicet cùm facit quod in se est, & secundum ritum & consuetudinem Ecclesiæ & sanctorum patrum,errare aut decipi non potest.Tunc enim comparatur ad diuinam prouidentiam,quæ Ecclesiam suam Spiritu sancto dirigit, vt non erret:sicut promisit, inquiens : Spiritus paracletus, quem mittet pater in nomine meo,docebit vos omnem veritatem, scilicet de necessariis ad salutem, qualia sunt ea quæ pertinent ad bonos mores & ad fidem, ad quam notum est pertinere aliquorum sanctorum publicam venerationem & inuocationem,quæ est quædam fidei protestatio. Et ideo sicut diuina prouidentia per Spiritum sanctum præseruat ab errore & deceptione in determinatione eorum quæ sunt fidei : sic etiam præseruat in canonizatione Sanctorum,nec patitur ipsum errare aut decipi. Nec obstat quòd aliquis minus certus est de sanctitate alterius, quàm de sua,de qua est incertus, iuxta illud : Nemo scit an odio vel amore dignus sit.& illud Apostoli,Nil mihi conscius sum,sed non in hoc iustificatus sum. Quia cùm papa procedit vt papa,certificari potest de statu & sanctitate alicuius, nõ solùm per testes, sed etiam per attestationes miraculorum,& per instinctum Spiritus sancti,qui omnia scrutatur,etiam profunda Dei. Ideo non innititur solùm medio fallibili, sed infallibili. Nec obstat pariter quod D. Aug.dicit,Multa corpora venerantur in terris,quorũ animæ cruciantur in inferno: Quia nõ loquitur de Sanctis canonizatis,sed de Gentilibus. ¶Notandum tamen quòd ad hoc quòd papa in canonizatione sanctorum procedat vt papa,non debet esse pręceps,nec statim aliquem sibi denunciatum Sanctum canonizare,maximè his temporibus nouisśimis, in quibus est magna raritas verorum miraculorum,quæ sunt signa attestationis : ne à dæmone vel necromanticis conficta miracula narrentur,turpis lucri gratia,vel humanæ laudis appetitu.Quantò enim negocium magis est arduum,tantò maiori maturitate est determinandum.Vnde nec Christus statim suscitauit Lazarum,sed multis præmisśis ceremoniis.Ideo canonizationis mysterium non est statim peragendum, sed per mẽses & annos differendum.Non enim ad canonizandum aliquem sufficit quòd magnam habuerit scientiam : quia scientia non facit hominem bonum simpliciter, sed secundum quid:vnde Apost.Si habuero omnem scientiã, &c.Nec etiam sufficit quòd habuerit prophetiam,quæ est communis bonis & malis. Vnde Matth.7. Multi dicent in illa die,Domine,nónne in nomine tuo prophetauimus?&c. Nec etiam procedẽdum est ex fama alicuius orta ex populo,sed testimonio maiorum,qui sunt sanioris consilij & iudicij,propter firmitatem fidei,quæ debet haberi.Ideo expectanda est frequens miraculorũ operatio, & diuulgatio famæ operum misericordiæ,vt fides de eius sanctitate in cordibus Christiani populi firmetur & roboretur.¶Quare secundum ritum Romanæ Ecclesiæ,duodecim per ordinem sunt obseruãda.Primum est frequens denunciatio miraculorum,& requisitio canonizationis, quòd pro Sancto veneretur,vt multiplicatis intercessoribus,largiatur Deus quod petitur.Secundum est, commisśio examinationis faciendæ.Tertium,commisśionis executio & inquisitio. Si enim ad collationem graduũ & dignitatum, & administrationem Ecclesiæ,& distributionem bonorum Ecclesiæ militantis, diligẽs adhibenda est inquisitio de ætate & qualitate ordinandorum,iuxta c.miramur. 60. dist. à fortiori circa gradum & statum perpetuum Ecclesię triumphantis facienda est diligens & matura inquisitio cũ ma-

Quodli.9. art. vltimo D. Anthoni.Flo.in.3. p.summa tit.12.ca.7. & tit.22.c. 5.§.5. *Tria sunt de canonizatione alicuius Sãcti* *Leuit.21.* *Ioh.14.* *Eccle.9. 1.Cor.4. 2.Cor.2.* *1.Cor.13. Matth.7.* *12.Solennitates seruãdæ in canonizatione sanctorum.*

ioribus & cum his qui sunt maioris & sanioris iudicij, de origine, de progressu vitæ, moribus, continuatione illorum, de patientia, simplicitate, miraculis in vita & post mortem factis. Quartum, inquisitionis factæ relatio in cōsistorio, vocatis dominis Cardinalibus & aliis proximioribus prælatis. Quintum, relationis & inquisitionis factæ diligens & matura examinatio. Sextum, examinationis factæ per consistorium discussio. Septimum, secreta definitio & terminatio. Octauum, manifesta publicatio. Nonum, diei canonizationis assignatio. Decimum, domini Papæ & assistentium genuflectio, orationis deuotio, ac spiritus sancti inuocatio, vt non permittat suam Ecclesiam errare aut decipi. Vndecimum est, sermocinatio, & miraculorum ac operum misericordiæ recitatio, necnon ipsius Sancti in catalogo Sanctorum descriptio. Duodecimum, missæ in honorem ipsius Sancti celebratio, & canticorum spiritualium personatio, & beneficiorum Dei ad ipsius Sancti canonizati inuocationem postulatio. In primitiua tamen Ecclesia non seruabantur hæc omnia propter duo. Primò, quia tunc Sancti vt in pluribus, erant martyres, in quibus non requiritur tanta examinatio, sicut in confessoribus. Secūdò, quia ex feruore fidei & meritis Christi miracula & alia opera sic erant euidentia, ꝙ non poterant aliqua tergiuersatione celari. dicit tamen Innocentius, Non negamus quin liceat preces alicui defuncto, quem quis credebat optimum virum, & nunc esse cum Christo, licet non canonizato, porrigere & vota Deo ad eius inuocationem facere, in testimonium exauditionis, & vota siue promissa in signum miraculi reddere, & circa sepulchrum priuatim & non publicè affigere. Non licet tamen ea à sacerdote solenniter recipere aut publicare, sicut licitum est de canonizatis. Quāuis alicui vouenti in testimoniū miraculi etiam coram aliis, sine solennitate tamen, circa sepulchrum liceat affigere. Hæc enim est via probationis sanctitatis: & illorum priuatam affixionem prohibere, esset sanctitatem sanctorum & opera Dei occultare, contra illud Raphaëlis, Sacramentum regis abscōdere bonum est. Opera autem Dei reuelare & confiteri honorificum est. ¶ Notandum insuper ꝙ nullus sanctorum patrum antiqui testamenti est ab Ecclesia canonizatus. Quia qui à Deo tāquàm superiore, est canonizatus & approbatus, non eget ab hominibus approbari siue canonizari. Sancti enim multi qui ante incarnationem Christi piè vixerunt, fuerunt in pluribus scripturę locis approbati: & maximè Eccle. 44. & aliquorum approbationem recitat Apostolus Heb. 11. Ecclesia verò eorum sanctitatem & exēplaritatem proponit imitandam, & eorum orationibus se commendat in generali. Eorum tamen approbationem & canonizationem nō solennizat, nec festa pro illi indicit, duplici ratione. Primò, ne videatur cerǽmonias Iudęorum (quę tanquàm vmbra transierunt) obseruare. Secundò, quia cùm illi non essent in tempore plenitudinis gratię, mors illorum non introducebat eos in paradisum, sed in lymbo recludebantur, adhucq; in pœna peccati originalis detinebantur. Ideo mors illorum non poterat natiuitas nominari, sicut mors Sanctorum post Christi ascensionem decedentium. Et propter illam causam eorum reliquię non venerabantur: ac etiam ne inducerentur Iudæi, aliàs proni ad idololatriam. Ideo (vt habetur in canonica D. Iudæ Apostoli) noluit Deus corpus Moysi Iudæis manifestari: licet diabolus procurare vellet, sed prohibitus fuit à Michaële. Nunc verò reliquiæ Sanctorum canonizatorum venerantur, eò ꝙ sunt in gloria, & non in pœna. Nec nunc est talis promptitudo siue periculum ad idololatriam, sicut tunc. Cauendum est tamen ne absq; sedis apostolicæ authoritate venerentur, aut transferantur, aut extra reliquiaria ostendantur, nec exponantur vænales. Nec permittatur delatoribus variis figmentis aut falsis documentis simplices decipere, vt habetur in c. fin. extra de reliquiis & veneratione Sanctorum.

An non canonizatis preces dirigi poßint et vota circa sepulchrum affigi.

Tob. 12.

Quare patres antiqui testamenti non sint ab Ecclesia canonizati.

Ver. 15. DE HABENTIBVS FIDEM.

2.2.q.5.

CVm fides sit quoddam seminarium beatitudinis supernaturalis, & quoddam præsuppositum ad gratiæ & charitatis vsum, consequens est vt omnes viatores qui per gratiā vocati fuerunt ad beatitudinem supernaturalem, habuerint fidem infusam. Hinc est ꝙ omnes angeli in primo instanti habuerunt fidem infusam: cùm omnes (secundū D. Aug.) creati fuerint in gratia, à qua fluunt omnes virtutes. Eadem ratione Adam & Eua in statu naturę integræ, & sic de aliis viatoribus vocatis ad gratiam vel gloriam. Verùm quia fides repugnat claræ visioni, vt dictum est: sequitur ꝙ beati in patria non habent fidem. Eadem ratione Christus nunquam habuit fidem, quia ab instanti conceptionis fuit comprehensor, & clarè vidit diuinam essentiam. Sed cùm nullum donum gratuitum (saltem perfectibile) remaneat in dæmonibus aut damnatis, & fides etiam informis (vt dictum est) sit donum Dei: consequens est dæmones aut damnatos non habere fidem habitualem. Et quanuis dæmones credant & cōtremiscant: hoc tamen non faciunt ex fide & pia affectione, quæ (vt dictum est) requiritur: sed ex perspicacitate intellectus naturalis, & ex euidentia signorum excedentium facultatem naturæ, in testimonium doctrinæ Christi adhibitorum, necessitantur, & coguntur assentire firmiter, siue credere doctrinam Christi, Apostolorum, ac Ecclesiæ esse à Deo. Licet ipsi res quas ecclesia docet, non videant, & displiceat illis ꝙ sint tam euidentia signa, vt credere compellantur. Et ideo in nullo malitia eorū minuitur per hoc quod credunt. Nec etiam in damnatis pœna propter caracterem indebilem, qui (licet sit donum gratuitum) in eis manet, non inquantum perfectibile, sed inquantum est punitiuum, & ad maiorem confusionem. Et licet D. Tho. dicat ꝙ magis potest esse fides informis in damnatis quàm spes: non tamen asserit quòd fides maneat in damnatis, sed quòd non tantum repugnat eis sicut spes: eò quòd D. August. dicit fidem esse & bonorum & malorum, rerum præteritarum, præsentium, & futurarum, suarum & alienarum: sed spem esse solùm bonarum futurarum ad se pertinentium. Bona autem diuina non sunt eis possibilia, quanuis ex fide acquisita cognoscant multa supernaturalia, præcipuè beatitudinem amissam culpa eorum, propter quam cognitionem torquentur. de fide acquisita vide versic. sequenti.

B

Beati nō habent fidem.

Christus nō [habuit] fidē.

Iacob. 2.

Dæmones & damnati fidem non habent.

Ver. 16. DE FIDEI AVGMENTO ET CORRVPTIONE.

Luc.17.
2.2.q.24.ar.12.ad.4
Charitas per quodlibet peccatũ mortale corrumpitur.
De Vir.in cõmuni,art.11.ad.4.
Fides nõ corrũpitur,nisi per infidelitatem.

A Fides theologica augeri poteſt & extenſiuè & intenſiuè,iuxta illud,Adauge nobis fidem. deperditur autẽ & corrumpitur in via,non per quodlibet peccatum mortale:vt charitas quæ per quodlibet peccatũ mortale corrũpitur demeritoriè,& effectiuè diſpoſitiuè.demeritoriè quidem, quia peccator per peccatum mortale meretur priuari gratia & charitate:& effectiuè, eò ꝙ quodlibet peccatum mortale directè contrariatur charitati & dilectioni Dei.Et ideo corrumpit effectiuè,ſed nõ totaliter: quia vnus actus appetitiuę virtutis non poteſt corrumpere habitum,ſicut nec cauſare:ſed diſpoſitiuè, ſicut non auget niſi diſpoſitiuè,ſicut dicit D.Tho.Et idem dicit ibi de aliis virtutibus infuſis, & quia demeretur:ideo Deus totaliter illum priuat.Sed nõ eſt ſic de fide: quia non omnia peccata contrariãtur directè ipſi fidei, ſed ſolùm infidelitas.Et ideo per infidelitatem deperditur demeritoriè,& effectiuè diſpoſitiuè,propter contrarietatem.Et licet propter quodlibet peccatum mortale mereatur homo priuari omnibus donis gratuitis,& per conſequens fide: Verùmtamen Deus(qui ſua ineffabili clemẽtia punit citra condignum,& vult hominem ad ſupernaturalem beatitudinem ſemel vocatum,habere principium & ſeminarium vitæ ſupernaturalis,ad quam vocatus eſt, per quod poſſit ad pœnitentiam conſultam & præceptam reduci)nõ priuat. Vnde Chriſtus peccatoribus dicentibus, Nos audiuimus ex lege quòd Chriſtus manet in æternum,dixit: Adhuc modicum lumen in vobis eſt.Ambulate dum lucem habetis,ne tenebræ vos comprehẽdant. Ideo propter quodlibet peccatum mortale non priuat fide:ſed bene tunc, quando peccator directè ſe diſponit ad corrumpendum tantũ donum.Et cùm pœnitentia ſit medium reductionis:hæretici(qui circa pœnitentiam errant,ſicut Lutherani) vix poſſunt recuperare fidem habitualem,quæ eſt donum Dei,vt dictum eſt.Quia hoc donum non datur niſi per ſacramentum baptiſmi vel pœnitẽtiæ,ſaltem in voto. Et cùm non habeant in voto pœnitẽtiam. ideo, &c.¶Præterea notandum quòd hæreticus diſcredens vni articulo,nõ habet fidem de aliis, ſed ſolùm opinionem.Ratio eſt,quia ſpecies cuiuſlibet habitus pendet ex ratione formali obiecti: qua ſublata, ſpecies habitus remanere non poteſt.Sed obiectum formale fidei eſt veritas prima, prout manifeſtatur in ſcripturis ſacris ſanè intellectis,& doctrina Eccleſiæ,quæ procedit ex veritate prima:Ideo quicunque nõ inhæret doctrinæ Eccleſiæ, quæ procedit ex veritate diuina in ſcripturis ſacris reuelata,ſicut infallibili regulæ:non habet habitum fidei,ſed his quæ ſunt fidei,alio modo aſſentit, quàm per fidem.Sicut ſi quis aſſentit alicui concluſioni, non habens neque cognoſcens modum demonſtrationis illius,non habet fidem ſed opinionem,aut ſecundum aliquos fidem acquiſitam humanã vel imperatã. non tamen ex fide theologa.nam D.Tho.dicit quòd actus procedens ex habitu infuſo,non cauſat habitum, ſed confirmat præexiſtentem: Sicut medicinalia remedia adhibita homini ſano, per naturam non cauſant aliquam ſanitatem, ſed præhabitam corroborant. & probat: Quia vel eſſent eiuſdẽ ſpeciei,vel diuerſę.non primum,quia duo accidentia ſolo numero differentia,non poſſunt eſſe in eodem ſubiecto:neque ſecundum,quia habitus non eſt cauſa æquiuoca, & actus illius eſt eiuſdem ſpeciei: & ideo cauſaret habitum eiuſdem ſpeciei,quod improbatũ eſt.Hæretici non habent de aliis quibus credunt,fidem habitualem theologicam,acquiſitam ex actibus fidei infuſæ: nec actum fidei theologicæ: ſed poſſunt habere fidem humanã imperatam, vel acquiſitam ex reuolutione librorũ, aut diſputatione theologica,cui per voluntatem & proprium iudicium adeò firmiter adhærent,quòd ſe exponerẽt periculo mortis,ſicut faciunt pro dogmatibus hæreticis.Et quanuis dicant ſe illis credere, quia reuelata ſunt à Deo:non tamen faciunt prout hæc coniunctio(quia) dicit cauſalitatem, quia tunc crederẽt omnibus reuelatis:vt patet per exponentes:Sed bene prout hæc coniunctio (quia) dicit quandam circunſtantiam obiecti.Et licet id quod credunt,ſit de ſupernaturalibus reuelatis à Deo: tamen proprio iudicio & voluntate,& non eo modo quo fideles,qui aſſentiunt ſimpliciter,inhærendo primę veritati,credentes omnia quæ ab Eccleſia proponuntur credenda,eſſe reuelata à Deo,ad quod homo indiget adiuuari habitu fidei,quàm hæretici non habent.

Matth.4.
Ioh.12.
Hæretici circa pœnitentiam errantes non poſſunt fidẽ recuperare.
2.2.q.5.ar.3.
1.2.q.51.ar.4.ad.3.& in eadẽ p.q.92.ar.1.ad.1.
Actus fidei infuſæ ... bitum.

§. 4. DE IVSTIFICATIONE FIDEI.

Ioh.6.
Zach.
1.2.q.100.art.12.
Luc.1.
Rom.4.
Impius negatiuè & poſitiuè quid.
5.Ethi.

B Circa impij iuſtificationem olim duo fuerunt errores, qui ſunt à nobis vitandi.Primus fuit Pelagij & ſequacium,qui initium iuſtificationis tribuebant libero arbitrio,& facilitatem ipſi gratiæ.Cõtra hos eſt illud,Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit eum. Alij totam iuſtificationem attribuebant ipſi gratiæ,& nihil libero arbitrio.Et contra iſtos eſt illud, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos.Nos autem hos errores declinãtes,doctrinam Eccleſiæ catholicæ ſequemur.Ad cuius euidentiam ſupponendũ eſt primò quòd iuſtificatio hic non accipitur pro iuſtitia vel diſpoſitione ad iuſtitiam:quibus modis manifeſtum eſt quòd præcepta legis Moyſi iuſtificabant,inquãtum diſponebant ad gratiam Chriſti iuſtificantem:ideo dicebantur, Iuſtificationes Domini. Secundò accipitur iuſtificatio pro adeptione habitus iuſtitiæ nõ acquiſitæ:quia illam homo poteſt naturaliter acquirere. Vnde Apoſto.Si Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt,habet gloriam,ſed non apud Deũ.Sed accipitur hic iuſtificatio pro adeptione primę gratiæ,per quam iuſtificamur apud Deum.Secundò ſupponendum eſt quòd aliquis dicitur impius dupliciter.Primò negatiuè,quando non habet pietatẽ ſiue gratiam,quæ dicitur iuſtitia diuina, inquantum facit rectitudinem hominis in interiori diſpoſitione, prout ſcilicet ſupremum hominis(quod eſt ratio ſiue intellectus & volũtas)ſubditur Deo, & inferiores vires rationi.Ideo à Philoſopho dicitur iuſtitiã metaphoricè,à nobis autem dicitur iuſtitia anthonomaticè.Et ſi aliquis crearetur in puris naturalibus,eſſet impius negatiuè.Secũdò aliquis dicitur impius priuatiuè,quia non habet pietatem ſiue iuſtitiam quam tenetur habere: habétque inordinationẽ repugnantem gratiæ,puta peccatum mortale aut originale. Tertiò ſupponẽdum eſt quòd iuſtificatio impij,reconciliatio,reparatio lapſi,& ſanctificatio idem ſunt:ſed differũt ratione, vt ex ipſis nomini-

Iustificatio dupliciter fieri potest. bus elici potest. Essentialiter autẽ (prout hic accipimus) nil aliud sunt, quàm motus siue mutatio quædam, qua ex impio, iniusto, inimico, & immundo, fit mũdus, amicus, pius, & iustus simpliciter. quæ iustitia fit per gratiam, & potest fieri dupliciter. Primò ex impio negatiuè & per simplicem emanationẽ absque præparatione præuia. & sic omnes angeli in primo instanti, & D. Virgo, imò & anima Christi fuerunt iustificati & sanctificati: nõ tamẽ ex impietate priuatiua, sed negatiua: quia iustitia diuina non fuit illis naturalis, sed gratis data. Alio modo potest fieri iustificatio & sanctificatio impij, ex impietate priuatiua. Et hoc modo nec angeli, nec D. Virgo, nec anima Christi fuerũt iustificati, cùm nunquã antea fuerint in peccato. Sed hæc iustificatio & sanctificatio tantum pertinet ad eos qui fuerunt in originali vel mortali peccato: quia hoc modo iustificatio importat transmutationem de statu iniustitiæ ad statum gratiæ. De hac loquitur Apostolus Rom. 4. dicens: Ei autem qui non operatur, credenti in eum qui iustificat impium, &c. ¶ Et quia in omni motu receditur à termino à quo, & acceditur ad terminum ad quem, à quo principaliter motus nominatur: ideo iustificatio, qua recedit homo à peccato, & accedit ad iustitiam, dicitur iustificatio. Hæc autem iustificatio fit dupliciter. Vno modo circa eos qui non habent vsum liberi arbitrij, vt in pueris & furiosis, siue amentibus à natura, qui iustificantur sine concursu liberi arbitrij, per sacramentum baptismi, quod est spiritualis regeneratio. & ideo sicut in generatione non requiritur concursus generati: ita etiam in regeneratione illorum qui non habent vsum rationis: & si habuerint, deinde inciderint in amentiam, requiritur concursus regenerati: & sic non iustificantur, nisi prius habuerint baptismum in voto. Alio modo fit iustificatio in habentibus vsum liberi arbitrij. Et ad illorum iustificationem aliqua requiruntur ex parte Dei, & aliqua ex parte peccatoris. Ex parte Dei requiruntur duo. Primum est peccati & culpæ remisio, & gratiæ, virtutum, & donorum supernaturalium infusio, iuxta illud Rom. 8. Quos prædestinauit, hos & vocauit per internam inspirationem, vel auxilium speciale. Et quos vocauit, hos & iustificauit per remissionem peccatorum, vt dicit Glos. Quos autem iustificauit, illos & magnificauit per infusionem gratiæ, per quam consecuturi sunt vitam æternam. Ideo Rom. 3. Iustificati gratis per gratiã ipsius. Ex parte autem peccatoris requiritur præparatio, iuxta illud, Præparate corda vestra Domino. Et Amos 4. Præparare in occursum domini Dei tui Israël. & Prouerb. 16. Hominis est præparare, &c. hæc præparatio communiter & de lege requiritur in adultis. Vnde D. August. ait, Qui creauit & fecit te sine te, non saluabit te sine te. Ex quo patet quòd multum errant qui dicunt præparationem non requiri, & hominem se habere merè pasiuè. Hic error fuit cõdemnatus in Concilio Tridentino, sesione. 6. can. 4. vbi dicitur, Si quis dixerit liberum arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari, consentiendo Deo excitanti, & vocanti vt ad iustificationis gratiam se disponat atque præparet: neque posit dissentire, sed velut inanime quoddam nil agere, meréque pasiuè se habere: Anathema sit. Hæc præparatio fit per auxilium speciale Dei, quod semper est præparatũ homini faciẽti quod in se est. ¶ Dicitur autem facere quod in se est, quando cessat à peccato, & anhelat quodam modo ad bonum rationis: licet enim non simus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare vel operari perfectè, sed omnis sufficientia nostra ex Deo sit: tamen cum concursu generali, mediante sinderesi, asistente fide, per liberum arbitrium possumus aliquo modo conari ad bonum, licet non posimus perficere. Sicut homo valde infirmus licet non posit surgere, potest tamẽ anhelare & conari. Sic peccator, &c. In tali ergo imperfecto & inefficaci conatu dicitur facere quod in se est, siue quod est in sua potestate, iuxta illud, Non enim quod volo bonum, hoc ago. Sequitur, Velle adiacet mihi, perficere autẽ nõ inuenio. Sic conanti Deus sua proclamata misericordia adest, & conuertitur ad eum suo auxilio speciali, quod dicitur gratia præueniens, intellectum mouens ad cogitationem salutis, per fidem ostendendo vilitatem peccati commisi, & beatitudinem siue gratiam recuperabilem, & excitando affectum eius ad prosequendum inspirationem. Nec obstat ꝙ D. Pau. peccando & prosequendo Ecclesiam Dei iustificatus est: quia cùm homo se ad gratiam pręparare non posit, nisi Deo præueniente, iuxta illud, Cõuerte nos Domine ad te, & conuertemur. Postquàm conuertisti me, egi pœnitentiam: nõ refert vtrum quis subitò vel paulatim ad perfectam præparationem perueniat. facile enim est in oculis Domini honestare pauperem. Contingit enim quandoque quòd Deus mouet hominem ad aliquod bonum, non tamen perfectum: & hoc facit regulariter & vt in pluribus. Quia cùm Deus disponat omnia suauiter, mouet hominem secundum modum suæ naturę, qui est vt procedat de imperfecto ad perfectum: vt videmus in corporalibus, ita proportionabiliter in spiritualibus. Non enim statim beatificat, nec statim consummatum in gratia facit: sed secundum modum humanum mouet. Primò per auxilium speciale ad aliquod bonum imperfectum simpliciter, tamen perfectum in genere suo, sicut ad considerandum enormitatem peccati, & infinitam Dei misericordiam. & hæc præparatio præcedit gratiã iustificantem. Quandoque verò statim & subitò mouet hominem supra modũ naturalem ipsius ad bonum perfectum. & hoc modo subitò accipit gratiã, iuxta illud, Omnis qui audiuit à patre meo, & didicit, venit ad me, scilicet subitò. & ita fuit in D. Pau. Quia cùm esset in progressu peccati, subitò perfectè motum est cor eius à Deo, audiendo & discendo. Vnde statim dixit, Domine quid me vis facere? & sic subito consecutus est gratiam. Et quia supra modum naturalem, vt dictum est: ideo eius conuersio est miraculosa, & celebratur ab Ecclesia, quemadmodum & conuersio D. Magdalenæ. Hæc præparatio quæ fit subitò & in instanti, dicitur perfecta, & simul est cum ipsius gratiæ infusione, & est meritoria, prout contritio, non quidem gratiæ quam iam habet, sed gloriæ quam nondum habet. Sed alia præparatio quæ fit paulatim, etiam à Deo est, & dicitur imperfecta, quia pręcedit donum gratiæ gratum facientis. & hæc non sufficit ad meritum, homine nondum per gratiam iustificato: cùm nullum meritum posit esse absque gratia gratum faciente: & ideo prima iustificatio perfecta siue

Ad iustificationẽ paruulorum nõ requiritur actus proprius.

1.2.q.112. ar.1.

Quæ requirantur in iustificatione adultorum.

Reg. 8.

Quãdo homo dicatur facere quod in se est.

Rom.7.

Threnorũ 5. Hiere.31.

Eccle.11.

Ioh.6.

Conuersio miraculosa quæ dicatur

imperfecta dicitur fieri gratis, & non ex debito operis præcedentis: quod opus, etiam si sit à Deo preueniente, non est meritorium, neque est ei debita gratia, ideo datur gratis.

Ver. 1. DE QVATVOR REQVISITIS AD IVSTIFICATIONEM.

A AD hanc præparationem requiruntur quatuor actus, scilicet fidei, spei, pœnitentiæ, & charitatis, in qua iustificatio perficitur & consummatur. De actu fidei certum est ex D. Pau. Ei autem qui non operatur, credenti in eum qui iustificat impium, fides reputatur ad iustitiam, secundum propositum gratiæ Dei. & deinde, Iustificati igitur ex fide, pacem habemus ad Deum. & ratio est: quia in iustificatione Deus mouet animā hominis, conuertendo eam ad seipsum. Vnde Psal. Et tu conuertens viuificabis nos. Sed prima conuersio hominis ad Deum est per fidem, ideo D. Pau. pre cæteris attribuit iustificationem fidei. Ad sciendum autem quo modo actus spei, pœnitentię, & amoris requirantur, supponendum est primò quòd iustificatio fit Deo mouente animam: ipse enim est qui iustificat impium. Secundò q Deus mouet omnia secundum modum naturæ eorum: quia (vt videmus) aliter ab ipso mouentur leuia, & aliter grauia, propter diuersam naturam vtriusque: sed homo secundum suam naturam habet quod sit liberi arbitrij, vt dictum & probatum est suprà cap. 3. §. 3. versic. 1. & 2. Et ideo in eo qui habet vsum liberi arbitrij, non fit motio ad gratiam absque motu liberi arbitrij: Sed ita infundit donum gratię iustificantis, quòd simul mouet liberum arbitrium siue voluntatem ad recedendum à peccato, q fit per displicentiam & detestationem peccati, & ad amandum & desiderandum ipsius gratiæ donum, & ad acceptandum & fouendum cùm habet. In omni enim motu est recessus à termino à quo, & accessus ad terminum ad quem, in quo mobile quietatur cùm peruenerit ad illum. Cùm autem iustificatio sit motus siue motio qua homo mouetur de iniustitia ad iustitiam, necesse est quòd recedat ab iniustitia, & accedat ad Deum. De recessu habetur Ecclesiast. 21. Quasi à facie colubri fuge peccatum. Hęc autem fuga siue recessus non est localis sed spiritualis, & fit per detestationem peccati, quæ est actus pœnitentiæ: aliàs si complaceret, nunquam remitteretur ei: quia similiter odio sunt Deo impius & impietas eius: de accessu autem ad Deum habetur Zachariæ 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Hæc conuersio fit per amorem, qui causat desiderium & obseruātiam mandatorum Dei, iuxta illud, Si quis diligit me, sermonem meum seruabit. Hinc est quòd in iustificatione requiritur quòd quis in voto habeat seruare præcepta & omnia quæ sunt de necessitate salutis: puta cōfitendi, restituendi, satisfaciendi, non recidiuandi, & alia præcepta Dei, saltem implicitè. Isti autem quatuor actus (cum sint subordinati, & vnus supponat alium, & pendeat quodam modo ex alio) possunt esse simul in eodem. Et quanuis non remittatur vnum peccatum sine alio, & impium sit à Deo dimidiam sperare veniam, nec posit aliquis in paruo tempore singula peccata detestati: Non tamen sequitur quòd magnum tempus exigatur ad iustificationem. Quia non oportet quòd homo in tēpore precedente iustificationem, detestetur singula peccata sua: sed sufficit q detestetur omnia quorum memoriam habet: & ex tali consideratione & detestatione subsequatur in anima quidam motus, detestans vniuersaliter omnia peccata commissa, inter quæ includuntur peccata obliuioni tradita: quia tūc homo est sic dispositus, quòd contereretur de illis, si memoriæ occurrerent. Et iste motus potest fieri in instanti, cùm Deus vult subitò & in instanti causare in homine dispositionem ad gratiam. Et tūc est successio duorum oppositorum in eodem subiecto. Aliter consideranda est in his quæ subiacent tempori, & aliter in his quæ sunt supra tempus, sicut est actus intellectus. licet etiam dici posit quòd non est dare vltimum instans, in quo quis fuit in culpa: sed vltimum tempus, & primum instās, in quo est in gratia, & in tempore immediatè præcedenti erat in culpa. Quandoque tamen & vt in pluribus præcedit deliberatio, quæ non est de essentia iustificationis, sed via ad iustificationem: sicut motus localis est via ad illuminationem: & alteratio est via ad generationem.

Roma. 4. *Roma. 5.* *Psalm. 84.* *Actus fidei & spei requiruntur ad iustificationem.* *Eccle. 21.* *Sap. 14.* *Zach. 1.* *Ioh. 14.* *2.2.q.113. ar.5.ad.3.* *Ad contritionem non requiritur magnū tempus.*

Ver. 2. DE ATTRIBVTIONE IVSTIFICATIONIS.

B IVstificatio primò & principaliter attribuitur Deo, tanquam causæ efficienti. Vnde Ro. 3. Deus est qui iustificat impium. Secundò & formaliter gratiæ, per quam homo denominatur iustus & iustificatus, iuxta illud, Iustificati gratis per gratiā ipsius. Tertiò ministerialiter & instrumentaliter, & sic attribuitur sacramētis nouæ legis & ministris eorū, vt inferiùs dicetur. Quartò dispositiuè, scilicet fidei, spei, pœnitentiæ, & amori siue charitati, & cuilibet illorū: non tamen cum exclusione alterius. Et ideo notandi & intelligendi sunt passus sacræ scripturæ, in quibus iustificatio attribuitur alicui prædictorū quatuor, non faciendo mentionem de reliquis, quòd non intendunt excludere alia quæ concurrunt. Vnde cùm Aposto. dicit, Iustificati ex fide, &c. non dicit, sola, sicut moderni hæretici cōmentātur. Et cū dicit, Arbitramur hominem iustificari per fidem, non dicit, solam. Et eodem modo dicendum est de omnibus pasibus, in quibus dixit Christus, Fides tua te saluum vel saluam fecit. Et illud, iustus ex fide viuit. Similiter de charitate, Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. non dixit, solùm, quia postmodum subiungit, Fides tua te saluam fecit. Et pariter de Spe, cùm dicitur Roma. 8. Spe salui facti sumus: non dicitur, sola. Et cùm dicitur Ezech. 18. Quacunque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordabor. Non dicitur, solùm ingemuerit: quia (vt dictum est) requiritur fides, iuxta illud Marci vltimo, Qui non crediderit, condemnabitur. Nec etiam sufficit fides, sed etiam requiritur spes. & ideo licet Cain & Iudas ingemuerint, remisionem tamen peccatorum non sunt consecuti, propter defectum fidei: nec Antiochus propter defectum amoris siue charitatis. ¶Ex præmisis apparet Ecclesiæ catholicæ veritas, versutiaq; & error Lutheranorum, qui soli fidei inhærentes, abominantur præparationem & omnia opera pœnitentiæ: licet Christus dixerit, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Eorum argumenta faciliter dilui possunt. Non enim valet consequentia siue illatio à dicto simpliciter ad dictum exclusiuum, vnde non sequitur, Homo

Rom. 3. *Rom. 5.* *Rom. 3.* *Luc 7.* *Rom. 8.* *Ezech. 18.* *Mar. 7.* *2. Mach. 9.* *Luc. 11.*

V ij

Rom.3. currit, ergo solus homo currit. Nec obstat illud, Arbitramur hominem iustificari per fidem, sine operibus legis, scilicet Moysi: Quia opera legis Mosaicæ non concurrunt ad iustificationem. Non tamen negat actum fidei, qui est opus intellectus: nec spei aut charitatis, vel etiam pœnitentiæ, qui sunt actus voluntatis: nec etiam timorem, cum dicatur Eccle.1. Nam qui sine timore est, non poterit iustificari, quemadmodum sine fide, vt inquit Apostolus, Heb.11. Ergo non soli fidei attribuitur iustificatio. nec etiam negat sacramenta nouæ legis: nec negat opera præceptorum debere haberi in voto. Non pugnat etiam contra nos quod canit Ecclesia in prosa corporis Christi, cùm dicit: Ad firmandum cor syncerum sola fides sufficit: quia ibi non loquitur de iustificatione, sed de actu fidei, respectu tanti sacramenti. ad quod intelligendum non debemus quærere rationes naturales, sed inhærere & inniti soli reuelationi diuinæ, quæ est obiectū formale fidei. Et si dicatur quòd Origenes super illud Ro.3. Vbi est gloriatio tua? & D. Augustinus super illud Roma.4. Credenti in eum, &c. Et D. Ambrosius super illud, Iustificati gratis, &c. & Hilarius super Matth.8. & D. Chrysostomus super illud Rom.3. Gloriatio tua exclusa est, &c. dicunt solam fidem sufficere ad iustificationem. Dicēdum ꝙ sancti doctores per illud signum exclusiuum (solùm) excludebant externa opera legis Moysi & opera præcedentia primam iustificationem: vt ex eorum dictis in aliis locis manifestè apparet: Sed non opera interna concomitantia primam iustificationem: quę (vt dictum est) necessariò requiruntur, & sacramenta, necnon opera mandatorum nouæ legis, saltem in voto. Latro enim quem allegant, & mulier Chananæa ad pedes eius prouoluta, illa non omiserunt, imò super illa addiderunt, vt patet intuenti. Lutherani autem (vt ex eorum dictis patet) negant pœnitentiam, & identificant fidem cum fiducia, & dicunt quòd sola fide, qua credimus Deo promittenti, gratiam recipimus. Catholici tamen illam fiduciā qua secluduntur requisita, præsumptionem vocant. Et licet aliquando in velamen, & propter metum reprehensionis dicant omnia alia opera virtutum originem trahere ex fide, si auditor vrgeat: in suis tamen conuenticulis sua venena effundunt, dicentes: Sufficit habere solam fidem. Sufficit fidere promissis diuinis. Opera nostra nullius sunt momenti. Et sacras literas opera exigentes damnant. Vnde Tridentina Synodus, 6. sessione, cap.9. dicit: Si quis dixerit sola fide iustificari impium: ita vt intelligat nil aliud requiri, quod ad iustificationis gratiam comparandam cooperetur, & nulla ex parte necesse sit eum suæ voluntatis motu præparari aut disponi: Anathema sit. Et cap.12. Si quis dixerit iustificationem nil aliud esse, quàm fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittētis per Christum, vel eam solam fiduciam esse qua iustificamur: Anathema sit. Sed hæretici dicunt quòd sacræ literæ distinctiones (quas præmisimus) non admittunt. Quare eas, & diuisiones, ac partitiones theologorum rident & contemnunt, vt securiùs lateant, & velociùs simplices & incautos decipiant, & vt conuicti persuadeant, vel saltem elabi possint, & vincere videantur. Sed manifestum est distinctiones valere, vt dubia tollantur, & occlusa reuelentur. Et sunt necessariæ in sacris literis, vt loca scripturarum (quæ sibi inuicem videntur aduersari) conciliari possint. Quemadmodum, Respōde stulto secundum stultitiam suam. &, Ne respondeas stulto iuxta stultitiam suam. & illud, Ergo non iudico quenquam. &
Prouer.26. alibi, Ego in iudicium veni in hunc mundum. Ego & pater vnum sumus. & alibi, Pater maior me est. Item 1. Corinth.3. Christus dicitur fundamentum. & Apoc. 21. Duodecim nominantur fundamenta. velint nolint hæretici, sacræ literæ distinctionibus egent. Nam & Christus distinctione vsus est, Matth. 19. vbi distinctionem adducit Eunuchorum. & Luc.12. dicit aliam esse prudentiam filiorum huius seculi, & aliam lucis. Et Apostolus obeditionem, & libertatem, & seruitutem distinguit in obeditionem peccati, & iustitiæ. Similiter & prudentiam atque sapientiam. & mirum est quòd sic distinctiones in catholicis rideant, cùm ipsi (si authoritates vel rationes vrgeant) distinctionibus vtantur.

Margin: ...1.9. Apoc.21.

Ver. 3. DE CERTITVDINE GRATIAE SIVE IVSTIFICATIONIS.

CVm de certitudine iustificationis varia sit orthodoxorum patrum & Lutheranorum sentētia, nō inutile erit parumper circa huiusmodi immorari, & sanctorum patrum sententiā ex sacris literis ac Ecclesiæ authoritate fulcire. Ad maiorem tamen euidentiam reducendum est ad memoriam quod
c.10.§.ver.5. supra dictum est de quatruplici certitudine, scilicet morali, euidentiæ, fidei theologicę, & fidei humanæ. His suppositis notandæ sunt aliquot propositiones. Prima est quod aliquis diuino munere siue spiritus sancti reuelatione potest habere certitudinem fidei de sua iustificatione, prout D. Virgo, cui
Lucæ.1. dictum est: Aue gratia plena. & Apostolus testatur sibi dictum à domino: sufficit tibi gratia mea. &
2. Cor.12. D. Magdalena & alij multi, quos breuitatis causa pertranseo, habuerūt reuelationem remissionis peccatorum. Secunda propositio aliquis potest esse certus certitudine fidei catholicæ de iustificatione paruulorum baptisatorum ante vsum rationis. Tertia propositio aliquis potest esse certus certitudine
Matth.7. morali siue coniecturali de sua iustificatione: Ex fructibus enim cognoscitur arbor. Ideo cum quis experitur in semetipso se propter Deum detestari peccata, de quibus confessus est, & experitur se diligere Deum, & libenter audire verba eius, & delectari in obseruatione mandatorum ipsius, & exercere opera misericordiæ, potest coniectari se habere gratiam dei. Quia talia opera & signa non in-
Matt.4. ueniuntur communiter nisi in iustificatis. Vnde Christus: pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cœlorum. Et alibi: qui manducat me, & ipse viuet propter me. Et D. Gregor. probatio di-
1.Ioan.3. lectionis exhibitio est operis. Et D. Ioannes, Charissimi si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum &c. Quarta propositio: Aliquis potest de sua iustificatione esse certus certitudine fidei humanæ, cui potest subesse falsum. Quia potest aliquis ex pia affectione quam habet ad seipsum, firmiter absq; quacunq; hæsitatione credere se fecisse quod in se est, quod tamen non fecit: hac fide humana Lutherani credunt absq; quacunque hæsitatione se esse in

gratia,

gratia, & aliis erroribus suis adhærent, sic quod parati sunt pro eis mori. Tales habent certitudinem maiorem morali & non euidentem, nec fidei catholicæ, cui non potest subesse falsum: ergo fidei humanæ cum non sit alia certitudo. Quinta propositio nullus adultus absq; diuina reuelatione potest esse de sua iustificatione certus certitudine fidei theologicæ infusæ, siue adeo certus quod sit in gratia, sicut quod verbum caro factum est, ac sicut de aliis articulis fidei. Hæc propositio primo probatur authoritate concilij Tridentini, sesione.6.decreto.9.vbi dicitur: Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deq; sacramentorum virtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet dum seipsum suámq; propriam infirmitatem & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest: cum nullus scire valeat certitudine fidei (cui non potest subesse falsum) se gratiam dei esse consecutum. Decretum illud fundatur ex verbis Iob, dicentis: si venerit ad me deus, per gratiam scilicet, non videbo eum. Si abierit, scilicet per peccatum, non intelligam. Si Iob simplex & iustus hoc ignorabat, quomodo nos innumeris pene flagitiis inuoluti citra arrogantiam affirmare poterimus deum esse nobis propicium & condonasse peccata? Subnectit his Iob: Et cum inuocantem exaudierit me, non credo quod audierit vocem meam. Et rursus: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem ostendero, prauum me comprobabit. Etiam si simplex fuero, hoc ipsum ignorat anima mea, & tedebit me vitæ meę. Et iterum: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres delinquenti. Si lotus fuero quasi aquis niuis, & fulserint velut mundisimæ manus meæ, sordibus intinges me, & abhominabuntur me vestimenta mea. Ex contextu apparet quod non loquebatur comparatiuè, sed de iusticia sua quam amici eius obiecerant: si mundus & rectus incesseris &c. Eo pertinet illud concionatoris: Nescit homo vtrum amore vel odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta. Ad hæc accedit Salomon dicens: Quis poterit dicere mundum est cor meum, mundus sum à peccato. Et Sapiens de propiciatu peccatorum: noli esse sine metu. & psal. Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me domine. & Apostolus, sed neq; meipsum iudico. Nihil enim mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. Qui autem me iudicat dominus est. Quem locum tractans D. Hiero. lib. 2. Dialogorum aduersus Pelagianos ait: Qui hoc dicebat, nullius itaque peccati præscius erat: sed quia legerat: Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me domine. Et illud: Sunt viæ quæ videntur viro: nouisima autem harum respiciunt in profundum inferni. Idcirco temperabat sententiam, ne forte per ignorantiam deliquisset. Ad hanc formam pertinet illud quod D. Petrus dixit Simoni mago: Age pœnitentiam si forte remittatur tibi hæc cogitatio cordis tui. Notetur hæc conditio, si, non dixit teneris credere, vel potes asserere cum incertus sis. Et D. Bernardus: Orandus est Deus, vt custodiat corda nostra & intelligentias nostras, ne forte cum non aderit, adesse putemus, nostrumq; pro suo sequamur sensum deuiantes. Venit namq; & vadit, & nemo facile sit vnde venit, & quando vadit. Potest etiam hæc propositio probari rationibus. In confesso enim omnibus est nemini beneficium reconciliationis impendi, nisi prima pœnitentia. Vnde Christus: Nisi pœnitentiam habueritis, omnes simul peribitis. Atqui nemo absq; diuina reuelatione, tanta certitudine quanta fidei, vt nullo pacto decipi queat, cognitionem habere potest se esse verè pœnitentem. Igitur &c. Minor probatur: quia certitudo non potest haberi de aliquo, nisi posit diiudicari per proprium principium. Principium autem & obiectum gratiæ est Deus per suam gratuitam voluntatem acceptantem nos. Sed Deus est ignotus, nisi reueletur. Ergo nemo potest certo scire quando habet gratiam nisi Deus reuelet. Si dicatur quod verum est certitudine scientiæ: cum hoc tamen stat quod posit haberi certitudo fidei. Verum hæc euasio non soluit argumentum. Quia bene sequitur absq; reuelatione quis non potest haberi certitudinem euidentiæ: ergo nec certitudinem fidei. Cum certitudo fidei sit maior in se simpliciter: & absolute seu ex parte obiecti, licet non quo ad nos & ex parte subiecti. Sed qui non potest in minus, non potest in maius. Igitur &c. Præterea certitudo assensus huius propositionis: Ego sum in gratia, non potest procedere ex habitu fidei infusæ, ergo non est certitudo fidei catholicę, cui non posit subiici falsum. Antecedens patet: Quia habitus non potest producere assensum nisi circa obiectum proprium. Sed obiectum fidei non est nisi Deus, & illa quæ sunt à Deo reuelata interius vel exterius. Deus enim secundum D. Thomam infundit nobis habitum fidei, vt nos inclinet & moueat ad assensum eorum precise quæ nobis reuelauit. Sed sacra scriptura nullibi promittit remisionem peccatorum nisi [illegible] nere & conditionaliter: Si se conuerterit impius &c. Et nunquam afferit in particulari hanc personam vel illam sufficienter esse dispositam ad gratiam, seu non habere obstaculum gratiæ: Ergo nullus potest habere certitudinem fidei quod sit receptus in gratia dei absq; speciali reuelatione. Conclusio enim sequitur debiliorem partem. Vnde cum assensus huius propositionis: Ego sum in gratia dei, pendeat ex hoc syllogismo: Quandocunq; impius auertit se ab omni impietate perfecte, & facit quod in se est, habet gratiam. Sed ego sum huiusmodi: ergo sum in gratia. Maior huius syllogismi est de fide. Minor autem non est de fide catholica infusa, nisi in illis qui habent specialem reuelationem, cum habitus non posit vltra obiectum suum. Igitur est ex coniectura humana vel ex fide humana, quæ potest decipi, & cui potest subesse falsum, & per consequens conclusio. Nec illi, qui oppositum dicunt, habent maiorem certitudinem de sua gratia, quam ego de ista propositione: Roma, quam alias vidi, nunc est: cum hac tamen certitudine potest stare falsitas. Nam durante tali assensu potens est Deus, me inscio, delere Romam. Quod autem quis nō posit habere certitudinem fidei se auersum fuisse perfectè ab omni impietate, apparet, quia talis debet habere exploratum proprium cor, ne aliquid ibi lateat quod diuinæ amicitiæ obstat: Sed hoc non potest homo infallibiliter percipere: cum Hiere. dicat: profundum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? q. dicat nul-

Iob.9.
Eccle.9.
Prouer.12.
Eccl.5.
Psal.18.
1.Cor.4.
Prouer.14.
Act.8.
Ser.17 super Cant.
Lucæ [illegible]
2.2.q.1.ar.1
Hiere.17.

lus, nisi Deus: qui scrutatur renes & corda. & 2. Paral. 6. Tu solus nosti corda filiorum hominum. Ideo psal. dixit: Delicta quis intelligit: ab occultis meis munda me domine. Et Apo. Nihil mihi conscius sum. ¶Nunc authoribus sacræ scripturæ perperam ab hæreticis intellectis, & in oppositum allegatis respondendum est. Allegant imprimis illud Christi: Omnia quæcunq; orantes petitis, credite quia accipietis, & euenient vobis. Ex quo inferunt quod cum orando petimus remissionem peccatorum, debemus statuere & firmiter credere nos eam statim impetrare. Nam vt D. Iacobus ait: Si quis autem vestrum eget sapientia, postulet à Deo qui dat omnibus affluenter, & dabitur ei. Postulet autem in fide nihil hæsitans &c. Dicendum quod per illa verba, nec Christus, nec D. Iacobus voluit aliud à nobis exigere quam fiduciam siue spem bonam nos accepturos quod petimus, si bene ac rectè, ac cum debitis circunstantiis petamus. Sed an hoc faciamus incertum est nobis, licet quasdam coniecturas morales, fallibiles tamen, habeamus. Adducunt præterea illud Apostoli: Ipse enim spiritus sanctus reddit testimonium spiritui nostro quod sumus filij Dei. Et sic arguunt: testimonium spiritus sancti non potest esse nisi certum. Sed spiritus sanctus testatur D. Paulo autore: Ergo quemcunque constituit filium Dei, facit simul eum certum esse in gratia. Eo quod Apostolus præmisit: Non enim accepistis spiritum seruitutis in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei, in quo clamamus Abba pater. Dicendum imprimis quod testimonium spiritus sancti est semper verum & certum in se. Sic quod Spiritus sanctus non est de se fallax sicut spiritus creaturæ. Et quicunque certus est, eum qui loquitur & testimonium perhibet esse spiritum sanctum, certus est certitudine fidei verum esse testimonium illud: Sed spiritus sanctus de communi lege nō perhibet testimonium in particulari certum certitudine fidei, sed solum per quasdam coniecturas & indicia maiora & minora secundum dispositionem subiecti & diuersos hominis progressus in sanctitate. Non possumus tamen vsquequaque esse certi huiusmodi indicia & coniecturas esse à spiritu sancto nisi per specialem reuelationem. Scimus enim quod sepe Angelus Satanæ se transfigurat in angelum lucis, & per similem apparentiam homines deludit. Testimonium enim de quo loquitur Apostolus, quod spiritus sanctus eis quos inhabitat, præbet, est quod ad amorem castum eosdémq; allectat & inclinat, vt non timore (prout olim antiqui serui sub lege Moysi, sed prompto amore filiali pareant, iussaq; Dei spontanee faciant, tanquam filij idonei ad hæreditatem adeundam. Quod quidem testimonium perhibere inchoat, prout hoc loco docet Paulus: & tamen experientia luce clarior, docet illos qui recentes sunt in gratia dei, quos incipientes sancti doctores appellant, non protinus timorem illum deponere seruilem, quoadúsq; sit perfecta charitas, quæ huiusmodi timorem radicitus conuellat. Ideo non subito facit hanc certitudinem & firmitatem propter nostram prauā dispositionem, sed temporis successu accumulando roborandóq; magis coniecturas. Corroborare Lutherani etiam nituntur certitudinem gratiæ per illud Apostoli: Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini. Quia ex eo quod, secundum eos, sola fide iustificamur, manifeste sequitur quemlibet iustorum certum esse gratiæ suæ, cum sit certus de fide sua. Vnde Apost. Vosmetipsos tentate si estis in fide, ipsi vos probate. An non cognoscitis vosmet ipsos. Dicendum imprimis negando fundamentum illorum, scilicet quod sola fides iustificet, vt supra deduximus, & cum Apost. dicit quod ex fide firma sit promissio, intelligit de Christo siue hæreditate in generali & cōditionaliter, vt dictum est: hoc est fides certos nos reddit Christum olim promissum venisse: & quod per eum nos hæreditatem consequemur, si fecerimus quæ iubet. Verum de his in particulari certi esse non possumus certitudine fidei absq; speciali reuelatione. Secundo dicendum quod possumus esse certi de actu fidei informis, sed nō formatæ. Licet enim sit mihi euidens quod credam deum esse trinum & vnum, non tamen est mihi euidens trinitas. Verba autem Apostoli: tentate si estis in fide, designant dubitationem de fide viua, vt scilicet quilibet tentet & examinet se an sit in charitate antequam veniat ad iudicium. Nec obstat etiam illud Apostoli. Si deus pro nobis quis cōtra nos &c. Certus sum enim &c. Quia ibi loquitur de certitudine in generali non in particulari: nec etiam loquitur de charitate qua diligimus deum. Quia sequeretur quod nullus qui habuit charitatem posset peccare, quod est manifeste hæreticum. Sed loquitur de charitate & amore Dei, qui prior nos dilexit. Et quia prius ideo non cessat, nisi nos prius eum diligere desinamus: Si dicatur quod ille qui baptizatur habet certitudinē fidei, quod baptismus iustificat: & quod habet propositum accipiendi baptismum, & quod non habet obicem. Negatur secunda pars minoris. Quia in adulto requiritur pœnitētia virtus. Dicit enim D. Petrus: Pœnitentiam agite, & baptisetur vnusquisque vestrum &c. Atqui de illa nemo potest esse certus, vt dictum est. Igitur &c. De canonibus Apostolorum ac de Conciliis Ecclesię & authoritate illorum, dicetur infra ca. 17. §. 1. ver. 3. & deinceps.

Mar. 11. — Iac. 1. — Rom. 8. — 2. Cor. 11. — Roma. 4. — 2. Cor. vlt. — Hæc. §. 5. 10. — Rom. 8. — Act. 2.

§. 5. DE VITIIS FIDEI OPPOSITIS.

A Fidei & actibus eius opponuntur duo peccata, scilicet infidelitas & blasphemia. Infidelitas est duplex: quædam purè negatiua. Alia est positiua, vel saltem priuatiua. Infidelitas negatiua est carētia fidei: in his qui nunquam audierunt nec audire potuerunt aliquid de fide. & hæc inuenitur in pueris ante baptismum, & in adultis insularibus, qui nihil vnquam de fide audierunt, nec potuerunt, iuxta illud: Quomodo credent ei quem non audierunt? aut quomodo audient sine prædicāte? Et hæc infidelitas magis habet rationem pœnæ quàm culpæ: quia talis ignorantia diuinorum ex peccato primi parentis secuta est. Cùm ergo non sit culpa, sequitur quòd qui infideles sunt hac infidelitate, nō damnabūtur propter eam, sed propter alia peccata, scilicet originale vel mortale. Et sic debet intelligi illud. Qui non credit, iam iudicatus est. Vnde Christus dixit: Si non venissem, & eis locutus nō fuissem, peccatum non haberent. Quod exponens D. August. ait: Loquitur de illo peccato, quo non crediderunt in

2. 2. q. 10. art. 1. Infidelitas negatiua & positiua, quid. Rom. 10. Ioan. 3. Ioan. 15.

in Christum, quo(vt testatur) Spiritus sanctus arguturus erat mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio. de peccato quidem, quia non crediderunt in eum.

Ver. 1. DE INFIDELITATE POSITIVA.

A INfidelitas positiua est per contrarietatem, qua quis contrariatur aut resistit vel discredit his quæ sunt fidei, aut contemnit ipsam, iuxta illud: Quis credidit auditui nostro? Et quia aliquis potest tripliciter reniti & contradicere fidei, ideo tres sunt species infidelitatis. Primò aliquis potest reniti & contradicere fidei non susceptæ. & talis est infidelitas paganorum. Secundò fidei susceptæ in figura tantum. & talis est infidelitas Iudæorum: Tertiò fidei susceptæ & manifestatæ. & talis est infidelitas Christianorum. Infidelitas Iudęorum est peior quàm Gentilium, & infidelitas Christianorum est peior vtraque, iuxta illud: Melius erat illis non cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionẽ retrorsum conuerti. Subiectum infidelitatis est intellectus, sicut & fidei: cùm contraria habeant fieri circa idem. Et sicut actus fidei est elicitus, hoc est immediatè procedens ab intellectu, & imperatus à voluntate: Sic etiam actus infidelitatis. & sic voluntas est causa infidelitatis, sicut & omnium aliorum peccatorum in ratione motiui.

2.2.q.10. art.5. *Esa.53.* *Infidelitatis tres species.* *2.Pet.2.*

Ver. 2. DE COMMVNICATIONE CVM GENTILIBVS ET IVDAEIS.

B NOn esse licitum fidelibus communicare cum hæreticis & apostatis, constat ex eò quòd sunt excommunicati, & ab ecclesia pręcisi, duplici ratione. Prima in pœnam discessionis à fide. Secũda propter periculum communionis cum eis. Quia sermo eorum vt cancer serpit. 2.Tim.2. Et communiter nituntur peruertere fideles. Vnde Apostolus: Modicum fermentum totam massam corrumpit. Ideo absque peccato mortali nõ possunt fideles Christiani cum talibus ab Ecclesia declaratis cõmunicare: aliter reputantur fautores, & incidũt in pœnas iuris: nisi fortè in extrema necessitate corporali, vel nisi ad reducendum eos ad veram fidem. Et quanuis alij infideles possint contrahere forum & iurisdictionem Ecclesiæ Romanæ, ratione delicti commissi in terris ecclesiæ subiectis: in crimine tamẽ infidelitatis post declarationem nõ sunt ecclesiæ subiecti, nec ecclesia eis pœnam spiritualem infligere potest, iuxta illud: Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & ideo ecclesia nõ prohibuit Christianos fideles cum Gentilibus & Iudæis conuersari in actibus ciuilibus, scilicet emptionibus, venditionibus, & aliis contractibus. Quare fideles firmi in fide, possunt cum illis conuersari & communicare circa bona temporalia, non tamen matrimonium cum illis contrahere, cum dicatur: Nubat, tamen in domino, hoc est viro suę religionis. Nam in dispari cultu prohibitum est in lege matrimoniũ, Deut.7. Circa spiritualia autem non licet fideles cum infidelibus conuersari, iuxta illud: Quæ participatio iustitiæ cum iniquitate? aut quę societas lucis ad tenebras? Quæ autem conuentio Christi ad Belial? aut quę pars fidelis cum infideli? vnde sequitur quòd fideles peccant, admittentes Gentiles vel Iudęos in spiritualibus, ac etiam dum intersunt ritibus & cæremoniis infidelitatis illorum. Simplices verò & infirmi in fide (de quorum subuersione dubitari potest) prohibendi sunt ab infidelium conuersatione, & præcipuè ne magnam familiaritatem cum eis contrahant. Et ob hanc causam Deus prohibuerat Iudæis, ne communicarẽt cum gentibus infidelibus, quarum terras erant ingressuri: Quia Iudæi illi erãt infirmi in fide, & proni ad idololatriam. Nec debent de nouo Christiani eligere seu constituere iudices aut principes seu prælatos infideles super se, hoc enim cederet in scandalum & periculum fidei & fidelium. Quia faciliter illi qui subiiciuntur aliorum iurisdictioni, immutari possunt ab eis quibus subsunt, vt sequantur eorum imperium, nisi illi qui subsunt sint magnæ virtutis. Et præterea infideles contemnunt, si defectus fidelium videant. Ideo Apostolus prohibuit ne fideles contendant in iudicio coram iudice infideli: ait enim: Audet aliquis vestrũ habẽs negotium aduersus alterum, iudicari apud iniquos, & nõ apud sanctos? Item, Nolite iugum ducere cum infidelibus. Et ideo Ecclesia nullo modo permittit quòd infideles acquirant dominium super fideles, vel qualitercunque eis pręficiatur in aliquo officio. Si tamen infideles habeant dominiũ vel iurisdictionem temporalem super aliquos ante fidem susceptam, illam non amittunt. Quia cum distinctio fidelium & infidelium sit de iure diuino, & dominium siue pręlatio introducta ex iure humano, & ius diuinum quod est ex gratia, non tollat ius humanum: sequitur quòd distinctio fidelium secundum se considerata, non tollit pręlationem vel dominium infidelium supra fideles. Potest tamen per sententiam vel ordinationem Ecclesiæ tale ius dominij vel prælationis tolli. Quia infideles merito suæ infidelitatis merentur potestatẽ am[illegible] supra fideles. Et quo ad infideles (qui temporaliter subduntur Ecclesiæ aut membris eius) ordinatum est, quòd seruus infidelis per baptismum liberetur. Nec facit dominis illorum Ecclesia iniuriam, cùm ipsi domini in temporalibus subiiciantur Ecclesiæ. In his autem qui non subduntur temporaliter ecclesiæ, licet ecclesia statuere posit ordinare, vt libertate per baptismum gaudeant: tamen nõdum statuit, ad vitandum scandalum. Sicut Christus qui poterat à tributo se excusare: tamen mandauit solui tributum, vt scandalum vitaret. Sic Apost. cum dixisset, Quicunque sunt sub iugo serui, omni honore dominos suos dignos arbitrentur, subiunxit: Ne nomen domini & doctrina blasphemetur. vbi verò domini vellent eos retrahere à fide, & inducere ad infidelitatem vel alia peccata, licitè fugere & libertate sua vti possent. quia maius est vinculũ matrimonij (quod est de iure naturali) q̃ seruitutis, quæ est de iure gentium. Sed vbi infidelis non vult habitare cum muliere fideli, sine contumelia creatoris, vel econuerso, soluitur vinculum matrimonij, & fidelis cum alia contrahere potest. vnde ait: Quòd si infidelis discedit, discedat: non enim seruituti subiectus est frater aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit vos Deus. A fortiori, si dominus discedit & non vult habitare cum seruo sine cõtumelia creatoris, seruus discedere & fugere potest: nec tunc est scandalum, nisi fortè passiuum. Et quanuis infideles in suis ritibus peccent, tolerari possunt, vel propter aliquod bonũ quod ex eis vel in eis pro-

2.2.q.10. art.9. *2.Tim.2.* *1.Tim.5.* *1.Cor.6.* *2.Cor.7.* *Deut.7.* *2.Cor.6.* *Familiaritas cum infidelibus est cauẽda simplicibus.* *1.Cor.6.* *2.Cor.5.* *Matth.17.* *1.Thess.6.* *1.Cor.7.* *Seruus quãdo posit fugere à domino.*

uenit:vt ritus Iudæorum,in quibus olim præfigurabatur virtus fidei quam tenemus. Hoc bonũ prouenit, ꝙ ex eis habemus testimonium fidei nostræ,& ab hostibus habere testimoniũ pro magno reputatur:vel propter scandalum vitandũ.Et sic ritus aliorum infidelium,qui nil veritatis aut vtilitatis afferunt,tolerantur:ne tumultus & dissidia oriantur,& ne eorum conuersio impediatur.

Ver. 3. DE COACTIONE INFIDELIVM AD FIDEM.

2.2.q.10. art.8. Gentiles seu Pagani quanuis verbis & exemplis ad fidem Christi induci possint: minis tamen aut pœnis compellendi non sunt. Quia cum homo non possit compelli nisi ad ea quæ sunt rationis naturalis,& Deo non placeant coacta obsequia: sequitur quòd ab hominibus non possit compelli ad ea quæ sunt supra rationem. Nec ostat id quod habetur Luc.14.Exi in vias & sepes,& compelle intrare: non enim intelligitur de compulsione & coactione reali, sed per instantem prædicationem & persuasionem.Ille enim qui sæpissimè & instanter persuadetur,compelli quodam modo dicitur.Et si intelligatur pro reali compulsione,intelligendum est de his qui sponte fidem susceperunt,& non reclamauerunt:aut si reclamauerunt,post reclamationem consenserunt,vt habetur in c.maiores.§.Item quæritur,extra de baptismo.Et sic infideles Christiani,hæretici,& apostatæ,sunt coërcendi,eò quòd iam fidem susceperunt in sacramento baptismi,per quod debitores facti sunt vniuersæ legis,quemadmodum Iudęi per circuncisionem,vt habetur Galat.5.Et quia Iudæi susceperunt fidem Christianam in figura:Fides enim antiqui & noui testamenti est vna,vt probat D.Thom.de Veritate q.14.arti.12. eò quòd de eodẽ obiecto.Vnde Ephes.4.Vnus dominus,vna fides,&c.Ideo videtur aliquibus quòd Iudæi possint compelli ad suscipiendam fidem Christianam:quia Iudæi possunt compelli ad seruandam legem Moysi ad verum sensum legis:Sed verus sensus legis est de Christo Messia, vnde Ioan.5. dicitur:Scrutamini scripturas:quia vos putatis in ipsis vitam ęternam habere.Illę sunt quę testimoniũ perhibent de me.Christus enim per legem & prophetas probari potest aduenisse,maximè ex hebdomadibus Danielis,& ex prophetia Iacob,Gen̄.49.Non auferetur sceptrum de Iuda,&c.ideo videtur compellendi. Veruntamen Ecclesia determinauit oppositum,vt habetur in c.de Iudæis 45.distinct, vbi dicitur:De Iudæis autem præcepit sancta Synodus,nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cuius enim vult Deus miseretur,& quem vult indurat.Non enim tales inuiti saluandi sunt,sed volentes,vt integra sit forma iustitiæ.Et sicut homo proprij arbitrij voluntate serpenti obediens periit: Sic vocante se gratia Dei propria mentis conuersione,quisquis credẽdo saluatur. Ergo non vi,sed libera sui arbitrij voluntate,& facultate vt conuertantur, suadendi sunt:non impellendi. Qui autem iampridem ad Christianitatem coacti sunt, sicut factum est temporibus religiosissimi principis Zizibuti zelum Dei habentis,sed non secundum scientiam:Quia iam constat eos diuinis sacramẽtis associatos, & baptismi gratiam suscepisse,& chrismate vnctos esse,& corporis domini extitisse participes:oportet quòd fidem, quam etiam vi vel necessitate susceperunt,tenere cogantur, ne nomen domini blasphemetur,& fides quam susceperunt,vilis & cõtemptibilis habeatur:vnde de Iudæis specialiter prohibuit dominus,ne propter incredulitatẽ occiderentur.vnde Dauid:Ne occidas eos,nequando obliuiscantur populi mei.Et vt habetur Esaiæ 10.& Roma.9.Reliquiæ saluæ fient. & Roma.11. Cæcitas ex parte contigit in Israël,donec plenitudo gentium intraret:& sic omnis Israël saluus fieret. Si enim fuisset licitum eos compellere,non fuisset omissum à tot sanctis & religiosissimis imperatoribus Christianis,quanuis aliqui hoc fecerint,vt Zizibutus,& Gallorũ reges,propter nefaria crimina illorũ circa sacratissimũ Eucharistię sacramentum:quorum zelus laudatur,& factum Zizibuti reprobatur,quo ad eos saltem qui non erant culpabiles,vt habetur in dicto ca.maiores,extra de bap.&ad rationem inductam dicitur ꝙ non potest clarè ostẽdi per prophetas ꝙ lex eorũ intelligatur de Christo. vnde.Ioã.5. Si crederetis Moysi,crederetis forsitan & mihi.Notandũ est verbum(forsitan) Nã prophetias allegatas Iudæi glosant,& adhuc non defecisse sceptrum de Iuda dicunt: sed se habere ducem, sicut in captiuitate Babylonica.Miracula autem Christi licet sufficienter probauerint bene affectis, non tamen malè affectis.Ideo omnia calumniantur,& negant prophetias esse per Christum impletas.

An Iudæi ad fidem cogi possint. Dan.9. Gene.49.

Psal.58.

Iudæi à Gallia quare repulsi sint.

Ver. 4. DE HAERETICIS COERCENDIS.

2.2.q.10. art.8. Hæretici autem eò quòd fidem manifestè susceperunt,quanuis secũdum eorum opinionem sint tolerandi:compellendi tamen sunt per Ecclesiam.Et si restiterint, aut conuerti renuerint, sunt brachio seculari tradendi,& per consequens comburendi,vt habetur in c.ad abolendam,de hęr.Vnde D.Hierony.:& habetur in c.resecandæ.24.q.3.vbi dicitur:Resecandæ sunt carnes putridæ,& scabiosa ouis à caule repellenda:ne tota domus,massa,corpus,& pecora ardeant.Arrius in Alexãdria vna scintilla fuit:sed quoniam nõ statim oppressus fuit,totũ orbem eius flamma populata est. Multo enim grauius ęst corrumpere fidem,quæ est vita animę,quàm falsare pecuniã,per quam temporali vitę subuenitur. Si igitur falsarij pecuniæ & alij grassatores per principes seculares morti traduntur, vt in l.2. C.de falsa moneta,& l.quidam.ff.ad l.Cor.de sicca. multo magis hæretici, ex quo de hæresi conuincuntur, possunt non solùm iustè excommunicari, sed etiam per iustitiam temporalem iustè occidi. Vnde D.Pau.imprecatur eis mortem:Vtinam abscindantur qui vos conturbant.Et Christus:Væ homini illi per quem scandalum venit.Expedit illi vt suspendatur mola asinaria in collo eius,& demergatur in profundum maris.Sed nullus magis scandalizat,quàm qui errare facit in fide.&Ioã.15.Si palmes non manserit in vite,colligetur & mittetur in ignem,& ardet.Et Actuum 19.habetur: Multi credentium veniebant & confitebantur actus suos.Multi autem ex eis qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros,& combusserunt coram omnibus.Ex quo loco aliqui trahunt,quòd de iure diuino combustio est congrua hæreticorum punitio.Nam si libri mortui continẽtes curiosa,hæreses,& superstitiosa,dabantur flammis:multo magis libri viui, hoc est hæretici,debent comburi: Iure enim naturali membrum

Galat.5: Matth.18.

Combustio est congrua pœna hæreticorum.

membrum corruptum inficiens corpus, est abscindendum, ne pars syncera trahatur: igitur. Præterea Deuteron.18. dicitur: Propheta autem qui arrogantia deprauatus, voluerit loqui in nomine meo, quæ ego non præcepi illi vt diceret, aut ex nomine aliorum deorum, interficietur. Sed hæretici sunt huiusmodi: igitur, &c. Ecclesia autem misericorditer se habet cum illis. Nam pro prima vice si resipuerint, & ad arbitrium episcopi emendari & corrigi parati sint, recipit eos, vt habetur in prædicto ca. ad abolendam. Si autem recidiuēt, eos seculari brachio tradit, tanquam relapsos & pertinaces, vt habetur in ca. accusatus, &c. super eo, de hęr. lib.6. ¶Et quia hæretici his determinationibus aduersantur: ideo eorum iacula refellenda sunt. Primò dicunt D. Paulum non præcepisse hæreticos comburi, sed deuitari: & non nisi post primam & secundam monitionem. vnde ait: Hæreticum hominem post primam & secundam monitionem deuita, sciens quia subuersus est qui huiusmodi est. Dicendum est ꝙ cùm in principio nascentis Ecclesiæ non essent principes Christiani, non habebat Ecclesia aliud remedium. Nunc autem habet: & ideo ne corpus inficiant, & massam corrumpant, expellendi sunt. hoc autem facit post primam & secundam monitionem: post primam in generali, post secundam in particulari iudicio, cùm resipiscere volunt. Et quia in hac particulari & secunda correctione, scilicet abiuratione, dicunt se velle abnegare perpetuò omnem hæresim, & postmodum recidiuāt: Ecclesia (quæ nō potest iudicare de interioribus) videns se deceptam, recipit quidem eos redire volentes ad sacramēta, & quo ad illa nemini volenti claudit gremium. Verùtamen ne corpus inficiant, tradit eos brachio seculari puniendos, vt habetur in ca. super eo, de hæreticis, lib.6. Si autem in particulari correctione resipiscere noluerint: tunc Ecclesia negat sacramenta, & veniam, quæ non datur nisi correcto, vt habetur in c. ad abolendam. ¶Secundò allegant illud 1. Corin.11. Oportet hęreses esse, vt qui probati sunt, manifesti fiant in vobis: Si ergo hæretici vtiles sunt Ecclesiæ, non sunt abiiciendi. Dicendum quòd illa vtilitas est præter intentionem hæreticorum: Quia secundū D. August. intentio eorum est corrumpere fidem, quod est maximi nocumenti. Ideo magis considerandū est id quod est per se de eorū intentione, quàm quod præter eorū intētionem. Et eo modo oportet hæreses esse, quo necesse est scandala euenire. Non tamen propter hoc hæreses aut scandala bona sunt neque toleranda. Non enim accipitur hic (oportet) aut (necesse) pro necessitate absoluta aut præceptiua, sed pro infallibilitate: ac si diceretur, Infallibiliter hæreses erunt, infallibiliter scandala venient. Sed væ hæreticis & scandalosis. Item supposita malitia hominum, infallibiliter erunt scandala, & supposito ꝙ sint hęretici, infallibiliter seminabunt hæreses. Quia (vt dictum est) sermo eorū vt cancer serpit. ¶Tertiò adducunt parabolam zizaniorum, vbi serui domino suo dicebant: Vis imus & colligimus ea? qui respondit, Non. & ait: Sinite vtraq; crescere vsq; ad messem: & tempore messis dicā messoribus: Colligite primùm zizania, & alligate in fasciculos ad comburendum: triticum autem congregate in horreum meum. Per tempus messis intelligitur dies iudicij: ergo dimittendi sunt hæretici crescere vsque in diem iudicij. Dicendū quòd ex illa parabola manifestè apparet hæreticos (postquam sunt plenè noti & probati) comburendos: Quia ibi dicitur, Ne fortè simul eradicetis & triticum. Quia ante plenam cognitionem esset periculum tritici. Sed postquàm plenè probati sunt, & non est periculum eradicandi tritici, & est tempus messis, scilicet iudicij particularis: Igitur, &c.

Margin notes: 2.2.q.11. art.3. — *Ad Titū.3.* — *Ecclesia quo ad sacramēta nemini claudit gremiū. Venia non datur nisi correcto.* — *Vtilitas hæresum est præter intētionem hæreticorum.* — *Matth.13.*

Ver. 5. DE FILIIS INFIDELIVM, INVITIS PARENTIBVS NON BAPTIZANDIS.

A SI parentes infideles non possunt compelli ad fidem: sequitur quòd filij infideliū ante vsum rationis inuitis parentibus non sunt baptisandi: cùm eadem sit voluntas filij ante vsum rationis cum voluntate patris, qui habet ei de salute spirituali prouidere. Quemadmodum puer existens in vtero matris, non potest absque matris iniuria, ante partum euelli: Sic nec post natiuitatem ante vsum rationis à patria potestate, sub qua est tanquam sub vtero quodam alendus & defendendus. Non enim facienda sunt mala, vt inde veniant bona. quia non esset submergendus paruulus in puteo pro baptismo, vbi aqua exterius non posset haberi, etiam si esset in periculo mortis corporalis. Sic propter salutem animæ filij spiritualem non est facienda iniuria patri. Vna ex potissimis rationibus, quare diximus quòd infidelis non potest compelli ad fidem, est quia non potest ei clarè ostendi in lumine & ratione naturali, quòd teneatur talem fidem suscipere: sed hæc ratio manet quo ad filium. Non enim potest ostendi ratione naturali, quòd pater debeat pro eo protestari aliam fidem quàm pro se. Per hanc rat[illegible] soluuntur penè omnia argumēta. Quia si pater vellet abuti filio contra legem naturæ, vtpote si vellet eum occidere: posset licitè auferri ab eo ad tempus, non tamen à patria potestate, etiam si pater sit seruus: quia licet filius natus in seruitute sit seruus: dominus tamen eius non potest vendere patrem sine filio, nec econuerso: nec alio modo separare ab eo quo ad ea quæ concernunt patriam potestatem, sicut non potest vendere captiuam prægnantem sine filio, prout nec separare ex vtero. Soluitur etiam argumentum illorum qui dicunt, quòd princeps videns subditum facere contra legem superioris sui, debet compellere ad obediēdum superiori suo. Quia hoc locum habet, vbi clarè potest ostendi. Nec etiam sequitur quòd si Christus poterat compellere, Papa posit: cùm talis potestas pontifici non fuerit commissa: sicut nec quòd posit illuminare intellectum patris interius, quemadmodum Christus. ¶Notandum tamen quòd filius posset baptizari, vbi pater extra passionem existens, vellet totaliter à se abdicare ius patriæ potestatis, quam habet circa spiritualia & corporalia supra filiū, vt si ipsum venderet, vel diceret, Nolo prouidere de salute filij mei, vel haberet eum pro derelicto, vel daret eum alicui ad longinquas partes deferendum, & illi de omnibus prouidendum, & non retineret potestatem sibi prouidendi de salute animæ: quia fortè cogitaret se in absentia filij posse prouidere: sicut dicitur de filiis antiquorum patrum, quòd saluati sunt in fide parentum. Ex quo datur intelligi, quòd ad pa-

Margin notes: 2.2.q.10. art.12. — *Rom.3.* — *Quare infideles non possunt ad fidē compelli.* — *Christus poterat cogere Iudæos ad fidem, sed non Papa.* — *Casus in quo paruulus potest baptizari inuito patre.*

rentes pertinet prouidere de salute spirituali filiorum, antequam habeant vsum rationis, vt dicit D. Thomas. Quod quidem intelligendũ est de paruulis natis in toto vel in parte, & nõ totaliter in vtero matrum existentibus, & de fide aliquo exteriori signo protestata. sed de his amplius inferiùs c. 25.§.2. ver.3. Verùm quia fundamẽtũ patriæ potestatis, quã habet pater super animã filij, est corpus: ideo vbi pater abdicat directè vel indirectè, ius quod habet in corpore siue in vita corporali, volẽdo ipsum occidere, vel dimittendo ipsum mori fame, aut alio modo abdicare vellet: probabiliter teneri potest, ꝙ possit licitè baptizari. Nec fieret patri tunc iniuria. Et D. Thomas, ac illi qui tenent prędictam conclusionem, intelligunt extra illum casum: in quo etiam non baptizarentur inuitis parentibus, cùm liberè consentiant, saltem indirectè.

Ver. 6. DE DISPVTATIONE IN MATERIA FIDEI.

2.2.q.10. art.7. Circa disputationem eorum quæ sunt de fide, notandæ sunt sex conclusiones. ¶Prima conclusio: Quicunque disputat aut argumentum adducit contra id quod est de fide & veritatem fidei vel scripturarum, non supponens, sed argumentis experiri intendens, proculdubio peccat: quia dubius in fide, infidelis est, iuxta c.1. extra de hære. & sic debet intelligi D. August. & habetur in c. quis nesciat. 9. distinct. vbi dicitur: Quis nesciat sacram scripturam canonicam tam veteris quàm noui testamenti certis terminis suis cõtineri, vt de illa omnino dubitari aut disceptari non possit, vtrum verum vel rectum sit quicquid in ea scriptum sit vel constiterit esse? ¶Secũda conclusio: Disputare de fide ad confutandos errores, vel ad manifestandam veritatem, aut ad fidei manifestationem, non est de se illicitũ: imò ad hoc tenentur prælati, cùm errores insurgunt. Sic legimus disputasse D. Pau. Saulus enim cõualescebat & confundebat Iudæos, & loquebatur cum Gentibus, & disputabat cùm Græcis. Et D. Pet. Parati semper ad satisfactionem & reddendam rationem de ea quę in vobis est fide. Et 1. ad Titum. 1. Oportet episcopum esse amplectentem eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem: vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & seductores. ¶Tertia conclusio: Non licet laicis personis, maximè illiteratis, qui non sunt in fide perfecti, de fide disputare. Quia hoc prohibitum est per Ecclesiam sub sententia excommunicationis, vt habetur in c. quicunque. §. inhibemus, de hæret. in 6. vbi dicitur: Inhibemus quoque ne cuiquam laicæ personæ liceat publicè vel priuatè de fide catholica disputare. Qui verò contra fecerint, excommunicationis laqueo innodentur. Hac via grassati sunt Lutherani, qui mulieres & artifices ad disputandum & seducendum induxerunt. ¶Quarta conclusio: Disputare de fide coram sapientibus & doctis, gratia exercitij, vel ad probandam sufficientiam alicuius, vt in gymnasiis Theologicis, & vniuersitatibus, non est illicitum: ferrum enim ferro acuitur. ¶Quinta conclusio: Disputare de fide coram simplicibus & infirmis in fide, qui non solicitantur neque impugnantur ab hæreticis, nõ est licitum propter periculum illorum. Quia eorum fides ex hoc redditur infirmior, quando nil diuersum audierunt ab eo quod credunt: & ideo non expedit eis, vt verba infidelium disputãtium contra fidem audiant. Et sic prohibitum est in l. nemo. C. de summa Trinitate. Sic etiam intelligitur illud Apostolus. Noli contendere verbis: ad nihil enim vtile, nisi ad subuersionem audientium. Per quæ verba non intendebat Apostolus prohibere omnem disputationem. Quia ipse (vt dictum est) disputauit. Et circa hoc Tito scripsit de episcopo (vt dictum est) sed prohibebat disputationem puerilem & rixosam vel periculosam coram simplicibus, nõ autem disputationem ordinatam. ¶Sexta conclusio: Disputare in præsentia eorum qui agitantur & solicitantur ab hæreticis, ad confirmandum eos in fide, non est illicitum, imò præceptum, vt dictum est: Quia per hoc simplices confirmantur, & tollitur hæreticis decipiendi facultas: & ipsa taciturnitas eorum qui resistere deberent peruertentibus fidem, est erroris confirmatio. Vnd D. Gregorius in Pastorali ait: Sicut incauta locutio in errorem protrahit: ita indiscretũ silentium eos qui erudiri poterant, in errore derelinquit. Et D. Hieronymus in epistola ad Paulinum, c.4. Sancta quippe rusticas solùm sibi prodest. Et quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nocet si destruentibus non resistat. Et ideo prelati iusurgentibus hæreticis & seminantibus hæreses, debent fidem prædicando corroborare, & errores confutare.

In li. de vni. bap. — *Act.9.* — *1.Pet.3.* — *1.Titũ.1.* — *2.Tim.2.* — B

Ver. 7. DE INFIDELITATE CHRISTIANORVM.

2.2.q.11. — *Infidelitatis species.* — C

INfidelitas Christianorum habet aliquos gradus, quos aliqui vocant species. Primus gradus siue species dicitur titubatio, quando scilicet aliquis non assentit firmiter his quæ sunt fidei: sed habet formidinem de opposito. Talis dicitur infidelis per defectum. vnde in cap.1. de hæreticis dicitur, Dubius in fide, infidelis est. Et hęc infidelitas cùm infirmitatem quandam habeat, non demeretur abiurationem, sed benignam susceptionem, confortationem, ac roborationem. Vnde Aposto. Infirmum in fide assumite: hoc est affectu charitatis vobis coniungite, & supportate, & non in disceptationibus cogitationum abinuicem accusantium, aut etiam defendentium. Debemus enim nos firmiores imbecillitatem infirmorum sustinere, & non nobis placere. Et Christus dixit Petro: Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos. Ideo tales non debent inuolui pœnis iuris, nisi pertinaciter vellent in dubitatione manere. Secundus gradus siue species infidelitatis Christianorũ dicitur simplex discredentia eorum quæ sunt fidei, vel credulitas eorum quæ fidei contrariantur citra pertinaciam. Tales infideles dicuntur incidisse in hæresim, hoc est in errorem contra fidem. Omnis enim error contra fidẽ, hæresis dicitur: sed non facit hominem hæreticum, nisi adsit pertinacia. Vnde D. August. contra Donatistas c.2. dicit D. Cyprianum, qui zelo fidei dixerat baptizatos ab hęreticis esse rebaptizandos, hæreticum non fuisse. Paratus enim erat potiori ratione docente corrigi. Et in 1. de Trinitate de seipso dicebat: Errare potero, hæreticus tamen non ero. Quicunque enim paratus est errorem corrigere, nõ est pertinax, & per consequens nec hæreticus. Vnde in can. dixit Apostolus. 24. queſt. tertia, habetur: Si qui

Rom.14. — *Rom.15.* — *Luc.22.* — *Discredẽtia simplex.* — *Paratus corrigi non est hæreticus.*

Si qui sententiam suam, quamuis falsam atque peruersam, nulla peruicaci animositate defendũt, quærunt autem tota solicitudine veritatem, corrigi parati cum inuenerint, nequaquam sunt inter hæreticos deputandi: sed de his ampliùs versiculo sequenti. Hæc infidelitas, si sit purè interior, est quidem peccatum mortale, & virtutem fidei corrumpit demeritoriè & effectiuè dispositiuè: si autem fuerit exterius manifestata, inuoluit authorem suũ sententia excommunicationis, necessitatque ad adiurationem & emendam secundum arbitrium episcopi. iuxtà c. ad abolẽdam, de hære. Emenda autem est, vt ad agendam condignam pœnitentiam in perpetuo carcere detrudatur, vt habetur in ca. excommunicatus, in 2. eodem titu. Possunt tamen inquisitores vna cum prælatis, cuius iurisdictioni subsunt, super huiusmodi pœna cum eis dispensare, vel eam mutare cum viderint, vt habetur in ca. vt commissi, §. necnon, de hæret. in 6. Abiurationis autem forma sumitur ex ca. Ego Berengarius, de consec. distin. 2. & fit hodie communiter hoc modo: Ego N. nunc cognoscens veram, catholicam, & Apostolicam fidem, anathematizo omnem heresim, præcipuè eam de qua condemnatus sum, videlicet, &c. (hic inseruntur errores de quibus est condemnatus) & quamcunque aliam hæresim. Consentio autem sanctę Romanæ Ecclesiæ & apostolicę sedi, & corde & ore profiteor me eandem fidem tenere quam Romana Ecclesia tenet: Iurans per sacrosanctam & homousion Trinitatem, & per hæc sacrosancta Christi euangelia, eos qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus suis æterno anathemate dignos. Quòd si ego aliquando contra hoc aliquid sentire aut prædicare præsumpsero: canonum seueritati subiaceam. Lecto, perlecto, sponte subscripsi hanc meæ fidei cõfessionem. Et hoc dicto, subscribit se notarius, postmodum apponit testes præsentes, & subscribit etiam se: & talis abiuratio ponitur in actis & archiuis curiæ.

Episcopi et inquisitores possunt dispensare in pœna carceris.

Abiurationis forma.

Ver. 8. DE HERESI ET HAERETICIS.

A Tertius gradus siue species infidelitatis dicitur hęresis perfecta, quę potest sic describi: Hæresis est assertio falsa, siue dogma falsum catholicę veritati contrarium, cum pertinacia in eo qui Christianam fidem professus est. Dicitur assertio vel dogma falsum, & non factum peruersum: quia factũ peruersum contra veritatem catholicam, non est hæresis: sicut furari aut adulterari. Esset tamen hæresis dicere & asserere quòd furari & adulterari non est peccatum. & sic de aliis. Catholica autem veritas secundum dominum Cardinalem de Turre cremata, in sua summa de Ecclesia lib. 4. parte 2. c. est veritas pendens ex diuinæ reuelationis lumine supernaturali, mediatè vel immediatè, explicitè in propria verborum forma, vel implicitè: vt ea quæ pendent ex illis in bona & necessaria consequentia. Et sic omnia quæ explicitè habentur in articulis fidei, & in sacra scriptura ac determinationibus vniuersalis Ecclesiæ, vel possunt ab eis deduci in bona & necessaria consequentia, sunt de fide, & opposita sunt hæreses. Ideo hæc esset hæretica, Christus non est risibilis: quia licet eius opposita non explicitè contineatur in sacra scriptura: tamẽ opposita potest deduci ex articulis fidei. Quia bene sequitur, Omnis homo est risibilis: Christus est homo: ergo Christus est risibilis. Hæc infidelitas siue hæresis subiectiuatur in intellectu, cum intellectus sit principium elicitiuum actus infidelitatis: quemadmodum & fidei: quia opposita habent fieri circa idem. Veruntamen quemadmodum fides pertinet ad voluntatem imperatiuè, & tanquam primum motiuum per piam affectionem: Sic etiam infidelitas pertinet ad voluntatem per impiam & malam affectionem. Infidelitas quidem Gentilium & Iudæorum habet malam affectionem circa finem, qui est Christus, quem totaliter negant. Hęresis autẽ non habet impiã aut malam affectionẽ circa finẽ, scilicet Christum, sed circa media: quia deficit in eligendo ea, quibus Christo assentiendum est: quia non eligit ea quæ sunt verè à Christo tradita: sed ea quæ sibi propria mens suggerit. & ideo hæresis est infidelitatis species, pertinẽs ad eos qui Christi fidem professi sunt. Ideo D Hierony. dicit: Hæresis Grecè ab electione dicitur: quia scilicet, eam vnusquisque eligit disciplinam, quam putat suo proprio iudicio esse meliorẽ: nõ autem disciplinam publicam, quæ diuinitus traditur. Et sic ad hęresim perfectam (quæ facit & denominat hominẽ hęreticũ) duo requiruntur, scilicet error in intellectu, & pertinacia malæ electionis in voluntate: vt scilicet non sit paratus corrigi, prout dictum est. ¶ Et quia hæresis habet quãdam similitudinem cum secta, superstitione, & schismate: ideo contrahit quandoq; nomen illorum. differunt tamẽ abinuicem. Quia secta importat diuisionem à communi sententia, circa quamcunque materiam. vnde Philosophi discedentes à cõmuni opinione aliorum Philosophorum, sectam facere dicebantur. Hæresis verò diuisionem & separationem importat: sed addit quòd sit contra veritatem catholicam. & sic hęresis potest dici secta, sed non ecõuerso. Superstitio autem importat superfluitatem & contrarietatem contra cultum Christianæ religionis, & per hoc etiam diuisionem. Sic etiam hæresis importat diuisionem & contrarietatem contra fidem, quę est fundamentum religionis Christianę: Sed schisma ex sua ratione importat diuisionem contra bonum commune. Hæresis superaddit: quia importat diuisionem & separationem contra bonumcommune fidei, & Ecclesiæ vnitatem. & sic omnis hæreticus est schismaticus, sed non econuerso. Ex prædictis apparet primò, quòd hæresis diuiditur in hæresim simplicem siue imperfectam, & in hæresim perfectam. Hæresis simplex est, quando quis non totaliter discedit à fide, nec habet pertinaciam adiunctam, sed admittit correctionem. Hæresis perfecta est, quando est adiuncta pertinacia, de pœna illius dictum est versiculo præcedenti. Apostasia est, quando quis totaliter discedit à fide, vt inferiùs dicetur. Differentia est inter hæresim simplicem, & hæresim perfectam: quia hæresis simplex non nominat hominem hæreticum: & quia non habet adiunctam pertinaciam, sed admittit correctionem. Perfecta verò hæresis facit & denominat hominem hæreticum, & habet secum adiunctam pertinaciam: & nullo modo admittit emendam siue correctionem. Quid autẽ dicatur pertinacia, & quibus modis aliquis posit conuinci de ea, dictum est. Secundò ex præmissis apparet quis sit hæreticus:

Heresis q̃d.

Catholica veritas q̃d.

Super epi. ad Galat.

Hæresis perfecta duo requirit.

Hæresis q̃uo differt à secta & schis.

Hæresis diuiditur.

Apostasia quid.

c.5.§.7. ver. 3.

ille scilicet qui assentit pertinaciter alicui sententiæ contra veritatem catholicam. Aliqui verò sic definiunt hæreticum: Hæreticus est, qui relicta fide & Ecclesiæ doctrina, alicuius temporalis commodi gratia, & maximè gloriæ, falsas & nouas opiniones gignit vel sequitur, vt vel sic maneat ab Ecclesia diuisus. Tertiò apparet quòd hæresis habet tres proprietates: prima quia vt cancer serpit. Secunda, quia est morbus incurabilis, sciens quia subuersus est. Tertia, quia lites, diuisiones, & schismata generat. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo, nam oportet hæreses esse.

[Margin: Hæreticus quis dicatur. Ad Tit.3. 1.Cor.12.]

Ver. 9. DE CAVSA, ORIGINE, AC FINE HAERESIS ET HAERETICORVM.

PRimam hæresis causam, fontem, & originem Christus Matth.13. in parabola zizaniorum, per quæ hæreses significantur, ostendit inquiens, Inimicus homo (hoc est inimicus hominis) hoc fecit. Inimicus autem hominis est diabolus, cuius inuidia mors introiuit in orbem terrarum. Ideo 1.Pet.5. Aduersarius vester diabolus circuit quærens quem deuoret. Diabolus enim primũ falsum dogma & primam falsam assertionem contra veritatem diuinam in paradiso terrestri seminauit. Dixerat enim Adę Deus: De ligno scientiæ boni & mali ne comedas: in quacunq; enim die comederis ex eo, morte morieris: Diabolus autem mulieri suæ captiosæ interrogationi respondenti, asseuerauit: Nequaquã moriemini: sed eritis velut dij, scientes bonũ & malum. Ab eo tempore non cessauit falsas opiniones gignere, & schismata suscitare. Hic turrim Babel ędificari persuasit. Hic Dathan, Abiron, & chore, contra Moysen & Aaron concitauit. Hic se futurum esse spiritum mendacij in ore prophetarum Achab dixit, & præualuit. Hic tempore Christi hæresim Sadducæorum de resurrectione seminauit & fouit. Ideo Christus: ille homicida erat ab initio, & in veritate non stetit. Cùm loquitur mẽdacium, ex propriis loquitur: quia mendax est, & pater eius, scilicet mendacij. & Apostolus: Timeo ne sicut serpens decepit Euam astutia sua: ita corrumpantur sensus vestri, & excidant à simplicitate, quæ est in Christo Iesu. Inducit autem diabolus hominem in infidelitatem & hæresim per libertatem carnis, qua soluũtur omnes vires, & accenditur libido, & inanis gloria, atque cupiditas dominandi. Commune est enim omnibus fermè hæreticis propriam aucupari gloriam, magnáque ambire. Theobutes enim (quia episcopatus repulsam patiebatur) Ecclesiam cœpit perturbare, & omnia corrumpere. Valentinus etiam episcopatum ambiens, & frustratus, nouam hęresim contra Christi humanitatem confinxit. Nouatus cupiditate ductus, cùm in Ecclesia Episcopus esse nequiret, se ab aliis episcopũ creare fecit extra Ecclesiam, vt episcopus hæresim suã introduceret. Apollinaris etiam videns se cõtentiosum & in disputationibus triumphare, nouam hęresim adinuenit. Arrius gloriæ, laudis, nouitatísque cupidus, praua de fide Christi proferre conatus est. Aerius quoque ambiens episcopatum, nec valens assequi, dixit presbyteros ab episcopis solo nomine differre. Ioannes Vvicleff episcopatum Vigorieñ. ambiuit, quo frustratus Ecclesiam cœpit persequi. Tandem Lutherus, quia indulgentiarum præco & commissarius esse nequiuit, eas esse nullas contendit, & contra Ecclesiam debacchatus est, omnésque ferè sophitas & damnatas suscitauit hæreses.

[Margin: Matth.13. Sapien.1. Diabolus primam hæresim seminauit. Gen.2. Gen.10. Ioan.8. 2.Cor.11. Libertas carnis est hæresum via. Propriũ hæreticorũ q̃d.]

Ver. 10. DE VERSVTIIS HAERETICORVM.

OMnes hæretici hac vtuntur versutia (secundum D. August.) quòd conantur ex scripturis sacris perperam intellectis defendere & fulcire errores suos, atque prauos mores: & in lib. contra Donatistas.c.19. allegans illud Ezech.16. Sumẽs de vestimentis meis fecisti tibi excelsa: Hæretici (inquit) ad imagines fantasmatum suorum (quibus voluptari carnalis anima delectatur) conuertunt omnia sacramenta & verba sacrorum librorum: quasi grande & non vitiosissimum dicendi genus sit, deprauare sententias, & ad voluntatem suam scripturam trahere repugnãtem. vt D. Hierony. ait in epistola ad Paulinũ.c.6. & D. Petrus dicit, D. Pauli epistolas ab indoctis & instabilibus deprauari, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Plerunque truncatè allegant, vt magis appareant, & reprobatas afferunt expositiones. Nonnunquam argumenta sanctorum & antiquorum doctorum ingerunt pro resolutionibus: vt nostris temporibus in libro cui titulum apposuerunt, Vnio decidentium. Tertulianus aduersus Valentinianos aliam versutiam detegit, dicens: Hæretici nil magis curant, quàm occultare vel dissimulare in oculis circunspectorum ea quæ prædicant, & paulatim in angulis coram incautis detegere. Vnde in historia Ecclesiastica lib.7.c.25. dicitur, quòd Paulus Samosatonus suam hęresim nũc occultare, nũc dissimulare conabatur. Hac vtuntur nũc Lutherani & neoterici hæretici, nõ possint conuinci, ac etiam versutia Arrij: qui, qui vt habetur in historia Tripartita lib.5.ca.34. & 42. Ne nobiscum compelleretur fateri homousion, hoc est eiusdem substantię siue consubstantialem patri filium, petebat submoueri quæstiones & inquisitiones. Licet Christus contra Scribas & Pharisęos eis vsus fuerit. Sic hodie viuacissimas rationes quas soluere nequeunt, sophismata vocant. Tergiuersationibus & dolosis ęquiuocationibus, si vrgeantur, euadere nituntur, omnia ambigua, inuoluta, adumbrata, promptè proferunt, vt non facilè eorum sententia innotescat. Inde dolis insidiantur, vt non nisi docti & in eorum versutiis exercitati, eos valeãt deprehendere. Narrat D. August. quomodo Celestinus Pelagiana infectus hęresi, purgans se coram Innocentio papa, dixerit: Damno eos qui dicunt peccatum Adæ ipsi soli obfuisse, & nõ generi humano. Damno insuper quòd infantes nuper nati in eodẽ essent statu, in quo Adam fuit ante peccatum. Hanc audiens Innocentius confessionem, existimauit eum sentire secundum veram Ecclesiæ fidem, quòd Adam traduxisset originale peccatum in posteros, quódque egeant infantes baptismate. Ipse verò Celestinus cùm in sua recepisset conuenticula, liberius loquens ait: Adam obfuit humano generi, solùm dando inobedientiæ exemplum, non autẽ peccatum originis in posteros transfundendo. Dixitq; infantes abluendos baptismate sacro, nõ vt deleatur peccatum aliquod: (Nam illud nullum esse putabat) sed vt consequi valeãt regnum cœlorum, propter Domini sententiam dicẽtis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c. De eorum obscuritatibus

[Margin: Li.1.de Tri... 3. Omnes hæretici nitũtur ex sacris literis confirmare suas hæreses. Alia versutia hæreticorum. Versutia Arrij. In 2.con. Epist. Pela. ... Celestini. Ioan.3.]

ſcuritatibus ſimulatis vide Irenæum aduerſus hæreſes,lib.1.c.5. Hierony.de Praga,cùm ei imponeretur quòd dixiſſet panem manere poſt cōſecrationem Euchariſtiæ,verum eſt(inquit) apud piſtorem: tamen re vera erat illius ſectæ . Valden.interrogati , vtrum in ſacramento altaris eſſet verum corpus Chriſti,dixerunt quòd ſic,propter verbum domini dicentis:Hoc eſt corpus meum. Vbi autem vrgebantur,dicebant ibi eſſe corpus Chriſti non in veritate,ſed in figura, ſicut Ioannes fuit Helias. In hiſtoria Tripartita habes dolum Arrij,qui percontatus ab imperatore, ſi decreta Niceni concilij vellet ſeruare:ille nil immoratus,repente ſe ſubſcripſit. Cúmque imperator illi iuſiurandum inferret, mox iurauit ſe credere quod ſcripſerat, ſcilicet ſectam ſuam quam in charta ſcripſerat, & ſub ala ſua occultam tenuerat,& ſe iuraſſe verum credidit:licet imperator de ſubſcriptione Niceni cōcilij inquiſiſſet. De eorum verſutia D.Hierony.in Apologia contra Origen.epiſtola 32.Si(inquit)hæretici vrgeri cœperint,aut ſubſcribendum eis fuerit, aut exeundum de Eccleſia,miras ſtrophas videas. Sic verba temperant,ſic ordinem vertunt,& ambigua quæque concinnant,vt noſtrā & aduerſariorū fidem teneant: vt aliter catholicus,aliter hæreticus, quaſi non eodē ſpiritu, & Apollo Delphicus atq; Lixias oracula fuderit Crœſo & Pyrho,diuerſis temporibus,ſed pari illudēti ſtropha.Exempli cauſa pauca ſubiiciā. Credimus (inquiunt) reſurrectionem futuram corporum.Hoc ſi bene dicatur,pura confeſsio eſt:ſed quia corpora ſunt cœleſtia & terreſtria,ponunt corpus:vt orthodoxus audiens carnem putet, hæreticus vt ſpiritum recognoſcat.Hæc prima eorum decipula.Quæ ſi deprehenſa fuerit,inſtruunt alios dolos,& innocentiam ſimulant,& malitioſos nos vocant,quaſi ſimpliciter credentes,aiunt:credimus reſurrectionem carnis.Quid quæris amplius?Et in peruerſum ſtudiis commutatis, nos Sycophantę,illi ſimplices appellantur. Quòd ſi obduraueris frontem, & vrgere cœperis carnem digitis tenens, an ipſam reſurrecturam dicant quæ tangitur,quæ cernitur,quæ incedit & loquitur?Primò rident, deinde annuunt,dicentibúſq; nobis vtrum capillos & dentes,pectus & ventrem,manus & pedes,cæteróſque artus reſurrectio exhibeat:tunc vero riſu ſe tenere non poſſunt,cachinníſq; ſoluentes ora,tonſores nobis neceſſarios,& placentas,& medicos,& ſutores ingerunt:vltróq; interrogant, vtrum credamus & genitalia vtriuſq; ſexus reſurgere. Noſtras genas hirtas, fœminarū lenes fore, & habitudinem corporis pro maris & fœminæ diſtinctione diuerſam.Quod ſi dederimus,ſtatim expetunt vuluam & critum,& cætera quæ in ventre & ſub ventre ſingula membra negāt,&corpus quod conſtat ex membris,dicunt non reſurgere.Hactenus D.Hiero. His ſermonibus inuolutis cōcinnationibúſq; mēdoſis hæreſiarchæ Eccleſiam Chriſti lacerant atq; corrumpere nituntur.Has ſtrophas facilè eſt inuenire in Lutheranis,præcipuè circa fidei iuſtificationem.Si vrgeantur quòd fides poteſt abſq; charitate & gratia eſſe,reſpondent illam non iuſtificare,ſed quæ per dilectionem operatur.Si dilectio,ſpes,pœnitentia,& opera aliarum virtutū adducantur,dicunt ꝙ fides omnia neceſſaria ad iuſtificationem includit, conformiter ad D.Pau.dicentem:Sancti per fidem vicerunt regna,operati ſunt, &c. Si dicatur ꝙ D. Pau.dicit opera prædicta ex fide originari,& ideo non ſequitur:Radix gignit fructus, ergo ſola radix gignit fructus.Rident,vocant ſophiſtas,& oblatrant,conuitia penè innumera confingentes.Et in ſuis conuenticulis & apud ſimplices ſolam fiduciam iuſtificare dicunt, pœnitentiam omnino abnegantes. Si præueniantur in iudicio,ab initio fugam mutato habitu præſidiū arbitrantur. Si capiātur ad corpus & ſuper impoſitis interrogentur,potēter contempto iuramento quicquid etiam ſi coram teſtibus dixerint,inficiantur.Si accarentur teſtes, friuolas adducunt obiectiones & conuitia,& per cōplices minis ac aliis inordinatis & illicitis mediis teſtes ſubornare & corrumpere conantur. Si conuincantur, gloſant ad bonum ſenſum,vt dictum eſt,vt vel ſic elabi poſsint:& ad hanc inſaniam venerunt, vt veros catholicos & Eccleſiæ authoritatem obſeruantes,eorúmq; erroribus contradicentes,non vereantur publicè hypocritas,Phariſæos,& hæreticos prædicare.Quare monendus eſt populus,ne tales qui ab Eccleſiæ catholicæ fide,& ritibus vniuerſaliter obſeruatis diſcrepantia prædicantes aut annuntiantes audiant,aut in domos ſuas recipiant,aut eis aue dicant, prout monuit D.Ioan.in ſua ſecunda canonica:Si quis venit ad vos,& hanc doctrinam(ſcilicet ab Eccleſia receptam)non affert,nolite recipere eum in domū,neq; aue ei dixeritis.Qui enim dicit illi aue,cōmunicat operibus eius malignis. & Ro. 16.Rogo autem vos fratres, vt obſeruetis eos qui diſſenſiones & offendicula præter doctrinam quam vos didiciſtis,faciunt:& declinate ab illis.Huiuſmodi enim Chriſto domino non ſeruiūt,ſed ſuo ventri. Et per dulces ſermones ſeducunt corda innocentium. & Galat.1. Sed ſi licet nos aut Angelus de cœlo euangelizet vobis præterquàm quod euāgelizauimus vobis(ſcilicet explicitè vel implicitè)anathema ſit.Sicut prædiximus,& nunc iterum dico vobis:Si quis vobis euangelizauerit præterquā(hoc eſt contra id)quod accepiſtis,anathema ſit:& ad Timot.Si quis aliter docet,& nō acquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti,& ei quæ ſecundum pietatem (ſcilicet matris Eccleſiæ) eſt doctrinæ,ſuperbus eſt, nihil ſciens, ſed languens circa quæſtiones & pugnas verborum,&c. Et in fine eiuſdem capi.O Timothee depoſitum cuſtodi,deuitans prophanas vocum nouitates,& appoſitiones falſi nominis ſcientiæ:quam quidam appetentes circa fidem exciderunt.Chriſtus enim dixit: Attendite à falſis prophetis.dedit ſigna quibus poſsint cognoſci:A fructibus(inquit) eorū cognoſcetis eos. Primus fructus eorum,eſt hypocriſis & ſimulatio.Veniunt(inquit)in veſtimentis ouium, intrinſecus autem ſunt lupi rapaces.Ab Apoſto.vocantur operarij ſubdoli,transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti.Suis affirmatiuis gloriā Dei ſimulant,& quædam recta docent: ſed ſuis negatiuis Deū ignorant,& veluti cauda ſcorpionis mordent morſu amariſsimo:nihil magis annunciant quàm Chriſtum,& nihil magis odiunt quàm Chriſti imitationem:quāuis Chriſtus dixerit,exemplū enim dedivobis,vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Et Lucæ 14. Si quis vult venire poſt me abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam,& ſequatur me. Si perſcrutari velis ſingula, facile reperies vitam illorum cum

Dolus Arrij.

Heb.11.

Rom.16.

Galat.1.

1.Tim.6.

2.Cor.11.

Ioan.11.

Luc.14.

Lutheranorum vita ex diametro pugnat cum Christo.

Ad Titum.

vita Christi ex diametro pugnare, & verificatur illud : Confitentur se nosse Christum, factis autem negant. Christus enim abnegauit semetipsum, ipsi sunt seipsos amantes, & de se præsumentes. Christus humilis, ipsi elatissimi, omnium aliorum etiam sanctorum cõtemptores. Christus ieiunauit & austeram vitam duxit, ipsi aduersantur ieiuniis, & voluptuosissimam ducunt vitam. Pauperes commendant, & ipsi illorum bona iniquè detinent & rapiunt: fidem prædicant, & infideliter viuunt: ab initio semipleno ore loquuntur hæreses, deinde altè prædicant : & ne reprehendi possint, submisse glosant quæ dixerunt, vel negant, vel tergiuersantur, in latebris ambulant, sub caminis prædicãt, non vt Christus & Apostoli, qui palàm loquebantur mundo, & constanter affirmabant. hi autem (vt dictum est) inficiantur in signum euidentissimum falsitatis.

Ver. II. DE APOSTASIA.

2.2. q.12.

Apostasia quid & quotuplex.

Apostasia à fide.

Apostasia ab obedientia.

Apostasia ab ordine.

Apostasia differt ab aliis speciebꝰ infidelitatis

An & quãdo liceat religioso professo dimittere habitũ.

QVartus gradus siue quarta species infidelitatis dicitur Apostasia : quæ nil aliud est, quàm retrocessio: & opponitur coniunctioni. Et quia tripliciter potest quis cõiungi Deo: ita tripliciter disiungi & retrocedere ab eo. & sic est triplex apostasia: primò coniungitur homo Deo per fidem: & ideo quando quis totaliter recedit à Deo, & totaliter negat fidem, est apostata à fide. Secundò homo coniungitur Deo per debitam & subiectam voluntatem, ad obediendum pręceptis eius. Et retrocessio à diuina obedientia, est apostasia ab obedientia. Hæc virtualiter inuenitur in omni peccato, formaliter autem quando contrauenit præceptis Dei vel Ecclesiæ ex contemptu. Aliquando tamẽ procedit ex infidelitate, vt cùm quis non credit summum pontificem vel Ecclesiam non posse præcipere, & talis vt hęreticus debet puniri, vt in c. Nulli fas est. 19. distin. Tertiò coniungitur homo Deo per aliqua specialia ad supererogationem pertinẽtia, sicut per religionem, clericaturam, vel sacrum ordinem. & si quis retrocedat, talis retrocessio dicitur apostasia à religione vel sacro ordine, vel à clericatura. Verùm quia istæ coniunctiones sunt quodam modo subordinatæ, & vna præcedit aliam: ideo potest esse aliquis apostata à clericatura, & tamen non erit apostata ab obedientia. Item potest esse aliquis apostata ab ordine sacro & religione, qui non erit apostata à fide. Sed cùm fides sit prima coniunctio, remota illa remouentur sequentes. Ideo Apostasia à fide continet eminenter alias. Et præterea Apostasia simpliciter & absolutè atque anthonomaticè dicitur Apostasia à fide: deinde de Apostasia à totali obedientia Ecclesiæ: vt schismatici, deinde de apostasia à religione & ordine sacro. ¶ Apostasia à fide differt ab aliis speciebus infidelitatis: quia alię species vel non recedunt à fide suscepta, vel non totaliter. Et quanuis infidelitas secundum seipsam non repugnet dominio, vt dictum est: & aliqui fideles seruierint infidelibus, Ioseph Pharaoni, Daniel Nabuchodonosor : Apostasiæ tamen infidelitas authoritate Ecclesiæ priuat apostatam dominio. Et licet Iuliano apostatæ aliqui milites subseruierint: hoc ideo patiebatur Ecclesia, quia nondum habebat potestatem compescendi principes terrenos: & sic tollerauit. Apostasia à clericatura & religione, nondum facta professione, potest esse absque peccato, ac etiam à minoribus ordinibus per secundas nuptias, vel bigamiam. Si tamen fieret ex sola libidine laicandi, & ex contemptu clericatus, non posset excusari à peccato : cùm dixerit, Dominus pars hæreditatis meæ &c. Apostasia autem ab ordine sacro aut à religione professa, quando quis totaliter recessit ab ordine vel religione, habitum ordinis vel religionis dimittendo, aut à monasterio recedendo, cum intentione amplius non reassumendi vel reintrandi. Et talis non potest esse absque mortali propter contemptum voti impliciti in sacro ordine, vel expliciti in professione. Tales sunt excommunicati, & tenentur reuerti ad ordinem vel religionem: & si non reuertantur, quanuis absoluantur ab excõmunicatione, sunt in statu damnationis, iuxta illud Lucæ decimoseptimo. Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Si verò habitum ad horam vel breue tempus ex causa rationabili dimitterent aut immutarent, vt in cella propter æstum, aut dormitionem, aut balneationem, vel etiam extra cellam in via publica, propter timorem hostium seu inimicorum, aut causa vitandi maius scandalum, non peccarent. Si autem absque causa rationabili, vel propter malum finem, vt liberiùs dissoluantur, peccarẽt mortaliter, & essent excommunicati, etiam si haberẽt propositum reassumendi vel reintrandi. Mitius tamen esset cum eis agẽdum, quàm cum illis qui absque animo redeundi vel reintrandi hoc facerent.

§. 6. DE BLASPHEMIA.

2.2. q.13.

Blasphemia quid.

Blasphemia quatuor modis committitur.

SEcundum vitium oppositum fidei, & quantum ad actum exteriorem, qui est confessio fidei & excellentiæ ac bonitatis diuinæ vel Sanctorum eius, dicitur Blasphemia : quæ nihil aliud est, quàm derogatio alicuius excellentis bonitatis diuinæ vel Sanctorum. Derogatio enim excellentiæ aut bonitatis viuentium in mortali corpore, dicitur detractio, & non blasphemia, cùm non sint in firmo statu magnæ excellentiæ. Verùm quia bonitas diuina in infinitum excedit excellentiam & bonitatem Sanctorum: ideo blasphemia simpliciter & absolutè siue anthonomaticè dicitur derogatio excellentiæ ac bonitatis diuinæ, & per quandam analogiam & ex consequenti, Sanctorum: & fit quadrupliciter. Primò attribuendo Deo quod ei non cõuenit: vt cùm dicitur quòd malè & iniustè facit, vel quòd alio modo agere deberet, aut aliquid huiusmodi. Secundò, negando quod ei conuenit, scilicet misericordiam, omnipotentiam, gubernationem, aut aliquid huiusmodi. Sicut cùm dicitur: Deus non curat de nobis, aut in despectu Dei, vel (vt aliqui Hispani) ponderet Deo, vel Deus non posset hoc facere. Quæ enim implicant contradictionem, non sunt factibilia. Ideo cùm non sit propter defectum potentiæ Dei, sed propter defectum potentiæ passiuæ rei: non est dicendum, Deus non potest facere: sed quòd hoc ex se habet vt fieri non possit. Tertiò committitur blasphemia, quando attribuitur creaturæ quod soli Deo conuenit: Puta si diceretur quòd diabolus est omnipotẽs, aut quòd fatum regit omnia, aut aliàs quouis modo. Quartò committitur blasphemia in sanctos, verbo vel facto,

facto, iniuriam irrogãdo. & sicut honor qui fit imagini, exhibetur imaginato (vt suprà dictum est cùm de adoratione ageretur:) sic iniuria quæ fit imaginibus Sanctorum aut reliquiis eorum, irrogatur Sanctis, & dicitur blasphemia in Sanctos. Si prædictæ derogationes sint per intellectum vel affectum tantum, & consistant duntaxat in corde, dicuntur cordis blasphemiæ: Si autem exterius prodeant per locutionem, dicuntur blasphemiæ oris: Si verò per facta, dicũtur facta blasphema, ea pręcipuè quæ sunt contra sacramenta, singulariter autem contra sacramentum Eucharistiæ, quod est excellentissimum. *Iniuria facta Sãctorũ imaginibus dicitur blasphemia.*

¶ Blasphemia prohibetur secundo præcepto primæ Tabulæ. Quia magis assumit nomen Dei in vanum qui blasphemat, quàm qui sine causa rationabili Deum inuocat: sicut amplius contrauenit huic pręcepto, Non furtum facies, qui rapit, quàm qui furatur. Blasphemia ex suo genere est peccatũ mortale, cùm puniatur morte, Leuit. 24. Qui blasphemauerit nomen domini, morte moriatur. Hoc tamen intelligendũ est, si ex deliberatione procedat: quia aliter dicendũ est, si ex subreptione vel absq; deliberatione proueniat. Quod fieri potest quando aliquis nõ aduertit illud quod dicit, esse blasphemiã: quod potest contingere, cùm subitò ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit, quorum significationem non considerat. & tunc est peccatum veniale, nec habet propriè rationem blasphemię, nisi materialiter. Si verò aduertat & consideret ad significata verborum, non excusatur à mortali: sicut nec ille qui ex subito motu iræ aduertens aliquem occidit iuxta se sedentem. quia tunc cùm aduertenter facit, non est motus primò primus, neque secundò primus, imò est sufficienter deliberatus: & passio videtur imperata. Idem dicit D. Thom. de periurio. ¶ Blasphemia simpliciter loquẽdo, est peccatum grauissimum in genere suo, quia contra Deum directè & immediatè. Et licet homicida adferat maius nocumentum proximo, quàm blasphemus Deo: quia tamen in grauitate culpæ magis attẽditur intentio voluntatis peruersæ, quàm affectus operis: blasphemus grauius peccat. Est etiam blasphemia grauius periurio, vt dicit Glo. super illud Ephes. 4. Blasphemia tollatur à vobis: qui enim peierat, non dicit neque asserit aliquod malum de Deo, sed Deum adhibet testem falsitatis, non tanquam æstimans Deum esse falsum testem, sed tanquam sperans quòd Deus super hoc nõ testificetur per aliquod euidens signum, Canonistæ videntur identificare blasphemum cum maledico, quia habent rubricam de Maledicis, & capitula loquuntur de blasphemis, qui etiam maledicunt siue malè loquuntur de Deo & Sanctis. Theologi tamen dicunt Maledicum esse nomen generalius: accipiunt enim Maledicum largè pro omni eo qui malè dicit siue loquitur in iniuriam cuiuscunq;. Et sic susurro & detractor, conuitiator & contumeliator, sunt maledici. Specialiter verò accipiunt maledicũ pro eo qui malè loquitur de Deo & Sanctis imprecatiuè siue despectiuè: Blasphemum autem omnem malè loquentem de Deo, siue enunciatiuè, siue imprecatiuè. Ex pæmissis apparet primò, ꝙ blasphemia diuidi potest in tres species, scilicet enunciatiuã, maledicam, siue imprecatiuam, & turpiloquam: quæ committi dicitur, quando aliqui indignati resonant verba Dei aut Sanctorum, quæ videntur pudenda, vt nõnulli scelerati in Italia, vel cùm adducunt membra quę non habet: & sic ante incarnationem Christi fuisset blasphemia enũciatiua, dicere per caput vel per sanguinem Dei. Nunc autem postquàm Verbum caro factum est, non dicitur blasphemia enunciatiua: quia nihil Deo attribuitur quod non habeat, saltem per communicationem idiomatum: sed dicitur blasphemia turpiloqua, quia turpiter & irreuerẽter talis loquitur de Deo: & habet magnam affinitatem cum maledica, & est acerrimè punienda. & D. Ludouicus taliũ linguas faciebat cauterisare, vt habetur in eius legenda. *Blasphemiæ prohibitio. Blasphemia quale peccatum. Leuit. 24. 2.2.q. 98. art. 3. ad 2. Blasphemia est simpliciter grauissimum peccatum. Blasphemia triplex.*

Ver. 1. DE BLASPHEMIA IN SPIRITNM SANCTVM.

A Specialem blasphemiam in Spiritum sanctum posuit Christus, dicens: Omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus: Spiritus autem blasphemiæ non remittetur. Et quicũque dixerit verbũ in Filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit verbum contra Spiritũ sanctum, non remittetur ei, neq; in hoc seculo nec in futuro. & iterum: Amen amen dico vobis, ꝙ omnia dimittentur filiis hominum peccata & blasphemiæ quibus blasphemauerint. Qui autem blasphemauerit in Spiritũ sanctum, non habebit remissionẽ in æternũ, sed reus erit æterni delicti, quoniã dicebant, immundũ spiritum habet. ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est, ꝙ peccatũ in Spiritum sanctum dicitur dupliciter. Primò, quando dicitur aliquid blasphemũ in Spiritũ sanctum, prout est nomen essentiale conueniens toti Trinitati, iuxta illud: Spiritus est Deus. Et sic nõ differt blasphemia in Spiritũ sanctum à blasphemia in filium, cum vterque sit Deus & Spiritus sanctus. Alio modo dicitur peccatum in Spiritum sanctum, prout Spiritus sanctus est nomen vnius personæ in Trinitate: & tunc distinguitur à blasphemia in Filium hominis. Christus enim operabatur quædam humanitus, comedendo, bibendo, & alia huiusmodi faciendo: & quædã diuinitus, dæmones eiiciendo, mortuos suscitando, & peccata remittẽdo, virtute propriæ diuinitatis, & per operationem Spiritus sancti, quo secundum humanitatem erat repletus: Iudæi autem primò dixerunt blasphemiã in filium hominis, cùm dicebãt eũ voracem, potatorem vini, & Publicanorum amatorem. Postmodũ blasphemauerunt in Spiritum sanctum, cùm opera quæ ipse operabatur virtute propriæ diuinitatis, & per operationem Spiritus sancti, attribuebãt principi dæmoniorum. Ideo dicuntur blasphemasse in Spiritum sanctum. D. August. vocat blasphemiam siue peccatum in Spiritum sanctum, finalem impœnitentiã siue perseuerantiam vsque ad mortem inclusiuè: quę dicitur peccatum in Spiritum sanctum, quia est contra remissionem peccatorum, quæ attribuitur spiritui sancto. Nec prædicta dixit Christus Iudæis, quasi ipsi peccarent hoc modo contra Spiritum sanctum, nondum enim erant finaliter impœnitentes: sed admonuit ne taliter loquentes ad hoc peruenirẽt, ꝙ in spiritum sanctum peccarẽt, hoc est perseuerarẽt in peccatis vsq; ad mortẽ inclusiuè: quia post mortẽ nõ remitteretur. & hoc modo debet intelligi quòd peccatũ in spiritum sanctũ est irremisibile. Alij dicunt blasphemiam & peccatum in spiritum sanctum esse, quando quis pec- *2.2.q.14. Matth. 12. Mar. 3. Peccatũ in [Spiritum sanctum] dupliciter consideratur. Ioan. 14. Matth. 11. In lib. de verb. do.*

cat contra appropriata Spiritui sancto: Sicut enim Patri appropriatur potentia, & Filio sapientia: sic Spiritui sancto bonitas. Ideo dicunt peccatum ex infirmitate esse in Patrem, ex ignorantia in Filium, & ex malitia in spiritum sanctum. ¶ Peccatũ autem dicitur ex malitia, quãdo scienter ex ipsa electione mali quis peccat. Quod contingit dupliciter. Vno modo ex consuetudine siue ex inclinatione habitus mali, qui dicitur vitium. Et sic non est idem, peccare ex malitia, & peccare in spiritũ sanctũ. Alio modo contingit ex eò ꝙ quis per contemptum abiicit & remouet id quod electionem malã poterat impedire: puta spem & timorem, quę sunt effectus & dona Spiritus sancti in nobis: sicut & bona inspiratio, remorsus conscientię, redargutio, & alia huiusmodi. & sic peccare ex malitia est scienter & aduertenter complacere in peccato cognito, & resistere Spiritui sancto: & hoc dicitur peccatum in Spiritum sanctum. quod quidem potest dici irremissibile, non quòd nullo modo remittatur, sicut de finali impœnitentia dictum est: sed quia difficulter remittitur, vel quia quantũ est de se, non habet meritum, aut causam remissibilitatis, siue quod remittatur.

Peccare ex malitia est peccare in Spiritũ sanctum.

Ver. 2. DE SPECIEBVS PECCATI IN SPIRITVM SANCTVM.

2.2.q.14. ar.2. Magister Sententiarum in 43. dist. 2. dicit ꝙ sex sunt species peccati in Spiritum sanctum, scilicet desperatio, præsumptio, impatientia, obstinatio, impugnatio veritatis agnitæ, & inuidentia fraternæ gratię. Prædictę autem species assignantur peccato in Spiritum sanctũ, prout dicitur ex electione & secundo modo: quia homo impeditur ab electione peccati per spem, quę consurgit ex consideratione diuinæ misericordiæ peccata remittentis, & præmiantis bona: & hoc tollitur per desperationem. Item auertitur homo ab electione peccati per timorem, qui consurgit ex consideratione iustitię diuinæ punietis peccata: & hic tollitur per præsumptionẽ, dum scilicet aliquis pręsumit se posse gloriam adipisci sine meritis, vel veniam sine pœnitentia, vt Lutherani. Retrahimur etiam à peccato per agnitionem veritatis, contra quod opponitur impugnatio veritatis agnitæ, dum scilicet aliquis veritatem fidei agnitam impugnat, vt licentius peccet. Impedimur etiam ab electione peccati per auxiliũ interioris gratiæ, contra quod opponitur inuidentia fraternæ gratiæ, dum scilicet aliquis non solùm inuidet personæ fratris, sed etiam inuidet gratiæ Dei crescenti in mundo. Retrahimur pariter à peccato per consideratione inordinationis & turpitudinis peccati cõmissi, iuxta illud: Vide quàm vilis & abominalis facta es iterans vias tuas. & quo ad hoc opponitur impœnitentia, non vt significat permanentiam in peccato vsq; ad mortem: (quia tunc non est speciale peccatum, sed quædam peccati circunstantia:) sed prout significat propositum non pœnitendi. Consideratio autem paruitatis & breuitatis boni quod quis in peccato quærit, retrahit hominem à peccato, & inducere solet ad hoc quòd voluntas non firmetur in peccato, iuxta illud: Quem fructũ habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? & hæc tollitur per obstinationem, quando scilicet homo firmat propositũ suum in hoc quod peccato hæreat. & de his duobus vltimis Hiere. Nullus est qui agat pœnitẽtiam super peccato suo, dicens: Quid feci? quantum ad primum: Omnes conuersi sunt ad cursum, quasi equus impetu vadens ad prælium. quantũ ad secundum. Obstinatio tamen in hac via non est perfecta, sicut in damnatis, qui sic sunt in malo formati, vt non possint diuelli. Sed in via voluntas hominis est deambulatoria, flexibilis, & mutabilis, vsq; ad mortem: ideo nõ potest propriè esse obstinatio, sed obduratio: sicut de Pharaone legimus, Induratum est cor Pharaonis. de causa vero & quomodo differant, execratio, aggrauatio, induratio, & obstinatio, ampliùs dicetur. c. 18. ver. 5.

Sex species peccati in Spiritum sanctum. *Hierem.3.* *Rom.6.* *Hiere.8.* *Exod.7. & 9.* *2.2.q.79. art.3.ad 4.*

Ver. 3. DE PRAECEPTIS FIDEI.

2.2.q.16. *Heb.11.* *Exod.2.* *Deut.6.* *Rom.3.* *Mar.vlt.* *Ioan.14.* *Heb.11.*

In lege antiqua non ponuntur præcepta de fide, cùm lex non imponatur nisi subditis. Prima autem subiectio hominis ad Deum est per fidem, iuxta illud: Accedẽtem ad Deum oportet credere. Ideo fides presupponitur ad legis pręcepta. Et propterea Deus Exod. 20. id quod est fidei, præmittit ad legis pręcepta, cũ dicit: Ego sum dominus Deus tuus. Et Deut. 6. Audi Israël, Dominus Deus tuus vnus est: & statim incipit agere de præceptis. Ideo Apostolus nominat legem antiquã, legem factorũ, & diuidit eam contra legem fidei, hoc est euangeliũ quod præcipit fidẽ: Qui crediderit, &c. Et alibi: Creditis in Deum: & in me credite. Et Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo.

DE SPE THEOLOGA. CAP. XI.

Secunda virtus Theologa dicitur Spes, quæ quo ad actum cõmuniter sic definitur: Spes est certa expectatio futuræ beatitudinis ex gratia & meritis proueniens, quantũ ad ipsam rem speratam: quia quo ad habitum non prouenit ex meritis, sicut nec fides: donum enim Dei, est supernaturale, à Deo nullis præcedentibus meritis gratuito datũ, sicùt & fides, ne quis glorietur. Quo ad habitum autem sic definitur: Spes est virtus theologa, à Deo in volũtate infusa, qua homo inclinatur & disponitur ad certitudinaliter expectandã futuram beatitudinẽ, mediante auxilio gratiæ Dei, qui dabit facere opera meritoria ad illã consequendã. ¶ Ex præmissis apparet quod spes quę est passio, nõ est virtus theologa: quia quis ea malè vti potest. Pręterea quia spes, quę est passio, est actus appetitus irascibilis: & spes theologa est habitus volũtatis, quæ habet Deũ pro obiecto, & nõ bonum sensibile, prout spes quæ est passio. Notandũ tamen quod obiectũ spei est duplex, scilicet materiale & formale. Obiectum materialę principale & primariũ, est beatitudo æterna: minus principale vero & secundarium sunt ea quæ conducunt ad vitam æternam. Possumus enim sperare à Deo bona pręsentis vitæ, inquantum conducunt ad vitam ęternam. Sicut enim fides principaliter respicit Deũ, secundariò ea quę ordinantur ad ipsum: sic spes. & quanuis dicatur quòd vita ęterna in cor hominis non ascendit comprehensiuè: quia non potest perfectè ab homine cognosci in hac via: potest tamen cadere apprehensiuè, saltem secundum communem rationem boni perfecti. & hoc modo spes in ipsam consurgit. Vnde Aposto. Hebr. 6. ait: Spes incędit vsque ad interiora velaminis: quia id quod speramus,

Spes quid. *Obiectum spei materiale.* *1.Cor.2.* *Heb.6.*

ramus,eſt adhuc nobis quaſi velatum.Ideo cùm peruenerimus,ceſſabit ſpes, ſicut & fides.Iuxta illud *Rom.8.* Rom.8.Spes quæ videtur,non eſt ſpes:Nam quod videt quis,quid ſperat?& 1.Corinth.13.Cùm vene *1.Cor.13.* rit quod perfectum eſt,euacuabitur quod ex parte eſt. Obiectũ formale ſpei eſt auxilium gratiæ Dei. Et ſic ſpes innititur omnipotentię & miſericordię Dei, per quã dantur fieri merita ad eã conſequendam.Et cùm auxilium pertineat ad cauſam efficientem & mouentem, & in cauſis efficientibus inueniatur principale mouens,& ſecundarium:& Deus ſit primum & principale mouens,ac collator omnium bonorum,& maximè beatitudinis:ſequitur quod in ſolo Deo principaliter ſperare debemus,& *In ſolo Deo principaliter eſt ſperandum.* non in aliqua creatura:cùm nulla talis poſsit hominem beatificare. Ideo Hierem. 17. Maledictus homo qui confidit in homine, ſcilicet primò & principaliter. Licitum tamen eſt ſperare in homine aut *Hierem.14.* Angelo,ſicut de agente & mouente ſecundario & inſtrumentali, per quod quis iuuatur ad bona in beatitudinem ordinata conſequenda. Et hoc modo ad Sanctos conuertimur: & ab hominibus etiam *Sperare ſecundario in creaturis licet.* aliqua petimus & ſperamus.Vnde vituperantur illi,de quibus aliquis confidere non poteſt ad auxiliũ ferendum.Spes conſequitur fidem, ſic quòd non poteſt exire in actum abſque actu fidei. Nec obſtat quòd actus fidei gratia informatus ſit meritorius: quia nõ requiritur quòd omnis actus meritorius habeat ſpem præcedentem:ſufficit enim quòd habeat concomitantem. De habentibus ſpem, & de augmento & corruptione ſpei,proportionabiliter dicendum eſt,ſicut dictum eſt de fide c.10.§.3.ver.5. *c.10.§.3.* & 6.Ex quibus apparet quòd ſpes & fides non ſunt ſemper ſimul:& quòd ſpes abſque fide corrumpi *ver.5.& 6.* poteſt,licet non è conuerſo.

§. 1. DE VITIIS SPEI OPPOSITIS.

A SPei Theologicæ opponuntur duo vitia,ſcilicet deſperatio & præſumptio. Deſperatio eſt diffidentia de aſſequenda beatitudine,propter defectum gratiæ & meritorum propriorũ: vt cùm quis æſtimat ſe damnandum,quia non credit Deum illius miſerturum,nec intendit conuerti. Deſperatio eſt *2.2.q.20. Deſperatio quale peccatum ſit.* grauiſsimum peccatum,ſcilicet in genere ſuo,& homini periculoſiſsimum, iuxta illud: Plaga mea renuit curari.Et Hierem.3.Inſanabilis fractura tua,peſsima plaga tua.Et ſic deſperatio eſt grauius peccatum peccatis oppoſitis virtutibus moralibus,propter nobilitatem obiecti,à quo auertitur principaliter & directè.Eſt tamen ſecundum ſe minus peccatum quàm infidelitas & odium Dei,quæ ſunt cõtra Deum:deſperatio verò contra ſe.Infidelitas enim prouenit ex hoc quòd homo veritatem Dei nõ credit.Odium verò prouenit ex hoc quòd voluntas hominis ipſi diuinę bonitati contrariatur:deſperatio autem à ſe,ex quo homo non ſperat ſe bonitatem Dei participaturum. Sed ſi comparetur deſperatio ad illa duo peccata,ex parte noſtra eſt periculoſior:quia per ſpem retrahimur à malis,& inducimur ad bona conſequenda.& ideo ſublata ſpe,homines effrenatè labuntur in vitia, & à bonis operibus retrahuntur.Vnde ſuper illud:Si deſperaueris lapſus in die anguſtiæ, minuetur fortitudo tua, dicit Gloſ.Nil eſt execrabilius deſperatione.& Iſidorus ait:Patrare flagitium mors animę eſt,ſed deſperare eſt deſcendere in infernum. *Hierem.15. Prouer.14. In lib.de ſum.bo.*

Ver. 1. DE REMEDIIS CONTRA DESPERATIONEM.

B POtiſsimum remedium contra Deſperationem eſt conſideratio infallibilis promiſsionis Dei, quã pollicitus eſt per Ezech.Quacunque hora ingemuerit peccator,omnium iniquitatum eius nõ recordabor.& per Chriſtum: Pœnitentiam agite,& appropinquabit regnum cœlorum.Et ideo Heb.6. Homines per maiorem ſuum iurant:& omnis controuerſiæ eorum finis ad confirmationem, eſt iuramentum.In quo abundantius volens Deus oſtendere pollicitationem hæredibus,immobilitatem con ſilij ſui,interpoſuit iuſiurãdum:vt per duas res immobiles(quibus impoſsibile eſt mentiri Deum)fortiſsimum ſolatium habeamus, qui confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam & firmam,incedentem vſque ad interiora velaminis, vbi præcurſor pro nobis introiuit Ieſus:qui nõ eſt acceptor perſonarum(vt habetur Actuum 10.) ſed in omni gente,qui timet Deum,& operatur iuſtitiam,acceptus eſt illi. Qui Phariſæis murmurantibus quòd cum Publicanis & peccatoribus manducaret,reſpondit:Non eſt opus medico valentibus.Euntes autẽ diſcite: Quid eſt, *Matth.9.* miſericordiam volo,& non ſacrificium?Non enim veni vocare iuſtos, ſed peccatotes ad pœnitentiã. *Primũ remediũ cõtra deſperationem. Ezech.18. Matth.4. Heb.6.*

¶ Aliud remedium contra deſperationem,eſt vitare cauſas, ex quibus procedit deſperatio, quæ ſunt *Secundum* principaliter duo peccata. Primum eſt luxuria, per quam aliquis afficitur corporalibus voluptatibus, & delectationibus venereis,quæ maximè alliciunt, ex quarum affectu contingit quòd homo faſtidit *2.2.q.22. art.4.* bona ſpiritualia,& non ſperat ea quaſi quædam ardua bona.Secũdum peccatum eſt acedia,quia quòd *Luxuria & acedia ſunt cauſæ deſperationis.* quis nõ æſtimet aliquod bonum arduum,vt poſsibile adipiſci per ſe vel per alium, prouenit ex nimia deiectione: quæ quando in affectu hominis dominatur, videtur ei quòd non poſsit ad aliquod bonum releuari. Et quia acedia eſt quædam triſtitia deiectiua ſuiipſius, ideo generat deſperationem,ſi *Gen.4.* magnitudo peccati commiſsi à tentatore ingeratur,ſicut factum fuit Cain,qui dixit:Maior eſt iniquitas mea,quàm vt veniam merear.Et Iudæ qui ait:Peccaui tradens ſanguinem iuſtũ. Veruntamen eri- *Matth.27.* gere debet illud:Vbi abundauit delictum,ſuperabundauit & gratia.& illud D.Bernard. Abyſſus pec- *Rom.5.* cati abyſſum inuocat miſericordiæ.Et illud Pſal.Miſerationes eius ſuper omnia opera eius. Et Ezec. *Pſalm.143. Ezech.18.* 18.Nunquid voluntatis meæ eſt mors impij, an non vt conuertatur à viis ſuis & viuat?& in eodem ca. *1.Cor.10.* Et quare moriemini domus Iſraël?Quia nolo mortem peccatoris, Reuertimini & viuite. Si frequens caſus & recidiuatio perterreat,omnipotentia Dei & fidelitas eius,ad memoriam reducantur,iuxta illud:Fidelis Deus,qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione pro- *1.Cor.10.* uentum,vt poſsitis ſuſtinere.Amplexemur meritum paſsionis Chriſti,qui abundè ſatisfecit. Contemplemur ſua ſanctiſsima ſacramenta,quæ nobis in remedium contulit,& quibus virtutem dedit.Recolamus Eccleſiæ vnitatem & pietatem:inuocemus ſuffragia D. Virginis & Sanctorum: & cum ſanctis

& bonæ conuersationis hominibus conuersari studeamus. Auxiliũ Dei imploremus, & contra desperationem & alia peccata præualere poterimus.

§. 2. DE PRAESVMPTIONE.

2.2.q.21. c.6.§.4. ver.1 & 2. Præsumptio est peccatũ mortale.

DE multiplici præsumptionis acceptione abundè dictum est. Nunc de ea, secundum ꝙ est peccatũ spei oppositum per excessum, dicendum est. Præsumptio est temeraria expectatio æternæ beatitudinis absque gratia & meritis: vt cùm quis sperat consequi peccatorum veniam sine pœnitentia, vt Lutherani: vel peruenire ad gloriam sine meritis, vt Lucifer. Hæc præsumptio est peccatum mortale, vtpote derogans diuinæ dispositioni, qua decretum est ꝙ non dabitur venia peccatorum absque pœnitentia, neq; gloria absq; meritis. Peccatum hoc (vt dictum est) inter species peccati in Spiritum sanctum computatur: quia scilicet per huiusmodi præsumptionẽ tollitur vel impeditur auxiliũ Spiritus sancti, per quod homo reuocatur à peccato, & inducitur ad pœnitendũ & merendũ. Hoc peccatũ opponitur spei per excessum, nõ ab intẽsione actus, quia nullo modo potest quis nimis sperare de Deo: sed ex hoc quòd sperat aliquid, quod non conuenit sic sperare ab eo. Est tamen minus peccatũ quàm desperatio, quoniam magis est propriũ Dei misereri & parcere, quàm punire, propter infinitam eius bonitatem: Misereri enim Deo conuenit secundum se, punire autem conuenit ei secundum peccata nostra. D. Thom. dicit, quòd præsumptio directè procedit ex superbia, qua aliquis tãtùm se existimat, quòd propter suam excellẽtiam debeatur ei gloria, vt Lucifer: vel etiam quòd Deus eum peccantem non puniat, nec à gloria excludat, sed potius misereatur. C

Præsumptio est grauius peccatum quàm desperatio.

Ver. 1. DE PRAECEPTIS AD SPEM PERTINENTIBVS.

PRæcepta fidei & spei non ponuntur neq; dantur in decalogo: quia fides & spes sunt virtutes præambulæ ad legem. Præcepta verò quæ sunt legis, imponũtur homini iam subiecto & ad obediendum parato. Ideo solùm proponũtur præcepta legis per modum præceptorũ: Fidei verò & spei præcepta non erant proponenda per modum præceptorum, quia nisi iam homo crederet & speraret, frustra proponerentur. Sed sicut fidei præceptum ponendum fuit per modum denũciationis & commemorationis (vt dictum est c.10.§.6.ver.3.) sic præceptum spei per modum promissionis: qui enim obedientibus præmia promittit, ex hoc ipso incitat ad spem. Vnde omnia promissa quæ in lege continentur, sunt spei excitatiua. Ideo Psal. Spera in domino, & fac bonitatem, & pasceris in diuitiis eius. Et Esa.1. Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. D

c.10.§.6. ver.3. Psal.36. Esa.1.

DE CHARITATE, CAP. XII.

2.2.q.23. Charitas quid.

TErtia virtus theologa dicitur Charitas, quæ quo ad habitũ potest sic definiri: Charitas est virtus theologa, à solo Deo in volũtate hominis infusa, gratiæ gratũ faciẽti cõnexa, per quã homo inclinatur ad diligendũ Deũ super omnia, & proximũ propter Deũ sicut seipsum. Quantũ ad actũ verò D. Aug. dicit: Charitatẽ voco motũ animi ad fruendũ Deo propter seipsum. Ex hac definitiõe apparet primò ꝙ Charitas est aliquid creatũ in anima, cũ sit virtus, & omnis virtus, sit habitus & qualitas. Item etiã quantũ ad actũ, quia motus animi est aliquid creatũ. Nec est tenendus in hoc Magister Sentẽ. qui in 17. dist. primi, dicit ꝙ charitas est ipsemet Spiritus sanctus, mẽtem inhabitãs, mouẽs ipsam voluntatẽ immediatè sine aliquo habitu: cõtra illud Rom.5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritũ sanctũ, qui datus est nobis. Spiritus autẽ sanctus nõ diffunditur nisi per effectus. Ideo Clemẽs papa quintus in cõcilio Vienneñ. (vt habetur in Clemẽt. vni. §. fina. de summa Trinit. & fide catholica) sic ordinauit: Nos attendẽtes generalẽ efficaciam mortis Christi, quæ per baptisma cõmuniter applicatur omnibus baptisatis: Opinionẽ (quæ dicit tam paruulis quàm adultis conferri in baptismo informantẽ gratiã & virtutes) tanquam probabiliorẽ, & dictis sanctorum & doctorum modernorũ theologiæ concordem, sacro approbante concilio, duximus eligendam. Nec obstat quod 1. Ioan.4. dicitur: Deus charitas est: quia ibi accipitur charitas pro æterna Dei dilectione, qua nos diligit, quæ dicitur charitas increata. Sed cùm voluntas Dei, qua diligit nos, & vult nobis bona, & nos esse amicos, semper sit efficax: necesse est ꝙ ex illa charitate increata fluat in nobis alia charitas creata, qua diligimus eum sicut amicũ. & licet Deus dicatur vita animæ effectiuè, scilicet per charitatem, nõ tamen formaliter. Si dicatur quod nihil creatũ potest esse infinitæ virtutis: igitur nec charitas, quæ tamẽ perducit ad bonũ infinitũ: dicendũ quod non virtute sua, sed in virtute agẽtis, quæ inducit & mouet illam. Secundò ex prædicta definitione infertur, ꝙ charitas quantũ ad actum, est quidam amor non concupiscentiæ, quo diligimus creaturas propter nos, inquantũ subseruiunt nobis: sed est amor amicitiæ, quæ importat mutuã dilectionẽ. Vnde Ioã.15. Iam nõ dicam vos seruos, sed amicos. Et sic charitas est amicitia hominis ad Deũ, vt obiectum beatitudinis. Et cùm bonitas diuina, quæ est obiectũ formale, finis, & ratio diligendi sit vna: ideo non est nisi vna charitas, quæ se extẽdit ad omnia diligibilia ordine quodã, vt infrà dicetur. Et per cõsequens non sunt plures species charitatis, quemadmodũ possunt esse plures species amicitiæ, quæ est inter homines, secũdũ diuersitatẽ finiũ, scilicet amicitia vtilis, delectabilis, & honesti, vel etiam secundum diuersitatem cõmunicationum, in quibus amicitiæ fundantur. Quarum vna fundatur super cõmunicatione naturali, alia super cõmunicatione ciuili vel peregrinationis. Ideo alia est amicitia consanguineorũ, alia ciuium, alia peregrinantium. ¶ Tertiò infertur quòd charitas est perfectior & excellentior fide & spe, & per consequens omnibus virtutibus, cùm charitas attingat Deum, vt in ipso sistat: Fides verò & spes, secundum quod ex ipso prouenit cognitio veri vel adeptio boni. Ideo 1. Cor.13. Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior autẽ horum est Charitas. Quomodo autem charitas sit forma virtutum, dictum est c.10.§.2. non quidem exemplariter, sed magis effectiuè & ordinatiuè. ¶ Quartò infertur quòd voluntas est subiectum charitatis, & Deus in se consideratus, obiectum & causa efficiens & infundens eam, obiectum autẽ formale est E

Charitas est quid creatũ. Magister sen. nõ tenetur in hoc.

Rom.5.

Charitas nõ est amor concupiscentiæ. Ioan.15. Charitas non diuiditur in plures species.

c.10.§.2. 2.2.q.24.

eſt bonitas diuina. Et quanuis angelis infuderit in primo inſtanti ſecundum proportionem naturaliũ, eò quòd omnes ſecundum ſuam proportionem erant diſpoſiti, & totaliter ferebantur in Deũ, & ſunt ſemper in actu, & toto conatu operantur: ideo ſuperiores maiori conatu ſecundum conditionem ſuæ naturæ feruntur, quàm inferiores: In hominibus tamen non infundit Deus charitatem aut gratiam ſecundum proportionem naturalium, quia homo eſt naturæ rationalis, cui competit quandoque eſſe in potentia, quandoq; in actu. Et ideo non oportet quòd feratur totaliter in id in quod fertur: ſed is qui habet meliora naturalia, poteſt habere minorem conatum.

§. 1. DE AVGMENTO CHARITATIS.

A CHaritatem aliquam eſſe alia maiorem conſtat ex verbo Chriſti dicẽtis, Maiorem charitatem nemo habet. Et ex illo Luc.7. Cui minus dimittitur, minus diligit: Non ſolùm in diuerſis, ſed etiam in eodem ſucceſsiuè, pro ſtatu viæ, quia poteſt augeri (vt dictum eſt de fide.) Vnde D.Aug. dicit: Charitas meretur augeri, vt aucta mereatur perfici. Ex hoc enim dicimur viatores, quòd in Deum tendimus: & quantò magis tendimus, tantò magis appropinquamus. Hanc autem propinquitatem facit charitas, per quam magis vnimur Deo. Ideo de ratione charitatis viæ eſt vt poſsit augeri. Si enim nõ poſſet augeri, iam ceſſaret viæ progreſſus. Ideo Apoſtolus Charitatem viam eſſe demonſtrat: Adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro: & ſubiũgit de charitate. Ideo in clemen. ad noſtrũ, de hæreticis, ex concilio Vieneñ. reprobãtur errores Begardorũ, inter quos primus erat, quòd homo in via præſenti tantũ & talẽ gradum perfectionis poteſt acquirere, quòd redditur omnino impeccabilis, & amplius in gratia proficere non valebit. ¶ Augetur autem charitas non per additionem gradus ad gradum, cùm ſit forma ſimplex & ſpiritualis, & in ſubiecto ſpirituali: nec etiam extenſiuè, ſicut ſcientia Geometriæ, quæ ſucceſsiuè extenditur ad aliqua obiecta & concluſiones, ad quas prius non ſe extẽdebat, cùm minima charitas ſe extendat ad omnia illa quæ ſunt ex charitate diligẽda: ſed intenſiuè per maiorem radicationem & participationem ipſius in ſubiecto. & licet D. Thomas dicat, quòd charitas augetur eſſentialiter, non eſt ita intelligẽdum quòd eſſe incipiat, vel eſſe deſinat in ſubiecto, quãdo augetur: ſed ita ꝙ magis ac magis in ſubiecto radicetur. Et ſic charitatem augeri per eſſentiam nil aliud eſt, quàm eam magis ineſſe ſubiecto, quod eſt ipſam magis radicari in ſubiecto, vel ipſam habere maiorem efficaciam ad producendum feruentiorem actum, ſicut de calore videmus, qui etiam dicitur augeri eſſentialiter, eo quod de accidentis eſſentia eſt ineſſe: & illud ineſſe perficitur, cum per virtutem agentis magis radicatur. Augetur verò per actus noſtros, non effectiuè, cùm excedat naturam actuum noſtrorum: ſed diſpoſitiuè & meritoriè, non quidem quolibet actu: quia cùm homo ſit liberi arbitrij, nõ conatur ſemper ſecundum totam latitudinem charitatis. Et ſic poteſt ita remiſſe operari, ꝙ non augebitur: quia à proportione minoris inæqualitatis non fit actio: imò poteſt homo adeò remiſsè operari, quòd magis meretur corruptionem quàm augmentum, iuxta illud: Vtinam callidus aut frigidus eſſes: ſed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Et licet quolibet actu charitatis mereatur vitam æternam: non tamen ſtatim: ſed ſuo tempore dandam. Sic quilibet actus charitatis meretur augmentũ, non tamen ſtatim augetur: ſed quando aliquis conatur ad huiuſmodi augmentum. ¶ Et ſi alicubi D. Thomas dicat quòd quolibet actu charitas augetur, vel meretur augeri, intelligendum eſt diſpoſitiuè incompletè, ſicut guttæ cauantes lapidem diſponunt, & vltima in virtute præcedentium cauat: ſic etiam in augmento hominis non qualibet comeſtione augetur puer, ſed diſponitur ad augmentum. Et quanquam poſsit in infinitum (hoc eſt, non tantùm quin magis) augeri in via: nunꝗ tamen erit eſſentialiter infinita, neq; poterit peruenire ad perfectionem ex parte diligibilis ſcilicet Dei, vt tantum diligatur, quantum diligibilis eſt: quia cùm quælibet creatura ſit finita, non poteſt ipſum infinitè diligere, ſicut diligibilis eſt. Sola enim charitas Dei hoc modo eſt perfecta. Non poteſt etiam eſſe perfecta in hac via ex parte diligentis perfectione patriæ, vt ſcilicet tantum diligat quantum poteſt, ſiue ꝙ totus conatus hominis ſemper feratur in Deum: quia nõ eſt poſsibile in via, propter humanæ vitæ infirmitatem, ſemper actu cogitare de Deo, & moueri toto conatu dilectionis ad ipſum. Ideo Chriſtus de Ioan. Bapt. dixit: Non ſurrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptiſta. Qui autem minor eſt in regno cælorum, maior eſt illo, quantum ad actum charitatis, licet non quo ad habitum. Poteſt tamẽ charitas in hac via eſſe perfecta perfectione viæ, quia tantum diligit quantum Deus requirit. ¶ Quamuis vita hæc non poſsit tranſigi abſque peccato veniali, iuxta illud, Si dixerimus quia peccatum nõ habemus ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt: propter hoc tamen non impeditur perfectio charitatis, quia peccatum veniale non contrariatur habitui charitatis, ſed actui. ¶ Charitatis augmentum (ſecundum D. Aug. ſuper primam Can. Ioannis) diuiditur, ſcilicet in incipientium, proficientium, & perfectorum. ait enim: Charitas cùm fuerit nata, nutritur, quod pertinet ad incipientes: cũ fuerit nutrita, roboratur, quod pertinet ad proficientes: cùm fuerit roborata, perficitur, quod pertinet ad perfectos. Primò quidem incumbit homini ſtudium principaliter ad recedendum à peccato, & reſiſtendum concupiſcentiis eius, quæ in contrarium charitatis mouent. Et hoc pertinet ad incipientes, in quibus charitas nutrienda & fouenda eſt ne corrumpatur. Secundum autem ſtudium ſuccedit, vt principaliter intendat quòd in bono proficiat: & hoc pertinet ad proficientes, qui ad hoc principaliter intendunt, vt in eis charitas roboretur. Tertium ſtudium eſt, vt homo principaliter intendat inhærere & frui Deo: & hoc pertinet ad perfectos, qui cupiunt diſſolui, & eſſe cum Chriſto.

[Margin: 2.2.q.24. art.4. Ioan.15. Super Ioan. Charitas vera ſemper poteſt augeri. 1.Cor.12. — 2.2.q.24. ar.4. ad.3. — Apoc.3. An quolibet actu charitas augeatur. — Charitas viæ non poteſt peruenire ad perfectionem charitatis patriæ. — 1.Ioan.1. Tres charitatis gradus]

Ver. 1. DE DIMINVTIONE CHARITATIS.

B CHaritas quo ad habitum diminui non poteſt. comparatur enim igni, iuxta illud Cant.8. Lampades eius (ſcilicet charitatis) lampades ignis atq; flammarum. & Lucæ 12. Ignẽ veni mittere in terram. Sed ignis ſemper aſcendit & nunquam deſcendit: ſic charitas viæ quandiu manet, aſcendere po- *2.2.q.24. art.10.*

Can.8. Luc.12. test: sed descendere siue diminui non potest, nec quantum ad obiectum, nec quantum ad subiectum: quia non per peccatum mortale, cùm totaliter corrumpatur: nec per veniale, quia non contrariatur habitui (vt dictum est.) Neq; etiam diminuitur à Deo, quia Deus non plus se auertit ab homine, q̃ homo à Deo. Ideo quando homo se auertit à fine, Deus tollit & corrumpere facit: Sed quando non se auertit à fine, sed inordinatè se habet ad ea quæ sunt ad finem, non meretur detrimentum pati in charitate, per quam ordinatur ad finem. Nec etiam diminuitur per solam cessationem ab actu, sicut de amicitia dicit Philosophus 8. Ethicorum, quòd multas amicitias inappellatio soluit, hoc est non appellare amicum, vel non loqui ei. Et hoc ideo quia conseruatio vniuscuiusq; rei pendet à causa: sed causa virtutis acquisitæ est actus humanus: ideo cessantibus actibus, virtus acquisita diminuitur, & tandem totaliter corrumpitur. Sed charitas non causatur ab actibus humanis, sed à solo Deo: Igitur cessante actu non corrumpitur neque diminuitur, si desit peccatum in ipsa cessatione. Et quanuis cõtraria nata sint fieri circa idem subiectum: verum est, quando subiectum æqualiter se habet ad vtrumq; cõtrariorum: Charitas tamen non eodem modo se habet ad augmentum & diminutionem: quia potest habere causam augentem, sed non diminuentem. Nec sequitur, Augmentum charitatis est diminutio cupiditatis, (vt dicit D. Augustinus in libr. 83. quæstionum:) ergo augmentum cupiditatis est diminutio charitatis. (Minus enim te amat, qui tecum aliquid amat.) Quia ibi intelligitur de cupiditate, in qua finis constituitur in creaturis, per quam charitas totaliter corrumpitur. Et licet remisior motus liberi arbitrij sit causa infusionis minoris charitatis, non tamen conseruationis: alioqui non remaneret in dormientibus, quia non pendet effectiuè à motu liberi arbitrij, sed à Deo.

8. Ethi.

Ver. 2. DE CORRVPTIONE CHARITATIS.

2.2.q.24. art.7. Apoc.2. Charitas semel habita potest amitti, iuxta illud Apocaly.2. Habeo aduersum te pauca, quia charitatem primam reliquisti. Hoc autem fit per quodlibet peccatum mortale demeritoriè, & effectiuè dispositiuè: quia quodlibet peccatum mortale contrariatur charitati, cùm ad perfectionem charitatis pertineat inclinare hominem ad hoc, vt totaliter se subiiciat Deo, omnia sua referendo in ipsum: & sic diligat eum, vt in omnibus velit sequi regulam præceptorum eius. Sed omne peccatum mortale contrariatur præcepto Dei: igitur & charitati. Et si charitas esset habitus acquisitus ex virtute subiecti pendens, non oporteret quòd statim per vnum actum corrumperetur, sed per continuationem. Verùm quia charitas est habitus infusus, pendens ex sola actione Dei infundentis & conseruantis in esse, qui sic se habet in infusione & conseruatione, sicut sol in illuminatione aëris: & ideo sicut lumen statim cessat per hoc quòd obstaculum ponitur illuminationi: ita & charitas statim deficit in anima per quodlibet peccatum mortale, quod est obstaculum infusionis. Et quia quodlibet peccatum mortale non opponitur fidei aut spei: ideo nec fides nec spes per quodlibet peccatum mortale corrumpitur, vt suprà dictum est. C

Ver. 3. DE ORDINE CHARITATIS.

2.2.q.26. art.1. ... Deut.6. Luc.6. Ordinem esse in charitate constat ex eò quòd habetur Cant.2. Introduxit me rex in cellam vinariam, & ordinauit in me charitatem. Primò enim diligendus est Deus super omnia, ex toto corde, & ex tota anima, & in tota mente, & ex tota fortitudine, & in omnibus viribus. Huius præcepti expositionem & obligationem, & an posit in via impleri, habes infrà. §.3. huius cap. ver.12. Secũdò post Deum tenetur quis ex charitate diligere seipsum, quo ad principale, quod est anima. Post Deum enim quis debet plus diligere animam suam, quàm omnia alia: nec debet homo aliquod peccatum facere, vt proximum liberet à peccato. Quia (vt dicit Philosophus 9. Ethic.) Admirabilia quæ sunt ad alterum, veniunt ex amicabilibus quæ sunt ad seipsum. Tertiò tenetur homo plus diligere animam proximi, quàm corpus proprium, siue vitam corporalem. Quia ea sunt magis ex charitate diligenda, quæ habẽt maiorem rationem diligibilis: Sed consociatio in plena participatione beatitudinis (quæ est ratio diligendi proximum) est maior participatione beatitudinis, per redundantiam quæ est ratio diligẽdi corpus proprium: & ideo proximum quantum ad salutem animæ magis debemus diligere, quàm corpus proprium: & per consequens plus quàm bona temporalia, in casu in quo tenetur saluti eius prouidere. Sed ad hoc quòd aliquis sponte se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis: Ideo Christus dicebat Ioan.15. Maiorem charitatem nemo habet, q̃ vt animam, &c. Quartò corpus proprium, & vitam propriam plus quàm vitam proximi. Quintò corpus & vitam proximi, quàm bona temporalia, & quàm irrationabiles creaturas: quia talia non sunt propriè ex charitate diligenda, cùm non sint capacia beatitudinis æternæ, nec alicuius communicationis seu associationis cum hominibus. Possunt tamen ex consequenti diligi, inquantum scilicet ex charitate volumus ea conseruari ad Dei honorem, & nostram & proximorum vtilitatem. sicut etiam Deus ex Charitate diligit ea, inquantum subseruiũt nobis ad perueniendum ad beatitudinem æternam. D

amicabilia

9. Ethi.

Ver. 4. DE DILECTIONE PROXIMI.

2.2.q.25. art.6. Quo ad dilectionem proximi notandum est, quòd duo possumus in eo considerare, scilicet culpam & naturam. Et cùm culpa eorum Deo contrarietur, & sit impedimentum beatitudinis, secundum eam non sunt diligendi, imò odiendi, etiam si sint propinqui, iuxta illud Psal. Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi. & alibi: In matutino interficiebam omnes peccatores terræ. & alibi, Perfecto odio oderam illos. & Exod.22. Maleficos non patieris viuere. & Psal. Conuertantur peccatores in infernum. & in multis aliis locis, in quibus multa imprecantur eis mala: quæ imprecatio referenda est ad remotionem culpæ eorum, vt scilicet peccata destruantur, & homines remaneant. Vnde D. Augustinus in Regula, Cum dilectione hominũ, & odio vitiorum. & sic non debemus velle quod ipsi volunt, scilicet inordinationem: neq; gaudere de his de quibus ipsi gaudent, iuxta illud Hiere.15. E

Psal.118. Exod.22. Psal.8. Hiere.15.

Conuer-

Conuertentur ipsi ad te, & tu non conuerteris ad eos, scilicet ad conuersandum cum eis, quod de in-
firmis & imperfectis intelligendum est, propter periculum, ne ab eis subuertãtur. Perfectis autem lau- *Conuictus*
dabile est cum peccatoribus conuersari, vt retrahant eos à peccatis: sicut Dominus, qui cum peccato- *peccatorum*
ribus manducabat, Matth.9. Sed conuictus peccatorum, quantum ad consortium peccati, vitandus est *quibus & quando vi-*
omnibus. 2.Corin.6. Recedite de medio eorum, & immundum ne tetigeritis, scilicet secundum pec- *tandus.*
cati consensum: secundum naturam verò quam ex Deo habent, sunt capaces beatitudinis. Super cõ- *Matth.9.*
municatione charitas fundatur: ideo secundum naturam suam sunt ex charitate diligendi. ¶ Ex præ- *2.Cor.6.*
missis sequitur quòd dæmones & damnati non sunt ex charitate diligendi: quia non sunt capaces bea-
titudinis. Vnde Philosophus 9. Ethic. dicit quòd non sunt subtrahendæ amicitiæ beneficia, quousque *Dæmones*
habetur spes sanationis eorum: sed magis auxilium dandum ad recuperationem virtutis, quàm ad re- *& damnati*
cuperationem pecuniæ: sed quando in maximam malitiam incidunt, & insanabiles fiunt, sicut dæ- *non sunt ex charitate di-*
mones & damnati, non est eis amicitiæ familiaritas exhibenda. Et ideo peccatores (de quibus magis *ligendi.*
præsumitur nocumentum aliorum, quàm eorum emendacio) secundum legem diuinam & humanam
præcipiuntur occidi. Et tamen hoc non facit iudex ex odio eorum, sed ex amore charitatis, quo bo-
num publicum præfertur bono singulari. & tamen mors per iudicem inflicta peccatori prodest, siue
conuertatur, siue non: Si conuertatur, ad culpæ expiationem: Si non conuertatur, ad culpæ termi-
nationem: quia per hoc tollitur potestas amplius peccandi.

Ver. 5. DE ORDINE DILECTIONIS PROXIMI.

A INter proximos ex charitate diligendos seruandus est ordo, non solùm secundum effectum, sed etiã *2.2.q.26.*
secundum affectum: cùm non minus sit ordinatus affectus charitatis q̃ inclinatio naturæ, cùm vtraq; *art.7.& 8.*
inclinatio ex diuina prouidentia procedat. Sed in inclinatione naturæ videmus ꝙ quæ habent maiorẽ
grauitatem, sunt inferiora: Igitur qui magis appropinquant Deo, sunt magis ex charitate diligendi.
Quia cùm principium dilectionis sit Deus, & ipse diligens: necesse est ꝙ secũdum maiorem propin-
quitatem ad alterum illorum principiorum maior sit dilectionis affectus. In omnibus enim in quibus
inuenitur aliquod principium, ordo attenditur per comparationem ad illud: quanuis ex parte boni
quod est ex charitate, omnes æqualiter diligamus: quia omnibus optamus beatitudinem æternam.
Sed si accipiatur dilectio secundum maiorem intensionem actus, non oportet omnes æqualiter dili-
gere, nec etiam quantum ad effectum. Ad eos enim qui non sunt nobis coniuncti, non habemus nisi
amicitiam charitatis: ad eos verò qui sunt nobis coniuncti, habemus aliquas amicitias secundum mo-
dum cõiunctionis eorum ad nos. Cùm autem omne bonum super quo fundatur amicitia honesta, or-
dinetur sicut ad finem ad bonum beatitudinis, super quo fundatur charitas: consequens est vt chari-
tas imperet bonum cuiuslibet amicitiæ. Et sic hoc ipsum quod est diligere aliquem, quia consangui-
neus, vel coniunctus, vel conciuis, vel propter quodcunq; huiusmodi aliud licitum ordinabile in finẽ
charitatis, potest à charitate imperari. Et ita ex charitate, tam eliciente q̃ imperante, pluribus modis
diligimus nobis coniunctos, & magis domesticos. Sed magis coniunctos qui impediunt nos à Deo,
non debemus diligere: quia in hoc non sunt nobis propinqui, sed plus q̃ extranei, imò & inimici, se-
cundum illud Matth. Inimici hominis domestici eius. Quando verò non impediunt, debemus dilige *Matth.7.*
re secundum proportionem coniunctionis eorum in his quæ pertinent ad naturam siue substantiam *Inter pro-*
& nutrimentum, consanguineos, quorum coniunctio est in naturali origine, quæ est propior & immo *pinquos qui*
bilior: vtpote quæ remoueri non potest, sicut aliæ coniunctiones superuenientes. In his verò quę per- *sint magis*
tinent ad ciuilem conuersationem, plus debemus diligere conciues: & in bellicis plus commilitones. *diligendi.*
Vnde Philosophus dicit, Singulis propria & congruentia sunt attribuenda. Et sic duci exercitus ma- *[illegible]bi.*
gis obeditur in bello, q̃ patri: non tamen simpliciter plus diligitur dux, q̃ pater, sed secundum quid.
¶ Ex præmissis inferuntur multa corolaria, Primum, ꝙ si consideretur dilectio ex parte obiecti, illud
est magis diligendum quod est Deo similius: & quia pater habet rationem principij, non filius, neq;
vxor: ideo magis diligendus & honorandus. Si ex parte diligentis, sic diligimus coniunctiores, sic pa- *8.Ethi.*
ter filios, vt aliquid sui existentes. Pater autem non est aliquid filij: & ideo dilectio qua pater diligit *Quare ali-*
filium, similior est dilectione, qua quis diligit seipsum. Secundò quia parentes magis sciũt aliquos esse *quis magis*
suos filios, q̃ è conuerso: specialiter mater. Pater etiam probabiliores habet coniecturas, q̃ filius de pa- *[illegible]*
tre. Tertiò quia filius est propinquus parenti: vtpote ab ipso immediatè descendens, & effectus eius. *quàm patrẽ*
Quartò quia parentes diutius amauerunt. Pater enim statim incipit diligere, filius autem tẽpore pro-
cedente incipit diligere patrem. Dilectio autem quanto diuturnior, tanto fortior, secundum illud, Ne *Eccl.9.*
derelinquas amicum antiquum: nouus enim non erit similis illi. Et quia principio debetur subiectio,
effectui autem proportionabiliter competit recipere influentiam, propter hoc parentibus à filiis ma-
gis debetur honor & obedientia, filiis autem magis debetur cura prouisionis, iuxta illud, Non debent *2.Cor.12.*
filij thesaurizare parentibus, sed parentes filiis. quanuis in articulo necessitatis filius sit plus obligatus
ex beneficiis susceptis, vt parẽtibus prouideat quàm filiis suis. Dicit enim D. Thomas quòd in neces- *1.2.q.31.*
sitate extrema magis liceret deserere filios quàm parentes, quos nullo modo deserere licet, propter *art.3.ad.4.*
obligationem beneficiorum susceptorum, & maximè propter beneficium essendi. Ideo tenetur ma- *In extrema necessitate*
gis seruare parentes in esse quàm filios: cùm esse sit fundamentum beneficiorum, pro quo satisfacere *magis est*
non potest (vt dicit Philosophus 8. Ethic.) Secundò infertur quòd filius plus tenetur diligere patrem *subueniendum patri*
quàm matrem, quia pater habet excellentiorem rationem principij quàm mater. Pater enim est prin- *quàm filio.*
cipium per modum agentis, mater autem per modum patientis, & materiam administrantis. Tertiò
infertur quòd licet filius magis teneatur diligere vxorem quàm patrem, quantum ad vnionem carna-
lis copulæ & cohabitationem, iuxta illud, Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adere- *Gene.2.*

Matt.19. bit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Iam enim non sunt duo, sed vna caro, scilicet in filio, vel propter generationem. Veruntamen quo ad alia & in articulo necessitatis, vbi non potest vtrique de alimentis prouidere, plus tenetur patri quàm vxori. Quia pater habet plures rationes diligibilitatis quàm vxor: quia principium est, & causa essendi. Et cùm Apostolus dicit Ephe.5. Quòd viri debent diligere vxores suas sicut seipsos, & sicut carnem suam, non est intelligendum equaliter, nec quòd hoc aduerbium (sicut) importet æqualitatem, sed rationem dilectionis. Diligit enim homo vxorem suam, ratione carnalis coniunctionis. & ratio qua aliquis diligit seipsum, est ratio dilectionis quam habet ad vxorem sibi coniunctam. Quartò infertur quòd aliquis plus tenetur, quantum ad alimenta, subuenire filio, quàm vxori, cùm sit principium filij & non vxoris. Et de ratione principij sit influere, & de ratione effectus est influentiam recipere. Vnde Adam plus tenebatur diligere filium quàm Euam vxorem suam, eò quòd habebat excellentiorem rationem principij, quàm respectu Euæ, cùm respectu filij per modum agentis: respectu verò Euæ, merè passiuè.

Ver. 6. DE DILECTIONE INIMICORVM.

Matth.5. CHristus reprobrauit glosam Scribarum & Pharisæorum additam legi, quæ habebat: Diliges proximum tuum, & illi addiderant, Et odio habebis inimicum tuum. Hæc enim glossa erat Aurelianensis, quæ destruebat textum: erat enim contra legem, quæ habetur Leuit. 19. Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. & infra, Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum. & quo ad dilectionem, habetur Exod.23. Si occurreris boui inimici tui aut asino erranti reduc eum: & si videris asinum odientis te iacere sub onere, non pertransibis sed leuabis cum eo. & Salomon etiam declarauerat: Si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, da ei bibere aquam. prunas congeres super caput eius: & dominus reddet tibi. Quapropter Christus legem declarans ait: Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, & benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus vos. ¶Et quia Mahumetus & Iulianus Apostata ex hoc loco inferunt legem Christi esse cõtra naturam, quæ resistit corrumpentibus quantum potest: ideo pro resolutione omnium difficultatum notandum est ex D. Thoma, ꝙ dilectio inimicorum tripliciter considerari potest. Vno modo vt inimici diligantur inquãtum inimici sunt: hoc est, inquantum odiunt & persequuntur nos, & hoc esset peruersum, & charitati repugnans. Quia hoc esset diligere malum & peccatum alterius, quod tamen est odiendum, vt dictum est suprà hoc.§.versic.4. Et sic vnaquæq; res naturaliter odio habet id quod est sibi contrarium: inimici autem sunt nobis contrarij, inquantum inimici: & ideo inquantum huiusmodi, debemus odire eos, & velle ꝙ emendentur à malitia. & hoc est odire malitiam. Secundò potest considerari dilectio inimicorum quantum ad naturam & in vniuersali, hoc est inquantum sunt homines & beatitudinis capaces, & secundum hoc non sunt contrarij: ideo sunt ex necessitate diligendi. Vnde D. Augus. in Regula, Cum dilectione hominum, & odio vitiorum. dictum est, in vniuersali, vt scilicet aliquis diligens Deum & proximum, ab illa generalitate dilectionis inimicos suos non excludat, sed includat, vt velit eis omnia quæ sunt necessaria ad salutem, & quæ vult omnibus aliis quos nunquã vidit. ¶Sunt qui dicunt ꝙ non possunt facere hanc separationem inimicitiæ & naturæ: Sed hoc facillimum erit, si notetur similitudo de matre, quæ habet optimum filium, reuerentem, obedientem, prouidentem sibi baculum senectutis, si contingat illum infirmari, & cadere in frenesim, & dicat iniurias matri seruienti, & volenti pascere, proiicit scutellas & ciphos: Mater propter hoc nollet eum mori, quia scit eum esse in frenesi & extra sensum, vellet tamẽ infirmitatem cessare & procul esse. Nec etiam propter hoc desinit ei inseruire. Vide ergo: quomodo separat infirmitatem à natura. applicatio est facilis. Quilibet habens inimicum iniustè se persequentem, debet iudicare ipsum esse freneticum & extra sensum, hoc est extra rationem: quia si vteretur ratione, non persequeretur: debet igitur odire frenesim & malitiã illius, & velle ꝙ emendetur, & diligere eum, saltem in generali. ¶Quidam se excusant, & dicunt ꝙ non possunt: quibus D. Aug. ait: Potes mihi dicere, Non habeo quid tribuam indigenti: Non possum ieiunare frequenter, non possum à carnibus abstinere, neq; monasterio deseruire: sed nunquid potes dicere, Non possum charitatem habere? non possum diligere? non possum inimicis indulgere? nõ credimus: nulla manet excusatio: Quia non de cellario, sed de corde hanc eleemosynam implere iubemur. Tertiò potest considerari dilectio inimicorum in speciali, vt scilicet aliquis moueatur motu speciali dilectionis ad inimicum. Et istud non est de necessitate absolutè, sicut nec moueri singulariter ad extraneos: quãuis si aliquis fecerit, bene faciat. ¶In generali tamen tripliciter inimicum diligere tenemur. Primò, corde. Non enim sufficit non odire siue non velle malum, sed debemus diligere velle bona communia: vel saltem non debemus ab illis excludere. Ideo dicit, Diligite inimicos vestros. Secundò, ore: Orando, & nõ excludendo ab orationibus communibus. Vnde dicitur, Orate pro his qui oderunt vos. Non tamen tenetur quis facere specialem orationem pro inimico. Præterea debemus diligere ore, salutando vbi consuetum est. Salutatio enim est species dilectionis. Christus enim exponendo quod dixerat, Orate, &c. dixit: Et si salutaueritis fratres vestros tantùm, &c. Signa enim contraria sunt exhibenda: quia si negarentur, esset signum liuoris & vindictæ: contra quod dicitur Leui.19. Non quæras vltionem inimicorum, &c. ¶Hæc signa communia sunt exhibenda propter scãdalum: quia alij videntes hanc denegationem, iudicarent odium. & sic denegans, diffamaret seipsum: secluso igitur scandalo, possunt negari ad tempus, propter emendam alterius qui offendit, vt resipiscat & cognoscat se fecisse iniuriam, & quærat reconciliationem. Vnde D. August. ad Vincẽtium, Esurienti panis subtrahitur, si pro cibo securus iustitiam negligat. Idem de loquela. Alia verò beneficia vel signa dilectionis, quæ quis exhibet particulariter aliquibus personis, non sunt de necessitate exhibẽda, nisi secundum præparationem animi, & in articulo extremæ necessitatis. ¶Ex quo patet ꝙ hoc præceptum

[Margin notes: *Leuit.19.* *Exod.23.* *Prouer.25.* — *2.2.q.25. art.8.* *Dilectio inimicorum tripliciter cõsideratur.* — *Notanda similitudo.* — *In lib.83. homi.6.* — *Tripliciter diligendus est inimicus*]

ceptum non est graue, sed valde suaue: cùm in generali tantum. Christus tamen hortatur ad diligendum in particulari, triplici ratione. ¶Primò ratione paternitatis: Vt sitis filij patris vestri: Filius enim debet imitari patrem. Vnde Ephe.5. Estote imitatores Dei, sicut filij charissimi: Sed Deus pater diligit inimicos suos, hoc est peccatores qui per peccata odiunt & persequuntur eum, & tamen eis bona facit non solùm in generali, sed etiam in particulari: Facit enim solem suum oriri super bonos & malos, & pluit super iustos & iniustos: & malos aliquando à pluribus priuatis præseruat periculis. Igitur. ¶Secundò ratione perfectionis & maioris meriti. Vnde dicit, Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis? nonne & Publicani hoc faciunt? Ex hoc loco quidam inferunt ꝙ dilectio inimicorum est magis meritoria, q̃ dilectio amicorum: & probant ratione difficultatis: quia licet difficultas, quæ se tenet ex parte subiecti & operantis non augeat meritum. (Nam meretrix conuersa seruando castitatem, non magis meretur, q̃ pudica & temperata, quæ non patitur difficultates:) Tamẽ difficultas quę se tenet ex parte obiecti & operis, auget & facit maius meritum. Quia Philosophus dicit ꝙ virtus est circa difficile & bonum. & Christus de vidua illa quæ posuit duo æra minuta in gazophilatium, dixit: Verè dico vobis, ꝙ hæc vidua pauper plus q̃ omnes misit. Nam omnes hi ex abundanti sibi miserunt in munera Dei: Hæc autem ex eo quod deest illi, omnem victum suum quem habuit, misit. ¶Pro resolutione tamen huius notandum est id quod dicit D. Thomas, ꝙ cùm quæritur quid sit melius & magis meritorium, vtrum diligere amicum quàm inimicum: dupliciter huiusmodi dilectiones comparari possunt. Vno modo ex parte proximi qui diligitur: alio modo ex parte rationis qua diligitur. Primo quidem modo dilectio amici præeminet dilectioni inimici: quia amicus est melior & magis diligibilis, quia magis coniunctus, q̃ inimicus. Et per hoc actus dilectionis super hanc materiam transiens, melior est. Vnde & eius oppositum deterius. Peius enim est odire amicum quàm inimicum. Ideo Ioab exprobrabat Dauid, Diligis odientes te: & odio habes diligentes te. Secundo autem modo si cõsideretur ratio dilectionis, dilectio inimici præeminet propter duo. Primò quidem quia dilectionis amici potest esse alia ratio q̃ Deus: quia propter obsequia & solatia, non considerando de Deo: sed dilectionis inimici solus Deus est ratio, cùm in se nõ habeat aliquid propter quod diligatur, imò habet repugnans dilectioni. Secundò quia supposito ꝙ vterq; propter Deum diligatur, fortior esse ostenditur dilectio, quæ animum hominis ad remotiora extendit scilicet vsq; ad dilectionem inimicorum: sicut virtus ignis ostenditur esse fortior, quando ad remotiora diffundit calorem suum: sic diuina dilectio tanto ostenditur esse fortior, quanto propter ipsam difficiliora implemus: sicut virtus ignis tanto est fortior, quãto magis comburere potest materiam minus combustibilem. Sed sicut idem ignis in propinquiora fortius agit quàm in remotiora: ita etiam Charitas feruentius diligit coniunctiores quàm remotos: & quantum ad hoc dilectio amicorum secundum se cõsiderata, est feruentior & melior, quàm dilectio inimicorum. ¶Ex præmissis infertur primò, quòd cæteris omnibus paribus, videlicet ꝙ æquali charitate & æquali conatu & propter Deum, qui est ratio dilectionis, diligatur amicus & inimicus: dilectio amici est multo melior, & magis meritoria essentialiter, quàm dilectio inimici. Nec oportet ꝙ illud quod est difficilius, sit magis meritorium: sed quod sic est difficilius, vt etiam sit melius: facilius est enim diligere Deum (quem omnia naturaliter diligũt, & in quo nihil occurrit quin sit diligendum:) quàm hominem inimicum. & ad Philosophum qui dicit ꝙ virtus est circa difficile & bonum, dicitur quòd plus facit ad rationem meriti & virtutis bonum quàm difficile. Potest etiam dici quòd quantum ad præmium accidentale ratione difficultatis dilectio inimici secundum quid excedit dilectionem amici. Secundò infertur quòd dilectio amici vt amicus est, hoc est propter obsequia, & non propter Deum, siue non considerando de Deo, in non habente charitatem, non est meritoria: in habente autem charitatem, propter relationem virtualem ad Deum, est meritoria: sed non tantùm, sicut dilectio inimici: quæ non potest haberi nisi propter Deum, & sine actuali consideratione. ¶Tertia ratio qua duci debemus ad dilectionem inimicorum & remissionẽ iniuriarum, est peccatorum remissio, & orationum exauditio. Primum patet ex parabola quæ scribitur Matth.18. vbi dicitur quòd qui obtinuerat remissionem duorum talentorum, suffocabat eum qui debebat ei centum denarios, &c. fuit detrusus in carcerem. Sequitur: Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque fratri suo de cordibus vestris. Quo ad secundum, Marc. 11. Cùm statis ad orandum, dimittite si quid habetis aduersus aliquem: vt pater vester qui in cælis est, dimittat vobis peccata vestra. Quòd si non dimiseritis: nec pater vester qui in cælis est, dimittet vobis. Et August. & habetur in c. qui diuini, de pœnitentia, dist.4. vbi dicitur: Qui diuini beneficij oblitus, suas vult vindicare iniurias, non solùm de peccatis veniam non meretur: sed quæ dimissa fuisse gaudebat, imputabuntur ad pœnam.

Præceptum de dilectio ne inimicorum non est graue. — *Quæ difficultas auget meritum.* — 2.Ethi. — Luc.21. — 2.2.q.27. art.7. — *An & quãdo dilectio inimici sit magis meritoria quàm amici.* — 2.Reg.9. — 2.Ethi. — Matt.18.

§. 2. DE EFFECTIBVS CONSEQVENTIBVS ACTVM CHARITATIS.

A Charitatis actum principalem, qui est dilectio, consequuntur tres effectus interiores, & tres exteriores. Effectus interiores sunt gaudium, pax, & misericordia. Exteriores verò sunt beneficentia, eleemosyna & correctio fraterna: quæ ab aliquibus dicuntur actus charitatis. de quibus per ordinem dicendum est.

Ver. 1.

DE GAVDIO SPIRITVALI.

B Qvemadmodum ad passionem amoris sequitur desiderium in absentia obiecti, & gaudiũ in præsentia (vt suprà dictum est cùm de passionibus ageretur:) Sic in voluntate ex amore qui elicitur ex charitate, procedit desiderium, inquantum Deus est diligenti absens, & gaudium inquãtum est præsens. Quia ex hoc ipso quòd amatum est in amante per nobilissimum effectum, qui est gratia & charitas, iuxta illud, Qui manet in charitate, in Deo manet: ideo gaudium quod de Deo habetur, ex

2.2.q.28. art.1. — 1.Ioan.4.

charitate causatur. De Deo autem potest esse spirituale gaudium dupliciter. Vno modo secundum quòd gaudemus de bono diuino in se considerato: & tale gaudium non habet permixtionem tristitiæ, *Sap.8.* secundum illud, Non habet amaritudinem conuersatio illius. Ideo Apostolus dicit: Gaudete in Do- *Philip.4.* mino semper. Alio modo gaudemus de Deo, secundum quòd à nobis participatur. Hæc autem par- *Esa.59.* ticipatio potest impediri in via per id quod facit diuisionem inter nos & Deum, scilicet iniquitates. Ideo gaudium de Deo in via admittit permixtionem tristitiæ propter impedimenta. Hæc est ratio dolendi de peccatis nostris vel aliorum, inquantum impedimur vel retardamur à consecutione boni diuini, iuxta illud Psalmistæ: Heu me, quia incolatus meus prolongatus est. Sed in patria erit plenum & quietabitur desiderium. Ideo non admittet permixtionem tristitiæ, iuxta illud, Absterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & iam non erit amplius, &c. Et sic intelligitur illud, Vt gaudium vestrum plenum sit in vobis, & gaudium vestrum impleatur. Et cùm dicitur Matth. 25. Intra in gaudium domini tui, gaudium adeò plenum sequitur visionem diuinæ essentiæ, quòd secundum aliquos si Deus de sua potentia absoluta communicaret eam Iudæ per horam duntaxat, in illa hora non posset tristari. Et quanuis videret in ea se post horam fore damnandum, non posset apprehendere sub ratione disconuenientis: quia videret clarè ordinem diuinæ prouidentiæ & iustitiæ, qui impedit illá apprehensionem. Hoc gaudium non est virtus neque operatio, cùm inter illas non nominetur: sed est passio fluens ab actu charitatis: sicut illuminatio est passio ignis: & risibilitas est passio hominis, vnde Galat.5. dicitur circa finem, Fructus spiritus, &c.

Ver. 2. DE PACE.

2.2.q.29. *Pax diabolica quid.* PAx est effectus charitatis iuxta illud Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Pax autem accipitur dupliciter. Vno modo largè, & sic se extendit ad omnẽ concordiam, siue sit in bonum, siue in malum. Si sit ad malum, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter se dissentiant: conueniunt tamẽ *Esa.59.* & concordant ad procurãdam damnationem hominum. sic etiam hæretici & grassatores. Hãc pacem *Matth. 10.* non generat Charitas, iuxta illud: Non est pax cum impiis. & illud, Nolite arbitrari quòd venerim pa- *Psal.72.* cem mittere in terram: Non enim veni pacem mittere, sed gladium. veni enim separare hominem ad- *Act.13.* uersus patrem suum, &c. Et Psal. Zelaui super iniquos, pacem peccatorum vidẽs. & D.Pau. posuit discordiam inter Sadducæos & Pharisæos. Ideo qui vident aliquos concordare in malo, opus misericordiæ facerent, si procurarent discordiam & separationem: vt inter concubinarios, & eos qui concordãt ad decipiendos iuuenes. Hoc tamen mediis licitis per ostensionem veritatis: quia alias non liceret. Nõ *Rom.3.* enim sunt facienda mala, vt inde veniant bona. Si verò id in quo diuersę voluntates conueniunt & cõcordant, sit bonum: tunc si non liberè & voluntariè conueniunt, sed quasi coactè ad tempus propter timorem alicuius mali imminentis, vel alicuius magni boni sperati gratia: illa cõcordia siue cõuenientia voluntatum non dicitur esse propriè pax: sed dicitur pax simulata: vt Iudæ, qui osculo pacis pro- *Pax simulata quid.* didit Christum. De hac Hiere. Ore pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias: quia non seruatur ordo vtriusque concordantis. De hac Hiere.8. Dicentes, pax pax, cùm non esset pax. Si *Hiere.9.* autem liberè & integrè plures voluntates conueniant in id quod est verè bonum dicitur pax vera. Ex *Hiere.8.* quo patet quòd triplex est pax, scilicet diabolica, simulata, & vera. ¶Si hæc agas ad populum, ab hac *Pax vera quid.* diuisione inchoandum est, & reprobanda pax diabolica, & simulata siue proditoria, & insistendum in *Sermo de pace.* pace vera, quam D. August.19. de Ciuit. Dei. c. 13. definit dicens: Pax est ordinata hominum cohabitantium sub vna fide & æterna lege concordia. Et Glos. super Matt.5. dicit: Vera pax est vbi nil repu- *19. de Ciui. c.13.* gnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum. Vnde D.Hiero. & August. in aliquibus dissenserunt. Et D.Pau. & Barnabas dissensisse leguntur. Quia sicut philosophus dicit, ad *Act.15.* *9.Ethic.* amicitiam non pertinet concordia in opinionibus, sed concordia in bonis conferentibus ad vitam, & *Dissensio in opinionibus non contrariatur veræ paci viæ.* præcipuè in magnis. Quia dissentire in aliquibus paruis non videtur esse dissensus. Et propter hoc nil prohibet aliquos charitatem habentes, in opinionibus dissentire. Nec hoc repugnat paci: quia opiniones pertinent ad intellectum, pax autem ad voluntatem: quia per voluntatem aliqua vniuntur. Similiter etiam stante concordia in principalibus bonis, dissentio in aliquibus paruis non est contra charitatem viæ. Bene tamen esset contra charitatem perfectam patriæ, vbi nulla penitus est discordia, & tranquilla sunt omnia. Sed pax propriissimè accepta, vt est effectus charitatis, aliquid addit ad prædictam concordiam. Est enim pax sic dicta, Concordia appetitiuarum inclinationum intellectus & sen- *4.c.de Di. No.* sus: prout D.Diony. ait: Contingit enim cor hominis tendere in diuersa dupliciter. Vno modo secũdum diuersas potentias appetitiuas: & sic plerunque appetitus sensitiuus tendit in contrarium appetitus rationalis, iuxta illud, Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Alio mo- *Galat.5.* do inquantum vis appetitiua siue voluntas tendit in diuersa appetibilia, quæ simul consequi non possunt. Vnio huiusmodi motuum est de ratione pacis, vt est effectus charitatis, directè procedens ab ea, quanuis indirectè secundum quod est remouens prohibens, pertineat ad iustitiam, iuxta illud, Opus *Esa.32.* iustitiæ pax. ¶De pace ordinata notanda & prædicanda est hæc conclusio: Quilibet debet diligere pacem ordinatam, rogare pro ea, & quantum potest eam procurare. Probatur triplici ratione. ¶Primò ratione obligationis. Duplici enim obligatione tenemur diligere pacem, scilicet naturali & ciuili. Pri- *19.de Ciui. c.11.* mò naturali: quia quilibet naturaliter obligatur diligere finem suum. Sed finis cuiuslibet est pax. (Vnde D. August. dicit, Possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æternam. vnde Psalm. Qui posuit fines tuos pacem. & Ecclesia in festo dedicationis cantat, Vrbs beata Hierusalem, dicta pacis visio, &c.) Et ideo quilibet naturaliter inclinatur ad pacem. vnde D. Aug. in eodem lib. c.12. dicit: Quisquis mecum res humanas naturámq; communem intuetur, agnoscit quòd sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quãdoquidem & ipsi qui bella volũt, nil

nil aliud quàm vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando volunt peruenire. Nam quid est
aliud victoria, quàm subiectio repugnantium? quod cum factum fuerit, pax erit. Seneca ad Lucillum
dicit, Non dubium est quin felicior sit pax nunquam lacessita, quàm multo sanguine reparata. Se-
cundò obligatione ciuili. Iuristæ dicunt quòd filius hæres tenetur seruare testamentum patris, & sol-
uere legata & onera hæreditatis, si velit habere hæreditatem. Nos sumus filij naturales Dei, Matt.23. *Matth. 23.*
Patrem nolite vobis vocare super terram, vnus est enim pater vester qui in cælis est. & adoptiui per *Ioan.1.*
fidem, vt habetur Ioan.1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Et A- *Rom.8.*
postolus Rom. 8. Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Sed oportet
seruare testamentum, in quo Christus verus Deus & homo, dixit, Pacem meam do vobis, pacem re-
linquo vobis: Qui igitur putant obtinere hæreditatem nisi impleant testamentum, decipiuntur.
¶Secunda ratio quare quilibet debet diligere pacem, dicitur inductionis. Quia (vt D. Dionysius *9.c. de Di.*
dicit:) Omnia cælestia, terrestria, spiritualia, & corporalia, ad pacem nos inducunt. Primò corpora *No.*
cælestia mirabilem pacem & concordiam ac armoniam habent. Nullus planeta impedit alium in cur-
su suo. vnde Iob.38. Quis enarrabit cælorum rationem? Concentum cæli quis dormire faciet? Nulla *Iob.38.*
est ibi dissonantia. Sic & homines pacificè viuere debent: nec vnus alium impedire, imò iuuare, iuxta
illud Apost. Alter alterius onera portate. Animalia terrestria etiam diligunt pacem in specie sua. vn- *Galat.6.*
de Lactantius c.12. lib. de Ira Dei ait, Si quidem bestię sui generis animantibus parcunt, & pacem inter *De ira Dei*
se habent. Non comedunt se mutuò. D. August. dicit, Animalia pacata feritate cohabitant simul: & si *lib.5.c.12.*
aliquando compellente spiritu congrediantur, illico mansuescunt, & iniuriarum oblita illa tam sæua *19.de Ciui.*
animalia pacificè viuunt, & ad inuicem sociantur. Qui ergo nolunt pacem, & quærunt bella & rixas, *Dei.*
deteriores sunt bestiis feris. Ideo Iob: Interroga iumenta, & docebunt te: volatilia, & indicabunt tibi. *Iob.12.*
Pagani etiam & idololatræ nos inducũt ad pacem. Theodosius Imperator (vt D. Ambrosius de obitu
eius dixit) adeò diligebat pacem, quòd beneficium putabat se accepisse, dum rogaretur ignoscere. Ve-
spasianum dicunt Romani sic dilexisse pacem, vt iniuriarum oblitus nunquam propriam contra ini-
micos vendicauerit iniuriam. Patres etiam antiqui & noui testamenti, nos etiam maximè ad pacem
inducunt. Gene.43. legimus de Ioseph, quòd licet iniuriam passus esset à fratribus, nunquam vindi- *Gene.43.*
ctam expetiit, imò pacificè locutus est illis dicens: Pax vobis, nolite timere. Dauid adeò diligebat pa-
cem cum Saul inimico suo, quòd licet eum potuisset pluries occidere, noluit. Si velis vtriusque testa-
menti paginas reuoluere, inuenies eas plenas laudibus pacis, & monitionibus ad eam. Psalmista, Inqui- *Psal.33.*
re pacem, & persequere eam. Esa.52. Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis *Esa.52.*
pacem. Hieremiæ 29. Quærite pacem ciuitatis, ad quam vos transmigrare feci. Et Apost. Rom.12. Si *Rom.12.*
fieri potest quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. fieri potest, quia ex vobis est: *In ser. de*
Nullus potest excusari, vt D. Aug. dicit in Sermo. de Marty. & Ephe.6. Soliciti sitis seruare vnitatem *Marty.*
spiritus in vinculo pacis. Christus super omnes amauit & annũciauit pacem, eamque præcepit. Primò *Ephe 6.*
concipi voluit tempore pacis. Secundò in natiuitate fecit eam publicari ab angelis. Et quando misit *Luc.1.& 2.*
discipulos, Matthæi 10. dixit eis: In quamcunque domum intraueritis dicite, Pax huic domui. Reli- *Matt.10.*
quit eam in testamento: post resurrectionem præsentauit eam Apostolis & discipulis. Deductio huius
rationis est facilis, & potest amplificari. vnde sequitur quòd illi qui nolunt pacem, sunt indurati.
¶Tertiò quilibet tenetur diligere pacem, &c. Ratione vtilitatis & fructificationis. Iob 22. dicitur, *Fructus &*
Habeto pacem, & habebis fructus eius, qui sunt innumerabiles. Nunc quinque duntaxat tangemus. *vtilitates*
Primus fructus pacis dicitur Gratificatio, Ecclesiastici vigesimoquinto. In tribus beneplacitũ est spi- *pacis.*
ritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus. Concordia fratrum, amor proximorum, vir & *Eccle.25.*
mulier sibi inuicem bene consentientes. Cùm rex in aliquo remunerat offerentes, quilibet offerre co-
natur. Si Deus, igitur, &c. Et per oppositum: Deus odit bella, & diabolus diligit illa, & per ea multa
mala facit, ideo, &c. ¶Secundus fructus dicitur Delectatio. Multi sunt quos delectatio trahit: à for-
tiori pax eos trahere deberet: quia supra modum delectabilis est. Vnde D. Augustinus 12. de Ciuita.
Dei ait: Tantum est bonum pacis, quòd in rebus creatis nil gratius soleat audiri, nil delectabilius con-
cupisci, nihil vtilius possideri. & in lib. de Verbis Domi. Pax est serenitas mentis, tranquillitas cordis,
vinculum amoris, consortium charitatis. vnde Prouerb.17. Secura mens quasi iuge conuiuium. Dici-
tur communiter de domo vbi pax est, quòd Deus ibi est, ac etiam paradisus. Experimur tempore pa-
cis verificari illud Esaiæ 32. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in requie opulenta, in tabernacu-
lis fiducię, non erit qui exterreat. Oppositum videmus esse tempore belli. Et dicitur cõmuniter quòd
vbi sunt rixæ & bellum, ibi est diabolus & infernus. Tertius fructus pacis est multiplicatio bonorum
temporalium & spiritualium. Salustius, Concordia paruæ res crescunt, & discordia maximè dilabun-
tur. Et Psalmista: Fiat pax in virtute tua: sequitur, & abundantia (erit) in turribus tuis. Et Christus, O- *Psal.121.*
mne regnũ in seipsũ diuisum desolabitur, & domus supra domũ cadet. Italia potest de omnibus his *Ioan.8.*
testimonium afferre, ac etiam alia loca, vbi sunt vel fuerunt partialitates. Hic possunt enumerari bona
tam temporalia quàm spiritualia, quæ fiunt tempore pacis: & mala atque incommoda temporalia, cor-
poralia, & spiritualia, quæ ingruunt & accidunt tempore belli. ¶Quartus fructus pacis dicitur Prote-
ctio. Quia Deus est protector diligentium pacem. Vnde Apostolus: Habete pacem, & Deus pacis & *2.Cor.13.*
dilectionis erit vobiscum. & Rom.8. Si Deus pro nobis, quis cõtra nos? Et per oppositum, vbi est bel- *Rom.8.*
lum, diabolus est protector & remunerator, mala tribuens. Dicitur communiter quòd bonum est se
custodire à mala societate. Cauendum ergo à rixis, contentionibus, & bellis, vt expediri possimus à
diabolo inimico. ¶Quintus fructus dicitur Filiatio Dei, Matth.5. Beati pacifici, quoniam filij Dei vo-
cabuntur. Magnus esset honor alicui, si posset adoptionem regis temporalis & regnum obtinere: quã-

to magis quilibet laborare debet pro adoptione diuina aſſequenda, quæ medio facillimo, ſcilicet per
Pſal.28. pacem, acquiri poteſt: & illa acquiſita, ſequitur hæreditas & benedictio cæleſtis: iuxta illud Pſalmiſtę:
Dominus benedicet populo ſuo in pace. Et per oppoſitum qui odiunt pacem, & volũt bella, ſunt filij
In Paſto. diaboli. Vnde Gregorius dicit: Si illi ſunt filij Dei, qui pacem faciunt: Sathanæ proculdubio filij ſunt,
qui pacem facere nolunt. Et D. Auguſtinus in lib. de Doctr. Chriſtiana. Qui odium in corde reſeruat,
Ioan.8. officio vtitur diaboli. Et qui diaboli opus operatur, diabolus eſſe iudicatur. Ideo eis poteſt dici illud,
Vos ex patre diabolo eſtis. Pauci vellent eſſe filij adoptiui, neque illum habere patrem adoptiuum,
quem ſcirent ſuſpenſurum filium. Qui igitur bella volunt, filij diaboli ſunt, & eos ſequetur eius hęre-
Pſal.67. ditas, ſcilicet diſsipatio (iuxta illud Pſalmiſtæ: Diſsipa gentes quæ bella volunt) & æterna damnatio at-
que diuina maledictio, quæ habetur Matth.25. Ite maledicti in ignem ęternum, qui paratus eſt diabo-
lo & angelis eius. Quare odiendum eſt bellum, & rixæ, atque contentiones, & pax diligenda, inqui-
Media procurandi pacem. renda, procuranda, ac omni ſolicitudine & diligentia conſeruanda. ¶ Media procurãdi pacem tempo-
ralem ſunt quatuor. Primum eſt diuina pacificatio, quæ fit per pœnitentiam & per conformitatem
voluntatis noſtræ ad diuinam, & obſeruantiam mandatorum Dei, Eſaiæ 48. Vtinam attendiſſes ad
mandata mea, & facta eſſet quaſi flumen pax tua. & Prouerb. 16. Cùm placuerint Domino viæ ho-
minis, inimicos quoque eius conuertet ad pacem. & per oppoſitum, Si viæ hominis diſpliceant Deo,
Rom.8. inimicos eius conuertet ad bellum, permiſsiuè. Et ſicut diligentibus Deum, omnia cooperãtur in bo-
num: ita odientibus eum, in malum. Iob 6. dicebat, Quis reſtitit ei, & pacem habuit? Videte hiſtorias,
& videbitis dictum Iob verificatum. Videte quid accidit Lucifero, qui fuit primus qui voluit reſiſte-
Eſa.14. re. Quid Adæ & Euæ. Quid ædificantibus Babel. quid Datham & Abirõ, ac aliis filiis Iſraël, & gene-
Apoc.12. raliter, &c. Secundum medium eſt iuſtitia, Eſa.32. Erit opus iuſtitiæ pax. Et Pſalmiſta, Iuſtitia & pax
Gene.3. *Gene.10.* oſculatæ ſunt, &c. Ideo faciant iuſtitiam rectores ciuitatum de criminibus publicis, ſi velint pacem. Fa-
Pſal.84. ciant etiam iuſtitiam ſinguli de ſuis criminibus & abominationibus ſecretis & occultis, ſi pacem habe-
re velint. Talia enim in bellis punire cõſueuit Dominus. Habetur hiſtoria Ioſue 7. donec punitus fuit
Acham de Anathemate, inimici vincebant, tamen erat peccatũ occultum. Et ideo quia multa pecca-
ta tam publica quàm ſecreta regnant, de quibus pauci curant facere iuſtitiam per pœnitentiam, &c.
Tertium medium eſt terrenorum contemptus. Gene. 12. dicitur, quòd facta eſt diſſenſio inter paſto-
res Abraham & Loth: cui dixit Abraham. Ne quæſo ſit iurgium inter me & te, paſtores meos & pa-
ſtores tuos: fratres enim ſumus. Ecce vniuerſa terra coram te eſt, &c. Sic deberent Chriſtiani facere.
Matth.5. Vnde Chriſtus conſuluit: Si quis te percuſſerit in vna maxilla, præbe ei & aliam. Et ſi quis voluerit te-
cum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. Quartum medium eſt de-
uota oratio. Pax enim (vt dicit Apoſtolus Philip.4.) eſt donum Dei exuperans omnem ſenſum. Ideo
Pſal.121. ſi velimus obtinere, debemus deuotè petere. vnde Pſalmiſta: Rogatæ quæ ad pacem ſunt: & Lucę 11.
Petite & accipietis. Sed oportet petere diligenter, deuotè, & perſeueranter. Non oportet facere ſicut
quidam ruſtici, qui non curant orare pro ſerenitate temporis, donec audiant tonitrua. Sic nec aliquã-
do Chriſtiani, donec audiant tympanum, & non aduertunt quòd grando & milites diſsipant omnia:
ideo diligenter, &c.

Ver. 3. DE MISERICORDIA.

2.2.q.30. Miſericordia dupliciter accipi poteſt. Primò, vt eſt paſsio appetitus concupiſcibilis, & ſpecies tri- A
ſtitiæ, ſecundum Damaſcenum lib.2. Et cùm malum ſit motiuum ſiue obiectum triſtitiæ: con-
Miſericordia quid. ſequens eſt quòd malum etiam ſit obiectũ miſericordię. Et ſic miſericordia eſt triſtitia de alieno ma-
Miſeria q... lo ſiue de alterius miſeria. Miſeria autem eſt id quod homo patitur contra appetitum naturalẽ, vt ſunt
mala corruptiua: vel contra appetitum ſenſitiuum, vt ſunt mala contriſtatiua: vel contra voluntatẽ li-
beram: & maior adhuc miſeria eſt, ſi contra totam volũtatem: vt cum quis ſemper ſectatur bona dele-
ctabilia, & ſemper ei mala eueniunt. Vnde Philoſophus 2. Rheto. dicit quòd miſericordia eſt triſtitia
ſuper apparenti malo, corruptiuo, vel contriſtatiuo. & idem etiam dicit quòd illa mala ſunt miſerabi-
liora, quorum fortuna eſt cauſa. & in eodem dicit, Miſericordia eſt maximè ſuper malis, quæ quis in-
dignus patitur. & D. Auguſtinus 9. de Ciuitat. Dei c.14. dicit, quod miſericordia eſt alienę miſerię in
corde noſtro compaſsio, quia vtique ſi poſsimus, ſubuenire compellimur. Dicitur enim miſericordia
ex eò quòd aliquis habet miſerum cor ſuper aliena miſeria. Et quia dę ratione culpæ eſt ꝙ ſit volun-
taria: hinc eſt quòd non habet rationem miſerabilis, ſed potius punibilis, niſi pro quanto habet pœ-
nam annexam, quæ eſt contra voluntatem peccantis: & ſecundum hoc compatimur peccantibus, vt
D. Gregorius dicit in quadã homelia, Vera iuſtitia non habet dedignationem (ſcilicet ad peccatores)
ſed compaſsionem. ¶ Ex pręmiſsis ſequitur quòd miſericordia propriè eſt ad alterum, ſicut iuſtitia: &
non ad ſeipſum, niſi ſecundum quandam ſimilitudinem, ſecundum quòd in homine conſiderãtur di-
uerſæ partes, vt dicitur in 3. Ethico. & Eccleſiaſtici 30. Miſerere animæ tuæ placens Deo. Sed cùm
homo patitur aliquid crudele aut durũ, non miſeretur ꝓpriè ſui, ſed dolet. Vnde Philoſophus 2. Re-
thoricorum dicit, quòd durũ & crudele eſt aliud à miſerabili, & expulſiuũ miſerationis. Verùm cùm
dolor & triſtitia ſint de malo propriè: ſequitur quòd ad hoc quòd aliquis miſereatur alterius, oportet
ꝙ apprehendat malum illius tanquam malum ſuum: & hoc cõtingit dupliciter. Vno modo per vnio-
nem affectus, quod fit per amorem: quia cùm amans reputat amicum tanquam ſeipſum: malum ipſius
9.Ethic. reputat tanquam ſuũ. & inde eſt quòd Philoſophus inter amicabilia ponit cõdolere amicis. & Apoſto-
Rom.12. lus: Gaudere cum gaudentibus, & flere cum flentibus. Alio modo contingit fieri apprehenſionem ma-
li alterius vt proprium, ſecũdum vnionem realem: vtputa cùm malum aliquorum propinquum eſt vt
ab eis ad nos trãſeat. Ideo Philoſophus in 2. Rheto. dicit quòd homines miſerẽtur ſuper illos qui ſunt
eis con-

eis coniuncti & similes:quia per hoc fit eis æstimatio ꝙ ipsi possunt similia pati. Inde est etiam quòd senes & sapientes qui considerant se posse in mala incidere, sunt misericordes. debiles & formidolosi sunt magis misericordes. Econtrario illi qui reputant se felices, & ita potẽtes, ꝙ nil mali putãt se posse pati, non ita commiserentur. Sic ergo defectus est ratio miserendi. Sic accipiendo misericordiã pro pasione, est pasio laudabilis, sicut verecundia, quæ retrahit à malo. Et misericordia inducit ad bonũ, scilicet ad subleuationem miseriæ alterius. Nemesis etiã, quæ est pasio opposita misericordiæ ex parte æstimationis, quam habet de miseria aliena, de qua misericors dolet, inquantum æstimat aliquẽ indignè pati: Nemeticus autem gaudet, inquantum æstimat aliquem dignè pati. Et tristatur, si indignis bene accidat. Et vtrunque laudabile est, & ab eodẽ more descẽdens, vt dicit Philosophus in 2. Rheto. Secundo modo accipitur misericordia pro motu siue actu volũtatis, quo alicui displicet malũ alterius, ex quo procedit ad illius subleuationem. Et quia iste motus volũtatis potest regulari per rationem, & per hunc motum ratione regulatum pasio misericordiæ appetitus cõcupiscibilis etiam potest moderari. Vnde D. Augustinus in 9. de Ciuitate Dei dicit: Hic motus animi (scilicet misericordia) seruit rationi, vt conseruetur iustitia, siue cùm indigenti tribuitur, siue cùm ignoscitur pœnitenti. Sequitur ꝙ si frequẽtetur & cõtinuetur, ex pluribus actibus poterit causari habitus circa naturalia, qui dicitur misericordia: cùm virtus humana consistat in hoc ꝙ motus animi ratione regulatur. Vnde Aug. vbi suprà, dicit: Longè melius & humanius & priscorum sensibus accommodatius, Cicero in Cęsaris laudẽ locutus, ait: Nulla de virtutibus tuis nec admirabilior nec gratior misericordia. Sequitur ergo ꝙ misericordia est virtus non theologa, cùm non habeat Deum pro obiecto: nec intellectualis, cùm sit in appetitu: ergo moralis circa pasiones existens: & reducitur ad illam medietatem, quæ dicitur Nemesis. Has autem medietates Philosophus non ponit virtutes, sed pasiones laudabiles. Nihil tamen prohibet quin ab aliquo habitu elicitiuo proueniant, & assumant nomen virtutis, vt patet de continentia. ¶Sed ex his sequi videtur quòd ponenda erit misericordia in appetitu sensitiuo, ex quo actus eius regulatur ratione: & ideo iteratus causabit habitum virtutis. Aliqui dicunt quod voluntate bene disposita per habitum appetitus sensitiuus non præbet difficultatem. & dant exemplum de iustitia, quæ est in voluntate, & moderatur cupiditatẽ: & tamen nõ ponitur aliqua iustitia in appetitu sensitiuo. Si arguatur quòd misericordia est actus charitatis: ergo non causat alium habitum, cùm habitus & actus sint eiusdem speciei propter identitatem obiecti: Dicendũ quòd misericordia non est actus elicitus à charitate, cùm non habeat idem obiectum, sed consequitur actum charitatis. Hæc ergo est differẽtia inter misericordiam, gaudium, & pacem: quia misericordia est virtus, non autẽ gaudium, aut pax, cùm nihil adiiciant supra communem rationem boni, quod est obiectum charitatis. Ideo non requirunt alias virtutes quàm charitatem: sed misericordia respicit specialem rationem boni, scilicet subleuationis miseriæ vel defectus proximi. Et secundum hanc rationem specialem boni misericordia attribuitur Deo, quãtum ad effectum, quia subleuat miseriam & defectum miserorum: licet nullam habeat pasionem. Et quia subleuare defectus inferiorum miserorum, & effundere siue communicare eis bona, pertinet ad Deum, qui est supremus, & infinitè bonus: inde est quòd D. Gregorius in quadam oratione dicit, ꝙ Deo est proprium misereri, quantum ad nos, magis quàm peccata punire & iustitiam administrare. Ideo Psal. ait, Miserationes eius super omnia opera eius. & ratio est: quia iustitia præsupponit culpã in nobis: & ideo pœna non adhibetur per se, sed propter reordinationem culpæ. Misericordia autem respicit bonum absolutè, & eius effusionem & subleuationem, in qua maximè apparet eius omnipotentia: quia cùm nullo egeat, & in nullo deficiat, omnium indigentias & defectus potest subleuare. vnde Ecclesia in quadam oratione, Deus qui omnipotentiam tuam parcendo & miserando maximè manifestas. Et secundum hoc misericordia dicitur maxima virtutum: sed in comparatione ad homines, charitas dicitur potior: quia immediatiùs coniungit superiori fini. Sed inter virtutes quæ pertinet ad proximum, misericordia est potisima: quia supplere defectum & miseriam alterius, inquantum huiusmodi, pertinet ad superiorem & meliorem. & sic intelligitur illud Oseæ sexto, Misericordiam volo & non sacrificium: quia sacrificiis nostris Deus non indiget, nisi propter nos & proximos: & vult sibi ea proferri propter nostram deuotionem, & proximorum vtilitatem. Ideo misericordia qua subuenitur defectibus aliorum, est sacrificium ei magis acceptum, vtpote propinquius vtilitatem proximorum inducens, secundum illud Hebr. vltimo. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci: talibus enim hostiis promeretur Deus.

Differentia inter misericordiã, gaudium, & pacem.

Misericordia quomodo attribuatur Deo.

Misericordia est sacrificium Deo acceptum.

Ver. 4. DE BENEFICENTIA.

A BEneficentia est actus exterior amicitiæ, quo aliquis amicitiam & dilectionem ostendens, bonum facit & communicat amico. & si ordinetur ad bonum supernaturale, est actus exterior charitatis quæ habet bonum diuinum pro obiecto. Beneficentia nostra non potest esse in ordine ad Deũ (iuxta illud Iob 35. Si iustè egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?) sed est erga proximum. Et sicut charitas se habet ad omnes non solũ in generali, sed etiam in speciali per exhibitionem: Sic etiam beneficẽtia: quia cùm homo sit mutabilis, nullus est cui non posit occurrere casus, in quo oporteat ei benefacere, etiam in speciali. & sic quanuis actu non se extendat ad omnes, tamen bene in præparatione animi, si tempus adesset. Et quanuis aliqui sint peccatores nihilominus subueniendũ est eis, quãtum ad sustentationem naturæ, sed non ad fomentum culpæ: quia charitas non agit perperam. Hinc sequitur quòd licitum est excommunicatis necnon Reipublicæ hostibus beneficia subtrahere, inquãtum per hoc arceantur à culpa. Si tamen immineret extrema necesitas, ne natura in eis deficeret, esset benefaciendum, debito tamen modo: puta si fame aut siti morerentur, aut aliquod huiusmodi dispendium paterentur: nisi hoc esset secundum ordinem iustitiæ, contra quem non est illis subueniendum.

2.2.q.31. art.1.

1.Cor.13.

Beneficẽtia quomodo differat à liberalitate & iustitia.

Beneficentia differt à iuſtitia, liberalitate, & miſericordia: quia charitas (cuius actus eſt beneficentia) reſpicit in bono ſeu beneficio collato communem rationem boni: iuſtitia reſpicit ibi rationem debiti legalis: liberalitas reſpicit rationem debiti moralis: & miſericordia rationem ſubleuationis miſeriæ vel defectus. In miſericordia ſeruandus eſt ordo charitatis, de quo ſuprà dictum eſt.

Ver. 5. DE ELEEMOSYNA.

2.2.q.32. art.1. *1.Cor.13.*

Eleemoſyna eſt actus miſericordiæ, quo datur aliquid indigenti ex compaſsione propter Deum. B
Et quia miſericordia eſt effectus actus charitatis: ideo eleemoſyna dicitur actus charitatis, mediãte miſericordia eliciente. Et quãuis quis poſsit dare eleemoſynam materialiter abſque charitate, iuxta illud, Si diſtribuero, &c. non tamen formaliter, hoc eſt propter Deũ prompte & delectabiliter, in omni caſu, ac eo modo quo debet meritoriè. Poteſt etiam eleemoſyna attribui latriæ, & dici ſacrificium, pro quanto ordinatur ad placandum Deum, vt dictum eſt. Et ſecũdum hunc modum eleemoſyna numeratur inter opera ſatisfactoria. Dan. 4. Peccata tua eleemoſynis redime. Miſeratio enim (inquantũ defectum patientis ſubleuat) ordinatur ad ſatisfactionem: & diſponit ad liberalitatem, inquantum aufert impedimẽtum, quod poſſet eſſe ex ſuperfluo amore pecuniarum ſiue diuitiarum, propter quẽ aliquis efficitur nimis retentiuus earum. ¶ Eleemoſynarum duo ſunt genera. Quędam enim ſunt corporales, per quas ſubuenitur defectibus corporis ſiue in vita ſiue in morte. & ſunt ſeptem, ſcilicet Paſcere eſurientem, Potare ſitientẽ, Veſtire nudum, Recolligere hoſpitem, Redimere captiuum, Viſitare infirmũ & incarceratum, & Sepelire mortuũ. quæ cõtinentur in hoc verſu: Viſito, cibo, poto, redimo, tego, colligo, condo. de quibus Matth. 25. Eſuriui, &c. de ſepultura nulla fit mentio, eò quòd per eam nõ ſubuenitur mortuo, quãtum ad ſenſum, iuxta illud Matt. 10. Nolite timere eos qui occidũt corpus, & poſt hoc non habent amplius quid faciant. Ideo Chriſtus enumerat ſolùm illa quæ ſunt euidẽtioris neceſſitatis. Pertinet tamen ad defunctũ, vt de eius corpore agatur, tum quantum ad hoc quòd adhuc viuit in memoriis hominum, cuius honor dehoneſtatur, ſi inſepultus maneat: tum quantum ad effectũ, quẽ adhuc viuens habebat de ſuo corpore, cui piorum affectus debent conformari poſt mortem: & ſecundum hoc cõmendantur, aliqui de mortuorum ſepultura, vt Tobias, & illi qui Dominum ſepelierũt: vt patet per D. Aug. Redẽptio etiã includitur in collectione hoſpitum & peregrinorum. ¶ Quædã verò eleemoſynę ſunt ſpirituales, per quas ſubuenitur defectibus ſpiritualibus proximorum: & ſunt ſeptẽ. ſ. Docere ignorantem, Conſulere dubitanti, Conſolari triſtem, Corrigere peccantem, Remittere offendenti, Portare oneroſos & graues, & pro omnibus orare: quę etiam continentur in ſequenti verſu: Cõſule, caſtiga, ſolare, remitte, fer, ora, comprehendendo doctrinam ſub conſilio. Eleemoſynæ ſpirituales ſunt digniores & nobiliores, quãuis etiam corporales habeãt effectum ſpiritualem. Primò ex parte cauſæ, inquantum aliquis eleemoſynam dat propter dilectionẽ Dei & proximi, iuxta illud, Perde pecuniam propter fratrem, & proderit tibi magis quàm aurum. Secũdò ex parte effectus, inquantũ proximus cui per eleemoſynã ſubuenitur, mouetur ad orandum pro benefactore, ſecundum illud, Eleemoſyna viri gratiam hominis quaſi pupillam confirmabit. vnde ibi concluditur, Abſconde eleemoſynam in ſinu pauperis, & hæc pro te orabit, & liberabit te ab omni malo. Qui autem dat eleemoſy[illegible]on debet intendere dare corporale pro ſpirituali: ſed poteſt per charitatis affectum fructum ſpiritualem promereri, & conſequenter temporalem, licet non debeat principaliter habere oculum ad fructum temporalem. ¶ Eleemoſynam cadere ſub præcepto, conſtat ex illo Eccleſiaſtici 17. Vnicuique mandauit Deus de proximo ſuo. probatur etiam, quia propter eius omiſsionem quis damnatur, Matth. 25. Eſuriui, & non dediſtis, &c. Patet etiã: Quia cùm dilectio proximi ſit de præcepto, neceſſe eſt omnia illa cadere ſub præcepto, ſine quibus dilectio proximi non conſeruatur. Sed abſque eleemoſyna aliquando non conſeruatur: igitur eſt ſub præcepto: cõcurrentibus duobus, ſcilicet neceſ[illegible] proximo recipiente, alioquin non eſſet ratio quare eleemoſyna ei daretur, & facultate vel abundantia, in dante, iuxta illud 1. Ioan. 3. Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrẽ ſuũ neceſſe habere, & clauſerit ab eo viſcera ſua, quomodo charitas Dei manet in eo? concludit, Filioli non diligamus verbo neque lingua, ſed opere & veritate. extra hos caſus non cadit ſub præcepto, ſed eſt de conſilio, iuxta illud Dan. 4. Conſilium meũ regi placeat: Peccata tua eleemoſynis redime. ¶ Sed notandum eſt quæ neceſsitas requiratur in recipiente, & quæ abundantia in dante, ad hoc quòd ca[illegible]b præcepto. Quo ad primum dicunt communiter doctores, quòd requiritur extrema neceſsitas. Non enim omnis neceſsitas obligat ad hoc præceptum: ſed illa ſola, ſine qua is qui neceſsitatem patitur, ſuſtentari non poteſt. In illo caſu habet locum id quod D. Ambroſius dicit. Paſce fame morientem: ſi non pauiſti, occidiſti. Quod non eſt intelligendum ſolùm quando emiſſurus eſt ſpiritum, ſiue cùm de eius vita deſperatur, & comedere non poteſt: ſed quando probabiliter apparet quòd ob neceſſariorum defectum, niſi illi ſuccurratur de neceſſariis quando ipſi prodeſſe poſſunt, incidet in illam neceſsitatem, à qua poſtmodum non poterit vel vix releuari: vtputa cum apparet vrgens neceſsitas, nec apparet in promptu alius qui velit & poſsit ei ſubuenire. Quidam dicunt quòd ſi is qui neceſsitatem patitur, alibi habeat bona temporalia, tunc non eſt præceptum dare eleemoſynam: quia poteſt eidem per mutuum ſubueniri. Si autem non habeat alibi actu bona temporalia, non ſufficit ad impletionem huius præcepti mutuare: ſed requiritur quòd det. Vnde Chriſtus dixit, Quod ſupereſt, date eleemoſynam. non dicit, mutuate. Et ſi daretur ſub mutuo, illo qui neceſsitatem patitur acceptante, peccaret mutuans: nec eſſet mutuum, cùm iam res illi neceſſaria iure naturali eſſet ſua. Ideo nõ tenetur ad reſtitutionem. ¶ Quo ad ſecundum ex parte dantis requiritur facultas: quia ſi nihil habeat, non obligatur niſi in præparatione animi: Impoſsibilium enim nulla eſt obligatio. Requiritur ergo ꝙ habeat de ſuperfluo. vnde Dominus dicit, Quod ſupereſt, date eleemoſynam. Supereſſe autem ſiue ſuperfluum

Eleemoſynarum duo genera. *In lib. de Cura pro mor. agen.* *Eleemoſynæ ſpirituales quæ & quot.* *Eccle.29.* *Eccle.29.* *An & quãdo eleemoſyna ſit ſub præcepto.* *Ad præcẽptũ eleemoſynæ duo concurrunt.* *Quæ neceſsitas requira[illegible] quod aliquis teneatur dare eleemoſynã.* *An mutuãs in extrema neceſsitate peccet.* *Quæ facultas requiritur ad hoc quòd quis*

ſuperfluum aliquid dicitur dupliciter: Primò reſpectu perſonæ. Secundo reſpectu ſtatus. Superfluum *teneatur facere eleemoſynam.*
perſonę eſt illud quod eſt vltrà quàm neceſſarium ſit indiuiduo ſiue perſonæ, non ſolùm reſpectu ſui,
ſed etiam reſpectu eorum quorum cura incumbit ei. Quia quis magis tenetur ſibi quàm aliis. vnde *Superfluum*
commune adagium eſt, quòd charitas bene ordinata incipit à ſeipſo. & Apoſtolus: Siquis ſuorum & *perſonæ &*
maximè domeſticorum curam non habet, infidelis eſt & infideli deterior. Superfluum autem ſtatus *ſtatus quid*
eſt illud quod quis vltrà quàm ſit neceſſarium non ſolùm perſonæ, & his quorum cura ſibi incumbit, *ſit.*
ſed etiam vltrà quàm ſit neceſſarium ſecundum dignitatem ſiue conditionem perſonæ ſuæ. Dignitas *1.Tim.5.*
enim perſonæ ſuæ & filiorum ac eorum quorum curam habet, dicitur ſtatus in hac materia. De his
igitur quæ ſunt neceſſaria ad perſonam, dare eleemoſynam non cadit ſub præcepto, neque de his te-
netur quis eleemoſynam dare: quia hoc eſſet ſibi & ſuis vitam ſubtrahere, niſi fortè caſus immine-
ret, vbi ſubtrahendo ſibi, daret alicui magnæ perſonæ, per quam Eccleſia vel reſpublica ſuſtentaretur.
Quia pro talis perſonæ liberatione laudabiliter ſeipſum & ſuos periculo mortis exponeret: cùm bo-
num commune ſit præferendum bono particulari. De neceſſariis autem ſtatus cùm non conſiſtant in
puncto ſiue in indiuiſibili, quia adhuc multis abſtractis remanet vnde quis poſsit vitam conuenienter
transfigere, de illis dare tenetur. Si verò abſtractis illis poſſet vitam transfigere, ſed non conuenienter,
laudabile eſſet dare, & ſtatum minuere: non tamen eſt de præcepto, quia inordinatum videtur, ſi ali-
quis tantum de bonis ſibi ſubtraheret vt aliis largiretur, quòd de reſiduo non poſſet ipſe nec ſui vitam
transfigere conuenienter. Nullus enim inconuenienter viuere tenetur. Non oportet tamen ꝙ cogitet *Matth.6.*
ad omnes caſus qui poſſunt contingere. hoc enim eſſet cogitare de craſtino, quòd Dominus prohi-
bet. Sed debet iudicari ſuperfluum & neceſſarium ſecundum ea quę probabiliter & vt in pluribus oc-
currunt: Maximè quando occurrit extrema neceſsitas alicuius perſonæ priuatæ, vel magna neceſsitas
Reipublicæ. In his enim caſibus laudabiliter prætermitteret aliquis id quod ad decentiam ſui ſtatus
pertinere videretur, vt maiori neceſsitati ſubueniret. ¶Requiritur præterea quòd id de quo vult fa- *Eleemoſyna debet fieri de proprio, & non de alieno.*
cere eleemoſynam, ſit ſuum. Vnde D. Auguſt. in libro de Verb. Domini in monte, declarans illud Lu-
cæ decimo ſeptimo: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, dicit: Quidam malè intelligendo,
rapiunt res alienas, & aliquid inde pauperibus largiuntur, & putant ſe facere quod præceptum eſt. In-
tellectus iſte corrigendus eſt. Non enim eleemoſynæ faciendæ ſunt de alieno: ſed de iuſtis laboribus
vnuſquiſque eleemoſynam facere debet: Vnde cùm eleemoſyna dicatur ſacrificium (vt dictum eſt)
congruè facit ad propoſitum illud Eccleſiaſtici trigeſimoquarto: Qui offert ſacrificium de ſubſtantia *2.2.q.31.*
pauperum, quaſi qui victimat filium in cõſpectu patris. Ex quo ſequitur primò quòd de his quæ ſunt *art.3.ad.3.*
ſubiecta reſtitutioni, eleemoſynæ non ſunt faciendæ, cùm ſint aliena: niſi fortè eſſet talis neceſsitatis
articulus, in quo etiam liceret ipſi rem alienam accipere ad ſubueniendum neceſsitatem patiẽti, dum-
modo is cuius eſt res, non eſſet in ſimili neceſsitate: in quo caſu penſanda eſſet vtriuſque conditio,
& alię conditiones requiſitæ, prudentis iudicio. Secundò ſequitur quòd illi qui ſunt in poteſtate alte-
rius conſtituti, vt ſunt ſerui, famuli, & religioſi, nõ debent facere eleemoſynas, niſi de ſuperioris licen-
tia, vel expreſsè habita, vel probabiliter præſumpta; niſi fortè in articulo extremæ neceſsitatis, in quo
(ſecundum D. Thom.) licitum eſſet religioſo furari, vt eleemoſynam det. Nec obſtat illud Rom.3. Et
non ſicut blaſphemamur, & ſicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala vt veniãt bona, quorũ dam-
natio iuſta eſt. quia in tali caſu non eſſet propriè & verè furtum, ſaltem in foro interiori: cùm non ac-
cipiatur res aliena, ſed detur extremè indigenti res ſua. in caſu enim extremæ neceſsitatis omnia ſunt
communia. Vnde Matth.12. habetur ꝙ Chriſtus excuſauit diſcipulos, eò ꝙ eſurientes cœperant vel- *Matt.12.*
lere ſpicas alienas die ſabbati. & 1.Reg.21. Dauid propter neceſsitatem excuſatur à comeſtione panum *1.Reg.21.*
propoſitionis. Ideo extremè indigens licitè accipere poteſt & aliis porrigere. Dominium enim ciuile
ſiue proprietatis, adueniente dominio naturali, ſopitur ſiue ſuſpenditur: niſi ille qui habet dominium
ciuile, eſſet in extrema neceſsitate: quia tunc cùm ille habeat maius ius, quia habet naturale & ciuile,
fieret ei iniuria ſi auferretur ab eo, ad dandum illi qui habet ſolum ius naturale. Vbi autem nullus eo-
rum haberet, ſed tertius quidam, iam dictum eſt ꝙ in extrema neceſsitate potior eſt conditio primi
occupantis. Et habet locum illud D. Baſilij, Si fatearis ea tibi diuinitus prouenisse. ſ. temporalia bona:
An iniuſtus eſt Deus inæqualiter nobis res diſtribuens? Cur tu abundas, ille verò mendicat, niſi vt tu
bonæ diſpenſationis merita conſequaris: ille verò patientiæ brauiis decoretur? Eſt panis famelici, quẽ
tu tenes: nudi tunica, quã in conclaui conſeruas: diſcalceati calceus, qui penes te marceſsit: indigen-
tis argentum, quod tu poſsides inhumatum. Cur circa tot iniuriaris quæ dare valeas? In foro tamẽ ex-
teriori puniuntur accipientes aliena in neceſsitate, ꝓpter dubium neceſsitatis, quia. ſ. ignoratur an ſint
in extrema neceſsitate, aut non, & etiam propter ſcandalum quod poſſet ſequi: quia alij poſſent finge-
re ſe eſſe in extrema neceſsitate, qui tamen non eſſent, & furarentur & raperent aliena, putãtes illa fi-
ctione euadere, & ſic turbaretur reſpublica. Vnde in c. ſi propter neceſsitatem, extra de furtis, impo-
nitur pœnitentia ad terrorem aliorum. Puto tamen ꝙ vbi plenè conſtaret de extrema neceſsitate, etiã
in foro exteriori non eſſet puniendus. Non tamen ſequitur ꝙ liceat mulieri propter neceſsitatem fa-
mis fornicari, ſicut furari: Quia adueniente neceſsitate famis, non manet materia furti, quæ eſt res alie-
na: ſed bene manet materia fornicationis. ſ. non ſuus vir. Non enim propter illam neceſsitatem aliquis
efficitur vir illius mulieris, ſicut res aliena indigentis: cùm ad illam neceſsitatem ſubleuandam forni- *2.2.q.32.*
catio non ſit medium per ſe ordinatum, ſicut res comeſtibiles, &c. ¶Si autem vxor habet alias res prę- *ar.8.ad.2.*
ter dotem ſuam, quæ ordinatur ad ſuſtentanda onera matrimonij, vel ex proprio labore & lucro abſ- *Vxoratæ*
que ſubtractione debiti officij in domo acquirit, vel habet aliqua ex ſucceſsione vel donatione, po- *quando poſſunt licitè*
teſt dare pauperibus eleemoſynam irrequiſito viro, moderatè tamen, ne vir egeat aut depauperetur: *dare eleemo*

ſynam irrequiſito viro 2.Oecono.

de bonis autem viri non debet dare eleemoſynas, ſine conſenſu viri expreſſo vel præſumpto, quem præſumere poteſt, ex quo ſecundum Philoſophum in 8. Ethic.regimen viri & mulieris in domo eſt ſecundum dignitatem, nec debet dominari vir in omnibus: & idem in ſecundo Oecono. vult mulierem in omnibus quæ intus ſunt dominari & gubernare familiam. Si ergo mulier non ſolùm reſpectu actus matrimonij, ſed etiam regiminis domeſtici, aſſumitur in ſociam, ſecundum dignitatem ſuam, quo ad ea quæ intus ſunt diſponēda: cõſequens eſt quod eleemoſynas moderatas pauperibus erogare poſsit: cùm caput mulieris ſit vir, vt dicit Apoſtolus 1.Cor. 11. vbi autem non committeretur à viro talis diſpenſatio domeſticorum vxori, imò expreſſè & acriter prohiberetur omnis datio eleemoſynæ, non debet dare de bonis viri notabiliter, quia aliqua modica poſſet dare: non enim vir poteſt omnino rationabiliter prohibere omnimodam eleemoſynarum largitionem, maximè vbi apparet neceſsitas, licet non extrema in petentibus: quia nullum eſſet dubium in caſu extremæ neceſsitatis: quia tunc poſſet dare & furari. Sicut de religioſo dictum eſt, idem dicendum de filiisfamiliàs, qui de re modica, de qua poſſunt præſumere quòd patri placet, poſſunt dare eleemoſynam, aliàs non, niſi in caſu extremæ neceſsitatis, vel ſi alicuius rei à patre eſſet eis commiſſa diſpenſatio. Præceptum de danda eleemoſyna reducitur ad præceptum de honoratione parentum. Sic enim Apoſtolus interpretatur 1. Timoth. 4. dicens: Pietas ad omnia vtilis eſt: ſub pietate enim comprehēdit eleemoſynarum largitionem, & pauperum ſubuentionem.

1.Cor.11.

Ver. 6. DE CORRECTIONE FRATERNA.

2.2.q.33. art.1.

Correctio fratris publica & iudicialis ad quid ordinetur.

Apoc.18.

Correctio fratris eſt duplex: quædam eſt realis publica & iudicialis, quæ fit per accuſationem vel à inquiſitionem ex officio: & talis pro fine habet bonum reipublicæ, vt.ſ. alij arceantur à peccatis, criminibus, & ſcandalis, quibus reſpublica turbatur, & aliis datur occaſio delinquēdi, ſiue ille qui corrigitur emendetur, ſiue non. & hęc debet fieri ſecundum quantitatem delicti, & qualitatem ſiue cōditionem perſonæ, iuxta illud Deutero. 25. Secundum menſuram delicti erit & plagarum modus. & Apoc. 18. Quantum ſe glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. quia hæc correctio reſpicit peccatum fratris, prout vergit in nocumentum aliorum, qui ex eius peccato læduntur vel ſcandalizantur, & inquantum eſt nocumentum boni communis, cùm iuſtitia & bonum cōmune per peccatum hominis perturbentur: conſequens eſt ꝙ per pœnam delinquentis ordinetur & ſtabiliatur atq; pacificetur. Ideo peccant mortaliter ſuperiores, tam temporales q̃ eccleſiaſtici, ſi omittūt tales correctiones & punitiones: quia per hoc datur anſa criminibus, & incentiuum delinquēdi. Hoc tamen intelligendum eſt quando correctio eſt reipublicæ neceſſaria, quia aliquando contingit punitionem propter aliqua accidentia ſiue incidentia non expedire immediatè fieri: vt quando maius bonum impediretur, aut reſpublica turbaretur, vt ſæpe accidit temporibus noſtris in Italia. tunc enim eſſet differenda aut indulgenda pœna. Vnde Dauid pepercit Abſalon, qui interfecit fratrem ſuum Amon. ſecundi Regum 14. diſtulit punitionem Ioab. 3. Regum ſecundo. Quare prudentia magna vtendum eſt, nec facilè damnandi ſunt qui non ſtatim omnia corrigunt. Isboſet enim quia minus cautè increpauit Abner, quòd ingreſſus eſſet ad concubinam patris ſui, perdidit regnum, ſecundi Regum tertio. Nec facilè etiam excuſandi ſunt omittentes. Vnde Dauid reprehenditur quòd nūquam increpauit Amon primogenitum ſuum de ſtupro ſororis. Et Heli, qui non correxit acriter Ophni & Phinees. primi Regum ſecundo. ¶ Alia eſt correctio quæ fit verbo & ſecretè, & reſpicit peccatum fratris, inquantum eſt nociuum ei qui peccat, & pro fine habet emendam fratris, & ad eam principaliter ordinatur: procedit enim ex charitate, ſicut iudicialis ex zelo iuſtitiæ: & eſt actus charitatis, ſicut correctio iudicialis eſt actus iuſtitiæ. Correctio fraterna eſt de neceſsitate ſalutis cadens ſub præcepto. Si enim de neceſsitate ſalutis eſt eruere aliquem à morte corporali per eleemoſynam corporalem, iuxta illud Prouerbiorum vigeſimoquarto, Erue eos qui ducuntur ad mortem, & qui trahuntur ad interitum liberare non ceſſes: à fortiori ſub præcepto & de neceſsitate ſalutis eſt eruere à morte ſpirituali, quæ eſt peccatum mortale, Ezechie. decimooctauo, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: cùm anima ſit pluſquam eſca, & corpus pluſquam veſtimentum. Vnde Diuus Auguſtinus dicit, Si neglexeris corrigere, factus es deterior eo qui peccauit. Et idem in regula, Si frater tuus vulnus habet in corpore, quod vult occultari dum timet ſecari: nónne crudeliter à te ſileretur, & miſericorditer indicaretur? quanto potius debes manifeſtare, ne deterius creſcat in corde? Nec obſtat quod dicitur Eccleſiaſtici ſeptimo, Conſidera opera Dei, quòd nemo poſsit corrigere quem ille deſpexerit: Quia in omnibus agendis operatio hominis non eſt efficax, niſi adſit diuinum auxilium: & tamen debet homo facere quod in ſe eſt: maximè quandiu habet probabilitatem quòd emendabitur. Vnde Diuus Auguſtinus dicit, Neſcientes quis pertineat ad prædeſtinatorum numerum, & quis non pertineat: ſic debemus affici charitatis affectu vt omnes velimus ſaluos fieri. Ideo omnibus debemus officium fraternæ correctionis impendere, ſub ſpe tamen diuini auxilij, cùm ignoremus an ſint à Deo deſpecti. Nec obſtat pariter quòd correctio fraterna aliquando meritoriè omittitur. Quia hoc præceptum eſt affirmatiuum, & non obligat pro ſemper, ſed pro tempore & loco. Vnde Diuus Auguſtinus dicit: Si propterea obiurgandis & corripiendis malè agentibus parcit, quia opportunum tempus inquiritur, vel eiſdem metuit ne deteriores efficiantur, vel ne ad bonam & piam vitam erudiendos impediant alios infirmos, non videtur eſſe cupiditatis officium, ſed conſilium charitatis. Vbi autem quis præſumeret probabiliter quòd poſſet aliquem retrahere à peccato mortali vel veniali, quod eſt proxima diſpoſitio ad mortale: & tamen propter inordinatum amorem vel cupiditatem prętermittit correctionem, peccat mortaliter. Si verò timor & cupiditas tardiorem faciunt hominem ad corrigendum delicta fratris, non tamen ita ꝙ ſi cōſtaret ꝙ poſſet fratrem à peccato retrahere, propter

Superiores negligentes in correctionibus peccant.

Correctio fraterna quid, ad quē finē, & quādo de neceſſitate ſalutis.

Ezech.18.

In libr. de Ver. Do.

In li. de Natu. & Gra.

pter timorem, vel cupiditatẽ, vel præſumptionis maculam dimitteret, quibus in animo charitatẽ pręponit fraternam, eſt peccatum veniale. & hoc modo ſancti viri omittunt corrrigere delinquentes, vt ibidem D. Aug. dicit. Ex pręmiſsis ſequitur primò ꝙ quis non tenetur ſub pœna peccati mortalis aut venialis corrigere fratrem de peccato veniali aut de aliis defectibus, quæ non ſunt peccata: quia peccatum veniale non eſt extrema neceſsitas ſpiritualis: nec per peccatũ veniale perditur frater, quem alius corrigendo lucratur, vt habetur Matth. 18. & cùm Chriſtus præcepit correctionem, præcepit de peccato abſolutè: peccatum autem abſolutè & ſimpliciter ſtat pro mortali, quod auertit à fine, & non de veniali, quòd ſolùm eſt circa media: & ideo dicitur peccatum ſecũdum quid. quare non tenetur corrigere, niſi ſit proxima diſpoſitio ad mortale, quia tunc teneretur. Si enim teneor fratrem præcipitatũ ſubleuare, à fortiori ne pręcipitetur propter periculũ: aliàs (vt dicitur Eccle. 3.) Qui amat periculum, peribit in illo. Secundò ſequitur quòd vbi non eſt probabilitas de emenda fratris peccantis, ſed potiùs quòd fiet deterior: tunc quis non tenetur corrigere, cùm finis correctionis fraternę ſit emenda: & ea quæ ſunt ordinata ad aliquem finem, ſicut correctio fraterna ad emendam, debent regulari ſecundum finem: ſic quòd vbi non ſperatur, finis fruſtra adhiberetur. Et ſic non tenetur quis graſſatores & publicas meretrices alióſque induratos peccatores corrigere, iuxta illud Prouerbiorum 9. Noli corrigere deriſorem, ne oderit te. debent tamen corrigi à prælatis, correctione iudiciali & punitiua, propter bonum commune, vt alij retrahantur à criminibus. Tertiò ſequitur quòd cùm eſt probabilitas quòd abſque correctione alterius peccator corrigetur, puta quia eſt timidus & ſcrupuloſus: tunc non tenetur aliquis eum corrigere, ne nimis confundatur & ægrè ferat & ad odium prouocetur. Vbi autem eſſet probabilitas quòd non corrigeretur abſq; correctione, & ab initio correctionis ægrè ferret & incideret in odium, poſtmodum tamen dimiſſo odio emendaretur: tunc quis tenetur corrigere, nec eſſet cauſa illius odij & peccati, niſi per accidens: quia non intendit odium ſed correctionem, & ex malitia illius procedit illud odium. Si autem probabile eſſet quòd perſiſteret in illo odio, tunc illa correctio omittenda eſſet.

Correctio de venialibus non eſt neceſſaria.

Præceptum de correctione non ligat quando non eſt probabilitas emẽdæ.

Ver. 7. DE MODO ET PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

A CHriſtus, Matth. 18. triplicem proceſſum in fraterna correctione ordinauit ſeruandum: Primus eſt ſecretus. Secundus partim ſecretus, partim publicus: Tertius eſt publicus. Quo ad primum proceſſum dicit: Si peccauerit in te frater tuus: vade & corripe eum inter te & ipſum ſolum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum. In hoc autem primo proceſſu exprimuntur quinque notanda. Primò quis debet corrigi: Secundò quis debet corrigere: Tertiò de quo. Quartò quando. Quintò modus corrigendi. ¶Quo ad primum dicitur, quod frater debet corrigi. Quid autem fratris nomine intelligatur, Chriſtus ſufficienter declarauit, Matth. 23. Vnus eſt pater veſter. Omnes autem vos fratres eſtis. Intelligit fratrem natura & ſpecie, quia ab eodem patre cœleſti. & Matth. 5. Si offers munus tuum ante altare, & ibi recordatus fueris quòd frater tuus habet aliquid aduerſum te, vade, &c. Per fratrem intelligit læſum, ſiue ſit Chriſtianus, ſiue Iudæus. Et ſic quicunque eſt frater ordine, profeſsione, ſiue cognatione, ſiue fide, aut natura, corripi mandatur: nec mirum, quia ſi omnibus etiam infidelibus tenemur facere eleemoſynam corporalem, quando ſunt in extrema neceſsitate: à fortiori ſpiritualem, quæ eſt correctio peccatorum, præcipuè eorum quæ ſunt cõtra legem naturę. Quia poteſt eis clarè oſtendi quòd malè faciant: non autem de peccatis contra legem euangelicam, quam non ſuſceperunt. Vnde 1. Corinth. 5. dicitur: Quid enim mihi eſt de his qui foris ſunt iudicare? Ex quo quidam inferunt, quòd circa infideles non eſt obſeruandus tertius proceſſus: cùm de eis Eccleſia non habeat iudicare. Aliquibus tamen videtur quòd debet denunciari ſuperiori eorum, ſed hoc excedit limites fraternæ correctionis, & tranſit in accuſationem. ¶Ex præmiſsis infertur quòd ſi prælatus peccauerit, non debet corrigi à ſubdito, correctione punitiua, ſed à ſuo ſuperiori, ſi habeat. Vnde Exod. 9. dicitur: Beſtia quæ tetigerit montem, lapidabitur. Et 2. Reg. 6. Oza percuſſus eſt à Domino, quia tetigit arcam. Mons & archa ſignificant prælatum: igitur, &c. Vnde D. Auguſt. in regula, Honore coram vobis prælatus ſit vobis, timore coram Deo ſubſtratus ſit pedibus veſtris. Poteſt tamen corrigi correctione fraterna, quæ eſt actus charitatis: & ideo extenditur ad omnes ad quos charitas ſe extendit. Sed charitas ſe extendit ad prælatum, cùm ſit frater, inquantum peccator eſt, inferior & egens. Et ideo ei tanquam in neceſsitate exiſtenti, ſubueniendum eſt, & danda ei eleemoſyna ſpiritualis, quæ eſt correctio fraterna, aliter tamen quàm aliis: quia cum honore & reuerentia abſque obiurgatione, ſed dulciter & reuerenter & facta proteſtatione. Vnde D. Auguſt. in regula. Non ſolùm veſtri, ſed etiam ipſius miſeremini: qui inter vos quanto in loco ſuperiori, tanto in periculo maiori verſatur. & D. Paulus Coloſſen. vltimo, ſcribit de ſubditis, vt prælatum ſuum admoneant, cùm ait: Dicite Archippo, Vide miniſteriũ quod accepiſti à Domino, vt illud impleas. & vbi peccatum prælati eſſet publicum, & immineret periculum fidei, etiam publicè eſſent prælati à ſubditis arguẽdi. Vnde D. Paulus, qui erat ſubditus Petro, propter imminens periculum fidei, circa fidem Petrum publicè arguit, Galat. 2. vbi D. Auguſt. dicit: Petrus exemplum maioribus præbuit, vt ſicubi fortè tramitem relinquerent, non dedignentur etiam à poſterioribus corrigi. ¶Quo ad ſecundum, videlicet quis debet corrigere: Ex cõtextu euangelij habetur quòd Chriſtus direxit verba Petro, qui futurus erat paſtor, & ſic præcipuè pertinet ad paſtores & prælatos, qui habent curam ſubditorum, & de animabus eorum reddituri ſunt rationem. Quia tamen Petrus nondum erat prelatus, ſed frater, ideo ad omnes pertinet fratres delinquentes corrigere: & inquantum in eis magis viget iudicium rationis, quodam modo cenſentur ſuperiores: quæ ſuperioritas & correctio per peccatum in corrigente impeditur propter tria. Primò quia ex præcedenti peccato indignus redditur vt corrigat alium: & præcipuè ſi maius peccatum commiſit, non eſt dignus vt

Quis dicatur frater corrigẽdus.

An proceſſus correctionis ſit circa infideles obſeruandus.

Exod. 9. 2. Reg. 6.

Collo. vlti.

Galat. 2.

Quis frater aliter corrigere teneatur.

corrigat de minori. Vnde super illud Matth.7. Quid vides festucam, &c. D. Hierony. dicit: De his loquitur, qui cùm in mortali crimine detineantur obnoxij, minora peccata fratribus non concedunt. Secundò redditur indebita correctio, propter scandalum quod sequitur ex correctione, si peccatum corripientis sit manifestum: quia censetur corrigere ad ostentationem. Vnde super illud Matth.7. Quomodo dicis fratri tuo, &c. D. Chrysosto. exponit, in quo proposito, puta ex charitate, vt salues proximum tuum. Non quia teipsum antè saluare vis, ergo nō alios saluare, sed per bonam doctrinam malos actus celare, & scientiæ laudes ab hominibus quærere. Tertiò impeditur propter superbiá corripientis, inquantum scilicet aliquis propria peccata paruipendens, seipsum præfert in corde suo, peccata eius austera seueritate diiudicans, ac si ipse esset iustus. Vnde D. August. Accusare vitia officium est bonorum virorum & beneuolorum: quod cùm alij faciunt, alienas partes agunt. Et Isidorus. Non debet vitia aliorum corrigere, qui vitiis est subiectus. & Roma. 2. dicitur: In quo alium iudicas, teipsum condemnas: eadem enim agis quæ iudicas. Et ideo qui in peccato sunt, corrigendo teneant consilium. D. August. vbi suprà, Cogitemus cùm aliquem reprehendere nos necessitas cogit, vtrum tale sit vitium quod nunquam habuimus: & tunc cogitemus nos homines esse, & habere potuisse, vel tale quod aliquando habuimus: & tangat memoriam communis fragilitas, vt illam correctionem non odium sed misericordia præcedat. Si autem nos inuenerimus in eodem vitio esse, non obiurgemus sed congemiscamus, & non illum ad pœnitendum, sed ad æqualiter condonandum inuitemus. Ex his ergo patet quòd si peccator cum humilitate corripiat delinquentem, non peccat, nec sibi nouam condemnationem acquirit: licet per hoc vel in consciētia fratris vel saltem sua, pro peccato præterito condemnabilem se ostendat. ¶ Quo ad tertium, scilicet de quo debet corrigi, satis dictum est versiculo præcedenti, quod de mortali vel de veniali, cum est proxima dispositio ad mortale. ¶ Quo ad quartū scilicet quando, dicendum quòd cùm illud peccatum est notum. Vnde dixit textus: Si peccauerit in te. Quæ verba exponuntur à D. Augustino, hoc est te sciente cognitione certa & euidēti, scilicet per aliquem sensum exteriorem in personam delinquentis. Quòd si per auditum sciat, ab alio, vel per rumorem, vel per signa dubia, quis non tenetur corrigere, nec inquirere de vita, seu explorare conuersationem fratris. Vnde D. August. ait: Admonet nos Dominus non negligere inuicem peccata nostra, non quærendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas, aliàs efficeremur exploratores vitæ aliorum, contra illud quòd dicitur Prouer.24. Ne quæras impietatem in domo iusti: & nō vastes requiem eius. Ex quo patet quòd non oportet religiosos exire claustrum ad corrigendum delinquentes. Et si dicatur quòd ex quo fraterna correctio est debita & de præcepto, sicut qui debet pecuniam, non sufficit quòd soluat creditori occurrenti, sed debet eum quærere, vt debitum reddat: Ita etiam in correctione debita dicendum, quòd illud quod debetur alicui certæ & determinatæ personæ, siue sit bonū corporale, siue spirituale, oportet quòd ei impendamus, non expectātes quòd nobis occurrat, sed debitam solicitudinem habentes, vt eum inquiramus. vnde sicut ille qui debet pecuniam creditori, debet eum requirere cùm tempus fuerit, vt ei debitum reddat: ita qui habet curam spiritualem alterius debet eum quærere ad hoc quòd eum de peccato corrigat. Sed quo ad illa beneficia quæ non debentur personæ, sed communiter omnibus proximis, siue sint corporalia, siue spiritualia, sufficit nobis quòd impendamus eis qui nobis occurrunt. hoc autem pro quadam sorte habendum est, vt D. August. dicit. Alij exponunt hæc verba, si peccauerit in te, hoc est coram te solo: tunc enim debes secretè corrigere. quia si coram aliis arguis, non es corrector sed proditor. Si autem multis aliis audientibus & præsentibus peccauerit, & scandalizauerit, non teneris secretè, sed potes coram aliis corrigere. 1. Timot.5. Peccantem coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant. Sic D. Ioan. Baptista Herodem publicè redarguit dicens, non licet tibi habere vxorem fratris tui. Hac ratione dicunt quidam, quòd quilibet audiens & intelligens aliquem prædicantem aliquam propositionem hereticam, potest eum publicè reprehendere. Quod credo limitandum in casu in quo non sequitur scandalū: quia si ex tali correctione & reprehensione sequeretur tumultus magis nocens quàm correctio prodesset, differenda esset correctio. D. autem Hierony. exponit: Si peccauerit in te, hoc est contra te directè: quia si peccatum esset directè cōtra Deum vel communitatem, puta si hæreticus priuatim homines à fide auertat, vel si aliquis occultè tractet quo modo ciuitas tradatur hostibus, vel incendatur: non est nostri arbitrij (inquit) hoc est non tenemur neque debemus seruare hunc primum processum, imò tenemur denunciare: quia ille qui sic peccat, non solùm peccat in te, sed etiam in alios. Et nisi denuncietur, imminet magnum periculum, nisi fortè aliquis firmiter existimaret, quòd statim post secretam monitionē frater corrigeretur, & huiusmodi periculum cessaret. Si verò esset dubium, debet denunciari illi qui potest huiusmodi mala prohibere. ¶ Circa peccata verò occulta quæ sunt solùm in malum peccantis vel alicuius priuatæ personæ, tunc ad hoc tendendum est, vt fratri peccanti subueniatur. & sicut medicus corporalis sanitatem ægroto confert absque alicuius membri abscisione si potest: si verò non potest, abscindit membrum minus necessarium, vt vita potius conseruetur: Ita etiam ille qui studet emendationi fratris, debet si potest, sic emendare fratrem quantum ad conscientiam, vt fama eius (si fieri potest) seruetur, propter duo. Primò quia fama vtilis est ipsi peccati, non solùm in temporalibus, in quibus diffamatus multa patitur detrimenta, amissa fama, sed etiam quantum ad spiritualia: Quia præ timore infamiæ multi à peccato retrahuntur: & quando infamatos se conspiciunt, irrefrenatè peccant. Vnde D. Hieronymus dicit: Corrigendus est seorsum frater, ne si semel pudorem aut verecundiam amiserit, permaneat in peccato. Secundò debet conseruari fama fratris peccantis, tum quia vno infamato alij infamantur, secundum illud D. August. ad plebem Hyponen. Cùm de aliquibus qui sanctū nomen profitentur, aliquid criminis vel falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt, vt de om-

In lib. de ser. do. in mō te & in li. de sum. bono. *Rom. 2.* *In lib. de verbo dom.* *Prouer. 4.* *In lib. de doct. christ.* *1. Tim. vlti.* *Mar. 6.* *In correctione hæreticorum non est seruandus processus euāgelicus.* *Ad plebem Hypon.*

Condenada por Alex. Septimo.

de omnibus hoc credatur: tum etiam quia ex peccato vnius publicato, alij prouocantur ad peccatum, & infamati ſæpe impelluntur & violentantur ad continuationẽ, maximè mulieres. Sed quia conſcientia præferenda eſt famæ, voluit Dominus vt ſaltem cum diſpendio famę fratris conſcientia per publicam denunciationem à peccato liberetur. Vnde patet quòd in occultis peccatis, quæ non ſunt contra Deum & bonum reipublicæ, de neceſsitate præcepti eſt, quòd ſecreta monitio præcedat publicã denunciationem. ¶Quo ad quintum: ſcilicet de modo corrigẽdi. Chriſtus dixit: Vade & corripe: dixit, Vade, & non ſcribe, propter duo: Primò propter periculum infamiæ, ex perditione vel apertura, ſeu communicatione literarum. Secundò, quia vt D. Hierony. ait: Habet enim neſcio quid latentis energiæ viua vox, & in auribus diſcipulorum transfuſa fortiùs ſonat. Energia eſt vis & effectus. Et correctio verbo facta, eſt maioris virtutis & efficaciæ. & D. Ambro. ſuper illud Pſal. Qui timent te, videbunt me, & lętabuntur, dicit: Pleriſq; iuſti aſpectus admonitionis correctio, perfectioribus lętitia eſt. Ideo Chriſtus dixit, Vade: ſicut olim dixerat, Ezech. 2. Fili hominis vade ad domum Iſraël. Sed ad quẽ locum debemus ire? Reſpondendum eſt quòd ad conuenientem & propicium, & tempore congruo, & non hora inſobria vel importuna, quando eſt in cholera aut lecto, aut aliis arduis occupatus. Secũdo dicit: Corripe. D. Chryſoſt. exponit dicens, dulciter, quia nõ dicit. Accuſa, increpa, obiurga: ſed, corripe, ſcilicet manſuetè. Vnde Pſal. Superuenit manſuetudo, & corripiemur. diuerſimodè tamen procedendum eſt, vt dictum eſt ex D. Auguſt. & Prouer. 18. dicitur: Iuſtus prior eſt accuſator ſui. Si adducatur correctio Ioſeph, quam non præceſsit fraterna correctio, dicendum quòd veriſimile eſt præceſſiſſe, licet non ſit ſcriptum: vel quia habebat probabilitatem quòd non emendarentur, ſed fierent deteriores, cùm odirent eum. ¶Notandum etiam quòd proclamationes quæ in capitulis religioſorum fiunt, omiſſa ſecreta correctione, non contrariantur huic præcepto, quia ſunt de leuibus defectibus, qui non derogant famæ. Vnde ſunt quædam cõmemorationes oblitarum culparum potius, quàm accuſationes vel denunciationes. Si tamen eſſent tales, de quibus frater infamaretur, fieret contra præceptum Domini, qui per hunc modum peccatum ſecretum fratris publicari prohibuit: vt de his quæ merentur grauiorem culpam.

In Epiſt. ad Pau. c. 2.

Ezech. 2. In quo loco debet fieri fraterna correctio.

Modus fraternæ correctionis.

Prouer. 18.

Gene. 37.

Religioſorũ proclamationes non contrariantur fraternæ correctionis.

Ver. 8. DE SECVNDO PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

A Secundus proceſſus fraternæ correctionis eſt partim ſecretus, partim manifeſtus: ait enim, Si te non audierit, adhibe tecum vnum aut duos, vt in ore duorum vel trium ſtet omne verbum: vt verecundia & exhortatione illorum emendetur. Sed qui adhibendi ſunt? D. Auguſt. ait: Adhibe eum qui prodeſſe vult, & non obeſſe. quia cùm finis huius correctionis ſit emenda fratris cum conſeruatione famæ: ſi adhiberentur maleuoli, eſſet periculum infamiæ. Si autem corrigens non inuenerit, eſt excuſatus: non tamen debet denunciare donec inuenerit. Si quæratur quãdo debet adducere poſt correctionem, ſi recidiuauerit: Dicendũ quòd in actu, ſi deprehendi poſsit. Quia ſi extra actum adhiberentur, & reprehenderet, non poſſent teſtificari de facto, quod tamẽ eſt requiſitum, vt ex textu apparet. Prętereà ſi extra factum reprehenderetur, poſſet dicere corrigentem eſſe calumniatorem & detractorẽ, & accipere adductos in teſtes, & conuenire corrigẽtem in iudicio, & agere per. l. diffamari. Si dicatur quòd adhibendo duos teſtes, diffamat eum, & eſt detractor: dicendum quòd non eſt detractor formaliter: quia non eſt cum intentione denigrandi famam, vt dictum eſt ſuprà. Prætereà fit authoritate ſuperioris, ſcilicet Dei, qui eſt Dominus famæ & vitæ eorum.

Qui adhibẽdi ſunt in teſtes fraternæ correctionis.

[illegible] c. 5. §. 3. ver. [illegible]

Ver. 9. DE TERTIO PROCESSV FRATERNAE CORRECTIONIS.

B Tertius proceſſus fraternæ correctionis eſt publicus. Vnde ſequitur in textu, Quòd ſi eos non audierit, dic Eccleſiæ. Si autem Eccleſiã non audierit, ſit tibi ſicut Ethnicus & publicanus. D. Chryſoſto. dicit: Nil tale pręcepit Dominus obſeruandum his qui extra Eccleſiam ſunt, quale pręcepit hic de fratribus corripiendis, ſed de exterioribus: Si quis te percuſſerit in vnam maxillam, præbe ei & alteram. Per Eccleſiam intelligit hic prælatum Eccleſiæ. Sed quid faciet prælatus? Theologi diſcrepãt in hac re à canoniſtis. qui in c. nouit, extra de iudiciis, hanc materiam tractant. Sed canoniſtarum opinione prætermiſſa, ſequor eos qui dicunt quod prælatus ad talem denunciationem orabit primò pro eò, ſecundò vocabit illum & teſtes abſque notario & aliis ſolẽnitatibus iudiciariis: & coram eis reprehendet & obiurgabit eum, deinde hortabitur illum, & præcipiet ſub ſententia excommunicationis vt pœniteat, & amplius non reuertatur. Et ſi Eccleſiam (hoc eſt prælatum) audierit, & ſe emendauerit, ceſſant partes prælati: quia iam peruentum eſt ad finem, nec poterit prælatus propter huiuſmodi denunciationem eum punire. Si autem Eccleſia non audierit: tunc fiet tranſitus à correctione fraterna ad correctionem iuſtitiæ, & prælatus procedet contra eum inſtante procuratore fiſcali, qui faciet fieri informationes, & audiri faciet teſtes.

Per Eccleſiam intelligitur prælatus.

Quæ ſunt [illegible] lati in denũciatione euãgelica.

Ver. 10. DE MONITIONIBVS GENERALIBVS

C Circa generales monitiones prælatorum, quas facere poſſunt contra occultos peccatores & teſtes qui ſciunt veritatem, ne detur anſa criminibus, & vt innocentes indemnes reddantur, prout concludũt Bartholus & Baldus in l. ciuile. C. de furtis. propter diuerſitatem opinionum & multitudinem particularium circunſtantiarum magna eſt difficultas, maximè in foro conſcientiæ, quæ maximè eſt attendenda. Ideo cautè circa huiuſmodi agendum eſt, maximè prædicatoribus, conſultoribus, & confeſſoribus. Ad huiuſmodi euidentiam quæ mihi tutiora videntur collegi, & noſtris inſtitutionibus inſerẽda duxi. ¶Supponendum eſt in primis quòd peccatum corrigendum, eſt triplex: quoddam eſt ſimpliciter & abſolutè occultum, quod ſcilicet probari non poteſt: quoddam verò ſimpliciter publicum & manifeſtum, quod ſcilicet celari non poteſt: aliud verò partim publicum & manifeſtum, & partim occultum, ſcilicet quod probari & celari poteſt: quia pauci teſtes ſunt. Secũdò ſupponendum

Peccatũ occultũ quid, peccatũ publicũ, peccatũ mixtum quid.

Iudex tripliċi via procedere pōt. est ex c.qualiter & quando,in secundo,de accusation. quòd prælatus & iudex ecclesiasticus in criminibus corrigendis triplici via procedere potest,scilicet per denunciationem euangelicam,vel inquisitionem aut accusationem, vel partis requisitionem. Denunciatio regulariter prærequirit secretā monitionem,inquisitio clamorem seu infamiam,accusatio inscriptionem.¶Quantum ad primum modū procedēdi,qui communiter seruatur in visitationibus archiepiscopi circa diocesanos, & prouincialiū religionum circa priores,& conuentus religiosorum,prælati præcipiunt primò communiter, deinde specialiter in particulari,vt quicunque scit aliqua corrigenda, sub pœna excommunicationis denunciet.Et finis prælati in hoc modo procedēdi,est vel esse debet corrigere publica iudicialiter,& secreta siue occulta charitatiuè siue fraternaliter, secundum præceptum Domini & modum procedendi datum,Matth.18.& cum sententia excommunicationis non feratur nisi pro peccato mortali, vt in ca. nemo episcoporum.11.quæst.3.& Deus non iudicet bis in idipsum,sequuntur duo,Primum quòd religiosi in vim illius præcepti monitorij non tenentur peccata venialia aut alios leues defectus citra pœnam grauioris culpæ(quæ non infligitur nisi pro peccato mortali)denunciare,quanuis hoc possint etiam prætermissa secreta monitione,vt dictum est.Secundum,quòd etiam non tenentur neque debēt peccata mortalia manifesta,quæ fuerunt punita,nec occulta emendata denunciare,neque etiam peccata mortalia occulta,quæ solùm sunt in præiudicium peccantis vel alicuius priuatę personæ,nisi seruato processu & ordine fraternæ correctionis.Vnde dicit D. Thom. quòd prælato non est obediendum contra præceptum Dei, secundum illud Act.5. Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Et ideo quando prælatus præcipit vt sibi dicatur ac reueletur quod quis sciuerit corrigendum,intelligendum est illud præceptum sanè, scilicet saluo ordine fraternæ correctionis, siue præceptum fiat communiter ad omnes,siue ad aliquem specialiter:& si prelatus expresse præciperet contra hunc ordinem,ipse præcipiendo peccaret,& ei obediens,quasi contra præceptum Domini agens. Ideo non esset ei obediendum,quia prælatus non est iudex iudiciorum occultorum, sed solus Deus. Vnde non habet potestatem præcipiendi super occultis: quia sicut dicunt iuristæ, Peccata latentia non habent vindictam in hoc seculo,sed Dei iudicio reseruantur,nisi inquantum per aliqua iudicia manifestātur, puta per aliquam infamiam,vel suspiciones,aut quærelam læsi.Tenentur tamen subditi in vim prædicti monitorij denunciare crimina mortalia publica, quæ non fuerunt punita, & crimina occulta quæ sunt contra bonum reipublicæ Ecclesiasticæ vel temporalis, etiam prætermissa secreta monitione & processu euangelico,qui non obligat in illis criminibus,vt dictum est ex D.Hierony. Et ideo tenentur denunciare hæreticos secretos,proditores,incendiarios, absque præcepto : à fortiori adueniente monitione.¶Secundus modus procedendi est per inquisitionem:& est quando iudex & prælatus ecclesiasticus propter clamorem seu infamiam, quæ absque periculo tolerari non potest, debet procedere ad inquisitionem:quia interest reipublicæ(cuius curam prælatus habet)ne crimina remaneāt impunita.Vnde habet descendere iuxta c.qualiter & quando,in 2.de accusatio.&Gen.18.Dominus ait: Descendam & videbo an clamorem qui ad me venit,opere compleuerint. & Lucæ 16. Quia villicus erat diffamatus apud Dominum suum quasi dissipasset bona illius,descendit, &c. Et hic modus procedendi ordinatur ex sua natura ad correctionem iudiciariam, quæ non intendit principaliter emendam fratris,sed bonum publicū,vt alij terreantur,& ne incidant in talia aut alia peccata, & vt pax reipublicæ turbata & lacerata reparetur,quod fit per inflictionem pœnarū. Et in tali modo siue via procedendi debet prælatus inquirere primò de fama publica. Et si testes ignorātur,debet publicare monitorium sub sententia excōmunicationis,quòd scientes veritatem habeant propalare & manifestare, & non denunciare.Quia in iudiciario modo procedendi nullus debet denūciare quę nō potest probare.Ideo præcepit vt habeant propalare seu reuelare quæ sciunt: & tunc qui sciunt veritatem illius criminis,debent propalare,etiam si non sit nisi vnus. Quia ille cum fama publica sufficit ad condemnationem. Nec tenetur ille præmittere monitionem secretam, ex quo peccatum non est iam omnino occultum,sed probari per plures potest.Deinde debet prelatus audire diffamatum vel reum,si sit aliquis propalatus:& ipse etiam tenetur dicere veritatem,ex quo iudex iustè eum interrogat.Quid hoc audio de te?& contra illum procedere seruato ordine iuris.¶Tertius modus procedendi est per accusationem,& est quando prælatus & iudex ecclesiasticus procedit ad requisitionem partis: & hoc dupliciter:Primò,quando pars aliqua aut procurator fiscalis habet testes,& accusat aliquem: tunc iudex prehabita inscriptione partis,per quam reddit se accusatorem,qui debet testes contra accusatum producere:tunc iudex potest procedere seruato ordine iuris: & si inueniat eum culpabilem, debet condemnare:si verò innocentem,relaxare, & accusatorem condemnare ad pœnam talionis, vel aliter secundum requisitionem partis,& secundum quod fuerit iuris & rationis.Secundò cum pars aliqua nō accusat,quia fortè ignorat reum & testes,sed conqueritur se esse læsam,vel per furtum,aut detractionem,aut percussionem:tunc iudex qui debet intendere indemnitati subditorum innocēter læsorum, & ne detur ansa criminibus,ad petitionem eius debet dare literas monitorias,sub sentētia excommunicationis contra lædentem vt satisfaciat,& contra testes vt dicant &propalent lædentem.& hic modus procedendi ordinatur ad iudicialem reparationem.vnde nō exigit necessariò secretam monitionem.& ideo si factum sit tale quod probari possit,quia factū fuit in loco publico, vbi plures erant qui ignorantur,non est dubium quin illi qui sciunt,teneantur propalare.Si autem vnus tantum scit, quia factum fuit in loco secreto, dicunt quidam quòd si sciens habeat probabilitatem quòd lędens per secretam monitionem satisfaciet,debet eum secretè monere,cum intimatione tamen,quòd nisi satisfecerit propalabit:& si non satisfaciat,debet propalare.Nec obstat quod communiter obiici solet, Vox vnius vox nullius. & si habeat probabilitatem quòd reus monitus negabit & peierabit, nil proderit impetranti,

Marginal notes:
Modus procedendi per denūciationem.
Matth.18.
2.2.q.33. ar.7.ad 5.
Modus procedendi per inquisitionē
Modus procedendi per accusationem in criminibus quæ probari possūt.
Modus procedendi in occultis criminibus ad querelam partis.
Quid faciēdum stante

impetranti,&nocebit ſpiritualiter reo,quia peierabit:ideo præcauendum eſt malum ſpirituale ipſius: Dicendũ ꝙ quis non tenetur præcauere malum alterius, cùm prouenit ex malitia ipſius, & maximè ſtante præcepto:ſicut pulchra mulier non tenetur prætermittere præceptum de audienda miſſa,licet probabiliter iudicet quòd aliqui propter eius aſpectum cadent in concupiſcentiam: quia hoc prouenit ex eorum culpa.Sic nec qui ſcit veritatem,ſtante præcepto,debet celare,licet præſumat reum peieraturũ:quia hoc ex eius malitia prouenit: quia tenetur dicere veritatem & nõ peierare,per regulam generalem quę habet quòd quandocũq; iudex iuſtè exigit iuramentum,ſiue pręcipit dicere veritatẽ, exactus ſiue interrogatus tenetur dicere veritatem ſi ſciat.¶Dominus tamen Petrus de Palude & Durandus in quarto,diſtinct.19.q.4.videntur dicere quòd quando nocumentum priuatę perſonę eſt ita paruum,quòd melius ſit illum ita parum lædi quàm alium ita diffamari,nõ debet reuelare: quia ſi tũc non corrigitur,poſteà corrigetur. Opinio tamen præcedens eſt tutior.Reus autem licet non teneatur ſe prodere,tenetur tamen infra terminum ſatisfacere,vel obtinere dilationem,aliàs incidit in excommunicationem ſi proferatur.

monitione quando vnus ſolus ſcit crimen aut damnũ.

Ver. II. DE HIS QVI IN MONITIONIBVS NON COMPREHENDVNTVR.

A MVlti ſunt qui non comprehenduntur in monitionibus generalibus,nec tenẽtur reuelare. ¶Regula generalis eſt,quòd illi qui non poſſunt compelli ad teſtimonium ferendum,non comprehenduntur in monitionibus generalibus,cùm monitiones ordinentur ad teſtimoniũ ferendum. ¶Ex qua ſequitur primò, quòd confeſſor & interpres confitentis non tenentur neque debent aliquo modo reuelare,vt habetur in c.omnis vtriuſque ſexus,de pœni. & remiſ. imò poteſt iurare ſe nihil ſcire: quia intelligi debet vt homo vel in foro hominum:quæ enim ſcit in foro Dei,vt eius vicarius ſcit, vel etiam ad dicendũ.Et eadem ratione illi qui caſu aliquo,aut etiam inſidioſè,vel à presbytero audierũt peccata confeſſa,cùm ſigillũ confeſsionis ſit de iure naturæ & diuino,vt infra dicetur.Et ſi tales producantur in teſtes,& exigatur iuramentum,debet intelligi de veritate,de qua tenentur deponere.Secundò infertur quòd ſi monitorium ſit contra patrem vel filium,filij vel parentes non tenentur reuelare:quia non tenentur deponere,vt in.l.parentes. C.de teſtibus,& in.§.inter parẽtes.4.q.3.quod intelligendum eſt de omnibus aſcendentibus & deſcendentibus,tam in ciuilibus quàm in criminalibus, quia pro vna perſona computantur:& cùm nullus teneatur ſe prodere, vel parare arma contra ſe, ſequitur ꝙ illi qui pro vna perſona computantur, non tenentur contra ſe inuicem deponere. quod intelligendum eſt niſi in crimine hæreſis,vbi non habetur probabilitas de emenda, & timetur periculũ de ruina multorum.Tunc enim habet locum illud Luc.14.Si quis venit ad me,&non odit patrem ſuũ & matrem ſuam,& vxores,& filios,& fratres,adhuc & animam ſuam, nõ poteſt meus eſſe diſcipulus. Conſilium etiam partis,vt ſunt procuratores & aduocati ac ſollicitatores,quibus quodam modo coactè & quaſi confeſſoribus veritas reuelatur,ac etiam medici non comprehenduntur,niſi(vt dictũ eſt) in his quæ vergerent in detrimentum notabile reipublicæ temporalis vel eccleſiaſticæ. Excipiuntur etiam qui ſub ſigillo ſecreti aliquid ſuſceperũt:quia cùm ſigillum ſecreti ſit de iure naturæ, quod per ius poſitiuum & humanum ſolui non poteſt,à fortiori ſi aliquis iurauit tenere aliquid ſecretum, niſi (vt dictum eſt) vergat in detrimentum reipublicæ.

Luc.14.

§. 3. DE VITIIS CHARITATI OPPOSITIS.

B CHaritati & effectibus eius opponuntur decẽ vitia:Charitati quidem odium: Gaudio opponũtur duo,ſcilicet acedia & inuidia:Paci opponũtur ſex,ſcilicet diſcordia,contentio,ſchiſma,bellum, rixa,& ſeditio.Beneficentiæ autem opponitur ſcandalum.de quibus per ordinem dicendum eſt.

Ver. I. DE ODIO.

C ODium accipitur dupliciter:vno modo vt eſt paſsio appetitus concupiſcibilis, de qua ſuprà dictũ eſt,quòd eſt diſplicentia eiusquod eſt diſconueniens ſiue repugnans aut nociuum:in quo conſiſtit ratio mali,ſicut in conuenienti ratio boni. Et quemadmodum appetitus attrahit ad ſe id quod eſt ei conueniens & bonum:ſic repellit diſconueniens & malum. Illa diſplicentia ſiue repulſa mali ſenſibilis,dicitur odium.Alio modo accipitur odium vt opponitur charitati,& ſic importat de ſuo principali ſignificato actum refugitiuum voluntatis,& auerſiuum à Deo vel proximo,apprehenſis ſub ratione mali ſiue diſconuenientis:quæ quidem auerſio dicitur nolitio & odium. Ex conſequenti verò importat volitionem alicuius repugnantis & diſconuenientis ei quem odit,per quod vult quòd repellatur & elongetur à ſe:vt qui vult Sortem eſſe in ſua ſocietate,vult ei mortem & alia ei repugnãtia: & ſic dicitur ipſum odire.Et quanuis Deus clarè &per eſſentiam viſus non poſsit apprehendi ſub ratione mali,cùm ſit ſummum bonum,&per conſequens non poſsit odiri:nec ſecundum effectum qui naturaliter ab hominibus amatur,inquantum ſcilicet dat eis eſſe,viuere,& intelligere:Tamen bene poteſt apprehendi ſub ratione mali,ſecundum effectus qui repugnant inordinatæ voluntati: ſicut cohibitio peccatorum per legem diuinam,& inflictio pœnarum:& ſecundum hoc poteſt apprehendi ſub ratione diſconuenientis,& per conſequens odiri. Nec obſtat quòd de potentia abſoluta poteſt communicare ſuam claram viſionem Iudæ per horam duntaxat, non tamen propterea poſſet odiri pro illo tempore:quia licet Iudas videret ſuam damnationem futuram,tamen videret ordinem diuinę prouidentiæ,qui impediret illam apprehenſionem ſub ratione diſconuenientis. ¶Et cùm ratio culpæ & peccati propriè conſiſtat in auerſione voluntaria,conſequens eſt quòd odium Dei ſit maximum peccatorum.quia odium Dei importat auerſionem ſecundum ſe:alia autem peccata participatiuè,inquãtum ſcilicet in aliis peccatis aliquis appetit inordinatam delectationem,quæ habet annexam auerſionem.Et licet infidelitas ſit valde graue peccatum,non tamen habet rationem culpæ, niſi inquantum eſt voluntaria:& quòd ſit voluntaria ex eo prouenit,quòd aliquis odit veritatem,quæ ei proponitur,

[illegible]14 [illegible].§.10. verſi.5.

[illegible] poteſt apprehẽdi ſub ratione mali.

Odium Dei eſt maximũ peccatorũ.

Odium proximi quale peccatum. & ideo odium est peius infidelitate, sicut causa est potior effectu. Odium autem proximi quo proximus oditur secundum id quod habet à Deo, hoc est secundum naturam vel gratiam, inquantum appetit ei aliquod malum naturæ vel gratiæ contrarium, vel non facit ei bonum quod facere tenetur, est peccatum mortale ex genere suo: dupliciter tamen est veniale: Primò, propter subreptionẽ: Secundò, quando malum quod appetit, vel bonum quod omittit, est exiguum. Si autem aliquis deliberatè vult proximo notabile damnũ, in naturam vel gratiam immediatè vel vltimatè relatum, semper est peccatum mortale. dicitur in naturam vel gratiam, quia si odium terminaretur ad culpã aut ad defectũ boni, pertineret ad fratris amorem, iuxta illud D. Augu. in regula, cum dilectione hominum, & odio vitiorum. & Psalm. Iniquos odio habui, legem autẽ tuam dilexi. *Psalm. 118.* dicitur vltimatè: quia si aliquis velit alteri malum pœnæ vt cognoscat culpam suam & emendetur, vel zelo iustitiæ, non peccat. Odium differt ab ira, quæ etiam appetit malum: quia odium appetit malũ absolutè: ira autem in quadam mẽsura: scilicet in ratione iusti & punitionis. Vnde ira cessat ad mortuos, nec est ad res insensibiles, vt dicit Philoso. in 2. Retho. *2. Retho.* cessat etiam ad grauiter læsos, inquantum eorum malum excedit mensuram iustæ retributionis. Odium non dicitur capitale vitium, cùm procedat ex inuidia: vt D. Grego. dicit: *31. Mora.* Quia quemadmodũ ex delectatione causatur amor sui, sic ex tristitia, quæ est de ratione inuidiæ, causatur odiũ. Odij effectus seu signa sunt prohibita, sicut subtrahere proximo debita beneficia, aut obsequia, siue colloquia quæ debita sunt. Aliqua enim debentur conciuibus, aliqua consanguineis, aliqua omni Christiano. Et propterea nisi casus accidat in quo quis debeat huic in particulari, non tenetur, neque peccat non exhibendo. Sufficit enim vt in omnibus officiis non excipiatur inimicus: quod fieret, si in orationibus communibus omnibus Christianis exciperetur. Si in nuptiis inuitarentur omnes consanguinei, inimico dempto. Si omnibus conciuibus aliqua vellet distribui, inimico dempto. Sed de his amplius, cùm de dilectione inimicorum ageretur. *c. 12. §. 1. ver. 6.*

Ver. 2. DE ACEDIA.

2.2.q.35. Acedia accipitur dupliciter: vno modo vt est species tristitiæ: & sic est passio appetitus concupiscibilis, & vt sic non est peccatum: quia talis passio secundum se est indifferens ad bonum & ad malum, secundum quod bene vel malè regulatur per rationem. *Acediæ multiplex acceptio.* Tristitia enim de malo corporali regulata per rationem, est bona, vt in actu pœnitẽtiæ. Tristitia verò inordinata est mala. Alio modo sumitur vt pertinet ad voluntatem, & consequitur actum eius: & hoc modo accipitur dupliciter: vno modo communiter, prout est tristitia de bono spirituali in communi, quodcunque sit illud. Et quia bonum cuiuslibet virtutis est speciale bonum: ideo contingit tristari de bono cuiuslibet virtutis, quod pertinet ad acediam communiter dictam: (quæ secundum Damascenum) est quædam tristitia aggrauans, quæ scilicet ita deprimit animum hominis, vt nihil ei agere libeat. Ideo acedia importat tædium operandi, & à quibusdam dicitur torpor mentis, bona inchoare negligentis, & refugientis bonum spirituale, inquantum est laboriosum aut molestum corpori, aut delectationis eius impeditiuũ. Hæc autem tristitia prouenit ex contemptu spiritualis boni, qui accidit ex defectu cognitionis aut considerationis bonorum spiritualium, quæ quanto magis cognoscuntur & considerantur, tanto nobis magis placent, & cessat acedia: & sic non est speciale peccatum, sed commune, quia contrariatur omnibus virtutibus: ad quamlibet enim virtutem pertinet gaudere de proprio spirituali bono, quod cõsistit in proprio actu, & acedia tristatur de illo, vt de ieiunio, oratione, festorum obseruatione, laude diuina, castitate, restitutione, & sic de aliis. *2.2.q.35. art.2.* ¶Alio modo acedia accipitur specialiter, prout est speciale vitium oppositum charitati, quæ gaudet de spirituali ac speciali bono, scilicet diuino: vt cũ quis tristatur de his quę ei imminent ex necessitate facienda propter Deũ: tunc est speciale peccatum, & si inchoatio huius tristitiæ stet in sola sensualitate, & non peruenit vsque ad consensum rationis, est peccatum veniale propter subreptionem & imperfectionẽ actus, quę est propter repugnantiam carnis ad spiritum: vel si illa bona de quibus tristatur, non imminent ex necessitate seu præcepto facienda etiam est veniale. *Acediæ propriè dicta quid & quale peccatum sit.* Si verò peruenit vsque ad consensum rationis, & ratio consentit in fugam eorum quæ faciẽda sunt propter Deum ex necessitate præcepti, in horrorem & detestationem boni diuini, carne omnino contra spiritum præualente, vt cùm dolet & tristatur se bene fecisse, aut nõ omisisse huiusmodi bona ad quæ tenebatur: & cùm proponit in futurum omittere: tunc est peccatũ mortale, & contrariatur præcepto de sanctificatione Sabbati, in quo (secundum quod est præceptum morale) pręcipitur quies mentis in Deo, cui contrariatur tristitia mentis de bono diuino. *31. Mora.* Acediam constat esse vitium capitale, authoritate D. Grego. Probari etiam potest ratione: quia vitium capitale dicitur illud, ex quo alia vitia oriuntur secundum rationem causæ finalis, vel etiam mouentis. Sed acedia est huiusmodi: igitur. Minor patet: quia sicut homines multa operantur vel omittũt propter delectationem, vel promoti vel impulsi ab ea: Sic etiam multa operantur & omittunt propter tristitiam, vt ipsam euitent, ac etiam eius pondere in aliqua inordinata prorumpunt.

Ver. 3. DE FILIABVS ACEDIAE.

2.2.q.25. art.4. Filiæ acediæ (secundum Greg. vbi suprà) sunt sex. Prima dicitur malitia, quæ nil aliud est quàm contemptus diuinorum bonorũ, qui semper est mortalis, si sit deliberatus. Secunda est rancor, qui non accipitur hic pro odio, sed pro displicentia hominum inducentium ad spiritualia: & est peccatum veniale, nisi superueniat odium, vel illa spiritualia sint de præcepto. Tertia est pusillanimitas, quę consistit in subtrahendo se à bonis quæ fieri potuissent, timore deficiẽdi, vt à ieiuniis: & est veniale, nisi illa ieiunia & bona omissa essent de præcepto. Quarta est desperatio, quæ est peccatum mortale: vt dictũ est suprà c. præcedenti. §. 1. Quinta est torpor circa præcepta, & dicitur negligentia agendorum, quæ est multiplex: & est peccatum mortale: cùm omittitur aliquid quod est sub præcepto. Sexta, euagatio mentis,

mentis,quæ communiter eſt peccatum veniale,niſi quando quis euagatur ſciẽter in his in quibus tenetur aduertere.Iſidorus autem ponit amaritudinem,quæ reducitur ad rancorem:& ocioſitatem, & ſomnolentiam,quæ reducuntur ad negligentiam, importunitatem, mentis inquietudinem , corporis inſtabilitatem in verbo,& curioſitatem,quæ reducuntur ad euagationẽ mentis circa illicita, quæ ſunt peccata mortalia,quando proueniunt ex affectu mortali:poſſunt tamen eſſe venialia, ſecũdum materiam & imperfectionem actus.

DE INVIDIA.

Ver. 4.

A INuidia ſecundum Damaſcenum,eſt ſpecies triſtitiæ,qua quis triſtatur de alieno bono,quod apprehenditur tanquam malum proprium,inquantum aliquis excedit in bonis, & inquãtum eſt diminutiuum propriȩ glorię ſiue excellentiæ,vel etiam gaudium de malo aliorũ,quod apprehenditur vt bonum proprium.¶De illis enim homines inuident,in quibus eſt gloria, & quibus homines amant honorari & in opinione eſſe, vt dicit Philoſophus.& ſic inuidia eſt ſemper mala,& peccatũ, vt ibidem dicit Philoſophus:quia dolet de eo de quo gaudendũ eſt, ſcilicet de bono proximi:& eſt tantũ ad eos quibus homo vult ſe æquare vel præferre in gloria.Et inde eſt quòd amatores &cupidi honoris,ſunt magis inuidi.Similiter etiam puſillanimes,quia omnia reputant magna. & quidquid boni alicui accidat, putant in magno ſe ſuperatos eſſe: vnde Iob 5. dicitur paruulum occidit inuidia.& D. Grego.6. Moral.dicit quòd inuidere non poſſumus,niſi eis quos meliores in aliquo putamus. Et quia memoria præteritorum bonorum,inquantum fuerũt amiſſa cauſat triſtitiam:hinc eſt quòd Philoſophus dicit 2.Retho.quòd ſenes inuident iunioribus, & illi qui multum expenderunt ad aliquid conſequendum,inuident his qui paruis expenſis illud ſunt conſecuti.dolent enim de amiſſione ſuorum bonorũ & de hoc quòd alij conſecuti ſunt bona.

2.2.q.36. Inuidia qd. 2.Retho. Cupidi honoris, puſillanimes,pueri,& ſenes ſunt cõmuniter inuidi Iob.5.

Triſtari autem de alicuius bonis,inquãtum ſibi imminet periculum alicuius nocumenti, ſicut cùm aliquis triſtatur de exaltatione inimici ne eum lædat , non eſt inuidia,neque peccatum,ſed potius effectus timoris.Vnde D.Grego.Euenire plerũque ſolet,vt non amiſſa charitate etiam inimici nos ruina lætificet , & rurſum eius gloria ſine inuidiæ culpa contriſtet: cùm & eo ruente quoſdam bene erigi credimus, & illo proficiente pleroſque iniuſtè opprimi formidamus.Vnde Prouer.29.Cùm impij ſumpſerint principatum,gemet populus.Triſtari etiam de bono alterius,inquantum ille cui accidit bonum,eſt eo indignus, talis triſtitia non poteſt oriri ex bonis honeſtis,ex quibus aliquis iuſtus efficitur:ſed(ſicut Philoſophus dicit)de diuitiis,& talibus quæ poſſunt prouenire bonis & malis:& talis triſtitia,ſecundum ipſum vocatur nemeſis,& pertinet ad mores. Sed hoc ideo dicit,quia conſiderabat temporalia bona ſecundũ ſe,prout poſſunt magna videri non reſpicientibus æterna,ſed ſecundum determinationem fidei,bona temporalia quæ indignis proueniũt,iuſta Dei ordinatione diſponũtur,vel ad eorum correctionem:& huiuſmodi bona nihil ſunt in comparatione ad futura:ideo huiuſmodi triſtitia prohibetur in ſcriptura ſacra ſecũdum illud Pſal. Noli æmulari in malignantibus,neque zelaueris faciẽtes iniquitatem. & alibi dicit: Penè effuſi ſunt greſſus mei. Gaudere autem de malo alterius propter bonum eius,vt corrigatur, vel propter iuſtitiam, non pertinet ad inuidiam.Triſtari pariter de bono alterius,non inquantum ille habet, ſed inquantũ quis caret non pertinet ad inuidiam,ſed ad zelum,vt Philoſophus dicit in 2.Retho. & ſi iſte zelus ſit circa bona honeſta,eſt laudabilis,ſecundum illud 1.Cor.14.Æmulamini ſpiritualia. Si autem de bonis temporalibus,poteſt eſſe peccatum,& ſine peccato.Inuidia ex ſuo genere eſt peccatum mortale,quia contrariatur charitati,inquantum homo qui habet ex charitate diligere proximum, ſimul gaudere de bono illius,inuidus triſtatur.Poteſt tamẽ eſſe veniale propter imperfectionem actus vel obiecti. Inuidia ſecundum D.Grego.31.Mora.eſt vitium capitale ratione iam dicta de acedia:& habet quinq; filias,ſcilicet odium,ſuſurrationem,detractionem , exultationem in aduerſis proximi, & afflictionẽ in proſperis.de quibus ſuo loco dictum eſt.

Triſtari de bonis alienis & gaudere de malis, nõ eſt ſemper illicitum. 2.Mora. Prou.26. 2.Retho. Pſal.36. 2.Retho. 1.Cor.14. Inuidia quale peccatum ſit. Inuidia habet 5. filias

DE DISCORDIA PACI OPPOSITA.

Ver. 5.

B DIſcordia opponitur concordiæ & paci: & ſicut concordia importat congregationem ſiue vnitatem cordium,hoc eſt voluntatum:ita etiam diſcordia diſgregationem & ſeparationem voluntatum.Vnde qui diuerſa credunt vel opinantur,non dicuntur diſcordare, ſed qui diuerſa volunt. Charitas enim eſt vnio non opinionum,ſed voluntatum. Et differt à rixa , quia rixa conſiſtit in exteriori opere.& eſt filia iræ quæ mouẽt animum ad nocẽdum proximo:ſed diſcordia conſiſtit in diſtinctione voluntatum , inquantum voluntas vnius perſiſtit in vno,& voluntas alterius perſiſtit in oppoſito. Quòd autem voluntas alicuius in proprio ſiſtat , hoc prouenit ex eò ꝙ aliquis ea quæ ſua ſunt,præfert his quæ ſunt aliorum:quod cùm inordinatè fit,pertinet ad ſuperbiam & inanem gloriam.Et ideo diſcordia,per quam vnuſquiſque ſequitur quod ſuum eſt, & recedit ab eo quod eſt alterius , ponitur filia inanis gloriæ.Diſcordia intantum dicitur peccatum,inquantũ contrariatur charitati,& tollit concordiam debitam: quia concordia indebita & in malo poteſt laudabiliter tolli per diſcordiam . Prout fecit D.Pau.inter Phariſæos & ſadduceos.& dominus de ſe dicit,Matth.10.Non veni pacem mittere in terram,ſed gladium.Duplicitcr autem diſcordia tollit concordiam debitam: vno modo per ſe,alio modo per accidens. Per ſe quidem in actibus humanis dicitur eſſe id quod eſt ſecũdum intentionem & propoſitum.Vnde per ſe diſcordat aliquis à proximo,quando ſcienter & ex propoſito ſiue intentione diſſentit à bono diuino,in quo debet & tenetur conſentire, vt habitare pacificè ſine tumultu & ſcandalo:& tunc eſt peccatũ mortale ex ſuo genere,quia cõtrariatur charitati.Vnde Gal.5.diſſenſiones(hoc eſt diſcordiæ)ponũtur inter opera carnis,de quibus ſubditur : Qui talia agũt,regnũ Dei non conſequentur.Prætereà Prouer.6.dicitur:Sex ſunt quæ odit Deus, & ſeptimum quod deteſtatur anima eius:eum ſcilicet qui ſeminat inter fratres diſcordias.Poteſt tamen eſſe peccatum veniale,propter

2.2.q.37. Diſcordia quid. Diſcordia & rixa differunt. Diſcordia quale peccatum ſit. Act.23. Matth.10. Per ſe & per accidens quid ſit in actibus humanis. Galat.5. Prou.6.

imperfectionem actus & subreptionem, vt si non plenè liberè, vel si tollat concordiam in minimis. Minima autem in proposito sunt quæ non sunt necessaria ad salutem: vt si discordat aliquis à voluntate dicendi veritatem purè officiosam, hoc est cuius mendacium est peccatum veniale. Si autem aliquis nolit concordare proximo in his quæ sunt supererogationis puta ad intrandum religionem, non pertinet ad vitium discordiæ, cùm non teneatur consentire. Per accidens autem in humanis actibus consideratur ex hoc quòd est præter intentionem. Vnde si intentio aliquorum sit ad aliquod bonum quod pertinet ad honorem Dei & vtilitatem proximi, sed vnus æstimat hoc esse bonum, alius autem habet contrariam opinionem, discordia tunc est contra bonum diuinum vel proximi per accidens: & talis non est peccatum, nec repugnat charitati, quæ est vnio voluntatum & non opinionum: nisi huiusmodi discordia esset cum errore circa ea quę sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebitè adhibeatur, vt apud hæreticos. ¶Ex his infertur primò, quòd discordia siue dissensio (de qua Actuũ.15. quæ facta est inter Paulum & Barnabam, ita vt discederent ab inuicem) non fuit peccatum. Vterque enim intẽdebat bonum, sed vni videbatur hoc esse bonum, alteri aliud, quod ad defectum humanum pertinebat: nec erat inter eos controuersia de his quæ sunt fidei aut de necessitate salutis: quanuis hoc ipsum quod discederent, fuit ex diuina prouidentia ordinatum, propter vtilitatem inde sequentem. Secundò infertur quòd discordia quandoque est ex peccato vnius tantum: puta cùm vnus vult bonũ cui alius scienter resistit. Vnde 1. Cor.7. Quòd si infidelis, discedit, discedat. Quandoque autem est cum peccato vtriusque, puta cùm vterque dissentit à bono alterius, & vterq; diligit bonum propriũ. Et quanuis voluntas vnius hominis secundũ se considerata non sit regula alterius, tamen bene ex consequenti, inquantum voluntas proximi inhæret voluntati Dei: & ideo discordare à tali voluntate, est discordare à voluntate diuina.

Act.15.

Ver. 6. DE CONTENTIONE.

2.2.q.38.

A Contentio largo modo importat quandam pugnam siue cõtrarietatem vocalem & locutionis, sicut discordia contrarietatem voluntatum. Propriè tamen contentio importat impugnationẽ verbalem veritatis cum clamore inordinato, Et sic definit eam D. Ambro. dicens: Cõtentio est impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Impugnatio autem falsitatis non dicitur propriè cõtentio nec est mala aut peccatum, sed laudabilis, nisi quando fit modo indebito, & cum clamore inordinato. & tunc communiter est peccatum veniale: nisi tanta inordinatio fiat in cõtendendo, quòd ex hoc generetur scandalum: quia tunc esset mortale. Vnde cùm Apostolus dixisset 2. ad Tim.2. Noli contendere verbis, subdit: Ad nihil enim vtile est, nisi ad subuersionem audiẽtium. Et quia contendere cum prælato clamorose aut despectiuè seu derisoriè, vergit in irreuerẽtiam, & est contra subiectionẽ debitam prælato: Ideo constitutiones prædicatorum acriter puniũt huiusmodi contentiones, etiam si aliquando non sint peccata, saltem mortalia. Cùm autem triplex sit veritas, scilicet doctrinæ, iustitiæ, & vitæ, sequitur quòd triplex potest esse contentio. Contentio siue impugnatio veritatis agnitę, siue sit fidei, siue alterius doctrinæ, siue iustitiæ, siue vitæ virtuosæ, in his maximè quæ sunt necessaria ad salutem, siue quantum ad animam, siue quantum ad corpus, siue quantum ad res aut famam: si veritas est talis quòd eius mendacium est perniciosum, est peccatum mortale, si fiat ex intensione impugnandi veritatem illam. Nam si ex alia intẽtione, puta propter exercitium aut disputationem, vt fit in scholis, non est contentio nisi materialiter, quæ potest esse & sæpe est laudabilis, quando est moderata. Quia si sit immoderata, est peccatum veniale, nisi fortè scandalum haberet annexum: quia tunc esset mortale, vt si prorumperet in iniuriam aut derisionem, ex quibus sequũtur contemptus, odia, & detractiones, & alia mala: Vnde Galat.5. contentio numeratur inter opera carnis, quæ qui agunt, regnũ Dei non consequentur. Si verò veritas non sit talis vt eius oppositum mendacium sit perniciosum, contentio contra illam est peccatum veniale, nisi propter scandalum annexum.

Contentio quid.

Contentio quale peccatum.

Galat.5.

Ver. 7. DE SCHISMATE.

2.2.q.39. in li. Ethi.

Schisma secundum Isidorum, scissuram & diuisionem animorum importat. Et quia multiplex est diuisio, ideo schisma in sacris literis accipitur primò pro quacũque diuisione siue opinionum siue voluntatum: & sic accipitur Ioh.9, vbi dicitur quòd erat schisma, hoc est diuersæ opiniones inter Iudęos de Christo: quia aliqui opinabãtur eum esse à Deo missum, alij verò oppositum. Secundò accipitur pro quacunq; illicita diuisione siue discordia aut dissensione: Et sic accipitur 1. Cor.1. Idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. quod exponens D. Thom. dicit, Vnũ dicatis omnes, hoc est omnes eandem fidem confiteamini, & eandem sententiam proferatis, de his quæ sunt communiter agenda, iuxta illud Roma.15. Vt vnanimes vno ore honorificetis Deum, & non sint in vobis schismata. quia vnitas ecclesiastica diuidi non debet. In cuius signum, Ioh. decimonono de tunica inconsutili milites dixerunt: Non scindamus eam. Sunt autẽ propriè accipiendo schismata, quando vel propter diuersam fidei confessionem, vel propter diuersas sententias de agendis homines vnius collegij, Ecclesiæ, vel communitatis, in diuersas partes separantur, secũdum illud Esa.22. Scissuras Dauid videtis. vbi glos. interlinearis dicit, schismata scilicet Ecclesiæ. Propriissimè tamen loquẽdo dicit diuisionem seu discessionẽ ab vnitate vniuersalis Ecclesiæ, per inobedientiã & rebellionẽ. Vnitas autem Ecclesiæ in duobus attenditur, scilicet in connexione membrorum ad inuicem siue communicatione: & iterum in ordine omnium membrorũ Ecclesiæ ad vnum caput, secundum illud Collo.2. Inflatus sensu carnis suæ, non tenens caput, ex quo totum corpus per cõmunicationes subministrantium est constructum, crescit in augmentum Dei. hoc autem caput est ipse Christus, cuius vicem gerit in Ecclesia summus pontifex. Et ideo schismatici dicuntur quicunq; membris Ecclesiæ subditis cõmunicare recusant: & quicunq; subesse renuũt summo pontifici, sicut in 1. schismate Chore, Dathan: & Abiron, cum B

Schismatici propriè qui

cum cõplicibus suis renuerunt subesse Moysi duci populi Dei Israël, vt dicitur Num.16.&.3.Reg.12. quòd decem tribus contempto rege suo, sibi statuerunt alium regem, scilicet Hieroboam. Et quemad modum hæresis opponitur fidei, sic schisma vnitati charitatis Ecclesiæ. & ideo sicut fides & charitas sunt diuersæ virtutes: sic etiam hæresis & schisma sunt diuersa vitia. & sicut quicunq; caret fide, caret charitate, sed non econtra: sic quicunq; est hæreticus, est schismaticus, sed non econuerso. Et hoc est quod dicit D.Hiero.ad Gal. Inter schisma & hæresim hoc interesse arbitror: quia hæresis peruersum dogma habet, schisma ab ecclesia separat. Et sicut amissio charitatis est via ad amittendam fidem, secundum illud.1.ad Tim.1. A quibus quadam aberrantes, scilicet à charitate, conuersi sunt in vaniloquium, ita etiã schisma ad hæresim. Vnde 1.Cor.11. Audio scissuras esse inter vos, & ex parte credo: Nam oportet hęreses esse. Vnde D.Hierony. vbi suprà, subdit: quòd schisma à principio in parte potest intelligi diuersum ab hæresi. Cæterùm nullum schisma est, nisi sibi aliquam hæresim coniungat, vt rectè ab Ecclesia recessum videatur esse: & est peccatũ mortale. Et quia schismatici in duobus peccant, ideo dupliciter puniuntur. Primò peccant, quia separant se à cõmunione membrorum Ecclesię: & quantum ad hoc conueniens eorũ pœna est, quod excõmunicētur & ab Ecclesia separentur, sicut Dathan & Abiron à multitudine filiorum Israël. Secũdò peccant, quia recusant subiici capiti Ecclesiæ, & ob hoc meritò ab omni dignitate & potestate ecclesiastica & iurisdictionali deponũtur & priuantur, vt habetur in ca. vnico, de hære.lib.6. Et vltra hoc dicit D.Thom. quia coërceri recusant per spiritualem potestatem Ecclesiæ, iustum est vt temporali potestate coërceantur, non solùm ipsi, sed etiam eis adhærentes, fautores, & receptores, iuxta illud Num.16. Recedite à tabernaculis hominũ impiorum, qui scilicet schisma fecerint, & nolite tangere ea quæ ad illos pertinent, ne fortè inuoluamini peccatis eorum. De schismaticis diffuse tractat Dominus Cardinalis de Turre cremata. 4.lib. summæ de Ecclesia, part.1.ca. nono, vbi recitat viginti schismata quæ fuerunt in Ecclesia, deinde quomodo chismata debeant tolli, & quid faciendum est populo Christiano tempore schismatis, quando nullus habetur pro indubitatio papa, quæ ne prolixior fiam, omitto.

dicantur. Num.16. 3.Reg.12. Schisma & hæresis quomodo differunt.

Schismaticoru pœna.

Num.16.

Ver. 8. DE BELLO.

A Bellum propriè est hostilis defensio, per quam arma mouentur ad tuendum vel defendendũ rempublicam, aut aggrediendum & vindicandum de iniuriis & nocumẽtis eidẽ illatis. Et differt à pugna & rixa: quia pugna potest esse sine armis: & rixa est inter priuatas personas, cum armis vel sine armis. Bellum de se non esse illicitũ, constat ex veteri testamẽto, in quo Dominus multoties filios Israël bellare præcepit. Et quanuis bella antiqui testamenti figurarent bella spiritualia, in quibus Christiani præliari debent: (vt dicitur Ephes.6. Induite vos armaturã Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quoniã non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarũ harum, aduersus spiritualia nequitiæ in cælestibus: Non tamen sequitur quod bella in lege euangelica sint illicita. D.enim Ioan.Bap. (à quo nouum testamentũ inchoatur, iuxta illud Matt.11. Omnes prophetæ & lex vsque ad Ioannẽ) militibus ad se venientibus & quærentibus quid faciendũ erat eis, bella nõ prohibuit, sed à quibus in bello abstinendum erat docuit, Luc.3. Neminem (inquiens) concutiatis, neque calumniã faciatis: cõtenti estote stipendiis vestris. D.August. in sermone de puero Centurionis, hunc locũ tractans ait: Si Christiana disciplina omnino bella culparet: hoc potius consilium salutis pœnitentibus in euangelio daretur, vt arma abiicerent, seque omnino à militia abstraherent, quod consultum non est, sed tantũmodo dictum, Neminem concutiatis, &c. Estote contenti stipendiis vestris: quibus proprium stipendium sufficere præcepit, arma non prohibuit. Et Ro.13. Non sine caussa gladium portat, Dei enim minister est, vindex in iram ei qui malũ agit. Sequitur, Ideo & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Si igitur gladio materiali licitum est vindicare iniurias & mala illata priuatis personis: à fortiori reipublicæ & principibus. Vnde Psal. Eripite pauperem, & egenũ de manu peccatoris liberate. Nec obstat quod dicit Christus, Matth.26. Omnes qui acceperint gladiũ, gladio peribunt: intelligitur enim authoritate priuata, vt D.Aug. dicit, Non obstat pariter illud quod dicitur Matth.5. Ego autem dico vobis non resistere malo. & Rom.12. Non vos defendentes charissimi, sed date locum iræ: Quia D.August. dicit illa esse semper seruanda in præparatione animi, vt scilicet semper homo paratus sit non resistere vel se non defendere si opus fuerit: sed quandoque est aliter agendum propter commune bonum, vel etiam illorum cum quibus pugnatur. Vnde D. August. Agenda sunt multa etiam cum inimicis benignè: Nam cùm licentia iniquitatis eripitur, vtiliter vincitur: quando nil est infœlicius infœlicitate peccantium, qua gehennalis nutritur impunitas, & mala voluntas velut hostis interior roboratur. Nec etiam illi qui iusta bella volunt, paci contrariantur, nisi diabolicæ, quàm Christus non venit mittere in terram. Vnde D. Aug. ad Bonifaciũ, non quæritur pax vt bellũ exerceatur: sed bellũ quæritur, vt pax exerceatur. Esto ergo bellando pacificus, vt eos quos expugnas, ad pacis vtilitatem vincẽdo perducas. Nec exercitia hominũ ordinata & spectãtia ad res bellicas sunt prohibita, sed inordinata & periculosa quæ fiunt in torneamentis: ex quibus occisiones & deprædationes proueniũt. Apud antiquos autẽ exercitationes ad bella sine huiusmodi periculis erant. Et ideo vocabantur meditationes armorũ, vel bella sine sanguine, vt habet D.Hiero. in quadã epistola. ¶ Ad hoc autem ꝗ bellum sit iustum, quinq; requiruntur. Primò authoritas suprema in principe indicente, sine cuius mandato bellum gerendum est: non enim pertinet ad priuatam personam bellum mouere, aut alios ad id congregare: quia potest ius suum prosequi iudicio superioris: qui si negligens fuerit, potest indici à principe petentis: & per principem intellige habentẽ cõmunitatem perfectã, hoc est papam, imperatorem & regem, & dominium liberum habentem, hoc est qui superiorem non habet, siue non recognoscit in terris. Secundò,

2.2.q.40. Bellum differt à pugna & rixa. Ephes.6.

Matth.11. Luc.3.

Rom.13.

Psal.81. Mat.26.

2.li.cõ.Ma. Mat.5. In li.de ser. in monte. In epist.ad Marcellum. Mat.10.

Quinq; ad bellũ iustum requisita.

Li.83.q.

In li. de verbis Do. requiritur causa iusta, vt scilicet illi qui impugnantur, per aliquam culpam impugnationem mereantur. Vnde D. Augustin. ait, Iustè bella solent diffiniri, quæ vlciscuntur iniurias. Si gens vel ciuitas plectenda est, quæ vel vindicare neglexerit quod à suis improbè factũ est, vel reddere quod per iniuriam *li. cõ. Faust.* ablatum est. Tertiò requiritur quòd intentio bellantium sit recta. Vnde D. August. ait: Apud vos cultores Dei etiam illa bella pacata sunt, quæ non cupiditate aut crudelitate, sed pacis studio geruntur, vt mali coërceantur, & boni subleuentur. Potest autem contingere quòd sit legitima authoritas indicentis bellum, & causa iusta: nihilominus tamen propter prauam intentionem bellum redditur illicitum: dicit enim D. August. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis iure culpantur. Quartò status, quòd non sint clerici: quia Petro in persona clericorum dictum est, Matth. 26. Conuerte gladiũ tuum in vaginam. Si non licet clericis se immiscere negociis secularibus siue negociationibus, propter inquietudines quę repugnant officio eorum. 2. Timot. 2. Nemo militans Deo, implicat se negociis secularibus: à fortiori in bellicis certaminibus, quæ multo maiores habent inquietudines. Præterea omnes ordines clericorum ordinantur ad altaris ministerium, in quo sub sacramento repræsentatur Christi *Effundẽtes sanguinem quare sint irregulares.* passio, & eius sanguinis effusio, secundum illud. 1. Corinth. 11. Quotienscunque manducabis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis donec veniat. & ideo non competit eis occidere, sed magis paratos esse ad propriam sanguinis effusionem pro Christo, vt imitentur opere quod gerunt ministerio. & propter hoc institutum est, vt effundentes sanguinem etiam sine peccato, sint irregulares, & non possint in diuinis ministrare. Et in signum & figuram huius, cùm Dauid vellet ædi- *1. Para. 22.* ficare templum nomini Domini, dictum est ei à Domino: Multum sanguinem fudisti, & multa bella bellasti, non poteris ædificare domum nomini meo, tanto effuso sanguine. 1. Parali. 22. ¶ Nec obstat quòd exercere bella iusta & defendere rempublicam non sit peccatum, imò meritum: non tamen licet clericis, qui ad opera magis meritoria sunt deputati & consecrati: sicut vouentibus virginitatẽ non licet vacare generationi, in qua vxorati possunt mereri, propter maiorem obligationem: sic clericis non licet vacare exercitio belli, quanuis prælati & clerici authoritate superioris possint interesse bellis: non quidem vt ipsi manu propria certent, sed vt iustè pugnantibus spiritualiter subueniant suis exhortationibus & absolutionibus: sicut in veteri lege mandabatur Iosue, quòd sacerdotes sacris buccinis in bello clangerent. Et ad hoc primo fuit concessum, quòd episcopi & clerici ad bella procederent. Quòd autem aliqui manu propria pugnent, abusus est, nisi in casu extremæ necessitatis. Et licet prælati non solùm debeant resistere lupis, qui spiritualiter inficiunt gregem, sed etiam raptoribus & tyrannis, qui corporaliter vexant: non tamẽ materialibus armis & in propria persona vtendo, sed spi- *2. Cor. 10.* ritualibus. Vnde Apostol. Arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potẽtia Deo. quæ quidem sunt salubres admonitiones, deuotæ orationes, & contra pertinaces excommunicationis sententia. Possunt tamen in aliena persona disponere & inducere ad bellandum bella iusta: eò quòd bella temporalia & corporalia in populo fideli, sunt referenda ad bonum spirituale diuinum, cui clerici deputantur. Omnis enim potentia, vel ars, vel virtus, ad quam pertinet finis, habet disponere de his quę sunt ad finem. de his amplius vide Dominum Cardinalem de Turre cremata in summa de Ecclesia ca. 114. propositione. 6. vbi allegat D. Bernardum ad Eugenium papam, sic scribentem: Quid tu gladium denuo vsurpare tentas, quem semel iussus es ponere in vaginam? quem tamen qui tuum negant, non satis videntur mihi attendere verbum Domini dicentis: Conuerte gladium tuum in vaginam. Cuius ergo est? Et si ipse tuo forsitam nutu, hoc est exhortatione, dispositione, præcepto, quanuis non tua manu euaginandus sit. Quod tamen (vt suprà dictum est) non licet, nisi in extremæ necessitatis articulo: in quo cuilibet iure naturæ (quod non destruitur per ius diuinum positiuum) licitum est tueri vitam suam, & reipublicæ bonum. Nec obstat quod fiat irregularis, quia sine peccato quis effici potest irregularis, vt bigamus. Quintò requiritur debitum tempus, scilicet ne die festo fiat: quia præceptum de sanctificatione sabbati ligat omnes. hoc tamen intelligendum est, nisi aduersarij aggrederentur. Vnde 1. *1. Mach. 2.* Macha. 2. dicitur: Cogitauerunt laudabiliter Iudæi dicentes: Omnis homo quicunque venerit ad nos in bello in die sabbatorum, pugnemus aduersus eum: quia abstinere à bello, imminente tali necessitate, esset tentare Deum: obseruatio enim festorum non impedit ea quæ ordinantur ad ordinis salutem, *Ioh. 7.* etiam corporalem. Vnde Dominus arguit Iudæos, Ioh. 7. dicens: Mihi indignamini quia totum hominem sanum feci in sabbato. & inde est quòd medici licitè possunt medicari homines in die festo: mul- *Lib. 83. q.* tò magis seruanda est salus reipublicæ, per quam impediũtur occisiones plurimorũ, & innumera mala temporalia & spiritualia, quàm salus corporis vnius hominis. ¶ Vti insidiis in bello D. August. dicit esse licitum, ait enim: Cùm iustum bellum suscipitur, vtrum apertè pugnet aliquis an ex insidiis, *Iosue 8.* nil ad iustitiam interest. & hoc probat authoritate Domini, qui mandauit Iosue vt insidias poneret habitatoribus ciuitatis Hai. Quanuis enim nunquam liceat mẽtiri, aut promissum non seruare, etiam *In li. de offi.* hosti in his quæ sunt secundum iura bellorum, vt D. Ambrosius dicit: tamen licitum est nobis occultare dictum vel factum nostrum hosti: vel eidem aperire propositum aut intellectũ nostrum, quid ex aliquibus præstitutis facere proponamus: non tamen hoc semper facere tenemur. Quia etiam in doctrina sacra multa sunt occultãda, maximè infidelibus, ne irrideant, secundũ illud Matt. 7. Nolite sanctum dare canibus. Vnde multo magis ea quæ ad impugnandum inimicos paramus, sunt eis occultanda. Vnde inter cætera documenta rei militaris hoc præcipuè ponitur, De occultandis consiliis, vt patet in libro Stratagematum Francorum. Et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarum, quibus licitum est vti in bellis iustis. Nec propriè huiusmodi insidiæ vocantur fraudes, nec iustitiæ repugnant, nec ordinatæ voluntati: esset enim inordinata voluntas si quis vellet nihil sibi ab aliis occultari.

¶Notandum quòd dare auxilium in bello iusto non est peccatum, quando certum est bellum esse iustum. Si autem sit dubium, subditi excusantur, obediẽtes domino suo, vt habetur in c. qui culpatur. 23. quæst. 1. Non subditi autem nõ excusantur, neque etiam subditi, vbi certum est bellum esse iniustũ. In bello iusto non tenentur milites de damnis illatis etiam innocentibus, qui sunt partes illius communitatis: quia ex quo communitas reputatur nocens, non pertinet ad militem discernere & iudicare quis sit innocens. Sed in bello iniusto omnes tenentur, nisi fortè excusentur ex ignorantia, quæ non excusat à restitutione. In omni autem bello, siue iusto, siue iniusto, sunt quædam personæ exemptæ de iure canonico, de quibus in titu. de treuga & pace: scilicet presbyteri, monachi, conuersi, peregrini, & oratores. Ideo qui illos vexant, vel ab eis auferunt, non excusantur à peccato, nec à restitutione: nec etiam milites qui concutiunt vel calumniantur aut depredantur eos, quos defendere deberent, vt dicit Dominus Caietanus in summula, super verbo Bellum.

An liceat auxiliari bellantibus.

Personæ quibus non debet in bello iusto damnũ inferri.

Ver. 9. DE DVELLO.

A DVellum dicitur quasi duorum bellum siue pugna, quod alio nomine dicitur monomachia, à monos, quod est vnum, & chia, pugna, quasi pugna vnius contra vnum, siue singulare certamen. Ad cuius euidentiam sciendum quòd duellum dupliciter accipitur: vno modo largè & communiter, pro quacunque pugna duorum, etiam si fiat sine periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, & absque inani gloria, ad exercitium, vel propter aliquam aliam rationabilem causam. & tunc nõ est peccatum, seruatis debitis circunstantiis, cùm nullo iure sit prohibitum, & aliquando conducat ad virtutem fortitudinis. Alio modo accipitur duellum propriè pro pugna duorum cum periculo vitæ, aut membrorum mutilatione, ex condicto siue conuentione & consensu partium, & ad alicuius rei probationem: vt scilicet vincẽs probasse credatur, & victus in probatione defecisse, ac si per testes vincens suam intentionem fundasset: & tunc semper est malum indicere vel acceptare: quia vterque eligit alium occidere vel percutere authoritate priuata, & vsurpat diuinum iudicium, quod de occultis sibi reseruauit: & est tentatio Dei, contra illud Matth. 4. Non tentabis Dominum Deum tuum. qui non tenetur neque consueuit in huiusmodi tentatione miraculum ostendere, imò plerunque permittit innocentes propter huiusmodi tentationem succumbere, vt habetur in c. significãtibus, extra de purgatione vulga. vnde D. Thomas dicit quòd lex duellorum plus pertinet ad communem rationem sortium, quàm iudicium, ferri candentis, aut aquæ feruentis, cùm non expectetur ibi miraculosus effectus, nisi fortè quando pugiles sunt valde impares virtute vel arte. Prohibitio duellorum habetur in ca. cura, extra de purgatione vulga. & c. monomachia. 2. q. 4. Cùm igitur duellum propriè dictum, sit de se malum, sicut percussio aut occisio hominis authoritate priuata, & vsurpatio diuini iudicij: sequitur quòd nũquam potest licitè fieri, stante materia, seu nisi duellum resoluatur aut conuertatur in defensionem. Et sic non obstat quòd cuilibet est permissum contra priuatum inuadentem se defendere pro conseruanda vita, honore, & rebus suis: quia talis defensio non habet rationem duelli, quòd (vt dictum est) importat quòd fiat ex condicto siue de consensu vtriusque partis: nec se defendit in alicuius rei probationem, sed inuitus ad sui vel suorum tuitionem. & idem videtur dicendum, secundum Dominum Caietanum in prædicta solutione ad tertium, quando accusator euidenter calumniatur & præualet contra innocẽtem ad mortem vel mutilationem in iudicio. Et sic sine dubio innocens occidetur vel mutilabitur. vnde non habens aliud remedium, habet iustum bellum defensiuum contra eum: propterea potest acceptare bellum, maximè de consensu principis, & tueri se meliori modo quo potest. Nec hoc est propriè duellum, nisi secundum apparentiam, sed defensio contra inuadentem. Non enim refert occidere aliquem gladio proprio vel alieno. vnde Nathan dixit ad Dauid: Vriam interfecisti gladio filiorum Amon. Nec obstat pariter quòd licitum sit bellum indicere, & indictum acceptare: ergo cùm vnum & multa non variant speciem. (Eiusdem enim speciei est ab vno vel pluribus factum:) & duellum sit vnius contra vnum: sequitur quòd inducere duellum, ac etiam acceptare erit licitum: quia non est simile, cùm bellum non debeat indici nisi à potentiori, vt quadam humana ratione & probabilitate, quasi certa sit victoria, aut saltem certum sit non succumbere. Quemadmodum iudex contra internos turbatores pacis non procedit, nisi habeat tot satellites, vt quasi certus sit quòd capiet malefactores: hoc autem seruari non potest in singulari certamine, quia nõ semper est par vtriusque conditio, & vni possunt accidere in illo actu aliqua, quæ fortiorẽ facient succumbere. vnde nunquam licitum est indicere duellum. Si verò iustum bellum sit defensiuum, tunc non est ex condicto siue ex conuentione partium: quia suscipiens bellum, cogitur & gerit personam defendentis & resistentis, siue propulsantis à se iniuriam. & tunc oportet imitari res naturales, quæ resistunt quantũ possunt suis contrariis. & sic debet fortificari quantum potest vis resistitiua: quod fieri nõ potest in duello: quia vnus nõ potest auxilium cuiuscunque assumere. Vnde apparet quòd aliena est belli iusti vindicatiui seu defensiui materia. ¶Dicit præterea idem Caietanus, quòd quando inter duas partes est bellum, & pars quæ habet iustum bellum, cognoscit vires suas, & quòd oportet confligere & succumbere, aut duellum acceptare: tunc licitè acceptat: quia transfert quasi certum & probabilem casum siue ruinam in dubium & in spem victoriæ, vtendo omnibus suis viribus melius in duello quàm in bello: & ideo nõ peccat, quia supponitur quòd ex parte alterius partis bellum sit iniustum. & ideo in tali casu non solùm licet acceptare, sed etiam prouocare & resoluere bellum in duellum, ad euitanda maiora mala & scandala. & tunc non habet propriè rationem duelli, sed defensionis. Nec obstat singulare certamen Dauidis & Goliath: quia in bello ex parte Dauid non mansit materia duelli, cùm authoritate diuina ex instinctu Spiritus sancti, qui dedit Dauidi potestatem occidendi Goliath, processerit. sicut non mansit materia adulterij aut fornicationis in Osea, cum iussu diuino accepit fornicariam.

Duellũ dupliciter accipitur.

2.2.q.95. ar.vlt.ad 3.

Duellum propriè dictum, nunquam licitè fieri potest.

1.Reg.12.

Et quanuis euitatio ignominiæ insurgētis ex eò quòd nolit acceptare duellum, vilis & degeneris animi reputetur apud idiotas, qui multo magis appreciant res temporales, & gloriam pompámque mundanam, quàm ea quæ sunt rationis naturalis vel iuris diuini. & ideo videtur eis quòd euitatio ignominiæ sit sufficiens causa acceptandi duellum: non tamen ita videtur sapientibus, qui iudicant secundum dictamen rationis naturalis, quæ iudicat quòd nullus pro quocunq; temporali bono debet transgredi pręceptum iuris naturalis. & sic iudicant non debere eligi percusionem aut mortem proximi authoritate propria. Nec etiam duellum est per se medium ordinatum ad defensionem honoris: imò acceptans exponit se periculo maioris inhonorationis & confusionis, si succumbat. Ideo tuitio honoris nō potest resoluere duellum in defensionem. ¶Ex præmissis infertur quòd malè faciūt indicentes, acceptantes, inducentes, consentientes, & aspicientes duella, absque displicentia animi, necnon iudices ac principes deferentes ea, vel non impedientes illa: quia cooperantur peccatis illorum. Possunt tamen permittere aliquando ex vrgenti causa, ad vitāda plurima homicidia vel turbationes, quæ possent oriri. Et sic dicitur Carolum Magnum, & D. Ludouicum de consilio pręlatorum Ecclesiæ, duella aliqua solenni modo permisisse, sed non indixisse, aut concessisse. Tali enim vrgente causa non peccabant, sicut nec permittendo lupanaria.

Ver. 10. DE RIXA.

2.2.q.41. Rixa quid.

Rixa significat contradictionem in factis, sicut contentio in verbis. Vnde super illud Galat.5. Rixæ dicit Glos. quòd rixæ sunt quando ex ira se inuicem percutiunt. Ideo est quoddam priuatum bellum, quod inter personas priuatas agitur, & non authoritate publica, sed magis inordinata voluntate. & ideo semper rixa est peccatum. Et in eo qui alterum iniustè inuadit, est peccatum mortale, nisi propter imperfectionem actus, aut modicitatem nocumenti: inferre enim nocumētum notabile proximo, non est absque peccato mortali. Nam si solo animo repellendi iniuriam illatam, & cum debita moderatione se defendat, non est peccatum, nec potest dici rixa ex parte eius. Si verò cum animo vindictæ vel odij, vel cum excessu debitæ moderationis se defendat, est peccatū, sed veniale, quando aliquis leuis motus odij vel vindictæ se immiscet, vel cùm non multum excedit moderatam defensionē. Mortale autem est, quando obfirmato animo in impugnantem insurgit ad eum occidendum, vel eum grauiter lædendum. Rixa includit contentionem: quia secundum Isidorum, inordinatio rixæ consistit in tribus. Primò, quia rixosus semper ad contradicendum est paratus, siue alius malè, siue benedicat aut faciat. Secundò, in ipsa cōtradictione & iurgio delectatur. Tertiò, quia ipse alios prouocat ad contradictionem, & tandem sequitur aggresio. Notandum etiam quòd cùm quis iniustè resistit authoritati publicæ, aut ministrorum eius, peccat, & dicitur rixosus: non autem qui aggreditur authoritate publica. Rixa secundum D. Gregorium 31. Moralium, est filia Iræ. & Prouerb.15. & 29. dicitur, Vir iracundus prouocat rixas. B

Rixa inordinata cōsistit in trib⁹.

Ver. 11. DE SEDITIONE.

2.2.q.42. Seditio quid & quō differat à bello, rixa, & schismate.

Seditio est discordia inter partes multitudinis, & cōuenit cum bello, rixa, & schismate, & differt ab eis: conuenit quidem cum eis, quia tam bellum quàm rixa & schisma important contradictioné & discordiā, sicut & seditio, quæ differt à bello & rixa in duobus: primo quidem, quia bellum & rixa important mutuam impugnationem in actu: seditio autem potest dici, siue fiat impugnatio huiusmodi in actu, siue sit præparatio ad talam impugnationē. vnde Glo.2. Cor.2. dicit: ꝙ seditiones sunt tumultus ad pugnam, scilicet cùm aliqui se præparāt & intendūt pugnare. Secundò differunt, quia bellum propriè est contra extraneos & hostes, quasi multitudinis ad multitudinem: rixa autem est vnius ad vnū, vel paucorum ad paucos. Seditio verò est inter partes multitudinis inter se dissentientes, cùm vna pars ciuitatis incitatur ad tumultum contra alium. Et in hoc cōuenit cum schismate, sed differt à schismate in duobus: primò, quia schisma opponitur vnitati spirituali multitudinis, hoc est vnitati Ecclesiasticę: Seditio autem opponitur vnitati multitudinis secularis vel regni. Confunduntur tamen aliquando isti termini, & accipitur vnus pro alio: tamen secundum propriam consideratione sunt specialia peccata. Seditio ex suo genere est peccatū mortale graue. vnd 2. Corinth.12. Apostolus inter alia peccata mortalia prohibet seditiones, tanquam paci & vnitati ac bono cōmuni & iustitiæ oppositas. Dicuntur autem seditiosi, qui seditionem procurant & excitant, qui grauissimè peccant. Secundo, qui eos sequuntur, perturbantes bonum commune: illi verò qui bonum commune defendunt eis resistentes, nō sunt dicendi seditiosi, nec peccant, sicut nec illi qui se defendunt à particularibus aggressoribus: dicuntur rixosi, vt dictum est versiculo præcedenti. C

Seditio est peccatum mortale ex genere.

Ver. 12. DE SCANDALO.

2.2.q.43.

Scandalum Græcè, secundum D. Hierony. super Matth.15. dicitur, quod nos offensionem vel ruinam siue impactionem pedis possumus dicere, & trāslatum ad spiritualia dupliciter accipitur: vno modo largè, pro omni impedimento quod præstari potest alicui, siue impedimentum illud sit peccatum, siue non. & hoc modo accipitur, cùm Christus dixit Petro: Vade post me Sathana, quia scandalum (hoc est impedimentum) es mihi. Nitebatur enim Petrus propositum Christi impedire, non tamen malo animo. Alio modo accipitur propriè, & potest sic definiri: Scandalum est dictum, vel factū, vel omissum, præbens alteri occasionem ruinæ. In hac definitione non ponitur, cogitatum, vel concupitum, sicut in definitione peccati, eò quòd cogitatio vel concupiscentia cùm sit occulta, non est obex alteri ad ruinam, nisi inquantum explicatur verbo vel scripto: scripta enim sub verbo quod excellentiam in manifestatione habet, comprehenditur. Dicitur autē minus rectum, non quia ab aliquo alio superatur in rectitudine, sed quia habet aliquē rectitudinis defectum, vel quia est secūdū se malū, vt peccatū: vel quia habet speciem mali: sicut cū aliquis recumbit in idolo, siue comedit idolothyta: quanuis D

Scandalum dupliciter accipitur. Matth.15. Scandalum propriè qd.

quanuis enim hoc secundum se non sit peccatum, si aliquis hoc corrupta intentione nō faciat, tamen quia habet quãdam speciem mali, vel similitudinem venerationis idoli, potest alteri præbere occasionem ruinæ. Ideo Aposto. monet 1. ad Thessa. 5. Ab omni specie mala abstinete vos. Conuenienter ergo dicitur in definitione minus rectum, vt comprehendantur tam illa quæ sunt secundum se peccata, q̃ quæ habent speciem mali. Dicitur autem præbens occasionem ruinæ, & non causam, eò ꝙ dicta vel facta alterius non possunt esse alicui causa sufficiens seu perfecta ruinæ & peccati, de cuius ratione est ꝙ sit voluntarium. possunt tamen esse occasio peccati dupliciter: primò per se, secundò per accidens, siue occasio data & accepta. Primò occasio data dicitur, quando aliquis aliquid dicit vel facit, quod est malum, vel habet speciem mali. Secundò occasio accepta & per accidens, cùm aliquis de dicto vel facto recto alterius scandalizatur, prout dicit Apost. Rom. 7. Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum: sed peccatum occasione accepta per mandatum, seduxit me. Sicut si ex mulieris pulchræ accessu ad ecclesiam, aliquis scandalizatur. Et secundum hoc duplex assignatur à doctoribus scandalum scilicet actiuum & passiuum. Scandalum actiuum est factum, &c. minus rectũ, coram alio factum, inducens ad peccatum, siue alius peccet, siue non. Scandalum passiuum est peccatum proueniens ex occasione data vel accepta, vel facto alterius. Et sic aliquando contingit scandalum actiuum & passiuum simul esse, quandoq; verò alterum tantum, actiuum sine passiuo, & passiuũ sine actiuo. ¶ Ad sciendum autem quomodo & quando scandalum sit peccatum, & quod peccatum sit, notandum ꝙ Scandalum actiuum accipitur dupliciter. Vno modo formaliter & per se, & est dictũ vel factum, &c. cum intentione inducendi alium in ruinam siue ad peccatum: & secundum hoc scandalum est speciale peccatum, sicut adulterium & homicidium, cùm habeat specialem rationem deformitatis scilicet inducere ad peccatum. Finis enim in moralibus dat speciem, & opponitur beneficentiæ, quæ habet facere & inducere ad bonum, & scandalum ducit ad malum. Contrariatur etiã correctioni fraternæ, quæ retrahit à peccato, & scandalum inducit ad peccatum: & si per dictum vel factum veniale aliquis intendit inducere alium ad peccatum veniale, peccat venialiter. Si verò per dictum vel factum mortale intendit inducere ad peccatum mortale vel veniale, peccat mortaliter, iuxta illud Matth. 18. Væ homini illi per quem scandalum venit. Secundò scandalum actiuum accipitur materialiter, cùm aliquis per dictum vel factum minus rectum, non intendit dare alteri occasionem ruinæ, sed solùm suæ satisfacere voluntati: & sic non est speciale peccatum. Quia quod est per accidens, non constituit speciem, sed est circunstantia aggrauans, quæ reducit actum ad speciem scandali: sicut detractio præter intentum, reducitur ad speciem detractionis. Nec obstat quod dicitur Matt. 18. Necesse est vt veniant scandala: quia non est intelligendum de necessitate absoluta, sed conditionata, supposita malitia hominum, vel de necessitate infallibilitatis, supposita præscientia Dei, & in sensu composito, sicut dictum est de hac propositione, Oportet hæreses esse. Scandalum autem passiuũ non est speciale peccatum: quia ex dicto vel facto alterius aliquem ruere contingit secundum quodlibet genus peccati. Nec hoc quod est occasionem sumere, dat rationem peccati, nec est circunstantia aggrauans, sed demonstrans infirmitatem peccantis, & aliquo modo excusat. ¶ Scandalum iterum diuiditur in scandalum ex infirmitate, quod est scandalum pusillorum: & in scandalum ex malitia, quod dicitur scandalum Pharisæorum. Scandalum ex infirmitate est, quod prouenit ex ignorantia vel passione. Scandalum ex malitia est, quando aliquis scandalizatur de bono, sicut Pharisæi. Propter scandalum Pharisæorum non sunt omittenda spiritualia, quæ sunt de necessitate salutis, siue quæ cadunt sub præcepto: sicut ire ad ecclesiã diebus festiuis, audire missam, cõfiteri, & alia huiusmodi: & sic debet intelligi dictũ D. Greg. super Ezechielem, Si de veritate scandalum sumitur, vtilius scãdalum permittitur, q̃ veritas relinquatur. Non debent etiam propter scandalum Pharisæorum prætermitti temporalia nobis ad conseruandum pro aliis commissa, sicut bona Ecclesiæ committuntur prælatis, & bona Reipublicæ rectoribus. talis conseruatio sicut & depositorum imminet his quibus commissa sunt, ex necessitate officij: & ideo non sunt propter scandalum dimittẽda, sicut nec alia quæ sunt de necessitate salutis. Eam ob rem D. Thomas Cantuariensis repetiit res Ecclesiæ suæ cum scandalo regis Angliæ. Spiritualia verò quæ non sunt de necessitate salutis, propter scandalum pusillorũ sunt occultanda, vel interdum differenda, vbi periculum imminet, quousque reddita ratione attenta capacitate infirmitatis, scandalũ cesset. Sicut inflictio pœnarũ, quæ sunt medicinæ ad cohibenda peccata, & in tantum habent rationem iustitię, inquantum per ea peccata cohibentur. Si verò manifestum sit ꝙ per inflictionem pœnarum plura & maiora mala sequantur, tunc est differenda, vt D. August. in libr. contra Epistolam Parmeniani dicit: Vbi schismatis periculum timetur, à punitione peccatorum cessandũ est, Et similiter veritas doctrinæ, quam secundum congruentiam temporis & personarum proponere debet ille cui incumbit dicendi officium sicut & alia opera misericordię. Nunquam tamen ꝓpter quodcunque scãdalum debet homo prætermissa veritate falsitatem docere. Si autem post redditam rationẽ & intellectũ, scandalũ duret, iam videtur ex malitia esse. Et sic propter ipsum non sunt spiritualia bona dimittenda. Temporalia autem bona, quę nostra non sunt, de quibus suprà dictum est, propter scãdalum pusillorũ non sunt dimittenda, sed quæ nostra & quorũ sumus domini, debemus ea dimittere, ea tribuendo, si ea apud nos habemus, vel non repetendo, si apud alios sunt, vel differendo, vel aliter scandalum sedendo. s. per aliquam admonitionem. Ideo Apostolus seminans spiritualia non accepit stipendia temporalia, ne offendiculum daret euangelio Christi. Quia scandalum quod videbat Apostolus, procedebat ex ignorantia Gentilium. Ideo ad tempus abstinendum erat ab expostulatione stipendiorum, vt prius instruerentur esse debita. Et ex simili causa Ecclesia abstinet à decimis exigendis in aliquibus terris, in quibus non est consuetũ decimas soluere. Si verò scãdalum nascitur ex mali-

Occasio peccati data & accepta quid.

Scandalum actiuum & passiuum quid.

Scandalum cõtrariatur beneficẽtiæ.

Scandalũ ex infirmitate siue pusillorum, & scandalum ex malitia.

1. Cor. 15.

tia, quemadmodum ſcandalum Phariſæorum, & propter eos qui ſic ſcandala concitant, non ſunt temporalia dimittenda: quia hoc noceret bono communi, daretur enim aliis rapiendi occaſio. Noceret etiam ipſis rapientibus, qui rapiendo aliena, in peccato manerẽt. vnde D. Grego. in Mora. dicit, Quidam domini cùm temporalia nobis rapiunt, ſolummodo ſunt tolerandi. Quidam verò ęquitate ſeruata prohibendi, non ſola cura, ne noſtra ſubtrahantur, ſed ne rapientes non ſua, ſeipſos perdant. Nec obſtat quod dicitur Matth. 5. Ei qui vult tecum contendere in iudicio, & tunicam tuam tollere, da ei & pallium. & 1. Corint. 6. Iam quidem omnino delictum eſt in vobis, quòd iudicia habetis inter vos. quare non magis fraudem patimini? Quia D. Auguſtinus dicit illud præceptum intelligendum eſſe ſecundum præparationem animi, vt ſcilicet homo ſit paratus prius pati iniuriam vel fraudem, quàm iudicium ſubire, ſi hoc expediat: quandoque tamen non expedit, præcipuè ſi ſit ſcandalum Phariſęorum. ¶ Non tenetur tamen homo propter ſcandalum & peccatum mortale vitandum in proximo, peccare venialiter: licet per veniale gratia per quam eſt hominis ſalus, non tollatur: Quia veniale inquantum diſponit ad mortale, vergit in detrimentum ſalutis: licet ab illo quod aliàs eſſet veniale, propter aliquam circunſtantiam, adueniente ſcandalo, illa circunſtantia auferretur, & non eſſet veniale. Sicut verbum otioſum eſt peccatum veniale, quando abſque vtilitate dicitur. tamen ſi propter ſcandalum vitandum dicatur, non erit otioſum, neque peccatum: ſecus de mendacio officioſo.

In libr. de Ser. Domi. in mon.

Ver. 13. DE PRAECEPTIS CHARITATIS.

A

PRæcepta charitatis non connumerantur in decalogo, eò ꝙ omnia præcepta decalogi & aliarum virtutum ordinantur ad dilectionem Dei & proximi. vnde 1. Timoth. 1. dicitur: Finis præcepti eſt charitas de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. Et ideo præceptum charitatis eſt maximum, vt dicitur Matth. 22. Nec obſtat ꝙ charitas quæ per Spiritum ſanctum diffunditur in cordibus noſtris, facit nos liberos: cùm vbi Spiritus Domini, ibi libertas: ſed obligatio quæ ex præcepto naſcitur, opponitur libertati: igitur. Dicendum negando minorem, niſi in eo cuius mens eſt auerſa ab eo quod præcipitur: ſicut patet in his qui ex ſolo timore præcepta cuſtodiunt. Sed præceptum dilectionis non poteſt impleri, niſi per propriam voluntatem: ideo libertati non repugnat. Et licet charitas ſit vna virtus, tamen habet duos actus, quorum vnus ordinatur ad alium. ¶ Et cùm præcepta dentur de actibus virtutum, ideo præceptum charitatis in duo diuiditur: & ſic ſunt duo pręcepta. vnde 1. Ioan. 4. Mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. & Matth. 22. In his duobus mandatis tota lex pendet & prophetæ: quanuis Apoſt. Roma. 13. dicat, Qui diligit proximum, legem impleuit: Quia non excludit dilectionẽ Dei, quæ includitur in dilectione ꝓximi tanquã finis: ꝓximus enim diligitur propter Deum. Et licet in aliis præceptis modus charitatis nõ cadat ſub præcepto, quia non tenemur ea implere in charitate: Modus tamen dilectionis in præcepto charitatis reſpectu Dei, cadit ſub præcepto. Ideo Deutero. 6. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde, & ex tota anima tua: dimittitur, ex tota fortitudine tua: ſed additur, ex tota mente tua. Matth. 12. ponuntur quatuor. ſ. Ex toto corde, ex tota anima, ex tota mente, & ex tota virtute. Et hæc quatuor etiam tanguntur Lucę 10. Nam loco fortitudinis & virtutis ponitur, ex omnibus viribus tuis. Per cor intelligitur voluntas: quia ſicut cor corporale eſt primum principium omnium corporalium motuum: ita etiam voluntas omnium actuum humanorum, maximè quantum ad intentionem finis vltimi, qui eſt obiectum charitatis. Tria autem ſunt quæ mouentur à voluntate ſcilicet intellectus, appetitus ſenſitiuus, qui dicitur vis appetitiua inferior, & vis executiua exterior. Intellectus ſignificatur per mẽtem, vis appetitiua per animam, vis executiua exterior per fortitudinem, virtutem, ſeu vires. Præcipitur ergo nobis vt tota noſtra intentio feratur in Deum, quod eſt ex toto corde: & ꝙ intellectus noſter ſubdatur Deo, quod eſt ex tota mente: & ꝙ appetitus noſter ſenſitiuus reguletur ſecundum Deum, quod eſt ex tota anima: & ꝙ exterior actus noſter obediat Deo, quod eſt ex tota fortitudine, vel virtute, vel viribus. D. Chryſoſtomus ſuper Matthæum accepit econuerſo q̃ dictum ſit, cor & animam. D. verò Auguſtinus in 1. de Doctrina Chriſtiana refert cor ad cogitationes, animam ad vitam, mentem ad intellectum. Quidam verò dicunt, ex toto corde, ex toto intellectu, tota anima, hoc eſt memoria: vel ſecundum Gregorium Nicenum, per cor ſignificatur anima vegetabilis, per animam anima ſenſitiua, per mẽtem intellectus. Quia hoc ipſum quo nutrimur, ſentimus, & intelligimus, debemus referre in Deum. Prima tamen expoſitio clarior videtur. ¶ Quidam intelligentes hoc præceptum de conatu & intenſione, voluerunt dicere ꝙ hoc præceptum non poteſt impleri in hac via: & allegant D. Auguſt. in libro de Perfectione Iuſtitiæ, vbi ait ꝙ in plenitudine charitatis patriæ præceptum illud implebitur. Nam cùm aliquid adhuc eſt carnalis concupiſcentiæ quod continendo frenetur, non ex tota anima diligitur Deus. Sed quia ex hoc ſequeretur ꝙ Deus præcepiſſet impoſſibile, quod eſt blaſphemum, ſecundum D. Hieronymum in explanatione Catholicæ fidei: ideo D. Thom. diſtinguit, dicens ꝙ præceptum aliquod dupliciter poteſt impleri: Vno modo perfectè, alio modo imperfectè. Perfectè quidem impletur præceptum, quando peruenitur ad finem. Sicut ſi dux exercitus præcipiat militibus vt pugnent, ille perfectè implet præceptum qui pugnando vincit hoſtem, quod dux intendit: ille autẽ implet, ſed imperfectè, cuius pugna ad victoriam non pertingit: non tamen contra diſciplinam militatẽ agit. Deus autem per hoc præceptum intendit vt homo ſibi totaliter vniatur, quod fiet in patria, quãdo Deus erit omnia in omnibus: Ideo plenè & perfectè in patria implebitur. In via autem impletur, ſed imperfectè. Et tamen in via tantò vnus alio perfectius implet, quantò magis accedit per quandam ſimilitudinem ad patriæ perfectionem. D. Auguſtinus vbi ſuprà, dicit quòd iſta perfectio non præcipitur homini in hac via, ſed præcepto Charitatis oſtenditur quomodo currendum eſt. Non enim rectè curritur, ſi quò currendum eſt neſciatur. Quomodo autem ſciretur, ſi nullis præceptis oſtenderetur?

2.2.q.44.

2.Cor.3.

Præceptum charitatis in duo diuiditur.

An præceptum de dilectione Dei poſſit impleri in via.

tur? Alij dicunt quòd impletur hic etiam perfectè secundum intentionem præcipientis, hoc est secundum quod Deus vult hoc præceptum impleri in via. Non enim intendit quòd intensiuè impleamus, quia est impossibile: sed appreciatiuè, vt dictum est: sic quòd magis appreciemur Deum, quàm quæcunque alia bona: & quòd malimus omnia alia amittere & perdere, quàm Deum offendere. Nec peccat, qui vxorem aut filios intentiori actu diligit quàm Deum: dum tamen plus diligat Deum appreciatiuè, vt dictum est. Vnde sequitur quòd homo omnia quæ diligit, debet in Deum ordinare, & omnia propter Deum diligere, etiam ipsam beatitudinem æternam, quam consecuturus est: quia si in illa sisteret, diligeret Deum amore concupiscentiæ: & peccaret seipsum plus quàm Deum diligendo, & Deum finaliter ad se ordinando.

DE VIRTVTIBVS MORALIBVS INFVSIS, ET DONIS. CAPVT XIII.

A Qvia dictum est de virtutibus Theologicis quæ sunt infusæ, & procedunt à gratia in ordine ad Deum, quem habent pro obiecto: consequenter dicendum est de virtutibus moralibus infusis, & donis Spiritus sancti, quæ etiam fluunt ab ipsa gratia, sicut virtutes Theologicæ. Nunc igitur agendum de virtutibus moralibus infusis, quæ tot & tantæ sunt, & tot partes habent, sicut morales acquisitæ, & similia obiecta. In hoc solum differunt, ꝙ morales acquisitæ ordinant in finem naturalem, & morales infusæ cum partibus sui in finem supernaturalem, & sicut acquisitæ regulantur per prudentiam acquisitam, in qua cōnectuntur (vt dictum est:) sic morales infusæ per prudentiam infusam, quæ charitati connectitur. Harum virtutum infusarum necessitatem ostendit D. Tho. dicens ꝙ cum charitate infunduntur simul omnes virtutes morales. Cuius ratio est: Quia Deus non minus perfectè operatur in operibus gratiæ, quàm in operibus naturæ: Sed in operibus naturę videmus ꝙ non inuenitur principium aliquorum operum in aliqua re, quin inueniantur ea quę sunt necessaria ad huiusmodi opera perficienda: sicut in animalibus inueniūtur organa, quibus perfici possint opera, ad quæ peragenda anima habet potestatem: Manifestum est autem ꝙ charitas (inquantum ordinat hominem ad vltimum finem) est principium omnium bonorum operum, quæ in finem vltimū ordinari possunt. Et ideo oportet ꝙ cum charitate simul infundantur omnes virtutes, quibus homo perficit singula genera bonorum operum. Et sic non solùm habent connectionem propter prudentiā infusam, sed etiam propter charitatem, quæ sola non sufficit: Quia ad hoc ꝙ actus inferioris potentię sit perfectus, requiritur ꝙ non solùm adsit perfectio in superiori potentia, sed etiam in inferiori. Si enim principale agens debito modo se haberet, non sequeretur actio perfecta, si instrumentū non esset bene dispositum. vnde ad hoc quòd homo bene operetur in his quæ sunt ad finem, non solùm oportet quòd habeat virtutem qua bene se habeat circa finem, sed etiam virtutes quibus bene se habeat erga ea quæ sunt ad finem. Nam virtus quæ est ad finem, se habet vt principalis, respectu earum quę sunt circa media, quæ se habent vt instrumenta. ¶Nec obstat quòd aliqui existentes in charitate, difficultatem patiuntur circa actus virtutum moralium: quia quandoq; contingit quòd aliquis habens habitum, patitur difficultatem in operando: & per consequens non sentit delectationem & complacentiam in actu, propter aliquod impedimentum extrinsecum superueniens: sicut qui habet habitū scientiæ, patitur difficultatem propter somnolentiam vel aliquam infirmitatem. Et similiter habentes habitus virtutum moralium infusarum, patiuntur interdum difficultatem in operando, propter aliquas dispositiones contrarias ex præcedentibus actibus relictas. Quę quidem difficultas non accidit in virtutibus moralibus acquisitis: quia per exercitium actuum quo acquiruntur, tolluntur contrariæ dispositiones. Et licet Sancti (vt dicit Beda) de virtutibus quas non habent, potius se humilient, quàm glorientur de virtutibus quas habent, dicuntur aliquas virtutes non habere, propter difficultatem quam patiuntur ratione iam dicta: quanuis habitus omnium virtutum habeant.

Virtutum moralium infusarum necessitas.

§. I. DE DIFFERENTIA VIRTVTVM INFVSARVM A DONIS.

B Vltra virtutes Theologicas & morales infusas fluunt à gratia septem dona spiritus sancti, de quibus Esa.11. Requiescet super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Quatuor ex illis pertinent ad intellectum scilicet intellectus, sapientia, scientia, & consilium. Intellectus & sapientia ad intellectum speculatiuum, consilium & scientia ad intellectum practicum. Tria verò ad partem appetitiuam. s. pietas, fortitudo, & timor. Pietas in voluntate, fortitudo in appetitu irascibili, & timor in appetitu concupiscibili. ¶Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd in homine duplex est principium mouens: Vnum interius, quod est ratio: & aliud exterius, quod est Deus. Ratio in homine dupliciter perficitur: Primò perfectione naturali per habitum connaturalem, scilicet synderesim, quæ est lumen naturale, per quod potest acquirere virtutes in ordine ad finem naturalem. Secundò perficitur à Deo quadam supernaturali perfectione per virtutes theologicas vel morales infusas in ordine ad finem supernaturalem, modo tamen quodam humano. Principium autem mouēs ipsam rationem exterius, est Deus. Et cùm omne quod mouetur oporteat proportionatum esse motori suo: hæc est enim perfectio mobilis inquantum mobile, dispositio qua mouetur à suo motore. Et quantò mouens est altior, necesse est quòd mobile tantò perfectiori dispositione ei proportionetur. Illa dispositio qua specialiter & modo quodam superhumano in repentinis mouetur, vocatur donum, & dicitur ab Esa. Spiritus, ab inspiratione. Spiratio enim significat quandam motionem ab exteriori. Et sic dona Spiritus sancti dicūtur perfectiones hominis, quibus homo disponitur ad hoc quòd bene, promptè, & faciliter sequatur instinctum Spiritus sancti, qui aliquando specialiter mouet, iuxta illud Rom. 8. Qui spiritu Dei agūtur, hi filij Dei sunt: & Psal. Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam: quia scilicet in hæredi-

tatem illius terræ beatorum, ad quam nullus poteſt peruenire, niſi moueatur & deducatur à Spiritu ſancto. Eſa.5. dicitur, Dominus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico, retrorſum non habij. & Philoſophus dicit quòd in his ad quæ quis mouetur per ſpiritum diuinum, non expedit conſiliari ſecundum rationem humanam: ſed ſufficit quòd ſequantur interiorem inſtinctum: quia mouentur à meliori principio, quàm ſit ratio humana. Et cum non ſit omni ſpiritui credendum. 1. Ioan.4. Nolite omni ſpiritui credere, ſed probate prius an ex Deo ſit: ſecũdum principia quæ dedit nobis Deus per lumen naturale vel fidei: ſequitur quòd quando aliquis inſtinctus iudicat contraria legis naturæ vel legis euangelicę, vt inſtinctus Lutheranorum noſtri temporis, qui omnia quæ in mentem veniebant, dicebant eſſe ex inſtinctu & motu Spiritus ſancti, & ad hanc venerunt dementiam quòd dixerunt rogatum ex charitate ad carnalem copulam debere commiſceri, etiam ſi fuiſſet vxoratus. Illum inſtinctum non à Spiritu ſancto, ſed à diabolo manifeſtum eſt eſſe. nec propriè dicendus eſt inſtinctus, ſed inſtigatio & ſuggeſtio dæmonis fantaſiam hominis mouentis. Inſtinctus autem Dei eſt immediata motio intellectus, quem diabolus mouere effectiuè & immediatè non poteſt, ſed ſolus Deus, cuius motio non contrariatur legi naturæ aut fidei.

In c. de bo. fortu. — *Caue ab inſtinctu Lutheranorũ.* — *Inſtinctus Dei quid.*

Ver. 1. DE DEFINITIONE DONORVM.

CVm ſic ſe habeant dona ad inſtinctum & motionem Spiritus ſancti, ſicut ſe habent virtutes ad motionem rationis: ſequitur quòd ſicut virtutes infuſæ ſunt habitus, ſic etiam & dona. Sequela probatur ex definitione habitus: Ideo donum eſt habitus infuſus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter, & modo quodam ſuperhumano, abſque diſcurſu in repentinis, ſequendum & operandum ſecundum inſtinctum Spiritus ſancti. Et differt à virtutibus: quia virtus eſt habitus, quo homo perficitur ad promptè & faciliter ſequendum & operandum ſecundum motionem rationis. Et cùm omnes vires appetitiuæ natæ ſint moueri à ratione, ita etiam à Spiritu ſancto, eò quòd ſit ſuperior cauſa: conſequens eſt quòd ſicut in omnibus potentiis animæ hominis, quæ poſſunt eſſe principia humanorum actuum, ponuntur virtutes: ita & ponantur dona. Et ſic dona ſe extendunt ad omnia, ad quæ ſe extendunt virtutes tam intellectuales quàm morales. ¶Ex præmiſsis apparet primò quòd dona ſunt perfectiora & excellentiora virtutibus intellectualibus & moralibus etiam infuſis, quia perficiunt hominem per comparationem ad nobilius principium, à quo mouentur, ſcilicet à Spiritu ſancto, qui per dona iſta mouet hominem modo quodam ſuperhumano. & ideo videntur data in auxiliũ virtutum infuſarum, ſicut virtutes infuſæ in auxilium acquiſitarum & naturalis luminis. Non autem ſunt perfectiora virtutibus theologicis. vnde talis eſt comparatio donorum ad virtutes theologicas, per quas homo vnitur Spiritui ſancto mouenti, qualis eſt moraliũ ad virtutes intellectuales, per quas perficitur ratio, quæ eſt virtutum moralium motiua. Secundò apparet quòd dona ſunt connexa, cùm fluant à gratia: manebuntque cum ea in patria, quantum ad eſſentiam, quanuis non quantum ad omnes operationes, cùm non maneat materia circa quam operentur. C

Dona Spiritus ſancti ſunt habitus à virtutibus diſtincti.

§. 2. DE DONO INTELLECTVS.

2.q.8. DOnum intellectus eſt habitus, qui dicitur lumen ſupernaturale, ſuperadditum lumini naturali quod eſt ſindereſis, datum homini ad intelligendum & penetrandum ea quæ nobis ſupernaturaliter innoteſcunt. Sicut enim lumen naturale eſt circa ea quæ primordialiter & naturaliter cognoſcimus: ſic donum intellectus eſt circa principia cognitionis gratuitæ. Ad fidem enim pertinet illis aſſentire: ad donum autem intellectus pertinet mente penetrare ea quę dicuntur, & maiorem certitudinem dare. Donum intellectus cum fluat à gratia, non inuenitur in exiſtentibus in peccato mortali, ſed bene in omnibus habentibus gratiam, & datur contra hebetudinem mentis: licet aliqui habentes gratiam, poſsint hebetudinem pati circa aliqua quæ ſunt præter neceſsitatem ſalutis: ſed circa ea quæ ſunt de neceſsitate ſalutis, ſufficienter inſtruuntur à Spiritu ſancto, ſecũdum illud 1. Ioan.2. Vnctio eius docet vos de omnibus: non enim ſe ſubtrahit Spiritus ſanctus circa ea quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem: quanuis circa alia aliquando ſe ſubtrahat, vt non omnia ad liquidum per intellectum penetrari poſsint, ad hoc quòd materia & occaſio ſuperbiæ ſubtrahatur. Et quanuis peccatores habentes fidem, intelligant ea quæ proponuntur credenda: non tamen plenè intelligunt, neque penetrant. Donum intellectus pertinet ad cognitionem ſpeculatiuam & practicam, non quantum ad iudicium, ſed vt capiantur & penetrentur ea quæ dicuntur. D

§. 3. DE DONO SCIENTIAE.

1.2.q.9. SIcut donum intellectus ordinatur ad perfectionem fidei quantum ad apprehenſionem: ſic & donũ ſcientię quantum ad iudicium. Aliud. n. eſt aſſentire, quod pertinet ad fidem: aliud penetrare, quod pertinet ad donum intellectus. Aliud eſt habere certum & rectum iudicium de his quæ ſunt fidei, diſcernendo quæ ſunt credenda aut non credenda, quod pertinet ad donum ſcientię. Hæc ſcientia non prouenit ex diſcurſu, ſicut ſcientia humana, quæ per demonſtrationem acquiritur: nec eſt etiam diſcurſiua, ſed ſicut in Deo eſt certum iudicium veritatis abſq; omni diſcurſu per ſimplicem intuitum: ideo ſcientia diuina non eſt diſcurſiua aut ratiocinatiua, ſed abſoluta & ſimplex. Quo ad hoc aſsimilatur ſcientia quæ ponitur donum Spiritus ſancti, cùm ſit quædam participata ſimilitudo ipſius, quæ differt à ſcientia quæ ponitur ab Apoſt. 2. Cor.12. gratia gratis data: quia aliud eſt ſcire quid homo credere debeat, diſcernens credenda à non credendis, quod pertinet ad donum ſcientiæ: & aliud ſcire fidem manifeſtare, quod pertinet ad ſermonem ſcientiæ, quod non eſt commune omnibus iuſtis, ſicut donum ſcientiæ, & ſimilis differentia eſt inter donum ſapientiæ, & ſermonem ſapientiæ. Differt etiam donum ſcientiæ à dono ſapientię: quia ſapiẽtia importat rectitudinem & certitudinem iudicij, ac etiam diſcretionem credendorum à non credendis, per cauſam altiſsimam quæ eſt Deus: donũ autem E

2.Cor.12.

tem ſcientiæ idem importat, ſed per cauſas ſecundas:ideo donum ſcientiæ eſt circa res creatas,donum autem ſapientię primò & principaliter circa res diuinas,& ex conſequenti circa res creatas,pro quãto per res diuinas perfectius iudicat de rebus creatis. Et quemadmodum fides primò & principaliter in ſpeculatione conſiſtit,inquantum inhæret primæ veritati : ſic donum ſcientiæ primò & principaliter reſpicit ſpeculationem, inquantum ſcilicet per ipſam ſcientiam ſcit quid fide tenere debeat.Secundariò autem ſe extendit ad operationem,ſecundum quod per ſcientiam credibilium, & eorum quę credibilia conſequuntur,dirigimur in agendis.¶Ex prædictis patet primò,quòd triplex eſt ſciẽtia:Quędam enim eſt humana & acquiſita:quædam eſt donum Spiritus ſancti,communis omnibus iuſtis:quędam eſt ſcientia,quæ eſt gratia gratis data certis perſonis ad aliorum vtilitatem. Secundò patet quòd non eſt inconueniens,quòd ad eandem virtutem ordinentur diuerſa dona, ſicut ad fidem ordinantur dona intellectus, ſcientiæ, & ſapientiæ.Reſultat etiam definitio doni ſcientiæ:Eſt enim habitus infuſus à gratia fluens,quo homo à ſpiritu ſancto mouetur ad habendum certum & rectum iudicium de his quæ ſunt fidei,ad diſcernendum credenda à non credendis, abſque omni diſcurſu per cauſas ſecundas ſiue creatas, & quo habet certum iudicium circa agenda,vt nullo modo deuiet à ratione iuſtitiæ. & hæc dicitur ſcientia Sanctorum,de qua Sap.10. Iuſtum deduxit dominus per vias rectas, & dedit illi ſcientiam Sanctorum.

Triplex ſcientia. *Donũ ſcientiæ quid.*

§. 4. DE DONO SAPIENTIAE.

A Donum ſapientiæ eſt habitus infuſus, quo quis in gratuitis cognitionibus ſubito & promptè ſecũdum quandam connaturalitatem per cauſam altiſsimam habet rectum & certum iudicium de his quæ ſunt fidei:& differt à ſapientia quę eſt virtus intellectualis:quia illa iudicat circa res diuinas ex rationis inquiſitione & ratiocinatione,& acquiritur ſtudio humano: ſed ſapientia,quæ eſt donũ de ſurſum,Iac.3.& iudicat ſecundum quandam connaturalitatem,vt D.Diony.ait : Hierotheus (hoc eſt ſacer homo)eſt perfectus in diuinis, non ſolùm diſcens (ſcilicet per rationem)ſed & patiẽs diuina.Huiuſmodi autem paſsio ſiue connaturalitas ad res diuinas fit per charitatem,quæ vnit nos Deo,ſecundũ illud 1.Cor.6.Qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt.& ſic ſapientia quæ eſt donum,cauſam quidem habet in voluntate, ſcilicet charitatem : ſed ſecundum eſſentiam ſubiectiuè eſt in intellectu , cuius actus eſt rectè iudicare.Et quia iudicium ſequitur apprehenſionem quæ fit per intellectum , ideo ſapientia ſequitur donum intellectus. Et quemadmodum donum intellectus quo ad apprehenſionem ſe habet ad ſpeculabilia & practica : ſic donum ſapientiæ quo ad iudicium.Vnde 1.Cor.2.Spiritualis homo iudicat omnia.Differt autem donum ſapientiæ à fide : quia fides iudicat & aſſentit diuinæ veritati ſecũdum ſeipſam:donum verò ſapientiæ præſupponit fidem & donum intellectus : quia vnuſquiſque bene iudicat quæ cognoſcit,vt dicitur in 1.Ethic. & ſic ſapientia iudicat ſecundum quandam connaturalitatem ad ſpecialem inſtinctum Spiritus ſancti abſque præmeditatione,quod nõ facit fides. & cùm donum gratiæ fluat à gratia gratum faciente , inuenitur in omnibus & ſolis iuſtis , quantum ad ea quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem.Quia ſi natura non deficit in neceſſariis, multo minus gratia.Vnde 1.Ioan. 2.dicitur:Et non eſt neceſſe vt quis doceat vos : vnctio enim docebit vos de omnibus , quodam altiori modo.Et quamuis aliqui baptizati, ſint naturaliter ſtulti : habent tamen donum ſapientiæ quantum ad habitum, licet non habeant quantum ad actum,propter impedimenta extrinſeca.Et licet ad ſapiẽtem pertineat ordinare, vt dicit Philoſophus : nec omnes habentes gratiam ſint prælati , ad quos pertinet alios ordinare : tamen quilibet exiſtens in gratia,habet ordinare actus ſuos,& de his iudicare,vt dicit D.Diony.in epiſtola ad Demophilum.Ex præmiſsis in hoc.§.& §. præcedenti apparet quomodo triplex eſt ſapientia,ſcilicet humana ſiue acquiſita, infuſa,& alia quæ eſt gratia gratis data,quæ dicitur ſermo ſapientiæ, & quomodo differant inter ſe.

2.2.q.45. *Iaco.3.* *2.de Di.no.* *1.Cor.6.* *1.Cor.2.* *1.Ioan.2.* *1.Met.1.* *In epiſt.ad Demophilũ* *Sapientia triplex.*

Ver. 1. DE STVLTITIA QVAE OPPONITVR SAPIENTIAE.

B Donum Sapientiæ,ſecundum D.Greg.2.Mor.datur contra ſtultitiam , quæ contrariatur ſapientiæ.Ad cuius euidentiam ſciendum eſt,quòd nomen ſtultitię,ſecundum Iſidorum, videtur eſſe à ſtupore dictum.Stupor autem interpretatur ſenſuum alienatio,eò quòd ſenſus ſtupeant.Vnde ſtultus dicitur,qui propter ſtuporem non mouetur.Et differt ſtultitia à fatuitate:quia ſtultitia importat hebetudinem & obtuſionem cordis:Fatuitas autem importat totalem ſpiritualis ſenſus priuationem.Et ſic ſtultitia opponitur ſapientiæ contrarię: quia ſapiens dictus eſt à ſapore.Sicut enim guſtus eſt aptus ad diſcretionem ſaporis ciborum:ſic ſapiens ad diſcretionem rerum & cauſarum. Stultus autem non bene,ſed malè diſcernit & diiudicat:Fatuitas verò ſapientiæ opponitur purè negatiuè: fatuus enim caret ſenſu iudicandi.Stultus habet ſenſum , ſed hebetatum : Sapiens verò ſubtilem & perſpicacem. Inſipiens autem dicitur contrarius ſapienti,eò quòd eſt ſine ſapore,diſcretione, & indiſpoſitione ſenſus. Vnde inſipientia videtur eſſe eadem cum ſtultitia.Pręcipuè autem dicitur eſſe aliquis ſtultus, quando patitur defectum, qui attenditur ſecundum cauſam altiſsimam:nam ſi deficiat aliquis in iudicio circa aliquid modicum,non ex hoc vocatur ſtultus : ſed cùm circa cauſam altiſsimam. Poteſt autem aliquis pati ſtuporem in iudicando, dupliciter:vno modo ex indiſpoſitione naturali, quę ſępe cauſatur ex acuitate.Alio modo inquantum homo liberè immergit ſenſum ſuum rebus terrenis , maximè delectationibus guſtus & tactus ciborum & venereorum,ex qua immerſione redditur ſenſus eius ineptus ad percipiendum & intelligendum diuina,& iudicandum de illis,ſecundum illud 1.Cor.2.Animalis homo non percipit quę ſunt ſpiritus Dei : ſicut homini habenti guſtum infectum malo humore , nõ ſapiunt dulcia.Et ſic patet quòd duplex eſt ſtultitia:quędam eſt naturalis,quę dicitur amentia : & talis non eſt peccatum.Quędam eſt voluntaria : & hęc eſt duplex,ſicut & ſapientia: Quędam enim eſt ſapiẽtia mala,quę dicitur carnis,ſiue huius ſeculi,mũdana,terrena,carnalis,& diabolica,de qua Hier.4.

2.2.q.46. *li. Ethimo.* *Stultitia differt à fa-* *1.Cor.2.* *Duplex ſtultitia.* *Hier.4.*

Esa.47. Sapientes sunt vt faciant mala. & Esa.47. Sapientia tua decepit te. & 1.Corin. 3. Sapientia huius seculi
1 Cor.3. stultitia est apud Deum. & Rom.8. Sapientia carnis mors est. & 1.Corin.1. Perdam sapientiam sapien-
Rom.8. tum, & prudentiam prudentium reprobabo. Huic sapientiæ opponitur stultitia bona, quæ est cõtem-
1.Cor.1. ptus terrenorum, de qua Christus, qui terrena & mundana contempsit, dicitur fuisse stultus. Vn-
Prouer.30. de Salomon in eius persona dicit: Stultissimus sum virorum. & 1.Corinth.1. Quod stultum est Dei,
1.Cor.1. sapientius est omnibus hominibus. Ideo ad hanc stultitiam hortatur nos Apost. 1. Corinth.13. Si quis
1.Cor.13. videtur sapiens esse in hoc seculo, stultus fiat vt sapiens sit. Quædam verò est sapientia bona, quæ est virtus intellectualis vel donum Spiritus sancti. Et huic opponitur stultitia voluntaria, quæ (vt dictum est) prouenit ex immersione terrenorum: & est peccatum valde graue & periculosum, causáque multorum malorum. Et est filia luxuriæ secundum D. Grego. vbi enumerat duo inter filias luxu-
31. Moral. riæ, quæ pertinent ad stultitiam, scilicet odium Dei, & horrorem futuri seculi, quasi diuidens stultitiam in duas partes.

§. 5. DE DONO CONSILII.

2.2.q.52. Donum consilij est habitus infusus, quo homo mouetur à Spiritu sancto ad bene & subitò inquirendum circa singularia contingentia, & communiter ad rectè se habendum erga ea, & fugiendum & seruandum se ab illis quæ impedimentum præstant saluti. Donum consilij differt à tribus prędictis: quia illa principaliter sunt circa vniuersalia. differt etiam à prudentia siue eubolia acquisita & infusa: quia illæ dirigunt hominem in inquisitione consilij, secundum ea quæ hominis ratio comprehendere potest. Sed quia humana ratio non comprehendit omnia singularia contingentia quæ occurrere possunt, eò quòd cogitationes mortalium timidæ sunt, & incertæ prouidentiæ nostræ: & ideo indiget homo vt in inquisitione consilij dirigatur à Deo, qui omnia comprehendit: quod fit per donum consilij, quo dirigitur homo, quasi consilio accepto à Deo. Sicut etiam in rebus humanis, qui sibiipsis non sufficiunt in inquisitione consilij, à sapientibus consilium requirunt. C

Donum consilij differt ab alijs.

Sap.9.

§. 6. DE DONO PIETATIS.

2.2.q.121. Donum pietatis est habitus in voluntate hominis infusus, ad prompte & faciliter sequendum specialem instinctum Spiritus sancti, qui in repentinis mouet eam, vt affectu filiali feratur in Deũ vt patrem, & exhibeat cultum & honorem Deo vt patri, quem tanquam patrem erga se recognoscit, & ad eum tanquam ad patrem recurrit, secundum illud Rom.8. Accepistis spiritum adoptionis filiorũ, in quo clamamus, Abba pater. Per virtutem religionis exhibemus cultum Deo vt creatori, per virtutem pietatis exhibemus cultum & honorem patri carnali: Excellentius autem est exhibere cultum Deo, quàm patri carnali: ideo religio est potior virtus quàm pietas. Tamen considerando Deum vt creatorem & vt patrem, excellentius est exhibere ei honorem filiali affectu tanquam patri, quàm vt creatori & domino, quasi seruili affectu: & ideo donum pietatis est potius, quàm virtus religionis. ¶Ex his apparet differentia inter donum pietatis, virtutem religionis, & virtutem pietatis infusam, quæ cultum exhibet patri carnali in ordine ad finem supernaturalem. Sed notandum quòd sicut per virtutem pietatis homo exhibet officium & cultum nõ solùm patri, sed etiam omnibus sanguine iunctis, secundum quod pertinent ad patrem, & appropinquant illi: ita etiam pietas secundum quod est donum Spiritus sancti non solùm exhibet cultum & officium Deo, sed etiam omnibus, inquantum pertinent ad Deum. Et propter hoc ad ipsum pertinet honorare Angelos & Sanctos, secundum quod magis coniuncti sunt Deo, & non contradicere scripturæ sacræ, siue intellectæ, siue non intellectæ, sicut D. August. dicit: Ita ex consequenti subuenit in miseria constitutis. Et quanuis iste actus non habeat locum in patria post diem iudicij: Actus tamen eius præcipuus, qui est reuereri Deum affectu filiali, maximè tunc erit, secundum illud Sap.5. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Erit etiam mutua honoratio Sanctorum ad inuicem. Ante autem diem iudicij per donum pietatis miserentur Sancti eorum, qui in statu miseriæ huius viæ viuunt, quantum ad effectum. D

Rom.8.

Differentia inter donum pietatis & virtutẽ pietatis ac religionis.

In 2. de doc. Christ.

§. 7. DE DONO FORTITVDINIS.

2.2.q.139. Donum fortitudinis est habitus in appetitu irascibili infusus, quo disponitur animus ad hoc ꝙ perueniat ad finem cuiuslibet operis inchoati, & euadat quæcunq; pericula imminentia: quod quidem excedit naturam humanam. Non enim semper subest facultas homini, vt consequatur finem sui operis, vel euadat quæcunq; mala seu pericula, cùm quandoq; opprimatur ab eis in morte. Sed hoc operatur Spiritus sanctus in homine, cùm perducit eum ad vitam æternam, quæ est finis omnium bonorum operum, & euasio omnium periculorum: & huius rei quandam fiduciam Spiritus sanctus infundit menti, contrarium timorem excludens. Et differt à virtute fortitudinis, quia licet illa faciat firmitatem animi in bonis arduis faciendis, & in malis præcauẽdis, ne homo deficiat à bono propter difficultatem alicuius ardui operis implendi, vel alicuius grauis mali perferendi: non tamen sufficit dare fiduciam euadendi quæcunque pericula: sed hoc pertinet ad donum fortitudinis, quod dirigitur à dono consilij: quod videtur præcipuè esse de melioribus & potioribus bonis. E

Donum fortitudinis differt à virtute fortitudinis.

§. 8. DE DONO TIMORIS.

2.2.q.19. *Timor quadruplex.* Timor, secundum Magistrum Senten.34.dist.3. diuiditur in quatuor membra, scilicet in mundanum, seruilem, filialem, & initialem. Hæc sufficientia ratione probari potest: quia timor secundum quem ad Deum conuertimur, vel ab eo auertimur, habet pro obiecto malum, vt dictũ est: Si propter mala, quæ homo timet, à Deo recedit, dicitur mundanus. si verò propter mala quæ homo timet, ad Deum conuertitur, & ei inhæret, cùm duplex sit malum, scilicet culpæ & pœnę, distinguendum est: quia si propter malum pœnę, est timor seruilis: si autem propter malum culpæ, est filialis: si autem propter vtrunq;, est timor initialis, qui est medius inter timorem seruilem & filialem. Timor F

mundanus

mundanus prohibetur, Matthæi 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Ideo semper est malus, tanquam procedens à mala radice, & habens auersionem: vnde sequitur quòd non est donum Dei, vt D. Aug. dicit in lib. de liber. arbit. Hoc enim timore Petrus Christum negauit. de hoc sufficienter dictum est. *Matt.10. c.6.§.2. versi.1.*

Ver. 1. DE TIMORE SERVILI.

A Timor seruilis dicitur qui habet malũ pœnæ pro obiecto. Et quia Lutherus hæreticus & sequaces sui dixerunt quòd semper est malus & exitialis, reddens hominem hypocritam, & magis peccatorem, damnántq; prędicatores, qui ad pœnitentiã & contritionem inducunt homines per incusionem timoris pœnarum: ideo videndum est quid circa timorem seruilem cẽseant, & naturalis ratio, & sacræ literæ, ac sancti doctores, Ecclesiáque catholica. Et si primò contemplemur timoris seruilis originem, manifestè apparebit substantiam eius non esse malam, neque incompossibilem charitati, & per consequens non esse peccatũ, saltem exitiale. Timor enim seruilis procedit & originatur ex amore sui: cùm malum pœnæ, quod est obiectum eius, sit detrimentum proprij boni: Eiusdem enim rationis est quòd homo cupiat bonum suum, & quòd timeat eo priuari. Sed amor sui non est de se malus, neq; contrariatur charitati: cùm ex charitate quilibet teneatur seipsum post Deum super alios diligere, & per cõsequens tenetur timere malum sibi oppositum: Sequitur ergo quòd timor seruilis nõ sit de se malus, nec contrariatur charitati, nisi quando quis cõstituit finem vltimum in seipso. Tunc enim cõtrariatur charitati quæ habet Deum pro vltimo fine. Si verò plus debito seipsum diligat, seruato tamen ordine finis vltimi, non est peccatum mortale, sed veniale: quod etiam nõ cõtrariatur charitati, cùm sit ei cõpossibile. Si autem vltra substantiam timoris seruilis velimus considerare seruilitatem ei annexam quę non est de eius essentia, vt dictum est: tunc timor seruilis est malus, non quidem secundũ se, sed secũdum seruilitatem ei annexã. Et ideo essentia timoris non est mala, sed seruilitas annexa. Seruilitas autem timoris in hoc consistit, quòd non propter Deum, neque propter seipsum in ordine ad Deũ, sed contra Deũ, vt malum pœnæ euadat, operatur: quòd charitas reprobat. In hoc enim quis dicitur esse seruus, qui non causa sui operatur, sed quasi ab extrinseco motus. Liber autem (vt dicit Philosophus) qui causa sui est, & amore aliquid facit, quasi ex seipso & propria inclinatione mouetur ad operandũ. Et sic contra rationem seruilitatis est, quod quis ex amore operetur. Sic ergo timor seruilis inquãtum seruilis est, charitati cõtrariatur. Vnde sequitur quòd si seruilitas esset de ratione timoris seruilis, oporteret quòd timor seruilis esset secundum se malus: sicut adulterium est secundũ se malum, quia in sua essentia includit aliquid quod contrariatur charitati. Sed prędicta seruilitas non est de essentia timoris seruilis, sicut nec informitas fidei informis est de essentia fidei, vt dictum est: Essentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto: Obiectum autem timoris seruilis est pœna: sed accidit pœnæ quòd bonum cui contrariatur pœna ametur tanquam finis vltimus, & per consequens plus timeatur q̃ Deus: quod non contingit in habente charitatem, qui bonum cui contrariatur pœna, non plus diligit quàm Deũ: quia propter illud nollet offendere Deum. Resultat ergo quòd timor seruilis non est secundum se malus. Vnde Glo. super illud Rom.8. Nõ accepistis spiritum seruitutis in timore, dicit: Vnus est spiritus, qui facit duos timores, scilicet seruilem & castum: sed nullum malum culpæ procedit à spiritu sancto. Igitur. Nec obstat quod D. Augu. ibidem dicit, qui timore aliquid facit, & si bonũ sit, tamen non bene facit: quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruili vt seruilis est, vt. s. ita timeat pœnam, vt non amet iustitiã. Et sic etiam intelligitur dictũ D. Greg. super illud, Quare non in vulua mortuus sum, vt ait, Cùm ex peccato plus pœna metuitur, & amica Dei facies non amatur. Nec sequitur ꝙ si amor mercenarius opponitur, & semper sit malus, quòd timor seruilis semper opponatur timori casto, & semper sit exitialis: quia amor mercenarius dicitur, qui Deũ diligit propter temporalia, quod secundum se contrariatur charitati, quæ omnia in Deum tanquam in finem vltimum ordinat, & amor mercenarius peruertit debitum ordinem: quia Deum ordinat ad bona tẽporalia, ideo est semper malus. Sed timor seruilis secundum suam essentiam non importat nisi timorẽ pœnæ, siue timeatur vt principale malum, siue non timeatur vt principale malum. Cùm ergo timor seruilis non sit secundũ se malus: sequitur ꝙ contritio ab illo originata non facit contritum hypocritam, neque magis peccatorem. Contritio enim potest duplicem habere originem, scilicet à timore filiali & seruili. Primò quidẽ oriri potest ex diuinæ bonitatis consideratione, per quam ad eum tãquam ad patrem cũ fiducia misericordiæ recurrimus, iuxta illud, Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperant super misericordia eius, & Rom.2. An ignoras quòd benignitas Dei te ad pœnitentiam adducit? Et nullũ est dubium quin sanctior sit cõtritio, quam inchoat timor filialis in bonitatem Dei respiciens, quàm illa quæ ex timore seruili oritur. Verum fragilitas & imperfectio nostra impedit ne faciliter oculos mẽtis nostræ ad terrena demissos, & in eis immersos ad bonitatẽ Dei attollamus & eleuemus, nisi prius iram aliquam seu pœnam senserimus dicente Psal. Cùm occideret eos quærebant eum, & reuertebãtur, & diluculo veniebãt ad eum. & alibi, Et clamauerunt ad dominũ cùm tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. quod non fecisset, si ille clamor ex timore seruili procedens, fuisset exitialis. Cõmuniter igitur & in cõtritione, qua quis se peccasse grauiter dolet, cum voto siue proposito vitam in melius commutandi, incipit à fide informi & timore seruili, sed non perficitur, donec ventũ fuerit ad fidem formatam & timorem filialem: fides enim à principio ostendit Deum iustũ & veracem, punientem seuerissimè crimina tam in hoc seculo, q̃ futuro: ostendit pariter abominationem peccati, & quo modo quis gehenna dignus sit & paratus ad tormenta, nisi doleat & pœniteat. Si cõscientia nostra assentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concussionem & amaritudinẽ siue dolorẽ causat, quo superbia cordis nostri frangitur, & veteris hominis affectus inordinati siue peccata

Substantia timoris seruilis non est mala.
Timoris seruilis origo.
Seruilitas timoris in qua cõsistat 4.Meta.
Iob.3.
Contritio à timore serui li originata non facit hypocritam.
Psal.46.
Rom.2.
Psal.77.
Psal.33.

conteruntur,insurgitq; votum seu desiderium pœnitendi & nouæ vitæ. Ostẽdit pariter fides Dei bonitatẽ & misericordiam. Succedit timor filialis,& peccata displicent,nõ solùm quia pertrahunt ad gehennam,sed quia patrem optimum offendunt,quẽ proponit amplius nõ offendere propter eius dignitatem,etiam si nulla esset gehenna aut plaga:prout videre est in filiis qui patrem grauiter offenderũt. Primò metu pœnæ siue plagarum se offendisse dolent:deinde affectu & amore ac timore filiali ipsum prosequuntur. Ideo sancti patres docuerunt pœnitentiam à timore seruili non ineptè ordiri. D.Aug. tract.9.in.1.Io.Epist. dicit:Sunt homines qui timẽt gehennã. Ipse est timor qui introducit charitatẽ, sed sic venit vt exeat. Ex eo quod mala caues, corrigis te.cúmq; bona desyderare cœperis, erit in te timor castus, & sic hunc timorem cõparauit primò setæ, quæ linum quando suitur introducit. Seta prius intrat,sed nisi exierit,non succedit linum.Sic timor seruilis primò occupat mentem,sed non remanet:quia ideo intrauit timor vt induceret charitatem.Et quanto illa crescit, tantò timor decrescit. Vnde 1.Ioan.4. Timor pœnam habet,charitas autẽ foras mittit timorem.At vbi nullus est timor, non est quò charitas intret.Secundò comparat eam medici ferramento, quod putredinem tollit & membrum,quod minus dolebat plus dolere facit, donec medicina accedẽte succedat tandem sanitas.Sic timor seruilis pungit & vulnerat mentem,sed succedens charitas vulneri sanato,cicatricẽ obducit.Ideo D.Basilius vocat timorem seruilem,Isagogicũ,hoc est introductorium.D.Greg.super Iob 29. sequẽs D.Hier.super Esa.26.dicit:Sicut ad partũ mulier appropinquãs, dolore cogitur exclamare: sic nos in angustia requirimus te.& D.Chryso.docet ante oculos ponere mala nostra, & gehẽnam, & diem iudicij,& separationem à Deo,& multa alia mala recenset ante oculos proponenda,vt compunctionem cordis valeamus obtinere. D. Cyprianus libr. 3. aduersus Iudæos. ca. 20. dicit fundamentum & firmamentum fidei & spei esse timorem : patet psal. 110. Initiũ sapientiæ timor domini:ideo necessarius ad iustificationem.Per hunc modum reuocabant à peccatis prophetæ populum,inter eos Ionas 3.Adhuc xl.dies, & Niniue subuertetur. & Deus approbauit pœnitentiam eorum à timore seruili ortam. Esa.58.dicitur Ezechię:Dispone domui tuæ,quia morieris tu,& non viues. Hunc timorem seruilem incussit peccatoribus D.Ioan.Baptista,Matt.3.& Luc.3. Progenies seu genimina viperarum quis docebit vos fugere à ventura ira?Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,excidetur,& in ignem mittetur. Christus etiam sæpe comminatus est peccatoribus gehennam,ignem æternum,tenebras exteriores, non alia causa nisi vt ad contritionem & pœnitentiã prouocaret. Vnde & Luc.13. dicebat, Nisi pœnitentiam egeritis,omnes simul peribitis.Recitauit parabolam de ficulnea, & de diuite epulone,Luc.15.& Matt.10. ait : Timete eum qui postquam occiderit corpus,habet potestatem ponendi animam in gehennam.& hunc timendum ea ratione repetit dicẽs: Amẽ dico vobis hunc timete.Ex præmissis apparet quàm impiè Lutherus & sequaces non solùm in prædicatores,sed etiam in sanctos,imò & in Christum debacchati sint.

Timor seruilis comparatur setæ, & medici ferramento.

Esa.38. Matth.3. Luc.3.

Luc.13. Luc.15. Matth.10.

Ver. 2. DE TIMORE FILIALI.

Timor filialis est donum Spiritus sancti,à gratia in voluntate fluens, quo quis disponitur ad promptè & faciliter sequendum motionem Spiritus sancti,qua mouet aliquem vt ex amore reuereatur Deum tanquam patrem:& timeat illum offendere, atq; ab eo separari. Et sic habet duos actus & per consequẽs duo obiecta. Actus sunt timere & reuereri:Obiectum primum est malum culpæ : Secundũ est bonitas & dignitas patris.Primus actus non manebit in patria,sed bene secundus. Timor filialis in via non contrariatur spei:quia per timorem filialem non timemus quòd deficiat nobis auxilium diuinum quod speramus:sed timemus nos ab hoc auxilio subtrahere. Et datur hoc donum contra superbiam,qua quis renuit subdi Deo,iuxta illud Eccl.10.Initium superbię apostatare à Deo.Per timorem autem filialem quis reueretur Deũ,& se subiicit illi:ideo timor filialis excludit principiũ siue primum effectũm superbiæ.Non tamen sequitur ꝙ timor filialis sit idem cum virtute humilitatis, sed bene ꝙ sit principium eius:dona enim Spiritus sancti sunt principia motiua virtutum intellectualium & moralium:sed virtutes theologicæ sunt principia donorũ,& maximè charitas. Timor autem seruilis quãuis sit à Spiritu sancto,non tamen dicitur donum Spiritus sancti,prout de donis nunc loquimur: quia vt dicit D.Aug.in lib.de Nat.& Gratia,Timor seruilis potest habere annexam voluntatem peccandi: dona autem Spiritus sancti non possunt esse cum voluntate peccandi,cùm fluant à gratia. B

2.2.q.19. art.9.

Eccl.10.

Ver. 3. DE TIMORE INITIALI.

Timor initialis est medius inter timorem seruilem & filialem,non quidem ea mediatione qua sunt media ea quæ sunt eiusdem generis,quæ partem capiunt à quolibet extremo , vt color griseus ab albedine & ingredine:sed ea mediatione,de qua loquitur Philosophus, quãdo mediũ est idem essentialiter cũ vno extremo,sed differunt secundũ perfectum & imperfectũ : & sic imperfectum est medium inter perfectum & non ens.Sic timor initialis qui est idem essentialiter cũ filiali,est mediũ inter seruilem & filialem.Et quia timor initialis est timor filialis imperfectus, dicitur mediare inter seruilẽ & filialem.¶Ad huius euidentiã sciendum est quòd isti tres timores,scilicet mundanus,seruilis,&initialis,respiciunt pœnam,sed diuersimodè:Quia timor mundanus respicit pœnam auertentem à Deo, timor verò seruilis & initialis respiciunt pœnam inflictam & comminatam à Deo,per quam homines attrahuntur ad Deum,sed aliter & aliter:Quia timor seruilis respicit primò pœnam, & secũdariò respicit bonitatem Dei:Timor verò initialis respicit bonitatem Dei,& secundariò eius iustitiã & peccata commissa pro quibus timet à Deo puniri.Et hic timor secundum suã essentiam est idem cũ timore filiali imperfecto:quia timor filialis perfectus non respicit pœnam: charitas enim perfecta foras mittit timorem,scilicet qui pœnam habet:timorem seruilem quidem totaliter,sed initialẽ non,cùm sit eiusdem essentiæ,sed imperfectionem eius,quæ est respicere pœnam secundariò. Nec obstat ꝙ timor filialis C

2.2.q.19. art.8. ad.3. 2.Meta. Timor initialis & filialis sunt idem secundum essentiam.

lialis secundum suam essentiam causatur à charitate: & sic dilectio est initium timoris filialis. Et nihilominus dicitur Eccl.25. Timor domini initium dilectionis est: quia timor qui est initium dilectionis, est timor seruilis, qui introducit charitatem, sicut seta linum, vt dictũ est: vel si referatur ad timorẽ initialẽ, referendum est quantũ ad dilectionẽ perfectam, quã præcesit timor initialis. ¶ Notandum tamẽ quòd timor initialis (prout sumitur pro vno membro diuisionis prædictæ) non dicitur initialis, eò ꝙ sit initium sapientiæ: quia timor seruilis & filialis dicuntur esse initium sapientiæ: Sed dicitur initialis, quia in eo inchoatur timor filialis secundum essentiam, & paulatim perficitur. Et cùm perfectus est, non respicit pœnam sed culpam, quam ex amore refugit: Ideo tunc dicitur filialis & non initialis. Ad sciendum autem quomodo timor dicitur initium sapientiæ, aduertendum est quòd aliquid potest dici initium sapientiæ dupliciter: vno modo essentia ipsius sapientiæ. Et sic principia sapientiæ vel artis dicuntur eius initium. & hoc modo timor non est initium sapientiæ, sed potius fides: quia principia sapientię diuinę sunt articuli fidei, & per consequens fides quę respicit illos. Ideo Eccl.25. dicitur, Timor domini initium dilectionis est. Initium tamen fidei adiungendum est ei: sed aliter timor, aliter fides dicuntur initium. Secundò aliquid potest dici initium sapientiæ quantum ad effectum: sicut illud dicitur initium artis, vnde ars incipit operari: & quia sapientia incipit operari à timore, dicitur initium sapientiæ. sed aliter timor seruilis, aliter timor filialis: quia timor seruilis est sicut principium extraneũ disponens sapientiam, inquantum aliquis timore pœnę discedit à peccato, secundum illud Eccl.1. Timor domini expellit peccatum. Timor filialis est initium sapientię, sicut primus sapientiæ effectus. Cũ enim ad sapientiam humanam pertineat, quòd humana vita reguletur secũdum rationes diuinas: hinc oportet sumere principium, vt homo Deum reuereatur, & se illi subiiciat, quod pertinet ad timorem filialem. Sic consequenter in omnibus secundum Deum regulabitur, & sic intelligendũ est illud Eccl. 10. Initium superbiæ apostatare à Deo: hoc est, primus effectus superbiæ est nolle subiici Deo. Si dicatur quòd nihil potest esse principium suiipsius, sed sicut dicitur Iob 28. Timor Dei ipse est sapientia, ergo non est initium sapientiæ: Dicendum quòd timor Dei comparatur ad totam vitam humanam per sapientiam Dei regulatam, sicut radix ad arborem. Vnde dicitur Eccle.1. Radix sapiẽtiæ est timere Deum: rami enim illius longæui. & ideo sicut radix virtute siue virtualiter dicitur tota arbor, ita timor Dei dicitur sapientia.

Eccle.25. *Timor quomodo dicitur initium sapientiæ.* *Eccl.1.* *Eccl.10.* *Iob 28.* *Eccl.1.*

§. 9. DE BEATITVDINIBVS ET FRVCTIBVS.

A PHilosophus in 1. Ethico. dicit pueros propter spem quam habent beatos. Ex quo sequitur quòd aliquis dicitur habere finẽ aliquẽ propter spem consequendi ipsum: & per consequens qui habet spem beatitudinis, potest dici beatus. Vnde Rom.8. dicitur. Spe salui facti sumus. & Psal. Beatus vir qui sperat in domino. Et quia animæ purgatorij habent spem: ideo dicuntur beatæ. Apoc.14. Beati mortui, qui in domino moriuntur. Spes autem de fine consequendo consurgit ex hoc quòd aliquid cõuenienter mouetur ad finem, & appropinquat ad ipsum. Ad beatitudinem autem quæ est finis omnium, conuenienter mouemur per operationes virtutum & donorum. Hinc est quòd Theologi propter verba Christi, Matth.5. Beati pauperes spiritu, &c. vocant operationes virtutum & donorum, & maxime octo heroicas, quæ ibi numerantur, Beatitudines, eò quòd singulariter conducunt ad spẽ beatitudinis, & ad ipsam beatitudinem: & Christus illos qui eas habent, & in illis perseuerant, singulariter dicit beatos in spe. ¶ Ex his apparet quòd Beatitudines distinguuntur à donis & virtutibus, sicut actus ab habitibus. Et idem dicẽdum est de duodecim fructibus, quos Apostolus numerat Gal.5. quòd scilicet sunt actus vel aliquid consequens actus virtutum & donorum. Qui ideo dicuntur fructus, quia cum suauitate quadam percipiuntur, sicut fructus corporales arborum, cùm peruenerint ad maturitatem.

1.2.q.69. *Rom.8.* *Apoc.14.* *Matth.5.* *Beatitudines distinguuntur à donis & virtutibus.* *Galat.5.*

CONTINVATIO DICENDORVM.

B CVm omnes virtutes & operationes humanæ debeant ordinari ad beatitudinem, imò & ipsa theologia ad eam ordinetur: consequens est vt habita aliquali notitia virtutum & donorum, de ipsa beatitudine (de qua in communi dictum est) aliquam notitiam comparemus.

DE BEATITVDINE, CAPVT XIIII.

C BEatitudo apud omnes summum bonum & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, siue cui nil deest, nec potest ei fieri additio: & hoc constat apud sapientes non esse nisi vnum, scilicet Deum, qui est infinitæ bonitatis, à quo omnia alia bona pendent in esse, fieri, & conseruari: & per cuius adeptionem & vnionem angeli & homines beatitudinem ipsius participantes, beatificantur: Hinc est quòd duplex à doctoribus assignatur beatitudo siue felicitas: quædam dicitur obiectiua & materialis: quędam formalis. Beatitudo obiectiua siue materialis est summum bonum secundum se, siue id in quo est vera ratio siue definitio summi boni. Beatitudo autẽ formalis consistit in attinctione, & coniunctione summi boni. Et cùm hæc attinctio & cõiunctio fiat per operationẽ immanentem, hoc est quæ subiectiuatur in operante: hæc beatitudo dicitur formalis subiectiua, & denominatiua. Et est summa perfectio creaturæ: quia cõiungit & vnit eam suo primo principio & vltimo fini. Summum enim bonum secundum se acceptum, non denominat aliquem beatum, nisi sit adeptum & vnitum: & sic adeptio & consecutio summi boni dicitur beatitudo denominatiua, quia scilicet denominat aliquem beatum: per hanc enim adeptionem & consecutionem dicitur quis bene esse: quod dicitur esse ratio formalis beatitudinis. Quantum ad beatitudinem formalem, s. bene esse, omnes conueniunt. Vnde D. Boëtius & D. August. in 13. de Trinit. dicunt, Omniũ certa sententia est, qui ratione quoquo modo vti possunt, beatos omnes homines esse velle. Verùmtamen quantũ ad beatitudinem obiectiuam, siue quantum ad id in quo inuenitur ratio beatitudinis & summi boni,

Summũ bonũ quid di[...] *1.2.q.1.ar.7* *Beatitudo duplex.* *3.de conso.* *13.de Tri.* *Licet omnes cõueniãt in*

velle bene esse, nō tamen in id in quo illud veraciter inuenitur.

non omnes conueniunt. Sicut enim omnes gustus conueniunt in dulcedine:(Omni enim gustui dulce est delectabile : sed aliquibus maximè est delectabile dulcedo vini : quibusdam dulcedo mellis, aut alicuius talium.) Sic omnes volunt & appetunt beatitudinem & bene esse. Sed aliqui posuerunt & ponunt bene esse in diuitiis, siue in acquisitione & possessione diuitiarum : alij in honoribus, alij in gloria, alij in potestate, alij in bonis corporis, aliqui in voluptate, vt Epicurus : alij in amicis, alij in aliis bonis seu adeptione aliorum bonorum. Et fuit tanta diuersitas inter antiquos, quòd D. August. 19. de Ciuit. Dei, recitat Marcum Varronem ducentas octoginta sectas circa hoc memorasse : sed omnes faciliter reprobantur. Sicut enim illud iudicatur simpliciter melius dulce, in quo maximè delectatur qui habet gustum dispositum : ita illud bonum oportet esse summum & completissimum, quod appetit qui habet appetitum bene dispositum. Talis autem dicitur esse, qui appetit illud, in quo reperitur vera ratio siue definitio summi boni, scilicet quod habet omnem rationem boni, & nullam mali, cui nihil deest, nec potest fieri additio : sed nullum est tale nisi Deus, vt patet discurrēti per singula: Igitur in solo Deo est vera beatitudo, siue in eius coniunctione, quam bene describit D. Boëtius in tertio de Consola. dicens: Beatitudo formalis est status omnium bonorum aggregatione perfectus. Ex quibus verbis habetur, quòd tria requiruntur ad veram beatitudinem : Primum est omnium & solùm bonorum aggregatio : Secundum, quòd sit status & stabilitas, sic quòd illa aggregatio non sit per modum transeuntis, sed semper maneat, & non possit auferri neque amitti. Tertium, quòd sit status perfectus, hoc est quòd habens illam sit certificatus quòd non possit ab eo auferri : aliàs posset timere quòd ei aliquid deesset. Sed talis status non potest haberi in adeptione rerum creatarū: Vnde idem lib. 2. Prof. 4. dicit, Quis tam compositæ felicitatis, vt non aliqua ex parte cum sui status qualitate rixetur? & Iob 14. Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Vnde sequitur quòd in hac mortali vita vera beatitudo haberi non potest.

280 sectæ fuerunt circa beatitudinem.

Tria ad beatitudinem requisita.

Ver. 1. DE MVLTIPLICI BEATITVDINE.

CVm Deus (qui est summum bonum & beatitudo obiectiua) possit dupliciter cognosci, scilicet cognitione naturali, inquantum principium & author naturæ, & cognitione supernaturali, & gratuita: consequens est quòd duplex sit beatitudo: Quædam naturalis, qua natura intellectualis clarè cognoscit Deū vt principium naturæ, & inquantum huiusmodi diligit: & talem videtur Philosophus posuisse in primo Ethi. Tali beatitudine fuerunt beati angeli in primo instanti suæ creationis, in quo clarè cognouerunt Deum vt primum principium & authorem naturę. Tali beatitudine sunt & erūt beati paruuli decedentes absque circūcisione in antiqua lege, etiā ante vsum rationis absque baptismo in noua, cùm anima eorum fuerit creata ad summum bonum intelligendum, nec ipsi personalem posuerint obicem. Alia est beatitudo supernaturalis & gratuita: & ista consistit in cognitione Dei, nō solùm vt est principium & author naturæ: sed etiā vt est author beatitudinis supernaturalis, vt est trinus & vnus, redemptor & glorificator: & hæc est duplex, scilicet perfecta, & imperfecta. Perfecta consistit in clara visione diuinæ essentię, iuxta illud Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verū, & quem misisti Iesum Christum. Et hæc adhuc est duplex, scilicet per modum transeuntis, & per modū permanentis. Per modum transeuntis, quando aliquis videt Deū per aliquod tempus, sed non permanēter: & hæc potest haberi in hac vita. Moyses enim eam habuit, vt habetur Nume. 12. Si quis fuerit inter vos propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum. At non talis seruus meus Moyses, qui in omni domo mea fidelissimus est. Ore enim ad os loquor ei: palàm, & non per ænigmata & figuras Deum videt. Hanc etiam habuit D. Paulus in raptu, de quo 2. Corin. 12. Scio hominem in Christo ante annos quatuordecim, siue in corpore, siue extra corpus nescio, Deus scit, raptum huiusmodi hominem vsque ad tertium cælum. Et scio huiusmodi hominem, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit, quoniam raptus est in paradisum, & audiuit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Ad hanc visionem per modum transeuntis requiritur quòd nō vtatur sensibus, vt dicit D. Thomas, propter illa verba, siue in corpore, siue extra corpus, nescio, Deus scit. Hoc intelligēdum est primò de corpore mortali: quia post resurrectionem Sancti videntes Deum, poterūt vti sensibus corporis. Secundò nisi propter vnionem hypostaticam, vt in Christo qui habebat corpus passibile : & nihilominus vtendo sensibus corporis videbat Deum. Hæc autem clara visio per modum transeuntis quo ad actum videndi, dicitur beatitudo perfecta, sed non quantum ad statum videntis: quia (vt dictum est) ad statum beatitudinis requiritur continuatio perfecta & immobilitas. Et ideo beatitudinem perfectam & completam siue claram visionem Dei continuam & permanentem non potest homo habere in hac via. & sic intelligitur illud quod dicebat Deus Moysi, Exod. 33. Non enim videbit me homo, & viuet. Alia est beatitudo imperfecta, quæ est per cognitionem ænigmaticam & aliquam participationem beatitudinis, vt in spe : & hæc potest haberi in hac via. Vnde Psal. Beati immaculati in via, qui ambulant in lege domini. Hæc beatitudo euacuabitur, vt dicitur 1. Corinth. 13. Videmus nunc per speculum & in ænigmate, tunc autem facie ad faciem.

Beatitudo naturalis & supernaturalis.

Paruuli absque gratia decedentes naturali beatitudine potiuntur.

Ioan. 17.

Nume. 12.

2. Cor. 12.

Quodli. 1. art. 1.

Beatitudo perfecta nō [illegible] habe- [illegible] hac via.

Exod. 33. Psal. 118. 1. Cor. 13.

D

Ver. 2. DE ESSENTIA BEATITVDINIS PERFECTAE.

ESsentia beatitudinis (prout beatitudo includit omne illud quod pertinet ad perfectionem hominis) non consistit in vnico actu duntaxat, sed in pluribus scilicet in clara visione diuinæ essentiæ, quæ est actus intellectus, & in fruitione, delectatione, & quietatione voluntatis, & cōsequenter in dotibus corporis. Sed si accipiatur beatitudo pro eò quòd est principale in beatitudine, tunc beatitudo perfecta consistit principaliter & essentialiter in actu intellectus. Vnde Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti, Iesum Christum. Cognoscere autem est actus intellectus: Igitur. D. August. dicit, Summa merces animæ est intueri Deum. Et in 1. de Trinit. dicit quod visio

E

Ioan. 17.

1. de Ciui.

visio est tota merces. Et quanuis dilectio Dei in hac via sit perfectior & magis meritoria cognitione, eò quòd intellectus in via non fertur immediatè in Deum, sed per speciem: sed voluntas fertur immediatè & absque specie siue similitudine in se recepta in eum: non tamen sequitur quòd dilectio seu fruitio in patria sit perfectior visione. Quia ibi intellectus immediatè & absque similitudine fertur & terminatur in Deum, & fruitio præsupponit visionem, & pendet ab ea, & non è conuerso: imò etiam cognitio Dei in via est nobilior dilectione in esse naturæ, cùm dilectio præsupponat cognitionem, & quodam modo pendeat ex ea, & non è conuerso: licet non in esse morali siue meriti, cuius præmium non respondet necessariò potentiæ merenti: prout in forti politico brachia pugnant & merentur, & caput coronatur. De nobilitate intellectus & voluntatis sufficienter dictum est.

c.3.§.3.versic.11.

Ver. 3. DE MODO VISIONIS BEATIFICAE.

A Visio beatifica oculis corporalibus fieri non potest, cùm oculus corporalis non posit videre, nisi corporea & quanta colorata: sed Deus non est corporeus, & per consequens nec quantus, aut coloratus, cùm sit spiritus, Ioan. 4. Nec imaginandum est ꝙ potentia visiua corporalis posit eleuari ad visionem substantiæ angelorum aut Dei, quia hoc repugnat naturæ eius, sicut repugnat leoni ꝙ tantum eleuetur vt fiat rationalis: Tunc enim sequeretur implicatio contradictionis: sic ꝙ potentia visiua eleuetur ad visionem substantiæ angelorum aut Dei: Omnis enim potentia speciem sumit ab obiecto, vltra quod se extendere non potest. Cùm igitur obiectum potentiæ visiuæ sit color: sequitur ꝙ nihil potest videre nisi sub ratione colorati: & quemadmodum oporteret leonem corrumpi, antequàm transiret in aliam speciem: sic & potẽtiam visiuam, anteq̃ perciperet angelos. Nec obstat quod habetur Esa.1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe domini sui: quia non est intelligendum de substantia, sed de accidentibus humanitatis. Nec obstat pariter quod dicitur Iob 19. Et in carne mea videbo Deum: quia loquitur de resurrectione, & non dicit oculis corporalibus, sed oculo intellectuali. Necesse est ergo dicere ꝙ visio beatifica erit per intellectum. Omnis autem visio quæ habetur de Deo, per speciem concreatam, aut per speciem infusam, aut abstractam, est ænigmatica & non clara, cùm nulla species siue similitudo creata & finita posit perfectè repræsentare Deum, qui est infinitus: finiti enim ad infinitum nulla est proportio. Clara igitur visio Dei est visio immediata diuinæ essentiæ, quando intellectus videt eam per ipsammet, vt. s. in tali visione diuina essentia sit id quod videtur, & quo videtur. Quòd autem hoc sit posibile, patet ex illo 1. Ioan. 3. Cùm apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est. & 1. Cor. 13. Videbimus eum facie ad faciem. quod de facie corporali intelligi non potest, cùm diuina essentia non sit corporalis. Vnde Esa.40. Cui similem fecistis Deum, aut quam imaginem ponetis ei? Ideo D. Paulus declarat dicens, Nũc cognosco ex parte, tunc autem cognoscam sicut & cognitus sum: sed Deus cognoscit nos absq; specie siue similitudine intermedia: igitur & Sancti Deum, & in hoc erunt ei similes, sicut dictum est. & 2. Pet. 1. dicitur, Per quem maxima & preciosa nobis dona donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ. Non apparet quomodo simus consortes diuinę naturæ, nisi ipsi mediatè vniamur, sicut petebat Christus, Ioan. 17. Rogo pater vt omnes vnum sint, sicut & nos vnum sumus: & sicut ipse per essentiam suam videt se, sic etiam & nos per essentiam ipsius videamus eum, & cognoscamus eum, sicut sumus cogniti ab eo. Ratione etiam probari potest: quia cùm Deus & natura nihil faciant frustra, vt habetur 2. Physi. & omnium mentes, præcipuè eorum qui sunt in gratia, desiderent videre essentiam Dei, & consequi vitam æternam: sequitur ꝙ posibile est intellectum humanum gratia informatum, videre diuinam essentiam, cùm talis visio sit vita æterna. Verùm quia nullus intellectus creatus ex suis naturalibus potest ad hanc claram visionem peruenire, cùm teste Philos. sic se habeat intellectus noster ad manifestisima naturæ, sicut oculus noctuæ ad lumen solis: & Apostolus, Gratia Dei, vita æterna. Ideo necesse est vt intellectus per aliquod gratuitum donum quod excedat suam naturam, eleuetur ad clarè videndum Deum. Illud autem donum eleuans intellectum ad videndam immediatè diuinam essentiam, vocatur lumen gloriæ. de quo Psal. In lumine tuo videbimus lumen, scilicet indeficiens. De hoc etiam Apoc. 21. Claritas Dei illuminabit eam, scilicet societatem Sanctorum videntium Deum. De hoc lumine habetur in clementi. ad nostrum, de hæret. sumpta ex concilio Viennen. vbi reprobatur secta Begardorum cum erroribus suis, inter quos quintus erat quòd anima non indigebat lumine gloriæ ipsam eleuante ad Deum videndum, & eo beata fruendum: licet aliqui negent de lumine habituali, & dicant sufficere ipsam visionem, quam vocant lumen formale. Verùm determinatio Ecclesiæ (vt ex eius verbis apparet) loquitur de lumine habituali permanente: & hoc etiam Psal. satis expresè dixit, cùm ait: In lumine tuo, scilicet superaddito, videbimus lumen. Hoc autem lumen non requiritur ad hoc ꝙ essentia diuina fiat intelligibilis actu, sicut res materiales per lumen intellectus agentis: cùm diuina essentia sit semper intelligibilis actu: Nec etiam requiritur ad hoc quod intellectus proportionetur diuinæ essentiæ, cum nulla creatura posit illi proportionari: eo quod finiti ad infinitum nulla sit proportio: & intellectus adhuc cum illo lumine maneat infra limites creaturæ, & per consequens non est ei ꝓportionatus. Sed requiritur ad hoc quod intellectus creatus sit capax & posit immediatè terminari ad diuinam essentiam & efficiatur particeps diuinæ naturæ, vt D. Petrus ait. Et sic ad hoc vt intellectus fiat potens ad intelligendum & videndum Deum per modum, quo potentia fit virtuosior ad operandum per habitum: sicut etiam lumen corporale necessarium est in visu exteriori, inquantum facit medium transparens in actu, vt posit moueri à colore. Et sic lumen gloriæ non requiritur vt similitudo in qua deus videatur, sed quasi perfectio quædam intellectum cõfortans ad videndum Deũ, per quam fit deiformis. & ideo potest dici quòd non est medium in quo Deus videatur, sed sub quo videtur: & hoc non tollit immediatam visionem Dei. ¶ Nec requiritur quòd hãc dispositionem præ-

1.p q.12. art.2. Ioan.4.

Visio diuinæ essentiæ per oculum corporalem fieri non potest.

Esa 1. Iob 19. 3.contra Genti.c.51.

1.Ioan.3. 1.Cor.13. Esa.40.

2.Pet.1. Ioan 17. 2.Phy. 2.Metha. Rom.6. Psal.35.

Ad quid lumen gloriæ requiratur.

cedat alia dispositio: quia tunc esset processus in infinitum: quemadmodum enim gratia, quæ est habitus supra naturam, non prærequirit aliam dispositionem permanentem: sic nec lumen gloriæ. Hoc lumen succedit fidei, quæ eo adueniente desinit esse, sicut dictum est.

Ver. 4. DE QVANTITATE VISIONIS BEATIFICAE.

1.p.q 12. art.8. Esa.29. CVm visio beatifica sit spiritualis, non dicitur propriè quanta secũdum essentiam suam, sed solùm secundũ obiectũ dicitur extendi, vt visio illius qui plura videt in speculo, dicatur maior visione illius qui pauciora videt. Ad cuius euidentiam notandum est quod habetur Esa.29. Miscuit vobis dominus soporem, scilicet mortis: claudet oculos vestros, ꝓphetas & principes vestros, qui vident visiones, operiet: & erit vobis visio omniũ sicut verba libri signati. ex quo videtur sequi ꝙ beati videbunt omnia. Ideo D. Greg. dicit, Quid non vident, qui videntem omnia vident? Veruntamen hoc non est intelligendum absolutè & simpliciter. Quidam limitant de his quæ Deus videt scientia visionis, & non simplicis intelligentię: quia tunc comprehenderent verbum: sicut qui videret omnes conclusiones ex vno principio deducibiles, comprehenderet illud non solùm extensiuè, sed etiã intensiuè: quia maior intensio luminis requiritur in duabus, q̃ in vna. Veruntamen quicquid sit de illo, hæc limitatio nõ videtur sufficere: quia secundum D. Diony. 7. c. Cælestis Hierar. inferiores angeli licet videant diuinã essentiam, purgantur per superiores à nescientia. Vnde in Esa. introducũtur inferiores angeli, interrogantes superiores, & dicentes, Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra: & sic non videbant. Et D. Pau. dicit sibi creditam gratiam dispensandi mysteriũ sacramenti absconditi à seculo in Deo, vt innotesceret principatibus & potestatibus, per ecclesiã multiformis sapientia Dei, secundũ præfinitionẽ seculorũ, quam fecit in Christo. Præterea angeli nesciunt futura cõtingentia, neq; cogitationes cordium, nec diem aut horam iudicij. de primò, Esa. 51. Annũciate quæ ventura sunt in futurũ, & sciemus quia dij estis vos. de secundo, Hiere. 17. Ego dominus scrutãs cor, & probans renes. de tertio, Marc. 13. De die autem illo vel hora nemo scit, neq; angeli in cælo: & tamen vident diuinam essentiam. Præterea lumẽ gloriæ quod eleuat intellectum videntium Deum, est aliquid creatũ & finitum: ideo non potest eleuare potentiam ad infinitam actiuitatem. Nec tamen propter hoc sequitur, quòd Sancti non cognoscant clarè infinitatem Dei, sed bene quòd non comprehendant. Insuper illuminationes inferiorum angelorum fient à superioribus vsq; in diem iudicij, & scientia angelorum & animarum beatarum potest augeri, sicut & alia quæ pertinent ad præmium accidentale: sed post diem iudicij non proficient, quia tunc erit vltimus status rerum. Ideo D. Thomas dicit quòd possibile est ꝙ post diem iudicij omnes omnia cognoscant quæ Deus cognoscit, scientia visionis: illud tamen nõ affirmat verum. ¶ Resolutio huius quæstionis est, quòd Sancti vident diuinam essentiam secũdum proportionem luminis gloriæ, quod proportionatur gratiæ. & ideo qui in maiori gratia sunt, plura vidẽt: & cùm lumen gloriæ non augeatur in resurrectione, sequitur ꝙ Sancti post resurrectionem corporum non plura neq; perfectius videbunt in verbo, q̃ antè: licet habeant perfectius esse ad quod sequitur perfectius operari, quia visio non respondet esse naturali, sicut operationes naturales, sed gratuito & lumini gloriæ. Nec est necesse ꝙ qui cognoscit causam, cognoscat omnes effectus eius, nisi comprehendat causam. Sicut nec qui videt speculũ, videt omnia quæ sunt in speculo, nisi cõprehendat speculũ: quod fieri nõ potest, quando est infinitũ & voluntariũ, vt diuina essentia. Et ad authoritates Esa. & D. Greg. dici potest, ꝙ vidẽt omnia quæ ad eorũ beatitudinẽ pertinẽt. Et ideo Sãcti vidẽt in verbo orationes eorũ qui inuocãt eos: alias nõ essent perfectè beati, si ignorarẽt ea quæ eos specialiter tangũt. Verisimile aliquibus videtur ꝙ minimus beatus multò plura videat in verbo, q̃ cognouerint oẽs viatores in terra: Certũ tamẽ est quòd omnia quæ per fidem credimus, clarè videbimus, iuxta illud, Psal. Sicut audiuimus, sic vidimus in ciuitate domini virtutum: imò dicemus sicut regina Sabba, quę dicebat: Verus est sermo quem audiui in terra mea, de virtutibus & sapientia tua: Non credebam narrantibus, donec ipsa venissem, & vidissent oculi mei, & probassem medietatẽ sapientiæ tuæ vix fuisse narratam. Vicisti famam virtutibus, &c. Applicatio est facilis. Cùm igitur Sancti videant secundum proportionem gratiæ & luminis gloriæ, sequitur quòd vnus alio perfectius & plura videt: prout Apostolus de gloria corporum, quæ pendet & fluit à gloria animæ, dicit: Alia est claritas solis, alia stellarum: & stella differt à stella in claritate, sic & resurrectio mortuorum.

Marginal notes: 4. Dia. — Esa. 63. — Ephe. 6. — Esa. 51. Hiere. 17. Marc. 13. — In 4. sent. dist. 49. q. 2 art. 5. Visio proportionatur lumini gloriæ. — Psal. 47. — 2. Paral. — 1. Cor. 15. B

§. I. DE LOCO VISIONIS BEATIFICAE.

Luc. 23. Paradisus quid. Exod. 33. LOcus visionis beatificæ in sacris literis dicitur Paradisus. Vnde Christus, Hodie mecum eris in paradiso. & rectè dicitur Paradisus: quia paradisus idem est quod pomerium siue hortus delitiarum. Vnde Ezech. 28. In delitiis paradisi Dei fuisti. Sed non possunt esse maiores delitiæ, quàm in visione diuinæ essentiæ, in qua omne bonum continetur, sicut dictum fuit Moysi, Exod. 33. Ostendam tibi omne bonum: ideo non immeritò dicitur Paradisus. Sed quia duplicem paradisum in sacris literis reperimus, scilicet Cælestem & Terrestrem: ideo breuiter de quolibet illorum aliquid dicendum est. C

Ver. 1. DE PARADISO TERRESTRI.

1. p. q. 102. Gen. 2. DE Paradiso Terrestri habetur Gen. 2. Plantauerat autem Deus Paradisum voluptatis à principio, in quo posuit omne lignum pulchrum visu, & suaue ad vescendum, lignum etiam vitæ in medio paradisi: & fluuius egrediebatur de loco paradisi, ad irrigandum paradisum, qui inde diuiditur in quatuor capita. Et infrà: Tulit ergo Deus hominem & posuit in paradiso voluptatis, vt operaretur & custodiret illum: Donec completo numero electorum Adam cum posteritate sua transferretur viuus in paradisum cælestem. In hoc paradiso tulit vnam de costis Adæ dormientis (quæ scilicet erat superflua supposito, sed non naturæ, prout semen) & ędificauit in mulierem. & duxit eam ad Adam, & matrimonio iunxit. Deinde pręceptum generationis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini & re- D

plete

plete terram. Et vt maiorem haberent merendi occasionem, ac vt eundem plasmatorem Dominũ recognoscerent, datis ad eorum vsum cunctis arboribus, lignum scientię boni & mali prohibuit, sub interminatione duplicis mortis, scilicet spiritualis & corporalis. Sed proh dolor Eua à diabolo seducta, comedit, & viro tradidit ad edendum: qui ne cõtristaret eius delicias, etiam comedit: & sic ambo pręceptum Domini transgreßi sunt, & se nudos omnibus gratiis & donis spiritualibus cõspicientes folia fici consuerunt, & fecerunt sibi perisomata: & vocati à Domino, culpam suam non recognoscentes, & semetipsos excusantes, sententiam contra se audierunt, Geñ.3. Et emisit eos Deus vt Adam operaretur terram, de qua assumptus est, scilicet ad campum Damascenum, à quo & ciuitas Damasci dicta est, de qua Actuum 9. Et quanuis non habeatur in sacris quòd reductus fuerit in campum Damascenum. D. tamen Anthoninus archiepiscopus Florẽtinus, in prima parte historiali, titu. primo, ca.1.§.4. dicit verisimile esse quòd in agrũ Damascenũ emiserit eos Deus. Nam in eodem agro Cain occidit Abel: & sepulchrum Adæ ibi fuisse dicitur: sed postmodum trãslatum fuit corpus eius ab Abraham in speluncam duplicem in valle Ebron. Et ne ipsi aut filij eorum redirent ad paradisum, & ederent de ligno vitæ, collocauit Deus ante paradisum voluptatis Cherubin & flammeum gladium atque versatilem, ad custodiendam viam ligni vitæ. Paradisus Terrestris, secundum D. Augusti. ad Orosium, in oriente situs est, interiecto Oceano, & ab orbe nostro longè remotus, in altißimo & temperato loco constitutus, ad quem aquæ diluuij minimè peruenerunt, aliàs Enoch submersus fuisset. Hic locus à primi hominis reatu interclusus est, nec vlli hominum patet aditus. Ad hunc locum translati dicuntur Enoch & Helias, qui futuri sunt duo testes contra Antichristum: de quibus Apoca.11. Dabo duobus testibus meis, & prophetabunt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saccis. De translatione Enoch habetur Geñ.5. Ambulauit Enoch cum Deo, & nõ apparuit, quia tulit eum Dominus. & Ecclesia.44. Enoch placuit Deo, & translatus est in paradisum, vt det gentibus sapientiam. De Helia verò 4.Reg.2. Cúmque pergerent & sermocinarentur (scilicet Helias & Helisæus) ecce currus igneus, & equi ignei diuiserunt vtrunque, & ascendit Helias per turbinem in cęlum. & Ecclesiast.44. Qui receptus est in turbine ignis, & in curru equorum igneorum. Hi duo testes viuunt ex herbis & fructibus lignorum paradisi. Et cùm virtus caloris naturalis incipit debilitari, edunt de ligno vitæ quod reparat defectum caloris naturalis, & tenet & conseruat eos in statu ac dispositione, in qua erant quando translati sunt. Ab hoc loco eductus est Helias ad montem Thabor, cum anima Moysi ex lymbo in corpore assumpto, & viderunt Christi transfigurationem, & perfecto mysterio vterque ab angelo custode in locũ suum reductus. Helias tamẽ reuersurus est tempore Antichristi, vt amplius dicetur infrà, cùm de Antichristo fiet mentio. ¶ Ex præmißis patet Paradisum Terrestrem (de quo Gene.2) non esse vniuersam terram, cùm vniuersa terra nõ sit locus voluptatis, nec ab vniuersa terra Adam statim post peccatum fuerit emissus, nec de ligno vitæ poßit haberi cognitio, neque ea quæ scripta sunt Gene.2. possunt bene saluari, maximè de fonte & quatuor fluminibus, qui certis terris circuiendis deputati sunt, quorũ initia non inueniuntur in medio vniuersæ terrę, nec etiam de Cherubin & flammeo gladio atque versatili. Nec euasiones eorum qui oppositum sustinẽt, satisfaciunt literæ siue sensui literali, à quo solo, secundum D. Augustinum, trahitur efficax argumentum.

Paradisus terrestris vbi sit.

Enoch & Heliæ translatio in paradisum.

Matth.17. Mar.9.

Ver. 2. DE PARADISO CAELESTI.

A VIsio beatifica quæ dicitur Paradisus, communicatur vbi Deus vult: & prout communiter dicitur, vbi papa, Roma: & vbi rex, ibi curia: sic paradisus, vbi Deus communicat suam claram visionem: & sic fuit in deserto, quando apparuit Moysi: & prope Damascũ, quando Paulus raptus fuit: & in lymbo patrum in triduo mortis Christi. Vnde Luc.23. dicitur latroni, Hodie mecũ eris in paradiso: in quo tamen die descendit ad inferos. & secundum aliquos, per quadraginta dies extra apparitiones, in paradiso terrestri, in quo dicunt Christum mansisse tanquam in digniori loco, & magis conuenienti corpori glorificato. Ordinariè tamen communicat in cœlo Empyreo, quod est cœlum immobile & lucidisimum, in quo secundum Damasc. fuerunt angeli creati: dicit enim quòd cœlum Empyreũ mox vt fuit factum, fuit angelis repletum: datæque sunt singulis certæ sedes & mansiones locales ad ornandum eas: quę quidem sedes & mansiones distinctę & diuisæ sunt in tribus hierarchiis & nouem ordinibus, de quibus Christus, In domo patris mei mansiones multæ sunt. In hoc loco à principio omnibus angelis cognitionem & beatitudinem naturalem perfectam Deus tribuit: quia omnes clarè cognouerunt Deum esse vnum solum principium, & authorem naturę. Communicauit etiam beatitudinem gratuitam imperfectam, quia fuerũt, secundum D. Augustin. creati in gratia & virtutibus, in quibus si perstitissent, consecuti fuissent beatitudinem perfectam. Verùm Lucifer cauda sua (hoc est suggestione sua) traxit tertiam partem stellarum, hoc est angelorum, qui cum eo ceciderunt, prout diffusè diximus cùm de casu angelorum ageretur. Boni verò angeli beatificati sunt, & qui ad custodiam deputati sunt, propter ea quæ in istis inferioribus agunt, visionem illam non intermittunt: vnde Christus, Dico enim vobis quòd angeli eorum in cœlis semper vident faciem patris mei qui in cœlis est, scilicet speciali modo per communicationem clarę visionis suæ essentię. Et quia sedes malorum angelorum, qui ceciderunt & proiecti sunt, manserunt vacuæ, dicuntur ruinatę: has tamen ruinas impleturus est Deus per homines qui mandata illius seruabunt. Vnde Psalm. Iudicabit in nationibus, implebit ruinas, ante iudicium quo ad animas, post iudicium quantum ad corpora. ¶ Ex præmißis patet quòd ordines angelorum non solùm sunt secundum dignitates eorum, sed etiam secundum locum, qui valde magnus & extensus est. Si cõsideretur ꝙ ex vno pugillo terræ fiunt decem aquæ, & ex vno aquæ decẽ aëris, & sic deinceps multiplicando, vt aqua sit in decuplo maior terra, & sic de aliis elementis, & de cœlis vsque ad cœlum Empyreum, quod est decimum: apparebit cœli Empyrei magnitudo & extẽsio atque

Paradisus cœlestis qd & vbi.

Num.12.

1.Cor.12.

Ioan.14.

Lucifer cauda sua quot traxerit.

Matth.18.

Psal.109.

Magnitudo paradisi quanta.

Baruch.3. altitudo, quã admirãs Baruch exclamabat dicẽs: O Iſraël, quàm magna eſt domus Dei, & ingens locus
poſſeſsionis eius! Magnus & non habet (hoc eſt non videtur habere) finẽ: excelſus & immenſus. Locus
Pſal.109. excelſior ſiue ſublimior debetur Chriſto, iuxta illud: Dixit domin⁹ domino meo, ſede à dextris meis,
hoc eſt in potioribus bonis. Poſt Chriſtũ eſt D. Virgo Maria: ideo cantat Eccleſia, Exaltata es ſancta
Matth.12. Dei genitrix ſuper choros angelorum ad cæleſtia regna. & D. Ioſeph, ſecundum aliquos: deinde Apo
Apoca.4. & 5. ſtoli, iuxta illud: Sedebitis ſuper ſedes duodecim: & xxiiij. ſeniores, qui videntur facere quartã hierar-
Matth.22. chiam: deinde alij ſancti mixti angelis ſecũdum eorum merita. vnde Chriſtus, Erunt ſicut angeli Dei
in cœlo, non ſolùm quo ad generationem, ſed etiam quantum ad manſiones & ſedes.

§. 2. DE BEATITVDINE ESSENTIALI.

Beatitudo duplex. Beatitudo iterum diuiditur in beatitudinẽ eſſentialem & accidentalem. Et quia beatitudo eſt mer- B
Præmium duplex. ces & præmium quod datur pro meritis: ideo præmium duplex eſſe dicitur, ſcilicet eſſentiale &
accidentale. Beatitudo eſſentialis ſiue præmium eſſentiale eſt clara viſio diuinæ eſſentiæ: & fruitio ſi-
Beatitudo eſſentialis. ue gaudium quod habetur ex illa viſione clara, dicitur præmium eſſentiale: & dicitur vita æterna, vt di
ctum eſt. Hoc præmium reſpondet & proportionatur habitui gratiæ ſeu charitatis, iuxta illud: Gratia
Rom.6. Dei, vita æterna. Sic quòd qui habet habitum gratiæ aut charitatis magis intenſum, ſeu vt plures lo-
quendo, qui maiorem habebit gratiam, maiorem habiturus eſt gloriam & maius præmium eſſentiale.
Apoc.2. Hoc præmium aliquãdo in ſacris literis dicitur corona vitę. iuxta illud: Eſto fidelis vſque ad mortem,
Eccle.45. & dabo tibi coronam vitæ. Aliquando autem vocatur corona aurea, ſicut de quolibet Sancto cantat
Eccleſia, Corona aurea ſuper caput eius, expreſſa ſigno ſanctitatis. Hoc autem dicitur metaphoricè &
ſimilitudinariè ex parte meriti & ex parte præmij: ex parte quidem meriti, quia ſicut legitimè certan
2.Tim.2. tes & pugnantes in acie, præmiantur corona, ſecundum illud: Non coronabitur, niſi qui legitimè cer-
Iob.7. tauerit: cum ergo militia ſit vita hominis ſuper terram, præmium quod datur legitimè militãtibus, di-
citur corona. Ex parte præmij etiam ſumitur ſimilitudo: quia reges coronantur, & ſignum regiæ po-
teſtatis eſt corona aurea: quæ perfectionem quandam ſignificat, primò ratione materiæ, quia aurũ eſt
nobilius metallum: ſecundò ratione figuræ, quia figura circularis eſt perfectiſsima: Sed per viſionẽ di-
2.Pet.1. uinæ eſſentiæ & beatitudinem aliquis efficitur particeps diuinitatis, & conſors diuinæ naturæ, & per
Apoc.5. conſequens regiæ poteſtatis, iuxta illud: Feciſti nos Deo noſtro regnum & ſacerdotes. & D. Petrus,
1.Pet.2. Vos eſtis genus electum, regale ſacerdotium. Conuenienter ergo præmium eſſentiale dicitur corona
aurea, quia eſt id quod perfectiſsimum datur eis.

Ver. 1. DE BEATITVDINE ET PRAEMIO ACCIDENTALI.

Beatitudo accidentalis Beatitudo accidentalis ſiue præmium accidentale eſt id quod conſequitur illam viſionem, & non C
quid. eſt de eſſentia beatitudinis, ſcilicet gaudium de bono creato de dotibus corporis. Gaudebũt enim
Sancti de bonis operibus per eos & per alios factis, ſecundum proportionem gratiæ & charitatis: Sic
quòd ille qui eſt in maiori charitate, magis gaudebit de bono opere facto in minori charitate, quàm
Pſal.118. ille qui fecit. Hæc communicatio fundatur in illo verbo Pſalm. Particeps ego ſum omnium timẽtium
te. Gaudebunt etiam de doloribus corporis, & de ſingulari victoria contra carnem, mundum & dia-
bolum. Hoc præmium dicitur accidentale, quia abſque illo eſſent beati. Nota tamen quòd omne gau
dium de his quę videntur in verbo, quãuis ſit de prędictis operibus eorum, dicitur eſſentiale: ſed gau-
dium quod habetur per ſpecies acquiſitas vel infuſas, eſt accidentale. Præmium accidentale reſpõdet
actui charitatis & aliarum virtutum per charitatem ordinatarum. Et quia in actu charitatis duo ſunt,
ſcilicet eſſentia actus, & conatus ſiue intenſio quæ ex natura ſua importat difficultatem: ideo eſſentiæ
actus datur pro præmio gaudium de illo: conatui verò & difficultati datur pro prę mio ſatisfactio pœ-
næ, vel deletio reatus ſiue obligationis ad pœnam ſuſtinẽdam ſi egeat: ſi verò non egeat, datur illi cui
c.16.§6. ver.20. per operantem applicatur: & ſi non applicetur, reponitur in theſauro Eccleſiæ, de quo inferiùs dice-
Præmiũ accidẽtale quadruplex. tur. Præmium accidentale eſt quadruplex, ſiue quatuor reducuntur ad ipſum. ſcilicet gaudium de bo-
nis operibus, ſatisfactio ſiue deletio reatus pœnæ, dos corporis, & aureola. Primum ſatis clarum eſt ex
dictis: de ſecundo videbitur cùm de ſatisfactione & indulgentiis agetur. Ideo de dotibus corporis &
aureolis hic dicendum eſt.

Dos ad ... quo. Ver. 2. DE DOTIBVS CORPORIS.

Quia in iuſtificatione inter Chriſtum & animam contrahitur matrimoniũ, quod habet quandam D
ſimilitudinem cum carnali: ideo ſicut quando ſponſa traducitur ad domum ſponſi carnalis,
ſponſa recipitur ornata & dotata: ita etiam doctores Theologi aſsignant aliquas dotes ſpirituales bea-
tis quando introducuntur in domum ſponſi, hoc eſt in regnum paradiſi. Similitudo tamen non tenet
in omnibus: quia dos datur à ſponſa viro in ſolatium, ad ſupportanda onera matrimonij: ſed in paradi-
ſo nullum eſt onus: ideo non datur ad ſupportanda onera, ſed in ſolatium & iocunditatem. Et quanuis
Gene.34. communiter dos detur viro à ſponſa, tamen quando ſponſus eſt ditiſsimus, & ſponſa pauperrima, præ
nimio amoris affectu ſponſus dotat ſponſam: ſicut dixit Sichem Iacob & filiis ſuis. Augete dotem, &
munera poſtulate. Cùm ergo Chriſtus ſponſus ſit ditiſsimus, in cuius domo ſunt diuitiæ & gloria: di-
ues in omnes qui inuocant illum, in cuius fœmore eſt ſcriptum, Rex regum, & dominus dominantiũ:
Pſal.44. propter nimiam charitatem qua dilexit ſponſas ſuas, hoc eſt animas iuſtas, conuenienter dat eis orna-
Dotes animæ. menta, quæ nomine dotis nominari ſolent. Vnde Pſalm. Aſtitit regina à dextris tuis in veſtitu deaura-
to circundata varietate. Annulus eſt fides, Oſeæ 2. Deſponſabo te mihi in fide. Charitas eſt veſtitus
deauratus: Monilia varia ſunt virtutes infuſæ, & dona Spiritus ſancti in hoc mundo: ſed nobiliora or-
namenta & dotes dat cùm introducitur in domum ſiue regnum, & quo ad animam dat lumen glorię,
quod eſt nobiliſsimum ornamentum: dat etiam viſionem, quæ ſuccedit fidei: comprehenſionem, quę
ſuccedit

ſuccedit ſpei: fruitionem, quę ſuccedit charitati. Verùntamen cùm dotes diſtinguantur à beatitudine, quia ſunt habitus vel diſpoſitiones, & omnes aliæ qualitates quę ordinantur ad perfectas operationes, in quibus conſiſtit beatitudo: ſequitur quò viſio, comprehenſio, dilectio, & fruitio, non dicũtur pr o- priè dotes, ſed lumen gloriæ, & virtutes perfectæ, & dona Spiritus ſancti. Dotes autem corporis a ſsignantur quatuor, ſcilicet impaſsibilitas, claritas, agilitas, & ſubtilitas: de quibus Apoſtol. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione, quantum ad impaſsibilitatem: Seminatur in ignobilitate, ſurget in gloria, quantum ad claritatem: Seminatur in infirmitate, ſurget in virtute. quantum ad agilitatem: Seminatur corpus animale, ſurget ſpirituale, quantum ad ſubtilitatem. *Dotes corporis quatuor. 1.Cor.15.*

Ver. 3. DE IMPASSIBILITATE.

A IMpaſsibilitas dicitur negatio paſsibilitatis ſiue paſsionis: quæ (vt ſuprà dictũ eſt) duplex eſt, ſcilicet corruptiua, & illa non erit in patria, iuxta illud, Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis Sanctorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neq; dolor erit vltrà: quia prima abierunt. *Apoc.21.* Alia eſt perfectiua, & illa manebit in patria: quia cùm gloria non tollat perfectionem ſed augeat: corpora Sanctorum erunt paſsibilia, paſsione perfectiua: hoc eſt, recipient qualitates perfectiuas: & ſic poterunt eſſe in patria actus quinque ſenſuum, alio tamen modo quàm in via: quia (vt ſupra dictum eſt) aliqui ſenſus immutantur immutatione naturali, ſicut ſenſus tactus & guſtus, & aliquando auditus & odoratus. Sed in patria non immutabuntur immutatione naturali: ſed ſolùm intẽtionali ſiue ſpirituali, ſicut viſus hic, & nobiliori modo in patria. *An & quo modo ſenſus erunt actu in patria.* Et ſic guſtus non immutabitur per cibum aut potum, nec erit ſenſus alimenti in actu, ſed ſpiritualiter, vel fortè per immutationem linguæ ab aliqua humiditate adiuncta, quæ ab aliquibus vocatur Nectar Ambroſianum, per quam ſentiant omnes ſapores quos volent: & idem dicunt de aliis ſenſibus, qui ſolùm ſpiritualiter immutabuntur ſine alteratione: & ſic erit de ſenſu tactus, ſicut de corpore Adæ, cui nec ignis nocere, nec gladius ſcindere potuiſſet, in ſtatu iuſtitię originalis: multo ergo minus in patria, vbi erit maior rectitudo & ſubiectio corporis ad animam, quàm in ſtatu innocentiæ. *Nectar ambroſianum.* Nec claritas corporum glorioſorum impediet viſum, ſicut claritas ſolis viſum Noctuæ, quia hoc eſt propter debilitatẽ potentiæ: quod non erit in patria. Quòd ſit auditus corporalis, patet ex illo quod cantat Eccleſia, Clarè ſonant iugiter organa Sanctorum. Et de odore dicit, quòd odor ſuauiſsimus erũt corpora Sanctorum. Hæc impaſsibilitas cauſatur in corporibus Sanctorũ ex dominio perfecto quod habet anima ſuper corpus, in quod vis animæ glorificatæ redundabit. Nec illud dominium poteſt aliquo modo auferri, quia ipſa erit immutabiliter Deo ſubiecta: quod non erat in ſtatu innocentiæ. Per hoc dominium ligatur materia hominis (quæ ſecundum ſe erit eiuſdem conditionis ſicut in via) vt non poſsit recipere aliquam qualitatem contrariam vel diſconuenientem. Cicatrices tamen vulnerum in Chriſto & Sanctis remanebunt: non inquantum important aliquem defectum vel deformitatem, ſed inquantum ſunt ſigna conſtantiſsimæ virtutis, quia paſsi ſunt pro iuſtitia & fide: vt ex hoc & ipſis & aliis gaudium creſcat. *Cicatrices Chriſti & Martyrum manebũt in patria.* Nec deerunt membra ſeparata Martyribus, quia nõ peribit capillus de capite. *Luca.21.*

Ver. 4. DE CLARITATE.

B COrpora glorioſa habere claritatem expreſſè docuit Chriſtus dicens: Fulgebunt iuſti ſicut ſol in regno patris mei. *Matth.13.* & de claritate ſolis poſt diem iudicij dicit Eſa. Erit lux lunæ ſicut lux ſolis, & lux ſolis ſeptempliciter ſicut lux ſeptem dierum. *Eſa.30.* Claritas autem hæc procedet à gloria animæ, & redundabit in corpus. Et cùm omne quod recipitur, ad modũ recipientis recipiatur: ſequitur quòd erit corporalis, potens immutare viſum corporalem: ſicut claritas Chriſti in monte Thabor. & ſic poteſt ab oculo non glorioſo corpus glorioſum videri. Verùm quia claritas corporis glorioſi prouenit ex merito voluntatis: ideo voluntati eius ſubditur, vt ſecundum eius imperium videatur, vel non videatur. & ideo in poteſtate beati erit oſtẽdere gloriam ſuam, vel occultare: ſicut etiam fecit Chriſtus poſt reſurrectionem, præcipuè diſcipulis euntibus in Emaus. *Claritas ... ſtate beatorum. Luc.24.* Et cùm anima totaliter dominium habeat ſupra corpus, poterit etiam ſuſpendere actiuitatem corporis, & ſe occultare, & reddere ſe penitus inuiſibilem. Et quia gloria corporis naturam non tollit ſed perficit: ſequitur quòd color qui debetur corpori ſecundum naturam, partim remanebit in eo, ſed ſuperaddetur claritas ex gloria. Sicut etiam videmus corpora colorata ex ſolis ſplendore relucere, vel ex alia cauſa extrinſeca vel intrinſeca.

¶Licet autem Chriſtus dixerit quòd iuſti fulgebunt ſicut ſol: non eſt intelligendum quòd omnes ſint æquales in claritate, prout Diuus Paulus declarat dicens: Alia eſt claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum: & ſtella differt à ſtella in claritate. *1.Cor.15.* Cùm enim gloria corporis procedat à gloria animæ, ſequitur quòd qui maius habuerint meritum, & maiorem gloriam animæ, habebunt maiorem gloriam corporis: & ita in corpore glorioſo recognoſcitur gloria animæ, ſicut color corporis in vaſe vitreo, quanuis corpus glorioſũm non ſit tranſparens. In eodem etiam corpore non omnes partes eadem claritate refulgebunt, ſed ſecundum eorum proportionem. Et quanuis ſit tanta claritas in cœlo, non impedietur nec fatigabitur viſus: quia lumen quantumcunque intenſum naturaliter delectat viſum, iuxta illud: Dulce lumen, & delectabile oculis videre ſolem: niſi fortè ſint debiles vel indiſpoſiti, quod non erit in patria. *Eccle.11.*

Ver. 5. DE AGILITATE.

C COrpora Sanctorum fore agilia, hoc eſt prompta & facilia ad agendum & mouendum ſe, & agilitate vti, teſtatur Eſa. cùm ait: Qui ſperant in domino, mutabunt fortitudinem, aſſument pennas, vt aquilæ, current & non laborabunt, volabunt & non deficient. *Eſa.40. Sap.3.* & Sapiens, Fulgebũt iuſti, & tanquam ſcintillæ in arundineto diſcurrent. Agilitas hæc deriuatur à gloria animæ in corpus, prout ſubiicitur animæ, & inquantum anima eſt motor, vt ſcilicet expeditũ ſit & habile ad obediendum animæ

Agilitas ſubiacet voluntati beatorum. in omnibus motibus & affectionibus eius. Et cùm proueniat ex merito voluntatis, ſubiacet eius imperio. & ſic quando volent, poterunt viſitare manſionem Chriſti & aliorum Sanctorum, quos nouerunt in via, & omnium illorum quorum voluerint habere colloquium. Et quanuis moueantur in tempore imperceptibili, non tamen in inſtanti: quia cùm omnis motus localis fiat in tempore, quũ ſpatium, motus, & tempus ſimul diuiduntur: ſed inſtans eſt indiuiſible, ergo non mouentur in inſtanti.

Ver. 6. DE SVBTILITATE.

QVarta dos corporum glorioſorũ vocatur Subtilitas, quæ non debet intelligi per rarefactionem, D
ſiue propter paucitatem materię ſub æqualibus dimenſionibus, ſecundum quem modum dicimus quòd ignis & aër, qui dicuntur ſpiritus, ſunt ſubtiliores aqua & terra: quia tantum erit de materia in corporibus glorioſis, ſicut nunc. Nec ipſa erunt in maiori quantitate aut ſub maioribus dimenſionibus, quàm nunc ſint. Nec etiam debet intelligi hæc ſubtilitas ſecundum modum, quo ſubſtantiæ ſeparatæ ſunt ſubtiles: ſicut aliqui hæretici dixerunt, quòd corpora in reſurrectione conuertentur in ſpiritum: quia hoc eſt impoſsibile, cùm non communicent in materia. Ex hoc etiam ſequeretur quòd homo, qui naturaliter ex corpore & anima conſtat, non reſurgeret, quod eſt hæreticum. Quia ſancti *Luc. 4.* habebunt materiam, carnes, oſſa, & corpus tangibile, ſicut Chriſtus dicebat: Palpate & videte quia ſpi- *Corpus beatorum quō erit ſpūale.* ritus carnem & oſſa nõ habet, ſicut me videtis habere. & Iob 19. In carne mea videbo Deum ſaluatorem meum. Nec Apoſtolus quando dicit quòd reſurget ſpirituale, voluit dicere quòd corpus ſit ſpiritus, ſed quòd plenè & completè ſubſeruiet ſpiritui. Nunc enim in hac via corpus noſtrum ſubiectũ eſt operationibus animæ, inquãtum eſt anima ſcilicet vegetatiua & ſenſitiua: prout corpus generatur, & generat, nutritur, & alteratur, creſcit & decreſcit. Quantum autem ad ſpirituales operationes animæ, ſecundum quod anima dicitur ſpiritus, & conuenit cum angelis, licet aliquo modo ſubſeruiant, tamen magnum impedimentum afferũt: quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam, vt dicitur Sapien. 9. Sed in ſtatu reſurrectionis ceſſabunt operationes animales, quia non erit generatio, vt habetur Mar. 12. Non enim nubent neque nubentur, ſed erunt ſicut angeli Dei. Nec erit alimentum aut nutritio, iuxta illud Apoc. 7. Non eſurient neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol, neque vllus æſtus: ſed corpus abſque vllo impedimẽto & fatigatione inceſſanter ſeruiet animæ ad ſpirituales operationes, ſecundum Pſalm. Beati qui habitant in domo tua domine, in ſecula ſeculorum laudabunt te. Sicut ergo nunc propter operationes animales corpus noſtrum dicitur animale: ita tunc propter obedientiam circa operationes ſpirituales, dicetur ſpirituale, hoc eſt completè & perfectiſsimè ſeruiens ſpiritui. Subtilitas ergo corporum glorioſorum ſiue ſubtilitatis modus eſt, vt dicãtur ſubtilia propter perfectiſsimam corporis perfectionem ex dominio animę ad corpus deriuatam. Ratione cuius corpus *Virtus ſubtilitatis in quo cõſiſtat.* glorioſum dicitur ſpirituale, quaſi omnino ſpiritui ſubiectum, quo ad operationes ſpirituales nullo modo impediens, ſed ſubſeruiens ei. Et ideo Apoſtolus in ſpiritualitate tetigit dotem ſubtilitatis. Ex virtute tamen ſiue ex ratione prędictæ ſubtilitatis non habet quòd poſsit penetrare, ſicut res acutæ propter acuitatẽ, vt ignis, & alia huiuſmodi: ita quòd (vt aliqui volunt) poſsint per poros tranſire: quia eſſet magnæ imperfectionis, quòd ſub tali quantitate tenerentur: nec etiam quòd poſsit ſimul eſſe cũ alio corpore in eodem loco: Quia ſubtilitas illa non aufert corpori dimenſionẽ, per quam eſt in loco, & reſiſtit aliis corporibus, ne ſint in eodẽ loco. Poterit tamen ex operatione virtutis diuinæ ſimul eſſe in eodem loco cum alio corpore. Sicut etiam corpus D. Petri nõ habuit ex aliqua virtute indita, quòd ad eius vmbram ſanarentur infirmi, ſed fiebat virtute diuina, ad ædificationẽ fidei. Ita faciet virtus diuina, vt corpus glorioſum ſit ſimul cum alio corpore non glorioſo, ad perfectionẽ gloriæ. Et ideo ambulabunt per cælum empyreũ, quod eſt indiuiſibile, & penetrabunt ſphæras cælorũ, non virtute ſubtilitatis, ſed virtute diuina, quæ eis in omnibus ad nutũ ſubueniet, ſicut in natiuitate Chriſti, & in exi- *Ezech. Ioh. 20.* tu ſepulchri, & in ingreſſu ad Apoſtolos ianuis clauſis: Quòd autẽ corpus glorioſum ſit in eodem loco cum alio corpore non glorioſo, non eſt cõueniens, ſecundũ D. Tho. tum quia in eis ſeruabitur debitus ordo, qui diſtinctionem debitam requiret. tum etiam quia vnũ corpus glorioſum non ſe oppo- *[Tan]gere & palpare qd.* nit alteri. Et ſic nunquam duo corpora glorioſa erunt ſimul, nec per miraculũ vnquam fiet: licet Deus facere poſſet. Subtilitas etiam non impedit palpabilitatem, quæ in duobus conſiſtit: Primò in tangibilitate, ꝙ poſsit tangi, hoc eſt quòd habeat qualitates tangibiles, quæ erunt valde temperatæ: ſed hoc non ſufficit ad palpabilitatem: quia aërem, cùm habeat qualitates tangibiles, tangere poſſumus: ſed nõ palpare: quia palpabile addit ſupra tangibile, quòd reſiſtat tangenti vt non tranſeat, quod nõ facit aër: ex quo patet quod omne palpabile eſt tangibile, ſed non econuerſo.

§. 3. DE AVREOLIS.

AVreolæ nomen in ſacris literis inuenitur: accipitur autem dupliciter, ſcilicet communiter & pro- E
priè. Communiter accipiendo aureolam, vt conuertitur cum præmio accidẽtali, quòd poteſt di- *Aureola quid.* ci corona aureola per diminutionem, quia eſt minor corona aurea, hoc eſt præmio eſſentiali, vt viſione beatifica: quia quicquid additur illi, eſt minus eo. Propriè tamen accipiendo aureolam, eſt præmium accidentale de operibus perfectionis, ſecundum excellentem victoriam, in quibus homo Chri- *A[ureolæ] tres.* ſto maximè conformatur. Ex quo patet quòd non omne præmiũ accidentale eſt aureola. Vnde D. Thom. dicit quòd Aureola eſt quoddam priuilegiatum præmium, priuilegiatæ victoriæ reſpondens. Et ideo ſecundum tres priuilegiatas victorias quæ in tribus ſpecialibus pugnis habentur, dantur tres aureolæ. Tres pugnæ principales ſunt contra carnem, diabolum, & mundum. Iuxta illud quod cantat Eccleſia, Caro, mundus, dæmonia, diuerſa mouent prælia. In pugna quæ eſt contra carnem, ille potiſſimam victoriam obtinet, qui omnino abſtinet à delectationibus venereis: & ideo virginibus debetur aureola. In pugna verò quæ eſt contra mundum, ille potiſsimam habet victoriam, qui perſecutionem

vſque

vſque ad mortem incluſiuè ſuſtinet: Ideo martyribus debetur aureola. In pugna verò qua contra diabolum pugnatur, illa eſt præcipua victoria, cùm aliquis hoſtem & diabolum non ſolum à ſe, ſed etiam à cordibus aliorum remouet: quod fit per doctrinam & prædicationem: Ideo Doctoribus & Prædicatoribus victoriam habentibus debetur aureola. In his tribus ſancti nobiliſsimè conformãtur Chriſto, qui virgo fuit & martyr, & veritatem quam à patre audiuit, mundo manifeſtauit, per quam diabolum à cordibus hominum fugauit: & ſic fuit doctor & prædicator. Et ideo virginibus, martyribus, & doctoribus, ac prædicatoribus debetur aureola: quia perfectiſsimè conformantur Chriſto: non quòd in Chriſto ſit aureola, cùm nemo ſibiipſi poſsit conformari: & aureola detur propter conformitatem ad Chriſtũ. Præterea quanuis competat ei ratio coronæ aureæ: non tamen competit ratio aureolæ. Aureola enim dicitur id quod participatiuè & diminutiuè & nunquam ſecundum ſui plenitudinẽ poſsidetur. Ideo illis competit aureolam habere, in quibus eſt aliqua participatio perfectionis victorię. Et ideo cùm in Chriſto inueniatur pleña & perfecta ratio victoriæ, per quam omnes victoriæ conſtituũtur. vnde Ioan.16. Confidite, quia ego vici mundũ. & Apoc.5. Ecce vicit leo de tribu Iuda. Ideo Chriſto nõ cõpetit aureola, ſed aliquid aliud perfectius & excellentius omni aureola, à quo omnes aureolę originantur. Vnde dicitur Apoc.3. Qui vicerit, faciã eũ ſedere in throno meo, ſicut ego vici & ſedeo in throno patris mei. ¶ Angelis pariter non competit aureola, quia non habent pugnam, licet ipſi pugnauerint. Quia aureola non debetur niſi illis qui pugnãt corporaliter, & exercentur per corpus: non enim dantur amantibus virginitatem, martyriũ, & doctrinã: ſi exterius circa hæc non exercentur, vel eis non inſunt. Præterea quę hominibus ad perfectionẽ pertinent, angelis ſunt connaturalia, & ſpectãt ad cõmunem ſtatum eorum: quia ea in eodem genere actus ſuam beatitudinem meruerunt, ſcilicet in hoc quòd conuerſi ſunt ad Deum. Ideo nullum ſingulare meritum inuenitur in vno, quod alius non habeat. Homines autem diuerſis generibus actuum beatitudinem merentur. Aureola ſubiectiuè eſt in mente, cùm ſit gaudium de operibus illis quibus aureola debetur. Sed ſicut ex gaudio eſſentialis præmij quod eſt aurea, redundat quidam decor in corpore: Ita ex gaudio aureolæ reſultat quidam decor in corpore. Et ſic aureola, principaliter eſt in mente, ſed per quandam redundantiã eſt in carne. Decor tamen cicatricum, quæ in corporibus martyrũ apparebunt, non poteſt dici aureola, quę eſt cõmunis omnibus martyribus, quia in aliquibus eorum cicatrices non erunt, vtpote in illis qui fuerunt ſubmerſi, aut famis inedia, aut ſcalore carceris interempti.

Aureola quibus debetur. In Chriſto non eſt aureola. Angelis nõ competit aureolæ.

Ver. 1. DE AVREOLA VIRGINVM.

A AVreola virginitatis illis tantum debetur virginibus, qui propoſitum firmum habuerunt virginitatem perpetuò conſeruandi, ſiue propoſitum voto firmauerint, ſiue non: quanuis aliquando hoc propoſitum fuerit interruptum, integritate tamen carnis manente, dummodo tale propoſitum in fine vitæ inueniatur: Quia virginitas mentis poteſt reparari, vt ſuprà dictum eſt. Si tamen aliqua per violentiam oppreſſa fuerit, propter hoc aureolam non amittit, dummodo propoſitum virginitatis inuiolabiliter ſeruet, & illi actui non conſenſerit, quanuis delectationes venereas inuita experta fuerit, neq; virginitatem, neque aureolam perdit, ſiue pro fide, ſiue quacunque alia cauſa violenter corrumpatur. ſed ſi pro fide Chriſti ſuſtineat, ad genus martyrij, tamen incompleti, pertinebit. Vnde D. Lucia dicebat, Si me inuitam violari feceris, caſtitas mihi duplicabitur ad coronam: non quòd habeat duas coronas, ſed quia duplex præmiũ reportabit, vnum pro virginitate cuſtodita, aliud pro iniuria quam paſſa eſt, dato quòd taliter oppreſſa concipiat & pariat: nec ex hoc virginitatis meritum perdit. Nec tamen matri Chriſti æquabitur: quia in ea fuit virginitas & maternitas cum integritate carnis, quæ non eſt in violenter oppreſſa. ¶ Ex præmiſsis infertur primò, quòd morientes ante vſum rationis, non habent aureolam virginitatis: quia licet habuerint carnis integritatem, non tamen habuerunt propoſitum. Secundò quòd qui habuerunt propoſitum nubendi (licet nunquam nupſerint) aureolam virginitatis nõ habebunt: quia non habuerunt propoſitum perpetuę virginitatis: niſi fortè (vt dictum eſt) in fine propoſitum mutauerint, & de primo doluerint. Tertiò ſequitur quòd ſi Adam in paradiſo terreſtri perſeueraſſet, aureolam virginitatis non habuiſſet: quia aureola non datur niſi illi qui addit quandam excellentiam ſuper alios continentiæ gradus: quod Adam non feciſſet, quannis caſtitatem coniugalem optimè ſeruaſſet, & fuiſſent honorabiles nuptiæ, & thorus nulla concupiſcentiæ fœditate maculatus. Et eodem modo dicendũ eſt pro tempore legis Moyſi, in quo cultus Dei per carnalem copulã propagãdus erat, & præceptum de generatione currebat. Et ideo non erat laudabile à coniunctione carnis perpetuò abſtinere: & per conſequens illi propoſito præmiũ ſpirituale non debebatur, niſi ex diuino inſtinctu proceſsiſſet, vt creditur de Hieremia & Helia, quorum coniugia non leguntur. ¶ D. autem virgini, quæ ex inſtinctu ſpiritus ſancti virginitatem vouerat, ſpeciale præmium debebatur, non quidem aureola, vt quidam dicunt, quæ propriè datur per victoriam pugnæ, quæ non fuit in ea, cùm non habuerit fomitẽ, à quo pugna procedit, vt habetur 1.Cor.12. Datus eſt mihi ſtimulus carnis meę. vt me colaphizet. D. Tho. tamẽ dicit quòd D. Virgo habet aureolam, vt cæteris membris Eccleſiæ in quibus eſt virginitas, conformetur. Et quanuis non habuerit pugnam per tentationẽ quæ eſt à carne: habuit tamen per tentationem quæ eſt ab hoſte, qui nec Chriſtum reueritus fuit. Quartò ſequitur ꝙ viduæ ſeruantes continentiam, non habent aureolam, quia licet ſecundum aliquid maiorem pugnam ſuſtineant quàm virgines, propter delectationis præteritæ memoriã, tamen virgines ſimpliciter maiorem pugnam habent: quia inflammat eas concupiſcentia & experiẽdi deſiderium, quod ex quadam curioſitate procedit, qua fit, vt homo libentiùs videat quæ nunquam vidit, & etiam in eis quandoque concupiſcentia cauſat æſtimationem maioris delectationis, quàm ſit ſecundum veritatem, quæ auget. Et talis non eſt in viduis, in quibus conſideratio eorum incommodorum quæ delectationi adiungun-

Aureolæ virginitatis q̃b⁹ debetur. Violenter corrupta nõ perdit aureolam. Adam non habuiſſet aureolam. An D. virgo habeat aureolam. D. virgo tẽtata fuit à diabolo.

tur, concupiſcentiam minuit, & certamen reprimit.

Ver. 2. DE AVREOLA MARTYRII.

Ad aureolã martyrij. duo requiruntur.

AD aureolam martyrij conſequendam duo requiruntur: Primò mors ſuſcepta: Secundò quòd pro B honeſtiſsima cauſa, ſcilicet propter Chriſtum. Pœna enim ſola martyrem non facit, ſed cauſa. Ex his ſequitur quòd afflictio pœnitentię nec alius dolor interior eſt propriè martyriũ, niſi propter quãdam ſimilitudinem: quanuis ſtet aliquando dolores interiores eſſe magis meritorios ex radice charitatis, vt in D. Virgine: ideo habuit excellentius præmium, quam ſit aureola. Quanuis etiam dici poſſit ipſam habere aureolam: quia verè mortua fuiſſet, ſi non fuiſſet à Deo ſpecialiter præſeruata. Præſeruatio autem Dei non abſtulit meritum, & per conſequens nec præmium mortis. Aureola martyrij datur perfectiſsimæ victoriæ de impugnatione exteriori à mundo: quæ eſt quando quis obtinet victoriam de morte & præparatis ad mortem: ſicut aureola virginitatis perfectiſsimæ victoriæ de concupiſcentiis carnis: quæ eſt quando quis obtinet plenam & perfectam victoriam venereorum. Vide quæ dicta ſunt de martyrio & eius effectu.

D. virgo habuit aureolã martyrij.

Ver. 3. DE AVREOLA DOCTRINAE.

Aureola doctrinæ quibus debeatur.

AVreola doctrinæ debetur doctoribus & prædicatoribus, qui pugnant contra hoſtem, ſcilicet diabolum, & eum fugant à cordibus fidelium, verbo vel ſcripto, ſicut quibuſdam ſpiritualibus armis, C iuxta illud: Arma militiæ noſtræ nõ ſunt carnalia, ſed ſpiritualia. Prędicare enim, docere, & dictare de ſpiritualibus, quibus fugatur hoſtis, ſunt excellentes eleemoſynæ ſpirituales, & actus præcipui miſericordiæ. Non tamen putandũ ꝙ prælatis qui officium habent prædicandi, & doctoribus qui habẽt officium docendi & ſcribendi, ſi non prædicent, doceant, aut ſcribant ſeu dictent, detur aureola: quia corona non debetur habitui aut characteri, ſed pugnę actuali, iuxta illud. Non coronabitur niſi qui legitimè certauerit: ſi verò ſint prælati, ſiue ex commiſsione prælatorum, vel diuino inſtinctu prędictos actus exerceant, aureola decorabuntur. Et quanuis prædicare & docere ex ſtudio doctrinę proueniat, vſus tamen ex volũtate procedit, quæ per charitatem infuſam informatur. & ſic actus eius meritorius redditur. Ex quo infertur quòd qui prædictos actus in peccato mortali exercent, aureolam nõ merentur, cùm opera in peccato mortali facta, ſint mortua & non reuiuiſcant.

2. Cor. 10.

2. Tim. 2.

Ver. 4. DE PRAEEMINENTIA AVREOLAE AD AVREOLAM.

Aureola martyrij præminet aliis.

PRæeminentia aureolæ ad aureolam poteſt dupliciter conſiderari: Primò ex parte pugnæ, vt dicatur potior quæ potiori pugnæ debetur. Et ſic aureola martyrij aliis ſupereminet, quia eſt fortioris D & magis affligentis pugnæ ſecundum ſeipſam: licet pugna virginitatis ſit periculoſior, inquantum eſt diuturnior, & magis imminet vicino. Secundò poteſt cõſiderari ex parte eorum de quibus eſt pugna: & ſic aureola doctrinæ eſt inter omnes potior: quia huiuſmodi pugna verſatur circa intelligibilia, aliæ verò pugnæ circa ſenſibiles paſsiones. Sed illa eminentia quæ attenditur ex parte pugnæ, eſt eſſentialior, cùm aureola ſecundum ſuam rationem reſpiciat victoriam & pugnam: ideo ſimpliciter aureola martyrij præeminet, deinde aureola virginitatis, poſtremò aureola doctrinæ: ſed quantum ad aliquid nihil prohibet alias aureolas excellentiores eſſe. Notandum tamen quòd meritum aureolæ poteſt dupliciter conſiderari: primò ex parte radicis, ſecundò ex parte operis. Contingit enim aliquando duos eſſe quorum vnus ex minori charitate maius tormentũ ſuſtinet, vel magis prædicationi inſtat, aut magis à delectationibus carnis, quæ ſunt circa venerea, elongatur: intenſioni ergo meriti quæ attenditur penes radicem, non reſpondet intenſio maioritatis aureolæ aureæ. Intenſioni verò meriti, quæ eſt ex actu, reſpondet intenſio aureolæ. vnde poteſt eſſe quòd aliquis minus merens in martyrio, quantum ad eſſentiale præmium, maiorem aureolam habebit.

CONTINVATIO DICENDORVM.

QVia ad beatitudinem per obſeruantiam legum & mandatorum homo peruenire poteſt, iuxta illud: Si vis ad vitam ingredi, ſerua mãdata: poſtquam dictum eſt de beatitudine, conſequenter dicendum eſt de legibus.

DE LEGIBVS, CAP. XV.

...1.2.q.90.

LEx dicitur regula humanorum actuum: quia ſicut qui veram ſequuntur regulam artis, nõ E deuiant à recto & bono, & hac ratione apponitur & applicatur illis regula: ſic etiã qui imitantur & ſequuntur verã legem, facientes quæ ab ea fieri iubentur, nõ deuiant à recta operatione humana. Hæc autem regula eſſentialiter eſt dictamen prudentiale ſiue practicum in principe ſiue in eo qui curam habet aliorum, quo aliqua ordinantur facienda vel relinquenda, tanquam ad bonum commune vtilia vel neceſſaria, cum publicatione & manifeſtatione inferioribus debitè facta. Et dicitur lex à ligando, quia obligat ad agendum aut deſiſtendum ab actione. Ex prẽmiſsis apparet quòd de eſſentia & ratione legis ſunt quatuor: Primùm, quòd ſit dictamẽ rationis prudẽtiale: Secundum, quòd ſit à principe ſeu ſuperiore & habente poteſtatem: Tertium, quòd ſit ordinatum ad bonum commune, & non ad priuatum commodum: Quartum, quòd ſit debitè promulgatum ſeu publicatum & manifeſtatum inferioribus. De his Iſidorus, & habetur in c. Erit autem lex 4. diſtinct. vbi dicitur: Erit autem lex honeſta, iuſta, poſsibilis, ſecundum naturam & conſuetudinem patriæ, loco, temporíque conueniens, neceſſaria, vtilis, manifeſta, nullóque priuato commodo, ſed pro communi vtilitate conſcripta. & quanuis ſcriptura non ſit de eſſentia legis, conuenienter tamen ſcribitur. ¶ Ex præmiſsis ſequitur primò, quòd omnis ordinatio, ſiue ſtatutum contra dictamen rationis naturalis ſiue prudentiale, non eſt lex, neque ligat. Non pertinet tamen ad ſingulares perſonas iudicare an ſit rationabile vel irrationabile, niſi eſſet notorium, vtpote directè contra legem naturæ aut diuinam. Quia quæcunque ordinatio inferioris contra legem ſuperioris non debet dici lex, ſed error intollerabilis, cui

De eſſentia legis quatuor.

In li. Ethi.

Scriptura nõ eſt de eſſentia legis.

cui non est obediendum, vt dicitur in c. per tuas, de senten. excom. Obedire enim oportet magis Deo q̃ hominibus. Secundò sequitur ꝙ quicunq; sunt depositi à principatu, & qui nullam authoritatem cõmunem habent, quantũcunq; sapientes sint, legem condere non possunt. Tertiò sequitur ꝙ ordinationes contra bonum cõmune, vel in dispendium Reipublicæ, non sunt leges, nec ligant. Et quæ ab initio fuerunt conditæ ad bonum reipublicæ, si successu temporis vel aliquo casu vrgẽte, vergerent in incõmodum reipublicæ: in illo casu non ligarent. Tunc enim vtendum est Epichæia, vt dictum est cùm de ea ageretur. Finis enim legis est inducere homines ad bonũ, & retrahere à malo. Quo ad promulgationem notandum est, quòd ad debitam promulgationem legis non requiritur quòd insonuerit auribus singulorum, sed sufficit quòd sit publicè manifestata, & proclamata in locis consuetis. Ante promulgationem autem siue publicationem non ligat, cùm non posint subditi diuinare. Iuristæ dicunt quòd facta debita promulgatione, lex statim ligat scientes & præsentes: absentibus tamen dantur duorum menses à publicatione: quibus lapsis, si contraueniant, puniuntur tanquã transgressores: quia verisimile est quòd ad eorum notitiam peruenerit. de his in auten. vt factæ nouę cõstitutiones colla. 5. Si autem ante tempus duorum mensium peruenit ad notitiam alicuius absentis, tunc ligat à die scientiæ & notitiæ, saltem in foro interiori, imò & exteriori, si probari posit.

Act. 5. *Finis legis quis.* *Quid ad debitã promulgationẽ requiratur.* *Lex quando liget absentes.*

Ver. 1. DE ACTIBVS ET OFFICIIS LEGIS.

A Actus legis ab Isidoro, & hab. in c. priuilegia. §. officium. & c. omnis. 4. dist. asignãtur quatuor, scilicet imperare, vetare, permittere, punire. ¶Imperare idem est quod præcipere: præceptum autẽ importat applicationem legis ad ea quæ ex lege regulantur, & importat obligationẽ alicuius quod fieri debet. Quòd autẽ aliquid fieri debeat, prouenit ex necesitate vel vtilitate alicuius finis: & sic de ratione præcepti est quòd importet obligationem in ordine ad aliquẽ finẽ. vnde in c. quod præcipitur. 14. q. 1. ex D. Grego. in epistola ad Iouinianũ habetur, Quòd præcipitur, imperatur, quod imperatur necesse est fieri, si non fiat, pœnã habet. Vbi consilium est, datur offerentis arbitrium: vbi præceptum, necesitas est seruientis vt obediat. ¶Sed difficultas est quomodo & quibus verbis cognosci potest, quòd aliquæ leges & præcepta ligent sub pœna peccati. Cõmuniter dicitur quòd quando lex vel legislator vtitur cõmunibus verbis decerno, statuo, volo, ordino, mando, aut similibus, quæ nõ sunt præceptiua, nõ obligat ad peccatũ saltem mortale, vt dicit Panor. in c. Nã concupiscentiam, extra de constitut. Et idem dicendum de præceptis prælatorum. Nec obstat quòd D. Tho. dicit voluntatem prælati, qualitercunque innotescat, habere vim taciti præcepti, quia intelligendum est de voluntate præcipiendi præcepto formali: Quia ipse dicit quòd licet sciat voluntatem prælati, non tenetur, nisi expresè præcipiat. Si autẽ in lege aut ordinatione cõtinentur verba præceptiua, prout sunt, Præcipimus, iubemus, mandamus cum sequenti determinatione in virtute Spiritus sancti & sanctæ obedientiæ, aut sub pœna excõmunicationis, inobedientię, carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorum, aut alia notabili pœna quæ videtur importare infamiã vel notabile detrimentum corporale, est præceptũ & peccat mortaliter transgrediens. Si verò sint verba imperatiui modi, tunc si sunt circa materiam necessariam & multum ponderosam, important præceptum, vt in cle. exiuit. §. item, de verb. sig. & Psal. Vouete & reddite. primũ est consilij, secundũ est necesitatis & præcepti. vnde Salo. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei infidelis & stulta promisio. Si verò materia non est necessaria aut multum ponderosa, non important præceptum, sed potius cõsilium: vt illud, Si quis te percusserit in vnam maxillam, præbe ei & alteram: quod est consilij, vt habetur in c. paratus. 32. q. 1. ¶Secũdus actus legis dicitur vetare siue prohibere, quod est respectu alicuius mali vel incõmodi. Et quo ad notitiam siue cognitionem promulgationis, eodem modo dicendum est de præcepto negatiuo, sicut dictum est de affirmatiuo. ¶Tertius actus legis est permittere, siue permisio, quæ secundum se est circa indifferentia, quæ de se non prosunt ad finem, neque impedimentum præstant. Notandum tamẽ quòd aliquid dicitur permitti tribus modis: Primo quòd nullo iure prohibetur, vt contrahere secundas nuptias. Secundo quia contra humanas constitutiones indulgetur, vt contrahere in gradibus prohibitis, vt in c. quædã. 35. q. 3. Tertio vt vitetur maius malum siue illicitum, & sic permittitur prostibulum, ne cõmittatur adulterium. Hoc modo Moyses permisit libellũ repudij, vt vitaretur homicidiũ, vt dicitur Matth. 19. Ad duritiam cordis vestri permisit, &c. Ecclesia etiam permittit ritus Iudæorũ, prohibendo Christianis ne eos impediant, propter bonum quod inde sequitur, vt habetur in c. sunt, de Iudęis, extra. Permittere minus malum (hoc est non punire) vt euitetur maius, est licitum. Permittere aliqua contrà legem Dei, quæ possunt puniri, est malum, sed non contra legem humanam, cùm posit tolli: nisi fortè propter scandalum. Agentes autem vel omittẽtes contra legem diuinam, ex permisione siue propter maius malum vitandum, siue non, peccant, nec excusantur, sicut nec Iudæi ab adulterio propter permisionem libelli repudij. ¶Quartus actus legis est punire: quod nil aliud est, quàm deordinationem culpæ factam per transgresionem, per pœnam reordinare. Pœna autem debet proportionari culpę in punitionibus, iuxta illud: Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus. & illud, Quantum se glorificauit & in deliciis fuit, tantùm date illi tormentum & luctum. Punitio propter scandalum differenda est, & aliquando omittenda, vt dictum est cùm de scandalo ageretur. c. 12. §. 2. ver. 11. In punitionibus autem semper vtẽdum est ęquitate & misericordia, vnde D. Ambro. dicebat, Malo reprehendi de nimia misericordia, quàm de nimia seueritate.

5. Ethico. *Actus legis quatuor.* *Præceptum quid sit, & quomodo obligat.* *Consilium non obligat.* *De Veri. q. 23. ar. vl. ad. 3.* *Quæ verba legis dicantur præceptiua.* *Eccle. 5.* *Matth. 5.* *Permisio triplex.* *Permisio quando [bo]na, & quando mala.* *Deut. 25.* *Apoc. 18.*

Ver. 2. DE LEGVM INTERPRETATIONE.

B Qvum leges (vt dictum est) sint institutę ad regulandos actus humanos, qui sunt circa particularia contingentia, quę varietatem magnã habent, nõ possunt semper esse immutabiles: quia possunt in aliquibus casibus dubia occurrere de sensu & mente legislatoris. Hinc est quòd Philosophus

7. Ethic.

arguit in principe neceſsitatem ponendi Epichæiam,qua lex declaratur ſeu interpretatur, aut cum ea diſpenſatur. Et ſic neceſſe eſt aliquādo leges declarari & interpretari,imò totaliter tolli,aut in eis diſpenſari. Idcirco de interpretatione dicendum eſt.¶In primis notandū, ꝙ interpretari legem ſeu præceptū legis,eſt dare rationabilem intellectum, ſecundum ſenſum & mentē præcipiētis ſiue legiſlatoris,in lege quam condidit. Notandum præterea quòd triplex eſt interpretatio: quædam eſt particularis quæ fit per particularem perſonā,quādo ei occurrit dubium ſuper obſeruatione legis,quo ad eam, & non poteſt haberi,vel ſaltē de facili,recurſus ad legiſlatorēvel parem aut ſuperiorē:Tūc talis recurrere debet ad iudicatoriū naturale, & inquirere an in tali caſu legiſlator intenderet legē obſeruari, vel non:& an ſi legiſlator eſſet præſens, diceret ſe ſic intelligere legem, & quid faceret ipſe ſi eſſet legiſlator. Cōcluſio illius diſcurſus dicitur particularis interpretatio, quæ fit per virtutem Epichęiæ, & excuſat illum a trāſgreſsione legis,ſi agat ſecundum illam reſolutionem inquiſitionis, ſaltem in foro interiori,ſecluſo ſcandalo. Alia eſt interpretatio & expoſitio magiſtralis,quę fit cū inquiſitione rationis & cum collatione aliarū legū vel aliorum paſſuum eiuſdem legis. Et hāc quilibet doctus vel expertus in aliqua ſcientia ſiue politia facere poteſt. Vnde Pſal. Declaratio ſermonum tuorum illuminat, & intellectum dat paruulis. Et hoc modo interpretati ſunt Magiſtri præceptū de ieiunio, qđ non obligat debiles & infirmos,iuuenes & decrepitos,prægnātes,lactāctes,aut grauiter laborātes. Hæc magiſtralis interpretatio non habet neceſsitatē:(Non.n.tenetur quilibet aſſentire illi interpretationi:& ſecundum eam agere:)habet tamē excuſationem : quia in dubiis ſequens opinionē rationabilē alicuius magiſtri:cū magiſter & doctor eſt approbatus(vt D.Tho.qui abſq; ratione aut authoritate nō conſueuit loqui)eſt excuſatus à peccato. quod eſt valde notandū ad ſedandos ſcrupulos timoratarū conſcientiarum. Alia eſt interpretatio authoritatiua,quæ fit ab eo qui bene ſcit mentem & ſenſum legis, & habet authoritatē,& hæc obligat inferiores ad tenendum ſenſum per eum datum:& hoc modo interpretari non eſt cuiuſlibet,ſed eius eſt interpretari,cuius eſt condere. Pertinet etiā hoc modo interpretari ad eū cui cōmittitur,vel qui habet parē poteſtatem aut ſuperiorem iuriſdictionem. Parem dicitur habere poteſtatem ſucceſſor legiſlatoris,iuxta illud:Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſeruate & facite. Superiorem habet authoritatē ille qui legiſlatori & ſuis inferioribus legitimè & ordinariè præeſt, vel ab eo commiſſus eſt. Et quo ad ſacras literas & legem diuinā dicitur 2.Pet.1. Hoc primū intelligentes,quòd omnis prophetia ſcripturę propria interpretatione non fit:Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia : ſed Spiritu ſancto inſpirati,locuti ſunt ſancti Dei homines. & ideo qui ſunt inſpirati à Spiritu ſancto,poſſunt ſacras literas interpretari. vnde Apoſt. inter gratias gratis datas ponit interpretationem ſermonum. Summus pontifex etiam,quia eſt vicarius Chriſti,cùm plenitudine poteſtatis, & ad quem (vt dictum eſt)pertinet vltima reſolutio fidei & editio ſymboli,poteſt interpretari, vt idem dicamus & faciamus omnes. De his Dominus Cardinalis de Tur.crem.in 2.lib.ſummæ de Eccleſia,c.7.& in 3.lib.c.53.

Interpretari legem & præceptum quid. Triplex interpretatio. Pſal.118. Sequens opinionem doctoris approbati eſt excuſatus. Interpretari authoritatiuè ad quem pertineat. Matth.23. Interpretatio ſacrarū literarum ad quē pertineat. 1.Cor.12.

Ver. 3. DE LEGVM DISPENSATIONE.

DIfferentia ſolet poni à doctoribus inter interpretationem,declarationem,diſpenſationem, & abrogationem. Quia interpretatio(vt dictum eſt)ſignificat explicationem ſenſus dubij ipſius legis: Declaratio eſt oſtenſio quòd lex in aliquo particulari caſu non obliget:& ſic quod eſt agendum contra verba legis. Et hoc pertinet ad Epichæiam. Diſpenſatio autem eſt canonica ſublatio legis, vel ſecundum Rayerium, relaxatio ipſius reſpectu alicuius particularis perſonæ propter aliquam rationabilem cauſam. Ex hoc ſequitur id quod dicit D.Ber.quòd prælati dantes pro voluntate facultatē veniendi contra legem,non ſunt diſpenſatores,ſed diſipatores:cùm non ſit data poteſtas ad deſtructionem,ſed ad ędificationem. Secundò ſequitur quòd ſi diſpenſatio impetretur ex falſa cauſa ſiue(vt cōmuniter dicitur)ſubreptitiè vel obreptitiè,expreſſa falſitate,vel tacita veritate, non eſt canonica,cùm ſit contra canones,qui prohibent ſubreptionem & obreptionem,vt in c.2.de fil.presby.lib.6.D.Thomæ idem ſunt diſpenſatio & declaratio. Abrogatio verò legis eſt totalis ſublatio obligationis legis, ſiue relaxatio iuris quo ad omnes ſubditos, quæ fieri debet quando lex incipit vergere in incommodū Reipublicæ,vel quando impedit maius bonum illius. C

Interpretatio,diſpenſatio,abrogatio,[de]claratio differunt. In li. de Diſpen.& præ[cep.] 2.Cor.10. 2.2.q.88. ar.10.

Ver. 4. DE DIVISIONE LEGIS.

LEx in tota ſui communitate poteſt diuidi in legem diuinam,humanā, & peccati,quæ non eſt propriè lex,ſed procedit ex præuaricatione legis:quia ab Apoſtolo lex peccati nominatur. Ideo hic eam enumerauimus,vt de peccatis ea quæ ſunt notatu digna,noſtris introductionibus inſeramus. D

§. 1. DE LEGE DIVINA.

LEx diuina eſt dictamē practicæ rationis & gubernationis rerum in Deo, tanquam in principe totius vniuerſi. Et quia Deus nihil concipit ex tempore,ſed habet æternum conceptum : hinc eſt ꝙ ſola lex diuina ex parte ipſius Dei dicitur æterna,cum nullus alius legiſlator fuerit ab æterno : nec ex parte noſtra poteſt dici æterna,cum non fuerimus ab æterno. Hæc lex diuiditur in legem diuinam naturalem,& legem diuinam poſitiuam,de quibus per ordinem dicendum eſt. E

Lex diuina quid & quo modo dicatur æterna. Lex diuina duplex.

Ver. 1. DE LEGE NATVRALI.

LEx naturalis nil aliud eſt quàm participatio legis ęterne in rationali ſiue intellectuali natura,in ſua creatione indelebiliter impreſſa,qua inclinatur ad actus neceſſarios conducentes in finem naturalem,& vocatur Lumen naturale:vnde Cùm Pſal.dixiſſet,Sacrificate ſacrificiū iuſtitię, quaſi quibuſdā quærentibus quæ ſint opera iuſtitiæ,dicit:Multi dicunt,Quis oſtēdet nobis bona? Cui quæſtioni reſpondens,ſubiungit:Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui Domine, hoc eſt lumen naturalis rationis,qua diſcernimus quid ſit bonum, & quid malum. Vnde Glo. ſuper illud Rom.2,Cùm gentes quæ legem F

Lex naturalis quid. Pſal.4.

legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, dicit: Quòd si non habent legem scriptam, habent tamen legem naturalem, qua quilibet intelligit & sibi conscius est quid sit bonum, & quid sit malum: & originaliter dicitur sinderesis, de qua & de eius actibus & officiis sufficienter dictum est. Hæc lex perfectius impressa fuit in angelis quàm in hominibus, quia circa huiusmodi legem in angelis non contingit ignorantia aut error in vniuersali aut particulari, nec etiam in dæmonibus, qui circa naturalia errare non possunt, & per consequens neque malè operari, sistendo in naturalibus: licet dæmones in quolibet actu peccent, propter relationem ad malum finem, quem sibi præstituerunt: seclusa tamen illa relatione non peccarent in naturalibus. Et quanuis illa relatio non posit ab eis non poni: quia tamen illa relatio se habet extrinsecè, ideo dicitur quòd non peccant circa naturalia, intrinsecè. Homines verò possunt errare in particulari agibili contra legem naturæ, prout qui mœchatur aut furatur. Et potest aliquis tantum continuare aliquod peccatum, quòd non videbitur ei peccatum: vt Iulius Cæsar in libr. de Bello Gallico refert, quòd apud Germanos olim latrocinium non reputabatur iniquum. Et quia tempore Moysi propter malitiam hominum & malas consuetudines lex naturæ in particulari erat offuscata: ideo Deus expresit particularia præcepta in duabus tabulis. In prima posuit tria præcepta, quæ disponunt hominem in ordine ad Deum, scilicet Vnum crede Deum, Ne iures vana per ipsum, Sabbata sanctifices. In secunda verò tabula posuit septem præcepta, per quæ homo disponitur in ordine ad proximum, scilicet de honore parentum, de homicidio, adulterio, furto, falso testimonio non ferendo, & de non concupiscendo rem neq; vxorem proximi. In angelis autem hæc lex non continet tot præcepta: quia non congruunt naturæ illorum. Præterea hæc lex in eis nullo modo impeditur, sicut in hominibus qui non possunt aliquando bene ratiocinari propter indispositionem cerebri. Et sic impediuntur actus huius legis in paruulis ante vsum rationis, quem secundum aliquos habent in fine primi septennij: licet secundum dispositionem complexionis, & exercitium siue doctrinam aliquando acceleretur, & aliquando retardetur: nec est qui certum posit præfigere terminum. Impeditur etiam in ebriis & furiosis. Et quanuis legi naturali aliquid addi posit, & multa per legem diuinam & humanam tanquam vtilia superaddita sint: est tamen immutabilis per modum subtractionis: quia nihil quod est de lege naturæ, potest desinere esse de lege naturæ, saltem quantum ad prima principia, quæ nec immutari nec deleri possunt, vt D. August. dicit, Lex tua scripta est in cordibus hominum, quam nec vlla delet iniquitas. ¶Lex naturalis dirigens hominem in ordine ad Deum & proximum, continet seu includit duo genera præceptorum, quæ dicuntur moralia. Quædam sunt præcepta affirmatiua, quædam negatiua. Præcepta affirmatiua explicita sunt tria: duo primæ tabulæ, & primum secundæ. Præcepta negatiua sunt septem: vnum in prima tabula, & sex vltima secundæ tabulæ. dictum est, explicita: quia cum ad affirmationem sequatur negatio oppositi, & ad negationē sequatur affirmatio oppositi: sequitur ꝙ quodlibet præceptum affirmatiuum includit negatiuum. & quodlibet negatiuum includit affirmatiuum. Præceptum de credendo includit præceptum de non discredendo, neq; se diuellendo à Deo. Præceptum affirmatiuum de sanctificatione sabbati, includit præceptum de non violando sabbatum, & de opere seruili non faciendo. Præceptum de honore parentum includit præceptum de non inhonorando siue irreuerentiam faciendo. Præceptum negatiuum de nō assumendo nomen Dei in vanum includit præceptum de inuocando & honorando nomen Domini. Pręceptum de non occidendo, includit præceptum de conseruatione vitæ proximi. Præceptum de non mœchando, includit præceptum redditionis debiti. Pręceptum de non furando, includit pręceptum restitutionis: pręceptum de falso testimonio non ferendo, includit præceptum de vero testimonio ferendo, tempore & loco debitis. Præceptum de non concupiscendo vxorem proximi, includit præceptum de conseruanda honestate vxoris proximi. & præceptum de non cōcupiscendo rem proximi, includit præceptum de conseruanda re proximi. Ex quo patet quòd sunt viginti præcepta legis naturalis, quæ tamen reducuntur ad decem notiora, & illa decem sunt conclusiones deductæ ex vno primo principio rationis naturæ, quod fundatur super ratione boni, scilicet Bonum est faciendum, & malum est vitandum. Et super hoc fundantur omnia præcepta legis naturæ, & illud primum principium pendet & causatur ex habitu sinderesis, quæ est lex naturalis, cuius actus est dictamen rationis. ¶Præceptum affirmatiuum & negatiuum differunt quantum ad obligationem: quia præcepta negatiua obligant ad semper & pro semper, hoc est omni tempore, sic quòd nunquam licet præterire. Sed præcepta affirmatiua obligant quidem ad semper & non pro semper, sed pro tempore & loco, vt præceptum de honore parentum obligat semper, quia semper filius tenetur & est obligatus honorare patrem, sed non pro semper: quia non qualibet hora, cùm habeat comedere, bibere, & dormire, & dormiendo nullum honorem exhibere potest, nec tenetur, cum imposibilium nulla sit obligatio. & sic de aliis præceptis affirmatiuis, non solum legis naturalis, sed etiam aliarum legum. Præcepta verò negatiua, quia non exigunt actum, imò prohibent, pro omni tempore & hora possunt seruari. Omni enim tempore & hora possum cessare ab homicidio, quandiu sum liber. Ideo obligat ad semper & pro semper. In hoc tamen conueniunt præcepta affirmatiua & negatiua, quòd nunquam licet eis contrauenire: sed cùm affirmatiua non ligent nisi pro tempore & loco, extra tempus & locum non prætermittuntur, nec omisiuè se habendo eis contrauenitur.

Margin notes: c.3.§.8. ver.6.& 7. — 1.2.q.94. art.4. — *Latrocinium apud Germanos olim non reputabatur iniquum.* — *Præcepta legis naturæ quot.* — 1.2.q.94. art.5. — *In.2. de Cōfes.* — *Præcepta affirmatiua & negatiua quid.* — *Præceptum affirmatiuū includit negatiuum, et conuerso.* — 1.2.q.9[illegible] ar.1.& 4. — *Differentia præcepti affirmatiui & negatiui.*

Ver. 2.

DE LEGE DIVINA POSITIVA.

A Lex diuina positiua est dictamē diuinæ rationis practicæ, rationali siue intellectuali naturæ extrinsecè promulgatū ex tēpore, & nō in sua creatione nec intrinsecè & indelebiliter impressum. Et sic quicquid Deus præcipit vel prohibet fieri ex tēpore & pro tempore, pertinet ad legem diuinam positiuam, quę diuiditur in legē veterē & nouā, siue antiquū & nouū testamentū, de quibus Apost. Gal.4.

Margin note: *Lex diuina positiua quid.*

Ver. 3. DE LEGE ANTIQVA.

Rom.3. LEx diuina vetus siue antiqua dicitur illa, quæ per Moysem in monte Sinai fuit data populo Israël, B quæ dicitur ab Apostolo lex factorum, ait enim: Vbi est gloriatio tua? exclusa est, per quam legem? factorum? non, sed fidei. Vocat legem factorum legem Moysi exterius propositam & descriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur: quia per eam præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur à quo debeat abstineri. Legem autem fidei vocat legem interius scriptam, per quam non solum exteriora facta, sed etiam ipsi motus cordium disponuntur, inter quos primus est motus fidei, de hac inferius amplius dicetur. Legem antiquam aliquando vocat Apostolus pædagogum nostrum, hoc est directorem & custodem cohibentem nos ab illicitis, sicut cohibetur & dirigitur puer, cui propter defectum ętatis non datur hęreditas patris, donec venerit ad perfectam ętatem.

Ver. 4. DE OFFICIIS LEGIS ANTIQVAE.

Lex antiqua quatuor habebat officia. HVic legi antiquæ Apost. quatuor officia tribuit: ¶Primum erat dare cognitionem peccati. vnde C Ro.3. Per legem enim cognitio peccati. & Rom.7, Peccatum non cognoui, nisi per legem: nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum, nisi lex diceret, Non concupisces. Quę verba non sunt sic intelligenda, quòd peccatum non posit cognosci absque lege Moysi, quia per rationem naturalem potest cognosci, inquantum habet rationem inhonesti contra rationis naturalis dictamẽ existens. Sed non poterat cognosci peccatum secundum quod importat offensam diuinam, sicut per legem diuinitus datam, per quam manifestatur homini ꝙ Deo displicent peccata humana, in hoc quòd ea prohibet & mandat puniri. ¶Secundum officium legis siue potius effectus, qui non ex lege, sed ex malitia hominum contingit, est facere abundare peccata. vnde Ro.5. dicitur: Lex subintrauit vt abũdaret delictum. hæc dictio (vt) non tenetur causaliter, sed consecutiuè: quia lege data, abundantia delictorum subsecuta est occasione accepta. Vnde Rom.7. dicitur, Itaq; lex quidem sancta & mandatum sanctũ, & iustum, & bonum: quia scilicet peccatum cohibebat, sed occasione accepta peccatum (hoc est fomes peccati, siue appetitus destitutus gratia Dei & iustitia originali) per mandatum seduxit me, & occidit me, & operatum est in me omnem concupiscentiã. Hoc sequutum est lege data, eò ꝙ lex Moysi (licet peccatum prohiberet) concupiscentiam tamen non auferebat, nec refrenabat. Cùm enim alicui prohibetur id quod concupiscit, vehementius in concupiscentiam illius exardescit. Sicut & fluuius posito obice, fortiùs impingit & obicem frangit: cuius ratio potest esse duplex, secundum D. Thom. Prima, quia interiores affectiones quando interius retinentur, magis incenduntur: sicut patet in dolore & ira. Si autem exterius quoquomodo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorem pœnę cogit hominem vt concupiscentiam suam ad exteriora non producat. Et ideo ipsa concupiscentia interius retenta magis inflammatur. Secunda ratio est, quia nos apprehendimus ea quæ non prohibentur, quasi possibilia fieri à nobis, quandocunq; placuerit: & ideo multoties opportunitate existente illud negligimus & vitamus: sed quando aliquid est prohibitum, apprehenditur vt aliquid magnum, quod non semper à nobis posit haberi. Et ideo quando opportunitas datur, sine timore pœnæ illud consequi promptiores sumus. & inde est ꝙ data lege quę concupiscentiæ vsum prohibebat, & tamen concupiscentiam non mitigabat: concupiscentia ipsa magis homines ad peccata ducebat. Vnde dicitur Ezech.5. Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea, vt plus esset impia quàm gentes. Lex autem noua & fidei, quæ quantum ad principale est gratia Spiritus sancti, per virtutes infusas mitigat concupiscentiam, & frenat inferiores vires. Ideo non dicitur facere abundare delicta. Nec propter hoc sequitur ꝙ omnis lex humana quę gratiam non confert, faciat abundare delicta: quod est contra intentionem legislatorum, qui ad hoc tendunt, secundum Philosophum, vt ciues faciant bonos. Quia alia est intentio legis humanę, alia diuinę. Lex enim humana refertur ad humanum iudicium, quod est tantum de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quod est de interioribus motibus cordis, secundum illud, Homines vident quę foris patent, sed Deus cor intuetur. Sic igitur lex humana finem suum & intentionem suam consequitur, dum per prohibitionem & pœnę comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati: licet concupiscentia interior magis augeatur, quàm lex humana cognoscere, imputare, aut punire non potest. Vnde iuristę in l. cogitationis pœnam. ff. de reg. iuris, dicunt cogitationis pœnam nemo meretur, scilicet apud homines. Sed quantum ad legem diuinam etiam interiores concupiscentię malę imputantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente & non auferente concupiscentiam. ¶Tertium officium siue euentus legis Moysi sequẽs ad secundum, est iram operari. Vnde Rom. 4. dicitur, Lex enim iram operatur. quod secundum D. Thom. ibi, non est intelligendum ita ꝙ præcepta legis Moysi pręcipiant aliqua quæ faciant obseruãtes dignos ira Dei, sed occasionaliter occasione accepta: quia pręcipit, & gratiam implendi non prębet, ex quo (vt dictum est) delictum abundat. Ideo lex dicitur operari iram, hoc est vindictam: quia per transgresionem legis facti sunt homines digni ira & vindicta Dei. 4. Regum. 22. dicitur: Magna ira Domini succensa est contra nos, quia non audierunt patres nostri verba libri huius scilicet legis. ¶Quartum officium est agere pędagogum, vt dictum est, scilicet custodire ab illicitis, & dirigere populum in viam Christi. Vnde Gala.3. postquàm dixit, Itaque lex pędagogus noster fuit: addit, in Christo, vt fide iustificemur. Lex antiqua continet tria genera pręceptorum: Quædam enim sunt moralia: Quędam cęremonialia: Quędam iudicialia. Hęc tria tangit Apostolus Rom.7. cùm dicit, quòd mandatum erat bonum, sanctum, & iustum: in hoc quòd dicit, bonum, hoc est honestum, tangit moralia: in hoc verò quòd dicit, sanctum, quod idem est quod Deo dicatum, tangit cęremonialia: in hoc autem quod dicit, iustum, tangit iudicialia.

Marginalia: *Lex Moysi quomodo faciebat abundare delictum. Rom.5.* — *Cur nitimur in vetitum.* — *Lex noua quomodo frenat concupiscentiã. 2.Ethi.* — *1.Reg.26.* — *Præceptorũ tria genera.*

Ver. 5. DE PRAECEPTIS MORALIBVS.

A PRæcepta moralia ſunt præcepta legis naturę, quæ ſunt de actibus virtutum, circa quæ homo ſe exercet, & in eis immorari debet. Ideo vocantur moralia, quia data ſunt ad faciendam & conſeruandam amicitiam Dei & hominum. Sicut enim intentio legis humanæ eſt vt faciat amicitiam hominum adinuicem: ita intentio legis diuinæ eſt vt conſtituat amicitiam hominis ad Deum, & hominum adinuicẽ. Cùm autẽ ſimilitudo ſit cauſa amoris, ſecundũ illud, Omne animal diligit ſibi ſimile: impoſsibile eſt eſſe amicitiam hominis ad Deum qui eſt optimus, niſi homines efficiantur boni. vnde dicitur Leui.19. Sancti eritis, quoniam ego ſanctus ſum. Bonitas autẽ hominis eſt virtus quæ, ſecundũ D. Aug. bonum facit habentem: ideo oportuit quòd in lege antiqua darentur hominibus præcepta de actibus virtutum, quæ dicuntur moralia, ratione iam dicta. *1.2.q.99. art.2.* *Eccle.13.*

Ver. 6. DE DIFFERENTIA ET GRADV PRAECEPTORVM MORALIVM.

B PRæcepta moralia differunt à cæremonialibus & iudicialibus: quia cæremonialia & iudicialia ex inſtitutione extrinſeca vim habent: quia ante inſtitutionem erant indifferentia. & non videbatur differre, vtrũ ſecundũ ea, vel alio modo fieret. vnde nullũ peccatũ erat ante extrinſecam inſtitutionem ea ſeruare vel non ſeruare: ſed præcepta moralia ex dictamine rationis naturalis procedunt: ideo non ſunt indifferentia, imò efficaciam habent & obligant, etiam ſi nunquã lege extrinſeca ſtatuantur. Horum autem præceptorum moralium eſt triplex gradus: Quædam.n. præcepta ſunt cõmuniſsima & adeò manifeſta, ꝙ editione aut inſtitutione non indigent: ſicut mandata de dilectione Dei & proximi, & alia huiuſmodi quæ ſunt quaſi fines præceptorũ: vnde in eis nullus poteſt errare ſecũdũ iudiciũ rationis. Quædam verò ſunt præcepta moralia magis determinata, quorum rationẽ poteſt quilibet popularis facilè videre: & hæc ſunt præcepta decalogi circa quæ in paucioribus contingit iudicium humanũ peruerti & offuſcari. Ideo in lege antiqua fuerũt publicata. Quædam autem ſunt, quorum ratio ſiue deductio non eſt adeò cuilibet manifeſta, ſed ſolùm ſapientibus: & iſta ſunt præcepta moralia ſuperaddita decalogo, tradita à Deo populo per Moyſen & Aaron, quæ reducuntur ad ea quæ ſunt manifeſta, ſcilicet ad præcepta decalogi. Primo pręcepto decalogi prohibetur cultus deorum alienorum, cui ſuperadduntur alia præcepta prohibitiua eorum quæ ordinant ad cultum idolorum: ſicut habetur Deute. 18. Non inuenietur in te qui luſtret filium aut filiam, aut ſit maleficus, aut incantator, neque qui phitones conſulat neq; diuinos: neq; quærat à mortuis veritatem. Secundo præcepto prohibetur Periurium, ſuperadditur ei prohibitio blaſphemiæ, Leuit. 14. & prohibitio falſæ doctrinæ, Deuteron.13. Tertio præcepto ſuperadduntur omnia cæremonialia. Quarto præcepto ſuperadditur de honoratione ſenum, ſecundum illud, Coram cano capite conſurge, & honora perſonam ſenis. & generaliter omnia præcepta inducentia ad exhibendum honorem maioribus. Quinto præcepto quo prohibetur homicidium, additur prohibitio odij & cuiuſlibet violationis contra proximum, ſecundum illud, Non ſtabis contra ſanguinem proximi tui: & etiam prohibitio odij fratris, ſecundum illud, Ne oderis fratrem tuum in corde tuo. Sexto præcepto quo prohibetur adulterium, ſuperadditur pręceptum de prohibitione meretricij, ſecundum illud, Non erit meretrix neque fornicator de filiis Iſraël: & prohibitio vitij contra naturam, Cum maſculo non commiſceberis, & cum omni pecore non coibis. Septimò præcepto quo prohibetur furtum, adiungitur præceptum de prohibitione vſuræ faciendæ, ſecundum illud, Non fœnerabis fratri tuo ad vſuram: & prohibitio fraudis, Non habebis in ſaculo diuerſa pondera. & vniuerſaliter omnia quæ ad prohibitionem calumniæ & rapinæ pertinent. Octauo præcepto, quo prohibetur falſum teſtimonium, additur prohibitio falſi iudicij, Nec in iudicio plurimorum acquieſces ſententiæ, vt à vero deuies: & prohibitio mendacij, cùm ſubditur, Mendacium fugies: & prohibitio detractionis, Nõ eris criminator & ſuſurro in populis. Multa alia adiunguntur, quia per ea omnis mala cõcupiſcentia prohibetur. Et ſic reſolutoriè apparet quòd omnia pręcepta moralia (quę nil aliud ſunt quàm concluſiones ex principiis legis naturæ, ſiue ſint ſcripta in lege antiqua, ſiue noua) pendent à decem præceptis decalogi, & ad ea reducuntur. quod eſt valde notandum, & ad plurimas quæſtiones prompta & facilis reſponſio. *1.2.q.100. art.11.* *Præceptorũ moraliũ triplex gradus* *Leuit.19.* *Leuit.19.* *Deut.24.* *Leuit.18.* *Deut.25.* *Exod.23.* *Leuit.19.*

Ver. 7. DE INDISPENSABILITATE PRAECEPTORVM MORALIVM.

C PRæcepta moralia, præcipuè decem quæ in decalogo continentur, dicuntur à Pſalmographo, mandata, quæ Deus mandauit cuſtodiri nimis. Vnde ait: Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis, propter indiſpenſabilitatem: quia circa ea non cadit licita diſpenſatio. Cuius quidem ratio eſt, quia tunc in ipſis præceptis cadit & licitè fieri poteſt diſpenſatio, quãdo occurrit ac ſuperuenit aliquis particularis caſus, in quo ſi verbum legis obſeruaretur, cõtrariaretur intentioni legiſlatoris: ſed nullus talis poteſt occurrere in decem præceptis decalogi, inquãtum moralia ſunt: igitur, &c. Minor patet: Quia intentio cuiuſlibet legiſlatoris ordinatur primò ad bonum commune: Secundò ad ordinem iuſtitiæ & virtutis, ſecundum quem ordinem bonum commune conſeruatur, & ad ipſum peruenitur. Ergo ſi aliqua præcepta dentur, quæ contineant ipſam conſeruationem boni communis, vel ipſum ordinem iuſtitiæ & virtutis: huiuſmodi præcepta continent veram intentionem legiſlatoris. Et ideo non poteſt ſuperuenire caſus, in quo ſi ſeruentur verba legis, contrarietur intentioni legiſlatoris. & ideo talia ſunt indiſpenſabilia, puta ſi poneretur hoc præceptum in aliqua communitate, quod nullus deſtrueret rempublicam, vel nullus proderet ciuitatem hoſtibus, ſiue quòd nullus faceret aliquid iniuſtè vel malè. Iſta præcepta eſſent indiſpenſabilia. quia non poteſt ſubeſſe cauſa diſpenſationis. Sed præcepta decalogi ſunt huiuſmodi: igitur ſunt indiſpenſabilia, quantum ad rationem iuſtitiæ quam continent: quia pręcepta primæ tabulæ continent ordinem ad ipſum bonum commune, & finale quod eſt Deus: & præcepta ſecundæ tabulæ continent ordinem iuſtitiæ inter homines obſeruandæ, vt nulli fiat in- *1.2.q. art.8.* *Pſal.118.* *Circa moralia præcepta non cadit diſpenſatio ſtante materia.*

debitum. ¶Sunt tamen dispensabilia, quantum ad determinationem & applicationem ad singulares actus, vt scilicet hoc sit homicidium, vel furtum, vel adulterium, aut non, siue secundum materiã. Hoc quidem est mutabile authoritate diuina, in his scilicet quæ à solo Deo sunt instituta, vt in matrimonio aut aliis huiusmodi. Et ideo vbi Deus præciperet Sorti occidere Platonem, iam non esset homicidium, cùm fiat authoritate publica. Et cùm Deus qui est omnium dominus, mandauit filiis Israël vt spoliarent Ægyptios, non erat furtum: quia non erat acceptio rei alienæ inuito domino. Et cùm præcepit Oseæ accipere vxorem fornicariam, vel mulierem adulteram: Oseas ad eam accedens, non est mœchatus neque fornicatus, quia accessit ad eam quæ sua erat secundum mandatum diuinum. Ideo communiter dicitur quòd Deus potest mutare materiam præceptorum: sed manẽte materia nõ potest dispensare, quia non potest negare seipsum, vt habetur. 2. Timot. 2. Negaret autem seipsum, si ordinem iustitiæ suæ infringeret, cùm ipse sit ipsa iustitia. Ideo in hoc Deus dispensare non potest, vt homini liceat inordinatè se habere ad Deum, vel non subiici ordini iustitiæ eius. In his autem quæ commissa sunt hominum iurisdictioni, quantum ad hoc homines gerũt vicem Dei. Ideo possunt dispensare in voto & iuramento, pro quanto superueniunt contractui humano, super quo data est potestas hominibus: sed quantum ad alia non est data potestas. ¶Nec obstat quod habetur 1. Macch. 2. Et cogitauerunt illa die dicentes, Omnis homo qui venerit ad nos in bello, die Sabbatorum, pugnemus aduersus eum. Quia illa excogitatio magis fuit interpretatio præcepti quàm dispensatio. Non enim intelligitur violare Sabbatum, qui facit opus quod est necessarium ad salutem humanam: sicut dominus probat, Matth. 12. Inquantum verò hoc præceptum est cæremoniale, prout significabat quietem domini in sepulchro, est mutabile, & mutatum fuit tempore Apostolorum, vt patet Apocal. 1. Fui in spiritu in Dominica die.

Filij Israel spoliando Ægyptios non peccauerunt.

Deus potest mutare materiam præceptorũ moralium.

Matth. 12.

Ver. 8. DE PRAECEPTIS CAEREMONIALIBVS.

1.2.q.101. art.1.

Præcepta cæremonialia quid.

PRæcepta cæremonialia sunt præcepta determinatiua præceptorum moralium ordine ad Deum, quibus ordinatur homo ad cultum Dei, iuxta illud Exod. 18. Esto populo in his quæ ad Deũ pertinent, ostendásque populo cæremonias ritúmque colendi, hoc est honorandi. Homo autem ordinatur in Deum non solùm per actus interiores, qui sunt credere, sperare, & amare, quæ pertinent ad præcepta moralia, sed etiam per exteriora quædam opera, quibus homo Deum honorando, se seruum & subditum eius profitetur, vt oblationes, decimas, hostias, & sacrificia offerendo, & sacramenta suscipiendo. Hæc præcepta Cæremonialia dicebantur plerunque iustificationes. Vnde de Zacharia & Elizabeth dicitur, quòd erant ambo iusti, incedentes in omnibus mandatis & iustificationibus Domini. Iste cultus vocabatur cæremonia, quasi munera, hoc est dona Cereris, quæ dicebatur dea frugum (vt quidam dicunt) eò quòd primò de frugibus oblationes Deo offerebantur, vt habetur Gene. 4. vel (sicut refert Val. Max.) nomen cæremoniæ introductum est ad significandum cultum diuinum apud latinos, à quodam oppido iuxta Romam, quod Cære vocabatur: eò quòd Roma à Gallis capta, illuc sacra Romanorum adducta sunt, & reuerentissimè habita. Resolutoriè ergo sequitur quòd cęremonialia sunt præcepta quæ pertinent & ordinant ad cultum Dei. D

Luc. 1.

Cæremoniæ nomen vnde ortum est.

Ver. 9. DE CAVSIS ET RATIONIBVS PRAECEPTORVM CAEREMONIALIVM.

1.2.q.102.

Cæremonialia & moralia quomodo differunt.

PRæcepta cæremonialia (vt dictum est) distinguũtur à moralibus. Quia moralia cùm ex dictamine rationis procedant, secundum naturam suam habent rationabiles causas & rationes. Cęremonialia autem hoc non habent ex natura sua, cùm sint indifferẽtia, sed ex vi institutionis & in ordine ad aliud quia. s. sunt à Deo instituta, & quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ad hoc autẽ ꝙ aliqua sint ordinata, duo requiruntur: primò ꝙ ordinentur ad debitum finem, qui est principium totius ordinis in rebus agentis. Ea enim quæ eueniũt præter intentionẽ finis, vel quæ serio non fiunt, sed ludo, dicimus esse inordinata. Secundò, requiritur ꝙ id quod est ad finem, sit proportionatum fini. Ex hoc sequitur ꝙ ratio eorum quæ sunt ad finem, sumitur ex fine: Sicut ratio dispositionis serræ sumitur ex sectione, quæ est finis eiusdem. Finis autem præceptorum cæremonialium est duplex. s. cultus Dei, & figura Christi: quia ordinabantur ad cultum Dei, & ad figurãdum Christum, ac etiam verba prophetarum. Et sic respiciebant præsens tempus, quantum ad cultum: respiciebant etiam futurum, secundum figuram futurorum, vt. D. Hierony. dicit. Et ideo causæ & rationes cæremonialium veteris legis dupliciter accipi possunt: vno modo ex parte cultus diuini qui erat tempore illo obseruandus. Et rationes illæ sunt literales, siue pertineant ad vitandum idololatriæ cultum, siue ad rememorandum aliqua Dei beneficia, siue ad insinuandam excellentiam diuinam, vel etiam ad designandam dispositionem mentis, quæ tunc requirebatur in colentibus Deum. Alio modo possunt eorum rationes asignari, secũdum quod ordinantur ad figurandum Christum: & sic habent rationes figurales & mysticas, siue accipiantur ex ipso Christo & Ecclesia, quod pertinet ad allegoriam, siue ad mores populi Christiani, quod pertinet ad moralitatem, siue ad statum futuræ gloriæ, prout in eam introducuntur per Christum, quod pertinet ad anagogiam. ¶Ex his sequitur ꝙ sacra scriptura habet plures sensus. Vnde D. Grego. Sacra scriptura ipso locutionis suæ more alias scripturas transcendit: quia vno eodemque sermone dum narrat gestum, prodit mysterium: Quia author sacræ scripturæ est Deus, in cuius potestate est vt non solùm voces ad significandum accommodet, quod etiam homo facere potest: sed etiam res ipsas in cursu suo ordinet, vt ex eis aliæ significationes & sensus accipi posint. Ei ideo cùm in aliis scientiis solæ voces significent, & in sacra scriptura res ipsæ, est proprium sacræ scripturæ plures sensus habere. D. Hierony. in prologo Bibliæ loquens de Apocalypsi, dicit: In verbis singulis multiplices latent intelligentiæ. Et Daniel: Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia. Ad cuius ampliorem intelligentiam, notanda sunt quæ D. Thom. super illud Galat. 4. Quæ sunt per allegoriam dicta, dicit. E

Rom. 13.

2. Phy.

Super Oseam

15. Mora.

Propriũ sacræ scripturæ quid.

Dan. 12.

Ver. 10.

Ver. 10. DE SENSIBVS SACRAE SCRIPTVRAE.

A Sensus sacræ scripturæ communiter à doctoribus assignantur quatuor, scilicet literalis, allegoricus, anagogicus, & moralis. Hæc diuisio sumitur ex D. August. in 1. super Geñ. ad literã, vbi ait: In omnibus libris sanctis oportet conspicere quæ ibi æterna intuentur, quæ facta narrantur, quæ futura prenunciantur, & quæ agenda præcipiuntur. Primum pertinet ad sensum anagogicum, secundum ad historicum & literalem, tertium ad allegoricum, & quartum ad moralem. Sensus literalis qui ab aliis dicitur historicus, est significatio qua voces significant res. Sed quia voces significant aliquid propriè, scilicet illud ad quod sunt impositæ ad significandum, & aliquid metaphoricè & transumptiuè, propter aliquam similitudinem proprietatis vel conuenientiæ: ideo sensus siue significatio significans siue secundum proprietatem locutionis, siue secundum metaphoram, in sacris scripturis dicitur literalis. vtroque enim modo scriptura vtitur. Exemplum primi: cùm dicitur, Et Dominus quidem Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum. Exemplum 2. cùm sequitur, Et sedet à dextris Dei: Deus enim non habet dexterã neq; sinistram, cũ non sit corporalis. Sed quia dextra manus est potior: transumptiuè significat potiora bona Dei, in quibus Christus sedet, hoc est requiescit. Et cum sensui literali sacræ scripturæ non possit subiici falsum, sicut nec fidei: sequitur quòd quandocunque veritas locutionis non potest saluari secundum propriam significationem terminorum, vt in exemplo dato: tunc illa significatio qua voces significant res, non est sensus literalis: sed dicitur sensus literæ, & sensus grammaticalis: qui & si sit congruus, tamen aliquando est falsus, quando repugnat veritati sententiæ, vel aliis passibus sacræ scripturæ, aut etiam his quæ per Ecclesiam sunt determinata esse de fide. ¶ Ex his apparet quòd sub sensu literali continetur sensus metaphoricus, qui est circa dictiones: & parabolicus, qui est circa sententias, frequens in sacris literis, quę sæpe vtuntur metaphoris & parabolis: Christus etiam metaphoris vtebatur, & in parabolis loquebatur ad eos, non tantum delectandi gratia vt poëtę, sed propter vtilitatem vel necessitatem conditionatam, scilicet vt facilius intelligerent & retinerent. Quia cùm omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu, necesse est homini vt per sensibilia ad intelligibilia ducatur. Vsus est etiam parabolis, vt tolleretur superbiendi occasio, dum homo difficulter veritatem capere potest. Præterea ad excitandum attentionem. Ad ea enim quæ sunt difficilia maior requiritur intentio. Insuper ad occultationem sacrorum mysteriorum ipsis incredulis, Vnde Christus. Vobis datum est nosse regnum Dei, illis autem qui foris sunt, in parabolis: vt videntes non videant, & audientes non intelligant, nequando conuertantur & dimittantur eis peccata, vt prędixerat Esa. Vlterius occultatio parabolarum & figurarum etiam vtilis est ad tollendum fastidium, & ad exercitium studiosorum, & euitandum irrisiones infidelium. ideo dicitur, Nolite sanctum dare canibus. Et ob eam causam omnes formæ sacramentorum (vt D. Dionysius ait) non fuerunt scriptæ in sacris literis: sed per traditionem Apostolorum & maiorum ad nos deuenerunt. D. Dionysius monebat Titum vt sancta ab immundis incontaminata seruaret. ¶ Parabolæ autem non sunt intelligendæ secũdum sensum literæ siue grammaticalem, sed secundum sensum quem author parabolæ intendit. Nec est necesse quo ad omnia secundum rigorem terminorum similitudinem accipere, vt dicit D Chrysosto. aliàs parabola de filio prodigo veritatem non contineret. D. Augustinus dicit quòd sacra scriptura, quæ vetus testamentum vocatur, quadrifariam traditur, scilicet secundum historiam, secundum etymologiam, secundum analogiam, & secundum allegoriam. Ex quibus tria prima pertinent ad sensum literalem. Historia est (vt idem exponit) cùm simpliciter aliquid proponitur. Etymologia verò, cùm dicti causa assignatur. Sicut cùm Dominus assignauit causam quare Moyses permisit facultatem repudiandi vxores, scilicet propter duritiam cordis ipsorum, Matth. 29. Analogia verò est, cùm veritas vnius scripturæ ostenditur veritati alterius non repugnare: Sola autem allegoria inter illa quatuor pro tribus spiritualibus sensibus ponitur. Et ideo potest formari alia diuisio sensuum bimembris: Sensuum sacræ scripturæ quidam est literalis, quidam spiritualis, vterque subdiuiditur: literalis in quatuor, quia quidam est historicus, alius etymologicus, alius analogicus, alius parabolicus. Spiritualis subdiuiditur in tres, scilicet in allegoricum, anagogicum, & moralem. ¶ Quantum ad sensum literalem dicit D. Tho. post D. Aug. ꝙ non est inconueniens eandem scripturam seu eandẽ sententiam scripturæ habere plures sensus literales: Quia sensus literalis est, quem author scripturæ intendit: Sed author scripturę sacræ est Spiritus sanctus, vt habetur 2. Petri 1. Spiritus autẽ sanctus cũ sit Deus, omnia simul suo intellectu comprehendit: & per consequens in vna scriptura potest simul multa intendere, quæ nos vnico sensu seu sententia non possumus explicare. Et sic erunt plures sensus quo ad obiecta, & quo ad nos qui non possumus plura intelligere. Nec pluralitas horum sensuum, siue literaliũ, siue spiritualium, facit æquiuocationem aut aliam speciẽ multiplicitatis quæ pariat confusionem, fallaciam, aut deceptionẽ, siue quę impediat efficaciam ostendendi veritatẽ: Quia sunt subordinati, & vnus ab alio pendet, vt D. August. ait contra Vincentium Donatistam. ¶ D. Dion in Epistola ad Titum dicit quòd symbolica theologia (hoc est quæ ex similibus procedit) non est argumentatiua, hoc est non efficaciter cõcludit. Nec per hoc aliquid authoritatis deperit sacræ scripturæ: quia nihil necessarium cõtinetur sub aliquo spirituali sensu, quod sacra scriptura alicubi non manifestè tradat per sensum literalem. Ideo spiritualis expositio dicitur habere fulcimẽtum ab aliqua literali. Nec obstat ꝙ Apostolus argumentatur à sensu allegorico: quia sensus allegoricus est literalis, cùm intenditur ab authore scripturę, prout in loco allegato D. Pau. qui habebat spiritum authoris scripturę, declarauit, & Christus cùm dixit: Nũquam legistis in scripturis, Lapidem quem reprobauerũt ędificãtes hic factus est in caput anguli? arguit à sensu allegorico. Et licet omnes sensus sacrę scripturę tam literales quàm spirituales, sint à Deo intenti: nõ tamẽ ęquè principaliter, sicut sensus literalis, super quo

1 p. q. 1. art. 9. & 10. Sensus sacræ scripturæ quatuor.

Sensus literalis quid. Mar. vlti.

Sensui literali nõ subiicitur falsũ.

Sensus literæ quid.

Marc. 4.

Cur Christus parabolis vsus est. Esa. 6. Matth. 7. In epistola ad Titum. Parabolæ quomodo sunt intelligendæ. In li. de vlt. Præcep. Historia quid. Etymologia quid. ... quid.

12. Confess. Eadem sẽtẽtia plures sensus li... les habe...

Cõtra Vincen. Dona.

Galat. 4. Matth. 21. Psal. 117.

(vt dictum est) fundantur alij. Ideo ordine quodam sunt intenti. Si inferatur: ergo ex aliis sensibus potest trahi efficax argumentum, ex quo intenti sunt à Deo. *Rom.15.* Dicendum est hoc locum habere quando fulciuntur ex alio loco scripturæ sensu literali, vel quando coincidunt cum eo, vt in Canticis. Si quæratur, quādo aliqua scriptura habet plures sensus literales, quis eorum erit principaliter intentus? Potest dici quòd vterque, vel quòd ille sensus literalis est principalius intentus, qui est de necessarioribus & propinquioribus fini scripturæ, qui est salus animarum, iuxta illud: Quæcunque scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt, vt per patientiam & consolationem scripturarum spem habeamus.

Sensus literalis in quo cognoscitur. ¶Sed difficultas non modica est: Quomodo cognoscemus de aliquo sensu seu expositione scripturæ quòd sit sensus literalis? Quia quilibet dicere poterit expositionem suam esse sensum literalem siue germanum, vt Lutherani & alij hæretici dicunt. Dicendum quòd hoc faciliter cognosci poterit ex compatibilitate: Quia cùm sensus literalis sit à Spiritu sancto, qui non est Deus dissensionis aut diuisionis, sed pacis & vnitatis: consequens est quòd si diuersæ expositiones se compatiātur adinuicem, possunt dici sensus literales. & talis multitudo expositionum vtilis est ad exercitium studiosorum. Si verò diuersæ expositiones non se compatiantur adinuicem, vel repugnant, aut altera illarum repugnat aliis passibus sacræ scripturæ, vel determinationi Ecclesiæ, nō est sensus literalis siue germanus, sed diabolicus, qui potest refelli ex aliis passibus sacræ scripturæ, & præcipuè per determinationē Ecclesiæ catholicæ, quæ errare non potest in fide aut bonis moribus, hoc est in iudicio & determinatione fidei & credendorum, nec etiam in iudicio & determinatione bonorum morū, cùm regatur à Spiritu sancto, vt dictum est cùm de fide ageretur. *Allegoria dupliciter accipitur.* Allegoria (vt ex prædictis patet) dupliciter accipi potest: vno modo communiter pro quolibet mystico seu spirituali sensu aut intellectu scripturæ. Et sic Allegoria est tropus siue modus loquendi, quo aliquid dicitur, & aliud intelligitur. Et dicitur ab Allos, quod est alienum, & goge, ductio, quasi in alienum intellectum ducens. Secundò specialiter, pro vno tantum sensu ex tribus sensibus spiritualibus siue mysticis, qui pendent ex sensu literali. *1.Cor.10.* Quia (vt dicit Apostolus) Omnia in figuram contingebant illis. ideo lex vetus erat figura nouæ, & eorum quæ debebant esse in noua. *In li. de cælesti hier.* Et secundum D. Dionysium, Lex noua est figura futuræ gloriæ: & ea quæ gesta sunt à capite & membris eius, sunt exempla eorum quæ nos facere debemus. *Rom.15.* Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Ea verò quæ nūc fiunt in Ecclesia, sunt repręsentatio præteritorum, & figura eorum quæ erunt vel fient in patria. *Sensus Allegoricus.* ¶Ex pręmissis faciliter potest haberi definitio omnium sensuum spiritualiū. Sensus Allegoricus dicitur, cùm ea quæ sunt veteris legis, significant & applicantur ad ea quæ sunt nouæ legis, scilicet ad Christum & Ecclesiam. *Sēsus Anagogicus.* Sensus Anagogicus dicitur cùm ea quæ in Christo, vel quæ per Christum & Ecclesiam militantem siue per nouam legem facta sunt, significant & applicantur ad ea quæ erunt in patria siue in ęterna gloria. *Sensus moralis.* Sensus Moralis siue Tropologicus est, cùm ea quæ à Christo vel per Christum facta sunt, significant seu repræsentant & applicantur ad ea quæ nos agere debemus. *Gene.1. Ioan.1.* ¶Notandū tamen ꝙ omnes prædicti quatuor sensus in eadem sentētia scripturæ inueniri possunt, vt in hac: Fiat lux: si intelligatur de luce corporali, est sensus literalis: si verò de Christo, & exponatur, Fiat lux, hoc est nascatur Christus, qui est lux vera quæ illuminat omnē hominē venientem in hunc mundū, est sensus allegoricus: si verò significet lumen æternæ gloriæ & lucem inaccessibilem, & exponatur, Fiat lux, hoc est per Christū introducamur ad cælestem gloriā, est sensus anagogicus: sed si exponatur, Fiat lux, hoc est per Christū illuminemur in intellectu, & inflāmemur in affectu & volūtate, est sensus moralis siue tropologicus. *Quolibeto 7.ar.15.ad* Non est tamen necesse in omnibus sententiis sacræ scripturę hos quatuor sensus inueniri, seu omnes sententias secundum quemlibet quatuor sensuum exponere & interpretari: sed aliquando secundum vnum tantum, aliquando secundum duos, aliquando secundum tres, & aliquando secundum omnes.

Ver. 11. DE CAEREMONIIS ANTIQVAE LEGIS.

Cæremoniarum quatuor species. CÆremoniæ antiquæ legis (vt dictum est) ordinabantur in cultum Dei, & ad figurādum Christū: B & diuidebantur in quatuor, scilicet sacrificia, sacramēta, sacra, & obseruantias. Sacrificia dicebantur oblationes, quas homo ex rebus sibi à Deo natis, quasi in aliquod sacrum quod inde fieri debebat, *1. Para.29.* offerebat Deo, tanquam primo principio, recognoscendo se omnia habere ab eo. secundum quod dicit Dauid, Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi. Ideo in oblatione sacrificiorum protestabatur homo, quòd Deus esset primum principium creationis omnium rerum, & vltimus finis earum, ad quem omnia essent referenda. *Sacrificium quid.* Et sic sacrificium dicitur omnis oblatio, quæ offertur Deo in recognitionem supremi dominij, vt solutio decimarū & primitiarū. ¶Ex quo patet ꝙ qui nolunt decimas aut primitias debitas soluere, aut eas defraudant, vidētur negare supremū dominiū Dei, & omnia procedere ab ipso. ideo caueant ne eis cōtingat sicut Cain. *Gene.4.* *Sacrificium triplex.* ¶Sacrificium in lege antiqua erat triplex. scilicet holocaustum, hostia pro peccato, & hostia pacifica. *Holocaustū* Holocaustum erat sacrificiū quod offerebatur Deo, specialiter ad reuerentiam maiestatis ipsius, & ad amorem bonitatis eius: & totum comburebatur. Ideo dicebatur holocaustum, quasi totum haustum & incensum. Et significabat sacrificium Christi, qui totum se obtulit Deo patri pro nobis. Huic sacrificio succedit in noua lege professio religionis approbatæ, quæ potest dici holocaustum, quia totus homo offert seipsum Deo, nihil sibi reseruans. *Hostia pro peccato.* Hostia pro peccato erat sacrificium quod offerebatur Deo, vt remitteret peccata: & vocabatur sacrificium remissionis, & hostia pro peccato. Occidebatur enim animal, & effundebatur sanguis illius coram arca Domini: & vna pars comburebatur, & alia erat sacerdotis. Per huiusmodi sanguinis effusionem & occisionem protestabantur offerentes, quòd erant digni effundere propriū sanguinem, & occidi, sicut animal illud occidebatur. Sic se recognoscentes peccatores, veniam precabantur. Quemadmodum illi qui cum corda in collo veniam petunt à rege. Comburebatur vna pars, quia

fiebat

fiebat in honorem Dei: ſeruabatur alia ſacerdotibus, ad ſignificandum quòd expiatio peccatorum fit à Deo per miniſterium ſacerdotum. Hoc ſacrificium alio nomine vocabatur victima, quę etiam aliquando dicitur de holocauſto cum determinatione: & ſignificabat etiam ſacrificium Chriſti, qui ſe obtulit pro nobis hoſtiam Deo patri, & effudit ſanguinem pro peccatis noſtris. vnde Ephe.2. Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem & hoſtiam Deo patri, in odorem ſuauitatis. Loco huius ſacrificij ſuccedit in noua lege ſacramentũ pœnitentię, in quo quis effundit ſanguinem peccatorum ſuorum, confitendo: & occiditur, & quaſi in partes minutas diuiditur per contritionem. ¶Hoſtia pacifica erat ſacrificium quod offerebatur Deo pro gratiarum actione, vel pro ſalute & proſperitate offerentium, ex debito beneficij accepti vel accipiẽdi. Et erat communiter de rebus aridis & odoriferis: & vna pars incendebatur, quia fiebat in honorem Dei: Alia pars cedebat in vſum ſacerdotum: & tertia pars in vſum offerentium. ad ſignificandum quòd ſalus hominis procedit à Deo, mediantibus miniſtris, & cooperantibus hominibus qui ſaluantur. Huiuſmodi ſacrificium figurabat ſacrificium Chriſti, qui reddidit Deo gratias pro nobis, & ſe obtulit in odorem ſuauitatis. In huius locum ſuccedunt in noua lege orationes, & gratiarum actiones, & omnia quę ad huiuſmodi ordinãtur. Horum ſacrificiorum rationes vide apud D. Thom. De oblatione ſacrificiorum in noua lege, dictum eſt ſuprà c.5.§.5.ver.13. ¶Sacramenta in antiqua lege propriè dicebantur ſigna, quæ adhibebãtur Dei cultoribus ad quandam conſecrationem, per quam, ſcilicet quodam modo deputabantur ad cultum Dei. Et quia diuinus cultus generaliter pertinebat ad totum populũ (cùm totus populus haberet colere & honorare Deum) ſpecialiter tamen pertinebat ad ſacerdotes, & leuitas, qui erant miniſtri diuini cultus. Ideo quædam ſacramenta pertinebant ad totum populum, quædam verò ſpecialiter ad miniſtros. Et circa vtroſque tria erant neceſſaria: Quorum primum erat inſtitutio in ſtatu colendi Deũ: & hæc fiebant per circunciſionem, quo ad omnes maſculos, ſine qua nullus maſculus admittebatur ad aliquod legalium: quantum ad ſacerdotes autem per conſecrationem. Secundò requirebatur vſus eorum quæ pertinebant ad diuinum cultum. & ſic quantum ad omnes erat eſus Agni paſchalis cum certis ſolennitatibus. Ad hoc ſacramentum nullus incircunciſus admittebatur, vt patet Exod.12. Quo ad ſacerdotes verò erat oblatio victimarum & eſus panum propoſitionis & aliorũ, quę ſacerdotũ vſibus erant deputata. Tertio requirebatur remotio immundiciarum. Et ſic quantum ad populum erant inſtitutæ quędam purificationes & expiationes à quibuſdam immundiciis. Quantũ verò ad ſacerdotes & leuitas, inſtituta erat ablutio manuũ & pedum & raſio pilorum, horũ rationes vide apud D. Thom. ¶Sacra in antiqua lege dicebantur, aliqua ſpecialiter cũ benedictione & ſolennitate deputata ad cultum & honorem Dei, vt feſta Tabernaculorum, ſpecialia vaſa, ſpeciales miniſtri, & ſpecialis locus. Deuter.12. Ad locum quem elegerit Dominus Deus veſter, venietis, & offeretis holocauſta & victimas veſtras. Item altare Exod.22. Altare de terra facietis mihi. & Exod. 27. Facies altare de lignis ſethin. Et Exod.30. Facies altare ad adolendum thymiamata, horum rationes vide apud D. Thomam. ¶Obſeruantiæ cæremoniales in veteri lege, erant quædam ordinata in ſingulari conuerſatione, quòd ſcilicet certis veſtimentis vterentur, & quòd à certis cibis abſtinerent. Leuit.29. Non induetur vir veſte muliebri: & quòd vterentur fimbriis. Et aliqua alia obſeruabant circa cartas, ſemina, animalia mortua vel infirma: quorum rationes explicat D. Thom.

Margin: Victima quid. — Hoſtia pacifica. — 1.2.q.102. art.3. — c.5.§.5.ver. 13. — 1.2.q. 102. art.5. — Sacra. — 1.2.q. 102. art.4. — 1.2.q.102. art.6.

Ver. 12. DE PRAECEPTIS IVDICIALIBVS.

A PRæcepta iudicialia veteris legis erant præcepta determinatiua pręceptorum moraliũ, quibus homo ordinabatur ad alios homines: & reducuntur ad quatuor ordines. Primus ordo continet præcepta pertinentia ad inſtitutionem principum: Secundus ad conciues adinuicem circa emptiones & venditiones, iudicia & pœnas: Tertius ad extraneos, puta de bellis contra hoſtes, & de ſuſceptione peregrinorum & alienigenarum: Quartus eſt de pertinentibus ad domeſticam conuerſationem: ſicut de ſeruis, vxoribus, & filiis. horum rationes explicat D. Thom. ¶Ex his patet quod duplex eſt differentia inter præcepta Moralia ex vna parte, & Cæremonialia & iudicialia ex alia. Prima, quia præcepta moralia ſe habebant vt determinabilia & cõmunia. Cęremonialia verò & iudicialia tanquam determinationes & declarationes moralium. Cęremonialia determinãt & declarãt moralia in ordine ad Deũ, & iudicialia in ordine ad proximũ. Quæ autẽ & quot ſint præcepta iudicialia, & ad quid, & quomodo ordinentur, & rationes illorũ vide apud D. Tho. Secunda differentia eſt, quia moralia habent vim & efficaciam obligãdi, ex ſua natura, ſecluſa quacunq; exteriori inſtitutione & ordinatione. Cęremonialia autem & iudicialia non habent ex natura ſua vim obligãdi, ſed ex inſtitutione diuina: quia ante inſtitutionem erant indifferentia, & non referebat an ſic vel ſic coleretur Deus, vel an ſic aut ſic iudicia procederent. Vnde in lege naturę aliis ſacrificiis voluntariis vtebantur, vt patet de Melchiſedech, qui obtulit panem & vinum: erat etiam alia politia ritúſq; iudicandi. Alia & tertia differentia eſt quantum ad durationem, de qua dicendum eſt.

Margin: Præceptorum iudicialium quatuor ordines. — 1.2.q.105. art.4. — 1.2.q.104. — Gene.14.

Ver. 13. DE DVRATIONE LEGALIVM.

B CVm præcepta moralia ſint legis naturalis, & ſequantur naturam: ideo manente natura manẽt. Et quia anima in qua fundantur, eſt incorruptibilis: ideo ſemper manent in ea habitualiter, ſaltem in ſindereſi, quę eſt origo omnium pręceptorum moralium: quanuis aliqua materia ſiue obiectũ circa quod exerceri poſſunt in via, non maneat eodem modo in patria. Cęremonialia autem pręcepta & iudicialia non ſequuntur naturam hominis, cùm non fuerint à principio naturę data: ſed ſequuntur intentionem Dei inſtituentis. Ideo tantum debebant durare, quantum Deus intendebat illa duratura. Intendebat autem Deus ea in ſe duratura, donec per Chriſtum eſſent impleta. Vnde dicebat, Matth. 6. Non veni ſoluere legem aut prophetas, ſed adimplere. Et ideo cùm Chriſtus in paſsione cũcta ad-

Margin: Matth.6.

Ioh.19. impleſſet, clamauit, Conſummatum eſt, ſcilicet antiquum teſtamentum & eius virtus. Ideo ab eo tem
pore legalia ceſſauerunt, & fuerunt mortua. ¶Nec obſtat quòd Exod.12. datus fuit cultus ſempiter-
nus: & Exod.28. Lex dicitur legitimum ſempiternum: & Baruch. 3. Hic eſt liber mandatorum Dei,
& lex quæ eſt in æternum: Poteſt enim dici quòd æternum non accipitur ibi abſolutè, ſed pro longiſ-
Pſal.9. ſimo tempore, prout Pſalm.9. Dominus regnauit in ęternum & vltra. vel dicendum eſt, ſecundum D.
Lex vetus quomodo erat in æternum duratura. Thom. quòd Lex vetus dicitur in æternum duratura, quantum ad moralia quidem ſimpliciter & ab-
ſolutè: quantum ad çæremonialia ſecundum quid, quantum ad veritatem per eam præfiguratam.
¶Cæremonialia & iudicialia non fuiſſent in ſtatu innocentiæ: quia tunc cultus Dei fuiſſet ſpiritualis
& interior. Verùm poſt peccatum Adæ, inſtinctu quodam diuino, ex quadam priuata lege inducebā-
1.Cor.10. tur homines ad aliquem certum modum colendi Deum, qui eſſet conueniens interiori cultui, & vt
congrueret ad ſignificandum Chriſti myſteria, quæ figurabantur per alia eorum geſta, ſecundū illud,
Omnia in figuram contingebant illis. Habebant etiam quædam iudicialia, non tamen authoritate le-
Eccleſia incœpit ab Abel. gis diuinæ inſtituta, ſed ratione hominū ordinata. Vnde veriſimile eſt Adam (qui diuina ſcientia præ-
ditus erat) docuiſſe filios ſuos offerre ſacrificia ad expiationem originalis & aliorum peccatorum, pręci-
Gene.8. cipuè Abel, à quo ſecundum D. Auguſt. incœpit Eccleſia, quę ſignis viſibilibus & exterioribus fidem
Gene.17. proteſtatur. Vnde legimus Geñ.4. quòd Abel obtulit de primogenitis gregis ſui, & de adipibus eorū
Gene.22. munera Domino: & Cain de fructibus terræ. Noë etiam obtulit holocauſta, & Abraham accepit man
Gene.14. datum circunciſionis, & obtulit holocauſta, Geñ.22. Sacerdotium etiam erat ante legem: nam Melchi-
Primogeniti in lege naturæ erant ſacerdotes. ſedech erat ſacerdos Dei ſummi. Et colentes Deum ſecundum humanam determinationem, dignita-
tem ſacerdotalem attribuebant primogenitis, dicebaturque benedictio primogenitorum. Vnde Eſau
Exod.19. & 20. qui hac priuatus eſt, nō legitur ſacrificia obtuliſſe. Et ex geſtis & factis antiquorum elici poteſt, quòd
primogenitis hoc competebat, præcipuè ex benedictione, quam Iſaac dedit Iacob, quem fecit domi-
num, & non in temporalibus, cùm Eſau plus abundauerit in illis: ergo in ſpiritualibus: deinde Moyſes
accepit legem in monte Sina, Exod.19. ¶Ex præmiſsis patet quòd poſt peccatum ſemper fuerunt ali-
Ioan.7. quæ cæremoniæ, & aliqua iudicialia legis. Vnde Chriſtus Ioh.7. dicit quòd Circunciſio non erat ex
Moyſe, ſed ex patribus. A Moyſe autem lex accepta vſque ad Chriſtum durauit, & virtutem ſiue ef-
ficaciam habuit: non tamen virtutem inhęrētem aut efficientem inſtrumentalem, vt noua lex, ſed vir-
tutem obligandi & virtutem Spiritus ſancti aſsiſtentem ad illorum poſitionem: adhibita enim circun
ciſione delebatur peccatum originale. Et ſi ſacerdos in iudicio Lepræ erraſſet & iudicaſſet leproſum
non eſſe leproſum, miraculoſè leproſus mundabatur à lepra, virtute diuina: ſicut etiam miraculoſè mu
lieris adulteræ computreſcebat femur, bibitis aquis, in quibus ſacerdos maledicta congeſſerat, Num.
Ioan.1. 5. ¶In Chriſti aduentu ceſſauit virtus legis Moyſi, & legalium præceptorum, quo ad obligationem,
iuxta illud Matth.12. Lex & prophetæ vſque ad Ioannem, qui publicauit virtutem Chriſti, & ipſum
digito oſtendit, dicens: Medius autem veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis: ipſe eſt qui poſt me venturus
eſt cuius non ſum dignus, vt ſoluam eius corrigiam calceamenti. Alia autem die vidit Ioannes Ieſum
ad ſe venientem, & ait: Ecce agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi. Hic eſt de quo dixi, &c. Hic
Heb.7. eſt qui baptizat in Spiritu ſancto. Cùm igitur tranſlato ſacerdotio neceſſe ſit vt legis tranſlatio fiat, ſe-
Pſal.109. quitur quòd adueniente Chriſto in hunc mūdum, tranſlatum eſt ſacerdotium Aaron, iuxta illud Pſal.
Tu es ſacerdos in æternum ſecundū ordinem Melchiſedech: & ideo lex Moyſi nō obligabat ſub pręce-
cepto eos apud quos facta erat promulgatio Euangelij & virtutis Chriſti. Alij autē obligabantur pro-
pter ignorantiam publicationis. Sed quia myſterium redemptionis humani generis non fuit comple-
tum vſque ad paſsionem & mortem Chriſti: ideo voluit Chriſtus ad approbationem legis, quòd lex
quantum ad virtutem expiatiuam peccatorum, per aſsiſtentiā diuinitatis ſuæ, ſimul curreret cū euan-
gelio: ſic quòd eò tempore per circunciſionem expiabatur peccatum originale, & per alias purifica-
tiones alia peccata, ſicut per baptiſmum & pœnitentiam. In ſignum cuius Chriſtus mandauit leproſo
Matth.8. vt legales obſeruaret cæremonias, dicens: Vade, oſtende te ſacerdoti, & offer munus tuum quod præ-
cepit Moyſes: & decem leproſis, Ite & oſtendite vos ſacerdotibus, Lucæ 17. Et ſic lex & euangelium,
circunciſio & baptiſmus, purificatio & pœnitentia currebant ſimul, non tamen æqualiter: quia bapti-
zati non tenebantur circuncidi: nec circunciſi quo ad remiſsionem peccati originalis, tenebantur ba-
ptizari. Tamen quo ad introitum regni cœlorum circunciſi quibus facta erat publicatio euangelij, te-
Ioan.3. nebantur baptizari, iuxta illud: Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire
Ioan.20. in regnum Dei. Præterea baptiſmus maiorem conferebat gratiam quàm circunciſio. Vnde de baptiſ-
mo & circunciſione poteſt dici, ſicut de Petro & Ioanne dicitur. Currebant ambo ſimul, ſed Ioannes
pręcucurrit citius Petro. Ratio autem ceſſationis prædictæ obligationis eſt, quia cęremoniæ per quas
figurabatur Chriſtus, adueniente Chriſto debuerunt ceſſare, & aliæ introduci, quæ conuenirent cul-
tui diuino pro illo tempore: quia etiam cæremoniæ legis euangelicæ, quæ figurant ſtatum gloriæ, eo
Lex Moyſi ante mortē Chriſti non fuit mortua. adueniente poſt diem iudicij ceſſabunt. ¶Ex prædictis patet quòd lex Moyſi habebat duplicem vir-
tutem, ſcilicet aſsiſtentem, quam alij vocant expiatiuā: & obligatoriam, quæ ceſſauit in aduentu Chri
ſti: non tamen virtus aſsiſtentiæ Spiritus ſancti, ſiue expiatiua. Et ideo aduenięte Chriſto ſiue per eius
Heb.8. aduentum lex Moyſi non fuit mortua, ſed ante mortem Chriſti erat viua, valde tamen infirma, & in
Ioan.19. proximo moritura, iuxta illud: Quod antiquatur & veteraſcit, prope interitum eſt: ſed quia in Chri-
Matth.27. ſti morte completum fuit myſterium redemptionis humanæ. vnde & dominus dixit, conſummatum
eſt: ideo tunc totaliter ceſſauerunt legalia, & deſtituta fiunt omni virtute obligandi, & aſsiſtentię Spi-
ritus ſancti: in ſignum cuius legimus, quòd velum templi ſciſſum eſt à ſummo vſque deorſum.

Ver.14.

Ver. 14. DE MORTE ET MORTIFICATIONE LEGALIVM.

A Controuersia magna fuit inter D.Hieron. & Aug.an statim post mortem Christi legalia fuerint mortifera,sic quod seruantes illa peccarent mortaliter. Hierony.enim duo tantũ distinguit tempora,vnum ante passionem Christi,in quo dicebat legalia esse viua : aliud post passionem Christi, in quo dicebat esse non solùm mortua,hoc est non habere virtutem obligandi, sed etiam mortifera: ita quòd peccabant mortaliter,qui obseruabant ea, nisi excusarentur propter ignorãtiam. Vnde dicebat quòd Apostoli qui sciebant illa esse mortua, nunquam verè obseruauerũt legalia post Christi passionem,sed solùm quadã pia simulatione;ne scandalizarent Iudæos. D.verò August.distinguit tria tempora:vnum ante Christi passionẽ,in quo legalia non erant mortifera nec mortua,sed viua: Aliud post passionem Christi vsque ad sufficientem promulgationem euangelij,in quo quidem tempore fuerũt mortua,non tamen mortifera:& Iudæi ad fidem conuersi,poterant ea licitè & absque peccato obseruare,ad ostendendum legem Moysi fuisse bonam,& à Deo datam, contra Manichæos,& ad sepeliandam synagogam cum honore,dummodo non ponerent spem in eis,hoc est dummodo non crederent ea esse necessaria ad salutem,siue quòd sine eis non possent saluari:Quia hoc derogaret gratiæ Christi,& sequeretur quòd Christus gratis mortuus esset,cuius oppositum D.Pau. concludit. ¶Ex præmissis apparet quare gentiles conuersi ad fidem Christi, non poterant ritus suos & cæremonias obseruare,sicut Iudæi ad eandem fidem cõuersi. Quia ritus gentilitatis erat omnino illicitus, & semper à Deo reprobatus.Ritus autem Iudæorum siue lex Moysi à Deo processerat, & cessabat: non quia in se malus,sed quia per passionem & mortem Christi impletus. Et ob eam causam Deus voluit obseruari,& Apostoli hoc scientes,non tamen spem ponentes, seruauerunt. ¶In hac ergo quæstione D. Hierony.& August.discordant in quatuor.Primo tempore: quia Hierony. solùm ponit duo tempora,August.tria.Secundo,in obseruatione legalium,quantum ad Apostolos,Hierony.dicit quòd Apostoli nunquam seruauerunt legalia,cùm scirent ea esse mortua,sed simulauerunt se seruare,vt euitarẽt scandalum fidelium qui ex circuncisione erant.August.autem dicit quòd Apostoli seruauerunt legalia,intendẽtes,non tamen in eis spem ponentes. Tertio,quia D.Hierony. dicit Petrum in simulatione non peccasse,sed ex charitate hoc fecisse. August.verò dicit quod peccauit.Quartò,quia D.Hierony.dicit quòd Paulus non verè reprehendit Petrum, sed simulatoriè : sicut Petrus simulatoriè seruabat legalia:facientes hoc quasi ex cõdicto siue conuentione, vt vtrisque fidelibus sibi subditis prouiderent,& cauerent,Petrus Iudęis,& Paulus gentilibus.¶Rationes D.August. habentur in epistola eiusdem ad Hierony.quæ inseritur in secunda parte epistola.D.Hierony,tract.2.epistola.28.Et inter rationes eius potissima est,quia nepharium est dicere in scripturis sanctis esse officiosa mẽdacia: quia vno admisso,nil maneret authoritatis sacræ scripturæ:quia statim probato vno passu, qui aliter sapit, dicet esse officiosum mendacium,vt in alio passu. Quod autem D.Paulus non fuerit mẽtitus,ipse testatur dicens:Quæ autem scribo vobis,coram Deo quia non mẽtior.Sed si Petrus non peccasset, Paulus mentitus fuisset dicendo,quòd reprehensibilis erat,& quòd non rectè ambularet ad veritatẽ euangelij:quæ sunt verba grauia & ponderanda.Petrum reprehensibilem dicebat,eò quòd à Deo accepisset nil commune & immundum quòd Deus sanctificasset, & quod sententialiter & diffinitiuè pronunciasset legalia non esse seruanda : & nihilominus ea tam diligenter obseruabat, ita vt simulationi eius consenserint cæteri Iudæi, vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem : & sic formari potest argumentum:Vel Petrus peccauit,vel non:si primum,ergo legalia non erant seruanda:si secũdum,ergo mentitus est Paulus,dicens quòd reprehensibilis erat,& non rectè ambularet ad veritatem Euangelij.Præterea si Petrus non peccasset,Paulus temerarius fuisset,principem & caput Apostolorum,superiorem suum,adeò procaciter redarguendo.¶Rationes & solutiones D. Hierony. habentur eadem parte & tract.episto.30. in qua dicit se in expositione epistolæ ad Gala.vt à principio protestatus fuit,secutum fuisse opinionem & sentẽtiam septem virorum illustrium, scilicet origenis, dydimi videntis sui,Appollinaris Laodicen.Alexandri,Eusebij Emisseni,& Theodori Heracletis. Dicit pariter se motum ad hanc sententiam,vt responderet Porphirio blasphemanti,qui D.Pau. arguit procacitatem,quòd principem Apostolorum ausus est reprehendere & arguere in faciem, hac ratione constringere quòd male fecerit, & ipse in eodem errore fuerit: & vt Apostolorum prudẽtiam demonstraret,& blasphemantis Porphirij impudentiam coërceret,qui D Petrum & Paulum puerili dicit inter se certamine nimios exarsisse, Paulum in inuidiam virtutum Petri, & ea scripsisse iactanter, quæ no fecerat:vel si fecerat,procaciter fecerat.Nam ipse Paulus circũcidit discipulum suum Timotheum ex patre gentili & matre Iudęa,propter Iudęos qui ibi erant,vt vitaret in eis scandalum.Et ob eam causam post reprehensionem Petri persoluit votum, & obtulit sacrificium secundum ritum legis Moysi.Si hoc ei licuit,quare non licuit Petro se subtrahere ad tempus, & cùm Iudæis legalia seruare? Cùm ergo ipse propter eandem causam legalia seruauerit, quare non verebatur Apostolorum principi in faciem insurgere & resistere,& ita procaciter ei loqui?¶D.Tho.dicit opinionem & sententiam D.August.veriorem esse,& magis dictis scripturæ ac Apostoli concordantem. Et ad authores quos secutus est D. Hierony. dicit quatuor eorum fuisse hæreticos:& pro tribus aliis D.August. habet alios tres,scilicet Ambro. Cyprianũ,& ipsum D Paulum, qui manifestè dicit quòd Petrus reprehensibilis erat:quod non esset,nisi saltem venialiter peccasset: quæ culpa non erat incompossibilis Apostolis confirmatis in gratia, secundum illud,Si dixerimus,&c.Dicit autem D.Tho.Petrum peccasse,non quia seruauit legalia, quæ & ipse Paulus seruauit:sed peccauit in hoc quòd circa legaliũ obseruantiam Petrus nimiam & incautam diligentiam obseruauit:& ex hac obseruatione alij inducebantur ad obseruandum legalia. Et sic quodam modo cogebat eos iudaizare,non verbo,sed facto,&

1 2.q.103. art.4.

D.scordia D.Hier. & Aug. in 4.

Rationes D. Aug.

Nephariũ in sacris mẽdacia reperiri.

Gala.1.

Act.10

Act.5.

Rationes D.Hiero.

Act.16.

Act.21.

Super epist. ad Gala.2.

Opinio D. Aug.verior

1.Ioan.1.

Cur Petrus peccauerit. suæ conuersationis exemplo,quod est validius verbo,vt Leo papa dicit.Nec simile erat de circũcisione Timothei,& obseruatione voti seu purificatione:quia qui aderant fuerunt ædificati,& nullus scandalizatus.In facto autem Petri alij fuerunt scandalizati & inducti ad talem simulationem. Restitit autem & reprehendit eum in faciem:nõ quia par aut superior esset Petro:licet enim Paulus par esset Petro in executionem authoritatis:non tamen in authoritate regiminis,cùm dictum fuerit Petro& non *Ioh.21.* Paulo,Pasce oues meas,Ioh.21.reprehendit ergo eum vt fratrem,ad dandum exemplum zeli & libertatis subditis,vt non vereantur prælatos corrigere, præsertim cùm crimen est publicum, & vergit in *Eccle.4.* *1.Timoth.5.* periculum multitudinis,iuxta illud, Ne reuerearis proximum in casu suo, nec retineas verbum (scilicet correctionis)& Apost.Peccantem coram omnibus argue:Nec Petrus conquestus est, vt daret ex- *Approbatio opi.d. Aug.* emplum humilitatis prælatis,vt non dedignentur à minoribus & subditis corrigi. ¶Opinio D.Aug. de distinct.trium temporum fuit approbata in concilio generali Florentino, sub Eugenio quarto celebrato.¶Vnica difficultas remanet,quo tempore facta fuit sufficiens promulgatio, vt ab eo tempore *Quo tẽpore facta fuit sufficiẽs promulgatio.* fuerint mortifera,& non ante.Non inuenio aliquem qui certum terminum præfixerit.Certum est tamen quòd non eadem hora aut anno sufficiens promulgatio euangelij vbique facta fuit,verisimile enim est quòd primò in Iudęa,deinde in Samaria:& consequenter post diuisionem Apostolorum,qui peragrarunt vniuersum orbem,saltem vbi Iudæi dispersi fuerãt,hoc est in omni natione, quæ sub cælo nota erat.Et sic statim post mortem Apostolorum fuit facta sufficiens promulgatio, quantũ ad cessationem legalium:eò quòd ex omni natione fuerunt in Hierusalem in die Pentecostes, & Apostoli *Act.2.* vel discipuli per se vel per alios omnes Iudæos instruxerunt.Vnde Act.1.dicitur:Eritis mihi testes in Hierusalem,& in Iudæa,& in omni Samaria,& vsque ad vltimum finem terræ, vbi scilicet erant Iu- *Psal.18.* dæi qui obseruabant legalia: Quia plena & completa publicatio euangelij non fuit facta, licet rumor fuerit habitus in omni terra cognita,iuxta illud:In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.Mar.vlt. At illi profecti prædicauerunt, vbique Domino cooperante, & sermonem confirmante,sequentibus signis.Verùntamen ante diem iudicij non erit perfecta promulga- *Matth.24.* tio euangelij.Quia videmus nouas insulas reperiri:& Christus ait,Prædicabitur hoc euangeliũ regni in vniuerso orbe in testimoniũ omnibus gentibus,& tunc veniet consummatio.Et sic Psalm. In omnem terram exiuit sonus eorum,ponit præteritũ pro futuro,propter certitudinẽ prophetiæ. Nec intelligitur de duodecim Apostolis,sed de successoribus eorum:de his amplius.§.seq.versic.2.

Ver. 15. DE REINSTITVTIONE LEGALIVM.

1.2.q.104. art.3. EVacuatio præceptorum cæremonialium & iudicialium in ipsa morte Christi facta fuit:differenter tamen:quia cæremonialia post mortem Christi & sufficientem promulgationem sunt mortifera: sic quòd nullo modo possunt nunc absque peccato obseruari, nec ad synagogam sepeliendam, quia iam à longo tempore sepulta est: quanuis propter sanitatem vel aliam naturalem necessitatem, circuncisio & alia cæremonialia possint licitè seruari, non ponendo spem:non possunt tamen aliqua lege ordinari vt seruẽtur.Iudicialia autem sunt euacuata,quia mortua: non tamẽ sunt mortifera, quia si princeps ordinaret in regno suo illa iudicialia obseruari,non peccaret: nec etiam peccarẽt obseruantes,nisi fortè obseruarent vel obseruari mendarentur, tanquam habentia vim obligandi ex veteris legis institutione.Talis enim obseruandi ratio siue intentio esset mortifera. ratio diuersitatis hæc est: Quia cæremonialia sunt primò & per se figuralia, & principaliter instituta ad significandum Christi *Galat.3.* mysteria,vt futura.Et ideo obseruatio eorum præiudicat veritati fidei, secundum quam confitemur illa mysteria iam esse completa.Præcepta autem iudicialia non sunt instituta ad figurandum primo & per se,sed ad disponendum statum illius populi,qui ordinabatur ad Christum,& status populi Iudai- *Act.15.* ci repręsentabat statum populi Christiani,ideo ex consequenti erant figuratiua,sed non principaliter. Et ideo mutato statu illius populi, Christo iam veniẽte,iudicialia præcepta obligationem amiserunt, lex enim fuit pædagogus ducens ad Christum. Quia tamen huiusmodi iudicialia præcepta non ordinabantur ad aliquid figurandum,sed ad aliquid faciendum:ipsa eorum obseruatio non præiudicat veritati fidei,sed intentio obseruandi tanquam ex obligatione legis:quia per hoc haberetur quòd status prioris populi adhuc duraret.Nec obstat quod dicitur:Visum est spiritui sancto & nobis,nil vltrà imponere oneris,quam hæc necessaria : vt abstineatis vos ab immolatis simulachrorum, & sanguine, & suffocato,& fornicatione. Quorum aliqua pertinent ad cęremonialia siue ad obseruantias,scilicet abstinere à sanguine & suffocato.Quia Apostoli non prohibuerunt hæc, ad obseruandum cæremonias legis,sed ad hoc quòd posset coalescere vnio Iudæorum & gentilium simul cohabitantium. Iudeis *Matth.15.* *1.Timo.4.* enim propter antiquam cõsuetudinem sanguis & suffocatum erant abominabilia,& comestio immolatorum simulachris poterat Iudæis generare suspicionem redditus ad idololatriam : & ideo ista fuerunt prohibita pro tempore illo, in quo de nouo oportebat conuenire in vnum gentiles & Iudæos. Procedente autem tempore,cessante causa cessare debebat effectus.Manifestata euangelicę doctrinæ veritate,in qua Dominus docet quòd nihil quod intrat in os,coinquinat hominẽ, & quòd nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. Fornicatio autem prohibetur specialiter propter gentiles,quia non reputabant eam esse peccatum.

§. 2. DE LEGE NOVA ET EVANGELICA.

Testamentũ quid. LEx noua siue euangelica dicitur Euangelium & Nouum Testamentum. Ad cuius euidẽtiam sup- C
D.Thom.ad Gala.4. ponendum est quid sit & vnde dicatur Testamẽtum & Euangelium. Testamentũ idem est quod pactum siue fœdus eorum quæ testibus probantur & confirmantur.vnde in sacra scriptura loco testamenti ponitur fœdus vel pactum. Vbicunque autem interuenit pactum, fit aliqua promissio. Et ideo secundum diuersitatem promissionum est diuersitas testamentorum. Duæ autẽ hæreditates sunt nobis pro-

bis promissæ à Deo, scilicet terrestris & cælestis. Ideo sunt duo testamenta Dei. Primò in lege veteri fuerunt promissa bona temporalia, Si volueritis & audieritis me, bona terræ comedetis. Eam ob causam promisio bonorum terrenorum, quæ antiquior est, quia primò facta, dicitur primum & antiquum testamentum. in lege autem noua siue euangelica, quæ posterius fuit data, promittuntur spiritualia scilicet regnum cęlorum. Et ideo promisio spiritualium, quæ secūdò & posterius fuit facta, dicitur secundum & nouum testamentum & euangelium, quod secundum Athanasium in homelia Ascensionis, interpretatur bona annunciatio. Dicitur enim ab eu quod interpretatur bonum, & Aggelon quod interpretatur nuncius. Vnde & Aggelo, hoc est nuncio, & angelus nuncius. Et quia Christus venit ad nunciandum bona, dicitur magni consilij Angelus. ¶Euangelium ergo est bona annunciatio. Et quāuis quælibet bona annunciatio etiam terrenorum posit dici euangelium, largè sumendo hoc nomen Euangelium: propriè tamen accipiendo Euangelium, sola annunciatio æternorum & spiritualium bonorum Euangelium nuncupatur. Vnde Eusebius dicit: Euangelium est bona annunciatio ęternorum & incorruptibilium bonorum, quæ maxima sunt, Vt puta gratię & glorię, remisionis peccatorum, & annunciatio eorum quę ad gratiam & gloriam pertinent, scilicet mediorum per quę gratia Dei habetur, & ea per quę ad gloriam peruenitur, quę sunt sacramenta & virtutes, quibus tolluntur impedimenta, hoc est peccata. Hoc euangelium siue bona annunciatio interius fuit facta Adę post expulsionem à paradiso terrestri. Nam eduxit eum dominus à delicto suo: & ipse eductus filios suos sacrificare, & per ipsa sacrificia Christi sacrificium pręfigurātia, iram Dei placare, & gratiam & tandem gloriam consequi docuit. Hæc bona annunciatio expresius & exterius facta fuit Abrahę, cùm ei dictum fuit, in te benedicentur omnes cognationes terrę. In te, hoc est in semine tuo, omnes gentes terrę. Non dicit in seminibus, sed in semine tuo, hoc est in Christo, qui quanuis non venerit per viam seminalem, cùm conceptus sit ex Spiritu sancto, & natus ex Maria virgine: est tamē ex substantia D. Virginis, quę fuit ex semine Abrahę per radicem Iesse. ¶Et quia omnes scripturę antiqui testamenti, siue sint historiales, siue doctrinales, siue propheticę, ordinabantur ad hanc bonam annunciationem, salutem, & benedictionem per Christum consequendam: hinc est ꝙ omnes scripturæ à Deo reuelatæ, siue libri antiqui testamenti possunt euangelium nuncupari. Nec inconuenit dicere, secundum D. Tho. quòd patres antiqui, qui gratiam Dei habebant, & ei amore regni cælestis seruiebant, pertinerent ad nouum testamentum, siue ad legem euangelicam, quæ pro principali importat gratiam Spiritus sancti: quemadmodum qui nunc sunt baptizati, & seruiunt Deo solùm propter amorem terrenorum, & metum pœnarum, pertinent ad antiquum testamentum. De hac bona annunciatione habetur Esa. 52. Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa: quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Quàm pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis salutem, dicentis: Sion regnabit Deus tuus, &c. & Naum 1. Ecce super montes pedes annunciantis & euangelizantis pacem. & Apostolus referens dicit, Quàm speciosi pedes euangelizantium pacem, & euangelizantium bona, scilicet spiritualia, quę verè & absolutè bona sunt, & non corporalia aut terrena, quæ sunt caduca & transitoria. ¶De hac etiam annunciatione per Christū faciēda ꝓphetauit. Esa. dicens, Spiritus Domini super me, eò ꝙ vnxerit me. Ad euangelizandū māsuetis misit me, vt mederer cōtritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam, & clausis apertionē, vt prædicarem annum placabilem Domino, & diem retributionis Deo nostro, vt consolarer omnes lugentes. Hāc prophetiam dixit Christus in se fuisse impletam. Ipse enim est, qui principalius & clarius annunciauit regnum cælorum, & qui familiarius docuit viam & modum perueniēdi ad regnum, & docuit remouere impedimēta. hinc est ꝙ quatuor libri à D. Matthæo, Marco, Luca, & Ioanne conscripti, in quibus verba & facta Christi benedictionem gratiæ & gloriæ continentia, scripta sunt, specialius Euangelium nuncupantur. ¶Et quia non omnia quæ Christus dixit & fecit, scripta sunt, vt expresè testatur D. Ioannes dicens: Sunt autem & alia multa quæ fecit. quæ si scriberentur per singula, nec ipsum arbitror mundū capere posse eos qui scribendi sunt libros. & Act. 1. Quibus (scilicet Apostolis & discipulis suis) post passionem suam exhibuit seipsum viuū, in multis argumētis, per dies quadraginta apparens eis, & loquēs de regno Dei. hoc est de gubernatione Ecclesiæ. Ea autem non apparent in euangelio scripta, neque etiā ea quæ dicebat eos ante pasionem non posse portare. hæc autē in parte suppleuerunt D. Paulus, Iacobus, Petrus, Iudas, & Ioānes in Epistolis & Apocalypsi, & Lucas in Actibus Apostolorū. Et quędam in euāgeliis scripta declarauerunt. ideo eorum libri, & per eos scripta ad eundum finem. s. benedictionem ordinata & annunciata, possunt Euangeliū nuncupari. ¶Verùm quia nec omnia quæ Christus & Apostoli prædicauerunt, & quę circa regimen Ecclesiæ, & sacramentorum administrationem, & sanctarum cæremoniarum obseruationem ordinauerunt & disposuerunt, sunt scripta. vt videri potest ex dictis Apost. dicentis, Cætera cùm venero disponam. Illorū dispositiones in epistolis nō reperiuntur scriptæ. & alibi, Itaq; fratres state, & tenere traditiones quas didicistis, siue per sermonē, siue per epistolā nostrā. Sermones autē illi non reperiuntur scripti, sed peruenerunt ad nos per Apostolorum traditiones familiares suis successoribus factas, & per eorum successores gradatim vsq; ad nos: vt sunt formæ sacramentorum, & solennitates eorum, quas Apostoli propter irrisionem infidelium voluerūt esse occultas: vt D. Diony. D. Pauli discipulus, in fine libri Ecclesiasticæ Hierarchię, scripsit huius generis sunt exorcismi qui fiunt ante baptismum: Exequiæ & sepulturæ defunctorū, signum crucis, benedictiones nuptiarum, consecrationes ecclesiarum, olei sancti, ac chrismatis, orationes pro defunctis, quadragesimale ieiunium, vsus candelarū, venerationes imaginum, & inuocationes Sanctorum, ac alia huiusmodi, quæ in vniuersa Ecclesia ab Apostolorum temporibus fuerūt obseruata. Ideo illis, teste D. Paulo, tanquā epistolis suis credenda sunt & tenenda, possuntque Euangelium nuncupa-

Esa. 1.
Matth. 4.
Marc. vlt.
Euangeliū quid.
In li. de pre euang.
Eccl. 10.
Gene. 12.
Gene. 22.
Super Epist. ad Gala. 4.
Rom. 10.
Esa. 61.
Luc. 4.
Ioan. vlt.
Ioan. 16.
1. Cor. 11.
2. Thess. 2.

Ad casula num. ri. Vnde D. August. & habetur in c. ecclesiasticarum, & c. in his. 11. dist. In his rebus in quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorũ pro lege tenẽda sunt: & sicut præuaricatores diuinarum legum, ita contemptores Ecclesiasticarũ cõsuetudinum coercẽdi sunt. ¶ Et quia (vt D. Petrus ait) D. Paulus scripsit quædam difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem: sequitur quòd vbi aliquod dubiũ circa scripturas insurgit, standum est determinationi Ecclesiæ in vniuersali concilio congregatæ, in quo confertur euangeliũ, sicut Apostolus dicit se contulisse euangelium. & Act. 15. in primo consilio Apostolorum super cessatione legalium, Apostoli & seniores conuenerunt, ac Spiritu sancto assistente, (imò etiam Christo, vt promisit, dicens: Vbi fuerint duo aut tres congregati in nomine meo, in medio eorũ sum) determinauerunt & dixerũt: Visum est Spiritui sancto & nobis, &c. Eadẽ ratione cùm Christus non solùm Apostolis & discipulis, sed etiam eorũ successoribus & Ecclesiæ Spiritus sancti & suã promiserit assistentiam, determinationes cõciliorum vniuersalium siue Ecclesiæ catholicæ & vniuersalis debitè congregatæ, in his quę sunt fidei & bonorum morũ, possunt Euangelia nominari, & eis tanquã Euangelio est credendum. Vnde D. Greg. & habetur in c. Sicut. 15, distinct. dicit, Sicut Euãgelij quatuor libros, sic & quatuor consilia venerari me fateor. & eadẽ ratione alia, cùm omnia dirigantur à Spiritu sancto, & libris in biblia contentis credimus propter Ecclesiæ determinationem, iuxta regulam Topi. Propter vnumquodq; tale, & illud magis. Sicut pater diligens pædagogũ propter filium, magis censetur diligere filium: sic quia credimus euangelio propter authoritatem Ecclesiæ, vt D. Aug. dicit, Euangelio non crederem, nisi Ecclesiæ authoritas me compelleret: Sequitur quòd magis est credendũ Ecclesiæ, quam nos debere audire Christus præcepit, dicens, Si Ecclesiã non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus: aliàs essemus sicut paruuli, fluctuãtes omni vento doctrinæ, ꝓpter quòd Apostolus dicit, Et ipse dedit quosdã quidem Apostolos, quosdam autem prophetas, alios verò euangelistas, & doctores, ad consummationem Sanctorum, in opus ministerij, in ædificationẽ corporis Christi, hoc est Ecclesiæ, donec occurramus omnes in vnitatem fidei & agnitionis filij Dei, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: vt iam non simus paruuli, fluctuantes, & circunferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in astutia ad circunuentionem erroris. Quis enim dixit quatuor libros euangelij nil nisi verba & facta Christi veraciter continentes, à D. Matth. Marco, Luca, & Ioanne esse conscriptos? Nemo nostrum vidit, neque probari potest nisi Ecclesiæ authoritate. Idem de Epistolis D. Pauli, Iacobi, Petri, Iudæ, ac de libro Act. Apostolorum, & Apocalypsi fateri oportet. Titulus enim non sufficit, cùm multis sanctis viris adscripti sint libri, quos nunquàm scripserunt. Nunc non credimus Euangelio Petri, & Euangelio Nicodemi nomine conscripto & intitulato, aut libro intitulato, Reuelationes Pauli, sicut aliis libris quos memorauimus: non ob aliam causam, nisi quia primi authoritate Ecclesiæ recepti & approbati sunt, posteriores autem non. ¶ Sed difficultas est quæ sit Ecclesia catholica: Dicendum quod Ecclesiæ catholicæ Petrum fuisse caput manifestè constat ex Ioan. 21. ca. verba Christi referente, Simon Ioannis diligis me plus his? &c. bis dixit, Pasce agnos: postremò, Pasce oues. & Actu. 15. vbi in Apostolorum iam dicto concilio verba Petri referuntur, Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis diebus in nobis elegit Deus per os meum audire gentes verbum euangelij, & credere. & in concilio Ecclesiæ ipsum non posse errare liquidò constat ex 22. ca. Lucæ, vbi Christus profitetur & asserit se pro eo orasse ne deficeret fides eius, hoc est Ecclesiæ sibi commissæ: quanuis enim alij Apostoli in propria persona fuerint confirmati in die Pentecostes, iuxta prophetiam Dauid, Ego confirmaui columnas eius. Sedes tamen aliorum Apostolorum non leguntur confirmatæ, sed solius Petri sedes, non propriæ personæ quæ defecit, sed Ecclesiæ sibi commissæ. & sic sedes eius concilio vniuersalis Ecclesiæ fulta, fuit confirmata. Et licet D. Petrus Antiochiæ primò sederit: Antiochia tamen non dicitur sedes Petri, sed Romana. Quia (vt habetur in rubrica de translatione episcopi) Sedes episcopi non dicitur in qua primò sedit, sed in qua vltimò resedit. Compertum est sæpe alias particulares Ecclesias in his quæ fidei sunt, errasse: Ecclesia autem Romana concilio debitè congregato & saluis solennitatibus nunquàm errauit: quanuis particulares personæ ad eam pertinentes plurimum errauerint. Nec inuenietur aliqua particularis Ecclesia libros in biblia contentos approbasse & authorisasse, sed solùm Romana (vt ex registris patet.) cuius pontifex, successor D. Petri & Christi vicarius, in pluribus conciliis generalibus est nuncupatus. De his amplius cum de primatu D. Petri agetur. Et sic resolutorie habetur quod Ecclesia Romana est catholica. Et qui non subest Ecclesiæ Romanæ, non est catholicus. ¶ Ex præmissis apparet quomodo hæreticum est dicere nil esse credendum, nisi quod expressum & specialiter ac distinctè scriptum est in Euangelio aut sacris literis. Nam nemo, nisi planè infidelis, negare potest credendum esse Christo in omnibus quæ dixit, cùm sit ipsa veritas per essentiam, & vt dicit Apostolus, Fidelis est, & seipsum negare non potest. & alibi, Qui non mentitur Deus, qui dixit, Ipsum audite, absolutè, hoc est in omnibus credite & obedite. Atqui probatũ est non omnia quæ ipse dixit scripta fuisse, sed nonnulla per Apostolorum traditiones & inuiolatam vniuersalis Ecclesiæ consuetudinem sunt recepta, alia in conciliis generalibus Spiritu sancto & ipso Christo suggerentibus, ad memoriam sunt reuocata, & tandem conscripta: igitur illis credendum est. Nec tamen ex hoc sequitur Christi testamentum esse mancum & incompletum: Quia cùm annunciatio Christi dicatur Testamentum, ea ratione qua nobiscum pactum fecit de hęreditate cęlesti quam promisit, ac omnia ad illam conducentia disposuit secundum modum naturę & capacitatem discipulorum ante mortem. Circa verò occurrentia negocia quę pro temporum varietate futura erant, post passionem docuit, per dies quadraginta apparens eis, quantum capaces erant. Non enim omnia simul portare

Marginalia: *2. Pet. 3.* — *Galat. 2.* — *Matth. 18.* — *Determinationes cõciliorum possunt dici euãgelium.* — *Matth. 18.* — *Eph. 4.* — *D. Petrus caput.* — *Solius petri sedes confirmata.* — *Ioan. 6.* — *2. Tim. 2.* — *Ad Titũ. 1.* — *Mar. 9.* — *Euangeliũ Christi completum.*

portare poterant:ideo ad ea quæ obliti fuerant,suggestionem Spiritus sancti promisit.Nec aliud Spiritus sanctus suggessit,nisi quost Christus illis dixerat:vnde ait,Suggeret vobis omnia quęcunque dixi vobis. Testamentum igitur compleuit: eius tamen executio & perfecta intellectio vsq; ad diem vltimi iudicij non perficietur. Dietim nouas intelligentias & expositiones euangelij videmus. Nec nos lactis participes solidum cibum sumere valemus.¶Notandum tamen quòd lex noua & euangelica siue euangelium dupliciter accipi potest,scilicet propriè &communiter. Lex noua siue euangeliũ propriè accipiendo,est gratia Spiritus sancti: quia vnaquæque res denominatur ab eo quod est principale & potissimum in ea, vt dicit Philosophus in 9. Ethico. ideo Roma.13. cùm dicitur: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, homo dicitur anima, ex eò quòd ipsa anima est id quod est principale & potissimum in homine. Eadem ratione D. Petrus & Paulus aliique Sancti dicuntur esse in paradiso, licet sola anima sit. Sed principale & potissimum quod in lege noui testamenti siue in euangelio,in quo tota eius virtus consistit,est gratia Spiritus sancti,quę datur per fidem Christi. Ideo Apostolus ait se non erubescere euangelium:virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Virtus euangelij se extendit ad salutem tripliciter: Primò, quia per verbum euangelij remittuntur peccata, vnde Ioannis 15. Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Secundò, quia per euangelium consequitur quis gratiam sanctificantem. iuxta illud: Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est. Tertiò inquantum perducit ad vitam æternam. Ideo dicitur lex fidei, & spiritus vitæ. Vnde Apostolus, Vbi est gloriatio tua? Exclusa est: per quam legem? factorum: Non, sed per legem fidei. ipsam enim fidei gratiam legem appellat. & expressius Roma.8. Lex spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege peccati & mortis. Impropriè verò & communiter seu largo sumpto vocabulo, lex noua & euangelium dicitur scriptura exterior, in qua scribuntur Dei dona data per Christum & Spiritum sanctum, eius doctrina, præcepta, monitiones, & consilia. & sic accipitur cùm dicitur: Prædicate euangelium omni creaturæ. & apud Apostolum Galat.2. Contuli cum eis euangelium, ne fortè in vanum currerem, aut cucurrissem.

Ioan.16. — Executio euãgelij nõdum perfecta est. — Heb.6. — Lex noua propriè est Spirit. sancti gratia. — Rom.1. — Ioan.17. — Roma.3. — Mar. vlti. — Galat.2.

Ver. 1. DE DIFFERENTIA LEGIS NOVAE ET VETERIS.

A Plures à doctoribus assignantur differentiæ inter legem Moysi, quæ dicitur lex vetus & antiquum Testamẽtum, & legem Christi quæ dicitur lex noua & euangelica ac nouum Testamentũ. Prima quia vt D. Aug. dicit, lex antiqua dicitur lex factorum, scripta fuit in tabulis lapideis, lex autem noua siue euangelica quantum ad principale, scilicet gratiam Spiritus sancti, scripta est in cordibus fideliũ, iuxta illud: Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israël & domui Iuda fœdus nouum. & infrà dicitur: Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. illa autem lex scribenda, erat Spiritus sancti gratia. Si dicatur quòd gratia Spiritus sancti data fuit antiquis patribus: Dictum est quòd illi pertinebant ad nouum Testamentum, quia per fidem Christi venturi gratiã habuerunt: & principaliter expectabant promissiones spirituales & æternas, sicut & nũc peccatores carnales, qui timore pœnæ vel amore temporalium bonorum seruiunt, pertinent ad Testamentũ vetus. Secunda differentia est, quia lex noua quantum ad principale iustificat, & dat auxilium ad reprimendam concupiscentiam, & ad implendum præcepta. Hoc autem (vt dictum est) non faciebat lex antiqua. Quo ad scripturam verò exteriorem lex noua non iustificat, nec scribẽtem nec legentem effectiuè & efficaciter. Vnde Apostolus dicit: Litera occidit, spiritus autem viuificat. Et D. August. exponit quòd per literam intelligitur quælibet scriptura extra homines existens, etiam moralium præceptorum, qualia continentur in euangelio: vnde etiam litera euangelij occideret, nisi esset interius gratia Dei sanans. Discrimen tamen est inter scripturas noui Testamẽti & veteris: Quia scriptura noui Testamenti magis disponit legentes ad gratiam, quàm scriptura antiqui. Et pręterea quia (vt dicit Diuus Thomas) verba euangelij scripta ex fide delata vel superposita virtutem habent salutiferam: sicut legimus de D. Barnaba, quòd curabat infirmos, euangelium D. Matthæi eis superponendo. Cauendæ sunt tamen superstitiones, vt dictum est cùm de superstitionibus ageretur. Talia verò non legimus de antiquo testamento. Tertia differentia est: quia lex antiqua erat imperfecta, iuxta illud: Nil ad perfectum adduxit lex. Sed lex noua & euangelica, quæ est gratia Spiritus sancti, est perfecta: quia est lex charitatis, de qua Apostolus dicit, quòd est vinculum perfectionis. Præterea quia introducit ad finem qui est vita æterna, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Ideo Christus dicebat: Estote ergo & vos perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. ¶Ad cuius clariorem intelligentiam sciendum est quòd præcepta cuiuslibet legis, siue veteris, siue nouæ, dantur de operibus virtutum. Ad operandum autem opera virtutum aliter inclinantur imperfecti, qui nondũ habent habitum virtutis, & aliter illi qui sunt per habitum virtutis perfecti. Illi enim qui nondum habent habitum virtutis, inclinantur ad agendum virtutis opera ex aliqua causa extrinseca, puta ex comminatione pœnarum vel promissione aliquarum extrinsecarum remunerationum, puta honoris, aut diuitiarũ, aut alicuius huiusmodi. Et ideo lex vetus, quæ dabatur imperfectis, dicitur lex timoris, inquantum inducebat ad obseruantiam pręceptorum per comminationem pœnarum: & dicitur habere aliqua temporalia promissa. Illi verò qui habent habitum virtutis, inclinantur ad virtutum opera agenda per amorem, & non propter aliquam pœnam vel remunerationem extrinsecam. Et ideo lex noua, cuius principalitas consistit in ipsa spirituali gratia indita, dicitur lex amoris, & habet spiritualia & æterna promissa, quę sunt obiecta virtutis, præcipuè charitatis. Vnde D. August. dicit: Breuis differentia antiqui & noui Testamenti, timor & amor. In signum huius legimus, quòd antè quàm Deus daret legem Moysi, misit dominus tonitrua & fulgura, & Iudæis mons terribilis apparuit. & Act.2. quòd in missione Spiritussancti factus est repẽte de cælo sonus, scilicet placidus, ad quem conuenit multitudo, &c.

1.2.q.106. & 107. — In lib. de Spi. & lit. — Exod.31. — Hiere.3. — Secunda differentia. — 2.Cor.3. — In lib. de Spi. & lit. — D. Thomas super caput Episto. ad Rom. — Heb.7. — Collos.3. — Rom.6. — Matth.5. — Exod.19.

Ver. 2. DE IMPLETIONE LEGIS VETERIS PER NOVAM.

1.2.q.107. ar.3. QVum lex noua & vetus se habeant sicut perfectũ & imperfectum:sequitur primò quòd lex noua continetur in veteri,non actu, sicut locatum in loco:sed virtute, sicut species in genere, confusè & implicitè,& sicut arbor in semine. vnde D.Chrysost.exponens illud quod habetur Matth. 4.vltro terra fructificauit primùm herbam,deinde spicam,deinde plenum frumentum in spica, dicit: Primò herbam fructificat in lege naturæ,postmodum spicas in lege Moysi, postea plenum frumentũ in euangelio.& D.August.contra Faustum dicit,quòd pene omnia quæ nouit vel præcepit dominus, vbi adiungebat,ego autem dico vobis,inueniuntur etiam in illis veteribus libris: sed quia non intelligebant nisi peremptionem corporis humani,ostendit Dominus omnem iniquum modum ad nocendum fratri,in homicidij genere deputari:& quantum ad huiusmodi manifestationem præcepta decalogi dicũtur maiora præceptis legis veteris:Nil enim prohibet maius in minori virtute cõtineri, sicut arbor in semine. Secũdò sequitur quòd lex noua implet veterem.Non veni soluere legem,sed adimplere.omne enim perfectum adimplet quod imperfecto deest: sed deerat legi veteri quòd non poterat consequi finem legis, qui est facere homines bonos & iustos,hoc est iustificare, quod lex non poterat,sed significabat quibusdam cæremonialibus factis, & promittebat verbis, & quantum ad hoc lex noua implet veterem, iustificando per virtutem passionis Christi: & hoc est quod Apostolus dicit Roma.8.Quod impossibile erat legi,Deus mittens filium suum in similitudinem carnis peccati,damnauit peccatum in carne,vt iustificatio legis impleretur in nobis. ¶Sua autem doctrina impleuit præcepta legis tripliciter:Primò quidem verum intellectum legis exprimendo, sicut patet in homicidio & adulterio,in quorum præcepto Scribę & Pharisæi non intelligebant nisi exteriorem actum prohibitum, vnde Dominus legem adimpleuit, ostendendo etiam interiores actus peccatorum cadere sub prohibitione,dicit, quum de corde exeunt cogitationes malæ: hæc sunt quæ coinquinant hominé. Secundò adimpleuit præcepta legis ordinando in tutius,Quod enim lex vetus statuerat vt homo non peieraret,tutius fuit si omnino à iuramento abstineret,nisi in casu necessitatis. Tertiò præceptis legis, & superaddendo consilia.vnde Christus dicenti se obseruasse præcepta veteris legis,dixit:Vnum tibi deest: Si vis perfectus esse, &c. ¶Nec obstat quòd lex noua euacuat præcepta cæremonialia legis veteris,quia illa sunt impleta in his quæ figurabantur: & ideo non sunt vlterius obseruanda. Quia si obseruarentur, significaretur aliquid vt futurum & non impletum, quod est præteritum & impletum.Sicut enim promissio futuri doni non habet locum promissione impleta per doni exhibitioné: sic cæremoniæ veteris legis tolluntur, cum implentur in lege noua. De iudicialibus verò præceptis commemorant præceptum talionis,vt quòd de hoc diceretur,de omnibus aliis esset intelligendum. In quo quidem præcepto docuit legis intẽtionem non esse quo ad hoc quòd pœna quæreretur propter liuorem vindictæ,quem ipse excludit,monens quòd homo debet esse paratus etiam maiores iniurias sufferre:sed solum propter amorem iustitiæ,quod adhuc in noua lege remanet.¶Nec sunt pręcepta Domini contraria præceptis veteris legis,vt dicit D. August. Quod enim Dominus præcepit de vxore non dimittenda,non est contrarium ei quod lex præcepit. Non enim lex ait, Qui voluerit dimittere vxorem,dimittat,cui contrarium est non dimittere: sed vtique noluit vxorem dimitti à viro,qui huic interposuit moram, vt in dissidium animus præceps libelli conscriptione refractus desisteret. Vnde Dominus vt facilè vxor non dimittatur, solum causam fornicationis excepit, propter quam libellus conscribendus erat.& sic legem declarando confirmauit. Et idem etiam dicendum est de prohibitione iuramenti,sicut dictum est de prohibitione talionis. Taxauit enim lex modum vindictæ, vt non procederetur ad immoderatam vindictam, à qua Dominus perfectius remouit, cum prohibuit omnino à vindicta abstinere: non tamen prohibuit debitum vindictæ modum secundum iustitiam, æquitate seruata. Sic etiam prohibuit omnino iurare, scilicet absque tribus comitibus, de quibus suprà dictum est,cum de iuramento ageretur,& nisi ordo iustitiæ exigeret.Circa verò odium inimicorum remouit falsum intellectum Pharisæorum, non monens vt persona odio haberetur, sed culpa.¶Circa verò discretionem ciborũ,quia cæremonialis erat,Dominus non mandauit vt non seruaretur,sed ostendit quòd nulli cibi secundum suam naturã sunt mali,dicens: Non quod intrat in os, &c.Nec etiam egit contra legem,tangendo leprosum,sicut non violauit sabbatum,infirmos seruádo. Tactus enim leprosi prohibitus erat in lege propter coinquinationẽ quandam,propter quam contrahebatur quædam irregularitas,Sed Dominus qui erat mundator leprosi, inquinationẽ aut immunditiam contrahere non poterat.Per ea autem quæ fecit in sabbato,non soluit secundũ rei veritaté, sicut ipse ostendit, tum quia Dominus sabbati, tum quia operabatur miracula virtute diuina, quæ semper operatur in rebus,tum etiam quia salutis humanæ opera faciebat,cũ etiam Pharisæi in die sabbati animalium irrationalium saluti operam darent.Discipulos excusauit in sabbato spicas colligentes & fricantes propter necessitatem.Ideo non soluebant sabbatum,licet soluere viderentur secundum superstitiosum Pharisæorum intellectũ, qui credebant etiam à salubribus operibus in die sabbati abstinendum:quod erat contra intentionem legis.

Margin: Cõtra Faustum. — 1.2.q.107. art.2. — Matth.5. — Matth.15. — Matth.19. — Cõtra Fau. — Matth.19. — Matth.15. — Matth.8. — Mar.3.

Ver. 3. DE GRAVITATE NOVAE LEGIS ET VETERIS.

Act.15. LEgem antiquam fuisse valde grauem ad obseruandum constat ex dicto D.Petri,qui cùm quæstio orta fuisset de legalibus cum euangelio seruandis,dixit:Quid tentatis Deum imponere iugum super ceruices discipulorũ,quod nos nec patres nostri portare potuimus. Legem autẽ nouam non esse grauem D.Ioannes testatur,dicens:Mandata eius grauia non sunt.& Christus: Iugum enim meũ suaue est,& onus meum leue.Ad huius materiæ resolutionem habendam D.Thom.dicit, quòd grauitas siue difficultas legis prouenit ex difficultate actuũ,qui sunt duplices, scilicet interiores & exteriores: & sic

Margin: 1.Ioan.5. — Matth.11. — 1.2.q.107. art.4.

& sic duplex potest considerari difficultas legis, scilicet ex parte actuum exteriorum, & interiorum. Si consideremus ex parte actuum exteriorum, manifestum est legem veterem fuisse multo grauiorem noua: quia ad plurimos actus exteriores ligabat in tot & tantis cæremoniis & iudicialibus præceptis: lex autem noua præter præcepta legis naturæ paucissima addit in doctrina Christi & Apostolorũ: licet postmodũ aliqua fuerint superaddita ex institutione sanctorũ patrum, secundũ negocia occurrentia. D. Aug. dicit moderationẽ esse attendendam, ne cõuersatio fidelium onerosa reddatur: dicit enim de quibusdam prælatis ad inquisitiones Ianuarij, Quòd iam religionem nostram, quę in manifestissimis & paucissimis celebrationũ sacramentis consistit, Dei misericordia voluit esse liberã: sed tot præmunt oneribus, vt tolerabilior sit conditio Iudæorum, qui legalibus sacramentis non humanis præsumptionibus subiiciuntur. Si verò consideremus difficultatem circa actus interiores, puta quòd aliquis opus virtutis exerceat promptè & delectabiliter, & circa hoc difficile est virtus: hoc enim nõ habenti virtutem est valde difficile, quod per virtutem redditur facile. Et quãtum ad hoc præcepta nouæ legis secũdum se considerata, sunt grauiora pręceptis legis veteris: quia in lege noua expressè prohibentur actus animi, vt odium, ira, qui expressè in lege veteri non prohibebantur in omnibus, quanuis in aliquibus prohiberentur: in quibus tamen prohibendis pœna non apponebatur. Hoc autem est difficile virtutem non habẽti. ¶ Si autem velimus cõsiderare grauitatem & difficultatem simpliciter, & comparare has leges ad inuicem, lex vetus est simpliciter & absolutè grauior & difficilior, cùm tot habeat præcepta, nec det auxilium siue virtutem adimplendi ea, & refrenandi concupiscentiam, quæ in oppositum exardescit. Noua autem lex quæ paucissima dat præcepta, & tribuit virtutem & auxiliũ refrenandi concupiscentiam, & implendi eam, est mitior & suauior. Amor enim qui datur per gratiã Spiritus sancti, in qua principaliter consistit lex noua, omnia præcepta dulcia facit & delectabilia. Amanti enim nihil difficile. Et (vt D. August. ait:) Amor nescit laborem. Et ideo simpliciter & absolutè lex noua est facilior, mitior, & suauior: quanuis in aliquo particulari præcepto possit esse grauior, si secundum se considerentur præcepta, vt dicunt aliqui de confessione sacramẽtali. Si verò consideretur actus confessionis in ordine ad gratiam Spiritus sancti, quę principaliter dicitur lex noua, est facilis: & habet manna absconditum, quod nemo scit nisi qui accipit. Et si bene considerarentur sacrificia & hostiæ quæ in Leuitico præcipiebantur publicè offerri pro certis generibus pecatorum, inuenietur confessio antiquorum difficilior & confusibilior, quàm sacramentalis quę fit vni soli authoritatem à Deo habenti: cuius absolutio vermem & remorsum conscientię elidit & tollit: quod sacrificia antiquæ legis facere non poterant. ¶ Nec obstat quòd lex noua sub terribilioribus pœnis & comminationibus ad sui obseruantiam inducit, cum pœna ęterna, quam lex noua comminatur, terribilior sit pœna temporali & corporali, quam lex Moysi cõminabatur. Quia cùm pœnę sint oppositæ præmiis, sunt adhibendæ secundum proportionem præmiorum. Et quia lex noua promittit æterna, ideo comminari debet pœnas æternas. Lex autem antiqua solùm promittebat bona temporalia, ideo comminabatur pœnas temporales: quæ cum sint magis cognoscibiles & propinquiores sensibus, apprehenduntur à peccatoribus vt grauiores. Iustis enim non est lex posita, quo ad pœnam coërciuam, cum virtutis amore ducantur: sed solis malis, qui solùm formidine pœnæ retrahuntur. ¶ Non obstat pariter quòd in antiqua lege paruuli dicebantur saluari in fide parentum, vt D. Thomas recitat, sed non asserit. In noua autem lege non saluantur in vtero per fidem parẽtum, nec extra in casu necessitatis & defectu aquæ: & sic videtur in lege noua maior rigor seruari in his quæ necessaria sunt ad salutem. dicitur enim Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Dicendum nullibi reperiri fundamentum nec doctorem autentiquum, dicentem in antiqua lege paruulos in vtero vel extra vterum saluari sola fide interiori parentum, absque protestatione exteriori. Resolutio enim D. Tho. est, quòd post peccatum Adæ omni tempore indiguit homo sacramẽtis, hoc est visibilibus signis, quibus homo fidem suam protestaretur de futuro saluatoris aduentu, quem (vt habetur Rom. 3.) posuit Deus propiciatorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostẽsionem iustitiæ suæ in hoc seculo, vt sit ipse iustus & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Nota verbum (ad ostensionem) hoc est manifestationem, scilicet exteriorem. Si ergo nullus potest saluare seipsum, cum sola fide interiori & absq; exteriori protestatione: sequitur etiam quòd nec alium. Sacrificium autem pro paruulo in vtero matris existente, non legitur aliquando fuisse oblatum, nec acceptum, cùm videatur quodam modo indiscretum, vtpote pro re incerta: multoties enim mulieres ęxistimantur pręgnantes & tamen non sunt. vnde dicunt Iuristæ: De his quæ non apparẽt & non sunt, idem est iudicium. Ideo de lege ordinata nullus vnquam per sacrificia exteriora obtinuit remissionẽ peccati originis in vtero ante natiuitatem: quanuis aliqui & pauci ex speciali priuilegio fuerint in vtero ante natiuitatem sanctificati, vt Hiere. de quo dicitur: Priusquam te formarem in vtero, noui te, & antequã exires de vulua, sanctificaui te. & de D. Ioan. Baptista, de quo Lucæ 1. Et factum est vt audiuit salutationem Mariæ Elizabet, exultauit infans in vtero suo. Post natiuitatem autem paruulorum differentia fuit inter tempus legis naturæ & scriptæ, siue Moysi & gratiæ: Quia hæc tempora adinuicem comparata, se habent sicut determinatum ad indeterminatum: Quia in tempore legis naturæ pro expiatione peccati originalis pro se vel liberis non erat determinatum sacrificium, nec quo ad substantiam, nec quo ad tempus, nec quo ad locum. Poterant enim parentes sacrificium quod volebant, & quando volebant, ac vbi volebant, pro peccati originalis in se vel in paruulo expiatione offerre. Per circuncisionem verò facta fuit determinatio sacrificij & temporis, quo ad masculos: qua facta, non poterant per aliud sacrificium quàm circuncisionem saluari, post octauum diem: cum dictum fuerit, Delebitur anima de populo suo. Ante verò octauum diem in casu necessitatis remittebantur paren-

Lex noua pauca præcepta habit.

Lex ãtiqua simpliciter grauis.

Lex noua in aliquo ca su grauior antiqua.

Antiquorũ confessio cõfusibilior.

1. Timo. 2.

[illegible]

3. p q. 61. art. 3.

Rom. 3.

Sacrificia in lege nat[ura] erat indeterminata.

Gene. 17.

3.p.q.70. tes ad legem naturæ,vt ſcilicet per aliud ſacrificium prouidere poſſent maſculo.vnde D.Thom.dicit
art.4.ad 2. quòd probabile erat quòd parẽtes fideles pro paruulis natis, & maximè in periculo ante octauũ diem exiſtentibus,preces domino Deo funderent, vel aliquam benedictionem eis adhiberent, vel aliud ſignum fidei exterius oſtenderent:ſicut adulti pro ſeipſis preces & ſacrificia offerebant:prout etiam parentes pro filiabus, quæ non erant ſubiectæ ſacramento circunciſionis. In lege autem euangelica inſtitutum & determinatum eſt ſacramentum baptiſmi,cum decreto irritante,Ioan.3.Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto,non poteſt introire in regnum Dei, abſque determinatione tempotis aut loci:in quo lex noua mitior apparet:quia faciliori modo & abſq; anxietate differẽdi, & ad oſtenſionem ſiue exitum vnius membri prouidit ſaluti paruulorum. Si autem non inueniatur aqua (quod eſt valde difficile,ſi parentes voluerint facere quod in ſe eſt) & paruuli ante baptiſmum moriãtur,defectus ille aquæ non eſt ex lege:ſicut nec ſi poſt octauum diem non fuiſſet inuentus gladius ad circuncidendum:ille defectus non erat ex lege. Ideo ſi moriebatur tunc ante circunciſionem, moriebantur propter peccatum originale: ita & nunc ſi moriantur ſine baptiſmo. ¶Non improbantur tamen preces & orationes ac exteriores proteſtationes parentum pro filiis aut filiabus in vtero aut extra vterum in periculo mortis exiſtentibus, eò quòd Deus non alligauit virtutem ſuam ſacramentis. ideo orare poſſunt vt dignetur eos Deus ex ſua infinita miſericordia ad ſacramentũ baptiſmi perducere, vel peccatum originale remittere.Tunc Deus qui eſt liberaliſsimus, poterit eos ſaluare, Sed hoc non erit ex lege,ſed ex mera gratia.Et ideo niſi Deus reuelauerit, non debẽt aſſeri ſaluati, neque eorum corpora in loco ſacro ſepeliri.

Ver. 4. DE DVRATIONE LEGIS EVANGELICAE.

1.2.q.106. Lex noua ſiue Euangelica vſque ad conſummationem ſeculi eſt duratura ſeu permãſura in ſtatu & virtute ſua.dixit enim Chriſtus,Matth.24.Dico vobis quòd non prӕteribit generatio hӕc donec omnia fiant.quod D.Hierony.exponit de generatione fidelium.& alibi,Ecce ego vobiſcum ſum vſ- A
Matth.vlt. que ad conſummationem ſeculi. Quod intelligitur ſecundum expoſitores, de ſacramento altaris, & per conſequens de aliis ſacramentis Eccleſię.Ratione etiam ſic poteſt oſtendi: Status huius mũdi dupliciter variari poteſt:vno modo ſecundum diuerſitatem legis,vt ſtatus dicatur duratio legis poſitiuæ exterioris, dirigentis totam politiam humanam. Et ſic duratio legis Moyſi dicitur ſtatus legis veteris,cui ſucceſsit ſtatus legis nouę, cui ſtatui nullus alius ſtatus ſiue lex vniuerſalis in hac via ſuccedet. Legi naturali non aſsignatur ſtatus: quia non ceſſat per veterem aut euangelicam, nec etiam per gloriam.Præterea ſtatus nouę legis ſucceſsit veteri tãquam perfectior,imperfectiori ceſſante. Sed in hac via nullus ſtatus neque lex poteſt eſſe perfectior ſtatu nouæ legis:igitur. Minor patet: quia nullus ſtatus præſentis vitæ poteſt eſſe perfectior,quàm qui propinquior eſt vltimo fini,& quàm ille qui imme
Heb.10. diatè in vltimum finem introducit:ſed hoc facit noua lex.Vnde dicit Apoſt. Habentes itaque fratres fiduciam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti,quam initiauit nobis viam nouam,per quam ſcilicet accedamus ad eum:ideo non poteſt eſſe in vita præſenti ſtatus perfectior ſtatu nouæ legis. Quia tanto eſt vnumquodque perfectius, quanto eſt vltimo fini propinquius. ¶Alio modo ſtatus hominum variari poteſt, ſecundum quòd homines diuerſimodè ſe habent ad eandem legem, vel perfectius, vel minus perfectè. Et ſic ſtatus veteris legis frequenter fuit mutatus, cùm quandoque leges optimè cuſtodirentur,quandoque omnino prætermitterentur. Sic etiam ſtatus nouæ legis diuerſificatur ſecundum diuerſa loca & tempora, & perſonas, inquantum gratia Spiritusſancti perfectius vel minus perfectè ab aliquibus habetur.Non eſt tamen expectandum quòd ſit aliquis ſtatus futurus,in quo perfectius gratia Spiritus ſancti habeatur,quã hactenus habita fuerit: & maximè ab apoſtolis,qui primitias Spiritus acceperunt:& tempore prius,& cæteris abundantius,vt dicit Glo. Ro.8. ¶Nec putandum eſt quòd ſtatus veteris legis fuerit ſtatus patris,& ſtatus nouæ fuerit ſtatus filij,& ꝙ ſit futurus alius ſtatus Spiritus ſancti, prout poſuerunt quidam hæretici, volentes quòd in illo tertio
[Mat]th.25. ſtatu dæmones & damnati reciperentur ad pœnitẽtiam, quod eſt contra illud:Ite maledicti in ignem æternum,qui paratus eſt diabolo & angelis eius.Hic error attribuitur Origeni, & fuit condemnatus per Eccleſiam,quia abſque fundamento & contra ſacram ſcripturam & rationem:quia cum opera S. Trinitatis ad extra ſint indiuiſa,ſequitur quòd lex vetus & per conſequens ſtatus legis veteris non ſo-
[Io]an.5. lùm erat patris,ſed etiam filij & Spiritus ſancti.vnde Dominus dicebat: Si crederetis Moyſi,crederetis
Exod.3. forſitan & mihi:de me enim ille ſcripſit. Et lex data Moyſi,legitur ſcripta digito Dei, hoc eſt virtute Spiritus ſancti,vt communiter exponitur.Et lex noua non ſolùm fuit Chriſti,ſed etiam patris & Spiritus ſancti.vnde & vox patris audita eſt,& Spiritus ſanctus viſus eſt in ſpecie columbæ in baptiſ-
Luc.3. mo,& ſub ſpecie nubis lucidæ in transfiguratione.& Apoſtolo.loquens de lege noua,dicit:Lex ſpiri-
Rom.8. tus vitæ in Chriſto Ieſu liberauit me à lege peccati & mortis. Promiſsio enim Spiritus ſancti à Chri-
Ioan.14. ſto facta, completa fuit in Apoſtolis. vnde Act.1. Baptizabimini Spiritu ſancto non poſt multos hos dies.quod impletum legitur Act.2.Et per hoc quod dicitur Ioan.7.Nondum erat ſpiritus datus,quia nõdum Ieſus erat glorificatus:datur intelligi quòd ſtatim glorificato Chriſto in reſurrectione & poſt Aſcenſionem,in die Pentecoſtes fuit datus Apoſtolis Spiritus ſanctus,qui docuit eos omnem veritatẽ de his quę pertinent ad neceſsitatem ſalutis,ſcilicet circa neceſſariò credenda & agenda tempore eorum.Non tamen docuit eos de omnibus futuris euentibus:hoc enim ad eos non pertinebat, ſecundũ illud:Non eſt veſtrum noſſe tempora vel momenta, quæ pater poſuit in ſua poteſtate. ¶Nec obſtat ꝙ
Act.1. aliqui voluerunt allegare illud, Prædicabitur euangelium regni in vniuerſo orbe, & tunc veniet con
Matth.24. ſummatio:Sed euangelium Chriſti iam prædicatum eſt in vniuerſo orbe, & tamen nõdum venit cõſummatio:igitur futurum eſt aliud euangelium Spiritus ſancti: quod dicitur euangeliũ regni,eò quòd introducet

introducet omnes ad regnũ: quia ad hoc dicitur, quòd cum Christus statim ab initio euangelicæ prædicationis dixerit, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cęlorum: stultissimum est dicere quòd euangelium Christi non sit euangelium regni. Verũtamen prædicatio euangelij Christi potest dupliciter intelligi: vno modo quantũ ad diuulgationem notitiæ Christi: & sic pręedicatum fuit euangelium Christi in vniuerso orbe, etiam tempore Apostolorum, vt D. Chrysost. dicit. Quod intelligendum est de orbe reperto & manifesto, propter insulas Antipodum nouiter repertas, de quibus nullus hominum ante pauca tempora scripserat. Et secundũ hoc quod additur, quòd erit consummatio, intelligendũ est de destructione Hierusalem, de qua tunc ad literam loquebatur. Alio modo potest intelligi prædicatio euangelij in vniuerso orbe cum pleno effectu: ita quòd in qualibet gente fundatur Ecclesia. Et hoc modo (sicut dicit D. August. ad Eusicheum) non est prædicatum euãgelium in vniuerso orbe. Sed hoc facto veniet consummatio mundi. *An euangeliũ tempore Apostolorũ fuerit publicatum.*

DE CONTENTIS IN NOVA LEGE.

CAPVT XVI.

A IN noua lege continentur sacrificia, sacramenta, sacramentalia, cæremoniæ obseruantiales, præcepta, & consilia: de quibus dicendum est, & primò de sacrificiis.

Ver. I. DE SACRIFICIIS.

QVia de oblatione sacrificij sufficienter dictum est c.5.§.5.ver.5. & amplius dicetur infrà hoc ca. §.3.ver.13. Ideo pro præsenti supersedendum est.

Ver. 2. DE SACRAMEMTIS.

SAcramentum apud Iuristas & vulgares communiter accipitur pro iureiurando, quod violare non licet: sed in sacris literis dupliciter accipitur. Primò pro re secreta, quam etiam violare & reuelare non licet. vnde Tob.10. dicitur: Sacramentum regis abscondere bonum est, & hoc modo non accipitur in proposito. Secundò accipitur pro signo sacræ rei siue pro mysterio, vt Græci dicunt. Ad cuius euidentiam supponendum est quid dicatur signum & res sacra: Signum secundum D. August. est res quæ præter speciem quam ingerit sensibus, facit in cognitionẽ alterius venire. Et cũ ad homines qui soli sunt discursiui, duntaxat pertineat in cognitionem ignotorum per nota peruenire: sequitur quòd solis hominibus propriè dantur signa, & maximè per institutionem: licet in gallis & aliis animalibus sint aliqua signa ex instinctu naturæ, non tamen per institutionem & impositionem. ¶Res sacra siue sancta in scripturis sanctis analogicè, hoc est secundum ordinem quandam dicitur: Primò anthonomaticè de Deo, qui est essentia sanctitatis: Secundò de Christo secundum naturam humanã, qui propter vnionem dicitur Sanctus Sanctorum, Dañ.9. Tertiò de gratia gratũ faciente, per quam grati denominamur, & efficimur consortes diuinæ naturæ. Quartò de quacunque re habente habitudinem siue respectum ad huiusmodi gratiam, vel ad alia res sanctas aut sacras, vel causę efficientis, vel præparationis, aut dispositionis, aut significationis: de omnibus enim talibus res sacra dicitur secundum ordinem quendam, & secundum quod maiorem vel minorem propinquitatem habent ad Deũ. Quemadmodum sanitas attribuitur animali, medicinæ, vrinæ, & medico: eodem modo sanctitas & res sacra attribuitur rebus. De qualibet enim re habẽte habitudinem ad Deum, dicimus quòd est res sacra, vel effectiuè, vel subiectiuè, vel dispositiuè, aut significatiuè, aut formaliter, siue denominatiuè. Et hoc modo sacramentalia (de quibus infrà dicetur) possunt dici sacramenta. Et cùm sacramentum sit sacræ rei signum, consequens est quòd sacramentum multipliciter dicatur. Communiter tamen accipitur sacramentum apud Theologos pro signo gratiæ gratũ facientis, quæ homines sanctificat. & hoc modo conuenit sacramentis antiquæ legis. Propriè tamen sacramentum, prout tantum conuenit sacramentis nouæ legis, sic definitur à D. August. Sacramentum est inuisibilis gratię visibilis forma, ad cultum Dei ordinata, eiusdem (scilicet gratię) imaginem gerens, & causa ipsius existens. In hac definitione non accipitur forma pro altera parte compositi, sed pro ipsomet composito ex materia & forma. Sacramentũ enim nouæ legis nõ est quid simplex, sed compositũ ex materia & forma: vt notum est in sacramento baptismi. Ideo definitio sacramenti debet sic intelligi: Sacramentum est inuisibilis gratiæ visibilis forma, hoc est res sensibilis. Cùm enim potentia visiua sit excellentior aliis potentiis sensitiuis exterioribus, & plures nobis rerum species demonstret, sumi consueuit pro aliis sensibus. vnde dicimus, Vide quomodo cantat, quomodo hoc est frigidum, calidum, vel sapidum. Et sic quidditas siue essentia sacramenti nouæ legis in duobus consistit: primũ est quòd res sensibilis significet aliquo modo gratiam, vel in se, vel secundum aliquem effectum, quantum est de se, nisi ponatur obex siue impedimentum. Et sic potest dici signum demonstratiuum & pronosticum. Secũdum in quo consistit, est causatio gratiæ, scilicet quòd causet illam non principaliter, sed instrumentaliter in virtute principalis agentis, qui est Deus, cùm nulla creatura virtute propria, posit gratiam causare. Et quia sacramenta nouæ legis dum perficiuntur & applicantur, habent hanc virtutem instrumentalem inhærentem causandi gratiam: eo quod accepta sunt à Deo vt instrumenta, iuxta illud Ephes.5. mũdans eam in lauachro aquæ in verbo vitæ. Sacamenta autem legis veteris, non fuerunt data vt instrumenta iustificationis, sed solum vt signa. Circuncisio enim non erat instrumentum, sed signũ fidei, cuius virtute conferebatur gratia. Ideo in eis nulla vis inerat iustificãdi: & ob eam causam Apostolus Galat.4. vocat infima & egena elementa: propterea sacramenta nouæ legis sacramentis antiquæ legis sunt perfectiora, & per hoc distinguuntur ab eis. ¶Ex quo sequitur quòd signa quæ fuerunt data, & nõ causabant gratiam, non dicuntur sacramẽta, vt serpens æneus, columba quæ apparuit in baptismo Christi, & linguæ igneę, quę in die Pentecostes apparuerunt super Apostolos & discipulos. In hac ergo definitione cõprehenditur tota quidditas & essentia sacramenti: primum per modum generis: & secundũ per mo-

3.p.q.60. Sacramenti multiplex acceptio. Signũ quid. Res sacra analogicè dicitur. Dan.9. 1.Petr.1. Sacramentum nouæ legis quid.

dum differentiæ à sacramentis veteris legis, quæ gratiam quidem significabant, sed non causabant, sicut sacramenta nouæ legis. Et cum non sint nisi duæ causæ intrinsecę, quæ intrent compositionem & essentiam rei, scilicet materia & forma, siue genus & differentia, & non efficiens aut finalis: ideo non debuerunt plures causæ poni in definitione quidditatiua huius sacramenti. Sequitur quòd institutio Christi & promisio salutis, quæ supponuntur tanquam extrinseca, non debent inseri in definitione sacramenti. Per hæc eliduntur argumenta Lutheri, qui solum vult illa esse sacramenta, quibus specialiter & expresiè adiūgitur promissio salutis, vt Baptismus & Eucharistia. Præsuppositum enim est ex Luca 1.c. quòd Iesus saluum faceret populum suum à peccatis eorum. Et ideo quęcunque instituit, ad salutem instituit. licet in baptismo & eucharistia specialiùs expresserit, propter maiorem difficultatē suscipiendi, vt ex prædictis locis haberi potest.

Marc. vlt. Ioan. 6.

Ver. 3. DE REQVISITIS AD ESSENTIAM SACRAMENTI

Sap. 8, Rom. 1. 1.c. Cælestis Hierar. Rom. 8.

CVm diuina sapiētia vnicuique secundum modum suum prouideat, iuxta illud: Suauiter disponit omnia: & illud, Dedit vnicuique secundum propriam virtutem: & modus cōnaturalis cognitionis hominis sit vt per sensibilia veniat in cognitionem intelligibilium, cum omnis nostra cognitio ortum habeat à sensu. vnde Apost. Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur: sequitur quòd significatio sacramenti, quod dicitur signum datum ad sanctificandum hominem in cultum & honorē Dei, fiat per res sensibiles, vt probat D. Diony. Et quia in vsu sacramentorum duo possunt considerari, scilicet cultus diuinus, & sanctificatio hominis, primū pertinet ad hominem per comparationem ad Deum quem colere & honorare debet: Secundum pertinet ad Deum qui iustificat & sanctificat: consequens est quòd ad solum Deum pertineat assumere & determinare res per quas homo sanctificetur, cum nō pertineat ad aliquem, quod est in alterius potestate. Et ideo necesse est quòd res quæ assumuntur ad sacramenta, sint determinatæ ex institutione diuina, cum res ex virtute naturali non habeant vim sanctificandi. Nec per talem diuinam determinationem arctatur via salutis: Quia res, quarum vsus in sacramētis est necessarius, vel cōmuniter habentur, vel paruo studio adhibito haberi possunt. Et quanuis homo posit assumere alias res ad cultum siue honorem Dei: illæ tamen res sic assumptæ non habent ex se, nec ex illa hominis assumptione siue determinatione, virtutem sanctificandi, vt dictum est. Ad significādam ergo sanctificationem hominis instituit & determinauit Christus duo genera rerum sensibilium, scilicet res & verba. licet etiam largo modo verba sint res sensibiles, cùm subiaceant auditui: quia tamen verba magis congruūt ad significandū, cum per ea posimus melius exprimere quod mente concipimus, quàm per alias res: Ideo doctores faciūt differentiam inter res & verba. vnde & Apost. dicit, Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum tradidit pro ea, vt illam sanctificaret, mundans eam lauachro aquæ in verbo vitæ. Et D. August. dicit. Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Res enim sensibiles ad significandum sunt indeterminatæ, sed determinantur per verba, vt manifestè apparet in sacramento baptismi, aqua enim potest significare ablutionem, propter suam humiditatem: & refrigerium, propter suam frigiditatem: sed cū dicitur: Ego te baptizo, &c. manifestatur quòd aqua vtimur ad significandam emundationem spiritualem. Et ideo in sacramentis res sensibiles dicuntur materia, & verba dicuntur forma. Et sicut homo componitur ex materia & forma, sic sacramentum constituitur ex materia & forma: ita vt neutrum illorum sufficiat. ¶ Ex his infertur quòd in omni sacramento inuenitur materia & forma: non quidem materia propriè dicta, vt est altera pars compositi & de prædicamento substantiæ: sed materia, hoc est res indeterminata, determinabilis tamen quo ad significationem per verba vel signa, vt in sacramento matrimonij inter mutos contracto: signa enim sufficienter manifestant consensum, etiam in puellis quæ propter verecundiam non audent loqui. In aliis autem sacramentis requiruntur verba, vt verba sunt exprimentia non solum intentionem aut consensum offerentis, sed etiam Ecclesiæ, in cuius persona operatur. vnde ignorans significatum horum verborum, Ego te baptizo, &c. si intendat facere quod Ecclesia intendit, baptizat. Secus in matrimonio, in quo requiritur expresio consensus proferentis.

Ephes. 5. Super Ioā. In omni sacramento inuenitur materia & forma.

B

Ver. 4. DE IMMVTATIONE VERBORAM IN SACRAMENTIS.

3. p. q. 60. arti. 7. [...]. 4.

CVm autem formæ & species sint sicut numeri qui consistūt in indiuisibili: sequitur quòd nil debet immutari, quod tollat substantialem significationem verborum sacramentorum: quia nō minoris necessitatis sunt, sacramenta quàm sacra scriptura, cui nihil licet addere vel minuere, iuxta illud: Non addetis ad verbum quod ego loquor vobis, neque diminuetis ex eo. & Apoc. vlt. Contestor omni audienti verba prophetiæ libri huius: Si quis apposuerit ad hæc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto. Et si quis diminuerit, auferet Deus partem eius de libro vitæ. ¶ Et quia (sicut D. Augu. dicit) verbum operatur in sacramentis, non quia dicitur, hoc est non secūdum exteriorem sonum vocis, sed quia creditur, hoc est secūdum sensum verborum qui fide tenetur: & hic quidē sensus est idem apud omnes, licet non sint eædem voces: Ideo in quacunque lingua proferantur, sacramentum conficitur. Et quanuis in qualibet lingua contingat diuersis vocibus idem significari, semper tamen aliqua illarū vocum est, qua homines illius linguæ principalius & cōmunius vtuntur ad significandum: & talis vox debet assumi in significatione sacramenti: sicut inter res sensibiles illæ assumuntur ad significationem sacramenti, cuius vsus est communis ad actum per quem sacramenti effectus significatur: Sicut aqua elementari communius vtuntur homines ad ablutionem corporalem, per quam spiritualis ablutio significatur: ideo aqua elementaris assumitur vt materia, in sacramento baptismi. ¶ Si dicatur ex hoc sequi quòd balbi & illiterati non conferunt sacramenta, cùm sæpe varient: dicendum quòd ille qui truncatè vel corruptè profert verba sacramentalia ex industria, non videtur intendere facere quòd Ecclesia

C

Super Ioā. Forma sacramentorū in lingua vulgari habet efficaciam. Immutatio formæ sacramenti quā-

Ecclesia intendit: si verò ex errore vel lapsu linguæ hoc faciat, & tanta sit corruptio, quòd omnino auferat sensum locutionis, non videtur perfici sacramentum: & hoc præcipuè contingit, quádo fit corruptio principij dictionis, puta si loco eius quod est in nomine patris, dicat in nomine matris. Si verò non totaliter auferatur sensus locutionis per huiusmodi corruptelã, nihilominus perficitur sacramentum: & hoc præcipuè contingit, quando fit corruptio ex parte finis: puta si aliquis dicat patrias siue filias: quanuis enim verba corrupta nil significent ex virtute impositionis, accipiuntur tamen vt significantia ex accommodatione vsus. & ideo licet mutetur sonus sensibilis, remanet tamen idem sensus. Quod autem dictum est de differentia corruptionis circa principium vel finem dictionis, rationẽ habet: quia apud nos variatio quæ est ex parte principij, mutat significationem, quæ etiam apud Gręcos variatur secũdum principium dictionis in declinationibus nominum, & coniugationibus verborum. Magis tamen videtur attendenda quantitas corruptionis ex parte dictionis, quæ ex vtraque parte potest esse tam parua, quòd non auferet sensum verborum, & tam magna quòd auferet. Sed vnum horũ accidit ex parte principij, & aliud ex parte finis. ¶ Notandum tamen quòd licet Latini baptizent sub hac forma, Ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. Græci tamen baptizant sub ista forma, Baptizetur seruus Christi. N. in nomine patris & filij & Spiritus sancti. Et apud vtrosque verũ perficitur sacramentum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd circa istas mutationes quæ possunt in formis sacramentorum contingere, duo vidẽtur esse consideranda: vnum quidem ex parte eius qui profert verba, cuius intentio requiritur ad sacramentum, vt infrà dicetur, & ideo si intendat per huiusmodi additionem vel diminutionem alium ritum inducere, qui non sit ab Ecclesia receptus, non videtur perfici sacramentum: quia non videtur intendere facere quod Ecclesia facit. Aliud autem est considerandum ex parte significationis verborum. Cùm enim operentur in sacramentis quantum ad sensum quem faciunt, oportet considerare vtrum per talem mutationem tollatur sensus verborũ: quia sic manifestum est quòd tollitur virtus sacramenti. Manifestum est autem quòd quãdo omittitur aliquid eorum quæ sunt de substantia formæ sacramentalis, tollitur debitus sensus verborum: & ideo nõ perficitur sacramentum. Vnde Didimus dicit: Si quis ita baptizare creditur, vt vnum de prædictis nominibus prætermittat, scilicet patris, & filij, & Spiritus sancti, sine perfectione baptizabit. Si autẽ subtrahatur aliquid quod non sit de substantia formæ: talis diminutio non tollit debitum sensum verborum, & per consequens nec sacramenti perfectionem. Sicut in forma Eucharistiæ, quæ est ista, Hoc est enim corpus meum. Hæc dictio (enim) sublata non tollit debitum sensum verborum: & ideo non impedit perfectionem sacramenti: quãuis posit contingere quòd ille qui prætermittit, peccet ex negligentia vel contemptu. ¶ Circa additionem autem contingit aliquid apponi quod est corruptiuum debiti sensus, puta si aliquis dicat, Baptizo te in nomine patris maioris, & filij minoris, sicut Arriani baptizabant: Ideo talis additio tollit virtutem sacramenti. Si verò sit talis additio quæ non auferat debitum sensum, non tollitur virtus sacramẽti. Nec refert vtrum talis additio fiat in ipso principio, medio, vel fine: velut si aliquis dicat: Ego te baptizo in nomine patris omnipotentis, & filij vnigeniti, & Spiritus sancti paracleti, erit verum baptisma: si fortè autem diceret, ego te baptizo in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti, & beatæ virginis Marię, non esset baptisma. quia dicitur 1. Corinth. 1. Nunquid Paulus pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? Sed hoc verum est, si sic intelligatur in nomine D. Virginis baptizari, sicut in nomine Trinitatis, quo baptismus cõsecratur. Talis enim sensus esset contrarius veræ fidei, & per consequens tolleret veritatem sacramẽti. Si verò intelligatur quod additur, in nomine beatæ virginis, nihil operetur in baptismo, sed eius intercesio prosit baptizato ad conseruandam gratiam baptismalem, non tollitur perfectio sacramenti. ¶ Nec obstat quod suprà allegatum est Deuter. 4. & Apoca. vlt. quia ad verba sacræ scripturæ non licet aliquid apponere quantum ad sensum, sed quantum ad expositionem sacræ scripturæ. Multa verba à doctoribus apponuntur. Non tamen licet verbis sacræ scripturæ addere, vt videntur facere Paraphrastæ sensum suum offerentes vt de intentione sacræ scripturæ: quod est vitium falsitatis. Et similiter si quis diceret aliquid esse de necesitate formæ sacramenti, quod non est. ¶ Circa interruptionem verò verborum aduertendum est, quòd si sit tanta interruptio verborũ, quòd intercipiatur intentio pronunciantis, tollitur perfectio sacramenti: non autem tollitur, quando est parua interruptio proferentis, quæ intentionem aut intellectum verborum non aufert: vt quando interrumpit ad respirandum vel resumendum anhelitum. ¶ Et idem etiam dicendum est de transpositione verborum: quia si tollit sensum locutionis, non perficit sacramentum: sicut patet de negatione præposita vel postposita signo. Si autẽ sit talis transpositio, quæ sensum locutionis non variat, non tollitur veritas sacramenti, secundũ quod Philosophus dicit nomina & verba transposita idem significare, vt in istis duabus: Ego te baptizo, vel baptizo te.

do impedit affectum.

Latini & Græci in forma baptismi differunt.

In lib. de Spũ sancto.

Additio varians sensum verborum, impedit effectum.

Interruptio verborum quando impedit effectum sacramenti.

Quid de trãspositiõe dicendum.

Ver. 5. DE MINISTRIS SACRAMENTORVM.

A Aliqua sacramenta nouæ legis habent specialem ministrum, aliqua autem non. Sacramẽta quæ requirunt specialem ministrum, sic affecta sunt ministro, quòd si per alium attententur perfici, non perficiuntur. & huiusmodi generis sunt Confirmatio & Ordo, quę habent Episcopum pro ministro; Eucharistia, Pœnitentia, & Extrema vnctio, quæ habent sacerdotem: Baptismus verò non habet specialem ministrum ex necesitate, eò quòd est sacramentum necesitatis: & ideo si per alium attentetur, seruatis aliis seruandis, perficitur sacramentum. licet is qui baptizat, peccet, si id extra casum necesitatis faciat. Sacramentum autem matrimonij cum consistat in contractu ex consensu mutuo viri & mulieris proueniente, non requirit ministrum ex necesitate, sed aliquando propter solennitatem habet: sed amplius de vnoquoque agetur suo loco. ¶ Notandum tamen quòd angeli non sunt ministri

Quinque sacramẽta habent speciale & determinatũ ministrum.

Angeli nõ sunt ministri sacramentorum. sacramentorum, cùm Heb.5.dicatur: Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in his quę sunt ad Deum. Et ratio est, quia virtus sacramentorum deriuatur à Christo secundú quod homo, cui in natura non conformantur angeli. Sed sciendum quòd sicut Christus non sic alligauit virtutem suam sacramentis, quin posit absque illis causare & conferre effectus sacramentorum: ita etiam non alligauit virtutem suam Ecclesiæ ministris, quin angelis posit tribuere ordinem ministrandi in sacramentis. Et quia angeli boni sunt nuncij veritatis: si aliquod sacramentum vel sacramentale angelorum bonorum ministerio perficeretur, esset ratum habendum: quia deberet præsumi hoc perfici voluntate diuina: sicut quædam templa dicuntur angelorum ministerio cõsecrata. Si verò dæmones, qui sunt spiritus mendacij, aliquod sacramentale ministerium exercerent, non esset ratum habendú. ¶Nec ex hoc sequitur homines esse digniores angelis simpliciter: quia angeli superiori & nobiliori modo operantur, scilicet interius illuminando & perficiendo fantasmata. Non inconuenit tamen aliquem hominem secundum quid (hoc est in aliquo) esse digniorem angelis.

Ver. 6. DE INTENTIONE MINISTRI.

B

Ministri intentio non solùm est necessaria quantum ad efficaciam & effectum, sed etiam quãtum ad essentiam sacramenti: sic quòd etiam si verba proferantur & applicentur super debitam materiam, & non sit debita intentio in ministro applicante, non perficitur sacramentum. Vnde in concilio Tridentino, sess.5.tit.de sacramen.ca.11. Si quis dixerit in ministris (dum sacramenta conficiunt & conferunt) non requiri intentionem, saltem faciendi quod facit Ecclesia, Anathema sit. Ratio huius necesitatis est: Quia quando aliquid se habere potest ad multa, oportet quòd per aliquid determinetur ad vnum, si illud effici debeat. Sed ea quæ in sacramentis aguntur, possunt diuersimodè agi: sicut ablutio aquæ quæ fit in baptismo, potest ordinari ad ablutionem & sanitatem corporalem, ad ludum & ad alia huiusmodi, & ad emundationem & sanitatẽ spiritualem: & ideo oportet quòd ad sacramentalem effectum per intentionem abluentis determinetur. Et hæc intentio exprimitur per verba quæ in applicatione sacramentorum dicuntur. Præterea in omni actu humano siue libero est intẽtio agentis, cùm omne agens agat propter finem suo modo. Insuper ex pluribus causis non sequitur vnus effectus, nisi illę causæ aliquo modo vniantur: sed in sacramentis plures causæ concurrunt, consequens est igitur aliquo modo vniri: quod non potest fieri: nisi in intentione debita. Hinc est quòd non sufficit intentio exterior, quæ est prolatio verborum: sed requiritur interior: Sicut nec sufficit in matrimonio consensus exterior sine interiori, vt infrà dicetur. ¶Ad debitam autem intẽtionem non requiritur ꝙ minister actualem habeat intentionem, siue cogitet & intendat in actu effectum sacramenti: sed sufficit quòd habeat virtualem: puta cùm sacerdos vadit ad baptizandum, vel celebrandum, intendat facere quod Ecclesia intendit. vnde si posteà in exercitio cogitatio eius ad alia rapiatur, ex virtute primæ intentionis perficitur sacramentũ: quanuis studiosè curare debeat sacramenti minister, vt etiam actualem intentionem adhibeat: sed hoc nõ est totaliter positum in hominum potestate: quia sæpe præter intentionem, cùm homo vult circa aliqua intendere, distrahitur, & incipit alia cogitare, iuxta illud Psalm. Cor meum dereliquit me. ¶Ex præmisis apparet quòd intentio habitualis sine virtuali non sufficit: quia cùm administratio sacramentorum sit actus humanus, non perficitur à dormiẽte & somniante, qui tamen potest habere habitualem intentionem. ¶Nec obstat quòd intentio ministri non posit esse nota: & sic non potest homo habere certitudinem se recepisse sacramẽtum, ad quod tenetur de necesitate salutis. Quia minister agit in persona Ecclesiæ, cuius est minister. In verbis autem quæ proferuntur, exprimitur intentio Ecclesiæ, quæ sufficit ad perfectionem sacramẽti, nisi exterius contrarium exprimatur ex parte ministri vel recipientis, quantum ad satisfactionem præcepti de sacramento suscipiendo, vel certitudinem coniecturalem faciendam, qua quis potest absolute credere se suscepisse sacramentum, & adorare hostiam consecratam absque conditione, vt dictum est cùm de fide ageretur. Debemus enim ambulare bona fide: quia quilibet debet præsumi bonus, nisi appareat de opposito. Vbi autem sacerdos ex malitia in baptismo vel in pœnitentia falleret: Deus (qui facienti quod in se est, non deficit in necessariis, nec alligauit virtutem suam sacramentis) sua infinita bonitate suppleret: quanuis regulariter character non imprimatur nisi per sacramẽtum. Sed in tali casu si Deus suppleat principalem effectum qui est gratia, supplet etiam minus principalem, iuxta regulam Topicorum. Si id quod magis videtur inesse inest, & id quod minus. ¶Notandum etiam quòd duplex est intentio Ecclesiæ: prima est quòd materia & forma sacramenti applicetur: secunda, quòd per illam applicationem conferatur gratia & alij effectus. Prima intentio recta sufficit in ministro qui est instrumentum animatum: per eam enim se subiicit principali agenti: Sicut seruus, qui ex præcepto domini sui tradit aliquid alicui, habet voluntatem tradendi quod dominus iubet, licet non habeat intentionẽ transferẽdi dominium rei traditę: quia sufficit quòd illa intentio sit in domino. Alia autem peruersitas intentionis ministri, scilicet propter vanam gloriam, aut alium malum finem, peruertit opus intendentis: quia scilicet peccat: non tamen peruertit opus alterius, scilicet Christi & Ecclesiæ. sicut seruus dando eleemosynam mala intentione, non peruertit bonam intentionem domini. ¶Nec obstat quod habetur in ca. Spiritus sanctus.1.q.1. vbi narratur quòd quidam episcopus Alexandriæ vidit supra orã maris ludum puerorum, & Athanasium puerum more episcopi baptizantem alios secundum formam Ecclesiæ: & fuit decisum quòd non essent rebaptizandi. Quia inuentum est quòd intendebat facere, quod Ecclesia facere consueuit: & pręcipuè quia solos catechuminos baptizauit. Et ad ludum illum dicitur, quòd ludus dupliciter fieri potest: vno modo vt fiat sola delectationis causa per purã irrisionẽ & sic impedit perfectionem sacramenti: Alio modo vt admittat aliquid serij: quia etiam iocãdo & delectationem intendendo, quod est de ratione ludi, seria fieri possunt. In ludo autem illorũ puerorum erat

Intẽtio ministri necessaria ad effectum sacramenti.

Intentio actualis non necessariò requiritur.

Intẽtio virtualis necessaria.

Intentio ecclesiæ duplex.

Intẽtio peruersa ministri non impedit.

Ludus in sacramentis duplex.

erat aliquid ſerium: quia volebat ille Athanaſius facere ſicut epiſcopus, vt viderent quomodo ſe haberent in ſuſcipiendo baptiſmate in Eccleſia tempore debito. D. Aug. in lib. de vnico baptiſmo, dicit quòd ſi eſſet dubium an totum ludicrum vel mimicè ſiue ilocalariter ageretur, an eſſet baptizatus qui ſic daretur, iudicium concordi oratione & gemitibus à Deo eſſet implorandum. *In lib. de vni. bapt.*

Ver. 7. DE BONITATE, ET FIDE MINISTRI SACRAMENTORVM.

A Circa bonitatem & fidem miniſtri ſacramentorũ notandæ ſunt duæ concluſiones: prior eſt: ¶Bonitas, vel ſanctitas, vel fides deficiens in miniſtro, non impedit efficaciam ſacramenti: & ſic non eſt abſolutè neceſſaria, modo ſeruet eſſentialia prædicta. Vnde in concilio Tridentino, ſeſſione 5. de ſacramentis. c. 12. Si quis dixerit miniſtrum in peccato mortali exiſtentẽ (modo eſſentialia quæ ad conficiendum vel conferendum ſacramentum pertinent, ſeruauerit) non conficere aut non conferre ſacramentum: Anathema ſit. D. Au. ſuper illud Ioan. 1. Super quem videris Spiritum, &c. dicit quòd nõ nouerat Ioannes poteſtatem baptiſmi ipſum Dominum habiturum & ſibi retenturũ, ſed miniſterium planè tranſlaturum in bonos & malos. & idem contra Petulianum Donatiſtam dicit, mementote in ſacramentis Dei nil obeſſe mores malorum hominum. ¶Ratio huius eſt: quia miniſtri Eccleſiæ inſtrumentaliter operantur in ſacramentis. Et ideo eadem eſt ratio miniſtri & inſtrumenti. ſed inſtrumentum non agit operationem inſtrumentalem ſecundum propriam formam aut virtutem, ſed ſecũdum virtutem eius à quo mouetur. Et ideo accidit inſtrumento, inquantum inſtrumentum eſt, quam formam vel virtutem habeat, præter id quod exigitur ad rationem inſtrumenti, ſicut quòd corpus medici, quod eſt inſtrumentum animæ habentis artem, ſit pulchrum vel deforme, ſanum vel ægrum: & ſicut non refert an fiſtula per quam aqua tranſit, ſit argentea, plumbea, vel terrea: ſic etiam non refert quantum ad operationem ſacramentalem quam formam habeat miniſter, ſcilicet bonitatem vel malitiam. Nec ipſa ſacramenta maculantur maculis miniſtrorum, ſicut nec radij ſolares luto. ¶Et ſicut charitas pertinet ad propriam virtutem, ſic & fides. Vnde ſequitur quòd ad perfectionem ſacramentorũ non requiritur charitas neque fides miniſtri. Et per conſequens peccatores, infideles hæretici, ſuſpenſi, excommunicati, degradati, ſacramenta verè conficiunt & conferunt, modo intendant facere quod Eccleſia intendit, & veram Eccleſię formam ſeruẽt. Neque à talibus baptizati aut ordinati, ſunt rebaptizandi aut reordinandi: quia poteſtas conferendi & adminiſtrandi ordines, ac etiam conſecrãdi Euchariſtiam, pertinet ad ſpiritualem characterẽ, qui indelebilis eſt, vt inferius dicetur. Et ideo per hoc quòd aliquis ab Eccleſia ſuſpenditur, excommunicatur, vel degradatur, non amittit poteſtatem conferendi ſacramentum: ſed ſolùm licentiam vtendi hac poteſtate. Ideo ſacramẽtum conficit & confert ſed peccat conficiendo & conferendo: ſimiliter ille qui ſcienter ſuſcipit ab eo, niſi propter extremam neceſsitatem excuſetur. Vnde in concilio Tridentino, ſeſione. 5. titulo de ſacramento baptiſmi. c. 4. dicitur: ſi quis dixerit baptiſmum, qui etiam datur ab hæreticis, In nomine patris & filij & ſpiritus ſancti, cum intentione faciendi quod Eccleſia facit, non eſſe verum baptiſma: Anathema ſit. Ideo in hoc non eſt ſequendus D. Cyprianus, de quo D. Auguſt. dicit, Martyrem Cyprianum qui apud hæreticos vel ſchiſmaticos datum baptiſma nolebat cognoſcere. Tãta merita vſque ad triumphum martyrij ſecuta ſunt, vt charitatis qua excellebat luce, obumbratio illa fugaretur: & ſi quid purgandũ erat, paſſionis falce tolleretur. ¶Secunda concluſio eſt, quòd bonitas & fides miniſtri neceſſaria eſt neceſsitate præcepti ad debitam ſacramentorum adminiſtrationem: ſic quòd ſi miniſter ſit in peccato mortali, & ſcienter ingerat ſe ſacramentis abſque pœnitentia, peccat mortaliter: quia ſcriptum eſt Leuiti. 19. Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Debet enim miniſter conformari principali agenti, ſecundum illud, Secundũ iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Vnde Leuit. 21. dicitur, Homo de ſemine tuo per familias, qui habet maculam, nõ offeret panes Deo tuo, nec accedet ad miniſterium eius. Ideo D. Diony. dicit: Malis non eſt fas neque licitum tangere ſymbola, hoc eſt ſacramentalia ſigna. & in Epiſtola ad Demophilum, vocat malũ miniſtrum præſumentem, audacem, temerarium, ac inuerecũdum. Licet enim omnis conuenientia aut conformitas non ſit de neceſsitate præcepti, puta cum maiori deuotione: nec omnis indecentia cauſet peccatum mortale. Indecẽtia tamen quæ pertinet ad irreuerentiam vel contaminationem ſacramenti, cauſat peccatum mortale. ¶Nec tamen propterea peccator ex officio obligatus adminiſtrare ſacramenta, eſt perplexus ſimpliciter, quia poteſt pœnitere: licet poſsit eſſe perplexus ſuppoſito quodam, ſcilicet quod velit manere in peccato. In articulo tamen neceſsitatis non peccaret baptizando in caſu in quo poſſet laicus baptizare. Tunc enim non ſe exhiberet miniſtrum Eccleſiæ, ſed ſubueniret neceſsitatem patienti. Eadem ratione nõ peccat laicus peccator tangendo Euchariſtiam ne cadat in lutum, vel leuando de terra. Et idem dicendum eſt de ſacerdote degradato baptizante, &c. ſecus ſi officiando & ſe exhibendo miniſtrum Eccleſiæ, ac etiam miniſtrãdo in aliis ſacramentis, quæ non ſunt neceſsitatis ſicut baptiſmus. Nec obſtat quòd peccator ſine offenſa poteſt miniſtrare Deo in operibus charitatis, ſecũdum illud Danie. 4. Conſilium meum regi placeat: peccata tua eleemoſynis redime: quia alia opera charitatis non ſunt in ſe aliqua conſecratione ſanctificata: & ideo qui ſe exhibet miniſtrum Deo in operibus charitatis & miſericordiæ, ſi ſit iuſtus, amplius iuſtificabitur: ſi verò ſit peccator, per hæc ad ſanctitatem diſponetur. Sed ſacramẽta in ſeipſis habent quandam ſanctificationem per myſticam conſecrationem. Et ideo præexigitur in miniſtro & ſuſcipiente ſanctitas iuſtitiæ, vt congruat ſuo miniſterio. ¶Ex his apparet primò, quòd contrahens matrimonium in peccato mortali, peccat, quia indignè immiſcet ſe ſacramento: Secundò quòd exiſtens in mortali, publicè prædicans, etiam peccat, tum propter ſcandalum, tum quia prẹſumit exercere actũ qui requirit conſecrationẽ ex inſtitutione diuina: pertinet enim ad epiſcopũ ex officio. & ideo quanuis ex commiſsione non epiſcopus poſsit prædicare: tenetur tamen ad ſanctitatem habendam. Vnde

Bonitas miniſtri nõ eſt abſolute neceſſaria.

Sacramẽta a malis non maculãtur.

An heretici verè conficiãt ſacramenta.

Eccle. 10. Leui. 21. 1. c. Eccleſi Hierar.

Dan. 4.

Psal, 49. Psalm. Peccatori autem dicit Deus, Quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamẽtum meum per os tuum? &c. Eadem ratione sequitur quòd sacerdos celebrãdo, diaconus & subdiaconus, imò & acolyti solenniter officiando in peccato mortali, peccant: quia indecenter se exhibent ministros. Secus videtur de cantoribus non solenniter officiantibus, & aliis fratribus & clericis cantantibus & laudantibus Deum in choro: quia actus laudandi & cantandi non est annexus alicui ordini, cum ad omnes pertineat. ¶ Quanuis autem minister sacramentorum peccet in ministrando: non tamen sequitur ꝙ recipiens scienter sacramentum ab eo, semper peccet, & cõmunicet peccato illius, maximè cũ recipit sacramenta necessitatis, vel ex præcepto habet recipere, & non est alius qui ministret: quia cõmunicare peccato alterius est non vitare peccatũ in alio, quando potest & tenetur, qui aliquãdo nõ potest: vt ille qui petit mutuũ à fœneratore parato dare ad vsuram: talis petendo, nihil illicitũ petit: & ideo non est causa peccati eius: potest tamen vti peccato illius ad vtilitatẽ suã. vt suprà dictum est. Sic in proposito, vbi parochus ex malitia vult perseuerare in peccato, parochianus nõ tenetur dimittere vtilitatẽ sacramentorum: & ideo accedens & petens ab eo sacramentũ, non suscipit ab eo vt talis persona, sed vt est minister Ecclesię. Et ideo quandiu ab Ecclesia toleratur, ille qui suscipit sacramentum ab eo, non cõmunicat peccato eius: sed communicat Ecclesiæ, quæ eum tanquam ministrum exhibet. Si verò ab ecclesia non toleraretur, vtpote quia est pręcisus, vel excommunicatus, aut degradatus, peccaret ab eo recipiens & petens, & communicaret peccato ipsius.

An recipiẽs & petens sacramẽtũ à malo ministro, cõmunicet peccato illius.

Ver. 8. DE CAVSA ET INSTITVTIONE SACRAMENTORVM.

3.p.q.64. *Roma.8.* Causa principalis sacramentorum est Deus, cùm interior effectus eorum sit iustificatio, quæ ad solum Deum pertinet, iuxta illud, Deus (scilicet est) qui iustificat. Christus verò secundũ quod homo operatur ad interiores effectus meritoriè & efficiẽter, ac etiam satisfactoriè: quia humanitas Christi comparatur ad Deum tanquam instrumentum coniunctũ. Et ideo oportet quòd gratia sacramentalis, quæ est virtus salutifera, à diuinitate Christi per eius humanitatem deriuetur in sacramenta. Gratia enim sacramentalis ad duo ordinari videtur, videlicet ad tollendos defectus peccatorum præteritorum inquantum transeunt actu, & remanent reatu: & iterum ad perficiẽdam animã in his quæ pertinent ad cultum Dei secundum religionem Christianæ vitę: sed Christus liberauit nos à peccatis per suam passionem non solùm efficienter & meritoriè, sed etiam satisfactoriè: similiter etiam per suam passionem initiauit ritum Christianæ religionis, offerens seipsum oblationem & hostiam Deo. Vnde sequitur quòd sacramenta Ecclesiæ specialiter habent virtutem ex passione Christi, cuius virtus copulatur & applicatur nobis per sacramenta: in cuius signum dicitur quòd de latere Christi pendentis in cruce fluxerunt sanguis & aqua: quorũ vnum pertinet ad baptismum, scilicet aqua: & aliud ad Eucharistiam, scilicet sanguis. Et ideo dicunt communiter doctores, quòd de latere Christi pendentis in cruce, fluxerunt sacramenta, quibus Ecclesia dicitur ædificata: quia omnia sacramenta habent efficaciam à passione Christi, cui fideles copulantur per sacramẽta & fidem sacramentorũ à passione Christi virtutem habẽtium, secundum illud: Quem proposuit propiciatorem per fidem & sanguinem ipsius. Et quia instrumentum coniunctum diuinitati, habet quandam principalitatem & causalitatem respectu instrumentorũ extrinsecorum, qui sunt ministri Ecclesiæ. Et ideo sicut Christus inquantum Deus habet potestatẽ authoritatis in sacramentis: ita inquantũ homo habet potestatẽ ministerij principalis siue potestatem excellentiæ. ¶ Potestas autẽ excellentię consistit in quatuor: Primò quòd meritum passionis eius operatur in sacramento: cuius passionis virtus copulatur & applicatur nobis per fidem, quam in sacramentis protestamur per inuocationem nominis Christi. Secundò ad hanc potestatem pertinet, quòd in nomine eius sacramenta sanctificentur & conferantur. Tertiò ꝙ ipse qui dedit virtutem sacramentis, possit instituere sacramenta. Quartò ꝙ ipse qui habet potestatem excellentiæ, possit causare effectus sacramentorum sine exteriori sacramento, cùm causa non pendeat ab effectu, sed potius è conuerso. ¶ Ex his patet ꝙ omnia sacramenta sunt à Christo instituta. Vnde in concilio Tridentino, Sessione 5. tit. de Sacramentis in generali, canone 1. dicitur: Si quis dixerit sacramenta nouæ legis à Domino nostro Iesu Christo instituta non esse, Anathema sit. ¶ Et quanuis non omnia tradita sint in sacris literis, habet tamẽ ea Ecclesia ex familiari Apostolorũ traditione. Vnde Apostolus, Cætera cùm venero disponam. Sed de singulis suo loco dicetur. Et quia Apostoli & eorũ successores sunt ministri Dei, inquantum ad regimen Ecclesiæ constitutæ atque collectę per fidem & fidei sacramenta sunt deputati: ideo sicut non licet eis constituere aliam Ecclesiam: ita non licet eis tradere aliam fidem, neque instituere alia sacramenta.

3 p.q.62. art.5. *Ephes.2.* *Rom.3.* *Potestas excellentiæ in quibus consistit.* *Omnia sacramẽta sũt à Christo instituta.* *[1. C]or.11:* *Apostoli sacramenta instituere non poterant.*

Ver. 9. DE NECESSITATE SACRAMENTORVM.

3.p.q.61. *Matth.9.* Circa necessitatem sacramentorum notandæ sunt duæ conclusiones, quarum prima est. ¶ Sacramenta in statu naturæ integræ siue ante peccatum Adæ non erant necessaria neque conuenientia: quia non est opus valentibus medicus: Sed sacramenta sunt medicinæ quæ adhibentur contra vulnera peccati, quod non erat in statu naturæ integræ: homo enim tunc erat sanus, & habebat nobiliora dona ad conseruandam sanitatem, quàm sint sacramenta quę sunt corporalia: ipse enim habebat iustitiam originalem & virtutes infusas, quibus poterat præseruari à peccato, seruare sanitatem, & ordinari ad cultum Dei: Igitur. Ratio huius conclusionis accipi potest ex rectitudine status, de quo Eccle. 7. Hoc inueni, quia fecit Deus hominem rectum, & ipse se infinitis miscuerit quæstionibus. Illa rectitudo consistebat in hoc quòd superiora dominabantur inferioribus, & nullo modo pendebant ex eis: quia sicut mens suberat Deo, ita menti (hoc est portioni superiori, intellectui, & voluntati) inferiores animę vires. Sed cõntra hunc ordinem esset si anima perficeretur, vel quantum ad scientiam supernaturalium, vel quantum ad gratiam per aliquid corporale, vt fit in sacramentis. Ideo homo in statu in-

Eccle. 7.

nocentiæ sacramentis non indigebat, non solùm inquantum sacramenta ordinantur in remedium peccati, sed nec etiam inquantum ipsa ordinantur ad animæ perfectionem. ¶ Nec tunc matrimonium institutum erat in sacramentum, sed in naturæ officium. Ex consequenti tamen significabat aliquid futurum circa Christum & Ecclesiam, sicut & alia quæ in figura Christi præcesserunt: quæ non dicuntur sacramenta propriè, prout hic accipimus, licet bene communiter & largè accipiendo sacramentum: propter quod Apostolus institutionem matrimonij & verba ipsius Adæ recitans, dixit: Sacramentum hoc magnum est, accipiendo sacramentum pro quocũque signo dato, siue ex propria institutione, siue consequenti. Et quanuis sit eadem natura hominis post peccatum, quæ erat ante: non tamen erat idem status nec eadem politia. Nec obstat quòd filij Adæ acquisiuissent sciẽtiam à rebus: quia nõ acquisiuissent sciẽtiam supernaturaliũ ab eis, cùm fuissent creati in iustitia originali & gratia, cui dona scientiæ & intellectus ac sapientia sunt connexa, vt dictum est. ¶ Secunda conclusio est, Quòd sacramenta post peccatum omni tempore fuerunt necessaria, non quidem absolutè, quia non erat abbreuiata manus domini, vt aliter saluare non posset, Esa.59. sed necessitate conuenientiæ. Vnde D. August.19. contra Faustum, In nullum nomen religionis seu verum seu falsum coadunari possunt homines, nisi aliquo signaculorum seu sacramentorum sensibilium consortio colligentur, sed necessarium est ad æternam salutem homines adunari in vnum veræ religionis nomen: Igitur, &c. Ad huius roborationem triplex ratio adduci potest: Prima sumitur ex conditione hominis: quia proprium est naturæ destitutæ ex conditione sua, vt per corporalia & sensibilia deducatur in spiritualia, iuxta illud, Inuisibilia Dei, &c. vnde Philoso. dicit quòd omnis nostra cognitio ortum habet à sensu. Petinet autem ad diuinam prouidentiam, vt prouideat vnicuique rei secundum modum suæ naturæ, secundum illud, Disponit omnia suauiter. Secunda ratio sumitur ex statu hominis. Homo enim cùm in honore esset, peccando subdidit se per affectum corporalibus rebus: sed ibi debet adhiberi medicinale remedium homini, vbi patitur morbum: ideo conueniens fuit quòd Deus per corporalia signa hominibus spiritualem medicinam adhiberet. Nam si spiritualia remedia nuda ei proponerẽtur, eius animus corporalibus deditus applicari non posset. Tertia ratio sumitur ex studio actionis humanę, quę præcipuè circa corporalia versatur. Ne ergo esset homini durũ, si totaliter à corporalibus abstraheretur, posita sunt ei corporalia exercitia in sacramentis, in quibus salubriter exercetur ad vitanda superstitiosa exercitia, quæ consistunt in cultu dæmonum. Sic igitur per institutionem sacramentorum homo conuenienter secundum conditionem suæ naturæ eruditur & humiliatur, cognoscẽs se corporalibus subiectum, dum sibi per corporalia subuenitur, præseruatur etiam à noxiis actionibus per salubria exercitia sacramentorum. ¶ De sacramentorum necessitate ordinatum fuit in concilio Tridentino, Sessione 5. tit. de Sacramentis in generali, can. 4. Si quis dixerit Sacramenta nouæ legis non esse necessaria ad salutem, sed superflua, & sine eis, aut eorum voto, per solam fidem homines à Deo gratiam adipisci iustificantem, cùm omnia singulis necessaria non sint: Anathema sit. & c.5. cauetur. Si quis dixerit hæc septem sacramenta propter solam fidem nutriendam instituta fuisse, Anathema sit. ¶ Nec obstat illud 1. Tim.4. Corporalis exercitatio ad modicum vtilis est: quia ibi loquitur Apostolus de exercitatione corporali vt corporalis est, & non de exercitatione sacramentorum, quæ est magis spiritualis, quàm corporalis. Nec obstat pariter quod hæretici obiiciunt, ex eò quòd dictum fuit Apostolo: Sufficit tibi gratia mea: quia gratia datur hominibus secundum modum eis conuenientem, vt dictum est. Et quanuis passio Christi sit sufficiens causa salutis, non tamen propterea sequitur quòd sacramenta non sint necessaria ad humanam salutem: quia operantur in virtute passionis Christi, quæ per ea hominibus applicatur, secundum illud Apostoli, Quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus. ¶ Ex prędictis apparet quòd nullus per solam fidem interiorẽ fuit saluatus absque aliqua protestatione exteriori per aliqua signa, quæ dicuntur sacramenta, nec etiam paruuli nati. De paruulis in vtero morientibus dictum est c.15. §.2. ver.3. Cùm autem sacramẽta propter conditionem humanæ naturæ fuerint necessaria, consequens est quòd secundum diuersitatem temporum, in quibus diuersæ erant hominum conditiones & dispositiones, alia & alia fuerint sacramenta: ab initio enim in lege naturæ erant voluntaria quantum ad specificationem, vt dictum est. Deinde tempore Moysi in lege fuerunt determinata alia, quæ erant specificè instituta ad figurandum Christum venturum: & postmodum Christus instituit alia mysteriorum suæ passionis repræsentatiua: Sacramẽta enim ante aduentum Christi instituta significabant Christum vẽturum: & omnes quotquot salui facti sunt, in fide Christi venturi saluati sunt. Sacramenta verò à Christo instituta significant ipsum venisse, & quicunque post passionem Christi saluati sunt, in fide explicita vel implicita Christi nati & passi saluati sunt: Iudæi ante publicationem euangelij in fide implicita. D. Diony. dicit quòd status nouæ legis medius est inter statum veteris legis (cuius figurę impletæ sunt in noua lege) & inter statum glorię in quo omnis nuda & perfecta veritas manifestabitur. Et ideo nulla erunt tunc sacramenta. Nunc autem quãdiu per speculum & in ænigmate cognoscimus, oportet nos per aliqua sensibilia signa in spiritualia deuenire, quod pertinet ad rationem sacramentorum. Nec propter hæc sequitur mutabilitatẽ esse in Deo, sed potius in nobis: sicut paterfamiliàs non dicitur habere mutabilem voluntatẽ, eò quòd diuersa præcepta familiæ proponit pro temporum varietate seruanda: non enim eadem præcipit in hyeme & æstate. Sic est in Deo, &c.

Sacramẽta non fuissent in statu naturæ integræ. *Ephes.5.* *Esa.59.* *Necessitas sacramẽtorũ in statu naturæ corruptæ probatur.* *Rom.1.* *Sapien.8.* *1.Cor.12.* *Rom.6.* *Diuersa diuersi[s] [tempori]bus cõgru[a] sacramẽta.* *5.c.Cælest. Hierar.* *1.Cor.13.*

Ver. 10. DE EFFECTIBVS SACRAMENTORVM.

A QVodlibet sacramentũ nouę legis habet duplicẽ effectũ. Vltimus & principalis est gratia: alius effectus est dispositiuus ad gratiam: & talis in baptismo, confirmatione, & ordine, dicitur Character, in aliis autem quatuor sacramentis dicitur Ornatus. Et sic in quolibet sacramẽto sunt tria: Ali-

3.p.q.63. art.6. ad 3.

quid quod est signum siue sacramentum tantum: & illud est compositum ex materia & forma, cũ applicatione & intentione ministri. Aliud dicitur res sacramẽti tantum, quæ nõ est sacramentũ. Et hoc est gratia, quæ est significata & causata per sacramentũ. Aliud quod dicitur sacramentum & res sacramenti: & huiusmodi est character vel ornatus, quæ sunt res siue effectus sacramẽti. Sunt etiã sacramentum, quia significant gratiam gratum facientem. De his igitur per ordinem dicendum est.

Ver. 11. DE GRATIA SACRAMENTALI.

2. Pet. 1. Principalis effectus sacramentorum est gratia, quæ cùm nil aliud sit quàm quædam participata similitudo naturæ diuinæ, secundum illud: Magna nobis & præciosa promissa donauit, vt diuinæ simus consortes naturæ: manifestum est quòd solus Deus potest esse causa agens principalis ipsius gratiæ: Sacramenta verò nouæ legis sunt causa instrumentalis: quia illud vocatur instrumẽtum, per quod *ad Titũ. 3.* aliquis operatur. sed Deus operatur per sacramenta, vt dicit Apostolus, Saluos nos fecit per lauacrum *19. contra Faustum.* regenerationis, &c. Propter quod D. Augustinus dicit: Hæc omnia (scilicet sacramenta) fiunt & transeunt: virtus tamen (scilicet Dei) quæ per ista operatur, iugiter manet: sic quòd in ipsa applicatione sa- *Super Ioã.* cramentorum nouæ legis est in ipsis sacramentis aliqua virtus instrumentalis à Deo impressa, quę cõtinet & causat etiam attinctiuè ipsam gratiam iustificantem. Vnde D. Augustinus. Quæ tanta virtus aquæ, quæ corpus tangat & cor abluat? & idem in quodam sermone de Epiphania: Nec mirum quòd aquam, hoc est corporalem substantiam, ad purgandam animam dicimus peruenire. Peruenit planè & penetrat vniuersæ conscientiæ latibula: virtus tamen Christi subtilior occultas vitæ causas ac secreta mentis subtili rore pertransit. Et Beda in homilia super illud Ioan. Venit Iesus à Galilæa in Iordanẽ, &c. dicit quòd dominus tactu suæ mundißimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. & Hugo de S. Victore dicit, quòd sacramentum ex sanctificatione inuisibilem gratiã continet, & in concilio Tridentino, Sesione 5. titu. de Sacramentis, can. 6. dicitur, Si quis dixerit sacramenta nouæ legis non continere gratiam, aut ipsam non ponentibus obicem, non conferre, quasi signa tãtum externa sint accepta per fidem gratiæ vel iustitiæ, & notæ quędam Christianæ professionis, quibus inter homines discernuntur fideles ab infidelibus: Anathema sit. & c. 7. Si quis dixerit per huiusmodi sacramenta non semper & in omnibus, quantum est ex parte Dei, & si ea ritè suscipiant, sed aliquando & aliquibus nõ *3 p. q. 62. art. 3.* conferri gratiam, Anathema sit. & can. 8. Si quis dixerit per ipsa nouæ legis sacramenta ex opere operato non conferri gratiam, sed solam fidem diuinæ promissionis ad gratiam consequendam sufficere: *Gratia dupliciter dicitur esse in sacramentis.* Anathema sit. Gratia dicitur dupliciter esse in sacramentis: Vno modo sicut in signo, quia sacramentum est signum gratiæ: Alio modo sicut in causa: non quidem sicut in causa, in qua effectus est secundum similitudinem speciei, neque etiam secundum aliquam formam propriam & permanẽtem proportionatam ad talem effectum, vt in causis æquiuocis: sicut res generatæ dicuntur esse in sole, sed secundum quandem virtutem instrumentalem, quæ est fluens incompleta in esse naturæ. Nec est inconueniens quòd causa instrumentalis si sit manifesta, sit signum & causa. Nec obstat quòd spirituale non potest esse in corporalibus, neque contineri ab eis, cùm omne quod recipitur, ad modum recipientis recipiatur. Quia hoc verum est, quando illud spirituale est completum & permanens. Secus, si per modum fluxus & transiens, quod reducitur ad genus termini, qui est gratia, & sic ponitur in prædicamento qualitatis. Ponendo ergo quòd sacramentum est causa instru- *In sacramẽtis est virtus inhærens fluens.* mentalis gratiæ, vt probatum est: necesse est simul ponere quòd in sacramento est quædam virtus instrumentalis ad inducendum instrumentalem effectum per agens principale: instrumentum enim non operatur, nisi inquantum est motum à principali agente, quod per se operatur. & ideo virtus principalis agentis habet esse completum & permanens in natura: virtus autem instrumen- *Idem accidens numero quomõ in pluribus esse possit.* talis habet esse transiens ex vno in aliud & incompletum: sicut & motus qui est actus imperfectus, ab agente in patiens. ¶Et quanuis idem accidens numero perfectum & completum in diuersis subiectis esse non posit, cum accidens indiuiduetur per subiectum: potest tamen idem accidens incompletum & fluens esse in pluribus instrumentis secundum quod terminantur ad vnum effectum, prout sunt quodam ordine vnum: vt patet de tractu nauis à pluribus. Ideo eadem vis principalis agentis Dei per modum fluxus inuenitur in verbis & rebus ac ministro: prout ex illis perficitur vnum sacramentũ. Licet enim accidens non transeat à subiecto in subiectũ, transit tamẽ à causa principali per instrumẽtum aliqualiter sibi subiectum: non vt eodem modo sit in eis, sed in vnoquoque secundũ propriam rationem. ¶Si dicatur quòd potentia infinita non potest etiam instrumentaliter communicari creaturæ, & ad gratiam causandam requiratur potentia infinita: igitur non potest creaturæ cõmunicari etiam instrumentaliter, sicut nec creatio: Negatur consequẽtia, quia in creatione est distantia infinita ex parte vnius extremi: scilicet non entis. In gratia autem quæ propriè non creatur, cùm non sit res per se subsistens, imò præsupponit subiectũ, & in esse qualitatis secundũ quod est finita, non habet repugnantiam neque distãtiam infinitam, quanuis in esse gratiæ siue acceptationis dicatur esse infinita, quia per eam homo acceptatur ad infinitum bonum: Sed virtus instrumentalis sacramẽtorum non se extẽdit hoc modo ad gratiam, sed solùm attingit eam in esse qualitatis eo modo quo characterem, cùm ea quæ sunt æqualiter in potentia actiua & passiua, æqualiter educantur siue per infusionem (vt virtutes infusæ) vel per generationem (vt formæ corporales) licet vna sit perfectior alia. Sed gratia & character sunt huiusmodi: quia neutrum est in potentia actiua creaturæ, nec in potentia materiæ, sed solùm in potentia actiua Dei. Igitur possunt ęqualiter à creatura instrumentaliter produci. Et ideo si *Sacramẽta attingunt gratiam.* sacramenta instrumentaliter attingãt characterem, attingunt etiam gratiam. ¶Et quanuis D. Tho. in 4. sequens Magistrum Sententiarum, dixerit quòd sacramenta non attingunt gratiam gratum facientem, nisi dispositiuè & instrumentaliter, sed solùm sacramentalem: in Summa tamen se correxit, prout

prout circa ea quæ dixerat de circuncisione, dicit enim gratiam sacramentalem esse gratum facientem. Per has distinctiones, scilicet principaliter & instrumentaliter, virtute propria vel principalis agentis, & per modum permanentis & completi, vel per modum fluxus & incompleti, & naturaliter vel supernaturaliter, soluuntur multa argumenta, præcipuè de matrimonio, quod (secundum quosdam) contrahitur inter absentes ad mille leucas: quæ distantia videtur impedire actionem instrumentalem respectu subiecti tam remoti: cùm instrumentum non posit causare actionem instrumentalem nisi exercendo naturalem: quòd fieri naturaliter non potest in tanta distantia: Tamen supernaturaliter fieri potest, quando scilicet signum consensus notificatur siue per literas siue nutus siue per nuntium. ¶ Dominus tamen Caietanus in quodam opusculo dicit matrimonium inter absentes & per procuratores contractum, non esse sacramentum: ideo in illo potest cadere dispensatio. & illius ratio est, quia in omni sacramento oportet actu esse rem sensibilem in recipiente, quod non est quando cõtrahitur inter absentes: imò stat quòd habeat contrarium consensum siue dissensum matrimonij. & si non exteriorem, tamen bene interiorem, à quo pendet contractus, & aliquando dormit: & sic non perficitur sacramentum, quod præsupponit consensum actu. ¶ Ad confirmationem prædictæ virtutis instrumentalis possunt adduci quatuor rationes: Prima, quia non minus potest corpus agens vt instrumentum diuinæ misericordiæ, quàm vt instrumentum diuinæ iustitiæ punientis: Sed ignis inferni agit in animas, alligando eas vt instrumentum diuinæ iustitiæ. Igitur, &c. Secunda ratio, quia non minus potest secundus Adam quàm primus: sed primus potuit transfundere in posteros iustitiam originalem per aliquod corporale, scilicet per virtutem seminis: ergo etiam Christus per sacramenta, gratiam. Tertia ratio, quia nisi esset virtus in sacramentis, & nisi sacramenta essent causa, sequeretur quòd in forma sacramenti pœnitẽtiæ exprimeretur falsum, cùm dicitur: Ego te absoluo: si nihil causaret, nõ deberet dicere, Ego te absoluo: sed, signũ absolutionis pronuncio. Quarta ratio sumitur ex definitione sacramenti nouæ legis, & differentia sacramentorum nouæ & veteris legis, quæ talis est: Quia sacramenta nouæ legis efficiunt quod figurant: & non sunt solùm signa, sed etiam causæ. Et sic in sacramentis nouæ legis causatur gratia ex opere operato, & per virtutem inhęrentem illis, etiam dato quòd minister applicans peccet, siue actus eius sit malus ex opere operantis. Sacramenta autem veteris legis non efficiebant quod figurabant, neque in eis erat aliqua virtus instrumentalis inhęrens, sed solùm assistens: & sic ex pacto & institutione diuina dabatur gratia suscipientibus illa sacramenta, & sic erant solùm signa & non instrumẽta. Sicut ille qui affert denarium plumbeum, accipit centũ libras ex regis ordinatione: non quòd denarius ille aliquid operetur ad habendam prædictę pecunię quantitatem: sed hoc operatur sola voluntas regis, cuius signũ est denarius plumbeus pręsentatus. Et quanuis malo ministro circuncidente & peccante daretur gratia, non ex opere operãtis, sed ex opere operato: non tamen per virtutem inhęrentem. Et sic gratiam conferri ex opere operato, potest dupliciter intelligi. Vno modo ex opere operato, ex pacto & ordinatione diuina solùm. Alio modo ex opere operato ex pacto & ordinatione diuina, & per virtutem inhęrentem: & hoc solum conuenit sacramentis nouæ legis. ¶ Si dicatur, cùm sacramenta veteris & nouę legis sint ex institutione diuina, & vtraque habeant efficaciam ex fide passionis, quę per fidem & sacramenta applicatur: videtur quòd si sacramenta nouę legis sint causa: sic etiam sacramenta veteris: cùm non magis in scripturis habeatur de sacramentis nouę legis quàm veteris. Ad hoc dicendum, quòd in sacris literis (vt suprà probatum est) habetur quòd sacramenta nouę legis, præcipuè baptismus, accipiuntur vt instrumenta: & frustra assumerentur vt instrumenta, nisi ex assumptione & motione principalis agentis aliquid operarentur: hoc est enim de ratione instrumenti, sed non inuenitur in scripturis de sacramẽtis legis veteris, quòd sacramenta illius legis fuerint data tanquam instrumenta, sed solùm vt signa. Vnde Abraham accepit signum circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei. De huiusmodi efficacia sacramentorũ nouę legis cõcilium Tridentinum, Sesione 5. tit. de Sacramentis in gen. ca. 2. sic determinauit: Si quis dixerit ea ipsa nouæ legis sacramenta à sacramentis antiquę legis non differre, nisi quia cęremoniæ sint alię, & alij ritus externi, Anathema sit. ¶ Gratia sacramentalis, hoc est per sacramẽta causata, est essentialiter gratia gratum faciens: differunt tamen abinuicem, sicut anima sensitiua & rationalis, quę eminenter continet & complectitur animam sensitiuam, & addit aliquid supra essentiam eius, scilicet intellectum & voluntatem. Et ideo anima rationalis est sensitiua causaliter & eminenter. Sic gratia sacramẽtalis eminenter continet quicquid gratia gratum faciens simpliciter dicta, quæ est gratia virtutum & donorũ, hoc est à qua fluunt virtutes & dona: aliàs frustrà conferrentur sacramenta habentibus gratiam gratũ facientem: In operibus autem Dei nil est frustra. Ergo gratia sacramentalis aliquid addit. Sed ad sciendum quid gratia sacramentalis addat ad gratiam gratum facientem siue cõmuniter acceptam, & quam differentiam contrahentem habeat, reuocandũ est ad memoriam quomodo gratia gratum faciens est vna qualitas existens in essentia animæ, perficiens ipsam immediatè & formaliter, & potentias mediatè non formaliter, sed per effectus ab ea fluentes in ordine ad beatitudinem supernaturalem, ad quam anima gratificatur & fit accepta Deo. Et quomodo sicut ab essentia animæ fluunt potentiæ naturales: sic ab essentia gratiæ fluunt virtutes & dona, quæ sunt perfectiones potẽtiarum. Has perfectiones essentialiter importat gratia gratum faciens. Gratia verò sacramentalis etiam omnia hęc includit & importat, & aliquid vltrà, scilicet quòd ex ipsa fluant aliqui speciales effectus necessarij in vita Christiana: sicut baptismus ordinatur ad quandam spiritualem regenerationem, quia homo totaliter moritur vitiis quantum ad culpam & pœnam: qui quidem effectus est aliquid speciale præter actus potentiarũ animæ & donorum ac virtutum infusarum. De mente igitur D. Thomæ est, quòd gratia sacramentalis duo addit supra gratiam communiter dictam: vnum est quo ad effectus speciales & necessarios in

Virtutẽ instrumentalẽ esse in sacramentis probatur.

Differentia sacramentorũ nouæ & veteris legis

Gratiã conferri ex opere operato quid.

Rom. 4.

3. p. q. 62. art. 2.

Gratia sacramentalis & gratum faciens quõ differant.

Gratiæ sacramentalis effectus superadditi ad gratiam gratum facientem.

vita Christiana. Secundum est quo ad reliquias peccatorum præteritorũ, quæ transeunt actu, & remanent reatu. Per virtutes quidem humanas sufficienter excluduntur vitia & peccata, quantum ad præsens & futurum, inquantum scilicet impeditur homo per virtutes & dona à peccando: sed non quantum ad reatum peccatorum præteritorum. Et vt clarius intelligatur, discurrendum est per singula sacramenta. Gratia sacramentalis baptismi, quantum ad effectus speciales, aperit ianuam & dat auxiliũ, siue confortat vires & potentias animæ, præcipuè voluntatem, ad ritè & rectè suscipiendũ alia sacramenta: & quo ad peccata. præterita delet totum reatum pœnæ. Hoc non facit gratia gratum faciens, quæ habetur ex solo voto baptismi absque reali susceptione ipsius. In sacramento confirmationis gratia sacramentalis specialiter fortificat appetitum irascibilem, ad confitendum publicè, & ad aggrediendum pericula mortis, ac ad sustinendum tormenta. Et quo ad peccata præterita delet de reatu peccatorum post baptismum commissorum, quod non facit gratia baptismalis, cuius virtus quo ad deletionem reatus non se extendit ad futura. In sacramento pœnitentiæ gratia sacramentalis specialiter iuuat & fortificat voluntatem ad perseuerantiam in bono proposito, & quo ad peccata præterita delet de reatu secundum dispositionem sacramẽtum accipientis. Quod nõ facit sola contritio absque confessione & absolutione, in qua consistit gratia sacramenti. In sacramento Eucharistiæ gratia sacramentalis causat aliquam spiritualem dulcedinem & fortificationẽ vitæ spiritualis. Et quo ad peccata præterita delet de reatu pœnæ secundum deuotionem sacramentum accipiẽtis: quæ non fiunt ex sola volitione & desiderio accipiendi sacramentũ. In sacramento ordinis gratia sacramentalis dat specialiter auxilium voluntati & aliis potentiis ad exercendum actus spirituales publicos in ordine ad cõmunitatem Christianorum: delet etiam de reatu pœnæ, si inueniat secundum deuotionem sacramentũ accipientis. Hæc non consequitur habens desiderium sacramenti & non accipiens sacramentum. In sacramento extremæ vnctionis gratia sacramentalis dat specialẽ virtutem contra maximos insultus dęmonum, qui contingunt in periculo mortis, quos non patiũtur adeò attrociter suscipientes sacramentũ: & specialiter delet reliquias & reatum peccatorũ. Et sic parat viam ad introitum regni, quem non ita propinquum habet, qui non suscipit sacramentum. Vnde D. Iaco. Et si in peccatis fuerit, dimittentur

Iaco.5. ei. In sacramento autem matrimonij datur speciale auxilium & confortatio contra concupiscentiam,

Ephes.5. & ꝙ coniugem inuiolabili fœdere per pium & castum amorem complectantur, ab immunditia alieni, secundum quem Christus dilexit Ecclesiam: delet etiam de reatu, secundũ deuotionem suscipientis, vt dictum est de aliis. ¶Ex præmissis apparet primò, quòd gratia sacramentalis non est habitus distin

De veri. q. 27. ar. 5. ad 12. ctus à gratia gratum faciente: & quòd in habẽte illam sacramentum adueniens perficit & auget illam quo ad effectus communes, qui sunt gratum facere, & perficere potentias virtutibus & donis, quæ ordinantur ad diuersos actus: & vltra hæc habet speciales effectus in potentiis, qui sunt diuersæ medicinæ peccati, & participationes virtutis dominicę passionis. Sed virtutes & dona habent nomen speciale, eò ꝙ actus ad quos ordinantur, sunt manifesti. Vnde secundum nomen à gratia distinguuntur. De-

Gratiæ sacramentales diuersæ. fectus autem peccati, contra quos sacramenta instituuntur, sunt latentes. Et ideo gratię sacramentales proprium nomen non habẽt: sed nomine gratiæ nominantur. Et quia plures & diuersi sunt defectus, quibus per diuersa sacramenta subuenitur: ideo licet gratia sacramentalis & gratum faciens sit vna & eadem gratia: tamen diuersæ sunt gratiæ sacramentales, secundũ quod sunt diuersi effectus sacramentorum. Et sic gratia sacramentalis se habet ad gratiam gratum facientem siue cõmuniter dictam, sicut superius potestatiuum, vt dictum est: & sicut character episcopalis ad sacerdotalem, qui per ordinationem in episcopum extenditur: sicut habitus scientiæ adueniente noua demonstratione alicuius

Character non dicitur gratia sacramentalis conclusionis. Character autem quanuis sit effectus sacramentorum, non tamen dicitur gratia sacramentalis, eò quòd potest manere cum peccato mortali: quod non faciunt alij effectus sacramentorũ, qui dicuntur gratiæ sacramentales. Præterea character est indelebilis (vt dictum est) non autem gratia gratum faciens, aut sacramentalis.

Ve. 12. DE CHARACTERE.

3.p.q.63. Characteris acceptio & diuisio. Character secundum communem acceptionem importat & significat quandam consignationem siue signum impressum in aliquo, per quod distinguitur ab aliis. Et cùm signum possit tribus rebus imprimi, scilicet vestibus, corpori, & animæ: sequitur quòd triplex est character, scilicet vestium, corporis & animæ: primus character est militum, qui affigitur eorum vestibus, vt differant & discernantur à militibus oppositi exercitus: vt crux alba Gallis, & rubea Hispanis. Secũdus character imprimitur carni, aliquando in malum, vt cùm falsarij & proditores ferro calido characterizãtur, vt cognoscantur, & alij caueant à similibus. Aliquando imprimitur seruis, vt discernantur à liberis, & cuius domini sint. Hoc modo dedit Deus olim populo circuncisionem corporalem, quam Apostolus vocat

Heb.4. signaculum. Per illum characterem distinguebatur populus electus Iudæorum ab aliis. Tertius character imprimitur animæ. De hoc Apostolus secundæ Chorinth.1. Qui vnxit nos Deus, & signauit nos, & dedit pignus spiritus in cordibus nostris. Hæc consignatio (de qua loquitur Apostolus) non est corporalis, vt in antiqua lege per circuncisionem (vt notum est) sed est spiritualis in anima. Ex hoc enim loco inferunt doctores Theologi, quòd quædam sacramenta nouæ legis imprimunt characterem spiritualem in anima: Inuisibilia enim Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Cùm enim vita hominis sit militia super terram (vt testatur Iob 7. cap.) & militia hæc non sit cor-

Iob.7. Rom.1. Ephes.2. 2.Cor.10. poralis sed spiritualis: vnde Apostolus, Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli: quia non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, &c. & alibi, In carne ambulantes, non secundum carnem militamus: Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed potentia Deo. Si deputatus ad militiam corporalem consignatur aliquibus signis & characteribus corporalibus.

Sic cùm

Sic cùm per aliqua sacramenta deputētur homines ad militiam spiritualem & ad cultum spiritualem Dei, consequens est vt insigniantur aliquo spirituali signo & charactere. Ex Apostolo autem manifestum est quòd sumus signati, & non corporaliter, ergo spiritualiter in cordibus, hoc est in anima: & non per aliud quàm per sacramenta, per quæ ad militiam & cultū(sicut dictum est) deputamur. Quęcunque autem ad aliquid certū deputantur, consueuerunt ad illud consignari, vt doctores floco, consules toga & capucio. Denarius etiam deputatus ad cōmutationem, insignitur certis characteribus aut imaginibus: & sic de aliis. Igitur. ¶Nec est simile de sacramentis veteris legis: (quia vt dictum est) non habebant virtutem inhærentem: Ideo nō requirebatur in illo populo character spiritualis, sed sufficiebat corporalis: quia ad quædam corporalia deputabantur. Sacramenta autem nouæ legis habent in se virtutem, & per ea homines ad spiritualia deputantur. Ideo imprimunt characterem, qui habet rationem signi, inquantum per sensibilia imprimitur. Per hoc enim scitur aliquis insignitus charactere baptismali, quòd est ablutus aqua sensibili. Nihilominus tamen character vel signaculum dici potest per quandam similitudinem. Omne enim quod figurat vel repræsentat aliquid, vel distinguit ab alio, si non sit sensibile, character, vel figura, aut signum dici potest, prout Christus ab Apostolo, figura vel character æternæ gloriæ dicitur. ¶Et quia per tria duntaxat sacramenta deputatur homo ad cultū diuinum: Igitur tria sola sacramenta imprimunt characterem, scilicet baptismus, Confirmatio, Ordo. Per pœnitentiam enim, per quam homo liberatur à peccato, non deputatur ad aliquid pertinens ad cultum diuinum, sed restituitur in statum pristinum. Et idem dicendum est de extrema vnctione. Per matrimonium etiam non deputatur homo ad cultum diuinum. Pertinet autem aliquod sacramentum ad cultum diuinum tripliciter: Primò, per modum actionis: Secundò, per modum agentis: Tertiò, per modum recipientis. Per modum quidem actionis pertinet ad diuinū cultum Eucharistia, in qua principaliter consideratur diuinus cultus, inquantum est Ecclesię sacrificium. Et per hoc sacramentū non imprimitur homini character: quia per vsum aut receptionem huius sacramenti nō deputatur homo ad aliquid vlterius agendum vel recipiendum in sacramentis, cùm Eucharistia sit finis & consummatio sacramentorum, vt D. Dionysius dicit 4. cap. Eccle. Hierarchiæ, Continet enim in seipso Christū in quo non erat character, sed tota sacerdotij plenitudo. ¶Sed quo ad agentes in sacramentis pertinet sacramentum ordinis: quia per hoc sacramentum deputantur homines ad tradendum aliis sacramenta. Quo ad recipientes pertinet sacramentum Baptismi: quia per illud recipit homo potestatem recipiendi alia Ecclesiæ sacramenta. Ideo Baptismus dicitur esse ianua sacramentorum. Ad idem etiam ordinatur quodammodo Cōfirmatio, per quam datur homini spiritualis potestas ad aliquas actiones sacras, præter illas ad quas datur ei potestas in sacramento Baptismi. Nam homo in baptismo accipit potestatem ad ea quæ pertinent ad propriam salutem, prout secundum seipsum viuit. Sed in confirmatione accipit potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem cōtra hostes fidei: sicut patet exemplo Apostolorum: qui priusquam plenitudinem Spiritus sancti accepissent, erant baptizati, in cœnaculo perseuerantes in oratione: postmodùm verò egressi non verebantur publicè fidem fateri, etiam coram inimicis fidei Christianæ. Et ideo hæc tria sola sacramenta imprimunt characterem: quia per hæc homo sanctificatur cum quadam consecratione, qua deputatur ad diuinum cultum: sicut etiam res inanimatæ sanctificari dicuntur, inquantum diuino cultui deputantur. & ob eam causam non reiterātur, cùm character sit indelebilis. de his canonistæ in c. quod quidam 1. quęst. 1. & in c. licitè. 32. quæst. 7.

Que deputatur ad aliquid consignantur.

Heb.1.

Que sacramēta imprimant characterem.

Baptismus ianua sacramentorum.

Ver. 13. DE CHARACTERIS QVIDDITATE ET ESSENTIA.

A Character sacramentalis est distinctio à charactere æterno animę rationali impressa, secundū imaginem consignans trinitatem creatam trinitati creanti & recreanti, & distinguens à non configuratis secundum statum fidei. Character æternus est Christus. secundum illud Heb. 1. Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura (siue character) substantiæ eius. Ex quo patet quòd character sacramentalis attribuendus est Christo tanquam causæ. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd sicut suprà dictum est, quod character est signaculum quoddam quo aliquid insignitur, vt ordinatum & deputatū in aliquē finem: homo autem fidelis ad duo deputatur: Primò quidem & principaliter ad fruitionem gloriæ: & ad hoc insignitur signaculo gratiæ, iuxta illud, Signa Thau super frontes virorum gementiū. Et illud: Nolite nocere terrę, & mari, neque arboribus, quoadusq; signemus seruos Dei nostri in frontibus eorum. Secundò deputatur quisque fidelis ad recipiēdum vel tradendū aliis ea quæ pertinēt ad cultum Dei: & ad hoc propriè deputatur character sacramentalis. Totus autem religionis Christianæ cultus deriuatur à sacerdotio Christi. Et ideo character sacramentalis specialiter dicitur character Christi, cuius sacerdotio configurantur fideles, secundum sacramētales characteres: qui quidem nil aliud sunt quàm quædam participationes sacerdotij Christi ab ipso deriuatæ, per quas Christo configurantur. ¶Et quia character est res respectu sacramenti exterioris, & signum respectu vltimi effectus: ideo dupliciter potest aliquid characteri attribui: vno modo secundum rationem sacramenti. & hoc modo est signum inuisibilis gratiæ, quæ in sacramento confertur: Alio modo secundum propriam characteris rationem: & hoc modo est signum configuratiuum alicui principali, apud quem residet authoritas eius, ad quod quis deputatur. Sicut milites qui deputantur ad pugnam, insigniūtur signo ducis, per quod quodam modo configurantur siue conformantur ei, portantes signum quod dux elegit. Non quòd oporteat ducem illo charactere insignitum esse: sed ꝙ habeat authoritatem & potestatem eligendi signum, per quod accipientes efficiuntur sui milites, & deputantur ad pugnam, & per quod discernuntur à militibus aduersis. Et hoc modo illi qui deputantur ad cultum Christianum, cuius author est Christus, accipiunt characterem, per quem Christo configurantur, & sunt participes sacer-

art.3. Character sacramentalis quid.

Eccle.9. Apoc.7.

Character sacramentalis dicitur specialiter Christi.

Christo non cõuenit habere characterem.

dotij eius. Et propter hoc Christo non conuenit habere characterem, sed plenam sacerdotij potestatem. Per characterem etiam distinguuntur Christi fideles à seruis diaboli, vel in ordine ad vitam æternam, vel in ordine ad cultum præsentis & militantis Ecclesiæ. Quorum primum fit per charitatem & gratiam: secundum fit per characterem sacramentalem. Vnde & character bestiæ per oppositum intelligi potest, vt scilicet sit peccatum mortale, vel obstinata malitia, qua aliqui deputantur ad pœnam æternam, vel est professio illiciti cultus.

Ver. 14. DE SVBIECTO CHARACTERIS.

CVm character ordinetur ad ea quæ sunt cultus diuini, qui quidem est quædam protestatio fidei per exteriora signa: consequẽs est quòd character sit in potẽtia animæ, in qua est fides, & sic subiectiuè sit in intellectu. Ex quo sequitur quòd character non est potentia naturalis, cùm non omnes illum habeant, neque fidem Christi protestentur: sed est quędam spiritualis potestas ab extrinseco adueniens, quæ perficit intellectum, non quo ad actum elicitum, sed ad hoc quòd operatio quam intellectus dirigit, quæ fit per voluntatem, supposito actu intellectus, sortiatur effectum, quo ad remisionẽ culpæ, & infusionem gratiæ, & deputationem cultus diuini. Et sic character propriè est potestas recipiendi vel conferendi sacramentum, cuius receptio vel collatio immediatè recipitur à potentia organica: non tamen est solum in ea, quia talis exterior receptio vel collatio debet regi & dirigi ab intentione, vt scilicet intellectus illustratus per fidem, dirigat intentionem voluntatis ad conferendum vel suscipiendum sacramentum. Non quòd character eliciat intentionem: quia ille qui non habet characterem, potest illam habere: sed quia intentio per characterem habet virtutem, quam non habet sine charactere. Ideo character facit quòd directio & imperium habeat effectum. & sic character non est habitus, cùm nõ eliciat actum: & præterea quia character potest se habere ad bene vel malè: nam quidam aliquando bene vtuntur, & aliquando male, quòd de habitibus elicitiuè fieri non potest. Character etiam non est actus siue passio animæ: quia actus animæ (quem Philosophus 2. Ethi. vocat passionem) transit & non semper manet. Character verò est indelebilis, vt D. Aug. dicit in 2. contra Parmenianum, vbi dicit: Non enim minus habent sacramenta Christiana, quàm corporalis nota militiæ: sed character militaris nõ repetitur, sed agnitus approbatur in eo qui veniam meretur ab imperatore post culpam commissam: ergo nec character sacramentalis deleri potest, maximè cùm non habeat contrarium, & sit in subiecto incorruptibili, &c. Præterea character est participatio sacerdotij Christi. Sacerdotium autem Christi est in æternum, secundum illud Psalm. Tu es sacerdos in æternum, secundũ ordinem Melchisedech. Sed causa æterna potest producere effectum æternũ, maximè in illis rebus quę sunt in fieri: vnde sequitur quòd omnis consecratio quæ fit per sacerdotium Christi, est perpetua, re consecrata manente: quod etiam patet in rebus inanimatis. Nam consecratio Ecclesiæ vel altaris manet, nisi destruatur. Cùm igitur anima sit subiectum characteris secundum intellectiuam partem, quæ est incorruptibilis: Igitur. Nec obstat quòd gratia quæ est nobilior charactere, sit delebilis: quia gratia est in anima, sicut quædam forma habens esse completum in ea, & habens contrarium. Character autem est in anima, sicut quædam virtus instrumentalis. Et cùm forma completa sit in subiecto secundum dispositionem subiecti, & anima sit mutabilis secundum liberum arbitrium, quandiu est in statu viæ: consequens est quòd gratia insit animæ mutabiliter. Sed virtus instrumentalis est sicut principium actiuum, & ideo recipitur in instrumento, secundum conditonem principalis agentis, scilicet Christi, cuius sacerdotium est æternum: & ideo character indelebiliter inest animæ, non propter sui perfectionem, sed propter perfectionem sacerdotij Christi, à quo deriuatur character, sicut quædam virtus instrumentalis: Ideo Diuus Augustinus vbi suprà, ait: Nec ipsos apostatas videmus carere baptismate, quibus per pœnitentiam non restituitur. Ideo amitti non posse iudicatur ratione characteris indelebilis, qui manet in beatis & damnatis: licet post hanc vitam non remaneat exterior sacramentorum cultus: remanet tamen finis illius. Ideo manet in bonis ad eorum gloriam, & in malis ad eorum ignominiam.

Character nõ est potentia naturalis.

Character non est habitus.

Character est indelebilis.

Ver. 15. DE EFFECTV CHARACTERIS.

CHaracter habet disponere hominem ad gratiã sacramentalẽ, secluso obice & fictione, quæ si talis sit quòd tollat essentiam sacramenti, impedit infusionem nõ solùm gratiæ, sed etiam characteris: vt in illo qui vult recipere ablutionem, sed non vult recipere baptisma: tũc sacramentum baptismi nil causat. & idem dicendum de aliis sacramentis. Si verò sit distractus, & peccat venialiter, aut mortaliter, dum tamẽ intendat recipere quod Ecclesia tradere intendit, tunc recipit characterẽ: & recedente fictione, per virtutem characteris causatur in eo gratia sacramentalis. Similiter si dormienti cõferatur sacramentum. De his in ca. maiores. §. item quæritur, de Baptismo. Ex cuius cap. determinatione apparet quòd positio characteris non est noua, neq; inutilis positio theologorum, quia ex D. Paulo (vt dictum est) originem traxit, licet non sub tali nomine: & valet ad determinandum an baptismus debeat iterari. Illa enim sacramenta quæ conferunt characterẽ, non iterantur: quia remoto impedimento & recedente fictione peccati, per pœnitentiam virtute characteris causatur gratia sacramentalis: Gratia verò sacramentalis pœnitentiæ, quæ perditur per peccatum, non recuperatur nisi per reiterationem sacramenti pœnitentiæ, licet gratia gratum faciens per solam contritionem recuperetur. ¶ Ex præmissis sufficienter apparet quomodo differat character à gratia, in quatuor: Primo, quia gratia est forma absoluta & completa: Character verò est forma incompleta, & notat respectum, cùm sit potestas recipiendi vel administrandi sacramenta. Secundò, quia gratia est delebilis, & character indelebilis. Tertiò, quia gratia non stat cum peccato mortali, sicut character. Quartò, quia gratia subiectiuatur in essentia animæ, & character in intellectu. ¶ Si dicatur ꝙ dispositio debet poni in eodem subiecto, in

Characteris officia.

Exordium characteris.

Differentia characteris & gratiæ.

cto, in quo forma ad quam disponit: dicendum quòd verum est de dispositione proxima & vniuoca: secus de æquiuoca & remota, prout character, qui disponit essentiam animæ, mediante intellectu.

Ver. 16. DE ORNATV SACRAMENTORVM.

A QVia D. Thomas (vt recitatum est) dicit ꝙ in omni sacramento sunt tria scilicet sacramentum tantum, res tantũ, & res & sacramentũ simul. Res & sacramentũ simul in sacramento baptismi, cõfirmationis, & ordinis, est character: ideo inuestigandũ est quid sit in aliis quatuor sacramẽtis, quid dicatur res & sacramentũ simul. Thomistæ communiter vocant illam entitatem, ornatũ: & dicũt esse dispositionem ad gratiã: D. Tho. tamẽ non vtitur hoc vocabulo, Ornatus. Et quo ad sacramentũ pœnitentiæ, quærit an pœnitentia interior sit res & sacramentũ simul. Resolutio eius est ꝙ interior actus virtutis pœnitentiæ secundum se consideratus, pertinens ad iustitiam, qui est causa confessionis, quæ est actus exterior pœnitentię pendens ab interiori, qui est materia sacramenti pœnitentię, non est sacramentum nec res sacramenti, cùm præcedat & præsupponatur ad sacramentum: si verò interior pœnitentia consideretur, secundum quod sacramentum pœnitentiæ (quod consistit in cõfessione & absolutione) cadit super ipsum actum interiorem continuatum: tunc id quod est sacramentum tantum, scilicet confessio & absolutio, cum intentione ministri, causat in illo actu interiore quandam instrumentalem virtutem, quæ est dispositio ad gratiam sacramentalem: quæ quidem dispositio est effectus sacramenti, & sic est res. Est etiam signum gratiæ sacramentalis, cùm instrumentaliter producat illam si non sit, vt in attrito: in contrito verò (vt dictum est) extendit gratiam gratum facientem ad effectus sacramentales. Et eodem modo proportionabiliter dicendum est in aliis sacramentis non causantibus characterem, excepto sacramento Eucharistiæ. In sacramento enim extremæ vnctionis, si actus interior, quo quis vult remissionem recipere peccatorum & alios effectus eiusdem sacramenti, consideratur vt supra ipsum continuatum cadit sacramentum exterius, cum intentione ministri, causatur in illo actu virtus instrumentalis, quæ est dispositio ad gratiam: & dicitur Ornatus res & sacramentum simul. Et idem dicendum est in matrimonio super actum continuatum, quo quis consentit & vult exprimere consensum, & recipere sacramentum matrimonij. In sacramento verò Eucharistiæ corpus Christi verum, est effectus, & sic res sacramenti: Est etiam signum & causa gratiæ: sed nõ potest dici ornatus vel dispositio gratiæ vniuocè, sicut in aliis sacramentis: verùmtamen in vsu sacramenti super actum interiorem, quo quis vult suscipere Eucharistiæ sacramentum, causat in voluntate illum ornatum siue virtutem instrumentalem, quæ est dispositio ad gratiam. Inter ornatum & characterem duplex est differentia: Prima, quia character est in intellectu, & ornatus in voluntate: Secunda, quia character est indelebilis, & manet absq; gratia, & cum gratia: Ornatus autem deleri potest, & adueniente gratia desinit esse, secundum Capreolum. ¶ Difficultas tamen est non modica an necesse sit ponere hunc ornatum siue rem & sacramentum simul in omni sacramento: Cùm ad infusionem gratiæ in eo qui conuertit se in finem honestum, in primo instanti vsus rationis non requiratur dispositio formalis supernaturalis in essentia animæ, nec etiam in potentiis: sequitur quòd nec in sacramentis. aliàs esset processus in infinitum. Aliqui dicunt quòd ex diuina clementia, quæ vult eodem modo prouidere fragilitati hominum in sacramentis, quæ non imprimunt characterem, sicut in illis quæ imprimũt, datur hæc dispositio ornatus, propter mentis euagationem, vt cessante fictione & euagatione causetur gratia. Et ad rationem potest dici quòd superior forma pręexigit maiorem dispositionem. ideo sicut gratia gratum faciens prærequirit prædictam conuersionem, vel votum siue propositum suscipiendi aliquod sacramentum: ita gratia sacramentalis (quæ est perfectior & altioris gradus forma, & plures effectus habens) requirit perfectiorem dispositionem, quæ dicitur ornatus: quæ tamen dispositio non est vniuoca, neque proxima, sed remota: quæ mediante voluntate (sicut character mediante intellectu) disponit essentiam animæ, eò quòd hæ duæ potentiæ immediatè fluunt ab ipsa essentia animæ, & in ea subiectiuantur. Et ideo illis dispositis essentia animæ videtur esse sufficienter disposita.

In 4. sent. dist. 22. q. 2

Duplex differẽtia inter characterẽ & ornatũ.

An necesse sit ponere ornatum.

Ver. 17. DE NVMERO SACRAMENTORVM.

B SEptem & non plura neq; pauciora esse nouæ legis sacramenta constat ex determinatione Ecclesiæ in concilio Tridentino, Sessione quinta, tit. de Sacramentis, can. primo, vbi dicitur: Si quis dixerit sacramenta nouæ legis non fuisse omnia à domino nostro Iesu Christo instituta, aut esse plura aut pauciora quàm septem, videlicet Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema vnctio, Ordo, & Matrimonium: aut etiam quodlibet horum septem nõ esse verè aut propriè sacramentum: Anathema sit. Horum autem sacramentorum numerus sumi potest ex ordinatione ipsorum: Ordinantur enim Ecclesiæ sacramenta ad duo, scilicet ad perficiendum hominem in his quæ pertinent ad cultũ Dei secundum regimen Christianę & spiritualis vitę: & etiam in remedium contra peccatum. Vtroq; autem modo conuenienter ponuntur septem sacramenta, vt abundè prosequitur D. Thomas. Hæc autem sacramenta non sunt inter se paria, nec in dignitate, nec in effectu. Vnde in concilio Tridentino, Sessione. 5. titu. de Sacramentis, can. 3. habetur: Si quis dixerit hæc septem sacramẽta ita esse inter se paria, vt nulla ratione aliud sit alio dignius: Anathema sit. Eucharistia enim, simpliciter & absolutè loquendo, est potissimum. Primò quia in eo Christus substantialiter continetur, in aliis autem illa virtus instrumentalis à Christo deriuata: semper autem id quod est per essentiam, est potius eò quòd est per participationem. Secundò quia omnia alia ad hoc sicut ad finem videntur ordinari, & in Eucharistia consummari: Aliorum autem sacramentorum comparatio adinuicem potest esse multiplex: nam via necessitatis Baptismus est potissimum sacrãmentorum, cùm sit ianua, deinde pœnitentia, & demum Eucharistia. Alia autem sacramenta non sunt necessitatis alicui particulari personę:

3. p. q. 65. art. 1.

Potissimum sacramentorum Eucharistia.

Sacramẽtorum in dignitate ordo.

ſic quòd ſine illis non poſsit ſaluari. Nec ſacramentum Pœnitentiæ aut Euchariſtiæ (vbi deeſt facultas) eſt neceſſarium, niſi in voto. In via autem perfectionis ſacramentum Ordinis medio modo ſe habet, deinde ſacramentum Confirmationis: Sacramentum verò Pœnitentię & Extremę vnctionis ſunt inferioris gradus, & Vnctio comparatur ad pœnitentiam, ſicut Confirmatio ad baptiſmum: ita quòd Pœnitentia eſt maioris neceſsitatis, & Extrema vnctio eſt maioris perfectionis.

§. I. DE SACRAMENTO BAPTISMI.

3.p.q.66. *Eccle.34.* *Mar.7.* *Mar.10.* *Luc.11.*

BAptiſmus Græca vox eſt, & ſignificat tinctionem vel lotionem, iuxta illud, Qui baptizatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit eius lauatio? Aliquando ſignificat lotionem externarum rerum: Iudæi & Phariſæi à foro venientes, niſi baptizentur non comedunt: & habent alia baptiſmata calicum, & vrſeorum, & æramentorum. Transfertur etiam ad calicem paſsionis & mortis dominicæ. Vnde Chriſtus, Poteſtis baptiſmo quo ego baptizor baptizari? hoc eſt ſanguinem fundere, & iudicium mortis ſufferre. Et alibi, Baptiſmo habeo baptizari, & quomodo coarctor? & aliquando accipitur pro lotione actiua, vt cùm dicitur, Baptiſmus Ioannis de cælo erat, an ex hominibus? aliquando pro paſsiua, vt dictum eſt de baptiſmatibus Phariſęorum. Hic autẽ accipimus pro ablutione paſsiua à Chriſto ordinata, quæ dicitur Lauacrum regenerationis. Et ſic accipiendo baptiſmum, ſecundum Magiſtrum Sententiarum, Baptiſmus eſt ablutio corporis ſub præſcripta forma verborum. Hæc definitio eſt de Baptiſmo, vt eſt ſacramentum tantum. Damaſcenus autem definit quantum ad id quod eſt interius, dicens. Baptiſmus eſt regeneratio, & ſigillum, & cuſtodia, & illuminatio: vbi poſuit duo pertinentia ad characterem ſcilicet, ſigillum & cuſtodiam, inquantum ipſe character qui ſigillum dicitur, quantum eſt de ſe, cuſtodit animam in bono. Ponit etiam duo pertinentia ad rem ſacramẽti, ſcilicet regenerationem: quia per baptiſmum homo inchoat viam iuſtitiæ, & illuminationem quæ pertinet ſpecialiter ad fidem, per quam homo ſpiritualem vitam inchoatiuè accipit, iuxta illud, Iuſtus ex fide viuit: Baptiſmus enim eſt quædam fidei proteſtatio: ideo dicitur ſacramentum fidei. D. verò Dionyſius definit baptiſmum per ordinem ad alia ſacramenta, dicens, Baptiſmus eſt quoddam principium ſanctiſsimorum mandatorum ſacræ actionis, ad eorum ſuſceptiuam opportunitatem formans noſtros animales habitus: vnde dicitur ianua ſacramentorum: ſic ꝙ non licet ante baptiſmum alia ſacramenta ſuſcipere: & ſi attentetur, nil accipitur de effectu illorum. Vnde ſequitur quòd matrimonium inter non baptizatos non eſt ſacramentum, ſed ſolùm naturæ officium. Et iterum definiens in ordine ad cæleſtem gloriam, quæ eſt vltimus finis ſacramentorum: ſubdit, & ſuper cæleſtis quietis eductionem anagogem noſtrum indeficiẽs. Et iterum quantum ad principium ſpiritualis vitæ per hoc quòd ſubiungit ſacræ & diuiniſsimæ noſtræ regenerationis traditio. Hugo de S. Victore definit materialiter & cauſaliter, cùm dicit: Baptiſmus eſt aqua diluendis criminibus ſanctificata per verbũ Dei. Nota tamen quòd quando D. Auguſtinus dicit, Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum, non eſt intelligendum de ipſo elemento quòd fiat ſacramentum, ſed in homine, cùm adhibetur elementum per modum ablutionis, fit & applicatur ſacramentum.

ad Titũ.3. *Baptiſmi plures definitiones.* *Abac.2.* *2.c. Eccle. Hierar.*

Ver. I. DE INSTITVTIONE BAPTISMI.

3.p.q.66. art.2. *In ſer. de Epiph.*

CVm ſacramenta habeant ex ſui inſtitutione quòd conferant gratiam: tunc videtur aliquod ſacramentum inſtitui, quando accipit virtutem producendi ſuum effectum. Hanc autem virtutem accepit baptiſmus, cùm Chriſtus fuit baptizatus, vt D. Auguſtinus in ſermone de Epiphania dicit: Ex quo Chriſtus in aqua mergitur, ex eo omnium peccata abluit aqua. Et idem cum Beda, Chriſtus tactu ſuæ mundiſsimæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Virtus Chriſti eſt deriuata ad omnem aquã, non propter continuitatem loci, ſed propter ſimilitudinem ſpeciei, quę de Saluatoris baptiſmate proceſsit benedictio, tanquam fluuius ſpiritualis omnium gurgitum tractus, omniumque fontium venas impleuit. Et ideo diſcipuli Ioannis poſt baptiſmum Chriſti dixerunt Ioanni, Rabbi, qui tecum erat trans Iordanem, cui teſtimonium perhibuiſti, etiam baptizat, & omnes veniunt ad eum. & Ioan.4. dicitur quòd Chriſtus non baptizabat, ſed diſcipuli eius baptizabant: quod non feciſſent, niſi poſt baptiſmum Ioannis fuiſſent edocti. Et tunc currebat ſimul lex cum euangelio. & baptiſmus habebat efficaciam à paſsione Chriſti acceptata in primo inſtanti ſuæ conceptionis, ſiue à merito illius acceptationis: & ſic per baptiſmum configurabantur paſsioni futuræ. Et quia legalia non debebant ceſſare ante paſsionem & reſurrectionem: ideo præceptum baptiſmi non fuit datum vſque poſt reſurrectionem, quando iam ceſſauerant figuralia. Tunc fuit dictum, Euntes in mundum vniuerſum, docete omnes Gentes, baptizantes eos, &c. Quod autem dictum fuit, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, non poteſt introire in regnum Dei, magis videtur reſpicere ad futurum tempus, quàm ad præſens.

Ioan.3. *Matt.vlt.* *Ioan.3.*

Ver. 2. DE MATERIA BAPTISMI.

3.p.q.66. art.3.

MAteria ſacramenti baptiſmi eſt aqua ſimplex ſiue elementaris, iuxta illud Ioan.3. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, &c. Vnde in concilio Tridentino, Seſsione 5. tit. de Sacramento Baptiſmi, ca. 2. dicitur: Si quis dixerit aquã veram & naturalem non eſſe de neceſsitate baptiſmi, atq; adeò illa verba domini noſtri Ieſu Chriſti, Niſi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu ſancto, ad metaphorã aliquã detorſerit: Anathema ſit. Nec obſtat quod dicebat D. Ioannes Baptiſta, Ego quidẽ baptizo vos in pœnitentiam: Qui autem poſt me vẽturus eſt, fortior me eſt: Ipſe vos baptizabit in Spiritu ſancto & igni. Quia per ignem (ſecundum D. Hieronymum) poteſt intelligi Spiritus ſanctus, qui ſupra diſcipulos in igneis linguis apparuit. Et ſic intelligebat de confirmatione: vel (ſecundum D. Chryſoſto.) per ignem intelligitur tribulatio: quia tribulatio peccata purgat, & cõcupiſcentiam diminuit: vel (vt Hilarius dicit) quia baptizatis Spiritu ſancto reliquũ eſt conſummari mundum per ignem in die iudicij. Et quis ex latere

Marc.3. *Act.2.* *Super Mat.*

Cap.16.§.1.

ex latere Christi exierint miraculosè aqua & sanguis: non tamen propterea sanguis est materia sacramenti baptismi, nisi vbi deest aqua: vt in martyribus, qui baptizantur in suo sanguine propter Christum. Sanguis enim exiuit in remedium, & aqua ad abluendum. ideo sanguis competit sacramēto Eucharistiæ, & aqua sacramento baptismi: quæ tamen habet virtutem ablutiuam peccatorum ex virtute sanguinis Christi. Vnde Apoc. 1. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. ¶ Ex præmissis sequitur quòd baptismus non perficitur, si quis abluatur vino aut alio liquore, aut aqua taliter transmutata, vt soluatur species naturalis: vt in aqua rosacea, vel alia distillata. Si verò non soluatur species aquæ, vt in aqua decoctionis carnium vel aliorum, potest fieri baptismus: nisi fortè sit facta tanta resolutio corporum lixatorum, quòd plus liquoris habeat de aliena substantia, quàm de aqua: quod ex spissitudine percipi potest. Si tamen ex liquore sic spissato exprimatur aqua subtilis: sic potest in ea fieri baptismus, sicut in aqua quę exprimitur ex luto: licet in luto baptismus fieri non possit. In lisciuio verò & aquis balneorum sulphureorum potest fieri baptismus. quia tales aquæ non incorporantur per artem vel naturam, sed solùm alterationem quandam recipiunt. In aqua verò rosacea est liquor aquæ resolutus. vnde in ea non potest fieri baptismus. Et eadem ratione neque in aquis alchimicis, neque in vino. Nec est eadem ratio de aquis pluuialibus: quia illæ generantur ex maiori parte ex sublimatione vaporum resolutorum ex aquis niuium, in quibus minimum est ibi de liquore mixtorum, qui tamen per huiusmodi sublimationem virtute naturę, quæ est fortior, resoluuntur in veram aquam. quod ars facere non potest. Vnde aqua pluuialis nullam qualitatem retinet alicuius corporis mixti, quod de aqua rosacea & aliis distillatis dici non potest. ¶ Notandum tamen quòd benedictio quæ adhibetur aquæ, non est de necessitate baptismi, sed pertinet ad quandam solennitatem, per quam excitatur deuotio fidelium, & impeditur astutia dæmonis, ne impediat sacramentum vel eius applicationem.

Aqua rosacea non est materia baptismi.

Ver. 3. DE FORMA SACRAMENTI BAPTISMI.

A Christus Matth. vlt. expressit formam baptismi, dicens: Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij, &c. In his verbis exprimitur causa principalis, quæ est sancta Trinitas: & instrumētalis, quæ est minister: actio autem attribuitur principali agenti, qui est Christus. Ideo Ioannis 1. Super quem videris Spiritum descendentem, & manētem super eum: hic est qui baptizat: attribuitur etiam instrumento animato. Vnde dictum est, baptizantes scilicet vos. Ideo Latini dicunt, Ego te baptizo, &c. Græci autem non attribuunt actum baptismi ministris, ad euitandum antiquorum errorem, qui virtutem baptismi baptizantibus attribuebant, dicentes: Ego sum Pauli: & ego Cephæ. & ideo dicunt, Baptizetur seruus Christi in nomine patris, &c. Et quia exprimitur actus exercitus per ministrum cum inuocatione sanctæ Trinitatis, verum apud omnes perficitur sacramentum. Quòd autem in forma Latinorum additur (Ego) non est de essentia formæ, sed ponitur ad maiorem expressionem intentionis. ¶ Nec obstat quòd Apostoli baptizabant in nomine domini Iesu Christi, quia Apostoli in primitiua Ecclesia ex speciali reuelatione Christi & Spiritus sancti hoc faciebant: vt nomen Christi quod erat odiosum Iudæis & Gentibus, honorabile redderetur, per hoc quòd eius inuocationem Spiritus sanctus dabatur in baptismo. Nec tamen tunc totaliter omittetur forma à Christo data, secundum D. Ambrosium: quia in nomine Christi tota Trinitas intelligitur. Et ideo seruabatur forma data à Christo, saltem integritate intelligibili. Non liceret tamen hodie sic baptizare: quia illa dispensatio sublata est. Vnde Pelagius papa scribens Gaudentio episcopo, dicit: Si hi, qui in locis tuæ dilectionis commorari dicūtur, se solùm in nomine Domini baptizatos fuisse confitentur, sine cuiuscunque dubitationis ambiguo eos ad fidem catholicam venientes, in sanctæ Trinitatis nomine baptizabis. De his in c. multi, & c. hi verò, de consecra. dist. 4.

3. p. q. 66. art. 5.

Latini & Græci in forma baptismi differūt.

Act. 10. & 19.

Baptizare in nomine Christi tempore Apostolorū fuit licitum, sed non nunc.

Ver. 4. DE APPLICATIONE SACRAMENTI BAPTISMI.

B Duo aut plures vnum baptizare non possunt, quia actus multiplicantur secundum multiplicationem agentium, si perfectè ab vnoquoque agatur. Et sic si conuenirent duo, quorum vnus esset mutus, & non posset proferre verba, & alius carens manibus, qui non posset exercere actum ablutionis, non possent ambo simul baptizare, vno dicente verba, & alio exercente actum. Potest tamen vnus si necessitas adsit, plures simul baptizare, vt legitur factum tempore Apostolorum, quia nullus eorum recipit nisi vnum baptismum. Sed tūc oportet dicere, Ego baptizo vos. Nec erit mutatio formæ, quia vos nil aliud est quàm te & te. Quod autem dicitur nos, non est idem dicere quòd ego & ego: sed ego & tu. & sic iam mutatur forma. ¶ Sed quid, si vterque diceret, Ego te baptizo, & immergeret vel aspergeret cū intētione baptizandi? dicitur quod qui prior verba proferret, cōferret sacramentū, & alius puniendus esset tanquam rebaptizator. Si autem omnino simul verba proferrent & aspergerent, essent puniendi de inordinato modo baptizandi: vterque tamen quantum est in se baptizaret: nec traderet aliud & aliud sacramentum, sed Christus qui est vnus interius baptizans, vnum sacramentum per vtrunque conferret. ¶ Nec obstat quòd plures possunt eandem hostiam consecrare: quia Christus non legitur simul baptizasse cum Apostolis, quando iniunxit eis officium baptizandi: sed bene legimus quòd Apostoli Christo cœnante concœnauerūt. Si dicatur quod per verba quibus iniunxit Christus officium baptizandi, haberi potest quod plures possunt vnum baptizare: sicut per hæc verba, hoc facite, &c. Dicendum quod in forma baptismi exprimi debet actus ministri, & non in forma consecrationis. Sed de his amplius cùm de ministro sacramenti Eucharistię agetur. Similiter etiam mutaretur forma, si diceretur: Ego baptizo me. Ideo nullus potest seipsum baptizare. propter quod & Christus à Ioanne voluit baptizari, vt habetur in c. debitum, extra de baptismo & eius effectu. Et quanuis communis vsus baptizādi sit per trinam immersionem in aquam: potest tamen fieri baptismus per modum

3. p. q. 66. Vnus à pluribus baptizari non potest, licet bene plures ab vno.

Act. 2. 1.

Plures eandem hostiā consecrare possunt.

Nullus seipsum baptizare potest. Ezech. 16. Act. 2. & 3

aspersionis,vel etiam effusionis,secundum illud:Effundam super vos aquam mundam. Maximè hoc fieri potest propter necessitatem,vt patet in Act. Apostolorum, vbi dicitur quòd crediderunt & baptizati sunt vna die tria milia. Vnde D. Gregorius scribens Leandro episcopo. & habetur in Canone, de trina, de consecratione,distinct,4. Reprehensibile esse nullatenus potest infantem in baptismate vel ter vel semel immergere,quoniam & in tribus immersionibus personarum Trinitas,& in vna potest diuinitatis singularitas designari. & propter errorem Donatistarum in concilio Toletano institutum fuit quòd fieret vna sola immersio vel effusio. Quandoque etiam potest esse penuria aquæ vel debilitas ministri,vel periculum baptizantis,quia infirmus est:ideo immersio non est de necessitate,sed de congruitate,eò quòd expressius repræsentatur figura sepulturæ Christi. In aliis tamen modis baptizandi etiam repræsentatur figura sepulturæ Christi aliquo modo: nam quocunque modo fiat ablutio, aliqua pars corporis supponitur aquæ: sicut corpus Christi, fuit sub terra positum. Si totum corpus propter aliquam causam non possit aqua perfundi: caput (quod est principalis pars corporis, & in eo manifestatur principium vitæ animalis) perfundi debet, si caput non possit, alia pars.

Sufficit vna immersio.

Ver. 5. DE REITERATIONE BAPTISMI.

Ephe. 4. *Lib. 4.* *Rom. 6.* *Heb. 6.*

Baptismus nullo modo debet reiterari. & si reiteretur,non prodest,imò nocet. Hoc expressè notat Apostolus dum ait, Vnus dominus,vna fides,vnum baptisma:vnus Deus. & Heb.6. Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, gustauerunt etiam donum cæleste, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt,rursus renouari ad pœnitentiam.s. per baptismum, vt dicit D. Chrysost. & Damascenus, & D. Aug. contra Petulianum. Et ratio D. Pauli est, quia baptismus repræsentat mortem & sepulturam Christi. Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: sed Christus semel mortuus est & sepultus:ergo qui bis baptizat repræsentat Christum bis mortuum: quod constat esse falsum. Christus enim(vt idem Apostolus dicit)resurgens à mortuis,iam non moritur. Vnde Damascenus dicit quòd illi qui rebaptizantur, iterum crucifigunt Christum. Propter quod Apostolus contra quosdam bis baptizari volentes dicit:Rursus crucifigentes filiũ Dei in semetipsis. Secunda ratio potest esse eò quòd baptismus est quædam spiritualis regeneratio, Ioan,3. Nisi quis renatus fuerit, &c. Sed vnius non est nisi vna generatio naturalis:ergo nec nisi vna spiritualis regeneratio. Præterea baptismus primò & principaliter datur contra peccatum originale:sed peccatum originale non iteratur:igitur nec baptismus. Hæc doctrina catholica intelligitur, quando certum est de aliquo quòd sit baptizatus, & quòd legitimum sacramentum baptismi susceperit:quia si esset dubium probabile, debet baptizari sub his verbis:Si es baptizatus,non te baptizo:sed si nondum es baptizatus, ego te baptizo in nomine patris, &c. vt habetur in c. de quibus, extra de baptismo. & c.1. eodem titu. dicitur quòd si quis omiserit, Ego te baptizo,licet ter in aquam immerserit, dicẽs, In nomine patris & filij & spiritus sancti,non est baptizatus. Item si non exprimantur tres personæ Trinitatis, vel si ponitur aliquid vitians,puta si baptizetur quis baptismo Arrianorum, Ego te baptizo in nomine patris maioris, & in nomine filij minoris, talis, non est baptizatus, sed baptizandus:nec reiteratur baptisma, quia primum non fuit verum baptisma. C

Quid agendum cũ dubitatur de baptismo.

Ver. 6. DE BAPTISMI NECESSITATE.

3.p.q.[illegible] art.1. & 2. *Act.4.*

Omni rationali creaturæ baptismus ad vitam æternam consequendam est necessarius. vnde Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto,non potest introire in regnum Dei. & in concilio Tridentino,sess.5.can 3.decretum fuit, Si quis dixerit baptismum liberum, & non necessarium ad salutem, Anathema sit. Nec propter hoc arctatur via salutis, quia nunquam potuerunt homines saluari,nisi per Christum, & nisi fuerint membra Christi. Quia non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Sed ante aduentũ Christi homines incorporabãtur Christo per circũcisionem vel alia sacramenta: & sacramentum baptismi quod Christus ordinauit, est longè maioris facilitatis, quàm fuerint alia sacramenta ante aduentum ipsius: igitur per baptismum non arctatur via salutis. Et licet aliquando non possit, vel propter defectum aquæ vel ministri, obtineri in actu, potest tamen in voto seu desiderio haberi:quod sufficit adultis, vbi facultas deest: & sic non est obligatus ad impossibile. Si autem paruulus qui vsum arbitrij non habet, non baptizetur, non peccat, imò nec adultus, nisi ex contemptu. vbi præceptum de baptismo esset sufficienter publicatum: & si damnetur, hoc erit propter peccatum originale vel alia peccata. nec propter hoc sequitur legem nouam esse grauiorem antiqua, vt dictum est supra c.15.§.2.ver.3. Ex præmissis infertur quod votum siue desiderium baptismi in parentibus absque reali sacramenti baptismi applicatione non prodest paruulis natis, nec etiam in vtero existentibus, sed de his amplius in predicto c.15.§.2. ver.3. De insulari verò, ad quem non peruenit baptismi notitia, secundum fundamenta D.Tho. dicendum, ꝙ si in primo instanti vsus rationis conuertat se in finem honestum, Deus infundit gratiam, & remittitur peccatum originale. Et si perseueret in gratia, & non opponat impedimentum peccati mortalis: Deus qui non deficit in necessariis, illuminabit eum ante mortem interius vel exterius, nec patietur eum mori absque sacramento baptismi:vel si faciat, supplebit effectum sacramenti:non enim alligauit virtutem suam sacramentis: quia cum talis ex illa conuersione consecutus sit gratiam, si perseueret, non priuabitur illa sine culpa: & iam videtur habere baptismum quodammodo in voto:licet confusè propter ignorantiam inuincibilem. ¶ Notandum tamen quòd solennitates ab ecclesia institutæ, non sunt de necessitate, sed congruitate baptismi, ad repræsentandos aliquos effectus sacramenti, quos congruum est scire: vt ꝙ fiat exorcismus, qui verbo & exufflatione peragitur, vt spiritus immundus à baptizando expellatur, vt per purum sacerdotis ministerium Spiritu sancto cedat fugiens malignus. Non enim (vt D. Aug. ait) Natura exor- D

Baptismus in voto sufficit adultis

De insulari

Solẽnitates baptismi quid repræsentent.

ra exorcizatur aut exufflatur, sed ille, sub quo sunt qui in peccato nascūtur, adiuratur, vt expellatur ab eis potestas inimica, quæ decipit hominem, ne post hæc contendat eos subuertere: & hic ritus est antiquissimus, vt patet ex D. Hiero. Chrys. Aug. Tertuliano, & Celestino papa. Deinde fit signum crucis in fronte, ad significandum quòd baptizandus nomen dat crucifixo, in quo confidat, & quem confiteri non vereatur. Deinde super oculos, vt intelligamus baptizandos præparari ad videndum claritatem Dei. Deinde super nares, vt sentiat & percipiat suauitatem odoris Christi. Deinde in ore, vt cōfiteatur illum, quia ore confessio fit ad salutem. ¶ Ponitur etiam sal consecratum in os, vt per sal typicum, hoc est Dei sapientiam conditus, iniquitatis fœtore carere significetur, & non à vermibus peccatorum contaminetur & putrefiat. Deinde illinitur sputum naribus & auribus, exemplo Christi qui prius cæci nati sanans oculos liniuit, & mutum & surdum sanans, sputo linguam, aurem, & oculos, tetigit dicens: Epheta, quod est adaperire, vt significetur id fieri in baptizando per saliuam typicā, hoc est per diuinam sapientiam, vt soluatur vinculum linguæ, & laudet Deum, aperiantúrq; alij sensus ad spiritualia capescenda in sensibilibus. Inungitur autem oleo in pectore & scapulis, quasi Athleta Dei, vt D. Ambr. dicit, vel (vt dicit Innocentius tertius in decretali vnica. §. per frontis chrismationem, extra de sacra vnctione) vt Spiritum sanctum accipiat, errorem ac ignorantiam abiiciat, & fidem rectam suscipiat, quia iustus ex fide viuit. Inter scapulas autem inungitur, vt Spiritus sancti gratiam induat, exuat negligentiam & torporem, & bonam operationem exerceat, vt per fidei sacramentum sit munditia cogitationum in mente & pectore, ac fortitudo laborum in scapulis. ¶ Post baptismum verò (vt Rabanus dicit) signatur in cerebro à presbytero, chrismate, sequente simul & oratione, vt regni Christi particeps fiat, & vt Christianus possit vocari: vel, vt D. Ambro. ait, vnguentum super caput effunditur, quia sapientis sensus super caput eius, vt sit paratus reddere rationē fidei omni petenti. ¶ Vestis autem candida traditur baptizato, non quidem ea ratione ꝙ non liceat ei aliis vestibus vti, sed in signum gloriosæ resurrectionis, ad quam per baptismum homines regenerantur, & ad significandam puritatem vitæ, quam post baptismum debent obseruare. Secundum illud Rom. 6. In nouitate vitæ ambulemus. ¶ Candela accensa etiam datur, ad denotandum quòd lumen fidei quod habet in mente, debet relucere in opere. Hi ritus, etsi non sint de necessitate sacramenti, sunt tamen (vbi fieri potest) de necessitate seruandi: sic quòd peccat sacerdos, non seruando. Vnde in concilio Tridentino, sess. 5. tit. de sacramentis. can. 13. dicitur: Si quis dixerit receptos & approbatos Ecclesiæ catholicæ ritus, in solenni sacramentorum administratione adhiberi consuetos, aut contemni, aut sine peccato à ministris pro libito omitti, aut in nouos alios per quemcunque Ecclesiarum pastorem mutari posse, Anathema sit.

Signū crucis in frōte.

In li. de Sa.

Vestis candida.

Ver. 7. DE SACRAMENTI BAPTISMI DILATIONE.

A QVo ad baptismi dilationem distinguendum est: quia vel baptizandi sunt adulti, vel paruuli. Et quia adultis potest subueniri per votum seu desiderium baptismi, ideo non statim sacramentum baptismi eis conferendum est: sed expectandum est vsque ad certum & determinatum tempus, infra quod baptizandus debet esse catechumenus siue discipulus, & debet edoceri de his quæ sunt fidei, triplici ratione. Primò propter cautelam Ecclesiæ, ne decipiatur conferens statim sacramentum fictè accedentibus, secundum illud 1. Ioan. 4. Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt. quæ quidem probatio sumitur de accedentibus ad baptismum, dum per aliquod temporis spacium eorum fides & mores examinentur. Secundò, quia hoc est necessarium ad vtilitatem eorum: egent enim aliquo temporis interuallo ad hoc quòd plenè instruantur de fide, & exercitentur in his quæ pertinent ad Christianam fidem. Tertiò ad quandam reuerentiam sacramenti, dum in solennitatibus præcipuis, puta Paschæ & Pentecostes, homines ad baptismum admittuntur. Hæc tamen dilatio est prætermittenda in duobus casibus: Primo, quando illi qui sunt baptizandi, apparent sufficienter instructi in fide, & ad baptismum idonei: sicut D. Philippus statim baptizauit Eunuchum Candacis reginæ, & D. Petrus Cornelium, & eos qui cum eo erant. Secundo, propter infirmitatem & periculum mortis. Vnde Leo papa dicit, Hi qui necessitate mortis, ægritudinis, obsidionis, naufragij vrgentur, omni tempore baptizari debent. Si aliqui tamen ex Catechumenis, qui desiderium baptismi habent, morte præueniantur, articulo necessitatis sacramentum excludente, dum expectant tempus ab Ecclesia statutum, saluantur. Peccarent tamen, si vltra tempus ab Ecclesia statutum differrent accipere. vnde Sap. Ne tardes conuerti ad dominum, & non differas de die in diem, nisi ex causa necessaria, & de licentia prælatorum Ecclesiæ: licet etiam hoc peccatum cùm aliis deleri possit per succedentem contritionem, quæ cum desiderio baptismi supplet effectum eius, vt dictum est.

Adulti cur ante baptismum sunt instruendi.

Act. 8.

Act. 10.

Eccle. 5.

Ver. 8. DE BAPTISMO PARVVLORVM.

B PAruuli in materno vtero totaliter existentes, non possunt baptizari, vt D. August. ait: Nemo enim renascitur, nisi nascatur: sed baptismus est quædam spiritualis regeneratio: igitur. & ratio est, quia ablutio corporis est de necessitate baptismi: & talis non potest fieri pueris totaliter in materno vtero existentibus. Et sic per baptismum matris non baptizatur paruulus in vtero eius existens, propter distinctionem suppositorum, quæ procedit à forma siue anima, quæ est distincta: licet corpus sit aliquo modo vnum propter colligationem corporalem. Non est tamen expectanda totalis egressio pueri ex vtero, si mors immineat. Tunc enim si caput, in quo fundantur omnes sensus, primò egrediatur, debet baptizari, periculo imminente. Nec est ipse rebaptizandus, si eum postea perfectè nasci contigerit. Si verò caput primò non egrediatur, sed alia pars, idem faciendum est, sicut de capite. Notandum etiam quòd vbi mater esset infirma, & derelicta à medicis, & in agonia: non debet quis etiam de consensu eius, eam occidere seu apperire ad baptizandum puerum: quia non sunt facienda mala, vt inde

3. p. q. 68. art. 11.

In Epist. ad Darda.

Quid de paruulis in natiuitate periclitantibus.

Rom. 3.

veniant bona. Nec per hoc ꝙ nõ possunt pueri baptizari in vtero, nec aliter saluari, sequitur ꝙ lex noua sit grauior veteri, vt dictum est suprà. ¶ Natis autem paruulis Christianorum non est differendum eis baptisma, quia non expectatur in eis maior instructio, aut plenior conuersio. Cùm enim sæpe illis immineat mortis periculum, nec aliter quàm per baptismum eis subueniri posit, non debet baptisma differri. Nec obstat quod Neotherici Anabaptistæ allegant Christum dixisse Apostolis, Eũtes in mũdum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & Spiritus sancti: ex quo inferunt ꝙ sunt prius docendi, & per consequens expectandum est donec ad annos discretionis peruenerint: Quia dictum Christi refertur ad gentes doctrinæ fidei capaces. Quod ex præcedentibus eius verbis apparet: prædixit enim: prædicate euangelium omni creaturæ. Sed euangelium prædicari non debet nisi audientibus, & vsum rationis habentibus iuxta illud Eccle. 32. vbi auditus non est, non effundas sermonem. Et hoc modo intelligendum est de adultis illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui verò non crediderit, condemnabitur: cum paruuli ante vsum rationis non posint credere. Christus.n.in lege noua, quæ est perfectior veteri, dedit omnibus etiam paruulis salutis remedium. Si igitur in lege naturæ & Moysi poterant per sacramenta, vel voluntaria, vel determinata, paruuli saluari: quare non in lege noua, & Christi? Si per circuncisionem paruuli ante vsum rationis inserebantur synagogæ, & baptismus succedat circuncisioni, & sit ea perfectior: quare non inserentur per baptismum Ecclesiæ & Christo, qui abiicientibus illos Apostolis dixit, Sinite paruulos venire ad me: talium enim est regnum cælorum? Christus enim non venit perdere, sed saluare quod perierat. Si Adam potuit inficere, & de facto infecit paruulos, qui ab eo per vitiatam originem descenderunt, absq; eorum actuali voluntate: à fortiori Christus paruulos ante vsum rationis per baptismum sibi incorporatos, absq; eorum actuali voluntate regenerauit, & saluos fecit. vnde Apost. Si vnius delicto mors regnauit per vnum, multo magis abundantiam gratiæ & donationis accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. Vbi enim abundauit delictum, superabundauit & gratia. Figura huius habetur Ioan.5. vbi de piscina, quæ erat figura baptismi, dicitur, quod sanare poterat non solum eos qui in eã descendebant, sed etiam eos qui per se venire non poterant, & ab aliis deferebãtur. Vnde ægrotus dicebat: Domine hominem non habeo &c. Præterea Christus Mar. 6. dicit: Sinite paruulos venire ad me: talium enim est regnum cœlorum. Quomodo autem eorum esset regnum cœlorum nisi baptizarentur, cum prædixisset: Nisi quis regnatus fuerit &c. Et ideo per illa verba: Sinite &c. sufficienter declarauit ipsos esse capaces baptismatis. Omnes sancti doctores hoc asseuerant, & inter eos D. Hiero. in epistola ad Athletam: idem D. Ambrosius in lib. de Vocatio. Gentium, & D. Aug. in lib.1. de remisio, Peccatorum, & lib.4. contra Donatistas allegat ritum vniuersalis Ecclesiæ, qui semper fuit obseruatus: vnde concludit quòd non nisi authoritate Apostolica traditum rectisimè creditur. Et D. Diony. dicit, Diuinis nostris ducibus (hoc est Apostolis) ad mentem venit & visum est suscipere infantes, secundum istum sanctum modum, ꝙ parentes pueri traderent ipsum cuidam docto in diuinis pædagogo, & reliquum ipse puer aget sicut sub diuino patre & saluationis sanctæ susceptore. Hoc etiam fuit decisum per multa concilia, scilicet in concilio Milleuitano, & in 3. cõcilio Tolletano, & Greg. Magnus ad Consulta. Augusť. Anglorum episcopi, & recitatur in.c. si mulier.5. distin. Puer eadem die qua natus est potest baptizari. ¶ Nec interrogandi sunt cùm ad vsum rationis peruenerint, an placeat eis quòd baptizati fuerint: potuerunt enim parentes & Ecclesia, etiam eis inuitis, causam eorum facere meliorem: Felix enim necesitas, quæ ad meliora compellit. Vnde in concilio Tridentino, sesione 3. decreto primo, can.3. dicitur, Si quis negat ipsum Christi meritum, & baptismi sacramentum secundum formam Ecclesię collatum, tam adultis quàm paruulis applicari: Anathema sit. & sesione 5. tit. de Sacramento Baptismi, c. 14. dicitur, Si quis dixerit paruulos baptizatos, cùm adoleuerint interrogandos esse, an ratum habere velint quod patrum eorum nomine dum baptizarentur polliciti sunt: & vbi se nolle responderint, suo esse arbitrio relinquendos, nec alia interim pœna ad Christianam vitam cogendos: nisi quòd ab eucharistia aliorumque sacramentorum perceptione arceantur, donec resipiscant: Anathema sit. & c.13. Si quis dixerit paruulos eò ꝙ actum credendi non habeant, suscepto baptismo inter fideles computandos non esse: ac propterea cùm ad annos discretionis peruenerint, esse rebaptizandos, aut præstare omitti eorum baptisma, quàm eos sine actu proprio credentes baptizari in sola fide Ecclesiæ Anathema sit. & c.12. dicitur, Si quis dixerit neminem esse baptizandum, nisi ea ætate qua Christus baptizatus est: Anathema sit. an autem paruuli infidelium inuitis parentibus sint baptizandi, dictum est suprà c.10.§.5.ver.5.

Marginalia: c.15.§.2. ver.2. — Matth. vlt. — Mar. vlt. — Mar.6. — Rom.5. — In epist. ad Athletam. — In 7. Eccl. Hierar.

Ver. 9. DE REQVISITIS IN SVSCIPIENTE BAPTISMA.

IN paruulis baptizandis, cùm non sint capaces rationis, ex parte ipsorum nihil requiritur: sed sufficit quòd baptizans intendat facere quod Ecclesia facit. Tunc enim sacramentum operatur in fide Ecclesiæ. & idem dicendum est de furiosis & amentibus, qui nunquam habuerunt vsum rationis, nec habent dilucida interualla. Amẽtes autem qui ex sana mente quam prius habuerunt, inciderunt in amẽtiam, iudicandi sunt secundum voluntatem quam habebant dum sanæ mentis erant. & ideo si tũc apparuit in eis voluntas suscipiendi sacramentum baptismi, debet eis exhiberi in amentia, etiam si tunc contradicant. Si verò nulla voluntas suscipiendi baptismum in eis apparuit dum sanæ mẽtis essent, nõ sunt baptizandi. Amentes autem & furiosi qui habent dilucida interualla, si tempore interualli habeát voluntatem suscipiendi baptisma, debent baptizari, etiam in amentia si sit periculum mortis: aliàs melius esset expectare interuallum sanæ mentis. Si autem in tempore interualli non apparuerit voluntas siue desiderium baptismi, non sunt baptizandi. Quidam autem sunt qui dicuntur fatui, qui non sunt omnino sanæ mentis: tamen intantum ratione vtuntur, quòd posint cogitare de salute, & intelligere quodam

Marginalia: 3.p.q.68. art.12. — Quando amẽtibus baptisma prodest. — Fatui sunt baptizãdi.

quodam modo sacramenti virtutem. de talibus idem est iudicium, sicut de his qui sanæ mentis sunt. Dormientes autem adulti non sunt baptizandi, nisi immineat periculum mortis, & prius ante dormitionem apparuerit voluntas suscipiendi baptismum, sicut de amentibus dictum est. Narrat D. Augu. in 4. Confess. de amico suo qui baptizatus est nesciens, propter periculum mortis. Adulti autem sanæ mentis vigilantes, ad hoc quòd suscipiant rem sacramenti, hoc est gratiam, necessariò requiritur quòd habeant sequentia: primo rectam fidem, saltem in communi, vt scilicet credant quod Ecclesia credit: Quia sicut dicitur Rom.3. Iustitia Dei est per fidem Iesu Christi. vnde Christus dicebat: Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Inde est ꝙ Ecclesia, quæ nil frustra agit, in sacramentis interrogat baptizandos de articulis fidei: & per hoc, sacramentum baptismi dicitur sacramentum fidei. Secundò requiritur quòd eum vitæ præteritæ pœniteat, & quòd moriatur peccato, & velit in nouitate vitæ ambulate. vnde D. Augu. in lib. de Pœnitentia dicit, quòd nullus suo arbitrio voluntatis constitutus potest nouam vitam inchoare, nisi eum veteris vitæ pœniteat. Ideo Rom.6. An ignoratis fratres quòd quicunque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus? Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem, vt quomodo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Tertiò requiritur quòd habeat intentionem suscipiendi baptismum, sicut Christus instituit & Ecclesia tradit. vnde D. Augu. in lib. de Charitate, nemo ex aqua & spiritu sancto renascitur, nisi volens. Ex quo apparet quòd inuitus non baptizatur, licet ei sacramentum applicetur. vnde secundum Ecclesiæ ritum baptizādi profitentur se petere ab Ecclesia baptismum: per quod profitentur suam intentionem de susceptione. Ideo veniens ad baptismum interrogatur, Quid petis? ipse respondet, vel alius (scilicet leuans) pro eo, Baptismum. Iterum interrogatur, Vis baptizari? respondet, Volo: aliàs non baptizaretur. Si autem baptizandum non pœniteret de peccatis, vel actu complaceret in peccato, dum tamen haberet alia duo requisita, peccaret quidē mortaliter, se ingerendo sacramento: tamen quia per sacramentum imprimitur character, qui recedente fictione, & adueniente pœnitentia operatur, delentur omnia peccata, & per ipsum causatur instrumentaliter gratia sacramentalis, per quam totaliter deletur reatus pœnæ omnium peccatorum. Quia baptismus ordinatur non solum contra peccatum originale, sed etiam contra peccata actualia, quæ per liberam voluntatem causantur: ex consequenti tamen, quia primò & per se contra originale. Si autem deest recta fides in communi, vel intentio recipiendi sacramentum (vt dictum est) esset rebaptizādus, ac etiam si esset dubium sub forma tamen conditionali superiùs expressa. Cùm autem per baptismum aliquis incorporetur morti Christi, quæ fuit sufficienter satisfactoria pro peccatis nostris, & non solùm nostris, sed etiam totius mundi: ideo ei qui baptizatur, non est in baptismo aliqua pœnitentia iniungenda pro quibuscunque peccatis: hoc enim esset facere iniuriam passioni & morti Christi. Restituere tamen malè ablata à proximis, & satisfacere de iniuriis illatis, est iniungendum, sicut & cessare à peccando: Quia non restituere, & non satisfacere læso cum fieri potest, est ledere & peccare, vt dictum est. Non tamen est iniungendum ꝙ pro peccatis præteritis aliquam pœnam siue opera pœnalia sustineat. Baptizati enim sunt excitandi ad iustitiam, non per opera pœnalia, sed per opera facilia: vt quasi quodam lacte facilioris exercitij promoueantur ad perfectiora, vt ait Glo. super illud Psal. Sicut ablactatus à matre sua. vnde & dominus discipulos suos de nouo conuersos à ieiunio excusauit. Et hoc dicebat D. Petrus: Sicut modò geniti infantes, lac concupiscite, vt in eo crescatis in salutem. & 1. Cor.3. Tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, & non escā: Nōdum enim poteratis. Ideo D. Amb. super illud Ro.10. Sine pœnitētia sunt dona Dei & vocatio, dicit: Gratia Dei in baptismo nō requirit gemitum neq; planctū, vel etiam opus aliquod, sed solam fidem, & omnia gratis condonat. Et quia exterior confessio peccatorum debet esse cum planctu & gemitu, vt D. Aug. dicit in lib. de Pœnitentia: sequitur ꝙ non est necessaria, loquendo de confessione exteriori & sacramentali, triplici ratione: Prima, quia sacramentum baptismi est ianua omnium sacramentorum: ideo nullum aliud potest prius conferri. Secunda, quia confessio exterior quæ fit sacerdoti, ordinatur ad hoc quòd sacerdos absoluat confitentem à peccatis, & liget ad opera satisfactoria: quod fieri non debet, vt dictum est. Tertia, quia ipsa particularis confessio homini facta, est pœnosa propter verecundiam: baptizando verò nulla pœna est imponenda, vt dictum est: ideo, &c. Sufficit enim generalis, quam faciunt, cum secundum ritum Ecclesiæ abrenunciāt satanæ & omnibus pōpis eius. Et hoc modo dicit Glo. quòd in baptismo Ioannis exemplum datur baptizandis confitendi peccata in generali, renunciādo satanæ, & promittendo meliora. Si qui tamen baptizandi ex deuotione confiteri vellent, eorum confessio esset audienda, non ad hoc quòd eis absolutio daretur, & satisfactio imponeretur: sed ad hoc quòd cōtra peccata consueta eis aliqua spiritualis vitæ informatio traderetur. ¶Nec obstat quod dicitur quòd baptizabantur multi à Ioanne, confitentes peccata sua: Quia in baptismo Ioannis non remittebantur peccata: Erat enim baptismus pœnitentiæ, disponens ad remissionem peccatorum: ideo conuenienter confitebantur peccata, vt secundum quantitatem & qualitatem peccatorum eis pœnitentia determinaretur. Sed baptismus Christi absque exteriori pœnitentia remittit peccata, vt D. Amb. ait: ideo est perfectior, & sic non est similis ratio. Confessio tamen interior peccatorum, quæ est actus virtutis pœnitentiæ, quæ fit Deo, requiritur ad baptismum, saltem ad obtinendum vltimum effectum, vt scilicet homo peccata sua recogitans, de eis doleat: quia, vt dictum est, nemo potest inchoare nouam vitam, nisi eum præteritæ vitæ pœniteat: sicut nec Christus resurgere potuit, antequàm moreretur.

Dormientes adulti non sunt baptizandi.

Requisita in baptismo

Mar. vlt.

Sacramentum baptismi dicitur fidei.

Fictus recipit characterem.

Baptismus ordinatur cōtra originale & actualia peccata.

1. Ioan. 2.

Baptismus omnem reatum delet.

Matt. 9.

1. Pet. 2.

Baptizati non debent sacramētaliter cōfiteri

Matth. 3.

Cōfessio interior requiritur in peccatore baptizando.

Ver. 10. DE MINISTRO SACRAMENTI BAPTISMI.

A Minister sacramenti baptismi ex officio est sacerdos administrationē habens. Ideo Isido. in lib. de Officis, & habetur in c. constat, de consecra. dist. 4. dicit solis sacerdotibus esse traditum baptis- *3. p. q. 67. art. 2.*

Minister bap. ex officio. ma. Non est tamē negandum quin episcopi possint baptizare: Quia quicquid potest inferior dignitas subordinata, potest & superior. vnde & dominus officium baptizandi commisit Apostolis, dicēs: Euntes in mundum vniuersum, &c. cōmisit authoritatem docendi, prædicandi, & baptizandi: differenter tamen, quia officium docēdi commisit eis Christus, vt per se illud exercerent, tanquam principalissimum. vnde & ipsi Apostoli dixerūt, Non est æquum nos relinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Officium autē baptizandi cōmisit Apostolis, vt per alios exercerent. vnde Apostolus: Non me misit dominus baptizare, sed euangelizare. & hoc ideo, quia sapientia ministri nil operatur in baptizando, sicut in docendo. In cuius etiam signum nec ipse dominus baptizabat, sed discipuli eius. Quod intelligendum est communiter, vt D. Aug. dicit. & credēdum est ꝙ discipulos suos baptizauerit: Verum quia sacramentum baptismi est sacramentum necessitatis, qua adueniente in absentia sacerdotis diaconus, & illo absente subdiaconus, & deinde acolytus, & consequenter vsq; ad clericum, & in absentia clerici laicus, & in absentia viri, mulier conferre potest. Vnde in c. mulier, de consec. dist. 4. dicitur, mulier quanuis docta aut sancta, viros docere aut baptizare non præsumat, nisi cogente necessitate: imò etiam (vt suprà dictum est) infidelis, Iudæus, Paganus, & hæreticus, dummodo intendat facere quod Ecclesia facit, & applicet ea quæ sunt de necessitate sacramenti. Peccarent tamen inferiores, si extra necessitatem non seruarent ordinem prædictum: Si tamen baptizare præsumerent extra casum necessitatis, perficeretur sacramentum, nec esset reiterandum. ¶ Si dicatur ꝙ Pœnitētia est sacramentum necessitatis peccatori: & tamen quacunque necessitate adueniente non potest diaconus aut aliquis non sacerdos absoluere: ergo nec baptizare, saltem adultos, cum habeant remedium per baptismum in voto, sicut peccatores per pœnitentiam in voto. D. Tho. respondet, ꝙ sacramentum pœnitētiæ non est tantæ necessitatis sicut baptismus: potest enim per contritionem suppleri defectus sacerdotalis absolutionis, quæ non liberat à tota pœna, neque etiam pueris adhibetur: & ideo non est simile de baptismo, cuius effectus per nihil aliud suppleri potest. Baptismus enim in voto non causat characterem, nec delet totam pœnam, nec aperit ianuam Ecclesiæ quo ad alia sacramenta. Potest etiam dici quòd in ministro sacramenti pœnitentiæ requiruntur claues ecclesiæ & specialis character, & non in ministro sacramenti baptismi: quia Apostoli & discipuli fuerunt dati ministri baptismi ante characterem sacerdotalem, inquantum repræsentabant omnes de Ecclesia. Vnde & Martyres prædicabant, ac etiam mulieres, & ex ritu & determinatione Ecclesiæ habetur, quòd omnes possint baptizare, modo intendant facere quod Ecclesia intendit. Secus de pœnitentia, propter defectum clauis, iurisdictionis, & ordinis. ¶ Non est etiam de necessitate sacramenti baptismi, quòd baptizandus leuetur ab aliquo, præcipuè in necessitate: extra tamen necessitatem peccaret sacerdos baptizans sine leuante, propter ritum à sanctis Apostolis institutum: prout D. Dio. vlt. c. Eccle. Hierar. dicit. Quia cum baptismus sit quædam regeneratio, sicut in generatione carnali paruulus nuper natus eget nutrice & pædagogo: sic in spirituali propter imbecillitatem spirituale, quæ reperitur etiam in adultis. vnde 1. Pet. 2. Sicut modo geniti infantes, lac cōcupiscite. Sicut nouitij in religione egēt speciali instructore circa ea quæ sunt religionis: sic nouiter baptizati. Non est tamē necesse ꝙ sint plures leuātes: licet illud hodie seruetur. Tenentur autem leuantes ad instructionem. vnde D. Augu. dicit: Vos autem tam viros quàm mulieres, qui filios in baptismate suscepistis, moneo vt cognoscatis vos fideiussores apud Deū extitisse pro illis, quos visi estis de sacro fonte suscipere: singulariter tamē tenētur, quando baptizati nutriuntur inter infideles. In quo casu, & vbi immineret periculū, deberent dari leuantes siue patrini docti: Quia si inter Christianos nutriantur, satis possunt ab hac cura excusari leuantes, præsumendo de parentibus. Si tamen quocunque modo sentirent parentes non facere debitum suum, tenerentur. Dantur autem patrini alieni, ad ostendendam differentiā regenerationis: alia est enim disciplina carnalis, & alia spiritualis, secūndum illud: parentes quidem carnis habuimus eruditores, & reuerebamur eos: non multo magis obtemperabimus patri spirituū, & viuemus? ideo alius debet esse pater spiritualis à patre carnali, nisi necessitas aliud exigat. Ideo pater aliis existentibus, non debet leuare, neque etiam baptizare: Quia baptizans efficitur pater spiritualis. ¶ Notandum tamen quòd licet non baptizatus & infidelis possint baptizare, non possunt tamen leuare, vt declaratum fuit in concilio Maguntino.

Matth. vlt. *Act. 6.* *1. Cor. 1.* *Ioan. 4.* *Ad Clementianū.* *3. p. q 67. art. 3. ad. 3.* *Cur diaconus in necessitate absoluere non potest.* *Baptismus non necessariò requirit leuantem.* *In quodam ser. Paschæ.* *Cur patrini dantur.* *Heb. 12.*

Ver. 11. DE TRIPLICI BAPTISMATE.

QVia baptismus qui habet efficaciam à passione Christi, cui aliquis configuratur per baptismum: & vlterius habet efficaciam à Spiritu sancto, sicut à causa prima, quę cùm non pendeat ab effectu, superexcedit effectum: & ideo præter baptismum aquæ potest quis cōsequi effectum sacramēti baptismi, scilicet remissionem peccatorū: primò quidem ex passione Christi, inquātum aliquis ei cōformatur, pro Christo patiendo, & sanguinem pro ipso fundendo: iuxta illud, Hi sunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt stolas suas, & eas dealbauerunt in sanguine agni. Et ideo hæc ablutio & emundatio peccatorum per sanguinis pro Christo effusionem, dicitur baptismus sanguinis. Eadem ratione per virtutem Spiritus sancti consequi potest quis effectum baptismi & remissionem peccatorum, non solum sine baptismo aquæ exterius adhibito: sed etiam sine baptismo sanguinis, inquantum alicuius cor mouetur à Spiritu sancto ad credendum credenda, & diligendum Deum, desiderátq; baptizari baptismo aquæ in nomine trium personarum, & caret baptismo aquæ non ex negligentia, sed quia non potest suscipere. In tali casu gratia Spiritus sancti supplet, & dicitur baptizari & renasci ex Spiritu sancto, de hoc Esa. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarum Sion, & sanguinem Hierusalem (scilicet peccati) leuauerit de medio eius, in spiritu iudicij & ardoris. Et hæc ablutio vocatur baptismus flaminis, siue pœnitentiæ: sicut effusio sanguinis, inquantum supplet effectum baptismi aquæ, dicitur baptismus sanguinis. vnde D. August. dicit Baptismi vicem aliquando implere passionem:

Apoc. 12. *Baptismus sanguinis.* *Baptismus flaminis quid.* *In lib. de Bap. Par.*

passionem: vt de latrone illo, cui non baptizato dictum est, Hodie mecum eris in paradiso: qui licet non fuerit occisus pro Christi nomine, fuit tamen ei mors accelerata propter defensionem Christi. Ideo martyr potest appellari. Et cum efficacia horum trium baptismatum procedat ex passione Christi & virtute Spiritus sancti: (Nam passio Christi operatur in baptismo aquæ per quandam figuralem repræsentationem, in baptismo pœnitentiæ per cordis commotionem, in baptismo sanguinis per potissimum dilectionis & affectionis feruorem, secundum illud, Maiorem charitatē nemo habet, vt animam suam ponat quis pro amicis suis.) Ideo inter illos baptismus sanguinis est potissimus, & includit baptismum flaminis, cùm ex charitate patiatur. Et quanuis baptismus sanguinis non sit sacramentum, nec imprimat characterem, sicut baptismus aquæ: tamen præeminentiam habet, quantum ad effectum principalem sacramenti, non solùm ex passione Christi, sed etiam ex virtute Spiritus sancti: Quia magis per eum conformatur quis passioni Christi, & feruentiorem recipit motum Spiritus sancti. *Ioan.15.*

Ver. 12. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI BAPTISMI.

A Sacramentum baptismi debitè susceptum habet plures effectus: primus est remissio peccatorum nō futurorum & post baptismum commissorum, vt hæretici astruere nituntur, dicentes quòd per memoriam baptismi delentur peccata post baptismum commissa. Quorum error fuit cōdemnatus in cōcilio Trident. sessione 5. tit. de baptismo, can. 10. vbi dicitur: Si quis dixerit quòd omnia peccata quæ post baptismum fiunt, sola recordatione suscepti baptismi vel dimitti, vel venialia fieri: Anathema sit. Vnde Ezech. 18. Si auerterit se iustus à iusticia sua &c. Nec aliud remedium contra peccata actualia institutū est primò & per se quā sacramentū pœnitentiæ. Fit tamē remissio peccatorū præteritorū, nō solùm originalis, sed etiam actualiū. ex cōsequenti, vt dictum est. Et quanuis per generationē non incurrat homo nisi vnum peccatum: non tamen sequitur ꝙ per regenerationem non mundetur nisi ab vno: Quia gratia Christi magis abundauit, quàm delictū Adæ. vnde Apostolus: Nam iudicium ex vno in condemnationem, gratia autē ex multis delictis in iustificationē. Ideo D. Aug. in li. de Baptismo Paruulorum dicit, quòd generatione carnis tantùm trahitur peccatum originale, regenerante autem spiritu non solum originalium, sed etiam voluntariorum fit remissio peccatorum. Et licet in adultis quo ad deletionem actualium præcedat actus pœnitentiæ virtutis: non tamen sufficeret ad remissionem culpæ, nisi adesset fides passionis Christi, & propositū suscipiendi baptismum, per quod recipit gratiam, sed perfectiùs per sacramentum baptismi: Non tamen ita, quin possit illam amittere, etiā absque infidelitate. vnde in concilio Tridentino, sess. 5. titu. de sacramēto baptismi, can. 6. decretum fuit: Si quis dixerit baptizatum nō posse, etiam si velit, gratiam amittere, quantuncunque peccet, nisi nolit credere: Anathema sit. ¶Secundus effectus baptismi est deletio omnis reatus, siue liberatio à pœnis, pro peccatis personæ debitis, eò quòd per baptismum sumus plenè incorporati passioni Christi: ergo baptizato cōmunicatur passio Christi ad remedium, ac si ipse passus esset. vnde Apostolus: Si mortui sumus cum Christo, credimus etiam quòd simul viuemus cum eo. & alibi: Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant. sed damnatio solùm duo complectitur, scilicet culpā & pœnam. & baptizati perfectè sunt in Christo Iesu, cui per baptismum perfectè conformantur & consepeliuntur: igitur, &c. Hæc deletio pœnæ locum habet apud Deum: quia in pœnis quæ in iudicio humano inferuntur, nō solùm attenditur qua pœna sit homo dignus, sed etiam in quo sit obligatus apud homines, qui læsi & scandalizati sunt per peccatū alicuius. Et ideo homicida per baptismum liberatur à reatu pœnæ quo ad Deum: remanet tamen obligatus quo ad homines, quos iustū est ædificari de pœna, sicut fuerunt scandalizati de culpa. Piè tamen posset princeps talibus indulgere. Dictum est autē, ab omni reatu pœnæ personæ debitæ: quia (vt experimur) per baptismum non liberamur à pœnalitatibus huius vitæ, quæ sunt debitæ naturæ. vnde super illud Ro. 6. Destruatur corpus peccàti, dicit Glo. Per baptismum id agitur, vt vetus homo crucifigatur: Non tamē ita, vt in ipso carnis concupiscentia respersa & innata repente absumatur, & non sit fomes, sitis, æstus, mors: Sed ne obstent mortuo quæ inerant nato: & sic dominium & regnum deiecit, vt. s. hoc homo nō timeat: & eadē in nouissimo pœnitus exterminauit. ¶Habet & alias pœnalitates, quas voluit Christus baptizatos sustinere triplici ratione: Primò propter cōformationem. Turpis est enim pars quę nō congruit suo vniuerso: sed per baptismum homo incorporatur Christo, & fit membrū eius: ideo conueniens est vt id agatur in membro incorporato, quod actum est in capite: Christus autem à principio suæ conceptionis fuit plenus gratia: corpus tamen eius fuit passibile, & post passionem & mortem ad vitam gloriosam resuscitatum: Sic Christianus in baptismo gratiam consequitur, quantum ad animā: habet tamen corpus passibile, in quo pro Christo pati possit. Post mortē verò resuscitabitur ad impassibilem vitam. vnde Apostolus, Qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit mortalia corpora nostra. & infrà, Si tamen compatimur, vt etiam simul glorificemur. Secūdò, hoc fuit conueniens propter spirituale exercitiū. In cuius figura legitur Iudicū 3. Hæ sunt gentes, quas Dominus reliquit vt erudiret in eis Israëlem: & postea discerent filij eorum certare & habere consuetudinē præliandi. Tertiò hoc fuit conueniens, ne homines ad baptismum accederēt, propter impassibilitatem præsentis vitæ, & nō propter gloriam vitæ æternæ. vnde Apostolus: Si in hac vita tantū in Christo sperātes sumus, miserabiliores sumus omnibus. Si dicatur, remota causa remouetur effectus: Sed causa harū pœnalitatum est peccatum originale, quod tollitur per baptismum: igitur effectus debet tolli. Dicendum quòd peccatū originale hoc modo processit, quòd primò persona infecit naturā, postmodū verò natura infecit personam. Christus verò ordine cōuerso, prius reparat id quod est personæ, & postmodū simul in omnibus reparabit ꝙ est naturæ, in resurrectione. Ideo licet per baptismū quilibet purgatus sit ab originali, quā-

Rom.5. *Omnis reatus deletio.* *Rom.6.* *Rom.8.* *Baptismus à quibus pœnis non liberet.* *Cur baptizati pœnas habent.* *Rom 8.* *1.Cor.15.*

tum ad perſonam ſuam,non tamen quantum ad naturã & poſteros. Ideo generatus à baptizatis naſcitur cum originali.¶Tertius effectus baptiſmi eſt character,de quo ſuprà dictum eſt, quòd eſt indelebilis,&recedente fictione,quę ſacramenti efficaciam non tollit,operatur effectum.Fictio enim impedit vltimum & principalem effectum ſacramenti, ſcilicet gratiam.vnde Sap.Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictũ. Sed effectus principalis baptiſmi eſt à Spiritu ſancto: ergo fictio impedit.Fictus autem dicitur aliquis per hoc,quòd voluntas eius cõtradicit baptiſmo vel eius effectui:Quia cùm Deus, ſecundum Damaſcenum,non cogat aliquem ad iuſtitiam: ſequitur quòd ad hoc quòd aliquis iuſtificetur per baptiſmũ,requiritur quòd voluntas hominis amplectatur baptiſmum & baptiſmi effectum. Et ſecundum D.Aug.quatuor modis aliquis dicitur eſſe fictus: Primo cùm non credit,cùm tamẽ baptiſmus ſit ſacramentum fidei.Secundo cùm contemnit ipſum ſacramentum, & hi duo modi fictionis tollunt eſſentiam ſacramenti.Tertio per hoc quòd recipit ſacramentum, nõ ſeruans ritum Eccleſiæ. Quarto per hoc quòd aliquis indeuotè & cum peccato accedit.Et hi duo modi impediunt vltimũ ſacramenti effectum:non tamẽ characterem,quia cùm baptiſmus ſit opus Dei,& non hominis: ideo nõ eſt omnino mortuum in eo,qui ſine charitate baptizatur: ſed eſt viuum quo ad characterẽ. Notandũ tamen ꝙ cùm fictio commiſſa in baptiſmo, ſit impedimentum baptiſmi, non deletur per baptiſmum, ſed per pœnitentiam ſubſequentem, & fictione remota baptiſmus aufert culpam & reatum omnium peccatorum præcedentium & ſimul exiſtentium cum baptiſmo. Et ſic ad baptiſmi effectum conſequendũ concurrũt baptiſmus & pœnitẽtia:ſed baptiſmus ſicut cauſa per ſe, pœnitentia vero ſicut cauſa per accidens,hoc eſt remouens prohibens. ¶Quartus effectus baptiſmi eſt gratia ſacramentalis, de qua ſuperiùs dictum eſt.vnde D.Auguſt. dicit, ꝙ ad hoc baptiſmus valet,vt baptizati Chriſto incorporentur,& membra eius fiant.A capite autẽ (ſcilicet Chriſto)in omnia membra eius gratia & virtutis plenitudo deriuatur,ſecundum illud, De plenitudine eius nos omnes accepimus. & cum paruuli per baptiſmum incorporentur Chriſto,& efficiantur eius mẽbra: cõſequens eſt ꝙ eis dentur virtutes & dona.Propter prædicta verba Augu.attribuitur baptiſmo incorporatio,& à D.Diony. illuminatio interior:& à Glo.ſuper illud Pſal. Super aquas refectionis, &c. fœcunditas:non quidem naturalis generationis,quia multi baptizati ſunt ſteriles:ſed fœcunditas, qua aliquis producit bona opera in ſe vel in aliis.vnde Apoſtolus 1.Cor.4.In Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. ¶Quintus effectus ſacramenti baptiſmi eſt apertio regni cæleſtis, vt dicit Venerabilis Beda ſuper illud Lucæ 3.Apertum eſt cælum,&c.Virtus hic baptiſmatis oſtenditur,de quo quiſq; cum egreditur, ei regni cæleſtis ianua aperitur: Quia aperire ianuam regni cæleſtis eſt tollere impedimentum, quo quis impeditur regnũ cæleſte introire.Illud autem impedimentum non eſt niſi culpa vel pœna,quæ (vt dictum eſt) tollũtur per baptiſmum: hunc autem effectum quantum ad efficaciam & in re accepit baptiſmus in Chriſti paſſione.Ante autem paſſionem baptiſmus non habebat hunc effectum in re,ſed ſolùm in ſpe: Quia baptizati tunc decedentes,ex certa ſpe introitum regni cæleſtis expectabant. In re autem non habebant aditum,donec perſoluto debito naturæ,quod eſt mors: ideo quando anima ſeparatur à corpore,ſi poſt baptiſmum non poſuit impedimentum,ſtatim aditum habet ad regnum cælorum. ¶Omnino tamen negandum eſt quod baptiſmus liberet ab omnibus Eccleſiæ præceptis, & obliget ſolùm ad fidem,vt hæretici fingere nituntur.Ideo in concillo Tridentino, ſeſsione 5.titu.de Baptiſmo, cap. 7. decretũ fuit:Si quis dixerit baptizatos poſt baptiſmũ ipſum tantum fidei fieri debitores,non autem vniuerſæ Chriſti legis ſeruandæ: Anathema ſit. & can. octauo dicitur: Si quis dixerit baptizatos eſſe liberos ab omnibus Eccleſiæ ſanctæ præceptis: quæ vel ſcripta vel tradita ſunt,ita vt obſeruare ea minimè teneantur,niſi ſua ſponte illis ſe ſubmittere voluerint: Anathema ſit.

Sap.1. *Quatuor fictionis modi.* *In lib. de Bap.Par.* *Ioan.1.* *2.c.Eccleſ. Hierar.* *Pſal.22.* *3.p.q.69. art.7.* *Baptiſmus non liberat ab Eccleſiæ præceptis.*

Ver. 13.

DE CIRCVNCISIONE.

3.p.q.70. ET quia Circũciſioni ſucceſsit Baptiſmus in noua lege, ideo aliquid de ipſa Circunciſione dicendũ eſt.Et primò ſciendũ ꝙ Circũciſio erat figuratiua & præparatiua baptiſmi, vt dicit Apoſtolus Colloſ.2.Circunciſi eſtis circunciſione non manu facta in expoliatione carnis, ſed circunciſione Ieſu Chriſti conſepulti ei in baptiſmo,iuxta illud, Habentes eundem ſpiritum fidei, credimus. Circunciſio enim erat quædam proteſtatio fidei.Et per circunciſionem antiqui aggregabãtur cœtui fidelium, quod hodie fit per baptiſmum: & ſicut per circunciſionem auferebatur quædam carnis pellicula: ita per baptiſmum homo ſpoliatur à carnali conuerſatione:ideo circunciſio fuit figuratiua & præparatiua baptiſmi: verum quia antiquis patribus(quorum fides erat de futuro,)omnia in figuram contingebant:circunciſio non adeò expreſsè figurabat baptiſmum,ſicut tranſitus Maris rubri. Ideo Apoſtolus dicit ꝙ omnes mare tranſierunt,& in Moyſe baptizati ſunt in nube & in mari: renaſcimur enim ex aqua ſignificata per Mare rubrum, & Spiritu ſancto ſignificato per columnam nubis. Non tamen per prædicta fiebat proteſtatio fidei,ſicut per circunciſionem.Et ideo Mare rubrum & columna nubis erant tantum figura,& non ſacramentum, ſed circunciſio erat figura & ſacramentum. Ideo expreſsius ſignificabat interiores effectus baptiſmi.¶Circunciſio fuit à Deo inſtituta,& data Abrahæ, & non omni populo,ſicut baptiſmus:quia non continebat perfectionem ſalutis: ſed ſolùm figurabat eam perficiendam per Chriſtum,qui erat ex Iudæorũ populo naſciturus.Ideo illi ſoli populo data eſt:Baptiſmus verò omni populo,quia continet perfectionem ſalutis,ad quam Deus omnes homines vocat,ſecundum illud:Qui vult omnes homines ſaluos fieri.Fiebat autẽ non in capite,ſed generationis membro,propter tria: Primò,quia ſignum erat fidei: Abraham enim credidit Chriſtum ex ſuo genere naſciturum,Secundò,quia erat in remedium peccati originalis. Tertiò, quia ordinabatur in diminutionem carnalis concupiſcentiæ,quæ præcipuè viget in illo membro. Cultellus autem lapideus non erat de neceſsitate circunciſionis.Vnde non inuenitur tale inſtrumentum præcepto diuino determinatũ, B

2.Cor.4. *Rom.4.* *Circunciſio fuit figuratiua baptiſmi.* *1.Cor.10.* *Gen.17.* *1.Tim.2.*

neque

neque etiam tali instrumento Iudæi communiter vtebantur, sicut neque nunc. Leguntur tamen aliquæ circuncisiones famosæ cultello lapideo factæ. vnde Exo. 4. dicitur quòd tulit Sephora acutissimam petram, & circuncidit præputium filij sui: & Iosu. 5. Fac tibi cultellos lapideos, & circuncide filios Israël: per quod figurabatur circuncisionē spiritualem per Christū (qui erat Petra) esse perficiendam. Determinabatur autem octauus dies circuncisioni, propter periculum & mysterium: Quia in octaua ætate, quæ erit ætas resurrectionis, quasi in octauo die perficietur per Christum spiritualis circuncisio, quando auferet ab electis non solùm culpam, sed etiam pœnam. Tum etiam propter teneritudinē infantis ante octauū diem. Vnde etiā de aliis animalibus præcipitur, Bos, ouis, & capra, cùm generata fuerint, septem diebus erunt sub vbere matris suæ: die autem octauo offerri poterūt Domino. Erat octauus dies de necessitate præcepti: ita scilicet quòd octauū diem prætermittentes peccabant, etiam si octauus dies esset Sabbatū, secundū illud, Circuncisionē accipit homo in Sabbato, & non soluitur lex Moysi: & si filius post octauū diem & ante circuncisionem decederet, peribat anima eius de populo suo. Nō erat tamen octauus dies de necessitate sacramēti: quia si aliqui in octauo die circuncisionē omisissent, poterāt alio die circuncidere: & circūcisio habuisset effectū. Quidam etiā dicunt ꝙ ꝓpter periculū imminētis mortis poterat octauus dies præueniri. Sed hoc nec ex authoritate scripturæ, neque ex consuetudine Iudæorum haberi potest. vnde melius dicendum est, sicut etiam Hugo de S. Victore dicit, quòd octauus dies nulla necessitate pręueniebatur. Vnde super illud Prouerb. 4. Vnigenitus eram coram matre mea, dicit Glos. quòd alius Bersabee paruulus nō cōputabatur: quia ante octauum diem mortuus nominatus nō fuit, & per consequens nec circuncisus. Excipitur tamē à prædictis tempus quo populus erat in deserto: tunc enim excusabantur prætermittentes præceptum circuncisionis: tum quia nesciebant quando mouenda erant castra: tum quia (vt Damascenus dicit) non erat necesse aliquod distinctionis signum habere: quia seorsum ab aliis populis habitabant. D. tamen Aug. dicit ꝙ inobedientiam incurrebant, qui ex cōtemptu prętermittebant. vnde videtur quòd nulli incircuncisi mortui sunt in deserto: Quia (vt dicitur in Psal.) Non erat in tribubus eorum infirmus: sed illi soli videntur esse mortui in deserto, qui fuerant circuncisi in Aegypto. Si tamen aliqui incircuncisi mortui sunt, eadē est ratio de eis, sicut de his qui ante octauum diem moriebantur, in quibus peccatum originale expiabatur per alia sacrificia, sicut ante circuncisionē datam. ¶ Circuncisio autem solis masculis & non mulieribus data fuit. vnde apparet imperfectio illius sacramenti. Ratio autem assignatur duplex. Prima eo ꝙ originale peccatum descendit à patre in filios, quantum ad culpam & reatum, & quantum ad pœnalitates descendit à fœmina: quia pater est efficiens in generatione, & mater materiam ministrat. Et quanuis transgressio à fœmina incœperit: tamen transfusionis originalis peccati causa non fuit fœmina, sed vir: Quia si vir non peccasset, peccatum originale transfusum non fuisset. Ideo dicit Apostolus: Per vnum hominem peccatum introiuit in mundum. Secunda ratio, quia sacramentum circuncisionis erat signum distinctiuum populi fidelis ab infideli: sed distinctio populi principaliter est ex parte virorum, quia mulieres eis subiectæ sunt: & ideo etiam inter Iudæos nō computantur genealogiæ ex parte mulierū, sed ex parte virorū. Circūcisio administrata ab his qui erāt in peccato mortali, habebat virtutē & efficaciā ex opere operato: nō per virtutē inhærentē, sed solùm per virtutem assistentem ex pacto diuino: & valebat paruulis ad peccati originalis deletionē, sicut Baptismus ex eo tēpore quo fuit institutus: vt D. Aug. dicit: Quanuis lata sit differentia inter circuncisionem & baptismum. quia baptismus per virtutem inhærentem instrumentaliter operatur: Circuncisio verò non. Secundò, quia baptismus imprimit characterem in anima, circūcisio verò in corpore tantū. Tertiò, quia licet in circuncisione daretur gratia, non solùm quantū ad remissionem peccati, sed etiā quo ad hoc vt faceret circuncisum dignum vita æterna, & quantum ad repressionem concupiscentiæ, & adimpletionem mandatorum legis: cùm minima gratia posit resistere cuilibet concupiscentiæ, & vitare quodlibet peccatum mortale, quod committitur in transgressione mandatorum legis. Minima enim charitas plus potest, quàm cupiditas: tamen in circuncisione non conferebatur tanta gratia, sicut in baptismo, in quo (vt dictum est) copiosè & abundanter cōfertur. Quartò, quia per circuncisionem non fiebat apertio regni cælestis, sicut per baptismum post passionem Christi. Quintò, quia adulti quando baptisantur, habent remissionem, non solùm peccati originalis & aliorum actualium, sed etiā totius reatus pœnæ. Per circuncisionem verò non remittebatur reatus actualium delictorum. Præterea baptismus habebat efficaciam ante & post passionem: Circuncisio autem post passionem Christi nullam habuit ęfficaciam. Sacramenta antiquæ legis in morte Christi euanuerunt & mortua sunt: licet aliquo tēpore possent obseruari, non ponendo tamē spē in eis, vt synagoga sepeliretur cū honore.

1 Cor. 12. Leui. 22. Ioan. 7. In. 4. dist. 1. ar. 1. q. 2. Rom. 5. Ad Valerium contra Iulianum. Differentia baptismi & circuncisionis

Ver. 14. DE BAPTISMO IOANNIS.

A Baptismus D. Ioannis Baptistæ habebat pro materia aquam, iuxta illud Mar. 1. Baptizo vos aqua: & pro forma, hæc verba, Ego te baptizo in nomine Christi venturi & baptizaturi in Spiritu sancto. Quæ elici potest ex verbis eius, dum ait: Veniet fortior me post me: & ego baptizo vos aqua, ille autē baptizabit vos in spiritu sancto. & D. Pau. Act. 19. expressit formam, dicens: Ioannes baptizauit baptismo pœnitentiæ populum, dicens in eum qui venturus esset post eum, vt crederent. Talis baptismus erat sacramentum, cùm esset signum sensibile sacræ rei & mysterij Christi, & præparatio quædam, & initiatio sacramentorū gratiæ, & sic erat sacramentū medium inter sacramenta legis Moysi & Christi: Quia in D. Ioan. Baptista incœpit quodam modo tēpus gratiæ & noua lex, iuxta illud, Lex & prophetæ vsque ad Ioannem: non quòd ab ipso Ioanne esset gratia, aut lex, aut quòd eius baptismus conferret gratiam ex opere operato: quia solùm in aqua, & non in spiritu sancto: sed causabat gratiā dispositiuè ex opere operantis duntaxat. Talis baptismus præparatiuus, fuit à Deo institutus. Nam D. Ioan.

In. 4. dist. 2 q. 2. Marc. 1. & Ioan. 1. Act. 19. Matth. 11.

authoritate Dei baptiſmum pœnitentiæ prædicauit,& executioni mãdauit. vnde cùm Chriſtus quæſiuiſſet à ſcribis,an Baptiſmus Ioãnis è cælo eſſet,an ex hominibus,&c. Sequitur, Omnes enim habebãt Ioannẽ ſicut prophetã.¶ Et quia baptiſmus Ioannis erat pręparatio ad baptiſmũ Chriſti:Baptizati baptiſmo Ioannis,tenebantur baptizari baptiſmo Chriſti poſt inſtitutionem & publicationem.Nec ſufficiebat eis relatio intentionis ad baptiſmum Chriſti,ſicut videtur velle Magiſter Sentẽtiarum, qui in hoc non tenetur,eo quòd baptiſmus Chriſti erat aliud ſacramẽtum , & erat præceptum de illo ſuſcipiendo.Et quia ſola intentio non cauſat effectum ſine ſacramento, ideo non ſufficit relatio. De hoc baptiſmo decretum fuit in concilio Tridentino,tit.de Sacramento Baptiſmi: Si quis dixerit baptiſmũ Ioannis habuiſſe eandem vim cum baptiſmo Chriſti: Anathema ſit.licet autẽ baptiſmus Ioannis eſſet præparatio ad baptiſmũ Chriſti:non tamen ceſſauit omnino Chriſto baptizato : quia poſt baptiſmum Chriſti adhuc Ioãnes baptizabat.Ceſſauit tamen quantum ad ſuã dignitatẽ,quia ante baptiſmũ Chriſti,in quo eſt data virtus regeneratiua aquis,baptiſmus Ioannis inter ablutiones,ſiue purificationes,& baptiſmata legis Moyſi,primatũ & dignitatẽ habuit,eo quòd proximiùs & clariùs repræſentabat baptiſmum Chriſti:ſed poſtq̃ Chriſtus fuit baptizatus,& baptiſmum inſtituit,fuit alius baptiſmus eo dignior:ſicut ceſſat officium legati Domino ſuo ſuperueniente,quanuis aliqua exerceat. Ceſſauit tamẽ totaliter quando Ioannes miſſus fuit in carcerem : Quia myſterium illud ſoli Ioanni cõmiſſum eſt:licet eius mandato & in ſui præſentia diſcipuli eius baptizarent. ¶Chriſtus autem licet non egeret baptiſmo Ioannis,voluit tamen à Ioanne baptizari,triplici ratione,quas ponit gloſ.Marc.3.Prima,vt baptiſmum Ioannis approbaret. Secũda, vt humilitatem oſtenderet,vnde dixit:Sic nos oportet implere omnem iuſtitiam.Tertia,vt tactu ſuæ mundiſsimæ carnis aquas conſecraret.Quartam tangit D.Aug. vt ſcilicet oſtenderet quis & à quo baptizaretur : & ad exemplum baptiſmi proponendũ his qui erant futuri filij Dei per fidem.Sextam tangit D.Chryſo.vt.ſ.in baptiſmo miracula oſtẽdens , errorẽ illorũ qui Ioannẽ Chriſto maiorẽ credebant,reprobaret.¶Difficultas eſt qua forma D.Ioãnes vſus ſit, quãdo baptizauit Chriſtũ.Quidam dicũt ꝙ his verbis:Ego te baptizo,qui à te debeo baptizari,in ſpiritu ſancto.Et licet nõ inueniatur ſcriptũ ꝙ Chriſtus Ioannẽ baptizauerit: tamẽ veriſimile & probabiliter dici poteſt à Chriſto Ioannẽ baptizatũ fuiſſe:Nã Ioannes proteſtatus eſt dicens:Ego à te debeo baptizari,& tu venis ad me?Ad quam proteſtationẽ reſpõdit Chriſtus:Sine modò, ſic nos oportet implere omnem iuſtitiam.Ex quo videtur ſequi quòd Chriſtus in plurali numero loquẽs,ſeipſum cõprehendit,& impleturum promiſit illam iuſtitiam & iuſtificationem,quam petebat Ioannes,& pro qua ꝓteſtabatur.Et quanuis baptiſmus Ioannis fuerit diſpoſitio ad baptiſmum Chriſti:non tamen ſequitur ꝙ nunc ante baptiſmum Chriſti teneantur fideles baptizari baptiſmo Ioannis:Quia adueniente veritate debet ceſſare figura.Licet enim omnis Chriſti actio noſtra ſit inſtructio,iuxta illud, Exemplum enim dedi vobis,vt quemadmodum ego feci,ita & vos faciatis. Non tamen debet ſic intelligi, quòd omnia quæ fecit Chriſtus,& nos faciamus:maximè ea quæ concernunt figuralia,quæ Chriſtus non ad imitationem & exemplum , ſed ad impletionem legis & figurarum fecit. Sicut nec debemus circunciſionem accipere,nec barbam deferre, quod Chriſtus fecit, vt legem circunciſionis & Nazaræorũ impleret:& qui Chriſtum in præmiſsis ſe imitari dicunt , verè Iudaiſant, & Chriſto iniuriam faciunt, ipſo facto proteſtantes Chriſtum legem non impleuiſſe. Non debemus etiam ipſum in his quæ excedunt capacitatem noſtram , velle imitari , prout ieiunare quadraginta diebus & quadraginta noctibus,abſque cibo & potu : ſed noſtro modo & ſecundum capacitatem noſtram , quantum humana fragilitas permittit,conari debemus ad eius imitationem.

Ioan.3. — *Cur Chriſtus baptizari voluit.* — *In li.de na. boni.* — *Ioan.13.* — *Barba exẽplo Chriſti deferre non licet.*

§. 2. DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS.

3.p.q.72. *Pſal.103.* *Pſal.4.* *Cõfirmationis inſtitutio.* *Ioan.16.* *Ioan.16.* *Heb.7.*

Confirmatio in ſacris literis duplex inuenitur:Prima dicitur interior,qua confirmatur & conſolidatur ad credendũ in Deum,& ipſum amandum:& talis fit per Euchariſtiam, quæ habet effectũ panis,de quo Pſal.Et panis cor hominis confirmet.de hac in præſenti non intendimus loqui. Alia eſt Confirmatio exterior : Et eſt quædã roboratio ad cõſtanter & intrepidè exterius cõfitendum ea quæ ſunt fidei,coram perſecutoribus,& nõ obſtantibus tormentis.& hęc fit per ſacramentum cõfirmationis,quod ordinatur ad quoddam ſpirituale augmentũ in ſpiritualibus,ſecundũ perfectã ætatẽ. de hac Pſal.Ego cõfirmaui columnas(hoc eſt Apoſtolos)eius.Cõfirmationem hanc eſſe vnũ verum ex ſeptẽ ſacramentis Eccleſiæ,cõſtat ex his quæ dicta ſunt ſupra,cum de numero ſacramentorum ageretur,& per ea quę habẽtur in c.de his,de cõſecratione diſt.4.vnde in Cõcil.Tridẽtino,tit.de cõfirmat.can.1. dicitur:Si quis dixerit cõfirmationem baptizatorũ ocioſam cæremoniã eſſe,& nõ potius verũ ac propriũ ſacramentũ, Anathema ſit.Fuit autem à Chriſto(ſicut & cætera ſacramẽta)inſtitutũ, vt dictũ eſt. ¶Et quãuis nõ inſtituerit hoc ſacramentũ,ipſum exhibẽdo:tamẽ bene ꝓmittẽdo,ſcd̃m illud: Si nõ abiero,paracletus nõ veniet ad vos.Si autẽ abiero,mittã eum ad vos.Et hoc ideo,quia in hoc ſacramẽto datur ſpiritus ſancti plenitudo,quæ nõ erat danda ante Chriſti reſurrectionẽ & aſcẽſionẽ, ſcd̃m illud: Si nõ abiero,paracletus nõ veniet ad vos.& Ioan.7.dicitur, Nondũ erat ſpiritus datus, quia Ieſus nondũ erat glorificatus. Propter hãc rationẽ ſacramentũ hoc nõ habet aliquod reſpõdens in veteri Teſtamẽto:Quia nihil ad perfectũ adducit lex : quãuis etiã dici poſsit quod huic ſacramẽto reſpõderet lex Moyſi data quinquageſimo die in monte Sina.Et quia confirmatio eſt ſacramentũ plenitudinis gratiæ,fideles qui hoc ſacramentum recipiunt,conformantur Chriſto,inquantum ipſe ab inſtanti ſuæ cõceptionis fuit plenus gratiæ & veritatis : quæ plenitudo declarata eſt in baptiſmo, quando Spiritus ſanctus deſcendit corporali ſpecie ſicut columba,in ipſum.vnde Lucæ 3.dicitur, Ieſus plenus Spiritu ſancto , regreſſus eſt à Iordane. Hoc ſacramentum Chriſtus non accepit : quia non conueniebat dignitati eius, vt ipſe qui eſt ſacramentorum author, à ſacramento plenitudinem acciperet.

DE MA-

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

A MAteria sacramenti Confirmationis est oleum sanctum chrisma. Chrisma, secundum Raban. in *3.p.q.72. art.2.*
lib. de naturis rerum, componitur ex purissimo oleo oliuarum, & balsamo, per consecrationem *Chrisma quid.*
pontificis. Ideo oleum oliuarum per se, neque balsamum per se, nisi sint simul mixta & consecrata, nō
possunt esse materia huius sacramenti: sed chrisma cōsecratum. Gratia enim Spiritus sancti (cuius ple-
nitudo datur in hoc sacramēto) significatur per oleum. Vnde Christus dicitur esse vnctus oleo letitię *Psalm.44.*
præ participibus suis, & ideo oleum competit materiæ huius sacramenti. Admiscetur autem balsamū,
propter frangrantiam odoris, quæ redundat ad alios: sicut homo qui in pueritia sibiipsi viuit, & cùm
venerit ad augmentum perfectæ ætatis, incipit iam communicare actiones suas aliis. Sic homo fidelis
qui per baptismum est regeneratus, & singulariter sibiipsi viuit, per sacramentum confirmationis spi-
ritualiter augetur, & efficitur perfectę ætatis, vt possit iam fidē publicè confiteri & sustinere tormēta.
¶ Nec obstat quòd Christus miserit Spiritū sanctū Apostolis, absq; aliqua chrismatis vnctione: Quia
Christus ex potestate excellentię quam habet (vt supra dictū est) contulit Apostolis rem huius sacra-
menti, absque sacramento. Nihilominus tamen aliquid conforme huic sacramēto illis exhibitum fuit
in collatiōe Spiritus sancti: Quod enim sensibiliter Spiritus sanctus super eos descēdit in specie ignis,
ad eādem significationem refertur, ad quam refertur oleū: nisi quòd ignis habet vim actiuam, oleum
autem vim passiuam, inquantum est materia & fomentū ignis. & hoc satis competebat. Nam per Apo *Cur spiritus*
stolos gratia Spiritus sancti deriuanda erat ad alios. descendit etiam Spiritus sanctus super Apostolos *sanctus de-*
in figura linguæ: quod ad idem significādum refertur, quod significat balsamum, nisi quòd lingua est *scenderit in*
communicatiua ad alterum per locutionem, Balsamus verò per odorem: quia scilicet Apostoli reple- *forma lin-*
bantur Spiritu sancto, vt doctores, alij autem fideles, vt cooperatores eorum quæ pertinent ad ædifica *guæ.*
tionem fidelium: Similiter ad impositionem manuum Apostolorum & prædicationē eorum descen-
debat plenitudo Spiritus sancti super fideles, etiam signis visibilibus, sicut à principio descenderat su-
per Apostolos. Vnde D. Petrus dixit, Act.15. Cúmque cœpissem loqui, cecidit Spiritus sanctus, sicut *Act.15.*
& in nos ab initio: & tunc non erat necessaria materia sacramentalis, vbi miraculosa signa exhibeban-
tur diuinitus. ¶ Vtebantur tamen communiter Apostoli chrismate in exhibitione huius sacramenti,
quando huiusmodi signa visibilia non exhibebantur. Dicit enim D. Diony. Est quædam perfectiua
operatio, quam duces nostri (hoc est Apostoli) chrismatis hostiam nominā̄t. Nec obstat pariter quòd *4.c. Eccle-*
in baptismo accipitur materia simpliciter, & non consecrata, & quæ de facili vbique potest inueniri: *siæ hierar.*
Quia sacramentum baptismi est absolutæ necessitatis, & non sacramentum confirmationis, quod con *Apostoli*
uenienter habet pro materia oleum oliuarum, eò quòd proprietates, quibus significatur Spiritus san- *chrismate*
ctus, magis inueniū̄tur in oleo oliuarum, quàm in quocunque alio oleo, cui (vt dictum est) admiscetur *vtebantur.*
balsamus, quòd quodammodo incorruptionem pręstat. Ideo etiam in eo designā̄tur effectus spiritus
sancti, cuius plenitudo datur. Et licet non vbique reperiatur, potest tamen prælatorum cura de facili
transferri quantum sufficit. ¶ Et quanuis hæc materia in Euangelio instituta non legatur: habetur ta-
men ex traditione Aposto. vt D. Diony. dicit: voluit enim Deus aliquorum sacramentorum (maximè
quæ non sunt absolutæ necessitatis) materias & formas nō omnibus notas esse, propter irrisionem in-
fidelium. Quo ad consecrationem autem dicit Inno. papa. Presbyteris cùm baptizant, chrismate ba-
ptizatos vngere liceat, quod ab episcopo fuerit consecratū: non tamen frontē ex eodem oleo signare:
quòd solùm debetur episcopis, cùm tradunt paracletum, quod fit in sacramento confirmationis. Ad
euidentiam consecrationis materiæ huius sacramenti sciendum est, quòd cùm sacramentorū sanctifi
catio deriuetur à Christo, materia sacramentorum quibus Christus vsus est, scilicet Baptismi & Eu-
charistiæ, ex contactu & vsu Christi aptitudinem & benedictionem accepit, ad perfectionem sacra-
menti: & ideo non est de necessitate illorum sacramentorum, quòd materia prius benedicatur: quia
sufficit benedictio Christi. & si aliqua benedictio adhibeatur, vt in baptismo Catechuminorum, qui
fit in vigilia Paschæ & Pentecostes, pertinet ad solennitatem sacramenti, & non ad necessitatem eius.
Sed Christus non est vsus vnctionibus per modum ministerij, nec fuit vnctus exterius, ne fieret iniu- *Psalm.44.*
ria inuisibili vnctioni, qua vnctus est prę consortibus suis: ideo tam chrisma quàm oleum sanctum in-
firmorum prius benedicuntur, quàm adhibeantur ad vsum huius sacramenti. Si dicatur ꝙ Christus
non est vsus sacramento baptismi vel eucharistiæ, cùm dicatur Ioan.4. quòd non baptizabat, sed disci
puli eius: nec legatur ꝙ receperit sacramentum Eucharistię: Dicendum quòd quo ad baptismum de-
bet intelligi ordinariè & cōmuniter: tamen probabile est quòd baptizauerit D. Ioannē, vt dictum est,
ac etiam D. Virginem, non ad deletionē alicuius culpę, cùm nulla culpa in ea vnquam fuerit: sed pro- *D. virgo ad*
pter alios effectus sacramenti baptismi, de quibus dictum est. §. præceden. versi.12. & vt etiam modum *quid fuit*
baptizandi ostēderet Apostolis. Vnde D. Aug. super illud Ioā.13. Qui lotus est, nō indiget nisi vt pe- *baptizata.*
des lauet, dicit: Intelligimus Petrum & alios discipulos fuisse baptizatos, siue baptismo Ioannis (sicut
nonnulli arbitrantur) siue (quod magis credibile est) baptismo Christi: neque enim renuit ministe-
rium baptizandi, vt haberet seruos, per quos cæteros baptizaret. De Eucharistia autem habetur, Be- *Christus sa-*
nedixit similiter & calicem, Matth.26. & sic vsus est ministrando: & ne tale sacramentū Apostoli tre- *cramentum*
pidarent accipere, prius ipse sumpsit. quod potest trahi ex illo verbo, hoc facite, scilicet quod me fa- *Euchari-*
cere videtis. Vnde cantat Ecclesia, Se cibat ipse cibus. *stiæ recepit.*

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

B FOrma sacramenti Confirmationis qua vtitur Ecclesia, consistit in his verbis: Signo te signo cru- *3.p.q.72.*
cis: & confirmo te chrismate salutis, in nomine patris & filij & spiritus sancti, vt impclearis spiritu *art.4.*
sancto, & habeas vitam æternam. Amen. Et quā̄uis hæc forma non legatur in scripturis sanctis: tamen

Ecclesia habuit ex traditione Apostolorũ, vt suprà dictum est de materia, Ideo sufficit authoritas Ecclesiæ fundata super traditionẽ Apostolorum, qui seruabant in collatione sacramẽtorum, quæ à Christo seruanda audierant: licet in scripturis communiter propositis tradita & scripta non sint. Vnde D. Dionys. in fine Ecclesiasticæ Hierarchiæ dicit, Consummatiuas inuocationes (hoc est verba quibus perficiuntur sacramenta) non est iustum scripturas interpretátibus, neque mysticum earum, aut in ipsis operatas à Deo virtutes, ex occulto ad commune adducere: sed nostrorum sacramẽtorum traditio sine pompa (hoc est occultè) eas edocet. Vnde & Apostolus loquens, de celebratione Eucharistiæ. 1. Corinth. 11. dicit, Cætera cùm venero disponam. ¶ Fit autem eius applicatio in fronte propter duo. Primò, quia insignitur signo crucis, sicut miles signo ducis, quod debet esse euidens & manifestum. Inter autem omnia loca corporis humani frons maximè manifesta est, quia quasi nunquam obtegitur. Et ideo linitur confirmatus chrismate in fronte, vt in manifesto se demõstret esse Christianum. Sicut & Apostoli post acceptum Spiritum sanctum, se manifestauerunt, qui prius in cœnaculo latebant. Secundò, quia per hoc sacramentum accipit homo robur Spiritus sancti, ad spiritualem pugnam, vt fortiter etiam inter aduersarios fidei Christi fidẽ confiteatur. Sed aliquis impeditur à libera Christi confessione propter duo, scilicet propter timorem & verecundiam: vtriusque autem horum signum manifestatur in fronte, duplici ratione, scilicet propter propinquitatem imaginationis, & propter hoc quòd spiritus vitales à corde ad frontem ascendunt: vnde verecundati rubescunt, timentes autem pallescunt, vt dicitur in 4. Ethico. Et ideo in fronte signantur chrismate, vt neque propter timorem, neque propter verecundiam, nomen Christi confiteri prætermittant. Et quanuis principium fortitudinis sit in corde, signum tamen apparet in fronte. Vnde Ezech. 3. dicitur, Ecce dedi frontem tuam duriorem frontibus eorum.

Cur Confirmatio in fronte fiat.

Ver. 3. DE MINISTRO SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

CVm sacramentum confirmationis non sit absolutè necessitatis, nõ oportet ad eius administrationem duplicem ministrum assignare, scilicet ordinarium, & qui in necessitate, sicut dictum est de baptismo. Sed assignandus est minister ordinarius, qui habeat confirmare ex officio: & est episcopus. Hoc primò probatur ex praxi & vsu Apostolorum. cùm enim Philippus diaconus conuertisset ciuitatem Samariæ, & baptizasset illos, non est ausus eos confirmare. Sed cum audissent Apostoli quia recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem, vt acciperent Spiritum sanctum. Nec etiam legimus discipulos confirmasse, nisi postquàm facti sunt episcopi & missi. Probatur etiam authoritate Rabani & Eusebij papæ. Qui (vt habetur in c. manus, de consecra. distinct. 5) dicit: Manus impositionis sacramentum magna veneratione tenendum est, quod ab aliis perfici non potest, nisi à summis sacerdotibus, neque tempore Apostolorum ab aliis quàm Apostolis legitur aut scitur peractũ esse. Neque ab aliis quam ab his qui eis succedunt, & qui eorum locum tenent, vnquàm perfici potest aut fieri debet. Nam si aliter præsumptum fuerit, irritum habeatur & vacuum: & inter ecclesiastica nõ reputabitur sacramẽta. Cuius ratio est: Quia ad illum qui est supremus in aliquo statu, pertinet disponere de illis, qui sub ipso præficiũtur populo communi. Sicut ad principem exercitus pertinet ordinare de centurionibus & decurionibus: Sed Episcopus in ordine Ecclesiasticæ Hierarchiæ est supremus: igitur, &c. Ideo in Concil. Tridentino. titu. de Confirmat. can. 3. dicitur: Si quis dixerit sanctæ confirmationis ministrum ordinarium non esse solum episcopum, sed simplicem sacerdotẽ: Anathema sit. Nec obstat quòd qui potest maius, potest & minus: sed simplex sacerdos potest consecrare & administrare sacramentum Eucharistiæ, quod est maius sacramento confirmationis: igitur & confirmare: Quia illa maxima intelligitur, quando minus includitur in maiori, vt qui potest ferre centum libras, potest ferre tringinta. Secus si non includatur. Aliquis enim potest generare hominem, qui non potest generare asinum, qui est aliquid minus. ¶ Nec obstat pariter quod Greg. dicit: Peruenit ad nos quosdam scandalizatos fuisse quòd presbyteros chrismate tangere eos qui baptizati sunt, prohibuimus. Et nos quiden secundum veterem vsum Romanę Ecclesię fecimus: Sed si omnino de hac re aliqui contristantur, vbi episcopi desunt, vt presbyteri baptizatos in frontibus tangere possint, concedimus. Sed illud quod pertinet ad necessitatem sacramentorũ, propter vitãdum scandalum, non est immutandum etiam per summum pontificem, cùm non habeat potestatem excellentiæ: igitur vel Gregor. abusus est concedendo, vel simplex sacerdos est minister. Quidam breuiter se expediunt, concedendo primam partem consequẽtis: Non enim hoc egit vt papa cum concilio Ecclesiæ, sed vt particularis persona, & secundum quod talis errare potuit, vt dictum est c. 10. D. tamen Thom. negat consequẽtiam, & dicit quòd papa in Ecclesia habet plenitudinem potestatis, ex qua potest quędam, quę sunt superiorum ordinum, committere quibusdam inferioribus, ex causa rationabili: sicut cõferre minores ordines, quod pertinet ad episcopum: & ex hac plenitudine potestatis Gregor. papa concessit, quòd simplices sacerdotes conferrent hoc sacramentum. ¶ Ad cuius euidentiam considerandum est, quòd ad plenitudinem, potestatis non solùm pertinet disponere & ordinare ea quæ sunt iurisdictionis duntaxat, sed etiam ea quæ sunt sacramentorum, inquantum illa concernunt corpus mysticũ duntaxat, & non corpus Christi verum. Et ideo sicut potest aliquam variationem facere circa materiam matrimonij, illegitimãdo personas, vt in gradibus consanguinitatis, ita quòd si post illegitimationem attentent cõtrahere, matrimonium est nullum, hanc autem immutationem nullus alius à papa, potest. Sic etiam papa aliquam immutationem facere potest circa ministrum sacramenti, in his duntaxat, quę pertinent ad corpus Christi mysticum: vt sunt confirmatio, & quatuor minores ordines, qui ex se nõ habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi verum, sicut habent ordines subdiaconatus, diaconatus, & presbyteratus, qui habent relationem directam & immediatam præparandi & præsentandi

Act. 8.

In libr. de instit. cleri.

Solus episcopus est minister confirmationis ex officio.

Scribens Ianuario episcopo.

Ad plenitudinem potestatis quid pertineat.

præsentandi materiam Eucharistiæ. Confirmatio verò & quatuor minores ordines non habent relationem directam & immediatam ad corpus Christi verum, sed in ordine ad corpus Christi mysticum siue in ordine ad alios. Ideo ad plenitudinem potestatis papæ pertinet illa committere etiam inferioribus ministris, quàm sint episcopi. Sicut rex potest committere receptionem & consignationem militum non solùm ducibus principalibus, sed ex causa, centenario. Neque hoc faciẽdo papa mutat omnino ministrum: quia quando sacerdos simplex fit episcopus, non recipit alium characterem: Sed character eius extenditur: Et illa extensio characteris in his quæ pertinent ad corpus Christi mysticum, pertinet ad papam, & per solam commissionem absque consecratione fieri potest ¶ Et sic resolutoriè dicendum est, quòd minister determinatus sacramenti confirmationis, tonsuræ, & quatuor minorum ordinum, iure diuino est episcopus, vel simplex sacerdos, ex commissione plenitudinem potestatis habentis. Et sic illa cõmissio erit mixta ex potestate ordinis & plenitudine potestatis iurisdictionis, quã non habent episcopi. Et ad praxim Apostolorum dicendum, quòd D. Petrus multa potuit facere quę non fecit. Et sic noluit ibi vti plenitudine potestatis iurisdictionis. *Cõfirmatio & quatuor minores cõmitti possut*

Ver. 4. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI CONFIRMATIONIS.

A SAcramentum confirmationis habere virtutem & efficaciam cõstat ex determinatione Ecclesiæ in concilio Tridentino, titu. de confirmatione, can. 2. vbi dicitur: Si quis dixerit iniurios esse Spiritui sancto, qui sacramento confirmationis virtutem tribuunt: Anathema sit. Primò enim imprimit characterem: quia in omni sacramẽto quod non iteratur, imprimitur character, vt dictum est: Sed sacramentum confirmationis non iteratur, vt D. Greg. ait: igitur. Præterea character est quædam spiritualis potestas ad quasdam sacras actiones peragendas, sed per hoc sacramentum accipit homo potestatem ad agendum ea quæ pertinent ad pugnam spiritualem contra hostes, & ad resistendum contradicentibus & ad publicè, constanter, & intrepidè confitendũ: vt dictum est de Apostolis, qui primò erant inclusi in cœnaculo, postmodum egressi non verebantur, &c. Igitur in sacramento cõfirmationis imprimitur character. Et quamuis pugna interior spiritualis contra hostes omnibus competat: iuxta illud, Militia est vita hominis super terram: non tamẽ pugna exterior, cõtra persecutores Christianæ fidei, nomen Christi publicè confitendo. Hoc enim specialiter pertinet ad confirmatos, qui iam perducti sunt ad virilem ætatem, secundum illud: Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes estis, & verbum Dei in vobis manet, & vicistis malignum. Et sic character confirmationis est signum distinctiuum, nõ fidelium ad infidelibus, sed spiritualiter prouectorum ab his quibus dicitur: Sicut modo geniti infantes. Aliæ enim actiones conueniunt statim natis, & aliæ his qui peruenerunt ad perfectam ætatem, hoc est confirmatis. Et cùm baptismus sit ianua sacramentorum, sequitur quòd character cõfirmationis præsupponit characterem baptismalem: ex quo sequitur quòd non baptizati non possunt cõfirmari: & si attentetur, non recipiunt characterem. Et quia Christus virtutem suam non alligauit sacramentis, ideo audientes D. Petri prædicationem, acceperunt miraculosè effectum confirmationis: sicut aliquando absque sacramento baptismi quis cõsequi potest effectum baptismi, per votum & desiderium baptismi: sic per votum & desiderium confirmationis consequitur quis effectum principalem, scilicet gratiam: ad characterem autem exigitur exterior applicatio, & prius debet applicari baptismus quàm cõfirmatio. vnde Act. 10. Nunquid aquam quis prohibere potest, vt non baptizentur hi qui Spiritum sanctum acceperunt, sicut & nos? Alius effectus confirmationis est gratia sacramentalis, si eam non inueniat, dummodo sit aliter dispositus per attritionem. Si verò inueniat, auget illam, & extẽdit ad speciales effectus, vt dictum est cùm de gratia sacramentali ageretur. Vnde Melchiades papa dicit: Spiritus sanctus in fonte baptismi plenitudinem tribuit ad innocentiam, in confirmatione augmẽtum tribuit ad robur & gratiam, quæ datur non solùm ad remissionem culpæ, sed ad augmentum & firmitatem iustitiæ Vnde tempore Aposto. baptizatis per impositionem manuum dabatur Spiritus sanctus: quæ datio non est nisi per gratiam gratum facientem. ¶ Et quia ad hoc sacramentum pertinet augere gratiam, non debet dari peccatoribus, nisi per pœnitentiam reparatis. vnde in Aurelianeñ. concilio declaratum fuit, vt ieiuni ad cofirmationem veniant, & moneantur prius confessionẽ facere, vt mundi donum spiritus sancti valeant accipere. Et tunc hoc sacramentum habet effectum: & per virtutem characteris perficitur, sicut baptismus, & per sacramentum pœnitentiæ consequitur pœnitens pleniorem remissionem peccati, quãtum ad reatum. Et si quis adultus in peccato existens, cuius cõscientiam non habet, vel si habet, & si non perfectè contritus accedat, per virtutem huius sacramenti ex attrito fit contritus, & consequitur gratiam & remissionem peccatorum. Ex his apparet quòd gratia sacramẽtalis huius sacramenti addit ad gratiam baptismalem tres effectus: primus est character: Secũdus robur & firmitas ad pugnandum contra inimicos: Tertius est deletio alicuius partis reatus peccatorum post baptismum commissorum: & ad istos effectus auget gratiam baptismalem. Et quia illi effectus sacramentales non sunt eiusdem speciei cum aliis effectibus gratiæ baptismalis, ideo dicitur alia gratia sacramentalis.

3 p. q. 72. art. 5. — *Iob. 7.* — *1. Ioan. 2.* — *1. Petr. 2.* — *Non baptizati nõ possunt confirmari.* — *Act. 2.* — *Confirmationis tres effectus.*

Ver. 5. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM CONFIRMATIONIS.

B OMnes adulti baptizati & aliter (vt dictum est) dispositi, sunt capaces sacramenti confirmationis. Et licet non teneantur ad eius susceptionem sub pœna peccati mortalis, cùm non sit sacramentum absolutæ necessitatis, sicut baptismus: peccarent tamen mortaliter, si ex contemptu expresso vel interpretatiuo omitterent accipere tantum bonum, scilicet Spiritus sancti plenitudinem ad firmiter & publicè confitendũ fidem: non enim sufficit interius credere, & exterius protestari fidem: sed oportet ore confiteri, iuxta illud: Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. à qua confessione propter verecundiam aut aliàs possunt impediri. ad quæ tollenda cõfirmatio ordinatur. dicit

3. p. q. 72. art. 8. — *Cõfirmatio non est absolutæ necessitatis.* — *Rom. 10.*

etiam Hugo de S. Victore, quòd omnino periculosum esset, aliquem ab hac vita absque cōfirmatione migrare. Non quia damnaretur, nisi fortè propter cōtemptum omitteret: sed quia perfectionis detrimentum pateretur. ¶ Hoc sacramētum non solùm potest dari viris adultis, sed etiam mulieribus & paruulis: vnde Act.2. dicitur, quòd Spiritus sanctus adueniens repleuit totam domum, vbi erāt viri & mulieres & paruuli, vt colligi potest ex 1.c. eiusdem libri. Et quanuis (vt D. Chryso. dicit) in mundanis agonibus ætatis forma generísq; dignitas requiratur: & ideo agones siue duella seruis, mulieribus, senibus, ac pueris denegātur: in cælestibus tamen omni personæ, ætati, sexui, indiscreta facultate stadium patet. Et alibi dicit: Apud eum etiam fœmineus militat sexus. Multæ namque fœminæ animo virili spiritualem militiam gerunt: Quædam interioris hominis virtute viros ęquauerunt in agonibus martyrij: Quædam verò etiam viris fortiores extiterunt. Ideo etiam mulieribus hoc sacramentū conferendum est. Ætas etiam corporalis, siue sit pueritia, siue decrepita, non præiudicat animæ. vnde & in puerili ætate potest quis consequi perfectionem spiritualis ætatis. Ideo Sapien.4. Senectus venerabilis est diuturna, neque annorum numero computata. Hinc est quòd multi in puerili ætate propter robur Spiritus sancti vsque ad sanguinem fortiter pugnauerunt pro Christo. Et pueri confirmati decedentes, maiorem gloriam consequuntur, sicut & hic maiorem gratiam. Anima enim (ad quam pertinet spiritualis ætas) immortalis est. Ideo etiam morituris hoc sacramētum dandum est, non quidem propter periculum vitæ præsenti, sed vt in resurrectione perfecti appareant, secūdum illud Ephes.4. Donec occurramus in virum perfectum, in mensuram ętatis, &c. ¶ Et licet non sit necessarium aliquē adesse leuantem vel tenentem in sacramento confirmationis: est tamen conueniēs. Si enim aliquis de nouo natus indiget instructore in his quæ pertinent ad conseruationem vitæ: ita illi qui assumūtur ad pugnandum, indigent eruditoribus, à quibus instruantur de his quæ pertinēt ad modū certaminis. In bellis corporalibus constituuntur duces & centuriones, per quos alij gubernentur: vnde in c. si quis. 30.q.4. Si quis vnus ex coniugibus filiū vel filiam alterius lauerit, aut ad chrisma tenuerit, ambo & vir & vxor compatres existunt parētibus infantis. Et quia qui erudire debet alium, oportet quòd ipse sit eruditus: ideo non debet quis alium tenere in cōfirmatione, nisi & ipse sit cōfirmatus: Quia licet per baptismum factus sit membrum Ecclesiæ: nondum tamen est adscriptus militiæ Christianæ. Et ideo episcopo, tanquam duci exercitus, per alium militiæ adscriptum exhiberi debet. Nec refert quo ad hoc sacramentum an tenens sit masculus vel fœmina: quia Collos.3. dicitur: In Christo Iesu neque masculus neque fœmina.

In homi. de Maccha.

In homi. de Milit. spiritual.

Infirmi morituri confirmantur.

§. 3. DE SACRAMENTO EVCHARISTIAE.

3. parte q. 73. art. 1.

Eucharistia est sacramentum.

EVcharistia, secundum Etymologiam vocabuli, idem sonat quod bona gratia. Et quia sub speciebus panis & vini consecratis est Christus, qui est author gratiæ, & dignè se recipientibus dat bonam & optimam gratiam: sequitur quòd species sacramentales panis & vini ipsum continentes, dicuntur Eucharistia, hoc est bona gratia. ¶ Eucharistiam constat esse sacramentum ex determinatione ecclesiæ, vt dictum est cùm de Sacramentorum numero ageretur. Vnde etiam Ecclesia in quadam collecta dicit, Præsta quæsumus, vt hoc tuum sacramentum non sit nobis reatus ad pœnam. Cōstat etiam ex definitione sacramenti. Sacramentum enim dicitur quod continet aliquid sacrum, &c. Sed Eucharistia est huiusmodi: igitur, &c. ¶ Et quia Eucharistia continet Christum, qui est author gratiæ & totius sanctitatis: alia autem sacramenta non continent ipsum, sed aliquid sacrum in ordine ad aliud, scilicet virtutem ad sanctificandum: Eucharistia, est dignissimum & nobilissimū sacramētum: Eucharistia differt ab aliis sacramētis: quia Eucharistia perficitur in materiæ consecratione, qua facta non manet materia vt amplius dicetur. Alia verò sacramenta perficiuntur in vsu siue in applicatione materiæ ad hominem sanctificandum: quæ materia etiam facta applicatione manet. Ex hoc sequitur alia differentia: nam in sacramento Eucharistiæ id quod est res & sacramentum, sunt species sacramentales: id autem quod est res tantum, est in suscipiente tantum, scilicet gratia. In baptismo autem vtrunq; est in suscipiente, scilicet character, qui est res & sacramentum simul, & gratia, quæ est res tantum: & eadem ratione in aliis sacramentis. ¶ Et quanuis in sacrameto Eucharistiæ sint diuersæ materiæ & diuersæ formæ, & sint multa materialiter: non tamen sunt plura sacramēta, sed vnum formaliter & perfectiuè. Nam (vt dicitur in quinto Metha.) Vnum dicitur non solùm quod est indiuisibile, vel quod est cōtinuum, sed etiam quod est perfectum: vt cùm dicitur, vna domus, & vnus homo: est autem vnū perfectione, ad cuius integritatem concurrunt omnia, quæ requiruntur ad finem eiusdem. sicut homo integratur ex omnibus membris necessariis ad operationem animæ, & domus integratur ex omnibus partibus, quæ sunt necessariæ ad habitandum: Sic cum sacramētum istud ordinetur ad spiritualem refectionem, quę conformatur corporali, ad quam duo requiruntur, scilicet cibus, qui est alimentum, & potus qui est humidus, est vnum sacramentum: & ad eius integritatem duo concurrunt, scilicet spiritualis cibus, & spiritualis potus, secundum illud: Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus. Ideo Apostolus. 1. Corinth. 10. Vnus panis & vnum corpus multi sumus: omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ex quo patet quòd Eucharistia est sacramētum Ecclesiasticæ vnitatis. Sed sacramentum imaginem gerit eius cuius est sacramentum, ergo Eucharistia est vnum sacramentum, & non plura.

Eucharistia est vnū sacramentū

1. Ioan. 6.
1. Cor. 10.

Ver. I. DE MATERIA SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

3. p q. 74. art. 1
Matth. 26.

MAteria huius sacramenti ante consecrationem est panis & vinum: quia Christus accepit panem & vinum. & Melchisedech, qui suo sacrificio figurabat Christum, obtulit panem & vinum. Sic etiam Christus instituit sub speciebus panis & vini. Et conuenienter. primò quantum ad vsum sacramenti, qui est manducatio: sicut enim aqua assumitur in sacramento baptismi ad vsum spiritualis ablutionis,

tionis,quia corporalis ablutio communiter fit in aqua:ita panis & vinum ad refectionem spiritualem, quia homines communius his corporaliter reficiuntur. Secundò ad significationem : quia hoc sacramentum est memoriale Dominicę passionis,in qua sanguis fuit à corpore separatus:ita seorsum panis vt sacramentum corporis,& vinum vt sacramẽtum sanguinis.Tertiò ad effectum, respectu totius Ecclesiæ,quæ constituitur ex diuersis fidelibus:sic panis conficitur ex diuersis granis,& vinum ex diuersis vuis,vt dicit Glos.super illud 1.Cor.10. Multi vnum corpus sumus. ¶Et quanuis triticum & vinũ non inueniantur in omnibus terris de facili:tamen ad omnes terras deferri potest,quantum sufficit ad vsum huius sacramenti. Et ideo propter defectum alterius non esset vnum absque alio consecrãdum, quia non esset perfectum sacramẽtum in significatione mysterij, licet esse perfectum in ratione contenti:quia tantum cõtinetur sub vno,sicut sub vtroque. In cõsecratione tamẽ debet mysterium complete significari & representari,quanuis non in sumptione.Ideo non est necesse vt omnes accipientes hoc sacramentum sub specie panis,accipiant sub specie vini,vt infrà dicetur.¶Panis autem,qui est materia huius sacramenti,debet esse triticeus:quia Christus qui continetur in hoc sacramento,comparauit se grano frumenti,Ioan.12.Nisi granũ frumenti.&c.debet etiam esse sanus,hoc est non corruptus: quia aliquando est tanta corruptio,quòd soluitur species panis:quæ solutio & corruptio apparet,cùm soluitur continuitas,& sapor,& color,& alia accidentia:tunc non conficitur sacramentum. Aliquando verò non est tanta corruptio,quòd speciem panis soluat,sed est aliqua dispositio ad corruptionem quam declarat aliqualis immutatio saporis:& ex tali pane potest confici sacramentũ.Sed peccat conficiens,propter irreuerentiam sacramenti.Et quia Amidum est ex tritico corrupto,nonvidetur quòd possit consecrari:quanuis quidam contrarium dicant. Modica tamen permixtio farinæ alterius grani non soluit speciem quia id quod est modicum,assumitur quodãmodo à plurimo:& ideo poterit confici sacramentũ.Si verò sit magna commixtio, puta ex æquo,seu circa:talis permixtio speciem mutat: ideo panis inde confectus non est debita materia huius sacramẽti.In ordeo autem vel spelta aut farre, quod inter omnia est grano tritici similius,aut in aliis granis,quę non possunt ex frumenti semine generari,non potest confici panis,qui sit debita materia huius sacramenti. ¶Neç est de necessitate sacramenti,quòd panis sit Azimus,vel fermentatus:quia in vtroque confici potest, conueniens autem est, vt vnusquisque seruet ritum Ecclesiæ suæ in sacramenti celebratione.Sunt enim super hoc diuersarũ Ecclesiarum consuetudines non reprobandæ.Nam(vt D. Greg.in registro ait) Romana Ecclesia offert panes azimos:ideo punitus est sacerdos,qui in pane fermentato celebrare præsumpserat, in c.per literas,extra de celebr. missa.Gręci tamen perficiunt in fermentato,prout verbum patris indutum est carne humana,sicut fermentum miscetur farinæ. Vnde sicut peccat presbyter, in ecclesia latinorum conficiens in pane fermentato:ita in græcia conficiens in azimo,quasi peruertens ecclesiæ suæ ritum. Consuetudo tamen celebrandi in pane azimo est rationabilior:Primò quidem propter institutionem Christi,qui hoc sacramentum instituit prima die Azimorum:quo die nihil fermentatum in domibus Iudæorum esse debebat,vt habetur Exod.12. Secundò,quia panis azimus est magis propriè corporis Christi significatiuus,quàm fermentatus,cùm fuerit sine corruptione conceptum. Tertiò, quia hoc magis competit significationi synceritatis fidelium,quæ requiritur ad vsum sacramenti,secundum illud,Pascha nostrum immolatus est Christus:itaque epulemur in azimis synceritatis & veritatis.Consuetudo tamẽ Græcorum aliquam rationem habet,& propter significationem quam tangit D. Greg. & in detestationem hæresis Nazaræorum,qui legalia euangelio miscebant. Nec tamẽ sequitur quòd cõficientes in azimo,intẽdant cęremonias legis seruare,sed cõformare se institutioni Christi. Et ideo non iudaizant. Alioqui & celebrantes in pane fermentato iudaizarent: quia Iudæi panes fermentatos offerebant.¶Sicut autem dominus comparauit se grano frumenti: sic etiam comparauit se viti, Ego sum vitis vera.Ex quo sequitur quòd sicut solus panis triticeus est materia huius sacramenti:ita etiam vinum vitis est materia propria huius sacramenti,præcipuè cùm Christus in vino vitis hoc sacramentum instituerit,vt habetur Luc.22.Amodo non bibam de hoc genimine vitis.Nec refert an sit album siue fulgidum,aut rubeum:licet quantum ad significationem huius sacramenti, conuenientius sit rubeum:standum tamen est consuetudini,vt dictum est de pane azimo. Et quemadmodũ ex pane corrupto non potest confici hoc sacramentum:sic nec ex vino corrupto, scilicet aceto, quanquam bene ex vino acescenti:sicut de pane qui est in via ad corruptionem:licet peccet conficiens, vt dictum est. In agresta autem non potest confici:quia nondum habet speciem vini:licet bene in musto, quod vini speciem habet:Nam eius dulcedo attestatur digestioni,quę est completio à naturali calore,vt dicitur in 4.Metha.Non tamen debemt vuæ integræ huic sacramento misceri:quia iam esset aliquid præter vinum.Prohibitum tamen fuit à Iulio papa,vt habetur in c.cum omne de consecra.dist.2.ne mustum statim expressum de vua in calice offeratur:quia hoc est indecens propter impuritatem musti: potest tamen in necessitate fieri:dicitur enim à prædicto Iulio,Si fuerit necesse, botrus in calice præmatur. ¶Aquam autem vino permiscendam scribit Alexander,dicens: In sacramentorum oblationibus quæ inter missarum solennia domino offeruntur, panis tantum & vinum aqua permixtum in sacrificium offerantur.vt habetur in c.1.de consecra.dist. 2. Primò quidem propter institutionem. Probabiliter enim creditur quòd dominus instituit in vino immixto aqua,secundum morem illius terræ. vnde & Prouer.20.Bibite vinum quod miscui vobis.Vnde in tertio concilio Carthaginensi,vt habetur in ca. de sacramẽto de con.dist.2.dicitur:In sacramẽto corporis & sanguinis domini nihil amplius offeratur quam quod ipse dominus tradidit,hoc est vinum aqua mixtum.Secundò , quia hoc conuenit repræsentationis Dominicæ passionis.Quia vtrunque ex latere eius in passione sua effluxisse legitur.Vnde D.Ioan.19.Exiuit sanguis & aqua.Tertiò,ad significandam efficaciam huius sacramenti,quę est vnio

Panis triticeus materia Eucharistiæ.

Panis azimus non est de necessitate.

Matth.27. Marc.14.

1.Cor.5.

Ioan.15.

Vinũ vitis materia Eucharistiæ

Cur aqua in Eucharistia sit vino permiscẽda.

populi Christiani ad Christum. Quartò, quia hoc competit quantum ad vltimum effectum huius sacramenti, qui est introitus ad vitam æternam. Vnde D. August. dicit, Redundat aqua in calice, & salit in vitam æternam. Non est tamen hæc permixtio aquæ de necessitate sacramenti: dicit enim D. Cyprianus, Si quis de antecessoribus nostris vel ignoranter vel simpliciter non obseruauerit, vt, scilicet aquam miscuerit in sacramento, potest simplicitati eius venia concedi: quod non deberet fieri, si aqua esset de necessitate sacramenti, quod est memoriale passionis Christi. Est enim naturale corpori humano vulnerato, quòd ex eo profluat sanguis: sed effusio aquæ non est de necessitate passionis, sed ad ostendendum effectum passionis, qui est ablutio à peccatis, & refrigerium contra ardorem concupiscentiæ, voluit Deus quòd ex latere Christi exiret sanguis & aqua: ideo aqua non offertur seorsum à vino, sed permixta: non tamen in magna quantitate. Vnde in ca. perniciosus, extra de celebrat. missa. dicitur, Perniciosus in tuis partibus inoleuit abusus, Videlicet quòd in maiori quãtitate aqua in sacrificio ponitur quàm vinum: cùm secundum rationabilem consuetudinem Ecclesiæ generalis, plus vini quàm aquæ, in ipso sit ponendum: oportet enim conuerti aquam in vinum, & vinum in sanguinẽ: quę conuersio aquę significat populum Christo incorporari. hoc autem fieri non posset nisi adeò modicũ poneretur aquæ, quòd conuerteretur in vinum. Ideo tutius est semper parum aquæ vino apponere, & præcipuè si vinum sit debile: quia si tanta fieret oppositio aquæ, vt solueretur species vini, nõ posset perfici sacramentum. Nec requiritur quòd aqua sit sensibilis sensu gustus post admixtionem: sed sufficit ad sacramenti huius significationem, quòd sentiatur aqua cùm apponitur vino: quæ tamen nõ debet apponi in dolio: quia non sufficeret ad significationem huius sacramenti: ideo oportet aquam apponi vino circa ipsam celebrationem. ¶ Notandum tamen quòd licet de necessitate sacramenti sit certa & determinata quantitas in intentione ministri, vt scilicet intendat decem hostias, aut plures, siue pauciores, vel totum cumulum, si ignoret numerum, consecrare: Quia si ex centum non intendit consecrare nisi decem, quas non determinat aliquo sensuum, nihil facit. Non est tamen ex parte materiæ determinata quantitas: sic quòd vna consecratione tantam posit consecrare, & non maiorem: tot hostias, & non plures aut pauciores: cùm non sit adeò parua vel magna quantitas, quæ non posit vna consecratione consecrari. In omnibus enim habentibus materiam ratio determinationis materiæ est in ordine ad finem: sicut materia serræ est ferrum, vt sit apta sectioni. Finis autem huius sacramenti ad quod specialiter ordinatur, est vsus fidelium. Et ideo oportet quòd quãtitas materiæ huius sacramenti determinetur per comparationem ad vsum fidelium: non qui nunc occurrunt, alioqui sacerdos paucos parochianos habens, non posset consecrare multas hostias) ideo materia huius sacramẽti determinatur per comparationem ad vsum fidelium absolutè. Numerus autem fideliũ est indeterminatiuus: ideo non potest dici quòd quantitas materiæ huius sacramenti sit determinata. & sic vna consecratione potest sacerdos tot hostias consecrare, quot sufficiant ad omnes fideles, non solùm qui sunt, sed etiam qui erunt, dummodo materia sit præsens: Christus enim vna consecratione omnes communicauit. ¶ Ad hoc autem quòd materia sit præsens in hoc sacramento duo requirũtur: Primo quòd aliquo sensu eius præsentia à consecratore percipi posit. Secundò quòd sonus verborum posit illam contingere. Quia D. Aug. dicit, Accedit verbum ad elementum, & fit sacramentum. Non tamen est necesse quòd semper videatur, quia alio sensu materia percipi potest, puta tactu. Et ideo sacerdos cæcus potest consecrare. Nec sufficit visus, quia si materia esset in magna distantia, vel esset aliquod impedimentum medium, quòd sonus verborum non posset ad eam peruenire, & ipsam contingere, non fieret consecratio: imò dicunt aliqui non sufficere quòd species intẽtionales posint peruenire vsque ad materiam: sed requiritur quòd species naturales soni verborum causatæ ex fractione aëris, materiam contingant. ex quo sequitur quòd reclusus (licet per vitrum materiam ad extra videre posit) si tamen per rimas coniunctas non posit aër transire, non potest consecrare. Alij tamen dicunt sufficere quòd species intentionales soni verborum posint materiam contingere. ¶ Sed si in foro sacerdos proferret verba consecrationis, intendens consecrare omnes panes qui ibi sunt, omnes essent consecrati. Aliqui tamen dicunt quòd ad perfectionẽ huiusmodi sacramenti quinq; requiruntur: Primò materia debita & debitè approximata. Secundò forma debita & debitè applicata: Tertiò minister determinatus, scilicet Christi, qui non intendit quòd cum tali ludibrio & stultitia fiat consecratio, sed pro vtilitate & necessitate Ecclesiæ: non enim est data potestas ad destructionem, sed ad ædificationem. Sed contra hos opponitur quod determinatum fuit de baptismo, scilicet quòd baptizans cum intentione faciendi quòd Ecclesia facit, licet irrisoriè baptizet, confert sacramentum: & tamen ibi non est intẽtio illius qui instituit sacramentum baptismi. Et ad potestatem ad ædificationem, &c. responderi potest, quòd potestas ministrorum Ecclesiæ ad duo ordinatur: primò quidem ad effectum proprium: secundò ad finem effectus. Secundum non tollit primũ. Vnde si sacerdos intẽdat consecrare corpus Christi propter aliquem malum finem, puta vt irrideat, vel superstitiones faciat, propter intẽtionẽ mali finis peccat. Nihilominus tamen per potestatem sibi datam perficit sacramentũ, dum tamen aliqua posit subsequi aliorum vtilitas: secus si nulla, sed solùm populi scandalum, vt in casu dato, in quo non videtur intendere facere quòd Ecclesia facit.

In lib. de Sacra.

Cur aqua exiuit à latere Christi

An in sacramento Eucharistiæ sit determinata quãtitas materiæ.

Quot hostias potest simul sacerdos consecrare.

Ad præsentiam materiæ quid requiratur.

Quinque requisita ad perfectionẽ Eucharistiæ

2. Cor. 10.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI SVB SPECIE PANIS.

Forma consecrationis Eucharistiæ sub speciebus panis, à D. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. & Pau. 1. Cor. 11. asseritur esse hæc: Hoc est corpus meum. Consuetudo tamen Romanæ Ecclesiæ à D. Petro Apostolo deriuata, adiunxit hanc dictionem (enim) propter continuationem ad verba præcedentia, quæ sunt, Accepit panem, benedixit, & fregit dicens: Accipite, & manducate. hoc est enim corpus meum. & sic consecrans omissa hac coniunctione (enim) perficit sacramentum: Peccat tamen mortaliter,

3. p. q. 78. art. 1.

Forma consecrationis panis.

liter,non seruans Ecclesiæ ritum. D.Ambrosius dicit quod Consecratio fit verbis & sermonibus domini Iesu. Nam per reliqua omnia quæ dicuntur,laus Deo offertur, oratione petitur pro populo, pro *In li.de Sa-* regibus,& cæteris:& verba immediate præcedentia, sunt verba Euangelistæ historiam & rem gestam *cra.* texentis.vbi autem sacramentum conficitur,iam non suis sermonibus sacerdos vtitur,sed sermonibus Christi. ¶Et quanuis prædicta verba exterius videantur accipi ex persona sacerdotis proferentis, in cuius corpus panis non transsubstantiatur : intentio tamen ministri facit, vt hæc verba intelligantur quasi ex persona Christi prolata : intentio enim ministri sacramenti, quæ exterius videri non potest, est de necessitate sacramenti, vt dictum est. Minister autem in hoc sacramento perficiendo non habet alium actum,nisi prolationem verborum, & applicationem ad materiam:ideo formæ aliorum sacramentorum important vsum & actum ministri:qui exprimitur vel per modum exercentis,vt in baptismo,confirmatione, & pœnitentia:vel per modum imperantis, vt in sacramento ordinis : vel per modum deprecantis, vt in sacramento extremæ vnctionis : sed forma huius sacramenti importat solam consecrationem materiæ, quæ consistit in transsubstantiatione,siue in quadam miraculosa conuersione substantiæ,quæ à solo Deo perfici potest. Ideo non exprimitur persona ministri,nec actus, sed solum sermo Dei, & effectus huius consecrationis, qui non est in fieri, cùm huiusmodi conuersio non sit successiua, sed instantanea, & in facto esse : & ideo conuenientius ponitur in forma siue verbis consecrationis hoc verbum (est) quàm (fit). Et licet sermo Dei, qui operatur in creatione re- *Verba cōse-* rum, operetur in hac consecratione,aliter tamen, & aliter. Nam in creatione rerum solùm operatus *crationis* est effectiuè:per imperium suæ sapientiæ,& non per verba exteriora habentia vim significandi : Ideo *quomodo* in creatione rerum exprimitur sermo Dominicus per verbum imperatiui modi : sed in hac consecra- *operantur.* tione operatur effectiuè & sacramētaliter,hoc est secundū vim significationis.Et ideo oportet in hoc sacramento sermone significari vltimum effectum consecrationis per verbum substantiuum præsentis temporis. Notanda tamen est & semper memoriæ mandanda maxima D. Augustini quòd *In lib.de* Euangelistæ recitando non semper eundem ordinem seruauerunt, quo res gestæ sunt, vnde ad intel- *cōse.Euan.* ligendum ordinem rei gestæ, sententia euangelij sic exponi posset: Accipiens Iesus panem, benedixit, dicens: Hoc est corpus meum.deinde fregit,& dedit discipulis suis, dicens: Accipite & manducate : licet idem posit esse sensus euangelij, verbis mutatis. ¶Sed difficultas est, qua re hæc verba ; Quod pro vobis tradetur, non sunt de forma consecrationis panis, sicut hæc verba (qui pro vobis effundetur) sunt de essentia formæ consecrationis vini,cùm vtraque sint verba Christi, vt Euangelistæ dicunt : & vtraque designent aliquid quod tunc futurum erat, scilicet, pasionem. Cùm igitur totum hoc sacramentum, & quantum ad corpus, & quantum ad sanguinem sit memoriale Dominicæ pasionis, iuxta illud, quotiescunque manducabitis panem hunc & calicem bibetis,mortem domini annuntiabitis. Ergo non magis debuit in forma consecrationis sanguinis fieri mentio de passione Christi,& eius fructu,quam in forma consecrationis corporis. D. Thomas dicit quòd sanguis seorsum consecratus à corpore,expresiùs repræsentat pasionē Christi, quàm corpus solum. Sanguis enim non separatur à corpore,saltem totus,nisi fiat magna violentia, quæ est quædam pasio. corpus autem de se non importat quancunque violentiam,quia non ęquè exprimit pasionem,sicut sanguis. & ideo in consecratione sanguinis Christi fit potius mētio de pasione Christi & fructu ipsius, quàm *art.3.ad.3.* in consecratione corporis.Sed hæc quibusdam non vidētur satisfacere, cùm Christus in consecratione corporis expresserit corpus suū tradendum,scilicet ad crucifigendū,sicut in consecratione sanguinis sanguinem fundendum.Ideo pro resolutione recurrendum est ad vsum & determinationem Ecclesiæ,quę formas cōsecrationum à Christo per Apostolos & eorum successores tales vt in missalibus scribuntur,accepit,vt D.Diony.ait.De his in c.cùm Marthæ, immediatè ante. §.quæsiuisti,extra de *In fine Ec* celebrat.missa.¶Notandū præterea quod(prout D.Aug. & venerabilis Beda dicunt:) Christus tactu *clesia Hier.* suæ mundisimè carnis vim regeneratiuam contulit aquis:sic quòd vis illa regeneratiua peruenit non solùm ad illas aquas quæ Christū tetigerūt,sed etiam ad omnes aquas vbique terrarum per omnia futura secula, quæ applicarentur hominibus cum forma baptismi & intentione baptizandi: ita etiam cū Christus dixit hoc facite,&c.voluit & ordinauit quod ex prolatione verborum cōsecrationis deriuaretur virtus creata consecratiua instrumētalis & per modum fluxus deriuata ad omnia verba futura, quæ à quocunq; sacerdote supra materiam debitam prolata essent cum intentione consecrandi: sic ꝙ habent talem vim cōsecratiuam,ac si Christus præsentialiter ea proferret. Et licet Damascenus dicat quòd sola virtute Spiritus sancti fit conuersio panis in corpus:per hoc tamen nō excluditur virtus instrumētalis,quæ est in forma huius sacramenti:sicut cùm dicitur, solus faber facit cultellū,non excluditur vis martelli:sed debet intelligi principaliter. Vis autem conuersiua, quæ est in verbis, sequitur *Quādo ver* significationem, quæ in prolatione vltimæ dictionis terminatur. Ideo licet sit in omnibus verbis per *ba consecra* modum fluxus,non tamen in quolibet verbo habet effectum,sed in vltimo instanti terminatiuo vlti- *tionis habēt* mæ dictionis,in quo significatio orationis terminatur.Et ideo hæc virtus dicitur simplex, licet in ip- *effectum.* psis verbis exterius prolatis sit compositio.¶Vlterius sciendum est quòd hoc pronomen demonstra- *3.p.q.78.* tiuum(hoc)non demonstrat panem:cùm panis non sit corpus Christi:nec etiam signatum siue signi- *art.50.* ficatum per hoc complexum(hoc est corpus meum) cùm in sacramentis hoc efficiatur quod signifi- *Quid de-* catur:& sic per hanc formā non fieret ꝙ Christus esset in hoc sacramēto secundū virtutem,sed solùm *mōstrat pro* sicut in signo:quod est hæreticū.Neque etiam demonstrat corpus meū pro instanti locutionis : sicut *nobis,hoc.* cùm aliquis dicit,nunc taceo:quia secūdum hoc sensus huius locutionis(hoc est corpus meum) esset, corpus meū est corpus meum,quem prædicta locutio non facit: quia hoc fuit ante prolationē verborum: sed demonstrat contentum sub his speciebus sub quibus prius erat panis, esse corpus Christi in

vltimo instanti locutionis. Et ideo signanter noluit dicere Dominus, Hic panis est corpus meum: sed in generali, Hoc est corpus meum, nullo nomine apposito à parte subiecti, sed solo pronomine, quod non demonstrat accidentia, sed substantiam sub accidentibus contentam in communi, hoc est sine forma aut natura determinata.

Ver. 3. DE FORMA CONSECRATIONIS VINI.

3.p q.78. art.3. *Forma consecrationis vini.* Forma consecrationis vini est hęc: Hic est calix sanguis mei noui & ęterni Testamenti, mysterium fidei, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum. Hæc forma non inuenitur in aliquo Euangelistarum expressa: quia Euangelistæ solùm intendebant texere historiam, & non tradere sacramentorum formas, quas in primitiua Ecclesia oportebat esse occultas, vt dictum est ex D. Diony. Vnde formæ sacramentorum à Christo traditæ, manifestatæ sunt per familiarem traditionem Apostolorũ successoribus suis, & per eos nobis, vt dicitur in c. cùm Marthę, extra de celebrat. missa. vnde in antiquissimis missalibus prædicta consecrationis verba semper scripta fuerũt grandioribus characteribus, & in Ecclesia Ambrosiana (hoc est Mediolanen.) literis aureis. Nec oportet circa huiusmodi inuestigationes nimium torqueri, propter Ecclesiæ, quæ errare non potest, authoritatem, determinationem, & vsum ab Apostolis acceptum & obseruatum. Præterea legimus Apostolos aliqua ab euangelistis prætermissa suppleuisse. vt habetur in prædicto ca. cùm Marthæ. Et tamen hæc omnia ferè verba ex diuersis scripturæ locis accipi possunt. Nam hoc quod dicitur, Hic est calix, habetur Luc.22. & 1.Cor.11. Matth. autem 26. Hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum. D. Lucas dicit, pro vobis. Quod autem additur, æterni Testamenti, & mysteriũ fidei, ex traditione Domini habetur, quę ad Ecclesiam per Apostolos peruenit, secundum illud, Ego enim accepi à domino quod & tradidi vobis. Et post aliquam recitationem subdit, Cætera cùm venero disponam. & non est dubium quin disposuerit sicut à Domino acceperat. *1.Cor.11.*

Calix quot modis accipitur. ¶Et quia circa prædicta verba consecrationis insurgere possunt difficultates: ideo ad eas enucleandas notandum est primò, quòd hæc dictio (calix) tripliciter in sacris literis accipitur: Primò pro vase in quo recipitur liquor aptus ad potandum: & hoc modo accipitur, cùm dicitur: Similiter & calicem post quàm cœnauit, dicens, &c. Secũdò pro passione Christi: & sic accipitur ibi, cùm dicebat, Transeat à me calix iste. & Matth.12. cùm dixit filiis Zebedei, Potestis bibere calicem quem ego bibiturus sum? Tertiò pro poculo in calice contento: & sic accipitur Matth. 9. Quisquis vobis potum dederit calicem aquæ frigidæ in nomine meo, quia Christi estis, nõ perdet mercedem suam. Et quia panis est aliquid solidum: ideo accepit Christus panem, nõ in disco, sed seorsum, in sanctas ac venerabiles manus suas. Nullus autem liquor potabilis cõuenienter accipitur, nisi in vase: ideo Christus non accepit vinum immediatè tangendo, sicut panem, sed accepit in calice contentum. His suppositis, hic est calix sanguinis mei, potest dupliciter intelligi: vno modo secundum methonomiam, qua ponitur continens pro contento: vt sit sensus, hic (hoc est in hoc vase) contentus est sanguis meus pro instanti terminatiuo verborum, inquantum est potus fidelium, quod non importatur in ratione sanguinis: quia in ratione sanguinis importatur aliquid, quod natura horret potare: vnde Ioan.6. cùm dixisset Christus, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis: quidam dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Ideo decẽs fuit hoc exprimere per vas, puta calicem huic vsui accomodatum. Alio modo potest intelligi secundum metaphoram, prout scilicet pro calice intelligitur passio Christi, quæ ad similitudinem calicis inebriat, secundum illud, Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio. vnde & Dominus passionem suam calicem nominauit: vt sit sensus, Hic est calix sanguinis, hoc est passionis. de qua fit mentio in hac forma, & non in forma consecrationis panis, ratione iam dicta in versiculo præcedenti. Et sic resolutoriè sensus huius propositionis (hic est calix sanguinis mei) est contentum sub his speciebus in vltimo instanti terminatiuo verborum (est sanguis) qui tunc erat effundendus, & nunc est effusus. Pro intelligentia harum dictionum (noui & æterni Testamenti) reducendum est ad memoriam quod superius de Testamento dictum est: & sciendum quòd sicut antiquum Testamentum in figura promittebat hæreditatem æternam: ita sanguis Christi & mors eius fuit antiquis patribus solùm exhibitus in figura. Et ideo ad confirmandum antiquum Testamentum fuit exhibitus sanguis figuralis animalium quę occidebãtur, & eorum sanguis fundebatur: & sic morte animalium confirmatum fuit antiquum Testamentum. Omne enim Testamentum morte confirmatur. Vnde Exod.24. Lecto omni mandato legis Moyses omnem populũ aspersit sanguine, dicens: Hic est sanguis fœderis quod pepigit dominus vobiscũ, &c. Sed quia in lege noua promittebatur clarè & sine quocunque velamine hæreditas æterna statim exhibenda. vnde Matth.4. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum: & Lucæ 23. Hodie mecum eris in paradiso. Ideo ad cõfirmationem effundẽdus erat sanguis prefiguratus, scilicet Christi, in morte eius. Vnde Heb.9. dicitur de Christo: Ideo noui Testamẽti mediator est (scilicet Christus) vt morte intercedente repromissionem accipiãt qui vocati sunt, æternæ hæreditatis. Dicitur ergo hic sanguis nouum Testamentum, quia non in figura, sed in veritate exhibetur: vnde subditur, Qui pro vobis & pro multis effundetur, Interna enim inspiratio siue gratia Spiritus sancti, quæ est lex noua, ex huius sanguinis virtute procedit: quia per passionem Christi iustificamur meritoriè & effectiuè, vt dictum est. Dicitur igitur hoc Testamentum nouum, ratione realis exhibitionis: dicitur etiam nouũ, ratione veteris, quod consummauit. Dicitur autem æternum, tam ratione æternæ Dei præordinationis, quàm etiam ratione æternę hæreditatis, quæ per hoc Testamẽtũ disponitur: ipsa etiã persona Christi, cuius sanguine Testamentum disponitur, est æterna, non habens principium, neque finem: vel dicitur æternum, hoc est perpetuum: quia nulla alia lege subsecutura reuocandum. ¶Cauendum est diligenter ne

Luc.22. *c.15.§.2.* *Heb.9.* *Testamentũ nouum cur dicatur æternum.*

ter, ne per hæc verba (myſterium fidei) incidamus in errorem Lutheranorum, qui ex his verbis occaſionem erroris ſumentes, dixerunt corpus & ſanguinem Chriſti ſolùm myſticè eſſe in hoc ſacramento, & non ſecūdum veritatem: quod eſt hæreticum, vt amplius infrà deducetur, verſic.7. huius §. Ideo notandum & firmiter retinendum, quòd myſterium hic non ponitur ad excludendum rei veritatem, ſed ad oſtendendam occultationem: quia corpus & ſanguis Chriſti occulto modo ſunt in hoc ſacramento: & quod ipſa paſsio Chriſti in hoc ſacramento repræſentata, fuit occultè figurata in veteri teſtamento. Dicitur autem myſterium fidei, quaſi fidei obiectum: quia ꝙ ſanguis Chriſti ſecūdum veritatem ſit in hoc ſacramento, ſola fide tenetur, vel referēdo ad fidem paſsionis, quæ in hoc ſacramento repræſentatur: fuit enim ſacrum ſecretum ſub figuris veteris Teſtamenti latens, & abſconditū, prę cognitum tamen à patribus, tanquam myſteriū generalis redemptionis. Et quanuis in omnibus ſacramentis ſit aliquid occultum & ſola fide tenēdum, tamen hoc ſacramentū ſpecialiter dicitur myſteriū fidei, quia totum eſt fidei, quod in hoc ſacramento contingit, & ſola fide comprehenſum, in conuerſione, in contento, in accidentibus, in repræſentatione, in ſumptione: nil tale eſt in aliis ſacramentis, licet comparatio eorum ad gratiam occulta ſit, & ad myſteriū fidei pertinens, non tamen vt hoc ſacramentum. Et quanuis ſacramentum Euchariſtiæ ſit ſacramentum charitatis, vtpote figuratiuū & effectiuum ipſius, vt dicit D. Chryſo. cùm ſit indicium ineffabilis diuinæ charitatis: quia circa paſsionem (cuius memoriale eſt) Chriſtus exhibuit. Eſt etiam inductiuū & allectiuū: hoc etiam ſacramēto vniuntur membra capiti. Conuenientius tamen dicitur myſterium fidei, quàm charitatis: quia myſterium propriè dicitur occultū vel ſecretum, quod conuenit fidei, quæ eſt non apparentiū, quaſi abſconditorum vel ſecretorum argumentū. Charitati verò non propriè conuenit myſteriū, eo quòd ea quæ fiūt ex charitate, ſunt quaſi experimentaliter omnia manifeſta. Vnde Ioan.15. Iam non dicam vos ſeruos, ſed amicos: quia omnia quæcunque audiui à patre meo, nota feci vobis. In hoc autem quod ſubditur, Quod pro vobis & pro multis effundetur, &c. exprimitur vnus effectus huius ſacramenti, ſcilicet remiſsio peccatorū per effuſionem, quæ tunc futura erat. Ideo dicit, effundetur. Nos etiam nūc in conſecratione vtimur verbo futuri temporis, licet effuſio ſit iam præterita: quia in hoc myſterio exprimimus, & repræſentamus ea quæ Chriſtus geſsit in cœna: & quia tunc effuſio debebat fieri: ideo vtimur verbo futuri temporis, ſicq; nulla eſt falſitatis expreſsio. Et debent prædicta verba (pro vobis & pro multis) ſic intelligi, pro vobis, ſcilicet Iudæis, ad quos Chriſtus in perſona Apoſtolorū loquebatur: & pro multis, ſcilicet gentilibus, ex quibus multò plures erant ſaluandi, quàm ex Iudæis. Non tamen dicit, pro omnibus: quia licet ſanguis & paſsio Chriſti ſufficienter ſatisfecerit pro infinitis mūdis, ſi tot eſſent: (vnde 1. Ioan.2. Ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris, non pro noſtris autem tantū, ſed etiam totius mundi) non tamen efficaciter, quia nō omnibus applicatur, propter eorū indiſpoſitionem, quia non curāt ſe pręparare. Quo ad hoc, figura habetur 4. Reg.4. vbi dicitur oleum quod erat in lechito, repleuiſſe omnia vaſa applicata, quantuncunque magna: & quando non fuit vas, ſtetit oleum. Applicatio eſt facilis. Poteſt etiam dici, pro vobis manducantibus, & pro multis pro quibus offertur in remiſsionem peccatorū. Quia Euchariſtia non ſolùm eſt ſacramentum, ſed etiam ſacrificium, vnde Apoc.1. Lauit nos à peccatis noſtris in ſanguine ſuo: Qui pluribus vicibus legitur effuſus. Primò in circuncisione: Secundò in horto apud mōtem Oliuarum: Tertiò in flagellatione: Quartò in coronatione: Quintò in manuum & pedum perforatione: Sextò in lateris apertione, cùm vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuò exiuit ſanguis & aqua.

Cur in cōſecratione vini ponitur myſterium.

Heb.11.

Paſsio Chriſti fuit ſufficiens ſed non efficax pro omnib⁹.

Sāguis Chriſti quoties fuit effuſus.

Ver. 4. DE CONTENTIS SVB SPECIEBVS SACRAMENTI.

A Aduertendum quòd quando Chriſtus hoc Sacramentum inſtituit, & conſecrauit, erat viuus, mortalis tamen. Et ideo licet ex vi verborum ſub ſpecie panis non eſſet niſi ſolum corpus Chriſti, tamen per realem concomitantiam ſub illis ſpeciebus facta conſecratione erat ſanguis, qui nondū erat ſeparatus, & anima eius, quæ etiam non erat ſeparata, & ſecunda perſona in diuinis, quæ ſuppoſitabat: & cùm pater & Spiritus ſanctus ſint in filio, & filius inſeparabiliter in patre & Spiritu ſancto: ſequitur ꝙ ſub ſpeciebus panis erat tota Trinitas, non circunſcriptiuè, ſed propter vnionem: neq; vi verborum ſicut corpus, ſed per concomitantiam. Et ſimiliter ſub ſpeciebus vini conſecrati, ſub quibus ex vi verborum erat ſanguis ſeparabilis à corpore, reliqua verò per vnionem & concomitantiam. Si autem D. Petrus, aut alius Apoſtolus infra triduum mortis Chriſti conſecraſſet: tunc ſub ſpecie panis non fuiſſet ſanguis, neque anima, cùm ſanguis eſſet effuſus & ſeparatus à corpore, quod poſitum fuit in ſepulchro, & anima deſcendiſſet ad inferos. Sed ex vi verborum fuiſſet ibi corpus, & per realem concomitantiam ſecunda perſona, quæ ſuppoſitabat, & ex conſequenti tota Trinitas. Quia (vt Damaſcenus dicit:) Quod ſemel aſſumpſit, nunquam dimiſit. Corpus enim Chriſti non habebat proprium eſſe exiſtentiæ, ſed mediante forma corporeitatis, quæ in reſurrectione deſiit eſſe, ſuppoſitabatur à verbo, ſicut anima in lymbo. Vnde in illo triduo filius Dei deſiit eſſe homo, propter ſeparationem animæ à corpore, quæ ſoluit vnitatem naturæ humanæ: homo enim mortuus, non eſt homo. Tamen filius Dei in illo triduo non deſiit eſſe Chriſtus: quia erat vnitus partibus naturæ humanæ, breui tempore vniendis, & ſic propter illam habitudinem vnionis. Vnde Ioan.12. Nos audiuimus ex lege quod Chriſtus manet in æternum: quorum dictum Chriſtus approbauit, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis eſt. Poſt reſurrectionem verò cùm anima fuerit reunita corpori, & ſanguis inſeparabiliter reaſſumptus: ſequitur quòd nunc ſub ſpeciebus panis ex vi verborū eſt corpus Chriſti, & per realem concomitantiam ſanguis, anima, & tota Trinitas, ſicut ante mortem: & proportionabiliter dicendum eſt de ſanguine ſub ſpeciebus vini. nec ex præmiſsis ſequitur quod verba cōſecrationis maiorem virtutem habeant quam in triduo: quia nunc alia non ſunt ex vi verborum. ¶Ex quo ſequitur quòd

Quid ex [illegible] quid per cōcomitantiā contineatur in ſacramento.

Qui recipit eucharistiā sub vna specie, tantum recipit sicut sub ambabus.

qui recipit hoc sacramētum sub specie panis solum, tantū accipit, quantū si sub vtraque specie sumeret: & sic tantum laicus, quantum sacerdos. Et ideo recipiendo sub specie panis, manducat carnem, & bibit sanguinem Christi. Et per consequens nulla fit iniuria laicis, communicando eos sub altera tantū specie: sicut nec dando paruam hostiam, in qua tot & tanta continentur, quanta in magna, quam sacerdos sumit: qui ideo magnam & sub specie vini recipit, vt complete mysterium sacrificij Christi repræsentet: vt habetur in c. comperimus, de cōsecratio. distinct. 2. vbi Gelasius papa sacerdotes diuidentes huiusmodi mysterium, sacrilegos & superstitiosos appellat. ¶Et quanuis in primitiua Ecclesia cùm ille sanguis Christi ferueret in cordibus fidelium, & corda credentium inflammaret, laici sub vtraque specie cōmunicarent cum summa deuotione, reuerentia, diligentia, & cautela, quem morem adhuc seruant Græci: successu tamen temporis deferbuit deuotio fidelium ita, vt qui olim quotidie communicabant, vix persuaderi possint, vt vel semel in anno hoc sacramentum recipiant: quod plerique valde leuiter & cum minori deuotione, reuerētia, & cautela faciunt. Eam ob rem non ex ordinatione Ecclesiæ (quæ nullibi reperitur) sed ex interno consensu Christi & orthodoxorum præsulum inoleuit vsus, vt sub altera tātum specie laicis ministretur, imò & sacerdotibus communicare volentibus, nisi ipsi perficiant mysterium: vt cùm sunt infirmi, vel in die cœnæ Domini, aut aliis diebus, cùm nulla necessitas vel incommodum (vt dictum est) imminet. ¶Nec aduersatur hic ritus Euangelio, vt hæretici astruere nituntur: quia in Euangelio non reperitur fideles obligari ad recipiēdum sub vtraque specie, sed solum ad manducandum carnem, & bibēdum sanguinem, Ioan. 6. Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis: quod fit (vt dictum est) cùm sacramentum sumitur sub specie panis duntaxat. ¶Nec verba Christi in institutione & cœna prolata præcipiunt laicis sub vtraque specie sumere. Notentur igitur verba, & signentur mysteria. Primò dicit, Accipite & manducate, hoc est corpus meum. Hec verba diriguntur omnibus: similiter, Bibite ex eo omnes: quæ verba implentur, communicando sub altera tātum specie, vt dictum est. Sed verba sequentia, scilicet, Hoc facite, & diuidite, solis Apostolis, qui per hæc verba & aliqua alia omissa ab Euangelistis (ratione iam dicta, cùm de forma sacramenti confirmationis ageretur,) fiebant presbyteri. Non enim pertinet ad laicos facere, repræsentare, & diuidere, seu ministrare aliis, sed solis sacerdotibus. Vnde D. Pau. post consecrationem vini refert Christum dixisse, Hoc facite quotienscunque bibetis in meam cōmemorationem. Non enim præcepit discipulis, qui sacerdotes repræsentabāt, vt quotidie vel semper biberent calicem: sed quotienscunque hoc facerent ex officio, facerent omnia quæ Christus fecit in cœna, & sic sub vtraq; specie. Sed cùm infirmi sunt, non habent bibere, cùm nō exerceant officium. Si dicatur quod Christus ordinauit hoc sacramētū ad refectionē spiritualem, quæ significatur per corporalē, de cuius integritate est cibus & potus. Ideo sicut præcepit suscipi per modum cibi, sic etiā per modū potus copulatiuē. Ergo nō satisfit præcepto eius recipiēdo sub altero modo tantū. Dicendū quod de integritate refectionis corporalis est cibus & potus: eo quod vnū in alio non continetur. Videmus etiam quod bibentes aquā tempore ceresarum & racemorum non curāt de potu: eo quod in illis fructibus continetur sufficiens humiditas. Et sic eorum comestio est potatio. Sic hic sub specie panis continetur sanguis, &c. Ideo qui manducat bibit. Vnde Christus postquam præceptum dedit subiungit. Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Et non facit mentionem de potatione: per id innuens quod qui manducat eum nunc, bibit sanguinem: & econuerso: qui bibit sanguinem in calice, manducat carnem. secus fuisset in triduo. Fundatur etiam hic ritus communionis laicæ in communione à Christo data duobus discipulis in Emaus, quibus Christus panem benedictum & consecratum porrexit: vbi D. Augustinus dicit quòd discipuli in sacramento panis cognouerunt Dominum: de calice nulla fit mentio, imò dicitur quòd statim euanuit ab oculis eorum. Non dederat prius calicem, cùm in ordinata refectione cibus debeat præcedere: & si prius dedisset, in benedictione cognouissent, & euanuisset: & de hoc Euangelista mentionem fecisset. Fundatur etiam hic ritus in communione & vsu Apostolorum, Act. 2. vbi dicitur quòd fideles erant perseuerantes in doctrina Apostolorum, & in communicatione fractionis panis, & orationibus: & nulla fit mentio de calice. Ex quo sequitur quòd interdum communicabant sub specie panis duntaxat. Multis etiam rationibus inducti orthodoxi presules hunc ritum introduxerunt: Primò propter periculum irreuerentiæ & effusionis: Quia si fieret communio sub vtraque specie, oporteret habere magna vasa vini. & attenta multitudine & indeuotione, esset periculum effusionis, & vix posset obseruari quin effunderetur. Secunda quia hoc est sacramentum communionis, in quo omnes debent conuenire. vnde Apostolus: Omnes vnum corpus sumus, qui de vno pane & de vno calice participamus: vbi calix accipitur pro passione Christi, quæ participatur communicando sub specie panis. Aliqui enim tantum abhorrent à vino, vt non possint etiam eius odorem sufferre; ideo illis non conueniret. & sic non esset omnium communio. Tertia, quia vinum faciliter vbique inueniri non potest, & aliquādo bella impediūt pro tanta multitudine deferri. Quarta, ad reprobandum errorem Nestorij, qui dicebat quòd sub specie panis non erat sanguis, sed corpus exangue & cadauer, & sub specie vini solus sanguis: quod cedebat in errorem & scandalum simplicium: quia inde sequebatur Christū non resurrexisse. Ideo in concilio Basilieñ. Sess. 30. & Constantieñ. Sess. 13. corroboratur ritus & consuetudo sumendi Eucharistiam à laicis sub specie panis duntaxat, vbi iam recepta erat: & condemnati fuerunt velut hæretici, qui huiusmodi ritum & consuetudinem impugnare pergerent, & tanquam illicitum reprobarent, cæteros suæ libertati relinquentes.

De communione primitiua Ecclesia.

3. p. q. 80. art. 12.

De laicorū communiōe sub specie panis duntaxat.

Ver. 5. DE CONVERSIONE PANIS ET VINI IN CORPVS ET SANGVINEM.

Corpus

A CORpus & ſanguinẽ Chriſti eſſe in hoc ſacramento ſub ſpeciebus panis &vini neq; ſenſu percipi, neq; naturali ratione deprehendi poteſt, ſed ſola fide, quæ innititur authoritati diuinæ. Quomodo autem hoc fiat, videndum eſt. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt ꝙ aliquis poteſt incipere eſſe in aliquo loco multipliciter: Primò per loci mutationem: & tunc deſinit eſſe in primo loco. Secũdò per generationem: quæ fit ab agente naturali, cum forma educitur de potentia materiæ, quam præſupponit tanquam ſubiectum generationis. Tertiò per alterationem, quæ eſt acquiſitio formæ accidentalis, ſuppoſita ſubſtantia. Quartò per creationem, quæ naturali virtute fieri non poteſt, quando, ſcilicet aliquid nouiter creatur in loco. Quintò per operationem: & ſic angeli incipiunt eſſe in loco, quando incipiunt in illo operari, vt dictum eſt cùm de loco Angelorum ageretur. Sextò per tranſſubſtantiationem, quæ fit quando vna tota ſubſtantia compoſita ex materia & forma, conuertitur in aliam, manentibus accidentibus primæ ſubſtãtiæ, ſub quibus (prima ſubſtantia remota) ſuccedit alia loco illius, ſub eiſdem accidentibus. Talis mutatio ſiue conuerſio vnius ſubſtantiæ in aliam, dicitur ſpeciali nomine tranſſubſtãtiatio. ¶His ſuppoſitis reſolutio eſt quòd corpus Chriſti localiter & circunſcriptiuè, hoc eſt ſecundum proprias dimenſiones loco reſpondentes, eſt in cælo Empyreo, vbi ſedet (hoc eſt requieſcit) à dextris Dei, hoc eſt in potioribus bonis & nobiliori loco. Sed in hoc ſacramento non eſt in loco circunſcriptiuè: quia omne locatum eſt in loco ſecundum modum quantitatis dimenſiuæ, inquantum, ſcilicet cõmenſuratur ſiue æquatur loco per ſuam quantitatẽ dimenſiuã. Sed corpus Chriſti non commenſuratur ſacramento ſecundum modũ ſuæ quantitatis dimenſiuæ, cum ſit maior quantitate ſacramenti: ſed eſt in loco per modum ſubſtantiæ, ſiue eo modo quo ſubſtantia commenſuratur dimenſionibus: ſuccedit enim ſubſtantiæ panis, quę deſiit ibi eſſe. vnde ſicut ſubſtantia panis ſecundũ ſe non erat ſub ſuis dimenſionibus localiter, ſed per modũ ſubſtãtiæ: ita nec ſubſtantia corporis Chriſti. Non tamen ſubſtantia corporis Chriſti eſt ſubiectum illarum dimenſionum, ſicut erat ſubſtantia panis. Et ideo ſubſtantia panis ratione ſuarum dimenſionum, ſiue ſecundum ſuas dimẽſiones, erat ibi localiter ex conſequenti, quia comparabatur ad locum, mediantibus propriis dimenſionibus. Subſtantia verò corporis Chriſti comparatur ad locum, mediantibus dimenſionibus alienis. & ideo corpus Chriſti nullo modo eſt in ſacramento localiter. Et ſic per conſecrationem non mutat locum: nec per hoc ꝙ eſt in ſacramento, deſinit eſſe in cælo, in loco vbi prius erat localiter. Quod patet primò, quia omne corpus localiter motum pertranſit media: quod hic dici non poteſt, cùm tranſſubſtantiatio ſit inſtantanea, & nõ ſucceſsiua. Secundò patet, quia impoſsibile eſt vnum motum eiuſdem corporis localiter terminari ad plura & diuerſa loca, cum tamẽ in pluribus locis ſimul corpus Chriſti incipiat eſſe in ſacramento. Incipit igitur Chriſtus eſſe ſub ſacramento ſecundũ ſpecialem modũ, qui eſt proprius huic ſacramento. Et ſic corpus Chriſti eſt in diuerſis altaribus, non ſicut in diuerſis locis, ſed ſicut eſt in ſacramento. ſecundũ illum modũ eſſendi, quem vocant theologi ſacramentalẽ. Non ꝙ intelligant corpus Chriſti eſſe ibi, ſicut in ſigno: licet ſacramentum ſit in genere ſigni: Sed dicunt corpus Chriſti eſſe ibi realiter ſub ſigno ſecundum modum ſubſtantię, ſcilicet totũ in toto, & totũ in qualibet parte. Quia per hoc quòd dicitur ipſum eſſe ſub ſacramento, ſignificatur quædam habitudo eius ad ſacramentum, cùm ſuccedat ſubſtantiæ panis ſub eiſdem accidẽtibus, quas nõ recipit ſubiectiuè, ſicut ſubſtantia panis recipiebat per hanc habitudinẽ ſucceſsionis, quam habemus ex inſtitutione Chriſti dicentis, Accipite & manducate: Hoc eſt corpus meũ, quod pro vobis tradetur, dicimus eſſe in loco ſacramentaliter. Secundum igitur hoc eſſe Chriſtus facta conſecratione huic ſacramento aduenieus, nõ mouetur per ſe ſecundum locum, licet bene per accidens ad mutationem ſpecierum ſacramẽtalium: & ſic contraria non verificantur de eodem ſecundum idem, ſcilicet motus & quies. Cũ enim aliquid eſt vnum ſubiecto, & multiplex ſecundũ eſſe, nihil prohibet ſecundũ aliquid moueri, & ſecũdum aliquid immobile permanere. Sicut corpori aliud eſt eſſe magnum, aliud album: vnde poteſt moueri ſecundum albedinem, & eſſe immobile ſecundũ magnitudinẽ. Sic Chriſtus manet immobilis & quietus in cælo ſecundum eſſe per ſe & circunſcriptiuum: & eſt mobilis per accidens ad motum ſacramenti, propter prædictam habitudinem. ¶Notandum tamen quòd cùm Chriſtus habeat eſſe indeficiens, non deſinit eſſe per hoc quòd ſacramentum deſinit eſſe ſacramentum. ſed deſinit eſſe in ſacramento propter deſitionem ſpecierum: quia abſque Chriſti mutatione tollitur habitudo eius ad illas ſpecies: per quem modũ Deus qui eſt indeficiens, deſinit eſſe in creatura, ipſa creatura deficiente & deſinẽte. Sic igitur Chriſtus ſub hoc ſacramẽto eſt, quandiu ſpecies ſunt, & illis deſinentibus deſinit eſſe. vnde Cyril, contra quoſdam, qui propter illud quod dicitur de Agno Paſchali, figura huius ſacramenti, de quo nõ debebat remanere quicquã vſq; ad mane, &pariter de manna: voluerũt dicere ꝙ corpus Chriſti non remaneret in ſacramento, ſi in craſtinum reſeruaretur, ait: Inſaniunt quidam, dicẽtes myſticam bendictionem ceſſare à ſanctificatione, ſi reliquiæ eius manſerint in diem ſequentem: Non enim mutatur ſacramentum corporis Chriſti, cum virtus benedictionis, & viuificatiua gratia iugis in eo ſit, & omnes aliæ conſecrationes immobiliter maneant permanentibus rebus conſecratis: propter quod nõ iterantur. Veritas autem licet figuræ reſpondeat, figura tamen non adæquatur ei. ¶Ex præmiſsis apparet quòd corpus Chriſti non eſt in ſacramento per creationem, cùm prius fuerit, neque per generationem, cùm tota ſubſtantia, ſcilicet materia & forma, imò & ipſum compoſitum ibi incipiat eſſe. In generatione autem materia præſupponitur & non incipit eſſe, ſed eſt per tranſſubſtantiationem ſiue per conuerſionem ſubſtantiæ in corpus Chriſti: Non quòd aliquid de ſubſtantia panis maneat, quia tam materia quàm forma panis deſinit eſſe: Non tamen annihilantur, cùm ſuccedat corpus Chriſti, & maneant accidentia panis, quæ ſe habent per modum continẽtis: & ideo ſunt ſicut cortinæ circundantes lectum, in quo rex quieſcit, quæ impediunt viſum contenti: hæc enim conuerſio ſubſtantialis im-

3.p.q.75. art.1.

Incipere eſſe in loco pluribus modis contingit.

3.p.q.76. ar.5.

Quomodo Chriſtus incipit eſſe ſub ſacramento

Eſſe ſacramentaliter in loco quid

Quãdo deſinat eſſe Chriſtus in ſacramento.

Exod.12.

Subſtantiæ panis & vini licet deſinant eſſe nõ annihilantur.

Christi corpus in sacramento oculo corporali videri non potest.

portat quendam ordinem substantiarum, quarum vna conuertitur in aliam, siue succedit alteri. ¶Ex præmissis sequitur ꝙ oculus corporalis etiam glorificatus non potest videre corpus Christi sub sacramento, eò quòd omne corpus ideo est visibile, quia accidentia sua immutant medium: Accidentia autem corporis Christi in hoc sacramēto non possunt immutare medium, cùm non habeant immediatam habitudinē ad accidētia, quæ ipsum circūstant: igitur. Præterea corpus Christi in sacramento est per modū substantiæ: Substātia autē inquantū huiusmodi, nō est visibilis oculo corporali, neq; subiacet alicui sensui exteriori: imò nec imaginationi, sed solùm intellectui, cuius obiectum est, vt habetur in 3. de anima: Ideo à solo intellectu, qui est oculus spiritualis, percipi potest, & à diuersis intellectibus percipitur diuersimodè: Quia modus essendi, quo Christus est sub hoc sacramēto, est penitus supernaturalis: ideo à solo intellectu diuino secundū se videri & intelligi potest. Ab intellectu autē angeli vel hominis beati etiam potest videri vel intelligi participatiuè, secūdum participatā charitatē diuini intellectus per visionē diuinæ essentiæ: ab intellectu autē hominis viatoris nō potest videri aut cognosci nisi per fidem, sicut & cętera spiritualia. Sed nec etiā intellectus angelicus ex sua natura sufficit ad hoc intuendū, cùm talis intellectus non habeat ordinē naturalē, nec speciem aliquam connaturalē ad illū modum essendi, & ad illam succesionē substantiæ, nisi reueletur à Deo, qui angelis beatis reuelat per visionē verbi, nec est necesse reuelare in propria natura & per species euidentes, licet hoc posset: Dæmonibus tamen non reuelat. Vnde sequitur quòd dæmones non possunt videre Christū sub hoc sacramento, sed credunt ipsum ibi esse, non volūtariè, sed coactu euidētia signorū, prout dicitur Iaco. 2. Dæmones credunt & contremiscunt: Quanuis autem non videatur ibi corpus: non tamen sunt reprehendendi fideles, qui dicunt se Deum & Christū vidisse: quia videndo signum datum siue sacramentum oculis corporalibus visione fidei, vident ibi Christum, cùm credant eum ibi esse.

Angeli & beati quōvideāt corpus Christi in sacramento

Dæmones non vident Christū in sacramēto, sed coacti credunt.

Ver. 6. DE VELAMINE SACRAMENTI.

Opuscu.58. c.7.& 8.

QVæri solet cur Christus noluit visibiliter apparere in hoc sacramento, sed sub velamine specierum: quia si videretur, peccatores haberent maiorem contritionem, & deuotius susciperent. B
Respondetur quod hoc noluit, quadruplici ratione: Prima propter indignitatē, quo ad malos & peccatores, qui non sunt digni videre, & tamen præsumerent, & punirentur: prout viri Bethsamitæ fuerunt acriter puniti, & multi mortui, eò quòd præsumpserant videre mensam discoopertam, hoc sacramentum figurantē, quam Deus Num. 4. præceperat cooperiri pallio hyacintino: sic, &c. ex qua punitione boni haberent occasionem tristitiæ. Secundò propter imbecillitatem visus, quātum ad cunctos: Nam excellens sensibile corrūpit sensum. Oculus noctuæ non potest videre solem: Sed corpus Christi est clarius sole, & nos habemus oculos lipposos, ideo caderemus in terram, prout Apostoli in transfiguratione. & figuraliter in Exod. habetur, quòd videntes filij Israël cornutam faciem Moysi ex consortio domini, timuerunt propè accedere: vnde posuerunt velamen super faciem suam. Hoc argumentum prosequitur Apostolus. Tertiò propter horrorem, quantum ad sumentes. Non enim esset aliquis adeò animosus, qui auderet eum recipere. vnde cùm Christus dixisset, Nisi manducaueritis meā carnem, & biberitis meum sanguinem, &c. dixerunt aliqui: Durus est hic sermo, & quis poterit audire? Legimus etiam quòd Hugoni de S. Victore apparuit Christus in specie pueri quem cum diu contemplatus fuisset, dixit illi Christus: Manduca & recipe me. At ille sanctus orauit vt sub velamine specierum poneretur, quia non habebat animū sub tali figura recipiendi illum. Esset etiam in horrorē paganorum, si carnes & cruorem occisi hominis biberemus. Quartò propter meriti fidei conseruationē: quia si ostenderet se in specie sua, non haberemus meritum fidei, adorando ipsum: Fides enim non habet meritū, vbi humana ratio præbet experimentū. Legimus de D. Ludou. audiente missam in sacello retro maius altare chori sanctæ capellæ palatij Parisiensis, qualiter nobiles in choro audientes missam videntes elegantissimum & pulcherrimum filium inter manus sacerdotis hostiam consecratā eleuantis: nunciauerunt regi, stimulantes vt veniret ad videndū: Respondit, Qui non credit, vadat: Ego credo, nolo perdere meritum fidei. Et ideo nunc quia non videmus & credimus, dando gloriam verbo Dei, magis meremur, iuxta illud Ioannis 20. Beati qui non viderunt, & crediderunt. Hinc est, quòd si ex duobus audientibus missam vnus videat Christum, alius non, & ambo in æquali deuotione & charitate adorent, ille qui non videt, magis meretur & magis gratus est. Similitudo est de rege ambulante in habitu dissimulato, &c. ¶Notandum tamen quod si aliquando appareat, prout legitur apparuisse, quòd talis apparitio dupliciter contingere potest: Vno modo ex parte videntium: quia quando in sacramento miraculosè apparet caro, aut sanguis, aut etiam aliquis puer, oculi videntium immutantur tali immutatione, ac si expressè viderent exterius carnem, &c. nulla tamen mutatione facta ex parte sacramenti. Et hoc quidem videtur contingere, quando ab vno sub specie carnis vel pueri videtur, ab aliis tamen videtur sub specie panis. Nec tamen hoc pertinet ad aliquā deceptionem, sicut accidit in Magorū præstigiis: cùm talis species formetur in oculo, ad aliquam veritatem figurandam: ad hoc scilicet quòd manifestetur corpus Christi verè esse sub hoc sacramento: sicut etiam Christus apparuit discipulis euntibus in Emaus sub specie peregrini, & finxit se longiùs ire. dicit enim (vt D. Augu. ait) Cum fictio nostra refertur ad aliquam significationem, non est mēdacium, sed aliqua figura veritatis. Et quia per hunc modum nulla mutatio fit ex parte sacramēti, manifestum est quòd non desinit esse Christus sub sacramento, tali apparitione facta. Cùm tamen contingit apparitio non per solam immutationem videntium, sed per mutationem specierum sacramenti: quod videtur esse, quando omnibus sub tali specie apparet, & non ad horam, sed ad longum tempus, ita permanet: & in tali casu dicendum est quòd manentibus dimensionibus, quæ prius fuerunt miraculosæ, fit quædam immutatio circa alia accidentia, puta figuram, colorem, & alia huiusmodi, vt videatur caro, aut sanguis, aut puer: & hæc immuta-

1. Reg. 6.

2. de Ani.
Mar. 9.

2. Cor. 3. & Heb. 3.
Ioan. 6.

3. p. q. 76. art. 8.
Apparitio Christi in sacramento dupliciter contingit.

In lib. de q. Euan.

immutatio etiam non est deceptio: quia fit in figuram cuiusdam veritatis, vt dictum est. Et sic patet quòd manentibus dimẽsionibus, quę sunt fundamenta aliorũ sensuum, remanet corpus Christi in hoc sacramento. Appetere autem tales apparitiones prouenit ex infidelitate vel curiositate: ideo absque peccato appeti non possunt. *Appetere apparitiones est malum.*

Ver. 7. DE VERITATE HVIVS SACRAMENTI.

A Firmiter credẽdum est & simpliciter cõfitendum verum corpus Christi, & sanguinem, animam, & diuinitatem realiter esse sub sacramento, cũ eisdem dimensionibus, quas habet in cęlo: licet secundum eas non cõmensuretur sacramento, siue speciebus illis. Nec sunt audiẽdæ rationes hæreticorum, nec aliorũ infidelium irrisiones, nec illusiones, aut suggestiones, quas dæmones immittũt fantasiis hominũ, vt eos à fide deuiare, aut in ea faciant dubitare. Ideo tot & tanta immittunt argumenta, quæ vix magni doctores soluere possent. Ad excutiendũ ergo ab intellectibus hominũ omnia diaboli & hæreticorum ac infidelium tela, notanda & retinenda ac perpetuò memoriæ cõmendanda sunt quatuor fundamenta, quæ habemus ex sacris literis & sanctis doctoribus ab Ecclesia approbatis desumpta. ¶Primum fundamentum ex D.Pau. qui 2.Cor.10. dicit, In captiuitatem redigentes omnem intellectũ in obsequium Christi, hoc est ad credẽdum omnibus quæ dixit Christus, & obediendum ei. ¶Secundum fundamentum habetur Luc.1. Non est impossibile apud Deum omne verbũ. Deus potest facere omne quod intellectus potest concipere. ¶Tertium fundamentum est ex D.Hilario, vbi dicit ꝙ cùm Deus sit infinitæ potẽtiæ & actiuitatis, & intellectus noster sit finitus & limitatus: sequitur quòd Deus multò plura potest facere, q̃ intellectus noster intelligere. Ideo Iob, 36. Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. & Roma.11. O altitudo diuitiarum, &c. ¶Quartum fundamentum est quòd cum Christus sit Deus & veritas per essentiam, iuxta illud: Ego sum via, veritas, & vita: mentiri non potest. & ad Titum 1. Qui non mentitur Deus. & Heb.6. Impossibile est Deum mẽtiri: Sequitur quòd quicquid ipse dixit, hoc verum est. Sed Christus accepto pane dixit, Hoc est corpus meum: non dixit in signo, sed realiter: quia subiunxit, Quod pro vobis tradetur. & de sanguine, Qui pro vobis effundetur. Atqui corpus Christi verum realiter fuit traditum pro nobis, & verus sanguis eius fuit realiter effusus, & non in signo: igitur ibi est realiter verũ corpus, & verus sanguis Christi. Vnde Christus prædixerat, Caro mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus: & ibidem subiunxit, Et qui manducat me, & ipse viuet propter me: non dixit, propter signum meum. & 1.Corinth.10. Calix cui benedicimus, nonne communicatio sanguinis Christi est? & panis quem frangimus, nonne communicatio corporis Christi est? ¶Ratione etiam potest persuaderi: Quia in aliis sacramentis sacerdos loquitur in propria persona, Ego te baptizo, Signo, Absoluo, &c. Sed in hoc sacramento non loquitur in propria persona, quia stultè loqueretur, nec posset eius locutio quocunq; modo verificari: sed loquitur in persona Christi, quia refert, Qui pridie quàm pateretur, &c. dicens, &c. Ideo in aliis sacramentis non est Christus in persona propria, sed assistit ex virtute data. Sed cum in hoc sacramento minister loquatur in persona Christi, sequitur quòd Christus non solùm assistit in virtute, sed etiam in propria persona. In signum cuius primum miraculum quod facere voluit, fuit conuersio aquæ in vinum: & vltimum, conuersio panis in corpus, & vini in sanguinem: vt corresponderent vltima primis. ¶Insuper Apost. dicit, Omnia in figuram contingebant illis, & cuilibet sacramento respondet figura, & econuerso figuris sacramenta. Quid igitur in noua lege respondet mannæ, quod erat cibus corporalis, omne delectamentum in se habens, & omnis saporis suauitatem, & figurabat cibum spiritualem? Nihil profectò repræsentare in noua lege poterat, nisi Christum, qui Ioan.6. dicebat, Caro mea verè est cibus, &c. Sicut agno occiso in lege antiqua non respondebat in noua nisi Christus occidẽdus: ergo nec cibo corporali, nisi Christus qui est cibus spiritualis. Sed Christus realiter occisus est: ergo est realis cibus. ¶Præterea vel Christus potuit transsubstantiare siue conuertere substantiam panis in verũ corpus suum, vel non. Si secundum, sequeretur quòd non fuisset omnipotens, cùm talis transsubstantiatio non implicet contradictionem, nec in transsubstantiatione requiratur maior virtus, quàm in creatione. Si primum, quæritur quibus verbis potuisset clariùs exprimere illam transsubstantiationem, q̃ his quæ refert Euangelista dicens: Accepit Iesus panem, benedixit, ac fregit, deditq; discipulis suis, dicens: Accipite & manducate: Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. igitur patet Christum transsubstantiationẽ sui corporis & sanguinis fecisse. Si ergo credimus scripturæ dicenti, In principio creauit Deus cælum & terram: quare non credemus Christo dicenti, Accipite & manducate: hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur? Si credimus quòd Deus subitò ex limo terræ Adam formauerit, & ex eius costa Euam, Geñ.1. & 2. quare, &c. Si credimus vxorem Loth conuersam in statuam salis, quæ est proprior figura huius transsubstantiationis: quia sicut in illa non manserunt nisi dimensiones, & substantia salis successit substantiæ eius: idcirco eius memoria fuit nobis à Christo cõmendata. Luc.17. Mementote vxoris Loth: quare, &c. Si credimus quòd Moyses virtute Dei conuerterit virgam in colubrum, & aquas in sanguinem: quare, &c. cùm non maior virtus requiratur: & Ecclesia illud attestetur, maximè in concilio Ephesino, contra Nestorium, cui authoritate põtificis præfuit Cyrillus: & in concilio Lateraneñ. vt habetur in c. firmiter, extra de summa Trinit. & fide catho. vbi dicitur, Vna est vniuersalis Ecclesia, extra quam nullus omnino saluatur: in qua idem ipse sacerdos & sacrificium, Iesus Christus, cuius corpus & sanguis in sacramento altaris sub speciebus panis & vini realiter continentur, transsubstantiatis pane in corpus, & vino in sanguinem, potestate diuina. Omnésq; sancti doctores ab Ecclesia approbati, hoc asseueranter docuerunt, singulariter D.Clemens, Petri successor, in Epistola ad Iacobum fratrem Domini. & D.Dionys.3.c. Eccles. Hierar. & D.Ignatius in epistola ad Roma. & D.Ambro. in lib.4. de Sacramentis, c.5. Antequàm consecratur, panis est:

Lib. de Tri.

Christus verè & realiter, est in sacramẽto, & non in signo tantum.

Ioan.6.

1.Cor.10.

Gen.1.

Gene.19.

Exod.7.

vbi autem verba Christi accesserunt, corpus Christi est. Et ante verba Christi, calix est: vbi autē verba Christi operata fuerint, efficitur sanguis Christi. & in eodem lib. c.4. dicit, Tu fortè dicis, Meus panis est vsitatus: sed panis iste ante verba sacramentorum, panis est: at vbi accesserit consecratio, de pane fit Christi caro. Hæc igitur astruamus: Quomodo potest qui panis est, consecratione corpus Christi esse? Respondet post pauca, Sermo Christi hoc conficit sacramentum. Quis est sermo Christi? Is quo facta sunt omnia: Iussit Deus, & factum est cælum: iussit Deus, & facta est terra: iussit Deus, & facta sunt Maria. Vides ergo quàm operatorius sit sermo Christi? Si ergo tanta vis est in sermone Domini, vt incœperint esse quæ non erant: quantò magis operatorius est, vt sint quæ erant, & in aliud

Ser.22. super. Lucam & in lib. de Offi. commutentur? Idem D. Aug. dicit, & habetur in c. Ante benedictionem, de consecra. dist.2. ¶ Ex his patet quòd Lutherus pessimè ac falsè asseuerauit, ante trecentos annos Ecclesiæ transsubstantiationē ignotam fuisse. Nam hi qui citati sunt, antiquissimi fuerunt. Nec ante annū Domini millesimum circa hoc aduersarios habuit Ecclesia. Omitto miracula penè innumera in huius rei approbationem facta: inter quæ vnum fuit Parisiis tempore Philippi Le conquerant in Ecclesia, quæ nunc dicitur des Billhetes. Nec obstat quod hæretici in oppositum adducunt, dicentes quòd scriptura hoc sacramentum panem appellat, dicens 1. Corinth.10. Panis quem frangimus, & in eodem, Vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. Ad hæc enim in promptu multiplex est solutio. Prima, quia cum Christus ibi realiter existens, sit panis viuus qui de cælo descendit, vt ipsemet dixit:

Ioan.6. ideo hoc sacramentum rectè panis (scilicet viuus) potest appellari. Non enim nominat Apostolus hoc sacramentum, panem corporalem: & Christus in oratione Dominica docet nos petere panem supersubstantialem. Secunda solutio, quia sub speciebus sacramētalibus fuit panis: videmus enim quòd illud quod in aliud mutatum est, suæ originis aliquando nomen retinet: Nam si tibi aliquis vinum dederit, quod iam in acetum versum est, dicis: Ecce vinum quod dedisti mihi. Sic virga Aaron in colubrum mutata, nomen virgæ retinet: dicitur enim Exo. 7. quòd virga Aaron deuorauit virgas magorum. & Eccle.10. homo dicitur puluis & cinis, licet nunc sit caro. Quid superbis terra

Sap.16. & cinis? Tertia solutio, quia oculis corporalibus videtur esse panis, licet non sit. Quarta solutio, quia omne quod manducari potest, panis dicitur. vnde manna dicitur panis. Et quia hæc accidentia manducantur & reficiunt, ideo panis rectè dici possunt: non quòd sit ibi panis corporalis, sed panis viuus, qui manducatus & receptus mentem reficit. Quapropter concilium Vercellense, quod fuit post annum Domini millesimum, damnauit Berengarium huius hæresis primum authorem, & eum abiura-

c.10.§.5. ver.7. re fecit, cuius abiuratio, & rectæ fidei confessio habetur in c. Ego Berengarius, de consecra. dist.2. quā scripsimus suprà. Et deinde concilium Constantiense damnauit Ioannem Vviclefz, & Ioannem Hus eius discipulum, dicentes in Eucharistia non esse identicè corpus & sanguinem Christi, aut realiter in propria præsentia corporali, sed in figura tantum. ¶ Nec obstat etiam quod ex D. Ioanne.6.c. cum cōmentario siue expositione D. Augustini inducere nituntur: dicitur enim Ioan. 6. quòd cùm Dominus dixisset, Nisi manducaueritis meam carnem, &c. quidam discipuli audientes, dixerunt, Durus est hic sermo, & quis poterit audire: Quibus Christus dixit, Spiritus est qui viuificat: caro autem nō prodest quicquam: quasi diceret, secundum D. August. Spiritualiter intelligite quæ locutus sum. Non hoc corpus quod videtis, manducaturi estis: sed neque bibituri sanguinem quem fusuri sunt qui me crucifigent. Sacramentum autem quod vobis cōmendaui, spiritualiter intellectū viuificabit vos: caro autem non prodest quicquam. Vt quid paras dentem aut ventrem? Crede, & manducasti. Et idem August. in epistola ad Adamantinum dicit, Non dubitauit Dominus dicere, Hoc est corpus meum,

...1.ad.1. cùm signum daret. Ad hæc respondet D. Tho. quòd cùm D. Augustinus dixit, Non corpus quod videtis manducaturi estis. non intendit excludere veritatem corporis Christi, sed modum manducandi: quia non erat mādūcandum visibiliter, in ea scilicet specie, qua ab eis videbatur. Per hoc autem quod subditur, Sacramentum quod vobis commendaui, spiritualiter intellectum viuificat, non intendit dicere quòd Christus sit in hoc sacramento solum secundum mysticam significationem: sed spiritualiter dici, hoc est inuisibiliter & impassibiliter per virtutem Spiritus sancti. vnde super Ioan. exponens illud, Caro non prodest quicquàm, dicit: Quomodo illi intellexerunt manducandum, quomodo scilicet in cadauere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo spiritu vegetatur. Accedat spiritus ad carnem, & prodest plurimum: Nam si caro nihil prodesset, verbum caro non fieret, vt habitaret in nobis. Et ad id qđ dicit ad Adaman. dicendum quòd in cœna Christus dedit signum & corpus suum: Signum est quod sensu percipitur, Corpus Christi est, quod ibi contentum credimus. Alia autem quę possunt adduci, sicut illud, Me autem non semper habebitis, debent intelligi visibiliter: quia inuisi-

Consolatio pusillorum. biliter in hoc sacramento se nobiscum futurum vsq; ad cōsummationem seculi pollicitus est. ¶ Si hęc agas ad populum: Ad confortandum spiritus pusillorum contra illusiones & suggestiones dæmonum, quibusdam quęstionibus & fantasiis, quas dæmon immittit, respondendum est: Primò aliquibus suggerit, Quomodo est possibile quòd Christus qui erat tam magnus, sit in tam paruo loco? Responsum est quòd est ibi per modum substantiæ, & non modo quantitatiuo, hoc est non vtitur quantitate sua in hoc sacramento. Sicut eadem anima est in paruulo existente in vtero & extra vterum, & quādo est magnus vir, & in senectute: Sic Christus in parua & magna hostia. & quòd possit dari aliquod quan-

Matth. 19. tum quod non vtatur sua quantitate, apparet ex illo quod dixit Christus: Facilius est camelum transire per foramen acus, quàm diuitem intrare in regnum cælorum: si non esset possibile, non diceret facilius: sed impossibile est quòd camelus, si vtatur quantitate sua, transeat: ergo potest esse quantus, & non vti quantitate sua, virtute diuina: Figura habetur 4. Reg.4. de muliere quæ ex paruo lechito olei

Exod.16. repleuit magna vasa. & alia figura de Manna, quod debebat accipi ad mensuram Gomor, aliqui colligebant

gebant plus, aliqui minus: Sed nec qui plus collegerat, plus habuit: Nec qui minus parauerat, reperit minus. Sic Christus tantus est in parua, quantus in magna hostia, & in qualibet etiam minima particula. vnde Ecclesia cantat, Fracto demum sacramento, ne vacilles, sed memento tantum esse sub fragmēto, quantum toto tegitur. Habetur etiam 4. Reg. de Helisæo quando incubuit super puerum, ꝙ non vtebatur sua quantitate in ordine ad locum, siue ad loci occupationem: quia quantum ad distinctionem partium vtitur suis dimensionibus: Sicut enim in cœlo pes non est caput, sic nec in hoc sacramento. Ex quo sequitur quod quantitati continuæ duo conueniunt, scilicet distinguere partes ab inuicem, & hoc est illi essentiale, & separari non potest: aliud est occupare locum & commensurari loco, & hoc est ei proprium, quod virtute diuina separari potest, vt dictum est de camelo. Si hę similitudines non sufficiant, recurre ad quatuor fundamenta prædicta. ¶Secundò aliquibus suggerit, Quomodo est possibile, quòd Christus sit ante oculos, & non videamus eum? Figura est de Helisæo, qui rogauit Dominum vt apperiret oculos pueri, qui non videbat exercitum bellatorum qui erat pro eis. Christus etiam reddidit se inuisibilem, Luc. 4. Transiens. n. per medium illorum ibat. & 24. Euanuit ab oculis eorum. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo potest esse in tot locis, cùm non sit nisi vnus Christus? Dictum est quòd non est localiter nisi in cælo: in sacramento autem non est localiter, sed per modum substātiæ, & per habitudinem successionis. Similitudo datur cōmuniter de voce prædicatoris, quæ cum non sit nisi vna in aëre, est æqualis in auribus singulorum. Magis ꝓpria tamen similitudo est de cella circundata speculis. Si vnus homo sit in medio, imago eius apparet in quolibet speculo. Si hoc facit natura, à fortiori Deus. Si hæ similitudines non sufficiant, recurre, &c. Aliis suggerit, Quomodo est possibile quòd Christus ita citò sit in hostia, cum sit magna distantia? Ratio naturalis est, quia virtus eius est infinita, & quia illa mutatio nō est localis, sed instantanea. Similitudo naturalis est de sole, qui illuminat in instanti. Et Philosophi dicunt quòd illuminatio fit in instanti, cum nulla sit repugnantia ex parte medij. Si hæc non sufficiant, recurre ad fundamenta. Aliis suggerit, Quomodo ad fractionem hostiæ non frangitur? dicendum quia est ibi per modū substantiæ, & quantitas specierum non est subiectiuè in ipso: ideo Christus non diuiditur, sed quantitas. Similitudo est de speculo, ad cuius diuisionem non diuiditur imago in eo apparens, sed solùm speculum, & in qualibet parte est imago. Si hæc facit natura, à fortiori Deus. vnde cantat Ecclesia, A sumente non concisus, non confractus, non diuisus, integer accipitur. Nulla rei fit scissura, signi tantum fit fractura, qua nec status nec statura signati minuitur. Si hęc non sufficiant, recurre ad fundamenta, quòd non est impossibile apud Deum omne verbum, & quòd Deus qui est infinitæ virtutis & actiuitatis, plura potest facere, quàm intellectus tuus qui est finitus, intelligere: & ꝙ Deus qui hoc dixit, & reuelauit, non potest mentiri. Ideo firmissimè absq; quacunq; dubitatione credēdum est, & exhibendæ sunt ei gratiarum actiones de tanto beneficio. Ad hoc hortatur mater Ecclesia in prosa solennitatis Corporis Christi, dicens: Lauda Sion saluatorem, lauda ducem & pastorem in hymnis & canticis. Quantum potes tantum aude, quia maior omni laude, nec laudare sufficis. Laudis thema specialis, panis viuus & vitalis hodie proponitur. Quod non capis, quod non vides, animosa firmat fides, præter rerum ordinem. Amplior prosecutio ad populum fieri poterit, tractando dignitatem & effectus huius sacramenti, quæ scribuntur infrà eodem. §. ver. 18.

4. Reg. 6.

Illuminatio fit in instāti.

Ver. 8. DE ADORATIONE CHRISTI IN EVCHARISTIA.

A CVm Deo debeatur cultus latriæ, & Christus sit verus Deus, sitq; sub sacramento Eucharistiæ: sequitur quod sub illo, & coram illo est adorandus latria. Et per consequens ministri Ecclesiæ licitè hoc sacramentum eleuant in sacrificio missę, & in tempore tribulationis ingerunt oculis fidelium ad prouocandum eos ad deuotionem, & ad excitandum mentes eorum, vt pura mente & sincero affectu ad ipsum confugiant. Quod etiam aliter probari potest. Primò exemplo antiquorum patrum & sanctorum apostolorum, qui inspirati spiritu sancto in missæ sacrificio eleuari, & oculis omnium proponi in memoriā illius benedictissimæ cœnæ, & amarissimæ passionis docuerunt & tradiderunt. Quę traditio ab eo tempore vsq; nunc fuit semper obseruata. Præterea Deus voluit templum sibi dicatum honorari, & Salomonem structuris magnificis ædificare, & vasis atq; superlectilibus præciosis ornare, & ornatum Machabæorum approbauit: quanto magis ergo, hoc sacramentum voluit honorari, cum sit templum specialissimum in quo Christus non solum per inuocationem, sed etiam per personalem præsentiam constat esse. Si imago crucifixi ex traditione Apostolorum propter memoriam & repræsentationem Christi adoratur, quantomagis hoc sacramentum, quod est memoriale omnium mirabilium eius in quo ipse verè & realiter vt dictum est, continetur? Insuper lumen fidei ostendit, quod vbicunq; numen siue virtus dei nobis apparet, aut familiariter se ingerit, eum reuereamur. Ideo reueremur & honoramus sacramenta, in quibus virtus diuina assistit, quantomagis hoc sacramentum, sub quo non solum virtus diuina, sed etiam Christi persona, imò, vt dictum est, tota trinitas realiter continetur. Explodendi ergo sunt à nobis & nullatenus audiendi hæretici: quorum aliqui, & si Christum sub sacramento esse profiteantur, tamen non sunt veriti habere pro fatuis & stultis sanctos patres, dicentes quòd Deum se colere arbitrantes, eum ludibrio habuerunt: hac sola ratione inducti, quòd nō inuenitur in sacris literis talem honorem debere fieri: & quòd Christus non est in Eucharistia, nisi vt manducetur, & non vt adoretur: idololatras dicentes eos, qui honorem & cultum exhibent Deo, qui in sacris literis non est expressus. Quod quidem axioma & fundamentum est falsissimum, & hæreticum esse manifestè cōstat, eò quòd secundum Apostolum 1. Corint. 11. Probare nos debemus, antequàm de pane illo edamus, & ne indignè (hoc est irreuerenter) manducemus: Quia qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus Domini, hoc est non discer-

nens inter corpus Domini & alios cibos. Honor huic tam admirando ſacramento exhibendus eſt, quanuis non inueniatur ſcriptum in ſacris literis: cùm ab Apoſtolis & ſanctis patribus toto orbe terrarum fuerit ſemper obſeruatum. Argumētúmq; à ſcripturis & authoritate negatiuè ſumptum (vt ſæpe diximus) inefficax eſt. ¶Et ex prædicto nanque fundamento ſequeretur magos illos, qui Chriſtum in cunabulis & illis myſticis muneribꝰ adorauerũt, eſſe idololatras. Neque enim ad hoc incarnatus, & in hunc mundũ natus eſt, vt adoraretur in mortali corpore: ſed vt pateretur, & crucifigeretur, & pro peccatis noſtris ſatisfaceret. Nec vllum verbum ex ſcripturis proferri poteſt, quòd talis cultus ſiue honor ſit ab eis exactus. Si enim propter ſignum ſtellæ in lib. Numerorum abſq; expreſsione cultum illũ exibuerunt: quid nos facere debemus, qui maius teſtimonium ab Euangeliſtis & Apoſtolis accepimus ibi eſſe verum corpus ſuum? hoc certè docet omnes lumen diuini vultus ſignatum ſuper nos: Nec Apoſtoli ornantes veſtibus aſinam & pullum, licet non exigerentur, peccauerunt: imò illum honorem gratanter accepit Chriſtus, atque eorum qui ramos præſcindentes de arboribus, & veſtimenta ſternebant in via. Non immeritò igitur hunc cultum inſtituit Eccleſia, & hymnos ac cantica approbauit. vide alias rationes contra prædictum fundamentum, infrà hoc. §. ver. 14.

Matth. 2. *Matth. 21.*

Ver. 9. DE ACCIDENTIBVS IN SACRAMENTO REMANENTIBVS.

3.p.q.77. ar.1.& 2.

INter alia mirabilia quæ fiunt in hoc ſacramento, vnũ eſt, quòd accidentia, quæ naturaliter ſine ſubiecto eſſe non poſſunt, tamen virtute diuina in hoc ſacramento ſunt ſine ſubiecto quo & quod, hoc eſt propinquo vel remoto, & maximè quantitas. Alia enim accidentia nō habent ſubiectum quod, ſed quo, ſcilicet quantitatem, quæ habet vim ſubſtantiæ, quantum ad ſubſtentationem & immutationem exteriorem, non ſolùm ſenſus, ſed etiam quantum ad immutationem quæ eſt ad formam ſubſtantialē, quia talis immutatio non fit à forma ſubſtantiali immediatè, ſed mediantibus qualitatibus actiuis & paſsiuis, quæ agunt inſtrumentaliter virtute ſubſtantiæ. Hæc autem virtus inſtrumentalis ſeruatur in ſpeciebus ſacramentalibus, ſicut prius erat in ſubſtantia: hoc autem fit virtute diuina. Ideo poſſunt agere ad formam ſubſtantialem inſtrumentaliter: per quem modum aliquid poteſt agere præter & vltra ſpeciem ſuam: ſicut calor naturalis ad carnem & ſanguinem, non virtute propria, ſed virtute principalis agentis. Ex quo ſequitur quòd accidentia panis & vini poſſunt corrumpi, ſicut poterant corrumpi quando erant ſubiectiuè in ſubſtantia panis & vini. Tunc enim poterant corrumpi dupliciter, ſcilicet per ſe & per accidens: per ſe quidem, per alterationem, quæ fit per contrariam qualitatem, & per augmentum & diminutionem quantitatis, non quidem per modũ augmenti & diminutionis, quæ inuenitur ſolùm in corporibus animatis, qualia non ſunt panis & vinum, ſed per additionem & diuiſionem: Nam (vt dicitur 3. Metha.) per diuiſionem vna dimenſio corrumpitur, & fiunt duæ: per additionem verò ex duabus fit vna. Alio modo poterant prius corrumpi per accidens, ſcilicet per corruptionem ſubiecti, & hoc etiam modo poſt conſecrationem corrumpi poſſunt. Quia quanuis ſubiectũ non remaneat, remanet tamen eſſe & virtus, quam habebant accidētia in ſubiecto. & ideo huiuſmodi eſſe & virtus poteſt agere & corrumpi à contrario agente: ſicut poterat corrumpi ſubſtantia panis & vini, quæ non poterat corrumpi niſi præcedente alteratione. ¶Circa tamen accidentia diſtinguendũ eſt inter vtrunque modum prædictarum corruptionum. Quia cùm corpus & ſanguis Chriſti ſuccedant ſubſtantiæ panis & vini: ſi fiat talis immutatio ex parte accidentium, quæ non ſuffeciſſet ad corruptionem panis & vini, propter talem immutationem non deſinit eſſe corpus aut ſanguis Chriſti in hoc ſacramento, ſiue fiat immutatio ex parte qualitatis, puta cùm modicum immutatur color, ſapor, & odor panis aut vini, ſiue ex parte quantitatis in tales partes, in quibus poſſet ſaluari natura panis aut vini. Si verò fiat tanta immutatio, quòd corrupta fuiſſet ſubſtantia panis aut vini, non remaneret corpus aut ſanguis Chriſti ſub hoc ſacramento: ſicut cum mutatur color, & ſapor, & aliæ qualitates panis aut vini, quod nullo modo poſſet ſecum compati natura panis aut vini: aut ex parte quantitatis, puta ſi pulverizetur panis, vel vinum in tam minutas partes diuidatur, vt iam non remaneat forma panis aut vini, tunc non remanet corpus aut ſanguis in hoc ſacramento: nec illa corruptio eſt miraculoſa, ſed naturalis. Præſupponit tamen miraculum quod factum eſt in conſecratione: ſcilicet quòd illæ ſpecies ſacramentales retinerent eſſe ſine ſubiecto, quod prius habebant in ſubiecto. Sicut & cęcus miraculoſè illuminatus, naturaliter videt. Et cùm ad corruptionem vnius ſequatur generatio alterius (vt dicitur in 1. de Generatione) ſequitur quòd ex ſpeciebus ſacramentalibus poterit aliquid generari. Non enim ſic corrumpuntur, vt omnino diſpareant. Et ad ſenſum videmus aliquid ex prædictis ſpeciebus generari, puta cineres, ſi ſpecies comburantur: vel vermes, ſi putrefiant. Hæc autem generatio non fit ex ſubſtantia corporis aut ſanguinis Chriſti, cùm ſit incorruptibilis: nec quòd materia panis quæ per conſecrationem deſierat eſſe, redeat, nec alia materia creatur: Sed cùm in conſecratione miraculoſè detur quantitati dimenſiuæ panis, ꝙ ſit primum ſubiectum conſequentium formarum, quod eſt proprium materiæ: ideo ex conſequenti datur ei omne illud quod ad materiã pertinet, & per conſequẽs quod poſſet generari ex eis, quicquid poſſet generari ex materia panis aut vini, ſi eſſet. ¶Ex præmiſsis infertur quòd ex ſolis ſpeciebus ſacramentalibus quis poteſt nutriri, ſi acciperentur in tanta quantitate, in qua panis ſufficeret ad nutrimentum, cum habeant vim ſubſtantię panis. ¶Difficultas eſt an quãdo infunditur liquor eiuſdem ſpeciei vel alterius in vinum, fiat corruptio: & ſi non, vbi maneat id qđ infunditur. Dicendum quòd ſi infundatur vel permiſceatur in tanta quantitate quòd poſsit diffundi in totum vinum conſecratum, totum fiet permixtum. Quod autem commixtum eſt ex duobus, neutrum commiſcibilium eſt, ſed vtrunq; tranſit in quoddam tertium ex his compoſitum. vnde ſequitur quòd vinum prius exiſtens non maneret. Si liquor eſſet alterius ſpeciei, puta ſi aqua poneretur in magna quantitate, ſolueretur ſpecies vini, & illud totum eſſet alterius ſpeciei. Si autem permiſceretur liquor

Accidentia dupliciter corrumpi poſſunt.

Quæ immutatio ſpecierum requiratur ad deſitionem ſacramenti.

Quid dicendum de infuſione liquoris in vinũ conſecratũ.

quor eiusdem speciei, puta vinum, remaneret quidem species, sed non remaneret idem numero vinum: quod declarat diuersitas accidentium puta si vinum infusum esset album, & aliud rubeum, & si ex eodem dolio diuersa quantitas, tunc desineret esse sacramentum, cum fundamentum omnium sit quantitas: ideo tunc desinit ibi esse Christus. Si verò liquor admixtus esset tam paruæ quantitatis, ꝙ non posset diffundi per totum vinum consecratum, non fieret totum vinum permixtum, sed aliqua pars eius, quæ quidem non remaneret eadem numero propter admixtionem extraneæ materiæ: Maneret tamen eadem specie, non solùm si paruus liquor permixtus esset eiusdem speciei, quia gutta aquæ multo vino permixta, trãsit in speciem vini, vt dicitur in primo de Generatione. Manifestum est autem ex prædictis quòd corpus & sanguis Christi manent in hoc sacramento, quandiu illæ species manent eædem numero, & in singulari per pronomen demonstratiuum possunt demonstrari siue singularizari: ideo si totum vinum consecratum fuerit permixtum, erit aliud numero, & desinet ibi esse Christus. Si verò fiat tam parua alicuius liquoris mixtio, quòd non posit diffundi per totum, sed per aliquam partem specierum, desinit esse sanguis Christi sub illa parte vini consecrati, tamẽ manebit sub alia. Et sic pars vini permixta erit substantialiter infra vinum in loco à nobis imperceptibili. Si dicatur quòd quando aqua admiscetur aquæ benedictæ, efficitur benedicta: quia maius dignum trahit ad se minus dignum: igitur. Sic in proposito dicendum cum Innocentio in c. cùm Marthæ, extra. de celeb. miss. quòd non est simile de aqua benedicta: quia illa benedictio nullam mutationem substantialem facit circa substantiam aquæ, sicut facit consecratio vini. ¶ Nec obstat quòd magnum & paruum sunt duæ quantitates, & diuersificant ipsam, sicut album & nigrum colorem: ergo quantumcunque paruum addatur, quantitas corrumpitur, & per consequens Christus desinit esse sub ea: quia licet magnum & paruum diuersificent, quantitatem dimensiuam in ratione mensuræ, non tamen quãtum ad eius essentiam. Et liquor appositus potest esse adeò paruus, quòd sua paruitate impeditur ne diffundatur per totum, sed per paruas dimensiones: quæ licet sint sine subiecto, tamẽ substant alteri liquori, sicut & substantia, si ibi adesset.

Ver. 10. DE SACRAMENTI EVCHARISTIAE NOMINIBVS.

A Altaris sacramentum pluribus nominibus nuncupatur, eò quòd plures effectus, proprietates, & repræsentationes habeat. Et maximè tres: Vnam respectu rei præsentis, scilicet vnitatem Ecclesiæ cui homines aggregantur per hoc sacramentum, & secundum hoc dicitur Synaxis Græcè, quod idem est quod communio Latinè. Vnde Damascenus ait, Dicitur communio, quia per ipsam communicamus Christo. Et quia participamus de eius carne & deitate, & vnimur adinuicem per ipsam, iuxta illud, Vnum corpus multi sumus, omnes qui de vno pane & de vno calice participamus. sequitur, Calix benedictionis cui benedicimus, nónne communicatio sanguinis Christi est? Et panis quem frangimus, nónne communicatio corporis Christi est? Et (vt D. August. dicit) Christus ad huiusmodi vnitatem & communionem significandam, materiam huius sacramenti ex his rebus elegit, quæ ad aliquod vnum rediguntur. Ex multis enim granis panis conficitur, & ex multis vuis vinum confluit. Sic nos quãuis simus multi, efficimur tamen vnum in Christo per hoc sacramentum. Vnde & idem Aug. ait, O sacramentum pietatis! O signum vnitatis! O vinculum charitatis! & Innocentius 3. in c. cùm Marthæ, de celeb. Miss. dicit, Per hoc enim quod ipse Christus suscepit de nostro (scilicet carnem) & nos accipimus ipsi de suo (scilicet in hoc sacramento) non solùm carnem, sed etiam animam & diuinitatem, vt dictum est. Et tam insolubili nexu coniungimur, vt qui est vnum cum patre per ineffabilem vnitatem, fiat vnum nobiscum per admirabilem vnionem: ac per hoc (scilicet sacramentum) ipso mediante, cum Patre & Spiritu sancto vnum efficimur. Pater (inquit) sancte, serua eos quos dedisti mihi, vt sint vnum, sicut & nos. Non pro eis rogo tantum, sed & pro eis qui credituri sunt per verbum eorum in me, vt & ipsi in nobis vnum sint, vt mundus credat, &c. Ideo hoc sacramentum dicitur communio siue communicatio, quam debemus habere, idem sapere, dicere, & velle, & omnia cõmunicare, præcipuè in necessitate, sicut Apostolus communicauit. Ideo 1. Corin. 10. Obsecro vos fratres per nomen domini nostri Iesu Christi, idipsum dicatis omnes, & non sint in vobis schismata. & 2. Corinth. 13. Idipsum sapite. & Heb. 13. Beneficentię & cõmunionis nolite obliuisci. ¶ Aliam significationem habet respectu futuri, inquantum scilicet hoc sacramentum est præfiguratiuum fruitionis Dei, quæ erit in patria. Et secundum hoc dicitur Viaticum, quia præbet nobis viam perueniẽdi illuc. Et secundum hoc etiam dicitur Eucharistia, quod interpretatur bona gratia: quia gratia Dei vita æterna, vel quia realiter continet Christum, qui est plenitudo & author gratiæ, qui bonam imò optimã gratiam fecit, dando se nobis sub hoc sacramento. Sicut enim Christus in mundum visibiliter veniens contulit mundo gratiam, secundum illud, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est: ita in hominem veniens sacramentaliter, vitam gratiæ operatur, secundum illud Ioan. 6. Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Vnde dicit D. Thomas ꝙ hoc sacramentum ex seipso habet virtutem gratiam conferendi. Nec aliquis habet gratiam ante susceptionẽ huius, nisi ex aliquo voto vel desiderio ipsius, vel per seipsum, sicut adulti, vel Ecclesiæ, sicut paruuli. Vnde ex efficacia virtutis ipsius est, ꝙ etiam ex voto ipsius aliquis gratiam consequatur, per quam spiritualiter viuificetur: Hic enim est panis viuus, qui de cælo descendit, qui solus viuificat. Vnde Christus, Amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed pater meus dat vobis panem de cælo verũ. Panis enim verus est, qui de cælo descẽdit, & dat vitam mũdo. Subdit deinde, Ego sum panis viuus, qui de cælo descendit: Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et qui manducat me, ipse viuet propter me. Panis quem ego dabo, caro mea est pro mũdi vita. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & per oppositum, Nisi manducaueritis (saltem in voto proprio vel ecclesiæ) meã carnẽ, &c.

3. p. q. 73. art. 4.
lib. 4.
1. Cor. 10.
Super Ioã.
Ioan. 17.
Eucharistia dicitur communio.
Viatic...
Rom. 6.
Ioan. 13.
3 p. q. 79. art. 1. ad 1.
Nullus consequitur gratiam, nisi ex voto Eucharistia.

Non eſt ergo vita ſpiritualis ex fide, licet prærequiratur diſpoſitiuè: ſed effectiuè ex carne & ſanguine Chriſti in hoc ſacramento contentis. Imò & omnia alia ſacramenta virtutem iuſtificandi & peccata remittendi ab iſta paſsionis oblatione recipiunt. ¶ Si dicatur ꝙ hoc ſacramentum nemo debet recipere niſi contritus & in gratia: Dicendum quòd quicunq; accedit ad hoc ſacramentum impræparatus aut cum affectu peccati mortalis, peccat mortaliter, iuxta illud, Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit. Sed ſi facta præparatione debita (ſaltem probabiliter) & adhuc eſt in peccato mortali: quia ſtat ꝙ quis habeat probabilitatem quòd ſit contritus & in gratia, qui tamen non eſt: quia fortè non ex toto corde. Tunc hoc ſacramentum adueniens cauſat gratiam & virtutes, & dat vitam. Si verò inueniat gratiam, auget eam. ¶ Ex hoc ſequitur quòd per hoc ſacramentum remittuntur peccata mortalia, & gratia datur. Vnde in conſecratione ſanguinis dicitur, In remiſsionem peccatorum. Nomine autem peccati intelligitur mortale. & ſi remittat peccatum mortale, à fortiori veniale: quod intelligẽdum eſt de præteritis. Quia ſi quis venialiter eſſet diſtractus in ſumptione huius ſacramenti, illud veniale impediret remiſsionem mortalium, & per conſequens collationem gratiæ. ¶ Aliqui ponunt acceſſum medium ad hoc ſacramentum, ſcilicet ꝙ accedens non peccat mortaliter, nec accipit gratiam. Et quando fit argumentum ex D. Pau. quia vel comedit dignè, vel indignè: dicunt quòd comedit dignè, quantum ad ſuam æſtimationem, quæ excuſat à mortali. Alij verò ponunt acceſſum medium, ſecũdum diuerſos gradus intenſionis, quos ponunt in conuerſione ſiue deteſtatione peccatorum: & dicunt quòd ſtat aliquem probabiliter æſtimare ſe eſſe contritum, qui non erit ſufficienter attritus, ad hoc ꝙ ſacramentum confeſsionis faciat eum de attrito contritum, ſed diſpoſitionem aliquam faciat, & tãdem ſacramentum Euchariſtiæ adueniens perficit & facit contritum, & ſic cauſat gratiam, & dat vitam: aliquando enim aliquis habet probabile iudicium ſufficientis diſpoſitionis, qui tamen adeò remiſſe diſpoſitus eſt, quòd nec ſacramentum pœnitentiæ nec Euchariſtiæ ſufficit propter illam remiſsionem & negligentiam conatus, cuius intenſio requiſita incerta eſt, & cùm quæritur ab eis an talis fecerit, quod in ſe eſt, vel non: reſpondent ipſum feciſſe quod in ſe eſt, ad vitandum peccatum indignæ ſumptionis, ſed non ad obtinendam gratiam. Hac diſtinctione bene intellecta ſoluũtur omnia argumenta. & cùm replicatur, ſi fecit diligentiam ad quam tenebatur, indubitanter habet gratiam: reſpondent quòd ad maiorem diligentiam tenetur ad obtinendam gratiam, quàm ad euitandum peccatum. Alij ponunt acceſſum medium, cùm quis tenetur Euchariſtiam ſumere, & non habet copiam confeſſoris. Hic modus non tot amplectitur difficultates, & facilius ſoluit argumenta: quia contra præcedentes dici poteſt quòd omne ſacramentum ſuſceptum ab attrito, facit illum contritum. De tertia repreſentatione dicetur verſu ſequenti.

1. Cor. 11.

Diſtractio impedit effectum ſacramenti.

De acceſſu medio.

Ver. 11. DE SACRIFICIO MISSAE.

SAcramentum Euchariſtiæ etiam dicitur Sacrificium ratione præteriti, inquãtum ſcilicet eſt repræſentatiuum dominicæ paſsionis, quæ fuit verum ſacrificium, & ideo inquantum per hoc ſacramentum dominica paſsio offertur, dicitur ſacrificium. Et ſecũdum hoc etiam dicitur Miſſa, non accipiendo miſſam pro omnibus ſolennitatibus præcedentibus aut ſequentibus, quæ nõ ſunt aſpernandæ: (Nã Chriſtum ante & poſt cœnam cæremonias ſeruaſſe legimus. Præceſsit enim homo lagenam aquæ baiulans, quæ pœnitentiam, contritionem, & ſatisfactionem ſignificat: benedixit, & hymnum addidit, orationémque pro ſe & Apoſtolis ac aliis fecit, vt habetur Ioan. 17. & D. Pau. 1. Tim. 2. Orationes, obſecrationes, & poſtulationes, ac gratiarum actiones adiũgere docuit. vt D. Aug. ibidem interpretatur.) Sed accipiendo Miſſam pro ſacro myſterio, quod fit in cõſecratione, oblatione, & communione corporis & ſanguinis Chriſti, ſub ſpeciebus panis & vini, ac repræſentatione paſsionis eiuſdem, ad ſalutẽ fidelium, & remiſsionem peccatorum: Miſſa tunc dicitur ſacrum myſterium, & ſacrificium, & quodammodo pignus, & inſtrumentum remiſsionis peccatorum, à D. Iacobo, fratre domini, Hieroſolymitano epiſcopo, primò celebrata, vt habetur in c. Iacobus, de conſecra. diſt. 1. ¶ Ad ſciendum autem quomodo Miſſa eſt ſacrificium, notandum eſt ex D. Augu. 10. de Ciuitate Dei. c. 4. quòd ſacrificium eſt cultus ſiue honor ſoli Deo exhibendus, iuxta illud Exod. 22. Sacrificans diis, eradicabitur, niſi domino ſoli. Per ſacrificium igitur intelligunt omnes theologi & Chriſtiani, omnem oblationem, ſiue omne id quod Deo offertur in recognitionem ſupremi dominij, ſiue ad impetrandam miſericordiam & veniam peccatorum, & gratiam acquirendam, ſiue ad auertendam iram, vltionem, atque vindictã, ſiue ad reddendas gratias de acceptis beneficiis. & ſic peccatorum contritio dicitur ſacrificium interius, iuxta illud Pſal. Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus: & oratio & gratiarum actio dicuntur ſacrificium, iuxta illud Pſal. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in domino. Nec ipſe offerendi actus dicitur ſacrificium, ſed id quod Deo offertur in recognitionem ſupremi dominij: Recognitio autẽ ſupremi dominij eſt duplex, ſcilicet interior & exterior. Recognitio interior eodem modo fiebat in antiqua lege, quo nunc fit in noua. Antiqui enim patres habebant cor cõtritum & humiliatum, & laudabant Deum interius, & gratias agebant, & alia opera interiora & ſecreta pœnitentiæ habebant, ſicut nos qui ſumus in lege noua. Recognitio ſupremi dominij exterior erat alia in lege Moyſi, & alia eſt nunc in lege gratiæ. & ſic aliud eſt ſacrificium exterius legis antiquæ & nouæ. In antiqua enim lege aliquando offerebatur ſacrificium de inanimatis, vt de pane, ſimila, & thure: & fiebat huiuſmodi ſacrificium communiter in laudem & gratiarum actionem pro beneficiis acceptis, & vocabatur oblatio ſimpliciter, & ſine adiuncto. Eſt. n. oblatio nomen commune ad omnia ſacrificia. Aliquando autem fiebat ſacrificium de animatis, quæ occidebantur, & quorum ſanguis effundebatur. Et hoc genus ſacrificiorum vocabatur victima, & fiebat triplici fine. Aliquando in expiationem & ſatisfactionẽ

B

A quo miſſa primo fuerit celebrata.

Cõtritio dicitur ſacrificium.

Recognitio ſupremi dominij duplex.

Leui. 1. 2. 3. & 4. c.

Oblatio ſimpliciter quid.

Victima quid.

pro

pro peccato, aut pro pœnis peccatis debitis: & vocabatur Sacrificium Expiatiuum, & Hostia pro peccato. Aliquando verò fiebat ad placandum Deum, & dicebatur Holocaustum siue Victima holocausti, & totũ cedebat in cultum Dei. Aliquando autem fiebat in gratiarum actionẽ pro beneficiis acceptis, & vocabatur Sacrificium Pacificum. Et cùm illa omnia sacrificia ordinarentur in sacrificium Christi, qui continetur in hoc sacramento, tanquam ad finem, eò quòd eius sacrificiũ & oblatio eminenter cõtinet omnes effectus sacrificiorum prędictorum: sequitur quòd in sacris literis hoc sacramẽtum intitulatur & nominatur omnibus nominibus prædictorum sacrificiorum, ratione contenti. Primò enim dicitur Oblatio. Ephes. 5. Qui dilexit nos, & tradidit semetipsum oblationẽ pro nobis Deo. & Esa. 53. Oblatus est, quia ipse voluit: & in c. communione, de consecra. dist. 2. vocatur Oblatio. Secundò dicitur Hostia siue Victima in Holocaustum, in odorem suauissimum Domino, quia Christus ad placandum Deum, & reconciliãdum nos, se obtulit in arca crucis: ideo dicitur Holocaustũ siue sacrificiũ Reconciliatiuum, Ro. 5. Cùm inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortẽ filij eius. & Ephe. 5. Tradidit semetipsum in oblationẽ & hostiã, in odorẽ suauitatis, scilicet ad placandũ Deum. Vnde cantat Ecclesia, O salutaris hostia, &c. Tertiò hoc sacramentum dicitur Sacrificiũ expiatiuum, siue Sacrificiũ & Hostia pro peccato, eò ꝙ expiet & mundet peccata & satisfaciat pro pœnis peccatorum. Vnde Apostolus, Si enim sanguis hircorũ aut vitulorum inquinatos sanctificat ad emũdationem carnis, quanto magis sanguis Christi, qui seipsum obtulit immaculatum Deo, emũdabit consciẽtiam nostram ab operibus mortuis? & Gal. 2. Donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat, chyrographum decreti, & tulit ipsum de medio, affigẽs illud cruci. Chyrographum decreti erat obligatio pro peccatis debita, siue reatus pœnæ, quam Christus pro nobis portauit, & pro qua satisfecit, prout prophetauerat Esa. 53. Verè languores nostros tulit, & dolores nostros ipse portauit. Si enim Christus emundauit conscientias nostras à peccatis, & satisfecit pro eis, & in hoc Altaris sacramento offeratur Deo patri: consequens est quòd hoc sacramentum quod ipsum continet, & eũ tanquam in cruce repræsentat, expiet cõscientias nostras, & emũdet siue liberet à maculis & pœnis peccatorũ. & sic dicitur Sacrificiũ expiatiuũ. Sicut enim panis habet ex se virtutẽ nutriendi, & Rheubarbarũ detrahẽdi cholerã: sed si panis Rheubarbaro misceatur, vtrãq; habet virtutẽ: sic Christus, qui est verus panis, nutrit, inquãtũ est sacramẽtũ: inquãtũ verò mixtus Rheubarbaro & amaritudini passionis, per quã dolores nostros ipse tulit, expiat peccata & pœnas peccatorum. & sic Christus est nutrimentũ, & medicamentũ, ac holocaustum ad sanandas infirmitates, & purgandas iniquitates. ¶ Et quia hæretici instant nullibi in sacris literis esse expressum hoc sacramentũ esse sacrificium, neque vt offeratur in expiationem, in qua non se obtulit Deo patri, sed solùm se dedit in cibum: Ideo ex sacris literis ostendẽdum est huiusmodi sacramentũ esse sacrificiũ & expiatiuum, & ad hoc à Christo institutũ. Ad cuius euidentiam supponendum est quod dicit Apostolus, Omnia in figurã contingebãt illis. Ex quo fundamento in epistola ad Heb. 7. apertè ostendit sacerdotium antiquæ legis siue Aaronicum (quod erat temporaneum) figurare sacerdotiũ Christi, quod futurum erat æternum, prout Dauid prædixerat dicens, Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternũ secundum ordinem Melchisedech. Sicut igitur adueniẽte lumine, fugatur & euanescit vmbra: ita adueniẽte nouo Christi sacerdotio, secundum ordinem & formã Melchisedech, euanuit sacerdotium Leuiticum & Aaronicũ, & trãslatum est in nouum sacerdotiũ Christi siue Euãgelicũ, quod est multò perfectius Leuitico: sicut lux est perfectior vmbra, Et quemadmodum Heb. 7. dicitur correspõdenter se habẽt sacerdotium & lex. vnde Apostolus dicit, Translato sacerdotio necesse est vt legis translatio fiat: Ita correspõdenter se habent sacerdotium & sacrificiũ: quia (vt idem Apostolus dicit) Omnis pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus cõstituitur in his quæ sunt ad Deũ, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis. Ergo eadem ratione ad sacerdotẽ Euangelicum pertinet offerre sacrificium, quod non licet offerre plebi, sicut & in antiquo testamento. Et cùm sacerdotium Euangelicum sit secũdum ordinem & formã Melchisedech, & perfectius illo: Melchisedech autem obtulit panẽ & vinum: ergo ad sacerdotẽ euãgelicum pertinet offerre sacrificium sub specie panis & vini, siue panẽ & vinum de cælo verum, prout Christus fecit in cœna, & faciendum iussit, dicens: Hoc facite in meam commemorationem. Hanc translationẽ & sacrificij speciẽ bene prædixit Malachias ex parte Domini pronuncians, Non est (inquit) mihi volũtas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra: Ab ortu enim solis vsque ad occasum magnũ est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur mihi, & offertur nomini meo oblatio munda. Propter certitudinem prophetiæ loquitur Malachias in præsenti pro futuro: sicut Dauid propter eandẽ causam loquitur in præterito pro futuro, dicens, Foderunt manus meas, & pedes meos, &c. Sed quomodo Dominus per Malachiam hæc dicebat: Nónne ipse instituerat sacerdotium Leuiticum? Nónne præceperat offerri oblationes & sacrificia? Nunquid promisit se suscepturum de manibus eorum? Leuit. 4. Si peccauerit omnis turba filiorum Israël, oblata pro peccato eius constituta hostia, seruatis certis solennitatibus, rogante pro eo sacerdote, propitius erit Dominus, & benedictionem suam ad sacerdotalem subsecuturam promisit, Num. 6. Sic benedicetis filiis Israël, Benedicat tibi Deus, & custodiat te, & ostendat Dominus faciem suam tibi, & misereatur tui: conuertat Dominus vultum suum ad te, & det tibi pacem. Inuocabúntque nomen Domini super filios Israël, & ego benedicam eis. Quomodo ergo per Malachiam Dominus ait, Non est voluntas mea in vobis, & munus non suscipiam de manu vestra? Profectò nil aliud intendit nisi quòd aboleretur illud vetus sacrificium, secundum ordinem Aaronicum, succedente illo nouo, secundum ordinem Melchisedech. Ideo inquit, Non est mihi voluntas, scilicet perpetua, in vobis. Et rationem assignat, quia non in hoc populo Israël, sed etiam in omnibus Gentibus volo

Hostia pro peccato quid. Holocaustum quid.

Holocaustũ est sacrificiũ reconciliatiuum.

Heb. 9.

Euchari-stiã esse sa-ficium pro-batur.

1. Cor. 10.

Cene. 14.

Malach. 1.

Psal. 21.

GG

sacrificari nomini meo, & offerri oblationem mundã. Non potest intelligi de sacrificio cõtritionis aut laudis diuinę, duplici ratione: Prima, quia illa erant communia omnibus sacerdotibus & non sacerdotibus, & erant etiã in antiquo testamẽto. Præterea quia (vt dicitur Esa.64.) Facti sumus omnes immũdi & iustitiæ nostræ quasi pannus menstruatę. Oblatio ergo vna munda succedens loco omnium illarum veterum, quam inter gentes in omni loco orbis sacrificandã & offerendã prædixit Dominus, nõ est alia quàm Christus ipse: qui (vt D.Petrus ait) peccatum non fecit: qui (vt dictum est) dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis, oblationem & hostiam Deo in ara crucis: qui etiam hoc sacramentum non solùm in recordationem cœnæ, sed etiam passionis & oblationis suæ ab initio conceptionis suæ voluntariè acceptatæ, & postmodum in ara crucis realiter exhibitę in sacrificium & oblationẽ, & expiationem peccatorum instituit, & offerandam præcepit: vt manifestè ex Euangelio & traditionibus Apostolorum & omnium sanctorum patrum habetur. Primò ex D.Luca.22. habemus, quòd Christus hanc oblationem per Agnum Paschalem figuratam, vocat Pascha, dicens: Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscũ, antequã patiar: Hoc, inquit, Pascha, non illud vetus, in quo nihil dignum erat tanto Christi desiderio: quemadmodum Tertulianus aduersus Marchionem, hoc ipsum in hoc passu diligenter annotauit. Nam antè sæpius idipsum cum eisdem discipulis non solùm semel, sed iterum manducauerat, de eo minimè ipsum locutum fuisse planè indubitatum, sed hoc Pascha nouum: hoc (inquam) & verũ, in quo in veritate terminatæ sunt vmbræ antiqui testamenti. Agnus ille typicus habebat rationem hostiæ: immolabatur antè ab vniuersa multitudine filiorum Israël, & deinde edebatur, vt habetur Exod.12. Cùm ergo Christus contentus sit in hoc sacramẽto, in cuius forma immolatio exprimitur, sequitur quòd ipsum Sacramentum, Hostia, & Sacrificium dicatur. ¶Præterea notandum est quod (vt dicunt Euangelistæ) Christus accepit panem, & gratias agẽs benedixit, & passionẽ suam tam in consecratione panis quàm vini expressit, deinde subiunxit: hoc facite in meam cõmemorationem. Hoc pronomen (hoc) quod cùm non restringatur, demonstrat omnia præcedentia: & hoc verbum (facere) importat plus quàm recordari: vnde Facere est consecrare & immolare, siue immolationem & mortem offerre: quia Christus dixit, Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur, hoc est immolabitur. Et sic, hoc facite in memoriã passionis, & effusionis, ac immolationis meæ, consecratæ & immolatæ in remissionem, hoc est in expiationem peccatorum: Et sic non solum in recordationem cœnæ, sed etiam passionis & in expiationem peccatorum. Hunc intellectum verborum satis ex litera manifestum, Catholica Ecclesia toto orbe terratum diffusa prolata illa mystica consecrationis verba intelligit. Ideo subiunxit, Vnde & memores Domine nos serui, sed & plebs sancta eiusdẽ Christi filij tui Domini Dei nostri, tam beatæ passionis, &c. Offerimus præclarę maiestati tuæ, de tuis donis ac datis, hostiam puram, &c. Hic nempe apparet quo modo Ecclesia intelligat quod sibi à Domino præceptum est, Hoc facite in meam commemorationem: & declarat, vt videlicet diuinæ maiestati offerat illam Hostiam mundam & sanctã, quam Christus obtulit, & suo exemplo instituisse monstrauit. Hoc modo Apostoli & orthodoxi omnes vsque ad nos maximo cõsensu (vt eorum monumẽta probant) intellexerunt. Quare huic sensui adhærere debemus, etsi aliqui in oppositum scripturas allegent, & ad memoriam reuocandum & tenendum est fidele illud & planè Christianum Origenis consiliũ, quod in quadam homelia super Matth.24. his verbis inculcat, Quoties (inquit) aduersus ea quę obseruat vniuersa Christi Ecclesia, quibus omnis orbis Christianus consentit & credit, canonicas scripturas aliqui proferũt, videntur dicere: Ecce in domibus est verbum veritatis: sed nos illis credere nõ debemus, neque exire à paterna & Ecclesiastica traditione, nec aliter credere, nisi quẽadmodum Ecclesiæ tradiderunt nobis. Christus enim præmonuit, Surgẽt pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa & prodigia, ita vt in errorem inducantur (si fieri potest) etiam electi. Ecce prædixi vobis. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire. Ecce in penetralibus, nolite credere. Reducendũ est pariter ad memoriã illud Apostoli. Miror quòd sic tam citò trãsferimini ab eo qui vos vocauit in gratiã Christi, in aliud euangeliũ, quod nõ est aliud, nisi sunt aliqui qui vos conturbant, & volũt cõuertere euãgeliũ Christi. Sed licet nos aut angelus de cælo euãgelizet vobis aliter, quàm euangelizauimus: Anathema sit. Et nũc iterum dico vobis. Si quis vobis euãgelizauerit præterquam quod accepistis: Anathema sit. Cũ igitur tot patres & vniuersale cõciliũ Ephesinũ affirmẽt nos offerre quotidie illam mundã & viuificatricem hostiam præciosi Corporis & Sanguinis redẽptoris omnium, & incruentã celebrare in Ecclesiis sacrificij veritatem, qui aduersus omnes inducit Apostolũ & alias scripturas, quid aliud dicit, quàm sibi soli illuxisse verã sacræ scripturæ intelligentiã, quam nemo illorũ sit assecutus? Quod ipsum quis sanę mentis ferre poterit? Et iam prius quàm è propinquo discutiatur ea de qua agitur sententia, quis, non statim explodet, exibilabit, execrabitur vt hostẽ catholicæ Ecclesiæ, vt pertinacem hæreticum? Origenes tractãs illud Apostoli ad Titum, Hæreticum hominem, &c. (vt legere est in epistola D.Pamphili martyris, sic hæreticũ definit: Hereticus, inquit, nobis habendus est omnis qui Christo se credere profitetur, & aliud de veritate fidei Christianę credit, quã habeat definitio traditionis Ecclesiæ. Stat ergo firmum fidei & ecclesiæ fultum fundamentũ, Missam & Eucharistiam esse sacrificium. ¶Nũc ad hæreticorum friuolas obiectiones diluendas accedamus. Opponunt in primis, tãquam fortissimum & insolubile argumẽtũ, id quod Apostolus dicit Heb. 9. Christus introiuit semel in sancta, æterna redẽptione inuenta, nõ vt deinceps appareat vultui Dei pro nobis, neque vt sæpe offerat semetipsum, quemadmodũ pontifex per singulos annos in sanguine alieno: alioqui oportebat eum frequenter pati ab origine mundi. Nũc autem semel in cõsummatione seculorũ, ad destructionem peccati, per hostiam suam apparuit. & Heb. 10. Hic autem vnam pro peccatis offerens hostiam, consummauit in æternum sanctificatos. Si expiauit: ergo nũc non expiat. Pro huiusmodi

Eucharistia sacramentũ in recordationẽ passionis institutum.

Notandum et fidele dictum. Matth:24.

Gal.1.

Qui habẽdus sit hæreticus.

Solutiones obiectionũ.

di explicatione ſupponendum eſt primò, quòd quanuis meritũ paſsionis fuerit ſufficiens ad expiandum omnia peccata totius mundi, non tamen efficaciter expiauit. Vnde Chriſtus non dixit, Qui pro omnibus effundetur in remiſsionem peccatorum: ſed ſolùm dixit, pro vobis & multis, quibus ſcilicet applicabitur. Applicatur autem ſolùm per ſacramenta aut fidem, cum voto huius ſacramenti proprio vel Eccleſiæ, vt dictum eſt: nec eſt alius modus expiandi. Secundò ſupponendum eſt, quòd Apoſtolus in præfatis duobus capitulis oſtendit dignitatem & poteſtatem ſacrificij Chriſti ſuper ſacrificia ſacerdotis Leuitici generis: quia illa ſacrificia non purgabant nec expiabant peccata futura ſiue recidiuationes peccatorum. Si enim aliquis poſt ſacrificiũ pro peccato præterito oblatũ iterũ peccaſſet, requirebatur aliud ſacrificiũ, & alia ſanguinis effuſio: Chriſti autem ſacrificium in die paraſceues oblatũ, ſufficiens eſt ad delenda omnia peccata, etiã futura, & recidiuationes peccatorum. Neque requiritur noua ſanguinis effuſio, ſed requiritur noua eiuſdem ſacrificij applicatio, quia per peccatum ſequẽs peccator amiſit effectũ primæ applicationis, & expers factus eſt meriti paſsionis Chriſti, eóque priuatus eſt. Sed per nouam applicationem eiuſdem ſacrificij, quæ fit in miſſa, per hoc ſacramentum efficitur iterũ particeps, & purgatur à peccatis, & expiantur pœnæ: & ſic non eſt aliud ſacrificium, ſed idem cũ illo quod fuit oblatum in ara crucis, cùm ſit idem Chriſtus, qui erat in ara crucis, & qui eſt in hoc ſacramento ſiue ſacrificio, hoc dempto, quia tunc erat cruentum, nunc autem eſt incruentum. Sic ſoluunt & intelligũt ſancti doctores: ſignanter D. Ambroſius in epiſtola ad Hebræos, & habetur in c. in Chriſto, de conſec. diſt. 2. vbi ait, Semel oblata eſt hoſtia, ad ſempiternã ſalutẽ potens. Quid ergo nos? Nõne per ſingulos dies offerimus? verum, ſed ad recordationem mortis eius. Et vna eademque eſt hoſtia, & non multæ vt in veteri lege. Deinde reſpondet tacitæ quæſtioni: Quomodo eſt vna, & nõ multæ? Quia ſemel oblatus eſt Chriſtus: hoc autem ſacrificium exemplum eſt illius idipſum, & ſemper idipſum. Idem D. Aug. in lib. Sẽten. Proſperi, & habetur in c. ſemel, in 2. eadem diſt. Semel oblatus eſt Chriſtus in ſemetipſo, & quotidie immolatur in ſacramento, hoc eſt eius immolatio præſentatur. & in c. iteratur, eadem diſt. dicitur, Iteratur quotidie hæc oblatio, licet Chriſtus ſemel paſſus ſit in carne: ſed quia quotidie labimur, quotidie Chriſtus pro nobis immolatur, hoc eſt eius immolatio Deo offertur, & paſsio eius in miniſterio traditur: vt qui ſemel moriendo mortem vicerat, quotidie recidiua delictorũ per hæc ſacramenta corporis & ſanguinis expurget. Gregorius etiam Nazianzenus in epiſtola ad Epiſcopos, quæ habetur in ſymbolo Epheſino, & recitatur in c. neceſſariæ, eadem diſtin. ait: Eadẽ eſt hoſtia, quã offert ſacerdos, & quæ in ara crucis: Sed illa cruenta, quia Chriſtus ibi mortuus eſt: Hæc verò incruẽta, quia idem Chriſtus immortalis in memoriam illius oblationis offertur à nobis. Et non ſeipſum offert, nec apparet vultui Dei pro nobis, ſeipſum iterum offerendo: ſed eius propiciatio ſiue oblatio per hoc ſacramentum nobis applicatur: & ſic non rurſus recrucifigimus filium Dei, vt hæretici impingunt: ſed meritum crucifixionis & paſsionis eius recolimus & offerimus. ¶ Ex præmiſsis patet quòd celebratio huius ſacramẽti duplici ratione dicitur immolatio. Primò quidem, quia (ſicut dicit D. Aug. ad Simplicium) Solent imagines earum rerum nominibus nuncupari, quarũ imagines ſunt: ſicut cùm intuemur tabulam aut parietem, dicimus, Ille Cicero eſt, Ille Saluſtius. Sed celebratio huius ſacramenti eſt imago repræſentatiua paſsionis eius, quæ fuit vera immolatio: Ideo dicitur immolatio, vt ſuprà dictum eſt ex D. Ambroſio: & ſecundum hunc modum poteſt dici, ꝙ in antiquo teſtamento Chriſtus immolabatur, hoc eſt in figuris & immolationibus eius paſsio futura repræſentabatur. Vnde Apoc. 13. dicitur, quòd Agnus occiſus eſt ab origine mundi: quia animalia quæ non peccauerant, pro peccatis hominum immolabantur & occidebantur, ſanguiſque eorum & illorum occiſio erat imago ſiue figura aut repræſentatio Chriſti, qui peccatum non fecit, occidendi pro peccatis noſtris. Secundò dicitur immolatio, quantum ad effectum paſsionis Chriſti, quia ſcilicet per hoc ſacramentum participes efficimur fructus dominicæ paſsionis. Vnde in quadã oratione dominicali ſecreta dicitur, Quotiẽs huius hoſtiæ commemoratio celebratur, opus noſtræ redemptionis exercetur: & hic modus proprius eſt huic ſacramento, & non figuris antiqui Teſtamenti.

Idem ſacrificium in miſſa & in ara crucis.

Recidiua peccatorum per ſacrificium miſſæ expiantur.

Chriſtus nũc non ſeipſum offert ſed offertur. 3. p. q. 83. art. 1.

Cur miſſa dicatur immolatio.

Ver. 12. DE HIS QVIBVS PRODEST MISSAE SACRIFICIVM.

A Miſſæ ſacrificium prodeſt non ſolùm ſumenti, ſed omnibus quibus applicatur, & pro quibus offertur, ſi ſint diſpoſiti. Et in hoc ſacramentũ Euchariſtiæ excedit alia ſacramenta, quæ ſolùm proſunt ſuſcipientibus: ideo non ſunt ſacrificia propriè dicta. Sed Euchariſtia eſt ſacramentum, & ſacrificium: inquantum eſt ſacramentum, prodeſt ſolis ſumentibus: inquantum verò eſt ſacrificium, prodeſt aliis, ſi ſint diſpoſiti, hoc eſt qui ſunt in gratia, & ſic beatis & animabus purgatorij quo ad præmiũ accidentale, ſecundum proportionem gratiæ quam habent: ſed ſolum viuentibus quo ad augmentum gratiæ de cõgruo, ac etiam quo ad acquiſitionem, attritis: Quo ad expiationem verò pœnæ, ſolis viatoribus in gratia exiſtentibus, & ſecundum affectum & diſpoſitionem eorum. Ex quo patet quod nõ prodeſt damnatis, cum non ſint diſpoſiti, neq; in via. Sed quia animæ quę ſunt in purgatorio, ſunt diſpoſitæ, cùm ſint in gratia, & viatrices, nõ enim ſunt in termino: cõſequens eſt vt hoc ſacrificium proſit illis, quo ad præmiũ accidentale, ſcilicet gaudium de oblatione, & quo ad expiationem pœnarum, ſecundũ deuotionem offerentis in gratia exiſtentis. Vnde Dauid pſal. 22. quem edidit de fructibus huius ſacramenti, dicit: Et miſericordia tua ſubſequetur me, ſcilicet poſt mortem: & hoc in pœnarum expiationem. Figura habetur Danielis vlt. vt amplius declarabitur circa finem. Ratione autẽ ſic probari poteſt: Suppoſito fundamento quod habetur 1. Cor. 10. quòd omnes vnũ corpus ſumus in Chriſto, alter alterius membra, ſcilicet in auxilium, vt in eadem epiſtola c. 12. dicit, Siquid patitur vnũ membrum, compatiuntur alia membra. Compaſsio autem ſubleuamen importat, & communicationem in neceſsitatibus: vnde Rom. 12. Neceſsitatibus ſanctorum communicantes. His ſuppoſitis, ſic poteſt

Animabus purgatorij ſuffragatur miſſæ ſacrificium.

ver. 18.

probari:Sicut se habet membrum corporis naturalis ad aliud membrū eidem corpori vnitum in necessitate existens:sic membrum mysticum,hoc est fidelis ad fidelem, quando est in necessitate, cùm sint membra eidem corpori vnita per charitatem. Sed membrū corporale compatitur alteri,& potest ipsum iuuare,imò de facto iuuat:Igitur.&c.Potissimum autem subleuationis pœnarum remedium est passio Christi,quæ per hoc sacrificium applicatur,& sancti Apostoli applicauerunt,vt dicit D. Diony. vbi officium sepulturæ tempore Apostolorum describens,inquit,Venerandus antistes precem sacram(hoc est missæ sacrificium)peragit,precatúrque illa oratio diuinam clementiam,vt Deus defuncto cuncta dimittat peccata,hoc est pœnas peccatorum,quę pro fragilitate sunt admissa.Et D.Chrysost.in homilia 69.ad populum Antiochenum,dicit:Non temere ab Apostolis hæc sancita fuerunt,vt in tremendis mysteriis defunctorum agatur commemoratio. Sciebant enim illis multum contingere lucri & vtilitatis.Et Dama.in quodam sermone de suffragiis Mortuorum dicit:Mysteriorum conscij discipuli Saluatoris,& sancti Apostoli in tremendis viuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant,sanxerunt. Ex præmissis patet quàm falsè & impudenter dicant hæretici, quòd Græcus canon hác commemorationem non habet. Quia manifestum est D.Diony.& Chryso. fuisse Græcos,qui de Canone huiusmodi faciunt mentionem:licet Græci commemorationem defunctorū alio ordine habeant:quia præponunt eam,dicunt enim,Et omnium sanctorum, quorum supplicationibus respice nos Deus,& memento omnium qui dormierunt in spe resurrectionis & vitæ æternæ,& requiescere eos facito,vbi videtur lumen vultus tui.Adhuc te Domine inuocamus, memento omnis episcopatus orthodoxorum,&c.& subditur: Etiam offerimus tibi hoc rationale obsequium pro orbe terrarum,& sancta Ecclesia catholica.Latini etiam omnes hæc asseruerunt. Inter quos D.Aug. in lib. de cura agenda pro mortuis dicit:Non est parua vniuersæ Ecclesiæ, quæ in hac consuetudine claret, authoritas,vt in precibus sacerdotis,quæ Domino ad altare funduntur,locum habeat commemoratio defunctorum.& D.Gregorius,Animæ defunctorū quatuor soluuntur modis, Oblationibus sacerdotum,&c.& in concilio Cabilonen.vt recitatur in c.visum,de consecra.dist. 1. dicitur. Visum est præterea nobis,vt in omnibus missarum solenniis pro spiritibus defunctorum domino deprecetur. Sicut enim nulla dies excipitur,in qua non pro viuentibus & quibuscunq; necessitatibus deprecetur:ita nimirum nulla dies excipi debet, quin pro animabus fidelium preces domino in missarum solēniis fundantur.¶Ex præmissis apparet quòd offerre sacrificium missæ pro defunctis non processit ex imposturis sacerdotum,vt calumniantur hæretici: sed ex Apostolorum & sanctorum patrum vniuersalisq; Ecclesiæ traditionibus.¶Notandum tamen quòd quāuis ad solos sacerdotes pertineat missam in persona Ecclesiæ celebrare,hoc est sacramentum corporis & sanguinis Christi consecrare,& mysterium passionis Christi sub illis speciebus solenniter repræsentare & offerre:sic quòd si non sacerdotes attētarent,nihil efficerent. Possunt tamen omnes Christiani,etiam laici & mulieres, sacrificium hoc à sacerdote consecratum,spiritualiter offerre Deo patri,in memoriam & recordationem passionis Christi, & deprecari vt illam passionem per hoc sacrificiū repræsentatam,dignetur applicare sibi, vel suis, ac etiam aliis extraneis: hoc enim habetur in canone missæ.In quo post primum memento dicitur,& omnium circunstantium,quorum tibi fides cognita est & nota deuotio,pro quibus tibi offerimus,vel qui tibi offerunt pro se suisque omnibus,pro redemptione animarum suarum, pro spe salutis & incolumitatis suæ.Et propter huiusmodi oblationem D.Petrus vocat omnes Christianos, Sacerdotes, dicens: Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta.& Apo.1. Fecit nos regnum & sacerdotes,&c.sed de his ampliùs cùm de ministro huius sacramenti agetur.

7.c. Eccle. Hierar. — Mos sepeliendi tēpore Apostolorum. — Canō Græcorum commemorationem habet fidelium. — In 4. Dia. — Pro defunctis celebrare vnde sumpsit originē. — Notabile dictum. — 1.Pet.2.

Ver. 13. DE MODO QVO HOC SACRIFICIVM OPERATVR EFFECTVM.

ET quia hæretici circa hoc sacrificium multa falsa imponunt doctoribus theologicis, quæ & improbant & suggillant,præsertim quòd dicunt Missę sacrificium facere remissionē peccatorum ex opere operato: vocantque hanc persuasionem Pharisaicam & Ethnicam,quam nemo probare debet. Ideo eis respondendum est: In primis quo ad hoc quòd dicunt hanc vocem (ex opere operato) non haberi in sacris,neque fuisse ab antiquis doctoribus vsitatam:sed in scholis theologicis nuper natam, ad circunuolutionem veritatis. Dicendum quòd hæretici hoc complexum (ex opere operato) aliter accipiunt,quàm theologi intelligant.Ideo rident & calumniantur: Putant enim theologos intelligere per opus operatum ipsam applicationem sacramentorum, siue sacrificandi actum, quod nemo doctorum theologorum vnquam cogitauit: imò illam applicationem siue sacrificandi actum vocant, opus operantis. Opus autem operatum intelligunt ipsum opus aut rem ipsam quæ applicatur in se: & valere aliquid ex opere operato dicitur,cùm ex re ipsa applicata aliquis effectus vtilis sequitur, & nō solùm ex opere operantis, hoc est propter sanctitatem aut eius qui applicat, vel recipit, aut vtitur: quemadmodum panis habet ex se,siue ex natura sua,efficaciam nutriendi, Rheubarbarum siue Scammea habet ex se siue in se vim detrahendi choleram,ex ipso(vt sic dicam)opere operato,hoc est ex re ipsa,& non tantum ex imaginatione,vel affectu, aut fiducia sumentium,aut applicantis: quanuis imaginatio & affectus vel adiuuet vel impediat rei in se energiam & operandi efficaciam. Ita sacramenta instituta sunt à Christo, vt essent alicuius diuinæ gratiæ in nobis signa & instrumenta, habentia in se efficaciam ad assequendum ea,ad quæ sunt à Deo instituta,non ponentibus obicem siue impedimentum.Ipsa igitur habent efficaciam,non tantum ab operante, hoc est ob deuotionem aut bonum motum voluntatis conferentium aut suscipientium, vt euidens est in baptismo paruulorum à peccatore administratum,qui efficaciam habet regenerandi non à conferente,cùm sit malus,nec à paruulo,cùm nullum actum habeat,sed in se ex diuina institutione. Sic panis viuus, quem dedit Deus pater de cælo verum,qui est caro Christi, pro mundi vita, habet ex se, vt est sacramentum, nutrire: & vt habet

B — Opus operatum quid. — Ioan.6.

Reubar-

Reubarbarum, hoc est amaritudinem passionis illatæ, siue vt sacrificiũ repræsentans passionem, habet expiare peccata, & satisfacere pro pœnis peccatorum. Et hæretici non verentur dicere nihil valere ex opere operato. In quo euidenter blasphemant: nam Christus dixit, Qui manducat me, & ipse viuet propter me. Nec habet hoc ex fiducia, vt ipsi volunt: quãuis fides & fiducia siue spes debeant adesse, vt dignè sumatur. Non tamen fidei aut fiduciæ, sed huius viui & viuifici panis est ea vitæ energia & efficacia. Nec dicunt theologi (vt hæretici falsè imponunt) Christi passionem solùm ad peccatum originale expiandum exhibitam, sed etiam ad omnia peccata actualia, & pœnas peccatorum, imò & omnia sacramenta ex passione Christi efficaciam habent. Sed hoc sacramentum iteratur (vt dictũ est) propter nouam applicationem, propter peccata deinceps commissa, & deletionem reatus, ac augmentum gratiæ.

DE MISSIS PRIVATIS.

Ver. 14.

A CVm Missa (prout dictum est) sit Corporis & Sanguinis Christi cõsecratio, & oblatio in remissionem peccatorum, & in spem salutis & incolumitatis æternę: sequitur quòd est bona & vtilis siue sit publica, siue priuata, siue corã multis, siue corã paucis dicta, nõ solùm diebus dominicis, & ab vno, sed etiam omnibus diebus ferialibus, & ab omnibus sacerdotibus, aliàs benè dispositis. & ideo est frequentanda. Hoc enim à tempore Apostolorum sancti patres & vniuersa Ecclesia seruauerunt, vt habetur in c. semel, & c. iteratur, & c. & si non frequentius, de consecr. dististin. 2. Et D. Ambr. Si quotiescũque effunditur sanguis Christi (hoc est eius effusio repræsentatur) in remissionẽ peccatorũ funditur, debeo meritò semper accipere, qui semper pecco: debeo semper medicinã accipere, qui semper infirmor. Si liceat vni sacerdoti, quare non licebit alteri pro se ac aliis offerre, cùm orationem & oblationem communem docuerit Christus? Si oratio dominica bona est, quomodo per iterationẽ deterior efficitur? Sic si missa bona est, quomodo per iterationem deterior efficitur? An ideo perdicum & phasianorum deterior fit cibus, quia in mensis nobilium dũtaxat frequentior est? Vnde D. Hier. ad Vigilantium, epist. 10. parte 1. dicit: Quod semel fecisse bonũ est, & laudabile, si frequenter fiat, seruatis, scilicet omnibus debitis circunstantiis, quomodo potest esse malũ? aut si aliqua culpa vitanda est, non ex eo quod sæpe, sed quod fit culpabile est. Est enim in missa peccatorum confessio, quia etiã iustus ab initio accusator est sui, Prouer. 18. Diuina subnectitur laus: fiunt orationes pro populo, Euãgelica eruditio, fidei auditur confessio: est in præsentia corporis Christi Dei fruitio, & archanorũ cordis coram Deo patefactio, supplex diuini auxilij imploratio, sunt & cæremoniæ, homines ad deuotionem prouocantes, & in gratiarum actione finem accipit missa. Quid horum reprehensione dignum est, si frequẽter fiat? Septies in die laudem dixi tibi, ait regius Psaltes. Quid si pluries, vt D. Bartholomæus, qui cẽties per diem, & centies per noctem flectebat genua ad orandum? & isti indeuoti hæretici coarctare volunt populũ, vt semel singulis hebdomadibus laudes offerant Deo. Nec obstat quod allegant, Christus semel passus est: ergo semel duntaxat offerri debet. Non valet consequentia: Quia hoc sacramentum incruentum est: nec realiter iteratur passio, sed eadem pluries ad memoriam reducitur, & pluries Deo præsentatur: quia semel oblata non operatur secundum suã infinitam virtutẽ, sed secundum deuotionem offerẽtis, vel eorũ pro quibus offertur, tam quo ad deletionẽ culpæ & reatus pœnæ, quàm quo ad collationẽ gratiæ, quæ semper in hac via augeri potest, vt dictũ est. ¶ Sufficit tamẽ vni sacerdoti semel in die celebrare. Nõ enim modica res est vnã missam facere: & valde felix est, qui vnã in die celebrare potest. Dñs innocẽtius in ca. proposuisti, extra de celebra. missa. excepit duos casus. Primus est propter solẽnitatẽ diei Natiuitatis Domini, in quo licitũ, & non præceptũ, tres missas dicere, ad repræsentandã triplicem Christi natiuitatem: Prima natiuitas est æterna à patre: secunda corporalis à D. Virgine: tertia spiritualis in cordibus fideliũ, vel ad represẽntandum triplicem statum scilicet legis naturæ, Moysi, & gratię. Secundus casus est necessitas: Si moriatur aliquis dicta à curato missa de die, & nõ sit alius presbyter, vel si celebrata missa petatur infirmorũ cõmunio, & nil reseruatum est in pixide, aut aliquid huiusmodi, vel sunt diuersæ annexæ in eadem cura, solent episcopi dispẽsare cũ ieiunis: quãuis glo. dicat nõ esse specialiter prohibitũ plures missas celebrare, vnã de die, & vnã pro mortuis: quia licet canõ dicat, sufficit, nõ tamen prohibet. ritus tamẽ Ecclesiæ aliter se habet. Ideo nisi in prædictis casibus non licet, & per cõsequens extra illos casus pluries celebrans peccat. Et idẽ dicẽdũ est de eo qui in die parasceues missam priuatã celebraret: quia cõtra ritũ vniuersalis Ecclesiæ faceret. Quãuis plures audire, & pluries spiritualiter offerre non sit illicitũ, imò valde vtile & meritoriũ. Propter indeuotionẽ tamẽ supersedendũ est sacerdoti. Vnde D. Aug. & habetur in c. quotidie, de cõsecr. dist. 2. Quotidie celebrare nec laudo nec vitupero. singulis tamẽ diebus dominicis cõmunicandũ hortor. Si autẽ deuotio adsit, laudat: Apostoli enim erant perseuerantes in cõmunicatione fractionis panis. ¶ Debent autẽ missæ priuatæ celebrari de die, nisi propter speciale deuotionẽ, vt in c. quidã laicorũ, extra de celeb. miss. vbi nõ præcipitur, sed solùm sancitur. Ideo non est de necessitate, sed de honestate, ꝙ celebretur vel audiatur missa peculiaris de die, etiã in die festo, nisi propter scandalũ, & in magnis solennitatibus. Nec obstat illa maxima falsa & hæretica, qua improbantes missę sacrificiũ, & priuatas siue peculiares missas, tanquam summam euangelij veritatem, & principium firmissimum, & receptissimum fundamentum supponunt, dicentes esse idololatriam, quicquid fit diuini cultus gratia sine expresso verbo Dei, qui sic se coli præcepit, aut hoc ipsum instituit. Nam vltra ea quæ superius hoc. §. versic. 8. allegata sunt contra hoc fundamentum, D. Paulus 2. Thessalo. 2. monet nos tenere quod accepimus à patribus, dum ait: Tenete traditiones quas didicistis, siue per epistolam scriptam, siue per sermonem non scriptum. & Galath. 1. dicit habendos esse sub Anathemate eos qui audent dicere contra id quod accepimus. Non possumus ex scripturis pro-

Missæ priuatæ vtiles & frequentandæ.

Quid i missa agatur.

Psal. 118.

Semel in die vni sacerdoti sufficit missam celebrare.

Quãdo pluries in die vni sacerdoti licitum est.

Missæ priuatæ de quo sunt celebrandæ.

ferre verbum, quo constet Deum instituisse aut præcepisse Abeli, vt sacrificium offerret de primogenitis: Si Abel ergo non idololatrauit, cum ad eum & eius munera aspexerit Dominus, licet non haberet scriptum verbum, quo præciperetur sic fieri: Si Noë aut Abraham & Iacob non malè egerint, diuersa offerendo sacrificia absque aliquo verbo scripto, eò quòd dominus interius inspirauit: Quo modo non verentur hi in idololatriam conuertere ea quæ Spiritu sancto inspirante ab Apostolis in gratia confirmatis, & tantis patribus, cum consensu totius Ecclesiæ, quæ errare non potest, edocta sunt? ¶Et licet Christus plures conuiuas in cœna habuerit, quibus corpus suum communicauit: non præcepit tamen, vt cùm hoc ageretur, tantum numerum haberent, scilicet cùm dixit, Hoc facite: sed quòd in suam commemorationem agerent, quotiescunque hoc facerent. Quòd si repente feruore aliorum aliquis in charitate Dei, illius viuifici panis supersubstantialis quotidianam refectionem desiderat, debétne fraudari illo sancto desiderio, & illius panis alimonia, nisi socium illius deuotionis inueniat? Si vnus ægrotus requirat, dabitur illi. Quare sacerdos spiritualiter ægrotus, pro se medicinam non accipiet? Ecclesiæ ergo Catholicæ determinationi & ritui magis standum est, quàm hæreticorum temeritati.

Vnus solus cõmunionẽ licitè accipere potest.

Ver. 15. DE VALORE MISSAE.

Valor missæ penes quid attenditur.

VAlor missæ (vt ad propositum sufficit) attendi & considerari potest dupliciter: Primò ex parte sacramenti siue sacrificij contenti in sacramento: Secundò ex parte sacerdotis offerentis. Si consideretur ex parte sacrificij siue Christi oblati in sacramento, cum ipse Christus sit infinitus, sequitur quòd valor erit infinitus: quia tamen hoc sacrificium non operatur nisi per applicationem, & applicatio non possit esse infinita, cum infinitas creaturæ repugnet: sequitur quòd non operatur infinitè. Eam ob rem D. Tho. dicit quòd quanuis virtus Christi qui continetur in sacramento Eucharistiæ, sit infinita: est tamen determinatus eius effectus, ad quem illud sacramentum ordinatur, Ideo non oportet quod per vnum altaris sacrificium tota pœna eorum qui sunt in purgatorio, expietur. Vnde quandoq; plures missæ in satisfactionem vnius peccati iniunguntur. Secundò consideratur valor siue effectus missæ ex parte offerentis. Et ita si offerens sit in gratia, valet ad tria. Primò ad meritum essentiale, quod est solius offerentis, qui offerendo meretur: nec potest huiusmodi meritum communicare. Et secundum hoc effectus proportionatur gratiæ. Secundò ad meritum accidétale, quod est gaudiũ de illo actu sacrificandi: & hic effectus cõmunicatur omnibus in gratia existentibus, secundũ proportionem gratiæ quam habet, vt dictum est cum de beatitudine accidentali ageretur. Tertiò valet quantum ad satisfactionẽ: & quantum ad hoc proportionatur conatui siue affectui & deuotioni offerentis: Quia quoad satisfactionem magis attenditur affectus offerentis, q̃ quantitas oblationis. Vnde Christus dixit viduam plus omnibus misisse in gazophilacium. Quãuis ergo hæc oblatio ex sua virtute sufficiat pro tota pœna illorum, pro quibus offertur: non tamen satisfacit pro tota pœna, sed secundum quantitatem deuotionis, qua sacramentum offertur. Vnde D.Tho. dicit ꝙ hoc sacrificium tollit pœnam, vel in toto, vel in parte, secundum mensuram deuotionis eius qui offert, mediatè vel immediatè: Quia (vt idem doctor habet) suffragia facta per malos ex imperio ecclesiæ, aut defuncti qui præcepit ea fieri, valent illi: ita ꝙ deuotio imperantis facit idem quod exequentis. Quod inde patet, quia si sacerdos sit malus, vel nullum habeat affectum ad eum pro quo celebrat: vt cùm odit eum, aut ignorat quis sit: & nihilominus vult pro eo celebrare, vt euitet scandalum: sacrificium proderit illi, & non infinitè, ergo limitatur per aliquem affectum, non sacerdotis: ergo alterius offerentis per sacerdotem vel per affectũ siue intentionẽ aut deuotionẽ ecclesiæ. ¶Notandũ tamẽ quod effectus huius sacrificij à tribus pendet, & ideo meritũ missæ secundũ aliquos in tres partes diuiditur: quarum vna attribuitur Christo: Alia verò intentioni & deuotioni ecclesiæ. Tertia attribuitur ministro. Quãtitatem applicationis quam facit Christus, & deuotionis ecclesiæ ignoramus. & licet sacerdos sciret illam, non posset eam aliter applicare. Sed quantitatem expiationis siue satisfactionis, quæ ei competit ex conatu & affectu suæ deuotionis, potest alteri applicare & dispensare, sicut pœnalitatem & satisfactionem ieiunij, & peregrinationis, ac aliorum operum pœnitentiæ: habet enim conatus deuotionis ex natura sua quandam pœnalitatem, licet propter affectum & dispositionem delectet.

In 4. dist. 45.q.2.art. vlt.q.vlt. ad vltimũ argumentũ.

Missæ vtilitates.

Luc.22.

…itũ mis… diuiditur …tres partes.

Ver. 16. DE MISSA PRO PLVRIBVS DICTA.

DIfficultas grauis est an missa priuata pro pluribus dicta, prosit cuilibet illorum, ac si pro quolibet illorum celebraretur. Quidam (vt Præpositinus & D. Hiero.) attendentes ad infinitum valorem ex parte Christi, dicunt ꝙ sic. Quidam verò attendentes ad finitam applicationẽ, dicunt quòd non: & huius opinionis est D.Tho. dominus autem Caietanus medius inter eos, ambos nititur cõcordare, dicens quòd presbyter potest considerari celebrare pro pluribus dupliciter: primò vt eius intentio primò feratur in omnes æqualiter & collectiuè, vt si decem rogent sacerdotem celebrare pro se, & ipse omnes decem simul commendet. Tunc dicit quòd nõ ꝓdest vnicuiq;, sicut si pro vnoquoq; offerretur. Et ratio est: quia licet virtus sacrificij in se sit infinita, nõ tamen operatur infinitè: quia tunc sequeretur quòd nõ esset dicẽda nisi vna missa pro toto mundo. & quòd vna missa euacuaret totũ purgatorium: infinito.n.nõ potest fieri additio. & sic aliæ missæ essent superfluæ, & ecclesia malè fecisset, instituẽdo quòd missa ꝓ aliquo particulari diceretur: quod cõsequens pro vtraq; sui parte est erroneũ, & à bonis operibus retractiuũ, cultúsq; diuini diminutiuũ. Operatur ergo finitè secundũ ꝓportionem deuotionis offerẽtis, quæ est finita & limitata, & determinatæ quantitatis. Sed omne quantũ diuisum per partes quantitatiuas, diminuitur, & redditur minus, & tandem consumitur, vt experimento videmus. Ergo deuotio sacerdotis pluribus æquè primò applicata diuiditur: & per consequens vnus minus accipit, q̃ si tota deuotio ei applicaretur. & secundum hunc modum dicendi dicit debere intelligi

D. Tho.

D.Thom.& alios qui hanc opinionem sequuntur. Ex quo sequitur quòd sacerdos promittens seorsum pluribus celebrare pro quolibet in particulari, non satisfacit omnibus, dicendo vnã missam duntaxat:Sicut si quis cuilibet ex decem promittat quinque duodenos,non satisfacit cuilibet,dando omnibus simul quinque duodenos.Et ad dictum D. Hierony. quod habetur in ca.non mediocriter, de consecra.distinct.5.vbi dicitur, Cùm igitur pro cunctis animabus psalmus vel missa dicitur:nihilominus quàm si pro vnoquoque illorum diceretur,accipitur:respondet quòd loquitur quantum ad præmium accidentale,quod omnes participant,iuxta illud Psalm.Particeps ego sum omnium timentium te.In Symbolo dicimus Sanctorum communionem,hoc est cõmunicationem: vel debet intelligi dictum D.Hierony.quando affectus seu intentio offerentis,fertur primò in particulari sigillatim,vt amplius statim dicetur.Et cùm dicitur quòd suffragia,pręcipuè orationum,innituntur diuinæ liberalitati,quæ est infinita,ad quam non refert orare pro vno vel pro pluribus, imò tanto videatur acceptabilior,quanto pro pluribus fit:quia ex maiori charitate videtur procedere. Ideo Christus docuit orare in plurali & pro omnibus.Respondet quòd oratio potest dupliciter considerari : Vno modo ex parte eius qui oratur,scilicet Dei:& sic nõ refert pro vno vel pro multis orare: Alio modo ex parte orantis, inquantum habet pœnalitatem,& satisfacit:& sic refert,cùm deuotio sit finita,& diuisa reddatur minor.Nec obstat quòd Ecclesia celebrans,pro vno defuncto,adiungit orationes pro aliis:quia est alius actus sacerdotis,in quo non præiudicatur illi,pro quo celebratur, cùm pro eo speciali actu obtulerit sacrificium.nec est simile de lectione, quæ tantum,imò aliquando amplius prodest aliis asistentibus quàm illi pro quo fit:quia suffragia(prout sunt satisfactiones)non sunt per modum actionis,vt doctrina,sed per modum pasionis & pœnalitatis conatus ex natura rei:licet oratio inquantũ meritoria meriti essentialis aut accidentalis, consideretur per modum actionis. *Psal.118.*

¶Alio modo potest considerari sacerdos celebrans pro pluribus,vt eius conatus siue affectus & applicatio fertur,primò in singulos,hoc est offert pro vnoquoque sigillatim & succesiuè pasionem Christi,in hoc sacramento repræsentatã, primò pro se & peccatis suis,secundò pro parẽtibus,tertiò pro eo qui dedit illi tres duodenos pro sustentatione,deinde pro alio similiter dante,& sic de aliis.Tunc cùm sint plures actus oblationis respectu vnius sacrificij,secundum eundem Caietanum,tantum prodest omnibus illis,sicut si pro vnoquoque solo illorum offerretur:quia tota deuotio sacerdotis cuilibet applicatur,succesiuè tamẽ. Ex quo videtur sequi quòd si sacerdos promisit sigillatim & in particulari tribus aut pluribus celebrare vnam missam,& à quolibet recipit stipendium pro sustentatione,celebrando vnam, offerendo sigillatim & distinctè & succesiuè pro quolibet,satisfacit omnibus illis: facit enim quod promisit, & nil deperit primò,si pro aliis deinde & succesiuè offerat,& sic dicit intelligi dictum D.Hiero. suprà allegatum: quia vel petens ab eo missam intendebat vt solùm offerret pro se, & non pro aliis : tunc eius intentio esset obliqua & contra charitatem,& saperet speciem simoniæ,& pecunia sua esset in suam perditionem. Et sic celebrans non debet se conformare eius intentioni,neque ad id se obligare:magis enim sacerdos tenetur sibi & parentibus,& celebrare pro se & illis,quàm pro eo à quo accipit stipẽdium pro sustentatione vnius diei.Nec ordo prioritatis aut posterioritatis in his oblationibus est essentialis. Cũ ergo nil depereat petenti,imò accrescat ei gaudium accidentale de aliis oblationibus,& sacerdos non teneatur se conformare intentioni inordinatè petentis:non videtur ratio apud eum, quare non satisfaciat omnibus.Sicut qui promisit cuilibet ex decem,quinque duodenos,si daret cuilibet sex duodenos,satisfaceret cuilibet, imò esset liberalis, &c. Si verò vnus missam petat de beata Virgine,alius de Spiritu sancto,respondet quòd quantum ad sacrificium satisfacit, sed tenetur antè vel post ad orationes & suffragia,ad quæ se obligauit. *Opinio domini Caietani.*

¶Hæc opinio habet magnam apparentiam,& faciliter soluit omnia argumenta,vno dempto,quod fit ex diminutione cultus diuini.Cùm enim quilibet petens intendat,& rectè intendere posit,vt hoc sacrificium particulariter & semel in die offeratur,& Pasio Christi in hoc sacramento repræsentetur, & alius similiter quod eodem die seorsum & specialiter offeratur:& sic eorum intentio est quòd pluries distinctè repræsentetur, quæ ex hoc apparet quòd si scirẽt sacerdotem ab alio accepisse stipẽdium,& promisisse alteri pro eo celebrare, alium sacerdotem quęrerent.¶Cùm ergo hæc opinio sit cultus diuini diminutiua,& præbeat materiam cupiditatis,non videtur in foro conscientiæ tuta.Si autem ille qui petit & dat,scit de aliis qui petierunt & dederunt:tũc cum volenti non fiat iniuria,censetur contẽtari quòd in vno sacrificio eius commemoratio fiat.& sic satisfacit. *Opinio tutior.*

¶Non tamen excusantur sacerdotes à peccato,nec à restitutione,qui plures missas admittentes,minori precio per pauperes sacerdotes supplent. Nõ enim videtur quo titulo residuum pecuniarum retinere posint. *Caueant sacerdotes.*

Ver. 17. DE DIGNITATE SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

A EVcharistiæ sacramentum aliis sacramentis esse dignius apparet ex multis, primò ex contento in hoc sacramento,quia in eo continetur realiter Christus,qui cum sit Deus,est ineffabilis dignitatis:in aliis sacramentis est solum quædam virtus instrumentalis à Christo participata . Secundò ex ordine sacramentorum:quia omnia alia sacramenta ad hoc sicut ad finem ordinantur. Tertiò quia omnia ferè sacramẽta in Eucharistia consummantur,vt D.Diony.dicit. Quartò ex mirabilibus quæ fiũt in huius sacramenti consecratione:primò,fit transsubstantiatio panis & vini in verum corpus & sanguinem.Secundò,quia Christus est ita magnus in paruo loco, sicut fuit in cruce, & nunc est in cælo. Tertiò,quòd materia panis non annihilatur,cum aliquid eius maneat. Quartò, quia idem corpus in pluribus locis simul est,licet non localiter,Quintò, quia manent accidentia sine subiecto.Sextò,quia accidentia habent virtutem substantiæ,& ex eis potest fieri generatio.Septimò,quòd diuisis accidentibus corpus non diuiditur,& alia innumera,quę ex his sequuntur,& in hoc sacramento continentur, *3.p.q.65. art.3.* *3.c.Eccle. Hierar.*

Psal. 110. D.Thom.opusc.58.c. 11.& seq. Ideo Psalm. vocat memoriale omnium mirabilium quæ fecit, dicẽs: Memoriam fecit mirabilium suorum misericors & miserator dominus: escam dedit timentibus se. Octauò apparet dignitas ex effectibus, quia plures & nobiliores habet quàm alia sacramenta.

Ver. 18. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

CVm Eucharistia non solùm sit sacramentum, sed etiam sacrificium, in effectibus quos habet vt sacrificium, excedit omnia sacramenta, quę non sunt sacrificia, sed sacramenta tantum. & sic solùm prosunt accipientibus, & non aliis: sicut Eucharistia, inquantum est sacrificiũ, hoc est inquantũ offertur Deo in memoriam & repræsentationem passionis Christi, prodest nõ solùm celebranti, sed etiam aliis. *Sacrificij missæ effectus.* Effectus Eucharistiæ vt sacrificium, est causare vel augere gratiam, remittere peccata, & satisfacere pro pœnis peccatorum eorum pro quibus offertur secundum mensuram deuotionis illorum. Eucharistia verò (vt est sacramẽtum, scilicet prout sumitur) habet duplicem effectum: vnum directè, aliũ ex consequenti. *Eucharistia vt sacramẽtum quos effectus habet* Directè quidem, ex vi sacramenti habet illud ad quod est institutum, scilicet ad nutriendum spiritualiter per vnionem ad Christum & eius membra. Alium effectum habet indirectè & ex consequenti, scilicet remissionem peccatorum: quia per hoc sacramentum aliquis consequitur nõ solùm remissionem culpæ, sed etiam pœnæ: non quidem totius (sicut per sacramẽtum baptismi, quod est ordinatum ad remissionem culpæ & totius pœnæ, eò quòd per ipsum homo commoritur Christo) sed secundum modum suæ deuotionis & feruoris: quia Eucharistia directè ordinatur ad nutriendum, & perficiendum per Christum: quantũ ad primũ effectum quem habet ex vi sacramenti, operatur, spiritualiter nutriendo animam, ea quæ operatur cibus, nutriendo corpus. Cibus enim delectat, nutrit, sustentat, auget, reparat humidum radicale: sic cibus iste spiritualiter animam. ¶ Vnde rectè potest dici Mensa, de qua gratias agere debent fideles, tanquam de magno Dei dono: cuius institutioné *Eccle.5.* præuidens Salomon, dicebat: Omni homini dedit Deus diuitias atque substantiam, potestatémque ei tribuit, vt comedat ex eis, vt fruatur parte sua, lętetúrque de labore suo, hoc est donum Dei. Similiter *Psalm. 22.* Dauid præuidens hoc donum, recitando beneficia, cognoscens se teneri ad gratias, dicebat: Dominus regit me, & nil mihi deerit: in loco pascuæ ibi me collocauit, &c. sequitur, Parasti in conspectu meo mensam. Sed quam mensam parauit Deus? inuenio quòd duplicem: Prima est naturæ, ad nutriendum corpus: secunda est gratiæ, ad nutriendam animam. Prima &c. est terra, quæ est repleta omnibus bonis *Mensa duplex homini parata.* corporalibus, vt videre est in Vere, in mense Maij. Videbis blada, & vineas florentes, arbores fructiferas, volatilia cæli, bestias terræ, pisces maris, qui etiam appropinquant terræ. Certè terra prædictis repleta nil aliud est, quàm mensa cibis referta, ad nutriendum corpus. Hanc mensam ab origine mundi *Mensa naturæ.* apposuit Deus, & ad edendum homines inuitauit. Gene.1. Dominamini, &c. Gene.9. Omnes pisces maris manui vestræ traditi sunt. Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum. Quasi olera virẽtia tradidi vobis omnia. Ideo debemus gratias agere, & non esse similes porcis, qui comedũt glandem, & non respiciunt arborem, ex qua prouenit. Si esset aliquis hospes, qui sine precio bene tractaret, & nil quæreret, nisi post refectionem gratiarum actiones: Si aliquis recederet, non redditis ei gratiis, dignus esset vt ei hospes mensam plicaret propter ingratitudinem. Sic etiam nos, nisi de fructibus terrę perceptis, gratias habeamus. Et ideo cùm deficimus, Deus aliquando plicat mensam, mittendo gelu, siccitates, pluuias, tempestates, &c. Ideo si velimus pręseuerari ab his, gratias agamus, & bonis ab ipso *Mensa sacramẽtalis.* perceptis bene vtamur. ¶ Secunda mensa, &c. dicitur sacramentalis, quàm cibo spirituali repleuit, in die vltimæ cœnæ instituendo hoc sacramentũ, ipsum recipiendo, & Apostolis dando. Ad quam mensam omnes fideles inuitauit cùm ait: Accipite & manducate ex hoc omnes. & figuraliter Prouer.9. Venite, comedite panem, & bibite vinum quod miscui vobis. Hæc est mensa nobilis & regalis, in qua vassallus comedit cum rege de eodem cibo & in eodem catino. In hac re Deus valde honorauit hominem. Vnde potest dici quod non potuit Deus homini pro statu huius viæ maius donũ dare, & maiorem honorem facere, quàm instituendo hoc sacramentũ, & inuitando ad hanc mensam. Si rex temporalis ad suam mensam, ad quam non admittuntur principes, inuitaret & admitteret vnum rusticum, faceret illi magnum honorem, cuius ille nunquam obliuisceretur, imò frequenter recitaret quomodo rex fecerat illi talem gratiam, &c. & ageret gratias, diligerétque regem, & seruaret mandata eius. Sic debent facere illi, quibus Deus dedit gratiam comedendi in sua mensa, &c. De hoc honore habemus figuram. 2. Reg.9. Vbi Dauid volens ostendere amorem, quem habebat ad Ionatham mortuum, quæsiuit an esset illi filius, responsumque est quòd vnus, qui vocabatur Miphiboset, qui erat vtroque pede claudus: quia cùm esset paruulus, nutrix eius ebria cadere fecit eum in terrã: ideo erat verecundus comparere coram rege, qui dixit ei, Miphiboset comedet super mensam meam, quasi vnus ex filiis regis. Hæc nempe significant gratiam quam fecit nobis Deus, instituendo hoc sacramentum, & inuitando ad sumendum ipsum. Dauid repræsentat Christum, Ionathas mortuus repræsentat Adam, Miphiboset repræsentat quemlibet nostrum, qui sumus claudi vtroque pede, scilicet intellectu & voluntate: intellectu per ignorantiam, & voluntate per negligentiam & malam inclinationem: quia nutrix nostra, scilicet Eua, ebria vino adulationis serpentis, inducendo Adam ad esum ligni vetiti, proiecit nos, & cadere nos fecit in foueam peccati originalis. Propter quod omnes potentiæ sunt debiles. Christus ergo volens ostendere amorem quem habebat ad Adam & posteritatem eius, dixit & ordinauit quòd comederemus super mensam suam, scilicet sacramẽtalem, quasi filij regis. Vnde debemus verecundari, & gratias agere de tanto dono & honore. Sed qui sunt isti filij regis? Nempe angeli. vnde Iob.4. *Quomodo panem angelorum manducat homo* Vbi eras cùm me laudarent astra matutina, & iubilarent filij Dei? Angeli comedunt super hanc mensam, & Christus vult quòd nos comedamus. Vnde Sapieñ.16. Panem cæli dedit eis, panem angelorum manducauit homo: non sicut angeli, sed quasi angeli: quia angeli clarè vident & fruuntur, nos verò

nos verò coopertè recipimus:& non clarè videmus,ſed quaſi ſub quibuſdam cortinis & velaminibus accidentium ſumimus. Videt nonnunquam aliquis lectum cortinatum,in quo rex eſt,&non videt regem.Sic hic accidentia ſunt cortinæ cooperientes,&c. Hic quadrat quod dictum eſt ſuprà hoc ca.& §.ver.6.de velamine ſacramenti,& verſic.7.de veritate ſacramenti.Si hæc agas ad populum,dic vt tibi videbitur. Vt autem maiorem habeamus occaſionem recognoſcendi beneficia, & agendi gratias, conſiderare debemus maiorem excellentiam,&magnificentiam menſæ huius,quæ amplior eſt omnibus menſis magnificis huius mundi,propter 4.rationes. ¶Prima ratio dicitur durabilitatis. Legimus Eſther 1.de conuiuio Aſſueri magnifico in ciuitate Suza, quod fuit magnificum, eò quòd durauit per ſex menſes.Cœnaculum opertum,& menſa parata omnibus illius regni.Sed ſi velimus cõſiderare durabilitatem huius menſæ,inueniemus eam magnificentiorẽ:quia in ea non ſolùm admittuntur de vno regno, ſed etiam de omnibus. Et mirum eſt quòd vnus ſacerdos vna conſecratione poteſt tot hoſtias conſecrare,quot ſufficiunt toti mũdo,vt dictum eſt.Menſa illa durauit ſolùm per ſex menſes:hæc autem per mille quingentos quadraginta nouem annos,& durabit vſque in finem ſeculi,iuxta illud,Ecce ego vobiſcum ſum vſque ad conſummationem ſeculi.Ex quo trahit dominus Gerſon cancellarius Pariſieñ.quòd vſque ad diem iudicij celebrabitur miſſa, & quòd in die qua audies miſſam, potes dicere quòd in illa die non erit finis mundi,& iudicium vniuerſale.Si velimus bene contemplari,inueniemus menſam paratam ab initio mundi figuraliter in paradiſo terreſtri per lignum vitę,in ſacrificio Melchiſedech,in Manna,in Agno Paſchali,& in aliis figuris,quas recitare longum eſſet.Sed eſca fuit realiter per Chriſtum poſita.Et in hoc excedit menſam ſolis,quę erat ſine cibis abſcondita in ſabulo, de qua D.Hierony.in prologo Bibliæ.¶Secunda ratio dicitur miniſtrorum dignitatis.Si eſſet conuiuium,in cuius menſa miniſtraret Rex,Imperator,Papa, Patriarchæ, & Cardinales, & aſsiſterent filij Regis,eſſet valde nobile & magnificum. Verùm hoc conuiuium eſt nobilius, quia non rex aut imperator temporalis,aut mortalis & terrenus,ſed imperator cæleſtis & immortalis, Chriſtus miniſtrauit, iniunxit Pontificibus,Patriarchis,Epiſcopis,& Sacerdotibus miniſtrare,dicens:Hoc facite & diuidite.Præterea Angeli ſunt aſsiſtentes,vt D.Grego.ait:Quis enim fidelium habere poſsit in dubio in illa immolationis hora ad vocem ſacerdotis cælos aperiri?Angelorum choros intereſſe?ſumma imis ſociari?& D.Chryſoſt.dicit,quòd tunc Angeli circunſtant ſacerdotem. Si quæratur quot angeli aſsiſtant:dicendum quòd non habemus numerum determinatum:credendum tamen quòd in magna copia &multitudine,cùm numerus Angelorũ excedat numerum arenæ maris.Aſsiſtũt autem Angeli ad tria:primò ad honorandum Chriſtum Guillelmus Pariſieñ.dicit quòd ſicut Epiſcopus nunquam facit officium epiſcopale ſolus: & quanto pontifex maior eſt, tantò plures habet aſsiſtentes. Sic cùm Chriſtus ſit Pontifex pontificum,neceſſe eſt dicere ipſum habere multos aſsiſtentes. Secundò ad accendendum & inflammàdum nos in amore Dei:vbi enim eſt multitudo carbonum & titionum ignitorum,accenditur maior ignis:quia vnus calefacit & inflammat alium. Angeli ſunt titiones & carbones igniti,iuxta illud: Qui facis angelos tuos ſpiritus,& miniſtros tuos ignem vrentem. Tertiò ad repellendum dæmones,qui ſunt adeò malitia pleni, quòd ſi permitterentur, impedirent deuotionem communicantiũ,euagationibus & diuerſis impreſsionibus in fantaſiis illorum.Sed boni angeli arcent & fugant eos,dicentes illud Pſalm.Non habitabit iuxta te malignus:& illud 2.Corin.6. Quæ ſocietas Chriſti ad tenebras?quæ conuentio Chriſti ad Belial?Si angeli pſallentibus ſe coniũgunt,iuxta illud, Præuenerunt principes coniuncti pſallentibus,quantò magis communicantibus?¶Tertia ratio eſt cibi precioſitas,&c.Magna fit æſtimatio conuiuij,quando in eo eſt pręda diu venata & tenera,velut res precioſa.Sed in hac menſa eſt præda venata per quinque milia annorum,& vltra: quia patres antiqui à principio mundi cucurrerũt poſt hanc prædam,quæ tandem ſicut Vnicornis ad genua virginis declinauit,& ibi fuit accepta,& tandem in hac menſa poſita. Sed quæ præda? Chriſtus filius Dei, cuius caro & ſanguis eſt precioſior & excellentior omni eſca,quæ poſsit eſſe. Vnde Ioan.6. Caro mea verè eſt cibus,& ſanguis meus verè eſt potus. Si velimus profundè contemplari eſcam ſiue cibum & potũ huius menſæ ſacramentalis,inueniemus valde differre ab eſca corporali,præcipuè in tribus,ſcilicet in vigore,virtute,& perfectione.primò in vigore:quia licet ibi corporales nutriant,tamen corrumpuntur & conuertuntur in ſubſtantiam aliti, vigore caloris naturalis. Sed vigor huius cibi maior eſt vigore naturali,quia non corrumpitur,neque conuertitur in ſubſtantiã aliti,ſed mutat & conuertit alitum in ſubſtantiam ſuam.Vnde dictum fuit D.Auguſt,contemplanti virtutem huius ſacramenti. Creſce, & manducabis me:nec tu me mutabis in te,ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutaberis in me. Hinc eſt quòd qui deuotè accipiunt hoc ſacramentum, ex carnalibus efficiuntur ſpirituales,adeò vt cibo corporali non egeant:vt de D.Catharina Seneñ.legimus. Secundò in virtute, quia cibi corporales non portant,ſed portantur à manducantibus:hic autem cibus portat manducantem. Habemus de Helia 3. Regum.19.quòd poſtquam comedit panem ſubcinericium ab angelo præparatũ (qui erat figura huius ſacramenti)ambulauit in fortitudine cibi illius 40. diebus & 40.noctibus, vſque ad montem Dei Oreb.Sic virtute huius cibi fideles vſque ad paradiſum:ideo dicitur viaticum. Tertiò in perfectione, quia in cibis corporalibus inuenitur triplex defectus,quorum perfectiones inueniũtur in iſto.Primus defectus eſt diminutio.Cùm comedis de aliquo cibo corporali,diminuitur talis cibus corporalis: ſufficit tribus,qui non ſufficeret decem.Sed hic cibus ſpiritualis per acceptionem non diminuitur. Vnde Eccleſia cantat,Sumit vnus,ſumunt mille,tantum iſti,quantum ille,nec ſumptus conſumitur. Licet hoſtia diuidatur & frangatur, tamen cibus iſte non diuiditur. Vnde Eccleſia cantat, Fracto demum ſacramento,ne vaciles,ſed memento tantum eſſe ſub fragmento, quantum toto tegitur. Nulla rei fit ſciſſura,ſigni tantum fit fractura,qua nec ſtatus nec ſtatura ſignati minuitur.Secundus defectus

In homi. Paſcha.
In lib. de dignit.ſacerd.
Angeli ad tria aſsiſtũt ſacramento, & communicantibus.
Pſal.103.
Pſal.5.
Pſal.67.
Primus defectus cibi corporalis.

Secundus defectus. in cibis corporalibus est fastidium: Cibaria enim corporalia citò satiant & fastidiunt. dicitur communiter quòd panis albus aliquando fastidium generat, & columbo saturo cærasa (quæ alias sunt illi dulcia) sunt amara. Sed hic cibus nũquam fastidium generat bene dispositis, imò præstat & auget appetitum. Vnde Eccle.24. Qui manducãt me, adhuc esurient: & qui bibunt me, adhuc sitient. Hinc est quòd qui consueuerunt frequentare, amplius desiderant: nec satiantur aut contenti sunt, donec clarè perceperint in paradiso. Qui verò sunt indispositi, non sentiunt delectationem, sed fastidium. In figuram huius legimus de Manna (quod repræsentabat hoc sacramentum) quandiu filij Israël fuerunt boni, & bene vsi sunt Manna, sentiebant omne delectamentum, sed cùm fuerunt mali & indispositi, dicebant: Nauseat anima nostra super cibo isto leuissimo. Vtinam essemus in Ægypto, & sederemus super ollas carnium, & comederemus carnes in saturitate! Veniunt in mentem porri, cæpe, & allia, pepones, & cucumeres. Sic boni quanto magis deuotè frequentant hoc sacramentum, tanto magis delectantur, & frequentare volunt: sed mali fastidiũt. Vnde accessuri videntur duci ad patibulum. Ideo Ecclesia, Sumunt boni, sumunt mali, sorte tamen inæquali, vitæ vel interitus. Mors est malis, vita bonis: vide paris sumptionis quàm dispar sit exitus! Sed vnde est quòd mali fastidiant? quia sunt dediti carnalibus, quẽadmodum Iudæi erant affecti porris, cæpe, & aliis, peponibus, &c. Sic mali superbiæ, ambitioni, gulæ, luxuriæ, cupiditati, inuidię, & aliis huiusmodi. Tertius defectus in cibis corporalibus est paucus sapor: quia quilibet cibus habet suum saporem, vnus non habet saporem alterius: sed in hoc cibo spirituali inuenimus omnes sapores, siue omnis saporis suauitatem. Ideo bene figurabatur per Manna, de quo Sapieñ.16. Panem de cælo præstitisti eis, omne delectamentum in se habentem, & omnis saporis suauitatem: ad quod quisque volebat, conuertebatur. Sic sacramẽtum istud habet saporem omnium virtutum. Non est virtus, quam perfectissimè non inuenias in hoc sacramento, seu in contento sub eo. Si humilitatem: Exinaniuit semetipsum, &c. Si charitatem: Maiorem charitatem, &c. Si patiẽtiam: Tanquam ouis coram tondente se, &c. & sic de aliis virtutibus. ¶ Quarta ratio magnificentiæ huius mensæ dicitur multiplex vtilitas. Non est lingua quæ posset explicare, nec intellectus qui posset comprehendere fructus & vtilitates receptionis huius sacramẽti. Vnde rectè de eo potest intelligi illud Esa. 64. & 1. Corinth.2. Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus his qui diligunt illum. Pro aliquali tamen suauitate & spirituali gaudio seu delectatione poterit quis contemplari Psalm.22. quem de hoc sacramento edidit Dauid, gratias agẽdo, vbi enumerat duodecim vtilitates, quas consequuntur deuotè accedentes ad hoc sacramentum. ¶ Prima, salubris directio & conductio. Deus dedit nobis conductorem naturalem, scilicet synderesim. Psalm.4. Signatum est super nos lumen vultus tui domine, & supernaturalem, scilicet fidem. Sed hoc sacramentum amplius illuminat, & securius dirigit: vnde Psalm. Dominus illuminatio mea, & salus mea, quem timebo? & Psalm.22. Dominus regit me, scilicet specialiter inspirando: sicut rex regnum, magister discipulum, nauta nauim: ita quòd sequendo ipsum, illíque inhærendo, non ambulamus in tenebris, nõ subiicimur erroribus, neque submersioni, &c. ¶ Secunda, est abundantia & plenitudo gratiæ, quæ tangitur ibi, Et nihil mihi deerit. Vnde 1. Cor.1. Apostolus congratulans dignè communicantibus, dicebat: Gratias ago Deo meo semper pro vobis, quia in omnibus diuites facti estis in Christo Iesu, in omni verbo, & in omni scientia, sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis: ita vt nihil vobis desit in vlla gratia, expectantibus reuelationẽ domini nostri. Nec mirum, quia in hoc sacramento cõtinetur Christus, qui est plenus gratia. Ioan.1. Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis: & iterum, Lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ipse est fons qui replet riuulos siue omnes potentias animæ. ¶ Tertia est spiritualis dulcedo & refectio: vnde dicit, In loco pascuæ ibi me collocauit. Non est dulcedo ei comparabilis, est enim Manna absconditum, quod nemo scit, nisi qui accipit. Si aliquando communicasti dignè, potes ferre testimoniũ. Vnde Psalm. Et introibo ad altare Dei, ad Deum qui lætificat iuuentutem meam: & Ecclesia, Ex altari tuo domine Christum sumimus, in quo cor & caro nostra exultant. Si delectatio te trahit, hoc sacramentum debet allicere. ¶ Quarta est, concupiscentiæ inordinatæ refrenatio. Caro enim concupiscit aduersus spiritum: sed quis refrigerat concupiscentiam carnis, oculorum, & superbiam vitæ? Non est tale remedium sicut accedere deuotè ad hoc sacramentum. Vnde Eccle.18. Nónne ardorem refrigerabit ros? Sed in hoc sacramento continetur ros ille, quem sancti patres desiderabant dicentes, Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustum. Ideo hic dicit, Super aquam refectionis educauit me. ¶ Quinta, à quotidianis malis, hoc est peccatis venialibus liberatio. Vnde sequitur, Animam meam conuertit: vix enim diuertitur anima, quin in peccatum veniale incidat & præcipitetur, propter fragilitatem naturæ. Vnde Prouerb.24. Septies in die cadit iustus. Sed hoc sacramentum conuertit ad dominum, vt non sit ita præceps, imò si quæ sint peccata venialia, de quibus homo non cogitat, per hoc sacramentum, & eius virtutem delentur, ac etiam mortalia oblita. ¶ Sexta, ad bonum inclinatio, & quodam modo confirmatio: vnde sequitur, Deduxit me super semitas iustitiæ, propter nomen suum: hoc est, inclinauit me ad sequendum semitas bonorũ operum, propter nomen suum, hoc est propter verbum suum dignè sumptum. ¶ Septima, contra tentationes & insidias diaboli tutatio. Vnde sequitur, Si ambulauero in medio vmbrę mortis, hoc est tentationis & nequitiarum diaboli, non timebo mala, quoniam tu mecum es. In cuius figura Exod.12. dicitur, quòd domus (cuius fores linitæ erant sanguine Agni Paschalis) præseruatæ fuerunt ab Angelo percutiente. Latrones non audent appropinquare castris & domibus, in quibus sciunt regem esse. Et si appropinquare prę́sumant, malè accidit eis. Sic conscientiam, in qua Christus est, dæmones non audent molestare, maximè si recurratur ad eum. ¶ Octaua, cõtra mũdanas persecutiones & tristitias atque angustias consolatio: Vnde subdit, Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me.

Sap.16.

3. Defectus.

Phil.2.
Ioan.15.

Duodecim vtilitates consequuntur deuotè communicantes.
Psal.26.

Psal.42.

Esa.45.

me. Ideo D. Ambro. orabat dicens: Domine per hæc sancta mysteria mitigentur tribulationes, pericula populorum, gemitus captiuorum, miseriæ orphanorum, necessitates peregrinorum, inopia pauperum, desperationes languentium, defectus senum, suspiria iuuenum, vota virginum, lamenta viduarum. ¶Nona, intellectus illuminatio, & voluntatis inflammatio: vnde dicit, Impinguasti in oleo caput meum. Caput animæ est ratio & voluntas, quæ oleo misericordiæ impinguatur, illuminatur, inflammatur multitudine charismatum, & eleuatur ad cognitionem veritatis. Vnde discipuli non cognouerunt dominum, nisi in fractione panis. vnde Theophilus, Consumentibus sacramẽtum panis, aperiuntur oculi. & 1. Reg. 14. Aperti sunt oculi Ionathæ, cùm gustasset modicum mellis. ¶Decima, diuini amoris inebriatio: vnde sequitur, Calix inebrians quàm præclarus est! Homerus poëta Græcus dicit quandam herbam esse quæ obliuisci facit omniũ tristitiarũ. Videmus quod quãdo rustici bene biberunt, obliuiscuntur omnium laborũ & paupertatis: & non curant neque multũ æstimant labores. Sic dignè communicantes obliuiscuntur tristitiarum & delitiarũ, imò aliquando cibi corporalis: sicut de D. Catharina Seneñ. legimus. ¶Vndecima, à reliquiis peccatorũ & pœnis purgatorij liberatio. Vnde sequitur. Et misericordia tua subsequetur me: hoc est, post vitam sequetur me in purgatorio. Hoc est singulare in hoc sacramẽto, quia non solùm est sacramtẽum, sed etiam sacrificium, quod placat Deum iratum animabus. In figuram huius legimus quod per sanguinem Agni Paschalis filij Israël fuerũt liberati à tenebris palpabilibus. & quomodo Daniel existẽs in lacu leonum, accepit prandium ab Abacuc, quod parauerat messoribus suis. Daniel in lacu, repræsentat animas in lacu purgatorij existentes: Abacuc sacerdotem, qui parat hoc sacrificium messoribus suis, hoc est illis à quibus accipit stipendiũ sustentationis. Sed angelus domini vno crine, hoc est vna intẽtione & applicatione portat ad Danielem, &c. Altissiodoren. dicit vnum mirabile verbum, quod nũquam missa celebratur, quin aliqua anima exeat & liberetur à purgatorio. Et ratio illius est, quia sponsa Christi Ecclesia in omni missa facit specialem commemorationem pro liberatione animarum: Nec est verisimile quòd sponsus qui eam tantum diligit, qui est tam benignus & misericors, preces sponsæ suæ refutet. ¶Duodecim vtilitas, est finalis gloriæ adeptio: vnde sequitur, Vt habitem in domo Domini in lõgitudinẽ dierum. vnde Christus Ioan. 6. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. & ecclesia, O verè digna hostia, per quam fracta sunt tartara, redempta plebs captiuata, reddita vitæ præmia. Visis ergo tot & tantis vtilitatibus, sequitur quòd quilibet debet se disponere ad deuotè tantum sacramentum recipiendum, vt prædictas vtilitates assequi possit.

Luc. 24.

Exod. 12.
Dan. vlt.

Ver. 19. DE VSU SACRAMENTI EVCHARISTIAE.

A IN huius mensæ cibo duo sunt, scilicet sacramentum, & sacramenti vsus siue effectus. Sacramentum sunt species sacramẽtales: virtus & effectus sunt nutritio spiritualis, & liberatio à peccato, & ab æterna mortis damnatione: qui quidem effectus si impediantur, talis sumptio est imperfecta. Ex quo sequitur quòd sint tres modi vtendi hoc cibo, siue accipiendi aut manducandi hoc sacramentum: Primus modus dicitur sacramentalis tantum. & hoc modo manducant mali. Vnde Apostolus 1. Cor. 11. Qui manducat & bibit indignè iudicium sibi manducat & bibit. Secundus modus est spiritualis tantum: Et hic modus est duplex: vnus est per claram visionem & fruitionem: & hoc modo manducant sancti in patria, ac etiam angeli, iuxta illud: Panem angelorum mãducabit homo, &c. Alius modus est per fidem, & hoc modo manducauerunt & manducant omnes sancti, qui per fidem crediderunt aut credunt se per Christum (qui est in hoc sacramento) saluandos. & hoc modo antiqui patres manducauerunt. vnde Apost. Omnes eandem escam spiritualem manducauerunt. Et quotidie boni catholici, reuerenter adorando & credendo, manducant & accipiunt. Et de hoc modo manducandi D. Augu. ait, Crede, & manducasti. Tertius modus manducandi est, quando Christianus bene probatus & dispositus, reuerenter & deuotè accipit hoc sacramẽtum, cum effectu illius: & hoc modo non acceperunt patres antiqui: quia nondum institutum erat sacramentum. Hoc modo mãducare sacramentaliter & spiritualiter cõuenit solum bonis Christianis, quibus iure diuino præceptum est recipere hoc sacramentum per illa verba Ioan. 6. Nisi mãducaueritis meam carnem, &c. & per illud Matth. 26. Accipite & comedite: siue (vt alij dicunt) manducate ex hoc omnes. Et cum quilibet teneatur spiritualiter manducare hoc sacramentum: spiritualis autem manducatio includit votum & desiderium percipiendi hoc sacramentum ergo sine voto suscipiendi hoc sacramentum non potest esse alicui salus: frustra autem esset votum, nisi quando est opportunitas, impleretur. Ideo homo tenetur ex mãdato domini accipere spiritualiter & sacramentaliter. Et cum non sit determinatum tempus, tenetur iure diuino semel in vita, data opportunitate. Sacerdotes autem curam animarum non habentes, deberent, saltem ex congruitate celebrare missam in pręcipuis festiuitatibus, in quibus consueuerunt laici communicare, ne in vacuum gratiam Dei accepisse censeantur. vnde Apost. Hortamur vos, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis, & 1. Timoth. 4. Noli negligere gratiam quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam cum impositione manuum presbyterij. Vnde sequitur quod sacerdotes curam animarũ habentes, & maximè episcopi, qui ex officio habẽt offerre dona & sacrificia pro populo, vt dicitur Heb. 5. tenentur sepius. Nec videntur excusari illi qui per alios celebrare & offerre faciunt, & ipsi nũquam aut rarissime celebrant: cum eorum officium sit personale, & ob id prouentus recipiant. Beneficium enim (vt iuristæ dicunt) datur propter officium. Innocentius tertius in c. Dolentes referimus extra de celebratione missa. reprehendit eos qui missarũ solẽnia vix celebrant quater in anno. A fortiori curati reprehendi debent si nõ sępius ratione beneficij. ¶Primus qui vsus est hoc sacramẽto secundũ tertiũ modum, est Christus, quando instituit hoc sacramentum, vt dicit D. Hier. ad Lesbiam, Dominus Iesus Christus, ipse conuiua & cõuiuium, ipse comedens, ipse qui comeditur. & hoc communiter te-

3. p. q. 80. art. 1.

Tres modi manducãdi Christum.
1. Cor. 10.

Iure diuino præceptum est Christianis recipere sacramentũ eucharistiæ.

2. Cor. 6.
Christus eucharistiæ sacramentum recepit.

netur, quia quæ aliis obſeruanda inſtituit, ipſe primus ſeruauit. vnde & ipſe prius voluit baptizari, quã aliis baptiſmum imponeret. ſecũdum illud Act.1. Cœpit Ieſus facere & docere. Ideo ipſe primò corpus & ſanguinem ſuum ſumpſit, poſtea aliis tradidit: Et licet hoc non habeatur in euangeliis formaliter & expreſsè: habetur tamen in eis virtualiter & in ſententia. Legimus enim quòd Chriſtus accepit panem & calicem. Non eſt autem intelligendum quòd acceperit ſolum in manibus, ſed eo modo quo aliis accipiendum tradidit. vnde cum diſcipulis dixerit, Accipite & comedite: & iterum, Accipite & bibite: intelligendum eſt quòd ipſe accipiens comederit & biberit. vnde quidam metricè dixit: Rex ſedet in cœna, turba cinctus duodena: Atque ſuis manibus ſe cibat ipſe cibus: Ne Apoſtoli horrerent ipſum ſumere, ſicut quidam fecerunt audiendo, cum prædixiſſet. Niſi manducaueritis meam carnem,

Ioan.6. &c. quidam dixerunt, Durus eſt hic ſermo: quis poterit audire? Et quanuis cibando ſe non acceperit omnes effectus huius ſacramenti: (Quia eius gratia cum eſſet infinita, non eſt aucta) accepit tamen aliquem effectum, ſcilicet quandam actualem delectationẽ ſpiritualis dulcedinis. vnde ipſe dicebat Luc. 22. Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum. deſiderium enim cùm impletur, generat

3.p.q.81. art.2.ad 1. gaudium & delectationem. Quidam dicunt quòd dedit Iudæ, vt D. Auguſt. ſuper illud Ioan.13. Cum

An Chriſt⁹ corpus ſuũ primò Iudæ tradiderit. intinxiſſet panem, dedit Iudæ Simonis Scariotis: Non quòd ſeorſum & ſub pane intincto dederit: ſed intelligendum eſt quòd dominus antea diſtribuerat omnibus diſcipulis ſuis ſacramentum corporis & ſanguinis ſui, vbi & ipſe Iudas erat, ſicut D. Lucas narrat. Mar. & Matth. etiam dicunt quòd biberunt

In li. Eccl. Hierar. ex eo omnes: ac deinde ad hoc ventum eſt, vbi ſecundum narrationem Ioannis, per bucellam intinctam atque porrectam, ſuum exprimit proditorem. huius ſententiæ fuit D. Chryſ. dicens: Iudas particeps miniſteriorum, conuerſus non eſt. hoc etiam expreſsè dicit D. Diony. Hylarius tamen dicit oppoſitum. Et ſic ſecundum eum communio fuit facta poſt exitum Iudæ. Eius dictum cõueniens eſſet, ſi ſolum ad malitiam Iudæ conſideremus. Sed quia Chriſtus debuit nobis exemplum iuſtitiæ oſtendere, non conueniebat eius magiſterio, vt Iudam occultum peccatorẽ ſine accuſatore & euidẽti probatione ab aliorum communione ſepararet, ne per hoc daretur exemplum prælatis eccleſiæ ſimilia faciendi, & ipſe Iudas inde exaſperatus, ſumeret occaſionem peccandi. vnde Eugenius papa in c. ſi ſacerdos, extra de offi. iudi. ordi. dixit, quòd occultus peccator non debet nominatim argui: nec ei publicè communio prohiberi: quia Chriſtus Iudam non nominatim arguit: ſed vnus veſtrum me tradet, dixit: nec Iudam à communione remouit. Publico autem peccatori nõ debet adminiſtrari, iuxta illud:

Matth.7. Nolite ſanctum dare canibus. Quod intelligandum eſt, niſi verè pœniteat. vnde in concilio Carthagineñ. legitur: Scænicis atque hiſtrionibus cæteríſque huiuſmodi perſonis vel apoſtatis conuerſis ad Deum, reconciliato non negetur.

Ver. 20. DE DIVERSIFICATIONE VSVS EVCHARISTIAE.

Communio primitiuæ Eccleſiæ. VSus accipiendi hoc ſacramentum, ſecũdum diuerſum Eccleſiæ ſtatum diuerſificatus eſt, & diuerſa circa hoc ſtatura emanauerunt. Nam in primitiua Eccleſia quãdo vigebat fidei Chriſtianæ deuotio, ſtatutum fuit vt quotidie fideles communicarent, vnde Anacletus papa dicit, Peracta conſecratione omnes communicent, qui noluerint, eccleſiaſticis carere liminibus: ſicut etiam ſancti Apoſtoli ſtatuerunt, & ſancta Romana eccleſia tenet. Poſtmodũ verò diminuto fidei feruore, ſolis diebus dominicis communicabant. In cuius memoriam datur hodie panis benedictus. deinde verò amplius diminuto feruore, Fabianus papa ordinauit, vt & ſi non frequentius, tamen ter in anno omnes communicarent, ſcilicet in Paſchate, Pentecoſte, & Natali, vt habetur in ca. & ſi non frequentius, de concra. diſtinct.2. Sother verò papa ordinauit in cœna domini eſſe communicandum, vt habetur in ca. in cœna, eadem diſtinct. Poſtmodum propter iniquitatis abundantiam, refrigeſcente charitate multorũ. Innocẽtius tertius ſtatuit in concilio generali, vt ſaltem ſemel in anno, in Paſchate, ſcilicet fideles cõ-

Cõmunio in Paſchate omnib⁹ Chriſti fidelibus præcepta. municarent, vt habetur in c. omnis vtriuſque ſexus, extra de pœniten. & remiſſ. vbi dicitur: Omnis vtriuſque ſexus fidelis poſtquam ad annos diſcretionis peruenerit, omnia ſolus peccata ſua, ſaltem ſemel in anno, fideliter confiteatur proprio ſacerdoti: & iniunctam ſibi pœnitentiam totis viribus ſtudeat adimplere, ſuſcipiens reuerenter, ad minus in Paſchate, euchariſtiæ ſacramentum, niſi fortè de proprij ſacerdotis conſilio ob aliquam rationabilem cauſam ad tempus ab huiuſmodi receptione duxerit abſtinendum. Alioqui & viuens ab eccleſiæ ingreſſu arceatur, & moriens eccleſiaſtica careat ſepultura. Ex quibus verbis apparet hoc præceptum obligare ſub pœna peccati mortalis: quia ingreſſus Eccleſiæ & Eccleſiaſtica ſepultura non prohibentur, niſi pro peccato mortali. Hoc præceptum eſt de iure humano, ad quod non habẽtes plenum vſum rationis, non ſunt aſtricti. Et quia difficile eſt illud cognoſcere, cum aliquibus propter mollitiem & præceptores ac exercitia acceleretur vſus rationis, & circa finem primi ſeptennij efficiantur doli capaces, vt in Gallia: & in aliis propter duriciem carnis vel incuriam parentum, aut ſolitudinem, retardetur, vt in montanis, qui aliquando poſt pubertatem

An ante 14. annos teneatur vt præcepti Eccleſiæ. non habent completum vſum rationis. Ideo remittitur diſcretioni proprij ſacerdotis eos audientis de confeſſione. Quidam tamen per annos diſcretionis intelligunt annos pubertatis, in quibus communiter & in pluribus habent completum vſum rationis. Sed ſi dubium ſit, remittitur iudicio proprij ſacerdotis. Poſt annos verò pubertatis, etiam ſi habeant debilem vſum rationis, & habeant aliquã deuotionem, non debet denegari. ¶Circa infirmos autem, qui ſana mente requiſierunt, & tandem in freneſim inciderunt, Concilium Carthaginen. (vt habetur in ca. is qui 26.q.6.) determinauit quòd ſi is qui in infirmitate pœnitentiam petit, caſu, dum ſacerdos inuitatus venit, oppreſſus infirmitate obmutuerit, vel in freneſim conuerſus fuerit: dent teſtimonium qui eum audierunt, & accipiat pœnitentiam: & ſi continuo credatur moriturus, recõcilietur per manus impoſitionem, & infundatur ori eius euchariſtia, niſi fortè eſſet periculum vomitus, aut alterius irreuerentiæ. Per Paſcha verò idem Eugenius in

nius in quadam extrauaganti incipienti, Fide digna. declarauit quòd intelligitur à cœna domini vsque ad octauas Paschæ: Sic quòd qui infra illud tempus receperint, satisfaciunt huic præcepto. Qui verò non receperint infra illud tempus, etiam si infra quadragesimam, voluntariè vel coacti infirmitate, nō satisfaciunt huic præcepto, nisi illud iterum recipiant infra prædictum tempus. *Quid per Pascha intelligitur.*

Ver. 21. DE DIGNA COMMVNICATIONE.

A NOn debet videri graue præceptū cōmunionis in Paschate: quia si semel in anno recognoscimus reges & dominos temporales: & soluimus tributa & census, à fortiori debemus recognoscere regem regum, Christum regem nostrum: & in signum recognitionis soluere tributum probationis, & nos præsentare ad sacramentum suscipiendum in nostræ redemptionis commemorationem. Ad impletionem huius præcepti non sufficit recipere sacramentaliter tantum, nec se offerre & venire leuiter, absque præmeditatione: quia melius seu minus malum esset recipere metallum liquefactum, aut scorpionem, quàm cum peccato mortali indignè recipere hostiam consecratam. Quod bene ostendit Christus in parabola de inuitatis ad nuptias filij regis, vbi dicitur quòd inuentus est vir non habens vestem nuptialem, cui dixit rex: Amice quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem: deinde dixit ministris, Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. Applicatio est facilis. De his etiam monet Apostolus, dicens: Probet autem seipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: Qui enim manducat & bibit indignè, iudiciū sibi manducat & bibit, non diiudicans corpus domini. Sed ad quod iudicium declarat, Quicunque manducauerit panem hunc, & biberit calicem indignè, reus erit corporis & sanguinis domini. Glo. exponit dupliciter: Primò materialiter, hoc est peccatum incurrit ex peccato commisso in corpus & sanguinem domini, quod in hoc sacramento continetur. Et in hoc culpa aggrauatur. Tantò enim est grauior, quantò maior est is cōtra quem peccatur. Vnde Heb. 10. Irritam quis faciens legem Moysi, sine vlla miseratione duobus vel tribus testibus moritur. quantò magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, & sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est? Secundò exponit per similitudinē. Reus erit corporis & sanguinis domini, hoc est mortis dabit pœnas: hoc est, ac si Christus occidisset, punietur, iuxta illud Heb. 6 Rursus crucifigentes in semetipsis filium Dei. ¶Si vis amplius scire mala & pericula & inconuenientia, quæ accidunt his qui indignè accedunt, contemplare imprecationem quam fecit Dauid in persona Christi, Psal. 68. vbi ait: Fiat mēsa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionē, & in scandalum. Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos. Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit qui inhabitet. Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam. Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. dat rationem: Quia quem tu percusisti persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Remedium est accedere dignè cùm præparatione sufficienti, saltem probabilitate morali.

Matth. 22. *1. Cor. 11.* *Incommoda & pericula indignè cōmunicātiū.*

Ver. 22. DE MODO SE PROBANDI ET PRAEPARANDI AD EVCHARISTIAM.

B COnuenientem modū & formam se debitè probandi & præparandi ad recipiendum eucharistiæ sacramentum, docebunt tres dominæ, hoc est virtutes, scilicet prouidentia, fides, & charitas. Prouidentia docebit quid te facere oporteat antequàm te presentes ad cōmunionē. Fides autem, qui agere & dicere debeas, cum eris coram sacramento. Charitas verò docebit quid te facere oporteat post communionē. ¶Prima igitur virtus quæ dicitur prouidentia, docebit facere quinq; vel sex, antequam te præsentes ad sacramentum. Quatuor per figuram in esu Agni Paschalis sunt declarata Exod. 12. vbi dicitur, Edēt carnes (scilicet Agni Paschalis) & azimos panes cum lactucis agrestibus. & post pauca sic dicitur, Renes vestros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, tenentes baculum in manibus, & comedetis festinanter. Est enim Phase, hoc est transitus domini. Sed quid habebat agere Deus de lactucis agrestibus, &c. Dicendum quòd non propter se, sed propter repræsentationem. Sicut enim agnus ille, qui occidebatur & edebatur in signū liberationis populi, figurabat & repræsentabat Christum, qui fuit Agnus Dei, occisus pro redemptione humanæ naturę. Et in huius signū & cōmemorationē pręceptus est sub speciebus sacramētalibus mālducari. Sic ea, cum quibus comedebatur agnus, significabāt ea quæ debemus obseruare, manducando Christū in hoc sacramento. ¶Primò lactucæ agrestes significabant dolorem & amaritudinē peccatorū, siue probationē quam antè facere debemus, de qua Apost. vbi suprà, probet autem, &c. Probatio hæc consistit in tribus, scilicet in contritione, confessione, & satisfactione, de quibus ad plenum inferiùs dicetur. Hic autem pro modo & forma se pręparandi aliqua dicere oportet. Et in primis cum dicat Apost. 2. Cor. 3. Non sumus sufficientes ex nobis, quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est. Ideo per aliquod tempus antequam accedas ad sacramentum puta in vigilia, debes recurrere ad Deum, & illum humillimè deprecari, vt per suam infinitam bonitatē & misericordiam det tibi gratiam te præparādi ad talem mensam, & tantum sacramentum suscipiendum, ad quod te inuitauit, imò venire & accedere, ac etiam dignè suscipere pręcepit, sua ineffabili clementia dignetur te inspirare & dirigere, vt dignè accedas, & dare peccatorū memoriam & recordationem, cum vera & perfecta contritione, vt valeas confiteri & satisfacere, ipsorúmque remissionem obtinere, & tandem ipsum dignè ad salutem animæ tuæ recipere in vitam æternam, ad quam consequendā dignatus est hoc sacramentū instituere. Facta & pluries repetita oratione, diligenter discutienda & examinanda est conscientia & inuestigandū an ab vltima confessione aliqua peccata, de quibus non fuit peccator confessus, redeant ad memoriam. Et si occurrant, illa notare & memoriæ commendare, & deinde confiteri cum illis quæ inueniet post vltimā confessionem se perpetrasse. ¶Secundò docet renes accingere. Renum cingulum, significabat cingulum

Sermo vtilis *Lactucæ agrestes quid significant.* *Probatio sui ipsius in tribus consistit.*

Cõmunicantes casti esse debent. castitatis,quam seruare debent cõmunicantes,mente & corpore.In huius figuram legimus 1.Reg.21. ꝙ Dauid petente cibos ab Abimelech sacerdote, qui non habebat laicos panes ad manũ, sed tantum panem sanctũ,qui erat figura huius sacramenti,dixit:Si mundi sint pueri à mulieribus, poterunt manducare.Respondit Dauid,Continuimus ab heri & nudiustertius.Si ad comedẽdos panes propositionis debebant esse casti & mundi à mulieribus: à fortiori instante communione abstinere debent vxorati,& timere ne eis cõtingat,sicut figuraliter contigit Ozæ,de quo 2. Reg.6.dicitur ꝙ in trãslatione arcæ testamenti cum recalcitrarent boues, & declinaret arca, Oza sacerdos extendit manum suam ad arcam, & tenuit eam : iratúsq; est dominus indignatione contra Ozam,& percusit eum super temeritate: qui mortuus est iuxta arcam Dei, quæ figurabat hoc sacramentũ. Dicunt communiter do- *3.p.q.8. art.7.ad 2.* ctores quòd hoc ideo,quia ea nocte dormierat cũ vxore sua.Si ergo dominus iratus fuit contra Ozã, qui bono fine & propter reuerentiam manum admouit ne caderet arca : à fortiori erit iratus contra eos,qui polluti præsumunt accedere ad hoc sacramentum.D.Hiero.super Matth. dicit,Si panis propositionis ab his qui vxores tetigerant,comedi non poterat:quantò magis panis, qui de cælo descendit,non potest ab his qui coniugalibus vacauere amplexibus,violari atq; contingi?non ꝙ nuptias condemnemus:sed quòd eo tempore,quo carnes agni mãducaturi sumus, vacare carnalibus operibus nõ debemus.Si quęratur quot diebus abstinendum sit antè.In c.omnis homo,de consecra.dist.2.ex concilio Elibertano,dicitur:Omnis homo ante sacram cõmunionem ab vxore abstineat tribus, aut quatuor,vel quinque,aut sex,vel septem diebus.Glo.dicit,quantum est ex se: quia exactus omni tempore reddere debet,vt in c.si dicat.33.q.5.Non enim est præceptum, quod in prædicto c.omnis homo, continetur.vt habetur in c.vir cum propria vxore.33.q.4.Gregorius scribens August.Anglorum episcopo,dicit:Si quis sua coniuge non cupidine voluptatis raptus,sed tantum procreandorum liberorũ gratia vtitur:ille profectò siue de ingressu ecclesiæ, siue de sumendi dominici corporis mysterio, est suo iudicio relinquendus.Eadem ratione dicendum est de eo qui reddendi debiti gratia matrimonio vtitur,est enim suo arbitrio relinquendus: licet de congruitate deberet abstinere. Si autem voluptas dominetur in opere,vt ibidem Greg.subdit,tunc prohiberi debet. Consulendi sunt vt faciant, sicut Dauid ab heri & nudiustertius.¶De pollutione etiam est difficultas.Resolutio D.Tho.est, ꝙ si pollutio proueniat sine peccato mortali,vt cùm ex illusione dæmonum,vel ex abundantia cibi & potus in somno,vel etiam in vigilia ex fluxu naturæ: Sicut enim contingit sanguinem fluere absque peccato,ita & fluxum seminis,qui est superfluitas sanguinis,secundum Philosophũ: tunc non impedit sumptionem sacramenti ex necessitate,sed ex quadam congruitate.hoc tamen impedimentum postponi debet propter aliquam necessitatem,vt D.Greg.dicit,cùm fortasse dies festiuus exigit,aut deest alius sacerdos.Si autẽ ex peccato mortali,siue in somno,siue in vigilia,impedit ex necessitate. Licet enim per confessionem & contritionem auferatur reatus culpæ: non tamen aufertur corporalis immunditia,& distractio mentis ex pollutione sequens.Nec est simile de somnio homicidij ex peccato mortali proueniente:quia non relinquit immunditiam,neque tantam distractionem;& per consequens peccato per contritionem & confessionem deleto, nil quod prohibeat manet, sicut in fornicatione aut pollutione,ideo,&c.¶Tertiò docet baculum in manibus tenere.Baculus figurabat spem veniæ & vitæ,quam debent habere communicantes. Quia sicut per baculum aliquis sustentatur & refocillatur: sic per spem.vnde D.Grego.Spes præmij vim minuit laboris. Spera ergo in Domino,& fac bonitatẽ, & pasceris in diuitiis eius.Vel baculus significat crucem & memoriam passionis,quam debent habere communicantes,iuxta illud,Hoc facite in meam commemorationem.vnde Apostolus,Quotienscunque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem domini annunciabitis, donec veniat. ¶Quartò docet habere calceamenta in pedibus.Calceamenta,quæ fiunt ex pelle & corio animalium mortuorum,significant exemplum deuotionis,quam habebant sancti ad hoc sacramentũ.Calceamenta præseruant pedes à lapidibus & spinis:Sic exempla Sanctorũ à pũcturis carnalium delectationum, & solicitudinibus huius seculi,quæ dicuntur spinę.vnde Hiere.2.Prohibe pedem tuum à nuditate.& Ephe.4.Calceati pedes in præparationem euangelij pacis. Calceamenta ergo significant promptam voluntatẽ obediendi euangelio, & seruandi mandata.quam promptitudinẽ poterimus habere, si sanctos qui fuerunt prompti,sequamur.Vnde D.Greg.Si labores & obedientiam sanctorum recolamus, non erunt grauia quæ toleramus.¶Quintò docet prius reconciliari inimicis:quia Christus Matth.5. dicit,Si offers munus tuum ad altare,& ibi recordatus fueris ꝙ frater tuus habet aliquid aduersum te, relinque ibi munus tuum ante altare,& vade prius reconciliari fratri tuo:& tunc veniens offeres munus tuum.Maius munus quod quis potest offerre,est Christi passio, quam in hoc sacramento offerimus Deo patri,in remissionem peccatorũ:quod fit per sumptionem huius sacramenti,&c.Hoc videtur durum aliquibus.Verũtamen Christus passus est pro reconciliatione nostra.Si hoc cogitetur,non erit graue,sed dulce.Et modus dulcorandi est per amicos & dulcia verba. Si verò nolit,nisi personaliter veniat,cùm actus sit personalis,iniurians ad iniuriatum ire debet cum aliquo amico illius.Quòd si offensus indulgere nolit,Deus indulget:nec tenetur amplius pro huiusmodi recõciliatione ad eum redire. Tenetur tamen ad restitutionem famæ vel bonorũ ablatorum, & reparationem malorum datorum.Si dicatur ꝙ offensus est multum distans:vadat per volitionem efficacem cum proposito accedẽdi corporaliter tẽpore & loco,data opportunitate.Si dicatur,alius primò offendit:ideo debet prius veniam petere,quod tamen non facit.Resolutio est ꝙ si oppositus velit damnari, & nõ facere debitũ suũ, alius non debet eum sequi, sed debet facere id ad quod tenetur. ¶Sextò docet accedere stomacho ieiuno.Licet enim Christus post cœnam hoc sacramentũ instituerit,non tamen ita obseruandum præcepit.vnde D.Aug.lib.responsionum ad Ianuarium, dicit: Per vniuersum mundum mos iste seruatur,

An pollutio impediat cõmunionem.

Bacul' quid significabat Psal.36.

Matth.26. 1.Cor.11.

Matth.13.

Luc.22. & 1.Cor.11.

Stomacho ieiuno cõmunicandum.

uatur, vt corpus Christi à ieiunis sumatur. Neq; quia post cibos dominus dedit, propterea pransi aut cœnati fratres ad hoc sacramentum accipiendum conuenire debent, aut mensis suis miscere, sicut faciebant quos Apostolus reprehendit & emendat. Nam saluator quo vehementius cõmendaret mysterij illius altitudinem, vltimum hoc voluit infigere cordibus & memoriæ discipulorũ. Et ideo nõ præcepit vt deinceps tali ordine, scilicet post sumptum cibum sumeretur. vnde habetur in ca. liquido, de consecra. distinct. secunda, Placuit Spiritui sancto, vt in honorem tanti sacraméti prius in os Christiani corpus dominicum intraret, quàm cæteri cibi. Alia ratio potest dari propter significationem, vt scilicet detur intelligi quòd Christus, qui est res huius sacramenti, & charitas, debet primò fundari in cordibus nostris, secundũ illud Matt.6. Quærite primùm regnũ Dei, &c. Tertia ratio est propter periculum vomitus & ebrietatis, quæ quandoque contingit ex hoc quòd nonnunquã homines cibo & potu malè vtuntur. Hanc rationem tangit Apostolus, dicens: Alius quidem esurit, alius autem ebrius est. Ex hac tamen generali regula excipiuntur infirmi, qui statim communicandi sunt, etiam post cibum, si de eorum periculo timeatur, ne sine communione decedant: quia necessitas legem non habet. vnde in c. presbyter, de consecra. distinct. 2. dicitur, Presbyter infirmũ statim cõmunicet, ne sine communione moriatur. ¶Ex his sequitur ꝙ licet solùm peccatum mortale sit per se impedimentũ sumptionis huius sacramenti, tanquam repugnantiã habens ad significatum eius: per accidẽs tamen prouenit ex prohibitione Ecclesiæ, quæ in concilio Carthaginensi habetur. Et licet excipiat vnũ diem, scilicet cœnę domini: hoc tamen postea quantum ad illum fuit abrogatũ. Et cùm Apostolus vbi suprà dicit: Cùm conuenitis ad manducandum, inuicem expectate. Si quis esurit, domi manducet. exponitur secundum Glosam, Si quis esurit, & impatiens non vult expectare alios, manducet cibos: nec pòst eucharistiam sumat. Ex quibus verbis D. August. & habetur in dicto can. liquido, dicit quòd mos ille recipiendi sacramentum ieiunio stomacho habuit ortum tempore D. Pauli: & intelligẽdum est de ieiunio naturæ, quod soluitur per sumptionem medicinæ, non tamen per deglutionem saliuæ, quæ naturaliter fluit. ¶Secunda virtus, scilicet fides, docet quatuor, quæ considerare debemus post confessionem in conspectu sacramenti, elongati tamen. Primò docet cui standum siue credẽdum sit: non visui, tactui, odoratui, aut gustui: quia deciperemur, cùm eodem modo se habeant isti quatuor sensus ad hostiam consecratam, & non consecratam. Ideo idem color, odor, sapor, &c. in consecrata & non consecrata. Illa accidentia (vt dictum est) non sunt corpus Christi, sed velamen quoddam siue cortinę. Sed debemus credere sensui auditus: quia fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei. quod dicit: Accipite & manducate: hoc scilicet contentum sub his speciebus, est corpus meum. In huius figuram habemus de Isaac qui fuit deceptus primò in visu, caligauerant enim oculi eius. Secũdò in tactu, quia iudicauit manus Iacob esse manus Esau. Tertiò in odoratu, quia sensit odorem vestium. Quartò in gustu, quia sensit saporem venationis, quam quæsierat, & tamen non erat. Sed in auditu nõ fuit deceptus. vnde dixit, Vox quidem Iacob est: manus autem sunt Esau, qui recesserat & reliquerat vestes, per hoc repræsentans substantiã panis, quæ in instanti terminatiuo cõsecrationis recedit, hoc est desinit esse: relictis vestibus, hoc est accidentibus, &c. ¶Secundò docet quid cogitandũ sit & contemplandum in hoc sacraméto, scilicet tria. Primò ꝙ sub illis speciebus continetur Christus, qui est speculum morale, in quo debemus nos mirari & speculari. Mulieres ornant se decenter, videntes se in speculo: Sic debemus nos componere & ornare, intuendo hoc speculũ. Vnde Sap.7. Candor est lucis æternæ, & speculum sine macula. Sicut enim in speculo sunt duo: primò vitrũ, quod secundũ D. Aug. est maximè durationis. Secundò est plumbum: illis separatis non esset speculum. Sic in Christo est diuinitas & humanitas vnita in persona filij Dei, sine qua vnitate non dedisset exemplũ, nec nos potuissemus in eo videre modum ornandi & componendi nos. Est ergo humanitas & diuinitas in hoc sacraméto, per quandam concomitantiam, vt suprà dictum est. Contemplando ergo diuinitatem, cogita coram quo te habes præsentare, &c. Si coram rege terreno haberes te præsentare, timeres, & bene te præparares, ac componeres, præmeditarerísque ea quæ dicturus esses. Sic etiam nos debemus timere & humiliari attendentes fragilitatem nostram, & excellentiam Dei recognoscere, petere veniam de peccatis, & reddere gratias de beneficiis, petere præseruationem à periculis, & inopiæ nostræ subleuationem, gratiámque dignè recipiendi, &c. Contemplando eius humanitatem, habemus occasionem diligendi eum, eò quòd adeò nos dilexit, vt voluerit tot & tanta pro nostra reconciliatione sustinere, qui se nobis dedit & dat in pignus hæreditatis æternę. Hæc contemplata dabunt fiduciam & spem perueniendi ad regnum. Et vt melius possis, aspice & considera virtutes illius, per quas ipse peruenit quantum ad humanitatem. Vide & contemplare illius charitatem, humilitatem, & cæteras virtutes, & dispone te à cæterò te illi conformare, illum imitari, & secundũ quod ipse ostendit viuere. ¶Tertiò docet sub illis speciebus esse librum doctrinalem, de quo per figuram dicitur Ezechieli, Aperui os tuum, & comede quæcunq; do tibi. Et ecce manus missa est ad me, in qua erat inuolutus liber, qui erat scriptus intus & foris. Et scriptæ erant in eo lamentationes, carmen, & væ. Liber ille figurabat Christum, qui scriptus est intus & foris. Sed quid scriptum est foris? sunt quinq; plagæ manuum, pedum, & lateris: pergamen fuit sua preciosa pellis: attramentũ fuit sanguis: calami fuerunt claui scribentes stylo ferreo nomina electorũ, qui ipsum dignè suscipiũt, quorũ ipse obliuisci non potest. vnde Esa.6. Nũquid potest obliuisci mulier infantem suũ, vt non misereatur filio vteri sui? Et si illa oblita fuerit, ego tamẽ nõ obliuiscar tui. Ecce enim in manibus meis descripsi te. Scriptum est, scilicet carmẽ dalectabile pro innocentibus, qui nunquã illum offenderunt, qui in receptione habent occasionẽ cantandi carmen delectationis, sicut beata Virgo Maria. Scriptæ sunt etiam lamẽtationes & væ pro peccatoribus, qui offenderũt, qui habent occasionem flendi, eò ꝙ fuerunt causæ passionis eius. vnde ipse dicebat filiabus

Infirmi non ieiuni cõmunicare possunt.

Mos recipiẽdi eucharistiam vnde habuit originem.

Rom.10.

Gene.27.

Ezech.2.

Tria genera communicantium.

Luc.23. Hierusalem, Filię Hierusalem, nolite flere super me: sed super vos ipsas flete, quæ scilicet fuistis causa: Quia si in viridi ligno hoc fit, in arido quid fiet? Si Deus permisit tantum ignem pœnæ & tribulationis in Christo, qui erat lignum viride, plenum aqua spiritualis gratiæ, tanquã plantatum secus aquarũ decursus, in arido, hoc est in priuatis gratia, quid fiet? Qualis ignis deuorans accẽdetur? si non faciant pœnitentiam in hoc mundo, habebunt cantare in alio tertiam cantilenam, scilicet vę & maledictiones in inferno. Iob 1. Pereat dies, &c. vide ergo & considera quam cantilenam desideras cantare. Non potes primam, canta ergo secundam, vt finaliter merito passionis Christi ad primam possis peruenire, & ad ea quæ intus scripta sunt, scilicet visionem & fruitionem diuinitatis: Quia si illam non cantes, habebis profecto cantare tertiam. Apoca. 10. dicitur quod D. Ioannes inuenit dulcedinem libri in ore, considerando amorem & beneficia Dei, sed in ventre sensit amaritudinem, considerãdo peccata quibus offendimus illum. ¶Quartò debemus contemplari quòd sub illis speciebus est præda quam persequi debemus: quia ipse vult venari, & conqueritur de his qui non persequuntur illum, hoc est non imitantur eum. *Psalm.141.* Vnde Psalmista: Periit fuga à me, & non est qui requirat animam meam. Debes ergo ad memoriam reducere valorem huius prædæ, qui est infinitus, & sequi illum per vias virtutum, quia per eas inuenies eam: & cùm apprehenderis, caue ne dimittas aut perdas eam: Sed dic cum sponsa, Cantic. 3. Quæsiui quem diligit anima mea, &c. Tenui eum, & non dimittam. ¶Tertiò fides docet quid dicendum, hoc est orationem quam facere debemus, scilicet vnam compositam ex quatuor pulcherrimis & acceptissimis orationibus, quas inuenimus in euãgeliis. *Luc.15.* Prima fuit filij Prodigi, Pater peccaui in cælum, & coram te, &c. Hæc fuit adeò grata, quòd antequam eam diceret, sed dicere proponeret, pater occurrit & amplexatus est eum, dedítque osculum, reddidit stolam primam, & parauit conuiuium, &c. Secunda fuit Publicani, qui (vt habetur Lucæ 18.) non audebat oculos in cælum leuare, sed dicebat: Deus propicius esto mihi peccatori. Hæc fuit grata, quia descendit iustificatus in domum suam. Tertia fuit Centurionis, qui dicebat, Domine non sum dignus vt intres sub tectũ meum. *Oratio dicẽda ante communionem.* Aliqui hæretici voluerunt dicere quòd hæc oratio non debet dici: quia qui dicunt condemnant seipsos, iuxta illud: Qui manducat & bibit indignè, iudicium sibi manducat & bibit. Sed illi valde errãt, ignorantes differentiam inter hęc duo, sum indignus, & non sum dignus: quia vnum est priuatiuum & ponit indignitatem peccati mortalis, de quo non est contritus: sed secundum, scilicet non sum dignus puram negationem dicit, quæ est respectus rationis, consequens comparationem dignitatis Christi, & sumentis, quæ nulla est, cùm finiti ad infinitum nulla sit proportio. vnde Esaiæ 64. Omnes iustitiæ nostræ tanquam pannus menstruatæ, in comparatione ad diuinam iustitiam. & ideo sic dicendo, non peccamus, sed humiliamus nos. Sic faciebat D. Ioannes Baptista, dicendo: Non sum dignus vt soluam corrigiam calceamenti eius. Sic Centurio: ideo eius oratio grata fuit. Quia (vt D. Augustinus ait) dicendo se non dignum, præstitit & exhibuit se vt fieret dignus, non in cuius domum, sed in cuius cor Christus intraret. *Luc.1.* Ideo Christus etiam miratus fuit, & ipsum laudauit. Quarta oratio fuit D. Virginis, quæ dixit, Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hęc fuit adeò grata, quòd descendere fecit filium Dei, & naturam nostram assumere in vtero suo. Ex his quatuor faciliter confici potest vna, incipiendo ab oratione filij Prodigi, deinde secundum ordinem prędictum: & dici potest: Pater mi, & redemptor meus, ego sum adeò miser peccator, qui te tot modis & toties offendi, quòd non sum dignus vocari filius tuus, imò potius merui detrudi in abyssum & profundum inferni. Nihilominus per tuam infinitam bonitatem & clementiam tibi placuit me illuminare, & dare cognitionẽ peccatorum: & nunc agnosco me grauiter te offendisse, & doleo me fecisse: & si non te offendissem, nollem te pro aliqua re mundi offendere. Placuit tuæ infinitæ bonitati reuelare, quòd non vis mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat: & in quacũque hora ingemuerit peccator, omnium iniquitatum eius non recordaberis. Ad te ergo, qui præstabilis es super malitia, recurro humillimè obsecrans per temetipsum, vt propicius esse velis mihi miserrimo peccatori, & digneris concedere veniam & indulgentiam peccatorum meorum, quam bono corde & affectu peto. Heu Domine Deus meus, & redemptor meus, scio & confiteor quòd non sum dignus me præsentare ante conspectum tuum & mensam tuam: veruntamen vt impleam voluntatem tuam, humillimè me offero maiestati tuæ, recognoscens te pro vero Deo, & supremo omnium Domino, creatore, prouisore, & redemptore, qui me tua passione redemisti: decreuíque te à cætero mediante tua gratia, quam supplex exposco, pro tali semper recognoscere & tenere, & tibi inseruire, mandata & præcepta melius quàm fecerim, in futurum implere, offeróque tibi animam meam, & corpus meum, & omnia bona quæ mihi dedisti, ad seruitium tuum: obsecro vt digneris me pro minimo famulo tuo acceptare. Ecce seruus vel ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Heu Domine Deus meus, pater mi, & redemptor meus, tu dignatus es dicere, Qui manducat me, & ipse viuet propter me: & qui manducat hunc panem, viuet in æternum: placeat tibi ineffabili tua clemẽtia dare mihi gratiam tuam, & vitam animæ, & finaliter vitam æternam, per meritum tuæ amarissimæ passionis. ad cuius recordationem hanc mensam parasti, & hoc sacramentum instituisti. Hæc oratio declaranda est ad populum & consulenda, nõ quòd sit de necessitate præcepti, nisi fortè in præparatione animi, & implicitè, sed de congruitate, & ad generandum ampliorem deuotionem: sæpius enim repetita antequam quis se sacerdoti præsen-tet, mentem eleuat, & disponit ad dignam sacramenti sumptionem. *Exod.12.* ¶Quartò fides docet quomodo sumere & comedere debemus: Quia diligenter & attentè. Sicut illi qui comedebant Agnum Paschalem, comedebant festinanter, scilicet cum diligentia & feruore magno. Sic nos cum diligentia, animi eleuatione, & feruore, debemus nos præsentare sacerdoti: ne superueniant distractiones & illusiones dæmonum, quæ perdunt suauitatem & odorem vnguenti, hoc est deuotionem sacramenti.

Dæmones enim conantur procurare euagationes & distractiones mentis, vt impediãt fructum & deuotionem: & aliquando immittunt scrupulos, vt cadere faciant, & quasi contra conscientiã sacramentum quis accipere videatur. Aliquibus enim reducunt aliqua peccata ad memoriã, & suggerunt quòd de illis non sunt confessi, vt retrocedant, vel contra conscientiam accipiant. Pharao persequebatur filios Israël quando recedebant de Ægypto: sic dæmones, &c. Multi torquentur in se, & reuertuntur ad confessores, qui sunt in die Paschę occupatissimi, & scandalizant alios. Alij dimittunt bonum propositum, & sacramentum, &c. Consolandæ sunt timoratæ conscientiæ, & dicendum quòd in tali casu debent facere, sicut si non haberent copiam confessoris. Quemadmodum si sacerdos indutus, post inchoationem missæ recordetur alicuius peccati non confessi, vel si confessus est, iudicat se non fuisse confessum, non tenetur discontinuare missam, & quærere alium sacerdotem, vt illi confiteatur: quia scandalizaret assistentes, & quodam modo diffamaret seipsum. Sed sufficit quòd conteratur de illo & negligentia, petátque absolutionem à Christo, cum proposito confitendi, cùm se obtulerit opportunitas: & ita potest perficere missam absque peccato, imò etiam merebitur. Sic ad propositũ, &c. Roga Deum, vt sicut in mari rubro submersit Pharaonẽ & exercitum eius, ita per mare rubrum suæ passionis submergat & auferat huiusmodi scrupulos. Pone omnia in illo mari rubro, & inuenies consolationem. ¶Tertia virtus est charitas, quæ docet facere quinque post communionem. Primò gratias humiliter reddere, dicendo: Deus meus, creator meus, pater meus, & redemptor meus, per infinitam clementiã tuam dignare indulgere negligentiã & indeuotionẽ meam: & pręsta, vt hoc sacramentũ nõ sit mihi reatus ad pœnã, sed intercessio salutaris ad veniam: sit ablutio scelerum, sit fortitudo fragiliũ, sit contra mundi pericula firmamentũ. Obsecro pariter, vt des mihi gratiam conseruandi vitã, quam per hoc sacramentum dare dignatus es: fac me tuis semper obedire mandatis, & à te nunquã me separari permittas, per meritum passionis Domini nostri Iesu Christi, qui de voluntate tua, cooperante Spiritu sancto, me redimere dignatus est. deinde inuocanda est D. Virgo, & omnes sancti, præcipuè patroni, ad quos quis habet specialem deuotionẽ, vt sint pij intercessores ad huiusmodi conseruationẽ, &c. ¶Secundò charitas docet exercere opera misericordiæ: Cõtemplando enim misericordiã quam fecit tibi Christus, qui dixit Matth.5.c. Estote misericordes, sicut pater vester cælestis misericors est: habebis occasionẽ faciendi misericordiã defunctis, orando pro eis, & pauperibus bona distribuendo, &c. ¶Tertiò docet cauere à cibo & potu inordinato, & maximè ab his quæ prouocant ad vomitũ, ne fiat irreuerentia tanto sacramẽto. ¶Quartò docet fugere malas societates, & occasiones malorũ, & ab omni specie mali. ¶Quintò docet perseuerare in bonis operibus, & in Dei famulatu: quia qui perseuerauerit vsq; in finem, saluus erit. Hoc facile erit, si aduertas ad tormenta malorũ, ad breuitatẽ vitæ, ad facilitatem mandatorũ Dei, ad infinitam mercedẽ paratam, quam oculus non vidit, &c. Hanc charitatis doctrinam sequendã monebat Apostolus Phil.4. dicens: De cætero fratres mei, quæcunq; sunt vera, quæcunq; pudica, quæcunq; iusta, quæcunq; sancta, quæcunque amabilia, quæcũq; bonæ famæ, si qua laus est disciplinæ, hæc cogitate, & quæ audistis & vidistis in me, hoc agite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum, per gratiam in præsenti, & gloriam in futuro.

Astutia dæmonum circa communicantes.

Timoratarum consciẽtiarum consolatio.

Notãda similitudo.

Ver. 23. DE MINISTRO SACRAMENETI EVCHARISTIAE.

A Sacramenti Eucharistiæ consecrationem solis presbyteris diuinitus esse concessam, generale concilium Lateranẽ. sub Innocentio 3. determinauit, vt habetur in c. firmiter §. vna, extra de summa Trinita. & fide catho. vbi postquam de veritate huius sacramẽti factus est sermo, subiungitur: Et hoc vtique sacramentũ nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui ritè fuerit ordinatus, secundũ claues Ecclesiæ, quas ipse concesit Apostolis eorúmq; successoribus, Iesus Christus. Et Isidorus, & habetur in c. perlectis 25. dist. dicit: Ad presbyterũ pertinet sacrificiũ corporis & sanguinis domini in altario conficere, orationes dicere, benedicere dona Dei. Cuius ratio est: quia hoc sacramentũ est tantæ dignitatis, quòd non conficitur nisi in persona Christi. Quicunq; autẽ agit aliquid in persona alterius, oportet ꝙ habeat ad hoc potestatẽ ab illo cõmissam. Sed soli sacerdoti cùm ordinatur, cõceditur potestas consecrandi hoc sacramentum in persona Christi, vt ex verbis ordinationis eius (de quibus infra dicetur) constat, dicitur enim ei, Accipe potestatem, &c. Per hoc enim constituitur in numero eorũ, quibus dictum est à domino, Hoc facite in meã cõmemorationẽ. Ergo propriũ est sacerdotũ conficere hoc sacramentũ. ¶Nec audiendi sunt hæretici, dicẽtes omnes fideles etiã mulieres eandẽ potestatẽ habere, omnésq; Christianos sanctificatos in Christo esse, & in eodẽ gradu cõsistere, quod omnino esse constat cõtra sacras literas, & determinationẽ Ecclesiæ, ac etiã contra omnẽ veritatẽ, ita vt mirũ sit, quomodo taliter sint excæcati, vt prædicta dicere nõ vereãtur: Nã in primis Apost. Rom.13. dicit: Omnia quæ sunt à Deo, ordinata sunt. Ordo autẽ secũdũ D. Aug. 19. de Ciui. Dei. c.13. est pariũ atq; dispariũ rerum sua loca cuiq; tribuẽs dispositio: vnde euidens est quòd non omnes sunt æquales, neque in eodem gradu: hoc enim repugnat omni politiæ, etiã humanæ, quantũcũq; imperfectæ: quãto magis Ecclesiasticæ, quæ est perfectissima, tanquã à perfectissimo instituta? Pręterea in antiquo testamento (in quo omnia in figurã cõtingebãt illis, & cuius sacerdotiũ figurabat sacerdotiũ nouę legis) nõ oẽs etiam viri erãt sacerdotes, sed separati fuerũt à vulgo & laicis. Vnde Num.1. Tribũ Leui noli numerare, neq; ponas summã eorũ cũ filiis Israël: sed cõstitues eos super tabernaculũ testimonij, & cũcta vasa eius, & quicquid ad cæremonias pertinet: ipsi portabũt tabernaculũ & omnia vtensilia eius, & erũt in ministerio. Sequitur, Quisquis externorũ accesserit, occidetur. Et Nũ.8. Statues Leuitas in cõspectu Aarõ & filiorũ eius, & cõsecrabis domino, & separabis eos de medio filiorũ Israël, & postea ingrediãtur tabernaculum fœderis, vt seruiãt mihi. Inter eos etiã erãt gradus: Aaron erat pontifex, alij sacerdotes, alij Leuitæ, in diuersis gradibus, & diuersis vestibus induebantur: ex quo ordine synagoga decorata reful-

3.p.q.8.

Non omnes Christiani sunt sacerdotes.

Num.8.

gebat. Si igitur vmbram & figurã tali ordine decorauit Deus, quãtò magis Ecclesiã? Et sicut qui in antiqua lege oppositũ præsumpserunt, acriter puniti sunt, prout Dathan, & Abiron, & ducẽti quinquagenta viri, proceres synagogæ, qui tempore cõsilij per nomina vocabãtur, aduersus Moysen & Aarõ insurgentes, dixerunt: Sufficiat vobis, quia omnis multitudo sanctorũ est, & in ipsis est Dominus. Cur eleuamini super populum: &c. Et quia ad sacerdotalis dignitatis munus ausi sunt se ingerere, egressa à Domino vltrix flamma, eos assumpsit, & terra viuos absorbuit. & 2. Para. 16. dicitur qualiter Ozias rex percussus est lepra, eò ꝙ sacerdotalis ordinis munus vsurpauit, & offerre incensum super altare thimiamatis præsumpsit. Sic qui in lege euangelica præsumunt, maioribus pœnis digni sunt: quanto magis lex, status, & officium maiorẽ obtinent dignitatem. ¶ Et quo ad mulieres quidẽ: Nec in lege naturæ aut Moysi legitur aliquas sacrificasse, & sacerdotis exercuisse officiũ. Officiũ enim sacerdotale repugnat sexui mulierũ: Quia sacerdotes habent consecrare corpus Christi, peccata in cõfessione audire, populis præesse, & eos docere, duo prima mulieribus nõ conueniũt: quia Dominus viris & nõ mulieribus hoc munus cõmisit: reliqua autẽ negantur eis, quia suapte natura subiectionis statũ habẽt. Etenim (vt Apost. ait) nõ est creatus vir propter mulierẽ, sed mulier propter virũ. Ideo debet mulier velamen habere super caput suũ. 1. Cor. 11. Et capilli pro velamine illi dati sunt. Et 1. Timo. 2. Mulier in silentio discat cum omni subiectione. Docere autem mulieri nõ permitto, neq; dominari in virũ. & 1. Cor. 4. Mulieres in ecclesiis taceant: nõ enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut lex dicit. si quid autẽ velint discere, domi viros suos interrogent. ideo in Concilio Carthagineñ. dicitur, Mulier quanuis docta & sancta, viros in conuentu docere non præsumat. Nec obstat quòd seruus ordinatus ordinem suscipit: quia subiectio mulieris est de iure naturæ, non autem seruitus. Nec obstat pariter ꝙ mulieres possint habere iurisdictionem temporalem in homines: quia temporalia proueniunt à progenitoribus per generationem vel emptionem, & non spiritualia. Nec obstat etiam quod allegant ex 1. D. Pet. Epistola c. secundo. vbi indifferenter viris & mulieribus loquens, ait: Vos estis genus electum regale sacerdotiũ, gens sancta, populus acquisitionis. & Apoc. 5. Fecisti nos Deo nostro regnũ & sacerdotes: & regnabimus super terram. Ad has authoritates duplex solet dari solutio: Prima est, ꝙ Deus fecit omnes sacerdotes spiritualiter, ad offerẽdum spirituales hostias, de quibus Psal. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: & Rom. 12. Exhibeamus corpora nostra, hostiam viuentem, &c. Et (vt suprà dictum est) omnes Christiani, qui fide & charitate Deo sunt vniti, possunt offerre spiritualiter Christi passionem & Eucharistiam à sacerdote consecratam, audiendo missam, vt habetur in primo memento Canonis missæ, vbi dicitur: Et omnium circunstantium, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt pro se suísque omnibus, &c. Et hoc modo dicit D. Chrysost. super Matth. quòd omnis sanctus est sacerdos. Quòd autem prædicta verba intelligantur de spirituali sacerdotio & regno, declarat D. Ioannes dicens loco præallegato, & regnabimus super terram: Et tamen non videmus ꝙ quilibet fidelis & iustus regnet super terrã, nisi spiritualiter. sed non per sacramentalẽ potestatẽ & consecrationem, aut exteriorem oblationẽ: quia solis sacerdotibus ritè ordinatis illa potestas data est. Secunda solutio est: quia D. Petrus in illo passu repetiit promissionẽ factam in Exod. 19. Vos eritis mihi in regnũ sacerdotale, & gentem sanctam, & D. Petrus dicit, regale sacerdotium. verba hæc dicta sunt vniuersæ multitudini siue cõmunitati collectiuè, non cuilibet personæ. Et ideo sicut tunc in lege Moysi propter illa verba non quilibet erat sacerdos, neque rex: nec licebat cuilibet se gerere pro sacerdote, aut rege: sed alius erat sacerdos, alius rex, alius populus subiectus. Nec quilibet poterat dici gẽs sancta, sed populus vniuersus collectiuè erat honestatus regno & sacerdotio. Sic nec nunc propter hæc verba D. Petri, &c. Vnde Heb. 5. Nemo assumat sibi honorem, nisi qui vocatus fuerit à Deo tanquam Aaron. Si dicatur quòd eodem contextu verborum fuit dictum, Accipite & mãducate: &, hoc facite: sed primum fuit dictum omnibus fidelibus, ergo & secũdum: & maximè cùm dicatur Mar. 12. Quod vni dico, omnibus dico. Dicẽdum quòd ex aliis passibus & traditione Apostolorum ac etiam Ecclesiæ ritu & determinatione cum consensu omnium catholicorũ vsque ad hæc tempora obseruata, habetur verus sensus & intellectus verborum Christi. & ad illud quod dicitur Mar. 12. intelligitur de his quę pertinent ad omnes status, vt sunt præcepta communia & moralia de actibus virtutũ, quæ ad omnes particulares personas pertinent. ¶ Nec obstat pariter quòd sacramentum hoc conficitur in consecratione materiæ, quæ consecratio ad solum Episcopum pertinet. vt habetur in ca. 1. & c. nullus. 1. & 2. de consecra. dist. 1. Quia episcopus inquantum huiusmodi accipit potestatem vt agat in persona Christi supra corpus eius mysticum, scilicet ecclesiam: quam quidam potestatem non accipit simplex sacerdos in sua consecratione, sed bene accipit potestatem in corpus Christi verũ. Et ideo ea quæ nõ pertinent ad corpus Christi mysticum, non reseruantur Episcopo, sicut consecratio huius sacramenti. ¶ Et quanuis liceat laicis in necessitate baptizare, non tamen sequitur ꝙ liceat eis in necessitate consecrare: quia perceptio huius sacramẽti nõ est tantæ necessitatis. Nec obstat etiam quod in Calcedonień. concilio decretũ fuit, vt habetur in c. diaconissam. 27. q. 1. Diaconissam non debere ante annos 40. ordinari, &c. quia per diaconissam intelligit Abbatissam, & per ordinari, benedici, per quam benedictionẽ habent solùm potestatẽ legendi homelias & euangelia in officio matutinali: Non ꝙ accipiãt characterẽ, quia mulieres sunt incapaces, vt habetur in c. 1. versi. mulieres. 15. q. 3. nullo enim tempore mulieres admissæ sunt ad ministrandũ in spiritualibus: imò nec ad tãgendum vestimẽta aut vasa consecrata, vt habetur in c. sacratas. 23. dist. in c. in sancta de consecratio. dist. 1. Et si alicubi inueniatur presbytera vel presbyterissa, intelligendũ est de vidua, vel antiqua, vel vxore presbyteri in parte oriẽtali: Presbyter enim dicitur senior. Sicut autẽ cõsecratio corporis & sanguinis Christi ad sacerdotem pertinet:

Num. 16.

In Addit. 3. p. q. 39. Mulieres sunt incapaces sacerdotij. Gene. 3.

Omnes sunt sacerdotes spũales, sed non ministeriales.

Quæ pertinent ad corpus Christi mysticũ reseruantur Episcopis.

3. p. q. 82. a. 3.

pertinet:ita & contactus,vt habetur in c.peruenit,de consecra. dist.2. Quod intelligẽdum est nisi in casu necessitatis,ne fiat irreuerẽtia, vt si caderet in terram. Et licet ad diaconum pertineat dispensare sanguinem ex cõmisione sacerdotis:non tamen corpus sub specie panis,nisi in necessitate,iubente Episcopo:quia sanguis Christi cõtinetur in calice:& non oportet quòd tangatur à dispensante, sicut tangitur corpus Christi.¶ Et quia cùm sacerdos ordinatur,constituitur in gradu eorum,qui à Domino acceperunt potestatem consecrandi in cœna Domini:Ideo sec.consuetudinem quarundam ecclesiarum,Innocentius tertius in 3.p.de officio missæ c. 9.dicit quod consueuerunt cardinales pontifici concelebrare:sicut Apostoli Christo concœnauerunt: ita nouiter ordinati Episcopo ordinanti concelebrant:nec iteratur consecratio super eandem hostiam. Quia sicut Innocentius tertius dicit, omnium intentio debet ferri ad idem instans consecrationis: nec superfluunt, cùm non operentur in virtute propria,sed in persona Christi principalis agentis totalis. Pro solutione tamen multorum argumentorum quę contra illam consuetudinem possent fieri. Notandum est quod illa cõsuetudo particularis non erat necessaria.Et licet nunc non seruetur,non tamen tũc erat illicita, nec falsum repræsentabat,cum ad hoc solum fuerit introducta,vt repræsentaret Apostolos non concelebrasse:Sed concœnando recepisse potestatem consecrandi,quam nunc sacerdotes ante communionem recipiunt & exequuntur,quod non fecerunt Apostoli.Nec vno citius verba terminante concurrunt omnia necessaria ad sacramentum perficiendum:cum non concurrat diuina virtus,quæ vt dictum est, principaliter agit per vnum,vel plures ministros,prout vult & qui propter communem & bonam intentionem illorum in nomine Christi congregatorum hoc potentium, vt ad vltimum instans principalis proferentis terminetur, ante illud non concurrit. Et sic non est in potestate ministri per longum tempus differre:cum etsi omnes non simul proferant,simul tamen proferre dicũtur, propter paruisimam distantiam.Sed bene est in potestate Christi,qui pollicitus est, Matth.18. bonam intentionem eorũ qui congregati fuerint in nomine eius acceptare:& sic migrare facit virtutem aliorum in virtutem verborum principalis proferentis siue ordinantis & celebrantis propter prædictam intentionem quæ principaliter requiritur.Et licet tunc non sint complete ordinati, habent tamen plenam potestatem consecrandi,qua licet regulariter non debeant vti, possunt tamen in casu ab ecclesia permisso, cum non prohibeatur iure diuino.Potuit enim D. Petrus consecrare in triduo mortis Christi. Nec est simile de baptismo:quia non legimus Christum simul cum Apostolis baptizasse,quando iniunxit eis officiũ baptizandi:ideo non possunt plures vnum baptizare,quia vnus superflueret.Sicut enim in generatione corporali duo concurrere non possunt:Sic nec in baptismo,qui est regeneratio spiritualis. Secus in consecratione Eucharistiæ,quæ non totaliter fit à quolibet,sed diuina virtus facit totum per diuersos & plures ministros:& sic vnius totius effectus non sunt plura agentia perfecta & completa, licet bene instrumentalia.Sacerdos autem celebrans,sicut tenetur sub vtraque specie consecrare: ita & communicare,vt declaratum fuit in concilio Tolletano,vt habetur in c.perlatum, de conse. dist.2. nisi miraculosè appareret caro vel sanguis,vt D.Hiero.dicit super Leuiticum. Nec propter hoc sacerdos efficeretur transgressor:Quia ea quæ miraculosè fiunt,legibus non subduntur. Cõsulendum tamen esset sacerdoti,vt iterum corpus & sanguinem consecraret,& sumeret,si non cessaret miraculum. ¶Sacerdos verò malus,hæreticus, excommunicatus, & degradatus, si cum intentione consecrandi proferat verba consecrationis supra materiam debitam,consecrat:Quia(vt D.Aug.dicit) Non in merito consecrantis, sed in verbo perficitur consecratio.nec per degradationem amittitur character, in quo residet potestas, vt dictum est cùm de charactere ageretur.Peccat tamen consecrando, quia malè vtitur potestate sibi data.Et cum non liceat alterius peccato communicare,aut ei cooperari, iuxta illud Apost.Digni sunt morte non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus: ideo peccant quicunq; scienter ab hæreticis & schismaticis aut excommunicatis communionem recipiunt,& eorũ missas audiunt.Ab his autem qui non sunt adhuc per Ecclesiam denunciati, licet ipsi celebrãdo peccent: accipientes tamen ab eis sacram communionem, & missam eorum audientes, non peccant. Vnde super illud,Nec cum huiusmodi cibum sumere,dicit D.Augusti. Hoc dicendo noluit hominẽ ab homine ex arbitrio suspicionis,vel etiam extraordinariè vsurpato iudicio, sed potius ęa lege Dei secundum ordinem Ecclesiæ,siue vltro confessum,siue accusatum & cõuictum. Nec obstat c.nullus. 23.dist.vbi dicitur, Nullus audiat missam sacerdotis, quem indubitanter concubinam nouit habere: quia intelligitur de notorio& per sententiã declarato:non tenetur enim quis eũ iure diuino vitare,nisi fuerit declaratus.vnde Matth.18.Dominus antè quàm diceret,Sit tibi sicut ethnicus & publicanus, præmisit sententiam Ecclesiæ. Et prædicta constitutio prædicti c.nullus, reuocata fuit in concilio Basilień.sesione vigesima,tit. de concubinariis,vbi dicitur quòd non tenentur laici vitare sacerdotes fornicatores,vsque ad declarationem.In nullo tamen intendit concilium talibus celebrantibus suffragari.verùm quia adhuc manet prohibitio iuris diuini: ideo quãuis liceat talem celebrantem audire, nõ licet tamen ipsum inducere ad celebrandũ sine necesitate, quando quis habet probabilitatẽ ꝙ nõ pœnitebit:in necessitate tamen quando non inuenitur alius,& stat præceptum de audiẽda missa, licitum est petere ab eo missam:quia non inducitur ad aliquid quod sit de se malũ,vt dictũ est de mutuo.

Cõtactus sacramenti solis presbyteris conuenit extra casum necessitatis.

In lib. de sermo domini in mõte.

Rom.1.

1.Cor.5.

Quodli.11. art.8.

§.4. DE SACRAMENTO POENITENTIAE.

A POenitentia tripliciter accipitur:vno modo largè,pro omni displicentia & nolitione siue boni cõmissi,siue mali omisi:vt cùm quis dicit,Pœnitet me quod tibi opẽ dederim, vel ꝙ te non percusserim.Sed hic modus est improprius, quia non est naturale pœnitere de bono commisso, vel de malo omisso,nisi ad bonum commissum sequatur euidens malum:ad quem sensum dixit Deus,Pœnitet me fecisse hominem.licet aliqui exponant,pœnitentiam agam pro homine, vel ad modum pœnitentis se

3.p.q.85.

Gene.6.

habuit, cùm eum in diluuio deleuit. vnde subdit, delebo, &c. Ad hunc sensum dicimus, pœnitet me q talem non occiderim propter multam pecuniam. ¶ Secundò accipitur pro pœnitentia virtute. & sic accipiendo, est habitus electiuus in voluntate existens, quo quis dolet de peccatis præteritis cum intentione & proposito remouendi sequelam ipsius scilicet offensam Dei, & reatum pœnæ, ad quod faciendum exquirit vniuersa remedia, quæ ad hoc cōstituit Deus. Licet enim ad charitatem pertineat elicere gaudium de bono, & tristitiam de opposito malo: nō tamen pertinet ad eam elicere intentionem operandi, ad deletionem peccati. Et ideo si in actu pœnitentis consideretur sola displicentia peccati præteriti, pertinet ad charitatem, sicut gaudere de bonis præteritis. Sed si consideretur intentio operandi ad deletionem peccati sub ratione speciali, inquantum sunt emendabilia per actum hominis cooperantis Deo ad suam iustificationem: & sic expellit peccatum effectiuè, inquantum operatur ad destructionem peccati, prout est remisibile ex diuina gratia, homine cooperante. ¶ Est autem pœnitentia virtus pars iustitiæ, cùm sit ad alterum scilicet in ordine ad Deum. Non tamen est pars subiectiua, cùm non respiciat iustum simpliciter, sed secundum quid, cùm inter Deum & hominem non possit esse æqualis. Sed est pars integralis affinis iustitiæ vindicatiuæ: Quia sicut est commutatio quædam in beneficiis scilicet, cùm aliquis pro beneficio recepto gratiam rependit: ita etiam est commutatio in offensis, cùm aliquis pro offensa in alium commissa punitur. Quòd si inuitus puniatur, pertinet ad iustitiam vindicatiuam: Si verò voluntariè recompenset emendam, pertinet ad pœnitentiam, quæ respicit personam peccatoris, sicut iustitia vindicatiua siue punitiua personam iudicis. Et sic nomen pœnitentiæ importat pœnam voluntariam in emēdam diuinæ offensæ. Licet autem pœnitentia sit pars iustitiæ, comprehendit tamen quodam modo ea quæ pertinent ad alias virtutes. Quia inquantum est iustitia hominis ad Deum, oportet quòd participet siue præsupponat ea quæ sunt virtutum Theologicarum, quæ habent Deum pro obiecto. Vnde pœnitentia est cum fide passionis Christi, per quā iustificamur à peccatis, cum spe veniæ, & cum odio vitiorum, quod pertinet ad charitatem, inquantum verò est virtus moralis, participat aliquid prudentiæ, quę est directiua moralium. Sed ex ipsa ratione iustitię non solùm habet id quod est iustitię, sed etiam ea quæ sunt temperātiæ & fortitudinis, inquātum scilicet, moderantur ea quæ delectationem causant, & terrorem incutiunt: & sic ad pœnitentiam pertinet abstinere à delectationibus, & sustinere dura. ¶ Pœnitentia virtus quantum ad habitum, immediatè à Deo infunditur, sine nobis principaliter cooperantibus: nō tamen absque dispositione nostra per aliquos actus. Pœnitentia verò, inquantum est actus quo Deo operante, nostram iustificationem cooperamur, à timore seruili vt in pluribus procedit, & in filiali terminatur. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd pœnitentia comprehēdit sex actus: quorum actuum primum principium est Dei operatio conuertentis cor, sec. illud, Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur. & Hiere. 31. Postquam conuertisti me, egi pœnitentiam. Secundus actus est motus fidei: Tertius est motus timoris seruilis, quo quis timore suppliciorum à peccatis retrahitur, iuxta illud, Sicut quæ concepit cùm appropinquat ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus per pœnitentiam. postea subditur, A timore tuo concepimus, & quasi parturiuimus spiritū salutis, hoc est pœnitētiæ salutaris, in remissionem peccatorum. Quartus actus est motus spei, quo quis sub spe veniæ consequendæ assumit propositum emendandi. Quintus actus est motus charitatis, quo alicui peccatū displicet sec. seipsum, & iam nō propter supplicia. Sextus actus est motus timoris filialis, quos quis propter reuerentiā Dei, emendam voluntariè offert. Sic igitur patet quòd actus pœnitentiæ, quo iustificamur, procedit vt in pluribus à timore seruili, sicut à primo motu affectus ad hoc ordinato: sed de his amplius: & resolutoriè dictum est c.13.§.8.ver.1. A timore autem filiali sicut ab immediato & proximo principio. Nec per hoc quòd dicimus eam procedere à timore, excludimus quin procedat ex actione Dei conuertentis cor. ¶ Hanc pœnitentiam virtutem definit D. Ambro. dicens: Pœnitentia est præterita mala plangere, & plangenda iterum non committere. Quia (vt Isidorus dicit) Irrisor est & non pœnitens, qui agit quod pœnitet. Hæc pœnitentia dicitur sacrificium spirituale, iuxta illud Psal. 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus: & illud, Voluntariè sacrificabo tibi, & est de iure naturali: nam ad rationem rectā pertinet dolere de eo quod dolendum est, & emendam voluntariè persoluere aut sustinere. Cùm igitur sit de iure naturali, sequitur quòd non est sacramentum nouæ legis: quia sacramenta sunt ex institutione diuina. Propterea talis pœnitentia ante baptismum fieri potest, imò ante baptismum exquirebatur à D. Ioanne Baptista & à Christo dicentibus, Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnū cælorum. Notandum tamen quòd lugere pro peccatis propriis, est actus pœnitentiæ: lugere autem pro alienis, est actus misericordiæ: lugere verò pro bonis æternis dilatis, est actus tertiæ beatitudinis, de qua Matth. 5. Beati qui lugent. ¶ Ex præmissis patet quòd ad veram pœnitentiam virtutem requirūtur sex: Primò scilicet, displicentia, nolitio, odium, & detestatio peccati, quæ idem sunt: Secūdò propositum à cætero non peccandi: Tertiò pœna voluntaria, quæ recompenset offensam: Quartò intentio remouendi sequelam peccati, quæ est culpa & reatus pœnæ: Quintò quòd propter Deum: Sextò quòd cum spe veniæ. Secūdò infertur quòd multiplex est pœnitentia: Quædam est perfecta, quæ habet omnes conditiones prædictas: Alia est falsa, quæ scilicet caret his cōditionibus, vel aliqua illarum: & diuiditur secundum defectus: Quædam est irrisoria, de qua Isidorus: irrisor est & non pœnitens, qui agit quod non pœnitet. Quædam coacta, de qua Psal. Conuersus sum in ærumna mea. talis fuit pœnitentia Antiochi. 2. Macc. 9. Quædam sera siue tarda, de qua D. August. Si pœnites quando peccare non potes, peccata dimiserunt te, non tu illa, Quædam iniqua, de qua Matth, 27. Iudas pœnitentia ductus, &c. Quædam desperata, Sapientiæ quinto: Præ angustia spiritus gemētes. ¶ Tertiò modo & magis ad propositum accipitur pœnitentia, prout est sacramentum nouę legis: & tunc potest sic definiri

Pœnitentia virtus quid.

Pœnitentia est pars iustitiæ.

Pœnitētia est virtus infusa.

Pœnitentia comprehendit sex actus.

Threu. 49.

Esa. 26.

Pœnitentia actus est sacrificium.

Requisita ad verā pœnitentiam.

Pœnitentia multiplex.

Pœnitentia sacramentū quid.

definiri: Pœnitentia est signum sensibile, siue imago sacræ rei, scilicet remissionis peccatorum, per cōtritionem, confessionem, & satisfactionem sensibilem, ac etiam per absolutionem, causa eius existens. Pœnitentiam esse sacramentum nouæ legis probatum est, cùm de numero sacramentorum ageretur. Si rationes velis, vide D. Thomam. *3.p.q.84. art.1.*

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI POENITENTIAE.

A MAteria proxima sacramenti Pœnitentiæ sunt actus pœnitentis scilicet contritio, confessio, & satisfactio: quorum actuum materia sunt peccata, de quibus pœnitens dolet, quæ confitetur, & pro quibus satisfacit. Et ideo peccata non acceptanda, sed detestanda, sunt materia remota: sed materia proxima, sunt actus peccatoris subditi. Et hinc est quòd peccator subditus, est materia sacramenti pœnitentiæ. Et quanuis omnia peccata actualia sint propria materia huius sacramenti: quia propriè dicimur pœnitere de his quæ nostra voluntate commisimus: & sic peccata venialia sunt propria materia huius sacramenti, sed non principalis: quia propria & principalis materia huius sacramenti, sunt peccata mortalia: Propria quidem, quia actualia & propria voluntate commissa: Principalis verò, quia hoc sacramētum est principaliter institutum ad deletionem mortalium. ¶Ex quo sequitur quòd peccatum originale non est materia pœnitentiæ, neque propria, neque principalis, cùm non sit nostra voluntate contractum, nec ad ipsum delendum, sacramētum pœnitentiæ sit ordinatum, sicut baptismus: licet inquantum pœnitentia accipitur largè, & primo modo pro quacunq; displicentia, posset dici ꝙ pœnitentia est de peccato originali, sicut loquitur D. August. in libr. de pœnitentia. ¶Ex præmissis infertur quòd innocentes, qui scilicet nunquàm peccauerunt, vt D. Virgo, non sunt capaces, neque materia debita sacramenti pœnitentiæ. Vnde sequitur quòd si innocentibus forma sacramenti pœnitentiæ applicaretur, nihil operaretur: sicut nec forma consecrationis super lapidem.

3.p.q.84. art.2.

Materia proxima, remota, propria, & principalis sacramenti pœnitentiæ quid.

D. Virgo non fuit capax sacramenti pœnitentiæ.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI POENITENTIAE.

B FOrma sacramenti pœnitentiæ est ista: Ego te absoluo à peccatis tuis: quæ operatur instrumentaliter, sicut in aliis sacramentis. Et dicitur absoluo, quia peccata sunt quædam vincula, iuxta illud Prouer.5. Iniquitates suæ capiunt impium. Hæc forma trahitur ex illo Matth.16. Quodcunq; solueris super terram, solutum erit & in cælis. Hac forma vtitur Ecclesia, ex determinatione concilij Florentini, sub Eugenio 4. Et quanuis Christus, Ioan.20. dixerit Apostolis, Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: Ecclesia tamen potius dicit, Ego te absoluo: quàm, Ego tibi peccata remitto. Quia hoc magis congruit verbis, quibus Dominus virtutem clauium ostendens, per quas sacerdotes absoluunt & liberant à peccatis effectiuè, non principaliter (quia hoc ad solum Deum pertinet) sed ministerialiter effectiuè, non deprecatiuè, vt in prima & completorio: quæ absolutiones non sunt sacramentales, sed quædam orationes ordinatæ ad remissionem peccatorum venialium. Vnde in sacramētali absolutione non sufficit dicere, Misereatur tui Deus, &c. vel, Absolutionem & remissionem omnium peccatorum tribuat tibi Deus: vt fit in principio missæ: Quia per hæc verba sacerdos non significat absolutionem fieri, & de ratione formæ est, ꝙ significet & repræsentet, siue sit, aut gerat imaginem eius qđ causat & operatur, vt in baptismo & aliis sacramentis. Præmittitur tamen prædicta oratio, non ex necessitate, sed ex congruentia, ne scilicet impediatur ex parte pœnitentis, cuius actus materialiter quodam modo se habent in hoc sacramento, & non in baptismo, vel confirmatione. Conuenienter etiam additur inuocatio sanctissimæ Trinitatis, dum dicitur, In nomine patris & filij & Spiritus sancti, eò quòd minister absoluit, vt minister S. Trinitatis: non est tamen de necessitate, quia hoc non est determinatum ex verbis Christi, sicut in baptismo: ideo relinquitur sacerdotis arbitrio. Deinde postponitur passio Domini nostri Iesu Christi, & merita D. Virginis, & omnium Sanctorum, & quicquid boni egeris, vel mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum tuorum, in augmentū gratiæ, & futurum præmium vitæ æternæ. amen. Non sunt tamen de necessitate, vt dictum est de inuocatione sanctæ Trinitatis. ¶Ex præmissis apparet primò quòd prædicta verba, Ego te absoluo, non sunt sic exponenda, hoc est, absolutum te esse declaro, cùm in sacramentis nouæ legis verba vel facta non solùm significatiuè debent accipi, sed etiam effectiuè. Nec tamen sic dicendo, sacerdos loquitur tanquàm de re incerta: quia sicut alia sacramenta nouæ legis habent de se certum effectum ex virtute passionis Christi, licet possint impediri ex parte recipientis: sic etiam & in hoc sacramento. vnde nec sacerdos indiget speciali reuelatione sibi facta, sed sufficit generalis reuelatio fidei à Christo D. Petro facta, Matth.16. Perfectior autem expositio esset, si diceretur, Ego te absoluo, hoc est sacramētum absolutionis tibi impendo: nec hoc pronomen (ego) secundum Caietanū, est de necessitate sacramenti, cùm subintelligatur. Secundò sequitur quòd quis non debet petere fraternam remissionem, sed absolutionem: quia peccata in fratrem commissa habent specialem remissionem, quę non operatur effectiuè, sicut in sacramento. ¶Notandum ex Domino Caietano in summula, super verbo, absolutio, ꝙ si in forma prædicta loco huius accusatiui (te) ponatur (vos) honoris causa: vel si Episcopus assuetus loqui in plurali numero diceret, Nos absoluimus te, peccaret, recedendo à verbis per Ecclesiam determinatis: absolutio tamen facta teneret, quoniam ex accommodatione vsus idem significatur per huiusmodi verba, quod per hæc, Ego te absoluo. Dicit præterea quòd si sacerdos dubitet se protulisse verba absolutionis, dicere posset, si non es absolutus, ego te absoluo: sicut dictum fuit de baptismo. Absoluens tamen sub conditione futura, puta si restituerit, aut fecerit talem pœnitētiam, &c. cum intentione præcisa, hoc est si non feceris quæ dixi tibi, non te absoluo, nihil faceret, imò peccaret: quia non est in potestate ministri sacramenti conferre nunc, & suspendere effectum illius in aliud tempus implendæ conditionis. Errat etiam sacerdos absoluēs sub conditione præsenti præcisa, vtputa si promiseris restituere, aut te superiori præsentare: quia præsumit tradere sub forma dubia, quod Christus

3.p.q.84. art.3.

Forma sacramēti pœnitentiæ vnde habetur.

An absolutio conditionata sit licita.

præcepit ſub forma certa miniſtrari. ¶Vlterius notandum ex dicto Caietano circa reiterationem formæ, quòd poteſt iterari ſuper omnino eadem peccata, quæ quis pluries poteſt confiteri: ſed non poteſt iterari ſuper omnino eandem confeſsionem: Quia ſuper eandem materiam proximam nullius ſacramenti forma iterabilis eſt, abſq; iniuria ſacramenti: quia ipſa iteratio atteſtatur inſufficiẽtiam prioris formæ. ſed de his amplius infra. §.6. huius capitis ver.10. poſt principium. ¶Inſuper ſciẽdum quòd manus impoſitio non eſt de neceſsitate abſolutionis, ſicut eſt de neceſsitate ſacramenti confirmationis & ordinis: Quia cùm Chriſtus dixit Petro, Quodcunque ſolueris, &c. nullam facit mentionem de manuum impoſitione, ſicut in prædictis duobus ſacramentis, vt inferius dicetur. Non eſt tamen illicita, imò vtilis ad excitandum affectum pœnitentis. dicunt tamẽ aliqui quòd cùm de ratione ſacramenti ſit vnio & coniunctio formæ ad materiam, iuxta illud D. Auguſt. Accedit verbum ad elementum, & fit ſacramentum: Si cæcus mutus & ſurdus cõfiteretur per ſigna, non poſſet ei applicari forma pœnitentiæ, niſi per contactum.

De iteratione formæ ſacramenti pœnitentiæ.

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI POENITENTIAE.

3.p.q.84. art.7.

SAcramenti pœnitentiæ inſtitutionẽ à Chriſto fuiſſe factã cõſtat ex determinatione Eccleſiæ, vt dictum eſt cùm de numero ſacramentorum ageretur: ac per illud quod dixit Dominus, Matt.4. Pœnitentiam agite, & appropinquabit regnum cælorum. & Luc.13. Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis. & Luc. vlti. Oportebat Chriſtum pati, & reſurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in omnes gẽtes. Non enim dici poteſt quòd in vltimo paſſu loqueretur de pœnitentia virtute, quę præcedit baptiſmum: quia prius tempore de neceſsitate baptiſmi locutus fuerat, Ioan.3. ante incarcerationem D. Ioannis Baptiſtæ. Et quanuis illud quod dixit Matth.4. poſsit intelligi de pœnitentia virtute: non tamen ea quæ dicta ſunt Luc. vlti. cùm adiunxerit, in remiſsionem peccatorum, quæ non fit per ſolam pœnitentiam virtutem: & iam baptiſmus publicatus erat, & multi receſſerant à fide tempore paſsionis, poſtq̃ fuerant baptizati, & inciderãt in alia peccata, ad quæ purganda & abolenda Chriſtus poſt reſurrectionem ſuã dixit, In remiſsionem peccatorum, & poteſtatem clauium, quas promiſerat, Matth.16. ſtatim dedit dicẽs, Ioan.20. Accipite Spiritum ſanctum, quorum remiſeritis peccata, &c. Et licet ratio naturalis dictet homini pœnitendũ eſſe de malis quæ fecit, quantum ad hoc quòd doleat ſe feciſſe, & remedium quærat per aliquod medium, & quòd aliqua ſigna doloris oſtendat, ſicut fecerunt Niniuitę, & ideo quo ad hoc nõ indiget inſtitutione: ſed quòd hoc vel illo modo agat pœnitentiam, non eſt ex naturali ratione, ſed diuina inſtitutione. Et ideo in lege naturæ ante legem Moyſi poterat quilibet modum pœnitendi ſibi eligere, ſicut & modum ſacrificãdi. Sed per legem Moyſi fuit determinatus modus pœnitendi, ſecundum quod congruebat perfectioni veteris legis: quantum quidem ad dolorem, vt eſſet magis in corde, quàm in exterioribus ſignis, ſecundũ illud: Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra: quantum verò ad remedium doloris quærendum, vt aliquo modo miniſtris Dei peccata ſua cõfiterentur, ſaltẽ in generali: vnde Leuit.5. Dominus dixit, Anima quæ per ignorantiam peccauerit, offeret arietem, &c. in hoc enim quòd quis oblationẽ faciebat pro peccato ſuo, quodammodo ſatisfaciebat, & peccatum ſuum ſacerdoti confitebatur. Et ſecundum hunc modum dicitur Prouerb.28. Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur à Domino: qui autem confeſſus fuerit, & reliquerit ea, miſericordiam conſequetur. Quantum autem ad ſatisfactionẽ indicta fuerunt ieiunia & afflictiones exteriores, vt in Zacha. legitur, & Leuit.16. Affligetis animas veſtras, hoc eſt corpus viuens vita corporali. Tũc nondum erat inſtituta poteſtas clauium, quæ à paſsione Chriſti deriuatur, & per conſequens nondum erat inſtitutum, quòd aliquis doleret de peccato cũ propoſito ſe ſubiiciendi per confeſsionem & ſatisfactionem clauibus Eccleſiæ, ſub ſpe conſequendæ veniæ, virtute paſsionis Chriſti, quod pertinet ad ſacramentum pœnitentiæ. Chriſtus ergo dando claues Eccleſiæ, hoc eſt poteſtatem remittendi peccata, materiam pœnitentiæ alio modo quàm in antiqua lege determinauit. In antiqua enim lege ſacerdos non remittebat, ſed ſolùm orabat. In noua autẽ lege ſacerdos remittit: quod non poteſt, niſi prius indicentur ei. Igitur ex diuina inſtitutione peccatores tenentur indicare & confiteri. ¶Ex præmiſsis apparet quòd in lege naturæ & Moyſi erat ſacramentum pœnitentiæ, ſed non eodem modo, neque ita perfectum, ſicut in noua lege. Sequitur etiam quòd peſsimè Lutherus & ſui ſequaces definiunt pœnitentiam, dicentes eſſe nouam vitam, & ſufficere abſque præteritæ vitæ deteſtatione, contritione, confeſsione, & ſatisfactione. Sed de his amplius cùm de ſingulis partibus agetur.

Ioel.2.

Leui.5.

Ver. 4. DE SACRAMENTI POENITENTIAE NECESSITATE.

3.p.q.84. art.5.
Iacob.1.

SAcramentum Pœnitentiæ ad ſalutem animæ peccatori in peccato mortali exiſtenti eſt neceſſariũ: D Peccatum enim cùm conſummatum fuerit, generat mortem, ſed non poteſt remoueri, niſi per pœnitentiam: igitur, &c. vnde Chriſtus Lucæ 3. Niſi pœnitentiam egeritis, omnes ſimul peribitis. Licet enim ad ſalutem hominis ſufficiat charitas: quia tamen per peccatum mortale poſt baptiſmum perdita, abſque pœnitentiæ ſacramento in actu vel in voto, recuperari non poteſt: igitur. ¶Nec obſtat quòd Chriſtus Magdalenam & adulteram abſoluit ſine ſacramento pœnitentiæ, quia Chriſtus habebat poteſtatem excellentiæ, qua poterat conferre effectus ſacramentorum abſque ſacramento: hanc autem poteſtatem non communicauit. ¶Ex præmiſsis apparet veritas dicti D. Hiero. quòd ſecunda poſt naufragium tabula eſt pœnitentia. Nam ſicut primum remedium mare tranſeuntibus eſt vt conſeruentur in naui integra: Secundum quòd poſt nauim fractam, magnam tabulam accipiant, qua perducantur ad littus: ita etiam primum remedium in mari huius vitæ, poſt naufragium peccati originalis, eſt baptiſmus, vt integritatem ſeruemus. Secundum eſt tabula ſacramenti pœnitentiæ in actu, ſi haberi poſsit: quòd ſi non, ſufficit contritio cum propoſito & deſiderio ſe ſummittendi clauibus

Lucæ 7.
Ioan.8.

Eccleſiæ,

Ecclesiæ, & satisfaciendi data opportunitate.

Ver. 5. DE POENITENTIAE DVRATIONE.

A POenitentia est duplex, scilicet interior & exterior. Interior est, qua quis dolet de peccato commisso. & talis durare debet vsque ad finem vitæ, actu vel habitu: semper enim debet displicere homini, quòd peccauit: quia si placeret ei peccasse, ex hoc ipso peccatum incurreret, & fructum veniæ perderet. Displicentia autem dolorem siue tristitiam causat in eo qui est susceptiuus doloris seu tristitiæ, prout homo in hac vita. Sancti verò post hanc vitam non sunt susceptiui doloris. Vnde displicebunt semper eis peccata præterita absque omni tristicia, secundum illud: Obliuioni traditæ sunt angustiæ priores. Sed in hac vita semper sumus capaces: ideo semper dolere debemus. vnde Diuus Augustin. Quid restat nobis nisi dolere in vita? vbi enim dolor deficit, deficit pœnitentia. Si verò pœnitentia finitur, quid relinquitur de venia? Ex quo infertur quòd pœnitentia debet esse continua actu vel habitu, vt dictum est. Vnde idem Augustin. Dolor in pœnitente continuè custodiatur. Et Hugo de S. Victore dicit quòd quando Deus absoluit hominem à vinculo peccati, obligat eum vinculo detestationis perpetuæ, saltem ad hoc quòd non habeat actum oppositum: Quia non oportet quòd semper actu doleat cùm necesse sit actum, siue interiorem, siue exteriorem, interpolari in somno & aliis occupationibus. Pœnitentia verò exterior est qua quis signa exteriora doloris ostendit, & verbo peccata sua confitetur sacerdoti absoluenti, & iuxta arbitrium eius satisfacit: & hanc non est necesse durare vsque in finem vitæ, sed vsque ad determinatum tempus, secundum mensuram delicti, Deutero.25.

3.p.q 84. art.8. Pœnitentia duplex, interior & exterior. Esa.65. In li. de pœniten. Pœnitentia exterior quid.

Ver. 6. DE REITERATIONE POENITENTIAE.

B QVia circa iterationem pœnitentiæ errauerunt Nouatiani, ideo probandum est quòd pœnitentia potest pluries iterari. Homo enim inducitur ad misericordiam, exẽplo misericordiæ diuinæ, secundum illud: Estote misericordes, sicut pater vester cælestis misericors est. Sed Dominus hãc misericordiam discipulis suis imposuit, vt sępius remitterent fratribus contra se peccantibus, Nõ dico tibi vsque septies, sed vsq; septuagesies septies, hoc est totiens quotiens: vnde sequitur quòd Deus sæpius per pœnitentiam veniam petentibus prębet, præsertim cùm doceat nos quotidianum panem petere, & dicere, Dimitte nobis debita nostra. ¶ Nec obstat quod Apost. Hebr. 6. dicit, Impossibile est eos qui semel illuminati sunt, & gustauerunt cæleste donum, & participes facti sunt Spiritus sancti, & prolapsi sunt, renouari rursus ad pœnitentiam: Quia (vt dicit D. Tho. ibid.) apud Iudæos erant quædam lauachra, in quibus se pluries ab immunditiis purgabant: & tunc credebant aliqui Iudæorum, ꝙ etiam per lauachrum baptismi aliquis pluries purificari posset. Ad quod excludendum Apost. scribit, Impossibile, &c. intelligens de baptismo: Non enim dicit, per pœnitentiam: sed, ad pœnitentiam. & ratio est: Quia homo per baptisinum Christo semel mortuo commoritur. vnde subdit, Rursus crucifigentes in semetipsis filium Dei, &c. Hoc est facto suo repræsentant quod Christus pluries fuit crucifixus & mortuus, contra illud: Christus resurgens à mortuis iam non moritur: sed de his vide supra hoc capite. §.1. ver.5. Et sic non est simile de pœnitentia quæ habet virtutem ex passione Christi, sicut quædam spiritualis medicina, quæ iterari potest superueniente infirmitate: sed non potest reiterari regeneratio spiritualis, sicut nec carnalis generatio. Nec iterari potest peccatũ originale, ad quod delendum baptismus est institutus. ¶ Nec obstat pariter quod D. Ambros. dicit, Reperiuntur qui sæpius agendam pœnitentiam putent, qui luxuriantur in Christo: Nam si veram pœnitentiam agerent, iterandam postea non putarent. Quia sicut vnum est baptisma, sic vna est pœnitentia. Quia D. Ambros. loquitur ibi de pœnitentia solenni, quæ non iteratur in Ecclesia, vt in versi. sequenti dicetur. Et quod D. Grego. dicit in homelia quadragesimæ, Pœnitentia est antè acta peccata deflere, & iterum plangẽda non committere, debet intelligi dum flet actu vel proposito: quia tunc (vt dictum est ex Isidoro) Irrisor est & non pœnitens, &c. Quia quòd quis postea peccet, vel actu, vel proposito, non excludit quin prima pœnitentia vera fuerit. Nusquam enim veritas prioris actus excluditur per actum contrarium sequentem. Sicut enim verè currit, qui postea sedet: sic verè pœnitet, qui postea peccat. Et quanuis (vt D. Grego. dicit) facilitas veniæ incentiuum præbeat delinquendi: non tamen sequitur quòd Deus indulgendo, illud præbeat, aut quòd delectetur in peccatis: quia (vt D. August. dicit in lib. de pœnitentia) constat Deo multum displicere peccata, qui semper præsto est ea destruere, nec soluatur quod creauit, ne corrumpatur quod amauit, scilicet per desperationem.

3.p.q.84. art.10. Matth.6. Matth. 18. In li. de pœnitentia. In li. de pœni.

Ver. 7. DE PVBLICA ET SOLENNI POENITENTIA.

C OMnis pœnitentia solennis est publica, sed non econuerso. Pœnitentia solennis fit hoc modo: In capite quadragesimæ Pœnitentes præsentant se cum presbyteris suis Episcopo ciuitatis, ante fores Ecclesiæ, sacco induti, nudis pedibus, vultibus demissis, crine deposito, nisi sit mulier, quæ comam in signum subiectionis habet. & eis in Ecclesiam deductis, Episcopus cum omni clero septem psalmos pœnitentiales dicit, & postmodùm manus eis imponit, deinde cineres super capita eorũ spargit, & cilicio capita eorum operit, & cum gemitu & suspirio denunciat, quia sicut Adam eiectus est de paradiso, ita ipsi de Ecclesia eiiciuntur: & iubet ministris, vt eos ab ecclesia pellant, clero eos prosequente cum hoc responsorio, In sudore vultus tui, &c. In cœna autem domini quolibet anno suæ pœnitentiæ à suis presbyteris ad Ecclesiam reducuntur: & ibi possunt conuenire cum aliis vsque ad octauas Paschæ: ita tamen quòd non communicant, neq; panem benedictum accipiunt. Et sic fit quolibet anno, tempore indictę pœnitentiæ. Vltima reconciliatio reseruatur episcopo, ad quem solùm pertinet pœnitentiæ publicæ & solennis impositio. De his in c. in capite, d.50. Pœnitentia solennis imponi potest viris & mulieribus, non tamen clericis, quanuis grauius peccent quàm laici, ne ordo veniat

3.q.q.28. Vltima reconciliatio reseruatur Episcopo.

in contemptum. Vnde non defertur personæ, sed ordini. ¶Et quia magna peccata egent magna cautela, ad sui curationem: ideo non nisi pro magnis criminibus, quæ totam commouerint ciuitatem, imponi debet, nec iterari potest, propter significationem, cùm significet eiectionem primi hominis, quæ semel tantùm facta est. Secundò ne ex iteratione vilescat. Tertiò, quia solennizatio est quasi quædam professio pœnitentium perpetuò conseruandi, & iteratio illi professioni repugnat. Si tamen postmodùm peccauerit is qui solennem pœnitentiam egit, non clauditur ei locus pœnitentiæ: sed solẽnis pœnitentia non est ei iniungenda. ¶Et quanuis sacramentum pœnitentiæ reuocet defectus, restituendo eum in pristinam gratiam, vt in versiculo sequenti videbitur: non tamen semper in pristinam dignitatem. Et ideo mulieres post peractam publicam pœnitentiam de fornicatione, non velantur: quia per pœnitentiam dignitatem virginitatis non recuperant. Et similiter post solennem pœnitentiá peccator non redit ad hanc dignitatem, vt possit ad clericatum assumi. Et episcopus talem ordinans potestate ordinandi priuari debet, nisi fortè necessitas Ecclesiæ id exposcat, aut consuetudo: tunc ad minores & non ad maiores admitti potest, aliter non: Primò propter dignitatem ordinum: Secũdò propter timorem recidiui: Tertiò propter scandalum vitandum, quod posset oriri in populo ex memoria peccatorum præcedentium: Quartò, quia non haberet frontem alios corrigendi, cum peccatum eius fuerit publicum. ¶Hæc autem solennitas inducta est propter quatuor: Primò, vt peccatum publicum habeat proportionatam medicinam: Secundò, quia maxima confusione etiam in hoc mundo dignus est qui grauissimum scelus commisit: Tertiò ad exemplum pœnitendi. Quarto ne desperent, qui in grauibus peccatis detinentur. de his omnibus in c. in capite, & in c. illud. 50. distinct. ¶Hæc pœnitentia quantum ad iniunctionem pertinet ad forum occultum pœnitentiæ. Nec tamen episcopus talem pœnitentiam iniungendo, reuelat confessionem, quanuis suspicio oriatur illum aliquod enorme peccatum commisisse. Non enim culpa pro certo scitur ex pœna: Quia quandoque aliquis pro alio pœnitentiam facit, sicut legitur in vitis patrum de quodam, qui (vt socium suum ad pœnitentiam prouocaret) pœnitentiam cum eo egit. Sed executio pœnitentiæ exit forum interius occultum: hoc autem non est inconueniens, si peccatum sit publicum, quòd ipse peccator pœnitens exequendo iniunctam pœnitentiam, confessionem à se factam manifestet. ¶Publica autem & non solennis pœnitentia est quæ fit in facie Ecclesiæ cum teda accensa & aliis solennitatibus, quæ extra tempus quadragesimæ fiunt, & non cum solennitate prædicta: sicut peregrinatio per mundum cum baculo cubitali. Hæc pœnitentia publica potest iterari, & à simplici sacerdote iniungi. Pœnitentia tamen solẽnis quádoque ponitur pro publica. Et secundum hoc authoritates quædam variè loquuntur. & quia hodie parum est in vsu, ideo pertranseundum duxi.

Pœnitentia solennis quibus imponi debet.

Cur solennis pœnitentia iterari non possit.

Cur solennis pœnitentia inducitur.

Ver. 8. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI POENITENTIAE.

Sacramentum pœnitentiæ multos habet effectus. Primus causat in voluntate ornatum, qui est dispositio ad gratiam sacramentalem, de qua dictum est. Secundus effectus est instrumentaliter causare gratiam gratum facientem, si eam non inueniat: & si eam inueniat augere & extendere eam ad effectus sacramentales, & facere eam sacramentalem. Effectus autem sacramentales in sacramento pœnitentiæ sunt specialiter iuuare & fortificare voluntatem ad perseuerantiam in bono proposito in futurum. Et quo ad peccata præterita delere de reatu pœnæ, secundum deuotionem sacramentum accipientis. Quòd autem post peccatum deletum & gratiam datam maneat reatus siue obligatio ad pœnam, dicetur infra hoc. §. 4. versi. 22. ¶Tertius effectus est deletio omnium peccatorũ. Vnde Lucę 24. Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in remissionem peccatorum in omnes gentes. Primò per pœnitentiam directè remittũtur omnia peccata mortalia, iuxta illud: Omnium iniquitatum eius non recordabor: Quia licet peccata non sint cõnexa, quantum ad commissionem: sunt tamen connexa quantum ad remissionem, sic quòd nullum peccatum (saltem mortale) remitti potest, quin omnia remittantur: Quia implicat quòd quis simul & semel sit auersus à Deo, & conuersus ad Deum. Venialia verò peccata absq; pœnitentię sacramento remitti possunt, per bonum motum & feruorem charitatis. Non enim ad venialium remissionem requiritur noua infusio gratiæ. cùm veniale adueniens non tollat gratiam, nec eam diminuat, vt dictum est cùm de charitate ageretur: ideo sufficit aliquis actus procedens ex gratia, quo aliquis detestatur peccatum veniale, vel explicitè, vel saltem implicitè, sicut cùm aliquis feruenter mouetur in Deum. Et sic tripliciter aliqua causant remissionem venialium. Primò cum infunditur gratia: quia per gratiæ infusionem delentur peccata venialia. Et hoc modo per omnia sacramenta nouæ legis peccata venialia remittuntur. Secundò, per aliquẽ motũ detestationis peccatorum. Et hoc modo confessio generalis, & tunsio pectoris facta in gratia, & oratio Dominica, operantur ad remissionem venialium. Nam in oratione Dominica petimus, Dimitte nobis debita nostra. Tertiò, per aliquem motum reuerentiæ in Deum, & ad res diuinas. Et hoc modo benedictio Episcopalis, aspersio aquæ benedictæ, & quælibet sacramentalis vnctio, & oratio dicta in ecclesia dedicata, & si aliqua alia sunt huiusmodi, operantur ad remissionem venialium: quod est intelligendum in habente gratiam: Quia gratia quæ prouenit ex merito passionis Christi, est principium remissionis cuiuscunque peccati & cuiuscunque reatus: licet enim pœna æterna fuerit translata in temporalem, hoc fuit ea lege, vt in gratia persolueretur. Vnde Apostolus Rom. 4. dicit quòd ad gratiam Dei pertinet, quòd Deus non imputet alicui peccatum, quod glos. ibi exponit de veniali. & 1. Corinth. 3. Fundamentum aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, &c. & eiusdem 13. Si tradidero corpus meum ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. & Heb. 9. Sine sanguinis effusione nulla fit remissio: sed meritum passionis non applicatur nisi per gratiam quæ datur per sacramenta: consequens est quod veniale

c.16. ver,16

Ezech.18.

Peccata mortalia quo ad remissionem sunt connexa.

Peccata venialia quomodo remittantur.

Peccata venialia absque gratia non remittuntur.

niale iunctũ mortali,nõ poſsit remitti,niſi per ſacramẽta,in actu vel in voto, & ſic abſq; ſacramẽto æternaliter punitur. vnde Matth.9.Non exibis hinc,donec reddas nouiſsimum quadrantem.Et eadem ratione reatus venialis aut mortalis remiſsi in eo qui poſt remiſsionem culpæ ante expiationem pœnæ,iterum mortaliter peccat,& moritur in illo : Quia in inferno nulla eſt remiſsio, neq; ſatisfactio. ¶Nec obſtat quòd omne debitum per ſolutionem eius quod debetur, expiatur : Sed peccato veniali & reatui mortalis remiſsi debetur pœna temporalis : igitur per ſatisfactionem expiatur. Quia licet peccato veniali & illi reatui abſolutè & ſimpliciter non debeatur, niſi pœna temporalis in eo qui eſt in gratia,eò quòd habet principium & fundamentum remiſsionis & ſatisfactionis. Sed in eo qui non habet illud fundamentum,peccato veniali & reatui peccati mortalis remiſsi debetur pœna ęterna, nõ per ſe,ſed per accidens,ratione conditionis ſubiecti,quod non habet fundamẽtum & principium remiſsionis & ſatisfactionis,quod eſt gratia,vt probatum eſt ex Apoſtolo Rom.4.& Heb.9. quia etiam ex ſola acceptatione diuina eſt,quòd aliquis ſatisfaciat illi,cùm illa ſecluſa nulla ſit proportio nec proportionabilitas inter Deum & creaturam. Et ſi dicatur quòd Deus in remiſsione peccati acceptauit pœnam temporalem,verum eſt,ſed in gratia exoluendam ratione iam dicta:nec tunc punit vltra condignum,imò citra : quia propter illam coniunctionem ad mortalem,illi debetur pœna æterna, etiam maior,ſi comparetur reatus ille ad culpam remiſſam, & negligentiam,atq; ingratitudinem.Et ideo in illo caſu concedi poteſt,quòd difficilior eſt remiſsio peccati venialis, quàm mortalis:quia tunc ad remiſsionem venialis requiritur remiſsio mortalis,ſed non ecõtra: & quòd quis tenetur conteri de peccato veniali per accidens.¶Non obſtat pariter quòd bona opera extra gratiam facta merẽtur aliquod bonum temporale,vt D. Aug.dicit de Romanis,quòd per opera moralium virtutum meruerunt imperium, & obſtetrices Ægyptiorum domos,quas eis dominus ædificauit. & Raab meretrix Hierco præſeruationem ruinæ domus ſuæ propter bonum factum exploratoribus,licet eſſent infideles,& extra gratiam.Sed remiſsio pœnæ temporalis eſt aliquod bonum temporale : igitur extra gratiam mereri poteſt. Dicendum primò quòd Deus illa temporalia illis dedit, non propter meritum illorum, quod nullum erat,ſaltem de condigno,cùm non haberent gratiam : ſed ſolùm ex liberalitate ſua, quæ fit his qui bene vtuntur naturalibus : quod non fecerunt illi qui mortui ſunt in peccato mortali, & nõ expiauerunt veniale,vel reatum illius.Secũdò,quòd reatus peccati venialis & reatus mortalis remiſsi per comparationem ad culpam mortalem,non eſt aliquid temporale,ſed æternum:licet per accidens, manente culpa mortali.Et quanuis D.Thomas in 4.ſenten.dicat quòd ideo veniale æternaliter punitur in inferno,quòd culpa venialis ſemper maneat, & manente culpa neceſſe eſt manere pœnam : ex quo inferri videtur,quòd reatus peccati remiſsi poſsit expiari : quia non eſt totalis ratio, ſed defectus principij remiſsionis & ſatisfactionis,vt dictum eſt.¶Quartus effectus ſacramenti pœnitentiæ eſt virtutum & donorum deperditorum recuperatio.Quia cùm per ſacramentum pœnitentiæ cauſetur gratia gratum faciens & ſacramentalis,ex qua fluunt virtutes & dona,quę per peccatum mortale fuerunt deperdita,ſequitur quod per ſacramentum pœnitentiæ reproducantur,& ſi non eadem numero propter ſucceſsionem : tamen bene eadem ſpecie. Vnde Lucæ 15.dicitur quòd pater mandauit quòd filius prodigus indueretur ſtola prima,quæ ſignificat gratiam.& quanuis poſt primum actum pœnitentiæ,qui eſt contritio, remaneant aliquę reliquiæ peccatorum ſcilicet diſpoſitiones ex prioribus actibus peccatorum cauſatæ,ex quibus præſtatur difficultas quædam pœnitenti ad operandum opera virtutum ſequentium : tamen quantum eſt ex ipſa inclinatione charitatis & aliarum virtutum,delectabiliter & ſine difficultate operatur.Sicut ſi virtuoſus per accidẽs pateretur aliquam difficultatem,in diligenti executione actus virtutis,propter ſomnum aut aliquám corporis indiſpoſitionem . ¶Non autem ſemper quis reſurgit ad maiorem gratiam in ſacramento pœnitentiæ, ſicut in ſacramento baptiſmi,in quo ſemper datur baptizato aliquis gradus gratiæ correſpondens conatui & actui, quo vult realiter ſumere ſacramentum, ſecundum diſpoſitionem ſubiecti : Quia in ſacramento pœnitentiæ contingit quòd aliquis aliquando perfectiſsimè ſe diſponit : ideo reſurgit ad maiorem gratiam: Aliquando minus perfectè,& remiſsè : ideo aliquando reſurgit ad æqualem,aliquando ad minorem. Nec obſtat quod dicitur Rom.8.Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.vbi D.Auguſt. ait quòd hoc adeò verum eſt,quòd ſi qui eorum deuient & exorbitent, hoc ipſum faciat Deus in bonum proficere : Quia illa authoritas non intelligitur de his qui cadunt & nunquàm reſurrecturi ſunt, vel qui ſunt iterum caſuri : Sed de his tantùm,qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti,ſcilicet prædeſtinati:qui quotieſcunque cadunt,finaliter reſurgunt.Cedit eis ergo in bonum quòd cadunt,non quòd ſemper in maiori gratia reſurgant:ſed quia in permanentiori : non quidem ex parte ipſius gratiæ,quæ quanto maior eſt,tanto de ſe eſt permanentior,ſed ex parte hominis, qui tanto ſtabilius in gratia permanet,quãto eſt cautior & humilior.Ideo Glo.ibidem dicit, Quòd ideo proficit eis in bonum quòd cadunt,quia humiliores redeunt,& doctiores fiunt, nõ quòd ad maiorem gratiam ſemper reſurgant. Hoc tamen non eſt ex defectu ſacramenti pœnitentiæ,ſed ex defectu hominis,qui remiſsius mouetur in Deum.Nec obſtat pariter quod dicitur Iohel.2.Reddam vobis annos quos comedit locuſta & brucus.Et Ezech.33.Impietas impij non nocebit ei: quia quantum ad redditionem dictum Iohelis intelligitur ſecundum diſpoſitionem reſurgentis vel de prẹmio accidentali, & quantum ad nocumentum, dictum Ezechielis debet intelligi æternaliter aut etiam temporaliter, niſi ſtet per eos: quia ſi perfectè ſe prẹparant,nõ nocebit eis,niſi in his quæ important continuationẽ,vt virginitas & innocentia, quæ per pœnitentiam non reſtituuntur.¶Ex præmiſsis apparet primò, ꝙ per pœnitentiam nõ ſemper reſtituitur homo in priſtinam & æqualem dignitatem:nec quo ad homines,nec quo ad Eccleſiã, vt habetur in c.Domino ſancto.50.diſt.nec etiam quo ad Deum,quãtum ad primariam & principalem di-

Veniale & reatus eius æternaliter punitur in inferno.

Exod.1. Ioſue 6.

3.p.q.89. art.2.

An pœnitens ſemper reſurgat ad maiorẽ gratiam.

Pœnitentia non ſemper reſtituit in priſtinã dignitatem.

gnitatem, saltem in eodem gradu, quando scilicet remissè se pręparat: licet bene secundum essentiam, & aliquando ad eandem. vnde Lucæ 15. iussit pater dari stolam primam, annulum, & calceamenta, aliam verò dignitatem secundariam scilicet innocentiam, amisit, de qua filius senior dicebat: Ecce tot annis seruio tibi, & nunquàm mandatum tuum præteriui. Et hanc dignitatem peccator recuperare non potest: licet aliquando recuperet aliquid maius: Quia (vt D. Grego. dicit in homelia de centum ouibus) Qui errasse à Deo se considerant, damna præcedentia lucris sequentibus cõpensant. ¶Quintus effectus est, quòd per sacramentum pœnitentiæ opera mortificata reuiuiscunt. Ad cuius euidentiã sciendum est quòd opera hominis quædam dicuntur viua, quædam mortua, quædam mortifera, quædam mortificata. Opera viua dicuntur ea quæ fiunt in charitate & gratia, quæ est principium vitæ & meriti: & sic opera meritoria dicuntur viua: quia per talia, si quis in eis perseueret, consequitur vitam æternam. Opera autem mortua sunt duplicia: quædam dicuntur mortua effectiuè: quia scilicet sunt causa mortis, & talia sunt peccata mortalia, de quibus Heb. 9. Sanguis Christi emundabit conscientias nostras ab operibus mortuis. Hæc opera dicuntur mortifera, & nunquàm viuificantur per pœnitentiã, sed magis abolentur. Quædam sunt mortua negatiuè, quia scilicet non habent gratiam quæ est principium vitæ: vt sunt opera moraliter bona, facta in peccato mortali. Et hoc modo etiam fides sine charitate dicitur mortua. Iaco. 2. Et talia licet ad vitam disponant, nunquam tamen reuiuiscunt per pœnitentiam: Vnde. 1. Cor. 13. Si distribuero, &c. Opera verò mortificata dicuntur opera facta in charitate, quæ per peccatum mortale sequens mortificantur, pro quanto impediuntur à proprio effectu, scilicet consecutione vitæ æternæ. Vnde Ezech. 18. & 33. Si auerterit se iustus à iustitia sua, & fecerit iniquitatem: omnes iustitiæ eius non recordabuntur, hoc est non præmiabuntur. Et quia per pœnitentiã subsequentem remouetur peccatum mortale impediens effectum illorum bonorum operum meritoriorum, sequitur quòd illa opera prius viua, & per peccatum mortale mortificata siue impedita, per pœnitentiam subsequentem viuificantur: hoc est, recuperant efficaciam perducendi eum qui ea fecit, ad vitam æternam. Et si ille qui ea fecit, nunquam resurgat, Deus illa merita alicui vel aliquibus dabit iuxta illud: Omni habenti dabitur, & abundabit, &c. & Apoca. 3. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Opera enim in charitate facta non abolentur per peccatum mortale, sicut opera mortifera per pœnitentiam: quia opera mortifera solùm remanent per culpam & reatum, quæ abolentur per pœnitentiam. Opera autẽ meritoria licet transeant, manent tamen merito & in acceptatione Dei, qui per pœnitentiam reddit ei qui illa fecit, vt dictum est ex Iohele 2. Reddam vobis, &c. Si verò non resurgat, reddet aliis: quia peccatum mortale non potest abolere ea quæ sunt in acceptatione diuina, nisi in ordine ad eum qui peccauit, & quandiu peccatum manet. ¶Pœnitentiæ partes integrales ex parte materiæ ipsius sacramenti sunt tres, scilicet contritio, confessio, & satisfactio, Et quanuis in aliis sacramentis ex parte materiæ non sint diuersæ partes, quia materia illorum est aliquod sensibile extrinsecum: in pœnitentia verò materia sunt actus humani tres requisiti vel in actu, vel in voto, vt amplius dicetur: Ideo dicuntur partes integrales, siue integrantes & faciẽtes materiam integram & perfectam. Matrimonium verò, cuius materia est consensus primus contrahentium, non requirit alios actus: ideo non habet partes.

Pœnitentia opera mortificata viuificantur. *Opera viua.* *Opera mortua duplicia.* *Opera mortua negatiuè.* *Opera mortificata.* *Matth. 25.* *3.p.q.90. Pœnitentiã tribus partibus integratur.*

Ver. 10. DE CONTRITIONE.

Contritio secundum allusionem vocabuli, differt à fractione: quia ea quæ sunt dura, quãdo in magnas partes diuiduntur, frangi dicuntur: Cum verò in minimas, conteri: iuxta illud Matth. 21. Qui ceciderit super lapidem istum confringetur. Super quem verò ceciderit, conteret eum. Ad spiritualia autem transferendo, dura dicuntur corda hominum, qui per superbiam suo sensui inhærentes, à mandatis diuinis recedunt: & ideo oportet ꝙ illud quod destruit peccatum, discedere faciat cor hominis à proprio sensu, in quo firmus & induratus erat: ita vt affectum cuiuslibet peccati dimittat. Quod fit per affectum & voluntatem oppositam. & ideo actus voluntatis, quo peccatum detestatur & dimittitur, dicitur contritio per quandam similitudinem à theologis in vsu communiter acceptam. Et cùm contritio dupliciter possit considerari, primò vt est actus virtutis pœnitentiæ: Secundò vt est pars sacramenti: sequitur quod dupliciter definiri potest: Contritio, vt est actus virtutis pœnitentiæ iustitiæ vindicatiuæ affinis, est dolor voluntariè assumptus pro offensa in alterum commissa, quo offendẽs punit in se quod dolet commisisse, secundum arbitrium offensi cum proposito recompensandi, hoc est satisfaciendi: & hæc contritio est de iure naturæ, & prærequiritur ad contritionem sacramentalem. ¶Et quia circa huiusmodi dolorem in hac materia aliquæ ortæ sunt difficultates, eam ob rem pro resolutione sciẽdum est quid, & quotuplex sit Dolor. Dolor enim dupliciter accipitur, primò propriè, vt est passio corporis vel appetitus sensitiui. De hoc dolore dictum est, cùm de appetitu cõcupiscibili ageretur. Talis dolor vocatur sensibilis, & non est de essentia cõtritionis, sed potius effectus eius: quia contritio est actus voluntatis, & dolor ille sensibilis est actus appetitus concupiscibilis, vel passio disconueniens corpori. Alio modo accipitur dolor largè, pro quacũque displicẽtia siue nolitione, aut his quę sequuntur ad nolitionem, prout est afflictio quædam voluntatis, quæ dicitur Tristitia spiritualis. Vnde D. Aug. dicit, Tristitia est quædam afflictio de his quæ nobis nolentibus accidũt. Et hoc modo dolor est de essentia cõtritionis, & actus pœnitentiæ virtutis moralis. Contritio verò, vt est pars integralis sacramenti pœnitentiæ, sic definitur: Est dolor de peccatis propriis voluntariè assumptus, propter Deum summè dilectum, cum proposito à talibus & aliis omnibus cauendi, & se subiiciẽdi clauibus ecclesiæ, & satisfaciẽdi ac Dei mandata implendi, cũ spe veniæ consequẽdæ. ¶Ex hac definitione apparet primò, quòd cõtritio quæ est pars sacramẽti pœnitentiæ, includit contritionem, quę est actus pœnitentię virtutis, & multa supra eam addit: Quia actus pœnitẽtię virtutis est dolor volũtariè assumptus

In additio. 3.p.q.1. *Contritio vt actus virtutis quid.* *In Addi. 3.p.q.3.ar.1. Quis dolor ad contritionẽ sit necessarius.* *Tristitia quid.* *Cõtritio sacramentalis quid.*

A

ptus de peccatis, inquantum sunt contra rationem & bonum honestum: nec requiritur quòd sit maximus, sed sufficit quòd sit dolor moderatus cum solo proposito recompensandi siue satisfaciendi & cauendi. Sed contritio quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, est dolor de peccatis propriis volũtariè assumptus, propter Deum summè dilectũ. Et ideo oportet ꝙ sit maximus, qui possit esse in natura, non quidem intensiuè, sed appreciatiuè: ita quòd sicut Deus debet diligi supra omne diligibile: ita peccatum displiceat & odiatur supra omne odibile, & quòd sit propositum cõfitendi, & absolutionem obtinendi, & satisfaciendi, ac etiam vitãdi supra omne vitabile, sic quòd peccator sit (saltem in præparatione animi) taliter dispositus, quòd mallet priuari omnibus bonis mundi temporalibus, ac etiam corporalibus, quàm Deo: & mallet sustinere omnia tormenta, etiam inferni, ac etiam mortẽ ipsam, quàm à cætero offendere Deum, iuxta illud Lucæ 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrẽ suam, & vxorem, & filios, & fratres, & sorores, adhuc & animam suam (hoc est vitam suam, vt cõmuniter exponunt doctores) nõ potest meus esse discipulus. Non tamen ita specificè interrogãdi sunt pœnitentes, ne terreantur: sed sufficit confessori ex exterioribus signis illam supponere. Cum hoc tamen stat ꝙ magis sit dolendum de maiori peccato: quia (vt habetur Deuter.25.) Secũdum mensuram delicti erit & plagarum modus. Sed in commensuratione peccati plagæ commensurãtur delicto, cùm cõtritio includat propositum satisfaciendi. Præterea ratio doloris est maior de vno quàm de alio scilicet offensa Dei, qui magis offenditur ex magis inordinato actu. Notandum quod dolor siue displicentia peccati, non potest esse nimius, sicut nec actus charitatis: licet dolor sensitiuus possit esse nimius, sicut exterior corporis afflictio: Quia in his vltimis debet accipi pro mensura conseruatio subiecti, & bonæ habitudinis sufficientis ad agenda ea quæ incumbunt agenda: & propterea dicitur Ro.12. Rationabile sit obsequium vestrum. Et quia incertum est nobis an talem summam dilectionem Dei ex toto corde, mente, anima, & viribus (quam habere præcipimur) habeamus: ideo incerti sumus an contritionem, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ, habeamus: licet scire possimus & teneamur nos habere cõtritionem, quæ est actus pœnitentiæ virtutis, cùm sit de iure naturali. Addit præterea contritio, quæ est pars sacramenti, propositum confitendi, & spem veniæ. Secundò ex hac definitione apparet quod sit obiectum primarium contritionis, quæ est pars sacramẽti pœnitentiæ: habet enim pro obiecto singula & omnia peccata mortalia collectiuè & distributiue, cũ contritio importet fractionem in minimas partes. Et ratio est, quia diuersorum morborum diuersæ sunt medicinę, quia nõ sanat oculũ quod sanat calcaneum, vt D. Hiero. dicit. Sed contritio est medicina singularis cõtra vnum peccatum mortale: præterea cõtritio explicatur per confessionem: sed oportet singula peccata cõfiteri, vt infrà dicetur: ergo de singulis conteri, saltem quantum ad principium illius contritionis. Secus quo ad terminũ, cùm in eo iam sint peccata deleta, propter informantem gratiam, aliàs de singulis & omnibus. Quod intelligendum est, cùm memoriæ occurrunt. Quia circa oblita, vel quæ memoriæ non occurrunt, sufficit generalis contritio de omni malo, per quod Deum offendit. Sed quando ad memoriam reuocantur, tunc tenetur homo specialiter cõteri. Similitudo est de paupere, qui nõ potest soluere illud quod debet, excusatur pro tempore quo non potest: tenetur tamen cùm poterit. Quo ad venialia verò omnia, sufficit generalis contritio: quia vna medicina particularis plures paruas fatigationes euacuare potest. ¶Ex præmissis sequitur ꝙ de peccato originali non est contritio, nec de peccatis alienis, cùm nõ sint ex pura & propria voluntate. Et quãuis de peccatis alienis ex charitate possit esse dolor & displicentia, & aliquis pro eis possit se affligere, vt de multis sanctis legimus: ille tamen dolor non debet dici contritio, vt est pars sacramenti pœnitentiæ, cùm non ordinetur ad confessionem, in cuius absolutione perficitur pœnitentię sacramentum. Tertiò apparet ꝙ contritio propriè non est de peccatis futuris, sed de illis est cautio, vel (sicut dicunt aliqui) dolor de peccatis præteritis etiam dimissis, est medicina præseruatiua futurorum. Quartò apparet quòd cõtritio in actu & in voto implicat & complectitur alias sacramenti pœnitentiæ partes: & ideo per contritionem consequitur quis remissionẽ peccatorum. vnde Psal. Dixi, cõfitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei. Verùm quia talis remissio fit ex voto ac desiderio cõfitendi: ideo peccator licet habeat peccatorũ remissionẽ, tenetur data opportunitate confiteri, & absolutionem obtinere, ac satisfacere: aliàs de nouo peccaret, vel veram cõtritionem se nõ habuisse ostẽderet. Et licet contritio possit tantum intendi, quòd delebit totum reatum pœnæ: quia tamen peccator incertus est de tali intẽtione contritionis, & sit remissionis reatus, ne se exponat periculo maioris pœnæ in purgatorio, non debet satisfactionem omittere, cõcessa opportunitate. Quintò apparet quòd cõtritio complectitur quatuor actus ad iustificationem requisitos, de quibus dictum est suprà c.16.§. 4. ver.1. Sextò apparet discrimẽ inter contritionem & attritionẽ: quia contritio est propter Deum summè dilectũ: ideo nõ potest esse sine gratia & charitate, quæ est causa imperatiua eius. & sic contritio est posterior charitate in genere causæ efficientis, non tamen tempore, sed ordine naturæ. Sed in genere causæ materialis contritio est prior ordine naturæ, cum sit dispositio ad gratiã & charitatẽ. Attritio autẽ est sine gratia & charitate. ¶Circa huiusmodi attritionẽ sunt variæ & contrariæ opiniones: pro quarum cõcordia & resolutione sciendũ est, quòd si attritio dicatur dolor de peccatis voluntariè assumptus, propter timorẽ seruilẽ, sic ꝙ principiũ eius sit timor seruilis, vt scilicet sit detestatio peccatorum propter metũ pœnæ, vel propter Deum nõ summe dilectũ, tunc attritio nunquàm fit contritio: nec ex attrito aliquis fit contritus, nisi ad hunc sensum, quòd post attritionem venit cõtritio: sicut dicimus ex mane fit meridies, & ex iniusto iustus consecutiuè. Sic posteaquàm aliquis est attritus, fit contritus attritione desinente esse propter aliud principium siue obiectum superueniens, quod est timor filialis, vel Deus summè dilectus. Et hæc fuit opinio D. Tho. in 4. Et quanuis habitus fidei idem numero informis fiat formatus:

Dolor contritionis sacramentalis quo modo est maximus.

art.4. Magis dolẽdum de maiori peccato probatur.

Matth.22.

In Addi. 3.p.q.2. art.6. art.3.ad.2.

Psal.31.

Discrimen inter contritionem & attritionẽ.

An & quo modo ex attrito fiat cõtritus.

In Addi. 3.p.q.1.art. 2.

nunquàm tamen actus fidei informis fit actus fidei formatæ, quia actus fidei informis transit & non manet veniente charitate. Sed attritio & contritio non dicunt habitum, sed actum: habitus autem virtutum infusarum quæ voluntatem respiciunt, non possunt esse informes, cùm ex gratia fluant, & charitatem consequantur: ideo antè quàm gratia infundatur, non est habitus, à quo actus contritionis eliciatur. ¶ Quidam tamen dicunt quòd sicut contingit eundem actum numero continuatum secundum substantiam suã siue materialiter & in genere naturæ esse successiuè bonum & malum: ita dicunt quòd contingit eundem actum numero successiuè esse informem & formatum. Sed notum est quòd sunt plures actus specie distincti in genere moris, quod est de consideratione Theologi. Si verò attritio dicatur dolor voluntariè assumptus propter Deum summè dilectum, sed nõ cum sufficienti & requisita intentione siue gradu, puta quia non ex toto corde, & ex tota mente, &c, cùm motus naturalis à principio sit remissus, & in fine velocissimus, & tamen est idem motus, qui successiuè perficitur: Sic attritio per continuationem vel applicationem absolutionis fit contritio. Et sic intelligitur id quod à doctoribus communiter dicitur, quòd virtute clauium ex attrito fit contritus. Formatio enim secundum hunc modum dicendi est extrinseca actui continuato, sicut habitui fidei, de cuius essentia nõ est quòd sit formatus charitate. Sic de essentia actus contritionis, quantum ad substantiam, non est quòd

c.13.§.8. ver.1.

eliciatur à gratia & charitate, quæ est illi extrinseca. Et sicut dictum est, timor seruilis secundum substantiam suam non contrariatur charitati, neque seruilitas est de essentia ipsius: ideo remota seruilitate, potest informari gratia extrinsecè: non tamen elicitiuè est à charitate aut à pœnitentia infusa, à qua est actus contritionis. Et sic pro omni resolutione & concordia dicendum, quòd attritio elicita ab habitu acquisito pœnitentiæ virtutis, non est neque fit contritio elicita ab habitu pœnitentiæ infusæ: & hanc arbitror intentionem D.Tho. quæ ex eius probatione resultat. loquitur enim de diuersitate principiorum. Attritio autem elicita à pura potentia, adueniente habitu infuso, perficitur: quia illa principia sunt subordinata.

Ver. 11. DE TEMPORE CONTRITIONIS.

CVm pœnitentia secundum habitum siue in preparatione animi, debeat durare vsque ad finem vitæ: & (vt dicitur Eccle.5.) De propiciatu peccatorum noli esse sine metu, &c. sequitur quòd cõtritio, quæ est principalior pars materialis sacramenti pœnitentiæ, & omnes alias partes complectens, debet durare vsque ad finem vitæ: Quia post hanc vitam cùm sacramenta non remaneant, nec contritio, quæ est pars sacramenti pœnitentiæ: & sic beati in patria cùm careant omni dolore, propter gaudij amplitudinem, contritionem (saltem eiusdem rationis) habere non possunt: licet sit in eis displicentia, & nolitio peccatorum præteritorum. Damnati verò in inferno, etsi dolorem semper habeant, A

Damnati grauiter & inutiliter pœnitent.

contritione carent: deficit enim in eis gratia dolorem informans: & sic non dolent propter Deum summè dilectum. Sed præ angustia pœnarum & tormentorum sunt gementes, & pœnitentiam infructuosam agentes, vt dicitur Sap. 5. Sed animæ in purgatorio existentes, quanuis habeant dolorem de peccatis gratia informatum, non tamen meritorium, cùm non sint in statu merendi, nec propriè satisfaciendi, cùm satisfactio propriè dicta opus meritorium requirat. Sed largo modo satisfactio dicitur pœnæ debitæ solutio. Et sic animæ in purgatorio sunt in statu satisfaciendi. Non est tamen in eis contritionis efficacia: & ideo secundum aliquos, displicentia peccatorum præteritorum, pro quibus torquentur, non dicitur propriè contritio. In vita tamen præsenti quilibet tenetur dolere, donec probabiliter credat peccatum sibi esse remissum, & peccatorem Dei gratiæ esse restitutum, sicut infirmus sanitati: quoniam huiusmodi cõtritio cõparatur ad peccatorem, sicut medicina curatiua ad infirmum. Sicut igitur cessat medicus à medicina curatiua, sanato infirmo: sic cessat huiusmodi contritio, sanato peccato per veram confessionem & satisfactionem, fundatas super vera contritione. In præparatione tamen animi in hac vita semper durare necesse est. ¶ Sed quo ad actum, de eius necessitate videndum est, quando scilicet peccator in peccato mortali existens, teneatur sub pœna peccati mortalis conteri:

Peccator in quatuor casibus tenetur conteri.

Dicendum est quòd in quatuor casibus: Primo, quandocunque imminet periculum mortis: Quia nec per momentum instante periculo tutum est stare in statu offensæ & iræ Dei, iuxta illud: Qui amat periculum, in illo peribit. Ideo debet conteri, vel saltem atteri, aut habere probabilitatem contritionis. Quia cum nullus obligetur ad impossibile, scitq; impossibile scire an habeat contritionẽ, quæ est pars

Eccle.3.

sacramẽti pœnitẽtię: cũ nemo sciat vtrũ amore vel odio dignus sit, sequitur qđ nõ tenetur ad cõtritionẽ, sed ad ꝓbabilitatem eiꝰ. Vnde Eccl.5. dicitur: Nõ tardes cõuerti ad Dominũ, neque differas de die in diem. Subitò enim venit ira eius, & in tẽpore vindictæ disperdet te. Secũdò, quãdo imminet susce-

Leuit.19.

ptio vel administratio sacramẽti: tunc enim obligat illud: Sancti estote, quoniã ego sanctus sum: & illud Matt.7. Nolite sanctũ dare canibus. Et generaliter quandocũque est exercitatio alicuius actus necessariò requirens hominem esse in gratia, tunc tenetur conteri. Tertiò omni die Dominico, quia præceptum est de sanctificatione Sabbati, in quo includitur dilectio Dei super omnia & sanctificatio ani-

Eccle.2.

mæ, iuxta illud: Sanctificabũt animas suas. Hoc autẽ fieri nõ potest, nisi per contritionem: igitur tenetur habere contritionem, secundũ æstimationem probabilem. Et ideo quanuis alia præcepta possint impleri absque gratia, non tamen pręceptum de sanctificatione Sabbati, quod includit dilectionẽ Dei

In regist.

super omnia. Vnde D.Grego. dicit, Dominico die à labore terreno cessandum est, atque orationibus omnino insistendum: vt si quid negligentiæ per sex dies agitur, die resurrectionis Dominicæ expie-

Cur missa diebus Dominicis est præcepta.

tur. Et ideo Ecclesia ad implendum hoc præceptũ præcepit omnibus Christianis diebus Dominicis missam audire, vt habetur in c.missas, de consec. dist.1. Ac etiam ordinauit in principio missæ fieri cõfessionẽ generalem, & corporis Christi eleuationem, vt populus haberet occasionem petẽdi veniam, & præcepta fidei, spei, & charitatis (quæ illa die obligant) implendi. Quartò quis tenetur conteri, quando-

quandocunque peccatum mortale præteritum occurrit memoriæ practicè, hoc est cum iudicio practico, siue cum inclinatione ad complacendum vel delectandum: quia nisi tunc detestetur, exponit se periculo recidiui. Si verò aliquando peccata præterita, de quibus aliquis aliquando contritus fuit, redeant ad memoriam speculatiuè, siue per modum transeuntis, absque iudicio practico, & inclinatione prædicta, non tenetur quis ad contritionem actualem. ¶Ex præmissis faciliter inferri possunt multa corrolaria, quæ sunt vtilia, & populo declaranda: Puta ingredientibus mare aut bellum, aut in loco pestifero manentibus, & suscipientibus sacramentum confirmationis, matrimonij, & ordinis, necessariam esse contritionem, imò & confessionem, data opportunitate, vt infrà dicetur: & valde vtile & securum est quolibet mane & sero conteri, propter multiplicem vtilitatem & periculorum vitationem. *Notandæ corolaria.*

Ver. 12. DE CONFESSIONE IN GENERALI.

A CONfessio multipliciter accipitur: Primò pro gratiarum actione. & hoc modo Dauid communiter vtitur in psalmis, & singulariter cùm dicit, Confessio & magnificentia opus eius: & iterum, Confessio & pulchritudo in conspectu eius: & cùm dicit, Confitemini Domino, quoniam bonus. & Christus Matth.11. Confiteor tibi pater, Domine cæli & terræ, &c. Secundò pro confessione fidei, Rom.10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, vt dictum est. Quandoque pro confessione debiti, & aliquando pro confessione delicti. Confessio debiti est duplex, scilicet iudicialis: & extraiudicialis: hanc (quia pertinet ad iuristas) pertranseo: aliquid tamen de ea superius diximus. Confessio etiam delicti est duplex. Quædam est iudicialis, de qua Iosue 7. Da gloriam Deo Israël, & confitere & indica nobis quid feceris. de hac dicendum est, sicut de confessione debiti in iudicio. Alia est extraiudicialis: & hæc est duplex: quædã generalis, prout illa quæ fit in principio missæ, & in prima ac completorio. Alia est particularis: & hæc etiam est duplex: Quædam consultiua, amico facta: Quædam sacramentalis, quæ est vna pars integralis sacramenti pœnitentiæ, sicut & contritio. de hac confessione nunc agendum est. *Cõfessionis multiplex acceptio. c.10.§.3. versi.3. Confessio delicti duplex. c.5.§.2. ver.6.*

Ver. 13. DE CONFESSIONIS SACRAMENTALIS QVIDDITATE.

B CONfessionem sacramentalem D. Aug. definiuit dicens: Confessio est qua morbus latens sub spe veniæ aperitur: ei scilicet qui habet claues & potestatem absoluẽdi. Quidam verò dicunt quòd confessio est coram sacerdote legitima peccatorum declaratio. Alij autem, quòd confessio sacramentalis est delinquentis accusatio, & erubescentia per claues Ecclesiæ satisfactoria, obligans ad peragendam pœnitentiam iniunctam. Completa autem definitio hæc est: Confessio sacramentalis est actus virtutis pœnitentiæ, quo specialis, distincta, & particularis, ac voluntaria & secreta peccatorum, quæ memoriæ occurrunt, fit manifestatio, cùm submissione, sacerdoti potestatem clauium habenti facta, cum spe veniæ, siue ad remissionem consequendam, & proposito in futurum cauendi, & iniunctam pœnitentiam implendi. In prædicta definitione continetur genus, quia est actus virtutis pœnitentiæ, non quidem elicitus, quia elicitur à virtute veritatis, importat enim ex suo nomine manifestationem veram alicuius quod in conscientia aliquis tenet: sic enim simul in vnum os & cor conueniunt. Si enim aliquis proferat ore quod corde non tenet, non est confessio, sed fictio: hæc autem cõditio, quòd quis ore vel alio signo confiteatur siue manifestet, pertinet ad virtutem veritatis elicitiuè, imperatiuè autem ad virtutem pœnitentiæ: potest etiam ad multas virtutes pertinere, secundum quod actus cõfessionis potest ordinari in finem multarum virtutum. Secundò in definitione prædicta ponitur differentia eius, quia manifestatio. Tertiò de quo fieri debet scilicet de peccatis: & sic causa materialis. Quartò cui debet fieri, quia sacerdoti. Quintò causa eius finalis, scilicet ad remissionem peccatorũ. Sextò effectus, scilicet absolutio & obligatio ad pœnam exoluendam. ¶Notandum tamen quòd licet actus cuiuslibet virtutis acquisitæ sit de iure naturali (cùm secundum Philosophum 2. Ethi. Ad virtutes aptissimi simus à natura:) Confessio tamen sacramentalis non est de iure naturali, nisi fortè accipiatur ius naturale, secundum quod cuilibet rei illud est naturale, quod ei à suo creatore imponitur: Non tamen propriè accipiendo ius naturale, pro eo scilicet ꝙ non opinio genuit, sed innata quędã vis inseruit. vt Cicero dicit, vel scd̃m qd̃ dicuntur naturalia, quæ ex principiis naturæ causantur. Sed cõfessio non est huiusmodi, cum sit ex institutione diuina: Talia enim sunt supra naturam, sicut ea quæ ipse Deus sibi reseruat absque naturę ministerio operanda, siue in operationibus miraculorum, siue in reuelationibus mysteriorum, siue in institutionibus sacramentorum, de quorum numero est sacramentum pœnitentiæ, cuius pars est confessio exterior: quanuis interior confessio, quæ fit Deo in recognitionem peccati, quantum pertinet ad virtutem veritatis vel pœnitentię, quæ est pars iustitię, affinis iustitię vindicatiuę, fit de iure naturali: & ideo inculpantur primi parentes & Cain, qui peccatum suum non recognouerunt: ratio enim naturalis inclinat ad confessionem veri modo debito faciendam cui oportet, quando oportet, & secundum quod oportet. Sed non est de iure naturali, vt est pars sacramenti pœnitentiæ: determinatio enim circunstantiarum, quando, quomodo, & quid confiteri oporteat, ac cui, & ad quem finem fieri debet, est ex institutione diuina. vnde patet quòd ius naturale inclinat ad confessionem, mediante iure diuino, quo circunstantię determinantur, sicut etiam inclinat ad ea quæ sunt iuris positiui, mediante institutione humana. Et licet pręcepta iuris naturę semper maneant, non tamen eodem modo. Hinc est quòd in lege naturę sufficiebat recognitio peccati interior, cum oblatione sacrificij exterioris indeterminati, siue secundum arbitrium peccatoris. In lege verò Moysi oportebat aliquo signo exteriori determinato per legem, peccatum manifestare, & se peccatorem protestari, sicut per oblationem hostiæ pro peccato, vt habetur in Leuitico: non tamen oportebat vt specialiter peccatum à se commissum peccator manifestaret, sicut in lege noua. *In Addi. 3.p.q.7.ar.1 Confessio sacramentalis quid. Confessio quomodo sit de iure naturali.*

Ver. 14. DE CONFESSIONIS NECESSITATE.

In add.3. p q.8.ar.4. Confeſsionem ſacramentalem à Chriſto inſtitutam, ei qui eſt in peccato mortali ad ſalutẽ animæ C eſſe neceſſariam, conſtat ex determinatione Eccleſię in concilio Trideñ.ſeſſ.5.ca.29.vbi dicitur: Si quis dixerit eum qui poſt baptiſmum lapſus eſt, non poſſe per Dei gratiam reſurgere, aut poſſe quidem, ſed ſola fide amiſſam iuſtitiam recuperare ſine ſacramento pœnitentiæ, prout ſancta Romana & vniuerſalis Eccleſia ſeruauit, & docuit: Anathema ſit. Confeſsionem ſacramentalem ex duobus euāgelij paſsibus manifeſtum eſt à Chriſto inſtitutam eſſe: *Confeſsionis ſacramentalis inſtitutio* Primò ex illo Matth. 6. Nolite putare quoniam veni ſoluere legem aut prophetas: non veni ſoluere, ſed adimplere. & poteſt ſic deduci: Neceſſe eſt dicere Chriſtum impleuiſſe legem Moyſi, & omnia quæ continebantur, & figurabantur in ea: Sed confeſsio & abſolutio ſacramentalis erant figuratæ in lege Moyſi: ergo fuerunt à Chriſto inſtitutæ. Maior eſt manifeſta ex prædicta authoritate, in qua Chriſtus dicit ad hoc ſe veniſſe. Et cum ſit ipſa veritas, & mentiri non poſsit: igitur. *1.Cor.10.* Minor probatur: Quia omnia in figuram contingebant illis: & probat Apoſt. de ſacramento baptiſmi & euchariſtiæ, quæ erant in veteri teſtamẽto figurata, & per Chriſtum impleta ſunt: aliàs non impleuiſſet legem. Quòd autẽ confeſsio fuerit figurata, patet, quia *Heb.7.* ſacerdotium Leuiticum, quod erat ſupra carnalia & corporalia, figurabat ſacerdotium Euangelicum, *Leui.13.* quod futurum erat circa ſpiritualia, vt probat Apoſt. qui cõcludit ſacerdotium Leuiticum fuiſſe trãſferendum, imò etiam tranſlatum in ſacerdotium Euangelicũ: vnde ait, Trãſlato ſacerdotio neceſſe eſt vt legis tranſlatio fiat. Sed ad ſacerdotes Leuitici generis pertinebat iudicium lepræ carnalis, quæ figurabat lepram ſpiritualem, hoc eſt peccatum: & leproſi tenebantur oſtendere ſacerdoti locum & tumorem illius leprę carnalis. vnde Matth.8. & Luc.5. & 17. iuſsit Chriſtus leproſis, vt ſe oſtenderent ſacerdotibus, ſicut præcepit Moyſes: Ergo ad ſacerdotium Euangelicum, ſiue ad ſacerdotes Euangelicos, pertinet iudicare de lepra ſpirituali, hoc eſt de peccatis: & leproſi ſpirituales, hoc eſt peccatores, tenentur eis oſtendere lepram, hoc eſt peccatum, quod fit per confeſsionem, & iudicium fit per abſolutionem. Et ſicut leproſi qui oſtendebant lepram ſacerdoti, & per eius iudicium remittebantur ad caſtra, erant ſanati: & qui non ſe oſtendebant, vel habebant ex iudicio ſacerdotis manere extra caſtra, nõ ſanabantur. Sic peccatores oſtendentes & confitentes peccata ſua ſacerdoti, cui commiſſum eſt iudiciũ, per eius iudiciũ, hoc eſt abſolutionẽ, remittũtur peccata: Qui verò nõ cõfitentur, vel qui cõfitentur, & non intendunt cauere, aut ſatisfacere ad iudiciũ ſacerdotum, non obtinent abſolutionẽ, manent peccatores & non ſanantur. ¶Quòd autẽ iudiciũ de peccatis ſacerdotibus Euangelicis fuerit cõmiſſum, *Iudicium de peccatis fuit ſacerdotibus commiſſum.* habetur Matth.16. quando Chriſtus dixit Petro: Tu es Petrus, &c. Sequitur, Quodcunq; ligaueris ſuper terram, erit ligatũ & in cælis. Et quodcunq; ſolueris ſuper terrã, erit ſolutum & in cælis. Per hæc verba promiſit Chriſtus dare iudiciũ de peccatis abſoluendis, vel ligandis aut retinẽdis, quod expreſsius declarauit cum realiter dedit poteſtatẽ abſoluẽdi ſiue remittendi & retinẽdi peccata, cum dixit, *Ioan.20.* Accipite Spiritum ſanctum, hoc eſt virtutem & poteſtatẽ Spiritus ſancti: Quorũ remiſeritis peccata, &c. Remiſsio reſpondet ſolutioni promiſſæ, & retentio ligationi. Peccata autem dicuntur retenta, quæ nõ remittuntur, ſiue nõ ſoluũtur: & ſoluta ſiue remiſſa, quæ nõ retinẽtur. Per hæc verba Chriſtus clariſsimè oſtendit, ꝙ dedit poteſtatem abſoluendi & retinendi peccata: & mãdauit peccatoribus ea confiteri. Nam oſtendit peccata nõ remitti apud Deum in cælo, niſi miniſterio ſacerdotum, vel actu, vel in voto. Quilibet autẽ peccator qui vult conſequi vitam æternam, tenetur facere vt ſibi peccata dimittantur: Ergo quilibet tenetur expetere miniſterium ſacerdotũ, hoc eſt confiteri peccata, & petere abſolutionem, quam non poſſunt dare abſq; cauſæ & circũſtantiarum cognitione. ¶Neq; ſufficit cõfiteri in generali, & dicere, Ego ſum peccator, peto abſolutionem, vt dicit D. Chry. *Generalis confeſsio mortalium non ſufficit.* Sicut non ſufficiebat leproſis dicere ſacerdotibus, Ego ſum leproſus, remittite me ad caſtra. Sed tenebantur oſtendere locum lepræ. vnde ſacerdotes poſſent ſumere iudicium ſeparandi ad tempus, vel remittẽdi: Sic peccatores peccata in particulari, & circunſtantias, ex quibus cõfeſſor poteſt ſumere iudicium ſatisfactionis iniungendæ: quia licet Chriſtus cõtulerit ſacerdotibus poteſtatem abſoluendi & retinẽdi: non tamen ad ipſorum arbitriũ. Nam ſi liberè remittere poſſent & non remitterent, impij eſſent. Si verò indignos abſoluerẽt, infideles eſſent. Poſtq̃ ergo dedit poteſtatẽ retinendi & abſoluendi: nõ omnia omnibus peccata indifferenter remitti voluit, aliàs non dediſſet poteſtatem retinendi. Secundũ ergo rationis iudiciũ poteſtatẽ dedit abſoluendi, & retinendi: abſoluendi quidem verè pœnitentes & obedientes: retinendi verò peccata non cõfitentium, vel perſeuerare in eis volentiũ, vel ſe ſubmittere eorum iudicio nolentium. Hoc autem abſque peccantium manifeſtatione facere non poterant Apoſtoli ſeu diſcipuli, nec poſſunt eorũ ſucceſſores: Sequitur ergo quòd per hæc verba Chriſtus iniũxit peccatoribus manifeſtationem ſiue cõfeſsionem, vt erubeſcerent, & fructus dignos pœnitentię à ſacerdotibus iniunctos agerent: aliàs eis Eccleſiæ claues fruſtrà dediſſe videretur, qui tamen omnia in ſapiẽtia fecit. *In lib. de viſita. infir.* vnde D. Auguſt. dicit, Sunt quidam qui ſibi ſufficere exiſtimant, ſi ſoli Deo cui nil occultum eſt, quem nullius latet conſcientia, ſua crimina confiteantur: nolunt enim, aut erubeſcũt, ſeu dedignãtur oſtendere ſe ſacerdotibus, quos tamen inter lepram & lepram diſcernere, per legiſlatorem conſtituit dominus. Sed nolo vt decipiaris opinione, quatenus confundaris confiteri Chriſti vicario: ergo ad te roges venire ſacerdotem, & fac ipſum conſcientiarum tuarum participem, erroneam autẽ eſſe perſuaſionem contrariã. Et alio in loco docet ꝙ non per nunciũ, nec per ſcriptum, ſed proprio ore debem' confiteri ſacerdotibus. Et in lib. de Pœnitentia, vt habetur in c. agite pœnitentiam, de pœniten. diſt.1. ait: Agite pœnitẽtiam, qualiter agitur in eccleſia, vt oret ꝓ vobis Eccleſia. Nemo dicat ſibi, Occultè ago, apud Deũ ago: Nouit Deus qui mihi ignoſcat, quę in corde ago. Ergo ſine cauſa dictũ eſt, Quę ſolueritis in terra, ſoluta erũt & in cęlo. Ergo ſine cauſa claues datę ſunt Eccleſię Dei? Fruſtram' euãgeliũ

Dei?

Dei?frustramus verbum Christi, si promittimus quod ille negauit? Et alibi dicit, Medicum quis vidit curantem vulnera, quæ sibi non ostenduntur? & D. Boëtius in lib. de consola. Si operã medicantis expectas, oportet vt vulnus detegas tuum. Quilibet corporaliter vulneratus ad mortem, iure naturali tenetur accedere vel vocare medicum, & ostẽdere non vnum vulnus letale solum, sed omnia: vno enim occultato mors sequitur: & nauis vno foramine non obtuso submergitur. Ideo occultans, & non accedens, vel non vocans, est homicida suipsius: à fortiori vulneratus spiritualiter, &c. Præterea quandocunque rex constituit aliquem iudicem, aut dat illi aliquod officium aut potestatem, censetur dare ei omnia necessaria, & sine quibus non potest exercere officium illud: aliàs frustra daret. Et sic dat ei potestatem aduocandi testes: & si nolint venire, dat illi potestatem compellendi, quia sine testium depositione non potest iudicare, vt habetur in c. præterea, extra de offi. iudi. ordin. Cùm ergo Deus & natura nihil faciant frustra: sequitur quòd Christus qui est verus Deus, dando discipulis potestatem absoluendi eos qui forent absoluendi, dedit mandatum peccatoribus confitendi: aliàs eorũ potestas esset nulla. ¶Vlterius in iudicio seculari non est idem iudex, actor, & reus: sed iudicium spirituale est ordinatius: Ergo peccator qui est reus, non debet esse suipsius iudex, sed ab alio debet iudicari, secundum allegata & probata. Confesio autem est species probationis, secundum iuristas, igitur, &c. Ideo sicut Deus volens assuefacere homines ad baptismum Christi, præmisit baptismum Ioannis. Sic volens assuefacere homines ad confessionem sacramentalem per Christum instituendam, præmisit D. Ioannẽ Baptistam, qui eos hortaretur ad confessionem vocalem peccatorum in speciali. vnde Mar. 1. dicitur, Egrediebatur ad eum omnis Iudææ regio, & Hierosolymitæ vniuersi: & baptizabantur ab illo, confitentes peccata sua. Præmisit etiam prophetas & exempla sanctorum in antiquo testamento. vnde Iob. 19. Dimittam aduersum me eloquium meum. & Salomon Prouer. 18. Iustus prior accusator est sui. & Prouer. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur. Qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiam consequetur. & Eccle. 4. Non confundaris confiteri peccata tua, & non te subiicias omni homini (sed deputato) pro peccato tuo. Et Eccle. 7. Ante mortem cõfitere: A mortuo enim quasi nil, periit confessio. Confiteberis ergo viuens. & sanus confiteberis, & laudabis Deũ, & gloriaberis in miserationibus eius. Dauid confessus est Nathan: & præuidens confessionem sacramentalem per Christum instituendam, dicebat: Dixi confitebor peccatum meum Domino (hoc est præceptum Domini, vicario suo:) & tu remisisti impietatem peccati mei. Non potest intelligi illa confessio, de qua loquebatur per verbum futuri temporis, de confessione interiori sola: quia iam illam fecerat, & ante illam non est possibile obtinere remissionem peccatorum, quam tamen ipse dicebat iam obtinuisse, dicens: Et tu remisisti impietatem peccati mei. Intelligebat ergo de confessione exteriori, vel secundũ legem offerendo sacrificia & oblationes pro peccato, in quo confitebãtur publice peccata, saltem in genere, cum secundum diuersitatem peccatorum haberent offerre diuersa genera sacrificiorum, vt habetur Leui. 5. vel intelligebat de confessione exteriori peccatorum, pro tempore legis gratiæ, in quo quis per contritionem & desiderium confitendi sacerdoti, consequitur remissionem peccatorum. In cuius significationem Christus dixit leprosis, Ite & ostendite vos sacerdotibus. sequitur, Et dum irent (& antequam peruenirent) mundati sunt. In huius etiam significationem, Ioan. 11. dicitur, quòd quando Christus resuscitauit Lazarum, prodiit qui fuerat mortuus, ligatis manibus & pedibus, & facies eius etiam sudario erat ligata: & dixit discipulis suis, Soluite, & sinite eum abire. Poterat Christus illũ, si voluisset, resuscitasse solutum, & facere quòd solutus prodiisset: sed noluit, vt typicè indicaret peccatorem mortuum per peccatum, & resuscitatum per contritionem, esse adhuc ligatum duobus ligaminibus, hoc est duabus obligationibus, scilicet confitendi, quod significatur per ligamẽ faciei: & restituẽdi ac satisfaciendi, quod significatur per ligamen manuum & pedum. Hac authoritate vsos esse Apostolos & discipulos legimus Actuum 19. vbi dicitur, Multi credentiũ venerunt, confitentes actus suos. Doctores, qui de hac materia contra Lutherum scripserunt, exponunt, hoc est peccata sua, quæ sunt maximè propria: bona autem opera magis sunt Dei, quàm nostra. Et ex contextu apparet quòd confitebantur peccata: nam statim sequitur, Multi autem ex his qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt eos. Et D. Ioannes dicit, Si cõfiteamur peccata nostra, fidelis est & iustus, vt remittat nobis peccata nostra, & emundet nos ab omni iniquitate, scilicet per ministros suos, sicut promisit. Et D. Iacobus institutionem promulgans, dixit: Confitemini alterutrum peccata vestra. Manifestum est quòd non loquebatur de confessione interiori, sed exteriori à Christo instituta. Et quanuis exactè personam non exprimat: tamen ex euangelio satis constat, cui tradiderit Dominus claues, & absoluendi potestatem: quia solis sacerdotibus. & sic debet intelligi quod dicit (alterutrum) inter deputatos, & aliis ab ipsis deputatis, sub D. Petro, quem constituit principalem clauigerũ & directorem. D. etiam Diony. hunc ritum confessionis sacramentalis suo tempore, viuentibus Apostolis, testatur fuisse seruatum. D. etiam Cyprianus martyr & pontifex, hoc idem attestatur. Origenes pariter in Psalm. 37. Visis igitur tot & tantis testimoniis scripturarum & sanctorum patrum, rituque vniuersalis Ecclesiæ à tempore Apostolorum seruato, nemo sanę mentis dissentire potest, ne dicere quòd confessio sacramentalis non sit de iure diuino necessaria. ¶Ex pręmissis infertur primò, quòd nec papa nec concilium vniuersalis Ecclesiæ possunt dispensare, vt quis in mortali existens, non confiteatur: sicut quòd quis non baptizetur: Quia sacramenta instituere, aut instituta remouere, pertinet ad potestatem excellentiæ, quæ soli Christo debetur: & contra præceptum superioris inferior dispensare nõ potest. Posset tamen dispensare semel in anno: cum hoc sit præceptum de iure humano. Secundò infertur quòd Glos. decreti de pœniten. dist. 5. in summa, dicens meliorem opinionem illorum, qui dicunt quòd ex traditione Ecclesiæ confessio sit instituta, est erronea: & qui vellet illam pertinaciter

Notanda similitudo.

Prophetiæ confessionis.

Psal. 31.

1. Ioan. 1.

Iaco. 5.

In epist. ad demophilũ monachum.

Ser. 5. de lap.

Glo. decreti circa insti-

tutionem cõ fessionis reprobatur. defendere, esset hæreticus. Tertiò infertur quòd non solùm puberes, hoc est fœminæ in 12. & masculi in 14. anno tenentur confiteri, sed etiam ante, cùm possint ante illud tempus mortaliter peccare, puta in fine primi septennij: quanuis non teneantur ex præcepto Ecclesiæ, quæ confessionem non præcipit, nisi postquam ad annos discretionis venerint, propter eucharistiæ sacramentum, quia licet in fine primi septennij habeant discretionem, & sint in annis discretionis, non tamen in annis discretionis à iure determinatis: ideo non ligantur illo præcepto: debent tamen assuefieri: & cùm imminet periculũ mortis, confiteri. Potest etiam illis ante tempus 14. annorum sacramentum eucharistiæ ministrari, si sciant discernere inter cibum corporalem & spiritualem. Quia Christus dicebat, Sinite patuulos venire ad me, talium est enim regnum cælorum. *Mar.6.* ¶Nec valet hæreticorum euasio, dum dicunt Sanctorũ dicta intelligi de publica & solenni pœnitentia, quam faciebant famosi peccatores qui nõ recipiebantur ad sacramentorum communionem, nisi sub certis satisfactionibus. Ideo confessionem faciebant: Quia ex prædictis apparet quòd de occultis, & non solùm publicis criminibus, imò etiam de cogitationibus facienda est confessio. Nec Christus distinxit, neque Apostoli, imò Leo papa, ad Theodorũ Forolinieñ. episcopũ, inter cętera scribit, Quòd qui regenerationis, hoc est baptismi, dona violassent, indulgentiam Dei, nisi sacerdotum Dei ministerio, obtinere non possunt. Mediator enim Dei & hominum, homo Christus Iesus, hanc præpositis Ecclesiæ tradidit potestatem, vt confitentibus actionẽ pœnitentiæ darent, & salubri satisfactione purgatos ad communionem sacramentotum per reconciliationis ianuam admitterent. Loquitur ibi de omni violatione regenerationis, siue occulta, siue publica. Nec obstat factum Nectarij episcopi Constantinopolitani, quod in historia tripartita recitatur, de quodam scandalo propter confessionem & iniunctionem pœnitentię in sacerdotes sæuiente populo suborto, ad quod sedandum Nectarius episcopus amoto scelerato diacono, populum quo ad confessionem attinet, suæ libertati & conscientiæ dimisit: Quia hæc nihil aduersus sententiam catholicam faciunt. Hoc factum est ab vno episcopo, qui non potest toti Ecclesiæ præiudicare: & cuius erratum successor eius D. Chrysost. reparauit, & morem pristinum reduxit. Nec propter malorum scandala abiicienda sunt Dei & Ecclesiæ sacraméta. Non obstat quod nullus debet se, sicut nec alium diffamare, quod videtur fieri in confessione cum reuelentur peccata occulta. Quia detractio est indebita manifestatio, quæ non est in confessione, sicut nec in secundo processu fraternæ correctionis, cũ sit pręcepta à Deo. *Cur absolutus à Deo absolutionẽ petere tenetur à ministro.* ¶Nec obstat pariter quòd per cõtritionem deleatur peccatum à Deo. Si igitur Deus absoluit, ad quid petenda est solutio à ministro & sacerdote: qui cum dicit, Absoluo te à peccatis (quæ non habet) falsum immiscet sacramentis, quod est immane sacrilegium? Ad hoc enim dicẽdum est in primis, quòd nemo certus est se contritionem habere. Ideo non debet præsumere de seipso, & periculo se exponere, sed remedia statuta & ordinata quærere & adhibere. Secundò quòd Deus cõtrito condonat & remittit peccata, propter desiderium petendi absolutionem: quod si quis non habet, non est contritus, vt dictum est: nec aliqua falsitas exprimitur. Licet enim per contritionem deleatur peccati macula: manet tamen reatus siue obligatio confitendi & satisfaciendi. quæ quidem obligationes, cum ex peccato oriantur, peccata nominantur, iuxta illud, De peccato damnauit peccatum in carne, &c. *Rom.8.* Illi enim qui gratiam à rege obtinent, culpa illis in exteriori foro remittitur: tamen necesse est ad cancellarium pro literis & sigillo accedere: aliàs si præueniantur in iudicio, & fidem non faciant de literis, moriuntur. Sic peccator licet gratiam obtinuerit per contritionem, remittitur ad sacerdotem. Ideo Christus sanatum leprosum misit ad sacerdotes. *Matth.8. & Luc.6.* vnde D. Hierony. exponens illud Matt.16. Tibi dabo claues regni cælorum, dicit: Istum locum episcopi & sacerdotes non intelligentes, aliquid de Pharisæorum sumunt supercilio, vt vel damnent innocentes, vel soluere se mox eos arbitrentur: cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quæratur. Mundati ibant ad sacerdotes, & sacerdotes discernebant. Si dicatur quod cum diffamatio proximi, & à fortiori suiipsius, sit naturali iure prohibita, nemo teneatur se diffamare, nec ius diuinum tollat ius naturale. Sed per confessionẽ quis diffamat seipsum cum reuelet peccatum occultum. Igitur, &c. Dicendũ quod sacramẽtalis confessio non est diffamatio, cum non sit indebita manifestatio criminis, imò præcepta ab eo qui habet authoritatem, sicut nec manifestatio criminis quæ fit duobus in correctione fraterna de crimine quo monitus non vult se emendare. *Confessio quomodo cadere potest sub præcepto humano.* ¶Notandum præterea circa huiusmodi necessitatem confessionis, quòd cũ confessio sit actus virtutis, vt dictum est, cadere potest sub præcepto humano; quia præcepta humana sunt de actibus virtutum, & præcipuè exterioribus, prout est confessio sacramentalis, quæ à pluribus virtutibus imperari potest, maximè à pœnitẽtia, religione, & charitate. Et licet humana authoritas nõ se extendat directè & per se ad actus purè interiores, cuiusmodi est contritio: inquantũ tamen habent habitudinem, & ordinantur ad exteriores, cadunt sub præcepto humano, vt dictum est. *Confessionis duplex necessitas.* Vnde apparet quòd confessionis necessitas est duplex: quædam per se. vt cum imminet mortis periculum, iuxta illud Luc.13. Nisi pœnitentiam egeritis, &c. Quædam per accidens, vt cum imminet præceptum Ecclesiæ, vel actus qui sine deletione peccati exerceri non potest, vt sumptio sacramentorũ. *1.Cor.11.* Tunc enim quilibet debet se probare per contritionem, confessionem, & satisfactionem, & se exhibere sanctum, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. *Leuit.19.*

Ver. 15. DE EFFECTIBVS ET VTILITATE CONFESSIONIS.

In Add.3. p.q.10. ar.1 CVm confessio sit actus sacramenti pœnitentiæ (de cuius effectibus suprà dictum est) sequitur q̃ confessio partialiter, & in vim contritionis, & absolutionis, ac satisfactionis, liberat à culpa: quod intelligitur, nisi ille qui confitetur sit fictus, vtputa quia malo fine confitetur, vel quia non est contritus aut attritus. Sed dubium est an ille qui confitetur solum peccata quæ habet in memoria, & non fecit sufficientem indaginem, quam tamen putat se fecisse, & est attritus, sit fictus, & an generalis confessio

fessio sufficiat ad delenda peccata oblita. Dicendum quòd non est fictus, & quòd generalis confessio sufficit, cùm nullum (quantum in ipso est) habeat impedimentum: Quia obliuio peccati, siue ignorantia inuincibilis facti, excusat à peccato fictionis. Nec propter hoc reportat commodum ex negligentia, quia non ita plenam remissionem consequitur, sicut fuisset consecutus, nec tantum meretur, & tenetur confiteri peccatum oblitum, si memoriæ occurrat. ¶ Secundò confessio liberat à pœna dupliciter: Primò ex vi absolutionis: & sic confessio in voto existens cum contritione, liberat à pœna ęterna, à qua homo liberatus adhuc manet obligatus ad pœnam temporalem, secundum quod est purgans, & hæc pœna restat in purgatorio soluenda, si non expietur in hoc mũdo: Quę quidem pœna est improportionata viribus pœnitentis, in hoc mundo: sed per virtutem clauium in tantum minuitur, quòd manet proportionata viribus pœnitentis, sic quòd satisfaciendo in gratia, in hac vita se purgare potest. Secundò diminuit pœnã ex parte confitentis, qui habet pœnam erubescentiæ annexam: & ideo quantò pluries de peccatis confitetur, tantò magis pœna minuitur. ¶ Tertius effectus & vtilitas confessionis est ianuæ paradisi apertio, pro quanto per eam homo subiicitur clauibus, per quas aperitur paradisus, per remotionem impedimentorum culpæ & pœnæ. ¶ Quartò confessio tribuit spem salutis, quia per confessionem homo fit humilior & mitior, per quod concipit homo spem salutis, secũdum illud, Qui se humiliat, exaltabitur: & qui se exaltat, humiliabitur. Et Matth. 5. Beati mites, &c. Si non esset confessio, principes essent elati & superbi, nec esset ordo prouidendi eis. Sed cum vident quòd oportet eos humiliari inferiori se, & confiteri peccata sua, ipsi & omnes alij humiliantur, exemplo pauonis, qui demittit rotam, quando videt pedes sordidos. ¶ Quintò confessio vtilis est ad conscientię pacificationem & eruditionem. Aliqui sunt ignorantes, qui nesciunt quid sit bene vel malè factum: Nesciũt quando peccant, nec quando bene faciunt. Alij sunt scrupulosi, qui putant se peccare, & tamen bene faciunt. Alij, qui nullum habent scrupulum, putant se bene agere, vbi malè agunt. Sed cõfessor discretus consolatur omnes, & eis dat consilia salutis. ¶ Sextò confessio dat suipsius cognitionem. Philosophi dicunt quòd præcipua philosophia est suiipsius cognitio. Multi multa sciunt, sed seipsos nesciũt. Melius autem medium quod esse potest ad cognitionem sui, est cõfessio, quia ad eam requiritur perscrutatio omnium inordinationum. ¶ Septimò confessio est causa facilioris curationis. Qui enim sæpe confitetur, facilius reducit peccata ad memoriam, & emollitur cor eius. Exemplum de duobus vasis luto repletis, relinquendo longo tempore lutum in vno, & aliud quotidie lauando & iterum luto replendo: vnum facilius mundatur alio, scilicet quod quotidie lauatur. Sic qui quotidie confitetur, licet recidiuet, facilius purgatur à peccatis, quàm qui lõgo tempore perseuerat in eis absque confessione. ¶ Octauò confessio præseruat à malis: cùm oporteat pœnitentem conteri ante confessionem, & abstinere, ac etiam postmodum, nec est ita procliuis ad recidiuationem. ¶ Nonò fortificat potentias per peccatum debilitatas, quarum debilitationes dicuntur reliquiæ peccatorũ. ¶ Ex præmissis sequitur quòd Christus in lege noua instituendo confessionem, non grauauit nos, imò magnam gratiã nobis fecit, & magnas occasiones merendi dedit, & à magnis oneribus liberauit, præsertim à tribus magnis oneribus: Primò ab onere legis Moysi, in qua erant tot & tanta præcepta, quæ seruare erat iugũ valde graue, & quasi importabile. Oportebat enim publicè confundi & confiteri, saltem in genere, offerendo certa sacrificia pro certis peccatis. Secundum onus est remorsus conscientiæ, & synderesis, quæ maximè pungit. vnde D. August. Iussisti domine, & verè sic est, vt omnis inordinatus appetitus pœna sibi sit. Et Esa. 57. Cor impij quasi mare feruens, quod quiescere non potest, & redundant fluctus eius in conculcationem. Non est pax impiis. Hoc onus est adeò graue, quòd aliqui ad euadendũ illud, præeligunt sibi mortem, vt Iudas: sed quis auferet hoc onus? absque dubio confessio, cum absolutione. Sit maximus peccator mundi, cuius cor non quiescit, sed fluctuat velut mare, conuertatur & confiteatur, inueniet se liberatum à remorsu illo, & interius lætum, vbi antea erat tristis & ponderosus: fleat quantum voluerit peccator, ante confessionem tristis manet, & per confessionem lętificatur. Vnde apparet quòd Christus apposuit magnam virtutem in hoc sacramento. Hæc sola ratio est sufficiens ad inducendum nos ad confessionem, & ad conuincendum quòd confessio à solo Deo est instituta: quia dat pacem, quę exuperat omnem sensum. Et Ecclesia cantat, Da seruis tuis illam quam mundus dare non potest pacem. Si quæras, vnde causatur illa pax? Respondeo quòd quãdo minister sacramenti dicit, Authoritate Dei ego te absoluo: Quia tantum valet, sicut si Christus diceret ore proprio. Ideo virtus inde procedens, vermem synderesis quietat & tollit. Tertium onus à quo liberat cõfessio, est timor & incertitudo: Quia confessio facit de attrito contritum: omnes enim peccatores, quia nesciunt an ex toto corde reuertantur, sunt in timore propter incertitudinem quæ in confessione tollitur, cùm peccator audit quittantiam delictorum suorum. Et sic dat ibi certitudinem, & probabilitatem moralem, quòd sit in gratia: Quia si non habeat sufficientem dolorem, ex vi clauium & propter verecundiam, humilitatem, & obedientiam, ac liberam submissionem, dolor ille perficitur, & de attrito fit contritus. vnde sequitur quòd multò plures saluantur in noua lege, quàm antiqua: & quod confessio est magnum beneficium, quod Deus dedit Ecclesiæ.

An generalis confessio sufficiat ad delenda peccata oblita.

Confessio sacramentalis liberat à tribus magnis oneribus. *Act. 15.* *Leuit. 5.*

Philip. 4.

Ver. 16.

DE CONDITIONIBVS CONFESSIONIS.

A CVm sacramentum pœnitentię, quod in absolutione, facta confessione perficitur, sit quædam spiritualis medicina: ideo ad similitudinem medicinæ corporalis, tria sunt seruanda à pœnitente in confessione, scilicet antecedentia, concomitantia, & consequentia. Antecedentia sunt tria, scilicet deuota oratio, diligens recordatio, & discreta electio. ¶ Primum antecedens est deuota oratio: quia non sumus sufficientes aliquid cogitare à nobis, tanquam ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Ideo aliquibus diebus ante confessionem debet peccator se recolligere, & deuotè dicere, Domine Deus

Tria confitentibus obseruanda. *2. Cor. 3.*

omnipotens, pater meus, & redemptor, qui per tuam infinitam clementiam sacramentum pœnitentię instituere, & peccatoribus pręcipere dignatus es: da mihi miserrimo peccatori omniũ peccatorũ meorum memoriã & contritionẽ veram, vt bonam & dignam confessionẽ facere valeam, & eorum possim obtinere indulgentiam. Hæc oratio deuotè pluries est repetenda, & deinde veniẽdum est ad aliud antecedens. ¶ Secundũ antecedens est diligens peccatorum recordatio, iuxta illud, Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Et Cantic.3. Surgam & circuibo ciuitatem, hoc est conscientiam meam, & proiiciam omnia peccata mea, & quæram quem diligit anima mea. Si thesaurarius habens reddere rationem, non præcogitaret in quibus exposuit, non obtineret quittantiã: Sic qui impræmeditatè veniunt ad sacramentum confessionis, non sunt verè pœnitentes, sed irrisores: nisi forte periculum mortis occurreret, vel talis casus necessitatis, in quo temporis angustia non patitur longam dilationem præmeditandi. Debet enim in hac recordatione immorari secundum temporis angustiam, & secundum distantiam temporis ab vltima confessione. Circa tamen peccata carnalia non est multum immorandum, ne in huiusmodi mora diabolus inducat ad consensum. Poterunt autem peccata faciliter reduci ad memoriam, si considerentur circunstantiæ ætatis, exercitij, loci, temporis, ac societatum. ¶ Tertium antecedens est discreta electio: quia debet eligere confessorem, qui habeat tres conditiones: Prima, quòd sit sacerdos: quia non sacerdos quanuis in necessitatis articulo audire possit confessiones, & ei peccator ex charitate & propter humilitatem confiteri possit, non tenetur tamen ex necessitate: quia talis non habet claues Ecclesiæ: & si attentet absoluere, nihil facit. & sic nõ est confessio sacramentalis. Tenetur tamen laicus in tali casu confessionem audiens, ad seruandum sigillum. Nec obstat quòd in necessitate laicus & mulier possunt baptizare: ergo videtur quòd etiam absoluere: Quia sacramentum baptismi est maioris necessitatis: ideo non habet de necessitate determinatum ministrum, sicut pœnitentia & eucharistia, vt dictum est cum de eius ministro ageretur. Secunda conditio quam debet habere confessor eligendus, est bonitas vitæ: Panni enim melius in aqua clara quàm in turbida mundantur. Aspectus enim viri iusti, secundum D. Ambros. ad pœnitentiam inducit. Non tamen vitiatur sacramentum, si à malo ministro exhibeatur, vt dictum est. Ideo hæc conditio non est de necessitate, sed de congruitate: quanuis pœnitens non debeat inducere malum sacerdotem ad ministrandum ei sacramentum pœnitentiæ, vbi habet alios. In necessitate tamẽ vel propter magnam vtilitatem excellentis doctrinæ petens à malo, non communicat peccato eius: quia quantum est de se, nõ inducit ad aliquid quod sit de se malum, sicut nec qui exigit iuramentum ab idololatra. Tertia conditio quam debet habere sacerdos eligendus, est quòd habeat claues Ecclesiæ, hoc est potestatẽ discernendi & absoluendi, siue iurisdictionem: non enim omnes sacerdotes habent vsum clauium, siue iurisdictionem, siue potestatem in corpus Christi mysticum, nisi in mortis articulo: tunc enim quilibet sacerdos nõ præcisus ab Ecclesia, potest quemlibet à quolibet peccato absoluere: quo casu si conualescat, tenetur se præsentare superiori, si habet casus reseruatos. An autem quilibet sacerdos possit absoluere quemlibet ab excommunicatione in mortis articulo, tractant Canonistæ in c. non dubium, & in c. quanuis, de sen. excom. & glo. in c. pastoralis. §. præterea, extra de offi. iudi. ordi. Et dicunt quod per dispositionem iuris datur cuilibet sacerdoti potestatem absoluendi ab excõmunicatione in foro interiori duntaxat, & non exteriori. Ideo talis moriens non debet sepeliri in loco sacro: etsi conualeat tenetur petere absolutionem ab excommunicante. Extra tamen articulum mortis sacerdos non habẽs iurisdictionem, absoluere non potest: & si attentet nil facit, eo quòd materia sacramenti pœnitentiæ est peccator subditus, sicut panis & vinum est materia sacramenti eucharistiæ. Et ideo sicut proferens verba consecrationis super lapidem, nil facit: sic qui proferunt verba absolutionis super peccatorem non subditum, &c. Requiritur igitur in sacerdote eligendo, primò clauis scientiæ. Nam quemadmodum Christus dicebat: Si cæcus cæco ducatum præstet, ambo in foueam cadunt. vnde Origenes, Psal. 37. dicit, Circunspice diligentius cui debeas confiteri peccatum tuum. Proba medicũ, cui debeas causam languoris exponere: qui scilicet sciat infirmari cum infirmante, flere cum flente: qui condolendi compatiendíque disciplinam nouerit. Multa hoc deliberatione indiget. D. Thom. in 4. dicit quòd in sacerdote audiente confessionem, & si non sit maior sciẽtia, tanta debet esse, vt sciat distinguere inter peccatum & non peccatum, & inter veniale & mortale. Et si in aliquo sit dubitatio, sciat considerare, vt possit recurrere ad peritiores, deinde dicit quòd tantam scientiam debet habere confessor, quòd sciat discernere in peccatis communibus, quod sit veniale, & quod mortale: & ꝙ sciat aduertere circa casus restitutioni subiectos: & quòd sciat ad quæ peccata, sua potestas se extendere possit. Nec hoc absque ratione dicitur: nam alia pœnitentia pro mortali, alia pro veniali est imponenda: & ideo talia ignorans, exponeret se periculo ponendi falcem in messem alienam, & absoluendi à quibus non potest. Secundò requiritur quòd sacerdos habeat clauem potestatis siue iurisdictionis, scilicet quòd sit proprius sacerdos, vel habeat potestatem aut cõmissionẽ à proprio sacerdote. Proprius autem sacerdos est, qui iure ordinario absoluere potest. Et sic curatus est sacerdos omniũ parochianorum suorũ, & episcopus omnium diocesanorum suorum, & papa omnium hominum. Ac etiam prædicatores & minores per superiores pręsentati episcopo, vt habetur in Clemen. dudũ, de sepulturis. quare ad hoc munus authoritate Apostolica admitti iubentur, non possunt tamen absoluere à casibus ipsi episcopo reseruatis, sine speciali licentia.

Esa.28. — *Modus reducendi ad memoriam peccata commissa.* — *In add.3. p.q.8.* — *Tres conditiones cõfessoris eligẽdi. c.16.ver.5.* — *In add.3. p.q.8.ar.6.* — *Matth.15.* — *Quæ scientia requiratur in confessore.*

Ver. 17. DE CONDITIONIBVS CONCOMITANTIBVS CONFESSIONEM.

A

Conditiones concomitantes vel quæ concomitari debent confessionem sacamentalem, sunt sexdecim, quę in sequentibus versibus continentur: Sit simplex, humilis confessio, pura, fidelis. Atque frequens, nuda, & discreta, libens, verecunda, Integra, secreta, & lacrymabilis, accelerata Fortis,

In Add. 3. p.q.9.ar. 4. Sexdecim

Fortis,& accuſans, & ſit parere parata. Ex prædictis duæ ſunt de bene eſſe ſiue de congruitate, ſcilicet quòd ſit frequẽs,& quod ſit accelerata,ſiue quòd ſtatim poſt peccatum fiat. Sufficit enim quòd tempore determinato ab Eccleſia,niſi quando extra illud tempus imminet periculum mortis,aut ſuſceptio alicuius ſacramenti,aut occurrit exercendus actus,qui non poteſt licitè fieri ſine gratia,vel niſi conſcientia dictet ſub pœna peccati mortalis,quòd tali tempore debet fieri,quia fortaſſe poſtea nõ erit copia confeſſoris. Extra illos caſus ſufficit quòd confiteantur ſemel in anno, ad implendum præceptum Eccleſiæ,quod habetur in ca.omnis vtriuſque ſexus,extra de pœnitentiis &remiſsionibus.ad quod implendum neceſſe eſt circaPaſcha confiteri,etſi pluries in anno quis confeſſus fuerit,prout de ſacramento euchariſtiæ dictum eſt. Et hoc intelligendum eſt de his qui ſunt in peccato mortali: quia habens ſolùm venialia,non tenetur confiteri,vt dictum eſt:licet teneatur ſe pręſentare proprio ſacerdoti,aut ſufficientem poteſtatem habenti,& generaliter ei confiteri, aut declarare ſe non habere ſcrupulum peccati mortalis,de quo non fuerit aliàs confeſſus. & hoc ideo, quia proprius ſacerdos in Paſchate habet adminiſtrare ſacramentum euchariſtiæ : & ideo debet agnoſcere vultum pecoris. valde enim eſſet præſumptuoſus,ſi diceret ſe eſſe ſine peccato,cùm dicatur 1.Ioan.3.Si dixerimus quia peccatum non habemus,ipſi nos ſeducimus,& veritas in nobis non eſt. & Iacob.3. In multis offendimus omnes.¶Aliæ autem conditiones ſunt de neceſsitate confeſsionis, vel inquantum eſt actus virtutis in communi,vel in determinata ſpecie:vel inquantum eſt pars ſacramẽti. Virtutes enim in communi habent quatuor conditiones:Prima eſt,quòd ſit ſciens:& quantũ ad hoc dicitur quòd debet eſſe diſcreta,ſecundum quod in actu cuiuſlibet virtutis requiritur prudentia. Eſt autem hæc diſcretio, vt maiora & grauiora cum maiori pondere confiteatur,& honeſtis verbis explicet peccata ſua,vt non niſi neceſſarias circunſtantias,maximè in peccatis carnalibus explicet. Et quantum ad modum narrandi, vt quæ ſimul & in certo numero exprimi poſſunt,non diuidat. Secunda conditio communis omni virtuti,eſt quòd ſit eligens:Quia actus virtutum debent eſſe voluntarij. Et ſecundum hoc dicitur ꝙ confeſsio debet eſſe libens,hoc eſt voluntaria & non coacta. vnde Pſalmiſta, Voluntariè ſacrificabo tibi. Tertia conditio virtutis eſt,vt ſit propter hoc,hoc eſt propter debitum finem:& quantum ad hoc dicitur quòd confeſsio debet eſſe pura,hoc eſt recta intentione facta. Quarta cõditio virtutis eſt,vt immobiliter operetur:& quantum ad hoc dicitur quòd cõfeſsio debet eſſe fortis, vt ſcilicet propter verecundiam non dimittatur. Et quia pœnitentia initiũ ſumit in horrore turpitudinis peccati:& quantum ad hoc ponitur quinta conditio, & dicitur quòd confeſsio debet eſſe verecunda, vt ſcilicet non iactet ſe de peccatis propter ſeculi vanitatem admixtam:& ſic debet eſſe verecũda de malis perpetratis. Non tamen debet vereri confiteri illa, quantũcunque grauia ſint & enormia, imò illa verecundia eſt ſuperanda. vnde dictum eſt quòd confeſsio debet eſſe fortis. Et ſic patet quòd duplex eſt verecundia:quædam eſt de malo,ſiue de turpi:& hæc inducit ad bonum,& ſic eſt bona. Alia eſt de bono, ſcilicet actu virtutis exercendo:& hæc eſt mala & diabolica:diabolus enim cùm inducit hominẽ ad peccandum,aufert verecundiam bonam:&cùm homo nititur conuerti,conatur illi reddere verecundiam malam. De his Eccleſiaſt.4. Eſt confuſio adducens peccatum,& confuſio adducens gloriam. Et cum confeſsio procedat à contritione imperatiuè, ſecundum hoc conueniunt ei duæ conditiones : Prima quæ eſt ordine,in Sexta conditio eſt quòd ſit lachrymabilis,cùm progrediatur à cõtritione & dolore de peccato commiſſo. Et quanuis ſit vtile & delectabile emittere lachrymas exteriores, nõ eſt tamen neceſſe:quia non ſemper ſunt in poteſtate hominis:ſed ſufficiunt lachrymæ interiores,quę ſunt afflictiones voluntatis naturaliter conſequentes nolitionem & deteſtationem peccati. Septima cõditio eſt quòd ſit humilis,cùm pœnitentia terminetur in abiectione ſui,vt ſcilicet ſe miſerum & peccatorẽ iniuſtum recognoſcat & confiteatur. De bene eſſe autem eſt quòd genibus flexis,& inclinato aut diſcooperto capite,quod tamẽ poteſt omitti propter ægritudinem,aut alias cauſas rationabiles. Ex propria autem ratione actus,qui eſt virtutis pœnitentiæ,eſt quòd confeſsio ſit manifeſtatiua:quę quidem manifeſtatio per quatuor impediri poteſt:Primò per falſitatem:& quantum ad hoc ponitur octaua conditio,quòd ſit fidelis,hoc eſt quòd ſit vera,vt ſcilicet nõ confiteatur peccata quę non fecit,nec neget aut ſubticeat ea quæ fecit. Nec obſtat quod D.Grego.dicit,Bonarum mentium eſt ibi culpam agnoſcere,vbi culpa non eſt:quia non intelligitur quantum ad ſubſtantiam actus. Quòd enim aliquis recognoſcat ſe commiſiſſe quod non commiſit,non pertinet ad bonam mentem, ſed ad errãtem. Illud ergo dictum intelligendum eſt quantũ ad cõditiones actus: quia iuſtus in actu, qui de ſe bonus videtur, formidat ne in aliquo ex parte ſua defecerit. Et ſic Iob 9.dicebat : Verebar omnia opera mea. Si pœnitens dubitat de aliquo,dubitatiuè debet loqui. Secundò impediri poteſt manifeſtatio propter obſcuritatem verborum:& quantum ad hoc ponitur nona conditio,quòd ſit nuda, hoc eſt clara,aperta, & manifeſta,ſic quòd bene intelligantur peccata & circunſtantię à cõfeſſore. Tertiò impediri poteſt manifeſtatio propter multiplicationem verborum:& quantum ad hoc ponitur decima cõditio,quòd ſit ſimplex,vt ſcilicet non recitet niſi ea quæ pertinent ad quantitatem peccati ſui. Hæc tamen conditio non eſt de neceſsitate confeſsionis, quia multiplicitas verborum non ſemper impedit manifeſtationem:& multis videtur quòd non ſint bene confeſſi,niſi ſecundum ſuam fantaſiam explicent, verba multiplicando. Cauendum tamen eſt à peccato vaniloquij : quia qui alia immiſcet, irreuerentiam facit ſacramẽto, quod non eſt ad talia inſtitutum. Et amplius debet caueri ab immixtione alienorum peccatorum,maximè ſi propria ſine alienis poſſunt ſufficiẽter exprimi. Quòd ſi non poſſunt propria ſine alienis exprimi, & non inuenitur ſacerdos qui non cognoſcat illum cuius peccatum debet exprimi:vtendum eſt regula de non habente copiam confeſſoris, qui abſque cõfeſsione poteſt accedere ad ſacramentum Euchariſtiæ, ſtante præcepto. Dominus tamen Caietanus dicit quòd peccator poteſt

conditiones bonæ confeſsionis.

Diſcretio cõfeſsionis in quo cõſiſtit.

Pſal.53.

Verecundia duplex.

Qualachrymæ in confeſsione requirantur.

In cõfeſsione cauendũ eſt à vaniloquio.

confiteri alia peccata, & ſubticere illud quod abſque alterius infamia non poteſt confiteri: quia licet ſit dimidiatio confeſsionis, non eſt tamen de per ſe, ſed per accidens, propter periculum alienæ famæ, maximè vbi haberetur mala ſuſpitio de communicante, ſi non confiteretur. Quartò impediri poteſt manifeſtatio per ſubtractionem, quando ſubtrahitur aliquid de his quæ manifeſtanda ſunt: & quantũ ad hoc ponitur vndecima conditio, ſcilicet quòd ſit integra, vt ſcilicet nullum peccatum, quod ſcitur vel dubitatur eſſe mortale, dimittatur: debet enim confeſsio correſpondere contritioni, cum ſit ſignũ ipſius. Contritio autem quæ non eſt integra, non eſt vera contritio, vt dictum eſt ex Ezech. 18. Igitur, &c. ¶Ex his ſequitur quòd nõ licet peccatori dimidiare ſiue diuidere confeſsionem, ſed integraliter omnia peccata ſua mortalia tenetur vni ſacerdoti confiteri, vt dicitur in ca. omnis vtriuſque ſexus, extra de pœnitentiis & remiſſ. Si autem pœnitẽs habet caſus reſeruatos epiſcopo, & prius vadat ad eum, confiteatur omnia, & abſoluetur ab omnibus. Si verò epiſcopus aut alius ſuperior auditis reſeruatis vult audire alia, ſed abſoluit à reſeruatis, & quo ad alia remittit ad curatum: tunc pœnitens eſt excuſatus, nec dimidiat confeſsionem, cùm ſit paratus integrè confiteri. Et abſolutio epiſcopi non eſt ſacramentalis, nec abſoluit eum à peccatis, ſed ſolùm ab obligatione cõfitendi ſibi, cùm peccata quo ad remiſsionem ſint connexa, vt dictum eſt: licet poſsit aliquis abſolui ab vna excommunicatione, manente alia, vt infrà dicetur: & licet etiam poſsit vna pars pœnitentiæ iniungi vno die, & alia alio die. Sed abſolutio dimidiari non poteſt, ſicut nec contritio. Tenetur tamen ſuperior ſeruare ſigillum ſacramentale, ſicut qui non ſubditum audiſſet, putans quòd ſubditus eſſet. Si verò pœnitens habens caſus reſeruatos, prius vadit ad curatum, debet ei omnia confiteri etiam reſeruata, & ſacerdos abſoluit eum ſacramentaliter ab omnibus peccatis etiam reſeruatis: ſed non ab obligatione confitendi peccata reſeruata ſuperiori. Et ideo tunc confitendo ſuperiori peccata reſeruata duntaxat, non dimidiat confeſsionem, cum iam omnia peccata ſint remiſſa: ſed quia manebat obligatus peccata reſeruata ſuperiori confiteri, & acceptare pœnitentiam pro illis, ideo confitetur illi reſeruata. An autem epiſcopus poſsit ſibi reſeruare aliqua peccata, inferiùs dicetur. ¶Circa hanc integritatem notandum eſt, quòd qui ex propoſito aliquod peccatum mortale dimittit, ſiue ex verecundia, ſiue ex puſillanimitate, aut alia irrationabili cauſa, peccat mortaliter. Si verò præter intentum ex præcedente tamen contemptu recordationis debitæ, confeſsio eſt iterãda. Si autem facta probabili (vt exiſtimat) examinatione, ex obliuione dimittit, non peccat, nec confeſsio eſt iteranda: tenetur tamen confiteri peccatum oblitum, cùm ad memoriam venerit, & opportunitas confitendi ſe obtulerit. Si autem contingat caſus in quo aliquis confiteri volens de aliquo peccato, non poſsit illud manifeſtare niſi reuelet alienam confeſsionem vel aliam perſonam, & ex tali reuelatione probabiliter timeat periculum ruinæ confeſſoris, vel ſuiipſius, aut alicuius alterius perſonæ, debet petere licentiam alteri confitendi, vel ad ſuperiorem recurrere, & de eius licẽtia alium ſacerdotem incognitum, vel ad alium locum in quo eſt incognitus, ire & cõfiteri. Quòd ſi peccator ſit infirmus, & non poteſt aliò ire, aut alium confeſſorem aduocare, dictum eſt in præcedenti conditione quid agere debeat. Nec in tali caſu tranſgreditur aliquis præceptũ Eccleſię, de confitendo in Paſchate: quia præcepta iuris poſitiui non ſe extendunt vltra intentionem præcipiẽtis, quę eſt finis præcepti. Hoc autem eſt charitas, ſecundum Apoſtolum, nec fit iniuria aliqua ſacerdoti: quia priuilegium meretur amittere, qui conceſſa ſibi abutitur poteſtate: peccat enim proprius ſacerdos, cũ non eſt facilis ad præbendum ſubdito licentiam confitendi alteri: quia multi ſunt adeò infirmi, qui potius ſine confeſsione morerentur, quam tali ſacerdoti confiterentur. Vnde qui nimis ſunt ſoliciti, vt conſcientias ſubditorum per confeſsionem ſciant, multis laqueum damnationis iniiciunt, & ſibiipſis. ¶Sed dubium eſt de circunſtantiis, an ſcilicet neceſſe ſit omnes circunſtantias confiteri. Reſolutio D. Thom. eſt quòd circunſtantias alleuiantes confiteri non videtur laudabile, niſi fortè ex taciturnitate illarum iudicaretur mortale quod eſt ſolùm veniale, vt in peccatis mortalibus ex genere ſiue ex obiecto, quæ ex ſubreptione, vel imperfectione actus ſunt venialia, vt furtum in re modica. Circunſtantias verò aggrauantes confiteri laudabile eſt, non autem ſemper neceſſe, niſi mutent ſpeciem peccati, quæ dicuntur augere in infinitum, & quando tales ſunt, quòd confeſſor ſine eis non poteſt ſcire quid ſit acturus, vel ratione iuriſdictionis, vel ratione iniuriæ illatæ, vt ſi ſit enormis læſio in clerico: vel etiam ratione modi imponendæ reſtitutionis, vt ſi decem millia aureorum furatus ſit, nõ ſufficit dicere ſimpliciter, commiſi furtum, ſimiliter ſi furtum fecit in Eccleſia. in prædictis caſibus & ſimilibus circunſtantias confiteri neceſſe eſt: maximè cùm habẽt ſpecialẽ prohibitionem, alias non eſſet ſufficiens peccati manifeſtatio ſiue cõfeſsio. ¶Quo ad circunſtãtiam verò numeri maior eſt difficultas, cùm nil expreſſum in ſacris literis habeatur, & parum de ea ſancti doctores loquantur: Non enim circunſtantia numeri mutat ſpeciem peccati. Ex definitione tamen cõtritionis, ex correſpondentia confeſsionis ad illam, claret ꝙ circunſtantia numeri neceſſariò ſit confitenda. Contrito enim eſt, qua cor durum in minimas partes redigitur. Et ſic de quolibet peccato mortali quis tenetur conteri: & cum contritio reſpondeat confeſsioni, quæ eſt ſignum contritionis: ſequitur ꝙ de illis peccatis eſt ſpecialiter confitendum, de quibus ſpecialiter oportet conteri. Igitur de quolibet numeraliter. Et hoc ſatis exprimitur Ezech. 18. vbi dicitur: Omniũ iniquitatum diſtributiuè: aliquibus enim enumeratis ſubiungit vniuerſalem. Et licet circunſtantia numeri non variet ſpeciem, aggrauat tamẽ in infinitum: & ſic quis tenetur conteri de primo, quia ſicut per illud peccatum auertitur homo à Deo: ita etiam per ſecundum auertitur. Ideo D. Thom. dicit ꝙ tenetur numerum peccatorum ſuorum eo modo quo habet in memoria exprimere, certum ſi ſciat: ſi verò ignoret, dicat circumcirca. ¶Confeſsio autem ſecundũ quod eſt pars ſacramenti pœnitentię, quod eſt in foro interiori. & concernit iudicium ſacerdotis, ſecundum hoc ponuntur tres conditiones. Duodecima quod ſit ſecreta. Si quis enim tenetur ſeruare famam alterius,

Quid agendu cum pœnitẽs habet caſus reſeruatos.

Abſolutio dimidiari non poteſt.

In Addi. 3. p. q. 8. ar. 4. ad 5.

1. Timot. 1.

Ad 6.

An circunſtantiæ ſint confitendæ.

De circunſtantia numeri.

Opuſcula 12. Ad lectorẽ Biſuntium.

terius,à fortiori suam quod non faceret,nisi secretè confiteretur. Tertiadecima conditio,quę se tenet ex parte cõfitentis,scilicet ꝙ sit accusans,siue quòd cognoscat & dicat se malè fecisse. Et per comparationẽ ad sacerdotẽ,ponitur quartadecima,scilicet ꝙ sit parere parata,hoc est quòd sit paratus adimplere pœnitentiam per sacerdotem iniungendam, si sit rationabilis. Si tamen videatur pœnitenti difficilis,potest petere à sacerdote commutationem. Confessor autem non debet esse nimis austerus,vbi Deus est liberalissimus,qui infinitam pœnam commutat in temporalem. Acceptam tamẽ tenetur pœnitens adimplere,sub pœna peccati mortalis,cùm fuerit data potestas sacerdoti ligandi : quod intelligendum est,nisi fuerit impossibilitatus,vel cõmutationẽ ab eodem sacerdote obtineat. Si autem oblitus fuerit,repetat confessionem,vel nisi confessor dixerit iniungẽdo,vel aliquid æquiualẽs:tunc enim probabiliter poterit æstimare quantitatem pœnitentiæ iniunctæ. Ideo laudabile est ad subueniendum debilitati memoriæ hominum,vt sacerdotes iniuncta pœnitentia dicant,vel aliquid æquiualens.¶ An autem pœnitens teneatur acceptare rationabilem pœnitentiam à sacerdote iniunctam,dubiũ est: Aliquibus videtur quò sufficit pœnitenti,vt sit paratus satisfactionem pœnæ temporalis à Deo reseruatę facere in hoc mundo,vel in purgatorio:& ideo dicunt quòd pœnitentiæ sunt arbitrariæ. Sed multò rationabilius videtur quòd teneatur acceptare:sicut infirmus medicinam corporalem. Tenetur enim subire iudiciũ sacerdotis,cùm sit iudex & habeat iudicare inter peccata, sicut sacerdotes Leuitici generis inter lepram & lepram. Et ideo sicut leprosi tenebantur secundum iudicium sacerdotis manere extra castra,aliqui plus,alij minus,quod erat eis pœnale:ita peccatores in noua lege pœnitentiã acceptare,aliàs sacerdotes non possent ligare,quod est contra illud quod dixit Christus., Quodcunque ligaueris super terram, &c. Præterea non sine deordinatione maius malum (quod est purgatorij pœna)eligitur,vbi multò minori malo potest euitari. Et non videtur quòd taliter accedẽs vt nil velit acceptare,intendat se submittere clauibus Ecclesiæ:ideo videtur irrisor, & non est materia sacramenti pœnitentiæ,cùm talis sit peccator subditus:sed quomodo est subditus,si nullam pœnitẽtiam acceptare teneatur? Et ideo non puto talem consequi effectum clauium. Et cum dicitur à sanctis doctoribus, quòd pœnitentiæ sunt arbitrariæ:Dicendum quòd verum est ex parte confessoris,sed non pœnitentis,nisi intelligatur de pœnitentia solenni, de qua suprà dictum est, & de qua intelligendum est illud de septennij pœnitentia, quòd pro quolibet peccato mortali publico, scandalizante & conturbante totam ciuitatem,debet imponi septennis pœnitentia: Quod tamen non semper est verum consideratis quibusdam peccatorum & pœnitentium circunstantiis:quia pœnitentes illam solennem pœnitentiam acceptare non tenentur nisi velint.¶ Cauere tamen debet iniungens pœnitentiam,ne vilescat potestas clauium:dicitur enim in ca. Sunt qui de pœnitentia, dist.1. Minus malum est si contingat errare dando nimis paruam pœnitentiam,quàm magnã:ergo malum est,quia ex hoc vilescunt claues Ecclesiæ. Et licet D. Chryso. dicat, Melius est reddere rationem de nimia misericordia, quàm de nimia seueritate:Si enim benignus est dominus, vt quid sacerdos debet esse crudelis? Non enim negat quin reddẽda sit ratio de nimia misericordia. Non enim potest nec debet sacerdos esse adeò liberalis, sicut Christus,qui nulli(vel saltem paucis) pœnitentiã iniunxit, eò quòd haberet potestatem excellentiæ, quam non habent sacerdotes. Iniunctio tamen pœnitentiæ etiam paruæ,multum prodest, maximè si dicatur,Et cætera bona quæ facies,sint in remissionem peccatorum:tunc bona opera sequentia participant aliquo modo de virtute clauium,& efficacia remissionis pœnarum:sic quòd sunt magis satisfactoria. Debet etiam confessor curare iniungendo pœnitẽtias,vt meliori & faciliori modo quo potest, præscindat causas & occasiones peccatorum.

An pœnitẽs teneatur acceptare pænitẽtiam iniunctam.

In Add.3. p.q.8.ar.7. ad 2.

Peccator nõ tenetur acceptare pœnitentiam solennem.

Ver. 18. DE CONDITIONIBVS CONSEQVENTIBVS CONFESSIONEM.

A Consequentia autem confessionem sunt tria,scilicet gratiarũ actio, cautio siue cautela cõtra recidiuum,&perseuerantia in bono,& satisfactio. Quo ad primum notandũ ꝙ absque ingratitudinis nota,magna beneficia sine gratiarũ actione præteriri non possunt. Cùm igitur inter cætera beneficia quæ confert Deus homini post baptismum,sit sacramentum pœnitentiæ, cuius pars est confessio, & alia absolutio:si pœnitens post confessionem &absolutionem gratias non agat,ab ingratitudine excusari non potest. Eam ob rem conandum est ad gratiarum actionẽ cum omni humilitate:orandúsq; est Deus,vt negligentiam debitæ præmeditationis & discussionis,ac etiam peccata oblita,& tepiditatem deuotionis,sua ineffabili clementia condonare dignetur,& ab occultis mundare, daréque gratiam satisfaciendi,& cauendi in futurum à malis,& perseuerandi in bonis.

Tria post cõfessionem obseruãda.

Ver. 19. DE CAVTELA RECIDIVATIONIS.

B Summopere etiam cauendum est pœnitenti, maximè confesso, qui virtute sacramenti absolutionis adiutus est, ne recidiuet, ne deterius illi contingat, & ne fiant nouissima hominis illius peiora prioribus,vnde Ioã.5. Ecce sanus factus es:iam noli peccare,ne deterius aliquid tibi cõtingat. Et Luc. 11.& Matth.12. Cùm enim spiritus immundus exierit ab homine:&c. & in parabola de seruo ingrato tradito tortoribus, donec redderet vniuersum debitum. Et Psal. In memoriam reddeat iniquitas patrum eius. D. Aug. de Iuda dicit, Rediit iniquitas patrum in conspectu domini,vt in eo etiam ipsa punirentur. Et idem Aug. Qui diuini beneficij oblitus,suas vult vindicare iniurias,non solùm de peccatis futuris veniam non meretur:sed etiam præterita,quæ sibi dimissa esse gaudebat, ad vindictã reputabuntur. Vnde aliqui voluerunt dicere quòd sicut bona per peccatum mortificata,per pœnitentiam reuiuiscũt:ita etiam peccata per pœnitentiã deleta,per sequẽs peccatũ reuiuiscũt. Verùm quia(vt habetur in c.diuina,de pœnitentia,dist.4.vbi hæc difficultas tractatur, Diuina clementia dimissa peccata in vltionem vlterius redire non patitur:nec consurget duplex tribulatio,quia Deus non iudicat bis in idipsum. Ideo D.Tho.dicit ꝙ peccata dimissa non redeũt ad animam,nec quo ad culpam,nec quo

Matt.18.
Psal.108.
An & quõ peccata dimissa per recidiuum redeant.

3.p.q.88.ar.3.& in 4. distinct.22. ad pœnam, vt scilicet pro omnibus dimissis sustineat pœnam, sicut si dimissa non fuissent. Nec etiam sequens recidiui culpa est tantæ grauitatis, sicut sunt simul omnia peccata dimissa, neque est digna tanta pœna. Sed redire dicuntur, non quidem simpliciter, sed secundum effectum aggrauationis, propter illam circunstantiam ingratitudinis. Habet enim illa culpa recidiui vltra suam substantialem malitiam maiorem grauitatem, quàm haberet propter ingratitudinem prædictæ indulgentiæ peccatorum præteritorum. Sicut etiam qui magnum recipit à domino temporali beneficium super excessu perpetrato contra eum: si relabatur, multò maiori pœna dignus est quàm si non fuisset ei indultum. Non tamé tenetur peccata præterita debito modo confessa, iterum confiteri: licet debeat dicere se in similia incidisse, si recidiuauit, vt deprehendatur maior grauitas peccati. Vnde Apostolus, Quantò putas maiora mereri supplicia qui filium Dei conculcauerit, propter ingratitudinem? & sic non redeunt, nisi quantum ad circunstantiam ingratitudinis. Morales exponunt illam parabolam de septem spiritibus immundis nequioribus: & dicunt esse septem circunstantias aggrauantes. Prima est ingratitudo veniæ: quia quando peccatum dimittitur alicui, obligat se pro illo beneficio ad nunquam offendendũ. Ideo quando recidiuat, venit contra illam obligationem, &c. Secunda circunstantia est subsannatio diuinæ misericordiæ, cui fit sicut Amon fecit Thamar, quæ dixit ei, Maius est hoc malum quòd nũc agis aduersum me, quàm quod antè fecisti. Tertia circũstantia est ruptura fœderis, pro qua est figura 4. Reg. 4. de Sedechia, qui fecerat fœdus cum Nabuchodonosor, qui post victoriam constituerat eum regem &c. Quarta, contemptus sacramenti. Quinta, iniqua eiectio: figura 2. Regũ. 13. & 14. de Absalone, qui post remissionem peccati, patrem eiecit à regno. Sexta, passionis iteratio, Heb. 6. Rursum crucifigentes, &c. Septima, induratio & obstinatio: exemplum de Pharaone, Exod. 7. quæ omnia declarant ingratitudinis circunstantiam.

Heb.10. 2.Reg.3.

Ver. 20. DE SIGILLO CONFESSIONIS.

In Add.3. p.q.11.ar.1. & 3. Sigillũ confessionis qd. Psal.31.

Sigillum theologicè loquendo est duplex, scilicet confessionis & secreti. Sigillũ confessionis, secundum D.Tho. nil aliud est quàm debitũ celandi peccata in confessione audita, & omnia alia per quę potest peccatum vel peccator deprehendi, siue sacerdos absoluat, siue non. Hoc autem debitum consurgit non solùm iure humano, sed etiam diuino, ex ipso sacramento confessionis, inquantum sacramentum est: quia in omni sacramento ea quę interius fiunt, debent exterius significari: & sic confessio est signum contritionis. Et cùm peccator confitetur & manifestat peccatum suum, Deus tegit illud, prout dicit Psal. Beati quorũ remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Et ideo hoc debet per sacerdotẽ, qui est minister Dei, significari: vt sicut Deus celat & tegit, ita & sacerdos: quia minister se conformare debet ei, cuius est minister. Et ideo si sacerdos reuelaret, significaret quòd Deus peccata confessa reuelaret, quod est falsum, & sic sacrilegium contra sacramentum pœnitentiæ. Ideo celatio siue occultatio peccati dicitur de essentia sacramenti, non quòd sit materia vel forma, sed consequitur naturaliter ex ipsa natura sacramenti, cuius est exterius significari, quod interius agitur. ¶Et cùm præceptum diuinum sit fortius humano, sequitur quòd quocunque casu, & quocunque præcepto humano adueniente, nunquã debet sacerdos reuelare: imò tenetur potius mori quàm Deũ offendere, & suis sacramentis irreuerentiam facere, etiam pro conseruatione totius reipublicæ. cùm pręceptum negatiuum obliget ad semper & pro semper: ideo est fortius præcepto affirmatiuo, quo quis tenetur conseruare bonum cõmune. Et si exigeretur ab eo iuramentũ, posset licitè iurare, quòd nil scit, cùm nesciat vt homo, sed vt Deus. Et si prælatus præciperet sub sententia excõmunicationis, confessor non tenetur dicere. Nec propterea excõmunicationem incurrit, quia non est in his subiectus superiori, qui non potest præcipere vt dicat veritatem, nisi eam quam scit vt homo. Et si præciperet dicere veritatem, quam in confessione audiuit, pręceptũ esset nullum. Et cùm iniustè exigat iuramentũ: non tenetur respondere ad intentionem iuramentum recipiẽtis: neque tacere debet, sed audacter dicere se nescire. Nec obstat dictum D. Bernardi, Quod introductum est pro charitate, non debet contra charitatem militare. Sed aliquando talis occultatio militat contra charitatem, vt quãdo scitur perditio regni, vel combustio ciuitatis, aut aliquid huiusmodi: igitur tunc peccatum non debet occultari. Negatur minor: Quia charitas non requirit ꝙ apponatur remedium peccato quod homo nescit, nec quòd fiat per aliquid quod cederet in irreuerentiam Dei: potest tamen confessor absque præiudicio reuelationis hortari custodes vt vigilent, quia hoc non est reuelare, sed hortari eos ad debitum officium. ¶De licentia tamen confitentis extra confessionẽ data, potest sacerdos alicui reuelare: quia pœnitens facere potest, vt sciat inquantũ homo: debet tamen vitare scandalũ in dicendo, ne fractor sigilli confessionis reputetur. Si autem confessor alio modo scit peccatũ confitentis, vel antè, vel post, debet quantũ potest occultare propter scandalum, ne alij retrahantur à confessione. In necessitatis tamẽ casu, quando imminet scandalum, potest dicere & deponere se non audiuisse in confessione, sed vidisse, vel aliter audiuisse: Qui enim pluribus modis scit aliquid, si dicat se scire vno modo, nõ reuelat se scire alio. Tunc illud quod dicitur in confessione, licet reueletur materialiter & per accidens, non tamen formaliter & per se. ¶Dubiũ est an sacerdos celare debet peccata non solùm veri pœnitẽtis, sed etiam ficti non attriti, imò etiam non proponentis se emendare, sed peccare. Summa angelica & Siluestrina dicunt quod non: quia tunc non tegitur, neq; occultatur à Deo, cũ non habeat cõtritionem: Ergo nec sacerdos cum debeat ei se conformare, sicut dictum est, cum non sit confessio sacramentalis, sed potius fictio & sacramẽti derisio. Pręterea peccatũ cadens sub sigillo confessionis est peccatũ cõmissum & non cõmittendũ: cũ confessio non sit de futuris. Huius etiam sententię est Panor. in c. omnis vtriusq; sexus, de Pœnit. & remiss. vbi dicit hoc sentire Innocentiũ. Possunt adduci rationes quia illa tantũ cadunt sub sigillo confessionis quæ dicuntur à pœnitente vt pœnitens est, & quę reuelantur vt occultabilia

bilia per ſacramentum, & ad quæ ſe extendit miniſterium confeſſoris, vel actu, vel potentia: ſed non ſe extendit ad pertinaciam & obſtinationẽ. Igitur. Dominus tamen Caietanus in opuſculo de audientia confeſsionis tenet oppoſitum: eo quod eiuſdem rationis eſt confiteri peccatum, & impedimẽtum prohibens abſolutionem. Quod patet quia ad eundẽ iudicem & in eodem foro ſpectat noſcere vtrunque: ſed obſtinatio eſt impedimentũ: cognoſcitur & reuelatur vt impedimentũ prohibens. Igitur. Sed conſtat peccatũ reuelari miniſtro Dei: igitur & obſtinationẽ. Et ex eo quod manifeſtare homicidium cõmittendum. eſt manifeſtare peccatũ commiſſum reuelatũ, ſcilicet propoſitũ cõmittendi, &c. Item ſequeretur quod liceret reuelare obſtinatũ in ſuperbia & luxuria, quod eſt abſurdũ. Et quod ſicut baptiſmus immundus ſacramentũ eſt: ita confeſsio immunda eſt ſacramentalis. Et ad argumenta dicit ꝙ ad ſacerdotẽ pertinet cognoſcere non ſolùm peccata cõmiſſa, ſed etiam impedimẽta abſolutionis. Et ſimiliter non ſolum id quod reuelatur vt occultabile per abſolutionẽ, ſed etiam impedimenta abſolutionis ſunt materia, & eo quod ſacerdos ab initio cõfeſsionis pœnitẽtẽ accipit vt cõferat ei ſacramẽtũ: occultatio autem ſequitur naturã ſacramenti pœnitentiæ. Et quanuis ſolus ſacerdos ſit miniſter ſacramenti pœnitentiæ: quia tamen in aliquo caſu aliquis non ſacerdos participat, aliquid de actu clauis, dũ confeſsionem audit propter neceſsitatem: ideo etiam participat de debito ſigilli cõfeſsionis, ſic quòd reuelando, mortaliter peccat, licet propriè loquendo ſigillum confeſsionis non habeat. Ideo dominus Petrus de Palude dicit, quòd is ad quem notitia peccatorum in confeſsione dictorum peruenit, licitè vel illicitè, mediatè vel immediatè, tenetur celare. Et ſic quando non ſacerdos in caſu neceſsitatis audit confeſsionem, ſiue de venialibus, ſiue de mortalibus, tenetur celare: ſimiliter interpres, & qui caſu audit, & qui ſe fingit confeſſorẽ, ac etiam qui latenter ſunt abſconditi. ¶ Pœna reuelantis cõfeſsionem ſecundum antiqua iura, vt habetur in c. Si Sacerdos, de pœnitentia, diſt. 6. eſt depoſitio, & per totam vitam ignominioſa peregrinatio. Sed ſecundum decretalem, omnis vtriuſque ſexus. §. caueat, eſt depoſitio, & detruſio in monaſterium, ad perpetuam agendam pœnitẽtiam. ¶ Sigillum ſecreti eſt debitum celandi ſecretum cõmiſſum, ſiue illud ſit peccatum, ſiue aliud temporale negotium. Et hoc debitum ex promiſsione conſurgit, quando ſcilicet reuelans exigit ante reuelationem vt teneatur ſecretum: & is cui fit reuelatio, promittit celare: tunc iure naturali, quo tenetur ſeruare promiſſum, tenetur ſeruare ſecretum. Et maiori obligatione, ſi promittit ſeruare, vt in confeſsione, ſiue ſub ſigillo confeſsionis, quanuis non ſit ſigillum confeſsionis: quia pacta priuatorum non poſſunt ius diuinum ſtatuere. Eſt tamen talis promiſsio quaſi iuramẽtum, quia per aliquod ſacrum aliquo modo promittitur. Et ideo qui promiſit aliqua celare ſub ſigillo confeſsionis, reuelando magis peccat, quàm ſi ſimpliciter promiſiſſet ſeruare ſecretum. Et amplius peccat, ſi promiſsionem confimauit iuramento. Vnde Prouerb. 11. Qui ambulat fraudulenter, reuelat arcana: qui autem fidelis eſt, celat amici commiſſum. & Eccle. 27. Qui denudat arcanum amici, fidem perdit, & non inueniet amicum ad animum ſuum. Quia tamen maior eſt obligatio iuris naturæ, qua quis tenetur cõmunitati vel Deo, quàm qua tenetur particulari perſonæ: ideo vbi illud ſecretum vergeret in perniciem reipublicæ temporalis vel ſpiritualis, (vt cùm aliquis alicui ſecretè reuelat quòd vult prodere regnum, vel comburere ciuitatem, aut hæreſim ſeminare) non debet celare, imò tenetur reuelare his qui poſſunt prodeſſe, & maximè ſtante monitione prælati ſub ſententia excommunicationis. Et non tenetur poſt priuatam monitionem expectare correctionem vel recidiuum: quia mora eſſet in magnum præiudicium, ſi ſe non emẽdaret. Et ad proceſſum euangelicum reſponſum eſt, cùm de fraterna correctione ageretur. Si autem illud ſecretum vergeret in detrimentum notabile & iniuſtum perſonæ priuatæ, non debet acceptari, nec acceptatum celari, etiam ſi iuraſſet: quia in male promiſsis reſcindenda eſt fides, & in turpi voto mutandum decretum. Non enim eſt obligatoriũ contra bonos mores præſtitum iuramentũ: vt habetur in c. non eſt obligatorium de Reg. Iur. in 6. An autem reuelans ſigillum ſecreti debite accepti peccet mortaliter. Dicendum quod ſic, vbi per talem reuelationem committens incurreret notabile damnum.

Qui tenentur ad ſigillũ cõfeſsiõis

Pœna reuelantis confeſſionem quæ ſit.

Sigillum ſecreti.

Sigillum ſecreti eſt de iure naturali.

Ver. 21.

DE SATISFACTIONE.

A Tertia pars integralis ſacramenti pœnitentiæ eſt ſatisfactio, quæ ſecundum ſe eſt actus virtutis pœnitentiæ. Et quia inter nos & Deum non inuenitur æqualitas, ſiue iuſtum ſimpliciter, ſed ſecundum quid: ideo ſatisfactio in ordine ad Deum (quam vocamus ſatisfactionem ſacramentalem) non eſt pars iuſtitiæ ſubiectiua, ſed integralis, qua homo recompenſat offenſam, quo ad temporalem pœnam, remanentem poſt peccatum remiſſum, cum cautela amplius non offendẽdi. Et ſic ſatisfactio eſt ſolutio vel expiatio pœnæ debitæ pro peccato præterito, & cautela de futuro. Ad eam enim, ſecundũ D. Auguſt. pertinet peccatorum cauſas præſcindere, & eorum ſuggeſtionibus aditum non indulgere. Intelligit per cauſas, non remotas, puta fomitem, qui pręſcindi non poteſt, ſed propinquas, quæ ſunt duplices, ſcilicet interiores, vt libido ex conſuetudine vel actu peccati relicta, & ea quæ dicũtur reliquię peccati. Quædam verò ſunt exteriores occaſiones ad peccandum, vt locus, mala ſocietas, & alia huiuſmodi: & tales cauſæ in vita per ſatisfactionem poſſunt remoueri, & non fomes, quanuis poſsit debilitari. Et quanuis pœnitentia ex prima ſui inſtitutione reſpiciat præteritum, tamen ex conſequenti reſpicit futurum, inquantum eſt medicina præſeruans: ita & ſatisfactio, quæ eſt pars eius. ¶ D. autẽ Anſelmus aliter definit ſatisfactionem, & dicit: Satisfactio eſt honorem Deo debitum impendere, & nõ loquitur de honore ſimpliciter, quia hoc pertinet ad religionis virtutem: ſed de honore per culpam ablato, qui impenditur & redditur per pœnam temporalem, quam ſibi Deus reſeruat, etiam remiſſa culpa: quia licet ſit miſericors, tamen eſt iuſtus. Maximam miſericordiam facit remittendo culpam, & conferendo gratiam, virtutes, & dona, ac commutando pœnam æternam in temporalem. Oſtendit etiam ſe iuſtum, reſeruando pœnam temporalem. Si enim nullam pœnam reſeruaret, nullam iuſtitiam

In Add. 3. p. q. 12. ar. 1. 2. & 3.

Satisfactio ſacramentalis quid.

In lib. cur Deus & homo.

In Add.3. p.q.13.ar.1. ostenderet: & tamen Psal.dicit, Misericordia & veritas (hoc est iustitia) obuiauerũt sibi. Iustitia & pax (hoc est misericordia) osculatæ sunt. ¶ Et licet homo satisfacere non possit quo ad beneficia suscepta, & minus quo ad culpam & pœnã æternam, quę est infinita: nec etiam quantũ ad pœnam temporalem æquiualenter, cùm totum quod habet vel habere potest homo, non sufficiat ad debitum persoluendũ pro beneficio creationis: quia (vt dicit Philosophus) Diis, parentibus, & magistris non redditur æquiualens. & Christus Luc.17. Cùm feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus quod enim debuimus facere, fecimus. Potest tamen satisfacere sufficienter secundum æqualitatem, nõ quantitatis, sed proportionabilitatis: quia quanuis totum suum posse habeat à Deo, tamen non exigitur ab eo, vt totum quod potest faciat, cùm hoc sit ei impossibile secundum statum præsentis vitæ, vt totum suum posse expendat in aliquid vnum, cùm oporteat eum circa multa esse sollicitum. Sed est quædam mensura homini adhibita à Deo quæ ab eo requiritur, scilicet impletio mandatorum Dei. Et quia potest super ea erogare, ideo per opera pœnalia supererogationis liberè facta, potest satisfacere pro pœna temporali, quam sibi Deus reseruat & exigit secundum mensuram peccati, iuxta illud: Secundum mensuram delicti erit & plagarum modus: hoc est, vt tantam pœnam sustineat, quantũ delectatus fuit, iuxta illud, Quantum se glorificauit, & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctum. Et sic non est dubium quin satisfaciat peccato ex parte conuersionis: sed ex parte auersionis, cũ peccatum habeat infinitatem, satisfacere nõ potest: sed Deus ei gratis dimittit. Verùm cùm satisfactio non respondeat peccato, nisi secundum quod est offensa Dei: & sic secundum auersionem homo pro peccato Deo satisfacere non potest, nisi inquantũ eius satisfactio innititur merito Christi, quod fuit infinitum, cui coniungitur homo per fidem formatam. Hinc est quòd homo sine gratia, nullo modo potest satisfacere pro peccato, nec etiam pro pœna temporali pro peccato debita. ex quo sequitur ꝙ peccatũ veniale & pœnæ temporales debitæ damnatis pro peccatis remissis, æternaliter puniuntur in inferno, vt dictũ est: quia deest principiũ remissionis & satisfactionis, scilicet fides formata gratia, per quam coniungimur & innitimur merito & infinitæ satisfactioni Christi. Et quia fundamentum satisfactionis indulgentiarum & purgatorij pendet ex hoc quod dictum est, quòd Deus deleta & remissa culpa, reseruat sibi pœnam temporalem: ideo hoc examinandum est.

Quomodo homo potest supererogare & Deo satisfacere. Deut.25. Apoc.18.

Ver. 22. DE REATV POENAE REMANENTE, REMISSA CVLPA.

1.2.q.87. art.6. Reatum pœnæ remanere dimissa culpa probatur. Gene.3. 1.Ioan.2.

A Reatũ pœnæ remanere, remissa culpa, veteris & noui testamenti affirmat authoritas: veteris quidé multipliciter: Primò hoc testantur humani generis miseriæ, & reatus, siue obligatio pœnæ, quæ ei ex peccato primi parentis successit, etiam post deletionem eius. Sapien.10. habetur quòd Deus primum hominem eduxit à delicto suo. & Gen.4. quòd respexit ad Abel & munera eius. Et tamen remanserunt pœnæ temporales, ad quas eum damnauerat. Et licet Christus abundantissimè satisfecerit pro peccato illo, ac etiam pro peccatis totius mundi: Nihilominus tamen nunc baptizati & suę passionis participes effecti, subditi sunt morti, & aliis pœnis pro peccato primi parentis taxatis. ¶ Præterea Nume.12. dicitur, quomodo postquàm dominus ad preces Moysi remisit peccatũ Mariæ sororis eius, & sanauit eam, iussit eam separari à castris septem diebus. Et Exod.32. postquã dominus pepercit populo Israël, ad preces Moysi, dixit: Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur, Percussit populũ pro reatu vituli. Insuper Num.14. dicitur quòd ad preces Moysi pepercit Deus populo Israël peccatum murmurationis, quo alium ducem eligere volebant, & reuerti in Ægyptum, dixítque Deus Moysi, Dimisi iuxta verbum tuum. Attamen omnes homines qui viderũt maiestatem meam, non videbunt terram, pro qua iuraui patribus eorum. Et Num.20. dicitur quòd Moyses & Aaron peccauerunt in aquis contradictionis, quia non crediderunt Domino, vt sanctificarẽt eum coram filiis Israël. Et licet Deus eis pepercerit, dixit: Non tamen introducetis populos hos in terram quam dabo eis. Vlterius 2.Reg.12. cum Dauid adulterio simul & homicidio se commaculasset, misit Dominus Nathan, qui increpauit Dauid, & dixit eum dignum morte: & respondente Dauid, Peccaui Domino: dixit Nathan, Transtulit à te Dominus peccatum tuum: non morieris. Verũtamen non obstante peccati translatione, satisfactionis pœna subinfertur: Veruntamen quia blasphemare fecisti inimicos Domini, propter hoc filius qui natus est tibi, morietur: & non recedet gladius de domo tua vsque in sempiternũ: & tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Rursus 2. Reg.24. cùm idem Dauid aduerteret se offendisse Dominum in numerando populum, dixit: Peccaui valde Domino in hoc facto: precor Domine, vt transferas iniquitatem serui tui, quia stultè egi nimis. Venit Gad propheta ad ipsum, dicens: Hæc dicit Dominus: Trium tibi datur optio, Aut septem annis veniet tibi fames in terra: Aut tribus mensibus fugies aduersarios tuos, & illi te persequentur: Aut certè tribus diebus erit pestilentia in terra. Cui Dauid, Coartor nimis: sed melius est vt incidam in manus Domini (multæ enim misericordiæ eius) quàm in manus hominum. Immisit itaque Deus pestilentiam in Israël, etiam deleto & remisso peccato. ¶ Notanda est hîc fides Dauid, qui licet audisset pœnam à Deo taxatam, adhuc credidit illam posse expiari ieiuniis & afflictionibus cilicij & prostrationum. & tandem mortuo filio statim comedit, & interrogantibus respondit, Propter infantem dum viueret ieiunaui, & fleui: dicebam enim, Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus, & viuat infans? cuius mors in pœnã peccati sui prædicta fuerat: Sperabat enim illam pœnam iustè illatam, per pœnitẽtiam & afflictionem se posse auertere. Vnde dicebat, Amplius laua me Domine. Dixerat, Ego dixi, Confitebor aduersum peccatum meum: & tu remisisti, &c. Confessus fuerat, dicens: Peccaui Domino. Postulauerat misericordiam, dicens, Miserere mei Deus secũdum magnam misericordiam tuam. Transtulerat Dominus peccatum suum, vt quid ergo amplius lauari petebat? profectò à reatu pœnæ temporalis, à quo pro peccato numerationis populi saltẽ pro magna parte liberatus est: adeò enim se afflixit, vt eius respectu Domi-

Dominus vnius diei vindicta contentus fuerit:licet tres dies indixisset. Hoc exemplo pœnas temporales,quas pro peccatis nostris meremur,expiare contendamus.Postremò Dan.4.dicitur, Consilium meum regi placeat:Peccata tua eleemosynis redime: & iniquitates tuas misericordiis pauperum. Sed hoc non potest intelligi quo ad culpam : quia Apostolus dicit, Si distribuero omnes facultates meas, &c. Ergo intelligitur de pœna peccatorum, remissa culpa,& manente gratia. ¶In nouo etiam testamento reperimus post condonatam culpam manere adhuc cōmuniter & in pluribus reatum pœnæ: præcursor enim domini, D.Ioānes dicebat,Facite fructus dignos pœnitentię.vbi ferè omnes sancti & orthodoxi doctores dicunt alios esse fructus pœnitentiæ,qui exiguntur à peccatoribus verè pœnitentibus pro peccatis suis,& alios fructus bonorū operum,qui produci exigūtur perpetuò à quibuslibet, etiam innocentibus,qui sunt autē opera mandatorū Dei.Fructus autē pœnitētię dicūtur opera pœnalia,vel abstinendo à licitis,vel imperando sibi aspera,ad quæ antea quis non obligabatur. Sic exponūt D.Greg.& Aug.qui ait,Non sufficit mores in melius cōmutare,& à præteritis malis recedere (quod dicitur noua vita)nisi etiam de his quæ iam facta sunt,satisfiat domino per pœnitētiæ dolorem,& humilitatis gemitum,per contriti cordis sacrificiū,cooperātibus ieiuniis,& eleemosynis. Idem dicit D. Chrysost.in hom.de Pœnitentia,Pœnitentiā exhibuit Dauid, ita dicens: Lauabo per singulas noctes lectum meū:& lachrymis meis stratum meum rigabo. & olim perpetratum peccatū, quasi nuper accidisset,lugebat,& dicebat:Vide humilitatem meā & laborem meum,& dimitte omnia peccata mea, hoc est,pœnas peccatorū,quorum culpa remissa erat.Idem significare videtur lotio,quam fecit Christus in cœna discipulis mundis,vt ipse testatus est,Vos enim mūdi estis. Ad idem etiam facit quod habetur Act.1.Ioannes quidem baptizauit aqua,vos autem baptizabimini(hoc est mūdabimini) Spiritu sancto,non post multos hos dies.Apostolis post resurrectionem remisit Christus culpam infidelitatis,& sic mundi erant, & baptismus importat lotionem & mundationem: Sequitur quòd debebant mundari à reatu pœnæ,cùm culpa eorum esset mundata. D.etiam Cyprianus dicit: Agite pœnitentiam plenam doloribus & lamentis animi: probate mœsticiam:nec vos commoueat quorundam aut error improuidus,aut stupor vanus:Qui cùm teneantur in tam graui crimine,percussi sunt animi cæcitate,vt peccata cognoscant,nec plangant.Præterea postquàm Christus sanauit eum qui 38.annos in porticu Piscinæ iacuerat,dixit illi:Tolle grabatum tuū,& ambula: quod erat opus laboriosum & pœnale.Et licet Christus aliquibus aliis satisfactionem non imposuerit, vt Mariæ Magdalenæ, Latroni, & Adulteræ, sed dixerit, Vade in pace,eo quòd erat Deus, & in quantum homo potestatem excellentiæ habebat,& effectum sacramentorū absque sacramentis causare poterat:hoc fecit ad ostendendam infinitam misericordiam.Illi tamē quem sanauit in porticu Piscinæ, ad exemplum discipulorum & nostrum,iniunxit opus laboriosum & Deo gratum,ad satisfactionem reatus, & ad cautelam. Vnde ait,Noli amplius peccare, ne deterius tibi contingat. Alij tamen prædicti opera satisfactoria Deo inspirante assumpserunt:Maria Magdalena lachrymis rigauit pedes Domini,non solùm ante indulgentiam,sed etiam postea mirabiles satisfactiones & supererogationis opera pœnalia ipsam fecisse certissimū est.Adultera pariter multū erubuit & timuit:confusio enim quæ magna pœna erat,ei loco satisfactionis fuit.Bonus pariter latro tormenta passionis sustinuit,& Christū defendit:propter quod eius crura prius fuisse fracta dicuntur.Pręterea eius contritio perfectissima fuit,quemadmodum Petri,qui egressus foras fleuit amarè: & post remissionem tamen peccati toto tempore vitæ suæ non cessauit à lachrymis,vt D.Clemens in Itinerario suo attestatur.Sed quare hæc faciebat, nisi ad satisfaciendum, vel ad dandum exemplum satisfaciendi?Non negamus tamē quin possit esse tanta & tam feruens contritio,quæ non solùm culpam,sed etiam & totam pœnam expiare sufficiat.Verùm attēta humana fragilitate & negligentia,rarò contingit talis contritio:quia frequenter & vt in pluribus satis tepidè conuertimur ad Deum.Igitur Deus voluit in peccatore satisfactionem,triplici ratione.Prima,in pœnam tepidæ conuersionis:Secunda,ne homines misericordiam consecuti,remissiores fierent:Tertia & potissima,vt ei assimilarentur. Vnde dicebat,Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis.& 1.Petri 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplū, vt sequamini vestigia eius.& Lucæ 9.Qui vult venire post me,abneget semetipsum,& tollat crucē suam, & sequatur me.non dicit,crucem meam:sed,suam,hoc est satisfactionis pœnam:vt quemadmodum ipse satisfecit pro peccatis totius mundi, sic & nos pro peccatis nostris.Non enim crux siue satisfactio Christi potest nobis applicari,nisi conformemur ei per crucem nostram.Vnde Rom.8. Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui:& in eodem c.dicit,Si filij,& hæredes:hæredes quidem Dei,cohæredes autem Christi,si tamen compatimur,vt & conglorificemur.& Rom.6.Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire iniustitiæ & iniquitati ad iniquitatem:ita nunc exhibete seruire iustitiæ in sanctificationem,hoc est expiationem.& Col.3.Mortificate membra vestra.& 2.Cor.4.Mortificationē Iesu Christi in corpore vestro circunferentes.& Galat.6.Ego stigmata domini mei Iesu Christi in corpore meo porto.& 2.Corinth.6.hortatur ad opera pœnalia,dicens:In omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros,in multa patientia,in ieiuniis,in vigiliis,&c. Sciebat enim Apostolus per opera pœnalia temporales pœnas expiari:quod apertè ostendit 1.Corinth.11.vbi ponit pœnam temporalem,quàm à nobis,etiam pro peccatis remissis,exigit Deus, quam nos per iustitiam & animaduersionem in nosipsos possumus expiare,& flagella Dei à nobis auertere.Ideo(inquit)inter vos multi infirmi & imbecilles,& dormiūt multi.Quòd si nosipsos iudicaremus,non vtique iudicaremur:dum iudicamur autem à Domino,corripimur,vt non cum hoc mundo damnemur.Semetipsos se diiudicant, qui de perpetrato malo de seipsis suscipiunt supplicium:& hi à Domino nō diiudicātur neque puniūtur,aut flagellantur. Proinde sub-

1.Cor.13.
Matth.3.
Super Mattheū & homi.4.de paniten.
Psal.6.
Ioan.13.
Act.1.
Ser.5.de laps.
Ioan.5.
Cur Deus velit peccatorem satisfacere.
Ioan.13.

iungit Apostolus, Cùm autem iudicamur, &c. Et D. August. distinguit triplicem pœnitentiam: vnam quæ baptismo præexigitur, quæ est interior, non tamen iniunguntur opera pœnalia: Altera, quæ pro quotidianis & minutis peccatis est necessaria: Tertia (inquit) actio pœnitentiæ est, quæ pro magnis peccatis est subeunda. ¶ Nec obstat præmissis quod dixit Apostolus, Cùm vos mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis delicta, delens quod aduersus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & tulit ipsum de medio, affigens illud cruci & expolians principatus & potestates, &c. Chirographum decreti nihil aliud est, quàm reatus siue obligatio ad pœnas. Si ergo Christus illud tulit de medio, vt quid igitur necesse est iterum sustinere pœnas? videtur fieri iniuria passioni Christi, quasi insufficiens fuerit: & tamen 1. Ioan.2. dicitur, Ipse est propiciatio (hoc est satisfactio) non solùm pro peccatis nostris, sed etiam totius mundi. Videtur fieri iniuria iustitiæ diuinæ, quasi Deus bis iudicet in idipsum, cuius contrarium suprà probatum est. Ad hæc dicendum quòd reatus pœnæ temporalis non ponitur propter insufficientiam passionis aut satisfactionis Christi: quia (vt probatum est) ipse abundantissimè satisfecit tam pro pœnis æternis, quàm temporalibus. Sed propter negligentiam cõuersionis, & indebitam applicationem passionis eius: quia non perfectè applicatur nobis, propter tepiditatem & negligentiam nostram, siue defectus conatus nostri, qui non semper ex toto corde, &c. Actus enim actiuorum, secundum Philosophum, non applicantur nisi subiectis dispositis, & secundum dispositionem illorum: sic nec passio Christi. Vnde non applicatur damnatis, licet sufficienter satisfecerit pro eis. Sunt præterea aliȩ duȩ rationes, quas tetigimus. Et sic Christus tulit chirographum sufficienter, quantum est ex parte sui: sed non efficaciter, quantum est ex parte nostri: vel quia non disponimus nos ad illam, vel non sufficienter. Nec per hoc bis iudicat in idipsum: quia non iudicauit in Christo, nisi pro dispositis sufficienter, vel in actu, vel in proposito. Per hæc patet solutio ad id quod hæretici retorquent ex D. Pau. Roma.8. vbi ait: Nihil ergo damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant. Ex quo loquo sic obiiciunt hæretici: Damnatio in duobus consistit, scilicet in culpa, & pœna: sed his qui sunt in Christo Iesu, nihil est damnationis, hoc est culpæ aut pœnæ: Igitur, &c. Quia (vt ibi dicit Apostolus) hoc intelligitur de his solùm, qui non secundum carnem ambulant, & de his qui sunt sufficienter dispositi, & quibus totaliter virtus passionis applicatur, vt in baptismo, in quo morti Christi perfectè conformantur. Consepulti enim sunt cum illo per baptismum in mortem. Ideo nil damnationis in illis manet, cùm nil carnalitatis habeant. Sed in peccatoribus post baptismum peccantibus, manet vt in pluribus reatus pœnæ, quod ex ritu vniuersalis Ecclesiæ apparet, quæ consueuit non solùm publicas & solennes satisfactiones iniungere pro peccatis publicis (vt dictum est) sed etiam priuatas pro priuatis.

Colo.2. *Chirographum decreti quid.* *hoc.§.versi.19.* *Rom.6.*

Ver. 23. DE SATISFACTIONE VNIVS PRO ALIO.

In Add.3. p.q.13.ar.2

AD sciendum quo modo vnus potest satisfacere pro alio, aduertendum est quòd pœna satisfactoria ad duo ordinatur: primò ad solutionem pœnæ debitæ pro peccato præterito: secundò ad medicinam pro peccato vitando. Quo ad secundum (inquantum est remedium sequentis peccati) satisfactio vnius non prodest alteri: quia ex ieiunio vnius, caro alterius nõ domatur: neque ex actibus vnius, alius bene agere consueuit, nisi per accidens, inquantum scilicet aliquis per bona opera potest mereri alteri de congruo augmentum gratiæ, quæ est efficacissimum remedium ad vitandum peccatum: sed hoc est magis per modum meriti, quàm per modum satisfactionis. Si verò consideretur pœna satisfactoria, vt ordinatur ad solutionem pœnæ debitæ, vnus potest pro alio satisfacere, dũmodo ambo sint in charitate: quia per charitatem opera vnius possunt fieri & esse opera alterius: cum per charitatem omnes vnum corpus simus in Christo. 1. Corinth. 12. Vnde Galat. 6. dicitur, Alter alterius onera portate: ergo alter alterius potest opera pœnitentiæ & satisfactionis, quæ sunt onera, pro altero portare. Præterea si vnus homo apud homines potest pro alterius amore debitum eius soluere: quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur: ergo multo fortius apud Deum qui est liberalior & misericordior. Nec oportet quòd maior pœna imponatur ei qui pro altero satisfacit, quam principali imponeretur, vt quidam dicunt, hac ratione moti, quòd pœna propria magis satisfacit, quàm aliena: Cùm pœna habeat vim satisfactionis, ratione charitatis, propter quam homo ipsam sustinet. Maior autem charitas apparet in hoc quòd aliquis pro altero satisfacit: Igitur. ¶ Nec exigitur (quantum ad solutionem debiti) quòd ille pro quo fit satisfactio per alterum, sit impotens ad satisfaciendum: quia etiam si esset potens, alio satisfaciente pro eo, ipse debitor à debito liberaretur. Et quanuis quis non possit conteri, aut confiteri, siue sacramentum pœnitentiæ accipere pro altero, neque mereri, quantum ad prȩmium essentiale: Non tamen sequitur quin possit satisfacere pro alio: quia talis satisfactio est aliquid accidentale. Nec est pars sacramenti pœnitentiæ cum non iniungatur, nec possit iniungi à sacerdote. Neque taxatur satisfactio siue pœna satisfactoria secundum proportionem & dispositionem eius cui debetur pœna, quia quandoque ille qui est melior, habet maioris pœnæ reatum: cum nonnunquam maiores peccatores intentiori & feruentiori conatu operentur: Et meliores nonnunquam plura venialia committunt, aut committere possunt. Nec tamen qui satisfacit pro alio, priuatur merito: quia satisfaciendo pro alio, vltra expiationem pœnæ alterius, meretur sibi ipsi vitam æternam, quæ maioris valoris est, quàm expiatio pœnæ alterius.

Vnus pro a[lio satisfa]cere potest. *Satisfaciẽs pro alio non perdit meritum.*

Ver. 24. DE SATISFACTIONIS QVALITATE.

In Add.3. p.q.14. art.2.

POena quam aliquis sustinet pro peccatis, non habet nomen neque rationem satisfactionis, nisi per charitatem: quia æqualitas in satiafactione apud Deum non est secundum æquiualens, sed magis secundum acceptationem ipsius. Opera autem satisfactoris sunt accepta Deo per charitatem: igitur absque

absque ea opera pœnalia non sunt satisfactoria. Vnde 1.Corinth.13. Si distribuero,&c. Et si tradidero, &c. Vnde sequitur quòd consilium Danielis datum Nabuchodonosor de faciendis eleemosynis, Danielis 4. intelligitur post pœnitentiam: quia si non pœniteret, per eleemosynas non expiaret. Et sicut nemo potest scire se esse in charitate: ita nemo potest certò scire an plenè satisfecerit. Et ideo dicitur Ecclesi.5. De propiciatu peccatorum noli esse sine metu. Non est tamen necesse quòd homo propter hunc metum satisfactionem expletam iteret, si conscientiam peccati mortalis non habet: quia quanuis pœnam per huiusmodi satisfactionem non exoluat, peccatum tamen ex satisfactione neglecta non incurrit. Sicut ille qui accedit ad Eucharistiam, habens probabilitatem quòd est in gratia, & tamen nō est, peccatum indignæ sumptionis non incurrit. ¶ Ex præmissis sequitur quòd existens in vno peccato mortali, non potest satisfacere pro alio: Sicut nec extra charitatem existens, pro peccatis de quibus prius contritus fuit. Nec satisfactio extra charitatem facta, adueniēte charitate reuiuiscit aut prodest, nisi fortè remaneat ex ea aliquis effectus. Sunt enim aliquæ satisfactiones, ex quibus manent aliqui effectus in satisfacientibus, etiam postquàm actus satisfactorius transiit. Sicut ex ieiunio manet corporis debilitatio, & ex eleemosynarum largitione substantiæ diminutio, & sic de similibus. Et tales satisfactiones in peccatis factę, prosunt ad hoc quod non oportet eas iterare, ad implendam iniunctam à cōfessore pœnitentiam: quia quantum ad hoc quod de eis manet, adueniente gratia sunt Deo acceptæ. Non tamen prosunt ad deletionem pœnæ. Satisfactiones verò quæ non relinquunt aliquem effectum in satisfaciente, postquàm actus transiit, oportet quòd iterentur, vt orationes, & alia huiusmodi. Actus autem interior, quia totaliter transiit, non viuificatur. Ideo oportet quòd iteretur. Non est tamen cessandum à bonis operibus, his qui sunt in peccato mortali: quia licet opera facta in peccato mortali, nō prosint quantum ad meritum essentiale: prosunt tamen ad triplex bonum: primò ad temporalium cōsecutionem, secundò ad dispositionem gratiæ, tertiò ad assuetudinem bonorum operum. Quia tamen hoc bonum non propriè dicitur meritum: ideo magis concedendum est, quòd huiusmodi opera non sunt meritoria, quàm quòd sint meritoria. ¶ Nec obstat quod D. Aug. dicit in Enchiridio, quòd opera extra charitatē facta, ad hoc prosunt vt pœna sit remissior, aut tolerabilior damnatio: igitur sunt meritoria & satisfactoria. Negatur consequentia: quia non potest inferni pœna mitigari, nisi diminuta vel deleta causa, quæ est culpa: quanuis dicit posit quòd opera in peccato mortali facta, minuant pœnam inferni, ad hunc sensum, quia homo per ea euadet reatum omisionis. Et sic nō tantum damnabitur, sicut si omisisset opera præcepta. Secundò, quia huiusmodi bona opera disponunt ad bonum, vt homo ex minori contemptu peccata committat.

Nemo scit se satisfecisse Deo.

An satisfactio extra charitatem facta reuiuiscat.

Opera in peccato mortali facta ad quid prosint.

Ver. 25. DE HIS PER QVAE FIT SATISFACTIO.

A NEcesse est vt id per quod fit satisfactio, sit aliquo modo pœnale: quia satisfactio importat quandam recompensationem offensæ, secundum quandam adæquationem, vel quantitatis quo ad homines, vel proportionabilitatis quo ad Deum. Sed adæquatio satisfactionis in humana iustitia est per subtractionem ab vno qui plus habet iusto, ad additionem alterius cui subtractum est aliquid. Et licet Deo, quantum est ex parte sua, nihil subtrahi posit: peccator tamen quantum in ipso est, subtrahit aliquid, peccando: scilicet debitum honorem & obediētiam. Vnde oportet quòd ad hoc vt debita recompensatio fiat, aliquid subtrahatur à peccante per satisfactionem, quod in honorem Dei cedat. Sed opus bonum, secundum quod huiusmodi, siue secundum quod bonum est, non subtrahit aliquid ab operante, sed magis perficit ipsum. Et ideo satisfactio non potest fieri per bonum opus, nisi sit pœnale. Et ideo ad hoc quòd aliquod opus sit satisfactorium, oportet quòd sit bonum & pœnale, & in honorem Dei factum, vt aliquid peccatori subtrahatur. Vnde D. Grego. in homelia vigiliæ Natiuitatis Domini dicit: Iustum est vt peccator tantò maiora sibi inferat lamenta, quāto maiora intulit damna, quantum ad culpam. Et quanuis Deus non delectetur in pœnis, vt pœnæ sunt: delectatur tamen in eis, vt iustæ sunt. & sic satisfactoriè esse possunt. Nec tamen sequitur quòd opera pœnalia ex maiori charitate facta, sint minus satisfactoria, quam in minori charitate facta, cùm maiorem habeant delectationem: quia pœnalitas consideratur in satisfactione, sicut in merito, in quo diminuitur difficultas ex parte subiecti, siue ex promptitudine voluntatis, quam facit charitas, quæ non diminuit, sed auget efficaciam satisfactionis. ¶ Quo ad flagella autem Dei dicendum est, quòd habent respectum ad culpam præteritam naturæ, & non semper personæ. Si enim in natura nulla præcesisset culpa, nulla pœna in ea fuisset. Sed quia natura inuenitur in persona, ideo sine culpa personæ ad meritum virtutis, & cautellam peccati sequentis, diuinitus infertur pœna per flagella: quæ etsi non sint in potestate nostra, possunt tamen fieri nostra, inquantum acceptamus ea in purgationem peccatorum, eis vtentes, & patienter ferentes, facientes de necesitate virtutem, & sic sunt meritoria & satisfactoria. Vnde Rom.5. Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, hoc est à peccato purgationem, vt exponit ibi glosa. Si autem omnino eis per impatientiam dissentiamus, non efficiuntur aliquo modo nostra, & per consequens nec meritoria, nec satisfactoria. Et ideo apud eos qui acceptant, habent rationem satisfactionis: apud eos verò qui non acceptant, habent rationem vindicationis. ¶ Inter opera satisfactoria tria communiter nominantur, scilicet ieiunium, oratio, & eleemosyna, includēdo sub ieiunio omnes afflictiones corporales, vt sunt peregrinationes, & disciplinæ: & sub eleemosyna, quicquid fit in vtilitatem proximi. Per hæc tria subtrahimus nobis ad honorem Dei tria bona, scilicet animæ, corporis, & exteriora bona. Et quidem quo ad bona animæ non subtrahimus à nobis realiter, sed per hoc quòd submittimus ea totaliter Deo per orationem. Per ieiunium autem subtrahimus bona corporis. Per eleemosynam verò bona fortunæ. Et quanuis quædam oratio habeat suauitatem & dulcedinem spiritus, ex dispositionę & assuetudinę orantis gratia & virtutibus ac donis adiuti: tamen ex

In Add. 3.p.q.18.

Solum opus pœnale est satisfactorium.

An & quando flagella à deo immissa sint satisfactoria.

Tria sunt opera satisfactoria.

Super Ezechielem. parte obiecti habet afflictionem carnis: quia vt dicit D.Grego. Dum crescit in nobis fortitudo amoris intimi,infirmamur, proculdubio fortitudine carnis. Vnde & neruus fœmoris Iacob ex lucta angeli emarcuisse legitur, & Abraham multum laborabat ad abigendas muscas. Sic orantes ad effugandas *Gen.32.* euagationes & subreptiones mentis,quæ dicuntur Muscæ morientes, perdentes suauitatem vnguenti,hoc est deuotionis. Ecclesiastes 10.

Ver. 26. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM POENITENTIAE.

In Add. 3. p.q.16. CVm materia sacramenti pœnitentię sit peccator subditus,contritus vel attritus & confessus,satisfacere proponens: sequitur quòd angelus non est capax sacramenti pœnitentiæ,cùm non sit homo nec possit detestari peccatum,& ei(vt dictum est)immobiliter adhæreat. Angeli autem boni sunt impeccabiles:Igitur,&c.Sequitur etiam quòd innocentes, & qui nullum peccatum actuale habuerũt, non sunt materia huius sacramenti:& per consequens nec Diua Virgo Maria, quæ nec actuale nec originale peccatum vnquam habuit: quia sacramentum pœnitentiæ ordinatur ad culpam actualem delendam.Vnde Luc.15.Gaudium est angelis super vno peccatore pœnitentiam agẽte, quàm super nonaginta nouem iustis qui non egent pœnitentia.Et licet iusti non egeant sacramento pœnitentię,sunt tamen capaces virtutis pœnitentiæ,quæ infunditur in baptismo: quia licet peccatum non commiserint,tamen(quantum est ex natura sua)committere possunt: quanuis per gratiam Dei præseruantem nunquam committant, vt Diua Virgo Maria immaculata. Nec tamen sequitur quòd habitus sit frustra,cùm sit perfectio naturalis. Sequitur præterea quòd beati in patria non sunt capaces sacramenti pœnitentiæ,cùm non sint in via, aut obnoxij peccato aut pœnæ: virtus tamen pœnitẽtiæ manet in illis: non quòd habeant actum pœnitentiæ, qui nunc est in via, sed alium actum, scilicet gratias agere Deo de pœnitentia relaxante,vt Dicit D.Tho.in 4.Sed eadem ratione videretur quòd fides, spes, & patientia,remanerent in patria, quod tamen ipse negat. Præterea gratiarum actio est actus religionis, & non pœnitentiæ: ideo in Summa aliter dicit: & iudicio meo, melius,vt suprà dictum est. Quartò *c.6.§.6. ver.2.* pariter sequitur quòd damnati,cùm sint extra viam,non sunt capaces sacramenti pœnitentię: nec habent virtutem pœnitentiæ,quæ est donum Dei infusum: licet habeant dolorem & tristitiam de malo commisso: tamen non habent voluntatem se emendandi & expiandi: ideo non habent propriè actũ pœnitentiæ, sed aliquid simile in genere.Et secundum hoc dicitur Sapieñ.5. Intra se pœnitentiam agentes,& præ angustia spiritus gementes.

Ver. 27. DE LOCO SATISFACTIONIS.

LOcus satisfactionis siue soluendi & expiãdi pœnas pro peccatis actualibus debitas, est mũdus iste, in quo viatores plenè possunt accipere sacramentum pœnitentiæ & exercere opera satisfactoria. Verùm quia contingit aliquando quòd aliquid existens in gratia,obnoxius reatibus pœnarũ pro peccatis præteritis,moritur ante expiationem.& quia(vt dicitur Apocalyp.21.) Non intrabit in illam(scilicet ciuitatem cælestem Hierusalem)aliquid coinquinatum,aut abominationem faciens:& reatus pœnæ sit quædam coinquinatio:ideo necessariò ponendus est locus,vbi post mortem expientur & exoluantur reatus pœnæ temporalis.aliter fieret iniuria diuinæ iustitiæ, si non punirentur: & diuinæ misericordiæ, si non expiarentur:cum diuina misericordia commutauerit pœnam æternam,vt expiarentur, & tandem peccatores peruenirent ad felicitatem æternam. sequereturq; quòd aliquis in gratia existens,priuaretur vita æterna,absq; nouo peccato,quod est erroneum. Ideo necesse est ponere locum,vbi expientur.Hunc locum Ecclesia & communiter Doctores vocant Purgatorium,de quo tractandum est.

Ver. 28. DE EXISTENTIA PVRGATORII.

PVrgatorium esse firmiter credendum est: nam hoc sacræ literæ pluribus in locis manifestant.Hoc etiam Ecclesia in pluribus conciliis generalibus determinauit scilicet in Cõcilio Florentino, Barreñ. & Agatensi.quam determinationem omnes sancti & orthodoxi atq; catholici Doctores semper secuti sunt.Prędicta concilia plurima in sacris literis habent fundamenta,quorum aliqua ad veritatem fidei sustinendam,inserenda duxi.Primò quia de nomine apud aliquos est quæstio, (quæ propriè solis pertinacibus est relinquenda,dummodo de re ipsa constet)indifferens enim est quo vocabulo vnaquæque res nuncupetur.Vocitent hæretici quo nomine voluerint: nos verò locum,in quo post mortem expiantur peccata venialia, & reatus peccatorum mortalium,qui(vt iam probatum est) manet, etiam deleta culpa,Purgatorium nuncupamus. ¶Fundamentum huius nominis sumptum est ex Malachia 3.cap. vbi dicitur, Quis poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis stabit ad videndum eum? Ipse enim quasi ignis conflans,& quasi herba fullonum. Et sedebit conflans & emundans argentum, & purgabit filios Leui. Per diem Domini intellexit Malachias mortem, in qua venit Dominus ad iudicandum,iuxta illud,Statutum est hominibus semel mori,& post hoc,iudicium.Tũc ergo si qui sint qui non fuerint plenè purgati,purgabuntur igne.Ad hunc sensum D. Paulus dicit: Fundamentum aliud nemo potest ponere,præter id quod positum est,quod est Christus Iesus (siue fides Iesu Christi charitate formata,secundum Glos.)Si quis autem superædificat super fundamentum hoc, aurum, argentum,lapides preciosos,ligna,fœnum, & stipulam: vniuscuiusque opus manifestum erit:dies enim Domini (hoc est aduentus Domini ad iudicium post mortem) declarabit: quia in igne reuelabitur. Et vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit,quod superædificauit, veluti aurum, argentum, lapides preciosi, quibus ignis non nocet: Sic nec illis qui in hora mortis non habebunt nisi bona opera,ignis nocebit: nec detrimentum patientur, sed mercedem accipient. Si cuius verò opus arserit(puta quia ex lignis,fœno & stipula,quibus ignis nocet,& quę repræsentant peccata venialia, & reatus peccatorum) detrimentum patietur: ipse tamen saluus erit (scilicet propter funda-

Purgatorij nomen ex sacris literis habetur. Heb.9. 1.Cor.3.

fundamentum) sic tamen quasi per ignem (scilicet purgatus.) Et quanuis ignis in sacris literis aliquando accipiatur pro tribulationibus, quas patiuntur homines in hac mortali vita, per quas (vt dictum est) possunt expiare pœnas: Malachias tamen & Apostolus intellexerunt de igne reali, in quo cruciantur post mortem animæ, quæ habent aliquid ligni, fœni, & stipulæ, vt D. Augustinus dicit in Sermo. 4. de commemorat. anima. & D. Gregorius in 4. Dialogorum cap. 39. & Glo. ordinaria, & omnes antiqui Doctores dicunt animas post mortem luere pœnas, de quibus Malachias & Apostolus loquuntur, scilicet ignis, à quibus poterunt liberari, vt Tobias declarauit 4. cap. Panem tuum & vinum super sepulturam iusti constitue. Hoc idem declarauit Iudas Machabæus, qui collatione facta, misit Hierosolymis, offerri duodecim milia dragmas argẽti pro peccatis mortuorum, iustè & religiosè de resurrectione cogitans. Sequitur, Sancta ergo & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Et si obiiciatur librum Machabæorum non esse de Canone: Dicendum est quòd licet non sit de Canone Hebræorum siue Iudæorum: est tamen de Canone Ecclesiæ catholicæ, quæ non regitur per Canonem Hebræorum, sed Spiritu sancto. Hebręi enim multa à Spiritu sancto reuelata omiserunt, sicut librum qui intitulatur Ecclesiasticus, vt recitat D. Hieronymus in epistola ad Cromachiũ & Heliodorum episcopos. Idem Hierony. in prologo Danielis ait, Hebræi historiam Susannæ, hymnum trium puerorum, & historiam Beelis non habent: multáque absurda de traditionibus eorum interposuerunt, & illa quindecim signa ante iudicium, vt testatur idem Hieronymus, quæ tamen Ecclesia non recipit: libros autem Machabæorum (quanuis incerto authore) Ecclesia recipit, & inter Canonicos D. Augustinus & Hieronymus numerauerunt: Ecclesiáque in Concilio Tridentino eos inter canonicos numerauit. ¶Præterea & peremptoriè Christus Dominus dixit, Si quis dixerit verbũ cõtra Spiritum sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Omnes orthodoxi expositores ex his verbis eliciunt, quòd verè & in bona consequentia sequitur, quòd in futuro seculo aliqua peccata remittantur: à fortiori reatus pœnarum temporalium: quia si nullum in futuro seculo peccatum remitteretur, frustra & ociosè Christus dixisset, Neque in futuro seculo: quod est blasphemum, & in maximam iniuriam Christi, qui est ipsa sapientia patris. Peccata autem mortalia nõ remittuntur, vt dicitur 1. Ioan. 5. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis. Ergo peccata venialia remittuntur in futuro seculo, vel reatus pœnarum temporalium, quæ secum compatiuntur gratiam, quæ est principium satisfactionis. Insuper Apocal. 5. dicitur quòd D. Ioannes post Christi Ascensionem vidit subtus terram animas benedicentes Deum: sed hoc non potest dici de damnatis: quia (vt dicit Psalmista) Superbia eorum qui te oderunt, ascẽdit semper. Nec potest dici de patribus antiquis, qui iam cum Christo in die Ascensionis ascenderãt, & sic non erant subtus terram. Nec etiam potest dici de pueris, qui decesserunt sine baptismo & ante vsum rationis: quia ignorant Christum sedentem super thronum, quem vidit & audiuit Ioannes laudari & benedici. Ergo necesse est illa verba intelligi de aliquibus existentibus in gratia, qui habebant aliquid purgandum. ¶Vlterius in antiquo testamento omnes Iudæi orabant pro mortuis, & affligebant se pro eis. Vnde 2. Reg. 1. dicitur, Apprehendens autem Dauid vestimenta sua scidit, omnésque viri qui cum eo erant, planxerunt, & fleuerunt, & ieiunauerunt vsque ad vesperam, super Saul & super Ionathan filium eius, & super populum Domini, eò quòd corruissent, sed hoc frustra fecissent, si non profuisset illis, & si non esset purgatorium: Igitur. Et (vt infrà dicetur) solennitas sepulturarum, & cultus exequiarum, ab Apostolis & sanctis Patribus obseruatus, nõ frustra fiebat. Insuper D. Dionysius recitat ritum Apostolorum in sepultura Christianorum: & dicit quòd Apostoli orabant pro defunctis, imò ab ipsis fuit institutum, vt in qualibet missa fieret commemoratio defunctorum. Vnde Damascenus in quodam sermone de suffragiis Defunctorum dicit, Ministeriorum conscij discipuli Saluatoris, in tremendis viuificis mysteriis memoriam fieri eorum qui fideliter dormierant, sanxerunt. Ex quibus apparet væsania nouorum hæreticorum, qui non verentur purgatorium negare, & dicere purgatorium esse imposturam sacerdotũ. ¶Nec obstat illud quod scribitur Apocalyp. 14. Beati mortui, qui in Domino (hoc est in gratia) moriũtur: quia non omnes qui moriuntur in Domino, hoc est in gratia, statim sunt perfectè beati: sed solùm illi, qui nil purgandum habent. Animæ autem purgatorij sunt beatæ in spe certa, quia certæ sunt quòd liberabuntur, & peruenient ad beatitudinem perfectam. De hac beatitudine Psalm. Beatus vir qui sperat in Domino. Et Christus, Beati pauperes, quoniam ipsorum est regnum cælorum. ¶Nec obstat pariter quòd Charitas est ignis, Lucæ 12. Ignem, &c. & ignis naturaliter inclinatur & ascẽdit sursum. Et ideo qui moriuntur in charitate, ascendunt & non descendunt. Quia quemadmodum ignis potest impediri ne ascendat sursum: sic charitas per peccata venialia, & reatus pœnarum temporalium. Et quia de existentia purgatorij, in quo animæ purgandæ recipiuntur, dictum est: consequenter dicendum est de receptaculis aliarum animarum post mortem.

Liberatio animarum à pœnis probatur. *2. Mach. 12*

Matth. 12.

hoc. §. 4. versic. 33. *Vltimo c. Eccl. Hierarch.* *Matth. 5.*

Ver. 29. DE RECEPTACVLIS ANIMARVM.

A QVanuis substantiæ spirituales secundum suum esse à corporibus non pendeant: Deus tamen gubernat & disponit temporalia, mediantibus spiritualibus creaturis, vt D. August. dicit tertio de Trinitate. Ideo est quædam conuenientia spiritualium creaturarum ad corporalem substãtiam, per congruentiam quandam: vt scilicet dignioribus substantiis digniora & nobiliora corpora deputentur. Vnde Philosophi secundum ordinem mobilium posuerunt ordinem substantiarum separatarum. Et quanuis animabus post mortem non asignentur aliqua corpora, quorum sint formæ vel determinati motores: determinantur tamen eis quædam corporalia loca, per congruitatem quandam, secundum gradum dignitatis meriti vel demeriti, quibus insunt quasi in loco, eo modo quo spiritualia esse possunt in loco, secundum quod magis accedunt ad primam substantiam, vel elongantur ab ea: quod

In Addi. 3. p. q. 69. *3. de Trin.*

fit per meritum vel demeritum.Sicut enim in corporalibus est grauitas, qua feruntur ad locum suum, qui est finis motus ipsorum : ita in animabus est meritum vel demeritum, quibus perueniunt ad præmium vel pœnam,quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per leuitatem vel grauitatem statim fertur in locum suum,qui est finis motus ipsius,ita in animabus est meritū vel demeritū,quibus perueniunt ad præmium vel pœnam,quæ sunt fines actionum ipsarum. Vnde sicut corpus per grauitatem vel leuitatem statim fertur in locum suum,nisi prohibeatur : ita & animæ statim soluto vinculo carnis,per quod in statu viæ detinebantur,statim præmium consequūtur vel pœnam, nisi aliquid impediat consecutionem præmij,vt peccatum veniale,& reatus peccatorum mortalium. ¶Et quia ante mortem Christi paradisi porta nondum aperta erat : nulla anima quātumcunq; perfecta in gratia, poterat cælum ascendere : sed omnes descendebant ad infernum, iuxta illud, Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem ? eruet animam suam de manu inferi ? Ad cuius euidentiam supponendum est secundum omnes catholicos,& singulariter secundum D. Bernardum, quòd infernus dicitur quasi inferiùs,& sic subtus terram positus,& aliquando vocatur Abyssus : & D. August. in libro Retractationum dicit,quòd Infernus sub terris est.Et ideo Esa.7. dicitur locus profundus : Pete tibi à Domino signum in profundum Inferni,siue in excelsum suprà.D.Hierony.super illud Matth.12. Sicut fuit Ionas in ventre cæti tribus diebus & tribus noctibus:sic filius hominis in corde terræ : dicit quòd sicut cor est in medio animalis,sic infernus in medio terræ.Vnde de Christo dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos. Ex quo loco sequitur terram circa centrum esse concauam. Et ibi dicuntur fuisse quatuor receptacula ordinata, vnum super aliud,ad modum sphærarum.cuius congruentia potest assignari : quia anima quæ quandiu coniuncta est corpori,est in statu merendi & demerendi, sed exuta à corpore est in statu recipiendi finalem retributionem : & hoc dupliciter,vel quantum ad bonum, & sic post Christi Ascensionem fuit & nunc est paradisus, & ante resurrectionem Christi erat Sinus Abrahæ,siue lymbus Patrum : quia tunc reatus peccati originalis impediebat,sed in descensu Christi ad inferos impedimentum hoc sublatum est,iuxta illud Psal. Attollite portas principes vestras, hoc est potestatem detinendi animas.Si quantum ad malum,dupliciter, aut ratione culpæ mortalis, & sic est infernus,qui est locus infimus, & dicitur profundissimus.Vnde Iob in persona reproborum, In profundissimum infernum descendet anima mea.Hic locus à Deo siue à Paradiso est remotissimus, iuxta illud Psalm.Longè à peccatoribus salus.& sic in centro terræ, & in circuitu eius.Si verò ratione culpæ originalis,est lymbus puerorum.Si verò anima est in statu in quo impeditur à finali retributione consequenda,vel hoc est propter defectum personæ,& sic est Purgatorium,in quo detinetur,donec satisfecerit pro venialibus, aut reatu peccatorum mortalium, vel venialium remissorum. Si verò propter defectum naturæ,sic ante mortem Christi erat lymbus Patrum,vt dictum est.Et quia de Paradiso sufficienter dictum est suprà ca.14.ideo nunc de aliis receptaculis dicendum est.

In lib.de imagine mundi.

Quatuor animarum receptacula.

Psal.23.

Psal.118.

Ver. 30. DE LYMBO PATRVM.

In 4.distin. 22.q.2.art. 1.q.2.

Lymbus patrum quid.

Lymbus propriè significat vittam siue fasciolam quādam,qua vestis extremitas ornatur: sed extenso vocabulo generaliter omnis orbis vel extremitas circularis rei,dicitur Lymbus.Et ideo superior pars inferni circulariter comprehendens alias partes, dicitur Lymbus. Et pariter locus puerorum & Purgatorium possunt hoc modo dici Lymbi.Sed communi vsu locus expiationis siue satisfactionis dicitur Purgatorium : Infernus verò damnatorum Lymbus non potest dici: Lymbus Patrum est prima & superior pars inferni,in qua detinebantur animæ Sanctorum Patrū,quæ non habebant aliquid purgandum,eò quòd paradisi porta nondum erat aperta per clauem Dauid,hoc est per Christi pasiónē. In hoc lymbo erant tenebræ,quantum ad carentiam claræ visionis diuinæ. Vnde Esa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris,vidit lucem magnam.& secundum hoc etiam dicebatur infernus & lacus. Vnde Zach.9.Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu. Non tamen erant tenebræ, quantum ad carentiam gratiæ aut scientiæ.Nec erat ibi pœna sensibilis,quam homines patiuntur pro actuali peccato : sed erat quædam quies & refrigerium.Et secundum hoc nō dicitur Infernus, sed Sinus Abrahæ, eò quòd primum principium credendi explicitè mysterium incarnationis & redéptionis,fuit ipse Abraham,qui se separauit ab idololatria,& signum fidei accepit, & cui primo de Christo(sine cuius fide non peruenitur ad requiem)specialis facta fuit reuelatio. Ideo nunc requies Sāctorum in cælis, vbi nullus est dolor,ad similitudinem sinus maris,in quo non sunt agitationes,neq; procellæ,aut fluctuationes,sed tranquillitas summa,dicitur Sinus Abrahæ. Ad hunc sinum siue quietem delata fuit ab Angelis anima Lazari, & ibi refrigerabatur,ante mortē Christi, refrigerio quietis, absq; dolore sensibili:quo refrigerio carebat diues Epulo,existens in profundissimo inferno.Vnde Luc.16. dicitur eleuasse oculos in tormentis, & petiuisse refrigerium linguæ. Refrigerium & consolatio eorū qui erant in hoc sinu,consistebat in quiete conscientiæ, & in contemplatione rerum naturalium, & eorum quæ per fidem audierant de reparatione humani generis & mysteriis diuinis. Erat tamen quidam dolor de dilatione speratæ gloriæ,secundum illud,Spes quæ differtur, affligit animam. Vnde D. August.in quodam sermone de Passione Domini dicit, quòd lachrymabili obsecratione Christum orabant. Ab his doloribus liberauit eos Christus.Vnde Act.2.dicebat D.Petrus,Deus Christum suscitauit,solutis doloribus inferni.¶Ad hunc locum inferni anima Christi diuinitati coniuncta, postquā emisit spiritum in die parasceues descendit, quantum ad essentiam, & reiecit potestatem principū tenebrarum,iuxta illud Psalm.23. Attollite portas principes vestras.Glos.exponit,Principes auferte potestatem vestram,qua hucusque homines in inferno detinebatis.& sic in nomine Iesu omne genu flectatur, &c.Fuit etiam in aliis inferni partibus.Nam eos qui erant in inferno, de sua malitia increpauit, maximè Iudam:& Luciferū ad mille annos ligauit:& eis qui erant in purgatorio,spem dedit:paruulos in lym-

Luc.16.

Gene.12.

Refrigeriū Sinus Abraha.

Prou.13.

3.p.q.52. art.2.

Anima Christi ad quem locum inferorum descēdit, & quid operata est,

in lymbo ad gratiarum actiones inuitauit. Et secũdum hoc debet intelligi quod dicit Apostolus, Descendit in inferiores partes terræ. & illud quod dicitur in Symbolo, Descendit ad inferos, hoc est in omnes partes, secundum animam: ita tamen quòd solos iustos illuminauit. Dicitur enim Eccle.24. Penetrabo inferiores partes terrę, & inspiciam omnes dormientes, & illuminabo omnes sperantes in domino, scilicet sanctos Patres, lumine gloriæ & claræ visionis suæ. Tunc impletum fuit illud, Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam: habitantibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. ¶ In hoc loco mansit anima Christi per quadraginta horas, siue tribus diebus & tribus noctibus, per synecdochen, accipiendo partem pro toto: tanto tempore, quanto mansit Ionas in ventre cæti. Vnde Matth.12. Sicut fuit Ionas in ventre cæti, &c. & hæc est ratio quare tantum mansit, vt hanc figuram impleret, & ne si statim resurrexisset, videretur non fuisse mortuus. In hoc eodem lymbo fuit anima boni Latronis in die Parasceues in paradiso, sicut Christus promiserat, dicens: Hodie mecum eris in paradiso. Tandem in die resurrectionis suæ, prima sabbati, diluculo, orto lucifero, secũdum prophetiam Oseæ 13. Ero mors tua, ô mors, & morsus tuus, ô inferne, eduxit omnes patres de lacu, vt dictum est ex Zacha. & Apostolus, Spolians principatus & potestates infernales: & fortè duxit eos ad sepulchrum, vt viderent resurrectionem & gloriam corporis, & deinde per dies quadraginta seclusis apparitionibus, ad paradisum terrestrem, tanquam ad conuenientiorem locum, & tandem ad montem Olíueti, & finaliter in cælum in die Ascensionis captiuam duxit captiuitatem. Et ab eo tempore in prædicto lymbo nullus fuit: quia postquàm porta paradisi aperta fuit, animæ quæ aliquid purgandum habent, facta purgatione, euolant ad cælum cum Christo in æternum victuræ & regnaturæ, potestate detinendi ipsis dæmonibus ablata.

Ephe.4. *Esa.9.* *Luc.23.* *Collo.2.* *Psal.67.*

Ver. 31. DE LYMBO PVERORVM.

A QVanuis de Lymbo puerorum nihil exprese inueniatur in sacris literis: implicitè tamen inuenítur, licet non sub hoc nomine Lymbus. Necesse est enim ponere aliquem locum pro pueris non circuncisis octauo die, tempore quo durabat præceptum circuncisionis, & pro non baptizatis ante vsum rationis decedentibus, in noua lege: illi enim non euolabãt ad cælum, cùm paradisi porta nõdum esset aperta: nec portabantur ad sinum Abrahæ, cùm Gẽ.17. dicatur, Masculus, cuius præputij caro circuncisa non fuerit, delebitur anima illius de populo suo. Et Ioan.3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Si ergo locus deputandus est, non est lymbus patrum: quia qui illuc accedebant, erant in gratia, & in propinquo Deum visuri: decedentes autẽ in solo originali, non erant in gratia, neq; vnquam Deum visuri: ideo locus ille eis cõueniens nõ fuisset. Nec debet eis assignari Purgatorium aut infernus, cùm nunquam habuerint peccatum actuale, & per consequens non debeant pati pœnam sensus, vt amplius dicetur. In purgatorio autem & inferno illa pœna sustinetur: ergo alius locus est assignandus: quem si comparemus ad dignitatem personarũ locatarum, ponendus est sub purgatorio: quia illi qui sunt in purgatorio, sunt in gratia, & sic digniores. Si verò comparemus ad qualitatem pœnæ vel præmij, illi qui sunt in purgatorio magis affligũtur: quia patiũtur pœnam sensus, iuxta illud, Quantum se glorificauit, &c. Ideo Ecclesia dicit animas purgatorij esse in porta inferni, non quod sint contiguæ inferno: sed quia pœnam ignis patiuntur, sicut damnati in inferno, differenter tamen: quia illi perpetuò, hi autem solùm ad tempus: patiuntur tamen ab igne eiusdem speciei cum damnatis. Vnde D. Gregorius, Eodem igne rutilat aurum, & fumat palea. & D. August. Eodem igne purgatur electus, & crematur damnatus. Non tamen æquè attrociter cruciantur purgatorij animæ, sicut damnatæ: quia ignis ille non cruciat naturaliter, sed secundũ quod est instrumentum diuinæ iustitiæ, quæ punit secundum quantitatem demeritorum. Et cùm D. Thomas dicit quod Purgatorium est locus coniunctus inferno, intelligendum est mediante lymbo paruulorum. Et cùm dicit quod probabiliter creditur, quòd lymbus patrum & paruulorum secundum sitũ sit idem locus, nisi quòd requies sanctorũ adhuc erat in superiori loco, quàm lymbus puerorum: Dicendum quòd se remittit ad ea quæ suprà dixerat. s. quòd lymbus patrum & infernus damnatorum, si considerentur secundum situm loci, est idem locus, vel quasi contiguus: ita tamẽ quòd superior pars inferni lymbus patrum dicitur: tamen inter lymbum patrum & infernum mediat purgatoriũ & lymbus puerorum. Et cùm dicitur Christum momordisse infernum, intelligendum est de lymbo patrum & purgatorio. Et sic infernus & lymbus patrum sunt idem locus, secundum situm. Si verò accipiatur secundum dignitatem rerum locatarum, tunc lymbus puerorum mediat inter purgatorium & infernum. ¶ Si quæratur an in lymbo paruulorum aut patrum sit ignis: Dicendum quòd incertum est: si tamen sit, non affligit in illis locis, neque est instrumentum diuinæ iustitiæ. Paruuli enim cùm non habuerint actum proprium, neque delectati sint, non patiuntur pœnam sensus, sed solùm damni. Hæc pœna damni siue priuatio diuinæ visionis in paruulis, multum distat à pœna damni in damnatis: quia damnati ex culpa actuali & propria priuantur: ideo ad illam priuationem sequitur maxima tristitia, & pœna sensibilis, siue afflictiua intrinseca, quæ secundum D. Chrysostomum est maxima pœnarum, vt inferius dicetur. Paruuli autem cùm non ex actu proprio, sed ex peccato naturæ, quod contraxerunt ex origine, non tristantur: quia secundum aliquos, non apprehendunt se aliquando fuisse capaces illius beatitudinis. Cùm ergo omnis tristitia sequatur apprehensionem, sequitur quòd non tristantur. Potest etiam dici quòd Deus qui ordinauit pœnam sensibilem correspondere delectationi (vt dictum est) non concurrit ad apprehensionem, nec ad tristitiam, etiam si apprehenderent. Et sic soluuntur omnia argumenta in oppositum. ¶ Quid autem faciant paruuli in lymbo, dicunt communiter doctores, quod speculantur naturalia. Licet enim anima humana à principio sui esse sit tanquam tabula rasa, in qua nihil depictum est: Nihilominus tamen Deus, qui non deficit in necessariis, & qui animam

c.38.§.9. *Vbi sit lymbus puerorum.* *Apoc.18.* *1. [...]q.[...]ar.1. q.2.* *In Add. 3. p.q.69. art. 5. & 6.* *Pœna dãni paruulos nõ affligit.* *2. de Anima.*

creauit intellectualis naturæ,in ſeparatione ipſius à corpore influit tot ſpecies rerum , quot acquirere potuit corpori vnita , ne fruſtretur intellectus earum , cui dedit Deus poteſtatem fieri & continere quodam modo,(ſcilicet per ſimilitudinẽ,)omnia,vt habetur Sapieñ.10. ſic quòd nullus Philoſophus vnquam tanta cognouit de naturalibus,ſicut anima paruuli ſeparata.Et cùm omnes tales ſint eiuſdem ſpeciei,ſequitur quòd omnes erunt pares in huiuſmodi infuſione & beatitudine naturali. Hæ animæ non poſſunt iuuari neque liberari ſuffragiis viuorum, cùm non ſint in gratia,& ſint perpetuò damnatæ.Quidam tamen dicunt quòd poſt diem iudicij & reſurrectionis (vt detur ſpatiũ corporibus damnatorum)deambulabunt per hunc mundum:ſed hæc incerta ſunt,& ſolus Deus nouit.

D.Anth. Flo.1.p.ſum mæ ti.8.c.1. §.4.

Ver. 32. DE PVRGATORII LOCO ET POENIS.

PVrgatorium ſiue locus expiationis, ſatisfactionis, & ſolutionis pœnarum poſt mortem,eſt duplex: vnus ſecundum diſpenſationem : & ſic in diuerſis locis,etiam in hoc mundo,aliquæ animæ, ſecũdum D.Greg.in 4.Dia. purgatæ ſunt, vel ad viuorum inſtructionem,vel ad defunctorum ſubuentionem,vel propter punitionem viuorum,qui negligentes fuerunt : ſecundum verò legem communem dicitur eſſe ſubtus terram,contiguus inferno,non immediatè , ſed mediante lymbo puerorum , vt dictum eſt ex apoca.5.¶In purgatorio duplex eſt pœna ſcilicet damni & ſenſus.Sed D.Anthoninus Floreñ.in prima parte Summæ titulo.8.cap.5.§.1.duas alias addit,quæ poſſunt dici accidentales & ex cõſequenti. Prima & principalis eſt pœna damni, ſiue priuationis diuinæ viſionis ad tempus, per quam retardatur ab ipſa diuina viſione,quam anima ſeparata exiſtens in gratia, ſummopere affectat : & cùm ex culpa ſua videt ſe priuari, & ſummum bonum illi differri,dolet & affligitur : vnde mentaliter clamat cum Pſal. Sitiuit anima mea ad Deum fontem viuũ : quia quanuis ſperet lapſo determinato tempore,& ſoluta pœna,ſe viſuram dei eſſentiam : nihilominus tamen triſtatur & affligitur. dicitur enim Prouerb.13.Spes quæ differtur,affligit animam : & tantò magis, quantò res magis deſiderata amatur. tam intenſum enim eſt deſiderium animæ ſeparatæ videndi Deum, quòd nullum deſideriũ ei in præſenti æquari poteſt : quia poſt ſeparationem à corpore animæ non retardantur mole corporis, quod aggrauat & retardat animam.Ideo pœna damni purgatorij excedit omnem pœnam huius mundi.Vnde puer non tantum dolet aut triſtatur de abſentia matris, cum neceſsitatem eius habet : ſicut anima ſeparata,de abſentia Dei : neque quiuis alius ex quacunq; priuatione ſeu perditione boni,etiam regni temporalis,cùm omnia talia finita ſint,& Deus infinitus.Ideo non eſt proportio. Eam ob rem lamentantur cum Pſal.Dicentes : Heu me,quia incolatus meus prolongatus eſt. Ad hanc primam pœnam damni ſequitur etiam pœna vermis ex conſideratione culpæ,propter quam meruit priuari. Sequitur etiam alia ex conſideratione propriȩ negligentiæ,eò quòd in hoc mundo potuit ſatisfacere, & nõ curauit.¶Alia pœna eſt ignis. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt, quòd eodem modo patiuntur animæ ab igne,ſicut dæmones.Et cùm nullum corpus poſsit agere in ſpiritum,eò quòd oportet agẽs eſſe mobilius paſſo, & omne corpus agere per contactum : Spiritus autem non poteſt tangi : igitur ignis virtute ſuæ naturæ non poteſt agere in animam : ſed ſi agit , oportet vt agat ſicut inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ. Verùm quia nihil aſſumitur vt inſtrumẽtum, niſi habeat aliquam habitudinem ſecundũ propriam formam in ordine ad paſſum: non enim videretur ratio , cur vnum magis acciperetur vt inſtrumentum,quàm aliud,ſerra ad ſecandum , quàm baculus aut lapis : ideo neceſſe eſt dicere quòd ignis in ordine ad ſpiritum ſiue animam,habeat aliquam habitudinem,ſcilicet locantis, pro quanto ſpiritus aliquam actionem habet circa locum,ſaltem ornatus : quia ſua præſentia poteſt ornare locum , etiam ſi nihil extrinſecè operetur.& ideo poſſunt detrudi & compelli ſpiritus ad certum locum: & tunc locus exercendo habitudinem ſuam,eſt capax virtutis inſtrumentalis diuinæ.Et ſic ignis inſtrumentaliter imprimit aliquid afflictiuum in ſpiritum.Et cum ignis operetur ſolum vt inſtrumẽtum diuinæ iuſtitiæ,quæ non punit niſi pro demeritis : ſequitur quòd idem ignis inferni non æqualiter cruciat omnes,neq; ignis purgatorij eos,qui ſunt in purgatorio.De hac pœna ignis dicitur in c. ignis. §. hic etiã, de pœniten.diſt.7.& ſunt verba D.Auguſt.in lib.de pœniten.Hic etiam ignis etſi æternus nõ ſit (ſcilicet quo ad purgandos) miro tamen modo grauis eſt : Excedit enim omnem pœnam quam vnquam aliquis paſſus eſt in hac vita : licet mirabilia martyres paſsi ſint tormenta.Et ratio eſſe poteſt: quia cũ dolor non ſolum ſit læſio(cum inanimata lædantur,& non doleant)ſed etiam læſionis perceptio:ideo tantò magis aliquis dolet de aliquo læſiuo,quantò magis eſt ſenſitiuus & apprehenſiuus.Ideo nõ tantum affligitur ruſticus,quantum delicatus,cæteris paribus.& videmus quòd in partibus magis ſenſibilibus lȩſiones maiorem dolorem cauſant. Et quia totus ſenſus corporis eſt ab anima , ideo ſi in ipſam animam aliquod læſiuum agat,maximè affligitur. Ignis autem qui eſt maximè actiuus , vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ fortius agit.Ideo non poteſt bene declarari cruciatus animarum.Ignis autem purgatorij idem dicitur cum igne inferni,ſecundum ſpeciem,vt dictum eſt verſiculo præcedenti , ex D. Grego.& Aug.Adeo autem grauis eſt,vt quidam dicant quòd ignis quo vtimur in hoc mundo,reſpectu illius reputatur ignis pictus.quod tamen non eſt abſolutè aſſerendum : Quia quocũq; modo ignis inueniatur , ſemper eſt idem in ſpecie, quantum ad naturam ignis pertinet. Veruntamen quia in agẽdo eſt maximæ virtutis,inter alia elementa : ideo habet corpora pro materia, vt dicitur in 4.Metheo. Vnde ignis dupliciter inuenitur,ſcilicet in materia,& ſphæra propria, & in materia aliena ſiue terreſtri,vt in carbone aut flamma,ferro,aut metallo,in quibus non differt ſpecie eſſentiali,ſiue per violentiam introducatur,vt in ferro vel metallo,ſiue ex principio intrinſeco,vt in ſulphure:quia omnia ignita,inquantum habent aliquid de igne, ſunt eiuſdem ſpeciei cum igne,qui eſt apud nos,licet ſint magis actiua,ſecundum quod materia eſt magis ſolida.poteſt tamen ab igne qui apud nos eſt , differre materialiter.An autem ignis inferni vel purgatorij ſit in propria materia aut aliena,incertum eſt. Quaſdam tamen

In 4.diſtin. 21.q.1.ar.1. q.3.
Purgatorij pœnæ.
Pſal. 41.
Sap.9.
Pſal.119.
In 4.diſt. 44.q.3.ar. 3.q.3.
In Add.3. p.q.7. ar.3.
Animæ quo modo patiũtur ab igne.
In 4.diſt. 21.q.1.art. 1.q.3.
Pœna ignis purgatorij excedit omnes pœnas martyrum.
4.Metheo.
In 4.diſt. 44.q.3.ar. 2.q.2.
Materia ignis duplex

tamen proprietates differentes ab igne huius mundi, ignis inferni & purgatorij habet: Sicut quòd successione non indiget, nec lignis nutritur. Sed hæ differentiæ non ostendunt diuersitatem essentialem in specie. Et quia actiuitas eius in animam, non conuenit ei ex natura sua, sed vt instrumentum diuinæ iustitiæ: ideo superuacaneum videtur circa hæc immorari. Nam tantum posset torquere animas aër & aqua, vt instrumenta diuinæ iustitiæ, sicut ignis. Voluit tamen Deus ignem realem eligere ad puniendum, vt intelligeremus maiorem actiuitatem esse diuinæ iustitiæ, quàm ignis. Licet enim ignis sit maximę actiuitatis, iustitia tamen diuina est maioris. Ideo Apostolus Hebr.10. dicit, Horrendum est incidere in manus Dei viuentis. quod debet nos inducere ad satisfactionem in hac vita. ¶Alia pœna, est dæmonum insultatio. Licet enim electi post hanc vitam non purgentur, nec puniantur ministerio dæmonum, quorum victores extiterunt: nec etiam ministerio angelorum, quia conciues suos non tam vehementer affligerent: possibile tamen est quòd angeli boni eas ad locum pœnarum deducant, & etiam ipsi dæmones qui de pœnis hominum lætantur & insultant, eas comitentur, & assistant purgandis, vt de pœnis eorum satientur. Potest etiam piè credi, quòd boni angeli, maximè custodes, quando visitant eas, consolentur. Facit ad hoc illud quod dicitur Iob 4. In horrore visionis nocturnæ, quando solet sopor occupare homines, pauor tenuit me, & tremor, & omnia ossa mea perterrita sunt. Et cùm spiritus me præsente transiret, inhorruerunt pili carnis meæ. Stetit quidam, cuius vultum non agnoscebam, imago coram oculis meis, & vocem quasi auræ lenis audiui. Sopor enim & nox pro morte in sacris literis accipiuntur, Iudicum 4. Soporem morti socians. & Esa.29. Immiscuit vobis Dominus soporẽ, &c. & Ioan.9. Venit nox, in qua nemo potest operari. Et sic per pillos carnis intelligi possunt afflictiones animæ, quæ ex affectione carnis processerunt: & per spiritus, dæmones, Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant. Imago repræsentat angelum, &c. ¶Ex prædictis patet quòd ante iudicium vniuersale ad purgatorium deducuntur tria genera animarum: Primò illi qui moriuntur sine quacunque culpa veniali aut mortali, tamen habent reatum pœnæ alicuius peccati mortalis remissi: Secundò illi qui moriuntur cum solo peccato veniali, & nullum alium pœnæ reatum habent: Tertiò illi qui habent vtrunq;, scilicet culpam venialem, & reatum peccatorum mortalium remissorum. alij non puniuntur in purgatorio.

Ignis purgatorij quomodo differt ab igne huius mundi.

In 4. dist. 21. q. 1. art. 1. q. 5.

Tria genera hominũ deducũtur ad purgatoriũ.

Ver. 33. DE LIBERATIONE ANIMARVM A PVRGATORIO.

A Animæ à Purgatorio dupliciter liberari possunt: Primò per satisfactionem, quando pœnam tẽporalem per diuinam iustitiam eis indictam sustinuerint. Tunc enim satisfactione cõpleta, cùm nullum impedimentum habeant, statim euolant ad cælum, & summo gaudio clara Dei visione fruuntur. Secũdò liberantur etiam ante tempus determinatum per suffragia viuorum: & hoc quatuor modis, secundum D. Grego. in 4. Dia. & habetur in c. animæ defunctorum. 13. q. 2. vbi dicitur, Animæ defunctorum quatuor soluuntur modis, Oblationibus sacerdotum, aut præcibus Sanctorum, charorum eleemosynis, aut ieiuniis cognatorum. Sed isti quatuor modi reducuntur ad duos: Primus est per modum meriti, secundus per modum suffragij. Et isti duo modi sunt diuersi, quia meritum innititur iustitiæ, suffragium verò liberalitati. Per modum meriti suffragia viuorũ prosunt animabus defunctorum, dupliciter: Primò quantum ad præmium accidentale. Psal. Particeps ego sum omnium timentium te, &c. & hoc modo suffragia viuorum prosunt etiam sanctis existentibus in patria: Quia gaudent de bonis viuorum, iuxta illud Luc. 15. Gaudium est angelis in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente. Secundò suffragia viuorum prosunt defunctis per modum meriti, quantum ad satisfactionem, vel expiationem, seu diminutionem pœnæ. Et hoc est quando per intentionem opera pœnalia viuorũ existentium in gratia, applicantur illis: quia per illam applicationem opera viuorum efficiuntur defunctorum. Fundamentum huius communicationis habetur ex Apost. 1. Cor. 12. vbi Ecclesiam siue congregationem fidelium dicit esse vnum corpus in Christo, scilicet mysticũ & similitudinariũ. Sicut enim corpus naturale habet multa membra, & vnũ suffragatur aliis membris vnitis, vt experimẽto videmus: Omnes autẽ fideles per gratiam & charitatẽ vniũtur Christo capiti & aliis mẽbris, hoc est fidelibus vnitis Christo, hoc est in gratia existẽtibus. Vnde sequitur ꝙ sicut membrũ corporale suffragatur & subleuat aliud membrũ per applicationẽ, sic vnus fidelis aliũ: applicatio autem spiritualis fit per intentionẽ. Et cũ animæ purgatorij sint mẽbra vnita, & egeãt: sequitur &c. Iustitia enim diuina, ad cuius imitationẽ iustitia humana est exemplata, non est rigorosior iustitia humana. Sed videmus ꝙ si aliquis sit captus pro debito, alio satisfaciente pro eo, liberatur: Quia qui per aliũ facit, per seipsum facere videtur. Et ideo si existẽs in gratia, ieiunat, vel dat eleemosynam, aut aliud opus satisfactorium facit pro eo qui est in purgatorio, satisfacit & expiat pœnã ab eo: sicut satisfaceret pro se, si illud opus alteri nõ applicaret. Nec refert an sint viuentes vel mortui illi quibus applicantur, dummodo sint vniti per charitatem, quæ (vt dicitur 1. Cor. 13.) nunquã excidit: Quia applicatio spiritualis nõ requirit propinquitatem localem: Coniunctio enim charitatis facit maiorem propinquitatem, quàm sit localis: quanuis etiam dici posit ꝙ defuncti in memoriis viuentium viuũt: & sic sunt propinqui. illis verò qui sunt separati à corpore, vt damnati, suffragia non possunt prodesse. Viuentes autem suffragando defunctis, merentur sibiipsis præmium essentiale, scilicet vitam æternam, aut aliquem gradum ipsius: quod non potest cõmunicari, sicut præmium accidentale, & satisfactio, vt dictum est cùm de merito ageretur. Ad suffragandum defunctis hortatur nos Apostolus Gal. 6. dicens, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi, scilicet in operibus misericordiæ. ¶Aduertendum etiam quòd non solùm suffragia facta ab his qui sunt in gratia, prosunt defunctis, sed etiam suffragia Ecclesiæ ordinata fieri ab his qui sunt in gratia, etiam si exequantur per eos qui sunt in peccato mortali: non quidem inquantum sunt peccatorum, seu à peccatoribus, applicantur: sed inquantum sunt ministri

Animæ 4. modis liberantur à purgatorio.

Psal. 118.

In Add. 3. p. q. 71. ar. ...

Ecclesiæ, cuius personam gerunt, vt sacerdotes in celebrando, vel officiando, dicendo vigilias & exequias defunctorum: Quia ille intelligitur facere, cuius vice vel nomine fit, vt patet per D. Diony, vel inquantum peccator agit vt instrumentum eius qui est in gratia: quia opus instrumentale est magis participalis agentis, quàm instrumenti. Vnde peccatum mortale serui ex præcepto domini eleemosynam facientis, non impedit meritum domini in gratia præcipientis. Ex quo sequitur quòd si aliquis in charitate decedens, ordinet fieri aliqua suffragia (quanuis illi per quos fiunt, sint peccatores) nihilominus tamen prosunt illis pro quibus fiunt & ordinantur, si sint in gratia. ¶Secundò suffragia fidelium possunt prodesse aliis viuis ac defunctis per modum suffragij, hoc est per modum orationis & supplicationis vltra illum conatum, & pœnalitatem quæ est in oratione, quæ pertinet ad meritum, & potest applicari sicut alia opera pœnalia. Sed vltra illum conatum & pœnalitatem, cùm orationis impetratio potius innitatur liberalitati dantis, quàm pœnalitati orãtis, potest aliquis orando Deum iuuare alios, tam viuos, quàm defunctos, saltem de congruo. Et per hunc modum suffragij animæ purgatorij possunt liberari, tam per indulgentias (vt inferiùs dicetur) quàm per orationes Sanctorum qui sunt in patria, necnon viuorum, vt probatum est ex D. Dion. de orationibus quas faciebant Apostoli in sepultura fidelium. ¶Et quanuis Sancti qui sunt in patria, non sint in statu merendi, nec sibi, nec aliis, nec satisfaciendi pro illis, cùm non posint habere pœnalitates: Nihilominus tamen sunt in statu impetrandi ex merito præcedenti. Nam dum essent in via, meruerunt vt orationes eorum exaudirentur cùm essent in patria: sed de his amplius cap.5.§.5.versicu.8. vbi dictum est quòd dupliciter Sancti orant in patria, scilicet oratione expresiua, & interpretatiua. Nec tamen ex hoc sequitur quòd animæ parum in purgatorio maneant, attento quòd tot angeli, & tot sancti martyres, & cõfessores, ac virgines, videant eorum indigentias, & orent pro ipsis, & eorum orationes exaudiantur, cùm sint in gratia consummata. Quia sancti in patria clarè vident ordinem diuinæ iustitiæ, & se illi conformãt. Ideo non omnes neq; semper orant pro qualibet anima: quia non volunt neque petunt nisi ea quæ Deus vult impleri. & sic eorum orationes semper exaudiuntur. ¶Et quia animæ purgatorij sciũt quòd nos possumus illis suffragari tot & tantis modis nobis facilibus: ideo ordinant & dirigunt ad nos affectum suum. & si nobis loqui possent, mirabiles obsecrationes facerent, quas Psalmista in pluribus locis in earum persona describit, signanter in Psal. De profundis, & B. Iob. 19. Miseremini mei, miseremini mei saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me. Et patriarcha Ioseph, Memento mei dum tibi bene fuerit, & facies mecum misericordiam, vt suggeras Pharaoni, vt educat me de isto carcere: quia furtim sublatus sum, & hic innocens in lacum missus sum. Quod vtique nos facere debemus, attentis tot & tantis causis & rationibus nos mouentibus. ¶Primum motiuum, quod nos inducere debet, est paupertas: quia sunt in vltimo gradu paupertatis: dicitur enim communiter: Pauper est, qui parum habet: pauperior, cui nihil est, adhuc pauperior, qui multa debet, vlterius qui nil potest lucrari, neque mutuo petere, & habet agere cum rigoroso & terribili creditore, qui non vult dare dilationem, & facit practicare illud quod Iuristæ dicunt in l.fina.ff. de in ius vocando, Qui non habet in ære, luat in corpore vel anima. In huiusmodi gradu sunt animæ purgatorij: quia licet habeant merita, non tamen possunt tunc illis se iuuare. ideo dicunt Miseremini, &c. ¶Secundum motiuum est parentela & amicitia, quia fratres nostri ex eodem patre immediato, scilicet Deo, Matth.23. & ex eodem patre & matre remotis, scilicet Adam & Eua. Et aliqui habent cõsanguineos & amicos, & illi qui sunt in charitate, sunt amici: ideo dicunt, Saltem vos amici mei: illis præcipuè, qui tenentur eis, vt sunt filij, filiæ, viri, vxores, hæredes, & legatarij. Rationes earum ad inducemdum sunt faciles. ideo illis non est lector onerãdus. ¶Tertium motiuum est multitudo pœnarum, & acerbitas supplicij, vt dictũ est versiculo præcedenti. Miseremur vnius latronis cùm à lictore acriter vulneratur, ac etiam vnius canis: à fortiori animarum, &c. Animalia eiusdem speciei subueniunt indigentibus, vt elephantes, &c. ¶Quartum motiuum, sunt fructus & vtilitates, quæ proueniunt nobis, quando illis suffragamur. Primò meremur præmium essentiale & accidentale: Secũdò peccatorum remisionem. vnde Tobias, Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum. Et Dan. 4. Peccata tua eleemosynis redime, & iniquitates tuas misericordiis pauperum. & Lucæ 11. Date eleemosynam, & omnia mũda sunt vobis. Tertiò ipsæ non erunt ingratæ, ideo, &c. Quartò Deus propter hanc charitatem solet etiam in hoc mundo retribuere, bona multiplicando, iuxta illud Prouerb.28. Qui dat pauperi, nũquam egebit. & Christus, Date & dabitur vobis. Item, Centuplum accipiet, & vitam æternam posidebit. Quintò à malo die liberatio, iuxta illud Psalmistæ: Beatus qui intelligit super egenum & pauperem, in die mala liberabit eum dominus. De pluribus legimus quòd fuerunt à morte præseruati, & ab inimicis etiam aliquando, Deo permittente, per ipsas animas in corporibus assumptis. ¶Quintum motiuum est facultas subleuaminis. Quia per media facillima, quæ ponit D. Grego. de quibus dictum est. Inter illa tamen media sacerdotum oblatio est præcipuum: Quia per illam applicatur Christi pasio. Hæc materia potest faciliter dilatari. Si quæratur, Quibus magis subueniendum est, an pauperibus viuis, an defunctis. Dicendum quòd si pauperes viuentes sunt in extrema vel quasi extrema necesitate vitæ, eis magis tenemur quàm defunctis, propter periculum salutis spiritualis, in quo non sunt animæ purgatorij. In aliis autem casibus eleemosyna, quæ fit magis indigenti, est magis meritoria. Cùm ergo animæ purgatorij magis egeant: sequitur, &c. ¶Sextum motiuum est punitio, Matth.18. Nõnne & te oportuit misereri conserui tui? &c. Clamant enim vindictam, vt habetur Apoc. 6. Vindica domine sanguinem, &c. & Psalm. Dispereat de terra memoria eorum, pro eò quòd non est recordatus facere misericordiam. Deus faciet eis de tali pane offas, &c. Et Lucæ 18. Deus autem non faciet vindictam electorum suorum clamantium ad se die & nocte, & patientiam habebit in illis? Dico autem vobis, quòd

In li. Eccl. Hurar.

Psal.129. Ioan.10. Gene.40.

Motiua inducentia ad suffragandum animabus purgatorij.

Luc.6. Matth. 19. Psal.42.

An potius subueniendum sit pauperibus viuis an defunctis.

Psal.108.

quòd citò faciet vindictam illorum. ¶Duæ circa hæc insurgunt difficultates: prima est, an suffragia pro pluribus facta, tantum prosint cuilibet, sicut si pro quolibet illorum agerentur. Resolutio est quòd non per modum meriti, sed bene per modum suffragij. Sed de his amplius dictum est, cùm de sacrificio missæ ageretur, c.16.§.3. versic. 16.Secunda difficultas est, an cultus exequiarum prosit. Et quia his temporibus aliqui hæretici non verentur irridere huiusmodi cultum, dicentes quòd vanum est pulsare tot campanas, cùm nil audiant defuncti, & accendere tot luminaria, cùm non videant, &c. ideo tantisper circa huiusmodi insistendum est. ¶Et in primis notandum quòd cultus & solênitas sepulturæ tam in antiquo quam in nouo testamento commendatur, vt patet de sepultura Sarræ, quã sepeliuit Abraham in magnifico sepulchro, & Gen.25.de sepultura Abrahæ, & 49. de sepultura Iacob, & Deute.34.de sepultura Moysi.& in 1.Regum de Samuele, & 2.Regum 2. Laudauit Dauid viros Iabes de sepultura Saul.& Tob.12.Laudatur à Raphaële de sepultura defunctorum.& Esaiæ 11. de sepulchro Christi fuit prophetatum, In die illa radix Iesse stat in signum populorum: ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum.Et quo ad nouum testamentum, Matth. 27. & Mar 16. Luc.23.& Ioan.19.explicatur solennitas sepulturę Christi, facta à Nicodemo & Ioseph ab Arimathia, qui in sindone munda & centũ libris aromatum in sepulchro nouo in petra exciso sepelierunt ipsum. & Matth.26.Christus laudauit Magdalenam, quòd vnguentum preciosum seruasset ad sepeliendum eum.& Luc.7.laudati sunt viri Nain, de societate sepulturæ filij viduæ.& D.Diony.in vlt. ca. Eccle. Hierar.recitat solennem cultum sepulturæ, quem seruabant Apostoli. Nos itaq; ritum antiqui & noui testamenti sequentes, laudamus cultum sepulturæ, non absque causa & magnis rationibus à sanctis patribus inuentum & obseruatum.D.August.in lib.de Cura agenda pro mortuis, dicit quòd solennitas sepulturæ adinuenta & seruata est propter viuos, & propter defunctos. Propter viuos quidẽ quadruplici ratione.Prima est naturalis, ne oculi eorum ex turpitudine cadauerum offendantur, & corpora fœtoribus inficiantur. Secunda ad instruendam & protestandam fidem resurrectionis. Antiqui enim Gentiles, qui non credebant, nec sperabant resurrectionem, non curabant sepulturas, sed corpora flammis dabant, & cineres spargebant. Sed antiqui & sancti patres, vt fidem & spem resurrectionis quam habebant, ostenderent & protestarentur, curabant diligenter, sicut quis curat & notat locũ rei quam se reaccepturum putat. Vnde D.August.in 1.de Ciui. Dei dicit, quòd Iacob & Ioseph aliiq; patres voluerunt sepeliri in terra promissionis, vbi credebant Christum nasciturum, cuius resurrectio nostræ resurrectionis est causa.Tertia ratio est ad honoranda instrumenta diuinæ misericordię & Spiritus sancti: Quia corpora Sanctorum fuerunt vasa & instrumenta Spiritus sancti in bonum. Quarta ratio est propter vtilitatem spiritualem viuentium, qui habent occasionem veniendi ad monumentũ, quod interpretatur monens mentem, vt D.August.ait. Videns enim homo proximum mortuum, habet occasionem cogitandi quòd & ipse mortalis est: ideo debet cauere à peccatis, pœnitere, & satisfacere, ne incidat in manus horrendi iudicij Dei viuentis.vnde Eccle.7. Mihi heri, & tibi hodie. Et quo ad ornatum exteriorem prosunt viuis, inquantum sunt quædam viuorum solatia: cognoscunt enim alios aduenientes esse amicos, & quòd non gaudent de morte suorum, sed compatiuntur, assistẽdo & sociando. Prosunt etiam defunctis, non quo ad sensum, quem corpus post mortem non habet, ideo non pulsantur campanæ vt ipsi audiant, neq; cerei aut tedæ accenduntur, vt ipsi videant: sed vt homines audientes & inspicientes sepulchra & solennitates sepulturæ, orent pro ipsis defunctis: per huiusmodi enim exteriora excitatur animus audientium & videntium, & indicitur ad compatiendum.Et ex sumptibus sepulturæ pauperes fructum capiunt, & Ecclesiæ decorantur. Sic enim sepultura inter cæteras eleemosynas & opera misericordiæ computatur. Vnde Damascenus in sermo. de Innocentibus inducit verba Athanasij sic dicentis: Licet in area qui in pietate consummatus est, positus fuerit, ne renuas oleum & ceras Deum inuocantes in sepulchro: accepta sunt enim ista Deo, & multam ab eo recipientia retributionem.Nec obstat quod D.Greg. ait quòd ad maioris damnationis cumulum eorum corpora in Ecclesiis ponuntur: Quia sepultura solennis in sacro sepulchro nõ nocet, nisi pro quanto frustrat propter eam creditores, vel quatenus hanc sibi indigni propter humanam gloriam procurant.¶Circa huiusmodi sepulturas notanda sunt aliqua: Primò quòd sepulturæ locus est Ecclesia vel cœmiterium, vt in c. sunt, 17. q.4. ¶Secundò quòd sepultura non debet vendi, nec aliquid exigi pro ea, siue pro actu & officio clericorum qui sepeliunt, cùm sit aliquid spirituale vel spirituali annexum: gratis tamen oblata suscipi possunt: licet locus sepulchri, sicut & calix consecratus, materialiter posit vendi: sed nil ratione benedictionis aut cõsecrationis potest exigi: Vnde & Abraham emit agrũ speluncæ duplicis in possesionẽ sepulchri. ¶Tertiò notandum est ꝙ ius sepulturæ siue sepeliendi conuenit Ecclesiis parochialibus. Ideo qui moriũtur absque electione sepulturę, in Ecclesia parochiali vel eius cœmiterio, in cuius territorio moriũtur, debent sepeliri. Pertinet etiã ius sepeliẽdi aliis Ecclesiis vel conuẽtibus, quibus iure canonico vel ex priuilegio cõcessum est, vt in Ecclesiis & cœmiteriis prædicatorum & minorum, vt habetur in Clemen.dudum, de sepulturis. ¶Quartò notandum est ꝙ quilibet, tam masculus quã fœmina, non professus religionem, habens liberum arbitrium, & debitam ætatem pubertatis, quæ in fœmina est in duodecimo anno, & in masculo in decimo quarto, potest sibi eligere sepulturam, etiam vxor sine cõsensu viri, & filius vel filia pubes sine consensu patris aut matris, vt habetur in c.licet, de sepulturis in 6.Religiosus autẽ, & seruus, ac filij, & filię impuberes, nõ possunt sibi eligere sepulturã: sed superior vel dominus vel pater eligit eis, etiã si post annos pubertatis moriãtur, si ipsi nõ elegerint.Et similiter maritus eligit vxori, si ipsa nõ elegerit: nõ tamẽ ecõuerso.Et si maritus præmortuus fuerit, & vxor nõ elegerit, sepelitur in sepulchro viri vltimi, si plures habuerit, & filij in sepulchro patris.Probatio autem electionis fieri potest nõ solùm per testes,

An cultus exequiarum siue sepulturæ prosit. *Gene.23.*

Sepulturæ cultus rationabilis.

Vtilitates sepulturæ.

Heb.10.

2.2.q.32. art.1.ad.1.

Sepulturæ locus quis.

Gene.23. *Ius sepeliendi quibus cõuenit.* *Prædicatores & minores habẽt ius sepeliẽdi*

ſed etiam per ſigna:vt ſi pater de ſua ſepultura non fecit ſpecialem mentionem , eligendo ſepulturam pro filio ſuo in aliquo religioſo loco,cenſetur etiam pro ſe elegiſſe. Idem de marito qui elegit ſepulturam vxori,aut ſi ædificauit ſepulchrum,aut poſuit lapidem pro ſigno ſepulchri.¶Aduertendum tamen quòd ratio potiſsima electionis ſepulturæ,eſt ſanctitas loci,quæ prouenire poteſt primò ex corporibus ſanctorum ibi ſepultorum,qui per talem electionem efficiuntur patroni & aduocati eligentium.vnde 3.Regum 13.dicebat quidam propheta filiis ſuis,Cùm mortuus fuero,ſepelite me in ſepulchro,in quo vir Dei ſepultus eſt:iuxta oſſa eius ponite oſſa mea. & 4.Regum 13.habetur virtus oſsium Heliſæi.Secunda ratio mouẽs aliquem ad eligendam ſepulturam in aliquo loco, eſt generationis proximitas: vnde olim antiqui eligebant ſepeliri cum patribus ſuis, ſiue in ſepulchro maiorum.Tertia ratio poteſt eſſe habitatio & incolatus deuotorum virorum,quorum ſuffragia ſperantur. Et licet interdicatur religioſis ſub pœna excommunicationis latæ ſententię,ne habeant voto vel iuramento ſeculares aſtringere ad eligendum vel non mutandum ſepulturam: Non tamen inhibetur eis perſuadere,allegando rationes propter quas eligenda eſt ſepultura. ¶Quintò notandum eſt quòd ſi quis in teſtamento eligit in aliquo loco ſepulturam, & ratione ſepulturæ aliqua legauit Eccleſiæ , in qua elegit ſepeliri,ornamenta,aut alia quę ſequũtur ad exequiarum cultum,vt ſunt oblationes panis & vini, atque alia ſuffragia facienda : ſi poſtmodum ſimpliciter mutet ſepulturam,non mutato teſtamento, & eligit in alia Eccleſia ſepeliri,cenſetur etiam mutaſſe legata.Sextò notandum eſt quòd hæretici ac cęteri infideles ac etiam Chriſtianorum filij non baptizati,non debent ſepeliri in loco ſacro,nec mortui in tormentis,aut deſperati,vel raptores.Suſpenſi verò aut aliter iuſtitiati, ſi non moriantur impœnitentes,de licentia iudicis poſſunt ſepeliri.Leproſi verò Chriſtiani de conſuetudine ſepeliũtur in cœmiterio ſeparato, benedicto tamen.Aliqui dicunt quòd non debent cum aliis ſepeliri, quia cui non cõmunicamus in vita,nec etiam in morte communicamus.Excommunicati verò donec obtinuerint abſolutionem,in terra prophana ſunt ſepeliendi & relinquendi : poſt adeptam vero abſolutionem, ſunt transferendi, & in loco ſacro aut benedicto ſepeliẽdi.Si circa huiuſmodi plura ſcire deſideras, & probationem præcedentium habere velis,vide apud Summiſtas in verbo,ſepultura.

Ratio electionis ſepulturæ tripex

Qui carent Eccleſiaſtica ſepultura.

Ver. 34. DE INFERNO DAMNATORVM.

In 4.diſtin. 48 q.2. ar.3.ad.4.

INfernus damnatorũ eſt locus profundiſsimus circa centrũ terræ, in quo vſque ad diem iudicij cruciabuntur animæ peccatorũ in peccato mortali decedentiũ, & poſt diem iudicij animæ & corpora ſimul cũ dæmonibus.Hic locus ab aliquibus dicitur Auernus:quia ſine vere & temperie,ab aliis verò Acheron, quaſi ſine gaudio.Si domini temporales habent carceres perpetuos pro ſceleratis, à fortiori Deus.Et quia inferni conſideratio eſt vtilis ad retrahendũ homines à peccato,eò quòd D. Dion. ait, Nemo intendens in malum,operatur : Non enim eſt aliquis , qui ſi actu apprehenderet inferni pœnas peccatoribus præparatas,conſentiret peccato : & ſi ante conſenſiſſet, quin retraheretur à peccato, & induceretur ad deteſtandum ipſum, & agendum pœnitentiã.vnde Pſalmiſta dicebat,Conſideraui vias (ſcilicet ad infernum tendentes) & conuerti pedes meos in teſtimonia tua. & alibi:Conuertantur peccatores in infernum,omnes qui obliuiſcuntur Deum. & Salomon Eccle.7.dicebat, Memorare nouiſſima tua, & in æternum non peccabis.Ideo circa huiuſmodi inferni conditiones parum nobis inſiſtendum eſt.Hic infernus dicitur inferior à Pſal.Eruiſti animam meam ex inferno inferiori. Aliquãdo dicitur profundiſsimus,vt Iob 4.Si quæratur quantum diſtet à ſuperficie terræ: Quicquid dicãt Aſtronomi,incertum nobis eſt.Lucifer & alij mali angeli,qui menſurauerunt, dicere poſſent. ¶Iſte infernus multas habet malas conditiones,quarũ prima eſt,quia eſt cauerna clauſa, ſine aliquo oſtio aut feneſtra vel foramine : nec eſt aliqua via localis,per quã ſit acceſſus ad illam,quicquid dicatur de cœmiterio ſancti Patritij,de quo multæ illuſiones & fatuitates narrantur. Nec etiam credendum eſt quòd in monte Ætna,qui in Cicilia continuè comburitur , audiuntúrque mirabiles voces & ſoni , ſit porta vel introitus inferni.Vnde Caſsiodorus dicit,Quo itinere animæ in infernum perferantur,quia in diuina authoritate non legitur,habemus incertum.Quo ad ingreſſum animarũ nõ requiritur porta:quia corporalia nõ impediunt ſpiritum,qui abſque medij,pertranſitione poteſt localiter moueri. Et ſic in inſtanti mortis per dæmones pertrahuntur mali in infernum. Corpora verò non glorificata impediũtur mole corporis.Et ideo in die iudicij poſt ſententiam,in eius executione aperietur terra, ſicut aperta fuit quando deglutiuit Dathan & Abiron, qui deſcenderunt in infernum viuentes,Num.16. Poſtmodum iterum claudetur, & continuabitur.Nec obſtat quod dicit Pſalmiſta, Attollite portas principes veſtras:quia(vt dictum eſt)accipitur porta pro poteſtate detinendi animas. Et cùm dicitur Matt. 16.Portæ inferi non præualebunt aduerſus eam,intelliguntur dæmones & peccata, quæ portãt homines in infernum, & ſunt cauſa damnationis eorum. ¶Si quæratur an ſit magna & lata cauerna : dicitur quòd infernus eſt largus quadrupliciter : Primò auiditate retinendi: Secundò multitudine damnatorum:Tertiò pœnarũ diuerſitate:Quartò æternitate,ſed quo ad ſitum loci ignoramus.Ante diẽ iudicij non requiritur magnum ſpacium,cùm dæmones & animæ nõ occupent locũ. Poſt diem verò iudicij propter multa corpora requiritur magnum ſpacium:quia multi ſunt vocati,pauci verò electi:ideo extendetur ad purgatorium:quia nullus poſt diem iudicij erit in purgatorio.Et quia in lymbo patrũ nullus eſt,aliqui dicunt quòd vſque ad lymbum patrum extendetur: quia paruuli exiſtentes in ſolo peccato originali,poſt reſurrectionem erũt ſuper terrã:ſed hoc nõ habet authoritatem. Quicquid tamẽ ſit, credendum eſt quòd diuina prouidentia quæ præuidit ab æterno quot futuri erunt damnati, ſufficiẽtem locum præparauit.Nec erunt ad placitum elongati , ſed valde preſsi , iuxta illud Pſalmiſtæ, Sicut oues in inferno poſiti ſunt. ¶Secunda conditio huius cauernæ dicitur obſcuritas & tenebroſitas, de qua Iob 10.Dimitte me vt plangam paululum dolorem meum, ante quàm vadam ad terram tenebroſam, &

Pſal.118.
Pſal.9.

ſuper Pſal. 86.

Pſal.103.

Infernus quomodo dicitur latus.

Matth.20.

Pſal.48.

ſam, & opertam mortis caligine. Chriſtus illas tenebras vocauit exteriores ſiue extraneas, quæ fuerunt figuratæ per tenebras Ægypti, de quibus Exod.10. Extende manum tuam in cælum, & ſint tenebræ ſuper Ægyptum ita denſæ, vt palpari poſsint. Sequitur, Et factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti: tribus diebus nemo vidit fratrem ſuum, neque mouit ſe de loco in quo erat. Multò magis horribiles & denſæ ſunt tenebræ inferni: quia habẽt muros in circuitu ſpiciſsimos. Nec habet portas aut feneſtras, ſicut dictum eſt: ideo Pſalmiſta dicit. In ęternum non videbit lumen. Si dicatur quòd diues epulo vidit Abraham à longè, & Lazarum in ſinu eius, Luc. 16. Dicendum quòd non erat viſio corporalis, ſed ſpiritualis, ad quam nõ requiritur lumen corporale. Nec illa flamma fumo mixta lucet, ſed fumat. de illius illuminatione D. Gregorius dicit, Ignis inferni quãuis ad cõſolationem nõ luceat, vt tamen magis torqueat, ad aliquid lucet. Nam ſequaces quoſque ſuos ſecum in tormẽto reprobi viſuri ſunt, quorum amore deliquerunt. ¶ Tertia conditio illius cauernæ eſt ignis abundantia & plenitudo: Quia ibi eſt ignis corporalis, qui vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ, mirabiliter cruciabit & affliget, quia in materia ſolida. Et ſic non eſt ibi ignis metaphoricus ſiue ſimilitudinarius: quia tunc pœna eſſet ſolùm per imaginationem: & ſic non eſſent veræ pœnæ, ſed imaginariæ duntaxat, quod eſt erroneũ in fide: Quia ex multis paſsibus habetur quòd ſit ignis materialis, & realis cruciatus. vnde Diues epulo clamabat, Crucior in hac flamma. Et Chriſtus, Ite in ignem æternum, Matt.25. Ibunt hi in ſupplicium æternum, &c. Supplicium importat actum. & Matt.10. Timete eum qui poteſt animã & corpus perdere in gehennam. & 18. Bonum eſt tibi vnum oculum habentem in vitam intrare, quàm duos oculos habentem mitti in gehennam ignis. & Pſalmiſta, Ignis, ſulphur, &c. & Iob 24. Ad nimium calorem tranſiet ab aquis niuium. Poſtquàm ergo ille ignis eſt calidus & materialis, ſequitur quòd realiter cruciat. Apo.21. dicitur, Timidis & execratis, &c. Pars illorum in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda. Non poteſt clarius exprimi ignis corporalis, quàm per calorẽ & ardorẽ. ¶ Nec eſt poſsibile quòd per ignem intelligatur vermis conſcientiæ, vt quidam hæretici dixerunt: quia Eſa. vltimo dicitur, Vermis eorum non morietur, & ignis eorum nõ extinguetur. vnde oportet quòd aliud ſit ignis, & aliud vermis. Nec ſequitur quod ſi vermis teneatur metaphoricè, quod etiam ignis: quia ex aliis paſsibus ſcripturæ nõ declaratur quod ſit vermis materialis, ſicut dictum eſt de igne ex calore & ardore. Vnde Deut.32. Ignis ſuccenſus eſt in furore meo, & ardebit vſque ad inferni nouiſsima. & Sapien.5. Pugnabit orbis terrarum contra inſenſatos. Si punirentur ſola imaginaria pœna, punirentur ſolum pœna vermis ex apprehenſione illius: & ſic non ab igne extrinſeco agente, quod importat nomẽ cruciatus, ſupplicij, tormenti & pugnæ, & ſic totus orbis non pugnaret. D. Gregorius in 4. Dialogorũ dicit, Ignem gehennæ corporeum eſſe non ambigo: quo certum eſt corpora cruciari. ¶ Nec obſtat quòd Damaſcenus in fine quarti libri dicit, Tradetur diabolus, & dęmones, & homo eius, ſcilicet Antichriſtus, cum impiis & peccatoribus in ignem æternum, non materialem qualis apud non eſt, ſed qualem nouit Deus. Quia Damaſcenus non negat ſimpliciter illum ignem eſſe materialem: ſed dicit quòd non eſt taliter materialis, qualiter ignis qui apud nos eſt, eò quòd quibuſdam proprietatibus ab iſto igne diſtinguitur: Quia ignis noſter lignis nutritur, & faciliter extinguitur: Ille verò nec nutritur, nec extingui poteſt, ſed perpetuò manet: vel ideo quia ibi ignis non conſumet corpora, ſicut hic: quia ibi agit vt eſt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ, per quam modificatur: & non punit omnes æqualiter, ſed ſecundum quantitatem & menſuram demeritorum. Non obſtat pariter quòd D. Auguſt. 12. ſuper Geneſ. ad literam dicit: Spiritualem arbitror (ſcilicet locum) ad quem anima defertur per mortem non corporalem: Quia per hæc verba nolebat aliud dicere, quàm quòd anima poſt mortem nõ locatur corporaliter & circunſcriptiuè, ſed alio modo ſpirituali, ſicut angeli ſunt in loco. Nec ibi loquitur determinando, ſed opinando & inquirendo. ¶ Quarta conditio cauernæ infernalis eſt, quia vltra calorem continet frigus intolerabile. Vnde D. Gregorius in Moralibus dicit, In inferno eſt frigus inſuperabile, ignis inextinguibilis, vermis immortalis, fœtor intolerabilis, tenebræ palpabiles, flagella cædentium, horrida dæmonum viſio, confuſio peccatorum, deſperatio omnium bonorum. & Iob.24. Ad nimium calorem tranſiet ab aquis niuium. ¶ Quinta conditio eſt æternitas à parte poſteriori, hoc ęſt æternæ durationis, quia nunquam habebit finem: & qui ſemel ingredientur, nunquam exibunt: quanuis ex diuina diſpenſatione nonnunquam extra infernum, ſint ſpiritus damnati, vel ad inſtructionem, vel ad exercitium electorum: tamen portant ſecum ignem inferni, qui vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ, illos torquet, quantumcunque elongentur: quia diſtantia non impedit infinitam Dei virtutẽ. vident pręterea ignem inferni in pœnam eis præparatum. Et ſicut gloria Sanctorum nõ minuitur, ſiue ſint in cælo, ſiue extra cęlum: Sic nec pœna damnatorũ, quando ex diſpenſatione diuina ſunt extra infernum. Poſt diem verò iudicij nulla erit ratio exeundi, & per cõſequens nulla diſpenſatio. & ſic ęternaliter in hac cauerna torquebuntur. Et quia illi qui ſunt in hoc inferno, carent gratia, quæ eſt remiſſionis & ſatisfactionis principium: ideo nunquã eis remittentur peccata, nec diminuetur pœna, nec etiam reatus peccatorum remiſſorum, & peccatum veniale in eo perpetuò punietur, nullumq́ue ſuffragium eis prodeſſe poteſt aut applicari. vnde Eccleſia cãtat, In inferno nulla eſt redemptio. Nec obſtat quòd D. Augu. dicit, Quòd quibus ſuffragia valẽt, ad hoc valẽt vt ſit pœna remiſsior, vel tolerabilior eorum damnatio: Sed ſolùm illi qui ſunt in inferno, ſunt damnati, igitur, &c. Quia damnatio in verbis D. Auguſt. ſumitur largè, pro quacunque punitione: & ſic includit pœnam purgatorij, quæ quandoque totaliter expiatur, quandoque autem non, ſed diminuitur: & tunc tolerabilior eſt eorum punitio. Et quanuis Eccleſia oret pro exiſtentibus in peccato mortali in hac vita, & ſuffragia eis proſint, nõ per modum meriti, cùm non ſint in gratia, ſed per modum ſuffragij, quod (vt dictum eſt) innititur liberalitati Dei: Non tamen poſt mortem, quia quandiu ſunt in hac vita, poſſunt trãsferri de ſtatu cul-

Matt.22.

Pſal.48.

Ignis inferni eſt realis & non metaphoricus.

Dæmones & animæ damnatæ cum portãt infernum.

Damnatorum pœna non minuetur.

In. Add.3. p.q.71.ar.5

pæ mortalis, in statum gratiæ, & non post mortem, secundum illud Ecclesiast.11. Vbi ceciderit lignũ, siue ad Austrũ, siue ad Aquilonẽ, ibi erit: Quia secundum Damascenũ, hoc facit in hominibus mors, quod facit in angelis casus. Angeli autem post casum sunt immutabiles (vt suprà dictum est) igitur & homines per mortem. vnde 1.Ioan.5. Est peccatum ad mortem, nõ pro hoc dico, vt roget quis. Cõstat igitur hominem in peccato mortali diem claudẽtem extremũ orationibus Ecclesiæ minimè subleuari posse. ¶Si adducatur historia quæ legitur in vitis patrũ, quam & Damascenus refert in quodã sermone, quòd D.Macharius inuẽta in via caluaria cuiusdã defuncti, oratione præmissa, quæsiuit cuius esset, respondit quòd erat cuiusdam sacerdotis Pagani, qui in inferno damnatus erat, & tamen confessus est oratione D.Macharij se & alios iuuari. Quidam negant historiam, & dicunt quòd in illo libro multa falsa & apocrypha inueniuntur. Nihilominus illa admissa, dicit diuus Thomas quòd illud adiutorium non erat tale, scilicet quòd eorum pœna minueretur: sed in hoc solo (vt ibidem dicitur) quòd eo orante concedebatur eis, quòd mutuò se viderent. Et in hoc aliquod gaudium non verum, sed phantasticum habebant, dum implebatur quod desiderabant. Sicut dæmones gaudere dicuntur, dum homines ad peccatũ pertrahunt: quanuis per hoc eorũ pœna nullatenus minuatur. Sicut nec minuitur angelorum gaudium per hoc, quòd malis nostris compati dicũtur.

Traianus si fuerit ab inferno liberatus.

¶Si verò allegetur historia Traiani, quã idem Damascenus in eodem sermone narrat, & dicit quòd D. Grego. videns iustitiam Traiani de filio suo, qui equitans occiderat filium viduæ, orationem pro eo fudit, audiuit vocem sibi diuinitus dicentem, Vocem tuam audiui, & Traiano veniam do. Cuius rei (vt Damascenus dicit in eodem sermone) testis est omnis Oriens & Occidens: & tamen erat in inferno, quia idololatra, & multorum martyrum necem instituerat. Quidam se expediunt, negantes historiam, & omnes doctores approbantes illam, eo quòd si contra sacram scripturam, & Ecclesiæ determinationem. D. tamen Thom. dat duas solutiones, dicens quòd probabiliter æstimari potest quòd precibus D. Grego. ad vitam fuerit reuocatus: & ita per pœnitentiam & baptismum gratiam consecutus. Sicut etiam apparet in illis qui fuerunt miraculosè à mortuis resuscitati: quorum plures constat idololatras fuisse & damnatos: de omnibus enim talibus similiter dici oportet, quòd non erant in inferno finaliter deputati, sed secundum præsentem propriorum meritorum iustitiam. Secũdum autem superiores causas, quibus præuidebantur ad vitam reuocandi, erat aliter de illis disponendum. Vel dicendum est secundum quosdam, quòd anima Traiani non fuit simpliciter & absolutè à reatu æternæ pœnæ liberata, sed eius pœna fuit suspensa ad tempus, vsque ad diem iudicij. Nec tamen oportet quòd hoc fiat communiter per suffragia sanctorum: quia aliqua sunt quæ ex lege communiter accidunt, & aliqua quæ ex priuilegio aliquibus conceduntur. Sicut alij sunt humanarum limites rerum, alia diuinarum signa virtutum, vt D. Augustinus dicit.

In li. de Cura pro mort. agẽn.
In quarto sen.d.42. q.1.ar.5.

¶Quibusdam videtur valde graue, quòd pro peccato mortali temporali infligatur à Deo supplicium æternum, cùm pœna debeat proportionari culpæ & peccato. Ad cuius euidentiam sciendum est primò, quòd triplex consueuit assignari ratio, quare peccatum mortale puniatur pœna æterna: Prima, quia peccatum ex parte obiecti aggrauatur, & maiori pœna punitur, si offensus sit maioris dignitatis. Vnde non adeò punitur percutiens rusticum, sicut nobilem, principem, regem, aut imperatorem. Sed Deus qui est infinitæ dignitatis, per peccatum offenditur: igitur debet peccator puniri pœna infinita, non intensiuè, cùm non sit capax: ergo extensiuè. & sic pœna infinita secundum durationem.

Peccatum mortale pœnam æternã triplici ratione demeretur.

Secunda ratio sumitur ex voluntate peccantis: quia peccans mortaliter, ponit finem delectationis suæ in eo in quo mortaliter peccat, vt etiam Deum pro illo cõtemnat: Sed quicunq; diligit aliquid, sicut finem vltimum suæ voluntatis, ex hoc ipso vellet semper sibi adhærere, nisi per accidens retrahatur, vel timore pœnæ, vel aliquo huiusmodi: Sed si impunè adhærere posset, semper adhæreret. Vnde secundum D. Grego. Iustum est vt qui in suo æterno contra Deum peccauit, in æterno Dei puniatur. Dicitur autem aliquis in suo æterno peccasse, non solùm secundum continuationem actus in tota hominis vita: sed quia finem vltimum in peccato constituit, voluntatem habuit in æternum peccandi: ideo D. Grego. 24. Moralium dicit, quòd iniqui voluissent sine fine viuere, vt potuissent sine fine peccare. Tertia ratio sumitur ex parte peccantis mortaliter: quia per peccatum mortale quis priuat se gratia quæ est principium remissionis culpæ, & sine qua peccatum remitti non potest. Et ideo si in peccato mortali moriatur, semper remanet in culpa, cùm propter obstinationem non sit gratiæ susceptiuus. Manente autem culpa semper est obnoxius pœnæ, quæ reordinat culpam. aliàs remaneret aliquid inordinatum in vniuerso, contra illud,

Rom.13.

Quæ à Deo sunt, ordinata sunt. ideo ęternaliter puniri debet.

Pœnæ dãni respondet auersioni, & pœna sensus conuersioni.

¶Secundò sciendum est, quòd pœna proportionatur peccato: in peccato autem sunt duo. Primum est, auersio ab incommutabili & infinito bono, scilicet Deo. Vnde ex hac parte peccatum est infinitum: & sic peccato respondet pœna damni quæ est infinita: est enim amissio boni infiniti scilicet Dei, ad quã subsequitur pœna afflictiua, vt infrà dicetur. Alterum autem, est inordinata conuersio ad bonũ commutabile: & ex hac parte peccatum dicitur finitum, quia ipsa conuersio est finita, cùm actus creaturæ non possit esse infinitus. Et sic peccato debetur pœna finita intensiuè secundum quantitatem conuersionis. Sed quia ille se priuauit principio remissionis, & immobiliter adhæret: ideo pœna illa intensiua æternaliter extẽditur. Et sic duratio pœnæ sensus non respondet quantitati culpæ, sed irremissibilitati ipsius. vnde Mar.6. dicitur: Qui blasphemauerit in Spiritum sanctum, non habebit remissionem in æternum.

Pœna nõ adæquatur culpæ actuali secundũ durationem.

¶Tertio notandum est quòd licet pœna proportionetur culpæ secundum acerbitatem, tam in iudicio humano quàm diuino: in nullo tamen iudicio requiritur quòd pœna adæquetur culpæ actuali secundum durationem, vt D. August. dicit in 21. lib. de Ciuitate Dei. Quia adulterium vel homicidium, quod quasi in momento committitur, non propterea momentanea pœna punitur, sed quandoque perpetuo carcere, vel exilio,

exilio, vel etiam morte. In qua non consideratur occisionis mora, sed potius quòd in perpetuum auferatur à potestate peccandi, & societate viuentium: & sic repræsentat suo modo æternitatem pœnæ diuinitus inflictæ. Nec tamen sequitur quòd peccatum veniale, quod propter defectum gratiæ, quæ est principium remisionis peccatorum, æternaliter punitur, sit adeo graue, sicut mortale, nec quòd ita acerbè puniatur intensiuè.

Ver. 35. DE POENIS DAMNATORVM ANTE IVDICIVM.

A DAmnati in inferno vsque ad diem iudicij solùm in anima puniuntur triplici pœna, scilicet damni sensus, remorsus conscientiæ siue vermis. ¶Prima pœna dicitur damni siue priuationis: quia priuatur bono infinito, scilicet clara Dei visione, in qua cōsistit beatitudo, ad quam sequitur tristitia, quę ineffabiliter torquet animam, eo quòd ex culpa sua priuatam ea se cognoscit: Qui enim perdit cētum aureos ex culpa ac vitio suo, dolet: si mille, amplius, & sic consequenter. Similiter de possesionibus officiis, ac dignitatibus ex culpa amisis. Vnde sequitur quòd qui ex culpa sua perdidit summum bonum, summè doleat & tristetur. Ideo D. Chrysost. dicit: Nonnulli imperitorum sibi satis esse putant & optabile videri, si gehenna tantūmodo careant. Ego autem multò grauiores gehenna dico esse cruciatus, remoueri & abiici ab illa gloria. Pone mille gehennas, & mille cruciatus, nil tale quale à gloria excidere, & à Deo odio haberi, & audire, Ite maledicti. Hoc tantum generat cruciatum, quòd si nulla extrinsecus pœna torqueret, hæc sola sufficeret: omnes enim gehennas superat cruciatus. Notandum tamen quòd hæc pœnam priuationis, licet sit eadem respectu obiecti, est tamen diuersa, & plures, respectu subiecti & causarū: & sic maior sequitur pœna afflictiua ex priuatione huius infiniti boni propter maius & enormius peccatū, quàm propter minus: & propter plura peccata, quàm propter vnum. ¶Secunda pœna dicitur sensus: non quòd animæ in inferno habeant potentias sensitiuas, nisi radicaliter, vt dictum est cùm de intellectu animæ separatæ ageretur. Sed dicuntur puniri pœna sensus, quia ab extrinseco, scilicet ab igne, qui vt instrumentum diuinæ iustitię, imprimit in eas, non calorem (quia non sunt capaces) sed quandam qualitatem afflictiuam secundum quantitatem peccati, ex parte conuersionis. ¶Tertia pœna dicitur vermis, non corporalis (cùm ibi non sint vermes nec alia animalia) sed spiritualis. quia sicut vermis pungit & corrodit, sic remorsus conscientiæ pungit, lacerat, & affligit. Hic autem remorsus est de quolibet peccato, tam ex parte auersionis, quàm ex parte conuersionis ac etiam negligentiæ, eò quòd poterant facillimè bonum infinitum recuperare per pœnitentiam, & non curauerunt. Quidam addunt quartam pœnam, visionem intellectualem Luciferi & aliorum dæmonum, eorúmque irrisionem,

Pœna dāni quæ, qualis, & quāta sit

In homi. de repar. Lap.

Pœna dāni non est in omnibus æqualis.

c.2.§.1.ver. 2.

Ver. 36. DE POENA DAMNATORVM POST IVDICIVM.

B DÆmones non punientur maiori pœna essentiali post iudicium, quàm ante: quia cùm eorum esse non varietur, sequitur quòd pœna essentialis intrinseca, quæ consistit in priuatione diuinæ visionis, & pœna extrinseca ab igne impressa, aut remorsus, non augetur nec minuitur: sicut nec præmium essentiale bonorum angelorum. Punietur tamen maiori pœna accidentali dupliciter: Primò, quia omnes qui sunt in aëre caliginoso ad exercitium iustorum, detrudentur in infernum, à quo non poterunt amplius exire. quod cedet in illorum pœnam, cùm nocere non poterint, prout volunt. Vnde Matt. 8. dicitur quòd duo dæmonia habentes, exeuntes de monumentis clamauerunt dicentes: Quid tibi & nobis Iesu fili Dauid? venisti huc ante tempus (scilicet iudicij) torquere nos: Quia sentiebant se exituros, & non amplius nocituros illis hominibus. Ideo vt saltem possent in aliquo nocere, rogabāt: Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum. Et sic post diem iudicij magis torquebuntur, quia priuabuntur executione iniquæ voluntatis suæ. Et ideo (vt dicitur Lucæ 8.) rogauerunt illum ne imperaret eis vt in abyssum irent. Secundò, quia tristabuntur accidentaliter de malis ad quæ homines induxerūt sicut boni gaudebunt de bonis factis in gratia. ¶Animæ autem damnatorum, quę nunc habent esse imperfectum, cùm sint separatæ à corpore, cui natæ sunt vniri post resurrectionē, quando habebunt esse perfectum, maiorem pœnam patientur quàm nunc, secundū D. August. qui ait: Maiores pœnas passuri sunt cùm resurrexerint, in quarum comparatione tales sunt istæ quas patiūtur, qui mortui sunt mali homines, quales sunt pœnæ eorum qui torquentur in somnis. Animę eorum patiuntur, caro verò eorum non patitur. Maior autem est cruciatus, si vigilans torqueatur. Nec est simile de dæmonibus, qui non habent corpora, & quorum esse nō variatur: nec etiam de animabus beatis, quarum gloria post resurrectionem non intenditur, licet habeant perfectius esse: quia quanuis operari sequatur esse in naturalibus, non tamen in gratuitis: sed sequitur proportionem gratiæ & luminis gloriæ. In damnatis verò hominibus, cùm habeant perfectius esse, magis conabuntur resistere, & succumbent: ideo in hoc magis torquebuntur: licet quantum ad intrinsecas apprehensiones aut extrinseca tormenta pœna eorum essentialis non augeatur neque minuatur. Pœna autem accidentalis hominum damnatorum absq; dubio post resurrectionem augebitur, quantum ad præmium siue demeritum accidentale: quia dolebūt, quotiens recordabuntur malefactorum, sicut lætantur boni de bonis: differenter tamen, quia boni vident simul in verbo omnia bona opera sua, ideo simul de omnibus gaudebunt, etiam in particulari. quòd gaudium pertinet ad eorum præmium essentiale postquam in verbo vident, & ad accidentale, quando per species per quas etiam succesiuè cùm voluerint, poterunt gaudere. Damnati verò non simul omnia peccata sua distinctè videre poterunt, sed succesiuè: ideo de illis succesiuè dolebunt, & punientur pœna vermis siue remorsus conscientiæ. Nec est inconueniens quòd non tantum puniantur proportionabiliter, sicut iusti præmiabuntur: quia miserationes Dei sunt super omnia opera eius, & pronior est ad præmiandum, quàm ad puniendū: hoc est dictū, per effectus exteriores magis ostendit misericordiam, quàm iustitiam. ¶Præterea punientur accidentaliter quātum ad corpus: quia licet

Pœna accidentalis dæmonū augebitur post iudicium.

Pœna essentialis dāmnatorum post iudiciū erit maior.

In Ser. plu. marty.

sola voluntas peccauerit, corpus tamen coniunctum instrumentaliter cooperatum est: & cùm actiones sint suppositorum, siue attribuantur suppositis, & corpus sit pars compositi siue suppositi, consequẽs est quòd corpora malorum punientur, sicut corpora bonorum pręmiabuntur: differenter tamen: quia præmium corporum beatorum quod consistit in quatuor dotibus (de quibus dictum est) fluit à gloria animæ, & redundat in corpus. Pœna verò corporum damnatorum, licet quo ad aliqua pendeat ab anima, propter coniunctionem animæ (cuius actus redundant in corpus, & econuerso) non tamen totaliter sicut in beatis, in quibus tota gloria corporis procedit à gloria animæ: in damnatis verò non, sed
c.14.§.2. ab extrinseco affliguntur. Et ideo damnati non solùm priuabũtur dotibus, sed etiam exterius torquebuntur, per opposita ipsis dotibus: quibus potiuntur animæ beatę. Dictum est autem quòd beati habebunt quatuor dotes, scilicet impassibilitatem, claritatem, subtilitatem, & agilitatem: damnati verò non solùm istis dotibus priuabuntur, sed etiam habebunt aliquid oppositum, vt magis torqueantur. Licet enim damnati resurgant incorruptibiles, non tamen in melius immutabuntur. vnde Aposto. dicit:
1.Cor.15. Omnes quidem resurgemus, sed nõ omnes immutabimur. Iusti resurgent impassibiles, hoc est incapaces receptionis alicuius qualitatis disconueniẽtis: damnati verò magis passibiles & sensibiles quã fuerint in hoc mundo, pręseruabuntur à corruptione, vt iustitia punitiua semper in illis appareat. Pręterea iustorum corpora resurgẽt in gloria & claritate: sed corpora damnatorum in maiori ignominia, siue ignobilitate, deformitate, confusione, ac aliis defectibus, quàm fuerint in hoc mundo. Et verificabitur de illis illud,
Thren.4. Denigrata est super carbones facies eorum. Et eadem ratione non solùm erunt priuati agilitate & subtilitate, sed etiam erunt graues, ponderosi, spissi, & immobiles, iuxta illud:
Exod.15. Submersi sunt quasi plumbum in aquis vehementibus. & illud: Fiant immobiles quasi lapis. Pręter hæc quantum ad corpus in inferno erunt mirabilia tormenta sensuum, quia omnes torquebuntur, sicut in beatis delectantur. ¶Primò sensus visus: Sicut enim sensus visus beatorum delectabitur in visione gloriæ humanitatis Christi, D. Virginis, & aliorum Sanctorum, solis, lunæ, planetarum, stellarum, & aliarum
Visus dãnatorum quomodo torquebitur. rerum creatarum: Sic visus damnatorum torquebitur tripliciter: Primò, priuatiuè, quia in tenebris densissimis & horribilibus erunt: & nihil quod eis delectationem afferat, videre poterunt. Si Tobias dicebat, Quale gaudium mihi est, &c. quid poterunt dicere damnati, qui non sedebunt siue non re-
Tob.5. quiescent, sed torquebuntur in tenebris densissimis exterioribus & extraneis? Secundò torquebuntur fumo inferni: quia cùm ibi sit sulphur inflammatum, vt habetur Apoca. 21. & nullum sit spiraculum, fumus circunuoluet eos, & magnum afferet tormentum, quod Christus per fletum expressit dicens:
Matth.8. Ibi erit fletus & stridor dentium. Non quòd sit ibi emissio seu resolutio lachrymarum, quia cùm nil in eis per cibum restauretur, consumerentur: Sed accipitur ibi fletus pro commotione & cõturbatione capitis & oculorum. & quantum ad hoc corpora damnatorum non solùm ab exteriori affliguntur,
Fletus absque lachrymarum emissione. sed etiam ab interiori, secundũ quod corpus immutatur ad passionem animæ bonam vel malam. Tertiò visus damnatorum torquebitur ex aspectu dæmonum in corporibus assumptis. Licet enim non habeant corpora, assument tamen ex vilissima materia, ad torquendum visum damnatorum, qui videndo pulchra & delectabilia peccauerunt. vnde Sap. 17. Personæ tristes illis apparentes, pauorem præstabant in tenebris Ægypti, quæ erant figuræ tenebrarum & apparitionum inferni. & Naum 2, Aspectus eorum quasi fulgura discurrentia, & Iob: Vadent & venient super eos horribiles ad irridendum
Iob.10. eos. Ideo Dauid petebat, Ne irrideant me inimici mei. ¶Secundò damnati torquebuntur in auditu,
Ps. 24. sicut sancti delectabuntur: iuxta illud, Clarè sonant iugiter organa Sanctorum. & Psalm. Exultationes
Psal. 49. Dei in gutture eorum. Sic auditus damnatorum torquebitur, audiendo fletus, planctus, & vlulatus, blasphemias, & maledictiones, & opprobria damnatorum. de quibus Psalm. Superbia eorũ qui te ode-
Psal.73. runt, ascendit semper. & Iob.1. Pereat dies in qua natus sum, &c. Hiere.20. Maledicta dies in qua natus sum. & Iob.12, Vtinam consumptus essem, ne oculus me videret. Repleta est malis anima mea. Mi-
Psal.87. *1.Cor.15.* serabiliores facti sumus omnibus, quia in opprobrium omnium, Sol iustitiæ nõ ortus est nobis. Lassati
Sap.5. sumus in via iniquitatis, &c. Nos insensati, &c. Zacha.2. Plangent se super se familiæ. & Hiere.3. In viis eius ploratus & vlulatus. Dæmones punientes eos in corporibus assumptis vlulabunt. Vnde Eze. 27. A sonitu gubernatorum eius turbabuntur. D. Augu. in sermone ad Eremitas dicit quòd Lucifer non cessabit clamare in corpore assumpto aliis dęmonibus, vt percutiãt & torqueant hinc & inde. Amos 1.
In Sermo. ad Ere. Leo rugiet, quis non timebit? Præterea 1. Reg.2. Dominum formidabũt aduersarij eius, & super ipsos in cælis tonabit. Tonitruum illius sententiæ, Ite maledicti, &c. semper manet in auribus eorum. ¶Tertiò torquebuntur damnati in odoratu, Sicut enim odoratus Sanctorum delectabitur in odore suauissimo, qui exibit à corporibus eorum, iuxta illud, Sancti tui Domini florebunt sicut lilium, & sicut odor balsami erunt ante te: Sic odoratus damnatorum torquebitur ex fœtore procedente ex cada-
Psalm.4. ueribus eorum, iuxta illud Esa.24. De cadaueribus eorum ascendit fœtor. magis abominabilis, quàm Antiochi, de quo 2. Machab.9. dicitur, quòd eius fœtore vniuersus exercitus grauabatur, imò & ipse-
In Add. 3.p.q.74. art.6. ad.2. met suum fœtorem sufferre non poterat. Quantus esse poterit fœtor inferni, in quo tot cadauera & omnes immunditiæ, putrefactiones, abominationes, sulphura, & procellę maris in purgatione & conflagratione mũdi detrudentur? & verificabitur illud Esa.8. Erit pro suaui odore fœtor. ¶Quartò torquebuntur damnati in gustu: sicut gustus beatorũ delectabitur non per cibum aut potum, sed per im-
In Add. 3.p.q.28.ar mutationem linguæ, ab aliqua humiditate à Deo adiũcta linguæ eorum, habente omnis saporis suauitatẽ. Sic in pœnã in lingua damnatorũ adiũgetur aliqua qualitas, quę erit amarior felle & veneno insanabili. Vnde Deut.32. Fel draconum vinum eorum, & venenum aspidum insanabile. Vua eorũ, vua
Psal.10, fellis, & botrus amarissimus. & Psalm. Ignis, sulphur, & spiritus procellarum, pars calicis eorum. Dicunt aliqui practici quòd dæmones apothecarij infernales in assumptis corporibus assument materias abomina-

abominabiles ad nauſeam prouocantes, & eas miſcebunt ad inuicem, iuxta illud Pſalm. Et inclinauit ex hoc in hoc: verùntamen fex eius non eſt exinanita, bibent omnes peccatores terræ: Lucifer clamabit, & dicet illud Apoca.17. Date (ſcilicet huic vel illi ſitibundo) calicem indignationis iræ Dei: & illud Ezech.33. Potabis vſque ad fæces, & fragmenta eius deuorabis: ponent in ore, & ſi deglutiant, ſtatim euoment. Poſtmodum inſultabunt illudentes eis, & dicentes illud Eſa.51. Bibiſti de manu (hoc eſt de potentia) Domini, calicem iræ eius. vſque ad fundum calicis potaſti, & vſque ad fæces. Si amaritudo coloquintidarum agri coegit filios prophetarum clamare & dicere, Mors in olla vir Dei, quem clamorem excitabit tãta amaritudo quæ erit in inferno? ¶ Quintò torquebitur tactus damnatorum multipliciter: Primò per ignem corporalem, qui erit ibi (vt dictum eſt) & torquebit vt inſtrumentum diuinæ iuſtitiæ. Ideo non corrumpet neque incinerabit corpora illorum, nec tantum torquebit vnũ ſicut alium, ſed ſecundum demerita: ita quòd membra quæ plus demeruerunt, amplius cruciabuntur. Vnde diues epulo plus conquerebatur de lingua, quàm de aliis membris: licet tunc ſola voluntas torqueretur pro peccato linguæ: ſed poſt reſurrectionem ipſa lingua cruciabitur. Secundò cruciabuntur in tactu per frigiditatem: Quia (vt dicitur Iob.24.) Ad nimium calorem tranſiet ab aquis niuium: abſque hoc tamen quòd ſit in eis aliquod refrigerium, quia paſsio eorum non erit per tranſmutationem corporalem, per quam reducitur qualitas contraria ad æqualitatem & temperiem quandam, quæ cauſat refrigerium, ſed per actionem ſpiritualem & intentionalem. Inſuper cruciabuntur morſu vermium aut aliorum animalium. vnde Eſa.14. Subter te ſternetur tinea, & operimẽtum tuum erunt vermes. & Eſa.34. Erit cubile draconum, & paſcua ſtrutionum, & occurrent dæmonia. & Deuter.32. Dentes beſtiarum immittam in eos cum furore trahentium ſuper terram atque ſerpentium: & deuorabunt eos aues morſu amariſsimo. Non quidem quòd ſit ibi aliquis vermis corporalis aut naturalis, ſiue alia animalia: Quia poſt diem iudicij in mundo innouato non manebit aliquod animal. Sed dæmones ad torquendũ damnatos aſſument corpora in modum animaliũ prædictorũ, & per ea torquebũt eos, & verificabuntur prædicta, & illud Eſa.3. Erit pro criſpanti crine caluiciũ, &c. Quidã hæc rident, & ſomnia putant: ſed cùm hæc ſcriptura non ſine cauſa rememoret, aliquando non eſſe ſomnia experientur.

Pſal.74.

In Add.3. p.q.97.

Dæmones in aſſumptis corporibus, torquebunt damnatos.

Ver. 37. DE STATV ET CONDITIONE DAMNATORVM.

A Damnati poſt diem iudicij & ante, erunt in tali ſtatu quo dæmones, qui non poſſunt conuerti ad bonum, nec pœnitere de peccatis, hoc eſt abominari peccatum, inquantum eſt offenſiuum Dei: Quia voluntas malitiæ peccati ſemper in eis manet, cùm ſint obſtinati: licet per accidens ratione pœnæ adiunctæ doleant, ratione cuius attribuitur eis pœnitentia, non quidem pœnitentia virtus, quæ nõ manet in eis, ſicut nec habitus ceterarum virtutum. Et licet manerent, nunquam tamen in actum exirent: quia obſtinatione ligati ſunt. Sed attribuitur eis aliquid ſimile pœnitentiæ, ſcilicet triſtitia. vnde Sap.5. Pœnitentiam agentes, & præ anguſtia ſpiritus gementes. Philoſophus 9. Ethic. dicit quòd pœnitudine replentur mali. Et quanuis voluntas eorum vt natura poſsit imperfectè velle bonum (quia illa inclinatio eſt eis inſerta à Deo) nõ tamen poſſunt velle bonum voluntate deliberata, quia ſunt perfectè auerſi à fine vltimo rectæ voluntatis, & omnia ordinant in ſuum finem malum præſtitutum. ¶ Et quia non eſſe ſecundum ſe non habet rationem boni, cùm ſit priuatio aut negatio: ideo non poſſunt ſecundum ſe appetere non eſſe. Sed quia non eſſe per accidens eſt ablatiuum pœnalis vitæ ſeu miſeriæ, & ſic accipit rationem boni: ideo inquantum huiuſmodi, appetere poſſunt & appetunt. Vnde Matth.26. Bonum erat illi ſi natus non fuiſſet homo ille. Et glo. ſuper illud Hiere. 20. Maledicta dies in qua natus ſum, &c. dicit, melius eſt non eſſe, quàm malè eſſe. Et Apoc.9. In diebus illis deſiderabũt homines mortem, & mors fugiet ab eis. Et cùm ſint inuidia pleni, dolebunt de felicitate bonorum, & eorum damnationem appetent. Quia (vt dicit glo. ſuper illud Eſa.14. Surrexerunt de ſoliis ſuis, &c.) Solacium eſt miſeris ſocios habere pœnarũ. Nec obſtat quòd diues epulo rogabat mitti Lazarum ad fratres ſuos, ne & ipſi venirent in illum locum tormẽtorum: quia non ex charitate dicebat, ſed ne eius pœna augeretur: quę fuiſſet aucta, ſi ipſi veniſſent, eò quòd ipſe erat cauſa & occaſio damnationis eorum. Non eſt tamen arbitrandum quòd ipſi clarè videant aut cognoſcant gloriam vel felicitatem Sanctorum in ſpeciali, licet bene confusè & in communi, ſcilicet quòd ſint beati quadam gloria ineffabili. Vnde Lucæ 16. dicitur quòd diues epulo vidit Abraham à longè. Illa tamen cognitione propter inuidiam quam habent, torquentur de felicitate eorum, & eo quòd ipſi talem gloriam amiſerunt. Vnde Sap.5. de impiis dicitur, Videntes turbabuntur timore horribili, &c. ¶ Propter hanc tamen inuidiam, aut alias eorum malas volũtates, non demerentur nouo demerito, eò quòd ad ſummum malorum deuenerint: verum tamen eſt quòd eorum demerita attribuũtur vltimo demerito viæ, ex quo ſecuta fuit peccandi neceſsitas. Nec obſtat quòd ſecundum Philoſophum in 3. Ethicorum dicitur, quòd Ebrius meretur duplicem maledictionem, ſi ex ebrietate aliquod aliud peccatum committat: Quia hoc eſt propter ſcandalum & damnum nouum proximi. quæ ratio non militat in damnatis. Et finaliter reſoluendo, ſicut propter perfectam Sanctorum beatitudinem nil erit in eis, quod non ſit materia gaudij: ita nihil erit in damnatis, quod non ſit in eis materia & occaſio triſtitiæ: nec deerit aliquid quod ad triſtitiam pertinere poſsit ſecundum eorum demerita, vt ſit eorum miſeria conſummata. Et ideo neque conſideratio Dei quem apprehendunt, non ſub ratione ſummi boni, ſed ſub ratione punientis: neque conſideratio aliorum delectabilium, quorum ſpecies habuerunt in via, quæ nõ poſſunt corrumpi, neque per obliuionem deleri, illis erit ad delectationem, ſed ſolùm ad triſtitiam, ſicut cætera omnia.

In Add.3. p.q.98.ar.2

Obſtinatio dãnatorum.

Damnati quo modo appetunt non eſſe.

Dãnati nõ demerẽtur nouo demerito.

§. 5. DE SACRAMENTO EXTREMAE VNCTIONIS.

B Extremam vnctionem, quæ circa infirmos obſeruatur in Eccleſia, eſſe ſacramentũ nouæ legis conſtat ex determinatione Concilij Tridentini, de qua ſuprà dictum eſt cùm de numero Sacramen-

In Addit. 3.p.q.92.

torum ageretur. Poteſt etiam probari ex definitione ſacramēti: quia omne ſignum exterius, à Chriſto ordinatum ad deletionem peccatorũ, & ſanctificationem hominis, cuius imaginem gerit, & cauſa exiſtit, eſt ſacramentum nouæ legis. vnde Eſa.27. Hic eſt omnis fructus, vt tollatur peccatum. Sed extrema vnctio eſt huiuſmodi, vt patet per D.Iacob. vltimo cap. Et ſi in peccatis ſit, remittentur ei: & curatio peccatorum ſignificatur per vnctionem olei, quæ vulnera exteriora ſanat. vnde Eſa.1. Plaga tumens non eſt curata medicamine, neque fota oleo. Et quanuis ſint plures vnctiones, nõ eſt tamen niſi vnum ſacramentum: quia omnes ordinantur ad vnam perfectam, quæ eſt vnctio omnium exteriorum ſenſuum, quibus hauritur morbus interior, vel quia omnes ordinantur ad ſpiritualem ſanationem perfectam. Nec pluralitas materiæ aut formæ tollit vnitatem ſacramenti (vt dictum eſt cùm de ſacramēto Euchariſtię ageretur) ſicut nec etiam pluralitas miniſtrorũ, vt ſi facta prima vnctione moreretur ſacerdos, alius deberet perficere & non inchoare. Sicut ſi conſecrato pane moreretur, non eſſet eadē hoſtia bis conſecranda: Quia cùm miniſter tantum inſtrumentaliter operetur, mutatio miniſtri non tollit vnitatem ſacramenti, ſicut nec operatio martellorum tollit vnitatem operationis fabri.

c.164. ver.

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In add. 3.p. q.29. ar.4. Oleum oliuarũ propria materia extremæ vnctionis.

Materia huius ſacramenti teſte D.Iaco. eſt oleum. Et cum oleum propriè & communiter ad ſanationem non accipiatur niſi oliuarum, eò quòd eſt linitiuum & penetratiuũ vſque ad intima, ac etiam diffuſiuum, alij autem liquores ad ſimilitudinem olei oliuę nomen accipiunt: ideo oleum oliuarum eſt propria materia huius ſacramenti, ſicut aqua elementaris eſt propria materia baptiſmi. Voluit autem Chriſtus eligere pro materia oleum, & non vinum, quo etiam vulnera ſanantur: quia vinũ ſanat mordendo, oleum autem leniendo. Et cùm omnis efficacia ſacramentorum deſcendat à Chriſto, illa ſacramenta quibus ipſe vſus eſt, habent efficaciam ex ipſo vſu ſuo, ſicut tactu ſuæ carnis vim regeneratiuam contulit aquis. Ideo benedictio aquæ non eſt de eſſentia baptiſmi. Sed Chriſtus nõ eſt vſus hoc ſacramento, nec aliqua corporali vnctione ad hoc ordinata. Ideo in omnibus vnctionibus de neceſsitate ſacramenti requiritur ſanctificatio ſeu conſecratio materiæ: quia effectus non cauſatur ex naturali proprietate materiæ, ſed à Chriſto, à quo effectus deſcendit, mediantibus miniſtris, ſcilicet, ſacerdotibus, & in miniſtros inferiores mediantibus miniſtris ſuperioribus, qui materiam ſanctificant per conſecrationem & benedictionem. Et ideo in omnibus ſacramentis quæ indigent materia ſanctificata, ſanctificatio materiæ fit per epiſcopum, & vſus quandoque per ſacerdotem, vt oſtendatur ſacerdotalis poteſtas ab epiſcopali deriuari, ſecundum illud Pſalm. Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam barbam Aaron. ſequitur, quod deſcendit in oram veſtimenti eius. ¶ Nec obſtat quòd materia ſacramenti Euchariſtiæ non neceſſariò requiritur quod ſit benedicta: Quia ſacramentum Euchariſtiæ conſiſtit in ipſius materiæ conſecratione, & Chriſtus eo vſus eſt: vnde canit eccleſia: Se cibat ipſe cibus. C

Pſal.132.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In add.3.p. q.29.ar.7. & 8.

Cvm omnia ſacramenta nouæ legis efficiant quod figurant, inquantum per verba determinatur materia, quæ ad multa poteſt ſe habere: neceſſe eſt hoc ſacramentum habere formam. Forma autem, qua ex traditione Apoſtolorum vtitur Eccleſia Romana, eſt oratio deprecatiua, & eſt hæc: Per iſtam vnctionem & ſuam piiſsimam miſericordiã indulgeat tibi Deus quicquid peccaſti per viſum: & ſic de aliis ſenſibus. Hæc autem oratio datur pro forma, duplici ratione: Prima, quia ſuſcipiens hoc ſacramentum, eſt propriis viribus deſtitutus: ideo indiget orationibus ſubleuari. Secunda, quia datur exeuntibus, qui iam deſunt eſſe de foro Eccleſię, & in ſolius Dei manu requieſcunt. Vnde ei per orationem committuntur. Et quia in forma debet exprimi effectus principalis, qui ſemper inducitur per ſacramentum, niſi ſit defectus ex parte recipientis: Sanitas autem corporis non eſt effectus ſacramenti, quanuis quandoque ſequatur, ideo non ponitur in hac forma. D

Ver. 3. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In add.3.p. q.29.ar.3.

Qvum ſacramenta nouæ legis habeant virtutem & efficaciam, quæ in eis non niſi diuinitus ineſt, neceſſe eſt dicere quòd hoc ſacramentum eſt immediatè à Deo inſtitutum. Nec obſtat quòd Euangeliſtæ de hoc non faciant mentionem: quia multa Dominus fecit & dixit, quæ in euangeliis non continentur: vt dicitur Ioan. vltimo. Illa enim præcipuè curauerunt Euangeliſtæ tradere, quæ ad neceſsitatem ſalutis, & Eccleſiæ diſpoſitionem pertinent. Ideo potius inſtitutionem baptiſmi, pœnitentiæ, & Euchariſtiæ, ac ordinis factam à Chriſto, narrauerunt, quàm extremæ vnctionis, confirmationis, & matrimonij, quæ non ſunt de neceſsitate ſalutis, neq; ad diſpoſitionẽ Eccleſię pertinent. De vſu tamen huius ſacramenti fit mentio in Mar.6. vbi dicitur ꝙ Apoſtoli oleo vngebãt infirmos: quod non feciſſent, niſi Chriſtus ordinaſſet. ¶ Nec ſequẽdi ſunt qui dicunt hoc ſacramentũ cum ſacramento confirmationis Chriſtũ dimiſiſſe Apoſtolis inſtituendum: Quia illis non contulit poteſtatẽ excellentiæ, ad quam pertinet inſtituere ſacramenta: ſed ſolam publicationem iſtorum commiſit: ipſe verò per ſeipſum ea quæ erant maioris difficultatis promulgauit. Sacramẽta enim ad fundamenta legis pertinent: ideo ad legiſlatorem ſpectat inſtitutio: publicatio autem huius facta eſt per D.Iac. vbi dicitur, Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros, &c. E

Iac.5.

Ver. 4. DE EFFECTV SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In Add.3. p.q.30.

Sacramentum extremę vnctionis, ſicut & quodlibet aliud ſacramentum, eſt inſtitutum ad vnũ effectum principalem, quanuis poſsit inducere alios effectus ſecundarios. Principalis effectus huius ſacramenti ex eius ſignificatione accipitur, & eſt quędam ſpiritualis ſanatio ſiue medicatio. Sicut autem corporalis medicatio præſupponit vitam corporalem in medicato: ſic ſpiritualis ſupernaturalem. Et ſic hoc ſacramentum non datur contra defectus, quibus vita ſpiritualis tollitur, ſcilicet contra peccatum ori- F

tum originale, vel mortale: ſed contra peccatum veniale, & illos defectus, quibus homo ſpiritualiter infirmatur, vt non habeat perfectum vigorem vitæ, gratiæ, vel gloriæ. Et hic defectus eſt quædam debilitas & ineptitudo, quæ in nobis relinquitur ex actuali vel originali peccator qui defectus dicuntur reliquiæ peccati. Non ſunt tamen diſpoſitiones ex actibus relictæ, quæ ſunt quidam habitus inchoati: ſed quædam debilitas in ipſa mente exiſtens, qua ſublata per gratiam ſacramentalem ſpecialem huius ſacramenti, quæ in voluntate ſubiectiuatur, eiſdem habitibus & diſpoſitionibus ex actibus præteritis manentibus, volũtas hominis non poteſt ita inclinari ad peccatum, ſicut ſtante illa debilitate. Et ideo contra hanc debilitatem ex peccatis prouenientem homo roboratur per hoc ſacramẽtum, contra vehementes inſultas & tentationes dæmonum, qui inſidiãtur calcaneo, hoc eſt fini vitæ, ſiue morti eius, vt dicitur Geñ.3. Sed quia gratia quæ ſecum non compatitur peccatum, facit hoc robur: ideo hoc ſacramentum ſi inueniat aliquod peccatum mortale vel veniale, quo ad culpam, ex conſequenti tollit illud, dummodo non ponatur obex ex parte recipientis: ſicut de confirmatione & Euchariſtia dictum eſt. Ideo D. Iacob. de remiſsione peccati conditionaliter loquitur, dicens: Et ſi in peccatis fuerit, dimittentur ei, ſcilicet quo ad culpam, quam non ſemper delet, cùm non ſemper inueniat: ſed ſemper operatur contra debilitatem prædictam. Et quanuis peccatum mortale non dimittatur ſine contritione, tamen hoc ſacramentum per gratiam quam confert, facit quòd ille motus liberi arbitrij in peccatum, quem extrema vnctio præſupponit, fiat contritio: ſicut in ſacramento Euchariſtiæ & confirmationis. ¶Et quia extrema vnctio non facit ſanitatem corporalem ex naturali proprietate materiæ (ſicut aqua baptiſmi lauat corporaliter) ſed ex virtute diuina, quæ rationabiliter operatur: & ratio operans non inducit ſecundarium effectum, niſi ſecundum quod expedit ad principalem. Ideo in hoc ſacramento non ſemper ſequitur corporalis ſanatio, ſed ſolùm quando expedit ad ſpiritualem ſanationem: & tunc ſemper eam inducit, niſi ſit impedimentum ex parte recipientis. Delet etiam de reatu pœnæ ſecundum diſpoſitionem eius: Non tamen imprimit characterem, quia per hoc ſacramentum non deputatur homo ad aliquod ſacramentum agendum vel ſuſcipiendum: cauſat tamen ornatum, ſicut pœnitentia.

Extrema vnctio ex cõſequẽti delet peccatũ mortale.

Ver. 5. DE MINISTRO SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

A QVanuis epiſcopus poſsit hoc ſacramentum ſicut & alia miniſtrare: non tamen eſt ſolus miniſter huius ſacramenti: quia non poſſet ad omnes infirmos accedere. Et ideo ſacerdotes, & nõ diaconi, aut laici, ſunt miniſtri huius ſacramenti. Eam ob rem D. Iacobus in eius publicatione dixit, Inducat presbyteros Eccleſiæ, &c. Nec obſtat quòd oratio laicorum ſit nonnunquam magis Deo accepta, quàm ea quæ fit à presbytero miniſtrante hoc ſacramentum: quia hoc eſt verum ſecundum ſe, inquantum laicus eſt in maiori gratia, & fit in perſona proptia. Sed presbyter in hoc ſacramento orat vt perſona publica, & in perſona Eccleſiæ, quæ eſt ſponſa Chriſti dilectiſsima: quod laicus, qui eſt perſona priuata, facere non poteſt. ¶Et licet legatur ꝙ aliqui presbyteri in Ægypto tranſmiſerint oleum ad infirmos, quo ſanabantur: & ſimiliter de D. Genouefa legitur quòd oleo vngebat infirmos, & ſanabantur: illæ tamen vnctiones non erant ſacramentales: ſed ex quadam deuotione recipiẽtium vel mittentium oleum, conſequebantur effectum ſanitatis corporalis per gratiam gratis datam ſanitatum, & non per gratiam ſacramentalem.

In Add. 3.p.q.31. Sacerdotes ſunt miniſtri ſacramẽti extremæ vnctionis

Ver. 6. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM EXTREMAE VNCTIONIS.

B CVm hoc ſacramentum ſit quædam ſpiritualis medicina, quæ per modum corporalis ſignificatur: ſequitur quòd ſanis quibus corporalis curatio non competit, non debet hoc ſacramentum miniſtrari. Quia quanuis ſpiritualis ſanitas ſit principalis effectus: tamen requiritur quòd per corporalem curationem ſignificetur, etiam ſi corporalis ſanatio non ſequatur. Ideo illis ſolis ſanitas ſpiritualis per hoc ſacramentum dari poteſt, quibus curatio corporalis competit, ſcilicet infirmis. Vnde D. Iacobus dicit, Infirmatur quis in vobis? &c. Sicut ille ſolus poteſt ſacramentum baptiſmi ſuſcipere, qui poteſt corporalis ablutionis eſſe particeps. Et cùm hoc ſacramentum ſit vltimũ quod Eccleſia conferre poteſt, quaſi diſponens ad gloriam: ideo illis tantum infirmantibus debet exhiberi, qui ſunt in ſtatu exeuntium, quando ſcilicet ægritudo nata eſt inducere mortem: ſiue cùm de periculo mortis timetur. Et quia ad effectum huius ſacramenti percipiendũ requiritur actualis deuotio in ſuſcipiente, & meritum generale totius Eccleſiæ, quod patet ex eò ꝙ per modum deprecationis forma huius ſacramenti datur: ideo illis qui non poſſunt hoc ſacramẽtum recognoſcere, & cum deuotione ſuſcipere, ſiue qui non habent vſum rationis, præcipuè cùm in illis non ſint reliquiæ peccati actualis, contra quas hoc ſacramentum eſt inſtitutum, neq; furioſis, & amentibus, qui poſſent huic ſacramento irreuerentiam per immunditiam facere, niſi habeant dilucida interualla, conferri non debet. His autem qui in vſu rationis petierunt, ſi in mora vſum rationis amiſerint, denegari nõ debet. Mutilati verò cùm habeãt actualem deuotionem, quanuis non habeant membra quibus inungi debeant: habent tamen potentias animæ, quæ illis membris debentur, ſaltem in radice, & interius peccare poſſunt: ideo debent inungi in partibus propinquioribus ad illas partes, in quibus vnctio debebat fieri.

In Addit. 3.p.q.32. Soli infirmi ſunt materia ſacramẽti extremæ vnctionis.

Ver. 7. DE PARTIBVS QVAE INVNGI DEBENT.

C QVia hoc ſacramentum per modum curationis exhibetur, & cùm nõ oporteat quòd curatio corporalis fiat per medicinam toti corpori appoſitam, ſed illis partibus, in quibus eſt radix morbi: ideo vnctio ſacramentalis debet fieri in illis partibus tantum, in quibus eſt radix ſpiritualis infirmitatis: quanuis anima ſit in omnibus partibus tota per eſſentiam, non tamen quo ad potentias, quæ ſunt radices actuum peccati. Cùm autem principia agendi ſint principia peccandi, eò quòd peccatũ conſiſtit in actu: ideo in illis partibus in quibus inueniuntur illa principia, vel quæ ſunt inſtrumenta prin-

In add. 3.p. q.32. art.5.

Principia agendi quot & quæ ſint.

cipaliora illarum potentiarum, debet vnctio fieri. Principia autem agendi in nobis ſunt tria. Primum eſt dirigens, ſcilicet potentia cognoſcitiua, quæ diuiditur in quinque ſenſus exteriores, qui ſunt primum fundamentum cognitionis. Omnis enim noſtra cognitio ortum habet à ſenſu, vt dicit Philoſophus in 1. Poſteriorum. Et quia vbi eſt in nobis prima origo peccati, ibi debet vnctio adhiberi, ideo inunguntur loca quinq; ſenſuum, ſcilicet oculi, propter viſum: aures, propter auditum: nares, propter odoratum: os, propter guſtum: manus, propter tactum, qui in pulpis digitorum maximè viget. Secundum principium eſt vis appetitiua, propter quam inunguntur renes. Tertium principium eſt virtus motiua, cuius principalius inſtrumentum ſunt pedes, ideo pedes inunguntur. Et cùm primum principium omniũ aliorum ſit vis cognoſcitiua: ideo vnctio quinq; ſenſuum ſeruatur ab omnibus, quaſi de neceſsitate ſacramẽti. Quidam autem non ſeruant alias vnctiones: Quidam verò ſeruant eas quæ ſunt ad pedes, & non ad renes, ſed loco renum ad pectus circa regionem cordis, quod eſt ſubiectũ appetitus ſenſibilis. Et quanuis in viris morbus præcipuè vigeat in membris genitalibus, & in mulieribus in vmbilico (ſecundum illud Iob 40. Poteſtas eius in lumbis eius) membra tamen genitalia non inunguntur, propter immunditiam illarum partium, & honeſtatem ſacramenti.

Ver. 8. DE ITERATIONE SACRAMENTI EXTREMAE VNCTIONIS.

In Add.3. p.q.33. ar.1.

CVm hoc ſacramẽtum ſit quædam ſpiritualis curatio, quæ per corporalem ſignificatur, & curatio corporis iteretur: ſequitur quòd hoc ſacramentum eſt iterabile, ſicut & cauſa morbi: maximè cũ non habeat perpetuum effectum, ſicut ſacramenta quæ cauſant characterem, quæ non iterantur. Nec obſtat quòd hoc ſacramentũ dicitur extrema vnctio, & vltimum remedium: Quia illud quod quandoque ſecundum veritatem non eſt extremum, eſt extremum ſecundum iudicium hominum. & ideo hoc ſacramentum non debet dari niſi illis, quorum mors eſt propinqua, ſecundũ exiſtimationem hominum. & ſi homo euadat, & recidiuũ patiatur, alia erit infirmitas: & poterit fieri alia inunctio. In infirmitatibus verò diuturnis, ſicut in ethica, podagra, & hydropiſi, aut aliis, non debet dari, niſi ſit periculum mortis. & ſi homo illum articulum euadat, eadem infirmitate durãte, & iterum ad ſimilem ſtatum per illam infirmitatem reducatur, iterum poterit inungi: quia iam quaſi eſt alius ſtatus infirmitatis, quanuis non ſit alia infirmitas ſimpliciter. D

§. 6. DE SACRAMENTO ORDINIS.

In Add.3. p.q.34.ar.3 Ordinis ſacramentum quid.

ORdinem eſſe ſacramentum nouæ legis eccleſia determinauit in pluribus conciliis vniuerſalibus & vltimate in Concilio Tridentino. Cuius ratio eſt, quia Sacramentum nil aliud eſt quàm ſignũ ſenſibile, adhibitum ad ſanctificationem hominis. Sed ordo eſt huiuſmodi, igitur. Ordo ſecundũ Magiſtrum Sen. in 24. diſt. 4. eſt ſignaculum ſiue ſignum quoddam, per quod ſpiritualis poteſtas traditur ordinato. Et quanuis ſint plures ordines: quia tamen ordinantur ad vnum, ſcilicet ſacramentũ Euchariſtiæ, quod eſt ſacramentum ſacramentorum: ideo eſt vnum ſacramentum, quemadmodũ de Euchariſtia dictum eſt: licet ſint diuerſæ materiæ & formæ. E

Ver. 1. DE MATERIA SACRAMENTI ORDINIS.

In Add.3. p.q.34.ar.5

QVum omne ſacramentum conſiſtat in rebus & verbis, & res dicatur materia: conſequens eſt ſacramentum ordinis habere materiam exterius adhibitam: diuerſimodè tamen ab aliis ſacramentis, quia in aliis ſacramentis materia ſignificat virtutem omnino ab extrinſeco aduenire, & ſic virtus in aliis ſacramentis deriuatur tantum à Deo, & non à miniſtro, qui ſacramentum diſpenſat. Et ſic non eſt in miniſtro permanenter, ſed ſolum per modum fluxus in applicatione. Sed illud quod in ſacramento ordinis traditur, ſcilicet ſpiritualis poteſtas, deriuatur ab eo qui ſacramentum dat, ſicut poteſtas imperfecta à perfecta. Et ideo efficacia aliorum ſacramentorum præcipuè conſiſtit in materia, quæ virtutem diuinam ſignificat, & continet ex ſanctificatione per miniſtrum adhibita. Sed efficacia huius ſacramenti principaliter reſidet penes eum qui ſacramenta diſpenſat: materia autem magis pertinet ad determinandam poteſtatem, quæ traditur particulariter ab habente eam completè, quàm ad poteſtatem cauſandam. quod patet ex hoc quòd materia competit vſui poteſtatis. Notandum tamen quòd non ſolùm porrectio materiæ eſt de eſſentia ſacramenti ordinis, ſed etiam tactus illius ab eo qui ordinem ſuſcepit. quòd verba formę oſtendunt, cùm dicitur, Accipe hoc vel illud. Materia ordinis Hoſtiariatus ſunt claues: materia autem Lectoratus, liber, qui dicitur lectionarius: Materia ordinis Exorciſtatus, eſt liber Exorciſmorum: Materia Acolitatus, eſt candelabrum cum cæreo extincto, & vrceolis vacuis: Materia Subdiaconatus, eſt liber Epiſtolarum: Materia Diaconatus, eſt liber Euangeliorum: Materia verò ſacerdotalis Ordinis, eſt calix, cum vino aqua, & patena, cum hoſtia ſuperpoſita. F

Materia ordinum quæ ſit.

Ver. 2. DE FORMA SACRAMENTI ORDINIS.

In Add.3. p.q.34. art. 4.

QVia ſacramentum ordinis principaliter conſiſtit in poteſtate tradita, quæ poteſtas traducitur à poteſtate, ſicut ſimile ex ſimili: & iterum poteſtas per vſum innoteſcit, quia potentiæ notificantur per actus: ideo in forma ſacramenti ordinis exprimitur vſus ordinis per actũ qui imperatur, & exprimitur traductio poteſtatis per imperatiuũ modum. ¶Forma Hoſtiariatus eſt hæc: Acccipe poteſtatem aperiendi Eccleſiam, & Sacrarium, & claudendi infidelibus. dicitur hæc forma, porrigendo claues. ¶Forma Lectoratus, porrigendo lectionariũ, eſt: Accipe poteſtatem, & eſto verbi Dei relator. Si fideliter & vtiliter impleueris officium, partem cum his qui verbum Dei miniſtrauerunt ab initio, accipies. ¶Forma Exorciſtatus, porrigendo librum Exorciſmorum, eſt: Accipe & commenda memoriæ, & habe poteſtatem imponendi manus ſuper energumenos, ſiue baptizatos, ſiue catechumenos. ¶Forma Acolitatus, porrigendo candelabrum cum cæreo & vrceolis, eſt: Accipe cæroferarium cum cæreo, & ſcias te ad accendenda luminaria mancipatum, in nomine domini. Accipe vrceolum, ad ſuggerendum G

gerendum vinū & aquam in Eucharistię sanguinis Christi sacramentū.¶Forma Subdiaconatus, postquam amictus capiti eius impositus fuerit ab episcopo, & manipulus in brachio sinistro, & dalmatica indutus, porrigendo librum Epistolarū, est: Accipe librum Epistolarum, & habe potestatē legendi eas in Ecclesia sancta Dei, tam pro viuis, quàm defunctis, in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti.¶Forma ordinis Diaconatus, postquā episcopus dixit, Accipe Spiritum sanctum ad resistendum diabolo & tentationibus eius, in nomine Domini: & postquam dedit stolam super humerum sinistrum, porrigendo librum Euangeliorum est: Accipe potestatem legendi Euangelium in Ecclesia Dei, tam pro viuis, quàm defunctis, in nomine domini. ¶Forma presbyteratus, postquā episcopus reflexit stolam ab humero sinistro in dextrum, in modū crucis, dicēdo: Accipe iugum Domini: Iugum enim eius suaue est, & onus eius leue: & postquàm dedit vestem sacerdotalē, & consecrauit manus dicendo, Cōsecrare & sanctificare digneris Domine manus istas per istam vnctionem & nostram benedictionem, porrigēdo calicem cum vino & aqua, superposita patena cum hostia, est: Accipe potestatem offerendi sacrificiū Deo, missásq; celebrandi, in nomine domini. deinde imponēdo ambas manus super caput cuiuslibet, dicit: Accipe Spiritum sanctum, quorum remiseris peccata, remittuntur eis: & quorum retinueris, retenta sunt.¶In consecratione episcopi, consecrator & assistentes episcopi simul ambas manus imponunt super caput eius, dicentes: Accipe Spiritum sanctum: & consecrator dicit orationem, Propiciare domine supplicationibus nostris, & inclinato super hūc famulum tuum cornu gratiæ, sacerdotalis benedictionis tuæ in eum infunde virtutem, per Christum dominum nostrum. deinde inungitur primò caput chrismate cum pollice per modum crucis, deinde tota corona & manus, seruatis multis aliis solennitatibus, asperso baculo aqua benedicta, porrigendo illum dicit: Accipe baculum pastoralis officij vt sis in corrigendis vitiis piè seuerus: iudicium sine ira tenens, in fouendis virtutibus auditorum animos demulcens, in tranquillitate seueritatis censuram non deserens. deinde porrigendo anulum aqua benedicta aspersum, dicit: Accipe anulum, fidei scilicet signaculū, quatenus sponsam Dei (sanctam videlicet Ecclesiam) intemerata fide ornatus illibatè custodias. Deinde tradendo librum euangeliorū clausum, dicit consecrator: Accipe Euangelium, & vade, prędica populo tibi cōmisso: potens est enim Deus augere tibi gratiam suam, qui viuit & regnat cum Deo patre, in vnitate spiritus sancti, per omnia secula seculorum. Hæc omnia prædicta ex pontificali Romanæ ecclesię, in quo scribuntur ritus à tempore Apostolorum & ex eorum traditione obseruati, desumpta sunt.

Ver. 3. DE DISTINCTIONE ORDINVM, ET ACTIBVS EORVM.

A CVm corpus Christi mysticum (quod est ecclesia, vt dicitur Ephes.1.) sit simile corpori naturali, vt habetur 1.Cor.12. consequens est quòd sicut corpus naturale habet diuersa membra ordinata, quæ habent diuersa officia: ita in ecclesia sit multitudo ordinū & officiorum à Christo (qui bene omnia fecit) introducta & instituta propter tria: Primò propter Dei sapientiam commendandam, quę in ordinata rerum distinctione maximè refulget, tam in naturalibus, quàm in spiritualibus. Vnde regina Sabba videns ordinem ministrorum Salomonis, &c. non habebat vltrà spiritum præ admiratione sapientiæ illius. 2.Para.9. Secundò ad subueniendum humanæ infirmitati, quæ per vnū non poterat omnia quæ ad diuina mysteria pertinebant, explere sine magno grauamine: & ideo distinguūtur ordines. diuersi ad diuersa officia. Et hoc patet ex hoc quod dominus Num.11. dedit Moysi.7. senes populi in adiutorium, & Aaron ac filios eius per diuersos gradus. Et quia sacerdotium Leuiticum per diuersos gradus distinctum figurabat sacerdotium Christianum siue euangelicū, & figura debeat correspondere figurato: cōueniens fuit quòd in sacerdotio Christi aut nouę legis essent plures ordines siue gradus. Tertiò, vt in via proficiendi amplior omnibus detur occasio, dum plures in diuersis officiis distribuuntur. Et quia hoc sacramentum datur ad aliquos actus, ideo secundum diuersitatem actuum oportet quòd ordines distinguantur. Distinctio autem ordinis nō est totius integralis in partes integrales, neque totius vniuersalis in partes subiectiuas: sed totius potentialis in partes potestatiuas, prout est distinctio siue diuisio animæ in vegetatiuam, sensitiuam, & intellectiuam, de quibus suprà dictum est. Quia totum secundum completam rationem est in vno: in aliis autem est aliqua participatio ipsius. Et ita tota plenitudo sacramenti Ordinis est in vno ordine sacerdotali: sicut tota plenitudo animæ in anima rationali, quæ eminenter continet quicquid aliæ habent, & aliquid vltrà. Sic Sacerdotalis Ordo continet quicquid habent inferiores, & aliquid vltra. Hæc participatio significata est in hoc quod Dominus dixit: Auferam de Spiritu tuo, & tradam eis, vt sustentent tecum onus populi. Illa ablatio non fuit per essentiam, sed participationem: quia illi non habebant in tali ac tanto gradu spiritum, sicut Moyses. Et cùm omnes ordines ordinentur ad vnum, sequitur quòd Ordo non est nisi vnum sacramentum. Et quanuis tota potestatis plenitudo resideat penes regem, non tamen excluduntur ministrorum potestates, nec tamen superfluit propter rationes iam datas. ¶Et quia sacramentum Ordinis ad sacramentum Eucharistiæ (quod est Sacramentum Sacramentorum) ordinatur, vt Diuus Dionysius dicit: ideo distinctio Sacramenti Ordinis accipienda est secundum consideratio-nem & approximationem ad Eucharistiam: quia potestas ordinis aut est ad consecrationem ipsius, aut ad aliquod ministerium ordinādum ad illam. Si primum, est ordo sacerdotalis, comparatio autem ministrorum vel est in ordine ad ipsum sacramentum Eucharistiæ, vel in ordine ad suscipientes. Si primum, hoc tripliciter: Primò enim est ministerium, quo minister cooperatur sacerdoti in ipso sacramento, non quantum ad consecrationem, quæ ad solum sacerdotem pertinet, sed quantum ad dispensationem. Et ad hoc est ordo Diaconatus, ad quem pertinet immediatè ministrare sacerdotibus in omnibus quæ aguntur in sacramentis. Vnde & sanguinem Christi, quem tamen non tangit, defert in pixide, & ministrat. Secundò est ministerium ordinatum ad materiam Eucharistiæ præparandam in

In Add.3. p.q.37.

Num.11.

Distinctio ordinis vnde sumitur.

ſacris vaſibus ipſius ſacramenti: & ad hoc ponitur Subdiaconatus. Ideo ſubdiaconi vaſa domini portant, & oblationes in altari ponunt. Et ideo cùm ordinantur, accipiunt calicem de manu epiſcopi, ſed vacuum. Ex præmiſsis apparet quòd poteſtas diaconi media eſt inter poteſtatem ſubdiaconi & ſacerdotis. Sacerdos enim habet poteſtatem ſupra corpus Chriſti verum, Subdiaconus ſuper vaſa tantum: Diaconus autem ſuprà corpus Chriſti in vaſe contentum. Ideo portat pixidem, & diſpenſat ſanguinem. Tertium myſterium ordinatur ad prǫſentandum materiam ſacramenti, & ad hoc eſt Acolitatus, ad quem pertinet præparare in vrceolis aquam cum vino. Miniſterium verò in ordine ad præparationem recipientium non poteſt eſſe niſi ſuper immundos: nam qui mundi ſunt, iam ſunt ad percipienda ſacramenta idonei. Triplex eſt autem immundorum genus, ſecundum D. Diony. Quidam ſunt omnino infideles. & hi totaliter à viſione diuinorum & cœtu fidelium arcédi ſunt. & ad hoc ponitur hoſtiariatus. Quidam autem ſunt volentes credere, ſed nondum inſtructi, vt ſunt catechumeni. Et ad huiuſmodi inſtructionem eſt ordo Lectoratus, ad quem pertinet prima fidei rudiméta docere. Quidam verò ſunt fideles & inſtructi, ſed impedimentum habentes ex dæmonum poteſtate, vt Energumeni. & ad hoc miniſterium eſt ordo Exorciſtarũ. ¶ Hi ſeptem ordines diuiduntur in ſacros, & non ſacros. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt quòd ordo dicitur ſacer dupliciter: vno modo per ſe: & ſic quilibet ordo eſt ſacer, cùm ſit ſacramentũ quoddam. Alio modo ratione materiæ, circa quam habet actũ. Et ſic aliquis ordo dicitur ſacer, qui habet aliquem actum circa aliquam rem conſecratam. & ſic ſunt tres ordines ſacri, ſcilicet Sacerdotalis, qui habet actum conſecrandi panem & vinum, &c. Diaconatus, qui habet actum circa corpus & ſanguinem Chriſti in vaſe: & Subdiaconatus, qui habet poteſtaté ſuper vaſa ſacra & corporalia. Ideo iſtis tribus ordinibus continentia indicitur: vt mundi & ſancti ſint qui ſancta tractant: his etiam iniungitur ſub præcepto, diuinum officium ſiue ſeptem horæ canonicæ, in c. dolentes, extra de celebratione miſſarũ. Ordinatis autem aliis quatuor ordinibus non iniungũtur ſeptem horæ canonicæ, nec eis indicitur continentia, ideo non impediunt matrimoniũ contrahendũ, ſicut tres ſacri, qui etiam dirimunt contractum, vt infrà dicetur. ¶ Clericatus autem, ad quem pertinet diuinas laudes dicere, & ad quem non requiritur aliqua ſpecialis poteſtas, ſed ſolùm deputatur ad tale officium, quod fit per tonſuram ſiue coronam: ideo nõ eſt ordo, ſed diſpoſitio & præambulum ad ordines. Et licet clericus ſit in altiori ſtatu quàm laicus, non tamen habet amplioris poteſtatis gradũ. Sed quia deputatur ad diuinum cultum, oportet quòd deputatio fiat per epiſcopũ, ad quem pertinet confirmare & ordines conferre, vaſa & templa conſecrare, cœmiteria & veſtes benedicere, ac omnia quæ ordinantur ad diuinum cultum, applicare. Nec tamẽ per talem deputationem quæ fit in clericatu, clerici patrimonio boniſq; temporalibus priuantur: quia terrenorum poſſeſsio non contrariatur diuino cultui, ad quem clerici deputãtur: licet nimia ſolicitudo eis prohibeatur: Quia (vt D. Grego. ait) affectus in crimine eſt. Et quanuis Hugo de S. Victore dicat quòd poſtquàm aliquis eſt factus clericus, ad ſacros ordines promotus, epiſcopus qui eum promouit abſq; patrimonio, debet illi prouidere de victu aut beneficio. Ipſi tamen ex ordine ſuſcepto, tenentur Eccleſiæ miniſtrare. ¶ Ad ſciendum autem an Epiſcopatus ſit ordo, notandum eſt quòd ordo dupliciter accipitur: Vno modo vt eſt ſacramentũ: & ſic (vt dictum eſt) omnes ordines ad ſacramentum Euchariſtiæ ordinantur. & hoc modo accipiendo, epiſcopatus non eſt ordo diſtinctus à ſacerdotio: quia Epiſcopus nullam poteſtatem habet ſuprà corpus Chriſti verum, quam non habeat ſacerdos. Alio modo poteſt conſiderari ordo, ſecundũ quod eſt officium quoddam, reſpectu quarundam actionũ ſacrarum. Et ſic cùm epiſcopus habeat poteſtatem in omnibus actibus hierarchicis, reſpectu corporis myſtici, quam non habet ſacerdos: ſequitur ꝙ Epiſcopatus eſt ordo: Quia ordo eſt diſparitas gradus in ſpiritualibus diſpenſandis. Vnde D. Diony. aſsignat tres ordines, ſcilicet epiſcopum, ſacerdotem, & miniſtrum: intelligédo per miniſtrum, diaconum & inferiores ordines, qui eminenter ſunt in diacono.

Officia quatuor minorum ordinũ

Ordo ſacer quid.

Ordinati in ſacris ad qd teneantur.

In add. 3. p. q. 40. ar. 5. An epiſcopatus ſit ordo.

Ver. 4. DE INSTITVTIONE SACRAMENTI ORDINIS.

SAcramentum Ordinis fuit immediatè à Chriſto inſtitutum, quemadmodum & cętera ſacramenta: prout definitum fuit in ſynodo Tridentina, de qua dictum eſt. Fuit etiam determinatum in quarto concilio Carthaginẽſi, in quo omnes gradus ordinis, & modus, quo ordinatio faciẽda eſt, diſcernuntur: habetur etiam in nouem canonibus Apoſtolorum. Et quãuis Euangeliſtæ nõ faciant de omnibus ordinibus mentionẽ: quia teſte D. Dion. Chriſtus voluit formas ſacramentorũ eſſe occultas, ne venirent in irriſionem infideliũ, eas tamen docuit & ante & poſt reſurrectionẽ, maximè per dies. 40. apparens eis & loquẽs de regno Dei, hoc eſt de regimine eccleſię. Legimus etiã in Euãgeliis Chriſtũ quodam modo vſum fuiſſe actibus omniũ ordinum: & tunc (vt veriſimile eſt) ordinẽ inſtituit, & poteſtaté vtendi & conferendi Apoſtolis dedit. Quo ad ordinem hoſtiariatus, habetur ꝙ fecit quaſi flagellum de funiculis, & eiecit ementes & vendentes, boues quoq; & oues prophamãtes templum. Et Ioã. 10. dixit, Ego ſum oſtium: per me ſi quis introierit, &c. Officio lectoratus vſus eſt, cũ aperuit librũ Eſaię, & completa lectione prophetiæ, clauſit & dedit miniſtro. Officio Exorciſtæ vſus eſt, quando tetigit aures ſurdi & muti, dicens: Epheta, quod eſt adaperire. dedit Apoſtolis poteſtatem ſpirituum immundorum, vt eiicerent eos. Officiũ verò Acolitatus in ſe eſſe proteſtatus eſt dicens: Ego ſum lux mundi: qui ſequitur me, non ambulat in tenebris. Officio Subdiaconatus vſus eſt in cœna, quando præparauit materiam ſacramenti: ac etiam officio Diaconi, cùm miniſtrauit & miniſtrari fecit ſanguinẽ. ¶ Officiũ autem Sacerdotale, quantum ad primum actum exercuit, cùm panem & vinum conſecrauit, & inſtituit cùm dixit, Hoc facite in meam commemorationem: hoc eſt, quod me vidiſtis facere, ſcilicet conſecrare, &c. facite, Matth. 26. & Ioan. 13. Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. Quo ad ſecundum verò actum ordinis ſacerdotalis, poſt reſurrectionem, cùm dixit, Ioan. 20. Accipite

c.16. ver. 14

Chriſtus quodam modo omnium ordinũ officio vſus eſt. Ioan. 2.

Luc. 4.

Mar. 7. Matth. 10. Ioan. 8. In Add. 3. p. q. 37. ar. 5. ad 2.

Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, &c. Potestatem verò Episcopalem instituit, cùm dixit Petro, Pasce oues meas: nam promiserat, Matth.16. Tibi dabo claues regni cælorũ: per quas quæcunque ligaueris super terram, &c. Sed realis datio & exhibitio fuit, cùm dixit, Pasce oues meas. Cùm enim character episcopalis & sacerdotalis sit eiusdem speciei: differenter tamen, quia in episcopo est extensior, & character episcopalis præsupponit sacerdotalem: ideo per illa verba de futuro, Matth.16. non fecit eum episcopum: neque Apostolos, per illa verba Matth.18. Quæcunque ligaueritis super terram, ligata erunt & in cælis: quæ verba debent intelligi promisiuè, fundata scilicet Ecclesia. Sed primò fecit eos sacerdotes in cœna, quantum ad primum actum, qui consistit in consecratione, cùm dixit, Hoc facite: quo ad secundum verò actũ, qui consistit in absolutione, cùm dixit, Ioan. 20. Quorum remiseritis, &c. Deinde fecit Petrum Episcopum Episcoporum, cùm dixit Ioan.21. Simon Ioannis diligis me plus his? Pasce agnos: & Pasce oues. Postremò in die ascensionis fecit alios episcopos, sub ditione tamen Petri, cui commiserat oues, cùm dixit, Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gẽtes, &c. Principalis enim actus episcopi est docere: ideo dixerunt, Act.6. Non est æquũ nos derelinquere verbum Dei, & ministrare mensis. Et licet Christus non fuerit vsus vnctionibus, & aliis solennitatibus, eo quòd haberet potestatem excellẽtiæ: docuit tamen Apostolos illis signis sensibilibus vti. Ideo vsi sunt, & per exemplum & traditiones suas, modum & formam vtendi successoribus reliquerunt. Et quanuis Apostolus de tribus tantum ordinibus fecerit mentionẽ, scilicet de Episcopo, Presbytero, & Diacono: non tamen ex hoc sequitur quòd Christus illos solos ordines instituerit. Tunc enim propter defectum & paucitatem ministrorum omnia inferiora ministeria diaconibus committebantur, vt patet ex D. Diony.3.ca. Ecclesiasticę Hierarchię, vbi dicit: Ministrorũ alij stant ad portas templi clausas, aliud alij proprij ordinis operantur, alij autem sacerdotibus proponunt super altare sacrum, quod pertinet ad subdiaconum. Sed postmodum ampliatus est cultus diuinus: & Ecclesia quod implicitè habebat in vno, explicitè tradidit diuersis. Vnde D. Ignatius D. Ioãnis discipulus, in epistola ad Ecclesiam Anthiochenam dicit, Saluto Subdiaconos, saluto Lectores, Cãtores, Hostiarios laborantes, & Exorcistas.

Apostoli prius sacerdotes, quàm episcopi.

Matth.vlt.

In Add. 3. p.q.37. art. 2.ad 3.

Ver. 5. DE PRIMATV PETRI.

A CVm Christus ordinum diuersitatẽ in Ecclesia statuerit secundũ diuersos potestatis gradus quos eis tribuit: non sunt audiendi hæretici, qui omnes Christianos parificant, & eandem potestatem habere dicunt: nullam distinctionẽ inter episcopũ & sacerdotẽ facientes: vt Aërius hæreticus, qui ambiens episcopatũ, nec valens obtinere, hunc errorem primus inuenit. sed vt repullularet curarunt Valden. & hæretici neoterici: qui etiam non erubuerunt D. Petri primatũ tollere velle, & illũ aliis episcopis & presbyteris æquare. Hi omnes in pluribus generalibus conciliis fuerunt cõdemnati, maximè in concilio Constantinopolitano, his verbis, Veneramur, secundũ scripturas & secundũ canonũ statuta, sanctisimũ antiquæ Romæ episcopũ primum esse & maximũ Episcoporum: & post ipsum Constantinopolitanum episcopũ. Et D. Cyrillus episcopus Alexandrinus dicit, Vt membra maneamus in capite nostro Apostolico Romano pontifice, à quo nostrum est quærere quid credere, & quid tenere debeamus, ipsum veneramur. ipsum rogantes præ omnibus, quoniam ipsius solius est reprehendere, statuere, soluere, & ligare, loco illius qui ipsum ædificauit. Et nulli alij quod suum est plenum, sed ipsi dedit, cui omnes iure diuino caput inclinant & primates mundi tanquam ipsi Domino Iesu Christo, obediunt. Id enim expresè habemus in euangelio. Nam soli Petro & successoribus promisit Christus claues regni cælorum, hoc est ecclesiæ militantis primatum, dicens, Tu es Petrus, non Ioannes, non Andreas: & super hanc petram ædificabo (loquitur de futuro) ecclesiam meam, &c. Et tibi dabo, &c. Nec per verba sequentia (quæ debent intelligi secundũ præcedentia) dedit aliquam potestatem Petro aut aliis: sed solùm promisit & declarauit virtutem clauium quas daturus erat Petro. Nec etiam per illud quod habetur Matt.18. Quod patet ex hoc quòd prædixerat, Dic ecclesiæ. Si ecclesiã non audierit, &c. intelligebat cùm ecclesia secundum exteriorem gubernationem esset fundata. Quod non fuit antè quàm Christus diceret Petro, Pasce oues meas. vbi cõparans eum aliis, dixit: Simõ Ioannis diligis me plus his? dixit ei. Etiam Domine, tu scis quia amo te. dixit ei iterum, & postquàm respondit, ait illi: Pasce agnos meos, per agnos imperfectos: & postquã interrogasset eum tertiò, dixit: Pasce oues meas, per oues intelligens perfectos, prout erant inter cæteros Apostoli. Et sicut soli Petro & successoribus dedit illas cõmittendo pasturam & gubernationẽ non solùm agnorum, sed etiam ouium. Ideo qui nõ est subiectus Petro, nõ est de ouili Christi. ¶ Huic argumẽto nec sufficienter nec apparenter respondere possunt hæretici, quin ex hoc loco habeatur solum Petrũ constitutũ esse pastorem omniũ, etiam ipsorum Apostolorũ, cùm fuerint oues Christi. Et licet D. Petrus esset ouis Christi, fuit tamen constitutus pastor omniũ aliarum ouium, & ei non fuit deputatus alius particularis pastor. Hoc ipse Petrus declarauit in primo Cõcil. Act.15. vbi dicitur ꝙ conuenerunt Apostoli & seniores ad Petrum videre de obseruatione circuncisionis, & aliorũ legaliũ. Cúmq; magna conquisitio fieret: surgens Petrus, dixit ad eos, Viri fratres, vos scitis quòd ab antiquis diebus Deus in nobis (hoc est inter nos) elegit per os meũ gentes audire verbũ euangelij, & credere. Ibi clarè explicauit & affirmauit, ad se resolutionẽ & fidei decisionẽ pertinere, quam etiã dedit præsente Apostolo Paulo, qui dixerat, Gal.2. Mihi enim qui videbantur aliquid esse, nihil contulerũt: Sed contrà cùm vidissent ꝙ creditum esset mihi euangelium præputij, sicut & Petro circũcisionis. qui enim operatus est Petro in apostolatũ circuncisionis, operatus est mihi inter gẽtes, &c. subiungit dextras dederunt mihi & Barnabæ, societatis. Et nihilominus cùm Petrus dixisset Deum eligisse gentes audire verbum euangelij per os Petri, & credere: non est ausus Paulus se illi ęquare, nec eum reprehẽdere, prout fecit in illa simulatione Anthiochena.

In add. 3.p. q.4.art.6.

Matth.16.

Soli Petro Christus primatum dedit.

Petro non fuit deputatus particularis pastor.

Quod vtique fecisset, si Petrus verum non dixisset, nec ambulasset secundum veritatem euãgelij. Sed ipse cum tota multitudine recognouit Petrum pastorem & superiorem omnium: dicitur enim in textu, Tacuit multitudo, audita resolutione Petri dicentis: Quid tentatis imponere iugum super ceruices discipulorum, quod nec nos, nec patres nostri portare potuimus? quam resolutionem D. Iaco. de Petri licentia & authoritate, recitando dicta D. Petri publicauit, eò quòd Episcopus Hierosolymitanus esset. Et sic apparet quòd D. Petro data est primò potestatis plenitudo, per Petrum ad alios deriuãda, & ab eo dirigenda,, tutanda, & confirmanda. vnde Lucæ 22. Et tu aliquando conuersus, confirma fratres tuos, hoc est Apostolos, quo ad potestatem & directiorem ac soliditatẽ fidei. ¶ Ratione etiam naturali ac manifesta conuinci potest Christũ vnum super omnes dimisisse pastorem: Quia cùm Christus sit sapientia patris, necesse est dicere ipsum perfectiorẽ instituisse politiam in Ecclesia sua, quàm fuerit aliqua politia humana. Sed euidenter constat politiam regalem, in qua præsidet vnus, esse omnibus aliis perfectiorem, vt probat Philosophus 12. Metha. Et ideo illi qui primatum Petri negãt, sunt schismatici & hęretici: negant enim vnitatem quam Christus tantum commendauit, & pro ea orauit. Manifestum est etiam quod inter episcopum & papam sunt alij gradus dignitatum, correspondentes gradibus vnionis diocœsum, prouinciarum, & regnorum, secundum quos vna congregatio vel communitas includit aliam, & communitas totius mundi includit communitatem omnium regnorum: & sic sunt archiepiscopi, primates, patriarchæ. Nec obstat quòd in sacerdotio Leuitico erat tantum vnus pontifex, hoc est sacerdotum princeps, scilicet Aaron: Quia ritus Iudæorum non erat diffusus in diuersis regnis, sed in vna gente tantum. Et ideo non oportebat quòd sub eo qui habebat potestatem principalem, alij pontifices distinguerentur. ¶ Ad ampliorem tamen notitiam & argumentorũ solutionem, notandum est primò, quod inter sacerdotem & episcopum (quantum ad actum principalem, qui est consecrare corpus Christi verum) non est differentia: Quia potestas sacerdotalis, quantum ad consecrationem, non dependet ab aliqua alia superiori potestate, nisi diuina. Sed quantum ad secundum actum, qui est præparare populum ad susceptionem sacramenti Eucharistiæ, per absolutionem & remissionem peccatorũ, potestas sacerdotalis pendet ab aliqua superiori potestate, scilicet humana. Omnis enim potestas, quę nõ potest exire in actũ, nisi præsuppositis quibusdam ordinationibus, pendet ab alia potestate, quæ illas ordinationes facit. Sacerdos autẽ (vt suprà dictũ est) non potest soluere vel ligare, nisi præsupposita iurisdictione, qua subdãtur ei illi quos absoluit, cùm peccator subditus sit materia sacramenti pœnitentiæ. Hæc autẽ subiectio & iurisdictio est ex dispositione humana: igitur, &c. Potest tamen consecrare quamlibet materiam à Christo determinatã: nec requiritur alia iurisdictio vel licentia, quo ad necessitatem sacramenti: quanuis ex congruitate requiratur consecratio altaris, & benedictio vestium. Et ideo resolutoriè loquendo, potestas ordinis est æqualis in sacerdote, & episcopo, & non potestas iurisdictionis, per quam habet episcopus supra presbyterũ, ꝙ possit excommunicare, absoluere, suspendere, interdicere, conferre sacramentũ confirmationis & ordinis, chrisma, templa, vasa consecrare, vestes benedicere, & alia huiusmodi, quæ tangunt corpus Christi mysticum, Secundò notandũ est ꝙ potestas sacerdotalis exceditur à potestate episcopi, quasi à potestate alterius generis, scilicet potestate iurisdictionis. Sed potestas episcopi exceditur à potestate archiepiscopi, & aliorum superiorũ, ac etiam papæ, quasi à potestate eiusdem generis: Quia omnes habent iurisdictionem & potestatem supra corpus Christi mysticũ. Ideo omnem actum hierarchicum siue potestatiuũ, quem potest facere papa in administratione sacramentorum confirmationis & ordinis, potest facere episcopus, non autem simplex sacerdos. Et ideo quantum ad ea quæ sunt episcopalis ordinis, omnes episcopi sunt æquales. Et propter hoc vnus alium potest consecrare. Sed non sunt æquales in potestate iurisdictionis, secundum quam quicquid potest inferior, potest superior, sed non econuerso. Nec propter hoc Ecclesia potest dici monstruosa, tanquam habens plura capita, quia sunt subordinata. ¶ Ex præmissis apparet falsum esse fundamentum hæreticorum, qui dicũt nullam Christum potestatem dedisse Petro, quam non dederit aliis Apostolis: Quia nulli aliorum dictum est, quòd diximus suprà de pastura agnorum & ouium, aut confirmatione fratrum. Et si allegentur authoritates sanctorum dicentium, ꝙ dedit Petro in persona Ecclesiæ: dicendum ꝙ dedit Petro tanquam capiti Ecclesiæ, & successoribus suis. sicut Moysi tanquàm capiti synagogæ, & successoribus suis, vt expresse Christus dixit, Matth. 23. Super Cathedram Moysi sederunt scribæ & Pharisæi: Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, eo scilicet quòd habeant potestatem Moysi, cùm sedeant in cathedra eius, hoc est, cùm sint eius successores. Et cùm D. Ambro. super illud, Pasce oues meas, dicit: Quas oues? & quem gregem? non solùm tunc suscepit Petrus claues, sed & nobiscum suscepit, & nos cum illo eas suscepimus: debet intelligi quòd Christus non dedit claues soli Petro, pro persona sua, sed etiam pro successoribus suis, & pro illis quos ipse vel alij episcopi ordinarent aut consecrarent, aliàs politia Christi fuisset mãca & imperfectior humana. ¶ Nec obstat quod dicitur Actuum 8. Cùm audissent Apostoli qui erant Hierosolymis, quòd recepisset Samaria verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem: Quia illa missio non fuit præceptiua, sed consultiua. Nec ostat pariter quòd successor Petri, frater est & peccare potest, ideo corrigendus, iuxta illud: Si peccauerit in te, &c. Tandem sequitur, Dic Ecclesiæ, Quòd si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Ex quo sequitur quòd papa subiicitur correctioni Ecclesię, & potest per eam puniri, maximè vbi abuteretur potestate, & totam Ecclesiam scandalizaret. Vnde & D. Pau. in faciem restitit Petro, Galat. 2. cùm non sit data potestas in destructionem, sed ædificationẽ, vt dicitur 2. Cor. 10. iuxta illud Hier. 24. Ædificabo eos & non destruam, & plantabo eos, & non euellam. Sed tunc papa non agit vt papa, sed vt particularis persona: & ideo vt particularis persona subiicitur correctioni Ecclesiæ, maximè quando deuiat

Potestatis plenitudo à Petro deriuatur in singulares personas.

Sacerdos & episcopus in potestate cõsecrãdi sunt æquales.

Episcopus quibus excedit sacerdotem.

Omnes episcopi in quo sint æquales

Matth. 18.

do deuiat à fide, vt habetur in ca. si papa. 40. distinct. vel alia facit, quibus absque eius correctione, non posset aliter Ecclesiæ remediũ adhiberi: aliàs politia Christi non esset ita bene ordinata, sicut politia humana. Sed adhuc non contigit, quòd aliquis papa fuerit per Ecclesiam depositus: & valde difficile est quòd non inueniantur alia remedia: Seruandæ enim essent multo plures solennitates in eius correctione & depositione, quàm in depositione aliorum episcoporum. Dominus Cardinalis de turre cremata in secundo lib. suæ Summæ de Ecclesia. c. 99. & sequẽtibus vsque ad 110. dat alia remedia, & diffuse tractat hanc quæstionem: ideo si vis amplius perscrutari, poteris eò recurrere.

Ver. 6. DE CONFERENTIBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

A EX differentia inter sacerdotẽ & episcopũ apparet, ꝙ solus episcopus est minister huius sacramenti: Quia potestas episcopalis se habet ad potestatem ordinũ inferiorum: quemadmodũ ipsa virtus politica, quæ communicat bonum cõmune ad artes, quæ coniectant bonum speciale. Sed politica ponit legem inferioribus, in quo, qualiter, & quo modo inferiores se debeãt habere & exercere. Et ideo ad episcopũ pertinet in omnibus diuinis mysteriis & officiis aliquos collocare: vnde ipse solus confirmat, quia confirmati in quodam officio confitendi fidem constituuntur. Ipse etiam solus virgines benedicit, quæ figuram gerunt Ecclesiæ Christo desponsatæ, cuius cura ipsi principaliter committitur. Ipse etiam ministros ordinũ consecrat, & vasa: quemadmodũ officia & beneficia distribuit. Et quanuis idem secundũ essentiam sit character sacerdotalis, qui & episcopalis: Character tamẽ sacerdotalis non est adeò extensus: quia character sacerdotalis non se extẽdit nisi ad duos actus: Vnus est actus consecrationis panis & vini: & in hoc sacerdos est æqualis episcopo. Alius actus est præparatio hominum ad recipiendum hoc sacramentũ, per absolutionem & remissionem peccatorũ præcedente contritione vel attritione, & confessione. & hunc actum exercere nõ potest, nisi supposita iurisdictione, quam ex se non habet, sed ab episcopo. Character autem sacerdotalis per consecrationem sacerdotis in episcopum, extenditur ad iurisdictionem, & ad plenam collationem sacramentorũ confirmationis & ordinis, & ad alia quæ prædiximus. Et quia Episcopus prædicta habet ex ipsa sua consecratione: ideo in hoc sunt omnes episcopi æquales: ita quòd si episcopus attentet ordinare non subditum, est verè ordinatus: licet episcopus peccet. Sed si sacerdos attentet absoluere non subditum, nõ est absolutus: cùm materia sacramenti pœnitentiæ sit peccator subditus, vt dictũ est. Omnes tamen episcopi sunt æquales in iurisdictione, sub moderatione tamẽ D. Petri vel eius successoris, ad quem pertinet iurisdictionem limitare. & ideo si episcopus confirmet vel ordinet non subditum, peccat: licet eius ordinatio teneat. Et cùm potestas confirmandi & ordinandi sequatur characterem, qui est indelebilis ab homine: ideo episcopus hæreticus & depositus attentans confirmare vel ordinare, verè confirmat & ordinat, dummodo habeat intentionem faciendi quod Ecclesia facit. & ideo à talibus confirmati vel ordinati, non sunt reconfirmandi vel reordinandi. Quemadmodũ si sacerdos degradatus attentet consecrare, verè consecrat: cùm bonitas ministri non sit de essentia sacramenti. ¶ Ordinis sacramentum conferri debet in ieiuniis quatuor temporum: Minores tamen conferri possunt diebus Dominicis & in festis præcipuis, hoc est totis duplicibus, non solùm vni, sed pluribus, dummodo non videatur vniuersalem ordinationem facere. Sacri verò ordines in quolibet sabbato quatuor temporum, & in sabbato ante Dominicam in Passione, & in vigilia Paschæ. vt habetur in c. de eo, extra de temporibus ordinandorum. Episcopatus verò diebus Dominicis, hora tertia, & in Ecclesia quam elegerit cõsecrator. de his in c. ordinationes 75. distinct. Papa tamen omnibus diebus potest ordinare, cùm determinatio temporis sit de iure humano. Nec alius à papa potest plures sacros ordines conferre, aut atiam minores cum subdiaconatu, absque dispensatione apostolica.

In Add. 3. p. q. 30.

Quid ad episcopum pertineat.

Character sacerdotalis quando & quo modo extenditur

Ordinis sacramentum quo tempore conferri debet.

Ver. 7. DE SVSCIPIENTIBVS SACRAMENTVM ORDINIS.

B SOli viri sunt capaces sacramenti ordinis, & non mulieres: Adeò quòd si episcopus attentet ordinare mulierem in sacerdotem, nil faciet, nec ipsa reciperet characterem sacerdotalem, nec alterius ordinis: Quia est contra statum ei à Domino inditum, vt probatum fuit cùm de ministro sacramenti Eucharistiæ ageretur. ¶ Ordinis sacramẽtum suscipientes debent esse in gratia, non ex necessitate sacramenti, sed ex necessitate præcepti: Quia si mali præsumant suscipere, peccant mortaliter: licet suscipiant sacramentum. Peccant etiam existentes in peccato mortali, quodcunq; sacramentum ministrare præsumentes: quia homo sancta sanctè pertractare debet: Scriptum est enim: Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et quanuis degradatus aut quicunque peccator in necessitate baptizans non peccet: peccat tamen etiam in necessitate ministrans, siue exercens ea quæ pertinent ad sacramentum ordinis: Quia non potest esse talis articulus necessitatis in ordine exercendo, sicut in baptismo administrando. D. Hiero. dicit quòd non solùm episcopi & presbyteri debẽt magnopere prouidere, vt cunctum populum cui præsident, sermone & conuersatione præcedant, sed etiam inferiores gradus, & omnes qui diuino oraculo deseruiũt. Quanuis peccatores corporale obsequium Christo in membris eius ministrare possint, & eleemosynam facere, non tamen spirituale, ad sacramenta pertinens. vnde D. Diony. Immundis (hoc est peccatoribus) nec symbola (hoc est sacramentalia signa) phas est tangere. ¶ Debent etiam suscipientes hoc sacramentum, habere sufficientem scientiam, secundum conditionem ordinis quem suscipiunt, & præcipuè sacerdotes. Religiosi tamen qui solùm admittuntur ad primum actum, scilicet consecrationis, & non ad secundum, scilicet curam animarũ, tenentur habere tantum scientię, quantum requiritur ad ritè & rectè perficiendum & celebrandum sacramentum Eucharistiæ. Seculares verò qui ad sacerdotium & ad curam animarum promouentur, siue supra corpus Christi mysticum, debent habere maiorem scientiam: quia ex talium ore populus legem Dei requirit, vt dicitur Malach. secundo. Non requiritur tamen quòd sciant omnes difficiles quæstiones: quia

In Add. 3. p. q. 36. art. 1. q. 39. art. 1. c. 16. §. 3. ver. 2.

Leui. 19.

1. c. Eccle. hierar.

Scientia in ordinandis requisita.

in his debet ad ſuperiores recurſus haberi. Ad epiſcopos verò pertinet, vt etiam quæ in lege difficultatem facere poſſunt, ſciant: & tanto magis, quantò in maiori gradu collocantur. vnde 1.Petri 3. Parati ſemper ad ſatisfactionem omni poſcenti vos rationem de ea quæ in vobis eſt ſpe, cum modeſtia & timore, conſcientiam habētes bonam. Ex hoc ſequitur quòd peccant epiſcopi indignos & inſufficientes abſque diligenti examinatione & ſufficienti probatione ordinantes, & ad regimen animarum admittentes. Ideo ad Titum 5. Nemini citò manus impoſueris. Et quanuis non ſemper inueniantur idonei miniſtri: nihilominus tamen (vt D.Clemēs dicit) Melius eſt paucos miniſtros habere bonos, quàm multos malos & inſufficientes. Nec propter temporalia commoda indigni & inſufficientes ſunt promouendi. Nec ſequitur aliquem fore perplexum, vt peccandi neceſsitatem habeat: Quia poteſt peccatum dimittere, vel officio aut beneficio renunciare. ¶ Requiritur etiam in omnibus ordinibus de neceſsitate præcepti (quanuis non ſacramenti) vſus rationis: licet in minoribus, ſi neceſsitas adſit, & ſpes profectus ante annos pubertatis, hoc eſt 14. ſed non ante ſeptennium, etiam ſi ſint in vſu rationis, poſſunt ordinari: ſed non in maioribus. Subdiaconatus requirit 18. annum, Diaconatus 20. Presbyteratus 25. Epiſcopatus 30. vt habetur in titu. de ætate & qualitate ordinandorū, extra, per totum titulum, & in clemen. 1. & ca. cum in cunctis, extra de electione. nec poteſt epiſcopus ſuper ætate diſpenſare. Dicunt tamen aliqui quòd ſufficit attingere vltimum annum: quia in his, annus inceptus habetur pro completo: licet non in teſtamentis, vt in l. qua ætate. ff. de teſtamentis. Seruitus etiam impedit: quia nullus poteſt dare quod ſuum non eſt. Si tamen ordinetur ſeruus, ordinem quidem ſuſcipit, ſed peccat ordinans, ac etiam ipſe: nec abſque conſenſu domini poteſt miniſtrare. Si autem dominus eius conſentit ordinationi, efficitur liber. Nec eſt ſimile de muliere, quia eius ſubiectio eſt naturalis, & nō ſeruitus. Homicidæ verò quia ſunt irregulares, non ſunt ordinandi, etiam ſi ſint homicidæ ſine culpa. Si tamen ordinantur, ſuſcipiunt. Idem dicendum eſt de illegitimè natis, de quibus Deuterono. 23. Non ingredietur manſer (hoc eſt illegitimè natus) Eccleſiam Dei vſque ad quartam generationem. Idem etiam dicendum eſt de mutilatis, ac etiam bigamis, circa quos nec papa conſueuit diſpenſare: quia 1.Timoth.3. Oportet epiſcopum eſſe vnius vxoris virum. & ſi eſſet bigamus, eſſet falſa ſignificatio: propter quod aliqui dicunt quòd diſpenſatus à papa, non eſt tutus in conſcientia: ſed de his infra hoc. ca. §.7. verſicu. 14.

Contra pluralitatem ſacerdotum.

De tempore ordinandorum.

Ver. 8. DE EFFECTIBVS SACRAMENTI ORDINIS.

In Add. 3. p. q. 35.

POtiſsimus, licet poſterior effectus ſacramenti ordinis, eſt gratia ſacramentalis, per quā datur facultas congruè & debitè exequendi officiū in ordine ad cōmunitatem, & pellendam ignorantiam in plebe: niſi ſit obex ex parte recipientis. Effectus huius gratiæ ſacramentalis vltra gratiam gratū facientem, eſt in intellectu, qui per eam fortificatur & dirigitur ad debitè exercendū officium ordinis. Alius & prior effectus eſt character, qui imprimitur in quolibet ordine, qui eſt diſpoſitio ad prædictam gratiam ſacramentalem, & præſupponit characterem baptiſmalem, ſine quo (etiam ſi ſacramentum ordinis conferatur) non accipitur, cum baptiſmus ſit ianua ſacramentorū. Non tamen præſupponit de neceſsitate ſacramenti characterem confirmationis: quia Apoſtoli acceperunt ſacerdotium ante confirmationem. Congruum tamen eſt ꝙ prius confirmentur, quàm ordinentur. Non eſt etiam de neceſsitate ſuperiorum ordinum, ꝙ aliquis inferiores ordines prius ſuſceperit: quia poteſtates ſunt diſtinctæ, vt patet ex actibus. Et vna (quantum eſt de ratione ſui) non prærequirit aliam in eodem ſubiecto, excepta poteſtate epiſcopatus, qui non habet alium characterem à ſacerdotali. Ideo in primitiua Eccleſia aliqui ordinabantur in presbyteros, qui non habebant inferiores ordines: & tamen poterant omnia quæ inferiores ordines poſſunt: Quia inferior poteſtas virtute comprehenditur in ſuperiori, vt ſenſus in intellectu, & poteſtas ducis eſt in rege. Poſtea tamen determinatum eſt ꝙ ad maiores ordines non ſe ingerant, qui in minoribus officiis non ſe humiliauerunt, vt habetur in c. ſolicitudo. 25. diſt. Et inde eſt quòd qui ordinantur per ſaltum, ſecundū canones non reordinātur: ſed quod omiſſum fuerat, pœnitentia impoſita ſuppletur, vt habetur in c. vnico, extra de clerico per ſaltum promoto. Et quia tonſura eſt ſignum regni & perfectionis (quia eſt figuræ circularis, quæ eſt perfectiſsima, vnde reges coronantur.) Ideo cum ſeruire Deo regnare ſit, ſecundum D.Grego. congruū eſt quòd ordinandi prius tonſurentur, ſiue clericatum (qui non eſt ordo, ſed diſpoſitio ad ordines) recipiant: non tamen eſt de neceſsitate ſacramenti, ſed ex ordinatione Eccleſiæ.

Tōſura ſiue clericatus nō eſt ordo.

Ver. 9. DE CLAVIBVS ECCLESIAE.

In add. 3. p. q. 17. ar. 1.

NEceſſarium eſt dicere Eccleſiam habere claues, cum Dominus noſter Ieſus Chriſtus, filius Dei, & verus Deus, fidelis in promiſsis, illas D.Petro promiſerit, Matt.16. Tibi dabo claues regni cælorum. Non eſt tamē intelligēdum ꝙ dederit claues materiales, ſed metaphoricas & ſimilitudinarias. Accipit enim claues pro poteſtate auferēdi vel ponendi impedimentū ingreſſus regni cęlorū, quemadmodum per clauem ponitur vel remouetur impedimentum ingreſſus domus. Et quia regnū cælorum clauditur homini per peccatū, ideo poteſtas, qua tale obſtaculū remouetur, dicitur clauis regni cælorum: Quia remouēdo tale obſtaculum, aperit: & non remouendo, claudit: Sicut Deus dicitur indurare, nō quidē impartiendo malitiā, ſed non cōferendo gratiā. Et cum per hanc poteſtatē conferatur gratia, per quam aperitur infernus, quādo quis educitur de peccato, quod dicitur inferni porta: & clauditur, cū homo per gratiā diſponitur, vt in peccatū vltrà non labatur: ideo talis poteſtas poteſt dici clauis inferni, vel quia aperiēdo paradiſum, clauditur infernus: & claudēdo paradiſum, aperitur infernus. Ideo Apoc.1. Ego habeo claues mortis & inferni. & Apoc.9. dicitur clauis putei. & 10. dicitur clauis abyſsi. Sed quia vnumquodq; denominatur à digniori, ideo potius dicūtur claues regni cęlorū, quàm inferni. Et quanuis oſtium cæli (quantū eſt de ſe) ſemper ſit apertū: tamē dicitur clauſum alicui, propter

Clauis quō claudat paradiſum.

propter impedimentum intrandi.Impedimentum autem toti naturæ humanæ positum est per peccatum primi parẽtis,& per Christi pasionem fuit amotum.Ideo Apoc.4.Vidi in cęlo ostium apertum, quod est Christus,qui de seipso dicebat,Ioan.10. Ego sum ostium. Sed quia adhuc quotidie manet clausum propter peccatum originale contractum, vel actuale commissum, indigemus sacramentis & clauibus Ecclesiæ.Nec obstat quod Apoc.3.dicitur de Christo, quòd aperit, & nemo claudit: quia hoc intelligendum est de apertione lymbi sanctorum patrum, ne quis vltra in illum descendat. Cum autem hæc potestas remouendi peccatum, & conferendi gratiam authoritatiuè,pertineat ad sanctisimam Trinitatem: ideo dicitur quòd solus Deus,qui est trinus & vnus,habet clauem authoritatis.Sed in Christo homine,siue secundum humanam naturam,fuit potestas remouendi prędictum obstaculũ, per meritum suæ sacratisimæ pasionis,quòd dicitur aperire ianuam cęli:ideo Christus dicitur habere claues excellentiæ.Et quia ex latere Christi dormientis in cruce,fluxerunt sacramẽta, ex quibus(vt dictum est)ædificata est ecclesia:ideo in sacramẽtis ecclesiæ efficacia pasionis Christi manet. Et propter hoc ministri ecclesiæ,qui sunt dispensatores sacramentorum, dicuntur habere claues ministeriales,ad prædictum impedimentum remouendum.Et sic triplex est clauis, scilicet authoritatis, excellentiæ,& ministerij. Clauis igitur(prout accipitur in sacris literis) est potestas ligandi atque soluendi: qua ecclesiasticus iudex dignos potest & debet recipere,&eis aperire,& indignos excludere siue claudere,vel non soluere. Notandum tamen quòd cùm in foro cõscientiæ causa agatur inter hominem & Deum,& in foro exterioris iudicij agatur causa hominis ad hominem:sequitur quòd absolutio vel ligatio,quæ vnum hominem ligat vel absoluit, quo ad Deum, tantum pertinet ad forum pœnitentiæ. Sed illa quæ hominem ligat,in comparatione ad alios homines, pertinet ad forum publicum exterioris iudicij:vt excommunicatio,qua homo à consortio hominum separatur,quæ non est propriè & directè actus clauis,sed magis actus exterioris iudicij,quod promulgatur.Verum quia sententia excommunicationis aliquo modo pertinet ad aditum regni,secundum quod ecclesia militans est via ad triũphantem: ideo talis potestas,qua homo excommunicare potest, secundum quosdam dicitur Clauis: Sed propriè clauis est in foro pœnitentiæ, quæ à magistro dicitur potestas ligandi atq; soluendi, &c.

Clauis triplex.

Clauis ecclesiastica quid

¶Clauis diuiditur primò in clauem communiter dictam, quam alij vocant clauem iurisdictionis, de qua inferiùs: & clauem propriè dictam, quam vocant clauem ordinis, quæ subdiuiditur in clauem scientiæ & potentiæ,vt infrà dicetur.Et hæc clauis ordinis quo ad essentiam, nil aliud est, quàm character sacerdotalis,quantum ad secundum actum, scilicet absoluendi vel retinendi. Quia quo ad primum,qui est potestas consecrandi,secundum D.Tho.clauibus non cõnumeratur:licet(vt dictum est) quantum ad essentiam sit vna & eadem potestas,& idem character.Quia potestas,quæ dicitur clauis, est ad diuersos actus eiusdem generis: Potestas verò consecrandi se extendit ad vnum tantum actum. Nec etiam potestas consecrandi(quantum est de se) ordinatur ad tollendum impedimẽtum regni cælorum, sicut potestas soluendi & ligandi, quæ habet plures actus: ideo secundum illos, dicitur diuidi in clauem scientiæ,& clauem potentiæ siue potestatis. Quia in omni actu qui requirit idoneitatem ex parte recipientis,duo sunt necessaria illi qui debet actum illum exercere, scilicet iudicium de idoneitate recipientis, & expletio actus, scilicet solutio vel ligatio: Sicut in actu iustitiæ distributiuæ, per quã redditur alicui id quo dignus est, opus est primò iudicio, per quod discernitur an iste sit dignus: Secundò ipsa redditio siue distributio. Sic ad sacerdotem pertinet primò iudicium, an iste sit dignus absolui: Secundò ipsa absolutio.Et ad vtrunq; istorum potestas siue authoritas quædam exigitur.Potestas discernendi siue iudicandi, dicitur Clauis Scientiæ: Et authoritas siue potestas ligandi & soluendi,dicitur Clauis Potestatis.¶Non est tamen arbitrandum quòd habitus vel actus scientiæ acquisitus vel infusus, relatus in ordine ad aliam clauem potentiæ, sit clauis scientiæ, sicut quidam dicere voluerunt: Quia multi sacerdotes carent huiusmodi habitibus, & tamen habent claues. Nec est etiã asserendum quòd quædam industria naturalis,qua vtuntur ad absoluendum sacerdotes illiterati,dicatur clauiola,quæ per ordinem acceptum fiat clauis,quæ prius nõ erat,vt videtur dicere Magister Sententiarum,qui in hoc non est sequendus,eò quòd hæc non videntur cõcordare verbis Euangelij,quę D.Petro claues promittunt.Sed clauis scientiæ est authoritas exercendi actum scientiæ. quæ authoritas quandoq; est sine scientia,& quandoq; scientia est sine authoritate. sicut patet in iudiciis secularibus.aliquis enim iudex secularis habet authoritatem iudicandi,& tamen non habet iuris prudentiam. Et econuerso aliquis habet iuris prudentiam,qui non habet authoritatem iudicandi.Et quia actus iudicij,ad quod quis ex authoritate suscepta ordinatur, sine vtroq; bene fieri non potest: ideo authoritas iudicandi,quæ est clauis siue scientia,absq; peccato accipi non potest.Ideo peccant ignorantes, se ad tale munus sacerdotij offerentes.Sed scientia quæ prærequiritur absq; peccato, etiam suscepto ordine acquiri potest,Cum autem clauis (vt dictum est) sit essentialiter character sacerdotalis: sequitur quòd omnes sacerdotes habent claues, licet non omnes habeant exercitium illarum: sed solùm illi,qui habent iurisdictionem siue curam animarum ordinariam vel delegatam.

Clauis diuiditur in clauem iurisdictionis & ordinis.

Clauis ordinis quid.

Clauis scientiæ quid.

Ver. 10. DE EFFECTV CLAVIVM.

A Effectus clauium est causare ornatum & gratiam sacramentalem in pœnitente effectiuè & attinctiuè,instrumentaliter tamen.Et quanuis D.Tho.in 4.sequens Magist.Sent. dixerit quòd solũ dispositiuè: in tertia tamen parte Summæ aliter dixit,vt dictum est.Et quia ad gratiæ infusionem sequitur culpæ remisio: ideo virtus clauium se extendit ad culpæ remisionem instrumentaliter & ex cõsequenti.Verum quia per sacramentum pœnitentiæ nunquam datur gratia, nisi præparatio adsit, vel prius fuerit,sicut nec per baptismum in adultis:Ideo virtus clauium,quæ habet efficaciam ex pasione Christi,operatur ad culpæ remisionem,non solum quando absolutio à sacerdote actualiter datur,sed

In Add.3. p.q.18. c.16.ver.11.

etiam quando est in voto & desiderio, sicut dictum est de baptismo. Alius effectus clauium est commutatio reatus pœnæ æternæ in temporalem: quem effectum non solum habet cum absolutio datur, sed etiam cum est in voto & desiderio, vt patet in contrito, cui ante absolutionem dimissa est pœna æterna, vel saltem commutata in pœnam temporalem. Et quando actus clauis exercetur per absolutionem actualem vltra ornatum & gratiam sacramentalem, dimittit de pœna temporali secundum dispositionem confitentis qui talem & tam feruentem potest habere contritionem, quòd tota pœna delebitur. Nec tamen propterea peccatum manet impunitum: quia per pœnam passionis, quæ per claues applicatur, satisfit illi. ¶ Sed difficultas est non modica, an super idem peccatum actus clauis repetitus, hoc est absolutio repetita, aliquid operetur. Equidem certum est quòd si sacerdos absq; noua confessione repetat absolutionem, in vanum eam repetit, cùm sacramentum naturaliter operetur quantũ potest ab initio, secundum dispositionem recipientis. Et ideo absq; irreuerentia sacramenti non repetitur, quemadmodum forma consecrationis eucharistię, imò videtur ex quadam infidelitate procedere, nisi fortè sacerdos dubitet se dedisse absolutionem. & tunc videtur idem iudicium: sicut quando est dubium de baptismo, & potest dicere, Si te non absolui, ego te absoluo à peccatis tuis, &c. Si verò eadem hora peccator idem peccatum confiteatur, etiam videtur superfluum repetere absolutionem. Sed si in crastinum confiteatur idem peccatum & alia: tunc certum est claues in illo operari, secundum dispositionem confitentis: directè quidem, quo ad peccata de nouo perpetrata: & indirectè siue ex consequenti circa peccata aliàs confessa. Si verò nullum peccatum de nouo commiserit, videtur quibusdam quod in prima absolutione remittitur virtute clauium, quantum dimitti potest: licet valeat iterata confessio, tum propter verecundiæ meritum, tum etiam propter instructionem, tum propter intercessionem sacerdotis, tum propter maiorem certitudinem. Sed hoc non videtur verũ: quia illo supposito quòd in prima absolutione totum effectum habuerit, licet rationes prædictæ essent causa sufficiens iterandæ confessionis, sic quòd pœnitens non malè ageret reconfitendo: non tamen esset causa siue ratio reiterandi absolutionem, maximè in eo qui nõ habet aliquam causam dubitationis de prima absolutione: Quia ita poterit dubitare post secundam absolutionem, sicut post primam. Ideo sicut sacramentum extremæ vnctionis non iteratur super eũdem morbum, eò quòd totum quod fieri potuit per sacramentum, factum fuit per primam applicationem, licet in crastinum infirmus melius se disponat & petat: sic, &c. Et si in secunda confessione non requiratur absolutio: sic nec requiritur quòd ille qui audit secundam confessionem, habeat claues, si ibi vis clauium nil operetur. Et ideo alij dicunt quòd in secunda absolutione propter illam humilitatem & verecundiam, virtute clauiũ cõfertur augmentum gratiæ. Et quantò maior gratia recipitur, minus de impuritate præcedentis peccati remanet: & ideo minor pœna purgans debetur. Et sic per frequentem cõfessionem poterit totus reatus pœnæ deleri. Nec est simile de extrema vnctione: quia illa (vt dictum est) ordinatur contra debilitatem voluntatis, & propter periculum exitus. Et quia per sacramentum extremæ vnctionis voluntas sufficienter firmatur, ideo non iteratur, nisi euaso periculo in alia peccata incidat, per quæ voluntas de nouo debilitatur. Tunc etiam adueniente eodem periculo, & perseuerante eodem morbo, sacramentum iteratur. Pœnitentiæ verò sacramentum non solum directè ordinatur cõtra culpam, cùm deleatur per contritionem: sed etiam contra pœnam quam habet. Sed adhuc ex hoc sequi videtur, quòd etiam sacramentum extremæ vnctionis propter augmentum gratiæ posset iterari: quia per eam esset maior fortificatio voluntatis. Negatur consequentia: quia principaliter ordinatur contra debilitatem voluntatis in periculo mortis existentẽ: licet ex consequenti ordinetur contra peccata. Ideo D. Iaco. cõditionaliter dicit, Si in peccatis sit, &c. Ideo remoto principali, remouetur effectus sacramẽti. ¶ Notandum præterea quòd cum sacerdos instrumentaliter & in virtute Dei operetur: sacerdotis operatio debet esse conformis in vsu clauium operationi Dei: Deus autem operatur in culpam & pœnam, sed diuersimodè, culpam soluendo & dimittendo, sed non ligando, nisi indirectè, inquantum non soluit. Sed in pœnam habet operationem directè, quantum ad solutionem & ligationem: quia pœnam æternam remittit, & ligat siue infligit pœnam temporalem. Sic sacerdos in absoluendo virtute clauium, habet aliquam operationem ordinatam ad culpæ dimissionem & solutionem, sed non quo ad ligationẽ, nisi vt dictum est, inquantum non absoluit. Sed in pœnam habet operationem ligandi atq; soluendi: soluendi quidem pœnam quam dimittit: & ligandi ad pœnam quæ remanet: ad quam ligare dicitur dupliciter: Vno modo considerando ipsam quantitatem pœnæ in communi: & sic non ligat, nisi inquantum non soluit. Alio modo considerando hanc vel illam pœnam determinate: & sic ligat ad pœnam: imponendo eã tanquam medicinam purgatiuam impuritatis peccati, & aliquãdo tanquam medicinam pręseruatiuam. Nec obstat quòd vis & efficacia clauium procedit à passione Christi, qui plenè satisfecit, soluit, & non ligauit: quia etiam passio Christi obligat nos ad pœnam aliquam, per quam ei conformemur. vnde Rom. 8. Si filij, & hæredes, &c. quia illa passio non semper totaliter applicatur, sed solum secundum dispositionem recipientis, quem oportet conformari Christo. Vnde sequitur: Si tamen compatimur, ita vt conglorificemur. & in eodem c. sequitur, Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui. ¶ Notandum insuper quòd (vt D. Dio. in fine Eccle. Hierar. dicit) Sacerdotibus vtendum est virtutibus hierarchicis quomodo diuinitas eos mouerit. In cuius signum Matth. 16. ante potestatem clauium Petro promissam, fit mentio de reuelatione per diuinitatem ei facta. Et Ioan. 20. potestati remissionis Apostolis datæ præmittitur, Accipite Spiritũ sanctum: quo filij Dei aguntur. Ideo si vltra illum motum diuinum vti sua authoritate præsumpserint, non sequitur effectus ad vsum illum, vt idem D. Dion. dicit. Et quia pœnæ satisfactoriæ infligendæ, sunt medicinæ: & secũdum medicorum artem, medicinæ non sunt determinatæ, nec omnibus omnia competunt:

De iterata absolutione.

Sacerdos quomodo se habet ad culpæ & pœnæ solutionẽ & ligationem.

Notabile dictum.

competunt: vnde variandæ ſunt, non ſecundum voluntatem medici, ſed ſecundum ſcientiam medicinæ, & diſpoſitionem infirmi: ita & pœnæ ſatisfactoriæ in canonibus determinatæ, non competunt omnibus: ſed variandæ ſunt ſecundum arbitrium ſacerdotis, non ſecundum propriam voluntatem, ſed ſecundum diuinum inſtinctum, & diſpoſitionem pœnitentis. Et ideo ſicut aliquādo medicus prudenter non dat medicinam efficacem, quæ ad morbi curationem ſufficiat, ne propter debilitatem naturæ maius periculum oriatur: ita ſacerdos diuino inſtinctu motus, non ſemper eam pœnam vni peccato debitam totam iniungit: ne infirmus ex magnitudine pœnæ deſperet, & à pœnitentia recedat. Nec tamen peccator ob inſufficientem pœnæ iniunctionem prorſus à pœna liberatur: ſicut nec infirmus per medicinam leuiorem à languoribus. Et licet Chriſti actio, noſtra ſit inſtructio: nec legamus Chriſtum ligaſſe aliquem, ſiue pœnam iniunxiſſe: non tamen ſequitur quòd ſacerdos non debeat iniungere: quia ſacerdos non habet poteſtatem excellentiæ, vt Chriſtus, qui interiora cordis nouerat, & promouebat ad totalem ſanctificationem: qui etiam (vt exemplum iniungendi pœnitētiam ſacerdotibus daret) impoſuit onus portandi grabatū ei qui in porticu Piſcinæ annos 38. habuerat in infirmitate ſua, Ioan. 5. Nec eſt aliquis ſacerdos habens vſum rationis, qui abſq; iniunctione pœnitentiæ præſumat aut intendat à reatu pœnæ debitæ pro parua pœna iniuncta totaliter abſoluere. vnde poſt pœnitentiæ iniunctionem & abſolutionem, ſperantes de eorum voluntaria pœnitentia, Dominum deprecantur, dicentes, Meritum paſsionis Domini noſtri Ieſu Chriſti, & interceſsio D. Virginis Mariæ, & bona opera quæ facere intendis, ſint tibi in remiſsionem peccatorum, ſcilicet quo ad pœnam, & in augmentum gratiæ, & futurum præmium vitæ æternæ. Vnde monendi ſunt ſimplices ſacerdotes, vt hanc orationē dicant: quia virtute clauium opera pœnalia ſequentia in gratia facta, habent maiorem vim ſatisfaciendi, quàm haberent ſi prætermitterentur, & quàm ſi ſacerdos remittat, vt quidam faciunt, ad miſericordiam Dei.

Pœnitentiæ iniungendæ non ſunt determinatæ.

Chriſtus iniunxit pœnitentiam.

Ver. 11. DE MINISTRIS CLAVIVM.

A Eccleſia triumphans ſcilicet Angelorum, qui (vt habetur Apoc. 12.) vicerunt in merito paſsionis Chriſti præuiſæ, claues non habet, cùm eorum natura ſit poſt electionem inflexibilis. Et per conſequens impedimentum vel obſtaculum ingreſſus regni cælorum ab eis non poteſt remoueri. Eccleſia verò humana ante lapſum non habuit claues: quia non egebat ſenſibilibus ſacramentis, vt dictum eſt. Poſt lapſum verò Adæ, quanuis coërtionem delictorum iure naturæ habuerit, & per legem Moyſi ordinem ſacerdotalem, & authoritatem & poteſtatem diſcernendi, & iudicandi, ac condemnandi, ſiue declarandi lepram, & ſeparandi à caſtris & ſynagoga, ac etiam reintroducendi: non dicitur tamen claues habuiſſe, niſi figuraliter: Quia poteſtas illius ſacerdotij non ſe extendebat ad cæleſtia, nec auferebat obſtaculum ingreſſus regni cælorum: neq; purgabat homines à culpis, ſed ab irregularitatibus, & inducebat purgatos ad tabernaculum manufactum, per ſanguinem hircorum aut taurorum, ſed non introducebat in tabernaculum non manufactum, ſicut ſacerdotium Chriſti, qui per proprium ſanguinem introiuit ſemel in ſancta, æterna redemptione inuenta. Ideo dicitur habere clauem ſiue poteſtatem authoritatis, inquantum Deus: & excellentiæ, inquantum homo, per meritum ſuæ paſsionis. vnde Apoca. 3. dicitur, Hæc dicit qui habet clauem Dauid. Et dedit aliis ſacerdotibus claues inſtrumentales ſiue miniſterij, quas nullus non ſacerdos, cuiuſcunq; dignitatis aut ſanctitatis exiſtat, habet. Vnde D. Ambro. Hoc ius (ſcilicet ſoluendi & ligandi) ſolis ſacerdotibus eſt cōceſſum. Et licet hoſtiarij habeāt claues materiales: non tamen habent authoritatem iudicandi, qui digni ſint, & qui indigni ingreſſus regni cælorum. Mulieres autem cum ex natura ſint in ſtatu ſubiectionis, non poſſunt habere aliquam ſpiritualem iuriſdictionem: quia etiam, ſecundum Philoſophum in 8. Ethic. corruptio eſt vrbanitatis, quando ad mulierem dominium peruenit. Ideo ſunt incapaces clauium ordinis, ac etiam iuriſdictionis. & ſic non poſſunt excommunicare, neq; ſuſpendere: licet abbaticis committatur aliquis vſus clauium, ſicut corrigere ſubditas moniales, propter periculum quod imminere poſſet, ſi viri mulieribus cohabitarent. ¶Notandum tamen quòd licet clauis iuriſdictionis poſsit competere communitati (quia ſunt quædam capitula quæ habent iuriſdictionem, & poteſtatem excommunicandi, & ſic conuenit pluribus ſimul ex æquo:) Non poteſt tamen communitati competere clauis ordinis. Et quanuis ſancti viri per proprium actum poſsint mereri & benedicere aliis de cōgruo: non tamen poſſunt benedictionem, quæ eſt ex merito Chriſti, inſtrumentaliter alicui applicare, niſi ſint ſacerdotes. Quia quantum ad hoc requiritur maioritas ordinis, non virtutis: licet in aliis quod melius eſt, maius ſit, vt D. Aug. dicit. & Heb. 7. habetur, Sine vlla contradictione quod minus eſt, à maiori benedicitur. Primus qui poſt Chriſtum habuit claues regni cælorum, fuit D. Petrus, qui habuit poteſtatem illimitatam: deinde alij Apoſtoli, qui ſecundum aliquos habuerunt à Chriſto immediatè poteſtatem etiam illimitatam, limitabilem tamen per D. Petrum, cui ſoli & ſucceſſoribus paſtura agnorum & ouium commiſſa eſt, vt ordo inter eos ſeruaretur. Quæ enim à Deo ſunt, ordinata ſunt, Rom. 13. Ex his ſequitur primò, quòd ſolus papa, D. Petri ſucceſſor, & Chriſti vicarius, cum plenitudine poteſtatis poteſt claue vti in quemlibet, cum ſolus habeat iuriſdictionem, quæ requiritur ad vſum clauium ſuper omnes. Epiſcopi autem & ſacerdotes, cum non habeant vniuerſalem iuriſdictionem, ſed limitatam & diſtinctam ſecundum ſuas diocœſes & parochias, non poſſunt vti claue in quemlibet, ſed in ſubditos tātum, niſi in articulo mortis, in quo authoritate Apoſtolica omnibus ſacerdotibus conceſſus eſt vſus clauiū, vt dicit Gloſ. in c. paſtoralis. §. præterea, ſuper verbo, præterquā in mortis articulo, extra de offic. iudi. ordi. & tex. in c. non dubium, & c. quanuis, extra de ſent. excom. Qui tamen fuerunt abſoluti à caſibus reſeruatis, ſi conualeant, tenentur reſeruantibus ſe præſentare. Secūdò ſequitur quòd papa & epiſcopi poſſunt ſibi certos caſus reſeruare, à quibus eis inferiores abſoluere non poſſunt, etiam eos qui ſunt a-

In Add. 3. p.q.19.

c.16.ver.9.

Synagoga non habuit claues niſi figuraliter.

Mulieres nō poſſunt habere claues Eccleſiæ.

Papa & epiſcopi poſſunt ſibi reſeruare caſus.

liàs ipſis ſubditi,cum ad abſolutionem requiratur iuriſdictio,quę à maioribus ad inferiores deriuatur. Ideo ſuperior propter rationabiles cauſas poteſt ſibi aliquos caſus reſeruare, in quibus iudicium inferiori non committit:aliàs omnes iuriſdictiones eſſent æquales:& non inuenirentur gradus,& per conſequens neq; ordo. Et ſic hierarchia Eccleſiaſtica non eſſet ordinata, quod eſſet contra id quod dicit *Pœnitentes habentes caſus reſeruatos ſunt remittendi.* Apoſto.Ro.13.Quę à Deo ſunt,ordinata ſunt. Ideo neceſſe eſt dicere quòd ſimplex ſacerdos curatus non poteſt pœnitentem excommunicatum abſoluere : ſed debet ad excommunicātem remittere. Nō poteſt etiam pœnitentem à caſibus reſeruatis,qui non habent excommunicationem annexam, abſoluere,ſic quòd non teneatur reſeruanti illos confiteri. Tenetur igitur pœnitentem remittere ad ſuperiorem,maximè in quinq; caſibus : Primus eſt in ſolenni pœnitentia imponenda : Secundus, quando pœnitens eſt excommunicatus à ſuperiori : Tertius,in irregularitate contracta: Quartus de incendiariis : Quintus,quando in aliquo epiſcopatu ſunt enormia crimina,quæ ad terrorem reſeruantur epiſcopo,vt conſuetum eſt.Conſuetudo enim dat & aufert iuriſdictionem, vt in presbyteris ſecularibus, qui vndecunq; ſint,mutuò ſe abſoluunt.exceptis caſibus reſeruatis.Et eodem modo dicendum eſt de caſibus ſummo pontifici reſeruatis,propter excommunicationem eius annexam,& aliis in bulla, quæ Romæ legi conſueuit in Cœna Domini, contentis. Non poſſunt tamen ſuperiores totam iuriſdictionem curatis aut aliis inferioribus datam ſupprimere : neq; indifferenter & ad libitum ſuum abſq; cauſa rationabili eximere à ſuis prælatis immediatis, aut caſus reſeruare : cum poteſtas non ſit data ad de-
2.Cor.10. ſtructionem, ſed ad ædificationem. Nec obſtat quòd Chriſtus omnibus diſcipulis ſimpliciter dixit,
Ioan.20. Quorum remiſeritis peccata,remittuntur eis,&c.& nihil excepit: igitur,&c. Quia poſtmodum limitandi poteſtatem dedit Petro,cùm dixit,Paſce agnos,& oues meas:intelligens per hoc, quòd vſus poteſtatis datæ deberet exerceri ſecundum ordinationem & moderationem vniuerſalis paſtoris. ¶Notandum præterea quòd quando contingit ſacerdotem eſſe participem criminis ſui ſubditi (ſicut cum commiſit adulterium cum parochiana ſua)non debet ipſe ſacerdos audire cōfeſsionem illius, ſed debet ad alium mittere:nec etiam illa debet ei confiteri,ſed alteri habenti facultatem, vel licentiam petere alteri confitendi,tum propter periculum,tum quia eſt minor verecundia. Si tamen confiteretur, & ſacerdos abſolueret,eſſet abſoluta. Quod enim D.Aug. dicit, Nullus ſacerdotis officio vti debet, niſi ſit immunis eorum quæ in aliis iudicat : quia debet intelligi,niſi ſit immunis,ſaltem per pœnitentiam,& de congruitate,& non neceſsitate ſacramenti. Notādum inſuper quòd licet nullus in ſeipſum *Papa in cōfeßione eſt inferior ſecū dum quid.* poſsit vti poteſtate clauium (cum talis poteſtas requirat pro materia peccatorem ſubditum confitentem,& nullus ſit ſibiipſi ſubditus : quia ſubiectio eſt relatio præſupponens duo extrema) Poſſunt tamen papa & epiſcopus ac curatus aliis ſeipſos ſubiicere, & eorum iuriſdictionem extendere, ſicut & limitare. Quo facto licet remaneat ſuperior ſimpliciter, eſt tamen inferior ſecundum quid, inquantum ſe ſubiicit ei quo ad hoc.

Ver. 12. DE CLAVE IVRISDICTIONIS.

Clauis iuriſdictionis non eſt idem quod character ſacerdotalis aut epiſcopalis, cum aliquis,qui nō eſt ordinatus,poſsit habere clauem iuriſdictionis : quia iuriſdictio temporalis non habet actum directum circa obſtaculum introitus regni cælorum : ſed iuriſdictio ſpiritualis,quæ aliquo modo aditum præbet ad regnum cælorum, & remouet impedimentum,dicitur clauis minus principalis, de cuius quidditate,ſubiecto, ac fundamento, actibus, & effectibus dicendum eſt. ¶Quibuſdam videtur quòd iuriſdictio ſit purum ens rationis : quia ſi ſit ens reale,non apparet quomodo cauſetur in anima: quia nec per ſacramenta,nec per aliud habens ſufficientem virtutem : maximè cum in abſentia & magna diſtantia ſpiritualis iuriſdictio poſsit dari. Sed hoc non videtur verum: quia ſequeretur quòd ceſſante operatione intellectus,nulla eſſet iuriſdictio,cùm purum ens rationis ſic definiatur, prout dictū *...non eſt purū ens rationis.* eſt.Præterea purum ens rationis non poteſt eſſe cauſa entis realis,cum cauſa debeat eſſe potior ſuo effectu : & id quod eſt in potentia,non poſsit reduci in actum,niſi per id quod eſt actu.Sed clauis iuriſdictionis eſt cauſa entis realis,puta traditionis Sathanæ, & ſeparationis ab Eccleſia, & aliis huiuſmodi:igitur eſt ens reale,à Deo procedens,vt dicitur Rom.13.Non eſt poteſtas niſi à Deo, & quæ à Deo ſunt,ordinata ſunt.aliqua immediatè à Deo, aliqua verò mediantibus cauſis ſecundis, cuiuſmodi eſt *Clauis iuriſdictionis quid.* clauis iuriſdictionis,quæ fuit à Chriſto immediatè collata D.Petro & aliis Apoſtolis, ſecūdum quoſdam,vt per eos aliis diſtribueretur,& etiam per ſucceſſores eorum. Et ſic clauis iuriſdictionis eſt habitudo ſiue relatio ordinis & ſubiectionis, quæ cauſatur per applicationem ſuperioris ad inferiores,etiam diſtantes & abſentes, virtute diuina.Differentia tamen eſt inter habitudinem ordinis hierarchię angelorum, & inter habitudinem ordinis hominum : quia in angelis ille ordo naturaliter ineſt eis:& ideo inferior angelus non poteſt reſiſtere ſuperiori : imò cognita voluntate ſuperioris angeli aliqua præcipientis, naturaliter neceſsitatur ad implendum illud. In hominibus autem non eſt illa habitudo naturalis,nec adeſt ſemper, ſed gratuitè, liberè, & ad tempus : quia poteſt illa habitudo ordinis inter homines mutari.Ideo licet homo inferior debeat ſubiici ſuperiori, & præcepta illius implere : poteſt tamen ex libertate arbitrij contra huiuſmodi ordinem venire : ſed hoc faciendo peccat. Nec eſt inconueniens quòd aliqua relatio cauſetur in aliquo abſq; ſui mutatione, nec per aliquod agens, quod agat directè in ipſum,ſed ſufficit quòd ſit actio & mutatio in termino : vt ſimilitudo, quæ eſt relatio realis in homine albo, immutato manente, naſcitur & conſequitur ad albedinem eius qui dealbatur, & fit albus,etiam in magna diſtantia.Sic etiam iuriſdictio à ſummo pontifice in epiſcopum deriuatur, & conſequitur virtutem fidei,quæ eſt fundamentum eius. Et ideo deficiente fundamento fidei in aliquo per hæreſim,neceſſe eſt omnem iuriſdictionem & authoritatem Eccleſiaſticam corruere : vt di-
1.Cor.6. cūt communiter doctores in c.ſi papa.40.diſt. Hoc etiam videtur innuere Apoſt. cum ait:Audet aliquis

quis vestrum habens negocium apud alterum, iudicari apud iniquos (hoc est infideles, qui nõ habent nec habere possunt iurisdictionem super fideles) & non apud Sanctos? & infrà, Secularia igitur iudicia si habeatis, contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad iudicandum. Clauis ordinis à claue iurisdictionis in hoc differt: quia clauis ordinis, quæ est idem cum charactere, est indelebilis: Clauis autem iurisdictionis est amissibilis. Differunt etiam in hoc: quia clauis ordinis quo ad executionem prærequirit iurisdictionem & subiectionem: sed clauis iurisdictionis non præsupponit clauem ordinis, cum episcopus non sacerdos habeat iurisdictionem ante consecrationem, & possit excõmunicare, ac etiam eius officialis in solo clericatu existens. Subiectum autem huius clauis est intellectus, mediante fide, quæ est fundamentũ eius, vt dictum est. De hac claue loquebatur Christus, Quæcunq; ligaueritis, &c. ¶Clauis iurisdictionis habet plures actus ac officia: Primò legem statuere, & statuendo ligare, & abrogando vel dispensando soluere. de dispensatione dictum est: de ligamine verò legis dicetur infrà c.17.ver.2. Secundus actus est punire, & à pœna liberare, puniendo ligat, liberando soluit. Tertius actus est distribuere bona Ecclesiæ. & hic actus diuiditur in distributionem per modũ iustitiæ siue meriti, de qua dictum est, cùm de iustitia distributiua ageretur: & in distributionem per modum suffragij, quæ fit per indulgentias, de quibus infrà dicetur hoc.§.ver.18.

Clauis ordinis & iurisdictionis, differunt.

c.5.§.5. ver.6.

Ver. 13. DE POENIS ET CENSVRIS ECCLESIASTICIS.

A CLauis iurisdictionis ligat per pœnam, quæ infligitur propter culpam: cuius deordinatio per pœnam reordinatur. Vtitur autem multis pœnis, quæ canonicę, hoc est per canones determinatę dicuntur, scilicet temporali & pecuniaria, quæ largo modo dicitur pœna: Quia pœna propriè accipitur pro corporali, afflictiua, vel priuatiua, vt sunt ieiunia, peregrinationes, vigiliæ, detrusio in monasterium, virgæ citra effusionem sanguinis. Aliquando verò vtitur censuris, quæ communiter dicũtur sex scilicet suspensio, interdictum, irregularitas, depositio, degradatio, excommunicatio siue anathema. ¶Suspensio est censura Ecclesiastica, quæ aliquando à iure, aliquando à iudice profertur: qua prohibetur personæ Ecclesiasticæ vsus siue exercitium alicuius ordinis, officij, vel beneficij, ad tempus. de hac in c.ad reprimendam, extra de offic. ordina. ¶Depositio est priuatio officij vel beneficij absq; spe restitutionis, retento tamen priuilegio clericalis fori. ¶Degradatio est priuatio legitimæ executionis ordinum & officiorum Ecclesiasticorum simpliciter & ex toto in perpetuum, cum priuatione priuilegij clericalis fori, absq; spe restitutionis, cum certa solennitate: vt si episcopus sit degradandus, fiat ab archiepiscopo cum duodecim episcopis assistentibus, secundum Panor. in c.non potest, extra de sententia & re iudicata: vel tres, si sit diaconus aut subdiaconus, vt in c.fœlix.15.q.7. & c. degradatio, de pœnis, lib.6. Si verò non est in sacris, potest fieri à solo episcopo, in præsentia capituli. Et quando est degradandus pro hæresi, si fuerit seculari curiæ relinquendus, vel perpetuò immurandus, sufficit episcopus cum duobus abbatibus, & aliis religiosis personis, vt in c.quoniam de hæreticis, lib.6. Et induetur degradandus vestibus sui gradus, quæ ei auferuntur ordine retrogrado, incipiendo ab vltimo datis, digitiq; & capitis corona vitro leniter raduntur, & tandem induitur vestibus secularibus, & relinquitur curiæ seculari puniendus, rogãdo vt eũ citra effusionẽ sanguinis puniat. Finito negotio, curia secularis suscipit illum, vt eum secundum demerita puniat. ¶Interdictum est separatio à iure vel iudice facta, à certis sacramentis scilicet non necessariis, & omnibus diuinis officiis, ac Ecclesiastica sepultura. ¶Irregularitas est impedimentum officij vel beneficij, & aliquando est pœna, quando contrahitur propter delictum, puta homicidium vel celebrationem in excommunicatione. Aliquando non est pœna, quando contrahitur absque peccato, vt in bigamo qui contraxit cum vidua vel corrupta, vel qui conuolauit ad secundas nuptias, quod absq; peccato fieri potest.

Pœnæ canonicæ quæ dicantur.

Cẽsuræ Ecclesiasticæ sex.

Degradatio quid.

Interdictũ quid.

Ver. 14. DE EXCOMMVNICATIONE.

B EXcommunicatio est à qualibet licita fidelium communicatione separatio. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd aliquis per baptismum, in Ecclesia ad duo ascribitur, scilicet ad cœtum fideliũ, & ad participationem sacramentorum. Secundum præsupponit primum: Quicunq; enim participat in sacramentis, participat in cœtu siue societate fidelium: sed non econuerso. Et ideo aliquis potest per excommunicationem ab Ecclesia separari, siue extra Ecclesiam fieri dupliciter: Vno modo à cõmunione & participatione sacramentorum. & hæc separatio dicitur Excommunicatio minor: quæ vltra separationem sacramentorum separat etiam ab his quæ sunt in via, ad sacramenta percipiẽda vel administranda. Quia sic excommunicatus non est eligibilis siue habilis ad quodcunq; officiũ vel beneficium Ecclesiasticum. & sic taliter excommunicatus peccat recipiendo & administrando sacramenta: licet non efficiatur irregularis. & quanuis possit eligere actiuè, nõ tamen potest eligi passiuè. & si beneficium illi conferatur, non tenet collatio, nisi prius absoluatur, vt habetur in c, si celebrat, extra de clerico excommunicato administrante. Completa ergo definitio minoris excommunicationis est hæc: Excommunicatio minor est censura Ecclesiastica, priuans seu separãs hominem à communione & participatione sacramentorum, & susceptione officij & beneficij Ecclesiastici, & non à cœtu fidelium, nec ab introitu Ecclesiæ, & audiẽtia missæ ac diuini officij, nec etiam à participatione suffragiorum secundum se, quia per accidens priuat à suffragiis, quando taliter excommunicatus est in peccato mortali. sed hoc accidit excommunicationi minori, quæ aliquando est sine peccato mortali. ¶Contrahitur autem excommunicatio minor multis modis: Primò per quodlibet peccatum notorium, & propter peccata, propter quæ negatur Ecclesiastica sepultura, & per pugnam in duello, & sacrilegiũ, & violationem Ecclesiasticæ immunitatis, ac etiam per participationem ciuilem cum excommunicato maiori excommunicatione. quod fit aliquando cum peccato mortali, quando communicat in contemptum clauium: quandoq; sine mortali, vt cùm communicat ex leuitate. Potest etiam quis com-

In Add. 3. p.q.21.ar.1.

Excommunicatio minor quid.

municare cum excommunicato maiori excommunicatione absq; quocunq; peccato in casibus permissis, qui hoc versu continentur: Vtile, lex, humile, res ignorata, necesse: Hæc faciunt vt anathema non possit obesse: hoc est, propter vtilitatem notabilem, vel vinculum legis matrimonij, vel famulatum, vt ancillæ & famuli atq; liberi, vel propter necessitatem, & sic creditores & alij, &c. ¶Ab hac excommunicatione potest quilibet proprius sacerdos, aut ab eo vel superiori ad audiendas cõfessiones delegatus, absoluere: quia non habet perfectam rationem excõmunicationis, sed aliquid ipsius participat. Si quis verò participat cum excommunicato maiori excommunicatione in crimine, pro quo ille est excommunicatus, si in sententia excommunicationis lata communiter vel particulariter, includantur dantes consilium, auxilium, vel fauorem, est excommunicatus maiori. Si verò communicat cum excommunicato maiori excommunicatione, in alio crimine, non incurrit propter hoc maiorem excommunicationem, sed solum minorem. Hac sententia excommunicationis quo ad participationem sacramentorum, & suffragia, duntaxat innodantur à Deo omnes existentes in peccato mortali, etiam occulto: quia tales absq; pœnitentia indigni sunt sacramentis. Ideo præsumentes accedere, peccant: & cum non habeant charitatem, quæ est principium communionis suffragiorum, non sunt participes omnium timentium, &c. licet Ecclesia occultis peccatoribus administret sacramēta. ¶Alio modo excluditur aliquis ab Ecclesia, vltra prædicta à licito cœtu & societate fidelium, non solùm in spiritualibus, sed etiam in ciuilibus. & talis exclusio siue separatio dicitur excommunicatio maior. Et sic excommunicatio maior est censura ecclesiastica, à iure vel iudice prolata, qua quis priuatur omni licita communione fidelium, in spiritualibus & corporalibus siue ciuilibus, quæ in his versibus continentur: Si pro delictis anathema quis efficiatur: Os, orare, vale, communio, mensa negatur. Et sic prohibetur osculum, oratio, salutatio, contractus ciuiles, & comestio. & hæc videntur esse prohibita de iure diuino. Vnde in c. Sicut. 11. q. 3. dicitur, Sicut Apostoli statuerunt, dicentes cum excommunicatis non est communicandum: & si quis excommunicato scienter locutus fuerit, communione priuetur. Et Apostolus postquam excommunicauit Corinthium propter fornicationem, scribit: Si is qui frater (hoc est fidelis) nominatur, est (scilicet sententialiter declaratus) fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, cùm huiusmodi nec cibum sumere. Et D. Ioannes in secunda canonica, Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam (scilicet rectæ fidei & obedientiæ) non affert, nolite eum recipere in domum, neq; ei aue dixeritis: quia qui dicit illi aue, communicat operibus eius malignis. Hæc maior excommunicatio dicitur Anathema, quod interpretatur separatio, quæ est medicinalis: quia per eam fit ex veneno peccati, tiriaca ad pellendum peccatum. Hoc tamen intelligendum est, quando non contemnitur: quia tunc est æternę mortis damnatio, vt habetur in c. nemo. 11. q. 3. Excommunicatio maior fuit figurata in eiectione Adæ & Euæ de paradiso, quæ habetur Gen. 3. & in lege Moysi in separatione Marię & aliorum leprosorum, qui emittebantur extra castra. Nume. 12. Excommunicatione vtebantur Iudęi tempore Christi, vt habetur Ioan. 9. vbi dicitur quòd parentes cæci nati timebant Iudæos: Iam enim conspirauerant Iudæi, quòd si quis confiteretur eum esse Christum, extra synagogam fieret. Samaritani etiam habebantur pro excommunicatis. Vnde Ioan. 4. dicitur, Non coutūtur Iudæi Samaritanis. Sed illa excommunicatio non habebat effectus, quos habet excommunicatio per Christum instituta, cùm dixit, Si ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Hæc verba bene intelligēs Apostolus, hac censura vtendo, declarauit effectum, qui est traditio Sathanæ, quem non habebat in lege antiqua, nec alios, de quibus versiculo sequenti.

Quis possit absoluere à minori excommunicatione.

Excõmunicatio maior quid.

1. Cor. 5.

Excõmunicationis figura.

Matth. 18. 1. Cor. 5. & 1. Tim. 1.

Ver. 15. DE EFFECTIBVS MAIORIS EXCOMMVNICATIONIS.

Excommunicatio maior tot & tanta mala affert, quòd aliquis deberet potius velle incurrere omnia mala temporalia, quàm in maiorem excommunicationem incidere. Vnde D. Chryso. Nemo cōtemnat vincula ecclesiastica: quia non est homo qui ligat, sed Christus. Inter alia autem mala quæ affert, sunt nouem præcipua. ¶Primum Malum, est horrendum exilium, & miserabilis eiectio ab ecclesia, quæ est maior pœna temporalis, quæ possit esse. quæ dicitur à iuristis, Mors ciuilis. Vnde Ouidius, Nescio qua natale solum dulcedine cunctos Ducit, & immemores non sinit esse sui. Magnum proculdubio malum est consideratio priuationis naturalis soli. Natale solum Christianorum est ecclesia, vbicunq; terrarum sita sit, ad quam intrandam, & diuina audiēda, & orandum, & spiritualia percipienda, habet ius quilibet fidelis in ecclesia per baptismum regeneratus: sed per excommunicationem pellitur non solum à sua parochiali, sed etiam ab omni alia, vbicunq; sit: & adeò peccat excommunicatus intrans & se immiscens diuinis in aliis ecclesiis, in quibus non est denunciatus, quemadmodum in sua parochia, in qua non est publicatus, nisi ratione scandali & turbationis, quæ sequi posset. ¶Secundum malum est priuatio sacramentorum, quæ sunt medicinæ & via recuperandi sanitatem spiritualē, hoc est gratiam, & per consequens gloriam. Sed quo ad hanc priuationem sacramentorum sciendum quòd excommunicatus maiori excommunicatione, ingerens se sacramentis, peccat mortaliter, nec recipit vltimum effectum sacramenti, qui est gratia: efficiturq; irregularis & inhabilis ad ordines & beneficia, absq; dispensatione apostolica, vt dicūt doctores in c. Engeltrudam. 3. q. 4. Nihilominus tamen si contrahat matrimonium, tenet & recipit characterem, si ingerat se sacramento confirmationis aut ordinis: incurrit tamen irregularitatem, sic quòd habita absolutione à peccato, non potest exercere actum ordinis absq; dispensatione. Sacramentum tamen pœnitentiæ talibus in articulo mortis (vt dictum est) non denegatur. ¶Tertium malum est orationum Ecclesię priuatio. Orationes enim ecclesiæ, quæ communiter dicuntur, fiunt pro omnibus membris ecclesiæ. Sed per excommunicationem maiorem priuatur non solùm ne quis cum eo oret, sed ne etiam in persona ecclesiæ pro eo quis oret in orationibus communibus, quas pro membris ecclesię facit: quia in orationibus particularibus, imò & publicis,

In Add. 3. p. q. 21. ar. 1 ad 2.

& publicis,pro illis particulariter orare licet,vt detur eis spiritus pœnitētiæ,& fides, vt ab excommunicatione soluantur.Vnde ecclesia in officio Parasceues publicam orationem particularem pro hæreticis & aliis excommunicatis facit: quem tamen fructum orationum non percipiunt, quandiu in infidelitate & excommunicatione manent. ¶Quartum malum est suffragiorum ecclesiæ priuatio. Quia quandiu sunt in peccato mortali,suffragia ecclesiæ eis non prosunt,neque ex vi charitatis, ex qua suffragia prosunt,quantum ad accidentale præmium: neque ex vi intentionis, ex qua suffragia prosunt, quantum ad satisfactionem.Hinc est ꝙ si excommunicatus ante absolutionem conteratur, & moriatur in gratia,si habeat aliqua purganda,ad illorum satisfactionem nulla suffragia ecclesiæ, vt sunt orationes, eleemosynæ,peregrinationes,disciplinæ,ac missæ specialiter pro eis dictæ, & alia huiusmodi prosunt,quātum ad satisfactionem vel diminutionem pœnæ. Magnum igitur est hoc malum, priuari suffragiis ecclesiæ,quę valent de congruo,primò ad gratiam Dei promerendam,vel augmentū ipsius, si illam habeant:Secundò ad habendum Dei fauorem,& protectionem paternā: Tertiò ad defensionem ab hostibus.Vnde magister Senten. dicit quantum ad primū ꝙ excōmunicatio priuat gratia Dei habenda.Et quo ad secundum dicit ꝙ per eam subtrahitur huiusmodi protectio Dei, qua scilicet filios ecclesiæ specialiter custodit,& paternaliter fouet,& relinquitur sibiipsi:quanuis omnino non excludatur à diuina prouidentia.Quantum ad tertium verò dicit quòd per excommunicationem datur maior potestas diabolo sæuiendi in excommunicatos.Eam ob rem non sunt audiendi Lutherani, dicentes excommunicationem esse solam externā priuationem,& non internam,quā ponūt in fide, spe, & charitate,quæ per hominem separari non possunt.Quia non dicimus ꝙ excōmunicatio priuet hominem fide,spe,aut charitate habita,sed habenda per sacramenta & suffragia, per quæ habemus interiora bona,quibus excommunicatus priuatur.Quia si debet haberi sicut Ethnicus & Publicanus, sequitur quòd non habet communionem interiorem,cùm(vt infrà dicetur) tradatur Satanæ. ¶Quintū malum est,quòd non solùm priuantur sacramentis aut suffragiis ecclesiæ, sed etiam assistentiæ illorū: sic quòd peccant mortaliter,quoties intersunt diuinis,etiam illi qui sciunt eos excōmunicatos, & patiuntur interesse.Debent enim statim cessare à diuinis,& eos expellere, etiam de facto & violenter, si nolint libenter exire,absq; tamen armis &percussionibus:tunc enim solùm cessandū est à diuinis.Dicit etiam glo.in c.quod in te,extra de pœniten.& remissio.super verbo,audiri, quòd non licet excōmunicatis extra & prope ecclesiā manere, vt distinctè audire possint diuina. Prædicta quinque mala comprehenduntur in hoc ꝙ Christus dixit, Si ecclesiā non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus:qui non admittuntur ad cœtum fidelium,nec ad sacramenta aut suffragia,vel officia diuina.non prohibetur tamen eis ingressus ecclesiæ ad prædicationem audiendam, nec ad priuatam orationem faciendam,dummodo non sit eo tempore,quo alij orant,vt dicit D.Antho.Floren.in tertia parte suæ Summæ, titu.24.ca.7.§.6.¶Sextum malum est Satanæ traditio:traditur enim corpus excommunicati Satanæ,hoc est datur Satanæ potestas vexandi excommunicatum corporaliter. Vnde in primitiua ecclesia quādo oportebat per signa homines ad fidem inuitare, sicut spiritus sancti donum signo visibili manifestabatur: sic excommunicatio signo corporali innotescebat. Potest fundari hic effectus super promissione Christi facta D.Petro,Matt.16.dum dixit, Et portæ inferi non præualebunt aduersus eā. Per portas inferi,secundum expositores,intelligi possunt peccata,ꝓpter quæ peccatores portantur in infernum,& dæmones qui eos pertrahunt.Per hæc ergo verba Christi, promissa est ecclesiæ potestas super peccata & dæmones:sic scilicet ꝙ nō præualerent aduersus ecclesiā, sed ecclesia præualeret aduersus ea.Primò quidem aduersus peccata,puniendo peccatores,maximè hæreticos,pellēdo & separādo eos à se.Præualeret etiam aduersus dæmones, quibus correctionem corporalem cōmitteret in interitum carnis.Et tādem humiliatos ab eorum manibus & potestate,cùm vellet,ipsis inuitis, eriperet. Hac excommunicandi potestate ecclesiæ data vsus est Apostolus in Corinthium illum fornicarium. hac potestate pariter vsus est in Hymenæum & Alexādrum,qui à fide naufragauerant.Vnde D. Aug. de verbis Apostoli in sermone 68.&habetur in c.omnis Christianus.11.q.3.dicit,Omnis Christianus, qui à sacerdotibus excommunicatur,Satanæ traditur.Quomodo? quia scilicet extra ecclesiā diabolus est:sicut in ecclesia Christus,ac per hoc quasi diabolo traditur, qui ab ecclesiastica cōmunione remouetur.Vnde illos quos Apostolus Satanæ esse traditos prædicat, excōmunicatos à se esse demonstrat. Quod autē nunc nō vexet corporaliter,perceptibiliter,& apparenter, vna ratio est eius superabundās malitia.Vidēs enim ꝙ cùm vexabat corporaliter,homines timebant excommunicationē, & nullus se permittebat excommunicari:ideo cessauit,& non propter defectum potestatis, cùm potestas iurisdictionis ecclesiæ non sit diminuta: quanuis etiam nunc Satanas excommunicatis horrorem quendam & tristitiā immittat.Neq; hoc debet adscribi crudelitati ecclesiæ,quę est pia mater:quia excommunicatus quandiu est in via,potest redire & conuerti: & sic non vt desperatus,hosti traditur, quia nō traditur quasi damnandus,cùm in potestate ecclesię sit ex eius manu & potestate eripere:Iudicium enim ecclesiæ debet esse cōforme iudicio Dei,qui peccatores multipliciter punit: vno modo flagellis castigando,vt ad bonum eos trahat: Alio modo hominem sibi relinquendo, vt auxiliis subtractis quibus à malo impediebatur,se cognoscat,& humilis ad Deū redeat,à quo superbus discesserat. Sic facit ecclesia excommunicando.Separat enim à communione fideliū vt erubescat, & sacramentis ac aliis suffragiis priuat hominē,sibi relinquendo,vt seipsum cognoscens,ad Deum & ecclesiā humiliter redeat,& vt cæteri timeant rebellare.Ad hunc timorem incutiendum ecclesia vtitur certis solēnitatibus, si perseuerāt in excōmunicatione:Primò defendit 15.vicinis proximis,ne illi elementa cōmunia, sicut ignē, aut aquā,ministrent,aut alia obsequia faciant. quod intelligendum est extra casum extremæ vel quasi extremæ necessitatis.Secūdò maledictiones & imprecationes in illos fieri iubet. Nec obstat quod di-

In Add. 3. p.q.21.ar.2 ad.2.

Matth. 18.

Excōmunicatis quādo ingressus ecclesiæ est licitus.

In Add. 3. p.q.21.ar.2 ad.3.

Matth. 16.

1.Cor.5.

1.Tim.1.

citur Ro.12.Benedicite persequentibus vos:benedicite & nolite maledicere.nec quod in epistola Iudæ legitur, Quòd cùm Michaël altercaretur cum diabolo,de Moysi corpore, nō est ausus iudiciū inferre blasphemiæ,hoc est illi maledicere:sed ait,Imperet tibi Deus:ergo nec ecclesia debet alicui maledictionis iudiciū inferre:quia dupliciter contingit aliquē alicui maledicere, siue malum imprecari: vno modo,vt in malo quod imprecatur & dicit,sistat. Et sic maledictio omnibus modis est prohibita. Alio modo ita,ꝙ malū quod imprecatur,ordinetur in bonum illius cui maledicitur.Et sic maledictio quandoq; est licita & salutifera.Sicut etiam medicus quandoq; nocumētum infert infirmo, vt sectionem,per quam ab infirmitate liberetur.Hoc modo Moyses in figurā maledictionū, quibus subdi debebant excōmunicati,maledicebat inobedientibus, dicens, Quòd si audire nolueris vocem Domini Dei tui,vt custodias & facias omnia mādata eius,quæ ego tibi pręcipio hodie: maledictus eris in agro, maledictus eris in ciuitate:Maledictū horreū tuum,& maledictæ reliquię tuę:Maledictus fructus terræ tuæ,armenta boum,& greges ouiū tuarū.Maledictus eris ingrediens,& maledictus egrediens. Adiunxit multò plures maledictiones, quas recitare longū esset.omnibus tamen illis subduntur excommunicati,qui per inobedientiam,nolunt ecclesiam audire & reuereri. ¶Septimum malum est à cœtu fidelium priuatio ab omnibus legitimis actionibus,in cōparatione ad alios, vt dicitur in c.sicut.11.q.3.Vnde si habeat officium publicum,puta tabellionatus, non potest licitè exercere: licet instrumenta & acta publica ab eo recepta non vitientur. In spiritualibus autem clericus excommunicatus est suspensus.& si se immisceat diuinis,incurrit irregularitatē:nec potest eligere,aut eligi, neq; recipi ad religionem,nec beneficium conferre aut acceptare,accusare, iudicare, patrocinari, aut testificari.3.q.2. §.euidenter,& in c.decernimus,de sententia excommunicationis in 6. & quodam modo efficitur infamis, vt habetur in c.infames.6.q.1. Potest tamen condere testamentum, similiter & codicillum, ac pia legata relinquere, & beneficiis renunciare,vt iuristæ dicunt. Vide apud summistas.¶Octauum malum est,ecclesiasticæ sepulturæ priuatio,quia non debet sepeliri in ecclesia aut loco sacro.cui enim nō communicamus viuo,nec mortuo communicare debemus,vt in c.sacris, extra de sepulturis. ¶Nonū malum est,regni cælorum & paradisi clausio:sic quòd excommunicati, quantumcunq; pœniteant & moriantur in gratia,non possunt ad cælum volare, nec visione beatifica frui,donec fuerint absoluti,& hoc expressè dixit Christus,Matth.18.Quæcunq; ligaueritis super terram,erunt ligata & in cælo,hoc est paradiso.Ideo laudabilis est consuetudo in aliquibus diocœsibus,in quibus ad instantiā procuratoris animarum in die cinerum singulis annis absoluuntur defuncti excommunicati, reseruata actione partibus super bonis illorū: qua absolutione facta,participant in suffragiis ecclesiæ,& sic peracta purgatione euolant ad cęlum.Veruntamen piè credi potest quòd si non absoluantur ab ecclesia, facta integra satisfactione in purgatorio,Christ⁹ dominus,qui est pius & misericors,nō patietur animas illorū vsque ad iudicium vniuersale extra paradisum remanere: sed potius vtetur authoritate sua, cùm iam animæ sint extra forum ecclesiæ, vel aliquibus reuelabit,qui absolutionem ab ecclesia obtinebunt,vt nostris temporibus legimus factum in diocœsi sancti Pontij de Thomeris,de quodam clerico excommunicato ab Episcopo Ruthenen. qui post duos annos permissione diuina reuelauit socio suo, & se exhumari fecit, & in loco prophano sepeliri, donec habita absolutione iterum sepeliretur in loco sacro: deinde habita absolutione cū iterū sepeliretur in ecclesia, coram toto populo audita est vox clara & perceptibilis ab omnibus qui aderant,gratias agentis & dicentis tunc paradisum illi fuisse apertū, vt in actis & registris publicis prædictæ diocœsis latius continetur. Alios effectus & mala quæ proueniunt excommunicatis,tractantur à summistis,hæc pro introductione sufficiant.¶Ex præmissis apparet manifestè, quàm impiè & contra veritatem euangelicam dixerit Lutherus excommunicationem non esse timendam,sed amandam,cùm malum non sit obiectum amoris. Quare timendum est subditis incidere,& aliis procurare in alios ferri,nisi cùm sperant per illum modum satisfaciendum sibi de notabili damno illato, & excommunicati emendam. Nam si debitor vel reus non posset satisfacere: tunc petens censeretur facere animo nocendi saluti illius, quod pertinet ad liuorem vindictæ: & esset peccatum mortale. Et prælati ecclesiarum non deberent faciliter ferre seu fulminare huiusmodi maioris excommunicationis sententiam,nisi pro magna causa, & maximè quando verisimiliter æstimant subditos eam non timere: hoc enim esset animabus laqueum damnationis iniicere.

Maledicere alteri cōtingit dupliciter.

Deut.28.

Defuncti excommunicati ante absolutionem ad cælū volare nō possunt.

Excommunicatio non est amanda sed timenda.

Ver. 16. DE CAVSA EXCOMMVNICATIONIS.

In Add. 3. p.q.21.ar.9

Excōmunicatio maior ferri non debet nisi pro peccato mortali. Vnde Matt.18.præmittitur,Si peccauerit,&c.Peccatū autem simpliciter & absolutè stat pro peccato mortali, vt dicūt ibi expositores:Igitur,&c.Et quia damnificando corporaliter,ac etiam in fama,&rebus temporalibus,aliquis mortaliter peccat:ideo pro damno temporali potest quis ex consequenti excommunicari. Sed quia excōmunicatio est grauissima pœnarū:nec secundum D.Aug.potest maior reperiri, vt habetur in c.corripiatur.24.q.3.Ideo nō debet infligi pro leuibus causis.Vnde in c.nullus, ex cōcilio Aluernen. dicitur, Nullus sacerdotum quenquā rectę fidei hominem pro paruis & leuibus causis à communione suspendat,præter eas culpas,pro quibus antiqui patres arceri ab ecclesia iusserunt.Si suspensio prohibetur: à fortiori excommunicatio,quæ pro quolibet mortali laxari nō debet.vnde subditur: Sub Anathemate autem(hoc est maiori excommunicatione,& à cœtu fideliū separatione)sine conscientia archiepiscopi aut coepiscoporū,nullum præsumat ponere,nisi vnde canonica docet authoritas: quia Anathema ęternæ mortis dānatio est, & nō nisi pro mortali debet imponi crimine:& illis qui aliter nō potuerint corrigi,puta cùm fuerint cōtumaces.¶Cōtumacia autem,secundū D.Tho.triplex inuenitur: Prima, in non veniendo ad iudicium,post legitimā vocationem,triplici edicto, vel vno peremptorio (hoc est vno pro omnibus)factam sub sententia excōmunicationis.in quo edicto episcopi & officiales scribūt: Præci-

Excōmunicatio est grauißima pœnarum via.

Cōtumacia triplex.

Præcipimus sub sententia excõmunicationis,quã vna pro trina monitione præmissa feremus, &c. Taliter citatus ad certam diem & locum,contemnens,ac etiã veniens & se occultãs,vel impediẽs ne possit ad eum citatio peruenire,potest legitimè excommunicari,vt in ca.quoniam extra, vt lite non contest. ¶Circa huiusmodi tamen edictum peremptorium,notandum quòd Christus sciens voluntatem nostram fragilem,& multis pasśionibus subditam,& eis cessantibus mutabilem, dixit Apostolis, Eamus iterum in Iudæam.& ipsis dicentibus,Iudæi quærebãt te modo interficere, & iterum vadis illuc? Respondit,Nónne sunt duodecim horæ diei?Videmus enim sæpenumero tempus qualibet hora diei variari:aliquando mane cælum serenum erit,deinde bruinæ, postmodũ sol oritur,& dissipantur bruinæ,postea eleuantur nubes, & à vento pelluntur,& iterum aliæ succedunt,tonat,pluit, postremò iterum serenum est cælum.Sic in proposito est de voluntate hominis.ac si dixisset:Dato quòd voluerint me lapidare,cùm in cholera essent:nũc autẽ pasśio illa cessauit, & possumus securè accedere. Ob eandem causam,cùm præceptum fraternæ correctionis instituit, triplicem monitionem ante excommunicationis sententiam ordinauit.Et sic videtur quòd de iure diuino triplex monitio distincta, siue (vt canonistæ dicunt)triplex edictum debeat præcedere excommunicationem.Quod autem ecclesia aliquando vtatur vno peremptorio pro tribus,dato certo temporis interuallo,scilicet duorum aut pluriũ dierum pro primo,& totidem pro secũdò & tertio: ex magna causa & necesśitate procesśit, maximè quãdo non est tutus accessus,aut quãdo periculũ est in mora, puta propter hæreticos hæreses dissemi- nantes,& serpentes,aut quando parati sunt ad arma. Et quia nonnulli olim huiusmodi edicto peremptorio abutebantur,ideo in concilio Lugdunen.sub Grego.10.celebrato, ordinatum fuit quod habetur in c. constitutionem,de sententia excommunicationis,lib.6.vbi dicitur, Statuimus vt inter monitiones,quas vt canonicè promulgetur excommunicationis sententia,statuũt iura præmitti, iudices sine monitionibus tribus non vtantur,siue vna pro omnibus, quin obseruent aliqua dierum competentia interualla,nisi facti necesśitas ea aliter suaserit moderanda.Vbi glo. super verbo (necesśitas) dicit, vt quia partes sunt ad rixam & arma paratæ,nec curant episcopi monitiones. Interdum enim nec locus nec tempus patitur plenius deliberare consilium.Idem dicendum est,quando partes vel aliqua illarum impediunt nuntios episcopi, ne eius monitiones ad eorum notitiam perueniant,vel contra hæreticos,quando est periculum de sparsione hæresum,aut aliquid huiusmodi, sed indifferẽter & indiscriminatim in qualibet citatione vti edicto peremptorio nõ licet : cùm sit contra iura: Ideo contrariũ facientes peccant.Non dico tamen quòd excõmunicatio sub vno peremptorio edicto, etiam indifferenter lata,non teneat:quia(vt D.Greg.dicit,& habetur in c.sententia 11.q.3.)Sententia pastoris, siue iusta,siue iniusta,timenda est. ¶Ex pręmisśis apparet magnus abusus creditorum & officialium circa excommunicationes.Creditores enim procurãt debitores pro debito ciuili excõmunicari : licet sciãt, vel probabiliter arbitrentur,eos nõ posse soluere, vt saltem tandem coacti satisfaciant. Et aliqui eorũ subtili medio(vt temporibus nostris compertum est) aliquid supra principale debitum quotannis iniustè & turpiter lucrantur.Maior abusus est in aliquibus prælatis, qui sic indifferenter vtuntur huiusmodi edicto peremptorio : & ad defectum cõparitionis post primam citationem excõmunicant, nec eos excusat aliquarum ecclesiarum stylus,quo se cooperiunt, Nam ille stylus in omnibus negotiis nõ est stylus vniuersalis ecclesiæ, cũ in Gallia(vbi viget claritas doctrinæ) nõ sic vtantur illo triplici edicto peremptorio,sed triplici distincta citatione : & stylus ille indifferenter vtens triplici edicto peremptorio,ex auaritia vel vindicta introductus, aduersetur stylo & factis Christi, qui dixit duodecim esse horas diei:& triplicẽ,distinctam,& separatam monitionẽ statuit ante excõmunicationẽ.& Luc.9. discipulos ad primam rebellionẽ se vlcisci & pœnam imponere volentes,& dicentes,domine vis dicimus vt ignis descendat de cælo,& cõsumat illos?increpauit dicens, Nescitis cuius spiritus estis. Filius hominis nõ venit animas perdere,sed saluare. Tales, quantum est in se,auferũt nobilisśimũ titulũ ecclesiæ,quæ intitulatur Pia mater.Si enim esset aliqua mater quæ vocaret filiũ suũ, qui fortè in cholera aut pasśione leuitatis existens,nõ curaret vel recusaret venire : Si illa statim arrepto gladio percuteret eũ,nõ diceretur pia mater,sed crudelis nouerca. Sic prælati,qui ad primam vocationem non veniẽtes statim percutiunt mucrone Anathematis,& tradũt eos Satanæ in interitũ carnis,crudeliores videntur & sunt deteriores iudicibus temporalibus,qui nunquam dant sententiã, nisi præmisśis tribus defectibus.Et ideo in monitionibus indifferenter vti hac clausula,de præsenti vna pro trina & canonica monitione præmissa,quam ferimus in his scriptis,non est stylus,sed abusus. ¶Sed adhuc maior abusus est in creditoribus,tabellionibus,procuratoribus,& aduocatis curiarum ecclesiasticarum, qui vtũtur cõfesśionibus instrumentorum in hunc modum : Cùm debitor in instrumento obligationis se omnibus curiis etiam ecclesiasticis submittit, & cõstituit omnes practicantes in eis procuratores suos ad confitendum debitum:Creditor producto instrumento coram officiali,& per eum distributo alicui ex aduocatis,& ille ad habendum vnum duodenũ absq; vocatione debitoris,quẽ fortè non cognoscit, neq; scit an soluerit,vel sit imposśibilitatus ad soluendum,confitetur debitum in instrumento contentũ: & tunc notarius in dorso instrumenti ex persona officialis scribit, Monemus retroscriptũ debitorẽ, quatenus sub sententia excõmunicationis,infra quatuor dies habeat soluere retroscripto creditori retroscriptũ debitũ.Deinde officialis signat, & notarius tradit prædictũ instrumentũ (vt dicitur confessatum)creditori,qui ponit illud in archa, nec aliquo modo notificare facit debitori, & transactis quatuor diebus absque alio processu de diligentiis & notificatione prædictæ monitionis obtinet sententiam excommunicationis,& publicare facit.Hic abusus est maximè detestabilis, & nullo modo debet tolerari,cùm sit contra ius naturæ & diuinũ,hominẽ inauditum condemnare, & quilibet debeat præsumi bonus & fecisse debitum,nisi appareat de opposito.Et Matth.18.dicitur, Si ecclesiã nõ audierit,

Ioan.11.
De edicto peremptorio notanda.
Matth.18.
Abusus creditorum.
Abusus aliquorũ prælatorum.
De confessionibus instrumentorum.

sit tibi,&c.Sed quomodo audiet,si ecclesiæ monitio non peruenit ad eius notitiam? Nec excusantur officiales propter confessionem procuratorum, cum sciant illos infideles deteriores procuratoribus curiarum temporalium,qui intimantes eis supplicationes & requestas, remittũt ad partes principales & maximè quando non sunt ab eis instructi. Non abs re igitur edicto regio prohibitæ sunt huiusmodi submissiones,propter abusus,qui etiam de iure canonico sunt condemnati,in c. Sacrosancto, extra de senten. excommunicationis. ¶Secundò apparet quòd quicunq; scit se non peccasse mortaliter, in quacunque materia promulgetur excommunicatio, potest sibi formare conscientiam, quòd non est excommunicatus,nec debet timere, nec tenetur eam seruare, nisi propter scandalum. Quia excommunicatio quæ fertur sine peccato mortali, est iniuriosa: Ideo non est sententia iuris, vt dicitur in l.meminerit.C.Vnde vi.Non debet,vnde iura nascuntur, inde nasci iniuriæ occasio. Ratione tamen scandali seruanda est: quia (vt dictum est) sententia pastoris iusta vel iniusta timenda est. ¶Secunda contumacia est,quando citatus ad iudicium venit, sed non vult stare iuri, vel ante finitam causæ examinationem illicentiatus recedit,vt in c.certum.11.q.3. ¶Tertia contumacia est, quando offensa eius est manifesta: vt si iussus à iudice, non vult emendare,vt habetur in c.ex parte, extra de verborum significatione. Notandum tamen quòd prædictum dictum D. Gregorij de timenda sententia iniusta, non habet locum, quando sententia est ipso iure nulla: quia tunc non est obligatoria, & per consequens nec timenda,& præcipuè in septem casibus sequẽtibus.Primus casus est,quãdo is qui tulit eam, non habebat potestatem, vtpote quia non erat iudex ordinarius, aut delegatus excommunicati, nec ex eius submissione, vt in c.ad audientiam, extra de consuetudine, vbi dicitur: Sententia à non suo iudice lata, nullam obtinet firmitatem, nisi fortè esset dubium an excommunicans esset iudex excommunicati, vel non: quia tunc ante declarationem timenda esset. Secundus casus est, quando quis excommunicatur à suo proprio iudice publicè excommunicato,vt in ca. audiuimus. 24.q.1. Tertius casus est,quando iudex excommunicat subditum suum contra priuilegium eius, sibi notificatum, vt in c.cùm capella, & c. quàm,extra de priuilegiis. Quartus casus,quãdo excommunicatur à delegato impetrato in casu non permisso, vel contra intentionem delegantis, vt in ca. finali, extra de præbendis. Quintus casus est,quando quis excommunicatur post legitimam appellationem, infra debitum tempus interiectatam & releuatam.Sextus,quando sententia continet intolerabilem errorem, vt in c.per tuas,extra de sententia excommunicationis, & in c.solet, eodem titu.lib. 6. Dicitur autem continere intolerabilem errorem, quando præcipit malum,vt furtum: vel prohibet bonum,vt orare Deum,vel pauperibus subuenire. Septimus, quando prælatus prohibet subditis sub sententia excommunicationis, ne exponant negotia suarum ecclesiarum suis superioribus, vel delegatis ab eis, vt in c. plerique, de officio iudicis ordinarij,li.6.Si autem excommunicatio non sit ipso iure nulla, licet sit iniusta, habet effectum: & debet excommunicatus humiliter obedire, & erit ei ad meritum, vel absolutionem petere ab excommunicante,vel ad superiorem recurrere.si autem cõtemneret,eo ipso peccaret. Cõtingit autem quòd quandoque est iusta causa ex parte excõmunicantis, quæ non est iusta ex parte excommunicati: vt si quis pro falso crimine in iudicio probato excommunicetur: vel si matrimonium clandestine primò contractum,non probetur, & secundum probetur: tunc si humiliter sustinet, humilitatis meritum recompensat excommunicationis damnum.

Consolatio iniustè excõmunicatorũ

In Add. 3. p.q.21.ar.4

Iniusta excommunicatio quando timenda nõ est.

Quãdo sententia contineat intolerabilem errorem.

Ver. 17. DE HIS QVI EXCOMMVNICARE POSSVNT.

In Add. 3. p.q.22.

SVmmus pontifex & maiores prælati,qui dicuntur Episcopi,& superiores eorũ Archiepiscopi,primates,& patriarchæ,ac alij habentes iurisdictionem ordinariã aut delegatã: vt sunt abbates & priores conuentuum,officiales,& vicarij episcoporum,etiam non sacerdotes,excõmunicare possunt,vt habetur in.c.corripiantur.24.q.3.Et quanuis quilibet sacerdos curam habens animarum,ordinariam vel delegatam potestatem habeat ligandi atque soluendi in foro pœnitentiæ,vbi causa agitur inter hominem & Deũ:nõ tamẽ habet potestatẽ in foro exterioris iudicij,vbi causa agitur inter homines.Et ideo soli maiores prælati possunt ordinariè excommunicare: alij autem ex eorum commissione, nisi fortè essent excõmunicati vel suspensi: sicut nec suspensus ab ordine, potest licitè in eo ministrare. Differentia tamẽ est,quia si suspẽsus ab ordine,puta sacerdos,attentet cõsecrare, verè cõsecrat, licet peccet: sed si excommunicatus vel suspẽsus à iurisdictione exterioris iudicij,tentet excommunicare, nihil facit,nec ligat:quia iurisdictio auferri & impediri potest,& non character. ¶Nõ possunt tamen episcopi aut alij absoluere seipsos:quia aliquis nõ habet in seipsum iurisdictionẽ, cùm in eadem causa nõ posit quis esse iudex & reus.Et cùm par in parem non habeat imperium, sequitur quòd nullus potest parẽ sibi excommunicare:nec etiã communitatem: quia aliquis non debet excommunicari nisi pro peccato mortali,qui est actus singularium personarum,& non totius communitatis.Et quanuis aliquis actus posit esse alicuius totius multitudinis:vt quando multi trahunt nauem, quã nisi omnes simul trahere nõ possunt:quia tamẽ nõ est verisimile quòd aliqua tota cõmunitas ad malum cõsentiat,& quin aliqui sint dissentientes:& Deus nõ cõdemnet iustum cum impio, Geñ.19.sequitur quòd nec Ecclesia, quæ Dei iudiciũ imitari debet.Ideo D.Aug.super Matth.2. dicit quòd communitas non est excommunicanda.& sic statutum est in c.Romano. de sentẽtia excõmunicationis,lib.6.vt cõmunitas nõ excõmunicetur,ne cum ipsis zizaniis eradicetur simul & triticum. Excommunicatus verò vna excommunicatione potest alia ac etiam pluribus excommunicari per excommunicationis iterationem, ad maiorem confusionem,vt à peccato resiliat, vel propter alias causas. Et sic tot sunt principales excõmunicationes,quot sunt causæ.Cùm enim excõmunicatio sit pœna & medicinale remedium,iteratur cùm causa exigit.Et licet Apostolus dicat 1.Cor.5.Quid mihi de his qui foris sunt iudicare? & excõmunicati sint foris:nõ tamẽ sequitur quin Christiani posint pluries excommunicari: quia Apostolus intelligit

Par parem excõmunicare nõ potest.

Communitas excommunicari non potest.

Pluribus excommunicationibus potest aliquis innodari.

ligit de Paganis & infidelibus,qui sunt omnino foris,sed non Christiani,cùm per baptismum acceperint characterem indelebilem,& sic semper sunt de Ecclesia,numero,licet nõ merito. Et quanuis priuatio non suscipiat magis & minus secundum se,recipit tamen secundum causam:sicut priuatus lumine vno obice & muro,potest magis priuari per alium murum. Et sicut primum peccatum mortale priuat gratia,& secundum non,cùm iam eam non inueniat,tamen natum est priuare, & causare aliam maculam,& alium reatum,& ponere alium obicem. Sic excommunicatio superueniens, aliud ligamen & obstaculum introitus regni ponit. Ideo potest iterari, sic quòd per secundam excommunicationẽ superuenientem quis est magis separatus & elongatus à suffragiis Ecclesiæ, quàm per primam & deinceps. ¶ Ex præmissis infertur primò,quòd papa manens papa,non potest ab homine excommunicari, cùm non habeat hominem superiorem in terris: nec potest excommunicationem decernere contra successorem,cùm non sit eo superior. Secundò infertur quòd licet defuncti,qui ante mortem inciderunt in excommunicationem latam à iure vel ab homine, possint declarari excommunicati, maximè quando non constat de pœnitentia & emenda, ac etiam hæretici facto & completo eorum processu ante mortem: non tamen possunt excommunicari,cùm non possint peccare, nec mereri, nec ab Ecclesia moneri: & excommunicatio (vt dictum est) præerequirat monitionẽ. Nec obstat quòd possunt absolui: quia absolutio potest dari ipso excommunicato absente,ac etiam inuito,cùm excommunicatio sit pœna: si excommunicatus in scandalum Ecclesiæ, vellet permanere in excommunicatione, & timeretur de eius obstinatione. Cùm ergo defuncti habeant corpus super terram, siue circa superficiẽ terræ, & in potestate hominum,& super terram fuerint ligati, ratione corporis sortiũtur forum & iurisdictionem Ecclesiæ,quæ promptior est ad absoluendum, quàm ad condemnandum, vt dicitur in l. Arrianus.ff.de actionibus & obligationibus. Non tamen sequitur quòd si excommunicati sint in inferno,& absoluantur ab Ecclesia, propter hoc eorum pœna minuatur: quia ad diminutionem pœnæ requiritur charitas, & non ad absolutionem ab excommunicatione. & sic nil prodest illis absolutio, quanuis parentes & amici gaudeant & lætentur.

Papa manẽs papa nõ potest ab homine excommunicari.

Excõmunicatus inuitus absolui potest.

Ver. 18. DE ABSOLVTIONE.

A Cvm eius sit soluere,cuius est ligare: sequitur quòd quilibet sacerdos non potest à sententia excommunicationis absoluere. Canonistæ tamen dicunt in c.pastoralis.§.præterea, extra de officio iudicis ordinarij,& c.non dubium,& ca.quanuis,extra de sententia excommunicationis,quòd ex ordinatione & authoritate summi pontificis in corpore iuris expressa,simplex sacerdos in articulo mortis,in absentia eorum qui habent ordinariam vel delegatam potestatem,potest absoluere in foro interiori solùm,à sententia excommunicationis quo ad Deum,sed non quo ad Ecclesiam. Ideo si talis absolutus moriatur,non debet sepeliri in loco sacro. Dicunt etiam quòd si conualeat taliter absolutus, tenetur se præsentare excommunicanti, & ab eo obtinere absolutionem in foro exteriori & in forma Ecclesiæ. Regulariter verò absolutio excommunicationis latæ à iure, pertinet ad episcopum excommunicati,nisi sit casus reseruatus sedi Apostolicæ, de quibus ad plenum summistæ, & inter eos maximè dominus Caietanus in Summula,super verbo,excommunicatio,ad quem breuitatis gratia lectorem remitto. Et quanuis spiritualia voluntaria non conferantur in inuitum:& excommunicatio sit spiritualis,quia tamen est inuoluntaria cum sit pœna,ferri potest in inuitum, sicut & absolutio ei respondens. Potest etiam quis eadem ratione absolui ab vna excommunicatione, eo manente ligato alia: Sicut potest quis pluribus vinculis ligatus, solui ab vno eo remanente ligato aliis. & idem de pœnis, cùm pœnæ quo ad remissionem,non habeant necessariam connexionem, sicut culpæ. Si quis tamen esset excommunicatus pluribus excommunicationibus ab vno propter diuersas causas, & absolueretur simpliciter & absolutè,absq; allegatione causæ excommunicationis, censeretur absolui ab omnibus,etiam si in singulari numero de absolutione diceretur,vel scriberetur, Ego te absoluo à sententia excommunicationis: nisi in contrarium aliquid exprimeretur: quia (vt dicunt dialectici) terminus communis sequens propositionem à vel ab,distribuitur, hoc est supponit distributiuè & copulatiuè pro omnibus suis significatis.

In Add. 3. p.q.24.

Pœnæ quo ad absolutionem non sunt connexæ sicut culpæ.

Ver. 19. DE INDVLGENTIIS.

B Tertius actus clauis iurisdictionis est distribuere bona: quæ distributio quantum ad officia vel beneficia,pertinet ad iustitiam distributiuam. Et talis distributio nõ dicitur actus clauis,quia nõ respicit directè impedimentum ingressus regni cælorum. Distributio verò quo ad remissionẽ pœnę per modũ meriti,quæ pertinet ad satisfactionẽ,inquantũ aliquis applicat pœnalitatem & conatum bonorum operum suorum factorum in gratia,pro remissione pœnarum debitarum,alteri etiam existenti in gratia,siue in hoc mundo,siue in purgatorio,nõ habet rationẽ clauis,cùm pertineat ad singulares personas nullam iurisdictionem habentes. Et cùm talis applicatio & distributio pertineat ad iustitiam, nõ habet rationem indulgẽtiæ,quę consistit in distributione thesauri spiritualis Ecclesię: de quo in versiculo sequenti. ¶ Ad cuius intelligentiam,reducẽdum est ad memoriam quod suprà dictum est, cùm de charitate & merito ageretur: videlicet quòd cuilibet actui informato gratia, respondent tria bona pro mercede. ¶ Primum bonum dicitur pręmium essentiale,quod consistit in clara visione diuinę essentię:& hoc proportionatur habitui gratię:& hoc nemo potest alteri communicare:quia nullus, nisi Christus,potest alteri gratiam mereri. Vnde Matth.25.dicitur quòd sapientes virgines noluerũt communicare aliis de oleo suo. ¶ Secundum bonum dicitur pręmium accidentale, quod consistit in gaudio operis facti: quia sancti gaudebunt de bonis operibus factis in via. Et hoc pręmium proportionatur actui siue feruori charitatis. Et istud communicatur omnibus aliis existentibus in gratia, secundũ proportionem gratię quam habent, absque applicatione facientis: omnes enim gaudebunt, &c.iuxta

In Add. 3. p.q.25.

Actui meritorio tria respondent.

illud Psal. Particeps ergo sum omnium timentium te, & custodientium mandata tua.

Psal.118.

¶Tertium bonum est voluntaria solutio & satisfactio pœnarum, ad quas sustinendas quis obligatus est pro peccatis præteritis, vt dictum est cùm de satisfactione ageretur. Et hoc præmium siue remissio quantitatis pœnæ respondet & proportionatur conatui & pœnalitati operantis meritoriè, & secundum hoc bonum, opera bona facta in gratia, considerantur vt pœnalia siue satisfactoria. Et hoc bonum per intētionem operantis potest applicari existenti in gratia, siue ille cui applicatur sit in hoc mundo, siue in purgatorio: & cùm applicatur ab operante, dicitur suffragium iustitiæ per modum meriti. Et quia contingit quòd aliquis maiorem pœnalitatem sustineat, quàm sit pœna dignus, vel etiam qui nullum pœnæ reatum habet: & has pœnalitates & tribulationes quas sustinet, nulli applicat, cùm nullum bonum remaneat irremuneratum (nisi sit infinitum, vt meritum Christi) sequitur quòd illæ remanent in gazophilatio siue thesauro Ecclesiæ. Quia qui opus facit in gratia, si non applicet quantum ad pœnalitatem, facit pro se & omnibus membris Ecclesiæ. & sic reponitur in thesauro Ecclesiæ, per eum qui præest dispensandum, sicut & cætera bona communia.

Indulgētia quid.

¶Distributio huius thesauri siue applicatio pœnalitatum supererogationis Christi & Sanctorum, pro remissione pœnarum pro peccatis præteritis debitarum, facta ab eo qui vniuersali Ecclesiæ præest, cum iudicio discretionis, vocatur Indulgētia, siue suffragium Indulgentiæ, & non per modū meriti. Quia ille qui eas applicat, nō meruit nec sustinuit illas, & sic non sunt propriè eius.

¶Et quia neoterici hęretici circa huiusmodi materiam (cuius fundamentum intelligere nolunt) molestiam catholicis pręstant, irrisionibus, conuitiis, ac blasphemiis pro rationibus vtentes: vt catholica veritas elucescat, aliquantisper hic nobis est insistendum. Et in primis notandum ꝙ hæretici fuerunt decepti, eò ꝙ amplius vocabula, quàm res seu veritatem curauerunt, languentes circa contentiones & pugnas verborum, vt dicit Apost.1.Tim.6.

c.16.§.4. ver.28.

Eam ob rem licet veritas indulgentiarum in sacris literis contineatur: quia tamen clarè eam malè affecti prospicere non possunt: dicunt ex sacris non haberi, sicut nec purgatorium: quanuis etiam nomē purgatorij in sacris literis inueniatur expressum, vt dictū est: Sic dicunt nomen Indulgentiæ in sacris literis non inueniri. Ab initio dixerunt indulgentias esse pias fraudes fideliū, postmodū inuētiones, tandem imposturas. & licet quęstio de nominibus sit relinquenda pertinacibus, cùm de re ipsa constet: ad conuincendam tamen eorū inscitiam & effrenatam procacitatem, ostendendū nobis est, in sacris literis nomē indulgētiæ ad intentionē qua Ecclesia vtitur, expresè reperiri: & maximè in Esa.61. vbi in persona Christi dicit, Spiritus Domini super me, eò ꝙ vnxerit me. Ad annuntiandū māsuetis misit me, vt mederer contritos corde, & prædicarē captiuis indulgentiā, clausis apertionem. Et sic negari non potest nomen indulgentiæ in sacris non inueniri.

Nomen indulgētiæ in sacris literis inuenitur.

Quòd autē ad intentionē qua vtitur Ecclesia, Esa. scripserit, Christus dominus declarauit Luc.4. vbi dicitur ꝙ cum in die sabbati intrasset synagogā Nazareth, surrexit legere. & traditus est ei liber Esaiæ prophetæ: & vbi reuoluit librū, inuenit locum vbi scriptū erat, Spiritus Domini super me, propter quod vnxit me, euāgelizare pauperibus misit me, sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem, &c. Ecce quomodo nomen indulgētię Christus interpretatus est remissionem. Sed de qua indulgentia loquebatur Esaias? profectò peccatorum, propter quæ indulgenda & remittenda missus est Christus à Deo patre. & quia in peccato sunt duo scilicet culpa & pœna, remissio culpæ ac etiam remissio pœnæ rectè indulgentia nominatur. Sed Ecclesia (vt dictum est) accipit indulgētiam pro applicatione pœnalitatum supererogationis Christi & Sanctorum, per quā remittuntur pœnæ. Igitur nil manifestius esse potest, quàm nomen indulgentiæ, ad intentionem qua vtitur Ecclesia, in sacris literis inueniri. Deinde Grego. 9. septennes indulgentias statuit. Post Grego. tempore Alexandri tertij declaratum fuit, quòd remissiones (hoc est indulgentiæ) illis tantum prodessent, quibus vt prosint proprij iudices siue episcopi indulserunt, vt habetur in ca. quod autem, extra de pœnitentiis & remiss. Postmodum ab Innocentio tertio in concilio Lateraneñ. vt habetur in ca. excommunicamus. §. catholici, extra de hæret. decretum fuit quòd catholici, qui crucis assumpto charactere, ad exterminium hæreticorum se accingerent, illa gauderent indulgentia, illóq; sancto priuilegio essent muniti, quæ accedentibus in subsidium terræ sanctæ conceduntur. Et quanuis hæc concessio indulgentiarum his qui in subsidium terræ sanctæ accedunt, minimè inueniatur scripta in iure: indubiè tamen tenetur expeditionem cruciatæ fultam fuisse indulgētia plenaria. Et hoc haberi dicitur in parte decisa à decretali, ad liberandam terram sanctam, extra de Iudæis & Sarracenis. Postea verò quidam indiscretas & superfluas indulgentias dabant: ex quo claues Ecclesiæ contemnebantur, & pœnitentialis satisfactio eneruabatur. ideo decretum fuit ab Innocentio tertio in concilio generali, vt habetur in c. cùm ex eo, extra de pœnitentiis & remissionibus, ne cùm dedicaretur Ecclesia, siue ab vno, siue à pluribus episcopis indulgentiæ extenderentur vltra annum: & in Anniuersario Dedicationis 40. dies de iniunctis pœnitentiis indulta remissio non excedat. Et in Clemen. de pœniten. & remiss. ex concilio Vienneñ. reprehenduntur abusus quæstorum, & solùm conceditur licentia publicandi & recipiendi suffragia.

Iubilei institutio.

Successiuè Bonifacius octauus, vt habetur in extrauag. antiquorum, de pœnitentiis & remiss. approbauit indulgentias, & instituit Iubileum à centesimo anno in centesimum, visitantibus vrbem. Deinde circa annum Domini milesimum trecentesimum, Clemens quintus præfatam iubilei indulgentiam reduxit ad quinquagesimum. Postremò Nicolaus quintus publicari fecit: & Paulus secundus assignauit de vigesimo quinto in vigesimum quintum, vt habetur in extraua. quemadmodum, de pœniten. & remiss. D. Antho. Floreñ. prima parte summæ, tit.10. ca.3. §. 6. assignat rationes, quare potius conceditur iubilei priuilegium, siue indulgentia, siue remissio plenaria, visitantibus vrbem Romanam, quàm aliam ciuitatem.

¶Ex pręmissis habetur primò, ꝙ indulgentiæ non sunt solùm à trecentis annis, nec sunt inuentiones humanæ, neq; fraudes, neq; imposturę:

sed ex

ſed ex Chriſti inſtitutione, quam ſequens vniuerſalis Eccleſia (quæ errare nō poteſt) in generali concilio conceſsit. Vnde in concilio Conſtantien. ſeſsione ſexta, non immeritò condemnatus fuit 45. articulus Ioannis Vviclefz, qui indulgentias eneruare conabatur. Secundò habetur quòd id quod olim vocabatur remiſsio, quia vſu inualeſcente propter prophetiam Eſaiæ, clarius eius ſignificatio per nomen indulgentię explicatur, indulgentia appellatur. Eſt enim indulgentia clemens ac mollis remiſsio, quæ ſeueritati opponitur, & indulgere idem eſt quod parcere & remittere. Tempore verò Apoſtolorum dicebatur donatio abundantiæ ſpiritualis. Vnde Apoſtolus 2. Corin. ſecundo. donationes tales ſe feciſſe commemorat, dicens: Cui autem aliquid donaſtis, & ego. Nam & ego quod donaui, ſi quid propter vos donaui, in perſona Chriſti, ſcilicet donaui, vbi glo. dicit, hoc eſt tantum vobis prodeſt, ac ſi Chriſtus donaſſet. & Apoſt. de remiſsione pœnæ debitæ fornicario pro peccato excōmunicato, cui Corinthij remiſerunt. Et D. Pau. propter eos aperto theſauro Eccleſiæ applicauit ei pœnalitates ſupererogationis Chriſti & Sanctorum: & ſic vſus eſt donatione, ſiue remiſsione, & indulgentia. Quod ergo Apoſto. vocat donationes, ſucceſsiuè Eccleſia innixa authoritati ei datæ à Chriſto, vocauit remiſsiones: dicitur enim Ioan. 20. Quorum remiſeritis peccata, remittūtur eis. Non ſolùm enim Chriſtus dedit poteſtatem inſtrumentalem remittendi culpam, ſed etiam pœnam: & non ſolùm æternam, ſed etiam temporalem: & non ſolùm per modum meriti Chriſti, & viam recōciliationis, quod fit per applicationem ſacramentorum, per quæ meritum Chriſti inſtrumentaliter applicatur: ſed etiam per modum indulgentiæ, quæ fit vltra ſacramenta, ex aliqua pia cauſa. Tum quia homines ſunt negligentes ad exoluendum pœnas debitas pro peccatis, tum etiam ad promouendum illos ad opera pietatis, quæ ſunt modica reſpectu remiſsionis: quia ſi eſſent magna & pœnalia ad æqualitatem remiſsionis, diceretur redemptio, vel ſolutio, aut ſatisfactio, & non remiſsio, ſiue indulgentia. Cùm ergo indulgentiæ reſpiciant principaliter gratiam, in eis conferendis non attenditur principaliter quantitas operis, ſed cauſa. ¶ Ex præmiſsis patet quòd poteſtas conferendi indulgentias fundatur in illo paſſu, Quorū remiſeritis peccata, remittuntur eis. Si enim dedit poteſtatem remittendi culpam, à fortiori pœnam temporalem. Nec tamen ex hoc ſequitur quòd quilibet epiſcopus aut ſimplex ſacerdos poſsit indulgentias conferre: quia per illa verba alij nō receperūt poteſtatem, niſi ſub moderatione D. Petri. Ideo quemadmodum propter plenitudinē poteſtatis, papa, Petri ſucceſſor, poteſt reſeruare abſolutionem aliquorum peccatorum: ſic etiam collationem indulgentiarum: maximè cùm diſtributio bonorum communium totius Eccleſiæ pertineat ex ipſo ordine rerum ad illum qui præeſt toti Eccleſiæ. Poteſt tamen aliis delegare hanc poteſtatem, vt infrà dicetur.

Cur Eccleſia indulgentias largiatur.

Indulgentiarum poteſtas.

Ver. 20. DE THESAVRO ECCLESIAE ET FVNDAMENTO INDVLGENTIARVM.

A NEmo niſi infidelis, negare poteſt Chriſtum multa opera ſupererogationis, ad quæ non tenebatur feciſſe, & multos labores & pœnalitates ſupererogaſſe. Hoc quidem notum eſt ex euangelio Luc. 9. Vbi habetur quòd Moyſes & Helias viſi in maieſtate, dicebant exceſſum eius, ſcilicet paſsionis Chriſti, quem cōpleturus erat in Hieruſalem. Ex quo manifeſtè apparet quòd eius pœnalitas & paſsio excedebat redemptionem, quam fecit: quia (vt dicitur 1. Ioan. 2.) Ipſe eſt propiciatio pro peccatis noſtris, non autem noſtris tantum, ſed pro peccatis totius mūdi, imò pro infinitis mundis, ſi eſſent: cum minima gutta ſanguinis & minimus dolor ratione vnionis, eſſet infinitę ſatisfactionis. & ideo nō poteſt exauriri. Vnde in extrauag. vnigenitus, de pœnitentiis & remiſſ. poſt mentionem de profluuio ſanguinis à Chriſto effuſi, ac doloribus, tantis quidem vt à planta pedis vſque ad verticem capitis ſanitas non inueniretur in ipſo, dicitur exinde, Tantum vt nec ſuperuacua, inanis, aut ſuperflua tanta effuſionis miſeratio redderetur: theſaurum militanti Eccleſiæ acquiſiuit, volens ſuis theſaurizare filiis pius pater: vt ſic eſſet infinitus theſaurus hominibus, quo qui vſi ſunt, participes facti ſunt amicitiæ Dei. & infrà, De cuius conſumptione aut minutione non eſt aliquatenus formidandum, tam propter infinita Chriſti merita, quàm pro eo quòd quanto plures ex eius applicatione trahuntur ad iuſtitiam, tanto magis accreſcit ipſorum cumulus meritorum. Si dicatur quòd vnum infinitum conſumitur per aliud: ſed peccatum eſt infinitum, igitur. reſpondendum eſt quòd infinitas peccati & infinitas meriti Chriſti non ſunt eiuſdem rationis: quia peccatum dicitur infinitum priuatiuè, pro quanto priuat infinito bono. ſed meritum & ſatisfactio Chriſti eſt quid infinitū poſitiuè propter vnionem, &c. In theſauro etiam eccleſiæ reponitur cumulus pœnalitatum ſupererogationis ſanctorū. ¶ Certum eſt enim D. Virginem Domini matrem, multas pœnalitates & labores ſuſtinuiſſe in profectione Bethleem, in fuga in Ægyptum, & in paſsione Chriſti, cùm ſtabat iuxta crucem Ieſu mater eius, Ioan. 19. Cùm impletum fuit illud D. Simeonis, Luc. 2. Et tuam ipſius animā pertranſibit gladius. & per duodecim annos poſt Chriſti aſcenſionem. & tamen pro huiuſmodi pœnalitatibus non fuit in ſeipſa remunerata, cum non haberet reatum alicuius peccati aut pœnæ. Et quanuis mortua ſit, & alias paſsiones naturales perpeſſa ſit: non erant tamen in ea pœnæ, ſed pœnalitates & cōditio naturę. ¶ Præterea ſancti Apoſtoli & Martyres, qui erant in gratia confirmati, multa ſuſtinuerunt tormenta, quæ excedebant pœnas peccatorum illorū: & multa bona ſupererogationis, hoc eſt conſilij, ad quæ non tenebantur, fecerunt. Vnde & Iob 7. proteſtabatur dicens: Vtinam appenderentur peccata mea, quibus iram (hoc eſt pœnæ inflictionem) merui, & calamitas quam patior in ſtatera, quaſi arena maris hæc grauior appareret. Et Apoſt. Coloſſ. 1. dicit: Nunc gaudeo in paſsionibus pro vobis, & adimpleo ea quæ deſunt paſsionum Chriſti, in carne mea, pro corpore eius quod eſt Eccleſia. vbi manifeſtè aſſerit ſe paſſum in carne ſua pro Eccleſia. Non tamen propter hæc verba (quæ deſunt paſsionum Chriſti) intelligendum eſt quòd paſsio Chriſti fuerit inſufficiēs ad redemptionem humanæ naturæ: & quòd paſsiones D. Pauli additę ſint ad complendum. hoc enim eſt falſum & hæreticum, cùm Chriſtus (vt dictum eſt) ſit propiciatio

Chriſtus multa ſupererogauit.

D. Virgo ſupererogauit

D. Pau. quomodo pro eccleſia paſſus eſt.

pro peccatis totius mundi. Sed intelligendum est quòd Christus & ecclesia est vna persona mystica, cuius caput est Christus, corpus verò est congregatio fidelium, & quilibet iustus est quasi membrum, vt habetur 1. Cor.12. Deus autem ordinauit in sua prædestinatione quantum meritorum deberet esse in tota ecclesia, tam in capite, quàm in membris: sicut prædestinauit numerum electorum, & inter hęc merita sunt pasiones Sanctorum, per quas Christo debebant conformari. Merita Christi capitis pręuisa sunt infinita. Præuisum etiam fuit quòd quilibet Sanctorum exhiberet aliqua merita, secundum mensuram suam. Ideo D. Paulus Apostolus dicebat, Adimpleo, hoc est addo mensuram præuisam à Deo, in carne mea, pasionum, quæ desunt secundum diuinam prædestinationem, Christi, hoc est ecclesię, cuius Christus est caput. Ideo subiungit, Pro corpore eius, quod est Ecclesia: vt sicut ipse passus est, non pro peccatis suis, cùm peccatum nullum fecerit, sed pro peccatis ipsius corporis Ecclesiæ: ita & nos patiamur, non solùm pro peccatis nostris, sed etiam pro peccatis aliorum, qui sunt de corpore Ecclesiæ. Quia ordinauit Deus electos conformes fieri in hoc imagini filij sui. Et ideo Galat.6. dicebat, Alter alterius onera portate: & sic adimplebitis legem Christi. His igitur verbis significat Apostolus ærumnas quas cęteri sancti pertulerunt in carne sua, tanquam reliquias quasdam, adiungendas passionibus Christi, ad communem totius Ecclesiæ vtilitatem. Cùm ergo de excessu pœnalitatum suarũ sancti non fuerint remunerati in seipsis, & nullum bonum remaneat irremuneratũ: sequitur quòd excessus & supererogatio fuerit reposita in gazophilacio (hoc est thesauro Ecclesię) cùm alicui particulariter non applicauerint, & pro se non indigerent, cùm propter vnionem charitatis, pro omnibus indigentibus fecerint, relinquentes distributionem & applicationem Christi vicario, thesauri Ecclesiæ claues siue potestatem habenti. Vnde in prædicta extrauag. vnigenitus, dicitur: Ad cuius quidem thesauri cumulum beatæ Dei genitricis, & omnium electorum, à primo iusto vsque ad vltimum, merita adminiculum prĕstare nituntur. ¶ Si arguatur quòd nulla sanctorum merita relicta sunt irremunerata, cùm Roma.8. dicatur, Non sunt condignæ pasiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis: Dicẽdum quòd si opera sanctorum facta in gratia, considerentur vt meritoria, sunt remunerata etiam vltra condignum. Si verò considerẽtur vt satisfactoria, non sunt remunerata in ipsis, sed per indulgentia remunerantur in aliis. Si replicetur quòd si Christi satisfactio per modum indulgentiæ, sufficit ad deletionem omnium pœnarũ: sequitur quòd si credimus eam sufficere & nos participare, ergo aliæ superfluunt: Dicendum primo, quòd Christi satisfactio, quæ applicatur per sacramenta per modum meriti, instrumentaliter non operatur, nisi secundũ dispositionem sacramentũ suscipientis, vt dictum est. & quia contingit suscipiẽtem paruã dispositionem habere: ideo aliquid reatus manet, vt dictum est. & cùm pasio Christi per modum indulgentiæ applicatur, deletur totus reatus. Nec propter insufficientiã satisfactionis Christi dicimus sanctorũ supererogationes reponi in thesauro Ecclesię, & applicari: Sed dicimus satisfactiones supererogationis sanctorũ per indulgentias applicari, vt illæ etiam remunerentur. & sic vt duplici via expientur pœnæ debitæ, scilicet satisfactione Christi & Sanctorum. Quemadmodũ enim non inconuenit aliquid duplici via mereri (vt dicetur infrà, quando de Christi merito agetur) ita non inconuenit aliquem duplici via satisfacere debito pœnæ, scilicet satisfactione Christi, & satisfactione Sanctorum, quæ innititur satisfactioni Christi, à qua vis & efficacia eius pendet. ¶ Nec obstat præmisis, quòd dicebat Christus, Luc.17. Cùm feceritis ea quæ pręcepta sunt vobis, dicite: Serui inutiles sumus: quod enim debuimus facere, fecimus. Sed seruus inutilis non supererogat. Vnde D. August. dicit nullum Sanctorũ perfectè implesse mandata Dei, magis ignoscente Deo: quia quilibet tenetur diligere Deum quantum potest, ex toto corde. quod nullus Sanctorum fecit. Et in eodem idem August. dicit quòd opus bonum optimè factũ, est veniale peccatum: quia dictum Christi intelligitur de bonis operibus, inquantum procedũt à nobis, & non sunt informata gratia. Nec loquitur de operibus cõsiliorũ, sed solũ de præceptis. Imò ex illo loco habetur, ꝙ si seruus vltra præcepta aliquid faceret, non esset inutilis, sed supererogaret. Et ad D. August. dicendũ primò, quòd intentio eius erat dicere quòd nullus sanctorũ in hac via perfectè impleuit pręceptum dilectionis Dei, perfectione patrię, siue qua sancti qui sunt in patria, qui nullum impedimentũ habẽt, implent. Non tamen intellexit quòd non impleuerit perfectè mandatum dilectionis Dei, perfectione præcepta in via, ad quam Deus (qui non obligat ad imposibile) intendit viatores obligare. Non enim intendit Deus obligare peccatores ad perfectionẽ comprehensorũ, cùm sit eis imposibile: quia corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et cùm dicit quòd opus optimè factum, est veniale peccatum: non accipit peccatum veniale propriè pro actu deformi, sed pro actu vili in comparatione diuinę dignitatis, prout Esa. dicit, Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ, scilicet tanquam à nobis procedentes: quæ in comparatione diuinæ iustitiæ quasi nihil sunt. Sicut lumen candelæ ad lumen solis dicitur vmbra, licet in se lumen sit. sic, &c. Sed inquantum iustitiæ nostræ sunt adiunctæ gratiæ Dei, ipsa cooperante sunt meritoriæ de condigno, vt dictum est cùm de merito ageretur. ¶ Nec obstat pariter, quòd nullus Deo satisfacere potest pro beneficiis, cùm omnia quę homo habet, habeat à Deo: & solutio & satisfactio importat ꝙ fiat de proprio, & nõ de his quę domini sunt, aut de alieno: ergo nullus potest supererogare. Negatur cõsequẽtia: licet enim antecedẽs sit absolutè & simpliciter verum, (cùm inter hominẽ & Deũ non sit ęqualitas aut proportio:) quia tamen est quædã proportionabilitas: sicut homo potest mereri à Deo, præsupposita diuina ordinatione & gratia, ita & satisfacere, faciẽdo ea quæ ipse ordinauit, scilicet tantum sustinendo, quantũ in delitiis fuit. & Deute.25. Secundũ mensurã delicti, erit & plagarũ modus. Et sic supposita diuina ordinatione antecedens est falsum. Et cùm datur aliquid alicui per indulgẽtias, licet antea esset alienum, per donationem & indulgentiarum largitionem, fit suum: & sic satisfacit de suo, licet aliquãdo fuerit alienum.

Roma.8.

Sanctorum opera posũt dupliciter considerari.

19. Retract.

Sap.

Esa.94.

Apoc.18.

Ver.21.

Ver. 21. DE VALORE INDVLGENTIARVM.

A Cvm impium sit dicere Ecclesiam Christi, quæ regitur Spiritu sancto, facere aliquid vanum: & (vt ex prædictis patet) Ecclesia vniuersalis, quæ errare non potest, in cõcilio generali dederit indulgentias: necessariò sequitur quòd indulgētiæ ad aliquid valent, non solùm quantum ad forum Ecclesiæ, absoluendo à pœnitentiis iniunctis in foro pœnitentiali, & non iudiciali exteriori, vt dicitur in ca. cùm ex eo, extra de pœnitentiis & remissionibus: sed etiam valent quantum ad forum & iudicium Dei, ad remissionem pœnæ residuę post contritionem, confessionem, & absolutionem, siue sit iniuncta, siue non: cùm potestas remittendi D. Petro Apostolo data, se extendat ad cælos. aliàs si solùm iniunctas pœnitentias, quas canonicas (hoc est per sacros Canones determinatas) vocant, remitterēt indulgentiæ, Ecclesia catholica indulgentias concedens magis damnificaret, quàm iuuaret, quia remitteret ad grauiores pœnas purgatorij. Nec obstat illud quod dicitur Roma.3. Vnusquisque mercedem accipiet secundum laborem suũ: quia illud intelligitur de mercede siue præmio essentiali, non secludendo meritum Christi, cui innititur, & non de solutione pœnarum. Vel potest dici quòd per concessionem indulgentiarum, labores efficiuntur illorum, quibus indulgentiæ conceduntur. Et quanuis Deus, qui seipsum negare non potest, statuerit, Deutero, 25. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus: remissio tamen quæ fit per satisfactionem alterius, vel per indulgentias, non tollit proportionem pœnæ ad culpam: quia pro culpa vnius alius sponte sustinuit pœnam, vel eius pœna ab eo qui poterat, applicata fuit. Nec qui indulgentias concedit, propriè absoluit ab eo ad quod ligauit superior, scilicet Deus, qui absoluēdo à culpa, ligat ad pœnam, vt dicit Hugo de sancto Victore: sed dat debitori, vt debitum soluat. & sic diuinæ iustitiæ non derogatur. ¶Si autem allegetur illud Apostoli, Non est data potestas in destructionem, sed ædificationem & vtilitatem, & per indulgentias aufertur vtilitas satisfactionis, quæ si fieret per nos, cederet in meritum essentiale & accidentale, ac etiam in remedium recidiui, Igitur, &c. Propter hoc argumentum à D. Thoma solutum, Lutherus & sui sequaces procaciter dicunt indulgentias esse pigrorum satisfactiones, quæ reddunt homines negligentes: & esse bonorum operum remissiones, cùm remittāt satisfactiones, & dent licentiam pigritandi, sub specie pietatis. Respondet D. Tho. quòd per indulgentias datur remedium contra peccata. Maius enim remedium præbetur ad peccata vitanda per gratiam, quàm per assuetudinem nostrorũ bonorum operum: quia ex affectu quem accipiens indulgentias, accipit ad causam, pro qua indulgentia datur, & vt possit illas consequi, se disponit ad gratiam, confitetur, & multa bona opera facit, quæ non faceret, si indulgentia non concederetur. & ideo non est in destructionem dare, nisi inordinatè dentur. Nec ad hos fines datur, vt homines cessent à bonis operibus, sed vt ad bona opera promoueantur. Et ideo consulendum est eis qui indulgentias consequuntur, ne propter hoc ab operibus misericordiæ iniunctis abstineant, vt etiam ex eis remedium consequantur: quanuis à debito pœnæ sint immunes. Non enim indulgentiæ satisfactionem aliquam remittunt, sed duntaxat obligationem, qua peccator ad satisfactionem tenebatur. Diuersa sunt enim hæc, Satisfactio pro pœna, & obligatio ad pœnam: nam obligatio vinculum est, & non satisfactio, sed est vinculi solutio. Ideo papa indulgentias concedendo, soluit duntaxat vinculum satisfactionis, sed non satisfactionem: quia post indulgētiam peccator si velit, potest satisfacere, quãuis non obligetur. nec sequitur quòd eius satisfactio frustra fiat: quia si satisfactionem faciat, eius satisfactio reponitur in Ecclesiæ thesauro, si ipse non egeat, nec alteri applicet. Et (vt dictum est) vni debito pluribus modis satisfieri potest, & per consequens pœnæ debitæ pro peccatis: Primò per virgam Dei in hoc mundo, aut in purgatorio inflictam. Secũdò per alterius satisfactionem per ipsum applicatam. Vnde Apost. dicit, Vt abundantia vestra illorum inopiam suppleat, & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplemētum, vt fiat æqualitas. Tertiò per orationem: Moysi enim oratione virga Dei auersa est à populo Israël. Vnde Psalm. 105. Et dixit vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius, vt auerteret iram eius, & non disperderet eos, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem. Quartò potest satisfieri, & virga Dei auerti, propria satisfactione & animaduersione: prout de Niniuitis & de Achab. Vnde Aposto. 1. Cor. 11. postquàm fecit mentionem de virga Dei dicens: Ideo inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi: subdit causam nostræ animaduersionis negligentiam esse, dicēs: Quòd si nosipsos iudicaremus, & corriperemus, non vtiq; à domino iudicaremur, siue corriperemur: Deus enim quanuis nullũ peccatum impunitũ relinquat, nunquam tamen bis in idipsum iudicat: quod faceret, si ipse post nostram animaduersionem, animaduerteret siue puniret. Quintò satisfieri potest eleemosynis, iuxta illud, Peccata tua eleemosynis redime. & Luc. 12. Date eleemosynam, & omnia munda sunt vobis. Sextò virga Dei auertitur per susceptionem sacramētorum, quæ pœnam æternam cõmutant in temporalem, imò etiam de temporali diminuunt propter meritum Christi ipsis cõmunicatum, secũdum dispositionem subiecti, & per modum meriti Christi. Et sic, secundum domi. de Palude, non est ex insufficientia virtutis sacramentorum, quòd tota pœna non deletur, sed ex indispositione recipientis. Septimò satisfieri potest pœnæ debitæ pro peccatis, per indulgentias, per quas passio Christi applicatur per modum liberalis suffragij, propter modicam causam piam, & quasi gratis applicatur, & per modum solutionis datur: & sic aliter quàm in sacramentis, in quibus propter amorem Christi & eius merita, secundum dispositionem suscipientis, datur. Indulgentia verò datur existentibus in gratia, non secundum dispositionem suscipientis, sed æqualiter omnibus, dummodo causam propter quam datur, perficiant. Nec sequitur quòd Deus peccatum impunitum relinquat, cùm per orationes aut indulgentias Deus peccata remittit: nec diuinæ iustitiæ iniuriam aut præiudicium faciat: quia tunc ad satisfactionem diuinæ iustitiæ seu vindictæ, pœnam per Christum vel sanctos perpessam, pœnæ debitæ correspondentem,

In add. 3 p. q. 2 5. ar. 1.

2. Tim. 2.

2. Cor. 10.

Aliud est vinculũ satisfactionis, aliud satisfactio.

2. Cor. 8.

Iona 3.

3. Reg. 21.

Dan. 4.

applicat peccatori, per quas peccatum eius vindicatur, & satisfit diuinæ iustitiæ. ¶Ex præmissis apparet quàm parum faciat contra indulgentias, id quod dicitur in Psalm. 88. Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata ipsorum: quia ad literam (vt ex contextu apparet) intelligitur de filiis Dauid, quòd scilicet peccata & iniquitates eorum, virga (hoc est pœna seu punitione) se visitaturum Deus minabatur, nisi resipiscerent: quia si resipiscerent, & conuerterentur, iram & virgam auerteret. Vnde subdit, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo, neq; nocebo in veritate mea, si in seipsos animaduertant, vel aliorum animaduersiones eis applicentur. Quanuis etiam exponi possit de virga excitatiua ad hoc vt conuerterentur.

Ver. 22. DE QVANTITATE VALORIS INDVLGENTIARVM.

QVantitas valoris indulgentiarum pensanda est secundum quantitatem causæ efficientis. Causa autem efficiens vel effectiua illius est duplex, scilicet principalis, & instrumẽtalis. Principalis est abundantia thesauri Ecclesiæ, hoc est abundantia supererogationis pœnalitatum Christi & Sanctorum. Causa verò efficiens instrumentalis est clauis iurisdictionis, siue ille qui habet hanc clauem. Et quia causa principalis per instrumentum operatur, ideo secundum applicationem instrumenti, siue secundum determinationem habentis clauem, opera Christi & Sanctorum, inquantum satisfactoria delent de pœna. Ideo indulgentiæ tantum valent, quantum sonant, siue quantum determinãtur & prædicantur in literis concedentis. Nam Deus non indiget nostro mendacio, vt pro eo loquamur dolos. Ergo Ecclesia determinando & prædicando indulgentias, non mentitur. Et 1. Cor. 15. Si inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Ergo quicunque in prędicatione falsum dicit, quantum in se est, fidem euertit. Vnde D. August. in epistola ad D. Hieron. dicit quòd si in sacra scriptura deprehenditur aliquid falsitatis, iam robur sacræ scripturæ periit. Sic si in prędicatione Ecclesiæ aliqua falsitas deprehenderetur, non essent documenta Ecclesiæ alicuius authoritatis ad roborandam fidem. Ideo simpliciter indulgentiæ tantum valent, quantum prædicantur siue sonant, aut determinãtur per literas, vel per verba concedentis plenam authoritatem habentis. Vnde in arbitrio dantis indulgentiá est, taxare quantum pœnæ per indulgentiam dimittatur. Sed si inordinatè fiat, & ex hac inordinatione homines ab operibus pœnitentiæ retrahantur, peccat concedens: nihilominus tamen faciens quod indulgentia sonat, consequitur effectum: cùm Papa sit vicarius Christi, cum plenitudine potestatis, & procurator cum libera, & talis procurator cum libera præiudicare possit domino in vtilitatem aliorũ. Sic Papa dummodo sit causa pia, quantumcunq; modica. ¶Ad hoc autem quòd indulgentia habeat effectum, quatuor requiruntur: duo ex parte dantis, scilicet authoritas plena: secundò causa pia, quæ moueat ipsum ad concedendum. ¶Causa pia comprehendit honorem Dei, & vtilitatem proximi, vt sunt orationes, peregrinationes, constructio basilicarum, ecclesiarum, pontium, itinerum, siue eorum reparatio, & alia huiusmodi. Ex parte verò recipientis alia duo: primum est charitas, eò quòd absque charitate, pœnæ nullo modo expiari possunt, vt dictum est. Secundum est executio causæ, siue quòd faciat aut dicat, vel det vel fieri faciat ea quæ indulgentia sonat, siue id quod per concedentem mandatur: sic quòd si deficiat in parte, nihil lucratur. Et in hoc casu habet locum illud quod dicitur, qui cadit à syllaba, cadit à causa. Et sic stat aliquando, quòd qui plus laborat, non sequatur maiorẽ indulgentiam, licet magis mereatur: vt si detur indulgentia visitantibus certam Ecclesiam, tantum lucrantur vicini, quantum qui à mille dietis veniunt, ratione indulgentiæ: licet distantiores propter labores & pœnalitates, magnis mereantur de præmio essentiali & accidentali, nec pœnalitates illæ erunt irremuneratæ, vel in se, vel in aliis, &c. Ratio huius est, quia remissio non proportionatur labori, sed applicationi thesauri. ¶Si verò indulgentia certarum pœnarum detur visitanti ecclesiam. N. absq; determinatione numeri, intelligitur semel duntaxat: Si autem ad determinatum tempus, solùm pro illo tempore durat. Si autem dicatur, in perpetuũ, non expirat morte concedentis: possunt tamen per successorem reuocari, & nostris temporibus inuenimus ordinariè obseruatum, ꝙ summi pontifices post publicationem sui pontificatus, seruatis quibusdam solennitatibus, reuocant omnes indulgentias per prædecessores suos concessas. & ideo necesse est ad consecutionem effectus, habere confirmationem, vel nouam impetrationem. ¶Sed si pro subuentione fabricæ ecclesiæ, pontium, aut hospitalium, aut aliorum huiusmodi, absque determinatione precij, secundum deuotionem offerentis detur, intelligitur secundum deuotionem congruam & rationabilem, secũdum conditionem personarum, & facultatem bonorum. Et sic magis lucrabitur de indulgentia pauper, dando vnum obolum, quàm rex, dando vnum aureum: quia plus est obolus pauperi, quàm aureus regi. Idem dicẽdum est de aliis diuitibus proportionabiliter. Vnde Mar. 12. Dixit Christus quòd vidua, quæ solùm duo minuta miserat in gazophilatium, plus omnibus misit. ¶Si verò sit taxata quantitas eleemosynæ, qui non tantum dat, sicut taxatum est, etiam si propter paupertatem desistat, non consequitur indulgentiam, licet mereatur. ¶Ex pręmissis apparet quòd si in concessione indulgentiarum dicatur, quòd remittuntur tres vel septem anni aut septem dies, aut plures de iniunctis pœnitentiis: si is qui implet mandatum concedẽtis, non habeat iniunctas pœnitentias in foro pœnitentiæ. licet mereatur bonũ opus faciendo: non tamen lucratur indulgentias, quæ sonant iniunctionem pœnitentiarũ. Sed cùm datur indulgentia plena, plenior, aut plenissima: tunc secũdum D. Anthoninum Florent. in prima parte Summæ titu. 10. cap. 3. §. 3. omnis pœnitentia iniuncta aut iniungenda remittitur. Dicitur autem indulgẽtia plena, secũdum eundem post dominum Petrum de Palude, in. 4. distinct. 20. quæ datur quo ad remissionem pœnarũ peccatorum mortalium, siue sit iniuncta, siue iniungẽda: Plenior, qua remittitur pœna mortalium & venialium: Plenissima verò, qua non solùm remittuntur pœnæ mortalium & venialiũ, sed etiam ipsa culpa venialis remittitur. Quia talis indulgẽtia, inquãtum habet rationem cuiusdam absolutionis, remittit

Iob. 13.

Falsa in prædicatiõe dicens subuertit fidẽ.

Quatuor requisita ad indulgentiarũ effectũ.

Papa nouiter creatus reuocat oẽs indulgẽtias prædecessorum.

Quid de indulgẽtiis secundũ deuotionem offerentis.

Indulgẽtia plenæ quid. Indulgẽtia plenior & plenissima.

tit culpam venialem, quemadmodũ facta confeſsione generali, per abſolutionẽ generalem remittitur. Non tamen propter hoc dici poteſt indulgentia à pœna & culpa: quia culpa cùm ſit analogum, & per ſe ponatur, ſtat pro mortali, cuius remiſsio authoritatiuè pertinet ad ſolum Deum, & inſtrumentaliter ad ſacerdotem adminiſtrãtem ſacramẽtum pœnitentię. Quanuis poſsit dici quòd cùm in indulgentia datur facultas eligendi confeſſorem, qui poſsit abſoluere ab omnibus caſibus, etiam ſedi apoſtolicæ reſeruatis: tunc poteſt dici indulgentia à pœna & culpa delegatiuè & inſtrumentaliter. ¶Notandum etiam, ſecundum prędictum Anthon. quòd qui lucratur indulgentiam 20. annorũ, tantũ ſibi valent ad remiſsionem pœnæ pro peccatis ſuis, quantum valerent illi 20. anni in pœnitentia iniuncti. Aliis iſte ſenſus verborum ſic videtur, Remitto tibi vnum annum de pœnitentia iniuncta vel iniungenda, hoc eſt tantum minus punieris in purgatorio, quàm punieris, ſi vno anno continuo in hac vita pœnitentiã egiſſes. Sed dubium eſt de illa pœnitentia continua vnius anni, quia in foro pœnitẽtiæ licet detur pœnitentia interpollata per vnum annum, non tamen continua, ſaltem in foro interiori. Ideo alij dicunt quòd debet intelligi de pœnitẽtia ſolenni, quæ ad plures annos iniungitur, vel de pœnitentiis per canones determinatis, quæ ſunt iniungendæ, hoc eſt debent iniungi, licet non iniungantur. Mihi tamẽ, ſaluo meliori iudicio, videtur dicendum, quòd valet ad tot annos, ad quot ſecũdum diuinam ordinationem, pro peccatis præteritis haberet ſuſtinere in purgatorio, ſi ante indulgẽtiæ conſecutionem in gratia deceſsiſſet. Non debent tamen peccatores propter has indulgentias generales, prætermittere opera pœnitentiæ in hac vita, tum propter incertitudinem (quia nemo ſcit ſe eſſe in gratia: vnde Eccleſiaſtes 9. Nemo ſit vtrum amore vel odio dignus ſit: ideo neſcit an indulgentiam lucretur) tum propter periculum recidiui, à quo impeditur per opera pœnitentiæ, tum etiam propter meritum & propter peccata quotidiana ſequentia indulgentiam: quia indulgentia nõ remittit pœnas peccatorum futurorum. Et vlterius propter conformitatem, vt ſe conforment Chriſto, vt impleant in carne ſua pro corpore eius, quod eſt Eccleſia: vt quemadmodum ipſe paſſus eſt pro aliis membris: ſic & nos ita faciamus, & aliorum onera portemus: ſic enim adimplebimus legem Chriſti, vt dictum eſt. ¶Et quia pluribus dantur indulgentiæ plenariæ in articulo mortis: videndum eſt quis dicatur articulus mortis. D. Anthon. Floreñ. vbi ſuprà. §.6. dicit, quòd ſi concedens in forma indulti, aliter intentionem ſuam non exprimat, videtur intelligi de articulo prę ſumpto, licet non vero: ſicut extrema vnctio debet dari his qui ſecũdum æſtimationem reputantur morituri, iterum tamen iniunguntur, ſi ab illa infirmitate euadant, & nihilominus prima dicitur extrema vnctio. Sic ergo cùm in tali articulo præſumpto quis abſoluitur per indulgentiam, conſequitur effectum indulgẽtiæ vſque ad illud tempus: & ſi poſtea euadat, expirat indulgẽtia. Secus autem ſi in forma indulgẽtię diceretur, quod cõſequatur effectũ in mortis articulo, & in caſu quo moriatur: ſi non moriatur, gratia indulgẽtiæ nõ expirat per illam abſolutionem, quæ tamen quãdo non moritur, nõ habet effectum. ¶Notãdum præterea ꝙ ſi indulgentia datur pœnitẽtibus & confeſsis, nõ ſufficit quòd confeſſus fuerit ſemel in anno, ſi poſt cõfeſsionem ante indulgentiam aliquod peccatum mortale commiſit: quia tunc tenetur confiteri. Si verò non commiſit, non tenetur confiteri de venialibus, nec de mortalibus aliàs ritè cõfeſsis. Si verò indulgẽtia detur verè pœnitentibus & confeſsis, ſeu propoſitum cõfitendi habẽtibus, tunc licet tutius eſſet cõfiteri, propter incertitudinem cõtritionis: tamẽ ſufficit & requiritur, ſi habeat aliquod peccatũ mortale, actualis cõtritio tempore quo actu implet id quod mãdatur. Vnde qui vult lucrari indulgẽtias quæ dantur viſitãtibus eccleſias vrbis, nõ eſt neceſſe ad eas cõſequẽdas quòd in itinere cõteratur: ſufficit enim, cũ actu viſitat. ¶Inſuper notãdum eſt quòd licet cõceſsio indulgẽtiæ verſetur circa tertiam partem pœnitẽtiæ, ſcilicet ſatisfactionem, cùm tamẽ pertineat ad clauem iuriſdictionis, quæ poteſt per nõ ſacerdotem exerceri, nõ requiritur quòd quis cõfiteatur danti indulgẽtiam: & ſic facta cõfeſsione & habita ſacramẽtali abſolutione, poteſt per alium abſolutionẽ indulgẽtiæ obtinere, niſi in indulgẽtia aliud dicatur. ¶Et ſic patet quòd alia eſt abſolutio ſacramentalis, alia eſt ſolutio ſiue remiſsio indulgentiæ. ¶Poſtremò notandum quòd illa debet eſſe forma verborum in remiſsione plenaria concedenda, quam concedens indulgentiam decreuit: quia miniſter debet exequi ſecundum formam mandantis: & communiter talis eſt, ſecundum prædictum Anthoninum Floreñ. Ego authoritate ſedis Apoſtolicæ mihi pro nunc commiſſa, concedo tibi plenariam remiſsionem peccatorum tuorum, de quibus corde contritus es, & ore confeſſus (vel proponis confiteri, ſi indulgentia hoc dicatur) præterquàm eorum quæ propter confidentiam huius indulti commiſiſti. Nec oportet quòd dicat, Et de quibus oblitus es: quia ſicut Deus illud non exigit propter impoſsibilitatem, ita nec vicarius eius exigere intendit. Et licet congruum ſit addere, In nomine Patris, & filij, & Spiritus ſancti: non eſt tamen neceſſe. Et quod aliqui dicunt, Reſtituo te illi innocentiæ, in qua eras quando baptizatus fuiſti, ſuperfluum eſt: non vitiat tamen actum.

Indulgẽtia à pœna & culpa quid.

Articulus mortis quis ſit.

Alia eſt abſolutio ſacramentalis alia indulgentiæ. Forma abſolutionis indulgentiarum.

Ver. 23. DE HIS QVI INDVLGENTIAS CONCEDERE POSSVNT.

A AD ſciendum qui indulgẽtias facere vel cõcedere poſſunt, ſupponẽdum primò, quòd indulgẽtiæ habent effectum ſecũdum quòd opera ſatisfactoria vnius applicãtur alteri, nõ ſolùm ex vi charitatis, ſed etiam intẽtione operãtis in ipſum directa. Secũdò ſupponẽdum eſt, quòd intẽtio ad alterum tripliciter dirigi poteſt, ſcilicet in ſingulari, ſpeciali, & generali. In ſingulari quidẽ, cùm quis pro alio ſatisfacit, determinãdo & applicãdo pœnalitatem ſuam ad illum. & ſic quilibet poteſt alteri opera ſua communicare. In ſpeciali verò, cùm quis orat pro cõgregatione ſua, & familiaribus, & benefactoribus. Et ſic ille qui cõgregationi pręeſt, poteſt opera illa aliquando communicare, applicãdo intentionem illorum qui ſunt de cõgregatione, ad hunc determinatè. ¶In generali autem, ſicut cùm quis bona opera ſua ad bonum commune totius vniuerſalis Eccleſiæ communicat, & ſic ille qui præeſt gene-

In add. 3 p q. 26. ar. 1. Triplex cõmunicatio.

raliter toti Ecclesiæ, potest opera illa communicare, applicando intentionem particularium ad hunc vel ad illum. Et cùm homo sit pars congregationis, & ipsa congregatio sit pars Ecclesiæ: sequitur ꝙ in intentione alicuius priuati boni intelligitur & includitur intentio boni communis: & in intẽtione boni communis vnius congregationis, intelligitur & includitur bonum vniuersale totius Ecclesiæ. & ideo ille qui præest toti Ecclesiæ, potest cõmunicare ea quæ sunt vnius singularis, & ea quæ sunt congregationis, sed non è conuerso. ¶His suppositis, dicendum neque primam neque secundam communicationem posse dici indulgentiam. De prima quidem manifestum est, cùm indulgentia sit actus iurisdictionis, quam priuatus supra priuatum nõ habet. Præterea licet per cõmunicationem priuatam is cui fit cõmunicatio, soluatur à reatu pœnæ, quantum ad Deum: non tamen soluitur à debito satisfaciendi pœnitentiam iniunctam, ad quam est obligatus in foro ecclesiæ & pœnitentiali: quod tamẽ indulgentia facit. Propter eandem rationem secunda communicatio etiam non dicitur indulgentia, vt vtraque propter sequentem, scilicet propter insufficientiam & incertitudinem: quia in vna persona vel congregatione non est indeficientia meritorum, vt sibi & omnibus aliis valere possint: nec est aliquando certum an sint aliqua opera satisfactoria supererogationis irremunerata, quæ tamen semper sunt in ecclesia propter infinitum meritum Christi, quòd exhauriri non potest. ¶Ex præmissis infertur ꝙ nec diaconus, nec sacerdos, imò nec episcopus, neç alius inferior summo pontifice, potest concedere indulgentias, nisi ex commissione: sed solus summus pontifex, qui habet plenam potestatẽ iurisdictionis super vniuersalem Ecclesiam, & bona illius. Consueuit tamen committere & dare potestatem episcopis concedendi aliquot dies indulgentiarum, puta quadraginta, & cardinalibus, centum. Inferiores verò episcopis, qui habent iurisdictionem, vt abbates, & priores, & alij prælati religionum, non possunt dare indulgentias, sed bene possunt concedere participationem bonorum, quæ fiunt per subditos illorum, quam participationẽ vocant receptionem ad gratias ordinis. Aduertendũ ꝙ negantes primatum D. Petri, negant papam habere claues, & indulgentias concedere posse. Sed contra illos sufficienter probatum est, cùm de primatu Petri ageretur, versic.5. huius.§.6.

Quis indulgentias cõcedere potest.

Ver. 24. DE HIS QVIBVS INDVLGENTIAE PROSVNT.

In Add.3. p.q.27.

CVm ad effectum indulgentiarum requiratur charitas in suscipiente, vt dictũ est: sequitur eas existentibus in peccato mortali, & per consequens damnatis, non prodesse. Et quia per eas soluitur reatus pœnæ, sequitur quòd non prosunt secũdum quod sunt indulgẽtiæ, his qui nullum reatum pœne habent. & sic non prosunt beatis aut innocentibus, quãtum ad remissionem pœnæ, cùm nõ habeãt reatum: prosunt tamen viatoribus, etiam innocẽtibus, implentibus causam piam, propter quam dantur ad meritum. Sed quo ad meritũ & remissionem pœnę simul prosunt omnibus viatoribus existentibus in gratia & implentibus causam, propter quam dãtur, siue sint seculares, siue religiosi. Nõ enim religiosi sunt deterioris conditionis, quàm alij. Nullus enim ex bono malum reportare debet. Cùm ergo religio sit bonum quoddam, non debent religiosi effectu indulgentiarum priuari. Propter indulgentias tamen non debet dissolui regularis obseruantia: vt propter eas religiosi vagentur per mũdum: quia religiosi magis merentur, religionem suam seruando, quãtum ad præmium vitę æternę, quàm indulgentias exquirendo: licet quantum ad diminutionem pœnæ, quod est minus bonum, non tantum lucrẽtur. Præterea prouisum est illis per pontifices, vt possint in monasterio & sine discursu, deuotè visitando vnum vel duo aut tria altaria, lucrari stationes vrbis Romæ. Nec etiam religiosis per indulgentias remittuntur pœnæ eis iniunctæ in capitulo: quia illæ sunt in foro iudiciali exteriori, sed absoluuntur à pœnis iniunctis in foro pœnitentiali. ¶Et cùm Romanus pontifex aut alius ex eius commissione, indulgentias largiens non sit deterioris conditionis quàm alij: nec possit esse aliqua causa indulgentiarum in aliis, quàm ipse executioni mandari non possit: sequitur quòd si seruent ea quæ pro indulgentiis mandantur, possunt eas consequi & lucrari. Et quanuis nullus seipsum excõmunicare possit, & actum iurisdictionis in se exercere per modum iurisdictionis & sentẽtiæ: tamen bene potest per modum dispensationis & participationis: quia prælatus vti potest his quæ ei ex authoritate iurisdictionis competit aliis distribuere, tam in temporalibus, quàm spiritualibus. Sicut etiam sacerdotes Eucharistiam, quam aliis ministrant, suscipiunt. Sic episcopus & papa: licet quidam dicũt quòd papa pro se solo indulgentiam facere non potest, sed indulgentia communiter data vti. Qui verò non faciunt, dicunt, vel obseruant ea, propter quæ indulgentia datur, licet alius pro eo faciat, indulgentiam nõ consequitur: cum remota causa, remoueatur effectus: & non existente cõditione, non consequitur quis id quod sub conditione datur. Et quanuis quilibet possit opus suum applicare alteri, non tamen indulgentiam: sic quòd vnus homo possit indulgentiam consequi propter opus alterius: Quia indulgentia non potest applicari ad alterum, nisi per intentionem eius qui dat indulgentiam. & ideo cum ipse applicet ad facientem, dicentem, vel dantem hoc vel illud, particularis qui hoc facit, non potest ad alterum hanc intentionem concedentis transferre. Secus si in indulgentia cõtineretur quod faciat vel dicat per se vel per alium: tunc enim faciendo per alium consequeretur indulgentiam. Nec tamen ille qui faceret opus pro alio, daret alteri indulgentiam, sed ille qui indulgentiam sub tali forma concedit. Et per hunc modum animæ quæ sunt in purgatorio, possunt consequi indulgentias, cum de ipsis fit mentio in indulto, scilicet quòd si quis viatorum, in gratia existẽtium faciat pro ipsis animabus quod mandatur, ipsæ indulgentiam consequantur: cùm omnia quæ requiruntur ad indulgentias, in prædicto indulto inueniantur, scilicet potestas in cõcedente, charitas in recipiente viatore (quia animæ purgatorij non sunt in termino) & pia causa per alium executioni mandatur: qui enim per alium facit, per seipsum facere videtur. ¶Nec obstat quod Christus Matth.16. dixit, Quodcũque ligaueris super terram, ligatum erit & in cælo. Et quicquid solueris super terram, &c. Non dicit infra terram, aliàs Papa posset

Religiosis prosunt indulgentiæ.

Papa potest lucrari indulgentias.

Vnus pro alio indulgẽtiam lucrari possit.

Animæ purgatorij quomodo consequantur indulgẽtiam.

posset euacuare totum purgatorium, & diuinam iustitiam eneruare. Quidam dicunt ꝙ hæc determinatio super terram, determinat personam Petri & successorũ eius, & non potestatẽ clauium: sic ꝙ ipsi existentes super terram, possunt vti potestate clauium, sed post mortem nõ possunt soluere aut ligare, neque remittere, sed bene quandiu viuunt super terram. Alij dicũt quòd refertur ad ligamen iurisdictionale, quia non possunt defunctos excõmunicare: & nõ ad absolutionẽ, quia possunt defunctos excommunicatos absoluere, vt dictum est: cũ odia restringi, & fauores conueniat ampliari, vt habetur in l. quidam. ff. de liberis & posthumis, & ideo proniora sunt iura ad absoluendũ, quàm ad condẽnandũ, vt habetur in l. Arianus. ff. de actionibus & obligationibus. & l. fauorabiles. ff. de regulis iuris. Sed ligare & cõdemnare est odiosum: ergo ad hoc verba prædicta (super terram) restringunt. soluere autem & remittere est fauorabile: ergo non est restringendum, sed ampliandum. Ideo Ecclesia consueuit absoluere excommunicatos. Si ergo possunt solui à vinculo excommunicationis, quod ligat in cælo lõgiori tempore: à fortiori à vinculo pœnæ, quod impedit donec expietur. ¶ Dominus Caietanus in opusculo de indulgentiis dicit, quòd indulgentiæ non conceduntur defunctis eo modo quo viuis: quia defunctus soluitur per modum suffragij, nõ cuiuslibet, sed suffragij satisfactorij. Supponit enim ꝙ possimus animabus quæ sunt in purgatorio, tripliciter suffragari: Primò merendo de congruo ipsarum liberationem. Secundo impetrando nostris orationibus vel oblationibus, præcipuè in oblatione passionis Christi, quæ fit in missa: tunc enim sacramentũ eucharistiæ eis prodest, inquantũ sacrificium per modum suffragij, vt dictum est. Tertiò nostris passionibus & pœnalitatibus, eas per intẽtionem nostram illis communicando, & pro eis exoluendo, siue dando eis vt exoluant. Indulgentia autem Apostolica (vt ipsa verba sonant) de passionibus & pœnalitatibus Christi & sanctorum, dat illis vt inde soluant & liberentur. & sic per modum suffragij satisfactorij, per modum quo opera nostra satisfactoria illis suffragantur per condonationem pœnarum nostrarum. Sic papa per applicationem & cõdonationem thesauri ecclesiæ, qui ad eas peruenit per intentionem nostram, non per modum iustitiæ & æqualitatis, sed per modũ suffragij, hoc est via gratiæ & misericordiæ: Quia vniuersalis ecclesiæ suffragia efflagitant diuinam misericordiam, vt dignetur acceptare pro animabus purgatorij, vt liberentur à pœnis, & non per modum iustitiæ, & æqualitatis, eò quòd pœnę, quas nos in hac via patimur, sunt multò minores & leuiores, quàm pœnæ, quas animæ in purgatorio patiũtur. Sicut pœna pecuniaria est multò minor, quã pœna seruitutis, aut alia corporalis. Hinc est quòd seruitus pecunia non redimitur, secundum rigorem iustitiæ, cùm non sit æqualitas, sed solùm secũdum domini acceptionem: ita pœnę animarum in purgatorio existentium, cùm sint grauiores, non redimuntur pœnis nostris, secundum rigorem diuinæ iustitiæ, sed expiantur secũdum liberã diuinæ gratiæ & misericordiæ acceptationẽ, quod nos dicimus per modum suffragij liberaliter acceptati à Dei misericordia, quæ ex ordinatione sua modicum pro magno se acceptaturum statuit, nos monẽdo per Apostolum, vt aliorũ onera sustineremus, & inducendo ad orandum pro liberatione defunctorum. vnde 2. Mach. 12, Sancta & salubris est cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur. Ideo suffragia & indulgentiæ non sunt res vanæ & incertæ, vt hæretici calumniantur. Viuis autem conceduntur indulgẽtiæ per modum absolutionis, vt habetur in c. Quod autẽ, extra de pœnitentiis & remissionibus: eò quòd viui sunt præsentes & subditi. Et papa per modum suffragij applicat thesaurum ecclesiæ viuis & defunctis. Sed respectu viuorũ addit actum absolutionis: respectu verò defunctorũ nullũ propriè addit actum iurisdictionis, licet addat actum modificatiuum ad suffragia ecclesiastica. Sic igitur quandiu viuimus, sumus subditi pontifici, & pœnæ nostræ ad forum præsentis vitæ spectant: & propterea seruatis seruandis, indulgentia ad viuos defertur via iustitiæ, per actum iurisdictionem habẽtis, scilicet per absolutionem. Animabus autem purgatorij, vt in altiori & terribiliori foro existentibus, indulgentiæ non perueniunt per actum iurisdictionis siue absolutionis, cùm præsentes non sint, neque de foro isto. Sed cùm sint nobis vnitæ in charitate, papa ex thesauro ecclesię per modum suffragij ad subleuationem earum cõfert & mittit, cõfidẽs de magna misericordia Dei, qui & claues regni ei cõtulit. Dat similitudinẽ prædictus Caietanus de principe alicuius ciuitatis, qui ex ęrario publico liberaturus omnes ciues ęre alieno grauatos, quorũ aliqui sunt sub dominio suo, alij sub alieno, & iam propter ęs alienum seruituti addicti: In hoc enim casu princeps ex erario publico, authoritatiuè nummos dispensaret pro istis & illis. Sed degentes sub sua iurisdictione, iudicialiter absolueret à debito. Seruos autem degentes sub dominio alterius, non posset iudicialiter absoluere, sed per modum auxilij subuenire, mittendo pecuniam, & cõfidendo de gratia alterius, sub cuius dominio sunt. Sic ecclesiasticus princeps ex thesauro ecclesię pœnas pro peccatis viuorũ & defunctorum debitas soluturus, vtrisque thesauri suffragia dispensat. Sed viuis applicat, absoluendo illos: defunctis autẽ applicat, eis auxiliando, hoc est opera satisfactoria ad illorũ liberationẽ dirigendo, confidens de misericordia Dei, qui ei dispensationem thesauri dedit. ¶ Nec est inconueniens quòd papa purgatoriũ euacuare posit: non enim per hoc detrahitur aliquid diuinę iustitiæ, vt dictum est. Valde tamen rarò, imò fortè nunquam cõtigit, quòd papa per indulgentias purgatoriũ euacuauerit. Quia non inueniũtur viatores, qui pro omnibus defunctis obseruent ea quæ in indulgentiis mandantur: eo maximè quòd multi sunt defuncti, qui non meruerũt sibi indulgentias applicari, vt pote illi qui in hac vita existentes, defunctos obliuioni tradiderunt. Ideo iustè permittit Deus, ꝙ sui & alij viui eorum obliuiscãtur. Vnde D. Tho. dicit quòd in descensu Christi ad inferos nõ omnes qui erant in purgatorio, fuerunt liberati: sed solùm illi, quorum purgationis tempus aduenerat, & illi qui dum adhuc viuerent, per fidem & dilectionem ac deuotionem ad mortem Christi meruerũt, vt eo descendente, a pœna purgatorij liberarentur. sic etiam dici potest quo ad indulgentias, ꝙ Deus permittet eos, qui in vita defunctos obliuioni tradiderunt, etiam cùm defuncti erunt, obliuioni tradi.

Animabus purgatorij tripliciter possumus suffragari.

Seruitus pecunia nõ redimitur.

Gal. 6.

3. p. q. 52. art. 8. ad 1.

§. 7. DE MATRIMONIO.

In Add.3. p.q.44.ar. 2.& in 4. diſt.27.

MAtrimonium ab effectu magis à matre quàm à patre dictum eſt, quaſi matris munium, quia fœminis maximè incumbit educandæ prolis officium in vtero & extra, donec quodam modo per ſe ſtare poſsit. Vel dicitur matrimonium, quaſi matrem muniens, quia mulier per matrimonium iam habet à quo muniatur & defendatur, ſcilicet virum. Vel dicitur matrimonium, quaſi matrem monés, ne virum relinquat, alteri adhærens. Vel matrimonium, quaſi materia vnius: quia in eo fit coniunctio ad prolem materialiter educandam. Vel, ſecundum Iſidorum, à matre & nato, quia per hoc efficitur aliqua mater nati.

Matrimoniũ dupliciter accipitur.

¶Matrimonium dupliciter conſiderari poteſt: Vno modo vt eſt officium quoddam naturæ: Alio modo vt eſt ſacramentum eccleſiæ. In quantum eſt officium naturæ, ſecundum Philoſophos & iuriſtas, eſt viri ac mulieris coniunctio inter perſonas legitimas (hoc eſt coniungi non prohibitas ſecundum ius diuinum aut humanum) indiuiduam vitæ conſuetudinem retinens, ad prolem generandam, educandam, & promouendam, ac ad ſibi inuicem mutuò obſequendum, & opera ordinata communicandum. Et alio nomine dicitur coniugium, à coniunctione mutua.

Duo fines matrimonij vt officium naturæ.

Ex hac definitione apparet quòd matrimonium, vt eſt officium naturæ, habet duos fines: Primus & principalis eſt proles generanda, & non ſolùm generanda, ſed etiam educanda & promouenda. Et ſic principalis finis matrimonij, eſt debita generatio, educatio, & ad bonum promotio. Vnde Philoſophus 8. Ethicorum dicit, quòd à parentibus habemus eſſe: nutrimentum & diſciplinam. Quantum ad primum, conuenit cum animalibus: quia maſculus & fœmella in animalibus cõiunguntur ad prolem generandam. Quantum ad ſecundum, ſcilicet quo ad educationem, cõuenit cum aliquibus animalibus, quæ in hoc perfectiora ſunt aliis, vt turtur & columba, quia ambo educationi prolis intendunt. In aliis autem animalibus maſculus non curat de educatione. Quantum ad tertium, ſcilicet quo ad promotionem, homo in hac coniunctione excedit omnia alia animalia, quia alia animalia non curant de promotione paruulorum ſuorum ad maiora, dummodo vitam ſibi procurare poſsint. Homo autem nõ ſolùm curam habet educationis, ſed etiam promotionis. Vnde Apoſtolus dicit, Neque enim filij debent theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis.

2.Cor.12.

¶Secundus finis matrimonij, eſt fides ſiue fidelitas, quæ fundatur in communicatione operum, & in indiuidua cohabitatione, ad ſibi mutuò obſequendũ. hoc enim eſt neceſſariũ ad perfectam educationem & inſtructionem prolis: licet altero cõiugum poſt generationem moriente, alter habeat ſupplere: quod tamen non adeò conuenienter fit per vnum, ſicut per ambos, niſi fortè aliquando per accidens. In hoc fine matrimonij, coniunctio viri & mulieris excedit coniunctionem cæterorum animalium, quæ non ſibi inuicem obſequuntur: in infirmitatibus & aliis neceſsitatibus. Ideo animalium coniunctio ad generationem, non dicitur matrimonium: ſed retinet nomen generale, quod eſt maris & fœminæ coniunctio. Sed in hominibus propter hanc indiuiduam cohabitationem, dicitur matrimonium. ¶Habet vlterius matrimonium inter Chriſtianos alium finem, ſcilicet ſignificationem vnionis Chriſti & Eccleſiæ: & ideo dicitur ſacramentũ quod perficit ipſum. Hinc eſt quòd matrimonium inter fideles contractum, non eſt perfectum. Cùm igitur bonum & finis conuertantur, ſecundum Philoſophum & D. Diony. ſequitur quòd tria ſunt matrimonij bona, ſcilicet proles, fides, & ſacramentum: de quibus infra dicetur.

Ver. 1. DE MATRIMONII INSTITVTIONE.

Gene.2.

MAtrimonium vt officiũ naturæ, inſtitutũ eſt ab authore naturæ, in paradiſo terreſtri ante peccatum, quando formata Eua de coſta Adæ, duxit eam ad Adam, qui liberè accepit eam in ſociam coniugalem ſiue vxorem, & dixit: Hoc nunc os ex oſsibus meis, & caro de carne mea. Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori ſuę, erúntq; duo in carne vna. Quibus dictis dixit Deus, Creſcite & multiplicamini, & replete terram. Licet per anticipationem, ſecundum D. Aug. hæc verba recitentur Geneſ.1. Et ſi perſeueraſſent in gratia in paradiſo terreſtri, fuiſſent honorabiles nuptiæ, & thorus immaculatus. Poſt peccatum verò Adæ, propter quòd caro cœpit concupiſcere cõtra ſpiritum, Matrimonium quòd primò in officium naturæ inſtitutum erat, factum eſt in remedium ad reprimendam concupiſcentiam, ne eſſet homo ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus: ſed ſciret vnuſquiſque vas ſuum poſsidere in honore & ſanctificatione. Ideo in lege Moyſi, ad refrenandam concupiſcentiam prohibitæ ſunt à matrimonio inuicem contrahendo perſonæ, quæ habent habitare ſimul in eadem domo. & tandem per Chriſtum inſtitutum eſt ſacramentum, quando factę ſunt nuptiæ in Chana Galilææ, vbi ipſum ſuo primo miraculo voluit honorare, Ioan.2. Et quanuis non legatur ibi ipſa inſtitutio, veriſimile tamen eſt ipſum tunc inſtituiſſe, & recitaſſe ea quæ dixit Matth.19. Qui fecit hominem ab initio, maſculum & fœminam creauit eos, &c. licet D. Ioannes hæc non ſcripſerit. Per prædicta verba Chriſtus matrimonium apud Iudæos & infideles deprauatum, ad primam inſtitutionem & indiuiſibilis vnionis cum ipſo & eccleſia ſignificationem reduxit, dicens: Quos ergo Deus coniunxit, homo non ſeparet. Quam inſtitutionem & ſignificationem Apoſtolus intelligens, hortabatur viros ad diligendas vxores ſuas, ſicut Chriſtus dilexit Eccleſiam, inſeparabili ſcilicet dilectione: tandem publicauit matrimonium eſſe ſacramentum, dicens: Hoc ſacramentum magnum eſt, dico autem in Chriſto & Eccleſia. Epheſ.5. Eccleſia etiam matrimonium eſſe vnum de ſeptem ſacramentis Eccleſiæ determinauit, vt ſuprà dictum eſt, cùm de numero Sacramentorum ageretur, capite.16. verſicu.14. A

Leuit.18.

Matrimonium quomodo ſit de iure naturæ.

¶Ex præmiſsis apparet primò, quòd matrimonium (inquãtum eſt officium naturæ) eſt de iure naturali: non quidem quòd ſit ex principiis naturæ neceſsitans, ſicut grauitas in lapide, ad motum deorſum eſt naturalis lapidi, & leuitas ad motum ſurſum, eſt naturalis igni: Sed prout naturale accipitur pro eo ad quod natura inclinat, mediante libero arbitrio. Ratio enim naturalis inclinat ad matrimonium, quantum ad primum & ſecundum finem perfectius, quàm alia animalia, quæ non

cognoſcunt

cognoſcunt rationem finis, & proportionem mediorum ad finem, ſicut homo. Ideo naturalis conceptio ei indita eſt, qua dirigitur non ſolùm ad operandū, ſed etiam ad conuenienter operandum. Talis cognitio & directio in homine, lex naturalis ſiue ius naturæ dicitur. Lex enim naturalis nil aliud eſt, quàm conceptio homini naturaliter indita, ad conuenienter agendum in operationibus propriis, ſiue conueniant ei ex natura generis, ſicut generare, comedere, & ambulare: ſiue conueniant ei ex natura ſpeciei, ſicut ratiocinari, vnde ſicut naturalis ratio inclinat eum ad conuenienter ratiocinãdum, ita ad conuenienter comedendum, generandam prolem, & ipſam conueniēter educandam, inſtruendam, & promouendam in debitum finem. Quod fieri non poſſet, niſi vbi eſſet aliqua obligatio viri ad mulierem, determinata ad cõmunicandum opera, & perpetuò cohabitandum, & ſibi mutuò obſequēdum: quæ obligatio matrimonium facit. vnde ſequitur quòd actus matrimonij non eſt illicitus, cùm ſit de iure naturali, & ab authore naturæ ordinatus. Ideo 1.Corin.7.dicitur, Virgo ſi nubat, non peccat. & 1. Tim.5. Volo iuuenculas nubere, & filios procreare. Nec per hoc quod idem Apoſt.1.Corin.7. dicit, Qui nubunt, tanquam non nubentes ſint, prohibuit actum matrimonij: cùm in eodem ca. dicat, Vir vxori debitum reddat, &c. Sed prohibuit fruitionem, ne ſcilicet in ipſa delectatione actus conſtituant vltimum finem: Nec per hoc quod dixit, diuiſus eſt, intellexit diuiſionem coniunctionis gratiæ, ſed contemplationis, propter intenſam delectationem, propter quam illi quibus competit diuina contemplari, aut ſacramenta tractare, indicitur pro illo tempore continentia. Et ſecundum hoc dicitur, quòd Spiritus ſanctus, quantum ad actum reuelationis ſecretorum, non tangebat mentes prophetarū in vſu matrimonij. Et licet quædam turpitudo pœnæ concomitetur, propter peccatum originale, nõ tamen turpitudo culpæ. Et quanuis oporteat eum excuſari (vt dicetur in verſiculo ſequenti) non tamen ſic quòd de ſe ſit illicitus: quia ſi ſecundum ſe eſſet illicitus, nõ poſſet totaliter excuſari, ſicut nec adulterium. Sed quia habet ſimilitudinem mali propter corruptionem concupiſcentiæ: cùm actus matrimonij ſit idem in ſpecie naturæ cum fornicatione, non tamen in ſpecie moris, quam accipit à fine, vt dictum eſt. Sicut occidere hominem propter bonum iuſtitiæ, non eſt malum ſecundum ſe: habet tamen ſpeciem mali, & eſt idem in genere naturæ cum homicidio: excuſatur tamē: & illa ſimilitudo ſiue ſpecies mali deletur & abſtergitur per finem iuſtitiæ. Sic ad propoſitum, &c. ¶ Secundò ſequitur quòd ſi actus matrimonij ſit deliberatus & factus in gratia, eſt meritorius, cum in talibus (vt dictum eſt) nõ detur actus indifferens. vt ſuprà dictum eſt, cap.3.verſi.5. Ex quo patet error Tacianorum & Marcianorum, qui dixerunt homines in ſtatu coniugij non poſſe ſaluari. Sed hi tanquam hæretici, ſunt ab Eccleſia reprobati in concilio Lateranenſi, vt habetur in c.firmiter, extra de ſumma Trinitate & fide catholica, vbi dicitur: Non ſolùm virgines & continentes, verùm & coniugati per rectam fidem & operationem bonam placentes Deo, ad æternam merentur beatitudinem peruenire. vt de innumeris ſanctis legimus, de Abraham, Iſaac, & Iacob, &c. *In Add.3. p.q.41.ar.3*

Ver. 2. DE EXCVSATIONE ACTVS MATRIMONII.

A CVm Apoſtolus 1.Theſſ.2.ab omni ſpecie mali præcipiat abſtinere: conſequens eſt quòd actus habens ſpeciem mali, non ſit intrinſecè bonus: quia non prohiberetur: nec etiam intrinſecè malus, cùm nullum ſimile ſit idem: & per ſpeciem mali intelligitur ſimilitudo mali: & actus intrinſecè malus, non poteſt bene fieri: nec etiam eſt indifferens, quia talis æqualiter ſe habet ad bonum & ad malum. Ideo neceſſe eſt dicere quòd actus habens ſpeciem mali, ſit actus qui non habet obiectū bonum, neque malum: tamen habet maiorem ſimilitudinē cum malo, quàm cū bono. Sicut ſunt aliqui actus habentes ſpeciem pietatis, vt habetur 2. Tim.3. Habentes quidē ſpeciem pietatis, qui vt in pluribus bene fieri conſueuerunt. Sic actus ſpeciem mali habet, qui vt in pluribus cõſueuit malè fieri, & eſt eiuſdē ſpeciei in genere naturæ cum actu malo, vt dictum eſt verſiculo præcedenti. & ſic ſine decore, ornamento, & honeſtate: & nõ poteſt cõmuniter fieri coram hominibus ſine ſcandalo, vt choreæ, & ſimiles diſſolutiones: & occidere hominem habet maiorem ſimilitudinē mali ſecūdum ſe, quàm boni: ex decore tamen & ornamento iuſtitiæ habet honeſtatem, & efficitur bonus. Sic actus matrimonij dicitur habere ſpeciem mali dupliciter. Primò quia eſt eiuſdem ſpeciei in eſſe naturæ cū adulterio & fornicatione. & cõmuniter & in pluribus actus ille in eſſe naturæ, qui eſt cognitio mulieris, malè fit, neq; abſque ſcandalo in conſpectu hominum fieri poteſt. Secundò quia iacturam magnam ſpiritualem affert, abſorbet enim bonum rationis: ideo neceſſe eſt quòd veſtiatur, decoretur, & ornetur bono fine & debitis circunſtantiis. Nullus enim ſapiens debet iacturam aliquam ſuſtinere, niſi pro recompenſatione alicuius æqualis vel maioris boni. ¶ Fines autem & bona matrimonij, quæ recompenſant iacturam, & honeſtãt ſiue cooperiunt ſimilitudinē & ſpeciem mali, ſunt tria, ſcilicet proles, fides, & ſacramentum: quanuis bonum ſacramēti non pertineat ad vſum matrimonij, pertinet tamen ad eſſentiam, inquantum matrimonium eſt perfectum. Et ideo propter duos ſolos fines, ſeu bona matrimonij, ſub diſiunctione, coniuges abſq; peccato, coniugio vti poſſunt, etiã ſi mulier ſit ſterilis, aut prægnans: quia eſt bonum fidei, & reddendi debiti petenti expreſsè vel interpretatiuè. Si verò fiat ad vitandum peccatum adulterij in coniuge, non eſt peccatum: quia eſt quædam redditio debiti, quæ ad bonum fidei pertinet. ¶ Sed ſi intendit vitare fornicationem in ſe, ſic eſt aliqua ſuperfluitas paſsionis: & omnis talis eſt ad minus peccatū veniale: quia ſicut matrimonium nõ eſt inſtitutum propter ſanitatem acquirendam: ſic nec ad fornicationem in ſe vitandam, cùm ſint alia potiora remedia, ieiunium, vigiliæ, & carnis maceratio. Ideo Apoſtolus 1.Corin.7. Poſtquam dixit, Reuertimini in idipſum, ne fortè tentet vos Satanas propter incontinentiam veſtram, ait: Hoc autem dico non ſecundum imperium, ſed ſecundum indulgentiam, quæ eſt de peccatis venialibus. Hæc opinio eſt D.Thomæ, & cum eo videtur eſſe D. Augu. qui dicit, Incontinētiæ malum eſt, quòd vir cognoſcat vxorem vltra neceſsitatem pro-

In add.3.p. q.49.ar.4.
Species mali quid.
Actus matrimonij quomodo habeat ſpeciē mali.
Tria matrimonij bona.
An actus matrimonij ad vitandã fornicationem in ſe, ſit malus.

creandi filios. Aliqui tamen aduersantur, & soluunt rationes. Primò ad illam indulgẽtiam dicũt, quòd secundum expositionem D. Tho. indulgentia accipitur ibi pro permissione. Et quia duplex est permissio, ideo duplex est indulgentia: Quædam est permissio de minori malo, vt libelli repudij, quem Moyses permisit ad duritiam cordis illorum, vt habetur Matth.19. & talis non fit in nouo testamẽto, propter sui perfectionem, quæ non erat in antiquo. vnde Apost. Heb.6. Nihil ad perfectum adduxit lex: ad perfectum feramur. Alia est permissio de minori bono, cùm scilicet homo præcepto non cogitur ad maius bonum. Et hoc modo Apostolus in prædicto loco indulget, hoc est permittit actum matrimonij, ad fornicationem vitandam in se. Ad id quod allegatur de iactura, dicunt quòd secundum eundem Thomam, non est inconueniens ꝙ quandoque aliquis actus melior secundum genus suum, interrumpatur pro aliquo minus bono actu: hoc enim sine peccato fieri potest, vt patet in eo qui ab actu contemplationis cessat. Et præterea maius est bonũ castitatis matrimonialis, & præseruatio fornicationis, quàm sit iactura quam patitur. Ad D. August. dicunt, quòd intelligit quando ad satisfaciendum voluptati facit, & non intentione vitandi incontinentiam. vnde idem Augustinus postea dicit, Qui vltra necessitatem progreditur, non rationi, sed libidini obsequitur. Solutis ergo rationibus sic argumentãtur: Quandocunque aliquis actus ordinatur ad duos fines, vnum principalem, & alium secundarium: Si principalis finis non sit possibilis, potest licitè ordinari in secundarium: Sed secundus finis matrimonij est vitatio incontinentiæ (vnde Apostolus 1. Corin.7. Propter fornicationem autem vnusquisq; habeat vxorem suam, & vnaquæq; virum.) Ergo vbi procreatio prolis non est possibilis, vt in sterili, vel in ea quæ iam concepit, actus poterit ordinari ad vitandam fornicationem non solùm in alia coniuge, sed etiam in seipso. Quia plus tenetur quis vitare fornicationem in se, quàm in coniuge, ex ipso ordine charitatis. Et ideo sicut ille actus ad vitãdam fornicationem in coniuge, pertinet ad bonum fidei: sic etiam ad vitandum in seipso, quia non accedit ad aliam, quàm ad vxorem suam. & sic seruatur fides thori. Bonum enim fidei ad plus se extendit, quàm ratio debiti: nec aliqua circunstantia quæ debeat inesse, deest, quando vxor est sterilis vel concepit, & nõ petit debitum expressè vel interpretatiuè, & vir est in periculo fornicationis: quia licet habeat alia remedia, tamen non tenetur ad illa.

Indulgẽtia est duplex.

¶ Dominus Petrus de Palude antiquus & fidelis Thomista, propter hoc argumentum dicit dictũ D. Thomæ debere intelligi in eo qui non est in periculo fornicationis aut pollutionis, vel quando inopinatè passio insurgit, nec tempus patitur eum vti aliis remediis, vtpote quãdo de proximo habet loqui cum non sua, de qua alias fuit tentatus. Tunc enim potest licitè exercere actũ matrimonij, etiam vxore prægnante vel sterili, non petente, ad vitandam fornicationem in se. Ideo enim licitè debitum petit à suã, ne indebitè exigat ab extranea. Si autem non est in periculo prędicto, & potest aliis remediis vti: tamen vult magis hoc medio, tanquam delectabiliori, vitare fornicationẽ, cùm principaliter, licet non totaliter intendat delectationem, peruertit quodam modo ordinem actus, qui non ordinatur ad delectationem. & sic peccat, saltem venialiter. Si autem vtitur vxore sua solùm propter delectationẽ, constituendo in ea finem vltimum, est peccatum mortale: vt siquis cum coniuge non attendat quòd coniunx est, sed quòd mulier, paratus idem facere cum ea, si non esset coniunx: quia ardor ille extra bona matrimonij fertur. Ideo peccat mortaliter. Et sic intelligitur dictum D. Hierony. Voluptates quæ de meretricum amplexibus capiuntur, in vxore damnandæ sunt. Si autẽ non quæratur in alia quàm coniuge, licet delectationis gratia, est peccatũ veniale. Quia Deus ordinauit delectationem propter actũ, ne omitteretur generatio & multiplicatio humani generis: quod fieret, si nulla delectatio esset. & nõ ordinauit actum propter delectationem.

Opinio Petri de Paludemedi.

Ver. 3. DE PRAECEPTO MATRIMONII.

In Add. 3. p. q. 41. ar. 2

PRæceptum matrimonij vt officium naturæ scriptũ Gen.1. fuit datum toti cõmunitati naturæ humanæ, & non singularibus personis, nisi pro quanto est necessarium ipsi multitudini, vt in principio mundi & post diluuium. Ideo fuit repetitũ Geñ.9. licet enim naturalis inclinatio obliget quemlibet sub præcepto ad id quod est necessariũ sibi, non tamen obligat quemlibet ad aliquid quod est necessarium multitudini: sed quia inter ea quæ præcipiũtur multitudini, sæpe vnum impedit aliud. Ideo ex tali inclinatione non obligatur quilibet per modum pręcepti: aliàs quilibet obligaretur ad agriculturam, & artem ædificatoriã, & ad alia huiusmodi, quæ sunt necessaria cõmunitati: quod patet esse falsum. Sufficit enim inclinationi naturæ, ꝙ per diuersos diuersa compleantur. Cùm ergo ad perfectionem multitudinis necessarium sit aliquos vacare cõtemplatiuæ vitæ, quæ impeditur per matrimoniũ. vt dicit Aposto. 1. Corin.7. sequitur quòd matrimonium non obligat quemlibet sub præcepto. Vnde Theophrastus Philosophus probat quòd sapienti non expedit nubere. Et ideo præceptum datum Gene.1. non est reuocatum per illud quod dixit Christus, Matth.19. Sunt eunuchi, qui castrauerunt semetipsos propter regnum Dei, &c. Imò adhuc pręceptum illud totam communitatem obligat, donec fuerit completus numerum electorum, & ideo vbi omnes vellent continere (quod vix contingere potest) princeps posset aliquos ad matrimonium compellere. Nec obstat quòd in veteri lege steriles, licet exercerent actus generationis, reputabantur quasi infames: à fortiori qui nolebant matrimonium contrahere. Quidam dicunt hoc esse verum apud Iudæos, ex quibus Messias nasci debebat. Sed hoc solùm debuisset esse in tribu Iuda, de qua nasci debuit Dominus. Ideo alij dicunt quòd non est ex lege, sed ex traditionibus Pharisæorum, quæ pro lege habebantur, insurgebat infamia, licet enim Deuteron. septimo dicatur, Non erit apud te sterilis vtriusque sexus, tam in hominibus, quàm in gregibus tuis: nullum tamen propter hoc erat præceptum, sed promissio quædam fœcunditatis, etiam terræ, vt habetur Exod. 23. Non erit infœcunda, nec sterilis terra tua, &c. quæ verba debent intelligi communiter & vt in pluribus. Montes enim Gelboe steriles fuerunt, similiter multi vxorati: nec ta-

B

Vnde prodiit quod steriles reputarentur infames.

nec tamen propter hoc erant infames,cùm hoc esset sine culpa eorum:Solus enim Deus est, qui hominibus generationem tribuit.vnde Iacob dicebat Racheli petenti liberos, Num pro Deo ego sum, qui priuauit te fructu ventris tui? *Gene.30.*

Ver. 4. DE MATRIMONIO, VT EST SACRAMENTVM ECCLESIAE.

A MAtrimonium vt sacramentum Ecclesiæ,includit omnia quæ vt officium naturæ,& addit quod fuerit contractum in fide filij Dei incarnati,siue inseparabiliter vniti naturæ humanæ, & Ecclesiæ tanquam sponsæ. Ratione huius significationis matrimonium inter Christianos contractum, si fuerit per carnalem copulam consummatum, est omnino, hoc est quocunque casu adueniente, ante mortem quo ad vinculum,indissolubile,vt amplius dicetur infra hoc §. versic.9. impedimento 10. ¶Materia huius sacramenti sunt actus legitimarum personarũ,præcedentes consensum integrum:qui quidem actus sunt sensibiles aliquo sensu. ¶Forma sacramẽti matrimonij, est consensus integer exterius expressus inter præsentes,secundum Dominum Caietanũ: cuius fundamentum est dictum D. Augu. Accedit verbũ ad elementum,& fit sacramentũ.Et ideo licet matrimonium vt officium naturę,possit per literas aut procuratores contrahi, non tamen vt sacramentum Ecclesiæ. & ideo non est omnino indissolubile:quia ex causa potest cum illo antè dispensari, quàm in præsentia perficiatur. Si enim (vt idem ait)in omnibus aliis sacramentis Ecclesiæ requiratur actualis applicatio formæ ad materiam,nec sufficit virtualis,nec formæ illorum per literas aut nuncios applicantur: sequitur quòd matrimonium vt sacramentum, sequitur naturam illorum. Et quemadmodum alia sacramenta iterabilia causant instrumentaliter ornatum & gratiam sacramẽtalem (vt dictum est cùm de ornatu Sacramentorum ageretur)sic etiam sacramentum matrimonij. Gratia autem sacramentalis sacramenti matrimonij, habet duplicem effectum.Primus est reprimendi concupiscentiam:Secundus,faciendi coniuges fideliter assistere, & opera sua communicare, & prolem susceptam religiosè ad cultum Dei nutrire & erudire: Quia quandocunque diuinitus datur alicui aliqua facultas, dantur etiam auxilia, quibus homo possit illa facultate vti.Hoc patet in potentiis sensitiuis animæ, quibus respondent certa corporis membra, per quæ in actum suum exire possunt. vnde cùm in matrimonio detur facultas ex diuina institutione vtendi vxore sua ad procreationem prolis:datur etiam gratia,sine qua id cõuenienter facere non posset:sicut etiam de potestate ordinis dictum est.¶Ex præmissis patet quòd in hoc sacramento,sicut & in aliis,sunt tria:Primò sacramentum tantum,quod est materia & forma applicata: Secundò est res & sacramentum simul,& hoc est ornatus,qui ab aliquibus dicitur nexus & vinculũ,siue realis obligatio, quæ innascitur inter virum & mulierem.Sed cùm ornatus sit dispositio ad gratiá, & dispositio in accidentalibus debeat esse eiusdem generis cum forma,melius videtur dicendũ, quòd ille nexus qui est relatio,consequatur consensum.Ornatus verò est qualitas,vt dictum est.Tertiò res tantum,& est gratia sacramentalis,quę(vt dictum est)iuuat ad opera matrimonij,& reprimit concupiscentiam.Nec tamen ex hoc quòd omnes habent concupiscentiá, sequitur quòd omnes debeant matrimoniũ contrahere:Quia illi qui matrimonio non vtuntur,habent efficacius remedium ad reprimendam concupiscentiam,scilicet orationem,ieiunium, disciplinas, & carnis mortificationem : Nam libido satiata recrescit,seu interpollata subcrescit.

In Add.3. p.q.42.

Materia sacramenti matrimonij

Forma matrimonij.

Ver. 5. QVAE REQVIRENTVR AD MATRIMONIVM.

B AD contractum matrimonij duo principaliter & essentialiter requiruntur : Primum est materiale & fundamentale, scilicet quòd personæ sint legitimæ. Secundum est formale, scilicet consensus legitimus. Personæ dicuntur hoc loco legitimæ, non quòd sint ex legitimo matrimonio procreatæ: quia spurij & ex adulterio nati,possunt matrimonium contrahere:Sed dicuntur legitimæ, vir & mulier,qui legibus coniungi,& matrimonium contrahere non prohibentur,siue quæ non habent impedimenta dirimentia matrimonium.de quibus infrà versi.nono dicetur.¶Ex præmissis sequitur quòd inter duos viros,aut duas mulieres,vel angelos inter se, aut cum viris vel mulieribus inter se, non potest esse matrimonium.

[illegible] ad matrimonium requisita.

Ver. 6. DE CONSENSV REQVISITO AD MATRIMONIVM.

C COnsensus ad matrimonium requisitus multa exigit:Primò quòd sit cõsensus interior: quia si solùm verba vel signa exteriora proferrentur, absque interiori consensu alterius, non esset matrimonium quo ad Deum,etiam si carnalis copula subsequatur: cùm in omni sacramento requiratur intentio suscipientis.Sicut si quis promittat & dicat verbo se velle baptizari,& tamen interius dissentit, non est baptizatus in foro interiori: licet in foro exteriori possit cogi ad obseruantiam euangelicæ legis.sic in matrimonio.vnde D.Chrysostomus,& habetur in c.matrimonium,vigesimaseptima quęst. secunda: Matrimonium non coitus, sed voluntas facit . Quia nullus accipit potestatem in alterum in eo quòd est liber,nisi per eius consensum : sed per matrimonium accipit vterque coniugum potestatem in corpus alterius. vnde Aposto. Mulier potestatem sui corporis non habet, sed vir, &c. Igitur non potest fieri sine vtriusque consensu simul in mutuam coniunctionem coniugalem, hoc est ad fines & bona matrimonij:quia non sufficit consensus in carnalem copulam, cùm talis sit in fornicatione.¶Ex præmissis sequitur quòd si vir dolosè profert verba exprimentia consensum de præsenti, vt abutatur aliqua,non contrahitur matrimonium. licet Ecclesia quæ non iudicat de interiorbus, compellat talem cohabitare cùm illa,vt habetur in c.is qui,extra de sponsalibus & matri. Cõsensus tamen in copulam coniugalem includit consensum in copulam carnalem, non quidem explicitè, sed implicitè:quia(vt dictum est)matrimonium est associatio viri & mulieris in ordine ad prolem,quæ sine carnali copula haberi non potest.Ideo carnalis copula implicitè continetur in coniugali,sicut effectus in causa:quia potestas copulæ cõiugalis,in quá cõsentitur,est causa copulæ carnalis:sicut potestas vtendi

In Add.3. p.q.45.ar.1

1.Cor.7.

re sua, est causa vsus, qui quidem vsus matrimonij potest impediri infirmitate, vel vtriusq; voluntate, vt in D. Virgine & Ioseph, qui habebant à Deo specialem reuelationem, quòd neuter volebat vti illa

Luc. 1. potestate. Vnde D. Virgo post desponsatioñe, angelo nuncianti, Ecce concipies, &c. respondit, Quomodo fiet istud? quoniã virum non cognosco: & ideo nõ amisit virginitatem: & nihilominus fuit perfectum matrimonium, vt infrà dicetur. Quanuis si in contractu matrimonij illa cõditio (quòd neuter posset vti copula carnali) exprimeretur, non esset matrimonium. & ideo inter fratrem & sororem non potest esse matrimonium, nec inter eos qui non possunt dare potestatem sui corporis, vt sunt moniales & religiosi. ¶ Secundò ad matrimonium requiritur quòd cõsensus sit completè liber, hoc est absque coactione & metu cadente in constantem virum. Licet enim voluntas non posit simpliciter & absolutè cogi seu violentari, potest tamen impelli per metũ siue trepidationẽ instantis vel futuri mali: quæ trepidatio facit necessitatem conditionatã, quam vocat Philos. violentũ mixtum. Sicut cum quis proiicit merces in mare ne periclitetur. Et quãuis quod fit per metũ sit per se voluntariũ simpliciter, cum actus in particularibus sint: est tamen inuoluntarium secũdum quid: quia secluso metu nõ fieret: & ideo non est libertas completa, neq; consensus completè liber, sed mixtus violento. quod repugnat perpetuitati matrimonij, eò ꝙ nullũ violentum perpetuũ. Vnde tali metu coactus potest petere restitutionem in integrum. Et sic tollit matrimoniũ, ad quod non sufficit quodcũq; voluntariũ, sed voluntarium completũ, propter perpetuitatẽ quam requirit. Nec semper ad hoc induci debet, vt in illo matrimonio stet, nisi quando timetur periculũ de violenta dissolutione: Aliàs non peccaret, quia nõ soluere promissa, quæ nolens fecit, non est species mali. Si verò ille qui passus est metũ, postea liberè cõsentiat: durante consensu eius qui metũ intulit, cõtrahitur matrimoniũ. Si verò metum passus consentit, cùm inferẽs metũ dissentit, nõ est matrimoniũ, quod est relatio æquiparẽtiæ, quæ requirit vtriusq; mutuũ consensum simul. ¶ Matrimoniũ adeò liberum est, ꝙ filius & filia ad præceptum patris cõtrahere non tenetur cum aliquo vel aliqua, imò cùm alio vel alia, etiam patre & matre insciis & renitentibus, contrahere potest. Quia in matrimonio est perpetua seruitus, ad quam filius qui liber est, præcepto patris cogi non potest, nec etiam impediri. & illud Apostoli, Filij obedite parentibus per omnia: non intelligitur in his in quibus filius est liber, sicut pater. Potest tamen pater inducere filiũ ex causa rationabili. & tunc sicut se habet filius ad causam illam, ita se habet ad præceptũ patris: vt si causa illa cogat de necessitate vel de honestate, & præceptũ similiter cogit, aliàs non. Vnde malè faciunt parentes, minis & terroribus compellendo filios aut filias contra eorũ voluntatẽ contrahere matrimonium. non sic faciebãt in lege naturæ. Vnde Batuel seruo Abrahę quærẽti Rebeccã filiam suã pro Isaac, Vocemus puellam, ait, & quæramus eius voluntatẽ. Filij tamen & filiæ nisi essent aliter inspirati à Deo, non debent facilè contradicere parentibus, qui prudentiores sunt, & magis soliciti de bono filiorũ & filiarum, quàm ipsimet. Vnde & filiæ quæ ante 25. annũ absq; consensu patris matrimoniũ contrahũt, possunt exhæredari. Et quanuis papa posit præcipere alicui vt acceptet episcopatũ, per quã acceptationẽ contrahitur matrimoniũ spirituale (quia si nõ posset pręcipere, Ecclesiasticus ordo periret, cum quãdoq; illi qui sunt idonei, nolint suscipere nisi cogãtur:) Non tamen sequitur ꝙ pater posit præcipere matrimoniũ carnale: quia in matrimonio carnali est seruitus corporalis, quæ non est in matrimonio spirituali episcoporũ, quod est sicut quoddã officiũ dispensandæ reipublicę. 1. Cor. 4. Sic nos existimet homo sicut ministros, &c. Et quia in matrimonio spirituali, quod cõtrahitur in professione religionis, est seruitus corporalis: Ideo dicendũ videtur ꝙ quis non potest cogi. ¶ Tertiò requiritur ad matrimoniũ ꝙ cõsensus interior exterius exprimatur. Quia cũ solus Deus sit scrutator cordiũ, si consensus esset solũ interius, nõ posset innotescere sensibiliter: quod tamẽ requiritur ad hoc ꝙ innascatur vinculũ & obligatio, ac etiã ad hoc vt sit sacramentũ. ¶ Quartò requiritur ꝙ cõsensus exprimatur exterius per verba de præsenti absoluta, vel per signa ęquipollẽtia, quę supplẽt vicem verborũ, vt in mutis, qui signis pro verbis vtũtur, & in puellis, quæ aliquãdo præ verecũdia tacent & inclinant, spontéq; recipiũt osculũ in nomine matrimonij, post interrogationẽ an velint talẽ in maritũ: per illa signa sufficiẽter exprimitur cõsensus. Quo ad Deũ tamen quæcunq; verba vel signa fiant exterius, statur conscientiæ illorũ: licet quo ad Ecclesiam notentur verba & signa antecedentia, concomitãtia, & consequẽtia, maximè quãdo sunt obscura, & vnũ declaratur per aliud. Si verò post spõsalia verba sint ambigua, & nõ habeant aliquã declarationẽ, neq; præcedentẽ, neq; cõcomitantẽ, neq; cõsequentẽ: (sicut si dicant, Bibamus, aut osculemur, aut accipe hoc in nomine matrimonij) nõ est matrimonium: quia intelliguntur de matrimonio contrahendo. A fortiori si dicantur ante sponsalia, secundũ Syluestrũ de prierio, nisi verba præcedẽtia sonarẽt matrimoniũ de præsenti, vel nisi aliter cõstaret de intentione & consensu partium: quod constare nõ potest, nisi per confessionẽ illarum. Si verò cõsensus exprimatur per verba de præsenti, cum infinitiuo importãte futuritionẽ (vt si dicatur, Promitto te accipere in vxorem) non est matrimonium, nec etiam si sub cõditione, non stante cõditione. ¶ Sed cùm in conditionibus appositis sit difficultas: ideo notãdum est, ꝙ multiplices sunt cõditiones: Quædam sunt contra substantialia matrimonij: vt, Contraho tecum, si debitum non petas, vel si generationem prolis euites vel donec inueniam aliam honore & facultatibus digniorem, aut si pro quæstu adulterandam te tradas. Tunc nullum est matrimonium, vt habetur in cap. vltimo, extra de cõditionibus appositis. Quædam sunt conditiones, quæ non sunt contra substantiam matrimonij. Et adhuc istæ sunt multiplices. Quædam sunt generales, vt si vixerimus, si Deus voluerit. Quædam sunt necessariæ in contractu matrimonij, sine quibus matrimonium impediretur, vt si es Christiana, si non es cõsanguinea, aut affinis in gradu prohibito dirimẽte. Quædam verò sunt necessariæ in se, vt si sol oriatur cras. Quædam sunt imposibiles, vt si imperium mihi dederis, quod est in alterius potestate, vel si cælum digito tetigeris.

Aliæ

Marginalia: *In Add. 3. p. q. 41. ar. 1* — *Plena libertas in matrimonio requiritur.* — *Collo. 3.* — *Gene. 24.* — *In add. 3. p. q. 45. ar. 2.* — *In. add. 3. p. q. 47. ar. 5.* — *Multiplices sunt conditiones.*

Aliæ suntcontingentes & posſibiles: & adhuc ſunt duplices. Quædam ſunt inhoneſtæ, vt ſi furtũ cõmiſeris, vel talẽ occideris. Aliæ ſunt honeſtæ: & iſtæ etiam ſunt duplices: Quædam de præſenti, vt ſi pater vult. Quædam de futuro, vt ſi dederis centum, vel aliquid huiuſmodi. Conditiones generales nullum contractum ſuſpendunt: & ideo ſi ſit conſenſus de præſenti, verum eſt matrimonium: vt ſi dicat, Accipio te in vxorẽ, ſi vixerimus, vel ſi Deus voluerit. Si verò conſenſus ſit de futuro, non eſt matrimonium. Conditiones autem neceſſariæ in contractu matrimonij ſemper intelliguntur, nec vitiãt, ſiue apponantur, ſiue non. Conditiones verò in ſe neceſſariæ in contractu matrimonij, licet videantur ſonare tempus futurum, ſi tamen conſenſus ſit de præſenti, eſt verum matrimonium: quia neceſſaria temporalia futura ſunt præſentia in cauſis. Conditiones autem impoſsibiles & inhoneſtæ, quæ non ſunt contra ſubſtantiam matrimonij, habentur pro non adiectis. Et ideo ſi conſenſus ſit de præſenti, eſt verum matrimonium, & illę conditiones non impediunt neq; ſuſpendunt ipſum, neq; ſponſalia de futuro, vt habetur in c.1. & in c. finali. extra de condi. appo. Si verò conditiones ſunt poſsibiles & honeſtæ, quantumcunque cõſenſus ſit de præſenti, ſuſpenditur matrimonium, nec habet efficaciam, niſi ſtante conditione, vt habetur in c. ſuper eo, extra de conditionibus appoſitis. ¶ Notandum tamẽ quòd quando ponitur conditio pecuniæ per modum pœnæ, pœna illa exigi non poteſt, eò quòd matrimonia debent eſſe libera, vt in c. gemma, extra de ſpon. & mat. Si verò contrahatur cum hac conditione, ſi dederis mihi centum: tunc hoc non ponitur ad vendendum conſenſum matrimonij: ſed intelligitur promiſsio dotis ad ſuſtinenda onera matrimonij. Vnde propter hoc, matrimonium libertatem nõ perdit, nec ſimonia committitur. Sed quacunq; conditione poſsibili & honeſta poſita, ſi ante euẽtum conditionis, carnalis copula fuerit ſubſecuta, videntur à conditione receſsiſſe. Si verò quis diceret, Contraho tecum, ſi nũc te à me cognoſci permiſeris. Si nil aliud apponatur, & carnalis copula ſequatur, pręſumitur pro matrimonio, in foro Eccleſiæ. Si autem doloſè proferat, dictum eſt quòd quo ad Deum non eſt matrimonium. Sed ſi conſenſus exprimatur per verba de futuro, ſunt ſponſalia. de quibus dicendum eſt.

Ver.7. DE SPONSALIBVS.

A SPonſalia ſunt futurarum nuptiarum ſiue matrimonij promiſsio, & dicuntur à ſpondendo, hoc eſt promittendo in futurum: quia antiquitus ſpondebant, & fideiuſſores dabant. Vnde etiam dicuntur ſponſus & ſponſa illi, inter quos eſt ſola promiſsio de futuro, quæ eſt quoddam ſacramẽtale ad matrimonium, ſicut exorciſmus ad baptiſmum: Non ſunt tamen de neceſsitate matrimonij, ſicut nec exorciſmus baptiſmi: ſed inuenta ſunt de congruitate. Primò ad fouendam & augendam amicitiam contrahentium. Vnde D. Aug. ait Inſtitutum eſt vt iam pactæ ſponſæ nõ ſtatim tradantur, ne habeat maritus vilem cito datam, quam non ſuſpirauit dilatam. Secundò, ad interim vidẽdum ſit, ſint aliqua impedimenta: Tertiò, ne alicui fieret præiudicium. propter quod fuit ab Eccleſia ordinatum, ne fierent clandeſtinæ deſponſationes aut matrimonia. ¶ Promiſsio autem nuptiarum & per conſequens ſponſalia dupliciter fieri poſſunt ſcilicet abſolutè, & ſub conditione. Abſolutè quatuor modis: Primo ſcilicet nuda promiſsione, vt accipiam te in meam, & ego accipiam te in meum. Secundo, datis arris ſpõſalibus, aut pecunia, vel aliquo huiuſmodi: Tertiò, annuli ſubarratione in confirmationem promiſſionis. Quartò, interueniente iuramento, quod adhibetur ad cõfirmationem dictorum: nec iuramentum mutat ſignificatum: Ideo ex ſponſalibus non facit matrimonium. De his ſponſalibus videndum eſt, qui poſsint contrahere ſponſalia, & qui ſint effectus ſponſalium, quomodo confirmentur & ſoluantur. ¶ Quo ad primum, regula generalis eſt, quòd in adultis (hoc eſt poſt 14. annos in maſculo, & 12. in fœmina) inter eos qui non poſſunt contrahere matrimonium, non poſſunt eſſe ſponſalia. Iuniores tamen, qui non poſſunt contrahere matrimonium, poſſunt contrahere ſponſalia in 7. anno, & non ante: Quia vſq; ad illud tempus dicuntur infantes, vt in. l. ſi infanti. C. de iure deliberandi: & non habent ſufficientem vſum rationis. Nec obſtat quod D. Greg. narrat, quòd quidam puer quinq; annorũ propter peccatum blaſphemiæ à dæmone fuit ſuffocatus: quia (vt quidam dicunt) nõ fuit damnatus, neq; mortaliter peccauit: ſed extinctus fuit propter peccatum patris, eò quòd nõ correxerat eum, vel ab eo blaſphemare didicerat. Et dato quòd peccaſſet, nõ tamẽ propter hoc ſequitur quòd puer in illa ætate poſsit contrahere ſponſalia: quia ad peccatum mortale ſufficit conſenſus præſens: ſed in ſpõſalibus eſt cõſenſus in futurum, ad quem requiritur maior rationis diſcretio. & ideo ſi pueri ante ætatem ſeptem annorum contrahant, & adueniente termino, ſi ille qui erat minor cõtradicat, nõ tenent. Nec innaſcitur publicæ honeſtatis iuſtitia. In ſponſalibus quo ad ætatem pares ſunt maſculus & fœmina: quia non maior ætas requiritur in vno quàm in alio, licet in matrimonio non ſint æquales, quia requiruntur. 14. anni in maſculo, & in fœmina ſufficiunt. 12. cùm tempore contractus matrimonij non ſolùm requiratur completus vſus rationis, ſed etiam diſpoſitio corporis, vt ſit aptus ad actum generationis. Et quia puella in 12. ad hoc venit, vt poſsit eſſe apta actui generationis, & puer in fine ſecundi ſeptẽnij, hoc eſt in 14. anno, vt dicit Philoſophus. Nec mirum quòd fœmina ſit citius apta ad generationem quàm maſculus, quia fœmina ſe habet ſolùm paſsiuè, & maſculus actiuè: & nõ requiritur tanta vis ad patiendum, ſicut ad agendum. ¶ Sponſalia habent duos effectus: Primus eſt obligatio: quia ex tali promiſsione vnus obligatur alteri ad contrahendum matrimonium: ſic quòd peccat mortaliter, non ſoluens promiſſum, niſi legitimum habeat impedimentum. Et ſecundum hoc Eccleſia cogit, iniungendo pœnitentiam pro peccato. In foro tamen cõtentioſo non compellitur, quia matrimonia coacta ſolent malos habere exitus: niſi fortè iuramentum interuenerit, quia tunç eſt cogẽdus (vt quidam dicũt) niſi habuerit diſpenſationem iuramenti, vel niſi timeatur de vxoricidio. Si autem per eum qui dedit annulum aut arras aut aliquid huiuſmodi, ſtet ne matrimonium compleatur, perdit omnia quæ

In Addit. 3.p.q 43.

Spõſalia ad quid ſunt inuenta.

De puero quinque annorum ſuffocato à diabolo.

9 de animalibus.

Sponſaliũ effectus.

dedit, si sine causa retrocedat. Si verò per eum qui recipit, reddere tenetur. Secundus effectus sponsalium est publica honestas, siue publicæ honestatis iustitia, quæ est propinquitas quædam ex sponsalibus proueniens, robur trahens ex Ecclesiæ institutione, propter honestatem inter consanguineos seruandam introducta: propter quam nullus consanguineorum viri vsq; ad quartum gradũ mulieri desponsatæ matrimonio copulari potest, nec etiam consanguineæ vxoris vir, vt habetur in c. ad audientiam, &.c.sponsam, de sponsa. extra & in c.ex sponsalibus, eodem titu.lib.6. vbi dicitur, quòd publicæ honestatis iustitia est obstaculum impediens matrimonium contrahendum, & dirimens contractum, etiam carnali copula consummatum. Potest tamen summus pontifex dispensare, cùm sit de iure positiuo introducta. ¶Sponsalia per carnalem copulam præsumptione iuris trãseunt in matrimonium, etiam si consensum non exprimant per verba de præsenti: & in foro contentioso vxor eius iudicatur: quia maius est consentire facto quàm verbo. Et sic actus coniugalis sufficienter interpretatur & exprimit consensum de præsenti, nisi aliqua signa fraudis appareant, vtputa si sint multum distantis conditionis, quantum ad nobilitatem vel fortunam, vel aliud signum euidens fraudis appareat. Sponsa tamen admittens, si credat eum velle matrimonium consummare, à peccato excusatur: & alius peccat, fornicando, & amplius, fraudando. ¶Dirimuntur autem sponsalia pluribus modis: Primò dissensu mutuo, sicut mutuo consensu fuerunt contracta, vt in c.à nobis, de desponsa.impub.extra. & in c.præterea, de spon. & ma. vbi dicitur, quòd etiam si fuerint iurata, ne fortè deterius inde contingat, habenda tamen est dispensatio super iuramento. Et si sponsalia fuerint occulta, possunt occultè separari: si verò publica, authoritate iudicis fieri debet. Secundo cum aliquis desponsatorum contrahit cum alio matrimonium per verba de præsenti, etiam ante copulam, vt in c.si inter virum & mulierem, de spon. & ma. non autem per secunda sponsalia de futuro etiam iurata, vt in c.sicut ex literis, extra de spon. & matrim. Tertio, altero desponsatorum religionem intrante suspenduntur, & profitente dissoluuntur. Quia religio est mors ciuilis, & dissoluit matrimonium non consummatum, vt infrà dicetur, ver.9. à fortiori sponsalia. Quartò, quando alter coniugum ad longinquam regionem se transfert, vt in c. de illis, extra de spon. & matri. Leges tamen quę quo ad hoc à canonibus non reprobantur, limitant tempus scilicet triennium, infra quod si venerit, tenent sponsalia: si verò infra triennium nõ venerit, sunt dissoluta, & potest alteri licitè copulari. Si verò fuerit matrimonium per verba de præsenti, etiam non consummatum, ante certitudinem de morte coniugis, non potest alteri matrimonio copulari, & si cõtrahatur, est nullum, etiam si, ignoretur quid factum sit de alio, vt in c. in præsentia, de spon. & mat. extra. nisi fortè computata ætate viri à principio natiuitatis eius cum absentia fluxissent centum & viginti anni: Quia vita hominum præsumitur centum & viginti annorum: licet (vt dicit Psal.) vltra octoginta, labor & dolor: quod intelligendum est secũdum diuersitatem complexionis. Quinto soluuntur sponsalia propter crimen superueniens: vt si alter in fornicationem incidat, vel in aliud graue crimen, per quod infamiam patiatur. Sexto per lepram ignoratam aut superuenientem, vt in c. literas, de coniugio leprosorum. & generaliter superuenientibus impedimentis, quibus impeditur matrimonium.

Publicæ honestatis iustitia quid.

Sponsalia pluribus modis dirimũtur.

Gen.6.

Ver. 8. DE IMPEDIMENTIS MATRIMONII.

CVm ad hoc quòd personæ contrahentes sint legitimæ requiratur quòd non habeant impedimẽta: ideo nũc de impedimentis matrimonij dicendum est. Ad cuius euidentiam notandum est, ꝙ duplicia sunt matrimonij impedimenta: Quædam sunt, quę tantummodo impediunt matrimonium contrahendum, sed nõ dirimunt iam contractum. Quædam verò sunt, quæ nõ solùm impediunt matrimonium contrahendum, sed dirimunt iam cõtractum, & si cõtrahatur, non tenet. Impedimenta quæ tantum impediũt & nõ dirimunt, ideo dicũtur impedire, quia talia impedimenta habẽtes, sunt prohibiti contrahere matrimonium: sic quòd si cõtrahant, peccant mortaliter: tamen matrimonium non dissoluitur, & sunt septem. ¶Primum dicitur interdictum, quãdo matrimonium fit cõtra statutum iuris, quãdo ius prohibet tali modo fieri scilicet clãdestinè, hoc est absq; spõsalium publicatione in Ecclesia, siue omissis bãnis, vt habetur in c.si extra de clãdestina despon. vbi in.§.sanè, interdicitur sacerdotibus & religiosis sub pœna suspensionis ab officio per triẽnium, ne habeãt talibus matrimoniis interesse. quod est intelligendum, nisi cõsuetudo sit in oppositum. Ideo tales peccant mortaliter, ac etiã qui contrahit matrimonium cum excommunicato, quia communicat cum eo in sacramento matrimonij, tamen propter excommunicationem alterius partis aut ambarum non dissoluitur. ¶Secundum impedimentum, sunt feriæ siue tempus feriatum, vt à prima dominica aduentus inclusiuè, vsq; ad Epiphaniam, & à dominica in septuagesima vsq; ad octauas Paschę, & à tribus diebus ante ascensionẽ, vsq; ad octauas Pentecostes, propter cõmunionem, quæ antiquitus in illis solennitatibus fieri solebat, prohibitum fuit, vt habetur in c.nõ oportet, in 2.33.q.4. & in c.capellanus, extra de feriis. non tamen illis temporibus prohibẽtur fieri spõsalia aut matrimonium, sed solennitas & nuptiarũ celebratio, ac spõsæ traductio. ¶Tertium impedimentum, quãdo quis cum vna cõtraxit sponsalia, maximè iurata: quia cõtrahens cum alia facit iniuriam despõsatæ: ideo peccat: matrimonium tamẽ tenet, vt habetur in c. veniẽs, in 2.ex.despon. & mat. ¶Quartum impedimentum est catechismus, qui est prima instructio rudimentorum fidei, quãdo declarantur articuli fidei, & quid credendũ sit. Vnde catechuminus idem est quod instructus, & catechiso, hoc est instruo, per talem igitur instructionem contrahitur quędam spiritualis propinquitas inter catechizantem & catechizatum. vnde Apost. Nam in Christo Iesu per euãgelium ego vos genui. Hic catechismus est dispositio & protestatio futuri baptismi: quia ideo vult instrui, vt tandem baptismum suscipiat: sicut in sponsalibus est quædam spõsio futurarum nuptiarũ. Et ideo sicut in spõsalibus cõtrahitur quidem modus propinquitatis: ita & in catechismo, vt habetur in ca.

In Addit. 3.p.q.51. art.1.

Impedimenta matrimonij duplicia

In Addit. 3.p.q.56. ar.2.ad. 27

1.Cor.4.

B

per catechismum, de cognatione spirituali. ¶Quintum impedimentum est votum simplex castitatis, hoc est non solennizatum professione tacita vel expressa, aut susceptione ordinis sacri. Habẽs tale impedimentum, peccat mortaliter, contrahendo cum intentione consummendi: quia agit contra votum. Non tamen propter hoc, matrimonium contractum dissoluitur, vt habetur in c.rursus, extra qui clerici vel vouentes. Et licet votum simplex sit tantæ obligationis apud Deum, sicut solenne: Ecclesia tamen noluit illegitimare siue inhabilitare ad matrimonium contrahẽdum vouentes castitatem, vt habetur in ca.vnico, de vo.& vo.redemp.lib.6.glo.in ca.Agathosa. 27.q.2. super verbo (debet) dicit ꝙ habens tale votum antequàm contrahat, post contractum matrimonium reddendo debitum non peccat, si mulier expresse vel interpretatiuè petat. peccat tamen exigendo, quia contra votum agit. Licet quidam dicant quòd potest petere, tum propter timorem fornicationis in coniuge, tum etiam ne matrimonium sit onerosum & importabile, attenta humana fragilitate. Nam inter mulieres conuersari, & non moueri, potius angelicum est quàm humanum. Et idem dicendum est de vouente castitatem post matrimonium, si stimulis agitetur, & in omnibus casibus, in quibus tenetur reddere, & nõ exigere. Iugum enim Domini suaue est, & onus eius leue. Et D. Ioannes dicit: Mandata eius grauia non sunt. Post mortem tamen vxoris tenetur continere. Et idem dicendum de vxore, quæ simile votũ habet. ¶Sextum impedimentum est consuetudo, vt si alicubi est consuetudo quòd non contrahatur matrimoniũ inter filium & filiam duorum compatrum, per quorum neutrum deuentum est ad cognationem spiritualem, peccant contrahendo: quia consuetudo legis habet vigorem, non tamen dirimitur contractũ. ¶Septimum impedimentum dicitur crimen. Sunt autem sex crimina quæ impediunt. Primum est incestus, vt dicit glo.in c.primo super verbo, copulare, de eo qui cognouit cõsanguineam vxori suæ. Secundum est vxoricidium. vt habetur in ca.admonere, & ca.inferiores.33.q.2. Et eadem ratione dicendum est de vxore occidente virum. Tertium est raptus alienæ sponsæ, vt in ca.statutum.27.q.2. Quartum est eleuatio proprij filij in sacramento baptismi, insidiando matrimonio, & præiudicium facere volendo vxori si superuiuat. talis debet manere absq; spe coniugij, vt in c. de eo.30.q.1. Quintũ peccatum est interfectio sacerdotis, vt in c.qui presbyterum, de pœniten.& remiss. Sextum est peccatum propter quod imponitur solennis pœnitentia, tempore quo pœnitet, vt in c.de his.33.quæst.2. Septimum, cùm quis monialem scienter accipit in vxorem, vt in ca.hi vero.27.quæst.1. hoc tamen vitiũ potest reduci ad incestum.

Matth.11. *1.Ioan.5.*

Sex crimina matrimoniũ impedientia.

Ver. 9. DE IMPEDIMENTIS DIRIMENTIBVS MATRIMONIVM.

A Impedimenta dirimentia matrimonium, si de facto contrahatur illis stantibus, sunt duodecim, quæ his versibus continentur: Error, conditio, votum, cognatio, crimen, Cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas: Si sis affinis, si fortè coire nequibis: Hæc socianda vetant cõnubia, facta retractãt. Quia sciens se habere aliquod præmissorum & contrahens, peccat mortaliter, & matrimonium non tenet, etiam si ignoretur impedimentum. ¶Primum impedimentum est Error personæ, quia impedit consensum, qui est causa matrimonij, cùm remoueat cognitionem intellectus, qui dirigit voluntatem & consensum, qui est de essentia matrimonij, cùm sit forma. Vnde in l. non idcirco. C. de iuris & facti ignorantia, dicitur: Errantis cõsensus nullus est. Nec matrimonium Iacob cum Lia fuit perfectum ex ipso concubitu, qui ex errore contigit, sed ex consensu, qui postmodum successit. nõ tamen quilibet error dirimit matrimonium: sed error qui est alicuius eorum quæ sunt de essentia, quæ (vt dictum est) duo includit scilicet personas legitimas, quæ coniunguntur: & cõsensum completè liberum in inuicem, qui matrimonium constituit: ideo solùm error personæ & conditionis dirimit matrimonium, vt si quis putat cõtrahere cum Martha, & cõtrahit cum Margareta. Nec est simile de errore qualitatis & fortunæ, vt cùm mulier si putat contrahere cum viro probo & pacifico aut diuite, contrahit cum pessimo, rigoroso, & paupere. & idem, si vir putat contrahere cum muliere virtuosa, pacifica, & diuite, & contrahit cum meretrice, rixosa, capitosa, paupere, malè complexionata. talis error non dirimit matrimonium, vt habetur in.§.non omnibus.29.q.1. quia talis error non variat aliquid eorum quæ sunt de essentia matrimonij. Error autem nobilitatis aut dignitatis dirimit, si redundat in errorem personæ, aliàs non. & si intẽdat directè cõsentire in filium regis, quicunq; sit ille, & non in alium: tũc si alius præsentetur ei tanquã filius regis, est error personæ, & dirimit matrimonium. Si verò cõsensus directè feratur in istam personam, tunc error nobilitatis aut dignitatis non dirimit. Et quia cum est error qualitatis aut diuitiarum, cõsensus directè fertur in personam oblatam, ideo nõ vitiat matrimonium. ¶Secundum impedimentum est error cõditionis siue seruitutis, vt si quis liber putat cõtrahere cum libera, & cõtrahit cum serua, aut econuerso. Quia (vt dictum est) error eorum quæ sunt de essentia matrimonij (prout est mutua potestas) impedit & dirimit matrimonium, vt habetur in.§.his itaq;.29.q.1. Si tamen posteà seruitute cognita cõsenserit, vel carnalis copula secuta fuerit, matrimonium tenet, vt habetur in c.proposuit, & in c.ad nostram, extra de coniugio seruorum. Si verò vterq; sit seruus, nil prohibet inter seruos esse cõiugia, vel inter liberum & ancillam cognitam talem. Quia (vt dicit Apost. In Christo Iesu nõ est seruus neq; liber. Et præterea seruitus est de iure positiuo, & matrimonium est de iure naturali (vt dictum est) ideo nõ potest præiudicare matrimonio. Et per cõsequens serui & ancillæ nullatenus debent à matrimonio impediri. & si inuitis & renitentibus dominis cõtrahant, nulla ratione propter hoc eorum matrimonia sunt dissoluenda, vt in c.1, de cõiugio seruorum. Non enim remouendi sunt à sacramẽtis. Eam ob rem prohibendus est dominus, ne faciat onera matrimonij grauiora, puta ne mittat seruum sine vxore ad extremas regiones per longum tempus, neq; vẽdat alterũ sine altero. ¶Et quãuis error lepræ inferat grauamina aliqua, quantum ad secũdos effectus matrimonij: non tamen dirimit matrimonium, sicut error seruitutis, cum nõ impediat matrimonium, quantum ad pri-

In Add. 3. p.q.51.

Error personæ dirimit matri.

Error nobilitatis quãdo dirimit.

Error conditionis personæ quando dirimit.

Gal.4.

Error lepræ non dirimit.

mum actum,nec quo ad potestatem : quia debitum liberè sibi inuicem reddere possunt. Si autem sit lepra ignorata,non dirimit matrimonium,à fortiori neq; lepra superueniens, vt patet ex ca.1.de coniugio leprosorum. Neq; propter lepram separandi sunt à cõiugio, vt habetur in c.quoniam,eodem tit. an autem semper teneantur ad redditionem debiti, dicetur infrà hoc.§.versi. 10.

Votum solenne dirimit.

¶Tertium impedimentum,est votum solenne præcedens contractum matrimonij,vt habetur in c.meminimus, qui clerici vel vouentes. Quia per illud contrahitur matrimonium spirituale cum Deo, quod est dignius & fortius carnali. Nec est simile de voto simplici, quia Ecclesia non inhabilitauit vouentes simpliciter, sicut solenniter. & ratio est,quia in voto simplici non est nisi promissio proprij corporis ad continentiam seruandam Deo:& in voto solenni est realis exhibitio. Ideo votum simplex se habet ad modum sponsalium ad matrimonium : quia sicut sponsalia dirimuntur per matrimonium, eò quòd in sponsalibus non est nisi promissio,per quam nõ transfertur dominium, sed per exhibitionem, quia melior est conditio posidentis : ideo res alicui promissa potest adhuc dari,si data & exhibita non sit. Sed in voto solenni fit talis traditio & exhibitio corporis vicario Christi,aut alicui loco illius. & ideo votum solenne habet ex sui natura quòd dirimat matrimonium, inquãtum homo per ipsum sui corporis potestatem amisit, se tradens Deo ad perpetuam cõtinentiam. Nec obstat quòd matrimonium carnale iuratum fuerit: quia licet iuramentum plus obliget ex parte eius,ex quo fit obligatio,quàm votum:nõ tamen quantum ad modum obligandi, inquantum tradit quod promittitur. Si verum matrimonium carnale esset consummatum,& facta esset realis corporis exhibitio,votum solenne nõ dirimeret, cùm melior sit cõditio posidẽtis, sed bene ante consummationem,vt habetur in c.verum, de conuersione cõiugatorum. vbi dicitur quòd alter cõiugum post contractum matrimonium per verba de præsenti, ante consummationem, quæ fit per carnalem copulam, potest altero inuito cõuolare ad frugem melioris vitæ. Determinatur tamen ei tempus duorum mensium ad profitendum, vel saltem ad intrandũ religionem, quæ ante annum professionem nõ admittit. post quod tempus si professus nõ fuerit, cogitur ad celebrandas nuptias, vt habetur in ca. ex publico, eodem titul.

Ordo sacer quo modo dirimat matrimonium.

¶Quartum impedimentum,est ordo sacer. scilicet subdiaconatus & superiores, si præcedant matrimonium,dirimunt ipsum, vt in ca. si qui clericorum, extra de clericis coniuga. & in c.literarum, Qui clerici vel vouentes. Tales enim illegitimauit siue inhabilitauit ad matrimonium Ecclesia, eò quòd habent quodam modo votum solenne cõtinentiæ adiunctum & annexum, propter quandam cõgruentiam : Quia in sacris ordinibus constituti,sacra vasa tractant. Ideo decens est vt munditiam corporalem per continentiam seruent. Et licet ordinem accipiendo,votum nõ exprimant verbis : tamen ex hoc ipso quòd liberè ordinem accipiunt solenniter secũdum ritum Occidẽtalis Ecclesiæ, quæ eis votum adiunxit, intelliguntur tacitè votum emisisse. Quia tamen non est talis solennitas sicut in professione religionis, in qua fit solennis oblatio in holocaustum : ideo papa potest in illis dispensare, vt dictum est.

c.5.§.5.versic.14.

Si verò matrimonium præcedat ordinem sacrum,nõ soluitur,nec etiam matrimonium præcedens impedit quin vxoratus accedens ad ordines,etiam vxore reclamãte,recipiat characterem : ipsa tamen vxor nõ priuatur iure suo, quia vir tenetur ei reddere debitum, sed nõ potest exigere. Et talis in Ecclesia Occidentali priuatus est ordinis executione, & mortua vxore amplius matrimonium contrahere non potest. Si autem vxor consentiat ordinationi, habet executionem : ipsa tamen non potest petere debitum : quia cõsentiendo ordinationi,censetur vouere perpetuam castitatem. Nõ tamen tenetur intrare religionem,nisi sibi timeret de periculo castitatis. In Ecclesia verò oriẽtali matrimonio iuncti nõ possunt accedere ad ordines sacros sine cõsensu vxorum: Quia ad minus in tempore ministerij sui,in quo tenẽtur continere, fraudarentur debiti redditione : quo fraudari non possent, si eis contradicẽtibus aut ignorantibus, viri ordines sacros susciperẽt. Et apud eosdem Græcos eo ipso quòd mulier consentit ordinationi, ipsa se obligat ad hoc quòd mortuo viro alteri nõ nubet. Si verò sine consensu suo vir ordinatur, mortuo viro potest alteri matrimonio copulari.

De cœlibatu sacerdotum.

¶Et quia circa huiusmodi impedimentum & sacerdotum cœlibatum hæretici molestant catholicos : eorum argutiis respondendum est. ¶In primis allegãt præceptum naturæ, Crescite & multiplicamini, & replete terram. Sed ad hoc dictum est supra hoc. §.ver.3. quòd præceptum illud datum est toti communitati naturæ humanæ, & nõ singulis personis:vel quòd postea fuit per Christum reuocatum,cùm dixit, Sũt eunuchi qui se castrauerũt propter regnum Dei. qui potest capere,capiat. vnde Apost. De virginibus præceptum Domini non habeo, cõsilium autem do. quod nõ fecisset,si præceptum generationis obligasset.

Gen.1.
Matth.19.

¶Instant præterea de sacerdotibus antiquę legis,qui erãt figura sacerdotum nouæ legis,quæ est libertatis. Si antiqua lex quæ erat seruitutis, vsum matrimonij sacerdotibus nõ prohibebat. igitur neq; noua prohibere debet. Verum hoc iaculum, excellẽtia dignitatis, status, & officij sacerdotum nouæ legis supra sacerdotes veteris facilè repellit. Sacerdotum enim antiquę legis officium circa temporales hostias & carnalia sacrificia erat. Ideo nõ tantam sanctitatem & mũditiam exigebat, licet etiam sanctitatem & mũditiam ab actu cõiugij exigeret. Nõ enim tenebãtur nec poterãt asiduè & cõtinuè ministrare, sed solùm per vices, vnde legimus Zachariam functum fuisse sacerdotio in ordine vicis suæ. Et tũc tenebãtur esse mũdi ab actu cõiugij, & separati ab vxoribus. Ideo Oza legitur punitus à Domino,eò quòd post actum coniugij declinantem arcam Domini(quę figura erat corporis Christi)tãgere præsumpsit, vt dicit glo.2.Reg.6. Dictũ enim erat : Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Et omnis qui habuerit maculam de semine Aaron, non accedet offerre hostias Domino. Et panes propositionis(qui erãt figura sacramẽti Eucharistiæ)nõ debebãt edi, nisi ab his qui mũdi erãt à mulieribus. Ex quo habetur quòd vsus cõiugij causabat maculã quo ad esum panum propositionis. vnde D.Hiero. Si laicus & quicũq; fidelis orare nõ potest, nisi careat officio cõiugali : sequitur quòd sacerdoti euangelico, à quo semper pro populo offerenda sunt sacrificia,

Luc.1.
Leui.19.
Leui.22.
1.Reg.21.
Contra Iouinia. lib.1. ca.19.

crificia, semper orandum est: ergo semper carendum est matrimonio. Nam in veteri lege qui pro populo hostias offerebant, non solum in domibus suis non erant, sed purificabantur ad tempus ab vxoribus separati. Et D. Ambro. ait, Veteribus idcirco concessum est leuitis & sacerdotibus vxores ad vsum habere, quia multo tempore vacabant à ministerio, cum semel duntaxat in hebdomada & per vices ministrarent. Sacerdotum verò nouæ legis officium dignius esse constat, sicut veritas figuram præcellit: qui etiam possunt quotidie verum Christi corpus diuinitati iunctum offerre. ideo maiori pollere debent sanctitate & munditia corporali. Videmus enim maiorem munditiam requiri in ministris, qui magis appropinquant regi terreno, quanto magis in illis, qui ministrant regi seculorum, cui soli debetur summus honor & gloria, & in quem angeli tremunt aspicere? Si figuræ debebatur tanta munditia corporalis & abstinentia ab actu coniugij tempore quo vice sua ministrabant sacerdotes, sequitur ꝙ maior debetur veritati, cùm omni tempore posit ministrari & tractari. ¶Obiiciunt insuper de D. Petro per Christum in suum vicarium electo, quem constat non fuisse cœlibem, sed vxoratum, & socrum habuisse febre vexatam, cui imperauit Christus, & sanata est. dicitur etiam habuisse filiam Petronillam, in sanctorum catalogo descriptam. cuius ordinationis D. Pau. exemplum sequẽs, dicebat: Oportet episcopum esse vnius vxoris virum. quem ritum sequentes græci indictam castitatem seruare recusarunt. Si tempore Apostolorum & nunc græci non tenentur ad cœlibatum, ergo nec latini. Sed ad hæc facilis patet solutio. Christus enim præsciens paucitatem cœlibum, qui ad sacerdotium & episcopatum essent idonei, vt daret exemplum Apostolis, post Ascensionẽ suam prouidendi tenellæ Ecclesiæ, vocauit ad apostolatum, & cœlibes, & coniugatos, absq; tamen vxorum præiudicio. Nullus enim absq; culpa aut voluntate sua debet priuari iure suo: cùm (vt dicunt iuristæ) rem quæ culpa caret, in damnum vocari nõ conueniat. D. tamen Hiero. dicit, Apostoli habuerunt quidem vxores, sed quas eo tempore acceperant, quãdo euãgelium nesciebant, assumpti in apostolatum relinquunt officiũ cõiugale. Ex quorum persona Petrus ait, Ecce nos reliquimus omnia, & per consequens vxores, quo ad thorum. quod intelligẽdum est de earum cõsensu. Eadem ratione D. Pau. Timo. admonuit, vt vbi nõ inueniret cœlibes idoneos, admitteret coniugatos: nõ tamen omnes indifferenter, quia bigamos nolebat admitti, sed eos qui cum vnica & virgine contraxissent. ¶Quo ad græcos autem à tempore Apostolorum nunquam compertum fuit quòd in sacris ordinati cõtraxerint matrimonium: nec vxoribus ante ordinationem suam acceptis decedẽtibus, ad secundas nuptias cõuolauerint. Sexta synodus in oriente celebrata, regulam statuit, vt habetur in c. Nicena. 31. dist. in c. Si quis. 32. dist. & in c. cùm in præterito, dist. 84. cui ordinationi græci & orientales acquieuerũt. verùm postmodum in quadam synodo, in qua Paphnutius nuptiarum expers intererat, fuit agitatum de cœlibatu grecorum, sicut & latinorum, vt soli cœlibes à cætero in partibus orientalibus ordinarentur. Sed præfatus Paphnutius propter nõnullas rationes, maximè quòd propter æstum & consuetudinem in illis partibus non inuenirentur sufficiẽtes cœlibes, qui vellent ordinari, persuasit eos in antiqua consuetudine debere dimitti: cuius sententiam synodus laudauit, & nil statuit, sed in vniscuiusq; potestate dimisit, vt scilicet vxorati ordinarentur, ne Ecclesiæ orientales idoneis & sufficiẽtibus ministris destituerẽtur. In Ecclesia verò occidentali & latina plures quàm oporteret inueniuntur cœlibes, qui volunt ordinari. ¶Obiiciunt præterea, quia vel tenẽtur ad cœlibatum iure naturali, diuino, vel humano: Sed neutrum istorum, &c. Non quidem iure naturali, quia ex illo pendet maris & fœminæ cõiunctio, quam nos matrimoniũ appellamus. Nec diuino, quia nec in antiqua nec noua lege inuenitur matrimonium sacerdotibus prohibitum. Nam nõ per illud, Sancti estote, quoniã ego sanctus sum: quia intelligitur de sanctitate & mũditia spirituali, quæ cum vsu matrimonij stare potest. Nec Osa (vt dicunt) punitus fuit pro vsu cõiugij, sed pro crassa neglegẽtia, vel alio occulto Dei iudicio. & glossam illam dicunt fictionem. Et cùm dicitur, Omnis homo qui habuerit maculam, nõ accedet offerre hostias: dicunt intelligi de macula corporali, quæ figurabat in noua lege maculam spiritualem peccati, à qua potest caueri in vsu cõiugij. Et ad hoc quod dictum est, quòd per vicem ministrabant, manẽtes separati à cõiugibus, cõcedunt quòd per vices propter multitudinem sacerdotum qui tunc erant: sed negant quòd tunc essent separati ab vxoribus. & sic negant authoritatem D. Hiero. Quòd autem in lege noua matrimonium sit sacerdotibus prohibitum, dicunt nõ posse ostẽdi, imò potius oppositum, cùm Christus sub consilio reliquerit. Nam cùm Apostoli dixissent, Si ita est causa hominis cum vxore, nõ expedit nubere: Christus respõdit, Nõ omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est. & infrà: Qui potest capere capiat. & sic reliquit in arbitrio cuiuslibet. Et Apostolus etiam dicit: Vnusquisq; proprium donũ habet. Quod si non se cõtinet, nubat. melius est enim nubere quàm vri. nec excipit sacerdotes, cùm antea vniuersaliter locutus fuisset, Propter fornicationem vnusquisq; suam habeat vxorem. Et de virginibus præceptum Domini nõ habeo, cõsilium autem do. Item dicit: Porro ad vtilitatẽ vestram dico: nõ vt laqueũ vobis iniiciam. quod fieret si sacerdotes stimulis agitati nubere non possent. Nec etiam tenentur iure humano: Quia ius humanum non potest tollere ius naturæ, nec permisionem à Christo datam. ideo Apostolus cõdemnat tanquàm hereticos à fide discedentes, eos qui prohiberent matrimonium, dicẽs: Spiritus manifestè dicit quia in nouissimis temporibus discedent quidam à fide, attẽdentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisi loquentium mendacium, & cauteriatam habentiũ suã cõscientiam, prohibentium nubere. Sed ad hæc omnia facillima est respõsio. ¶Dicendum est enim ꝙ sacerdotes & ordinati in sacris ac religiosi tenẽtur ad cœlibatum iure naturali, diuino, & humano, supposito quodam facto eorum humano scilicet quòd cœlibes se fecerint ordinari, vel quòd liberè professi sint: Cùm manifestum sit iure naturali & diuino promisionem esse seruandam homini, à fortiori Deo. vnde Glo. super illud, Vouete & reddite, dicit: Vouere est volũtatis, reddere necesitatis, iuxta

In epistola ad Tim. — *1. Tim. 3.* — *Contra Iouinia. lib. 1. c. 14.* — *Matth. 19.* — *De cõiugio græcorum.* — *Leui. 29.* — *Matth. 19.* — *1. Cor. 7.* — *1. Tim. 4.* — *Quomodo cœlibatus sit de iure naturali.*

illud: Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere: displicet enim ei stulta & infidelis promisio. Vnde contra ius naturæ & diuinum esse constat quòd vir, qui dedit corpus suum vxori in matrimonio, det alteri: & si dare præsumeret, donatio non teneret, eò quòd non habet potestatem corporis sui. Eadē ratione idem dicendum de vxore. Si ergo vir qui de iure naturali est liber, per cõtractum matrimonij dat corpus suum mulieri, quæ ante contractum nullum ius in eo habebat: sed supposita donatione & matrimonio, quod est quoddam factum suum humanum, tenetur vxori iure naturali, diuino, & humano, quibus prohibetur communicatio sui corporis alteri: à fortiori vir qui de iure naturali & diuino est liber, ad matrimonium & cœlibatum, potest dare corpus suum Deo ad seruiendum illi in castitate. quod fit per votum, per quod cõtrahitur matrimonium spirituale ex facto humano, & sic tenetur iure naturali & diuino ac humano, seruare corpus suum immaculatum Deo. & si communicat alteri in actu generationis, iniuriam facit Deo. & donatio non tenet. Vnde Apostolus: An nescitis quòd corpora vestra membra sunt Spiritus sancti: specialius per votum. Tollens ergo membra Christi faciam membra meretricis? Absit: quoniam qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur. Et alibi expressius: Adolescentiores viduas deuita, quæ cum luxuriatæ fuerint in Christo (hoc est abũdantes & pingues effectæ in sequela Christi) nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem (hoc est promisionem qua castitatem seruare promittebant) irritam fecerũt. ¶ Ex his manifestè apparet quòd habentes votum castitatis, non solùm peccant contrahendo matrimonium, sed etiam ex illa voluntate nubẽdi. Atqui religiosi professi & alij in sacris ordinati, habent votum explicitum vel implicitum, voluntariè & liberè acceptando religionem vel ordinem sacrum, cui annexum est votum: Ideo ex consequenti vouent & se obligant ad castitatem, licet id explicitè non exprimant. Sicut quis contrahendo matrimonium obligat se ad nutriendam vxorem, licet explicitè nõ exprimat. Sic acceptans episcopatum, se liberè obligat ad pascendum gregem. Sic etiam acceptando ordinem sacrum, se obligat ad castitatem, quæ est adiuncta. vnde in ca. nullum. 28. dist. statutum fuit quòd nullus ordinaretur in sacris, nisi continentiam profiteatur explicitè vel implicitè. Et ad dictum Christi, Qui potest capere capiat: & Apostoli, Quòd si non se continent, nubant: Dicendum quòd qui se non continere iudicauerit, aut qui donum, sine quo continens esse non potest, sibi cœlitus datum non existimat, ab ordinibus abstineat. Sed non intellexit de his qui se iam obligauerunt ad castitatem: sicut nec de matrimonio iunctis, impedimento perpetuæ infirmitatis accidente vxori: vel si vir reddatur post consummatum matrimonium, frigidus. Nec Apostolus damnauit eos qui prohiberent matrimonium iam coniunctis matrimonio: sed damnabat Manichæos, quos præuidebat futuros & damnaturos matrimonium, tanquam de se malum, & eos etiam qui secundas nuptias in viduis damnarent. Ecclesia autem non damnat matrimonium in his qui liberi sunt, & potestatem sui corporis habent, sed in his qui vinculo matrimonij carnalis vel spiritualis astricti sunt: quia tales sui corporis potestatem non habent. ¶ Verùm adhuc contra hanc adiunctionem castitatis sacris ordinibus, ex quorum libera susceptione dicimus procedere votum & obligationem castitatis, instant hæretici: quia dicunt votum non esse liberum, sed coactum: & quòd neq; pontifices nec etiam Ecclesia potuerunt adiungere tam graue onus ordinibus sacris, quorum ministerium non vni tribui, vt in antiqua lege, sed omnibus viris aliàs idoneis volentibus in eis domino deseruire, suscipiendi potestas à Christo concessa est, cum consilio, & non cũ præcepto castitatis. Hæc enim (vt dicunt) adiunctio voti retrahit fideles à cultu diuino. Et iugũ Christi (quod ipse dixit esse suaue) reddit importabile, cùm castitas sit res quæ persuaderi potest, imperari autem non. vnde Sapiens dicit, Sciui quoniam aliter non possum esse continens, nisi Deus det. Ideo Apostolus, Dico autem non nuptis & viduis, bonum est illis si sic permanserint vt ego. Sed vnusquisque proprium donum habet à Deo, alius quidem sic, alius verò sic. Quòd si non se cõtinent, nubant. vnde subiungit, Porrò ad vtilitatem vestram dico, non vt laqueum iniciam. Sed ex hac adiunctione castitatis multi sunt illaqueati, & committunt multa mala in scandalum totius reipublicæ Christianę: igitur non potest illa castitas adiungi. Sed hæc argumẽta procedunt ex diuinarum ordinationũ ignorantia vel ex carnalis concupiscentiæ excæcatione, quæ non permittit eos cõsiderare, quòd quicunq; liberè eligit aliquid, ex consequenti eligit omnia quæ sunt necessariò connexa, aliàs nunquam aliquis peccaret: quia non alio modo quàm ex consequenti vult deformitatem peccati, imò vellet (si fieri posset) illam deformitatem separari ab actu. Nemo enim (vt D. Dion. ait) intendens in malum operatur. Certum enim & euidens est, quòd nemo cogit aliquem ad susceptionẽ sacri ordinis. sed quicunq; ordinantur, liberè petunt, & liberè suscipiunt, & per consequens acceptant castitatem eis ex diuina ordinatione adiunctam. Non enim pontifices hanc adiunctionem fecerunt, vt calumniantur hæretici: sed sancti Apostoli à Christo edocti, & à Spiritu sancto inspirati, hanc diuinam ordinationem & adiunctionem publicauerunt, & inter canones suos scriptam reliquerunt. Habetur enim in sexto canone Apostolorum, Eorum qui clericorum institutum cœlibes nec ducta vxore deligunt, cœlibes permaneant: lectores & cantores solùm vxores ducere volumus. Concilia deinde generalia, vt illa diuina & sancta ordinatio seruaretur, eandem ordinationem recitarunt. Vnde in c. 6. generalis cõcilij Constantinopolitani, quod in Trullo celebratum est, cauetur: Quoniam autem in Apostolorum decretis scriptum reperimus, Eorum qui in clericorum numerum non inito coniugio ascribuntur, solis lectoribus & cantoribus phas esse vxorem ducere: Nos etiam hoc approbantes, statuimus ex hodierno die nullo modo licere hypodiacono, vel diacono, vel presbytero, post eius institutionem seu ordinationẽ, vxorem sibi adiungere. Idem de monachis, virginibus, hísq; qui monasticam vitam sequuntur, cautum est in canone. 16. Concilij Calcedonem. ex quibus satis constat quòd lectoris & cantoris nomine comprehenduntur quatuor minores ordines, qui cõtinentiam nõ habent adiunctam. ¶ Nec hæc castitatis adiunctio

Marginal notes: 1.Cor. 7. — 2.Cor. 6. — 1.Tim. 6. — Matth. 11. — Sapi. 8. — 1.Cor. 7. — *Castitas ab Apostolis sacris ordinibus est annexa.*

adiunctio retrahit à diuino cultu, imò inducit ad puriorem, & per consequens perfectiorem cultum diuinum. Non reddit etiam Christi iugum graue nec importabile, sed leuius & suauius: liberat enim à solicitudine, & ab innumeris fere & importabilibus matrimonij oneribus. Vnde Apostolus consulẽs cœlibatum, dicit: Volo autem vos sine solicitudine esse. Qui enim sine vxore est, solicitus est quæ sunt Domini, quomodo placeat Deo. Qui autem cum vxore est, solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuisus est. Et mulier innupta & virgo cogitat quæ domini sunt, vt sit sancta corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quo modo placeat viro. Præterea dicit, Si acceperis vxorem, non peccasti. Si nupserit virgo, non peccauit: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Secundò hæc annexio castitatis sacris ordinibus facta, liberat sacerdotes, & maximè beneficiatos, à periculo animæ. Quia cùm tertia pars bonorum ecclesiæ sit pauperum, & alia tertia fabricæ (vt dicunt canonistæ in ca. gloria episcopi, & c. aurum habet ecclesia. 12 q. 2.) tales onerati vxore & filiis ac filiabus, furarentur ab ecclesia & pauperibus. Tertiò hæc diuina ordinatio & castitatis adiunctio liberat vxores & filios ac filias sacerdotum à miseria & calamitate: Quia cùm in ecclesia Christiana non debeat esse hæreditaria siue sanguinis succeßio, iuxta illud, Pone principes eorum, sicut Oreb, & Zeb. & Zebee, & Salmana, omnes principes eorum qui dixerunt, hæreditate possideamus sanctuarium dei: Deus meus pone illos vt rotam, & sicut stipulam ante faciem venti. Et sic vxores & liberi beneficiatorum, ipsis mortuis, essent pauperes & miseri, per mendicata suffragia ambulantes. Non igitur absq; maxima ratione & clericorum vtilitate fuit ordinatum, vt sacris initiati nõ nuberent. Et quòd si tentarent, matrimonium nullum esset. Et quanuis ecclesia non poßit aliorum sacramentorum materiam illegitimare: Apostolis tamen & ecclesiæ commisit Christus aliquid circa materiam matrimonij, propter pacificum conuictum & diuinum cultum disponere. Quia cùm matrimonium sit contractus quidam spiritualis, subditur principi ecclesiastico, sicut cæteri contractus principi temporali. Ideo potest illegitimare materiam, sicut in quatuor gradibus consanguinitatis & affinitatis, ac in certis gradibus cognationis spiritualis, & indirectè in sacramẽtis quæ requirunt iurisdictionem, vt in sacramento pœnitentiæ, quod requirit peccatorem subditum: quæ subiectio ex ecclesiæ pendet institutione. ¶Et quo ad impoßibilitatem seruandi continentiam absq; Dei dono, dicendum est quòd Deus non denegat spiritum bonum & continentiæ donum petentibus se: licet propter humilitatem & meritum patiatur eos stimulis carnis agitari, vt legimus de D. Paulo. Et quo ad laqueum & scandala, dicendum quòd illa adiunctio castitatis non parit scandala, sed mala voluntas, & affectio concupiscentiæ, quæ interpollata succrescit, diu autem dilata minuitur, & tandem extinguitur. Vnde D. Amb. dicit se plures vidisse continentiam perpetuam seruantes, quàm interpollatam. est enim de libidine, sicut de carbone & ferro ignito asperso modica aqua. ¶Ad huiusmodi stimulorum carnis refrenationem & diminutionem facillima remedia habent in sacris ordinati. In primis habent ieiunia, cùm (vt Terentius ait) Sine Cerere & Baccho frigeat Venus. habent præterea flagella, vigilias, & alias austeritates. Vnde Apostolus dicebat, Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, & c. habent præterea summum remedium, orationem. Vnde Apostolus dicit se propter stimulum carnis ter dominum rogasse vt discederet ab eo, audiuítq; responsum domini, Sufficit tibi gratia mea. Si stimulis carnis agitatus recurrat deuotè ad dominum, & dicat cùm Ezechia, Domine vim patior, responde pro me: quid dicam, aut quid respondebit mihi, cum ipse fecerim? experietur id quod dicit Apostolus, fidelis Deus, qui non patietur vos tentari supra id quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt poßitis sustinere. Habent præterea temedium per deuitationem occasionum, vt scilicet fugiant mulierum cõsortia, & familiaritates, ac loca, & alia huiusmodi. Insuper ament studium literarum diuinarum. Vnde D. Hiero. Ama literarum studia, & vitia carnis non amabis. His remediis necesse est virum vxoratum vti tempore infirmitatis vxoris, etiam si perpetuò infirmetur, & mulierem vxoratam, cùm vir eius post consummationem matrimonij efficitur totaliter frigidus: nec propterea dicitur matrimonium esse in laqueum. ¶Quintum impedimentum est consanguinitas, quæ est vinculum sanguinis aliquorum ab eodem stipite descendentium, carnali propagatione contractum, ad amicitiæ vnitatem. Et quia animalia bruta non coniunguntur ad amicitiæ vnitatem: ideo inter ea non dicitur esse consanguinitas: quæ diuiditur in tres lineas, & quælibet illarum in plures gradus. Prima linea dicitur Ascendentium. 2. est descendentium. 3. est collateralium. Gradus inter ascendẽtes & descendentes multiplicantur secundum numerum personarum: ita quòd tot sunt gradus, quot personæ, dempto stipite à quo incipit propagatio. Et sic filius dicitur esse in primo gradu, & nepos in 2. & sic deinceps pronepos, & abnepos. Et pater ac mater in primo, auus in 2. proauus in 3. abauus in 4. attauus in 5. & sic deinceps ascendendo. In linea verò collateralium non computantur gradus secundum numerum personarum, saltem secundum computationem canonicam, qua vtendum est circa matrimonij impedimenta. Canonistæ dant regulã, quòd inter collaterales, quantum remotior distat à cõmuni stipite, tantum distant inter se. & sic filius patris, & nepos sororis, sunt in 3. gradu: licet dempto stipite sint plures personæ. Et quia virtus generatiua debilitatur: ideò secundum Isidorum, non oportet attendere ad stipitem remotum, sed propinquum, cuius virtus adhuc manet in illis qui ex eo propagantur. Aliqui gradus iure naturali impediunt & dirimunt matrimonium in linea collateralium: In linea verò ascendentium & descendentium, omnes gradus impediunt & dirimunt. Vnde scriptum est, Propter hoc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ. Quod non intelligitur quo ad cohabitationẽ, sed quo ad matrimoniũ. Vnde dicũt cõmuniter doctores, quòd si Adã viueret vita nostra, & Eua mortua fuisset, non posset ducere vxorẽ. Hæc consanguinitas impedit matrimonium inter ascendentes & descendentes: non ideo quòd sit contra primum bonum matrimonij, quod est proles:

1. Cor. 7.

Castitas à quibus liberat sacerdotes.

Psal. 82.

Ecclesia habet potestatem illegitimandi materiam sacramenti.

2. Cor. 12.

Remedia cõtra stimulos carnis.

1. Cor. 9.

2. Cor. 12.

Esa. 3[illegible]

Ad Rusticũ monachum.

In Ad. 3. p. q. 5. ar. 1.

Consanguinitas quid.

Si adam viueret, non posset ducere vxorem.

quia filia ex ſemine patris poſſet concipere,&mater ex ſemine filij.poſſent etiam nutrire & inſtruere, ſed non conuenienti modo: Inordinatum eſſet enim quòd filia patri per matrimonium iungeretur in ſociam cauſa generandæ prolis,quam oportet patri eſſe ſubiectam, velut ex eo procedentem. Et magis inordinatum eſſet, quòd mater filio iungeretur, & illi ſubiiceretur.Ideo de iure naturali pater & mater à matrimonio repelluntur: & eadem ratione, alij aſcendentes & deſcendentes. Vnde Philoſophus recitat de camelo & equo, quòd abhorrent à matribus, ſaltem quandiu cognoſcunt eas eſſe matres.Et ſi aliqui barbari legantur matribus ſe commiſcuiſſe, hoc non proceſsit ex lege naturali, ſed ex concupiſcentiæ ardore, quæ legem naturæ in eis offuſcauit. In linea collateralium etiam aliqui gradus ſunt iure naturæ prohibiti,ſcilicet primus & ſecundus: licet in principio generis humani frater & ſoror non repellerentur à matrimonio: quia tunc erat paucitas hominum, & oportebat propagationi humani generis curam impendere. Vnde non erant remouendæ à matrimonio, niſi illæ perſonæ, quæ matrimonio incompetentes erant, quantum ad finem matrimonij. Sed cùm finis ſecundarius matrimonij ſit repreſsio concupiſcentiæ, poſtmodum multiplicato genere humano, diuina lex per Moyſen data, non ſolùm patrem & matrem à matrimonio excluſit, ſed etiam alias perſonas coniunctas. Vnde omnes illæ perſonæ exceptæ ſunt à matrimonio, quæ in vna familia cohabitare ſolent, & ſimul conuerſari, & quæ debent inuicem alteræ alterius pudicitiam cuſtodire.vnde dicitur, Ne reueles talis vel talis turpitudinem: quia turpitudo tua eſt:quia ſi inter eos carnalis copula eſſe poſſet, maximum incendium libidini præſtaretur.Sed alios cōſanguinitatis gradus lex vetus permiſit, imò quodam modo præcepit, vt ſcilicet de cognatione ſua vnuſquiſq; vxorem acciperet, ne ſucceſsionum confuſio eſſet. Quia tunc diuinus cultus per ſucceſsionem generis propagabatur. Sed poſtmodum in lege noua,quæ eſt lex ſpiritus,plures gradus conſanguinitatis fuerunt prohibiti. Quia iam per ſpiritualem gratiam & miracula, & non per carnis originem, cultus dei deriuatur & multiplicatur. Sed tandem reſtrictum eſt per Eccleſiam vſq; ad quartum gradum, prout habetur in ca.non debet,de cōſan. & affi. Quòd autem Eccleſia hoc poſsit, probatur ex hoc quod Dominus dixit, Qui vos audit, me audit. Sicut enim olim matrimonia gentilium ordinabantur per eorum leges: ita conueniens eſt quòd matrimonium, quod eſt Eccleſiæ ſacramentum, ordinetur per ſtatuta Eccleſiæ. quæ non facit aliquos non eſſe conſanguineos, ſed quòd aliqui ſint conſanguinei, & quòd carnalis copula inter eos ſit licita vel illicita. Et ſic non mutat naturalia, inter quæ eſt conſanguinitas. Nec propterea ſequitur quòd Eccleſia habeat poteſtatem inhabilitandi perſonas circa alia ſacramenta.Quia matrimonium non eſt ſolùm ſacramentum, ſed eſt contractus quidam in officium naturæ & cohabitationis, & non alia ſacramenta.ideo non eſt ſimile.¶Sextum impedimentum eſt affinitas, quæ eſt quædam perſonarum propinquitas ex carnali copula,vel ipſius poteſtate proueniens, omni carens parentela.Cùm enim vir & vxor efficiantur vna caro: ſequitur quòd ſicut vir ſecundum carnem, omnibus ſuis conſanguineis attinet,& mulier eadem ratione.& vir conſanguineis vxoris.Hæc autem affinitas non cauſatur ex ſponſalibus, ſed ex matrimonio, per verba de præſenti, & ante carnalem copulam. Quemadmodum enim ex ſponſalibus,in quibus fit quædam pactio coniugalis, contrahitur aliquid affinitati ſimile,ſcilicet publicæ honeſtatis iuſtitia: Sic per matrimonium affinitas, quæ eſt aliquid ſimile cōſanguinitati,non ſolùm ratione carnalis copulæ, ſed etiam ratione ſocietatis coniugalis, ſecundū quā etiam matrimonium eſt naturale. Carnalis verò copula extra matrimonium habita, etiam affinitatem cauſat, vt habetur in ca. diſcretionem,de eo qui cognouit conſan. vxo. ſuæ,eò quòd in carnali copula etiam illicita,vir & mulier efficiuntur vna caro.vnde Apoſtolus,Qui adhæret meretrici,vnum corpus efficitur,ſcilicet per cōmixtionem ſeminis,& nō aliter.Vnde quātuncúq; vir clauſtrū pudoris inuadat,& frāgat, niſi cōmixtio ſeminū ſequatur,nō cōtrahitur ex hoc affinitas: quia ex tali copula non poteſt proles(propter quā cauſatur affinitas) ꝓduci. Affinitas non dirimitur manētibus his inter quos fuit prius contracta,quanuis moriatur perſona, ratione cuius affinitas fuit contracta, quæ eſt proles in qua vir & mulier efficiuntur vna caro. Sicut paternitas & filiatio nunquam deſtruuntur per deſtructionē cauſæ ſcilicet potentiæ generatiuę patris,ſi fiat ſpado vel eunuchus,ſed ſolùm per corruptionē ſubiecti alterius extremorum. ¶In hac affinitate ſunt diuerſa genera & diuerſi gradus. Primum genus conſiſtit in perſona,quę in matrimonio vel aliter per carnalem ſeminum commixtionem copulatur,& ſic omnes cōſanguinei viri ſunt affines vxoris ſiue alterius mulieris ab eo cognitę,in primo genere.Et ſimiliter omnes cōſanguinei mulieris ſunt affines viri cognoſcētis eam.In ſecūdo verò genere ſunt cōſanguinei viri cōſanguineis vxoris.Et ſic perſona addita perſonæ per carnis copulam,ſiue matrimonium, mutat genus. Gradus autem affinitatis computantur ſecundum gradus conſanguinitatis. Vnde regula generalis ad inueniendum gradū affinitatis, Quoto gradu cōſanguinitatis attingit alicui vir,eodē gradu affinitatis attingit ei vxor eius,vel alias extra matrimoniū cognita. Affinitas præcedens in primo genere duntaxat vſq; ad quartum gradum impedit & dirimit matrimonium contractum eadem ratione qua conſanguinitas, ex inhabilitatione perſonarum,per ſtatutum Eccleſiæ,vt habetur in c.non debet,de conſanguini. & affi. In ſecūdo autē genere non ꝓhibetur:ideo nō impedit. & ſic duo fratres poſſunt contrahere cū duabus ſororibus,& pater & filius cum matre & filia.Cùm igitur prædicta inhabilitatio fiat per ſtatutum Eccleſiæ,ſequitur ꝙ papa poteſt diſpenſare, & facilius in affinitate, quàm in conſanguinitate: in qua tamen inter aſcendentes & deſcendentes non poteſt diſpenſare. in linea verò collateralium conſueuit in tertio & quarto gradu diſpenſare, ex cauſa rationabili. Sed in primo & ſecundo non conſueuit. ¶Dubium tamē eſt non modicum an papa poſsit diſpenſare in primo gradu primi generis affinitatis,vt duo fratres ſucceſsiuè habeant eandem vxorem,vel duæ ſorores eundem virum.Videtur enim quòd non,eò quòd papa in lege naturæ diſpenſare non poteſt.Sed Primus

8. de animalibus. *Leui. 18.* *Luc. 10.* *Affinitas quid.* *Extra matrimonium cauſatur affinitas.* *1. Cor. 6.* *Regula generalis.* *Affinitas in primo genere vſque ad 4 gradū duntaxat dirimit.*

mus gradus affinitatis prædictus prohibitus est de iure naturæ : (Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis, quia turpitudo tua est) quia (vt dicit Rabbi moyses) lex data in illo loco, solum illas personas excludit à matrimonio, quæ simul habent conuersari & cohabitare, & quarũ altera alterius pudicitiam debet custodire. & sic solum excipit eas quæ naturali iure exceptæ sunt à matrimonio, cùm textus adducat rationem naturalem, dicens: Quia turpitudo fratris tui est. Et ideo lex illa quo ad hoc non est figuralis, sed moralis : & in præceptis moralibus non cadit dispensatio. & huius opinionis videtur fuisse D.Tho. dicit enim illam legem adhuc durare : Quia si infideles (& non loquitur de Iudæis, sed absolutè de omnibus infidelibus) antequàm conuertantur, contraxerint matrimonium cõtra illam legem post fidem susceptam, non possunt in tali matrimonio permanere. Ergo illa lex moralis est, & non iudicialis. Et quanuis ab initio generis humani, dispẽsante authore naturæ propter paucitatem hominum, contraherentur in eodem gradu matrimonia : non tamen post multiplicationem: quia cessauit dispensatio, & inclinatio contrahendi, non solùm in consanguinitate, sed etiam in affinitate. Et quanuis deus dispensauerit cum Iudæis, imò etiam præceperit fratrem accipere vxorem fratris, vt suscitaret semen fratri, vt frater haberet liberos, vt non deleretur nomen eius ex Israël. Si verò frater filios haberet, prohibebatur, dicitur enim. Qui duxerit vxorem fratris sui, rem illicitam facit. Cùm igitur illud de suscitatione seminis fratris, esset iudiciale, & omnia iudicialia in morte Christi consummata fuerint, & Deus non dispenset : Sequitur quòd nec papa dispensare potest, cum sit morale & naturale. Nec est simile de voto & iuramẽto, & prædicto gradu affinitatis aut consanguinitatis quia licet Christus dederit potestatem super oẽs cõtractus & cõsensus hominum, vt possit eos annullare vel commutare : quia in omnibus talibus intelligitur conditio (si placeat superiori) vt habetur in ca. quemadmodum, de iureiurando : non tamen dedit ei potestatem immutandi naturam : quod fieret, si dispensaret in primo gradu affinitatis & aliis in Leuitico recitatis. & si aliquando inueniatur cum aliquibus dispensatum, hoc fuit de facto, sed non de iure. ¶Septimum impedimentum est publica honestas, iuxta ca. vnicum de sponsalibus, lib.6. sed quia de hac publica honestate dictum est suprà ver.7. ideo nunc pertranseo. ¶Octauum impedimentum est cognatio spiritualis, quæ est propinquitas proueniens ex sacramento baptismi & confirmationis, secundum ecclesiæ ordinationem. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd sicut per carnalem propagationem accipit homo esse naturæ: ita per sacramentum accipit esse gratiæ. Et ideo sicut vinculum amicitiæ, quod ex carnis propagatione contrahitur, est homini naturale : ita vinculum amicitiæ, quod contrahitur ex sacramentorum susceptione, est aliquo modo naturale alicui, inquantum est membrum Ecclesiæ. Et singulariter in sacramento baptismi & confirmationis, quæ comparantur generationi & duplici hominis natiuitati : Quarum prima est interior in vtero, in qua id quod natum est, siue quod generatur, adeò debile est, quòd non posset extrà poni absque periculo. Et huic natiuitati assimilatur generatio post baptismum, in quo regeneratur aliquis quasi fouendus intra vterum ecclesiæ. Secunda & exterior natiuitas est ex vtero, quando id quod generatum est in vtero, tantum roboratum est, quòd potest absq; periculo exponi exterioribus. Et huic assimilatur confirmatio, per quam homo roboratur & exponitur in publicum ad confessionem nominis Christi. Et sicut in corporali generatione sunt pater, & mater, & filius carnales, inter quos nascitur vinculum amicitiæ carnalis, quod dicitur consanguinitas : Ita in prædictis sacramentis sunt pater, & mater, & filius spirituales, inter quos consurgit quædam familiaritas & vinculum amicitiæ, quod dicitur cognatio spiritualis. Baptizans & confirmans gerit personam Dei, cuius instrumentum est, & dicitur pater spiritualis. Baptizatus & confirmatus regeneratur & renascitur filius Dei sicut patris, & Ecclesiæ sicut matris. Ille verò qui baptizatum suscipit de sacro fonte, aut confirmatum tenet in confirmatione, siue sit vir, siue mulier, siue vnus tantum, siue plures, dicitur mater spiritualis, propter ecclesiam, quam repræsentat : sicut baptizans & confirmans dicitur pater spiritualis, propter Deum cuius instrumentum est, & cuius officium gerit. Et ideo baptizatus & confirmatus cum vtroq; contrahit habitudinem siue propinquitatem quandam & vinculum amicitiæ spiritualis : sic quòd cum nullo eorum potest esse matrimonium. Illud tamen vinculum non contrahitur inter patrem & matrem spirituales. Quia si baptizans sit laicus, potest contrahere cum suscipiente vel tenente siue matrina, sicut etiam vir & vxor conueniunt, nec prohibentur. Sed quia vxor cum viro post consummationem matrimonij est vna caro, ideo transfunditur cognatio spiritualis ex viro in vxorem, & econuerso, vt habetur in ca. maritus, extra de cognatio. spirituali : sic quòd vxor patrini siue leuantis aut tenentis, non potest contrahere matrimonium cum baptizato, neque etiam cum patre baptizati : licet ipsa non tetigerit baptizatum aut confirmatum. Et similiter maritus matrinæ leuantis, aut tenentis, non potest contrahere cum filia baptizata aut confirmata, neque cum matre ipsius. Secus si matrimonium non fuerit consummatum tempore quo contrahitur cognatio spiritualis. Ideo si maritus ante copulam carnalem moriatur, vxor poterit filiolum mariti ducere in virum. & similiter maritus filiolam vxoris, si ante copulam carnalem vxor moriatur. Et quia filius est aliquid patris, secundum Philosophum, & non econuerso : ideo cognatio spiritualis patris aut matris transit in filios & filias, & non econuerso : Sic quòd filij baptizantis, leuantis, & tenentis, dicuntur fratres vel sorores baptizati & confirmati, & nullus illorum filiorum aut filiarum patrini aut matrinæ aut etiam baptizantis, potest contrahere cum baptizato vel baptizata, nec cum confirmato aut confirmata : licet possint contrahere cum fratribus, aut sororibus baptizati vel confirmati, vt habetur in ca. veniens, de cognat. spir. Pater tamen potest contrahere cum filiola filij vel filiæ suæ : & leuantes ad inuicem, hoc est patrinus cum matrina, quia non coniunguntur in aliquo corpore spirituali, nisi per accidens : vnus enim per se ad suscipiendũ siue leuandum aut tenendũ suf-

In 4.distin. 39.q.1 art. 3. ad tertiũ.

Deut.25.

Leuit.20.

Cognatio spiritualis quid.

Natiuitas hominis duplex.

Pater & mater ac filius spirituales qui sint.

Inter tenẽtes non contrahitur vinculum.

2.Ethic.

ficeret. Ideo nō oportet quòd inter eos naſcatur cognatio ſpiritualis, quæ impediat aut dirimat matrimonium. Notandum tamen quòd quando ſacerdos vel laicus eſt baptizans & leuans, quādo fit baptiſmus per immerſionem: tunc perſona immediatè ſuſcipiens, vel tāgens eum, ſiue nudum ſiue indutum, dicitur ſuſcipiens & patrinus vel matrina. Si verò ſolùm aſsiſtat, etiam ſi presbytero reſpondeat, abrenuncio, & c. non contrahit cognationē ſpiritualem. ¶ Ex præmiſsis ſequitur quòd tres ſunt cognationes ſpirituales, quarum quęlibet impedit matrimonium contrahendum, & dirimit cōtractum. Vna eſt quæ dicitur ſpiritualis paternitas, quæ eſt inter baptizantem & confirmantem, ac leuantem & tenentem, & baptizatum vel confirmatum. Secunda dicitur ſpiritualis cōpaternitas, quæ eſt inter patrem & matrem ſpirituales & carnales, ſiue inter baptizantem, confirmantem, leuantem, ac tenentem, & patrem & matrem carnales baptizati vel confirmati. Tertia dicitur ſpiritualis fraternitas, quæ eſt inter filios baptizantis & confirmantis, leuantis ac tenentis, & baptizatum ſeu confirmatum, vt in c. tua nos, de cognatione ſpirituali. Notandū tamen quòd cùm dicimus cognationem ſpiritualem dirimere matrimonium, intelligendum eſt quando præcedit: quia ſi ſequatur, non ſoluit vinculum, neque etiā actum, ſi ex ignorantia aut neceſsitate procedat. Si verò ex malitia, impedit actum, quo ad petitionem, ſed non quo ad redditionem. Et ſic cùm pater baptizat vel leuat proprium filium in articulo neceſsitatis, vel cum ignorat eum eſſe filium, non peccat, etiam vtendo matrimonio. Sed ſi hoc ex malitia facit, perdit poteſtatem petendi debitum, & ſimiliter vxor, ſi ſit cauſa quòd maritus leuet proprium filium de ſacro fonte. Per alia autem ſacramenta à baptiſmo & confirmatione, non oritur ſpiritualis cognatio. Quia licet dent eſſe gratiæ, non tamen per modum generationis: ſicut dictum eſt de baptiſmo & confirmatione. Nec obſtat quod Apoſtolus dicit, Nam in Chriſto Ieſu per euangelium ego vos genui. Ideo vocat ſe patrem, quia illa inſtructio fuit per modum catechiſmi, & non per regenerationem ſiue baptiſmum: Quia (vt ibi dicit) neminem illorum, demptis paucis, baptizauit. Hæc autem propinquitas non dicitur cognatio ſpiritualis, ſed diſpoſitio quæ ſolum impedit, & non dirimit, vt dictū eſt cùm de catechiſmo ageretur ver. præcedenti. Et licet per pœnitentiam tollatur peccatum actuale, ſicut per baptiſmum, originale: Quia tamen hoc non eſt per modum regenerationis, ſed ſanationis: ideo per pœnitentiam non contrahitur cognatio, ſed quoddam fœdus inter mulierem & ſacerdotem, quod eſt cognationi ſpirituali ſimile, vt tantum peccet eam carnaliter cognoſcens, ac ſi eſſet ſua ſpiritualis filia: & hoc ideo eſt, quia maxima familiaritas eſt inter eos, propter quam familiaritatem cognatio ſpiritualis introducta eſt ab Eccleſia, vt tollatur occaſio peccandi. ¶ Nonum impedimentum dirimens eſt cognatio legalis, quæ eſt propinquitas quędam proueniens ex adoptione. Adoptio autem ſecundum iuriſtas, eſt extraneæ perſonæ in filium vel nepotem aut deinceps legitima aſſumptio. Ad cuius intelligentiam ſciendum eſt, quòd ſicut Philoſophus dicit, Ars imitatur naturam, & ſupplet defectum naturæ quantum poteſt in illis, in quibus natura deficit. Vnde ſicut per naturalem generationem aliquis filium producit: Ita & per ius poſitiuum, quod eſt ars boni & æqui, poteſt aliquis aſſumere ſibi aliquem in filium, ad ſupplendum filiorum perditorum defectum: propter quod præcipuè introducta eſt adoptio: quæ eſt duplex: Vna dicitur perfecta, quæ ſpeciali nomine dicitur Arrogatio, quæ perfectè naturalem filiationem imitatur. Et ſic adoptatus ſuccedit patri ab inteſtato: nec poteſt eum adoptans, ſine culpa priuare quarta parte hæreditatis. Sic adoptari non poteſt, niſi ille qui eſt ſui iuris, qui ſcilicet non habet patrem, vel eſt emancipatus. Et hæc adoptio non fit niſi authoritate principis. Alia eſt adoptio, quæ imitatur filiationem naturalem imperfectè quæ vocatur ſimplex adoptio, per quam adoptatus non trāſit in poteſtatem adoptantis. vnde magis eſt diſpoſitio ad perfectam adoptionem, quàm perfecta adoptio. Et hoc modo poteſt adoptari ille qui non eſt ſui iuris, & ſine authoritate principis, ex authoritate tamen magiſtratus. Et ſic adoptatus non ſuccedit in bonis adoptātis ab inteſtato, neque tenetur adoptans aliquid de bonis ſuis in teſtamento illi legare aut dare, niſi velit. Et cū lex diuina excludat à matrimonio perſonas quæ habent ſimul cohabitare (vt dictum eſt.) & filius adoptatus, & eius vxor, & filij & filiæ eius, conuerſentur in domo patris adoptantis, ſicut filius naturalis: ideo legibus humanis prohibitum eſt inter tales matrimonium contrahi. Ad ſciendum autem inter quas perſonas cognatio legalis matrimonium impediat, notandum quòd triplex eſt cognatio legalis. Prima eſt deſcendentium, quę contrahitur inter patrem perfecta adoptione adoptantem filium, & ipſum filium adoptatum, ac etiam filium & filiam filij adoptati, & nepotis, ac neptis, & deinceps. Secūda eſt per modum cuiuſdam affinitatis, quæ eſt inter patrem adoptantem, & vxorem filij adoptiui, & inter filium adoptiuum, & vxorem adoptantis. Tertia eſt inter filium adoptiuum, & filiam naturalem adoptantis. Prima & ſecunda matrimonium perpetuò impediunt & dirimunt: Tertia verò non, niſi quandiu manet ſub poteſtate patris adoptātis. vnde mortuo patre contrahi poteſt inter eos matrimonium, vt in c. vnico, de cognatione legali. ¶ Decimum impedimentum dirimens eſt cultus diſparitas, per quam non intelligimus diſparitatem cultus & rituum infidelium: quia infideles gentiles vnius cultus poſſunt contrahere matrimonium cum infidelibus alterius cultus, cùm inter eos matrimonium nō ſit ſacramentum, ſed officium naturæ ſolùm, nec prohibeantur iure diuino: quia apud deum non refert qualitercunque quis à fide deuiet. Et ideo non peccat infidelis, cognoſcendo vxorem ſuā propter bonum prolis aut fidei, quia tenetur vxori debitum reddere & ſic eſt actus iuſtitiæ. Nec obſtat illud ꝙ D. Aug. dicit ſuper illud Apoſt. Omne quod nō eſt ex fide, peccatum eſt: quia non eſt ſic intelligendū quòd in quolibet actu infideles peccent, ſed quia per id quod agunt, non poſſunt à ſeruitute peccati liberari: vt quidam putabant, quòd quilibet in fide ſua poſſet ſaluari. Non tamen eſt inter infideles perfectum matrimonium, nec ſacramentum: nec habet virtutem ex opere operato: nec habet talem indiſſolubilitatem, qualem habet inter fideles. Sed per diſparitatem cultus intelligi oportet diuerſitatem

1. Cor. 4.

An per cōfeſsionē cōtrahatur cognatio ſpiritualis.

In Add. 3. p. q. 57.

Cognatio legalis quid.

In 2. Phyſ.

Adoptio duplex.

Cognatio legalis inter quas perſonas matrimonium impediat.

In Add. 3. p. q. 59. art. 2.

Matrimonium inter infideles nō eſt inſeparabile.

tatem

tatem cultus fidelium : Sic quòd ſi alter contrahentium tempore contractus matrimonij ſit Chriſtia-
nus,& alius non ſit Chriſtianus,ſed infidelis,Iudęus,vel gentilis,matrimonium inter eos contractum,
iure diuino eſt nullum,& inefficax. Neque abſque peccato Chriſtianus poteſt conſummare, niſi infi-
delis cõuertatur ad fidem:quia(vt dicit Apoſtolus)Quæ cõuentio lucis ad tenebras? Sed maxima cõ- 2.Cor.6.
uentio eſt in matrimonio : ergo ille qui eſt in luce fidei, non poteſt contrahere vel conuenire cum il-
la,quę eſt in tenebris infidelitatis.Vnde Malachias dicebat,Contaminauit Iuda ſanctificationem Do-
mini,quoniam dilexit & habuit filiam dei alieni.Sed hoc non eſſet,ſi inter eos potuiſſet verum matri- Mala.2.
monium contrahi.igitur & c. Ratio huius impedimenti eſt : quia talis diſparitas eſt contra principa-
lius bonum matrimonij, quod eſt proles ad cultum dei educanda.Cùm enim educatio fiat per patrem
& per matrem , oportet quòd ſecundum communem fidem intendant communem prolem educare.
Ideo ſi eſſent diuerſæ fidei,intentio vnius eſſet contraria intentioni alterius : & per conſequens non
bene educaretur proles : quia vnus illorum retraheret à cultu veri dei.Nec obſtat quòd Ioſeph cõtra-
xit cum Ægyptiaca,& Moyſes cum filia Ietro ſacerdotis Madian,& Eſther cum Aſſuero:quia ex ſpe
ciali inſtinctu Spiritus ſancti illud feciſſe creduntur , & non poterat eſſe timor pertrahendi ad idolo-
A latriam.Et ſi adducantur paſſus legis Moyſi, in quibus permittitur matrimonium cum alienigenis , vt
Deut.21. Dicendum quòd intelligitur quando volebant cõuerti ad fidem & ritum Iudæorum. ¶No-
tandum quòd ſi huiuſmodi impedimẽtum ſuperueniat matrimonio rite inter fideles cõtracto & cõ- Regula ge-
ſummato,non poteſt diſſoluere vinculum matrimonij,licet ſoleat quo ad thorum & cohabitationem: neralis.
vt ſi vir vel mulier fiat apoſtata vel hæreticus : quia regula generalis eſt,quòd nihil ſuperueniens ma-
trimonio rite inter fideles contracto & conſummato,poteſt diſſoluere vinculum coniugale , licet be-
ne cohabitationem & thorum.Sed ſi aliquis fidelium cõtrahat cum hæretica baptizata,eſt verum ma-
trimonium.quanuis peccet contrahendo, ſi ſciat eam hæreticam : ſicut peccaret,ſi cum excommuni-
cata ſcienter contraheret.Non tamẽ propter hoc matrimonium dirimeretur. Secus eſſet ſi aliquis ca-
techuminus rectam fidem habens, ſed non baptizatus , contraheret cum aliqua fideli baptizata , quia
non eſſet verum matrimonium , eò quòd baptiſmus eſt ianua ſacramentorum.& ideo ad ſacramẽtum
requiritur quòd vterque contrahentium ſit baptizatus.Vnde hoc impedimentum matrimonij nõ di-
citur diſparitas fidei , ſed diſparitas cultus, qui reſpicit exterius ſeruitium & exteriorem proteſtatio-
nem & profeſsionem,quæ fit per ſacramentũ baptiſmi. Cùm verò ambo coniuges in infidelitate exi-
ſtentes,contraxerunt matrimonium, & vnus conuertitur ad fidem, & baptizatur, fides illius nõ diſſol-
uit,ſed perficit matrimonium,etiam ſi alius nolit conuerti , dummodo conſentiat habitare cum eo ſi-
ne contumelia creatoris. Et ſic conſuluit Apoſtolus fideli cohabitare infideli. Ex quo habetur quòd
non tenetur fidelis conuerſus cohabitare cum infideli nolente conuerti, etiam ſi infidelis velit cohabi
B tare abſque contumelia creatoris, donec conuertatur ad fidem & baptizetur. ¶Aliquando enim vin-
culo matrimonij manente,ſoluitur matrimonium,quantum ad cohabitationem & debiti ſolutionem.
In qua re pari paſſu ambulant infidelitas & adulterium:quia vtrunque eſt contra bonum prolis,& in-
fidelitas eſt adulterium ſpirituale,quod eſt grauius. Vnde ſicut vir ſe habet ad poteſtatem dimittendi
adulteram,vel commanendi cum ea:Ita ſe habet ad poteſtatem dimittendi infidelem,vel commanen-
di cum ea. Sed vir iniuriam paſſus,poteſt liberè commanere cum adultera ſub ſpe correctionis,& ſi nõ
ſit in adulterio obſtinata,& nolit in eo perſeuerare,quia tunc nõ deberet cohabitare cum ea , ne vide-
retur patronus turpitudinis : quanuis etiam ſi habeat ſpem correctionis, poſsit liberè dimittere illam
Sic fidelis conuerſus poteſt cum infideli manere, ſi habeat de ipſa ſpem correctionis , & ſi non videat
eam in infidelitate obſtinatam : & bene facit commanendo,non tamen tenetur. Vnde Apoſtolus non
præcipit, ſed conſulit. Nec fit præiudicium vxori,niſi ex culpa ſua,quia conuerti contemnit. Si verò
immineret viro periculum ex tali cohabitatione,vt quando non vult habitare cum eo abſq; contume-
lia creatoris:debet eam dimittere,& manere innuptus,vel cum alia Chriſtiana contrahere. & tunc nõ
habebit duas vxores : quia ſecundum matrimonium,quod eſt in fide Chriſti contractum , eſt fortius,
& totaliter tollit primum,quod non erat ratum.& ſic mulier infidelis dimiſſa,poſt matrimonium vi-
ri cum Chriſtiana,poteſt contrahere cum alio.Si verò poſtea vellet conuerti,& ad primum virum re-
dire,nõ poſſet,cùm vinculum ſit ſolutum.Nec obſtat quòd vinculum ſeruitutis non ſoluitur per bap-
tiſmum,vnde Apoſtolus,Quicunque ſub iugo ſunt ſerui,omni honore dominos ſuos dignos arbitrẽ- 1.Tim.6.
tur.tamen eſt minor ſeruitus,&c.quia ſeruire nõ repugnat perfectioni Chriſtianæ religionis,quę ma-
ximè humilitatem profitetur,ſicut obligatio matrimonij,in quo nõ obligatur vnus alteri,ſicut poſſeſ-
ſio eius,vt dominus ſeruo:ſed per modum cuiuſdam congruæ ſocietatis,quæ non eſt infidelis ad fide-
lem.Et licet matrimoniũ quod inter fideles cõtrahitur , ſit perfectius quàm illud quod cõtrahitur in-
ter infideles : & quòd ſi fidelis contrahat matrimonium in gradu prohibito , diſſoluatur : Non tamen
ſequitur quòd matrimonium inter infideles contractum in gradu prohibito per Eccleſiam, diſſolua-
tur : quia infideles non baptizati non ſunt aſtricti ſtatutis Eccleſiæ,vt habetur in c.gaudemus,extra de
diuortiis:ſed bene ſtatutis iuris diuini.Ideo ſi in gradibus prohibitis ſecundum legem diuinam cõtra-
xerint,poſt conuerſionem diſſoluitur, & nõ poſſunt commanere. Et quanuis filius qui per infidelita- Leuit.18.
tem amittit ius hæreditatis,per conuerſionem recuperet hæreditatem, etiam ab alio poſſeſſam , patre
ab inteſtato decedente : non tamen ſequitur quòd vxor,quæ noluit cum viro conuerti , ſi poſt matri-
monium viri cum Chriſtiana conuertatur , debeat eum recuperare : quia vinculum patriæ poteſtatis
non ſoluitur per infidelitatem, ſicut vinculum matrimonij infidelium per matrimonium alterius in
fide contractum.Per alia autem crimina non diſſoluitur matrimonium. Vnde Chriſtus, Qui dimiſe-
C rit vxorem,niſi ob fornicationis cauſam, mœchatur. ¶Nec fornicatio aut adulteriũ ſoluit vinculum Matth. 19.

Adulteriū non ſoluit vinculū matrimoniale.

eſſentiale matrimonij, quando matrimonium eſt ratum per fidem in ſacramento baptiſmi proteſtatā: D
cùm matrimonium inter fideles contractum, ſit ſacramentum Eccleſiæ, ex quo habet perfectam firmitatem, inquantum ſignificat indiuiſibilem coniunctionem Chriſti & Eccleſiæ: & oppoſitum dicētes non poſſunt ſuſtinere ꝙ matrimonium inter fideles contractum & conſummatum, ſit ſacramentum Eccleſiæ, quod tamen eſt per Eccleſiam determinatū, vt ſuprà dictum eſt. Poteſt enim ſic argui, quia ſi ſolueret vinculum matrimonij, non ſignificaret indiuiſibilē vnionē Chriſti & Eccleſiæ: à qua ſignificatione habet ꝙ ſit ſacramētum, quia ſi poſſet per adulterium diſſolui, ſignificaret falſum. Quod autem non ſoluatur vinculum eſſentiale per adulterium, patet ex eò ꝙ mulier committens adulterium, remanēt ligata, cùm Chriſtus dicat, Quicunq; dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari. Et qui dimiſſam duxerit, adulterat. Et ſi per adulterium ſolueretur vinculum matrimonij, ipſa ex culpa ſua reportaret commodum, & matrimonia faciliter & paſſim diſſoluerentur, propter magis deſideratum coniugium adulterando, quod eſſet totam Chriſtianam politiam confundere. Nec valet euaſio aliquorum dicentium quòd matrimonium tenet quantum ad adulterātem, ſed nō quantum ad illum qui paſſus eſt iniuriam. Quia (vt dictum eſt) matrimonium eſt vinculum & nexus duorum, & relatiuū æquiparentiæ, & nō poteſt ſolui ex parte vnius, quin ſoluatur ex parte alterius, ſicut nec habitudo inter patrem & filium. Si enim duo ſunt æqualiter inuicē ligati, quod ligamen vnius pendet ex ligamine alterius, ſiue vna corda, illa fracta, nullus eorum eſſet ligatus alteri: ſic ſomnium & contra experiētiam videtur, quòd adulter maneat ligatus vinculo eſſentiali, & non alius. Et ideo nō eſt intelligendum, ꝙ Chriſtus dicendo, Quicunq; dimiſerit vxorem ſuam, excepta fornicationis cauſa, facit eam mœchari: & qui dimiſſam duxerit, adulterat: dederit viro licentiam alteram ducendi, & dimittendi adulteram, quo ad vinculum eſſentiale: ſed ſolùm dimittendi eam, quantum ad thorum & cohabitationē: ſic quòd vir dimittens eam ex cauſa fornicationis, non facit eam mœchari: nec eſt cauſa adulterij eius ſi mœchetur: quod eſſet, ſi ipſam ſeruantem caſtitatem coniugalem, dimitteret. Nec dixit Chriſtus, Quòd ſi vir, qui propter fornicationem vxorem dimitteret, & aliam vxorem duceret, E
non mœcharetur. Et quòd ſit verus ſenſus à Chriſto intentus, apparet ex D. Paulo, ſupponēdo primò ꝙ ſi vir propter fornicationem vxoris poteſt illam dimittere, etiam vxor poteſt virum dimittere propter adulterium. Quia licet adulterium in muliere ſit grauius, inquantum eſt contra bonū prolis, propter incertitudinem, non tamen inquantum eſt contra bonum fidei, ad quam coniuges ſibi inuicem æqualiter tenentur. Nam ſicut dicitur, Mulier poteſtatem ſui corporis non habet, ſed vir: Sic dicitur, Vir poteſtatem ſui corporis non habet, ſed mulier. Illo ſuppoſito Apoſt. declarat intentionem Chriſti, dum ait: His autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio: non ego, ſed Dominus, vxorem à viro non diſcedere. Quòd ſi diſcedat (ſcilicet in caſu licito ex cauſa fornicationis viri, prout Chriſtus conceſſit) manere innuptam, aut recōciliari viro ſuo. Hæc verba clariſſimè ſonant, ꝙ vxor ex cauſa fornicationis poteſt diſcedere à viro fornicante. Sed ſi diſcedat, debet manere innupta. ergo idem dicendū eſt de viro, cùm (vt probatum eſt) in hoc ſint æquales. vnde manifeſtiſſimè ſequitur ꝙ vinculū eſſentiale nō eſt ſolutum: Quia ſi eſſet ſolutum, poſſet nubere: quod nō poteſt, ſed recōciliari viro, vel manere innupta. Nec ex hoc ſequitur ꝙ propter peccatū alterius quis priuetur iure ſuo: quia ſi velit debitum, poteſt reconciliari. Si nolit: ſeruet continentiam, ad quam licet nullus per ſe obligetur, tamen bene per accidens, vt propter ægritudinem incurabilem corporalem vel ſpiritualem, ac etiam ex ſuppoſitione, ſcilicet ſuppoſito quòd nolit recōciliari. ¶Ex præmiſſis patet ꝙ ſola fornicatio carnalis vel ſpiritualis eſt ſufficiens cauſa diuortij, comprehendendo ſub fornicatione vitium contra naturā, quod eſt longè grauius, propter quod diuortium fieri poteſt, licet in euangelio non exprimatur, tum quia eſt paſſio innominabilis, tum quia rarò accidit, tum quia non ita cauſat incertitudinem prolis. ¶Notandum ꝙ licet vir quàmcitò ſibi conſtat de fornicatione vxoris, poſſit proprio arbitrio illam dimittere, quo ad thorū tantum, non tamen poteſt quo ad cohabitationem abſq; iudicio Eccleſiæ: quia ſi faceret, poſſet cogi ad cohabitandum, niſi vir incontinenti probaret per teſtes, quibus creditur: & fornicatio probari cenſetur, ſi teſtes deponant de ſuſpicione violenta, ſcilicet quòd viderint ſolum cū ſola, nudum cū nuda, horis & locis ſuſpectis. Quādo autem maritus vult accuſare vxorem ad thori ſeparationem vel cohabitationem, debet hoc agere coram iudice ſpirituali: & tunc inſcriptio fieri non debet. Nec propter ſententiam iudicis impeditur eius recōciliatio: quia ſententia in fauorem datur, quātum placuerit iniuriam paſſo. Pro reconciliatione autem non oportet adire iudicem Eccleſiaſticum. vxor enim adultera tenetur reddere debitum viro, quotieſcunque fuerit reuocata. Si autem vir eam accuſare voluerit ad pœnam corporalem, debet adire iudicem ſecularem, coram quo debet fieri inſcriptio, cū obligatione ad legem talionis, ſi in probatione deficiat. ¶Ex præmiſſis ſequitur, ꝙ non excuſabantur olim antiqui dimittētes vxores ſuas, dando libellum repudij, permiſſum ad duriciā cordis, vt vitaretur homicidium, cùm inſeparabilitas matrimonij ſit de iure naturali, à quo hominum malitia nō excuſat, neq; deobligat. Præterea contra legem naturæ eſt, quòd quis contrarietur Deo: quod fieret, ſi quos Deus coniunxit, homo ſepararet. Inſuper matrimonium ordinatur ad educationē prolis, non ad tempus, ſed per totam vitam. vnde de lege naturæ eſt quòd parētes filiis theſaurizent. vnde Apoſt. Non debent filij theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis: qui & hæredes ſunt parentum: ideo cùm proles ſit commune bonum viri & vxoris, oportet eorum ſocietatem perpetuò manere indiuiſam, ſecundum legis naturæ dictamen. Et ideo quanuis aliæ leges non prohibuerint ſeparationem: lex tamen Chriſti ad perfectum hominem adducens, in primum ſtatū ac inſtitutionem reduxit matrimonium. ¶Hæc autem ſeparabilitas dupliciter pertinet ad matrimonium: Primò inquantum eſt officium naturæ, ad bonum prolis; Secundò inquantum eſt ſacramentum Eccleſiæ, & ſignum perpetuæ coniunctionis

Matth.5.

1.Cor.7.

In Addit. 3.p.q.62. art.1. art.2.

Modus ſeparationis propter adulterium.

F

Matt.19.

Libellus repudij olim non excuſabat.

2.Cor.12.

Rom.8.

Heb.6.

coniunctionis Christi & ecclesiæ.Et sic separatio magis directè repugnat significationi,quàm prolis bono,cui consequenter repugnat.vnde inseparabilitas matrimonij amplius in bono sacraméti intelligitur,quàm secundú quod est bonum prolis.Ex ideo ex quo matrimonium institutum est sacramentum Ecclesiæ,non potest cadere in eo dispensatio,sicut ante institutionem, vt officium naturæ.vnde dispensatum fuit cum Abraham de eiectione Agar,quæ erat eius vxor secundaria.In nouo autem testamento non legitur dispensatio:quia non potest Deus esse author falsitatis.Et quáuis inseparabilitas matrimonij impediat bonum in aliquo homine:bonum tamé commune prolis,ad quod ex natura sua ordinatur,præferendum est bono particularium personarum. ¶Vndecimum impedimentum est impotentia coeundi:Quia omnis contractus,in quo quis se obligat ad dandum id quod dare nó potest, est nullus:sed per matrimoniú aliquis se obligat ad copulá carnalem,& redendum debitum naturæ: si ergo illud reddere non possit,non est matrimonium.Et licet copula carnalis nó sit de essentia matrimonij:tamen potestas ad illam est de eius essentia.vnde in c.quod sedem, de frigidis & male. dicitur, Sicut puer qui non potest debitú reddere,non est aptus coniugio:sic qui impotétes sunt,minimè apti sunt ad contrahendum matrimonium. Ad huius euidentiam sciendum est ꝙ impotentia coeundi potest dupliciter contingere.Primò ex causa intrinseca & naturali, vt ex frigiditate : & hoc dupliciter:
A Quia vel est téporalis, vel perpetua: Si téporalis,non soluit matrimoniú,cú ei subueniri possit remedio medicinæ.Si est perpetua,soluit matrimonium.Ille tamen qui hoc impedimentum habet,non potest amplius matrimonium contrahere. alter verò nubere potest,tantum in domino. Ad experiédum autem an impedimentú sit perpetuum,vel temporale,Ecclesia statuit determinatum tempus.s. triennium,post quod si fideliter ex vtraq; parte operam dederint copulę carnali,inueniatur matrimonium non esse consummatum,iudicio Ecclesiæ dissoluitur,seruata certa solennitate expressa in c.literæ vestræ,&c.laudabilem,de frigi.& malefi. Et si Ecclesia se deceptam inueniat,quando.s.ille in quo erat impedimentum,post triénium carnalem copulam cum alia habeat,redintegrat primum & dirimit secundum,quanuis de eius licentia sit factum:quia non potest esse impedimentum naturæ perpetuum viro,respectu vnius mulieris,& non respectu alterius.Si verò nó possit complere actum carnalé cum virgine,tunc medicinaliter aliquo instrumento possunt claustra pudoris aperiri & coniungi : nec hoc
B est contra naturam,quia non propter delectationem. Abominatio autem mulieris nó est causa intrinseca & naturalis,sed extrinseca,de qua postea dicetur.Et quanuis senes sint frigidi,quantum ad generationem,non tamen quantum ad carnalem copulam,licet raram.Ideo matrimonium eis permittitur in remedium,sicut sterilibus.Et quanuis mulieres sint frigidiores viris:propter frigiditaté tamen mulieris non dissoluitur matrimonium:sicut nec propter sterilitatem: Quia mas est agés in generatione, & fœmina patiens. Ideo maior calliditas requiritur in masculo, q̃ in fœmina,in qua tamé potest esse impedimentum ex alia causa,scilicet coartatione.& tunc idem est iudiciú de artatione mulieris, & de frigiditate vel maleficio viri.Quia si nulla arte potest subueniri mulieri, quantum ad artationem respectu vnius viri,soluitur matrimonium:& si sit sufficienter aperta,respectu alterius non tenetur manere sine spe cóiugij:sicut nec perpetuò maleficiatus,respectu vnius,vt infra dicetur. Frigiditas auté in viro magis dissoluit,quàm superflua caliditas:Quia per frigiditaté non solùm tollitur commixtio seminum,sed etiam vigor membrorum,quo fit coniunctio corporum.Si tamen inueniretur ꝙ excessus caloris per triennium impediret carnalem copulam,iudicaretur impedimentú perpetuum,de quo non fit mentio in iure,eò ꝙ rarisimè accidat:ac etiam quia omne impedimétum naturale ad frigiditatem reducitur.¶Si verò impotentia coeundi proueniat ex causa extrinseca,puta ex maleficio,quod est ligamen quoddam à dæmone proueniens,Deo permittente,quo vir & vxor à carnali copula impediuntur:Dicendum quòd si maleficium sit temporale,non dissoluit matrimonium:sed si perpetuú, dissoluit sicut frigiditas. Differentia tamen est inter frigiditatem & maleficium: quia per frigiditatem non solùm est impotens ad vnam,sed ad omnes:non autem per maleficium,de quo iudicádum est, sicut de frigiditate perpetua,hoc dempto,quia in maleficio perpetuo datur vtriq; licentia, quod nó fit in viro frigido.Si verò maleficium non sit perpetuum,non dissoluitur matrimonium.& ad experiendum an sit perpetuum,statutum est ab Ecclesia simile tempus triennij,sicut in frigiditate. Nunquá tamen licet maleficiú maleficio soluere:quia nullo modo debet aliquis dæmonis auxiliú inuocare, neq; ad inuocátes accedere,quod fit per maleficium.& ideo vbi non potest aliter tolli,quàm per aliud maleficium,reputatur impedimentum perpetuum.Cùm autem mulier venit in abominationem viri, sic quòd vir nó potest ei copulari ab initio,eodem modo iudicandú est,sicut de maleficio & frigiditate.
C Quia si remedio medicinę potest ei subueniri,est temporalis,& non soluit:si verò perpetua,tunc soluit.¶Defectus etiam ætatis soluit matrimonium,non propter impotentiam coeundi,cùm nó sit perpetua:sed propter defectum vsus rationis,qui non est sufficiens ad illum consensum,qui perpetuò durare debet,rite faciendum.Et ideo istud impedimentú reducitur ad impedimentum erroris. Et cùm matrimonium contrahatur per modum contractus:sequitur quòd subiacet ordinationi legis positiuę, sicut & alij contractus:sed iura determinant decimumquartum annum in masculo,& duodecimum in fœmina,& quòd ante illud tépus matrimonia contracta non tenerent:ideo si contrahatur, non tenet. Quia tamen præcepta iuris positiui sequuntur id quod in pluribus est,si ante prædictum tempus vigor rationis & naturæ suppleat defectum ętatis,matrimonium nó dissoluitur.Vnde consequens est ꝙ si ante prædictú tempus fuerint carnaliter copulati,matrimoniú perpetuò ligat. Nec obstat ꝙ secúdú leges accipiunt tutorem aut curatorem vsq; ad vigesimumquintum annum,sine quorum authoritate contractus per eos facti si lædantur,nulli sunt:quia hoc est verú in aliis contractibus,sed non in matrimonio,ad quod natura inclinat:licet professio religionis,quæ est quoddam matrimonium,ante deci-

Cene.21. Galat.4.

In Addi.3. p.q.58.ar.1.

Impotentia coeundi dupliciter contingere potest.

Idem iudiciú de coartatione mulieris & frigiditate viri.

Malleficium quid.

Maleficium maleficio solui nó debet.

mumquartum annum facta non teneat:quia sic statutum est,eo ꝙ ad illud natura nõ adeò inclinat, sicut ad carnale.¶Furia autem superueniẽs matrimonio,non soluit illud,nec aliqua ægritudo,aut aliud impedimentum,si inter fideles sit contractum.Si autem præcedat,cùm tollat vsum rationis, impedit consensum.vnde ea ratione,qua error dissoluit,sic furia.Et quanuis furia,etiam perpetua , non impediat generationem prolis,impedit tamen conuenientem educationem ipsius:ideo est contra bonum prolis,Et quemadmodum furiosi non sunt idonei ad aliquem contractum faciendum, sic nec ad matrimonium.Si autem habeat dilucida interualla, & in illis interuallis contrahat, matrimonium tenet, licet non sit perfectum:quia adueniente furia,nesciret prolem cõuenienter educare.¶Duodecimum impedimentum est vxoricidum,quod ex statuto Ecclesiæ matrimonium impedit contrahendum:sed quandoque non dirimit contractum,quando,s.vir occidit mulierem in actu adulterij deprehensam. quod non licet in foro conscientiæ,neq; etiam secundum leges:licet non puniant,propter maximum incitamentum quod habet vir in tali facto. Sed Ecclesia non est astricta legibus humanis, vt iudicet eum sine reatu æternæ vel Ecclesiasticæ pœnæ dimittendum: ideo prohibet tali ne amplius alicui in matrimonio copuletur: tamen si timeatur de incontinentia ipsius, potest cum eodem per Ecclesiam dispensari,vt matrimonium contrahat.Si verò sine dispensatione cõtrahat,peccat:sed matrimonium contractum non dissoluitur. Quandoq; etiam dirimit contractum,vt si quis occidat vxorem suam,vt ducat eam cum qua mœchatur:tunc efficitur illegitima persona contrahendi cum illa : ita ꝙ si de facto matrimonium cum ea contrahat,dirimitur:nec pœnitentia rehabilitat eum:quia non est necessarium ꝙ deleta culpa deleatur omnis pœna,vt patet de irregularitate. Nec pœnitẽtia semper restituit in pristinam dignitatem,quanuis possit restituere in pristinum gradum gratiæ, vt dictum est c.6.§.4. ver.7.Sed propter tale vxoricidium nõ efficitur persona illegitima,respectu aliarum mulierum.vnde si cum alia contraxerit,quanuis peccet contra statutum Ecclesiæ faciens:matrimonium tamen cõtractum non dirimitur.Nec obstat quòd maius peccatum sit occidere patrem,quàm vxorem, per quod peccatum non dissoluitur matrimonium:Quia talis non peccat contra matrimoniũ,sicut ille qui propriam occidit vxorem.Ideo in quo peccat,puniri debet.

In Addit. 3.p.q.60. art.2.

Ver. 10. DE REDDITIONE DEBITI MATRIMONIALIS.

Viso de matrimonio & eius impedimentis,videndum est de annexis & contrariis, aliísque consequentibus matrimonium,& primò de redditione debiti. Apostolus præcepit vtriq; alteri debitũ reddere,dicens:Vxori vir debitum reddat, similiter autem & vxor viro.& rationem assignat, Quia mulier sui corporis potestatem non habet,sed vir.Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet,sed mulier.omnibus enim debita reddi debent.Cui tributum,tributum,&c. Si serui Christiani,secundum Apostolum,tenentur reddere domino suo debitum obsequium, ad quod iure positiuo obligantur:à fortiori vir & mulier,cum obligentur iure naturæ & diuino.Præterea matrimonium datum est in remedium,ad fornicationem vitandam.Sed hoc non posset fieri, si vnus nõ teneretur reddere debitum alteri agitato concupiscentiæ stimulis:Ideo reddere debitum est de necessitate præcepti.Sed hoc intelligendum est tempore & loco debitis , & seruatis aliis circunstantiis requisitis :nec interrogandum est de causa siue intentione petentis.¶Hoc præceptum etiam intelligendum est salua consistentia personæ,cùm matrimonium sit principaliter institutũ in officium naturæ. & ideo in actibus ipsius seruandus est naturæ modus,secundum quẽ nutritiua non ministrat generatiuæ,nisi secundum quod superfluit,ad conseruationem indiuidui.Quia hic est ordo naturalis,vt prius aliquid in seipso perficiatur & postmodum alteri de perfectione sua communicet.hoc etiam habet ordo charitatis quæ perficit naturam.Ideo cum vxor in virum potestatem non habeat, nisi quantum ad generatiuam virtutem,& non quantum ad ea quæ concernunt cõseruationem indiuidui:ideo nõ tenetur,nisi salua incolumitate personæ:quia quilibet potest abstinere ab his quæ sunt nociua personæ. & eodem modo dicendum est de vxore,cũ(vt dictum est)sint æquales in prædicta potestate. Quod non est intelligendum de æqualitate quantitatis,quæ attenditur inter quantitates eiusdem mensuræ,vt bicubiti ad bicubitum. Quia secundum hanc æqualitatem vir & mulier non sunt æquales in matrimonio,nec in actu ipsius:quia vir est agens,& mulier patiens.Ideo quod est nobilius,debetur viro. Nec etiam in dispensatione domus:quia vir regit,& mulier regitur,vnde vir dicitur caput mulieris, & non mulier viri:sed Christus.Neque enim vir factus est propter mulierem,sed mulier propter virum.Sunt tamen æquales secundum æqualitatem proportionis,quæ attenditur inter duas quantitates eiusdem speciei, sicut dupli ad duplum:quia maius duplum non habet maiorem aut minorem proportionem ad suum simplum,quàm minus duplum ad suum simplũ:licet vnum duplum habeat maiorẽ quantitatẽ quàm aliud.Sic vir & mulier sunt æquales secundum proportionem:quia sicut vir tenetur vxori in actu coniugali & dispensatione domus,secundum id quod est viri:ita vt vxor viro,ad id quod est vxoris. vnde si mulier sine consistentia & incolumitate personæ non potest reddere,non tenetur.¶Et cũ lepra superueniens non soluat matrimonium:si vir nolit continere,tenetur vxor ei reddere debitum. Nec alter cõiugum prohibetur vti iure suo,quãuis ex hoc malum alteri proueniat:maximè si timeatur periculum spirituale,puta adulterium,ad quod leprosi propter calorem interiorem inducuntur. Non tenetur tamẽ vxor sana cohabitare viro suo leproso:quia non ita citò inficitur ex coitu,sicut ex frequenti cohabitatione & conuersatione,vt habetur in c.quoniam,de Coniug.lepro.licet aliqui dicant virũ sanum non teneri vxori leprosæ:eo quòd vir per concubitum vxoris citius inficiatur, quàm econuerso.Prædictum tamen ca.quoniam,indistinctè loquitur,dicens,ꝙ præcepto Apostoli nulla in hoc casu exceptio inuenitur. Nec obstat ꝙ proles generetur infirma:quia melius est sic esse,quàm penitus non esse.Non tenetur tamen vir reddere quãdo non potest,maximè cùm impotentia prouenit ex naturali

In Add.3. p.q.64. 1.Cor.7. Rom.13. Ephe.6.

Quãdo redditio debiti sit de necessitate præcepti.

art.3.

1.Cor.11.

Leproso vxor debitũ reddere tenetur.

turali infirmitate, vel ex actu matrimonij: quia tunc mulier vlterius petendo, se magis meretricē quàm coniugem exhiberet. Si autē est impotens ex alia causa, si est licita, no tenetur reddere: nec potest mulier exigere. si non est licita, peccat. & peccatum vxoris si propter hoc in adulterium labatur, viro aliquo modo imputatur. & ideo non debet indiscreta ieiunia, vel vigilias, aut alia huiusmodi facere. Nec à sacerdote debet in pœnitentiam imponi viro ea facere, per quæ reddatur impotens ad reddendum debitum vxori iuuenculæ & ferueti. Nec etiam vxori licitum est facere, nec sacerdoti imponere tam graues abstinentias & alia, per quæ reddatur deformis viro suo. Non tenetur etiam vir vti calidis, vt sit magis potens: sed sufficit quòd non se faciat impotentem. Nec solùm tenetur vir reddere vxori debitum, quando expressè verbis petit, sed etiam si per aliqua signa vir percipit quod vellet sibi debitum reddi, sed propter timorem aut verecũdiam tacet. Tunc enim est interpretatiua petitio. ideo tenetur, aliàs quodãmodo exponit eam periculo fornicationis. Si enim medicus cui infirmus est commissus, tenetur subuenire infirmitati corporali, etiam si ipse nõ petat: à fortiori vir. quia redditio debiti est medicamētum cõtra concupiscentiam vxoris, quæ est infirmitas spiritualis. ¶Non tenetur etiam reddere, nisi locis & tēporibus debitis, & honestate seruata: quia non in loco publico, propter scandalum: neque etiam in loco sacro, aut tempore menstrui, propter prohibitionē aut honestatem, ac etiam quia est contra bonum prolis, quæ ex hoc deformis & signata prodit in testimonium inordinatæ concupiscentiæ parentum. Tenetur etiam tempore sacro reddere. vnde Apostolus, Nolite fraudare inuicem, nisi communi consensu ad tempus. peccat tamen, secundũ aliquos, saltem venialiter, petens tempore sacro, vt festorum, ieiuniorum, orationũ, & processionum, cum teneatur orare, & deuotioni siue orationi (quæ per hoc impeditur) vacare. vnde Moyses, Nõ appropinquetis vxoribus vestris. Non est tamen iudicandum mortale, quia nõ est aliqua hora determinata ad orandum, quin possit recõpensari in aliis horis. Et si illis temporibus tentetur de incontinētia, habet alia remedia ad reprimendam concupiscētiam, vt orationes, ieiunia, disciplinas, vigilias, & alia id genus, quibus vtuntur illi qui perpetuò continent.

Vxorati nõ debent indiscretas abstinentias & vigilias facere.

Petitio debiti dupliciter fieri potest.

1. Cor. 7.

Exod. 19.

F ¶Reddens tamen tempore festiuo, neque quantum in se est, cõsentit aut communicat peccato alterius, sed ad id ad quod ab eo exigitur, inuitus & cum dolore consentit: vnde non peccat, nec tenetur abstinere à communione in die Paschæ: licet bene faceret abstinendo. ideo suo proprio arbitrio est relinquendus: hoc enim propter lubricum carnis est diuinitus ordinatum, vt semper petenti debitum reddatur. vnde apostо. postquàm dixit, Nolite fraudare inuicem: subiungit, Ne fortè tentet vos Sathanas propter incontinentiam vestram. Et si allegetur c. omnis homo, de consecratio. distin. 2. vbi dicitur, Omnis homo ante sacram communionem à propria vxore abstineat tribus aut quatuor aut quinque diebus. Glo. dicit, quantum est ex se. Quia exactus omni tēpore, seruatis aliis circunstantiis, reddere debet, vt habetur in c. Si dicat vir. 33. quæst. 5. Quod enim dicitur in dicto can. omnis, non est præceptum, sed consilium, vt habetur in c. vir cũ propria vxore. 33. quæst. 4. ¶Ex præmissis sequitur ꝙ alter coniugum non potest vouere continentiam sine alterius consensu. Nullus enim facere potest votum de alieno, & si vouerit, peccat: nec votum seruare tenetur, alio petēte. Sed si non petat, tenetur votum seruare. & sic non potest exigere. Hoc intelligendum est post matrimonium cõsummatum: quia ante consummationem potest vouere ingressum religionis, quod habet perpetuam continentiam: & tenetur implere infra duos menses, aliàs potest compelli ad celebrãdas nuptias, vt habetur in ca. ex publico, de conuer. coniug. Si verò cum consensu alterius coniugis vouerit, votum tenet: verùm alter coniugum non tenetur consentire: licet dissentiendo bonum alterius impediat: quia hoc facit ne sibi præiudicium generetur. Vouens sine consensu alterius, non habet ius exigendi. Posset tamen in illo voto summus pontifex dispensare, maximè si alter solùm consentiret ad tempus, vt habetur in ca. charissimus, de conuer. coniuga. ¶Excusatur etiã vir à redditione debiti, accipiēdo crucem in subsidiũ terræ sanctæ: quia satis probabile est quòd vxor debeat velle continere ad tempus, subueniendo necessitati Ecclesiæ generalis. Ideo in fauorem negociorum, pro quibus crux sibi datur, statutum est quòd vir possit sine consensu vxoris crucem accipere: sicut posset etiam domino suo terreno, à quo feudum habet, absque consensu vxoris militare. Quia sicut mulier accipit potestatem in corpore viri: saluo hoc in quo vir tenetur corpori suo: ita etiam saluo hoc, in quo tenetur alteri domino suo terreno. Nec tamen subtrahitur omnino ius suum vxori: quia vxor potest eum sequi, & non vir vxorem, cum vir debeat regere vxorem, & non econuerso. Præterea vxor cum maiori periculo castitatis discurreret quàm vir, & cum minori Ecclesiæ vtilitate.

De voto cõtinentiæ alterius coniugum.

Ver. II. DE CONCVBINATV.

EX duobus finibus seu bonis matrimonij à natura intentis, apparere potest ꝙ concubinatus & pluralitas vxorum contrariantur iuri naturali & matrimonio: differenter tamen, quia concubinatus contrariatur principali bono matrimonij, quod est proles. & ideo nunquam fuit licitum concubinam habere: neque etiam fuit vnquam in concubinatu dispensatum. Pluralitas verò vxorum non est cõtra bonum principale matrimonij, sed contra secundarium. s. contra communicationem operum & pacificũ conuictũ. Ideo aliquando licuit aliquibus viris ex diuina dispensatione habere simul plures vxores: licet nunquam licuerit alicui mulieri simul habere plures viros. de quibus per ordinē dicendũ est. ¶Ad cuius euidentiam supponendum est primò. ꝙ quicquid reddit actionem incõuenientē fini, quē natura ex aliquo opere seu actu intendit, dicitur esse contra legem naturæ. Potest autem actus nõ esse conueniens principali fini, vel secundario, dupliciter: vno modo, quando omnino impedit finē, vt superfluitas aut defectus comestionis impedit salutem corporis, quasi finē principalem comestionis, & bonam habitudinem in negotiis exercendis, qui est finis secundarius. Alio modo, quando non omnino impedit finem, sed facit peruentionem ad illum minus decētem aut difficilem ad finē principalem

In Add. 3. p. q. 65. ar. 1

vel secundarium, Si ergo actio sit inconueniens fini, quasi omnino directè prohibens principalē finē, prohibetur primis præceptis legis naturæ, quæ sunt sicut communes animi cōceptiones, & sicut prima principia in speculabilibus. Si autem actio sit incompetens fini secundario, quocunq; modo. s. omnino prohibens, vel difficilem aut minus decentem reddens, aut etiā principali, vt faciens magis difficilem, vel minus congruam peruentionem ad ipsum: actio illa non prohibetur primis præceptis legis naturæ, sed secundis, quæ ex primis deriuātur, sicut conclusiones ex principiis in speculatiuis. ¶ Secundò supponeddum est id quod suprà dictum est, cùm de dispensatione moralium præceptorum ageretur, ꝙ in primis præceptis legis naturæ non cadit dispēsatio, sed semper efficaciā obligandi habent. Sed in secundis præceptis cadere potest dispensatio, quia non semper habent efficaciam obligādi, sed vt in pluribus, eò ꝙ actus humani variantur secundum diuersas conditiones personarum, temporum, & aliarum circunstantiarū, & in maiori parte. Talis est tota materia moralis, vt patet per Philosophū in Ethicis. Ideo vbi eorū efficacia deficit, licitè prætermitti possunt. Sed quia non est facile determinare huiusmodi varietates, ideo licentia prætermittendi legem in illis casibus, ad quos legis efficacia se propter varietatem extendere non debet, reseruatur illi, ex cuius authoritate lex efficaciam habet: & talis licentia dispensatio dicitur. ¶ His suppositis dicendum est primò, ꝙ actus concubinatus est cōtra legem naturæ: Primo modo, quia non ordinatur in finem naturæ per actionem agentis, imò peruertit & tollit omnino peruentionem in finem principalem: quia finis principalis, quem natura intendit in tali concubitu, est proles procreanda & educanda: & vt hoc bonum consequeretur, posuit delectationem, vt Constantinus dicit. Quicunque ergo cōcubitu vtuntur propter delectationem quæ in ipso est, non referendo in finem à natura intentum, facit contra naturam, peruertit enim ordinem naturæ: quia res à fine denominatur, tanquàm optimo: sicut coniunctio matrimonij à prolis bono nomē accipit, quod per matrimonium principaliter quæritur. Et quanuis aliquis ex cōcubinatu prolē quærat, non tamen conuenienter quærit ad prolis bonum, in quo nō solùm intelligitur prolis procreatio, per quam proles accipit esse, sed etiam educatio & instructio, per quam accipit nutrimentum & disciplinam: in quibus tribus parentes proli tenentur ad longum tempus, & per totam vitam. Ideo lex naturæ exigit ꝙ pater & mater commaneant ad subueniēdum proli. vnde aues quæ communiter pullos nutriunt ante completā nutritionē non separātur à mutua societate, quæ incipit à concubitu. Hęc autem obligatio qua debet commanere fœmina viro, & econuerso, dicitur matrimonium. ¶ Et licet aliquis diues posit subuenire proli educandæ per longum tempus: hoc tamen est per accidēs, & non ex natura actus: & per id quod est per accidens, non tollitur id quod est per se, hoc est naturale: & sic nō tollitur determinatio, propter quam secundum omnes leges filij qui de concubinatu nascuntur, sunt vituperabiles: quod non esset, nisi cōcubitus ex quo oriūtur, esset naturaliter turpis. Nec obstat quod ius positiuum quod à naturali deriuatur, nō prohibet fornicationē simplicem, imò potius in pœnam, secundum antiquas leges, mulieres lupanaribus tradendę condemnabantur: quia lex naturæ in gentibus quantum ad multa offuscata erat, & non reputabant malum accedere ad concubinam, sed passim fornicatione vtebantur, quasi re licita, sicut & aliis quæ erant contra cæremonias Iudæorum, quanuis non essent contra legem naturæ. Et ideo Apostoli immiscuerunt prohibitionem fornicationis cæremonialibus, propter distinctionem quæ erat inter Iudęos & Gentiles. ¶ Non obstat etiam quod qui potest alicui rem suam tradere in perpetuum, posit tradere ad tempus: nam per hoc distinguitur donatio à cōmodato: quia hoc verum est in his in quibus nulla deordinatio sequitur, prout in cōcubinatu, in quo est deordinatio contra bonum prolis, quæ ex illo actu nata est sequi. Et quāuis aliquis vtendo ancilla sua tanquam re sua, maximè ex consensu suo, nulli faciat iniuriam in particulari: facit tamen iniuriam naturæ & proli procreandæ. ad cuius bonum non sufficienter neque conuenienter talis coniunctio ordinatur: sicut si quis immoderatè vteretur eò quòd suū est. Præterea licet ancilla sit res domini quo ad obsequium, non est tamen res sua quo ad concubitum. Et licet quilibet posit dare quod suum est: & vxor habeat potestatem in corpore viri: non tamen sequitur quod vir de consensu vxoris posit alteri carnaliter coniungi, neque vxor de cōsensu mariti, alter viro: Quia vxor non habet potestatem in corpore viri simpliciter, quantum ad omnia, sed solùm quo ad matrimonium, & econuerso. Ideo non possunt dare contra bonum matrimonij. Cum ergo cōcubitus fornicationis tollat debitam ordinationem parentis ad prolem, quam natura ex concubitu intendit: sequitur quòd fornicatio simplex de sui ratione sit peccatum mortale, etiam si lex scripta non esset: quia de lege diuina positiua nō est dubium, vt dictum est cùm de fornicatione ageretur, cap.7.§.4. versi.1. Nec excusatur Iuda filius Iacob, à peccato, quando concubuit cum Thamar: licet vitauerit mendacium, quod fuisset perniciosum, iniuriam habens annexam, si promissum nō reddidisset. Nec obstat etiam quòd non punitur temporali morte, quia peccatum non dicitur mortale à temporali morte, sed à morte æterna, vt infrà dicetur. Et quanuis habeat maius incitamentum quàm gula: non tamen sequitur quin sit maius peccatum, quàm inordinata comestio: Quia illa non continet deordinationem à fine vltimo, sicut fornicatio, quæ est præceptum naturæ, Non mœchaberis. in quo non cadit dispensatio, manente materia. s. quòd non sit sua. & ideo nunquā licuit. Nec aliquis sanctorum in antiquo testamento legitur habuisse concubinam, quem necesse sit à peccato excusare. Sed vbicunque legitur aliquos sanctos habuisse cōcubinas, accipitur concubina pro secundaria vxore, quæ dicebatur cōcubina, quia habebat aliquid simile concubinæ, licet esset vxor quantum ad principalem finem, qui est bonum prolis, quia indissolubili vinculo iungebatur viro, & sic conueniebat cum vxore. Sed quo ad secundarium finem, qui est gubernatio familiæ, & communicatio operum, in quo cadit dispensatio, vt dicetur versiculo sequenti: prima vxor coniungitur viro vt socia, sed non secundaria. Ideo in hoc conueniebat cum concubina,

Marginal notes: c.15.§.1. ver.7. — Act.15. — *Concubina aliquando accipitur pro vxore secundaria.*

large

large accipiendo hoc vocabulum, concubina. Et sic Agar, licet esset vxor secūdaria Abrahæ, dicebatur ancilla & concubina, quia non erat socia in dispensatione familiæ, & communicatione operum, sicut Sarra. Nec obstat quòd illa quæ est matrimonio iuncta, nō possit eiici excepta fornicationis causa, tamen Agar fuit eiecta: quia hoc factum est ex dispensatione diuina, ad significādum misterium, quod explicat Apostolus ad Galatas scribēs. Quòd etiam Ismaël hæres non fuerit, & Esau filius liberæ, hæres non fuit, ad misterium pertinet. Similiter factum est vt filij Iacob ex ancillis & liberis nati, hęredes essent, vt D. August. dicit: quia Christo nascuntur in baptismo, tam per bonos, qui per liberam significantur, quàm per malos ministros, qui per ancillam significabantur. *Galat. 4.*

Ver. 12. DE PLVRALITATE VXORVM ET MARITORVM.

VIrum simul habere plures vxores, & vxorem simul habere plures viros, constat esse contra legem naturæ: differenter tamen, quia quod mulier simul habeat plures viros, est contra primū & principale bonum matrimonij. & ideo semper fuit illicitū, neq; licitè fieri potest, cùm in primis præceptis non cadat dispensatio, vt dictum est versiculo præcedenti. Non est autem sic de pluralitate vxorum. Quòd autem pluralitas maritorū sit cōtra bonum prolis, apparet ex eò quòd per hęc quo ad aliquid totaliter tollitur. Quia quandoque contingit post primam imprægnationem mulierem iterum imprægnari, & tunc (vt dicit Philosophus) vix contingere potest quin accedat corruptio vtriusque vel alterius fœtus. Et quannis non contingat corruptio, natiuitas tamen multum impeditur. Educatio autem totaliter impeditur. Quia si vna mulier plures haberet maritos, sequeretur incertitudo prolis ex parte patris, cuius cura est necessaria in educando. Ideo nulla lege vel consuetudine fuit aliquando permissum, ꝙ vna mulier plures maritos haberet: sicut econuerso. Nec obstat illa prima animi cōceptio, siue primum naturę mandatum, Quæcunq; vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis. & per oppositum, Quæcunq; nultis, &c. hoc enim est lex & prophetæ. Sed viri aliquando voluerunt accipere, imò de facto acceperunt plures vxores: igitur & mulieres, saltem cum dispensatione. Negatur illatio: quia illa animi cōceptio intelligi debet eadem pro portione seruata. Non enim sequitur, ꝙ si prælatus vult subditum non resistere ei, ꝙ ipse non debeat resistere subdito. Sed inter vxorem & virū non est eadem proportio: quia in pluralitate vxorum non sequitur incertitudo prolis, & vnus sufficit ad imprægnandum plures. Et quāuis zelus, qui est amor non patiens consortium in amato, sit vxoris ad virum, sicut viri ad vxorem: non tamen æqualiter vt in pluribus inuenitur. Sed tam in hominibus quàm in animalibus communiter inuenitur maior zelus masculi ad fœminam, quàm econuerso, eò quòd nō est contra conceptionem naturalem, quòd vir habeat plures vxores, sicut ꝙ vxor habeat plures viros. Ideo affectus siue appetitus vxoris, qui sequitur cognitionem, non tantum refugit cōsortium in viro, sicut econuerso. Quamuis aliquæ mulieres ex aliquibus apprehensionibus & causis sint magis zelotipæ, & ampliori zelo torqueantur, quàm viri. ¶Pluralitas verò vxorum nō totaliter tollit, neq; aliqualiter impedit primum finem matrimonij, cùm vnus vir sufficiat pluribus mulieribus fœcundandis, & educandis filiis ex eis natis. Sed quo ad secundum finē matrimonij, etsi non totaliter tollat: tamen multū impedit, eò ꝙ non possit faciliter inueniri pax in familia, vbi vni viro plures vxores coniunguntur, eò quòd vnus vir non potest sufficere ad satisfaciendum pluribus vxoribus ad votum earū. Quia communicatio plurium in vno officio causat litem. sicut figuli & medici corrixantur & inuident ad adinuicem: sic plures vxores vnius viri. Cùm ergo vxorum pluralitas sit contra secundū bonum matrimonij, & præceptum naturæ, nunquam fuit licitum absq; dispensatione authoris naturæ. s. Dei, qui per inspirationem internam eo tempore quo oportebat prædictum præceptum naturæ prætermitti, vt maior esset multiplicatio prolis ad cultum Dei educandæ, dispensauit post Lamech: qui fuit primus qui absque dispensatione accepit plures vxores, qui de hoc secundum Magistrū sententiarum arguitur: quia ad explendam voluptatem id fecisse perhibetur. Per Sanctorum verò exēplum diuina dispēsatio ante legem ad alios deriuata est, quæ nō fuit in lege reprobata, imò videtur approbata in Deute. vbi dictum fuit, Non habebit vxores plurimas, quæ alliciant animam eius. vbi D. August. dicit, quòd Salomon transgressus est præceptum illud, & non Dauid: quia permissum erat plures habere, sed non plurimas, quæ allicerent, &c. Semper enim principalior finis magis est obseruandus, quàm secundarius. Ius enim naturale semper & vbiq;, quātum est de se, habet efficaciam: potest tamen per accidens propter aliquod impedimentum vel causam circa aliquem variari, quantum ad secūdarios fines: sicut Philosophus exemplum ponit de aliis rebus naturalibus. Nec obstat quòd dispensatio in lege naturæ circa huiusmodi non reperitur scripta: Quia talis debet esse dispensatio, qualis est lex. Si ergo lex naturæ scripta est in cordibus hominū, ita debebat esse eius dispensatio: quæ tamen non est nūc per Christum reuocata, eò quòd veniente Christo fuit tempus plenitudinis gratiæ, per quam cultus Dei non carnali, sed spirituali propagatione diffundendus erat in omnes gentes. ideo nunc non est ratio dispensationis. Et quāuis ius naturæ largo modo dicatur, quod omnia animalia docuit: tamen ius naturæ cōpetens homini, inquantum homo, hoc indidit quòd vna per legem matrimonij fieret vxor viri vnius. Si dicatur quòd contra legem naturæ est, quòd homo se ad impossibile obliget, & quòd vni datum est, alteri detur. Sed homo contrahens cum vna vxore, sui corporis potestatē ei tradidit, vt necesse sit reddere debitum cùm petierit: ergo facit cōtra legem naturæ, si potestatem sui corporis alteri tradat. Negatur sequela: quia hoc solùm habet locum in primis præceptis naturæ. Nec vir per matrimonium potestatem sui corporis tradit quantum ad omnia, sed solùm quantum ad illa quæ matrimonium pro principali fine requirit. Matrimonium autem non requirit vt quolibet tempore vxori petenti vir debitum reddat, nisi cùm petit ad id quod matrimonium est principaliter institutum, hoc est ad bonum siue generationem prolis, siue quantum sufficit ad imprægnationem. Licet matrimonium postmodū,

In Add. 3. p. q. 65.
9. de Ani.
Matth. 7.
33. dist. 4.
Roma. 2.
Ma... 19.

inquantum est remedium, (quod est secundarius finis eius) fuerit ordinatum ad vitandam fornicationem in coniuge: quia (vt dictum est) in secundo fine cadit dispensatio. Vnde sequitur quòd qui accipit plures vxores, non se obligat ad impossibile, considerato fine principali: nec esset inconueniens si Deus nunc dispensaret in pluralitate vxorum, quòd propter bonum prolis quod est principale bonum, detraheretur aliquid de aliis bonis matrimonij: quia manet fides apud Deũ, in cui⁹ cultũ proles esset educanda: fides etiam maneret ad plures. Et sacramentum pariter aliquo modo maneret. Quanuis enim non significaretur coniunctio Christi ad Ecclesiam: significaretur tamẽ distinctio graduum in Ecclesia per pluralitatem vxorum, quæ quidẽ distinctio nõ solùm est in ecclesia militãte, sed etiam in triumphante. Et ideo illorum matrimonia significarent aliquam coniunctionẽ Christi cum Ecclesia, non solùm militante (vt quidam dicunt) sed etiam triumphante, in qua diuersæ sunt mansiones.

Ver. 13. DE SECVNDIS NVPTIIS.

In Add.3. p.q.63.ar.1. Gen.26. 1.Tim.5. 1.Cor.7.

Secundas aut tertias siue quartas & sic deinceps nuptias non esse contra ius naturę ex præmissis cõstare potest, cùm non sint contra bonum prolis, neque communicationem operum. Vnde legimus Abraham tempore legis naturæ, mortua Sarra, secũdas nuptias celebrasse cum Cethura. Nõ sunt etiã contra ius diuinum, cùm Apostolus dicat, Volo iuniores (.s. viduas) nubere, & filios procreare. Et ratio est: quia per mortem alterius coniugum matrimonium soluitur. Nam (vt idẽ Apostolus dicit) Mulier alligata est legi viri, quanto tempore vir eius viuit. Quòd si domierit vir eius, soluta est à lege viri. Cui autem voluerit nubat, tantum in domino, hoc est cum fideli. Si tamen mulier ante annum cõtrahit, perdit dotalitium: sed si post, lucratur ad vitam solùm. Ideo oportet eam dare fideiussores de eo reddendo post mortem, nisi vbi est consuetudo vel statutũ, ꝙ absolutè lucretur, vt in ciuitate Tholosana. Vir autẽ si statim contrahat, nil perdit: quia etiã nil lucratur, nisi ex pacto vel consuetudine, vt in prædicta ciuitate, in qua deficientibus liberis, lucratur absolutè dotem. Mulier tamen nubens infra tẽpus luctus (quod durat per vnius anni spatium) liberatur ab infamia, cui olim secundum leges subdebatur, vt habetur in c. cùm secundum Apostolum, de secundis nup. ¶Nec obstat quòd D. Chryso. dicit, quòd secundum virum accipere, fornicatio est: quia intelligit viuente primo, vel quantum ad causam, quæ aliquando sola ad nuptias inclinaret. s. concupiscentia, quæ etiam in matrimonio fornicationem inducit. quando paratus esset eam cognoscere, etiam si non esset vxor. Nec etiam obstat illud D. Ambr. Duplex matrimonium non est bonum, quia etiam intelligitur simul, vel per non bonum intelligit quod caret honore significationis: & sic non est adeò honorabile. Eam ob rẽ sacerdotes arceantur ne intersint, eo ꝙ habeat aliquam speciem mali siue turpitudinis, propter defectum prædictæ honestatis siue significationis: propter quem defectum contrahitur irregularitas, & nõ propter culpã: quia nulla inest culpa. Non tamen dicimus ꝙ secundum matrimonium non sit sacramentũ Ecclesiæ: quia vbicunque inueniuntur ea quæ sunt de essentia sacramenti, est sacramentum: sed omnia talia inueniũtur in secundis nuptiis, scilicet debita materia & debita forma: ergo secũdum matrimonium est sacramentum: non tamen adeo perfectum, sicut primum: quia non habet plenam significationem, cum non sit vna vnius, sicut in coniunctione & matrimonio Christi & Ecclesiæ. Ratione huius defectus benedictio à secundis nuptiis subtrahitur, & punitur sacerdos benedicens secundas nuptias, suspẽsione officij & beneficij. Sed hoc indulgẽdum est, quando secundæ nuptiæ sunt ex parte viri & mulieris. Si vero virgo contrahat cum viduo, nuptiæ benedicuntur. Saluatur enim aliquo modo significatio, quæ in primis nuptiis, saltem ex parte vnius: quia etsi Christus vnam sponsam habeat, habet tamẽ plures personas desponsatas in vna Ecclesia.

Sacerdotes cur arceantur à secundis nuptiis.

Benedictio à secundis nuptiis subtrahitur.

Ver. 14. DE BIGAMIA.

Bigamia quatuor modis contrahitur. Primus est, quando quis accepit plures vxores successiuè & de iure. Secundus, quando simul habet plures, vnã de iure, & vnã de facto. Tertius, cùm habuit plures successiuè, vnam de iure, & vnam de facto, quando. s. erat impedimentum dirimens. Quartus, quãdo viduam ducit vxorem: quod intelligendum est matrimonio cum vtraque consummato per carnalem copulam, quæ in fornicario concubitu non causat irregularitatẽ, vt habetur in c. quia circa, de bigamis. & ratio est, qui non significat illam indiuisibilem coniunctionẽ Christi & Ecclesiæ. Et in omnibus istis casibus irregularitas est annexa duplici de causa. Prima, quia ille qui sacramenta ministrare debet, nullum in sacramentis debet pati defectum. Defectus autem in sacramentis est, quando sacramenti significatio integra non inuenitur. Et sacramentum matrimonij significat indiuisibilem cõiunctionem Christi ad Ecclesiam, quæ est vnius ad vnam: ideo ad perfectam significationem sacramenti requiritur ꝙ vir sit tantum vnius vxoris, & vxor vnius viri. Ideo bigamia, quæ hoc tollit, inducit irregularitatem. Secunda causa est, quia in illis qui accipiunt ordinis sacramentum, maxima spiritualitas debet apparere. Vnde dominus in Leuitico dicebat, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. tum quia spiritualia ministrant, scilicet sacramenta, tum quia spiritualia docent, & in spiritualibus occupari debent. Vnde cum concupiscentia, per quem totus homo caro efficitur, spiritualitati repugnet, non debet aliquod signum concupiscentiæ permanentis in eis apparere. quod quidẽ apparet in bigamis, qui vna vxore contenti esse noluerunt. Prima tamen causa & ratio est melior. Et huiusmodi irregularitas non soluitur per baptismum: quia licet baptismus soluat culpas, non tamen soluit coniugia. Vnde cùm ex secundo coniugio sequatur irregularitas, per baptismum tolli non potest: sicut irregularitates, quæ antea per crimina cõtractæ erant. Nec opinio D. Hiero. in hoc tenetur: quia licet baptismus tollat peccatum, quod est maius, eò ꝙ ad hoc sit ordinatus: non est tamen ordinatus ad tollendam irregularitatem, quæ non est pœna, quanuis proueniat ex causa debita. Et licet per baptismum quis conformetur Christo, quantum ad mentem, non tamen quantum ad statum carnis, qui consideratur in virginitate vel

In Add.3. p.q.66.ar.1.

Leui.19.

Baptismus non tollit irregularitatẽ bigamiæ.

vel diuisione carnis. Et quanuis sacramenta veteris legis soluerent irregularitates, quæ ex leuibus causis contractæ erant, & ad tempus durabant, quia ad illas tollendas erant ordinata: nõ autem baptismus. ¶ Bigamus exuitur omni priuilegio clericali, & additur foro seculari, nõ obstante consuetudine. Et ei sub pœna excommunicationis inhibitum est tonsuram aut habitum clericalem deferre, vt in c. vnico de bigamis, lib. 6. ¶ Quo ad dispensationem cum bigamis est difficultas, eò quòd Apost. dicit, Oportet episcopum esse vnius vxoris virum. & in c. super eo, de Biga. habetur quòd Lucius papa redarguẽs episcopum Hispalen. dicit quòd etiam si sacros ordines susceperint, priuandi sunt: quia in bigamis cõtra Apostolum dispensare non licet, vt debeant ad sacros ordines promoueri, vel in eis si promoti fuerint, remanere. D. Tho. dicit quòd papa potest in bigamis dispensare, eò quòd bigamiæ non est adiuncta siue annexa irregularitas, de iure naturali, sed de iure positiuo. Et quia non est de essentialibus sacramenti ordinis, quòd non sit bigamus, quod patet ex hoc quòd si aliquis bigamus ad sacros ordines accedat, accipit characterem. & ad prædictum c. super eo, respondet, quòd papa non potest dispensare contra doctrinam Apostoli, quantum ad ea, quæ sunt de iure naturali, nec quantum ad ea quæ sunt de necessitate sacramentorum & fidei, & dictus Lucius dicebat dictum archiepiscopũ dispensare contra Apostolũ, hoc est in positiuis & determinatis ab Apostolo, per archiepiscopos dispensari nõ posse. Sed non negabat ipse lucius quin ipsemet & papa successor eius possent dispensare, cùm eandem potestatẽ habeat papa, quã D. Petrus. Et ipse Lucius cum episcopo Panormitano dispensauerit.

Bigamus exuitur priuilegio clericali.

1. Tim. 3.

Ar. 5.

Ver. 15. DE FILIIS ILLEGITIMIS.

A CVm illegitimum dicatur quod contra leges fit, qui extra matrimonij thorum nascuntur cõtra legem naturę, dicuntur illegitimi. Ad cuius euidentiam notãdum est, ꝙ quadruplex est status filiorum. Quidã. n. sunt naturales & legitimi, qui. s. nascuntur ex vero & legitimo carnali cõcubitu. Quidam dicuntur naturales & non legitimi, vt qui nascuntur ex simplici fornicatione, & ab his qui impedimentum matrimonij non habent, Quidam legitimi & nõ naturales, vt adoptiui. Quidam dicuntur Spurij, vt qui ex adulterio, incestu, vel stupro (quos quidam ex damnato coitu natos vocãt) oriuntur, contra legem positiuam expressè, & contra legem naturalem hominis, inquantum homo, licet nõ inquantum animal. & tales non succedunt patri nec matri, vt habetur in Auten. Quibus mo. na. effi. legi §. fina. Et quanuis huiusmodi filij non sint in culpa, incurrunt tamen dãnum. non ꝙ subtrahatur ab eis quod illis debitum est, sed per hoc quod non datur eis id quod aliàs poterat esse debitũ. Et sic duplex damnum incurrunt: Vnum quia nõ admittuntur ad actus legitimos, sicut ad officia & dignitates, quę requirunt aliquã honestatã in illis qui ea exercent. Aliud damnum incurrunt: quia non succedunt in hæreditate paterna. Verùmtamen naturales filij succedere possunt in septima parte tantum, si eis legata fuerit. Vnde legimus ꝙ Abraham filiis concubinarum dedit munera. Spurij autem in nulla parte, quanuis ex iure naturali parentes eis in necessariis prouidere teneantur. Vnde pertinet ad solicitudinem episcopi, vt vtrumque parentem cogat ad hoc ꝙ eis prouideat. Damnum tamen quod illegitimi incurrunt, nõ dicitur propriè pœna: sicut dicimus non esse pœnã alicui quòd non succedat in regno, per hoc ꝙ non est filius regis: quia non debetur ei. Et sic differẽtia est inter damnum illorum, & damnum quod incurrimus ex peccato originali: quia iustitia originalis data erat primo parenti pro tota natura humana: & sic tota natura humana tenebatur illam seruare. Cùm ergo Adam, per quem erat tota natura in alios transfundenda, propter peccatum eam amiserit, transfundendo naturam transfundit damnum. Ideo miseriæ huius mundi sunt nobis pœna peccati originalis. Sed damnum quod incurrit illegitimus, nõ est ei pœna, sed potius patri, eò ꝙ ex praua volũtate patris processit. Et quia per legem hæc illegitimitas quo ad damna indicta est: sequitur ꝙ per legẽ seu legislatorem potest remoueri, & filij legitimari siue fieri legitimi: non quin sint ex dãnato coitu nati, quia coitus ille qui transiuit, nunquam potest fieri legitimus, ex quo semel fuit illegitimus, cùm ad præteritum non sit potentia: sed dicuntur legitimari quantum ad damna, quæ post legitimationem non patiẽtur. ¶ Sex modis potest fieri legitimatio, duobus secundum canones, & quatuor secundum leges. Primus modus secundum canones est per sequens matrimonium, si non fuit adulterium, vt in c. 1. & c. tanta. Qui fi. sunt legi. Secundus per specialem indulgentiam siue dispensationem summi põtificis in terris eis subiectis, sed non in alienis, nisi quantum ad spiritualia, vel nisi ex causis multum arduis: & tunc indirectè per quandã consequentiam intelliguntur legitimari, quantum ad temporalia, vt in c. per venerabilem, qui fi. sunt legi. Primus modus secundum leges: Si pater naturalis filium naturalem offerat curiæ imperatoris, & recipiatur: ex hoc ipso legitimatur, propter curiæ honestatẽ. Secundus, si pater in testamẽto nominet illũ legitimum hæredem, & filius postmodum testamentum imperatori offerat & acceptetur. Tertius, si nullus sit filius legitimus, & ipsemet filius naturali imperatori se offerat. Quartus, si pater in publico instrumento duorum vel trium testium suscriptione eum legitimum nominet, licet non adiiciat naturalem. Et quanuis filius legitimus non posit illegitimari, cum eius generatio fuerit legitima, potest tamen ex culpa hæreditate priuari: & filius illegitimus ad eam ex gratia absque aliorum iniuria habilitari. Notandum tamẽ quòd separato matrimonio per iudicium Ecclesiæ, filij qui ex illo ante iudicium Ecclesiæ nati sunt, dicuntur legitimi, si illud matrimonium fuerit in facie Ecclesiæ contractum.

In Add. 3. p. q. 68.

Quatuor status filiorum.

Duplex dãnũ illegitimorum.

Gene. 25.

Legitimatio quot modis fieri potest.

Filius legitimus nõ potest illegitimari.

§. 8. DE SACRAMENTALIBVS NOVAE LEGIS.

B SAcramentalia in noua Lege dicuntur dispositiones sacramentorum, siue ad sacramenta suscipienda, vel conficienda, aut consecranda, sicut exorcismus & benedictiones factæ super vinum & aquã, panem, oleum, sal, cæram, incensum, lapidem altaris, Ecclesiæque muros, vestimenta, crucem, baculos peregrinorum, & alia huiusmodi. de quibus aliquid dicendum est.

Ver. 1. D EXORCISMIS.

Exorcismos quidam dicũt institutos fuisse in statu naturæ integræ, eò ꝙ Deus dedit Adę notitiam C
Gen.2. & scientiam proprietatum omnium rerum naturalium sibi subditarum, cùm dederit ei authoritatem imponẽdi nomina animalibus & aliis rebus sibi subditis, sub quibus nominibus homini naturaliter obedirent. Et in his reseruantur reliquiæ potestatis innocẽtiæ, vt vocibus exorcistæ, siue naturaliter incantantis & præcipientis obediant, nisi propter peccatum impediãtur: sicut Aspis, quæ nõ audit vocem incantantis sapienter. Venerabilis Beda refert Iosephum dicentem regem Salomonem excogitasse suámque gentẽ docuisse modos exorcizandi, hoc est adiurandi, quibus immundi spiritus expulsi ab homine non sunt ausi vlterius reuerti. Sed quicquid sit de his, nos fundamẽtum habemus in sacris literis de exorcismis dęmonum, morborum, reliquorúmq; noxiorũ. Christus enim dedit potestatem
Matth.10. discipulis spirituum immũdorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem, per inuocationem nomini sui. qua potestate vsi sunt discipuli. Vnde reuertentes dixerunt: Domine etiã dæmonia subiiciuntur nobis in nomine tuo. quod videntes aliqui filij Iudæorum, similiter exorcizando eiiciebant dæmones. Vnde Luc.9. dicitur ꝙ Iacobus & Ioannes dixerunt, Præceptor, vidimus quẽdam in nomine tuo eiicientem dæmonia, & prohibuimus eum, quia non sequitur nobiscũ. Et D. Marcus: Signa
Marc.vlt. Matth.11. autem eos qui crediderint, hæc sequentur: In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquẽtur nouis,
Luc.17. serpentes tollent: & si mortiferũ quid biberint, nõ eis nocebit. Si arbor morus, quæ sensum non habet,
10.de Ciui. c.22. & mons obedit fideli præcipienti transplantari in mare: quare fideli adiuranti & præcipienti aqua & elementa aliáq; nociua non obedient? Videmus quotidie fideles curare febres, & fugare dæmonia per aspersionem aquæ benedictæ. & D. Aug. dicit, Vera pietate homines Dei aerem potestatem contrariámque pietati, exorcizando eiiciunt, non placando omnes tentationes aduersitatésque eius, orando, non ipsam, sed Deum suum aduersus ipsam. In eius ergo nomine vincuntur, qui humanitatem assumpsit. Et in Actis Apostolorum habetur de exorcistis Iudęorũ, quomodo tentauerunt dicentes, Adiuro vos per Iesum, quem Paulus prædicat. & infrà, Respondens autem spiritus nequam, dixit eis: Iesum
Act.19. noui, & Paulum scio: Vos autem qui estis? Et insiliens in eos homo in quo erat dęmonium pessimum, dominatus est, amborum: quia ex curiositate vel lucri gratia adiurabant, & non sicut ille septem filiæ Sceuæ principis sacerdotum, quæ quodammodo credentes, sed non perfectè, vt in fide confirmarentur, probare voluerunt. De hac adiuratione dictum est suprà. modum autẽ & formam exorcizandi baptizandos, habemus ex traditione Apostolorum, sicut & alias benedictiones, quibus vniuersalis Ecclesia vtitur, vt expressè dicit D. Clemens D. Petri discipulus. lib.3. Recognitionum. & idem in Epistola secunda ad D. Iacobum fratrem Domini, & D. Dio. D. Pauli discipulus, & ab eo edoctus in mysteriis fidei, in 2. ca. Ecclesiasticæ Hierarchiæ dicit, Baptizandus prius ter abrenunciat dæmoni, & omnibus vestibus exutus sacrato oleo tribus cruciformibꝰ effusionibus vngitur à sacerdote, & chrismate signatus, aqua sanctificata tandem baptizatur. & Origenes ante mille trecentos annos dixit, In Ecclesiasticis obseruationibus sunt nonnulla quæ omnibus quidem facere necesse est. Nec tamẽ eorum ratio omnibus patet. & infra subiungit: Eorum quæ in baptismo geruntur, verborum, gestorum, atq; ordinum, & interrogationum, responsionum, quis explicet rationem? Et tamen hæc operta & velata portamus super humeros nostros, cum ita implemus ea. vt a magno põtifice filiis suis tradita, & cõmẽdata suscepimus. Et celestinus huius nominis primus, ante annos mille quadringentos, ad Venerium maurinum Leontinum & cæteros Galliarum episcopos scribens dicit: Illud quod circa baptizandos in vniuerso mundo sancta Ecclesia vniformiter agit, non otioso comtemplamur intuitu, cùm paruuli siue iuuenes ad regenerationis veniunt sacramentum. Non prius vitæ fontem adeunt, quàm exorcismis & exufflationibus clericorum spiritus ab eis immundus abigatur, vt tunc verè appareat quomodo princeps huius mũdi mittatur foras. Omnésque sancti doctores antiqui huiuscemodi obseruationem ex traditione Apostolorum ad nos venisse affirmant. Ex quo patet quàm impiè & crudeliter nonnulli hæretici hæc irridentes, non vereantur dicere, hæc ad necromantiam pertinere. Quia ex eorum dictis sequeretur Christum & Apostolos fuisse necromanticos, quod blasphemum est dicere.

c.5.§.5.ver. 1. & c.16. §.6.ver.3.

Modus exorcizandi.

Tomo.1. Homi.5.

Ver. 2. DE AQVA BENEDICTA.

De Aquæ benedictione Alexander huius nominis primus, sextus à D. Petro, ita scribit: Aquam sale D conspersam populis benedicimus, vt ex ea cuncti aspersi sanctificentur: quod etiã omnibus sacerdotibus faciendum esse mandamus. Nam si cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificabat, multo magis aqua sale conspersa, diuinísq; precibus consecrata, sanctificat & mundat. s. dispositiuè, & non ex opere operato, vt sacramenta. Si enim sale asperso per Helisæum prophetam, inuocato Dei nomine, sterilitas aquæ sanata est: quantò magis diuinis precibus sacratus sterilitatem rerum aufert humanarũ, & inquinatos sanctificat & purgat, & cętera bona multiplicat, & ab insidiis diaboli & versutiis fantasmatum hominem defendit? Si tactu fimbriæ vestimenti Saluatoris infirmos sanatos nõ dubitamus: quãtò
Num.5. minus sacrorum eius virtute verborum? Si aquæ amarissimæ, super quas maledicta congesta erant, per inuocationẽ diuini nominis effectum habebant: quantò magis Exorcismus benedictionis habet efficaciã: cùm per ecclesiæ ministros nomen domini inuocatur, & precando dicatur, Virtutẽ tuæ benedictionis infunde, vt quicquid in domibus fidelium vel locis, hæc vnda resperserit, careat omni immunditia, liberetur à noxa: non illic resideat spiritus pestilens, non aura corrumpens: discedant oẽs insidiæ latentis inimici? Et inde est ꝙ in ingressu Ecclesię ponitur vas aquę benedictę, vt fideles ingredientes ad orandum Deum, se disponant ad emundationem, quę fit per contritionem, vt à distractionibus ac insidiis & tentationibus dęmonum fructum & vtilitatem orationum impedientibus liberentur. Eadẽ ratione diebus dominicis ante missam aspergitur super populum conuenientem, & ad memoriã aquę baptismalis, vt prophetauit Ezechiel, dicens, in persona Dei, Effundã super vos aquã mundã, & mundabimini

Aquæ benedictæ effectus.

dabimini ab omnibus inquinamentis veſtris. Per virtutem enim benedictionis aquę excitantur fideles ad orandum Deum, vt ſicut per aquam baptiſmalem eos plenè mundauit in baptiſmo, ita dignetur emundare conſcientias per aquam cōtritionis. Et ſecundum hoc dicitur quòd per aſperſionem aquæ benedictæ conſequitur quis remiſsionem peccatorum venialium. Nec vituperandi ſunt, qui ex deuotione deferunt aquam illam ad domos aut agros, & aſpergunt, vt liberentur à tētationibus, ab aëre infecto, & aura peſtilente & noxia, cùm hæc in benedictione aquæ petantur.

Ver. 3. DE EXORCISMO CAMPANARVM.

A EXorcizantur etiam & benedicuntur cāpanæ, vt per illarum ſonitum procul pellantur hoſtes exterius, & omnes inſidiæ inimici, fragor grandinum, procella turbinum, impetúſque tempeſtatum & fulgurum, infeſta tonitrua, ventorum flamina ſuſpendantur, ſpiritus procellarum & aëreæ poteſtates proſternantur, & vt fideles audientes confugiant ad Eccleſiæ græmium, ante ſanctæ crucis vexillum, cui flectitur omne genu, & creſcat in eis deuotio fidei, fruges, mentes, & corpora credentium ſeruentur. Prætera vt per earum ſonitum fideles inuitentur & conuocentur ad diuina. In omni enim politia fit conuocatio aliquo ſono extrinſeco, etiam in politia militari, vt habetur in c, ius militare, 1. diſtin. Et Dominus præcepit Moyſi dicens, Fac tibi duas tubas argenteas ductiles, quibus cōgregare poſsis multitudinem, quando mouenda ſunt caſtra. Et quando habebitis epulum & dies feſtos atque calendas, canetis tubis. Loco illarum inſpirauit dominus proceres eccleſiæ habere campanas, quæ ſunt vaſa ęrea vehementius ſonantia, ad repræſentandū vehementem ſonum Spiritus ſancti, ad quem conuenit multitudo magna, & vt fideles conueniant ad epulum ſacramenti Euchariſtiæ & verbi Dei, & ad victimas ſacrificiorum & holocauſtorum in diebus feſtis, ac etiam contra hoſtes. Si enim ſonitus tubarum cum inuocatione diuini nominis fuit tantæ virtutis, vt corruerent hoſtes, & muri Hierico: quantò magis pulſus campanarum Eccleſiæ, quæ non ſolùm ad vnum populum ſe extendit vt ſynagoga, ſed per totum mundum? ideo maiora vaſa & vehementius ſonantia electa ſunt, vt illis auditis accingant ſe fideles contra hoſtes, hoc eſt dæmones & eorum inſidias, & conueniant ad Eccleſiam, ad orationes, & ad diuina audienda & ſacramenta ſuſcipienda.

Num.10. *Act.2.*

Ver. 4. DE BENEDICTIONE PANIS ET ALIARVM RERVM.

B ALiud ſacramentale in Eccleſia obſeruatū, eſt benedictio panis & aliorū ciborum, cærei & veſtimētorum, quæ fit per diuini nominis inuocationem. Vnde dominus Moyſi, Sic benedicetis filiis Iſraël. Benedicat tibi Deus, &c. ſequitur, Inuocabúntq; nomen meū ſuper eos, & benedicā illis. ſ. effectiuè, quia benedicere Dei eſt benefacere, eò ꝙ volūtas illius eſt ſemper efficax. Vnde Pſal. Ipſe dixit & facta ſunt. Ideo cùm dixit, Fiat lux, facta eſt lux. Cùm ergo de iure naturæ liceat nomen domini inuocare ſuper res quibus vſuri ſumus: ſequitur quòd licitum eſt per verbum Dei & inuocationem ſancti nominis eius illas ſanctificare. Vnde Apoſto. Omnis enim creatura Dei bona eſt, & nihil reiiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei & orationē. Conſequens eſt ꝙ licet nobis panes & alios cibos aut fructus benedicere, & ſuper eos inuocare nomen domini, ne noceant, & vt multiplicentur, & vt debitè ſumamus: ac etiam in memoriā & recordationē benedictionis Chriſti, qui intuens in cælū & gratias agēs, benedixit panes in deſerto. Et (vt quidam dicunt) inquantum homo dicebat illud Pſal. Oculi omnium in te ſperant domine, & tu das eſcam illorū in tempore opportuno. Aperis tu manum tuā, & imples omne animal benedictione. & benedicendo extendebat manus ſuper panes. Talis enim erat mos benedicendi in antiqua lege, quā Chriſtus venerat implere, & non ſoluere. Vnde Aarō extēdens ad populum manū ſuam, benedixit. Et probabile eſt ꝙ extendendo faceret ſignum Thau, quod datum erat filiis Iſraël in ſignum pręſeruationis ab angelo percutiente. Ideo Ezechiel dicebat, Signa Thau ſuper frontes virorum gementium ſuper cunctis abominationibus ſuis. Et quia ſignum Thau figurabat ſignū crucis, in qua Chriſtus peccata noſtra tulit, & labores atq; dolores noſtros ipſe portauit, patiendo & moriendo, per quam paſsionē & mortē nobis meruit præſeruationem ab angelo percutiente, & omnē benedictionē: Ideo Eccleſia in omni benedictione & nominis Dei inuocatione ſignum crucis in memoriam Chriſti paſsionis & eius gratiarū actionem facere conſueuit. Inquantū verò Deus benedicebat, effectiuè dando virtutē multiplicandi. in cuius multiplicationis memoriā, ac etiam communionis, quæ ſolebat olim diebus dominicis in primitiua eccleſia fieri, inoleuit vſus & cōſuetudo, vt diebus dominicis panis in eccleſia benediceretur. ideo qui hanc conſuetudinem rident aut impediunt, quantum in eis eſt, memoriam & recordationē beneficiorū Dei & antiquæ communionis, ac etiam humilitatem & recognitionem ſupremi dominij à cordibus fidelium auferre nituntur. Vnde D. Aug. dicit, quòd panis benedictus dabatur olim catechuminis. Eadem ratione & in memoriam ingreſſus Chriſti in Hieruſalē dominica ante Paſcha benedicuntur rami virētibus foliis cum fructibus appoſitis, quos pręmoniti fuerūt filij Iſraël per Moyſen deferre, ait enim: Sumetis fructus arboris pulcherrimæ, ſpatuláſque palmarū, & ramos ligni denſarū frondiū, & ſalices de torrēte, & lætabimini corā domino Deo veſtro. Benedictio autē cærei Paſcalis in vigilia Paſchæ, dicitur inſtituta in concilio Toletino, in memoriā primæ lucis: quā vidit Deus ꝙ eſſet bona: ac etiā in recordationē reſurrectionis Chriſti, qui ſe lucem mundi nominauit, & de facto cærei ſimilitudinem ſumpſit. In cæreo enim exterius eſt cæra, quę ex Ape ſine corruptione procedit, & liciū albū interius coopertū cæra. eſt etiam lumen quod per licium cæreo iungitur. Sic in Chriſto eſt caro & corpus, quod ab Ape argumētoſa. ſ. à D. Virgine, abſque corruptione proceſsit, & exterius videbatur. Erat pariter interius mundiſsima & ſanctiſsima anima Chriſti. Erat etiam diuinitas, quæ per animam corpori iungebatur & vniebatur: quæ poſt paſsionē illuxit ſanctis patribus, quando fuit verificatum illud Eſa. 9. Populus qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnā: habitātibus in regione

Num.6. *Pſal.32.* *Gene.1.* *1.Tim.4.* *Mar.6.* *Ioan.6.* *Matth.5.* *Leui.9.* *Exod.12.* *Ezech.9.* *Eſa.53.* *Lib.5. de bapti. par. circa finem.* *Leui.23.* *Gen.1.* *Ioan.8.*

vmbræ mortis,lux orta est eis,scilicet diuinitatis:quia dictum fuit Latroni,Hodie mecum eris in paradiso.Præterea quemadmodũ candela pro aliorũ illuminatione tandẽ consumitur:sic Christus pro illuminatione nostra tandem consumptus,hoc est mortuus est.Et quia in die purificationis diuæ Virginis celebratur prima eius oblatio,& introductio in tẽplũ facta,& à sancto Simeone publicatus fuit esse lumen ad reuelationem gentium,prædicitúrque eius mors & consumptio:ideo in eius memoriam eadẽ die cærei benedicũtur,& morituris asseruantur,vt in hora mortis ipse qui ad mundũ illuminandũ
Gen.3. venit,dignetur illuminare intellectũ eorũ,ne decidant à lumine verę fidei,seducti tẽtationibus inimi-
c.5.§.5. ci,qui insidiatur calcaneo,hoc est fini hominis,qui est mors.De cantu & laude vocali dictũ est suprà.
ver.9.

Ver. 5. DE CAEREMONIIS NOVAE LEGIS.

CÆremoniæ quæ dicuntur quædam externa ad cultum Dei ordinata in noua lege,quàm plurimũ distant à cæremoniis veteris legis:quia illæ erant solùm vmbræ futurorum,quæ per Cristum implenda erant:(omnia enim in figurã illis contingebant.) Cæremoniæ autẽ nouæ legis sunt in memoriam & recordationẽ præteritorum per Christum & Apostolos gestorum.Et sunt signa eorũ quę videbimus in patria.Ideo manifestum est eas esse meliores & perfectiores.Eam ob rem cũ magna veneratione sunt obseruandæ.cõstat enim eas tum à Christo,tũ ab Apostolis,tum à sacris Conciliis generalibus esse traditas.Legimus enim Christum orando subleuatis oculis cælùm intuitum fuisse,& in resuscitatione Lazari multas cæremonias obseruasse.Infremuit enim spiritu,lachrymatus est:ad monumentum accessit,lapidẽ tolli iussit,eleuatis in cælum oculis,gratias egit patri,magna voce clamauit,ligatis manibus & pedibus ac facie defunctum prodire fecit:ligatum soluere noluit,sed soluendũ discipulis cõmisit.Sed ad quid tot & tanta signa exteriora fecit? Poterat enim absq; mutatione loci & lachrymis ac lapidis subleuatione solutũ suscitare:sed noluit,vt mirabilia mysteria(quæ breuitatis causa omitto)notanda repræsentaret.Cùm orare volebat,egrediebatur in montẽ Olìueti in hortũ in oriẽte situ,aliquando cõmuniter cum omnibus Apostolis,aliquãdo separatus ab eis,aliquãdo positis genibus , aliquãdo pronus in terram orabat.Manus super capita paruulorum ponens,benedicebat eis:licet posset absque manuum impositione benedicere.Discipulos cũ oleo ad sanãdos infirmos (quos absq; oleo sanare poterat)misit.Bis grabatum in die sabbati sanatis tolli iussit.Cæcũ natum sanando spuit in terrã,fecit lutũ ex sputo,liniuit oculos eius,ad natatoriam Siloe lauãdum misit.Sed ad quid tot cæremonias seruauit,cùm potuisset solo verbo illuminare?Surdũ & mutũ curaturus,digitos in aures misit.Post Resurrectionem antequàm spiritum sanctum Apostolis daret,insufflauit , & manus super capita eorum posuit.Ascendens in cælum,eleuatis manibus discipulis benedixit.& cum nubes suscepisset eum ab oculis eorũ,duos viros ad eos misit in vestibus albis.Apostoli & alij discipuli cũ D. Virgine in cœnaculo,in loco vbi ascenderat Petrus,perseuerantes in oratione & cõmunicatione fractionis panis,Spiritum sanctum acceperunt:Paulo & Barnabę munus prædicationis delegantes,manus imposuerunt.Apostolus orando flectebat genua ad patrem dñi nostri Iesu Christi, & in nomine eius omne genu debere flecti dixit.Rationẽ necessitatis cęremoniarũ Apostolus Romanis assignauit,dicens: Inuisibilia Dei à creatura mũdi(hoc est ab homine)per ea quæ facta sunt intellecta cõspiciũtur : sempiterna quoq; eius virt⁹ & diuinitas.Visis enim & sensatis excitamur,& per ea ad spiritualia mysteria capescẽda manuducimur.Idem Apost.circa Eucharistiam cæremonias ordinauit,& se alias ordinaturum pollicitus est.Circa ordinandos scribit,nemini citò manus debere imponi.Et Thessalo. traditiones quas didicerant,siue per epistolã,siue per sermonẽ,seruare iussit.& subtrahi debere ab omni fratre ambulante inordinatè,& non secundum traditionẽ quam ab Apostolis acceperãt. Et consuetudinem Ecclesiæ approbans,impugnantes & contentiosos redarguit.Et cum Syla comite,perambulabat Syriam & Ciliciam,confirmans Ecclesias,pręcipiẽs custodire præcepta & dogmata ac decreta Apostolorum & Seniorum,inter quę erant cęremoniæ,quas à Christo viderant obseruari,& quas inspirãte Spiritu sancto introduxerant:inter quas D.Augu.recitat ea quæ vniuersaliter seruat Ecclesia,vt ꝙ fideles crucis signaculo insigniantur,& quæ trifariã digesta fiant super panem & calicem,benedictionem fontiũ,& quòd baptizati inungantur oleo sancto.de his in c.Ecclesiasticarum,& c.in his 11.dist. vbi dicitur,in his rebus,in quibus nil certi statuit diuina scriptura,mos populi,mos Dei,instituta maiorum pro lege seruanda sunt.& sicut præuaricatores diuinarum legum,ita contemptores ecclesiasticarum consuetudinum coercendi sunt.Et D.Dion.dicit.Primi nostri illi duces in humanis imaginibus res diuinas materialibúsque figuris spiritualium maiestatẽ, atque in his quæ nobis familiaria sunt, summa illa & supersubstantialia,partim scriptis,partim non scriptis institutionibus suis nobis tradiderunt,non prophanæ multitudini(cui nec ipsa quidem signa fas est contingere) verùm eos , ob idque quòd nostra sacratissima functio significatiua est plenaque signis,quibus veluti adminiculis ad eorum angustiorem intelligentiam subuehamur , non sunt opertæ pontificibus signorum rationes. Deinde describit cæremonias per Apostolos in sepulturis defunctorum obseruatas. & D. Hier. in epitaphio Nepotiani,laudat eum de cęremoniis rite peractis.Sunt igitur cæremonię vtiles ad humilitatem,vt nostram eleuatam & superbam ceruicem demittamus,illam subdentes sensibilibus,vt per eas veluti per quosdam gradus,ad superiora mente capescenda euehamur:& vt nos qui corpore peccauimus, holocaustũ de nostris corporibus domino faciamus:quia nõ solùm animã,verùm etiam corpus ab eo accepimus.¶Ex præmissis euidenter constat,quàm impiè blasphemando hæretici dicant cęremonias Ecclesiæ inuentas ab hominibus ad continendum populum sub tyrannide sacerdotum, & esse auferẽdas à lege gratię,sicut cęremonię legis Moysi.Sed(vt dictũ est)lata est differentia:quia illę erant figurę & futurorũ vmbræ.Vnde sicut vmbra luce fugatur:sic illę fugatę sunt per aduentum lucis Christi.Cęremonię verò nouę legis sunt repręsentatiuæ pręteritorum,& figurę eorum quę videbimus in patria. & ideo

Marginal notes: Collo.2. 1.Cor.10. Mar.6. Ioan.11. Luc.22. Mar.6. Ioan.5. Ioan.9. Mar.7. Ioan.20. Luc.24. Act.1. Act.2. Act.13. Ephe.3. Phil.2. Rom.1. 1.Cor.11. 1.Tim.5. 2.Thess.3. 1.Cor.11. Act.15. In lib.de dict.Basilij 1.c.Ecclesia. Hierar. cap.7. Cæremoniarũ vtilitas.

& ideo adueniente ſtatu gloriæ,ceſſabunt.Nec obſtat quod allegant ex Salomone,fili mi, præbe mihi cor tuum:quia non vtitur excluſionis particula.non enim dicit ſolùm,cor. Vnde Chriſtus ponēs differentiam inter duos filios,quorum vnus dixit ore ſe facturum voluntatē patris,& veriſimile eſt quòd corde(cùm voces ſint notæ earum quæ ſunt in anima paſsionum)non tamen fecit, & alium qui dixerat ſe non impleturum eius voluntatem,qui poſtea tamen impleuit: interrogauit, Quis illorum fecit voluntatem patris? & prætulit eū qui opus exterius adhibuit. Vnde apparet quòd actus exteriores cadunt ſub præcepto.Nec ſufficit filio reuereri patrem corde vel verbo:ſed neceſſe eſt quòd exterius. Vnde apoſtol.Obſecro vos fratres per miſericordiā Dei,vt exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viuentem,ſanctam,Deo placentem.Nec obſtat pariter illud Ioan.Spiritus eſt Deus:& ideo qui adorant eū, in ſpiritu & veritate oportet adorare. Quia veritas dicitur relatio conformitatis cordis ad opus exterius.Et ſic qui adorant Deum,oportet eum in ſpiritu(hoc eſt interius)& in veritate (hoc eſt actu exteriori conformi)adorare.Quia ſi eſſet difformis,haberet locū illud Eſa.Populus hic labiis me honorat:cor autem eorum longè eſt à me. Ex his patet facilis ſolutio ad omnes obiectiones hæreticorum. Non enim propter hoc Iudaizat Eccleſia,cum alias cęremonias habeat:& ſi aliquas antiquæ legis retineat,non tamen eadem ſignificatione.Sunt enim quædam quæ vltra ſignificationem accipiuntur ad decorem,& cultus Dei honorem,& fidelium exercitationem.

Prou.23. Rom.12. Ioan.4. Eſa.29. Mat.15.

Ver. 6. DE TEMPLORVM CONSTRVCTIONE ET ORNATV.

A CÆremoniam conſtructionis,dedicationis,& ornatus altarium,templorum,& baſilicarū eſſe laudabilem,& Deo acceptam,ac ad honorem Dei pertinere,ex antiquo & nouo teſtamento manifeſtiſsimum eſt.In lege enim naturæ inſpirante Domino, imò præcipiente, conſtat habuiſſe initium. Noë enim egreſſus arcam poſt diluuium ędificauit altare domino:& tollens de cunctis pecoribus & volatilibus mundis,obtulit holocauſta ſuper altare, odoratúſque eſt Dominus odorem ſuauitatis. Et Iacob eundo Meſopotamiam,vidit Deum in Bethel,& dixit:Terribilis eſt locus iſte: Non eſt hic aliud,niſi domus Dei,& porta cæli.& tulit lapidem & erexit in titulum,fundenſque oleum deſuper, vocauit nomen ipſius Bethel,qui prius Luza vocabatur,& dixit:Erit mihi dominus in Deum,& lapis iſte quem erexi in titulum,vocabitur domus Dei.Præcepit etiā ei domin⁹ cùm reuerteretur à Meſopotamia,vt faceret altare.Præcepit etiam Moyſi facere altare Domino:præcepit etiam facere arcam de lignis Sethin,& inaurari:deinde in ea poni iuſsit Librum legis,Virgā,& Manna,myſteriáque Deo dedicata,antè quàm conueniret populus ad diuina.Dauid cogitauit ædificare domū Domino,& eius cogitatus fuit acceptus,ſed non fuit ei datum,eò quòd vir ſanguinum eſſet: promiſſum tamen eſt ei quòd per Salomonem filium ſuum cogitatus eius ſortiretur effectum. Ideo magnam ſupellectilē præparauit.Salomon filius eius templum miræ magnitudinis,longitudinis,& latitudinis extruxit,& adeò vaſis aureis & aliis ornamentis decorauit,vt in admirationem etiam omnes exteri traherētur. eiuſdem templi per Salomonem dedicatio accepta fuit Domino,qui impleuit templum gloria ſua, & pollicitus eſt ſe facturum iuxta petitionem Salomonis. Vnde regina Sabba videns domum quam Salomon ædificauerat,nō habebat vltrà ſpiritum prę admiratione.Dauid pariter in ſpiritu prophetico dicebat, Domine dilexi decorem domus tuæ.Præcepit etiam dominus Cyro Perſarum regi, vt ædificaret ei domum in Hieruſalem.Quæ etiam reluctantibus inimicis per Zorobabel ad inſtar primæ conſtructa & dedicata eſt.Machabęi pariter non ſolùm templū interius,verùm etiam exteriorem eius faciem coronis aureis ornauerunt.In nouo autem teſtamento habemus quòd Chriſtus laudauit diuites, qui de ſuis bonis contribuebant ad reparationem & ornatum templi,præſertim viduam quæ duo minuta poſuit in gazophilacium:& quòd iratus eſt contra eos qui dedecorabant tēplum, & eiecit vendentes & ementes oues & boues:& quòd cùm diſcipuli ornaſſent aſinam indumentis ſuis, gratanter accepit, & ſuper eam ornatam aſcendit.Et quando miſit eos parare vltimum paſcha,poſt quòd erat inſtiturus ſacramentum Euchariſtiæ,& celebraturus ſuam primam & vltimam miſſam,deſignauit locum, ſcilicet cœnaculum magnum ſtratum,hoc eſt paratum & ornatum,in quo Apoſtoli in die pentecoſtes Spiritum ſanctum in igneis linguis receperunt. Et Apoſtolus apud Corinthios dicit Eccleſiam fuiſſe dicatam,in qua omnes conuenire,& dominicam cœnam manducare,verbúmque Domini audire poterāt. Vbi ergo eſt magna multitudo populi,neceſſe eſt magnā debere eſſe domum ſiue Eccleſiam, in qua (quantum ſecundum humanā fragilitatem poſsibile eſt)paranda & fouenda ſunt omnia quæ ad munditiam pertinent,& deuotionem excitant.Nec Chriſtus qui vitia Scribarum & Phariſæorum arguebat,reprehendit lapides & ſtructuras ei oſtenſas,nec ornatum illarum,licet ruinam ipſarum & excidium ciuitatis propter peccata Scribarum & Phariſæorum prædixerit. Nec apud catholicos templa dicantur principaliter Martyribus aut aliis ſanctis,quemadmodum hæretici falſè imponunt, ſed ſoli Deo,vt D.Auguſt.dicit.At cùm multa ſint templa Deo dicata,ad diſtinguendum ea ab inuicem, aliqua aliquorum ſanctorum(quorum corpora vel reliquiæ, ibi ſunt conditæ) eorum nomine appellamus,& ad memoriam ſanctorum,quos tanquam peculiares patronos interpellant, qui templa condiderunt,aut frequentant.Nam & imagines appellare ſolemus eorum nominibus quos repreſentant,& ad quorum memoriam reducunt.Vnde D.Auguſt.dicit, Baſilicas ſanctorum nominibus appellatas, diuino cultui mancipatas,affectu,cultu pio & deuotione adeundas credimus.Nec recens eſt templorum vſus & ornatus,ſed ab Apoſtolis introductus,vt Euſebius recitans mores primitiuæ Eccleſiæ dicit.Eſt autē in locis ſingulis cōſecrata orationi domus, quæ appellatur ſeumium,hoc eſt honeſtorum conuenticulum,in quod accedentes,honeſtè & caſtè myſteria celebrant:nihil ibi prorſus quod ad cibum potúmque pertinet inferentes,ſed ad legis tantùm libros & volumina prophetarum, hymnóſque in Deum,cæteráque ſimilia excolunt.& Anacletus papa (vt recitatur in c.ſacroſancta.22.diſt. di-

Gen.8. Gen.27. Gen.25. Exod.20.& 21.& 22. 1.Para.28. 2.Para.31. 4.& 5.c. 2.Para.9. Pſal.25. 1.Eſdr.1. 1.Mach.4. Mar.12. Ioan.2. Mat.21. Luc.22. Act.2. Lib.3.cōtra Fauſt.c.21. Li.7.de dogma Eccle. Lib.2.hiſt. Eccle.c.7.

cit D.Petrum & Paulum ecclesiam Romanam consecrasse, & D. Marcum euangelistam Ecclesiam Alexandrinam. Et in gestis Tholosanis habetur, quòd D.Saturninus vnus ex 72. discipulis, in episcopum Tholosanum ordinatus, sacellum in honorem D.Stephani consecrauit. Quare contra detrahentes templis & basilicis sanctorum, decretum fuit in concilio Gangren. Si quis per superbiam, tanquam perfectum se existimans, conuentus qui per loca & basilicas sanctorum martyrum fiunt, accusauerit, vel oblationes quæ ibi celebrantur, spernendas esse crediderit, memoriásque sanctorum contemnendas: Anathema sit. Et in concilio Basilieñ. Ioannes Vviclefz, qui fundationes & dotes Ecclesiarum reprobabat, fuit tanquã hæreticus condemnatus. ¶Ex præmissis sufficienter apparet, quàm impiè agant hæretiti debacchantes contra ornatum templorum, & ea spoliare & euertere nitentes. Per hoc enim deuotionem populi, quam templorum excitat ornatus, à cordibus fidelium auferre nituntur, imò & memoriam & recordationem Dei. Nec obstat quod obiiciunt non haberi ex euangelio aut ex sacris literis templa debere ornari: ad hoc enim suprà dictum est, quòd non omnia quæ fecerunt & dixerunt Christus & Apostoli, sunt conscripta. Plurima enim ex Apostolorum traditionibus ad nos deuenerunt. Argumentum enim ab authoritate negatiuè (quo Lutherani maximè vtuntur) purum sophisma est. Quanuis ex prædictis sacræ scripturæ locis, maximè ex cœnaculo magno & strato, appareat templorum ornatus laudabilis. Nec obstat pariter, quòd Christus Samaritanæ dixit, Venit hora
Ioan.4. & nunc est, quando neque in monte hoc, &c. Spiritus est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare: quia per illa verba nõ reprobauit templa aut eorum ornatum, sed excidium Hierosolymorum & Samariæ prædixit. Et cùm Deus non solùm animam dederit, sed etiam corpus
Iaco.1. & alia bona fortunæ, vt dicit D. Iacobus, Omne datum optimum, &c. Ideo non est contentus solo in-
Phil.2. teriori cultu, sed etiam exteriorem desiderat, vt in nomine eius omne genu flectatur: quod ostendit per illa verba, In spiritu & veritate oportet adorare, hoc est in spiritu deuotionis interius, & veritate exterioris operis illi interiori respondentis & conformis: in hoc enim consistit ratio veritatis creaturæ rationalis, quæ cognitionem accipit à rebus, vt illis conformetur, vt dictum est cùm de adoratione ageretur. Et quanuis Christus verbo & exemplo paupertatem proposuerit imitandam, vt strictius rebus suis quisque vteretur, non tamen vt Deo dicata essent vilia. Quæsiuit enim gloriam & manifestationem Dei, eámque admirandam & colendam docuit, quàm structuræ & ornatus templorum excitant, iuxta illud Sapientis, A magnitudine enim speciei & creaturæ cognoscibiliter poterit horum
Sap.2. creator videri. Præterea si sumptuosum & gloriosum (teste Esaia) Deus voluit esse Christi sepul-
Esa.11. chrum, in quo triduo duntaxat corpus eius exanime requieuit, & nemo reprehendit: quis præsumet calumniari templum honorificum, in quo non solùm corpus sed etiam animam, imò & diuinitatem
Matt.vlt. ipsam vsque in finem seculi nobiscum manere pollicitus est? Nec per euangelium natura hominum
1.Poste. sic immutata est, vt sensibilibus (à quibus omnis eorum cognitio oritur) non egeret. Nam Christus sensibilia sacramenta & sensibiles cæremonias (vt dictum est) instituit. Et cùm obiiciunt hæretici, Si obseruantiæ recipiendæ sunt, cur non recipimus veteres? Dictum est quòd ideo non recipimus, quia figuratiuæ erant eorum quæ per Christum impleta sunt, & Christum venturum significabant. Cùm igitur Christus iam venerit, & ea omnia impleuerit, velut vmbra euanuerũt. Ideo si modo seruarentur, falsum significarent, & ad horrorem protraherent. Vnde per Moysen dicebat do-
Leui.26. minus Deus, Vetera nouis superuenientibus proiicietis. In cuius præsagium in die Ramorum
Matt.21. vestimenta populi sternebant in via ad conculcationem, & Christus in Apostolorum suorum ornamentis sedit. Verùm quia de tot & tam immensis sumptibus hæretici queruntur, eò quòd relictis pauperibus (qui sunt vera Spiritus sancti templa) in superfluis structuris & ornatibus ad humanam iactantiam & fiduciam (vt ipsi dicunt) exponuntur, quod propheta Hieremias impro-
Hier.7. bare videtur, dicens: Nolite confidere dicentes, Templum Domini, templum Domini est. Ideo eis respondendum est, ac dicendum quòd eorum quærela simillima est murmurationi Iudæ Scariotis, qui omne obsequium Christo factum, inaniter & perperam propter cupiditatem qua ardebat, arbitrabatur. Vnde cùm sensisset odorem vnguenti, dicebat, Vt quid perditio hæc? Poterat enim vnguentum hoc vænundari multo (scilicet trecentis denariis) & dari pauperibus & egenis. Non quòd de pauperibus ei cura esset: sed quia fur erat, & habebat loculos. Sic isti indignè ferentes odorem vnguenti, hoc est deuotionem populi Christiani, quæ ex templorum ornatu diffunditur. Non quòd curent de pauperibus, sed potius de præda aut spoliis pro velamine suæ cupiditatis, & malæ atque peruersæ affectionis, quam contra Ecclesiasticos conceperunt, pauperum indigentias obiiciunt & exaggerant, quasi si nil daretur Ecclesiæ, pauperes non egerent: nec essent aliæ viæ superfluè & inaniter consumendi, quæ iustè & sanctè in Dei honorem exponuntur. Semper enim (vt Christus ait) pauperes habebitis vobiscum, & potestis eis benefacere. Ideo incertum est an ea quæ pro templorum ornatu dantur, ad pauperum indigentias applicarentur. Nulli dubium est neque negari potest, quin pauperes essent, cùm Dauid tot parauit impensas, cùm Salomon tot vasa & ornamẽta aurea templo dedit. & cùm Machabæi ornauerunt faciem templi coronis aureis, pauperes aderant. Non tamen propter hoc intermiserunt magnificentissimi templi constructionem & ornatum. Nec eorum expositio reprobata, sed commendata fuit. Cùm ergo templum illud, in quo asseruabatur sola testamenti arca, esset figura Christianæ Ecclesiæ, & figura non possit æquari figurato: consequens est ꝙ quanuis nunc sint pauperes, minus possint sumptus & expositiones in templorum constructione & ornatu calumniari. Pauperibus quidẽ eleemosynas non prohibet Ecclesia, nec superfluam in tẽplorum ornatu approbat expositionem: sed rationabilẽ, pro Dei maiestate, & nostræ deuotionis excitatione, approbat erogationem, & religionem præfert misericordiæ, & templi ornatũ eleemosynis pauperum.

¶Quanuis

¶Quanuis non dicamus hoc etiam tempore exequendum, vt pauperibus desertis templa ornemus. Licet enim philosophari simpliciter & absolutè sit melius quàm ditari: aliquando tamen in particulari casu magis expedit ditari. Sic vbi annonæ charitas ingruit, subueniendum est indigentiæ pauperũ, & non est adeò vacandum templorum ornatui: tunc enim ipsa templi vasa in pauperum necessitates sunt eroganda, quemadmodum D. August. fecisse legimus. Vnde D. Ambro. dicit, Aurum habet Ecclesia, non vt seruet, sed vt eroget, & subueniat necessitatem patienti. Sic debent intelligi Sanctorum authoritates, quæ ornatui templorum aduersari videntur. Vbi verò talis necessitas nõ imminet, quanuis pauperes deserendi non sint, (præsertim in extrema necessitate) laudabilius est ornatui templorum intendere: non quidem ad humanam iactantiam aut laudem, quæ etiam in eleemosynis pauperũ plerũque inuenitur, sed ad Dei cultum & honorem. Nec etiam in illo solo exteriori ornatu aut ædificiorum splendore, inauritatisq; laquearibus & vestitis parietibus ac marmorum crustis fiduciam habere debemus (id enim. Hierc. improbat) sed in vera fide & sancta conuersatione, vt domus Dei, hoc est Ecclesia impleatur ex odore vnguenti: hoc est, vt populus ad deuotionem & Dei honorem excitetur. Ideo subiungit Propheta, Si bonas feceritis vias vestras & studia vestra, & feceritis iudicium inter virum & virum, habitabo vobiscum in loco isto, &c. *In lib. offi.*

Ver. 7. DE PRAECEPTIS NOVAE LEGIS.

A LEx Noua cuius principale est gratia spiritus sancti, quam non possumus habere nisi per Christum, mediantibus sacramentis per ipsum institutis, pauca pręcepta circa exteriora opera continet. Quia solùm ea præcipit vel prohibet, quæ habent necessariam conuenientiam vel contrarietatem. & sic solùm continet quatuor præcepta. Primum est de baptismo, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Secundum est de sacramento Eucharistiæ, Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Tertium præceptũ est de sacramento Pœnitentiæ pro his qui ab innocentia baptismali prolapsi sunt, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. Quartum de exteriori confessione fidei, Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo: qui autem me negauerit coram hominibus, negabo eum coram patre meo. Alia verò opera quæ non habent necessariam conuenientiam vel contrarietatem ad gratiam, quæ manifestatur per fidem ex dilectione operantem, non sunt præcepta neque prohibita ex ipsa legis institutione: sed fuerunt à legislatore Christo relicta arbitrio eorum qui curam aliorum erant habituri. & sic reliquit potestatem determinandi tam circa cæremonialia, quàm iudicialia, siue in spiritualibus, siue in temporalibus, his qui aliis præessent. Et ideo lex noua dicitur lex libertatis, eò quòd pauca pręcepta continet, ac etiã eò quòd ad illa liberè implenda interius iuuat, quod non faciebat lex Moysi. Et quia Pharisæi malè intelligebant præcepta moralia siue legis naturæ, quæ in lege noua manere debebant, quia secundum se pertinent ad rationem virtutis: ideo Christus in lege sua noua illa explanauit. ¶Inter alia præceptum negatiuum de periurio. Pharisæi enim licet crederent periurium esse peccatum, tamẽ putabant iuramentum per se esse appetendum & frequentandum, eò quòd videtur ad reuerentiam Dei pertinere. Et ideo Christus ostendit iuramentum non esse appetendum tanquam bonum, sed melius esse absque iuramento loqui, nisi necessitas cogat: & sic nõ prohibuit iuramentum, vt dictum est. ¶Circa verò prohibitionem homicidij & adulterij, Pharisæi existimabant solum actum exteriorem prohiberi, & non interiorem appetitum: quod magis credebant circa homicidium & adulterium, quàm circa furtum vel falsum testimonium. Quia motus iræ tendens in homicidium, & motus concupiscentiæ tendens in adulterium, videntur aliqualiter nobis ab ipsa natura inesse, non autem motus furandi aut falsum testimonium dicendi. Ideo Christus declarauit dicens, Omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo, Racha, reus erit consilio. Qui autem dixerit, fatue, reus erit gehennæ ignis. Et quo ad adulterium subiunxit, Omnis qui viderit mulierem ad cõcupiscendum eam, iam mœchatus est in corde suo. ¶Et quia circa virtutes morales, præsertim circa iustitiam, errabant, putantes eam esse exequendam appetitu vindictæ vel odio inimicorum: ideo credebant propter præceptum datum de pœna talionis, quod quidem fuit datum vt iustitia & bonum commune pacificúsq; conuictus seruarentur, non vt homo vindictam iniuriarum sibi illatarum quæreret: ideo Christus ad hoc remouendum docet animum hominis sic debere esse paratum ad sustinendum plura, si necesse sit: docet etiam inimicos diligendos, & quòd simus etiam parati eis benefacere in necessitate. Nec etiam prohibet Christus iudicium iustitiæ, sed iudicium inordinatum & temerarium. ¶Et quia etiam errabant circa opera misericordiæ, arbitrãtes accipere vsuram ab extraneis esse licitum: ideo Christus declarauit, Mutuum date, nihil inde sperantes. Nec prohibuit solicitudinem necessariam, sed inordinatam. Docuit pariter abstinere non solùm ab exterioribus, quæ secundum se mala sunt, sed etiam ab interioribus & occasionibus malorum. ¶Docuit etiam ordinare intentionem hominis, dicens quòd in bonis quæ agimus, non quæramus humanã laudem aut gloriam, neque mundanas diuitias inordinatè, quod est thesaurizare. Postremò docet modum implendi euangelicam doctrinam, scilicet implorando diuinum auxilium, & conatum ponendo ad ingrediendum per angustam portam perfectæ virtutis, & cautelam adhibendo ne à seductoribus corrumpamur, & quòd obseruatio mandatorum eius est necessaria ad salutem, & quòd non sufficit sola fidei confessio, neq; miraculorum operatio, neque solus auditus verbi.

1.2.q.108. *Ioan.3.* *Ioan.6.* *Luc.13.* *Lex noua cur dicatur libertatis.* *Matth.5.* *c.5.§.5.ver.5.* *Matth.5.* *Luc.6.* *Matth.6.*

Ver. 8. DE CONSILIIS NOVAE LEGIS.

B CVm Salomon dicat, Vnguento & variis odoribus delectatur cor, & bonis amici consiliis anima dulcoratur, & Christus sit maximè sapiens & amicus, congruum fuit quòd in noua lege, quæ est libertatis, salutaria nobis consilia dederit. In antiqua verò lege cùm esset lex seruitutis, non erant dãda *1.2.q.108. art.4.*

Consiliũ & præceptum quomodo differunt. consilia. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd differentia inter consilium & præceptum hæc est: quia præceptum importat necessitatem, consilium verò non, sed ponitur in optione eius cui datur. Vnde D. Grego. in epistola ad Iouinianũ, & recitatur in c. quod præcipitur. 14. q. 1. dicit, Quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, necesse est fieri: si non fiat, pœnam habet. Vbi consilium est, datur offerentis arbitrium. Ex quo infertur quòd præcepta in noua lege data, sunt de necessariis ad consequendum finem beatitudinis, in quem lex noua immediatè introducit: Consilia verò sunt de his per quæ melius & expeditius potest homo consequi prędictum finem. Et sic tria consilia proponuntur in lege noua, scilicet paupertatis, castitatis, & obediẽtiæ, in quibus fundatur omnis communitas, quæ statum religionis profitetur. *Tria nouæ legis cõsilia.* Quia per huiusmodi tria, abdicãtur tria, bona mundi, quæ retrahunt & impediunt hominem à consecutione finis, scilicet diuitiæ, deliciæ, & honores. *1. Ioan. 2.* Vnde D. Ioãnes dicit, Omne quod est in mundo, aut est concupiscentia oculorum, aut concupiscentia carnis, aut superbia vitæ. Per paupertatem voluntariam abdicantur diuitiæ, quæ pertinent ad concupiscentiam oculorum. Per castitatem abdicantur deliciæ, quæ pertinent ad concupiscentiam carnis. Per obedientiam abdicantur honores, qui pertinent ad superbiam vitæ. *Matth. 19.* Hæc tria consuluit Christus dicens, Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum cęlorum: qui potest capere capiat. Et quo ad obedientiam post consilium paupertatis, subiũxit consilium obedientiæ, dicens, Sequere me. Sequimur enim Christum non solùm imitando opera, sed etiam obediendo mandatis ipsius. *Ioan. 10.* Vnde dicebat, Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me. Hæc autem simpliciter obseruata pertinent ad consilia simpliciter proposita, quæ quantum in se sunt, expedientia sunt omnibus. Sed ex indispositione aliquorũ contingit, quòd alicui non sunt expedientia: quia scilicet eorum affectus non inclinatur ad illa. Sed obseruatio vniuscuiusq; eorum in speciali casu pertinet ad consilium, secundum quod scilicet in casu illo non tenetur obseruare. Puta quando homo dat eleemosynas pauperi, quando non tenetur dare, & quando aliquo determinato tempore aliquis abstinet à delectationibus carnis aliàs licitis, vt orationibus vacet. Et quando aliquis voluntatẽ suam non sequitur in aliquo facto, quod licet facere posset, puta si benefaciat inimicis suis quando nõ tenetur, vel si offensam remittat, cuius iustè posset exigere vindictam. Nam quæ Matth. 5. scribuntur, & similiter de maxilla, & de non litigando in iudicio, si referantur ad præparationem animi, cùm necessitas cogit, præcepta sunt. Sed vbi necessitas non occurrit, sunt consilia particularia, quæ ad tria reduci possunt. Licet enim meliora bona, de quibus datur cõsilium, particulariter sint indeterminata: ea tamen quæ sunt simpliciter & absolutè meliora bona in vniuersali, sunt determinata, ad quæ etiam omnia alia particularia reducuntur. Illa autem quæ ponuntur Matth. 10. & Luc. 9. & 10. scilicet, Nolite portare aurum, argentum, neq; pecuniam in zonis vestris, non peram in via. neq; duas tunicas & calceamenta, neq; virgam, & neminem in via salutaueritis, & c. fuerant quædam præcepta disciplinæ, & pro tempore, reuocata, autem cùm dixit: *Luc. 22.* Quando misi vos sine sacculo & pera, & c. *In li. de con se. euan.* Primò enim dicta mandata data sunt, secundum D. August. non vt præcepta, sed vt concessiones, ad ostendendum quòd haberent potestatem accipiendi necessaria vitæ. Secundum verò alios sanctos erant mãdata pro tempore obseruanda. Indigebant enim discipuli, quasi paruuli sub cura Christi existentes, accipere aliqua specialia instituta à Christo, sicut alij subditi à suis prælatis, præcipuè quia erant paulatim exercendi, vt temporalium solicitudinem abdicarent: per quod reddebantur idonei ad deferendum euãgelium per vniuersum mundum. Illa tamen instituta imminente passione (vt dictum est) reuocauit, tanquam discipulis per ea sufficienter exercitatis, & aliis causis occurrentibus.

DE LEGE HVMANA, CAP. XVII.

1. 2. q. 98. Legis humanæ definitio. LEx Humana est dictamen prudentiale in principe, qui habet curam communitatis, subditis promulgatum, congruens religioni, disciplinæ, & vtilitati humanæ, regulans operationes humanas ad pacificum & virtuosum conuictum. C Hæc definitio complectitur omnes conditiones legis. Per hoc quod dicitur dictamen prudentiale, habetur quòd sit rationabilis: & per hoc quod dicitur, A principe, habetur quòd fiat ab habente authoritatem. Et per hoc quod dicitur, Promulgatum, habetur efficacia obligandi: Et per hoc quod dicitur, Congruens religioni, habetur quòd sit proportionata & conformis legi diuinæ, & quòd sit honesta. Et per hoc quod dicitur. Disciplinę, habetur quòd sit proportionata legi naturę: & sic quòd iusta, possibilis, secundum naturam, & patriæ consuetudinem, loco & tempori deseruiens. Et per hoc quod dicitur Vtilitati, habetur quòd finis legis est bonum commune siue vtilitas publica: & per verba sequentia amplius declarantur conditiones materiales legis & finis eius. Lex humana dicitur ius scriptum, ad differentiam cõsuetudinis, quæ dicitur ius positiuum non scriptum. *Prima iuris humani diuisio.* Et sic prima diuisio iuris humani est in ius scriptum, quod dicitur Lex, & in ius non scriptum, quod dicitur Consuetudo.

Ver. 1. **DE LEGIS HVMANAE NECESSITATE.**

CVm lex naturalis & diuina positiua non determinet in speciali omnia quæ requiruntur ad pacificum conuictum, sed aliqua sint relicta arbitrio illorum qui curam aliorum habent: necesse fuit quòd fierent leges humanæ. D Licet enim sint aliqui qui sint proni ad actus virtutum ex bona dispositione naturę vel ex consuetudine, pręsertim diuino munere, quibus sufficere posset disciplina paterna, quę est per monitiones. Verùntamen quia inueniuntur quidam proterui & proni ad vitia, qui verbis persuaderi non possunt: necessarium fuit quòd per vim & metum cohiberentur à malo, vt saltem sic malè facere desistentes, aliis quietam vitam relinquerent, & ipsi tandem per assuetudinem perducerentur ad hoc quòd voluntariè facerent, quę prius metu implebant: & sic fierent virtuosi. Ideo necessarium fuit ad pacem hominum & virtutem, quòd leges ponerẽtur: quia (prout Philosophus dicit)

Sicut

Sicut homo si sit perfectus virtute, est optimum animalium: sic si sit separatus à lege & iustitia, est pessimum omnium. Vnde Isidorus (& recitatur in ca. factæ sunt. 4. distinct.) dicit: Factæ sunt leges, vt earum metu humana coerceretur audacia, tutáque esset inter improbos innocentia, & in ipsis improbis formidato supplicio refrenaretur nocendi facultas. Lex humana deriuatur à lege diuina naturali: quia (sicut D. Augustinus dicit) Non videtur esse lex, quæ iusta non fuerit. Vnde tantum habet de virtute legis, quantum habet de iustitia: in rebus autem humanis dicitur aliquid iustum, ex eò quòd est rectum secundum regulam rationis. Rationis verò prima regula immediata, est lex naturæ: & legis naturæ regula est lex æterna, ideo omnis lex humanitus posita, in tantum habet de ratione legis, inquantum deriuatur à lege æterna & naturæ per modum conclusionis à communibus principiis vel per modum determinationis, vt in legibus pœnalibus. Si verò in aliquo ab æterna vel lege naturali discordet, non erit lex, sed legis corruptio, vel lex iniqua. Vnde Esa. Væ qui condunt leges iniquas. Ad legem enim humanam pertinet cohibere vitia: licet non omnia, quia permittit aliqua mala, non quòd approbet ea, sed vt euitentur maiora. Pertinet etiam ad eam imperare actus virtutum, sed non omnes, propter diuersitatem conditionis & imperfectionis aliquorum subditorum.

1. Poli. 5. Ethimo. *In li. de lib. arb.* *Esa. 10.*

Ver. 2. DE OBLIGATIONE LEGIS HVMANAE.

A EX deriuatione legis humanæ à lege naturali & æterna sequitur quòd leges humanæ iustæ ligant & imponunt homini necessitatem in foro conscientiæ, secluso quocunque scandalo, & seclusa lege diuina positiua: sic quòd contraueniens peccat, cùm pendeant ex lege naturæ, quæ deriuatur à lege æterna. Vnde Salomon, Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. Et Apostolus, Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non est enim potestas nisi à Deo. Quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt. Itaque quicunque resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Qui autem resistunt, damnationem sibi acquirunt. Deinde subiungit, Itaque necessitate subditi estote, nō solùm propter iram, sed etiam propter conscientiam. Ideo Christus nascens vt exemplum daret, obediuit Cæsaris edicto. & D. Petrus, Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò bonorum. Quia sic est voluntas Dei. & paulò pòst dicit: Serui, subditi estote in omni timore dominis, nō tantùm bonis & modestis, sed etiam discolis. Et Christus, Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi: omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite, &c. Si Iudæi tenebantur obedire Moysi & eius successoribus: à fortiori Christiani Ecclesiæ prelatis, cùm fuerit eis à Christo data potestas. ait enim: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & Publicanus. Item, Qui vos audit, me audit. Qui vos spernit, me spernit. & Apostolus præcepit custodire eorum præcepta & mandata. Ratio huius obligationis esse potest: quia non minus obligantur subditi principi vel prælato iusta præcipienti, quàm patri filius: quia quantò bonum politicum & commune præstat bono priuato, tantò præceptū principis præferendum est præcepto paterno, ceteris paribus: hoc est, si tantum sit periculum in republica, si non succurratur secundum mandatum principis, quantum in re domestica, si non succurratur secundum præceptum patris. Sed filius sub pœna peccati tenetur obedire patri iusta præcipiēti, etiam secluso scandalo. Vnde Apostolus, Filij obedite parentibus in Domino: hoc enim iustum est. & alibi inter peccatores nominat parentibus inobedientes. & Moyses: Si quis maledixerit patri aut matri, morte moriatur: ergo à fortiori ratione peccant filij Belial, qui suis superioribus siue ecclesiasticis siue temporalibus resistunt. ¶Ex præmissis apparet quàm turpiter errent heretici, qui dicunt constitutiones humanas non obligare ad culpam mortalem, nisi propter scandalum. Nec obstat quòd homo non potest infligere pœnam eternam: quia preses debilis potest precipere sub pœna mortis, quā personaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obiiciunt ex Christi dicto, Sine causa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum: quia intelligebat de his quæ contrariabantur mandatis Dei, vel de his quę sunt irrationabilia. Vnde ibi reprehendit Phariseos, qui propter traditiones suas transgrediebantur mandata Dei. Et quanuis (vt dicit Apost.) Iusto non sit lex posita, coerciuè, tamen bene preceptiuè & obligatiuè. Et eodem modo intelligendum est quod alibi dicit, Si Spiritu ducimini, non estis sub lege. Nec libertas Christiana (de qua loquitur) liberat ab obedientia. Et cùm Apostolus dicit in eodem, Nolite iterum iugo seruitutis contineri, intelligit de seruitute legis Moysi: quia ibi est questio de circuncisione, vel etiam de iugo seruitutis peccati. ¶Notandum tamen quòd ad hoc quòd leges humanę dicantur iustę tria requiruntur: Primò quòd ordinentur ad bonum commune, tanquam ad finem. Secundò, quòd non excedant potestatem ferentis. Tertiò, quòd secundum equalitatem proportionis onera inferantur. Quatuor autem modis dicuntur iniustę. Primò, quando sunt contra finem legis, vt si aliquis princeps imponat subditis leges onerosas, non pertinentes ad vtilitatē communem, sed magis ad propriam cupiditatem vel gloriam. Secundò, quando excedunt potestatem ferentis. Tertiò cùm inequaliter munera multitudini distribuuntur, etiam si ordinentur ad bonū cōmune. Et huiusmodi ordinationes sunt magis violentię quàm leges: & tales non obligant in foro cōscientię, nisi fortè propter scandalum vel turbationem, propter quę homo debet cedere iuri suo. Vnde Christus, Si quis te angariauerit mille passus, vade cum eo duo milia. Et D. Petrus, Hęc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniustè. Quartò, propter cōtrarietatem ad bonum diuinum, sicut leges tyrannorum inducentes ad idololatriam, vel ad quodcunque aliud scelus. & tales leges nullo modo licet obseruare, etiam imminente scandalo: quia (vt D. Petrus dicit) Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. ¶Notandum preterea est quòd non omnes leges humanę obligant ad mortalę. Aliud est enim in lege humana, & aliud in lege diuina. Lex enim diuina, cùm sit supra rationem naturalem, ligat transgressores ad mortale. Lex autem humana, cùm sit secūdum ra-

1.2 q. 96. art. 4. Lex humana ligat. *Prouer. 8.* *Rom. 13.* *Luc. 1.* *1. Pet. 2.* *Matth. 23.* *Matth. 18.* *Luc. 10.* *Act. 13.* *Ephe. 6.* *Rom. 1.* *Exod. 21.* *Matth. 15.* *Galat. 5.* *Tria ad legem requisita.* *Matth. 5.* *1. Pet. 2.* *Act. 4.*

tionem naturalem, quæ certos gradus in agendis inuenit, secundum quos diuersa præcepta ordinat, nõ semper obligat ad peccatum mortale. Et sic non omnes leges aut ordinationes humanæ sunt æqualiter obligatoriæ, nec punitiuæ: Videmus enim aliquas leges sub maiori comminatione institui. Cùm prohibitio principis temporalis est sub pœna mortis aut mutilationis membrorum, fustigationis, infamiæ, aut præscriptionis omnium bonorum, transgressores mortaliter peccant. Quia si aliquis vult aliquod præmissorum vel notabile damnum proximo, peccat: à fortiori si sibiipsi. Pariter cùm Ecclesia vel prælatus præcipit vel prohibet aliquid sub pœna anathematis, suspensionis, vel interdicti transgressores peccant mortaliter: quia talia præcepta vel prohibitiones non consueuerunt fieri, nisi pro peccato mortali vel graui causa. Idem dicendum videtur, si sub pœna grauioris culpæ vel carceris in ordine Prædicatorum fieret præceptum. Tutius tamen dico esse standum iudicio expertorum in prędictis legibus, qui ex verbis & rationibus habent leges rimari & interpretari: ex illis enim trahi potest c.15.ver.1. mens & intentio legislatoris, vt dictum est. Transgredientes tamen quascunque leges humanas iustas c.5.§.8. ex contemptu formali, peccant mortaliter, vt dictum est.

Ver. 3. DE LEGE HVMANA CIRCA ACTVS INTERIORES.

1.Reg.16. Hiere.17. QVia homo videt quæ foris patent, Deus autem cor intuetur, solúsque Dominus scrutatur corda, & probat renes: sequitur quòd solus Deus posit actus purè interiores præcipere, cùm eius subiaceant cognitioni. Sequitur etiam quòd nullus legislator humanus potest directè actus interiores percipere vel prohibere, cùm non subiaceant eius cognitioni. Vnde regula iuris est: Cogitationis pœnam nemo meretur, scilicet apud homines, tamen bene apud Deum. Vnde Sap.1. Peruersæ cogitationes separant à deo. & in eodem: spiritus sanctus auferet se à cogitationibus quæ sunt sine intellectu. Et Matthæi 5. Si quis viderit mulierem &c. & Matth.15. Cogitationes malæ coinquinant animam. Quia Deus voluntatem reputat pro facto, vt dictum est. Ex quo sequitur quòd hæreticus purè interior non c.5.§.5. est excommunicatus. & licet sit priuatus officio & beneficio ab ipso Deo, vt dictum est, non tamen aver.5. c.10. pud homines, donec innotescat & declaretur. ideo per pœnitentiam recuperare potest. Sed cùm actus exteriores pendeant ab interioribus, & prælati spirituales & principes temporales habeant authoritatem super actus exteriores: sequitur quòd indirectè & ex consequenti possunt præcipere actus interiores. Vnde cùm prædicatio (quę est actus exterior) fieri non posit absque interiori contemplatione: sequitur quòd prælatus ex consequenti præcipere potest contemplationem & actum interiorem, à quo actus exterior præceptus pendet. B

§. 1. DE HVMANAE LEGIS DIVISIONE.

Legis humanæ diuisio. QVum Lex humana pendeat à lege naturæ, vel per modum conclusionis ex primis principiis, vel per modum determinationis: sequitur quòd lex humana siue ius positiuum scriptum diuiditur in duo membra, scilicet in ius gentium & in ius ciuile. Ius gentium dicitur, quòd deriuatur à le- Ius gentiũ quid. ge naturæ per modum conclusionis communis & vniuersalis ad omnes gentes, vt iustæ emptiones & venditiones, & alia huiusmodi, quæ ex Isidoro recitantur in ca. ius gentiũ.1.distinct. de iure enim naturali est quòd homo (vt ait) sit animal sociale: ideo infertur quòd debet generaliter seruare omnia ea, 1.Poli. sine quibus homines pacificè conuiuere non possunt. Ius autem ciuile dicitur id quod deriuatur à iure naturali per modum determinationis, secundum quod quælibet communitas sibi aliquid commodè determinat. ¶Alia diuisio legis humanæ sumitur ex fine, ad quem communitas ordinat: & secundum hoc lex humana diuidi potest in duo membra: quia bonum commune quod est finis legis humanæ, est duplex, scilicet spirituale & temporale. Ita duplex est lex humana: quædam canonica, quæ ordinatur ad bonum spirituale: & quædam politica siue ciuilis, quæ ordinatur ad bonum temporale. C

Ver. 1. DE LEGE CANONICA.

LEx Canonica est quę ordinatur ad bonum spirituale, siue ad pacificum conuictum ecclesiasticum. D 2.Thess.2. Et sic traditiones Apostolorum fuerunt leges canonicæ, quæ sunt obseruandæ. Vnde Apostolus, Act.15. Tenete traditiones quas didicistis siue per epistolam, siue per sermonem. Et cùm perambulabat Syriã & Ciliciam, confirmans Ecclesiam, præcipiebat custodire præcepta Apostolorum & seniorum, inter In epistol. ad Paulin. quę pręcepta & traditiones (vt D.Hierony. refert) est ordinatio de ieiunio quadragesimali. Et idem Apoc.10. cùm pertransiret ciuitates, tradebat custodire dogmata, quę erant decreta ab Apostolis & senioribus. Ioan.21. ¶Christus potestatem instituendi leges dedit Petro, dicens Pasce oues meas. Et pręcepit eis obedire Matth. 18. dicens: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Et non solùm D. Petro & aliis Apostolis sub eo, fuit data potestas disponendi & instituendi leges: sed etiam successoribus eorũ, Psal.44. sicut Dauid prędixerat, Pro patribus tuis nati sunt tibi filij: constitues eos principes super omnem ter- Matth. 23. ram: aliàs Christus non reliquisset politiam Ecclesię adeò bene ordinatã, sicut Synagogę, in qua suc- Papa & episcopi habent tãtam potestatem quantã D. Petrus & Apostoli. cessores Moysi habebant talem & tantam potestatem, sicut Moyses: prout ipse Christus testatur, Super cathedram Moysi sederunt Scribę & Pharisęi: Omnia ergo quęcunque dixerint vobis, seruate & facite: quia scilicet tantam & talem potestatem vos obligandi, quantam & qualem Moyses habuit, ipsi habent, cùm sint successores, & sedeãt super cathedram Moysi: alioqui si nullam potestatem obligandi habuissent, non dixisset eorum dicta esse seruanda. In quibus verbis sufficienter declarauit successores D.Petri & Apostolorum talem & tantam potestatem iurisdictionis habituros, quãtam D. Petrus & reliqui Apostoli. licet nõ talem ac tantam potestatem impetrationis & miraculorũ. Et ideo sicut Apostoli aliqua congruentia pro tempore statuerunt: ita & nunc Papa, qui succedit D.Petro, & est vicarius Christi & non Petri, & episcopi qui succedunt Apostolis, & curati qui succedũt discipulis, vt habetur in ca. in nouo testamento 21.distin. & possunt aliqua conuenientia ad pacificum conuictum Ecclesiasticum ordinare. Et eorum ordinationes Christiani qui nunc sunt, tenentur obseruare: sicut

ſicut illi qui erant in tempore Apoſtolorum, tenebantur ſeruare ordinationes & traditiones eorum. Huiuſmodi autem præcepta ſunt de aliquibus ſolennitatibus & cæremoniis exorciſmorum, luminarium, indumentorum, benedictionum, & de aliquibus feſtiuitatibus celebrandis: & de conueniendo populo ad audiendam miſſam die dominico, de conſecratione Eccleſiæ vel altaris, de ſacra communione, & tempore confeſsionis, de ieiuniis, & aliis ſimilibus. Huiuſmodi leges dicuntur canonicæ ſiue regulares. ¶Canon enim Græcè, regula Latinè dicitur. Regula autem dicta eſt eo quòd rectè ducit, nec aliquem aliorſum trahit. Aliqui dicunt regulam dictam eo quòd regat, vel normam rectè viuendi præbeat, vel quod diſtortum prauumque eſt corrigat, vt dicitur in c. regula, eadem diſtin. Vbi ponitur diuiſio canonum in decreta pontificum, & ſtatuta conciliorum: inter quæ, alia ſunt vniuerſalia, alia prouincialia. Et prouincialiū alia patriarcharum, alia primatum, alia archiepiſcoporum, alia epiſcoporum. Nos verò vt clarius procedamus, ad tria membra reducemus: quia ordo eccleſiaſticæ hierarchiæ in tres gradus diuiditur. Ideo canones eccleſiaſtici ſunt triplices: ¶Quidam ſunt epiſcopales ſiue ſynodales, qui ab epiſcopo cum conſilio capituli & cleri inſtituuntur. Et illi publicati obligant omnes de diœceſi, & non alios: cùm poteſtas epiſcopi non ſe extēdat extra ſuam diocœſim. ¶Alij ſunt canones prouinciales, qui ab Archiepiſcopo vel Primatibus aut Patriarchis cum ſubditis epiſcopis aut archiepiſcopis, aut primatibus inſtituuntur. Et tales canones ligant diecœſanos, qui ſunt de prouincia, cui prædicti Archiepiſcopi vel Primates aut Patriarchæ præſunt. ¶Quidam verò canones ſunt generales ſiue vniuerſales, qui à ſummo pontifice vel generali concilio ſunt editi. Et tales vocantur canones catholici ſiue vniuerſales, & alio nomine vocantur dogmata, mandata, ſanctiones, vel decreta, quæ obligant omnes. Vnde in c. ſi quis 25. q. 2. ex generali concilio ſub Nicolao pōtifice celebrato, dicitur: Si quis dogmata, mandata, interdicta, ſanctiones, vel decreta pro catholica fide vel eccleſiaſtica diſciplina pro correctione imminentium vel futurorum malorum à ſedis Apoſtolicæ præſule ſalubriter promulgata, contempſerit: Anathema ſit. ¶Huiuſmodi canones & decreta ſunt in duplici differentia: Quædam ſunt de dogmatibus ſiue decretis aut determinationibus ſpeculatiuis & neceſſariis fidei & bonorum morum, ſcilicet quid de fide catholica tenendum credendúmve ſit, aut quid de ſe bene vel malè factum ſit. Et tales canones ſunt immutabiles, eò quòd vna eſt fides vniuerſalis Eccleſiæ, cui ex Chriſti promiſsione Spiritus ſanctus (qui eſt omnino immutabilis, & eſt Deus nō diſſenſionis, ſed vnitatis & pacis) præeſt, imò etiam Chriſtus, qui dixit: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. Et ideo nunquam decreta de fide vel bonis moribus reuocantur. Quod intelligendum eſt de decretis in conciliis ritè & rectè congregatis, ſeruatis ſolennitatibus ad hoc requiſitis. ¶Quædam verò ſunt decreta circa contingentia. Et quia talia variantur ſecūdum varietatem temporum & diſpoſitionem hominum: ideo mutari & reuocari poſſunt, ſicut decretum factum ab Apoſtolis de ſuffocato & ſanguine, quod nunc nō ſeruatur, cùm ceſſauerit ratio inſtitutionis eius. Decretum verò de abſtinentia fornicationis perſeuerat: quia eſt de bonis moribus. Et quanuis in conciliis generalibus, quo ad omnes canones, tam circa neceſſaria, quàm circa contingentia editos, dicatur, Viſum eſt Spiritui ſancto & nobis: ex quibus verbis apparet quòd canones generaliū conciliorū magis pendent à Spiritu ſancto, quàm concilio: Non tamen ſequitur quòd canones circa contingentia ſint inuariabiles, & quòd ſemper obligent: quia Spiritus ſanctus inſpirat & monet congregatos, ſuauiter, hoc eſt ſecundum naturam & conditionem ipſorum: quæ talis eſt quòd contingenter occurrentibus morbis contingentia antidota ſolet præparare.

Canon quid ſit.

Canones ſynodales & prouinciales qui ſint & quos ligent.

Canones generales qui ſint & quos ligent.

Canones de fide & bonis moribus ſunt immutabiles.

Ioan.14. & 16.

Matth.18.

act.15.

Ver. 2. DE DOCTRINIS ET DOGMATIBVS.

A DOctrinarum Eccleſiaſticarum triplex eſt differentia: Quædam enim ſunt reprobatæ tanquā falſæ & hereticæ, de quibus in c. quidam autem hæretici. 24. q. 3. & in c. ſancta Romana Eccleſia. 15. diſtinct. & in c. Damnamus, extra de ſumma Trinitate, & fid. catho. & in c. vnico, eod. tit. lib. 6. & in cle. 1. etiam eo. tit. & cle. ad noſtrum, de hære. in qua damnantur errores Begardorum, & in aliis locis & conciliis generalibus. Tales doctrinas publicè vel priuatim aſſerere non licet: nec etiam legere aut tenere libros eas continentes, propter periculum, quod qui amat, peribit in illo. ¶Quædam ſunt doctrinæ Apocriphæ. Apocriphum dicitur à verbo apocripto, hoc eſt occulto, de quo ſcilicet verum iudicium haberi non poteſt. Dicitur tamen aliquis liber Apocriphus dupliciter: Primò quando author ignoratur, veritas tamen eorum quæ in eo ſcripta ſunt, eſt manifeſta, ſicut eſt liber Sapientię & Eccleſiaſtici, & alij quos numerat D. Hieron. in prologo libri Regum. Et tales recipit Eccleſia, non ad fidei approbationem, ſed ad morum inſtructionem. Secundò dicitur liber apocriphus: quia dubitatur de fide eorum quæ in eo continentur: vt eſt liber de Infantia Saluatoris, & alij de quibus in dicto c. Sancta Romana Eccleſia. Et tales non recipit Eccleſia, nec habent aliquam authoritatis dignitatem. Si tamen legantur, vel à quocunque narrentur, an illis credendum vel non credendum ſit, legentis vel audientis iudicio relinquitur. Legere ergo vel credere ea quæ non ſunt contra fidem in his libris, nō eſt prohibitum. In prædicatione tamen ea proponere ſeu annunciare non licet: quia cum dubia ſint, diminuunt de fide & authoritate prædicationis. ¶Quædam verò doctrinæ ſunt ab Eccleſia approbatæ. Et huiuſmodi ſunt doctrinæ quę continentur in omnibus libris Biblię, qui omnes nouiſsimè in concilio Tridentino tanquam catholici fuerunt approbati. Poſt huiuſmodi doctrinas ſunt determinationes ſacrorum conciliorum generalium per ſanctam ſedem Apoſtolicam Romanam approbatorū: quibus ita firmiter & vniuerſaliter credere oportet, vt nullo modo liceat de veritate ipſorum diſputare, cùm ſint à Spiritu ſancto dictatę. Deinde opuſculis Sanctorum & ortodoxorum patrum, de quibus in dicto c. ſancta Romana, & aliorum qui in nullo à ſanctę Romanę Eccleſię conſortio deuiarunt, nec ab eius obedientia & prędicatione ſeiuncti ſunt. Non tamen ſunt tantę authoritatis aut dignitatis, vt

D. Antho. Fl. in 1. par. ſummæ, tit. 17. c. vnico. §. 18.

Tria gener[illegible] doctrinarum.

E[illegible]e. 3.

Liber Apocriph⁹ quid ſit, & quot modis [illegible]icatur.

sanctæ scripturæ vel generalia concilia: quia de dictis sanctorum Patrum licet dubitare, & aliquando aliter sentire, nisi sint talia quæ determinata sint per Ecclesiam. vnde D. August. in epistola ad D. Hieronymum (& recitatur in c. Ego. 9. dist.) ait: Ego solis eis scripturis, & libris qui canonici appellantur, didici hunc timorem honoremque referre, vt nullum eorum scribendo errasse audeam credere: aut si aliquid in eis offendero, quod videatur contrarium veritati, nil aliud existimem, quàm mendosum esse codicem, vel non esse assequutum interpretem, quod scriptū est, vel minimè intellexisse ambigam. Alios verò ita lego, quòd quantalibet sanctitate, quantáve doctrina polleant, non ideo verum putem, quia ipsi ita senserunt: sed quia mihi per alios authores aut canonicas scripturas vel probabiles rationes, quòd à vero non abhorreant, persuadere potuerint. Et idem August. dicit, Noli meis literis quasi canonicis scripturis deseruire, sed illis quæ non credebas, cum inueneris, incunctanter crede. In istis autem, quod certum non habebas, nisi certum intellexeris, noli firmum tenere. Constat enim quòd ipsi sancti doctores in scripturis suis contraria senserunt. D. enim Hiero. dixit bigamum nō esse censendum eum, qui ante baptismum habuit vnam vxorem, & post baptismum aliam. D. verò August. contrarium dixit. Præterea super reprehēsione D. Petri vterque illorum diuersæ fuit opinionis. In his verò quæ pertinent ad fidem vel bonos mores, in nullo discordant sancti doctores. & si aliquando primo intuitu contraria sentire videntur, faciliter conciliari possunt. ¶In causis definiendis & in solutione quæstionum primò recurrendum est ad scripta noui vel veteris testamenti, secūdò ad canones Apostolorum & Conciliorum, tertiò ad decreta & decretales epistolas Romanorum pontificum, quartò ad dicta sanctorum patrum, quintò ad exempla Sanctorum. Si autem nec hoc modo veritas inuenitur congregandi sunt sapientes, & inuocandum diuinum auxilium: tunc enim quid agendum sit Dominus reuelabit, iuxta illud, Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi in medio illorum sum.

Lib. 3. de Trinit. & recitatur in ca. noli. dist. 9.

Matth. 18.

Ver. 3. DE CANONIBVS APOSTOLORVM.

Circa Canones Apostolorum sciendum quòd non legimus in scripturis post Concilium (de quo habetur Act. 15. in quo tres tantum canones editi fuerunt, scilicet de suffocato, sanguine, ac fornicatione) Apostolos fuisse congregatos. D. tamen Clemens dicit, quòd cum Apostoli ad diuersas prouincias iuxta Domini præceptum discessuri essent, in vnum cōuenerunt, & symbolum duodecim articulos continens ediderunt: & secundum aliquos, quadraginta & octo canones in principio primæ partis Conciliorum generalium descriptos, sanxerunt. Et quia postmodum hæretici & pseudoapostoli, quinquaginta canones scripserunt, intitulantes eos, Canones Apostolorum: ideo Isidorus (& recitatur in c. Canones. 16. dist.) dixit ab Ecclesia non fuisse eos receptos, imò inter Apocripha deputatos: quamuis in eis aliqua vtilia inueniantur. Zepherinus tamen papa episcopis per Siciliam constitutis scribens (vt habetur in c. sexaginta, eadem distin.) dicit: Sexaginta sententias Apostoli scripserunt cum plurimis aliis episcopis, quas seruandas esse censuerunt. Deinde Leo papa dicit quinquaginta canonum Apostolorum capitula orthodoxæ fidei esse adiungenda, vt habetur in ca. Clementis, eadem dist. & in c. placuit, ex sexta synodo, eadem dist. dicitur: Placuit huic sanctæ synodo, vt omnino cōfirmata & rata sint canonum Apostolorum octoginta quinque capitula. Ibi etiam inseritur epistola Isidori in c. canonum, eadem dist. qui præfert prædictos canones cæteris conciliis. Dominus Cardinalis de Turre cremata, ibidem dicit octoginta quinque canonum capitula fuisse Apostolorum, hoc est primorum Apostolicorum, siue summorum pontificum, qui omnes fuerunt martyres, à D. Petro vsque ad D. Syluestrum, cui primo à Constantino imperatore permissum fuit congregare episcopos, & celebrare concilium vniuersale. Quo ad numerum canonum dicit Glo. quòd canones præallegati diuersimodè loquuntur de capitulis: nam aliqui dicunt capitula, alij sententias. Et quia plures sententiæ possunt in eodem capitulo contineri, ideo omnia possunt facilè concordari.

Ver. 4. DE SCRIPTVRIS CANONICIS.

Scripturæ dicuntur sacræ siue canonicæ quas ab Ecclesia approbatas & custoditas accepimus: quæ sic differunt ab aliis: quia nulla alia scriptura est quam oporteat sic haberi vt puram & incontaminatam absque vlla suspicione commixtæ falsitatis, de qua nullomodo liceat dubitare. Sed qui libri sint canonici & per ecclesiam approbati inquirendum est. In canonibus apostolorum can. 84. cui titulus præscribitur, qui libri sunt canonici sic habetur. Sūt omnibus vobis clericis simul & laicis venerādi ac sacri libri: Veteris quidē testamēti Mosis quinque, Genesis, Exod⁹, Leuitic⁹, Numeri, Deuteronomiū: Iesu filij Naue vnus, iudicū vnus, Ruth vnus, Regū quatuor: Derelictorū ex libro dierū duo, quos nos Paralipomenon nūcupamus. Esther vnus. De Machabęorum gestis libri tres, Iob vnus, psalterij vnus, Salomonis tres: Prouerb. Ecclesiastes, Canticum canticorum. Prophetarum duodecim. Vnus Esaiæ, vnus Ieremiæ, Ezechielis vnus, Danielis vnus. Inquiritur autem à vobis extrinsecus vt adolescentes vestri addiscant. Item sapientiam eruditi Syrach. Nostra verò, hoc est noui testamenti euangelia quatuor, Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, Pauli epistolæ quatuordecim, Petri epistolæ duæ: Ioannis tres, Iacobi vna, Iudæ vna, Clementis epistolæ duæ, & præceptiones quæ vobis episcopis per me Clementem in libris octo nuncupatæ sunt: quas omnibus publicare non oportet ob quædam arcana quæ in se continent, & actiones nostras Apostolorum. In prędicto canone inter libros veteris testamenti nulla fit mentio de libris Esdræ, Tobiæ, aut Iudich, nec de Ecclesiastico: & inseruntur tres libri de gestis Machabęorū. De tertio nulla alibi fit mentio, nec de aliis duobus, nisi in cōcilio Carthaginēsi tertio, c. 47. & in decreto tertiæ sessionis concilij Tridentini. In quo etiāinter canonicos numerantur libri Sapien. & Ecclesiastici. In concilio autem Laodiceno celebrato sub Liberio papa, anno domini 364. in can. 59. cui pręscribitur titulus: Quæ psallere vel legere oporteat in ecclesia, dicitur: Non oportet ab idiotis

idiotis psalmos compositos & vulgares dici,neq; libros qui sunt extra canonē legere. Deinde enumerantur ibi libri canonici,tam veteris quàm noui testamenti,omnes qui numerati sunt in illo prædicto canone apostolorum,demptis tribus de gestis Machabæorum. Vltra tamen alios enumerantur duo libri Esdræ: & nulla fit mentio de Tobia, Iudich, nec de sapientia Syrach. Inter libros noui testamēti numeratur liber actuū Apostolorum,& nulla fit mentio de Apocalypsi D.Ioannis. In concilio verò carthagmensi tertio,in quo interfuit & subscripsit D.Augustinus, can. 47. enumerantur omnes libri qui in concilio Laodiceno.Et vltra illos enumerantur Tobias, Iudich, & duo Machabęorum. Et inter libros noui testamenti enumeratur apocalypsis.D.Ioannis.Verum in decreto tertiæ sessionis concilij Tridentini, enumerantur Sapien.& Ecclesiasticus, cæteriq; omnes libri qui in biblijs hodie scribuntur,ac etiam eo ordine quo ponuntur.& libris prædictis sic enumeratis, in prædicto decreto subiungitur. Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueuerunt,& in veteri, vulgata latina æditione, non susceperit,& traditiones prædictas sciens & prudens contempserit, anathema sit. Ex prædictis apparet quod licet Hebræi in canone eorum non recipiant libros Tobiæ,Iudich,Sapien.Ecclesiastici & Machabęorum, Ecclesia tamen canonica, quæ canone Iudæorum non regitur, sed spiritu sancto,eos recipit. Multa enim reiiciunt Iudæi quæ ecclesia recipit, prout libros prædictos: & vt D. Hieronymus in præfatione super Danielem ait: In Hebręorum volumine nō habetur trium puerorum hymnus: nec Susannę historia, nec Belis Draconisq; fabula,quæ tamen omnia recepta sunt ab Ecclesia.Recipiunt etiam Hebræi multa quæ Ecclesia reiicit,vt traditiones seniorum & quindecim signa iudicium præcedētia.Nec obstat quod D. Hieronymus in prologo galeato dicit.Quod sapientia, quæ Salomoni inscribitur,& Iesu filij Syrach liber, & Iudich,& Tobias nō sunt de canone.vnde dicit eos apocriphos.Quia in illo prologo in tertia persona loquens,recitat Hebræorum sententias & nomina librorum secundum eorum cōsuetudinem, & opinionem,& non loquitur in persona sua,nec secundum suam & ecclesiæ sententiam.Nec intellexit ibi de libris apochriphis primo modo,siue de illis in quibus cōtinentur ea de quorum fide dubitatur. Sed de apochriphis de quorum authore solum dubitatur,& nullomodo dubitatur de fide illorum quę in ipsis continentur.Cum plures alij libri canonici sint, de quorum authoribus incertum est: vt liber Iob,Esther,& quatuor libri regum,liberq; psalmorū:& alij de quibus docte & diffuse magister Ioannes Driedo in primo libro de scripturis & dogmatibus ecclesiasticis 2.&.3.capitibus scribit. Nec obstat pariter quod in aliquibus concilijs non fuerunt declarati aliqui libri canonici,qui tamen in sequētibus fuerunt declarati.Et quod tertius Machabęorum qui in prædicto.84.can.apostolorum receptus est, in sequentibus concilijs omittatur: quia scripturæ sacræ non omnes simul sed paulatim fuerunt declaratæ, & per sanctos patres sibi inuicem succedentes receptæ: Spiritus enim sanctus non omnia simul reuelauit, sicut nec Christus: quia non erat necessarium, nec portare potuissent. Sed paulatim secundum exigentiam temporum & capacitatem siue dispositionem hominum.Tres libri de Machabæorum gestis non fuerunt numerati in concilio Laodicen.nec etiam reprobati.Non enim est necesse ea quæ in vno concilio approbantur,in omnibus sequentibus conciliis repeti. Quod verò de solis duobus Machabæorum libris in tertio concilio carthaginensi & in concilio Tridentino fiat mentio; hoc ideo fuit: quia secundum aliquos tertius est epitome, id est compendium seu breuiarium duorū. & ideo approbatis duobus,non erat necesse tertium,qui nihil aliud ab illis duobus continebat,approbari.¶ Notandum præterea quod multi sunt libri canonici per sacram scripturam approbati, quos in manibus non habemus,quibus si eos haberemus,tantam fidem adhiberemus sicut illis quos habemus. Legimus enim sub Moyse librum quendam bellorum domini.Ipse enim Moses testatur Num.21. vbi sic scribitur.vnde dicitur in libro bellorum domini.Sicut fecit in mari rubro, sic faciet in torrentibus arnon:& Iosue.10.de bello facto in Gebeō cōtra quinque reges.Nonne hoc scriptū est in libro iustorum.& 2.Reg.1.dicitur,præcepit Dauid,vt docerent filios Iuda arcum,(hoc est vsum arcus)sicut scriptum est in libro iustorum.Item.2.Paralip.vltimo,commemoratur liber Samuelis prophetæ, & liber Nathan etiam prophetæ & volumen gad videntis.Et 2.Paral.9. memorantur scripturæ Nathan & liber Aie Silonitis,& visio Ado videntis: dicitur enim ibi reliqua, inquit, operum Salomonis primorū & nouissimorum. Nonne scripta sunt in verbis Nathan prophetæ, & in libro Aie Silonitis in visione quoque Ado videntis Item 2.Paral.2.Reliqua gestorum Iosephat primorum & nouissimorum scripta sunt in verbis Iehu.Item 2.Paral.33.memorantur sermones regum Israel & sermones osai.Item in 1.Machab.fit mentio de quinque libris Iasonis.Et Iudas in sua canonica videtur attestari Enoch ante Moysem quædam scripsisse,ait enim:Prophetauit autē de his septimus ab Adam Enoch,dicens:Ecce venit dominus &c.Verisimile enim est Iudam vidisse prophetiā Enoch scriptam:alias frustra assumpsisset in probationem dictorum suorū erga eos ad quos scribebat. Sed prędicti libri nūc nō inueniūtur,igitur aliqui libri sunt canonici qui nunc non inueniuntur. Aliqui conantur defendere illos quos non habemus,contentos esse inter eos quos habemus.Verum si bene considerentur sententiæ quę ad illos remittuntur,necesse est dicere nonnullos libros canonicos deesse. Ad horum autem pleniorē intelligentiam notādum quod ratio, qua constat veras prophetarum & euangelistarum scripturas apud nos esse(cum non habeamus eorū originales codices,est ex ipsius Ecclesiæ testimonio.Vnde D.Aug. *lib.8. cōtra* ait:Euangelium apud nos esse docet Ecclesia, non hominum eorum solum qui nunc sunt christiani: *faustū.c.4.* sed Ecclesia illa quæ Matthæi temporibus ad hoc vsq; tempus certa successionū serie declaratur.Etiā si haberemus apud nos verorum euangelistarum codices descriptos, suis ipsorum manibus, illos non alio argumento cognosceremus tales esse quam ex ecclesiarum sibi inuicem succedentiū testimonio. Quod sane testimonium est spiritus sancti loquētis in dei Ecclesiis & pphetis. Canonē ergo scriptu-

rarum nouæ legis cognoſcimus ex ipſius eccleſiæ teſtimonio. Quemadmodum & canonem ſcripturarum veteris teſtamenti ex traditione habemus hebræorum. quæ ſeruatur, inquit Aug. in templo hebræi populi ſuccedẽtium diligentia ſacerdotũ. Vnde Deutero.31. ſic legimus poſtquam ſcripſit Moyſes verba legis huius in volumine: atq; compleuit, pręcepit leuitis qui portabant arcam fœderis domini, dicens: Tollite librũ iſtum & ponite eum in latere arcæ fœderis domini dei veſtri. Sic & Ioſue poſt Moyſem omnia verba quæ loquutus eſt ad ipſum dominus, ſcripſit in volumine legis domini. Sic & cæteri ſecundum ſucceſsionis ſeriem prophetici viri diuino ſpiritu ſcripſerunt volumina, quæ diligentia ſacerdotum integra, illæſa, & incontaminata cuſtodiebantur vna cum libris Moyſi in latere ipſius arcæ ſepoſitis. Arca autem ipſa cuſtodiebatur in ſecundo tabernaculo, quod ſancta ſanctorum dicebatur, in qua recondita erat & aurea vrna habens manna, & virgam Aaron quæ fronduerat, & tabulas teſtamenti quemadmodum dicit Apoſtolus. At vero dum procedente tempore à Chaldæis Iudæa ſubuertitur, omniaq; templi vaſa diripiuntur, templum incẽditur, ſimul fertur & volumen legis Moyſi & alios codices in arca dei cuſtoditos hoſtili igne conſumptos. Et poſt modum eodem ſpiritu quo fuerant ſcripti pro maiori parte reſtituti ab Eſdra ſacerdote: qui ſola, vt inquiunt memoria, legem reparauit deperditam. Sed hoc vtrum ſic ſit, an non ſit, ex ſcripturis ſacris videtur incertum. Quemadmodum enim potuerunt plura eſſe Eſaiæ ſuper eiſdem rebus volumina ſcripta, ita & lex ipſa in quibuſdam libris potuit forſitan integra conſeruari conſumptis originalibus (quæ erant in templo) voluminibus. Proinde & D. Hieronymus ambiguis verbis ſuper hac re loqui videtur, dicẽs, Siue Moyſem, inquit, dicere volueris authorem Pentateuchi, ſiue Eſdram eiuſdem inſtauratorem operis, nõ recuſo. Verum Irenæus, Tertullianus, & plerique antiquorum arbitrantur omne inſtrumentum Iudaicæ literaturæ in babilonica expugnatione deletũ, & per Eſdram pro maiori parte reſtitutum. Sed qualitercunq; hoc ſit factum, nihil refert: In hoc vnum conſentiunt omnes, etiam ipſe Hieronymus quod Eſdras ſpiritu dei plenus poſt captam Hieroſolymam & inſtaurationem templi ſcripturas ſacras diſperſas, vixq; babilonico igne ſuperſtites, eodem ſpiritu quo ante ſcriptæ fuerant, reſtituit. Vnde & quod in calce deuteronomij dicitur de morte & ſepultura Moyſi, & quod ſepulchrum eius nemo nouerit, vſq; in diem illum, & quod filij Iſraël fleuerũt eum triginta diebus & reliqua in calcem vſq; libri, ipſe Eſdras adieciſſe creditur. Neq; enim veriſimile eſt Moyſem ſcripſiſſe eam hiſtoriæ partem quæ poſt mortem illius acciderat. Iuſta ergo ratione Eſdras ſcriba, inſtaurator dicitur veteris inſtrumenti, ſaltem pro maiori parte. Quod Chriſtus & apoſtoli approbarunt tanquam diuinum & dei ſpiritu ędítũ, citantes in corroborationem ſuæ doctrinæ euangelicæ ex eiuſdem inſtrumenti voluminibus ſententias tanquam veriſsimas & diuinas. Reliquos verò codices, quos nõ habemus periſſe, ex præmiſsis apparet. Nec inconuenit deum hoc permiſiſſe, cum omnia quæ neceſſaria tunc in prædictis codicibus deletis, cõtenta erant, in reſtauratis inſeri & ſcribi fecerit, cũ Deus & natura nõ deficiãt in neceſſariis.

Ioſue vlt. *Heb.9.* *Aduerſus Heluidium.*

Ver. 5. DE SYNODIS ET CONCILIIS.

SYnodus Græcè, ſecundum Iſidorum, interpretatur conuentus vel cœtus ſiue congregatio Latinè, à coeundo vel conueniendo in vnum: hinc dicitur conuentus, quia ibi patres conueniunt in vnum. A
Concilij nomen tractum eſt ex more Romano. Tempore enim quodam cõueniebant omnes in vnũ, & cõmuni intentione, vt dictũ eſt, quaſi conſidium in legem tranſeunte, vel Concilium dictum à cõmuni intentione, eò quòd omnes in vnum dirigebant mentis intuitum, vel Cõcilium à ſocietatę multorum in vnum congregatorum. Hæc habentur in c. Canones. 15. diſt.

Ver. 6. DE CONCILIORVM ORIGINE.

COnciliorum celebrationem in veteri teſtamento habuiſſe initiũ conſtat. Nam (vt habetur Num. B
16.) Viri proceres ſynagogæ tempore concilij per nomina vocabantur. In nouo etiam teſtamẽto Concilium à Chriſto fuiſſe conſultum patet, dicit enim: Vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. Hoc concilium ſequentes Apoſtoli, ſeptem concilia celebrarunt. Primum ſuper electione ſucceſſoris Iudæ proditoris. Secundum fuit ſuper electione ſeptem diaconorũ. Tertium fuit in miſsione Petri & Ioannis in Samariam, vt acciperent Spiritum ſanctum. Quartum ſuper ceſſatione legalium. Quintũ Hieroſolymis ſub D. Iacobo, ſuper abolenda ſuſpicione, quam aliqui de D. Paulo habebant, vbi conſultus fuit purificari. Sextũ dum D. Petrus in Milete ciuitate ſuper regimine Eccleſiæ congregauit natu maiores, hoc eſt presbyteros Epheſinos, quos D. Paulus venerando nomine vocauit epiſcopos. Septimũ fuit in diuiſione Apoſtolorum, in quo ſymbolum fidei ediderũt, vt teſtatur D. Clemens in decretis ſuis, & Leo papa eius nominis primus, ſcribens Auguſtæ dicit: Catholici ſymboli breuis & perfecta confeſsio, duodecim Apoſtolorum totidem ſignata eſt ſententiis. ¶Poſt Apoſtolos verò & ante tẽpus Cõſtantini imperatoris, multa fuerũt celebrata cõcilia. Tẽpore enim papæ Victoris fuerũt tria cõcilia celebrata. Primũ Epheſi, ſuper ſolennitate Paſchali, vt colligitur ex quinto lib. hiſtorię Eccleſiaſticę. Scđm Romę, ex quo ſumptus fuit canõ, celebritatẽ, de cõſec. diſt. 3. Tertiũ fuit in Cæſarea Paleſtinæ, vt habetur in prædicto lib. 5. Tẽpore etiam Cornelij papę, vt refert Euſebius Cæſarien. 6. lib. prædictæ hiſtoriæ, fuerunt celebrata duo cõcilia contra Nouatũ hæreticũ & eius ſequaces, qui negabãt per ſacramentũ pœnitẽtiæ poſſe quenquã conſequi veniã ſalutatẽ. Tẽpore etiã Dionyſij papę fuerũt celebrata alia duo cõcilia, vt in eodẽ lib. recitat idem Euſebi⁹ cõtra Paulũ & ſequaces, qui aſſerebãt Chriſtũ tãtùm hominem eſſe. Tempore etiã Marcelli, qui iuſſu Diocletiani & Maximiani imperatorũ cõpulſus fuit idolis thus offerre, congregata fuit ſolennis ſynodus Romæ, de qua habetur in c. nũc autẽ. 21. diſt. ¶Canones conciliorũ (ſcilicet vniuerſaliũ) à tẽpore Cõſtantini cœperunt. In pręcedentibus nãque annis perſecutione feruẽte, docẽdarum plebiũ minimè dabatur facultas, vnde Chriſtianitas in diuerſas partes ſciſſa eſt, quia non erat epiſcopis licentia cõueniendi in vnũ.

Do. Cardi. de Tur. cre. 3. li. ſum. de Eccle. c. 2. *Matth. 18.* *Septem concilia ab apoſtolis fueri celebrata.* *Act. 1.* *Act. 6.* *Act. 8.* *Act. 15.* *Act. 21.* *Act. 20.* *Quot concilia à temporibus apoſtolorum vſque ad D. Syluestrum.*

Ver. 7. DE CONCILIIS VNIVERSALIBVS.

A Concilium vniuersale Ecclesiæ catholicæ est congregatio maiorum prælatorũ Ecclesię,authoritate Romani pontificis specialiter facta,ad aliquid soléniter & cõmuni intentione tractandum in religione Christiana,papa in ipso concilio præsidente,vel eius delegato. Hæc definitio absolutè declarat essentiam & naturam concilij vniuersalis. Primò enim declarat materiam,& qui sunt de corpore cõcilij vniuersalis,quia maiores prælati.¶Maiores autem prælati sunt episcopi & superiores ascendendo.Vnde Glo.in c.1.17.dist.dicit ꝙ cõcilium vniuersale est,quod à papa vel eius delegato cum episcopis celebratur.& vbicunque de Conciliis vniuersalibus agitur, concilia vniuersalia vocantur cõcilia episcoporũ,vt habetur in multis c.15.dist.& D. Aug.(vt recitatur in c.omnia 12.dist.)dicit:Quia cũ vniuersa Ecclesia vocari nõ posit,maiores vocãdi sunt,in quibus minores dicũtur cõtineri, vt notatur in rubro & nigro,extra de his quæ fiunt à maiori parte capituli. Sed episcopi sunt maiores prælati in republica Christiana:ideo episcopi ritè per summum põtificem cõgregati, vniuersalem Ecclesiam repræsentant.vnde patres & columnę Ecclesiæ Dei ac principes & Apostolorũ successores vocantur,vt Anacletus ait,& recitatur in c.accusatio.2.q.7.iuxta illud Psal.Pro patribus tuis nati sunt tibi filij,propterea cõstitues eos principes super omnem terrã.Vbi glo.D.Hiero. exponit de episcopis, dicens: Fuerunt in Ecclesia Apostoli patres tui : nunc autem quia recesserunt à mundo, habebis pro eis episcopos,qui à te creati sunt.Soli enim episcopi in sua promotione iurant venire ad concilium vniuersale,vt habetur in c.ego,extra de iureiurando.& eis venire negligẽtibus pœna infligitur, vt in c. placuit.18.dist.Inferiores autem & nõ episcopi nõ iurãt,neq; si venire negligant,puniuntur. vnde patet ꝙ nõ sunt de corpore vniuersalis cõcilij.Si enim omnes inferiores prælati,puta abbates, archidiaconi,decani,archipresbyteri,priores,& rectores siue curati,essent de corpore vniuersalis cõcilij,& de necessitate vocãdi,& haberent sententias definitiuas in illo,nullus locus eos capere posset,neq; in ipso cõcilio esset ordo,sed potius cõfusio.Præterea si inferiores prælati vocãdi essent, tanquàm de corpore cõcilij,ad eos deuolueretur authoritas Ecclesiæ,vbi discõuenirent ab episcopis, si cum maiori parte concludendum esset.Hoc autẽ esset absurdissimum & (quod dicitur prouerbialiter) currus bouem traheret.Et licet in aliquibus conciliis vniuersalibus legatur fuisse simplices sacerdotes, abbates, monachos,& vniuersitatum doctores,& magistros,ac etiam laicos,imperatores, & reges, ad voces cõsultorias vel inquisitiuas siue disputatiuas admissos, vel vt testes,aut ad directionem, protectionem, vel executionem decretorum concilij: nunquam tamen fuerunt admissi ad sententias definitiuas. Forma enim subscriptionis episcoporum talis est,Flauius episcopus Constantien.iudicans subscripsi.In subscriptionibus verò aliorũ nõ ponitur(iudicãs)sed eorũ subscriptio est simplex, sicut & imperatorũ ac regũ,qui per subscriptionem definita,iudicata,ac decreta in cõciliis se suscipere, & executioni demãdaturos protestantur.Et eodẽ modo respõdendum est ad illud Act.15.vbi dicitur, ꝙ in synodo super cessatione legalium congregata,cõuenerunt Apostoli & seniores,scilicet presbyteri & discipuli, non tamen ad determinationem siue ad sententiã definitiuã.Vnde licet cõquisitio magna fieret,postquam tamen D.Petrus loquutus est,tacuit multitudo. ¶Nec curati siue inferiores prælati habent propriè & principaliter in cura sua regimen animarũ sicut episcopi:licet habeant sub episcopis aliquas administrationes.Vnde super illud 1.Cor.12.Alij opitulationes, alij gubernationes, dicit glo. Opitulationes habent,qui maioribus ferunt opem,vt Titus Paulo, & archidiaconi episcopis. Gubernationes minorum personarũ habent presbyteri,qui plebi doctrinã administrãt.Nec etiã ideo principaliter episcopi vocãtur,ꝙ in fide Christianæ religionis maiori præstent eruditione,licet pręstare deberẽt,iuxta c.qui Ecclesiast.36.dist.Sed hoc debetur eis nõ ratione doctrinæ aut virtutis, sed iure dignitatis eorũ,eò ꝙ sunt constituti principes Ecclesiæ,vt dictũ est,quia secundum theologos,habent angelos custodes superiores,qui dirigũt eos,etiã si nõ sint adeò eruditi sicut inferiores,qui nõ patiũtur illos errare. ¶Nõ est tamen negandũ quin papa,qui plenitudinẽ potestatis habet, posit vocare aliquas notabiles personas inferioris status & gradus, & eis dare vocem definitiuã cũ episcopis,vt dicit idem de Tur. crema. 3.lib.summæ de Ecclesia,c.14.Et quanuis omnes cardinales nõ sint episcopi: quia tamẽ faciunt vnum corpus cũ Romano põtifice,ideo sunt in culmine dignitatis & perfectiori statu,vt infrà dicetur. Ideo vocandi sunt,& voces definitiuas habẽt.¶Nec obstat illa regula iuris,Quod omnes tãgit, ab omnibus debet approbari:quia nõ debet intelligi de approbatione authoritatiua, nisi vbi aliquorum iura tãgerentur,quod non est in ꝓposito:licet etiã posit dici ꝙ ab omnibus censetur approbatum, quod à potioribus & maioribus communitatis approbatur.Resolutio ergo est,ꝙ soli maiores prælati, & hi quibus propter eminentiam scientiæ vel sanctitatis,summus pontifex qui habet plenitudinem potestatis, concedere voluerit,habent definitiuas sententias siue voces,si tamen sint fideles : quia episcopi hæretici non sunt admittẽdi.& hoc fuit obseruatum in cõcilio Tridẽtino.Ad cõsultiuas autẽ siue inquisitiuas aut disputatiuas alij possunt admitti:nõ tamẽ oẽs qui petũt,sed hoc relinquitur arbitrio præsidẽtis.

Cõcilij vniuersalis definitio.

Maiores prælati qui dicuntur.

Curati non habent propriè regimẽ.

Cardinales non episcopi sunt de corpore concilij vniuersalis.

Ver. 8. DE PRAELATORVM MAIORVM VOCATIONE AD CONCILIVM VNIVERSALE.

B Conciliũ dupliciter dicitur vniuersale:Vno modo ab vniuerso, sicut Prouinciale à ꝓuincia, & sic ab vniuersitate orbis.& ad tale cõcilium vniuersale oportet omnes episcopos totius orbis vocari, quanuis non sit necesse omnes comparere.Præsentes enim repræsentãt oẽs qui vocati sunt, & omniũ illorũ authoritatẽ siue cõsensum habere iudicantur.In nullo enim cõcilio oẽs episcopi totius orbis cõparuisse legũtur.Neq; in quatuor primis post cõstantinum, in quorũ aliquo plures q̃ in aliis cõparuerunt.Et tamen vnũ non dicitur magis vniuersale q̃ aliud. Peccãt tamen vocati, absq; rationabili causa se absentantes. Alio modo dicitur concilium vniuersale, non vniuersalitate orbis, sed vniuersitate

Conciliũ dupliciter dicitur vniuersale.

authoritatis, vt conciliũ quod papa per se vel per legatum suum celebrat cum aliquibus prælatis, circa ea quæ vniuersalem Ecclesiam respiciunt. Et ad tale conciliũ vniuersale non est opus omnes episcopos orbis vocari, imò quandoq; nõ est possibile: sed sufficit vocare aliquos de aliquibus prouinciis, & eos qui pro qualitate negociorũ & temporum opportunitate videbuntur Romano pontifici vocãdi, vt in c. Guillissarius 33.q.4. vbi papa dicit: Cum episcopis quos congregare potui. Hoc autem probatur esse licitum exẽplo & practica cõciliorũ celebratorũ tempore primitiuæ Ecclesiæ. D. enim Petrus legitur plura concilia vniuersalia cũ aliquibus Apostolis (nõ vocatis aliis per Iudæã dispersis) celebrasse: præcipuè super cessatione Legalium processit cũ Apostolis & senioribus, qui Hierosolymis erant, & non legitur alios fuisse vocatos: sed solus Petrus cũ Iacobo, Paulo, Barnaba, & aliis senioribus concluserunt. Præterea octo cõcilia vniuersalia prædicta ante tempus constantini celebrata sunt absq; vocatione omniũ episcoporum orbis. D. Tho. dicit, ꝙ ad explanationẽ fidei faciẽdam nõ est necessariũ papam vniuersale cõcilium cõgregare, quum quãdoq; id impediant bellorum dissidia. Et cum cõciliorum authoritas à papa pendeat, sequitur ꝙ canones vniuersalium cõciliorum vniuersalitate orbis non magis ligant quàm canones cõciliorum vniuersalium vniuersalitate authoritatis. Licet enim omnes episcopi habiles & intra vnitatem Ecclesiæ constituti, si quo modo fieri posset, ad vniuersale concilium essent inuitãdi, & si non inuitati comparerent, essent admittendi. Nõ tamen necessariò omnes vocandi sunt. Et ideo illi qui à papa vocati sunt, cum intentione & authoritate eius aliquid disponunt in vniuersali Ecclesia, cum pauci sint respectu aliorũ, repręsentant tamen vniuersalẽ Ecclesiã. Quemadmodum concilium populi in ciuitate repræsentat totum populum, vt notat glo. super Rubrica, quæ sit longa consuetudo. Episcopus enim est in Ecclesia, & Ecclesia in episcopo, vt ait D. Cypr. & recitatur c. scire debet. 7.q.1. Papa etiam singulariter dicitur figurare Ecclesiam, vt D. August. dicit, iuxta c. quodcunq;. 24.q.1. Ideo ea quæ cum aliquibus prælatis secundum temporum dispositionem ordinat, totius Ecclesiæ authoritate dicitur ordinare. ¶ Nec per hoc sequitur ꝙ ad votum papæ & paucorum sibi fauorabiliũ, status totius fidei & vniuersitatis Ecclesiæ deuolueretur. Et sic fides periculosè cõmitteretur arbitrio vnius hominis, aut paucorum fauorabilium. Quia vbi papa concurrit nõ solum cum dominorum cardinalium collegio, sed etiã cum multitudine prælatorum synodaliter congregata, seruatis aliis solennitatibus in conciliis generalibus solitis obseruari, non est verum ꝙ fides & status totius Ecclesię vnius hominis arbitrio cõmittatur, cũ Christus dixerit, Vbi duo vel tres cõgregati fuerint in nomine meo, in medio illorũ sum. Ideo nõ permittet Deus ipsum papã determinare cõtra fidẽ vel bonos mores, sicut nec permisit Anastasiũ secundũ, qui dum vellet occultè hæresim Acatij introducere, nutu diuino percussus est. Et dum ad ventris exonerationẽ laboraret, intestina emisit, vt dicit glo. super verbo, nutu diuino, in c. Anastasius. 19. dist. ¶ Nec sequitur etiam ꝙ frustrà fiant cõcilia vniuersalia plena, quia illa non conuocantur, vt in eis sit plenior authoritas aut clauium potestas, quàm in conciliis vniuersalibus vniuersalitate authoritatis: sed celebrantur plena concilia ad solenniorem & abundantiorem reprobationem hæresum, & hæreticorum, ac rebellium & inimicorum Ecclesiæ terrorem, & faciliorem illorum exterminationem. Nec possunt conqueri non vocati de cõtemptu, cum non teneatur papa omnes necessariò vocare, vt dictum est: Et quia de potestate congregandi concilium vniuersale, & de concilij vniuersalis authoritate & indeuiabilitate, & decretorum in illo editorũ obseruantia, dominus Cardinalis de Tur. cre. abundè scripsit in locis præallegatis, lectorem ad eum remitto. Hæc pro institutione sufficiant. ad status Ecclesiasticos transeamus.

Act.15.

De potest. q. 10. ar. 4. ad 13.

Matth. 18.

10.§.1. ver.3.& 15.§.2.

Ver. 9. DE STATIBVS ECCLESIASTICIS.

22.q.83. art.1.

STatus in moralibus est quædam dispositio, per quã homo disponitur secundum modum suæ naturæ, cum quadam immobilitate & quiete. Vnde ea quæ de facili variantur, non constituunt hominũ statum: puta quòd aliquis sit diues, vel pauper, in dignitate constitutus, vel plebeius, vel aliquid aliud huiusmodi. Ideo de iure ciuili illi qui à senatu amouẽtur, magis dignitas quam status aufertur. Sed solum illud videtur ad statum hominis pertinere, quod respicit obligationem personæ, prout aliquis est sui iuris vel alterius: & nõ ex aliqua causa leui & de facili mobili, sed ex aliquo permanente, quod respicit obligationem personæ. & hoc est quod pertinet ad rationem libertatis vel seruitutis. Et ideo status propriè pertinet ad libertatem vel seruitutem, tam in spiritualibus quàm temporalibus. In spiritualibus autem inuenitur duplex seruitus, & duplex libertas, scilicet seruitus peccati, & seruitus iustitiæ, & libertas à peccato, & libertas à iustitia, vt habetur Ro.6. Verũ quia homo secundum naturalem rationem inclinatur ad iustitiam, & peccatum est contra inclinationem naturalem, consequens est ꝙ libertas à peccato sit vera libertas, quæ coniungitur virtuti iustitiæ, quæ est vera & bona seruitus: & per vtranq; tendit homo in aliquid quod est conueniens sibi. Sequitur etiam quòd libertas à peccato, & seruitus iustitiæ constituunt hominem in bono statu: Libertas verò à iustitia, & seruitus peccati constituunt hominem in malo statu, iuxta illud Apost. An nescitis quòd cui exhibuistis vos seruos ad obediẽdum, serui estis eius cui obedistis, siue peccati ad mortẽ, siue obeditionis ad iustitiã? Et cũ in omni principio humano sit inuenire mediũ & terminũ, consequens est ꝙ status spiritualis seruitutis & libertatis secũdum tria distinguãtur, scilicet quo ad principiũ, quod pertinet ad statum incipientiũ, & secundum medium, quod pertinet ad statum proficientiũ, & secundũ terminũ ad quẽ, quod pertinet ad statum perfectorum. Vnde D. Greg. dicit, ꝙ tres sunt modi cõuersorum, scilicet inchoatio, medietas, & perfectio. & super Ezech. dicit, quòd alia sunt virtutis exordia, aliud perfectius, aliud perfectio. C

Rom.6.

In Mora.

Ver. 10. DE HIS QVAE PERTINENT AD STATVM PERFECTIONIS.

2.2.q.184. art.1.

CVm vnumquodq; dicatur esse perfectũ, inquantũ attingit propriũ finem, qui est vltima rei perfectio, & charitas sit quæ vnit nos Deo, qui est vltimus finis humanæ mẽtis. quia qui manet in charitate, D

ritate,in Deo manet:ſequitur ꝙ ſecundum charitatē attenditur ſimpliciter perfectio Chriſtianæ vitę. *1.Ioan.4.*
vnde Apoſt.Super omnia charitatē habete,quæ eſt vinculū perfectionis: quia ſcilicet omnes alias vir- *Coloſſ.3.*
tutes quodam modo ligat in vnitatem perfectā.Et cùm lex diuina nō inducat hominē ad impoſsibile, *Matth.5.*
ſed ad perfectionem.(vnde Chriſtus, Eſtote perfecti ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt) ſequitur
ꝙ aliquis poteſt eſſe in hac vita perfectus : nō quidem ſecundum totalitatē,ex parte diligentis & dili-
gibilis,quia hoc eſt proprium Dei,vt ſe diligat,inquantum diligibilis eſt:neq; ſecundū totalitatem ab-
ſolutam,ex parte diligentis,vt ſecundū totum ſuum poſſe ſemper actualiter in Deum tendat,quia hoc
eſt beatorum:ſed eſt quædam perfectio viæ,quæ nō attenditur ſecundum totalitatem diligentis & di-
ligibilis ſimul,neq; ſecundum totalitatem diligentis : ſed quantum ad hoc ꝙ excludantur omnia,quæ *In lib.83.q.*
contrariantur motui dilectionis in Deum,ſicut D.Aug.dicit.Et talis perfectio haberi poteſt in via du-
pliciter:Vno modo inquantum ab effectu hominis excluditur omne id quod contrariatur charitati,vt
eſt peccatum mortale:& ſine tali perfectione charitas eſſe nō poteſt.& ideo eſt de neceſsitate ſalutis.
Alio modo inquātum ab affectu hominis non ſolum excluditur omne id quod eſt charitati contrariū,
ſed etiam omne illud quod impedit ne affectus mētis totaliter tendat in Deum : & ſine hac perfectio- *1.Cor.13.*
ne charitas poteſt eſſe,vt in incipientibus & proficientibus.Nec obſtat quod dicit Apoſt. Cum vene-
rit quod perfectum eſt,euacuabitur quod ex parte eſt : quia intelligit de perfectione patriæ. Et quan- *3.Phy.*
uis perfectum,ſecundum Philoſophum,dicatur eſſe cui nihil deeſt,& in hac vita ſemper aliquid deſit
(quia etiam perfecti deficiunt) non tamen ſequitur quin in hac vita homo poſsit eſſe perfectus : quia
ei qui eſt in charitate , nil deeſt eorum quæ ſunt neceſſaria ad ſalutem , licet non ſit perfectus perfe-
ctione patriæ.Perfectio autem charitatis viæ eſſentialiter conſiſtit in dilectione Dei, & ſecundariò in
dilectione proximi,de quibus dantur principalia præcepta diuinæ legis. & ſic perfectio eſſentialiter
cōſiſtit in obſeruatione præceptorū ſecundū menſuram præfixā:Secundariò verò & inſtrumentaliter
in obſeruatione conſiliorū,quæ ordinātur ad remouenda impedimenta charitatis,cum quibus tamen
ipſa charitas eſſe poteſt.Et talia impedimēta ſunt,matrimoniū,occupatio negociorū ſeculariū,& pro-
pria libertas.Et ſic cōſilia deducūt ad maiorē perfectionē. Ex quo ſequitur ꝙ licet omnes Chriſtiani
ſint in ſtatu perfectionis,quia in baptiſmo cū ſolennitate ſe obligant ad charitatem ſeruandā, & ad ob- *Nota qui*
ſeruantiā mandatorū.Illi tamē qui vltra mandata ſe obligant ad obſeruantiam conſiliorū,ſunt in ſtatu *propriè di-*
maioris perfectionis. Et ideo cum loquimur de ſtatu perfectionis, intelligimus de ſtatu perfectionis *cātur eſſe in*
illorum qui ſe obligant cum ſolennitate ad obſeruationem conſiliorum.¶Notandum tamen ꝙ perfe- *ſtatu.*
ctio humanæ vitæ poteſt conſiderari dupliciter,ſcilicet in ordine ad Deum, & in ordine ad proximū. *1.Reg.16.*
In ordine quidem ad Deū ſunt perfecti illi qui ſunt in charitate:& qui in maiori charitate, magis per-
fecti,etiam ſi exterius nō appareant.Et quia homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intue-
tur : ſequitur quòd ſtatus ſpiritualis perfectionis in homine per comparationē ad Eccleſiam , & ſicut
nunc de ſtatibus loquimur,prout ex diuerſis ſtatibus cōſurgit Eccleſiæ pulchritudo, attenditur ſecū-
dum ea quæ exterius aguntur.Et cùm ad ſtatum ſeruitutis vel libertatis requirantur duo : Primum o-
bligatio aliqua vel abſolutio ab obligatione(Nō enim ex hoc quòd aliquis ſeruit alicui, efficitur ſeru*
eius,quia etiam liberi liberè ſeruiunt,iuxta illud Apoſt.Per charitatem ſpiritus ſeruite inuicē. Nec ex *Galat.5.*
hoc quòd aliquis deſinit ſeruire,efficitur liber:ſicut patet de ſeruis fugitiuis.) Sed ille propriè dicitur
ſeruus,qui eſt obligatus ad ſeruiēdum: & ille liber,qui à ſeruitute abſoluitur.Secūdò requiritur quòd
obligatio prædicta fiat cum aliqua ſolennitate : ſicut & in cæteris quæ inter homines obtinent perpe-
tuam firmitatem,adhibetur quædam ſolēnitas. Sic ergo aliquis propriè dicitur eſſe in ſtatu perfectio-
nis:non ex hoc ꝙ habet actum dilectionis perfectæ , ſed ex hoc quòd ſe obligat perpetuò cum aliqua
ſolennitate ad ea quæ ſunt perfectionis.Contingit etiam quòd aliqui ſe obligent, qui non ſeruant : &
quòd aliqui impleant ea quæ ſunt perfectionis,ad quæ non ſe obligauerunt.Et ideo non eſt inconue-
niens quòd aliqui ſint perfecti,qui non ſunt in ſtatu perfectionis:& aliqui qui ſunt in ſtatu perfectio-
nis,non ſint perfecti. ¶Et quia domini cardinales & epiſcopi ac religioſi cum ſolennitate ſe obligant *Soli cardi-*
ad obſeruandum conſilia : ideo illi ſoli dicuntur eſſe in ſtatu perfectionis. Et quanuis prælati inferio- *nales & e-*
res obligentur ex parte curæ quam ſuſcipiunt , non tamen hoc habent ex vinculo voti perpetui : quia *piſcopi ac*
poſſunt curam deſerere ſine licentia epiſcopi,religionem profitendo,vt habetur in c. duæ ſunt. 19. q. *religioſi*
2.ac etiam cum licentia epiſcopi: quod quidem non liceret,ſi in ſtatu perfectionis eſſent.Nemo enim *ſunt in ſta-*
mittens manum ad aratrum,& reſpiciens retro,aptus eſt regno Dei. Epiſcopi autem qui ſunt in ſtatu *tu perfectio-*
perfectionis,ſine authoritate ſpeciali ſummi pontificis,non poſſunt epiſcopalem curam deſerere, nec *nis.*
ad minorem ſtatum(ſcilicet religionis)tranſire : quanuis religioſi poſsint ad ſtatum epiſcopalem , qui
eſt perfectior, aſſumi.Ex his infertur quòd quanuis aliqui inferiores prælati ſint perfectiores religio-
ſis,non tamen ſunt in ſtatu perfectiori:cùm non ſint in ſtatu,vt hic intelligimus.

Ver. 11. DE STATV DOMINORVM CARDINALIVM.

A CArdinales nominamus eos qui principaliter aſsiſtunt ſummo pontifici in regimine & adminiſtra- *Io. Cardi.*
tione vniuerſalis Eccleſiæ,cooperando & labores cum illo ſuſtinendo , & ipſi conſulendo. No- *de Tur. cre.*
men Cardinalatus tempore Chriſti & Apoſtolorum non fuit in vſu , ſicut nec hoc nomen (Papa) ſed *3. li. ſummæ*
longo tempore poſt eos.Quidam dicunt quod fuit illis hoc nomen impoſitum à Pontiano papa , qui *de Eccl.c.8*
(vt hiſtoriæ referunt) fuit anno Domini 221. Alij verò dicunt quòd tempore Marcelli vel Syluestri
hoc nomen(Cardinalis)cœpit eſſe in vſu, propter proprietatem officij à Chriſto inſtituti.Quod no-
men & officium fuit ab Anna matre Samuelis pronunciatum,cùm dixit : Domini ſunt cardines terræ,
& poſuit ſuper eos orbem.In quibus verbis declarat tria : Primò eorum inſtitutionem , quia Domini
ſunt,hoc eſt à Domino conſtituti.Secundò deſcribit eorum dignitatem,dum dicit,Cardines terræ,eò

quòd deseruiunt Romanę Ecclesiæ, quæ est caput & cardo omnium Ecclesiarum, vt dicit Anacletus, & recitatur in c. sacrosancta, 22. distinct. Vel ideo quòd sicut ostium in cardine vertitur, & per eam regitur: ita dominorum cardinalium consilio & assensu summus pontifex regit Ecclesiam vniuersalem. Et sicut cardo inhæret firmiter ostio, sic cardinales Christo, qui est ostium. Tertiò describit vniuersitatem authoritatis eorum, dum ait, Et posuit super eos orbem. Alij enim prælati assumpti sunt in partem solicitudinis, vt habetur in c. decreto. 2. q. 6. isti verò in adiutorium gubernationis totius orbis, & in plenitudinem potestatis: & ideo dicuntur esse in culmine dignitatis. ¶Status & officium dominorum cardinalium figuratum fuit in antiquo testamento per seniores quos Moyses, dux populi Dei, elegisse legitur in adiutorium regiminis populi Israël, & in sacerdotibus Leuitici generis, de quibus habetur Deutero.17. Si difficile & ambiguum iudicium apud te esse prospexeris inter sanguinem & sanguinem, causam & causam, lepram & non lepram, & iudicum videris intra portas tuas verba variari: Surge & ascēde ad locū quem elegerit Dominus Deus tuus. & infrà. Et facies quæcūq; dixerint tibi, qui præsunt loco quē elegerit Dominus, sequerísq; eorū sententiā. Quem textū Innocentius tertius (scribens nobili viro. G. mōtis Pessulani, vt habetur in c. per venerabilē, extra qui filij sunt legitimi) sic exponit: Sanè cū Deut. lex secunda interpretetur, ex vi vocabuli cōprobatur, vt quod ibi decernitur, in nouo testamento debeat obseruari. Locus enim quem elegit Dominus, Apostolica sedes esse cognoscitur. Cùm enim Petrus fugiens vrbem exiuisset, volēs eum Dominus ad locum quem elegerat reuocare, interrogatus ab eo, Domine quò vadis? respondit, Venio Romam iterum crucifigi. quod intelligens pro se dictum, ad locum ipsum protinus est reuersus. Sunt autem sacerdotes Leuitici generis fratres nostri, qui nobis iure Leuit. in executione sacerdotalis officij coadiutores existunt. Postmodum idem status & officium fuit à Christo (licet non sub nomine Cardinalatus) institutum, & fundatur eius institutio super illud Luc.6. elegit duodecim (scilicet ad sustinēdum secum) quos Apostolos nominauit. Isti ergo principaliter astiterunt Christo, & sustinuerunt cum eo. vnde ait illis, Vos estis qui permansistis mecum in tentationibus meis. vnde & Tho. dicebat, Ioan. 11. Eamus & nos, & moriamur cū illo. & Christus, Et ego dispono vobis, sicut, &c. sequitur, & sedeatis super thronos, iudicātes duodecim tribus Israël, hoc est vniuersitatem fidelium. ¶Ex præmisis apparet quòd status cardinalium institutus est ante sacerdotiū: quia sacerdotium non fuit institutum vsque ad vltimam cœnam: sed status cardinalium lōgo tempore ante cœnam, cùm fuerit institutus in electione duodecim, quos Apostolos nominauit. Fuit etiam status cardinaliū institutus ante statum pastoralem, qui fuit institutus post resurrectionem, cùm dixit Petro, Pasce oues meas. Et quanuis potestas clauium promissa fuerit ante Christi pasionem, non fuit tamen data, sed solùm promissa, & supposita authoritate Ecclesiæ, quæ data fuit Petro post resurrectionem, & sub eius potestate ac iurisdictione & limitatione aliis Apostolis, cum dixit: Euntes in mundum vniuersum, & c. Post diuisionem enim Apostolorum, D. Petro dirigēte, & mittente eos ad diuersas prouincias, prædicta verba Christi promissoria, quæ recitātur Matt.18. habuerunt effectum. Ex historiis autem apertè colligitur quòd post dispersionē Apostolorum D. Petrus habuit aliquos coadiutores lateri suo asistentes in iudicio maiorum causarum, & regimine vniuersalis Ecclesiæ, scilicet Linum, Cletum, & Clementem, qui post mortem eius papatui successerunt. Et Linus qui immediatè succesit, duodecim episcopos & octodecim presbyteros coadiutores sibi asistentes elegit. Cletus ei succedens, dicitur instituisse vigintiquinque titulos. Anacletus autem qui succesit D. Clementi, vt asserit Godofredus Viterbiensis, septem diaconos cardinales in vrbe instituit. Et cùm quæstio de nominibus, pertinacibus sit relinquenda, non est multum curandum de nomine Cardinalatus, cùm de officio & Christi institutione constet. ¶Notandum tamē quòd domini cardinales sunt successores Apostolorum. Ad cuius euidentiā sciendū est, quòd Apostoli possunt tripliciter considerari: Primò secundum quod Christo principaliter ante pasionem astiterunt. Secundò prout ante eorū diuisionē in mundum vniuersum, D. Petro vices Christi gerenti asistebāt in administratione totius Ecclesiæ vniuersalis. Tertiò prout post dispersionem ad prædicandum, singuli singulas prouincias in sortem prædicationis acceperunt. Secundum primam & secundam considerationem Cardinales succedunt Apostolis, & repræsentant Apostolorum statum, in hoc quòd sunt principales asistētes ipsi pontifici vicario Christi, sicut & Apostoli Christo. Et post ascēsionem Christi ante dispersionem asistebant Petro Christi vicario. Quantum verò ad tertiam considerationem repræsentantur per episcopos, qui dicuntur esse Apostolorum successores, vt habetur in c. in nouo. 21. dist. Cùm autem status (vt dictum est) importet obligationem perpetuam ad ea quæ sunt perfectionis, cum aliqua solennitate, consequens est quòd cardinales sint in statu perfectionis. Obligant enim se ex dilectione Dei ad perpetuò defendendum fidem catholicam & religionem Christianam vsque ad sanguinis effusionem inclusiuè, cùm eorum & totius Ecclesiæ principe. In cuius rei euidens testimonium capello rubeo quasi professionis habitu seu signaculo (præstito iuramento ipsi summo pontifici aut eius legato, maximè de fideli asistentia in regimine vniuersalis Ecclesiæ) publicæ & solenniter insigniuntur. ¶Ex præmisis apparet primò, quod non est de necesitate status & officij cardinalatus, quòd cardinalis sit episcopus, imò nec presbyter: cùm Apostoli (vt dictum est) prius fuerint cardinales, quàm sacerdotes aut episcopi. Secundò apparet quòd status cardinalium præstat & honorari debet præ aliis post summum pontificem, cùm sint in culmine dignitatis & de corpore peculiaris cōsilij pontificis. vnde D. Aug. scribēs ad D. Hiero. cardinalem presbyterum (vt recitatur in c. quanquam. 2. q. 7.) dicit: Quanquam secundum vocabula quæ vsus obtinuit, episcopus sit presbytero maior scilicet ordine, August. tamen Hieronymo minor est, scilicet administratione & dignitate. Culmē & sublimitas dignitatis Cardinalium super episcopos & archiepiscopos apparet ex potestate eligendi summum

Margin notes: *Prouer.28. Ioan.10.* — *Status cardinalium à Christo institutus. Luc.22. Cardinalatus præcessit sacerdotiū. Ioan.21.* — *Matth.16. & 18. Matt. vlt.* — *Cardinales in quo sunt Apostolorū successores.* — *De essentia cardinalis nō est quod sit episcopus aut sacerdos.* — *Culmen dignitatis car*

summum pontificē: cuius electio ad solos cardinales pertinet,vt habetur in c.vbi periculum,de elect. lib.6. Et licet secundum antiqua iura concessum esset ab Ecclesia Romanis ius eligendi summū pontificem,vt habetur in c.Ludouicus.63.dist.Quodam etiam tempore concessum fuit ab Adriano papa in synodo tale ius eligēdi,vel saltem requisitio & assensus imperatoris,eò quòd tunc imperatores iuuabant Ecclesiam contra hæreticos & schismaticos,vt habetur in historia Ecclesiastica, & recitatur in c.Adrianus.63.dist.Verùm quia postmodum Romani imperatores abutebantur tali priuilegio, vt habetur in c.quia sancta Romana Ecclesia.§.verum.& c.cùm Adrianus.63.dist.Ideo illa cōcessio fuit reuocata.ad summum enim pontificem de fratrum consilio pertinet de huiusmodi electione ordinare,& futuris scandalis prouidere.Quare circa electionem summi pontificis futuri ordinatum fuit, vt habetur in dicto c.vbi periculum,de electione,lib.sexto. *dinalium vnde.*

Ver. 12. DE STATV EPISCOPORVM.

A QVum episcopi adhibita solennitate exteriori se obligent ex diuina dilectione ad insistendū proximorum saluti,consequens est ipsos esse in statu perfectionis.Non enim possunt curam proximorum deserere,& obligationem negligere,propter diuinæ contemplationis quietem, siue vt transeant ad statum religionis.Quia ad perfectionem religionis pertinet adhibere studium ad salutem propriam.Ad perfectionem verò episcoporum pertinet adhibere studium ad salutē proximorum,quā charitas præfert bono proprio.Charitas enim non querit quæ sua sunt.Ideo Apostolus propter necessitatem subditorum à contemplatione futuræ vitæ se differri patienter tolerabat, dicens: Quid eligam ignoro:coartor enim è duobus,desiderium habens dissolui & esse cum Christo, multo magis melius est(scilicet mihi)permanere autem in carne, necessarium est propter vos. & subiungit, Scio quòd manebo.Non debet etiam deserere gregem propter quæcunque aduersa: Cum bonus pastor animam suam ponat pro ouibus suis.Potest tamen episcopus de licentia summi pontificis episcopatum deserere,quando scilicet fructum aut salutem animarū facere non potest,vel indebitè promotus est per simoniam,aut si sit bigamus,aut aliàs irregularis,vel inidoneus. Ad tēpus etiam potest suā subtrahere præsentiam propter maius Reipublicæ bonū,vt cum vocatur ad vniuersale concilium, vel quando sua sola persona à tyranno quæritur,& salus subditorum non impeditur.Tunc enim ad tempus fugere potest,exemplo Christi qui ambulabat in Galilæā.Non enim volebat in Iudæam ambulare:quia quærebant eū Iudęi interficere.& exemplo Aposto.qui submissus à fratribus per fenestram in sporta, effugit manus propositi gentis arethę.Sic intelligitur quod dicebat Christus, Si vos persecuti fuerint in vnam ciuitatē, fugite in aliā. Cùm vero oues sunt in periculo,non debet fugere,etiam propter timorem mortis.Tunc enim ostenderet se mercenarium & non pastorem,cùm bonus pastor ponat animam suam,hoc est vitam suam corporalem,pro ouibus suis. ¶Circa statum episcoporum sunt aliquæ difficultates non prætermittendæ.Prima est an liceat episcopatum appetere.Ad cuius euidentiam sciendum est,ꝙ in episcopatu tria possunt considerari.Primum & principale ac finale est episcopalis operatio,per quam proximorum vtilitati intenditur,secundū illud,Pasce oues meas.Quia(vt D. August.dicit) Episcopatus est nomen operis,non honoris.Et secundum hanc considerationem ponitur prima conclusio.¶Appetere prodesse proximis est laudabile & virtuosum.Verùm quia episcopalis actus habet annexam gradus celsitudinem,præsumptuosum videtur ꝙ aliquis præesse appetat ad hoc ꝙ prosit,nisi manifesta necessitate imminente:sicu D.Grego.dicit. Tunc laudalile erat episcopatum quærere,quando dubium non erat per hunc quemq; ad grauiora supplicia peruenire. Non enim de facili eo tempore inueniebantur,qui hoc onus assumerent.Et sic secundum D. Grego.intelligitur dictum Apostoli,Qui episcopatum desiderat,bonum opus desiderat. Aposto. enim laudans desiderium boni operis,in pauorem protinus vertit quod laudauit,cùm ait:Oportet episcopum esse irreprehensibilem,&c.q.d.Laudo quod quæritis:sed discite quid quęratis.Potest tamen aliquis absque præsumptione appetere talia opera facere,si contingeret eum in tali officio esse, ac etiam se esse dignum ad talia opera exequenda:ita quòd bonum opus cadat sub desiderio,& non primatus dignitatis.Vnde D.Chryso.Opus quidem desiderare bonum est:primatum autem honoris concupiscere, vanum est. Secundum quod potest considerari in episcopatu,est altitudo gradus:quia episcopus super alios constituitur,secundum illud,Fidelis seruus & prudens,quem constituit Dominus super familiam suam. & secundum hanc considerationem ponitur secunda conclusio:¶Appetere altitudinis gradum,præsumptuosum est.Ideo Christus arguit discipulos primatum quærentes, dicens: Scitis quia principes gentium dominantur eorum,&c.vbi D.Chryso.dicit:Per hoc ostendit quòd gentile est primatū cupere.Et sic gentium comparatione,eorum animam æstuantem conuertit,Vnde D.August.dicit: Locus superior,sine quo populus regi non potest,& si administretur vt decet,indecenter tamen appetitur.Tertium quod potest considerari in episcopatu,sunt ea quæ consequenter se habent ad duo prima scilicet honor & reuerentia,& temporalium sufficientia,secundum illud:Qui bene præsunt presbyteri,duplici honore digni sunt.Et secundum hanc considerationem ponitur tertia cōclusio: ¶Appetere episcopatum propter honorem,pertinet ad ambitionem:& appetere propter tēporalia, pertinet ac cupiditatem.vnde Christus contra tales dicebat,Amant primos recubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis,& salutationes in foro,& ab hominibus vocari rabbi.Et Aposto.Nec quisquā sumit sibi honorem,nisi qui vocatus fuerit à Deo,tanquam Aaron. Nec obstat quòd liceat appetere altiorem gradum in temporalibus,quia ad statum temporalem debitè administrādum non requiritur gratia,sicut ad debitè administrandum episcopatum,& alia officia curā animarum habētia. Et sic idē videtur dicendum quantum ad appetitum vel desiderium episcopatus & regiminis parochialis Ecclesiæ,vel alterius habentis curam animarum,cùm habeat administrare sacramēta,quæ sine gratia admi-

Marginalia: *2.2.q.185.* — *2.Cor.13. Philip.1.* — *Ioan.10.* — *Quādo episcopus desere.re possit gregem.* — *Ioan.7.* — *2.Cor.11.* — *Matth.10.* — *Io[an.10.]* — *2.2.q.185. art.1.* — *Ioā.vltimo.* — *19.de Ciui.* — *In pastora.* — *1.Tim.3.* — *Super Mat.* — *Matth.25.* — *Matth.20.* — *19. de Ciui.* — *1.Tim.5.* — *Matth.23.* — *Heb.5.*

ſtrari non poſſunt, ſecundum illud, Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum. Et cùm quis non poſsit eſſe certus an habeat gratiam (iuxta illud: Nemo ſit an odio vel amore dignus ſit) ſequitur quòd non poteſt ſcire ſe eſſe magis idoneiorem aliis: ideo illicite appetit. Secus eſt de officiis Eccleſiaſticis & ſecularibus, quæ ad debitam ſui executionem non requirunt gratiam, ſed aliquam aliam ſufficientiam, de qua quis poteſt eſſe certus. Et ſic appetere canonicatum vel præbendam vel cantoriam aut lectoratum ſiue regentiam (dum tamen aliàs ſit idoneus) non eſt peccatum, ſi propter bonum finem appetantur, & non vitiet aliqua mala circunſtantia. Nō obſtat pariter quòd aliquis poteſt appetere ſtatum religionis: quia non eſt eadem ratio de epiſcopatu & religione, propter duo: Primò quia ad ſtatū epiſcopalem præexigitur vitæ perfectio. Vnde Chriſtus antequàm committeret Petro officium paſtorale, interrogauit eum an plus cæteris ipſum diligeret. Et ſic ſtatus epiſcolalis eſt ſtatus perfectionis acquiſitæ: Sed ad ſtatum religionis non præexigitur perfectio: Ideo eſt ſtatus perfectionis acquirendæ. Vnde Matth. 19. dicitur, Si vis perfectus eſſe, vade, &c. Secundò qui profitetur ſtatum religionis, ſe ſubiicit aliis ad ſpiritualia capienda: & hoc cuilibet licet. Sed qui tranſit ad ſtatum epiſcopalem, ſublimatur ad hoc quòd aliis prouideat de ſpiritualibus: & hāc ſublimationem nullus appetere debet (vt dictum eſt.) Et quanuis Eſa. appetierit officium prædicationis: hoc tamen fecit, poſtquam ſenſit ſe calculo purgatum (nemo enim non purgatus ſacra myſteria adire debet.) Cum ergo valde difficile ſit aliquem ſe purgatum cognoſcere: ideo tutius prædicationis officium declinatur, quàm appetatur. Vnde Hiere. ſe excuſans dicebat: A, a, a, Domine Deus neſcio loqui, quia puer ego ſum. Et Moyſes dicebat, Non ſum eloquens. ¶ Quanuis autem non liceat beneficium habens curam animarum annexam appetere: licet tamen ad præceptum ſuperioris acceptare: & omnino recuſare eſſet illicitum, etiā ſi vouiſſet quis ſe non acceptaturum epiſcopatum: quia ſi intendebat ſe obligare, etiam adueniente præcepto ſuperioris, votum fuit illicitum. quod intelligendum eſt niſi recuſaret acceptare, eò quòd inidoneus eſt propter ſimoniam, vel bigamiam, aut aliquam irregularitatem, aut aliquid huiuſmodi, de quibus debet ſecretè ſuperiorem informare, aliàs tenetur præcepto ſuperioris obedire. Vnde D. Grego. Si is qui valet oues omnipotentis Dei paſcere non paſcit, oſtendit ſe ſummum non amare paſtorem. ¶ Ex præmiſsis ſequitur primò, quòd nullus licitè poteſt epiſcopatum aut beneficium ſibi procurare, cum illa procuratio procedat & impetetur ex appetitu illicito. Ex quo ſequi videtur quòd impetrans mandatum de prouidendo, & nominationes circa beneficia curata, peccat: licet ab aliis pro ſe impetratis quis vti poſsit. Si verò impetrantes propter huiuſmodi mandatum vel nominationem vnum beneficium curatum obtinuerint, dummodò aliàs ſint idonei, non tenentur renunciare, ſed ſufficit de illicito appetitu pœnitere, cùm iuſto titudo poſsideant. Quia ſummus pontifex licite poteſt mandare: & vniuerſitates ſecundum priuilegia apoſtolica nominare. Secundò ſequitur quòd ſi non licet appetere aut procurare vnum epiſcopatū aut beneficium habens curam animarū annexum, multominus duos aut plura beneficia curam animarum habentia. ¶ Sed difficultas eſt, an ſummus pontifex poſsit circa pluralitatem huiuſmodi diſpenſare, & an ab eo diſpenſati ſint in conſcientia tuti. D. Tho. dicit quòd ex ſacris literis huiuſmodi quæſtio terminari non poteſt, cùm nihil in eis circa hoc inueniatur determinatum. Ideo recurrendum eſt ad ius naturæ. Ex quo habetur quòd actiones humanæ ſunt in triplici differentia: Quædam enim habent deformitatem inſeparabiliter annexam, vt fornicatio, & adulterium, & alia huiuſmodi, quæ nullo modo poſſunt bene fieri. & in talibus non cadit diſpenſatio. habere plura beneficia non eſt de numero illarum. Quædam verò ſunt actiones, quæ in ſe nullam deformitatem continent: ſed ſunt indifferētes ad bonum & ad malum, vt leuare feſtucam, ambulare, aut aliquid huiuſmodi, & tales adhibito bono fine poſſunt fieri bonæ, nec egent diſpenſatione. de numero illarum non eſt habere plura beneficia. Quædam autem ſunt actiones humanæ, quæ abſolutè conſideratæ, deformitatem vel inordinationem quandam important, quæ tamen aliquibus circunſtantiis aduenientibus bene fieri poſſunt, vt occidere vel percutere hominem. Quia ſi addatur occidere vel percutere malefactorem authoritate publica propter iuſtitiam, vel percutere propter diſciplinam, non erit peccatum, ſed virtuoſum. de numero talium actionum eſt habere ſimul plures præbendas vel beneficia curata. Continent enim plures inordinationes. Prima eſt indebita perceptio bonorum temporalium: Quia cùm non ſit poſsibile aliquem pluribus Eccleſiis deſeruire, vt præbendæ ſiue prouentus ſunt ordinati quaſi ad ſtipendia ibi miniſtrantium Deo, & talis non miniſtret, nec miniſtrare poſsit, cùm miniſteriū ſit perſonale, aliàs mulieres per aliū miniſtrare poſſent, &c. ſequitur quòd talis habēs duas præbendas, indebitè percipit. Secunda deordinatio, eſt dimunitio cultus diuini, qui diminuitur in vna Eccleſia. Tertia deordinatio, eſt fruſtratio voluntatum teſtatorum, qui ad hoc aliqua bona Eccleſiis contulerunt, vt certus numerus Deo ſeruiētium ibi eſſet. Quarta inæqualitas diſtributionis eſt, dum vnus pluribus beneficiis abundat: alius autem nec vnum quidem habere poteſt. & ſic vnus eſurit, alter verò ebrius eſt, & aliæ multæ inordinationes de facili perceptibiles ſequuntur. ¶ Sed difficultas eſt quibus circunſtantiis poterāt huiuſmodi deordinationes tolli, vt licitum ſit habere plura beneficia. Quia ſi aliquis hac intentione plura beneficia obtineat, vt ditior fiat, vel lautius viuat, vel parentes diuites faciat, vel facilius ad epiſcopatū perueniat, prædictæ deformitates non tolluntur, ſed augentur. Quia cum tali intentione non eſt licitum nec vnum quidem beneficium habere. Sed ſi quis rectè conſideret, tres duntaxat circunſtantias inueniet, quibus licitè fieri poterit, vt quis plura beneficia aut plures præbendas cum diſpenſatione ſummi pontificis obtineat. Prima circunſtātia eſt, exiguitas prouētuum, quando ſcilicet vnum beneficium adeò exiguos habet prouētus, quòd non ſufficiunt ad debitam & congruam ſuſtentationem vnius perſonæ, ſecundum conditionem ſuam: quæ ſuſtentatio aliter debet æſtimari quo ad victum & veſtitum & famulatum, & habitationem, quàm ruſtici. Prophetæ enim

Marginalia: *Deut. 19.* *Eccle. 9.* *An liceat cathedram theologam appetere.* *Ioan. 21.* *Matth. 19.* *Esa. 6.* *Hier. 1.* *Exod. 4.* *8. q. 2. c. in scripturis.* *An liceat impetrare mādatū de prouidendo aut nominationes.* *Quodlibeto. 9. art. 25.* *De pluralitate beneficiorum.* *1. Cor. 11.*

tæ enim antiqui testamenti famulos habebant: Helias Helisæum, & Helisæus Giesi. ¶Secunda circunstanstantia sufficiens ad dispensationem pluralitatis beneficiorum, est Ecclesiæ vtilitas: quando scilicet vnus pluribus Ecclesiis melius deseruit aliquando absens, quàm duo semper præsentes. ¶Tertia circunstantia tollens deformitates pluralitatis beneficiorum, est Ecclesiæ necessitas, quando scilicet non inueniuntur clerici pro singulis Ecclesiis, prout in primitiua Ecclesia, in qua propter defectum clericorum pro vno episcopatu & parochia dabantur magna, lata, & longa territoria, quæ posteà in plures dioceses, episcopatus, & parochias diuisa sunt. Si igitur idem casus occurreret, ad eum pertineret vnire, ad quem pertinuit diuidere, scilicet ad summū pontificē. Et sic in tribus suprà dictis casibus dispensatio habet vim vnionis. Et sic plures parochię censentur esse vna Ecclesia & vnum beneficiū. Extra prædictos tres casus videant qui dispensant, & qui dispensati sunt, an licitè faciant vel vtantur. Videant pariter ne velamine prædictorum abutantur. ¶Notandum etiam quòd cùm ad ea quæ sunt supererogationis, nullus teneatur, nisi se ad ea voto vel iuramento astrinxerit. (vnde D. Augustinus in Epistola ad Paulinam & Armentarium dicit, Quia iam vouisti, te astrinxisti: aliud tibi facere nō licet. *Prou.15.* Priusquàm fuisses voti reus, liberum fuit ea quæ sunt supererogationis præstare vel non præstare. vnde cum Dominus dixisset adolescenti, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata: postea superaddendo subiunxit, Si vis perfectus esse, vade, &c.) & cum ad hęc omnia episcopi in sua ordinatione nō se obligent, nec hoc de necessitate requiratur ad pastorale officium: sequitur quòd episcopi non tenentur *Matth.19.* absque proprio viuere. Licet enim paupertas ad perfectionem Christianæ vitæ instrumentaliter operetur: non tamen essentialiter requiritur ad perfectionem vitæ, imò potest esse magna perfectio cum *Gene.17.* magna opulentia, vt patet de Abraham, cui dictū est, Ambula corā me, & esto perfectus: & tamen fuit valde diues. Similiter & Iob, cui suo tempore non erat similis in terra, potens inter omnes orientales. Nec obstat quòd Apostolis, in quorū locum successerūt Episcopi, dictum fuit: Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Ideo dixerunt, Ecce nos reliquimus omnia, *Iob 1.* & secuti sumus te, &c. Quia illa verba tripliciter exponi possunt: Primò secūdum Hierony. mysticè, *Matth.10.* vt prædicatores non innitantur principaliter scientiæ & eloquentiæ temporali. Alio modo secūdum *Matth.19.* D. Aug. quòd non præcipiēdo, sed magis permittendo dominus dixit. Permisit enim vt absque auro & argento aliisque sumptibus ad prædicandum irent, accepturi sumptus vitæ ab his quibus prædicabant. vnde subditur, Dignus est mercenarius cibo suo. Ita tamen quòd si aliquis propriis sumptibus vteretur in prædicatione Euangelij, ad supererogationem pertineret: prout D. Paulus de seipso dixit. Tertiò D. Chryso. exponit Christum illa dixisse, vt de virtute ipsius confiderent, quia eis absq; sumptibus prouideret. Non tamen ex illo obligantur ipsi aut successores eorum, vt stipendium non assumerent. Nam Apostolus ab aliis Ecclesiis stipendium accipiebat, sed non à Corinthiis. & sit apparet *1.Cor.9.* quòd aliquid proprium possidebat ab aliis sibi missum. Stultū est enim dicere quòd tam sancti patres, sicut Athanasius, Ambrosius, Augustinus, Gregorius, & alij multi, illa præcepta fuissent trangressi, si ad illa seruanda se credidissent obligari. Præterea Dominus pręceptū illud in passione reuocauit, cùm ait: Quando misi vos sine pera, &c. Modo autem non sic, &c. Et quanuis apostoli post Ascensionem *Luc.22.* Domini ad tempus omnia in communi habuerint, ad ostendendum consiliū perfectionis: non tamen *Act.4.* sequitur quòd Episcopi ad tantam perfectionem teneantur, quantam habebant & ostendebant Christus & Apostoli. Nec illud quod dixit Christus, Exemplum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis: si vniuersaliter accipiatur, fuit præceptiuè dictum, sed consultiuè.

Ver. 13. DE STATV RELIGIOSORVM.

A Religio est virtus per quam aliquid ad Dei cultum & seruitium ordinatur, vt dictum est. Et ideo anthonomaticè illi dicūtur religiosi, qui se totaliter mācipant diuino obsequio, quasi se in holocaustum Deo offerentes. vnde D. Grego. super Ezechi. dicit: Sunt quidam qui sibimetipsis nihil retinent, verùm sensum, linguam, vitam, atque substantiam quam cœperunt, immolant. Sed in hoc consistit perfectio hominis, quòd totaliter Deo inhæreat, ad quod religiosi cum quadā solennitate se obligant: & per consequens religiosi sunt in statu perfectionis ex intentione finis. Ideo status religionis dicitur status perfectionis. Et licet aliqui perfici incipiant, dicūtur tamē esse in statu perfectionis scilicet acquirendæ. Et per consequens qui statum religionis assumunt, non tenētur habere perfectam charitatem: sed tenentur ad hoc tendere, & operam dare vt habeant perfectam charitatem. Non tamen tenentur implere omnia quæ sequuntur ad perfectionem charitatis, nec omnia exercitia quibus ad perfectionem peruēitur. Vnde non peccat religiosus si prætermittat ea: sed tenetur ad illa ad quæ se obligauit, sicut ad tria vota, & ad ea quæ sunt ei determinatè taxata, tanquam præcepta, ex regula & constitutionibus religionis quam professus est. Ex quo sequitur quòd quandocunque religiosus transgreditur præcepta, vel contemnit ordinationes, peccat mortaliter. Sed si ex leuitate vel cōcupiscentia aut ex alia causa non mortali transgrediatur aliqua quæ non sunt præcepta, non censetur contemnere, saltem formaliter, siue ex intentione. ideo non peccat mortaliter. Neque in religione prædicatorum venialiter, cùm constitutiones eorum non ligent ad culpam venialem vel mortalem, ex suo genere, hoc est secundum naturam suam: quia sunt extra genus culpæ: Licet ex parte operantis sint in genere moris, & possit contraueniēs peccare venialiter ac etiam mortaliter, ex libidine siue delectatione aut negligentia, quando omissioni actus debiti adiungitur negligentia ex parte illius, vel cōtemptus formalis, scilicet cū ex intentione quis nō vult subiici ordinationibus regulæ vel statutorū: & ex hoc procedit ad faciendum contra regulam & constitutiones. Quando autem econuerso propter aliquam particularem causam, puta concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra statuta vel regulam, non peccat ex contemptu, etiam si frequenter ex eadem causa transgressionem iteret. Licet

2.2.q.186. art.1. e.5.§.5.

Religiosi ad quam perfectionē teneantur.

Constitutiones prædicatorum non obligant ad culpam.

enim frequentia inducat ad contemptum, non tamen est ex natura sua cōtemptus, sed inductiué, iuxta illud: Impius cùm in profundum malorum venerit, contemnit. Et quãuis de ratione pœnæ propriè dictæ sit, quòd debeatur culpæ, cùm sit reordinatio eius: non tamen de ratione pœnę communiter dictæ, vt sub se contineat pœnalitatem & afflictionem, quæ sunt contra voluntatem. Ideo pœnæ nominantur: sed nō dicuntur propriè pœnæ, cùm non habeāt relationem ad culpam, eò quòd obligatio legis debeat intelligi secundū modum quo placuit legislatori obligare. Et quia non placuit patribus religionis prædicatorum professores illius obligare ad culpam venialem siue mortalem, sed ad pœnam taxatam: ideo, non dicitur propriè pœna, sed pœnalitas. ¶Nec obstat quòd in constitutionibus prędicatorum transgreßiones obseruantiarum non præceptarum dicuntur culpæ, vt in c. de leui culpa & graui culpa: Quia statuta illa de culpis fuerunt edita ante statutum de non obligãdo ad culpam: quod non fuit editum à principio ordinis, sed in secundo cap. generali, Anno Domini 1237. post editas constitutiones dicti ordinis, facta fuit ordinatio quòd constitutiones non obligarent ad culpam. Ideo per accidens manserunt in constitutionibus illa nomina (grauis & leuis culpa) non prout haberent rationem culpæ, quia debent intelligẽdi secundum vltimam ordinationem pro pœnalitate. ¶Nec religiosus transgrediendo obseruantias & cæremonias non preceptas, facit cõtra votum: quia qui profitetur seruare regulam aliquam, non vouet seruare omnia quæ sunt in regula: sed vouet regularẽ vitam, quæ essentialiter consistit in tribus votis. & sic non vouet regulam & constitutiones, sed viuere secundum regulam, hoc est tendere ad hoc quòd mores suos formet secundum regulam & constitutiones, tanquam exemplaria exhibita: & secundum quod disponuntur in regula vel constitutionibus, quæ (vt dictum est) non obligant ad culpam. Et quanuis omnis inordinatio rationis sit culpa, saltem venialis: non tamen omnis transgreßio cæremoniarum habet aliquam inordinationem rationis, puta cùm propter maius bonum aliquando prætermittitur silentium, aut aliud huiusmodi. Nec etiam omißio pœnæ taxatæ, secundum dominum Caïetanum, est culpa, nisi ex contemptu omittatur: cùm lex sit vniuersalis & non particularis. & si omißio pœnæ taxatæ esset culpa, sequeretur quòd prædictæ constitutiones obligarent ad culpam, quod est contra intentionem statuti prædicti. ¶Circa peccata religiosorũ queritur an & quando in eadem specie peccati religiosi grauius peccent quàm seculares aut laici. Resolutio D. Tho. est quòd in tribus casibus: Primò, quando faciunt contra votum: Secundo, quando ex contemptu peccant: Tertiò, quando publicè propter scandalum. Si verò religiosus ex infirmitate vel negligentia aliquod peccatum, quod non est contra votum suæ profeßionis, absque scandalo committit, leuius peccat vt in pluribus: quia communiter non ex tanta inclinatione & firmitate voluntatis eius peccatum procedit. Et si sit veniale, statim quasi absorbetur per multa bona opera quæ facit. & si sit mortale, facilius ab eo resurgit. Primò propter intentionem quam habet erectam ad Deum: quæ si intercipiatur ad horam, de facili ad pristina reparatur. vnde super illud Psal. Cùm ceciderit non collidetur, dicit Origenes: Iniustus si peccauerit, non pœnitet, & peccatum suum emẽdare nescit. Iustus autẽ scit emendare, scit corrigere, sicut ille qui dixerat: Nescio quid dicis: paulò post cùm respectus fuit à domino, amarißimè fleuit. Et ille qui de tecto mulierem viderat, & concupiuerat eam, dicere valuit: Peccaui & malum corã te feci. Iuuatur etiam à sociis, iuxta illud: Si vnus ceciderit, ab altero fulcietur. Væ soli, qui cùm ceciderit, non habet subleuantem. Dominus enim bonus propiciabitur his qui in toto corde suo requirunt dominum Deum patrum suorum, & nō imputabit eis quòd minus sanctificati sunt. Et cùm præsens vita sine peccatis non trãsigatur, iuxta illud: In multis offendimus omnes: Si peccata religiosorum essent grauiora peccatis secularium: religiosi essent deterioris conditionis quàm seculares: & sic non esset sanum consilium ad religionem conuolare, quod est erroneum & blasphemum in Christum qui eam consuluit. Prædicta autem leuitas peccati intelligenda est habere locum non solùm in religiosis profeßione, sed etiam re: Quia mali religiosi grauius peccant, & ex maiori contemptu. vnde verificatur in eis illud: Confregisti iugum, dirupisti vincula, dixisti non seruiã. In omni colle sublimi & sub omni ligno frondoso tu prostrabaris meretrix. vnde D. August. in epistola ad plebem Hipponeñ. dicit: Ex quo Deo seruire cœpi, quomodo sum expertus, difficile esse meliores inueniri, quàm qui in monasteriis profecerunt: ita peiores, quàm qui in monasteriis ceciderunt. Ex quo apparet quàm grauiter peccent fauentes religiosis discolis & prælatos suos contemnentibus. Contra quos 2. Para. 19. dicitur: Impio præbes auxilium, & his qui oderũt dominum amicitia iungeris? Vnde sequitur quòd sicut fauorem præstans bonis religiosis, est particeps bonorum quæ ab ipsis fiunt: ita fauorem præstans malis, est particeps criminum eorum. Statum religionis tria conseruant, scilicet paupertas, continentia, & obedientia, de quibus breuiter dicendum est.

Prou.18. — *2.2.q.186. art.10.* — *Religiosus quando grauius peccat in eadẽ specie peccati quàm secularis.* — *Psal.36.* — *Eccle.4.* — *2.Para.30.* — *Iaco.3.* — *Hier.2.* — *2.2.q.186. art.3.*

Ver. 14.

DE BONITATE PAVPERTATIS.

QVum secundum D. Diony. bonum hominis sit secundum rationem esse, hoc est secundum virtutẽ viuere: sequitur quòd principale bonum hominis sit virtus, ad quam ratio hominis ordinatur. Diuitiæ verò exteriores, per quas sustẽtamus corpus, & subuenimus aliis, sunt quoddã bonum hominis: non tamen principale, sed secundum quod ordinãtur ad virtutem, quæ est principale bonum hominis. & ideo intantum diuitiæ sunt bonæ, inquantum proficiunt & subseruiũt ad vsum virtutum: & malæ, inquantum impediunt vsum virtutum, vel retrahunt hominem à virtute, propter nimiam solicitudinem vel affectionem ad ipsas, vel propter mentis alienationem quæ ex ipsis cõsurgit. Virtutes verò vitæ actiuæ pluribus diuitiis indigent, quàm virtutes vitæ contemplatiuæ: Quia ad virtutes vitæ actiuæ requiruntur diuitiæ, non solum ad sustentationem viri virtuosi, sed etiam ad subueniendum aliis. Ad virtutes verò vitæ contemplatiuæ, solùm ad sustentationem sui. vnde Apostolus: Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus. Nullius enim boni obtẽtu debet homo subtrahere B

3. contra Gen. c. 133. — *1. Tim.6.*

subtrahere sibi necessaria ad sustentationem vitæ.¶Ex præmissis sequitur quòd paupertas secundum se non est bona,neque laudabilis,aut vtilis,sed solùm inquantum liberat hominem à solicitudine terrenorum,& vitiis quæ ex diuitiis prouenire solēt,vt homo his exoneratus,liberiùs diuinis & spiritualibus vacet:Ita quòd cum ea remaneat facultas homini ad sustentandum seipsum medio licito. Ad huiusmodi autem sustentationem pauca sufficiunt,cùm natura modicis contenta sit. ¶Ex quo sequitur quòd quantò modus viuendi in paupertate minorem solicitudinem exigit,tantò paupertas est laudabilior,& non quantò maior. *3.contra Gen.c.132.*

Ver. 15. DE QVATVOR MODIS VIVENDI IN PAVPERTATE

A QVatuor modos approbatos viuendi in paupertate ponit D.Tho.in summa contra Geñ. Primus est eorum qui habēt possessiones immobiles in communi,ex quarū fructibus viuunt, & prouidetur vnicuique secundum quod ei opus est:sicut obseruatur in omnibus pœnę monasteriis monachorum regulariter viuentium.Nec propter huiusmodi possessiones aliquid perfectionis, ad quam tendunt paupertatem voluntariam assumentes,deest.Potest enim fieri per vnius vel paucorum solicitudinem,vt possessiones debito modo procurentur.Et sic alij absque aliqua rerum temporalium solicitudine remanentes,liberè possunt spiritualibus vacare,quod est fructus voluntariæ paupertatis. Nec etiam aliquid deperit his qui pro aliis hanc solitudinem assumunt:Quia quod amittere videntur in defectu quietis,recuperant in obsequio charitatis.Nec etiam per hūc modum viuendi concordia tollitur,occasione possessionum communium.Tales enim debent paupertatem voluntariam amplecti,qui temporalia contemnunt,& pro temporalibus discordare nolunt,maximè cùm ex temporalibus nihil præter necessaria vitæ habeant expectare.Et cùm dispensatores debeant esse fideles,iuxta illud Lucæ 12.Quis putas est fidelis dispensator,&c.si nonnulli infideles inueniantur,& hoc modo viuendi abutantur:propter hoc tamen talis modus viuēdi improbari non debet,cùm bonis malè vtantur mali. ¶Secundus modus viuendi in paupertate, est eorum qui omnia temporalia propria abiiciunt,vt de laboribus manuum suarum viuant.quemadmodum D.Pau.seruauit,& aliis obseruandum suo exemplo docuit.dicit enim, Nec gratis panem māducauimus ab aliquo,sed in labore ac fatigatione die ac nocte operantes,ne quam vestrum grauaremus, deinde dicit, Cùm essemus apud vos, hoc ipsum denunciauimus vobis: Quoniam si quis non vult operari,nec māducet. Hic modus quanuis sit cum maiori solicitudine quàm primus,est tamen bonus & conueniens: quia modicum tempus & modica solicitudo sufficit ad naturæ sustentationem.Nec obstat illud Matth.6.Nolite soliciti esse. Non enim per hæc verba dominus prohibuit laborem,sed anxiam solicitudinem.vnde D.Hiero.Labor quidem exercendus est,solicitudo tollenda.Nec obstat quòd infirmi & debiles laborare non possunt:quia potest illis ab aliis sanis prouideri.Nec est aliquis modus viuendi,per quem sic prouideatur homini,quòd nullo modo posit deficere.Nam & diuitibus bona & diuitiæ furto,rapina,& incendio auferri possunt:sed hæc sunt per accidens.¶Tertius modus viuendi in paupertate, est eorum qui de precio possessionum venditarum communiter viuunt.Et hic modus sufficiens est,sed nō ad longum tempus.Et ideo Aposto.hunc modum viuendi fidelibus in Hierusalē ad tempus constituerunt: quia præuidebant per Spiritum sanctum,quòd non diu haberent in Hierusalem commorari, tum propter persequutiones inferendas à Iudęis,tum etiam propter instantem ciuitatis destructionē. vnd non fuit necessarium(nisi vsque ad modicum tempus)prouideri.Et ideo transeuntes ad gentes,apud quas fundāda & permansura erat Ecclesia,hunc modum viuendi non instituerunt. Et si dicatur quòd in hoc modo viuendi potest committi fraus & dolus,dictum est quòd hoc est commune in omni modo viuendi,sed non est ex natura modi viuendi,sed malitia aliquorum: & sic per accidens.¶ Quartus modus viuendi in Paupertate,est eorum qui paupertatem voluntariam sectantes,omnia sua dimittunt, vt absque redditibus viuant de his quæ eleemosynaliter dantur eis ab aliis.Et hunc modum viuendi Dominus cum Apostolis obseruauit.Mulieres enim quædam sequebantur eum,ministrantes ei de facultatibus suis:ex quibus in communi loculos habebant,& ex eis cibaria & alia necessaria emebant. vnde Ioan.4.dicitur quòd discipuli abierant in ciuitatem vt cibos emerēt.Et Iudas loculos habebat,& quę mittebantur portabat. Et Ioan.13.cùm Christus tradens bucellam,dixit:quod facis fac citius: quidam putabant,quia loculos habebat Iudas,& quòd dixisset ei Iesus, Eme ea quæ sunt nobis necessaria ad diem festum,aut vt egenis aliquid daret.Vnde D.August.dicit:Habebat Dominus loculos à fidelibus data conseruans,& suorum necessitatibus,& aliorum indigentiis tribuens. *3.contra Gent.c.132.* *2.Thess.3.* *Non labor sed anxia solicitudo prohibetur.* *Lucæ 8.* *Ioan.4.* *Ioan.12.*

Ver. 16. DE PRAEEMINENTIA QVATVOR MODORVM PAVPERTATIS.

B INter huiusmodi modos viuendi in paupertate quis sit melior,& ad maiorem perducat perfectionē, ex præmissis faciliter elici potest,quòd ille qui amplius solicitudinem & impedimenta perfectionis tollit.Et quia modi viuendi variantur secundum diuersas conditiones hominum & temporum: ideo non est inconueniens quòd aliquis modus viuendi sit perfectior alio,vno tempore, qui alio tempore erit imperfectior,secundum quod magis vel minus auget vel minuit solicitudinem,vel tollit impedimenta charitatis,quæ est vinculum perfectionis,& in qua principaliter consistit perfectio humanæ vitæ.Certum est enim quòd modus quo Christus paupertatem instituit & seruauit,secundum se perfectissimus est, & minorem,imò quasi nullam habet solicitudinem.vnde dicebat, Quando misi vos sine sacculo & pera,nunquid aliquid defuit vobis?Illi dixerunt,nihil.Tunc enim talis erat audientium verbum Dei deuotio,vt non solùm necessaria ad sustentationem ministrarent,sed etiam supererogarent ad dandum egenis,vt dictum est.Verùm quia deuotio populi paulatim deferbuit, & iam(propter iniquitatis abundantiam) refrigescit charitas multorum : illi qui nunc sic sectantur paupertatem, vt ex eleemosynaliter oblatis viuant,maiorem solicitudinem habent,quàm tunc haberent Apostoli. Vnde

ſequitur ꝙ hoc tempore cœnobitę, qui in communi poſſeſsiones habent, ex quarum fructibus viuũt, *Matth.24.* eminentiorem modum viuendi in paupertate ſectantur, dummodo regulariter viuant, vt Carthuſieñ. Benedictini Caſalinæ congregationis, Cæleſtinenſes, & alij plerique huius generis. Quòd autem aliqui redditus & poſſeſsiones habentes, non regulariter viuant, & diuitiæ illis exitio ſint, hoc nõ ex modo viuendi procedit, ſed ex praua diſpoſitione viuentium. Quemadmodum & aliqui eorum qui omnimodam mendicitatem ſectantur, multa perpetrant ſcandala, non ex eorum ſtatu aut modo viuendi, ſed ex eorum malitia. ¶ Ex quo infertur ꝙ religioſi, qui ex ſua regula poſſeſsiones tenere non prohibentur, & poſtmodum eo tempore, quo charitas fidelium feruebat, poſſeſsionibus renunciauerunt, & mendicitatem elegerunt: nec hoc peſsimo tempore, quo refriguit charitas multorum, ad poſſeſsiones moderatas habendas, maximè cum ſummi pontificis diſpenſatione, licitè laborare poſſunt, & eas abſque diminutione perfectionis paupertatis poſsidere, prout, ſunt mendicantes, qui ſub regula D. Aug. (quę poſſeſsiones in communi non prohibet) militant, de quorum numero ſunt Carmelitæ, Auguſtineñ. maximè verò Prædicatores, quorum ordo ab Honorio huius nominis tertio, anno Domini. 1216. approbatus fuit cum redditibus & caſtris. Deinde maiores eorum tẽpore quo eleemoſynę abundanter offerebantur, in quodam capitulo generali poſſeſsionibus renunciauerunt: quæ tamen ordinatio & renunciatio non fuit per totum ordinem executioni mandata. Sunt enim plures conuentus, qui habent adhuc poſſeſsiones & redditus, quos habebant tempore D. Dominici, qui ante fundationem ordinis Prædicatorum erat canonicus regularis Eccleſiæ Exomenſis, militans ſub regula D. Auguſtini, qui & ordinem fratrum Prædicatorũ cum poſſeſsionibus, prouentibus, redditibus, & caſtris, à prędicto Honorio inſtitui procurauerat & obtinuerat, qui etiam ante prædictam renunciationem obierat. Et cùm par in parem non habeat imperium, iuxta c. innotuit, extra de elect. capitula prædicti ordinis prædicatorum non poterãt ligare aut impedire ſequentia capitula, quin oppoſitum poſſent ordinare propter nouas cauſas & inſurgentes rationes: & quia in prologo conſtitutionum prædicti ordinis, & in c. 10. 2. diſt. prædictarum conſtitutionum dicitur, ꝙ prælatus pro loco & tempore ex cauſa rationabili ſuper conſtitutiones eorum diſpenſandi habeat poteſtatem, cùm ſibi aliquãdo videbitur expedire, in his præcipuè quæ ſtudium vel prædicationem videbuntur impedire. Cùm ordo noſter ſpecialiter ad prædicationem & animarũ ſalutẽ ab initio noſcatur inſtitutus. ideo, &c. Cùm igitur vnaquęque res de facili reuertatur in ſuam naturam: & ordo prædicatorum ſecundum naturam ſuam ab initio fuerit inſtitutus, approbatus, & confirmatus cum poſſeſsionibus & caſtris, & ex vi & natura conſtitutionum præfati ordinis prælatus ex cauſa rationabili poſsit pro loco & tempore diſpenſare: & rationabilis cauſa quæ impedit ſtudium & prædicationem, ſit nimia neceſsitas, qua ſtante prædictus ordo ac fratres abſque maxima ſolicitudine occurrere non poſſunt, tum propter multitudinẽ quęſtuantium, quæ non erat tempore renunciationis prædictæ, tum propter ſterilitatem terræ, tum etiam propter refrigerationem charitatis multorum, & abundantiam iniquitatis & cupiditatis, quæ tanta eſt, ꝙ abſque ſolicitudine & importunitate maxima ac arte quadam quæſtandi, munuſculis, adulationibus, dictis fratribus etiam neceſſaria elargiri recuſent: tum demum propter multitudinem Lutheranorum ac aliorum hęreticorum, qui videntes ordines mendicantium illis reſiſtentes, manibus & pedibus (vt aiunt) reptant, ac totis niſibus & impetu maximo conantur delere de terra viuentium: non ſaccos mendicitatis (quos vocant) ſed ipſos ordines mendicantium, cõtra quos priuatim & publicè impugnè inſultant, & lingua maledica ac ſcriptis latrant & debacchantur: ita vt tanquã peripſema mundi habeantur, & à multis, imò ferè omnibus relinquantur, & loco eleemoſynarum irriſiones & opprobria recipiant, & plerunque verbera experiantur. Et ſic ad ſuſtentationẽ fratrũ oportet quaſi continuè diſcurrere, & immoderatis & inutilibus quæſtubus cum periculo animæ & corporis iuuenum & conuerſorum, cum maxima diſtractione mẽtium, intermiſsione ſtudij, lectionum, & Diuini cultus diminutione, & cum relaxatione totius religionis ac vitæ regularis. Quibus omnibus prædictis malis & periculis per moderatas poſſeſsiones & redditus faciliter obuiari poſſet.

Solicitudo in mendicãtibus hoc tẽpore vnde prodeat.

¶ Ex præmiſsis ſequuntur ſex corolaria. Primum eſt: Habere hoc tempore peſsimo poſſeſsiones moderatas, non eſt contra ſtatum perfectionis ordinis prædicatorum, maximè cum diſpenſatione pontificis: cùm (vt dictum eſt) ordo prædicatorum ab initio cum poſſeſsionibus & redditibus fuerit inſtitutus. ¶ Secundum corolarium eſt. Habere moderatas poſſeſsiones & reditus non eſt contra regulam quam profitentur prædicatores, cùm profiteantur regulam D. Auguſt. quam Canonici regulares profitentes, poſſeſsiones moderatas licitè habent. ¶ Tertium corolarium eſt: Habere poſſeſsiones moderatas non eſt cõtra votum fratrum prædicatorum. Et quanuis inter inſtitutiones eorum ſit vna de poſſeſsionibus non recipiendis: Quia (vt dictum eſt) non vouent conſtitutiones, ſed viuere & facere ſecundum conſtitutiones, in quibus ex vi & tenore ipſarum cadit diſpenſatio, vt in illarum prologo continetur. Pręterea conſtitutiones prædictæ non obligant ad culpam, niſi propter præceptum vel cõtemptum. Sed illa ordinatio de poſſeſsionibus non recipiendis nullum habet annexum præceptum aut mandatum (vt patet intuenti) igitur nõ eſt contra votum habere: cùm ſit ex cauſa rationabili & diſpenſatione Apoſtolica. ¶ Quartum corolarium eſt: Turpiter errant qui oppoſitum dicere præſumunt, non intelligentes de quibus loquantur, neque de quibus affirment. ¶ Quintum corolariũ eſt, ꝙ illi qui quibuſdam friuolis quæſitis coloribus domos prædicatorum, aut aliorum mendicantium, ſub regula D. Auguſt. viuentium, odio, cupiditate, aut alia mala intentione, procurant moderatis poſſeſsionibus, ex diſpẽſatione apoſtolica, & amortizatione regia obtentis, indebitè ſpoliari, vt à ſtudio & prædicatione, ex improba & nimis anxia ſolicitudine prouenieṅte, retrahantur, vt tandem ordo pereat: ac etiam qui dicunt contra ſtatum illorum eſſe habere poſſeſsiones: ſic ꝙ nec ſummus pontifex in illis obtinendis valeat diſpenſare: magis olent ac

ſpirant

ſpirant Lutherum(ſaccos mendicitatis,imò verius mendicantium ordines abolere cupientem) quàm Chriſtum.cùm hoc dicentes,primatum D.Petri & ſucceſſorum eius à Cristo collatum deiiciant, ad ſuam ipſorum & eorum quos ad ita ſentiendum inducunt perditionem.Nec obſtat quòd quidam illorum fingunt D.Dominicum in ſuo teſtamento imprecatum fuiſſe maledictionem Dei & ſuam in eos qui poſſeſsiones in ordine prædicatorum niterentur inducere:hoc enim merum figmentum eſſe conſtat,cùm ſola legenda D.Dominici,quam D.Iordanus ſcripſit(quæ prædictas nugas non cõtinet) fuerit approbata,reprobatis aliis legendis ab indiſcretis zelatoribus aut æmulis conſcriptis,vt fuit ordinatũ in capitulo apud Argentinã celebrato,anno Domini 1226.Et poſito & nõ conceſſo ꝙ illa maledictio legeretur,intelligitur imprecata illis qui ſine cauſa rationabili & diſpẽſatione niterentur inducere.Præterea in informationibus & cõteſtationibus ſuper trãſitu D.Dominici factis,in quibus teſtes qui morti ipſius ſancti interfuerunt,auditi ſunt,nulla de huiuſmodi maledictione fit mentio: vt facile videri poteſt in proceſſu canonizationis ipſius.Sed ſolùm ſequentia pro teſtamento dixiſſe dicitur: Charitatem habete,humilitatem ſeruate,& paupertatem voluntariam poſsidete.quæ paupertas cum moderatis poſſeſsionibus in communi ſeruari poteſt,vt dictum eſt.¶Minus pariter obſtat, quod quidam in velamen erroris ſui dicunt ca.Exiit qui ſeminat, de verborum ſignificatione, libro 6.& clementinam,Exiuit de paradiſo,eodem titulo, debere intelligi non ſolùm de minoribus, ſed etiam de prædicatoribus.quod non ſolùm eſt contra veritatem, ſed etiã contra textus intentionem & Ioannis 22,declarationem,in extrauaganti.quia quorundam,eodem titulo. Manifeſtè enim ex textu apparet quòd ſolùm ibi agitur de expoſitione regulæ D.Franciſci, quæ eſt in ſe difficillima, & abſque ſedis Apoſtolicæ declaratione & relaxatione importabilis,quam fratres ordinis prædicatorum nõ ſunt profeſsi,nec ad illam quouis modo ſe obligauerunt:Imò inſtitutio ordinis prædicatorũ ex diametro pugnat cum inſtitutione & approbatione ordinis minorum:quia(vt dictũ eſt)prædicatorum ordo profitetur D. Auguſt.regulam,quæ poſſeſsiones admittit, & per ſummum pontificem fuit cum poſſeſsionibus approbatus,vt dictum eſt.Ordo autem minorum profitetur regulam D.Franciſci, quæ poſſeſſiones non admittit,& cum illa abdicatione poſſeſsionum ab initio approbatus fuit, & eiuſdem ordinis profeſſores habent ſanctum euangelium obſeruare,viuendo in obedientia,ſine proprio,& in charitate,vt in ipſa regula continetur:Finito anno probationis,recipiantur ad obedientiam,promittentes ſemper regulã obſeruare.Et in eadem regula etiã dicitur:Fratres nihil ſibi approprient, nec domũ, nec locum,nec rem aliquam,neque in ſpeciali,neque in communi habeant,ſed tanquam aduenæ & peregrini in hoc ſeculo in paupertate & humilitate domino famulentur,vadant pro eleemoſyna confidenter.Et ſub diſtrictione præcepti inhibetur ne fratres recipiant per ſe,vel per alios, denarios vel pecuniam vllo modo.Sed diuinæ prouidentiæ innitentes,ſuos in domino iaciant cogitatus,qui paſcit volucres cæli,quæ non congregant in horrea,nec ſeminant,nec metunt,nec cogitant de craſtino.ſic (vt dicitur in cle.Exiuit)veriſimile non eſt D.Frãciſcum voluiſſe eos habere granaria vel cellaria, vbi quotidianis mendicationibus deberent ſperare poſſe tranſigere vitam ſuam.Et in calce regulæ habentur hæc verba:Paupertatem,& humilitatem, & ſanctum Euangelium domini noſtri Ieſu Chriſti, quod firmiter promiſimus,obſeruemus.Et vt dicitur in c.Exiit qui ſeminat,D.Franciſcus mãdaſſe dicitur circa vltimum vitæ ſuæ,cuius mandatum teſtamentum ipſius dicitur,vt verba ipſius regulæ non gloſentur,& ꝙ ſic,vel ſic intelligi debeant,non dicatur.Adiiciẽs quòd fratres nullo modo literas aliquas à ſede Apoſtolica petant.& alia quædã inſeruit,quæ non poſſent ſine magna difficultate ſeruari.Cùm igitur inſenſati cerebri ſit,aſſeuerare aliquẽ obligari ad ea,ad quæ nec iure naturali aut diuino aut humano,vel propria volũtate ſe obligauit,& obligationes ſint ſtricti iuris,& odioſę,& ſic potius reſtringendæ(vt dicitur in.l.cum quidam.ff.de lib.& poſthu.)& ordo prædicatorum ad prædictam D. Frãciſci regulam non ſe aſtrinxerit,nec in prælibatis cap.fiat de prædicatoribus aliqua mentio,imò excipiatur in extrauaganti,quia quorundam,Ioan.22.Nec ipſi prædicatores ſic renunciauerunt poſſeſsionibus,quin cum diſpenſatione prælatorum ſuorum & ſummi pontificis(cuius authoritas in omni contractu humano etiam iuramento firmato,intelligitur excepta,vt dicit Glo.in c.quemadmodum,extra de iureiurando,& textus in c.venientes,eodem tit.)euidenter ſequitur quòd abſque ratione & contra omnem veritatem dicitur prædicatores cum diſpenſatione Apoſtolica moderatas poſſeſsiones in communi tenere non poſſe,& ad eos extendi dictum cap.Exiit qui ſeminat,de verb.ſigni.li.6. & clementinam,exiuit de paradiſo,eodem tit.¶Sextum corolarium eſt,quòd licet paupertas minorum ſit maior,cùm nihil poſsint habere(vt ipſi dicunt)nec in communi,nec in particulari,& maximè poſſeſsiones:non eſt tamen perfectior hoc tempore(quo ceſſant gratis oblata)paupertate prædicatorum & Carthuſien.aliorúmque ſub regulis monaſticis religioſè degentium,qui habent moderatas poſſeſsiones in communi.Quia oportet eos cum magna ſolicitudine & mira ac importuna anxietate mendicare.Paupertas enim(vt dictum eſt)non eſt ſecundum ſe bona,ſed ſolùm inquantum tollit ſolicitudinẽ, quæ retrahit à contemplatione diuinorum,& charitate quæ eſt vinculum perfectionis.

Regula D. Frãciſci difficillima.

Regulã ſuã D.Franciſcus in teſtamento prohibuit gloſari.

Ver. 17. DE ERRORIBVS VITANDIS CIRCA PAVPERTATEM.

A TOt fuerunt errores circa paupertatẽ & modos viuendi in paupertate,vt iuſtũ volumen fieri poſſet:adeò vt D.Tho.prolixius diſputarit hanc materiam in opuſculo contra impugnantes religionem,in quo reſpondet authoritatibus & argumentis Gulielmi de.S.Amore , & Sergij magiſtrorum, pro themate aſſumens illud Pſal.Ecce inimici tui domine ſonuerunt:& qui oderunt te,extulerunt caput.Super populum tuum malignauerunt conſilium,cogitauerunt aduerſus ſanctos tuos.Dixerũt,venite diſperdamus eos de gente,non memoretur nomen Iſraël vltrà.Et quia idem doctor diffuſè & clarè profecutus eſt:ſufficiet nobis aliquos errores ſummariè recitare,cùm idem Tho . corum ſophiſticis

Pſal.82.

rationibus & authoritatibus abundè satisfecerit. Vnus error illorum erat, quòd non licebat pauperibus religiosis docere aut prędicare, de quo in prædicto opusculo. c. 19. Alius error, quòd non licebat religiosis esse de collegio secularium magistrorũ, de quo in prædicto opusc.c.3. Alius error erat, quòd non licet religiosis confessiones audire, de quo in dicto opusculo.c.4.& in clementina, dudum, de sepul. Alius error, quòd omnes religiosi tenentur manibus laborare. de quo in dicto opusc. c.5. & 2.2.q. 187. ar.3. Alius error, quòd non licet religiosis omnia sua relinquere, & sibi nihil retinere in particulari nec in communi. de quo in prędicto opusc.c.6. Alius error, quòd non licet religiosis ex eleemosynis viuere. de quo in prædicto opusc.c.7. Alius error, quòd non licet religiosis pro salute animarum discurrere, de quo in prædicto Opusc.c.9.& 10. Alius error, quòd non licet religiosis resistere detractoribus suis. de quo in prædicto Opusc. Alius error, quòd non licet religiosis in iudicio contendere, nec procurare quòd armis defendantur. de quo in dicto opusc.c.15. Alius error, quòd religiosi non debent procurare aliquam pœnam persecutoribus suis. de quo in dicto opusc.c.16. Multos alios errores & impugnationes religionum & religiosorum in prædicto opusc. prosequitur. Nos autem pro pręsenti circa vnum duntaxat improbandum immorabimur.

2.2.q.187. art.1.

Ver. 18. DE ERRORE FRATRICELLORVM ET PAVPERVM DE LVGDVNO.

INter eos qui circa paupertatem errauerunt, fuerunt quidam de secta Fratricellorum siue pauperum de Lugduno, quorum caput (vt ait D. Antho. Flo. in 3. parte histo. titul. 21.c.§.1.) dicitur fuisse magister Michelinus Cęsena, ordinis minorum minister, qui cum multis sequacibus suis cœpit dogmatizare Christum adeò pauperem fuisse, quòd ipse cum collegio Apostolorum nihil habebat in mundo proprium, nec in communi, nec in particulari, non solùm immobile, sed nec etiam mobile. Quod nõ est asserendum, cũ expresè repugnet authoritati sacræ scripturæ (vt patet ex authoritatibus in quarto modo viuendi in paupertate allegatis, in quibus fit mentio de Christi loculis, de emptione ciborũ, de donatione siue elargitatione eleemosynarum: in quibus contractibus transfertur dominium siue proprietas, quam inquantum homo, siue secundum humanam naturam, absolutè ad se pertinere dixit, cũ ait: Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. & Ioh.17. Dedisti mihi potestatẽ omnis carnis: & sic ius siue dominium vtendi, quod idem est cum proprietate. & quãuis non fuerit communiter vsus iure suo: sicut nec potestate iudicandi, quæ data fuerat ei. vnde dicebat, Potestatẽ dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Iure tamen proprietatis vsus est in emptione & donatione, vt dictũ est. imò & se dominum omnium rerum nuncupauit, cùm mittens duos ex discipulis ad soluendum asinã & pullũ, dixit eis: Si quis aliquid vobis dixerit, dicite quia dominus his opus habet: & confestim dimittet eos: & non erant ei opus quantum ad diuinitatem, sed quantum ad humanitatem, vt apparet ex prophetia allegata. & Ioh.13. Vos vocatis me, magister & domine: & benedicitis, sunt etenim. Eã ob rem stãtibus tot testimoniis scripturæ sacræ, in qua nullibi habetur, quòd nõ habuerit dominium siue proprietatem. Nec alicubi autenticè legitur, quòd Christus abdicauerit alicuius rei proprietatem, aut id Apostolis mandauerit: licet bene habeatur quòd non semper voluerit vti dominio & proprietate, maximè cùm dixit: Vulpes foueas habent, & volucres cæli nidos: filius autem hominis non habet vbi caput suum reclinet. & cùm dixit: Quis me constituit iudicem super vos? Licet enim esset iudex, noluit vti potestate iudicandi, nec proprietate domorum, licet proprietatem ipsarum haberet. Constat etiã Christum quantum ad humanitatem, fuisse regem & monarcham, & sic habuisse proprietatem, licet non vsus fuerit. vnd Psal. Deus iudicium tuum regi da. & Hiere.23. Regnabit rex & sapiens erit. & Luc.1. E dabit ei dominus Deus sedem Dauid patris sui: & regnabit in domo Iacob in æternum. & Apoca.19. In cuius fœmore scriptum est, rex regum & dominus dominantium. Propter huiusmodi authoritates & alias multas rationes, Ioannes. 22. pontifex maximus, cum concilio cardinalium, vocatis multis prelatis diuersarum prouinciarum, examinata prius & bene discussa præmissa propositione, seruatis solẽnitatibus in conciliis vniuersalibus vniuersalitas authoritatis obseruari solitis, Auinioni sedẽs pro tribunali, iudicauit & condemnauit prædictam propositionem hæreticã, & eos qui illam dogmatizare præsumpserant, in hæresim incidisse: & si vellent eã pertinaciter sustinere, eos hæreticos declarauit, & contra eos tanquam contra hæreticos, procedendum esse decreuit, vt habetur in extrauagãti, cùm inter nonnullos, de verb. signi. Quã condemnationem & declarationem prędicti Fratricelli indignè ferentes, pronũciauerunt & declarauerunt dictum Ioannem papam huius nominis 22. esse hæreticum cum cardilalibus suis & concilio suo: & antipapã constituere præsumpserunt Petrum de Coruaria, qui cardinales & episcopos suæ factionis ordinauit: & pro suiipsius & suorum tuitione, instituit & coronauit in Antiimperatorem, Ludouicum Bauarum, qui ei obedientiam præstitit. Sed nõ multò pòst Antipapa captus est, qui hęresi abiurata, condemnatus est ad perpetuos carceres, in quibus mortuus est. Plurimi autem ex aliis in sua pertinacia permanentibus, combusti sunt. & sic schisma cessauit: quanuis remanserint nonnulli defensores, dicentes prædictum Ioannẽ 22. non potuisse illam declarationem facere, qui etiam verbis & scriptis per insanias falsas veritatem offuscare nixi sunt. Quorum rationes idem pontifex, ne assertores de tam pestifera, erronea, atque damnata doctrina gloriari, & alios in suum errorem trahere possent, luculenter dissoluit & confutauit in extrauaganti quã super hoc edidit, quæ incipit: Quia quorundam. & in extrauaganti, ad conditorem, de verb. signi. ¶ Et quia possent in futurum aliqui insurgere huiusmodi hæresis defensores: ideo confutationes prædicti Ioh.22. in dictis extrauagantibus contentas, hic inserendas duxi. Et primò notanda & confutanda sunt eorum fundamenta: quorum primum est, quòd quicquid Romani põtifices semel per clauem scientiæ in fide & moribus definierunt, adeò immutabile perseuerat, vt non liceat successori in dubium reuocare, nec contrarium affirmare: licet de his quæ per clauem potestatis ordinauerint, asserant secus esse. Et quia suprà

Matth.28. Ioan.17. Ioan.5. Matth.21. Matth.8. Luc.12. Psal.71. Hiere.23. Primũ fundamentum Fratricellorum.

ſuprà dictum eſt, cùm de fide ageretur, qualiter papa, vt ſummus pontifex procedens, cum concilio rite congregato, ſeruans ſolennitates & ritum ſanctorum patrum in talibus ſeruari ſolitum, non poteſt errare in fide & bonis moribus: ideo non eſt noſtræ intentionis hic immorari: ſed ſolùm recitare euerſionem huius fundamenti, vt iacet. Nam (vt idem Ioannes in prædicta extrauaganti, quia quorundam, dicit) prædictum fundamentum prorſus eſt contrarium veritati. Primò eò quòd ſcientia non eſt clauis ligandi atque ſoluendi, cùm poteſtas ligandi & ſoluendi conferatur ſacerdotibus in eorum ordinatione, & tamen non confertur eis ſcientia. Conſtat enim multos ſacerdotes eſſe ignorantes, qui non poſſunt circa fidem & bonos mores authoritatiuè determinare. Si autem intelligant claues iſtas ſe extendere ad generalem poteſtatem attributam D. Petro ſuíſque ſucceſſoribus, per quam videtur ipſis omnia conceſſiſſe, ſine quibus paſtoris vniuerſalis cura nequit expediri, adhuc conſtat ipſos erraſſe, dicentes aliam eſſe clauem ſcientiæ, & aliam potentiæ: quia clauis ſciētiæ nihil aliud eſt, quàm poteſtas & authoritas cognoſcendi, & per conſequens definiendi. Quare vtraque clauis, ſcilicet cognoſcendi & definiendi, neceſſariò requiritur, vel quòd ſoli claui potentiæ nō competat ſtatuere & definire: ſed ſicut lumen materiale clauigerum in vſu clauis dirigit materialis, & quaſi quantum ad quod obtineat ſcientia vicem lucis. Et hoc ſaluator noſter in promiſsione clauium facta Petro, ſenſiſſe videtur expreſſè, cum poſt illam immediatè ſubiunxerit: Quodcunque ligaueris ſuper terram, &c. nulla de ſciētia habita mentione. ¶Secundum fundamentum illorum eſt, quòd Honorius 3. Grego. 9. Innocen. 4. Alexander. 4. & Nicolaus. 4. prædeceſſores Ioannis 22. approbauerunt regulam D. Franciſci, in qua approbatione dicunt hæc verba contineri: Hæc eſt regula euangelica, Chriſti & Apoſtolicorū imitatrix, quę nihil in hoc mundo habet proprium vel commune, ſed in rebus quibus vtuntur, ſolùm habent ſimplicem vſum facti. His addere præſumentes, præfatos ſummos pontifices & multa concilia generalia definiſſe paupertatem Chriſti & Apoſtolorum cōſtitiſſe perfectè in exprobratione cuiuſlibet temporalis dominij ciuilis & mundani, & ſuſtentationem eorum in ſolo & nudo vſu facti etiam cōſtetiſſe. Ad hoc fundamentum reſpondet idem Ioānes, dicens quòd prorſus obuiat veritati in multis: Primò quidem, quia Honorius prædictam regulam abſque aliqua declaratione confirmauit: & in confirmatione de prædictis verbis nulla mentio habetur, niſi quatenus in ipſa regula continetur. In declarationibus etiam Grego. 9. Innocentij, & Alexandri abſque confirmatione aliqua, interpellantibus fratribus declarauerunt. in quorum declaratione etiam prędicta verba non continentur, imò potius oppoſitum, ꝙ ſcilicet habeant ius vtendi, & vſum iuris, & non ſolùm facti: quia in prædictis declarationibus dicitur, quòd ordo habet vſum rerum conceſſarū, neceſſe eſt ad vſum iuris debere referri. Facta enim quę ſingulorum ſunt, veram perſonam exigunt & requirunt. Ordo autem vera perſona non eſt, ſed repræſentata, & imaginaria potius eſt cenſenda. Quare quę ſunt facti, ſibi conuenire nequeunt, licet ei cōgruere poſsint quæ ſunt iuris. Nec ex verbis Nicolai aut aliorum poteſt haberi, quòd omnia quæ continentur in regula, fundentur in Euangelio, aut Chriſti ſint roborata exemplo: vt patet de tunica cum caputio, & quòd non recipiant per ſe vel aliam perſonam denarios, & multa id genus: & nullus prædeceſſorum (vt ex declarationibus eorum apparet) dixit ſuſtentationem Chriſti & Apoſtolorum eius in ſolo ſimplici & nudo vſu facti conſtitiſſe: imò Nicolaus in ſuis declarationibus innuit Chriſtum cum Apoſtolis habuiſſe proprium in communi. In reſponſione cuiuſdam obiectionis de loculis quos Chriſtus habuiſſe legitur, dicit: Vt imperfectiorum infirmas ſemitas nō damnaret. & ſic aſſerit Chriſtum in infirmorum perſonam loculos habuiſſe, Nec prædicti pontifices declarationes ſuas tanquam de fide ab omnibus tenendas decreuerunt aut diffinierunt, ſed potius importunitate fratrum, ad conſolandū eorum conſcientias, non ſolùm declarauerunt, verùm etiam relaxauerunt: quanuis relaxationis vocabulo non vtantur, vt patet, intuenti, ex maxima impropriatione terminorū contra propriā eorum ſignificationem, vt in admirationē ducantur, qui prædictas declarationes audiunt vel legunt. Vnde idem Ioannes in extrauaganti, ad cōditorē. §. nos itaque, illas declarationes videtur vocare ſimulationes: ait enim, Nos itaque qui veritatē tenemur colere, velut illius (cui veritas cognoſcitur) licet immeriti vicem teneamus in terris: volētes illam, quę in ſancta Dei Eccleſia (quę non verbo tantū, ſed quæ re potius debet obſeruari) Pręmiſsis in ſcrutinio rectæ cōſiderationis adductis, cū fratribus noſtris & multis aliis deliberatione pręhabita diligenti, dignum arbitrantes & congruū, poſſeſſores dicti ordinis non verbis tantū, non ſimulatis artibus, ſed operibus claris veritate ſuffultis, perfectionis ſtatus & altioris paupertatis ſibi pęrogatiuā pę aliis mendicātibus vindicare. Et ad Cæleſtinum quintum per eos allegatum reſpondet, quòd illa non dixit vt papa, ſed vt frater Petrus de Tarantaſia, in quadam poſtilla ſua. Quo ad multa concilia per illos allegata reſpondet, quòd nec honorij cōfirmatio, nec Greg. aut Alexandri, nec Nicolai declarationes factæ, fuerunt in concilio generali confirmatæ, cùm per nullum ipſorū concilium fuerit celebratū. Licet Innocentius celebrauerit concilium generale: in illo tamē nec in aliquo alio fuit facta declaratio prædicta, vt patet intuenti concilia. Nicolaus autem nec celebrauit generale conciliū, nec aliquid circa pręfatā regulam declarauit. Greg. autem 9. nec confirmauit nec declarauit prædictā regulam: Sed in generali concilio, vbi fuerunt caſſati nonnulli mendicantiū ordines, prædicatorum & minorū ordines non caſſauit, ſed aſſeruit approbatos, ſic dicens: Quos euidens ex eis vtilitas Eccleſiæ vniuerſali proueniens, perhibet approbatos, pręſentem non patitur conſtitutionem (ſcilicet caſſationis) extēdi. Nō tamen ſic approbati ſunt, quin ex rationabilibus & emergentibus cauſis caſſari & reprobari poſsint. ¶Quòd autē Chriſtus & Apoſtoli habuerint ſolum ſimplicem & nudū vſum facti, & quòd fratres minores etiam ſolum ſimplicem & nudum vſum facti habeant, ſuſtineri non poteſt: quia quicunque poteſt emere, vēdere, aut permutare, vel dare, ſiue id faciat per ſe, ſiue per interpoſitam perſonam (cùm ſecūdum regulam iuris, qui per alium facit, per ſeipſum facere videatur) non

Secundum fundamentum fratricellorum.

Minores habere ſolū nudum vſum facti ſuſtineri nō poteſt.

habet simplicem vsum facti, sed etiam proprietatem, cùm per tales contractus ex natura sua transferatur dominiũ. Sed Christus per Apostolos emebat cibaria, dabat eleemosynas egenis, soluit didragma: igitur. Similiter prędicti minores per declarationem Nicolai habent facultatem vendendi, permutandi, & dandi non solùm quæ vsu consumuntur, sed etiam domos, libros, vestes, successiones testamétarias, domos, hortos, & alia huiusmodi. Igitur non solùm habent vsum simplicem facti, sed etiam iuris. Impossibile est enim vsum facti simplicẽ absque iure aliquo alicui competere, prout D. Aug. in li. de Doct. Christi. expressè tenet. Quia si vsus denudatus omni iure ab aliquo posset haberi: sequeretur ꝙ actus vtendi esset iniustus, & per consequens ꝙ Christus iniustè fuisset vsus rebus, & ipsi minores iniustè vterentur. Vnde fures vtendo rebus furtiuis, propter hoc solùm iniustè vtuntur, quia absque iure vtendi vtuntur. Si ergo Christus & Apostoli non habebant ius vtendi, iniustè vtebantur, quod est hęreticum. Et si minores sine iure rebus vtantur, iniustus est illorũ vsus, & per consequens non pertinet ad perfectionem, imò potius manifestè repugnat. Si autem iustè vtuntur, ergo non solùm habent simplicem & nudum vsum facti, sed etiam iuris, per quem differunt ab iniustè vtentibus. Et cùm absurdũ & erroneum sit. quòd actus humanus extrinsecus sit iustus, si exercens actum ipsum nullũ habeat ius exercendi: sequitur quòd actus ille non est iustior neque Deo acceptior, quàm actus habentis ius vtendi, cùm actus ille non sit iustus, non potest iustior esse. ¶ Quo ad res autem quæ vsu consumuntur, maximè in comestibilibus, euidenter constat vsum facti nõ separari à proprietate. Cùm enim vsus (qui secundum iura est seruitus) nihil aliud sit quàm ius vtendi rebus alienis, salua rerum substantia. Vsusfructus enim aut vsus, secundum iura, non potest perpetuò à dominio siue proprietate separari: ne proprietas domini semper, abscedente vsu, reddatur inutilis, vt habetur in l. omnium. §. constituitur. ff. de vsufruct. & in l. antiquitas C. eodem ti. Cùm ergo in vsu comestibilium non sit salua rei substantia, sequitur quòd idem erit vsus & rei consumptio siue proprietas, quæ omnino redditur inutilis ei qui vsum non habet. & per consequens contra naturam siue essentiam & definitionem vsus est, ꝙ in rebus quæ vsu consumuntur, differat à proprietate. & ideo illis non conuenit vti, sed bene abuti. Abuti enim nihil aliud est, quàm contra naturam siue essentiam vsus vti. Sed secundum naturam vsus est accipere fructum vel vtilitatem alicuius rei in toto vel in parte, salua rerum substantia: ergo consumere rem est abuti. & sic non est simplex & nudus vsus facti, cum sit consumptio rei & proprietatis, & abusus. ¶ Nec satisfacit aut diluit argumentum illorum euasio, qua dicunt apud Ecclesiam Romanam siue sedem Apostolicam remanere dominium & proprietatem, ex declaratione & retentione Martini 4. & aliorum, qui ad nominationem ipsorum fratrum patres spirituales (quos vocant) constituit procuratores Romanæ Ecclesiæ, ad agendum, exigendum, administrandum, & defendendum bona prædictis fratribus & ordini data, nomine Romanæ Ecclesiæ. Verùm quia tales huiusmodi occasione multos vexabant, in notã & iniuriam Romanæ Ecclesiæ, quæ cùm sit caput omnium Ecclesiarum, in litigando submittebatur inferioribus prælatis: ideo dictus Ioannes 22. in extrauag. ad conditorem, declarat non fuisse intentionem prædecessorum suorum, reseruasse dominium rerum vsu consumptibilium ipso vsu. Vnde ait: Quis enim sanæ mentis crederet, quòd intentio fuerit tanti patris vnius oui, siue casei, aut frusti panis, & aliorum vsu consumptibilium, quæ sæpe fratribus ipsis, è vestigio consumenda conferuntur, dominium Romanæ Ecclesiæ & vsum nudum fratribus retinuisse? profectò probabile non videtur: præsertim cùm bonorum illorum duntaxat dominium Romanæ Ecclesiæ reseruauerit, quorum simplex vsus facti pertinere potest ad fratres dicti ordinis. quod nequaquam potest in rebus vsu consumptibilibus reperiri, in quibus nec ius vtẽdi, nec vsus facti, separata rei proprietate, possunt constitui vel haberi. Deinde in. §. Nos itaque, reuocat dictam retentionem rerum vsu consumptibilium (quam vocat simulationem) quæ profectò ipsis simulantibus officit, qui prætextu illius perfectoris status & altioris paupertatis sibi prærogatiuam præsumunt cum obnubilatione honoris sanctæ Romanæ Ecclesiæ. & volens prouidere, sic ait: Nolentes in posterum sub prętextu seu pallio talis dominii temporalis verbalis nudi ac ænigmatici, tanta bona, quanta dicti fratres faciunt, infici, ac fomentum tantis malis, quanta procedunt ex simulatione huiusmodi, ministrare: de fratrum nostrorum consilio, hoc edicto in perpetuum valiturum sancimus: Quòd in bonis, quæ in posterum conferentur, vel offerentur, aut aliàs quomodolibet obuenire contigerit, fratribus seu ordini prædictis, exceptis Ecclesiis, oratoriis, officinis, & habitationibus, ac vasis, libris, ac vestimentis, diuinis officiis dedicatis vel dedicandis, quæ ad ipsos venient in futurum, ad quæ non se extendunt, adeò in conuenientia suprà dicta (propter quod constitutionem istam ad illa extendi nolumus) nullum ius seu dominium aliquod occasione ordinationis prædictæ (scilicet Martini quarti) seu cuiuslibet alterius prędecessorum nostrorum super hoc spiritualiter æditæ, Romanæ Ecclesiæ acquiratur: sed quo ad hoc habeantur prorsus ordinationes huiusmodi pro non factis. deinde reuocat procuratores & omnia in contrarium facientia. ¶ Quare à talibus dicentibus se nihil habere, nec in particulari nec in communi, quærendum est an ille modus viuendi siue illa paupertas addat aliquid perfectionis, siue sit perfectior modus viuendi in paupertate, quàm modus illorum qui habent aliquid in communi. Si concedatur, fiat argumentum quòd illi non habent perfectiorem modum viuendi quam habuerit Christus cum Apostolis: sed illi habuerunt aliquid in communi, vt patet ex authoritatibus præallegatis, &c. Si dicatur quòd Christus & Apostoli in rebus eleemosynaliter oblatis non habuerunt dominium siue proprietatem: quæratur ab eis, Apud quem manebat dominium illarum rerum? Non quidem apud dantes, quia illi intendebant transferre: neque apud solum Deum, cùm hoc non legatur in scripturis, quòd Christus & Apostoli habuerint solum nudum vsum facti, nec quòd abdicauerint dominium in communi. Et de factis Christi, secũdum D. Augustinum, temerarium est aliquid asserere, nisi

Vsus facti sine iure nulli competere potest.

re,nisi per scripturas sacras posit probari. Si persistant in illo,allegetur extrauag. Ioannis 22. cùm inter nonnullos,de verborum sig. In qua habetur quòd prædictus Ioãnes habita matura & diligenti deliberatione cum fratribus suis(hoc est cum Cardinalibus)ac aliis multis prælatis & peritis viris,sedens pro tribunali,sententialiter & diffinitiuè declarauit assertionẽ illorum, qui dicunt redemptorem nostrum Christum ac eius Apostolos in speciali non habuisse aliqua,nec in particulari,nec in communi, erroneam & hæreticam deinceps fore censendam,vtpote sacræ scripturæ cõtrariam. Si dicatur quòd non poterat declarare,obiiciatur quòd illa fuit euasio Fratricellorum,quæ etiam fuit condemnata,vt in extrauag.quia quorundam,eodem titulo.Ex præcedentibus patet longa prosecutio & improbatio illorum. Si verò dicatur quòd Christus aliquo tempore habuit, in communi, vt condescenderet infirmitati imperfectorum:& aliquo tempore nihil habuit,nec in communi, nec in particulari : quæratur quo tempore,& vbi habetur abdicatio proprietatis.quod cùm non posit ostẽdi, sequitur quòd merè voluntariè, & secundum D. August. temerariè dictum est.Si allegetur illud Matth.8. Vulpes foueas habent,&c.obiiciendũ quòd ex illo passu nõ potest haberi,nisi quòd ipse abdicauit possessiones,sed non ea quæ erant ad sustentationem necessaria, & quæ solo vsu consumebantur. Poterit fieri prosecutio(vt suprà)de emptione ciborum,de datione egenis,& de dominio asinæ, cuius se esse dominum manifestè declarauit,& etiam de inseparabilitate vsus facti à proprietate in rebus cõsumptibilibus,& de iniustitia illius vsus simplicis & nudi sine vsu iuris, aut absque iure vtendi, & alio modo, prout respondebitur:hæc pro institutione sufficiant.

Ver. 19. DE PERFECTIONE CONTINENTIAE.

A PErfectionem continentiæ à Christo introductam esse constat per illud quod dixit, Sunt eunuchi qui se castrauerunt propter regnum Dei.& postea subdit, Qui potest capere capiat: Et ne alicui spes perfectionis tolleretur,assumpsit ad perfectionis statum illos,quos inuenit matrimonio iunctos. Non autem poterat absque iniuria fieri,quòd viri vxores desererent,sicut quòd omnes diuitias relinquerent.Ideo Petrum ab vxore non separauit:sed Ioannem(vt fertur)volentem nubere, à nuptiis reuocauit. Ad statum enim perfectionis requiritur abstractio eorum,per quæ homo impeditur ne feratur totaliter in dei seruitium.inter quæ impedimenta vnum est vsus carnalis copulæ,qui duplici ratione impedit.Primò propter vehementiam delectationis. Vnde Philosophus dicit, quòd eius frequentia augetur concupiscentia.Secundò propter solicitudinem quam ingerit homini de gubernatione vxoris,& filiorum,& temporalium,quæ ad eorum sustentationem requiruntur. vnde Aposto. Qui sine vxore est,solicitus est quæ sunt domini,quomodo placeat deo.Qui autem cum vxore est,solicitus est quæ sunt mundi,quomodo placeat vxori.& idem dicit de muliere.Vnde sicut fuit damnatus Vigilantius,qui diuitias æquabat paupertati:ita damnatus est Iouinianus, qui matrimoniuũ æquabat virginitati.Et quanuis Abraham ambularet coram Deo,& esset perfectus(vt Dominus dixerat ei) & alij antiqui patres perfectionem animi habuerint cum diuitiis & matrimonio:non tamen sequitur quòd infirmiores debeant præsumere se esse tantę virtutis,vt cum diuitiis & matrimonio posint ad perfectionem virtutis peruenire:sicut nec aliquis inermis præsumit hostes inuadere:quia Sanson cum mandibula asini multos hostium peremit,scilicet mille. Nam illi patres,si tempus fuisset continentiæ & paupertatis seruandæ,studiosiùs hoc impleuissent.Ex præmissis sequitur,quòd quicunque matrimonio vtuntur,non sunt simpliciter & absolutè religiosi.

2.2.q.186. ar.4. *Math.19.* *3.Ethi.* *1.Cor.7.* *Gen.* *Iudi.15.*

Ver. 20. DE PERFECTIONE OBEDIENTIAE.

B PErfectio religionis maximè consistit in imitatione Christi,secundum illud:Si vis perfectus esse,vade,&c. sequitur,& sequere me.sed in Christo maximè commendatur obediẽtia. (Factus est enim obediens vsque ad mortem,mortem autem crucis.)Cùm enim status religionis sit quædam disciplina vel exercitium tendendi ad perfectionẽ:& quicunque instruuntur & exercitantur vt perueniant ad aliquem finem,oportet quòd directionem alicuius sequantur,secundum cuius arbitrium exerceantur, & instruantur,vt peruenire posint ad ipsum finem,prout discipuli sub magistro. Vnde Monachorũ vita dicitur subiectionis & disciplinatus.Et quanuis obedire prælatis in his quæ sunt necessitatis,pertineat ad omnes(iuxta illud,Obedite præpositis vestris, & subiacete eis:) Obedire tamen in his quæ pertinent ad exercitium perfectionis, pertinet propriè ad religiosos. Et comparatur ista obedientia ad aliam,sicut particulare ad vniuersale.Illi enim qui viuunt in seculo,aliquid sibi retinent,& aliquid Deo largiuntur:sed in religione totaliter se & sua tribuunt. Et licet prælati religionum sint exempti ab obedientia episcoporum diocesanorum:obligantur tamen ad obediendum summo pontifici,non solùm in his quæ sunt communia aliis,sed etiam specialiter in his quæ pertinent ad perfectionem religionis.¶Heremitæ verò qui paupertatem non vouent,nõ sunt simpliciter & absolutè in statu perfectionis:licet etiam obedire teneantur diocesanis.Nec obstat quòd coacta siue necessaria obsequia nõ placent Deo,iuxta illud:Non ex tristitia aut necesitate &c.Quia cùm obediẽtia religiosorum sit voluntaria & liberaliter promissa,sequitur quòd obsequia siue seruitia ipsorum sunt Deo accepta, nec sunt ex tristicia aut ex necesitate coactionis, de qua loquitur Aposto. Ideo non excludunt rationẽ meriti.vnde D.Aug.ad Armentarium, Non te vouisse pœniteat:imò gaude iam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset.Felix necesitas,quæ ad meliora compellit.

2.2.q.186. ar.5. *Matth.19.* *Philip.2.* *Heb.vlti.* *Heremitæ non sunt in statu perfectionis.* *2.Cor.9.*

Ver. 21. DE ESSENTIALIBVS STATVS RELIGIONIS.

C PAupertas,continentia,& obedientia,adeò sunt essentialia vitæ regularis, vt nec summus pontifex posit in eis dispensare, vt habetur in c.cùm monasterium, circa finem, de statu regula. vbi dicitur,Cùm abdicatio proprietatis & custodia castitatis adeò sint annexa regulæ monachali,vt nec contra eam posit summus pontifex licentiã indulgere:eadẽ ratione dicendũ est de obedientia. Et quan-

2.2.q 186. ar.6.& 7.

uis summus pontifex possit eximere monachum à suo prælato immediato, immò ab omnibus prælatis suæ religionis: nō tamen à sua obediētia, in his quæ pertinent ad suam religionem. Vnde communiter dicitur, ꝙ papa non potest facere de monacho non monachum: licet possit dispensare quòd dimittat habitum: Quia habitus non facit monachum, sed professio regularis, vt habetur in c. porrectū, de regular. & trā. ad relig. Et quanuis prælatus immediatus possit dare religioso administrationem tēporalium: non potest tamen dare licētiam quòd habeat proprium. Vnde etiam si monachus aut religiosus fiat episcopus, non deobligatur à votis, imò nec à cæremoniis & obseruātiis regularibus, nisi in quantum impediunt officium pastorale: & sic tenetur ad deferendum habitum. Nec potest vllo modo facere testamentum: Quia cùm sit episcopus, committitur ei sola administratio rerum Ecclesiasticarum: quæ administratio finitur morte, à qua incipit testamentum valere, vt habetur Heb. 9. Si tamen ex cōcessione papæ testamentum faciat, non intelligitur de proprio facere: sed apostolica authoritate intelligitur esse ampliata potestas suæ administrationis, vt eius dispensatio possit valere post mortem. Inter tamen tria prædicta vota votum obedientiæ præeminet. Vnde D. Grego. exponens illud 1. Regum. 15. Melior est obedientia quàm victimæ, dicit: Obedientia victimis iure præponitur: quia per victimas aliena caro, per obedientiam verò propria voluntas mactatur. vnde sequitur quòd obedientiæ votum est præcipuum triplici ratione: Prima, quia aliquid magis offert Deo: Secunda, quia continet sub se alia vota, sed non conuertitur: Tertia, quia propriè se extendit ad actus propinquos fini religionis, qui est honor & cultus Dei. Vnde si aliquis absque voto obedientiæ, voluntariam paupertatem & continentiam etiam voto seruet: non propter hoc pertinet ad statum religionis, qui præfertur etiam virginitati ex voto simplici seruatæ. dicit enim D. August. Nemo, quantum puto, ausus fuerit virginitatem præferre monasterio. Post votum obedientiæ votum castitatis habet secundum locum, & postremò votum paupertatis, quo quis abdicat à se proprietatem, & renunciat bonis temporalibus. Non tenetur tamen religiosus renunciare honori qui Deo & sanctis exhibetur propter virtutem. vnde Psal. Mihi autem nimis honorati sunt amici tui Deus. Cùm enim honor non debeatur nisi virtuti (cuius est præmium, secundum Philosophum) & religiosi tendant ad perfectionem virtutis, non competit eis renunciare. & ideo possunt gradum doctoratus & magisterij suscipere. Nec obstat illud Mat. 23. Nolite vocari rabbi: quia (vt dicit ibi Glo.) non prohibet esse, sed velle vocari: vel intelligitur de magisterio principali, sicut ibi loquitur de patre principali, cùm ait: Patrem nolite vobis vocare super terram. Quanuis honori qui debetur exteriori excellentiæ, renuncient ex hoc ipso quòd secularem vitam derelinquunt. vnde ad hoc non requiritur speciale votum.

2.2.q.185. ar.8. — *2.2.q.186. ar.8.* — *25. Moral.* — *Votum obedientiæ inter alia est præcipuum.* — *In li. de vir.* — *2.2.q.186. ar.7. ad 4.* — *Psal. 138.* — *3. Ethi.*

Ver. 22. DE RELIGIONVM DIFFERENTIA.

ar.1.

CVm religionis status sit quoddam exercitium, quo aliquis exercetur ad perfectionem charitatis, D & sint diuersa charitatis opera, quibus homo vacare potest: sequitur quòd licet in omni religione commune sit vt homo totaliter se præbeat ad seruiendum Deo; tamen sunt diuersi modi exercitiorum, & per consequens diuersæ religiones. Vnde ad ornatum reginæ pertinet quòd sit circundata varietate. Diuersitas autem religionum dupliciter considerari potest: Vno modo secundum diuersitatem eorum, ad quæ ordinatur. Aliqua enim ordinatur ad recipiendos peregrinos hospitio. Alia ad visitandos & retinendos captiuos: Alia ad militandum: alia ad docendum & prædicandum, vt prædicatorum ordo: Alia ad contemplandum, vt Carthusien. Alio modo potest attendi diuersitas religionum secundum diuersitatem exercitiorum, puta quòd in vna religione castigatur corpus per abstinentiam ciborum, vt in religione Minimorum, in alia per exercitium manualium operum, vel per nuditatem, vel per aliquid aliud huiusmodi. Sed quia finis est quid potissimum in vnoquoque: maior est religionum diuersitas, quæ attenditur secundum diuersos fines, ad quos religio ordinatur, quàm quæ attenditur secundum diuersa exercitia. & ideo quantò finis alicuius religionis est melior & dignior, tantò religio illa præstantior.

Præstantia religionum ex fine debet attendi.

Ver. 23. DE INGRESSV RELIGIONIS.

2.2.q.189. ar.1. — *Luc.5.* — *Eccle.5.* — *c.16.§.6. ver.19.* — *2.2.q.189. ar.3. ad 3.*

NOn est necesse quòd aliquis prius exerceatur in obseruantia præceptorū, quàm transeat ad perfectionem consiliorum, siue antequàm ingrediatur religionem: cùm Dominus Matthęum publicanum, qui nondum in obseruātia præceptorum erat exercitatus, vocauerit ad consiliorum obseruantiam. Nec etiam est necesse prius vouere religionis ingressum, quàm religionē intrare. licet sit melius, cùm opus ex voto factum, sit laudabilius, quàm sine voto factū, vt dictum est cùm de voto ageretur. Vouens ingredi religionem, tenetur illam intrare, secundum modum, tempus, & locum, secundū quæ voto se obligare intendebat, legitimo impedimento cessante. Vnde Salomon, Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Displicet enim ei infidelis & stulta promissio. Et Glo. super illud Psalmi. Vouete & reddite, &c. dicit, Vouere voluntati consulitur: sed post voti promissionem, redditio necessariò exigitur. nec potest per aliud votum deobligari, cùm nullum aliud maius votum esse possit, aut de meliori bono. Nec etiam votum crucis in subsidium terræ sanctæ, per quod ex indulgentia apostolica quis cōsequitur plenariam remissionem peccatorum, vt dictum est cùm de indulgentiis ageretur. Cùm enim votum religionis sit perpetuum, est maius quàm votum peregrinationis, quod est temporale. Vnde in c. scripturæ, extra de voto & voti redemptione, habetur quòd reus fracti voti non habetur, qui temporale obsequium in perpetuam noscitur religionis obseruantiam commutare. ¶Et rationabiliter dici potest, quòd per ingressum perfectum religionis, qui fit in professione, aliquis consequatur plenariam remissionem omnium peccatorum. Si enim aliquibus eleemosynis factis statim homo potest satisfacere de peccatis, secundum illud Dan. 4. Peccata tua eleemosynis redime: multò magis in satisfactione pro omnibus peccatis sufficit, quòd aliquis totaliter se diuinis officiis mancipet per religionis ingressum:

ingressum: quia excedit omne satisfactionis genus, etiam solennis pœnitentiæ, vt habetur in c.admonere.33.q.2. Sicut holocaustum excedit omnia alia sacrificia, vt D. Gregorius super Ezechielem dicit. Vnde legitur in vitis patrum, quòd eandem gratiam consequuntur religionem intrantes, quam consequuntur baptizati. Sed licet per hoc ab omni reatu non absoluantur: ingressus tamen religionis vtilior est, quàm peregrinatio terræ sanctæ, quantum ad promotionem in bonum, quæ præponderat absolutioni à pœna. ¶ Et cùm obligatio voti ex voluntate procedat, cùm vouere sit voluntatis: sequitur quòd tanta est obligatio voti, quantum voluntas & intentio vouentis se extendit. & per consequẽs si vouens intendit se obligare non solùm ad ingressum religionis, sed etiã ad perpetuò manendum, tenetur perpetuò manere. Si autem intendit se obligare ad religionis ingressum causa experiẽdi, cum libertate manendi vel nõ manendi, absq; hoc quòd cogitet de libertate exitus, vel de perpetuitate manendi, videtur obligari ad ingressum religionis, secundum formam iuris, quæ est vt ingredientibus detur annus probationis. Et sic non tenetur profiteri. vnde potest redire ad seculum, vt habetur in c.cõsulti, extra de reg. & transe. ad relig. Et qui ad probandam religionem intrat, & deinde exit, maximè ex rationabili causa, non scandalizat, nec dat malum exemplum: & si alij scandalizarentur, est scandalum passiuum, & non actiuum ex parte exeuntis: quia non fecit nisi quod licitum erat ei facere. Nec etiam talis intelligitur retro respicere, contra illud quod dixit Christus, Nemo mittens manum ad aratrum, & respiciens retro, dignus est regno Dei: nisi quando prætermittit id ad quod se obligauit: alioquin quicunq; per aliquod tempus facit aliquod bonum, vel habet bonum propositum, si nõ semper continuaret, esset ineptus regno Dei. Qui verò intrat vt statim exeat, non videtur satisfacere voto suo: Quia illud in voto suo non intendebat: vel si intendebat, votum videtur esse irrisorium. Ideo tenetur mutare propositum, vt saltem velit experiri an ei expediat in religione manere. Et quia (vt dicit Philosophus) in magnis dubiis requiritur deliberatio. & certum est quòd ingressus religionis est secũdum se bonus, & qui hoc dubitat, derogat Christo, qui consilium dedit: sequitur quòd ad ingrediendam religionem non est necesse multum cõsiliari. vnde Petrus & Andreas ad solam vocationem Domini, relictis retibus, continuò sequuti sunt eum. Et D. August. Vocat te oriens, hoc est Christus, & tu accedis ad occidentem, hoc est ad hominem mortalem errare potentem. Circa modum tamen intrãdi dubium esse potest propter impedimenta. Ideo tunc consilium est habendum cum his qui prodesse possunt. Et non est confitendum domesticis carnalibus. Quia inimici hominis domestici eius. Vnde Christus reprehendit eum qui dicebat, Permitte me renunciare his qui domi sunt. ¶ Impedimẽta autem legitima ingressus religionis sunt septem: Primum est matrimonium consummatum, inuita coniuge, vt habetur in c.quidam, de conuersione coniugatorum. Si tamen vir & mulier velint religionem intrare & profiteri (mulier in monasterio monialium, & vir in monasterio virorum) possunt, vt habetur in c.cùm sis præditus, extra de conuersione coniugatorum. Secundum impedimentum est corporalis infirmitas, vel tanta debilitas, quòd non possit onera religionis portare. Tertium impedimentum est seruitus: quia fieret iniuria domino. Vnde Apost. Seruus vocatus es, non sit tibi curæ. Quartum est ratiociniorum obligatio. Et ideo si aliquis est obligatus alicui ad reddendam rationem vel certum debitum, non potest licitè solutionem & redditionem prætermittere, vt religionem ingrediatur. Si tamẽ debeat aliquam pecuniam, & non habeat vnde reddat, tenetur facere quod potest scilicet vt cedat bonis creditori. Propter pecuniam tamen persona liberi hominis non obligatur, sed solùm res: quia persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ. vnde licitè potest exhibitis rebus suis religionem intrare. Nec tenetur in seculo remanere, vt procuret vnde debitum reddat. Quintum impedimentum, saltem quo ad professionem, est defectus ætatis. vnde in c.ad nostram, de reg. & transf. ad relig. dicitur quòd professio facta ante consummationem 14. anni non obligat, post 14. verò si fit per susceptionem habitus professorum in religionibus, in quibus habitus professorum sunt distincti ab habitibus nouitiorum, etiam non ligat, nisi detur perseuerantia tridui, post quod sunt obligati & tacitè professi, etiam si verbo non exprimatur, vt habetur in c. sequenti. Idem de filia minore 12. annis sponte velata, vt in c.cum virum, eodem tit. Et eodem modo dicendum est, vbi habitus non sunt distincti, si perseueret per triduum post annum. Distincti autem habitus intelliguntur siue per benedictionem vestium, cum profitentibus conceduntur, siue etiam aliquid aliud fiat, per quod nouitiorum à professorum habitu discernantur. vt habetur in c.1.§.distinctos, eodem tit. lib. 6. Professio fieri nec recipi debet ante annum probationis, licet ante annum facta teneat, vt in c.ad Apostolicam, eodem ti. Excipiuntur tamen professiones religiosorum ordinum mendicantium, vt habetur in c. non solùm, & c. constitutionem, de reg. & transf. ad relig. lib.6. In quibus, secundum Syluestrum de Prierio, requiruntur quindecim anni in masculis, & tredecim in monialibus. Sextum impedimentum est parentum necessitas actualis, vbi alij non sunt qui eos subleuare possint & subleuent: tanta est enim filij ad patrem obligatio, quòd religiosus professus, licitè monasterium exire potest ad subueniẽdum patri, vt dictum est cùm de pietate ageretur c.5.§.7. Seclusa verò necessitate victus, post annos pubertatis potest, etiam inuitis parentibus, religionem profiteri, vt dictum est ibi, ex D. Hiero. Septimum impedimentum est status perfectior. Ideo cardinales & episcopi nõ possunt religionem intrare, vt dictum est cum de statu episcoporum ageretur. Curati verò & minores prelati possunt religionem intrare, etiam sine licentia episcopi, imò etiam eo cõtradicente, vt habetur in c.duæ sunt leges.30.q.2. ¶ Nec obstat quòd Vigilantius adducit, Si omnes se clauserint in monasteriis, & fuerint in solitudine, quis deseruiet Ecclesiis? Quis seculares homines lucrifaciet? Quis peccantes ad virtutem poterit exhortari? Ad hæc D. Hier. in epist. contra eum sic respondet: Hoc enim modo si omnes tecum fatui sint, sapiens quis esse poterit? & virginitas non erit approbanda. Si enim omnes virgines fuerint, & nuptiæ non fuerint, in-

Profitentes consequũtur gratiam baptizatorũ.

Luc.19.

3. Ethic.

Matth. 4.

In li. de ver. Do.

Mich.7.

Matth.8.

Quę impediant religionis ingressum.

1 Cor.7.

2.2.q. 189. art.6. ad. 6.

Aetas requisita ad professionẽ.

2.2.q.189. art.6.

2.2.q.vlt. ar.7. ad.2.

teribit genus humanũ. Rara est virtus, nec à pluribus appetitur. Patet ergo quòd hic timor stultus est, sicut si quis timeret haurire aquam, ne flumen deficeret. ¶Ex perfectione status religionis, quæ est de meliori bono ad cultum & honorem Dei & animarum salutem ordinato, sequitur quod licitum est vnicuiq; ad religionem inducere: sic quòd inducentes non solum non peccant, sed magnũ merentur premium. Dicitur enim Iaco. vlt. Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore viæ suæ, saluabit animam eius, & operit multitudinem peccatorum. Qui ad iustitiam erudiunt plurimos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Ideo non solum licet inducere adultos & peccatores ad religionis ingressum, sed etiã pueros & innocentes. vnde Christus, Sinite paruulos venire ad me, & c. Et licet ante annos pubertatis profiteri non possint, possunt tamen cum voluntate parentum in religione recipi, vt nutriãtur ibidem, sicut de D. Ioan. Baptista legitur, quòd cùm esset puer, erat in desertis. Et Hiere. dicebat: Bonum est adolescenti cùm portauerit iugum Domini ab adolescentia sua. Posset tamen contingere circa huiusmodi inductionem triplex inordinatio. Prima est violentia: Secunda, Simonia, si quis simoniacè alium ad religionem trahat muneribus datis. quod prohibetur in c. quàm pio mentis affectu. 1. q. 2. Nec tamẽ ad hoc pertinet, si quis aliquid alicui pauperi necessaria subministret, & in seculo nutriat eum, vt religionem ingrediatur, vel si sine pacto aliqua munuscula tribuat ad familiaritatem captandam. Tertia, deordinatio, si mendaciis eum alliciat: imminet enim sic inducto periculum, ne cum deceptum se inuenerit, retrocedat: & sic fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.

2.2.q.189. art.5. — Dan.12. — Matth.19. Luc.1. Tren.3.

Ver. 24. DE TRANSITV VNIUS RELIGIONIS AD ALIAM.

2.2.q.189. art.8.

TRansitus religionis ad religionem secundum se non est laudabilis, tum quia scandalizantur illi qui relinquuntur, & alij etiam, tum etiam quia facilius proficit aliquis in religione quam consueuit, quàm in illa quam non consueuit. Ideo talibus transeuntibus timendum est, ne dum omnem sequuntur, nullam integrè consequantur, vt dicit Patrum abbas Nestorius. Potest tamẽ aliquis ex vna religione transire in aliam, triplici ex causa. Primò quidem zelo perfectioris & melioris frugis, religionis scilicet obseruatæ. Secundò propter declinationem religionis à debita perfectione. Tertiò propter infirmitatem vel debilitatem, ex qua interdum prouenit quòd non potest aliquis arctioris religionis statuta seruare, potest tamen seruare statuta laxioris. Sed in his tribus casibus est differentia: Nam in primo casu debet quidem propter humilitatem, licentiam petere, quæ ei negari non debet, dummodo constet illam religionem esse arctiorem & melioris frugis ac debitè obseruatã: Quia quanuis religio secundum se & statuta sit arctior, si laxius in ea viuatur, quam in ea à qua transit, non est tutus apud Deum & in foro interiori. Et si super hoc habeat facultatem à summo pontifice vel prælato suo, est obreptitia, & sic nullius valoris. In secundo casu requiritur superioris iudicium, in tertio necessaria est licentia vel dispensatio. A

§. 2. DE LEGE POLITICA AVT CIVILI.

LEx Politica seu Ciuilis est dictamen prudentiale institutum & promulgatum, à principe vel multitudine directiuum actuum humanorum in ordine ad pacificum conuictum temporalem. Quod quidem dictamen cùm sit regula, posset Canon appellari. vsus tamen inoleuit, vt lex politica & ciuilis nũcupetur, vt differentia esset inter decreta & sanctiones, ad finem spiritualem & temporalem determinatas. Ab Isidoro verò definitur ius Ciuile, quod quisque populus vel ciuitas sibi proprium diuina humanáque causa constituit, vt habetur in c. ius ciuile. 1. dist. B

Ver. 1. DE DIVISIONE LEGIS.

1.2.q.95. art.4. 3. Poli.

LEx ciuilis secundum diuersas considerationes diuersimodè diuiditur Si enim cõsideretur vt instituitur à gubernante communitatem ciuitatis, distinguitur & diuiditur secundum diuersa regimina ciuitatum. Quorum vnum, secundum Philosophum, est regimen regale, quando scilicet ciuitas vel alia communitas gubernatur ab vno. & secundum hoc dicitur Constitutio vel Edictum, vt in c. constitutio. 1. dist. vbi dicitur: Constitutio vel edictum est, quod rex vel imperator constituit vel edidit. Aliud verò regimen dicitur Aristocraticum, hoc est principatus optimorum: & secundum ordinationes eorum dicuntur Senatusconsulta vel Responsa Prudentum, quæ Isidorus diuersificat: Quia dicit Senatusconsultum esse, quod senatores tantum populis consulendo, decernunt. Responsa verò prudentum sunt, quæ iurisconsulti respondere dicuntur cõsulentibus. Vnde & responsa Pauli dicta sunt. Fuerunt enim quidam prudentes & arbitri æquitatis, qui constitutiones ciuilis iuris compositas ediderunt, quibus dissidentium lites contentionésque sopirent, vt habetur in 2. dist. decreti. Aliud regimẽ est obligargia, hoc est principatus paucorum diuitum potentum. & secundum hoc ordinationes eorũ dicuntur leges Prætoriæ & Honorariæ, siue ius Prætorium & Honorariũ. Aliud regimen dicitur Democratia siue Democraticum, hoc est multorum. & secundum hoc ordinationes eorum dicũtur Plebiscita, quæ plebs tantum constituit. & dicuntur Plebiscita, eò quòd plebs sciat vel sciscitatur & rogat vt fiant. Aliud est regimen Tyrannicum, quod est omnino corruptum. Et ex hoc non sumitur aliqua lex. Est etiam aliquod regimen ex istis mixtum. & secundum hoc sumitur lex, quam maiores simul cum plebe sanxerunt. Si verò consideretur lex vt directiua humanorum actuum, diuiditur secũdum diuersa de quibus fertur, quæ interdum ab authoribus nominatur. vnde in c. quædam. 2. dist. dicitur, Quædam etiam leges dicuntur ab his qui eas ediderunt. vt Consulares, Tribunitiæ, Iuliæ, Corneliæ. Nam sub Octauiano Cæsare suffecti (hoc est substituti) sunt Consules, inter eos Papius & Pompeius, qui leges tulerunt, quæ à nobis eorum nominibus appellantur, Papia & Pompeia, cõtinentes patrum præmia pro suscipiendis liberis. Sub eodem quoque imperatore Falcidius Tribunus plebis legẽ fecit, ne quis plus extraneis testamẽto legaret, quam vt quarta pars superesset hæredibus. ex cuius nomine lex Falcidia est nominata. Sic lex Trabellianica à Trabellio, & idem de aliis multis. Aliquando C

verò

verò nominantur non solùm ab authoribus, sed etiam à rebus de quibus feruntur, vt lex Iulia de adulteriis, lex Cornelia de Sicariis. Sic lex Militaris de belli solennitatibus, leges Nauales, seu naualium cõmerciorũ, & leges Rhodię ab insula Rhodo, quę dicitur Colossa, ad cuius habitatores Apost. Scripsit, vocans eos Collossenses. Aliquæ verò nominantur ab obseruatoribus, & ab his quibus dantur, & sic dicitur ius Quiritum, quod nulli tenent, nisi Quirites, hoc est Romani, de quo in c. ius Quiritum. 1. dist. Sic & leges Lacedæmonum, Atheniensium, Ægyptiorum, & huiusmodi. Aliquando verò leges nominantur à modo eorum, de quibus tractant. Vnde in c. Satyra. 2. dist. dicitur, Satyra verò lex est, quæ de pluribus rebus simul loquitur, dicta à copia rerum, & quasi à saturitate. vnde & satyram scribere est varia poëmata condere, vt Satyræ Horatij, Iuuenalis, & Persij.

Ver. 2. DE PRIVILEGIIS.

A SVnt etiam quædam priuatæ leges, tam Ecclesiasticæ quàm seculares, quæ Priuilegia appellantur, de quibus in c. priuilegia. 4. dist. ex Isido. 5. Etymologiarum. Priuilegia sunt leges priuatorum, hoc est eorum qui non sunt constituti in dignitate, vt in c. qui contra. 24. q. 1. Nam priuilegium dictum est, eò quòd in priuato feratur. Et accipitur dupliciter: Vno modo largè, pro omni confessione quæ est præter ius commune. Et sic quodammodo se extendit ad beneficium. Alio modo propriè, & tunc priuilegium dicitur priuatum ius, indultum à principe contra ius. Et inde est quòd ille solus potest priuilegium dare, qui est supra ius commune, siue qui potest legem condere, vel qui ab eo aut superiori habet potestatem dandi priuilegia.

Ver. 3. DE PRIVILEGIORVM DIVERSITATE.

B PRiuilegia quædam sunt à Deo concessa, vt priuilegium de pluralitate vxorũ, primò datum Abrahæ & aliis patribus. Item priuilegium de occisione suiipsius datum fuit Sansoni. Priuilegium de præseruatione peccati originalis datum fuit D. Virgini: de liberatione ab inferno, Traiano, ad preces D. Gregorij. Oseæ, de accipienda vxore fornicaria. Et generaliter omnes inspirationes Spiritus sancti contra ius commune, dici possunt priuilegium: quia liberant à lege communi. vnde Apost. Vbi spiritus Domini, ibi libertas. & alibi: Si spiritu ducimini, non estis sub lege, scilicet communi, in his ad quæ ducit spiritus. Lex tamen communis nullo modo est dimittenda, nisi quis sit omnino certus de Spiritus sancti inspiratione, vt erant Sancti, qui interiori & euidenti reuelatione erant certificati. Quod est bene notandum, quia circa hoc multi fuerunt decepti, pręcipuè Lutherani nostris temporibus, qui arbitrabantur quòd quicquid in mentem eorum suggesisset dæmon, à Spiritu sancto esset: non aduertentes ad id quod dicit Apostolus de sathana, quòd se transfigurat in angelum lucis. Quædam autem sunt priuilegia data hominibus, de quibus nunc intendimus agere. & horum priuilegiorum quatuor sunt species. Quoddam enim dicitur reale, vt quod datum est Ecclesiæ, aut ciuitati, dignitati, aut loco, siue personæ, ratione loci seu alteri⁹ rei, de quibus in c. cum olim, & c. seq. extra de priuilegiis. Quoddam est purè corporale, quod scilicet conceditur corpori tantum, hoc est vniuersitati vel collegio, & non singulis de illo. Quoddam est personale, hoc est personæ concessum. & istud est duplex scilicet merè personale, quod alicui vel aliquibus conceditur, expresis nominibus. Aliud personale commune, quod conceditur personis sub expresione nominis in communi, vt sunt priuilegia prædicatoribus & minoribus, ac aliis ordinibus data. Quoddam verò est corporale & personale, quod datur communitati & singulis de communitate.

Priuilegia diuina. *2. Cor. 3. Galat 5.* *2. Cor. 11.* *Priuilegiorum species.*

Ver. 4. DE PRIVILEGIORVM INTERPRETATIONE.

C CIrca interpretationem priuilegiorum notandum est, quòd vbi verba sunt multũ obscura vel ambigua, eius est interpretari, cuius est condere, vt habetur in c. cùm venissent, extra de iudiciis. & in c. inter alia, de senten. excommunic. Si verò non sunt multum ambigua, tunc debet tenor priuilegij diligenter considerari, vt dicitur in c. porrò, eodem tit. & potius insistendum est intentioni priuilegij quàm verbis, vt dicitur in c. Marcion. 1. quæst. 1. & in c. intelligentia, de verb. sign. extra. vbi dicitur quòd intelligentia verborum ex causis est assumẽda: quia non sermoni res, sed rei est sermo subiectus. Et si propriè & strictè intelligantur, debent strictè interpretari, vt minus quàm posibile sit, derogetur iuri communi, vt in c. cùm dilectus. §. quia nobis, extra de consuetudine. vbi etiam dicitur quòd nõ debet priuilegium adeò strictè interpretari, vt de nihilo prosit. Si verò priuilegium accipiatur largè, prout sapit beneficium, est latisimè interpretandum in præiudicium cõcedentis: sed strictè in pręiudicium aliorum, vt habetur in c. quia circa, extra de priuile. Differentia est inter priuilegium & dispensationem, sicut inter magis commune, & minus commune. Priuilegium enim se extẽdit ad ea quæ sunt præter ius, & aliquando contra ius: dispensatio autem semper est contra ius.

Ad quem pertineat priuilegiorũ interpretatio.

Ver. 5. DE PRIVILEGIORVM EVACVATIONE.

D PRiuilegium euacuatur multis modis: Primo per subreptionem, vt in c. literis, de rescriptis. Secundo si sit contra constitutionem, & de ea non fit mentio in priuilegio. & idem dicendum est si fiat contra consuetudinem, vt in c. 1. de constitu. libr. 6. Tertio quando priuilegiatus facit contra priuilegium, & excedit metas illius, vt dicitur in c. porrò, extra de priui. Quarto cessante causa priuilegij. Quinto quando incipit esse damnosum ei cui conceditur. Sexto per renunciationem. Septimo per secundum priuilegium faciens expressam mentionem de primo. Octauo per concedentis reuocationem. Nono per abusum, quia priuilegium meretur amittere, qui concessa sibi abutitur potestate.

Ver. 6. DE COMPARATIONE LEGVM CIVILIVM ET CANONICARVM.

E LEges canonicæ etsi nõ præstent legibus ciuilibus tempore (cùm Ptholomeus rex, qui primus Grecis leges iudiciáq; cõstituit: & Mercurius Trimegistus, qui primus leges Ægyptiis tradidit: & Solon, qui primus leges Atheniensibus edidit: & Lycurgus, qui primus Lacedæmoniis iura ex Apollinis

authoritate confinxit:& Numa Pompilius Romulo succedens,qui primus Romanis leges dedit, longo tempore fuerint ante Apostolos,à quibus cœperunt canones,hoc est leges humanæ ad spiritualem finem ordinatæ,originem: Præstant tamen nobilitate,dignitate,& authoritate. Quod patet ex earum fine.Et ideo si leges ciuiles inueniantur canonicis contrariæ,nullius sunt momenti.vnde in c.1.dist.11. dicitur,Constitutiones principum constitutionibus Ecclesiasticis non præeminent,sed obsequuntur. & in c.2.§.item dicitur,eadem dist.lex imperatorum non est supra legem Dei, sed subtus: nec imperiali iudicio possunt iura Ecclesiastica dissolui.& in c.constitutiones,eadem dist.dicitur: Constitutiones contra canones & decreta præsulum Romanorum vel bonos mores,nullius sunt momenti. Imperator etiam dicit,Sacræ leges non dedignantur sacros canones imitari, præcipuè in matrimoniis, vsuris,& huiusmodi.Vbi autem leges ciuiles canonicis non obuiant, omni reuerentia dignæ habeantur, vt dicit Grego.Nazian.& habetur in c.suspectis.§.ecce,eadem dist.& in c.seq.ex D.August. Si in adiutorium vestrum terreni imperij leges assumendas putatis, non reprehendimus: Nam & hoc fecit Paulus, cùm aduersus iniuriosos Romanum ciuem se esse testatus est.Reges enim pontificibus pro æterna vita, & pontifices regibus pro temporalibus indigent, vt habetur in c.quoniam,eadem dist.

Ver. 7. DE CONSVETVDINE.

D. Antho. Flo.1.p.Sũ. tit.16.c.vnico.§ 1.

Consuetudo quid.

Consuetudo & Mos idem sunt, & per se inuicem definiuntur.Mos enim,secundum Isidorum,& habetur in c.mos.1.dist.est longa consuetudo de moribus tantummodo tracta. vel, secundum alios,Mos est vitæ constitutum consuetudine confirmatum.Consuetudo autem est quoddam ius,scilicet non scriptum,moribus institutum,quod pro lege sumitur,cùm deficit lex.Et vocatur consuetudo ex communi vsu,eò quòd in communi vsu est.Notandum tamen quòd mos sumitur tripliciter: Vno modo vt est genus ad omnem legem humanam scriptam vel non scriptã.& sic videtur accepisse Gratianus quando dixit: Genus humanum duobus regitur,scilicet iure & moribus, hoc est iure scripto vel non scripto. Secundò mos dicitur actus frequentatus, præcipuè regulatus ratione. & sic accipitur in prędicta descriptione moris.pro habitu causato ex longo vsu. & tunc si sit circa bonum,dicitur virtus: si circa malum,dicitur vitium. F

Ver. 8. DE ORIGINE CONSVETVDINIS.

Isidorus lib.1.sen.& habetur in c.finali.§.fin.6. dist. dicit quòd ius consuetudinis post naturalem legem exordium habuit,ex quo homines conuenientes in vnum,simul cœperũt habitare.Ex eo tempore factum esse creditur,quo Cain ciuitatem ędificasse legitur.quod cùm per diluuium propter hominum raritatem ferè videbatur extinctum.Postmodum tempore Nembroth reparatum,siue potius innouatum æstimatur,cum ipse simul cum aliis cœpit alios opprimere, qui sua imbecillitate cœperunt esse subiecti.vnde de eo legitur,Cœpit Nembroth robustus venator esse coram Domino,hoc est hominum oppressor & extinctor, quos ad turrim Babel ædificandam allexit. Et sic consuetudo fuit ante ius scriptum.& ideo aliquando tollit illud,& præiudicat ei,vt infrà dicetur. G

Gene.10.

Ver. 9. DE DIVISIONE CONSVETVDINIS.

Triplex poni solet consuetudo: Quædam est de se mala,quæ est contra legem naturalem vel diuinam positiuam:& hęc non dicitur consuetudo,sed corruptela.Ideo non est seruanda, sed infringenda,vt dicitur in c.vlt.extra de consuetu.Nec excusat à peccato,sed peccatum aggrauat:cùm(vt ibi dicitur) Tãtò grauiora sint crimina,quantò diutius infelicem animam detinet alligatam. Et ratio huius est,quia tales magis effrenata voluntate & firmiori habitu malitię peccant.Et cùm,secundum Philosophum,consuetudo sit altera natura, cum difficultate magna quis recedit à peccatis consuetis.de hac consuetudine Apost.dicit: Si quis velit contentiosus esse, nos talem consuetudinem non habemus scilicet contendendi,nec Ecclesia Dei.Quædam est consuetudo bona, quæ scilicet non est contra legem naturalem,& habet in se aliquam rationem boni.& talis consuetudo, si sit generalis, debet generaliter obseruari: si verò sit particularis, particulariter, vt habetur ex D. August. ad Ianuarium, in c.illa.12.dist.vnde D.Ambro.Cùm fueris Romæ,Romano viuito more.Debet enim vnusquisq; se conformare moribus & consuetudinibus eorum,ad quos declinat. Vnde non peccant diebus sabbatinis comedentes extremitates animalium in Hispania,nisi qui habent ex voto vel regula à carnibus abstinere,quemadmodum in die natiuitatis Domini,si feria.6.vel sabbati aduenerit, vt dicitur in c. explicari,extra de obseruatione ieiuniorum.& idem dicendum est de diebus sabbati à Natiuitate Domini vsq; ad festum Purificationis D. Virginis in Gallia. De hac consuetudine bona habetur Luc.2. Cùm autem factus fuisset Iesus annorum duodecim,ascendentibus parentibus eius in Hierusalem, secundum consuetudinem diei festi.Quædam consuetudo est dubia: & ideo bene examinanda,& pręcipuè quando est contraria alicui iuri humano scripto,quæ aliquando præiudicat & tollit ipsum, aliquando non,scilicet quando non habet ea quæ requiruntur ad pręiudicandum legi:de quibus in versiculo sequenti. H

1.Cor.11.

Consuetudo bona, quid.

Luc.2.

Ver. 10. DE VIRTVTE ET EFFICACIA CONSVETVDINIS.

1.2.q.97. art.3.

Consuetudo de se bona(quæ scilicet nulli legi præiudicat)habet vim legis siue obligandi potestatem,etiam in foro conscientiæ.Quia lex humana ideo ligat, quòd procedit ex voluntate hominis ligata ratione,quæ deriuatur à lege æterna.Sed sicut ratio & voluntas hominis manifestatur verbo & scripto in rebus agendis: ita etiam facto.Hoc enim sibi vnusquisq; eligere videtur,quod opere implet.Sequitur quòd sicut verbo humano & scripto potest institui & mutari lex, atq; etiam exponi,inquantum manifestat interiorem animi motum,& conceptum rationis humanæ: ita & per actus multiplicatos.Et secundum hoc consuetudo habet vim legis,& obligat,ac legem abolet, eámq; interpretatur.Vnde D.August.& recitatur in c.in his.11. distinct. In his rebus de quibus nil certi statuit diuina I

scriptura,

scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege seruanda sunt. Et sicut præuaricatores diuinarum legum, ita & contemptores Ecclesiasticarum consuetudinum coercendi, supplicióq; plectendi sunt. ¶ Notandum tamen quòd cum consuetudo procedat ex voluntate hominis, & lex naturalis & diuina à voluntate Dei: sequitur quòd per consuetudinem procedentem à voluntate hominũ, non potest lex diuina naturalis mutari aut aboleri. Quia (vt dicit Isido. & recitatur in c. vsus. 11. dist.) Vsus authoritati cedat: Prauum vsum rerum & ratio vincat. vnde D. Aug. dicit, Qui contempta veritate præsumit consuetudinem sequi, aut circa fratres quibus veritas reuelatur, inuidus est aut malignus, aut circa Deum ingratus, cuius inspiratione Ecclesia eius instruitur. Nam Dominus in Euangelio, Ego sum (inquit) veritas. non dicit, Ego sum consuetudo. Deinde dicit, Hoc planè verum est, quia ratio & veritas semper consuetudini præponenda sunt. sed si consuetudini ratio suffragatur, nihil oportet firmius retinere, vt in c. frustratoria. 8. dist. ¶ Ad hoc autem quòd consuetudo tollat legem humanam scriptam, secundum Legistas requiruntur multa, quæ ponit glo. in dicto c. frustratoria, super verbo consuetudine. 8. dist. secundum tamen Canonistas sufficit quòd duo concurrant scilicet quòd sit rationabilis, & quòd sit legitimè præscripta, vt habetur in c. fi. extra de consue. Dicitur autem consuetudo rationabilis, quam non improbat iura, vt habetur in c. cum Ecclesia, extra de ca. poss. & prop. & in c. cum dilectus, eo. tit. & c. abbate, de verb. sig. Dicitur autem legitimè præscripta, secundum glo. ibi, super verbo legitimè, quando præscripta est spacio quadraginta annorum, iuxta c. auditis, extra de præscriptionibus. Nec ostat quod dicitur in l. 2. C. quæ sit longa consuetudo, & c. consuetudinis. 11. dist. vbi dicitur: Consuetudinis vsúsq; longæui non vilis est authoritas, verum non vsq; adeo valitura momento, vt rationem aut legem scriptam vincat. Quia per rationem, intelligit rationem naturalem, & per legem scriptam, legem diuinam. Si verò per legem scriptam intelligatur lex humana, debet intelligi quando prædicta duo non concurrunt, scilicet quando non est rationabilis, vel legitimè præscripta. ¶ Si dicatur quòd ex multis malis non potest fieri vnum bonum: sed lex est quoddam bonum, cum sit directiua humanorum actuum: ergo per consuetudinem non potest amoueri lex, vt ipsa consuetudo vim legis obtineat. Dicendum, secundum D. Tho. ꝙ leges humanæ in aliquibus deficiunt. vnde possibile est, quòd quandoq; liceat præter legem agere in casu scilicet in quo deficit lex, & actus non erit malus. & cum tales multiplicantur, per multiplicationem manifestatur quòd lex nõ est vtilis: sicut etiam manifestatur verbo, cum lex contraria promulgatur. Si autem maneat ratio eadem, propter quam lex vtilis erat: tunc non consuetudo legem, sed lex consuetudinem vincit: nisi fortè lex propter hoc inutilis videatur: quia non est possibile secundum consuetudinem patriæ illam seruare, cùm vna de rationibus legis sit, quòd lex sit possibilis, & c. difficile est enim consuetudinem multitudinis remouere. Nec obstat pariter quòd facere leges pertinet ad personas publicas, ad quas pertinet regere communitatem. vnde priuatæ personæ legem facere non possunt: sed consuetudo inualescit per actus priuatorum: igitur. Dicendum, secundum D. Tho. quòd multitudo libera potest sibi legem facere & statuere. Plus enim est consensus multitudinis ad aliquid obseruandum (quem cõsuetudo manifestat) quàm authoritas principis, qui non habet potestatem condendi legem, nisi inquãtum gerit personam multitudinis. vnde licet singulę personæ non possint condere legem: totus tamen populus legem cõdere potest. Si verò multitudo non sit libera, non habet liberam potestatem condendi legem, neque legem positam à superiore remouendi. Nihilominus tamen dici potest quòd consuetudo in tali multitudine præualens, obtinet vim legis, inquantum per eos ad quos pertinet multitudini legem imponere, toleratur. Ex hoc enim videntur approbare quod consuetudo introduxit.

In li. de synony.
In lib. de bap. paruu.
Quæ requiratur ad cõsuetudinem tollẽtem legem.
1. 2. q. 97. ar. 3. ad. 2.
[...]ad. 3.

DE LEGE PECCATI. CAP. XVIII.

A LEx Peccati non dicitur propriè lex, quæ præcipiat vel obliget ad peccatum: sed per legem peccati intelligimus fomitem ex peccato originali remanẽtem in baptizatis, qui ab Apost. vocatur lex peccati & mortis, eò quòd inclinat ad peccatum, & inducit mortem. Ad cuius euidentiam sciendum est quid & quotuplex sit peccatum. Ad peccati moralis intelligentiã aduertendum est, quòd ex peccato naturæ vel artis venimus in cognitionem peccatorum, quæ sunt in moribus. Ideo prius de peccato naturæ & artis agendum est. Philos. 2. Phy. dicit quòd peccatum contingit in his quæ sunt secundum naturam, & in his quæ sunt secundum artem, quando scilicet natura vel ars non consequitur finem, propter quem operatur. In natura quidem peccatum contingit, quando generatum non consequitur debitam dispositionem & proportionem speciei generantis, & dicitur monstrum: vt si cum superabundantia vel diminutione membrorum vel eorum disproportione generatum oriatur, puta si cum duobus capitibus, aut vno pede tantum, aut magno capite, & aliis mẽbris improportionatis. Et hoc peccatum naturæ prouenit ex eò quòd virtus generatiua, quæ est regula generationis, non est proportionata materiæ, aut materia illi. ¶ Peccatum verò in arte cõtingit, quãdo declinatur à regula vel mensura artis: sicut si medicus contra regulas artis det potionem, quæ loco sanitatis causet maiorem ægritudinem, est peccatum artis. Et si faber lignarius in scindendo deficiat à regula vel excedat, est peccatum artis. Et sic declinare à regula in operatione, est propria ratio peccati. & applicando ad mores: Peccatum nihil aliud est, quàm actus humanus deformis regulæ suæ: regula autem immediata humanorum actuum est ratio siue dictamen prudentiale: regula mediata est lex humana vel diuina, cui ratio particularis debet conformari, aliàs non esset dictamẽ prudentiale. D. Aug. peccatum definiens dicit: Peccatum est dictum vel factum vel concupitũ contra legem Dei. Et quia affirmatio & negatio reducuntur ad idem genus: & sicut affirmationi opponitur negatio, ita negationi affirmatio: sequitur quòd sicut agere, dicere, concupiscere contra legem Dei, est peccatum, quia opponitur præcepto negatiuo: sic non facere, non dicere, est peccatum: quia opponitur præcepto

Rom. 7.
D[e] Malo. q. [.] ar. 1.
Peccatũ naturæ quid.
Peccatum artis quid.
Peccatũ morale quid.
li. 22. cõtra Fau.
1. 2. q. 71. art. 6.

affirmatiuo. Et ſic completa definitio peccati talis eſt: Peccatum eſt factum vel omiſſum, dictum vel omiſſum, concupitum vel omiſſum, contra legem Dei. Breuius tamen ſic definitur: Peccatum eſt actus humanus vel omiſsio contra legem Dei. ¶ Ex præmiſsis patet, quòd in omni peccato actuali ſunt duo, ſcilicet materiale & formale. Materiale eſt actus, formale eſt deordinatio & deformitas ſiue priuatio ordinis & conformitatis actus ad ſuam regulam.

Ver. 1. DE DIVISIONE PECCATORVM.

1.2.q.72. art.1. PEccatum primò diuiditur in peccatum actuale, & in peccatum originale. Peccatum actuale multipliciter diuidi ſolet: Vno modo per obiecta, & ſic diuiditur in peccatum in Deum, in proximum, & in ſeipſum, quemadmodum & virtutes, cùm actus diſtinguantur per obiecta: vt dicitur 2. de Anima. Ex obiectis multiplex oritur diuiſio: Vna eſt ex parte finis, qui eſt obiectum voluntatis. & ſic diuidit D. Greg. dicens quòd ſeptem vitiorum capitalium quinq; ſunt ſpiritualia, & duo carnalia. Quia cùm peccatum conſiſtat in appetitu inordinato alicuius boni, & per conſequens eo habito delectatur, & duplex ſit delectatio: Vna, quæ conſummatur in ſola apprehenſione: & alia corporalis, quæ in ipſo tactu corporis perficitur, quæ poteſt dici delectatio carnis. Ideo illa peccata quæ perficiuntur in delectatione ſpirituali, dicuntur ſpiritualia, vt ſuperbia & inuidia. Et quæ in delectatione carnali, carnalia: ſicut gula & luxuria. Et cùm Apoſt. dicit, Manifeſta ſunt opera carnis, inter quę ponit auaritiam & iniuſtitiam: accipit carnem, non pro delectatione, ſed pro homine, qui cum ſecundum ſe viuit, ſecundum carnem viuere dicitur, vt D. Auguſt. dicit. Et eodem modo accepit cum dixit, Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini. Et quanuis dicat, Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus ſuum eſt. Qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. Et ſic videatur dicere ſolam fornicationẽ eſſe peccatum carnale: Quia non excipiendo, ſed ſpecificando hoc dixit. Nam ſicut Glo. ibidem dicit, Specialiter in fornicationis peccato anima ſeruit corpori, ita vt in illo momento nihil aliud cogitare homini liceat. Delectatio autem gulæ licet ſit carnalis, non tamen abſorbet rationem, ſicut fornicatio. Vel poteſt dici quòd in fornicatione fit iniuria corpori, dum inordinatè maculatur: & ideo per hoc ſolum peccatum dicitur homo in ſuum corpus peccare. ¶ Alia diuiſio peccati eſt per ſuperabundantiam, & per defectum, quę contrariantur. Contrarietas autem eſt ſecundum formam à qua ſpecies denominatur, vt dicitur 10. Metha. Et ſic prodigalitas & illiberalitas diſtinguuntur ſpecie, licet idem poſsit eſſe prodigus & illiberalis ſecundum diuerſa: Quia cum ſpecies peccati non attendatur ex parte inordinationis, quæ eſt præter intentionem agentis: ſed magis ex parte ipſius actus ſecundum quod terminatur ad obiectum, in quod terminatur intentio peccantis: ideo vbicunque occurrit diuerſum motiuum, inclinans intentionem ad peccandum, eſt ibi diuerſa ſpecies peccati. vnde dicũt doctores quòd cuilibet virtuti opponuntur duo vitia ſpecie diſtincta. Et licet magis & minus non ſit cauſa diuerſitatis ſpeciei in naturalibus, tamen bene in moralibus: Quia conſequuntur diuerſa motiua ſpecie diſtincta. Nec obſtat quòd dicere minus & magis falſum non differant ſpecie: quia non variant intẽtionem, quæ eſt occultandi verum. Si autem varient, vt in iactatore, qui ſuperexcedit dicendo falſum, quærens gloriam: & deceptore, qui per huiuſmodi falſum diminuit debiti ſolutionem, differunt ſpecie. vnde & quædam falſæ opiniones ſunt ſibi inuicem contrarię. Et quia aliquando contingit quòd corruptiones diuerſarum circunſtantiarum proueniunt à diuerſis motiuis ad peccandum, quæ ſunt finis & obiectum, puta quòd aliquis præproperè comedat, contingere poteſt ex hoc quòd non poteſt ferre dilationem cibi, propter conſumptionem humiditatis. Quòd verò appetat immoderatum cibum, contingit propter virtutem naturæ potentem ad conuertendum multum cibum. Quòd autem appetat cibos delitioſos, contingit propter appetitum delectationis, quæ eſt in cibis. Ideo in talibus diuerſarum circunſtantiarum corruptiones inducunt diuerſas peccati ſpecies. Si verò ſit idem motiuum, ſicut illiberalis ab eodem motiuo mouetur, quòd accipiat quando non oportet, & pluſquàm oportet, & ſimiliter de aliis. hoc enim facit propter inordinatum appetitum pecuniæ congregandæ: corruptiones illarum non diuerſificant ſpecies peccatorum, ſed pertinent ad vnam & eandem ſpeciem. ¶ Alia diuiſio peccatorum eſt per gradus: ſicut in arte ædificatoria collocatio fundamenti eſt primus gradus, erectio parietis eſt alius gradus ſiue ſpecies incompleta: ædificatio autem completa eſt, quando omnia requiſita ſunt appoſita: ſic in peccatis. Vnde D. Hiero. ſuper Ezechielem dicit: Tria ſunt generalia delicta, quibus humanum ſubiacet genus: aut enim cogitatione, aut ſermone, aut opere peccamus. Cogitatio eſt quaſi fundatio peccati in corde. Secundus gradus ſiue ſecunda ſpecies incompleta eſt in ore, ſecundum quod homo faciliter prorumpit ad manifeſtationem cõceptuum cordis. Tertius gradus eſt in conſummatione operis: licet hæc tria pertineant ad eandem peccati ſpeciem, cùm ab eodem motiuo procedat. Iracundus enim ex hoc quòd appetit vindictam, primò turbatur in corde, ſecundò in verba contumelioſa prorumpit, tertiò procedit ad facta iniurioſa. Idem patet in luxuria & aliis peccatis operis, quando ſimul cum opere coniunguntur: ſed quando quodlibet illorum per ſe inuenitur, diſtinguitur ab aliis: ſicut pars motus non diſtinguitur à motu, quando eſt continuus, ſed ſolùm quando motus ſiſtit in medio. Nec per illam inchoationem peccati in corde ſequitur quin peccatum cordis ſit completum in ſpecie ſua: quia Sapiens dicit, Peruerſæ cogitationes ſeparant à Deo. & Chriſtus, De corde exeunt cogitationes malæ, quæ coinquinant hominem. Sed peccatum non eſt adeò completum, ſicut quando manifeſtatur per verba vel facta. D. Greg. addit quartum gradum, ſcilicet cum conſuetudine roboratur: & quintum, cum vſq; ad præſumptionem diuinæ miſericordię, vel deſperationem homo procedit. ¶ Alia diuiſio peccati eſt, in peccatum commiſsionis, & omiſsionis. & hæc non eſt diuiſio formalis, ſiue per differentias formales, quæ attenditur in ordine ad diuerſos fines, cum in eadem ſpecie peccati inueniatur commiſsio & omiſsio: ſed per differentias materiales, quæ attenditur

Marginal notes: 31. Mora. — Galat.5. — 14. de Ciui. Dei. — Rom.8. — 1.Cor.6. — Diuiſio peccatorũ per gradus. — Sap.1. — Matth.15. — 4.Dia. — B

attenditur secundum naturalem speciem actuum. Ideo inueniuntur actus specie differentes materialiter, qui sunt formaliter in eadem specie peccati: quia ad idem ordinantur. Sicut ad eandem speciem homicidij pertinet iugulatio, lapidatio, decapitatio, quanuis actus sint differentes specie naturæ. Sic peccatum omisionis & commisionis differunt specie materialiter, largè loquendo de specie, secundum quod negatio & priuatio speciem habere possunt. Non tamen formaliter, quia ex eodem motiuo procedit, quòd auarus rapiat aliena, & non restituat rapta, scilicet ex inordinato appetitu pecuniarum. Similiter gulosus ad satisfaciendum delectationi, superflua comedit, & debita ieiunia prætermittit. Semper enim in rebus negatio & priuatio fundantur in aliqua affirmatione, quæ est quodammodo causa eius. Vnde etiam in rebus naturalibus eiusdem rationis est, quòd ignis calefaciat, & quòd nō infrigidet. Et licet peccatum commisionis & omisionis sint contra diuersa præcepta: non tamē sequitur quòd differant specie formali. Quia peccata non diuersificantur specie, secundum præcepta legis, eò quòd non accipiat speciem ab auersione, sed à conuersione. ¶ Alia est diuisio peccati, per effectus, siue secundum reatum & obligationem pœnæ. Et sic diuiditur in mortale, & veniale: quæ aliquando inueniuntur circa idem obiectum. Hæc diuisio non est per diuersas differentias constituentes species diuersas, sicut hæc: Animalium aliud rationale, aliud irrationale. Nunquam enim id quòd est per accidens (vt reatus pœnæ, qui est præter intentionem peccantis) constituit speciem, vt dicitur in 2. Physic. Sed hæc diuisio est per differentias consequentes diuersas inordinationes, quę cōplent rationem peccati. & sic per accidens: ideo non constituit diuersas species essentiales peccati. Duplex autem est inordinatio: Vna est per subtractionem principij ordinis, siue inordinatio à fine vltimo, quādo fit contra præceptum. Alia est deordinatio, qua saluo principio ordinis, ad finem vltimū fit deordinatio, circa media & præter finem, sed non contra præceptum. Sicut in corpore animalis quandoq; inordinatio procedit vsque ad destructionē principij vitalis, quod est calor naturalis, qui si sit semel extinctus, est irreparabilis per naturam. & hæc deordinatio dicitur Mors. Quandoque verò fit deordinatio in humoribus, saluo tamen principio vitæ: & tunc dicitur ægritudo, quæ est reparabilis. Sic ad propositum: Principium totius ordinis in moralibus est finis vltimus. Vnde quando anima per peccatū venit vsque ad auersionem ab vltimo fine scilicet Deo, cui vnimur per charitatē, quæ est ignis supernaturalis, iuxta illud: Ignem veni mittere in terrā: tunc lapsus est irreparabilis naturaliter. Ideo dicitur peccatū mortale. Quādo verò fit deordinatio citra auersionem à Deo, & circa media, deordinatio reparari potest. & dicitur peccatum veniale, quod non meretur interminabilem pœnam. Et licet peccatum veniale & mortale in infinitum distent quantum ad auersionem, non tamen quantum ad conuersionem, per quā respicit obiectum, à quo habet speciem. Ideo nihil prohibet in eadem specie inueniri mortale & veniale. motus enim secundò primus in specie adulterij est peccatum veniale: & motus tertiò primus est peccatum mortale. Idem de mendacio officioso & pernicioso. Alia diuisio peccati sumi potest ex parte causæ: & sic aliud est peccatum ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud ex malitia. de quibus dicetur inferiùs.

Peccatorū aliud mortale aliud veniale.

Luc.12.

...morta... & veniale aliquādo sunt eiusdem speciei.

Ver. 2. DE CAVSIS PECCATORVM.

A QVum omne quod fit habeat causam (vnde Iob, Nil in terra sine causa fit) & peccatum fiat, sequitur quòd habet causam per se sicut & quilibet alius actus. Et quanuis peccatum omisionis non videatur habere actum, & per consequens neque causam: habet tamē pro causa actum remotum. Quia (vt Philosophus dicit) Si aliquid quandoque mouetur, & quandoq; non mouetur, oportet asignare causam. Eadem ratione si aliquis nō agit quando agere debet, oportet asignare causam. Quæ si sit totaliter intrinseca, non habet rationem peccati: sicut si quis à lapide cadente læsus, impeditur ne ad Ecclesiam vadat, non peccat: sed tunc omisio imputatur ad peccatum, quando habet causam intrinsecam, non quamcunq;, sed voluntariam. Quia si impediretur à causa intrinseca non voluntaria, puta febre aut alia infirmitate, eadem esset ratio, sicut de causa extrinseca. Oportet ergo quòd omnis omisio culpabilis sit ab aliquo actu voluntario: aliquando tamen est de per se, vt cùm antè nultire ad Ecclesiam. Aliquando per accidens, scilicet quando nimis vigilauit, occupando se in aliis. Et si merè omisiuè peccet in actu præcepti subitò facti, reducitur ad actum quo voluit experiri libertatem: & vt in pluribus sequitur illum actum, licet non semper: & quia negatio cognoscitur per affirmationem, & priuatio per habitum. idem dicendum est de peccato omisionis, sicut de peccato commisionis.

1.2.q 75. art.1.
Iob.5.
De Malo.q. 2.art.1.
8.Phy.

Ver. 3. DE CAVSIS INTERIORIBVS PECCATORVM.

B CAusæ peccatorum sunt duplices: quædam sunt interiores, quædam exteriores. Causæ interiores sunt volūtas, intellectus, & appetitus sensitiuus. Inter has prima, principalis, & immediata est voluntas libera. Quia (vt D. August. dicit) Nulla alia re fit anima hominis serua libidinis, nisi propria voluntate: quę solum à duobus moueri potest, scilicet ab obiecto: & sic dicitur, quòd appetibile apprehensum mouet appetitum, non tamen ex necesitate. Alio modo ab eo quod interius inclinat voluntatem ad volendum actū peccati. Hoc autē non potest esse Deus, cùm Deus non posit esse causa peccati. Nec alia causa potest ei illabi, hoc est immediatè & effectiuè mouere & operari in ea, sed solùm ipsamet in peccatis: sequitur ꝙ ipsa voluntas est causa immediata & principalis peccati. Peccatū enim (vt D. Aug. dicit) est adeò voluntariū, quòd si non fuerit voluntarium, non est peccatū. & D. Ambr. dicit, Non est cui nostram ascribamus erumnam. Vnde sicut actus aliarum potentiarum denominātur liberi à libertate voluntatis, quæ essentialiter est libera: sic etiam actus denominātur deordinati & culpabiles siue peccata, à deordinatione voluntatis, quæ ex industria peccare potest, iuxta illud Iob: Qui de industria recesserūt à Deo, & vias eius intelligere noluerūt. & D. Aug. dicit, Quòd cùm furaretur poma, nō ipsa poma, sed defectum suum amabat: licet non per se primò, sed secundò, vel vt morē aliis

1.2.q.75. art.2.
De Malo. q.2.ar.1.
In 3.de lib. arb.
1.2.q.80. art.1.
Iob 34.
In lib cōfes.
1.2.q.78. art.1.
de Malo.q. 3.art.12.

gereret, & vt experientiam alicuius, scilicet illiciti haberet. Sed scienter amare malum, est ex malitia peccare. ¶ Notandum tamen quòd voluntas naturaliter inclinatur ad bonum rationis, tanquam in obiectum proprium. Quòd autem ab illo declinet, necesse est contingere ex corruptione, vel deordinatione, aut defectu in aliquo principiorum ipsius hominis. Sic etiam in actionibus rerum naturaliũ peccatum inuenitur. Principia autem humanorum actuũ sunt volũtas, intellectus, & appetitus sensitiuus. Cum peccatum prouenit ex defectu intellectus, dicitur peccatum ex ignorantia: cùm autem ex defectu & deordinatione appetitus sensitiui, dicitur peccatum ex infirmitate: cum autem ex deordinatione voluntatis, dicitur peccatum ex malitia. Voluntas autem in se dicitur deordinata, quando magis amat minus bonum q̃ maius, quod naturali ordine est præferendum minori bono: quia ex tali amore consequens est quòd aliquis ex consequenti scienter eligat pati detrimentum in maiori bono minus amato, quod tamen debet plus amare. Ideo quando voluntas scienter vult pati dispendium in aliquo spirituali bono, vt potiatur temporali, dicitur ex industria & malitia peccare, quasi scienter malum eligens. Et quanuis D. Diony. dicat, quòd nullus intendens in malum operatur: non tamen sequitur quòd non scienter malũ eligat, licet non primò & principaliter: vult tamen & intendit malum ex cõsequenti, dum non refugit incurrere malum, ad hoc vt fruatur bono concupito. Cùm autem voluntas alicuius fertur in aliquod malũ, si illud sit improuisum & ignoratum, non est volitum, nisi per accidẽs: sicut cùm quis ex ignorantia vel ex passione peccat. Sed si illud malum coniunctum sit scitum, iam illud malum est volitum ex consequenti & secundariò, & non per accidens. Et sic differentia est inter volitum per accidens, & ex consequenti. Per illud autem dictum, Omnis malus ignorans, noluit dicere Philosophus, ꝙ omne peccatũ esset ex ignorãtia mali & detrimẽti coniuncti: sed intellexit de ignorantia prauæ dispositionis, siue de iudicio erroneo: quia omnis malè agẽs, errat, iuxta illud Salomonis: Errant qui operantur malum, iudicando illud esse faciendum, quod fieri non debet. Cum tali tamẽ iudicio erroneo, stat cognitio mali & detrimenti coniuncti. Et quia quicũq; ex habitu vitioso operatur, scienter eligit malum spirituale, vt adipiscatur bonum quod est ei conueniens secundũ habitum vitiosum, qui dicitur malitia, sicut habitus virtutis bonitas: ideo qui peccat ex habitu vitioso, peccat ex malitia. Non tamen quicunq; peccat ex malitia, peccat ex habitu: quia absque habitu potest quis scienter ex consequenti malum eligere, per remotionem alicuius prohibentis: vt si aliquis desperet, absq; freno peccabit. Et sic peccatũ ex malitia semper præsupponit in homine aliquam deordinationẽ. Et quia peccatum ex malitia est contra bonitatem, quæ attribuitur Spiritui sancto: ideo peccatũ ex malitia dicitur peccatum in Spiritum sanctum, vt dictum est. Nec oportet quòd quicunq; scienter & de industria peccat venialiter, dicatur peccare ex malitia: quia ibi potest accipi malitia pro habitu, qui opponitur virtuti, quæ est bona qualitas mentis. Peccatũ autem veniale nõ cõtrariatur virtuti. Et quãuis, secundum Damasce. Omne peccatum fit ex electione: tamẽ cum principiũ illius est passio vel ignorantia, nõ dicitur quis ex electione peccare, licet eligens peccet. Peccatũ ex malitia est multò grauius, q̃ ex infirmitate vel ignorantia: quia hæc inclinant ad misericordiã Dei, iuxta illud Psal. Misertus est dominus omnibus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrũ. Peccatum verò ex industria prouocat Deum ad puniendum, secundũ illud Iob: Quasi impios percussit eos in loco videntium, qui quasi de industria recesserunt ab eo. Sed punitio & pœna non augetur, nisi propter grauitatem culpæ: Igitur. Quod etiam ex tribus apparere potest: Primò, quia est magis volũtarium, & magis pertinet ad voluntatem, cùm sit actus eius, & ex seipsa moueatur in malum. Quanto enim actus peccati est magis proprius voluntati, tantò est grauius peccatum, cæteris paribus. Secundò, quia passio quæ inclinat voluntatem ad peccatum, citò trãsit: & sic homo citò redit ad bonum propositũ. Sed habitus quo homo peccat ex malitia, est permanens. Vnde philosophus cõparat intemperatum, qui peccat ex habitu, infirmo, qui continua febre laborat: incontinentem autem qui peccat ex passione, comparat ei qui laborat febre interpolata. Tertiò, qui ex malitia peccat, est indispositus circa finem, qui est principium in agibilibus. Ideo sicut qui errat circa principium in speculabilibus, periculosissimè errat, & non potest reuocari: sicut ille qui errat circa conclusiones. Sic in agibilibus, qui errat circa finem, periculosissimè errat, & non potest reduci: sicut qui errat circa media, seruato ordine finis, potest reduci per finẽ. Ideo valde timendum est incidere in malam consuetudinẽ, quæ ducit in contemptum & desperationem. Vnde D. Chryso. Infelix consuetudo peccandi. Nam quantò magis peccat, tantò minus intelligit. & D. Aug. Difficile surgit, quem moles malæ consuetudinis premit. & alibi, Peccatum consuetudine vilescit, & quasi nullum sit putrescit. Datur similitudo de auibus in cãpanili, quæ primo timent & fugiunt ad sonitum campanarum: deinde non tantum, postmodum securæ sunt & stercorizãt super eas. Idem de formidinibus seminaliũ. Sic proba mulier cùm primò adulterat, palpitat, secundò nõ tantum, paulatim amittit timorẽ, finaliter iactat se & gloriatur. Ideo Christus tot cæremonias seruauit in resuscitatione Lazari, eò ꝙ quatriduanus fœtebat, & lapide coopertus erat: repræsentabat enim peccatores cõsuetudinarios. ¶ Secunda causa peccati interior est intellectus, qui ꝓpter ignorantiã nõ dirigit voluntatẽ. Vnde ignorantia dicitur causa peccati, sicut remouens prohibens: quia est priuatio scientiæ perficientis rationem, & prohibẽtis actum peccati. & quia de ea suprà dictum est, ad vlteriora procedamus. ¶ Tertia causa peccati interior est appetitus sensitiuus, non secundum se, sed secundum passiones deordinatas, quæ trahunt & alliciunt voluntatẽ ad illicita, iuxta illud Iacobi 1. Vnusquisque tẽtatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus. & Dan. 13. Concupiscentia peruertit cor tuũ, non quidem effectiuè & directè (quia sic solus Deus potest mouere voluntatẽ, vt dictum est) sed indirectè: & hoc dupliciter: Vno modo secundum quandã abstractionem, quia cùm omnes potentiæ radicentur in vna essentia animæ: necesse est quòd quando vna potentia intẽditur in suo actu, alia remittatur, vel totaliter

In 4. de diui. No.

Prouer. 14.

1.2.q.78. art.2.

Ex malitia quis peccare dicatur.

c.10.§.6. ver.1.

1.2.q.78. art.4. De Malo.q. 3.art.13. Iob.34.

Peccatũ ex malitia triplici ratione est grauius quàm ex ignorantia & infirmitate.

7.Ethic.

Quàm periculosum sit incidere in malam consuetudinem.

1.2.q.76. de Malo. q. 3.art.6. 1.2.q.77. art.1. De Malo.q. 2.art. 9.10. & 11. Iaco.1.

taliter impediatur. Omnis enim virtus ad plura dispersa, fit minor in vnoquoq; illorum. Vnde dicitur cõmuniter, Pluribus intẽtus, minor est ad singula sensus. Alio modo ex parte obiecti voluntatis, quod est bonum ratione apprehensum. Quia apprehensionem rationis & eius iudiciũ impedit propter vehementem & inordinatam apprehensionẽ imaginationis & æstimationis, vt patet in amentibus. Sed manifestum est ꝙ apprehensio imaginationis & æstimatiuę præcedit & sequitur passionẽ, & per consequens impedit iudicium rationis. Vnde videmus ꝙ homines in aliqua passione existentes, non faciliter auertunt imaginationem ab his quibus afficiuntur. Videmus etiã & ex sacris literis probatur, ꝙ quis potest facere contra scientiam quam habet. Vnde Christus, Seruus sciẽs voluntatẽ domini & nõ faciens, plagis vapulabit multis. Et D. Iacobus, Scienti bonum & non facienti, peccatũ est illi. Quia cũ ad agendũ homo dirigatur duplici scientia. s. vniuersali & singulari (Ratio enim consulens de agendis, vtitur syllogismo, in quo est propositio vniuersalis & singularis) sequitur ꝙ defectus vtriusq; sciẽtiæ sufficiat ad hoc quòd impediatur rectitudo voluntatis & operationis: vt si sumat maiorem vel minorem falsam. Item potest aliquid sciri in habitu, quod in actu non consideratur. & hoc contingit ex defectu intentionis: quia non intendit (licet posset) propter aliquam occupationem exteriorem, vel aliquam infirmitatem, aut transmutationem corporalẽ: & hoc modo ille qui est in passione, non considerat in particulari, quod scit in vniuersali: quia per passionẽ talis consideratio impeditur, ac etiã per distractionem, & contrarietatẽ passionũ plerunque inclinat ad contrarium eius quod scientia vniuersalis ac etiã particularis habet. Ratio etiam per immutationem corporalem quodãmodo ligatur, ne liberè in actum exeat: prout in somniis. Ebrietas etiam quadã naturali transmutatione facta, ligat vsum rationis. Et ꝙ hoc contingat in passionibus, patet ex hoc quòd aliquando cùm passiones multum intenduntur, homo totaliter amittit vsum rationis. Multi. n. propter excessum amoris & iræ in amentiam conuersi sunt. Per hunc ergo modum passio trahit ad iudicandum in particulari contra scientiã, quam habet in vniuersali, & impedit quòd possit bene subsumere sub vniuersali. Et quemadmodum ebrius quãdoq; profert verba significãtia profundas sententias, quas mẽte iudicare nõ potest, ebrietate prohibente: ita in passione existens, etsi ore iudicet hoc nõ esse faciẽdũ, interius tamẽ in animo sentit quòd sit faciendum, vt habetur in 7. Ethic. Et quia impedimẽtum quo anima impeditur à propria operatione, propter inordinationẽ partiũ ipsius, dicitur infirmitas, propter similitudinem ad infirmitatem corporalem: sequitur quòd peccatum ex passione dicitur & nominatur peccatũ ex infirmitate. Vnde Cicero passiones vocat ægritudines. Inter passiones autem amor sui vsque ad cõtẽptũ Dei, facit ciuitatem Babylonis, ad quam pertinet quodlibet peccatũ. & ratio est, quia propria & per se causa peccati accipienda est ex parte conuersionis ad commutabile bonum, cùm omnis actus peccati procedat ex inordinato appetitu alicuiꝰ boni tẽporalis & cõmutabilis. Quòd autẽ aliquis inordinatè appetat aliquod bonum temporale, procedit ex eò ꝙ inordinatè amat seipsum. & si amico aliquid inordinatè optat, hoc facit quia seipsum inordinatè amat: est enim amicꝰ alter ipse. Peccatũ ex passione dicitur ex concupiscentia, eò quòd procedit ex amore sui, quę est prima passio appetitus cõcupiscibilis, à qua omnes aliæ pendent, & ad eam ordinantur. Concupiscentia, quæ est causa peccatorũ, diuiditur à D. Ioanne in cõcupiscentiã carnis, & concupiscẽtiam oculorum, ac superbiam vitæ, propter quas totus mundus in maligno positus est. Concupiscentia carnis versatur circa corporis sustẽtationẽ, & indiuidui ac speciei cõseruationem: & sic circa cibũ, potũ, ac venerea: & appetitus inordinatus circa ea dicitur cõcupiscentia carnis. Cõcupiscẽtia verò oculorũ versatur circa ea quę sunt delectabilia secũdũ apprehensionem, quorum delectatio nõ perficitur in ipso tactu carnis, sed in apprehensione imaginationis: & alio nomine vocatur cõcupiscentia animalis, quæ versatur circa pecunias, vestes, & alia huius modi. Appetitus inordinatus circa illa, dicitur concupiscentia oculorum, quia visus (cuius organa sunt oculi) est inter alios sensus exteriores excellentior, & plures nobis rerũ species demõstrat, vt dicitur in secundo de Anima, & 1. Metha. Et ideo nomen eius trãsfertur ad oẽs alios sensus exteriores, ac etiam ad apprehensiones interiores, vt D. Aug. ait. ¶Passiones se habentes antecedenter ad actũ peccati, intantũ diminuũt peccatum, inquantũ diminuunt voluntariũ, cùm intantũ aliquid sit peccatũ inquantũ est voluntariũ. Et ideo si totaliter tollãt vsum rationis (vt in amẽtibus & furiosis) totaliter excusant à peccato. & idẽ dicendũ est in motibus primò primis, qui totaliter præueniunt iudiciũ rationis, sic ꝙ ratio nõ potest deliberare nec prohibere. Si verò non totaliter tollant, sed solũ modo impediãt plenũ & perfectum vsum rationis, vt in motibus secundò primis, excusant à mortali. Si verò nõ impediant plenum & perfectũ vsum rationis, (quia ratio potest cohibere, & passionẽ excludere, ad alia diuertẽdo, vel saltẽ impedire ne suũ consequatur effectũ: quia mẽbra non applicantur nisi per concessum rationis) tunc non patet excusatio à peccato mortali. Vnde Apostolus dicit: Passiones peccatorũ operantur in membris nostris, ad fructificandũ morti, quod est propriũ peccati mortalis. Diminuũt tamẽ de grauitate illius peccati. Et sic excusant à tanto, secundũ quãtitatẽ impedimenti quod præstant. Et per hoc peccatũ mortale ex passione potest aliquo modo dici veniale, quia habet in se causam veniç, sicut peccatũ ex ignorãtia. Passiones verò consequẽter se habentes ad cõsensum peccati, vel quia sunt imperatæ à voluntate, vel secundũ quod motus superiorũ viriũ (puta rationis & voluntatis) redundãt in inferiores. Non enim potest volũtas intensè operari in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitiuo. Talis passio nõ diminuit peccatũ, sed auget, vel potius est signũ magnitudinis eius, inquantũ. s. demonstrat intensionẽ voluntatis ad actũ peccati. Et sic vera est sequens maxima: Quantò quis maiori libidine vel cõcupiscentia peccat, tanto grauius peccat. ¶Notandum tamen quòd inter alias causas interiores inclinantes voluntatẽ ad peccandũ, D. Greg. super Ezech. ponit peccatũ, dicẽs: Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. & sic peccatum est

1.2.q.77. art.2. Luc 12. Iaco.4. art.3. In lib. Tuscu.q. art.4. 1.Ioan.2. In li de verbis do. Passiones quando tollãt vel diminuãt & aggrauent peccatum. Rom.6. art.6.

Peccatũ est causa peccati secundum quatuor genera causarum.

causa peccati: quia cùm peccatũ sit actus, eo modo est causa peccati, quo vnus actus est causa alterius, quod contingit secundum quatuor genera causarum. Primò per modum causæ efficientis vel mouẽtis per se vel per accidens: per se quidem, cùm vno actu peccati homo disponitur ad hoc quòd in aliũ actum consimilem excat. Ex actibus enim causantur dispositiones, & habitus inclinantes ad similes actus. Per accidens verò, sicut remouens prohibẽs. Cum enim homo per vnum peccatum amittit gratiam vel verecundiam, quæ retrahunt à peccato, ex hoc incidit in aliud peccatum: & sic primum peccatum est causa secundi per accidens. Secundò in genere causæ materialis: quia vnum peccatum præparat alteri materiam, sicut auaritia præparat materiã litigio, quod plerunque est de diuitiis congregatis. Tertiò in genere causæ finalis, cùm quis committit simoniam propter finem ambitionis. Quartò in genere causæ formalis. quia cum finis det formam in moralibus, sequitur quòd vnum peccatum est causa formalis alterius: vt cùm furtum committitur propter fornicationem, est furtum materialiter, & formaliter fornicatio. ¶ Inter peccata autem quæ maximè sunt causa aliorum, sunt duo, scilicet superbia & cupiditas. Vnde Eccle.10. dicitur: Initium omnis peccati superbia, & Apostolus, Radix omniũ malorum cupiditas. Ad cuius euidentiam sciẽdum est primò quòd superbia tripliciter accipitur: Vno modo vt significat inordinatũ appetitum propriæ excellentiæ. & sic est speciale peccatum. Alio modo inquantum importat quendam actualem contẽptum Dei ad effectum, qui est non subiici eius pręcepto. & sic est generale. In omni enim peccato mortali inuenitur contemptus Dei. Tertiò secundũ quòd importat quãdam inclinationem ad huiusmodi contemptum ex corruptione naturæ. Quidam dicunt quòd superbia tertio modo dicta, est initium omnis peccati, & differt à cupiditate: quia cupiditas respicit peccatum, ratione conuersionis ad bonum commutabile, sed superbia ex parte auersionis, à qua incipit ratio mali. Sed quãuis hæc vera sint, non sunt tamen secundum intentionẽ Sapiẽ. qui manifestè loquitur de superbia, prout est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, vt patet per hoc quod subdit: Sedes ducũ superborum destruxit Deus. & de hac materia loquitur in toto prædicto c. Et ideo dicendum est quòd superbia secundum quod est speciale vitium, est initium omnis peccati. Cõsiderandum est enim quòd in actibus volũtariis (cuiusmodi sunt peccata) duplex ordo inuenitur, scilicet intentionis & executionis. In primo quidem ordine finis intẽtus habet rationem principij. Finis autem in omnibus bonis acquirendis, est vt homo per illa quãdam perfectionem tẽporalem habeat, & ex hac parte superbia est initiũ omnis peccati. Sed in ordine executiõis id quod præbet opportunitatẽ adimplẽdi omnia desideria peccati, quod habet rationem radicis, sunt diuitiæ. Et ideo ex hac parte auaritia & cupiditas est radix omnium malorum. ¶ Secundò notandum est ꝙ cupiditas accipitur tripliciter: Vno modo vt est inordinatus appetitus diuitiarũ: & sic est speciale peccatũ. Alio modo vt significat inordinatum appetitum cuiuscũque boni tẽporalis. & sic est generale peccatum. Nam in omni peccato est inordinatus appetitus ad bonum cõmutabile. Tertiò accipitur vt significat quandam inclinationẽ naturæ corruptæ ad bona temporalia inordinatè appetenda. Et quia per diuitias acquirit homo facultatẽ perpetrandi quodcunq; peccatũ in ordine executionis: ideo dicitur radix omnium malorum, ad similitudinem radicis, quæ præstat omnibus ramis arboris alimentum. ¶ Præter superbiam & auaritiam sunt quædam alia vitia, quæ D. Greg. dicit esse capitalia, scilicet luxuria, inuidia, gula, & acidia, quæ dicuntur Capitalia, non ꝙ pœna capitis puniantur, sed quia ex eis alia vitia oriuntur. Non est tamen arbitrandũ ꝙ omnia peccata, quæ dicuntur capitalia, sint mortalia ex genere suo. Nam sequeretur quòd omne peccatum gulæ & iræ esset mortale, quod cõstat esse falsum. Vnde non oportet quòd omnis inanis gloria sit peccatum mortale, vt dictũ est cũ de ea ageretur. Sed dicitur vitium capitale, quod ex illo alia vitia oriantur, siue sint venialia, siue mortalia. quãuis dici posit: ꝙ omne vitium capitale, respectu aliorum peccatorum mortalium, quæ ab eo procedunt, sit mortale.

1.2.q.84. art.2. Eccle.10. 1.Timo.vlt.

Superbia tripliciter accipitur.

Cupiditas tripliciter accipitur.

31.Mora. De Malo. q.9.art.2. ad 5.

1.2.q.75. art.3. Num.31. 3.Reg.14.

Ver.4. DE CAVSIS EXTERIORIBVS PECCATORVM.

PEccatũ habere causam exteriorẽ ex sacris literis constat. Vnde in libro Nũ. dicitur: Nõne istę sunt, quæ seduxerũt filios Israël, & præuaricari eos fecerũt Domino in peccato Phogor? & in lib. Regũ de Hieroboã dicitur: Peccauit, & peccare fecit Israël. Ad cuius euidentiã sciendũ est ꝙ cùm voluntas sit causa interior & essentialis perficiens peccatũ, & ratio quãtũ ad carentiã debitæ directionis, & appetitus sensitiuus inclinãs, si aliquid extrinsecũ sit caula peccati, hoc est vel quia mouet immediatè voluntatẽ, vel rationẽ, vel appetitum sensitiuũ. Voluntatẽ autẽ interius & immediatè nemo mouere potest, nisi Deus qui nõ est causa peccati, vt statim dicetur. Relinquitur ergo ꝙ nihil potest esse exterius causa peccati, nisi inquantũ mouet rationẽ vel appetitũ sensitiuũ, sicut homo vel dæmõ persuadẽs peccatũ. Sed quia neq; persuasio exterior in rebus agẽdis ex necessitate mouet rationẽ: neque etiã res exterius appositæ, ex necessitate mouent appetitũ sensitiuũ, sed solùm dispositiuè: nec etiã appetitus sensitiuus mouet ex necessitate volũtatẽ aut rationem: ideo licet aliquid exterius posit esse causa mouẽs ad peccandum, non tamen potest sufficienter inducere ad peccatum. Sed causa sufficiens peccati & complens ipsum, est sola voluntas. A

De Malo.q. 3.art.1.& 1.2.q.79. art.1. Rom.1. Sap.11. Prouer.14.

Ver.5. DE CAVSA PECCATI EX PARTE DEI.

QVum peccatum sit actus volũtarius difformis suæ regulæ, consequẽs est quòd si manus dolatoris esset regula eius, nõ posset peccare dolãdo, quia operaretur secundũ suã regulã. & ideo Deus (qui est sua regula) peccare non potest, nec esse causa peccati. Quia qui est alteri causa peccati, peccat. Vnde Apostolus, Digni sunt morte non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt faciẽtibus. Præterea Sapien.11. dicitur, Nihil odisti eorum quæ fecisti. Sed Deus odit peccatum: iuxta illud, Odio est Deo impius & impietas eius: ergo Deus non potest esse causa peccati directè, nec etiam indirectè. ¶ Ad cuius euidentiã sciẽdũ est ꝙ homo dupliciter potest esse causa peccati sui vel alterius: Vno modo dire- B

do directè, inclinando voluntatem suã vel alterius ad peccandum. Alio modo indirectè, cum non retrahit alios à peccato, cum potest & tenetur. Vnde Ezech.3. dicitur speculatori: Si non dixeris impio, Morte morieris: sanguinẽ eius de manu tua requirã. Deus neutro modo potest esse causa peccati: quia non directè, cum peccatũ sit per recessum ab ordine qui est in Deum, sicut in finẽ. Deus autẽ, quantũ est in se, omnia cõuertit & inclinat ad seipsum, sicut ad vltimum finẽ, vt D. Diony. dicit. Nec etiã indirectè, quia licet posit retrahere & impedire, nõ tamẽ tenetur. Nemini enim est obligatus. Si ergo aliquibus non præbet auxilium, hoc facit secundum ordinẽ suæ sapiẽtiæ & iustitę. Et cùm Apost. dicit, Tradidit eos Deus in reprobum sensum, intelligitur permisiuè, propter peccata pręcedentia. Eodem modo debet intelligi dictũ à domino spiritui mẽdacij, quo ad deceptionem prophetarum Achab. Egredere & fac, & præualebis, eodem modo intelligendi sunt alij passus, si qui inueniantur. Et cũ Sap. dicit: Creaturæ dei in odium factę sunt, & in tentationem, &c. nõ intelligit hãc propositionẽ (in) causaliter siue ad prouocandum homines in malum, sed consecutiuè: quia hoc consecutum est propter insipientiam hominum. Vnde subditur, Et in muscipulam pedibus insipientium, qui non vtũtur creaturis vt decet. Nec propter hoc quòd Deus est causa liberi arbitrij, sequitur quòd sit causa peccati ab eo procedentis: quia illa maxima, (Quicquid est causa causæ, est causa causati) intelligitur quando effectus causę mediæ subditur ordini causę primę. Tunc effectus reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media, secũdum quod ipsa exit ordinem causæ primæ effectus non reducitur in causam primam. Sed si effectus procedat ex causa media, secundum quod ipsa exit ordinẽ causę primæ, effectus non reducitur in causam primam, sicut cùm minister facit aliquid cõtra præceptũ domini, non reducitur ad dominum, nec attribuitur ei, cùm liberum arbitrium hominis vel angeli illud cõmittat contra arbitrium Dei. Et si dicatur, Quicquid est causa alicuius, est causa eius quod conuenit ei secũdum speciẽ: sicut si aliquis est causa Sortis, est causa hominis. Sed aliqui actus sunt ex specie mali: Igitur, &c. Dicendum quòd actus dicuntur mali ex specie, hoc est ex obiecto prohibito, & inquantũ fiunt ab eo cui fit prohibitio. deformitas tamen non consequitur actũ illũ, prout est à Deo. Et licet nõ repugnet Deo ꝙ sit causa mali pœnæ. Vnde Amos propheta dicit, Si est malũ in ciuitate quod Deus non fecerit: quia malũ pœnæ, licet opponatur bono eius qui punitur, non tamen opponitur bono ordinis, qui est in Deum, sicut malum culpæ. Et ideo malum culpę directè opponitur bonitati diuinę, & non malum pœnæ. Ideo non est similis ratio. Et quãuis Deus, qui est causa efficiens omniũ rerum, & omne ens quodcũque sit deriuetur à primo ente: & per conseques actus peccati, cùm sit res quædam: non tamen sequitur quòd Deus sit causa peccati, hoc est deformitatis. Et si dicatur, quicquid est causa alicuius, est causa illorũ quæ ei necessariò cõnectũtur, & sine quibus esse nõ potest: vt homo qui nõ vult deformitatẽ peccati: quia tamen vult actũ adulterij, ad quem sequitur deformitas, vult eã ex consequenti. Sic igitur Deus, &c. Dicendum quòd illa deformitas est annexa illi actui, inquantum procedit ab homine, cui data est lex, & non inquantum procedit à Deo, qui posset si vellet, facere mulierẽ adulterãtis, tamẽ nõ tenetur. Præterea deformitas peccati nullo modo potest attribui Deo. Quemadmodum claudicatio, quæ est motus quidam, non attribuitur primo motori, sed homini habenti tibia claudam seu nimis breuem: sed claudicatio, inquantum est motus, attribuitur primo motori: inquãtum verò est distortus siue vt claudicatio, non est à primo motore, qui non deficit, sed à tibia deficiẽte. Sic est de actu peccati, qui dicitur claudicatio spiritualis: qui quidẽ est à Deo, inquãtũ habet de entitate: inquãtum verò deuiat à regula vel auertitur ab vltimo fine, non est à Deo, qui (vt dictum est) omnia cõuertit in seipsum: sed est à libero arbitrio, qui non sequitur regulã rationis & diuinæ legis. Nec propter hoc ꝙ Deus dedit præcepta dedit occasionem peccandi: sed occasio accipitur ab eo qui nõ vult implere: quia dare occasionem peccãdi, est facere aliquid minus rectũ, ex quo per exemplũ alij prouocentur ad peccandum. ¶ Difficultas est de peccato originali, eo ꝙ omne illud quod habet creatura in primo instanti sui esse, habeat à generante vel creãte. Ideo D. Thomas dicit quòd angelus non potuit peccare in primo instanti, ne peccatum attribuatur Deo: sed anima in primo instanti suæ creationis est in peccato originali: igitur attribuitur Deo. Dicendũ quòd aliud est de peccato actuali, aliud de peccato originali: quia originale in homine habet aliunde cui attribuatur, & non actuale. Nã cùm infectio & destitutio, siue priuatio iustitiæ originalis, quæ inest materiæ, cui anima in primo instãti vnitur (ex qua vnione cõtrahit peccatũ originale) ꝓcedat ex peccato Adę: Ideo ipsi Adę attribuitur: quia si anima extra corpus crearetur à Deo, non contraheret peccatum originale. Et quãuis anima ab ipso Deo vniatur corpori, & propter illam vnionem anima cõtrahat peccatũ originale: Nõ tamẽ sequitur quòd Deus sit causa peccati originalis: quia illa vnio animæ ad corpus, inquantum est à Deo, non est causa originalis peccati. Nam si eadem anima vniretur alteri materiæ non infectę, non cõtraheret peccatũ originale. Ideo hoc prouenit non ex vnione, sed ex infectione materiæ, quæ processit ab Adam. Et licet Deus sciat materiã, cui anima vnienda est esse infectam, & posit præseruare, vt fecit in D. Virgine: non sequitur quòd ei debeat attribui, cùm non teneatur immutare ordinẽ rerum, quem ipse instituit, scilicet quòd positis dispositionibus à generãte crearet & infunderet animã. ¶ Ex prędictis apparet quòd nullo modo Deus est causa peccati, quo ad eius formale, siue quo ad deformitatem: licet sit causa actus peccati quo ad materiale. Et quia secũdũ dialecticos terminus à parte subiecti positus, stat pro materiali, & à parte prædicati pro formali: Ideo hæc propositio, peccati Deus est causa, cõceditur: quia sensus est, Deus est causa actus peccati pro materiali, siue inquãtum habet de entitate. Sed hæc propositio, Deus est causa peccati, negatur: quia sensus est, ꝙ sit causa deformitatis actus peccati: quòd est hæreticum. Eodem modo dici potest de his propositionibus, Excæcationis Deus est causa, & Deus est causa excæcationis. Quia prima est vera, iuxta illud Exec.6. Excæca cor populi huius, &

Deus nõ est causa peccati directè nec indirectè.

2.c. de di. no.

Rom. 1.

3. Reg. vlt.

Sap. 14.

Malum culpæ opponitur bonitati Dei & non pœna.

1.2.q.79.

de Malo. q. 3. ar. 2.

1.2.q.63. ar.3.

Ezech. 6. aures eius aggraua. & Roma.9. Cuius vult miseretur, & quem vult indurat. s. permissiuè. secunda est
1.2.q.79. art.3. falsa. ¶ Ad cuius euidentiam sciendum est quòd induratio siue obduratio duo importat, quorum vnum est motus animi adhærentis malo, & auersio à lumine diuinæ gratiæ: & quantum ad hoc Deus
Rom. 9. non est causa peccati. Aliud est subtractio gratiæ, ex qua sequitur quòd mens non illuminatur ad re-
Induratio quid importat. ctè videndum. Et quantum ad hoc peccator est causa, per peccatum ponens impedimentum. Sicut enim sol corporalis ex sua conditione illuminat omnes domos, nisi inueniat impedimentum: (& ideo ille qui claudit fenestram est causa obscuritatis & tenebrarum:) sic sol spiritualis ex sua liberalitate illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: sed peccator per peccatum claudens fenestram, est causa obscuritatis & tenebrarum siue excæcationis & obdurationis, & non Deus. aliter ta-
Ioan.1. men est in sole materiali, & aliter in Deo: quia sol corporalis agit necessitate naturæ, & non potest subtrahere lumen: Deus autem non agit necessitate naturæ, sed liberè, & proprio iudicio lumen gratiæ non immittit. & ideo nō solùm peccator, sed etiā Deus est causa excæcationis & indurationis, quę distinguuntur secundum effectus gratię, quę perficit intellectum dono & lumine sapiētiæ, & amollit affectū igne charitatis. Et cū ad cognitionem intellectus maximè deseruiant duo sensus, scilicet visus & auditus: quorum vnus deseruit intentioni. s. visus, & alius disciplinæ, scilicet auditus: ideo quantum ad visum ponitur excæcatio, & quantum ad auditum aggrauatio, & quantum ad affectum obduratio. Et sic ista tria idem significant: sed differunt ratione. Licet excæcatio sequatur peccata: quia Deus pro vno peccato non excæcat, neque subtrahit specialia auxilia, quibus recuperatur gratia amissa, saltē dis-
ar.4. *Deus pro vno peccato nō excæcat.* positiuè. Et cùm peccatum ad duo ordinetur, scilicet ad damnationem per se, & ad sanationem per accidens, ex diuina misericordia & prouidentia, inquantum permittit aliquos cadere in peccatum, vt tandem peccatum suum agnoscentes, humilientur & conuertantur, vt habetur de lapsu Petri in c. cōsiderandum 50. dist. Tamen excæcatio ex sui natura ordinatur ad damnationē eius qui excęcatur: propter quod ponitur effectus reprobationis. Verùm ex misericordia diuina ordinatur medicinaliter ad salutem eorum qui excęcantur. Sed hæc misericordia non omnibus impenditur, sed prędestinatis so-
Rom.8. lùm, quibus omnia cooperantur in bonum. Ideo quantum ad quosdam excæcatio ordinatur ad sanationem, & quantum ad alios ad damnationem, vt D. Aug. dicit. Et quanuis in enchiridio dicat quòd
In lib. de quæst. euan. Deus (cùm sit summè bonus) nullo modo permitteret fieri aliquod malum, nisi posset ex quolibet malo elicere aliquod bonum: sic omnia mala quę immittit aut permittit, ordinat in aliquod bonum. Non tamen semper in bonum eius in quo est malum, sed quandoque ad bonum alterius, vel etiam ad bonum vniuersi: sicut culpam tyrannorum ordinat in bonum martyrum: & pœnas damnatorum ordinat ad gloriam iustitiæ, & hoc modo culpam Adæ ad gloriam suæ misericordiæ. Vnde D. Grego. hāc ordinationem considerans, exclamat: O fœlix culpa, quæ talem ac tantum meruit habere redemptorem. non quòd culpa sit fœlix aut bona: sed id ad quod ordinata fuit à Deo, scilicet redemptio.

Ver. 6. DE CAVSA PECCATI EX PARTE DIABOLI.

QVanuis diabolus non possit esse directa & sufficiens causa peccati hominis (cùm non possit effe-
1.2.q.8. ar 1. de Malo. q.3.ar.3. ctiuè & immediatè siue ex necessitate mouere eius volūtatē, quæ sola est sufficiēs causa peccati, vt dictum est:) Potest tamen diabolus esse causa peccati hominis indirectè per modū persuadentis siue proponētis aliquod appetibile dupliciter: ¶ Primò exterius in aliqua sensibili specie apparē-
Diabolus quibus modis est causa peccati. do, & ei sensibiliter loquēdo, & peccatū persuadendo: prout apparuit Euæ in specie serpētis, & Christo in deserto, quem (secundum contemplatiuos) diabolus assumpsit corporaliter in sanctā ciuitatem, & in montem, &c. Verùmtamen propter debilitatem sensus humani, & calliditatem ac astutiā diabo-
Gen.3. Matth.4. li, nō permittit ordinariè ipsum in specie sensibili apparere & tentare: licet aliquādo permittat aliquibus Necromanticis & mulieribus propter infidelitatem earum, aliquando etiā propter malitiā, vt dicunt cōmuniter doctores de Antichristo, cui dæmones famulabūtur in forma humana, consulentes & persuadētes multa mala, vt amplius infrà dicetur. ¶ Secundò potest diabolus esse indirecta causa peccati, interius suggerendo: non tamē imprimendo aliquid in intellectu, sed solùm circa fantasiā & appetitum sensitiuū. Circa fantasiam quidem, non formādo nouas species sensibiles in ea, quia excedit facultatem eius: licet enim possit semina colligere, quæ adhibet quibusdā effectibus faciendis, vt patet
Exod l.7. 3. de Tri. de Magis Pharaonis, qui virgas arte dæmonis conuerterūt in serpētes: sed (vt D. Aug. dicit) nihil possunt facere, nisi virtute corporaliū seminum. Vnde diabolus non posset facere quòd cæcus natus imaginaretur colores: potest tamē species sensibiles sensatas præsentare fantasiæ, & illā excitare, ac in actū reducere per illas, & easdē obiicere intellectui cum earū iudiciis & collatione ac particulari ratiocinatione, de qua dictū est cùm de fantasia & imaginatione ageretur. Quia cùm natura corporalis obediat naturæ spirituali, quo ad motum localē: sequitur quòd diabolus potest causare omnia quæ ex motu locali corporū inferiorum prouenire possunt, nisi impediatur à Deo. Similiter potest appetitū sensitiuū concitare ad aliquas passiones, secundum aliquem determinatum motum cordis & spirituum:
In lib. de som. & vigi. ex hoc enim quòd aliquæ passiones concitantur in appetitu sensitiuo, sequitur ꝙ motus & intentio sensibilis prædicto modo adducta ad fantasiā, ab homine magis percipiatur. Quia (vt Philosophus dicit) Amantes modica similitudine in apprehensione rei amatæ mouētur. ¶ Licet autem diabolus pos-
1.2.q.80. art.3. de Malo.q. 3.art.4. sit prædictas passiones appetitus, & apprehēsiones imaginationis & fantasiæ intendere, sic ꝙ si à Deo permittatur, intellectus & ratio totaliter ligabitur, vt apparet in arreptitiis, (Quia id per motum excessiuum naturaliter fieri potest, vt videmus in amentibus & furiosis.) Nunquam tamen potest necessitare ad peccandū: quia cùm ratio est ligata, quicquid homo agit, nō imputatur ad culpam. Si verò sit libera, ex ea parte qua libera est, potest resistere. Vnde D. Petrus, Cui resistite fortes in fide, & D. Iacobus,

cobus, Resistite diabolo, & fugiet à vobis. ¶Notandum tamen quòd licet diabolus possit dici aliquo modo causa occasionalis omnium peccatorum nostrorum, inquantum induxit primum hominem ad peccandum, ex cuius peccato intantum vitiata est humana natura, quòd omnes ad peccãdum proni sumus: sicut diceretur causa combustionis lignorum, qui ligna siccaret: nõ tamen est directa causa omnium peccatorum humanorum, ita quòd singula persuadeat: non enim omnia peccata committũtur instigãte diabolo. Vnde in libro de Ecclesiasticis dogmatibus dicitur: Non omnes cogitationes nostræ malæ à diabolo excitantur, sed aliquoties ex nostri arbitrij motu emergunt. Quod Origenes probat ex hoc quòd etiam si diabolus non esset, homines haberent appetitum ciborum & venereorũ & similium, qui posset esse inordinatus, & peccatum. Si quæ tamen peccata absque diaboli instinctu perpetrantur, per ea homines fiunt filij diaboli, inquantum ipsum imitantur, iuxta illud Christi, Vos ex patre diabolo estis: non est tamen aliquod peccatum, quod non aliquando ex diaboli suggestione prouenire posit. 1.Pet.5. Iaco.4. 1.2.q.80. art.4.

Ver. 7. DE CAVSA PECCATORVM EX PARTE HOMINIS.

A HOmo potest esse causa peccati alterius hominis, non interius suggerẽdo vt diabolus: sed exterius consulendo, proponendo, persuadendo, imperando. Non est tamen directa & sufficiẽs causa peccati, cùm non ex necessitate moueat voluntatem: licet sit causa indirecta. & ideo in præmissis peccat mortaliter. Vnde Apost. Digni sunt morte non solum qui faciunt, sed & qui consentiunt facientibus.

Ver. 8. DE COMPARATIONE PECCATORVM ADINVICEM.

B Vitia siue peccata non esse omnia connexa (prout virtutes) eorum contrarietas ostendit: sunt enim aliqua peccata sibi inuicem contraria, vt prodigalitas & illiberalitas. Nec est eadem ratio de vitiis & virtutibus, cùm intentio virtuosi sit in omnibus sequi regulam rationis, à qua omnes virtutes pendent. Ideo omnium virtutum intentio in idem tendit. Sed intentio peccãtis non est vt recedat ab eo quod est secundum rationem, sed potius quòd tendat in aliquod bonũ appetibile. & quia bona appetibilia sunt diuersa, nullam connexionem habentia: Igitur, &c. Nec obstat quod dicitur Iaco.2. Qui totam legem seruauerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus: quia illud intelligitur ex parte auersionis: in quolibet enim peccato incurritur reat⁹ pœnæ æternæ, & priuatio diuinæ visionis, in quo omnia peccata mortalia conueniunt. Non tamen sequitur quin ex parte conuersionis sint diuersa, & per consequens maiori reatu pœnæ sensibilis sit obnoxius, qui plura peccata committit, ac etiam propter multiplicationem auersionis maiori pœna damni & vermis astringatur. Ex hoc tamẽ non sequitur, quòd per quodlibet peccatum mortale omnes virtutes corrumpatur vel auferentur, sed solùm infusæ, dempta fide & spe, vt dictum est cum de eis ageretur. Non tamen acquisitæ, nisi per multiplicationem actuum oppositorum. ¶Peccata non esse paria cõstat ex hoc quod Christus dixit Pilato, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet. Licet enim virtutes sint æquales, non quantitate, sed proportione & dependentia à prudentia: vna tamen præcedit aliam dignitate, secũdum suam speciem. Et sic vnus homo potest esse virtuosior & peior alio. Et quanuis virtutes essent pares & æquales, non est eadem ratio de vitiis, cùm non sint connexa, vt dictum est. Licet enim in aliquo peccato tollatur debita commensuratio rationis: non tamen totaliter tollitur ordo rationis. alioqui (vt dicitur in 4. Ethic.) Malum si integrum sit, destruit seipsum. Ideo qui transgreditur præscriptam lineam à iudice, quantumcunque magis procedat, non magis peccat: quia hoc respicit auersionem, & inter auersiones vna non est maior alia secundum se & ex parte obiecti: licet bene ex parte conuersionis, ex diuersitate eorum quibus peccatum aggrauatur. ¶Nec obstat quòd peccatum est mors animæ, & vna mors corporis non est maior alia: quia peccatum non est essentialiter mors animæ, cùm consistat in actu deformi, & sic non dicit puram priuationem, sicut mors, quæ spiritualiter accepta, dicit solam priuationem gratiæ. Et quanuis vnum infinitum non sit maius alio, & omne peccatũ mortale sit infinitum, quia contra bonum infinitum: non tamen sequitur quòd vnum peccatum non sit maius alio ex parte conuersionis, ad quam etiam sequitur grauitas auersionis. Et licet ex auersione, actus humani dicantur peccata: vna tamen auersio dicitur maior altera, non secundum se & inquantum priuatio, sed inquantum habet actum conuersionis detestabiliorem & magis prohibitum.

1.2.q.73. art.1. Iaco.2. 1.2.q.73. art.2. Ioan.19. *Vna auersio quomodo est maior altera.*

Ver. 9. DE GRAVITATE PECCATORVM.

C PEccatorum prima grauitas attenditur ex obiecto: quia quantò obiectum habet maiorem deordinationem siue deformitatem, tantò peccatum est grauius. Ideo peccata quæ sunt directè cõtra Deũ, sunt grauiora his quæ sunt contra seipsum, & illa his quæ contra proximum. Et inter ea, illa quæ mahis repugnant regulæ siue commensurationi rationis, vt homicidium furto, &c. Et cùm virtutes speciem & nobilitatem habeant ex obiecto, sequitur quòd grauitas peccatorum attenditur secundum dignitatem virtutum, quibus peccata opponuntur. Et sic illa peccata dicuntur grauiora cæteris paribus, quæ dignioribus virtutibus opponuntur. ¶Alia grauitas peccatorũ attẽditur penes finem, qui est obiectum volũtatis: quia quãtò finis est nobilior, tantò peccatum cõtra illum est grauius. Ideo D. Greg. ait: Peccata carnalia sunt leuioris culpæ cæteris paribus, & maioris infamiæ spiritualibus, triplici ratione: Prima est ex parte subiecti: quia licet peccatum carnale sit maioris adhæsionis, quàm spirituale peccatum: tamen spirituale plus habet de auersione, à qua culpa denominatur. Secunda ex parte eius in quem peccatur. Nam peccatum carnale, inquantum huiusmodi, est in corpus proprium, quòd est minus diligendum quàm Deus & proximus, contra quos sunt peccata spiritualia. Tertia ratio ex parte motiui: quia peccata carnalia habent maius impulsiuum (quod diminuit peccatum) quàm spiritualia. Nec obstat quod Salomon ait: Non grandis est culpa cùm quis furatus fuerit: qui autẽ adulter est propter cordis inopiam, perdet animam suam: quia adulterium non solum est peccatum carnale pertinẽs

1.2.q.73. art.3. *Peccata carnalia cur sint leuioris culpæ & maioris infamiæ.* Prou.6.

ad luxuriam, sed etiam spirituale, & pertinet ad iniustitiam. & sic potest reduci ad auaritiã. Vnde Glo. super illud Eph.5. Omnis fornicator, & immundus, aut auarus, &c. dicit: Grauius est adulteriũ quàm furtum, quantò homini charior est vxor, quàm res possessa, & in lege euãgelica est sacrilegium, quia contra sacramentum: & sic non sunt cætera paria: Non obstat pariter quod D. Aug. super Leuit. dicit, quòd diabolus maximè gaudet de peccato luxuriæ: quia non eo quòd sit maioris culpæ, sed maioris adhęsionis, & eò quòd ad multa alia peccata inducit: quanuis Philo. in 7. Ethi. probet quòd incontinens concupiscentię est turpior quàm incontinens irę, quæ est peccatum spirituale: quia non ratione grauitatis: sed quia minus participat de ratione. & secũdum hoc dicitur in 3. Ethi, quòd peccata intẽperantiæ sunt maximè exprobrabilia, quia sunt circa illas delectationes, quæ sunt communes nobis & brutis, quæ non deordinantur. Ideo per hęc peccata homo quodam modo efficitur brutalis, & peior brutis. Vnde Psal. Homo cùm in honore esset, non intellexit: comparatus est iumentis insipiẽtibus, & similis factus est illis. ¶ Grauitas etiam peccatorum attenditur secundum causam per se propriam, quæ est voluntas peccãdi, quæ comparatur ad actum peccati, sicut arbor ad fructum, vt dicit Glo. super illud Matt.7. Non potest arbor bona malos fructus facere. Quantò enim voluntas peccandi est magis intensa in actu peccati, tantò peccatum est grauius. In aliis verò causis peccati quæ extrinsecè & remotè accipiuntur, distinguendum est. Quædam enim earum inducit voluntatem ad peccandum secundũ ipsam naturam voluntatis: & ex tali causa augetur peccatum, (quantò enim finis est peior, tantò peccatum grauius est.) Aliæ verò causæ, quæ inclinant voluntatem præter naturam & ordinem ipsius voluntatis, quæ nata est moueri liberè ex seipsa secundum iudicium rationis, non aggrauant sed diminuunt, inquantum diminuunt iudiciũ rationis, vt ignorantia, metus, violentia, & aliæ passiones, ac infirmitas. ¶ Attenditur etiam grauitas peccatorum ex circunstantiis: quia vnumquodque malum potest augeri ex eo ex quo causatur: sed peccatum causatur ex defectu alicuius circunstantię (vt dictum est) ergo per plures & diuersas circunstantias grauitas eius augetur. Et ideo quantò plures circunstantiæ deficiunt actui, tãtò est grauius peccatum. Et maior grauitas consurgit, quando circunstantia transit in vim obiecti: quia tunc dicitur aggrauare in infinitum. Dicens enim mendacium, peccat venialiter ex genere suo: sed si dicat vt seducat virginem, est stuprum, & mortale. furtum etiam est mortale: sed si fiat ad fornicandum, circunstantia finis aggrauat in infinitum. ¶ Sed difficultas est de circunstãtiis indifferentibus, quia illæ non habent ordinem ad rationem, nec variant speciem, nec aggrauant: vt percutere hominem veste alba aut grisea indutum. Si verò habeat repugnantiam ad rationem non primò & per se: quia tunc non esset circunstantia indifferens, nec daret speciem actui, sed cum sequitur id quod primò & per se repugnat rationi, aggrauat. Quemadmodum accipere parum vel multũ de re aliqua, nullum habet ordinem ad rationem, quantum est ex se. Sed quia accipere alienum inuito domino, habet per se primo repugnãtiam ad rationem, ideo hæc circunstantia parum vel multum in furto & percussione & aliis huiusmodi, habet differentiam & repugnantiam ad rationem, secundum quod plus vel minus dãnificat. & ideo aggrauat: licet non mutet speciem. an autem de illa circunstantia sit confitendum, dictum est cùm de confessione ageretur. ¶ Attenditur pariter grauitas penes maius nocumentũ, quod prouenit ex peccato si sit præuisum & intentum: vt puta cum peccat animo nocendi: tunc nocumentum est per se obiectum peccati. Quando verò nocumentum est præuisum, sed non intentum, sicut cùm aliquis transiens per agrum vt compendiosius vadat ad fornicandum, infert scienter nocumẽtum seminatis, quod tamen non intendit. Tunc quantitas nocumenti aggrauat peccatum, sed indirectè, inquantum ex voluntate multum inclinata ad peccandum: nõ prætermittit sibi vel aliis facere dãnum. Si verò nocumentum non sit præuisum neque intentum, distinguendum est: quia si per accidens se habet ad peccatum, non aggrauat peccatum directè, sed propter negligentiã considerandi nocumenta quæ consequi possent, imputantur homini ad pœnam mala quæ eueniunt præter intẽsionẽ, si dabat operã rei illicitæ. Si verò tale nocumẽtũ sequatur per se ex actu peccati, licet non sit intentũ nec præuisum, aggrauat directè peccatum: quia quæcunque consequuntur per se ad peccatum, pertinent ad speciem peccati: puta si aliquis publicè fornicetur, sequitur scandalum plurimorum. Aliter tamen videtur se habere nocumentum pœnale, quod quis peccando incurrit. Nam si per accidens se habeat ad actum peccati, & non sit præuisum nec intentum, non aggrauat culpam, sed est pœna culpæ: vt si quis currens ad occidendum, impinguat & lædat sibi pedem: læsio illa est sui peccati pœna. Si verò tale nocumentum sequatur per se, tunc maius nocumentum nõ facit grauius peccatum: sed è conuerso grauius peccatum infert grauius nocumentum, vt in dãnatis, inter quos fideles infidelibus grauius puniuntur, quia grauius peccauerunt, propter maiorem cognitionem & ingratitudinem. Ratio autem quare maius nocumẽtum per se sequens aggrauat, est quia facit maiorem inordinationem. & ideo licet quis per peccatum non possit nocere Deo, tamen attentare in his quæ dei sunt, sicut extirpare fidem, violare sacramenta, habet maiorem inordinationẽ. Ideo talis grauissimè peccat. Et quãuis priuari vita gratiæ sit maius nocumentum quàm priuari vita corporali: non tamen sequitur fornicatorem esse peiorem homicida. Primò quia fornicator non intendit nocumentum sed delectationẽ. & si intẽdat priuationem gratiæ, non solum est fornicator, sed spiritualis homicida. Secundò, quia est per se sufficiens causa mortis corporalis, & non fornicator: quia nullus spiritualiter moritur, nisi propria voluntate peccando. ¶ Ex præmissis sequitur quòd grauitas peccati etiam attenditur ex cõditione personæ, ratione maioris dignitatis aut propinquitatis: quia persona in quam peccatur, est quodam modo peccati obiectum, ex parte cuius prima & maior grauitas attenditur, secũdum quod obiectum est principalior finis. Fines autem principales humanorum actum sunt tres scilicet Deus, ipse homo, & proximus. Et ideo secundum maiorem coniunctionem ad Deum & ad se ac ad proximum, consideratur

Psal. 48. 1.2 q.73. art.6. *de malo q.2. ar.8.* *de Malo, q. 2. ar.7.* *Grauitas peccati ex nocumento.* *Grauitas peccati ex conditione personæ.*

deratur grauitas peccatorum. Deo coniunctior est qui virtuosior & sacratior: ideo iniuria tali personæ illata, magis redundat in Deum, secundum illud, Qui vos tetigerit, tanget pupillam oculi mei. Vnde sequitur quòd peccatũ est grauius, ex hoc quòd redundat in personam Deo coniunctam ratione virtutis vel officij. Ex parte verò suiipsius peccatum est grauius, quantò magis in personam sibi coniunctam siue naturali cõiunctione, siue beneficiis, peccat. Quia videtur grauius in seipsum peccare, iuxta illud, Qui sibi nequam, cui bonus erit? Ex parte autem proximi, quantò peccatũ plures tangit, est grauius. Vnde sequitur quòd peccatum commissum in personam publicam (puta regem vel principem, qui regit totam multitudinem) est grauius, quòd peccatum commissum in personam priuatam. Vnde specialiter dicitur Exod.22. Principi populi tui non maledices. Et similiter si fiat iniuria alicui famosæ personæ, videtur esse grauius ex hoc quòd in scandalum & turbationẽ plurimorũ redundat. ¶ Magnitudo & dignitas personæ peccantis etiam aggrauat peccatum, secundum Isidorum in lib. de Summo Bono, vbi dicit: Tantò maius cognoscitur peccatum, quanto maior qui peccat habetur. Quod nõ est intelligendum de peccatis, quæ ex surreptione procedũt: sed de his quæ ex deliberatione, propter quatuor: Primò, quia facilius possunt resistere maiores, puta qui excedunt in scientia & virtute. Vnde Dominus, Luc.12. Seruus sciens voluntatem domini & non faciens, plagis vapulabit multis. Secundò propter ingratitudinem: quia omne bonum quo quis magnificatur, est Dei beneficium, cui homo fit ingratus peccando. Et quantum ad hoc quælibet maioritas, etiam in temporalibus bonis, peccatum aggrauat, iuxta illud Sap.6. Potentes potenter tormenta patientur. Tertio, propter specialẽ repugnantiam actus peccati ad magnitudinem personæ: sicut si princeps violet iustitiam, qui ponitur iustitiæ custos: & si sacerdos, qui castitatem vouit, fornicetur. Quartò, propter malum exemplum siue scandalũ: quia (vt D. Grego. dicit) In exemplum vehementior culpa extenditur, quando pro reuerentia gradus peccator honoratur. Peccata enim magnorum ad plurium perueniunt notitiam, & ea homines magis indignè ferunt. Vnde D. Grego. Tot mortibus digni sunt, quod mala exempla aliis relinquunt.

Zacha.1. *Eccle.14.* *Exod.22.* *Sap.6.* *In Pasto.*

Ver. 10, DE SVBIECTO PECCATORVM.

A QVm peccatum sit quidam actus humanus, sequitur quòd voluntas potest esse subiectum peccati in actibus suis libere elicitis vel imperatis. qui dicũtur humani, quia propriũ subiectum actus peccati est potentia, quæ est principium eius: sed voluntas est huiusmodi: Igitur, &c. Et quia non solùm actus qui sunt à voluntate eliciti, sed etiam actus imperati procedunt ab ea: sequitur ꝙ non solùm voluntas potest esse subiectum peccati, sed etiam omnes potentiæ quę possunt moueri ad actus suos, vel ab eis reprimi per voluntatem. & sic possunt esse subiecta peccatorũ, quæ sunt actus: possunt etiam esse subiecta vitiorum, qui sunt habitus mali, cùm actus & habitus ad eandem potentiam pertineant. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quòd sensualitas siue appetitus sensitiuus, tam irascibilis quàm concupiscibilis, potest esse subiectum peccati non solùm venialis, sed etiam mortalis. Differentia tamen est inter actus deordinatos voluntatis, & aliarum potentiarum: quia actus voluntatis deordinati vocantur peccata denominatione intrinseca, à malitia & deordinatione suiipsius. Actus verò inordinati aliarum potentiarum dicuntur mali, & peccata denominatione intrinseca, à malitia volũtatis. Secundò sequitur quòd ratio siue intellectus potest esse subiectum peccati. Vnde D. Aug. dicit, ꝙ peccatum est in ratione superiori & inferiori, & quantum ad proprium obiectum. quod est verum, quando habet ignorantiam. quæ tunc dicitur peccatum, quando est circa id quod quis scire tenetur, & potest. defectus etiam virium inferiorum imputãtur rationi, eò quòd potuit occurrere, vel quia imperat, vel post deliberationem non coercet: & quia in actibus humanis vltimum quod occurrit, est actus exterior, qui pertinet ad rationem superiorem, & præambulum eius est delectatio, quæ pertinet ad rationem inferiorem: ideo si sit defectus in directione consensus in actum, peccatum attribuitur rationi superiori. Si verò est defectus in directioue delectationis, peccatum attribuitur rationi inferiori. Et cùm actus exterior sit aliquando peccatum veniale, aliquando mortale, ac etiam delectatio: sequitur quòd in ratione superiori & inferiori potest esse peccatum veniale & mortale.

1.2.q.74. art.1. *12. de Tri.*

§. I. DE EFFECTIBVS PECCATORVM.

B PEccatorum sunt tres effectus mali, scilicet diminutio boni naturæ, macula, & reatus pœnæ. Primus effectus peccati est Diminutio boni naturæ: quia cùm bonum naturę hominis sit secundum rationem esse, & peccatum sit contra rationem, cùm sit deordinatio rationis, sequitur quòd peccatum est contra naturam hominis. Vnde D. Aug. dicit quòd vitium eo ipso quod est vitium, est contra naturã, & per consequens diminuit bonũ ipsius. Vnde Beda super illud Luc.10. Et plagis impositis abierunt, eo semiuiuo relicto, dicit: Propter peccatum spoliatur gratuitis, & vulneratur in naturalibus. & Glo. dicit ꝙ peccatis violatur naturæ humanæ integritas, non tamen secundum substãtiam, cùm principia ex quibus constituitur natura, & proprietates ex his fluentes, quæ sunt potentiæ animæ, & habitus cõnaturales, non diminuantur. Vnde D. Dio. dicit quòd in angelis post peccatũ naturalia manserunt integra: quanuis gratuita fuerint sublata. Sed aptitudo siue habilitas ad gratiam & virtutes, quæ est ordo boni naturalis, & quoddam bonum naturæ, per peccatum diminuitur. Quia per actus peccatorum aliquis inclinatur in contrarium. Et cùm aliquid inclinatur in vnum contrariorũ, eius inclinatio ad aliud minuitur. ¶ Licet autem peccatum diminuat bonum naturæ: non potest tamen totaliter corrumpere: quia quandiu manet voluntas libera, remanet habilitas ad bonum: sed peccatum non tollit libertatem voluntatis, igitur, &c. Et quanuis aptitudo ad gratiam sit finita: non tamen prorsus eam corrũpit peccatorum multiplicatio, propter incorruptibilitatem subiecti. Sicut enim caliditas diminuit aptitudinem aquę ad frigiditatem, & potest tantum intendi, quòd corrumpet aquam, & per consequens aptitudinem illius ad frigiditatem: nõ potest tamen totaliter corrumpere eam, quandiu manet aqua, Ideo

1.2.q.71. art.1.& 2. *In 3. de lib. arb.* *Inclinatio ad bonum non potest totaliter corrumpi.*

si aqua esset incorruptibilis,non posset totaliter illa aptitudo corrumpi.Sed voluntas est incorruptibilis:igitur eius aptitudo ad gratiam,quandiu est libera & in via,non potest corrumpi per peccata,quãtumcunque multiplicentur.In damnatis etiam non totaliter tollitur habilitas naturalis ad bonum,nec inclinatio ad virtutem:alioqui non esset in eis remorsus conscientiæ.Sed quòd non reducatur in actũ contingit ex defectu gratiæ,& ex obstinatione voluntatis in malo, & ex immobilitate diuinæ iustitiæ, quæ ordinauit quòd nunquam eis gratia daretur.Peccatum enim non ponit aliquem extra statum naturæ,sed bene extra perfectionem naturæ.

1.2.q 85. ar.2.ad 3.

Ver. 1. DE MACVLA PECCATI.

1.2.q.86. ar.1. Eccle.47. Ephe.5. Psal.4. Oseæ.9.

SEcundus effectus peccati est macula.Vnde de Salomone dicitur,Posuisti maculam in gloria tua.& Apostolus,Vt exhiberet sibi sponsam non habẽtem maculam, neque rugam. Ad cuius euidentiam sciendum est,quòd macula in spiritualibus dicitur per similitudinem maculæ in corporalibus.Macula autem in corporalibus dicitur,quãdo aliquod corpus perdit nitorem suum ex contactu alterius corporis.Anima autem habet duplicem nitorem:Vnũ quidem ex refulgentia luminis naturalis,per quod dirigitur in actibus suis,de quo Psal.Signatum est super nos lumẽ vultus tui Domine. Alium nitorem habet ex refulgentia luminis diuinæ gratiæ,sapientię,& scientiæ,per quod dirigitur homo ad bene & decenter agendum in ordine ad Deum.Contactus verò animæ est per adhæsionem , sicut contactus corporalium est per copulationem.Et quia cùm quis peccat,adhęret aliquibus rebus caducis per amorem contra lumen rationis & gratiæ diuinæ:ideo ex illo contactu siue inhęrentia perdit nitorem & refulgentiam,quam habebat ex lumine rationis & diuinæ gratię:& efficitur tenebrosus.Vnde Ephes.5. Eratis aliquando tenebræ,nunc autem lux in Domino.Et de peccatoribus dicitur Tren.4. Denigrata est super carbones facies eorum.Tale detrimentum nitoris ex tali contactu proueniens, metaphoricè siue similitudinariè Macula dicitur:Non quòd anima inquinetur ex rebus inferioribus virtute illarum,sed magis è conuersò.Inquinatur tamen actione sua,inordinatè eis inhærendo. Et licet intellectus nõ inquinetur sed perficiatur,eò quòd rerum exteriorum species intelligibiles in se recipit, quia sunt secundum modum ipsius intellectus:voluntas tamen inficitur per amorem, quia amor conglutinat animam rei inordinatæ amatæ.& ex hoc anima maculatur,secundum illud:Facti sunt abominabiles,sicut ea quæ dilexerunt.Non est tamen macula illa aliquid positiuum,saltẽ absolutũ,in anima subiectiuatum.Nec significat priuationem solam,sed priuationem nitoris animæ siue gratiæ in ordine ad suam causam,quæ est peccatum,siue sit actus,siue omisio,aut defectus actus.Et ideo secundum diuersa peccata diuersæ sunt maculę in anima.Et simile est de vmbra quę est priuatio luminis ex aliquo corpore opaco interiecto.Et sicut secundum diuersitatem corporum obiectorum diuersificãtur vmbræ: sic secundum diuersitatem peccatorum diuersificantur maculę.Differentia tamen est inter maculã & vmbram : quia vmbra non manet, nisi quandiu corpus obiectum lumini quod est causa vmbræ, manet.Macula tamen manet cessante actu peccati,qui est causa eius,eò quòd macula importat defectum nitoris per recessum à lumine rationis vel legis diuinę.Et ideo quandiu homo manęt extra huiusmodi lumen,manet in eo macula peccati.Sed postquàm redit ad lumen rationis & diuinæ gratiæ, cessat macula.Licet enim actus peccati,quo homo discesit à lumine rationis & legis diuinæ, cesset:non tamen homo statim ad illud lumen in quo fuerat,redit:sed requiritur aliquis motus voluntatis contrarius primo motui.Sicut si aliquis sit distans alicui per aliquem motum,non statim cessante motu fit ei propinquus:sed oportet quòd appropinquet per motum contrarium.Transeunte verò obstaculo luminis corporalis,remanet corpus diaphanum in æquali propinquitate. Ideo non est simile. Et quanuis post actum peccati nihil positiuum remaneat,nisi dispositio vel habitus:remanet tamẽ aliquid priuatiuum,scilicet subiectũ aptum natũ & priuatũ cõiunctione ad lumen diuinum.Et licet effectus dependeat ex sua causa in esse & fieri,non tamen semper in conseruari,maximè quando fit per motum. & ideo sicut cessante motu locali,non cessat distantia:sic nec cessante actu peccati,tollitur macula.

Ver. 2. DE REATV POENAE.

1.2.q.87. ar.1. Deut.28. Esa.1. Luc.12. Rom.2. De Malo. q.1.art.4. Pœna tria importat.

TErtius effectus peccati est reatus pœnę,siue obligatio ad pœnam,quã Deus tam in antiquo quàm in nouo testamento peccatoribus comminatur.Vnde Deut.28.quòd si audire nolueris vocem domini Dei tui,vt custodias & facias omnia mãdata eius,veniẽt super te maledictiones istæ,&c.& Esa.1. Si volueritis & audieritis me,bona terræ comedetis.Quòd si nolueritis,& me ad iracundiam prouocaueritis,gladius deuorabit vos.& Luc.12.Seruus sciens voluntatem domini & non faciens,plagis vapulabit multis.& apost.Tribulatio & angustia in omnem animam hominis operãtis malum. Ad cuius euidentiam supponendum est quid sit pœna.D.Tho.Dicit quòd tria sunt de ratione pœnæ.Primum est,quòd habeat respectum ad culpam.Tunc enim aliquis propriè puniri dicitur,cùm patitur malum pro aliquo peccato quod commisit:habet enim fidei traditio,quòd nullum nocumentum creatura rationalis posset incurrere,neque quantum ad animam,nec quantum ad corpus,nec etiam quantum ad exteriora bona nisi peccato præcedente vel in persona,vel saltem in natura.vnde D.Grego. Nulla noceret aduersitas,si nulla dominaretur iniquitas.& sic omnis boni quo quis potest vti ad operandũ priuatio,potest dici pœna in hominibus & angelis.Secundum quod est de ratione pœnæ,est quòd repugnet voluntati,aliquando actuali,cùm quis scienter pœnam patitur propter peccatum: aliquando habituali:vt cùm ignorat sibi subtrahi bonum,de quo doleret si sciret.Aliquando est contra naturalem inclinationem voluntatis,vt cùm aliquis qui non vult virtutem,priuatur habitu virtutis:licet voluntas velit priuari,naturalis tamen inclinatio voluntatis est ad bonum virtutis.¶Notandum quòd pœna potest considerari dupliciter:Vno modo inquantum est satisfactoria.& sic quodam modo est voluntaria,quia voluntariè acceptata.& hanc potest aliquis suscipere pro peccato alterius.& sic non dicitur

propriè

propriè pœna ſimpliciter,reſpectu eius qui pro alio eam patitur ac ſuſtinet,cùm non habeat ordinem ad culpam præcedentem in eo.Et ſic paſsio Chriſti in comparatione ad ipſum,non fuit pœna ſimpliciter:ſed ſecundum quid,inquantum erat contra inclinationem naturalem.dicitur tamē pœna quo ad nos,cùm pro nobis paſſus fuerit.Vnde Eſaias dicebat,Peccata noſtra(hoc eſt pœnas peccatorum noſtrorum)ipſe tulit,& dolores noſtros ipſe portauit.Tertiò de ratione pœnæ eſt,quòd in quadam paſſione conſiſtat,hoc eſt ꝙ veniat ab extrinſeco.Et ſic pœna & culpa tripliciter differūt: quia culpa eſt malum actionis,pœna verò eſt malum agentis actionem culpabilem.Secundò differunt:quia culpa eſt ſecundum voluntatem,pœna contra voluntatem.Tertio differunt: quia culpa eſt in agendo, & pœna in patiendo.¶His ſuppoſitis,notandum quòd licet vnum peccatum non poſsit eſſe per ſe pœna alterius peccati(vt D.Greg.ſuper Ezech.dicit:)quia de ratione pœnę eſt quòd ſit inuoluntaria: & de ratione peccati eſt,quòd ſit voluntarium:largè tamen & ex conſequenti vnum peccatū poteſt eſſe pœna alterius peccati,vt idem Grego.dicit.& hoc tripliciter:Primò ex parte cauſæ:quia peccatum & remotio gratiæ,quæ prohibet & impedit cauſas inclinantes ad peccandum,quæ ſunt paſsiones & tentationes,quæ impediuntur per auxilium gratiæ diuinæ,ac etiam per virtutes & dona,quæ ſubtrahuntur per peccatum.Vnde cùm ipſa ſubtractio gratiæ ſit pœna, conſequens eſt quòd peccatum ex illa ſubtractione ſequens ſit pœna.Et hoc modo loquitur Apoſt.cùm ait:Propter quod tradidit eos Deus in deſideria cordis eorum,quæ ſunt animę paſsiones:quia homines deſtituti auxilio gratię diuinæ,vincuntur à paſsionibus.& hoc modo ſequens peccatum dicitur pœna præcedentis. Secundò peccatum poteſt eſſe pœna alterius peccati, ex parte ſubiecti actus:quia pœna afflictionem inducit,ſiue actus ſit interior(vt patet in ipſa ira & inuidia) ſiue actus ſit exterior, vt cùm aliqui graui labore opprimuntur ac etiam damno,vt expleant actum peccati,iuxta illud: Laſſati ſumus in via iniquitatis, ambulauimus vias difficiles.Tertiò peccatum eſt pœna peccati ex parte effectus conſequentis. Sed his duobus modis vltimis vnum peccatum non ſolùm eſt pœna præcedentis peccati, ſed etiam ſui. & in his duobus modis pœna ordinatur ad emendationē:quia per hoc quòd homo patitur laborē atque detrimentum in peccando,retrahitur à peccato.Et licet pœnæ,ſecundum Philoſ.in 2.Ethi.inducant & reducāt homines ad bonum virtutis,quod nō videtur fieri per peccatum:tamē cùm Deus permittat aliquos peccantes in alia peccata ruere,ordinat ad bonum virtutis,quandoque etiam ipſorum qui peccant,vt humiliores & cautiores poſt peccatum fiant.Semper tamen ad emendationē aliorum, qui videntes alios ruere de peccato in peccatum,magis reformidant peccare.¶Circa reatum pœnæ temporalis notandum,quòd quidā putauerunt omnes pœnas temporales eſſe pro peccato actuali.Vnde dicebant,Quis vnquam innocens periit?In hunc errorem incidiſſe videntur Apoſtoli,dum quærebant: Quis peccauit,hic aut parentes eius, vt cæcus naſceretur: Dicunt doctores ꝙ duplices ſunt pœnæ & punitiones ſiue infirmitates.Quædam ſunt communes,vt fames,peſtis,bella,inūdationes aquarum: & tales Deus non immittit,niſi propter peccata actualia.& de illis intelligendum eſt dictum D.Greg. Nulla noceret aduerſitas,ſi nulla dominaretur iniquitas.Quædam ſunt pœnæ & infirmitates ac tribulationes priuatæ.Et tales vt in pluribus immittit Deus propter pœnam peccati originalis,quod etſi per baptiſmū remittatur,quantum ad culpam,non tamē quantum ad pœnā:quanuis etiam propter alios fines Deus immittat ſine aliquo peccato.Magiſter Senten.in 4.diſt.15.in quæſtione cur homo torquetur, reſpondet quòd propter quinque:Primò,vt præmiū cumuletur:vt patet in D.Virgine, Iob,& Tobia. Vnde Pſal.Multæ tribulationes iuſtorum,&c.Secundò,ne faſtus dominetur,hoc eſt ad præſeruandum à peccatis,& conſeruandam humilitatem:quia multi ſunt,qui niſi tribularentur,ſuperbirent. Vnde Apoſt. Ne magnitudo reuelationum mearū extollat me,datus eſt mihi angelus Satanæ,Stimulus carnis meæ, &c.Pœnæ enim & detrimenta rerum exteriorum ſunt medicinæ ordinatæ ad ſalutem.Tertiò,vt pœnis corripiantur,& ſic ad punitionem & correctionem peccantium,vt emendētur.Sic punita eſt Maria ſoror Moyſi.Vnde Pſal.Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea accelerauerunt. Quarto, vt dupliciter puniantur,in hoc mundo ſcilicet & in alio,vt incipiant infernum in hoc mundo. Sic puniti fuerunt Sodomitæ, Anthiocus, Herodes,Aſcalonita,& alij multi:quanuis Deus punitiones illorū ordinauerit ad ſalutem aliorum.Quintò,vt Deus glorificetur,ſiue ad diuinę glorię manifeſtationem, vt in cæco nato,in cuius illuminatione gloria & potentia Dei ſunt manifeſtatæ.Quanuis etiam prędicti omnes,dempta D.Virg.propter peccatum originale puniti fuerint,ſed nō ſolùm:alias enim rationes nouit diuina prouidentia.¶Si quęratur an aliquis puniatur vel puniri poſsit pro peccato alterius. Circa hanc quæſtionem aliqui paſſus ſacræ ſcripturæ ſibi inuicem aduerſari videntur.Ideo pro conciliatione illorum aduertendum eſt primò,quòd duplex eſt iudicium ſcilicet humanum & diuinum,& quòd duplex eſt pœna ſcilicet poſitiua & priuatiua.Item pœnarum quædam ſpiritualis,quędam corporalis,& quædam temporalis.Si loquamur de iudicio humano,nullus directè punitur pœna poſitiua ſpirituali aut corporali pro peccato alterius:quia non fuſtigatur:non occiditur,non excommunicatur.Pœna tamen priuatiua puniuntur aliqui in foro temporali & eccleſiaſtico pro peccato alterius ſine culpa propria:non autem ſine cauſa,vt filij propter peccatum læſæ maieſtatis diuinæ & humanæ à parentibus commiſſum,priuantur bonis temporalibus parentum,& propter paupertatem corpus indirectè patitur.Priuantur etiam honoribus vſque ad quartam generationem propter enormitatem criminis,Puniūtur etiam domeſtici excommunicatorum interdicto. Si verò loquamur quo ad iudicium diuinum,nullus punitur à Deo pœna ſpirituali poſitiua ſeu priuatiua pro alio quantumcunque coniuncto:quia talis pœna non eſt medicinalis.Vnde dictum eſt à Domino filiis Iſraël,qui vertebant parabolam in prouerbium,dicentes:Patres noſtri comederunt vuas acerbas,& dētes filiorum obſtupuerunt:Viuo ego(dicit Dominus)quia non erit vobis vltra parabola hæc in prouerbium. Omnes enim

Eſa.53.
1.2.q.87. art.2.
Super Eze.
Rom.1.
Iob.4.
Ioan.9.
An pœnæ ſint ſemper pro peccato.
Pſal.33.
Pſal.33.
Iudicium duplex.
Ezech.18

animæ meæ sunt: sicut anima patris, ita & anima filij mea est. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur: & infrà. Non portabit filius iniquitatem patris, nec pater iniquitatem filij. & Deut.24. Non occidentur parētes pro filiis, nec filij pro parentibus: sed vnusquisq; pro peccato suo morietur. ¶ Si autē loquamur de pœna tēporali aut corporali, tunc sępenumero Deus filios pro parētibus punit triplici ratione: Primò ratione præseruationis, vt præseruet illos à maiori malo. Vnde D. Aug. dicit ꝙ Deus magnam gratiam fecit paruulis, quos ante vsum rationis aqua submersit in diluuio: quia fuerunt saluati, saltem illi pro quibus oblata fuerant sacrificia: & si vixissent, fuissent damnati, sicut patres eorum. Vnde Psal. Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua & exasperans. Sic sæpe filios vsurariorum & filias meretricū aufert Dominus de medio. Ideo Sap.4. dicitur, Raptus est ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius: ac etiam ad præseruandum patres & matres à damnatione, quia sunt eis nimis affecti. Vnde Christus, Beatæ steriles quæ non genuerunt, &c. Sunt multi qui cùm non habent filios, sunt boni, colunt Deum, &c. Postmodum cùm habent, obliuiscuntur, &c. Ideo, &c. Secundo ratione imitationis. Regula enim generalis est, quòd quando filij imitantur peccata parentum, sunt deteriores, & grauius puniuntur: quia approbāt & augent peccata parentū. & sic intelligitur illud Exod.2. Ego sum Deus zelotes, visitans iniquitates parentum in filios, vsque in tertiam & quartam generationem. & illud Matth.23. Et vos implete mensuras patrum vestrorum, vt veniat super vos omnis sanguis iustus, qui effusus est ab Abel vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occiderunt inter templum & altare. Dicuntur autem puniri peccata parentum, quia filij in peccatis parētum nutriti, sunt proniores ad peccādum: & tum propter consuetudinem, tum etiam propter exemplum patrū, amplius peccant, quasi authoritatiuè sequentes: & maiori pœna digni sunt, si pœnas patrum videntes corrigi, negligunt. Ideo addit, in tertiam & quartam generationem, quia cōsueuerunt homines tantū viuere, vt sic mutuò filij videre possint peccata parentum ad imitandum, & parentes peccata filiorum ad dolendum. Et sic Iudæi hodie puniuntur, quia approbant facta patrum, & voluissent interfuisse, & peiora fecisse. & si hodie viueret Christus, & esset passibilis inter eos, peiora ei facerent. Licet enim puniantur pro peccatis parentum, non tamen solùm, sed etiam pro suis, & paruuli pro originali. Magis tamen dicuntur puniri pro peccatis aliorum, proximi quàm extranei, tum quia pœna propinquorum quodam modo redundat in illos, inquātum filius est aliquid patris, & alij sunt coniuncti: tum etiā quia domestica exempla & domesticæ pœnæ magis mouent. Vnde quando aliquis nutritus est in peccatis parentum, vehementer sequitur ea: & si ex eorum pœnis filij non deterrentur, obstinatiores fiunt, & maiori pœna digni. Tertia ratio est propter indebitam generationem, siue propter peccata quæ parentes in generatione commmittūt. Vnde 2. Reg.12. habetur quòd filius Dauid ideo mortuus est, quia ex adulterio genuerat eum. D. Hiero. dicit ꝙ quando parentes abutuntur matrimonio, Deus punit filios & parentes in ipsis, faciendo eos claudos, gibbosos, monstruosos, & maculatos, portātes etiam in facie testimonium iniquitatis parentum. Quærunt aliqui vnde procedat quòd pulchri & bene formati parentes habeant tales filios. Hoc potest contingere naturaliter propter defectum aut superabundantiá virtutis aut materiæ. Regulariter tamen & vt in pluribus procedit ex peccatis parentum in generatione commissis, vt quandocunque vident filios, reminiscantur iniquitatum, & torqueātur. Inter animalia bruta non inueniuntur tales deformitates: quia non abutuntur. Ideo Apost. Non in passione desiderij, sicut gentes quæ ignorant Deum. ¶ Circa reatum pœnæ æternæ aduertendū est ꝙ non omne peccatum inducit reatum pœnæ æternæ, vt D. Grego. dicit. Quædam enim peccata leuioris culpæ remittuntur post hanc vitam, vt sunt venialia, quæ non repugnant ordini diuinæ iustitiæ, neque contrariantur ipsi principio ordinis, quod est vltimus finis: quia sunt circa ea quæ sunt ad finem, seruato ordine finis. Aliqua tamen peccata inducere reatum pœnæ æternæ, ex sacris literis constat, Matth.25. Ibunt hi supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. & Mar.3. dicitur, Non habebit remissionem in æternum, sed erit reus æterni delicti. Ideo enim peccatum meretur pœnā æternam, qui subtrahit ordinem primi principij æterni. Et quia manente causa, manet effectus: ideo quandiu peruersitas ordinis remanet, necesse est quòd remaneat reatus, sed de his amplius suprà c.16.§.4.ver.34. quomodo autem reatus pœnæ maneat deleta culpa, dictum est suprà.

Filij puniūtur pro peccatis parentum. — *Psal.77.* — *Luc.23.* — *1.Theſſ.4.* — *In 4.dialo.* — *c.16.§ 4. ver.22.*

§. 2. DE PECCATO MORTALI.

PEccatum mortale (vt suprà dictum est ex D. Aug.) est dictum, factum, concupitum, vel omissum contra legem Dei: Peccatum enim veniale non est contra legem Dei, sed præter. Peccatum mortale ex genere siue ex obiecto est, cùm voluntas fertur in aliquid, secundum se repugnat charitati, per quam homo ordinatur ad vltimum finem, siue sit contra dilectionem Dei, vt blasphemia, periurium, siue contra dilectionem proximi, vt adulterium, furtum, & homicidium, aut contra aliqua alia præcepta. Hoc autē est quando homo deliberatè contrauenit pręcepto affirmatiuo vel negatiuo: Quia (vt dicit D. Grego. & recitatur in c. quod præcipitur. 14.q.1.) Quod præcipitur, imperatur: quod imperatur, necesse est fieri, si præcipiatur affirmatiuè: & necesse est non fieri, si prohibeatur. A

1.2.q.88. ar.1.ad 1. — *Peccatum mortale ex genere quid.* — *In epistola ad Iouí.*

§. 3. DE PECCATO VENIALI.

PEccatum potest tripliciter dici veniale: Primò, quia est veniam cōsecutum. & sic D. Ambro. dicit quòd omne peccatum per pœnitentiam fit veniale, & hoc dicitur veniale ex euentu. Secundò dicitur veniale, quia habet aliquam causam in se, quæ diminuit culpā, vt cùm fit ex infirmitate vel ignorantia. & hoc dicitur veniale ex causa. Tertiò dicitur peccatum veniale ex genere pro specie accepto, siue ex obiecto quod dat speciem actui, vt dicere verbum ociosum. Peccatum veniale duobus primis modis acceptum, non habet determinatam speciem, cùm contingat secūdum diuersa obiecta duobus primis modis inueniri. Peccatum ergo veniale ex genere siue ex obiecto est, quando voluntas fertur in id B

1.2.q.88. art.2. — *Peccatū veniale triplex.*

in id quod continet quandam deordinationem:non tamen contrariatur dilectioni Dei & proximi,siue non est contra præceptum vel prohibitionem Dei. Notandum tamen ꝙ actus morales non solùm recipiunt rationem boni ex obiecto,sed etiam ex aliqua dispositione agentis, vt quando non est plenè liber, prout in motu secundò primò, vel cum apponit malas circunstantias: & sic peccatum veniale ex genere fit mortale ex parte agentis, vt cum quis ordinat verbum ociosum ad adulterium. Nō tamen idem actus numero qui fuit peccatum veniale,potest esse mortale,quia variatur moraliter propter libertatem & circunstantias. Aliquod etiam peccatum mortale ex genere fit veniale propter imperfectionem actus,quæ dupliciter contingit:Primò ex surreptione,cum ratio non est sufficienter libera,vt dictum est.Secundò ex modicitate obiecti:Quia versatur circa parum.Quod enim parum est (vt dicunt Iuristæ)pro nihilo reputatur,vt accipere spinter à proximo,vel illum modicum cōtristare. Si verò esset aliquid notabile,esset mortale,in his tamen considerãda est qualitas & conditio personarum,ac etiam facultas bonorum. Aureus enim parum est regi, & multum viduæ. Parua contristatio data disposito ad vindictam, mortalis est,quæ,si non esset taliter dispositus, esset venialis. Considerandus est etiam effectus,vt si pluribus transeuntibus per viam,vnus ingrediatur vineam hominis pauperis, & accipiat solum vnam vuam,& omnes sequentes pariter, pauper notabiliter læditur: & ideo primus qui fuit causa ingressus aliorum,reus esse videtur. & sic resolutoriè habetur,quod peccatū veniale est triplex,scilicet ex surreptione,ex obiecto, & ex imperfectione actus.primum differt genere à mortali:Secundum & tertium sunt eiusdem generis cum mortali. Peccatū veniale ex obiecto quid.

Ver. 1. DE DIFFERENTIA PECCATI VENIALIS A MORTALI.

A MVltiplex est differentia inter peccatū mortale & veniale.Prima,quia mortale deordinat & auertit à fine vltimo,veniale autem solum à mediis.Secunda,quia mortale est contra præceptum & ordinem rationis:veniale autem non,sed præter. Tertia,quia mortale inducit reatum pœnæ æternæ, & veniale solùm pœnæ temporalis. Quarta,quia mortale corrumpit charitatem: veniale autem non, sed solùm impedit feruorem,hoc est actum eius,vt dictum est. Quinta,quia in quolibet peccato mortali sunt quatuor, scilicet actus,deordinatio,macula,& reatus:actus quidem transit,sicut sagitta emittitur,tamen relinquit vulnus. Sic peccatum mortale deordinationem,maculam, & reatum pœnæ æternæ. Peccatum verò veniale non relinquit propriè maculam,cum non priuet nitore gratiæ, nec nitore luminis naturalis. Et si alicubi dicatur peccatum veniale maculam inducere,intelligendum est secundum quid, pro quanto impedit feruorem. Sexta differētia est quò ad remissionem dupliciter: Primò, quia mortale non remittitur in alio mundo,sicut veniale. Secundò,quia mortale in hac vita nō remittitur,nisi per sacramentum pœnitentiæ in re vel in voto: veniale autem absque sacramento pœnitentiæ per bonum motum & feruorem charitatis.

Ver. 2. DE QVALITATE PECCATI VENIALIS.

B PEccatum veniale est dispositio ad mortale,qui enim minima negligit, paulatim defluit. Peccatum tamē veniale ex genere non disponit ad mortale ex genere directè,cùm differant specie:licet possit disponere per quandam consequentiā ex parte agentis:quia augmentata dispositione & habitu mētiendi iocosè,potest libido peccati crescere,quòd finem suum constituet in mendacio iocoso, & veniet ad mendacium perniciosum. Peccatum verò veniale ex surreptione vel ex imperfectione actus disponit ad mortale ex genere,quia se habent sicut perfectum & imperfectum in eadem specie. & sic qui parua & modica furari solitus est,paulatim & faciliter furabitur mediocria, & tandem magna. Et qui motus secundò primos,hoc est non plenè deliberatos non reprimit,faciliter admittet tertio primos,hoc est deliberatos. Peccata venialia,secundum Apostolum,significantur per lignum,fœnum, & stipulam:quia sicut huiusmodi congregantur in domo, & non pertinent ad substantiam ædificij: & possunt cōburi,etiā ædificio remanente. Ita etiam peccata venialia multiplicantur in homine,manēte spirituali ædificio,hoc est charitate, & virtutibus infusis,ac donis Spiritus sancti,& committentes illa, pro eis patientur ignē tribulationis,in hac vita, vel ignem purgatorij post hanc vitam. ¶ Ex præmissis habetur ꝙ inter peccata venialia vnum est grauius alio,secundum quod voluntas vehementius indebitè afficitur temporalibus & carnalibus vel gloria mundana,saluo tamen ordine ad finem vltimum. 1.2.q.88. ar.3. Eccle.18.

Ver. 3. DE INCOMPOSSIBILITATE PECCATI VENIALIS IN ANGELIS.

C PEccatum veniale ex genere aut ex surreptione vel imperfectione actus in Angelis bonis vel malis minimè reperiri potest. de angelis bonis manifestum est,cùm sint in gratia consummata: de malis etiam non est dubium,cum sint obstinati,& omnia referant in finem mortalem. & eadem ratione dicendum est de damnatis & hominibus beatis. Sed quòd non possit inueniri peccatum veniale in angelis in puris naturalibus existētibus,apparet ex eò quòd non sunt discursiui. Vnde sequitur quòd quandocunque considerant cōclusiones,considerant illas in principiis. & sic mens angeli non fertur circa media,nisi secundum quod sunt sub ordine finis,& per cōsequens non possunt deordinari circa media,circa quæ est peccatum veniale,nisi deordinentur circa finem,quod fit per peccatum mortale. Et licet dæmones facere possint aliqua quæ sunt ex genere venialia,quia tamen referunt ea in finem mortalem,mortaliter peccant. 1.2 q.89. ar.4. de Malo.q. 7.ar.9.

Ver. 4. DE INCOMPOSSIBILITATE VENIALIS CVM IVSTITIA ORIGINALI.

D PEccatum veniale cum iustitia originali stare non poterat,non quidem propter altitudinem status, sic ꝙ illud quod in nobis est veniale,propter altitudinem illius status fuisset mortale. Nec intelligendum est in sensu diuiso,sed in sensu composito:sic ꝙ Adam nō poterat primò peccare venialiter. Cuius ratio est,quia cùm omni peccato debeatur aliqua pœna,& stante iustitia originali non poterat esse aliquid pœnale,vt D. Aug. dicit,sequitur,&c. quia si stante originali iustitia peccasset venialiter, 1 2.q.89. ar.3. De malo.q. 7.ar.17. 4.de Ciui.

fuisset in eo iudicium erroneum, quod est pœna & malum intellectus. Præterea peccatũ veniale contingit in nobis, vel ex surreptione, vel per deordinationẽ existentem circa media, seruato ordine ad finem. Sed vtrunque contingit propter defectum cuiusdam ordinis, ex eo quòd vires inferiores nõ continentur firmiter sub superiori ratione. Quod enim in nobis cõtingant subiti motus sensualitatis, est quia sensualitas nõ est totaliter subiecta rationi. Quòd verò humanus animus deordinetur circa media, seruato debito ordine ad finem, prouenit ex hoc quòd media non ordinãtur infallibiliter ad finẽ, qui tenet summum locum, quasi primum principium appetibilium. Quemadmodum enim in speculatiuis homo habens rectam intentionem circa principia, non potest errare circa conclusiones, nisi sit defectus cõnexionis principiorũ circa conclusiones, quæ sic se habent in agibilibus ad principia, sicut media ad finem. Sed in statu innocẽtiæ (vt infrà dicetur) erat infallibilis ordinis firmitas, vt semper inferiùs cõtineretur sub superiori, quandiu summum hominis contineretur sub Deo, vt etiam D. Aug. dicit. Et ideo impossibile erat quòd inordinatio in homine esset, nisi inciperet ab hoc ꝙ summum hominis nõ subderetur Deo, quod fit per peccatum mortale. Vnde primùm peccatũ hominis fuit causa mortis, vt dicitur Ro.5. Nec obstat quòd glo. super illud 1. Timo.2. Adam non fuit seductus, vbi dicit: Inexpertus diuinæ seueritatis in illo falli potuit, vt crederet veniale esse commissum: Quia accipit ibi veniale pro facili remissibili. & (vt D. Aug. dicit) prius præcesserat elatio mẽtis mortalis, antequàm illud crederet: sicut in muliere, antequã dubitaret, & diaboli verbis crederet. Et quanuis dispositio per se & necessaria præcedat habitum, & peccatum veniale sit dispositio ad mortale: non tamen est per se necessaria, sed contingenter & per accidens. vnde non sequitur quòd Adam qui primò poterat peccare mortaliter, posset etiam primò peccare venialiter, propter illam firmitatem ordinis virium inferiorum: qui ordo nõ poterat tolli, nisi primò summũ hominis deordinaretur, vt dictum est. Si Adam fuisset creatus absque iustitia originali, propter defectum illum potuisset primò peccare venialiter. Si dicatur: Qui potest plus, potest minus: sed mortale est plus, igitur. Dicendum quòd illa regula vera est in his quæ sunt eiusdem ordinis & rationis, vt in ponderibus, non in aliis omnibus. vnde nõ sequitur, Homo potest generare hominem, ergo asinum. Et quanuis in motu locali prius accedatur ad minus distans quàm ad plus distans, & mortale plus distet à rectitudine primi status quàm veniale: nõ tamen oportet in motibus voluntatis (qui spirituales sunt) id obseruari. Et cum D. August. dicit quòd Adam solicitauit aliqua experiẽdi cupiditas, cum videret mulierem accepta esca nõ esse mortuam, per illam cupiditatem intelligit elationem mentis mortalem, quam iustitia originalis non prohibebat, sicut inordinationem venialem propter illam infallibilem firmitatem. Si dicatur quòd Adam in illo statu erat liber libertate contrarietatis & contradictionis, & Deus poterat aliquid præcipere sub pœna temporali, siue sub pœna peccati venialis: Dicendum est quòd illo casu stãte, licet Adam potuisset transgredi illam ordinationem, non tamen primò propter prædictum ordinem. Nec sequitur quòd Adã peccando mortaliter, prius habuerit iudicium erroneum directiuum illius elationis, & sic pœna præcessit culpam: quia non habuit prius tempore, sed solùm natura. Præterea illud iudicium erroneum dupliciter potest comparari ad voluntatem: Primò vt dirigens elationem. & sic est prius natura. Alio modo inquantum acceptatur à voluntate, quæ est primum principium deordinationis. & sic est posterius natura. Nec est inconueniens quòd pœna & culpa sint simul tempore, cum omnis inordinatus appetitus pœna sibi sit. Non inconuenit etiam quòd idem sit prius & posterius respectu diuersorum.

4. de Ciui. — *2. super Gene. ad lit.*

Ver. 5. DE INCOMPOSSIBILITATE VENIALIS CVM SOLO ORIGINALI.

1.2.q.89. art.6. De malo q. 7.ar.10. ad 8.

Peccatum veniale cũ solo originali esse non potest: quia ante completũ vsum rationis nemo potest peccare venialiter. Sed in primo instanti completi vsus rationis quilibet tenetur se conuertere in Deum: quod si faciat, consequitur gratiam & remissionem peccati originalis: si verò non faciat, peccat mortaliter: igitur. Maior patet: quia ante completum vsum rationis nemo potest peccare venialiter ex surreptione, neque ex imperfectione actus: igitur, &c. Primum patet: quia defectus ætatis, qui impedit vsum rationis, excusat à peccato mortali ex genere: ergo etiam à peccato veniali ex genere: quia ad vtrunq; perfecta & completa libertas requiritur. Sed quicquid excusat à maiori peccato, excusat à minori: stante eadem causa excusationis, sicut iustum bellum quod excusat ab homicidio, excusat à percussione, rapina, & furto. sed veniale ex genere est minus quàm mortale: igitur, &c. Secundum patet: quia veniale ex surreptione, quanuis non supponat completam voluntatem in actu exercito, supponit tamen completam libertatem in facultate voluntatis: quia motus secundò primi ideo imputantur voluntati, licet non posit pro tunc plenè reprimere: quia ratio antea poterat præuidere, & illos motus impedire, aliàs si ratio non poterat antea prẹuidere & impedire, non debent imputari. Quia hæc tota & sola ratio quare motus primò primi, siue omnino præuenientes vsum rationis, non imputantur: quia non sunt aliquo modo nec in se, nec in causa voluntarij. Et ideo licet pueri ante plenum vsum rationis habeant aliquos motus ad illicita, non imputantur venialiter: quia eorum ratio nondum habuit plenam libertatem, qua potuissent illos præuenire & impedire. Minor autem pro prima parte probatur: Quia omni naturæ intellectuali in primo instanti cõpleti vsus rationis datum est naturale præceptum sufficienter ei promulgatum: quanuis etiam aliqui postea non recordentur vt se conuertant in Deum eo modo quo cognoscunt: Quia ad hoc natura intellectualis (secundum D. August.) creata est, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, &c. Ergo naturali præcepto tenetur se dirigere, & in finem vltimum ordinare: eam ob rẽ angeli mali in secundo instanti, in quo habuerunt completum vsum rationis, mortaliter peccauerunt, propter transgresionem huius præcepti, de se debitè conuertendo in vltimũ finẽ, eadẽ ratione homines. Quia primũ quod occurrit homini deliberandũ & ordinandũ, est ipsemet homo, cum Deus (qui illud præceptũ naturẹ dedit

Cur motus secundo primi imputãtur volũtati & nõ primo primi.

dit, de quo Christus ait, Primum quærite regnum Dei) non deficiat in necessariis: sequitur indidisse rationi quòd primũ in libro primo instãti vsus rationis occurrẽs, esset ipsemet homo. Ideo homo quàm citius potest, debet se ordinare in illum finem scilicet bene esse, per debita media & honesta, eligendo viuere secundum dictamen rectæ rationis & legis diuinæ, si de illa habet notitiam per fidem: vt baptizati, qui propter baptismum non deobligantur ab illo præcepto, cum gratia perficiat naturam, & non destruat illam. Et cum sint in gratia, verisimile est quòd impleant præceptum illud: quia gratia, charitas, & fides concurrunt, inclinando voluntatem ad bonum honestum. & sic præstituunt verum finem vltimum, saltem confusè. Non est tamen necesse dicere quòd omnes impleant hoc pręceptum, nõ solùm propter libertatem, sed etiam propter malam assuetudinẽ ante actum plenæ libertatis siue discretionis acquisitã. vnde fit quòd pars sensitiua magis mouebit ad delectabilia mala, quàm fides & charitas ad bonum honestum. Ideo expedit quòd pueri ante annos discretionis inducantur ad honesta: ad quam inductionem etiam inclinantur parentes. Et quia non est omnibus certum, & aliqui non recordantur an impleuerint, vel non: ideo non tenentur cõfiteri in speciali, sed sufficit quòd in generali: sicut de aliis quorum memoriam non habent, dicendo, Quocũque modo offenderim Deum, dico meã culpam. Minor pro prima & secunda parte probatur per illud Zach. Conuertimini ad me, & ego con- *Zach.1.* uertar ad vos. Ibidem post prædictum præceptum si impleatur, pollicetur conuersionem suam ad nos per gratiam. Vnde ex hac authoritate eliciunt aliqui regulam generalem, quòd quandocunque homo bene & debitè vtitur naturalibus suis erga Deum, ipse vtitur sua liberalitate & misericordia erga hominem, peccata indulgendo. Nec obstat quòd dispositio naturaliter præcedit habitum siue formam. non tamen præcedit tempore. Nec ad primam gratiam iustificantem, quæ in primo instanti completi vsus rationis gratis datur, requiritur aliqua dispositio præcedens tempore. Et licet puer incipiens habere vsum rationis, posit per aliquod tempus abstinere ab aliquibus peccatis mortalibus: non tamen liberatur à peccato omissionis prædictæ conuersionis, si quàm citò potest, non se conuertat ad Deum vel finem honestum. Ideo si liberè se distrahat circa curiosa, peccat mortaliter omissiuè, & venialiter commissiuè. ¶Ex præmissis patet quòd ante tempus completi vsus rationis datum est tempus inducarum paruulis, quo ad ea quæ aliàs essent venialia: sic quòd nõ peccant venialiter nec mortaliter, licet leges in foro exteriori puniant, tum propter incertitudinem completi vsus rationis, tum etiã propter scandalum. *Inducarũ tempus datur paruulis*

Ver. 6. DE REMISSIONE PECCATI VENIALIS IN PVRGATORIO. *3.p.q.81. art 3.ad 3. et q.87.ar.3 de ... 7 ...*

A QVia superiùs c.16.§.4.ver.8.dictũ est de remissione peccati venialis in hoc mũdo, & ꝙ in inferno est irremissibile, & ęternaliter punitur: ideo nunc solum de remissione peccatorũ venialiũ in purgatorio dicendum est. Manifestum est autem ex sacris literis quòd aliquod peccatũ remittitur in alio seculo. vnde Christus, Si quis dixerit verbum in Spiritũ sanctũ, nõ remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro: quia nõ apparet ꝙ aliud peccatum possit remitti, nisi veniale, non solum quantum ad pœnã, sed etiã quantũ ad culpã, quãdo contingit ꝙ quis in charitate existẽs, dormiendo intercipitur à morte violenta & extrinseca. Cõstat enim ꝙ illi peccata venialia non dimittuntur in hac vita: & tamẽ propter venialia nõ impeditur perpetuò à vita æterna, ad quã nullo modo peruenit, nisi ab omni culpa immunis sit, iuxta illud Apoc.21. Nihil coinquinatũ aut abominationẽ faciẽs, introibit in illam. igitur, &c. Remittũtur autẽ ibi per feruorẽ charitatis, in cuius actũ exeũt in primo instãti separationis à corpore, cũ se sentiunt in tormẽtis. Et licet in purgatorio nõ sit status merẽdi, est tamẽ status mutãdi volũtatẽ, quãdo nõ est obstinata, quia tũc est immutabililis, iuxta illud, Si ceciderit lignũ, &c. Et quãuis in via quis facilius cadat in peccatum quàm resurgat, secus tamen est post mortẽ: quia licet propter mutationem status animæ in purgatorio non possint mereri, possunt tamen impedimentum tollere. *Matth.12.* *Eccle.11.*

CONTINVATIO DICENDORVM.

B QVũ peccatũ originale (de quo cõsequẽter dicẽdũ est) pro formali nil aliud sit quã priuatio iustitiæ originalis: consequẽs est vt absq; ea cognosci non possit. ideo de ea in primis dicendũ est.

§. 4. DE IVSTITIA ORIGINALI.

IVstitia Originalis erat quoddam donũ gratuitum essentiæ animæ ipsi Adæ infusum, gratię gratum facienti connexum, quo ratio & voluntas ipsius Adæ omnino subdebãtur Deo: & vires siue potentiæ inferiores tam appetiuæ quàm apprehensiuæ ipsi rationi, & corpus animæ, ad promptè, faciliter, ac delectabiliter implendum imperium siue præceptum eius. Per hanc iustitiam originalem dicitur Deus fecisse hominem rectum. Quæ rectitudo in triplici ordine prædicto consistebat. Primus ordo erat subiectionis rationis & voluntatis ad Deum: quia stante illa, Adam in omnibus obediebat Deo, repugnabat & resistebat malo per gratiam gratum facientem iustitię originali annexam. Secundus ordo erat subiectionis virium inferiorũ rationi: sic quòd nulla esse poterat difficultas aut rebellio in parte sensitiua. Tertius ordo erat subiectionis corporis animę. Hi tres ordines erant subordinati, & secundus pendebat ex primo, & tertius ex secundo. Hanc rectitudinem siue armoniam prædictorum ordinum firmiter tenebat iustitia originalis: sic quòd stante primò, secundus & tertius erant inuariabiles. Primum ordinem iustitia originalis tenebat, non tamen inuariabiliter: Quia Adam non fuit confirmatus in gratia, vt rei probauit euentus: sed dimissus fuit in manu consilij sui, &c. vltra mandata naturalia adiecit vnum positiuum, de quo Gene.2. Ex omni ligno paradisi comede: de ligno autem scientiæ boni & mali ne comedas. Hac prohibitione Adæ facta, quæ per eum fuit Euæ promulgata, fuit ei duplex mors, scilicet corporalis & spiritualis, intimata. vnde subditur, Quacũque die comederis, morte morieris, hoc est duplici morti subiectus eris, spirituali scilicet statim incurrendæ, & corporali non statim, sed tempore præordinato. *1.2.q.81. ar.2.ad 2. Iustitia originalis quid* *Eccle.7.*

Ver. 1. DE PERFECTIONE PRIMI HOMINIS IN STATU INNOCENTIAE.

Progressus rerum duplex.

IN productionibus rerum & animalium duplicem inuenimus progressum: Primus, prout exierunt à solo Deo immediatè. Secundus, prout producuntur à Deo mediantibus causis secundis. Quantum C ad primum, conueniens erat quòd res quæ à Deo solo immediatè producuntur, essent perfectæ, eò ꝙ ex eis aliæ procedere debebāt. Causa enim debet esse potior effectu. Ideo Deut.32. Dei perfecta sunt opera. Natura verò creata cum non sit tantæ potentiæ, procedit de imperfecto ad perfectum, vt videmus in plantis & animalibus. Hinc est quòd Adam & Eua in sua formatione fuerunt perfecti, & quātum ad corpus, & quātum ad animam, maiori perfectione quàm filij, qui ab eis procreati fuissent, etiā in illo statu, si perseuerassent.

Ver. 2. DE PERFECTIONE CORPORIS HOMINIS IN PRIMO STATU.

Gene.1.et 2. Adam & Eua fuerūt creati in perfecta quantitate. 1.Cor.15. Luc.2.

COrpus Adæ & Euæ fuisse perfectum in quantitate ex Gen. constat, cum eis fuerit factum præceptum generandi, Crescite, &c. & ideo in tali statu & quantitate, in qua homines qui perfectè generare possunt. & cum eis fuerit datum dominiū super animalia, sequitur quòd erant in tali fortitudine & agilitate, quæ requiritur ad dominandum animalibus. Quidam dicunt quòd Adam creatus fuit in tanta quantitate, in qua fuit Christus, qui dicitur secundus & nouissimus Adam, quando incœpit prædicare, incipiens annorum quasi 30. quia in illa ætate dicitur quis perfectus homo. Cum ergo Dei perfecta sint opera, sequitur quòd adam & Eua fuerunt creati in statura ætatis perfectæ. Hæc autem perfectio quantitatis non procedebat ex iustitia originali, quia filij Adæ (qui ab initio habuissent iustitiam originalem) non fuissent in tanta quantitate concepti & nati, nec adeò fortes & potentes, sicut Adam: sed paulatim processissent & creuissent in quantitate & fortitudine, sicut nūc. Quia regula generalis est, Quod in omnibus asserendis sequi debemus naturam rerū, nisi aliter ea quæ sunt suprà naturam, authoritate diuina nobis reuelata fuerint. Illa enim quæ sunt supra naturā, sola fidei reuelatione tenemus. Sed ex principiis naturæ apparet prædictus progressus paruulorū ex imperfecto ad perfectum, & nihil de filiis Adæ circa huiusmodi reuelatum fuit: igitur, &c. Habuissent tamen sufficientem virtutem ad actus conuenientes pueritiæ, puta ad sugēdum vbera, & alia huiusmodi, melius quàm in statu naturæ corruptæ, in quo (vt D. Aug. ait) in pueris tanta apparet infirmitas, quòd iuxta se iacentibus mammis magis possunt esurientes flere, quàm suggere. Et quanuis quædam animalia statim nata habeant vsum membrorum prout conturnices, non tamen hoc procedit ex eorum nobilitate, cùm quædā perfectiora non habeant. Sed hoc eis cōtingit ex siccitate cerebri. Et licet aliqui defectus pueriles, qui consequuntur generationem, potuissent in illo statu fuisse, puta defectus materiæ (non enim fuissent omnes æquales) non tamen defectus tendentes ad corruptionem, sicut sunt defectus seniles.

1.p.q.99. art.1.

Ver. 3. DE IMMORTALITATE ET IMPASSIBILITATE HOMINIS IN PRIMO STATU.

1.p.q.97. art.1.

HOminem fuisse ante peccatum immortalem Apost. docuit dicēs: Per vnum hominem peccatum E in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: ergo ante peccatum non erat mors. Immortalitas tamen illa non erat secundum naturam, cùm capacitas materiæ eius non fuisset repleta, sicut materiæ cælorum. Nec fuit aliqua dispositio intrinseca in homine, quæ redderet eum immortalem, sicut post resurrectionem. Sed erat immortalis ex parte causæ efficientis & præseruantis, scilicet Dei, qui (vt D. August. ait) hominem facit, qui quandiu non peccaret, immortalitate vigeret, vt ipse sibi author esset aut ad vitam, aut ad mortem. Non enim corpus eius erat indissolubile per aliquem immortalitatis vigorem in eo corpore existentem: sed inerat quædam vis animæ super, naturaliter data, per quam poterat copus ab omni corruptione præseruari, quādiu ipsa Deo subiecta mansisset. Et sic illa vis pręseruandi erat ex iustitia originali, quæ non erat naturalis animæ, sed per donum gratiæ, per quam præseruabatur ab exteriori læsione, partim quidem per propriam rationem, & partim per diuinam prouidentiā, quæ sic ipsum tuebatur, vt nihil ei occurreret ex improuiso, à quo læderetur. Quo ad interiora prouidebatur ei quo ad humidum radicale per herbas & fructus lignorum paradisi. Et quo ad calorem naturalem per lignum vitæ, quod habebat virtutem fortificādi debilitatem caloris naturalis, prouenientem ex admixtione extranei. Vnde D. Aug. dicit, quòd arbor vitæ medicinæ modo corruptionem hominum præseruabat: non tamen simpliciter immortalitaté causabat. Neque virtus quæ inerat animæ ad conseruandum, causabatur ex ligno vitę, quod etiam non poterat immortalitatem pręstare, vt nunquam dissolui posset. Quia virtus vniuscuiusque corporis finita est: ideo virtus ligni vitæ nō poterat dare virtutem durandi tempore infinito, sed vsque ad determinatum tempus, quo finito vel homo translatus fuisset ad spiritualem vitā, vel iterum indiguisset sumere de ligno vitę, quod per tempus longissimum pręseruasset. Vnde Gen.3. Videte ne fortè mittat manum suam ad lignum vitę & comedat, & viuat in æternū. Cū autē egeret cibo & potu, in quibus semper manet aliqua fæculentia, necesse fuisset in illo stratu superfluitas emitti: fuisset tamen diuinitus prouisum, vt ex hoc nulla indecētia sequuta fuisset. Et quanuis immortalitas esset per donū gratiæ, & per peccatū deperdita: nō tamen sequitur ꝙ si Adam recuperauit donum gratiæ, recuperauerit etiā hanc immortalitatem: quia non recuperauit gratiā quam amisit, quo ad omnes effectus, sed solū quo ad remissioné culpę & meritum glorię. Et quia hoc priuilegium immortalitatis fundabatur in dono iustitię originalis, quę non solum data erat Adę pro se ipso, sed pro posteris: sequitur ꝙ filij eius fuissent immortales, & per cōsequens impassibiles passione ad corruptionem tendēte. ¶ Ex quo apparet ꝙ filij non fuissent parētibus molesti fletibus & eiulatibus. Et quāuis in digestione fuisset corruptio cibi, tamen illa & alię, si quę erāt (quēadmodum & somnus) ad perfectionem ordinatę erant, sicut corruptio virginitatis ad procreationem prolis. Ideo non fuissent dispositiones corruptiuę, sicut nec desitiones specierum sensibilium.

In li.de.q. no.& vet. testa.

In li.de.q. no.& vet. testa.

Ver. 4.

Ver. 4. DE GENERATIONE IN STATV IVSTITIAE ORIGINALIS. 1.p.q.98. ar.1.

A CVm natura humana creata fuerit ad implendas angelorum ruinas, & tertia pars angelorũ ceciderit, Deúsque solum Adam & Euã immediatè formauerit: necesse est dicere quòd eos ad multiplicandum genus humanũ creauerit. Nam præceptum generationis eis dedit, dicens: Crescite & multiplicamini, & replete terram. Et cum natura sic processisset in generando, sicuti Deus illam instituit, & Deus masculum & fœminam formauerit: consequens est quòd in illo statu fuisset diuersitas sexus, & sic mares & fœminæ. Et cũ Philosophus dicit quòd fœmina est mas occasionatus, quasi præter intentionẽ naturæ, intelligit de natura particulari, quæ intendit generare sibi simile, nisi impediatur, vel per defectum virtutis, vel per defectum materiæ: sicut paruus ignis non potest comburere ligna viridia: qui defectus in illo statu non fuisset. Sed fœmina non est præter intentionem naturæ vniuersalis. Et defectus virtutis impediens generationem masculorum, quandoque contingit ex aliquo accidenti extrinseco, vt Philosophus dicit, quòd ventus Septẽtrionalis coadiuuat ad generationem masculorũ, & Australis ad generationem fœminarum. Quandoque etiam ex apprehensione animæ, ad quam de facili mutatur corpus, maximè in illo statu, in quo corpus erat subiectum animę. Processisset autem generatio donec cõpletus fuisset numerus à Deo prædestinatus: & fuissent tot generati, quot angeli ceciderunt. Et secundum aliquos, fuissent generatæ tot fœminæ, quot masculi. ¶Sed difficultas est an facta fuisset generatio per commixtionem maris & fœminæ, sicut nunc. Hæc difficultas oritur propter dicta Greg. Niceni, qui dixit quòd in paradiso multiplicatũ fuisset genus humanũ, sicut angeli, absq; concubitu, per operationem diuinæ virtutis. Dicit etiam quòd Deus ante peccatum fecit masculum & fœminam, respiciens ad modum generationis, quod futurum erat post peccatum. D. etiam August. dicit quòd illo statu nulla corruptione integritatis genitalis fœminei potuit virile semen immitti, sicut nunc potest eadem integritate salua, fluxus menstrui cruoris emitti. Aliter tamen apparet dicendum propter tria fundamenta: Primum est D. Dio. dicentis naturalia non subtrahi, nec dari homini per peccatum. Cum ergo sexus & membra generationis data essent homini ante peccatum, & fœmina in adiutorium non ad aliud quàm ad generationem, cum in omnibus aliis homo per virum melius iuuetur quàm per mulierem: sequitur quòd fuisset illorum membrorum vsus, sicut nũc. Secundũ fundamentum est D. Aug. dicentis quòd ea quæ à sola voluntate Dei proueniunt supra omne debitũ naturæ, nobis innotescere non possunt, nisi quatenus in sacra scriptura traduntur. Sed præmissus modus generationis est supra omne debitum naturæ, & nil de eo in sacris literis traditum est: igitur non est asserendus. Tertium fundamentum est vna regula generalis D. Tho. quæ talis est: In omnibus asserendis sequi debemus naturam rerum, nisi aliud in sacris literis reueletur supra naturam. Sed nulla reuelatio est de illo modo: igitur sequendus est ordo naturalis generationis, quæ fit per commixtionem. Quia in illo statu erat iustitia originalis, qua corpus subdebatur animæ, vt dictum est. Ideo generatio fuisset absque aliquo ardore libidinoso, & absque aliqua fœditate, quanuis fuisset maior & purior delectatio, quę non absorbuisset tunc vsum rationis, sicut nunc. Tunc enim fuissent honorabiles nuptię, & thorus immaculatus. Et sic intelligendus & glosandus est Gre. Nicenus. & quantum ad corruptionem, D. Aug. intellexit de corruptione propria sensitiua, aut de alteratione disponente ad corruptionem suppositi, & non de corruptione inducente ad perfectionem, prout fuisset corruptio ciborum ad perfectionem suppositi, & corruptio virginitatis ad perfectionem speciei, aliàs oportuisset in natiuitate cuiuslibet fieri magnum miraculũ, &c. Nullus tamẽ dolor fuisset in partu: quia (vt idem Aug. dicit) ad pariendum nõ doloris gemitus, sed naturalis impulsus fœminea viscera relaxasset. Dicit præterea idem Aug. 9. super Gen. ad literam, quòd primi parentes non sunt vsi coniugio in paradiso, eò quòd formata muliere, post modicum temporis propter peccatum eiecti sunt, vel quia expectabant diuinã authoritatem ad determinatum tempus.

Psal. 110. Apo. 12. Gen. 1. In li. de Ge. In li. de Animal. In li. de Ho. 14. de Ciui. 3. p. q. 1. ar. 3. 1. p. q. 99. ar. 1. & q. 101. ar. 1.

Ver. 5. DE PERFECTIONE ANIMAE IN STATV INNOCENTIAE. 1 p. q. 100. ar. 1.

B IN illo statu essentia animæ perfecta erat per gratiam gratum facientem, & iustitiã originalem ei annexam: & cũ originalis iustitia data fuisset Adæ & posteritatì, sequitur quòd quemadmodũ iustitia originalis fuisset transfusa, sic & gratia. vnde Anselmus dicit, ꝙ simul cum rationalem haberẽt animã, iusti essent, quos generaret homo, si non peccaret. Quia cum homo naturaliter generet sibi simile in specie, necesse est quòd filij ei assimilentur in omnibus accidentibus consequẽtibus naturam speciei, nisi sit error vel defectus in operatione, qui non fuisset in illo statu. Sed iustitia originalis erat accidẽs consequens naturam speciei humanæ, non quidem ex principiis speciei causatum, sed sicut quoddam donum diuinitus toti naturæ humanæ datum: igitur, &c. & sic iustitia originalis & gratia trãsfusa fuisset à patre in filium, non directè & immediatè, sed ex consequenti, prout & anima quæ est à Deo per creationem: tamen à patre dispositiuè. Non tamẽ filij nati confirmati fuissent in gratia aut iustitia originali: & ideo quanuis primi parentes non peccassent, filij eorum potuissent peccare propter libertatem arbitrij: quia non fuissent donati maiori priuilegio quàm parentes. Et si in oppositum adducatur dictum Anselmi, qui dicit quòd si primi parentes non peccassent, ita confirmarentur cũ omni propagine sua, vt vltrà peccare non possent: Dicendum quòd hoc non dixit asserẽdo, sed opinando: vel intellexit post completum numerum electorum, quia tunc glorificati fuissent.

In li. de con cep. virg. In lib. cur Deus & homo.

Ver. 6. DE PERFECTIONE INTELLECTVS IN STATV INNOCENTIAE. 1 p. q. 101.

C QVũ scientia non sit accidens consequẽs naturam speciei, sed indiuidui: sequitur ꝙ pueri in statu innocentiæ non fuissent nati cum scientia: quia ex regula data, Vbi authoritas diuina deficit, debemus sequi conditionem naturæ animæ, quę (vt dicitur in 3. de Anima) est tanquam tabula rasa, in qua nihil depictũ est, &c. Sed profecissent in ea progressu temporis, inueniendo vel addiscendo absq;

difficultate. Nec tamen propter hoc sequitur ꝙ fuisset in eis ignorantia, licet bene nesciẽtia, quam D. Dio. ponit in Angelis. Habuissent tamen scientiam, quæ competiuisset eis secundum tempus suum ad dirigendum illos in operibus iustitiæ, in quibus homines diriguntur per principia vniuersalia iuris naturæ, quæ multò perfectius intellexissent, quàm nunc intelligamus. ¶ Ex præmissis, maximè ex prædicta regula, apparet quòd pueri in illo statu non habuissent statim perfectum vsum rationis, cum natura in omnibus generatis procedat de imperfecto ad perfectum: sicut nec animalia habent statim perfectum vsum membrorum & industriæ, sicut postea. quod patet, quia aues docent volare pullos suos. ¶ Sed quia Adam fuit immediatè creatus à Deo, vt esset principium omnium aliorum, ideo sicut fuit creatus in perfecta quantitate ac dispositione & vsu membrorum: ita etiam in perfecto vsu rationis, & cum omnibus scientiis. Non tamen, secundum D. Tho. vidisset diuinam essentiam pro illo statu, quia si continuè vidisset, non fuisset viator, nec peccasset, sicut nec beati. Cognouisset tamen Deum altiori cognitione, quàm nos nunc. Et sic eius cognitio fuisset quodammodo media inter cognitionẽ præsentis status, & patriæ. Quia pro illo statu cognouisset per species intelligibiles infusas, quæ sunt pfectiores acquisitis. Nam species intelligibiles à sensibus corporeis abstractæ, non ita clarè repræsentant spiritualia, sicut species intelligibiles quæ non sunt à sensibus abstractæ, sed à Deo infusæ. Vnde primus homo non impediebatur per res exteriores à clara & firma contemplatione intelligibilium affectuũ, quos ex irradiatione primæ veritatis percipiebat. Vnde D. Aug. dicit ꝙ fortaßis Deus primis hominibus loquebatur, sicut cum angelis loquitur, ipsa incommutabili veritate illustrans mẽtes eorum. etsi non tanta participatione diuinæ essentiæ, quantam angeli percipiunt. ¶ Quidam dicunt ꝙ Adam in raptu vidit diuinam essentiã, quod nituntur probare ex eo quòd sopor in sacris literis significat visionem omnium: quæ non potest haberi, nisi per visionem diuinæ essentiæ. vnde Esa. 29. dicitur: Quoniã immiscuit vobis Dominus spiritũ soporis, claudet oculos vestros, prophetas, & principes vestros, qui vident visiones: & erit vobis visio omnium, sicut verba libri signati. Sed in raptu immisit Deus soporẽ in Adam, & postmodum mirabilia mysteria protulit: igitur habuit visionem omnium, & libri signati. Præterea ideo dicitur quòd Moyses clarè vidit diuinam essentiã, quia debebat esse doctor Iudæorũ: & D. Paulus, quia debebat esse doctor Gẽtium. Sed Ad debebatã esse doctor & director omnium hominum: igitur, &c. Nec propter hoc sequitur quòd fuerit præscius peccati sui, & per consequens non potuerit vitare: quia cum diuina essentia sit speculum voluntarium, nõ necessariò vidit peccatum suũ. & licet viderit Christum incarnandum vt glorificatorem, non tamen vt redemptorem. D. Tho. tenet oppositum, eò quòd præmissę authoritates & rationes non necessariò concludant. Ideo dicit quòd non habuit fidem de redemptore explicitè, licet implicitè crederet Deum sufficienter prouisurũ omnibus, quæ suę saluti erant necessaria. ¶ Non poterat etiam pro illo statu angelos videre per essentiam, licet perfectiorem cognitionem haberet, quàm nunc habeamus: quia nunc propter corruptionem naturæ corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, & impedit à cognitione substantiarum separatarũ. Habebat tamen scientiam omnium rerum, in quibus homo natus est instrui. & hæc sunt omnia quæ virtualiter existũt in primis principiis per se notis, hoc est omniũ quę homines naturaliter cognoscere possunt. Cuius ratio assignari potest ex perfectione rerum immediatè à solo Deo productarum. Hanc omnium rerum scientiã Deum dedisse Adę, colligi potest ex eo ꝙ adduxit animalia ad eum, vt videret quomodo vocaret ea, & ex hoc ꝙ Adam nomina imposuit rebus, sequitur ꝙ cognoscebat naturas rerum: debent enim nomina esse cõsona proprietatibus earũ. Alia verò quæ nec naturali studio hominis cognosci possunt, nec necessaria sunt gubernationi vitę humanæ, primus homo nõ cognouit: sicut sunt cogitationes hominum, & futura contingentia, & quædã singularia, vt puta ꝙ lapilli iacent in flumine, & alia huiusmodi. ¶ Ex prędictis patet quòd Adã non profecisset in scientia naturaliũ quantum ad naturã scitorum, licet bene quantũ ad modũ sciendi. Quo ad supernaturalia verò profecisset, etiam quantũ ad numerum per nouas illuminationes. Nec simile est de profectu meriti & sciẽtiæ: quia vnus homo non est alteri principium merendi, sicut & sciendi. ideo non debuit sic creari, vt in merito proficere non posset. ¶ Adã & tota eius posteritas tali perfectione donati erant, vt stãte iustitia originali, decipi non posset. vnde D. Aug. Approbare falsa pro veris non est natura instituti hominis, sed pœna dãnati. Nullũ enim in illo statu poterat inesse malũ: sed adhęrere falso est malũ intellectus, cuius obiectum est verum. Et cũ filij Adę habuissent iustitiam originalẽ, sequitur quòd illa stãte, nõ potuissent decipi. Nec obstat quod Apost. dicit, Adã non fuit seductus, mulier autem seducta fuit in præuaricatione: Quia illa seductio etsi præcesserit peccatum operis, subsecuta est tamen peccatũ internę elationis: quia (vt D. Aug. dicit) Mulier verbũ serpentis non crederet, nisi iam inesset menti eius amor proprię potestatis, & quędam de se superba prǽsumptio. Adã verò post similẽ elationẽ fuit seductus: quia credidit vxori referenti verba serpentis. & ad Apostolũ dicendũ quòd intellexit à serpente siue à diabolo, non à muliere. Et quanuis aliquid prǽsentatum fuisset sensui vel fantasię aliter quàm esset, sicut quòd remotius repręsentatũ fuisset oculo Adę, minus quidẽ, cũ natura oculi per peccatũ nõ fuerit variata. Nõ tamẽ fuisset deceptus, quia per rationẽ veritatẽ diiudicasset, vt faciũt astrologi & perspectiui per lineã visualem. Quidã dicunt ꝙ non somniasset, quia somnia proueniũt ex aliqua indispositione vel inordinatione naturali, quę in illo statu non fuisset: vel non somniasset, nisi somnia delectabilia. Et licet filij eius potuissent peccare, & mentiri ipsi: non credidisset ita esse, sed quòd posibile esset. & hoc nõ esset existimare seu approbare falsum pro vero. vel potest dici quòd fuisset ei diuinit[9] subuentum in his quorum scientiam non habebat: sicut dictũ est de nocumentis corporis. Nec est instantia quam quidam afferunt, quòd in tentatione non fuit ei subuẽtum ne deciperetur, licet tũc maximè indigeret: quia iam præcesserat in eo peccatum elationis, nec ad diuinum auxilium recursum habuit.

¶ Ex

7.c.cælest. Hierar.

An Adã essentiã dei viderit.

2. super Ge. ad literam.

Num.12.
2.Cor.12.

de veri.q. 18.ar.3.
1 p.q.94.

Adam habebat omniũ naturaliũ scient.
Gen.2.

1.p.q.94. ar.4.
14. de Ciui. Dei.

In statu innocentiæ nõ poterat decipi.

An Adã in primo statu somnia esset.

¶Ex præmissis apparet quòd Adam nullam opinionem habuisset in naturalibus. Nec obstat quòd D. Ambro. dicit, Omne peccatum est ex errore: quia, vt dictum est, nõ intelligitur de errore præcedente actum peccati, sed de concomitante, vel de errore electionis, prout eligit quod non est eligendum, secundum quem dicitur omnis malus ignorans. Hic autem error præsupponit inordinationem in parte appetitiua complacente, & assensum non prohibente. ¶Voluntas tam Adæ quàm aliorum perfecta fuisset per charitatem & alias virtutes infusas, quas habuissent non solùm quo ad habitum, sed etiam quo ad actum, nisi eas quæ repugnant perfectioni primi status: sicut sunt patientia, pœnitentia, & misericordia, quarum actus non habuisset. Et quanuis donum perseuerantiæ non habuerit: habuit tamen perseuerantiæ virtutem.

3. Ethi. 1.p.q.95. art.1. & 3.

Ver. 7. DE DOMINIO QVOD COMPETEBAT HOMINI IN PRIMO STATV.

A ADam in statu innocentiæ habebat dominationem & præsidentiam super omnia animantia. Dixit enim Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & præsit piscibus maris, volatilibus cæli, &c. & iterum, Dominamini piscibus maris, & c. Ratione etiam probari potest: Quia sicut in generatione imperfectum ordinatur ad perfectum, vt materia ad formam: Ita in vsu rerũ plãtæ ordinantur in cibum animalium: ergo animalia in cibum & subuentionem hominum. Ideo homo naturaliter dominatur plantis & animalibus. Eam ob rem dicit Philosophus quòd venatio animalium syluestrium est iusta & naturalis, quia per eam homo vendicat quod est naturaliter suum. Hoc etiam apparet ex ordine diuinæ prouidentiæ, qua semper inferiora per superiora gubernantur, & c. Non tamen in illo statu indiguissent homines animalibus ad sustentationem neq; ad tegumentum, quia nudi erant, & non erubescebant, & lignis paradisi ac plantis nutriti fuissent: neq; etiam ad vehiculum, propter corporis robur. Indigebant tamen ad experimentalem cognitionem sumendam de naturis eorũ: quod significatum est per hoc quòd Deus ministerio angelorum animalia duxit ad Adam, & c. Et licet animalia non habeant rationem, vt capacia essent præceptorum hominis: habent tamen quandam participationem prudentiæ & rationis, secundum æstimationem naturalem, ex qua contingit ꝙ grues sequuntur ducem, & apes obediunt regi. Sic omnia animalia per seipsa homini obedissent, & diuina prouidentia mouente ea, ad desiderium hominis, spirituali instinctu naturæ ad eum venissent, & melius obedissent, quàm nunc quædam domestica obediant. In hoc tamen dominio nõ fuissent æquales, quia quæ à Deo sunt, ordinata sunt. Ordo autem, vt D. Aug. dicit, consistit in disparitate, cùm sit parium dispariũ nque rerum sua cuique loca tribuẽs dispositio. dictum est quòd in illo statu fuisset disparitas quo ad sexum, fuisset pariter quo ad ætatem & quantitatem & robur. Non enim fuisset corpus humanum totaliter exemptum à legibus naturæ, quin ex exterioribus agentibus aliquod commodum vel auxilium acciperet magis & minus, secundum quod diuersis cibis diuersarum virtutum ex libero arbitrio vsi fuissent. Sic etiam secundum diuersam aëris dispositionem, & diuersum situm stellarum, aliqui robustiores corpore, & melioris complexionis generati fuissent. Similiter quantum ad animam, cùm habuissent liberum arbitrium, aliqui magis vel minus se applicassent. Ita tamen quòd in illis qui excederentur, nullus esset defectus culpabilis nec quo ad corpus, nec quo ad animam.

1.p.q.96. art.1. — 1. Poli. Venatio animaliũ syluestrium est iusta & naturalis. — Rom.13. 19. de Ciui. Dei.

Ver. 8. DE DOMINIO HOMINIS SVPER HOMINEM IN STATV INNOCENTIAE.

B DOminium hominis super hominem, secundum Philos. est duplex: Quoddam est dominium seruorum, quo serui contra voluntatem suam & proprium bonum suum subduntur dominis. & tale dominium non fuisset in statu innocentiæ, in quo nullum pœnale erat: sed id quod est contra propriam voluntatem, est pœnale: Igitur, & c. Aliud est dominium liberorum, in quo subditi diriguntur ad proprium bonum ipsorum vel totius communitatis. Et tale dominium hominis super hominem fuisset in statu innocentiæ, triplici ratione. Prima, quia conditio hominum in statu innocentiæ non erat nobilior, quàm conditio angelorum, inter quos est prælatio, vt dictum est: Igitur. Secunda ratio, quia homo est naturaliter animal sociale: sed socialis vita multorum non potest conueniens esse, nisi aliquis præsideat, qui ad bonum commune intendat (multi enim per se intendunt ad multa, vnus verò ad vnum.) Ideo dicit Philosophus, quòd quandocunq; multa ordinantur in vnum, inuenitur vnum vt principale dirigens. Tertia ratio, quia, vt dictum est, vnus homo habuisset supereminentiam scientiæ & iustitiæ super alium: & fuisset inconueniens, nisi hoc exequeretur in vtilitatem aliorum, iuxta illud, Vnusquisque gratiam quam accepit, in alterum administrantes. ¶Ex his sequitur quòd vxores non fuissent subditæ viris, sicut nunc in tribulationem. Ideo in pœnam dictum est Euæ, & ex consequenti aliis: Sub viri potestate eris. Non quin Eua ante peccatum esset sub potestate viri, sed non sub tali pressura contra voluntatem, & in ea tribulatione, in qua nũc sunt quasi omnes vxoratæ.

1.p.q.96. art.4. Dominium seruorum & liberorum quid. — 1. Pet. 4. Gene.3.

Ver. 9. DE PERFECTIONE APPETITVS SENSITIVI IN PRIMO STATV.

C APpetitus Sensitiuus tam irascibilis quàm concupiscibilis in statu innocentiæ fuisset perfectus virtutibus moralibus infusis, & successu temporis acquisitis, ac etiam inuariabili ordine subiectionis ad portionem superiorem scilicet intellectum & voluntatem, sic quòd in eis nullæ fuissent passiones inordinatæ, siue rebelliones præuenientes rationem, sed solùm moderatæ, virtuosæ, & imperatæ. De creatione Euæ, & præceptis ipsi & Adæ datis, tentatione, præuaricatione, punitione, & translatione in campum Damascenum, vbi secundum aliquos, creatus fuit: vide apud expositores in secundum & tertium caput Geneseos, & quæ dicta sunt suprà cùm de Paradiso Terrestri ageretur.

1.p.q.95. art.2.

§. 5. DE PECCATO ORIGINALI.

D PEccatum originale esse ex traductione Adæ in omnes posteros, qui ab eo per rationem seminalem processerunt, in primo instanti creationis & transfusionis animæ rationalis, fide tenemus. Nam

1.2.q.81. art.1.

Apost.hoc manifestè asserit dicens, Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per
Rom.1. peccatum mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. Propter hoc peccatũ dicimur natura filij irę, & per consequens rei mortis & condemnationis, subiecti dissidio intestino, tribulationibus, calamitatibus, & miseriis huius seculi: & oppositum dicere est hæresis Pelagianorum ab
Eph.2. Ecclesia cum authore suo & sequacibus reprobata. ¶Ad cuius euidentiam supponendum est primò,
Peccati multiplex acceptio. quòd hoc vocabulum (peccatum) in sacris literis vario modo sumitur. Aliquando enim peccatum accipitur pro eo quod habet respectum ad peccatum delẽdum. Et sic Hostia, Sacrificium, & oblationes quæ fiebant in expiationem pœnarum debitarum pro peccato, dicebantur peccata. vnde Oseas, Pec-
Oseæ.4. cata populi mei comedent, scilicet sacerdotes. Et Apost. Christum vocat peccatum, dicens: Quoniam
1.Cor.5. Deus erat in Christo mundum reconcilians. & post pauca dicit, Eum qui non nouerat peccatum (sci-
1.Petri.2. licet Christum, qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius) fecit peccatum (hoc est ho-
Rom.8. stiam pro peccato) vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. & alibi: Misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, & de peccato damnauit peccatum (hoc est deleuit & fugauit peccatũ) in carne. Aliquando accipitur peccatum pro pœna debita peccato. Vnde D. Petrus, Peccata nostra, hoc est pœnas peccatorum nostrorum, ipse, scilicet Christus, tulit, & dolores nostros ipse portauit. & infrà, Posuit in eo iniquitates omnium nostrum, hoc est pœnas iniquitatum nostrarum. Aliquando accipitur pro eo quod inclinat vel inducit ad peccãdum. Et hoc modo concupiscentia actualis (hoc est passio & appetitus sensitiuus, quo caro dicitur aduersari spiritui, appetendo sibi amica, suauia, & delecta-
Iacobi 1. bilia, (quæ lex Dei prohibet, refugiendo à duris & laboriosis, quæ lex Dei sustinere præcipit) dicitur peccatum. Vnde D. Iaco. Vnusquisq; tentatur, à concupiscentia sua abstractus & illectus. Et hoc modo Apost. concupiscentiam actualem vocat peccatum, dicens: Nam concupiscentiam nesciebam (scilicet esse peccatum) nisi lex diceret, Non concupisces. Dicit præterea, Occasione autem accepta, peccatum (hoc est vis appetitiua) per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam, hoc est vis appetitiua facta est efferatior, iuxta illud Horatij: Nitimur in vetitum semper cupimúsque negata. Et iterum cùm Apost. dicit, Si autem quod nolo, illud facio: iam non ego operor illud, sed quod inhabitat in me peccatum, loquitur de motibus primò primis, qui sunt ab appetitu sensitiuo, & non à volun-
Appetitus sensitiuus destitutus dicitur fomes & peccatum. tate. Ideo appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali (qui ab aliis dicitur fomes) est causa illorum, & dicitur inhabitans peccatum, triplici ratione. Prima, quia inclinat ad peccandum. Ideo dicitur lex membrorum, captiuans hominem in legem peccati, hoc est vehementer inducens in captiuitatẽ peccati. Secunda, quia diabolus ea vtitur virtute tanquam instrumento. Tertia, quia ex Adæ peccato processit, quòd vis illa appetitiua aduersetur spiritui, & concupiscat contra legem Dei. Quia ante pecca-
Rom.7. tum Adæ vis illa erat frenata iustitia originali, & non poterat deordinari, sicut fracto freno per peccatum Adæ, per quod relicta est conditioni suæ naturæ, quæ est prosequi suauia & delectabilia, quæ lex Dei prohibet, & refugere à duris & laboriosis, quæ lex Dei præcipit. Aliquãdo etiam peccatum accipitur pro eo quod habet veram rationem culpæ, quæ consistit in obligatione à regula, & in auersione à Deo ac deordinatione & præuaricatione mandati legis diuinæ: quia vbi non est lex, non est præuari-
Rom.4. catio. vnde Iac.1. Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum, hoc est actum inordinatum contra
Iacob.1. legem Dei. ¶Ex præmissis patet quòd omne illud quod nominatur peccatum, habet relationem seu habitudinem aut respectum ad culpam, vel tanquam effectus sicut pœna, vel tanquam delens culpam & pœnam, vt oblationes & sacrificia. & Christus qui valde impropriè dicitur peccatum, eò quòd obtulit se in sacrificium ad delendum peccatum, pœnas peccatorum sustinendo, vel tanquam inducens, vt concupiscentia, vel tanquam disponens, vt peccatum veniale: vel habet relationem causæ, vt peccatum mortale, quod est causa auersionis. Vnde sequitur quòd peccatum veniale non habet propriè rationem culpæ, cùm non sit contra legem Dei, nec auertat à Deo. Sequitur etiam quòd peccatum originale (quod non habet proprium voluntarium) minus habet de ratione culpæ, quàm veniale, si cõparetur ad personam particularem. & sic minus propriè dicitur peccatum. Prout manus aut pes aut alia membra, quæ dicuntur nocentia & culpabilia denominatione extrinseca, scilicet culpabilitate voluntatis, minus habent de culpa quàm voluntas. Sic filij Adæ vocãtur peccatores, culpabilitate extrinseca ex peccato Adæ proueniente. Ideo minus habent de culpabilitate quam Adam, & minus propriè vocantur peccatores. ¶Secundò supponendum est quòd carnis vocabulo in scripturis sacris aliquando vocantur homines carnales, qui scilicet dediti sunt terrenis & carnalibus desideriis, quorum adhæ-
1.Cor.6. sione vnum cum carne efficiuntur. vnde 1. Corinth.6. Qui adhæret meretrici, vnum corpus efficitur.
Rom.8. Sicut qui adhæret Domino, vnus spiritus est cum eo. Sic accepit Christus carnem, cùm dixit: Quod
Galat.1. natum est ex carne, caro est. & Apost. cùm dicit: Sapientia carnis mors est: & cum ait, continuò non acquieui carni aut sanguini, hoc est hominibus carnalibus. Et sic accipiendo carnẽ, caro includit peccatum. vnde Rom.8. Qui in carne sunt, Deo placere non possunt. & in eod. Si secundum carnem vixeritis, moriemini. & 2.Co.5. Caro & sanguis regnum Dei non possidebunt. Aliquando tamen caro significat hominem visibilem & sensibilem, etiam absq; aliqua corruptione peccati: vt cum dicitur, Verbum caro factum est, hoc est homo corporeus ex carne compositus. Propriè tamen caro dicitur animæ pars corporea & sensibilis, in qua vis appetitiua, concupiscibilis, & irascibilis insunt. sic accipitur cùm dicitur, Qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis.

Ver. 1. DE QVIDITATE PECCATI ORIGINALIS.

OMnes catholici doctores in hoc conueniunt, vt dicant peccatum originale esse peccatum naturæ, & in nobis non esse personale: sic quòd voluntate nostra personali fuerimus facti natura filij iræ, sed solùm voluntate primi parentis, in quo, tanquam in principio naturæ, eramus omnes quodam E
modo

modo vt membra in corpore. Et ideo ſicut peccatum hominis, quod ſola volũtate committitur, attribuitur & imputatur omnibus membris, & omnia membra patiuntur: Sic primum peccatũ Adæ, quod fuit in ipſo actuale & perſonale, fuit cauſa priuationis iuſtitiæ originalis & gratiæ, & per conſequens deordinationis naturæ & perſonæ ipſius ac noſtræ, imputatur nobis, & patimur pro illo. Nec in hoc Deus nobis (qui nihil actualiter egimus) facit iniuriam aut iniuſtitiam, reputando filios iræ & indignationis & condemnationis: quia per iram, indignationem, & condemnationem, accipitur ſola excluſio à gratia & originali iuſtitia, ac etiam à regno cælorum, & reſtitutio naturæ ad cõditionem ſuam, à qua eramus exempti per iuſtitiam originalem, quæ cum annexis data fuerat Adæ principio originis noſtri generis, & iure hæreditario, omnibus filiis & poſteris ab eo per propagationem ſeminalem procreatis, dummodo Adam & filij eius præcepta Domini ſeruarent. Et quia Adam non ſeruauit, per inobedientiam ipſe & poſteri iure illo priuati ſunt. Exemplum communiter datur de rege, qui gratis ex liberalitate ſua dedit cuidam nobili caſtrum pro ſe & tota poſteritate ſua, ea lege vt fidelitatem ei ſeruaret: quod ſi non faceret, auferret ab eo & filiis eius. Si ille infidelis eſſet, nullam iniuriam faceret rex ipſi nec filiis eius, ſi priuaret eos caſtro ea lege & conditione dato. Cõcordant præterea omnes in hoc, quòd in peccato originali ſunt duo: Primum dicitur priuatio iuſtitiæ originalis, quæ impediebat illam deordinationem, & ſeruabat illam armoniam. Secundum ſunt potentiæ deſtitutæ & deordinatæ à rectitudine, quam habebant ex ipſa iuſtitia originali. Aliqui vocant priuationem iuſtitiæ originalis formale peccati originis. & ipſas potentias deſtitutas & deordinatas vocant materiale. ¶Sed difficultas eſt quid horum in nobis habeat rationem culpæ & fomitis: quia certum eſt ipſam priuationem iuſtitiæ originalis ſecundum ſe non habere rationem culpæ, cùm ſit à Deo, qui non eſt cauſa culpæ, aut deordinationis: cùm omnia quæ ſunt à Deo, ordinata ſint: Nec nunc in peccatis mortalibus priuatio gratiæ habet rationem culpæ, ſed pœnæ, cùm ſit directè à Deo, & contra voluntatem: quanuis ex conſequẽti dicatur voluntaria, vt dictum eſt. Conſtat enim quòd Adam non intendebat priuationem illam nec pro ſe nec pro filiis ſuis. Nec filij eius cùm concipiuntur & incurrunt peccatum originale, huiuſmodi priuationem intendunt, neque intendere poſſunt: Igitur priuatio illa ſecundum ſe conſiderata, non habet rationem culpæ ſed pœnæ, & ſic eſt effectus culpæ ipſius Adæ. ¶Nec etiam debitum habendi iuſtitiam originalem, illi priuationi ſecundum quoſdam annexum, poteſt habere rationem culpæ in paruulo: quia nullum tale debitum poteſt oſtendi aliqua lege. Nulla enim lex obligat, niſi promulgata & poſsibilis: ſed talis lex quæ fingitur, nunquam fuit promulgata paruulo, antequã incurreret peccatum originale, cùm non eſſet capax: & impoſsibile ſit ei habere iuſtitiam originalem, cùm ſit actualiter in peccato originali: igitur nullum eſt in eo debitum illius iuſtitiæ, cùm impoſsibilium nulla ſit obligatio. & ideo licet lex illa fuerit data ipſi Adæ & poſteris, cùm veniſſent ad vſum rationis de ſeruanda iuſtitia originali, quam habuiſſent ab ipſo: non tamen fuiſſet talis lex data his, qui non habuerunt nec habere potuerunt. Et ſic tota culpa non ſeruatæ iuſtitiæ originalis fuit in Adam, qui eam ſeruare poterat, & non ſeruauit. Nec etiam ipſæ potentiæ deſtitutæ ſecundum ſe poſſunt habere rationem culpæ, cùm ſint naturales & à Deo. Naturalibus autem non meremur neq; demeremur aut vituperamur, igitur, & c. Præterea omnis creatura de ſe eſt bona (Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona) & oppoſitum eſt hæreſis Manichæorum. Nec obſtat quòd appetitus ſenſitiuus nos trahit ad illicita, quia hoc eſt præter eius intentionem, cùm ex natura ſuæ cõditionis afficiatur his quæ ſunt ſibi amica, ſuauia, & delectabilia, & refugiat à duris & laborioſis. Vnde ſi hodie crearetur nouus homo eiuſdem ſpeciei nobiſcum in puris naturalibus, non haberet peccatum originale: & tamen appetitus eius ſenſitiuus haberet ſimilem conditionem & motus cum noſtro, & inclinaret ad delectabilia & ſibi amica, & c. Cùm igitur illa vis appetitiua ſenſitiua libertatem non habeat, & ſequatur conditionem ſuam: quam culpam ſecundum ſe habere poteſt? Tota culpa & deordinatiõ, quę in ea imaginari poteſt, à libertate voluntatis procedit: quia ſi voluntas non ſit libera (vt in dormientibus & furioſis ac pueris) nulla culpa eſt. Conſtat autem quòd paruuli in inſtanti infuſionis animæ non habent voluntatem liberam, igitur. ¶Præterea potentiæ illæ manent in baptizatis, ergo non ſunt peccatum originale, vel baptiſmus non delet culpam originalem, quod eſt hæreticum. Inſuper ſi quis ex negligẽtia ſua morbum & deordinationem incurrit, morbus non eſt culpa, quanuis ex culpa euenerit: ſed peccatum originale & ægritudo & morbus (iuxta illud Pſal. Infirmus ſum, ſana me Domine) & non ex negligentia paruuli, ſed Adæ: ergo non poteſt dici culpa in paruulo, niſi denominatione extrinſeca, vt dictum eſt de manu. Neceſſe eſt ergo dicere, quòd culpa originalis peccati ſit in nobis aliquid præter priuationem iuſtitiæ originalis, & præter debitum habendi illam, ac etiã præter potentias: vel peccatum originale non dicitur culpa, ſed pœna. Nec poteſt dici quòd concupiſcentia habeat rationem culpæ, quia vel accipitur concupiſcentia pro actu appetitus concupiſcibilis: & talis non poteſt dici culpa originalis, cùm non ſit in paruulis actu, ſed ſolùm aptitudine, prout aptitudo venandi eſt in catulis quàmprimùm nati ſunt. Sed illa aptitudo concupiſcendi non eſt aliquid aliud à potentia appetitiua, quæ (vt probatum eſt) non eſt culpa. Nec etiam ſecundum quod eſt deordinata, & trahit ad delectabilia, poteſt habere rationem culpę, vt dictum eſt de ægritudine. ¶Nec poteſt etiam dici quòd infectio ex peccato Adę relicta, quam quidam vocant tabem, alij qualitatem morbidam: quia illa qualitas morbida vel eſt aliquid priuatiuum, vel poſitiuum. Si primum, non poteſt ſecundum ſe habere in paruulis rationem culpæ: quia culpa eſt deordinatio proueniens ex actu voluntatis: & inquirẽdum eſt de priuatione illa: quia cùm priuationes non cognoſcantur niſi per habitum: non poteſt dici niſi quòd habitus illius priuationis ſit potentia appetitiua, ſiue appetitus concupiſcibilis priuatus iuſtitia originali & ei annexis. quæ priuatio (vt dictum eſt) non eſt culpa ſed pœna. Nec poteſt etiam dici quòd ſit

Natura filij iræ quomodo dicũtur.

Quid in nobis habeat rationem culpæ originalis.

Rom.13.

3. Ethi.

Gen.1.

aliquid positiuum inclinans & inducens ad peccandum: quia omne positiuum in creatura existés, habet rationem entis. & per consequens boni, cum ens & bonum conuertantur, & sic à Deo: & per cõsequens non potest dici culpa, cùm Deus non sit causa culpæ. Et cùm illud positiuum sit à Deo, non potest ex natura sua inducere ad aliquam culpam, cui non possit per voluntatem resisti, cùm Deus sit intentator malorum. *Iaco.1.* Si autem non sit à Deo, quærendum est de causa: quia illa qualitas morbida non est ab Adam, cùm sit contra voluntatem eius, qui non intendebat nec pro se nec pro posteris: Neq; ferebatur in eam, tanquam in obiectum voluntatis: Neq; poterat causari ex vi actus peccati, quia tunc omne peccatum mortale causaret qualitatem morbidam: & quantò grauiora essent peccata, tantò illa qualitas morbida esset perniciosior. Præterea culpa consistit in auersione, vel saltem in deordinatione: & sic magis in priuatione, quàm in aliquo positiuo. Insuper maior fuit actiuitas in peccato angelorum quàm Adæ, cùm sint superioris naturæ, nec impediantur corpore. Sed peccatum angelorum non destruxit eorum naturam, sed solùm gratiam & dona gratuita. Nam (vt D. Dion. dicit) Naturalia in eis manserũt integra. Nec peccatum eorum causauit in eis qualitatem morbidam: ergo nec peccatũ Adæ. Nec potest etiam dici quòd illa qualitas morbida producta sit à pomo comesto: quia probandum esset quòd lignum illud haberet talem virtutem. Et cùm esset in tot partes diuisa, peccatum originale non esset æquale in omnibus quantum ad culpam, quod est erroneum. vt infrà dicetur. Præterea peccatum originale in nobis processit à peccato Adæ. Sed esus illius ligni nõ fuit primum peccatum eius, sed elatio mentis (vt dictum suprà fuit ex D. August.) ergo qualitas illa morbida non processit ab esu ligni vetiti. ¶Necesse est ergo dicere, quòd peccatum originale in paruulo, non vniuocè, sed analogicè habeat rationem culpæ. Culpa enim (vt dictum est) propriè primò & per se conuenit peccato mortali. Peccato autem veniali non æquè primò: quia licet in eo sit deordinatio, non est tamen auersio à fine vltimo, in qua propriè ratio culpæ consistit. Et ideo ratio culpæ peccato veniali secũdariò & impropriè competit: peccato verò originali magis impropriè, cùm in aliis ab Adam nihil sit voluntariũ & personale. & ideo solùm denominatione extrinseca potest dici culpa: sic quòd si in paruulo priuatio iustitiæ originalis secundum se consideretur, non habet rationem culpæ sed pœnæ. Si verò considerentur ea quæ sunt in paruulo, & maximè appetitus sensitiuus destitutus, vt relatus ad ipsum Adam, qui per peccatum actuale remouit prohibens: huiusmodi deordinationes non solùm pro se, sed etiam pro posteris, habent quodammodo rationem culpæ scilicet denominatione extrinseca: vt dictum est de manu à culpabilitate voluntatis. Et hæc est vera intentio D. Tho. dicentis in peccato originali esse *1.2.q.82. art.4.* duo: vnum est defectus iustitiæ, aliud relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam originem deducitur. Et post pauca dicit, quòd peccatum originale ex relatione ad principium vitiatę originis, recipit rationem culpę, inquantum deriuatur à primo parente: & alibi dicit quòd habet magis rationem pœnę quàm culpę. Et quãuis dicat peccatum originale esse habitum corruptum, eo modo quo ęgritudo dicitur habitus corruptus & dispositio naturę ad malè esse: non tamen intendit quòd sit aliqua qualitas positiua distincta ab humoribus & qualitatibus actiuis & passiuis, quas dicit pro materiali ęgritudinem, pro formali verò deordinationem prouenientem ex priuatione debitę commensurationis humorum & qualitatum actiuarum. & ideo ęgritudo pro materiali ponitur in prędicamento qualitatis, & pro formali est respectus, & ponitur in prædicamento relationis, Sic etiã peccatum originale pro materiali dicit potentias animę destitutas iustitia originali, ex cuius defectu sunt deordinatę. Pro formali verò dicit respectum siue relationem potentiarum destitutarum & deordinatarum ad primum peccatum primi parentis. Nec obstat quòd in malis habitibus actus pręcedit habitum, cùm nullus habitus malus sit infusus, sed acquisitus: sed nullus actus pręcedit peccatum originale, igitur. Quia hęc obiectio procedit de habitu, quo potentia inclinatur ad operationem: sed peccatum originale non est talis habitus. Quanuis enim ex peccato originali sequatur aliqua inclinatio ad actum inordinatum, non tamen directè, sed indirectè sequitur per remotionem prohibẽtis scilicet iustitię originalis: prout etiam ex ęgritudine corporali sequitur inordinatio ad motus corporales inordinatos. Nec debet dici quòd peccatum originale sit habitus infusus vel acquisitus, nisi per actum primi parentis, & non alicuius alterius personę, sed per vitiatam originem innatus: & non est aliquid aliud à potẽtiis destitutis, maximè ab appetitu sensitiuo, qui (vt dictum est) prosequitur sibi amica, suauia, & delectabilia, quę lex Dei prohibet, & refugit à duris & laboriosis, quę lex Dei pręcipit. Et secũdum hoc idem appetitus sensitiuus potest dici qualitas morbida, quia secundum essentiam suam ponitur in prędicamento qualitatis, cùm sit potentia naturalis. Dicitur morbida, eò quòd propter remotionem prohibentis inclinat voluntatem ad illicitam, & ad morbos spirituales. *Lex peccati, mortis, membrorum, fomes quid.* ¶Ex pręmissis sequitur quòd lex peccati, lex mortis, lex membrorum, fomes, & peccatum inhabitans, idem sunt, & pro eodem sępe à D. Pau. ponuntur, & nihil aliud sunt, quàm appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali relatus ad primum peccatum primi parentis. *1.2.q.82. art.4.ad.3.* Vnde D. Tho. dicit quòd libido peccati venialis intelligenda est habitualiter secundum quod appetitus sensitiuus nõ continetur sub ratione, soluto vinculo originalis iustitię. & non accipit ibi habitualiter pro habitu inclinante potẽtiam, sed pro ipsa potentia destituta habitu prohibente. *De malo.q.4.art.2. ad.4.* Nam alibi dicit: Concupiscentia, secundum quod pertinet ad originale peccatum, non est concupiscentia actualis sed habitualis: & subdit, Sed sciendum est quòd ex habitu efficimur habiles. *Habile aliquid dicitur dupliciter.* Aliquod autem agens potest dupliciter dici habile ad aliquid agendum. Vno modo ex aliqua forma inclinante ad hoc, sicut corpus graue ex forma sua quam habet à generante, inclinatur deorsum. Alio modo ex subtractione eius quod impediebat: sicut vinum effunditur fractis circulis, qui effusionem eius impediunt. Quemadmodum equus concitatus pręcipitanter vadit rupto freno quo detinebatur. Sic ergo concupiscentia habitualis potest dupliciter dici: Vno modo aliqua

dispositio

dispositio vel habitus infusus vel acquisitus, inclinans ad concupiscendum. & sic concupiscentia non dicitur originale peccatum. Alio modo ipsa pronitas vel habilitas ad concupiscendum, quę est ex hoc quòd appetitus sensitiuus non perfectè subditur rationi, sublato freno iustitiæ originalis. & hoc modo peccatum originale, materialiter loquendo, est habitualis concupiscentia, hoc est appetitus sensitiuus destitutus. & in solutione ad tertium prædixerat quòd cõcupiscentia cõtracta per originem, nil aliud est quàm destitutio inferiorum virium à retinaculo originalis iustitiæ. & in 1.2.q.81.art.3.ad secũdum, dicit quòd fomes est deordinatio inferiorum virium & partium animæ. *ad 3.*

Ver. 2. DE TRADVCTIONE PECCATI ORIGINALIS.

A CVm natura generantis traducatur in genitum per virtutem potentiæ generatiuæ, quę relinquitur in semine: consequens est quòd traducantur omnia accidentia speciei: quia omne generans generat sibi simile in specie. Ideo dictum est. §. præcedenti ver. 4. quòd iustitia originalis, quæ erat consequens naturam humanam, ex dono gratuito toti naturæ humanæ diuinitus dato, transfundebatur in posteros, transfundendo naturam. Sic etiam peccatum originale, quod est priuatio iustitiæ originalis, transfunditur per transfusionẽ naturæ corruptæ siue destitutæ iustitia originali, à primo parente in totam posteritatem, eo modo quo transfudisset iustitiam originalem, si non peccasset. Aliàs excluderetur necessitas redemptionis factæ per Christum. Cuius oppositum ostendit Apost. dicens, Si per vnius delictum processum est in omnes homines in condemnationem, sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. ¶ Ad intelligendum modum traductionis, notandum est quòd omnes homines qui descendunt ab Adam, possunt considerari vt vnus homo, inquantum conueniunt in vna natura, quam à primo parente acceperunt, secundum quod in ciuilibus omnes homines vnius communitatis reputantur vnum corpus, & tota communitas quasi vnus homo. Vnde Porphyrius dicit, quòd participatione speciei plures homines sunt vnus homo. Sic igitur multi homines ab Adam deriuati sunt, tanquam membra vnius corporis. Actus autem vnius membri corporalis, vtputa manus, non est voluntarius voluntate ipsius manus, sed voluntate animæ, quæ primò mouet membrum. Ideo homicidium quod manus committit, non imputatur manui ad peccatum, si consideretur manus secundum se, vt diuisa à corpore, vel vt mota violenter ab extrinseco. Sed bene imputatur, inquantum est mota ab intrinseca voluntate hominis, & inquantum est aliquid eius, & comparatur ad illum. Sic etiam inordinatio peccati originalis, quæ est in hoc homine, non est voluntaria voluntate ipsius, sed voluntate primi parentis, qui mouet motione generationis omnes qui ex eius origine deriuantur: sicut voluntas animæ mouet omnia membra ad actum. Vnde sicut peccatum quod ab anima deriuatur ad membra corporis, dicitur actuale: & illud membrum non dicitur habere peccatum, nisi inquantum mouetur à voluntate, & est aliquid ipsius hominis, propter quod actus membri vocatur peccatũ actuale: Ita peccatum quod à primo parente deriuatur per motionem generationis, dicitur originale, & non est peccatum huius personæ secundũm se consideratæ, sed solum inquantum hæc persona est per generationem deriuata ab Adam, propter cuius peccatum iustitia originalis à tota natura fuit ablata. Et quanuis anima non traducatur per originem effectiuè (cùm sit per solam creationem) tamen bene dispositiuè, per virtutem seminis. Et licet culpa non sit actu in semine, est tamen ibi virtute, ratione humanæ naturæ, ad quam disponit. Nec obstat quod Philoso. dicit, quòd id quod est ex origine, est naturale, & non est culpabile. Quia verum est, si consideretur secundum se: secus, si per comparationem ad parentes, vt in crimine lęsæ maiestatis. Nec obstat pariter illud Ezech. Non portabit filius iniquitatẽ patris &c. quia intelligitur de iniquitate propria & personali: & sic paruulus punitur pro peccato suo, quod est suum, non vt est particularis persona, sed (vt dictum est) per cõparationem, &c. Si dicatur quòd nemo potest aliquid accipere ab eo qui non habet: sed baptizatus generans non habet peccatum originale, igitur non transfundit: D. Tho. dicit quòd licet culpa per baptismum remittatur, & portio superior sit coniuncta Deo per gratiam: non tamen datur virtus animę, vt posit conseruare corpus absque corruptione, aut ab omni rebellione. & sic quantum ad superiorem partem anima per baptismum participat nouitatem Christi: sed quantũ ad inferiores vires adhuc manet vetustas pœnę, quę est ex Adam. Manifestum est enim quòd baptizatus non generat secundum superiorem partem animæ, sed secundum corpus. Ideo homo baptizatus generando non mittit in prolem nouitatem Christi, sed vetustatem Adæ. & ideo licet ipse non habeat originale quantum ad culpam, quæ (vt dictum est) erat per respectum ad peccatum primi parentis, quæ culpa siue respectus per baptismum deletus est pro se & nõ pro filiis: ideo transmittit peccatum originale in prolem. Et si dicatur quòd respectus ad peccatum primi parentis remanet in baptizato in motibus primò primis, qui dicuntur pœna peccati primi hominis: Dicendum quòd licet maneant materialiter, non tamen formaliter, hoc est manent in esse naturæ, sed non imputabilitatis. Et quanuis donum Christi potentius sit quàm delictum Adæ, cùm restituerit homines in altiorem statum quàm haberet Adam antequàm peccaret, quia ad statum gloriæ, qui est absque periculo peccandi: illud tamen donum non applicatur totaliter statim per baptismum, sed per conformitatem ad Christum, vt effectus sit similis causę. Sic enim Christus assumpsit vetustatem pœnæ, vt per mortem nos à morte redimeret, & resurgendo vitam repararet. Sic homines per baptismum Christo conformantur per gratiam, vt tandem resurgentes transferantur ad gloriam. Ex hac autem vetustate quæ manet in partibus inferioribus, traducitur peccatum originale. Nec est inconueniens quòd pœna sit causa culpæ. Et ideo remota culpa à superiori parte animæ, ratio culpæ in inferioribus non actu sed virtute manere potest, vt principium humanę generationis. Sic dicatur quòd D. Virgo. non habuit peccatum originale, licet processerit ab Adam secundum rationem seminalem: Dicendum est quòd ipsa sola speciali gratia præuenta fuit & pręseruata, eo quòd fuit pręuisa esse mater

1.2.q.81. art.1. *Rom.5.* *5. Ethi.* *de Malo. q. 4. art.1. ad.19.* *1.2.q.81. art.3. ad 3.* *De Malo. q.4. art.6. ad 4.* *Rom.5.*

Cant.4. & domus Dei. Vnde Pſal. Domum tuam domine decet ſanctitudo. & de ea Salo. Tota pulchra es amica mea, tota pulchra, & macula non eſt in te. ex quibus authoritatibus poteſt haberi priuilegium, maximè autem ex authoritate Eccleſiæ, quæ errare non poteſt. Et licet mortua fuerit, mors tamen non
1.2.q.81. 3.ad 1. fuit illi pœna, ſed conditio naturæ. & quanuis aliqui ex priuilegio poſſent præſeruari à morte (licet de
1.Theſſ.4. nullo legatur) non tamen propterea ſequeretur quòd fuiſſent immunes à peccato originali: quia ſicut Deus pœnas peccatorum actualium poteſt condonare, ſic etiam peccati originalis. Nec per hoc quod Apoſt. dicit, Nos qui viuimus, qui reſidui ſumus, non præueniemus eos qui dormierunt, voluit dicere quòd aliqui præſeruentur à morte, vt dicemus infrà cùm de generali reſurrectione agetur. ¶Si qui autem miraculoſè alio modo quàm per viam ſeminalem formarentur vel crearentur à Deo, non con-
10. ſuper Gene. ad literam. traherent peccatum originale, vt D. Aug. ait. In illis tamen eſſent ſimiles motus & defectus ac mors ex conditione naturæ, qui non dicerentur pœnæ, ſed pœnalitates & afflictiones. D. tamen Virgo præſeruata fuit à motibus primò primis. Et quia peccatum originale contrahitur ex progreſſu ab ipſo Adam, ſecundum rationem ſeminalem, ſequitur quòd ſi Adam non peccaſſet, Eua peccãte, peccatum orignale non fuiſſet transfuſum in poſteros. Si tamen Eua non peccante Adam peccaſſet, peccatum originale transfuſum fuiſſet. & idem dicendum eſt de filiis eius ſi peccaſſent, quo ad eorum poſterita-
Nullum niſi primum peccatum traſmitti potuit ad poſteros. tem. ¶ Alia autem peccata primi parentis pręter primũ non fuiſſent traducta. Nec aliqua peccata proximorum parentum traducuntur. Quia homo generat ſibi ſimile, ſecundum ſpeciem, & non ſecundum indiuiduum: licet actiones ſint ſuppoſitorum. Et ideo ea quæ pertinent ad indiuiduum, ſicut actus perſonales, & quæ conſequuntur ad eos, non traducuntur à parentibus in poſteros. Non enim grammatiticus generat grammaticum, nec transfundit ſciẽtiam vel artem quam ſtudio acquiſiuit. Sed bene ea quæ pertinent ad naturam ſpeciei, traducuntur à parentibus in filios, niſi ſit defectus naturæ, vt oculatus generat oculatum, & podagricus podagricum. Et ſi natura ſit fortis, traducit etiam aliqua accidentia indiuidualia pertinentia ad diſpoſitionem naturæ, vt fortitudinem, velocitatem, & agilitatem corporis, ac etiam bonitatem ingenij, & alia huiuſmodi. Sed alia peccata quæ non corrumpunt naturam, quantum ad id quod eſt naturæ, ſed ſolùm quantum ad id quod eſt perſonæ, hoc eſt ſecundũ pronitatem ad ſimiles actus malos, non traducuntur. Et maxima illa, qua dicitur quòd quis magis poteſt traducere quòd habet ex ſe, quam quod habet ab alio (ſicut ignis poteſt magis calefacere, quàm aqua calefacta) vera eſt in his quæ ſunt transferibilia, quæ ſcilicet non ſunt purè perſonalia. Nec obſtat illud, Ego ſum Deus Zelotes, viſitans iniquitates patrum in filios vſque in tertiam & quartam generationem. Quia (vt D. Auguſt. ait.) nunquam punitur anima filij pro parentibus, niſi communicet in culpa, vel per originem, vel per imitationem: quia omnes animæ ſunt Dei. Sed interdum iudicio diuino vel humano puniuntur filij pro parentibus pœna corporali aut temporali, inquantum ſunt aliquid patris, vt dictum eſt. §.1. Ver.2. huius. c.

Ver. 3. DE VNITATE PECCATI ORIGINALIS.

1.2.q.82. art.2. PEccatum originale licet dicatur vnum peccatum mundi (iuxta illud, Ecce agnus Deus, qui tollit B
Ioan.1. peccatum mundi) nihilominus tamen in quolibet homine ante baptiſmum eſt vnum, quia non eſt niſi vna cauſa, ſcilicet primum peccatũ primi parentis, quòd ſolùm in poſteros traducitur. & ſic peccatum originale eſt vnum numero in vno homine, & vnum ſpecie in omnibus hominibus. Nec obſtat
Pſal.50. Matth.2. quod ait Pſal. Ecce enim in iniquitatibus conceptus ſum, &c. quia ſecundum morem ſacræ ſcripturæ pluralis numerus nonnunquam pro ſingulari ponitur, prout ibi: Defuncti ſunt enim qui quærebant animam pueri: vel quia in peccato originali virtualiter præexiſtunt omnia peccata actualia, vel quia in peccato primi parentis (quod per originem traducitur) fuerunt plures deformitates, ſcilicet ſuperbię, inobedientiæ, gulæ. vel quia multæ partes animæ inficiuntur, ſcilicet intellectus, appetitus iraſcibilis & concupiſcibilis, & vires inferiores, & corpus ipſum. Et quanuis partes animæ quæ inficiuntur, ſint diuerſę: tamen reſpectus ex parte cauſæ & principij, eſt vnus. Sic pater eadem paternitate refertur ad plures filios propter eandem potentiam generatiuam.

Ver. 4. DE AEQVALITATE PECCATI ORIGINIS.

12.q.82. art.4. CVm natura, ſecundum Philoſo. ſit æqualiter in omnibus ſuppoſitis, & peccatum originale ſit peccatum naturæ, ſequitur quòd peccatum originale ſit æquale in omnibus: Quia in peccato originali non ſunt niſi duo: Vnum eſt priuatio iuſtitię originalis: Aliud autem eſt relatio ad peccatum primi parentis, à quo per vitiatam origiñe natura deducitur. Quo ad primũ, peccatum originale non ſuſcipit magis & minus, cùm totum donum iuſtitię originalis fuerit à quolibet ſublatum. Priuationes enim aliquid totaliter priuantes, non ſuſcipiunt magis & minus, ſicut mors. Similiter nec quo ad ſecundum: quia omnes homines ęqualem relationẽ habent ad principium vitiatę originis. Nec obſtat quòd non omnes homines ſunt ęqualiter proni ad concupiſcẽdum: quia hoc prouenit ex diſpoſitione corporis, pro quanto vires inferiores ſunt fortiores in vno, quàm in alio. Nec eſt ſimile de ægritudine, quę ſuſcipit magis & minus in vno quàm in alio: Quia ęgritudo corporalis, quanuis ſit eiuſdem ſpeciei, non tamen ſemper habet ęqualem cauſam in omnibus: ſicut nec libido actualis, quę eſt maior in vno quàm in alio, tranſmittit peccatum originale, ſed habitualis. Et quia deordinatio peccati originalis maximè apparet in appetitu concupiſcibili: ideo communiter peccatum originale concupiſcentia nominatur, accipiendo concupiſcentiam pro potentiis deſtitutis, quę ſunt materiale in peccato originali: formale verò priuatio iuſtitię originalis ad peccatum primi parentis relata, vt dictum eſt.

Ver. 5. DE SVBIECTO PECCATI ORIGINALIS.

De Malo q 4. art.3. 4.& 5. PEccatum originale ſicut in cauſa principali fuit in ipſo Adam, & vt in cauſa inſtrumentali in ſemine: Sed ſicut in ſubiecto eſt primò in anima, deinde in voluntate, & conſequenter in intellectu & D

appetitu

appetitu sensitiuo, ac etiã in viribus inferioribus, quæ possunt esse subiecta culpæ: cùm priuatio & habitus habeant fieri circa idem. Sed primum subiectum iustitiæ originalis erat essentia animæ, & deinde secundariò effectuum eius, aliȩ potentiæ (vt dictum est) igitur, &c. Et sic peccatum originis primò respicit animam, & consequenter alias potentias ordine quodam subtrahendo perfectiones quas ordine quodam iustitia originalis producebat.

§. 6. DE POENIS PECCATI ORIGINIS.

A POEna Peccato Originali debita quantum ad animam est carentia diuinæ visionis. Quia cùm gratia Dei sit vita æterna, & peccatum originale priuet gratia, consequens est quòd priuet gloria. Ad cuius pleniorem euidentiam reducendum est ad memoriam, quod de beatitudine dictum est. Et cùm Philosophus dicat quòd Deus & natura nihil faciant frustra: & frustra dicatur, quod non consequitur finem ordinatum, sitque homo creatus ad beatitudinem, cùm ex natura sua posit cognoscere vniuersale bonum & principium naturæ, nisi propria voluntate auertatur ab eo, sequitur quòd paruuli cũ solo originali decedentes, non sunt priuati beatitudine naturali. Propter hanc rationem dictum est supra, quòd Deus talibus in separatione animæ infundit omnes species intelligibiles rerum, quas acquirere & intelligere poterant, si vixissent. Veruntamen priuati sunt beatitudine supernaturali, quæ consistit in clara Dei visione. Et quia tales non cognoscunt se priuari tali bono, cùm non habeant de illo reuelationem, ideo non dolent neque tristantur. Et dato quòd haberent notitiam futuræ beatitudinis supernaturalis, non dolerent: quia nullus absque deordinatione voluntatis appetit, quod scit se habere non posse, & supra se esse. Quidam probabiliter dicunt quòd Deus, qui ordinauit pœnam sensus respondere delectationi, iuxta illud, quantum se glorificauit & in deliciis fuit, &c. non concurret ad tristitiã. Propter hoc D. August. dicit quòd mitissima est eorum pœna, qui pro solo originali puniuntur. Nec obstat quòd idem August. dicit, quòd pueri descendentes cum originali, experientur gehennam: & alibi dicit quòd firmissimè tenendum est eos æterno supplicio puniendos: Quia nomine tormenti, supplicij, gehennæ, cruciatus, & ignis, & si quid simile in dictis sanctorum reperiatur, largè accipiendum est, pro omni pœna etiã priuatiua, vt ponatur species pro genere. Nec obstat pariter quòd D. Chrysost. dicit quòd carentiam diuinæ visionis sequitur maximum tormentum: quia intelligitur de carentia diuinæ visionis in eo qui priuatur ex culpa actuali, in qua fuit in deliciis, & non de eo qui priuatur ex sola culpa originali, in qua nullo modo fuit in deliciis. Nec etiam ratio D. Augustini (qua probat ipsos futuros in iudicio generali in parte sinistra, & audituros, Ite maledicti in ignem æternũ) aliquid contra prædicta concludit: Quia illa verba intelligenda sunt de omni pœna proportionata culpæ illorum qui puniuntur, cùm constet in inferno esse diuersitates pœnarum, & quòd non omnes æqualiter puniantur, sed secundum proportionem demeritorum. Cùm ergo pœna sensus respondeat culpȩ actuali deliciis, sequitur quòd non torquebũtur: Aliàs sequeretur quòd qui non peccauit in hoc seculo, non cessaret peccare in futuro, cùm superbia damnatorum ascendat semper: quod constat esse falsum & cõtra illud, Vbi ceciderit lignum siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit. & ideo illa sententia quo ad illos applicabitur secundum proportionem peccati originalis: cuius pœna quo ad animam, est sola carentia diuinæ visionis. Vel potest dici quòd illa sententia intelligitur de his qui actualiter & commissiuè peccauerunt. vnde prædicetur eis, Esuriui, & non dedistis mihi manducare, &c. quæ illi non potuerunt, igitur, &c. Præterea in hoc non tenetur D. August. vnde Gennadius in lib. de viris illustribus, de eodem August. loquens ait: Licet minus capacibus dubitationem de abortiuis fecerit: error tamen illius (vt superius dixi) multo sermone contractus, lucta hostium exaggeratus, necdum hæresis quæstionem dedit. per quȩ verba dat intelligere, D. August. in hac opinione errasse, sed ipsum hæreticum non fuisse: eò quòd non fuit pertinax, imò retractauit in epistola ad Iulianum, in qua sic declarat dicens: Ego autem non dico paruulos sine baptismo morientes, tanta pœna plectendos, vt eis melius esset non nasci. cùm tamen sermone. 26. ad Eremitas dixerit, Melius esset omni esse carere, quàm in inferno iacere. Ex quo apparet alium locum pro pueris illis eum posuisse. Præterea decret. Maiores, de Bapt. (in qua est determinatum eos non pati pœnam sensus) tempore D. Augu. nondum edita erat. quia idem August. (qui supramodum Ecclesiam reuerebatur) si edita fuisset, oppositũ non dixisset. ¶Non obstat pariter quòd peccatores debeant grauius puniri post mortem quàm in vita, in qua peccatum originale punitur pœna sensus: Quia post mortem non est status proficiendi ad virtutem, vel etiam deficiendi per peccatum, sed recipiendi pro meritis. vnde omnes defectus qui sunt post mortem, taxantur pro culpa, & non ordinantur ad profectum virtutis, vel euitationem peccati. Sed isti defectus sensibiles non sunt pœna taxata, sed concommitans, & ordinati ad euitationem peccati. Sicut vidimus quòd cùm aliquis iudex pro aliquo crimine facit aliquem excæcari (vt in antiqua lege oculum pro oculo) cæcitas est pœna taxata, quam intendit iudex. Verùmtamen quia cæcitaté sequuntur multa incommoda, puta quia cæcus habet mendicare, cespitare, sustinere dolorem capitis, & alia huiusmodi, quæ iudex non ponderat nec ordinat: quia non potest omnes euentus prouidere & considerare. Sed Deus qui omnia prouidet & ponderat, ordinauit pro pœna taxata, priuationem iustitiæ originalis, gratiæ, & gloriæ, & quòd in hoc mundo defectus sensibiles (qui sunt conditiones naturæ non præseruatæ iustitia originali) incurremus ex peccato originali, ad profectum virtutis, & euitationem peccatorum, quandiu erimus in statu proficiendi. Ideo illæ pœnæ non erunt post mortem. ¶Sed difficultas adhuc manet: Cùm pœna sensus respondeat conuersioni ad bonum commutabile, & tantum debeat imputari nobis conuersio primi parentis, sicut eius auersio, cùm conuersio ordine naturæ (licet non temporis) præcedat auersionem: Non enim potest quis auerti à bono incommutabili, nisi prius apprehendat aliud bonum: dicendum quòd talis conuersio non referebatur ad naturam, sed ad

De malo q. 5. art. 1.
Rom. 6.
c. 14. §. 1. ver. 2.
2. Phy.
c. 2. §. 1. ver. 1.
Apoc. 18.
In hipono-stic. in li. de fi. ad Petrũ.
In homi. de repa. lap.
Eccle. 11.
De Malo q. 5. art. 4. ad 5.

personam: quia ideo Adam conuertebatur ad illud, non quòd cogitaret esse bonum naturæ, sed vt bonum sibi: ea autem quæ pertinent ad personam, non imputantur toti naturæ. Et quanuis (vt dictum est) peccatum originale sit æquale in omnibus: non tamen æqualiter omnes subduntur his defectibus. Aliqui enim sunt difformes, alij quasi semper valetudinarij, & aliqui magis sensibiles malorum quàm alij. Quia hæc diuersitas prouenit ex dispositione materiæ, quæ in diuersis diuersa est. Et aliquando ex Dei ordinatione propter peccata parentum, vel præseruationem filiorum, aut propter alias causas, quæ diuinæ prouidentiæ reseruantur.

Ver. 1. DE MORTE.

2.2.q.164. art.1. Rom.5. Mors quid c.1.ver.4.

MOrs est pœna peccati originalis. vnde Apost. Per vnum hominem peccatum intrauit in orbem terrarum, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerũt. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd mors significat priuationem vitæ. Et cum priuatio non posit cognosci nisi per habitum, mors perfectè cognosci non potest, nisi cognoscatur vita quam priuat. Quare reducendum est ad memoriam quæ de vita diximus, quòd licet vita aliquando accipiatur pro operatione: hic tamen accipitur pro esse siue principio intrinseco operationis, quod est forma. Et quia triplex potest esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica siue æterna: sequitur triplex posse esse principium vitæ, scilicet anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima est principium vitæ & operationis corporalis. Gratia est principium vitæ & operationis spiritualis & meritoriæ. Lumen gloriæ est principium vitæ siue operationis beatificæ & æternæ. & secundum hoc dicimus triplicem esse vitam, scilicet corporalem, spiritualem, & æternam. ¶Et cùm mors sit priuatio vitæ, sequitur quòd triplex est mors, scilicet corporalis, spiritualis siue culpæ, & æterna, quæ dicitur gehennæ. Mors corporalis est priuatio seu separatio animæ a corpore. Mors spiritualis siue culpæ, est priuatio seu separatio gratiæ ab anima, quæ fit per culpam siue peccatum. vnde Ezec. Anima quæ peccauerit, ipsa morietur. Mors æterna siue gehennæ est priuatio luminis gloriæ, per quod est vita beatifica siue æterna, iuxta illud, in æternum non videbit lumen. Et dicitur gehennæ, propter adiunctam pœnam & tormenta æterna. Mors corporalis secundum se non priuat hominem magno bono, imò liberat à miseriis & calamitatibus huius mundi. Et decretum est à Deo, quòd omnes homines resurgent ab ea, vnde Apost. Omnes quidem resurgemus. Ideo in sacris literis mors corporalis vocatur dormitio, maximè in libris Regum, Dauid dormiuit cum patribus suis. & Psal. Diues cùm dormierit, non sumet omnia. & alibi, Dormierunt somnum suum, &c. Et Christus eam sæpe dormitioné nominauit, dicens: Lazarus amicus noster dormit, sed vado vt à somno excitem eum. Imò talem dormitionem dixit non esse nominandam propriè mortem, neque in ordine aut numero mortium esse computandam, dicens: Non est enim mortua puella, sed dormit. Mors verò spiritualis siue culpæ priuat hominem maximis bonis spiritualibus, scilicet gratia Dei, & virtutibus infusis, ac donis spiritus Sancti: & nõ est certum quòd omnes in illam incidentes, resurgant per pœnitentiam. Constat autem quòd hæc mors spiritualis inducit ad mortem æternam. Ideo dicitur prima. Mors verò gehennæ dicitur secũda, iuxta illud, Qui vicerit (scilicet vitia & mortem primam siue culpæ) non lædetur à morte secunda. Et quia de morte prima sufficienter dictum est cùm de corruptione charitatis & gratiæ ac etiam de peccatis ageretur: Dictum est etiam de morte secunda, cùm de inferno & pœnis damnatorum esset sermo. Ideo nunc illis dimissis, de morte corporali aliqua notatu digna dicenda sunt.

Mors triplex. Ezech.18. Psal.48. 1.Cor.15. Psal.48. Ioan.11. Matth.9. Apoc.12.

Ver. 2. DE MORTIS MEMORIA.

¶Memoriæ mortis vtilitates.

MOrtis corporalis memoria Christi fidelibus plurimum confert vtilitatis, maximè autem quantum ad tria: Primò ad retrahendum eos à vitiis, & inducendum ad virtutes. Retrahit enim à superbia, & inducit ad humilitatem. Nemo enim considerans se esse breui tempore in cadauer putridũ, & tendem in vilem puluerem aut cinerem resoluendum: habet occasionem superbiendi, sed potius humiliandi. vnde Ecclesia.10. Quid superbis terra & cinis? & Hiere.2. Vide quàm vilis & abominabilis facta es. Ideo Ecclesia volens Christianis præscindere occasionem superbiæ, & materiam humilitatis ministrare, ordinauit vt in principio quadragesimæ capitibus eorum imponerẽtur cineres, dicendo: Memento homo quia cinis es, & in cinerem reuerteris. Ideo age pœnitentiam de peccatis tuis. Sicut enim gloriosus in rota sua pauo, videndo sordidos ac puluerulentos pedes, humiliatur, & demittit rotam suam: Sic homo pulueres in quos resolui debet considerans, habet occasionem se humiliandi, & demittendi rotam superbiæ & elationis. Retrahit etiam ab omnium malorum radice cupiditate & auaritia. Nemo enim cupidus debet se indebitè & immoderatè onerare rebus, quas in domũ suam deferre vel deferri facere non potest, & quibus scit se in porta ciuitatis spoliandum, & pro eis puniendum. Sed sic est de rebus huius mundi. Igitur &c. D. enim Bern. dicit: Mirabilem ianitorem (scilicet mortem in exitu) posuit mundus, qui nihil suum secum trahere permittit. Et Psal. Diues cùm dormierit non sumet omnia, neq; descendet cum eo gloria eius. & alibi: Dormierunt somnũ suum omnes viri diuitiarum: & nihil inuenerunt in manibus suis. & Iob 1. dicebat: Nudus egressus sum ex vtero matris meæ, & nudus reuertar illuc. & Apostolus: Nihil intulimus in hunc mundum, haud dubũi quòd nec aliquid auferre possumus. Ideo omnia arbitrabatur tanquam stercora. Et D. Hiero. dicebat: Facilè contemnit omnia qui cogitat se moriturum. Retrahit pariter à concupiscentia & carnis desideriis ac voluptatibus. Vnde D. Grego. Non potest melius domari caro viua, quàm cogitando qualis eris mortua. & Seneca in lib. de Moribus: Libidinis incentiuum continebis si exitum cogitaueris. Retrahit insuper & generaliter ab omnibus aliis vitiis & peccatis. vnde Eccle.7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. ¶Secundò mortis memoria inducit ad pœnitentiã. Vnde Ezechias cùm audisset Esa. dicentem sibi: Dispone domi tuæ, quia morieris, & non viues. Fleuit: & cõuersus ad parietem, egit pœni-

1.Tim.6. Esa.38.

egit pœnitentiam. Et Niniuitæ audientes Ionam dicentem, Adhuc 40. dies & Niniue subuertetur, mirabilem egerunt pœnitentiam. In vitis patrum legimus quòd quidam interrogauit abbatem Amonem, quomodo peccata sua flere, & de eis pœnitere posset, respondit: Talem fac cogitationem tuam, qualem faciunt præuenti de criminibus, qui detinentur in vinculis. Illi nanque interrogant, vbi est iudex? & quando veniet? cogitant quid fecerint, & qualiter respondebunt: & in ipsa expectatione, pœnarum suarum plorant causas. applicatio est facilis. ¶Tertiò mortis memoria exterius protestata inducit Deum ad clementiam, & placat eius iram. Vnde legimus de viris Bethuliæ obsessis ab Holoferne, quòd præcincti saccis, habentes cineres super capita sua, offerebant sacrificia: & placatus dominus liberauit eos. & 3. Regnum 21. dicitur de Achab, quòd cùm audisset sermones domini, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, ieiunauítque, & dormiuit in sacco, & ambulauit demisso capite, & factus est sermo Domini ad Heliam Tesbitem dicens: Nónne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius. Ideo Psal. dicebat: Cinerem (hoc est mortis recordationem) tanquam panem manducabam. Et Christus pœnitentiam in cinere & cilicio laudauit, Matth. 11. dicens: Olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent. Et cùm pœnitentia multa bona opera includat, consequens est quòd mortis memoria & recordatio sit ad bonorum operum vigilantiam excitatiua. Eam ob rem veri Christiani debent tali recordationi insistere, & cauere à quatuor impedimentis, huiusmodi recordationem impedientibus, quæ secundum contemplatiuos, dicuntur quatuor portitores pertrahentes cursu velocissimo ad sepulturam inferni peccatores, quos stare iussit Christus in suscitatione adolescentis filij viduæ. ¶Primum impedimentum & primus portitor est præsumptio diuinæ misericordiæ. Quidam enim, & maximè Lutherani, solam diuinam misericordiam & bonitatem considerantes, aliquibus sacris scripturæ passibus malè intellectis inhærentes, temerariè præsumunt se omni tempore & instanti, etiam in morte, absque sacramento pœnitentiæ misericordiam consequuturos: & sic negligunt mortis memoriam, & omnium virtutum operationes, inspirationes, exempla, & monitiones. Hi plurimum decipiuntur. quia Dominus non solùm bonus & misericors est, sed etiam iustus. Vnde Psal. Iustus Dominus, & iustitias dilexit, & contemnentes sanctas inspirationes & monitiones acriter punit. vnde Apostolus: An diuitias bonitatis eius patientiæ & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei te ad pœnitentiam inducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor tuum, thesaurizas tibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. ¶Secundum impedimentum & secundus portitor est, Spes longæ vitæ. Multi enim sunt iuuenes, qui arbitrantur se diu victuros, & in fine dierũ pœnitentiam acturos: & interim inuadit eos mors, & descendunt in infernum viuentes. Sunt etiam aliqui senes, qui putant se quasi immortales: & licet efficiantur infirmi, non cogitant de morte. Interim incidunt in frenesim, & moriuntur in peccatis: quia non aduertent, donec se reperiant in inferno. de talibus Salomon: Quia vocaui, & renuistis: extendi manum meam, & nemo fuit qui aspiceret. despexistis omne consilium meum, & increpationes meas neglexistis. Ego quoque in interitu vestro ridebo: & cum vobis id quod timebatis aduenerit, cùm irruerit repentina calamitas, & interitus quasi tempestas ingruerit. & D. August. Hac animaduersione punitur peccator, vt qui cùm viueret oblitus est Dei, dum moritur, obliuiscatur sui. Nam vt dicit Psal. Non est in morte qui memor sit tui. Et Ecclesi. 5. Ne tardes conuerti ad dominum: & ne differas de die in diem. Subitò enim venit ira illius, & in tempore vindictæ disperdet te. Ecclesi. 38. in persona cuiuslibet defuncti: Mihi heri, & tibi hodie, scilicet imminet iudicium. Sapiens ibi comparat vitam hominis, diei, quæ parum durat, & scito labitur: neque semper permittit Deus hominem venire vsque ad finem diei, ad quem venire quis posset secundum cursum naturæ. Vnde dicebat Ezechias: De mane vsq; ad vesperam finies me. ideo Christus, Et vos estote parati: quia qua hora non putatis, &c. Videmus multò plures iuuenes mori quàm senes. hæc sola experiẽtia deberet terrere nos. D. Bernardus dicit: Qui promisit tibi veniam daturum, non spospondit tibi diem crastinum, imò nec horam, &c. Ideo non est confidendũ in illa vana spe longæ vitæ: quàm sapiens vocat repromissionem nequissimam & fallacem. ¶Tertium impedimentum & tertius portitor est mala societas. Heu quot decepit iste? Quot sunt hodie in inferno, qui essent nunc eleuati in paradiso, nisi fuissent malę societates? Quot videmus viros perditos & mulieres abominabiles propter malas societates? profectò innumerabiles. Psal. dicebat: Cum sancto sanctus eris, & cum peruerso peruerteris. & Eccl. 13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Ideo Salomon: Fili mi si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Si dixerint, Veni sortem mitte nobiscum: ne ambules cum eis. prohibe pedem tuum à semitis eorum: pedes enim illorum in malum currunt. Et nisi caueas, inuoluent te. Notandum est iuuenibus commune dictum: Talis ponit culicem in aure, qui non auferet eam. Talis ponet te in luto & periculo, qui relinquet te ibi. Talis ponet te in infernum, qui non liberabit te. Ideo Christus monebat fugere malas societates, dicens: Si oculus tuus scandalizat te: vade, & proiice eum ab te, &c. Et Luc. 14. Si quis venit ad me, & non odit patrem suũ & matrem suam, &c. quando scilicet inducunt ad malum. ¶Quartum impedimentum siue quartus portitor est mala cõsuetudo, quæ etiam multos illaqueat. Quia consuetudo quodam modo vertitur in naturam, & dicitur altera natura. D. Thom. recitat Iulium Cęsarẽ in lib. de bel. gal. dicentem quòd olim apud Germanos ex mala consuetudine furtum non reputabatur iniquum. Mulier proba si incidat in adulterium, quãprimùm cecidit, cor eius tremit & palpitat: cùm autẽ secũdò, minus: si tertiò, adhuc minus: si quartò & amplius, delectatur, tandẽ iactat se & efficitur de numero illorum, qui lætantur cùm malefecerint, & exultant in rebus pessimis. Tales sunt similes auibus applicantibus ad campanile, quæ cùm primò audiunt campanas, timent, secundò non tantum, tertiò

Hester. 4.

Luc. 7.

Quatuor portitores peccatorum ad sepulturã inferni.

Rom. 2.

Spes longæ vitæ periculosa.

Prouer. 1.

Matth. 24.

Societas Malorũ cauenda.

Prouer. 1.

Matth. 5.

1. 2. q. 94. art. 4.

Consuetudo mala noxia & periculosa.

Prouer. 2.

appropinquant, & deinde ſuper eas aſcendunt & ſtercoriſant. Idem faciunt circa formidines in agris ſeminatis appoſitas, & c. Vnde D. Chryſ. dicit: Peccatum cõſuetudine vileſcit, & quaſi nihil ſit putre-
Prou 18. ſcit. Tales timere deberent, quia vix reſurgunt, iuxta illud: Impius cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit. & Prouer. 22. Adoleſcens iuxta viam ſuam graditur: & cùm ſenuerit, non recedet ab ea. & Hiere. 13. Si poteſt Æthiops mutare pellem ſuam, & pardus varietates ſuas, & vos poteritis bene-
Malè aſſuetis quid accidat. facere, cùm didiceritis malum. Tales conſuetudinarij pondere peccatorum labuntur de peccato in peccatum: ſicut ſitula cadit in puteum, cathena ferrea paulatim tracta, & ſicut mola à ſupercilio montis paulatim impulſa. vnde D. Greg. Peccatum quod mox per pœnitentiam non deletur, ſuo pondere ad aliud trahit. Ideo quilibet quamprimùm ſentit ſe tali pondere grauatum, conari debet ad exonerationem. quod faciliter faciet, ſi ad mortem dirigat mentis intuitum &c.

Ver. 3. DE TIMORE MORTIS.

Timor triplex. CVm timor ſit de malo futuro oppoſito bono dilecto: ſequitur quòd ſecundum diuerſas dilectiones boni ſit diuerſus timor mali oppoſiti. Sed vita corporalis, cui mors opponitur, tribus modis diligitur ſcilicet naturaliter, virtuoſe, & vitioſe. Ideo triplex eſt timor mortis. ¶Primus eſt naturalis, qui procedit ab amore naturali, quo quilibet diligit vitam ſuam: prout vnaquæque res naturaliter appetit conſeruationem ſui eſſe, & reſiſtit contrariis quantum poteſt. Et hic quantum eſt de ſe cùm ſit naturalis, non eſt bonus neque malus. Hoc timore Apoſtol. mortem timuerunt. vnde Rom. 8. dicitur: Scimus quòd omnis creatura ingemiſcit & parturit vſque adhuc. Non ſolùm autem illa, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus, nolẽtes ſpoliari, ſed ſuperueſtiri, vt dicitur 2. Co-
Marc. 14. rint. 5. & non ſolum ſancti Apoſtoli, ſed etiam ipſe Chriſtus ſecũdum portionem inferiorem ſiue partem ſenſitiuam. Cum enim intraſſet hortum Oliueti, cœpit tædere & pauere. vnde eius voluntas vt natura aduocata ſenſualitatis, petebat: Pater ſi fieri poteſt, tranſeat à me calix iſte. ¶Secundus timor eſt ordinatus & virtuoſus, quo aliqui timent ſe non feciſſe ſufficientem pœnitentiam: & propter hunc timorem quærunt media prolongandi vitam, ad faciendam maiorem pœnitentiam, vel amplius meren-
Timor mortis ordinat⁹ vnde procedit. dum & proficiendum reipublicæ, vt D. Paulus qui optabat pro fratribus anathema (hoc eſt ſeparatus) eſſe à Chriſto, cui deſiderabat coniungi. Timor etiam mortis ex periculis & inſultibus dæmonum, dummodo timens non diffidat de bonitate aut miſericordia diuina, non eſt malus, cùm non procedat
Rom. 9. ex infidelitate aut deſperatione, ſed ex conſideratione peccatorum & indignitatis. Hic timor ſtimulat ad pœnitentiam & ad debitam præparationem, & ad accipienda arma, quibus nos defendamus contra pericula. Ideo eſt bonus & laudabilis. nec eſt aliquis adeò iuſtus, qui non habeat occaſionem
Boni timorte habent occaſionem ti-... ſic timendi, & ſe præparandi. Quia licet quilibet Chriſtianus qui veram fecit pœnitentiam, & munitus eſt ſacramentis Eccleſiæ, quadam coniectura morali, poſſit iudicare & credere & ſperare ſe eſſe ſaluandum: nihilominus tamen ex incertitudine an ex parte ſui fecerit id ad quod tenetur. & ſic pro-
Timor mortis inordinatus vnde procedit. pter diſtrictum iudicium, quod in morte erit, habet occaſionem timoris. ¶Tertius timor mortis corporalis eſt inordinatus & vitioſus, qui ſcilicet prodit ex amore inordinato vitæ corporalis, & bonorum huius ſeculi, quibus in morte ſpoliamur. Sunt enim aliqui qui ſic timent priuari bonis, quòd nullo modo cogitare volunt de morte, neque aliquid de ea audire: vellẽtque ſemper manere in hoc ſeculo, quaſi non eſſet alia paradiſus, niſi mundus. Talis timor ex inordinato amore bonorum temporalium procedens, eſt malus, & cauſa multorum malorum, & tandem excæcationis, vt dictum eſt cùm
An mors ſit ſimpliciter timẽda. de timore mundano ageretur. ¶Sed difficultas eſt an ſimpliciter & abſolutè mors ſit timenda, & an timor mortis ſit perſuadendus. Hæc difficultas per duas propoſitiones enucleatur. Prima propoſitio eſt, quòd quanuis mors corporalis aliquo modo ſit timenda etiam bonis, non tamen ſimpliciter & abſolutè: ſed potius amanda & optanda, propter multa bona quæ ſecum affert, & ſingulariter tria.
Quæ bona mors afferat bonis. ¶Primò enim liberat ab omnibus morbis & miſeriis ac calamitatibus corporalibus. Non eſt melior medicina corporalis in mundo quàm mors. Quia quantũcunque medicinæ corporales curent ad tempus & incompletè, non tamen completè & perfectè ac perpetuò. Nam (vt Iob dicit) Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miſeriis. Nunc eſt lætus, nunc triſtis: nunc æger, nunc ſanus: nunc calidus, nunc frigidus: nunc pauper, nunc diues: nunc in breui quiete & tranquillitate, nũc in ſolicitudine, &c. Sed mors ab omnibus his perpetuò liberat. Ideo magnum bonum nobis affert. vnde Apoſto. Rom. 7. dicebat: Infœlix homo quis me liberabit à corpore mortis huius? per mortem autem boni ab omnibus afflictionibus corporalibus & temporalibus perpetuò liberantur. vnde Apocal. 19. Abſterget Deus omnem lachrymam ab oculis ſanctorum: & iam non erit amplius neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltrà. Et Apoc. 7. Non eſurient neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol neque vllus æſtus. ¶Secundò mors liberat à tentationibus & periculis peccatorum, & reatibus pœnarũ. Quandiu enim ſumus in hoc mundo, ſumus in tali periculo ſpirituali, in quali ſunt
Ephe. 8. milites in bello corporali, quando habent pugnare contra fortiores & aſtutiores. vnde Apoſtol. Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem (ſcilicet ſolùm) ſed aduerſus principes & poteſtates aduerſus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus. & D. Auguſt. dicit; Verſutus eſt hoſtis, & habet mille nocendi modos. & Iob. 4. Non eſt poteſtas ſuper terram quæ ei valeat comparari. In hoc mundo via eſt adeò lubrica, & tot ac tantæ ſunt peccatorum occaſiones, quòd pauci ſunt qui omnino caueant à peccatis. Vnde Prouer. 24. Septies in die cadit iuſtus & 1. Ioan. 1. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt. & Iacob. 3. In multis offendimus omnes. Aliqui optant diu viuere cùm ſunt infirmi, vt pœnitentiam agere poſſint: quibus melius eſſet quòd morerentur, quia quando releuantur ab infirmitate, peiores fiunt, & quantò magis procedunt, tantò magis ſe illaqueant & onerant peccatis, & finaliter damnantur. Sed

tur. Sed mors ab omnibus illis periculis liberat, post mortem enim boni nullas patientur tentationes aut pœnas. ¶Tertiò mors liberat à carcere, & introducit in regnum cæleste & æternum. Qui enim liberantur à vinculis, & eleuantur ad dignitates, habent occasionem lętitię. In hac vita mortali sumus in carcere & vinculis corporis mortalis, quod aggrauat animam, & impedit introitum regni: quia, vt dixit Deus Moysi, Non videbit me homo, & viuet, scilicet hac vita mortali. Per mortem autem, si sumus bene dispositi, ab hoc carcere liberamur, & introducimur in regnum cęleste, in quo sunt diuitię, gloria, gaudium, lętitia, & omnium bonorum perfecta possesio. Ideo debemus eam desiderare cum Psal. qui dicebat: Educ de carcere, scilicet corporis, animam meam, ad confitendum nomini tuo Domine. & Apostolus Phil.1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Propter hanc eductionem & introductionem mors Sanctorum dicitur natiuitas: quia quemadmodum puer in natiuitate egreditur à paruo loco, & venit in magnum spacium huius mundi: sic sancti in morte egrediuntur à paruo loco huius mundi, & veniunt ad amplisimum locum Paradisi. de hoc Baruch.3. O Israël quàm magna est domus Dei, & ingens locus possesionis eius magnus, & non habet finem: excelsus, & immensus. Si ampliora bona quæ mors secum affert, scire desideras, vide Apud D. Ambr. in lib. de bono mortis. Propter huiusmodi liberationem malorum, & adductionem malorum, Mors bonorum dicitur preciosa. vnde Psal. Preciosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Si esset aliquis lapis qui sanaret omnes infirmitates, &c. reputaretur preciosus, & quilibet ipsum desideraret. A fortiori mortem corporalem &c. Ideo non est timenda, sed potius amanda & desideranda: cùm in ea vltra prædicta bona consolentur ab angelis portantibus eas in paradisum, ac etiam à Christo, qui, vt D. Grego. ait, solet bonis in morte apparere. vt de beata Martha & aliis multis legimus. Ex quo sequitur quòd timor mortis corporalis non est persuadendus bonis & iustis, sed potius dissuadendus.

Sap.9. Exod.32. Psal.141.

Mors sanctorum cur dicitur natiuitas.

¶Secunda propositio est, quòd mors corporalis est valde timenda malis, propter multa mala quæ secum affert. vnde versus: Mille modis læti miseros mors vna fatigat. Primò enim priuat bonis temporalibus, quibus mundani plurimum affecti sunt: & tamen nil eorum secum morientes auferre possunt. Secundò mors priuat malos voluptatibus & deliciis corporalibus quas summè diligunt & prosequuntur. Tertiò affert dolores corporales, qui proueniunt ex qualitatibus contrariis disconuenientibus, & ex separatione animæ à corpore, quæ tantò est acrior, quantò nexus & amor vnionis est amabilior. sed non potest inueniri maior, arctior, siue amabilior copula siue vnio, quàm animæ & corporis. vnde Iob.1. Pellem pro pelle, & omnia quæ habet homo, dabit pro anima sua, scilicet seruanda in corpore. Ideo propter huiusmodi bonorum amisionem ac separationem, in qua omnia corporis membra, venæ, nerui, & ossa, suprà quàm dici potest torquentur. Philosophus dicit quòd omnium terribilium terribilisimum est mors: sed amplius malis, auaris, & voluptuosis. vnde Eccle.41. O mors quàm amara est memoria tua homini habenti pacem cum substantiis suis? Additur huiusmodi doloribus mundanorum siue mundo deditorum infestatio, videlicet vxoris, filiorum, propinquorum, amicorum, famulorum, creditorum querula instantia atque solicitudo, quæ aliquando maior est quàm animæ. Allegant obsequia, paupertatem suam, instant testamentum fieri vel mutari, quilibet rogat sibi aliquid dari vel legari, de anima verò agonizantis non curant. Sed si hæc sola forent, tollerabilis esse posset mors. Verùm cùm inducat ad intolerabilia & æterna tormẽta, quis tolerare poterit. vnde Esa.33. Quis de vobis stare poterit cum igne deuorante? aut quis habitabit cum ardoribus sempiternis? Eam ob rem Psal. vocat peccatorum mortem pesimam. Ex quo sequitur quòd præsumptuosis & mundo ac deliciis affectis, qui se sic securos putant, ac si semper hic viuere deberent, & de morte non curant, bonáque opera negligunt, & in peccatis perseuerant, proponendus & persuadendus est timor mortis, & exaggerenda mala eis parata, breuitas vitæ, mortis incertitudo, bonorum priuatio, tormentorum inductio. imprimẽdum est illis illud verbum Christi: Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? inculcanda est historia de illo diuite, qui dicebat: Anima mea habes multa bona reposita in annos plurimos. Requiesce, comede, epulare. Dixit autem illi Deus: Stulte hac nocte animam tuam repetent à te (scilicet dæmones) quæ autem parasti, cuius erunt? Sic est qui sibi thesaurizat (scilicet voluptates prosequendo, & bona temporalia indebitè acquirendo vel retinendo) & non est in deum diues. Hæc enim & similia retrahere poterunt ab inordinato huius seculi amore, & inducere ad diligentem præparationem ad mortem suscipiẽdam de qua nobis dicendum est.

Infestatio mundanorũ qua sit.

Luc.12.

Ver. 4. DE PRAEPARATIONE AD MORTEM.

E PLures sunt rationes & motiua, quemlibet inducentia ad se diligenter, omni cura, omni quoque studio præparandum ad mortem. Inter alia autem sunt quatuor principalia non omittẽda. ¶Primum est supremi Domini aduentus. Videmus experimento quod in aduentu principis temporalis populus se diligenter præparat ad eum reuerenter ac honorificè recipiendum. Et si auisati & præmoniti non se præpararent, rex haberet eos pro inimicis, & disperderet eos. A fortiori vnusquisque debet se præparare in occursum aduentus Dei viuentis, qui est rex regum, & Dominus dominantium, qui venit ad quemlibet in hora mortis. de quo aduentu nos præmonuit per scripturas Prophetarum, Euangelistarum, & Apostolorum. vnde Amos 4. Pręparare in occursum domini Dei tui Israël. & Luc.12. Sint lumbi vestri præcincti, & vos similes hominibus expectantibus dominum suum, &c. Et si venerit in secunda vigilia, & si in tertia vigilia venerit, & ita inuenerit, beati sunt serui illi. Et per oppositum, qui non se præparabunt censebuntur inimici & contemptores. Ideo disperdet illos in aduentu suo. ¶Secundum motiuum est tremendum Dei iudicium. Præuenti enim & accusati de criminibus in iudicio, maximè quando habent partes & accusatores potẽtes & astutos, & sciunt iudicem appropinquare, di-

Quatuor motiua ad præparationem mortis.

ligenter pręparant defenſiones ſuas, faciunt viſitare proceſſum, & excuſare vel alleuiare defectus ſuos, aliàs ſunt in periculo ſuccumbendi, & luendi pœnas. Sed ſic eſt quòd quilibet noſtrum eſt præuentus & accuſatus tanquam reus, coram diuina iuſtitia. quia (vt D. Iaco.3. dicit) in multis offendimus omnes. & 1. Io.1. Si dixerimus, &c. Accuſator noſter potens aſtutus, & cauteloſus, eſt diabolus, qui (vt dicitur Apoc.12.) eſt accuſator fratrum, qui accuſat eos ante conſpectũ Dei die ac nocte. Deus veniet in morte ad iudicium. vnde Apoſt. dicit: Statutum eſt hominibus ſemel mori. & poſt hoc, iudiciũ. Ideo cùm deus ſit iuſtus, neceſſe eſt nos ante mortem præparare, & viſitare, ac reuidere proceſſum cõſcientię noſtrę, parare defenſiones, & habere excuſationes, quas pœnitentia miniſtrabit, alias incidemus in horrendum Dei iudicium & condemnationem. Ideo Eccle.18. dicitur: Ante iudicium interroga teipſum, & in conſpectu Dei inuenies propiciationem. ¶ Tertium motiuum eſt redditio computorum. Videmus quòd theſaurarij principum, diffamati de mala adminiſtratione, cùm habent reddere rationem principi de adminiſtratis, ſunt bene ſoliciti, vident & reuident & præparant computa. Aliàs ſi non habeant computa bene ordinata, & ſedulas expoſitorum condemnãtur tanquam latrones, ad patibulum: vt vidimus temporibus noſtris. Sed ſic eſt quòd quilibet noſtrum eſt theſaurarius & diſpẽſator bonorum ſummi principis Dei, iuxta illud: Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti, diſpenſatores autem miniſteriorum Dei. Et pauci ſunt qui non prodigè expoſuerint, & quin diffamati fuerint apud deum, de mala adminiſtratione. Hora mortis eſt aſsignata ad redditionem computorum, & in ea dicetur cuilibet: Redde rationem villicationis tuæ: quia non poteris amplius villicare. Illi qui neſcient reddere computum de adminiſtratione, & oſtendere cedulas & quittantias miniſtrorum Eccleſiæ, qui in ſacramẽto pœnitentiæ dicunt, Ego te abſoluo: cõdemnabuntur ad patibulũ inferni: Ideo &c. ¶ Quartum motiuum eſt arduum ac periculoſum in morte ingruens bellum. Videmus experimento quòd capitanei & milites, quando ingruit periculoſum bellum, aduerſariis fortioribus exiſtentibus, diſponunt & præparant ſe, faciunt reparare arma, obſeruant vigilias noctis, nihil eſt incircunſpectum, vt cùm audierint ſonitum tympani, bene muniti & ordinati procedant. Sed ſic eſt quòd nos in hac mortali vita ſumus ſemper in bello periculoſo, vt dictum eſt: & (vt D. Antonius dicebat) Dæmonum noſtis inſidias, paratos ad ſupplentandum habemus inimicos, qui (vt D. Petrus ait) Circuiunt quærentes quem deuorent. In ſanitate vtuntur mediis placidis & delectabilibus blanditiis & deliciis: ſed in morte, omni ſtudio, conatu, inſtantia, & impetu, vt crudeles tyranni, feruntur ad aggrediendum pauperem animam deſtitutam viribus corporis: abſque cuius diſpoſitione operationes ſuas perfectè exercere nõ poteſt. Aliquando conuocato exercitu aſtant animæ exituræ apparentes ſub terribilibus figuris in corporibus aſſumptis, aut ſpeciebus illarum in fantaſia procuratis. ¶ Comparent autem in exitu tam bonorum quàm malorum, duplici ratione: Primò, vt videant ſi aliquid in anima egrediente habeant. Vnde D. Martinus dicebat: Quid hic aſtas cruenta beſtia? Nihil in me funeſtum reperies. Nec mirum ſi compareant in morte ſanctorum, cùm etiam venerint ad Chriſtum. vnde Ioan. 14. Venit ad me princeps mundi huius, & in me nõ habet quicquam, nullum igitur dubium eſſe debet, quin quod auſus eſt in Dominum, audeat in ſeruos. Secundò comparent, vt omnes vires ſuas exerceant ad victoriam habendam in morte, cùm in ea ſit extremus conflictus, cuius euentu ſperatur vel æternus triumphus, vel nota ſempiterna. Poſt mortem enim non eſt amplius pugna, ſed remuneratio. Ideo omnibus viribus conantur in hora mortis vincere. Vnde Gene.3. Tu inſidiaberis calcaneo eius. ſunt enim dæmones ſicut latrones, qui inſidiantur tranſeuntibus, eóſque aggrediuntur tempore & loco maxime periculoſo. Si igitur (vt Apoſtolus dicit) Qui in agone, ſcilicet temporali, contendunt, ab omnibus ſe abſtinent, & (vt videmus) diligenter ſe pręparant & muniunt: Illi quidem, vt corruptibilem coronam accipiant. A fortiori Chriſtani ab omnibus nociuis & peccatis abſtinere debent, & omni cura & ſolicitudine ſe præparare & munire debent, vt cum audierint ſonitum tympani mortis, qui eſt grauis infirmitas, ſint præſto & parati ad tantum prælium, in quo non eſt quæſtio de rebus caducis aut temporalibus, ſed de perditione aut lucro regni æterni, & de ſalute aut damnatione animę, de ſumma fœlicitate obtinenda, aut pœna æterna incurrenda.

Marginalia: *Heb.9.* — *1.Cor.4.* — *Luc.6.* — *Cur dæmones in morte compa[rent].* — *Dæmones [in]ſidiantur [ho]mini in morte.*

Ver. 5. DE MODO SE PRAEPARANDI AD MORTEM.

Præparatio ad mortem quæ complectatur.

MOdus ſe pręparandi ad mortem multa requirit & cõplectitur. ¶ Primum & principale eſt bene & virtuoſè viuere, ſecundũ regulã rectę rationis, ſeruando mãdata & pręcepta Dei & Eccleſię, ac aliorum ſuperiorum. vnde Chriſtus: Si vis ad vitã ingredi, ſerua mandata. Dicitur cõmuniter: Qualis vita, talis & finis, ſiue exitus & mors. & Eccle.12. dicitur: Memento creatoris tui in diebus iuuẽtutis tuę. Et antequam veniant dies afflictionis tuę. & Tren.3. dicitur: Bonum eſt viro cùm portauerit iugum Domini ab adoleſcentia ſua. Conſuetudo enim eſt altera natura. & ideo qui conſueuerunt in vita reſiſtere tentationibus, & euadere pericula & inſidias dęmonum, faciliter etiam euadent in morte. Si tamen aliquando ex fragilitate, aut alias errare & labi in peccatum contigerit: ſalubre erit cõſilium, vt dum viuimus & valemus, conſcientiam noſtram per diligentem examinationem, & feruentem contritionem, & ſyncerã ſacramentalem confeſsionẽ, & integram ſatisfactionem, quãtum humana fragilitas patitur, diſcutiamus: & quicquid inuenerimus offenſiuum Dei, amputemus & abiiciamus: vt cum morbus ad Dei tribunal nos protrudet, Dei inueniamus propiciationem. Cũ autẽ omnis dies pro vltimo vnicuiq; debeat haberi, & nemo ſciat diem aut horam mortis: ſequitur ꝙ quotidie prędictam examinationem facere debemus. Chriſtus vt nos induceret ad continuè vigilandum, & ad nos pręparãdum, dedit ſimilitudinem: Si ſciret paterfamiliàs qua hora fur venturus eſſet, vigilaret vtique, & nõ ſineret perfodi domũ ſuam, &c. & Marc.13. Sicut homo qui peregrè profectus, reliquit domum ſuam, & dedit ſeruis ſuis poteſtatem cuiuſcũque operis, & ianitori pręcepit vt vigilet. Vigilate ergo, neſcitis enim

Matth.24.

enim quando Dominus veniat, sero, an media nocte, an in galli cantu, an mane: ne cùm venerit repente, inueniat vos dormientes. Optimum ergo consilium est, vt quisque priusquam se somno tradat, conscientiam suam diligenter excutiat: & si aliquod crimen à se eo die commissum deprehenderit, detestetur, conteratur, lachrymísque à Deo veniam postulet, & implorata ope diuina, sumat firmum confitenti, satisfaciendi, ac correctioris vitæ propositum. Nemo enim se tradens somno, certus est an expergiscetur. Magnum enim periculum est in eo statu obdormire, in quo periculum est mortem somni germanam nos posse opprimere. Tantum periculum breuissima cogitatione licet effugere. Hoc ergo quotidie ante Deum agamus. Ante sacerdotem verò eius vicarium, ter aut sæpius in anno syncera confessione purgare conscientiam plurimum affert tranquillitatis, faciétque vt morientem non torqueat anxietas conscientiam examinandi. Quia si morbus præoccupauerit, tunc res est cum morbo, qui nihil aliud agi sinit, nisi cum medicis, cum vxore, liberis, hæredibus, creditoribus, famulis, amicis, & inimicis. Propter eandem anxietatem vitandã præstat his qui temporalia possident, in bona valetudine testamentum condere, & domui suæ prouidere: ne eorũ negligentia in diuidendis bonis nascantur inter fratres & affines, cõtentiones & rixæ, relinquatúrque posteris litiũ aut rapinæ materia. Nam complures morbi sunt eius generis, vt non dent spatium super his statuendi. quare à debitis & obsequiis frustrantur nonnulli, & hæreditas ad indignos proueniens, est causa ruinæ illorum. ¶ Secundum requisitum est frequẽs mortis memoria & recordatio, quam Christus se habuisse pluribus in locis declarauit, cum ex abũdantia cordis os loquatur, & sępissimè de illa locutus fuerit. vt Ioan. 3. & 8. & alibi loquendo de exaltatione serpentis à Moyse in deserto. & Luc. 18. Ecce ascendimus, &c. ¶ Tertium requisitum est humilis & deuota oratio, qua assiduè aures diuinæ clementiæ pulsare debemus, vt nobis gratiam debitè præparandi ad mortem concedere, & à subita, & improuisa morte præseruare dignetur. vnde Ecclesia in lætaniis precatur: A subita & improuisa morte libera nos Domine. ¶ Nec sequendus est in hoc Erasmus, qui ridet hanc Ecclesiæ orationem. magis ipse ridendus, qui nulla ratione fultus, multis verbis contra prædictam orationem instat, terminos Ecclesiæ contra eius intentionẽ & rectam significationem detorquens, ac si ecclesia pro subitanea & improuisa morte intelligeret, & precaretur ab impræuisa & impræmonita morte, quod tamen procul est ab intentione Ecclesiæ. Euidens enim est omnes esse præmonitos semel mori. vltra scripturas experientia mortem sæpissimè ingerit sensibus. Sed quam plurimi sunt qui ad illas præmonitiones & præuisiones se non præparant, & mors repentina eos improuisos & imprępáratos reperit: vt habetur Prou. 1. Vocaui, & renuistis, &c. Licet enim paratis & dispotis nulla mors possit esse mala quantumcunque subita aut repentina. vnde Sap. 4. dicitur: Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Præmonitis tamen & se præparare negligentibus, mors subita improuisa est: quia eos improuisos reperit. Quare qui precatur liberari ab improuisa morte, nihil aliud precatur quàm vt Deus dignetur deprecanti gratiã dare se præparandi ante mortem, & præseruandi à mortis periculis, & ne succumbat tentationibus dæmonis. Si igitur sanctè oratur pro finali perseuerentia in bonum, & ne inducamur in tentationem: sic etiam licitè oratur vt liberemur à subitanea & improuisa morte. vnde Psal. 12. Illumina oculos meos, ne vnquam obdormiam in morte: nequando dicat inimicus meus, præualui aduersus eũ, & ea quæ sequuntur in prædicto psalmo idem postulant. ¶ Quartum requisitum est, vt ab initio morbi aduocetur sacerdos, cui infirmus cum cordis contritione syncerè confiteatur, & ad eius iudicium satisfaciat: ne confessio & satisfactio ingrauescente morbo (vt sæpe contingit) vel omittatur, vel timore mortis & non filiali amore perficiatur. Petantur humiliter, & deuotè suscipiantur sacramenta eucharistiæ & extremæ vnctionis, quæ magnum præbent robur spirituale homini viribus corporeis destituto. Hæc timorem inimicorum expellunt. vnde Psalmista: Si ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Quòd si prædicta sacramenta actu haberi non possint, aut propter absentiam & distantiam presbyteri, aut aliquid huiusmodi: habeantur in voto seu desiderio, oretúrque Deus, qui non alligauit virtutem suam sacramentis, vt misericorditer dignetur illorum effectum conferre. Aduocẽtur etiam, si fieri potest viri probi, deuoti religiosi, ac docti, & assueti consolari agonizantes, qui agonizantem iuuent & confortent monitionibus, adhortationibus, & orationibus. Sic enim fiet, vt his adiutus securè ad portum salutis peruenire possit. ¶ Non debent tamen desperare, qui prædictum præparationis modum ignorantia aut negligentia aut quauis alia causa prætermiserint. Meminisse enim eos oportet voluntatem hominis vsque ad mortem esse deambulatoriam atque mutabilem, & cum Dei auxilio (quod nemini ad ipsum debitè recurrenti denegatur) posse peccata deserere & detestari, conaríque ad implorandam diuinam misericordiam, quæ tanta est, vt quacunque hora ante mortem & exitum animæ à corpore, peccator ingemuerit, omnium iniquitatum suorum non recordetur. Ponendum est ob oculos exemplum boni latronis. Omnia mundana & temporalia abiiciantur à memoria. tota fiducia ad Christi meritum (qui pro peccatis nostris abunde satisfecit) morientis animus feratur. Implorentur sanctorum suffragia siue intercessiones, & maximè D. Virginis, quæ est mater gratiæ & misericordię: dicatur deuotè hymnus, Memento salutis author, &c, Maria mater gratiæ, mater misericordię, tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Eius enim intercessione Christus peccatori manum suam emittet de alto, & eriget spem, eripiétque ab hoste & mortis doloribus, finalitérque in hora mortis eum secum suscipiet.

Optimum consilium.

Matth. 12.

A subita et improuisa morte liberari orãdũ.

Psal. 22.

Consolatio impræparatorum.

Ver. 6. DE CONSOLATIONE AGONIZANTIVM.

A CVm desolatorum & afflictorum cõsolatio sit opus misericordiæ Deo valde gratum, atque in necessitate præceptum: consequens est vt qui in maiori afflictione & desolatione existunt (prout agonizantes, qui sunt in extremo periculo constituti) amplius sint cõsolandi, confortandi, & adiuuãdi,

Tria in morte homini aduersãtur.

maximè circa ea quæ eis occasionem desolationis præbent, quæ sunt principaliter tria: scilicet caro, *Psal.17.* mundus, dæmonia, quæ diuersa in morte mouent prælia. de his Psal. sub aliis verbis: Circundederunt me dolores mortis, & torrentes iniquitatis conturbauerunt me: dolores inferni circundederunt me, præoccupauerunt me laquei mortis. Sapientis consolatoris erit, eas personas arcere, quarum aspectus posit ægroto reuocare affectum peccandi, veluti turpium voluptatum, vel aleę socios, seu atroces inimicos. Eius etiam erit rimari & perspicere ac perscrutari desolationis causas. Non enim omnium infirmorum agonizantium æqualis est afflictio & desolatio, nec ex eisdem causis procedēs: quia nonnulli sunt quos corporis dolores & cruciatus magis affligūt & desolant. Alij sunt qui separatione mundi vexantur. Alij autem quos dæmones vario modo aggrediuntur. Ideo adhibenda & applicanda erunt consolationis antidota, secundum afflictionum & desolationum diuersitatem. ¶ Caro nonnullos teneros & delicatos ad impatientiam agitat, & ad blasphemiam inducit, propter multitudinem & *Psal.16.* diuersitatem dolorum quos secum affert. Vnde Psal. Circundederunt me dolores mortis. qui (vt experimento videmus) sunt intensissimi, & per totum corpus sparsi: sic quòd non est membrum corporis nec neruus aut vena, quæ in illa præcedente resolutione vsque ad materiam primam non patiātur inenarrabilem dolorem. Præter hæc patitur agonizans afflictionem prouenietem ex separatione animæ: quæ tāta est, quantus est amor vnionis animæ ad corpus. Et cùm non possit inueniri maior, Philoso. dicit, ꝙ omnium terribilium terribilissimum est mors. Tales ex doloribus corporis agitati, consolandi sunt, cō dolendo & dolores aliquo modo aggrauando ex vno latere, sed leniendo ex alio, dicēdo quòd parum durabunt, nullum enim violentum perpetuum, & quòd tempus infirmitatis nō est nisi vnum instans: respectu consolationum quæ sequentur. vnde Esa.54. Ad punctū & in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. & Sap.3. In paucis vexati, in multis bene disponentur. Præterea allegari potest conditio & debitū naturæ. Quia (vt dicitur) 1. Reg.14. Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur, &c. & Apost. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, & ita in omnes mors pertrāsiit, in quo omnes peccauerunt. & Heb.9. Statutum est hominibus semel mori. Mors ex æquo distributa est omnibus, regibus, principibus, pontificibus, satrapis, doctis & indoctis, diuitibus & pauperibus. Non est qui possit euadere, quādo placuerit Deo. Mors nec lachry- *Psal.88.* mis aut muneribus redimitur, nec lamentis vincitur. sperni potest, vitari autem nō. vnde Psal. Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem? &c. Reputa ergo quales habeas consortes, & conditionē tuā æquiore animo feres. Conqueri enim de morte, est conqueri quòd homines cōditi sumus, & non angeli, qui suapte natura sunt immortales & incorruptibiles. Homo autem cùm sit materialis & corporalis, necessario est corruptibilis. Insuper demonstrandum est quòd si illi dolores & cruciatus patienter sustineantur, liberant à maioribus doloribus & grauioribus tormentis purgatorij: in quorum comparatione omnes pœnæ corporales huius viæ sunt dulces. vnde Deute.33. Inūdationes maris quasi lac sugent. Deus enim qui omnia facit pro meliori, huiusmodi dolores permittit, vt à grauioribus liberet. *Rom.8.* iuxta illud: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Patientia Christi, qui peccatum nō fecit, & qui absque comparatione multò maiores dolores pro nobis sustinuit, ab oculos proponenda est. Si Christus ergo tot & tanta, &c. à fortiori nos qui sumus peccatores, qui multò maiora meruimus, quàm patiamur, debemus patienter sustinere quæ nobis ad bonum nostrum mittit Deus. vnde Apost. Hebr.12. Recogitate eum qui talē sustinuit à peccatoribus contradictionem, vt non fatigemini animis vestris deficientes. D. etiam Gregorius dicebat: Si passio Christi ad memoriam reuocetur, nihil adeò *Iob 6.* amarum est, quòd non æquo animo toleretur. Confert ad consolandum tales adducere exempla sanctorum, maximè Iob, qui spoliatus omnibus bonis, & percussus vlcere pessimo, ita vt à planta pedis vsque ad verticem capitis non esset in eo sanitas, dicebat: Hæc mihi consolatio, vt affligens me dolore, non parcat, ne contradicam sermonibus sancti. Et D. August. precabatur dicens: Hic vre, hic seca, vt *Rom.8.* in æternum parcas. Martyrum tormenta patienter accepta recitare non erit inutile. Proponenda est etiam æterna felicitas, ad quam non nisi per mortem possumus peruenire. Vnde Apost. Non sunt cō dignę passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Plurimæ aliæ cuilibet se in tali opere misericordiæ exercenti, occurrent rationes & motiua consolationis, quæ (vt Dominus *Consolatio contra afflictiones mūdi.* inspirauerit) deduci poterunt. ¶ Si verò agonizans à mundo, siue ab affectionibus mūdi agitatus, timore separationis ab eo crucietur (vt nonnunquā iuuenes & auari) consolandi sunt, allegando ea per quæ mundus contemnendus venit scilicet vanitatem, inutilitatem, instabilitatem, insatiabilitatem, fallaciā, & deceptionem, ac afflictionē spiritus, & pericula innumera quæ in eo sunt. Quæ omnia diffusè prosecutus est Salomon in Ecclesiaste, & D. Bern. in lib. de cōtēptu mundi. Iob 14. dicitur: Homo natus de muliere, breui viuens tempore, repletur multis miseriis. Nemo sapiens timet exire à miseriis: ergo nec debet timere exire ab hac vita, in qua sunt multò plures miseriæ quàm bona. Numerandæ sunt miseriæ communes & principales, & illæ quas infirmus frequēter patitur. Præterea quilibet festinat exire domum ruinosam, ne in ea opprimatur. Sed corpus corruptibile est domus ruinosa, aggrauans ani- *Sap.9.* mam, iuxta illud: Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam: igitur quilibet debet desiderare exitum cum Apostolo dicente: Desideriū habens dissolui, &c. Declaranda est pariter agonizantibus mortis necessitas & eius incertitudo, de qua D. Bern. Nihil certius morte, nihil incertius hora eius. Morti nullum præfinitū est tempus. Sine termino debitores sumus. Prudens debitor satagit quam primùm potest à debito liberari. Sic & nos cùm huic debito simus obnoxij, ad hoc tendere debemus. Debitores qui dilationem solutionis obnixè petunt, in sui graue incommodum obtinent. Cum igitur debitū mortis negari non possit, ex neglecta solutione rigidus exigitur. Mors enim dilata minuit multorum gloriam. Multi enim in infirmitate sanctè & gloriosè mortui fuissent, qui articulum illum euadentes,

ignominiosè

ignominiosè & perperam obedierunt. Alioqui in voluptatibus deprehensi, occisi sunt. Alij in ira & cholera atque vindicta interempti. alij in deordinatis affectionibus, catharris, & alijs repetinis casibus obierunt, & in æternam gehennē detrusi sunt. Exemplum cōtemnendi mundū Christus nobis dedit, dicens, Vulpes foueas habēt, & volucres cæli nidos: filius autē hominis non habet vbi caput suum reclinet. Christus vicit mundum, contēnendo ipsum. Sic & nos eius auxilio & exēplo adiuti vincere poterimus. D. Ioannes ostendit nobis arma, dicens: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides vestra. Si credamus infallibilem & æternorum bonorum promissionem, & ad illa omni affectu tendamus, nihil est quod nos in hoc mundo remoretur. Hac fide Apost. etiam vicit mūdum: cum omnia eius bona arbitratus est tanquam stercora. Iactandum est omni fiducia cor in Domino, & voluntas nostra voluntati eius (cui nemo resistere potest) conformanda. acceptemus liberè, & merebimur quod inuiti cogemur acceptare absque fructu, imò cum demerito. Faciamus de necessitate virtutem. dicamus cū Christo pro nobis agonizante: Non sicut ego volo, sed sicut tu. Non mea, sed tua voluntas fiat. Hac volitione perseuerante protinus cessabit mundi solicitudo & infestatio. Vxor autem & liberi, amici familiares, & famuli committantur Deo, qui vestit lilia agri, & pascit volatilia cæli, quæ nō serunt neq; nent, neque congregant in horrea. Plures alij fuerunt relicti etiam in maiori necessitate, quibus melius prouidit Deus, quàm fecissent parentes si vixissent. Ipse enim est pater principalis, & prouisor vniuersalis, &c. Hæc & alia huiusmodi timorem separationis mundi euellent, & agonizantem consolabuntur.

Notanda ratio. *Matth.8.* *1.Ioan 5.* *Philip.3.*

¶Maximè autem consolandi, instruendi, & adhortandi sunt agonizantes, circa acerrimos dæmonum insultus, & tentationes quibus pauperem peccatorem instantissimè & impetuosissimè aggrediuntur. Dicunt enim doctores, sanctos viros expertos fuisse, dæmones tentare agonizātes de tribus: Primò de fide. Sciunt enim fidem esse fundamentum totius spiritualis ædificij, iuxta illud 1. Cor.3. Fundamentum aliud nemo potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus, hoc est fides Iesu Christi, vt glo. exponit. & ad Heb.11. Fides est substantia sperandarum rerum, argumentum non apparentium. Ideo concludit quod sine fide impossibile est placere Deo. Eam ob rem satagunt quam plurimis argumentis ac rationibus sophisticis inducere ad fluctuationem seu vacillationem, vt scilicet nō credatur paradisus aut infernus, suadentes omnia quæ sunt fidei & credenda, esse fictitia: & (vt dicunt moderni hæretici) hominum commenta siue inuentiones. Philosophorum rationes ac hæreticorum perplexas quæstiones & scōmata circa ea quæ tradit Ecclesia, permiscent, & persuadere tētant, vt ad infidelitatem pertrahant, vel saltem ad dubitationem, quæ est species infidelitatis: quia (vt dicitur in c. 1. extra de hæreticis) dubius in fide, infidelis est. ¶Contra hunc insultum, persuadendum est agonizanti, accipere scutum firmæ fidei. vnde Apost. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela inimici ignea extinguere, vocat fidem scutum: quia sicut per scutum repelluntur tela, ita omnia diaboli sophistica argumenta & suggestiones extingūtur per fidem, quæ firmiter inhæret reuelatis à Deo & promissionibus spiritualium & æternorum bonorum in sacra scriptura contentis, & ab Ecclesia promulgatis. & maximè quod vult & potest dare remissionem peccatorum, & in fine paradisum. Per hanc firmam inhæsionem habetur victoria. vnde Apost. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturauerunt ora leonum, hoc est argumēta & suggestiones dæmonum, &c. & Apostoli ac alij Sancti, per fidem eiiciebant dæmones à corporibus: à fortiori assistentes repellent. Et D. Petrus: Aduersarius vester diabolus tanquam leo rugiens circuit, quærens quē deuoret: cui resistite fortes in fide. & 1. Ioan.5. Hæc est victoria quæ vincit mūdum, fides vestra. Adhortandi sunt ergo agonizantes, vt quam primùm sentiunt suggestiones infidelitatis insurgere, dicant: Credo domine omnibus quæ dignatus es Ecclesiæ tuæ per spiritum tuum reuelare. Adiuua incredulitatem, & adauge mihi fidem, qua tibi perpetuò adhęrere valeam. Monendi etiam sunt agonizantes, vt caueant disputare cum diabolo: quia ipse est callidior & astutior, sciēs deprauare scripturas. Sed simpliciter credant omnia quæ Ecclesia credit. Quemadmodum de quadam fideli muliere legitur, quòd cùm tentaretur à dæmone, de fide, & interrogaretur quid crederet, respondebat: Credo quod Ecclesia credit. Et cum interrogaretur quid crederet Ecclesia, respondebat: Quod ego credo. & ad omnes suggestiones quas dæmon contra fidem illi ingerebat, dicebat: Credo quod Ecclesia credit. & sic faciliter vicit illum. Si diabolus vrgeat, dicendum cum Ezechia: Domine vim patior, responde pro me. Quid dicam aut quid respondebo, cùm ipse fecerim? Tunc Deus qui non deficit in necessariis, adiuturus aderit. vnde Apost. Fidelis Deus qui non patietur vos tentari supra id quòd potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, vt possitis sustinere. & alibi: Omnia possum (etiam inimicos vincere) in eo qui me confortat. & vt dicitur Rom.8. Si Deus pro nobis, quis contra nos? Psal. Adiutorium nostrum in nomine Domini. Optimum consilium est, vt quamprimum morbus inuaserit, ægrotus conteratur & confiteatur, & dicat symbolum fidei, protestetúrque quòd vult in ea perseuerare, & quòd si suggestione inimici contingat oppositum imaginari, non intendit vllo modo consentire, nec aliud credere, quàm quod Ecclesia credit, in cuius fide vult viuere & mori. Talis protestatio ei proponenda est, & ad illam monendus. Proderit primum agonizanti, si assistentes pro fide illius orent, & symbolum fidei pro eo dicant. Vnde in ordine prædicatorum statutum est, vt quamprimum fratres audiunt signum in agonia fratrum pulsari solitum, accedant ad eum festinanter, dicentes pro eo symbolum fidei, vt Dominus fidem illius solidare dignetur. Plurimum etiam conducet allegare & declarare quæ de fide sparsa sunt in sacris literis: prout illud, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. & illud Ioan.11. Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. & Ioan.12. Vt qui credit in me, in tenebris nō maneat. & Ioan.8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris. & Mar.5. Noli timere, tantummodo crede. quia (vt dicitur Mar.9.) Omnia possibilia sunt credenti. & 2. Cor.10. In captiuitatem redigentes

Dæmones de tribus tētant in morte. *Consolatio & monitio contra tentat... fidei.* *...he.6.* *...b.11.* *1.Pet.5.* *...ar.9.* *...17.* *...sa.58.* *1.Cor.10.* *Mar.vlt.* *2.Timot.2.*

omnem intellectum in obsequium Christi. & Luc.1. Non est impoßibile apud Deum omne verbum.
Heb.6. & illud: impoßibile est Deum metiri. quicquid ergo dixit, credendum. & Luc.20. Noli esse incredulus, sed fidelis. & Ioan.20. Beati qui non viderunt & crediderunt. & illud Apoc.2. Esto fidelis vsque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. quia (vt dicit Apostolus 2. ad Timot.2.) nō coronabitur, nisi qui legitimè certauerit. Sunt alij passus innumeri, quos gratia breuitatis relinquo. ¶Secundò dæmones tentant agonizātes de spe, & inducere nituntur peccatorē ad desperationem. Obiiciunt enim omnia mala & peccata commissa ac neglıgentias, & aggrauāt abominationes illorum, & indignationē Dei, & quomodo odio est Deo impius & impietas eius. Exprobrant ingratitudinem tantorum beneficiorum, quæ Deus nobis contulit. Exprobrāt etiam sæpißimè exhibitam misericordiam, & recidiuationem, & diuturnam in peccatis perseuerantiam. Proponunt inęstimabile redēptionis precium à peccatoribus contemptum. Proponunt pariter rigorosam Dei iustitiam, & horrendum ac terribile eius iudicium, districtámq; rationē requiri etiā de omnibus minimis, de verbis ociosis, &c. quæ in illa hora reddi non poterit. Nam ad tantorum negociorum discußionem, cōfeßionem, & satisfactionem, tam paruum temporis spacium non sufficit. Concludunt quòd si vix iustus sit securus, & vix debitam rationem reddere poßit, quomodo peccator consuetudinarius & inueteratus poterit reddere rationē? Ideo persuadent ægrotāti, impoßibile esse pœnitere & satisfacere, & per consequens quòd desperet de misericordia Dei, & incipiat cantilenam inferni. Maledicta dies in qua natus sum, &c. Propter huiusmodi tētationes, multis peccatoribus cōsuetudinariis cōtigit, sicut errantibus in principio itineris: putant ire in vnam ciuitatem, & in fine diei inueniunt se in alia plurimum distāte. coguntur ibi hospitari, considerantes distantiam. Sic ad propositum, &c. ¶Contra hunc insultum & tentationem consolandi & adhortandi sunt agonizantes, vt accipiant galeā salutis, hoc est firmam spem & fiduciā perueniendi ad beatitudinē ex meritis & gratia atque misericordia Dei. Hæc spes atque fiducia poterit persuaderi ex multis, quæ agonizantibus hac tentatione agitatis proponenda sunt & declaranda. In primis persuaderi poterit ex fine ad quem nos creauit Deus: quia non ad damnandum, sed saluādum. vnde D. August. dicit: Deus creauit hominem, vt summum bonum intelligeret, intelligendo amaret, amando poßideret, & poßidendo frueretur. & Aposto.1. Timot.2. Qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. qui etiam declarauit per Ezechielem 18. quòd nolebat mortē peccatoris, sed vt magis cōuerteretur & viueret. vnde dicebat. Quare moriemini? (scilicet ęternaliter.) Quia nolo mortem peccatoris. conuertimini, & viuite scilicet vita gratiæ. quasi diceret: Hæc est voluntas mea. Hic est finis propter quem vos creaui. Salo. Sapieñ.1. dicit: Quoniam Deus mortem nō fecit, nec lætatur in perditione viuorum, imò potius lætatur de vita illorum. Omnis enim artifex amat opus suum, & quātum in ipso est, vult ipsum ad opus perfectum adducere, vt lætetur in eo. Sed Deus est creator & artifex, qui specialiter hominem fabricauit ad imaginem & similitudinem suam, vt delicias suas in eo haberet. vnde & pater noster voluit appellari. & ideo Sapiens dicit: Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quæ fecisti. subiūgit, Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt Domine omnia, qui amas animas. In quo debet filius spem suam & fiduciam collocare, nisi in patre, qui propter naturalem nexum non potest filium se humiliantem repellere? Cùm ergo Deus sit pater, sequitur, &c. ¶Secundò potest persuaderi spes & fiducia in misericordia diuina, ex redemptione generis humani. Dei enim filius videns quòd homo à peccato originali & aliis actualibus non poterat resurgere, nec pro eis satisfacere, cùm infinitam exigerent satisfactionem: propter nimiam charitatē qua dilexit nos, exinauit semetipsum, formam serui accipiens, & habitu humanitatis indui voluit, vt in ea satisfaceret pro peccatis nostris, quòd abundè fecit. vnde Esaiæ 53. Dolores nostros ipse tulit, & languores nostros ipse portauit, Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras, attritus est propter scelera nostra & D. Petrus: Peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. Quomodo ergo tanta sustinuisset, nisi decreuisset nos saluare? Displicet cuilibet amittere ea quę magno precio emit, imò si perdiderit, curat recuperare. Sed Christus emit nos precio magno: igitur &c. Ad hoc insinuandum dixit parabolam de oue perdita, Luc.15. ¶Tertio spes & fiducia in misericordia Dei potest persuaderi ex promißione: quia promisit nobis veniam & remißionem peccatorum. Vnde per Hiere. dixit: Vulgò dicitur: Si dimiserit vir vxorem suam, &c. sequitur: Tu autem fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me (dicit Dominus) & ego suscipiam te. & alibi: Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. & Esa.45. conuertentibus se promisit salutem, dicens: Conuertimini ad me, & salui eritis. & Christus Luc.24. Quoniam scriptum est, & sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis, & pręedicari in nomine eius pœnitentiam & remißionem peccatorum, in omnes gentes. promisit nobiscum esse in tribulatione. vnde Psal. Cùm ipso sum in tribulatione. Licet aliquando vt videat certamē, nō sentiatur eius præsentia: vt de D. Antonio legimus. Promisit etiam refectionem Matth.11, Venite ad me omnes qui onerati estis (scilicet peccatis) & ego reficiam vos. Promisit etiam regnum cœlorū, Matth.4. Pœnitentiam agite, appropinquabit regnum cælorum. Cùm ergo ipse sit verax, imò & veritas ipsa per essentiam, & mentiri non poßit, vt dicitur ad Titum 1. & Heb.6. sequitur quòd tenebit promissum, & per consequens faciet misericordiam, &c. maximè cùm eam super omnia pręferat, quandiu sumus in hac vita mortali. vnde Psal. Miserationes eius super omnia opera eius. & Christus, Matth.12. Si sciretis quid est, Misericordiam volo, & nō sacrificiū, nunquam condemnassetis innocētes. & D. Petrus: Qui vocauit nos propria gloria & virtute, per quam maxima & preciosa nobis promissa donauit, vt per hoc efficiamini diuinæ consortes naturæ. Quartò potest persuaderi spes & fiducia in diuina misericordia, ex electione. Quia coniecturam & probabilitatem moralem habemus, quòd elegerit nos ad vitam æternam, ex eò ꝙ nasci nos fecit ex fidelibus: & sic nos separauit ab infidelibus. eò etiam quòd iam

Secunda dæmonis tentatio.

Matth.12.

Consolatio contra desperationē.

Sap.11.

Hiere.3.

Psal.144.
2.Pet.1.

iam participes nos fecit suæ passionis per sacramētum baptismi, per quod ascripti sumus in libro sponsæ suæ, hoc est Ecclesiæ ... r quam habemus cognitionem infinitæ bonitatis & misericordiæ diuinæ & promissionum nobis ...tarum, si eius mandata seruauerimus. Habemus etiam Ecclesiam, tanquam matrem valde pro nobis solicitam in administratione sacramentorum, quæ sunt dona cælestia, & medicinæ contra peccata, & nutrimentum vitæ spiritualis. Est enim adeò solicita, vt assiduè fleat pro peccatis nostris, & laboret pro reconciliatione nostra. iuxta illud Iohel.2. Inter vestibulum & altare plorabunt sacerdotes, ministri Domini, & dicent: Parce Domine populo tuo, & ne des hæreditatem tuā in opprobrium. Filius qui habet patrem clementem, & matrem beneuolam & affectā, non habet occasionem timoris, sed magnæ spei. Cùm ergo Christus sit pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolatur nos in omni tribulatione nostra: & Ecclesia sit pia mater, magis affecta & solicita pro Christianis, quàm fuerit vnquā aliqua mater carnalis pro filiis suis, cùm continuè fleat & oret pro ipsorum recōciliatione, eósque faciat participes suffragiorum suorum: sequitur quòd Christiani, & maximè pœnitentes, qui susceperunt sacramenta Ecclesiæ, non debent habere occasionem timoris & diffidentiæ, sed potius magnæ spei. Præmissa proposita & declarata agonizanti, erigent spem & fiduciam in diuinam misericordiam, sperabítque indulgentiam peccatorum, & liberationem à tētationibus dæmonum. Et si dæmones vrgeant, opponentes peccata, & ea quæ prædicimus eos allegaturos: poterit respondere agonizans, quòd ipse non meruit indulgentiam peccatorum, nec satisfacere posset pro eis, veruntamen confidit in adiutorio Dei, qui propter suam infinitam bonitatem & misericordiā promisit veniam pœnitentibus. & cùm sit ipsa veritas, & mentiri nō posit, nullo modo deficiet, quin det veniam, ad quam communicandam vocat eos, qui spem habent in eo, & in merito passionis Christi, qui abundè satisfecit pro omnibus, qui spem habent in illum. Et quo ad hæreditatem cælestem dicat cum D. Bern. quòd Christo redemptori duplici iure debetur scilicet naturali & acquisito. Ipse altero iure contentus, aliud nobis dabit, sicut promisit. Ideo agonizans diuertens intellectum à dæmonū tentationibus, debet ipsum omni conatu & virtute dirigere ad Deum, & dicere illud responsoriū Ecclesiæ: Tribularer, si nescirem misericordias tuas Domine. Tu dixisti, Nolo mortem peccatoris, sed vt magis conuertatur & viuat. Qui Chananęam & Publicanum vocasti ad pœnitentiā, & Petrum lachrymantem suscepisti. misericors Domine digneris tua ineffabili clementia me pœnitentem aspicere, & veniam concedere, ac auxilium conferre. debet pariter implorare diuinum auxilium, dicēdo: Deus in adiutorium meum intende, cum omnibus eius versiculis. & illud responsorium Ecclesiæ: Media vita in morte sumus, quem quærimus adiutorem, nisi te Domine Deus, qui pro peccatis nostris iustè irasceris. Sancte Deus, Sācte fortis, Sācte & misericors Saluator, amarę morti ne tradas nos. Neque proiicias nos in tempore senectutis, cum defecerit virtus nostra, ne derelinquas nos Domine. Sancte Deus, Sancte fortis, Sancte & misericors Saluator, amaræ morti ne tradas nos. & illud Psal. Emitte manum tuam de alto, eripe me, & libera me de aquis multis (hoc est tribulationibus mortis) & de manu filiorū alienorum (hoc est dæmonum) & illud Psal.30. In te Domine speraui, non confundar in ęternum, in iustitia tua (hoc est per passionē tuā, quam pro nobis sustinuisti, vt satisfaceres) libera me. totus ille psalm. est huic negocio accommodatus: & ideo recitandus & declarandus, si agonizans non intelligat. Idem de Psal.3. Domine quid multiplicati sunt qui tribulant me? & de Psal.22. Dominus regit me, & nihil mihi deerit. & Psal.24. Ad te domine leuaui animam meam. & Psal.50. Miserere mei Deus secundum magnam, &c. & Psal.124. Qui cōfidunt in Domino, &c. & Psal.139. Eripe me Domine, & alia huiusmodi, quæ prudens consolator ex sacris literis haurire poterit, agonizantem consolabuntur. Exempla etiam Sanctorum reuocanda sunt ad memoriam illorum, maximè in quibus reluxit misericordia Domini: velut in patriarchis, qui offenderunt crimine pessimo, tamē subleuati sunt. & in Dauide, qui adulterium cumulauit homicido, & duobus verbis effugit vindictam, dicens: Peccaui Domino. In Niniuitis, in Achab, in Manasse rege pessimo, in filio prodigo, cum quo dicendum est: Pater peccaui in cælum & coram te, &c. in publicano, cum quo dicendum: Deus propitius esto mihi peccatori. In muliere peccatrice, & in bono latrone, cui propter vnum memento mei, paradisus statim promissus est. *Psalm.143.*

¶Tertiò dæmones in morte tentant aliquos de præsumptione, allegantes bona opera per eos facta, ieiunia, orationes, eleemosynas, & alia huiusmodi, vt pòssint inducere ad pręsumptionem & superbiā, vt se putent inter Seraphicos spiritus habere sedem, & quod illis Deus teneatur propter bona opera quæ fecerunt, &c. ¶Talibus proponenda sunt ea quæ pertinent ad humilitatem: & quòd non nostris meritis habuimus tot & tanta beneficia quæ à Deo omnium largitore obtinuimus, sed ex infinita Dei bonitate & clementia, & merito passionis Christi, & quòd non sunt condignę passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis, & quòd dicant illud Psal. Ne intres in iudicium cum seruo tuo domine: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. & tractum illum, Domine non secundum peccata nostra facias nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuas nobis. Domine ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum, citò anticipent nos misericordiæ tuæ, quia pauperes facti sumus nimis. Adiuua nos Deus salutaris noster, & propter gloriā nominis tui Domine libera nos, & propicius esto peccatis nostris propter nomē tuum. Proponenda est illis humilitas Christi, qui exinauit semetipsum, &c. Proponēda est pariter Christi charitas & patiētia, cuius imaginem in cruce pendentem ostendere plurimum proderit extremè ægrotanti, declarando quòd non est aliud nomen nec signum datum sub cælo hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri. Tantam enim habet vim Christi pro nobis crucifixi cōtemplatio, vt desperatio vertatur in spem, & spes in exultationem. iuxta illud Psalm. Exultauit cor meum in salutari tuo: cantabo Domino qui bona tribuit mihi, & psallam nomini tuo altissime. Salutare Dei Christus est, qui in ligno crucis operatus est nostram salutem.

Tertia dæmonum tentatio. *Iaco.1.* *Rom.8.* *Psal.142.* *Act.14.* *Psal.12.*

Psal.30. In hoc signo Christus vicit mūdū & diabolū. In hoc signo Christus vincit, Christus regnat, Christus imperat. Hoc signum fecit Dominus eleuari in nationibus, in vexillum mili... Christianæ: quod talē habet virtutem, vt omnes qui totam spem & fiduciam collocant in eo, victoriam inimicorum obtinēt. & ideo persuadendum est agonizanti, vt iactet cor suum in domino. & in merito passionis, quam pro nobis sustinuit in cruce, cuius signum videt & tangit. Osculetur & amplectatur agonizans crucifixi imaginem, in signum & protestationē fidei, spei, & charitatis, ac recognitionis, & gratiarum actionis. Monendus est etiam, vt si habeat inimicos, indulgeat eis propter Christum, & dicat quod habetur in in oratione Dominica: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Si offenderit aliquos, quibus reconconciliari & petere veniam tenetur, & satisfacere de fama. &c. monendus est vt in secreto procuratorem constituat, & ipse interitus à Deo veniam petat, habēs in voto seu desiderio, si euaserit, personaliter petendi. Sępe reducēda est ei ad memoriam oratio Dominica, & repetendum illud: Et ne nos inducas in tentationem (hoc est ne permittas nos succumbere tentationi) sed libera nos à malo, hoc est diabolo, & omni alio nociuo. Reducendum est etiam ad memoriā symbolum fidei, ac pro eo dicendum cum antiphonis D. Virginis, Aue stella matutina, Alma redemptoris mater. Sub tuum præsidium, Salue regina misericordiæ, Aue regina cælorum: & hymnus, Aue maris stella. &, Memēto salutis author. &, Maria mater graiæ, mater misericordię, tu nos ab hoste protege, & hora mortis suscipe. Frequenter etiam hortandus est ad iactandum cor & fiduciam in meritū Esa.5. Luc.23. passionis Christi, & ad contemplandū verba quæ in cruce dixit. & quòd sæpe dicat illa vltima: In manus tuas Domine commendo spiritum meum. Sic enim agonizans consolatus, victis hostibus, fideliter & fœliciter obdormiet in Domino. Cauendum est tamen ne à pluribus hinc inde clametur. Sufficit enim vnus modestè, distinctè, & clarè adhortans ad præmissa. & illo fatigato succedat alius. Assistentes autem submissa voce instent rationi pro illo. Emittantur vel eiulare prohibeantur vxor & liberi. Tandem remisso spiritu, signetur signo crucis cum candela benedicta, quæ in agonia debet teneri accensa, in signum protestationis fidei in Christum, qui est vera lux mundi. tandem claudantur oculi, & dicatur responsorium, Libera me, cum orationibus consuetis aspergatur aqua benedicta, & secundum morem & ritum Ecclesiæ post missæ sacrificium, si fieri potest, corpus eius cum psalmis & orationibus tradatur sepulturæ.

Ver. 7. DE CONSOLATIONE DESOLATORVM PROPTER MORTEM AMICORVM.

CVm amor sit vnio & nexus delectabilis inter amantem & amatum, sequitur quòd separatio sit A tristabilis & dolorosa, quantum ad partē sensitiuam, cùm sit priuatio cōuenientis boni. In morte autem amicorum est separatio corporum, & familiarium colloquiorum, futurorúmque sensibilium speratorum bonorum omissio, & per consequens oritur dolor & desolatio siue tristitia. Et cùm hoc sit naturale, non est de se vitiosum, dummodo metas rationis non excedat. Legimus enim in sacris literis, sanctos viros mortem propinquorum & amicorum luxisse. Abrahā planxit & luxit vxorem suam
Gene.23. Saram. Iacob luxit super filium suum Ioseph, quem credebat mortuum. Filij Israël luxerunt Moysem
Gene.37. triginta diebus. Et Dauid luxit & planctum fecit super Saül, & filium eius Ionathan. Christus etiam in
Deut.34. 2.Reg.1. morte Lazari lachrymatus est. Et filiæ Hierusalem, super Christum: maximè autem D. Virgo, de qua
Ioan.11. prophetauerat Hieremias: Plorans plorauit in nocte, &c. Ideo concludi potest, quòd fletus & plāctus
Luc.23. moderatus in morte amicorum, non est illicitus. Ecclesiastici enim 38. dicitur: In mortuum produc la-
Tren.1. chrymas: & quasi dira passus, incipe plorare. Veruntamen luctus aut tristitia non debet esse immoderata, neque diuturna. dicitur enim ibi: Propter delaturam amarè fer luctum illius vno die, & consolare propter tristitiam. Ecclesiastici verò 22. permittitur luctus mortui septem diebus. ¶ Illicitus est autem luctus immoderatus, prout illorum qui nullam volunt recipere consolationem, & propter iustitiam omittunt sumere refectionem & somnum. in qua omissione exponunt se periculo perdendi vsum rationis, aut incurrendi grauem infirmitatem, aut mortem, aut etiā cùm ex impatientia incidunt in murmurationem & blasphemiam contra Deum, dicentes: Heu Deus meus, cur talem amicum aut societa-
Rom.9. tem abstulisti? Quid feci tibi? Quid peius facere potuisti? &c. Quæ verba sunt blasphemię plena, quasi Deus esset iniustus, & nō esset omnipotēs. Ideo tales arguendi sunt, vt desistāt à talibus & similibus verbis, & inducendi vt de illis pœnitentiā agant. Vnde Apost. O homo, tu qui es qui respondeas Deo?
Psal.142. quia (vt dicit Iob 39.) Qui arguit Deū, debet respondere illi. Sed quis est qui rationabiliter in huiusmodi possit respondere Deo? aut se iustificare coram eo? cùm Psal. dicat, Non iustificabitur in conspe-
Iaco.3. 1.Ioan.1. ctu eius omnis viuens. Et Iob 9. Verè scio quòd ita sit, quòd non iustificetur homo compositus deo. Si voluerit contendere cum eo, nōn poterit respondere ei vnum pro mille. Certum enim est, secundū D. Iaco. quòd in multis offendimus omnes. & secundum D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. D. Greg. ait: Mala quæ patimur peccata nostra meruere. & ꝙ si nulla esset iniquitas, nulla dominaretur aduersitas: nec punit nos ad condignum, nec ita citò vt meruimus: quia iam dudum actū esset de nobis. Ideo possumus dicere cum Hieremia: Misericordiæ domini quòd non sumus consum-
Luc.7. pti. Quare cauendum est ab huiusmodi & similibus blasphemiis & murmurationibus. Christus fletū illum immoderatum prohibuit, dicens Viduæ: Noli flere scilicet immoderatè. Et vt nobis exemplum præberet, consolatus est singulariter mulieres, illam viduam, & Martham, ac Magdalenā, eò quòd mulieres frigidiores sunt: & propter defectū caloris & spirituum vitalium, non possunt faciliter tristitias repellere. Nonnullæ perdiderūt sensum, & factæ sunt fatuæ. Aliæ desperatæ mortuæ sunt. Aliæ inciderunt in graues infirmitates. Ideo consolendæ sunt, & maximè viduæ quæ destitutæ sunt baculo & fulcimento ac capite. & propter huiusmodi destitutionem sæpe indebitè vexantur. Licet deus earū vexationes

xationes districtè prohibuerit Exod.22. Viduæ & pupillo non nocebitis. Si læseritis eos, vociferabũtur ad me,& ego audiam clamorem eorum,& indignabitur furor meus, percutiámque vos gladio, & erunt vxores vestræ viduæ,& filij vestri pupilli.& Hiere.22.Viduam nolite cõtristare. Et eccle.35. Nonne lachrymæ viduæ ad maxillam descendunt:& exclamatio eius super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt vsque ad cælum,& dominus exauditor non delectabitur in illis.& Apostolus 1.Timot.5.Viduas honora.Nihilominus tamen sæpissime despiciuntur & opprimuntur,etiam ab his qui eas consolari deberent,à quibusdam tutoribus,qui rectius à curando & furando dicuntur curatores. nonnunquam etiam à propriis filiis & filiabus,ac aliis parentibus : ita vt extremum remedium earum sint lachrymæ & spes in deo. Vnde Apostolus:Quæ verè vidua est & desolata,speret in deo.Consolari debẽt non solùm in die sepulturæ,sed postmodum:quia cùm vident se solas,recordantur amissionis viri,& grauiter torquentur.Sunt aliquæ nouiter vxoratæ quæ rident tantum luctum:quia nesciunt quis morcellus sit viduitas & separatio coniugatorum.Sed aliquo die scient & experientur,tunc iudicabunt non esse ridendum de eis,sed quo modo consolandæ sunt.¶Prima igitur consolatio desolatorum propter mortem amicorum,est personalis visitatio: sicut Christus in persona venit ad Martham & Mariam.Sic etiam vicini,parentes & propinqui,atque amici,quàm primum sciunt mortem aut aliã grauem desolationem,debent desolatos in persona visitare,etiã si non vocẽtur : quia dolor & tristitia impediunt recordari eorum qui vocandi sunt.¶Secunda consolatio debet esse per cõpassionem condolendo cum eis.Vnde Apostolus:Flere cum flentibus.Ideo Christus vidẽs Mariã flentẽ,&c.lachrymatus est,vt ostenderet signum amoris & compassionis.Sic in talibus nõ debẽt ostendi signa lætitiæ: quia per ea aliquis ostenderet se inimicum,& amplius contristaret q̃ consolaretur.Ideo Sapiens:Musica in luctu,importuna est narratio.¶Tertia cõsolatio est per verba dulcia & lenitiua,videlicet ꝙ de⁹ pro meliori bono hoc fecit,pro bono defuncti,qui à miseriis & periculis est liberatus. Vnde Salomõ: Magis laudaui mortuos quàm viuentes,&c.Nullus debet tristari de bonis amici, cùm liberatur à debitis & periculis.sed per mortem,&c.Igitur,&c.Poterunt enarrari bona mortis, de quibus suprà hoc §.ver.3.Ex parte verò viuentium fecit deus pro meliori bono,ad euellandam inordinatam affectionẽ, & fortè ad præseruãdum eos à maiori dolore & tristitia:quia si vixissent, fortasse incidissent in aliqua scãdala,& pernitiosum exitũ fecissent:occulta enim sunt iudicia dei.quid enim allatura fuisset lõgior vita incertum est.Ideo dicendum est cũ Iob. dominus dedit, dominus abstulit:sicut domino placuit, ita factum est.sit nomẽ domini benedictum.Consolari etiam possunt, allegando mortis necessitatem & ineuitabilitatem.Statutũ enim irreuocabile est hominibus semel mori.Nõ est papa, imperator, aut rex,qui ab eo sit exemptus.Vnde Apost.Ita in omnes mors pertransit.Et cùm mors non habeat tempus præfixum,quando deus illã mittit,æquo animo ferenda est.Conqueri enim de morte,est conqueri de natiuitate,cùm natiuitas sit initium cursus ad mortem.Vnde Dauid:Omnes morimur, & quasi aquæ dilabimur.Quando non esset aliud quàm voluntas Dei qui ita voluit,deberemus patiẽter ferre, & facere de necessitate virtutem. Nemo enim resistere potest eius voluntati:imò oẽs tenemur voluntatẽ nostrã voluntati diuinæ conformare.Vnde in oratione dominica Christus inter cæteras petitiones apposuit:Fiat voluntas tua.& vt exemplum præberet,in horto Olilueti angustiatus,dixit:Nõ sicut ego volo,sed sicut tu.non mea,sed tua voluntas fiat.Præterea propter fletum aut tristitiã non possunt defuncti reuocari ad vitã.Allegãdum est exemplum Dauid desolati propter infirmitatẽ filij,pro quo se afflixit ieiuniis & aliis carnis macerationibus.& cùm audiuit mortem,surrexit de terra, & lotus est, cumq́; mutasset vestem,ingressus est domũ Dei,& adorauit petiuitq́; vt ponerent ei panem,& comedit.dixerunt autem ei serui sui:Propter infantẽ,cùm adhuc viueret,ieiunasti,& flebas : mortuo puero surrexisti,& comedisti.Respõdit:Propter infantẽ,cùm adhuc viueret,ieiunaui, & fleui, dicebã enim: Quis scit si fortè donet eum mihi Dominus?Nunc autem quia mortuus est,quare ieiuno?Nũquid potero eum reuocare amplius?Ego vadã magis ad eum,ille verò non reuertetur ad me.Posti emò ostendendum est talibus,quo modo talis fletus & planctus ac tristitia immoderata cũ impatientia de nihilo seruiũt, sed plurimũ nocẽt. Spirit⁹ enim tristis desiccat ossa, & inducit infirmitates,&c. Prouocat etiã Deũ ad vindictã,& ad mittendum peiora mala.Vnde Apost.Neq; murmuraueritis,sicut quidam illorum murmurauerunt,& perierunt ab exterminatore. Dicitur communiter quòd melius est se tenere cum vno malo,quàm cum pluribus. Multi gentiles olim patienter ferebant mortem suorum. Thelamon audiẽs mortem filij sui,ait:Sciebam me genuisse mortalem.Idem dixit Anaxagoras.Pericles dux Atheniensiũ,orbatus filiis,solito vultu atq; adeò coronatus,etiã in cõcione disseruit.Succurrat Dion. Syracusanus,qui cùm in amicorũ consessu nonnihil agitaret,ac subito tumultu in ædibus coorto,sciscitatus quid esset rei,& didicisset filiũ de tegulis lapsum interiisse:nihil cõmotus iussit extincti corpus mulieribus rite sepeliendum tradi,sese quod instituerat non omissurum.Si Gentiles qui non habẽt fidem nec spem de resurrectione,patienter tulerunt mortem filiorum, vxorum,propinquorũ, & amicorum:quantò magis patienter ferre debent Christiani,qui habent spẽ reuidendi eos, & gaudendi cum eis in regno cælesti?Si dicatur,Tanto bono priuatus sum:dicẽdum est illi tali,ꝙ illud ex se non habebat,sed ex Dei dono:& ita datũ,vt ad tempus quandiu deo placeret,frueretur eo,& non perpetuò.Nihil ergo quod tuũ esset amisisti.Mortuus est filius,quẽ sciebas mortalem & ad tempus datum. Quid prodest flere,quod mutari non potest?aut cur anxiè deploras,quod tibi cum tot hominũ milibus commune est?Circunspice vicinos,circunspice cognatos,affines,ac oẽs alios: quot reperies etiam mulierculas,quæ mortem liberorum moderatè ferãt?Si quis dicat,mortem filij non possum non flere: respondendum ꝙ & si verum sit,fletus tamen est moderandus,cogitandúmq; quod non perit qui bene moritur.Dices:Occubuit immatura morte.Nulla mors immatura rectè morienti. Ante diem pe-

Modus consolandi desolatos propter mortem amicorum.

Rom 12.

Ioan.11.

Eccle.22.

Eccle.4.

Heb.9.

Rom.5.

2.Reg.12.

Prouer.17.

Gẽtiles mortem propinquorum patienter tulerunt.

riit: nulli certus mortis dies est. In ipso flore iuuētutis extinctus est. optimum est mori, cùm viuere est suauissimum. quia (vt dicitur Sap.4.) Raptus est ne malitia immutaret intellectū eius, aut ne fictio deciperet animā illius. Senectus enim venerabilis, non diuturna, nec annorum numero computata. Ætas senectus, vita immaculata. Optimum filium amisi: gaude quòd talem habueris. Sed innocens erat. nulla mors magis amplectenda, minùsque deploranda. Repentè ac subitò mortuus est. Sapient.4. Iustus si præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Sapientis consolatoris erit respondere modestè ad singula: & singulis morbis ac desolationibus antidota proportionata applicare.

Sap.4.

Ver.8. DE ORATIONE FVNEBRI AD POPVLVM EX TEMPORE FACIENDA.

A EX precedentibus quilibet in arte dicendi aliquo modo initiatus, officio sepulturæ superueniens, faciliter atq; vtiliter apud vulgares orare poterit: accipiendo pro themate illud Ecclesiast.33. Audite me magnates, & omnes populi & rectores Ecclesiæ auribus percipite. Vel illud Eccle.7. Memorare nouissima tua, & in æternum nō peccabis. aut illud Eccle.38. Mihi heri, & tibi hodie. aut aliquid aliud proposito deseruiens, implorato auxilio diuini numinis per intercessionē D. Virginis proponi poterit, quod D. Aug. in libro de cura agenda pro mortuis dicit. Quod huiusmodi solennitates sepulturæ Spiritu sancto spirāte à sanctis patribus antiquis & ab Apostolis, duplici ratiōe fuerūt obseruatę. Prima est propter viuentium vtilitatem. Secunda est propter defunctorum liberationem. De his multa dicta sunt superius c. 16.§.4. ver.32. Ad prosequendam primam rationem de vtilitate viuentium (quia huiusmodi sepulturæ insinuant mortis memoriam. vnde sepulchrū dicitur monumētum, quasi monens mentem) subseruient ea quæ de memoria mortis dicta sunt suprà hoc.§.ver.2. ac etiā ea quæ dicta sunt ver.3. de vtilitatibus quæ mors affert bonis, & incōmodis quæ affert malis. Necnō ea quæ dicta sunt de præparatione ad mortē, ver.4. ac etiam de modo se præparandi, ver.5. pariter ea quæ dicta sunt ver.6. de insultibus & aggressionibus quę in morte cōtingūt. Quæ omnia defunctus si loqui posset, diceret: Mihi heri (hoc est dum viuerem) & tibi hodie (hoc est in hac tua vita) omni die & hora cōtigere potest. ideo præpara te. Diceret etiā: Audite mortis necessitatē (quia scilicet statutū est hominibus semel mori) Audite mortis cōmunionem, à qua nemo eximitur. In omnes enim mors pertransit. Audite mortis incertitudinē & pericula. Nihil enim certius morte, secundū D. Bern. sed nil incertius hora eius. & Christus: Et vos estote parati, quia nescitis diem neq; horā. Hæc nos inducere debent ad præparationē faciendā. Congruū erit hic declarare modum præparationis, hoc.§.ver.5. declaratū. Ad prosecutionē secūdæ rationis de deliberatione defunctorū, vltra illa quę dicta sunt folio prætaxato, litera C. poterunt adduci necessitates, motiua, & modi eos liberandi, quę in dicto versi.32. continētur. Concludendum est tandem, ꝙ cùm ad suffragandum defuncto conuenerimus, ei suffragari debemus. Quia licet probabilitatē & cōiecturā habeamus, & piè credere possimus ipsum regnare cum Christo, & nō egere suffragiis nostris, attenta vita & pœnitentia facta in morte (Poterunt hoc loco aliqua bona & laudabilis cōuersatio defuncti recitari, & intersignia, si quæ habet, declarari ad ædificationē & exēplū assistentiū, absq; tamen adulatione & mendaciis, quia illa plurimū detrahunt authoritati prædicationis.) Nihilominus tamē (vt D. Iaco. ait:) In multis offendimꝰ. & D. Ioā. Si dixerimꝰ quia peccatū nō habemus, &c. nec sit homo adeò iustus, qui faciat bonū, & nō peccet. Eā ob rē si fortè propter peccata venialia aut reatū mortaliū remissorū siue pro pœnitentiis non cōpletis, detineretur in purgatorio: debemus illi suffragari. Hortandi ergo sunt assistētes, vt aliqua suffragia pro eo faciant. Et ꝙ cùm viderint corpus Christi eleuari, offerāt Christi passionē in sacrificio missę repræsentatam: depræcantes deum, vt eius meritum & satisfactionē sua ineffabili clemētia animæ defuncti applicare, & eā à pœnis liberare dignetur. Ecclesiastes verò cū clero poterit dicere Psal. De profundis, vel aliquod responsoriū cum orationibus cōsuetis. Si defunctus erat pauper, habēs filios & filias, opus misericordiæ erit eos cōmendare, & eis bene facere. Hortandus est etiam populus, vt apud Deum intercedat pro consolatione desolatorū propter mortē defuncti, si expediat: quia aliquando est ridiculosum tales commēdationes facere, cùm propinqui lætantur de morte, propter successionem bonorum eis aduenientem.

Heb.9.
Rom.5.
Matth.24.
Iaco.3.
1.Ioan.1.
Eccle.7.

CONTINVATIO DICENDORVM.

B QVum ad satisfaciendum pro peccato originali ac aliis actualibus, filius Dei (qui est secūda in diuinis persona) incarnatus fuerit, & nostram congruo tempore assumpserit naturam: ideo de eius incarnatione dicendum est. Verùm quia incarnationis filij Dei mysterium absque sanctissimæ Trinitatis notitia intelligi minimè potest, de ipsius sanctissimæ Trinitatis mysterio, pro terminorum declaratione, aliquid in nostris instutionibus dicendum est.

DE MYSTERIO SANCTISSIMÆ TRINITATIS. CAP. XIX.

MYsterium sanctissimæ Trinitatis in duobus copulatiuè consistit, scilicet in vnitate essentiæ, & distinctione personarum in illa vna & indiuisa essentia.

1.cont.Gen. c.13.

§. 1. DE VNITATE ESSENTIAE DIVINAE.

C ANtiqui Philosophi per rationem naturalem venerunt in cognitionem vnitatis essentiæ vnius Dei, quem vocabant primum principium, & in cognitionē sapientiæ, bonitatis, potentiæ, & aliorum essentialium. Aristoteles enim probat vnius Dei existentiam, ex motu: & potest eius ratio sic deduci: Motus est, ergo Deus est. Antecedens est sensibiliter euidens, & negari non potest. Consequentia probatur, supponendo duo: Primum, quòd per Deum intelligimus primum principium siue primum motorem immobilem. Secundum, quòd motus est actus entis in potētia prout in potētia, vt habetur in 3.Phy. His suppositis, arguitur sic: Omne quod mouetur, ab alio mouetur: quia nihil mouetur, nisi sit in potētia ad illud ad quod mouetur: cum mouere sit aliquid

1.p.q.2. ar.2.
8.Phy.

quid educere de potentia ad actum, quod fieri non potest, nisi per aliquid quod sit actu, cùm impossibile sit aliquid idem secũdum idem, simul & semel esse in actu & potentia. Tunc quæratur de illo alio quod mouet, an moueatur ab aliquo alio, & sic consequenter: & cum non sit processus in infinitum (quia tunc nihil moueretur, quod est euidenter falsum) sequitur quòd deueniendum est ad vnum primum motorem immobilem, qui est actus purus, & nullo modo in potentia passiua. & illud principiũ vocamus Deũ: igitur Deus est. D. Tho. probat aliis modis, quos breuitatis gratia omitto. Philosophos agnouisse vnum Deum testatur Apostolus, dicens: Qui cùm cognouissent Deum, non sicut Deũ glorificauerunt. Cum igitur ratione naturali possit probari vnum esse Deum, sequitur quòd Deum esse nõ est de fide apud eos qui habent rationes demonstratiuas. Non enim de eodem est fides & scientia apud eundem, vt dictum est. Apud simplices verò, qui non habent demonstrationes, est præambulum ad fidem. ¶ Ea enim quæ de Deo naturali ratione probari possunt, debent accipi per modum fidei, triplici ratione: Primò, vt homo ad veritatem fidei citius perueniat: Secundò, vt cognitio Dei sit cõmunior: Tertio, vt sit certior. Ratio enim humana in rebus diuinis est insufficiens: & circa ea multi Philosophi errauerũt. Vt igitur homines citius ad diuinæ vnitatis cognitionem peruenirent, Deus in sacris literis exprimi fecit, Audi Israel, Dominus Deus tuus vnus est. & in pluribus aliis locis. Nec obstat illud Psal. Ego dixi, dij estis: nec illud: Si illos dixit deos ad quos sermo Dei factus est: quia tales non vocantur simpliciter siue per essentiam dij, sed per participationem alicuius effectus diuinitatis. Deus verò dicitur simpliciter & per essentiam, iuxta illud: Ego sum, qui sum. & illud Psal. Non est similis tui indiis Domine: qui scilicet à nullo pendes, & omnia à te.

Rom.1. Deut.6. Psal.46. Exod.3. Psal.85.

Ver. 1. DE MODO VENIENDI IN COGNITIONEM DEI.

A AD perueniẽdum ad cognitionem Dei, duplici via vti possumus, scilicet per viam remotionis siue negationis, & per viam affirmationis. Primò per viã negationis & remotionis: quia cùm Deus sit infinitus, & immensus, vincens scientiã nostrã, & sic non possit definiri: ideo non possumus de eo cognoscere quid est, nec per differẽtias affirmatiuas quo modo distinguatur ab aliis. Ideo oportet distinctionem eius accipere per differentias negatiuas, quarum vna (prout in affirmatiuis) contrahitur siue restringitur per aliam, & à pluribus diferre facit. Sicut si dicamus, Deus nõ est accidens: per hãc denotamus ꝙ distinguitur ab omnibus accidentibus. Deinde si addamus ipsum non esse corpus, distinguimus eum ab aliquibus substantiis, & sic consequẽter ab omni eo quod est præter ipsum, quẽ perfectè in hac via cognoscere non possumus, cùm non cognoscamus quid in se sit. ¶ Prima igitur propositio quæ de Deo per viam negationis probari potest, ad quam multę aliæ sequuntur, est quòd Deus nõ est mobilis, siue ꝙ est immobilis & immutabilis: quæ probatur ratione iam superiùs dicta: quæ etiã in sacra scriptura reuelata est, Malach.3. Ego Deus, & non mutor. & Iaco.1, Apud quem non est trãsmutatio, nec vicissitudinis obũbratio. & Num.23. Non est Deus quasi homo, vt mutetur. Nec execratione aut rerũ mutatione argui potest mutabilitas in Deo, sed in ipsis creaturis, quæ quo ad se cœperunt de nouo esse, non autem quo ad Deum, cùm ab æterno præuiderit se eas productur ũ pro illo instãti, pro quo productæ sunt. Nã (vt Apostolus ait) vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et quanuis sapientis creati (qui non potest omnia præuidere) sit mutare consiliũ, non tamen Dei, qui omnia vnico intuitu videt. Et si aliqua in sacris literis motum aut mutationem importẽtia Deo videantur attribui, debẽt metaphoricè & similitudinariè intelligi: vt illud, Mobilior est cũctis mobilibus sapiẽtia. & illud, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. & illud, pœnitet me fecisse hominẽ. Dicitur enim mobilior, secundũ quòd subitò & in instanti suam similitudinem & operationem diffundit vsq; ad vltima rerum: sicut sol radios sui lumimis in instanti terrã attingere facit. hoc modo exponit D. Diony. dicens quòd omnis processus diuinæ manifestationis venit ad nos à patre luminũ moto, hoc est operãte. Appropinquatio etiã debet intelligi per effectum, sicut sol ppropinquat domui, quãdo radius eius pertingit, & elongatur quando exit & cessat illuminare. Pœnitere etiam dicitur secundum similitudinẽ artificis, qui cùm pœnitet eum fecisse aliquod opus destruit: sic Deus. Vnde subiungit, Delebo (inquit) hominem à facie terræ. Et quemadmodũ oculus aliter & aliter se habet ad solem eodem modo se habentẽ quantum est de se: tamen alios effectus causat secundum alias dispositiones, absque sui mutatione. sic Deus, Ideo ex his non potest argui mutabilitas in Deo, sed in ipsis creaturis. Hæc conditio immutabilitatis soli Deo conuenit: quia omnia alia quæ ex nihilo facta fuerunt, mutabilia sunt, cùm à sola creatoris voluntate pendeant in esse fieri, & conseruari. Vnde D. Aug. dicit, Si Deus suam actionem cõseruationis arebus subtraheret, subito in nihilum redigerentur. ¶ Secunda propositio quę pendet à prima, & probatur per eam, est quòd Deus nõ habet principium neq; finem, siue quòd Deus est æternus: quia omne quod habet principium & finem, est mutabile. Hæc etiam in sacris literis est reuelata. Vnde Psal. Tu autem in æternũ permanes. & Athanasius in symbolo. Æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus sanctus. Æternitas autem (secundum D. Boetium) est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio. nõ tamẽ dicitur tota, quòd habeat partes, sed quia nihil ei deest. Et notificatur ex duobus: Primò ex carentia principij & finis: Secundò ex carentia successionis: quia in omnibus creatis est successio temporis vel æuiterni, vt dictũ est. Et si in sacris literis videatur successio attribui Deo (vt cùm dicitur, Egressus eius ab initio, à diebus æternitatis eius: & cùm Apost. dicit, Secundũ reuelationem mysterij temporibus æternis taciti: & cùm Psal. ait, Tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient:) Dicendum vt de prima, quòd metaphoricæ sunt prolocutiones, propter nostrum modum intelligendi. ¶ Ex æternitate Dei concluditur quòd Deus nõ est potentia passiua, siue non est in potentia ad recipiendum in se aliquid extraneum à se: quia ómne id, in cuius substantia immiscetur potentia passiua, secundum id quod habet de potentia passiua, potest non esse: sed Deus, cùm sit æter-

1.Cont.Gen. c.14. Iob 36. Rom.4. 4 super Gene.ad lit. 1.p.q.10. art.1. 1.con.Gen. c.18. Psal.101. Æternitas quid. c.3.§.2. ver.2. 1.con.Gen. c.16.

1.con.Gen. c.17. 1.con.Gen. c.18. 1.p.q.3.

nus, non poteſt non eſſe: Igitur. ¶ Ex hoc autem quod in Deo non eſt potentia paſsiua, ſequitur quòd in Deo non eſt materia, & per conſequens quod eſt immaterialis. Quia materia dicitur potētia paſsiua, ex qua aliquid fit. ¶ Ex præmiſsis etiam concludi poteſt quòd in Deo nulla eſt compoſitio, & per cōſequēs quòd eſt ſimpliciſsimus. Nam in omni compoſito oportet eſſe actum & potentiā paſsiuam: ſed in Deo non eſt potentia paſsiua: Igitur. Concluditur etiam quòd in Deo nil poteſt eſſe violētum, nec extra naturam: quia in omni tali eſt aliquid ſuperadditum: ſed Deus eſt ſimpliciſsimus: igitur, &c. ¶ Sequitur etiam ex præmiſsis quòd Deus non eſt corpus, cùm omne tale ſit compoſitum. Sequitur pariter quòd Deus eſt ſuum eſſe, & ſua eſſentia, & ſua quidditas: quia in omnib⁹, in quibus eſſe differt ab eſſentia & quidditate, eſt compoſitio: ſed Deus eſt ſimpliciſsimus: Igitur. Sequitur vlterius ꝙ nullum accidens poteſt eſſe in Deo, cùm in tali cōiunctione ſit compoſitio, quæ in Deo poni non poteſt. Et vlterius ſequitur quòd ipſi diuino eſſe nihil poteſt ſuperaddi, quod diſtinguat ipſum diſtinctione eſſentiali, ſicut diſtinguitur genus per differentias: quia omne tale eſt in potētia paſsiua reſpectu illius: ſed talis potentia nō eſt in Deo. Ex hoc infertur quòd Deus nō eſt in genere ſiue prædicamēto, cùm omne tale habeat aliquid, per quod natura generis determinetur ad ſpeciem: quòd in Deo poni non poteſt. Inferuntur etiam innumeræ aliæ propoſitiones, de quibus D. Thom. in primo contra Gētiles. Hæc pro inſtitutione & introductione ſufficiant.

Ver. 2. DE PERFECTIONIBVS DEI.

2.p.q.4. Rom.1. Matth.5. Perfectum quid dicatur.

PEr viam ſiue modum affirmationis, à poſteriori & ex conſequenti poſſumus etiā peruenire in cognitionem perfectionum Dei, iuxta illud: inuiſibilia Dei à creatura mundi (hoc eſt ab homine) per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Cuius etiā perfectio in ſacris literis reuelatur, cùm dicitur: Eſtote perfecti, ſicut pater veſter cæleſtis perfectus eſt. Ad cuius euidentiam ſupponendū eſt, ꝙ illud dicitur perfectum, cui nihil deeſt ſecundū modum perfectionis eius. & ſic perfectum dicitur aliquid, inquantum eſt actu: & imperfectum, inquantum eſt in potentia paſsiua: quia tunc id ad quod eſt in potentia, deeſt illi. Et ideo cùm primum principiū materiale ſiue paſsiuum (quod dicitur materia prima) ſit maximè in potentia, cùm ex ſe non dicat actum, ſed ſolum potētiam paſsiuam ad actum, eſt imperfectiſsimū. Et per cōtrarium, cùm primum principium actiuū, quod eſt Deus, ſit maximè in actu, & actus purus nō habēs aliquam compoſitionē, vt probatū eſt, eſt perfectiſsimum, cùm nihil ei deſit, ſequitur quòd habet omnes perfectiones creaturarum. Vnde D. Dionyſ. dicit ꝙ Deus in vna eſſentia omnia prehabet. Ideo dicitur vniuerſaliter perfect⁹: quia nō deeſt ei aliqua perfectio, quæ inueniatur in aliquo genere creaturarū. Et quia modus nobilitatis eſt ſecundū modū eſſendi, & ſic homo eſt nobilior omnibus aliis animalibus, quia habet nobiliorem modū eſſendi: Sed modus eſſendi Dei eſt nobiliſsimus, cùm ſit idem cū ſua eſſentia, vt dictū eſt: ſequitur quod nulla nobilitas ſeu perfectio creaturarū illi deeſt: maximè cùm quicquid perfectionis eſt in effectu, oporteat inueniri in cauſa, vel ſecundum eandē rationem, ſi ſit cauſa vniuoca: vel eminētiori modo, ſi ſit cauſa æquiuoca: prout ſol, in quo eſt ſimilitudo eorum quæ generantur virtute eius, cùm effectus præexiſtat in cauſa agente perfectiori modo, tāquam exiſtenti in actu. Sed Deus eſt cauſa effectiua æquiuoca omnium creaturarū: ergo neceſſe eſt omnes perfectiones earū nobiliori & eminentiori modo præexiſtere in Deo, ſecundum eminentiam ſui eſſe, quòd eſt maximè vnum & ſimpliciſsimum. Et queādmodū eſſe Dei eſt ſua eſſentia: ita & perfectiones eius ſunt ſua eſſentia, quæ talem habet ſuper creaturas eminētiam, quòd perfectiones quæ plurificantur & differunt realiter in creaturis, non plurificātur nec differunt realiter in Deo: ſed ſunt in eo vnum, differentes ratione, ſecundum noſtrum modum intelligēdi: qui talis eſt, quod nō poſſumus intelligere Deum ſicuti eſt. Ideo formamus cōceptus de perfectionibus creaturarum. ¶ Ex hac propoſitione ſequuntur infinita corolaria & propoſitiones veræ atque euidentes. Primò ꝙ Deus eſt bonus, cùm bonitas entitatiua inueniatur in creaturis, ſecūdum modū eſſendi earum. Bonum enim & ens conuertūtur, & ſunt idem realiter, licet differant ratione: quia bonum dicitur, inquātum habet rationem appetibilis: ſed eſſe Dei (cum ſit ſua eſſentia) nō eſt cōtractum, ſed infinitum: Igitur deus eſt infinitè bonus. Et cùm ſit primum & ſummum ens, ſequitur ꝙ eſt ſummum bonū. Et cùm ſit infinitus & actus purus, ſequitur quòd eſt infinitè potens, & infinitę perfectionis, non ſecundum magnitudinem quam non habet: ſed ſecundum eſſentiam & virtutem quam habet. Et cùm eſſe omniū rerū pēdeat ab eo in eſſe, fieri, & cōſeruari, dicitur eſſe in omnibus rebus per eſſentiā: quia dat illis eſſe, & cōſeruat eas in eſſe, & per cōſequens eſt vbiq;. Et cùm omnia clarè videat, eſt vbiq; per pręſentiā. Et cum ad omnem locum eius virtus ſe extendat, eſt vbiq; per potentiā. Specialiter tamē in aliquibus locis ſecundum ſpeciales effectus quos cauſat, vt in iuſtis per gratiam, in cælis per ſuæ gloriæ manifeſtationem, in inferno per iuſtitiā, in humanitate Chriſti per vnionem. Et quemadmodū in homine inuenitur intellectus, qui eſt perfectior ſenſu, eminentiori modo continens omnes perfectiones ſenſuum, quia poteſt cognoſcere vniuerſale & angelos: ita in Deo inuenitur intellectus, quo eminētiori modo intelligit quicquid homo aut angelus poteſt intelligere: quia non per cōpoſitionem aut diuiſionē vel diſcurſum (vt homo) neq; per ſpecies intelligibiles (vt angeli) ſed per ſuam eſſentiā clarè intelligit ſe, & omnia alia à ſe, quę fuerunt, ſunt, & poſſunt eſſe, quæ ſunt infinita. Et cùm in homine & angelis inueniatur voluntas & liberum arbitrium, ſequitur quòd eminētiori modo inuenitur in deo. Quia in creaturis liberum arbitrium ex natura ſua eſt flexibile ad malum. Sed in Deo eſt inflexibile, & eſt idē realiter cum intellectu & aliis perfectionibus, quæ ſunt in Deo, quæ (vt dictum eſt) ab eſſentia ſua nō diſtinguntur. Et eodem modo dicēdum eſt de omnibus aliis perfectionibus quæ poſſunt imaginari, quòd omnes illę & in infinitum plures, eminētiori modo abſque aliquibus imperfectionibus, quæ inueniūtur in creaturis, ſunt in Deo. Hinc eſt ꝙ Deus eſt à nobis incomprehenſibilis, imò & quælibet creatura,

5.c.de di. no. 1.p.q.4. art.2.

Deus quomodo eſt vbique per eſſentiā, præſentiam, & potentiam.

creatura, prout subiacet potentiæ obedientiali Dei, cùm Deus per illam infinita posſit operari: Deus tamen ſeipſum comprehendit. ¶Ex perfectionibus creaturarum, quæ eminentiori modo ſunt in Deo quàm in ipſis creaturis, venit quòd Deus pluribus & diuerſis nominibus nuncupatur. Aliquibus, quę euidenter oſtendunt proprietates diuinitatis, vt bonitas, ſapienta, vita, omnipotentia. Aliquibus vero tranſlatiuè ſiue metaphoricè. Vnde dicitur Leo de tribu iuda. Nomina tamen quantũ ad perfectiones ſignificatas propriè poſſunt dici de Deo, ſed non quantum ad modum ſignificandi: quia habent modum ſignificandi, qui creaturis conuenit. Ideo nomina quæ prædicátur de Deo & creaturis, non prędicantur vniuocè, ſed analogicè, hoc eſt per prius & perfectius de Deo, quam de ipſis creaturis. Vnde Apo. Flecto genua mea ad patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur. & eadem ratio eſt de aliis. ¶Notandum ex D. Auguſt. quòd nomina quæ important relationem ad creaturas, dicuntur de Deo ex tempore & non ab æterno, vt creator & Dominus: quia ab æterno non creauit aut dominatus eſt. Et licet habitudines ſiue relationes creaturarum ſint realiter & ſubiectiuè in ipſis creaturis: correlatiua tamen illarum non ſunt in Deo entia realia, ſed ſolùm entia rationis: quia (vt dictum eſt) nullum accidens poteſt addi Deo. ¶Inter autem alia nomina Dei, hoc nomen (Qui eſt) de quo Exo.3. eſt maximè proprium Deo: Primò propter ſui ſignificationem, nõ enim ſignificat formam aliquam, ſed ipſum eſſe. Vnde cùm Deus ſit ſua eſſentia, hoc nomen maximè denominat & manifeſtat Deum, cùm vnum quodque denominetur à forma ſiue eſſentia. Secundò ex eius ſignificatione: quia ſignificat eſſe de præſenti: & ſic propriè dicitur de Deo, cuius eſſe non nouit præteritum neque futurum, vt D. Augu. dicit. Et licet nomina Dei propriè accepta, ſint in communicabilia, (iuxta illud: Incommunicabile nomen lignis & lapidibus impoſuerunt) poſſunt tamen per ſimilitudinem & participationem aut opinionem communicari. Vnde Pſal. Ego dixi, dij eſtis.

Margin: 1 p.q.13. ar.3. — Apoc.5. — ar.5. — ar.7. 5. de Trinit. — Exod.3. — 5. de Trinit. — Pſal.46.

§. 2. DE TRINITATE PERSONARVM.

A TRinitas perſonarum in vna ſimplici & indiuiſa vnitate eſſentiæ naturali ratione probari non poteſt, cùm excedat omnem intellectum creatum: quia omnis cognitio quam ratio naturalis poteſt habere, prouenit ex creaturis, vt dictum eſt. Sed creaturæ ducunt in cognitionem Dei, ſicut effectus in cognitionem cauſæ: & virtus creatiua eſt communis toti trinitati, quæ pertinet ad vnitatem eſſentiæ, & non ad diſtinctionem perſonarum: igitur. Vnde D. Hier. Grandes materias parua ingenia non ſufferunt. & Sapiens, Difficilia æſtimamus quæ in terra ſunt, & inuenimus cum labore: quæ autem in cælis ſunt, quis inueſtigabit? Senſum autem tuum quis ſciet, niſi tu dederis ei ſapientiam, & miſeris ſpiritum tuũ de altiſsimis? & Chriſtus: Si terrena dixi vobis & nõ creditis: quomodo ſi dixero vobis cęleſtia, credetis? Et Philoſo. dicit quòd ſicut ſe habet oculus noctuæ ad lumen ſolis, ſic intellectus noſter ad notiſsima naturæ. & Eſa. Generationem eius quis ennarrabit? & D. Aug. Quid ſit gigni, quid progreſſus, me neſcire ſum confeſſus, ſed fide non dubia. & Apoſt. O altitudo diuitiarũ ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ illius! Et Hila. dicit: Non putet homo ſua intelligentia generationis ſacramentum poſſe cõſequi. & D. Ambr. etiam dicit: Impoſsibile eſt generationis ſcire ſecretum. Qui igitur probare nititur trinitatem perſonarum, derogat veritati fidei, dupliciter: Primò quantum ad dignitatem ipſius, quæ eſt de rebus inuiſibilibus, quæ humanam rationem excedunt. Fides enim eſt ſubſtantia ſperandum rerum, argumentum non apparẽtium. Quam fidem nemo principum (hoc eſt Philo. huius ſeculi) cognouit. Secũdò derogat fidei, quantum ad vtilitatem credendi & trahendi alios ad fidem. Cùm enim aliquis ad probandum ea quę ſunt fidei, adducit rationes quæ non ſunt cogentes, cedit in irriſionem infidelium, qui putant quòd fides huiuſmodi rationibus innitatur, & propter eas credamus. Vnde ſequitur quòd ea quæ ſunt fidei, nõ ſunt tentanda probari, niſi per authoritates ſacræ ſcripturæ, his qui eas recipiunt. Apud alios verò ſufficit defendere, & per ſimilitudines oſtendere non eſſe impoſsibile quòd fides prædicat. Vnde D. Diony. dicit, Si aliquid eſt quod totaliter eloquio reſiſtit, longè erit à noſtra philoſophia. Si autem ad veritatem ſacrorum eloquiorum reſpicit, hoc & nos canone vtimur. Nec obſtat quod Ariſt. dicit quòd per numerum ternarium adhibuimus noſipſos magnificare Deum vnum, eminentem proprietatibus eorum quæ creata ſunt: quia non ponebat ternarium numerum perſonarum in diuinis, ſed volebat dicere ꝙ antiqui vtebantur ternario numero in ſacrificiis & orationibus, propter quandam ternarij perfectionem. Nec obſtat pariter quod D. Auguſt. dicit ſe legiſſe in libris Platonicorum, non quidem his verbis, ſed hoc idem omnino multiplicibus ſuaderi rationibus quòd in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. in quibus diſtinctio perſonarũ traditur: quia Platonici per verbum non ponebant perſonam genitam in diuinis: ſed intelligebant rationem Idealem, per quem omnia Deus condidit, quæ eſt ipſamet diuina eſſentia. Nõ obſtat præterea quod Trimegiſtus dicit, quòd Monas gignit Monadem, & in ſe ſuum reflectit ardorem: quia non intelligebat de generatione Filij, aut proceſsione Spiritus ſancti, ſed de productione mundi: volens dicere quòd vnus Deus produxit vnũ mundũ propter ſui amorẽ. Non obſtat inſuper Glo. quæ exponens illud quòd Magi Pharaonis defecerunt in tertio ſigno, exponit pro notitia tertiæ perſonæ ſcilicet Spiritus ſancti. Ex quo ſequitur ꝙ alias duas cognouerunt, quia licet appropriata cognoſcerent, ſcilicet potentiam, ſapientiam, & bonitatem: dicuntur tamen defeciſſe in tertio ſigno, hoc eſt in cognitione tertiæ perſonæ, qui à bonitate quæ appropriatur Spiritui ſancto, defecerunt ſiue deuiauerunt, cùm cognoſcentes Deum, non tanquam Deum glorificauerunt. Si dicatur quod lumine naturali cognoſci & probari poſsit, generationem eminenter conuenire Deo, cum potentia generandi ſit perfectio quædam in creaturis: & omnes perfectiones creaturarum eminenter ſint in eo. Vnde Eſa.66. Nunquid ego qui alios parere facio, nõ parturiam? Si ego qui generationẽ aliis tribuo, ſterilis ero? Si generat & parturit: ergo in eo eſt generãs

Margin: 1.p.q.32. ar.1. — Sap.9. — Ioan.3. — Eſa.53. — Rom.11. — Lib. de Tri. — Heb.11. — Nota. 2. c. de diui. No. — In 1. de cælo — In 2. confe.

& genitum, cum nihil generet seipsum. Similiter naturali lumine cognosci potest quod Deus intelligit se, & per consequens quod in eo est Deus intelligens, qui dicitur pater, & Deus intellectus, qui siue verbum, qui est terminus intellectionis, & dicitur filius. Potest etiam eodẽ lumine cognosci quod deus intelligẽs seipsum, diligit se, & per cõsequẽs quod producit spiritũ sanctũ, cũ actus siue processio amoris, sicut intelligẽtiæ, habeat suũ terminũ. Dicẽdũ quod licet lumine naturali possit cognosci omnes perfectiones creaturarũ eminẽter esse in Deo: & quod æternaliter se intelligit & diligit: Modus tamẽ illius eminẽtię, aut quomodo generet & diligat, naturaliter cognosci nõ potest. Dici enim posset à philosopho creationẽ esse eminẽtẽ generationẽ, & Deum intelligere & diligere se per seipsum: cũ sit
Rom.1. infinitus, nec sit capax alicuius accidẽtis. Dictũ verò Hugonis de S. Victore, qui dicit ꝙ in explanatio-
In li. de Trinit. ne veritatis non modo probabilia, imò etiã necessaria nõ desunt argumẽta, debet intelligi apud eos qui sacras literas suscipiũt, vel supposita fide, ad quã corroborandã in intellectibus simpliciũ quædã rationes & similitudines adducũtur, quę tamen nõ sufficiũt ad probandã trinitatem personarũ in vna indiuisa essentia. Bonitas enim infinita Dei manifestatur in productione creaturæ. Similiter etiam ꝙ sine
Reuelatio mysterij S. Tri. non est superflua. consortio non potest esse alicuius boni iocunda possessio, habet locum quãdo in vna persona non inuenitur perfecta bonitas. Quanuis autem trinitas personarum naturali ratione probari non possit: eius tamen reuelatio aut cognitio non est superflua, imò necessaria dupliciter: Vno modo ad rectè sentiendum de creatione. Per hoc enim quod dicimus Deum fecisse omnia verbo suo, excluditur error dicẽtium Deum produxisse res ex necessitate naturæ. Per hoc autem quòd ponimus processionem amoris, ostenditur quòd Deus non propter aliquam indigentiam creaturas produxit, nec propter aliam causam extrinsecam. Alio modo & principalius, ad rectè sentiendum de salute humani generis, quæ perficitur per filium incarnatum, & per donum Spiritus sancti.

Ver. 1. DE REVELATIONE S. TRINITATIS.

TRinitas personarũ in vna simplici essentia pluribꝰ in locis (quos recitare longũ & tędiosum esset) B
in sacris literis tam in antiquo quàm nouo testamento, secundum diuersam hominum dispositionem, reuelata fuit. In antiquo quidem testamento, sub quo homines erant proni ad idololatriã, ęnigmaticè & sub inuolucris verborum: in nouo verò, in quo idololatria explosa est, clarè & manifestè, & quantum ad nomen, & quantum ad numerum personarum: licet valde obscurè, quantum ad modum processionis illarum, vt captiuando intellectum nostrum verbo Dei in obsequiũ Christi, amplius me-
Psal. 47. reamur in via. In patria verò videbimꝰ eũ sicuti est: & (vt Psal. ait) Sicut audiuimus, sic vidimus in ciui-
1.Cor.13. uitate Dñi virtutũ, &c. Tunc enim cognoscemus eum sicuti cogniti sumus. Vt autem aliqualẽ habeamus notitiã, ex scripturis sacris, pro terminorum intellectu, his nostris institutionibus aliqua duximus inserẽda. Et primò quo ad trinitatẽ personarũ in vna essentia, habemus Ge.1. In principio creauit Deꝰ cęlum & terram. & infrà, Spiritus Dñi ferebatur super aquas. Ibi exprimitur Pater, in nomine Dei: Fi-
Ioan.8. lius in nomine principij. vnde Christus dicebat, Ego principium, qui & loquor vobis: & Spiritus sanctus, in verbo spiritus Domini, vnitas verò, in verbo singularis numeri, scilicet creauit. & in eodem c. dicitur, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram. per hoc quòd dicit (faciamus) denotatur pluralitas personarum, in hoc vero quòd dicit (ad imaginẽ & similitudinem) denotatur vnitas essentiæ. Gen. etiã 18. habetur, apparuit autem Dominus Abrahæ in conualle Mambre: sequitur, Vidit tres viros (hoc est tres personas agnouit:) & vnum (scilicet Deum in vna essentia) adorauit. Præterea Psal. Bñdicat nos deus, Deus noster: benedicat nos Deus, & metuant eũ omnes fines terræ. In hoc ꝙ ter dicitur (Deus) denotatur trinitas personarum. & in hoc quòd dicitur (Metuant eum) in singulari numero, denotatur vnitas essentiæ. Hiere. etiã dicebat: A, A, A, domine Deus, nescio loqui, &c. In hoc quod ter replicat, A, significat trinitatem personarum. In hoc verò quòd subiungit, domine, vnitatem essentiæ confessus est. & Esa.6. dicitur, Seraphin clamabant alter ad alterum, & dicebant, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus exercituum. In hoc quòd ter replicabant, sanctus, denotabant trinitatem personarum. In hoc verò quòd subiungebãt (dominus Deus) significabãt vnitatem essentiæ. In nouo verò testamento manifestata fuit trinitas personarum, in baptismo Christi, in quo cõparuit Filius in-
Luc.3. carnatus, & vox patris intonuit, Hic est Filius meus dilectꝰ, & Spiritus sanctus in colũbę specie. Appa-
Mar.9. ruit pariter, in transfiguratione, Filius fuit trãsfiguratus, vox etiã patris intonuit, & Spũs sanctus in nu-
Matth.17. be lucida. & Ioã.8. Ego & pater vnũ sumus. & Io.14. Paracletus autẽ spiritus sanctus, quẽ mittet pater in noĩe meo. & in eodẽ, Si quis diligit me, sermonẽ meũ seruabit: & pater meus diliget eũ, & ad eũ veniemus, & mãsionẽ apud eũ faciemus. & Matth. vlt. Euntes in mundũ vniuersum, docete oẽs gentes,
2.Cor.13. baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. & Apost. Gratia domini nostri Iesu Chri-
1 Ioan.5. sti, & charitas Dei, & cõmunicatio sancti Spiritus sit cum omnibus vobis, amen. Et D. Ioannes clariùs, Tres sunt qui testimoniũ dãt in cęlo, Pater, Verbũ, & Spiritus sanctꝰ, & hi tres vnũ sunt: scilicet in vna natura, essentia, vel substãtia. Credere ergo debemꝰ firmiter trinitatẽ personarũ in vna simplici & indiuisa essentia: & quicquid in sacris literis nobis de hoc mysterio reuelatũ est, licet non intelligamus,
Iob 36. quoniã Deus magnus, vincẽs sciẽtiam nostram. Vnde D. Aug. in prosa S. Trinit. dicit, Quid sit gigni, quid progressus, me nescire sum confessus, sed fide non dubia. ¶ Et quia hæretici terminos sacræ scripturę circa mysterium S. Trinit. aliter interpretabãtur quàm deberẽt, in varias hæreses inciderũt: Aliqui (vt Arrius) dixerũt nõ esse nisi vnam personam increatã in diuinis, scilicet patrem: & filiũ esse primam creaturam, cum qua creauit Spiritum sanctum. Alij verò (vt Sabellius) posuerunt tres personas in diuinis, sed non realiter distinctas. Alij autem in alios multos & varios inciderunt errores. Ad quos euitandos, & ad ostẽdẽdum quòd licet trinitas personarum sit supra naturalem rationẽ, non est tamen contra rationem, vt possimus infideles ab irrisione fidei compescere. Sancti patres conati sunt examinare,

minare, interpretari, & declarare terminos & passus sacræ scripturæ, in quibus trinitas personarum in vna simplici substātia reuelata est. Et sancta mater Ecclesia catholica plurima vniuersalia cōcilia circa hæc celebrauit, & determinauit quomodo accipiendi sunt termini, & quibus terminis vtendum sit, & quibus non debemus vti, de quibus aliquid pro institutione & introductione dicendum est. Et primo notandum est quod persona secundum d. Boetium in lib. de duabus naturis est rationalis naturæ indiuidua substantia. Et accipitur in prædicta definitione natura rationalis pro natura intellectuali: cum hoc nomen persona conueniat angelis & patri, filio, & spiritui sancto. Vnde Athanasius in symbolo fidei: alia est enim persona patris &c. Indiuidua enim prædicamenti substantiæ propter eorum perfectionem & dignitatem habent speciale nomē supra indiuidua aliorum prædicamentorum: Dicuntur enim supposita & hypostases quæ nomina non attribuntur indiuiduis prędicamentorum accidentium. Cum ergo inter substantias natura intellectualis sit perfectior & dignior, indiuidua illius à sanctis doctoribus speciali nomine consueuerunt nuncupari, videlicet hoc nomine persona. Et quāuis hoc nomē persona nō cōueniat Deo, quantū ad id cui nomen est impositum. Cum secundum Boetium personæ nomen videatur traductum ex his personis quæ in comediis tragediísque homines repręsentabant: persona enim dicta est à per se stando. Græci verò has personas prosopa vocabant, eo quod ante oculos obtegebant vultū. Tamē quantū ad id ad quod significandū nomē personę est impositum, maximè conuenit deo. Impositum enim est ad significandum id quod perfectissimum est in indiuiduis substantiæ. Et quia in comediis & tragediis repræsentabantur aliqui homines famosi, traductū est hoc nomē ad significandū homines dignitatē habētes. Vnde cōsueuerunt dici & poni personatus in ecclesia. Sed dignitas diuinæ naturæ maxime excedit omnem dignitatem: ideo secundum hoc nomen personæ maxime competit deo. Secundo notandum est quod essentia diuina & persona sunt idem secundum rem, sed differunt secundum rationem, siue secundum modum nostrum intelligendi: quia essentia diuina est nomen absolutum, & non importat siue significat, saltem explicite, relationem, sicut hoc nomen persona, quod potest significare relationem per modum substantiæ, in recto & in obliquo. vt D. Tho. 1. p. q. 29. ar. 4. ait.

§. 3. DE PROCESSIONE PERSONARVM IN DIVINIS.

B PRocessionem personarum esse in diuinis, ex sacris literis manifestum est. Nam Christus dixit, Ego enim ex Deo processi & veni. & iterum, Cùm venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, spiritum veritatis qui à patre procedit, ille testimonium perhibebit de me. Item: Illę me clarificabit, quia de meo accipiet. ¶ Ad cuius intelligentiam sciendum est primò, quòd omnis processio, est secundum aliquam actionem. In omni autem actione est quædam emanatio siue processio, cùm impossibile sit imaginari actionem fieri, nisi ex agēte aliquid procedat vel interitus vel exterius. & quia actio est duplex scilicet transiens & immanēs. In actione transeunte fit processio realis, & aliquid exterius procedit ab agente, & separatur ab eo, & recipitur in passum, vt calor exit & procedit ab igne, & recipitur in aquam. In actione verò immanente nihil egreditur ab agente quod transeat vel recipiatur ab alio, sed recipitur vel manet in ipsomet agente: vt manifestum est in visione & intellectione. Visus enim quādo videt, nihil extra se emittit, sed potius recipit speciē sensibilem: & intellectus intelligibilem. Et ideo processio siue emanatio dicitur esse duplex scilicet ad extra, secundum quod sequitur actionem transeuntem: & dicitur ad intra, secundum quod consequitur actionem immanētem in ipso agente. ¶ Notandum secundò, quod inter processiones & emanationes illæ dicūtur perfectiores aliis, quæ consequuntur perfectiores actiones. Et cùm actio siue operatio sequatur esse, illa actio & per consequens processio est perfectior, quæ sequitur perfectius esse: Esse autem est secundum naturam. & ideo quantò aliqua natura est altior, tantò id quod ex ea emanat, est magis intimum & perfectum. & sic secūdum diuersitatem naturarum inuenitur diuersus modus processionis. Et quia inter omnęs res corpora inanimata tenent infimum locum, eò quod emanationes eorum non possunt fieri nisi per actionem vnius ad alterū & ad extra: ideo eorū emanationes sunt imperfectiores. Post inanimata sunt

Ioan. 8 *Ioan. 15.* *Ioan. 16.* *1. p. q. 27. art. 1.* *4. Cont. gen. c. 11.*

C viuētia, in quibus est triplex gradus scilicet vegetabilium, sensibilium, & intelligibilium. Vegetabilia tenent infimum gradum: quia licet emanatio ex interiori procedat, inquantum scilicet humor plantæ intraneus in semen cōuertitur: tamen paulatim ab interioribus exiens, quod emanat finaliter extrinsecus inuenitur: quia semen terræ mandatur: vnde crescit planta. Secūdum locum tenent sensibilia, in quibus principium actionis est ab intra, scilicet, à potentia: requiritur tamen ad eius actionem aliquid extrinsecum scilicet obiectum sensibile, à quo cum potentia causatur species sensibilis, & recipitur in potentia, quæ est principium actionis, & conseruatur in alia potentia scilicet fantasia vel memoria. & sic non inuenitur omnino extrinsecum, vt in vegetabilibus. Tertium verò & supremum gradum viuentium tenet intellectualis natura, in qua inueniuntur tres gradus, secundum quod sunt tres intellectus, scilicet humanus, angelicus, & diuinus. Actio intellectus humani perfectior est actione inanimatorū, vegetabilium, & sensibilium: quia obiectum & terminus in quolibet processu emanationis illorum pertinent ad diuersa, eò quod nec potētia vegetatiua nec sensitiua potest reflecti supra se, nec seipsam agnoscere, sicut intellectus. Ideo principium & terminus actionis intellectus intelligentis seipsum, pertinent ad eandem potentiam. Est tamen imperfectior actione & intellectione angelica & diuina: quia intellectus humanus non potest intelligere nisi per cōuersionem ad fantasmata, quæ sunt intellectui extrinseca, vt dictum est. Sed angelus ad sui cognitionem non procedit ex aliquo exteriori, sed per se seipsum intelligit, absque aliquo extrinseco ab eo. Ideo eius intellectio est perfectior intellectione humana. Veruntamen cùm esse angeli non sit sua essentia, & per consequens nec eius intellectio, siue verbum cordis, ad quod terminatur intellectus, non est substantia, sed accidēs, licet illa in-

tellectio sit omnino intrinseca, sequitur quòd non est ita perfecta, sicut intellectio Dei, quæ est sua substantia, & qui non procedit de potentia ad actum (sicut angelus) sed est actus purus, semper actu operans easdem operationes ad intra. Ideo eius actio siue emanatio & processio ad intra & ad extra, est perfectior quàm angeli. Ad extra quidem, producendo esse creaturarũ, vel ipsum cõseruando, vel circa ipsas operando, absque sui mutatione, quod non faciunt angeli. Hæc actio & emanatio est communis tribus personis: quia (vt D. Aug. dicit) opera Trinitatis ad extra, sunt indiuisa. Ex hac actione ad extra siue emanatione creaturarum, à Deo, causantur duæ relationes scilicet causæ ad effectum, & effectus ad causam. Et cum Deus non sit capax accidentis, illa relatio causæ ad effectum non est realis, sed rationis: sicut nec relatio dextri aut sinistri in columna, & scibilis ad scientiam: cùm non sint ad inuicem ordinatæ, nec habeant dependentiam, sicut scientia à scibili. Sic Deus non pendet à creatura, sed è conuerso. Ideo relatio creaturę ad creatorem est realis. Secundum hanc actionem ad extra non oportet accipere processionem personarum in diuinis: sicut fecit Arrius. & ideo turpissimè errauit. Actionem verò Dei immanentem (qua seipsum ab æterno intelligit, & non potest se non intelligere: ideo ei naturalis & non libera, prout actio ad extra) consequitur, perfectior emanatio siue processio, quàm consequatur ad actionem, qua angelus intelligit seipsum: cùm principium & terminus eiusdem actionis in angelis non sit idem neque substantia sicut in Deo. Et licet in omni processione ad extra omne procedens sit diuersum ab eo à quo procedit: non tamen oportet quòd sit essentialiter diuersum in processione ad intra: imò quantò perfectius procedit, tantò magis est vnum. Nam intellectus, secundum quod actu intelligit, secundum hoc fit magis vnum cum intellecto. Vnde cùm diuinum intelligere sit infinitę perfectionis, necesse est quod verbũ diuinum sit perfectè vnum cum eo à quo procedit.. Et quanuis essentia diuina sit eadem res cum patre & filio, differt tamen secundum intelligentiæ rationem: quia diuina essentia prout intelligẽs, dicitur pater: sed prout intellecta, dicitur filius: & in relatione paternitatis & filiationis importantur distincti respectus oppositi, consequentes intellectionem diuinam, qui non importantur nomine essentiæ, nisi virtualiter & communiter. Nec est inconueniens sub eodem esse contineri plura realiter distincta: nam materia & forma ac compositum sunt sub eodem esse existentiæ, & tamen materia non est forma: à fortiori & eminentiori modo in diuinis, propter perfectionem diuini esse, in quo continentur omnes proprietates personales. Quia si diuinum esse definiri posset, eius definitio comprehenderet eas. Et sic esse siue actualitas diuinarum personarum, non est alia ab actualitate siue esse diuinæ essentiæ. Vnde D. Aug. ait, Idẽ est quo pater est Deus, & quo est. Non tamen eo est pater, quo Deus: quia dicitur Pater, eò quòd est principium filij: & dicitur Deus eò quòd est essentia diuina. Nec obstat quod dicit Philosophus, Quæcunque sunt vni & eidem eadem, sunt eadem inter se. Quia (vt idem Philosophus dicit 3. Phy.) illud argumentum habet solùm locum in his quæ sunt eadem re & ratione, sicut tunica & indumentum. Non autem in his quę sunt eadem re, & differũt ratione. Vnde ibidem dicit quòd licet actio sit idem motui, similiter & passio: non tamen sequitur quòd actio & passio sint idem. Sic licet paternitas idem sit cum diuina essentia, similiter & filiatio: tamen hæc duo realiter differunt: quia suis propriis rationibus important diuersos respectus oppositos. Ideo distinguntur ad inuicem: sed de his amplius cùm de relationibus agetur.

1.p.q.27. art.1.ad.2. — *1.p.q.28. art.2.* — *Nota.* — *1.p.q.28. art.3.ad.1*

¶ Ex his patet quòd syllogismus expositorius non tenet in diuinis. Non enim ostensa diuina essentia sequitur, hæc essentia diuina est pater, & hæc essentia diuina est filius, ergo filius est pater. Aliqui dicunt quòd in syllogismo expositorio altera præmissarum debet valere vnam de omni: & ideo sic deberet exponi & declarari maior: Omnis res quæ est essentia diuina, est pater. quod est falsum, quia filius est res quæ est essentia diuina, & tamen non est pater.

Ver. I. DE AETERNA FILII DEI GENERATIONE.

Psal. *Esa.66.* GEnerationem ab æterno fuisse in diuinis siue in essentia diuina testatur Psal. dicẽs, Pater dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te, hoc est in æternitate, quæ est semper ei hodie siue præsens, in qua nulla est ratio præteriti aut futuri. Esa. etiam dicit, Nunquid ego qui alios parere facio, non parturiam? Si ego qui aliis generationem tribuo, sterilis ero? Dictum est enim quòd omnes perfectiones creaturarum sunt eminentiori modo in Deo, quàm in creaturis, cùm sint absque quacunque imperfectione. Eminentia generationis Dei supra generationem creaturarum in hoc consistit, quia creaturæ per generationem non communicant eandem naturam numero, sed solùm specie. Sed Deus pater communicat filio eãdem naturam numero: ideo Pater & Filius non sunt duo dij, sed vnus Deus. Et quia hæc est altissima generatio: ideo Esa. dicit, Generationem eius quis enarrabit? Impossibile est enim in hac via eam clarè intelligere, & per consequens enarrare. Ad aliqualem tamen ipsius intelligẽtiam, supponendo tamẽ & semper in memoria retinendo quæ de processione dicta sunt præcedẽti versic. sciendũ est ꝙ generatio dupliciter accipitur: Vno modo largè, prout se extẽdit ad oĩa generabilia & corruptibilia. Et sic generatio est mutatio siue progressio de nõ esse ad esse. & sic accipiẽdo, generatio non est in diuinis. Alio modo accipitur propriè, prout conuenit viuentibus, in quocunque gradu viuentium (hoc est ab intrinseco operantium) sint. Inter quos maximè præeminet intellectio Dei, quæ vocatur conceptio & natiuitas interior, siue processio secũdum rationem similitudinis. Quemadmodum enim illa processio corporalis procedens ab agente, qui exit de potentia in actum, dicitur generatio, quando est communicatio naturæ secundum similitudinem, non cuiuscunque, sed secundum similitudinem speciei: sic processio in viuente, qui non exit de potentia ad actum, & cuius actio est sua essentia, in qua cõmunicatur eadem natura non solùm secundum speciem, sed etiam secundum numerum, eminentiori modo dicitur generatio. Et sic processio verbi habet rationem generationis, quia procedit per modum intelligibilis actionis, quæ est operatio vitæ à principio coniũcto, & secundum

Ezech.53.

dum rationem similitudinis, cùm conceptio intellectus diuini sit similitudo perfecta rei intellectæ in eadem natura existens, ad quam intellectus diuinus terminatur. Quia cùm omnis cognitio & intellectio fiat per assimilationem, oportet quòd intellectus diuinus se intelligat per similitudinem eius, quæ procedit ab ipso, quæ dicitur verbũ cordis. Et cùm hæc processio sit omnino ad intra, & diuina essentia non sit capax accidentis, & sit sua actio; sequitur quòd id quod procedit ab intellectu diuino (scilicet verbum) sit eiusdem naturæ numero, cum intellectu diuino, qui est idem cum essentia diuina. Et sic idem numero sunt esse, intelligere, res intellecta, & intellectio intellecta siue intelligi. Ex quo sequitur quòd verbum Dei in essentia diuina intelligente, est Deus intellectus: sicut verbum lapidis est lapis intellectus. Hinc est quòd D. Ioannes ait, Verbum erat apud Deum. Et quia Deus non exiit de potẽtia ad actum, necesse est quòd Deus semper se intelligat. Vnde sequitur semper filium esse in patre, non inhæsiuè, sed sicut principiatum in principiante. & quòd Pater semper sit in filio, sicut principium in principiato. Et sic verbum est coęternum, & nõ accidit ex tempore, sicut in intellectu creato. Hinc est quòd dicitur, In principio erat verbum, hoc est in patre filius. & vt Euangelista ostenderet quòd verbum sit eiusdem naturæ numero cum Deo, subiungit, Et Deus erat verbum. Et ne videretur esse sublata omnimoda distinctio, subiũgit: Hoc erat in principio apud Deum. quasi diceret, hoc verbum quod dixi esse Deum, aliquo modo distinctum est à Deo dicente. Et sic manet distinctio realis, prout verbum refertur ad concipientem, vt à quo est. Ex præmissis apparet quòd magna & lata est differentia inter verbum cordis intellectus humani, & verbum Dei: quia verbum cordis humani est accidens, & verbum Dei est substantia æterna. Præterea verbum cordis humani non est eiusdem naturæ numero, nec specie cum intellectu: nam cùm intellectus humanus sit naturalis potentia permanẽs & indelebilis, & verbum cordis eius est aliquid fluxibile distinctum ab eo & ab actione ipsius: sequitur quòd cessante actione intellectus humani, verbum eius euanescat, propter defectum conseruantis. Et hæc est ratio quare humana intellectio siue processio humani intellectus non potest dici generatio, & cur verbum cordis humani non potest dici genitum, siue filius, imò nec verbum angeli: sed potest dici conceptio, quæ est incompleta generatio. Et sic inuenitur similitudo rei intellectæ, sed non naturæ identitas: sicut in conceptione animalium, quæ differt à conceptione verbi Dei. Quia in animalibus proles concepta quandiu clauditur in vtero, non habet vltimam perfectionem, vt per se subsistat separata à generante secundum locum. Vnde oportet quòd in eis aliud sit conceptio, aliud partus, secundum quem proles separatur à generante, etiam secũdum locum. Verbum autem Dei in ipso dicente existens, est perfectum in se subsistens, distinctum à Deo dicente, hoc est à patre: non enim expectatur ibi localis distinctio, sed sola distinctione relationis distinguitur. Ideo sacra scriptura ad significandam processionem diuinæ sapientiæ aliquando vtitur nomine conceptionis, aliquando etiam nomine partus. Vnde Salomon ex persona diuinæ sapientiæ dicit, Nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram. Ante omnes cælos ego parturiebar. Et licet genitum accipiat esse à generante: non tamen oportet omne acceptum esse receptum in materia, aut aliquo subiecto, cùm tota substantia rei sit accepta à Deo, & tamen non recepta in aliquo subiecto, cùm nullum subiectum sit alicuius totius substantiæ receptiuum: alioqui sequeretur quòd Deus nihil creare posset, si subiectum præsupponeretur, cùm creatio sit productio nullo præsupposito. Sic igitur id quod est genitum in diuinis, accipit esse à generante. Et quia esse Dei est infinitum, indiuisum, summè simplex, & impartibile: non potest vna pars dari, & alia retineri: & sic persona dans & accipiens habent idem esse, pater vt dans, filius vt accipiens. Non tamen quòd illud esse sit receptum in aliqua materia vel subiecto: sed secundum hoc genitum dicitur habere esse acceptum, inquantum procedens ab alio. Et eodem modo dicendum est de Spiritu sancto, & perfectionibus eius. ¶ Nec sequitur ꝙ si pater in diuinis generet filium, quòd etiam filius generet alium filium, & sic in infinitum: quia generatio filij in diuinis est per intellectũ diuinum, qui est idem in patre & filio, cùm sit essentia diuina. & ideo nõ potest esse alia processio intellectus quàm verbi, eò quòd verbum est perfectissimum, quo se simul & omnia alia à se comprehẽdit. ¶ Et quanuis generare sit perfectio in Deo, non tamen in patre: sed est proprietas, per quam distinguitur à filio, cuius proprietas est generari: & eodem modo dicendum est de processione voluntatis, siue inspiratione Spiritus sancti. Nec per hoc quòd Filius nõ potest generare, & Spiritus sanctus non potest spirare, sequitur quòd Filius non sit omnipotens, aut etiam Spiritus sanctus: quia omnipotentia attenditur secundum actionem ad extra, quæ est omnibus communis. Intellectio verò & inspiratio sunt actiones ad intra, quæ non sunt communes, propter relationes oppositas.

Ioan.1.

Quomodo filius dicatur esse in patre & pater in filio.

Prouer.8.

Cur filius in diuinis non generat alium filiũ.

Ver. 2. DE INSPIRATIONE SPIRITVS SANCTI.

A VLtra generationem verbi aliam in diuinis siue in diuina essentia, esse processionem à processione verbi realiter distinctam ex sacris literis esse constat. Dicitur enim Ioan. 15. Spiritus veritatis qui à patre procedit. & Ioan. 16. Ille de meo accipiet. Constat etiam ex determinatione Ecclesiæ, quę habetur in symbolo Athanasij, in quo dicitur, Filius à patre est, non factus, nec creatus, sed genitus. Spiritus sanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, aut genitus, sed procedens. ¶ Ad cuius aliqualem intelligentiam, & ad refellendum iacula eorum, qui nec sacras literas, nec authoritatem Ecclesiæ suscipiunt: supponendum est in primis, quòd processio Spiritus sancti, quæ est per modum voluntatis, maiorem difficultatem habet, quàm processio & generatio verbi, eò quòd proprietates volũtatis & ea quæ voluntatem consequũtur, nõ sunt adeò manifesta, sicut ea quæ pertinent ad intellectum. Verùm tamen ex his quæ pertinẽt ad ipsum, faciliter possumus deuenire ad notitiam eorum quæ pertinẽt ad voluntatem. ¶ Secũdò notandum est quòd in nobis differentia est inter intellectum & voluntatem: quia intellectus efficitur in actu, hoc est actualiter intelligit per hoc quòd res intellecta est in intellectu, per

1.p.q.27. art.3. 4.cont. Cen. c.19.

ſuam ſimilitudinem,quæ dicitur verbum cordis,cuius conceptio & proceſsio ſatis nota eſt. Voluntas autem non fit in actu,hoc eſt non actualiter vult per hoc quòd aliqua ſimilitudo voliti ſit in volente, ſed per hoc quòd voluntas habet quandam inclinationem ſiue affectionem & impulſum in rem volitam.& ſic quemadmodum in intellectu verbum cordis eſt terminus propinquus actus intelligendi, & medium quo intellectus terminatur ad rem intellectam extra ipſum in ſe exiſtentem.&quando intellectus per actum reflexum intelligit ſeipſum,verbum cordis eſt terminus actus intelligendi, & mediũ quo ſe intelligit.Sic proportionabiliter dicendum eſt in voluntate,illa inclinatio ſiue impulſus terminatur ad rem volitam extra ipſam voluntatem exiſtentem,per intellectum tamen præſentatam. Et ſic terminus dilectionis eſt res volita, & medium eſt illa inclinatio ſiue impulſus. Et cum voluntas reflectitur ſuprà ſe,& vult & diligit ſeipſam per intellectum ſibiipſi præſentatam,terminus dilectionis eſt ipſamet voluntas: & illa inclinatio ſiue affectio eſt terminus propinquus & immediatus. quia quemadmodum actio intellectus eſt immanens: ſit & actio voluntatis. Et ideo ſicut terminus immediatus actus intellectus eſt in ipſo intellectu: ita etiam terminus immediatus actus voluntatis eſt in ipſa volũtate,licet non habeat nomen impoſitum. Sed vtimur nomine amoris pro illo termino. ad quod nomẽ eſt impoſitum ad ſignificandum ſcilicet actum volendi,qui dicitur Amor tendens. Vt autem eſt terminus immediatus,dicitur amor terminans. & ſic duplex eſt Amor ſcilicet tendens, & eſt ipſe actus volendi ſiue diligendi: & amor terminans, qui ſe habet ad actum volendi, ſicut verbum cordis ad actum intelligendi.& ſecundum hanc ſignificationem intelligi debent dicta D. Thomæ in quæſtionibus de veritate,vbi dicit quòd nihil eſt progrediens à voluntate per modum operis,ſcilicet quòd habeat nomen ſibi impoſitum, vt exponit dominus Caietanus. quod apparet eò quòd ex actibus illis ab ea procedentibus generetur in ea habitus inclinans eam ad rem volitam ſiue amatam. Et vnicus actus generat diſpoſitionem,quæ eſt terminus immediatus actus volendi à voluntate diſtinctus, & medium quo voluntas fertur in rem volitam extra ſe exiſtentem: ſicut verbum cordis eſt medium, quo intellectus fertur ad rem intellectam extra ſe exiſtentem. Ex quo ſequitur quòd quemadmodum per verbum cordis res intellecta eſt in intelligente ſecundum ſimilitudinem: ita res amata eſt in amante, non per eſſentiam aut ſimilitudinem,ſed per habitualem affectionem.Nec tamẽ per hoc quòd amatum eſt in voluntate ſiue in amante, ſequitur quòd amatum trahatur ad amantem, ſed è conuerſo amans trahitur,transformatur,inclinatur,ſiue impellitur ad amatum per intellectum præſentatum: ſicut graue trahitur & inclinatur ad locum deorſum,propter cõuenientiam.Et ſic amatum eſt in amãte, vt terminus motus per cõuenientiam & proportionem,quam habet ad ipſum.vt D.Tho.ait. ¶Tertiò notandum eſt quòd cùm in omni natura intellectuali ſit voluntas, ſequitur quòd inuenitur in Deo, nõ diſtincta tamen aut ſuperaddita eſſentiæ diuinæ aut intellectui diuino: quia perfectiones quæ in nobis ſunt plures & diſtinctę,ſunt eſſentialiter vnitæ in Deo.Vnde ſequitur quòd ſicut intelligẽdo ſeipſum producit verbum eiuſdem naturæ:ſicut terminum ſuæ intellectionis, & principiatum in principiante:Sic Deus volẽdo & amãdo ſeipſum,producit aliquid eiuſdem naturæ, ad quod actus voluntatis ſuę terminatur,quod nos vocamus Amorem pro termino amoris intrinſeco. quem amorem intrinſecum vocamus Spiritum ſanctum.Et cùm iſta proceſsio nõ ſit per modum ſimilitudinis,ſed inclinationis & impulſionis,non dicitur generatio, ſed potius inſpiratio,ex parte Dei inſpirãtis. Ex parte verò inſpirati nõ habet ſpeciale nomẽ,ſed retinet nomẽ commune ſcilicet proceſsionis. Vnde Spiritus ſanctus dicitur procedens,licet poſsit dici inſpiratio terminatiua. Et quia velle Dei eſt ſuum eſſe, neceſſe eſt quòd id ad quod terminatur velle Dei,ſit illi eſſentiale: vt dictum eſt de verbo, ad quod terminatur intelligere Dei.¶Et licet intellectus & volũtas in Deo nõ ſint diſtinctæ potẽtiæ: ſunt tamẽ duæ proceſsiones,quæ ſunt ſecũdum actionem vtriuſq;. Quia licet perfectio intellectiua & volitiua ſint idem: habẽt tamẽ quendam ordinem,quem cõcipimus ex intellectu & volũtate hominum & angelorum, in quibus intellectus & volũtas habẽt ordinem ad inuicem: licet actus eorum poſsit ſimul eſſe tempore, tamẽ actus volũtatis ſupponit actum intellectus. Sic etiam in Deo, licet eodem actu Deus ſemper ſe intelligat & diligat: intellectus tamẽ & dilectio habent in eo quẽdam ordinem, nõ temporis, aut durationis, aut naturæ,ſed originis.Nõ enim eſt proceſsio amoris,niſi in ordine ad proceſsionem verbi: nihil enim poteſt volũtate amari,niſi ſit mẽte cõceptum. Sicut igitur attenditur ordo verbi ad principium,à quo procedit, licet in diuinis eadem ſit ſubſtãtia intelligẽs,& cõceptio intellectus:ita etiam licet in Deo idem ſit volũtas & intellectus,tamẽ quia de ratione amoris eſt quòd nõ procedat niſi à cõceptione intellectus,proceſsio amoris habet diſtinctionem à proceſsione verbi.Et quãuis in omni natura creata nõ ſit niſi vnus modus communicãdi ſeipſam:nõ eſt tamẽ incõueniens quòd in natura infinita(quæ ſibi identificat omnia)ſint diuerſi modi,propter illum ordinẽ perfectionis intellectus & volũtatis,quæ omnia alia includũt.Et licet ſimilitudo videatur pertinere ad volũtatem, ſicut ad intellectum,(iuxta illud:Omne animal diligit ſibi ſimile)aliter tamen pertinet ſimilitudo ad verbum, & aliter ad amorem.Nam ad verbum pertinet,inquãtum eſt ſimilitudo rei intellectæ: ſicut genitum eſt ſimilitudo generãtis.Sed ad amorem pertinet,nõ quòd ipſe amor ſit ipſa ſimilitudo, ſed inquãtum ſimilitudo eſt principium amãdi.Vnde nõ ſequitur quòd amor ſit genitus,ſed quòd genitum ſiue filius eſt principium amoris,hoc eſt Spiritus ſancti.Et quia in Deo nõ ſunt niſi duæ actiones, ſcilicet intelligere & velle,ideo nõ ſunt niſi duo procedẽtes,ſcilicet verbum & Spiritus ſanctus. Vnde ſequitur quòd in Deo nõ ſunt aliæ proceſsiones ad intra q̃ duæ.Proceſsio enim quæ eſt per potẽtiam,cùm ſit principium agẽdi in aliud,pertinet ad proceſsionem ad extra. Et ſic ſecũdum attributum diuinæ potẽtiæ nõ accipitur proceſsio diuinæ perſonæ,ſed ſolùm proceſsio creaturarum. Et cùm ſecũdum diuũ Boëtiũ Seuerinum in libro ſuo de Ebdomadibus,Bonitas pertineat ad eſſentiam, & non ad operationem niſi per

Marginal notes: De Ve.q.4. art.2.ad.1. — 4.con.Gen. 19. — 1.p.q.27. ar.3.ad.2. — art.4.ad.2. — Eccle.13.

per modum obiecti, & processiones fiant secundum aliquas actiones, sequitur quòd secundum bonitatem & alia attributa non accipiuntur aliæ processiones, cùm etiam Deus vnico & simplici actu se & omnia alia intelligat, & velit siue diligat. Ideo non potest esse in eo processio verbi ex verbo, & amoris ex amore: sed est in eo vnum solum perfectum verbum, & vnus solus perfectus amor. & in hoc eius perfecta fœcunditas manifestatur. In creaturis tamen esset imperfectio, si filius nõ posset generare, eò quòd pater non communicat eandem naturam numero, sicut Deus. Et ideo in nobis sunt plures processiones intellectus, & plura verba successiuè, propter imperfectionem, quæ à Deo secludi debet. & sic non est procedere in infinitum in processionibus diuinis. Quia processio ad intra in intellectuali natura, in voluntate terminatur. Et quia duæ prædictæ actiones ad intra in Deo sunt naturales, & non possunt non esse. Pater enim naturaliter & non liberè, ab æterno intellexit, & dilexit se, & sic naturaliter produxit verbum, & spiritum sanctum, & non liberè, nisi (vt aliqui dicunt) libertate complacétię. Ideo dicunt processionem filij esse secundum modum naturæ, & spiritus sancti secũdum modum voluntatis, etiam ex eò quòd processio verbi est prima, & non præsupponit aliam, sicut processio spiritus sancti præsupponit processionem filij. ¶Ex præmissis apparet primò, quòd magna differentia est inter amorem humanum, & diuinum. Secundò apparet quòd licet in diuinis sit ordo originis (quia Pater est fontale principium de non principio, & Filius est principium de principio, & Spiritus sanctus non est principium ad intra) tamen in diuinis non est prius nec posterius, nec tempore nec natura, cùm relatiua sint simul natura. Non enim vnum relatiuũ in esse relatiui prius intelligi potest quàm correlatiuum. Essentia etiam diuina non potest intelligi sine tribus personis, cùm sint de eius essentia. Esse enim diuinum (quod est idem cum essentia diuina) comprehendit tres personas. Et si esse diuinũ definiri posset, in eius definitione ponerentur tres personæ. Ideo non potest intelligi sine tribus personis, sicut nec Pater sine Filio, nec Filius sine Spiritu sancto. Vnde sequi videtur quòd vanum & superfluum est inquirere signa originis, in quibus Pater fuit prius Filio, & Filius prius Spiritu sancto. Et quanuis ordo originis dicatur à D. August. ordo naturę: hoc tamen dixit absq; omni prioritate. Vnde & Athanas. in symbolo. Et in hac trinitate nihil prius aut posterius. Nam (vt idem August. dicit) in diuinis est ordo naturæ: non quo alter sit prius altero, sed quo alter est ex altero. ¶Ex præmissis sequitur quòd vna persona sine alia videri non potest. Vnde & Christus dicebat, Philippe qui videt me, videt & patrem meum. Non credis quòd ego in patre, & pater in me est? & eadem ratione dicendum est de Spiritu sancto. Nec obstat quod scribitur Ioan. 8. Si me sciretis forsitan patrem meum sciretis: quia vt D. August. dicit, nõ dubitationis causa dixit forsitan, sed increpationis: sicut & Iob 37. Tu forsitan cum Deo, fabricatus es cœlos.

Productio verbi & spiritus sancti est naturalis & non libera.

1 p. q. 42. art. 3.

Ioan. 14.

Ver. 3. DE RELATIONIBVS IN DIVINIS.

A Relationes reales esse in Deo constat ex eo quòd cùm pater in diuinis nõ dicatur nisi paternitate, nec Filius nisi filiatione, nec Spiritus sanctus nisi processione: Si paternitas & filiatio ac processio (quæ sunt relationes) non sint realiter in Deo, sequitur quòd Deus non sit realiter pater, & filius, & spiritus sanctꝰ: sed solùm secũdum rationẽ. quę ꝓpositio est hęresis Sabelliana. Quare necessariò dicendũ est relationes reales esse in Deo, non quidem accidentales, sed substantiales & subsistentes, & eædem secundum rem cum ipsa diuina essentia: quia omnis res quæ non est diuina essentia, est creatura: sed tres personæ sunt Deus, ergo sunt essentia diuina. Differunt tamen ratione: quia relationes in suis propriis rationibus distinctę, important respectum ad sua opposita, quod non facit essentia diuina, ex modo suæ significationis siue impositionis, nisi virtualiter & ex consequenti. Et licet relatio in Deo sit eadem res cum eo, siue cum diuina essentia: non tamen perfectè & explicitè exprimitur in nomine essentiæ, quanuis ipsam implicitè contineat: licet relatio secundum seipsam essentiam perfectè nõ contineat. & sic plus continetur in perfectione diuinæ essentiæ, quàm aliquo nomine relatiuo possit significari. Si enim in perfectione diuina non plus contineretur, quàm quod significat nomẽ relatiuum: sequeretur quòd esse essentiæ diuinæ esset imperfectum, vtpote ad aliud se habens. Sicut si non cõtineretur ibi plus, quàm in nomine sapientiæ non esset subsistens. Et quia (vt dicit D. Boëtius,) Substantia in diuinis continet vnitatem, relatio verò multiplicat trinitatem: ideo necesse est dicere relationes in diuinis esse oppositas, aliàs sequeretur quòd in diuinis nõ esset trinitas, nisi secundum rationem. quod est hæreticum. Et licet relationes ponãtur in Deo, non tamen sequitur quòd in Deo ponatur aliquid quod habeat esse dependens. Quia relationes in diuinis nõ habent esse dependens, sicut in nobis: quia in nobis sunt accidentia. Ideo dependent à subiecto & principiis substantiæ. Sed in Deo nõ sunt accidentia, sicut nec sapiẽtia. Si dicatur quòd oportet omnem relationem fundari in aliquo absoluto, quia in omni relatiuo oportet intelligi quod ad se dicitur, præter id quod ad aliud, sicut in seruo. Si ergo illa relatio, per quam pater distinguitur à filio, habet aliquid absolutum, vel est vnum tantum, vel sunt duo absoluta: si vnum tantum, non possunt fundari in eo duæ relationes, nisi fortè identitatis, quæ est solùm rationis. Si duo, ergo non solis relationibus distinguuntur. Dicendum, negando consequentiam, quia quanuis pater & essentia diuina sint vnum, non tamen essentia diuina complerè & perfectè significatur per patrem, cùm essentia diuina plus complectatur in sua significatione, quàm pater: & hoc est propter perfectionem diuini esse, quod omnes perfectiones vnitiuè continet, quæ in aliis sunt diuersæ. Nec est simile de relationibus in creaturis: quia, vt dictum est, habent esse aliud ab esse substantiæ.

1 p. q. 28. art. 1. c. 2. §. 2. versi. 4.

1 p. q. 28. art. 3.

In li. de Trinit. 4. cõtra Cẽ. c. 14.

Ver. 4. DE NVMERO RELATIONVM IN DIVINIS.

B Qvatuor relationes oppositas in diuinis esse cõstat, eò quòd sint duæ processiones. Oportet enim secundum quamlibet processionem accipere duas, quarum vna est procedentis, & alia ipsius

principij.Proceſsio verbi dicitur generatio ſecundum propriam rationem, quæ competit viuentibus. Relatio principij generationis dicitur paternitas: relatio procedentis à principio generationis, dicitur filiatio.Proceſsio amoris non habet nomen proprium,vt dictum eſt ſuprà: nec relationes quæ ſecundum ipſam accipiuntur. Sed relatio principij huius proceſsionis dicitur inſpiratio: relatio verò procedentis dicitur Proceſsio. quanuis hæc nomina ad ipſas proceſsiones vel origines pertineant, & non ad relationes. Licet in nobis multiplicentur ſecundum multiplicationem intellectionum ſuccedentium, quæ ſunt fundamenta earum.Sed cùm in Deo non ſint niſi duæ actiones,ſequitur quòd nõ ſunt niſi quatuor relationes.¶Et quanuis relatio ſubſiſtens conſtituat perſonam, non tamen ſequitur quòd ſint quatuor perſonæ in diuinis: quia conſtitutio perſonæ eſt per relationem oppoſitam. Quæ oppoſitio etſi inueniatur inter relationes eiuſdem proceſsionis, non eſt tamen neceſſe omnes relationes vnius proceſsionis opponi omnibus relationibus alterius proceſsionis.Et quia inſpiratio actiua nõ opponitur paternitati neq; filiationi, ſed conuenit vtriq;: ideo non conſtituit aliam perſonam à patre & filio.Et ſic licet inſpiratio ſit relatio,non tamen eſt proprietas.Ideo non cõſtituit nec dicit perſonam.Et ſic non ſunt niſi tres perſonæ in diuinis.

§. 4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD MYSTERIVM S. TRINITATIS.

VT facilius vnuſquiſq; cauere poſsit ab erroribus, notandum eſt primò quibus nominibus vtẽdum C ſit circa myſterium ſanctiſsimæ trinitatis,deinde de debito & catholico vſu illorum. Ad cuius euidentiam ſciendum eſt,quòd quædam ſunt nomina eſſentialia,quædam perſonalia, quædam notionalia ſiue proprietatum & relationum,& quædam ſunt attributa.

Nominum eſſentialiũ definitio & diuiſio.

Nomina eſſentialia dicuntur,quæ ex ſui impoſitione ſignificant eſſentiam,vt Deus,dominus,ſapiens,iuſtus.Nomina eſſentialia ſunt duplicia: quædam ſignificant diuinam eſſentiam ſubſtantiuè, vt Deus, dominus, & alia huiuſmodi: quædam adiectiuè, vt ſapiens,iuſtus,habẽs deitatem,& alia huiuſmodi. Item nominum eſſentialium quædam ſunt concretiua,quædam abſtractiua.Concretiua ſunt quæ ſignificant diuinam eſſentiam & ſuppoſita,vt Deus ſapiens.Abſtractiua verò,quæ ex modo ſignificandi non ſignificant ſuppoſita, ſaltem explicitè,vt eſſentia diuina,deitas,dominatio,ſapientia, & alia huiuſmodi.

Nomina perſonalia quid.

Nomina perſonalia dicuntur illa, quæ ex prima & propria ſui nominis impoſitione ſignificant perſonam, licet ex conſequenti ſignificent eſſentiam, eò quòd eſſentia eſt idem cum perſona.& huiuſmodi ſunt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, vt accipitur in vim vnius dictionis, pro re terminante proceſsionem amoris in diuinis: vt cùm dicitur,Tres ſunt qui teſtimonium dant in cælo,Pater,Verbum, & Spiritus ſanctus: & hi tres vnum ſunt.

1.Ioan.5.

Nomina notionalia quid & quot.

Nomina notionalia ſunt quæ ſignificant relationes & proprietates. & ſunt quinque, ſcilicet innaſcibilitas,paternitas,filiatio,communis inſpiratio, & proceſsio. Ex quibus tria ſignificant notiones perſonales,ſiue cõſtituentes perſonas,vt paternitas,filiatio,& proceſsio.Nam communis inſpiratio & innaſcibilitas dicuntur notiones perſonarum, ſed nõ perſonales.

Nomina attributa quid.

Nomina attributa dicuntur illa,quę etſi ex prima ſui impoſitione ſignificent eſſentiam diuinam:tamen ad maiorem manifeſtationem diuinarum perſonarum,& ad vitandum errorem, ex vſu Eccleſiæ & ſacrorum doctorum ſunt attributa perſonis,vt potẽtia Patri,ſapientia Filio,amor & bonitas Spiritui ſancto.

Ver. 1. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS.

CIrca debitum & catholicum vſum nominum eſſentialium notãdæ ſunt aliquæ cõcluſiones: quarum prima talis eſt. D ¶Nomina eſſentialia,quæ ſignificãt eſſentiam,ſubſtãtiuè prædicãtur de perſonis ſingulariter ſiue in ſingulari numero, & non in plurali. Dicimus enim Pater eſt Deus, Filius eſt Deus,Spiritus ſanctus eſt Deus: & tamẽ nõ dicimus, Pater,Filius, & Spiritus ſanctus ſunt tres dij aut domini.& ratio eſt,quia nomina ſubſtãtiua ſignificãt principaliter formam per modum ſubſtãtiæ,quę ſicut habet eſſe per ſe,ita vnitatem vel multitudinem.& ideo quando prædicãtur in plurali, ſignificãt plurificationem formæ & ſubſtãtiæ numero,quod nõ eſt in diuinis, ſicut in creaturis. Ideo bene dicimus,Sortes,Plato,& Guilielmus ſunt tres homines, eò quòd humanitas per hunc terminum (homo) principaliter ſignificata, non eſt vna numero,ſicut in tribus perſonis diuinis eſt vna eſſentia. Nec D. Tho.eſt ſibi oppoſitus,cùm dicit in tertia parte,quòd ſi vna perſona diuina aſſumeret duas naturas humanas,nõ diceretur duo homines: licet ſi tres perſonæ diuinæ acciperẽt vnam naturam humanam,diceretur vnus homo,nõ propter vnitatem ſuppoſiti, ſed propter vnitatem naturæ. & cùm dicit quòd ſingularitas & pluralitas nominis ſubſtãtiui attẽditur ſecũdum formam ſignificatam: quia ad plurificationem ſubſtantiuorum ſignificatur plurificatio naturæ & ſuppoſitorum. Et quãuis idem doctor in 3. ſen.dixerit oppoſitum,in ſumma tamen correxit ſe,ſicut de circũciſione & aliis paſsibus. Secus eſt de plurificatione adiectiuorum: quia ſecundum modum ſignificandi pluralitas adiectiuorum ſignificat plurificationem ſuppoſitorum,cùm differentia numeralis in adiectiuis fiat per ſuppoſita in diuinis:licet in creaturis ſimul inueniatur pluralitas naturarum accidentalium & ſubiectorum: nõ tamen in diuinis.¶Secunda concluſio: Nomina adiectiua adiectiuè tenta, prædicantur ſingulariter & pluraliter de perſonis.Dicimus enim quòd pater eſt ſapiens,& quòd Pater & Filius & Spiritus ſanctus ſunt ſapiens,& tres ſapientes,eò quòd ſingularitas vel pluralitas in adiectiuis attenditur ſecundum ſuppoſita.Nec oportet ſemper quòd terminus numeralis circa ſignificatum ſui determinabilis ſit idem: quia terminus numeralis per ſe primò ponit ſignificatũ ſuum circa ſuppoſitum determinabilis: & hoc tam in ſubſtantiuis quàm in adiectiuis.Sed in ſubſtantiuis concretis terminus numeralis etiam ponit ſignificatum ſuum circa ſignificatum determinabilis, cùm ſit ſubſtãtiuum ſignificans ſubſtantiam per modum ſubſtantiæ & per ſe ſubſiſtentis. Et quanuis Deus & habens deitatem idem ſignificent, non tamen habent eundem modum ſignificandi.Nec obſtat quòd hoc nomen(res)ſit ſubſtantiuum, & prædicetur de perſonis pluraliter: quia eſt tranſcendens. & ideo ſecundum quod pertinet ad relationem,

1.p.q.39.art.7.ad 2.

prædicatur

prædicatur pluraliter in diuinis. secundum verò ꝙ pertinet ad substantiam, prædicatur singulariter. Nec forma significata per hoc nomen (persona) est essentia, sed personalitas. Ideo non sequitur quòd si sint tres personæ, sint tres essentię. Non obstat pariter quòd Athanas. dicit, Non tres omnipotentes, æterni, vel immensi: sed, vnus omnipotens, æternus, & immensus. Quia accipiebat substantiuè. & quia sic accipiendo vtebantur hæretici, ne communicaremus in terminis cum eis, hoc dixit. Si verò prædicta verba accipiantur adiectiue, & cum declaratione, possunt pluraliter prædicari, secundum D. Thomam. ¶ Tertia conclusio. In nominibus essentialibus substantiuis concretis non solum attēditur res significata, sed etiam modus significandi. Et quia modus significādi sequitur modum essendi: ideo alius modus significandi est in nominibus substantiuis diuinis: & alius modus significādi in substātiuis creaturarum: & per consequens alio modo se habet hoc nomen (Deus) ad supponendū pro persona, quàm hoc nomen (homo:) quia humanitas quæ est forma, significata per hoc nomen (homo) realiter diuiditur in diuersis suppositis. Ideo per se supponit pro persona, etiam si nihil addatur, ad determinandum ipsum ad suppositum. Et quia veritas siue cōmunitas naturæ humanæ non est secundum rem, sed secundum considerationem rationis: ideo hoc nomen (homo) non supponit pro natura communi, nisi propter exigentiam alicuius adiuncti. Sed cùm forma significata per hoc nomen (Deus) scilicet essentia diuina siue deitas, sit vna & communis secundum rem: ideo quādo ponitur per se sine addito, supponit pro natura communi, & quandoq; etiam propter adiuncta: vt cum dicitur, Deus creat: quia adiectiuum conuenit subiecto ratione formæ, quæ est deitas. Quandoque verò propter adiunctum supponit pro persona, aliquando pro vna tantum: vt cum dicitur, Deus generat, aliquando pro duabus, vt cum dicitur, Deus spirat, aliquādo pro tribus, vt cum dicitur, regi seculorum, immortali, inuisibili, soli Deo honor & gloria. ¶ Ex his sequitur quòd hęc propositio est vera, Deus generat Deum filium. vnde in symbolo fidei dicitur, Deum de Deo: quia Deus à parte subiecti stat pro patre, cui cōuenit generare: & à parte prędicati stat pro filio, cui cōuenit gigni. Nō tamen sequitur quòd generet alium Deū, vel se Deum, sed filium, qui est Deus, & alius à patre. Hæc autem est falsa, Deus genuit se Deum, quia sensus est quòd pater genuerit seipsum, quòd est falsum & impossibile. Et quanuis hoc nomē (Deus) significet deitatem, vt in habente, sicut hoc nomen, homo, humanitatē: nō tamen eodem modo. Quia in Deo significat vnam naturam realiter communem, quod nō facit hoc nomen, homo. ideo hoc nomen, homo, per se & sine addito supponit pro supposito, & Deus pro natura, quæ tamen subsistit in tribus suppositis. Ideo cum supponit pro natura communi, supponit naturaliter, hoc est personaliter, quod nō facit hoc nomen, homo, sed simpliciter. Et cum natura diuina sit vna & singularis, facit propositionem singularem, secundum dominum Caietanū: licet hoc nomen, Deus, cōueniat aliquo modo cū termino cōmuni: quia vna natura diuina numero inuenitur in tribus suppositis, sed non natura termini communis, & ideo cùm dicitur, Deus creat, idem est dicere, ac si diceretur, hic Deus creat. Et similiter hæc propositio, Deus generat, est singularis, & supponit pro hoc vno Deo, licet trahatur ad standum pro persona patris, & valde impropriè additur ei signum vniuersale. quare hæc est valde impropria, Omnis deus generat. Nec ista, deus non generat, est sua contradictoria, cum ambæ sint falsæ: Primò affirmatiua, quia per eam datur intelligi, ꝙ omnis res quæ est Deus, generet: quod est manifestè falsum. Negatiua etiam est falsa, quia per eam datur intelligi, ꝙ generatio repugnet naturæ diuinæ, vt in tribus suppositis existens, cum nihil addatur, quod determinet eam ad personam filij vel Spiritus sancti. Et licet actiones sint suppositorum, non tamen sequitur quòd in hac propositione, deus creat, deus supponat pro suppositis, & non pro natura: Quia cùm hoc nomen deus, significet deitatem, vt in habente, & tria supposita habeant deitatem: hoc nomen, Deus, supponit pro natura & pro suppositis, indistinctè tamen. ¶ Quarta conclusio: Nomina personalia siue notionalia substantiua possunt prædicari de essentia in abstracto, non autem nomina personalia siue adiectiua, nisi aliquo substantiuo adiūcto: quia nomina essentialia substantiua possunt supponere pro supposito. & ideo propter identitatem naturæ cum suppositis sequentes propositiones conceduntur: Essentia diuina est pater, essentia diuina est filius, essentia diuina est Spiritus sanctus, & econuerso. Similiter istæ: Essentia diuina est paternitas, essentia diuina est filiatio, essentia diuina est processio, & essentia diuina est inspiratio, essentia diuina est innascibilitas. Similiter istæ, Deus generat Deum, Deus generatur, Deus est genitus, Deus inspirat, deus procedit: Essentia diuina est res generās, essentia diuina est res generata, essentia diuina est res inspirans, essentia diuina est res inspirata, & essentia diuina est res procedens: quia in illis contrahitur hoc nomen (Deus & essentia diuina) secundum adiunctum. & sic sensus huius, Deus generat, est: Deus pater generat: & ita proportionabiliter de aliis. & sensus huius, Essentia diuina est generās, est talis: Essentia diuina est pater, qui est res generans, & sic de aliis. Sed sequentes non conceduntur. Essentia diuina vel deitas generat, vel est generans, vel genita, vel spirat, aut procedit. Et ratio huius est propter diuersum modum significandi. licet enim secundum rem idem sit, Deus & deitas: non est tamen idem modus significandi vtrobique. Nam hoc nomē, Deus, significat essentiam diuinam, vt in habēte: & (vt dictum est) ex modo suæ significationis supponit pro persona. & sic ea quæ sunt propria personarum, possunt prædicari de hoc nomine, Deus, vt generans & genitus. Sed hoc nomē, essentia, deitas, vel diuinitas, nō habet ex modo suæ significationis, vt supponat pro persona: quia significat essentiam vt formā abstractam. & ideo ea quæ sunt propria personarum, in quibus distinguuntur abinuicem, nō possunt essentiæ attribui: quia significaretur ꝙ esset distinctio in essentia diuina, sicut in suppositis. Ideo hęc est falsa, Essentia diuina generat vel inspirat: & negatiua vera, cùm sint cōtradictoriæ, sicut dictū est de his duabus, Deus generat, & Deus nō generat. Vnde D. Aug. dicit ꝙ nulla res generat seipsam: sed si essentia diuina generaret essentiam, nō generaret seipsam: ergo aliquid aliud. quod est hære-

1 p.q.93. art.3.

1. Tim. 1.

1 p.q.39. ar.5. in cor. & ad 5.

In 1. de Tri.

ticum, cùm nihil ſit in Deo quod diſtinguatur à diuina eſſentia: licet aliquando ſancti doctores ad exprimendam vnitatem eſſentiæ expreſsius locuti ſint, quàm proprietas locutionis patiatur. Ideo tales locutiones non ſunt extendendæ, ſed exponendæ: vt ſcilicet nomina abſtracta exponantur per cōcreta. Et licet generatis nobis generētur ea quæ ſunt in nobis: & ſic generato filio generatur natura in eo, cùm nō cōmunicetur eadem numero à generāte, ſicut in diuinis, ideo non ſequitur quòd ſi filius Dei generetur, eſſentia diuina generetur. Nec etiam ſequitur, quòd ſi eſſentia diuina cum adiecto ſubſtantiuo perſonali ſupponat pro perſona (vt cum dicitur, Eſſentia diuina eſt pater) vbi hoc nomen eſſentia diuina reſpectu nominis perſonalis adiectiui ſupponit pro perſona. Quia hæc eſt differentia inter nomina adiectiua & ſubſtantiua: quia nomina ſubſtantiua ſupponunt pro ſuppoſito: nomina verò adiectiua non ſupponunt, ſed connotant formam per ea ſignificatā, adiacere ſuppoſito. Si obiiciatur quod
4.de Tri. D.Aug. dicit quòd pater eſt principium totius deitatis, ſed non eſt principium niſi generando vel ſpirando: igitur deitati conuenit generari & inſpirari. Dicendum quòd deitas, inquantum eſt vna in pluribus ſuppoſitis, habet quandam conuenientiam cum forma nominis collectiui. vnde cùm dicitur, Pater eſt principium totius deitatis, poteſt ſumi pro vniuerſitate omnium perſonarum, inquantum ipſe pater omnibus perſonis eſt principiū. Nec oportet quòd ſit principium ſuiipſius: ſicut aliquis de populo dicitur rector totius populi, non tamen ſuiipſius. vel poteſt dici quòd pater eſt principium totius deitatis: non quòd eam generet vel ſpiret: ſed quia generando vel ſpirando illam communicat. & ſic eſt principium totius deitatis, non abſolutè, ſed in filio & Spiritu ſancto.

Ver. 2. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM PATRIS.

1.p.q.33. art.2. CVm nomē proprium cuiuſlibet perſonæ ſit illud, quod ſignificat id per quod illa perſona diſtinguitur ab omnibus aliis, & prima perſona Trinitatis ſecundum ordinem originis diſtinguatur ab aliis per paternitatem quam ſignificat hoc nomen, pater: ſequitur quòd hoc nomen, pater, eſt propriū primæ perſonæ. vnde Pſal. Ipſe inuocauit me, Pater meus es tu. & Ioan.17. Pater manifeſtaui nomē tuū hominibus, &c. Et quia actiones naturales ad intra ſunt connaturales & æternæ: ideo potiores quàm actiones ad extra. & ſic paternitas æterna potior temporali, & iis quæ ex tēpore Deo conueniunt. Ideo Epheſ.3. Ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Et quia actiones ad extra ſunt cōmunes tribus perſonis, ideo in ordine ad creaturas hoc nomen, pater, eſt cōmune tribus perſonis: vt cū dicitur, Pater noſter qui es in cælis. Sed in creaturis non inuenitur perfecta filiatio ratione generationis, cum nō ſint eiuſdem naturæ numero, ſed ſolum ſecundū aliquā ſimilitudinem, quæ quātò perfectior fuerit, tantò perfectius appropinquat ad verā filiationis rationē. Dicitur enim Deus alicuius creaturæ
Iob.38. pater, ſecundū quandam ſimilitudinem veſtigij tantum. vnde Iob: Quis eſt pluuiæ pater, & quis genuit ſtillas roris? Alicuius verò creaturæ ſcilicet rationalis, ſecundū ſimilitudinē imaginis. vnde Moy-
Deut.32. ſes, Nōne ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, fecit te, & creauit te? Aliquorum verò eſt pater per ſimilitudinem gratiæ: & illi dicuntur filij adoptiui, ſecundū quod ordinantur ad hæreditatē æternæ gloriȩ per munus gratiæ acceptū, ſecūdum illud: Ipſe ſpiritus reddit teſtimoniū ſpiritui noſtro, ꝙ filij Dei ſimus, &c. Aliquorū verò ſecūdum ſimilitudinē gloriæ, prout iam gloriæ hæreditatē poſsidēt, iuxta illud: Gloriamur in ſpe filiorū Dei. Sic igitur patet ꝙ paternitas per prius eſt in diuinis, ſecundū quod
Rom.8. importat reſpectum originis perſonæ ad perſonam, quàm ſecundum quod importat reſpectū Dei ad
Rom.5. creaturam: ſicut verbū conceptū in mēte artificis per prius intelligitur procedere ab artifice, quàm artificiatum. ¶ Eſt etiam proprium patri eſſe principium de nō principio: cum ſecundum D. Auguſt. ſit
1.p.q.33. art.1. principiū totius deitatis. quod intelligendum eſt, prout dictum eſt in fine verſiculi præcedentis. Hoc enim nomē, principiū, nil aliud ſignificat, quàm id à quo aliud procedit. Cùm ergo pater ſit id à quo procedit filius, ſequitur ꝙ pater eſt principiū filij, licet nō ſit cauſa: quia principiū cōmunius eſt quàm cauſa, & cauſa quàm elementum. Quia hoc nomē, cauſa, importat diuerſitatem ſubſtātiæ, ſed non hoc nomen, principium. vnde dicimus punctum eſſe principium lineȩ, & non cauſam. Et cùm pater à nullo procedat, ſequitur ꝙ nō eſt de principio, quod ſignificatur per ingenitum. Notandum tamen quòd licet hoc nomē, principium, quantum ad id à quo nomen imponitur, videatur à prioritate ſumptum: non tamen ſignificat prioritatem, ſed originem. Non enim idem eſt id quod nomen ſignificat, & id à quo nomen imponitur, vt patet in hoc nomine, lapis, quod non ſignificat læſionem pedum, licet à læſione pedum ſit impoſitum. Et ideo filius & Spiritus ſanctus, ſecundum doctores Latinos, nō principiantur: Quia licet attribuamus patri aliquid authoritatis ratione principij: nihil tamen ad ſubiectionem vel minoritatem pertinens attribuimus filio vel Spiritui ſancto, vt vitetur omnis erroris occaſio. Nam fontalitas & authoritas nihil aliud ſignificant in diuinis, quàm principium: ſecundum quem modum dicit Hilarius, Donantis authoritate pater maior. ſed minor non eſt filius, cum vnum eſſe dona-
3. de Tri. tur. ¶ Eſt etiam proprium patri eſſe ingenitum. vnde Hilarius, Eſt vnus ab vno ſcilicet ingenito geni-
1.p.q.33. art. 4. tus, proprietate videlicet in vnoquoq; innaſcibilis originis. & ſic ingenitum ſignificat proprietatem
4.de Tri. innaſcibilitatis, & principium de non principio. Et quanuis ingenitum, ſecundum D. Aug. importet negationem generationis paſsiuæ (tantum enim valet ſicut non filius) tamen nō ſequitur quòd ingeni-
5.de Tri. tum non debeat dici propria notio: quia prima principia per negationes ſignificantur. ſicut dicimus punctum eſſe, cuius pars non eſt. Et accipitur ingenitum pro eo quod non eſt ab alio per generationē, vt perſona ſubſiſtens. & ſic non cōuenit filio nec Spiritui ſancto, nec etiā eſſentiæ diuinæ, de qua tamē poteſt dici, ꝙ eſt in filio & Spiritu ſancto, ab alio ſcilicet patre: ſed nō vt perſona ſubſiſtēs. Et ſicut genitum in diuinis importat relationem, ſic & ingenitū, cùm negatio reducatur ad genus affirmationis. non tamen ſequitur quòd per oppoſitionem proceſsionis quam pater habet ad Spiritum ſanctum, debeat poni alia proprietas ſeu notio, ſcilicet quòd ſit improceſsibilis: qui ꝓprietas patris, prout nō eſt ab alio,

alio, potius significatur per remotionem natiuitatis filij, quàm per remotionem processionis Spiritus sancti: tum quia processio Spiritus sancti non habet nomen proprium, vt dictum est, tum etiam quia præsupponit generationem filij. & ideo remoto à patre, quòd non sit genitus (cum tamen sit principium generationis) sequitur consequenter quòd non sit procedens processione Spiritus sancti: quia Spiritus sanctus non est generationis principium, sed à genito procedens. Ex his apparet quòd sunt duo nomina propria primæ personæ, scilicet pater & ingenitus: alia autem quæ ei conueniunt, vel idem significant, vel sunt communia patri & filio, vt inspiratio: vel sunt essentialia, hoc est significantia essentiam: & per consequens communia tribus personis.

Ver. 3. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM FILII.

A IN sacris literis legimus secundam personam in diuinis vocari verbum, iuxta illud: In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. & illud, Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Et sic si verbũ propriè accipiatur pro conceptu interiori intellectus, est nomen personale & proprium filij: quia conceptus mentis propriè significat aliquid ab alio procedens, quod pertinet ad rationem notionum personarum, eò quòd personæ diuinæ distinguuntur secundum originem: & persona quæ procedit in diuinis secundum emanationem intellectus, dicitur filius: & huiusmodi emanatio dicitur generatio. vnde relinquitur quòd solus filius dicatur propriè verbum. Et licet filius sit intelligens, nõ tamen vt verbum procedens. Notandum tamen quòd in verbo importantur duo respectus, vnus ad patrem, alius ad creaturas: Deus enim se cognoscendo cognoscit omnem creaturam. & ideo verbum in diuinis est repræsentatiuum omnium quæ à Deo intelliguntur. In nobis autem sunt diuersa verba, secundum quod diuersis actibus diuersa intelligimus. Sed quia Deus vnico actu se & omnia alia intelligit, necesse est quòd vnicum verbũ eius sit expressiuũ non solùm patris, sed etiam creaturarũ: ita tamen ꝙ respectu patris est tantũ expressiuũ siue repræsentatiuũ: respectu verò creaturarũ est nõ solum repræsentatiuũ, sed etiam factiuũ. Quemadmodũ & eius sciẽtia respectu eius est cognoscitiua: respectu tamẽ creaturarũ est cognoscitiua & factiua. ¶Filiũ Dei esse imaginẽ cõstat ex Apost. dicente, Qui est imago inuisibilis Dei, primogenitus creaturæ. & iterum: Qui cum sit splẽdor gloriæ, & figura substantiæ eius, &c. Et cum imago dicat repræsentationem & processionem, & ea quę important originem & processionem in diuinis sint personalia, sequitur ꝙ hoc nomẽ, imago, sit personale & propriũ filio. vnde D. Aug. dicit ꝙ solus filius est imago patris. Ad cuius euidentiã sciendũ est quid importet hoc nomen, imago, & quæ sint de ratione imaginis. D. Tho. dicit ꝙ de ratione imaginis primò est similitudo in natura specifica. Signũ autem speciei in rebus corporeis videtur esse figura. videmus enim quòd diuersorum animalium secundum speciem sunt diuersæ figuræ, non tamen semper diuersi colores. vnde si pingatur color alicuius rei in pariete, nõ dicitur imago, nisi depingatur figura. Sed neq; ipsa similitudo rei vel figuræ sufficit ad rationem imaginis: sed requiritur origo. Quia (vt D. Aug. ait) Vnũ omnium nõ est imago alterius, quia nõ est de illo expressiuũ. Notandũ tamẽ quòd imago alicui⁹ dupliciter inuenitur in aliquo: Vno modo in re eiusdem naturæ secundũ speciem: vt imago regis inuenitur in filio suo. Alio modo in re alterius naturę, sicut imago regis inuenitur in denario. Primo modo filius in diuinis est imago patris. Secundo autem modo homo dicitur imago Dei. & ideo ad designandam in hoc nomine imperfectionẽ imaginis, homo non dicitur propriè imago Dei, sed ad imaginem Dei: per quæ verba motus tendentis in perfectionem designatur. ideo de filio Dei dici non potest quòd sit ad imaginem, cum sit perfecta patris imago. Cum ergo filius in diuinis procedat à patre per modũ similitudinis in eadem natura non solum specifica, sed etiam numerali (vt dictum est) sequitur ꝙ est eius perfecta imago, & non Spiritus sanctus. licet aliqui doctores dixerint Spiritum sanctum esse imaginem, accipiẽdo imaginem pro perfecta similitudine in eadem natura. Latini tamen doctores attendentes quòd processio Spiritus sancti est per modum amoris, & nõ per modum similitudinis, negant imaginem à Spiritu sancto: Quia licet Spiritus sanctus habeat naturã patris sicut & filius: nõ tamẽ dicitur natus aut genitus, sed procedẽs: ita licet accipiat naturã similem patri, nõ dicitur imago: quia filius procedit vt verbum, de cuius ratione est similitudo ad id à quo procedit, non autem est de ratione amoris, quanuis conueniat amori, qui est Spiritus sanctus, qui est amor diuinus. Ex præmissis patet quòd solus filius potest dici vnigenitus.

1.p.q.34. art.1. — *Coloss.1.* — *Heb.1.* — *2.de Tri.* — *1.p.q.35. art.1.* — *In lib.83 q.* — *q.35.ar. 2.ad.3.* — *Gen.1.* — *Ioan.1.*

Ver. 4. DE NOMINIBVS PERTINENTIBVS AD PERSONAM SPIRITVS SANCTI.

B CVm processio in diuinis, quæ est per modũ amoris, nõ habeat propriũ nomen, sequitur relationes, quæ secundũ hãc processionẽ inueniũtur, esse innominatas, ideo persona secundũ hanc processionem procedens, non habet nomẽ propriũ. Sed ex vsu loquentiũ sunt accõmodata quædam nomina, ad significandas prædictas relationes, quæ sunt nomina processionis & inspirationis, quæ secundum proprietatem significationis significant actus notionales. & sic ad significandam diuinam personam, quę procedit per modum amoris, accõmodatum est hoc nomen, Spiritus sanctus. vnde Christus, Euntes in mundũ, vniuersum docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti. & D. Ioan. Tres sunt qui testimonium dant in cælo, Pater, Verbum, & Spiritus sanctus, & hi tres vnum sunt. Licet enim pater sit spiritus & sanctus, similiter & filius (vt in multis passibus sacrę scripturæ inuenitur) tamen hoc nomen, Spiritus sanctus, in vim vnius dictionis ex vsu scripturæ & Ecclesiæ est accommodatum ad significandam vnam trium personarũ, scilicet illam quę procedit per modũ amoris, qui ab Athanasio dicitur procedens à patre & filio scilicet æqualiter ab vtroque. Licet aliquãdo dicatur procedere principaliter vel propriè à patre, eò quòd filius virtutem inspirandi habet à patre. Cùm igitur æqualiter procedat à patre & filio, sequitur quòd pater & filius sunt vnum principium Spiritus sancti. Vnde D. August. 7. de Trinitate dicit, Pater & filius non sunt duo principia,

1.p.q.36. art.1. — *Matth. vlt.* — *1. Ioan.5.* — *Pater & filius sunt*

vnum principium Spiritus sancti. sed vnum tantùm: quia pater & filius in omnibus vnum sunt, in quibus non distinguuntur per relationes oppositas. & cùm in hoc quod est esse principium Spiritus sancti, non opponantur relatiuè, sequitur quòd sunt vnum principium. Et quanuis hoc nomen, principium, significet proprietatem, significat tamen eam per modum substantiui: sicut hæc nomina, pater & filius, etiam in rebus creatis. vnde numerum accipiunt à forma significata, sicut alia substantiua. Et si attendatur virtus inspiratiua, Spiritus sanctus, qui procedit à patre & filio, inquantum pater & filius sunt vnũ in virtute inspiratiua, quodam modo significat naturam cum proprietate. Nec est inconueniẽs vnam proprietatem esse in duobus suppositis, quorum est vna natura. Si verò considerentur supposita inspirationis: sic Spiritus sanctus procedit à patre & filio, vt sunt plures: procedit enim ab eis vt amor vnitiuus duorum. Et cùm dicitur, vnum principium spiritus sancti est pater & filius, hoc nomen, principium, non supponit pro vna persona tantùm, sed pro duabus simul confusè & indistinctè. Notandum tamen quòd cum nomina adiectiua accipiant secundum numerum supposita, & substantiua secundum formam, & hoc nomen, spirans, sit adiectiuum, &, spirator, sit substantiuum, possumus dicere quòd pater & filius sunt duo spirantes, & non duo spiratores, propter vnam spirationem. ¶Hoc nomen, amor, secundum D. Grego. est nomen proprium spiritus sancti. dicit enim quòd ipse Spiritus sanctus est amor. quod intelligendum est quando accipitur personaliter, inquantum vtimur nomine amoris ad exprimendam habitudinem rei quæ procedit per modum voluntatis: sicut verbum exprimit habitudinem rei quæ procedit per modum intellectus. Si verò amor non dicat nisi habitudinem amantis ad rem amatam, est nomen essentiale, & conuenit tribus personis. Ex quo sequitur quòd si amor essentialiter sumitur, non se diligũt Spiritu sancto. Sed secundũ quod diligere & amor accipitur rationaliter, nil aliud est quam spirare amorem: sicut dicere, est producere verbum. & florere, producere florem. ita pater & filius diligunt se Spiritu sancto, siue amore procedente se diligunt ac etiam nos. ¶Hoc etiam nomen, donum, conuenit filio & Spiritui sancto. De filio enim legimus, Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. & Ioan.3. Sic Deus dilexit mundum, vt vnigenitum suum daret. De Spiritu sancto dixit Christus: Si vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis pater vester de cælo dabit spiritum bonum petentibus se? & Ioan.14. Ego rogabo patrem meum, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternum, spiritum veritatis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd in nomine doni importatur habitudo alicuius, ad hoc quòd alteri donetur. Quod autem donatur, habet habitudinem ad id à quo donatur, & ad id cui donatur. Non enim daretur aliquid ab aliquo, nisi esset eius. Persona autem diuina dicitur esse alicuius, vel secundum originem (vt filius est patris) vel inquãtum ab aliquo habetur. Habere autem dicimur id, quo liberè possumus vti, vel frui vt volumus. & per hunc modum diuina persona non potest haberi, nisi à rationali creatura Deo coniuncta. Aliæ enim creaturæ moueri possunt à diuina persona: non tamen sic quòd in potestate earum sit frui diuina persona, aut vti effectu eius, ad quod pertingere potest rationalis natura, cùm sit particeps diuini verbi, vt possit liberè Deum cognoscere: & particeps procedentis amoris, vt possit eum rectè amare. ideo sola intellectualis natura potest habere diuinam personam. sed ad hoc non potest peruenire virtute propria: ideo oportet quòd ei detur. Hoc enim dari dicimus, quod aliunde habemus. Et quia persona patris non procedit ab alia, ideo non datur, sicut filius & Spiritus sanctus, qui propter donationem non separantur à donante: quia hæc donatio non importat nisi processionem originis, quæ est secundum æqualitatem & infinitatem naturæ. Notandum tamen quòd quando hoc nomen, donum, sumitur personaliter in diuinis, est proprium nomen spiritus Sancti. Pro cuius notitia aduertendum est quòd donum propriè est datio & traditio irreddibilis: quia non datur spe retributionis. & sic importat gratuitam donationem. Ratio autem gratuitæ donationis est amor. ideo enim damus aliquid gratis alicui, quia volumus ei bonum. Primum ergo quod damus ei, est amor quo volumus bonum. Hinc est quòd amor habet rationem primi doni. & per hunc modum D. August. dicit, Per id quod est spiritus sanctus, multa propria dona diuiduntur in membris Christi. Nec obstat quòd filius datus est nobis: quia sicut filius procedit per modum verbi (de cuius ratione est quòd sit similitudo sui principij) tamen propriè dicitur imago, & non Spiritus sanctus, licet sit similis patri, vt dictum est. ita etiam Spiritus sanctus, qui à patre procedit, vt amor, dicitur donum: quãuis etiam filius detur. Hoc enim ipsum quòd filius est nobis datus, ex patris amore processit, secundũ illud: Sic Deus dilexit mũdum, vt filium suum vnigenitum daret.

In homi.pẽte. — *1 p.q.37. art.1.* — *1.p.q.38. art.1.* — *Esa.9.* — *1.p.q.38. art.2.*

Ver. 5. DE NOMINIBVS ESSENTIALIBVS, ATTRIBVTIS PERSONIS.

1.p.q.39. art.7. AD manifestationem fidei conueniens fuit vt quędam nomina essentialia appropriarentur & attribuerentur personis: quia licet trinitas personarum demõstratiuè probari non possit: conuenit tamen vt per aliqua nomina magis manifesta nobis notificetur & declaretur. Sed quædam sunt nomina importantia essentialia attributa, quæ sunt manifestiora secundum rationẽ, q̃ propria nomina personarum, cum ex creaturis per certitudinem possimus venire in cognitionem essentialium attributorũ, & non in cognitionem proprietatum personalium. Sicut igitur similitudine vestigij vel imaginis in creaturis inuenta, vtimur ad manifestationem diuinarum personarum, ita essentialibus attributis. Et hæc manifestatio personarum per essentialia attributa dicitur appropriatio. Possunt autem manifestari personæ diuinæ per essentialia attributa dupliciter: Vno modo per viam similitudinis: & sic ea quę pertinent ad intellectum, appropriantur filio, qui procedit per modum intellectus, vt sapientia, &c. Alio modo per modum dissimilitudinis: sicut potentia appropriatur patri, vt D. August. ait: Quia patres apud nos solent esse propter senectutem infirmi. Ne tale quid suspicemur de Deo, attribuimus ei potentiam. Vnde in symbolo fidei dicitur, Credo in vnum Deũ patrem omnipotentẽ. Appropriata C

personæ patris sunt,æternitas,vnitas,potentia,& ex quo. Appropriata personæ filij sunt,species,ęqualitas,sapientia,veritas,& per quem. Appropriata verò personæ Spiritus sancti sunt,vsus,concordia siue cõnexio,bonitas,&in quo. Horũ declarationẽ diffusè prosequitur Diuus Thomas in 1.p.q.39.ar.8.

§. 5. DE MISSIONE DIVINARVM PERSONARVM.

A EX sacris literis apertissimè constat, missionem conuenire filio & spiritui sancto. De filio quidem habetur Ioan.4. Meus cibus est vt faciam voluntatem eius qui misit me. & Ioan. 8. Non sum ego solus,sed & qui misit me pater. & in eodem, Qui me misit,mecum est. De spiritu sancto verò habetur Ioan.14. Cùm venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre. & Ioan. 16. Si non abiero, paracletus non veniet ad vos. Si autem abiero,mittam eum ad vos. Ad cuius euidentiam sciẽdum est quòd in nomine & ratione missionis duo importantur. Quorum vnum est habitudo missi ad eum à quo mittitur. Per hoc autem ꝙ aliquis mittitur,ostenditur processio quædam missi à mittente, vel per imperiũ (sicut dominus mittit seruum) vel per cõsilium (vt si dicatur consiliarius mittere regem ad bellũ, quia consulit. Et hoc modo Apostoli audientes quòd Samaria recepisset verbum Dei, miserunt ad eos Petrum & Ioannem,vt acciperent spiritum sanctum) vel per originem, vt si dicatur quòd flos emittitur ab arbore. Ostenditur etiam habitudo ad terminum ad quem mittitur, vt aliquo modo ibi esse incipiat, vel quia prius ibi omnino non erat,vel quia incipit ibi aliquo modo esse quo prius non erat. Inquantum ergo missio importat processum originis à mittente, & inquãtum importat nouum modum essendi scilicet per aliquem nouum effectum in eo ad quem mittitur,conuenit filio & spiritui sancto, secũdum quod filius incœpit esse in mũdo per carnem assumptam, & tamẽ antè erat in mũdo,vt dicitur Ioan.1. Et spiritus sanctus dicitur esse missus à patre & filio,in columbæ specie,& in specie linguarum,ad aliquos speciales effectus. Et quanuis in omni missione quę fit per imperium vel consiliũ,mittens sit maior misso,potentia vel sapiẽtia,& missum separetur à mittẽte,& deserat locum à quo, & incipiat esse de nouo in loco ad quem. hoc tamẽ nõ oportet ꝙ sit in diuinis, vbi missio nõ importat nisi processionem originis: quæ est secundum æqualitatem & absque separatione, & noui loci acquisitione,cùm nõ fiat per motum localem. ¶Ex præmissis apparet primò, quòd si missio accipiatur quãtum ad secundam habitudinem,nõ est ęterna,sed temporalis. vnde Apost. Cùm venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum. Secũdò apparet ꝙ cum pater nõ procedat ab alio, ei non cõuenit mitti. vnde D. Aug. Solus pater nũquàm legitur missus,sed filius & spiritus sanctus. Et licet pater possit nouo modo esse in creaturis,sicut filius & spiritus sanctus,vt in voce audita,in trãsfiguratione: quia tamen non procedit per originem ab alio,non mittitur. Missio filij & spiritus sancti est duplex scilicet visibilis & inuisibilis. Visibilis est per effectus visibiles oculis corporalibus præsentatos,& non per imaginariã visionem. & circa huiusmodi missionem est diuersitas inter missionem filij,& spiritus sancti: Quia filius in missione visibili specialiori modo missus est,quàm spiritus sanctus: cum carnem siue naturã humanam (in qua visibilis apparuit) assumpserit ad vnitatem suppositi. Sed spiritus sanctus non assumpsit ad vnitatem suppositi columbam aut igneas linguas. quia nõ assumpsit ad aliquid agendum, sed tãtum ad significãdum. Et ideo nõ oportuit quòd durarent,nisi quãdiu peragerẽt officium. Et quãuis illæ creaturæ visibiles,vt columba & igneæ linguæ,fuerint dispositæ ministerio angelorũ (vt D. Aug. dicit) nõ tamen ad significandam personam angeli vel angelorum, sed ad significandam personam spiritus sancti. Cum igitur spiritus sanctus esset in illis,sicut signatum in signo,propter hoc spiritus sanctus secundum eas mitti dicitur,& non angelus. Et cùm creaturæ visibiles,secundum quas spiritus sanctus missus est,non fuerint assumptę ad vnitatem personæ,sicut natura humana à filio: ideo spiritus sanctus nõ dicitur minor patre, secundum naturam assumptam: sicut filius secundum naturam humanam.

1.p.q.43. art.1. Ioan.8. Ioan.14. Ioan.16. Act.8. Ioan.1. Galat.4. 2.de Tri. Matt.17. 3.li.de Tri.

CONTINVATIO DICENDORVM.

B VIsis & succinctè declaratis terminis ad mysterium sanctissimæ Trinitatis pertinentibus, sine quorum notitia mysterium incarnationis filij Dei intelligi non potest, nunc ad illud aliqualiter enucleandum procedendum est.

DE MYSTERIO INCARNATIONIS FILII DEI. CAP. XX.

C FIlij Dei incarnationis mysterium in sacris literis, tam in antiquo quàm nouo testamento, per sacramentum matrimonij est declaratum. In antiquo quidem, cum dicitur, Tanquam sponsus dominus procedens de thalamo suo. & Sap. 8. Hanc amaui, & exquisiui sponsam mihi assumere. & Esa.62. Gaudet sponsus super sponsam. & Iohel.2. Egrediatur spõsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. In nouo verò, Matth. 25. Media nocte clamor factus est, ecce sponsus venit. & Matth.9. Non possunt filij sponsi lugere quandiu cum eis est sponsus, &c. & Ioan. 3. Qui habet sponsam sponsus est. & Mar. 2. Nunquid possunt filij nuptiarum quandiu cum illis est sponsus, ieiunare? Non est clarior nec magis accommoda similitudo, ad intelligendum mysterium incarnationis filij Dei, quàm matrimonij: & vix absque illa intelligi potest. Ideo est bene notanda, contemplanda, & conferenda. Apost. dicit, Sacramentum hoc (scilicet matrimonij Adam & Euæ) magnum est: Ego autem dico in Christo & Ecclesia. Per quæ verba duplex matrimonium spirituale siue vnionem Christi nobis explicauit. Primum est personæ filij Dei cum natura humana, cum dixit, In Christo. & hoc matrimonium siue vnio Christi cum natura humana, dicitur Incarnatio Filij Dei. Secundum verò est matrimonium & vnio filij Dei incarnati cum Ecclesia. hoc denotat hæc coniunctio copulatiua adiuncta, & Ecclesia. ¶Quo ad primum matrimonium siue vnionem filij Dei cum natura humana (de qua nunc tractandum est) similitudo maxima cũ carnali matrimonio apparet: quia certum est ꝙ omnes penè cõditiones,quas in carnali matrimonio videmus inter homines obseruari, fuerũt obseruatæ in incarnatione filij Dei. In matrimonio enim carnali quędam sunt antecedẽtia,

Psal.18. Ephes.5. Duplex matrimonium filij Dei. In matrimonio tria communiter obseruantur.

quædam concomitantia, quædam consequentia. Primò sunt sponsalia, quæ præcedunt nuptias: Secundò sunt nuptiæ & donatio mutua contrahentium, quam concomitatur hinc inde communicatio omnium bonorum & titulorum respectiuè. Tertiò sunt consequentia scilicet fidelis cohabitatio & generatio. Hæc omnia perfectiori & eminentiori modo obseruata fuerunt in filij Dei incarnatione, quàm in matrimonio carnali. ¶Primò fuerũt sponsalia siue promissio de futuro cum Abraham, Geñ.22. Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. deinde cum Dauid, vt ipse testatur: Iurauit Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: de fructu vẽtris tui ponam super sedem tuã. Ideo D. Hiero. exponens illud Matt.1. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. dicit: Horum dicitur filius, quia ad hos tantum de Christo facta fuit repromissio. ¶Secũdò fuerunt nuptiæ, hoc est cõsensus mutuus hincinde, quando D. Virgo dixit, Ecce ancilla Domini, & c. fuit hincinde facta donatio. natura humana dedit filio Dei animam & corpus: & filius Dei dedit naturæ humanæ suũ esse personale siue suam personalitatem. Fuit etiam hincinde bonorum communicatio: quia filius Dei communicauit naturæ humanæ suum existere, & omnia personalia & attributa, ac etiam essentialia, & ex consequenti quæcunque cõueniunt essentiæ diuinæ: sic quòd propter hanc communicationem prędicantur nunc de supposito in quo natura humana subsistit. Et sic natura humana est donata honoribus, priuilegiis, titulis, & prærogatiuis personæ filij dei, sicut vxores illustrantur radiis virorum. vnde dicimus, ab eo tempore quod homo est filius Dei & Deus, dicimus pariter quòd homo est omnipotens, creator & gubernator omnium, immensus, æternus, & sic de aliis nominibus, quę pertinent ad essentiam vel personam filij Dei, & ad suum existere personale, propter quòd eam portat & sustinet. Natura etiam humana communicauit personæ filij Dei suos titulos siue conditiones. Et sic filius Dei nominatur homo, & per consequens dicimus quòd Deus est homo, quòd Deus est corporalis, passibilis, mortalis, passus, & mortuus. & sic de aliis naturæ humanæ conditionibus, quæ non important defectum vel deformitatem. Non enim dicimus quòd in Christo fuerit ignorantia aut fides. Et quia natura humana non habet proprium esse existentiæ, sed subsistit in esse existentiæ, filij Dei: ideo non dicimus quòd in Christo sint duo supposita. quia non sunt duo existentes, quia essent duæ personæ. Neque posset dici homo, neq; homo deus. Et sic filius dei non assumpsit hominem, sed naturã humanã. Et licet Damas. dicat ꝙ filius dei assumpsit naturã humanã in athomo, hoc est in indiuiduo: illud tamẽ nõ est aliud à supposito increato, quod est persona filij dei: alioquin oporteret ꝙ omni homini cõueniret esse verbum dei. Nec oportet ꝙ omne indiuiduum in genere substãtiæ etiam in rationali natura habeat rationem suppositi aut personæ, sed solum quãdo per se existit, & nõ quãdo existit in alio: vt apparet in manu & aliis membris corporis, quę nõ sunt supposita, cum nõ habeãt esse per se, sed subsistant in corpore. Sic in proposito, cùm natura humana vnita verbo nõ habeat proprium esse existẽtiæ, sed subsistat in esse existẽtiæ verbi diuini, nõ est suppositum, nec persona. Nõ sequitur tamẽ quòd sit accidẽs, cùm sit apta nata habere proprium esse. Nam si de potẽtia absoluta dimitteretur à filio dei, statim flueret ab ea esse existẽtiæ proprium, sicut in nobis. Nec sequitur etiam quòd natura humana fuerit imperfecta propter defectum proprij esse, cum fuerit assumpta ad nobilissimum esse diuinum. ¶Tertiò in incarnatione & matrimonio filij dei cum natura humana fuerunt consequentia ad matrimonium scilicet fidelis & indiuidua cohabitatio. Natura enim humana in Christo inuiolatam fidem siue fidelitatem seruauit filio dei. vnde dicebat, Qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum: quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Nec obstat quòd Christus mortuus est, & quòd in triduo nõ fuerit homo, cùm anima eius fuerit à corpore separata, aliàs nõ fuisset mortuus, nec resurrexisset: Quia licet filius Dei in illo triduo desierit esse homo, propter separationem partium: nõ tamẽ desiit esse Christus, propter suppositationem earùm. Vnde Damas. dicit: Quod semel assumpsit filius dei, nunquam dimisit. Et Iudæi dicebant, Nos audiuimus ex lege quòd Christus manet in æternum, & quomodo tu dicis oportet exaltari filium hominis? Et Christus approbauit fidem illorum, dicens: Adhuc modicum lumen in vobis est. ¶Matrimonium filij dei cum natura humana in communicatione huius esse incomparabiliter excedit matrimonium carnale, in quo nõ cõmunicatur esse existentiæ. Nec inuenitur aliquis maritus, qui semper portet vxorem suam, sicut filius dei naturam humanam. De hoc incarnationis matrimonio exponi potest prophetia Adæ cõsentientis matrimonio Euæ ex costa sui lateris formatæ, dicentis: Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea: Quia natura humana in Christo est corpus ex ossibus & carne Christi, hoc est ex D. Virgine, quæ dicitur specialiter caro Christi, propter specialem præseruationem à peccato originali. Alij enim omnes sunt natura filij iræ, & per consequens diaboli: quia habent characterem eius scilicet originale peccatum. Pręterea sicut in matrimonio carnali relinquit homo patrem & matrem, vt adhæreat vxori suæ: sic Christus vt adhęreret naturæ humanę, reliquit patrem. vt habetur Ioan.6. Exiui à patre, & veni in mundum. & Hiere.12. Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. Reliquit pariter & matrem, hoc est D. Virginem. vnde Ioan.6. Iterum relinquo mũdum, & vado ad patrem scilicet in die resurrectionis & in die ascensionis, quando cum natura humana, vxore sua, ascendit ad cælos, & sedet à dextris dei. ¶Sed difficultas est nõ modica, Quomodo filius dei reliquit patrem, cùm dixerit Philippo, Qui videt me, videt & patrem. Nõne credis quod ego in patre, & pater in me est? & iterum, Pater in me manens ipse facit opera. Quomodo ergo reliquit patrem & matrem, cùm filius dei secundum naturam diuinam non habeat matrem? nec vnquã D. Virgo fuerit ab eo separata, sed semper vnita per gratiã? Circa hæc oportet cautè ambulare, & bene intelligere hãc dimissionem. Certum est enim filium dei à patre fuisse relictum. Vnde clamabat, Heli Heli, Lamasabathani, quod interpretatur: deus meus, deus meus, vt quid dereliquisti me? & patrem à filio ex authoritatibus allegatis; ac etiam reliquisse matrem in hoc mũdo.

Psal.126.

3.p.q.3.art.6.ad.3.

3.p.q.16.art.2.

3.p.q.7.& 14.& 15.

In Christo nõ sunt duo supposita.

3.p.q.2.art.2.& 3.3.li.

Ioan.8.

Ioan.12.

Gen.2.

Ephe.2.

Quomodo filius dei reliquit patrẽ & matrem.

Ioan.19.

Act.1.

Ad horum

Ad horum euidentiam ſciendum eſt in primis,quòd prædicta authoritas Ioannis 19. intelligitur de ipſo Chriſto,prout dicit ſuppoſitum in duabus naturis ſcilicet diuina & humana,quam pater permiſit pati ſecundum portionem inferiorem & in carne,abſque ſpeciali conſolatione, imò ſuſtinuit eum in paſsione pluſquam naturaliter pati potuiſſet:fuiſſet enim in horto & flagellatione ac coronatione mortuus,niſi Deus pater ſpecialiter præſeruaſſet eũ.Sed alio modo debet intelligi alia dimiſsio ipſius Chriſti,qua exiuit à patre & venit in mundum:quia antequàm veniret in mundum,non habebat naturam humanam,neque matrem.Et ideo oportet quòd illa dimiſsio intelligatur de ſecunda perſona in diuinis,non quidem ita quòd aliquãdo fuerit filius ſine patre, quia ſemper & in patre & pater in illo: ſed intelligitur quo ad aliquem effectum perſonalem,quia ſcilicet contraxit matrimonium cum natura humana,& aſſumpſit eam ad ſuũ eſſe perſonale,& non pater.Ideo non dicimus quòd pater in diuinis ſit homo,neque quòd homo ſit pater in diuinis:ſicut etiam non dicimus quòd pater in diuinis ſit filius,vel econuerſo.Similiter nõ aſſumpſit naturam D.Virginis,quæ eſt eius mater,ad ſuum eſſe perſonale.& ſic non dicimus quòd D.Virgo ſit Deus,aut filius Dei,aut ſecunda perſona Trinitatis: nec attribuimus ei alia prædicata eſſentialia.Nec dicimus quòd filius Dei ſit mulier,ſicut dicimus quòd filius Dei eſt homo,& filius hominis,hoc eſt D.Virginis.Communicatio enim (quam theologi vocant idiomatum,ſiue attributionem prædicatorum eſſentialiũ & perſonalium)non poteſt fieri duabus naturis ſeparatis,niſi illæ hypoſtaticè vniantur in vno ſuppoſito,hoc eſt niſi ſit vnum ſuppoſitum ſuſtinens & terminans illas duas naturas.ſicut in Chriſto,in quo vtriuſque naturæ ſuppoſitum hypoſtaſis & perſona eſt filius Dei:qui terminat naturam diuinam per generari ſiue per æternam generationem paſsiuam.Terminat etiam naturam humanam communicando ei ſuam perſonalitatem,quam non cõmunicat pater nec ſpiritus ſanctus.Ideo non dicuntur terminare naturam humanã,& per conſequens nec incarnari.Quia ſi terminarent ſicut filius,tunc vnus homo diceretur pater & filius & ſpiritus ſanctus,& Trinitas ſiue tres perſonæ eſſent vnus homo,propter vnam naturam humanam:ſicut propter vnam naturam diuinam dicuntur vnus Deus,& omnia alia notionalia,quæ pertinẽt ad perſonas,attribuerentur vni homini.veruntamen hoc non fuit conueniens,vt tres perſonæ aſſumerent vnam naturam humanam:ſed congruum fuit quòd ſolus filius vniretur & terminaret naturam humanam ratione finis vnionis,qui eſt impletio prędeſtinationis eorum qui præordinati ſunt ad hæreditatem cæleſtem, quæ non debetur niſi filiis,ſecundum illud:Si filij & hæredes.Et ideo congruum fuit quòd per eum qui eſt filius naturalis, homines participarent ſimilitudinem huius filiationis. vnde Apoſt. ibi dicit, Quos præſciuit,hos & prædeſtinauit conformes fieri imagini filij ſui. Præterea incarnatio facta fuit in remedium peccati Adæ,qui peccauit appetendo ſcientiam,vt patet ex verbis ſerpentis promittentis homini ſcientiam boni & mali.Ideo conueniens fuit,vt qui per inordinatũ appetitum ſcientiæ receſſerat à Deo,per verbum veræ ſapientiæ reduceretur in Deum,& inſtrueretur ab eo, ſicut diſcipulus per magiſtrum,per hoc quòd recipit verba magiſtri. Vnde Eccle.1.dicitur, Fons ſapientiæ in excelſis.& ne eadẽ perſona diceretur pater & filius.¶Sed adhuc manet difficultas,quomodo ſolus filius dicatur cõtraxiſſe matrimoniũ cũ natura humana, & non pater. Quia vel hæc vnio ſiue aſſumptio, quam fecit filius Dei,eſt aliquid reale,vel non.Si ſecundum,ſequeretur quòd myſterium incarnationis filij Dei eſſet vnum purum ens rationis fictitium.& ſic Chriſtus nõ poſſet realiter dici filius Dei: nec filius Dei realiter diceretur homo,ſed ſecundum rationem duntaxat,quod eſt hæreticum. Si primum,vel in vnione filij eſt aliquid extrinſecum toti Trinitati, vel intrinſecum. Si extrinſecum, ergo adeò bene terminant naturam humanã pater & ſpiritus ſanctus,ſicut filius:cùm opera trinitatis ad extra ſint indiuiſa,& tantum operetur vna perſona quãtum alia, alioqui non eſſet vna vnitas diuinitatis, neque æqualitas perſonarũ.Si intrinſecum,ergo nil reale ponit in natura humana,cum omne reale exiſtens in creatura ſit extrinſecum ipſi Trinitati.Præterea aſſumptio dicitur eſſe facta ad idem eſſe exiſtentiæ:ſed idem eſt eſſe exiſtentiæ patris & filij & ſpiritus ſancti,cum ſit idem cũ eſſentia diuina,quę non eſt niſi vna numero,vt dictum eſt:igitur &c. ¶Tota difficultas conſiſtit in illa terminatione, & quomodo filius realiter terminet & non pater:cum omnes tres perſonæ ſubſiſtant in vno eſſe exiſtentiæ quod communicatur,videntur omnes terminare.Nec clarè apparet quid amplius habeat natura aſſumpta ex illa terminatione perſonali à filio,quam à patre & ſpiritu ſancto. ¶Ad huius difficultatis elucidationem ſciendum eſt primò,quòd hoc matrimoniũ, vnio & aſſumptio, de qua hic loquimur, nil aliud eſt quàm quædam relatio,conſiderata inter naturam humanã & diuinam,prout conueniunt in vna perſona filij Dei.Sed omnis relatio quæ conſideratur inter Deum & creaturam,eſt realiter in ipſa creatura.In Deo autem non eſt realiter,ſed ſecundum rationẽ tantum. Dicitur tamen Deus vnitus realiter creaturæ,eò quòd creatura eſt realiter vnita Deo,abſque tamen Dei mutatione.Nõ enim apud eum eſt tranſmutatio,&c.Et cùm eſſentia relationis ſicut motus pendeat ex fine vel termino, & eſſe eius à ſubiecto,& vnio relatiua non habeat eſſe niſi in creatura:ſequitur quòd hæc vnio,qua natura humana aſſumpta eſt à filio Dei,habeat eſſe creatũ.Et quanuis homo dicatur creator propter vnionem,non tamen ſequitur quòd vnio ſit creatrix,ſecundum regulam Topicam,propter vnumquodq; tale &c.quæ fallit in hoc caſu,cùm homo dicitur Deus & creator propter terminum vnionis: quia ꝙ aliquid dicatur creatum,reſpicit magis eſſe quàm rationem ſuæ eſſentiæ. ¶Secundo notandum eſt ꝙ hoc matrimonium dicitur vnio,aſſumptio,incarnatio, & humanatio,differenter tamen: Quia omnis relatio quæ recipit eſſe ex tempore,cauſatur ex aliqua mutatione.Mutatio autẽ eſt in actione & paſſione.Ideo dicendum eſt quòd principalis differentia inter aſſumptionem & vnionem eſt,quòd vnio importat ipſam relationem,aſſumptio autem actionem,ſecundum quam dicitur aliquid aſſumptum. Ex hac differẽtia oritur alia:quia aſſumptio dicitur ſicut in fieri,vnio autem ſicut in facto eſſe.& ideo

[Marginal notes: 3 p.q.43. art.6.ad 3. & ar.8. — Rom.8. — 3.p.q.2. art.7. — 3 p.q.2. ar.7.ad 2. & 3. — 3.p.q.2. art.8.]

vniens dicitur esse vnitum, sed asumēs non dicitur asumptū. Natura enim humana in cōcreto significatur, vt in termino asumptionis ad hypostasim diuinā, per hoc quòd dicitur homo. vnde dicimus quòd filius Dei, qui est sibi vniens naturam humanam, hoc est homo: sed natura humana in se cōsiderata, hoc est in abstracto, significatur vt assumpta. Ideo non dicimus quòd filius Dei sit natura humana, nec econuerso. Ex hac secunda differentia sequitur tertia, Quòd relatio æquiparentiæ non se habet magis ad vnum extremum, quàm ad aliud: actio autem & passio aliter se habent ad agens & patiēs, & ad diuersos terminos. Et ideo assumptio significat & importat terminum à quo & ad quem, dicitur enim assumptio, quasi ab alio ad se sumptio. Vnio autem nihil horum importat aut determinat. ideo indifferēter dicitur quòd natura humana est vnita diuinæ, & econuerso. non tamen dicitur natura diuina assumpta ab homine, sed bene econuerso: quia natura humana assumpta est ad personalitatem diuinam. Incarnatio autem & humanatio determinant id cui facta est copulatio ex parte assumpti, quod est caro vel natura humana. & sic dicimus quòd verbum caro factum est, & incarnatum, hoc est carni vnitum, & caro ei. dicimus pariter quòd verbum est humanatum, hoc est natura humana vnita est verbo, vnione hypostatica ad suum esse personale, absque tamen verbi mutatione. Et his patet ꝙ assumptio & vnio non eodem modo se habēt ad terminū. Et ideo vniens & assumens nō sunt omnino idē: quia omnis persona assumens est vniens, sed non econuerso. Nam persona patris vniuit naturam humanam, filio, & non sibi. Ideo dicitur vniens, sed non assumens, quasi ad se sumens. & eodem modo dicendum est de Spiritu sancto. Persona autem filij, quę sibi vniuit naturam humanam, dicitur vniens & assumens siue terminans, & non pater aut spiritus sanctus: quanuis ad ea quæ pertinent ad actionem & vnionem ad esse existentiæ, æqualiter concurrant. Quia cum assumptio duo importet scilicet actum assumentis, & terminum: Actus autem assumētis procedit ex diuina virtute, quæ est communis tribus personis: sed terminus assumptionis est persona: & ideo illud quod est actionis, est commune tribus personis: sed illud quod pertinet ad relationē termini, ita conuenit vni personæ, quòd non alteri. Tres enim personæ fecerunt, vt humana natura vniretur vni personæ filij Dei. & sic à patre & spiritu sancto volente filio ordinatum fuit, vt natura humana terminaretur, & per cōsequens assumeretur à filio, vt speciale instrumentum coniunctum ad operādum operationes proprias personæ filij dei, quæ sunt illuminare mentes, mūdare à peccato, & introducere ad perfectionem hæreditatis æternæ. & propter hoc haberet nomina propria personæ filij dei, & proprietatū eius, & ex consequenti essentialia. Quia quicquid conuenit essentiæ, conuenit personæ, sed non ecōuerso. Similitudo solet dari de duobus induentibus tertium, qui etiam se iuuat vt induatur. Quilibet operatur, etiam ipse qui induitur: & tamē vnus solus manet indutus. ¶ Alia similitudo magis familiaris est de matrimonio. Sit pater & mater qui habeant filium summè dilectum, & ipsi summè dilecti à filio: Nō est alius hæres, nec speratur: Omnia bona parentum sunt inter se communia & filio. Ita se diligunt quòd quicquid vult vnus, vult alius. Inuenitur quædā filia, quæ placet patri & matri dari in vxorē filio, qui etiā vult eam, de voluntate & consensu patris & matris: & sic filius contrahit matrimonium cum illa. Pater, mater, & filius dant sponsæ claues thæsaurorum, communicant omnia, simul cōuiuunt. quicquid vult vnus, vult alius. pater & mater adeò diligunt illam, vt filius: semper simul procedunt, nec vnus sine alio, est mirabilis pacificus conuictus. Veruntamen pater non dormit cum vxore filij, neque mater, sed solus filius: quia pater & mater non dederunt ei suam personalitatem, sed solus filius, de consensu tamen patris & matris. Pater verò & mater dederunt illi omnia bona (vt dictum est) sed non personas. sic in proposito: Pater, & filius, & spiritus sanctus dilexerunt naturam humanam, exquisierunt eam sponsam assumere filio. & filius de voluntate patris & spiritus sancti, eandem voluit. omnes illam acceptauerunt ad vnionem per filium terminandam, communicauerunt essentialia prædicata scilicet deitatem, omnipotentiam, &c. Sed pater & spiritus sanctus non communicauerunt personas suas, hoc est proprietates personales: sed voluerunt vna cum filio quòd personalitas filij, quæ est generatio passiua, & vnigenitura, & inspiratio actiua, ei communicaretur, & per illam omnia quæ sunt essentiæ diuinæ. Et cùm esse existentiæ (quod est commune toti Trinitati) sit vnum, voluerunt quòd per filium (per quem omnia, vt Apost. ait) communicaretur & eidem naturæ attribueretur, & specialiter quoad redemptionem generis humani. Et sic terminatio huius assumptionis & vniōis importat quòd illa relatio vnionis à tribus personis causata in natura humana, attribueretur filio, & non patri aut spiritui sancto. ¶ De huiusmodi vnione D. Tho. dicit quòd quanuis hæc vnio ab homine perfectè non valeat explicari, tamen secūdum modum & facultatem nostram conabimur aliquid dicere, ad ædificationē fidei, vt circa mysteriū fides catholica contra infideles defendatur. In omnibus autem rebus creatis nihil inuenitur huic vnioni tam simile, sicut vnio animæ ad corpus. Vnde Athanasius in symbolo ait, Sicut anima & corpus vnꝰ est homo, ita deus & homo vnus est Christus. Sed cùm anima rationalis vniatur corpori dupliciter: Vno modo sicut materiæ: Alio modo sicut instrumento: non potest esse similitudo quantum ad primum modum vnionis, quia tunc ex Deo & homine fieret vna natura, cùm materia & forma constituant propriā naturam speciei. Relinquitur ergo quòd attribuitur similitudo, secundum quod anima comparatur corpori, sicut instrumento, ad quod etiam dicta antiquorum doctorum concordant, qui naturam humanam in Christo dixerunt quoddam diuinitatis instrumentum, sicut ponitur corpus organum animæ. Aliter enim se habet anima ad corpus (quod est proprium organum eius) aliter instrumenta extrinseca. Hæc enim dolabra non est proprium instrumētum huius hominis, sicut hæc manus, cum per dolabram multi possint operari: sed hæc manus ad propriam operationē animæ deputatur, quia manus est instrumentum vnitum & proprium, dolabra verò extrinsecum & commune. Sic in vnione verbi Dei & hominis considerari potest. Omnes enim homines comparātur ad Deum vt quædam instrumenta, quibus

li. 4. contra Gen. c. 41.

quibus operatur, Ipſe enim eſt qui operatur in nobis velle & perficere pro ſua bona volũtate. Sed alij homines comparantur ad Deum quaſi inſtrumenta extrinſeca ſeparata, nec mouentur à Deo ad operationes proprias ſibi, ſed ad operationes communes omni rationali naturæ, vt ſunt intelligere veritatem, diligere bona, operari iuſta. Sed humana natura à Chriſto aſſumpta, eſt proprium inſtrumentum ſibi vnitum, ad operandas operationes quæ ſunt propriæ, ſoli Deo conuenientes: ſicut ſunt mundare peccata, illuminare mentes per gratiam, & introducere in perfectionem vitæ æternæ. Nec diſcrepat à rerum naturaliũ ſimilitudine, quòd aliquid ſit naturaliter inſtrumentum proprium alicuius, quod tamẽ nõ ſit forma ipſius. Nam lingua (prout eſt inſtrumentum locutionis) eſt proprium organum intellectus, qui tamen (vt probat Philoſophus in 3. de anima) nullius corporis eſt forma. Similiter etiam inuenitur aliquod inſtrumentum, quod ad naturam ſpeciei non pertinet, & tamen ex parte materiæ cõpetit huic indiuiduo, vt ſextus digitus, vel aliquid huiuſmodi. Nihil igitur prohibet ponere vnionem humanæ naturæ ad verbum, tanquam inſtrumentum vnitum & coniunctum. Nec tamen natura humana ad naturam verbi pertinet, nec verbum eſt eius forma, licet pertineat ad eius perſonam. Prædicta tamen exempla ſic poſita ſunt, vt non omnimoda ſimilitudo ſit in his requirenda. Intelligendum eſt enim verbum Dei multò ſublimius & intimius humanę naturę vniri, quàm quæcunque alia inſtrumenta propria. Et licet verbum Dei penetret omnia, vtpote omnia conſeruãs & portans: intellectuales tamen creaturæ, quæ verbo frui poſſunt, & eius eſſe participes, ex quadam ſimilitudinis affinitate eminẽtiùs & ineffabiliùs vniri poſſunt. ¶Per hanc aſſumptionem & incarnationem natura diuina dicitur incarnata, vt aſſumens, ratione perſonæ, ad quem vnio eſt terminata: non autem prout natura diuina eſt communis tribus perſonis. Dicitur autem tota natura diuina incarnata, non quòd incarnata ſit in omnibꝰ perſonis, ſed quia nihil deeſt de perfectione diuinę naturæ ipſi perſonę incarnatę. ¶Differt autem aſſumptio quæ fit per gratiam vnionis, ab aſſumptione quæ fit per gratiam adoptionis: Quia hæc terminatur ad quandam participationem, ſecũdum aſsimilationem ad bonitatem ipſius, iuxta illud, Vt diuinæ ſimus conſortes naturæ. & ideo huiuſmodi aſſumptio eſt communis tribus perſonis ex parte principij & ex parte termini. Sed aſſumptio quæ fit per gratiam vnionis, eſt communis ex parte principij ſcilicet actionis, ſed non ex parte termini, quia terminatur ad perſonam filij Dei, vt in natura aſſumpta habeat nomen perſonæ ipſius & proprietates eius, & ex conſequenti eſſentialia ac attributa: quia quæcũque conueniunt naturæ, conueniunt perſonæ. Et ſic terminare eſt dare eſſe perſonale, & proprietates ac attributa illi perſonę. In hac autem aſſumptione aſſumpta eſt caro per animam, & anima per intellectum, vt D. Auguſt. dicit. Non tamen quòd intellectus fuerit prius vnitus quàm anima aut caro, ſecundum ordinem temporis, licet bene ſecundum aliquem ordinem naturalis intelligentiæ & dignitatis. Ad hanc vnionem conſecuta eſt plenitudo gratiæ gratum facientis, & virtutum ac donorum. de quibus dicendum eſt.

Phil.2. · *3. de anima* · *3.p.q.3. art 4. ad 3.* · *2.Pet.1.* · *3.p.q.6. In lib. de Ago. Chriſti.*

§. I. DE GRATIA ANIMAE CHRISTI.

A DVplex in anima Chriſti ponitur à doctoribus gratia ſcilicet vnionis, & habitualis. Gratiam vnionis vocant ipſum eſſe perſonale, diuinitus datum naturæ humanæ in perſona verbi, quod eſt terminus vnionis & aſſumptionis, & non medium. Gratiam verò habitualem vocant qualitatem quandã in anima exiſtentem, quæ pertinet ad ſanctitatem & acceptationem illius, & eſt quidam effectus conſequẽs vnionem, iuxta illud: Vidimus gloriam eius quaſi vnigeniti à patre, plenum gratiæ & veritatis. per quæ verba datur intelligi quòd ex hoc ipſo quòd ille homo eſt vnigenitus à patre per aſſumptionem & gratiam vnionis, anima illius habet plenitudinem gratię & veritatis habitualis. Gratiam autem habitualem gratum facientem oportet ponere in anima Chriſti, tum propter illud, Requieſcet ſuper eum ſpiritus domini. qui dicitur eſſe in homine per gratiã. Tum etiam ratione mediationis. cùm enim Chriſtus eſſet mediator Dei & hominum, oportebat quòd haberet gratiam in aliis redũdantem. Item etiam ratione operationis ac meriti, ad quòd neceſſe eſt gratiam & charitatem concurrere. Et cùm ad beatitudinem requiratur dilectio, & anima Chriſti eſſet prædeſtinata ad beatitudinem, neceſſe eſt ponere in ea charitatem, ſine qua non poteſt eſſe dilectio Dei ſuper omnia.

3.p.q.6. ar.6. · *Ioan.1.* · *Eſai.11.* · *1.Tim.2.*

Ver. I. DE AMPLITVDINE GRATIAE CHRISTI.

B GRatia vnionis licet ex parte vnius termini (ſcilicet naturæ humanæ) ſit finita & in determinato genere, hoc eſt in prædicamento ad aliquid: ex parte tamẽ alterius termini (qui eſt eſſe perſonale filij Dei) eſt infinita. Gratia verò habitualis in eſſe qualitatis fuit & eſt finita, cùm ad certum genus ſit determinata, ſicut & cætera creata, iuxta illud: Omnia in pondere, numero, & mẽſura diſpoſuiſti: & eſt in prædicamẽto qualitatis. Sed in eſſe gratiæ (hoc eſt acceptationis) eſt infinita, hoc eſt indeterminata: quia ſcilicet habet quicquid pertinere poteſt ad rationem gratię, eo quòd ſecũdum propoſitum Dei (cuius eſt gratiam menſurare) gratia fuit collata animæ Chriſti, ſicut cuidam vniuerſali principio gratificationis in humana natura, ſecundum illud: Gratificauit nos in dilecto filio ſuo. Et ſic gratia animæ Chriſti ſufficienter ſe extendit ad omnes ſe illi ſubiiciẽtes, etiam ſi eſſent infiniti, qui per fidem & ſacramenta vellent ei adiũgi. Et dicitur quòd Chriſtus ſufficienter ſatisfecit pro infinitis mũdis ſi eſſent, ac etiam pro damnatis: quia gratia Chriſti ſufficiens erat ad illos iuſtificãdos, ſi voluiſſent. Sed nõ efficaciter, hoc eſt gratia Chriſti in eis non habuit efficaciam, quia noluerunt ei coniungi. vnde Chriſtus, Quem enim miſit Deus, verba Dei loquitur. Non enim ad menſuram dat Deus ſpiritum. D. Auguſt. hæc verba exponens dicit: Menſura diuiſio quædam donorum eſt: Alij enim datur per ſpiritum ſermo ſapientiæ: Alij ſermo ſcientiæ, &c. ſed Chriſto non datur ad menſuram. Nec poteſt gratia alterius hominis (quantumcunque augeatur) ad perfectionem gratiæ habitualis Chriſti peruenire. Quia id quod minus eſt, per augmentum non poteſt venire ad quantitatem maioris, quãdo quãtitas vtriuſ-

Eph.1. · *Ioan.3.* · *1.Cor.12.*

que non est eiusdem rationis. Sed gratia hominis comparatur ad gratiam Christi, sicut quædam virtus particularis ad vniuersalem. Vnde sicut virtus ignis (quantuncunque crescat) non potest æquari virtuti solis, quæ est vniuersalis: sic nec gratia alterius hominis potest æquari gratiæ Christi.

Ver. 2. DE AVGMENTO GRATIAE CHRISTI.

3.p.q.7. art.12. CVm gratia Christi sit infinita, sequitur quod augeri non potest neq; in esse gratiæ, neq; in esse qualitatis, siue ex parte subiecti. Quia cum Christus in primo instanti suæ conceptionis fuerit verus & perfectus comprehensor, non potuit in eo gratia augeri, prout nec in aliis beatis. Et licet cuilibet quātitati finitæ mathematicè posit fieri additio (quia ex parte quantitatis finitæ non est aliquid quod repugnet additioni) in quantitate tamen naturali & in aliis formis potest esse repugnantia ex parte formæ, quæ determinata est ad maximum & minimum, vt dicitur in 1. Phy. In gratia autem animæ Christi est repugnantia status. Et quanuis virtus diuina posit facere aliquid maius & melius quàm sit habitualis gratia: non tamen posset facere quòd ordinaretur ad aliquid maius, quàm sit vnio personalis ad filium vnigenitum à patre. cui vnioni sufficienter respondet mensura gratiæ secundum definitionē diuinæ sapientiæ. Nec obstat quod dicitur apud Lucā, Iesus proficiebat sapientia, ætate, & gratia apud Deum & apud homines: quia non intelligitur quantum ad habitum, cùm esset repugnantia status, sed quantum ad effectus gratiæ. Quia secundum progressum temporis & ætatis sapientiora ac virtuosiora & perfectiora opera faciebat, vt se verum hominē demōstraret in his quæ sunt ad homines & apud Deum. Quia patefaciebat hominibus dona gratiæ Dei, quæ in eo erant, & eos ad laudem eius excitabat. Et sic Deo ad laudē, & pariter hominibus proficiebat ad salutem. Potest etiam dici quòd proficiebat in scientia experimentali, vt infrà dicetur. ¶ Ex præmissis sequitur quòd cùm Christus abundantem & superefluentem habuerit gratiam habitualem in essentia animæ, ex qua fluunt virtutes & dona in potētiis, & quòd Christus in gradu heroico habuit omnes virtutes & dona, exceptis illis quæ statui suo repugnabant: vt sunt fides, spes, & pœnitentia, & illis quæ imperfectionem important, vt continētia quæ est pœnititiua alicui[9] actus mali perpetrati. Quòd autē habuerit dona, apparet ex Esa. Apprehendent septem mulieres virum vnum. dicit Glo. hoc est septem dona spiritus sancti, Christum. Ideo dicit: Requiescet super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, &c. Et quanuis timor, inquantum respicit malum separationis pro culpa, non fuerit in Christo: tamen bene secundum quod respicit diuinam reuerentiam, prout scilicet anima Christi quodam affectu reuerentiæ mouebatur in Deum, spiritu sancto acta, iuxta illud: Agebatur à spiritu in desertum: Secundò sequitur quod in Christo fuerunt omnes gratiæ datæ, quæ ordinantur ad actus exteriores fidei manifestatiuos, sicut operatio miraculorum, & alia huiusmodi, cùm gratia illi fuerit data, sicut vniuersali principio. Et licet Christus non fuerit vsus gratia linguarum, non defuit tamen ei omnium linguarum notitia, cùm etiā occulta cordium (quorum voces sunt signa) non essent ei abscondita. Nec tamen inutiliter hanc notitiam habuit, sicut nō inutiliter habet habitum, qui eo non vtitur, quando non est opportunum. Cùm ergo non oporteret Christum personaliter prædicari nisi in vna gente, prout ipse dixit, Matth. 15. Nō sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israël. ideo non oportuit quòd loqueretur pluribus linguis, sicut Aposto. qui mittebantur ad docendas gentes per mundum vniuersum. ¶ De prophetia tamen videtur esse difficultas, eò quòd prophetia videtur esse ænigmatica cognitio, secundum illud, Si quis fuerit inter vos propheta Domini, per somnium aut per visionem loquar ad eum. Verùntamen quia Christus in sacris literis nominatur propheta (Moyses enim dicit, Prophetā suscitabit tibi Deus de fratrib[9] tuis, &c. & Christus de se dicit, Non est ꝓpheta sine honore, nisi in patria sua) Ideo necesse est dicere ipsum habuisse prophetiam. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd de ratione prophetiæ non est, quòd cognitio sit ænigmatica: sed quòd propheta cognoscat & dicat ea quæ sunt procul, & abscondita sensibus hominum, vt D. Aug. dicit. Vnde propheta dicitur procul fans. Et in Israël sic loquebatur vadens consulere dominum, Venite eamus ad videntem: qui enim Propheta dicitur hodie, olim dicebatur Videns. Et quanuis Deus & angeli cognoscant & enuncient ea quæ procul sunt à nostra notitia: non tamen dicuntur prophetæ, quia non conuersantur nec conuiuunt nobiscum in communi statu vitæ, & in nullo statum nostrum attingunt. Christus autem ante pasionem attingebat statum nostrum, inquantū erat viator, pasibilis, & mortalis, sicut & nos. Præterea licet secūdum partē intellectiuā haberet claram notitiā: in parte tamē imaginatiua habebat quasdā similitudines, in quibus etiam potuit speculari diuina inquantum erat viator, & ideo erat propheta. Quia ea quæ procul erāt ab aliorum viatorum notitia, cognoscebat & annunciabat. & propter hoc dicitur fuisse propheta.

Luc.2. Esa.4. Esa.11. Luc.4. Matth.vlt. Deut.18. Matth.13. 16.cō.Fau.

Ver. 3. DE GRATIA CHRISTI VT CAPVT.

3.p q.8. art.1. De ver q. 29.ar.9. Ephe.4. Matth.4. Heb 1. Colloss.2. CHristum esse caput omnis Ecclesiæ angelorum & hominum, Apost. testatur dicens, Ipsum constituit caput super omnem Ecclesiam. Vnde Angeli ministrabant ei. Et cùm introduxit primogenitum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli Dei. ipse est enim caput omnis principatus & potestatis. & eadem ratione de aliis angelis. Ad cuius euidentiam sciendum est, quòd cùm corpus & caput mysticum in spiritualibus dicatur metaphoricè & similitudinariè per transsumptionem à capite corporis naturalis. Consideranda est igitur similitudo capitis corporalis ad corpus & ad membra, vt sciant quomodo & qualiter Christus sit caput corporis Ecclesiæ & mēbrum eius. Caput naturale habet triplicem habitudinem ad corpus & ad membra scilicet ordinis, perfectionis seu virtutis, & conformitatis. ¶ Prima conditio capitis ad mēbra est ordo: Quia caput est prima pars hominis, incipiendo à superiori. Inde est quòd omne principium solet vocari caput, secundum illud: Ad omne caput (hoc est ad omne principium) viæ posuisti lupanar tibi. ¶ Secunda conditio capitis est perfectio & dignitas: Quia caput est pars perfectior corporis, cùm in capite, omnes sensus exteriores & inferiores

Capitis tres conditiones. Hier.2.

res sedem & originem habeant. Reliqua autem membra non habēt nisi sensum tactus. Ratione huius cōditionis, Senex (qui est prudentior & perfectior in virtute) dicitur caput, iuxta illud: Senex & honorabilis ipse est caput. Et ciuitas maior tanquā perfectior, dicitur caput. Caput Syriæ Damascus. ¶ Tertia conditio capitis est virtus: quia influit motum & sensum in aliis membris propter vim sensitiuam & motiuam ibi dominantem. Vnde medici dicunt quòd omnes nerui, per quos totum corpus & alia membra mouentur & gubernantur, à capite originem ducunt, & quicquid pertinet ad vires animales apprehēsius & motiuas. Non posset autem influere sensum aut motum, nisi esset coniunctum corpori. Et ideo caput separatum à corpore, nō dicitur propriè caput, sed caput abscissum. Et corpus à quo caput separatum est, nō dicitur propriè corpus, sed corpus Acephalum, hoc est absque capite. Ratione huius conditionis fons dicitur caput fluuij, & rector siue gubernator dicitur caput populi, secundū illud, Cùm esses paruulus in oculis tuis, caput in tribubus Israël factus es. Hæc autem tria conueniunt Christo secundum humanam naturam. Primò eius gratia est altior, cum sit propinquior Deo, vtpote hypostaticè vnitus. Ideo dicitur primogenitus in multis fratribus, non quidem tempore, sed quia omnes alij acceperunt gratiam per respectum ad gratiam ipsius, vt Apost. dicit: Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij eius. Secundò habet perfectionem quantum ad plenitudinem omniū gratiarum, quæ in eo est tāquam in vniuersali principio, vt dictum est. Tertiò habet virtutem influendi gratiam, dona, & virtutes in omnia mēbra Ecclesiæ, iuxta illud, De plenitudine eius omnes nos accipimus. Et ideo conuenienter Christus dicitur caput Ecclesiæ, & eorum qui coniunguntur per fidem & charitatem. Et nō est adeò propriè caput dæmonum aut damnatorum, sicut bonorū, cùm nō influat sensum & motum. Ideo multitudo illorum dicitur corpus acephalum. Licet diabolus aliquo modo possit dici caput malorum, non quòd interius influat: sed quia exterius gubernat, actus eorum dirigendo in finem suum malum per suggestionem. Et aliqui sua sponte efficiuntur illius membra per imitationem: sicut in duce exercitus, cuius vexillum sequuntur aliqui milites, etiam nullo persuadente. Vnde Sap.2. Inuidia diaboli mors introiuit in orbem terrarum, & imitantur eum qui sunt ex parte eius. Ideo dicitur rex super omnes filios superbiæ: dicitur etiam princeps huius mundi. ¶ Antichristus etiam aliquo modo potest dici caput malorum, propter malitiæ perfectionem. Vnde Glo. super illud 2. Thessa.2. Ostendens se tanquàm Deus, dicit: Sicut in Christo inhabitauit plenitudo diuinitatis, ita in Antichristo plenitudo malitiæ. Nō quidem quòd humanitas eius sit assumpta à diabolo, in vnitate personę, sicut humanitas Christi à Dei filio. Talis enim assumptio excedit potestatem omnis creaturæ. Sed eò quòd diabolus malitiam suam eminentius influet, suggerendo Antichristo, quàm omnibus aliis. Et quanuis Christus secundum quòd homo, non habeat conformitatē naturę cum angelis in specie: habet tamen in genere scilicet intellectualis naturæ. Christi autem caput secundum naturam humanam, est Deus. Vnde Apost. Volo autem vos scire quòd omnis viri caput Christus est. Caput autem mulieris vir. Caput verò Christi Deus. Et si dicatur quòd in corpore naturali capitis non est caput: & si corpus habeat plura capita, etiam subordinata, quorum vnum sit super aliud, est monstruosum: Dicendum est quòd in metaphoricis locutionibus non oportet attendere similitudinem in omnibus: quia sic non esset similitudo, sed rei veritas, siue identitas. vnde dicitur: Nullum simile est idem. Capitis enim naturalis non est aliud caput: quia corpus humanum nō est pars alterius corporis. Sed corpus mysticū est pars alterius corporis mystici, prout ciuitas est pars regni: & multitudo hominum est pars multitudinis intellectualium creaturarum. ideo non inconuenit quòd sint plura capita mystica, subordinata tamen. Sic vir caput dicitur mulieris, & paterfamiliàs omnium qui in domo sunt, rex etiam vel princeps temporalis dicitur caput, ac etiam qui supra eum est, archiepiscopus, primas, patriarcha, papa, Christus, super omnes autem Deus: & sic nulla est deformitas, sed admiranda pulchritudo, armonia, & consonantia. ¶ Ex præmissis apparet quòd prælati possunt dici capita. Vnde Amos vocat optimates capita populorum differenter tamen à Christo: Qui dicitur caput per interiorem influxum: Prælati verò per exteriorem directionem. ¶ Secundò apparet quòd Christus est caput omnium qui ad Ecclesiam pertinent, secundum omnia tempora, loca, & status. Alij verò secundū specialia loca & determinata tempora. Licet enim papa qui est vicarius Christi, sit per omnia loca, non tamen secundum omne tempus & statum, sed solùm tempore vitæ suæ. ¶ Tertiò apparet quòd Christus excellentiori modo dicitur caput, cùm propria virtute influat. Alij autem dicuntur capita, tanquàm vicem Christi gerentes, iuxta illud: Nam & ego quod donaui, in persona Christi donaui. Apost. etiam pro Christo legatione fungebatur. Et ideo solus Christus propriè dicitur caput. In cuius signum legimus quòd dedit Apost. nomen pastoris & fundamenti, iuxta illud, Cum apparuerit princeps pastorum. & illud, Superædificati super fundamentum Apost. & prophetarum. inquantū sunt vnius pastoris & fundamenti membra, secundum D. Aug. Non tamen dedit eis nomen Ostij, vt ibidem dicit Aug. Nemo enim nostrum dicitur ostium, per quòd omnes ingrediūtur in domum, sed ipse solus Christus est, per quem habemus accessum in gratiam istam, in qua stamus: per alia verò prædicta nomina potest importari authoritas non solùm principalis, sed etiam secūdaria. Cùm igitur Christus sit Deus & homo, sequitur quòd secundum diuinitatem sit caput principale angelorum & hominum: secundum verò naturam humanam est caput secundarium angelorum & hominum, propter prędictas tres conditiones: principalius tamen eorum qui sibi vniuntur per gloriam: deinde eorum qui actu sibi vniuntur per charitatem, postmodum eorū qui sibi vniūtur per fidē sine charitatę: deinde eorū qui sibi vniūtur solum in potentia nondum ad actum reducta: Postremò verò eorum qui sibi vniuntur in potentia, quæ nunquàm reducetur ad actum: sicut sunt homines in hoc mundo viuentes in infidelitate: post mortem verò non sunt in potentia ad hoc vt vniantur. Ideo non est propriè caput illorum, sicut prædestinatorū.

Esa.9. *Esa.7.* *1.Reg.15.* *Rom.8.* *Sap.2.* *Ioan.14.* *Ioan.12.* *1.Cor.11.* *Papa quomodo est caput Ecclesiæ.* *Ephe.6.* *1.Pet.5.* *Ephe.2.* *Super Ioan.*

Super Gen. ad lit. ¶Notandum quòd nõ per aliam gratiam quàm per singularẽ & personalem Christus est caput: Quia (vt D.Aug.dicit)oportet quòd omne agens in alia habeat eminentiam quandam. sed vt dictum est, gratia Christi est secundum maximam eminentiam:ideo ex eminentia gratiæ quam accepit,competit sibi quòd illa gratia ad alios deriuetur,quod pertinet ad rationẽ gratię capitis.& ideo eadẽ est secũdũ essentiam gratia personalis(qua anima Christi est iustificata)& capitis:licet differat secũdum rationẽ. Est tamen alia secundum essentiam à gratia vnionis: quia gratia vnionis inquantum huiusmodi, non ordinatur ad actũ,neque est qualitas,sicut gratia personalis:gratia verò vnionis ordinatur ad esse existentiæ personale. Nec est inconueniens quod aliquod accidens relatiuũ sit nobilius qualitate,imò & substantia,ratione termini,qui excedit substantiã prędicamentalem,vt hæc vnio.Si dicatur quòd filius Dei assumpsit animam mediãte intellectu:& sic cùm intellectus sit mediũ assumptionis, illa vnio erit subiectiuè in intellectu,sicut albedo quæ recipitur in substantia,mediante quantitate: Dicendum (negando consequentiam) quia intellectus non est propriè medium assumptionis:sed dicitur mediũ propter cõgruitatẽ, quia anima non est propriè assumptibilis,nisi secundũ quod est capax Dei,quod est secundum mentem,quæ dicitur spiritus,iuxta illud: Renouamini spiritu mentis vestræ. Præterea dicitur medium,propter ordinem dignitatis:quia intellectus inter cæteras potentias animæ est nobilior,vt dictum est. *Ephe. 4.*

Ver. 4. DE MERITO CHRISTI.

3.p.q.19. art.3.& 4. De ver.q. 29.art.6. CHristum meruisse sibi & nobis ex sacris literis cõstat:Primò quidem sibi,per illud Philip.2.Christus factus est obediens vsque ad mortem,mortem autem crucis.propter quòd & Deus exaltauit illum &c.Sed cuicunque redditur merces,meretur,iuxta illud Ro.4. Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam,sed secundum debitum,hoc est meritum:igitur &c. Quòd autem meruerit nobis,apparet ex illo Ro.5.Sicut vnius delictum in omnes homines in condemnationem,sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ.Sed demeritum Adæ fuit in condemnationem aliorum:ergo multò magis meritum Christi deriuatum fuit in alios ad iustificationẽ. & D. Ioan.Ipse est propiciatio(hoc est satisfactio)pro peccatis nostris &c. Sed satisfactio fieri non potest absque merito,vt dictum est. Vnde animæ in purgatorio non satisfaciunt propriè,sed satispatiuntur. A *1.Ioan.2.*

c.9.§.3. ver.4. ¶Ad huius meriti euidentiam reducendum est ad memoriam quòd suprà dictum est cùm de merito ageretur,quòd ad meritum tria requiruntur & sufficiunt,scilicet libertas,gratia,& status viæ.Sed hæc tria fuerunt in Christo,igitur.De duobus primis non est difficultas:Ideo videndum est de tertio. Status duo importat:Primò,quòd ille qui meretur,sit in via.Ideo beati non possunt mereri. Secundò, ꝙ non habeat id quod meretur,cùm meritum sit causa efficiens præmij.Causa autem efficiens non potest esse posterior tẽpore:Igitur nemo id quod habet,mereri potest.Et quia Christus ab initio assumptionis erat viator,secundum partem sensitiuam,& non habebat gloriam corporis:Ideo cùm esset liber & in gratia,meruit eam.Non obstat ꝙ gloria corporis ei debetur tã ex assumptione quàm ex naturali consequẽtia,cùm ad gloriam animæ naturaliter sequatur gloria corporis.sed anima Christi erat in gloria,igitur &c.Quia id quod vno iure debitum est,potest alio iure fieri debitum:& sic potest habere rationem meriti.Quare cùm Christus in quolibet opere mereretur, merebatur gloriã corporis, alio iure & modo, singularius tamẽ meruit in actuali passione propter quod Aposto.dixit, Factus est obebiens vsque ad mortem,mortem autem crucis,&c.Non tamen sequitur quòd idem esset principium meriti & præmij:quia charitas,quæ semper nata est esse principium merendi,quando quis est extra statum merendi,non est principium meriti.Christus autem(vt dictum est)non erat extra statum quia erat viator, ideo eadem charitate fruebatur & merebatur gloriam corporis, quam non habebat.& sic erat principiũ formale vnius,& causa efficiens alterius,scilicet gloriæ corporis.Et quia Christus ab instanti assumptionis habuit gloriam animæ,gratiã,virtutes,& dona:Ideo non meruit ea.Nec etiam angeli in primo instanti meruerunt gratiam quam habebant,sed augmentũ &c. Christus tamẽ meruit eis præmium essentiale:quia ipsi vicerunt in sanguine Agni,de quo fidem habebant, quia erat prædestinatus caput eorum per influxum gratiæ & gloriæ.Et quanuis angeli ante Christi incarnationem haberent gratiam & gloriam,& patres antiqui testamenti gratiam:non tamẽ absque merito passionis Christi præuisę explicitè vel implicitè.Nõ est tamen propterea dicendum quòd prælati Ecclesiæ pro fidelibus membris suis mereantur,quia non influunt,neque habeãt primatum virtute propria, sicut Christus.Et cùm ad meritum sufficiat libertas complacentiæ (vt dictum est)non est negandum Christum in primo instanti meruisse nobis & sibi,passionem sibi oblatã acceptando,iuxta illud,Oblatus est,quia ipse voluit.Nec ad meritum requiritur consiliũ siue deliberatio,quæ importat successionem temporis:sed sufficit conclusio consilij seu iudicium certum de eo quod agendum est,quod fuit in Christo,igitur &c. *Esa.53.*

§. 2. DE SCIENTIA ANIMAE CHRISTI.

3.p.q.9. art.1. CVm Christus sit Dei & hominis filius,verus Deus & verus homo,necesse est ponere in eo duplicem scientiam,scilicet increatam,inquantum Deus:& creatam, inquantum homo.Ideo in sexta synodo condemnata fuit positio negantium in Christo duas scientias vel duas sapiẽtias. Et quo ad increatam,certum est quòd Deus pater æternaliter se intelligendo genuit filium, cui eandem numero naturam communicauit,omniáque essentialia:& sic eundem intellectum,& scientiam,hoc est cognitionem qua comprehendit seipsum,& omnia alia quæ à se fieri possunt.Et hæc scientia non est habitus,sed substantia infinita & ipsemet Deus.Quo ad scientiam verò creatam(accipiendo scientiam largè pro omni clara & certa cognitione)ponimus in Christo triplicem scientiam,scilicet beatam, infusam,& acquisitam per intellectum agentem siue experimentalem. B

Ver.

Ver. 1. DE SCIENTIA BEATA ANIMAE CHRISTI.

A CHristi animam habuisse scientiam beatam, hoc est claram Dei visioné, constat ex D. Ioan. dicente, Vidimus gloriam eius, quasi gloriam vnigeniti à patre. & ex alio passu, Est & pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis quia Deus noster est: & nõ cognouistis eum: Ego autem noui eum. Et si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax. Hanc scientiam & claram visionem Christus habuit in primo instãti sui esse. Vnde Apoc. 5. Dignus est agnus, qui occisus est (hoc est præuisus occidi) accipere diuinitatem & scientiam diuinitatis. Hac scientia anima Christi videt clariùs diuinam essentiam, quàm quælibet alia creatura: Cùm visio proportionetur gratiæ, iuxta illud Psal. Gratiam & gloriam dabit dominus. & illud, Gratia Dei vita æterna. Hac scientia anima Christi videt omnia existentia, secundum quodcunque tempus: & sic omnia quæ Deus videt scientia visionis, videt cogitationes cordium, de quibus habet iudicare diem & horam iudicij, alias non esset perfectus iudex, contra illud: Pater non iudicat quenquam, sed omne iudiciũ dedit filio, quia filius hominis est. Nec obstat quod dicitur Marc. 14. Neque filius hominis, quia debet intelligi ad reuelandum. Vnde Ioan. 16. Nunc scimus quia scis omnia, & non est opus vt quis te interroget. Notandum tamen quòd licet anima Christi videat in verbo omnia quæ sunt in potentia naturali creaturæ, & quæ deus videt scientia visionis, quæ sunt quodammodo infinita, non quidem simpliciter & absolutè siue cathegoreumatice, sed syncathegoreumaticè, secundum quod sunt infinita in potentia, & sic videt infinitos gemitus damnatorũ. Non tamen comprehendit verbum, cùm non videat omnia quæ Deus videt scientia simplicis intelligẽtiæ, hoc est quę Deus facere potest, & nunquam faciet: nec ea quæ sunt in potentia obedientiali creaturæ, neque lumine infinito sicut deus. Ideo non cognoscit ipsum, tantum quantum cognoscibilis est, quod est comprehẽdere eum prout hic loquimur: quia si accipiatur comprehensio pro attinctione (de qua Apostolus, Sic currite vt comprehendatis) omnes beati Deum comprehendunt.

3.p.q.9. ar.2.& q. 10 ar.2. Ioan.1. Rom.6. 1.Cor.9.

Ver. 2. DE SCIENTIA ANIMAE CHRISTI INFVSA.

B ANimam Christi habuisse scientiam inditam siue infusam testatur Apost. Col. 2. vbi dicit quòd in Christo sunt omnes thesauri sapientiæ & sciẽtiæ absconditi. Et Esa. 11. Repleuit eũ spiritu sapientiæ & intellectus &c. Decebat enim vt natura à verbo Dei assumpta non esset imperfecta. Omne autem quod est in potentia, est imperfectum, nisi reducatur in actum: & intellectus qui est in potẽtia ad omnia intelligibilia, reducitur in actũ per species intelligibiles, quæ sunt formæ completiuæ ipsius, vt habetur in secundo de Anima, Angeli habuerũt scientiam in primo instanti per species intelligibiles inditas, vt D. Aug. dicit. à fortiori Christus, qui tanto melior angelis effectus, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit. Si Deus Salomoni, qui solùm typũ Christi gerebat, tantã infudit scientiã, vt nullus ante eum similis fuerit ei, nec post successerit, quantò magis Christo? ¶ Et licet hæc scientia sit imperfecta, respectu claræ visionis: non tamen includit aliquid oppositũ cognitioni beatæ, sicut fides, quæ non manet cũ visione. Nec fuit hæc scientia infusa dispositio ad beatitudinẽ, sed quasi per beatitudinem confirmata, sicut cognitio per syllogismũ dialecticũ confirmatur per superuenientem demõstrationẽ, quæ est per causam: quia ille qui cognoscit causam, potest cognoscere signa ꝓbabilia. Hac scientia infusa cognouit anima Christi quæcunque ab homine cognosci possunt per virtutem luminis intellectus agentis: sicut sunt quæcunque pertinent ad scientias humanas. Et etiã omnia illa quę per reuelationem diuinam hominibus innotescunt, siue pertineant ad donum sapientiæ, siue ad donum prophetiæ, vel ad aliud quodcunque donum Spiritus sancti: & substantias separatas siue angelos & omnia singularia, pręsentia, pręterita, & futura, excellentiùs quàm angeli, sine cõuersione ad fantasmata, per modum quo anima separata cognoscit. Nec tamen sequitur quòd sensus essent frustra, quia etiam poterat per eas intelligere, conuertendo se ad fantasmata. Et quamuis singularium cognitio non pertineat ad perfectionem intellectus speculatiui: pertinet tamẽ ad perfectionem intellectus practici, cùm ad prudentiam pertineat & requiratur memoria præteritorum, notitia præsentium, & prouidentia futurorum, vt dictum est. Hæc scientia in Christo fuit collatiua: vt apparet ex hoc quòd dixit. Ergo liberi sunt filij, & ex multis argumentis quæ fecit, quæ prosequitur D. Ioan. 7. & 8. cap.

3.p.q.9. ar.3. 2. lib. super Gen. ad lit. Heb.1. Matth.7.

Ver. 3. DE SCIENTIA ACQVISITA ANIMAE CHRISTI.

C CVm Deus & Natura nihil faciant frustra, & frustra ac in vanum fieri dicatur id quod non consequitur finem: & frustra sit potentia quæ non habet propriam operationem, cum omnis talis sit propter operationem, vt dicitur in secundo de cœlo: Sequitur quòd intellectus agens (qui est potentia naturalis, in Christo nõ fuit frustra, sed habuit propriam operationem. Propria autem operatio intellectus agentis (vt dictum est) est facere species intelligibiles actu, abstrahendo eas à fantasmatibus. Necesse est igitur dicere quòd intellectus agens animæ Christi, habuerit operationes suas: & per consequens in Christo esse scientiam acquisitam, quam quidem experimentalem vocant: per quam sciuit omnia quæ naturaliter sciri possunt per actionem intellectus agentis, secundum proportionem ad fantasmata. Vnde Apost. Cùm esset filius Dei, didicit ex his quę passus est, obediẽtiam. Glo. exponit, hoc est ex his quę expertus est: & sic fuit in Christo alia scientia experimentalis acquisita. & secundũ hanc debet intelligi illud, Proficiebat sapientia &c. Hanc autem scientiam acquisiuit per inuentionem siue per seipsum, & non per disciplinam, edoctus ab aliis: quia Christus fuit datus in doctorẽ & pręceptorem. iuxta illud, Ecce in testem populis dedi eum, ducẽ & pręceptorem. & illud, Letamini in domino Deo vestro, quia dedit doctorem iustitię. vnde Samaritana dicebat, Scio quia messias venit. Cùm ergo venerit, annunciauit nobis omnia. & ipse Christus dicebat, Non vocemini magistri, quia magister vester vnus est Christus. Cùm igitur magistri & doctoris sit docere & non doceri, sequitur &c. Nec obstat illud: Apparuit autem angelus de cęlo cõfortans eum: quia illa confortatio nõ fuit per modum

Heb.5. Luc.2. Esa.55. Ioel.2. Ioan 4. Matt.23.

AAa

instructionis, sed ad demonstrandam proprietatem humanæ naturæ. vel potest dici quòd apparuit angelus visibiliter in forma corporali, qui & in sua natura semper præsens erat, & ad modum confortantantis se habens, ei dicebat verba consolatoria: non propter eius indigentiam, sed propter discipulorũ propè astantium consolationem, & nostram instructionem. Ideo enim tristis fuit & consolatus, vt sciremus quòd tribulatis pro Christo non deest consolatio, iuxta illud Psal. Secundum multitudinem dolorum consolationes tuę lætificauerunt animam meam. Notandum præterea quòd scientia infusa & acquisita in anima Christi non est eiusdem speciei, sicut nec virtutes morales acquisitę & infusę. Quia habitus scientiæ acquisitæ sunt proportionati fantasmatibus: habitus verò scientiæ infusæ non omnino. Ideo nihil prohibet eos simul esse in eadem potẽtia, nec eorum actus simul esse cum clara visione, cùm sint subordinati, & inferior perficiatur per superiorem.

Luc.22. *Psal.73.*

§. 3. DE POTENTIA ANIMAE CHRISTI.

3.p.q.13.

MAnifestum est Christum secundum diuinitatem esse omnipotentem, cùm sit æqualis patri, vt dictum est. Secundum verò humanitatem non, si consideretur secundum suam naturam. habuit tamen illam potentiam ad illos effectus faciendos, qui sunt conuenientes animæ ad gubernandum corpus, & disponendum actus humanos, ac etiam ad illuminandum per gratiæ & scientiæ plenitudinem omnes creaturas rationales à sua perfectione deficientes, secundum modum qui est conueniens creaturæ rationali. Si verò anima Christi consideretur vt est instrumentum verbi sibi vniti, habuit instrumentalem virtutem ad omnes immutationes miraculosas faciẽdas ordinabiles ad incarnationis finem, qui est instaurare omnia siue quę in cælis, siue quæ in terris sunt. Immutationes verò creaturarum, secundum quod sunt conuertibiles in nihilũ, respondent creationi rerum, prout scilicet producũtur ex nihilo. quæ quidem creatio creaturæ non potest communicari etiam instrumentaliter. vnde D. August. 3. de Tri. dicit quòd angeli boni vel mali non possunt esse creatores, neque principaliter (hoc est independenter) neque instrumentaliter. Quia causa secunda instrumentalis non participat actionem causæ superioris, nisi inquantum per aliquid sibi proprium dispositiuè operatur ad effectum principalis agentis: quia si nihil ageret secundum id quod est sibi proprium, frustrà adhiberetur vt instrumentum. Nec oporteret esse determinata instrumenta determinatarum actionum. Sed circa non ens nulla creatura potest habere aliquem virtutem vel dispositionem instrumentalem, cùm omnis actio creaturæ præsupponat aliquid circa quod agat, & creatio fiat nullo præsupposito. Igitur &c. Præterea Esse est effectus vniuersalissimus: ideo proprius causæ vniuersalissimæ, quæ est Deus. Et quemadmodum creare est proprius effectus Dei, sic etiam annihilare. Nec est simile de causatione gratiæ, & resuscitatione, quæ licet exigant virtutem infinitam, tamen possunt instrumentaliter communicari, & communicata fuerunt animæ Christi & sacramentis, cùm non habeãt prædictam repugnantiam ex parte naturali. D

1.p.q.45. ar.5. Creatio communicari non potest.

§. 4. DE DEFECTIBVS QVOS CHRISTVS ASSVMPSIT.

3.p.q.14. art.1. *Esa.53.* *Phil.2.* *Ioan.20.*

CHristus humanam naturam assumendo, aliquos defectus deformitatem non importantes, rationabiliter assumere voluit, & quantum ad corpus, & quantum ad animam. Quantum ad corpus assumpsit passibilitatem, famem, sitim, alterationem, & mortem & alia huiusmodi: triplici ratione. Primò vt satisfaceret, & dolores atque languores nostros ipse portaret. Secundò propter fidem incarnationis astruẽdã. Quia si filius Dei defectus naturam humanã consequentes nõ assumpsisset, potuissent eũ existimare non fuisse verum hominem, prout Manichæi dixerunt. Ideo Apostolus, Exinaniuit semetipsum, formam serui accipiẽs, & habitu inuentus vt homo. Vnde & D. Tho. Apost. per aspectum vulnerũ ad fidem reuocatus est. Tertiò vt nobis exemplum patientiæ adhiberet, quod fecit dum passiones & defectus humanos fortiter & patienter tolerauit. Vnde Apost. Recogitate eum qui talẽ sustinuit à peccatoribus contradictionem: ne fatigemini animis vestris deficientes. Et licet ab initio anima Christi fuerit beata, & ex gloria animæ naturaliter redundent impassibilitas, & aliæ dotes in corpus: Quia tamẽ hæc naturalis redundantia subiacet diuinæ volũtati, quæ volebat ipsum pati propter prædictas rationes: ideo in Christo ordinariè non redũdabãt ab anima in corpus impassibilitas & aliæ dotes: licet bene aliquãdo, vt in natiuitate subtilitas, & in transfiguratione claritas, & cùm ambulabat supra mare agilitas: sed hoc factum fuit miraculosè ad aliqua mysteria reuelãda. Defectus ergo corporales totã naturã humanã ex peccato primi parentis consequẽtes assumpsit. Vnde Ro. 8. Misit deus filiũ suum in similitudinem carnis peccati. Cõditio autem carnis peccati est habere necessitatem moriendi & sustinendi huiusmodi passiones. Nõ assumpsit tamen defectus particulares, qui ex particularibus causis causantur in aliquibus particularibus hominibus, sicut lepra, podagra, morbus articularis, & alia huiusmodi: quia fuissent impedimenta operationum, quas facere debebat pro reparatione naturæ humanæ & instructione fidelium: prout sunt circuire ciuitates & castella, prædicare, & communiter conuersari. Nec etiam debuit assumere defectus qui causantur ex culpa, puta ex inordinato victu, & quandoq; ex defectu virtutis formatiuę, quorum neutrum conuenit Christo, qui conceptus est ex Spiritu sancto, qui est infinitę sapientiæ & virtutis. Notandum quòd licet defectus corporales voluntariè assumpserit, non tamen eos contraxit, sicut nos. Quia hoc verbum (contrahere) non solùm importat simul cum natura ex origine & necessitate trahere, sed etiam ordinem effectus ad causam scilicet ꝙ ex debito peccati trahat. Quia (vt dictũ est) causa proxima mortis est peccatum originale. Ideo illi dicuntur hos defectus contrahere, qui ex debito peccati originalis illos incurrunt. Christus autẽ hoc modo non habuit, neque D. Virgo: sed habuerunt illos ex conditione naturæ, & ex parte principiorum materialium. ¶ Assumpsit etiam Christus animam passibilem, non solùm passione perfectiua, sed etiã afflictiua, ex apprehẽsione animali, ad corporis læsionẽ. Vnde Psal. in persona Christi, Repleta est malis

Rom.5.

anima mea. Et Esa. Verè languores nostros ipse tulit &c. Et cùm haberet appetitum concupiscibilem & irascibilem, consequens est ꝙ habuerit actus illorũ, qui dicuntur passiones, differentes tamen à passionibus nostris, quantũ ad tria. Primò quo ad obiectum: quia huiusmodi passiones in nobis plerũque feruntur ad illicita, sed non in Christo. Secundò quantũ ad principiũ: quia huiusmodi passiones in nobis frequenter preueniunt iudiciũ rationis, sed non in Christo, qui solum ex imperio & moderatione rationis habebat quando volebat, & non ex subreptione. Tertio quantũ ad effectum: quia huiusmodi passiones in nobis quandoq; trahũt, & quãdoq; impediũt rationẽ, & nõ in Christo, qui solùm habuit imperatas. Ex premissis patet ꝙ in Christo fuit dolor & tristitia in appetitu sensitiuo. Vnde Matt.26. Tristis est anima mea vsq; ad mortẽ. Differenter tamen fuit tristitia in eo, & est in nobis, secundũ illa tria quæ diximus de passionibus: quia in nobis plerunq; tristitia est de bono apprehẽso sub ratione mali, in quo decipimur, & aliquando est immoderata: sed in Christo, nõ fuit, nec nisi de vero malo. Nec obstat quod dicitur Esa.62. Nõ erit tristis neq; turbulentus. & Prouerb.12. Nõ contristabit iustũ quicquid acciderit ei: quia ille authoritates intelliguntur immoderatè vel pro perfecta passione, & non de propassione, quæ dicitur passio imperata & moderata, quæ nõ est culpa, sed afflictio. ¶Sed difficultas est an in voluntate Christi fuerit tristitia afflictiua, quia secundũ D. Aug. tristitia est de his quæ nobis nolentibus accidũt. Sed Christus nolebat peccatum discipulorũ aut Iudæorũ, nec etiam mortẽ suam, cùm rogauerit patrem, vt si possibile esset, transiret ab eo calix scilicet mortis. videtur igitur sequi ꝙ in volũtate Christi fuerit tristitia afflictiua. Nec est simile de sanctis qui sunt in patria, qui nõ possunt tristari: quia non possunt aliqua ventura simpliciter nolle. Dicendũ ꝙ licet passio Christi secundum quid fuerit inuoluntaria, & causauerit tristitiam in appetitu concupiscibili: non tamẽ sequebatur afflictio in voluntate, eo ꝙ mors erat simpliciter voluntaria propter finẽ redẽptionis humane: sicut proiectio mercium in mare propter liberationẽ personæ. Peccata discipulorum & crucifigentium non erãt volita secundum se, sed secundum ordinem diuinæ prouidentiæ, quæ ita prouiderat, & ita predici & prophetari fecerat. Et licet ea quæ sunt secundũ se inuoluntaria, & propter aliud volita, causent tristitiam in concupiscibili, non tamen in voluntate, maximè in beatis, propter statum, & summũ gaudium quod impedit, vel etiã Deo non cõcurrẽte. Nec obstat ꝙ Christus dicebat, Tristis est anima mea &c. quia ibi accipitur anima, pro portione inferiori siue sensitiua & corporali. Vnde Psal. Saluum me fac Deus, quia intrauerunt aquæ vsq; ad animam meã. Infixus sum in limo profundi, & non est substantia, quæ non possunt intelligi de portione superiori, hoc est intellectu & voluntate. ¶Ex præmissis sequitur primò ꝙ passio timoris moderata & ordinata fuit in Christo: quia sicut tristitia causatur ex apprehensione mali præsentis, ita & timor ex apprehẽsione mali futuri. Vnde Mar.14. Cœpit tædere & pauere. Licet quantum ad incertitudinem futuri euentus timor non fuerit in Christo, cùm omnia futura videret. Nos autem aliquando nocte timemus ex aliquo sonitu, ignorantes quid hoc significet, & quid futurũ sit boni vel mali. De timore verò, vt est donũ Spiritus sancti, dictũ est quòd fuit in Christo. Secundò infertur ꝙ admiratio, quæ est passio appetitus irascibilis, & species timoris, non fuit in Christo, inquantũ homo, nec secundum scientiam beatam, nec secundum scientiã infusam: quia cùm admiratio non sit nisi de aliquo nouo & insolito ac ignorato, & in Christo (vt ex premissis patet) nihil tale, quo ad scientiam beatam & infusam, posset esse: sequitur ꝙ in eo nõ poterat esse admiratio. Quia tamen potuit in eo esse aliquid nouum & insolitum quantũ ad scieniã experimentalẽ: secundum hoc poterat in eo esse admiratio. Vnde Matt.8. dicitur: Audiens Iesus verba Centurionis, miratus est &c. Assumpsit autem hanc passionem ad nostram instructionem, vt doceret nos admirari debere quod & ipse mirabatur. Nec mirabatur sic quòd fides Centurionis esset aliquid magnum, quantum ad ipsum: sed quia erat magna, quantũ ad alios. Aliqui exponunt miratus est, hoc est ad modũ admirantis se habuit. Tertio infertur, ꝙ in Christo fuit ira moderata. Vnde Ioan.2. dicitur ꝙ fecit quasi flagellum de funiculis, & eiecit vendentes & ementes de tẽplo. Quartò sequitur quòd Christus erat simul viator & comprehensor. Viator dicitur aliquis ex eo quòd tendit in beatitudinem. Cõprehensor autem ex eo quòd iam obtinet eam, iuxta illud: Sic currite vt comprehendatis, & Phil.3. Sequor si quomodo cõprehendam. Cùm ergo beatitudo hominis consistat in anima & corpore, quo ad animam & portionẽ superiorem (quæ dicitur mens, quæ comprehendit intellectum & voluntatẽ) erat comprehensor, quia videbat essentiam diuinam, & fruebatur ea. Quia tamẽ anima eius, quantum ad portionem inferiorẽ, siue quantum ad appetitum sensitiuum & sensus exteriores, qui sunt corporales, erat passibilis, & habebat corpus passibile & mortale: sequitur quòd erat viator. & sic simul viator & comprehensor.

Margin: Esa.53. — Passiones Christi à nostris quomodo differunt. — An in Christo fuerit tristitia afflictiua. — Psal.68. — 1.Cor.9.

§. 5. DE PROPOSITIONIBVS CONCEDENDIS VEL NEGANDIS PROPTER INCARNATIONEM.

A AB omnibus doctoribus catholicis hæc propositio (Deus est homo) cõceditur, propter illud quod dicitur Phil.2. Qui cum in forma Dei esset, exinauit semetipsum, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Ex quo habetur ꝙ ille qui est in forma Dei, est homo. Præterea nomẽ significãs formã in cõcreto, potest verificari de quolibet supposito, in quo illa forma inuenitur, vt homo de Sorte & Platone. Sed natura humana inuenitur assumpta ad esse personale filij Dei: igitur &c. Et quanuis ante incarnationis mysterium natura diuina & humana essent maximè distãtes: & tũc hæc propositio (Deus est homo) esset in materia remota. Quia tamẽ per incarnationis mysteriũ cõueniũt in vno supposito, cui neutra illarũ inest per accidens, sed per se: ideo nunc hæc propositio (Deus est homo) esset in materia naturali, & predicatur homo de Deo per se, sicut species de sua hypostasi & indiuiduo. Si dicatur quòd omne quod inuenit alicui rei post suum esse completum, est accidens: sed natura humana est huiusmodi, igitur &c. Dicendum quòd maior est vera, ni-

Margin: 3.p q.16. ar.1. — Deus est homo. — Hæc propositio, deus est homo, est in materia naturali.

si illud quod aduenit,ex sua natura aptum natum sit per se subsistere, & producere esse existentiæ:vel
si adueniat inhæsiuè:sed non est sic de natura humana, vt dictum est. Quod enim vni est substantia,
nulli est accidens,secundum Philos.Nec natura humana in Christo est inhæsiuè,sed quodam ineffa-
ar.7. bili modo.¶Eadem ratione hæc est vera,Homo est Deus.vnde Rom.9.dicitur, Ex quibus est Chri-
Homo est Deus. stus secundum carnem,qui est super omnia benedictus Deus in secula. ¶Hæc autem(Christus est ho
ar.3. mo dominicus)non est cōcedenda:cum hoc nomē,Christus,à parte subiecti stet pro supposito,quod
Christus est homo dominus. est essentialiter Deꝰ & dominꝰ:& si prædicaretur denominatiuè,derogaretur veritati vnionis. ¶Hæc
propositio:Deus est passus, crucifixus, & mortuus,ac similes,in quibus Deus prędicatur de proprieta-
tibus hominis in concreto vel econuerso,sunt concedendæ.Quia(vt Damascenus dicit) Ea quæ sunt
ar.4.& 5. carnis idiomata(hoc est carnis proprietates) Deo attribuūtur,dum Deus passibilis nominatur, & deus
Deus est mortuus. gloriæ crucifixus.deinde dicit,Deitatem quidem dicentes,non nominamus ea quæ deitatis sunt idio-
3.lib. mata.Non enim dicimus deitatem esse passibilem,vel creabilem,aut naturam humanam: quia nomi-
na in concreto supponunt pro hypostasi.Ideo differenter possunt prædicari de his quæ pertinent ad
vtranque naturam diuinam,sicut hoc nomen,Christus,in quo intelligitur vngēs diuinitas,& vncta hu
manitas,siue nomen det intelligere solùm naturam diuinam,sicut hoc nomē,Deus,vel filius Dei:siue
nomen solùm significat naturam humanam,sicut hoc nomen,homo,& Iesus. Prædicta tamen nomi-
na non prædicantur in abstracto.Et licet idem suppositum dicatur passibile & impassibile : non tamē
sequitur quod opposita prædicentur de eodem secundum idem,sed secundum diuersa. ¶Hæc propo
ar.7.& 8. sitio , filius Dei factus est homo , probatur catholica ex illo Ioan.1. Verbum caro factum est,& ex eo
Filius dei factus est homo. quod scribitur in symbolo, Et homo factus est. Vnūquodque enim dicitur factum,quod incipit præ-
dicari de ipso.sed sic est de Deo,non enim conuenit ei prędicari de homine ab æterno,sed ex tēpore,
igitur &c.Et licet fieri hominem sit fieri simpliciter in suppositis creatis,non tamen in supposito di-
uino.Ideo Deum fieri hominem non est simpliciter Deum fieri.Fuit autem factus Deus homo,absq;
Homo factꝰ est deus. sui mutatione,sed non absque mutatione creaturæ:sicut nec creator. ¶Eadem ratione hæc concedi-
tur,Homo factus est Deus,prout hoc participium,factus,determinat compositionē,vt sit sensus, Ho-
mo factus est Deus,hoc est factum est ita,vt homo sit Deus.& sub hoc sensu vtraque est vera, Homo
factus est Deus.&,Deus factus est homo.Si verò hoc participium factus,aliter determinet, vel alium
ar.8. sensum faciat,est neganda.¶Hæc propositio,Christus est creatura, non est concedenda, cùm hoc no
Christus nō est creatura. men,Christus,stet pro supposito,quod est increatum:nec secundum D. Ambr.hęc,Christus creatus.
Nam sicut D.Hiero.ait,Ex verbis inordinatè prolatis incurritur hæresis, & catholici cum hæreticis
nec nomina debent habere communia, ne eorum errori fauere videantur. Et quia Arriani Christum
dixerunt esse creaturam,& minorem patre,nō solum ratione humanæ naturæ,sed etiam diuinæ:ideo
non est absolutè dicendū quòd Christus sit creatura,vel minor patre,sicut simpliciter dicimus Chri-
stum passum &c.sed cum determinatione,secundum naturam humanam. Sicut enim in rebus huma-
nis ea quæ in dubitationem venire possunt an conueniant parti vel toti,non attribuuntur toti simpli-
citer,hoc est sine determinatione.non enim dicimus quòd Æthiops sit albus : sed dicimus quòd est
albus secundum dētes.Sic ad propositum,&c.quia de creatura propter Arrianos posset esse dubium.
Ideo non dicimus quòd Christus sit creatura.Et quia quòd sit passus non est dubium,igitur &c.Hæc
est resolutio Damasceni in 3.lib.& sic dicendum est de similibus propositionibus.Hęc propositio re-
duplicatiua,Christus inquātum homo est creatura,potest distingui:quia si in reduplicatione resuma-
ar.10. tur,ratione suppositi,est neganda,cum suppositum humanæ naturæ in Christo sit increatum. Si verò
Christus inquantū homo est creatura. resumatur in exponentibus,ratione naturæ humanæ,est vera,cū natura humana sit creatura. & sic ra-
tione humanę naturæ creatura conuenit Christo,sicut passio & mors.Sed quia in reduplicatione hoc
nomen,homo,magis propriè tenetur pro natura,quàm pro supposito,cum sumatur in vim prædicati:
ideo est absolutè concedenda.Si tamen adderetur aliquid, per quod traheretur ad suppositum , esset
propositio neganda,puta si diceretur,Christus secūdum quod hic homo,est creatura : quia hoc pro-
Heb.vlt. nomen(hic)demonstrat suppositum.¶Hæc autem,hic homo incœpit esse,vel non fuit ab æterno, est
eadem ratione neganda.Quia,vt dicit Apost.Christus Iesus heri & hodie,ipse est in secula.Præterea
terminus à parte subiecti stat pro supposito,quod est æternū. Et ideo hęc propositio, Christus incœ-
pit esse,vel hic homo,demonstrato Christo,incœpit esse,secundum sententiā catholicæ fidei, secun-
dum quam non ponimus in Christo nisi vnum suppositum, siue vnam hypostasim aut personam, est
simpliciter falsa:quia hoc pronomen,hic,demonstrat suppositum æternum,cuius ęternitati repugnat
incipere esse.Nec obstat quòd incipere esse conueniat humanæ naturæ,quæ significatur per hoc no-
men,homo,quia terminus in subiecto positus,non tenetur formaliter,hoc est pro natura,sed pro sup-
posito.Et licet prædicta propositio esset vera,nō est tamen ea vtendū absque determinatione, ad eui-
tandū hæresim Arrij.¶Hæc etiā propositio,Christus secūdū quod homo,est deus,est simpliciter ne-
gāda:quia illud quod cōuenit Christo secūdū quod homo, conuenit cuilibet supposito humano.Sed
manifestè falsum est quēlibet hominē esse deū,igitur.Posset tamē distingui,vt dictū est de hac, Chri-
stus inquantū homo,est creatura.Idem dicēdū de ista, Christus,inquantū homo,est hypostasis. ¶Ex
prædictis patet,ꝙ licet in Christo sint duæ naturæ,est tamē tantū vnū esse.vnde Athanasius.Sicut ani
ma rationalis & caro vnus est homo:ita deus & homo vnus est Christus. Secūdò patet quòd hæc est
vera,Christus est subiectus patri,quia intelligitur secundū naturā humanā. Et idē dicendū est de ista,
Pater est maior filio secundū naturā humanā,quæ determinatio adiungenda est propter rationē præ-
dictam,ne conueniamus cum Arrianis. Hæc verò, Christus est subiectus sibiipsi, est distinguenda,eò
quòd esse seruum aut subiectum,vel dominum,pertinet ad personam, & non attribuitur naturæ.

§.6.

§. 6. DE VOLVNTATE CHRISTI.

A QVia superius tractando de scientia Christi, sufficienter de intellectu eius dictum est: restat de voluntate ipsius aliquid dicendum. Et in primis notandum duplicem in Christo fuisse voluntatẽ, vt ipsemet Christus testatur dicens: Pater, non mea, sed tua voluntas fiat. Vna volũtas est diuina, alia humana, quæ dicitur appetitus intellectiuus. Licet aliquando appetitus sensitiuus retineat nomen voluntatis, pro quanto volũtas dicitur inclinatio. vnde Io.3. Spiritus vbi vult spirat. tamen in parte superiori non est nisi vna potẽtia naturalis, quæ dicatur voluntas. Si verò volũtas accipiatur pro actu, oportet ponere in Christo secundum humanam naturam, duas voluntates, hoc est duas species actuum voluntatis. Voluntas enim humana fertur in finem & in media, & alio modo fertur in vtrumque simul. Nã fertur in finem simpliciter & absolutè, secundum quod est secundum se quoddam bonum: circa media autem voluntas fertur & terminatur cum quadam collatione & comparatione, eò ꝙ medium habet bonitatem in ordine ad aliud. Actus circa finem dicitur simplex voluntas, & à D. Tho. dicitur voluntas vt natura, & à Damas. dicitur Thelizis. Secundus actus dicitur voluntas vt ratio, & à Damas. Bulizis, hoc est consiliatiua. Hæc autem diuersitas actuum non diuersificat potentiam, quia vterque tendit ad vnam rationem obiecti boni. ¶ Et præmisis sequitur ꝙ Christus secundũ voluntatem sensualitatis quæ dicitur voluntas vt natura, poterat aliud velle, quod nolebat secundum voluntatem rationis, & etiam nolle, ac etiã aliud quod Deus volebat. Deus enim volebat ꝙ Christus dolores & passiones ac mortẽ pateretur: & sensualitas ac etiam voluntas vt natura nolebat. Sed secundum voluntatẽ consiliatiuam siue vt ratio & in ordine ad finem, semper idem volebat quod Deus. quod patet ex hoc ꝙ dixit, Non quod ego volo, &c. Volebat enim secundũ rationẽ, diuinã voluntatem impleri, quanuis aliud dicat se velle secundum quandam aliã eius voluntatem. Nec tamen propterea sequitur quòd in Christo fuerit contrarietas voluntatum, cùm non posit esse cõtrarietas, nisi oppositio attendatur circa idem & secundũ eandẽ rationem. Christus autem non secundũ eandẽ rationem volebat pati & calicem transferri. Quia calicem transferri volebat secundum se, siue voluntate vt natura: Pati autem volebat in ordine ad finem, qui erat redẽptio generis humani. Et sic volũtas humana non fuit repugnãs voluntati diuinæ, sed potius subiecta. Et agonia non fuit in Christo, quantum ad actũ animæ rationalem, secundũ quod importat concertationẽ voluntatũ ex diuersitate rationum procedẽtem (hoc enim contingit propter debilitatem rationis, quæ non potest iudicare quid simpliciter sit melius. quod in Christo non fuit: quia per suam rationem iudicabat simpliciter melius esse, ꝙ per eius pasionem voluntas Dei impleretur circa salutem humani generis.) Fuit in Christo agonia quantum ad partem sensitiuam, secundum quod importat terrorem infortunij imminentis, vt Damascenus dicit.

1 p.q.18. ar.1. *Luc.22.* *In Christo non fuit contrarietas voluntatum.* *In 3.lib.*

Ver. 1. DE ORATIONE CHRISTI.

B CHristum pro se & aliis orasse, & eius orationem semper exauditam fuisse ex sacris literis constat. Habetur enim Luc.6. In illis diebus exiit in montem orare. & erat pernoctans in oratione Dei. & Io.17. Pater clarifica filium tuum &c. Postea rogauit pro Apostolis, postremò pro his qui erant credituri per verbum eorum in ipsum. & Ioan.11. Pater gratias ago tibi, quia audisti me. Ego autem sciebã quòd semper me audis. Fuit autem conueniens ipsum manifestè orare, vt nobis orandi exẽplum præberet. Poterat enim (vt D. Aug. ait) orare silẽtio: sed ita patri voluit se exhibere precatorem, vt meminisset se nostrum esse doctorem, & vt patrem recognosceret authorem. Petebat pro se quantũ ad naturam humanam, gloriam corporis, & etiam alia quæ pertinebant ad salutem aliorum. Licet enim secundum voluntatem diuinam potuisset facere quæ volebat, non tamẽ secundum voluntatẽ humanã, cùm secundũ eã non haberet omnipotentiã. Ideò conueniebat ei orare. Et quanuis nos non oremus ea quę scimus certo futura, vt ꝙ sol cras oriatur, & Christ⁹ omnia futura videret in verbo: Quia tamẽ videbat quædam esse fienda propter orationem suam. ideo nõ inconuenienter petiit à Deo, quẽ semper contẽplabatur. Et cùm oratio sit petitio decentiũ à Deo, & quædam explicatio proprię volũtatis apud deũ. vt illam adimpleat: tunc oratio alicuius exauditur, cum voluntas eius impletur. voluntas autem simpliciter hominis, est voluntas rationis: hoc enim absolutè volumus, quòd secũdum deliberatam rationem volumus. Nam illud quod volumus secundum motum voluntatis simplicis, non simpliciter volumus, sed secundum quid. Vnde talis voluntas: magis dicenda est velleitas, quam absoluta volũtas, quia scilicet homo hoc vellet, si aliud non obstaret. Cum igitur Christus secundum volũtatem rationis nil aliud voluerit nisi quod sciuit Deum velle, cui semper se conformauit: ideo eius voluntas etiam humana semper fuit exaudita. Nec obstat quòd orauit pro crucifixoribus, vt deus illis ignosceret, quod tamen impletum non fuit. Nec omnes qui crediderũt verbis Apostolorum, fuerunt vnum cum eo: quia nõ orauit pro omnibus crucifixoribus, nec pro omnibus qui credituri erant in eũ: sed pro solis prædestinatis. vnde dicebat. Pro his quos dedisti mihi. Quo ad translationem verò calicis, quã petiit, & non obtinuit: dicendũ (secundũ Hilar.) ꝙ si per illã orationem petierit, vt timor bibendi calicis cũ vel alios martyres suæ pasionis imitatores, nõ perturbaret, vel ꝙ mors eum nõ detineret, obtinuit. Si verò intelligatur ꝙ nõ biberet calicẽ mortis & pasionis, vel, secũdũ D. Hiero. ꝙ nõ biberet ipsum à Iudęis, non est factum quod petiit: quia ratio quæ petitionem exposuit, nolebat vt hoc impleretur. & sic intelligitur illud Psal. Clamabo per diem & non exaudies. Hanc verò orationem proposuit ad instructionẽ nostrã: volebat enim ostendere suam voluntatem naturalem & motũ sensualitatis, quem vt homo habebat per rationem debere regulari. Si quæratur an secundum sensualitatem orauerit: dicẽdum quod non, cùm oratio sit essentialiter actus intellectus. Potest tamen dici quod orauit secundum sensualitatem, ad hunc sensum quòd eius ratio orando proposuit id quod erat in appetitu sensualitatis ipsius, exprimendo affectum sensualitatis, tanquam ipsius aduocata, & hoc fecit vt nos de tribus

3 p.q.21. *Super Ioan.* *Ioan.17.*

instrueret:Primò vt ostenderet se veram humanam naturam suscepisse cum omnibus naturalibus affectibus.Secundò vt ostenderet quòd licet homini aliquid velle secundum naturalem affectum,quod deus non vult.Tertiò,vt ostēderet quod homo debet proprium affectum subiicere diuinæ voluntati. vnde dixit,Verùmtamen non sicut ego volo,&c.

Ver. 2. DE SACERDOTIO CHRISTI.

1.2.q.22. ar.1. Heb.5. CVm proprium sacerdotis sit mediare inter deū & populum,quo ad tria:Primò inquantū diuina populo tradit.ideo dicitur Sacerdos,quasi sacra dans:Secundò inquantū preces pro populo offert.Tertiò inquantum pro peccatis populi aliqualiter Deo satisfacit.vnde Apost. Omnis pōtifex ex hominibus assumptus,pro hominibus constituitur in his quæ sunt ad deum, vt offerat dona & sacrificia pro peccatis.& Christus hæc tria fecerit,cōsequens est ipsum fuisse sacerdotem.minor probatur: 2.Petri.1. Quia primo per ipsum sunt dona diuina collata,iuxta illud,Per quem(scilicet Christū)maxima & preciosa nobis dona donauit.Secūdò ipse pro peccatis nostris orauit,Pater ignosce eis,quia nesciūt quid faciunt.Tertiò ipse etiam genus humanum Deo recōciliauit,secundū illud,In ipso (scilicet Christo) Matth.27. complacuit omnem plenitudinem habitare,& per eum reconciliare omnia.Ideo Apostolus vocat eū Colloss.1. pontificem,dicens:Habemus pontificem qui penetrauit cælos.Et quia Christus secundū humanitatē Heb.4. habuit plenitudinem gratiæ & gloriæ,ideo angelis maior:Sequitur ꝙ excellētiori modo Hierarchiā seu sacerdotalē potestatē habuit,quàm angeli,quibus cōpetit potestas Hierarchica,& qui sunt medij inter deum & homines,vt D.Dion.ait.Ita ꝙ ipse sacerdos,inquantum est medius inter Deum & po- Malach.2. pulum,sortitur nomen angeli,iuxta illud,Labia sacerdotis custodiunt scientiā,& legē requirēt de ore eius:angelus enim domini exercituum est.vnde Mat.4.dicitur quòd accesserunt angeli, & ministrabant ei:& sic Angeli fuerunt ministri sacerdotij Christi:licet secundum passibilitatem carnis fuerit ab Psal.7. angelis minoratus.& secundum hoc conformis viatoribus in sacerdotio constitutis.¶Et quāuis in antiquo testamento alius esset legislator,alius sacerdos(vt habetur Exo.28.) Christus tamen fuit legislator & sacerdos:quia alij particulares gratias habebant,Christus verò tanquam caput,habuit pleni- Esa.33. tudinem gratiarum,vnde Esa. Dominus iudex noster,Dominus legifer noster,Dominus rex noster,ipse veniet & saluabit nos.Nec obstat quòd non traxit originē ex stirpe sacerdotali:quia hoc fecit vt ostēderet non esse omnino idem sacerdotium,sed differre,sicut verum à figurali. Fuit autem Christus nō solùm sacerdos,sed etiam sacrificium.Ad cuius euidentiam sciendum est,quòd illud quod Deo exhibetur ad hoc quòd spiritus hominis feratur in Deum,potest dici sacrificium,quasi inuisibilis sacrificij Psal.50. (quod est spiritus contribulatus)signum.Indiget autem homo sacrificio propter tria:Primò ad remissionem peccati,per quod auertitur à Deo.Ideo sacerdos dicitur offerre sacrificia pro peccatis.Secundò vt in statu gratiæ conseruetur,semper deo inhęrens.vnde Leui.3.habetur quòd offerebatur hostia pro salute offerentium.Tertiò ad hoc quòd spiritus hominis vniatur Deo.vnde & in veteri lege offe- Leui.1. rebatur holocaustum, quasi totum incēsum. Hæc autem tria per Christi oblationē nobis aduenerunt. Nam primò peccata nostra delata sunt,secundum illud,Traditus est propter delicta nostra. Secundò Rom 4. gratiam nos saluantem per ipsum recepimus,iuxta illud.Factus est omnibus obtemperātibus sibi cau- Heb.5. sa salutis æternæ.Tertiò per ipsum perfectionem gloriæ adepturi sumus secundum illud,Habentes fiduciam in introitum sanctorum(hoc est in gloriam cælestem)in sanguine Christi, qui initiauit vitam nouam.vnde sequitur quòd ipse Christus,inquantum homo,nō solùm est sacerdos,sed etiam verum sacrificium,& hostia pro peccato,& hostia pacificorum, & holocaustum per passionem & mortem comparatam,non ad voluntatem occidentium,sed ad voluntatem patientis,qui voluntariè se obtulit. Vnde Ioan.18.habetur quòd quærentibus Iesum Nazarenum,respondit:Ego sum. Si ergo me quæritis,sinite hos abire.Et quia effectus sacrificij est emundatio & expiatio peccatorū,in quibus sunt duo, scilicet culpa siue macula,& reatus pœnæ:culpa emundatur per gratiam ipsius,& reatus pœnæ per satisfactionem,iuxta illud, Iustificati gratis per gratiam ipsius,per redemptionē quæ est in Christo Iesu,quem proposuit deus propiciatorem,hoc est reconciliatorem & satisfactorem.sequitur quod sacrificium Christi fuit emundatiuū culpę,& expiatiuum pœnæ. ¶Christus tamen(qui peccatum non fecit)non recepit effectum sui sacrificij:licet similitudinem carnis peccati secundum speciem cum carne peccatorum habuerit.vnde in Ephesina synodo legitur:Si quis dicit Christū pro se obtulisse oblationem,& non magis pro nobis solùm(nō enim indiguit sacrificio,qui peccatū nescit) Anathema sit. Licet posit dicit quòd secundum quid participauit effectum sacrificij sui,scilicet quantum ad passibilitatem carnis.Ideo signanter Apostolus Heb.5.dicit,Qui in diebus carnis suę,&c.ad eum qui posset eum saluū facere à morte.Et licet oratio pertineat ad sacerdotes,non est tamē eorum officio pro- Iaco.vlt. pria,cùm cuilibet cōueniat pro se & aliis orare,iuxta illud,Orate pro inuicem vt saluemini.& sic oratio qua Christus orauit pro se,non erat actus sacrificij.Alij verò sacerdotes participant effectum sacrificij sui:non inquantum sacerdotes,sed inquantum peccatores.ideo Leui.16.dicitur quòd pōtifex non solùm offerebat pro aliis,sed etiam pro seipso,eò quòd peccator esset. quod non erat Christus. Ideo figura non potest adæquare veritatem. Non obstat quòd Christus per sacrificium passionis & mortis sibi meruit:quia proprius effect⁹ sacrificij est,id quod sequitur ex ipso sacrificio, & nō ex deuotione offerentis:Christus autem non meruit gloriam ex vi sacrificij,sed ex deuotione:quia secundum Psal.110. charitatem passionem humiliter sustinuit.¶Sacerdotium Christi dicitur æternum.Vnde Psalmi. Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.Non quòd semper Christus offerat sacrificium pro peccatis:sed quia virtus sacerdotij & sacrificij Christi, quæ est causatio gratiæ, & deletio reatus peccatorum remissorū,manet in æternū in sanctis.ideo nō eguit semel quolibet anno offerre sacrificium,sicut sacerdos Leuiticus.Sed æterna redēptione inuenta,& vna oblatione cōsummauit,&c. ¶Est

¶Est præterea sacrificium Christi secundum ordinem Melchisedech, & non secundum ordinem Leui: Quia sacrificium legale siue Leuiticum erat figura sacerdotij Christi, nõ adæquans veritatem, sed ab ea multum deficiens: Primò, quia non mundabat peccata: Secundò, quia non ad perfectum ducebat: Tertiò, quia non erat æternum, sicut sacerdotium Christi. Et ipsa excellentia sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiticum fuit figurata in sacrificio Melchisedech, qui ab Abraham decimas accepit, & in cuius lumbis Leui sacerdos legalis decimatus est. Et quanuis quantum ad ipsam oblationem sacerdotium legale expresius figuraret sacerdotium Christi, quàm sacerdotiũ Melchisedech, in quo sanguis non effundebatur: tamen quantum ad participationem, & effectus huius sacrificij, in quo attenditur excellentia sacerdotij Christi ad legale sacerdotium, expresius figurabatur per sacerdotium Melchisedech, qui obtulit panem & vinum, quę (secundum D. August.) significabant Ecclesiasticam vnitatem, quam constituit participatio sacrificij Christi. Vnde etiam in noua lege verum Christi sacrificium communicatum fuit fidelibus sub specie panis & vini. Et ideo sacerdotium Christi dicitur secundum ordinem Melchisedech, non quasi principalioris sacerdotis, sed quasi præfigurãtis excellentiam sacrificij Christi ad sacerdotium Leuiticum. Dicitur autem Melchisedech ab Apostolo sine patre & sine matre & sine genealogia, neq; initium dierum, neq; finem vitæ habens: non quia ista nõ habuerit, sed quia ista de eo in sacra scriptura nõ legũtur sub hoc nomine. Et per hoc ipsum (vt Aposto. dicit) asimilatus est filio Dei, qui in terris est sine patre, & in cælis sine matre, & sine genealogia, iuxta illud: Generationem eius quis enarrabit? qui etiam secundum diuinitatem neq; principium, neq; finem dierum habet. ¶Ex præmisis sequitur quòd Christus, secundum quod homo, est mediator Dei & hominum. vnde Ioan. 1. Medius autem vestrum stetit quem vos nescitis. & Apost. Vnus est mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Quia cum officium mediatoris sit cõiungere & vnire eos, inter quos est mediator, cùm extrema vniantur in medio, quod perfectisimè conuenit Christo, iuxta illud, Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi: ideo Christus est principalis mediator Dei & hominum, inquantum per suam mortem genus humanum Deo recõciliauit. Homines autem possunt dici mediatores minus principales & secundarij, ac etiam ministeriales, per intercesionem & sacramentorum administrationem. Et licet Spiritus sanctus interpellet pro nobis gemitibus inenarrabilibus: non tamen dicitur mediator, cùm non sit homo, sicut Christus. & sic secũdum humanitatem dicitur mediator. Dicitur autem Spiritus sanctus interpellare pro nobis effectiuè & causaliter, pro eo ꝙ orare & interpellare nos facit.

Heb.7. *3.p.q.26.* *1.Tim.2.* *2.Cor.15.* *Rom.8.*

Ver. 3. DE ADOPTIONE DEI PER CHRISTVM.

A QVia Apostolus Eph. 6. dixit quòd Deus prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Christũ Iesum in ipsum: ideo aliquid de ipsa adoptione dicendum est, & deinde de prædestinatione. Adoptio (vt hic sumitur) est liberalis admisio ad hæreditatem, per quam taliter admissus similatur filio naturali, cui non liberaliter, sed iure naturæ debetur hæreditas. Hæreditas autẽ dicitur id, ex quo aliquis est diues. Deus verò dicitur diues, inquantum seipso fruitur & est beatus. Ideo cum Deus sua bonitate admittit aliquos ad beatitudinem, dicitur eos adoptare. Adoptio autem diuina differt ab humana in duobus: Primò, quia Deus hominem quem adoptat, idoneum facit per gratiæ munus ad hæreditatem cælestem percipiendam, per quod facit adoptatum conformem imaginis filij sui naturalis, iuxta illud, Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij eius. & sequitur, Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Filius autem naturalis (vt dictum est) non dicitur factus, sed genitus. Homo verò nõ facit idoneum eum quem adoptat, sed potius iam idoneum eligit adoptando. Secundò, quia filius adoptatus ab homine, non accipit hæreditatem, nisi ipse adoptans decedat, eò quòd bona corporalia & temporalia non possunt simul à pluribus ex integro posideri. Hæreditatem tamen spiritualem omnes adoptati ex integro accipiunt, & semper posident, absq; patris detrimento. Et quanuis homo in sua natura consideratus, non sit extraneus à Deo, quantum ad bona naturalia, quæ per creationem recipit: est tamen extraneus quantum ad bona gratiæ & gloriæ, & secundum hoc adoptatur. Et licet homines qui habent operari ad supplendum indigentiam, nõ adoptent, nisi in defectu filij naturalis: Deus tamen qui nullam indigentiam habere potest, rationales creaturas, angelos & homines, rationabiliter adoptauit. Hæc adoptio fit per totam trinitatem: quia quanuis generare in diuinis sit proprium personæ patris, tamen facere quemcunq; effectum in ceratis, est commune toti trinitati, propter vnitatem naturæ & esse. vnde Ioan. 1. Quæcunq; pater facit, hæc & filius similiter facit. Licet autem sit communis, attribuitur tamen patri tanquam authori, & filio vt exemplari, & Spiritui sancto vt imprimenti. Et quia filiatio non conuenit naturæ, sed solum hypostasi & supposito, & adoptio sit quædam filiatio, sequitur quòd adoptio non attribuitur naturæ humanæ, sed Christo, per eam tamen. Nec obstat quòd in anima Christi ponimus gratiam habitualem, per quam nos dicimur filij adoptiui: quia gratia habitualis in Christo non facit de non filio filium adoptiuum: sed est quidam effectus filiationis naturalis in anima Christi, iuxta illud, Vidimus gloriam eius quasi gloriam vnigeniti à patre. Et quia D. Tho. post materiam adoptionis tractat de prædestinatione Christi, quæ materia non potest intelligi absq; notitia scientiæ & præscientiæ Dei: ideo de his omnibus pro terminorum declaratione dicendum est.

3.p.q.23. *Adoptio diuina & humana differunt.* *Rom.8.*

§. 7. DE SCIENTIA DEI.

B CVm omnes perfectiones quæ sunt in creaturis, sint eminenter & nobiliori modo in Deo: & sciẽtia siue certa cognitio sui & aliorum sit perfectio in nobis: necesse est dicere quòd Deus eminenter habet certisimam ac clarisimam cognitionem suiipsius, & omnium eorum quæ sunt, fuerunt, & possunt esse, non solum in communi, prout conueniunt in ratione entis vel alicuius generis: sed etiam

1.p.q.14.

in speciali, vt sunt ab aliis distincta, ac etiam futura contingentia, & omnia quæ sunt in potentia obedientiali creaturę. De notitia suipsius dicitur 1.Cor.2. Quę sunt Dei nemo nouit, nisi spiritus Dei. De notitia aliorum habetur Heb.4. Omnia nuda & aperta sunt oculis eius. & in eodem quo ad specialem notitiam, dicitur: Quod pertingit ad diuisionem spiritus & animæ, compagúmq; & medullarum. & discretor cogitationum & intentionum cordis. & nulla creatura est inuisibilis in conspectu eius. Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et quòd cognoscat mala habetur Prouer.15. Infernus & perditio coram eo. ¶Eminentia scientię Dei super nostram apparet in multis. Primò, quia in nobis est per species intelligibiles inhærentes, quæ sunt qualitates: Deus autem non per qualitatem inhærentē, sed per suam essentiam, quæ est idea siue similitudo distinctè repræsentans omnia. Secundò, quia nostra cognitio est successiua & discursiua, & non est de futuris: sed deus vnico intuitu videt omnia preterita, præsentia, futura, & possibilia. datur similitudo de homine existente in turri altissima: videt omnes ambulantes, & tamen primi non vident sequentes. Aduertendum tamen quòd cognitio eorum quæ fuerunt, sunt, & erunt, apud theologos dicitur scientia visionis. Cognitio verò possibilium quæ nunquam erunt, dicitur scientia simplicis intelligentiæ. Tertiò, quia scientia dei est copulata diuinæ voluntati, & causa rerum quantum ad esse naturale. & sic habet Deus scientiam practicam, quanuis etiam habeat scientiā speculatiuam. Sed scientia nostra non est causa rerū, sed causatur à rebus. Quartò, quia scientia Dei est inuariabilis & infallibilis, quemadmodum eius substantia, nostra autem est variabilis & defectibilis. Quintò, quia scientia nostra est finita, scientia autem dei infinita, cùm comprehendat seipsum, qui est infinitus. ¶Ex præmissis patet quòd in Deo non est ponenda præscientia nec præuisio quo ad se, cum omnia simul videat in nunc ęternitatis. Quia tamen noster modus intelligendi est per successionem, siue per prius & posterius, ideo dicimus quòd Deus ab æterno præsciuit lucem, antequam diceret, fiat lux.

1.p.q.14. art.4.& 7.

Scientia visionis & simplicis intelligētiæ quid

Præscientia nō est in deo

Ver. 1. DE COEXISTENTIA PRAESCIENTIAE ET CONTINGENTIAE RERUM.

1.p.q.14. art.13.

QVia notitia Coexistentiæ præscientiæ Dei cum Contingentia rerum plurimum seruit ad resolutionem materiæ prouidentiæ, & prędestinationis, ac liberi arbitrij, & præceptorum dei, ideo aliquid super huiusmodi breuiter dicendum est. Et in primis notandum quòd contingens dupliciter potest considerari: Vno modo in seipso, secundum quod est iam in actu. & tunc non dicitur propriè Contingens, neq; ad vtrumlibet, quia iam est determinatum, quantum ad veritatem, siue propositio ex eo conflata, est determinatæ veritatis: cum omne quod est, quando est (secundum Philos.) necesse sit esse, aliàs duo contradictoria essent simul vera. Et hoc modo Contingens non consideratur vt futurum, sed vt præsens. Dicitur tamen Contingens, eò quòd aliquando fuit contingens. & de hoc nulla est difficultas. Alio modo potest considerari Contingens vt futurum, siue vt est in sua causa, etiam si non exprimatur. & de hoc est difficultas an sit determinatæ veritatis. Et dicendum quòd si aliquo contingenti dato exprimatur futuritio: vt si dicatur, Antichristus est contingens futurum, vel est futurus: tunc cum iam supponatur futuritio, est determinatæ veritatis & necessarium ex suppositione futuritionis, quemadmodum primo modo acceptum est necessarium ex præsuppositione præsentialitatis. & sic tales propositiones in sensu composito, siue vt sunt modales de dicto, sunt determinatę veritatis: licet non in sensu diuiso. ¶Si verò consideretur Contingens præcisè, vt est in sua causa proxima, absq; expressione alicuius determinantis ipsum: tunc dicitur Contingens ad vtrumlibet, eò quòd causa ipsius se habet ad opposita, cum possit impediri, & non impediri. & de hoc generaliter dicitur quòd non subiacet alicui creatæ cognitioni, siue quòd excedit omnem intellectum creatum. Quia cū propositio dicatur vera vel falsa ab eo quod res est vel nō est, siue in ordine ad propositionem de præsenti, de inesse sibi correspōdentem veram vel falsam, nullus intellectus creatus certitudinaliter & determinatè naturaliter scire potest an tale contingens eueniet, vel non eueniet, siue an propositio de præsenti, & de inesse ex eo conflata, aliquando erit vera: quia ignorat an causa proxima impedietur à deo, vel non, cum quæ sunt dei, nemo nouit nisi spiritus dei, vel ille cui voluerit reuelare. vnde cognoscere talia est solius dei. Ideo Esa. 41. dicitur: Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia dij estis vos. Et ideo quicunq; cognoscit effectum contingentem in causa duntaxat, non habet de eo nisi coniecturalem cognitionem. Ex quo sequitur quòd Astrologi nihil certò cognoscere possunt, nisi supposita permissione diuina. Deus autem qui in æternitate sua (quæ tota simul existit, & omne tempus ambit) absq; successione vnico intuitu omnia contingentia cognoscit, non solū vt sunt in causis tantum, sed etiam prout vnumquodq; eorum est, vel fuit, vel erit in actu suo, & potest causas impedire si velit, ac etiam non impedire: habet futurorum contingentium determinatam & infallibilem cognitionem. Et ideo si deus aliquod contingens præuidit futurum, infallibiliter erit. Si verò nō præuidit futurum, nunquam erit. Nec tamen propter scientiam dei contingens desinit esse contingens. Quia de ratione contingentis est quòd sit à causa proxima: quæ impediri potest à prima. Et ideo non sequitur, Deus præuidit hoc contingens futurum, ergo necessariò veniet, loquēdo de necessitate simpliciter absoluta: quia deus vidit quòd contingenter siue impedibiliter eueniet: quia ipse potest impedire. ¶Pro resolutione igitur materiæ & solutione argumentorum, sciendum est quòd necessarium siue propositio necessaria est duplex: quædam est ex suppositione, alia est simpliciter absoluta, siue (vt dialectici dicunt) modalis, composita, & diuisa. Propositio necessaria ex suppositione est, ad cuius positionem sequitur alia necessitate consequentiæ, quæ dicitur necessitas infallibilitatis: vt Sortes currit: ad cuius positionem necessariò & infallibiliter sequitur quòd moueatur, & hæc, deus reuelauit Antichristum fore: ergo Antichristus infallibiliter erit. similiter, Sortes prędestinatus saluabitur, & Plato reprobatus damnabitur. quæ includūt duas propositiones, ad quarum primam in sensu composito necessitate

Astrologi nihil certò cognoscere possunt.

Propositio necessaria duplex.

cesſitate conſequentiæ & infallibilitatis ſequitur ſecunda. & hæc neceſsitas non opponitur cōtingenti ad vtrumlibet. Et cauſa neceſsitatis talium prouenit ex eò quòd neceſſarium eſt alteram contradictoriarum eſſe veram, & alteram falſam. Neceſſarium verò ſimpliciter eſt, cuius cauſa proxima non ſe habet ad oppoſita: quia ſcilicet impediri non poteſt. & ſic ea quæ à Deo immediatè ꝑcedunt, vel quæ eius imperio per alias cauſas efficiuntur, ſunt neceſſaria abſolutè & ſimpliciter: & propoſitiones ex illis conflatæ, dicuntur neceſſariæ & ſimpliciter & abſolutè: quia non poſſunt eſſe falſæ, etiam dato antecedente falſo: vt, Sortes currit, ergo homo eſt animal, vel Deus eſt. Si enim ad impoſsibile ſequitur quodlibet, ſequitur etiam quòd ad falſum ſequi poteſt verum. Tales propoſitiones quæ non poſſunt eſſe falſæ apud Theologos, dicuntur ſimpliciter & abſolutè eſſe neceſſariæ & æternę veritatis. Et cauſa huius neceſsitatis prouenit ex ipſa rei eſſentia, ſiue natura, eò quòd cauſa quæ talem naturam creauit & ordinauit impediri non poteſt. Apud naturales verò propoſitio dicitur ſimpliciter & abſolutè neceſſaria, quando cauſa naturaliter impediri non poteſt, vt hæc propoſitio, Sol lucet. & aliæ huiuſmodi. ¶ Ex præmiſsis patet primò, quòd contingentia rerum ſimul ſtat cum præſcientia Dei. Quia præſcientia Dei nihil imprimit in hominibus, ſicut nec viſio, qua Sortes videt Platonem. Et quanuis Deus mouendo creaturas aliquid imprimat, tamen imprimit ſecundum modum & conditionem naturæ quam mouet, iuxta illud, Diſponit omnia ſuauiter, hoc eſt naturalia naturaliter, & libera liberè, *Sap.8.* & contingentia contingenter. Et ſic ſi ponatur voluntatem à Deo moueri, voluntas infallibiliter mouebitur, ex ſuppoſitione tamen. Non autem ſimpliciter, quia nihil eam neceſsitans in ea imprimitur. & ſic conceduntur in ſenſu diuiſo ſequentes propoſitiones, prædeſtinatus poteſt damnari, & reprobatus poteſt ſaluari, & aliæ ſimiles. quæ ſunt falſæ in ſenſu compoſito. Ex his patet quòd licet ſcientia Dei practica ſit cauſa ſcitorum, non tamen ſcientia ſpeculatiua. Nec etiā ſcientia eius practica eſt cauſa neceſſaria, cùm per ſecundas cauſas ſecundum modum earum cauſet. Et ſic generatio plantę eſt cōtingens, propter cauſam proximam, quæ eſt motus ſolis, qui poteſt impediri. Si dicatur quòd conditionalis, cuius antecedens eſt abſolutè neceſſarium, etiam conſequens erit abſolutè neceſſarium: ergo ſi Deus ſciuit hoc futurum, hoc erit, cum naturaliter & neceſſariò ſciat omnia futura. Dicēdum quòd quando in antecedente ponitur aliquid pertinens ad actum animæ, conſequens eſt accipiendum, non ſecundum eſſe quod in ſe eſt, ſed ſecundum eſſe quod eſt in anima. Aliud enim eſt eſſe rei in anima, aliud in ſeipſa, puta ſi dicam, Anima intelligit aliquid, intelligendum eſt quòd illud eſt immateriale, ſecundum quod eſt in intellectu, & non ſecundum quod eſt in ſeipſo. Et ſimiliter ſi dicam, Deus ſcit aliquid futurum, ergo illud erit: conſequens intelligendum eſt prout ſubeſt ſcientiæ diuinę, hoc eſt prout eſt in ſua præſentialitate ſiue æternitate, quæ non ſubiicitur tempori, ſed ambit omne tempus. ideo Deus nullum contingens videt quo ad ſe, ſed ſolùm quo ad nos, & quo ad noſtrum modum intelligendi, & ideo decipiuntur qui dicunt Deum videre aliquid futurum quo ad ſe, cū non videat niſi quæ præſentia ſunt ſibi. Eam ob rem ſi videt in ſuo nunc æternitatis aliquid, nō ſequitur quòd videat illud in noſtro nunc, quod aliquando eſt futurum, aliquando præſens, aliquando præteritum. Et deceptio prouenit, quia ea quæ nobis conueniunt, & de nobis dicūtur, arbitramur eodem modo de Deo dici: quod plurimum diſtat à veritate, quod eſt bene notandum. & ſic prædictum conſequens eſt neceſſarium, ſicut & antecedens: quia omne quod eſt, quando eſt, neceſſe eſt eſſe. & ſic prædictum antecedens non eſt abſolutè neceſſarium, ſed ex ſuppoſitione, ſuppoſito quòd Deus ſciuerit, & in ſenſu compoſito.

Deus nihil futurū ſcit quo ad ſe.

Ver. 2. DE IDEIS.

A IDea Græcè, Latinè forma ſiue ſimilitudo dicitur, quia eſt principium cognoſcendi & operādi quæ conueniunt Deo quo ad alia à ſe, ideo dicitur Idea, & exemplar aliorum. vnde Exo.25. Fac ſecundū exemplar quod tibi in monte monſtratum eſt. Sed cum Deus per ſuam eſſentiam ſit principium aliarum rerum, & non ſuiipſius, ſequitur quòd eſſentia diuina non dicitur idea, ſecundum quod comparatur ad ipſum Deum, ſed bene quo ad alia. Ideo poſſumus dicere diuinam eſſentiam eſſe ideam, ſiue ſimilitudinem omnium aliarum rerum. vnde D. Auguſt. dicit, Tanta vis in ideis cōſtituitur, vt niſi his intellectis nemo ſapiens dici poſsit. Et quanuis diuina eſſentia non ſit niſi vna in ſe, & dicatur idea inquantum eſt ratio vel ſimilitudo huius vel illius rei: quia tamen ſunt plures res intellectæ, ſequitur ꝙ ſunt plures ideæ ſiue ſimilitudines aut rationes intellectæ: cùm cuiuſlibet rei eſſentia diuina ſit ſimilitudo. & nobilius res ſint in ea quàm in ſeipſis. Quia in eſſentia diuina dicuntur creatrix eſſentia. Et licet D. Dio. dicat quòd Deus non cognoſcit res ſecundum ideam extra ſe, intelligit de idea extra ſe exiſtente, ſiue accidentali, ſicut nos per ſpecies intelligibiles. Nec obſtat quòd non ponuntur in Deo plures ſapientię aut artes, quæ ſunt principium cognoſcendi & operandi. Quia ſapientia & ars ſignificantur, vt quo Deus intelligit: Idea verò id quod Deus intelligit. Et quia malum in Deo eſſe nō poteſt, ideo malum non cognoſcitur à Deo per propriam ideam, ſed per ideam ſiue rationem boni oppoſiti. Et cùm Deus eorum quę non fuerunt, nec ſunt, nec erunt, non habeat ſciētiam practicam actu, ſed ſolum virtute: ideo reſpectu eorum non eſt idea in Deo, ſecūdum quod idea ſignificat exemplar, ſiue principium operandi: eſt tamen ſecundum quod idea ſignificat principium cognoſcendi. Notādum tamen quòd genera non poſſunt habere aliam ideam in eſſentia diuina ab idea ſpeciei: quia nunquam genus eſt niſi in aliqua ſpecie. Similiter etiam dicendum eſt de accidentibus, quę inſeparabiliter concomitantur ſubiectum. Accidentia verò quę ſuperueniunt ſubiecto, aliam ideam habent. Artifex enim per formam domus facit omnia accidentia, quę à principio concomitantur domum, ſed non omnia quę ſuperueniunt domui iam factę, vt ſunt picturę, & alia huiuſmodi. Indiuidua, ſecundum opinionem Platonis, non habent aliam ideam ab idea ſpeciei, tum quia ſingularia indiuiduantur per ma-

1 p.q.15.

In lib.83. quæſt.

c.7. de Di. No.

teriam, quam ipse Plato ponebat esse increatam (vt quidam videntur opinari) & concausam ideæ, tum quia intentio naturæ consistit in speciebus, nec particularia producit, nisi vt in eis species saluetur. Sed prouidentia diuina non solùm se extendit ad species, sed etiam ad singularia: nec ponimus ideas extra essentiam diuinam & extra nos, siue ideas separatas à Deo & nobis, vt Aristo. dicit Platonem posuisse.

§. 8. DE PROVIDENTIA DEI.

1.p.q.22. art.1. PRouidentia, propriè accipiendo, est ratio siue cognitio & directio siue dispositio ordinãdorum in finem, & præcipuè in finem vltimum: & est principalis pars prudentiæ, ad quam ordinãtur memoria præteritorum, & intelligentia præsentium, prout ex præteritis memoratis, & præsentibus intellectis coniectamus de futuris prouidendis. Prudentiæ autem proprium, secundum Philosophum, est ordinare alia in finem respectu suiipsius. & sic dicitur homo prudens, qui bene ordinat actus suos in finem vitæ suæ, siue actus aliorum sibi subditorum in familia, ciuitate, vel regno. secundum quem modum dicitur Matth.24. Fidelis seruus & prudens, quem constituit dominus super familiam suam. Prouidentia ponitur in intellectu, sicut prudentia. supponit tamen voluntatem finis: nullus enim præcipit aut disponit de agendis propter finem, nisi velit finem. Et per hunc modum prudentia & prouidentia conueniunt Deo, qui non solum producit res secundum substantiam, sed etiam ordinat eas in finem ipsarum. vnde Sap.14. Tu pater gubernas omnia prouidentia. & D. Boëtius dicit quòd prouidentia est ipsa diuina ratio in summo omnium principe constituta, quæ cũcta disponit. Dispositio autem potest dici tam ratio ordinis rerum in finem, quàm ratio ordinis partiũ in toto. Ad prudẽtiam autem duo pertinent scilicet ratio siue cognitio ordinis rerum in finem, quæ dicitur prouidentia, & executio ordinis rerum in finem, quæ dicitur gubernatio. Primum est æternum in Deo: Secundũ est temporale: quia dicit relationem ad creaturas existentes. Nec obstat quòd Philosophus dicit prudentiam esse eorum, de quibus Eubolia rectè consiliatur, & Synesis indicat: sed consilium cum importet inquisitionem, non est in Deo, qui omnia absq; discursu simul videt: igitur, &c. Quia regula generalis est, quòd ea quę possunt prædicari de Deo & creaturis, quando dicuntur de Deo, intelliguntur remoueri ea quæ sunt imperfectionis, quæ non remouentur, cum dicuntur de creaturis. Et ideo licet consilium non sit in Deo, prout importat inquisitionem, est tamen in Deo vt dicit terminum consilij, qui est rectitudo iudicij, ad quam consiliantes inquirendo perueniunt. vnde Aposto. dicit, Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. ¶Et cum Deus sit causa omnium rerum, & ordinet siue disponat omnia in finem suum, sequitur quòd omnia sunt diuinæ prouidentiæ subiecta. Vnde Sap.8. de diuina sapientia dicitur, Attingit à fine vsq; in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et sic apud Deum nihil est casuale aut fortuitum, cum non sit præter intentum. Nec est inconueniens quòd prouisor vniuersalis permittat aliquem defectum in particulari, ne impediatur bonum totius vniuersi: sicut in particulari prouisore, qui debet quantum potest omnem defectum vitare in eo cuius curã gerit. vnde corruptiones & defectus in naturalibus, dicuntur contra naturam particularem: sunt tamen de intentione naturæ vniuersalis, inquantum defectus vnius cedit in profectũ alterius. Si enim omnia mala impedirentur, multa bona deessent in vniuerso. Non enim esset vita leonis, nisi esset occisio animalium: nec esset patientia martyrum, nisi permitteretur persecutio tyrannorum: nec appareret iustitia punitiua, si angeli & homines nõ fuissent permissi peccare. Et quanuis humana prouidentia nõ se extendat ad ea quæ ex natura necessariò proueniunt: (quia non est homo institutor naturæ sicut Deus) ideo Dei prouidentia ad omnia se extendit, etiam ad ea quæ ex natura necessariò proueniunt. Et licet homines dimittantur peccare propter liberum arbitrium, propter quod sunt domini suorum actuum: non tamen sequitur quòd non subsint diuinæ prouidentię, sed quòd speciali modo subdantur, vt scilicet imputetur eis ad culpam vel meritum, & reddatur eis pœna vel præmium. Et quantum ad hanc specialem prouidentiam Apost. remouet à Deo curam de bobus. ¶Notandum tamen quòd quantum ad rationem siue dispositionem ordinis rerum in finem, Deus immediatè prouidet omnibus: quia in suo intellectu habet rationem omnium, etiam minimorum. cùm causas aliquibus effectibus præfecit, dedit illis virtutem ad effectus illos producendos. ideo oportet quòd ordinem causarum ad suos effectus in sua ratione habuerit. Quantum ad executionem verò prouidet, mediantibus causis secundis, & inferiora gubernat per superiora, non defectu virtutis, sed propter abundantiam suæ bonitatis, quæ tanta est quòd dignitatem causalitatis etiam creaturis communicat. Et licet non pertineat ad dignitatem regis temporalis de minimis curam gerere, propter defectum virtutis: quia pluribus intentus, &c. & si propter minima relinqueret maiora deficeret: non est tamen contra dignitatem Dei, qui est infinitæ virtutis, quæ in hoc ostenditur quòd omnibus prouidet, nec impeditur. nec etiam per eius prouidentiam excluduntur causæ secundæ, quæ sunt executiones huius ordinis. Et quanuis D. August. dicat quòd melius sit nobis non cognosceret mala & vilia, quàm ea cognoscere: quia per eorum cognitionem impedimur à cognitione aliquorum meliorum, cum non possimus simul multa intelligere, & aliquando cognitio malorum peruertit voluntatem in malum: hæc tamen non habent locum in Deo, ideo cognoscit omnia bona & mala & quæcunq; vilia. ¶Notãdum præterea quòd quãuis diuina prouidentia quibusdam rebus necessitatem imponat, non tamen omnibus: Quia (vt D. Dio. ait) Corrumpere naturam non est diuinæ prouidentiæ. sed videretur corrumpere vel peruertere, si ea quibus dedit liberum arbitrium, necessitaret. Et si ea quæ naturaliter proueniunt, suum nõ consequerentur effectum & finem. Ideo Sap.8. dicitur, disponit omnia suauiter, hoc est vnũquodq; secundum modum suæ naturæ: scilicet naturalia naturaliter & ex necessitate, & libera liberè. Et sic quædam disponit necessariò, quædam contingenter. vnde resultat quòd ordo diuinæ prouidentiæ est immutabilis: quia

Marginal notes: 4. de conso. — Ephe.1. art.2. — 1.Cor.9. art.3. — In Enchi. — art.4. 4.c. de Diui. No.

lis: quia omnia infallibiliter veniunt sicut vult euenire. de his aliqua dicta sunt, cùm de scientia Dei & rerum contingentia ageretur.

Ver. 1. DE PRAEDESTINATIONE ET REPROBATIONE IN GENERALI.

A PRædestinatio (prout de ea à Theologis communiter tractatur) est pars subiectiua siue species prouidentiæ. Et sic est ratio ordinis siue dispositio intellectualis naturę in finem excedentem proportionem naturæ creatæ, hoc est in vitam æternam. Et sic omnis prædestinatio est prouidentia, sed non econuerso: Quia dispositio creaturarum irrationabilium & insensibilium prouidentia dici potest, & non prædestinatio. Similiter reprobatio, hoc est dispositio ad pœnam æternam, est prouidentia, & tamen nõ est prædestinatio. Ex quo apparet quòd prouidentia in ordine ad intellectualem naturam diuiditur in prædestinationem & reprobationem. & sic prædestinari & reprobari cõuenit duntaxat angelis & hominibus. Et sicut dictum est quòd prouidentia pertinet ad intellectum, supposito actu voluntatis, sic etiam prædestinatio, quæ includit propositum dandi vitam æternam. vnde Apost. Vt secundum electionem propositum Dei maneret. Ex quo videtur sumi differentia inter prædestinationem & præscientiam. Nam hæc dictio, præscientia, quantum est ex suo modo significandi, nõ importat actum voluntatis, sicut hæc dictio, prædestinatio. Et quia videmus in nobis actum voluntatis sequi actum intellectus, & scientiam præcedere prouidentiam: sic dicimus præscientiam Dei præcedere prædestinationem, & esse communiorem ea: quia attribuimus Deo pręscientiam irrationabilium, & non prædestinationé, respectu illorum. Et in intellectualibus creaturis prædestinatio pręrequirit pręscientiam. Prius enim, saltem ordine naturæ, cognoscitur res aliqua & finis ac medium, quàm disponatur in finem. & ideo dicimus pręsciẽtiam pręcedere prędestinationem, iuxta illud Ro.8. Quos pręsciuit, hos & prędestinauit, &c. & pari ratione pręsciẽtia pręcedit reprobationem siue odium Dei. Et non loquimur hic de pręscientia meritorum vel demeritorum, quę non ęqualiter se habet ad prędestinationem & reprobationem, vt postea dicetur: Sed de pręscientia Dei, abstrahendo ab his scilicet meritis & demeritis, pro pręuisione rei & finis absolutè. & hęc pręscientia eodem modo se habet ad prędestinationem & reprobationem. Ad horum euidentiam sciendum est quòd in nomine prędestinationis multa includuntur, scilicet pręscientia & prouidentia, quę sunt superiora, & electio, quod est vnum concomitans, & consequentia, quę sunt vocatio, iustificatio, & glorificatio, quę ordinatè se habent, sicut diximus de pręscientia, prouidentia, & prędestinatione. Nam primò intelligimus electionem, secundò vocationem, non quãcunq;, quia (vt habetur Matth.10.) Multi sunt vocati, pauci verò electi: sed vocationem secundum propositum voluntatis suæ, hoc est vocationem efficacem. Tertiò intelligimus iustificationem siuæ gratiæ collationem, ex qua in his qui subiecti sunt peccatis, sequitur peccatorum remissio. Quartò magnificationem, quę dicitur continuatio meritorum, siue perseuerantia in bono, vel saltem non interrupta, vt in paruulis baptizatis ante vsum rationis decedentibus. Postremò intelligimus glorificationem, siue gloriæ & vitæ ęternæ collationem, quæ est terminus prędestinationis. & secũdum hæc debent intelligi verba Apost. Rom.8. Nam quos præsciuit, &c. In reprobatione verò non tot includuntur, sed sequentia: Pręscientia simplex & absoluta, de qua dictum est, & prouidentia tanquam priora & superiora, postmodum permissio cadendi in peccatum, postremò deputatio ad pœnam ęternam, quę est terminus & finis reprobationis. Pro ampliori tamen intelligentia pręmissorum sciendum est quòd non intendimus ponere prioritatem aut posterioritatem in Deo, sed solum secundum nostrum modum intelligendi. Scimus enim Deum ab ęterno & in sua ęternitate antequàm quicquam faceret, omnia pręsciuisse vnico actu semper eodem modo permanente, qui est sua essentia: & ea quæ non erant futura sciuisse solum speculatiuè, vt in potentia sua. Et hanc sciẽtiam (vt dictum est) vocamus simplicis intelligentię, siue speculatiuam tantum, eò quòd non habeat compositionem voluntatis siue voluntatem annexam. Ea verò quæ futura erant, pręsciebat, & eorum habebat non solum scientiam speculatiuam, sed etiam practicam, quæ habet voluntatem annexam ea exterius producendi pro instanti pro quo ea producturus erat. Ideo circa illa dicitur exẽplar. & sic absq; Dei mutatione facta est mutatio in creaturis, quando productę sunt, quę prius non erant. Hęc dicitur scientia visionis, quia omnia simul videt pręsentia in suo nunc ęternitatis: & quo ad nos dicitur pręscientia & pręuisio, eò quòd priusquam tempus esset, pręsciret & pręuideret. Imaginamur enim Deũ in suo nunc ęternitatis inter alia vidisse intellectuales creaturas ex sua gratia capaces ad finem supernaturalem, & accepisse certum numerum illarum tam ex angelis, quàm hominibus, & per voluntatem proposuisse eas ordinare ad illum finem, & media conducentia eis dare: deinde eas in tempore productas esse, & sic postmodum vocasse, iustificasse, magnificasse, ac glorificasse. Aliam verò multitudinem tam hominum quàm angelorum in eodem nunc ęternitatis post præscientiam speculatiuam ipsorum, præsciuit singulos illorum, vel gratiam oblatam non acceptaturos, vel ea malè vsuros. & ideo proposuit eis dare pœnas æternas, propter eorum demerita. deinde creauit illos in tempore, libertatem dedit, peccare permisit, in multa patientia sustinens vasa iræ apta in interitum, & tandem eos perseuerãtes in malitia vsq; in finem vitę, suppliciis deputauit æternis, quæ sunt terminus & finis reprobationis. Quòd autem Deus aliquos prędestinauerit, probatum est. Quòd verò aliquos reprobauerit, Malach. testatur, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. & Apost. Cum nondum nati fuissent &c. & alibi dicit, Ne quis fornicator aut prophanus vt Esau, qui propter vnam escam vendidit primogenita sua. Scitote enim quoniam postea concupiuit hæreditare benedictionem, & reprobatus est. Non inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquisiuisset eam. Et non intelligitur principaliter de benedictione aut seruitute temporali, sed spirituali. Nam Esau fuit maior in bonis temporalibus quàm Iacob: imò Iacob dixit se seruum Esau, & misit ad eum munera. Ad prouidentiam

1.p q.23. art.2. — *Rom.9.* — *Multa in prædestinatione includuntur.* — *Malach.1.* — *Rom.9.* — *Heb.12.* — *Gen.32.*

enim vniuersalis prouisoris pertinet aliquos defectus permittere in his qui suæ prouidentiæ subduntur propter maius bonum. Et sic reprobatio includit actum voluntatis scilicet voluntatem permittendi cadere in culpam, & inferendi damnationis pœnam pro culpa. Nec propter hoc causa reprobatio est causa damnationis, sicut prædestinatio est causa salutis, cùm permissio peccandi nil ponat in peccante, sicut iustificatio in pœnitente. Nec reprobatio Dei subtrahit aliquid de potẽtia reprobati. Nec reprobatus est impossibilitatus adipisci gratiam, impossibilitate absoluta, sed ex suppositione, quæ nõ tollit libertatem. Nec obstat quòd dicit Sap. Diligis omnia quæ sunt, & nihil odisti eorum quę fecisti: Quia intelligitur quantum ad esse naturale, & nõ quantum ad beatitudinem. Et licet velit omnes homines saluos fieri, voluntate antecedente, quod non est simpliciter velle: non tamen voluntate consequente, qua dicitur simpliciter velle. ¶ Ex præmissis sequitur primò, quòd prædestinatio non est in prædestinatis, sicut nec præscientia aut prouidentia in rebus prouisis, sed est solùm ratio in intellectu prouisoris. Licet executio prouidentiæ & prædestinationis, quæ dicitur gubernatio & prædestinatio passiua, sit in rebus gubernatis & prædestinatis passiuè, & in gubernante & prædestinante actiuè. Et sic vocatio, iustificatio, magnificatio, & glorificatio, aliquid ponunt in prædestinatis. Reprobatio etiá actiua nihil ponit in reprobatis, sed bene executio reprobationis, quo ad pœnas æternas, sed non quo ad permissionem peccandi. & ideo non necessitat ad peccandum, licet reprobati infallibiliter peccẽt. Prædestinatio enim aut reprobatio actiua non ponit in Deo actionem realem ad extra, sicut executio illius. ¶ Secundò sequitur quòd prædestinatio electorum est certa & infallibilis. non tamen sequitur quòd prædestinatus absoluta necessitate saluetur, sed solùm necessitate infallibilitatis, & ex suppositione. quæ necessitas non opponitur contingentiæ, vt dictum est. Si dicatur, Quicquid Deus potuit, potest nunc: sed potuit non prædestinare Petrum, ergo & nunc potest. Dicendum quòd maior huius syllogismi est vera, absolutè loquendo. Sed minor est falsa cum conclusione, quia supponit id quod iam prædestinatum est, posse non prædestinari, quod est falsum in sensu composito: quia cùm prædestinatio includat voluntatem Dei, quæ est immutabilis, & Deum velle aliquid creatum sit necessarium ex suppositione: igitur, &c. Et quanuis ille qui prædestinatus est, possit absolutè mori in peccato, non tamen supposita prędestinatione. Nec obstat id quod D. August. super illud, Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam, dicit: Alius non est accepturus, nisi iste perdiderit: ergo prædestinatio nõ est certa, postquàm perdi potest corona glorię. Quia corona dicitur alicuius dupliciter: Vno modo ex prædestinatione simpliciter absoluta: & hanc nemo potest perdere: quia infallibiliter morietur in gratia. Alio modo potest corona esse alicuius ex gratia vel merito gratiæ quod habet: & tale debitum dicitur ex prædestinatione secundum pręsentem iustitiam. quia si túc cùm gratiam habet moreretur, infallibiliter saluaretur: tamen hanc coronam & gratiam potest quis amittere per sequens peccatum mortale. Alius autem illam coronam amissam dicitur accipere, inquãtum loco eius qui cecidit in peccatum, subrogatur, secundum illud Iob, Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis: sicut loco angelorum malorum substituti sunt homines, & in locum Iudęorum Gentiles. Substitutus autem in statum gratię quantum ad hoc coronam accipit, quia de bonis quę alius fecit, in ęterna vita gaudebit. Et quemadmodum dictum est de prędestinatione quòd est duplex scilicet absoluta, & secundum pręsentem iustitiam: sic dicendum est de reprobatione. ¶ Notandum quòd licet numerus prędestinatorum vel etiam reprobatorum, secundum pręsentem iustitiam non sit certus & determinatus pro omni tempore (quia potest augeri & minui, secundum illud Deuter. 1. Dominus noster addat ad hunc numerum multa milia. & Psal. Deleantur de libro viuentium, &c. licet aliqui exponát, secundum opinionem hominum.) Numerus tamen prędestinatorum & reprobatorum absolutè est certus & determinatus: sic quòd augeri vel minui non potest, vt D. August. dicit. Sed numerus ille & ratio eius soli Deo est cognitus, vt D. Grego. in quadam oratione ait, Deus cui soli cognitus est numerus electorum in æterna fœlicitate locandus. Et quanuis aliquibus sanctis ex priuilegio speciali prædestinatio sit reuelata (vt dicitur communiter de D. Magdalena & Paulo, ac aliis, propter hoc quod scriptum est Luc. 10. Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. & 2. Cor. 12. Sufficit tibi gratia mea. & Philip. 4. de multis, quorum nomina Aposto. dicit esse scripta in libro vitæ.) Non tamen conuenit, quòd prædestinatio communiter reueletur omnibus. Quia si sic, illi qui non sunt prædestinati desperarent, & securitas prædestinationis pareret negligẽtiam. Reprobatio autem de lege nõ potest reuelari cum in lege habeamus præceptum de spe, quod impleri non posset ab eo qui haberet certam reuelationem de sua damnatione. ¶ Et quia prædestinati, secundum Apostolum, scripti sunt in libro vitæ, sciendum est quòd Liber vitæ metaphoricè dicitur de Deo. Et secundum D. August. in lib. de Ciuit. Dei, Liber vitæ est ipsa diuina prædestinatio, siue ipsa Dei notitia, qua firmiter retinet se aliquos prædestinasse ad vitam æternam. & sic est nomen essentiale, quod tamẽ quodam modo attribuitur filio, quia habet maiorem similitudinem cum proprio filij, quàm cum proprio patris aut spiritus sancti: quia proprium filij est esse à patre per modum intellectus. ita etiam liber importat quòd sit ab alio scriptus, intellectu dictante. ideo attribuitur filio, iuxta illud Apoca. 21. Non introibit in illam nisi qui scripti sunt in libro vitæ agni. Notitia verò malorum non debet dici liber mortis, cùm liber mortis in sacris literis non inueniatur, sicut liber vitæ. Quia boni habent in Deo quandam specialem rationem scientiæ, scilicet approbationis, quam non habet mali: sed de illis Deus habet specialem scientiam simplicis notitiæ, quæ est communis bonis & malis. ¶ Numerus autem reprobatorum, licet quo ad angelos sit minor quàm prædestinatorũ, cùm solùm tertia pars illorum ceciderit, vt habetur Apoc. 12. in hominibus tamen maior est numerus reproborum quàm prædestinatorũ, vt patet ex illo Matth. 20. Multi sunt vocati, pauci verò electi. & Matth. 7. Lata & spaciosa est via quæ ducit ad perditionem, & multi

Marginalia: *Sap. 11.* — *1. Tim. 2.* — *ar. 4. ad 3.* — *ar. 6.* — *Apoc. 3.* — *Prædestinatio absoluta & secundũ præsentẽ iustitiã quid.* — *Iob 34.* — *An numerus prædestinatorũ certus sit.* — *Psal. 68.* — *In libr. de Nat. & gra.* — *Liber Vitæ quid.* — *1. p q. 24. art. 1.* — *De numero reprobatorum.*

& multi sunt qui intrant per eam. Angusta est porta & arcta via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniunt eam.

Ver. 2. DE CAVSA PRAEDESTINATIONIS ET REPROBATIONIS.

A CVm prædestinatio & reprobatio actiua sint idem, secundum rem, cum essentia diuina, quæ nullã causam habere potest, cùm sit infinita, & primum ens: manifestum est prædestinationẽ & reprobationem ex parte actus non habere causam, nisi fortè dicatur ꝙ bonitas Dei sit causa prædestinationis aliquorum, & reprobationis aliorum, sicut creationis. Quia cõueniẽs est quòd diuina bonitas, quæ in se vna est, multipliciter repræsentetur in rebus creatis, præmiando & puniendo. Hãc rationem dat Apostolus dicens, Volens Deus ostendere, &c. Sed quare hos elegit ad gloriam, & hos reprobauit, nõ habet aliam causam vel rationem, nisi diuinam voluntatem. Vnde D. August. dicit, Quare hũc trahat, & illum non trahat, noli velle iudicare, si nõ vis errare. Ideo Matt.20. dicitur agricolis murmurãtibus de denario diurno conuento: Tolle quod tuum est & vade. An non licet mihi facere quod volo? &c. Nec etiam prædestinatio habet causam ex parte prædestinati, si accipiantur omnes effectus eius simul: quia vocatio & iustificatio quæ fit per gratiam ex parte prædestinati, non habet pro causa præscientiã meritorum, neque subsequentium, neque etiam præexistentium, in alia vita, vt Origenes videtur dixisse, ponens omnes animas simul creatas, & secundum diuersitatem suorum operum diuersos status eas sortitas in hoc mundo, & diuersis corporibus vnitas. Quia (vt dicit Apostolus) Cùm nondum nati fuissent, aut aliquid egissent boni vel mali, non ex operibus, sed ex vocante dictum est, &c. Neq; merita in hac vita sunt causa, vt Pelagiani voluerunt, dicentes ꝙ initium benefaciendi est ex nobis, & cõsummatio à Deo. Et sic dicunt ex hoc contingere ꝙ alicui datur prędestinationis effectus, qui est gratia, & non alteri: quia vnus initium dedit se præparando, & non alius. Sed contra hoc est quod dicit Apostolus, Non sumus sufficientes ex nobis quasi ex nobis, aliquid cogitare: sed omnis sufficiẽtia nostra ex Deo est. Neq; præscientia meritorum sequentium est causa prædestinationis, sic ꝙ Deus prædestinauerit se daturum alicui gratiam, quia sciebat ipsum accepturum eam, & ea bene vsurum: & non alteri, quia præsciebat ipsum vel non accepturum, vel ea non bene vsurum. Sicut rex qui militi dat equum, sciens eum accepturum, &c. Sed contra hoc est ꝙ effectus non potest esse causa suiipsius. Prædestinationis autem effectus & omne auxilium datum homini in ordine ad vitam æternam, vt auxiliũ speciale, quod dicitur vocatio, est à Deo. Ideo non potest esse causa. Vnde Apostolus dicit, Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Si ergo ex operibus, iam non ex gratia. Et Rom.3. Iustificati gratis per gratiam ipsius. Vnde dictum est ꝙ prima gratia non cadit sub merito. Si autem accipiantur effectus prædestinationis in particulari, nihil prohibet aliquẽ effectum prædestinationis esse causam & rationem alterius, posteriorem quidem prioris, secundum rationem causæ finalis. & sic collatio glorię potest dici causa finalis boni vsus gratiæ. Priorem verò effectum posterioris, secundum rationem causę meritorię, quę reducitur ad dispositionem materię, vt augmentum gratię, & gratia ipsa est causa gloriæ. Vnde Rom.6. dicitur. Gratia Dei vita æterna. & si aliqui doctores sancti videantur dicere prædestinationis esse causam, sic intelligendi sunt, & nõ secundum totum ambitum effectuum prædestinationis. Si allegetur D. August. in oppositum, dicendum ꝙ se retractauit. Nec obstat quod dicitur 2.Tim.2. Non coronabitur nisi qui legitimè certauerit: quia intelligitur de vltimo effectu prędestinationis, qui est corona glorię. Non obstat pariter quod habetur 2.Pet.1. Quapropter fratres satagite vt certam vestram vocationem faciatis. Hęc enim faciẽtes nõ peccabitis aliquando. sic enim aliquando ministrabitur vobis introitus in ęternum regnum domini & saluatoris nostri Iesu Christi. Quia per illa verba haberi non potest quòd electio fuerit propter bona opera sequentia: sed quòd per perseuerantiam in bonis operibus, prędestinatio quę immobilis est, quadam certitudine coniecturali nobis certa ostendatur. ¶ Circa reprobationem tamẽ notandũ est, quòd si accipiatur reprobatio ex parte effectus principalis qui est pœna ęterna, Deus illam ordinauit propter peccata, cuius ipse non est causa, sed solum liberum arbitrium. Iustitia enim diuina pœnas non meditatur ante peccatũ. Quia si meditaretur & intenderet, videretur ex consequenti intendere peccatum, cum sine peccato pœnas infligere non posset, saltem in ratione pœnę, licet bene in ratione pœnalitatis. Nec Deus adeò indiget laude nostra, vt vindictam statuat ante peccatum, qua statuta oporteat ordinare peccatum vt valeat vindicare. quo posito non videtur peccatum imputãdum ei qui Dei ordinationem peccando implet. Quòd autem non ordinauerit peccatũ, apparet ex eo quòd sustinuit vasa irę in multa patientia. Cùm igitur peccatum à Deo esse non possit, necesse est quòd sit à peccante. Et ideo reprobatio habet causam in reprobato scilicet demerita, ad quę sequitur manifestatio iustitię diuinę punitiuę. Gratia verò & auxiliũ speciale, quo homo ad gratiam vocatur, qui est primus effectus prędestinationis, non est ab ipso homine, sed à Deo, qui gratis vocat, & gratis impartitur. Ideo prędestinatio non habet causam in prędestinato. Et quanuis permissio peccati sit à Deo, quia tamẽ illa nihil ponit in peccante, nec tollit liberum arbitrium: ideo peccatum est omnino à peccante, & nõ à Deo: & per consequens non est similis ratio de causa reprobationis & prędestinationis, quę quantum ad omnes effectus positiuos, nõ habet causam in prędestinato, sicut reprobatio, quę nõ habet nisi duos effectus positiuos in reprobato scilicet peccatum & pœnam æternam: peccati liberũ arbitriũ est causa, & peccatum est causa pœnę ęternę. Et non habere causam in prędestinato non repugnat diuinę misericordię, imò eam magis manifestat. Reprobationem autem non habere causam in reprobo repugnat diuinę iustitię, quę in reprobatione & reprobatis manifestatur. Vnde Oseas dicit, Perditio tua ex te Israël, &c. Nec obstat illud Apostoli, O homo tu quis es qui respondeas Deo? Nũquid dicit figmẽtum ei qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet p[illegible]tatem figulus luti ex eadem massa facere

Marginal notes: 1.p.q.23. art.5. — Rom.9. — Super Ioan. — Rom.9. — 2.Cor.3. — Rom.4. — Osee.13. — Rom.9.

aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam? &c. Quia per hæc verba Aposto. volebat innuere, quòd si Deus ex sua potestate prædestinasset aliquem ad gloriam, & aliquem reprobasset ad tormenta, non haberet rationem pœnæ absque culpa præuia, sed solùm pœnalitatis: nec posset homo conqueri de Deo, neque respondere. non dicit tamen quod fecerit. Sed argumentatur à maiori ad minus. q. d. si talis non posset de Deo conqueri, multò minus potest homo conqueri, si vasa contumeliæ, hoc est peccatores propter peccata & culpas quas præuidit, & ordinauit ad pœnam æternam. Non obstat pariter exemplum allegatum de Esau & Iacob, in quibus quantum ad opera & causas videntur æquari prædestinatio & reprobatio. Potest enim dici quòd non est par ratio, propter repugnantiam prædictam. Non obstat insuper quòd de paruulis allegat D. August. Quia quòd vni applicetur sacramentum baptismi, est ex diuina misericordia: quòd autem alteri non applicetur, est ex diuina iustitia,
1.p.q.23. art.8. propter peccatum originale. ¶ Notandum prȩterea quòd prȩdestinatio iuuari potest precibus sanctorum.
Gen.25. Vnde Isaac rogauit pro Rebecca vxore sua, & Deus dedit ei cõceptum. Ex illo autem conceptu natus est Iacob, qui fuit prædestinatus, qui non fuisset, nisi oratio Isaac præcessisset. Ad cuius euidentiam sciendum est quòd in prȩdestinatione duo sunt consideranda scilicet ipsa ordinatio diuina, & effectus siue executio illius. Et quantum ad primum nullo modo prædestinatio iuuatur precibus sanctorum. Non enim precibus fit, quòd aliquis prædestinetur à Deo. Quantum ad secundum verò dici-
Quomodo prædestinatio iuuatur. tur prædestinatio iuuari præcibus sanctorum & aliis bonis operibus, quia diuina prouidẽtia (cuius prȩdestinatio est pars) non subtrahit secundas causas: sed sic prouidet effectibus, vt etiam ordo causarum secundarum subiaceat diuinæ prouidentiæ. Ita etiam prædestinatur à Deo salus alicuius, vt etiam sub ordine prædestinationis cadat quicquid hominem promouet ad salutem, vt orationes propriæ aut aliorum, aut aliquid huiusmodi, quæ dicuntur auxilia, sine quibus quis salutem non cõsequeretur. Vnde D. Greg. ait, Obtineri nequaquam possunt quæ prædestinata non sunt: sed ea quæ sanctorum precibus obtinentur, sic prædestinata sunt vt eorum orationibus obtineantur. & idem dicendum de eleemosynis, ieiuniis, & aliis bonis. Ideo prædestinati debent conari ad orandum & benefaciendum, quia
2.Pet.1. per huiusmodi effectus prȩdestinatio certitudinaliter impletur. Ideo D. Petrus dicebat: Satagite vt per bona opera vocationem vestram certam faciatis. Nec tamen sequitur quòd si per creaturas prædestinatio non posit impediri, quòd etiam non posit iuuari: quia secundæ causæ non possunt egredi ordinem causæ primæ & vniuersalis, sed ipsum ordinem exequũtur. Ideo non possunt impedire, sed iuuare: non principaliter, sed secundariò & quodam modo instrumentaliter. Eam ob rem repellendi sunt illi qui propter certitudinem prædestinationis dixerunt superfluas esse orationes, vel quicquid aliud fiat ad salutem humanam consequendam, his factis vel non factis prædestinati consequentur vitam æternam, & non reprobi: quia contra hoc sunt omnes admonitiones & exhortationes ad oratio-
Matth. 26. nem & ad alia bona opera inducentes. Et sic Christus frustra dixisset, Vigilate & orate ne intretis in tentationem. & D. Iacobus primo, Orate pro inuicem vt saluemini. Rustici interrogati quare fodiunt vineas, & milites quare in bello accipiunt arma, dicunt ꝙ fossio est medium ad habendum vinũ, & armatura medium præseruationis vitæ. & tamen licet Deus sciat an vineæ portabũt fructum, vel milites moriẽtur in bello: & si Deus velit absque fosione, vineæ portabũt fructũ, & milites præseruabũtur sine armis: & si Deus nolit nõ fiet: dicũt se nõ frustra id facere, quia exponerẽt se periculo, cum illa sint media ordinata ad illos fines. Sic cùm orationes & alia bona opera sint media ordinata ad consequendam vitam æternam, non sunt prætermittẽda, sed potius prosequenda. & qui illa respuunt, timere debent de sua reprobatione: licet certitudinaliter iudicare esset temerariũ, cùm voluntas sit deambulatoria vsq; ad mortẽ, antè quàm posint pœnitere, & media prosequi. Non propter hoc tamen sequitur ꝙ per orationes mutetur vel impediatur diuina prædestinatio. Vnde 1. Regum 15. dicitur, Porrò triumphator Israël non parcet, nec pœnitudine flectetur. & Rom. 11. Sine pœnitentia sunt dona Dei.

Ver. 3. DE SINGVLARI CHRISTI PRAEDESTINATIONE.

1.p.q.34. art.1. CHristum fuisse prædestinatũ manifestũ est ex Apostolo, qui Rom. 1. de seipso loquens, dicit: Qui B prædestinatus est filius Dei in virtute. Cùm enim prædestinatio propriè accepta, sit quędã diuina præordinatio ab æterno de his quæ per gratiam Dei fiẽda sunt in tempore: sed præordinatum fuit ab æterno, quòd filius Dei fieret homo, & ꝙ homo esset Deus: ergo necesse est dicere ipsam vnionẽ naturæ diuinæ & humanæ in Christo cadere sub prædestinatione. & sic ratione huius vnionis præordinatæ Christus dicitur prædestinatus, aliàs sequeretur ꝙ diuinitati aliquid de nouo accideret. Et quanuis terminus prȩdestinationis nostrȩ sit adoptio. vnde Ephes. 1. dicitur, Prȩdestinauit nos in adoptionẽ filiorum Dei. & Christus (vt dictũ est) non fuerit filius adoptiuus, sed naturalis: nihilominus tamen di-
In li. de prædest. Sanct. citur singulariter prȩdestinatus prȩdestinatione alterius rationis à nostra. Nã (vt D. Aug. ait) Prȩdestinatio ista naturȩ humanȩ est tanta & tam excelsa subiecto, vt quò tolleretur altius non haberet. Nostra enim prȩdestinatio facta est per gratiam habitualem duntaxat, Christi autem prȩdestinatio per gratiã vnionis, quȩ est infinita, & ex qua fluit plenitudo gratiȩ, de qua (vt dicitur Ioan. 1.) Omnes accepimus. Et sic terminatio prȩdestinationis Christi est filiatio naturalis per gratiam vnionis, quȩ facta est ipsi naturȩ humanȩ, & non diuinȩ. & ideo esse prȩdestinatum conuenit Christo ratione naturȩ humanȩ, & non diuinȩ. Ideo Christus secundum quod homo, prȩdestinatus est filius Dei in virtute: non tamen prout hȩc determinatio, secundum quod homo, refertur ad actum significatum per participium materiale, siue ad suppositum diuinum: quia tunc esset sensus, quòd prȩdestinatum sit secundam personam in diuinis secundũ quod homo, esse filium Dei, quod est falsum. Sed vt refertur ad propriam rationem actus, scilicet prout prȩdestinatio importat in sui ratione antecesionem & effectũ gratuitũ. & hoc modo conuenit Christo, ratione naturȩ humanȩ. & facit hũc sensum, ab ȩterno prȩdestinatum fuit quòd natura

natura humana vniretur filio Dei. & sic ratione naturæ humanæ cõueniret ei prædestinatio. & ita prędestinatum fuit quòd homo esset filius Dei in virtute. Et quemadmodum alia prædicata tam naturalia quàm gratuita, quæ conueniunt Christo ratione naturæ humanæ, prædicantur de Deo secundum quod homo, sic & prædestinatio. Vnde sicut Christus secundum quod homo, est risibilis, hoc est ratione naturæ humanæ: & similiter eadem ratione est mediator, & satisfactio, & propiciatio pro peccatis nostris. Sic etiam dicimus ꝙ Christus ratione naturæ humanæ, & non diuinæ, est prædestinatus. & ideo hæc non est concedenda, Christus secundum quod Deus, est prædestinatus filius Dei, & maximè cum hæc dictio (prædestinatus) dicat antecesſionem. ¶ Ex præmisſis apparet primò, ꝙ prædestinatio Christi est exemplar, & causa nostræ prædestinationis. Exemplar quidem dupliciter: Primò quantum ad bonũ, ad quod prædestinamur: ipse enim prædestinatus est ad hoc quòd esset filius Dei naturalis. Nos autẽ prædestinamur ad filiationem adoptionis, quæ est quædam participata similitudo filiationis naturalis, iuxta illud: Quos præsciuit, hos & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui. Secundò quantum ad modum cõsequendi illud bonum, quod est per gratiam, quod quidem in Christo manifestum est: quia natura humana in Christo nullis præcedentibus meritis vnita est dei filio. Sic nos nullis præcedentibus meritis nostris vnimur per gratiam: quia tamen illam habemus ex merito Christi, de cuius plenitudine omnes accepimus, constat quòd prædestinatio Christi fuit causa & ratio nostræ prædestinationis. Vnde Ephe. 1. Prædestinauit nos in adoptionem filiorum dei per Iesum Christum, scilicet cõplendam. Si verò Christus nõ fuisset incarnandus, prædestinasset homines saluari per aliam causam. ¶ Secundò apparet quòd prædestinatio habet gradus. Primus est per gratiam visionis: Secundus per gratiam habitualem, & iterum iste secũdus habet alios gradus. Prædestinatio enim D. Virginis, quæ ab initio fuit confirmata in gratia, est nobilior: deinde angelorum, qui post primum actum fuerũt confirmati: postmodum Apostolorum, qui in die pentecostes superabundantem confirmationem acceperunt: postremum gradum tenet prædestinatio illorum qui non sunt in gratia confirmati.

Rom. 9. — *Prædestinatio habet gradus.*

§. 9. DE ANNVNCIATIONE DOMINICA.

A AD Incarnationis filij dei mysterium amplius intelligendum, notanda sunt ea quę in annunciatione per Gabrielem angelum D. Virgini dicta sunt. Ideo Euangelium D. Lucæ in huiusmodi solennitate legi consuetum, succinctè explanare tentabimus. In primis dicitur, Missus est, scilicet legatus, ad tractandum matrimonium Christi cum natura humana. Sed à quo fuit missus? respõdet, à Deo, hoc est à tota Trinitate, Patre, Filio, & Spiritu sancto: cùm opera Trinitatis ad extra sint indiuisa. Sed quare deus misit legatum? cur ipsemet non venit, vel cur absq; legatione non assumpsit? Respõdet D. Tho. quòd propter quatuor rationes: Prima, vt ordo congruus filij dei ad ipsam virginem seruaretur, vt scilicet prius mens eius instrueretur, & mente prius conciperet quàm carne. Vnde D. August. dicit, Beatior fuit Maria concipiendo fidem Christi, quàm carnem. Deinde subdit, Materna propinquitas Mariæ nihil profuisset, nisi felicius corde quàm carne gestasset. Secundò, vt posset certior testis huius sacramenti esse, vtpote super hoc diuinitus instructa. Tertiò, vt voluntaria obsequij sui munera offerendi occasionem haberet: ad quam oblationem audita & intellecta annunciatione, se promptisſimam exhibuit, dicens: Ecce ancilla &c. Quartò, vt ostenderetur esse quoddam spirituale matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. Ideo facta fuit annunciatio ad expetendum consensum virginis matris, loco totius naturæ humanæ. Anima Christi infusa corpori, in primo instanti sui esse huic matrimonio post consensum matris consensit, iuxta illud: Oblatus est quia ipse voluit. ¶ Notandum hic quòd non solùm Deus voluit consensum filiæ, scilicet humanitatis Christi: sed prærequisiuit consensum matris, hoc est D. Virginis, ad reprobandum abusum aliquorum, qui adulationibus & promisſis seducunt filios & filias parentum diuitum ac nobilium, & inducunt eos ad contrahendũ matrimonium insciis parentibus, in quo faciunt eis magnam iniuriam. Vnde aliquando sequitur turbatio reipublicæ ac innumera mala, & vix matrimonium prosperatur. Ideo monendi sunt filij & filiæ, ne tales adulatores audiant, neq; matrimonio insciis parentibus (qui omni cura & solicitudine eos promouere desiderant, & quæ eis expediat melius quam ipsimet filij aut filiæ norunt) contrahendo consentiant, vt discant imitari humilitatem Christi, qui parentibus fuit humillimus & subditus, vt habetur Luc. 2. Non dico tamen quin matrimonium teneat si consenserint, vt suprà dictum est cùm de matrimonio ageretur, nisi fortè statuto humano illegitimarentur personæ. ¶ Sed quam legationem misit Deus? dicitur in textu, Missus est angelus. Sed quare non misit aliquem sanctum vel mulierem, qui fuissent D. Virgini familiariores, neq; fuisset turbata? Respondet D. Tho. quòd fuit magis expediens mittere angelum, quàm virum & mulierem, propter tres rationes: Prima est D. Diony. vt scilicet diuinæ dignitatis ordo congruus seruaretur. Dignum est enim vt nobiliores domini nobiliorem legationem mittant. Ideo disposuit deus vt mediantibus angelis diuina ad homines peruenirent. Secunda ratio est venerabilis Bedæ, vt scilicet reparatio lapsui responderet. Aptum (inquit) humanæ reparationis principium, vt angelus mitteretur ad virginem partu consecrandam diuino: quia prima perditionis naturæ humanæ causa fuit, cum serpens à diabolo mitteretur ad mulierem spiritu superbiæ decipiendam: sic angelus mitteretur ad eam instruendam. Tertia ratio est D. Hiero. Bene (inquit) angelus ad virginem mittitur, quia semper angelis fuit cognata virginitas & puritas. Omnes enim alij quantũcunq; sancti concepti fuerunt in peccato originali, & subditi peccatis saltem venialibus, iuxta illud, Si dixerimus, &c. Ideo nõ fuit cõgruum vt tales maculati ad purisſimã Virginem mitteretur. Quarta ratio potest addi propter angelorum participationem. Apostolus enim dicit, Qui non vult operari, nec manducet. Angeli futuri erant participes gaudiorum huius incarnationis: ideo cõueniens fuit, vt circa eam ministrarent. ¶ Si quæratur, quot angeli misſi sunt? dicit textus, Missus est angelus, scilicet vnus &

3. p. q. 31. art. 1. — *In lib. de Virgi.* — *Esa. 53.* — *3 p q. 30. art. 2.* — *4. c. Ca. Hierar.* — *1. Ioan. 1.* — *2. Thess. 4.*

non plures. Si dicatur, cur vnus solus? quia si plures, solennior fuisset legatio, prout in Natiuitate facta
4 p. Sum. ti.5.c.8.§.1. est cum angelo multitudo cælestis militiæ. Respondet D. Antho. Flo. quòd verum est, nisi illud quod nunciatur, sit arcanum vel secretum: hoc enim repugnat multitudini. Non enim dicitur arcanũ, quod multis est cognitum: nec est familiariter & amicabiliter annunciatum, quod multis præsentibus est intimatum. Et in hoc habent Christiani documentum morale, ne cùm tractant de matrimonio, multis communicent, nec quòd multi se intromittant, quia si res est euulgata, & (vt communiter dicitur) euêtata, plurima insurgunt impedimenta. vnde in cõmuni prouerbio dicitur, Inter os & offam multa contingunt. talis sciet, qui procurabit pro se vel alio, &c. ¶ Sed quomodo vocabatur ille angelus? dicit textus, Gabriel. Expositores dicunt quòd angeli in cælo carent nominibus propriis. Quia quemadmodũ illa ciuitas non eget sole neq; luna, sic neq; aliquo adminiculo ad cognoscendum. Nam quilibet per propriam personalitatem cognoscitur. Sed si aliqua nomina eorum reperiuntur in scripturis, per illa declarantur opera ministerij, ad quæ mittuntur. Vnde Angelus dicitur nũcius scilicet missus. Gabriel autem interpretatur fortitudo Dei: quia incarnationis Christi mysterium, fortitudo Dei nominatur:

Angeli in cælo carent nominibus propriis.

Prouer. vlt. Ioan. 8. Ioan. 16. Esaiæ 45. Oseæ 13. Apoc. 5.

Primò, quia per incarnationem filius dei vicit seipsum, formã serui accipiens. Secundò, quia mittitur ad Virginem, de qua Salo. Mulierem fortem quis inueniet? Tertiò, quia per opus incarnationis victus est diabolus, qui dicitur fortis armatus. Item mundus, iuxta illud, Confidite, quia ego vici mũdum. Itẽ infernus, cuius portas æreas & vectes ferreos confregit. Item mortis imperium, iuxta illud, Ero mors tua ô mors. Item omnem intellectum creatum. Nam non est qui possit soluere septem signacula libri signati, hoc est filij Dei incarnati. Ideo hic Angelus legatus, rectè Gabriel nũcupatur. ¶ Quidam quærunt, de quo ordine erat? D. Greg. dicit: Summum angelum venire dignum fuerat, qui summum omnium annunciabat. Propter quæ verba quidam dicunt quòd fuit summus de ordine Seraphin. verùm hoc incertum est. Nec D. Greg. hoc dicit: cùm secundum eum, soli angeli tertiæ Hierarchiæ mittantur: & minima nunciare pertinet ad angelos, maiora verò ad archangelos. & sic posset dictum eius exponi, quòd Gabriel est summus in suo ordine, quem in patria Deo duce videbimus. ¶ Sed ad quem locum missus est? dicit tex. in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth. Albertus magnus super Missus est, dicit quòd voluit potius concipi in Galilæa quàm in Iudæa, ad ostendendum quòd non solùm venerat ad saluandos Iudæos, sed etiam Gentiles, qui non erant in Iudæa, sed aliqui in Galilæa, iuxta illud: Via maris trans Iordanem Galilææ gentium. Dicit vlterius quòd voluit potius concipi in ciuitate, quàm in campis & viculis: quia ciuitas est proprius locus rationabilium hominum vnitorũ, ad ostendendum quòd illi qui volunt eum spiritualiter concipere, debent esse in ciuitate, hoc est vniti in pace & concordia. voluit etiam in Nazareth cõcipi, quæ interpretatur flos. ad ostendẽdum ꝙ ipse erat flos, de quo prophetauerat Esaias dicens, Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. quæ verba exponens Ecclesia in quodam responsorio, dicit: Virgo Dei genitrix virga est, flos filius eius: Et super hunc florem requiescit spiritus almus. ¶ Si quæratur, quo tempore missus est, quo anno, die, & hora? D. Antho. Flo. dicit ꝙ missus fuit tempore quo prænunciatum fuerat Christum mittendum, secundum prophetiam Iacob, Non auferetur sceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat qui mittẽdus est, &c. & Dan. Septuaginta hebdomadæ (scilicet annorum, hoc est 499.) abbreuiatæ sunt super populum, vt consummatur præuaricatio, & finem accipiat peccatum, & vngatur Sanctus Sanctorum. dicit vlterius, secũdum Bedam, quod fuit ab initio mundi anno quinquies millesimo 99. ¶ Si quæratur, quo mense? dicit tex. & hic mẽsis est sextus, scilicet à cõceptu D. Ioan. Baptistæ, qui conceptus fuit. 25. Septembris. & Christus. 25. Martij. De die dicitur cõmuniter, ꝙ feria sexta, tali die quo creatus fuit primus homo scilicet Adam, conceptus fuit secundus Adam, hoc est Christus, & simili die natus, & reuolutis 33. annis passus & mortuus, secundum D. Aug. De hora dicit ꝙ incertũ est. Aliqui tamen contemplantur ꝙ de sero Angelus apparuit D. Virgini, sed dialogus inter eam & angelum protractus est, vsq; ad mediam noctem, in qua D. Virgo cõsensit & cõcepit, iuxta illud, Dum medium silentium tenerent omnia, & nox in suo cursu medium iter haberet: Omnipotẽs sermo tuus domine (hoc est filius tuus) de cælis à regalibus sedibus venit. Hinc est quòd Ecclesia de sero signum facere consueuit, triplici ratione: Prima est, vt per intercessionem D. Virginis, quam salutamus & inuocamus, peccata nobis dimittantur. Secũda est, vt per eius intercessionem custodiamur de nocte ab hostibus. Tertia est, vt beneficium incarnationis filij dei, quod tali hora inchoatum fuit, ad memoriã reducamus, & gratias Deo reddamus. ¶ Sed cui dirigebatur legatus iste? Dicit textus, Ad Virginẽ despõsatam. Ad Virginem, de qua Esaias dixerat: Ecce virgo cõcipiet, &c. Hæc autem Virgo per anthonomasiam nũcupatur. Ideo dicitur Virgo virginum, quia fuit prima inter mulieres, quæ vouit virginitatem inspiratione diuina. eam ob rẽ de ea dicitur, Sola sine exẽplo placuisti domino nostro. Fuit enim inuẽtrix ordinis Virginum & angelicæ vitę. Ideo rectè nominatur Virgo virginum, & virginum abbatissa ac regina. Sic videtur eam vocasse Psal. cùm ait: Adducentur regi virgines post eam. Eius virginitatem ante partum, in partu, & post partum prædixit Ezechiel dicens. Porta hæc clausa est & nõ aperietur, & vir nõ pertransibit per eam: quia dominus deus Israël ingressus est per eam: eritq; clausa principi. Eius perpetuã virginitatem determinauit Ecclesia in multis conciliis generalibus. Vnde & cãtat, Post partum virgo inuiolata permansisti, &c. ¶ Nec obstat quod dicitur Matt. 1. Et non cognouit eam Ioseph, donec peperit filiũ suum primogenitũ. Propter quæ verba Eluidius & Euuomius, voluptuosi hæretici, nõ erubuerunt dicere D. Virginem post Christũ, habuisse quatuor filios ex D. Ioseph, qui dicũtur fratres Christi, Mar. 6. Nõne hic est faber filius Mariæ, frater Iacobi, & Ioseph, & Iudæ, & Simonis? Et Apostolus Gala. 1. dicit, Alium autem Apostolorum vidi neminem, nisi Iacobum fratrẽ domini, quod est hęreticũ, & per Ecclesiam (vt iam dictũ est) reprobatum. Quia (vt D. Chrysost. dicit) Euãgelista

Locus incarnationis, Nazareth. Esa. 9.

Esa. 11.

4. p. sum. ti. 15. c. 6. §. 4. Gen. 49. Dan. 9.

Sap. 18.

S[illegible] la[illegible]tionis D. Virg. cur fiat.

Esa. 7.

Psal. 44.

Virginitas deiparæ probatur & defenditur.

gelista non intelligebat de cognitione carnali, vt prædicti hæretici ex sua mala indispositione existimabant. Qualis enim vnusquisq; est, talia cogitat, & talis finis videtur ei, vt Philosophus ait. Sed intelligebat Euangelista de cognitione virtutum & priuilegiorum & tantę dignitatis D. Virg. Ioseph quidem ante partum cognouerat Virginem sanctam & virtuosam, sed non tantæ dignitatis, sicut cognouit cùm peperit filium suum primogenitum, cùm in eius partu tot viderit mirabilia, ipsam scilicet sine dolore & apertione peperisse, noctem illuminatam fuisse, Angelos Christum inter brachia D. Virginis adorare, pastores & reges venire, adorare, & munera offerre. Tunc enim perfectius cognouit D. Ioseph Mariam coniugem suam. & sic debet exponi illud verbum, cognouit, &c. Primogenitus autē dici cōsueuit is, ante quem nullus alius genitus est, etiā si nullus alius fuerit postea genitus. Vnde & vnigenitus habebat iura primogenituræ. D. tamen Hiero. & alij expositores ad amplius confundendū hęreticos, aliter soluūt, & dicunt quòd quāuis Euāgelista intelligeret de cognitione carnali, nō posset ex illis verbis inferri, ꝙ D. Ioseph post partum eam cognouerit, imò totū oppositum. Quia licet hoc aduerbiū (donec) aliquando significet vsque, cum determinatione temporis, post quod tēpus ponit oppositū: tamen in sacris literis consueuit accipi cum cōpositione eiusdem quod determinat, si ponatur affirmatiuè, & cum diuisione eius quod determinat, si ponatur negatiuè. Et sic hoc aduerbiū affirmatiuè tantum, idem significat sicut hoc complexum (vsque & post) Si verò negatiuè, sicut hoc complexum (vsque & nunquā post) Exemplū primi habetur in Psal. 110. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Si hoc aduerbiū (donec) poneret oppositū post determinationem temporis, quod erit in die iudicij, sequeretur quòd post diem iudicij Christus nō sederet à dextris Dei, quod est hæreticū. Exemplū secundi. In Psal. 111. In memoria æterna erit iustus, ab auditione mala non timebit. Dat rationem, Paratum cor eius sperare in Domino, non commouebitur in æternum, donec despiciat inimicos suos. quod erit in iudicio generali, quando implebitur illud Psal. Lętabitur iustus cùm viderit vindictam, manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si hoc aduerbium (donec) poneret oppositū post determinationem tēporis: sequeretur quòd cor iusti post diem iudicij cōmoueretur, & non esset firmatum. & sic nō essent beati, quod est cōtra illud, Venite benedicti patris mei, &c. & infrà, Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitā æternā. Ideo necesse est sic exponere, Nō commouebitur, donec despiciat inimicos suos, hoc est vsq; ad diem iudicij, nec post in æternum. Sic accepit D. Matt. cùm dixit: Et nō cognouit eam Ioseph, &c. Et ad illos fratres dicendum est, quòd in sacris literis qui sunt de eadem cognatione, dicuntur fratres. Vnde Abraham dixit ad Loth, Ne quæso sit iurgium inter me & te, fratres enim sumus. qui tamen non erant ex eodem patre proximo, aut matre. Sic etiā cognati Christi dicebantur fratres eius, de quibus Ioan. 7. Nec enim fratres eius credebant in eum. Et hoc videtur innuere D. Marcus cùm dicit: Nónne & sorores eius (scilicet Maria Cleophæ & Salomę, quę dicitur mater Iacobi & Ioseph) hic nobiscum sunt? Matt. 27. Et Mar. 15. dicitur quòd erant ibi mulieres multæ, & Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, vltra D. Virginem. Nec est in hac re tenendus Theophylactus, qui licet concedat perpetuam virginitatem D. Matris Dei, negat tamen D. Ioseph fuisse virginem, sed ex alia vxore, quam habuit ante D. Virginem, habuisse illos quatuor fratres, de quibus dictum est. Quia constat Iacobum fratrem Domini, fuisse filium Mariæ Iacobi, Præterea D. Hiero. in lib. de Perpetua Virginitate D. Mariæ contra Eluidium, probat D. Ioseph fuisse virginem ex perfectione matrimonij inter ipsum & D. Virginem. Nō enim fuisset conueniens hominem corruptū fuisse coniugem tantæ Virginis. Deus enim qui hoc matrimonium inspirauit, & miraculo comprobauit, dedit D. Virgini adiutorium simile sibi in castitate & virtutibus, licet non æqualiter, cùm nullum simile sit idem. Si Christus matri suæ iam antiquæ in custodem & defensorem noluit dare hominem corruptum, sed virginem, D. Ioan. Euangelistam, qui teste D. Hiero. virgo electus fuit à Domino, atque inter cæteros magis dilectus, quantò magis cùm ipsi iuuenis erat? ¶Sed cur Deus voluit D. Virginem fuisse desponsatam? Respondet D. Thomas, quòd propter tria: Primò propter Christum, ne ab infidelibus tanquam illegitimè natus abiiceretur, & vt consueto modo eius genealogia describeretur per virum ad tutelam pueri nati, & ne diabolus contra eum vehementius nocumenta procuraret, & vt hoc mysterium, secundū Ignatium, diabolo celaretur, & vt à D. Ioseph nutriretur. Secundò propter virginem, ne à Iudæis tanquā adultera lapidaretur. Vnde dicebatur in lege, Si non est in puella inuenta virginitas, lapidibus obruent eam viri ciuitatis illius. Præterea vt D. Virgo ab infamia liberaretur, ac etiam vt ei à D. Ioseph ministerium adhiberetur, qui posset & delere iniuriam & vindicare opprobrium. Tertiò propter nos, vt tolleretur excusatio virginibus, quæ propter incautelam suam non vitant infamiam. Vnde D. Ambro. Non decuit virginibus sinistra opinione viuentibus, velamē excusationis relinqui, quòd infamata quoque mater Domini videretur. Et quia per hoc significatur vniuersa Ecclesia, quæ est virgo & desponsata vni viro Christo. Et quia fuit mater, desponsata, & virgo, ideo in persona ipsius virginitas & matrimonium honorātur, contra hæreticos alteri eorum detrahentes. ¶Sed quia difficultas est de matrimonio D. Virginis & Ioseph: ideo aliquid super hoc negotio dicendum est. Et in primis sciendum quòd verum matrimonium fuit inter D. Virginem & Ioseph. Quod patet ex D. Matthæo qui nominat D. Ioseph virum Mariæ, & D. Virginem coniugem illius. Matrimonium enim dicitur verum ex hoc quòd attingit suam perfectionem. Prima autem & essentialis perfectio matrimonij consistit in indiuisibili coniunctione animorum, per quam vnus coniugum alteri fidem seruare tenetur. Cùm ergo vterq; consenserit in copulam coniugalem, licet non expresè in carnalem, sed sub conditione, si Deo placeret, confidentes de diuino auxilio, quòd nunquam in carnalem copulam conuenirent, committentes se diuino arbitrio: sequitur quòd inter eos fuit verum matrimonium: & quòd vtriusque virginitas in nul-

Heb. vlt. *Psal. 57.* *Matth. 25.* *Gen. 13.* *Mar. 6.* *3. p. q. 29. ar. 1.* *Deut. 22.* *3. p. q. 29. art. 2.* *Matth. 1.* *3. p. q. 29. ar. 1. ad. 1.*

lo detrimentum passa est. Vnde & iuristæ dicunt, Nuptias non concubitus, sed consensus facit. Non fuit tamen matrimonium inter eos consummatum, quantum ad generationem prolis, licet proles fuerit data à Deo. Prole tamen à deo habita matrimonium fuit perfectum, quantum ad prolis educationem, & mutua obsequia. Et sic (vt D. Aug. dicit) Omne nuptiarum bonum perfectum est in illis parentibus Christi, proles, fides, & sacramentum. Prolem cognoscimus ipsum Deum Iesum: fidem, quia nullum diuortium. solus ibi nuptialis concubitus non fuit: licet aliquando à sanctis doctoribus nuptiales concubitus nuptiæ appellentur, sed non essentialiter. Et cùm D. Virgo concepit, erat in domo Ioseph, sed nondum solennitas nuptiarum facta erat. Vnde D. Chrys. super Matth. dicit, Beata virgo sic fuit desponsata Ioseph, quòd etiam esset domi habita. Consuetudo enim veteribus fuit desponsatas in domibus habere. Nam sicut in ea quæ in domo viri concepit, intelligitur conceptio legitima, ita in ea quæ extra domum concepit est suspecta coniunctio. Et sic non fuisset sufficienter prouisum famæ D. Virginis, nisi etiam fuisset domi habita. Vnde & quod dicitur, Et nollet eam traducere, idem significat quod, nollet eam diffamare in publicum, & non de traductione in domum. Vnde & Euangelista subdit, quòd voluit occultè dimittere eam. Licet esset domi habita propter primam desponsationis fidem: nondum tamen interuenerat solennis celebratio nuptiarum. Nec dicit Euangelista, Antequàm induceretur in domum sponsi: sed, Antequàm conuenirent, ad solennem scilicet nuptiarum celebrationem, in qua secundum communem opinionem hominum & consuetudinem, carnaliter conuenire censebantur. Ideo Angelus dixit, Ioseph filij Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuã: hoc est, Ne timeas nuptias cum ea solenniter celebrare. ¶ Nec est arbitrandum quòd cùm D. Virgo reuersa fuisset à visitatione D. Elizabeth, apud quem tres menses steterat, D. Ioseph videns vterum Virginis grauescere, fuerit aliquid humanum passus, seu timuerit ex dubitatione honestatis, aut ex zelotipia, vt bene declarat Euangelista dicens, Vir eius cum esset iustus, &c. Quomodo fuisset iustus, si malam opinionem de ea absque rationabili causa habuisset? Non poterat enim rationabiliter malam suspitionem de ea habere, cùm longo iam tempore eius sanctitatem in domo sua approbasset, antè quàm de ipsius Ioseph licentia visitaret Elizabeth, & iam inuenisset eam concepisse de Spiritu sancto. Vnde D. Hiero. ait, A quo inuenta fuit? Non nisi ab ipso Ioseph. Verisimile est enim quòd concepto Christo maior sanctitatis fulgor refulgeret in vultu eius, quàm antè. Quem fulgorem admirans Ioseph, interrogauit vnde procederet. Nec est verisimile quòd D. Virgo ei hoc mysterium celauerit, maximè cùm facultatem ei dederit visitandi Elizabeth antiquam & sterilem, quam concepisse à coniuge sua mysterium reuelante audiuit. Verisimile est etiam quòd ipse Ioseph eam ad visitandum Elizabeth associauerit, & tunc mysterium amplius intellexerit. Non poterat igitur postmodùm rationabiliter suspicari. Si quæratur vnde ille timor quem habebat, processerit: dicendum quòd ex humilitate, & suæ infimæ conditionis contemplatione eam occultè dimittere voluit. Videns enim eam post visitationem Elizabeth, amplius refulgentem, existimans se indignum fieri socium tantæ sanctitatis, directionis, & gubernationis filij Dei, timuit, & stupor apprehendit eum. Vnde voluit eam occultè dimittere: non tamen absque vale, sed absq; mysterij reuelatione seu publicatione. Ideo hæc eo cogitante, dixit ei angelus: Ioseph fili Dauid, noli timere accipere Mariam, &c. Non dixit, Non suspiceris malum de ea, quia non suspicabatur (vt dictum est) sed dixit, Noli timere accipere, hoc est solẽnizare nuptias, & te facere socium eius, & nutricium filij Dei. Quia quod in ea natum est, vt iam inuenisti, de Spiritu sancto est, qui te ad hoc munus elegit, vt esses vir eius, & nutrires eam & filium Dei. Ipse enim qui te elegit, faciet te dignum, vt sine offensa illi valeas famulari. Similem timorem ac stuporem & ex simili causa procedẽtem legimus accidisse D. Petro, qui cùm respondisset Christo iubenti laxare rete in capturam. Præceptor per totam noctem laborantes nihil cepimus: in verbo autem tuo laxabo rete, quo laxato ipse cum aliis concluserunt piscium multitudinem, & rumpebatur rete eorum, &c. Quod cùm vidisset Petrus, procidit ad genua Iesu dicens: Exi à me domine, quia homo peccator sum: stupor enim circũdederat eum. Simili stupore videtur circundatus fuisse, cùm dixit, Tu mihi lauas pedes, nõ lauabis mihi pedes in æternum. Similiter D. Ioan. Baptista stupore occupatus, prohibebat Christum à baptismo dicens: Ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me? Sic D. Ioseph in associatione, prouisione, gubernatione, &c. Si allegetur D. Aug. qui dicit Ioseph dubitasse, & exponit id quod dicitur iustus, hoc est mitis, benignus, clemens, & misericors: Dicendum quòd D. Aug. in hoc non tenetur, sicut neque in illo quod dixit pueros in solo originali decedentes, puniri pœna sensus. Sed stãdum est dictis D. Hier. Ambro. Bernar. Origenis, ac D. Chryso. qui & si inquirat & opiniones alleget, concludit tamen quòd D. Ioseph non dubitauit, neq; malè suspicatus est de D. Virgine. Prædictorum opinio literæ sacri euãgelij & honori tanti viri & D. Virginis magis cõgruit. Resultat igitur, verum & perfectũ (licet nõ cõsummatum) matrimonium fuisse inter D. Virginem & Ioseph. Nec fuerunt aliquando coniuges, qui adeò pacificè & concorditer vixerint, prout ipsi. ¶ Ex perfectione matrimonij D. Hiero. concludit ꝙ D. Ioseph erat & permansit virgo. Secundò infert quòd erat iuuenis, aliàs matrimoniũ nõ fuisset conueniens: nec D. Virgo euasisset notam infamiæ, si vir eius fuisset senex & decrepitus, prout olim (nondum reuelata veritate) pingebatur. Nec fuisset D. Virgini solatio aut adiutorio, sed tædio. Quòd autẽ esset iuuenis apparet ex eo quod habetur Esa. 62. Lætabitur sponsus super sponsam, & habitabit iuuenis cum virgine, hoc est Ioseph cum Maria. Nec debet esse mirum eos iuuenes potuisse seruare virginitatem, cùm gratia vincat naturam. Si D. Cecilia cũ Valeriano seruauerunt virginitatẽ: à fortiori, &c. D. Bonauẽtura dicit ꝙ licet D. Virgo cæteras mulieres in pulchritudine corporali excederet, & aspectus eius magis desideratus esset: nunquam tamẽ aliquis in eius aspectu fuit ad concupiscẽtiam motus: sed si aliqui erant in ardore concupiscentiæ, ex honestate ipsius, & fulgore ex eius aspectu relucente,

In libro de nupt. & concupi.

3.p.q.29. art.2.ad 3.

Luc.5.

D. Ioseph iuuenis erat.

eorum concupiscentia sedabatur. Si D. Agneti ad prostibulum tractæ, tantam gratiam contulit Deus, vt qui ad illam concupiscentia moti ingredi volebant, adeò refrigerabantur, vt mundiores exirent & compuncti egrederentur: quantò magis D. Virgini matri, cui non per partes, sed tota sese infudit gratiæ plenitudo? vt D. Hiero. ait. Talis erat virtus D. Virginis cõtra stimulos carnis respectu aliorum, qualis est virtus Cedri & floris vinearum erga serpentes: qui (vt naturales dicunt) quamprimùm sentiunt odorem, fugiunt. Sic malæ cogitationes aliorum ad eius aspectum euanescebãt. Ideo Sap. in persona eius dicebat: Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris. & quasi Cedrus exaltata sum in Libano. Si talis erat virtus Cedri, &c. à fortiori, &c. De huiusmodi casta habitatione habetur figura 3. Reg. 1. de Abisac Sunamite, quæ dormiebat cum rege, & rex nõ cognouit eam. ¶Sed quis erat iste Ioseph, cui hæc virgo fuit desponsata? Textus dicit, ad virginem desponsatam viro, cui nomen Ioseph, de domo Dauid. dicit ergo viro, & non puero, ad condemnandum abusum multorum quærentium potius bona temporalia aut fauores, quàm perfectionem aut virtutem, qui dant pueris (qui seipsos minimè regere norunt) filias suas in matrimonium, quod vix prosperatur propter petulantiam iuuentutis. Dicitur communiter quòd super magnos montes cadunt magna fulgura. hoc est quod Salomon dicebat: Vbi multæ sunt opes, ibi multi qui comedunt eas. fiunt ibi multæ expositiones & expẽsæ, & cùm pueri non sint sapientes, & ignorent modum lucrandi & conseruandi, putentque semper nihil eis debere deficere, paulatim exponendo inueniunt se denudatos, &c. Ideo Sapiens dicebat, Filiæ tibi sunt, serua corpus illarum: & ne ostendas faciem tuam hilarem ad illas. Trade filiam viro sensato, & grande opus feceris. D. autem Ioseph fuit sensatus & sapientissimus. Eius sapientia apparere potest ex electione diuina: quia à Deo electus fuit ad magnum officium. Differentia magna est inter electionem Dei & electionem hominum: quia homines eligendo non possunt facere electos dignos ad officium ad quod eligunt, imò præsupponunt in eis dignitatem: & aliquando putant eligere sapientes, qui sunt stultissimi. Sed Deus, qui omnia exteriora & interiora intuetur, non decipitur: & cùm sit omnipotens, voluntas ipsius semper est efficax, & semper impletur. Ideo si vult aliquem esse sapientem & virtuosum, illa volitio statim facit eum talem, & per consequẽs eius electio. Si rex terrenus vellet prouidere filio suo de nutritore & conseruatore, eligeret sapientiorem quàm reperire posset. Sed Deus elegit ipsum Ioseph ad custodiam magni thesauri scilicet, ad custodiam & nutritionẽ spõsæ & filij sui: sequitur quòd fecit illum dignum & sapientissimum. Eius sapientia maior fuit quàm Salomonis, qui multas stultitias fecit: hic autem nullam. Fuit etiam maior quàm Ioseph patriarchæ, qui sciuit custodire triticum pro Ægypto: hic autem custodiuit melius frumentum pro toto mundo. Quia triticum quod custodiuit patriarcha Ioseph, solùm sufficiebat per septem annos, ad nutriendum corpus, & non animã. Sed frumentum quòd custodiuit D. Ioseph, sufficit ad nutriẽdum corpus & animam, non per septem annos solùm, sed in vitam æternam, & præseruare à morte æterna. Vnde Ioan. 6. Ego sum panis viuus qui de cœlo descendi. Non Moyses dedit vobis hunc panem, sed pater meus dat vobis hunc panem de cœlo verum. Dicitur etiam, Qui manducat hunc panẽ, viuet in æternum. Si dicatur, Quomodo fuit sapiẽs, cùm voluerit occultè dimittere? &c. Responsum est suprà. In hac sapientia continuè D. Ioseph profecit. Vnde secundum nomen eius sic & laus eius. Nuncupatur enim Ioseph, quod nomen, secundum D. Hiero. augmentum vel additio interpretatur, quia semper augebatur, opera virtutum addendo. Sapientia eius apparuit in liberatione Christi à manibus Herodis, qui volebat eum cum aliis innocentibus iugulare. Apparuit etiã in labore & sustẽtatione Christi & matris eius in Ægypto, sæpe abstinuit pro eis. Non est possibile enarrare officia sapientiæ, prudentiæ, & charitatis, & alios actus virtutũ, quæ exercuit in matrem & filium. ¶Propter quæ Deus eum tripliciter honorauit scilicet in vita, in morte, & post mortem. ¶Primò in vita, dando testimonium virginitatis suæ cùm virgã suam solam inter alias multas florere fecit. Secundò, quia elegit eum sponsum reginę angelorum & matris suę, cui D. Virgo suberat & reuerebatur eum, dominum eum vocans: erat enim humilior Sarra, quę vocabat Abraham dominum suum. Tertiò, honorauit eum, ipsum eligendo in patrem putatiuum & nutritium, cui ipse Christus, Deus verus, & homo verus, voluit subditus & obediens esse. vnde Luc. 2. dicitur, & descendit cum eis, & venit in Nazareth, & erat subditus illis. Nunquam fuit aliquis filius, qui tantùm honorauerit patrem & matrem, sicut Christus D. Ioseph, & virginem. Vnde D. Bernardus tractans illud, Et erat subditus illis, exclamat: Quis? quibus? &c. Si rex temporalis faceret reuerentiam alicui, omnes honorarent illũ. Sed sic est quòd rex regum & dominus dominantiũ, qui erat verus Deus, & D. Virgo, tantùm honorauerunt D. Ioseph: qui debent facere Christiani? &c. Quartò honorauit eum, communicando ei notitiam mysterij incarnationis. Non fuit aliquis in hoc mundo post D. Virginem, qui tantùm nouerit de mysterio incarnationis, sicut D. Ioseph. Quidam dicunt quòd prius multa de mysterio incarnationis sciuit, quàm angeli. Vnde Apost. Ephe. 3. de hoc sacramento abscondito à seculis, dicit: Vt innotescat principatibus & potestatibus in cęlestibus, per Ecclesiam multiformis sapientia dei. Magnam gratiam & honorem fecit Christus D. Ioanni Baptistę, quando exultare eum fecit in vtero ad salutationem D. Virginis, & contactum matris eius. Quantam exultationem habere debuit D. Ioseph, qui per triginta annos simul cum Christo habitauit, & sępisimè eum corporaliter tetigit & portauit? Si D. Ioannes Euangelista in cœna Domini per modicum tempus supra pectus Christi obdormiens, fluenta euangelij de sacro dominici pectoris fonte potauit: Quę fluenta cognitionũ potare potuit D. Ioseph, qui tanto tempore cũ eo dormiuit & habitauit? Luc. 6. legitur quòd omnis turba quærebat eum tangere, quia virtus de illo exibat, & sanabat omnes. Et vna mulier ex tactu vnius solius fimbriæ, fuit mirabiliter consolata. Quot & quantas consolationes habere debuit D. Ioseph, qui totiens non fimbriam solùm, sed totum eius vestimentum, imò & præciosissimam Christi carnem tãgere di-

Virtus D. Virginis.

Virtus D. Virginis.

Eccle. 7.

Sapiẽtia D. Ioseph vnde appareat

D. Ioseph in quibus [...] hono[...] [...]tus.

1. Pet. 3.

gnus fuit? Si ſanctus Simeon accipiens ſemel Chriſtum paruulum in vlnas ſuas, exultauit, & tanto gau
dio repletus eſt, vt canticum dixerit: quot exultationes habuiſſe, & quot cantica lætitiæ decantauiſſe
diuum ipſum Ioſeph arbitrari poſſumus, cùm totiens ipſum in vlnis ſuis portauerit? impoſsibile eſt
explicare eius conſolationes. ¶Secundò conſolatus eſt eum in morte, quia eum ab anguſtiis & dolo-
ribus præſeruauit, propter eius puritatẽ: ſicut de D. Ioanne matris eius ſecundo cuſtode legimus, quòd
fuit à dolore mortis alienus, ſicut à corruptione carnis fuerat extraneus. Conſolatus eſt eum dulcibus
verbis, commendationem animæ fecit, oculos clauſit, animam illius à multò pluribus angelis ad ſinum
Luc.15. Abrahæ deferri iuſsit, quàm delata fuerit anima Lazari. Verùm non legimus in Euangelio quo tempo
mortuus fuerit. Expoſitores tamen & contemplatiui prædicatores dicunt quòd ante prædicationem
Chriſti. Quia ſi non fuiſſet mortuus, ſecutus fuiſſet eum, prout D. Virgo, & euãgeliſtæ feciſſent de eo
mentionem. Chriſtus autem permiſit eum mori, primò ne videret contradictionem & opprobria quę
valde eum contriſtaſſent. Secundò ad conſolandum patres in lymbo. Si quæratur, quare etiã non per-
miſit mori D. Virginem, antè quàm ipſe pateretur? Dicendum quòd cum porta paradiſi nõdum eſſet
aperta, non erat locus animæ eius proportionatus. Item quia Simeon prophetauerat ipſam viſuram cõ
tradictionem, in qua gladius pertranſiturus erat cor eius. & quia ea Eccleſia Chriſti egebat poſt Chri
ſti aſcenſionem. Præterea conſolatus eſt D. Ioſeph in morte, præſeruando eum à viſione dæmonum,
qui maximè infeſtant morituros in mortis articulo, iuxta illud: Tu inſidiaberis calcaneo eius. Tertiò
Gen.4. Matth.10. conſolatus eſt eum poſt mortem in lymbo. Primò in die paraſceues, quando deſcẽdit ad inferos, eum
præ aliis ſalutando. Si propter calicem aquę frigidæ remunerat alios, quãtò magis integrum nutriciũ?
Secundò honorauit eum in die reſurrectionis, ipſum reſuſcitando. Legimus Hebr.11. quòd quædam
mulieres receperunt de reſurrectione mortuos ſuos. & Matt.27. Monumenta aperta ſunt, & multa cor
pora ſanctorum qui dormierant, ſurrexerunt, & exeuntes de monumentis poſt reſurrectionem, appa-
ruerunt multis. Inter quos D. Bernar. dicit fuiſſe D. Ioſeph. Quartò honorauit eum in die aſcẽſionis,
eum ſecum in cælum aſſumendo. Ideo dictus Bernardinus dixit quòd D. Ioſeph in corpore & anima
eſt in paradiſo. Et nunc ibi cum D. Virgine ſuper choros angelorum præmiatur, & cum ipſi orant pro
nobis, eorum orationes exaudiuntur. Si Deus promiſit D. Blaſio, quòd omnes qui ipſum inuocarent,
inuenirent auxilium: quantò magis ad inuocationem patris ſui nutricij? Et ideo qui ſunt in neceſsita-
tibus & indigentiis, præcipuè vxorati ad habendam mutuam charitatem & pacem, & ad ſeruandam
fidem, & prolem educandam & cuſtodiendam, ad eum & D. Virginem recurrere debent. ¶Sed vnde
erat D. Ioſeph? Textus dicit, quòd de domo & familia Dauid, eò quòd immitabatur mores & virtu-
tes Dauid, tales enim propriè dicuntur eſſe de vna familia, qui imitãtur principium illius familiæ: iux-
ta illud, Qui habitare facis vnius moris in domo. Et ſic notandum quòd D. Ioſeph in prædictis verbis
dicitur, nobilis virtute, licet non eſſet diues, quia faber lignarius. Ex quo infertur quòd non eſt incon-
ueniens quòd cùm vnus nobilis ſit pauper, fiat artifex, præcipuè quando non habet reditus & prouen
tus. Licet hodie aliqui nobiles abutantur nobilitate, qui quantumcunque pauperes ſint, nolunt humi-
liari, neque laborare aut artem aliquam diſcere ad victum lucrandũ. Malunt rapinæ & aliis illicitis mo
dis acquirendi intendere, quàm operari & artem aliquam diſcere. Videtur eis quòd hæc facere de-
honeſtaret nobilitatem, exemplum D. Ioſeph condemnat eos, qui nõ ſunt nobiliores ipſo Ioſeph, ne-
Iob 5. que Adamo, qui fuit agricola. Iob enim dicebat, Homo naſcitur ad laborem, & auis ad volatum. Ideo
Mariæ nomen tripliciter interpretatur. non deberent vereri, &c. ¶Sed quomodo vocabatur virgo illa? Textus dicit, Et nomen virginis Ma-
ria. quod nomen tripliciter interpretatur: Primò mare amarum, propter abundantiã amaritudinis, do-
lorum, & triſtitiarum, quas paſſa eſt in hoc mundo. De quibus Simeon prophetauit, & tuam ipſius ani
Luc.2. mam pertranſibit gladius: De ea prædixerat Hieremias, Magna eſt velut mare contritio tua. Nunc au-
Threno.2. tem vocari poteſt mare dulcedinis, cùm ſit in paradiſo. Ideo dicere poteſt illud Sap. Spiritus meus ſu-
per mel dulcis, & hæreditas mea ſuper mel & fauum. Ideo qui ſunt in mari tribulationum, habent oc-
caſionem recurrendi ad eam. ¶Secundò Maria ſyriacè interpretatur domina. Vnde Eccleſia cantat,
O glorioſa domina ſcilicet totius mundi. Item cantat. Aue regina cælorum. & D. Bernardus, Mater
Dei, omnis creaturæ effecta eſt domina. Quomodo ergo non ſubiicientur ei omnes creaturæ, quæ ma
ter effecta eſt creatoris, & cui creator ſubditus fuit? Ideo omnes creaturæ eam honorare debent, & ma
ximè rationales. Vnde Lucæ.1. Ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Et Salomõ, Surrexerũt
D. Virgo cur dicatur Luna. filij eius, & beatiſsimam prædicauerunt. Ideo Eccleſia conſueuit ad eius nomen inclinare. Tertiò in-
terpretatur illuminata & illuminatrix. eã ob rẽ vocatur luna, Eccleſia.24. Pulchra vt luna. & in eodẽ,
quaſi luna plena in diebus ſuis. Quia quemadmodum luna recipiens lumen à ſole tranſmittit ad infe-
riora: ſic D. Virgo, quæ in hoc excedit lunam, quæ aliquando non eſt plena, ſed ipſa ſemper fuit plena
in diebus ſuis. Vnde Angelus, Aue gratia plena. Dicitur etiam ſtella maris. Ideo Eccleſia, Aue maris
ſtella, dei mater alma, &c. & hoc primò ratione immobilitatis: ſecũdò, quia illuminat per interceſsio-
nem nauigantes. Vnde D. Bernardus, Quiſquis te intelligis in huius ſeculi fluctibus inter procellas &
tempeſtates fluctuare, ne auertas oculos à fulgore huius ſyderis, ſi non vis obrui procellis. Si inſur-
gant venti tentationum, reſpice ſtellam, voca Mariam. Si iactaris ſuperbię, ambitionis, aut emulationis
vndis, reſpice ſtellã, voca Mariam. Si criminũ immanitate perturbaris, cõſcientiæ fœditate confuſus,
barratro incœperis abſorberi triſtitiæ aut deſperationis, reſpice ſtellam, voca Mariam. Nõ recedat ab
ore, non recedat à corde. Vbi nomẽ D. Mariæ virginis nominatur, vbi dæmonũ crudelitas effugatur.
Reis venia, ægris medela, puſillis robur, afflictis conſolatio, peregrinantibus adiutoriũ datur. Eius exẽ
plum ſequens, non deuias: ipſam rogans, non deſperas: ipſam cogitans non erras: ipſa tenente, non cor-
ruis: ipſa ducente, non fatigaris: ipſa propitia, ad portum peruenis, & ſic in temetipſo experieris, quàm
merito

merito dictum sit, Et nomen virg. Maria. ¶Sed vbi inuenit eam angelus? Textus dicit, Et ingressus angelus ad eam. Et sic non in platea, aut vico, aut in fenestra, sed in cubiculo clausa, orans. vnde Salomon, Hortus conclusus, soror mea: hortus conclusus, fons signatus. In hoc datur morale documētum mulieribus, ne in publicis locis maneant. Arbores enim quæ sunt in via publica, vix portant fructū ad maturitatem, quia transeuntes præmaturè occupant. vnus proiicit lapidem, alius baculum, &c. Arbores autem quæ sunt in hortis bene clausis, portant fructum ad maturitatem. sic de mulieribus, &c. D. Virgo bis dicitur, hortus conclusus, quia habebat sensus exteriores & interiores (quæ portæ & fenestræ dicuntur) clausos. Aues syluestres, quę se tangi & manibus fricari nō permittunt, pulchriores sunt quàm domesticæ, quæ se tangi permittunt. quia per tactum sæpe plumas amittunt. Sic mulieres syluestres honestiores existimantur, quam nimis familiares, &c. Nam sæpe propter nimiam familiaritatem, plumas honestatis, & bonæ famæ amittunt. Ideo cauere debent à talibus, maximè iuuenes. ¶Si quæratur, Quid faciebat, quando angelus venit ad eam? Dicunt contemplatiui quòd non dormiebat, neque erat ociosa, sed secundum morem suum perfectis negotiis domus, recolligebat se in cubiculo clauso, & diuina beneficia ad memoriam reducebat, contemplabaturque infinitam Dei bonitatem, qui decreuerat & promiserat se tātum humiliare, vt naturam humanam assumere vellet, vt pro peccatis nostris in ea satisfaceret, & eam ab æterna morte & diaboli captiuitate liberaret. Legebat & contemplabatur prophetias, singularius ea nocte prophetiam Esa. Ecce virgo cōcipiet & pariet filium, &c. & psalmū, Benedixisti domine terram tuam, &c. Spiritus eius nunquam anteà fuerat adeò eleuatus & feruens, sicut ea nocte qua missus est angelus in qua verificatum fuit illud Psal. Cōculcauit cor meum intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Et cùm contemplaretur illum versum, Ostende nobis domine misericordiam tuam, dicebat: O pater æterne, ostendisti potentiam tuam in mundi creatione, sapientiam in eius ordinatione & gubernatione, iustitiam in Luciferi punitione, diluuio, ac aliis multis punitionibus: reliquum est vt misericordiam tuam erga naturam humanam manifestes, & promissionem adimpleas. Omnes figuræ nobis datæ, impletæ sunt. Iam ablatum est sceptrum à tribu Iuda, & hebdomadæ Danielis terminātur. Quousque ergo continebis in ira tua misericordias tuas? Dignare ergo eligere virginem quē per Esa. prædici fecisti. Heu quàm felix & beata erit virgo illa! Heu quàm felix essem videre illā, & multò felicior & tibi magis deuincta, si possem esse ei[9] ancilla, & ei inseruire & obsequi. Pater æterne, tu omnia nosti antè quàm fiant, & scis cor & desiderium meum: dignare per infinitam misericordiam tuam mihi facere hanc gratiam, vt valeam illam videre, & illi famulari, &c. Nunquam partriarcha aut propheta ita deuotè orauit, sicut tunc ipsa. Eam ob rem tota Trinitas, & singulariter Dei filius, ad compassionem motus est: & impletum est quod Salomon prędixerat, Vulnerasti cor meum, soror mea vno oculorum tuorū, hoc est humillima oratione. quæ fuit adeò grata, quòd statim tota Trinitas commissionem huius mysterij incarnationis, & salutationē ab æterno decretam, commisit Gabrieli, qui in corpore assumpto tria fecit. ¶Primò eam humiliter & reuerenter salutauit, dicens, Aue, &c. Per Aue nomen trium literarum, ostendit se nuncium sanctissimę Trinitatis. A, enim significat amorē, & repræsentat Spiritum sanctum. V, significat veritatem, & repræsentat filium. E, significat æternitatem, & repræsentat patrem. Aue, secundum grammaticos, est dictio salutātis, & significat gaude & lætare, vel Deus det gaudium & lætitiam. Theologi & expositores duo dicunt: Primò quòd Aue, est dictio composita ex litera A, & ve, interiectione execrantis & maledicentis. & sic significat absque ve, seu maledictione tam peccati originalis, quàm venialis & mortalis. Secundò dicunt ꝙ hæc dictio (Aue) euertit è regione contraria, hoc nomen Eua, quod impositum fuit primę mulieri, ad ostendendum quòd D. Virgo fuit totaliter contraria Euæ. Ideo cantat Ecclesia, Sumens illud aue, mutās nomen Euæ, &c. Albertus magnus, super Missus est, ait: Eua deiecit, hæc subleuat: Eua damnat, hæc saluat: Eua fuit causa morbi, hæc causa salutis: Eua clausit portas paradisi, hæc aperit: Illa mater miseriæ, hæc mater misericordiæ: illa principium mortalitatis, hæc principium regenerationis: illa gratiam perdidit, hæc inuenit: illa trāsire nos fecit de gratia in culpā, hæc de culpa in gratiam: illa de latere viri dormientis facta est, hæc de corde dei vigilantis: illa fuit viro causa maledictionis, hæc causa benedictionis. Hactenus ille. Comprehendendo omnia præmissa, facile componi poterit oratio deuota ad D. Virginem. ¶Sequitur, Gratia plena. Posset quęri, Quare angelus non nominauit eam proprio nomine, sicut posteą, cùm dixit, Ne timeas Maria? Dicunt contemplatiui quòd propter duas rationes: Primò propter status & nominis acquisitionem. Reges & pōtifices in sua assumptione & coronatione mutant nomina. Et quia D. Virgo assumebatur ad nouum statum scilicet in matrem dei, & reginā angelorum, ac dominam mundi: ideo nouo & nobiliori digna erat nomine, scilicet Gratia plena, quod nulli adhuc impositum fuerat. Ideo tacuit nomen consuetum, & dixit nouum à deo impositum. Secūda ratio est ciuilis, quia non est honestū subiectis, præcipuè extraneæ naturæ, quando salutāt reges aut reginas, nomine proprio eas nominare, propter reuerentiam, & ad ostendendum subiectionē. Et quia D. Virgo erat electa mater dei, & regina angelorum, iuxta illud, Salue regina: ideo Gabriel, &c. Nos autem qui sumus eiusdem naturæ cum ea, & quia hoc nomen (Maria) secundum quinque literas importat quinque officia per eam erga nos exercenda: ideo ad inclinandam illam ad exercitium illorum nominamus Mariā. Primum officium dicitur maternitatis, quod significatur per literam M. est enim pia mater: Mater misericordiæ & pietatis, cùm sit mater dei, per quem misericordiā & pietatem (ipsa intercedente & offerente) consequimur. Ideo Ecclesia vocat eam matrem gratiæ & misericordiæ. Et Ecclesiastici 24. dicitur, Ego mater pulchræ dilectionis. Secundum officium est conseruationis, scilicet thesauri dei, quod significatur per literam A, quæ repræsentat arcam thesauri. Ideo dicitur thesauraria. Pauperes indigentes ad thesaurarios recurrerę consueuerunt. Ideo nos qui in hac valle miseriæ

Can. 4.

Esa. 7.
Psal. 84.

Gen. 49.

Aue significatio.

sumus pauperes,&c.quia in ea inueniemus thesaurum infinitum,scilicet sapientiæ & gratiæDei.Tertium officium est directionis & gubernationis per exempla vitæ suæ.hoc officium importatur per literam R.ideo dicitur Regina.Quartum officium dicitur iaculationis & repulsionis inimicorũ, quod significatur per literam I. Ideo dicitur iaculum inimicorum infernalium,qui ad inuocationem huius nominis cedunt & fugantur.est enim eis terribilis,sicut castrorum acies ordinata. Ideo Ecclesia frequenter orat,dicens,Tu nos ab hoste protege,& hora mortis suscipe.Ei enim datum est conterere caput eius.Quintum officiũ dicitur aduocationis,quod importatur per vltimam literã A. Vnde Ecclesia,Eya ergo aduocata nostra,illos tuos misericordes oculos ad nos conuerte. Et licet aduocatum habeamus apud Patrẽ,Iesum Christũ iustũ:quia tamen nõ solùm est aduocatus,sed etiam iudex viuorum & mortuorum,qui nihil inultum relinquet,poterant præcipuè peccatores,timere ad illum accedere, cum vix iustus sit securus.Ideo piisim⁹ Deus prouidit nobis de aduocata,quę tota mitis & suauis est, nec aliquid asperum aut durum inuenitur in ea,iuxta illud:Fauus distillans labia tua.Vnde D.Bernardus,Securum accessum habes ò homo,vbi mater stat ante filium,& filius ante patrem. Mater ostendit filio pectus & vbera,dicens:Per vbera quæ suxisti,fili,parce isti.Filius ostendit patri latus & vulnera, dicẽs:Vulnera cerne pater,da quod petit & mea mater.Ibi ergo nulla poterit esse repulsa,vbi sunt tot amoris insignia.Ad thronum igitur eius cum fiducia accedamus.His officiis non egebat Gabriel:ideo non nominauit eam in salutatione.Nominauit tamen eam cùm turbata esset,dicens:Ne timeas Maria, ac si diceret:O domina,gratia plena,non habes occasionem timendi:quia nomen tuum quod est Maria,quantum ad tertiam literam,ostendit quòd non habes occasionem timoris,sed lætitiæ & securitatis.Tu enim est regina cælorum,& gubernatrix omnium statuum.Tu enim inuenisti gratiam,non cõmuniter,sed plenitudinem & abundantiam diuinæ gratiæ. ¶Ad cuius euidentiam sciendum ꝙ quadruplex à doctoribus poni consueuit gratiæ plenitudo.Prima dicitur effluentiæ,à qua cæteræ fluunt, sicut à fonte deriuantur aluei & riui.Et hæc solùm cõpetit Christo,de quo Ioan.1.Vidimus eum plenum gratiæ & veritatis.& subditur,de cuius plenitudine omnes accepimus. Et quia Christus conceptus fuit in vtero D.Virginis:ideo hæc plenitudo fuit in ea,ratione cõtenti.& sic intelligitur illud D. Hiero.Cæteris per partes,Mariæ autem tota sese infudit gratię plenitudo.Secunda est plenitudo Excellentiæ,seu principalis canalis vel aluei,per quem aqua fontis in alios riuos deriuatur. Et hæc fuit plenitudo D.Virginis.Vnde Anselmus,Nil gratiæ ad nos venit, quod per manus Mariæ non transit. Ideo post Christũ singulariter dicitur gratia plena.plus quàm omnes sancti,vtpote fonti ꝓpinquior. Tertia plenitudo dicitur Abundantiæ,quæ etiam ad alios minores deriuatur:sicut plenitudo riui procedentis ex alueo,maior est quàm riuuli,qui à riuo aquam accipit. Et talis fuit plenitudo Apostolorũ & D.Stephani.Vnde Actuum 2.Repleti sunt omnes spiritu sancto.& 6.c.Stephanus plenus gratia & fortitudine,&c.Quarta plenitudo dicitur Sufficiẽtiæ.& tali plenitudine sunt pleni omnes sancti,quia quilibet habet secundum capacitatem suã,& quilibet contentatur,licet vnus plus habeat quàm alius. Sicut paruum vas adeò proportionabiliter plenum est, sicut magnum,non tamen tantũ continet.Vnde Ecclesi.24.In plenitudine sanctorum detentio mea.D.igitur Virgo plus cæteris abundauit,& plena fuit tam naturalibus quà acquisitis,gratuitis,gratia gratum faciente,& gratis data.Vnde de ipsa verificatur quod dicit Salomon,Multæ filię congregauerunt diuitias,tu verò supergressa es vniuersas.& illud,Tota pulchra es amica mea,& macula non est in te.quod de nullo puro homine aut muliere dici potest.Quo ad gratiam verbi Psal.dicit,diffusa est gratia in labiis tuis,propterea benedixit,&c.De sapientia & scientia Luc.2.Maria conseruabat omnia verba hæc, conferens in corde suo. Ideo Christus eam post ascensionem,tanquam doctricem & conseruatricem verborum suorum, & sanctam bibliothecam,reliquit in hoc mundo.Si D.Magdalenæ & Marthæ dedit gratiam prædicandi, quantò magis ei?Vnde tempore vitæ suæ non eguerunt Apostoli congregatione concilij:quia eius resolutioni omnes in omnibus assentiebant.Qui poterant ad illam accedere,accedebant & instruebãtur,& per eos alij,etiam per literas.Vnde legimus literas D.Ignatij ad eam. Legimus etiam quòd D.Dion. visitauit illam in Nazareth,& post magnam admirationem gratiarum quas in ea vidit,dixisse fertur: Facile te deum crederem,nisi de Christi filij tui diuinitate à Paulo audiuissem.Vnde D.Ignatius scribens D.Ioanni Euangelistæ,ait:Magnus est concursus populorum reginam cæli videre & audire cupientium.Sed post mortem ipsius,quæ fuit anno decimotertio,post ascensionem Christi annno decimoquarto,Apostoli eguerunt congregatione seniorum,& tenuerunt concilium,vt habetur actuum 15.Si obiiciatur de gratia miraculorum,quòd eam non habuerit,cùm non legamus aliquod miraculum per eam factum:Dicendum quòd maximum miraculorum fuit Christi incarnatio,quam ipsa, etsi non de condigno, de congruo tamen meruit. Vnde Ecclesia:Regina cæli lętare alleluia:quia quem meruisti portare,&c.Et quanuis eius miracula non legantur,non sequitur quòd nõ fecerit:quia nõ omnia,imò pauca eorum quæ fecit,scripta sunt.De ea tamen post assumptionem multo plura miracula legimus, quàm de omnibus aliis sanctis.Si dicatur quòd non habuit iustitiam originalem sicut Adam: dicendũ quòd habuit aliquid eminentius scilicet excellentem gratiæ plenitudinem , & eius confirmationem ac impeccabilitatem, quam non habuit Adam. ¶Sequitur in salutatione,Dominus tecum. Ad cuius euidentiam supponendum est quòd aliàs diximus,quòd licet deus sit vbique per essentiam, præsentiam,& potentiam:est tamẽ in aliquibus locis specialiter,scilicet in cælo per manifestationem gloriæ, in iustis per gratiam:& secundum quod dat illis gratias magis speciales,dicitur esse specialius in eis.Et quia specialissimam gratiam dedit D.Virgini scilicet maternitatem filij sui,secundum quam quodam modo participat infinitam dignitatem & excellentem plenitudinem gratiæ: ideo angelus specialiter dixit,Dominus tecum,scilicet per excellentem gratiæ plenitudinem,& post consensum per corporalem

Gen.3. *1.Ioan.2.* *Heb.8.* *Plenitudo gratiæ quadruplex.* *Prou.31.* *Can.4.* *Psal.44.*

lem præsentiam. Magno honori attribuitur ipsi Enoch, quòd ambulauerit cũ Deo, & quòd transtulerit eum dominus in paradisum voluptatis vsque ad tempus Antichristi. Sed maiorem honorem fecit D. Virgini, cùm voluit ab ea portari. Et cùm finaliter eam in corpore & anima immortalem exaltauit super choros angelorum ad cælestia regna. D. Bernard. super Missus est, dicit: Pater tecum, quia filium suum fecit tuum: filius tecum, quia ad condendum in te mirabile sacramentum miro modo fecit te sibi sacrarium: Spiritus sanctus tecum, qui cum patre & filio tuum sanctificauit vterum. Pater tecũ, exercens summam potentiam: filius tecum, ostendens maximam sapientiam: Spiritus sanctus tecum, exibens magnam beneuolentiam. Tecum in mente, tecum in ventre, in omnibus te dirigens, tibi auxilians. ¶ Sequitur in salutatione, Benedicta tu in mulieribus. D. Elizabeth dixit, Inter mulieres, quod idem est, & addidit. Et benedictus fructus ventris tui. quod angelus non dixit, quia nondũ conceptus erat. Dicitur autem Benedicta in mulieribus, propter quinque. Primò propter fructum, quia ipsa sola fructum protulit benedictum. Hanc rationem adduxit Elizabeth dicens: Et benedictus fructus ventris tui. Hæc coniunctio (&) exponitur pro quia, siue tenetur causaliter, & non copulatiuè. Nec solùm benedicta, quia illum benedictum protulit fructum, à quo benedictionem accepit: sed etiam quia per illum fructum in sancta prole multiplicata est. Licet enim vnicum carnaliter genuerit: in eo tamen spiritualiter facta est mater magnæ multitudinis filiorum, quorum Christus est primogenitus in multis fratribus. Ideo non ab re dicitur Luc.2. Peperit filium suum primogenitum, non respectu sequentium carnalium, cùm nullum alium habuerit: sed respectu adoptiuorum. Secundò dicitur Benedicta, quia ipsa sola authorem omnium maledictionum diabolum superauit, iuxta illud, Ipsa cõteret caput tuum. Tertiò dicitur Benedicta, quia omnium mulierũ maledictiones (de quibus Geñ.3. Multiplicabo erũnas tuas, &c.) euasit. Quartò dicitur benedicta, quia pacem quam nullus procurare potuit, inter Deũ & hominem procurauit: iuxta illud: Facta sum coram eo, quasi pacem reperiens. Pacem etiam fecit inter homines & angelos, inter viros & mulieres, qui penè semper in litibus & iurgiis erant. Viri imperabant mulieribus ꝙ essent causa omnium malorum, & ita confundebant eas, vt vix auderent comparere aut mutire. Sed D. Virgo abstulit illud opprobrium, quia fuit causa maioris pacis & meliorum bonorum. Ideo non est mirum si mulieres habeant maiorem deuotionem ad D. Virginem quàm viri: quia sunt magis obligatæ quàm viri, eò quòd abstulit opprobriũ earum. Posuit etiã pacem inter duas dominas, quę nunquam anteà potuerant cõcordari, nec simul se inuenire in eodem loco, scilicet inter virginitatẽ & maternitatẽ. Sed D. Virgo collocauit eas in eadẽ cella, hoc est in vtero suo. Vnde quidã versificator dicit: Partus & integritas discordes tẽpore longo. Virginis in gremio fœdera pacis habẽt. Quintò dicitur Benedicta, quia maledictionẽ humani generis in benedictionẽ cõuertit: & nos à Deo maledictos sibi reconciliari fecit. Et in hoc figurata fuit per Abigail, cui 1.Reg.25. Dauid dixit: Benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne irem in sanguinem, & vlciscerer me manu mea. Vlterius est super omnes benedicta, quia omnia quæcunque vult & petit pro nobis à Deo, obtinet. Et in hoc figurata fuit per reginam Sabba, quæ omnia quæcunque voluit à Salomone obtinuit. Ideo qui egent, habent occasionem recurrendi ad eam. ¶ Secundò, Gabriel consolatus est eam, dicens: Ne timeas Maria. Habetur in textu quòd cùm audisset salutationem, turbata est in sermone eius, & cogitabat qualis esset ista salutatio. Si quæratur, vnde procedebat timor iste? Quidam dicunt quòd ex superioris naturæ scilicet angeli, assistentia. Vnde legimus Dañ.8. quòd ad aduentum Gabrielis, Daniel pauens corruit in faciem suam. Et Zacharias pariter timuit ad apparitionem angeli. Timuit præterea ex verecundia quam habuit de persona angeli sibi apparentis in specie viri. Vnde D. Hiero. Trepidare virginum est, ad omnes viri aspectus vereri & pauere. Alij dicunt ꝙ ex claritate angeli & inaudita salutatione. Vnde Ecclesia, Expauescit virgo de lumine. & ex textu apparet quòd ex salutatione. vnde dicitur: Et cogitabat qualis esset ista salutatio. quæ continebat omnes excellentes salutationes, quæ in antiquo testamento factæ fuerant. Primò Tobiæ dictum fuit, Gaudium tibi sit. Sed hæc salutatio eminenter continetur in salutatione angelica, cùm dicitur, Aue. Pręterea Daniel dixit Nabuchodonosor: Rex in ęternum viue. Sed in salutatione angelica eminentius cùm dicitur, Gratia plena. Item dictum fuit Gedeoni, Dominus tecum, virorum fortissime: sed in hac eminentius cùm dicitur, Dominus tecum per plenitudinem gratiæ, ex qua est vita æterna. Item dictum fuit Iudith, Benedicta es tu filia à domino. Hic additur, in mulieribus, & benedictus fructus ventris tui. Omnia enim quæ potest mulier licitè desiderare, angelus in hac salutatione complexus est. Mulieres primo desiderant pulchritudinem. hanc apposuit angelus, non solùm corporalem, sed spiritualem, dicens: Aue, hoc est sine ve, sine macula exteriori & interiori. Ideo tota pulchra. Secundò desiderant diuitias. Angelus dixit, Gratia plena. Tertiò bonam societatem. Angelus nunciauit ei optimam, cùm ait: Dominus tecum. Quartò bonam famam & æstimationem. Angelus dixit, Benedicta tu, &c. Cum igitur ipsa (quæ humillima erat) talia de se audiuit, erubuit. Qui enim verè humilis est, de suis laudibus erubescit. Ideo turbata fuit ex insolita & inaudita salutatione. Sciebat enim ꝙ triplex est salutatio: Prima proditoria & adulatione plena, vt salutatio Iudæ, qui dixit, Aue rabbi: & talis est salutatio multorũ, qui mordere vellent eos quos salutãt. Hæc salutatio est tantùm exterior & non interior, ideo timenda. Secũda salutatio est Satanæ, qui se transfigurat in angelum lucis. & hæc est cauenda, nec omni spiritui credendum. Tertia salutatio est amicitię. & hæc quando est cognita, est acceptanda. D. igitur Virgo timens, prudẽter cogitabat qualis esset ista salutatio, non fuit pręceps in respondendo: quia prudentis nõ est in arduis absque magna deliberatione respondere. Ideo angelus consolatus est eam, dicens: Ne timeas Maria, inuenisti enim gratiã apud Deum. non dixit, apud homines. Sunt multi qui magni faciunt inuenire gratiam apud principes: sed hoc parum est, quia (vt Salomon ait) Fallax gratia, &c. sed inuenire gratiam apud Deum, est inuenire

Rom.8. Gen.3. Can.8. Cur mulieres habent maiorẽ deuotionẽ ad D. Virg. quàm viri. Luc. Tob.5. Dan.2. Iudi.6. Iudith.13. Can.4. Salutatio triplex. Prouer.22.

thesaurum magnum. Et qui illum inuenit, non habet occasionem tristitiæ aut turbationis. Ideo angelus, Tu inuenisti maximum & inestimabilem thesaurum, quem nullus vnquam hominum potuit inuenire: Igitur, &c. non habes occasionem timendi. D. Augustinus dicit quòd in rebus per tempus ortis nulla maior gratia, quàm quòd Deus fuerit homo, acsi diceret angelus, patriarchæ & Prophetæ multum laborauerunt, tamen non potuerunt inuenire, &c. ¶ Tertiò angelus eam instruxit, dicẽs: Ecce concipies, &c. Ipsa consuluit dominam virginitatem, Quomodo fiet istud? &c. Hæc quæstio notanda est, quando aliquod nouũ indicitur. Multi ex inconsideratione huius quæstionis decipiuntur, &c. D. Virgo non quæsiuit ex infidelitate aut dubitatione. Ipsa enim firmiter credidit, sed volebat scire modum, quem angelus ei declarauit dicens: Spiritus sanctus superueniet in te, &c. q. d. hoc fiet absque detrimento virginitatis, quam tantum seruare desideras. Non enim fiet naturaliter, sed supernaturaliter, Spiritus sancti obumbratione, & cooperatione totius trinitatis, concipies filium successorem Dauid, Messiam in lege promissum, verum Dei filium, &c. Deinde ad amplius cõsolandam eam nunciauit conceptionem Elizabeth, dicens: Et ecce Elizabeth cognata tua, &c. Finaliter D. Virgo audito angelo, matura habita deliberatione, humillimè consensit, promptissimè se offerens ad obsequium Domini, dicens: Ecce ancilla domini, fiat mihi secundum verbum tuum. Hic tot & tanta facta sunt mirabilia, quòd iustum volumen exigerent. Si ampliora desideres, vide Albertum magnum & D. Bernardũ, & reliquos expositores super missus est. Notanda tamen est hic summa humilitas D. Virginis, quæ cùm ab angelo mater Dei altissimi & regina angelorum diceretur, se ancillam nominauit. Et quatuor bonæ ancillæ cõditiones ostendit. Prima est promptitudo, quæ designatur per hoc aduerbiũ, Ecce. Secunda est humilitas, cùm se dixit ancillam. Tertia discretio, cùm ait, Domini. Quarta obedientia, cùm dixit, Fiat mihi secundum verbum tuum. Quibus verbis prolatis, & in instanti terminatiuo illorum, tota Trinitas ex purissimo sanguine D. Virginis ad conceptionem disposito, corpus Christi formauit in eius vtero, & sanctissimam Christi animam creauit, & creando infudit in corpus, & in eodem instãti ad suum esse existentiæ traxit & vniuit, & filius Dei de consensu patris & Spiritus sancti, hãc vnionem ad intra terminauit, & suum esse personale cum proprietatibus & attributis ac essentialibus communicauit. & sic perfectum & consummatum fuit matrimonium inter filium Dei & naturam humanam. de quo nos gratias agere debemus.

CONTINVATIO DICENDORVM.

QVia reliqua Christi mysteria à D. Thom. in tertia parte clarissimè & ordinatissimè tradita sunt, adeò vt institutione aut introductione non egeant: ea ne volumẽ in immensum augeatur, prætermittendum, & ad finem incœpti operis properandum, & aliquid de nouissimis, vniuersali scilicet iudicio, resurrectione bonorum, & malorum retributione, superficialiter scribendum duxi. A

DE IVDICIO GENERALI. CAPVT XXI.

IVDICIVM Dei est duplex scilicet intrinsecum & extrinsecum. Iudicium intrinsecum idem est quòd intellectus diuinus relatus ad dispositionum creaturarum, quod alio nomine vocatur Prouidentia diuina. quæ quanuis sit vna & indiuisa in se, tamen secundum nostrum modum intelligendi, diuersificatur secundum diuersitatem dispositionum ipsarum creaturarum, in quibus apparet dispositio siue iudicium ipsius, quod dicitur intrinsecum & diuersum secundũ diuersitates dispositionum, scilicet creationis, gubernationis, prouisionis, & aliarum, quæ circa creaturas operatur. Pro nunc tamen solùm de iudicio retributionis bonorum & malorum scribere intendimus ea quæ Prophetæ & Apostoli, imò & ipse Christus locuti sunt. Et vt manifestũ est ex sacris literis, Iudiciũ Dei est duplex, scilicet particulare & vniuersale, de quibus per ordinẽ dicendũ est.

§. 1. DE IVDICIO PARTICVLARI.

IVdicium Dei particulare est duplex, scilicet in vita, & in morte. Quosdam enim homines iudicat Deus in hoc mundo, vt resipiscant à malis, & pœnitentiam agant de præteritis, & caueant à futuris, ac vt se exerceant in bonis operibus, & thesaurisent in cælis. De hoc iudicio Apost. Si nosipsos iudicaremus, non vtique á domino iudicaremur. Cùm autem iudicamur à Domino, corripimur, ne cum hoc mundo dãnemur. Quosdam verò iudicat, remunerando in hac vita, præcipuè obstinatos. Quia (vt D. August. ait) sicut nullum malum impunitum, ita nullum bonum irremuneratum. Et quia mali quãdoque aliqua bona moralia faciunt, pro quibus non merentur remunerationem in alia vita: ideo Deus remunerat eos in hoc mundo. sicut fecit Romanos idololatras, quibus propter opera virtutum moraliũ, in quibus se exercebant, dedit monarchiam siue totius mundi imperium. Et obstetricibus Ægyptiorum, quia seruauerunt masculos Hebræorum, & timuerunt Deum, ædificauit domos. Aliud est Dei iudicium particulare in morte, de quo Apostolus, Statutũ est hominibus semel mori, & post hoc, iudiciũ, hoc est in instanti terminatiuo mortis, in quo particulariter iudicatur anima secundum merita vel demerita, vt habetur Lucę 15. de Lazaro & diuite epulone. B

1. Cor. 11. *Exod. 1.* *Heb. 9.*

§. 2. DE IVDICIO GENERALI.

IVdicium generale esse futurum, & Christum de cœlo venturum ad iudicandum viuos & mortuos, hoc est bonos & malos, constat ex antiquo & nouo testamentis. Ioelis enim 3. dicitur: Congregabo omnes gẽtes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cum eis. Et Christus expresè nobis manifestauit hoc iudicium & eius ordinem, cùm dixit, Cùm venerit filius hominis in maiestate sua, &c. quod euangelium legitur feria. 2. dominicę primę quadragesimę: in quo declarantur quatuor iudicij generalis mysteria omnibus valde notanda. Ideo ea breuiter prosequemur. Primum est generalis citatio, ibi: Congregabuntur ante eum omnes gentes. Secundum, diuersa situatio. ibi, Separabit eos ab inuicem. Tertium, singularis discussio & examinatio. ibi, Tunc dicet his qui à dextris, &c. Quartũ, finalis omnium retributio C

Matth. 25.

retributio.ibi,Ibunt hi in suppliciũ ęternum,&c.De his ergo per ordinem dicendum est,soluta prius vna quæstione admiratiua,quam quilibet facere posset,& quam tractat D.August. Cur scilicet Deus ordinauit iudicium vniuersale,maximè cum(vt iam dictũ est ex Apostolo)Statutum sit omnibus hominibus semel mori,& post hoc,iudicium?& per prophetam Naum 1.c. dictum sit, Non consurget duplex tribulatio,vbi expositores dicunt quòd Deus non iudicat bis in idipsum. videtur ergo quòd iudicium generale superfluat,vel ꝙ Deus iudicet bis in idipsum.Resolutio D.August.& omnium doctorum est,quòd nõ ab re Deus iudicium generale ordinauit futurum,propter multas rationes. nunc tamẽ breuitatis gratia,vna sufficiet,quæ scilicet dicitur diuinæ iustitiæ manifestatio.Licet enim Deus nihil sine iustitia aut iusta causa agat:rationes tamen & causæ eorum quæ agit, non sunt nobis notæ. Ignoramus enim nunc qua causa vel quo iudicio bonus ille sit pauper, & malus ille sit diues:cur iste gaudeat,qui pro perditis moribus suis deberet cruciari, ille verò qui propter laudabilem vitam gaudere deberet,contristetur.Cur in iudicio humano innocens damnetur,iniquitate iudicis aut falsis testibus obrutus,& scelesti liberentur & præualeant. & alia huiusmodi, de quibus nil temerè iudicare debemus,cum non sit iniquitas apud Deum.Sed potius admirari cum Apostolo & dicere,O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius.Sed cum Deus decreuerit omnem iustitiam suam reuelare(nihil enim opertum quod non reueletur)vt tollatur occasio omnium querelarum & dubiorum,quod in hoc mundo aut in morte fieri non potest : ideo necessè fuit ex illa suppositione, vt determinaretur dies siue tempus,in quo hoc fieret.tempus illud vocatur Dies iudicij, & nonnunquam dies Domini.vnde D. August. dicit, Iste quippe dies iudicij propriè vocatur,eò quòd nullus ibi erit tunc imperitæ quærelę locus,cur iniustus ille sit fœlix,& cur iustus ille sit infœlix.Omnium nanque tunc non nisi bonorum vera & plenissima fœlicitas,& omnium non nisi malorum digna & summa infœlicitas apparebit.deinde dicit : Cùm verò ad illud Dei iudicium peruenerimus,non solum quæ tunc iudicabuntur,verum etiam quæcunque ab initio iudicata sunt,& quæcunque vsque ad illud tempus iudicabuntur,apparebunt esse iustissima. Et ad dictum prophetę Naum respondet D.Tho.dicens quòd quilibet homo potest considerari dupliciter,scilicet vt particularis persona, & inquantum est pars generis humani : & vt est particularis persona, fiet particulare iudicium post mortem,& recipiet iuxta ea quæ gessit in corpore, non totaliter & complete,quia non quo ad corpus,sed quo ad animam tantum.secundum verò quod consideratur vt pars totius generis humani,debet iudicari coram toto genere humano. & sic tunc quilibet iudicabitur.Nec tamen Deus iudicabit bis in idipsum : quia non duas pœnas pro vno peccato inferet: sed pœna quæ ante iudicium generale fuerat incompleta,complebitur,quando non solum quo ad animam,sed etiam quo ad corpus præmiabuntur boni, & torquebuntur mali.In morte enim non condemnantur complete,quia anima quando est vnita,maiorem pœnam sentit, propter corpus. Ideo D. Augustinus dicit,Maiores pœnas passuri sunt damnati,cùm resurrexerint : in quarum comparatione tales sunt istæ quas patiuntur homines in somnis.non enim patitur caro eorum.Maior est autem cruciatus,cùm vigilans torquetur.Et sic propriè loquendo, iudicium particulare quod fit in morte, est interlocutorium,siue(vt quidam dicunt) vnum interim siue vulgariter vng ce pendant.& est sententia incompleta,sicut de sententia bonorum dicitur Apoc.6. Vidi sub altare Dei,&c.sequitur, Et datę sunt illis singulæ stolæ albæ, & dictum est illis vt requiescerent per modicum tempus, donec implerentur conserui & fratres eorum.

[Margin: 20.de Ciui. Dei. In Ad.3.p. q.88.ar.1. — Rom.10. Matth.10. — 2.de ci.Dei. c.1.In fine. — In ser.plu. marti.]

Ver. 1. DE VNIVERSALI CITATIONE.

A PRimũ mysteriũ iudicij vniuersalis est generalis & personalis Citatio & congregatio. Veniet enim dies in qua Deus conuocabit oẽs angelos & sanctos qui sunt in cælo, & omnes homines qui tunc erunt in terra,& omnes dæmones & dãnatos qui erunt in inferno, & omnes qui erunt in purgatorio. vnde dicitur,Cùm venerit filius hominis in maiestate sua,& omnes angeli cũ eo.à fortiori dæmones. non deficiet ne vnus quidẽ.vnde Apost.Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Iesu Christi. Oportet,est verbum necessitatis,Gallicè,C'est vn faire le fault, bon gré mal gré, ribon ribaine. Non erit quæstio cõparandi per procuratorem,sed oportebit in propria persona cõparere.Si quæratur, ad quid?respondet Apostolus quòd ad portandum processum & respondẽdum cathegoricè prout gestũ est in corpore,siue bonum,siue malum.¶Quidam propter hæc verba voluerunt dicere quòd paruuli in solo originali decedentes,non comparebunt in iudicio generali:cũ nihil gesserint in corpore, neq; boni neque mali,nec fuerint participes operum Christi,sicut pueri baptizati,qui per baptismum fuerunt Christo incorporati:ideo remunerabũtur.Præterea si paruuli in peccato originali decedẽtes, intersint,in qua parte erunt?non à dextris,quia illi erunt beati:nec à sinistris,cùm nõ debeatur eis pœna sensus,vt dictũ est:tamen pœna sensus exprimitur in sententia eorũ qui à sinistris erũt:igitur, &c. Insuper in omnibus passibus sacræ scripturæ,in quibus fit mentio de iudicio generali,fit mentio de actibus voluntariis,quos paruuli non habuerunt.Matth.25.dicitur,Esuriui,&c.& Apostolus,Reddet vni cuique secundum opera sua.Veruntamen D.Tho.dicit quòd intererunt.& probat per illud Apo.20. Vidi mortuos magnos & pusillos,stãtes in cõspectu throni:& aperti sunt libri,& iudicati sunt mortui ex his quæ scripta sunt in libris eorum.Et quanuis in libris illorum paruulorum nõ sint scripta peccata actualia,peccatum tamen originale scriptum est : ideo iudicabuntur,tamen non tristabuntur : sed lætabuntur de gloria corporali iudicis,quam misericorditer Christus,secundũ D.Tho.eis ostẽdet.Et cũ per dextram intelligatur potior & nobilior locus(iuxta illud, Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis) Dextera in iudicio erit in aëre,in qua erunt boni:& sinistra,in terra,in qua ex vno latere erunt dãnati,& ex alio paruuli illi sub bonis.Et quo ad illã sententiã dicendũ est ꝙ ignis nomine om-

[Margin: 2.Cor.5. — An qui decesserunt cũ solo originali comparebũt in iudicio. — Rom.2. In Add.3. p.q.79.ar. 5.ad.3. — Psal.109.]

nis pœna intelligitur: & quòd illa sententia est generalis & applicatur singulis secundum proportionem peccatorum & demeritorum. Et quantum ad dextram vel sinistrã intelligitur de his qui fuerunt
Psal.1. in vsu rationis. Omnes ergo comparebunt. Nec obstat illud Psal. Non resurgunt impij in iudicio: quia
1.Cor.15. debet intelligi, mutati in melius. vnde Apost. dicit, Omnes quidem resurgemus, sed nõ omnes immutabimur. Mali quidem resurgent, sed non immutabuntur in melius. ¶Si quæratur, Quis faciet eos resurgere? Respondet Apostolus, ꝙ Deus in nouissima tuba. Canet enim tuba, quæ erit valde terribilis, cuius terribilitatem considerans Iob dicebat: Semper & quasi tumentes super me fluctus, timui Deũ: & pondus eius (scilicet citationis & tubæ) ferre non potui, quin scilicet caderem in terram. Quæ verba
Iob 31. ba exponens D. Greg. ait: Iob flagellatus, simplex & iustus à domino approbatus, timuit, scilicet hanc tubam. Quid debent facere peccatores? &c. Apoc.14. dicitur ꝙ D. Ioan. Euãgelista, qui erat virgo electus à domino, & inter cæteros magis dilectus, audiuit vocem de cælo, tanquã vocem aquarũ multarum, tanquam tonitui magni, & cecidit tanquam mortuus, scilicet propter terribilem sonum, quẽ non poterat sustinere. Si Iob simplex, iustus, laudatus & approbatus à Deo, in contemplatione huius tubæ sic timuit, &c. Si D. Ioannes euangelista, virgo & magis dilectus, sic timuit: quid debent facere pauperes peccatores: qui nõ sunt simplices, iusti, & approbati, sicut Iob: sed pleni malitia, iniusti, & à Deo reprobati, qui non sunt puri & virgines, nec dilecti sicut D. Ioannes, sed immundi & abominabiles, in odio Dei existentes? Quomodo debent timere si cogitarent? profectò amplius quàm illi, &c. Quia sonus huius tubæ erit illis terribilis. Heu quid esset si nunc insonaret? haberemus maiorem occasionem timendi quàm D. Iob & ioannes Euãgelista. & habemus maiorem occasionẽ cogitandi, quam D. Hiero. qui semper de hac tuba cogitabat. & dicebat, siue comedam, siue bibam, siue quid aliud faciã, semper insonare videtur in auribus meis illa terribilissima tuba: Surgite mortui, venite ad iudicium. Ideo si sumus sapientes, cogitabimus de iudicio generali, & de his quæ fient in eo, quæ dicũtur nouissima, de quibus Ecclesiastes 7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Nunc cõtemplemur congregationem vniuersalem, circa quam quatuor sunt notanda, scilicet locus, ministri, ordo, tempus.

Ver. 2. DE LOCO IVDICII GENERALIS.

In Add.3. p.q.88. art.4. LOcum in quo debet fieri huiusmodi congregatio, declarat Iohel propheta, cum ait: Congregabo omnes gentes, & deducam eas in vale Iosaphat. per valem Iosaphat intelligit locum, in quo nunc
Esa.40. est vallis Iosaphat, quia ante iudicium ignis conflagrationis æquabit primò illum locum, & verificabitur illud, Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur, & erunt praua in directa, & aspera in vias planas. Vallis Iosaphat est inter montem Sion & montem Olíueti, per quam decurrit torrens Cedron. Christus autem veniet ad locũ à quo ascẽdit, scilicet à monte Olíueti. vnde Act.1. dicitur, quòd postquàm nubes suscepisset Christum ab oculis discipulorum, duo viri astiterunt iuxta illos in vestibus albis, qui & dixerunt. Viri Galilæi quid aspicitis in cælum? Hic Iesus qui assumptus est
Cur in valle Iosaphat fiet iudiciũ. à vobis in cælum, sic veniet quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum. Dicunt doctores ꝙ Christus potius elegit vallem Iosaphat ad hanc congregationem faciendam, quàm alium locum, eò quòd circa illam exercuit opera redemptionis, &c. vt posit melius improperare peccatoribus ingratitudinem illorum. Si quæratur, Quomodo tot & tanti qui fuerunt, sunt, & erunt, poterunt ibi contineri, cum illa vallis Iosaphat vix contineat latitudinem mediæ leucæ? Dictum est quòd ignis cõflagrationis æquabit omnia: & ideo sufficiens erit locus. Item boni erũt in aëre, & soli damnati in terra. Nec erunt latè dispersi ad placitum, sed valde pressi, sicut haleca in vase, in quo salsa transferuntur. & sic erunt circa montem Olíueti in spatio sufficiẽti, à quo loco omnes Christum iudicem, qui erit in aëre inter bonos & malos, videre poterunt.

Ver. 3. DE MINISTRIS CONGREGATIONIS GENERALIS.

20. de Ciui. Dei DIuus Aug. dicit: Profectò per angelicum ministerium tanta res peragenda est, iuxta illud Psal. Cõgregate illi sanctos eius. Doctores communiter dicunt quod angeli boni erunt ministri congrega-
Psal.49. tionis omnium. Et Apost. dicit, Quoniam ipse dominus in iussu & in voce archangeli, & in tuba Dei
1.Tess.4. descendet de cælo, & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. In quibus verbis ostendit causam
Causa resurrectionis triplex. resurrectionis nostræ, modum & ordinẽ. Causa resurrectionis est triplex: Prima & principalis, est virtus diuinitatis, Secunda est instrumẽtalis, & est virtus humanitatis Christi, qui secundũ humanitatem est instrumentũ diuinitatis. Tertia est ministerialis, quæ est virtus angelorũ, per quos fient aliqua præparatoria ad resurrectionem, vt collectio puluerum, coniunctio ossium, dispositio neruorum & carnis, per Christũ tamẽ fiet vnio animæ ad corpus. Hęc per ordinem ostendit Apostolus, cũ dicit: Quoniam ipse dominus (qui secundum diuinitatem est causa principalis, & secundum humanitatẽ instrumentalis) in iussu facto angelis custodibus, vt colligãt pulueres, & ossa coniungant, deinde in voce. accepit ibi vocẽ, non pro locutione vocali, sed pro ministerio angelorum, qui deputantur regnis & prouinciis. vnde Matth.24. Mittet angelos suos cũ tuba & voce magna, & cõgregabit electos eius à quatuor ventis & à summis cælorum vsq; ad terminos eorum. Virtute igitur angelorũ custodũ congregabuntur pulueres, & fient ossa & cõiungentur. Per virtutem verò archangelorum prouinciarũ connectentur per neruos, qui carne & cute cooperientur. Et tandem per virtutem tubæ Dei, quæ erit vox Christi dicentis, Surgite mortui, venite ad iudicium, introducetur anima. De hac voce habetur Matt. 20. Dixit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem. Hunc modum & ordinem resurrectionis per figuram & visionem familiariter declarauit Deus Ezechieli prophetæ, vt habetur Ezechie.37. vide apud eum. Post resurrectionem angeli boni assument bonos, & eleuabunt eos in aërẽ, & sic deducent ad vallem Iosaphat, vnde subiungit Apostolus: Deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur in nubib⁹ obuiã Christo in aëra. Mali verò dimittẽtur in terra, ligati

ligati per faciſculos, trahendi per dæmones, qui eos ad malum induxerunt, iuxta illud: Colligite primum zizania, & alligate ea in faciſculos ad comburendum. tunc verificabitur quod Chriſtus dicebat: Tunc erunt duo in agro, vnus aſſumetur, & alter relinquetur. Duæ molētes in mola, vna aſſumetur, & altera relinquetur. Prædicta autem omnia non fient in inſtanti, quia motus in inſtanti fieri non poteſt, ſed collectio puluerum, coniunctio oſsium, & tranſlatio fient per motum localem. igitur, &c. Reſurrectio tamen ſiue vnio animæ ad corpus fiet in inſtanti: reliqua verò in breuiſsimo tēpore. Et hoc modo debet intelligi Apoſtolus cum dicit, Ecce myſterium vobis dico: Omnes quidem reſurgemus. &c. ſubdit, In momento, & in ictu oculi, & in nouiſsima tuba. Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Hæc generalis reſurrectio bonorum & malorum fiet in eodem inſtanti, excepta reſurrectione illorum qui reperientur viui: quia illa fiet in tranſlatione, in qua morientur, & ſtatim reſurgent, vt infrà dicetur.

Matth.13. *Matth. 41.* *1.Cor.15.*

Ver. 4. DE RESVRRECTIONE GENERALI.

A Reſurrectio bonorum & malorum erit ſimilis & diſsimilis. Primò erit ſimilis, quia ſicut boni reſurgent iidem numero, ſic & mali. Vnde Iob 19. In carne mea videbo Deum. vbi loquitur de viſione poſt reſurrectionem. ſequitur, Quem viſurus ſum egoipſe, & non alius. Et Damaſcenus dicit ꝙ reſurrectio eſt eius quod cecidit, ſecunda reſurrectio. Sed corpus quod nunc gerimus, per mortem cadet: ergo idem numero reſurget. quod non fieret, niſi eadē anima ei reuniretur. Cùm ergo ad corpus pertineat cadere: ſequitur quòd reſurrectio magis pertinet ad corpus, quàm ad animam, quæ eſt eadē, & diſtincta ab aliis per habitudinem ad idem corpus, quod eſt idem, quia habet eaſdem dimenſiones, & per eandem formam ſubſtantialē principaliter & inſtrumentaliter per aliam, quæ eſt qualitas reſultans ex qualitatibus ad medium veniētibus, quæ eſt forma accidentalis, & nuncupatur forma mixtionis, & non eſt forma ſubſtantialis corporis mixti, ſed eius accidens proprium, & diſpoſitio, per quam materia diſponitur ad recipiendam formam: & conſequenter ad eius dimenſiones: & ſic corpus humanum præter hanc formam mixtionis non habet aliam formam ſubſtantialem, quàm animam rationalē à cuius materia ſic mixta fluunt dimēſiones virtute formæ mixtionis immediate, & virtute animę mediate. Et licet hæc forma accidentalis in morte corrumpatur, & alia forma mixtionis in reſurrectione cauſetur, non tamen ſequitur quòd ſit alius corpus numero: cùm formarum accidentalium variatio, quæ per ſucceſsionem fieri poteſt, nō faciat diuerſitatem numeralem ſubiecti. Propter eandem rationem non ſequitur quòd ſi anima & corpus & organa ſenſuum poſt reſurrectionē habeant alias diſpoſitiones, puta incorruptibilitatem, claritatem, & alia huiuſmodi, non ſit idem ſuppoſitū numero: quia cum illa ſint accidentia, non variant eſſentiam. ¶Sed difficultas eſt de forma ſubſtantiali totius, quæ dicitur humanitas, quæ in morte corrūpitur, & videtur cedere in non ens: & ſic nō poteſt eadē numero iterari. Quia cū humanitas reſultet ex coniunctione partium, non poteſt eadē coniunctio reſumi, quæ prius fuit, eò ꝙ iteratio opponitur identitati. Iteratio enim numerū importat, idētitas verò vnitatem, quæ numero opponitur: ſed in reſurrectione reſumitur coniunctū, quod identificat formam totius cū partibus ſimul ſumptis: igitur, &c. Dicendū ꝙ eadem eſt anima numero: vtputa, Anima Sortis quæ eſt forma corporis & totius cōpoſiti: & illa coniunctio eſt relatio & accidens: & ſic eius reſumptio nō variat eſſentiam. verū quia D. Tho. dicit formā totius diſtingui à partibus ſimul ſumptis: ideo argumentum habet contra eum magnam apparentiam. Reſpōdet tamen ſecundum Auicēnam, qui dicit quòd forma totius non eſt forma partis tantum, nec eſt aliqua alia forma præter formā partis: ſed eſt totū reſultans ex compoſitione formæ & materiæ, comprehendens in ſe vtrunq;. Et hæc forma totius eſſentialis dicitur quidditas. Et ſic cū maneāt eædem partes, erit eadem humanitas numero: quia argumētū procedit ac ſi eſſet alia forma ſubſtantialis numero ſuperueniens formę & materiæ. Et ad illā coniunctionem dicitur ꝙ diuerſa coniunctio non poteſt identitatem humanitatis impedire, cum coniunctio ſignificet actionem & paſsionem, quæ ſunt accidentia. & ideo nō ſunt de eſſentia humanitatis. Certū eſt enim ꝙ generatio & reſurrectio non ſunt iidem motus ſiue mutationes. Nec tamen propter hoc identitas humanitatis impeditur. Conſtat etiam quòd illa relatio vnionis nō eſt de eſſentia humanitatis, licet concomitetur eā, eò ꝙ humanitas non eſt ex illis formis, quæ conſiſtunt in cōpoſitione & ordine: ſicut ſunt formæ artificiatorum. vnde exiſtente alia cōpoſitione numero, non eſt eadem numero forma domus. ¶Secundò reſurrectio bonorum & malorum conuenit quantū ad terminum à quo, quia à cineribus, iuxta illud: Puluis es, & in puluerem reuerteris. Per pulueres intelligūtur omnes reliquiæ quæ remanent, humano corpore reſoluto. Et non obſtat quòd aliqui reperiētur viui, quia ignis cōflagrationis poterit eorum corpora vſque ad cineres reſoluere. hoc etiam intelligendum eſt, niſi aliquibus ex priuilegio ſit indultum contrariū, prout reſurrectionis acceleratio. quemadmodū aliqui de Ioanne Euangeliſta, & de Helia, atque Enoch opinantur. Et licet Chriſtus ſit exēplar noſtræ reſurrectionis quantum ad terminū ad quē, non tamen quantū ad terminū à quo: quia non dedit Deus ſanctum ſuum videre corruptionem. ¶Tertiò reſurrectio bonorum & malorū conuenit in hoc ꝙ omnia membra corporis, & quicquid eſt de integritate naturę, in vtriſque reſurgent, cùm reſurrectio fiat opere diuino immediatè, & Dei perfecta ſint opera. vnde ſequitur quòd homo reparabitur perfectus in omnibus membris. Et ſic omnia quæcunque in anima implicitè continentur, explicabuntur in corpore, aliàs corpus non reſponderet ad plenum animæ, quod tamē oportet in perfecta reſurrectione. Et quanuis membra ordinentur ad actus, & poſt reſurrectionem non ſint futuri actus genitalium, non tamen ſequitur quòd illa membra deſint. Quia membra non ſolùm ſunt propter operationem, ſed etiam ad oſtendendam virtutem & diſtinctionem ſexuum. & ſic non erunt fruſtra. Erunt etiā inteſtina nō turpibus ſuperfluitatibus, ſed nobilibus humoribus referta. Et licet corpus reſurgat vt præmie-

In Ad.3. p.q.79.ar.1. & 2. *4.lib.* *An forma humanitatis eadē numero reſurgat.* *2.Phy.* *Gen.3.* *In Ad.3.p. q.80.ar.1.* *Mēbra trū-*

cata resurgent. tur pro opere quod anima in eo gessit, & manus propter furtū vel homicidium truncata fuerit, & sic ad bonum post truncationē operata non fuerit: nihilominus tamen præmiabitur: quia homo per pœnitētiam meretur vt totū præmietur, qui ex toto quod habet, Deo seruit. Actus enim quibus propriè meremur aut demeremur, nō sunt manus aut pedis, sed totius hominis. ¶ Ex pręmissis sequitur primò ꝙ non omnes resurgent in sexu virili. Vnde D. Aug. dicit: Melius sapere videntur, qui vtrunq; sexū resurrecturū non dubitant. Deus enim in resurrectione reparabit in homine, quod fuit in prima conditione. sed in prima conditione creauit masculum & fœminam: igitur, &c. Præterea sicut considerata natura indiuidui, debetur certa quātitas, & diuersis hominib⁹ diuersa: ita cōsiderata natura speciei, debetur diuersus sexus humano generi. Hęc enim diuersitas cōpetit perfectioni speciei, cuius diuersi gradus implentur propter diuersitatem sexus, vel quātitatis. ideo sicut resurgent homines in diuersis staturis: ita resurgent in diuersis sexibus. Et quanuis sit differentia sexuum: deerit tamen confusio mutuæ visionis: quia nō erit libido incitās ad turpes actus, ex quibus confusio causatur. Nec obstat quod Apostolus dicit: Omnes occurremus in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi: quia non intelligitur propter sexum virilem, sed propter virtutem animi, & robur corporis, quę erunt tam in mulierib⁹ quàm viris. ¶ Et licet nūc mulieres subdātur viris, propter imbecillitatē animi & defectū roboris: ideo nunc vir dicitur caput mulieris, & ipsa est sub potestate viri. sed cū hæc nō deficiant mulieribus post resurrectionem, sequitur ꝙ tunc cessabit omnis prælatio, vt dicit glo. 1. Cor. 15. Ideo tunc non different vir & mulier, quantum ad superioritatē vel imbecilitatem. Et quanuis in resurrectione cesset & tollatur oīs error, & in generatione mulieris sit error in ordine ad generationem, quia .s. pręter intentionē naturæ particularis ex defectu virtutis formatiuæ, quæ est in semine, quę nō potest perducere materiam conceptus ad formam virilem. vnde Philos. dicit quòd fœmina est mas occasionatus: est tamen de intentione naturæ vniuersalis, quæ ad perfectionem speciei vtrunq; sexum requirit. Non tamen post resurrectionem erit visus sexuum. Quia (vt Christus dixit) In resurrectione non nubent neq; nubentur, sed erunt sicut angeli dei, cùm generatio sit ordinata ad conseruationem speciei, quæ in resurrectione erit incorruptibilis. ¶ Et cùm cibus & potus ordinentur ad conseruationē indiuidui, sequitur ꝙ post resurrectionē non erit comestio, nec potatio, aut dormitio, nec alia quæ ad animalem vitam pertinent. quia operationes animales non sunt hominis inquantū homo: ideo in eis non consistit beatitudo humani corporis. Sed corpus glorificabitur ex redundantia gloriæ animæ, vt dictū est. Et quia delectationes corporales, secūdum Philosophum, sunt medicinales, & adhibentur homini ad tollendum fastidium vel etiā ægritudinem, inquantū homo in eis ordinatè delectatur. sicut homo habens gustum indispositum, delectatur in his quę sanis non sunt delectabilia: ideo non oportet quòd tales delectationes sint de essentia beatitudinis, vt iudæi & Sarraceni ponūt. Solæ enim delectationes animi propter se quærendæ sunt. ideo ad beatitudinē requiruntur. Nec obstat quòd Christus post resurrectionem comedit & bibit, quia illa sumptio cibi & potus non fuit necessitatis, quasi cibis egeret post resuuectionem: sed fuit potestatis, vt ostenderet se habere veram naturam humanam, quam prius habuerat. Hæc autem ratio non erit in resurrectione communi, ideo dicitur Christus dispēsatiuè māducasse eo modo loquendi, quo Iuristæ dicunt dispensationem esse iuris cōmunis relaxationem. Nec fuit conuersa materia ciborum in substantiam aliti, sed emissa fuit per euaporationem. ¶ Secundò sequitur ꝙ capilli, vngues, & dentes resurgent in corpore humano. vnde Christus dicebat: Capillus de capite vestro nō peribit. & Matt. 10. Capilli capitis vestri omnes numerati sunt. Capilli enim, vngues, ac dentes dati sunt homini in ornamentum, & in conseruationem aliarum partium. & sic quodammodo videntur esse de integritate naturæ humanæ. Vrina autem, fæces, sudor, & aliæ huiusmodi superfluitates non resurgent in corpore humano, cùm non pertineant ad integritatem naturæ, neque ad cōseruationem aliarum partium: ideo naturaliter expelluntur, quasi ad nihilum vtiles. Sed superfluitates vtiles natura retinet ad generationem capillorum & vnguium, quibus homo eget ad membrorum cōseruationem: sicut miles non solùm eget ense ad bellandum, sed etiam vagina ad cōseruationem ensis. Et cùm nutriantur & augeantur, & in vno homine non sit nisi vna anima, quæ est rationalis: sequitur quòd informantur anima rationali, quantum ad aliquas operationes virtutis vegetatiuæ, quanuis operationem sensus non participent, sicut nec ossa, quæ etiam resurgent. vnde Christus: Palpate & videte quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Non est tamen arbitrandum quòd capilli capitis mulierum, & barbæ virorum sint ita prolixa, sicut modò ab aliquibus videmus deferri. Quia illa prolixitas magis pertinet ad fastidium, curiositatem, aut inanem gloriam, quàm ad ornamentum, & distinctionem sexus. Hęc enim in modica quantitate obseruari possunt, & ideo in resurrectione reformabuntur. ¶ Notandum pariter quòd non oportet omnia quæ fuerūt informata anima rationali, sint de integritate naturæ, & per consequens quòd resurgant in humano corpore. Sunt enim multa quæ crescunt, fluunt, & diminuuntur: sicut pinguedo, & caro, quæ per infirmitatem & abstinentiā minuitur: & alia etiam ex alimento succedunt, & illa deperdita vel diminuta non resurgent, nec etiam humiditates. Sed solùm illa quæ perueniunt ad vltimam perfectionem, quam natura intendit in indiuiduo, quæ iam sunt incorporata membris, quæ vocatur gluten. Membra etiam in hoc mundo abscissa, cum sint de integritate naturæ, resurgent tam in bonis quàm in malis. ¶ Tertio sequitur quòd deformitates, quæ ex defectu vel mutilatione aliquorum membrorum vel indebita proportione partium vel aliunde prouenientium, in resurrectione reparabūtur, etiam in damnatis, in quibus nihil erit quod impediat doloris sensum, qui per ægritudinem impeditur, inquantum per eam debilitantur organa sentiendi: & similiter defectus membri impediret, ne esset vniuersalis dolor in corpore: sed modus pœnæ non ęsset secundum mensuram culpæ. Quia contingit quòd aliquis peccator

Marginal notes: *In Addi. 3. p. q. 81. ar. 3.* — *Gene. 1.* — *In resurrectione erit diuersitas sexus.* — *Ephe. 4.* — *16. de Ani.* — *Matth. 22.* — *Ethic.* — *Matth. vlt. Luc. 24.* — *Luc. 21.* — *Luc. 24.* — *Capillorum & barbarū prolixitas non erit in resurrectione.* — *In Addi. 3. p. q. 86. ar. 1.*

tor damnandus minoribus peccatis subiectus, aliquas deformitates habeat, quas nō habet aliquis damnandus grauioribus peccatis irretitus. In reparatione enim corporis magis attēditur naturę perfectio, quàm id quod fuit prius. vnde Apostolus 1.Cor.15.dicit: Mortui resurgent incorrupti, hoc est sine aliqua diminutione membrorum. Et qui infra perfectam ætatem decedunt, in statura perfectæ ætatis resurgent, vt paulò pòst dicetur. Deus enim qui naturam cōdidit, in resurrectione naturam corporis integrè reparabit. Vnde omnis defectus qui ex corruptione vel debilitate materiæ seu principiorum naturalium in corpore fuit, in resurrectione remouebitur, sicut febres, lippitudo, & similia. Defectus autem qui in humano corpore consequuntur principia naturalia, sicut tarditas, grauitas, ponderositas, & pasibilitas, erunt in corporibus damnatorum, quos à corporibus beatorum gloria & dotes corporis excludent. Nec obstat quòd aliqui defectus sint pœna peccati, quod ante mortem non fuit deletum, vt mutilatio. Quia cùm quælibet pœna in quocunque foro infligatur secundum conditionem illius fori, pœnæ quæ in hac vita temporali infliguntur pro aliquo peccato, sunt temporales, & vltra terminum vitæ non se extendunt. Et ideo quanuis peccatum non sit remissum, non oportet quòd dānati pœnas quas pasi sunt in hoc mundo, patiātur in inferno: sed iustitia diuina requirit quòd ibi pœnis grauioribus crucientur. ¶Quarto resurrectio bonorum & malorum conuenit in ætate & statura. *In Ad.3.p.*
Quia non omnes resurgent æquales in statura siue quantitate. Sed quilibet resurget in illa quantitate, *q.81.ar.1.*
in qua fuisset in termino augmenti, si natura non errasset aut defecisset. Quod autem superest vel deficit, resecabit vel implebit diuina potentia, ac defectum quantitatis, qui prouenit ex defectu virtutis formatiuæ, sicut in nanis & gibbosis. Eadem ratione resecabit in illis qui immoderatæ magnitudinis fuerūt vltra debitum naturæ. Ex quo sequitur quòd in resurrectione nō erunt gigantes, neque nani. *& 2.* *Ephe.4.*
Vnde Apostolus, Donec occurramus omnes in virum perfectū, in mensuram ętatis plenitudinis Christi. sed Christus resurrexit in ætate virili, quæ secundum D. Augustinum, incipit in vigesimoquinto anno: igitur & alij. Non est tamen intelligendum quòd omnes futuri sint æquales Christo in quantitate, sed quòd omnes erunt in perfecta quantitate, quam habuissent in trigesimotertio anno, secluso impedimento. ¶Quintò conuenit resurrectio bonorum & malorum in incorruptibilitate: Quia tam *In Ad 3.p.*
boni quàm mali erunt incorruptibiles: iuxta illud: In diebus illis quærent homines mortem, & nō inuenient eam: desiderabunt mori, & mors fugiet ab eis. Præterea boni præmiabuntur mercede perpetua, & mali pœna perpetua, iuxta illud: Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternā. *q.86.ar.2.* *Apoc.9.* *Matth.25.*
quod esse non posset si corpora corruptibilia forent. Et quanuis corpora post resurrectionem sint cōposita ex contrariis, quia tamen absque motu cæli, qui in resurrectione cessabit, cōtraria non sufficiūt ad corruptionē faciendā: igitur &c. Et quia Philosophi cessationē motus cęli nō cognouerūt, pro impossibili habebant quòd corpus compositum ex contrariis, non corrumperetur. Incorruptibilitas autem illa, præcipuè damnatorum, non erit per gratiam, sed per naturam, non quòd in natura sit incorruptionis principium in corporibus damnatorum, sed propter defectum primi mouētis ad corruptionem. Et licet mors simpliciter sit maxima pœnarum: nihil tamen prohibet mortem esse in pœnarum *9.Ethi.*
remedium, & per consequens oblationem mortis esse in pœnarum augmentum. Viuere enim (vt Philosophus dicit) videtur omnibus esse optabile, eò quòd omnia esse appetunt: sed quia malè esse, scilicet cum tristitiis & tormentis, opponitur bene esse: ideo mors siue annihilatio, quæ est remedium pœnarum, optabilis damnatis erit, cùm terminet pœnas & tormenta. vnde Christus dicebat, Bonum erat *Matth.26.*
si natus non fuisset homo ille. Quia si mors dicatur pœnalis propter dolorem quem sentiunt morientes: non est dubium quin maiorem dolorem damnati continuè sustineant. ideo mors in quantum remedium, est eis optabilior, licet simpliciter & absolutè melius sit esse, quàm non esse.

Ver. 5. DE DIFFERENTIA RESVRRECTIONIS BONORVM ET MALORVM.

A Resurrectio bonorum plurimum discrepat à resurrectione malorum. Quia (vt dicit Apostolus *1.Cor.15.*
Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. vbi glo. dicit: Nos boni tantummodo immutabimur impasibilitate & in melius. Mali verò in pœnis & deterius. Hæc immutatio bonorum quantum ad corpus, attenditur penes quatuor dotes, quæ ex gloria animæ redundant in corpus (vt dictum est) quibus mali erunt priuati, præcipuè impasibilitate. Erunt enim valde sensibiles & dispositi *c.14.§.2.*
ad recipiendum qualitates alterabiles eis contrarias, quæ continuè absque quiete eos torquebunt in *ver.2.* *6.Topi.*
æternū. Et quanuis, secundum Philosophum, Omnis pasio magis ac magis facta abiiciat à substātia finita, & ideo tandem consumat & corrumpat eam: non tamen sequitur quòd damnatorum corpora tandem consumantur. quia loquitur de transmutatione, qua transmutatur patiens à sua naturali dispositione, per motum cæli. talis autem pasio non erit in corporibus damnatorum. Quia (vt dicitur Matthæi 24.) Cælū & terra transibunt. Sed erit in eis pasio intentionalis, sicut visio quę fit absque transmutatione naturali, cùm instantaneè fiat. Et licet in inferno posit esse motus localis, iuxta illud Iob 24. Ad nimium calorem transiet ab aquis niuium: ille tamen motus non erit dependens à cælo, sed à diuina iustitia: quanuis aliqui dicant quòd ille transitus non erit localis, sed intentionalis. & sic nō reducetur ad medium, sed erit ab extremo ad extremum. Quare quiescere non poterunt. *In Add.3.* *p.q.86.ar.3.* *ad 1.*

Ver. 6. DE ORDINE CONGREGATIONIS GENERALIS.

B Cvm Deus omnia in pondere, numero, & mensura statuerit, & Salomon mirabilem ordinem in *Sap.11.*
ministerio templi posuerit, ita vt regina Sabba in eius contemplatione admirata, non haberet *Rom.11.* *Matth.12.*
vltrà spiritum: quantò magis Christus (qui est plusquam Salomon) in ministerio generalis iudicij? Iusti ergo videntes ordinem quem Christus instituet in procesione angelorum ipsum præcedentium, amplius admirabuntur & consolabuntur, quàm regina Sabba. Et mali terrebuntur, iuxta illud: Terri- *Can.6.*

bilis sicut castrorum acies ordinata, scilicet processio angelorum bene ordinata, malis. Dicunt contemplatiui quòd inferiores ordines venientes cum Christo in hunc mundum pręcedent, & alij sequentur secundum dignitatem suam. Et quemadmodum videmus in processionibus, in quibus cōparent mendicantes, in quolibet ordine primus defert crucem: Sic in processione angelorum primus infimi ordinis portabit crucem, in qua Christus passus est, quæ dicitur signum filij hominis, de quo Esa.11. Et leuabit Signum in nationes. & Luc.2. In signum cui contradicetur. Et Christus dicebat: Tunc apparebit signum filij hominis (hoc est crux Christi.) vnde cantat Ecclesia, Hoc signum crucis erit in cælo, cùm Dominus ad iudicandum venerit. D. Chrysostomus dicit quòd crux Christi apparebit sole splēdidior, vt non sit necessitas accusationis, cùm viderint reprobi crucem, per quam intelligūtur alia instrumenta passionis Christi reseruata, vt dicit Nicolaus Gorra super Matthæum. Deinde primus angelus secundi ordinis deferet cordas (quibus ligatus fuit Christus) eleuatas. Primus tertij ordinis deferet virgas & flagella, quibus flagellatus fuit Christus. Primus quarti deferet columnam in qua ligatus & flagellat⁹ fuit. Primus quinti, vestē qua illusus est. Primus sexti, clauos quibus cruci affixus fuit. Primus septimi, spongiam qua felle potatus fuit. Primus octaui, lāceam qua latus eius apertum fuit. Primus noni, coronam spineam qua coronatus fuit. Postremò omnibus congregatis Christus veniet subitò & quasi imperceptibiliter, iuxta illud: Sicut fulgur exit ab oriente, & paret in occidente: sic in aduentu filij hominis. ¶Veniet in maiestate, & sedens super sedem maiestatis suæ. Remigius exponit in maiestate, hoc est in diuinitate, & in sede maiestatis suę, hoc est in humanitate glorificata, quæ est sedes diuinitatis. Origenes verò exponit, in maiestate, hoc est in gloria corporis, iuxta illud; Erant autē Moyses & Helias visi in maiestate, & in sede maiestatis suæ, hoc est in throno magno & mirabili ei præparato, quem Apostolus vocat Tribunal. quæ omnia erunt in magnam consolationem bonorum. Si dicas quòd damnati ad minus gaudebunt videre ista, dico quòd non facient, imò valde torquebuntur. Nam experimento verificatum constat dictum D. August. Palato infirmo pœna est panis, qui sano est suauis: & oculis ægris odiosa est lux, quæ puris est amabilis. iuxta illud Ecclesiastici 11. Dulce lumē, & delectabile oculis, videre solem, quando sunt dispositi: sed si sint indispositi, est magnum tormētum. Et quia oculi bonorum erunt dispositi, quia erunt mūdo corde: ideo gaudebūt, iuxta illud: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, scilicet delectabiliter, &c. Alia similitudo datur de latrone qui meruit suspendi, non gaudet in vestibus pulchris & ornatu præsidis & consiliariorum, sed potius torquetur, considerando apparatum eorum, ad dandam sententiam contra se. Si aliquis obstinatus dicat quòd euadet hoc tormentum claudendo oculos: aduertat quod dicitur Apocal.1. Tunc videbit eū omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Dæmones enim cum griffis eleuabunt caput, & aperient palpebras oculorum: & verificabitur illud Zacha.12. Aspicient ad me quem confixerunt. Tunc plangent se super se familiæ seorsum. & verificabitur illud: Dicent montibus, cadite super nos, & collibus, operite nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni, quoniam venit dies magnus iræ ipsorum. vnde Malach.3. Qui poterit cogitare diem aduentus eius? aut quis poterit stare ad videndum eum? Chryso. dicit: Satius esset mille fulgura intueri, quàm Christum vindicantem videre.

Matth.24. *Matth.24.* *2.Cor.5.* *Apoc.5.*

Ver. 7. DE TEMPORE IVDICII GENERALIS.

QVo autem tempore prædicta fiēt, euangeliū non declarat. & ideo cùm pendeant à sola voluntate diuina, nullus absque Dei reuelatione scire potest. Deus voluit iudicium particulare & vniuersale esse incertum, quantum ad determinationem temporis. vnde D. Ber. dicebat: Nil certius morte, nil incertius hora eius. Et Christus: Estote parati, quia non habetis diem neque horā. Sic possumus dicere de iudicio generali, &c. vnde Matt.24. De illa nemo scit. Mar.13. additur, Neq; angeli in cælo, neque filius hominis, inquantum homo, siue cognitione naturali, nec ex gratia ad reuelandum. Habet tamen Christus secundum humanitatem, scientiam diei, horæ, loci, & de quibus debet iudicare, aliàs non esset perfectus iudex. Et quanuis quidā temerè ex hebdomadibus Danielis præsumpserint præfigere certū tēpus iudicij generalis: illis tamen contra verba euangelij fides nō est adhibenda. licet tēpus in cōmuni & confusè ex sacris literis sciri possit. Nam tunc futurū est iudicium generale, cū numerus electorū fuerit cōpletus, vt dicitur apo.6. Vidi sub altare dei, &c. sequitur: Et dictū est ei vt requiescerent adhuc per modicū tēpus, donec cōplerentur conserui & fratres eorū. Sed (vt D. Greg. ait in quadā collecta) soli deo est cognitus numerus electorum: igitur, &c. Ideo Christus apost. interrogantibus si in tēpore illo restitueret regnū Israël, respōdit, Nō est vestrū nosse tēpora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Nec ex signis per Christum datis potest certitudo iudicij generalis haberi. Legimus enim Matt.24. & Mar.13. ac Luc.21. quod discipuli interrogauerūt Christum loquentē de iudicio, dicentes: Quando hæc erunt, & quod signum aduentus tui, & quando hæc incipient cōsummari? Quibus Christus dedit multa signa, de quibus aliquid dicendum est: non secundum ordinem Euangelistarum: Quia aliqua, secundum D. Aug. ibi præponuntur per anticipationem, quæ posterius fient. C

Tempus iudicij naturaliter sciri non potest. *Act.1.*

Ver. 8. DE SIGNIS PRAECEDENTIBVS VNIVERSALE IVDICIVM.

QVàm plurima signa dedit nobis Christus: ex quibus possumus cognoscere iudicium generale appropinquare. ¶Primum signum dicitur iniquitatis abundantia, & defectus fidei & charitatis. Vnde Luc.18. Filius hominis veniens putásne inueniet fidem in terra? q.d. in tam paucis erit, respectu aliorum, vt non videatur esse. & 1. Timot.4. Spiritus manifestè dicit, ꝙ in nouissimis tēporibus discedent quidam à fide. & Matth.24. Quoniam abundabit iniquitas, refrigescet charitas multorum. & 2. Timot.3. Hoc autem scias ꝙ in nouissimis diebus instabunt tempora periculosa, &c. Propter hāc iniquitatis abundantiā permittet Deus aliud signum. ¶Secundū signum erit bellorum commotio. Vnde Christus Matth.24. Audituri estis prælia, & opiniones præliorū, &c. Mar.13. Exurget gens cōtra gentem D

tem,&c.& Luc.12.Et in terris pressura gentium. Et licet semper fuerint bella,nō tamen adeò atrocia &ꝛ terribilia. & idem de sequentibus signis. ¶Tertium signū erit fames,Matth.24.& Mar.3. Erit fames per loca,&c.& Lucæ 21. Arescentibus hominibus,scilicet famis inedia. ¶Quartū signum erit pestis.vnde Matth.24.& Mar.13.& Lucæ 21.Erunt pestilentiæ per loca. ¶Quintum signū erunt terræmotus per loca,vt dicunt prædicti tres Euangelistæ in loco præallegato.hæc erūt initiū dolorū, vt dicitur Mar.13.¶Sextū signum est discesio,de aqua Apost.2.Thessa.2. Rogamus ne terreamini, neque per spiritū,neq; per sermonē,neq; per epistolā tāquā per nos missam,quasi instet dies domini. Nemo vos seducat:quoniā nisi venerit discesio primū scilicet ab obedientia Romani Imperij, ac etiā ab obediētia Romanæ Ecclesiæ & fide catholica, vt dicit D.Tho.ibi,&c.Si dicatur ꝙ discesio illa facta est, dicendū ꝙ nōdū cōpletè. ¶Septimū signū est prædicatio euangelij in vniuerso mūdo.Matt.24.Mar. 13.& Luc.21.dicitur ꝙ ex prædictis signis nō potest argui certitudo generalis iudicij: quia subditur, oportet hæc primùm fieri,sed nondum finis.D.Matth.addit,Prædicabitur euangeliū regni in vniuerso mundo,in testimoniū omnibus gētibus.& tunc veniet cōsummatio.Sed euangeliū regni nondum prædicatū est in omnes gentes,cùm tempore nostro inuentæ sint multæ insulæ anteà occultæ,quibus nunquam fuerat annunciatū euangelium,nec adhuc omnes insulæ sunt inuentæ. Et quod Christus dicebat,Amen dico vobis,non cōsummabitis ciuitates Israël,donec veniat filius hominis, nō est intelligendū de ciuitatibus,in quibus erant filij Israël secundū carnē:quia certum est illas fuisse consummatas tēpore Apostolorū:& tamen nondū venit Christus ad iudiciū.Ideo intelligendū est de semine repromissionis factæ Abrahæ.Nec obstat quod dicit Apost.Rom.10.Sed nunquid nō audierūt? & quidē in omnē terram exiuit sonus eorū,hoc est Apostolorū.& loquitur de præterito. Ad hoc multiplex potest dari solutio.Prima,quia loquitur de omnibus Apostolis,qui futuri erunt vsq; in diē iudicij, vt dicitur Eph.4.Et secundū hoc etiā debet intelligi pręceptum datū.Matth.vlt.Euntes in mundū vniuersum,prædicate euangelium omni creaturæ,scilicet vos & vestri successores:quia certum est quòd Apostoli non fuerunt per vniuersum mundū personaliter.Et cùm arguitur ꝙ Apostolus loquitur de præterito,dicitur ꝙ accipit præteritū pro futuro,propter certitudinem prophetiæ, prout Dauid qui ante incarnationē Christi dicebat:Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Secundò dici potest ꝙ prædicta verba Apostoli possunt intelligi de his qui erant subiecti Romano imperio.Et hoc etiā modo debet intelligi illud, Act.2.ꝙ erant in Hierusalem habitantes Iudæi ex omni natione quæ sub cælo est,scilicet subdita Romano Imperio:quia certū est nationes populorū de nouo inuentorū nō fuisse.Et quia illæ insulæ,in quibus nauigatur & ambulatur sub polo antartico,opposito polo nostro,non erat inuentæ tēpore D.Aug.ideo opinatus est antipodas nō esse,quod nō faceret nunc, imò dicta sua retractaret,sicut quædā alia:maximè propter experientiā quæ negari nō potest.Ad rationes autē eius dici potest ꝙ antipodę processerūt ab Adā.Quia(vt habetur Sap.10.)qui primus à Deo formatus est, pater orbis terræ,solus creatus est.ideo necesse est omnes homines ab illo descendisse,& per cōsequēs illi antipodæ fuerunt quidam ex nepotibus Noë,qui dederunt operam nauigationi post diluuium, & voluntate diuina illuc peruenerunt & multiplicati sunt,deinde ad alias insulas circunuicinas accesserunt,sicut alij per Asiam,alij per Africam,alij per Europam dispersi sunt.Ludouicus Viues commentator libri de Ciuitate Dei,in quo D.August.inseruit prædictam opinionem, excusato D.Aug. dicit: Sed profectò Antipodas esse tam certum est vt negari nō posit,& ad illos esse viam compertissimum est,etiam nonnullos antiquorum nedum nauigationibus nostræ memoriæ applicuisse. Nam olim per Arabicum sinum quidem Augusti Cæsaris sæuitiam fugientes,per ima quæque Æthiopum maréque Atlanticum ad Gades Herculis adnauigauerunt. Contrà florentibus rebus Carthaginensium , aliqui ex eis ab Herculeo freto in Arabicum mare Rubrum venerunt, tum etiam Persicum & indicum, eorúmque mare alexandri armis est exploratum.Insuláque Taprobane,& aliæ in illis tractibus nonnullę,quæ ex opposito cælorum & syderum comprehenduntur Antipodas esse ostendunt.Tantum enim exurgit illis contrarius ille vertex,quantum ab occidentali suo absunt, quantum quidam ex terris in zona nostra positis.Hactenus ille.Post completam verò prædicationem Euangelij fiet discesio completa:& tunc reuelabitur homo peccati,qui erit octauum signum,vt statim dicetur.

Prædicatio euangelij regni nondum completa est Matth.10.

§. 3. DE ANTICHRISTO.

A Aliud & octauum signū iudicij generalis ęrit abominatio desolationis,sedens vbi non debet, siue homo peccati,qui non veniet absq; præcursoribus & persecutione bonorum.de hoc dicitur: Cū videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele propheta, stantem in loco sancto &c. Mar.13.dicitur.Qui legit intelligat.Glo.exponit,cùm videritis abominationem &c.hoc est Antichristum sedentem in templo sancto Hierusalem,& se adorari facientē.Vnde Apostolus.2. Thesſ.2. Qui aduersatur & extollitur supra omne id quod est Deus,ita vt in templo sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.Et quia maximas tribulationes inferet cum præcursoribus suis,de quibus multa in sacris literis sparsa sunt,eorum aliqua nostris institutionibus duximus inserenda.

Matth.24

Ver. I. DE PRAECVRSORIBVS ANTICHRISTI.

B Omnes malos posse dici Antichristos & diaboli filios per imitationem,cōstat ex illo Ioan.8. Qui non est mecum,contra me est.& in eodem.c.Vos ex patre diabolo estis. Diabolus enim ab initio inuidit Christo,quem cognoscebat electū in mediatorem. Ideo eius locum ambiendo & contra ipsum se extollens,ei oppositus fuit:& per consequēs diabolus largo modo potest dici antichristus,ab anti quod est contra,& sic contra Christum.Verùm quia Christus nō solùm est Deus,sed etiā homo, & diabolus non participet cum eo in natura humana:ideo nō dicitur propriè antichristus,sicut de eo nūc loquimur.Per antichristū enim anthonomaticè intelligimus hominē,qui cæteris hominibus am-

Antichri-

stus anthonomaticè quis dicitur plius contrariatur, & opponitur Christo, & qui inter oẽs homines magis imitabitur diabolũ. Et ideo queádmodũ oẽs qui imitãtur diabolũ, dicũtur filij diaboli: ita etiã antichristi omnes, qui imitantur antichristũ, principalẽ diaboli ministrũ. & sic oẽs peccatores possunt dici antichristi: iuxta illud, Et sicut *1.Ioan.2.* audiuistis quia antichrist⁹ venit, nunc antichristi multi facti sunt scilicet oẽs peccatores: intes eos principales sunt hæretici, qui negant Christũ. vnde 1.Io.2. dicitur: Quis mendax, nisi is qui negat quoniã Iesus nõ est Christus: hic est antichristus, qui negat patrẽ & filiũ. & in eadẽ Epistola c.4. Omnis spiritus qui nõ confitetur Iesum Christũ in carne venisse, ex Deo nõ est: & hic est antichristus, de quo audistis quoniã venit, & iã est in mũdo, scilicet in pręcursoribus suis, qui habẽt ordinẽ imitationis ad eũ, sicut boni ad Christũ. & in secunda canonica dicit: Qui nõ confitetur Iesum venisse in carne, hic est *C.20.§.1. ver.3.* seductor & antichristus. tandẽ loquitur de omnibus hæreticis. Nõ potest tamẽ antichristus propriè dici malorũ caput, cùm nõ influat in mẽbra, saltẽ quę præcesserunt eũ. Potest tamen dici caput cõmuniter, propter perfectionẽ malitiæ. Quia sicut caput est principale membrũ, sic antichristus erit principalis imitator diaboli. indeo Glo. super illud Iob 21. Interrogate quẽlibet de viatoribus, dicit: Cum de omniũ malorũ corpore loquitur, ad omnium iniquorũ caput verba cõuertit. Et super illud 2. The.2. Ostẽdens se tanq̃ sit Deus, dicit glo. Sicut in Christo plenitudo diuinitatis inhabitauit, sic in antichristo omnis plenitudo malitiæ. Nõ tamẽ ita ꝙ eius humanitas sit assumpta à diabolo in vnitate personæ: quia hoc excedit capacitatẽ diaboli. Sed quia diabolus eminẽtius malitiã suã in illũ influet, nõ per intrinsecã inhabitationẽ, quia sola Trinitas menti illabitur, hoc est immediatè in ea operatur: sed influet suggerẽdo, & fantasmata eius mouẽdo & applicando plusquã omniũ aliorũ. Et secundũ hoc oẽs mali *Matth.24.* qui pręcesserũt eũ, fuerunt quodã modo figura antichristi, secũdũ illud 2. ad Thess.2. Mysterium iam operatur iniquitatis. de præcursoribus antichristi, loquitur Christ⁹, Mar.13. & Luc.21. Videte ne quis vos seducat, multi eñ veniẽt in nomine meo, dicẽtes ego sum Christ⁹, vel ego prędico vobis Christũ. & multos seducẽt. Nolite ire post eos: sequitur, Surgẽt pseudochristi & pseudoprophetæ &c. Si dixerint, Ecce in deserto est, nolite exire. Ecce in penetralib⁹ est, nolite credere. D. Aug. notat ꝙ multi (scilicet hæretici) veniẽt in nomine meo: Quia nulla hęresis est, quæ nõ palliet se nomine Christi. Glo. dicit ꝙ imminẽte Hierosolymorũ excidio, multi fuerũt qui se dixerũt Christos, libertatis tẽp⁹ appropinquare. Ante Christũ venerũt aliqui propria authoritate, dicẽtes se esse Christos, sed nõ fuerũt recepti. *Ioan.5.* Postremus autẽ & pessim⁹ omniũ erit antichristus, qui cũ suis satellitib⁹ seducet multos, & recipietur à Iudæis, sicut Christus prædixit: Ego veni in noĩe patris mei, & nõ me recepistis. Alius (scilicet antichristus) veniet in noĩe suo (scilicet quęrẽs gloriã propriã) & illũ recipietis, scilicet vt verũ Christum. Pseudo igitur Christi, hoc est pręcursores anticristi, hæretici, veniẽt in nomine meo, dicẽtes: Ego sum Christus, vel ego prædico vobis Christum: vt nunc Lutherani & alij hæretici. Nolite ire post eos. Ecce prædixi vobis. dedit signa quomodo cognosci poterunt, dicens: A fructibus eorũ cognoscetis eos.

Ver. 2. DE ANTICHRISTI NOMINE.

ANtichristus non est nomen proprium, sicut nec hoc nomen Christus, cuius propriũ nomen erat C
Iesus. vnde lucæ 2. Vocatum est nomẽ eius Iesus &c. Iesus autem dictus est Christus, quia fuit à Deo specialiter & anthonomaticè vnctus. Sic antichrist⁹, qui erit maximè oppositus Christo, propter plenitudinẽ malitiæ diçetur antichristus, à suis tamen sequacibus non dicetur antichristus, sed potius Christus & Messias in lege promissus, vt expresè dicitur Matt.24. Si dixerint, Ecce illic est Christus, nolite credere. Nomen autem eius proprium non habetur in sacris literis: licet in illis pluribus nominibus nuncupetur aliquando abominatio. Matth.24. Cùm videritis abominationem &c. ab Apostolo dicitur homo peccati, filius perditionis 2. Thes.2. vbi glo. Dicitur homo peccati, quia totaliter erit deditus peccatis. dicitur filius perditionis, quia multos trahet ad perditionẽ: vel quia deputatus est æternæ perditioni. vnde Iob 21. In die perditionis seruabitur malus.

Ver. 3. DE ANTICHRISTI ORIGINE.

In lib. de ortu antichristi. ANtichristus, secundum D. Aug. & Ambro. in libro de benedictionibus patriarcharum, & Vincen D
tium Beluaceñ. in speculo historiali, lib.31.c.4. nascetur ex stirpe reprobata scilicet ex tribu Dan. *Gene.46.* qui fuit filius Iacob, ex Bala concubina ancilla Rachelis, de quo Iacob: Fiat Dan coluber tortuosus in via, Cerastes in semita, mordens vngulas equi, vt cadat accensor eius retrò. Salutare tuũ expectabo domine. & in signũ reprobationis sola hæc tribus subticetur Apoc.7. vbi ex aliis numerantur 12. milia signati & nõ ex tribu Dan. Quia (vt communiter dicitur) ex ea nasciturus est antichristus in Babylone. Huius aduentus (vt dicit Apost. 2. Thessa.2.) erit secundũ operationẽ satanæ. aliqui exponunt de generatione, dicẽtes ꝙ sicut Christus natus est per operationẽ spiritus sancti ex Virginę desponsata: ita antichristus per operationẽ Satanæ ex corruptissima & ex dãnato coitu. Alij addũt ꝙ ex incubo & succubo. Multi multa fingunt de eius ortu, natiuitate, & nutritione, quæ authoritate sacræ scripturæ neq; doctorum autenticorum probantur. ideo non est eis credendũ, neq; in recitatione talium opinionum immorandum. Nec verisimile est secundum Vincentium Beluaceñ. ipsum antichristum in vtero matris (vt aliqui dicunt) malitia diabolica fore replendũ, nec ꝙ Deus (qui omnia disponit suauiter) ei *Antichristus non priuabitur angelo custode.* anticipet vsum rationis, sicut fecit D. Ioan. Baptistæ ad bonum, neq; ꝙ priuet eum angelo custode eum præseruãte in vtero. D. Tho. tamen dicit ꝙ aduenięte vsu rationis illius, Angelus ei ad custodiam deputatus, propter eius nequitiam derelinquet eum: & sic derelictus amplius à dæmonibus seducetur, & eorum suggestionibus adhærens, prosequetur omnino diaboli voluntatem. Et quia (vt dicit Apost. 2. Cor.11.) Satanas se transfigurat in angelum lucis: verisimile est apud aliquos, ꝙ dæmones antichristo etiam corporaliter apparebunt, in angelorum modum, & illi famulabuntur, & docebunt eum omnem nequitiam in superbia & abusione scientiarum. Vnde Dan.8. dicitur: Surget rex impudens facie, & intelligens

& intelligens propositiones: & roborabitur.s.paulatim, per operationẽ satanæ, qui faciet ipsum esse in concupiscentiis fœminarũ, & sua falsa doctrina & malis exẽplis multos seducet, ac etiã donis & muneribus alliciet. Quia (vt habetur Dan.11.) Dominabitur thesauro auri & argẽti, & in omnibus preciosis Ægypti. & subditur, & in copia rerũ occidet (hoc seducet) plurimos. dæmones enim offerẽt ei thesauros absconditos, & aurũ atq; argentũ excutient ex occultis terræ visceribus, & fabricatũ illi dabunt. Et cũ oĩa pecuniæ obediãt, sequitur ꝙ habebit multos fautores. Ab initio vtetur mediis delectabilibus, & alliciet plurimos. Eius prima conuersatio in sacris literis nõ inuenitur. Vincentius tamen Beluaceñ. dicit ꝙ nascetur in Babylone, tandẽ veniet ad Iudęos, & cõuersabitur in ciuitate Bethsaida & Corosain, vt D. Aug. dicit super illis verbis, Væ tibi Bethsaida, &c. Ideo imprecatur & improperat Christus his ciuitatibus, quia in illis cõuersaturus est filius perditionis. Nõ tamẽ violẽter prosequetur Ecclesiã Dei & bonos, donec fuerit in tali ætate, in qua Christus incœpit prædicare. s. circa trigesimũ annũ. dicitur enim Luc.2. Incipiens annorũ quasi triginta. Vsq; ad triginta igitur annos antichrristi aduẽtus erit occultus. licet ab vsu rationis vsq; ad trigesimũ annũ non sit futurus ociosus, sed in falsa doctrina, & in signis mẽdacibus, ac omni dæmonũ astutia versabitur. Dæmones enim disponẽt eum ad oĩa mala: incipiet acquirere fautores, & cõgregare multitudinẽ. Et cũ viderit oĩa ei ꝓpicia, & suggestione dæmonũ ad nutũ succedẽtia, adueniẽte trigesimo anno manifestabit se, & loquetur cõtra Christũ blasphemias, dicẽtq; se esse Mesiã in lege promissum, & quicquid de Christo in lege antiqua & prophetis scriptũ est, sibi ascribet, & dicet se solũ esse Deũ. vnde & Apost. Qui aduersatur & extollitur supra oẽ quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita vt in tẽplo Dei sedeat, ostendẽs se tanq̃ sit Deus. & Christus: Cũ videritis abominationẽ desolationis stantẽ in loco sancto vbi nõ debet &c. Quidã dicũt ꝙ in tẽplo quod reædificabũt ei Iudæi in loco vbi erat tẽplũ Salomonis restaurata ciuitate Hierusalẽ, in qua Christus, dñs crucifixus fuit: occidet Eliã & Enoch, vt infrà dicetur. D. tamen Aug. dicit ꝙ illud tẽplũ dicitur Ecclesia: quia qui erãt in gratia, per quã erãt templũ Dei, iuxta illud, Vos enim estis tẽplũ Dei viui, recipient & adorabunt antichristũ: quia, vt idem August. dicit in quo templo sit sessurus incertum est.

Eccle.10. *Matth.11.* *Antichristus vbi conuersabitur.* *2.Thess.1.* *Matth.24.* *In 20. de Ciuitate Dei. c.19.* *2.Cor.6.*

Ver. 4. DE ANTICHISTI PROGRESSV ET REGNO.

A Regnum Antichristi in quo violenter persequetur bonos, inchoabitur cùm soluetur satanas. Ad cuius euidentiam sciendũ est, ꝙ satanas in pasione Christi aliqualiter solutus fuit, hoc est permissus malitia sua vti, & procurare per Iudæos mortẽ Christi, qui dixit: Nunc princeps huius mundi eiicietur foras. Hanc exclusionem principis huius mundi, & reclusionem in inferno, declarauit D. Ioannes dicens: Vidi angelum descendentem de cælo, habẽtem clauẽ abysi, & cathenam magnã in manu sua: & apprehendit draconem serpentem antiquum, qui est diabolus & satanas, & ligauit eum per annos mille, & clausit & signauit super illũ, vt non seducat amplius gentes donec consummentur mille anni. Et post hoc oportet illũ solui modico tẽpore. D. Aug. dicit ꝙ hæc alligatio per hoc interuallum vsq; ad finem seculi, quod mille annorum appellat, duratura est, hoc est nõ permittetur satanas exercere totam tentationem, quã potest vel vi vel dolo, ad seducendos homines in partem suam, cogendo violenter, vel fraudulenter fallẽdo. Quòd si permitteretur in tã longo tẽpore & tam longa infirmitate multorum, plurimi tales quales Deus perpeti non vult, paterentur, & fideles deiiceret, & ne crederent impediret, quod ne faceret, alligatus est. Tunc autem soluetur, quando tempus erit. Nam tribus annis & sex mensibus legitur totis suis suorúmq; viribus sæuiturus. & dat rationem: Quia si non solueretur, minus appareret eius maligna potentia, & minus sanctisimæ ciuitatis (scilicet Ecclesiæ) fidelisima patientia probaretur. Et vt sciatur q̃ fortem aduersarium, Dei ciuitas superauerit, cum ingenti gloria sui redẽptoris, paulò pòst D. Ioan. subdit: Cùm finiti fuerint mille anni, soluetur satanas de carcere, & exibit, & seducet gentes quæ sunt supra quatuor angulos terræ Gog & Magog: & congregabit eos in prælium, quorum numerus sicut arena maris: & ascenderunt, hoc est ascendent, super latitudinem terræ: & circuierunt, hoc est circuibunt contra sanctos, & ciuitatem dilectam, hoc est Ecclesiam. D. Aug. dicit: Gentes quippe quas appellat Gog & Magog, non sunt accipiendæ tanquam sint aliqui in aliqua parte terrarum barbari constituti, siue quos quidam suspicantur Getas & Massegetas, propter literas horum nominũ primas, siue aliquos alios alienigenas à Romano imperio seiunctos. Toto nanq; orbe terrarũ significati sunt isti esse, cùm dictũ est, gentes quæ sunt supra quatuor angulos terrę eásq; subiicit, esse Gog & Magog. quorũ interpretationẽ nominũ esse reperimus, Gog tectũ, Magog, detectũ: significant enim numerũ malorum, quorũ aliqui sunt detecti, vt manifesti & publici peccatores, qui in aduentu Antichristi se offerent & illi adhærebũt: tecti verò se palã manifestabũt, pugnabuntq́; oẽs pro eo, & extendentur super latitudinẽ terræ, & cingẽt castra sanctorũ: quia nõ ad vnum locum venturi significati sunt, quasi in vno loco tantum futura sint castra sanctorũ, & dilectã ciuitatẽ, quæ non est nisi Ecclesia toto orbe terrarũ diffusa. Et sic vbicunq; erunt sancti, in illa persecutionis immanitate angustiis & tribulationibus cingentur, arctabuntur, vrgebũtur, cõcludentur: nec tamen militiã suam deserent. Quidã dicũt ꝙ satanas solutus primò dabit operã, vt à Iudæis recipiatur tanquã Mesias. Quod libenter facient, vt prædixit Christus Ioan.5. Alius veniet in nomine suo, & recipietis eum. s. vt Christum. ¶ Ipse autem antichristus dicet se de tribu Iuda & Mesiam in lege promissum, imò & se solum verum deum, vt dictum est. dicétque Christum fuisse magnum illusorem, prædicabit libertatem carnis. Et sicut Christus misit Apostolos suos in mundum vniuersum: sic Antichristus mittet legatos & satellites suos, vbi ipse personaliter comparere non poterit: qui multis & variis modis suggestione dæmonum familiarium conabũtur subuertere bonos: Primò falsa doctrina, in sapientia verborum, & simulatione: Secundò signis & prodigiis. Nam (vt dicitur Matth.24.) Surgent pseudochristi (hoc est falsi Christiani peruertentes doctrinam Christi) & pseudoprophetæ (hoc est falsi prophetæ) & dabũt

Ioan.12. *Apoc.* *20. de Ciui. Dei. c.8.* *20. de Ciui. Dei. c.11.* *Gog & Magog interpretatio.* *Quibus mediis vtetur antichristus ad seducendum homines.*

signa magna. s. de præsentibus, & prodigia (scilicet de futuris) ita vt in errorē inducantur si fieri potest, etiam electi. Non ꝙ diuina electio frustretur: sed multi cadent, qui humano iudicio videbantur electi, sicut patuit de Iuda proditore. De hac seductione habetur Apo.13. Seducet habitātes in terra propter signa quæ data sunt illi facere. Signa verò & portēta illius & suorū erūt mēdacia. vnde dicitur 2. Thessa.2. Cuius aduentus erit secundū operationē Satanæ in omni virtute & signis mendacibus, & in omni seductione iniquitatis. Et assignatur ratio, quare permittat Deus per signa mendacia in errorem trahi eos qui peribunt: eò ꝙ charitatē veritatis non receperunt vt salui fierent, & quia contradixerūt veritati, & consenserunt iniquitati. Quomodo autē dicantur signa mendacia dictū est. Tertiò conabuntur
c.9.§.2. ver.1. seducere promissionibus & muneribus ac promotionibus, conferendo illis officia & dignitates. sicut nostris tēporibus Lutherani. vnde Dañ.11. Multiplicabit gloriā, & dabit eis potestatē in multis, & terram diuidet gratuitò, hoc est ad sui placitū & sine meritis, imò & propter demerita. Et hoc modo seducentur, & vltro se offerent mali principes & gubernatores ciuitatū, & auari omnes, ne perdant temporalia bona, & adipiscantur maiora, & se subiicient illi, pugnabúntq; pro eo, & persequentur bonos qui Christi & Ecclesiæ fidem tenebunt. Quartò conabitur subuertere fideles, priuatione honorum & dignitatū, ac confiscatione bonorū, & prohibitione cuiuscunque cōmercij, emptionis, venditionis, & aliorum contractuū, vt dictū est ex Apoc.13. Quintò pœnis & tormentis horribilibus, quæ nemo potest sufficienter exprimere. Vnde Dañ.8. Dicitur, Consurget rex impudens facie, & intelligens propositiones, & roborabitur fortitudo eius, sed non viribus suis (sed Satanæ) & super q̃ credi potest, vniuersa vastabit, & prosperabitur, & interficiet robustos & populū sanctorū, secundū voluntatem suā. Dicunt cōmuniter doctores post Apost.2. Thessa.2. Mysterium operatur iniquitatis. s. Nero, ꝙ omnes labores, dolores, angustiæ, & tormenta, quę inflixerunt oēs mali & tyranni martyribus & aliis sanctis, nō erant nisi figura & vmbra ac dulcia, in cōparatione ad tormenta quæ, instigāte diabolo Christianis da-
Matth.14. & Mar.13. bit Antichristus cū satellitibus suis. Ideo Christus, Cùm videritis abominationē desolationis &c. Tūc qui in Iudæa sunt, fugiant ad mōtes: & qui est in tecto, nō descēdat aliquid tollere de domo sua: & qui in agro, non reuertatur tollere tunicā suam. Tradet autē frater fratrē in mortem, & pater filium: & insurgent filij in parentes, & morte afficient eos, &c. Erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi, nec fiet. Marci 13. dicitur: Erunt dies tribulationis illius, quales non fuerunt ab initio creaturæ, quam condidit Deus vsque nunc, nec fient. & nisi breuiasset dominus dies, non fuisset salua om-
Matth.25. nis caro: sed propter electos quos elegit, breuiati sunt dies eius. Matth. dicit, breuiabūtur, & ꝙ loqueretur de antichristo, & non de excidio Hierosolymitano, apparet ex eo quod subdit, Exurgent pseudochristi & pseudoprophetæ, & dabunt signa, &c. Tunc si quis vobis dixerit, ecce hic est Christus: Ecce illic, ne credideritis. Ecce prædixi vobis. Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus. Quia vteri & filiorū pondere grauatę non poterunt expeditè fugere: vt dicit Beda. Orate autem ne fiat fuga vestra in hyeme, hoc est in defectu charitatis, & in intemperie vitiorū, vel in sabbato. s. vestro, hoc est ocio & cessatione bonorum operū: quia Sabbatū Domini licet importet quietē, non tamen cessationem bonorū operū. Dañ.8. dicitur: Egressum est cornu vnū modicū, & factū est grande, & magnificatū est vsq; ad fortitudinē cæli, & deiecit de fortitudine & de stellis & cōculcauit eas, & vsq; ad principem fortitudinis magnificatū est, & ab eo tulit iuge sacrificiū siue publicam & solennē illius celebrationē: quia occulta eius celebratio manebit vsque in diem iudicij, iuxta illud: Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi. & post pauca subiungitur: Et audiui vnū de sanctis loquentem, Vsquequo visio & iuge sacrificium & peccatū desolationis quæ facta est, & fortitudo & sanctuariū conculcabitur? & dixit ei. Vsque ad vesperam & mane dies mille trecenti, & mūdabitur sanctuarium. Duratio autem tribulationis siue regnum antichristi describitur Dañ.7. circa finē, vbi dicitur: Et sermones contra excelsum loquetur, & sanctos altissimi cōteret. Putabit ꝙ possit mutare tēpora & leges. Et tradētur in manu eius vsq; ad tempus & tempora & dimidiū temporis, & iudiciū sedebit, & auferetur potentia, & conteretur. Idem Dañ.12. circa finem dicit: A tempore cùm ablatum fuerit iuge sacrificiū & posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta. Beatus qui expectat & peruenit vsque ad dies mille trecentos trigintaquinque. D. Aug.20. de Ciuit. Dei exponens, dicit quòd
20.de Ciui. Dei. regnabit tribus annis cum dimidio. quod etiam declaratur Apoc.13. vbi dicitur, Data est ei potestas facere menses quadraginta duos, qui faciunt tres annos cum dimidio.

Ver. 5. DE CONSOLATIONE BONORVM TEMPORE ANTICHRISTI.

Luc.2. DEus qui non deficit in necessariis, non deseret omnino bonos absque cōsolatione. Consolabitur B enim eos interius animando ad cōstantiam & martyrium, & eos qui debiliores erunt dirigendo ad fugam, patientiam & spem tribuendo. tūc imprimet eis illud quod prædixit: In patientia vestra possidebitis animas vestras. Consolabitur etiā eos exterius, mittendo Eliam & Enoch, quos ad hos fines in paradisum terrestrem transtulit. mittet autē eos in initio regni Antichristi, ad prædicandum contra eum, & ad animandum fideles. vnde Apoc.11. postquā dixit ꝙ ciuitas sancta conculcabitur, subiungit: Et dabo duobus testibus meis (scilicet Enoch & Heliæ, secundū expositores) virtutē, & prophetabūt diebus mille ducentis sexaginta, amicti saxis. Et si quis voluerit eis nocere, ignis exibit de ore eorum, & deuorabit inimicos eorum. Hi habēt potestatem claudēdi cælum, ne pluat diebus prophetiæ eorū, & potestatem habent super aquas conuertendi eas in sanguinē, & percutere terram quotiescunq; voluerint. Hi duo, secundū vincentium Beluaceñ. vbi suprà, ipsum Antichristum sequētur, vt ipsum redarguant, & corda filiorum ad patres conuertant, ostendéntq; coram omni populo Antichristū mendacem. Et multi ex Iudæis cognoscentes se esse per Antichristum deceptos, credent in Christum, & erunt parati mori pro eo. Et vt dicit Methodius 144. millia virorum ex omni tribu Israël pro Christo interfi-

interficientur. Et quia isti duo non poterunt corporaliter ire per vniuersum mundũ, mittent discipulos, qui per totũ orbem terrarũ confortabunt & cõsolabuntur bonos Christianos. Ipsi verò Helias & Enoch circuibunt loca, ad quæ perget Antichristus. De missione Heliæ dicit Dominus per Malach. Ecce ego mittã vobis Heliã Tesbitẽ, anteq̃ veniat dies Domini magnus & horribilis: & conuertet cor patrũ in filios, & cor filiorũ ad patres eorũ. De his D. Aug. 20. de Ciuit. Dei, c. 29. Tandem Antichristus cõpleto tẽpore ꝓphetiæ eorũ, occidi faciet illos in Hierusalẽ: de fine illorũ dicitur Apoc. 11. Et cũ finierint testimoniũ suũ, Bestia quæ ascendit de abysso, faciet cõtra eos bellũ, & vincet eos, & occidet illos, & corpora eorũ iacebunt in plateis ciuitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma & Ægyptus, vbi & Dominus eorũ crucifixus est: & videbũt de tribubus, populis, & linguis, corpora eorũ per tres dies & dimidium, & corpora eorũ nõ sinent poni in monumentis, & inhabitãtes terrã gaudebunt super illos, & iucundabuntur, & munera mittent inuicẽ: qm̃ hi duo ꝓphetæ cruciauerũt eos qui habitabãt super terrã. Et post tres dies & dimidiũ spiritus vitæ à Deo intrauit in eos, & steterunt super pedes, & timor magnus cecidit super eos qui viderũt eos, & audierũt vocẽ magnã de cælo: Ascẽdite huc. & ascẽderunt, & viderunt illos inimici eorũ. Loquitur de preterito pro futuro, propter certitudinem prophetię, prout Dauid Psal. 21. Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Tunc Antichristus (vt recitat Vincentius Beluaceñ. secundũ visionẽ Danielis in fine, 11. c.) veniet ad verticẽ montis Oliueti, qui dicitur Inclytus & sanctus, quia ex eo ascẽdit Christus. ibiq; Antichristus cùm sederit in papilione & in solio suo vt in cęlũ ascẽdat, & à dęmonibus paulisper eleuatus fuerit, vltionẽ patietur. Vnde Apost. 2. Thessa. 2. Reuelabitur ille iniquus, quẽ dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, hoc est mãdato suo. Quia (vt ibi dicit D. Tho.) Michaël interfecturus est eum cũ multis cõplicibus suis, in monte Olueti, virtute diuini pręcepti. vnde Apoc. 11. dicitur: Et in illa hora factus est terræ motus magnus, & decima pars ciuitatis cecidit. Et occisa sunt in terræ motu nomina hominũ septẽ millia, & reliqui in timorem missi sunt, & sic cessabit tribulatio bonorũ. ¶ Ex præmissis sequitur ꝙ licet fuerint & sint multi Antichristi, nondum tamen venit Antichristus, qui dicitur caput omnium malorum. Cùm post mortem illius cessabit tribulatio bonorum, & modicum supererit ante iudicium. Ideo errant qui Mahumetum dicunt fuisse Antichristum verum, Quia (vt dictum est ex Dañ. 12. & Apoc. 13. & ex Apost. 2. Thess. 2. Aduersabitur & eleuabitur aduersus omne id quod dicitur aut colitur Deus, &c. Sed nullus talis adhuc venit. Nam licet Octauianus voluerit adorari vt Deus, tamen erat ante Christũ. & destitit à præsumptione, nec Caius Cæsar, qui idolum suum fecit adorari, idola aliorum deorum nõ destruxit. Nec Mahumetus dixit se Deũ, sed dei nunciũ, igitur nõ potest dici Antichristus, de quo loquitur Apostolus.

Malach. 4.

Mahumetus non fuit verus Antichristus.

Ver. 6. DE SIGNIS IVDICII POST ANTICHRISTVM.

A Post mortẽ Antichristi erunt alia signa, de quibus Matth. 24. vbi dicitur. Statim autem post tribulationem dierum illorũ, sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo. Hæc signa amplius declarantur Luc. 21. Erunt signa in sole, & luna, & stellis, &c. In his verbis tanguntur quinq; signa. s. in sole, luna, stellis, virtutibus cęlorum, & hominibus. Quo ad solem, lunam, & stellas, dicitur Ioël. 2. Sol & luna obtenebrati sunt, & stellæ retraxerunt lumen suũ. & Dominus dedit vocem suam ante faciem exercitus sui: quia multa sunt nimis castra eius: & fortia & facientia verbũ eius. Magnus est enim dies Domini & terribilis valde. & Esa. 24. dicitur: Erubescet luna, & confundetur sol, cùm regnauerit Dominus exercituum, scilicet occidendo Antichristum. Quia in momẽto aduentus Christi sol & luna non obscurabuntur, cum tunc totus mundus sit innouandus, & augenda sit claritas solis & lunæ, & stellarum, iuxta illud: Erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis septempliciter, sicut lux septem dierum, in die qua alligauerit dominus vulnus populi sui. Ideo necesse est dicere ꝙ ante iudicium & post Antichristi tribulationem, futura sit prędicta obscuratio, quæ non potest fieri per eclipsim solis & lunæ simul: quia eclipsis solis & lunæ nunquam sunt simul, secundũ astrologos, cùm eclipsis solis fiat per interpositionẽ lunæ inter solem & nos: & eclipsis lunę fiat per interpositionem terræ inter solem & lunam. Nec sol aut stellæ perdent lumen suum: sed obscurabuntur priuatione luminis, diuina virtute hoc faciente, ad malorum terrorem: sicut factum fuit in morte Christi. Amoto ergo lumine à sole, luna & stellæ non possunt dare lumen, cùm accipiant à sole. Et stellæ dicentur cadere de cælo, eò ꝙ tunc non apparebunt in cælo, ac si cecidissent. Quidam dicunt quòd licet eclipses solis & lunæ sint naturales, tamen circa diem iudicij crebrius fient diuina virtute, præter solitum cursum naturæ: & stellæ cadent de cælo, sicut videmus in exhalationibus, quæ circa diem iudicij crebrissimæ erunt, quasi signa inflãmationis mũdi. Possunt etiã hæc signa solis & lunæ ac stellarũ spiritualiter intelligi. Nam vt habetur in c. solitæ, extra de maioritate & obedien. per solem repræsentatur dignitas Ecclesiastica, & per lunã tẽporalis, per stellas boni, qui habent affectũ in cælestibus, qui omnes, aut saltem maior pars, circa finem mũdi obscurabuntur. Per virtutes cælorũ possunt intelligi angeli, qui secundũ Philosophũ, sunt motores orbium, qui circa diem iudicij mouebuntur à suo modo mouẽdi, cælos pręter cõmunem cursum naturæ mouendo, & diuersas eclipses in sole & luna & planetis faciẽdo, ex quibus mirabiles effectus sequuntur in terra. Per virtutes cælorum, etiam possunt intelligi angeli, qui cælos inhabitant, qui mouebuntur motu timoris & reuerentiæ, respectu iudicis, & motu vindictę, respectu damnandorum, & motu obedientiæ, respectu eorum quę pertinent ad iudiciũ. vnde glo. super Lucam dicit: Angelicæ potestates tremunt aduentum iudicis. quod est intelligendum de tremore reuerentiæ & obedientiæ, quæ tunc amplius in eis apparebunt, vel mouebuntur secundum locũ. Quia secundum doctores, ordines superiores angelorum primæ & secundæ hierarchiæ non mittuntur in hũc mundum: sed cùm Christus veniet ad iudicium, omnes mouebuntur. vnde D. Chysosto. dicit, Quòd si cùm rex terrenus exit in expeditionem, omnes dignitates exercitus concitantur, & ciuitas feruet:

Quinque signa iudicij post Antichristum.

Esa. 30.

In Add. 3. p. q. 8[3]. ar. 2.

Virtutes cælorum quomodo mouebuntur.

quantò magis rege cælesti exeunte ad iudicandum viuos & mortuos?

Ver. 7. DE IGNE CONFLAGRATIONIS.

In Add. 3. p. q. 74. Aliud signum post Antichristũ, erit ignis cõflagrationis, de quo Psal. Ignis ante ipsum precedet, & inflãmabit in circuitu inimicos eius. Videmus enim ꝙ loca vbi crimina sunt cõmissa, nõ sunt idonea ad aliqua sacra exercenda, nisi purgatione præmissa. ideo recõciliantur Ecclesiæ pollutæ vt habetur in tit. de cõsecrat. ecclesiæ & altaris extra. Cùm ergo ꝓpter peccata hominũ in hoc mũdo illa pars quæ est in vsu hominũ fuerit polluta & infecta, & per cõsequens, sit inidonea ad susceptionẽ gloriæ: sequitur ꝙ egeat purgatione, vnde Aposto. 1. Cor. 7. Præterit enim figura huius mundi. vbi glo. dicit: Pulchritudo huius mundi mundanorũ ignium cõflagratione peribit. Et Apoc. 20. Vidi cælũ nouũ, & terrã nouã. Primũ cælũ & prima terra abiit. & mare iam nõ est, scilicet secundũ qualitates & accidẽtia, quæ prius in eis erant: quia cælũ amplius nõ mouebitur, nec erit generatio aut corruptio in terra, manebũt tamen quantũ ad substantiã. Purgatio autẽ hæc fiet per ignem eiusdem speciei cũ nostro, de hac *Psal. 49.* purgatione Psal. Ignis in cõspectu eius exardescet, & in circuitu eius tempestas valida. & deinde subiungit de iudicio: Aduocauit cælũ desursum, & terram discernere populũ suũ. & 2. Petri vlt. Cęli ardẽtes soluentur, & elemẽta ignis ardore tabescent: Nõ est tamẽ intelligendũ, ꝙ cęli planetarũ, scilicet lunæ & superiorũ, ardeant aut purgẽtur, cùm illic homines nõ peccauerint, nec illi cæli capaces sint pe- *Gene. 7.* regrinæ impressionis. vnde glo. super illud. 2. Thess. 1. In flãma ignis dantis vindictam, dicit: Ignis erit in mundo, qui præcedet eum, tantũ spatiũ occupans, quantũ occupauit aqua in diluuio. Sed aqua non ascendit vsque ad superiores cælos, sed solùm 15. cubitis super altitudinem mõtium: ideo cæli superiores nõ purgabuntur, imò nec ipse ignis, cùm nullũ ibi fuerit cõmissum peccatum. & ad D. Petrum dicitur, quod ex eius verbis apparet de quibus cælis intelligat. Pręmiserat enim ante verba inducta, ꝙ cęlũ & terra ac mare perierant propter peccata in eis cõmissa: ideo reseruati erant igni in die iudicij. Cælũ enim in sacris literis significat omne corpus transparens. & sic aqua & aër cæli dicuntur. vnde Psal. 8. Volucres cæli, &c, tamen volucres non ascendunt vsque ad sphærã elementi ignis. Tria ergo sola elementa purgabuntur, scilicet terra, aqua, & aër, vsque ad medium interstitiũ, vsque ad quẽ locũ perueniunt impuritates elementorũ. ¶ Ille ignis vt instrumentũ diuinæ iustitiæ, habebit duos actus, scilicet purgationis & circunuolutionis. Et quantum ad primũ cruciabit bonos, quos purgãdos reperiet, plus vel minus, secundum quãtitatem reatus ipsorum. Illos autẽ qui purgatione non egebunt, nullo modo cruciabit: sicut nec cruciauit tres pueros in camino ignis ardentis. Post resurrectionẽ verò nullo modo cruciabit bonos, cùm sint impassibiles: sed bene malos, ante resurrectionem, & post. Et sic ignis prædictus sequetur iudiciũ, quantum ad aliquẽ actum, qui est circunuoluere malos. Sed præcedet quantũ ad purgationem, nõ quidem vniuersaliter: quia hunc in aduentu filij hominis nõ essent aliqui viuẽtes. Cuius oppositũ manifestè apparet ex illo dicto Christi, Matth. 24. Sicut fuit in diebus Noë, ita in aduentu filij hominis. Sicut enim erant in diebus Noë ante diluuium, comedentes & bibentes, & nuptui tradentes, vsque ad eum diem quo intrauit Noë in arcã, & nõ cognouerunt donec venit diluuium, & tulit omnes: ita erit in aduentu filij hominis. Tunc duo erunt in agro: vnus assumetur, scilicet ab angelo custode, qui deducet eum obuiã Christo per aërem. alter relinquetur dæmonibus, vt trahãt eum ad locum iudicij pro meritis præmium accepturum. Idem dicit de duobus in lecto, & de duabus molentibus in mola, vna assumetur, altera verò relinquetur. Et hortatur ad vigilandum, dicens: Vigilate, quia nescitis qua hora dominus vester venturus sit. D. Aug. 20. de Ciuitate Dei, cõcludit ꝙ eadem die qua fiet citatio & resurrectio, erunt aliqui viuentes in hac vita mortali propter prædictam Christi cõparationem, & ꝓpter id quod dicit Apostolus 1. Thess. 4. Quoniã ipse Dominus in iussu & in voce archãgeli & in tuba Dei descendet de cælo: & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi: deinde nos qui viuimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis (scilicet qui dormierũt resuscitati) in nubibus, obuiam Christo in aëra, & sic semper cum Domino erimus. Nõ poterat Christus neque Apostolus clarius loqui. ¶ Nec obstant quindecim signa, quæ D. Hieronymus dicit se reperisse in annalibus Iudæorum. Quia signa illa non sunt autentica. & dato ꝙ essent, nõ erunt vniuersalia. Nõ obstat pariter quod dicitur Hebr. 9. Statutum est hominibus semel mori, & post hoc, iudicium. & Rom. 5. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors: & ita in omnes mors pertransiit, in quo omnes peccauerunt. & 1. Reg. 14. Omnes morimur, &c. & 1. Cor. 15. Omnes quidem resurgemus. ergo moriemur. Sed resurrectio omnium fiet simul: igitur nulli erunt viui vita mortali. Quia secundum D. Augustinum in itinere moriẽtur, & statim resurgent. Et licet resurrectio cõmunis fiat simul in momento & in ictu oculi & nouissima tuba: tamen specialis resurrectio illorum, qui sunt præuisi & præordinari ad audiendam tubam, & videndam resurrectionem aliorum, fiet posteà. Et quia statim resurgent, dicuntur viuentes. & sic non erunt à morte exẽpti, cùm fuerint in peccato originali cõcepti. & per cõsequens mors in illos pertransibit, vt dictum est. ¶ Ex præmissis resolutoriè habetur, ꝙ vltimum signum aduentus Christi ad iudicium, erit ignis conflagrationis, qui incipiet post mortẽ Antichristi. 45. diebus, qui dabuntur in pœnitentiam electis, qui propter tormẽta Antichristi deuiabunt. Et infra illos 45. erunt signa in sole & luna, & alia suprà dicta, quæ erunt interpolata, quæ boni notabunt. Mali autem aliquibus visis & cessantibus, atque iterum redeuntibus, nõ curabunt. Tandem subitò audietur tuba, & resurgent mortui, & videbunt filium hominis venientem in maiestate, &c. veniet autem subitò. Vnde dicitur Lucæ 21. Sicut fulgur exit ab oriente, & paret vsque ad occidentem: ita erit in aduentu filij hominis, &c. Et Apostolus 1. Thessal. 5. De tempore autem & momentis fratres nõ indigetis vt scribamus vobis. Ipsi enim scitis, quia dies Domini vt fur in nocte, ita veniet. Cùm enim dixerint pax & securitas, tunc repentinus superueniet interitus, sicut dolor in vtero habentis, & nõ effugient.

Tria elemẽta dũtaxat purgabũtur

Aliqui erũt viui vita mortali in resurrectiõe

De veritate 15. signorũ.

fugiét. ¶ Quátum auté distabit ignis cōflagrationis à 45. diebus post morté Antichristi, incertū est. Ex quo sequitur ꝙ diem iudicij determinatè scire nō possumus. Videntes tamē prædicta signa dicere poterūt ꝙ propè & in ianuis est. Vnde Christus: Ab arbore fici discite parabolá, &c. Et quia his tēporib⁹ videmus multa signa impleta, abundantiá iniquitatis, defectū fidei & charitatis, discesſionē, ac pseudo prophetas, ac solē spiritualē, hoc est statū ecclesiasticū obtenebrari, & luná spiritualē, tēporalem scilicet potestatem, conuerti in sanguinē, & stellas spirituales cadere de cælo, hoc est eos qui aliàs fuerant boni, deficere à fide: possumus dicere quòd appropinquat, & quòd Antichristus citò veniet. *Matt.24.*

Ver. 8. DE HORA IVDICII GENERALIS.

A HOram etiā iudicij generalis nemo determinatè scit. Vnde Matth.24. & Marc.13. expresſè dicitur de hora sicut de die. Inueniūtur tamen in sacris literis aliqui passus, qui videntur, saltem figuraliter, determinare horā. Matth. enim 20. dicitur: Cùm serò factū esset, dixit dominus vineæ procuratori suo: Vocā operarios, & redde illis mercedem. Illa parabola exponitur de iudicio generali. & sic videtur ꝙ fiet de sero. Matth. etiā 25. dicitur de Virginibus: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, exite obuiam ei. & sic videtur ꝙ in media nocte. D. Matth. & Marcus vidētur dicere quòd plena die. & Sopho.1. dicit: Mane iudiciū suū dabit. Sed hæc diuersitas in sacris literis nō est ad determinandam horā, sed ad designandas cōditiones & ꝓprietates iudicij generalis, in quo erunt quatuor cōditiones & ꝓprietates temporū prædictorū. Primò quādo dicitur ꝙ fiet media nocte, significat peccatorū improuisionem: sicut improuisæ fuerunt virgines. Non erit tunc quæstio allegandi merita præterita: vnde Matth.7. dicitur multi dicent in illa die, domine, domine, nonne in nomine tuo prophetauimus: tunc cōfitebor illis, nunquā noui vos, discedite &c. Nec tamen ex hoc sequitur quod moriētes morte subita sunt damnati & improuisi, quia de multis sanctis legimus quod morte repētina obierūt. Vnde Sap.4. dicitur: iustus si preoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Secūdò quando dicitur quòd fiet de die, significat peccatorū reserationem & manifestationem. Quia in die iudicij omnia peccata, quātumcunque occulta & secreta, reuelabuntur, iuxta illud: Nil opertū, quod nō reueletur: neque occultū, quod nō sciatur: reuelabuntur autem nō coram paucis, sicut qui propter fauorem puniūt sub cortina, sed corā toto mundo. Vnde Naū. Reuelabo pudenda tua &c. Iob.20. dicitur: reuelabunt cæli, hoc est angeli custodes iniquitatē eius. Item dęmon accusator apoc.12. Item cōscientia, Rom.2. testimoniū reddēte illis cōscientia, quæ hîc est liber clausus, sed in iudicio omnes libri erūt aperti, vt dicitur apoc. 20. Christus aperiet & illuminabit. 1. Cor.4. illuminabo abscōdita tenebrarū, &c. Quod intelligendū est de peccatis, de quibus non fuit facta pœnitentia in his qui sunt in gratia. Quia, vt dicitur. 1. Petri. 4. Charitas operit multitudinem peccatorum. & psal.31. Beati quorū remissæ sunt iniquitates &c. Deus bene sciet, sed non reuelabit. Damnatorū verò peccata dimissa propter ingratitudinē recidiuationis, reuelabūtur. Quando autem dicitur quod fiet de sero, significat meritorum cessationem: vt in sero finitur dieta, & agricolæ cessant laborare: quia vt habetur Apoc. 10. Angelus iurauit per viuentem in secula seculorum, quia tempus non erit amplius, scilicet pœnitendi & miserendi. dicetur illis: Tardè venistis. tempus misericordiæ lapsum est. tunc erit tempus iustitiæ. Quartò quando dicitur quòd fiet mane, significatur bonorum consolatio. *Diuersitas horarum in diei quid significet.* *Luc.12.*

§. 4. DE DIVERSA SITVATIONE.

B SEcundum punctum principale notandū de iudicio generali, est diuersa situatio: quia dicitur in Euāgelio, Separabit eos ab inuicem, sicut pastor separat oues ab hœdis siue hircis. Statuet quidem oues à dextris, hœdos autem à sinistris. Per dexteram in sacris literis intelligitur dignior & potior locus siue maius bonū. Vnde Psal. Dixit dominus domino meo, sede à dextris meis, hoc est in eminētiori loco & potioribus bonis. Sic boni erūt in eminētiori loco, quia in aëre (vt dictū est ex Apostolo 1. Thess. 4.) Mali autem erūt in terra, ex latere sinistro, respectu Christi, nō immutati in bonū, sed inuoluti doloribus & tormentis ac igne conflagrationis, associati & circundati dæmonibus. Tūc implebitur illud Psal. Mirabilis mutatio dexteræ excelsi. Multi in hoc mundo sunt in parte dextera, qui tunc erunt in parte sinistra, & è conuerso. Illi dicūtur esse in dextera parte huius mundi, de quibus Psal. Prōptuaria eorum plena &c. sequitur, Beatum dixerunt populum cui hæc sunt. Iusti pauperes afflicti, angustiati, sunt in sinistra parte huius mundi. Sed in iudicio fiet mutatio dexteræ excelsi. & illi qui in mūdo fuerunt in dextra, &c. & illi qui fuerunt in sinistra, videbuntur in dextra. Tunc verificabitur illud: Beatus populus, cuius dominus Deus eius. Hæc mutatio dexterę excelsi, fuit pręfigurata in cancellatione manuum Iacob, cùm benediceret filiis Ioseph. Hæc dexteræ mutatio & separatio inchoabitur in resurrectione, etiam apud eos qui viui reperientur, quia dictum est: Vnus assumetur, & alter relinquetur. Tunc separabuntur viri ab vxoribus, & è conuersò, parentes à filiis, si vnus illorum fuerit bonus, & alter malus. Et non fiet talis separatio cum benedictione, sicut in hoc mundo: sed cum maledictione & improperio malorum quæ fecerunt, & ingratitudine beneficiorum. Tunc verificabitur illud: Vnusquisque autem à proximo se custodiat, & in omni fratre suo non habeat fiduciam. Quia omnis frater supplantans supplantabit. Et illud Matth.24. Tradet frater fratrem in mortem, & filij insurgent in parentes, & morte afficient eos. Hæc materia faciliter potest dilatari & amplificari. *Psal.109.* *Gen.40.* *Hiere.9.*

§. 5. DE SINGVLARI DISCVSSIONE IN IVDICIO.

C TErtium principale notandum circa iudiciū, est singularis discusſio, de qua Ioel.3. Congregabo omnes gentes in valle Iosaphat, & ibi disceptabo cū eis. Tunc processus cuiuslibet examinabitur, & expostulabitur ratio villicationis. Quo ad hanc discusſionem sunt duæ difficultates. ¶ Prima difficultas est, quis faciet hanc examinationem, & quis erit relator & iudex. Dicit textus Euangelij: Cùm venerit filius hominis, &c. sequitur: Dicet his qui à dextris eius erunt, &c. & Ioan.5. Pater non iudicat

quenquam, sed omne iudiciū dedit filio. Potestatem dedit ei iudiciū facere, quia filius hominis est. D. *3.p.q.59. art.2.* Tho. dicit quòd potestas iudicādi authoritatiua pertinet ad solum Deū, delegata verò & instrumentalis ad Christū, secundū naturā humanā vnitā Dei filio, ꝑpter duo: Primò ꝑpter familiariorē bonorū consolationē, quibus recitabit omnia merita, & de eis ipsos corā toto mūdo laudabit, & præmia prænunciabit. Secūdo propter acriorē exprobrationē malorū, quorū demerita etiā manifestabit, & exprobrabit malitiā & negligentiā, attento ꝙ eos interius inspirauit, & exterius monuit ac exemplū præbuit: quanuis ipse esset delicatior, & sancti etiā delicatiores, tot labores absq; peccatis sustinuerunt. Allegabit omnia quæ pro eis ipse sustinuit, & instrumenta passionis ostendet, exaggerabítq; illorū ingratitudinem. ¶Secunda difficultas est, an huiusmodi discussio & examinatio fiet in instanti, vel in tempore, *In Ad.3.p. q.87.ar.3. An discussio & examinatio fiet in instanti.* & an fiet vocaliter. D. August. 20. libro de Ciuit. dei c.1. dicit: Per diem iudicij, intelligimus nouissimū tempus. Nā per quot dies iudiciū ꝑtendatur, incertū est: sed scripturarum more diem solere poni pro tempore, nemo qui illas literas quantumlibet negligenter legerit, nescit. Vnde Ioël.3. dicitur: In diebus illis. Quòd autem in iudicio generali sit duratio successionis ex ordine iudicij à Christo reuelato apparet. Præterea iudiciū generale (vt dictū est) fiet ad manifestandā diuinā iustitiā de omnibus bonis & malis operibus, corā toto mundo. Et quanuis saluati clarè videntes diuinā essentiā, omnia distinctè in instanti cognoscere possint, ꝑpter diuinæ essentiæ perfectionē omnia distinctè repræsentātem: mali tamen qui ad huiusmodi visionē nō eleuabuntur, omnia distinctè simul intueri nō poterunt. *Plura per modum plurium nō possunt simul intelligi.* Philosophus enim 2. Topic. dicit, ꝙ non cōtingit simul plura intelligere, scilicet distinctè & per modū plurium. Vnde dicitur cōmuniter quòd pluribus intentus minor est ad singula sensus. Et quanuis angeli qui sunt altioris naturæ quàm homo, possint plura distinctè per vnā speciē intelligere, & tantò plura, quantò habent species vniuersaliores: non tamen omnia, cùm nulla talis species creata sit illorū intellectui ꝓportionata. Intellectus etiā angelorū inferiorū nō est capax specierū naturaliū superiorū angelorū. & si tales species infunderentur in intellectu inferiorū angelorū, in esse qualitatis: nil tamē per illas intelligerēt, ꝑpter incapacitatē suā naturalem. *Angeli oculo corporali videri non possunt.* Vnde sicut visus corporalis nō potest tantū eleuari, vt videat angelos, cùm non sint colorati: sic homo nō potest eleuari, vt sit naturæ angelicę: nec inferior angelus, vt sit naturæ superioris. Cùm igitur tam boni quàm mali, secundū D. Aug. mentis intuitu sint omnia enumeraturi, & quod cognoscitur in genere, nō enumeretur: sequitur quòd nō omnia fient in instanti, sed in breui tēpore, diuina virtute ad hæc iuuante. Nec obstat quod 1. Cor. 15. dicitur: In momento & in ictu oculi. quia vel illud refertur ad resurrectionē, vel accipitur pro breui tempore. Vnde idem August. dicit, quòd mira celeritate enumerabuntur. Aderit enim quędam vis diuina, qua fiet vt cuncta peccata breui tēpore ad memoriā reuocētur. Vnde Malach.3. Ero testis velox maleficis, nec est hoc impossibile, quia in quolibet etiā paruo tēpore sunt infinita instantia in potētia. & habet D. Aug. *In Ad.3.p. q.86.art.2.* pro inconuenienti, ꝙ legatur aliquis liber materialis in iudicio. dicit enim: Quanto tēpore illius libri magnitudo legi posset? ¶An autem iudicij sententia per locutionē vocalem futura sit, incertū est. Aliqui satis probabiliter tenent ꝙ sic: & allegant illud Matt.25. Tūc dicet his qui à dextris eius erunt. Et Ioan.8. vbi dicitur ꝙ cùm Christus interrogatus fuisset à Pharisæis, Tu quis es? respōdit: Principium, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui & iudicare. Et illud quod dictū est Naum.3. Reuelabo, &c. & Matth.12. De omni verbo ocioso quod locuti fuerint homines, reddituri sunt in die iudicij *Ioan 5.* rationem. Præterea dictū est ꝙ Christus secundū humanā naturam iudicabit. Data est enim ei à patre potestas iudiciū facere, quia filius hominis est. ergo iudicabit modo humano, qui est per locutionē vocalem, vt audiatur corporaliter, sicut videbitur corporaliter. Insuper citatio erit vocalis, scilicet in voce archangeli, & tuba Dei: ergo & sententia. Vnde Ioannis 5. dicitur: Venit hora quādo mortui audiēt vocem filij Dei. Nec obstat illud Sapientiæ quarto: Disrumpet inflatos sine voce: quia intelligitur sine voce sufficientis excusationis. Diuus tamen Thomas dicit quòd probabilius ęstimatur, ꝙ totum illud iudicium, quo ad discussionem & accusationem malorū, & quo ad cōmendationē viuorū, & quo *In Add. 3. p. 88.ar.2* ad sententiam vtrorúmque, mentaliter perficietur, propter prędictam rationē diui Augustini, de libro illo materiali. Nō enim minus tempus requiritur ad narrandū ore tenus singulorum facta, quàm ad legendum. Præterea sententia debet proportionari testimonio, quod erit mentale, vt habetur Romanorum secundo. Vnde probabile esse dicit, quòd superius allegata intelligantur mentaliter, & non vocaliter. Et cùm dicitur quòd mortui audient vocem eius, potest exponi de virtute eius, hoc est mentaliter percipient. Et quanuis Christus corporaliter appareat & videatur ab omnibus, vt iudex cognoscatur: non tamen sequitur quòd corporaliter audiatur. quia visio subitò fieri potest, sed nō locutio, cùm tempore mensuretur: alia tamen opinio potest probabiliter sustineri.

§. 6. DE SENTENTIA BONORVM.

QVintum punctū notandū de iudicio generali, est sententia, quæ primò proferetur bonis, propter eorū consolationem & desolationem malorum, qui tristabūtur vidētes se derelictos. D ¶Quo ad bonos sententia pauca verba continet, magnam tamen mercedem comprehendit. Et quāuis videatur eadem retributio omnibus data secundum verba: erit tamen diuersa, secundum diuersitatem meritorum. *Ioan.14.* Vnde Ioannis decimoquarto: In domo patris mei mansiones multæ sunt. Per verbum, venite, inuitantur quidem omnes ad denarium diurnū, hoc est ad visionem diuinæ essentiæ, nō tamen eodem modo & æqualiter participandam. Minimus tamen sanctus possidens illud regnum, est proportionabiliter repletus & satiatus, sicut & maximus. Similitudo est de vasis paruis & magnis repletis &c. Sic ad propositum, omnes erunt repleti, satiati, & contenti: tamen qui maiorem habebunt gratiam & plus meruerunt, plus præmiabuntur, & plura in diuina essentia videbunt, ac cum maiori delectatione fruētur ea. ¶Quo ad possessionem regni notandum, quòd cùm omnes sint morituri ante sententiam huiusmodi,

iusmodi, & qui mortui fuerunt in gratia, iam quantũ ad animã habebãt regnũ ante resurrectionẽ: Ideo non dicit, percipite: sed, possidete regnũ, non mutabile, sed æternum. Omnes enim erũt reges. Et plenè verificabitur illud: Vos estis genus electũ, regale sacerdotium, &c. Si quæratur, Qui erunt subditi? Dicendum quòd principalitas regię dignitatis est obedientia & cõformitas ac executio voluntatis regis. Sed omnes sancti mutuò volent quæ alij volent, & exequentur, imò & ipse Deus. Ideo secundum hoc erunt reges. Erunt etiam sacerdotes, quia omnes in gratiarum actionem offerẽt Deo, Christi passionem, cuius merito erunt saluati: offerent etiam sacrificium laudis. Hoc regnum & sacerdotium dicitur paratum, hoc est figuratũ a constitutione mundi, in requie domini, qui septimo die requieuit ab omni opere quod patrarat: per hoc significans quòd iusti per impletionem mandatorum Dei, in eo requiescerent. O quàm dulcis & delectabilis, quieta ac fructuosa inuitatio! non est qui eam valeat explicare. Vnde Apostolus: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Christus deinde assignabit rationem huius inuitationis: Esuriui enim &c. Per hæc verba reprobãtur hæretici, qui negãt merita. Si enim per bona opera nihil mereremur, nõ allegasset Christus hanc rationem, Esuriui enim &c. Hæc cõiunctio, enim, rationalis est, & causam importat, sed de his amplius suprà dictum est. Tũc boni ineffabili lætitia repleti, vt regina Sabba, viso tẽplo & sapientia Salomonis, præ admiratione non habebunt vltrà spiritũ: sed dicent, Quando vidimus te &c. respondebit, Quòd vni &c. Tunc omnes humillimè gratiarum actiones reddent &c.

1.Pet.2. *1.Cor.2.* *c.9.§.2.ver.1.2.& 3.*

Ver. 1. DE SENTENTIA MALORVM.

A DVm prædicta fient, mali timore & tremore correpti, videntes se dimissos, turbabuntur de Christi benigna conuersione ad bonos, & eorum retributione. & verificabitur illud Sapientię quinto: Hi sunt quos habuimus aliquãdo in derisum, & in similitudinẽ improperij. nos insensati vitam illorũ ęstimabamus insaniam, & finem eorũ sine honore. Ecce quomodo cõputati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorũ est, &c. Quibus existẽtibus in tali turbatione & tremore ac cogitationibus accusantibus, Christus in forma terribili vertet se, ad dandam sententiam contra eos, quod erit occasio maioris tormenti. Danielis quinto dicitur quòd Balthasar videns tres articulos manus scribentis contra cãdelabrum sententiã quam ignorabat, Mane, Thetel, Phares. hoc est: Numerauit Deus regnũ tuum, & cõpleuit illud: Appensus es in statera, & inuentus es minus habens: Diuisum est regnũ tuum, & datũ est Medis & Persis, dicitur ibi: Tunc facies regis cõmutata est, & cogitationes eius cõturbabant eũ, & cõpages renũ eius soluebãtur, & genua collidebant. Heu qualis cõmutatio facierum erit in damnatis, quando non videbunt solùm tres digitos, sed totam Christi humanitatem iratam, & sentient in ea virtutem diuinitatis contra eos paratam. Nõ est dubium quin plus torqueantur, & conturbentur cogitationibus, quàm Balthasar, &c. Sed multò magis cùm audient sententiam terribilissimã. ¶Ite maledicti in ignem æternũ, qui paratus est diabolo, & angelis eius. In hac sententia sunt pauca verba, sed omniũ terribilium terribilissima, & valde timenda. Exprimunt enim principalia inferni tormẽta. Primũ verbum, scilicet ite, significat pœnam priuationis regni, quæ est maxima pœnarum, ad quã sequitur maius tormentum, quàm sit gehẽna, vt dictũ est cùm de pœnis inferni ageretur. Potest dari exemplũ de perditionibus bonorũ, quomodo quãtò maius bonũ ex culpa perditur, maiorem generat tristitiam. ¶Secundum verbũ timendũ, est maledici à Deo, quod est maximũ conuitium. Si non diceret nisi ite, haberent damnati occasionem consolationis. Sed remittet eos cum opprobriis & contumeliis, vt dicitur Naum.3. Maledictio Dei est maius opprobrium quod potest inferri, maximè cum ex culpa propria obiicitur. Hoc opprobriũ generabit in eis maximũ cruciatum. quod per figuram ostensum est, Gen.25. vbi dicitur, quòd Esau veniens ex agro lassus, inuenit Iacob habentem pulmentũ ruffum, & ait illi: Da mihi de coctione tua hac ruffa, quia oppidò lassus sum. Cui Iacob: Vende mihi primogenita tua. Ille respondit: En morior, quid mihi proderunt primogenita? ait Iacob: Iura mihi. Iurauit ei Esau, & dedit ei primogenita. Et sic accepto pane & lentis, comedit & bibit, & abiit, paruipendens quòd primogenita vendidisset. Et Gen.27. habetur, quòd cùm Isaac vellet dare Esau benedictionem, quæ debebatur primogenito ratione primogenituræ, & medio Rebecæ matris, Iacob obtinuisset benedictionẽ, veniens Esau, deferens de venatione à patre petita. cùm putaret se accepturum benedictionem, audiuit à patre, quòd dedisset benedictionẽ Iacob, & esset benedictus. Dicit textus: Auditis Esau sermonibus patris, irrugiit clamore magno, & consternatus est. maledicebat lentis, & crines à capite euellebat, &c. & nisi pater cõsolatus fuisset eum (dicendo, in rore cæli & pinguedine terræ erit benedictio tua) præ angustia mortuus fuisset, &c. Esau significat peccatorẽ, qui lassus, pro coctione ruffa, hoc est parua delectatione, quã præsentat Iacob supplantator, hoc est diabolus, vendit primogenita, & benedictionẽ patris æterni, contraueniendo præceptis Dei, & vadit paruipendens quòd primogenita sua vendiderit, siue quòd peccauerit. Sed cùm erit in die iudicij, vbi erit quæstio de recipiẽda benedictione, quam non habebit, sed loco illius terribilem maledictionem: tunc rugiet clamore maximo. Maledicet lentis siue delectationibus, & consternabitur, & se lacerabit propter venditionẽ & propter negligentiam recuperandi. Quia faciliter poterat recuperare per pœnitentiã, quam facere neglexit. Notandũ ergo & cauendũ ne ita nobis accidat. ¶Tertiũ verbũ huius sententiæ notandũ, est in ignem. Per hoc verbum exprimitur pœna sensus, & afflictiua extrinseca, qua mirabiliter torquebuntur. Si remitterentur ad aliquẽ locũ placidum, haberent aliquã occasionem cõsolationis: sed mittentur in locũ tormẽtorum in ignem, qui inter agentia vehementius agit, sed amplius vt instrumentum diuinæ iustitiæ. Per hæc verba reprobantur illi qui dicunt nõ esse ignem in inferno, & quanuis post diem iudicij, in quo cessabit motus cæli, & per consequens omnes motus & alterationes, non aget naturaliter: aget tamẽ & cruciabit vt instrumentum diuinæ iustitiæ, nõ quidem æqualiter omnes damnatos, sed secundũ diuersitatem

Dan.5. *Naum.3.* *Gene.25.* *Esau benedictione priuatus tristatur.*

Deut.25. Apoca. 18. demeritorum, iuxta illud, Secundũ mensuram delicti erit & plagarum modus. & illud, Quantũ se glorificauit & in deliciis fuit, tantum date illi tormentum & luctũ. Qui delicati sunt, & nõ possunt sustinere modicum calorem in æstate, cõsiderent illud Esa.33. Quis de vobis poterit stare cum igne deuorante, aut quis habitabit (hoc est habitare poterit) cum ardoribus sempiternis? Quartũ verbum notandum, est æternum. heu quale & cuius significationis verbum! Si peccatores bene aduerterent ad huius dictionis significationem, vix possent habere animum siue audaciam peccandi. Notandũ ergo & cauendũ est, ne pro re modica & momentanea delectatione incidamus in ignem æternũ absque aliquo fine. tandiu quandiu deus erit deus, semper erunt in initio, nil diminuetur. Post centum millia annorũ habebunt inchoare. Quando totũ spacium inter terram & supremum cęlum esset repletum granis Sinapi, & in centum millibus annorũ extraheretur vnum solũ granũ, & damnati essent certi quòd post euacuationem omniũ illorum liberarentur, haberent materiam consolationis. Verùmtamen sunt certi quòd post tot & tanta annorum millia habebunt inchoare, & quòd nunquam liberabuntur: ideo hoc verbũ erit eis terribilissimũ. ¶ Quintum verbum huius sententiæ, notandum est: Qui paratus est diabolo & angelis eius. Si damnati mitterentur ad aliquam bonam societatem, haberent occasionem cõsolationis. sed mittentur ad diabolũ & angelos eius, vt sine fine & absque pietate ab eis crudeliter torqueantur variis modis (vt dictum est cùm de pœnis inferni ageretur) ideo hoc verbum generabit illis maximam tristitiam & desperationem. ¶ Notandum tamen quòd non dicit, qui paratus est diabolo & angelis eius, à constitutione mundi: sicut de regno bonorum. ad ostendendũ quod aliter se habet deus ad miserendum, & aliter ad puniendum. Ad miserendum enim ex suo proprio æterno: ad puniendum verò ex temporali peccato. Vnde Esa.30. dicitur: Ab hæri præparata est Thophet, hoc est ruina. Et quanuis ille ignis sit præuisus ab æterno, & ante constitutionem mundi: non est tamen præparatus ab æterno, vel à constitutione mundi, sed ab heri secundum dispositionem creaturę. quotidie autem pręparatur per multiplicationem culpæ, quæ punienda est per dæmones, tortores terribiles. ¶ Resolutoriè igitur damnati hanc sententiam contemplando, maximum cruciatum habebunt: Primo ex aspectu iudicis, qui eis apparebit terribilis: Secundò ex sonitu: quia nunquam fuit tale tonitruum auditũ, qualis erit hæc sententia in auribus damnatorum, iuxta illud: Dominum formidabunt aduersarij eius, & super ipsos in cælis tonabit. Legimus quòd in passione Christi, quando milites furibundè venerunt ad comprehendendum eum Christus eis obuiam veniens, dulciter interrogauit: Quem quæritis? Respõderunt, Iesum Nazarenum. & Christus adhuc dulcius loquens, dixit eis: Ego sum, scilicet Iesus saluator, paratus semper ad saluandum vos. dicit textus, Vt ergo dixit eis, Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. vbi D. Aug. dicit: Quid iudicaturus faciet, qui iudicandus hoc fecit? Si hęc verba, Ego sum, tam dulciter & amicabiliter ad eorum vtilitatem prolata, adeò eos terruerunt, vt non potuerint stare pedes, sed ceciderunt retrorsum: quantò magis illa terribilissima sententia ampliorẽ cruciatum ingeret? ¶ Rationem damnationis allegabit Christus, Esuriui &c. Origenes dicit quòd si improperet eis minora peccata, à fortiori maiora, vt sunt adulteria, rapinæ, homicidia &c. Sed omissio operum misericordiæ exprimitur: Primò, quia illa sunt homini magis connaturalia. Secundò, quia illa includunt charitatem, virtutum reginam. Tertiò, vt appareat quàm iustè negetur reprobis misericordia, cùm illam proximis impendere noluerint. Quartò, vt homines excitẽtur ex his ad opera pietatis. Quintò, ad insinuãdum quòd vniuersa salus nostra & quicquid in nobis est, ex misericordia Dei proficiscitur & pendet. Sextò, quia in illis omnia virtualiter includuntur. Tunc ipsi desperati blasphemãdo respondebunt dicentes: Quando te vidimus &c. Verùmtamen eis exprobrabit, Quandiu nõ fecistis vni de minoribus, nec mihi fecistis.

1.Reg.2. Ioan.18.

Omissio operũ misericordiæ quare exprimitur.

Ver. 2. DE SENTENTIAE EXECVTIONE.

In Add. 3. p.q.89.ar.1 Matth.19.

B

PRolatam sententiam D. Virgo & Apostoli ac alij sancti approbabunt, & dicent quòd sententia Christi est iustissima, & quòd damnati multò maiora demeruerunt, secundum illud: In regeneratione cum sederit filius hominis, sedebitis & vos super sedes, iudicantes duodecim tribus Israël. Tunc verificabitur illud Psal. Lætabitur iustus cùm viderit vindictam. manus suas lauabit in sanguine peccatoris. Si igitur mater misericordiæ & peccatorum aduocata, & omnes sancti eos condemnabunt: ad quem miseri illi recursum habere poterunt? Non ad dæmones, qui executores sententiæ Christi erũt: nec ad alias creaturas, quia (vt dicitur Sap. 9.) Armabit omnem creaturam in vltionem inimicorũ suorum. Non poterunt fugere, quia grauitate mirabili tenebuntur: & ignis conflagrationis eos circundans impediet, ac etiam dæmones. Tunc (vt dicitur Matth.13.) Exibunt angeli (hoc est dæmones, qui erunt executores, vt D. Hiero. dicit) & separabunt malos de medio iustorum. Iustum est enim vt cùm homines peccatores dæmonibus se subdiderint peccando, subiiciantur eis in pœnis. Nec propter illam subiectionem diminuetur dæmonum pœna. Quia in hoc etiam quòd alios torquent, ipsi etiam torquentur. Ibi etiam miserorum societas pœnas non minuet, sed augebit. Executio autem huius sententiæ præfigurata fuit in punitione Dathan & Abiron, ad quos absorbendos (vt dicit Psalmi.) Aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & operuit super congregationem Abiron. Sic post sententiam ministerio dæmonum aperietur terra, & damnati cum igne conflagrationis & purgationibus terræ & maris in infernum detrudentur, vbi erit fletus & stridor dentium. vnde dicit Euangelista: Ibunt hi in supplicium æternum: iusti autem in vitam æternam: ad quam dominus Iesus Christus, qui propter nos in hunc mundum venire, & tanta pro nobis pati voluit, per meritum suæ sacratissimæ passionis nos introducere dignetur, Amen.

Psal.57. Psal.105.

FINIS.

IN DIVI PAVLI APOSTOLI EPISTOLAM AD ROMANOS ILLVSTRATIO, ERVDITISSIMI VIRI MAGISTRI IOANNIS Viguerij Granaten. ordinis Prædicatorum, Theologi Tholoſani, feliciter incipit.

EPITOME TOTIVS EPISTOLÆ AD Romanos, diui apoſtoli mentem indicans.

A EPISTOLA hæc, prima ſui partitione in duas ſcinditur partes, in ſalutationem videlicet, & epiſtolarem tractatum, qui incipit, *Primum quidem, &c.* Tractatus verò epiſtolaris partitur in prologum, & inſtructionem eorum quæ pertinent ad Euangelium. Tractatus incipit ibi *Virtus enim Dei eſt, &c.* Inſtructio autem in quatuor reſoluitur partes, ſecundum quatuor, de quibus idem Apoſto. Romanos inſtruit.

Primò namque edocet diuinæ gratiæ neceſſitatem, quam oſtendit & probat per quatuor prima capita.

Secundò verò in aliis quatuor capitibus ſequentibus manifeſtat diuinæ gratiæ facultatem, virtutem, ac vtilitatem, declarando bona quæ ſecum adfert, & mala à quibus liberat.

Tertiò in nono, decimo, & vndecimo capitibus agit de origine diuinæ gratiæ, & de caſu Iudæorum ab illa, & regreſſu ad eam.

Quartò docet debitum vſum gratiæ in quo vſu docendo expendit quinque capita ſequentia. Ex quibus apparet diui Apoſtoli pſpicua atq; ordinata intẽtio in hac epiſtola ſũmo artificio cõpoſita.

Epitome primi capitis.

IN hoc capite Apoſto. præmittit ſalutationem, in qua deſcribuntur perſona ſalutans, & perſonæ ſalutatæ, ac bona eis optata. Primò deſcribitur perſona ſalutantis, ex nomine, conditione, dignitate, officio prædicandi Euangelium: quod commendatur ex authoritate quam habet ex parte com
B mittentis, ex antiquitate, ex infirmitate, dignitate miniſtrorum & teſtium, modo tradendi, & bonis in Euangelio denunciatis, quod pertinet ad Euangelij materiam ſiue obiectum quod eſt Chriſtus, qui commendatur ex duplici origine, ſcilicet ęterna, & temporali, ex dignitate prædeſtinationis, & virtutis, & deinde ſubiungit effectum. Commendatur pariter ex liberalitate duplicis muneris communis, ſcilicet ſpecialis, ex vtilitate, ex amplitudine, plenitudine poteſtatis, & ex poteſtate ſuper illos quibus ſcribebat. Conſequenter in ſalutatione deſcribuntur perſonæ ſalutatæ ex loco, ex gratia, cuius origo quæ eſt dilectio præponitur & ſubiungitur vocatio. Poſtremò in ſalutatione deſcribuntur bona quæ eis optat ſcilicet amplior & abundantior gratia & pax & cauſa illorum.

Secundò ibi *Primum quidem, &c.* per modum prologi incipit epiſtolarem tractatum, in quo vt eos ad quos ſcribit, reddat beneuolos & attentos, oſtendit affectum ſuum ad eos, ex gratiarum actione de bonis eorum, ex oratione quam pro eis abſque intermiſsione ad Deum fundebat, & ex deſiderio viſitandi eos. Deinde exponit duplicem deſiderij ſui cauſam, vtilitatem ſcilicet & mutuam conſolationem, & ne deſiderium eius appareat vanum, ſubdit propoſitum exequendi illud. Subiungit duplicem propoſiti cauſam, vtilitatem ſcilicet & debitum, concluditque promptitudinem voluntatis, & excludit impedimentum promptitudinis erubeſcentiam.

Tertiò ibi *Virtus enim Dei eſt, &c.* incipit narrationem & inſtruere eos de his quæ pertinent ad doctrinam Euangelicam, in qua ſe ſegregatum prædixerat, declarando quid ſit Euangelium, ſubiungendo fructum eius, qui eſt ſalus credentium. Poſtmodum aſsignàt rationem, & probat eam authoritate ſcripturæ. Deinde aſtruit gratiam Dei & doctrinam Euangelicam eſſe neceſſariam ad ſalutem, ex ira & pœna, quam ſcientes & negligentes conſequentur, declarans veritatem Dei fuiſſe à Gentibus cognitam, & quo authore, & per quem modum.

C Quartò ibi, *Vt ſunt inexcuſabiles,* oſtendit gentiles habita cognitione veritatis fuiſſe obnoxios culpæ, in Deum & proximum, eorúmque culpam inexcuſabilem, cum non fuerit ex ignorantia. Oſtẽdit inſuper quod ex culpis præcedentibus fuit in eis ignorantia craſſa ſubſecuta.

Quintò ibi, *Propterea tradidit illos Deus, &c.* manifeſtat culpam eorum pœnæ correſpondentem: quia ex eo quod contra diuinam naturam peccauerunt, ad hoc redacti ſunt vt contra propriam naturam peccarent. Deinde circa peccatum iniuſtitiæ circa proximum, enumerat peccatorum actualium differentias, radices, ac nocumenta, occulta, & manifeſta in generali & ſpeciali, concludens eos eſſe ſubiectos diuinæ vindictæ, quam conſiderare & intelligere neglexerunt.

Expoſitio literalis primi capitis.

PAulus Latinè modicus, Græcè pacificus, Hebraicè quietus dicitur. *Seruus*.i.humilis ac volun- D
Rom.1.8.c tarius famulus, seruitute amoris & non timoris seruilis, exequens iussa & consilia *Iesu*, id est,
Luc.1.c saluatoris, siue filij Dei incarnati. *Christi*, id est, mesiæ spirituali vnctione vncti præ participibus
Psal.44.b suis, ad redemptionem humani generis faciendam consecrati. *Vocatus.* æterna electione & tempo-
rali missione speciali. *Apostolus*, id est, missus vel nuncius ad docendum, prædicandum, miracula
Gala.1.c in confirmationem doctrinæ faciendum, & ad populum gubernandum. *Segregatus*, id est, selectus
Act.13.a ab vtero synagogæ, in qua quasi mortuus fuit, ac etiam ab infidelibus per conuersionem ad Chri-
stum, & ab aliis discipulis per diuinam electionem. *in Euangelium*, id est, in bonam annunciationem
æternorum & incorruptibilium bonorum, remissionis peccatorum, & eorum quæ ad gratiam &
gloriam pertinent, prout sunt virtutes & sacramenta *Dei*, id est, primi omnium creaturarum vni-
Esa.2.a uersalis principij, prouisoris & gubernatoris. *quod ante promiserat.* Deus pater. *Per prophetas*, id est,
Act.10.g videntes, quibus reuelauerat *suos* non hominum, qui loquuntur secundum visionem cordis sui,
1.Reg.9.b neque demonum, qui ad decipiendum loquuntur. *in scripturis sanctis*, id est, spiritu sancto inspiratis
Hiere.23.b & scriptis. *de filio suo*, scilicet naturali per æternam generationem. *qui factus est ei*, scilicet Deo ex
Abac.2.a
2.Pet.1.d tempore filius. *ex semine Dauid*, prout ei promiserat. *secundum carnem*, id est, secundum corpulentam
Psal.2.b carnis substantiam, & nō secundum carnalem generationem: sed secundum spiritus sancti obum-
Psal.121.b brationem. *Qui.* scilicet filius Dauid secundum carnem potentia virtutis à patre & spiritu sancto,
Luc.1.d ac à seipso secundum diuinitatem. *prædestinatus est*.i. ab æterno præuisus & specialiter destinatus, vt
eius humanitas per vnionem hypostaticam in esse personali filij naturalis in eodem supposito sub-
stentaretur, & existentiam haberet, & ideo filius Dauid nominaretur, & esset filius Dei. *in virtute*,
id est, in potentia infinita & coëqualis quod apparet. *secundum spiritum sanctificationis.* id est, per hoc
quod dat spiritum sanctificantem: sanctificare enim est proprium diuinæ virtutis, apparet etiam,
Leuiti.20.b quod sit coëqualis patri in virtute. *ex resurrectione mortuorum*, quæ etiam est signum diuinitatis. *Iesu
Mat.27.f Christi.* qui seipsum & alios ressuscitauit, & ideo mortui dicuntur esse Christi Iesu, quia ab ipso sunt
ressuscitati, sicut infirmi alicuius medici qui ab ipso sanantur, specialius tamen illi qui in domino E
Apo.14.c moriuntur, quia ad instar resurrectionis Christi resurgent glorificati. *Domini nostri.* qui nos magno
1.Cor.6.d precio redemit, & cui data est omnis potestas & nomen super omne nomen. *Per quem accepimus gra-
Matt.28.d
Philip.3.b tiam*, id est, remissionem peccatorum, adoptionem filiorum, & ius ad gloriam. *Et apostolatum*, id
est, authoritatem docendi, prædicandi, & in cōfirmationem doctrinæ, miracula faciendi, ac etiam
populum gubernandi. *Ad obediendum fidei*, id est, ad hoc quod faciamus obedire fidei: hoc est præ-
Gala.2.b ceptis Dei & reuelatis à Christo. *In omnibus gentibus.* mihi specialius commissis. *pro nomine eius*, sci-
Act.9.c licet dilatando, *in quibus*, id est, in quorum numero. *estis & vos*, scilicet Romani sub Apostolatu
Roma.16.c meo comprehensi. *vocati Iesu Christi*, id est, à Christo, vt sitis Iesu Christi filij adoptiui. *Omnibus qui
Romæ sunt*, scilicet fidelibus tam ex iudaismo quàm gentilitate conuersis. *dilectis Dei*, id est, à Deo.
vocatis, vocatione interiori & exteriori. *sanctis*, id est, ad sanctificationem, vt essetis mundi & san-
cti. *Gratia vobis & pax*, id est, peccatorum remissio, cum Deo reconciliatio, operum acceptatio,
filiorum adoptio, tranquillitas mentis, & ius ad gloriam regni celestis, vobis sit & detur. *à Deo pa-
tre, & domino Iesu Christo.* & ex consequenti à spiritu sancto, qui est nexus, vnio & amor patris &
filij, cui gratia & charitas attribuuntur.

Secunda pars. I. C.

Iacob.1.c PRimum *quidem gratias ago.* Ne sim aut videar ingratus. *Deo*, à quo omne datum optimum, &
Gene.15.a omne donum perfectum, *meo*, id est, quem meum facio, cum sit merces & fortis protectio mea.
Psal.70.a *per Iesum Christum*, id est, per meritum Iesu Christi. *pro omnibus vobis.* tam ex iudaismo quàm ex gen-
& 120.b
Rom.3.a tilitate conuersis, vos saluos esse cupiens, congratulans vobis eò quod. *fides vestra annunciatur*, id est,
Heb.6.d diuulgatur, & magnus rumor de illa est. *in vniuerso mundo*, id est, in maiori parte mundi Romano
imperio subditi, vel in vniuerso mundo nunc reperto. *Testis enim*, scilicet certus & occulatus ve-
rax & infallibilis, quem nihil latet, & qui mentiri non potest. *mihi est Deus.* cuius testimonio &
Hiere.29.c iudicio omnia aguntur, qui est testis & iudex omnium. *cui seruio.* per cultum latriæ. *in spiritu meo*,
id est, non solum exteriori corporis seruitio, sed præcipuè interiori secundum spiritum. *in Euange-
lio filij eius*, id est, per filium eius tradito & prædicato, ac mihi iniuncto & commisso. *quod sine in- F
termissione*, id est, quandocunque oro statutis temporibus. *memoriam.* scilicet specialem. *vestri facio.*
scilicet coram Deo. *semper in omnibus orationibus meis.* quas scilicet facio propter vtilitatem commu-
nem, quæ ex vestra conuersione prouenit. *obsecrans*, id est, per sacra orans & quærens. *si quo modo*,
id est, si aliquo modo vel aliqua via aut occasione in hyeme vel in æstate. *prosperum iter habeam in vo-
luntate Dei*, id est, per voluntatem Dei, cui nos cōformare tenemur. *veniendi.* scilicet Romam. *ad vos.*
Mat.6.b vt affectum meum ostendam vobis. *Desidero enim*.i. ex feruenti affectu cupio. *videre vos.* & esse vobis
præsens. *vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis*.i. vt vos alicuius gratiæ spiritualis mihi datæ par-
ticipes faciam, prædicando, & officium Apostolatus mei exercendo. *ad confirmandos vos.* scilicet in
Roma.16.g fide & mutua dilectione. *id est simul consolari in vobis.* mutua collocutione. *per eam quæ inuicem est fidem
vestram atque meam.* in qua conuenimus & vnanimes sumus: de qua vnitate mutuam accipiemus
læticiam & consolationem. *Nolo autem vos ignorare fratres.* quod. s. solummodo desiderem videre
vos, sed etiam quod sine *quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc.* variis scilicet
impedimentis, & officij mei occupationibus, iter nostrum ad vos impedientibus, *vt aliquem fru-
Ioan.4.e ctum*, scilicet spiritualem. *habeam in vobis, sicut & in cæteris gentibus*, quibus scilicet Euangeliū (prout
1.Corin.9.c tenor) prædicaui. *Græcis enim ac Barbaris*, id est, doctis & mundanis rationibus eruditis, & indoctis
siue igno

A ſiue ignorantibus,ac etiam notis & ignotis , familiaribus & extraneis. *ſapientibus & inſipientibus,*
id eſt,his qui ſapientia & ratione vtuntur,& his qui barbara ferocitate irrationabiliter viuunt *debi-* 1.Cor.9.c
tor ſum. ex officio Apoſtolatus mei quod libēter exercere cupio. *Itaque quod in me promptum eſt vobis*
qui Romæ eſtis. in nobiliori & excellētiori totius orbis vrbe.*euangelizare*.i.bonā Chriſti doctrinā an-
nunciare paratus ſum.*Non enim erubeſco*,neq; formido annunciare & toti mūdo palā facere.*euāgeliū.*

Tertia pars. I. C.

VIrtus enim Dei eſt,id eſt virtutem Dei, quæ Chriſtus eſt,in ſe continet,& manifeſtat,*in ſalutem omni credenti*,id eſt,ad ſaluandos omnes credentes,ad hoc enim Chriſtus venit,& euangelium an- 1.Corin.1.c
nunciari iuſſit,vt ſaluum faceret quod perierat. *Iudæo primum* Quia ſalus ex Iudæis eſt, & quia illis Luc.19.b
Chriſtus promiſſus fuit.*& Græco*.i.gentilibus, quos Deus ex ſua miſericordia ad Euangelium filij Mar.vl.d
ſui vocauit.*Iuſtitia enim Dei,* id eſt gratia Dei per quam homo gratis iuſtificatur, vel Chriſtus qui fa- Ioan.4.e
ctus eſt iuſtitia Dei, eò quod ſatisfecit ei pro peccatis noſtris. *reuelatur ex fide*,ſcilicet antiquorum pa Gen.15.c
trum veteris legis qui crediderunt.*in fidem,* ſcilicet modernorum noui teſtamenti . Non quod ſint Roma.14.b
plures fides ſpecie diſtinctæ,alia antiquorum,alia modernorum: ſed vna tantum, quia vnum eſt fi- Rom.3.d
dei noſtræ, & antiquorum obiectum formale,& inuariabile,à quo habitus fidei ſpeciem accipit, & Eſa.53.a
non materiali, quod eſt res credita, quæ per diuerſas differentias temporis præteriti vel futuri, vel Ephe.4.a
ſecundum reuelata plura, vel pauciora quæ ſe tenent ex parte ſubiecti materialis, variatur ex parte
credentium . Non autem formale,quod eſt reuelatio diuina de his quæ pertinent ad ſalutem per
Chriſtum.Nam reuelationi eius infallibili fides antiquorum adhærebat & noſtra etiam adhæret,ſi-
cut ſcriptum eſt. *Iuſtus autem ex fide viuit,* ſcilicet vita gratiæ, non tamen effectiuè , aut formaliter, Abac.2.
quia primum eſt à Deo principaliter, & à ſacramentis & miniſtris inſtrumentaliter, & ſecundum à Gala.2.d
gratia formaliter & denominatiuè,& à fide directiuè.*Reuelatur enim,* id eſt,etiam in Euangelio ma-
nifeſtatur *ira Dei de cœlo,* id eſt,vindicta ſiue punitio,quæ eſt pars iuſtitiæ diſtributiuæ.*De cœlo,* id eſt,
quam Deus qui ſpecialius, per manifeſtationem gloriæ ſuæ eſt,& habitat in cœlo, effundet & mit-
B tet in terram, vel de cœlo venturi ad iudicium. *ſuper omnem impietatem,* id eſt ſuper omnia peccata
quæ ſunt directè contra Deum (qui eſt principalis & ſummus parens omnium) commiſſa vel com Matth.6.c
mittenda. *& iniuſtitiam,* id eſt, ſuper omnia peccata contra proximos commiſſa vel committen- Matt.25.c
da : per quæ læditur iuſtitia , per quam homines conueniunt, & pacificè conuiuunt , & ſibi inui- Matt.23.b
cem communicant. *Hominum eorum qui veritatem Dei,* id eſt, veram cognitionem de Deo. *in iuſtitia*
detinent. quaſi captiuam & ligatam per iniuſtitiæ affectum , quo ligamine impeditur , ne homines
ſecundum ſuam naturam in bonum inducat. *quia quod notum eſt Dei,* id eſt, illud quod cognoſci-
bile eſt de Deo per rationem naturalem. *manifeſtum eſt in illis,* ſcilicet hominibus , qui illam veram
Dei cognitionem in iniuſtitia detinent . *Deus enim illis manifeſtauit.* infundendo lumen interius, &
ſigna ſuæ ſapientiæ proponendo exterius , per ſenſibiles creaturas , in quibus , prout in quodam
libro cognitio Dei legeretur. *Inuiſibilia enim ipſius,* ſcilicet eſſentia ipſius. *Dei.* & ea quæ ad ipſum
pertinent, vt ſunt bonitas, ſapientia , & alia huiuſcemodi quæ à nobis clarè videri non poſſunt,
nec etiam ab angelis. *A creatura mundi,* id eſt, à creatione mundi , vel ab homine , qui dicitur om- Iob.1.c
nis creatura , quia ſimilitudinem habet cum omni creatura. *per ea quæ facta ſunt,* id eſt, per creatu- Marc.vl.d
ras, ſi eas homo rectè & diligenter conſideret. *intellecta conſpiciuntur,* id eſt, intelligi & intellecta
percipi poſſunt, vel intellecta, id eſt, intellectu & non ſenſu conſpici poſſunt, qua ſenſus niſi cir-
ca res ſenſibiles ferri non poteſt. *ſempiterna quoque eius Virtus,* id eſt, omnipotentia , quæ eſt abſque Sap.13.a
principio & fine. *& Diuinitas,* id eſt, ſuperexcellens & infinita natura eius, quæ per ſimilitudines
in creaturis repertas intelligi & conſpici poteſt , quo ad vnitatem , & quantum ſufficit homini,
ſecundum finem naturalem , ad quem homo ex natura ſua ordinatur , qui eſt bonum , honeſtum,
& ſic cognouerunt vel cognoſcere potuerunt Deum, tanquam primum omnium rerum princi-
pium, effectiuum, conſeruatiuum, & gubernatiuum : & tanquam vltimum finem naturalem ad
quem omnia ordinantur.

Quatra pars. I. C.

ITa vt ſint inexcuſabiles. Cum non peccauerint ex ignorantia, aut infirmitate,concupiſcentiæ, vel
C metus: ſed ex malitia,quæ nullo modo excuſat, ſed accuſat: *quia cum cognouiſſent Deum.* ſuperemi-
nentem, & vt dictum eſt tanquam primum principium , & vltimum finem , ac ſummum bonum,
vnde debebant ei gloriam & honorem. quæ ſuperexcellentibus,& gratiarum actionem,quę bene-
factoribus debetur, & tamen *non ſicut Deum,* id eſt, vt vniuerſalem gubernatorem & prouiſorem.
glorificauerunt, id eſt,non coluerunt,gloriam & honorem ei exhibendo , & omnia tanquam in vlti-
mum finem reducendo,nec eius maieſtatem publicè prædicando. *aut gratias egerunt,* id eſt, non re-
cognouerunt bona quæ habebant , ab ipſo eis aduenifſe: ſed ingenio ſuo virtutique ſuæ attribuen-
tes. *Euanuerunt in cogitationibus ſuis,* id eſt, in res vanas inſtabiles & inutiles ſuas cogitationes appli-
cuerunt,ex quo ſequutum eſt,quod *obſcuratum eſt inſipiens cor eorum,*id eſt,intellectus eorum lumine
ſapientiæ priuatus,& tenebris ignorātiæ ac errorum obſcuratus,& ſimul inſipiens factus eſt. *dicen-*
*tes ſe eſſe ſapientes,*id eſt,ſapientiam non Deo,ſed ſibi,& à ſemetipſis aſcribentes. *ſtulti facti ſunt,*id eſt, Eſa.5.e
ſtulta multa contra gloriam Dei egerunt. *Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei,* id eſt, gloriam Hiere.10.c
qua homo debebat glorificare Deum : & cultum latriæ ei debitum exhibere , aliis exhibuerunt, Hiere.10.c
vel gloriam qua Deus glorioſus in ſe eſt & incommunicabile nomen Deitatis communicando. *in*
*ſimilitudinem imaginis.*i.in ſimilitudinem alicuius rei per modum imaginis ab aliquo expreſſe,quam Gene.1.d
conſtat eſſe poſteriorem re cuius eſt imago: & ſic conuerterunt primū in vltimū.*corruptilis hominis.*i.

tranſtulerunt gloriam Dei, non ſolum in hominem qui eſt ad imaginem Dei: ſed quod peius & ab- D
hominabilius eſt, ad ea quæ ſunt infra hominem, puta *Volucrum.* quantum ad volatilia. *& quadrupe-*
dum. quantum ad greſsibilia. *& Serpentum.* quantum ad reptibilia. *Propter quod tradidit eos Deus.* i. la-
bi permiſit. *in deſideria cordis eorum.* i. vt ratio eorum ſubderetur affectibus ſenſualitatis, tãquam cru-
Gene. 4. a delibus dominis contra naturalem hominis ordinem, cuius ratio debet dominari appetitui ſenſi-
bili. *vt contumeliis.* i. turpibus & immundis actibus. *afficiant,* id eſt, inficiant. *corpora ſua in ſemetipſis,* id
Hiere. 9. d eſt, non quaſi ab aliis coacti, puta à barbaris, ſed à ſemetipſis propria ſponte hoc agebant. *Quia com-*
mutauerunt veritatem Dei in mendacium. i. veram Dei cognitionem quam à Deo acceperunt, peruerſa
ratione ad falſa dogmata conuerterunt. *Idola.* deos eſſe docentes, vel diuinitatis naturã quæ eſt ipſa
Ioan. 14. a Dei veritas per eſſentiam, attribuerunt idolo, quod eſt mendacium, cum non ſit Deus. *& coluerunt.*
interius cultu latriæ. *& ſeruierunt.* exterius ſacrificia & oblationes, ac exteriorem corporis reueren-
tiam exhibendo. *creaturæ potius quàm creatori, qui eſt benedictus.* i. cuius bonitas eſt manifeſta. *in ſecula*
ſeculorũ. quia eius bonitas eſt ſempiterna ab alio nõ dependẽs. *Amen.* quod idẽ eſt quod verũ vel fiat.

Quinta pars capitis.

P*Roptere a tradidit illos Deus.* Indirectè. ſ. permittendo, ſed non inducendo. *in paſsiones ignominiæ.* id
eſt, quæ non ſunt nomine dignæ, propter turpitudinem. *Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalẽ*
vſum, ſcilicet viri. *in eum vſum qui eſt contra naturam. Similiter & maſculi.* Immutauerunt naturalem v-
ſum. *Nam relicto naturali vſu fœminæ: exarſerunt in deſideriis ſuis, maſculi in maſculos turpitudinem operantes,*
quam oportuit. i. retributionem, vindictam & pœnam. *& mercedem.* i. conuenientem & correſpon-
tem culpæ eorum ſecundum ordinem iuſtitiæ: ex qua debitum erat vt qui Dei naturam iniurioſi
fuerant, id quod ſibi proprium eſt, creaturis attribuendo, in ſui natura contumelioſi exiſterent. *er-*
Iob 22. c *roris ſui in ſemetipſis recipientes. Et ſicut non probauerunt Deum habere in notitia,* id eſt, vt liberius peccarẽt,
Pſal. 93. b non approbauerunt, vt ipſi haberent Deum in ſua notitia, quem habere poterant, ex his quæ facta
ſunt, vel ipſi non probauerunt, nec iudicauerunt, quod Deus haberet in notitia ſua, ſiue cogno-
ſceret facta hominum, dicentes, Cardines cæli perambulat, nec noſtra conſiderat. ideo *Tradi-* E
Iob 22. b *dit eos Deus.* i. labi permiſit. *in reprobum ſenſum.* interiorem ſine intellectum, vt reprobandum iudiciũ
de agendis haberent. *vt faciant quæ non conueniunt,* id eſt, ea quæ à recta ratione diſcordant. *repletos*
omni iniquitate, id eſt, pleni omni verſutia contra æquitatem, *malitia, fornicatione, auaritia, nequitia, ple-*
nos inuidia, contentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, in-
uentores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos. in inceſſu, ſtatu & habitu. *ſine affectio-*
ne abſque fœdere, id eſt, promiſſorũ obſeruatione *ſine miſericordia: Qui cum iuſtitiam Dei cognouiſſent, non*
intellexerunt, id eſt, actu intelligere & conſiderare noluerunt. *quoniam qui talia agunt digni ſunt morte,* id
eſt, ſeparatione animæ à corpore, & primo principio & ſummo bono. *Non ſolum qui ea faciunt: ſed e-*
tiam qui conſentiunt facientibus. directè inducendo, approbando, laudando, auxilium, & fauorẽ præ-
ſtando, non reſiſtendo, aut ſupportando.

COMMENTVM IN CAPVT primum.

Tex. *Paulus ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus, ſegregatus in euangelium.*

APOSTOLVS hanc orditur epiſtolam, quemadmodum & cæteras à ſalu-
tatione: in qua præmittit perſonam ſalutantem, quam deſcribit ex quatuor.
Primo ex nomine, quod eſt Paulus, qui etiam ante ſuſceptum Apoſtolatus
officium dicebatur Saulus. De huiuſmodi Pauli & Sauli nominibus variæ
Act. 13. ſunt expoſitorum opiniones, eò maximè quod nuſquam legatur Apoſto. ſe
Saulum nominaſſe: ſed ſolum Paulum: quanuis D. Lucas eum ante conuer-
Act. 13. b ſionem pluries, poſt conuerſionem verò bis duntaxat Saulum nominauerit.
D. Ambroſius dicit nomen Saulis in Pauli nomen, poſt baptiſmum fuiſſe
diuinitus commutatum: quemadmodũ tam in veteri quàm nouo teſtamento legimus, quædã ve- F
terũ nomina fuiſſe diuinitus cõmutata, vt Abrã in Abrahã, & Iacob in Iſraël. & Simon in Petrum.
Gene. 7. a b Sic Saulus in Paulum, ne minus haberet Saulus quàm Simon. Alij verò autumant nomen Pauli illi
Gene. 22. f fuiſſe aduentitium, & quidam illorum ex electione ipſius, propter myſterium, & nominis ſignifi-
Ioan. 1. f cationem, vt ex Sauli nomine, quod ſuperbum, & inquietum ſignificat, vocaretur Paulus, hoc eſt
modicus ſiue humilis, pacificus, & quietus. Vbique enim poſt conuerſionem ſuam humiliter, ab-
iectè, & manſuetè ſe habuit, & ſe blaſphemum, contumelioſum, abortiuum, Apoſtolorum mi-
1. Timo. 1. c nimum, Apoſtolatúſque officio indignum nominauit D. verò Hierony. à Paulo Sergio procon-
1. Cor. 15. a ſule (quem apud Cyprum conuertit, qui Paulus Sergius tandem Narbonam veniens eam ad fi-
dem reduxit, in cuius honorem celebris ac collegialis Eccleſia ibi dicata eſt) Pauli nomen aſ-
ſumpſiſſe profitetur: prout Scipio debellata Carthagine in Aphrica, Aphricanus eſt nuncupatus.
Origenes autẽ cum à puero, hoc eſt à circuncíſione, in qua pueris imponebantur nomina, binoni-
mũ fuiſſe dixit. Saulum ſcilicet & Paulum nuncupatum, quod probat, ex illa copulatiua D. Lucæ
dicentis, Saulus qui & Paulus: Nam ſi nomẽ mutaſſet, Lucas dixiſſet Saulus qui poſtea Paulus, erat
enim Apoſtolus ex Hebræis Hebræus de tribu Beniamin, apud quos nomen Saulis, qui primus rex
Iſraël ex illa proceſſerat celebre erat: & quia natus fuit in Tarſo nobiliſsima & Metropoli Ciliciæ
ciuitate,

A ciuitate, Romanorum ditioni subdita, apud quos Pauli nomē longo ante tempore vsurpatum celebre erat, à patre suo Paulus fuit nominatus, quod nomen post conuersionem propter mysterium & significationem vt dictum est, peculiariter elegit, se Paulum semper nominans. Ex sacris enim literis & aliis Romanorum hystoriis multos pluribus nominibus nuncupatos legimus, prout Salomō qui & Idida dictus est, & Sedechias Ioachim, Osiásque Azarias, & Iason Menalcus, Matthęus, *Mat.9.a.* verò leui, & Thadeus Lesbeus, Paulus Æmilius, Marcus Tullius Cicero. Ego controuersiam hanc *Luc.5.f.* arbitror magis laboriosam quam vtilem: ideo relictis opinionum confutationibus Origenis opi- *Matt.10.a.* nionem iudico esse verisimiliorem, nullam tamen aliorum reprobo.

Secundò, describit personam salutantis ex conditione cum dicit *seruus.* seruilis conditio abiecta est, si absolutè consideretur: Nempe cum sub maledicto pro peccato impietatis indicta fuerit Chā à Noë, qui euigilatus à domino, perpendens eam quā ei Cham verenda eius discooperta fratribus iudicando fecerat, ait. Maledictus puer Chā, Seruus seruorum erit. Redditur tamen hæc conditio *Gene.9.d.* laudabilis ex hoc quod additur *Iesu Christi,* cui omnes seruire & famulari debent, cum sit omnium Dominus & Deus, qui pro famulatu seruis suis regnum cœlorum liberaliter impartitur: eam ob rem dicitur, Seruire Deo regnare est. Hac adiunctione Aposto. mutationem dexteræ excelsi in se factam exprimit: quia ex persecutore factus est vas electionis, vt qui hactenus inimicus & acerrimus hostis erat, eorum qui hoc nomen inuocabant, sic repente mutatus est, vt se seruum eius profiteatur, ad hoc vt nomen eius velut honorificum velit omnibus esse persuasum. Nec se seruum nominando aduersatur dicto Christi dicentis, *Iam non dicam vos seruos, sed amicos,* nec sibiipsi, qui dixit, *Ioā.15.b.* *Non accepistis spiritum seruitutis in timore, &c.* Nam hoc propter humilitatem fecit, sequendo consi- *Rom.8.c.* lium Christi qui dicebat. *Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sumus.* In sacris *Luc.17.c.* etiam literis, duplex seruitus inuenitur: vna coacta, quæ ex timore pœnæ proficiscitur, & talis est despectibilis & sub maledicto. Altera est, quę ex amore progreditur, cum ex dilectione prodiit obsequium, & hæc seruitus est commendabilis, diciturque seruitus amoris & humilitatis: tali serui-

B tute se nominat Apostolus seruum. Reliqua verò quæ ad seruitutem & libertatem Christianam pertinent in sexto huius Episto. capite amplius prosequemur: nunc circa nomen Iesu Christi, quod primo occurrit exponendum, parum insistamus.

Hoc nomen IESVS (vt Theologi dicunt) nomen est diuinitatis ad humanitatem relatæ & sic hoc nomen Iesus idem sonat, quod filius Dei incarnatus siue homo factus, verbum enim, id est, fi- *Ioā.1.ā.c.* lius Dei caro factum est, hoc est humanam carnem siue humanitatem assumpsit. Hoc nomen D. Virgini antequam conciperet, per Gabrielem fuit reuelatum, & vt Christo filio suo tanquam pro- *Luc.1.c.* prium imponeret, iussum. Hoc nomen etiam idem Gabriel D. Ioseph virum Mariæ alloquens, in- *Matth.1.c.* terpretatus est dicens. Pariet autem filium & vocabis nomen eius Iesum, ipse enim saluum faciet populum à peccatis eorum. vnde effectu & fine saluator dicitur & interpretatur. De illius effectu tota veteris & noui Testamenti series referta est. Ipse enim de se dicit. Venit enim filius hominis *Luc.19.d* saluum facere quod perierat: & Aposto. Christus Iesus venit in hunc mundum vt peccatores sal- *1.Timoth.d* uos faceret, & alibi: saluatorem expectamus Iesum Christum, & D. Petrus. Nec enim aliud nomen *Philipp.3.d* est sub cœlo datum hominibus, in quo nos oporteat saluos fieri, & in Actibus Aposto. dicitur. *Act.4.c* Huic omnes prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum, accipere per nomen *Act.10.g* eius, omnes qui credunt in eum: & Esa. Ecce rex tuus venit tibi iustus & saluator. Et Oseas in per- *Esaiæ 62.d* sona eius ait. Et saluator non est præter me: & Dauid, Saluabit nos propter nomen suum, & in *Oseæ.13.b* innumeris aliis locis salus eius nunciatur. Indicibilem huius nominis efficaciam declarat Christus dicens: In nomine meo demonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si morti- *Marc.vlt.d* ferum quid biberint, non eis nocebit. Super ęgros manus imponent, & bene habebunt. Hanc huius nominis efficaciam professi sunt Apostoli se experientia didicisse, dicentes, Domine in no- *Luc.10.c* mine tuo demonia subiiciuntur nobis. tanta est huius nominis efficacia, vt non solum à dilectis Christi discipulis prolatum effectum habeat, verum etiam si proferatur à peccatoribus & incredulis. Vnde D. Ioan. dixit Christo: magister inuenimus quendam in nomine tuo eiicientem de- *Luc.9.f* monia qui non sequitur nos & prohibuimus eum, quam prohibitionem reprehendit Christus

C dicens. Nolite prohibere, ac si diceret: Nomini meo tanta data est facultas, vt etiam ab infidelibus prolatum vim habeat. Vnde legimus in Actibus Apostolorum. Tentauerunt autem quidam ex *Act.19.c* circumeuntibus exorcistis inuocare super eos qui habebant spiritus malos nomen Domini Iesu dicentes, Adiuro vos per Iesum quem Paulus prædicat. Sequitur. Erant autem cuiusdam Iudæi nomine Scæue principis sacerdotum septem filij qui hoc faciebant. Huius nominis virtus prænunciata est à Moyse & filiis Israel hymnum Domino decantantibus & dicentibus, omnipotens nomen eius. Salomon quoque dicit, hoc nomen esse turrim fortissimam, ad quam confugiens sal- *Prouer.8.b* uabitur. Dauid pariter dicit hoc nomen in omnibus suis periculis, & peragendis negociis auxi- *Psal.45.a* lio sibi fuisse. Non abs re ergo orthodoxi & sancti patres maximè D. Bernardus in canticis, per- *D.Bernar.* suadet omnes fideles hoc nomen debere impressum habere in pectore, mente & ore. Si per ocium liceat videre Bernardinum de Bustis in 5. parte marialis sermone 11. Multa de hoc nomine congesta, ad ædificationem populi reperies.

Hoc nomen Christus Græcum est, & Hebraicè dicitur Messias, Latinè verò vnctus, chrismate *Psal.44.b* siue vnctione non visibili sed spirituali & intelligibili, qua vnxit eum Deus oleo letitiæ præ parti- *17 de ciuit. Dei.c.16.* cipibus suis, vt D. Augu. ait. Hoc nomen (Christus) secundum Haymonem est adiectiuum, & fuit *1.Reg.10.a* olim commune Sacerdotibus, Regibus, & prophetis. Saul enim & Dauid vncti fuerūt à Samuele, *& 16.c*

Leuiti.8.b ideo Dauid pluries vocauit Saul Christum Domini: Aaron etiã prius vnctus fuit sacerdos à Moyse, D
3. Reg. 19.c Helisęus pariter vnctus fuit in prophetam ab Helia. Vngebantur autem, vt Deo dicarentur ad certa
Para. 16. b eius munera. Propter huiuscemodi dedicationem prohibuit Deus eos tãgi, siue eis violentiam in-
Ps.104.b ferri, aut iniurias irrogari. Nolite inquit tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite mali-
Zach.2.c
Luc.10.c gnari, declarátque per Zachariam iniuriam illis illatam, sibi inferri dicens, Qui tangit vos, tangit pupillam oculi mei. & Christus de Apostolis dicit, Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit me
Ioan.1.b spernit. Veruntamen hoc nomen Christus, factum est Domino Iesu proprium superabundantem excellentiam suæ vnctionis, dedicationis, & consecrationis, cum fuerit vnctus & dicatus per vnionem hypostaticam in filium Dei, ex cuius vnctionis plenitudine omnes accepimus. Hoc nomen Christus vt D. Thom. ait, est nomen humanitatis relatæ ad diuinitatem personæ filij Dei, qui eam assumpsit, & sic significat filium hominis deificatum per hypostaticam vnionem, & ideo ediuerso se habet ad nomen Iesu, quod est nomen deitatis relatæ ad humanitatem. Vtrunque tamen personam diuinam significat, & supponit pro ea, quanuis promiscuè accipiatur pro homine, hoc est secundum naturam humanam, & quandoque pro Deo secundum naturam Diuinam, quod ex adiacentibus terminis coniici potest. Ex præmissis confutatur error Fotini, qui vt D. Ambro. hic ait, propter zelum legis non erubuit Iesum negare deum.

Tertio describit personam salutantem ex dignitate, cum dicit, *vocatus Apostolus*, Apostolus nãque interpretatur missus, quia Apostoli fuerunt à Christo missi, vt vice eius fungerentur in terris:
Ioan.6.c & secundum hãc interpretationem, Christus potest dici Apostolus, cum fuerit à patre missus. Vn-
Heb.3.a de legimus. Considerate Apostolum & pontificem confessionis nostræ Iesum, & quia ipse misit
Luc.6.b Discipulos. Ideo vocauit eos Apostolos. refert enim D. Lucas, quod Christus vocauit discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, quos Apostolos nominauit. D. verò Matth. addit, quod post conuersionem Samaritanorum venientium ad se ad dictum mulieris, dixit discipulis suis, videte regio-
Matt. 10.b nes, quoniam iam albæ sunt ad messem. Deinde subiunxit, Messis quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum messis, vt mittat operarios in messem suam. In quibus verbis osten- E
Matt.10.a ditur congruitas, & necessitas institutionis Apostolorum quos post modum instituit, dando potestatem, & designando officium, refert enim D. Matth. quòd dedit duodecim Apostolis potestatem spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent eos, & curarent omnem langorem, & infirmitatem, & nominauit eos Apostolos, & enumeratis illorum nominibus misit eos: & post pauca dixit, Euntes autem prædicate dicentes, quia appropinquabit regnum cœlorum: Mortuos suscitate, leprosos mundate, demones eiicite, &c. Ex præmissis apparet veritas interpretationis Apostolatus, & eius institutio, atque potestas: quia ad eiiciendum demones, suscitandum mortuos, & sanandum omnem langorem: & sic super animam & corpus potestatem habebant. Apparet etiam quòd eorum dignitas est maior dignitate discipulorum, cum ex multis discipulis solum duodecim elegerit quos specialiter nominauit Apostolos. Apparet pariter Apostolatus officium, quia misit eos ad prædicandum & docendum, & in confirmationem doctrinæ miracula faciendum, atque ad dirigendum & gubernandum populum. Vnde constat quod Apostoli fuerunt maiores ministris Ecclesiæ, & quod cæteris omnibus post D. virginem (quæ ex Dei mater-
Roma.8.d nitate ineffabili excellentia donata est) omnibus sanctis quacunque prærogatiua præfulgeat, præferuntur cum primitias spiritus acceperint tempore prius & cæteris abundatius atque perfectius:
Act.2.a in die enim Pentecostes fuerunt confirmati in gratia quod de aliis non legimus. Ideo Apostolus
Ephe.4.b numerans & ordinans diuersitatem donorum & officiorum Ecclesiasticorum primo Apostolos collocauit. vide quæ dicemus infra 8. c. d. super verbo primitias spiritus. Apostoli propter eorum
Psal.74.a confirmationem dicuntur columnæ Ecclesiæ, de quibus Dauid dicit. Ego confirmaui columnas
Ephe.2.d
Gene.49.d eius: quapropter vocantur Ecclesiæ fundamenta. Numerus verò ac eorum laudes fuerunt multi-
Num.1.c pliciter in veteri testamento præfiguratæ. Per 12. Patriarchas, totum Populum Christianorum
Exo.15 b gubernando. Per 12. principes tribuum præcepta salutaria promulgando. Per 12. fontes in He-
Exo.28.c lim, doctrina sua horum Ecclesiæ irrigando. Per 12. lapides preciosos in veste pontificali Eccle-
Exo.25.c siam ornando. Per 12. panes propositionis, animas verbo vitæ reficiendo Per 12 exploratores terrę
Num.13.b promissionis, futuram vitam per contemplationem inquirendo, & postea nunciando. Per 12. lapi- F
Exo.24.a des altaris, sacrificium Christi in se portando. Per 12. vitulos domino immolatos, pro Christo mar-
Exo.24.a
Iosue 4.a tyrium sustinendo. Per 12. lapides de Iordane sublatos, mundi fluxum contemnendo. Per 12. bo-
4. Reg.7.d ues sub mari æneo, baptismi gratiam prædicando & ministrando. Per 12. leunculos in throno Sa-
3. Reg.10.c lomonis, peccatores seuerè iudicando. Per 12. portas ciuitatis, potestate clauium portas regni
Apoc. 21.f cœlorum aperiendo. Per 12. horas diei, Christianæ vitæ opera ordinando. Per 12. fundamenta
Ioan.11.b
Apoc.12. a ciuitatis, Ecclesiam meritis & precibus sustentando. Per 12. stellas in corona sponsæ, Ecclesiam
Ephe.4.b doctrina & miraculis illustrando. Et quamuis D. Paulus dixerit, Christum dedisse Apostolos vsque ad consummationem seculi, donec occurramus omnes in vnitatem fidei, & agnitionem filii Dei in virum perfectum, & cætera. Tales tamen & si extenso vocabulo Apostoli dici possint, quò ad aliqua officia: quia habent authoritatem docendi, prædicandi & gubernandi populum, ac sacramenta administrandi. Propriè tamen Apostoli non dicuntur, cum non habeant potestatem miracula faciendi, quæ ad integram & completam Apostolatus dignitatem requiritur: sed dicuntur Apostolorum successores, & Episcopi, vt Anacletus papa ait & habetur in cano. in nouo, in 21. distin. Ad hanc Apostolatus dignitatem propter mansuetudinem & humilitatem D. Paulus dicit se vocatum, & non audet se simpliciter nominare Apostolum, vnde dicebat.

Non

A Non sum dignus nominari Apostolus,&c.Item vt ambitioné eorum cohibeat, qui à Deo non vo- 1. Cor.15.b
cati se ingerunt ad tantũ officium,vnde dicebat.Nec quisquam assumit sibi honoré,sed qui vocatur Hebr.5.a
à Deo quemadmodum Aaron.Et ideo exponitur vocatus,id est non quærens,seu non se ingerens.
Quarto describit personam salutantem ex officio,cum dicit, *Segregatus in Euangelium.* Segregatus
idem sonat quod selectus,seu separatus.fuit enim dupliciter segregatus. Primò, ab infidelibus, per Galat. 1.c
conuersionem:vnde dicit.Cum autem placuit ei qui me segregauit ex vtero matris meę,id est à do-
ctrina Scribarum & Pharisæorum,siue ab vtero synagogæ, vbi locũ doctoris habebat, vt magister
sententiarum in hoc loco dicit.Secundò ab aliis discipulis per diuinam electionem,de qua dicitur.
Segregate mihi Paulum & Barnabam, in opus ad quod assumpsi, hoc est elegi & destinaui eos,sci- Actor.13.a
licet ad euangelizandum gentibus. Euangelium autem,vt Eusebius dicit,idem sonat quod bonũ Eusebius.
nuncium,siue bona nunciatio, & æternorum & incorruptibilium bonorum promissio, scilicet re-
missionis peccatorum,gratiæ & gloriæ, ac eorum quæ ad gratiam & gloriam pertinent, id est me-
diorum per quę Dei gratia habetur:quæ sunt sacramenta & virtutes,quibus tolluntur impedimen-
ta:hoc est peccata per Christum. Hæc nunciatio iucũditatem & lætitiam secum adfert, eò maximè
quod per eam annunciatur coniunctio hominis ad Deum, quæ est bonum hominis, secundum il-
lud. Mihi autem adhærere Deo bonum est. Triplex autem coniunctio hominis ad Deum annun- Psal.72.d
ciatur in euangelio.Prima quidem per gratiam vnionis,secundum illud, Verbum caro factum est. Ioan. 1.a
Secunda per gratiam adoptionis,prout Dauid annunciare videtur.Ego dixi,Dij estis,& filij excel- Psal.81.b
si omnes. Tertia,per fruitionem & visionem,de qua D.Ioan.dicit.Hęc est vita æterna vt cognoscāt Ioan.17.a
te Deum, &c. Ideo Esa. Quam pulchri super montes pedes annunciantis & prædicantis pacem, Esa.52. b
annunciantis bonum,scilicet æternum, prædicantis salutem,&c.Et quia hæc bonorum annuncia-
tio de Christo tunc venturo,seu incarnando cōtinetur in scripturis sacris, ideo omnis scriptura sa- Esa. 46.b
cra etiam veteris testamenti, Euangelium nominari potest. vnde Esa. Super montem excelsum as-
cende, tu qui euangelizas Sion. Specialius tamen scriptura illa Euangelium dicitur, quæ continet
B acta & dicta Christi, qui principalius & clarius annunciauit regnum cœlorum, & familiarius do-
cuit viam & medium perueniendi ad illud. Hinc est quod scripta D. Matth.Marci,Lucæ, & Ioan.
euangelia specialiter nuncupatur.Si plura circa huiusmodi scire cupis & quomodo Epistolæ Apo-
stolorum & determinationes conciliorum vniuersalium Ecclesiæ catholicæ,id est Romanæ (quæ
est omnium aliarum ecclesiarum caput, eo quod D. Petrus qui Christo successit, illam in qua
mortuus est, sedem elegit vnde omnes qui in ea sede constituuntur, successores D. Petri, & Vica-
rij Christi dicuntur & verè sunt) euangelia dici possunt, cum fuerint ab ecclesia (quæ circa fidem
& bonos mores errare non potest) approbata,sine cuius aprobatione, nec D. Matthæi,Marci,Lu-
ce, & Ioannis, euangelia non dicerentur, nec eis crederentur, sicut nec Euangelio intitulato no-
mine Petri, aut Thadæi, nec sermonibus intitulatis nomine Pauli, vide in nostris institutionibus
theologicis.c.15.§ 2.

In Euangelium Dei,quod ante promiserat per Prophetas suos,in scripturis sanctis, de filio suo. Tex.

IN his verbis Apostolus commendat officium Euangelizandi, propter quinque. Primò,propter
authoritatem committentis, qui est Deus, dicit enim in Euangelium Dei. Hoc nomen Deus ab
omnibus philosophis qui naturali lumine rectè vsi sunt,ac etiam à Christianis diuinas reuelationes
habentibus, pro primo rerum omnium principio, à nullo pendente, & à quo omnia alia pendent,
inesse, fieri, & conseruari, sua clarissima intelligentia omnia præuidente, comprehendente, ordi-
nante,dirigente,gubernante,omnibus prouidente, omniúmque creaturarum perfectiones in se e-
minenter ac altiori modo habente,acceptum est.Et cum infinitus sit,definiri non potest.Eius tamé
existentiam & immutabilitatem,à qua cæteras eius excellentias dilucidè D.Thomas infert. Philo- C[illegible]n. lib.1.
sophi & maximè Aristoteles demonstrarunt:Moysi tamen certius eius perfectissima & infinita na- Phy. 8.
tura reuelata est,cum dictum fuit ei: Ego sum qui sum, scilicet per essentiam à nullo pendens, nul- 12. Metha.
lius egens adminiculo,omnibus rebus esse,& existentiam contribuens. Ex quo inferunt theologi, Exod. 3.d
ipsum vbique esse per essentiam, præsentiam, potentiam, vbicunque enim & quibuscunque rebus
dat esse,& in eis operatur,omnia videt,nudáque & aperta sunt ei, virtus quoque & potétia eius ad
C omnia loca se extendit.vnde Apostolus dicit eum esse omnia in omnibus. Eius perfectiones quàm Ephes. 1.d
multæ in sacris literis quatenus nobis opus est,sunt reuelatæ,attamen cũ infinitæ sunt,enarrari non
possunt.Pro nunc sufficiat quid nominis de Deo dixisse.Et vt ad rem redeam,D. Paulus dicit Deũ
esse Euangelij authorem.i.bonorum prędictorum,& in eo contentorum promissorem,promissio-
nísque reuelatorem,& non solum hominem:verùm hoc tépore Christo deo simul & homini man-
dasse publicationem. Origenes hic refert D. Marcum scripsisse initium Euangelij Iesu Christi, si- Mar. 1.a
cut scriptum est in Esa. propheta. Et Apostolus dicit hic esse Dei, quod quidem exponit Dei pa- Ioan. 1.a
tris. verum quoniam Christus verbum est, & in principio erat verbum,& Deus erat verbum.Om- Ioan. 17.b
nia quæ sunt patris sunt filij, & ediuerso. Vnum atque idem dicit esse Euangelium Dei & Christi.
Cum opera trinitatis ad extra, vt D. August. dicit, sunt indiuisa, & Pater & filius, ac spiritus san- D. Aug.
ctus vnum sint, vt D. Ioan. testatur. Secundò,commendat officium Euangelizandi,siue Euange- 1.Ioan.5.b
lium, propter antiquitatem & firmitatem. Hæc commendatio fuit necessaria ad obstruendum o-
ra paganorum, qui Euangelio detrahebant, & prædicationem eius calumniabantur dicentes: E-
uangelium esse hominum figmentum. Huiusmodi figmentum excludit dicens, Euangelium non
esse ab heri & nudiustertius inuētum,neque ex improuiso ortum: sed multo ante tempore annun- Esa. 48. a
ciatum & promissum à Deo.vnde Esa. Antequàm venirent indicaui tibi,quæ indicatio futuri con- Esa. 41.f.

tingentis est manifestum signum diuinitatis, iuxta illud: Annũciate quæ ventura sunt in futurum, D
& sciemus quia Dij estis vos. & sic Euangelium est Dei. qui (cum ex omniũ philosophorum con-
Malac.3.b sensu sit immutabilis secundum illud. Ego Deus & non mutor, & apud quem non est transmuta-
Iacob.1.c tio, neque vicissitudinis obumbratio) non potuit non seruare promissum, cum nec fallere neque
falli possit, neque id quod reuelauit & promisit, non possit esse nisi verum & firmum. vnde ad Ti-
AdTit.1.a tum ait. In spem vitæ æternæ quam promisit, qui non mentitur Deus, & alibi. Impossibile est
Hebr.6.d Deum mentiri. Ex hac promissione dei in veteri testamento facta confutatur error Manichæo-
rum dicentium non eundem esse deum veteris testamenti & noui, qui est Pater domini nostri Ie-
su Christi. Tertiò, commendat officium Euangelizandi & Euangelium ex dignitate ministro-
rum & testium, qui fuerunt prophetæ. vnde dicit per prophetas suos, quibus reuelata fuerũt, quæ
Amos 3.b sunt nunc completa circa verbum incarnatum. Non enim (vt Amos dicit) faciet dominus ver-
bum, scilicet incarnati, nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Et notanter addit
Hiere.14.c (suos) quia sunt aliqui prophetæ proprij hominum, qui spiritu humano loquuntur. vnde Hierem.
Titum 1.c Visionem cordis sui loquuntur, non de ore domini: & Apostolus ad Titum dicit: Quidam ex
illis proprius illorum propheta dixit Cretenses semper mendaces malæ bestiæ, ventris pigri. Sunt
etiam quidam prophetæ dęmonum, qui ab immundo spiritu inspirantur, prout quadrigenti pro-
2.Par.18.a phetæ Baal, quos interfecit Helias in torrente Cizon. Sed Prophetæ Dei dicuntur, qui Diuino spi-
Ioel.2.g ritu inspirantur. vnde Ioel. Effundam de spiritu meo, &c. Promissio Euangelij & verbi incarna-
Gen.15.a. & 17.c ti facta fuit dumtaxat duobus, id est Abrahę & Dauidi, vt diuus Hieronymus ait. Fuit tamen a-
Psal.13.1.b liis patribus reuelata. vnde D. Virgo. Sicut locutus est ad patres nostros, Abraham & semini eius
Luc.1.f in secula. Fuit deinde à Prophetis prænunciata. vnde Zacha. Sicut locutus est per os sanctorum,
Luc.1.g qui à seculo sunt prophetarum eius. Per os scilicet Esa. Hiere. & generaliter per omnes veteris te-
Esa.30.d & 41.b stamenti prophetas. Vnde D. Petrus. Huic omnes prophetæ testimonium perhibent, &c. Imò to-
Hiere.31.f ta lex erat Christi vaticinium.
Acto.10.g Quartò, commendat & corroborat authoritatem Euangelij ex modo tradẽdi, cum dicit in scri- E
Habac.2.a pturis sanctis, quasi dicat huiuscemodi promissa fuerũt, non solum verbo prolata, aut interius sug-
gesta, verum etiam in scriptis (quibus cum absentibus loquimur) perpetuæ memorię prodita & de-
mandata, prout iussum fuit Abacuch: Scribe visum & explana illud. Ideò Christus. Scrutamini scri-
pturas, scilicet sanctas: etenim illæ sunt quę testimonium perhibent de me. Ad maiorem autem fir-
mitatem addit sanctas. Scripturæ illæ dicuntur sanctæ: Primò, eò quod spiritu sancto inspirati D.
2.Tit 3.d Petro teste, eloquuti fuerunt sancti dei homines, ea quæ in eis scripta sunt. Ideo Apostolus dicit:
Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est eò quod vitia damnat, virtutes promouet. Secundò,
quia sancta continet, scilicet sacramenta vnius veri dei, & incarnationem Christi, nostrámque pur-
Psal.96.b gationem & iustificationem. vnde Psalm. Confitemini memoriæ sanctificationis eius. Tertiò, quia
Ioan.17.b sanctificant. vnde Christus. Sanctifica eos in veritate, sermo tuus veritas est. Et quia vniuersaliter
omnes scripturæ à Deo inspiratæ sunt veræ, integræ, puræ, & incorruptæ: & quibus nihil falsitatis
vel ambigui, seu incertitudinis potest esse commixtum, prout in scripturis philosophorum & poe-
tarum carminibus. Ideo dicuntur sacræ & sanctæ. Scripturarum sanctarum vtilitas declaratur Ma-
1.Mac.12.b cha.12. Habentes solatio sanctos libros: & in hac Epistola. Quæcunque scripta sunt, ad nostram
Roma.15.a doctrinam scripta sunt, &c. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis, &c. Hic reprobatur error
1.Tit.3.d Manichęorum qui condemnabant scripturam antiqui testamenti, quod dicebant à malo Deo pro-
cessisse. Scripturæ canonicæ, siue libri canonici, quibus credere tenemur, numerati sunt in cano-
nibus Apostolorum, cap.84. & in concilio Laodicẽ. cap.59. & in concilio Tridentino, in decreto
3. Sessionis: & sunt omnes libri in biblia nostra hoc tempore contenti.
Quintò, commendat Euangelium ex bonis in eo denunciatis, quæ pertinent ad materiam, siue
obiectum Euangelij, quod est Christus Dei filius. Ideo dicit (de filio suo) qui fuit in Euangelio te-
1.Cor.1.a stimonio Patris declaratus filius suus, cum Deus pater dixit: Hic est filius meus dilectus, in quo
mihi bene complacui. Ideo Apost. dicit. Non enim me iudicaui scire aliquid inter vos, nisi Iesum
Christum, & hunc crucifixum. Hic scopus totius Euangelij ad quam veteris & noui testamenti or-
dinãtur libri, & omnia in eis contenta. Per filium enim Dei Iesum Christum sanctissima Trinitas, F
& alia fidei mysteria sunt nobis reuelata. Commendat autem hic Apostolus Christum ex æterna
origine: eò enim quod præmisit Euangelium Dei quod ante promiserat per Prophetas suos in scri-
pturis sanctis, & postea subdit de filio suo, sufficienter exprimit æternam generationẽ: de qua Da-
Psalm.2.b uid. Dominus dixit ad me, filius meus es tu. Ego hodie (id est in hoc æternitatis die) genui te. Ge-
Ioan.10.f neratur enim semper à patre, qui ei eandem naturam communicat. vnde dicebat: Ego & pater vnũ
sumus. vbi D. August. ait. Quod dicit vnum, liberat te ab Arrio qui diuersitatẽ naturarum in eo as-
seruit. Quod dicit sumus, liberat te à Sabellio, qui pluralitatem personarum negauit.

Tex. *Quid factus est ei ex semine* David *secundum carnem.*

PEr hæc verba Apost. declarat eiusdem filij temporalem originem: & debet sic legi. Qui (scilicet
filius Dei factus est homo) quod prius non erat: nõ enim semper fuit homo. Potest enim aliquid
de nouo relatiuę dici de aliquo absque sui mutatione, licet fiat mutatio in alio. Aliquis enim sedens
fit dexter per mutationem eius qui transfertur, & similis propter mutationem eius qui similẽ qua-
litatem acquirit. Sic Deus dicitur ex tempore Dominus, vel creator propter mutationem creatu-
ræ: eadem ratione dicitur de nouo factus absque sui mutatione per mutationem & inchoationem
humanæ naturæ ex semine Dauid secundum carnem, id est, secundum corpulentam substantiam
quæ

A quæ facta & vnita est Dei filio. Et sic (vt D. August. dicit) Qui erat, factus est, verbum erat, filius Dei erat, filius hominis factus est: suscepit humanitatem, non amisit diuinitatem. Natus est secundum veritatem naturæ ex Deo Dei filius, & ipse naturaliter æternus patríque coæqualis, & secundum veritatem naturæ ex homine hominis filius, vt non adoptione vel appellatione, sed verè in vtraque natiuitate filij nomen nascendo haberet, vnáque persona in duabus naturis subsisteret. Et sic mens Aposto. est declarare materiam siue obiectũ euãgelij esse filium Dei secundum duas naturas & duos aduentus. Per hæc excluditur error dicentiũ in Christo duas esse hypostases aut personas. Sic ergo intelligendum est illud. Verbum caro factum est, id est filius Dei factus est homo, accipiẽdo carnem pro homine abstractiuè, id est, pro natura humana & non pro supposito, vt sit sensus: Filius Dei factus est homo, id est, natura humana, quæ caro facta & assumpta est à filio Dei ad suum esse personale, non tamen quòd suppositum diuinum in se, absolutè sit factum, nec filius secundum diuinitatem sit factus, sed genitus, vt dicit Athanasius. Dicitur autem ex semine Dauid, & non Abrahæ, cui primo facta est promissio: iuxta illud, Abrahæ dictæ sunt promissiones ad dandum spẽ veniæ peccatoribus Fuit enim Dauid (ex cuius semine natus est Christus) peccator: Abraham verò iustus absque reprehensione legitur. Insuper ad cõmẽdandum dignitatem regiam Christi Romanis regnum gentium tenentibus: Nec etiam arbitrandum est Apost. Intellexisse filium Dei factum esse hominem ex semine Dauid secundum carnem effectiuè, vt sit sensus ex virtute virilis seminis Dauid: Cum D Virgo hominem non cognouerit: sed solo spiritu sancto operante conceperit. Sed intelligit materialiter tantum: quia ex corporali substantia, siue ex purissimis sanguinibus D. Virginis, quę fuit ex semine Dauid propagata, Christus conceptus est. Ex hoc loco apparet confutatio Manicheorum dicentium Christum non habuisse veram carnem, sed fantasticam.

Ioan.1.a *Gen.22.a & 22.d* *Gal.3.c* *Luc.1.*

Qui prædestinatus est filius Dei in virtute. *Tex.*

HOc loco Apost. commendat Christum ex eius præordinatione quam declarat. Circa quã primo considerãdum est quòd nomen prædestinationis à destinatione deriuatur. Destinatio autem
B dupliciter sumitur, quandoque pro missione: dicuntur enim destinati qui ad aliquid mittuntur: secundum illud, Destinauerunt aliquos de populo, & abierunt ad regem. Quandoque verò destinare, idem est quod proponere, iuxta illud. Destinauit Eleasarus non admittere illicita. Hæc autem secunda significatio à prima deriuari videtur. Quemadmodum enim nuntius, qui ad aliquid mittitur, ad aliquid dirigitur: ita id quod proponimus ad finem aliquem ordinamus: secũdum hoc igitur prædestinare, nihil aliud est quàm ante in corde disponere. Potest autem aliquis de futura re, vel operatione disponere, dupliciter: Vno modo quantum ad ipsius rei constitutionem, quemadmodum artifex disponit qualiter domum facere debeat. Altero modo quo ad vsum vel gubernationem rei, prout cum aliquis disponit qualiter debeat vti equo suo: Et ad hanc secundam dispositionem pertinet prædestinatio, & non ad primam. Id enim quo quis vtitur refert ad finem quo fruendum est: Sed cum res ipsa in se cõstituitur, non dirigitur ex hoc ipso in aliud. Vnde prædispositio constitutionis rei propriè prædestinatio dici non potest: ergo idem est negare prædestinationem, quod negare præordinationem diuinam ab æterno de his quæ fiẽda sunt in tempore. Verum cum omnia naturalia ad constitutionem ipsius rei pertineant, cum sint vel principia, ex quibus res constituitur, vel quæ huiusmodi principiis sequuntur: consequens est quod naturalia sub prædestinatione non cadant: Nõ enim propriè dicimus quod homo sit prædestinatus habere manus. Relinquitur ergo quòd prædestinatio solum dicatur eorum quæ supra naturam sunt, ad quæ intellectualis natura ordinatur. Supra intellectualem autem creaturam est solus Deus: cui tripliciter vnitur intellectualis creatura per gratiam. Vno modo quo ad actum ipsius Dei per gratiam prophetię, qua communicatur homini præcognitio futurorum, quæ est propria Deo: Vnde Esa. Annunciate quæ ventura sunt in futurum, & sciemus quia Dij estis vos. Et huiusmodi gratia dicitur gratis data. Secundo modo quo ad ipsum deum, quo ad effectum communis dilectionis, iuxta illud: Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo, quod fit per gratiam adoptionis. Tertio modo per effectum specialem, vt puta per vnionẽ in esse personali, qui est humanitati Christi singularis. Et hæc dicitur gratia vnionis. Sicut ergo hominem esse vnitum Deo per gratiã adoptionis, cadit sub prædestinatione:
C ita etiam esse vnitum Deo per gratiam vnionis in persona, cadit sub prædestinatione. Et quantum ad hoc dicit Apostolus: Qui prædestinatus est esse filius Dei, scilicet secundum naturam humanam. Et ne hoc referatur ad filiationem adoptionis, additur *in virtute*, quasi dicat, prædestinatus est vt habeat æqualem virtutem cum Deo patre. Quia vt D. Ioan. ait, Dignus est agnus, qui occisus est, accipere virtutem & diuinitatem. Quinimò ipse Christus est Dei virtus & sapiẽtia. Vnde D. Ioan. Quæcunque pater fecerit, & filius similiter facit, respectu verò gratiæ gratis datæ, non dicitur aliquis prædestinatus: quia gratia gratis data, non ordinatur directè ad hoc quod ille qui eam recipit, ad vltimum finem dirigatur: sed vt per eam alij dirigantur, Iuxta illud, Vnicuique datur manifestatio spiritus ad vtilitatem, scilicet aliorum. Manifestum est autem quod id quod est per se, est metrum & mensura, ac regula eorum quę dicuntur per aliud, & per participationem. Vnde prædestinatio Christi, qui est prædestinatus filius Dei per naturam, est mensura vitæ: Ita & prædestinationis nostræ, qui prædestinamur in filiationem adoptiuam, quæ est participatio & imago naturalis filiationis, secundum illud: Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui. Sicut igitur homo Christus non est prædestinatus propter merita præcedentia, sed ex sola gratia, vt sit filius naturalis Dei: sic nos ex sola gratia, & nõ ex meritis, prędestinamur vt simus filij adoptiui dei: iuxta illud, Ne dicas in corde tuo cũ deleuerit eos dominus deus tuus in conspectu

1.Ma.1.b *2.Ma. 6.d* *Esa.41.f* *Apoc.5.d* *1.Cor.1. d* *Ioan.5.d* *1.Cor. 12.a* *Roma.8.f* *Deut.9.a*

tuo: Propter iustitiã meam introduxit me dominus: vt terram hãc possiderem. Est igitur manifestũ D
ad quid sit ista prædestinatio, scilicet ad hoc quod aliquis sit filius Dei in virtute. Sed inquirendum
est quis est iste qui est ad hoc prædestinatus: quia videtur quod talis non semper fuerit filius Dei in
virtute, cum hoc nomen prædestinatus antecessionem importet, quæ conuenire non potest ei qui
semper fuit. Hoc argumento Origenes dicit hunc textum fuisse corruptũ, & non debere legi,
Qui prædestinatus est, &c. sed qui destinatus: verum quia cõmuniter omnes libri Latini habent (*Qui
prædestinatus*) ideo aliter exponendum est. Quidam exponunt, *Qui prædestinatus*, id est declaratus est
filius Dei in virtute, id est per virtutem miraculorum secundum morem scripturæ sacræ, in qua di-
Matt. vlt.d citur aliquid fieri quando innotescit. Vnde dominus post resurrectionem dixit: data est mihi om-
Ioan. 8.d nis potestas: quia post resurrectionem innotuit talem potestatem sibi datam ab æterno, qui prædi-
Matt. 27.f xerat cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis quia ego sum: Vnde Centurio vidẽs ma-
gnalia in morte Christi, eum verum Dei filium esse proclamauit: sed secundum hanc expositionem
prędestinatus non acciperetur propriè. Alij verò prædestinationem non attribuunt personæ, sed
In lib. de naturæ: vt sit sensus, Qui prædestinatus est filius Dei in virtute, id est cuius natura prædestinata est,
prædest. vt esset vnita ei qui est filius Dei in virtute: verũ hęc expositio est impropria & extorta: cum prędę-
Sanct. c. 15 stinatio importet ordinẽ in finem, & agere non sit naturæ, sed personæ, actiones enim sunt suppo-
sitorũ. Ideo si hęc dictio prædestinatus propriè accipiatur, oportet quod attribuatur personæ Chri-
sti. Vnde D. August. dicit quod Christus secundum quod homo, est prædestinatus. Ad cuius euidẽ-
Ioan. 10.f tiam notandũ quod persona Christi subsistit duabus naturis, scilicet diuina & humana: & secundũ
vtramque potest aliquid dici de eo, prout de homine potest aliquid dici secundũ corpus, vt tãgi &
vulnerari, & aliquid secundũ animam vt intelligere: ita & de Christo potest aliquid dici secũdum
naturam diuinam, prout ipse de se dicit: Ego & pater vnum sumus. Et aliquid secundum naturam
humanam, vt cum dicimus ipsum crucifixum & mortuum. Et hoc modo dicitur prædestinatus se-
cundum naturam humanam, quanuis ipsa persona Christi semper fuerit filius Dei, & secundum se
non fuerit prædestinata, sicut nec facta: tamen non semper fuit, vt existens in humana natura, sed E
hoc non fuit ex tempore & ineffabili gratia. Hoc enim participium prædestinatus, importat actum
animæ: Anima verò secũdum intellectum & rationem potest disiungere, & distinguere ea quæ se-
cundũ rem sunt coniuncta. Potest nanque de pariete albo aliquid cogitare & loqui seorsum, quan-
tum ad hoc quod est paries, non cogitando albedinem: & aliquid cogitare de eo sęcundum quod
est albus, siue de albedine, non cogitando de substantia parietis. Ita prædestinario potest attribui
personæ Christi, secundum quod subsistit in humana natura: licet non attribuatur ei, vt subsistit in
diuina. Vnde Apostol. prius filium Dei incarnatum præmisit, & postea prædestinationem ei attri-
buit, vt intelligatur prædestinatus esse prout factus est ex semine Dauid secundum carnẽ. Et sic ex-
plicando incarnationis mysterium, à filio Dei descendit ad carnem: & à carne secundum præde-
stinationem ascendit ad filium Dei, ad ostendẽdum quod neque gloria diuinitatis impediuit infir-
mitatem carnis, neque carnis infirmitas diminuit maiestatem Dei, vt dictum est super verbo qui fa-
ctus est: Prædestinationis & reprobationis materiam amplius in 9. huius epistolæ capite proseque-
mur. Cum Apost. addit *in virtute*, ponit distinctionem inter Christi prædestinationem & nostram:
Quia nos prædestinamur esse filij Dei adoptiui per gratiam: Christus verò prædestinatur esse filius
Dei naturalis in virtute & potentia.

Tex. *Secundum spiritum sanctificationis, ex resurrectione mortuorum* Iesu Christi *domini nostri.*

IN his verbis Apostol. exprimit primum & principale signum & effectum virtutis Christi, quasi
Leui. 20.b dicat, apparet Christum esse filium Dei in virtute secũdum spiritum sanctificationis, id est ex hoc
Ioan. 15.d quod dat spiritum sanctificantem: proprium enim est diuinæ virtutis sanctificare homines. Ideo di
1. Cor. 6.c cebat, Ego dominus qui sanctifico vos. Sanctificatio autem fit per collationem gratiæ spiritus san-
cti, quem Christus misit prout ipse dixit: Cum venerit paracletus quem ego mittam, &c. Præterea
in virtute Christi sanctificamur secundum illud: Sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine
domini nostri Iesu Christi, & spiritu Dei nostri. Vnde in 3. cap. huius Epistol. concludit, Vt sit ipse
Luc. 1.d iustus & iustificans. Consequens est ergo, vt sit filius Dei naturalis: ex quo habet virtutem & po-
tentiam Dei. Possunt etiam aliter hæc verba secundum spiritum sanctificationis exponi, vt referan- F
tur ad eius concęptionem, ac si diceret: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute secundum spiri-
tum sanctificationis: id est, per spiritum sanctum in vtero virginali concęptus, quod est signum di-
uinæ virtutis in ipso. Vnde Gabriel: Spiritus sanctus superueniet in te, &c. Sequitur: ideoque &
quod nascetur ex te sanctum vocabitur filius Dei. Hęc posterior expositio referri potest ad id quod
prædixerat: Qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem, secundum spiritum sanctificatio-
tionis, ex quo caro eius cõcępta est. Anterior verò expositio, quæ est melior, refertur ad illud quod
dixit: Qui prædestinatus est filius Dei in virtute.

Cum autem dicit (*ex resurrectione mortuorum*) probat alio signo Christum esse filium Dei in virtu-
Ioan. 5.d te. Quia resuscitare mortuos est signum Dei virtutis. Hoc autem fecit Christus, vt ipse fatetur di-
cens: Sicut pater mortuos viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Christus autem ante mortem
Matt. 27.f suam viuificauit filiam principis synagogæ, filium viduæ, & Lazarum, & quod maius est seipsum
suscitauit, & multos in resurrectione sua secundum illud: Multa corpora sanctorum qui dormie-
rant, surrexerunt: Et exeuntes de monumentis post resurrectionem eius, venerunt in sanctam ciui-
Ioan. 10.d tatem, & apparuerunt multis: quibus testificati sunt Christum esse verum Messiam in lege promis-
sum, Deum & hominẽ, & sua virtute resurrexisse, & mortis destruxisse imperium. Hanc virtutẽ se
habere

A habere ostendit Christus cum dixit, potestatem habeo ponendi animã meam & potestatem habeo iterum sumendi eam. Potest etiam hic locus intelligi de resurrectione spirituali mortuorum, id est, peccatorum. Vnde Apostol. Surge qui dormis, exurge à mortuis, & illuminabit te Christus. Mortui dicuntur Iesu Christi, qui ab ipso resuscitantur: sicut & infirmi alicuius medici, à quo sanantur. Et cum Christus in resurrectione generali sit omnes mortuos suscitaturus: Quia sicut per vnum hominem mors, ita per vnũ resurrectio mortuorum, omnes mortui dicuntur Christi. Specialius tamẽ dicuntur Christi, qui in domino, id est, in gratia Domini moriuntur: iuxta illud, Beati mortui qui in Domino moriuntur. Nam calamitosa illa reproborum turba, licet iussu Christi resurgat, non tamẽ ad instar resurrectionis eius. Differentiam resurrectionis illorum, & eorum qui sunt Christi declarat Apostol. dicens: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Dicitur autem Christus Dominus noster, quia magno precio nos emit. Et quia data est ei omnis potestas. Et nomen quod est super omne nomen, vt in nomine eius omne genu flectatur, cęlestium, terrestrium, & infernorum. Vnde dicebat, Vos vocatis me magister & Domine, & bene dicitis, sum etenim.

Ephe. 5. d *1. Cor. 15. d* *Apoc. 14. c* *1. Cor. 15. g* *1. Cor. 6. d* *Mat. vl. d* *Philip. 2. b* *Ioan. 13. b*

Per quem accepimus gratiam & Apostolatum. **Tex.**

HIc commendat Christum ex liberalitate, quam ostendit ex duplici munere, scilicet communi & particulari. Primum munus quod communiter datur omnibus fidelibus in baptismo, est gratia, qua iustificantur à peccatis. Hanc recipimus à Deo per Christum. Ideo dicit per quem, scilicet Christum omnes fideles gratiam accepimus in baptismo. Vnde D. Ioan. Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, & infra. 5. Per quem habemus accessum in gratia ista, in qua stamus, & secundum Origenem sustinemus & laboramus. Vnde dicebat, Abundantius omnibus illis laboraui, Non ego, sed gratia Dei mecum. *Ioan. 1. b*

Et quia hic est primus locus, in quo Apost. de gratia loquitur, Ideo ad eius intelligentiam, & diuersorum locorum conciliationem, vt semel me expediam, diligenter aduertendum est quod secundum nostrum modum loquendi, Gratia tripliciter accipi solet. Primò, pro dilectione alicuius, B prout solemus dicere, hic miles habet gratiam regis, quando rex eum diligit. Secundò, pro dono gratis dato, Et secundum hoc dicimus: Hanc gratiam fecit mihi rex, cum dedit aliquod donum. Tertiò, pro recognitione beneficij gratis dati: Et secundum hoc dicimus, gratias habere beneficiorum. Ex primo modo gratiæ: pendet secundus, & ex secundo tertius: Quia ex hoc quod aliquis diligit aliũ, procedit collatio alicuius boni, siue beneficij, & ex beneficiis exhibitis procedit gratiarũ actio. Sic proportionabiliter loquendum est de gratia Dei. Verum circa primum modum attendenda est differentia inter dilectionem hominis & Dei. Homo enim non semper habere voluntatem efficacem, neque omnia potest cum sit finitus, & moueatur, ex hoc quod est in rebus: hinc est quod voluntas hominis, non causat totaliter rei bonitatem, sed supponit ipsam, vel in parte, vel in toto. Deus autem, cuius voluntas beneplaciti est semper efficax, & omnia potest, sequitur quod quãdo Deus diligit aliquem, siue vult ei aliquod bonum, quod idem est: statim illud bonum profluit à Deo in dilecto. Ideo consequens est quod ad quamlibet Dei dilectionem, sequatur aliquod bonum reale in creatura dilecta, quod potest dici gratia. Dilectio autem Dei diuersificatur secundum diuersa dona, quæ dat. Et quia bona, quæ dat Deus, sunt duplicia: Quædam sunt communia & connaturalia, & secundum hoc dicitur dilectio Dei communis. Quia scilicet diligit omnia quæ sunt, & nihil odit eorum quæ fecit. Et hac dilectione diligit & vult esse substãtiam demonum & connaturalia illorum, ac omnes homines cæteràsque creaturas. Et quia gratis vult illis ea quæ sunt eis naturalia, id est quæ fluunt à principiis naturæ præter omne debitũ creaturæ: hinc est quod bona connaturalia, etiam in animalibus & insensibilibus rebus collata, possunt dici habita gratia Dei: cum omne datum optimum, & omne donum perfectum de sursum sit. Sed non dicitur tale donum propriè gratia, prout de gratia loquuntur scripturæ, & communiter qui accipiunt gratiam pro dono Dei supernaturali, scilicet excedente capacitatem naturæ creatæ ordinato ad super naturalem finem beatitudinis, quæ in communicatione clari visionis suæ essentiæ consistit. Et hoc donum non dat Deus omnibus creaturis intellectualibus. Aliquando gratia accipitur pro æterna Dei dilectione, quæ est ipsemet Deus, qui prædestinauit nos in adoptionem filiorũ in lau- C dem gratiæ suæ, &c. Gratia pro supernaturali dono Dei accepta, diuiditur in gratificantem, & non gratificantem. Gratia gratificans, quam Theologi gratum facientem vocant, est donum siue habitus supernaturalis gratis & absque meritis, in essentia intellectualis naturæ infusus, quo dono natura intellectualis insignita, est grata & accepta Deo, cum omnibus operationibus suis, ac ordinata (si in ea perseuerauerit) ad vitam æternam. Huiusmodi gratia est quæ mundat & purgat à peccatis, sanctificat & iustificat hominem: ideo ab Apostol. in pluribus locis, maximè in hac Epistola, & hoc cap. dicitur iustitia & gratia diffusa in cordibus nostris per spiritum sanctum, cuius effectus datus est, vel per spiritum sanctum, id est per sanctissimam trinitatem, quæ est vnus Deus & spiritus sanctus, licet approprietur persona spiritus sancti, eò quod persona spiritus sancti procedit per modum amoris, siue dilectionis. Et est patris & filij nexus, vnio, & amor. Ex quo amore Deus causat hoc gratiæ donum. Hæc gratia data est principaliter in commodum & vtilitatem eorum, quibus confertur. Et est in hac via imperfecta, & instabilis siue amissibilis, sed in patria perficitur, & amitti non potest. Gratia non gratificans, quam theologi vocant gratis datam, est donum supernaturale non iustificans, seu acceptum faciens hominem Deo ad vitam æternam, ab eo collatum homini, principaliter ad proximorum & Ecclesiæ vtilitatem. Et hæc est multiplex. Quædam dicitur præueniens, quam D. August. & doctores vocant, auxilium gratiæ speciale, quando

1. 2. q. 100 art. 1 *Sapiẽ. 11. d* *Iacob. 1. c* *Ephes. 1. a* *Rom. 5. a.* *Ioan. 4. c*

homo peccator ad alia distractus, gratis mouetur à Deo ad cogitandũ de salute sua: adhuc talis non est acceptus aut gratus Deo ad vitam æternam. Alia dicitur operãs, & est motio qua voluntas (quæ prius volebat malum) mouetur à Deo ad volendum bonum. Alia est cooperans, quæ est motio voluntatis à Deo ad tolendum impedimenta, & quærendũ media resurgendi à peccato: & talis adhuc non est acceptus. Multiplicitatem huius gratiæ ostendit Apostolus in pluribus locis, inter alias autem gratias gratis datas præeminet (vt dictum est) gratia Apostolatus, quàm hic D. Paulus dicit se particulariter accepisse. Præmisit illi gratiam, tum quod ex gratia, & non ex meritis dicit se assecutum. Nam & alibi protestatur se esse minimum apostolorum, & non esse dignum vocari Apostolum: tum etiam quia Apostolatus officium, nisi præhabita gratia sanctificante, dignè haberi, neque absque ea legitimè exerceri potest. Vnde dicebat: Vnicuique nostrum data est gratia, &c. Quamuis sceleratis Apostolatus, aliáque Ecclesiastica officia, quæ in publicam vtilitatem conferuntur, absque iustificante gratia committantur, secundum illud, Multi dicent in illa die, Domine, domine, Nónne in nomine tuo prophetauimus, &c, Inter Apostolos enim Iudas Scariotis nominatur: Paulus verò non solum Apostolatum, sed & cætera dona eidem functioni, & exercitio necessaria, abũdantius cæteris omnibus suscepit, quod constare potest ex eo quod abundantius illis laborauit: Nõ ipse, scilicet solus, sed gratia Dei secum, &c.

Infra 12.b *1.Cor. 12.a* *Ephe.4.c* *1.Cor. 15.b* *Ephe.4.b* *Matt.7.c* *1.Cor.15.b*

Tex. *Ad obediendum fidei in omnibus gentibus pro nomine eius.*

IN his verbis describit Officium Apostolatus: Primò ex facie, seu fructu, qui est vtilitas obedientiæ fidei: quia ad obediendum fidei, quasi dicat: Ad hoc Apostolatus institutus est, & ad hoc missi sumus, vt faciamus homines obedire fidei, vt in captiuitatem reducamus omnem intellectum in obsequium Christi: non ad inanem gloriam & terrenorum acquisitionem, aut inanem verborum pugnam, siue ad contentiosas quæstiones. De hoc fructu intelligitur illud D. Ioan. Posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, scilicet obedientiæ fidei. Vnde ipse Apost. dicebat. Ideo scripsi vobis, vt cognoscam experimentum vestrum, an in omnibus obedientes sitis. Et alibi: In promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam cùm impleta fuerit obedientia vestra. In his maximè obedientia locum habet, quæ voluntariè facimus. At qui his quæ sunt fidei ex voluntate consentimus, & non ex rationis necessitate. Nullus enim (vt diuus Augustinus ait) credit nisi volens. Vnde obedientia circa fidem locum habet. Ideo infrà, scilicet, Obedistis ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. Deinde cùm dicit (In omnibus gẽtibus) describit Apostolatum suum ex amplitudine. Quia non solum in vna Iudæorũ gente, non in vna duntaxat regione, aut in vna mũdi parte, in Africa, in Asia, Europa: sed in omnibus gẽtibus (queẽadmodũ alij Apostol.) Euangelizandi potestatem accepit, secundum illud: Euntes in mundum vniuersum docete omnes gentes. Quod autem ab Apostolatu Pauli non essent exclusi Iudæi, præsertim inter Gentes habitantes, apparet ex eo quod infrà dicit. Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quomodo ad ęmulandum prouocem carnem meam, & saluos faciam aliquos ex ipsis. Peculiarius tamen in gentibus Apostolatum accepit, iuxta illud: Qui operatus est Petro in Apostolatum circuncisionis, operatus est & mihi inter gentes. Deinde cum dicit (*pro nomine eius*) describit Apostolatum ex plenitudine potestatis. Quemadmodũ enim Christus in nomine patris venisse dicitur, quasi plenam patris potestatem habens, ita & Apostoli in nomine Christi venisse dicuntur, quasi in persona & potestate Christi. Vnde dicebat, Nã & ego quod donaui, si quid donaui propter vos in persona Christi donaui. Potest etiam esse sensus, pro nomine eius dilatando & glorificando, & vbique eius fidem prædicando & annuntiando. Et non pro aliquo terreno fructu mihi acquirendo. Vnde D. Lucas, Vas electionis est mihi iste, vt portet nomen meum coram gentibus, & regibus, & filiis Israel. Et ob hoc omnes fideles ad Christi nomen honorandum hortabatur, dicens: Omnia in nomine Christi agite.

2.Cor.10.b *Ioan.15.c* *2.Cor.2.c* *2.Cor.10.b* *Infra 6.c* *Matt.vlt.d* *Infra 11.b* *Galat.2.b* *Ioan.5.f* *2.Cor.2.c* *Act.9.c* *Collo.3.c*

Tex. *In quibus estis & vos vocati Iesu Christi.*

HIc describit Apostolatum suum ex potestate quam habebat super illos, quibus scribebat, qui prædicto Apostolatui erant subiecti (*in quibus*) scilicet Gẽtibus super quas mihi datus est Apostolatus (*estis & vos*) scilicet Romani, quanuis sublimes iuxta illud: Ciuitatem sublimem humiliabit, & conculcabit eam pes pauperis (scilicet Christi) gressus egenorum, id est Apostolorum maximè Petri & Pauli. Vnde ipse dicebat, Vsque ad vos peruenimus in euangelio Christi, vnde ex egenorum prædicatione, vos Romani estis vocati Iesu Christi, id est, à Christo, vel ad fidem Christi, vel vocati, non nomine eorum qui vobis annunciauerunt, sed Christi ad quem vos vocauerunt, vt sitis nominati non Petri, aut Pauli nominibus, sed Christiani à Christo: secundum illud, Ita vt cognominarentur primum Antiochiæ discipuli Christiani.

Esa.26.a *2.Cor.10.d* *Act.11.d*

Tex. *Omnibus qui Romæ sunt dilectis Dei vocati sanctis.*

HIc describuntur personæ salutatæ ex tribus: primo ex loco, quia Romani, non intendit tamen Apostolus solis Romanis natione, sed etiam aliis diuersarum nationum tunc Romæ existentibus scribere. Vnde dicit omnibus qui Romæ sunt, siue Iudæi, siue Gentiles essent. Scribit autem omnibus, quia omnium cupiebat salutem. Vnde dicebat, Volo omnes esse sicut meipsum. Romanis scribendo impleuit illud quod ei dixerat dominus: Te oportet & Romæ testificari. Secundò, describit personas salutatas ex gratia, cuius origo est dilectio Dei: Ideo dicit *Dilectis dei*, id est, à Deo qui dilexit omnes populos, & sancti in manu illius sunt. Dilectio Dei prior est nostra secundum illud, Non quasi nos dilexerimus eum (scilicet prius) sed quoniam ipse prior dilexit nos. Dilectio enim Dei non prouocatur ex bono creaturæ, sicut dilectio humana: sed causat bonum

1.Cor.7.b *Act.23.c* *Deut.33.a* *1.Ioan.4.c* *Psalm.113.*

A bonum creaturæ. Quia diligere est velle bonum dilecto. Voluntas autem beneplaciti Dei, est semper efficax & causa rerum, iuxta illud: Omnia quæcunque voluit fecit. Et sic gratiæ Dei origo est dilectio ipsius. Tertiò describit personas salutatas ex vocatione, dicens. *(vocatis sanctis.)* ex dilectione enim Dei sequitur vocatio, quæ duplex in sacris literis inuenitur. Vna exterior, qua Petrum & Andream vocauit dicens: Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Altera est interior, per inspirationem: de qua Salomon: Vocaui, & renuistis. Ad vocationem sequitur iustificatio siue sanctificatio. Ideo subiungit *sanctis*, quasi dicat, omnibus qui sunt Romæ vocatis à Deo, vt sint sancti per gratiam & sacramenta à Christo instituta sanctificatis, secundum illud: Sed abluti estis, sed sanctificati estis. *Mat.4.c* *Prov.1.e* *1.Cor.6.e*

Gratia vobis & pax. Tex.

HIc describuntur duo bona, quæ eis optabat, quæ sunt Gratia & pax, quæ sunt simpliciter bona, & continent alia omnia. Propter quod possunt à quocunque sibi & aliis optari. Gratia inter Dei dona spiritualia est primũ, quia per illam remittuntur peccata, & iustificamur in hac via: iuxta illud, Iustificati gratis per gratiam ipsius. Pax verò omnem sensum exuperans est vltimum, quod in beatitudine perficitur. Vnde Dauid: Qui posuit fines tuos pacem. Tunc enim erit perfecta pax quando voluntas requiescet in pacis plenitudine, habens immunitatem ab omni malo. Vnde Esa. Sedebit populus in multitudine pacis & requie opulenta. De his duobus bonis & ordine eorum Dauid: Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis, quæ inter se differunt, quia gratia est via ad pacem. Illa quidem est radix meritorum prima: Pax verò optimus fructus eius. Hæc bona cunctis fidelibus aduenire & perpetuò manere optat Apostolus in omnibus suis Epistolis, quanuis in his quas ad Timotheum scribit, superaddat misericordiam, quæ sub gratia continetur. Hæc gratiæ & pacis per Apostolum imprecatio est suprema, quæ fieri potest salutatio. Et, vt Origenes dicit, est potior salus & benedictio, quam quæcunque alia ab antiquis patribus imprecata. Nec mirum, quia Christus omnium benedictionum author, eam discipulis in ædes aliorum ingredientibus docuit & iniunxit. Intrantes, inquit, in domum, salutate eam, dicentes: Pax huic domui, &c. Christus tamen in hac salutatione gratiam non præmisit, eò quod euidenter subintelligatur in pace. Certum enim est neminem pacem veram absque iustificationis gratia habere posse. Et quia de gratia sufficienter diximus, consequens est vt de pace aliqua subiungamus. Pax dupliciter accipitur. Vno modo generaliter & largè, vt se extendit ad omnem concordiam, siue sit in bonum, siue in malum. Sit si in malum, dicitur pax diabolica: quia licet dæmones inter se dissentiant: concordant tamen ad procurandum damnationem hominum, prout etiam hæretici, & grassatores. Hanc pacem non generat gratia aut charitas: non enim est pax cum impiis. Neque talem pacem Christus induxit, sed eam dissoluendam se venisse protestatus est, Nolite (inquit) arbitrari quod venerim pacem mittere in terram. Non enim veni pacem mittere, sed gladium: veni enim superare hominem aduersus

Infra 3.d *Psal.* *Esa.32.d* *Psal.71.b* *Mat.10.b* *Esa.48.d* *Matt.10.b*

B patrem suum, &c. Et Dauid, Zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Et diuus Paulus, Posuit discordiam inter Saducæos & Pharisæos: Vnde opus misericordiç est concordiam eorum, qui in malo conueniunt (medio debito, veritatem declarando, & incommoda sequentia) dissoluere. Est & alia pax simulata siue ficta, de qua Hieremias ait, Ore pacem cum amico suo loquitur, & occultè ponit ei insidias. Et talis fuit pax Iudæ, qui in signum pacis osculatus est, quem prodebat, Christum. Pax verò propriè dicta dicitur ordinata: & secundum diuum Augustinum, Est hominum cohabitantium sub vna fide, & æterna lege, concordia. Et Glos. super Mat.5. dicit: Vera pax vbi nil repugnat in virtute. Hæc pax admittit nonnunquam diuersitatem opinionum, in his quæ non sunt necessaria. Vnde diuus Paulus & Barnabas dissensisse leguntur. Pacem ordinatam quilibet diligere, procurare & inquirere ac pro ea rogare tenetur: quod triplici via probari potest. Primò ratione obligationis, naturalis & ciuilis. Naturaliter enim homo diligit vltimum finem. Atqui finis vltimus cuiuslibet est pax. Vnde diuus Augustinus, Possumus dicere finem bonorum nostrorum esse pacem, sicut & vitam æternam. Vnde Dauid, Qui posuit fines tuos pacem. Et Ecclesia in solennitate dedicationis cantat, Vrbs beata Hierusalem, dicta pacis visio. Igitur, Ciuiliter etiam obligatur filius, qui vult gaudere hæreditate patris, obseruare testamentum patris. Atqui Christus est pater noster, qui in testamento suo pacem obseruare mandauit, dicens: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. Igitur. Authoritatibus etiam innumeris in sacris literis id nobis præcipitur. Dauid, Inquire pacem, & persequere eam. Et alibi: Rogate quæ ad pacem sunt. Quærite pacem ciuitatis, ad quam transmigrare vos feci. Et Apostolus infra 12. Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Ad hanc pacem & concordiam nos inducunt corpora cælestia, quæ incursu suo non se impediunt, sed mutuo se fouent. Vnde

Psal.72. *Hiere.9.c* *19. de ciuit. Dei.c.13.* *Act.15.g* *19. de ciuit. Dei.c.11.* *Psal.* *Ioan.14.d* *Psal.* *Psal.* *Hiere.29.b*

C Iob, Quis enarrabit cælorum rationem concentum cæli, quis dormire faciet? Inducunt pariter animalia bruta ferocia. De quibus Lactantius: Si quidem bestiæ sui generis animantibus parcunt. Et diuus Augustinus, Animalia peccata feritate cohabitant simul. Et si aliquando, compellente spiritu congrediantur, illico mansuescunt, & iniuriarum oblita illa tam sæua animalia pacificè viuunt. Et in 19. de Ciuitate Dei, canone duodecimo, dicit: Quisquis mecum res humanas naturámque communem agnoscit, quod sicut nemo est qui gaudere nolit, ita nemo est qui pacem habere nolit. Quandoquidem & ipsi, qui bella volunt, nil aliud quam vincere volunt. Ad gloriosam ergo pacem bellando cupiunt peruenire. Non est autem dubium, vt Seneca ait, quin felicior sit pax nunquam lacessita, quam multò sanguine reparata. Commodorum etiam ac vtilitatum copia ad pacem nos inducunt. Ideo Iob, Habeto pacem, & habebis fructus eius.

Iob.38.d *Lib.5.de Ira.c.12.*

B

Iob 22.b Pax enim gratum facit hominem Deo & aliis hominibus: iuxta illud, In tribus beneplacitum est D
Eccle.25.a spiritui meo, quæ sunt probata coram Deo & hominibus, concordia fratrum, amor proximorum, &c. Pax insuper plurimum delectat. Vnde diuus Augustinus in loco præallegato, Tantum est bonum pacis, quod in rebus creatis nihil gratius solet audiri, nihil delectabilius concupisci, nihil vtilius possideri. Pax præterea, Protectorem facit Deum: iuxta illud 2. Cor. 13. Habere pacem, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscũ. Pax etiam homines filios Dei facit: iuxta illud, Beati pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur. Media procurandi pacem temporalem sunt quatuor, Primum diuina pacificatio: iuxta illud, Vtinam attendisses ad mandata mea, & facta esset quasi flumen pax tua. Secundum est iustitia: iuxta illud: Erit opus iustitiæ pax. Tertium est terrenorum cõtemptus, ex quorum appetitu dissentiones & rixæ oriuntur, vt legitur fuisse inter pastores Abrahæ & Loth. Quartum deuota oratio: ideo Dauid, Rogate quæ ad pacem sunt.

(Margin: 2. Cor.13.c; Matt.5.a; Esa.48 d; Gene.13.b)

Tex. A Deo *patre & domino Iesu Christo.*

Iaco.1.c HIc ostendit vnde prædicta bona sunt expectanda: quia à tota Trinitate. Ideo dicit A Deo: quo nomine tota Trinitas designatur. Vnde diuus Iacobus, Omne datum optimũ, omne donum perfectum, desursum est descendens à patre luminum. Et Dauid: Gratiam & gloriam dabit dominus. Nec officit quod adiungit *patre:* quia hæc vox pater hic potest teneri essentialiter. Cùm nomina importantia relationem ad creaturam, sint communia toti Trinitati: prout creator & dominus, & sic tota Trinitas potest dici pater, quanuis etiam hîc pro persona patris (quæ secundũ proprietatem dicitur pater Christi) accipi possit. Sed secũdum causalitatem dicitur Pater noster: iuxta
Ioan.20.e illud, Ascendo ad patrem meum, & patrem vestrum. Et sic nominat personam patris. Nominat
Ioan. 1.b etiam personam filij, cùm dicit: (*& domino nostro Iesu Christo*) quia gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Nec sine ipso, à quo, in quo, & per quem, sunt omnia, vllus pacem habere potest. Personam autem spiritus sancti explicitè non nominat: quia intelligitur in donis eis appropriatis, quæ sunt gratia & pax. Vel etiam quia intelligitur in duabus personis patris & filij, quorũ est vnio
1.Cor.12. & nexus. Vel quia est donum vtriusque: quod intelligitur in donis de quibus dicit, Gratia & pax E quæ per spiritum sanctum dantur: prout alibi dicit, Hæc omnia operatur vnus atque idem spiritus.

SECVNDA PARS PRIMI CAPITIS.

Text. *Primùm quidem gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis.*

HIc incipit Epistolarem tractatum, præmittendo per modum prologi affectum, quem habebat ad eos ad quos scribebat, vt auditores redderet beneuolos. Ostendit autem amicum erga eos animum ex gratiarum actione, à
1.Thess. vlt.d qua orditur. Conuenientissimum est enim, vt in omnibus gratiarum actionem præmittamus: secundum illud, In omnibus gratias agite Non enim dignus est beneficium consequi, qui de acceptis beneficiis gratias non agit: iuxta illud, Ingrati spes tanquam hybernalis glacies tabescet. Et Salomon dicit: Ad locum vnde exeunt flumina, reuertuntur, vt iterum fluant. Sic ad principium vnde prodeunt beneficia, reuerti debent per gratiarum actionem, vt iterum fluant, vel fluxus illorum perseueret. Gratias agere alicui, est sentire & recognoscere bona ab illo data, cùmque laudare ac superiorem & liberalem existimare, non debitorem. Hanc recognitionem debemus corde, ore, & opere, protestari coram Deo bonorum omnium largitore. Hæc recognitio dicitur sacrificiũ laudis, quod maximè reddere debemus Deo: quem apostolus vocat suum, licet enim Deus trinus in personis, & vnus in essentia sit, & dicatur generaliter Deus omnium, eò quod ab eo pendent omnia per creationem, gubernationem, & promissionem: Omnia enim pendent ab eo in esse fieri & conseruari. Dicitur tamen specialiter eorum, qui fidem quæ per dilectionem operatur, habent, id est, iustorum, qui mediante gratia gratum faciente, Deo grati & accepti sunt, ab eo F
Psal. que diriguntur & proteguntur. Vnde Dauid ait, Oculi domini super iustos. Et alibi, Dominus il-
Psal.39.d luminatio mea: & alibi, Adiutor meus & protector meus es tu, Deus meus ne tardaueris, scilicet me adiuuare. Specialius tamen adhuc eorum ad quos sermo Dei de incarnatione & benedictione, aut lege & euangelio suo prouulgandis factus est. Et sic dicitur Deus Abraham, Isaac & Iacob, Dauid & Ioseph, Pauli & Apostolorum: iuxta illud, Iste Deus meus & glorificabo eum. Specialissimè autem est Deus eorum, qui eius clara visione inseparabiliter fruuntur. Et quia eo ordine debet gratiarum actio in Deum referri, quo gratiæ & beneficia ad nos deueniunt, quod quidem est per Iesum Christum. Vnde infra 5. dicit: Per quem accessum habemus ad Deum, cui nihil gratum est, nisi quod illius auspiciis ceptum, aut per illum sit oblatum quem Deus mediatorẽ, pontificem,
1. Tim.2.b & propiciatorem omnium cõstituit. Ideo dicit *per Iesum Christum.* Eam ob rem Ecclesia in omnibus
Heb.9.c orationibus suis adiungit: per dominum nostrum Iesum Christum, &c. Christi enim merita, sunt
Roma.3.d omnium bonorum nostrorum causa, ideo in orationibus non sunt prætermittenda. Deinde subiungit personas pro quibus gratias agit, dicẽs: *Pro omnibus vobis,* id est, pro profectu omniũ vestrũm: omnibus enim placere desiderat, & omniũ salutem cupiebat: secundũ illud, Sicut & ego per omnia
1.Cor.10.g omnibus placeo. Et illud, Volo omnes homines esse sicut meipsum. Gratiæ enim, vt D. Chryso. ait,
1.Cor.7.b non solùm pro propriis, sed etiam pro alienis successibus, ac rectè factis agẽdæ sunt. Quandoquidẽ

(Margin: Sap.16.d; Eccl.1.b)

animam ab incidẽte & malignitatis morbo, liberat, ac Deum magis allicit ad eos amandos, quos grato erga se animo esse cognouerit. Quapropter & alibi ait, Benedictus Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nobis in omni benedictione spirituali.

Quia fides vestra annunciatur in vniuerso mundo. Tex.

HIc ostendit bona propter quæ gratias agit. Cùm enim vt diuus Ambrosius ait, multa essent in Romanis bona, de quibus gaudebat Apostolus, Erant enim doctrinæ memorabiles, & bonorum operum cupidi studiosique magis agendi bene quàm sermonis, quod non longè est à lege diuina. In hoc tamen primùm gaudere se dicit, quod Christi fidem liberè ac voluntariè suscepissent, & firmo proposito eam tenerent, & Ecclesiæ insiti fuissent: Nec non quod fides illorum tantùm crementi & fulgoris acceperit, vt in vniuerso mundo annunciaretur. Non illis (secundum diuum Chrysostomum) congratulatur, quod terrena ac caduca, quæ nihili sunt æstimanda, haberẽt, sed fidem, de qua commendat eos: quia faciliter susceperant, & in ea firmiter permanebant. Vnde & vsque hodie apud eos plurima fidei signa ostenduntur in visitatione sanctorum locorum, vt diuus Hieronymus super Epistolam ad Galatas, dicit: nondum tamen perfectam fidem habebant. Quia aliqui eorum erant præuenti à Pseudo Apostolis vt crederent legis cæremonias Euangelio iungendas. Gaudebat autem & gratias agebat non solùm propter eos, verùm etiam propter vtilitatem consequentem in aliis: quia scilicet exemplo eorum qui erant domini gentium, aliæ gentes prouocabantur. Quia, vt dicit Glos. promptè facit inferior, quod videt fieri à superiori. Vnde poeta: regis ad exemplar formatur ignobile vulgus. Propter quod admonentur prælati, vt sint exemplar & forma gregis ex animo. Nec huic annunciationi in vniuerso mundo aduersatur quod nondum præconium Euangelij in vniuersos mundi angulos euolauerat, quia neque ad Antipodas tam breui quiuerat tempore penetrare. Quia hic vniuersus mundus non intelligitur, iuxta propriam verbi notionem, scilicet pro toto mundo, sed hiperbolicè pro maiori parte mũdi. Nihil enim mentitur qui superlationis scemate nomen alicuius illustrissimi viri toto orbe celebratum dixerit. Vel fortè, quia Romanus Romano loquitur more: Quoniam eadem hiperbole ditionem suam & dominatum, quo latissimè patere significarent, vniuersum orbem & appellabant: iuxta illud, Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, scilicet ei subditus. Hac etiam hiperbole dicitur quod in die Pentecostes, Erant habitantes in Hierusalem viri religiosi ex omni natione quæ sub cælo est. Vel in vniuerso mundo, id est, per quatuor partes terræ, in Oriente, Occidende, Meridie, & Septentrione, & in principalibus finibus mũdi. Roma enim tempore Apostoli erat caput mundi, ex quo tunc Romani toti mundo præsidebant. Et ideo eorum fides per omnium ora volitabat, ex quo de toto orbe aliqui illuc conueniebant, & ad propria redeuntes Romanos suscepisse fidem Christianæ religionis, vbique diuulgabant. Sicque iam securius cæteræ per orbem nationes suscipiebant.

[Margin: A (beside "tatem consequentem"); 1. Pet. vl. a; Luc. 2. a; Act. 2. a]

Testis enim mihi est Deus, cui seruio in spiritu meo in Euangelio filij eius. Tex.

B HIc Apostolus ostendit affectum, quem erga Romanos habebat ex oratione, quam pro eis fundebat. Et quia orationis negotium secretò agitur coram Deo, secundum illud: Tu autem cùm oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, ora patrem tuum, qui videt in abscondito: Dei testimonio probat se pro eis orare, dicens, *Testis enim mihi est Deus,* cuius testimonio omnia agũtur: iuxta illud, Ego sum iudex & testis. Et cùm iurare, sit Deum in testem vocare, consequens est quod Apostolus hic iurauit, cùm Deum in testem inuocauerit. Iurauit etiam pluries: alibi enim dixit, Testem Deum inuoco in animam meam. Pariter cùm dixit, Quæ autẽ scribo vobis coram Deo, quia non mentior. Similiter cùm dixit, Deus & pater domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in secula, scit quia non mentior, Attamen in supradictis non peccauit. Et ideo exemplo suo declarauit iuramentum non esse omnino illicitum. Imo (vt diuus Augustinus in libro de sermone domini in monte, & in libro contra mendacium, ac etiam contra Manichæos dicit) aliquando est necessarium, & pertinet ad Dei cultum. Confitetur enim & protestatur iurãs Deum infallibilem omnium veritatem & perspicientiam habere eique omnia esse in conspectu etiam abditissima cordiũ, quandoquidem iuramentum omnis controuersiæ finis sit ad confirmationem. Qua de causa inquit, & Deus per semetipsum Abrahæ promissiones confirmauit. Nec in hoc Apostolus aduersatur dicto Christi. Ego autem dico vobis, Non iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus Dei est: neque per terram, quia scabellum est pedum eius: neque per Hierosolymam, quia ciuitas est magni regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum albũ facere aut nigrum. Sit autem sermo vester, est est, non non. Quod autem his abũdantius est, à malo est. Nam Christus per supradicta verba non omne iuramentũ prohibet, sed iuramentũ falsum, vanum & inutile, & iurandi assuetudinẽ: de qua Sapien. Iurationi nõ assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Nominatio verò C Dei non sit assidua in ore tuo, & nominibus sanctorũ non admisceearis, quoniam nõ eris immunis ab eis. Quemadmodũ enim seruus interrogatus assiduè à liuore non minuitur. Sic omnis iurans & nominãs, in toto à peccato nõ purgabitur. Vir multum iurans implebitur iniquitate, & non discedet à domo illius plaga. Quod autẽ subdit Christus, sit sermo est est, nõ non, quod autẽ amplius est, à malo est. Non intelligitur malũ esse (vt D. Aug. ait) ex culpa iurantis, sed vel ex culpa iuramẽtum exigentis. Quia plus iusto incredulus, vel ob malum pœnæ propter fragilem conditionẽ mortaliũ, qua post peccatũ Adæ non est facilè de re occulta fidem adhibere cõtra testes aut iuramentũ. Hoc enim ex hoc loco præcipitur homini, vt nitatur quantũ ex ipso est, ne iuramẽto vtatur, tanquã bono per se appetibili, nec nisi tribus comitibus indiuiduis, iudicio, iustitia videlicet & veritate. D. au-

[Margin: Matt. 6. b; Hier. 29. f; 2. Cor. 1. d; 2. Cor. 11. g; Heb. 6. d; Matt. 5. f; Eccl. 23. b]

Hier. 4.a tem Paulus seruatis omnibus iuramenti circunstantiis, iurat necessitate compulsus. Nam cùm infestus esset pseudo Apostolis Romanorum, non faciliter credidissent, quod is, quem nusquam viderant, vel audierant, tam propenso in eos esset animo: quod tamen creditu erat eis operepreciuṃ, vt in eius doctrina proficerent & charitatem ipsius cognoscerent. Præterea iurauit de re occultissima, vtpote de oratione quam secreto absque testibus agebat, ac denique scribens vbi maturius & consultius loquemur, iurauit, iuramentúmque magno decoro perornauit, dicens: *Cui seruio*, scilicet reuerenter per latriæ cultū, sicut scriptum est, Dominū Deū tuum adorabis, & illi soli seruies. Declarat modum seruiendi, cùm ait, *in spiritu meo*, q.d. Non solùm in exteriori seruitio corporali vano, vt gentiles, vel corporeo duntaxat vt Iudæi, qui animalibus mactandis & aliis cæremoniis obseruandis plurimùm incumbebant. Ego verò præcipuè interiori.s. secundum spiritum. Spiritus enim est Deus, & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet, non in carnalibus illis cæremoniis abrogatis: secundum illud, Nos sumus circuncisio qui spiritu deo seruimus. Anima enim hominis secundum portionem superiorem, hoc est, secundum intellectum & voluntatem, dicitur mens & spiritus, Mens quidem quando inferiora, spiritus verò cùm superiora contemplatur. Subiungit, deinde officium in quo seruit scilicet *(in euangelio filij eius)* ad quod se dixerat segregatum. Euangelium autem quem prius dixerat esse Dei, hic dicit esse filij eius, vt filium Dei ostendat esse Deum, vnúmque in natura cum eo: à patre tamen personaliter distinctum. Euangelium dicitur filij, quia ab ipso prædicatum ex proprio officio: secundum illud, Quia & aliis ciuitatibus oportet me euangelizare, quia ideo missus sum ac etiam quia est ab eo discipulis iniunctum: vt D. Marcus narrat, Euntes in mundum vniuersum, prædicate euangelium omni creaturæ.

Deut. 6.c

Ioan. 4.c

Philip. 3.a

Marc. vl.d

Tex. *Quod sine intermißione memoriam vestri facio semper in orationibus meis.*

Luc 18.a

2. Theß. vlt.d.

SIne intermissione orandum esse Christus docuit, dicens: Oportet semper orare & nunquam deficere: & alibi Apostolus, Sine intermissione inquit orate: quod non est intelligendum quantùm ad tempus, vt scilicet absque temporis interpolatione semper oremus, cùm hoc vires superet humanas. Nec id ipse Apostolus faciebat, dormiebat nanque aliquādo & manibus laborabat. Sed intelligendum est, vel quantum ad ipsum actum, & sic semper & sine intermissione orat, qui statutis temporibus orat. Vnde legimus quod Petrus & Ioannes ascenderunt in templū ad horam orationis nonam, & ita sine intermissione orabat Apostolus. Vel intelligēdum est quantum ad finem orationis, qui est vt intellectus noster semper tendat in bonum: & sic tandiu homo orat quandiu agit vt in Deum tendat. & hoc modo semper orat, qui totam vitam suam in Deum ordinat, nihil aduersus eum admittit: & sic semper orare, est semper bene facere. Ideo Christus adiunxit, & non deficere. Et Apostolus, Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. Determinando hoc aduerbium semper dicit, *in orationibus meis*, scilicet omnibus, quotiescunque oro. Oratio secundum Damascenum, nil aliud est quàm quidam ascensus animi, siue quædam mentis eleuatio in Deum. & secundum diuum Augustinum, est petitio decentium à Deo: ex quorum dictis conflari potest completa orationis definitio: vt dicamus, Oratio est eleuatio & ordinatio mentis siue animi ad Deum, cum quadam decētium petitione pro se vel aliis, prout Apostolus qui in orationibus suis Romanorum memoriam faciebat. Differunt autem recordari, facere mentionem, & facere memoriam, recordatur enim quis alicuius rei quādo ei res præterita in mentem venit. Facere verò mentionem, ad coloquium pertinet: quo quis cum altero loquitur de vno, tertio aut de aliquo eorum respectu rei præteritæ. Facere autem memoriam ad mentis æternam cōmemorationem pertinet, & idem est quod cōmemoratione facere, iuxta illud, In memoria æterna erit iustus, seu in æterna apud Deum recordatione siue cōmemoratione: & hoc ideo quia apud Deum erit perpetua iustorum recordatio. Vnde Ecclesia publica oratione cantat se offerre hostias & preces Domino pro defunctorum animabus, quarum memoriam tunc faciunt Christi fideles, vt de morte, hoc est pœnis ad vitam quietam transire valeant. Sic hic Apostolus Romanorum coram Deo faciebat memoriam, vt Deus eorū semper recordaretur. Sic Dauid cùm dicebat: Adhæreat lingua mea faucibus meis, si non meminero tui: vel memoriam vestri facio proponendo coram Deo, qui respicit orationes humilium. Et sic illi pro quibus sancti orant, proponuntur conspectui diuino, prout & cætera sanctorum facta. Vnde dixit mulier ad Heliam, Ingressus es ad me, vt rememorentur iniquitates meæ. quasi illud sit in memoria quod ei per nos proponitur. Vnde & Moyses dicebat, recordare Abraham, Isaac & Iacob. Licet Deus semper eorum actualem haberet memoriam, etiam antequam essent. Vocat enim ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. Et sic Apostolus dicit se memoriam Romanorum facere in omnibus orationibus suis: quia Deo proponebat eorum bona, & à Deo eos habuisse recognoscebat: bona illorum reputans quasi sua. quod patet ex hoc, quia pro ipsis gratias agebat & orabat, hoc est stabilitatē & perseuerantiam in eis & augmentum illorum precabatur.

1. Cor. 10.g

Psal.

Psal.

3. Reg. 17.c

Exo. 32.c

Infra 4.c

Tex. *Obsecrans si quomodo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos.*

HIc ostendit affectum suum erga Romanos ex desiderio veniendi ad eos: quod desiderium manifestat intensum & vehementem ex obsecratione, quæ dicitur petitio per aliquid sanctum aut sacrum: vt cùm propter natiuitatem vel passionem Christi, aliquid postulatur. Geminatio etiam & inculcatio aduerbiorum, si quo modo & tandem intensionem & vehementiam astruit. Ideo dicit *si quo modo*, id est, quacunque via *& tandem*, id est, quocunque tempore aliquando liceat ad vos venire, arbitrarer prosperū iter, nec aëris intemperies, nec locorū distātia, aut asperitas,

A aut itineris labor me deterrebit aut impediet, quin ad vos veniam si adfuerit voluntas Dei, cui semper se conformare volebat, prout Christus docuit, dicens: Non mea sed tua voluntas fiat. Voluntati enim eius nemo debet, nec potest resistere. Cùm ergo secundum voluntatem Dei, ipse cum Barnaba (vt ad Gal. scribens meminit) decretus fuisset in Macedoniam & circumadiacentes regiones (Vnde hanc epistolam mittebat) tum prædicationis gratia, tum vt eleemosynas pauperibus, qui erant Hierosolymis procuraret, non inde abducere se poterat. Et in hoc satisfaciebat Romanis, qui forsan de ipso conqueri poterant. Quod cùm Christiani & ipsi essent, & in vrbe quæ orbis esset præclarissimum caput atque ipsius ditionis, qui Apostolus erat Gentium, nullam aut perexiguam sui rationem duceret, si quidem cùm Græciam totam perlustrasset, nunquam vt Romam veniret, concepisset desiderium. *Mat.6.b* *Luc.22.e* *Infra 9.d* *Gala.2.a*

Desidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis ad confirmandos vos: id est, simul consolari in vobis per eam quæ inuicem est, fidem vestram, atque meam. Tex.

HIc manifestat duplicem desiderij causam: vna est eorum vtilitas. Ideo, inquit, obsecro, vt prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos, non quidem superuacaneè vt in seculari amicitia, sed cupiens vos esse in visceribus Christi, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritalis. Gratia enim & donum Dei duplex est, quoddam est non spiritale, & tale concernit corpus, aut ea quæ sunt corporis, aut res exteriores: vt sunt forma, decor, fortitudo, virginitas, nuptiæ, diuitiæ, regnum terrenum: quæ diuersimodè dantur à Deo donum verò & gratia spiritalis, est aliquid à Deo humanæ creaturæ collatum, concernens animam aut ea quæ sunt animæ: vt sunt fides, prudentia, sapientia, scientia, discretio spirituum. Et huiusmodi gratias vel effectus earum cupiebat Apostol. impartiri Romanis. Non tamen tanquam author gratiæ, sed vt minister. Solum enim se esse ministrum volebat existimari. Et hoc ad confirmandos vos prædicatione vel miraculis prout fuerat iniunctum Petro, in fide quam suscepistis: vel ad cōfirmandos vos per administrationem sacramentorum, & gratiarum gratis datarum: iuxta illud, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum administrantes, & per exhortationem sermonum secundum illud, omnis sermo malus de ore vestro non procedat. Sed si quis bonus est ad ædificationem fidei. Altera causa desiderij erat mutua consolatio. Et ne ex hoc quod dixerat ad confirmandos vos, periculum aliquod incurrerent, quasi ab arrogante sibi officium confirmandi eos, exponit se innuens per illam confirmationem intelligere mutuam in fide concordiam, ex qua inuicem consolarentur. Consolantur enim magistri & discipuli cùm scientiam suam & discipulorum concordare conspiciunt. Sic Apostol. se & Romanos in aduentu suo, in quo fieret mutua colatio & concordia fidei consolationē accepturos. Vnde dominus Caietanus expositionē illam sic legit: id autem est simul consolari in vobis per eam, &c. *Phil.1.b* *1.Cor.4.a* *Luc.22.c* *1.Pet.4 c* *Ephe.4.g* B

Nolo autem vos ignorare fratres, quia sæpe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc, vt aliquem fructum habeam in vobis, sicut & in cæteris gentibus. Tex.

NE desiderium Apostoli videretur vanum & inane, hic subdit propositum & impedimentum executionis illius, dicens: Nolo, &c. q.d. Sæpe proposui venire ad vos, vt dilectionem meam ostenderem non solùm verbo & lingua, sed opere & veritate. Verùm ab executione huius propositi prohibitus, id est, impeditus sum aliis occupationibus, vel à diabolo, qui nititur impedire prædicationem, ex qua prouenit salus hominum: vel etiam prohibitus à Deo, secundum illud Iob. 37. Nubes, id est, prædicatores spargunt lumen suum lustrántque cuncta per circuitum, quocunque voluntas gubernantis duxerit. Vnde in Act. Apost. dicitur, Transcuntes autem Phrigiam & Galatiæ regionem, vetati sunt à spiritu sancto loqui. Et iterum, Tentauerunt ter Bithiniam, & non permisit spiritus Iesu. Vtrunque autem horum vult Apostol. eos non ignorare, vt scilicet cognoscentes eius affectum, verba sua deuotius suscipiant, & impedimentum visitationis eius suæ culpæ imputent, & sic corrigantur. Nam in pœnam culpæ dicit Dominus per Esa. Mandabo nubibus meis (id est, prædicatoribus) ne pluant super eos imbrem. Subiungit causam propositi quæ est eorū vtilitas, cùm inquit, *vt aliquem fructum habeam in vobis*, per meam prædicationē: secūdū illud, Posui vos vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat, vel quasi ex eorum conuersione ei fructus accrescat: secundum illud, Qui metit, mercedem accipit, & fructum congregat in vitam æternam. *1.Ioan.3.e* *Act.16.a* *Esa.5.b* *Ioan.15.e* *Ioan.4.e* C

Græcis & Barbaris, sapientibus & insipientibus debitor sum: ita quod in me promptum est, & vobis qui Romæ estis, euangelizare. Non enim erubesco Euangelium. Tex.

HIc assignat aliam propositi causam, scilicet debitum quod sibi imminebat ex officio suscepto: vnde dixit, Væ mihi si non Euangelizauero: necessitas enim mihi incumbit. Et quia vniuersalem Apostolatum gentium susceperat, omnibus se asserit debitorem. Vnde dicebat: Cùm liber essem, omnium me seruum feci. Ideo duplicem ponit diuersitatem Græcorum & Barbarorum. Et quia Græci fuerunt primi legum inuentores, omnes gentiles, qui humanis legibus regūtur, primò nominat Græcos. Barbari verò dicuntur, qui extranei sunt quo ad aliquem: secundum illud, Si nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquar Barbarus. Proprius tamen dicūtur Barbari, qui ratione non reguntur: iuxta illud, Ne ita ferociter ac barbarè feceris, hoc est inhumanè & contra rationem. De Iudæis autem qui diuinis legibus regebantur, mentionem non facit, quia non erat institutus Iudæorum sed Gentilium Apostol. secundum illud, Ita vt illi in circuncisione, nos autem in Gentibus. Ex vtraque autem causa concludit promptitudinem voluntatis exemplo illorum: de quibus in Exodo dicitur, Egressa omnis multitudo filiorum Israel de conspectu Moysi, obtulit mente promptissima atque deuota. Et postremò excludit impedimentum promptitudinis, scilicet erubescentiam, propter quam multi prætermittunt ea quæ aliàs promptè facerent. Vnde & alibi dicit: *1.Cor.9.c* *1.Cor.9.c* *1.Cor.14.c* *2.Macha.15 a* *Galat.2.b* *Exod.35.e*

1.Cor.1.d. Nos prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autē stultitiam. Ipsis D tamen vocatis Dei virtutem & sapientiam. Ideo non formidandum, timendum, aut erubescēdum est prædicare euangeliū. Erubescere enim est confundi & pudorem habere, quod de euāgelij prædicatione haberi non debet. Nam Christus ait, Nolite timere eos qui occidūt corpus, &c. & alibi, Mat.10.b Luc.9.d Qui me erubuerit & meos sermones, & hunc filius hominis erubescet. Et hinc est quod baptizati liniūtur Chrismate signo crucis in fronte, vbi est sedes verecūdiæ, ne scilicet euangeliū erubescant.

TERTIA PARS COMMENTI. I. C.

Tex. *Virtus enim Dei est, in salutem omni credenti, Iudæo primum & Græco,*

HIc Apostol. incipit narrationem & incohando instruit eos de his que pertinent ad euangelicam doctrinam, in quam se segregatum prædixerat. Declarando fructum euangelij siue efficaciam gratiæ euangelicæ, dicit se non erubescere euangelium, eò quod virtus Dei sit. Differunt autem potentia, virtus & potestas. Potentia enim dicitur primaria potestas, vti est imperialis aut regalis potentia, qua quis latè & potenter dominatur, & hac dicitur Deus omnipotens, id est, omnia cum imperio potens. virtus dicitur ipsum robur per quod potentia primaria in opus procedit. Act.8.b Iudic.14 c Vnde & patri attribuitur potentia, & filius Dei virtus nominatur: eò quod per filium potentia patris vniuersa sit operata, iuxta quam acceptionem Symon Magus à suis sectatoribus dicebatur virtus magna, ac si diuina potentia per Symonem Magum magna operata fuisset. Holofernes virtus Assyriorum nominatur: quia per eum potētia Nabuchodonosor regis Assyriorum executioni demandata est. Potestas dicitur licentia & libertas, qua aliquis agere aliquid valet, aut non agere. Illius enim rei quis potestatem habet quam agere aut non agere valet. Ioan.10.d Iuxta illud, Potestatem habeo ponendi animam meam, & iterum sumendi eam. Euangelium ergo secūdum rem euangelizatam, quæ est Christus, est virtus. Christus enim à Deo omnem virtutem & potestatem accepit, iuxta illud: Mat.28.d Data est mihi omnis potestas. Vel etiam quia euangelium dei virtutem in se continet, secundū illud: Psal.67. Dabit voci suæ vocem virtutis. Virtus & strenuitas diceretur, id est, vnus inermis multos armatos vinceret. Ergo magna virtus fuit quod Christus in carne infirma, deuicit diabolum. De quo E Iob.41.d Iob dicebat, Non est potestas super terram quæ ei valeat comparari. Magna virtus fuit quod Apostoli inermes euangelij verbis reges & principes ac totum mundum, voluptates & pompas eius deuicerunt, & à diaboli regno ereptos Christo subiecerunt. Magna virtus est euangelii verbis cæcos illuminare, leprosos mundare, surdis auditum reddere, infirmos sanare, & mortuos ab inferis Matt.11.b ad vitam reuocare. Vnde Christus discipulis Ioannis virtutem Euāgelij declarans, Euntes, renunciate Ioanni quæ audistis & vidistis: Cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, mortui resurgunt, & pauperes euangelizantur. Si magna virtus est infirmos curare, & eis salutem corporalem reddere, quàm maior profecto est virtus infirmitates spirituales curare, remissionem peccatorum condonare, gratiam & vitam æternam conferre, quod proculdubio Euangelium exhibere constat. Vnde subdit *in salutem*, scilicet corporalem & spiritualem. Iaco.1.d Vnde D. Iacobus, Suscipite insitum verbum quod potest saluare animas vestras. Ioan.15.a Et Christus, iam mūdi estis propter sermonem, Ioan.17.c quem locutus sum vobis. Et alibi: sanctifica eos in veritate. Sermo tuus veritas est. Et alibi: Ioan.5.d Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam, & Ioan.6 g in iudicium non venit, sed transiet de morte in vitam. Et iterum, Verba quæ ego loquor, spiritus & vita sunt. Ex quibus apparet per quem modum Euangelium salutē confert: quia per fidem & eius Marc.vl.d confessionem. Iuxta illud, Qui crediderit & baptizatus fuerit, &c. Rom.10 Et illud, corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, ac etiam per scripturam. Vnde verba euangelij scripta & ex fide delata vel applicata, virtutem salutiferam habent. D. enim Barnabas (vt in eius gestis habetur) infirmos curabat, Euangelium superponendo. Virtus scripturæ euangelicæ fuit figurata in si- Exech.9.a gno Tahu, de quo dicitur, quod illi qui manu scriptoris signati erant signo Tahu, quod est signum crucis in euangelio publicatæ præseruati sunt à morte, & saluati. Cauendæ tamen sunt appositiones characterum, quia superstitiosum est illas apponere. Infra 15.b Ioan.4.c Virtus ergo euangelij est in salutem, non omnibus simpliciter, sed credentibus & accipientibus ordine quodam. Ideo dicit, *Iudæo primum & Græco.* Iudæis primò quantum ad ordinem salutis. Iudæi enim sunt priores, quia eis promissiones factæ sunt vt dicit infra. Act.13.g F Et in eorum gratiam sunt Gentiles assumpti, ac si ramus oleastri inseratur in bonam oliuam, vt dicit infra 9. Ex eis etiam Saluator noster natus est secundum illud: Salus ex Iudæis est. Et quia prius fuit eis euangelium publicatum à Christo, & Apostolis, qui dicebāt, Vobis oportuit primum loqui. Post Iudæum ponit Græcum. Per Græcum autē intelligit omnem Gentilem: Græcum præponit aliis. Quia inter Gentiles Græcorum natio est præstantior, eò quod à Græcis aliorum Gentilium sapientia deriuata est. Et quia Græcorum natio inter Gentiles primò in Christum credidit. Græci igitur, & si ordine salutis sint Iudæis posteriores, tamen quantum ad salutis finem consequendum, Græci & Iudæi sunt æquales. Vnde infra 10. Non est distinctio Iudæi & Græci. Quia non Iudæorum tantum deus, sed & gentium. Vnde omnes qui laborauerunt in vinea, æqualem mercedem receperunt priores & posteriores eundem denarium acceperunt.

Tex. *Iustitia enim Dei in eo reuelatur ex fide in fidem.*

HIc exponit quomodo Euangelium sit virtus Dei in salutem, quia iustitia Dei in eo reuelatur. Ad clariorem huius loci intelligentiam sciendum est, quod tunc vnaquæque res dicitur iusta, cum rectè se habet ad proprium finem. Finis autem hominis non est vnus, sicut in inferioribus creaturis, sed duplex: nempe naturalis, qui est bonum honestum, quod est obiectū rationis. Alius est finis supernaturalis, qui est visio Dei. In hunc finē refertur & ordinatur ex natura sua, & debet

A per hominem ordinari finis naturalis: secũdum hos duos fines duplicem ponit Apostol. iustitiam: circa finem naturalem iustitiam humanam, quæ est ad alterum secũdum debitum & æqualitatem. Et hanc iustitiam homo suapte natura habere potest & alteri debitum secundum æqualitatem reddere, & bene moraliter agere. Non tamen quod ex illo aliquid mercedis habeat apud Deum. Vnde infra 4.c. dicit, Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, scilicet non apud Deum. Et infra 10. Ignorantes Dei iustitiam, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Altera est iustitia hominis in ordine ad finem supernaturalem, & talis est gratia Dei, qua quis agere & præstare potest opera ei grata & accepta ad vitam æternam. Et hæc iustitia Dei aliquando iustitia fidei dicitur. Et cùm dicit hîc iustitia Dei in eo reuelatur, dupliciter intelligi potest. Primò pro iustitia, qua Deus dicitur iustus, secundum illud, Iustus dominus, & iustitias dilexit, seruando promissa, reuelatur in eo homine credente Euangelio, quia credit Deum impleuisse quod promisit de Christo mittendo, & hoc ex fide, id est, fidelitate Dei promittentis. Quia fidelis dominus in omnibus verbis suis in fidem hominis credentis. Alio modo vt dicat quod iustitia Dei, qua Deus homines gratis iustificat absque operibus legis, quæ nihil aliud est quam gratia gratum faciens. Vnde infra 3. Iustificati gratis per gratiam ipsius, reuelatur in Euangelio in quantum per fidem euangelij iustificantur, secundum quodcunque tempus. Vnde subdit ex fide in fidem, id est, ex fide veteris testamenti procedendo ad fidem noui. Quia in vtroque homines saluabantur per fidẽ Christi, qua nos credimus Christum venisse, antiqui crediderunt Christum venturũ: secundum illud, Habẽtes eandem spem fidei credimus. Hoc dicit præueniens argumentum Iudæorum, qui illi reuelationi obiicere poterant, salutem eis ante Euangelium fuisse reuelatam. Ideo addit, ex fide in fidem reuelari primum in lege veteri patribus. Quibus multiphariè multísque modis loquebatur olim Deus per fidẽ implicitam trinitatis. Postea per explicitã in euangelio, in quo explicatius loquutus est in filio.

Psal. 10. *Psal. 44.* *Infra 3.d* *Heb. 1.a*

Ex hoc loco quibusdam videri posset, non esse vnam fidem antiquorum & modernorum, eò quod illis in vniuersali velate implicitè, istis verò explicitè & in particulari. Cognitio enim vniuersalis differt à particulari. Præterea determinatum tempus in his quæ sunt fidei, est necessarium. B Infidelis enim nunc reputaretur, qui diceret Christum non venisse. Insuper fides est de enunciabilibus quæ sunt diuersa. Insuper circuncisio erat illis necessaria ad salutem, nunc mortifera. Sed omnino tenendum est vnam esse fidem antiquorum & modernorum. Vnde Apostolus, Vnus dominus, vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, aliàs non esset eadem Ecclesia. Habitus enim habẽt vnitatem vel multitudinem ex obiecto extra animam. Cùm igitur obiectũ fidei sit Christus, in quem antiqui crediderunt, & nunc credimus: consequens est antiquorum fidem & nostram esse vnam specie, quia de vno obiecto. Nec ex hoc passu ex fide in fidem, elici potest duas esse fides, secũdum speciem & essentiam. Sed solum quod fuit successio credentium, & quod fides modernorũ quantum ad modum & aliqua accidentalia quæ concernunt participationem subiecti, sit diuersa secundum diuersos respectus. Cognitio enim vniuersalis & particularis, non differunt nisi secundum modum & circunstantiam temporis, quæ se habent accidentaliter secundum diuersos respectus præteriti & futuri. Licet dici possit, quod tempus aduentus Christi fuit determinatum in se, quia certo tempore fuit conceptus, natus & passus: licet non determinatum respectu credentium.

S. Thom. de verit. q. 4. art. 12. *Ephe. 4.a*

Sicut scriptum est, iustus autem ex fide viuit. Tex.

Hic probat quomodo euangelium Dei sit in salutem omni credenti. Et sic non debent referri hęc verba ad proximam clausulam, scilicet reuelatur in eo iustitia ex fide in fidem. Nec inconuenienter hoc fecit Apostolus. Prius enim respõdere debebat dubitationi quæ fieri poterat. Quia nam rei esset virtus illa euangelij in salutem omni credenti, respondit quod est iustitia Dei. & sic respondit illi dubitationi, dicendo iustitiam Dei esse in salutem omni credenti. Et quia postea dixerat ex fide in fidem, è vestigio subdit, quo modo credenti pateat salus, videlicet quia iustus ex fide viuit, quod probat ex testimonio Abachuc. qui secundum 70. interpretes dixit iustus autem meus, id est, à me iustificatus, & iustus reputatus. vt infra 4. in fide viuit. Sed secundum Hebraicam veritatem (vt D. Thom. ait) legimus, iustus ex fide viuit: licet aliqui codices habeant mea & alij sua. Sed vtrumque stare potest. Quia si dicatur mea, ad Deum à quo donum fidei iustus accepit, refertur. Si C verò legatur sua, ad iustum refertur qui dicitur ex fide sibi data viuere vita gratiæ. Vnde Apostol. Quod autem viuo in carne, in fide viuo filij Dei.

Abach. 2.a *Heb. 10.g* *Galat. 2.d*

Et quia hic est primus locus ex quo lutherani ab orthodoxa patrum expositione discordant, & ex quo fidem solam esse vitam & solam sufficere trahunt, dicentes: Si enim salus Apostolico testimonio omnium in vniuersum patet credenti, & iustus ex fide viuat. Quid aliud ad iustificationem desiderare aut exigere oportet quam vnicam fidem? Idcirco pro huius nodi dissolutione & cõtrouersiæ resolutione, nonnulla ad hæc necessaria prælibabimus, fidei videlicet definitionem, diuisionem, atque subdiuisionem. Fides pro actu accepta apud omnes doctores dicitur assensus certus absque formidine causatus, supposita pia voluntatis affectione. Nam absque pia affectione non est fidei actus. Nemo enim credit nisi volens, & sic cùm dæmones non habeant piam affectionem ad Deum, sequitur quod eorum crudelitas non est ex fide, neque vniuoca cum credulitate fidelium viatorum quanuis peccatorum. Pia autem affectio, quæ quandam dilectionem importat, innititur authoritati dicentis seu reuelantis, quam habet pro obiecto formali, & reuelata pro obiecto materiali. Fides verò pro habitu accepta, est habitus intellectualis inclinans intellectum humanum ad promptè faciliter delectabiliter & quodam modo immobiliter eliciendum prædictum assensum certum, absque vlla penitus formidine circa reuelata. Et cùm authoritas & reuelatio sit duplex,

humana videlicet, & diuina: consequens est quod duplex sit fides. Vna humana, & altera diuina. Fides humana est quæ authoritati & reuelationi humanæ innititur. Fides verò diuina est quæ innititur reuelationi & authoritati diuinæ. De hac nunc est sermo. Hæc fides (vt Apostolus ait) siue sit habitualis, siue actualis, donum Dei est. Quia quò ad habitum per intellectum acquiri non potest, cùm excedat capacitatem naturæ intellectus, qui se solo supra suam naturam erigi non potest, & sic à solo Deo infunditur. Quantum verò ad actum, est etiam donum Dei principaliter operantis & mouentis intellectum, mediante illo dono habituali fidei ab eo intellectui infuso, cum quo intellectus ad actum fidei concurrit, alioquin actus fidei non diceretur actus intellectus, sed potius passio recepta. Quod autem homo merè passiuè se habeat in actibus suis, velut inanime quoddam reprobatum & condemnatum fuit in concilio Tridentino, Sessione sexta, canone quarto. Est ergo actus fidei Theologicæ hominis opus, munus tamen principaliter, cùm sit intimius & principalius Dei, & à speciali dono Dei principalius procedens. Fides autem habitualis theologa est duplex. Quædam dicitur perfecta, quando est coniuncta charitati, quæ à scholasticis dicitur viua & formata, quia charitas ei adiuncta, est forma fidei, quæ dat ei virtutem operandi meritoriè: secundum illud ad Galatas quinto capite, Fides quæ per charitatem operatur. quod non debet sic intelligi operari fidem per charitatem, tanquam instrumentum, sic quòd charitas sit instrumentum quo fides operatur, & fides sit principale agens: quia tunc fides esset nobilior, dignior, & maior charitate: quod est contra illud, 1. ad Corinthios decimotertio, Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc: Maior autem eorum est charitas. sed debet intelligi quòd fides vim operandi à charitate accipiat. Vnumquodque enim virtutem operandi sumit à forma, quod autem charitas sit forma fidei, sic deduci potest. Nam actus voluntarij prout fides (vt dictum est) recipiunt speciem à fine, qui est voluntatis obiectum, id autem à quo aliquid speciem sortitur, se habet ad modum formæ in naturalibus. Et ideo cuiuslibet actus voluntarij finis ad quem ordinatur, est quodammodo forma: tum quia ex ipso fine recipit speciem, tum etiam quia oportet quod modus actionis proportionabiliter respondeat fini. Sed actus fidei ordinatur ad obiectum volũtatis, quod est bonum. Hoc autem bonum quod est obiectum fidei, scilicet bonum diuinum, quod est proprium obiectũ charitatis, quæ est in voluntate. Ideo charitas dicitur forma fidei, inquantum per charitatem actus fidei imperatur à charitate, & per tale imperium formatur quò ad hoc vt sit meritorius vitæ æternæ. Hæc fides vocatur à diuo Iacobo viua, id est, operans eliciтiuè vel imperatiuè opera vitæ æternæ meritoria, propter quæ iustus viuit. Altera est fides imperfecta, quæ non habet charitatem comitem. Hæc fides à scholasticis dicitur informis, eò quod non habeat secum charitatem, quæ est forma eius, vt dictum est: & à diuo Iacobo dicitur mortua & ociosa, eò quod non habeat opera vitæ æternæ meritoria: licet quædam alia opera posit habere, vt mõtes transferre, vilitatem peccati & pœnas peccatoribus debitas ostendere, & modum ac viam resurgendi à peccato. Ideo non est omnino mortua, sicut arbor quæ nullũ fructum producere potest. Quia sicut homo peccator, quia à diuo Ioanne dicitur mortuus, potest opera vitæ naturalis facere, scilicet comedere, bibere, sic fides informis prædicta opera facere potest, licet sit mortua, quantum ad opera meritoria, vt dictum est. Nec est necesse quòd similitudo teneat in omnibus: Cùm nullum simile sit idem. Est nihilominus fides imperfecta informis mortua (ac ociosa quam vocant) vera fides, alioquin peccatores extra gratiam existentes non essent Christiani nec dicerentur fideles. Et quod per quodlibet peccatum mortale perderetur fides, quod fuit condemnatum in concilio Tridẽtino, Sessione sexta, canone vigesimo octauo, vbi dicitur: Si quis dixerit amissa per peccatum gratia, simul & fidem semper amitti, aut fidem quæ remanet non esse veram fidem, aut eum qui fidem sine charitate habet, non esse Christianum, anathema sit. Vocatur enim fides simpliciter ab Apostolo, dicente 1. ad Corinthios decimotertio, Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum. Et diuus Iacobus in sua epistola capite secundo, nominat simpliciter fidem eam quæ est sine operibus. Experimur etiam quòd si peccatoribus extra gratiam existentibus proponatur quòd Deus est trinus & vnus: & quòd filius Dei ad redimendam naturam humanam est incarnatus, continuò, promptè, faciliter, & delectabiliter assentient & credent. Hæc autem credulitas non procedit à fide viua, cùm non habeant eam, nec ex fide acquisita, cùm, vt dictum est, non possit acquiri. Ergo ex fide illa infusa informi & mortua, quæ est donum Dei. Hæc fides informis & mortua in vno homine est eadem secundum essentiam cum fide formata & viua. Vnde Glo. super illud fides sine operibus mortua est, dicit: quibus operibus reuiuiscit. Differt tamen ab ea sicut imperfectum à perfecto. Nec repugnat aliquid quod prius fuit imperfectum, successiuè posse perfici: & quod perfectum est, imperfectionem contrahere: vt notum est de puero qui efficitur vir, & tamen in decrepitu imperfectus est. Si fides informis quæ absque charitate est imperfecta, ea adueniente perficitur: & ea discedẽte, imperfecta manet vt prius erat. Nec obstat illud Apostoli: Cùm venerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. Quia verbum Apostoli intelligendum est quãdo imperfectio est de ratione imperfecti: tunc enim oportet quòd adueniente perfectione, imperfectum excludatur: sicut adueniente aperta visione diuinæ essentiæ, de qua ibi loquitur, excluditur fides, de cuius ratione est quod sit non apparentium. sed quando imperfectio non est de ratione rei imperfectæ, tunc illud numero idem quod erat imperfectum, fit perfectum: sicut de puero dictum est. Sed informitas fidei non est de ratione fidei per se, sed per accidens se habet ad ipsam secundum perfectionem vel imperfectionem voluntatis. Nec propter hanc mutationem alteratur fides, sicut nec cætera accidentia, sed mutatur subiectum fidei quod est anima.

His

Marginalia: D (beside line 1); Ephe. 2. b; E; Iaco. 2.; Iaco. 2. d; Apoc. 3. a; F; Iaco. 2. d; 1. Cor. 13. c; 2. 2. q. 4. art. 4. ad. 1

A His ſuppoſitis redeundo ad nodum iſtum & illationem,quam lutherani ex hoc loco male intellecto inferunt,fidem eſſe vitam iuſti & ſolam ſufficere. Dicendum primò quod nec propheta Habacuc nec Apoſtol. per hæc verba,iuſtus ex fide viuit,voluit dicere fidem eſſe vitam iuſti,eſſentialiter,ſed ſolùm directiuè,dirigit enim & allicit iuſtum ad obſeruandum opera præceptorum,quę dicuntur vita iuſti:eò quod ſecundum philoſophos vita dicitur operatio, vel ſecundum Theologos, eò quod opera præceptorum conducunt ad vitam æternam:iuxta illud,Si vis ad vitam ingredi,ſerua mandata. Et quod talis ſit ſenſus prophetæ & Apoſtoli,apparet ex contextu hîc, & ad Heb.10. vbi ſic exponitur,Iuſtus ex fide viuit,id eſt,iuſtus ſpe per fidem reuelata durabit & perſeuerabit in opere.Fides enim dirigit hominem ad iuſtitiam præbens acceſſum obſeruando viam: vt Apoſtol. infra 5.dicit quod ad Chriſtum habemus acceſſum per fidē.Et alibi, In Chriſto habemus fiduciam & acceſſum in confidentiam per fidem,quæ prout deferens lucet, nam dirigit & oſtendit viam,& conducit hominem ambulantem & operantem in tenebris:ſic fides dirigit peccatorem ambulantem in hoc mundo in tenebris erroris & peccatorum,oſtendendo viam pœnitentiæ & Deum miſericordem ad vitam ſpiritualem, quæ eſt per iuſtitiam ſiue gratiam, quæ eſt in eſſentia animæ, qua cauſatur fides in intellectu,& ſpes & charitas in voluntate, ſi non inueniat: vt cùm ex infideli aliquis fit fidelis:& quando per peccatum mortale perditur gratia & charitas,per pœnitentiam recuperatur gratia & charitas:ſed tunc gratia non cauſat fidem nec ſpem,cùm iam inueniat eas. Fides enim per ſolum peccatum infidelitatis amittitur,& ſpes per ſolum peccatum deſperationis: charitas autem & gratia per quodlibet peccatum mortale:taliſque eſt ordo inter gratiam,charitatem,fidem & ſpem,quod gratia eſt cauſa fidei,ſpei & charitatis quæ fluunt ab ea: & vbicunque in via eſt gratia,eſt fides,ſpes & charitas:ac etiam vbicunque eſt charitas,eſt fides, & ſpes: & vbicunque eſt ſpes,eſt fides,ſed non econuerſo: quia fides & ſpes poſſunt eſſe ſine charitate, vt dictum eſt, & fides ſine ſpe.Vnde D.Aug.dicit,quòd ſine charitate fides poteſt eſſe,ſed non prodeſſe.& licet idem Aug.in Ench.7.& 8.c.hanc materiam tractando,dicat,fides credit,ſpes & charitas orant, ſed ſine fide eſſe non poſſunt.Non tamen ſequitur quod fides ſine illis eſſe non poſſit,vt probatum eſt. B Licet enim ternarius numerus abſque prima,2.& 3.vnitatibus eſſe non poſſit, binarius tamen in illo incluſus abſque ternario eſſe poteſt:& vna vnitas abſque binario & ternario: ſicut etiam poſſibile eſt animam vegetatiuam eſſe in plantis abſque potentiis ſenſitiuis, & animam ſenſitiuam abſque potentiis ſpiritualibus in brutis,non poteſt tamen anima intellectiua eſſe in homine abſque potentiis ſenſitiuis & vegetatiuis.Videmus etiam fundamentum abſque parietibus & tecto eſſe poſſe,licet non econuerſo. Cur ergo fides(quæ ſecundum Apoſt.fundamentũ eſt ſalutis:iuxta illud, Fundamētum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus.i.vt Glo. exponit fides Ieſu Chriſti)abſque ſpe & charitate eſſe poterit. Nec obeſt quod in titulo ſeu ſuperſcriptione illius 8.c.Ench.præfigitur:Qualiter fides,ſpes & charitas ſine ſe inuicem eſſe non poſſunt.Quia illam ſuperſcriptionem à D. Aug.non conſtat fuiſſe præfixam:& quanuis ab eo præfixa fuiſſet,nihil tamen in illa concludit,ſed ſolum lectorem admonet,vt in illo c.videat an & quo modo illa tria adinuicem ſe habeant.Ideo titulus ille ſeu ſuperſcriptio referri debet ad concluſionem prædicti c.quæ talis eſt.Proinde nec amor ſine ſpe,nec ſpes ſine amore, nec vtraque, ſcilicet amor & ſpes ſine fide:non tamen dicit quod fides ſine ſpe & amore eſſe non poſſit. Cùm,vt dictum eſt, oppoſitum dixerit: Non obſtat pariter quod idem Aug. ad conſentium dicit: pia fides ſine ſpe & charitate eſſe non vult,quia ibi non dicit non poteſt,ſed non vult.Magnum enim diſcrimen inter non poſſe & non velle eſſe conſtat apud eos qui liberum arbitrium in homine ponũt. Multa enim poſſumus quæ nolumus.Vnde Sap.Beatus qui tranſgredi potuit,& non eſt tranſgreſſus:facere malum,& non fecit.Multa etiam volumus,quæ conſequi non poſſumus,vt notum eſt.Licet ergo pia fides non velit eſſe ſine ſpe & charitate,non ſequitur tamen quod eſſe non poſſit. Et velle à D. Auguſtino,ibi accipitur ſicut naturales communiter accipiunt: & quemadmodum Chriſtus accipit, cùm ait,Spiritus vbi vult ſpirat. quæ verba, ſecundum nonnullos expoſitores, poſſunt exponi de vento,qui vbi vult ſpirat,id eſt,inclinatur & tendit:inclinatio autem eſt à Deo ordināte naturam. Cùm omnia quæ à Deo ſunt,ordinata ſint. Et aliqua inclinantur abſque quacunque cognitione,vt C ignis ſurſum,& lapis deorſum:aliqua verò cum cognitione,ſed nō libera,vt animalia bruta. Quædam autem cum cognitione libera,vt homo,& angelus. Et cùm Deus diſponat omnia ſuauiter,id eſt,ſecundum modum ſuæ naturæ, ſcilicet naturalia naturaliter, & libera liberé. Sic ergo ordinauit Deus fidem vt inclinaret ad ſpem oſtendendo voluntati ſummum bonum,quod ſuaptè natura natum eſt cauſare deſiderium ſiue ſpem, niſi impediatur. Spes autem inclinatur & ordinatur ad amorem & fruitionem,niſi impediatur, prout ignis ſemper tendit ſurſum, niſi impediatur: poteſt tamen,vt notum eſt,impediri:& lapis ne cadat deorſum,inclinatio tamen ſemper manet impedimento amoto,ſtatim ſuam inclinationē & diuinam ordinationē ſequitur. Sic fides,quæ donũ Dei eſt,ad hoc data eſt vt generet ſpem,& per eam amorē,& ſic ſine ſpe & charitate eſſe nō vult.i.non inclinatur ad hoc quod ſit ſine illis.ſed ad illas:impediri tamen poteſt executio per liberũ hominis arbitrium,& ſic ab extrinſeco.i.ab homine peccatore & malè affecto.Fides ſeparatur à ſpe,& fides & ſpes à charitate,per quodcunque peccatum mortale.Vnde & Apoſtolus dicit fidem abſque charitate eſſe.Nec quadrat lutheranorum euaſio,qua elabi putant, dicentes Apoſto. Ibi loqui de fide miraculorum,quam fatentur poſſe ſeparari à charitate,cùm fides miraculorum ſit eadem cum fide qua credimus reuelatis à Deo: ad hoc enim Chriſtus dicitur reſuſcitaſſe Lazarum, vt Apoſtoli & alij Iudæi crederent quod Deus pater miſiſſet eum in mundum. Si igitur fides illa ſeparari poteſt à

Matt.19.c *Heb.10.g* *Infra 5.a* *Ephe.3.c* *15.de Tri.* *1.Cor.3.e* *15.de Tri.* *Epiſt.85.* *Eccle.31.b* *Ioan.3.a* *Infra 13.a* *Sap.8.a* *Ephe.2.b* *1.Cor.13.a* *Ioan.11.f*

1.Cor.13.d charitate,quare fides informis separari non poterit, non videtur aliqua ratio, nisi dicatur quod fi- D
1.Cor.2.d des est charitas. Verùm hanc euasionem reprobauit Apost. dicens, Nunc manent fides, spes & cha-
1.Cor.3.a ritas: tria hæc, & per consequens non sunt idem. Nec obstat insuper quod diuus Aug. aliquãdo di-
cit fidem esse animam animæ, quia non intelligit quod fides sit anima animæ primò & principali-
ter, cùm in libro de Cognitione veræ vitæ, c.37. dicat quod fides dilectione animatur, sicut corpus
anima viuificatur. Et ratio quare fides non potest dici anima animæ primò & principaliter: est, quia
si primò principaliter siue simpliciter & absolutè diceretur anima animæ, daret ei esse spirituale,
quod cõstat esse falsum. Non enim dicitur homo simpliciter & absolutè spiritualis per fidem: quia
fideles Christiani in peccato mortali existentes, non dicũtur simpliciter & absolutè spirituales, sed
carnales: secundum illud animalis homo non percipit quæ sunt spiritus Dei. Deinde dicit: Non
potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus, adhuc enim carnales estis. Cùm enim sit
inter vos zelus & contentio, nónne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Ergo fides
non potest dici primò & principaliter anima animæ, cùm anima secundum Philoso. sit actus pri-
mus. Gratia verò cùm det esse spirituale primò & principaliter ac simpliciter & absolutè, dicitur
2.de Aïa. anima animæ. Sed fides potest dici anima animæ directiuè, pro eo quod dirigit voluntatem om-
nium potentiarum animæ reginam ad vitam spiritualem & supernaturalem. Et sic debẽt interpre-
tari omnes authoritates Apost. & aliorum doctorum, qui dicunt hominem iustificari per fidem,
scilicet directiuè, ostendendo viam, finem, & media: & non effectiuè, cùm intellectus non moueat
effectiuè voluntatem. Et eodem modo exponi debent, cùm dicunt fidem esse principium, initium,
originem, fundamentum omnium bonorum, & alia huiusmodi scilicet directiuè, sed non primum
nec effectiué. Pro finali autem resolutione argumenti lutheranorum, aduertendum est quod in
Luc.7.f nullo sacræ scripturæ passu ponitur dictio exclusiua, nec dicitur iustum ex sola fide viuere, nec per
solam fidem hominem iustificari. Et Christus, cùm dixit, Fides tua te saluam fecit, non dixit sola,
Gala.2.d quia prædixerat: Dimittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Et cùm Apostolus dicit,
Scientes autem quod homo non iustificatur ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, non ad-
didit dictionem exclusiuam, & ibidem illa dictio nisi tantum valet sicut absque vel sine: q.d. homo E
Ezech.18.e non iustificatur absque vel sine fide, prout si diceretur non patet alicui salus, nisi per baptismum.
Luc.7.e Requiritur enim ad iustificationem post lapsum pœnitentiæ sacramentum, spes & charitas: & ante
Rom.8.c lapsum in habentibus vsum rationis pœnitentia virtus, & in vtrisque propositum seruandi man-
data. Et quia hæc requiruntur, cuilibet illorum attribuitur iustificatio ac principalius Deo, scilicet
Ioan.2.b effectiuè, sacramentis verò instrumentaliter, & sacerdotibus ministerialiter. Quod autem sola fides
non sufficiat ad iustificationem determinatum fuit in concilio Tridentino Sessione 6. Decreto II.
circa medium, vbi dicitur: itaque nemo sola fide sibi blandiri debet, putans fide sola hæredem sees-
se constitutum, hæreditatémque consecuturum. Et canone 9. dicitur: Si quis dixerit impium sola fi-
de iustificari, anathema sit. Et canone 12. dicitur: Si quis dixerit fidem iustificantem nihil aliud esse
quàm fiduciam diuinæ misericordiæ peccata remittentis propter Christum, vel eam fiduciam so-
lam esse qua iustificamur, anathema sit. Et canone 29. dicitur: Si quis dixerit eum qui post baptismũ
lapsus est, non posse per Dei gratiam resurgere: aut posse quidem, sed sola fide amissam iustitiam re-
cuperare, anathema sit. Si dicatur D. Bernardum & alios dixisse solam fidem iustificare. Dicendum
primò, quòd doctores sancti non ita crudè locuti sunt. Nam ex pręcedentibus vel sequentibus ver-
bis dant intelligere compunctionem & alia prædicta necessaria esse, vt patet ex D. Bernard. ser. 22.
super Cantica canticorum, vbi hac exclusiua vsus est. Secundò, quòd eo tempore quo doctores san
cti vsi sunt illa exclusiua, non pullulabat neque grassabatur hæresis hæc lutheranorũ. Tertio, quòd
per illam dictionem exclusiuam intendebant solùm excludere opera præcedentia, & externa quò
ad primam iustificationem. Quartò, quia tunc non erat per ecclesiam determinatum, sicut est nũc.
Et quod si nunc viuerent, cantarent palinodiam. Quare autem opera exigantur ad iustificationem,
& an interna vel externa præcedentia, concomitantia, vel sequentia, deducemus infra c.4. super
verbo ei qui operatur, &c.

Text. *Reuelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem & iniustitiam hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.*

HIc Apostolus arguit necessitatem gratiæ ex ira & pœna, quam scientes & negligentes conse- F
quentur. Hoc autem agit continuando declarationem effectuum euangelij, quod est virtus in
salutem omni credendi: eò quod in eo iustitia Dei reuelatur. Cùm ergo iustitia duas partes habeat,
videlicet præmiationem bonorum & punitionem malorũ. Quosdam enim videmus (vt D. Chrys.
ait) bonorum promissione ad virtutem adduci. Quosdam verò minarum terrore à malis cohiberi,
& ad virtutem pertrahi, vtrinque illos adducit. Propterea & Christus non solùm cælorum regnum
promisit, sed & gehennam comminatus est, & prophetæ, qua propter hic Aposto. condemnat hu-
ius temporis prædicatores, qui sola bona & misericordiam Dei annunciant, nihílque de ira aut ge-
henna aut aliis pœnis comminãtur, imò spernunt eos qui sequuntur Christum, Apostolos & pro-
phetas, in his comminationibus caphardos eos nominantes. Ideo Apost. hic mala bonis, & bona
malis temperando, non solùm dicit in euangelio reuelari iustitiam Dei, sed etiam iram atque vin-
dictam. Iram Dei nominat, non quod ira vt passio, quæ est ebulitio sanguinis circa cor, & pertur-
batio animi, sit in Deo, qui est incorporalis & simplicissimus, sed pro iudicio quo pœna irrogatur
secundum similitudinem hominum iratorum, qui vindictam quærunt cum quadam affectus com-
motione: in Deo verò nulla passio sicut in nobis inuenitur. Tamen in eo est iustissima vindica-

A tio absque quacunque affectus concitatione: secundum illud, Tu autem dominator noster cũ tranquillitate iudicas. De hac ira D. Ioan. dicit: Qui incredulus est filio, non videbit vitam: sed ira Dei manet super eum. & sic accipitur hic ira pro effectu: iuxta illud, Misisti iram tuam quæ deuorauit eos sicut stipulam. Hoc autem dicitur, quia quidã philosophi dicebant a Deo non esse pœnas peccatorũ, quibus aduersatur illud: Qui corripit, gentes non arguet. Additur de cælo: quia credebant circa sola cælestia eius prouidentiam occupari, ita quod ad res terrenas non sic extenderet: iuxta illud, Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Contra quos est illud Psal. Dominus de cælo in terram prospexit. Et, Illud Dominus de cælo respexit super filios hominum, vt videat si est intelligens aut requirens Deum. Vel de cælo venturi ad iudicium: iuxta illud, Quemadmodum vidistis eum ascendentem in cælum, ita veniet ad iudicandum & præmiandum bonos, & puniẽdum malos, vt D. Mat. refert. Vel secundum D. Amb. de cælo, id est, cælo iniquitatem illorum demonstrante & accusante: secundum illud, Reuelabunt cæli iniquitatẽ eius. Ex magnitudine enim, pulchritudine, ordine, & virtute cæli, creatoris virtutem intelligere debuerũt. Ideo enim tam pulchra astra condidit, vt ex his quantus & quam admirabilis creator esset, posset agnosci, & solus adorari. Vnde scriptum est, Cæli enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annunciat firmamẽtum. Per naturalem ergo legem reum facit genus humanum: potuerunt enim per legem naturæ apprehendere fabricam mundi, testari authorẽ suum deum esse, & deum summè diligendum, quod Moyses literis tradidit. Sed impij facti sunt in Deum, & iniusti in proximum. Vnde subdit, *super omnem impietatem & iniustitiam*, Sicut enim pietas dicitur cultus qui exhibetur Deo tanquam summo parẽti: ita impietas dicitur peccatum contra diuinum cultum. Vnde Ezech. Impietas impij super eum erit. Et sicut iustitia est per quam homines in ratione conueniunt & communicant: iuxta illud, Filium hominis adiuuabit iustitia tua: ita & iniustitia dicitur peccatum, quo læditur proximus. Reuelatur enim in euangelio ira, vindicta & pœnæ impiorum & iniustorum, maximè eorum qui veritatem dei in iniustitia detinent, id est, qui veram Dei cognitionem quasi captiuam tenent per malitiam.

Sap. 12. e / Ioan. 3. d / Exo. 15. a / Psal. 39. / Iob 22. c / Psal. 101. / Act. 1. b / Matt. 25. c / Iob 20. d / Psal. / Ezec. 18. e / Iob 35. b

B Nam vera Dei cognitio, quantum est de se, inducit & vocat homines ad bonum, vt Deum colant, & homines ament sicut seipsos: sed ligatur quasi captiuitate detenta per impietatis & iniustitiæ affectum, quo detinetur ne possit in suum exire effectum, qui est inducere ad bona & ad verum cultum Dei, & ad reddendum proximo quæ sua sunt. Et sic veritatem detinere in iniustitia, est intellectum habens veram cognitionem claudere iniqua volũtate. Multi enim sunt inter Christianos qui cognitionem etiam fidei detinent in iniustitia, & claudunt mala voluntate.

Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis: Deus enim illis manifestauit. Tex.

HIc probat quod Gentiles detinuerint in iniustitia veritatem, & idcirco merebantur iram & vindictam Dei *Quia quod notum est, &c.* Illud dicitur Ignotum Dei secundum Glos. ordinariam, quod lumine naturali à creatura cognosci non potest, vt mysterium Trinitatis & incarnationis: & illud non erat reuelatum Gentibus, neque illam veritatem siue cognitionem illorum verorum non detinebant in iniustitia, neque de his arguuntur. D. Paulus legitur Athenis inuenisse Arã inscriptam Deo ignoto: quia eius natura non erat cognita quantum ad personas. Notum verò Dei dicitur illud cognoscibile de deo, quod ratione naturali cognosci potest ex mundi & creaturarum dispositione, vt quod sit vnus, infinitus, omnipotens, omniscius, summus, princeps, gubernator & remunerator omniũ bonorum & malorum, & alia huiusmodi quæ D. Tho. post D. Dio. tripliciter ostẽdit. Primò ex causalitate, quia cùm creaturę sint defectibiles & mutabiles, necesse est eas reduci ad aliquod immobile & perfectũ, & secundũ hoc cognoscitur de Deo an est. Secundò per viam excellentiæ. Non enim reducuntur omnia in primum principiũ, sicut in propriã causam & vniuocã, prout parter per filij generationẽ: qua vniuocè causat idem in specie. Sed sicut in causam communem & excedentem, & ex hoc cognoscitur quod Deus est super omnia. Tertiò per viam negationis, quia si est causa excedens, nihil eorum quæ sunt in creaturis, potest ei competere. Sicut nec corpus cœleste dicitur propriè graue vel leue, calidum vel frigidum, & secundum hoc dicimus Deum esse immutabilem & infinitum. Et hanc cognitionem habuerãt Gentiles per lumen rationis: iuxta illud, Multi dicunt quis ostendit nobis bona: Signatum est super nos lumen vultus tui domine.

Lib. 1. cõ. Gen. & b / Psal 4.

C Vnde subiungit (*Manifestum est in illis*) id est inter illos: quia Romani inter Gentiles acumine ingenij ea cognitione præstabant. Et nota verbum *manifestum*. contra eos qui putant illa quæ sunt de Deo, nulla ratione demonstrata esse: quia tales non solùm contradicunt Philosophiæ, verùm etiã Apost. qui dicit Manifestum est. Si enim manifestum sit, euidens & demonstratum esse oportet. Vnde Aposto. ne ex huiusmodi cognitione superbirent, declarando authorem à quo Gentiles veritatem & cognitionem veram acceperant, subiungit: *Deus enim illis manifestauit.* non dicit reuelauit, ne lumen gratiæ immisceat, sed dicit manifestauit, vt diuinum concursum mediante lumine naturali (quod donum Dei est ab initio naturæ datum) significet. De hac manifestatione Iob: Docet nos super iumenta terræ. Sed manifestatio Dei non est sicut manifestatio hominis, quia vnus homo alteri manifestat, explicando conceptum suum per aliqua signa exteriora, per vocem vel scripturam, Deus autem dupliciter aliquid nobis manifestat. Vno modo infundendo lumen interius per quod homo cognoscit: secundum illud, Emitte lucem tuam & veritatem tuam. Alio modo proponẽdo suæ sapientiæ signa exteriora, scilicet sensibiles creaturas: iuxta illud, Effundit illam, scilicet sapientiam, super omnia opera sua. Et sic Deus altero istorum duorum modorum eis manifestauit, vel interius infundendo lumen: vel exterius, proponendo visibiles creaturas in quibus, sicut in quodam libro, Dei cognitio legeretur.

Iob 35. c / Psalm. 42. / Eccle. 1. b

Ignotum dei quid / Notum dei qui

Text. *Inuisibilia enim ipsius, à Creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoque eius virtus & diuinitas.* D

HIc ostendit per quem modum Gentiles Dei cognitionem acceperint vel accipere potuerint. Et primò quidem ponit tria, quæ de Deo cognouerunt. Primò inuisibilia, per quæ intelligitur Dei essentia, quæ in hac via videri non potest: iuxta illud, Deum nemo vidit vnquam. Vnde Apostolus, Regi seculorũ immortali inuisibili, &c. Dicit autem inuisibilia pluraliter, quia diuina essentia non est visibilis secundum se, neque secundum conditiones eius, quæ vnitati respondent: prout bonitas, sapiētia, & alia huiusmodi quæ non videntur à nobis: iuxta illud, Vt ex inuisibilibus visibilia fierent. Secundò cognouerunt eius virtutem siue potentiam, secũdum quod res ab eo procedunt sicut à principio: iuxta illud, Magnus dominus & magna virtus eius. Hanc ergo virtutem esse perpetuam philosophi cognouerunt. Vnde dicit, sempiterna quoque eius virtus. Tertiò cognouerunt diuinitatem, quæ est vltimus finis, in quem omnia tendunt. Diuinum enim secundũ philosophos, est cōmune bonum quod ab omnibus participatur, propter hoc potius dicit diuinitatem, quàm deitatem: quia diuinitas significat participationem, deitas verò essentiam. Vnde Apostol. In ipso habitat plenitudo diuinitatis. Hæc autem tria referuntur ad tres modos cognoscendi supradictos. Nam inuisibilia Dei cognoscuntur per viam negationis, sempiterna virtus per viam causalitatis, diuinitas verò per viam excellētiæ. Si dicatur quod virtus & diuinitas sunt inuisibilia, ergo non debebat eas subiungere. Dicendum quod per inuisibilia, intelligit essentiam: & per virtutem & diuinitatem, conditiones eius: vel dicendum quod prius proposuit in generali, omnia postmodum declarat in speciali, virtutem & diuinitatem: quas distinguit, non quod sint duæ res in se distinctæ & separatæ, sed prout distingũtur ratione secundum nostrum modum intelligendi. Quidam per inuisibilia intelligũt angelos, qui sunt inuisibiles quo ad sensum, cùm sint incorporales. Aliqui exponunt virtutem, qua cuncta creata gubernat, & diuinitatem qua vniuersa replet. Medium verò & modum, quibus illa cognouerunt designat, dicens: *(per ea quæ facta sunt, intellecta cōspiciuntur.)* Sicut enim ars manifestatur per artificis opera, ita sapientia manifestatur per creaturas: iuxta illud, A magnitudine speciei & creaturæ cognoscibiliter potest eorum creator videri: quia Deus relucet in effectis suis velut in speculis, & sic videri potest: non quidē oculo corporali, sed intellectuali. Deus enim cùm sit spiritus, sensu vel imaginatione (quæ corporalia sunt) cognosci non potest, sed intellectu: vnde Esa. Ecce intelliget seruus meus. A quo autem per hunc modum intelligatur, declarat, cùm dicit: *(à creatura mundi)* D. Aug. & Chrysos. legunt à creatione & constitutione mundi inuisibilia Dei cognoscuntur: non solùm ex his quæ facta sunt tempore gratiæ, sed & ea quæ facta sunt à creatione mundi. Vel quod à creatione mundi homines inceperunt cognoscere Deum per ea quæ facta sunt. Vnde Iob: Omnes homines vident eum. Alij verò textus habent à creatura mundi, id est ab homine, qui dicitur omnis creatura (vt D. Gregorius ait exponendo illud, Prædicate Euangeliũ omni creaturæ) eò quod omnium creaturarum conditiones participet. E

Marginal references: Iob 1.b; 1. Tim. 1.d; Heb. 11.a; Psal. 14.b; Collo. 1.c; Sap. 13.b; Ioan. 4.c; Esa. 52.d; 8. de ciuit. Dei. c. 9. & 11.; Iob. 36.d; Marc. vl.d

Text. QVARTA PARS COMMENTI I. C.

Ita vt sint inexcusabiles: quia cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt.

IN hac quarta parte ostendit Gentiles habita cognitione Dei inexcusabiliter obnoxios fuisse culpæ impietatis & iniustitiæ, dicens: Ita. s. manifesta eis erant inuisibilia Dei, vt cognoscerēt ipsum supereminentem esse, vnde debebant ei cultum, gloriam & honorem, quæ superexcellentibus debentur: eundémque esse primum principium & causam. vnde ei in omnibus gratiarum actio debebatur: iuxta illud, In omnibus gratias agite. ideo erant inexcusabiles. Qui enim (vt D. Ambros. ait) multis modis reus conuincitur, excusari non potest. Tria enim sunt, secundum Arist. quæ & si non integraliter tollant culpam, pro parte tamen excusant. Hæc sunt ignorantia, concupiscentia, atque metus, verumtamen nunquam ab his tribus aliquis excusationem prætexere potest, nisi dum procedunt & sunt causa operis, quod aliàs non fieret, qualis sunt ignorantia Pauli insectãtis Ecclesiam Christi, propter quam dicit se misericordiam consequutum, quia ignorans fecit. Si verò ignorantia sequatur ex culpa, non potest culpam subsequētem excusare, vt si quis per ebrietatem homicidium committit, culpa homicidij non excusatur. Quia secundum Philoso. Ebrius duplices meretur mulctationes. Cùm ergo in philosophis non præcesserit ignorantia, quia quod notum est Dei, manifestum erat in illis, fuerunt inexcusabiles. Ideo rationem subiungit, dicens: Quia cùm cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt siue non coluerunt gloriam & honorem exhibendo, & omnia in eum tanquam in vltimum finem reducendo, nec eius maiestatem publicè prædicando illum solum colendum abiectis idolis. *Aut gratias egerunt*, id est non recognouerunt bona quæ habebant ab ipso eis aduenisse, sed virtuti suæ & ingenio attribuebant, quemadmodum tenebantur: sicut D. Ambr. dicit, quod de anteriorib[9] loquitur, vt præsentes & futuros corrigat. Si dicatur quod illa naturalis cognitio de Deo, vel sufficiebat ad salutem, vel non: si sufficiebat, approbatur hæresis Pelagij. Si non sufficiebat, ergo requirebatur altior cognitio, ergo poterant se excusare per carentiam superioris notitiæ. Dicendum quod non sufficiebat, veruntamen si vsi fuissent illa cognitione Dei quæ naturali lumine haberi poterat cum cursu Dei manifestantis, Deus qui non deficit in necessariis, qui etiam attingit à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter, sua infinita clementia altiorem cognitionem dedisset, si non posuissent impedimentum peccati omittendo ac etiam committendo. F

Marginal references: 1. Thess. vlt.d.; 3. Ethi.; 1. Tim. 1.c

Sed euanuerunt

A *Sed euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum, dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* Text.

HIc ostendit quod ex eorum culpa sequuta fuerit ignorantia, cordis obscuritas, & mentis cœcitas. vnde dicit: *Euanuerunt, &c.* Res illa vana æstimatur quæ nihil habet stabilitatis aut firmitatis, & caret illo quod ex natura sua apta est habere: vel quæ non ordinatur in finé, seu quæ non consequitur finem sibi à natura præscriptum, vti crustula nucleo vacua. Et cum solus Deus sit immutabilis, secundum illud: Ego dominus & non mutor. Ideo tunc solum mens humana à vanitate libera est, quando Deo immittitur. Cum verò prætermisso Deo cuicunque creaturæ immittitur, incurrit vanitatem: Secundum illud, Vani sunt omnes homines, in quibus non subest scientia Dei. Et Salomon, Vanitas vanitatũ, & omnia vanitas. Vnde Psalmist. Dominus scit cogitationes hominum, quoniam vanæ sunt. In cogitationibus ergo suis euanuerunt, inquantum in seipsis, & non in Deo fiduciam habebant, sibi & non Deo bona sua ascribentes, secũdum illud: Labia nostra à nobis sunt. Per hoc autem quod per superbiam euanuerunt in cogitationibus suis, in res vanas & instabiles cogitationes suas applicuerunt, secuta est in eis mirabilis ignorantia. Vnde subiungit (*Obscuratum est insipiens cor eorum*) quæ verba non debent sic intelligi: vt prius fuerit insipiens cor eorum, quàm obscuratum. Sed simul obscuratum est cor eorum & insipiens factum, id est priuatum lumine sapientiæ, per quam homo verè Deum cognoscit: sicut enim qui oculos corporales à sole materiali auertit, obscuritatem corporalem incurrit: ita ille qui à Deo auertitur, de seipso præsumens, & non de Deo, spiritualiter obscuratur. Vnde Salomon: Vbi humilitas (per quam homo se subiicit Deo) ibi sapientia. Vbi verò superbia, ibi contumelia. Ideo Christus: Abscondisti ea sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, id est humilibus. De his prudentibus dicit Apostol. Gentes ambulant in vanitate sensus sui obscuratum habentes intellectum. Postquàm enim Philosophi, eò quod tanto studio & labore scientias nacti fuerãt, earum sibi gloriam arrogassent, neque Deo retulissent receptas, inflari cœperunt atque in sectas se & symbola dissecare: vt alij Academici, Alij Stoici, Alij
B Pytagorici, Alij Peripatetici, Alij aliis spumosis & tumentibus nominibus insignirentur. Mox dogmata sua quisque profiteri instituit, nec tam lucé intellectus sectari, quàm alios oppugnare, quàm propria tueri placita. Atque hinc sanè est, vt tam de naturalibus rerum principiis & causis, quàm de ratione morum vsquequo varia diuersáque monstra confecerint, vt qui plerosque eorum legerit, nihil aliud quàm ab irato dæmone dementatos existimet. Adeo enim euanuerunt in cogitationibus suis, *vt dicentes se esse sapientes*, id est sapientiam sibi à seipsis ascribentes, stulti facti sunt. Iuxta illud: Væ qui sapientes estis in oculis vestris. Vnde Hierem. Stultus factus est omnis homo à scientia sua: de qua scilicet præsumebat.

Malach.3.b Sap.13.a Eccle.1.a Psalm.93 Psalm.11 Prouer.11.a Matt.11.d Ephe.4.c Hiere.10.c

Et mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum. Text.

HIc manifestat peccatum impietatis gentilium: quia cõtra Deum adeo obscuratum erat insipiés cor eorum, quod incorruptibili, & omnino immutabili debebatur, *mutauerunt*. i. transtulerunt à Deo *gloriam*, id est laudé, honorem & manifestationem ac causalitaté, quam tanquam soli immortali, & omnino incorruptibili ac penitus immutabili attribuere debuerant, dederunt aliis creaturis instabilibus & corruptibilibus. Vnde Hiere. Populus meus mutauit gloriã suam in idolum, in quorum exprobrationé Sap. dicit. Lignis & lapidibus imposuerũt nomé incommunicabile Dei, cuius sublimitaté cognouerunt, & de qua Dauid: Magnus dominus & laudabilis nimis. Non solũ attribuerunt hominibus, quos Deus ad imaginé suam fecit, & méte ac voluntate donauit. Sed etiam similitudinibus & simulachris hominũ corruptibilium: & quod peius est, similitudinibus volucrũ, quadrupedũ & serpentium. Et quod omnino intollerabile erat, pecora, saxa, & lapides pro diis colebantur, & ducebantur. manifestũ enim est quod similitudo imaginis est posterior illa re, cuius est imago. Et gloria siue claritas Dei est principiũ omnis speciei & formæ. Et sic gloriam Dei in similitudinem imaginis cõmutat, cõuertit primũ in vltimum. Sed quæret forsitan aliquis, quo modo potuerunt eo insaniæ furorísque collabi, & vnde idololatrię origo? Dicendum quod secundũ Iudæos idololatria in secunda mundi ætate incepit ab Ismaele, qué primo simulachrũ ex luto finxisse asse-
C runt: ob quã causam instãte Sarra ab Abrahã patri suo ab hæreditate & domo eius exclusus est. Alij dicunt quod à Nambroth primo tyranno, qui cogebat homines ignem adorare, Vel à Nyno Babiloniorum rege, qui imaginem filij sui fecit adorari, de quo Sapien. Acerbo luctu dolens pater sibi filij rapti fecit imaginem, & illum qui tunc quasi mortuus fuerat, nunc tanquã Deum colere cœpit. Deinde propter aliqua opera, vtpote propter vrbem conditam à Romulo, vel propter egregias victorias, vt Herculi aliísque cõpluribus statuæ positæ sunt, quæ à principio non colebãtur vt dij, sed extabant in eorũ memoriam, atq; vt homines ad virtutũ studium excitarétur. Cũ verò sensuales homines imagines sensibus obiectas tanta veneratione susciperent, accepta inde occasione dæmones in illis ingressi, responsa dare cœperunt atque homines deludere, qui crederét subsidia præsidiáque inde à suis statuis ac delubris obuenire. Animalium verò cæterorum adorationem Ægyptus superstitionibus imbuta, & dæmonũ præstigiis seducta, incepit: vt Strabo 7. diffusè narrat. Cunctas nanque effigies, quas in Zodiaco cõpererant, vt Arieté, Taurum, Scorpiũ, Leonem, & alia pro diis habebant: de quibus Deus Iudæos ab Ægypto reducens admonitos fecit, dicens: Ne fortè oculis eleuatis in cœlum videas solem, lunam, & omnia astra cœli, & errore deceptus adores, & colas ea. Quin verò vt idé author refert, nõ solum peccoribus penè vniuersis, sed sepis & porris, quibus vescebãtur, diuinos deferebãt honores. Quin & Crocodillus ferocissima bellua Arsinoe vrbe Ægypti

1.Tim.1.d Malac.3.b Iacob.1.b Hiere 2.c Sapien.14.c Psal.47.a Gene.21.b Sap.4.b Deut.5.

à sacerdotibus mansuefacta colebatur: quàm hic forsan commemorat Paulus, nomine serpentum, D sicut nomine volucrum aquilas, vel anseres Romanorum ob custodiam capitolij. Sed de his Eusebius & Lactantius diffuse, & D. August. lib. 8. de Ciuitate Dei. Ex hoc autem Apostoli loco recentes hæretici catholicos increpant, eò quod Gentilitatis imagines ab orco reuocent, idololatrarúmque emuli colant. Contra prohibitionem legis quæ dicit: Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ in cœlo est desuper, & quæ est in terra deorsum, & eorum quæ sunt in aquis sub terra, non adorabis, neque coles ea. Adiiciunt quod habetur in Psal. Simulachra gentium argentũ & aurũ, opera manuum hominũ. Os habent & non loquētur, &c. sequitur. Similes illis fiāt qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis. Confirmant & aggrauāt ex his quæ dicit Propheta Baruch. Nunc autem videbitis in Babilonia Deos aureos & argēteos, lapideos, & ligneos, in humeris portari ostentantes metum gentibus. Videte ergo ne & vos efficiamini similes factis alienis. Confirmāt etiam ex gestis Ezechiæ regis, qui zelo Dei succensus succidit lucos, confregítque serpentem ęneũ, quem fecerat Moyses de mandato Domini, eò quod prouocaret & induceret ad idololatriam. Ex his inferentes imagines esse delendas, & nullomodo adorandas aut venerandas. In hunc errorem lapsi sunt & cōdemnati Seruius episcopus Massiliensis, Leo quartus Imperator, & Valdensses. Hic autē error fuit condēnatus, sub Greg. 3. in concilio Romano, & Francfordinensi, sub Adriano primo. Et in concilio Niceno 2. in quo actione 2. 3. & 4. adducuntur quàm plurimi sancti, qui sanctorum imagines venerandas esse sanxerũt, & miracula facta contra dehonestantes imagines, & quomodo earum veneratio & adoratio ex Apostolorum traditionibus originem traxerit, quod etiam D. Thomas refert. Et in concilio Constantinopolitano, sub Adriano secundo, actione 8. c. 3. Et in tribus conciliis Lateraneñ. Non enim in Exodo aut Deutero. prohibuit Deus absolutè & simpliciter imagines fieri, cum ipse iusserit fieri & inspici imaginem serpentis, & duas imagines Cherubin, quas fecit in propiciatorio erigi, de quarum medio loquens humanis sensibus maiestatē suam ostēdebat. Sed prohibuit sculptilia fieri maximè Astrorum, animalium, & piscium, quæ subnotantur nominibus illis cœli, terræ, & aquarum, vt adorarentur adoratione latriæ, & colerentur pro diis, E vt fiebat à Babiloniis. Hoc autem non faciunt Christiani. vnde determinatum fuit in concilio Cōstantinopolitano, cuius determinatio inter decreta relata est, cap. venerabiles, de Consecr. distin. 1. vbi dicitur: Venerabiles imagines non deos Christiani appellant, neque seruiunt eis, vt diis, nec alicui creaturæ cultu diuino, sed venerantur eas, & adorant in memoriam & recordationem primitiuorum. Non enim venerando eas, insistunt in ipsis imaginibus, sed quemadmodum visus vnico actu fertur in aerem illuminatum, & colorem ad quem terminatur mediante aëre illuminato. Sic mens Christianorum non sistit in imaginibus, vt sunt quædam res ex auro, argento, aut alia materia, sed per eas tanquàm per medium venerantur res repræsentatas honore illis debito. Vnde Damascenus dicit: Honor imaginis pergit vsque ad prothotypum & exemplar. Nec sanctorum imagines debent nominari idola. Nam idola dicūtur simulachra eorum quæ nullo honore digna sunt, quinimo vituperio, vt impudica Venus, Iupiter & alia huiusmodi. Imagines autem sunt simulachra seu repræsentationes eorum quæ habent in se virtutem & excellentiam, & quæ digna sunt honore, vt imago Christi, D. Virginis, & sanctorum. Vnde in prædicto Cōcilio Niceno 2. act. 7. circa finem scribuntur sequentes canones.

Deut. 4. c *Psalm.* *Baruch. 6. a* *4 Re. 18. a* *3. p. q. 25. art. 3. ad. 1.*

Quicunque sacras scripturas de idolis contra venerandas imagines adducunt, Anathema.
Quicunque venerandas imagines idola appellant, Anathema.
Quicunque dicunt quod christiani imagines, vt deos adorant, Anathema.
Quicunq; cōmunicāt illis qui cōtra venerādas imagines sentiũt, aut eas dehonestāt, Anathema.

Nec nunc christiani sunt in periculo idololatrādi, vt erant Iudæi tempore Ezechiæ: Iam enim edocti sunt nihil numinis in imaginibus esse, nec eas propter materiam, ex qua sunt, venerandas, vt quia ex auro aut argento, sed solum propter repræsentationem sanctorum, quibus fit honor coram imaginibus. Si honor exhibitus hominibus viuentibus hac vita mortali, dicitur adoratio in sacris literis. Vnde legimus quod Nathan adorauit Dauid, Cur honor sanctis coram imaginibus ipsos repręsentantibus, Adoratio non nominabitur? verum quæstio de nominibus est pertinacibus relinquenda: cum certum sit adorationem Deo debitam esse recognitionem Dei in primum & summũ principium, creatorem & gubernatorem omnium creaturarum. Hæc enim soli Deo debetur, vt Apost. F ait. Nullus tamen christianus hunc honorem exhibet imaginibus aut sanctis. Sed recognoscuntur imagines, vt sunt repræsentatiuę sanctorum, & sanctos ipsos vt virtuosos amicos ac familiares Dei honorāt. nam si Deus ipse eos honorat, cur nos non honorabimus? Christus enim dicebat, Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum pater meus. Si Apostolus viuentes hac mortali vita iubet honore præuenire, & reges honorificare, cur nos sanctos in gratia Dei confirmatos, & reges regni cœlorum non honorabimus?

3. Reg. 1. c *1. Tim. 1. d* *Ioan. 12. d*

Tex. *Propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis eorum, in immundiciam: vt contumeliis afficiant corpora sua in semetipsis.*

HIc ostēdit pœnā correspondentē culpæ eorũ. Quia peccatũ idololatriæ tam nefarium & execrabile ac abhominabile est coram deo, quod in pœnam eius permisit eos Deus labi in alia nephandissima peccata. Quæ licet, inquantum sunt voluntaria, non possint dici pœna, de cuius ratione est quod repugnet voluntati. Veruntamē quia peccata etiam voluntaria habent quædam adiuncta, quæ voluntati repugnāt, prout substractio gratiæ, (quia substracta homo facilè ruit in peccata) inordinatio interioris animi, remorsus conscientiæ, infamia, labor, & difficultas in actibus exterioribus.

ribus. vnde D. August. Iussisti domine, & verè sic est, vt omnis inordinatus animus pœna sibi sit. Et Sapien. Ambulauimus vias difficiles, &c. Et quantum ad hæc adiuncta peccata sequentia possunt dici pœna peccatorum præcedentium. Cum ergo mutauerint gloriam Deo debitam, auferendo à Deo & exhibendo brutis animalibus, ac venenosis serpentibus, permisit Deus intellectum, & rationem illorum immutari & tradi in potestatem desideriorum cordis. Accipit ibi cor pro appetitu sensitiuo, quod ex diuina ordinatione subiicitur rationi. Iuxta illud, subter te erit appetitus tuus: tamen propter grauia peccata permittit appetitum sensitiuum, siue sensualitatem, quæ est quoddam brutale, dominari rationi in maius eorum dedecus, & cõfusionem. Vnde Dauid: Homo cùm in honore esset comparatus est iumentis insipiẽtibus, & similis factus est illis. & hoc innuit Apost. cum ait, propterea tradidit eos Deus in desideria cordis eorum in immũditiam, contra naturalem ordinem hominis, tanquam in manus crudelium dominorum: iuxta illud, Tradam Ægyptum (id est cõfusibiles peccatores) in manu crudelium dominorum, id est carnalium desideriorum gustus & tactus. Nam delectationes tactus, circa quas sunt gula & luxuria, sunt communes nobis & brutis. Ideo sunt magis execrabiles, quasi magis brutales, vt Philosophus dicit: & hoc designat cum dicit in immunditiam, quæ ad peccata carnalia pertinet. Quia homo per huiusmodi peccata maximè conuertitur ad id quod est infra seipsum. Vnumquodque enim dicitur impurum & immundum ex
A coniunctione vilioris, sicut argentum ex commixtione plumbi. vnde exponens subdit vt cõtumeliis, id est turpibus actibus, *afficiant* pro inficiant *corpora sua in semetipsis.* hoc non coacti nec inducti ab aliis, sed propria sponte. Hunc locum Lutherani eo detorquent, vt persuasum habeãt Deum non solum esse causam peccati, sed etiam esse ita efficacem, vt ad malum cogat. Quinimò (vt dicunt) ita est causa, vt ipse solus sit causa. Ait enim Lutherus, quod nõ est in potestate nostra vias nostras facere malas, sed mala opera in impiis operatur Deus. Cui subscribit Philippus Melãcthon, asserens quod ita sit Dei proprium opus non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli: consentit & Bucerus super hũc locum, dicens: Deum esse cogentem causam peccati, vt qui hoc negauerit, Deũ neget esse Deum: quia negat esse efficacem causam illius effectus, quem vult fieri. Hoc enim, inquit, significat hoc verbũ tradidit, quod tertio in hoc capite replicauit. Tradidit enim in desideria, &c. Tradidit in passiones ignominiæ. Tradidit præterea in reprobum sensum. Verum hæc perniciosissima dogmata prima sui statim prolatione apertius cum communi sensu depugnant, quàm vt alia opus habeant impugnatione. Eneruant enim ac penitus tollunt liberum hominis arbitrium, quod tamen nos habere certissimum est. Primò experientia: Quia videmus nos esse indeterminatos circa multa & bona & mala, & posse consiliari & deliberare, & ex duobus expositis eligere quod volumus, & vno solo obiecto oblato acceptare vel respuere aut suspendere voluntatis actum. Et contra negantes euidentiam experientiæ, non est arguendum rationibus, sed verberibus. Vnde si quis negaret ignem esse calidum, potissimum argumentum ad conuincendum eum esset proiicere illum in fornacem ignis. Sic ad conuincendum negantes liberum arbitrium, fortius argumentum
B est plagis & verberibus temeritatem illorum arcere: & si querantur: Respondendum est quod percussores non sunt arguendi, eò quod non liberè faciant, nec possint non percutere. Secundò est certissimum ratione: Quia consilium non est nisi eorum quæ sunt in potestate nostra secundũ Philosophum: sed homines de suis actibus vt videmus, consiliantur. Igitur sunt domini actuum suorũ: & per consequens possunt agere vel non agere. præterea præcepta & prohibitiones fieri non debent, nisi ei qui ea potest implere. Stultum enim & absque ratione esset alicui iniũgere quod illi impossibile est. Sed Deus qui est sapientissimus, imò & ipsa sapientia per essentiam, dedit præcepta & prohibitiones hominibus. Igitur in eorum potestate est ea implere. Vnde Diuus Hieronimus ait: Si quis dixerit Deum præcepisse impossibile, Anathema sit. Tertiò est certissimum ex sacris literis in innumeris penè locis, quos prolixum esset recitare, sed paucos duntaxat, vt breuitati studeã, recitabo. Et primò, Illud quod dicit Ecclesiasticus: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu concilij sui, adiecit præcepta & mandata: Si volueris mandata seruire, conseruabunt te, &c. Et ne cauillent illud dictum ab initio, id est ante peccatum Adæ, sunt alij loci inexpugnabiles quod etiam post peccatum. Nam cùm Cain peccator esset, & concepisset odium in Abelem fratrem suum, dictum est ei à Deo: Cur iratus es? & cur concidit facies tua? Nonne si bene egeris, recipies: Sin autem malè, statim in foribus peccatum aderit? Sed subter te erit appetitus eius (scilicet vindictæ) & tu dominaberis illius. Præterea post peccatum dominus publicatis præceptis & mandatis per Moysem ait: Mandatum hoc quod ego tibi præcipio hodie, non supra te est, neque procul positum, neque in cœlo situm, vt possis dicere quis nostrum valet ad cœlum ascendere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus atque opere compleamus? Neque trans mare po-
C situm, vt causeris & dicas: quis è nobis poterit transfretare mare, & illud ad nos deferre, vt possimus audire & facere quod præceptum est? Sed iuxta te est sermo valde in ore tuo & corde tuo vt facias illud, &c. non potuit liberum arbitrium clarius explicari. Insuper, Beatus qui potuit transgredi, & non est transgressus: facere mala, & non fecit. Præterea cur interrogauit dominus Euam post præuaricationem: Quare hoc fecisti? Cur dici fecisset Dauid post peccatum, Trium tibi datur optio. Cur dixisset Apostol. Voluntariè peccantibus non relinquitur hostia. Vnde Diuus Augustinus in lib. de Religione, cap. 14. dicit, quod peccatum adeo est voluntarium malum, quod si non fuerit voluntarium, nullo modo sit peccatum. Quapropter non immeritò huiusmodi Lutherani fuerunt condẽnati in concilio tridentino, Sessione 6. vbi canone 4. scribitur. Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum & excitatum, nihil cooperari assentiendo Deo excitãti,

Sapien. 5. b
Gene. 4. b
Psalm.
Esa. 19. a
3. Ethicorũ.
3. Ethicorũ.
Eccle. 15. c
Gene. 4. a
Deut. 30. c
Gene 3. c
2. Re. 24. b
Eccle. 31. b
Heb. 10. c

quo ad iustificationis gratiam obtinendam, se disponat ac præparet, neque posse dissentire si velit, D
se velut inanime quoddam nihil omnino agere meréque passiuè se habere, Anathema sit. Et canone 5. dicitur. Si quis liberum hominis arbitrium post Adæ peccatum amissum & extinctum dixerit, aut rem esse de solo titulo, imò titulum sine re, figmentúmque denique à Satana inuectum in Ecclesiam, Anathema sit. Et canone 6. habetur: si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, vt bona Deum operari, non permissiuè solum, sed etiam propriè & per se, adeo, vt sit eius proprium opus, non minus proditio Iudæ, quàm vocatio Pauli, Anathema sit. Vnde D. Iacobus: Nemo cum tentatur, dicat quod à Deo tentatur. Deus enim intentator malorum est. Cùm ergo plus sit cogere quàm tentare, quo modo euadere possunt qui dicunt Deum nos cogere ad peccandum? Cùm per Oseam dicat dominus: Perditio tua ex te Israel est, tantummodo in te auxilium meum. Deo enim authore, vt August. ait, nemo fit deterior. Reliqua verò quæ ad naturam liberi arbitrij pertinent, vide infra cap. 7. in interpretatione illius sententiæ: Non enim quod volo bonum, hoc ergo. Possunt etiam rationibus prædicta perniciosissima impugnari. Quia impossibile est Deum contra suam voluntatem, aut legem agere, cum lex sit signum, & norma suæ voluntatis. Sed peccatum est dictum vel factum, aut concupitum, aut omissum contra legem Dei, vt Diuus Augustinus ait. Ergo impossibile est quod Deus sit causa peccati. Præterea nullum est peccatum mortale quod non sit contra obedientiam Dei, vt notum est ex definitione peccati. Sed ille quem Deus constringit, vt quippiam faciat, non agit contra obediētiam Dei. Igitur non peccat. Et per consequens Deus non est causa peccati. Si enim facere quod Deus præcipit, vel consulit, peccatum esse non potest, imò est officium & obedientia: quomodo id quod ipso perurgente fit, peccatum esse poterit? Insuper si homo cogeretur ad peccandum, cur dixisset Apostol. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. Sed neque exhibeamus membra nostra arma iniquitatis peccato. & alibi: noli vinci à malo, sed vince in bono malum. Pro cauillorum reiectione & nodorum dissolutione supponendum est, primò quòd in peccato duo sunt, Materiale, scilicet & formale. Materiale dicitur ipse actus & motus realis voluntatis elicitus vel imperatus, quo peccatur. Cum ergo voluntas Dei sit causa prima omnium rerum atque motionum, vt Diuus Augustinus dicit, Necesse est dicere quod Deus est causa illius actus, vel actionis, inquantum est ens, siue, vt dicunt Theologi, secundum substantiam actus. Quia omne quod est actu, reducitur ad primum actum, qui est ipse Deus: alias sequeretur quod Deus non est causa efficax omnium entium. Formale verò peccati est defectus, seu deordinatio, quæ non potest attribui Deo. Quia Deus quantum est in se, omnia inclinat & conuertit in seipsum, sicut in vltimum finem. Vnde impossibile est quod sit causa discedendi ab ordine, qui in ipsum, & per consequens deordinationis, in qua propriè consistit formalis ratio, siue essentia & definitio peccati. Secundò supponendum est, quod impossibile est id quod Deus se solo operatur, possit habere rationem peccati, cùm ipse per essentiam sit sua regula, à qua deflecti & recedere non potest. Vnde dicitur: Vidit Deus quod esset bonum. & iterum: vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Ea verò quæ Deus cum causis secundis agit, principalius, intimius, atque perfectius operatur, quàm causæ secundæ, quæ possunt deficere. Et sic perfectio attribuitur Deo: defectus verò, vel deordinatio (si quæ sit) attribuitur causæ secundæ. Aliter tamen se habet Deus in operibus bonis & meritoriis: quia specialiter agit. In malis verò non agit specialiter, sed solo generali concursu operatur, prout in motibus animalium brutorum omnia disponens suauiter, id est, secundum modum vniuscuiusque naturæ, mouendo naturalia naturaliter, & libera liberè, non cogendo, neque præueniendo, aut necessitando voluntatem in malis: licet possit præuenire & necessitare eam in bonis. His suppositis, cum allegant hic Apostolum tertio repetentem tradidit, & cæ. Dicendum quod hoc loco tradere ab omnibus orthodoxis, hoc verbum non pro impulsit aut constrinxit, (vt Lutherani volunt) exponitur, sed pro liberè abire permisit in desideria, &c. iuxta illud. Dimitte eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis. vsitata enim est hæc phrasis apud Hebræos, vt in oratione dominica: & ne nos inducas in tentationem, id est, non sinas aut permittas nos induci. Sic etiam intelligũtur, & exponi debent alij passus sacræ scripturæ, & doctorum, qui de induratione vel excœcatione inducuntur: vt illud, Excœca cor populi huius. & illud: indurabo cor Pharaonis. & infra 9. cuius vult miseretur, & quem vult indurat, permittendo illos vti libero arbitrio, quod eis cum natura dedit. Illud verò Esa. Omnia enim opera nostra operatus es in nobis domine. debet intelligi principaliter & de bonis operibus duntaxat: vel si intelligatur de malis, est glosandum quantum ad substantiam actus, vt dictum est: Et cum Apostolus dicit, Deus est qui operatur omnia in omnibus, velle & perficere, scilicet perfectum, & principaliter, & non totaliter. Et similiter illud non est volentis, neque currentis, scilicet velle vel currere, scilicet perfectũ & principaliter. Et illud sine me nihil potestis facere, scilicet perfectum, vel quantum ad ipsam substãtiam actus. Et illud non quod sufficientes simus à nobis, quasi ex nobis aliquid cogitare, scilicet perfectum. Illud autem quod dicit infra 7. Video aliam legem in membris meis, &c. Non enim quod volo bonum, hoc ago, &c. Sequitur iam non ego operor, sed quod inhabitat in me peccatum. intelligitur de motibus primo primis, qui præueniunt deliberationem rationis, qui non sunt peccata, sed potius pœna peccati originalis. In aliis autem certum est nos cooperari, & substantiã actus à Deo principaliter esse: defectus verò est à libero arbitrio. Si adducatur illud quod D. August. dicit Deum in cordibus hominum operari ad inclinandas eorum voluntates quocunque voluerit, siue ad bona pro sua misericordia, siue ad mala pro meritis eorum. E F

Dicendum

Marginalia: Iacob. 1. b; lib. 83. q.; Libr. 22. Cõ. Faust.; Rom. 6. b; Rom. 12. b; 8. de Trini.; Genes. 1. b. & d; Sapien. 8. a; Psalm.; Matt. 6. b; Esa. 6. c; Exod. 14. a; Esa. 26. c; Phil. 2. b; Roma. 9. c; Ioan. 15. a; 2. Cor. 3. b; Infra 7. d; in libr. de Gra. & lib. arb. c. 2.

Dicendum quod cuncta bona suapte natura in Deum referuntur: inclinatio Dei ad bonum, intentionem eius ac numen designat. Quo ad malum verò culpæ, Deus inclinare dicitur permissiuè: eò quod hominē suæ propriæ inclinationi relinquit, subtrahendo gratiam. Vnde in epistol. ad Sixtū 2. dicit: non, inquit, Deus indurat impartiendo malitiam, sed non impartiēdo gratiam. Et ad Simplicianum: non est intelligendum (inquit) quòd Deus ita induret, quasi quenquam peccare cogat. Sed tamen quibusdam peccatoribus misericordiam suæ iustificationis nō largitur, & ob hoc eos indurare dicitur: quia non eorum miseretur, non quia vi impellat. Et alibi, Deus quorundam malorum corda indurare dicitur, non quod omnipotens Deus per potentiam suam corda eorum induret, quod est impium ita credere, sed exigentibus eorum culpis. Cùm duritiam cordis, quam ipsi mala perpetrādo nutriunt, non auffert, quasi eos induret: quia iusto iudicio eos indurari sinit. Vnde infra 2. Secundum duritiam tuam & impœnitens cor tuum thesaurizas, &c. Ex præmissis clare patet Deum non aliter quàm sinendo aut permittendo esse causam peccati. Sed de iis amplius in 7. & 9. capitibus. Si dicatur quidquid est causa causæ, est causa causati. Sed Deus est causa liberij arbitrij, quòd est causa peccati. Igitur Deus est causa peccati. Dicendū quod effectus causæ mediæ dependens ab ea secundum quod subiicitur ordini causæ primæ, reducitur in causam primam. Sed si procedat à causa media, prout exiit in ordinem causæ primæ: sicut si minister facit aliquid contra mādatum domini, non reducitur in dominum, tanquam in causam. Sic nec peccatum, quod liberum arbitrium committit contra præceptum Dei, reducitur in Deum, tanquam in causam. Et licet malum pœnæ attribuatur Deo, iuxta illud: Deus est creans malum. & illud: non est malum in ciuitate quod Deus non fecerit. Non tamen sequitur quod malum culpæ reducatur in Deum: quia culpa opponitur bono ordinis qui est in Deum, & non pœna, quæ est deordinatio culpæ. vnde non est similis ratio.

In lib. de Essen. D. — A — *Psal. 45. a* — *Amos 3. b*

Quia commutauerunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in secula. Amen. *Tex.*

HIc amplius explicat culpam impietatis, in quam philosophi agnita veritate lapsi sunt, mutauerunt enim gloriam incorruptibilis Dei, &c. Ad duo peccata omissionis quæ præmisit addit duo peccata commissionis: dixerat enim, Non glorificauerunt aut gratias egerunt. nunc addit mutauerūt gloriam quò ad primū: & quo ad secundum dicit, & coluerunt creaturā potius quàm creatorē: commutauerunt gloriam Dei in mendacium. Quòd supra dixit gloriam, hic dicit veritatē quę est Deus ipse per essentiam iuxta illud. Ego sum via, veritas, & vita. Ad cuius intelligentiam sciendum est, quod veritas secundum D. Aug. est vera & perfecta similitudo rei quàm efficit absque vlla dissimilitudine. Et cùm Deus sit primum principium & idea, siue similitudo rerum cunctas res efficiens & absque quacūque dissimilitudine repręsentans, hinc est quod Deus dicitur veritas prima increata, quæ non solum est causa quod res sunt, verum etiam est causa cognoscēdi: cum omnis cognitio fiat per similitudinem, siue assimilationē. & sic præcedit res ipsas, quas etiam antequam sint & postquàm desunt esse, representat: iuxta illud. Qui vocat ea quæ non sunt tanquam ea quæ sunt: & quia res creatæ naturaliter producunt suam similem naturalem, vel intentionalem in sensu exteriori, & eo mediante in interiori, ac etiam mediante naturali lumine intellectus agentis in intellectu possibili: ideo res creatæ possunt dici veritas creata transcendentalis. & sic non prima, quia pēdet à Deo, qui solus est veritas prima, siue idea, & similitudo efficiens omnium rerum, sed sunt veritas secundaria, quæ præcedit similitudinem quam causat in sensu & intellectu. Ideo sensus vel intellectus informatus similitudine rerum potest dici verus veritate formali & subiectiua, inquantum similitudo in eis existens est conformis rei repræsentatæ. Quia si res repræsentata aliter se habeat, & sit disformis similitudini sensus aut intellectus, tunc intellectus aut sensus non dicitur verus, sed falsus & illusus. Quemadmodum res creatæ in tantum veræ sunt, in quantum sunt conformes ideæ Dei. Quia si in aliquo sunt dissimiles aut difformes, in illo in quo sunt dissimiles aut difformes, sortiuntur nomen falsitatis mendacij & vanitatis. Vnde infra 8. dicit. Vanitati enim omnis creatura subiecta est. Et sapiens dicit. Qui apprehendit vmbram & sequitur ventum, sic qui attendit ad visa mendacia. Ex præmissis apparet quod duplex est veritas, scilicet increata, quæ est Deus, quæ est veritas primo prima: alia est creata, quæ est secundaria: hæc est duplex, quædam est transcendentalis quæ immediatè pendet à prima, alia est formalis & subiectiua, quæ pendet à secunda: & sic potest dici tertia. Cùm ergo Deus sit principium essendi & cognoscendi, natura diuina dupliciter considerari potest, scilicet vt principium essendi, & vt principium cognoscendi. Et secundum vtramque considerationem verba Apostoli possunt exponi. Nam si consideretur vt principium cognoscendi, sic debet exponi. Commutauerunt veritatem Dei in mendacium, id est, cultum veri Dei in idololatriam: veritas quippe est Deus, mendacium idolum. Vel commutauerunt veram cognitionem Dei quam à Deo acceperunt: & peruersa ratione ad falsa Dogmata conuerterunt, Cum dixerunt idola esse Deos, vel Deum non habere in noticia, aut non esse omnipotentem. Vnde Hierem. Docuerunt linguas suas loqui mendacium. Vel quia diuinitatis naturam, quæ est ipsa veritas, & nomen Dei incommunicabile attribuerunt idolo, quod mendaciter vocauerunt Deum, cùm non sit Deus. Vnde Hierem. Verè mendacium possiderunt patres nostri. Vanitatem quæ eis non profuit. Nunquid faciet homo sibi deos, cum ipsi non sint dij? Si verò consideretur natura diuina, prout est principium essendi omnibus per creationem, sic debetur ei ab homine interior cultus, secundum pium affectum iuxta illud. Si quis cultor Dei est, &c. Debetur etiam ei exterior seruitus latriæ: iuxta illud. Dominum Deum tuū adorabis, & illi soli seruies. Vnde Apost.

Ioan. 14. a — *In lib. de vera relig.* — B — *Roma. 4. c* — *Infra 8. d* — *Eccle. 34. a* — C — *Hiere. 9. b* — *Hiere. 16. d* — *Ioan. 9 f* — *Deut. 6. a*

subdit contra eos. Et coluerunt, scilicet interius, secundum affectum, & seruierūt exterius creaturæ, scilicet idolo. Ipsum ornando & venerando, templa magnificentissima illis construendo supplices in eis adorantes: & nō modo thura & holocausta altaribus imposuerunt, verum etiam proprios filios immolauerunt, & filias potius quàm creatori. Colebant enim corpora cœlestia, & aerem & aquam, & alia huiusmodi secundum illud, Aut ignem, aut spiritum, aut citatum aerem, &c. Deos putauerunt. Et cultum latrię, quòd debetur soli Deo, exhibuerunt sacrificando illis tanquam supremo domino, ideo concludendo subdit. (Qui est benedictus) id est, cuius bonitas est manifesta. Sicut enim dicimur benedicere Deum inquantum eius bonitatem corde recognoscimus, & ore confitemur, iuxta illud. Benedicentes Deum. Exaltate eum quantum potestis. Addit autem in secula, ad ostendendum quod eius bonitas est sempiterna, ab alio non dependens: seculum enim accipi solet pro duratione vitæ hominis quę est centum annorum, & sic pro centenario. & cum dicat hic in secula, absque determinatione intelligit per omnes durationes imaginabiles & interminabiles. Et sic per eorum impietatem, & falsorum deorum cultum nullo modo poterat diminui. Addit Amen, ad omnimodam certitudinem affirmandam. Vnde Esa. Qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo. Amen, quod idem est quod verum vel vtinam fiat.

Sapien. 13. a · *Eccle. 43. d* · *Esa. 65. c*

COMMENTVM V. PARTIS I. C.

Propterea tradidit eos Deus in paßiones ignominiæ.

IN hac 5. huius 1. cap. parte Apostol. explicatius declarat pœnam correspondentem culpæ illorum: quia, scilicet ad hoc deuenerunt, vt qui contra naturam diuinam peccauerant, contra propriam naturam peccarent. Ideo tradidit, id est labi permisit eos deus in passiones ignominiæ, quæ non sunt nomine dignæ, per quas intelligit peccata carnalia contra naturam turpissima, quæ hominem non modo comparant, sed exprobrabiliorem reddunt, iumentis: quæ hanc nefandissimam turpitudinem incognitam & intentatam habent. E

Nam fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam.

HIc declarat passiones ignominiæ, in quas lapsi sunt. Ad cuius intelligentiam notandū est quod aliquid potest dici contra naturam hominis dupliciter: Vno modo contra naturam differentiæ constitutiuæ speciei hominis, quæ est rationale. Et sic omne peccatum est contra naturam hominis: quia est contra rationem. Vnde & Damascenus dicit quod angelus peccans versus est ex eo quod est secundum naturam, in id quod est contra naturam. Alio modo dicitur cōtra naturam hominis ratione generis quod est aliter. Manifestum est enim quod commixtio sexuum ordinatur in animalibus ad actum generationis, ex quo sequitur quod omnis actus carnalis, ex quo non potest sequi generatio, est contra naturam hominis, inquātum est animal, & actus extra matrimonium est contra naturam hominis inquantum homo: quia habet particularem naturam, secūdum quam regi debet in generatione. Et sic per hæc verba Apostolus non laudat libidinē, neque dicit vsum fœminæ promiscuæ, & extra matrimonium esse naturalem, aut licitum (vt voluit Iulianus Apostata) Cum Deus olim in lege, & Christus adulterium reprobauerit, licet, vt dictum est, sit naturalis, inquātum animal, cùm potest sequi generatio. Si autem sequi non possit, vt si mulier mulierem (vt D. Ambro. dicit) aut brutum turpi desiderio ad vsum appeteret, vel se viro modo indebito exhiberet: vsum autē illum innaturalē adeo abhorret natura, vt clamare cōtra cōmittentes dicatur, iuxta illud: clamor Sodomorū ascendit ad me de terra ad celerrimam vltionem. Vnde D. Bernardus, flamma gehennalis, scilicet super illas ciuitates effusa, moram non sustinens, execrabilem istam præuenit tollere nationem: alios enim peccatores expectat. Eam ob rem Sodomorum & Gomorreorum ciuitates subito in cineres redactæ fuerunt. Vnde D. Iudas in sua canonica de eis loquens dicit: facti sunt exemplum ignis æterni pœnam sustinentes.

Gene. 18. c · *Iudæ vnico cap.*

Tex. *Similiter autem, & masculi, relicto naturali vsu fœminæ, exarserunt in desideriis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem operantes.* F

HIc continuat explicare passiones ignominiæ masculorum, qui extra naturam hominis inquātum est animal, terminos arserunt in turpissimis & abominalibus desideriis, vt illas passiones ignominiæ inter se inuicem exercerent. *& mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes.* (Tex.) Hic ostendit pœnam desertionis & contemptus Dei & lasciuię esse conuenientem culpæ, ac errori illorum, qui veritatem Dei commutauerunt in mendacium: vt quemadmodum idololatria & periurium grauissima sunt peccata, sic eius compensatio horrenda, & persordida passio esset. Et quanuis merces propriè videatur in bonum sonare, tamē hic sumitur communiter pro quacunque retributione, etiam in malis, prout infra 6. dicit: Stipendia peccati mors. Et Micheas: Merces eorum igni comburetur.

Infra 6. d · *Michee 1. b*

Tex. *Et sicut non probauerunt Deum habere in noticia: tradidit illos Deus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt.*

POstquam Apostolus ostendit gentiles ex superbia ignorantiam & excœcationem incurrisse & ex excœcatione in impietatem in Deum & in iniustitiam in se & proximum incidisse, declarauitque quomodo in Deum peccauerunt: omissiuè, non glorificando & gratias agendo, & cōmissiuè, mutando gloriā, & commutando veritatē: & quo modo in se peccauerūt contumeliis, afficiēdo corpora sua in semetipsis. Hîc declarat quomodo inciderunt in peccatum iniustitię erga proximū,

ex priori

A ex priori culpa. Vnde dicit. *Et sicut, &c.* Hoc aduerbium similitudinis *(sicut)* secundum aliquos ponitur pro quia: vt sit sensus: & quia *non probauerunt*, id est non laudauerunt factis & verbis Deum illis notum, habendo eius beneficia *in notitia*, id est in memoria, ea recognoscendo: quod est eos non egisse gratias vel neglexisse tantum beneficium. Vnde illi dicūtur habere Deum in notitia, quia pia deuotione student in animo semper habere, & tanquam præsentem eum timent ac reuerentur, & propter amorem & honorem eius à peccato abstinere student, qui probam & laudabilem esse iudicant cognitionem, quam dedit eis Deus de creaturis: & sic applicandam esse censent, vt per eam in Dei cognitionem deueniatur. & qui probant & iudicant Deum habere in notitia omnia facta creaturarum. Econtrario illi dicuntur non habere Deum in notitia, qui vt liberius peccent, considerare renuunt præsentiam eius vbique esse, nec diligentiam adhibent in animo semper habere, & cognitionem quam dedit illis de creaturis non applicant, vt per eam in cognitionem Dei veniant, & qui altissimum non deprecantur, vt sui cognitionem eis conferre dignetur, sed dicere videntur: recede à nobis, viam scientiarum tuarum nolumus. Vel qui putant Deum non habere in noticia facta hominum, & dicunt: Circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. Et illud: non videbit dominus, nec intelliget deus Iacob. & Esa. Quis videt nos, & quis nouit nos? peruersa est hæc cogitatio. Ideo *tradidit eos Deus*, id est tradi aut labi permisit *in reprobum sensum*. Sensus hic non accipitur pro sensu hominis, quo sensibilia cognoscuntur, sed pro iudicio intellectus, quo iudicat de agendis & de sapientia, iuxta illud: Cogitare de illa sensus est consummatus. Vnde alij exponunt in reprobum sensum, id est in reprobam mentem, quæ dicitur reproba: quando de agendis malis habet iudicium firmum omni reprobatione dignum, secundum illud: Homines mente corrupti, reprobi circa fidem. Et illud, argentum reprobum vocate eos. Vel reprobus sensus est, sensus à probitate remotus, lumine gratiæ ac veræ sapientiæ priuatus, peruersus, iniquus, excœcatus, & ita abiectus, vt hominis talem sensum habentis nulla videatur spes salutis: ita vt non videatur vltra homo talis ad salutem resumendus. Hoc quippe non omnibus peccatoribus deus facit.

Iob 21. b
Iob 22. c
Psal. 93.
Esa. 29. c
2. Timo. 3. b
Hiere. 6. g

B Sed illis maximè qui idololatriæ vel hæretici extiterunt, aut aliquo alio grauissimo crimine Deum offenderunt. Sicuti de Nabuchodonosor in Daniele factum fuisse legimus, cui Deus ob magnitudinem sceleris sui sensum abstulit, ita vt cum belluis fœnum & herbam manducaret. Sequitur, vt faciant ea quæ non conueniunt, hoc est ea quæ diuinæ & humanæ leges prohibent, vel vt nihil intelligant aut faciant, nisi quod à probitate remotum est: vel ea quæ à ratione discordant, iuxta illud: inutilia sunt opera eorum. *Repletos omni iniquitate.* Hic incipit enumerare inconuenientia opera iniustitiæ & differentias illorum, & primo ponit id quod est generale. Iniquitas contrariatur æquitati, quæ dicitur iustitia, quæ consistit in æqualitate, & sic iniquitas idem est quod iniustitia. Sicut autem omnis virtus, inquantum exequitur præceptum legis, habet rationem iustitiæ: & sic iustitia est generalis virtus includens omnes alias. Ita omne peccatum, inquantum à regula legis diuinæ discordat, habet rationem iniquitatis. Et sic iniquitas est vitium generale includens in se omnia peccata, iuxta illud: Omne peccatum est iniquitas. Exaggerant autem hic culpam eorum dupliciter. Primo intensiuè per hoc quod dicit, *repletos*. Ille enim videtur repleri iniquitate, cuius affectus est totaliter ad peccandum dispositus, secundum illud: Quorum os maledictione & amaritudine plenum est. Secundo extensiuè: quia non tantum in vno peccauerunt, sed in omnibus, iuxta illud: infandorum idolorum cultura omnis mali causa est. *Malitia.* Hic enumerare incipit peccata in speciali, & primo peccata transgressionis, quæ opponuntur præceptis negatiuis, & incipit à peccatis quibus aliquis deterioratur in semetipso: deinde prosequitur peccata quibus fit nociuus proximo. Et præponit maliciam, quæ dupliciter accipi potest. Vno modo pro habitu vicioso, vnde ex malitia peccare dicuntur qui ex habitu vicioso siue ex mala consuetudine peccant: & sic est nomen generale ad omnia vitia, & opponitur bonitati quæ idem significat quod virtus, vsurpatur tamen pro illa peruersitate, qua quis data opera sciens & eligens malè operatur, vel secundum alios qua machinatur lędere alium vel malum inferre quocunque modo.

Dan. 4. f
Sap. 3. c
Text.
1. Ioan. 3. b
Psal. 13.
Sap. 14. d
Text.

Fornicatione. Hic ponit peccatum quo quis deordinatur circa appetitum delectationum venereorum. Et non accipitur hic fornicatio propriè, prout est cum meretricibus, quæ in fornicibus, id

C est locis atris & subobscuris habitare solebant: siue pro actu libidinoso inter solutum & solutam: sed pro omni illicito concubitu, quo quis peccat in corpus suum. Vnde Tobias: Attende tibi fili mi ab omni fornicatione. *Auaritia.* Hic ponit peccatum, quo quis deordinatur circa appetitum rerum exteriorum contra proximum. Auaritia enim est quidam inordinatus appetitus habendi temporalia dolo, fraude, furto, rapina, vsura, aut alio quocunque modo illicito & prohibito. Vnde Apostolus: Sint mores sine auaritia, contenti præsentibus, & ideo sub hoc nomine quæuis iniustitia potest subnotari, sicut sub nomine fornicationis omnis illicitus concubitus.

Text.
2. Cor. 6. d
Tob. 4. b
Text.
Heb. 13. a

Nequitia. Nequitia est temeritas vel præsumptio, qua quis tentat circa nocumenta proximorum, quod implere nequit, siue non potest pro voto nocere. *Plenos inuidia.* Hic ponit peccatorum in proximum radicem inuidiam, qua quis tristatur de alieno bono, & gaudet de alieno malo: ex quibus aliquis incitatur ad nocendum alteri, & est peccatum diabolicum, secundum illud: Inuidia diaboli mors introibit in orbem terrarum. *Homicidiis.* Hic incipit ponere nocumenta manifesta quantum ad facta, quorum maximum est homicidium. Vnde Oseas: Maledictum mendacium & homicidium & furtum inundauerunt, dicit autem pluraliter repletos homicidiis: quia homicidium non solum consistit in opere, verum etiam in voluntate, iuxta illud: Qui odit fratrem suum homicida est: quia scilicet odit ad occidendum, vel desiderat mortē eius. *Contentione.* Hic po-

Tex.
Text.
Sap. 2. d
Text.
Osee. 4. a
1. Ioā. 2. b
Text.

Prov.20.a nit nocumenta oris. Est autem contentio impugnatio veritatis, cum confidentia clamoris quam D
Tex. vitare debemus. Vnde Salomon: Honor est homini qui se separat à contentionibus. *Dolo.* Hic po-
Hiere 9.c nit nocumenta occulta. Dolus est quando aliud agitur, & aliud simulatur. Vnde Hiere. Sagitta vul-
nerans lingua eorum dolum locuta est, & alibi: ore pacem cum amico suo loquitur, & occultè po-
Text. nit ei insidias. *Malignitate.* Malignitas est radix interior horum nocumentorum, & importat ma-
lum ignem i. malum affectum in corde: secundum illud: loquuntur pacem cum proximo suo, mala
Psal.27. autem in cordibus eorum, ab his cauendum est, iuxta illud: non habitabit iuxta te malignus. *Su-*
Psal.5. *surrones.* Hic ponit nocumenta occulta, quæ fiunt verbis. Susurrones autem qui occultè susurrant
Text. in auribus hominum ad seminandum inter eos discordias, & tales sunt maledicti, iuxta illud: Su-
Eccle.28 c surro & bilinguis maledictus in populo: multos enim turbauit pacem habentes. *Detractores, Deo*
Text. *odibiles.* Detractores dicũtur qui denigrãt famam alicuius occultè. i. eo ignorante mala de eo dicen-
Eccle.10.c tes, secundum illud: Si mordeat serpens in silentio, nihil eo minus habet qui qui occultè detrahit.
Et ne putentur ista peccata quæ solo ore committuntur, esse leuia: subdit, Deo odibiles: eò quod im
pugnant quod deus in omnibus amat. s. mutuum amorem, secundum illud: hoc est pręceptum meũ
Ioan.15.b vt diligatis inuicem. Vnde Salomon: Sex sunt quæ odit Deus, & septimum quod detestatur anima
Prouer.6.c eius, scilicet eum qui seminat inter fratres discordias. *Contumeliosos.* Hic ponit nocumenta mani-
Text. festa quæ fiunt lingua. Contumeliosi dicuntur qui mala in faciem siue in præsentia dicunt: iuxta il-
1. Timo.1.c lud, Qui prius fui blasphemus persecutor & contumeliosus. Sic ergo hæc tria vitia in materia con-
ueniunt, quia mala de proximo dicunt, differunt tamen in fine. Quia susurro intendit discordiam,
detractor infamiam, contumeliosus iniuriam, vnde contumeliosi dicuntur qui sunt veloces in ver-
borum vel factorum iniuriis, verbis coniiciendo, & aliquid improperando, & quandoque factis fla
gellando: secundum illud. Act.5. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu consilij, quoniam digni ha
Text. biti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. *Superbos.* Hic incipit numerare peccata quæ perti-
nent ad omissionem, quæ opponuntur præceptis affirmatiuis. Superbi dicuntur quasi super se eun-
tes per inordinatum appetitum excellentiæ: volunt enim præesse & nõ subesse alienæ regulæ. Ideo E
Eccl.10.b præcepta omittunt. Vnde Sapiens: initium omnis peccati superbia, quod verum est, quantum ad a-
uersionem à Deo. Non tamen quantum ad conuersionam ad commutabile bonum. Nam quoad
1.Tim.vlt.c hoc cupiditas dicitur radix omnium malorum. *Elatos.* Hic ponit processum superbiæ, ex qua pri-
Text. mo in corde sequitur elatio: vt, scilicet homo se super alios efferat, qui nec parem nec superiorem
Luc.18.c pati vult iuxta illud, nõ sum sicut cæteri hominum. *Inuentores malorum.* Ex superbia deinceps pro-
Tex. cedit nouitatum præsumptio, quam vocat inuentionem nouorum scelerum & prauarum opinio-
num. Cum enim bona sint, iam à Deo & hominibus instituta, consequens est vt ipsi de nouo adin-
Tex. ueniant noua mala & peruersa dogmata. *Parentibus non obedientes.* Consequenter ponit ipsas omis-
siones, & primo respectu superiorum, quo ad parentes, quibus contra naturæ iura & legis instituta
Ephe.6.a non obediebant quod faciendum iubet Aposto. dicens, filij obedite parentibus vestris in domino.
Et cum spirituales patres sint superiores, illi qui eis resistunt vel non obtemperant, dicuntur paren-
Tex. tibus non obedientes. *Insipientes.* Id est amentes atque insanos, qui ob nimiam insaniam Deum
Psal.13. negant, de quibus propheta: dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Vel insipientes dicuntur qui
ab ipso sapientiæ fonte, qui Deus est, recesserunt, zelo iustitiæ & charitatis feruore carentes, qui in-
ter bonum & malum discernere nesciunt. Et exinde contra diuinam reuerentiam exercent opera.
Tex. *Incompositos.* Hic ponit omissionẽ quantum ad semetipsum. Incompositio enim attenditur in ha-
bitu & incessu secundum illud, Amictus corporis, & risus dentium, ingressus hominis denunciant
Eccle.19.d de illo, & sic incõpositi dicuntur inordinati, lasciui, intractabiles, minúsque sociales. Quidam ta-
Esa.3.d men inculpantur de hoc quod curiosè & superbè composito gradu incedebant: quia illa compoſi-
Text. tio excedebat communem modum compositionis hominum inter quos conuersabantur. *Sine af-*
2.Tim.3.a *fectione.* Ad alios. i. effrænatos sine amore & charitate atque amicitia, qui durum & inflexibile cor
Prouer.12.b habent erga proximum, qui seipsos duntaxat amant & omnia ad se ordinant, erga alios autem cru-
Text. deles iuxta illud: Viscera impiorum crudelia. *Absque fœdere.* Hic ponit omissionem socialis conuer
sationis, quam debet homo aliis exhibere: illi enim dicuntur sine fœdere qui sunt infideles, viola-
tores pactionum, quos significantius fidefragos nuncupamus: vel qui omnium societatem fugiunt, F
Eccl.4.c vel socialiter viuere renuunt, vel amicitiæ iura minime obseruant, contra illud: Melius est duos esse
Text. simul quam vnum: habent enim emolumentum societatis. *Sine misericordia.* Hic ponit omissionem
erga inferiores, maximè pauperes, quibus debemus misereri & miserias eorum subleuare, alias (vt
Iac.2.c D. Iacobus ait.) Iudicium fiet sine misericordia ei qui non facit misericordiam: omnia autem hæc
mala quæ omnium ferè scelerum genera continent, conueniunt hæreticis, quibus sequentia conue-
Text. nienter adaptari possunt. *Quia cum iustitiam Dei cognouissent, non intellexerunt: quoniam qui talia agunt.*
Hic ostendit eos obnoxios D. vindictæ: quia cum cognoscerent deum iustum, & omnes alias per-
fectiones habentem, non intellexerunt, id est intelligere & credere noluerunt quod pro peccatis
Sopho.1.c pœnam inferret, iuxta illud: dicunt in cordibus suis, non faciet dominus bene, & non faciet domi-
Text. nus male. *Digni sunt morte.* Hic ponitur pœna eis debita, quæ est mors corporalis spiritualis & æ-
Infra.6. terna, iuxta illud: Stipendia peccati mors. Dignum est enim quod anima quæ deserit Deum, defe-
ratur à corpore per mortem corporalem, ac etiam ab amicitia per mortem spiritualem, necnon à
fruitione finaliter per mortem æternam, quę dicitur secunda & pessima, de triplici morte infrà. 5. c.
Apoc.2.d super verbo, & per peccatum mors, amplius locuturi sumus. *Non solum qui faciunt: sed etiam qui con-*
Psal.33.b
Text. *sentiunt facientibus.* Hic declarat quibus talis pœna debetur. Primò enim debetur his qui prædicta
peccata

A peccata committunt: secundum illud, odisti omnes qui operantur iniquitatem, &c. Et non solum debetur illis qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Hoc dicit Aposto. propter quosdã gentilium, qui & si idola non colerent, tamen colentibus non resistebant: Ex quo consentire videbantur. Ex his verbis Apostoli trahũt doctores Theologi duas regulas generales, videlicet quod agentes & consentientes pari pœna puniendi sunt. Quod nõ licet cooperari peccato alterius: cum cooperari sit quoddam consentire. Et de tali consensu cooperationis dicit glo. in c.1. extra de officio delegati, debere intelligi omnia iura quibus cauetur agentes & consentientes pari pœna esse plectendos. Hæc regula admirabiles inuoluit dubitationes. Pro quarum resolutione aduertendum est quod quis potest peccato sine actu peccati alterius cooperari, siue esse causa illius tripliciter. Primò directè, cum præcipit, consulit, fauorem præbet, vel laudat peccatum: iuxta illud, laudatur peccator in desideriis animæ suæ & iniquus benedicitur. Et hoc nunquam licet. Quia de huiusmodi cooperatione repræhensus fuit Iosaphat à Iehu, qui imperauit, dicẽs: impio præbes auxilium, & his qui oderunt dominum amicitia iungeris, & idcirco iram quidem domini merebaris, &c. Si adducatur factum Heliæ qui inducebat sacerdotes Baal ad sacrificium idolorum, dicens: inuocate nomina deorum vestrorum. Dicendũ quod verba illa irrisoriè protulit, quod patet ex his quæ subiunxit: clamate, inquit, voce maiore, forsan loquetur: aut in itinere est, aut in diuersorio, aut certè dormit vt excitetur. Hãc autem irrisionem Helias faciebat, vt retraheret eos ab eius cultura & idololatria. Nec propterea inducebat eos ad malũ, quia primo monuerat dicens: Vsquequo claudicatis in duas partes? Si dominus est Deus, sequimini illum. Sin autem Baal, sequimini illum. Deinde proposuit virtutem & potentiam domini & impotentiam Baal. Secundo modo aliquis dicitur cooperari peccato alterius, & esse causa eius, quando non impedit peccatum alterius, reprehendendo vel occasiones auferendo, aut obstaculum ponendo cum potest & tenetur, maximè cum hoc ei ex officio incumbit, prout Nauta dicitur causa subuersionis nauis, si non gubernat nauem cum potest & tenetur. Et sic cooperebatur Heli peccatis filiorum: quia eos non sufficienter reprehendit, vt tenebatur.

Psal.9. *2.Par.19.a* *3.Re.18.d* *1.Reg.2.d*

B Et cum deus vnicuique mandauerit de proximo suo, & eruere eos qui ducuntur ad mortem ac diligere animam proximi plusquam vitam corporalem, sequitur quod quilibet tenetur medio licito, & seruatis debitis circunstantiis, impedire peccatum proximi, cum potest, ex debito charitatis si probabilitatem habeat de emenda. Ad hoc enim ordinatur fraterna correctio, quo ad animam, sicut eleemosyna quantum ad corpus. Et ideo quemadmodum negligens dare eleemosynam extremè indigenti, peccat mortaliter, iuxta illud, Qui habuerit substantiam huius mundi, & viderit fratrem suum necessitatem habere, & clauserit viscera ab eo, quo modo charitas Dei manet in illo? Sic enim negligendo extremè indigentem corporaliter, est causa mortis eius, & occidit illum (prout D. Ambro. ait.) Pasce famæ morientem, si non pauisti, occidisti. Sic qui non impedit aliquem mori spiritualiter, quod fit per peccatum, est causa mortis & peccati illius. Tertio modo aliquis potest cooperari peccato alterius, & esse illius causa. proponẽdo alicui materiã siue obiectũ, qua proposita siue obiecta probabiliter indicat eũ ruiturum & peccaturum, & qua non obiecta, non rueret neq; peccaret. Si quidem materia est de se illicita, peccat. Sed si non est de se illicita, & hoc facit intendendo ruinam illius, est semper peccatum: vt si mulier pulchra se exhibeat in via, vt in concupiscentia habeatur à transeuntibus, peccat. Si verò non intendat ruinam, & materia secundum se non est illicita, vt in casu proposito, & habet probabilitatem quod transeuntes occasione accepta incident in concupiscentiam illius, peccat, si absque causa rationabili se exhibeat, hoc enim esset offendiculum ponere infirmis quod non licet. Sed adueniente causa rationabili, puta præceptum mariti aut ecclesiæ, de audienda missa, aut alia necessitas aut euidens vtilitas, non peccat, nec est causa peccati illorum: sed ipsorum malitia, propter quam non tenetur cessare à debitis seu necessariis aut vtilibus operationibus, dummodo ruinam non intendat vt dictum est. Et cum iuramentum & mutuum secundum se non sint illicita materia, sequitur quod si aliquis propter necessitatem aut vtilitatem, vt fit in treuga & pace, proponat aut petat iuramentum ab idololatra, quem probabiliter scit per idolum suum iuraturum, & sic peccaturum, dum modo non intendat ruinam, non peccat. Similiter nec petens mutuũ ab eo quem scit sub vsura mutuaturum. Quia quantum est de se, nihil petit quod alius licitè pręstare non possit.

Eccle.17.b *Pro.24.b* *Matt.18.b* *1.Ioan.3.c* *1.Cor.8.c*

C Et sic non est ex intentione petentis quod iuret per idolum, aut det mutuum sub vsura, sed ex malicia illius, propter quam non tenetur prætermittere ius suum aut vtilitatem suam: & eodem modo dicendum est de eo qui scit iuraturum per deum verum, sed peieraturum, siue sit pars, siue iudex: quia non petit nisi quod licitè præstare potest. Peccaret tamen si peteret quod iuraret per idolum, vel quod peieraret aut daret mutuum sub vsura: quia vtrũque est secundum se illicitum. Sed nõ peccat, nec cooperatur peccato illius, si simpliciter petat mutuum vel iuramentum: licet ille absque tali petitione non peccaret offerendo mutuũ sub vsura, tunc enim potest licitè vti malitia alterius, & hoc modo redimere vexationem suam: quia etiam deus vtitur peccatis ad aliquod bonum: ex quolibet enim malo elicit aliquod bonum, vt D. August. ait, & habetur in c. admonet, 22.q.1. Et idem Publicolæ respondenti dicit: qui vtitur fide illius qui per falsos deos iurat, non ad malum sed ad bonum, peccato illius non se sociat. Et eodem modo licet ei qui incidit in latrones manifestare bona quæ habet, quæ latrones rapiendo peccant, ad hoc quod non occidatur, exemplo decem virorum, qui dixerunt ad Ismaël: Noli occidere nos, quia thesauros habemus in agro. Nec per hoc inducebant eum ad minus malum, vt vitaret maius: sed offerebant materiam minoris mali, materialiter tantum, hoc est non præsentabant ea intensione, vt ille expleret malam voluntatem suam circa illam: sed ad seruandum vitam & redimendam vexationẽ

In Ench. *Hiere.41.b*

suam

ſuam vel proximi tali oblatione aut traditione, vtitur peccato alterius in bonum ſuum, & non inducit ad malum. Vnde apparet quod aliud eſt inducere ad peccatum vel minus peccatum, & aliud offerre materiam peccati materialiter tantum, quæ de ſe non eſt illicita, ſed ex malicia peccantis. Ex præmiſsis ſequitur quod non licet alicui conſulere adulterium, vt euitet in eo vxoricidium:
Roma.3.b Quia ſi non ſunt agenda nec conſulenda mala, vt inde veniant bona: multominus agenda aut con-
Gen.19.b ſulenda ſunt minora mala, vt euitentur maiora. Si adducatur in oppoſitum factum Loth, qui ſodomitis clamantibus: educ viros iſtos qui introierunt ad te, vt cognoſcamus eos, ait: Nolite quæſo fratres mei, nolite hoc malum facere. Habeo duas filias, quæ necdum cognouerunt viros: educam eas ad vos: Abutimini eis ſicut vobis placuerit, dum modo viris iſtis nihil mali faciatis. Dicendum ſecundum D. Auguſt. quod perturbatus animo hoc dixit, nec in hoc eum fore imitandum,
1.Timo.5.b vt patet ex c. quod ait 14. diſtinct. Quia vt Apoſtolus ait, ſi quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam nõ habet, infidelis eſt, & infideli deterior. Et ſi obiiciatur illud D. Petri, vbi dicit quod
2.Pet.2.b Loth, & aſpectu & auditu iuſtus erat, propter quod dictum D. Ambroſius dicit eum excuſandum, videtúrque eum ſummæ charitatis efferre, quia minus erat ſecundum naturam coire, quam contra naturam delinquere: vt in c. offerebat, 32. quæſt. 7. Quia ratio adiuncta ex D. Paulo, quod non ſunt facienda nec conſulenda mala, vt inde veniant bona, apparentior mihi videtur. ſequor opinionem D. Auguſt. Et ad authoritatem D. Petri, reſpondet gloſ. Gene. 19. quod Loth erat iuſtus comparatiuè ad ſodomitas, ſed non erat iuſtus in hoc facto. Et ſi allegetur dictum D. Augu. in lib. de adulterinis coniugiis, & habetur in c. Si quod verius 33. quæſt. 2. Secundum legem Chriſti illicitum eſt ſiue adulteram occidere, ſiue alteram ducere ea viuente: ab vtroque eſt abſtinendum, non illicitum pro licito faciendum. Si enim facturus eſt quod non licet, iam faciat adulterium, & non faciat homicidium. Quia per illa verba D. Auguſt. non conſulit, ſed ſolum dicit adulterium eſſe minus malum homicidio. Quia in princio capitis dixit: Quis enim eſt tam demens qui dicat ei fac
4.Reg.5.c quod non licet, vt liceat quod non licet. Si vlterius adducatur factum Heliſæi, qui Naaman Siro petenti: hoc ſolum eſt de quo depreceris dominum pro ſeruo tuo: Quando ingredietur dominus E
meus templum remon, vt adoret. Et illo inuitante ſuper manum meam adorauero. In templo remõ adorante eo in eodem loco, vt ignoſcat dominus ſeruo tuo, pro hac re. Cui Heliſæus reſpondit: vade in pace. Per quæ verba declaraſſe videtur quod licitè poterat ſuſtentare manus regis in actu idololatriæ. Quemadmodum ibidem lyra dicit licitum eſſe puellæ Chriſtianæ portare caudam dominæ ſuæ euntis ad Phanum. Dicendum quod cum illa ſuſtentatio manuum & delatio caudæ nõ ſint actus de ſe mali, ſed ſolũ per accidens ex malitia agentis, cooperando illi, non intendendo ruinã vt dictũ eſt, non eſt cooperari peccato illius, ſed ſolum vti ad bonum ſuum vt dictum eſt. Et ſic quãuis illi actus eſſent mali, vt procedebãt ab imperio interiori regis, vel dominæ, non tamen ſequitur quod ille qui cooperabatur ad illum actum exteriorem, vellet illam deformitatem conſequentem ipſum, vt expreſſè apparet ex petitione Naaman. Et ſi inſtetur: quod qui vult antecedens, neceſſariò vult & conſequens quod ſcit vel credit ſequi ad ipſum: Sed ex illo actu exteriori coram idolo Remon facto, ſequebatur deformitas idololatriæ in domino Naaman, ergo ſi Naaman, volebat illum actum exteriorem, & illi cooperabatur, volebat deformitatem, & ei cooperabatur, dicendum quod illa maxima intelligitur, quando conſequẽs eſt medium neceſſario præcauſandum ab eo qui ſua volitione cauſaturus erat antecedens, aliàs non. Sed ad illam manuum eleuationem non ſequebatur neceſſario illa deformitas in domino Naaman: quia poterat alia intentione ſuper eum ſuſtẽtari. Ideo non ſequitur quod vellet illud, quemadmodum is qui iuuat ad actum adulteri vel fornicationis aut furti. Quia ad illos ab agente neceſſariò ſequitur quod velit deformitatem ei neceſſario annexam, licet non cogitet & formaliter non intendat, imo ei conditionaliter diſpliceat, abſolutè tamen ei placet, & eodem modo dicendum eſt de illo qui Phithoniſſam conſulit. Si allegetur decretum concilij Tholetani, quod habetur in c. duo mala 13. diſtin. vbi dicitur: Duo mala cautiſſimè ſunt præcauenda: tamen ſi periculi neceſſitas vnum ex his perpetrare compulerit, id debemus reſoluere quo minori nexu noſcitur obligari. Vbi glo. exponit reſoluere, id eſt facere. Nec illud conſilium conſulit minus malum, cum reſoluere debeat exponi pro facere aut permittere, vnde admi-
1.Cori.7.a niſtratores reipublicæ licitè permittunt proſtibula, vt vitentur adulteria. Et Apoſtolus eſt ſic intel- F
ligendus cum dicit: Propter fornicationem vnuſquiſque ſuam habeat vxorem, vnde addidit ſecundum indulgentiam dico, & non ſecundum imperium vel conſilium. Sic debent exponi verba ſan-
P.6.lib.32. ctorum doctorum, ſi qui videantur dicere oppoſita: maximè D. *Gregorius in moralibus*, & habetur in
c.55.& 5.6 c. Nerui teſticulorum leuiatan 13. diſtin. circa finem, vbi dicit minora ſemper eligantur, id eſt eligi permittantur, licitum tamen eſt totis viribus diſſuadere maiora. Nec talis cooperatur peccato minori, ſi ille cui diſſuaſit maius, incidat in minus: quia hoc eſt de peraccidens: Si adducatur D. Tho.
in 4.diſt.19 qui dicit quod licet ſciamus fratrem ex correctione noſtra concitandum ad odium, dum ſperamus quod odiũ paulatim tepeſcet, & ſequetur correctio, poſſumus corrigere: ex quo videtur ſequi quod licet cooperari fratri ad actum peccati, dum modo hoc operari vel cooperari non ſit ſibi allaturum detrimentum ſalutis. Dicendum quod illa correctio non eſt cooperatio peccati: quia ad illam non ſequitur de per ſe odium, imo apud ſapientes ſequitur communiter dilectio: ſed ſi ſequatur odium, hoc eſt de per accidens ex malitia correcti, propter quã quis non deobligatur à præcepto diuino. Nec Chriſtus induxit Iudam ad malum, cum dixit: quod facis fac citius: quia hæc verba increpatiuè dixit ad redemptionem vexationis, ne differret paſſionem quam ex malitia ſua iam actu procu-
Ioan. 13.c rauerat: & eo modo dicendum quo dicitur his qui corrigi non poſſunt & ſunt deſperati. Valde,

deſpera.

A despera. Nec Aposto cum dixit, ego de resurrectione iudicor, quia intendebat seruare vitam medio licito, proponendo rectam & fidelem assertionem. *Act.23.b*

Epitome II. C.

APostolus ex vita gentilium conclusit ipsos non suis meritis fuisse receptos in gratiam Dei, nihilque eis profuisse cognitionem legis naturæ, sed eos accusasse. Nunc in hoc capite continuando necessitatem gratię, aduersus Iudæos progreditur, ostẽdens quod nec Iudæi iustificati sunt ex his ex quibus gloriabantur scilicet lege & circuncisione. Et primò ponit iudicium Iudæorum & Gentilium ad fidem conuersorum de priori vita, & vtrosque arguit de inordinato iudicio, confutátque humanum iudicium excludẽdo causas excusationis scilicet ignorantiam & innocentiam. Postmodum astruit & commendat diuinum iudicium, ponendo diuini iudicij veritatem, excludendo contrariam opinionem. Assignat causam & reprobat eam: ostendit periculum & retributionem contemptus ex futuro diuino iudicio ineuitabili. Secundò ibi (qui reddet, &c.) manifestat, astruit, & commendat diuini iudicij veritatem quantum ad bona & mala opera, & quo ad personas & mercedem siue stipendia eorũ. Et assignando rationem iustæ distributionis Dei circa bona & mala, excludit acceptionem personarum ab eo.

Tertiò ibi. *(Non enim auditores,)* declarat legem Moysi per cuius auditum Iudæi arbitrantur iustificari, non sufficere ad salutem. Deinde manifestat dignitatem eorum qui legem sine auditu seruãt, commendat insuper in gentilibus legis obseruantiam, & probat quod dixerat. Quartò ibi (*(Si autem, &c.)* ostendit quod auditores legis non iustificantur, nisi sint factores, quod pertinet ad Iudæos: quorum prærogatiuam explicat, quantum ad gentem: quia lex eis data est, & quantum ad fructum legis, & quantum ad Deum. Et per respectum ad alios tripliciter se habent ad notitiam legis. Deinde ostendit defectum Iudæorum, quantum ad seipsos, & quantum ad proximos, & per comparationem etiam ad Deum. Postremò in calce capitis ibi. *(Circuncisio, &c.)* ostẽdit quod neque etiam circuncisio, de qua gloriabantur Iudæi, sufficit ad salutem: & deducit rationem comparando circuncisionem præputio, & assignando discrimen.

Expositio literalis. II. C.

Propter quod, id est propterea quod maleficientes digni sunt morte, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiũt facientibus, ea de causa *inexcusabilis es*, scilicet à peccato *ô homo omnis*, siue sis Iudæus, siue gentilis, *qui iudicas*, id est temerariè damnas & reprobas alium *in quo*, scilicet iudicio, *enim alterum iudicas*, scilicet de occultis de quibus solus Deus habet iudicare, vt de cogitationibus cordiũ & futuris contingentibus, aut contra regulas iustitiæ, quæ requirunt discretionem & examinationem, *teipsum condemnas*, id est teipsum condemnabilem ostendis: *eadem enim agis quæ iudicas*, id est con similia in genere vel specie agis quæ in aliis condẽnas. *Scimus enim*, id est pro certo tenemus per naturalem rationem vel per supernaturalem illuminationẽ id quod vos vel nescitis, vel non creditis, *1.Cor.4.a* *Hiere.17.b* *Esa.51.b* *Mat.7.b*

B scilicet *quod iudicium* Dei *est secundum veritatem*, id est infallibiliter imminet *in eos*, id est contra eos *qui talia agunt*, & in aliis condemnant ea quæ ipsi agunt, seu eos qui se inuicem temerario iudicio iudicant. *Existimas autem ô homo, qui iudicas*, id est tuo iudicio damnas *eos qui talia agunt & facis ea*, quod tibi sit data talis iudicandi potestas, vt nõ iudiceris de ea in hoc mundo: *quod effugies iudicium* Dei, qui scilicet modo non punit, quia bonus est, & tamen finaliter nihil mali impunitum relinquit, q.d. Si hoc existimas, falsa est existimatio tua. *An diuitias bonitatis eius*, id est copiosam bonitatem eius, qua bona pecccatoribus largitur, solem suum oriri faciens super bonos & malos, & pluens super iustos & iniustos, *& patientiæ*, qua grauiter & contumaciter ex malitia peccantes sustinet, *& longanimitatis eius*, qua peccatores ex infirmitate vel malitia longo tempore perseuerantes expectat, vt ad eum redeant & pœniteant. *contemnis.* eas impugnando clamore, & Dei misericordia abutendo. *Ignoras* tu peccator non ignorantia inuincibili, sed vincibili, crassa, supina & affecta, *quoniam benignitas Dei*, id est, pia misericordia Dei differentis pœnam, *ad pœnitentiam*, id est, reconciliationem *(te)* scilicet peccatorem *adducit*, id est prouocat, ducit & trahit, pœnas differendo & bona exhibendo quantum est de se. Ideo enim expectat vos vt misereatur vestri. *Secundum autem duritiam tuam*, id est pertinaciam, qua malo adhæres, & qua durus es corde, vt verbum Dei respuas, *& impœnitens cor*, quod de pristinis malis non dolet, nec futura vitare contendit, sed in eis perseuerat. *thesaurisas tibi iram*, id est multiplicas, accumulas, colligis, & reponis vindictam & reatum pœnæ deterius peccando: *in die iræ & reuelationis iusti iudicij* Dei, id est in die extremi iudicij in qua iratus apparebit, & vltionem manifestè reuelabit, & exercebit super iniquos & sceleratos absque tamen vlla animi perturbatione & sui mutabilitate. *Esa.30.d* *Sopho.1.d*

Secunda pars. II. *Capitis.*

C *Qui reddet vnicuique secundum opera eius*, siue interna siue externa, non quidem secundum æqualitatem operum: quia præmium excedit meritum, sed secundum proportionem, quia bonis retribuet bona & meliora melioribus. *His quidem qui secundum patientiam boni operis*, scilicet erunt bene dispositi, qui patientia Dei bene vtuntur, vel æquanimiter sustinent aduersa, nec propterea cessant à bono operæ, sed perseuerant. *Gloriam*, id est claritatẽ intrinsecã in anima, quę prouenit ex clara visione & fruitione diuinæ essentiæ, & extrinsecam in corpore, quæ fluit à gloria animæ: *& honorem*, id est reuerentiam quæ eis exhibebitur ab omni creatura, *& incorruptionem*, id est indefectibilem gloriæ & honoris permansionẽ. quia illa gloria & honor non erunt transitoria, prout in hoc mundo: ideo accipient coronam incorruptam & immarcessibilem. *quærentibus vitam æternam*, id est qui hac intẽtione bona operantur, vt habeant vitam æternã, & non vt videantur ab hominibus, vt hypocritæ. *Esa.58.c* *Matth.13.f* *Ioan.17.d* *1.Cor.15.*

His

His autem qui sunt ex contentione.i.qui veritatem impugnant cum confidentia clamoris, & cōtētiosi sunt contra proximum, vel contra fidem ex pertinacia ac duritia cordis, pœnitere contemnunt. *& qui non acquiescunt veritati*, scilicet doctrinæ fidei & iustitiæ diuinę, & peruersè viuendo non credunt veritatem iusti iudicij Dei. *credunt autem iniquitati*, id est suggerentibus & persuadentibus iniquitatē: vel credunt peruersæ ac infideli doctrinæ: vel etiam peccatorum impunitatem, talibus reddentur sequētia, ira, id est pœna, & vindicta in anima & corpore & qualibet eius parte, ideo dies iudicij dicitur dies iræ, *& indignatio*, quia sibi ipsis indignabuntur, & contra seipsos commouebuntur propter peccata quæ commiserūt, *tribulatio*, id est punctura dolorum & tormentorum quæ sustinebūt. *& angustia*, quæ in eis consurget, eò quod animus eorum non valebit inuenire remediū contra mala quæ timebunt & patientur, vndiquaque enim sequetur oppressio & perplexitas, vt nullo modo euadere possint. *in omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci*, id est gentilis, præponit Iudæos: quia Iudæis maior pœna debebatur, tanquam scientibus voluntatem Dei per legem, & eadem ratione nūc maior pœna debetur Christianis, circa idem peccatum. *Gloria autem honor & pax*.i.perfecta animi tranquillitas, quæ ponitur loco incorruptionis, quam supra nominauerat contra angustiam malorum. *Omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco*. præponit Iudæos, quia eis primo promissa sunt & in eorum promissiones Græci, hoc est Gentiles, introierunt. *Non enim est personarum acceptio apud Deum*, id est distributio præter dignitatem & debitum personarum, non enim duobus æqualiter se habētibus, inæqualiter dat vel tribuit. *Quicunque enim sine lege*, scilicet Moysi à Deo *accepta peccauerunt, sine lege peribunt*.i.condemnabuntur, non propter transgressionem legis Moysi, quam non acceperunt, sed propter transgressionē legis naturæ. *& quicunque in lege*.i.post legē scriptā & susceptā, *peccauerunt, per legem iudicabuntur*.i.condemnabūtur propter transgressionem legis.

Sopho.1.d
Luc.12.g

Tertia pars. II. Capitis.

N*On enim auditores legis*, ex hoc ipso quod legem audiunt, quanuis iusti apud homines reputentur, non tamen *iusti sunt apud Deum*, qui non solum nouit quæ foris patent, sed etiam cor intuetur: qui videt quod in lege contenta & ab eis per promulgationem audita & cognita spiritualiter E non capiunt, aut si capiant non ea qua decet intentione, adimplent. *Sed factores legis iustificabuntur*, nō quod quasi per opera cærimonialia, iudicialia, aut etiam moralia, iustitiam Dei siue gratiam iustificantem acquirant, cum talis per solam Dei misericordiam merito passionis Christi infundatur: sed quia per huiusmodi scriptæ legis opera speciali auxilio Dei adimpleta ad iustificationem disponentur, & à Deo misericorditer iustificabuntur. *Cum enim gentes quæ legem*, scilicet diuinam scriptam, quę solis Iudæis data est, *non habent naturaliter*, id est, instinctu & directione naturali per sinderesim in intellectu practico impressam, qua discernere possunt ea quæ lex facere aut vitare quo ad moralia præcepit, & per naturā gratia reformatam: *ea quæ legis sunt, faciunt*, id est, quæ lex scripta, quo ad moralia mandat. *eiusmodi legem*, scilicet scriptam per Moysen datam *ipsi sibi sunt lex*, inquantum funguntur officio legis semetipsos instruendo & se ad bonum inducendo. *Qui ostendunt opus legis scriptum*, id est, firmiter fixum, *in cordibus suis*, id est, in intellectu & ratione eorum non atramento, sed spiritu Dei viui. *testimonium reddente illis conscientia*, id est, applicatione scientiæ siue cognitionis per sinderesim habita, qua de aliquo iudicatur an bene vel male factum sit, *ipsorum*, scilicet qui talia agunt, quæ conscientia non solum est operum, sed etiam, *inter se inuicem cogitationum accusantium aut etiam deffendentium*, in conscientiis reproborum quæ erunt apertæ & manifestæ, *in die*, scilicet extremi iudicij, *Cum iudicabit deus* ea quæ nunc sunt *occulta hominum*, de quibus nunc homines iudicare nō possunt, hoc iudicium Dei certum est. *Secundum Euangelium meum*, id est, à me prædicatum, *Per Iesum Christum*, qui constitutus est iudex viuorum & mortuorum.

Psal.4.
1.Cori.4.
...g
...5.d

Quarta pars. II. Capitis.

S*I autem tu Iudæus cognominaris*, quod est nomen honorabile tanquam à nobilibus & iustis parentibus deriuatum à Iuda patriarcha filio Iacob, *& requiescis*, persistis & delectaris *in lege*, quasi per eam de credendis & agendis certificatus, *& gloriaris in Deo*.i.in notitia & cultu vnius Dei, vel in redemptione quam tibi per prophetas nuntiauit, *& nosti voluntatem eius*, ex doctrina legis & prophetarum, sciens quid ipse ab hominibus velit fieri, aut nolit fieri. *& probas*.i.approbas & commendas, F *vtiliora*.i.meliora & perfectiora eligere nosti, *instructus per legem*, in qua diuersi perfectionū gradus docentur. *Confidis*.i.presumis, existimas *teipsum esse ducem*.i.directorem, cœcorum, id est incapacium ad intelligendum, *lumen eorum qui in tenebris*, ignorantiæ *sunt*, scilicet constituti, *eruditorem insipientiū*, id est, eorum qui absque cognitione diuinorum sunt, *magistrum infantium*.i.paruulorum, qui ob defectum ætatis imperfecti sunt, vel eorum qui rudimētis egent, *habentem formam* perfectionis, vt aliis suis exemplar *scientiæ* in agendis, *& veritatis*, in credendis & speculatiuis, *in lege*, scilicet contentis. *Qui ergo alium doces. Cur teipsum non doces?* dicis te esse ducem cœcorum, cur per rectam viam à te cognitam non ambulas? confidis te lumen eorum qui in tenebris sunt, cur opera tenebrarum non abiicis? Si eruditor insipientium, cur timorem domini, quæ est initium sapientiæ reliquisti? Si magister infantium, cur puer es sensu, & more puerorū insanias falsas prosequeris? *Qui prædicas non furandū*. id est, non esse accipiendum alienum inscio vel inuito domino, prout lex dicit, *Furaris*.i.accipis & es socius furum. *Qui dicis*, tum occultè, tum publicè, tum verbis, tum scriptis, *non mœchandum*.i.non adulterandum, *mœcharis*.i.adulteraris fidem matrimonij frangens. *Qui abhominaris* idola, ex præcepto legis sciens non esse colenda, *Sacrilegium facis*.i.sacra quæ scis esse veneranda, contaminas abutendo his quæ ad diuinum cultum pertinent, Christum negando, vel sacrum de sacro auferēdo, & in prophanos vsus exponendo. *Qui in lege*.siue de lege, *gloriaris*, cum iactantia dicendo: Quantum audiui-

Psal.77.
Psal.147.

A audiuimus & cognouimus, ea patres nostri narrauerunt nobis & cæt.&,non fecit taliter omni nationi, & cæt. *Per præuaricationem legis Deum inhonoras.* non exhibendo ei debitam reuerentiam, non obediēdo mādatis ipsius:qui legem suscepisti, legem relinquis: *nomen enim Dei per vos blasphematur,* id est,gloria & fama nominis Dei per vestram malam conuersationem vituperatur, *inter gentes sicut scriptum est.* quæ propter vestrā malam conuersionē arbitrātur legem à Deo datam non esse bonam.

Quinta pars secundi capitis.

C*Ircuncisio quidem,* scilicet corporalis, *Prodest tibi Iudæo.* quantum ad remissionem peccati originalis: quia data est Abrahæ, & ab eo secundum carnem descendentibus. *Si legem* Mosaicam *obserues,* id est, custodias & impleas, non in sensu literæ, sed spirituali post passionem Christi exhibitam,si Christo ad quem te lex dirigit,credas, & Euangelium suscipias:quemadmodum professio religiosis prodest, si regulam seruent. *Si autem præuaricator legis sis,* id est, si legem transgrediaris, & debito modo non impleas: *Circuncisio tua* carnalis, *Præputium facta est,* id est, non amplius prodest tibi, quam si non esses circuncisus: & sic præputiatis similis effectus es,quibus gentilitas non prodest, sed obest. *Si igitur præputium,* id est, si aliquis gentilis incircuncisus, *iustitias legis.i.* moralia præcepta & mādata legis quæ sunt de dictamine rationis naturali *Custodiat.i.* seruet vt per ea quæ facta sunt in cognitionē Dei perueniat,& in fide & cultu vnius Dei permaneat: *Nonne præputium illius in circuncisionem.* s. spiritualem: *reputabitur.i.* nonne fructū circuncisionis habebit cum imitetur fidem Abrahæ quæ reputata est ei & filiis suis per imitationē ad iustitiā,in cuius fidei signū & protestationem data fuit circūcisio. *& iudicabit id quod ex natura est præputium.i.* gentilis nō sententiā proferēdo, sed comparatione facti melioris iudicandū & condemnandū ostēdet. *legem consumans,* eo quòd legē omnibus viribus suis implet, te.s.iudæū circūcisum, *qui per literam.i.* legis scripturā, *& circūcisionem.* in litera legis scriptā & manifestatā, *præuaricator.i.* trāsgressor *es legis.* acceptæ quā gentilis nō habet. *Non enim,* ille est veræ Iudæus, *qui in manifesto Iudæus est.i.* qui à Iacob originē traxit, *neque quæ in manifesto in carne est circuncisio.* quæ.s.videri potest,est vera circūcisio:quia est solū signum interioris circuncisionis,verū aūt signū non est nisi respōdeat illi signatum. *Sed qui in abscondito Iudæus est.* s. veræ Iudæus:quia mādata legis,quā Iudæi profitētur ex affectu cordis,quod est abscondutū & ab hoībus videri nō potest. *Et circuncisio cordis.* s.vera est,quia ꝑpter Deū abiectis viciis,& adeptis virtutibus ea quæ legis Christi sunt obseruat homo, *in spiritu.* In virtute spiritus sancti & secundū spiritualē intellectum legis Moysi, *Et non in littera,* id est,nō secundū sensum literæ grammaticalē. *Cuius,* scilicet circūcisionis interioris *laus,* id est,manifestatio cum approbatione, *non ex hominibus,* qui solū vidēt quæ foris parēt & nō interiora, *sed ex Deo est.* qui cor intuetur & scrutatur ac probat renes & corda.

Genes.17.b

Genes.17.b

Infra.8.b

B

1.Reg.16.b

Commentum. II. Capitis.

Propter quod inexcusabilis es,ô homo omnis qui iudicas. Text.

A Postolus hic supponit iudicium temerarium gentilium & Iudæorum ad fidem conuersorum, quo iudicabant inuicem de præterita vita. Iudæi arguebant gentiles de idolatria & aliis nefandis criminibus: Gentiles verò Iudæos de præuaricatione legis acceptæ: licet tam Iudæi quam gentiles peccatis quæ sibi inuicem obiiciebant, inuoluti essent. Gentiles quidem veritatem Dei in impietate & iniustitia detinentes, fuerant præuaricatores legis naturæ & in nephandissimis criminibus inciderant. Ideo eos inexcusabiles esse priore capite dixit. Iudæi etiā accepta lege veritatem Dei in impietate & in iustitia detinuerant idololatrantes & legē præuaricantes: vtriq; enim populo reuelata fuit iustitia Dei: Iudæis per fidem, gentibus autem per visibilia quæ facta sunt. Ideo hic ex præmissis vtrosque arguit de inordinato iudicio, & omnes tam Gentiles quam Iudæos in tali iudicio temerario inexcusabiles esse concludit, dicens. Propter quod, &c. *In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas.* Text. Hic confutat humanū iudicium, excludendo vnam excusationis causam scilicet ignorantiam, quæ excluditur per ipsummet iudiciū. Quicunque enim iudicat aliquem de aliquo, quasi male agentem,ostēdit se agnoscere illud esse malum, & ex hoc cōcludit ipsum esse condemnabilem. ideo dicit: inexcusabilis es, quia ostēdis teipsum condēnabilem cum iudicas alterū male agentem, quod tamē iudicium de occultis & factis aliorū propter incertitudinem prohibitum est: iuxta illud, Nolite iudicare,& non iudicabimini. Ad cuius euidentiā sciendū est quod ad iudicium C humanum licitum,tria requirūtur. Primò,quod procedat ex inclinatione & actu iustitiæ, quæ versatur circa debitum æquale, vt non vltra vel minus quam debetur iudicet siue ascribat: secundum illud, diligite iustitiam qui iudicatis terram. Secundò, quod procedat ex authoritate & potestate præsidentis: iuxta illud, Tu quis es qui iudicas alienū seruum, domino enim suo stat aut cadit. Tertiò, quod proferatur secundum rectam prudentiæ rationem siue deliberationem, hoc est, quod sit de certis & non dubiis: secundum illud, Ne temerè quid loquaris. Quodcunque autem horum trium deficiat iudicium erit vitiosum. Si desit æqualitas, erit iudicium peruersum & iniustum. Si authoritas, erit iudicium vsurpatuum & abusiuum: quia non est maior abusus quam potestatis defectus. Si certitudo aut prudentia, erit iudicium temerarium & præsumptiuum, vt cum homo iudicat de cogitationibus & intentionibus cordium, aut etiam de futuris contingentibus quæ sibi Deus reseruauit. Vnde Apostolus. Nolite ante tempus iudicare, quoad vsque veniat dominus qui illuminabit abscondita tenebrarum & manifestauit consilia cordium. Et Hierem. Prauum est cor hominis & inscruptabile quis cognoscet illud? sequitur: Ego dominus scrutans corda & probans renes. Et Esaias. Annunciate quæ ventura sunt nobis in futurum, & dicemus quia Dij estis vos? Cum ergo tam Gentiles quam Iudæi de se inuicem iudicarent absque prædictis requisitis, sequitur quod iudicium illorum erat illicitum: nec poterant se excusare per ignorātiam. Quia ipso facto

1.Cor.4.a
Mat.7.a
Sap.1.a
Rom.14.a
Eccles.5.a
1.Cor.4.a
Hier.17.b
Esa.51.

D

quo iudicabant, protestantur se non ignorare: Nemo enim sanæ mentis iudicat de his quæ ignorat. *Eadem enim agis quæ iudicas.* Hic excludit aliam excusationis causam, videlicet innocētiam quasi dicat. Ideo tu qui alios iudicas, teipsum condemnas. Quia cum ea agas quæ condemnas, manifeste ostendis te condemnandum esse & contra conscientiam iudicas. Vnde Christus: ex ore tuo te iudico serue nequam. & alibi. in quo iudicio iudicaueritis, condemnabimini. & Salomon: illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus. Et Christus, quid vides festucam in oculo fratris tui, &c. Et Dauid proposita ei à Nathan de alio parabola & intellecta, seipsum condemnauit. Quocirca redduntur inexcusabiles morum institutores. Ideo Seneca Philosophos qui recta docentes, perditis erant moribus, in suum ipsorum conuitium fuisse desertos asseuerat.

Text. *Matth. 7. a* *Prouer. 6. a* *Matth. 7. a* *2. Reg. 12. c*

Ex his Apostoli verbis nonnulli trahunt quod tam priuati quam iudices publici, qui ex officio alios iudicant & condemnāt pro peccatis, in quibus ipsi sunt inuoluti, peccant. Quod tamen non est vsquequaque verum. Ad cuius euidentiam sciendum est quod si de priuatis loquamur & interiori iudicio, hæc verba, *Teipsum condemnas, & cæt.* exponi possunt, id est, te condemnabilem absque excusatione ostendis, cum in pari aut simili culpa existas. Si verò priuatus exteriori iudicio, puta correctionis fraternæ iudicat & corrigit alium de peccato, in quo ipse est inuolutus, non peccat, modo absque superbia & scandalo hoc faciat: corrigere enim potest cum humilitate & non per modum obiurgantis, si sit in simili crimine notorio, sed rogantis & se emendare proponentis. Quia vt D. Thomas ait, peccatum non tollit id vnde conuenit homini corrigere delinquentem. Quia cum non tollat iudicium rationis, sequitur quod per se non contrariatur officio correctionis fraternæ. Nec peccatum reddit hominē indignum correctione contrariè, sed negatiue: & sic exponit D. Thomas. Si autem loquamur de iudicibus publicis & publicè iudicantibus & corrigentibus ex officio, distinguendum est de ecclesiasticis aut temporalibus. Ecclesiastici enim iudicantes & corrigentes, vt ministri Ecclesiæ, prædicando vel puniendo de peccato mortali in quo ipsi sunt occulte inuoluti, absque contritione vel atritione peccant. Iuxta illud, Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. quia sic indignè vtitur officio prælationis aut prædicationis, vt D. Thomas ait. Et secundum alios, quia est suspensus quo ad se, vt habetur. in cap. vlt. extra de tempo. ordi. Dominus Caietanus super q. 60. arg. 2. 2. 2. D. Thomæ, dicit quod prælatus spiritualis vtens officio suo in his quæ non sunt ordinis, sed iurisdictionis, quamuis sit in peccato mortali occulto, non peccat saltem mortaliter per se loquendo, licet bene ratione scandali. Et ad obiectionem de indigno vsu officij, respondet quod non indignè vtitur contrariè aut priuatiuè, sed solum negatiuè. Et ad decretalem illam dicit quod intelligitur de vtente officio ordinis ad quod requiritur consecratio, quæ non requiritur ad vsum & actum iurisdictionis, & allegat D. Tho. 3. p. q. 64. arg. 6. ad 1. Si autem sit in peccato mortali notorio, & non pœniteat, quidam dicunt illum duplici peccato peccare. Primo quia officium suum indebite. i. non eo modo quo debet, exequitur. Secundò, quia scandalizat. Et secundum hoc dicunt debere intelligi illud. Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum. Tu verò odisti disciplinā, & proiecisti sermones meos retrorsum. Si videbas furem, currebas cum eo, &c. Et illud: Qui sine peccato est, vestrum primus lapidem in illam mittat. ac etiam dictum D. Ambrosij, quod habetur. 3. q. 8. in c. iudicet. vbi dicitur: iudicet de alterius crimine, qui non habet in se quod condemnet. Iudicet inquit, qui non habet quod putauerit in alio punienda. & dicta D. Grego. in mora. quæ habentur in c. qui sine peccato, & c. In grauibus eadem q. Quo ad iudices verò temporales licet sint Dei ministri, non tamen ad eorum officium acceptandum vel exercendum egent consecratione. Ideo etiam si sint in peccato mortali tali de quo iudicant, si peccatum sit occultum, non peccant. Si verò sit notorium, peccant ratione scandali. Ideo Zenocrates semel risisse dicitur, quando vidit magnos latrones. i. iudices & præsides condemnare ad suspendium minores. Resolutio ergo D. Tho. est quod illi qui sunt in grauibus criminibus, non debent iudicare eos qui sunt in eisdem vel minoribus, vt D. Chrysost. dicit super illud. Nolite iudicare, &c. Et maximè quando illa peccata sunt publica, quia ex hoc generatur scandalum. Si autem non sunt publica, sed occulta, & necessitas iudicandi immineat, potest cum humilitate arguere & iudicare. Vnde D. August. dicit: Primum cogitemus cùm aliquem reprehendere necessitas nos cogit, vtrum tale sit vicium quod nūquam habuimus, & tunc cogitemus nos etiam habere potuisse. vel tale, quod habuimus & iam non habemus, & tunc tangat memoriam fragilitas communis, vt illam correctionem non odium, sed misericordia præcedat. Si autem inuenimus nos in eodem vicio esse, non obiurgemus, sed congemiscamus & ad pariter conandū inuitemus. *Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem, in eos qui talia agunt.* Hic ostendit & commendat iudicium Deī de infallibili veritate. q. d. Ideo dico quod teipsum condemnas, siue te condemnandum ostendis à Deo, qui iudicaturus est viuos & mortuos. Quia nos qui reuelationem à Deo habemus, certo scimus quod iudicium condemnationis Dei est, & erit secundum veritatem in eos, id est contra eos qui talia agunt, secundum illud Iob, Vltor iniquitatis est gladius, & scitote esse iudicium. Et Salomon: Cuncta quæ fiunt, in iudicium adducet Deus. Scimus præterea quod iudicium Dei erit secūdum veritatem: cum ipse idem sit veritas per essentiam, nec mentiri potest nec fallere aut falli, prout hominis iudiciū quod amore, odio, timore corrumpi potest: Ideo non est semper verum. Iudicium autem humanum, quod innititur dictis & depositionibus testium, non est semper verum, prout Dei qui propter immutabilitatem à veritate deduci non potest: ideo est iudex & testis. Vnde & Iob. Non parcam ei quasi verbis potentibus & ad deprecandum compositis. Et psal. Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in iustitia.

2. 2. q. 33. art. 5. *In 4. distin. 19. quæst. 2. art. 2.* *Psal. 49. c* *Ioan. 8. a* *Matt. 7. a* *In lib. de ser. do. in mont.* *Text.* *Iob. 19. d* *Eccl. vlt. d* *Ioan. 6. g* *Ad Tit. 1. a* *Hebr. 6. d* *Hier. 29. f* *Iob. 41. a* *Psal. 95.*

D E F

A *Existimas autem hoc, ô homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quod tu effugies iudicium* Dei? Text.

HIc commendat iudicium diuinum ex ineuitabili necessitate increpando ironice opinionem contrariam, ac si diceret: Nunquid ô homo, &c. superioris iudicium non timens, existimas quod tu effugies iudiciũ Dei? Si hoc existimas, valde erras. Nam Iob dicit: Effugium peribit ab eis. Iob. 11. d
& Dauid, quo ibo à spiritu tuo, & quo à facie tua fugiam: Irascitur hic eis Apost. eo quod impuni- Psal. 138.
tatem sibi promittebant alios iudicantes. Aduertant circa hoc iudices, præsertim præsides & principes atque monarchæ, qui se exemptos à iudicis arbitrãtur, quos legum suarum custodes relinquit omnipotens, & suarum ouium pastores. Si iura, quibus subditos cogunt, non solum transgrediuntur, verum in rem suam summa licentia peruertunt, estimantes quod nullum eos apprehẽdat iudicium, siue quod supererit eis declinãdi potestas: notent quod Dei iudicio nemo nõ subditur. Omnes enim nos, nullo pœnitus exẽpto, manifestari oportet ante tribunal domini nostri Iesu Christi, 2. Cor. 5. b
vt referat vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Quo fugient à spiritu Dei præsertim ecclesiæ principes, cum D. Petrus eos admonitos fecerit, quod à domo Dei incipiet iudicium? Et reges perterrefaciat sapiens 5. & 6. c. maximè cum dicit: Horrendè & cito apparebit, Sapien. 6. a
quoniam iudicium durissimum his qui præsunt, fiet. Exiguo enim cõceditur misericordia: Potentes autem potenter tormenta patientur. Et Apost. Horrendum est incidere in manus Dei viuentis: Heb. 10. f
Si plura de vniuersali iudicio videre cupis, vide 21. caput nostrarum institutionum theologicarum.

An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis?

HIc ostendit causam falsæ æstimationis. Eo enim quod homo in hoc mundo non punitur pro peccato, existimat se non esse puniẽdum: contra illud, ne dixeris in corde tuo peccaui: & quid Eccl. 5. b
mihi accidit triste? altissimus enim est patiens redditor. Et salomon: & enim quia nõ profertur cito Eccles. 8. b
B contra malos sententia, absque timore vllo, filij hominũ perpetrant mala. Attamen peccator ex eo quod centies facit malũ, & per patientiã sustentatur, non liberatur. Ego cognoui quod bonum erit timẽtibus. Ideo Apost. hic, an contemnis? Iuxta illud, impius cum in profundũ peccatorũ venerit, Prou. 18. a
contemnit: Sed quid contẽnit? tria quæ hic Apost. numerat. s. diuitias bonitatis, patientiæ & longanimitatis. i. copiosam & abundantẽ Dei bonitatẽ, qua multa vel multis peccãtibus bona ministrat: Matt. 5. f
iuxta illud, qui solem suum facit oriri super bonos & malos, &c. & illud: Aperis tu manum tuam, & omnia imples bonitate. contemnit pariter diuitias patientiæ eius. i. abundantem patientiam qua sustinet grauiter & ex malitia peccãtes, nec subito, prout potest & merẽtur, exterminat: iuxta illud, dominus iudex iustus & patiens, nunquid irascetur per singulos dies? Contemnit insuper diuitias Psal. 9.
longanimitatis. i. copiosam longanimitatem Dei, qua non ad horã aut mẽsem, sed per longa expectat tempora. Has diuitias contemnit peccator, non se corrigendo sed potius indurando & impunitatem sibi promittendo. *Ignoras quoniam benignitas* Dei *ad pœnitentiam te adducit.* Hic commendat Text.
diuinum iudicium ex benignitate, & declarat causam contemptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis: & dicit eam esse ignorãtiam: ac si diceret, Mirum est quod contẽnis. Nũquid ignoras quoniam. i. quod benignitas Dei differẽtis pœnã, ad pœnitẽtiam te adducit. i. trahit & prouocat. Vnde D. Petrus: non tardat dominus promissionẽ suam, sicut quidã existimant, sed patiẽter agit propter 2. Pet. 3. b
vos, nolens aliquẽ perire sed omnes ad pœnitentiã reuerti. Et Esa. Expectat vos Deus vt misereatur vestri. Dominus Caietanus non vult hic legi, *ignoras,* sed ignorans, quasi dicat. An diuitias, &c. Esa. 30. d
contemnis ignorans te contemnere. veruntamen hæc lectio non videtur quadrare interrogationi. Glo. vero ordinaria dicit quod Apost. hic videtur tres gradus peccatorum tetigisse. Primò, impunitatem sibi promittentium Secundò, contemnentium. Tertiò, ignorantiũ. ait enim: Peccas ô homo, dum impunitatem tibi promittis: grauius peccas quia contemnis: amplius & grauissime, quia
C ignoras. Si dicatur quod ignorantia excusat: dicendum quod verum est de ignorãtia antecedente, sed non de consequẽte & affectata, vt dictum est supra. 1. c. super verbo ita vt sint inexcusabiles, vel exponendum grauissimè. i. periculose, quia qui ignorat peccatum, non quærit remedium. vel grauissimè propter ignorantiæ speciem pertinẽtem ad infidelitatem, quæ est grauissimum peccatum. Vnde dicitur, si quis ignorat, ignorabitur. Vel grauissimè in genere ingratitudinis: Magis enim in- 1. Cor. 14. g
gratus est qui beneficium non recognoscit, quam qui diminuit, quod est contemnere.

Secundum duritiam autem tuam, & impœnitens cor, thesaurisas tibi iram, in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei. Text.

HIc ostendit retributionem contemptus bonitatis, patientiæ & longanimitatis Dei, quæ retributio nihil aliud est quam thesaurus siue cumulus & aceruus iræ. i. vindictæ Dei: cumulus inquam pœnarum, tormentorum, & maledictionum, quæ executioni mandabuntur in die iræ. i. vindictæ & reuelationis. i. executionis iusti iudicij Dei. Dicit aũt secundum duritiam tuam propriam, qui ad beneficia bonitatis Dei non emolliris, & non Dei: quia Deus non est causa effectiua indurationis, sed peccator. Vnde Origenes dicit quod quemadmodum ex eadem pluuia bona terra bonas herbas profert: mala vero malas, atque eodem sole quo liquefit cera, indurescit lutum. Ita ea- Lib. 3. de
dem patientia Dei alicuius cor emolescit: alterius vero induratur. Durum dicitur quod non cedit princ.
tangenti, vt sunt solida & firma: prout lapides, ferrum, & metalla: trãslatum est tamen hoc nomen ad cor, siue animum, vt dicatur animus durus & induratus, qui prouocatus tanta benignitate, patientia & longanimitate non cedit prouocationi Dei. & per hoc Apostol. intendit declarare quod dilatio vindictæ ex parte quidem Dei fit propter bonum peccatorum, vt prouocentur ad pœnitentiam. Sed ex parte impœnitentium hominum est ad cumulum pœnæ, secundum illud: cor durum male habebit in nouissimo. Cor aũt impœnitẽs dicitur quod ad pœnitentiã non inflectitur ex Dei Eccl. 3. d

Hier.8.c patientia & longanimitate. Vnde Hierem. Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo. Per D cordis ergo duritiam, quæ procedit ex impunitate: & impœnitentiam quæ videtur procedere ex deſperatione, theſaurizat, id eſt congregat, multiplicat peccator ſibi iram, id eſt reatum pœnæ, ſecundum illud, Theſaurizaſtis vobis iram in nouiſſimis. Origenes triplicem in ſacris literis adnotauit theſauri ſignificationem. Eſt enim theſaurus in terra, in qua prohibet dominus theſaurizari. Eſt theſaurus in celo, in quo iubentur fideles ſuas recondere opes. Eſt tertius hic iræ ab Apoſtol. comminatus. Theſaurizator primus eſt animalis & ſtultus, de quo in Euangelio: Stulte hac nocte repetent abs te animam tuam, & cæt. Secundus verò ſpiritualis & ſapiens. Tertius autem carnalis & ſapiens, de quo hic dicitur quod theſauriſat iram in die iræ. de qua Sophonias, dies iræ dies illa, quia Deus nunc vindictam nõ infert, quam inferet in illo die pro tempore accepto. Quia per quot dies iudicium protendatur, incertum eſt ſecundum D. Auguſt. Vnde pſal. Cum accepero tempus ego iuſtitias iudicabo. Et reuelationis iuſti iudicij Dei, quod nunc non creditur eſſe, aut non videtur eſſe iuſtum. Vnde Eſa. iuſta eſt ſalus mea vt veniat, & iuſtitia mea vt reueletur.

Iac.vlt.a Mat.6.c Luc.12.c Soph.1.d 21.De Ciuit. Dei. Pſal. Eſa.56.a

Commentum II. partis. II. Capitis.

Text. *Quj reddet vnicuique ſecundum opera eius.*

IN hac ſecunda huius 2.c. parte, Apoſt. commendat diuinum vniuerſale iudiciũ de ſumma æquitate. Equitatis enim ratio eſt, vt vnicuique retribuatur, nõ ſecũdum perſonarũ acceptioné, quod paulò pòſt concludet, ſed ſecũdum opera. In præſenti enim ſeculo non ſemper redditur ſecundum opera. Quia quandoque male operantibus gratiam largitur, prout D. Paulo, qui prius blaſphemus perſecutor miſericordiã conſecutus eſt. Sed in die iudicij quando erit tempus iudicandi ſecundum iuſtitiam, implebitur illud: Secũdum opera manuum eorum retribue illis. Si dicatur quod retributio futura non videatur æqua, eo quod peccato mortali momentaneo retribuetur pœna æterna: quia videtur eſſe contra illud. Secundum mẽſuram delicti erit & plagarum modus. Et contra illud, quantum ſe glorificauit & in deliciis fuit, tantũ date illi tormentum & luctũ. Dicendũ quod prout E D. Aug. dicit, In retributione iuſticiæ non conſideratur æqualitas tẽporis inter culpam & pœnam. Quia etiam ſecũdum iudicium humanũ pro culpa adulterij, quod breui hora cõmittitur, infligitur pœna mortis: in qua non intẽdit legiſlator moram occiſionis, ſed potius quod per mortem perpetuo excluditur à ſocietate viuẽtium. Et ideo non eſt mirum ſi peccata commiſſa contra charitatem, per quam eſt ſocietas inter Deum & homines, æternaliter diuino iudicio puniũtur. Et hoc quidem apparet eſſe iuſtum ex tribus. Primò, ex infinita dignitate Dei in quẽ peccatur. Tãto enim quis grauius peccat, quanto maior eſt dignitas illius in quem peccatur: ſicut plus peccat qui percutit principem, quam qui percutit priuatam perſonam. Et ſic cum per culpã mortalem peccetur in Deũ, qui eſt infinitus, oportet quod infinita pœna ei reſpondeat. Et cum non poſſit eſſe infinita ſecundum intentionem, relinquitur quod debet eſſe infinita ſecũdum durationé. Secundò, hoc idem apparet ex voluntate qua peccatur. Quicunque enim mortaliter peccat, auertens ſe ab incõmutabili bono, conſtituit finem vltimum in bono commutabili, propter quod relinquit bonum incommutabile, prout fornicator in delectatione carnis, & auarus in pecunia: Et quia finis appetitur per ſe, maximè vltimus: quicũque appetit finem, fertur in illud, volens illud ſemper obtinere, ſi aliud non obſiſtat. Vnde ille qui peccat mortaliter voluntatem habet perpetuo in peccato manendi, niſi fortè per accidens, ſicut quando timet pœnam, vel habet aliquod aliud impedimẽtum. Vnde conueniẽs eſt vt ex quo homo ſecundum voluntaté peccatum perpetuo obtinendum appetit, quod æternaliter pro illo puniatur. Deus enim, qui eſt inſpector cordis, maximè ad voluntatem peccantis attendit. Tertiò, idem apparet ex parte effectus peccati, qui eſt ſubtractio gratiæ, ex qua ſequitur quod homo quantum eſt de ſe, perpetuo maneat in peccato, à quo exire non poteſt niſi per auxiliũ gratiæ. Iuxta illud: Homo ſpiritus vadens, & non rediens. Non eſt autem conueniens vt durante culpa ceſſet pœna, quæ reordinat culpam. Ideo in perpetuum durat pœna. Pro reſolutione igitur dicẽdum eſt, quod ſicut in peccato duo ſunt, ſcilicet auerſio & cõuerſio: Sic duplex ei pœna reſpõdet: Auerſioni reſpondet pœna dãni: conuerſioni verò pœna ſenſus: & vtraque eſt infinita ſecundum durationem F & non ſecundum intentioné rationibus iam dictis. Cum autem dicit: Reddet vnicuique ſecũdum opera ſua, non eſt intelligendũ ſecundũ æqualitatem operũ: quia præmium excedit meritum. Deus enim remunerat vltra condignũ ſubſtãtiæ operum prout ex libero arbitrio procedunt, vnde infra: non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futurã gloriam quæ reuelabitur in nobis, ſed non citra condignum gratiæ datæ, punit citra condignũ cum miſerationes eius ſint ſuper omnia opera eius: quia demerito eorum potuiſſet acerbiora tormenta ſtatuere. Ideo hæc verba debent intelligi ſecundum æqualitatem proportionum: quia bonis bona & melioribus meliora: & prauis mala, & peioribus deteriora reddet. Aduertendum etiam quod ex hac redditione mercedis, quam reddet Deus vnicuique ſecundum opera eius, confutatur error Lutheranorũ dicẽtium liberum arbitrium ſe habere merè paſſiuæ & velut inanime quoddã: quia ſi verũ eſſet, non diceret Apoſtolus: Reddet vnicuique ſecundum opera eius. Et quia hunc erroré abundè reprobauimus ſupra 1.c. ſuper verbo. Propter quod tradidit eos Deus ſecundum deſideria cordis eorum, ideo nunc ſuperſedeo.

1.Tim.1.c Pſal. Deut.25.a Apo.18.b Pſal. Infra 8.

His qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quærunt vitam æternam.

HIc ſpecialiter oſtendit quod in generali prædixerat de retributione operum. Et primo explicat magnitudinem præmiorum. Origenes, Chryſ. Theophylactus, & Caietanus ſic legunt & ordinant literam: Reddet vnicuique iuxta opera eius: his quidẽ qui ſecũdum patientiã boni operis

A quærunt gloriam, honorem & incoruptionem, reddet vitam æternam, & sic vertunt participium quærentibus in verbum, vt respondeat relatiuo (qui) & coniungunt accusatiuum vitam æternam verbo reddet. Alij verò licet vertant participium in verbum (quærunt) coniungunt tamen ei accusatiuum vitam æternam, & verbo reddet coniugunt accusatiuum gloriam & honorem & incorruptionem, sic ordinantes literam: Reddet vnicuique secundum opera eius, his quidem qui secundū patientiam boni operis quærunt vitam æternam, reddet gloriam, honorem, & incorruptionem: & hæc expositio videtur conformior veritati & intentioni Apostoli: Quia nostrorum operum intentio dirigi debet in Deum, qui est obiectum vitæ æternæ. Iuxta illud, hæc est vita æterna, vt (scilicet absque intermissione) cognoscant te Deum, &c. In hac cognitione & fruitione consistit essentia beatitudinis. Gloria autem & honor & incorruptio sunt qualitates consequētes. Gloria enim significat sanctorum claritatem intrinsecam, qua replebitur mens eorum: secundū illlud, implebit splendoribus animam tuam: & extrinsecam qua splendebunt in corpore, iuxta illud: Fulgebunt iusti sicut sol in regno patris eorum, & illud: Exultabunt sancti in gloria. Honor verò significat sanctorū dignitatem & reuerentiam, quæ eis exhibebitur ab omni creatura. Erunt enim reges & sacerdotes, iuxta illud, Fecisti nos Deo nostro regnum & sacerdotes: & vlterius computabuntur inter filios Dei: secundum illud. Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei, & illud: Nimis honorati sunt amici tui Deus. Incorruptio autem significat quod illa gloria & honor non erunt transitoria, prout ea quæ sunt in hoc seculo, secundum illud: Illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam, vel etiam incorruptionem corporis: Oportet enim incorruptibile hoc induere incorruptionem. Non est enim verisimile quod Apostol. admoneret homines vt prius mentis oculum in gloriam defigerent & honorem: quàm in vitam æternam, presertim Romanos, qui nihil aliud quàm illustres honoris titulos gloriosúmque immortalis nomen ambire soliti erāt, occasionem indæ caperent, vt in hæc potius bona intenderent, quàm in vitam æternam, quam primo quærere præcepit Christus dicens: Primum quærite regnum Dei, & iusticiam eius, &c. Iusticia in

Ioan. 17. a — *Esa. 28. d* — *Matth. 13. f* — *Apoca. 5. d* — *Sap. 5. a* — *Psal.* — *1. Cor. 9. d* — *1. Corin. 15. g* — *Mat. 6. d*

B qua quæritur regnum Dei, siue vita æterna, est obseruatio mādatorum Dei. Iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata, quibus præcipiuntur bona opera. Propterea dicit, his qui per patiētiam boni operis, &c. Patientia autem non dicitur boni operis obiectiuè, cum obiectum patientiæ non sit bonum, sed malum. sed dicitur boni operis causaliter, hoc est ratione operis ad differentiam patientiæ ratione mali operis: puta furti, adulterij & homicidij. Vnde D. Petrus: Nemo autem vestrum patiatur vt homicida, aut fur, aut maledicus. Si autem vt Christianus, non erubescat. & Christianus, Beati qui persecutionem patiuntur propter iusticiam, & sic hic describit Apostol. patientes mala ratione boni operis. Ita quod in his verbis claudit duo ex quibus integratur perfectio vitæ Christianæ, scilicet facere bona opera, & pati mala, propter bonum opus, Vnde D. Iacobus: Patientia opus perfectum habet. Et Christus, in patientia vestra possidebitis animas vestras. Vel potest hic accipi patientia pro longanimitate, siue pro perseuerentia, vt scilicet aliquis à bono opere propter tædium non recedat. Iuxta illud, patientes estote fratres vsque ad aduentum domini, & illud, Patientia, id est perseuerentia vobis necessaria est. vnde Christus: Qui perseuerauerit vsque in finem, saluus erit. Per hæc Apostoli verba, Qui reddet, &c. his qui, &c. adeo conuincuntur Lutherani negantes opera facta in gratia esse meritoria, vt nullo modo elabi possint, nisi per meras nugas. Non enim potuit Apostol. explicatius declarare opera esse meritoria apud Deum, quàm dicendo quod Deus his qui secudum patientiam boni operis quærunt ipsum, reddet vitam æternam. Merces enim & præmium quæ idem sunt, & ad idem referuntur, scilicet ad id quod alicui debitum est, ratione operis vel laboris, respondent merito, id est operi vel labori, propter quæ redduntur. Cum ergo Deus his qui secundum patientiam boni operis quærunt ipsum, reddat vitam æternam, id est claram sui (absque intermissione) visionem, communicat seipsum, qui est summa merces prout Abrahæ reuelauit, Et Esa. Deus in fortitudine veniet, & merces eius cum eo. & Diuus Ioan. Ecce venio cito, & merces mea mecum, sequitur euidenter ex terminis quod illi merentur, & quod eorum bona opera, pro quibus talis merces redditur, sunt merita, vel meritoria. Hanc retributionem mercedis ad meritum præcedens alibi declarauit Apostol. dicens, Bonū certamen

Matt. 19. b — *1. Petri. 4. d* — *Iacob. 1. a* — *Luc. 21. d* — *Iacob. vlt. b* — *Heb. 10. g* — *Matth. 10. c* — *Gen. 15. a* — *Esa. 40. c.* — *Apoc. 22. c*

C tamen certaui, cursum consummaui, fidē seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die iustus iudex. Non solum autem mihi, sed & his qui diligunt aduentum eius. Pro ampliori tamen intellectu & resolutione materiæ ac solutione argumentorum, Notandum est primo, quòd quemadmodum reddere alicui iustum precium pro re accepta, est actus iustitiæ, ita reddere mercedem laboris aut operis est actus iustitiæ: Et cum iustitia sit æqualitas quædam & importet debitum, sequitur quod inter eos solos potest proprie esse iusticia & meritum, inter quos est simpliciter æqualitas, & potest esse dibitum. At qui inter Deum & homines non potest esse æqualitas, eo quod finiti ad infinitum nulla sit proportio. Nec Deus potest aliquid debere homini, Cum omne bonum quod habet homo, habeat à Deo, & sit ipsius Dei in esse fieri & conseruari: quare si homo totum quod habet, debet Deo, nec ei satisfacere potest, diis enim parentibus & magistris non redditur æquiualens. sequitur quod homo nihil propriè & similiter potest mereri à Deo, cum Deus nihil possit homini debere. Verumtamen est quædam proportionabilitas inter Deum & hominem, inquantum vterque operatur secundum modum suum. Modus autem & mensura humanæ virtutis, est homini à Deo. Ideo meritum hominis ad Deum non potest esse, nisi secundum suppositionem diuinæ ordinationis, scilicet vt homo consequatur à Deo per suam operationem quasi mercedem, ad quod Deus ei virtutem ope-

2. Tim. 4. b — *1. 2. q. 114 ar. 1.*

randi deputauit, sicut etiam res naturales consequitur à Deo per suam operationem quasi mercedē D id ad quod à Deo sunt ordinatæ. Differenter tamen, Quia homo mouet seipsum ad agendum per liberem arbitrium, quod aliæ res naturales non faciunt, ideo actio hominis habet rationem meriti, & non actiones creaturarum quæ libero arbitrio carent. Quo ad meritum ex suppositione datur similitudo de rege temporali. Si rex ordinaret quod ille qui faceret certū quid paruæ æstimationis, haberet tale castrum quod plurimum in valore excedit opus à rege iniunctū. Si Rusticus impleret ordinationem regis haberet ius ad castrum, non simpliciter & absolutè, sed ex ordinatione. Et rex qui ante ordinationem suam nihil debebat rustico, post ordinationem eius & impletionem illius efficitur debitor, pręcipuè sibi ipsi: quia debitum est vt rex promissionem suam teneat. Sic Deus qui scit omnia nostra esse sua, & nos ei ad maiora teneri, tamen quia ex sua clementia & liberalitate ordinauit, quod si quis libere & bono animo seruiret ei, & mandata eius seruaret, mercedem illi daret. Vnde per Hiere. Erit merces operi tuo, & Christus, Si vis ad vitam ingredi serua mandata. Consequens ergo est quod Deus præcipuè sibi ipsi primo debitor sit, & ex consequenti implentibus ordinationem suam, vt homini implenti suam ordinationem tribuat quod pollicitus est, cum mentiri non possit, neque seipsum negare: nec irrita facere quæ procedunt ex labiis suis, vnde dixit Abrahę, Per memetipsum iuraui, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti vnigenito filio tuo, benedicam tibi, &c. Et Dauid, Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem. Et Christus, Si quis dederit calicem aquæ frigidæ in nomine discipuli, non perdet mercedem suam, & alibi, Qui reliquerit domum, &c. centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit. Eam ob rem Apost. dicit: Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, ad hoc vt referat vnusquisque prout gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Et Christus, Venite benedicti patris mei percipite paratum vobis regnum, &c. Assignat rationem Esuriui enim, &c. Et si malis propter mala opera infliguntur tormenta, cur bonis propter bona opera non dabuntur præmia? Vnde D. August. in Epistola ad Sixtum: Ecclesia in concilio Tridentino, Sessione 6. canone 26. Si quis dixerit iustos non debere pro bonis operibus, quæ in Deo sunt facta expectare & sperare æternam retributionem à Deo per eius misericordiam & Iesu Christi meritum, si bene agendo & mandata diuina custodiendo vsque in finem perseuerauerint, Anathema sit. E

Hiere. 31. c
Matt. 19. c
Ad Titum 1. a
1. Tim. 2. b
Gene. 22. c
Psal. 118.
Marc. 9. f
2. Cor. 5. b
Matt. 25. c

Secundò notandum est quod homo à Deo dupliciter mereri potest. Ideo apud doctores catholicos duplex dicitur esse meritum. Quoddam est congrui siue de congruo. Quoddam verò condigni siue de condigno. Quemadmodum duplex est debitum super quod fundatur ratio meriti, scilicet debitum iustitiæ: & debitum liberalitatis siue honestatis. Meritum condigni est quando est æqualitas inter opus & mercedem. Et tale est meritum mercenari & denarij diuini: tale meritum regulatur æqualitate iustitiæ. Meritum verò congrui dicitur quando non est æqualitas inter opus & mercedem, siue quando redditur merces quæ non est debita operi ex natura sua, sed ex liberalitate donantis. Aliquid enim congruit liberalem & magnificum dare, quod operarius non meretur ex condigno. Quemadmodum factum est illis qui circa vndecimam horam venerant.

Matt. 20. b

Tertiò notandum est quod meritum hominis potest dupliciter considerari. Vno modo secundum quod procedit ex libero arbitrio. Alio modo secundum quod procedit ex gratia spiritus sancti. Si opus hominis consideretur primo modo, secundum quem dicitur considerari secundum substantiam operis, tunc cum sit finitum, non est condignitas inter opus & vitam æternam, quæ est infinita, vnde sic considerando dicitur infra 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis: sed est congruitas quædam secundum æqualitatem proportionis siue proportionabilitatis. Videtur enim congruum vt homini operanti & seruanti ordinationem sibi à Deo datam, Deus recompenset secundum excellentiam liberalitatis suæ. Si autem consideretur opus hominis, prout procedit à gratia & motione spiritus sancti, qui est infinitæ virtutis, tunc est condignitas inter opus meritorium & vitam æternam, vnde Christus, Si quis biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

Infra. 8. d
Ioan. 4. b

Quartò notandum est quod non potest homo mereri totum ambitum siue omnes gradus gloriæ quam habiturus est in patria: & per consequens neque gratiæ quæ illi respondet: secundum illud, Gratia Dei vita æterna, id est vita æterna correspondet gratiæ, sic quod ille qui erit in maiori gratia, in instanti mortis habebit maiorem gloriam: ideo gradus gloriæ respondent gradibus gratiæ. Sed prima gratia non cadit sub merito, neque mereri potest propter duo. Primò, quia prima gratia est principium omnis meriti, saltem mediatè & formaliter: quia meritum Christi est causa efficiens, & charitas est causa formalis immediata. Secundò, quia ratio primæ gratiæ pugnat ex diametro cum mercede vel merito, vt optimè probat Apostolus dicens. Ei qui operatur merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum, sed illud meretur homo quod sibi imputatur secundum debitum, quasi merces operis eius. Ergo primam gratiam homo mereri non potest. Quia si ex operibus, iam non ex gratia: alioquin gratia non est gratia. Sed cū gratia possit augeri sicut & fides, iuxta illud: Adauge nobis fidem. Sic etiam & iustificatio, vnde D. Ioan. Qui iustus est, iustificetur adhuc. Illud augmentum quod prouenit ex bono vsu gratię, potest homo mereri per actus informatos gratia, & elicitos vel imperatos à charitate ex motione & instinctu spiritus sancti. Nec Aposto. In prædicto loco negat meritum aut opera meritoria, nisi respectu primæ gratiæ siue primæ iustificationis. Et si dicatur quod Abraham, de cuius iustificatione ibi loquitur, erat iustificatus antequàm crederet promissioni seminis, & per consequens illud augmentum gratiæ suæ secundam iustificationem non meruit. Dicendum quod verum est ex operibus suis, prout proce-

Infra 4. a F
Infra 6.
Roma. 11.
Luc. 17. b
Apoc. 22. c

A procedebant ex libero arbitrio, sed bene prout procebant ex gratia & motione spiritus sancti: quia intentio Apostoli ibi erat ostendere differentiam inter opera quæ sunt hominis pura, siue vt procedunt ex libero arbitrio & gratia. Et sic prima gratia siue prima iustificatio, datur nobis merè gratis ex merito Christi, quod nobis applicatur per sacramenta, per quæ coniungimur Christo, vt probat de baptismo infra 6. Sed augmentum illius gratiæ principaliter procedit à gratia, & minus principaliter à libero arbitrio, quod cooperatur. & ideo meritum attribuitur gratię tanquam principaliori. Et sic intelligendæ sunt aliæ authoritates quæ videntur aduersari. Ex præmissis soluuntur omnia argumenta Lutheranorum, propter quæ nituntur euertere omne meritum. Prout illud: Cùm feceritis omnia quę pręcepta sunt vobis, dicite quia serui inutiles sumus, &c. Quia intelligitur de merito simpliciter & ad rigorem, & nō de merito ex suppositione diuinæ ordinationis. Quia licet homo operando faciat quod debet, tamen liberè & ex animo facit & implet Dei ordinationem, qua pollicitus est mercedem. Et quanuis ex operibus nostris nihil accrescat Deo, nihilominus tamen meremur ab eo, non quasi ex operibus nostris aliquid accrescat Deo, sed pro quanto ad gloriam & manifestationem eius, id quod ipse ordinauit, operamur. Nec obstat quod communiter ex Esa. obiiciunt, Facti sumus immundi omnes, & quasi pannus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. Quia ibi propheta loquebatur de iustitiis legalibus, quæ inficiebãtur ab illo populo malis circunstantiis, puta auaritia, cupiditate, ira, inuidia, vnde idem propheta prius redarguerat eos, dicēs: Ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impiè. Inficiebant etiam vana gloria maximè Scribæ & Pharisæi: de quibus Christus, Omnia opera faciunt vt videantur ab hominibus, &c. Ideo illæ iustitiæ sic infectæ erant tanquam pannus menstruatæ, id est abhominabiles, iuxta illud, Non offeratis vltra sacrificium frustra incensum, abhominatio est mihi. Sabbatum & alias solennitates non feram. non quod sint secundum se abhominabiles: quia non præcepisset Deus eas seruare, prout fecit. Nec dixisset sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videāt opera vestra bona. Nec dictum fuisset de Iosaphat, quòd bona opera inuenta sunt in eo. Cum ergo Iudæi viciarent illa opera malis circunstantiis, in illis erant abhominabiles. Vnde propheta subiungit, iniqui sunt cætus vestri, & manus vestræ (id est operationes vestræ) plenæ sunt sanguine, scilicet peccatorū: ideo subiungit lauamini, & mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, &c. Vel potest dici quod Esa. loquebatur comparatiuè, quasi dicat. Si nostræ iustitiæ quæ sunt finitæ & imperfectæ, comparantur ad iustitiam diuinam, quæ est infinita & perfectissima, inuenientur quodammodo difformes & despectibiles, quemadmodū terra cœlo comparata deformis, & quodammodo despecta & abhominabilis apparet, licet sit secundum se bona. Et lumen candelę licet secundum se sit lucidum, tamen per comparationem ad solem causat vmbram. sic iustitiæ nostræ per cōparationem ad iustitiam Dei, videntur imperfectę & deformes. Vnde per Esa. dominus: Sicut exaltantur cæli à terra, ita exaltatæ sunt viæ meæ à viis vestris, & cogitationes meę à cogitationibus vestris. Si lutherani instent & dicant, quod radix omnium operum nostrorum, quæ est cupiditas vel concupiscentia, est infecta, & peccatum nominatur ab Apostolo. & per consequēs rami & fructus sine opera. Dicendum quod si radix accipiatur pro concupiscentia, quæ est potentia naturalis hominis, quæ dicitur appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, non est culpa, licet dicatur peccatum, eò quod aliquando inclinat ad peccandum, tamen non dicitur peccatum imputabile cum sit potentia naturalis à Deo producta, & per consequens bona: secundum illud, Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Illa etiam destitutio non est culpa, sed pœna. & Apostolus infra pœnam peccati nominat peccatum. Si autem concupiscentia pro actu appetitus sensitiui accipiatur, & ille sit regulatus ratione, est bonus. Si verò non sit regulatus, est malus: Nec tamen omnes actus humani procedūt à cōcupiscentia siue ab appetitu sensitiuo: & ideo appetitus sensitiuus nō est radix omnium nostrorū operum, sed voluntas, quæ secundum se non est mala, cum sit potentia naturalis, sed efficitur mala & producit fructus malos, quando discordat à ratione. quando verò concordat cū ratione, facit fructus bonos, id est opera moraliter bona, & si sit in gratia meritoria: quia etiam arbor mala habet fructus naturales, qui licet sint boni bonitate transcendentali, non tamen sunt boni, id est, delectabiles, vel accepti ab hominibus ad comedendum. Sic licet homo peccator sit arbor mala, nec quandiu est in peccato, possit facere fructus delectabiles & acceptos Deo, siue opera meritoria, potest tamē facere aliquos fructus conueniētes suæ naturæ, vt dare eleemosynam & honorare parentes: quæ opera non sunt peccata nec meritoria, sed sunt opera moraliter bona, & apud homines laudabilia.

Luc. 17.b / Esa. 64.b / Esa. 58.b / In Exo. & Leuit. / Matth. 5.b / 2. Par. 19.a / Esa. 55.b / Infra. 7.d / Gene. 1.d

His autem qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati: ira, & indignatio, tribulatio, & angustia. Tex.

HIc explicat terribilia malorum supplicia, contraponendo retributioni iustorum recompensationem malorum, quorum tangit culpam duriciam & maliciam, deinde pœnam. Culpam eorum dicit contentionem, quæ potest intelligi de contentione hominis ad Deum, contra quem homo contendere videtur, resistendo mandatis eius: iuxta illud, Adhuc viuente me & ingrediente vobiscum, semper contentiosè egistis contra dominum. Vel de contentione hominis contra fidem & euangelii doctrinam: iuxta illud, Noli contendere verbis. Vel de contentione hominum adinuicem, quę contrariatur charitati, quæ est mater virtutum: secundum illud, Vbi zelus & contentio, ibi inconstantia & omne opus prauum. Duritiam verò eorum describit per hoc quod dicit, *Et non acquiescunt veritati.* quod potest intelligi de veritate fidei: secundum illud, Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Vel de veritate diuinæ iustitiæ cui non acquiescunt, veritatem diuini iu-

Deut. 31.g / 2. Tim. 2.c / Iacob. 3.d / Ioan. 8.f

Ezech. 18.f. dicij non credentes. Vnde Ezech. Dixistis non est æqua via domini. vel potest intelligi de veritate D
Ioan.3.c vitæ, cui non acquiescunt qui peruersè viuunt. Iuxta illud, Qui facit veritatem, venit ad lucem. Malitiam autem tangit cum dicit: Credunt autem iniquitati, consentiendo diabolo, & persuadentibus
Prou.17.a iniquitatem. Vnde Salomon: Malus obedit linguæ iniquę. Vel quia credũt impunitatem malorum:
Eccl.5.b quę in diuinam redundaret iniuriam. Vnde Sapiens. Ne dixeris peccaui, & quid accidit mihi triste?
2.Th.2.d Vel credunt iniquitati, id est infidelitati, siue doctrinæ, quę est contra fidem. Vnde Apost. Iudicētur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati. Et quemadmodum Apost. per patientiam boni operis comprehendit omnia bona, siue merita: Ita hic per hęc tria concludit omnia peccata & demerita, quæ ad hęc tria faciliter secũdum prædictas expositiones reduci possunt. Præposuit autem contentionem, eo quod tam Gentiles quàm Iudæi de nouo cõuersi erant subiecti disputantes de primatu, vt dictum est. Quo ad pœnam Apostolus subiungit quatuor dicens: *His autem, &c.* Ira & indignatio, tribulatio & angustia, scilicet paratæ sunt ex illo Thesauro, quem congregauerunt: vt ostendat differentiam inter bonos, quibus Deus reddet, & malos qui sibi acumulauerũt, vt Origenes ait. Quorum duo vltima quidam attribuũt animabus separatis ante iudicium genera-
Prou.1.d le, scilicet tribulationē & angustiam, secundum illud: Quādo venerit super vos tribulatio & angustia. Tribulatio dicitur à tribulo, qui pungit & affligit. Ideo ad tribulationem pertinet omne quod dolorem & tribulationē infert. Vnde Sopho. Vox diei domini amara, tribulabitur in ea omnis fortis. Angustia autem dicitur ex hoc quod animus hominis adeò præmitur, nō valens inuenire reme-
Dan.13.c dium contra mala quę timet: vel iam patitur secũdum illud Susannæ, Angustiæ sunt mihi vndique,
Iob.27.b & quid eligam ignoro. & illud: Nunquid clamorem illius audiet Deus cùm venerit super illum angustia? Duo verò prima attribuũt corpori post resurrectionem & iudicium, vt per iram intelligatur
Sopho.1.d pœna, & vindicta corporalis in iudicio. Vnde Sopho. vocat diem iudicij diem iræ, & per indignationem intelligatur afflictio, quando impij sibiipsis indignabũtur pro peccatis præteritis quæ com-
Sapien.5.a miserunt: iuxta illud, Errauimus à via veritatis, &c. D. tamen Thomas. magis placet, vt duo prima, scilicet ira & indignatio, accipiantur ex parte Dei, cuius ira est dispositio ad puniendũ, quę erit malis horribilis. Vnde dicent, mõtibus & petris cadite super nos, &c. Indignatio verò refertur ad hoc E quod Deus peccatores reputabit indignos vita æterna: Vnde dicet, Discedite à me maledicti, &c.
Psal.94. Ideo Dauid: Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam. Duo verò vltima accipiuntur ex parte hominis, scilicet tribulatio & angustia, per quæ Apostol. comprehendit omnia malorũ supplicia, prout per gloriam, honorem & incorruptionem omnia bonorum præmia.

Tex. *In omnem animam hominis operantis malum, Iudæi primum & Græci.*

HIc ostendit veritatem diuini iudicij quantum ad personas, & primò quo ad malos, cum dicit *In omnem animam*, id est contra omnem animam quæ principaliter peccat: & ideo primo ante iudicium generale torquebitur. Quemadmodum enim gloria sanctorũ ab anima ad corpus deriuatur: ita reproborũ pœna, primo & principaliter est in anima, secundò in corpore, quòd cum anima peccauit: quia resurget passibile. & sic primo peccatũ & pœna attribuitur animæ. Vnde Ezech.
Ezech.18.a Anima quæ peccauerit ipsa morietur. Dolor enim & afflictio quam habet ex pœna damni, quæ est maior pœna damnatorum, secũdum D. Chrysost. redundabit in corpus, ac etiam pœna damni, seu remorsus conscientiæ. Dicit autem *Iudæi primum & Græci.* Quia Iudæis maior pœna debebatur, eo
Luc.12.f quod ampliorem de Deo & voluntate eius habebāt cognitionem per legem scriptam. Vnde Christus: Seruus sciens voluntatem domini, & non faciens plagis vapulabit multis. Christiani pariter in eodem genere peccati, puta furti aut adulterij, propter maiorem & clariorem cognitionem Dei, & propter maiora beneficia grauius peccant & punientur quàm infideles. Ideo quemadmodum olla magis impingata magis inflammãtur: sic Christiani qui sunt beneficiis & sacramentis magis vncti.
Heb.10.e Vnde Apost. Quanto maiora putatis mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit, &c. Sed quantum ad totam pœnam grauior est pœna infidelium propter peccatum infidelitatis, quod est grauis-
1.Pet.3.d simum. Vnde D. Petrus dicit, quod super incredulos ira Dei manet.

Text. *Gloria autem & honor & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco.*

HIc manifestat veritatem diuini iudicij quantum ad personas, bonorum, repetendo duo quæ F prædixerat, scilicet gloriam & honorē, & loco incorruptionis ponit pacem quæ incorruptionem includit & multa alia comprehendit. Incorruptio enim solum excludit contrarietatem repugnantium. Pax verò vltra illa includit summam tranquillitatem & requiem animi: hæc est enim illa pax quæ exuperat omnem sensum. Non autem potest pax hominis esse perfecta, quando quis timet se amissurum bona quæ habet. Sed tunc aliquis habet veram pacem cordis, quando habet
Esa.32.d omnia quæ concupiscit, & ea perdere non timet. Vnde Esa. Sedebit populus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ & requie opulenta: Et in hac retributione Iudæis primatum tribuit. Quia eis prædicta fuerunt primo promissa, & in eorum promissiones Gentes introierunt. vnde
Ioan.4.c Christus. Scimus quia salus ex Iudæis est. & infra 11. Nolo enim vos ignorare misterium vt non sitis vobis ipsis sapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intra-
Act.13.g ret, & sic omnis Israel saluus fieret. Vnde & in Actibus Apostolorum legitur: Vobis oportebat primo loqui verbum Dei, Sed quoniam repellitis illud & indignos vos iudicastis vitæ æternæ, ecce conuertimur ad Gentes.

Tex. *Non enim est acceptio personarum apud Deum.*

HIc assignat rationem prædictæ retributionis generalis faciendæ propter opera bona vel mala, in qua non est acceptio personarum apud Deum, qui solum respicit ea quæ habent rationem

A meriti vel demeriti, virtutis aut vicij, boni aut mali, & non dignitatem aut prælaturã, aut officium, aut diuitias, aut consanguinitatem. Vnde D. Petrus: In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus. Sed in omni gente qui timet Deum & operatur iustitiã, acceptus est illi. Et Iosaphat dicebat: Quoniam non est apud Deum iniquitas, neque personarum acceptio. Et Apostol. Galat. I. Deus personam hominis non accipit. Ad cuius ampliorem euidentiam sciẽdum est quod personarum acceptio est peccatum iustitiæ distributiuæ oppositũ. Iustitia autem distributiua æqualiter merentibus, vel demerentibus æqualia præmia vel supplicia retribuit, solum respiciẽs ad meritum vel demeritum, & non ad causam, quę ad rem non facit. vnde si duobus æqualiter merentibus vni plus daretur, quia consanguineus aut ob aliud huiusmodi quàm alteri, esset personarum acceptio. vel si duobus ęqualiter peccantibus, vnus minus puniretur altero, quia consanguineus, vel quia aliquando indebitè placuit iudici, esset personarum acceptio. vel etiam cum prælatus grauè peccatum subditi dissimulat, fingens se nescire quod tamen scit, & exasperat denunciantes propter inordinatum affectum. In remuneratiua verò iustitia, acceptio personarũ est promotio indigni per comparationem ad bonum commune, secundum quam absque acceptione personarum illi qui sunt simpliciter minus boni, dumtamen quo ad administrationem sint idoneiores præferuntur. Quemadmodũ Deus minus idoneis simpliciter dat gratias, gratis datas, quas non dat melioribus simpliciter: quia cognoscit eos quo ad hoc magis idoneos. Vnde licet Christus amplius diligeret Ioannẽ quàm Petrum, & sic Ioannes esset simpliciter melior & perfectior in charitate Petro, nõ tamen præfecit Ecclesiæ Ioannem, sed Petrum, quem quo ad hoc sciebat idoneiorem. Si verò aliquis præponat aliquẽ propter aliquã causam, quæ non facit ad rem, puta quia notus vel consanguineus, duntaxat est personarum acceptio, quamuis vbi consanguinei sunt idoneiores, vel æque idonei essent præferendi: quia saltem in hac re præeminent, quod magis in eis confidere potest. Vnde Christus quinque consanguineos elegit Apostolos, Ioannem & Iacobum fratres, filios Zebedei, Et Iacobum minorem, Simonem & Iudam Tadæum. Et quia iustitia distributiua versatur circa debitũ, sequitur quod vbi

Act. 10. c
2. Par. 19. c
2. 2. q. 63. art. 1.

B non est debitum, non est acceptio personarum: prout si essent duo qui non egerent recreatione vel veste, Et prælatus vocat vnum secum ad recreationem, vel dat ei vestem, alioquin nõ eget dimisso, non esset acceptio personarum, sed libertas aut liberalitas prælati. Secus si alter egeret. Ex præmissis patet solutio multarum quęstionum, Cur Deus alios prædestinat, & alios non, sed reprobat. Cur ex pluribus peccatoribus aliquos vocat, alios indurat. Cur alium alio maiorem aut pulchriorẽ fortiorem aut ditiorem fecit, videtur quod sit acceptor personarum. Dictum est quod vbi non est debitum, non est personarum acceptio. Et cum Deus nihil debeat creaturæ, ex libertate potest dare, quæ & quibus vult, & respondere: An non licet mihi facere quod volo. Licet enim Deus vt iudex iustus reddat vnicuique secundũ opera eius, non tamen sequitur quod propter opera præuisa prædestinet, sed merè gratis quamuis vltimum prædestinationis effectum secundum opera compleat, quemadmodum & vltimum effectum reprobationis. Differenter tamen, quia omnium effectuum prædestinationis, Deus est causa effectiua, & non omnium reprobationis: quia peccatorum nõ est causa effectiua, sed tantum permissiua.

Quicunque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. *Text.*

HIc exponit & corroborat prædictam rationem: Quia quod non sit personarum acceptio apud Deum patet. Quia omnes qui peccauerint punientur. Et primò loquitur de Gentilibus, qui nõ susceperunt legem scriptam, & à Moyse promulgatam: quia tales qui sine lege scripta peccauerũt, peribunt, id est condemnabuntur. sine lege, id est non propter transgressionem legis scriptæ, quàm non habuerunt, sed propter transgressionem legis naturæ quàm habuerunt in cordibus impressam: quia omne peccatum est contra aliquam legem. Nam vt infra 4. dicit, vbi non est lex, nec præuaricatio. Deinde loquitur de Iudæis, qui legem scriptã susceperunt, dicens: Et quicunque in lege peccauerunt, iudicabuntur per hoc quod transgressi sunt præceptum legis. secundum illud, Sermo quem loquutus sum vobis, ille iudicabit eum in nouissimo die.

Infra 4. e
Ioan. 12. g

TERTIA PARS II. CAPITIS.

C *Non enim auditores legis iusti sunt apud Deum: sed factores legis iustificabuntur.* *Text.*

POstea quàm Apost. confutauit humanum iudicium, quo Iudæi & Gentiles mutuò se iudicabãt: In hæc tertia huius capitis parte, ostendit quod ea, de quibus Iudæi gloriabantur, non sufficiunt ad salutem. Gloriabantur enim inter cætera Iudæi de lege, cuius receptionem siue auditum putabãt sibi sufficere ad salutẽ, quod excludit, dicens: *Non enim, &c.* q. d. Si peccantes in lege, iudicentur per legem, sequitur quod non sufficit recipere & audire legem, sed oportet legis opera exhibere, quod est implere & facere legem. Vnde Christus: Omnis qui audit verba mea hæc, & non facit ea, similis erit viro stulto, qui ædificauit domũ suam super arenam, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerũt venti, & irruerunt in domum illam, & cecidit, & fuit ruina illius magna. Et D. Iacobus: Si quis auditor est verbi & non factor, hic cõparabitur viro consideranti vultum natiuitatis suæ in speculo: considerauit enim se, & abiit, & statim oblitus est qualis fuerit. Sed factores legis iustificabuntur. Vnde Christus: Si quis audit verba mea & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ędificauit domũ suam supra petram, & descendit pluuia, & venerunt flumina, & flauerunt venti, & irruerũt in domum illam, & non cecidit: fundamenta enim erat supra firmam petram. & D. Iacobus: Estote factores verbi, & non auditores tantum. & post pauca subiungit: Si quis non obliuiosus auditor legis, sed factor fuerit, hic beatus in facto suo erit. & Dauid: Intellectus bonus omnibus facientibus

Matth. 7. d
Iac. 1. d.
Matth. 7. d
Iaco. 1. d

eum. Sed posset quispiam intrare ex his quę infra 3. capite dicit: ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo. & hic dicit quod factores legis per opera legis iustificabuntur, quæ ex diametro pugnare videntur. Dicendum quod Apostol. in 3. cap. loquitur de prima iustificatione, quę fit mirè gratis. vnde dicit, iustificati gratis per gratiam ipsius. Prima enim gratia non potest acquiri per opera præcedentia, sed solum per infusionem eius à Deo. In hoc verò loco loquitur de secunda iustificatione, siue de cumulo & augmento gratiæ, quæ per bona opera ex habitu charitatis infuso procedentia, meretur augeri. Vnde D. Iacobus: Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. & D. Aug. dicit, huius loci interpretatio est quod factores legis, non per opera antecedentia gratiam, efficientur iusti: sed per opera subsequentia habentur iusti, augentes iustitiam per vsum gratiæ. Caue hic, optimè lector, ne eo sensu intelligas hic iustificabuntur, quod Lutherani accipiunt & exponunt: hoc est iusti reputabuntur, licet verè iusti non sint, sed quod tales reputatur, eo quod Deus peccatum quod habent, non eis imputat. Aiunt enim quod iustificari quempiam est iustum à Deo pronunciari: ita tamen quod sicut nonnunquàm iudex in foro secundum allegata & probata absoluit eum qui re vera reus est, perinde vsu veniat apud Deum: quod est in eum blasphemare, & illius veritati detrahere. Cum nihil possit illum latere, nec ipse peccatū quod re vera inest, non imputare. Notandum etiam quod hic est optimus locus contra Lutheranos, qui dicunt solam fidem sufficere ad salutem. Cum audire legem nil aliud sit quàm legem & fidem suscipere. Et cum nemo, vt Apostol. dicit, iustificetur, nisi moribus legem obseruet. Nec enim solùm necesse est iustificato fidem habere, seruare legem, vt augmentum iustitiæ habeat, sed etiam vt iustitiam seruet. Sed neque ad primam iustificationem sufficit fides, sed requiritur quod is qui cupit iustificari, facienda curet quæ fides præcipit, scilicet pœnitere, sperare, & diligere. Hæc enim opera, licet non sint iustificationis meritoria, sunt tamen præparamenta necessaria: qua nimirum ratione ad vtrunque iustificationis genus protenditur in adulto.

Iacob. 2. d — *in lib. de spi. & lit.*

Tex. *Cum enim gentes qui legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.*

Hic ostendit quomodo factores legis, etiam si non sint auditores, iustificabuntur: Et commēdat dignitatē eorum qui legē absque auditu obseruant, dicens: *Cum Gentes*, id est Gentiles, *qui legem*, scilicet diuinam exterius scriptam, & implicitam *non habent*, id est non acceperunt. Non enim Gentibus data est lex, sed Iudæis, secundum illud: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestabit eis. Et illud, Legem præcepit Moyses hæreditatem multitudinis Iacob. Et Sapiens, Moyses in præceptis iustitiarum & hæreditatem domui Iacob & Israel promissiones posuit. Nihilominus Gentiles *naturaliter ea quæ legis sunt*, id est quæ lex mandat. Non quantum ad iudicialia aut cæremonialia, quæ supra naturam Deus illi populo peculiariter reuelauerat, sed quantū ad moralia præcepta, quæ sunt de dictamine rationis naturalis, *faciunt:* prout Iob, de quo dicitur, quod erat iustus & rectus, ac timens Deum, & recedēs à malo. vnde dicebat: Vestigia eius secutus est pes meus. Vnde Gentiles eiusmodi legem scriptam & explicitam non habentes, & eam obseruantes, *ipsi sibi sunt lex*, inquantmu, scilicet officio legis funguntur, quo ad seipsos faciendo, & quo ad alios instruendo & inducendo suo exemplo ad bonū. Quia vt dicit Philosop. Lex est sermo coactionem habens, ab aliqua prudentia & intellectu procedens. Et ideo dicitur quod iusto non est lex posita: quia scilicet exteriori lege non cogitur, sed iniustis qui egent exterius cogi: est tamen lex posita iustis directiuè & obligatiuè, vt amplius dicemus infra 13. & 1. Ti. 1. Seruare autem liberè & volūtariè legem, est supremus gradus dignitatis in hominibus, vt scilicet non ab aliis, sed à seipsis inducantur ad bonū. Alius gradus illo inferior est eorum qui ab alio inducuntur ad bonū, absque coactione. Alius & sequens gradus est eorum qui coactione egent. Infirmus est eorum qui nec coactione ad bonum induci possunt. Vnde Hiere. Frustra percussi filios vestros, disciplinam nō recipiunt. Notandum tamen quod Apostol. propter pręmissa verba, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.* nullo modo fauet pelagianis, qui dicunt mandata legis posse naturaliter ab homine impleri: quia intelligit naturaliter, id est per naturam gratia reparatam. Loquitur enim de Gentilibus ad fidem conuersis, qui cum auxilio gratiæ Christi cœperant moralia obseruare. Et hoc modo hunc locum exponit D. Aug. Vel exponi potest quantum ad substantiam operis per solam legem naturalē absque scripta, ostendentem eis quid sit agendum, non tamen secundum modum, nec ad intentionem præcipientis, vt pelagiani arbitrabātur. vnde dicebant principium boni & meriti esse à nobis, & facilitatem à gratia, quod merito, vt hæreticum, est condemnatum. Licet enim lumen naturale, quod signatum est super nos, sufficeret ad ostendendum quid bonum & malum, quid agendum fugiendúmve, non tamen prębebat remedium contra concupiscentiam, nec sufficienter mouebat affectum. Ideo necessario requirebatur gratia, quam Deus non negat facientibus quod in se est, scilicet pro posse, sequendo naturale lumen rationis, cessando à peccatis, & conando ad bonum ostensum per lumen naturale. tunc enim Deus sua ineffabili clementia mētis altiori lumine illustrat, scilicet fidei, quò possint in amicitiam seu gratiam recipi. *Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.*

Psalm. — *Deut. 33. a* — *Eccl. 24. c* — *Iob. 1. a* — *Iob. 23. c* — *10. Ethic.* — *Hiere. 2. f* — *In libr. de na. & gra.* — *Psalm. 4.*

Text. Hîc exponit quomodo gentes obseruantes legē quam non receperant, ipsi sibi essent lex. Quoniā ostendunt opus legis, id est morale præceptum scriptum in cordibus suis. Quodquidem accipere possumus per similitudinem legis, quæ ab exteriori homini proponitur, & propter infirmitatē memoriæ hominum scripto tradi consueuit. Similiter illi qui legem obseruant absque exteriori auditu legis, ostendunt opus legis scriptum non attramēto, sed primo & principaliter spiritu Dei viui. Secūdario verò studio humano, iuxta illud: Describe ea in tabulis cordis tui: vt & hic dicit, *in cordibus*

Prouer. 3. a

A *suis*, non in pargameno, aut in tabulis lapideis aut æreis. secundum illud: Dabo legem meam in visceribus eorum, in corde eorum scribam eam. Non dicit in mente, sed in corde. quod in sacris literis translatum est ad significandum voluntatem, eo quod cor est membrũ in cuius cellulis spiritus vitales & motores ingenerantur. Sic voluntas est omnium potentiarum motrix. Quare & tota mente, & toto corde iubemur Deum diligere. Vnde quia noticia naturalis iuris non est merè speculatiua, sed practica, quæ coniunctam habet animi ordinationem ad opus: idcirco ait in cordibus suis, prout dicit voluntatē cum intellectu practico dirigente. Sic accepit cor Dauid cum ait: Inclina cor meum Deus in testimonia tua. Et Christus cum dixit, De corde exeunt cogitationes malæ. Nam quæ sunt voluntatis affectus, tales conflant cogitatus. Hiere. 31. f Psalm.

Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se cogitationum accusantium, aut etiam defendentiũ in die, cum iudicauit Deus occulta hominum secundum euangelium meum, per Iesum Christum. Tex.

HIc duplici testimonio probat quod opus legis sit scriptum in cordibus eorũ, qui legem absque auditu obseruant. Vnum testimonium est conscientia, quod nil aliud est quam aplicatio scientię ad iudicandum de aliquo particulari opere practico agendo, an sit bonum vel malum. Ad cuius euidentiam sciendum est, quod dominus Deus in creatione animæ infundit intellectui duos habitus indelebiles, qui dicuntur connaturales: eo quod sunt ab initio naturæ creati. Per vnum, qui dicitur intellectus principiorum, dirigitur homo circa principia speculabilia: hoc est circa veritatem & falsitatem omnium propositionum ad operationem non ordinatorum, cuius habitus directionem sequendo errare non potest, neque assentire falso, aui dissentire vero: omnia enim speculabilia continentur in principiis, circa quæ versatur hic habitus, in illáque resoluuntur & reducuntur. Principium autem dicitur propositio ex terminis nota apud omnes, ita vt quicunque terminos intelligit, statim assentit, nec dissentire potest: vt hæc propositio, Omne totũ est maius sua parte. Et licet quælibet scientia habeat sua principia, quæ ab aliquibus leges, ab aliis canones, seu regulæ dicuntur, ab aliis verò præcepta, ab aliis maximæ, omnia tamen in primum principium resoluuntur, id est, per B primum principium probantur. Primum autem principium, à quo omnia alia pendent, in speculabilibus dicitur hæc propositio: Quodlibet est vel nõ est, vel vt dialectici dicũt, lex contradictoriarum, siue de quolibet est affirmatio aut negatio, & de nullo ambo simul. Quo ad agibilia autem siue quæ ordinantur ad operationem immanentem vel transeuntem, concreauit Deus alium habitum inclinantem intellectum practicum, ad assentiendum principis agibilium, quæ habent dirigere omnes operationes humanas. Et non solum inclinat ad assentiendum primis principiis quæ sunt hæc: Omne bonum est faciendum & prosequendum. Et, Omne malum est fugiendum & vitandum. Sed etiam inclinat ad assentiendum his quæ sequuntur ex illis: De quibus Christus: Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & facite illis. Et quæcunque vultis vt faciant vobis homines, nec vos faciatis illis. Ex his omnis lex pendet, id est præcepta decalogi & prophetæ. Si enim esses dominus & benefactor, velles tibi credi & honorari; ex hoc sequitur quod credere debemus Deo & ipsum honorare, & sic de aliis præceptis & dictis prophetarum quibus ipse reuelauit, credere debemus. Id quod inclinat ad sequendum hanc directionem, Theologi vocant synderesim, & Dauid vocat lumen domini signatum super nos. Huic synderesi Theologi attribuunt tria officia. Primum est assentire primis principiis agibilium, & dependentibus ex illis. Secundum est dissentire oppositis primorum principiorum. Tertium est deffendere & consolari illum, qui sequendo ipsum primum principium, & ea quæ sequuntur agit: & murmurare, accusare, & increpare, si oppositum faciat. Et quantum ad istud officium, dicitur vermis: de quo Esaias, Vermis eorum non morietur in sempiternum. Hæc synderesis est mater conscientiæ, quæ quidem conscientia non est potentia nec habitus, sed actus. Significat enim scientiam in vniuersali cum collatione & applicatione ad particulare agibile. Est enim conscientia applicatio scientiæ, id est cognitionis vtilis per principia agibilia ex synderesi habitæ ad aliquod particulare agibile. Et clarius loquendo, conscientia est iudicium de aliquo particulari agibili, an scilicet faciendum sit, an non, Et an bene vel male egerimus. Et secundum hoc conscientia testimonium perhibere dicitur, id est, affirmare aliquid bene vel male factum: cum iudicat & affirmat de bono, consolatur: iuxta illud, Gloria no- C stra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. Cum affirmat de malo contristat: secundum illud, Scit conscientia tua quod crebro maledixisti aliis. Vel etiam negare si non sit factum. Vnde fratres Ioseph de pecunia in saccis reperta, dixerunt: Non est in nostra conscientia quis posuerit pecunias in marsupiis nostris. Et si opus sit legitime factum, & arguatur ab aliis, conscientia deffendit. Sic procedendo: dare eleemosynam cum debitis circunstantiis, non est malum sed bonum. Ego dedi eleemosynam cum debitis circunstantiis, ergo non malè egi, sed bene. Similiter furari est malum. Ego furatus sum, ergo malè egi. Sed non potest aliquis testimonium perhibere, de aliquo opere quod sit bonum vel malum, nisi per hoc quod habet legis notitiam. Vnde ex hoc ipso quod conscientia testimonium reddit alicui de bono vel malo, signum est quod in corde illius opus legis sit descriptum. Aliud autem testimonium est accusatio & defensio: Et quantum ad hoc dicit, *cogitationum*, id est cogitationibus, *accusantium vel defendentium*, id est, accusantibus & defendentibus, more Græcorum, qui genitiuis loco ablatiuorum vtuntur, & hoc inter se inuicem. Insurgit aliquando homini circa aliquod factum aliqua cogitatio accusans, dum propter aliquam rationem cogitat se male fecisse. Vnde Psalmist. Arguam te, & statuam te contra faciem tuam. Et Esa. Agnitio vultus eorum respondebit eis. Aliquando etiam insurgit aliqua cogitatio defendens, dum per aliquam aliam rationē cogitat se bene fecisse: iuxta illud. Non reprehendit me cor in om-

Matt. 7. d
Psal. 4.
Esa. [illegible]
Gen. 43. e
Psalm.
Esa. 3. b
Iob. 27. b

ni vita mea. Et inter hanc accusationem & defensionem statur testimonio conscientiæ. Sed quia te- D
1.Cor.4.a stimonium, accusatio, & defensio locum habent in iudicio, ideo Apostolus, Secundo agit de iudicio, ostendens tempus, cum ait: *In die*, hoc autem dicit non ad designandum temporis qualitatem, sed absconditorum manifestationem: iuxta illud, Illuminabit abscondita tenebrarum, & manife-
Matt. 25.a stabit consilia cordium. Quandoque tamẽ dies iudicij dicitur nox propter incertitudinem horæ illius, secundum illud: Media nocte clamor factus est, Ecce sponsus venit, &c. Dicuntur autem cogitationes accusantes aut defendentes in die iudicij, non illæ quæ tũc erunt: quia tunc vnicuique manifesta erit salus vel damnatio, sed accusatio & defensio cogitationum quæ nunc sunt, & testimonium conscientiæ, quod nunc est, repræsentabitur homini in illa die, virtute diuina hoc faciente, & librante merita conscientiarum, & rationes cogitationum accusantium seu defendentium. D. Au-
2.de Ciuit. Dei. gustinus dicit quod notitia illarum cogitationum quæ remanent, nihil aliud esse videtur, vt dicit
Psal. Glos. quam reatus pœnæ vel meritum consequens. Ostendit insuper Apostolus authorem iudicij, dicens: *Cum iudicabit Deus*. & Dauid explicat dicens: Iudicabit dominus orbem terrarum in æquitate, & populos in veritate sua. Determinat etiam Apostolus de quibus erit iudicium, cum dicit: *Occulta hominum*. de quibus homines nũc iudicare non possunt. Ideo alibi dicit, Illuminabit abscõ-
1.Cor.4.a dita tenebrarum, &c. Ostendit pariter doctrinam ex qua habetur fides de hoc iudicio, cum dicit:
Matt. 12.c *secundum Euangelium meum*, id est, à me prædicatum. Vnde Matth. Quoniã omne verbum ociosum, &c. Dicit autem euãgelium suum, quanuis non possit dicere baptisma suum, licet sit vtriusque minister. Quia in baptismo nihil operatur industria hominis, prout in euangelio prædicando. Vnde
Ephe.3.a alibi dicebat: Prout potestis legentes intelligere prudentiam meam in ministerio. Postmodum po-
Act.10.g nit cui datum est iudicium, cum subdit: *Per Iesum Christum*, qui scilicet constitutus est à Deo iudex
Ionæ 5.d viuorum & mortuorum. Vnde ipse dicebat: Pater omne iudicium dedit filio. qui scilicet in iudicio apparebit bonis & malis, differenter tamen: quia bonis secundum gloriam diuinitatis ad consola-
Esa.33.c. tionem, iuxta illud: Regem in decore suo videbunt. Malis autem secundum naturam humanitatis
Apoc.1.b & ad desolationem, iuxta illud: Tunc videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. E

QVARTA PARS II. CAPITIS.

Text. *Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas vtiliora instructus per legem.*

IN hac quarta huius capitis parte, Apostolus ostendit quod auditores legis non iustificantur, nisi sint factores, quod pertinet ad Iudæos, quorum fastum mira eloquentia retundit. Primo quippe honestat eos quinque prærogatiuis, quibus præcellere se cunctis mortalibus arbitrabantur. Exorditur à generis & nominis claritate dicens: *Si autem tu Iudæus cognominaris*, Triplex erat olim Iudæis nomen honorificum de quo gloriabantur, vt Diuus Ambrosius dicit. Primò, iactabant se filios Abrahæ ob fidei eius meritum, dicentes: Patrem habemus Abraham. Nuncupabantur etiam
Ioan. 8.e honoris gratia Israelitæ à Iacob, propter auctam in ipso eandem fidem. Vnde inter alia eorum
2.Cor.11.e honestamenta, alio in loco dicit Apostolus. Israelitæ sunt, & ego. Tertiò dicti sunt Iudæi, non à Iuda Machabæo, sed à Iuda patriarcha filio Iacob, qui dans illi benedictionem dixit, Iuda te lauda-
Gene. 49.b bunt fratres tui, & non auferetur sceptrum de Iuda, &c. Ob eam causam Christus hoc nomine eos
Ioan.4.e vocauit dicens: Scimus quia salus ex Iudæis est. Eorum nomen ante Iudam Machabæum legitur in
Hester 8.d libro Esther, vbi dicitur Iudæis noua lux oriri visa est. Facta enim diuisione regni Israel tempore Roboan in decem tribubus, & in tribum Iudam & Beniamin, quarum caput erat Iuda: Eo enim
Psalm. quod in tribu Iuda durauit regnum, lex & Dei cultus, teste Psalmographo, facta est Iudæa sanctificatio eius, & ab eo tempore ceperunt Iudæi nuncupari. Dicit autem eos Iudæos cognominari, cautè innuens eos non esse verè Iudæos, qui in manifesto circuncisionem gestant in carne, sed eos qui spiritu circuncisi sunt corde. A genere autem Apostol. ascendit ad legem, dicens: *Et requiescis in lege*, Origenes interpretando dicit, id est, omnẽ requiem in legis litera collocas, quasi dicat, de hoc tibi places, in hoc quiescis quod legẽ receperis, quæ agi debeat, aut vitari certè cognoscis. Et ideo nihil mente vacillas, sed firmũ habes intellectum. Qui enim vacillat nunquam quiescit in vno, sed huic F
Sap. 8.c inde fluctuat. Qui autem Sapientiæ certitudinẽ accipit, conquiescit, iuxta illud, intrans in domum meam conquiescam cum illa. Vel requiescis, id est, nihil tibi amplius ad salutẽ deesse arbitraris præ-
Deut.7.b ter legem quam audis. A lege autem Apostolus assurgit ad Deum legislatorem, dicens: *Et gloriaris in Deo*, id est, hoc tibi ad gloriã satis est quod sis peculiaris populus Dei: quia de eis scripserat Moy-
Psalm. ses, Te elegit dñs Deus tuus, vt sis eis populus peculiaris de cunctis populis qui sunt super terram, & ob quorum salutem fecit megnalia in Ægypto, mirabilia in terra Cham, terribilia in mari ru-
1. Cor. 1. d bro. Non tamen cõmendat eos à vera gloria, de qua alibi dicit: Qui gloriatur, in domino glorietur: non enim qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem Deus commendat. Sed subnotat potius de vana gloria, videlicet quod inde insolescerent, quod essent à Deo gentibus præla-
Lib.de Spi-ri.& lit. ti, imò præpostere de Deo gloriabantur, vt Diuus Augustinus ait, Quia non eo modo quo postulat gratia, quæ non operum meritis, sed gratuito donatur. Sed ita gloriabantur in Deo velut qui soli meruissent legem accipere, qua sua iustitia arbitrabantur implere, quod minimè faciebant, imò nec poterant. Commendat deinde eos à fructu legis respectu sui, dicens: *Et nosti voluntatem eius*, quid, scilicet Deus velit te facere. Vnde Dauid, Manifestauit verbũ suũ Iacob, & iudicia sua Israel.
Infra 12.a Et infra 12. dicit: vt probetis quæ sit voluntas Dei. Deinde ponit fructum qui respondet quiescenti in lege, cum dicit: *Et probas vtiliora instructus per legem*, id est, scis discernere & approbare non solum bona

A bona à malis, ſed etiam meliora à minus bonis: vnde quærebat quidam, quod eſt mandatum magnum in lege: & hoc inſtructus per legem. Vnde Dauid, Beatus homo quem tu erudieris domine, & de lege tua docueris eum. *Matt.22.d* *Pſal.* *Tex.*

Confidis te eſſe ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, habentem formam ſcientiæ & veritatis in lege.

HIc ponit fructus legis per reſpectum ad alios, qui diuerſimode ſe habent ad legem. Iſti fructus ſunt quinque officia ſuperioribus prærogatiuis reſpondentia, quæ pertinent ad ignorantium eruditionem. Primus iuſtitiæ gradus, eſt defectus potentiæ cognoſcitiuæ. Sicut enim his qui ſunt corporaliter cæci, propter defectum potentiæ viſiuæ, non poteſt præberi lumen, vt ipſi per viam videant, ſed ducuntur & ſequuntur palpando: iuxta illud, Palpauimus ſicut cæci parietem, & quaſi abſque oculis attrectauimus. impegimus meridie quaſi in tenebris, in caliginoſis quaſi mortui. Sic homini, qui patitur defectũ naturalis luminis, non poteſt præberi lumen ſcientiæ, vt ipſi per ſe videre poſſint, quid agendum ſit, ſed præbet eis homo ducatum, vt cæcis mandando eis quid facere debeant, quanuis illi quibus mandatur rationem mandatorum non cognoſcant: vnde Iob dicebat, Oculus fui cæco. Sic Iudæi de hoc gloriabantur, quod eſſent duces cæcorum, quãuis ipſi eſſent cæci: iuxta illud, Cæci ſunt & duces cæcorum. Et hoc reſpondet primæ dignitati, qua dicebantur Iudæi tanquam videntes. Quia notus in Iudæa Deus. Secundus gradus iuſtitiæ eſt ſimilis eorum, qui licet habeant potentiam, egent tamen lumine: quia ſunt in tenebris. Sic homines propter defectum diſciplinæ ſunt in tenebris interioribus, non illuminati per doctrinam, quibus ſapiens poteſt præbere lumen diſciplinæ, vt intelligant quæ mandantur. Et de hoc gloriabantur Iudæi. Vnde ſubdit: *Confidis*, ſcilicet te eſſe lumen eorum qui in tenebris ſunt. Vnde Zacharias: Illuminare his qui in tenebris, &c. Et hoc reſpõdet ei quod ſuperius dixit, requieſcis in lege, quæ profecto lumen eſt: iuxta illud, Lex domini immaculata conuertens animas, præceptum domini lucidum illuminas oculos. Tertius gradus iuſtitiæ eſt defectus inſtructionis: illi enim qui viſum habent & intellectus lumen, ſunt in via perueniẽdi ad ſcientiam, quam nondũ attigerunt, qui dicuntur erudiri, quaſi exui à ruditate quę à principio ineſt omnibus, cũ primo inſtruuntur. Vnde Sap. Filij tibi ſunt, erudi illos. Et refertur ad tertiam ſupra poſitam prerogatiuã *Gloriaris in Deo*: quia nulla eſt alia perfectior ſapientia, quàm noſce Deũ. Quartus gradus eſt defectus ętatis, & quantũ ad hunc dicit: *Magiſtrum infantium.* Vnde Eſa. Vbi doctor paruulorũ qui ignorant prima rudimenta, ſcilicet voluntatẽ Dei. Et hoc refertur ad id quod prędixerat, & noſti voluntatem eius. Quintus gradus eſt eorum qui ſunt iam in ſcientia prouecti, & iſti egent à ſapientioribus informari, vt habeant ſapientiũ dicta in authoritate, quaſi quandã regulam ſeu formam. Et quantum ad hoc dicit, *habentem formam ſcientiæ.* Vnde Apoſtolus, Formam habe bonorum verborum, quæ à me audiſti. Et alibi: Obſeruate eos qui ita ambulant, ſicut habetis formam noſtram. Oportet autem eos qui ſic formãtur, authoritate maiorum inſtrui, vt ſciant quid ſit traditum in lege: & ideo dicit, *Scientiæ*: iuxta illud, Dedit illi ſcientiam ſanctorum, & etiam vt ſciant quis ſit verus intellectus eorum quæ traduntur in lege, & quo ad hoc ſubdit *veritatis*: vnde Dauid, Emitte lucem tuam & veritatem tuam. & hoc refertur ad id quod prædixerat, probas vtiliora inſtructus per legem. *Qui ergo alium doces, te ipſum non doces.* Hic incipit arguere Iudęos de tranſgreſſione legis ab eis receptæ, & de qua gloriabantur, & allegat quinque defectus illorum, propter quos videntur pares, vel potius deteriores Gentilibus. Diuus Chryſoſtomus legit, *eos*, interrogatiuè, & ſecundum hunc modum verba Apoſtoli habent maiorem vim obiurgandi. Poſſunt etiam remiſſius & aſſertiue legi. Redarguit autem primò eos de tranſgreſſione legis in ordine ad ſeipſos, dicens: *Quid ergo, &c.* hoc opprobrio illos reſpergit per comparationem ad laudem ſupra memoratam gentium, qui legem non habentes ipſi ſibi erant lex. quaſi dicat, illi abſque lege inſtituunt ſe. Vos autem per eam qua vos alios inſtruere profitemini, nequaquam erudimini, vóſque doctores legis non facitis quę gentes ſine auditione legis faciebant. *Qui prædicas non furandum, furaris.* Hic tangit defectum præuaricationis legis in ordine ad proximum, quantum ad res quæ furto ſubtrahuntur, dicens: *Qui prædicas, &c.* Vnde Eſaias, Principes tui infideles ſocij furum. Origenes & diuus Ambroſius myſticè interpretantur furtum, nempe quod aduẽtum Chriſti manifeſtum furabantur, id eſt celabant, imo & negabant. *Qui dicis non mœchandum, mœcharis.* Hic tangit defectum preuaricationis legis in perſonam proximo coniunctam, quę per adulterium polluitur. Vnde dicit, *Qui prædicas, &c.* Vnde ad huius confirmationẽ Oſeas: Omnes adulterantes quaſi clibanus. Et Hiere. etiam dicit vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hynniebat. Origenes & D. Ambroſius, Mœchiam etiam myſticè interpretantur, nẽpe quia Iudęi relicta lege euangelica, adulterium faciebant cum ſynagoga: ſed omiſſo ſenſu myſtico quantum ad literalem, dicebat Apoſtolus quod Iudæi oculatius per legem nouerant grauitatẽ furti & adulterij, quàm gentes: atque ideo prędicabant non eſſe facienda, nihilo ſectius tamen ipſi ea faciebant & obſeruabãr quę lex decalogi, tanquam lętalia crimina, explicatiſſima prohibitione, defendebat, non modo operis per illa verba: Non mœchaberis, non furtum facies, ſed etiam cordis, per hęc verba: Non concupiſces domum proximi tui. Non deſiderabis vxorem eius, aut ſeruum, aut ancillam, &c. Et pro vno boue quinque repetebãtur, & pro vna ouicula oues quatuor. Sed & mœcho & adulterę decretum erat capitale ſupplicium. Gentibus autem nec erat tam lucida notitia, neque tam diſtricta animaduerſio, ob ídque Iudæi erant maiori opprobrio digni. *Qui abhominaris idola, ſacrilegium facis.* Hic tangit defectum præuaricationis legis, quantum ad Deum, dicens: *Qui abhominaris, &c.* quaſi dicat, cognoſcis ex prȩcepto legis idola non eſſe colenda, ſed ſolum Deum & ſacra ac ſancta eius eſſȩ

Marginal references: *Eſa.59.b* · *Prou.29.a* · *Iob.c* · *Mat.15.b* · *Pſal.* · B · *Luc.1.g* · *Pſal.* · *Eccle.7.c* · *2.Tim.1.e* · *ad Phil.3.d* · *Pſalm.* · C · *Eſa.1.f* · *Oſee 7.b* · *Hier. 5.c*

veneranda, & tu sacrilegium committis, abutendo his quæ pertinēt ad diuinum cultum: quod qui- D
Malac.1.d dem fecerunt primo in statu legis. Vnde Malachias, Dicitis mensa domini cōtaminata est. Postmo-
Matt.12.b dum blasphemando Christum, dicentes eum in Belzebuch principe dæmoniorū eiicere dæmonia. Vel accipitur hic sacrilegium pro idololatria. quę cunctis aliis criminibus erat in lege abhominabilior. Nihil enim ita erat frequenter verbísque tam vrgētibus cautum, quam non facietis vobis idolum,
Deut.7.a vel sculptile, vel titulos erigetis, neque in signem lapidem vt adoretis eum. Ego enim Dominus Deus vester. & alibi præcipiebatur eis aras idolorum subuertere, confringere statuas, lucósque succidere, & sculptilia comburere. Et tandem ne inferas quidpiam ex idolo in domū tuam, ne fias anathema. Quasi spurcitiam detestaueris, ac velut inquinamentum & sordes abhominationi habebis. Adeo execrabilis erat idololatria, vt nec tangere eis liceret idolotita, siue idolis oblata: & hoc est quod ait, *Abhominaris idola*, scilicet per professionē legis. Et tamen sæpissime atque fœdissime illa polluti fuerunt, impientissima abhominatione, vt ab initio statim acceptæ legis constat, quádo aurum conflarunt in excecrandum vitulum, & historiis tam Salomonis quàm sacris aliis pluribus.

Tex. *Qui in lege gloriaris, per præuaricationem legis Deum inhonoras.* Nomen enim Dei per vos *blasphematur inter gentes, sicut scriptum est.*

HIc tangit defectum Iudæorum, quantum ad gloriam, cum dicit: *Qui in lege, &c.* Cum enim lex diuinitus posita sit regula humanæ voluntatis, neque nisi diuino munere obseruetur. Sicut eius obseruantia in omnibus bonis operibus ex natura sua cedit in gloriam Dei, quia est occasio viden-
Matt.5.b tibus, vt honorent Deum: iuxta illud, Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera ve-
1.Pet.2.c stra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Et illud, Ex bonis operibus vos considerantes glorificent Deum. Sic vice versa nulla re tantum periclitatur diuinus honor apud cæteras nationes, quam cum populus, qui imaginem gerit, peculiaris familiæ Dei, cuiusque curam ipse propriæ fert, legem quam profitetur contemnit, præuaricando. Nam propter corruptos blasphe-
1.Tim.6.a batur doctrina fidei: iuxta illud, Quicunque sunt sub iugo seruitutis, Dominos suos omni honore
Psal. dignos arbitrentur: Ne nomen Domini & doctrina fidei blasphemetur. Vnde Dauid, Vidi præua- E ricantes & tabescebam. Et in confirmationem huius blasphemiæ propter præuaricationem, indu-
Esa.52.b. cit authoritatem Esa. dicentis, Dominatores eorum iniquè agunt, & iugiter tota die nomen Dei
Ezec.36.c blasphematur. Vnde Ezechiel: Populus iste est domini, & de terra eius egressi sunt, & peperci nomini sancto meo, non propter vos, sed propter nomen sanctū meum, quod polluistis, scilicet male viuendo, in gentibus ad quas intrastis.

QVINTA PARS II. CAPITIS.

Tex. *Circuncisio quidem prodest, si legem obserues: Si autem præuaricator legis sis, circuncisio tua præputium facta est.*

IN hac quinta huius capitis parte Apostolus ostendit quod circuncisio, de qua gloriabátur Iudęi, non sufficit ad salutem, ea ratione qua nec lex. Quia quemadmodum receperant legem, ita & circuncisionem: sed lex absque obseruantia non proderat. Ergo nec ipsa circuncisio absque obseruan-
Gen.17.c tia significationis: ideo comparando circuncisionem ad Iudæos, dicit: Circuncisio quidem prodest, quantum ad remissionem peccati originalis, paruulis. Vnde scribitur, masculus cuius præputij caro circuncisa non fuerit, &c. Sed in adultis tunc finaliter prodest, si legem obseruent, prout religiosis prodest professio, si regulam obseruent. Si verò non seruent, nocet eis. Sic si præuarica-
Hier.9.g tor legis sis, circuncisio præputium facta est: ideo non prodest: iuxta illud, Omnes gentes præputium habent, Domus autem Israel circuncisi sunt corde. Quinimo ex hoc sunt magis rei, quia non
Eccle.5.a obseruant quod promiserunt: iuxta illud, Displicet enim ei stulta & infidelis promissio. Et ideo Apostolus, præferebat Gentiles, qui seruabant præcepta iuris naturæ Iudęis circuncisis, qui per circuncisionem protestabantur se obseruaturos legis præcepta, quæ tamen non obseruabant. Vnde Apostolus, Testificor rursus omni circuncidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciēdæ. Prout nunc baptismus est protestatio legis euangelicæ seruandę, ideo non prodest Christianis absque obseruatione legis euangelicæ. Et cum Apostolus loquitur de vtilitate circuncisionis, quod prodest, si legem obserues: intelligit pro tempore, quo lex & circuncisio erant obseruanda ante Christi pas- F
Galat.5.a sionem: quia tunc circuncisio habebat efficaciam, non autem potest. Vnde dicebat: Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Licet ad plenam Euangelij publicationem circuncisio seruari posset, non ponendo in ea spem, vt sepeliretur synagoga honore.

Tex. *Si igitur præputium iustitias legis custodiat: nónne præputium illius in circuncisionem reputabitur? & iudicabit id quod ex natura est præputium, legem consumens, te, qui per literam & circuncisionem præuaricator legis es?*

HIc comparat circūcisionem ad Gentiles dupliciter. Primò, quo ad hoc quod eius fructum habent Gentiles obseruando legem. Vnde dicit: Si circuncisio prodest obseruãdo legem, & non absque legis obseruatione: sequitur quod si præputium, id est, Gentilis incircuncisus custodiat iu-
Psal. stitias legis, id est, præcepta legis, quæ iusta sunt: iuxta illud, Omnia mãdata tua veritas. Nónne præputium illius, quod non erat in eis voluntaria culpa, eo quod non tenerētur illud rescindere, essétque res naturalis ad differentiam præputij Iudæi: quia si Iudęus haberet præputiū voluntarium, crimen esset illi, *in circuncisionem reputabitur*, id est, perinde erit ei apud Deum, ac si fuisset circuncisus, quasi dicat, fructū circūcisionis habebit. Ad hoc enim homo exterius circūciditur carne, vt scilicet
Hier.4.a se circundat in corde. Vnde Hier. Circuncidimini domino, & auferte preputia cordiū vestrorum. Secundo comparat circuncisionem ad Gentiles, ostendens Gentilem propter obseruantiam legis

A esse præferendum Iudæo, dicens: *Et iudicabit, &c.* scilicet Gentilis incircuncisus, *consumens legem*, id est, implens mandata legis, *ex natura*, id est, per naturalem rationem: quia, vt prædictum est, ea quæ legis sunt naturaliter facit. *Iudicabit*, id est, per comparationem te Iudæum circuncisum iudicãdum & condemnandum ostendet: quia es præuaricator legis, transgrediendo præcepta eius per circuncisionem, & literam legis quam habes interius in corde scriptam. Vnde de huiusmodi comparationis iudicio dicebat Christus, Viri Niniuitę surgent in iudicio cum generatione ista & condemnabunt eam, &c. *Matt. 12.d*

Non enim qui manifesto, Iudæus est: neque quæ in manifesto in carne est circuncisio: sed qui in abscondito, Iudæus est: & circuncisio cordis, in spiritu, non in litera, cuius laus non ex hominibus, sed ex Deo est. Text.

HIc assignat rationem prædictorum, & probat primò, cur circuncisio, vel Iudaismus absque legis obseruatione non prosit. Et quare præputium custodientis legem reputetur in circuncisionem, dicens: *Non enim, &c.* quasi dicat, ideo circuncisio præuaricantis legem fit præputium, & iudicatur & præputio custodiente legem. Quia non est verus Iudæus ille, qui solum in manifesto Iudæus est per exteriorem habitum siue conuersationem au per carnalem generationem. Nam, vt infra 9. dicit: Non enim qui ex circuncisione sunt Israel, hi sunt Israelitę, sed qui filij sunt promissionis. Et similiter, non est vera circuncisio illa quę manifesta est in carne. Illa enim signum dicitur, secundum illud: Circuncidetis carnem pręputij vestri, vt sit in signum fœderis. Sed non est signum verum, nisi ei respondeat signatum: ideo si quis Iudæus sit transgressor fœderis, non est eius vera circuncisio: & propter eam causam reputatur pręputium, quod in Iudæo est crimen voluntarium, vt dictum est. Ratio autem quare præputium custodientis legem reputatur in circuncisionem est, quia ille vere Iudæus est, qui in abscondito Iudęus est, id est qui habet in affectu cordis mandata legis, quam Iudæi profitentur. Vnde Christus: Pater tuus qui videt in abscondito reddet tibi. Similiter & circuncisio vera est, quæ est cordis in spiritu, id est, per spiritum facta, per quem superfluæ cogitationes à corde præscinduntur: vel in spiritu, id est, per spiritualem intellectum legis & non literæ. Vnde Apostolus, Nos sumus circuncisio qui spiritu Dei seruimus. Demum probat præmissam rationem: manifestum est enim quod iudicium diuinum in omnibus præferendum est humano. Ea verò quæ exterius apparent, siue sit Iudaismus, siue circuncisio, laudantur ab hominibus qui solum vident, quæ foris & exterius patent. Sed ea quæ sunt in abscondito bona, laudantur secundum iudicium diuinum: iuxta illud, Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur. Vnde relinquitur quod interior Iudaismus & circuncisio præualet exteriori: & hoc est quod dicit: cuius scilicet interioris circuncisionis, laus est non ex hominibus, *sed ex Deo*, qui est inspector cordis, & spiritualem circuncisionẽ qua vitia præscinduntur, commendat. Ideo vere probata est: iuxta illud, Non enim qui seipsum commendat ille probatus est, sed quem Deus commendat.

Gene. 17. b — B — *Matt. 6. a* — *1. Reg. 16. b* — *2. Co. 10. d*

EPITOME TERTII CAPITIS.

APostolus continuãdo necessitatem gratiæ, postquam ostendit quod neque Iudaismus, ad quẽ pertinet legis susceptio, nec circuncisio, au pręrogatiua aliqua, siue aliquod priuilegium personale, sufficit ad salutẽ absque legis obseruantia, per quam Gentiles sine exteriori Iudaismo & circuncisione fructum vtriusque consecuti sunt. In hoc capite obiiciendo præmissis, mouet duas dubitationes. Prima est, an Iudęus plus habeat Gentili. Secunda verò est, quæ sit vtilitas circuncisionis: huius secundæ dubitationis solutionem reseruat ad quartum caput. in hoc verò capite primam soluit. Et primo quidem quantum ad prærogatiuam excludit obiectionem, ducendo ad inconueniens, & probat Psalmistæ authoritate cuius excludit falsum intellectum. Secundo ibi, *Quid ergo præcellimus eos, &c* Excludit inanem Iudæorum gloriam, qua se Gentibus præferebant, resumendo eos peccato esse subiectos, quẽadmodum & Gentiles: quod probat authoritate Psal. applicãdo cam Iudęis. Deinde cõcludit quod prędixerat, neminẽ iustificari ex operibus legis naturę, vel scriptæ, cuius effectũ dicit cognitionẽ peccati. Tertio ibi: nunc autẽ ostendit Iudęos & Gentiles esse æquales, quantũ ad statũ gratię subsequẽtis, proponendo habitudinẽ que cõparationem iustitiæ ad legẽ & Prophetas: assignat etiã causam iustitię & eius cõmunitatẽ. Quarto ibi, *Vbi gloriatio tua, &c.* excludit gloriationem Iudæorum, qua Gentibus se præferebant, & assignat causam exclusionis & subiungit modũ, ostendens quod iustitia fidei æqualiter se habet ad omnes, eo quod vnus sit Deus omnium. Concludit tandem quod fides legem non destruit, sed statuit, implet atque perficit.

C

Expositio literalis tertij capitis.

QVid ergo amplius Iudæo est, aut quæ vtilitas circuncisionis? id est, si prædicta in præcedẽti capite vera sunt, scilicet si præputiũ legem implẽdo in circuncisionẽ reputatur, &c. Quid amplius seu maius, dignius & excellentius per legem datum est Iudæis, qui sunt populus peculiaris Dei, & quæ vtilitas fuit tanti & quasi importabilis oneris carnalis circuncisionis, quę fuit signum fœderis. *Multum per omnem modum*, id est, multa ex lege data priuilegia fuerũt Iudæis cõmunicata & annuntiata, & per omnem modũ, scilicet corporalẽ & spiritualẽ: per corporalẽ, quia Deus pluit Iudæis manna in deserto, & introduxit eos in terrã promissionis melle & lacte manãtẽ, eos opibus ditãdo, & per modum spiritualẽ etiam multũ. *Primum quidem* quantũ ad contemplationẽ diuinorum etiam multum: *Quia credita*, id est, annuntiata & cõmunicata *sunt illis eloquia Dei*, id est, sermones, locutiones, pollicitationes quas audiuit populus per legem Dei & per prophetas, quæ non fuerũt cõmunicata aliis nationibus, sed illis tanquam amicis & peculiari populo Dei. *Quid enim.* s. obsuit siue nocuit Iudæis credentibus, aut prærogatiuæ eorũ, aut promissioni eis factæ de vero messia. *Si quidam illorum*, scilicet Iudæorũ, *non crediderunt*, verbis Dei aut prophetarũ eius, quæ multifariè multisque modis

Deut. 7. b — *Psal.* — *Hebr. 1. a*

Gen.15.a Heb.10.e locutus est eis. *Nunquid incredulitas illorum,* scilicet qui credere noluerunt, *fidem Dei,* id est, quam credentes habebant de Deo, vel fidelitatem & promissionem Dei quam fecit Abrahæ. *euacuauit,* id est, abstulit, reuocauit, siue vacuam & inanem reddidit, aut irritam fecit. *Absit* hoc, scilicet ab humanis cordibus, vt credant quod propter incredulitatem aliquorum Deus ea quæ processerunt ex labiis suis fecerit irrita. *Est autem,* id est, est enim, *Deus verax,* secundum se & per suam essentiam, & fidelis in promissis inuariabilis & immutabilis, qui & mentiri non potest. *Omnis autem homo,* scilicet purus, aut non specialiter preseruatus à Deo, ex natura sua *mendax,* id est, mutabilis, variabilis, & defectibilis: & sic mentiri potest, & reuocare quæ semel promisit, sed non Deus, maximè incarnationem filij sui quæ pertinet ad prophetiam prædestinationis. *Sicut scriptum est,* quo ad primum, quia quo ad secundum est omnibus manifestum: & scribitur Psalm. 50. *vt iustificeris,* scilicet tu Deus qui semper iustus es, rectus, fidelis, & verax agnoscaris & appareas, *in sermonibus tuis.* i. in promissione filij tui, quam fecisti Dauidi, quam quidã dicebãt Deum reuocaturũ propter peccata eius, ac etiam in promissione veniæ credẽtibus & verè pœnitentibus: *& vincas,* implendo, scilicet promissionem tuam præualeas, *Cùm,* malè & perperã, *iudicaris* ab hominibus mendaciter dicentibus, quod propter peccata hominũ promissiones tuas credentibus factas, non sis impleturus, sed reuocaturus. *Si autem,* vt vobis iniquis videtur, *iniquitas nostra iustitiam,* id est, veritatẽ & sanctitatẽ *Dei commendat,* id est, si iniquitas hominis directè & per se ordinetur ad cõmendandam & manifestandam iustitiam & veritatem diuinæ promissionis, sic quod hoc aduerbiũ, vt in prædicta authoritate, teneatur causaliter & non cõsecutiuè, sequeretur magnũ inconueniens, cui respõdere non possetis. Ideo dicit, *Quid dicemus.* i. quomodo sustinere poterimus inconuenientia quæ sequuntur, quorũ primum est quod Deus esset iniquus. *Nunquid iniquus est Deus:* quasi dicat hoc videtur sequi, si dicamus quod peccata nostra directè ordinantur ad cõmendandam iustitiam Dei. *qui infert iram,* id est, vindictam & pœnam pro peccato: quia tunc peccatum non esset dignum pœna, sed præmio, cùm per te Deus directè ordinauerit ad cõmendandam iustitiam eius. & sic Deus puniẽs hominẽ pro peccato, esset iniquus & iniustus. *Secundum hominem dico,* id est, secundũ illorũ hominum argutiam loquor, quia non sic debemus loqui de Deo, sed potius omni cũ reuerentia & honore. *Absit,* scilicet à nobis, vt dicamus Deũ iniquum aut iniustum. *Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum,* id est, si Deus sit iniquus & iniustus, quomodo conuenit ei quod sit iudex vniuersalis & supremus totius mundi, cùm oporteat supremum in quolibet genere esse infallibile, sicut primum mouens immobile, & supremum iudicem non iniquum, sed maximè iustum esse. *Si enim veritas Dei,* quæ est ipsemet Deus, *in meo mendatio abundauit in gloriam ipsius,* id est, si, prout aliqui dicunt, propter meum mẽdatium, quod est peccatũ, veritas Dei manifestetur, relucear, abundet, & crescat in gloriã ipsius, & ipsum laudabilẽ facit. Hoc est, Si mendatium meũ directè ordinetur in gloriã Dei, *Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor.* i. si ego dico quod Deus est verax, & omnis autẽ homo mẽdax: &, Vbi abundauit delictũ, superabũdauit & gratia, & quod lex subintrauit, vt abundaret delictũ: cur iudicor ab hominibus tanquã peccator pro mendatio, ex quo in gloriã Dei directe ordinatur: non enim deberẽ iudicari tanquã peccator, sed tanquã promotor gloriæ Dei. *Et non sicut,* ego & cæteri Apostoli prædicta prædicantes, *blasphemamur, & sicut aiunt quidam,* iniqui & peruersi imponũt, blasphemando & deprauando dicta nostra: maxime illud, Vbi abũdauit delictũ, superabũdauit & gratia. Et dicũt *nos dicere, faciamus mala vt veniãt bona.* i. quod homines debẽt facere mala, vt cõsequantur maiora bona, & vt crescat & abũdet gloria Dei, & quod nos mentimur prædicando superabundãtiam gratiæ propter gloriam Dei. *Quorũ.* i. eorũ qui faciunt mala, vt veniant bona, & qui hæc falso nobis imponũt, *damnatio, iusta est.*

Psalm. 50.

Ioan. 6.g Mala. 3.b Iacob. 1.c

Iob 13.b

Infra 5.b

D

E

SECVNDA PARS III. CAPITIS.

Quid ergo nos Iudæi ad fidem conuersi de nobis ipsis iudicare valemus, quod ideo quia credita sunt nobis eloquia Dei, *præcellimus eos,* scilicet Gentiles etiam ad fidem conuersos & eis præferendi sumus tanquan digniores, de qua prælatione erat quæstio inter eos. *Nequaquam,* id est, non nunc secundum statum gratiæ & conuersionis, licet bene quantum ad statum, quem habebant Iudæi tempore legis ante Christum: quia dictum est quod amplius erat Iudæo per omnem modum. *Causati enim sumus,* id est, causando & ratiocinando causas & rationes adduximus & probauimus: quare Iudæi Gentiles non præcellant, & maxime ostendimus. *Iudæos & Græcos omnes,* tam Iudæos quàm Gentiles *sub peccato esse,* id est, peccatores fuisse & magnis criminibus subiectos extitisse. *sicut scriptum est,* de Iudæis maxime, qui se magis iustos arbitrabantur. *Quia non est iustus quisquam,* ex seipso, tanquam ex seipso sine gratia Dei. Vel quisquam malorum, *non est intelligens,* ex seipso habens discretionis rationem, nec ad intelligendum Deum, & ea quæ Dei sũt cogitare, siue in lege naturæ, siue Mosaicæ, siue gratiæ. *aut requirens Deum,* id est, qui requirat quomodo voluntatem Dei implere debeat, aut seipsum ad eum dirigere debeat. *omnes declinauerunt,* scilicet à Deo & ab eius regula retracti per originale & actuale peccatum. D. Virgine excepta, *simul,* id est, omnes congregati aut considerati, *inutiles facti sunt,* id est, Non valentes finem vel vtilitatem ex seipsis consequi: *Non est qui ex se, faciat bonum,* scilicet opus Deo gratum sine Dei speciale auxilio, scientes facere mala benefacere nescierũt. *Non est vsque ad vnum,* id est, præter quam vnus scilicet Christus, qui solus absque merito alterius fecit humanæ redẽptionis bonũ: nullus enim purus homo est qui ex se faciat bonũ perfectũ. *Sepulchrũ* spirituale, in quo reponũtur & exeunt peccata, *Patens,* id est, apertũ & non clausum, vnde exiit fœtor & abominatio peccatorum, *est guttur eorum,* ad exalandum turpiloquia & alia colloquia praua, quæ bonos mores corrũpunt audientium. *Linguis suis,* suauia & blandia verba depromentes, *dolose agebant,* alia proferẽdo ore, & alia meditãdo corde, vt adulatione proximũ decipiant.

Psalm. 13.

2. Cor. 3.

Luc. 17.c

Sapien. 4.d

F

A *Venenum aspidum sub labiis eorum.* quia scilicet talia verba ex eorum labiis procedunt, quæ insanabiliter proximos intoxicant corporaliter vel spiritualiter. *Quorum os maledictione,* id est, maledicis verbis quibus aliis maledicunt, *& amaritudine,* id est, ad amaritudinem proximos ducentibus improperiis, conuitiis, detractionibus, & contumeliis. *plenum est,* id est, abundat: vt quasi semper ab eo fluant maledicta & blasphemiæ. *Veloces,* id est prompti & citò ac subitò currentes. *pedes,* spirituales: qui sunt affectus *eorum,* scilicet iniquorum hominum, *ad effundendum sanguinem* Christi & sanctorũ, ad faciendum quæcũque grauia peccata in Deum & proximum festiui. *Contritio & infelicitas,* id est, pœnam acerbitas & miseranda felicitatis priuatio, *in viis eorum,* id est, prouenit aliis ex operibus & actionibus ipsorum, quibus progrediuntur in hoc mundo. Et hoc, scilicet quia, *& viam pacis,* quæ est mandatorum obseruantia, quæ ducit ad pacem & vitam æternam, *non cognouerunt,* id est, cognoscere, acceptare, & sequi noluerunt. *Non est timor Dei,* scilicet filialis, qui est initium sapientiæ *ante oculos* mentis *eorum,* vt retrahet eos à malo, in quo obstinati sunt. *Scimus autem* nos Apostoli, & alij quibus Deus dedit suæ legis cognitionem, *quoniam quæcunque lex* siue, naturalis, siue diuina, Mosaïca & Euangelica, *loquitur,* declarando vel præcipiendo, *his qui in lege sunt,* id est, ad quos lex datur & qui legem profitentur, *loquitur,* & sic prædicta verba Psal. non intelliguntur de Gentilibus, sed de Iudæis, quibus lex data est ac etiam prophetæ, declarantes legem & docentes ac informantes & reprehendentes mores dati sunt, *vt omne os obstruatur,* id est, obmutescat & claudatur à sua gloria, vt amplius gloriari non possit se suis meritis, sine Dei gratia salutem cõsequi posse. *& subditus fiat omnis mundus.* non solùm Gentilis, sed etiam Iudæus culpam suam agnoscẽdo. Et totum bonum quod habet attribuendo, & in omnibus obediendo Deo. *Quia ex operibus legis,* siue naturę, siue Moysi scriptæ, fidem præcedentibus aut in sensu carnali obseruatis. *Non iustificabitur omnis caro coram illo,* id est, Matt. 19. c

B nullus homo peccator, qui dicitur caro, tanquam carni subiectus, iustificabitur coram Deo propter opera legis naturæ vel Moysi. Quia si ex lege iustitia esset, Christus gratis mortuus fuisset. *Per legem enim,* siue naturalem siue diuinam, *cognitio peccati,* sed non eius consumptio aut ablatio. Quia quanuis lex sufficiat ad cognitionem peccati, non tamen sufficit ad reprimendam concupiscentiam, aut ad delendum peccatum, siue ad iustificandum hominem. Ideo necessarium est aliud remedium, scilicet gratiæ, qua concupiscentia reprimatur, & facultas legis implendæ detur. Galat. 2. d

TERTIA PARS III. CAPITIS.

N*Vnc autem,* id est, tempore gratiæ & legis euangelicæ Christo adueniente *sine lege,* id est, absque legis naturæ & Moysi imperio aut auxilio. *iustitia Dei,* qua ipse iustus & fidelis est adimplens promissa de iustificatione hominum. Vel iustitia, id est, Christus, qui satisfecit diuinæ iustitiæ patiendo pro nobis, & iustificationem nobis meruit. *Vel iustitia Dei,* id est, gratia Dei qua quis formaliter iustificatur à Deo. *Manifestata est,* id est, declarata est Gentibus ad fidem conuersis per Christi doctrinam ac eius miracula ac facti euidentiam, vt firmius credant cæteris. *Testificata à lege & prophetis,* id est, testimonio legis & prophetarum approbata & pronuntiata. *iustitia autem Dei,* id est, gratia Dei qua iustificamur à Deo, *per fidem Iesu Christi,* scilicet est manifestata. Quia in ipsa iustificatione primus motus mentis tendens in Deum, est per fidem. & ideo iustitia Dei dicitur inchoari per fidem, & perfici per spem & charitatem, quæ licet simul tempore infundantur & tendãt in Deum, fides tamen prioritate & ordine naturæ dicitur prior. *in omnes & super omnes qui credunt in eum,* scilicet Christum, siue sint Iudæi, siue Gentiles. *non enim est distinctio,* scilicet inter Iudæum & Gentilem apud Deum quo ad modum & necessitatem iustificationis: vterque enim iustificatione egebat. *Omnes enim peccauerunt* in Adam primo parente, peccato originali, & post rationis vsum peccato actuali. Si ergo peccauerunt, & per se iustificari, vt prædictum est, nequeunt: sequitur, *& egent gloria* Gene. 22. d Exod. 12. e Esa. 53. d

C *Dei,* id est, gratia quæ est gloria Dei: quia per eam gloriosus apparet Deus. *Iustificati gratis,* id est, sine meritis præcedentium operum, *per gratiam ipsius,* scilicet Dei & gratuita eius dona, ac etiam *per redemptionem,* id est, pœnæ satisfactionem, *quæ est in Christo Iesu,* id est, quæ facta est per Iesum Christũ, per quem solum & non alium fieri poterat. *quem,* scilicet Christum. *proposuit,* id est, pro omnibus qui non habebant vnde satisfacerent, posuit, & dedit *propiciatorem* misericordiæ, & satisfactorem reatus pœnæ, *per fidem,* id est, dirigente fide. *in sanguine ipsius,* scilicet pro nobis effuso: quia vt satisfaceret pro nobis, congruebat vt sanguinem suum effunderet & pœnam mortis subiret, quam homo per peccatum incurrerat. *ad ostensionem iustitiæ suæ,* id est, ad hoc quod Deus iustitiam, id est, misericordiam & gratiam suam promissam ostenderet necessariam. & hoc *propter remissionem præcedẽtium delictorum.* In hoc enim quod præcedentia delicta remisit, quæ lex remittere non poterat, neque homines ab eis propria virtute liberari, ostendit quod necessaria erat hominibus iustitia & gratia sua, vt iustificarentur à Deo per sanguinem, per quem remitterentur præcedentia delicta, ac etiam præsentia, quæ ante Christi passionem *erant in sustentatione Dei.* quia patienter ea sustinebat, nec pro eis damnabat credentes & pœnitentes, nec etiam ab eis reddebat totaliter absolutos, cùm adhuc detinerentur in sinu Abrahæ. non quidem sustinentes pœnam sensibilem, sed expectantes introire in gloriam per Christi pasionẽ. Et hoc *ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore,* scilicet gratiæ, id est, vt in hoc tempore gratiæ iustitiam & misericordiam promissam perfectæ ostenderet, plenam peccatorum remissionem tribuendo, & aditum gloriæ exhibendo. quod non faciebat patribus antiquis ante Christi pasionem *vt sit,* id est, vt manifestè appareat, *ipse iustus* à seipso in promissis peccata remittendo. *& iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi,* id est, qui per fidem Iesu Christi credendo Iesum Christum propitiatorem, & satisfactorem, accedit ad Deum. Gene. 3. c

QVARTA PARS III. CAPITIS.

VBi est ergo gloriatio tua, ô Iudæe qui in lege Mosi, ex qua non est iustitia, gloriaris: vel ô Gentilis, D
qui gloriaris in obseruatione legis naturæ, ex qua etiam non est iustitia qua iustificetur homo, *exclusa est*, id est, sublata & procul abiecta. Quia ex quo sine lege Moysi & naturæ est iustitia, & ex quo communiter es sub peccato, & ex quo ambo iustificamini per fidem Iesu Christi, non habetis occasionem gloriandi siue glorificandi & extollendi vos vnus super alium, sed *per quam legem?* est scilicet exclusa glorificandi occasio? *Factorum?* id est, an per legem veterem, quæ facta & opera præcipiebat hominibus? *non*, quasi dicat, certum est quod non. Cùm vt dictum est ex operibus non iustificetur omnis caro coram Deo, *sed* exclusa est *per legem fidei*, id est, euangelicam siue gratię, quæ, vt dictum est iustificat, & facultatem operandi & obseruandi legem tribuit dirigente fide. *Arbitramur enim iustificari hominem*, siue Iudæum, siue Gentilem, *per fidem*, scilicet Iesu Christi, vel de Iesu Christo
Infra 8.g propiciatore per sanguinem ipsius. Non quidem effectiuè: quia hoc modo est Deus qui iustificat, neque formaliter & denominatiuè, quia hoc pertinet ad ipsam gratiam, quia paulò antè dixit, iustificati gratis per gratiam ipsius. Sed directiuè: fides enim est quæ primò nos dirigit ad Deum gratis nos iustificantem. *Sine operibus legis*, scilicet Moysi, quæ data est Iudæis, & non Gentilibus. *An Iudæorum Deus tantum*, vt scilicet solos Iudæos iustificet? *Nónne & Gentium*, scilicet est idem Deus? *imo & Gentium*: quia non solùm Iudæos, sed etiam Gentiles creauit eiusdem naturæ specificæ capaces iustificationis & gloriæ sicut Iudæos: & ideo eis prouidet, eósque gubernat & dirigit quemadmodum Iudæos. *Quoniam quidem vnus est Deus*, id est, creator, gubernator, & prouisor *omnium, qui iustificat*, scilicet de quolibet genere hominum, & per eandem causam & sic iustificat *circuncisionem*, id est, Iudæos circuncisos, *ex fide*, scilicet Christi: quia fides est prima causa ex qua processit circũcisio & cætera sacramentalia: & sic Iudæos iustificat fides, sicut quædam causa prima per quasdam causas medias. E
& præputium, id est, Gentiles incircuncisos & præputium habentes etiam iustificat. *per fidem*, scilicet eiusdem Christi quem proposuit propiciatorem. Et sic Gentiles immediatè per eandem fidem iustificantur absque antiquis cæremoniis. *Legem ergo destruimus per fidem?* id est, an hoc quod diximus homines iustificari per fidem sine operibus legis, volumus destruere & eneruare legem Mo-
Matt.15.e saycam, *Absit*, hoc scilicet à nobis. Quia non præteribit iota vnum, aut vnus apex à lege, donec omnia fiant. *Sed legem statuimus*, id est, per fidem legem perficimus & statuimus. Non enim venit Chri-
Matt.5.e stus soluere legem aut prophetas, sed adimplere, quo ad iudicialia & cæremonialia, quæ statuuntur & implentur, per hoc quod veritas significata per ea in fide Christi exhibetur, ac etiam quo ad moralia: quia fides Christi declarat ea & auxilium confert ad implendum ea.

COMMENTVM TERTII CAPITIS.

Tex. *Quid ergo amplius Iudæo est? aut quæ vtilitas circuncisionis?*

IN exordio huius capitis Apostolus obiiciendo his quæ dicta sunt in præcedenti capite, proponit duas dubitationes: quarum vnam duntaxat resoluit, alteram dissoluendam in sequenti capitulo relinquens. Dubitatio ergo prima est: Quia si verum esset quod dictum est præcedẽti capite, videlicet quod præputium legem implẽdo in circuncisionem reputabitur & iudicabit, &c. Sequitur quod Deus Iudæis dando legem aut circuncisionem nil frugi aut vtilitatis, sed oneris dederit. Quamobrem videtur quod Iudaicus populus non fuerit Deo peculiaris, & ipse Deus dederit eis inutilia, quorum opposi-
Deut.7.b tum in sacris literis reperitur. Nam per Moysen dixit, Te elegit dominus, vt sis ei populus peculia- F
Esa.48.d ris. Et per Esa. Ego Dominus docens vtilia. *Multum per omnem modum.* His paucis verbis genera-
Text. liter soluit ambas dubitationes, dicens: quod amplius est Iudæo, & quod magna fuit vtilitas circuncisionis, & quantum ad quantitatem, quæ significatur, cùm dicit, Multum & quantum ad numerum, qui significatur, cùm dicit per omnem modum. *Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia Dei.* Hic remissa circuncisionis vtilitate ad proximum caput, prosequitur solutionem primæ dubitationis siue obiectionis dicens: quod amplius fuit Iudæo, quo ad contemplationem & cognitionem diuinorum, quæ cognitio excedit omne commodum & vtilitatem temporalium, respondet primò: quia sunt eis credita eloquia, id est, locutiones, pollicitationes, & prophetarum oracula, ex quibus venerunt in Dei cognitionem & noticiam maiorem & clariorem. Vnde Dauid, Notus, sci-
Psalm.75. licet specialiter in Iudæa Deus, non solùm vt primum principium naturæ prout Philosophi, verùm etiam vt principium & retributor fœlicitatis. Et hoc est multum, imo & maximum bonum, quia ad
Psal.72. illam cognitionem sequitur amor, vnio, & adhæsio: de qua Dauid ait, Mihi adhærere Deo bonum est. Præterea per eloquia Dei instruimur & erudimur à Deo de credendis & agendis, quæ instru-
Psal.93. ctio est via & directio ad fœlicitatem: vnde idem propheta, Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Cùm ergo Deus crediderit eis eloquia sua, quod non fecit cæte-
Psal.147. ris nationibus, eo ipso declarauit eos esse amicos suos. Vnde Christus, Iam non dicam vos seruos,
Ioan.15.b sed amicos: quia omnia quę audiui à patre meo, nota feci vobis. Eloquia domini sunt honesta: quia,
Psal.118. vt Dauid ait, sunt vera & iustificata in semetipsis, delectationem afferunt: iuxta illud, Quàm dulcia
Psal.118. faucibus meis eloquia tua. Sunt pariter vtilia, quia retrahunt nos à peccatis: secundũ illud, In corde meo abscõdi eloquia tua vt non peccem tibi. Hanc fidem & communicationem eloquiorum Dei,

magnum

A magnum & admirandum bonum arbitratus est Moyses, dum ait: Interroga de diebus antiquis qui Deut.4.e
fuerunt ante ex die qua creauit Dominus hominem super faciem terræ, si facta est aliquando huiuscemodi res, vt audiret populus vocem Domini loquentis de medio ignis, sicut tu audisti & vidisti. Non enim tanta celsitudine mysterij euulganda ex tempore erant per totum orbem, ne margaritæ à porcis conculcarentur, sed selectæ familiæ erant committenda, quo adusque mũdus adolesceret in virum idoneum & perfectum, cui promissus mitteretur. Quare non modo sanctis patribus, sed toti Iudæorum genti credita sunt eloquia & oracula. Habent amplius & Iudæi, vt infra 9. dicit adoptionem filiorum Dei, & gloriam, & testamentum: quorum non est modica excellentia. Habuerunt amplius protectionem & defensionem, adeo vt Ægyptus propter iniuriam percussus fuerit.

Quid enim, si quidam illorum non crediderunt? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei euacuauit? Absit. est autem Deus verax: omnis autem homo mendax. Text.

Hic obiiciendo adiungit interrogationem, quam aduersus præmissa gentiles obiicere poterant, dicentes: quod licet Deus eis crediderit eloquia sua, suúmque promiserit filium: illi verò ingrati non credentes Deo, euacuauerunt & irritam fecerunt fidem & promissionem Dei, fuerúntque sufficiens & legitima causa quare Deus promissionem suam non seruaret. Et idcirco nom amplius est Iudæo, eò quod ei credita & communicata fuerũt eloquia Dei, cum eis non crediderint neque Psal.105.
prophetis: iuxta illud, Non crediderunt verbis eius. Et Ezech. Increduli & subuersores sunt tecum. Ezech.2.e
Vnde & Christus, Si veritatem dico vobis, quare non creditis mihi? Hanc obiectionem & interro Ioan.8.f
gationem excludit dicens, quod non omnes fuerunt increduli, sed quidam illorum: & ideo credentes non debebant dispendium pati prout Iuristæ dicunt: Rem quæ culpa caret, in damnum vo-
B cari non conuenit: fuerunt enim semper aliqui patres qui crediderunt. Excludit præterea obiectionem deducendo ad inconueniens. Quia posito & non concesso, quod nulli illorum credidissent, inconueniens esset dicere quod perfidia siue incredulitas illorum firmitatem & stabilitatem promissionis Dei euacuaret & irritam faceret. Quia ex hoc sequeretur Deum non esse veracem, & per consequens Deum non esse Deum, quod lumine naturali constat esse falcissimum. Vnde dicit, *Est* Psal.115.
autem Deus verax, omnis autem homo mendax. Hæc dictio, Verax, non solùm significat actum vel morem, siue assuetudinem dicendi veritatem, verùm etiam negationem potentiæ mentiendi, prout mendax importat non solùm actum & assuetudinem mentiendi, verùm etiam potentiam mentiendi. Et sic intelligitur illud: Omnis homo mendax, id est, omnis purus homo est mendax, id est, ad Tit.1.a
quia ex se est mutabilis, & mentiri potest: non tamen dicit quod semper omnis homo actu mentia- Heb.6.d
tur, vel fuerit mentitus. Quia D. Virgo, quæ omni peccato caruit, nunquam mentita fuit. Deus au- Ioan.6.g
tem non solùm non mentitur, sed nec mentiri potest, quia est veritas per essentiam. Et hæc est causa discriminis, quare homo mẽtiri potest, & non Deus: quia causa falsitatis vel mẽdacij cuiuspiam, est altera duarum, vel quia habet mentem falsam vel voluntatem prauam. Primum accidit homini, eò quod veritatem à rebus sumit: & quia res ita sunt, taliter iudicat: in quo sæpe decipitur vel ex indispositione potentiæ sensitiuæ, aut medij, aut propter distãtiam obiecti vel propter affectum. Voluntatem etiam potest homo habere deprauatam, vt studiosæ mentiatur. Cùm enim homo non sit ipsa bonitas, nec veritatis regula, potest ab illa discedere & discordare. Deus autẽ non accipit veritatem à rebus, sed causat eam, vt dictum est primo capite. Tales enim sunt res quales iudicat Deus eas fore, & ideo nequit inde falli. Et cùm voluntas Dei sit regula veritatis, non potest distortam à veritate habere voluntatem, vt aliud nobis annunciet quam mente habeat. Præterea cùm homo sit ex nihilo, ex sua natura vertibilis est in nihilum, ideo ex se veritatem non habet. Natura autem di-
C uina quæ ex se æterna est, & nullo modo vertibilis aut mutabilis, habet ex se vt verax sit, & per cõsequens promissa adimpleat. Et hic est sensus Apostoli hoc loco, & cum dicit, fidelis Deus seipsum negare non potest. Et si à veritate declinaret, cum sit ipsissima veritas, seipsum negaret.

Si autem obiiciatur quod multa enũciare fecit Deus, quæ non euenerunt, vtpote quod per Io- Ionæ 3.b
nam prædici fecit: adhuc quadraginta dies & Niniuæ subuertetur. Et per Esaiam, Dispone domui 2.Reg.20.a
tuæ, quia morieris, & non viues. Dicendum quod duo sunt genera prophetiarum. Alterum comminationis, quo non prædicuntur aliqua quasi omnino & absolutè futura, sed secundum præsentia hominum merita aut demerita, si non mutentur: iuxta illud, Repente loquar aduersus gentem, Hier.18.b
& aduersus regnum, vt erradicem, & destruam, & perdam, & dissipem illud. Si pœnitentiam egerit gens illa, &c. Agam & ego pœnitentiam super malo, &c. Et illud: Orabunt pro impietatibus Leuit.26.g
suis, & recordabor fœderis mei, &c. & illud: Si ductus pœnitudine cordis reuersus fueris ad Deũ, Deut.3.a
reducet te ac miserebitur tui. Et Ezechiel. Si impius egerit pœnitentiam, &c. Alterum genus pro- Ezech.18.c
phetiæ dicitur prædestinationis, qua proferuntur ea quæ simpliciter & absolutè, hoc est infallibiliter sunt ventura. Et huiusmodi fuit promissio Saluatoris Christi, videlicet venturi: qui non promisit saluare nisi credentem: & ideo si incredulum non saluat, non euacuatur eius fides siue promissio: quia promissio facta de Christo Saluatore, non fuit facta sub conditione aliqua pẽdente ex hominum fide, vel voluntate, aut ex operibus. Et ideo sicut Christus fuit gratis promissus, ita non venit ob aliquod debitum, sed vt suam Deus liberaret fidem, promissionem implens, quod in hac Epistola ostendere nititur Apostolus contra gloriationem Iudæorum, qui arbitrabantur se promeruisse aduentum Christi ex operibus legis. *Sicut scriptum est, Vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas* Text.
cùm iudicaris. Hic probat quod incredulitas aliquorum fidem Dei non euacuauit: testimonio Psalmistæ in quo sic legitur, Vt vincas cum iudicaris. Ad quod dictum intelligendum, & qualiter pro- Psal.50.

posito deseruiat, notandum est, quod Dauid in eodem psalmo in angustia & mœrore animi veniam humillimè precabatur, dicens: Miserere mei, &c. nulla merita ante oculos Dei proponés, sed solùm fidem siue fidelitatem ipsius, veniam promittentis his qui crimina sua confiterentur. Vnde adiunxit, Tibi soli peccaui, &c. Et cùm peccatum non esset nisi cõtra legem tuam subiunxit, Vt iustificeris in sermonibus tuis, &c. Iustificari in sermonibus, nihil aliud est, quàm iustum fieri & apparere in dictis siue promissis, quod fit cum quis ea quæ promisit, implet. Promiserat enim Deus per Nathan prophetam, quod stabiliret regnum eius in æternum in semine suo. Postea verò cùm in graue peccatum incidisset adulterij & homicidij, dicebatur à quibusdam quod propter huiuscemodi peccata Deus non esset ei promissionem seruaturus, nec missurus filium suum vt nasceretur de tam spurcissimo peccatore. Mẽs ergo Dauidis erat dicere duo: Primò quod propter peccatum eius non mutabatur iustitia Dei, ad quam pertinet vt suos sermones impleat. & quantum ad hoc dicit, *Vt iustificeris in sermonibus tuis*, id est, ex hac venia & misericordia quam precor, appareat veritas sermonis tui de stabilitate regni, & de Christo ex me nascituro: & sic appareas iustus in sermonibus, id est, in promisis tuis, vt propter peccata mea ea implere non desinas. Vnde in Prouerbiis, Sapientia clamitat: Iusti sunt omnes sermones mei, non est enim in eis prauum quid, neque peruersum: recti sunt intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. & Psal. Fidelis dominus in omnibus verbis suis, id est, in pollicitationibus suis. Secundò intendebat dicere quod diuina promisio non imitatur humanum iudicium, cùm dicit: *Vt vincas cùm iudicaris*, id est, vt vincas implendo promisionem tuam, cùm iudicaris ab hominibus, quod eam propter peccata mea non sis impleturus. Vne Apostolus, Noli vinci à malo, sed vince in bono malum. quod multò magis competit Deo. Promisio autem quam Deus fecerat Dauid, dicens: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam: & ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, pertinebat ad prophetiam prædestinationis quæ est immutabilis, vt dictum est. Et quanuis dicatur: Si custodierint filij tui testamẽtum meum, &c. Tamen concluditur, Misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Ponũtur autem plures sensus huius authoritatis, sed hic magis quadrat proposito Apostoli, qui ex hoc sic arguere videtur: Si peccatum Dauid non euacuauit fidem siue promisionem Dei, sic nec in credulitas aliquorum euacuauit fidem siue promisionem Dei factam credentibus.

(Margin: 2.Reg.7.b; Prouer.8.a; Infra 12.d; Psal.131.; 2.Reg.7.b; D; E)

Text. *Si autem iniquitas nostra iustitiam Dei commendat, quid dicemus? Nunquid iniquus est Deus qui infert iram? secundum hominem dico, Absit: alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum?*

Hic excludit falsum intellectum prædictæ authoritatis inductæ, vt iustificeris, &c. Quia posset aliquis intelligere prædicta verba, quæ coniunguntur cum illis, Tibi soli peccaui. Accipiendo aduerbium, *vt*, causaliter. & sic sequeretur quod peccatum hominis directè ordinaretur ad comendendam iustitiam Dei. q.d. Dauid tibi soli peccaui. vt, id est, ob eam causam, vt tu iustificeris, &c. Ideo Apost. hoc ostendit esse falsum. Ad cuius euidentiam notandum est quod Apostolus duas comparationes prius fecerat. Vnam quidem veritatis diuinæ ad humanum iudicium, cùm dixerat: Est autem Deus verax, omnis homo mendax. Aliam iustitiæ Dei ad peccatum humanum, secundum verba quibus dicit, Tibi soli peccaui, vt iustificeris in sermonibus tuis. Et quantum ad secundam comparationem dicit: Si hæc verba essent intelligenda causaliter, vt iniquitas nostra, directè ordinarentur ad comendandam iustitiam Dei, *Quid dicemus*, id est, quomodo poterimus sustinere inconuenientia quæ sequuntur: Non enim peccatum est necessarium ad comendandam iustitiam Dei. Vnde non concupiscit multitudinem infidelium filiorum & inutilium. Exprimit autem inconueniens quod sequitur, dicens: *Nunquid iniquus est Deus qui infert iram?* id est, vindictam & pœnam pro peccato, quasi dicat, hoc videtur sequi, Si dicamus quod iniquitas nostra comẽdat, id est, directè ordinatur ad comendandam iustitiam Dei. Quia si peccatum ad hoc directè & per se ordinetur, non est dignum pœna, sed præmio. Et sic Deus puniẽs hominem pro peccato, esset iniquus, id est, iniustus: contra illud: Deus autem fidelis absque vlla iniquitate. Excludit consequenter hoc inconueniens, dicens: *Absit*, scilicet quod dicamus Deum iniquum, dum infert pœnam pro peccato. Deinde impietatem seu absurditatem verbi correctione mitigat, subiungens: *secundum hominem dico*. ac si dixisset, sic de Deo more humano absque reuerentia loqui fas non est. Vel potest exponi, id est secundum hominum illorũ argutiam loquor, qui sic irreuerenter Deum nominant: non enim ex meo sensu, sed ex hominis errantis iudicio protuli: deinde per aliud inconueniens improbat dictum illud, dicens: *Alioquin*, scilicet si Deus est iniquus siue iniustus, *Quomodo iudicabit hunc mundum?* id est, quomodo conuenit ei quod sit vniuersalis & supremus iudex totius mundi? Oportet enim, quod est primum & supremum in quolibet genere, esse infallibile, sicut primum mouens immobile. Simile argumentum ponit Iob, dicens: Verè Deus non condemnat frustrà, nec omnipotens subuertit iudicium. Quem constituit alium super terram? &c. quasi dicat, Si Deus non iustè iudicaret, oporteret dicere alium esse iudicem mundi.

(Margin: Eccle.15.d; F; Deut.32.a; Iob 34.b)

Text. *Si enim veritas Dei in meo mendatio abundauit, in gloriam ipsius: Quid adhuc & ego tanquam peccator iudicor? & non sicut blasphemamur, & sicut quidam aiunt nos dicere, faciamus mala, vt veniant bona, quorum damnatio iusta est.*

Hic Apostolus excludit falsum intellectũ primæ comparationis adductæ, scilicet veritatis Dei ad iudicium humanum deducendo ad aliud inconueniens, dicens: *Si enim, &c.* quasi dicat, Si propter meum mendacium veritas Dei manifestatur & relucet, siue abundauit in gloriam ipsius: ita quod mendatium directè pertineat & ordinetur ad augmentum gloriæ Dei: contra illud, Nun-

(Margin: Iob 13.b)

A quid Deus indiget vestro mendatio? Sequuntur duo inconuenientia. Vnum quod homo non deberet reputari, peccator propter mendatium, ex quo in gloriam Dei cedit & ordinatur, & hoc est quod dicit: *Quid adhuc, &c* id est, cur etiam nūc ego ab hominibus peccator iudicor propter mendacium, quod dicunt me dixisse, licet non dixerim: sed arbitrātur me dixisse, eo quod dixi, lex subintrauit vt abundaret delictum. Et vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia. Aliud incōueniens est quod habebat verbum falsum, quod ei & aliis Apost. superabundantiæ gratiam prædicantibus à pseudoapostolis blasphemādo imponebatur, scilicet eos dicere, faciamus mala peccando, & mendacium dicendo, vt veniant bona, vt veritas & iustitia Dei comendetur. Vnde alibi dicit: Blasphemamur & obsecramus, & sicut quidam aiunt nos dicere verba nostra deprauando: de quibus diuus Petrus: Indocti & instabiles deprauant, &c. Hoc autem excludit, dicens: Quorum damnatio iusta est, scilicet eorum qui faciunt mala, vt veniant bona, & eorum qui blasphemando aiunt nos id dicere. Sicut enim non est verum ex falsis syllogisandum: ita nec perueniendum est ad bonum finem per media mala. Vnde Hiere. ex persona impiorum: Bene est omnibus qui præuaricantur & iniquè agunt. Iustè enim damnantur peruersores sacræ scripturæ: iuxta illud, Si quis apposuerit ad hoc, apponet Deus plagas scriptas in libro isto, &c. An autem minora mala consulenda sint, vt euitentur maiora, dictum est supra 1. cap. super verbo, non solùm qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus.

Infra 5.d *1.Cor.4.c* *2.Pet.vl.d* *Hier.12.a* *Apoc.vl.d*

SECVNDA PARS TERTII CAPITIS.

Quid ergo? præcellimus eos? Nequaquam. *Tex.*

IN hac secūda huius tertij capitis parte, Apostolus excludit inanem Iudæorum gloriam, qui propter prædictas prærogatiuas se Gentilibus præferebant. Potuissent enim Iudæi audita prærogatiua eorum, quia erant eis credita eloquia Dei, inaniter gloriari & concludere ex dictis Apostoli: ergo præcellimus eos & præstantiores sumus illis? Sed respondet negatiuè, dicens: Nequaquam. Si obiiciatur quod Apost. hic videtur aduersari ei quod supra dixerat: Multum per omnem modum.
B aliqui dicunt quod id quod prædixerat, intelligebat secundum statum quem habebant Iudæi tempore legis, nunc autem loquitur secundum statum gratiæ: secundum quem Collosensibus scribēs, dicit, In Christo Iesu non est Gentilis circuncisio & præputium. quia scilicet illa non faciunt differentiam secundum statum Christi: veruntamen hoc omnino non conuenit intentioni Apost. quia infra ostendit, quod etiam quando Iudæi sub lege erant, subiacebant peccatis, quemadmodum & Gentiles, imo amplius: iuxta illud, Ista est Hierusalem, in medio Gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contempsit iudicia mea vt esset magis impia quàm Gentes. Dicendum quod superius ostendit prærogatiuam diuinorum beneficiorum: nec tamen dixit quod Iudæus esset excellentior, sed quod eis est amplius donatum, siue quod amplius recepissent. Hic autem excludit excellētiam personarum, eo quod illi qui Dei beneficia receperunt non fuerunt bene vsi.

Collo.3.b *Exec.5.b*

Causati enim sumus Iudæos *&* Græcos, *omnes sub peccato esse.* *Tex.*

HIc affirmat suam negationem dicens se prius probasse Iudæos & Gentiles sub peccato fuisse. Ideo dicit *Causati*, id est, causas & rationes adduximus, quare Iudæi non præcellerent Græcos siue Gētiles, sed illos fuisse æqualiter obnoxios peccatis. Quo ad Gentiles in primo c. ibi (Qui cùm cognouissent Deum, &c.) Quo ad Iudæos verò in 2. c. cùm dixit: Qui alium doces, teipsum non doces, &c. Nec Gentiles sua philosophia, nec Iudæos legis cognitio in aliquo excusabat, sed potius reddebat abhominabiliores. Omnes enim sub peccato esse ostendit, adeo vt in ambobus verificaretur illud Esa. A planta pedis vsque ad verticem capitis non est in eo sanitas. *Esa.1.b*

Sicut scriptum est: quia non est iustus quisquam, non est intelligens, non est requirens Deum. *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum.* *Text.*

HIc probat dicta sua authoritate scripturæ ad elucidandam vtriusque legis consonantiam. Aliqui dicunt omnia contineri in Psal. 13. veruntamen Ppostolus hoc non dixit, sed simpliciter ait, Scriptum est tum in Psal. tum in Esa. tum alibi. Nam hoc quod dicit, Non est iustus quisquam. non est expressum in prædicto Psal. nisi eliciatur ex eo quod subditur, Non est qui faciat bonum: Cùm autem illud in propria forma citet, verisimilius est quod sit desumptum ex illo Eccle. Non est
C homo iustus in terra qui faciat bonum, & non peccet. Et primò ponit peccata omissionis, remouēdo principia bonorum operum, & deinde remouendo ipsa bona opera. Principia autem bonorum operum sunt tria, quorum vnum pertinet ad ipsam operis rectitudinē: & hoc est iustitia quam excludit, dicens: *Non est iustus quisquam.* Vnde Michæas, Periit sanctus de terra, & rectus in hominibus non est. Quod tripliciter potest intelligi. Vno modo vt intelligatur quod nullus sit iustus in se ex seipso, quia ex se quilibet est peccator, à solo autem Deo habet iustitiam: secundū illud, Dominator domine Deus misericors, qui aufers iniquitatem atque paccata, nullus apud te per se innocens est. Alio modo quod nullus quantum ad omnia est iustus: secundū illud, Quis potest dicere mundum est cor meum. Tertio potest intelligi vt referatur ad populum malorum, inter quos nullus est iustus: est enim phrasis scripturæ, vt quandoque loquatur de toto populo, ratione malorū, & quandoque ratione bonorū: vt perspici facilè potest in Hiere. Duo tamen primi sensus magis cōgruunt intentioni Apostoli, qui in secundo sensu non intendit comprehēdere D. Virginem, quæ ab omni peccato fuit præseruata. Vnde Salomon, Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te. Secūdum autem principium boni operis est discretio rationis: & hoc excludit subdeus, Non est intelligens. Vnde Psal. Nescierunt neque intellexerunt. & alibi, Noluit intelligere vt bene ageret. Tertium principiū est rectitudo intentionis, quam excludit, dicens: *Non est requirens* Deum. suam scilicet

Psal.13. *Eccle.7.c* *Mich.7.a* *Exod.34.a* *Prou.20.b* *Hier.16.c* *Psal.13.*

Osee 10.d intentionem ad ipsum dirigendo. vnde Oseas, Tempus inquirendi dominum, qui cùm venerit docebit vos iustitiam. Deinde excludit à Iudæis bona opera. Primò quantum ad omissionem diuinæ legis, cum dicit: *Omnes declinauerunt*, scilicet à regula diuinæ legis, omittendo. Secundò quantum ad omissionem finis, cum dicit: *Simul inutiles facti sunt*. Hoc enim inutile dicimus quod non consequitur finem suum: & ideo cum homines à Deo declinant, reddũtur inutiles. vnde Sap. Impiorũ multitudo non est vtilis. Tertiò quantum ad omissionem ipsorum. vnde dicit: *Non est qui faciat bonum*, scilicet sine peccato. Vnde D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est. Et Hiere. Sapientes sint, vt faciant mala: bona autem facere nescierunt. Subdit autem, *vsque ad vnum*, quod potest exponi exclusiuè, quasi dicat, præter vnum: qui, scilicet solus, fecit bonum, redimendo genus humanum. Vnde Sap. Virum de mille reperi vnum, mulierẽ non inueni. Vel potest intelligi inclusiuè: quasi dicat, nec etiam vnus purus homo: qui faciat bonũ, s. perfectũ: iuxta illud, Quærite in plateis eius, ad inueniatis virũ facientem iudiciũ & quærẽtẽ fidẽ.

Sap. 4.a; 1. Ioan. 1.d; Hiere. 4.f; Eccl. 7.d

Text. *Sepulchrum patens est guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum aspidum sub labiis eorum: quorum os maledictione & amaritudine plenum est.*

HIc incipit exprimere peccata commissionis, sed primo circa peccata oris ponit promptitudinem & turpitudinem, cum dicit: *Sepulchrum patens, &c.* Tale enim sepulchrum patens duo habet. Primò est paratum ad recipiendum mortuum, & secundum hoc guttur hominis dicitur sepulchrum patens, quando est paratum ad dicendum mortifera, per quem modum dicit Hiere. Pharetra eius quasi sepulchrum patens. Secundò sepulchrum patens exhalat factorem. vnde Christus dicit, hypocritas esse similes sepulchris dealbatis, quæ à foris apparent hominibus speciosa, intus verò sunt plena ossibus mortuorum & omnis spurcitia. Et secundum hoc guttur hominis dicitur sepulchrum patens, quando ex ore procedit turpiloquij fœtor. Deinde ponit fraudem, dicens: *Linguis suis dolose agebant*. aliud habendo in corde, aliud in ore: iuxta illud, Sagitta vulnerãs lingua eorũ, dolum locuta est. Tertiò ponit peccatum oris, cum dicit, Venenum aspidum sub labiis eorum. quia scilicet talia verba euomunt, quæ insanabiliter proximos occidunt, vel spiritualiter vel corporaliter: vnde dicitur, Fel draconum vinum eorum, & venenum insanabile. Quartò designat abundantiam omnium peccatorum, cum dicit: *Quorum os maledictione & amaritudine plenum est*: quia scilicet maledicunt aliis detrahendo: contra illud, Benedicite, & nolite maledicere. Et amaritudine in quantum non verentur in faciem proximi dicere conuitia verba, iniuriosa atque contumeliosa: quibus ad amaritudinem prouocatur: contra illud, Omnis amaritudo tollatur à vobis.

Hier. 5.d; Matt. 23.c; Hier. 9.c; Deut. 32.e; Infra 12.d; Ephe. 4.g

Tex. *Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem: contritio & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognouerunt: non est timor Dei ante oculos eorum.*

HIc exprimit peccata operis circa quæ tria tangit: Primò promptitudinem ad male agendũ, cum dicit, *Veloces*, id est prompti, *pedes eorum*, id est affectus ipsorum, *ad effundendum sanguinem*, id est, ad faciendum quæcunque grauia peccata, inter quæ grauius quod committitur in proximum, est homicidium: quod designat hic per sanguinis effusionem: de quo Salomon, Pedes eorũ in malum currunt & festinant, vt effundant sanguinem. Secundò tangit multitudinem nocumentorum, quæ aliis inferuntur, cum dicit, *In viis eorum*, id est, in operibus eorum est contritio, quia alios comprimunt & consternunt opprimendo eos: iuxta illud, Ad conterendum erit cor eius, & infœlicitas in quantum scilicet priuant homines bonis suis ad miseriam eos deducendo: secundum illud, Nudos dimittunt homines vestimenta tollentes. Possunt tamen intelligi duo hic posita ad designandum pœnam potius quàm culpam. vt sit sensus: In viis eorum est contritio & infœlicitas, id est, operationes eorum quæ per vias designantur, ducunt ad contritionem & infœlicitatem: ita quod contritio referatur ad oppressionem pœnæ, qua pro peccatis punientur: iuxta illud, Cõminuentur sicut conteritur lagena figuli. Infœlicitas autem referenda est ad pœnam damni, quia fœlicitate æterna priuabuntur: secundum illud, Infœlices autem sunt & inter mortuos spes eorum. Tertiò tangit obstinationem culpæ eorum ad malum, à qua quis dupliciter reuocatur. Primò per hoc quod vult cum hominibus pacem habere: sed contra hoc dicitur hic, Et viam pacis non cognouerunt: vnde Psal. Cum his qui oderunt pacem, &c. Secundò intuitu diuini timoris. Sed isti nec Deum timẽt, nec homines reuerentur: ideo non est timor Dei ante oculos eorum, id est, ante ipsorum cõsiderationem. Ideo Sapiens, Timor Domini expellit peccatum. Nam qui sine Timore est, non poterit iustificari. Potest autem hoc specialiter contra Iudæos Christo non credentes, quod non cognouerunt viam pacis, id est Christum: de quo dicitur, Ipse est pax nostra qui fecit vtraque vnum.

Prou. 1.b; Iob 24.b; Esa. 30.c; Sap. 13.; Psal. 119.; Luc. 18.a; Eccl. 1.c; Ephe. 2.d

Tex. *Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur.*

HIc excludit exceptionem quam potuissent Iudæi obiicere, Poterant enim peruertere sensum authoritatis inductæ, dicendo quod prædicta authoritas intelligebatur de Gentilibus, & non de Iudæis. Ideo hoc excludit, dicens: Scimus quoniam quæcũque lex loquitur, his qui in lege sunt, id est, his qui subiecti legi loquitur. Sed Gentiles non erant subiecti legi Moysi, sed solum Iudæi: iuxta illud, Legem mandauit Moyses in præceptis iustitiarum & hæreditatem domui Iacob: igitur non poterant huiusmodi exceptionem proponere. Verùm si obiiciatur authoritatem illam non esse ex lege Moysi, qui solum scripsit Pentateuchum. Dicendum quod nomen legis quandoque sumitur pro toto veteri testamento, & non pro quinque libris Moysi tantum: iuxta illud, Vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis. quod non est scriptum in Pentateucho, qui propriè dicitur lex, sed in veteri testamento, videlicet in Psal. 24. Et hoc modo accipitur hic lex. Quandoque autem totum vetus testamentum diuiditur in tria, scilicet in legem,

Eccl. 24.c; Ioan. 15 d; Psalm. 24.c

A psalmos,& prophetas: secundum illud, Necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, *Luc.24.g* & psalmis,& prophetis de me. Aliquando autem totum vetus testamentum diuiditur in duo, scilicet legem & prophetas: iuxta illud, In his duobus mandatis omnis lex pendet & prophetæ. Et se- *Matt.22.d* cundum hunc modum psalterium sub prophetis continetur. Si iterum obiiciatur quod in lege, hoc est veteri testamento, continentur multa pertinentia ad Gentes, prout patet in pluribus locis. Esa.& Hiere. vbi dicuntur multa contra Babilones & alias nationes: ergo non quæcunque lex loquitur his qui in lege sunt, loquitur. Dicendum quod quandocunque lex indeterminatè loquitur, ad eos pertinere dicitur, quibus lex datur. Quando verò lex vel scriptura de aliis loquitur speciali titulo, prout cum dicitur: Onus Babilonis & onus Tiri,&c. de illis intelligitur. Veruntamen ea quæ in veteri testamento contra alias gentes scribuntur, aliquo modo ad Iudæos pertinebant, in quantum eorum infortunia ad eorum consolationem vel terrorem prænuntiabantur, prout etiam prædicator ea debet dicere quæ pertinent ad eos, quibus prædicatio fit, qui sunt præsentes. & aliquando ea quæ pertinent ad absentes. Necnon punissiones factas exteris propter peccata eorum, vt ipsi caueant. *Vt omnes os obstruatur, & subditus fiat omnis mundus* Deo. Hic assignat intentionem prædictæ au- *Text.* thoritatis ad quid scilicet scripta,& ad quid adducta fuit. Quia scriptura propter duo tam Gentiles quàm Iudæos arguit de iniustitia. Primo quidem ad reprimendum eorum iactantiam, qui se iustos arbitrabantur, vt ille, de quo diuus Lucas, Qui arbitrabatur se iustum,& aspernabatur cæteros, *Luc.18.b* dicens: Non sum sicut cæteri hominum, ieiuno bis in sabbato,&c. Et quantum ad hoc quod dicit, *vt omne os obstruatur,* scilicet eorum qui sibi præsumptuosè iustitiam adscribunt. vnde Psal. Obstru- *Psalm.62.* ctum est os loquentium iniqua. Et Anna mater Samuelis, Nolite multiplicare loqui sublimia glo- *1.Reg.2.a* riantes. Secundo vt suam culpam recognoscentes, se Deo subiiciant. Ideo dicit: Et subditus fiat omnis mundus Deo, id est, non solum Gentiles, sed etiam Iudæi. Vnde Psalm. Nónne Deo subiecta *Psal.61.* erit anima mea? *Quoniam ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo.* Hic assignat rationem *Tex.* prædictæ authoritatis; quasi dicat, ideo non est iustus quisquam,&c. Quoniam omnis caro, id est,
B omnis homo non iustificabitur coram illo, id est, secundum eius iudicium ex operibus legis. Quia si ex lege esset iustitia (vt Apostolus ait) Christus gratis mortuus fuisset. Et alibi, Non ex operibus *Galat.2.d* iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Notandum tamen *ad.Tit.3.b* quod duplex est opus legis, quoddam est proprium opus legis Mosaicæ, prout obseruatio cæremonialium præceptorum. Quoddam verò est opus legis præceptorum moralium, quæ pertinent ad legem naturæ: Dictum Apostol. non solum intelligitur de operibus præceptorum cæremonialium, quæ erant legis Mosaicæ peculiater, sed etiam de operibus legis naturæ quæ continebantur in lege Moysi,& dicuntur moralia. Quia, vt infra dicetur, Si ex operibus, iam non est gratia. alio- *Infra 11.e* quin gratia non est gratia. Et nota quod Apostolus hîc loquitur de prima iustificatione, non de secunda, siue de augmento gratiæ: quia talis fit per opera legis. vnde supra 2. capite dicit factores legis iustificabuntur. vbi hanc materiam diffusè tractauimus. Si dicatur quod operibus legis naturæ promissa est vita æterna: iuxta illud, Si vis ad vitam ingredi, serua mandata,&c. Dicendum quod verum est supposita gratia: quia si illa mandata seruentur secundum substantiam operis tantum, quod fieri potest, non iustificant apud Deum: sed duntaxat quantum ad homines, vt dicit infra 4. cap. *Per legem enim cognitio peccati.* Hic probat quod opera legis non iustificant. Quia lex data fuit vt *Tex.* homo cognoscat quid agere aut quid vitare debeat, cum sit regula directiua actuum humanorum: iuxta illud, Mandatum lucerna est,& lex lux,& via vitæ. Sed ex hoc quod homo cognoscit pecca- *Prouer.6.c* tum, quod vitare debet tanquam prohibitum, non tamen sequitur quod statim vitet illud, quod tamen pertinet ad rationem iustitiæ Dei, sine qua concupiscentia subuertit iudicium rationis in particulari agibili,& ideo lex non sufficit ad iustificandũ, sed necessarium est aliud remedium per quod concupiscentia reprimatur, quod lex nec opera præstare possunt, sed solum gratia quam Apostolus vocat iustitiam Dei.

TERTIA PARS III. CAPITIS.

Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata à lege & prophetis. *Tex.*

C IN hac tertia huius capitis parte, Apostolus ostendit Iudæos & Gentiles æquales fuisse, quantum ad statum gratiæ subsequentis, declarando primo quemadmodum se habeat vera iustitia ad legem, duabus comparationibus. Prior est quia iustitia Dei non est ex lege causata: vnde dicit, *Nunc autem sine lege,* id est, absque vi & ope legis, siue lege nullo modo cooperante, iustitia Dei manifestata est,& non est de nouo facta, sed est de nouo manifestata: erat enim iustitia Dei in patribus & in aliquibus Gentilibus, vt in Iob. sed erat tanquam occulta, tum quo ad rem creditã, scilicet Christum, tum quo ad promulgationem. Ideo in his verbis explicatiuè exprimit quod prædixerat, scilicet quod per opera legis non poterat iustificari omnis caro coram Deo, sed solum gratia quæ iustitia Dei dicitur, nũc tempore gratiæ manifestata per doctrinam Christi & eius miracula, ac etiam per facti euidentiam. Quoniam euidens est multos esse diuinitus iustificatos,& hoc sine lege scilicet causante iustitiam: iuxta Esa. vaticinium, Prope est salus mea, vt veniat: & iustitia mea, vt reuele- *Esa.56.a* tur absque opere legis: vnde Apostolus, Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini, à gratia *Gal.5.a* excidistis. Et ne quis credat hanc iustitiam esse legi contrariam, alteram ponit comparationem iustitiæ ad legem, cum dicit, *testificata à lege & prophetis.* Lex quidem testificata est Christi iustitiam prænunciando & præfigurando. vnde Christus dicebat, Si crederetis Moysi, crederetis forsitam & *Ioan. 5 g* mihi. Ille enim scripsit de me,& etiam per effectum. Quia cum ipse Moyses iustificare non posset, testimonium perhibebat aliunde quærendam esse iustitiam. Prophetæ autem testificati sunt eam

Act.10 g prænuntiando: iuxta illud, Huic omnes prophetæ testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius. D

Text. *Iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum.*

HIc assignat causam iustitiæ Dei quæ est fides Iesu Christi, id est, quā ipse Christus tradidit: iuxta
Hebr.12.a illud, Aspicientes in authorem fidei. vel etiam quę de ipso habetur. Dixerat Apostol. Ex fide in fidem, sed non explicauerat materiam fidei, neque modum quo iustitia Dei nobis iungeretur. Nūc vtrumque explicat dicendo, *Iustitia autem Dei per fidem.* Ecce modus. Cum dicit *Iesu Christi*, ecce ma-
Infra 10.c teria: vnde infra: Quod si confitearis in ore tuo dominum Iesum, & in corde tuo credideris quod Deus illum suscitauit à mortuis, saluus eris. Dicitur autem iustitia Dei esse per fidem Iesu Christi, non quod fides sit causa effectiua aut meritoria iustitiæ Dei, quasi per fidem mereamur primam gratiam siue primam iustificationem, quemadmodum Pelagiani dixerunt. Sed quia in ipsa iustificatione, qua actu effectiuè iustificamur à Deo, primus motus mentis in Deum, est motus fidei, qui licet sit simul tempore cum motu pœnitentiæ, spei, & charitatis: tamen ordine naturæ præcedit. vnde & ipsa fides dicitur primus effectus iustitiæ siue gratiæ Dei, eo quod fides dirigat spem chari-
Ephe.2 b tatem, & omnes alias virtutes quæ fluunt ab ipsa gratia. Et in his qui semel habuerunt gratiam, &
Gal.5.b lapsi sunt in peccatis præter infidelitatem, fides informis (quæ donum Dei est) est particaliter causa
Ephe.3.d dispositiua & prima, licet non sit effectiua. Fides autem, quæ est primus effectus iustitiæ, non est informis, quia habet secum charitatem operantem. Hæc etiam est fides, de qua etiam dicitur quod
1.Ioan.4.c per eam in nobis habitat Christus, qui non habitat absque charitate, secundum illud: Deus charitas est, & qui manet in charitate, manet in eo. Hæc est etiam de qua dicitur fide purificans corda hominum, quę purificatio non fit absque charitate, secundum illud: Vniuersa delicta operit charitas. &
Prou.10.b illud, Charitas operit multitudinē peccatorū. Et ne quis diceret per hanc fidē solos Iudæos iustifi- E
1.Pet.4.c cari, ostendit cōmunitatem huius iustitiæ, cum subdit: *In omnes*, scilicet iustitia hæc est in corde, non
Hebr.9.d in carnalibus obseruantiis: de quibus dicitur quod carnales obseruantiæ erant ad iustificationem carnis vsque ad tempus correctionis impositæ. *Et super omnes*, quia videlicet facultatem humanam excludit: nemo enim ex operibus humanis hanc primā promereri potest. Addit autem, *qui credūt in eum*, id est non solum qui credunt ei, id est qui assentiunt firmiter reuelatis à Deo, sed qui credunt in eum, id est qui toto voluntatis affectu tendunt in eum & adhærent ei, quod fit per charitatem.

Tex. *Non enim est distinctio: Omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei.*

HIc manifestat & probat quod dixerat, quantum ad communitatem gratiæ & æqualitatem Iudæorum & Gentiliū. Dixerat enim quod iustitia Dei est in omnes, &c. Quia quo ad hoc non
Col 3 b est distinctio inter Iudæum & Gentilem. vnde alibi dicit: In Christo Iesu nō est Gentilis & Iudęus, scilicet distinctionem aliquam habens, quasi Iudæus non egeat iustificari à Deo, sicut Gentilis. Om-
Esa.53.c nes enim peccauerunt, vt supra ostensum est. Et Esa. dicit, Omnes nos quasi oues errauimus. & per hoc omnes egent gloria Dei, id est iustificatione siue remissione peccatorum, quę cedit in gloriam Dei. Nec homo debet sibi hanc gloriam ascribere, secundum illud: Non nobis domine non nobis,
Psal.113. sed nomini tuo da gloriam. & illud, Date gloriam Deo. Si igitur eo quod omnes peccauerunt, & ex se iustificari non possunt, restat vt per aliam causam iustificentur.

Tex. *Iustificati gratis per gratiam ipsius, per redemptionem quæ est in Christo Iesu, quem proposuit Deus propitiatorem, per fidem in sanguine ipsius.*

HIc declarat causam iustitiæ esse Dei gratuitam voluntatem, & non opera legis præcedētia. vnde Esa. Gratis venundati estis, & sine argento redimemini. Et hoc per gratiam ipsius, scilicet
Esa.52.b Dei: iuxta illud, Gratia Dei sum id quod sum. Ostendit deinde quæ sit causa meritoria iustificationis, scilicet redemptio & satisfactio Christi. Qui enim facit peccatū, seruus est peccati. ex qua quidem seruitute redimitur, si pro peccato satisfaciat: quemadmodum si quis per culpam commissam F obnoxius fuit regi ad soluendum pecuniam, ille eum redimere diceretur à noxa, qui pro eo solueret pecuniam. Hæc autem noxa pertinebat ad totum genus humanum, quod per primi parētis peccatum infectum fuerat, pro quo nullus alius satisfacere poterat, nisi solus Christus, qui à peccato immunis erat, & infinitæ virtutis ac satisfactionis, propter vnionem, capax. ideo subdit, *quæ est in Christo Iesu*, id est, factam per Christum Iesum, cuius meritum manet in eo. q.d. in nullo alio poterat
1.Pet.1.d nobis esse redemptio: iuxta illud, Scientes quod non corruptibilibus auro & argento redempti estis de vana vestra conuersatione paternæ traditionis, sed præcioso sanguine, scilicet Christi, quasi agni immaculati & incontaminati. Ostendit insuper vnde ista redemptio habuit efficaciam, cum dicit: *quem proposuit Deus propitiatorem*, id est placatorem & satisfactorem. Ex hoc enim Christi satisfactio efficaciam ad redimendum & iustificandum habuit, & Deus per eam placatus est: quia ad
Eph.1.e hoc eum ordinauerat secundum propositum voluntatis suæ: secundum illud, Qui operatur omnia secundum consilium voluntatis suæ. Vel proposuit, id est pro omnibus posuit. Quia humanum genus quod non habebat, vnde satisfacere posset, ideo Deus dedit illi redemptorem qui satisfacere
Psal.110. posset: vnde Psal. Redemptionem misit dominus populo suo. Et sic dum satisfaciēdo redemit nos à noxa peccati, Deum peccatis nostris propitium fecit. & ideo nominat eum propitiatorem: & D.
1.Ioan. 2.a Ioannes propiciationem. In cuius figura mandatum fuit, vt fieret propiciatorium (id est Christus)
Exod. 25.b quod ponebatur super arcam, id est Ecclesiam. Ostendit postmodum per quid effectus redemptionis ad nos peruenit, cum dicit: *per fidem in sanguine ipsius* pro nobis effuso. vt enim pro nobis satisfaceret, congruebat vt pœnam mortis pro nobis subiret, quam homo per peccatum incurrerat: iuxta
Gene.2.b illud, Quacūque die comederis, morte morieris. Vnde D. Petrus: Christus semel pro peccatis no-
1.Pet.3.c stris

A stris mortuus est. Hæc autem mors Christi applicatur nobis per fidem, qua credimus eum per suam mortem mũdum redemisse. vnde Apostolus. In fide viuo filij Dei, qui me dilexit, &c. Nam & apud homines satisfactio vnius alteri nõ prodesset, nisi is cui facienda est, ratam haberet. Et sic patet quomodo sit iustitia Dei per fidem Iesu Christi, & quo modo iustificatio est formaliter per gratiam, à qua procedit fides, per quam nobis meritum passionis & sanguinis Christi applicatur.

Ad ostensionem iustitiæ suæ, propter remißionem præcedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem iustitiæ eius in hoc tempore: vt sit ipse iustus, & iustificans eum qui est ex fide Iesu Christi. Tex.

HIc declarat manifestationẽ iustitiæ Dei quantum ad modum, & quantum ad tempus. Dixerat enim iustitia Dei in eo, scilicet, euangelio reuelatur. cui cõsonant quę in hoc capite scribit. Nũc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, quasi dicat. Quia redemptio facta est per Christum Iesum, &c. siue per eum factum est vt iustificaremur per redemptionem Christi, ad hoc quod Deus iustitiam suam ostenderet, & hoc propter remissionem pręcedentium delictorum. In hoc enim quod Deus remittit pręcedentia delicta, quę lex remittere non poterat, nec homines ab eis propria virtute purgari, ostẽditur quod necessaria erat hominibus iustitia Dei, qua iustificarentur ab ipso: quod solum fieri poterat per sanguinem Christi, cuius virtus (quæ non solum erat circa peccata præsentia, sed etiã præterita & futura) operatur per fidem, quam habuerunt illi qui præcesserũt Christi passionem, prout & nos habemus. Iuxta illud: habentes eundem spiritum fidei, credimus. Et sic declarauit modum quo iustificamur: quia scilicet per fidem applicatur meritum sanguinis, id est passionis Christi, quæ est causa meritoria nostrę iustificationis. Potest etiam exponi, vt dicatur propter remissionem delictorum, quæ fuerunt hominum præcedentium Christi passionem: secundum illud, Deponet omnes iniquitates nostras, proiiciet omnia peccata nostra, &c. Ostendit insuper Apostolus tempus manifestationis, cum subdit: *In sustentatione Dei, &c.* quasi dicat præcedentia delicta erãt ante Christi passionem in sustentatione, id est tollerantia Dei, quasi in quadam diuina sustinentia, quia credentes in eum non condemnabat pro ipsis, nec ab eis etiam totaliter liberabat. Cum adhuc teneret eos in limbo inclusos: in quo licet non paterentur sensibilem pœnam, erant tamen spe dilationis & expectationis afflicti: Iuxta illud, Spes quæ differtur, affligit animã. Ante enim Christi passionem in gloriã Dei introire non poterant. vnde de quolibet illorum verificabatur illud: Sustine sustentationes Dei. Adhoc enim præcedentia delicta, vel præcedentes patres erant in sustentatione Dei, ad ostensionem, scilicet iustitiæ eius. In hoc tempore, id est vt in hoc tempore gratiæ iustitiam suam perfectè ostenderet, plenam peccatorum remissionem tribuendo. Per hoc enim declarauit se iustum, quod peccatum Adæ totam naturam humanam inficiens, non reliquit impunitum. Vnde Apostol. Ecce nunc tempus acceptabile, &c. & hoc est quod supra dixit: Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est. Oportuit autem præcedentia delicta vsque ad hoc tempus fuisse in sustentatione Dei. Primò, vt conuinceretur homo de defectu scientiæ; quia tempore legis naturæ in errores & turpia peccata incidit. Secundò, ex defectu potentiæ: quia post legem scriptã, quæ fecit cognitionem peccati, adhuc homo per infirmitatem peccauit. Deinde declarat quod iustitia Dei per remissionem peccatorũ manifestatur, siue accipiatur iustitia, qua ipse Deus iustus est, siue qua alios iustificat: Cum dicit, *vt sit ipse iustus, &c.* id est, vt per remissionem peccatorũ Deus appareat iustus in seipso promissionem implendo: quia peccata sicut promiserat, remittit. Et cum ad iustitiam Dei pertineat, vt peccata destruat homines ad iustitiam reducendo. Iuxta illud: Iustus dominus, & iustitias dilexit. Ideo apparuit iustificans eum qui ex fide est Iesu Christi, id est qui per fidem Iesu Christi accedit ad eum: Iuxta illud, Accedentem ad Deum oportet credere.

Supra 1.c — 2. Cor. 4.c — Mich. vlt. d — B — Prouer. 13.b — Eccle. 2.a — 2. Cor. 6.a — Psalm. 1[illegible] — Heb. 11.b

C

QVARTA PARS III. CAPITIS.

Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. per quam legem: Factorum? Non: sed per legem fidei. Text.

IN hac quarta huius 3. cap. parte, Apost. ex præmisis infert vnum corolarium. Et cõcludit id quod ab initio Epistolæ proposuerat, deprimere scilicet Iudæorum & Gentilium superbiã, & obfirmare eorum ora. Quia ex quo tu Iudæus es, in peccato sicut Gentilis. Et ex quo Gentilis iustificatur per fidem, & ex Dei mera gratia, sicut & Iudæus, non remanet in aliquo vestrũ quidpiam, vnde posit se super alium extollere & gloriari. Et quamuis hoc corolarium per modum quæstionis aduersus vtrosque illatũ, posit intelligi, dirigitur tamen specialius ad Iudæum, de quo in principio huius capitis mouerat quæstionem, an præcelleret vel amplius haberet. vnde dicit *Vbi, &c.* ô Iudæe qui, scilicet vt dictum est in lege gloriaris, & per hoc Gentili te vis præferre. Cõtra illud. Non est bona gloriatio vestra. & illud: Non efficiamini inanis gloriæ cupidi. *vbi est gloriatio tua,* id est quid est in te de quo posis gloriari, & te extollere super Gentiles? Nihil profecto inuenies. *& exclusa est* & procul abiecta gloriatio tua, id est occasio gloriandi. iuxta illud: Ablata est gloria de Israel. & illud: Gloriam eorum in ignominiam commutabo. Et quia Iudæorum gloria erat in lege (vt dictum est) videbatur quod per aliquid eiusdem generis eorum gloriatio excluderetur. Ideo asignans causam, quærit: *Per quam legem.* Et quia posset aliquis credere, quod Apost. diceret gloriationem illam exclusam per aliqua præcepta legalia, quibus quædam maiora opera mandarentur, & ideo interrogando subdit: *Factorum?* quasi dicat, nunquid per aliquam legem scriptã, quæ facta præcipiat, dico eorum gloriam exclusam? Respondet quod non, sed per legem fidei, quæ iustificat & facultatem operandi & implendi legẽ præbet. Et sic apparet Apost, duplicem induxisse legem, scilicet factorũ, per quam videtur intelligere legem veterem Moysi: & legem fidei, per quam videtur intelligere legem nouam & euangelicam Christi, per quam Gentiles æquiparãtur Iudæo. Si obiiciatur quod in lege

1. Cor. 5.b — Galat. 6.a — 1. Reg. 4.d — Osee 4.b

F

Eccle. 2.d veteri exigebatur & necessaria erat fides, prout in noua: iuxta illud, Qui timetis dominum, credite D
Psal. 115. illi. & illud: Credidi propter quod locutus sum. Imò etiam in lege noua facta quorūdam sacramen-
Luc. 22.b torum requiruntur, secundum illud: Hoc facite in meam commemorationē. & etiam facta moraliū
1. Cor. 11.f obseruationum, secundū illud: si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Et illud: Estote factores verbi
Matt. 19. c
Iaco. 1.d & non auditores tantum. Dicendum quod per legem factorum intelligit legem exterius propositā & descriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur, dum præcipitur quid fieri debeat, & prohibetur quod fieri non debet, & à quibus abstinendum est. Legem autem fidei vocat legem interius descriptam, per quam nō solum exteriora facta, verum etiam ipsi motus cordium disponuntur, inter quos motus fidei est primus: secundum illud, corde creditur ad iustitiam. Et de hac lege lo-
Infra 10.c quitur cum dicit: lex spiritus vitæ, &c. Hanc legem quantum ad principale, D. Tho. dicit esse gra-
Infra 8.a
1.2. quæst. tiam spiritus sancti, quæ reconciliat & amicitiam cum Deo componit, reprimit concupiscentiam,
106. ar. & dat facultatem operandi atque implendi legem, & opera legis, coram oculis Dei grata & accepta facit, quod lex antiqua non poterat, nec etiam naturalis, quæ etiam aliquo modo potest dici factorum: eo quod eis neque operibus data erat virtus remittendi peccata. Ex discrimine duplicis legis, scilicet factorum & fidei, nascitur discrimen inter iustitiam operum, & iustitiam fidei. Iustitia operum, est rectitudo operum per naturalem facultatem rationis in moribus secundum legis normam. Iustitia verò fidei, est peccatorum remissio, sanctitatis acquisitio, ac operum gratificatio & acceptatio. Vnde & antiqui patres qui habuerunt gratiam spiritus sancti, & quorum opera placuerunt & fuerunt grata & accepta Deo, & per consequens habuerunt legem fidei, pertinebant ad nouum testamentum, siue ad nouam legem. Iuxta illud: Habentes eundem spiritum fidei. Sic nunc Christiani, qui solo timore pœnæ seruant mandata, pertinere dicuntur ad vetus testamētum siue legem veterem, quæ idcirco factorum dicitur, quia facta præcipiebat, & vim faciendi non præbebat, E
prout lex noua, quæ etiā facta & opera præcipit, & virtutem operandi tribuit, ideo dicitur factorū.

Tex. *Arbitramur enim hominem iustificari per fidem sine operibus legis.*

HIc ostendit modum quo per legem fidei Iudæorum gloriatio excluditur, dicens: *Arbitramur,* nos scilicet, Apostoli veritatem à Christo edocti, *hominem* quemcunque, scilicet Iudæum, siue
Act. 15.b Gentilem, iustificari per fidem. Iuxta illud: Fide purificans corda eorum. & hoc *sine operibus legis* cæremonialibus, quæ gratiam non conferebant, sed solum significabant, ac etiam sine operibus mo-
ad Tit. 3.b ralium præceptorum. Iuxta illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, &c. Et est intelligendum de operibus præcedentibus iustitiam siue gratiam, & non concomitantibus: quia in ipsa iustificatione est opus fidei, spei, charitatis, ac pœnitentiæ. Requiruntur etiam opera consequentia, quia vt D. Iacobus ait, fides sine operibus mortua est. & ideo iustificari non potest.

Text. *An Iudæorum Deus tantum? Nonne & gentium? imò & gentium: Quoniam quidem vnus est Deus qui iustificat circuncisionem ex fide, & præputium per fidem.*

HIc probat quod iustitia fidei communiter se habet ad omnes: hoc prius manifestauerat ratione sumpta ex parte causæ materialis, cum dixit: Omnes peccauerunt, & egent gloria Dei. hic pro-
Infra 8.f bat ratione accepta ex parte causæ agentis & iustificātis, quæ est Deus. vnde infra 8. Deus est qui iu-
Psal. 67.
Hiere. 10.b stificat. Manifestū est enim quod Deus iustificando saluat illos, quorum est Deus: secundum illud,
Exod. 5.a Deus noster Deus saluos faciendi. Non est autem Deus creator & prouisor Iudæorum tantū sed e-
Psal. 75. tiam Gentiū, quas, scilicet gubernat & regit secundū illud: Quis nō timebit te ô rex Gentiū, quáuis quandoq; specialiter dicatur Deus Hebræorum. vnde scribitur in Exod. Deus Hebræorū. Sed hoc est vel propter specialem cultum ab eis Deo exhibitū, vel per eius cognitionem, iuxta illud: Notus in Iudæa Deus. Est tamen Deus per creationem, directionē, prouisionem & gubernationē omniū, siue Iudæorum, siue Gentilium. Ergo vtrosque iustificare potest & iustificat, cum (vt dictum est) apud Deum non sit illorum distinctio. Quod manifestat per signum dicens: *Quoniam quidem vnus est* F
Deus qui iustificat circuncisionem, id est Iudæos circuncisos ex fide, & præputium per fidem, quod videtur esse idem, licet possit dari aliqua differentia. Nam hæc præpositio *ex* designat aliquando causam remotam. Hæc autem præpositio *per* designat causam propinquam. Iudæi ergo dicuntur iustificari ex fide, quia fides fuit prima causa, ex qua processit circuncisio & cætera sacramenta legalia. Et ita Iudæos iustificat fides, sicut quædam causa primaria per quasdam causas medias. Gentiles autem per ipsam fidem immediatè iustificantur.

Tex. *Legem ergo destruimus per fidem? Absit. Sed legem statuimus.*

HIc conferendo fidem cum lege excludit quandam obiectionem, & lenit animos Iudæorum, qui poterant esse conturbati: eo quod in præmissis visus est à Deo fidem, in sublime attollere, legémque deprimere, ac si fides aduersa esset legi, eámque vti prauam & exitiosam cum idololatria
Matth. 5.c Gentium reprobare, & sic poterant suspicari quod legem destruere vellet. Ideo quærendo dicit: *Legem ergo, &c.* An ex hoc quod dicimus hominem iustificari sine operibus legis, derogemus legi, & destruamus eam? Respondit dicens. *Absit.* Nam, vt dicit Christus, Non præteribit iota vnum, aut vnus apex à lege, &c. Subdit autem: *sed legem statuimus,* id est per fidem legem implemus & perfici-
Matt. 5.c mus: secundum illud, Non veni soluere legem aut prophetas, &c. Si obiiciatur Apostolum dixis-
2. Cor. 3.c se oppositum, cum dixit: Gloriam vultus Moysi promulgantis legem, eiusque subministratio-
Hebr. 8.d nem euacuari per lumen & gloriam Christi. Et alibi confirmat dicens legem esse antiquatam, imò
& 9.g.
ad Gal. 5.a translatam. Et alibi, Si circuncidimini, Christus nihil vobis proderit. Dicendum quod in lege antiqua erant tria, scilicet cæremonialia, iudicialia, & moralia. Duo prima erant figuralia siue figuratiua, & vmbræ futurorum. Et illa per Christum fuerunt impleta & approbata opere, & doctrina.

Voluit

A Voluit enim circuncidi,in templo præſentari. Vnde dicit Apoſtolus quod fuit factus ſub lege. Fuerūt etiam illa per fidem & legem nouam impleta,firmata,illuſtrata. Quia per fidē & legem nouam oſtenſum fuit quod lex antiqua in ſuis figuris & vaticiniis atq; oraculis veritatem continebat: quia eorū impletio apparet in Euangelio:& ideo fides ſeu noua lex non abrogat neque deſtruit antiquā, ſed potius confirmat. Quia quando aliquid eſt via ſiue diſpoſitio ad aliud ad quod ordinatur, ſicut ad finem,ſi ceſſet,habito fine,nō propter hoc cenſetur deſtrui,ſed magis confirmari: Quia virtualiter manet in alio meliori. quemadmodū dicimus de motu ad formā, quia ceſſat forma introducta, & virtualiter manet in ipſa. Lex autem vetus fuit quædā diſpoſitio ad nouam, & ordinata ad ipſam ſicut ad perfectiorem. Et ideo non cenſetur deſtrui,cum maneat virtualiter in ea. Exemplum communiter datur de campana, Cuius formulare, ipſa perfecta, deſtruitur. & de imagine imperfecta. Cuius imperfectio pingendo & colores ſuperaddendo, tollitur ſiue corrumpitur. Sic lex antiqua, quæ ordinabatur ad nouam tanquàm perfectiorem, virtualiter in ea manet, quantum ad rem ſignificatam per eam,ſignificabat enim iuſtificationem & remiſſionem peccatorum, quæ fit in lege noua per fidem & ſacramenta. Et ideo figuralia quantum ad rem figuratam manent: Sed non quātum ad vim obligandi vel obſeruandi: quia quantum ad hoc erant vmbræ,quæ adueniente lumine euacuantur: ſic figura adueniente veritate. alioquin ſignificaret falſum, ſcilicet futurum, quod eſt præſens vel præteritum. Si dicatur quod adhuc multæ cerimoniæ antiquæ legis ſeruantur in Eccleſia, puta mulierum purificatio,& thurificatio. Dicendū quod non neceſſariò,nec eodem modo, ſed ſolum inquantum participant de moralibus: in caſibus præpoſitis ad gratiarū actiones,quę pertinent ad moralia. Et ideo quantū ad hoc Apoſt. in preallegatis locis, dicit eam antiquatam,tranſlatam & euacuatam. Eo modo loquendi quo Corinthiis dicebat: Cum venerit quod perfectū eſt, euacuabitur quod ex parte eſt. Et quemadmodū quando puer fit vir, euacuat, id eſt dimittit ea quæ ſunt paruuli,ſcilicet imperfectiones. Lex autem antiqua erat paruulorum, id eſt imperfecta. Quia vt dicit Apoſtolus. Nihil ad perfectum adducit lex. Ideo quantum ad hoc fuit euacuata. Quantum ad moralia verò, fuit à Chriſto in noua lege tripliciter impleta. Primò, quia verum intellectū legis expreſſit, prout patet de adulterio & homicidio, ac aliis: In quorum prohibitione Phariſæi non intelligebant niſi exteriorem actum prohibitum: Chriſtus verò expreſſit interiores actus cadere ſub prohibitione. Secundò adimpleuit præcepta legis ordinando quomodo tutius ſeruaretur, quod lex vetus ſtatuerat, vt ne homo peieraret, ſi omnino à iuramento abſtineret, niſi in caſu neceſſitatis. Tertio adimpleuit legem præceptis legis, conſilia perfectionis ſuperaddendo: vnde dixit illi qui dicebat ſe ſeruaſſe omnia præcepta: Vnum tibi deeſt. Si vis perfectus eſſe, vade & vende omnia, &c.

Galat.4.d · *1.Cor.13.c* · *Matth.5.c & 6.e* (B) · *Matt.19.c*

EPITOME QVARTI CAPITIS.

IN hoc capite Apoſtolus continuando gratiæ Dei neceſſitatem & excluſionē gloriæ Iudæorū, in hoc quod ſe præferebant Gentilibus propter legē & circunciſionem. Primo ſub aliis verbis reſumit & ſoluit ſecundā dubitationē, quam in exordio 3. cap. propoſuit, cū dixit: Quę vtilitas circūciſionis. Hic autē aliter proponit, dicens: Quid ergo dicemus inueniſſe Abraham,&c. Reſpondendo oſtendit quod Abraham nō inuenit iuſtificationem per circunciſionem ſolā, nec per legis opera, ſed magis per fidē: quod probat ratione acceptationis, ſiue reputationis diuinæ. Acceptationem declarat authoritate dauidis, per quam oſtendit beatitudinem remiſſionis peccatorum non ſolum eſſe in circunciſione, ſed etiam in præputio. Secundo ibi, *& ſignum, &c.* Reſpondet cuidam obiectioni quæ fieri poſſet de inutilitate circunciſionis, oſtendendo quod circunciſio non eſt cauſa iuſtitiæ, ſed ſignum ſiue ſignaculum iuſtitiæ fidei, per quam Abraham dicitur pater circunciſorum ex fide, quam habuit in præputio. Dicitur autem pater non circunciſorum per imitationem. Deinde probat quod nec circunciſio, nec quodcunque opus legis iuſtificat: ſed fides diuinæ promiſſionis quam conſtat fuiſſe ante circunciſionem & legem, cuius effectus eſt operari iram, tantum abeſt vt gratiam conferat. Tertiò ibi: *(Ideo ex fide, &c.)* oſtendit quod promiſſio implenda ſit per fidem, & ſubiungit in quibus, & à quo ſit adimplenda. Quartò ibi: *(Qui contra ſpem, &c.)* Commendat fidem Abrahæ ex magnitudine, quantum ad multiplicationem. Et ex firmitate & conſtantia, & ex iterata promiſſione. Et aſſignat rationem firmitatis fidei, quæ fuit conſideratio omnipotentiæ Dei.
C Finaliter commendat fidem Abrahæ, quantum ad eius effectum, erga Abraham. Poſtmodū declarat effectum quem fides eius facit in aliis imitantibus eum.

EXPOSITIO LITERALIS IIII. CAPITIS.

QVid ergo dicemus inueniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem, id eſt, ſi ita ſit quod Deus iuſtificat præputium, ſicut & circunciſionem, quid vtilitatis & commodi dicemus nos Iudæi inueniſſe, vel accepiſſe à Deo per circunciſionē Abraham patrem noſtrū ſecundū carnem. i. ſecūdum corpus vel carnalem circunciſionem, quia ſecundum animam vnus eſt pater noſter cœleſtis, qui in cælis eſt, ex prædictis ſequitur quod fruſtra dedit illi Deus circunciſionē, ex quo nihil vtilitatis accepit, quod eſt cōtra illud: Ego dominus docens te vtilia. *Si enim Abraham ex operibus*, id eſt ex circūciſione, vel per circūciſionē, vel ex aliis operibus legis naturæ, *iuſtificatus eſt, habet gloriā*, id eſt dignus eſt laude, vel habet laudē apud homines, qui vident quæ foris patent, & opera externa moraliter, cū intētione honeſti abſq; aliqua mala intentione, & cū debitis circūſtantiis facta laudant, manifeſtāt, & approbāt eos honorādo. *Sed non apud Deū*, ſcilicet habet gloriā: quia Deus principaliter cor intuetur. Et ſic oportet quod aliundè, quā per circunciſionē aut alia opera externa, habuerit gloriā, apud Deum. ſ. per fidem. *Quid enim*, ſcilicet de Abrahā, *dicit ſcriptura: credidit Abraham Deo* promitenti ſibi per angelum propagationē innumerabilium filiorū, ad inſtar ſtellarum. *& reputatum eſt illi*, ſcilicet,

Matt.23.b · *Eſa.48.b* · *1.Reg.16.b*

Abrahæ à Deo illa fides: *ad iustitiam*, id est, ad iustificationem, siue per illam fidem Abraham gratus D & acceptus factus est Deo, & ab eo iustus reputatus, & non per circũcisionem: quæ postea data fuit
Gene.17.a illi, nec etiam per opera alia præcedentia. & ratio est, *Ei autem qui operatur*, scilicet bonum vel malum opus ex libero arbitrio, *merces*, id est, retributio premij respectu boni, aut pœnę respectu mali. *non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum.* quo ad malum notum est: quia gratia Dei non est causa mali. & ideo pœna datur illi secundum debitum peccati: quo ad bonum etiam premium, ascribitur debito operis, & non gratiæ, cum ex inclinatione illius (quam non habet) non processerit. *Ei verò qui non operatur*, scilicet, opera externa, vtpote quia nõ adest ei materia aut temporis oportunitas. *Credenti autem*, scilicet, perfectè *in eum*, id est, Christum, *qui iustificat impium, reputatur*, id est sufficit. *Fides eius ad iustitiam*; id est, ad iustificationem, acceptionem, & adeptionem vitæ æternę, non secundum substãtiam operis, sed vt actus ille fidei procedit ex gratia & impulsu spiritus sancti. *secundum propositum*, id est, secundum ordinem gratiæ Dei, qui ita fieri decreuit, & non secundũ ordinem debiti, cum nullum sit ibi debitum, neque proportio quantum ad substantiam operis. *Sicut & Dauid dicit beatitudinem hominis*, scilicet, esse *cui Deus accepto fert*, id est, gratis dat, *iustitiam*, id est, gratiam suã sine operibus, scilicet præcedentibus: dicit enim Dauid. *Beati quorum remissæ sunt*, scilicet, à Deo, *iniquitates, & quorum tecta sunt peccata*, quæ dicuntur tecta diuino conspectui, inquantum non inspicit ad puniẽdum ea. *Beatus vir cui non imputabit dominus peccatum*, ad pœnam: tales sunt beati inchoatiue in hac via, & si perseuerent erunt perfectè beati in patria. *Beatitudo hæc*, quæ scilicet conuenit homini in hac via, quæ dicitur esse per remissionem peccatorum *in circuncisione tantum manet*, id est, an tantum locum habeat in Iudæis circuncisis, siue an tantũ Iudæis remittat Deus peccata, *An etiam in præputio*, id est, An Deus remittat peccata Gentilibus præputiatis, siue incircũcisis. q.d. manifestum est ex præmissis quod sic: quia non Iudæorum tantum Deus, sed & gentiũ: quod etiam alia via probari potest. *Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam quomodo ergo*, id est pro quo statu vel quo tẽpore, *reputata est*, scilicet ei ad iustitiã, *in circuncisione, an in præputio*, id est in tẽpore quo erat circuncisus, an antequã circuncisionem acciperet, cum erat præputiatus? *Non in circuncisione, sed in præ-* E
Gene.15.b *putio:* quod manifestũ est ex seriè narrationis scripturæ. Nam Gen.15.cap. legitur quod reputata est fides Abrahæ ad iustitiã, & in 17.cap. legitur accepisse circuncisionem. Non tamen superflue ac inutiliter accepit, vt sequenti parte probat, ex quo manifestè aparet quod Deus præputiatos iustificat, & quod beatitudo remissionis peccatorũ, non tantũ manet in circuncisione, sed etiam in pręputio.

SECVNDA PARS IIII. CAPITIS.

ET *signum accepit circuncisionis*, scilicet, Abraham, non inutiliter, quia accepit in *signaculum*, id est, expressum signum *iustitiæ fidei, quæ est præputio*, id est, quæ data fuit Abrahæ, nondum circunciso dum esset adhuc præputiatus; & hæc est prima vtilitas circũcisionis: quia in illo expresso signo poterat cõtemplari misterium incarnationis, quæ in illo signaculo, sicut in quodam sigillo, claudebatur. ad hanc vtilitatem addit aliam, scilicet, paternitatis, *vt sit pater omnium credentium per præputium*, id est, vt per circuncisionem spiritualem & fidem, quam accepit in præputio per exteriorem carnis circuncisionem significatam, esset pater spiritualis, & per imitationem omniũ credentium. Primò Gentilium, qui habentes præputium, credunt in eum qui iustificat impium. Vt reputetur illis fides siue ipsum credere, *ad iustitiam*, id est, in remissionem peccatorum & acceptionem ad vitam æternam. *Et sic pater circuncisionis*, id est, Iudæorum circuncisorum credentiũ. Et sic sit pater, *non his tantum qui sunt ex circuncisione*, id est, Iudæorum qui imitantur eum in circuncisione exteriori, *sed &*, id est, etiam his qui sectantur *vestigia fidei quæ est in præputio*, id est, quæ fuit tempore præputij, *Patris nostri Abrahæ. Non enim per legem promissio*, scilicet facta est *Abrahæ aut semini eius*: vt, scilicet semẽ eius, scilicet, Christus, cui data est omnis potestas, qui secundum corpulentam substantiam processit ex
Matt.vlt. semine Abrahæ, *esset hæres mundi:* quia tempore Abrahæ nondum data erat lex, sed longo post tempore per Moysem. *Sed per iustitiam fidei*, id est per gratiam & meram ac eximiam liberalitatem Dei, absque quibuscunque meritis præcedentibus. Imò demeritis reclamantibus & retrahentibus, huiusmodi promissio facta est. *Si enim qui ex lege*, scilicet *Moysi hæredes sunt*, id est, si ad hoc quod aliqui hæreditatem cælestem promissam percipitant requiratur quod ex legis Moysi obseruantia consequantur, sequitur quod *exinanita*, id est, frustra *est fides*, qua Abraham credidit Deo ante legem datam Moysi: & quod etiam est *abolita*, id est, vacua, inexpleta, irrita & cassata *promissio:* ex quo sequeretur quod Deus qui est fidelis in promissis, fidem non seruauerit & seipsum negauerit: quod non modo falsum, verum etiam blasphemum est, & implicans cõtradictionem. *lex enim iram*, id est vindictam, siue pœnam aut punitionem *operatur:* quia per legis transgressionem facti sunt homines digni ira: eo quod lex non dat facultatem operandi ea quæ præcipit, vnde sequitur quod promissio non impletur per legem cum ipsa lex magis impediat impletionem eius: quod sic ostendi potest. *Vbi enim non est lex, nec præuaricatio*, ex qua procedit ira & impedimẽtum hæreditatis, quia per legem cohibentem & non adiuuantem occasione ex lege accepta, peccatum operatur omnem concupiscentiam & transgressionem siue præuaricationem. F

TERTIA PARS IIII. CAPITIS.

IDeo ex fide hæreditas data est, vel promissam consequimur hæreditatem, & sumus hæredes, *vt secundum gratiam*, id est, propter virtutem diuinæ gratiæ iustificantis hominem, & non per opera, *firma*, id est, stabilis & indefectibilis sit promissio hæreditatis æternę. *Omni semini*, Iudæo vel Gentili, quicunque fuerit semen Abrahæ per imitationem. *Non ei qui ex lege est solum*, id est, non solum semini carnali legẽ Moysi seruanti, *sed &*, id est, etiam, *ei qui ex fide est Abrahæ*, id est, qui sequitur & imitatur fidem

A fidem Abrahæ, quamuis non sit ab eo secundum carnis originem. *Qui pater est omnium nostrum*, scilicet, credentium, siue Iudæorum, siue Gentilium. *Sicut scriptum est, quia patrem*, id est, authorẽ secundum fidem, *multarum gentium posui*, id est cõstitui te, scilicet, Abrahã: qui es *ante Deum*, id est, qui per fidẽ places Deo. *Cui*, futura prænuncianti, *credidisti*, ac si videres præsentia, & cui merito credendum est. *Qui*, id est, quia ipse per fidem & gratiam, *viuificat mortuos*. i. peccatores qui spiritualiter mortui sunt, *& vocat ea quæ non sunt*, id est, Gentiles qui nihil videntur esse quoad gratiã, *tanquam ea quæ sunt*, id est sicut Iudæos, qui aliquid secundum reputationem eorum esse videbantur. Gen. 17.a

Quarta pars Quarti capitis.

QVI, scilicet Abraham, *contra spem* causæ naturalis vel humanæ. *in spem* diuinæ promissionis, *credidit*, tam amplè & securè expectans, *vt*, id est quod, *fieret pater*, secundum carnem & secundum fidẽ, *multarum gentium, secundum quod dictum est ei*, à Deo. *Sic erit semen tuum. sicut stellæ cæli & arena maris, & non est infirmatus in fide*, id est nullo modo dubitauit de impletione promissorũ Dei, quãuis causam dubitandi haberet, scilicet, suam infirmitatem & sterilitatem Sarræ. *Nec considerauit corpus suum emortuum*, scilicet ad generãdum. *Cum iam fere centum esset annorum, & emortuam vuluam Sarræ*. quæ sterilis erat. Conclusa enim erat vulua eius, ne pareret. *In repromissione etiam Dei*, quando iterum per angelum promisit dicens, secundum hoc tempus veniam, & erit Sarræ filius. *non hæsitauit diffidentia*. sic quod diffideret de veritate diuinæ promissionis, etiam si differrẽtur promissa. *Sed confortatus est fide*, id est per fidem, vel firmiter fidei adhæsit. *Dans gloriam Deo*, considerando eius omnipotentiam. *Plenissime sciens*, id est certificatus: *Quia quæcunque promisit Deus, potens est, & facere*. æquè faciliter sicut promittere, cum eius potẽtia omnem impossibilitatem excludat. Ideo & illud credere, *reputatum est illi ad iustitiam, Non autem est scriptum tantum propter ipsum*, id est ad laudem ipsius: *quia* Gene.15.b Gene.16.a Gene.18.b

B *reputatum est illi ad iustitiam, sed & propter nos*, scilicet, instruendos, vt sit nobis in exemplum, & in spẽ iustificationis. Quibus similiter *reputabitur*, scilicet, ad iustitiam *credentibus*, id est, si crediderimus, *in eum*, scilicet, Deum patrẽ: *Qui suscitauit Iesum Christum dominum nostrum à mortuis, qui*, scilicet Christus *traditus*, est à Deo patre, Iuda, Iudæis, Pilato & à seipso in mortem. *Propter delicta nostra*, id est, vt satisfaceret pro delictis nostris, *& resurrexit propter iustificationem nostram*, id est, vt nos resurgendo iustificaret & ad nouitatem vitæ reduceret, prout ipse per resurrectionem venit ad nouam vitam gloriæ, ad quam aliter de potentia ordinata peruenire non poteramus.

COMMENTVM QVARTI CAPITIS.

Quid ergo dicemus inuenisse Abraham patrem nostrum secundum carnem?

IN hoc capite sub aliis verbis Apostolus resumit secundam interrogationem, quam fecerat in frõte præcedentis capitis, videlicet: Quæ vtilitas circuncisionis: quæ interrogatio poterat esse obiectio Iudæorum ad ea quæ dixerat in calce secundi capitis, scilicet, quod iudaismus, ad quem pertinet legis & circuncisionis susceptio, non sufficiebat ad salutem: ex quo videbatur circuncisionem fuisse inutiliter datam. Et quia totum tertium caput expendit ad dissoluendum primam interrogationem, & ad excludendum gloriationem, concludando quod iustitia non est ex circũcisione, nec ex operibus, sed ex fide Iesu Christi in omnes & super omnes qui credunt in eum. Poterant Iudæi obiiciẽdo resumere secundam interrogationem, & dicere: Si ita est quod Deus iustificat præputiũ, sicut & circuncisionem, videtur quod circuncisio data Abrahæ in carne fuerit inutilis. Ideo hic sub aliis verbis quærit, dicens: *Quid ergo, &c.* Si hæc verba secundum carnem referantur ad patrem nostrum, sicut aliquibus placet, Apostol. per illa manifestat se esse ex progenie Abrahæ, quod in mul-
C tis aliis locis profitetur, vt infra: Optabam ego Anathema esse pro fratribus meis secũdum carnem qui sunt israelitæ. Et alibi dicit: Hebręi sunt, & ego, israelitę sunt, & ego. Et cum dixit se esse de tribu Beniamin. D. tamen Ambrosius refert. illa ad verbum inuenisse, vt sit sensus: Quid dicemus Abraham patrem nostrum inuenisse secundum carnem, id est, secundum carnalem circuncisionẽ. Quid per illud dolorosum opus commeruit, videtur quod inutiliter iniunctum fuerit. Contra quod per Esa. dicit. Ego dominus docens te vtilia. Ex præmissis apparet quod Abraham dicitur pater dupliciter, scilicet, carnalis eorum qui ex eius origine, & spiritualis eorum, qui fidem eius imitantur. Infra 9.a 2. Cor. 11.e Phi. 3.c Esa. 48.b

Si enim Abraham ex operibus iustificatus est: habet gloriam, sed non apud Deum.

HIc respondet primò quo ad iustificationem, de qua in calce præcedentis capitis: deinde interrogationi, declarando vtilitates circuncisionis, dictum fuit quod Abraham non inuenit iustificationem ex circuncisione carnali, quæ inter opera legis comprehendebatur, licet esset ante legem data. & hanc responsionem & conclusionem ex syllogismo quodam conditionali infert, dicens. *Si enim Abraham, &c.* intendit ergo Apostolus sic syllogisare: Si Abraham ex operibus externis scriptæ legis vel naturalis pręcedẽtibus iustificatus est, habet gloriam, id est, dignus est gloria, laude & approbatione, vel consequutus est gloriã, &c. apud homines, qui externa solum opera considerant: & non apud Deum, qui interiora & cor intuetur. Atqui Abraham habuit gloriam apud Deum, id est, acceptus & approbatus ac laudatus fuit à deo in antiquo testamẽto, & à Christo in nouo: Ioã. 8. ergo aliũdè quam ex operibus legis naturalis vel scriptæ acceptus, approbatus, seu iustificatus fuit, & per consequens non ex circuncisione, quæ inter opera externa numeratur. In priori propositione seu in maiori prẹmissa Apost. pręsupponit & impliciter ostendit duas esse iustitias. Vnã quæ dicitur iustitia fidei, quę est acceptio & gratificatio Dei, qua homo illi acceptus est, & ad gloriam seu vitam æternam ordinatus: & hæc sola reputatur iustitia apud Deum. Hanc iustitiam fidei vocant

theologi gratiam gratum facientem, de qua Apostol. Gratia Dei vita æterna. Et de hac intelligit Apostol. quando simpliciter loquitur de iustitia, aut cum dicit iustitiam Dei. Altera est iustitia operũ, siue iustitia humana, quę dicitur ciuilis & moralis, quę per opera secundum directionẽ rationis humanę exhibita causatur, quando homo legem seruat cum intentione honesti, nec aliqua praua circunstantia opus suum inficit, sed opus à lege pręceptum bona intentione facit, cum oportet, quando, & vbi oportet, quantum oportet, secundum quod oportet, & propter quid oportet. Ex assuetudine enim operum exteriorum, generatur interior habitus, secundũ quem etiam cor hominis disponitur ad bene & promptè operandum. Ita (vt quemadmodum Philosophus dicit) in bonis operibus delectetur. Hæc iustitia, quamuis non sit iustitia apud Deum, hoc est quamuis propter eã Deus peccata homini non remittat, nec homo per eam reconcilietur Deo, aut aliquid præmij spiritualis mereatur ab eo: Est tamen virtus moralis, apud homines recta ratione vtentes, laudata ac præmio & honore digna. vnde qui legem naturalem & humanam seruant, boni, honesti & virtuosi apud homines reputantur, & quodam modo disponuntur ad hoc, vt Deus eos gratis tamen altiori lumine illustret, & iustitiam suam illis infundat. ad quam homines scelerati, & in peccatis perseuerantes, sunt indispositi, & merentur suo sensu relinqui, ac in desideria carnis eorum tradi, vt supra, 1. cap. dixit. Sed iustitia, quæ habet gloriam apud Deum, ordinatur ad bonum diuinitatis, scilicet, futuræ gloriæ, quę facultatem humanam excedit, secundum illud: Oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quę præparauit Deus timentibus se. Et ideo opera hominis, non sunt proportionata ad huiusmodi habitum gratiæ causandum. Sed oportet interius iustificari cor hominis à Deo, vt faciat opera proportionata vitæ æternæ, quæ proportio fit per iustitiam Dei, siue per gratiã gratum facientem, quę opera theologi vocant meritoria. Non tamen negat Apostolus quin Abraham (qui antequam Deus promitteret semen, iustus erat, & domino præcipienti egressum de terra & cognatione sua, obedierat) credendo promissioni postea factę de semine, non fuerit iustificatus, secunda iustificatione, & quin per illum actum fidei procedẽtem à gratia siue iustitia, quam iam habebat, mereretur augmentum iustificationis siue gratiæ. non quidem secundum substantiam operis, id est, pro quanto ille actus procedebat ex libero arbitrio, sed bene prout procedebat ab ipsa gratia iam habita, & impulsu spiritus sancti, vt dictum est supra. 2. cap. super verbo. His qui secundum patientiam boni operis, &c. Sed cum hic arguit: Si Abraham ex operibus iustificatus est, &c. Intelligit de prima iustificatione, ad quam opera sua præcedentia nõ poterant esse proportionata neque accepta ad vitam æternam. Vel etiam de secunda iustificatione, prout opera facta in gratia considerantur solum, secundum substantiam operis, siue vt procedunt ex libero arbitrio, quod ex se nõ potest producere opus proportionatum vitæ æternę, cum liberum arbitrium sit finitum, & vita æterna infinita, finitique ad infinitum nulla sit proportio.

(Margin: 2. Ethic.; Esa. 64. b; Gene. 12. a; Gen. 15. b; D; E)

Tex. *Quid enim dicit scriptura? Credidit Abraham Deo: & reputatum est ei ad iustitiam,*

Hic Apost. probat posteriorem pręmissam, siue minorem propositionẽ pręducti syllogismi: scilicet quod Abraham habuerit gloriam apud Deũ: & probat testimonio scripturę dicentis, *Credidit, &c.* & alibi habetur: Abraham in tentatione inuetus est fidelis, & reputatum est illi *ad iustitiam,* scilicet supernaturalem. Ergo Abraham habuit gloriam apud Deum, ex quo fides illius reputata est ad iustitiam, id est, accepta & grata fuit Deo, & ab eo approbata. Notandũ quod imputare communiter refertur ad ea quę vitiosa sunt, & ad ea quę turpitudinẽ, aut dedecus, aut ignominiam habent: vt cum alicui vitium ascribitur: reputare verò ad honorem & gloriam, ad bonum nomen & bonũ opus præcipuè in gratia Dei factum. Ita vt cum quis bene operatur, ea eius bona opera ei reputantur seu ascribuntur ad honorem, laudem, gloriam & bonum nomen. Illud autem dicitur alicui secundum gratiam tribui, quod ab aliquo merè, liberè & gratis tribuitur. Ita vt opera eius siue interna, siue externa, non sint digna illius rei quæ attribuitur. Et hoc modo actus fidei consideratus secundum substantiam operis, siue vt ex libero arbitrio procedit, non est dignus vita æterna. Sed prout procedit ex gratia & impulsu spiritus sancti, reputatur, id est, ascribitur & attribuitur à Deo ad iustitiam. vnde dicit. *Credidit Abraham, &c.* Lutherani adducunt hunc locum Apostoli ad probandum quod sola fide iustificetur homo, dicunt enim quod Apostolus hic intendit demonstrare Abraham ante legem datam, ipsum fuisse iustificatum per fidem, atque nemini aduenire iustitiam Dei, quasi debitam mercedem operanti, sed solum credenti in eum qui iustificat impium, fidem reputari ad iustitiam: vbi dicunt ipsum facere exclusionem, vt nos instruat sola fide nos gratiam Dei habere, alioquin non valeret argumentum eius pro fide contra opera. Sed valde mirum est eos esse adeo cæcutientes, vt ex hoc loco astruere non vereantur Abraham tunc primo fuisse iustificatum, id est, ex iniusto effectum iustum: quando credidit promissioni seminis, cum ante illam iampridem fuisset iustus. Nam extra omnem dubitationem est, quod iustus erat, quando iussu Dei exiuit de terra sua, & de domo patris sui, & quãdo peregrinatus fuit in terra Chanaam, & in Ægypto, & ad australem plagam: Et quando in virtute Dei quatuor debellaret reges, imo & ante vsum rationis per protestationem fidei à parentibus factam. Et sic apparet quod Apostolus hic non agebat de prima iustificatione Abrahæ, sed de augmento suæ iustificationis, quod accepit per fidem iam habitam credendo diuinæ promissioni. Et ad hoc quod inferunt, quod alias argumentum Apostoli non esset validũ pro fide contra opera. Dicendũ quod est validissimum ad id quod Apost. in hoc cap. volebat. Intendebat enim ex illo testimonio Geneseos, stabilire duo. Primum, quod homines ante circuncisionem & ante legem essent iusti, contra Iudæos qui soli sacramento circuncisionis & legi attribuebant causam iustificationis. Secundũ & præcipuum quod intẽdebat stabilire, est quod nullũ

(Margin: Gene. 15. b; 1. Mach. 2. f; F; Lutheranorum confutatio.; Gene. 12. a; Gen. 15 b)

A vnquam fuit opus iustum apud Deum, nisi quod procederet ex fide, atque ideo fidem esse fundamentum & exordium salutis. Vnde illud verbum, reputatum est ei ad iustitiam, significat quod adsensus fidei est actus iustitiæ meritorius & Deo acceptus, sicut primum opus iusti: & sic nullum opus præcedens fidem, reputatur iustum siue ad iustitiam apud Deum. His verbis significans quod actus ille fidei fuit iustitiæ & obedientiæ, atque à Deo acceptus. Sicut si quis modo iustus, susciperet aliquem articulum fidei, quem ante à se ignoratum Ecclesia nunc exponeret in Euangelio. commonstrare etiam voluit peccatorum remissionem, non nisi per eandem fidem promissionis redemptoris, vnquam fuisse factam: qua itidem subnixi operati sunt quicunque vel in lege naturæ, vel in lege scripta, opera iusta fecerunt quæ Deo essent accepta, vt magnifice describit ad Hebr. vbi ait: quod fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo. Non enim suggerit quod sola fide iustificatus est, sed quod fide se exercuit in operibus iustitiæ. Et fide, inquit, qui vocatur Abraham obediuit in locum exire quem accepturus erat in hæreditatem. Cætera verò lutheranorum argumenta diluimus, & catholicam veritatem astruximus, supra 1. capite, interpretando illam sententiam iustus ex fide viuit. *Hebr.11.a*

Ei qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam: sed secundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam secundum propositum gratiæ Dei. *Text.*

HIc exponit & declarat prædictam authoritatem Geneseos, quo modo scilicet fides Abrahæ reputata sit ei ad iustitiam: & quo modo nunc reputetur in prima iustificatione, cum aliquis ex impio & iniusto fit pius & iustus. Et contra ponit operantem non operanti, & gratiam mercedi debitæ, sumens exemplum ex humana policia & consuetudine, quæ duo obseruat. Primum, quod quando alicui operanti & laboranti damus mercedem debitam, vel ex conuentione, vel secundum morem patriæ & proportionem operum, dicimur dare secundum debitum: quia illi debemus, & talis nullam nobis gratiam agit aut agere tenetur. Si verò alicui non laboranti damus libere & mere gratis aliquod beneficium, id quod ei datur, non dicetur merces neque meritum, sed gratia: Idémque regratiatur ille & regratiari tenetur. Sic si Abraham propter opera, vt à se procedunt, posset iustificari absque gratia Dei præueniente vel impellente, illa iustificatio & reconciliatio diceretur esse merces debita, & non imputaretur: id est, non redderetur aut attribueretur gratis siue secundum gratiam: & per consequens iustificationis præmium non esset ei gratis datum, sed secundum debitum. Et similiter dicendum de aliis Iudæis vel gentilibus, si ex operibus suis absque alicuius maximè retribuentis adminiculo iustificarentur, non tenerentur referre gratias Deo. Vnde sequeretur quod superflua fuisset Christi passio, & quod Christus gratis mortuus fuisset, quod improbat Galatis scribens: Quo ad secundum obseruatum in humana consuetudine, subiungit: *Ei autem qui non operatur*, scilicet, ex se solo, sed cum ipsius retribuentis adminiculo. *Credenti autem in eum*, id est, in Deum, qui iustificat impium, & qui mere gratis impellit illum ad credendum, & exercendum actum fidei & charitatis, per quæ opera ex impio & peccatore fit pius & iustus: fides eius reputatur secundum gratiam Dei, mere libere & gratis remittentis peccata, & impellentis ad credendum & diligendum. Et sic illa peccatorum remissio, iustificatio, & reconciliatio, erit gratis data & gratis facta, ac etiam premium illi correspondens. Secundum propositum gratiæ Dei, id est, decretum iustitiæ & misericordiæ Dei, qui ab æterno decreuit & proposuit peccata gratis remittere, & saluare genus humanum per Christum, nullis præcedentibus meritis secundum illud: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Quo modo autem cum his stet opera in gratia facta esse meritoria, patet ex his quæ diximus superius in secundo cap. interpretando illam sententiam: His qui secundum patientiam boni operis, & cæt. Et quia primis dictum est, credidit Abraham Deo: & hic dicit, credenti in eum qui iustificat impium. Ad horum intelligentiam sciendum est qnod fides secundum D. August. habet tres actus interiores: scilicet, credere Deum, credere Deo, & credere in Deum. Primus actus dicitur credere Deum, scilicet, esse, & licet assensus ille apud eos qui habent philosophorum demonstrationem, qua euidenter id concluditur, dicatur assensus scientificus & euidens, & non fidei, de cuius ratione est ænigma & ineuidentia: iuxta illud, Videmus nunc per speculum & in ænigmate. Tamen in non habentibus demonstrationem, est actus fidei omnibus necessarius. Iuxta illud, Accendentem ad Deum, oportet credere quia est, & quod inquirentibus se remunerator sit. Hunc actum peccatores in peccato mortali existentes habere possunt. Secundus actus fidei, est credere Deo reuelāti, id est, omnia à Deo reuelata esse vera, vt Deum esse trinum & vnum, filium Dei incarnatum, & alia in sacris litteris contenta, & per vniuersalia concilia Ecclesiæ catholicè declarata. Et hic actus etiam cum primo non iustificat. Multi enim sunt Christiani peccatores, qui cum fide informi hoc credunt, & tamen propter hoc non snnt iustificati. Nec ex hoc quod subsequitur in Gene. & hic, scilicet, reputatum est ad iustitiam, quod credere Deo sufficiat ad iustificationem. Qua Apost. statim se declarat, dicens: Ei verò qui non operatur, credenti autem in eum qui iustificat impium, fides eius reputatur ad iustitiam. q. d. ad hoc quod fides sit primus iustitiæ actus, siue ad hoc quod actus fidei sit meritorius, non sufficit credere Deum esse, aut Deo reuelanti. Sed adhuc requiritur quod credat in Deum, id est, quod credendo toto affectu siue voluntate feratur in ipsum, & diligat eum super omnia. Hanc enim fidem siue hunc fidei actum exigit à nobis Deus: tamen non inuenit quod exigat, nisi donauerit quod inueniat. Hoc tertio actu iustificatur impius, id est, ex impio fit pius & iustus. Hac etiā fide iustus,

Marginal notes: *Mat. 20. a* — B — *Gala. 2. d* — *Ephe. 1. a* — *Ad Tit. 3. b* — C — *Sup. Ioh.* — *1. Cor. 13. d* — *Heb. 11. b*

iustificatur adhuc: quia fide dirigente charitas operatur. Ea dirigente charitas opera chara & Deo accepta facit. Non tamen sequitur quod sola fides sufficiat ad salutem: quia licet non requirantur opera interna meritoria præcedentia fidem aut iustificationem, vel etiam opera externa: requiruntur tamen opera concomitantia, quæ sunt actus pœnitentiæ virtutis, actus fidei, spei, & charitatis, & in adulto præcedunt aliqua opera tanquam præparamenta, vt cognitio peccati & misericordiæ diuinæ ex auxilio speciali Dei proueniente. Quid autem & quotuplex sit fides diximus interpretando illam sententiam primi cap. iustus ex fide viuit. De actu verò exteriori fidei, dicemus infra, 10. interpretando illud: Corde creditur, &c. D

Text. *Sicut Dauid dicit, Beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus.*

HIc probat priorem propositionem siue maiorem præmissam prædicti syllogismi, videlicet quod si Abraham, &c. authoritate Psalmistæ: cuius primo ponit sensum, deinde verba, post modum excludit falsum intellectum illius. Ait ergo: Sicut dicit, id est, asserit Dauid. *Beatitudinem hominis esse illius*, id est, beatum esse hominem, *cui Deus accepto fert*, id est, gratis dat iustitiam, id est, gratiam *sine operibus*, præcedentibus: iuxta illud, non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Quia cum nos non simus soluendo, & ex nobis nihil habeamus, iuxta illud: Omne datum optimum &c. Deo satisfacere non possumus, sed Deus acceptum fert nobis debitum, id est, pro accepto habet siue condonat, si fidem pollicêti adhibeamus. Atqui beatitudo hominis est ei à Deo secundum illud, Beatus vir cuius dominus Deus est spes eius. Vnde manifestè sequitur Abraham habere gloriam, & nõ ex operibus legis. Et per consequens ille qui ex operibus legis iustificatur, non habet gloriam apud Deum. & sic conditionalis illa vera. Et quia hic de beatitudine agitur, sciendum quod beatitudo apud omnes summum bonum & vltimus finis dicitur. Summum autem bonum vocamus id quod habet omnes rationes boni, & nullam habet rationem mali, siue cui nihil deest, nec potest fieri additio. Et hoc constat apud sapientes non esse nisi vnum, scilicet Deum, qui est infinitæ bonitatis, à quo omnia alia bona pendent, in esse, fieri, & conseruari: & per cuius adeptionem & vnionem homines & angeli beatitudinem ipsius participantes, beatificantur. Hinc est quod duplex à theologis assignatur beatitudo siue fœlicitas, quædam dicitur obiectiua, quæ est id in quo est vera ratio omnis boni, id est, ipsemet Deus. Quædam autem dicitur formalis, quæ consistit in attinctione & cõiunctione summi boni. Et cum hæc attinctio fiat per operationem immanentem, hoc est, quæ subiectiuatur in operante, dicitur beatitudo formalis, subiectiua, & denominatiua: & est summa perfectio creaturæ, quæ, vt ipse Christus docuit, consistit in clara visione Dei. Ait enim: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Hæc beatitudo inchoatur in hac via per fidem, per quam cognoscimus Deum, sed imperfectè & in ænigmate, & consumatur in patria per claram visionem, quæ dicitur vita æterna, id est, operatio indefectibilis, ad quam habemus ius in hoc mundo per gratiam, iuxta illud: Gratia Dei vita æterna. Et quia per gratiam Dei est remissio peccatorum, ideo Dauid & Apostolus hic vocat remissionem peccatorum, Beatitudinem, quam aliqui vocant in spe: quia illi quibus remittuntur peccata, possunt sperare se consecuturos perfectam beatitudinem si perseuerauerint in gratia, & non apposuerint impedimenta. Duplex vlterius solet poni beatitudo, scilicet, essentialis: & ista est cognitio clara verbi siue essentiæ diuinæ & rerũ in ipsa, & gaudium consequens ex ea, quod dicitur fruitio. Alia est accidentalis, & est gaudiũ de omnibus bonis operibus in gratia factis, & hoc gaudium erit commune omnibus: iuxta illud, particeps ego sum omnium timentium te.

Ad Tit. 3. b — Iac. 1. c — Psal. 39. — E — Ioh. 17. a — Infra. 6. d — Psal. 31. — Psal. 118.

Beati, quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.
Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum.

HIc exprimit verba Dauidis prædictam sententiam continentia, & dicit eos esse beatos, quorum remittuntur peccata. Et sic patet quod non habuerint prius bona opera, ex quibus iustitiam & beatitudinem consequerentur. Est autem triplex peccatum, scilicet, originale, veniale, & mortale. Quantum ad originale dicit, Beati quorũ remissæ sunt iniquitates. Quia peccatum originale dicitur iniquitas, eo quòd sit carentia iustitiæ originalis, per quam secundum æquitatem ratio hominis subdebatur Deo, & vires inferiores subdebãtur rationi, sic quod non poterant moueri in oppositum, & corpus etiam subdebatur animæ. Sed quia per peccatum originale huiusmodi æquitates tolluntur, quia postquam ratio desinit esse subiecta Deo, vires inferiores delectabilia persequentes desierunt subesse rationi, & cœperunt rebellare: Et corpus pariter subductum fuit ab obedientia animæ per corruptionem & mortem. cum igitur in præmissis ex peccato originali sint plures inordinationes contra æquitatem iustitiæ originalis, peccatum originale dicitur continere plures iniquitates. Vnde Dauid: Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Ideo ad declarandum iustificationem à peccato originali, dicit: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates*, per sacramentum baptismi, in re vel in voto. Peccatum autem veniale remitti dicitur, quia per eius commissionem & culpam, reatus siue obligatio ad pœnam incurritur manente gratia, & elongatur homo à Deo, ac ad separationem Dei inclinatur: iuxta illud, Qui minima negligit, paulatim defluit, superueniente tamen charitatis feruore, culpa illa tegitur & aboletur. & cum sæpe incidat homo in peccatis venialibus, ideo ad ostendendam iustificationem illorum, dicit: *quorum tecta sunt peccata.* Peccatum verò mortale quod principaliter dicitur peccatum, eo quòd importet actualem auersionem à Deo, remittitur per sacramentum pœnitentiæ: iuxta illud, Oportebat sic Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicare F

Psal. 50.

A in nomine eius pœnitentiam & remiſſionem peccatorum in omnes gentes. Et ideo propter pœnitentiam non imputatur. vnde ſubdit: *Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.* Poſſunt etiam hæc tria aliter exponi, ſecundum tria quæ inueniuntur in peccato, ſcilicet offenſa Dei, actus inordinatus qui tranſit, & reatus ſiue obligatio ad pœnam, quæ remanet. quantum ad primum dicit: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates,* id eſt, offenſæ vel offenſiones Dei: Vnde Eſaias. Dimiſſa eſt iniquitas, id eſt, offenſa illius. Quantum ad actum inordinatum culpæ, qui non poteſt non fuiſſe, ſi ſemel perpetratus ſit, cum ad præteritum non ſit potentia: dicit, *Beati quorum tecta ſunt peccata,* manu miſericordiæ diuinæ, vt non memorentur ac ſi prorſus non eſſent facta. Vnde per Ezech. Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor. Dicitur enim Deus recordari iuſtitiæ noſtræ, quando præmia largitur, iniquitates verò, quando infert ſupplicia. Et obliuiſci ſeu non recordari, quando non punit: vel tecta aliis in iudicio vniuerſali, quia puderet iuſtos ſi ſceleratiſſima quæ patrarunt facinora, patefierent: Deus tamen qui nullius obliuiſcitur, ea non improperabit, ſicut facinora impœnitentium. & ideo peccata pœnitentium dicuntur tecta. Quantum ad reatum ſiue obligationem ſuſtinendi pœnam, dicit: *Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum.* ſcilicet ad pœnam. Vel dici poteſt quod hæc tria remitti, tegi, non imputari, ſignificant idem quod acceptum ferre debitum, ſiue condamnari. Vnde Eſaias ſine argento redimemini. Dicuntur autem Beati, qui abſque labore & diſpendio in aliquem ſubuehuntur honoris gradum. Idem dicimus de his quibus ſceleratiſſima facinora indulgentur, & illeſi euadunt.

Eſa. 40. *Ezech. 18.e* *Eſa. 52.b*

Cauendum eſt tamen ſummè ne huiuſmodi verba tegi, non imputari, ſecundum contortam lutheranorum interpretationem, accipiamus. Non enim erubuerunt dicere. Nullam fieri vnquam veram peccati remiſſionem, neque originalis, neque actualis, ita vt ratio ipſa culpæ omnino tollatur, ſed ſic prorſus, vt quæ perpetuo permanet, non imputetur: vt quemadmodum in humano tribunali ſæpe accidere ſolet, reum ſecundum teſtes abſolui, qui tamen verè eſt in crimine: Sic & de ſanctiſſimo Dei iudicio cogitare audent. Quod quam ſit impium, blaſphemum, ac à ſacris literis alienum, nemo qui ſacras literas, quantumuis negligenter legerit, neſcit. Dauid enim petebat: Dele iniquitatem meam. Et per Eſaias dominus: Ego ſum ipſe qui deleo iniquitates tuas propter me. Et D. Petrus, pœnitemini igitur & conuertimini, vt deleantur peccata veſtra. Manifeſtum eſt autem quod id quod deletur, non manet. Præterea Sapiens dicit: Similiter odio ſunt Deo impius & impietas eius. Quandiu ergo impietas manet in homine, non poteſt non odio haberi. Sed quo modo eſſe poteſt quod ea quæ Deus odio habet, non imputentur in malum, & per conſequens non remittat? Ergo vel nulla ratio iniquitatis eſt in homine iuſto, vel ei non remittitur. Atqui certum eſt quod remittuntur iniquitates ex Pſal. præallegato: & ex illo, Quorum remiſeritis peccata remittuntur eis. & quorum retinueritis, retenta ſunt. Vnde & Chriſtus, remittuntur tibi peccata tua. Vnde ſequitur quod non remanent, ſed verè tolluntur: Iuxta illud, Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi: & illud, Scitis quod apparuit, vt peccata tolleret. Vnde & Apoſt. Infra 8. Nihil ergo damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu. Inſuper peccatum & offenſa in Deum idem ſunt: ergo ſi iniquo parcit Deus offenſam, quæ ratio poteſt eſſe quod culpa maneat? Quia ſi culpa maneret, remiſſa & condonata offenſa, illa remiſſio & condonatio non eſſet niſi fictio & non veritas contra illud: Pater ſanctifica eos in veritate. & illud: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. Vnde D. Auguſt. Dicimus baptiſma omnium dare indulgentiam peccatorum, & auferre crimina, non radere, nec peccatorum radices in mala carne teneri, quaſi raſorum in capite capillorum, vnde creſcant iterum reſecanda peccata. Et alibi: Certe iuſtus eſt Deus, ſeipſum negare non poteſt, imputat autem Deus homini omne peccatum, quia neque peccatum eſt quicquid non imputabitur homini in peccatum. Eadem ratione cum Apoſt. ait reputatur fides ad iuſtitiam, nihil detrahit veræ iuſtitiæ: Quinimo quæcunque Deus iuſtum reputat, idem veriſſime eſt iuſtus per ſpiritum ſanctum, quem effundit in nos abunde, prout determinatum fuit in concilio tridentino, Seſſione. 6. Decreto. 7. circa medium, vbi dicitur: demum vnica formalis cauſa iuſtificationis eſt iuſtitia, id eſt, gratia Dei, non quia ipſe iuſtus eſt, ſed quæ iuſtos nos facit, qua videlicet ab eo donati, renouamur ſpiritu mentis noſtræ, & non modo reputamur, ſed verè

B *Pſal. 50.* *Eſa. 43.d* *Act. 3. c* *Sap. 14.a* *Ioh. 20.f* *Luc. 7.g* *Ioh. 1.d* *1. Iohan. 3.b* *Iohan 17.c* *Iohan. 8. e* *contra epiſt. Pela. lib. 1. c. 13.* *In lib. de perfectione vitæ.*

C iuſti nominamur & ſumus. Et in eodem concilio & ſeſſ. titulo de iuſtificatione, canone. 7. dicitur: Si quis dixerit omnia opera noſtra quæ ante iuſtificationem fiunt quacunque ratione facta, verè eſſe peccata, anathema ſit. ergo multo magis ſi quis diceret omnia opera poſt iuſtificationem facta, eſſe peccata, Anathema eſſet reputandus. Nec obſtat illud Eſa. Facti ſumus immundi omnes, & quaſi pannus menſtruatæ omnes iuſtitiæ noſtræ. quia vt dictum eſt ſupra ſecundo capite, ſuper verbo his qui ſecundum patientiam boni operis, propheta loquitur de iuſtitiis, quas Iudæi inficiebant malis circunſtantiis, vel comparatiue in ordine ad iuſtitias Dei. Nō obſtat pariter illud quod dicit Apoſt. infra 7. cap. Iam non ego operor, ſed quod inhabitat in me peccatum. Quia in baptiſatis manet quidem appetitus ſenſitiuus, deſtitutus iuſtitia originali, qui eſt potentia naturalis animæ, & ſic non eſt ex ſe peccatum. Quia tamen propter deſtitutionem iuſtitiæ originalis, inclinat ad ſuauia & ſibi delectabilia contra dictamen rectæ rationis alliciens & inclinans ipſam ad conſentiendum peccato, Apoſt. vocat illum appetitum peccatum, & aliquando concupiſcentiam: & alij vocant fomitem peccati, vt ibi amplius dicetur. Si dicatur quod à natura ineſt, ſemper ineſt: ſed peccatum originale ineſt à natura, & traducitur à natura, igitur. Dicendum quod peccatum originale pro formali non eſt aliquid poſitiuum, nec eſt de ratione ſiue eſſentia naturæ humanæ. Quia ſi adeò de nouo crearetur vnus homo de limo terræ eiuſdem ſpeciei nobiſcum abſque iuſti-

Eſa. 64.c *Infra. 7.c*

tia originali & gratia, licet haberet appetitum sensitiuum similem nostro, qui similiter inclinaret, D ille appetitus non diceretur peccatum, neque pœna peccati, neque fomes, sed solum conditio naturæ. Nec est necesse quod priuationes, quæ cum natura trahuntur, semper insint: imo nec multa alia quæ non sunt de essentia naturæ, vel propria illi quarto modo.

Text. *Beatitudo ergo hæc in circuncisione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata est Abrahæ fides ad iustitiam. Quomodo ergo reputata est? in circuncisione an in præputio? non in circuncisione, sed in præputio.*

HIC excludit falsum intellectum prædictæ authoritatis: Posset enim Iudæus sic intelligere quod prædicta gratia remissionis peccatorum, non fieret nisi circuncisis. Ad hoc excludendum mouet quæstionem, dicens: *Beatitudo*, qua scilicet Deus dat iustitiam & remissionem peccatorum, habet ne solum locum in circuncisis Iudæis, an etiam in gentibus præputiatis, quasi dicat. Manifestum est quod in vtrisque: quia idem dominus omnium diues in omnes qui inuocant il-
Infra.10.c lum. Quod etiam maneat in præputio, probat ex eo quod data fuit Abrahæ nondum circunciso & præputiato. Quod manifeste apparet ex serie narrationis scripturæ. Nam Gen. 15. legitur quod
Genes. 15. b fides reputata est Abrahæ ad iustitiam. Et Gen. 17. legimus Abrahæ datam fuisse circuncisionem.
Genes. 17. b Si igitur Abraham existens incircuncisus, iustificatus est per fidem: sequitur quod iustitia fidei, per quam remittuntur peccata, non est solum in circuncisione, id est, in Iudæis, sed etiam in præputio, id est, in gentilitate.

SECVNDA PARS QVARTI CAPITIS.

Text. *Et signum accepit circuncisionis, signaculum iustitiæ fidei quæ est in præputio.*

POsteaquam Apostolus ostendit quod Abraham non fuit primo iustificatus per circuncisionem, sed per fidem: In hac secunda huius capitis parte, respondet secundæ interrogationi factæ in fronte tertij capitis: seu cuidam obiectioni quæ ad dicta immediate præcedētia posset fieri, E declarando dignitatem & vtilitatem circuncisionis. Posset quispiam dicere, ex quo Abraham iustificatus erat, in præputio per fidem: quare dedit ei Deus circuncisionem, aut quæ vtilitas tanti oneris? Dicendum quod ratio literalis, quare Deus dedit Abrahæ circuncisionem, secundum
1.2.q. 102. ar. ad 1. D. Thomam fuit ad protestationem fidei vnius Dei. Et quia Abraham fuit primus, qui se ab infidelibus separauit, exiens de domo sua & de cognatione sua, ideo ipse primus circuncisionem accepit. Et hanc rationem assignat hic Apostolus, dicens: *Et signum accepit circuncisionis signaculum iustitiæ fidei, quæ fuit in præputio.* Quia in hoc signo legitur Abrahæ fides reputata ad iustitiam, quod contra spem naturæ credidit in spem gratiæ. Et vt hæc protestatio & imitatio fidei firmaretur in cordibus Iudæorum, cuius obliuisci non possent, acceperunt huiusmodi signum in carne sua. Vn-
Gen. 17. b de legimus, dixit Deus iterum ad Abraham. Et tu ergo custodies pactum meum, & semen tuum post te in generationibus suis, hoc est pactum meum quod seruabitis inter me & vos, & semen tuum post te. Circuncidetis carnem præputij vestri, vt sit signum fœderis inter me & vos: infans octo dierum circuncidetur in vobis. Omne masculinum in generationibus vestris, tam vernaculus quam empticius circuncidetur, & quicunque fuerit de stirpe vestra. Eritque pactum meum in carne vestra. & post pauca: Dabo tibi filium cui benedicturus sum. Signum autem secundum
2. de Doct. Christ. D. Augustinum est id quod præter speciem, quam ingerit sensibus, facit aliquid aliud in cognitionem venire, vt ramus pendens ante domum manifestat ibi esse vinum venale. Sic circūcisio Abrahæ & seminis eius, significabat fidem quam habuerat Abraham in præputio, qua iustificatus fuit. Et sic illa circuncisio fuit signum & non causa iustitiæ, id est, gratiæ Dei, quæ dicitur iustitia fidei, ex hoc quod ex fide originem traxit, & non ex circuncisione: cum illam iustitiam ante circuncisionem habuisset. Et non solum circuncisio dicitur signum, verum etiam signaculum: quia signum dicitur communiter illud quod facit quocunque modo in alterius cognitionem venire. Sed signaculum dupliciter accipitur. Vno modo pro expresso signo, siue pro eo quod habet expressam simi-
Ezech. 28. c litudinem rei signatæ: secundum illud, Tu signaculum similitudinis &c. quia Lucifer de quo ibi F propheta loquitur, expressiorem similitudinem habebat Dei quam alij angeli. Secundo modo accipitur signaculum vt significat aliquod signum vel characterem alicui rei ad hoc expressum, vt aliquid occultet siue vt aliquid lateat sub eo, quousque ab illo qui dedit, referetur & manifestetur.
Apoc. 5. d Et hoc modo accepit D. Iohan. cum dicit: Dignus est agnus qui occisus est, accipere librum, & aperire signacula eius. Et vtroque modo, Circuncisio Abrahæ data fuit signaculum. Primo quidem fuit expressum signum fœderis. Secundo quia in illo signo occultabatur multiplicatio seminis & promissio terræ peregrinationis suæ in hæreditatem & possessionē æternam, quæ terra signi-
Gen. 12. a ficat cælestem patriam, quam sub velamine illius terræ Chanaam ostendere promiserat, dicens: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui: & veni in terram quam monstrauero tibi. Et quia illam cælestem patriam obtinere non poterat, nisi per fidem mediatoris: ideo pollicitus est illi proprium legitimúmque hæredem ex sua carne procreandum, qui esset Dei naturalis filius, per cuius iustitiam omnes gentes hæreditatem illam consequerentur. Et quia multiplicationem seminis credidit, ideo congruenter signum illud in membro, quod est signum generationis, accepit. Et quia in illo membro libido solet dominari. Ideo vt induceret ad rescindendam impudicitiam & debilitandam concupiscentiam, & seruandam mentis & corporis castitatem in illo membro, Deus illud signum imprimi voluit, vt signo corporali exprimeretur quod spiri-

A ſpiritualiter erat faciendum, vt ſcilicet ſicut à membro generationis quod principaliter concupiſcentiæ deſeruit, abſcindebatur ſuperflua pellicula ita etiam à corde hominis omnis ſuperflua concupiſcentia tolleretur: ſecundum illud, Circuncidimini & auferte præputia cordium veſtrorum: ac etiam quia omnis corruptio culpæ & pœnæ peruenit in nos per carnalem originem ex peccato primi parentis, ideo talis circuncilio fiebat in membro generationis. Et cum originalis culpa ſit à generante actiue, id eſt, à viro, ideo non fuit data fœminis, quibus pro deletione originalis erant alia ſacramenta, ſcilicet præſentatio & 8. die. & ſi periculum ante imineret ſacramenta legis naturæ. Secundo fuit expreſſum ſignum effectus fidei Abrahæ, qui eſt remotio culpæ & ablatio corruptionis fiendæ per Chriſtum, quæ perfecte complebitur in octaua ætate, quæ erit ætas reſurgentium. Et ideo ordinata fuit fieri 8. die. Vnde dicit Apoſt. Circuncisi eſtis in Chriſto circunciſione non manu facta, in expoliatione corporis & carnis, ſed in circũciſione domini noſtri Ieſu Chriſti. Tertio fuit data vt eſſet ſignum expreſſiuum diſtinctionis populi fidelis ab infidelibus, vt cognoſceretur eorum genus, ne confunderetur ex permixtione, dum inter gentes habitarent, vel dum ducerentur captiui, ne ignoraretur quod de genere Abrahæ deſcenderet Chriſtus, prout ei promiſſum erat. Et ſecundum Haymonem deſeruiebat ſignum illud Iudæis, quando in præliis cum aliis ſternebantur & nudi relinquebantur mortui ex circunciſionis ſigno notati ſepulturæ mandarentur. Cum autem Chriſtus, qui ſub circunciſionis ſigno latebat, apparuit: congruum fuit figuram adueniente veritate ceſſare. Quemadmodum & vmbra, adueniente lumine, effectus circunciſionis erat deletio peccati originalis, non ex virtute inhærente operi operato, ſed ex pacto diuino mediante fide vel circunciſorum (ſi adulti erant) vel offerentium, cum paruuli ante vſum rationis circuncidebantur, qui ſi ante octauum diem in periculo mortis erant, fide parentum proteſtata *Ad col. 2. b*

B ſigno ſiue ſacrificio exteriori voluntario, prout in lege naturæ à peccato originali purgabantur. Ex præmiſſis apparet cauſa & effectus ſiue vtilitas circunciſionis, quia videlicet erat eis memoriale ſignum beneficiorum Dei promiſſionis, redemptoris, & eorum quæ ſpiritualiter agere debebant, quantum ad cultum diuinum & mores componendos, ac deletio peccati originalis mediante fide vt dictum eſt. Et quomodo duplex eſt circuncilio, ſcilicet carnalis & manu facta exterius. Alia interior & ſpiritualis.

Vt ſit pater omnium credentium per præputium, vt reputetur & illis ad iuſtitiam: & ſit pater circunciſionis, non his tantum qui ſunt ex circunciſione, ſed & his qui ſectantur veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ. *Text.*

HIc declarat aliam dignitatem & vtilitatẽ circunciſionis, quæ dicitur paternitas. Ex hoc enim quod Abraham in præputio iuſtificatus eſt per fidem, & poſtea circunciſionem accepit, factus eſt pater omnium credentium. Primo gentilium credentium per fidem, quam habuit in præputio, ſiue in ſtatu præputij & gentilitatis exiſtens: Et per circunciſionem omnium Iudæorum, qui circunciſionem Abrahæ ſuſcepturi erant, & eius fidem imitaturi: vt quemadmodum fides Abrahæ reputata eſt ei ad iuſtitiam. ita fides omnium credentium in quocunque ſtatu ſint imitantium veſtigia fidei Abrahæ. etiam reputetur eis ad iuſtitiam. Et ſic Abraham eſt pater ſpiritualis gentilium credentium per imitationem: & pater carnalis & ſpiritualis Iudæorum credentium & eum in fide imitantium. Iudæorum vero ipſum in fide non imitantium eſt pater carnalis tantum. Et ſic in his verbis Apoſt. duplicem aſcribit Abrahæ paternitatem & modum paternitatis, ſcilicet ſpiritualem & carnalem. Modus, quo aliqui dicuntur eius filij ſpirituales, eſt imitatio veſtigiorum fidei ipſius. Modus verò, quo eſt pater carnalis aliorum eſt generatio: quæ eſt quædam cauſa corporis, ſed non ſpiritus. Ideo hæc paternitas corporalis duntaxat, non eſt vera, neque perfecta paternitas.

C Cum filiatio ſuppoſitorum ei correſpondens comprehendat carnem & ſpiritum, qui eſt potior carne. Et ideo illi qui ſunt filij ſpirituales ipſius Abrahæ per imitationem fidei & obedientiæ ſunt veri & perfecti filij, & non illi qui ſunt filij per propagationem ſeu generationem carnalem duntaxat. Harum duarum paternitatum & filiationum diſcrimen declarauit nobis Chriſtus, iactationi Iudæorum, qui ſe arroganter filios Abrahæ profitebantur, reſpondens & dicens: Scio quod filij Abrahæ eſtis ſcilicet ſecundum carnem, quaſi dicat hæc non eſt vera ac perfecta filiatio. Poſt modum ad illam inducens, ait: Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite, quaſi dicat. Si vultis eſſe veri filij Abrahæ, imitemini eius fidem, obedientiam, & charitatem, ac alia virtutum illius opera. Et ad oſtendendum quod ipſi non imitabantur, ſubiunxit: Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem locutus ſum vobis & cæt. Hoc Abraham non fecit, ergo non eſtis veri filij eius. & D. Ioan. Baptiſta: Et ne velitis dicere intra vos patrem habemus Abraham, Dico enim vobis quod potens eſt Deus de lapidibus iſtis, id eſt de gentilibus, ſuſcitare filios Abrahæ. Ideo Chriſtus his qui non imitabantur fidem & virtutes Abrahæ, dixit vos ex patre diabolo eſtis. quem imitamini & cuius opera vultis perficere. *Iohan. 8. c* *Matth. 3. b*

Non enim per legem promiſsio Abrahæ, aut ſemini eius vt hæres eſſet mundi: ſed per iuſtitiam fidei.

HIc oſtendit quod nec circunciſio, nec quodcunque opus legis iuſtificat, ſed diuina promiſſio eſt cauſa iuſtitiæ. Et ſupponit ex Gen. promiſſionem factam Abrahæ & ſemini eius ante legem & circunciſionem, vt eſſet hæres mundi, & quod in ſemine eius benedicerentur omnes cognationes terræ. Circunciſio vero data fuit poſtea, vt in eodem libro habetur & longo poſt tempore lex per Moyſen, vt habetur in Exod. Per hoc autem ſemen Abrahæ intelligitur Chriſtus: ſecundum illud, Non dicit in ſeminibus quaſi in multis, ſed in vno, &c. Quia in vno ſcilicet Chriſto, fuit promiſſio completa & hæreditas mundi data: iuxta illud, Poſtula à me, & dabo tibi gentes *Gen. 15 b & 12. a* *Gen. 17 b* *Exo. 20. a* *Gala. 3. c* *Pſal. 2.* *Mat. vlt. d*

Hebr. 1. b hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Vnde & ipsemet Christus ait: Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra. Et Apost. Et cum introduxit primogenitum in orbem terrarum, dixit: Et adorent eum omnes angeli eius. Secundario autem completur in illis qui per gratiam Christi sunt spiritualiter semen Abrahæ. vnde infra 9. Qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine, qui etiam per Christum sunt hæredes mundi, inquantum omnia in gloriam illorum cedunt: iuxta illud, Omnia vestra sunt. Et infra 8. Qui pro nobis omnibus tradidit illum, quomodo non etiam cum illo omnia nobis donauit? Circa hanc promissionem Apostolus vnum negat, & vnum asserit. Negat homini promissionem factam per legem, cum vt dictum est, longo tempore legem præcesserit huiusmodi etiam promissionis impletio & executio, non est etiam facta per legem: quia, vt alibi dicit, Nihil ad perfectum adducit lex. Vnde dicit, Non enim per legem promissio, scilicet facta vel impleta est. Ex hoc loco possumus coniectari quod conuersi ad fidem ex Iudaismo, arbitrabantur huiusmodi promissiones factas fuisse Abrahæ & semini eius ad modum stipulationum, scilicet si circuncisionem Abrahæ & legem datam per Moysen (quam profitebantur,) custodirent. Et inde inferebant per circuncisionem & opera legis se esse iustificatos, & commeritos fuisse ingressum hæreditatis æternæ: Et per meritum seruatæ legis Christum aduenisse, quæ omnia Aposto. tanquam blasphema confutat. Aliud autem quod astruit & affirmat, est quod huiusmodi promissio erat implenda per iustitiam fidei, quod ad Heb. scribens, ita factum esse protestatur, dicens: Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.

(Margin: 1. Cor. 3. d; Infra. 8. f; Hebr. 7. c; Heb. 11. f)

Text. *Si enim qui ex lege, hæredes sunt: exinanita est fides, abolita est promissio.*

HIc probat quod promissio paternitatis multarum gentium, & hæreditatis mundi Abrahæ & semini eius facta, non sit impleta per legem ex illatione absurdi & inconuenientis, & procedit à destructione consequentis ad destructionem antecedentis, dicens: *Si enim, &c.* quasi dicat. Dixi quod promissio facta Abrahæ & semini eius non fuit impleta per legem, si tu qui es Iudæus, hoc negas: sic probo & argumentor. Sit ita, vt tu dicis, promissio illa impleta est per legem, siue per opera legis. hoc antecedens sub aliis verbis exprimit, dicens: *Si enim qui.* id est aliqui, *ex lege,* id est per legem, *hæredes sunt,* id est, Si ad hoc quod aliqui hæreditatem promissam consequantur, requirantur opera legis, *exinanita est fides, abolita est promissio,* quasi dicat. Si vos Iudæi circuncisi & obseruantes legem, estis solum hæredes, & non etiam gentiles, sequuntur duo maxima inconuenientia. Primum est quod exinanita, id est, euacuata & anihilata est fides, qua Abraham in præputio existens credidit promissioni Dei, vt esset pater multarum gentium. Et secundum, est quod abolita, id est deleta, cassata siue reuocata esset promissio Dei. Et per consequens, quod Abraham frustra credidisset Deo: Et quod Deus mutabilis ac infidelis in promissis esset. Patet consequentia quo ad primum: quia ante legem fide erat iustificatus, & hæres factus in spe, quia, vt dictum est, quod fides eius reputata est ad iustitiam. Et ideo si non posset hæreditatem consequi absque operibus legis, iam eius fides non esset reputata ad iustitiam, & sic exinanita & euacuata ac sine virtute, siue frustra fuisset & in vanum credidisset. Quo ad secundum etiam patet: Quia tunc in Deo fuisset, est, & non: quia vt suppositum est ex Gen. Primo enim promisit absolute & simpliciter, & si postea conditionem obseruationis legis siue opera legis adiunxit, promissionem absolutam aboluit, cassauit, irritauit, & reuocauit: & sic mutatus est: iuxta illud, Ego dominus & non mutor. & illud, apud quem non est transmutatio. & illud, fidelem esse enim qui repromiserat. Et infra eodem capite: Quæcunque promisit Deus, potens est facere. Et cum sit ipsa veritas, non mentitur: iuxta illud, In spem vitæ æternæ quam promisit qui non mentitur Deus. & illud: Impossibile est Deum mentiri & negare seipsum. Et per consequens impossibile est quod promissio eius sit cassata, deleta, aut reuocata, siue quod non impleuerit eam. Et cum fuerit absoluta reiicit prædictam interpretationem Iudæorum de stipulatione quam possent obiicere. Post quam ergo consequens hoc, scilicet quod exinanita est fides, & abolita promissio, destructum est & ex sacris literis probatum falsum, sequitur destructum & probatum falsum antecedens, ex quo sequebatur, scilicet, quod ex lege sit promissio, siue qui ex lege sunt, hæredes sint. Cum Abraham fuerit ante legem datam, nec seruauerit eam. Probatur etiam consequentia: Quia si ex operibus legis oriretur iustitia, & haberetur hæreditas, hoc fieret ex natura operum. Quare nihil restaret quod deberetur promissioni, & per consequens abolita & explosa esset promissio.

(Margin: Gene. 12. a; Malach. 3. b; Iaco. 1. c; Hebr. 11. c; Ad Tit 1. a; Hebr. 6. d)

Text. *Lex enim iram operatur,*

HIc probat conditionalem præmissam per effectum legis: Si enim aliqua promissio sit implenda, non impletur per id quod impletionem legis impedit, imo tale impedimentum abolet promissionem & exinaniuit fidem credentis illi promissioni. Sed lex impedit consecutionem hæreditatis: quia lex iram, vindictam, pœnam, & separationem operatur. Per legem enim indirecte, id est per transgressionem legis, homines facti sunt digni vindicta Dei: iuxta illud, Magna ira domini accensa est contra nos: quia non audierunt patres nostri verba libri huius scilicet legis. Quia cum officium legis sit, vt per ipsam fiat cognitio peccati, inde est vt per eam omnis excusationis occasio eripiatur à transgressoribus: & ideo ipsa est causa occasionalis, quod transgressores merito sunt plectendi. Vnde infra. 7. dicitur, quod occasione accepta, peccatum per mandatum operatum est in nobis omnem concupiscentiam: Legislatoris enim directa intentio est, vt per legem faciat bonos ciues: verum praua subditorum voluntas in oppositum nititur. Eam ob rem lex & legislator iram & vindictam indirecte intendit, operatur, siue infligit. Vnde alibi dicit. Quicunque ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim: Maledictus qui

(Margin: 4. Reg. 12. c; 2. Ethi.; Gala. 3. b.)

A qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat ea. Et ideo lex indirecte impedit à consecutione hæreditatis promissæ, & per consequens per legem non impletur promissio, sed potius aboletur. *Vbi enim non est lex: nec præuaricatio.* Hic ostendit causam cur lex iram operetur, dicens: *Vbi &c.* id est: Quicquid fiat contra legem, imputatur ad pœnam. Quia officium legis est imputare ad pœnam, & punire: vindicare & exhæredare transgressores. Et per consequens ad legis actionem, siue ad opus legis, non pertinet adimpletio promissionis rebellibus. Priuatis enim hæreditate, non est adimplenda promissio, & sic per legem indirecte exinanita est fides & abolita promissio. Potest etiam ratio sic formari: ira, vindicta, siue pœna debetur solis præuaricatoribus & transgressoribus: sed præuaricatio nequit esse vbi nulla est lex. Ergo vindicta & pœna dimanant siue procedunt ex lege, siue naturali, siue diuina scripta, siue humana. Nam quamuis nulla fuisset lex scripta, nihilo sectius violatio legis naturalis delictum & præuaricatio esset, vtpote legis transgressio. Vnde Psal. Vidi præuaricantes & tabescebam. & alibi: Præuaricantes reputaui omnes peccatores terræ. Grauius est tamen simul transgredi legem naturæ & scriptam, quàm solam legem naturæ. Et sic vbi non est lex scripta, non est præuaricatio, scilicet, tanta, vel non imputatur ei, qui non habet, siue recepit ipsam legem, prout gentilibus, qui & si non obseruarent legem Moysi, circa cæremonialia & iudicialia, non erant præuaricatores legis, quæ illis imposita non erat. Sed Iudæi, qui erant subiecti legi, contraueniendo erant præuaricatores & digni exhæredari: ideo lex indirecte impletionem promissionis impediebat.

Text. Psal. 118.

TERTIA PARS IIII. CAPITIS.

Ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promißio omni semini, non ei qui ex lege est solum: sed & ei qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum.

Hic ostendit per quid, & in quibus prædicta promissio sit adimplenda: & supponit sufficientem diuisionem. Quia cum Deus sit verax & fidelis in promissis, necesse est dicere, quod eius promissio sit implenda. Vel ergo implenda est per legem, aut per fidem à sufficienti diuisione: quia B non videtur aliud medium impletionis. Atqui promissio non est impleta per legẽ, quia vt dictum est, exinanita esset fides, & abolita esset promissio, cuius impletio impeditur per legem, vt deductum est: Ideo sequitur quod sit implenda ex fide, & sic per fidem consequimur promissionem, vt hæredes simus mundi. Vnde D. Ioan. Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Et hoc confirmat per contrarium medium quod sumpserat, dixerat enim quod si promissio per legem seu legis obseruantiam impleretur, non esset firma & cõstans, sed abolita: cum operationes hominum non habeant firmitatem, sed sint subiectæ varietati: iuxta illud, Cogitationes mortalium timidæ & incertæ prouidentiæ nostræ. Nec etiam fuisset promissio firma omni semini Abrahæ, sed solum illi qui esset subiectus legi, nec etiam ex gratia, sed ex debito, vt deductum est. Nunc vero oppositum affirmat fieri per fidem, quasi dicat. Si dicamus promissionem implendam per fidem, firma manet promissio, propter firmitatem & virtutem diuinæ gratiæ iustificantis hominem per fidem, secundum gratiam Dei quæ est infallibilis: iuxta illud, sufficit tibi gratia mea. Et illud, Quotquot sunt promissiones in illo scilicet Christo, est id est veritatem habent. Et cum fides sit donum Dei secundum gratiam, & non ex operibus, ne quis glorietur, iam non ex debito: quia alias vt dictum est, non haberemus gloriam apud Deum: Qui reputauit fidem Abrahæ, & omni semini eius (vt in calce huius capitis dicetur) ad iustitiã. Ideo hic dicit vt secũdum gratiam firma sit promissio omni semini Abrahæ, id est omni homini, qui fuerit qualitercunque semen Abrahæ: iuxta illud: Cum semine eorum permanet bona hæreditas sancta nepotes eorum. Quia ergo promissio impletur per fidem quæ est omnibus communis, planũ & manifestũ est quod impletur in omni semine Abrahæ qui est pater omnium nostrũ scilicet credentium, siue simus ex iudaismo, siue ex gentilitate: propter quod omnium iustorum locus sinus Abrahæ nuncupatur. Vnde etiã Christus ait: Multi venient ab oriente & occidente, & recubent cum Abrahã, Isaac, & Iacob, in regno cælorũ: filij autem regni id est qui ob circuncisionem & legem tales se iactant, eiicietur in tenebras exteriores. Lutherani ex præmissis verbis Apostoli, ideo ex fide, vt secundũ gratiam firma sit promissio omni semini. Confirmare nituntur errorẽ suum de certitudine gratiæ: præsupponunt enim quod ex sola fide iustifi-C cemur: ex quo inferunt quẽlibet iustorum certũ esse suæ gratiæ: quia certi sunt se fidem habere. Hoc inquiunt est argumentum Pauli: Quoniã ex fide, & nõ ex operibus, iustificamur: firma certáque fit promissio, inferunt ipsi: Ergo cuicũque præstanti talem fidẽ adnascitur eis ab eadẽ fide quod obtinuerit promissionẽ Dei. Sed dicendum quod Apost. hic non dicit certa, sed firma. i. infallibilis: nec dicit nos esse certos gratiæ, imo alibi dicit nos ignorare. Nihil enim, inquit, mihi conscius sum, sed in hoc iustificatus non sum. Et licet aliquis posit scire se habere fidem historicã, quam vocant aut informem, quæ quãdoque est absque gratia & charitate, ex quibus iustificamur ac chari & accepti ac grati Deo reddimur: nemo tamen communi lege absque speciali Dei reuelatione scire potest se esse in gratia & charitate. Ideo nõ possumus esse certi nos esse iustos, nec obtinuisse promissionem Dei. illorum suppositionem de iustificatione sola fide sufficienter confutauimus, supra 1. capite exponendo illud: Iustus ex fide viuit. Et hunc errorem cum suis fuccis & coloribus reiiciemus cum interpretabimur illud, Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, &c. infra. 8. cap.

Roma. 2. 1. Ioan. 5. b Sapien. 9. c 2. Cor. 12. c 2. Cor. 1. d Ephe. 2. b Eccles. 44. b Luc. 16. f Mat. 8. b

Sicut scriptum est: Quia patrem multarum gentium posui te ante Deum cui credidisti, qui viuificat mortuos: & vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.

Hic probat quod semen Abrahæ sit non solum quod est ex lege, sed etiam quod est ex fide authoritate scripturæ. Legimus enim in Gene. Nec vltra vocaueris Abram, sed appellaueris Gen. 15. a

Abraham: quia patrem multarum gentium constitui te, siue posui te in præterito quasi iam esset D impletum, quod longe postea erat implendum more prophetarum, qui propter certitudinem prophetiæ ponunt præteritum pro futuro. Vnde Dauid, Foderunt manus meas & pedes meos, &c. Et Esa. Verè langores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit, & nos reputauimus eum quasi leprosum, &c. tamen longe post Esaias fuit impletum. Ea enim quæ sunt futura in seipsis, in diuina prouidentia sunt præsentia: secundum illud, domino Deo nostro antequam crearentur omnia sunt agnita, sicut & post perfectum respicit omnia. Et ideo Apostol. dicit: quod hoc quod dictum est in Gen. Posui vel constitui te, quod idem significat, intelligendum est ante Deum, id est in præsentia Dei cui crediderat Abraham: Crediderat enim Abraham Deo prænuncianti, ac si videret in præsenti. Et sic illa verba cui credidisti, non sunt desumpta ex Gene. sed sunt adiecta ab Apost. ad exponendum quali paternitate Deus posuit Abraham patrem multarum gentium: quia non carnali, sed spirituali, quæ est coram Deo, cui Abraham credidit. Et in hoc quod dicit: *Qui viuificat mortuos, &c.* ostendit à quo sit impleda huiusmodi promissio, scilicet à Deo: Dixerat enim prius, *ante Deum,* subiunxerat cui credidisti scilicet Deo: tandem hic dicit, *qui* scilicet Deus, *viuificat mortuos,* id est Iudæos, qui contra legē agentes erant mortui in peccatis: viuificat ergo per fidem & gratiam, vt promissionem Abrahæ consequantur. *Et ea quæ non sunt,* id est, gentiles qui propter nephandissima peccata videntur nihili fieri, & quia erant à Deo omnino alienati, vnde dicebat. Si charitatem non habuero, nihil sum, vocat ad gratiam, tanquam ea quæ sunt. i. sicut Iudæos: vnde infra: Vocabo non plebem meam, & cæt. Et sic per huiusmodi vocationem implebitur promissio Abrahæ etiam in gentilibus. Vel quod dicit, Vocat ea quæ non sunt, non intelligitur de vocatione temporali, sed de vocatione prædestinationis æternæ, qua vocantur & eliguntur etiam ea quæ non sunt ac si essent: secundum illud, Elegit nos ante mundi constitutionem. De hac vocatione dicit infra: Non ex operibus, sed ex vocante dictum est, &c. Vel vocationem hic dicit simplicem Dei notitiam vel cognitionem, qua cognoscit futura, quæ non sunt actu sicut præsentia. Et hoc modo accipitur vocatio, cum dicitur: Qui numerat multitudinē stellarum, & omnibus eis nomina vocat. E

Psal. 21. | Esa. 53. b | Eccle. 23. d | 1. Cor. 13. a | Infra. 9. c | Ephes. 1. a | Infra. 9. c

QVARTA PARS IIII. CAPITIS.

Text. *Qui contra spem in spem credidit, vt fieret pater multarum gentium secundum quod dictum est ei: Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, & arena maris.*

HIc commendat fidem Abrahæ ex magnitudine, dicens, *Qui,* scilicet Abraham, credidit in hác spem, vt fieret pater multarum gentium contra aliam spem. Ad cuius intelligentiam considerandum est quod spes importat certam expectationem boni futuri, quæ quidem certitudo quandoque est ex causa humana siue naturali: secundum illud, Debet in spe qui arat arare. Quandoque vero certitudo expectantis est ex causa diuina: secundum illud, In te domine speraui. Hoc ergo bonum, quod Abraham esset pater multarum gentium, certitudinem habebat ex parte Dei promittentis: sed contrarium apparebat ex causa naturali siue humana. Ideo dicit: *Qui contra spem,* causæ naturalis vel humanæ, *credidit in spem,* promissionis Dei: secundum quod dictum est ex Gen. Sicut stellæ cæli & arena maris. Vtrunque horum inducitur propter similitudinem innumerabilis multitudinis: Nam quantum ad stellas cæli, dicitur dominus Deus vester multiplicabit vos, & estis hodie sicut stellæ cæli. Quantum vero ad arenam maris dicitur: Iuda & Israel innumerabiles sicut arena maris. Potest tamen aliqualis differentia inter vtrunque attendi, vt stellis comparentur iusti, qui fuerunt ex semine Abrahæ. Vnde Daniel: Qui ad iustitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. Arenæ autem comparantur peccatores, quia fluctibus mundi quasi cuiusdam maris opprimuntur. Vnde Hierem. Posui arenam terminum maris.

1. Cor. 9. b | Psal. 30. | Gen. 15. b | Deut. 1. b | 3. Reg. 4. c | Dan. 12. b | Hiere. 5. c

Et non infirmatus est in fide, nec considerauit corpus suum emortuum, cum iam fere centum esset annorum & emortuam vuluam Sarræ.

HIc commendat fidem Abrahæ ex firmitate dicens: *& non est infirmatus, &c.* Quemadmodum enim temperantia ostenditur non esse infirma, quæ magnis concupiscibilibus non vincitur: ita & fides ostenditur non esse infirma, sed fortis, quæ à magnis difficultatibus nō superatur. Vnde D. Petrus. Cui resistite fortes in fide. Sed Abraham habuit duas difficultates credendi, quas superauit. igitur non infirmatus est, &c. Primam difficultatem tangit, cum dicit: *Nec considerauit, &c.* Quia iam mortificata erat in eo vis generatiua, ideo non considerauit ad discredendum promissioni corpus suum emortuum, quantum ad virtutem generatiuam propter senectutem: vnde dicit, *Cum fere centum esset annorum.* Abrahæ enim centenario existenti natus est Isaac: per annum autem ante fuerat filius promissus, secundum illud: Reuertens veniam ad te, tempore isto, vita comite, & habebit filium Sarra vxor tua. Sed dicet quispiam: Quomodo erat corpus Abrahæ emortuum, quantum ad vim generatiuam? Cum post mortem Sarræ duxerit Cethuram in vxorem, ex qua habuit sex filios. Dicendum quod virtus generandi miraculosè restituta fuit Abrahæ. Secunda difficultas credendi erat ex parte vxoris, ideo dicit: Nec considerauit emortuā vuluam Sarræ, quantum ad actum generandi: tum propter sterilitatem, tum propter senectutem: desierant enim ei fieri muliebria. Et ideo ad ostendendum vtriusque frigiditatem, dicebat Esa. Attendite ad Abraham patrem vestrum & ad Sarram, quæ peperit vos. præmiserat enim dicens: Attēdite ad petram vnde excisi estis, & ad cauernam laci de qua præcisi estis. Si autem obiiciatur ex Gen. quod Abraham audita promissione filij ex Sarra, cecidit super faciem suam, & risit, & dixit in corde suo: Nunquid centenario nascetur filius, & Sarra nonagenaria pariet? Ex quibus verbis videtur Abraham hoc considerando minus credidisse. Dicendum secundum dominum Caietanum, quod à princi-

F

Gen. 21. a | Gen. 18. b | Gene. 25. a | Gene. 18. b | Esa. 51. a | Gen. 17. a

A pio non perceperat reuelationi affirmatiuam: & propterea contulit ſecum impedimenta naturæ,
tam in ſe quam in Sarra. Sed collatio illa non proceſſit ex dubitatione vel infidelitate, ſed ex hila-
ritate & gaudio, cogitando ſenſum diuinorum verborum, & percunctando an ad ſignificandum
ea quæ ſonabant, dicta eſſent: quod apparet ex gratiarum actione, quia vt dictum eſt, cecidit ſu- *Luc. 1. d*
per faciem ſuam: prout D. virgo non dubitando, ſed percunctando dixit: Quomodo fiet iſtud?
Cuius ſignum eſt quod ſubiungit ſcriptura, Deum iterato dixiſſe, vere Sarra vxor tua pariet tibi
filium. Tunc Abraham non conſiderauit, &c. Ita quod verba Apoſtoli referenda ſunt ad tempus
completæ reuelationis: Sarra autem ex dubitatione riſit ideo reprehenſa fuit, & non Abraham.

In repromißione etiam Dei non hæſitauit diffidentia: ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, plenißime ſciens quia quæcunque promiſit Deus, potens eſt & facere. Tex.

HIc commendat fidem Abrahæ quantum ad iteratam promiſsionem, & aſsignat cauſam. *Gene.12.a*
Deus enim non ſemel duntaxat aut bis promiſit, ſed iterum atque iterum, id eſt, quater. Pri-
mo enim dixit: Egredere de terra tua, & de cognatione tua, ac de domo patris tui, faciámque te
in gentem magnam, & benedicam tibi, & cæt. ſubiungit: atque in te, id eſt, in ſemine tuo bene-
dicentur omnes cognationes terræ. Secundo cum Abraham peruenit in terram Chanaam, ap- *Gene.15.b*
paruit ei dominus, & dixit: Semini tuo dabo terram, & cum eduxiſſet eum foras dixit: Suſpice
in cælum, & numera ſtellas ſi potes: & dixit ei: Sic erit & ſemen tuum. Tertio cum poſtea dixit ei: *Geneſ.17.a*
Ambula coram me, & eſto perfectus. Ponámque fœdus meum inter me & te, & multiplicabo te
vehementer nimis. Et ſtatuam pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te, & cæt. *Geneſ. 18.b*
Quarto cum dixit: Reuertés veniam ad te tempore iſto, & habebit filium Sarra vxor tua. Quinto
poſtquam tentauit eum de immolatione filij, & dixit: Per memetipſum iuraui, dicit dominus, *Gen.22.c*
B quia feciſti hanc rem, & non peperciſti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi & multi-
plicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cæli, & velut arenam, quæ eſt in litore maris: poſsidebitque ſe-
men tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ. omni-
bus iſtis promiſſionibus credidit Abraham, & non hæſitauit. Ideo dicit, in repromiſsione, id eſt,
iterata promiſſione de ſeminis exaltatione non hæſitauit, id eſt, dubitauit diffidentia, ſcilicet quod
diffideret de veritate ſiue impletione promiſſionis. Vnde D. Iacobus: Qui hæſitat ſimilis eſt flu- *Iaco. 1.a.*
ctui maris, & cæt. *Sed confortatus eſt fide*, id eſt, fidei fortiter adhæſit. Vnde D. Petrus: Cui reſiſtit *1.Pet.5.c*
fortes in fide. Si dicatur quod Abraham dixit: Vnde ſcire poſſum quod poſſeſſurus ſum eam, & *Gen. 15.b.*
per conſequens videtur dubitaſſe petendo ſignum: præterea riſit, quemadmodum Sarra, quæ hæ-
ſitauit. Dicendum quod petiit ſignum non ex dubitatione, ſed cum morem Dei nouiſſet, qui fœ-
dera ſua & pacta data aliquo ſigno ſtabilire conſueuit, vt apparet in arce exhibito Noe in monu-
mentum pacis. Vnde reprehenſus eſt Acham, qui iuſſus ſignum petere, renuit. Nec riſit ex infide- *Gen.9.b*
litate, prout Sarra, ſed ex gaudio & firmitate adhæſionis. Et ideo cum Apoſtol. paulo ante nega- *Eſa.7.b*
tiue, dixiſſet, quod non fuit infirmatus in fide, maiori hic commendatione affirmat quod fuerit
confortatus fide. Et conſequenter aſſignat cauſam firmitatis & confortationis, ſcilicet ſcientiam
diuinæ omnipotentiæ, cum dicit: *Dans gloriam Deo*: Inquantum ſcilicet conſiderauit omnipoten-
tiam eius, *plenißime ſciens: quia quæcunque promiſit* Deus, potens eſt & facere. Vnde Sapiens: Subeſt *Sap. 12.c*
enim tibi cum volueris poſſe. & D. Lucas: Non eſt impoſſibile apud Deum omne verbum. Ex his *Luc. 1. d*
patet quod quicunque non eſt firmus in fide Dei, quantum eſt in ſe, derogat diuinæ gloriæ: vel
quantum ad eius veritatem, vel quantum ad eius potentiam.

Ideo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. non eſt autem ſcriptum tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam: ſed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum dominum noſtrum à mortuis. Text.

C HIc commendat fidem Abrahæ ex eius effectu, quem fides in Abraham fecit, & quem faciet
in aliis ſimiliter credentibus, reſumendo quod prius ex Gene. deſumpſerat. Vnde dicit, ideo *Gen.15.b*
ſcilicet quia Abraham tam perfecte hoc ipſum credidit, *reputatum eſt illi ad iuſtitiam*. Quo ad effe-
ctum, quem fides habet in aliis dicit: *Non autem ſcriptum eſt tantum propter ipſum, quia reputatum eſt
illi ad iuſtitiam.* vt ſcilicet nos æſtimemus quod ſoli Abrahæ fides reputata ſit ad iuſtitiam, licet
etiam ſit ſcriptum propter eius commendationem & Dei gloriam, qui talem fidem in eum infu-
dit. Sed ſcriptum eſt propter nos, id eſt, vt noſtris ſit obiectus oculis in typum fidei noſtræ: vnde
ſpem & fiduciam ſtabiliamus. Si enim fidem habuerimus, pariter reputabitur fides noſtra ad iu-
ſtitiam. Hac ſi quidem ratione ille poſitus eſt pater omnium credentium. vnde infra dicit: Quæ-
cunque ſcripta ſunt, in noſtram doctrinam ſcripta ſunt. Vnde ſubiungit, *credentibus in eum*, id eſt, *Infra.15.a*
in patrem qui ſuſcitauit Ieſum Chriſtum dominum noſtrum à mortuis, quaſi dicat. Quemadmo-
dum fides Abrahæ, qui non conſiderauit ſuum vxoriſque eius emortuum corpus, credens in eum
qui viuificat mortuos, reputata eſt ad iuſtitiam: Ita cuiuſlibet fides credentis in eum qui ſuſcitauit
dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ad eandem reputabitur iuſtitiam. Et cum præmiſiſſet qui
viuificat mortuos, illius iam viuificati meminit, cuius morte fuit omnium mors ſpiritualis extin-
cta, & cuius reſurrectio fuit cunctis cauſa reſurgendi. Suſcitatus autem eſt à patre, cui ipſe dixit:
Tu autem domine miſerere mei, & reſuſcita me. Et quia eſt eadem virtus patris & filij, ipſe etiam *Pſal. 3.*
propria virtute ſurrexit. Quod autem hæc fides iuſtificet, apparet ex illo: Si confitearis ore tuo
dominum Ieſum, & in corde tuo credideris, *quod ſuſcitauit eum* Deus à mortuis, ſaluus eris.

Qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram. Hic aſſignat cauſam Text.
ſiue rationem, quare fides Chriſti iuſtificet, dicés: *Qui traditus eſt, &c.* ſcilicet Chriſtus in mortem:

à proditore propter auaritiam, à Iudæis propter inuidiam: à Pilato, propter timorem: à patre per- D
Infra.8.f missiue. Vnde Infra 8. Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.
Ephe.5.a Traditus est etiam à seipso voluntarie mortem sustinendo, iuxta illud: Tradidit semetipsum obla-
Esa.53.c tionem & hostiam Deo in odorem suauitatis. & illud, Oblatus est, quia ipse voluit. & illud: Ne-
Ioh.10.d mo tollit animam meam à me, sed ego pono eam à meipso. propter delicta nostra, vt peccata no-
stra auferret. Sua enim passione & morte omnium viatorum meruit ablationem peccatorum. Et
quia, vt Damascenus dicit, humanitas Christi fuit quodammodo instrumentum diuinitatis, vnde
per contactum humanitatis Christi fuit mundatus leprosus. ideo mors Christi fuit causa deletio-
Mat.1.d nis peccatorum, non solum per modum meriti, sed etiam per modum cuiusdam efficientiæ: & sic
omnes actiones & passiones humanitatis Christi fuerunt nobis salutiferæ, vt pote ex virtute diui-
nitatis prouenientes. Resurrectio vero non est causa per modum meriti, cum terminus viæ Christi
fuerit mors, postquam non fuit viator, sed solum comprehensor: & per consequens non fuit in
statu merendi, sed fuit causa exemplaris. Ideo dicit; *Et resurrexit*, scilicet Christus propter iustifi-
cationem nostram, vt suæ resurrectionis virtute gratiam iustificantem conferret, & vt nos prius à
vitiorum sordibus surgere faceret, & vt nos in virtutum honestate iusti resurgeremus, & vt suæ
corporalis resurrectionis exemplo, nos ad spiritualem resurrectionem induceret, vt in nouitate
vitæ ambularemus, & tandem finaliter corporaliter resuscitaremur ab ipso, quando reformabit
Philip.3.d corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ.

EPITOME V. CAPITIS.

OStensa per Apostol. in præmissis quatuor capitibus necessitate gratiæ, in hoc capite incipit commendare virtutem & facultatem ipsius gratiæ, & ostendere bona quæ per gratiam consequimur, & mala à quibus liberamur. E

Et primo præponit modum seu viam perueniendi ad gratiam, cuius effectus, qui sunt pax, stabilitas, gloriatio, in spe adoptionis filiorum Dei, & patientia in tribulationibus, declarat ea euenire per spiritum sanctum. Secundo ibi: *Vt quid enim Christus, &c.* ostendit firmitatem spei per mortem Christi, commendando charitatem eius ex difficultate obiecti, ex qua à maiori ad minus concludit propositum reconciliationis per mortem Christi, de qua gloriari & exultare debemus.

Tertio ibi *Propterea &c.* ostendit quod per gratiam Christi liberamur à peccato originali præterito, eius originem, progressum & effectum ipsius, qui est mors, ex vno in omnes declarando.

Quarto ibi, *vsque ad legem, &c*, idem manifestat exprimendo peccatum fuisse sub lege, & quid circa peccatum lex fecerit. Quinto ibi *Sed non sicut delictum, &c.* manifestat progressum superabundantis gratiæ Dei ob vnius obedientiam, ac effectum & regnum ipsius destruentis & abluentis peccatum originale, quod ab vnius inobedientia in omnes prodierat.

Postremo ibi, Lex subintrauit, & cæt. ostendit quod per gratiam tollitur peccatum actuale, quod lege superueniente abundauerat, concludendo regnum gratiæ in vitam æternam succedere regno peccati in mortem.

EXPOSITIO LITERALIS V. CAPITIS.

IVstificati ergo, non ex lege nec ex operibus, sumus iusti à Deo effecti, *ex fide* scilicet infusa,
quæ est donum Dei, inquantum per fidem mortis & resurrectionis effectum eius participa-
Ephe.2.d mus. *Pacem habeamus ad Deum.* nos ei subiiciendo & acquiescendo voluntati eius: & hoc *Per do-*
1.Tim.2.b *minum nostrum Iesum Christum:* qui est pax nostra, & qui nos tanquam mediator ad istam pacem
perduxit. *Per quem habemus accessum,* id est, aditum & ingressum, *per fidem in gratiam istam,* id est, in
statum gratiæ & bonam vitæ obseruantiam. *in qua,* id est, per quam non solum resurreximus à pec-
catis, sed etiam in ea nos qui cecidimus in Adam, *stamus,* scilicet fixi & erecti per affectum ad cœ-
lestia: non quod fides præcedat gratiam, sed potius gratia fidem. Gratia enim saluati sumus per F
fidem: quia primus effectus gratiæ in nobis est fides, per quam non solum stamus, *sed & glo-*
riamur, id est, gaudemus & exultamus *in spe gloriæ* filiorum Dei, id est, ex hoc quod speramus
Sapien.5.a nos adepturos gloriam angelorum & sanctorum, qui sunt filij & hæredes Dei, cohæredes au-
Rom.8.c tem Christi. *Non solum autem, sed & gloriamur in tribulationibus,* id est, non solum gaudemus de
spe gloriæ filiorum Dei, quæ hic inchoatur per spem & amorem, & consummabitur in gloria
per claram visionem & fruitionem: sed etiam gaudemus interius, & gaudium intrinsecum signis
exterioribus ostendimus, in tribulationibus, id est, passionibus & sustinentia præsentium malo-
Act.14.d rum & afflictionum, per quas ad gloriam peruenimus. *Scientes quod tribulatio patientiam operatur.*
Iaco.1.a non quod tribulatio sit causa effectiua patientiæ, sed occasio exercendi actum patientiæ, per cu-
ius assuetudinem anima in tribulationibus inconcussa & immobilis redditur: ita vt dulce sit ei
pro Dei amore, & propriorum peccatorum purgatione afflictiones sustinere. *Patientia autem,*
scilicet operatur, *probationem,* id est, purificationem: per hoc enim quod homo patienter tribu-
lationes sustinet, redditur probatus & strennuus atque purgatus, sicut aurum in fornace. *Proba-*
tio vero scilicet operatur *spem,* id est, certam expectationem fœlicitatis, ex quo enim quis proba-
Sapien.3.a tus & purgatus est, insurgit in eo & in aliis spes quod ad hæreditatem Dei admittetur. *Spes au-*
tem non confundit, id est, non deficit, nisi homo ei deficiat, nec facit aut sinit erubescere Christia-
nos ad irrisionem filiorum huius seculi, qui irrident patienter sustinentes mala, arbitrantes spem
illorum, & ea quæ in futuro seculo speramus, vana esse. *Quia charitas Dei,* qua scilicet diligimus
1.Cor.13.b Deum: *diffusa est in cordibus nostris,* id est, ad omnes & mores & actus perficiendos se extendit: quia
benigna est, &c. sic diffusa & extensa non à nobis, sed *per spiritum sanctum qui datus est nobis,* & ha-

A bitat in nobis per effectum nouum ipsius, qui est charitas. Quia cum ipse sit vnio, nexus, & amor patris & filij, communicat nobis huius amoris participationem, infundendo charitatem, qua efficimur Dei & proximi amatores.

SECVNDA PARS QVINTI CAPITIS.

VT *quid enim,* id est, cur enim nisi spes esset adimplenda, *Christus, cum adhuc infirmi essemus,* infirmitate peccati, egentes medico, *secundum tempus,* scilicet determinatum: quia non ab initio infirmitatis siue peccati, *pro impiis mortuus est?* id est, cur Christus, qui tantus & tam magnus est, scilicet Deus & homo mortuus est, quasi dicat, nunquid gratis aut sine fructu, tam crudelem mortem & tot & tanta tormenta pro tam miseris peccatoribus sustinuit? quæ vtilitas in sanguine eius siue in sanguinis eius effusione fuisset, nisi propter aliquem magnum & certum fructum, quasi dicat. Non sic mortuus fuisset, nisi propter firmam & certam salutem generis humani, quam nobis spes suggerit: & ideo non confundit, *Vix enim,* id est, raro & difficulter, *pro iusto,* scilicet homine liberando, *quis,* id est, aliquis, *moritur,* id est, morti se exponit. *Nam pro bono forsitan quis audeat mori,* quasi dicat dixit vix, quia forte aliquis (rarus tamen) zelo virtutis pro homine bono & iusto, simplici & innocente, liberando auderet se exhibere periculo mortis: sed nullus pro impiis, cum maiorem charitatem nemo habeat, quàm vt ponat animam suam pro amicis suis. *Commendat autem charitatem suam Deus in nobis,* id est, per hoc se ostendit Deus se nos maximè diligere: *Quoniam si adhuc cum peccatores essemus secundum tempus,* scilicet determinatum. *Christus pro nobis mortuus est,* vt nos à cruciatu mortis æternæ liberaret. *Multo igitur magis,* id est, à fortiori multo amplius & perfectius, *nunc iustificati,* id est, in isto tempore gratiæ iustificationem adepti, *in sanguine ipsius,* id est, in merito sanguinis Christi effusi, *Salui erimus ab ira,* id est, vindicta damnationis æternæ, quam propter peccata incurrimus, *per ipsum,* scilicet Iesum Christum. *Si enim cum inimici essemus,* propter peccata, *reconciliati sumus Deo,* id est, in amicitiam pristinam Dei restituti, *per mortem filij eius. Multo magis reconciliati salui erimus in vita ipsius,* id est, multo amplius certum est quod ipse
B viuens poterit amicos iam factos saluare. *Non solum autem,* scilicet gloriamur siue gaudemus in spe gloriæ, quam in futuro expectamus. *Sed & gloriamur in Deo,* id est, in hoc quod sumus nunc coniuncti Deo per fidem & charitatem, & hoc, *Per dominum nostrum Iesum Christum, per quem,* etiam *nunc reconciliationem accepimus,* vt de inimicis facti simus amici.

Psal. 6. a
1. Pet. 3. d
Iohan. 15. b
1. Cor. 1. d
2. Cor. 10. d

TERTIA PARS V. CAPITIS.

PRopterea *sicut per vnum hominem,* scilicet Adam, *Peccatum,* scilicet originale, & ex consequenti alia peccata actualia, quæ ex corrupta appetitus sensitiui inclinatione, tanquam ex quodam fonte, prodeunt & scaturiunt. *in hunc mundum intrauit,* in omnes homines per vitiatam seminis originem, ab eo & filiis suis descendentes, deductum & deriuatum est. *Et per peccatum mors,* id est, separatio corporis & animæ, & animæ à Deo. ac etiam gehẽna siue pœna æterna, quæ dicitur mors secunda, cum ipso peccato deducta & deriuata est. *Et ita in omnes homines mors pertransijt,* id est, necessitas moriendi in pœnam peccati originalis ab Adam deducti, cum natura deriuata est. *In quo,* scilicet Adam, *Omnes peccauerunt,* id est prolapsi sunt: quia Adam peccante, omnes inquantum in eo erant, sicut in prima origine, peccauerunt. Ab hac tamen lege eximitur D. virgo, quæ vt ecclesia in concilio Basilien. declarauit, fuit ab huiusmodi labe præseruata. Christus vero, quia non processit ab Adam per virtutem seminalem, sed solum secundum corpulentam substantiam, ideo nullo modo fuit peccato originali obnoxius, nec eius pœnis subiectus, licet eas quæ imperfectionem non important, (prout sunt fomes & ignorantia) sed solum conditionem naturæ ad redimendum genus humanum suscipere & sustinere voluerit.

Apo. 20. d

QVARTA PARS V. CAPITIS.

VSque ad legem enim peccatum erat in mundo, id est, etiam sub lege Moysi peccatum originale & actuale erat in mundo, vt hoc aduerbium, *vsque,* teneatur inclusiue. Non enim exclusiue teneri potest, cum certum sit peccatum originale & actuale fuisse tempore & duratione legis Moysi, imo & tempore legis gratiæ & vsque ad iudicium generale. *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset,* id est, ante legem scriptam, propter obfuscationem rationis, (quæ ex multiplicatione
C peccatorum processit) peccatum originale non reputabatur, imo nec actuale, communiter apud homines, vt offensa Dei, & vt dignum pœna æterna, licet peccatum originale aliquibus patribus fuerit reuelatum, ab Adam per filios, vel à Deo, & ex ratione naturali possent cognoscere homicidium & adulterium esse peccata & inhonesta, non tamen cognoscebant nec reputabant esse punibilia à Deo, cum lex non esset. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librum Geneseos, in quo fecit mentionem de præcepto facto Adæ sub pœna mortis, & de præuaricatione & transgresione illius, & de peccato Cain, & pœnis aliorum peccatorum, tunc cognouerunt peccatum originale & actuale esse offensiuum Dei, & ab eo puniendum. *Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen.* quasi dicat licet vsque ad legem peccatum non cognosceretur, neque communiter reputaretur, poterat tamen deprehendi ex effectu: quia mors corporalis & spiritualis regnauit, id est, potestatem suam exercuit ab Adam, per quem peccatum intrauit in mundum, vsque ad Moysen, sub quo lex data est, non solum in eos qui peccauerunt peccato actuali, sed *etiam in eos qui non peccauerunt,* id est, in paruulos ante vsum rationis decedentes, qui non peccauerunt peccato actuali, sed originali tantum. *in similitudinem præuaricationis Adæ,* id est, inquantum similitudinem peccati Adæ traxerunt simul cum similitudine naturæ, ac si diceret: paruuli illi moriebantur absque peccato actuali proprio, & per hoc Apostolus ostendit quod diffusa erat in paruulis per

Infra. 7. b

originem similitudo peccati, *Adæ qui*, scilicet Adam, *est forma*, id est, figura per contrarium tamen, D
futuri, id est, secundi Adæ, id est, Christi, qui datus est nobis propiciator. Nam sicut per primum Adam peccatum & mors intrauit in mundum, ita per Christum iustitia & vita, & sicut omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo viuificantur.

QVINTA PARS V. CAPITIS.

S*Ed non sicut delictum, ita & donum.* quasi dicat non est æstimandum quod tantæ efficaciæ fuerit delictum Adæ, quantæ est donum gratiæ Christi. Cum delictum procedat ex infirmitate voluntatis humanæ. Gratia autem ex immensitate voluntatis diuinæ. *Si enim vnius delicto multi mortui sunt*, hoc est, si ex peccato Adæ peccatum pertransiit in multos alios qui in eo peccauerunt. *Multo magis gratia Dei & donum*, id est, gratuitum Dei donũ vt coniunctio (&) teneatur expositiue quantum est in se, *in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit.* Cum gratia secundum se multo fortior sit, quàm peccatum: Delet enim omnia peccata etiam actualia, quæ Adam transfundere non potuit: Ideo in plures si essent, & ei acquiescere vellent, abundaret. verum quia non omnes
Hebr.2.c acquiescunt, ideo dicitur quod multos filios in gloriam adduxit. *Et non sicut per vnum peccatum ita & donum.* quasi dicat. Non solum gratia abundat in plures, sed etiam maiorem effectum facit. Non enim tantus effectus sequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus sequitur in multis per donum gratiæ Christi. *Nam iudicium ex vno in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis in iustificationem*, id est, diuina condemnatio processit ex vno peccato Adæ in omnes, qui in illo peccauerunt vnico originali peccato. Sed gratia Dei, quæ per Christum datur, procedit & ef-
1.Cor.6.c ficax est, non solum ad delendum vnum peccatum originale, verum etiam multa peccata actualia, siue ad perfectam omnium peccatorum emendationem, ablutionem, & sanctificationem, &
Infra.6.d non mirum si hæc posit, cum sufficiat, introducere ad vitam æternam: iuxta illud, Gratia Dei vita æterna. *Si enim vnius delicto mors regnauit per vnum, Multomagis abundantiam gratiæ, donationis, & iustitiæ, accipientes in vita*, scilicet æterna *regnabunt per vnum Iesum Christum.* ac si diceret: Quemadmodum condemnatio mortis processit ex peccato primi parentis, ita regnum vitæ æternæ procedit E
ex gratia Christi. ergo si per vnius hominis peccatum omnes moriuntur: ita omnes acquiescentes Christo, & accipientes abundantiam gratiæ eius regnabunt in vita æterna per vnum Iesum Christum, cum gratia, vt dictum est, fortior sit peccato. *Igitur sicut per vnius delictum*, procedit diuinum iudicium, *In omnes homines in condemnationem*, scilicet mortis. *Sic & per vnius*, scilicet Christi, *iustitiam*, procedit diuina gratia *in omnes homines in iustificationem, vitæ*, id est, quæ ducit ad vitam æternam. quod intelligi debet quo ad sufficientiam, quantum vero ad efficaciam, in omnes homines qui vniuntur Christo per fidem, spem, & charitatem. *Sicut enim per inobedientiam vnius, peccatores constituti sunt multi, ita & per vnius obeditionem iusti constituentur multi.*

SEXTA PARS V. CAPITIS.

L*Ex autem subintrauit, vt abundaret delictum.* id est, lex scripta, quasi media, intrauit inter peccatum hominis & donum gratiæ Christi, vt abundaret delictũ: non quod finis legis fuerit abun-
Infra.7.c dantia delicti, quia sequeretur quod lex esset mala, quæ tamen est sancta: quia cuius finis malus, & cæt. Et sic hæc vox (vt) non tenetur causaliter: quia lex quantum in se est, prohibet peccatum, sed
1.Tim.1.c consecutiue: quia propter infirmitatem legis, quæ facultatem implendi se non dabat, & fragilitatem naturæ occasione à lege accepta, abundantia delicti sequuta est. *Vbi autem abundauit delictum*, scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, *superabundauit & gratia*, scilicet Christi condonantis *peccata, vt sicut regnauit*, id est, plenum dominium habuit, peccatum introductum per primum hominem abundans per legem, *in mortem, ita & gratia regnet*, id est, plene dominetur in nobis, *per iustitiam*, quam scilicet in nobis facit: & hoc quousque nos perducat *in vitam æternam*: &
Ioh.1.b hoc totum *per Iesum Christum dominum nostrum*, per quem gratia & veritas facta est.

Text.

COMMENTVM QVINTI CAPITIS.

Iustificati ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum: per dominum nostrum Iesum Christum: per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in qua stamus. F

IN hoc 5. cap. & tribus sequentibus, Apostolus pertractat fidei facultatem & effectus eius. Et primo bona quæ per fidẽ & gratiã nobis adueniũt: quorum primum est pax ad Deum. vnde ait, *Iustificati, &c.* quasi dicat. Dictum est quod fides reputatur ad iustitiam omnibus credentibus resurrectionem Christi, quæ est causa nostræ iustificationis. Ideo iustificati ex fide, inquantum scilicet per fidem resurrectionis eius effectum participamus, habeamus pacem & concordiam ad Deum, nos ei subiiciendo & obediendo.
Iob.22.c Vnde Iob, Acquiesce illi, & habeto pacem. & alibi: Quis restitit ei, & pa-
Iob.9.a cem habuit. & Dauid: Pax multa diligentibus legem tuam. & hoc per Christum dominum no-
Psal.118. strum, qui nos ad istam pacem perduxit: est enim pax nostra qui fecit vtraque vnum. *Per quem*,
Ephe.2.d scilicet Christum, tanquam mediatorem, habemus accessum in vno spiritu ad patrem. Vnde
1.Tim.2.b
Ephe.2.d Diuus Ioannes, Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Sequitur, *in qua*, id est, per quam
Ioh.1.b. gratiam non solum resurreximus à peccatis, sed etiam stamus fixi & erecti ad cœlestia contem-
Psal.121. planda & prosequenda: Iuxta illud, Stantes erant pedes nostri. & alibi, Nos autem surreximus

A mus & erecti sumus, & hoc per fidem: per quam scilicet gratiam consequamur. Non quod fides, scilicet formata, præcedat gratiam, cum fides sit primus actus, siue effectus gratiæ in nobis: iuxta illud, Gratia salui facti estis per fidem ab ea procedentem. Lutherani, qui omnes *Eph.2.b* scripturas ad eorum anhelitum contorquent, & interpretationem antiquam damnant, dicunt non debere legi, *per quem*, scilicet Christum pacem habeamus, sed habemus, vt errorem suum de certitudine gratiæ ex hoc loco corroborare possint. Et sic paralogisant: Ex fide iustificati pacẽ habemus ad Deũ, ergo certi sumus nos esse iustificatos, cũ nullus pacẽ habeat apud Deum, nisi iustificatus, & certi sumus nos habere fidẽ. Igitur de his aliqua supra 4. interpretando illud, Ideo fide, vt secundũ gratiam firma sit promissio omni semini & amplius infra 8. interpretando illud, Spiritus reddit testimonium spiritui nostro, &c. Ideo ad illum locum lectorem remitto. Pro dissolutione tamen paralogismi eorum ex hoc loco, notandum quod Origenes & D. Chrisosto. Hiero. ac Theophyl. & antiqua translatio per Ecclesiam approbata, legunt habeamus. Et quamuis hunc locum de iam iustificatis ex fide intelligant, exponunt tamen habeamus, id est, seruemus & custodiamus, præmissáque illorum illatio nullam habet apparentiam bonæ dependentiæ. Quamuis enim fide catholica teneamus, quod Christus suo preciosissimo sanguine, tanquàm precio sufficiẽtissimo, operatus fuerit salutem humani generis: & homo cui hoc pretium communicatum fuerit, sit iustus: veruntamen an mihi vel aliis verè communicatum sit absque speciali reuelatione, certo scire nõ possumus, nec etiam nos habere fidem viuam, licet aliquas morales coniecturas habeamus.

Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Tex.

HIc ponit secũdum bonum quod habemus per gratiam, quod est spes. Cuius magnitudinem describit. Magnitudo spei consideratur ex magnitudine rei speratæ, quam ponit dicens: *Et gloriamur in spe gloriæ filiorum* Dei. Per gratiam enim Christi adepti sumus spiritum adoptionis filiorũ Dei, *Infra 8.e* vt dicit infra 8. & Sapiens: Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei: Filiis autem debetur hæreditas, quia si filij, & hæredes. Hæc autem hæreditas est gloria siue vita æterna, quam per gratiam *Sapien.5.a* *Infra 8.c* *Infra 6.d*
B consequimur: secundum illud, Gratia Dei vita æterna. Huiusmodi spes vitæ æternæ, siue gloriæ filiorum Dei, nobis indita est à Christo: secundum illud, Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilem, &c. Hæc autem gloria, quæ in futuro complebitur in nobis, nunc inchoatur per spem. Vnde infra 8. Spe salui facti sumus, scilicet inchoatiue. Non solum autem gloriamur, id est, gaudemus in spe, sed & gloriationem, id est, gaudium & delectationem habemus, interius, & signis exterioribus ostendimus: propter quod dicit, *Gloriamur*, id est, gaudemus & exultamus & ad hunc sensum dicit Psal. Gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum. *1.Petr.1.a* *Psal.5.*

Non solum autem: sed & gloriamur in tribulationibus, Scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem. Tex.

HIc ostendit vehementiam spei, quia per eam non solum gloriabimur in futuro seculo, verum etiam in præsenti gaudemus & oblectamur. Non solum in spe futurorum bonorum, verum etiam in passione præsentium malorum: hoc est in afflictionibus & tribulationibus. Qui enim vehementer aliquid sperat, libenter sustinet propter illud difficilia & amara: prout infirmus qui vehementer sperat sanitatem, libenter bibit potionem amaram, vt sanetur. Signũ ergo vehementis spei, quam habemus propter Christum, est quod non solum gloriemur de spe gloriæ futuræ, sed etiam de malis quæ pro ipsa patimur. Nam per ea ad gloriam peruenimus: iuxta illud, Per multas tribulationes oportet nos intrare regnum Dei. & illud: Omne gaudium existimate fratres mei cum in tẽtationes varias incideritis. Vnde & Apostoli ibant gaudentes à conspectu concilij: quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Consequenter ostendit causam dicens: *Scientes quod tribulatio patientiam operatur.* Non tamen ita vt tribulatio sit causa patientiæ effectiua, cum omnes tribulati non sint patientes, sed quia tribulatio est materia & occasio exercendi actum patientiæ. vnde infra. In tribulatione patientes. Deinde ponit effectum patientiæ, cum dicit. *Patientia probationem*, id est purgationem peccatorum, scilicet operatur, Iuxta illud: In igne probatur argentum, homines verò receptibiles in camino humiliationis. Manifestum est enim quod detrimẽtum alicuius rei *Act.14.d* *Iac.1.a* *Act.5.g* *Infra 12.c* *Eccl.2.*
C de facili sustinemus, propter rem quã magis amamus: vnde si aliquis patiatur propter æterna bona consequenda, sufficienter ex hoc probatur quod talis amplius diligit bona æterna quàm tẽporalia. *Iac.1.a* Si contra huiusmodi sentẽtiam obiiciatur illud: Probatio fidei vestræ patientiam operatur, & per consequens patientia non operatur probationem, cum idem non possit esse causa suipsius. Dicendum quod probatio dupliciter accipi potest, vno modo, vt est in probato, & sic probatio est ipsa tribulatio, per quam homo probatur: & sic idem est dicere: Tribulatio patientiam operatur, & tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio, prout idem est quod probatũ est, & ita accipitur hic cum dicitur: Patientia probationem operatur: quia ex hoc quod homo patienter tribulationes sustinet, redditur probatus. Postmodum ponit effectum probationis dicẽs: *Probatio verò operatur*, scilicet spem. Quia per hoc quod aliquis iam probatus est, potest de eo haberi spes, & ab ipso, & ab aliis, quod ad hæreditatem Dei admittetur. Vnde Sapien. Deus probauit illos, & inuenit eos dignos se. Sic igitur de primo ad vltimum apparet quod tribulatio viam parat ad spem. vnde si aliquis vehementer gloriatur, id est, gaudeat de spe æternæ hæreditatis, consequens est quod glorietur & gaudeat de ipsis tribulationibus, per quas oportet in illam intrare. *Sap.3.b* *Act.14.d*

Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis. Text.

HIc ostendit spei firmitatem dicens: Hæc autem spes qua speramus gloriam filiorum Dei, *non confundit*, id est, non facit erubescere Christianos filiis huius seculi irridentibus, quod spe vana rerum futuri seculi tanta sustinerent præsentia discrimina & incommoda, cum vitæ etiam iactura. Quia Christiani illa sustinent, non propter vanam spem, prout est spes mundanorum, sed propter certam fidei spem, quæ non confundit, id est, non deficit. Spes enim tunc pudoris & verecundiæ est causa, quando homo frustratur. Quemadmodum cum promittens non seruat promissum: sic cum is qui sperabat, deceptum sic inuenit, confunditur, & erubescit: prout qui sperant ab hominibus mendacibus. Vnde Hiere. Maledictus homo qui confidit in homine. At illa spes, quæ est de promissionibus eius, qui nec fallere, nec falli potest, cuique nec potestas deest, neque benefaciendi voluntas, confundere nequit. Vnde Dauid, In te domine speraui, non confundar in æternum. & Sapiens: Qui audit me, non confundetur. Et Esa. Ego dominus super quo non confundentur omnes qui expectant eum. Et Sapien. Nullus sperauit in domino, & confusus est. Consequenter ponit certitudinis, siue firmitatis fidei causam, dicens: quod ex hoc possumus scire, quod spes nō confundit. *Quia charitas* Dei, *&c.* Ad quorum verborum intelligentiam sciendum est, quod charitas Dei dupliciter accipi potest. Vno modo pro charitate qua Deus diligit nos, de qua Hiere. In charitate perpetua dilexi te. & D. Ioan. Deus charitas est. & hæc charitas nō est accidēs, sed est ipsemet Deus. Alio modo potest accipi charitas Dei, pro charitate qua nos diligimus Deum: de qua infra 8. Certus sum enim quod neque mors, neq; vita, separabit nos à charitate, id est, dilectione Dei. Hæc charitas est accidens quod nobis in iustificatione infunditur: vtroque autem modo intelligi potest charitas diffundi in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Spiritus enim sanctus, qui est amor patris & filij, dicitur dari nobis cum nos adducimur ad participationem amoris, qui est spiritus sanctus, à qua quidem participatione efficimur Dei amatores. Et in hoc quod ipsum amamus, signum est quod ipse nos amet: Iuxta illud, Ego diligentes me diligo. & illud: Non quasi nos primo dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Dicitur autem charitas, qua nos diligit Deus, esse diffusa in cordibus nostris. Non quod spiritus sanctus per se illabatur, vel illapsus sit in nobis, prout opinatus est magister sententiarum, qui in hoc non tenetur, cum implicet contradictionem Deum esse causam materialem vel formalem: sed quod gratia Dei est patenter ostensa in cordibus nostris, per donum spiritus sancti nobis impressum, secundum illud: In hoc scimus quod manet in nobis Deus, &c. Eo modo loquendi dicitur patenter ostensa, quo causa diffunditur per effectus: quemadmodum dicimus liberalitatem, licet in ipso liberali persistat, per beneficia diffundi in ciues. Sic charitas Dei diffunditur per dona Dei, quæ licet sint totius trinitatis, nihilominus attribuuntur spiritui sancto, eo quod sola voluntate diuina donentur, per cuius voluntatis modum spiritus sanctus à patre & filio spiratur. Charitas autem, qua nos diligimus Deum, dicitur in cordibus nostris diffusa siue effusa, quia ad omnes mores & actus se extendit: imperat enim opera omnium virtutum, vt bene ostendit Apostol. dicens: charitas patiens est, benigna est, &c. Ex vtroque autem intellectu horum verborum concluditur quod spes non confundit. Si enim accipiatur charitas, qua nos diligit Deus, notum est quod his quos diligit, seipsum non negabit: secundum illud, Dilexit populos, omnes sancti in manu eius sunt. Si verò charitas accipiatur pro ea qua nos Deum diligimus, manifestum est etiam quod se diligentibus bona æterna præparauit. Iuxta illud: Si quis diligit me, diligetur à patre meo, &c.

Hier. 17. a · *Psal. 30.* · *Eccl. 24. c* · *Esa. 49. g* · *Eccl 2. c* · *Hiere. 31. a* · *1. Ioan. 4. d* · *Prou. 8. b* · *1. Ioan. 4. c* · *1. Ioan. 3. d* · *1. Cor. 13. b* · *Deut. 33. a* · *Ioan. 14. c*

SECVNDA PARS QVINTI CAPITIS.

Text. *Vt quid enim Christus, cum adhuc infirmi essemus, secundum tempus pro impiis mortuus est?*

IN hac secunda huius quinti cap. parte ostendit firmitatem spei per mortem Christi, præponendo interrogationem: deinde ostendit difficultatem, post modum determinat veritatem. Dictum est enim quod spes non cōfundit, & probatum est ex dono spiritus sancti. Hoc idem apparet consideranti mortem Christi: vnde dicit: Vt quid enim, &c. Infirmi sumus per peccatum: iuxta illud, Miserere mei domine, quoniam infirmus sum. Nam quemadmodum per corporalem infirmitatē dissoluitur humorum debita armonia, ita etiam per peccatum debitus ordo affectionū, quamuis culpa proprius dicatur mors: iuxta illud, Cum essemus mortui peccatis, quia in morte corporali separatur anima, quæ viuificat corpus ab ipso: ita in culpa separatur gratia ab anima, quantum viuificat: Cum ergo adhuc infirmi essemus Christus mortuus est pro impiis. Vnde D. Petrus Christus semel pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis, & hoc secundum tempus, vt certo tempore moreretur, vel secundum tempus determinatum. Quia non statim quod fuimus infirmi, mortuus est, ne quis diuinam bonitatem culparet, quod perdito genere humano ante non succurrisset: hac præocupatione occurrit illud non fuisse condecens, imò fuisse necessarium infirmum per aliquot secula relinqui, vt homines suam miserabilē tenuitatem & inopiam experti, dilatum auxilium Dei tandem oblatum pluris facerent: Iuxta illud, Qui præteritis ætatibus permisit omnes gentes ambulare in viis suis. Hoc ergo magnum est si consideremus pro quibus mortuus est. Non potest autem esse, vt tam magnum quid fiat, nisi propter aliquem certum fructum: secundum illud, Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem: quasi dicat nulla, si non sequatur humani generis salus: ex hoc ergo erigitur & firmatur Christianorum spes.

Psalm. 6. · *Ephe. 2. a* · *1. Petr. 3. c* · *Act. 14. c* · *Psal. 92.*

Tex. *Vix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori.*

HIc ostendit prædictæ interrogationis difficultatem ex parte eorum, pro quibus Christus mortuus est, scilicet pro impiis dicens: Vix enim quis, id est, aliquis pro homine iusto liberando moritur. Quinimo dicit Esa. Iustus periit, & non est qui recogitet in corde suo, &c. Nam forsitan

Esa. 57. a

quis

A quis,id eſt,aliquis,rarus tamen ex zelo virtutis,audeat mori pro bono homine. Rarum enim eſt inuenire tales. propter quod Chriſtus ait: Maiorem hac dilectionē nemo habet, vt animam ſuam ponat quis pro amicis ſuis. Nunquam autem inuentum eſt, quod quis voluntariè moreretur pro inimicis ſuis ſaluandis & liberandis à morte,quod tamen Chriſtus fecit.Ideo merito admirandum eſt quare Chriſtus hoc fecerit. Poteſt autem & aliter legi, vt pro iuſto intelligamus aliquem in virtute exercitum: Per bonum autem, hominem innocentem: & ſecundum hoc iuſtus eſt præſtantior bono. tamen pro iuſto vix aliquis moritur. Cuius ratio eſt,quia innocens,qui per bonum intelligitur, magis miſerandus videtur propter defectum ætatis,vel aliquid huiuſmodi.Iuſtus autem, quia perfectus eſt & abſque defectu,nō habet in ſe materiam miſericordiæ.Quòd ergo aliquis patiatur pro innocente,poteſt ex compaſſione miſericordiæ prouenire, ſed quod aliquis moriatur pro iuſto, ex zelo virtutis,in paucioribus inuenitur,quam compaſſio miſericordiæ. Ioan.15.b

Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis: quia cum adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus, Chriſtus pro nobis mortuus eſt. Tex.

HIc reſpōdet præmiſſæ interrogationi: interrogauerat enim quare Chriſtus pro impiis mortuus eſt. Vt,ſcilicet Deus commendaret, id eſt commēdabilem & laudabilem redderet charitatem ſuam in nobis,vt ſpem noſtram erigeret,& ad eum diligendum prouocaret. Quoniam ſi adhuc cū peccatores eſſemus,ſecundum tempus determinatum mortuus eſt. Ipſa enim mors Chriſti pro nobis maximam charitatem oſtendit:de qua Chriſtus,Sic Deus dilexit mūdum,vt vnigenitum filium ſuum daret, &c. Et ita ſicut charitas Dei patris ad nos oſtenditur per hoc, quod ſpiritum ſuum dedit nobis,vt ſupradictum eſt:ita & per hoc quod dedit filium ſuum,vt hic dicitur. Sed in hoc quod dicit *commendat*, immenſitatem quandam diuinæ charitatis aſſignat,quæ quidem oſtēditur,tum ex B ipſo facto:quia ſcilicet dedit filium ſuum vt moreretur pro nobis:tum ex parte noſtræ conditionis: quia hoc non fecit prouocatus noſtris præmeritis,cum adhuc peccatores eſſemus.Vnde alibi dicit: Deus qui diues eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem qua dilexit nos, cum eſſemus mortui peccatis,conuiuificauit nos Chriſto,&c. Ioan.3.b Ephe.2.a

Multo igitur magis, nunc iuſtificati in ſanguine ipſius, ſalui erimus ab ira per ipſum. Tex.

HIc concludit propoſitum ex præmiſſis, dicens:Si Chriſtus pro nobis mortuus eſt, cum adhuc peccatores eſſemus,multo amplius nūc *iuſtificati*, id eſt viuificati & accepti in ſanguine ipſius, vt ſupra 3.cap.dictum eſt ibi,quem propoſuit propitiatorem per ſanguinem ipſius, ſalui erimus ab ira,id eſt,à vindicta dānationis æternę,quam homines propter peccata demerentur.Vnde D.Ioan. Baptiſta. Progenies viperarum quis demonſtrabit vobis fugere à ventura ira? Matth.3.b

Si enim cum inimici eſſemus,reconciliati ſumus Deo,per mortem filij eius: multo magis reconciliati, ſalui erimus in vita ipſius. Tex.

HIc probat prædictam conſequentiam quæ procedit à minori ad maius,affirmādo: & eſt ibi obſeruanda duplex comparatio minoris ad maius:vna eſt ex parte noſtra, comparat enim inimicos,reconciliatis. Alia eſt ex parte Chriſti, qua comparat mortē,vitæ. Potentior eſt enim eius vita quam mors.Quia vt alibi dicit: Mortuus eſt,ſcilicet ex infirmitate carnis noſtrę: Sed viuit ex virtute Dei.Ideo ſic ſyllogiſat: Concluſum eſt quod multo magis viuificati ſalui erimus per ipſum. Si enim,cum inimici eſſemus,recōciliati ſumus Deo,& hoc per mortem filij eius:multo magis nos qui iam ſumus reconciliati,ſalui erimus,& hoc in vita ipſius. Notandum circa hoc quod homo dicitur inimicus Deo dupliciter: Vno modo quia contra Deum inimicitiam exercet,dum eius mādatis renititur: iuxta illud, Currit aduerſus Deum extento collo. Alio modo per hoc quod Deus homines odio habet,nō quidem ſecundum naturam eorum quam fecit.Iuxta illud: Dilexiſti omnia,& nihil C odiſti eorum quæ feciſti.ſed odit quantum ad hoc quod inimicus homo,id eſt diabolus fecit in homine,id eſt quantum ad peccatum.Vnde Sap. Similiter odio ſunt Deo impius & impietas eius: & alibi: Altiſſimus odio habet peccatores.Sed ſubtracta inimicitiæ cauſa,id eſt culpa & impietate per Chriſtum,ſequitur reconciliatio per ipſum. Eſt etiam hic aduertendum quod mors Chriſti poteſt hic tripliciter conſiderari. Vno modo ſecundum ipſam rationem mortis, & ſic dicitur quod Deus mortem non fecit:ſed per peccatum inducta eſt,vt infra dicetur.Et ideo mors Chriſti,ex communi ratione mortis,non fuit ſic Deo accepta, vt per ipſam recōciliaretur. Quia Deus non delectatur in perditione,id eſt morte viuorū. Alio modo poteſt mors Chriſti conſiderari, ſecundū quod eſt in actione occidentium. Et ſic cōſiderata non potuit eſſe reconciliationis cauſa,ſed magis indignationis,quia illa actio maximè Deò diſplicebat.vnde contra eos D.Petrus: Vos ſanctum & iuſtum negaſtis,& petiſtis hominē homicidam,&c. Tertiò poteſt conſiderari mors Chriſti ſecundum quod proceſſit ex voluntate Chriſti patientis,quæ quidē voluntas fuit ordinata ad mortē ſuſtinendam,tū ex obedientia ad patrem:iuxta illud,factus eſt obediēs vſque ad mortem,tum etiam ex charitate ad homines: iuxta illud, Dilexit nos, & tradidit ſe pro nobis.& ex hoc mors Chriſti fuit meritoria, & ſatisfactoria pro peccatis noſtris.Et in tantum Deo accepta,quod ſufficit ad reconciliationem omnium hominum,etiam occidentium Chriſtum,ex quibus aliqui ſunt ſaluati, Chriſto orante: Pater ignoſce eis,quia neſciunt quid faciunt.Et eodem modo dicendum eſt de cruce,contra eos qui eam ſpernendam & abiiciendam contendunt: quia nos qui authoritate Eccleſiæ veneramur & adoramus eam,non conſideramus vt eſt ex certa materia,neque ſecundum intentionem crucifigentium, ſed ſecundū acceptationem volūtariam Chriſti, qui eam acceptauit, vt in ea ſatisfaceret pro nobis. 2.Cor.vl.a Iob 15.d Sap.14.b Eccl.12.a Sap. Sap.1.d Act.3.c Philip.2.b

Non ſolum autem: ſed & gloriamur in Deo per dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem accepimus. Tex.

HIc ostendit bona quæ iam in re consequimur per gratiam, dicens: *Non solum autem gloriamur*, id D est, gaudemus & exultamus in spe gloriæ, quã in futuro expectamus. Sed & gloriamur & gaudemus in Deo, id est in eo quod sumus etiam nunc Deo coniuncti per fidem, & charitatem. Vnde
1. Cor. 1. d alibi dicit: Qui gloriatur, in domino glorietur. Et hoc quidem per dominum Iesum Christum, per quem etiam nunc in præsenti reconciliationem accepimus, vt de inimicis facti simus amici. Vnde
Colos. 1. c Collos. scribens dicit: Per eum placuit reconciliari omnia, &c. Posset etiam cõtinuari cum eo quod dictum est, Salui erimus in vita ipsius, non solum à peccato & pœna ac malis, sed etiam gloriamur
Ioan. 17. d in Deo, eo quod erimus vnum cum ipso: iuxta Christi postulationem, Nõ pro eis autem rogo tantum, sed pro eis qui crediturí sunt per verbum eorum in me, vt omnes vnũ sint sicut tu pater in me, & ego in te: vt & ipsi in nobis vnum sint, sicut & nos vnum sumus.

TERTIA PARS V. CAPITIS.

Tex. *Propterea sicut per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.*

IN hac 3. huius capitis parte, Apostol. incipit ostẽdere, à quibus malis per gratiam Dei liberamur, quæ ab Apostolo reducuntur ad duo, scilicet ad peccatum & mortem, id est, culpam & pœnam. Nomine peccati intelligit culpã: & nomine mortis intelligit omnes pœnas & miserias, prout omnia bona reducet inferius ad duo, scilicet gratiam & vitam æternam. Et primo quod per gratiam Christi sumus liberati à seruitute peccati originalis, cuius progressum præponit ostendendo originem, vniuersalitatem, & effectum: dicit ergo primo quod reconciliationem accepimus per Christum, à quo ita procedit reconciliatio in mundum: sicut peccatum, quod per vnum hominem, scilicet
1. Cor. 15. c licet Adam, in hunc mundũ intrauit. & alibi dicit: Sicut in Adam omnes moriũtur, ita & in Christo omnes viuificantur. Est autem hic considerãdum quod Pelagiani hęretici peccatum originale in paruulis negantes, hæc verba Apostoli dicebant intelligenda de peccato actuali, quod quidem E
Osee 6. c secundum eos, in hunc mundum intrauit per Adam, inquantum omnes peccantes peccatum Adæ imitantur: iuxta illud, ipsi autem sicut Adam transgressi sunt peccatum. Verum, prout D. Aug. dicit
Sapien. 2. d contra eos: Si de introitu peccati actualis, qui est per imitationem hic Apostol. loqueretur, non diceret peccatum per hominem in hunc mundum intrasse, sed magis per diabolum, quem peccantes magis imitantur: secundum illud, inuidia diaboli mors intrauit in orbem terrarum. Est ergo intelligendum quod per Adam peccatum in hunc mundum intrauit, nõ solum per imitationem, sed etiã
Ephe. 2. a per propagationẽ, id est, per viciatã carnis originem: secundũ illud, Eramus natura filij iræ. & illud:
Psal. 50 Ecce enim in iniquitatibus cõceptus sum, &c. & Iob, Quis potest facere mundũ de immundo con-
Iob. 14. a ceptum semine! & D. Ioan. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mũdi. Vbi Græci habent pecca-
Ioan. 1 d. tum: & hic Apost. & Heb. 7. Leui antequam natus esset, decimatus fuit in lumbis Abrahæ. ergo pa-
Hebr. 7. b ri modo nos peccauimus in lumbis Adæ. Si dicatur quod hoc videtur impossibile, quod per carnis
In lib. de generа. animalium. originẽ peccatum ab vno in alium traducatur: Cum peccatũ sit in anima rationali, quæ non traducitur per originem carnis: tum quia intellectus nõ est alicuius corporis actus: & ita non potest per virtutem corporalis seminis causari, vt Philoso. dicit: Cũ etiam, quod cum anima sit quądã res subsistens, vtpote per se operationẽ habens, & corpore corrupto non corrũpatur, consequens est quod corpore generato non generetur, prout aliæ formæ, quæ nõ possunt per se subsistere, sed potius causatur à Deo, qui non potest esse causa peccati. Vnde videtur quod nec peccatũ, quod est accidens animæ, possit per carnis originẽ traduci: Ad hoc autem posset satis rationabiliter responderi, quod licet in semine non sit anima, tamen in semine est virtus dispositiua corporis ad animæ receptionẽ, quæ cũ corpori infunditur, etiã suo modo cõformatur: eo quod omne receptũ est in recipiente per modum recipientis: & inde videmus quod filij assimilantur parentibus, non solũ in defectibus corporalibus, sicut cum leprosus generat leprosum: & podagricus podagricũ: sed etiam in defectibus animæ, prout cũ iracundus generat iracundum, & amentes ex amentibus nascuntur. Sed adhuc re- F manet dubitatio: Quia defectus, qui ex viciata origine trahuntur, nõ habent rationẽ culpæ: non enim merentur pœnã, sed magis misericordiam prout Philoso, dicit de eo qui nascitur cæcus, vel a-
3. Ethic. lio quomodo libet orbatus. Et hoc ideo, quia de ratione culpæ est, quod sit volũtaria, & in potestate hominis, cui aliquid imputatur, quod non est ante vsum rationis. igitur, &c. Et ideo dicendum est, quod sicut peccatũ actuale, est peccatum personę: quia per voluntatem personæ peccantis committitur. Ita peccatũ originale est peccatum naturę, quod per voluntatẽ principij naturæ cõmissum est: Sicut regnum peccat & punitur peccante principe, & augetur ex bono regimine principis. Et
1. Cor. 15. c huc alludit cõparatio Apost. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificantur. Est enim considerandum quod sicut diuersa corporis mẽbra, sunt partes vnius hominis: ita omnes homines sunt partes & quodammodo mẽbra humanæ naturæ. Vnde & Porphirius dicit, quod participatione speciei plures homines sunt vnus homo. Sed videmus quod actus peccati actualis exercitus per aliquod mẽbrum, puta per manum, vel pedẽ, non habet rationem culpæ ex voluntate manus, aut pedis. Sed ex voluntate totius hominis, à qua sicut à quodã principio, deriuatur motus peccati ad singula membra, quibus peccatum imputatur, & quæ puniũtur: Manus enim homicidæ abscinditur. Sic à voluntate Adæ, qui fuit principium naturæ humanæ, tota deordinatio humanæ naturæ habet rationem culpæ in omnibus, ad quos peruenit, inquãtum sunt susceptiui culpæ. Et sicut peccatum actuale, quod est peccatum personæ, deriuatur ad singula membra per aliquem actũ personalem, ita peccatum originale trahitur ad singulos homines per actum naturæ, qui est generatio. Et ideo sicut per generationem natura humana trahitur: ita etiam per generationem trahitur defectus humanæ naturę, qui accidit ei, ex peccato primi parentis. Est autem hic deffectus, priuatio seu

carentia

A carentia iustitiæ originalis, quæ erat primo homini diuinitus collata, nō solum vt erat persona quædam singularis, sed etiam vt erat principium humanæ naturæ, vt scilicet eam per generationē cum natura traduceret in posteros. Et ideo simili modo per generationem transmisit ad posteros naturam: & originalis iustitiæ priuationem habentem in eis rationem culpæ ratione iam dicta. Eam ob rem dicitur quod in progressu originalis peccati persona infecit naturam, scilicet Adam peccans viciauit naturam humanam, sed postmodum in aliis, natura viciata infecit personam, dum scilicet genito imputatur ad culpam naturę vicium, propter voluntatem primi parentis. Et quia hic de peccato originali agitur, ad ampliorem ipsius intelligentiam, sciendum est quod secundum omnes in peccato originali duo sunt: formale, scilicet & materiale. Formale est carentia siue priuatio iustitiæ originalis. Iustitia autem originalis, secundū D. Thomam, erat quoddam donum gratuitum à Deo, ipsi Adæ infusum, gratiæ gratum facienti connexū, quo primo ordine ratio & voluntas ipsius Adę omnino subdebatur Deo. Secundò verò ordine vires siue potentiæ inferiores, maximè appetitus concupiscibilis & irascibilis, subdebantur ipsi rationi: sic quod nullo modo poterant rebellare, aut præuenire eam: hoc est motus primo primos siue præuenientes rationis iudicium producere. Tertio ordine corpus omnino subdebatur animę ad promptè & delectabiliter implendum imperium, siue præceptum eius. Per hanc iustitiam originalem dicitur Deus fecisse hominem rectū. Hanc rectitudinem siue subiectionē & armoniam prædictorū trium ordinum (qui erant subordinati, tertius pendebat ex secundo, & secundus ex primo) tenebat iustitia originalis, non tamen omnes inuariabiliter, scilicet primū. Quia Adam non erat confirmatus in gratia, vt rei probauit euentus, sed dimissus fuit in manu cōsilij sui. Alij verò ordines, seruato primo, erant omnino inuariabiles. Hanc iustitiam originalē dedit Deus Adę, non solū pro se, sed etiam pro omnibus, ex se mediatè, vel immediatè descendentibus, & fuisset per generationē cum natura transfusa, vt dictum est. Huius iustitiæ originalis carentia siue priuatio, dicitur formale peccati originalis. Materiale verò dicuntur potentiæ destitutæ, & maximè intellectus & voluntas ac appetitus concupiscibilis, & irascibilis: quorum B natura & inclinatio est sequi suauia & delectabilia, etiam cōtra dictamen rectę rationis: iuxta illud, Inuenio aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ. Et illud: caro cōcupiscit aduersus spiritum, &c. ab illa naturali inclinatione frenabantur per iustitiam originalem: & quia illa per peccatum amissa fuit, appetitus concupiscibilis & irascibilis redierunt ad suam inclinationem, quæ illis imputatur, eo quod ex culpa primi parentis illa iustitia originalis, quæ impediebat, fuit amissa. Et quia illa destitutio est ex culpa, & illa inclinatio inducit ad peccatū, ideo dicitur ab Apost. peccatum, lex membrorum, lex mortis, & lex peccati. Et à theologis potentiæ illæ destitutæ dicuntur materiale peccati originalis & fomes. Sed difficultas non modica est, quid horum dicatur in paruulis habere rationem culpæ, de cuius essentia est quod sit voluntaria, alias si non sit voluntaria, in paruulo non erit culpa, quia vt Diuus Augustinus dicit, quod omne peccatum adeo est voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, non est peccatum, cuius oppositū authoritatibus sacræ scripturæ supra probatum est. Sed neque priuatio iustitiæ originalis, neque potentiæ destitutæ sunt voluntariæ, quia tam priuatio quam destitutio illa, sunt pœna directè inflicta à Deo, qui non potest esse causa mali culpæ, sed bene pœnæ, de cuius ratione est quod sit contra voluntatem, prout priuatio gratiæ propter peccatum mortale. Sed nec debitum, neque præceptum habendi aut conseruandi prædictam originalem iustitiam, habet rationem culpę, vt quidam volunt: quia illud præceptum nullibi reperitur. Quemadmodum vltra præcepta communia, non est aliquod præceptum speciale de conseruanda gratia: sic nec de habenda aut conseruāda originali iustitia. Et vbi daretur tale pręceptum paruulis, esset irrationabile: quia obseruatu impossibile. Contra illud: Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Et illud: Mandata eius grauia non sunt. Vnde Diuus Hieronymus dicit: Qui dixerit Deum obligare ad impossibile, anathema sit. Nec etiam inclinatio illa prosequendi suauia & delectabilia, habet rationem culpæ cum sit naturalis. Vnde si nouiter crearetur aliquis homo de terra absque quocunque dono gratuito, haberet similes inclinationes & rebelliones, & tamen in eo non haberent rationem culpæ, imò nec etiam pœnæ, eo quod non habuisset donum refrenans illas. Dicendum quod peccatum originale in paruulo, non habet rationem culpæ vniC uoce, cum peccato actuali, sed analogice. Culpa enim (quæ idem dicit quod deordinatio) propriè, primo, & per se conuenit peccato mortali, quod deordinat & auertit à fine vltimo, in qua deordinatione & auersione consistit propria ratio culpæ. Peccato vero veniali non conuenit culpa æquè primo, nec propriè: quia non est deordinatio à fine vltimo, sed solum à mediis: & ideo peccato veniali secundario & impropriè conuenit ratio culpæ. Peccato verò originali adhuc magis impropriè, cum de ratione culpæ est, quod sit voluntaria, & in aliis ab Adam nihil sit volūtarium & personale: ita quod solum denominatione extrinseca priuatio originalis iustitiæ dici potest culpa in paruulo. Sic quod si priuatio iustitiæ originalis, vel destitutio potentiarum consideretur secundum se, non habet rationem culpæ, sed pœnæ. Si verò considerentur ea quæ sunt in paruulo, maximè appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, & relatus ad ipsum Adam, qui per peccatum mortale remouit prohibens huiusmodi deordinationes, non solum pro se, sed etiam pro posteris, habet rationem culpæ, non propriè & denominatione intrinseca, sed impropriè & denominatione extrinseca. Sicut homicidij culpa imputatur manui quæ punitur pro ipsa, non denominatione intrinseca, cum manus non habeat propriam voluntatem, sed denominatione extrinseca à culpabilitate voluntatis, à qua manus fuit mota. Ita in paruulo à culpabilitate ipsius Adæ, à quo paruulus processit per motum generationis, vt dictum est. Et hæc est mens Diui Thomæ, qui ex-

1.2.q.83. ar.2.ad.2

Eccle.15.d

Infra 7.d

Galat.5.c

Matth.11.d

1.Ioan.5.a

1.2.q.82. art.4. presse dicit in peccato originali esse duo. Vnum est defectus iustitiæ originalis: aliud est relatio huius defectus ad peccatum primi parentis, à quo per viciatam originem deducitur. Et paulò pòst dicit quod peccatum originale à relatione ad principium viciatæ originis, recipit rationem culpę, inquantum deriuatur à primo parente. Ideo peccatum originale in paruulo, nō est propriè peccatum Adæ, sed similitudo eius propter illam relationem. Vnde infra dicit, in similitudinem prçuaricationis Adæ. Et quia in omnibus & singulis descendentibus ab Adam per propagationem naturalem, est ille defectus & relatio: hinc est quod omnes & singuli nascuntur cum culpa originali. Ex præmissis patet quod licet primum peccatum primi parentis per originem traducatur ad posteros, alia tamen eius peccata, vel etiam aliorum hominum proximorū parentum, non traducuntur in filios. Quia per solum primum peccatum primi parentis, sublatum est bonum toti naturæ humanæ datū: scilicet iustitia originalis, quæ erat per originem & generationem traducenda. Per alia autem peccata subtrahitur bonum gratiæ personalis, quod non transit ad posteros, nec ad alios præsentes. Vnde si pluribus natis filiis Adæ, ipsis peccantibus, Adam originalem iustitiam non amisisset. Nec Adam solo peccante, si Eua & alij filij iam nati aut concepti non peccassent, iustitiam originalem quam tunc realiter pro se & posteris suis habebant, non amisissent. Et sic solum primum peccatum traducendo naturam traducitur: & ideo ad ostendendum quod non est nisi vnum peccatum originale, vbicūque de illo scribitur, loquitur in singulari vt infra. Si vnius delicto, &c. Et inde est quod Sap.10.a quamuis peccatum Adæ deletum fuerit per pœnitentiam, secundum illud: Eduxit illum à delicto suo. Eius tamen pœnitentia non potuit delere peccatum posterorum: quia eius pœnitentia fuit per actum personalem, qui vltra eius personam non se extendebat. His suppositis, verba Apost. clara sunt: dicit enim per vnum, &c. quasi dicat licet tempore præuaricationis duo essent homines, scilicet Adam & Eua, Per vnum tātum, scilicet per virum siue per Adam peccatum, intrauit in mundū, Eccle.25.a hoc est traductum est ad posteros. Si obiiciatur illud. A muliere factū est initium omnis peccati, & per illam omnes morimur. Potest dici quod licet mulier dicatur initiū peccati, eo quod primo ipsa peccauit, & Adam ad peccatum induxit, & quod per eam omnes occasionaliter siue indirectè & inductiuè morimur, nō tamen transfusiuè, cum originale peccatum traducatur simul cum natura, vt dictum est. Quemadmodum per virtutem actiuam viri muliere materiam ministrante, natura traducitur: ita & peccatum originale. Vnde si Adam non peccasset, Eua peccante, non fuisset peccatum Euæ traductum in Adam, nec ad posteros eius. Illa enim est causa quare Christus peccatum originale non contraxit, quia ex sola fœmina sine virili semine carnem accepit. Per hoc verbum Apostol. respondet D. Augustinus Iuliano hæretico in hunc modum quærenti: Non peccat iste qui nascitur, non peccat iste qui genuit: non peccat ille qui cōdidit: per quas igitur ruinas inter tot prçsidia innocentiæ peccatum, quod fingis ingressum est? Respondet Diuus Augustinus, Quid quæris latentem rimam, cum habeat apertissimam ianuam. Nam secundum Apostol. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit.

Tex. *Et per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertransiit.*

Sapien.1.d HIc consequenter ostendit Apost. mortis ingressum in hunc mūdum, cum dicit: *& per peccatum mors,* scilicet in hunc mundum intrauit. Vnde Sapiens, Iniustitia mortis est acquisitio. Mors autem dicitur priuatio vitæ. Et ideo cum triplex sit vita, triplex erit mors. Vita autem accipitur dupliciter. Vno modo pro vnione principij operationis, vnde homo dormiens dicitur viuēs, licet nō operetur. Alio modo pro ipsa operatione. Vnde ea quæ possunt operari, viuentia dicimus. Et quia tripliciter potest esse operatio in homine, scilicet corporalis, spiritualis, & beatifica, siue æterna, sequitur quod triplex possit esse principium vitæ, siue operationis, scilicet anima, gratia, & lumen gloriæ. Anima est principiū vitæ, siue operationis corporalis, cum sit forma, & det esse corpori. Gratia est principium vitæ siue operationis spiritualis: Et lumen gloriæ est principium vitæ æternæ. Sic triplex est mors: quædā est mors corporalis, quę est separatio animæ à corpore. Alia est spiritualis, quę Ezec.18.a est separatio gratiæ ab anima, quæ fit per peccatum mortale, de qua Ezechiel: Anima quę peccauerit, ipsa morietur. Alia est mors æterna siue gehennæ, quę est priuatio luminis gloriæ, & habet adApoc.20.d iunctam pœnam atque tormenta, quæ à D. Ioan. dicitur mors secunda. In hoc loco accipitur mors F pro morte corporali, siue separatione animę à corpore, licet etiam possit intelligi de aliis: quia qui sunt in peccato originali, sunt priuati gratia: & nisi deleatur, nunquā habebunt lumen gloriæ. Dicunt etiam aliqui, quod Apost. hic per mortem intelligit omnes pœnas, dolores & afflictiones, quæ per peccatum originale traductę sunt. Si obiiciatur & dicatur quod mors, nō ex peccato, sed ex natura siue cōditione materię procedit: cū corpus humanum sit cōpositum ex cōtrariis, & ideo naturaliter corruptibile. Dicendū quod natura humana dupliciter potest cōsiderari: Vno modo secundum principia intrinseca, & sic mors est ei naturalis. Vnde Seneca dicit, quod mors natura est hominis nō pœna. Alio modo potest cōsiderari natura hominis, secundum quod per diuinā prouidentiam fuit ei (sicut dictū est) prouisum per iustitiam originalem, quæ quandam rectitudinē & armoniam in tres ordines distinctā faciebat. Et inter alia per ipsam corpus subdebatur animæ, vitam recipiens & cōseruans, ac omnia nociua corpori per diuinam prouidentiam impediebātur, ne nocerēt. Hoc autem diuina prouidentia disposuit propter dignitatem animæ rationalis, quę cum sit naturaliter incorruptibilis, cōueniebat ei incorruptibile corpus. Verū quia corpus quod est ex cōtrariis cōpositum, oportebat esse organū sensus, & tale corpus secundū naturam suam incorruptibile esse nō potest: suppleuit diuina potentia quod deerat naturæ humanæ, dans ei virtutem continendi corpus incorruptibiliter: sicut faber si posset, daret ferro, ex quo cultellum fabricat, virtutem: vt nullam vnquam

A vnquam rubiginem contraheret. Sed postquam anima hominis fuit à Dei subiectione auersa, amisit virtutem continendi inferiores vires, & etiam corpus & exteriora, & sic per peccatum incurrit mortem naturalem à causis intrinsecis, & violentiam ab exterioribus nocumentis, quæ non incurrisset, si non peccasset. Et ideo propter peccatum mors pertransiit in omnes: iuxta illud, Omnes mo rimur, &c. Et illud: Statutum est hominibus semel mori. Nec obstat quod in resurrectione generali, aliqui inuenientur viui: iuxta illud, Sicut fuit in diebus Noe, sic in aduentu filij hominis, &c. Et illud: Deinde nos qui viuimus, qui residui sumus, &c. Quia, vt D. August. dicit: Morientur in itinere, & statim resurgent. Vnde Apostolus: Omnes quidem resurgemus, ergo moriemur: cum resurrectio præsupponat mortem. Et si adducantur aliqui doctores dicentes quod aliqui sunt priuilegiati: respōdendū quod ostendāt priuilegiū, & credemus eis. Si enim Christus, & D. Virgo (qui nō erāt subiecti morti) mortui sunt propter conditionē naturæ, multomagis illi qui fuerūt concepti in peccato originali, ad quod sequitur mors. Ideo Apostolus hic dicit quod mors in omnes pertrāsiit.

2. Re. 14. d
Heb. 9. g
Mat. 24. d
Thess. 4. d
1. Cor. 15. g

In quo omnes peccauerunt. Tex.

HIc tangit Apostolus vniuersalitatem progressus peccati, directo ordine procedendo: dixerat primo. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per vnum in omnes pertransiit, veruntamen quia affectus illius peccati, scilicet mors, notior erat causa: ideo ad faciliorē intelligentiam procedit ordine retrogrado, dicens mortem pertransisse in omnes. Deinde peccatū in quo omnes peccauerūt. quod potest dupliciter intelligi, Vno modo in quo, scilicet primo homine, omnes peccauerunt. Alio modo in quo, scilicet peccato, id est propter quod peccatum omnes peccauerunt: quia, scilicet eo peccante omnes quodammodo peccauerūt, inquantum in eo virtualiter erāt, sicut in prima sua origine, quemadmodū dictum est, quod Leui decimatus est in lumbis Abrahæ. Si dicatur quod Christus ab Adam originē traxit, vt patet ex D. Luca, ergo Christus peccauit in eo. Ad hoc D. Aug. respōdens dicit, Quod Christus non fuit in Adā omnimodo quo nos fuimus. Nam nos fuimus in Adam dupliciter, scilicet secundū corpulentā substantiam, & secundum rationem seminalē. Quia cum in nostra generatione sit & materia corporalis, quā fœmina administrat, & vis actiua, quæ est à semine maris, & vtrunque deducitur sicut à principio, de cuius substantia, Eua quæ primò ministrauit materiā, formata est. Ideo dicimur fuisse in Adam, & secundū rationē seminalem: quia vtrunque ab eo processit. Christus autē fuit in Adam tantūmodo secundum corpulentā substantiam, quam traxit ex D. Virgine: loco autē rationis seminalis fuit virtus actiua spiritussancti. Vnde Gabriel respōdens D. Virgini quærēti, Quomodo fiet istud quoniā virum non cognosco? dixit: Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi, &c. Et idē consolādo Ioseph ait: Ioseph filij Dauid, noli timere accipere Mariam coniugē tuam: quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Si obiiciatur: Mors quæ est pœna peccati, transiit in Christum: ergo & peccatum. Negatur cōsequentia: quia mors in Christo non fuit pœna, sed cōditio naturæ, prout etiam in D. Virgine, quæ ab hac regula fuit exempta. Nam ipsa teste D. Aug. in serm. de Assumptione, Et ecclesia in concilio Basiliensi, Sessione 34. nullo modo inter peccatores venit numerāda. Et in concilio Tridentino ses. 5. in fine dicitur, Declarat sancta Synodus, quod non est sui intentionis comprehēdere in hoc decreto, vbi de peccato originali agitur, virginem Mariam Dei genitricem. Hactenus ibi. in nobis autem mors est effectus & pœna peccati, eo quod (prout dictum est) immortalitas fuerat concessa per donum iustitiæ originalis, quam per peccatum amisimus. Si vlterius obiiciatur quod baptizati liberātur à culpa peccati originalis, & per consequēs non possunt transmittere peccatum quod non habent. Dicendum quod homo per baptismum liberatur à peccato originali, quantum ad mentem, siue quantum ad animam, remanet tamen infectio quantum ad carnem. Vnde infra 7. dicit: Ego mente seruio legi Dei, carne autem legi peccati. Homo autē non generat mente carnales filios, sed carne. Ideo non transmittit nouitatem Christi, quæ data est ei per baptismum, sed vetustatem Adæ, quam habet per virtutem seminalē, quam habuit ab Adam, quæ virtus fuit purgata in baptismo ab illa labe originali, quo ad personā suam, sed non quo ad posteros. Ideo propter illam relationem & dependentiam ab Adam transmittendo naturam, transmittit peccatū.

Luc. 3. g.
super Gen. ad lit.
B
Luc. 1. d
Matt. 1. c

QVARTA PARS QVINTI CAPITIS.

C *Vsque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur, cùm lex non esset.* Tex.

IN hac 4. huius 5. c. parte explicatius manifestat quod dixerat de progressu peccati & mortis in mundum comparando ad legem, & declarando quid lex circa peccatum fecerit, & respondet cuidam tacitæ obiectioni. Circa hunc textum varię sunt etiam sanctorum doctorum expositiones, aliquibus exponentibus de lege naturæ, aliis de lege Moysi, aliis de lege euangelica, aliis de peccato originali, aliis de peccato actuali, quæ non parum laboris & vertiginis præstant legentibus. Ego vero nemini illorum detrahens, vt breuitati studeam, illis omissis, sequar vnam quam D. Thomas ex aliis elicuit, quæ mihi magis videtur ad mentem Aposto. pertinere. Ad cuius euidentiam reducendum est ad memoriam quæ prædiximus, intentionem, scilicet Aposto. esse in his quatuor capitibus ostendere facultatem & virtutem gratiæ, & bona quæ nobis adfert, & mala à quibus nos liberat, & per quem modum ad hoc agendum præmisit duo mala, scilicet peccatū & mortem, quæ est effectus peccati atque pœna eius, & originalis peccati progressum siue diffusionē, per vnū, scilicet Adam, qui figurabat Christum, per quem ab illis malis sumus liberati. Et quia posset aliquis aduersari, & dicere peccatū non intrasse in hūc mundum per Adā, sed per legem: quia, vt dictū est præcedenti capite, vbi nō est lex, nec præuaricatio. Sed peccatū est præuaricatio & trāsgressio legis datæ, ergo ante legem non erat peccatum, ex quo sequitur quod mors non esset pœna peccati, & per

consequens quod per peccatum mors non pertransisset in omnes. Ad hoc excludédum dicit, quod ab Adam vsque ad legem scriptam fuit peccatum, maxime originale in omnes traductum, quod erat causa actualium: & sic tempore legis naturæ erat peccatum tam originale quàm actuale: tamen ante legem scriptam, non cognoscebatur communiter apud omnes, licet aliquibus patribus fuerit reuelatum: vel per Adam & filios, aut per Deum, peccatum originale esse in omnibus descendentibus ab Adam per rationem seminalem, & quod mors esset omnibus inflicta propter peccatum ipsius Adæ: hoc enim cognosci non poterat per rationé naturalem, quæ adeo offuscata erat quod ignorabat peccatum esse offensiuum Dei, & puniendum ab illo. Licet homines tempore legis naturæ homicidium, furtum, adulteriũ, & alia huiusmodi esse peccata, & imputabilia atque punibilia, vtpote contra rationem honesti lumine naturali cognoscerent. Legimus enim quod Ioseph in carcerem missus fuit propter adulterium quod falso fuerat sibi impositum. Et quod Ioseph accusauit fratres suos apud patrem de crimine pessimo, sed non cognoscebant esse peccata, vt offensa Dei, & vt punienda & vindicanda ab ipso. Nam & aliqui Philoso. (vt Aristoteles refert) crediderũt quod nihil est iustum naturaliter, & per consequens neque iniustum. Punitiones enim quæ factæ fuerant in diluuio & confusione linguarum, & in Sodoma, & aliis ciuitatibus circunadiacentibus arbitrabantur casu accidisse, demptis his quibus reuelatum fuit. Vnde putabant & dicebant de Deo illud: Circa cardines cæli perambulat, nec nostra considerat. Et secundum hunc sensum debet intelligi id quod Apost. dicit infra: Peccatũ non cognoui nisi per legem. Nam concupiscentiam nesciebam esse peccatum, (scilicet à Deo punibile) nisi lex diceret: Non concupisces. Per legem verò cognouerunt peccatum esse puniendum à Deo, cum lex Dei propter aliqua peccata iuberet mortem infligi. Diciturauté peccatum esse vsque ad legem terminatiuè, id est, vsque ad terminum legis, qui fuit in morte Christi: quia lex non poterat delere peccatum sicut fecit Christus. Et ideo hoc aduerbium, *Vsque*, non tenetur exclusiuè, sed inclusiuè. Ad excludédum ergo illum errorem dicit, *peccatum*, siue originale, siue actuale, *non imputabatur*, id est, non æstimabatur aut non cognoscebatur communiter apud homines, siue ab hominibus imputari, id est, puniri à Deo, nec morté esse pœnam peccati originalis. *Cum lex*, scilicet Moysi *non esset*. Sed adueniente lege Moysi, qui scripsit librum Geneseos, in quo fecit mentioné de præcepto facto Adæ sub pœna mortis, de præuaricatione siue trásgressione ac punitione illius, tũc cognouerũt & reputauerũt peccatũ originale & actuale esse offensiuũ dei, & ab eo puniendũ, & mortem esse in pœnam præuaricationis Adæ, & nõ ante: licet ante esset pœna.

Gen. 39. c — Genes. 37. a — 1. Ethic. — Iob 22. c — Infra 7. b — Gen. 2. 3. a

Text. *Sed regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen: etiam in eos qui non peccauerunt, in similitudinem præuaricationis Adæ, qui est forma futuri.*

HIc ostendit falsam esse æstimationem eorum, qui non reputabant siue arbitrabátur peccatum originale non esse punibile à Deo, nec mortem esse pœnam peccati originalis dicens: *Sed regnauit, &c.* quasi dicat, euidens est quod non solũ regnauit mors in eos qui peccauerũt peccato actuali, sed etiam in paruulos qui non peccauerunt peccato actuali: *propter similitudinem præuaricationis Adæ*, id est, propter peccatum originale, quod in eis non est propriè peccatum, vt dictum est, sed est similitudo præuaricationis Adæ, propter relationé ad ipsum in quo virtualiter cum peccauit, erát, & à quo per rationem seminalem descenderunt. Sicut enim similitudinem naturæ ab eo traxerunt, ita & similitudinem peccati, quo viciata fuit tota natura. Non enim traxerunt idem peccatum in specie, cum peccatum Adæ esset actuale, sed similitudinem: quæ est táquam vmbra respectu illius, non adeo graue, & hoc est quod Apostolus manifestare intendit, scilicet quod per peccatum Adę, peccatum originale intrauit in mundum, vt tandem veniat ad Christum, per quem liberati sumus. Ideo subiungit: *Qui est forma futuri*, scilicet secundi Adam. Ad cuius intelligentiam notandum est quod Apostolus duplicem Adam posuit, dicens: Factus est primus homo Adam in animam viuentem: Nouissimus Adam in spiritum viuificanté. Adam primus de terra terrenus, fuit forma, id est, figura futuri, id est nouissimi, qui fuit de cælo cælestis, Christus dominus qui de cælo descédit, qui figuratus est per contrarios effectus. Nam sicut per Adam peccatum & mors intrauit in mundum, ita per Christum intrauit iustitia & vita: sicut enim omnes in Adam moriuntur, ita & in Christo viuificantur. Sunt & aliæ similitudines inter Christum & Adam. Quia scilicet sicut corpus Adæ formatum est absque virtute seminis, sic corpus Christi ex D. Virgine. Et sicut de latere Adæ dormiétis sumpta est mulier, ita ex latere Christi dormientis in cruce fluxit sanguis & aqua, quę significant sacramenta, quibus formata est Ecclesia.

1. Cor. 15. f

QVINTA PARS QVINTI CAPITIS.

Text. *Sed non sicut delictum, ita & donum. Si enim vnius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei & donum, in gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit.*

DEclarato ingressu peccati & mortis in hunc mundum, & progressu eius in omnes, hîc declarat progressum gratię delentis peccatum. Et primò ostendit quo modo per gratiam Christi remouetur peccatum per Adam introductum in mundum, cóparando causas, scilicet gratiam Christi, peccato Adæ, deinde declarat defectus earum. Vnde inquit, dictum est quod Adam est forma siue figura futuri. *Sed non sicut delictum, &c.* quasi dicat, non est æstimandum quod delictum Adæ sit tantæ efficaciæ, quantæ est donum gratiæ Christi, cuius ratio est: Quia peccatum procedit ex infirmitate voluntatis humanæ. Gratia verò procedit ex immensitate bonitatis diuinę, quam manifestũ est volũtati humanæ, præsertim infirmæ, præferri. & ideo virtus gratiæ Dei, excedit omne peccatũ, & ob eam causam dicebat Dauid: Miserere mei deus secundũ magnã misericordiã. & propter hoc iustè reprobatur verbum Cain: Maior est iniquitas mea, &c. Quod autem donum gratiæ Christi excedat

Psalm. 50. — Gen. 4. b

A excedat delictum Adæ, declarat, dicẽs: *Si enim vnius*, scilicet Adæ, *delicto multi mortui sunt*, id est, Si ex delicto Adæ peccatum & mors transierunt in multos alios, quia in omnes qui in eo peccauerunt. *Multò magis gratia & donum Dei*, id est, gratuitum Dei donum: vt hæc coniunctio (&) teneatur expositiuè, abundauit in plures. Quanto enim aliquid est potentius, tanto magis se ad plura extẽdere potest. Peccatũ autem Adæ ad multos se extendit, quod probatur ex eius effectu, qui est mors: vnde signanter dixit quod vnius delicto multi mortui sunt. Mors enim argumentum est peccatum originalis. Vnde dictum est Adæ: Quacunque die comederis, &c. Sed gratia Dei est fortior, ergo multò magis ad plures se extendit, iuxta illud: Qui multos filios in gloriã adduxit. Dicit autẽ abundauit: quia nõ solum gratia Dei processit in multos ad deletionẽ peccati per Adam inducti, verum etiam ad peccata actualia delẽda, & multa alia bona cõsequenda, iuxta illud. Potens est autem Deus omnem gratiã abundare facere in vobis. Sicut enim peccatum ex vno homine abundauit ex prima suggestione diaboli: ita & gratia Dei per vnum hominem processit in multos. Vnde signanter addit in gratia vnius hominis Iesu Christi. Sic enim gratia à Deo in multos effunditur, vt per eam Christum accipiant, in quo omnis plenitudo gratiarum inuenitur, secundum illud: Omnes de plenitudine eius accepimus. Sic autem legenda est litera secundum expositionem diui Augustini, vt hoc quod dicitur plures, non accipiatur comparatiuè, sed absolutè: & ita vult quod attendatur comparatio, quantum ad hoc quod si delictum Adæ processit in multos, multomagis gratia vnius Christi abũdare poterit secundum sufficientiam, non solum quantum ad numerum personarum, verum etiam delictorum & aliorum effectum. Quia secundum efficaciam non abundauit in plures cum multi sint vocati, pauci verò electi. Ideo non dicit in omnes, prout nec in forma consecrationis sanguinis dixit pro omnibus, sed pro multis. Ita hic nõ dicit in omnes, sed in plures si essent dispositi: & cum inferius concludit in omnes, intelligit quantum ad sufficientiam vel in omnes dispositos, iuxta illud: Qui est saluator omnium maxime fidelium.

Gen.2.c *Hebr.2.c* *2. Cor.9.b* *Ioan.1.b* *Matt.20.b* *22.b* *1.Tim.4.c*

Et non sicut per vnum peccatum, ita & donum. *Text.*

B HIc comparat gratiam Christi peccato Adæ, quantũ ad efficaciam. Quia licet vtrunque in multos redundet, tamen gratia Christi habet maiorem effectum quam peccatum Adæ: ait ergo, Non solum hoc dictum est, scilicet quod gratia Christi magis abundat in multos, quam peccatum Adæ, sed etiam in eis maiorem effectum facit, & hoc est quod dicit: *Et non sicut, &c.* quasi dicat: Non tantus effectus sequitur per vnum peccatum Adæ in multis, quantus effectus consequitur in multis per donum gratiæ Christi: Potentioris enim causæ potentior est effectus. Vnde cum dictum sit gratiam potentiorem esse peccato, consequens est quod maiorem producat effectum.

Nam iudicium quidem ex vno, in condemnationem: Gratia autem ex multis delictis, in iustificationem. *Tex.*

HIc clarius explicat effectum gratiæ Christi esse præstantiorem effectu peccati dicens: Nam iudicium, id est, diuina punitio in Gene. scripta, Puluis es, & in puluerem reuerteris, &c. procedit, *quidem ex vno*, scilicet peccato primi parentis: *in condemnationem*, scilicet omnium hominũ qui illo peccante peccauerunt: secundum illud, quod supra dictum est, quod mors in omnes pertransiit, in quo omnes peccauerũt, *gratia autem Dei*, quæ datur per Christum, procedit, *ex multis delictis*, id est, non solum ex illo originali, sed etiam ex multis actualibus. *In iustificationem*, quasi dicat non qualis fuit per peccatum vnius condemnatio, talis pręcise fuit iustificatio: quia Adam transmittendo vnicum peccatum, fuit causa condemnationis mortis omnium ab eo descẽdentium. Gratia autẽ Christi per quam iustificamur non solum condonat & remittit vnum peccatũ originale, sed etiam multa actualia, quot quot scilicet inuenit: quia facit perfectam emũdationẽ, iuxta illud: Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis, ergo gratia Christi est maioris efficaciæ quam peccatũ Adæ. *1.Cor.6.c*

Si enim vnius delicto, mors regnauit per vnum: multomagis abundantiam gratiæ, & donationis, & iustitiæ, accipientes, in vita regnabunt per vnum Iesum Christum. *Text.*

HIc probat quod dixerat argumento à minori ad maius, accipiendo conditionalem dissimilitudinis, & à posteriori per effectum. Ad quam melius intelligẽdã notare oportet quod optimo ordine, quasi quadam scala tres cõparationes Aposto. disposuit. Primò nanque gratiæ prærogatiuam generaliter in hoc constituit, quod non sicut mors per delictum vnius inducta est, ita per gra-
C tiam vita facta est: Deinde quod non sicut ex vno delicto processum est ad condemnationem, quæ est inflictio mortis ex vno, ita processum sit per gratiam, per quam facta est remissio omnium delictorum ad vitam. Nunc autem, quia non solum mortis, sed etiam regni mortis fecerat mẽtionem, ideo ad illud respiciens assumit duas propositiones, prior est: *Si vnius delicto mors regnauit per vnum*, id est, si iure acquisito per peccatum vnius, mors ingressum habuit, vt dictum est: (per vnum hominem, &c.) multò magis homines regnabunt in vitam per vnũ Iesum Christum. iuxta illud: Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant, participando æternitatem vitæ, quæ quidem abundantia hic per regnum significatur, quod regnum Christus dicit esse regnum cælorum, Vnde D. Ioan. dicit quod regnabunt cum Christo annis mille, id est, æterno tẽpore. Posteriorẽ verò propositionem designat per hæc verba quæ interponit, scilicet abundantiam gratiæ & donationis & iustitiæ accipientis. q. d. sed ad regnum vitæ homines peruenire non possunt ex seipsis, nisi accipiendo abundantiam gratiæ Christi & donationis & iustitiæ. Ita quod gratia Christi referatur ad diuisionem peccati, quam nulla merita præcedere possunt: & ideo remissio peccatorũ omnino gratiæ deputatur, & non meritis, iuxta illud: Si ex operibus iam non est gratia, &c. Quod autẽ dicitur donationis, referendũ est ad dona S. sancti, quæ procedũt siue fluunt à gratia gratũ faciente. Quod autẽ dicitur iustitiæ, referendũ est ad rectitudinẽ operum, iuxta illud: qui factus est nobis à Deo iustitia. *1.Cor.1.d*

Iaco. 10.b *Mat.4.c* *Apoc. 20.b* *Infra.11.a*

Tex. *Igitur sicut per vnius delictum, in omnes homines in condemnationem, sic & per vnius iustitiam, in omnas homines in iustificationem vitæ.* D

EX duabus præmissis propositionibus hic infert conclusionem intentam, quam prædixerat, scilicet quod sicut per vnius delictum, scilicet Adæ, iudicium diuinum processit in omnes homines, qui carnaliter nascuntur ab eo in condemnationem mortis. Sic & per vnius iustitiam, scilicet Christi, gratia diuina processit in omnes homines in iustificationem vitæ, id est, quæ ducit ad vitam & ad regnum cælorum. Et notandum quod Apostolus non dicit hîc vitam, sed iustificationem vitæ: quoniam in hoc tempore per meritum Christi non consequimur vitam corporis, sed iustificationem vitæ & iustificationem vitalem in futuro seculo. Si obiiciatur quod non omnes homines iustificantur per Christum, sicut moriuntur per Adam. Dicendum quod sicut omnes homines qui nascuntur carnaliter ex Adam, incurrunt condemnationem per eius peccatum: ita omnes qui nascuntur spiritualiter per Christum, si in illa natiuitate perseuerent, adipiscuntur iustificationẽ vitæ: aliàs non. Vnde Christus: Oportet vos nasci denuo. Et nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest, &c. Vel, vt supradictum est, non omnes quantum ad efficaciam, sed bene quantum ad sufficiẽtiam. Ex hoc autem quod hic dicitur, accipere debemus quod sicut nullus moritur per peccatum Adæ, sic nullus iustificatur nisi per iustitiam Christi, quæ est per fidem ipsius: secundum illud iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes qui credunt in eum, siue ante, siue post incarnationem, cum sit eadem fides, vt supra dictũ est. Ex præmissis apparent tres cõparationes inter sex, quorum tria fuerunt à primo Adam, scilicet delictum, mors & regnum mortis. Et alia tria à secũdo Adam, id est, Christo, scilicet gratia, vita & regnum vitæ: in istis tribus comparationibus Apostolus dicit, quod tria quæ à Christo proueniunt, sunt præstantiora, fortiora, & vtiliora, in bono: quàm tria quæ ex parte Adæ prodeunt sint nociua hominibus in malo prout satis deductum est.

Ioan. 3. a

Tex. *Sicut enim per inobedientiam vnius hominis, peccatores constituti sunt multi: ita per vnius obeditionem iusti constituuntur multi.*

APostolus hic idem probat quod supra, sed alio modo: quia per causas & à priori. Causæ enim sunt similes suis effectibus. Sed inobedientia primi parentis, quę habet rationem iniustitiæ, est causa constituens peccatores & iniustos. Et obediẽtia Christi, quæ habet rationem iustitiæ, est causa constituens iustos. Ergo sicut per inobedientiã, &c. dependentia manifesta per illam maximam: Sicut se habet propositum in proposito, ita oppositum in opposito. In hac probatione declarat & nominat speciem peccati Adæ, quod fuit inobediẽtia, quæ est prima filia superbiæ, quæ in hoc consistit, quod homo non vult subiici præceptis diuinis. Hæc autem inobedientia, qua primò peccauit, attenditur non solum secundum actum exteriorem, sed etiam secundum interiorem motum, quo voluit præcepto diuino contrauenire. Vnde D. Aug. dicit, quod præcessit in eo interior quædam elatio mentis. Eam ob rem eius inobedientiam dominus arguit, dicens: Quia audisti vocem vxoris tuæ, & comedisti de ligno de quo præceperam tibi, ne comederes, &c. Non solum autẽ explicat speciem peccati, sed etiam modum quo delictũ illud imputatur posteris: dicendo quod propter illud peccatũ, peccatores cõstituti sunt multi, vt absque dubitatione intelligamus nõ solũ pœnam, sed etiam peccatum ipsum, hoc est culpã incurrisse per inobedientiam vnius absque operibus propriis, & peccatores constitutos esse, quod idẽ est quod peccatum originale habere. Obedientia autẽ Christi hic dicitur, secundũ quam obediens præcepto patris pro salute nostra mortẽ sustinuit ignominiosam, secũdum illud: Factus obediens vsque ad mortẽ, mortem autem crucis. Nec obstat quod alibi ex charitate mortuus dicitur: quia obedientia processit ex dilectione quam habuit, & ad patrem & ad nos. Et sic Apost. per obediẽtiam & inobedientiam, tanquam per causas, probat nos peccatores effici per vnũ, & per vnum iustificari: quia iustitia legis, quæ est omnis virtus, pro quanto, omnes virtutes potest ordinare in finem & obiectũ suum attẽditur in obseruatione præceptorũ legis, quod pertinet ad rationẽ obedientię. Iniustitia autẽ legalis, quæ est omnis malitia, vt Philo. dicit, attẽditur in trãsgressione mandatorũ legis, quæ pertinet ad inobedientiam, & per consequens conuenienter dicitur quod per obedientiam constituuntur iusti, & per inobedientiam peccatores. E

Philip. 2. b
Ep[h]. 5. a
5 Ethi.

SEXTA PARS V. CAPITIS. F

Tex. *Lex autem subintrauit, vt abundaret delictum.*

IN hac sexta huius 5. c. parte, Apostolus declarat quid circa peccatum lex fecerit, concludendo quod per gratiam tollitur peccatũ actuale, quod superueniẽte lege abundauerat. Et primò ponit abundantiam peccati, dicens: *Lex, &c.* quasi dicat, Dictum est quod per obedientiam vnius hominis iusti constituuntur multi, quod lex facere non potuit, sed potius lex subintrauit, id est, latenter intrauit. Non quod ipsa lex, quantũ ad promulgationem occultè intrauerit, iuxta illud: Non in abscondito loquutus sum. Sed quia mysteria legis erant occulta, præcipuè quo ad intentionẽ Dei circa legem ferendã, quæ peccatum ostenderet, & non sanaret, secundum illud infra: Quis cognouit sensum Domini, &c. Potest etiã dici quod lex subintrauit, id est, quasi media intrauit inter peccatũ hominis & donum gratiæ Christi, quorũ vtrunque supra dixit per vnum in plures transisse. Subintrauit ergo lex, vt abundaret delictum: non quod abundantia delicti esset finis legis, quia ex hoc sequeretur legem esse malam, vt dicebat Manichæus. Quia cuius finis malus est, ipsum quoque malum est. Lex autẽ non est mala, iuxta illud: Scimus quidẽ quod lex bona est. & illud: Itaq; lex sancta, & mandatũ sanctũ &c. Et sic hæc dictio, *vt*, non tenetur causaliter. Non enim ad hoc fuit data lex, vt peccatũ abundaret. Quinimo lex quantũ in se fuit, peccatũ prohibuit, secundum illud: In corde meo abscõdi eloquia tua, vt non peccem tibi. Sed tenetur cõsecutiuè, propter cum dicitur: Ductus est

Infra 11. d
1. Tim. 1. b
Infra 7. c
Psalm. 18.

A est Iesus à spiritu in desertum, vt tentaretur à diabolo. Lege enim data delictorum abundantia consecuta est, dupliciter: Vnomodo quantum ad grauitatem reatus pœnæ. Grauius enim est peccatum, vbi est præuaricatio, non tantum legis naturę, sed etiam legis scriptę. Vnde sura 4. vbi non est lex, non est pręuaricatio. Ergo secundū multiplicitatē legum, est abundātia pręuaricationis. Igitur, &c. Alio modo quantum ad peccatorū multitudinē. Lex enim quanuis peccatum demonstraret, peccati tamen cōcupiscentiam non auferebat. Cum autē alicui prohibetur id quod cōcupiscit, vehementius in cōcupiscentiam illius exardescit: sicut fluuius posito obice fortius fluit, & obicem frangit. Sic concupiscentia, cuius obex est lex, ipsa adueniente vehemētius insurgit, & legem trāsgreditur. Vnde D. Aug. lex inquit prohibendo auget desiderium, sicut aquæ impetus, si in eam partem non cessat influere, vehemētior fit obice posito. Cuius ratio triplex esse potest. Prima, quia aliquis nō reputat pro magno, quod subiacet potestati eius. Sed illud quod est extra hominis potestatē, apprehenditur ab homine quasi magnū. Prohibitio autē eius quod concupiscitur, ponit illud quod prohibetur, quasi extra potestatem hominis: & ideo concupiscentia magis exardescit in rem concupitam, dum prohibetur. Secunda ratio est, quia interiores affectiones, quando interius retinentur: ita quod exterius nullo modo deriuentur, ex hoc ipso magis interius incenduntur, sicut patet in dolore & ira, quę dum interius clausa tenētur, magis augentur. Si autē exterius quoquomodo prodeant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorē pœnæ, cogit hominē vt concupiscentiam suam ad exteriora non producat: ideo ipsa concupiscentia interius retenta magis inflāmatur. Tertia ratio est, quia nos apprehēdimus quasi impossibile illud quod nobis prohibitū est, quantuncunque placuerit, & ideo illud vitamus. Sed quando aliquid prohibitū apprehenditur à nobis, non vt impossibile, absolutè: sed vt non semper à nobis haberi possit. Et ideo quando opportunitas datur illud consequendi sine timore pœnæ, prōptiores ad hoc sumus. Et inde est quod data lege, quæ B vsum concupiscentiæ prohibebat, & tamen ipsam concupiscentiam non mitigabat, ipsa concupiscentia feruentius ad peccata ferebatur. Vnde Ezech. Ista est Hierusalem, in medio gentium posui eam, & in circuitu eius terras, & contēpsit iudicia mea, vt plus esset impia quàm gentes, quę legem, scilicet Dei, non habebant. Si ex hoc inferatur quod lex humana, quæ gratiam diminuentem concupiscentiam non confert, facit abundare peccata, quod est contra intentionem legislatoris: qui ad hoc (vt Philo. ait) tendit, vt ciues faciat bonos. Dicendum quod alia est intentio legis humanæ & legis diuinę. Lex enim humana refertur ad iudicium humanū, quod est de exterioribus actibus. Sed lex diuina refertur ad iudicium diuinum, quod est de interioribus motibus cordis, secūdum illud: Homines vident quæ foris patent, Deus autem cor intuetur. Sic igitur lex humana suam intentionem consequitur, dum per prohibitionem & comminationem pœnæ impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati, licet concupiscentia interior augeatur. Sed quantum ad legem diuinam, etiam interiores concupiscentiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundāt adueniente lege & non auferente concupiscentiam. Sed cum principale legis Euāgelicæ, sit gratia spiritus sancti, quæ sanat, & virtutem implendi legem tribuit, non facit abundare peccatum, sed remouet. Notandum tamen quod lege adueniente, peccatum abundauit, non in omnibus, sed in pluribus: multi enim in antiqua lege habebant gratiam, qui lege prohibente & gratia adiuuāte, ad perfectionem virtutum peruenerunt. Iuxta illud, Laudemus viros gloriosos parentes nostros. & paulò pòst, homines magnos virtute. Per gratiam enim Dei adiuuantem fuerunt dispositi ad hoc, vt seruarent legem, & vitarent peccatum. In his verò qui erant male dispositi, & qui magis timore quàm virtutis amore ducebantur, qui multò plures erant, adueniente lege, abundauit delictum consecutiuè, & quātum ad grauitatem & numerum rationibus iam dictis. Potest etiam exponi capiēdo, vt, causaliter. Non vt C abundantia delicti sit finis legis, sed cognitio peccati & humiliatio: vt sit sensus, vt abundaret delictum, id est, vt abundantius delictum cognosceretur: secundum illum modum loquendi, quod dicitur aliquid fieri dum innotescit. Vnde dictum est quod per legem cognitio peccati. Vel vt sit sensus, vt abundaret delictum, id est, vt humilitas cognita abundantia delicti abundaret. Ex abundātia enim delicti, quæ secuta est adueniente lege, consecutum est quod homo iniquitatē suam recognoscens, ampliorem haberet humilitatis occasionem. Dicebat enim homo superbus de viribus suis præsumens: Non deest qui impleat, sed deest qui iubeat. Iuxta illud: Omnia quæcunque locutus est dominus, faciemus. Sed quando lege data consecuta est multitudo peccatorum, homo suam infirmitatem cognouit, secundum illud: Infirmus homo & exigui temporis, & minor ad intellectū iudicij & legis. Intentio ergo Dei dantis legem non terminabatur ad abundātiam peccatorum, sed ad humilitatem hominis: propter quam permisit abundare delicta. Et quia hoc erat occultū, ideo quo ad hoc dixit quod lex subintrauit. Et quia hic agitur de lege & fine legis, duo occurrunt consideranda: vnum est circa legem, de eius definitione, diuisione, officiis, actibus, & de eius in sacris literis acceptione. Lex est regula humanorum actuum, & essentialiter est dictamen rationis practicum in principe, siue in eo qui curam aliorum habet, quo aliqua ordinātur facienda, vel relinquenda tanquam ad bonum commune vtilia vel necessaria, cum publicatione & manifestatione inferioribus debitè facta, & dicitur à regulando & ligando: quia dirigit & ligat ad agendum, vel ad desistendum ab actione. Quatuor dicuntur de essentia legis. Primū quod sit dictamen prudentale, siue rationale. Secundū quod fiat ab habente potestatē & authoritatem super eos, quibus legem statuit. Tertium quod sit ordinatū ad bonum cōmune, & non ad priuatum cōmodum. Quartum quod sit debitè promulgatum inferioribus. Lex secundùm Isidorum habet quatuor officia, scilicet imperare, vetare, permittere & punire. Lex prima sui partitione diuiditur in diuinam, quæ à Deo

Matt. 4. a · *In lib. de Spi. & li. c. 4.* · *Ezec. 5. b* · *1. Reg. 16. b* · *Eccle. 44. a* · *Supra 3. c* · *Sap. 9. a* · *Legis diffinitio.* · *Legis officia.* · *Legis diuisio.*

datur: & humanam, quæ ab homine. Diuina autem in naturalem, quæ ab initio menti impressa D est: & scriptam, quæ subdiuiditur in legem veterem & nouam, siue in antiquum & nouum testamentum, siue in legem Moysi & legem Christi. Lex Moysi tria genera præceptorum continet, scilicet Moralia, quæ sunt de actibus virtutum, in quibus homo se exercere debet, & in eis immorari, quæ etiam sunt de lege naturæ, sed explicatius in lege Moysi propter offuscationem rationis fuerunt descripta, quæ dicuntur decem præcepta decalogi. Alia sunt præcepta ceremonialia, quę sunt de his quæ pertinent ad cultum Dei. Alia verò sunt præcepta iudicialia, quæ sunt de his quæ pertinét ad pacificum conuictum humanū. Prima pręcepta quæ data sunt cum natura ipsa manéte, sunt immutabilia: & secundum diuum Bernardum indispensabilia, manente materia. Ex illis tanquam principiis generalibus pendent leges humanę. Præcepta verò ceremonialia & iudicialia, quia erant figuratiua eorum quæ debebant fieri in lege noua per Christum: ideo ipsis per Christum impletis cessauerunt. Sicut enim adueniente luce cedit & cessat vmbra, sic adueniente veritate figura: vt amplius deducemus in epistola ad Galatas. Lex Moysi habebat quatuor effectus: Primus est cognitio peccati: iuxta illud, Per legem enim cognitio peccati. *Supra 3.c* Secundus abundantia delictorum, non ex lege, sed ex malitia hominum. De isto agit hic Apostolus. Tertius est operari iram siue vindictam: iuxta illud, Lex enim iram operatur. *Supra 4.c* Quartus est agere pedagogum, siue dirigere populum in viam Christi, & custodire ab illicitis: secundum illud, Itaque lex noster pedagogus fuit in Christo, vt fide iustificemur. Lex in sacris literis multipliciter accipitur. Aliquando enim pro scriptura totius veteris testamenti: secundum illud, vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est. *Ioan.15 d* Quia odio habuerunt me gratis. & sic psalmi & prophetiæ dicuntur lex: tamen aliquādo distinguntur. Vnde antiquum testamentum diuiditur in legem, psalmos & prophetas, iuxta illud: *Luc.24.* Necesse est impleri omnia quæ scripta in lege Moysi, & prophetis, & Psalm. de me. Quandoque accipitur pro scriptura quinque librorum Moysi, iuxta illud: Legem præcepit Moyses. *Deut.33.a* Quandoque pro decalogo præceptorum moralium, secundum illud: Dabo tibi duas tabulas lapideas, legem & mandata. *Exo.24.b* Quandoque pro tota continentia ceremonialium & iudicialium præceptorum, secundum illud: Vmbram E habens lex futurorum bonorum. *Heb.10.a* Quandoque pro speciali præcepto ceremoniali, secundum illud: Hæc est lex hostiæ pacificorū. *Leuit.7.b* Sumitur autem lex ab Apostolo cōmuniter pro omni doctrina legis Moysi, per quam non dabatur gratia vt homo iuuaretur ad implenda præcepta. Lex euangelica continet etiam præcepta moralia, vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Matth.19.c* Continet etiam ceremonialia de tribus sacramentis necessariis, scilicet de baptismo, secūdum illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. *Ioan 3.a* Et de pœnitentia, iuxta illud: Nisi pœnitentiam egeritis, omnes simul peribitis. *Luc 13.a* Et de Eucharistia, iuxta illud: Ioan.6. Nisi manducaueritis meam carné, &c. Continet pariter præceptum de correctione fraterna, & de obedientia Ecclesiæ. *Matt.18. b* Et sic vltra præcepta moralia sunt tantum quinque explicita in lege Euangelica. Iudicialia verò Christus non instituit, sed reliquit authoritatem instituendi ea ipsi Ecclesiæ sponsæ suæ. Lex humana diuiditur in Canonicam & Ciuilem, siue politicam. Lex Canonica est dictamen prudentiale: in principe ordinatum ad pacificum conuictum spiritualem & Ecclesiasticum, in his quæ pertinent ad religionem Christianam, & ad Dei cultum & honorem. Lex Ciuilis, siue politica, est dictameu prudentiale in principe directiuum actuum humanorum, in his quæ pertinent ad pacificum conuictum temporalem. Si fusius pręcedentia videre cupis lege 17. caput nostrarum institutionum Theologicarum. Circa finem verò legis Mosaicæ, sciendum quod in populo Iudęorum tria fuerunt genera hominum, sicut & in quolibet alio populo. Quidam erant duri, id est, peccatores & rebelles. Quidam autem proficientes. Quidam verò perfecti. Quātum ad duros & rebelles, lex data fuit in iram siue vindictam. Quo ad præcepta moralia & quo ad eorum obseruantiam, cogebantur per pœnarum cōminationem, vt patet in Leuitico. *Leuit. 1.a* Et quo ad ceremonialia, quę ideo sunt multiplicata, ne liceret eis, diis alienis alium cultum superaddere, iuxta illud: *Ezec.20.f* In manu valida & brachio extento, & in furore effuso, regnabo super vos. Sed proficientibus, qui dicuntur mediocres, lex fuit data in pedagogum, iuxta illud: Lex pedagogus noster fuit in Christo. Et hoc quo ad ceremonialia, quibus continebantur & dirigebantur in cultu diuino. Et quo ad moralia, quibus ad iustitiam promouebantur. F Perfectis autem quantum ad ceremonialia fuit in signum, secundum illud. Sabbatha mea dedi eis, vt essent signum, &c. *Ezec.20. b* Quo ad moralia verò in solatium, secundum illud: Condelector legi Dei, secundum interiorem hominem. *Infra 7.d*

Tex. *Vbi autem abundauit delictum, superabundauit & gratia.*

OStendit hic quo modo per gratiam tollitur abundantia delictorum. Et primò ponit abundantiam gratiæ dicens: *Vbi, &c.* acsi diceret: Dictum est quod lege subintrante abundauit delictū, nec tamen propter hoc fuit impeditum diuinum propositum de salute Iudæorum, & totius humani generis. Quia vbi *abundauit delictum*, scilicet in humano genere, & specialiter in Iudæis, superabundauit & gratia, scilicet Christi condonantis peccata, iuxta illud: *2.Cor.9.b* Potens est Deus omnem gratiam abundare facere in vobis. Huiusmodi autem abundantiæ, duplex potest assignari ratio. Vna quidem est ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non sanat, nisi fortis & efficax medicina. Sic fortis & efficax ac superabundans gratia, requirebatur ad sanandum abundantiam delictorum. Vnde dicunt Physici, quod à proportione minoris inæqualitatis non fit actio: imò nec à proportione æqualitatis. Quia in omni actione necesse est agens vincere passum. Vnde Christus, *Luc.7.f* Dimissa sunt ei peccata multa, quoniam dilexit multum. Alia ratio potest sumi ex dispositione peccantis, qui dum magnitudinem peccatorum suorum recognoscit, quandoque quidem desperat & contemnit,

A contemnit,secundum illud: Impius cum in profundum peccatorum venerit,contemnit. Quandoque verò per auxilium diuinũ,ex consideratione peccatorũ suorum magis humiliatur, & maiorem consequitur gratiam,secũdum illud: Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. *Prou.18.a* *Psal.15*

Vt sicut regnauit peccatum in mortem: ita & gratia regnet per iustitiam in vitam æternam per Iesum Christum Dominum nostrum. *Text.*

GRatiæ superabundantis ostendit hic effectum,qui est appositus effectui peccati: vt quemadmodum per peccatum introductum per primum hominẽ,id est,per peccatum originale, & abundans per legem regnauit,id est,plenum dominiũ in homines obtinuit: quia non solum ad peccandum ex infirmitate seu passione,aut ignorantia induxit,sed etiam ad peccãdum scienter & ex malitia,& hoc quousque duceret eos ad mortem temporalem,& æternam. iuxta illud: Stipendia peccati mors. Circa hoc aduertendum est quod ratio quare Aposto. tractauit diuersos status peccati, scilicet ante legem & sub lege,est quia tractat de peccato prout ab eo per Christum liberati sumus. Conueniens ergo fuit,vt ostenderet quod liberati sumus à peccato,& ab augmento siue abundantia peccati: ideo oportuit quod statum peccati ante legem,& statum abundantiæ peccati sub lege patefaceret: vt sicut ex statu peccati ante legem,manifestauit gratiam: ita ex statu abundantiæ peccati sub lege manifestet superabundantiam gratiæ,&c. Tractando statum peccati ante legem dixerat: regnauit mors,&c. Nunc in statu sub lege dicit: *Regnauit peccatum,* quod abundauit, *in mortem.* Nam ante legem peccatum non cognoscebatur, sed mors corporalis quasi regnans reputabatur. Sub lege autem cognito peccato & pœna mortis,non regnauit mors, sed æstimata est pœna. Regnauit tamen peccatum in mortem: quia regnauit ad multiplicandum mortem animæ morti corporis. *Ita & gratia,&c.* E regione ad regnum peccati abundantis sub lege, locat gratiam contra legem,& iustitiam contra peccatum: vt etiam intelligas quod gratia Dei regnet,id est plenè dominetur & effectum habeat in nobis, *per iustitiam,* scilicet Christi, quam scilicet dedit nobis absque meritis secundum diuersos gradus, aliquibus sufficienter, aliquibus abundanter,& maiorem: aliis abun-
B dantius, prout Aposto. quos in via confirmauit, secundum illud: Ego confirmaui columnas eius. *Psal.74.*
Et Apostol. Nos primitias spiritus habentes,&c. Et hoc quousque nos ducat in vitam æternam, secundum illud: Gratia Dei vita ęterna. Et hoc totum est per dominum nostrum Iesum Christum, qui est dator gratiæ, secundum illud: Gratia & veritas per Iesum Christum facta est, ac etiam iustitia, secundum illud: Qui factus est nobis iustitia à Deo, & dator vitæ æternæ. Vnde & ipse dicebat: Ego vitam ęternam do eis, & sic patet quod cum dixit, Peccatum regnauit in mortem, intelligebat de morte æterna, cum subiunxerit, regnum gratiæ in vitam æternam. *Rom.8.d* *Infra 6.d* *Ioan.1.b* *1.Cor.1.d* *Ioan.10.f*

EPITOME SEXTI CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus continuando virtutem & potestatem gratiæ,ostendit ipsam eripere hominem à seruitute peccati,non solum liberando ipsum à peccato originali, & actualibus præteritis,sed etiam dando facultatem resistendi peccatis futuris. Primò præmittit blasphemam interrogationem,quæ ex disputatione superabundantis gratiæ oriri posset, quam subito execratur,asseuerans nunquam manendum esse in peccato, id valida ratione confirmans ex peccatorum remissione facta in baptismo,per quem conformamur morti & sepulturæ Christi,ac resurrectioni eius.
Secundò ibi, *Hoc scientes,&c.* ostendit nobis adesse facultatem obseruandi nouitatem vitæ ex merito crucis & mortis Christi,ex cuius conformitate iustificamur & resurgemus. Tertiò ibi, *Non ergo,&c.* Hortatur ad resistendum peccato mente & corpore, præscindendo causas & occasiones peccatorum. Deinde deprauatorum interrogationem adducit, & refellit ducendo ad inconueniens,quod ostendit ex beneficio obedientiæ. Quartò ibi, *Humanum dico,&c.* Probat quod non est manendum in peccato, ratione accepta ex prioris vitæ consuetudine, ponendo documentum humanum, quo monemur membra nostra exhibere iustitiæ, sicut ante gratiam exhibebamus peccato. Probat ex fructu & fine iustitiæ, qui est sanctificatio & merces vitæ æternæ, & ex fructu siue mercede peccati, qui sunt erubescentia & mors æterna.

EXPOSITIO LITERALIS SEXTI CAPITIS.

C QVid ergo dicemus? *Manebimus in peccato,* id est, continuabimus & multiplicabimus peccata, *vt gratia abundet,* id est, vt abundantiorem gratiam obtineamus, prout Pseudoapostoli asserunt hoc nos dicere: *Absit,* scilicet à nobis vt hoc dicamus, & quod permaneamus in peccato tali, siue quia damnatio illorum, qui hoc dicunt, iusta est. *Qui enim mortui sumus peccato? Quomodo adhuc viuemus in illo?* Si nos Apostoli, qui mortui sumus peccato, siue qui dominium peccati & diaboli à nobis excussimus, quomodo iterum vitam illius seruitio dicabimus, & voluntatem ac desideria actoris peccati sequemur, & eius tyrannidi subiiciemur? quasi dicat: Si ille qui verè mortuus est, non redit per seipsum ad pristinam vitam: ita qui mortuus est peccato, non debet viuere in illo, alioquin non est verè mortuus, aut non verè exequitur officium mortui. *An ignoratis fratres,* vos, scilicet Romani, vel Christi fideles mysterium mortis sepulturæ & resurrectionis Christi representari in baptisatis: sic, *Quia quicunque baptisati sumus,* id est, à vitiis in sacro baptismatis fonte loti, *In Christo Iesu,* id est, ex institutione Christi Iesu, *in morte ipsius,* id est, ad representandum mortem, sepulturam, & resurrectionem Christi, & ad nos conformandum illi, *baptisati sumus,* vt sicut ille mortuus est corporaliter, ita per baptismum moriamur vitiis spiritualiter. *Cùm sepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem,* id est, in destructionem peccati: quasi dicat, ad destruendum peccatũ conformauimus nos sepulturæ Christi: quia sicut Christus mortuus fuit sub terra, ita nos qui baptisati sumus, fuimus sub aqua. *Vt quo modo Christus,* qui scilicet mortuus & sepultus est, *surrexit à mortuis,* id est, à loco mortuorum *Supra 3.b*

ſiue ſepulchro, *per gloriam patris*, id eſt, propter maieſtatem, & potentiam, ac efficaciam, ex qua pater D
apparet glorioſus & dignus laude. *Ita & nos in nouitate vitæ ambulemus*, id eſt, ſic nos qui per baptiſ-
mum conformabimus nos morti & ſepulturæ Chriſti, ſeu ſpiritualiter mortui peccato ſumus, pri-
ſtinis vitiis extirpatis, & omnino relictis, ſurgentes ſpiritualiter reformemur & ambulemus, ſiue
per bona opera procedamus in nouitate vitæ virtuoſæ, penitus relicta vetuſtate peccati. *Si enim com-
plantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius*, id eſt, ſi in nobis ſumamus mortis eius ſimilitudinem, vt ſpi-
ritualiter moriendo ei incorporemur, ſicut ramus qui inſeritur trunco: ſic nos in ipſa Chriſti paſſio-
ne inſeramur. *Simul & reſurrectionis erimus*, id eſt, ſic etiam ſimilitudinem reſurrectionis Chriſti in
nobis aſſumere debemus, vt ſcilicet in præſenti innocenter, & in nouitate vitæ ſpiritualiter ambu-
lemus, in futuro perueniemus, & erimus ſimiles illi in reſurrectione, id eſt, glorificati ſicut ipſe, re-
ſurgemus: & ſic per ſimilitudinē reſurrectionis, probat quod non debemus viuere in peccato, nec
ad peccata priſtina reuerti.

SECVNDA PARS SEXTI CAPITIS.

HOc *ſcientes*, ſcilicet nos Apoſtoli & Chriſti diſcipuli, quibus ipſe ſua myſteria reuelauit, & fide-
libus reuelari iuſſit: *Quia vetus homo noſter*, id eſt, vetuſtas peccati per Adam in nobis introdu-
cta, quæ eſt fomes peccati, ſiue lex membrorum, ex qua prodeunt omnia peccata & reliquiæ pecca-
torum, quæ ſunt macula, reatus pœnæ, inclinatio & promptitudo ad peccandum, quibus cum ho-
mo ſubiicitur, dicitur vetus & antiquus homo: quia quod antiquatur & veteraſcit prope interitum
eſt. Sic homo vetus peccati, ſcilicet ſubiectus, damnationi propinquus eſt. *Simul crucifixus eſt*, id eſt,
per mortem Chriſti, cui per baptiſmum inſerimur, mortificatus eſt, & vetuſtas peccati virtute Chri-
Collo.2 c ſti ſublata eſt, & cum chyrographo decreti, quod aduerſus nos erat, cruci affixa. *Vt deſtruatur corpus
peccati*, id eſt, vt anichiletur & in nichilum deducatur congeries malorū operum, quæ facit corpus
ſimilitudinarium, ſicut congeries membrorum facit corpus naturale. *Vt vltra non ſeruiamus peccato*, E
id eſt, non obediamus concupiſcentiæ aut diabolo, ſeu miniſtris eius, ad peccatū inducentibus per
conſenſum vel operis executionem. *Qui enim*, Chriſtianus per baptiſmum ſimilitudini morti Chri-
ſti complantatus, *mortuus eſt*, ſcilicet ſpiritualiter abiiciēdo peccata, cōmortuus eſt Chriſto, qui pro
peccatis tollendis mortuus eſt, talis *iuſtificatus eſt à peccato*, id eſt, remiſſis peccatis tranſlatus eſt in
ſtatum gratiæ & iuſtitiæ. *Si autem*, nos qui baptiſati ſumus per baptiſmum, *mortui ſumus cum Chriſto*, id
eſt, virtute mortis Chriſti, cui per baptiſmum nos conformamus: ita mortui ſumus peccato, ſicut
Chriſtus ſemel mortuus eſt pœnæ. *Credimus, quia ſimul etiam viuemus cum illo*, id eſt, ad ſimilitudinem
vitæ eius, vita indefectibili, amplius non ſubiecta morti peccati, in hoc ſeculo per gratiā, nec morti
corporali in futuro per gloriam. *Scientes quod Chriſtus reſurgens à mortuis*, id eſt, à mortuis valde remo-
tus. *iam*, ſcilicet amplius, vel poſt hac, *non moritur*, id eſt, diſſoluitur diuiſione animæ & corporis, ſed
Apoc.1.d viuit vita perpetua: & quod plus eſt, *mors*, quæ in homine dominatur, non ſolum quādo homo mo-
ritur per ſeparationē animę à corpore, ſed etiam ante mortem, dum patitur ægritudinem, famem,
ſitim, & alia huiuſmodi per quę ad mortem diſponitur. *illi*, ſcilicet Chriſto, *vltra non dominabitur*, ali-
1.Pet.3.c qua diſpoſitione corruptiua, vel ad corruptionem tendēte: ſic quod eſt non ſolum immortalis, ſed
2 Cor.5.d etiam impaſſibilis. *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel*, id eſt, pro peccato tollēdo mortem
Heb.10.c ſemel ſuſtinuit, quæ mors ſufficit ad omnia peccata delenda. Vna enim oblatione cōſummauit ſan-
Heb.9.g
1.Tim.vl. c ctificatos in ſempiternum. vel mortuus eſt ſemel vitæ paſſibili & mortali, quemadmodū ſtatutum
eſt hominibus ſemel mori. *quod autem viuit, viuit Deo*, id eſt, ad conformitatem Dei, qui ſolus habet
immortalitatem: vnde vita, quam Chriſtus acquiſiuit, eſt deiformis: quia ſicut vita patris nullam in-
quietudinē recipit, ita & vita Chriſti. *Ita & vos exiſtimate vos quidem mortuos eſſe peccato*, id eſt, quod
ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt, & vos ſemel debetis mori peccato, & non iterare peccata, vt ſicut
Chriſtus ſemel vitę mortali mortuus eſt, nunquam ad eam rediturus: ſic vos debetis exiſtimare vos F
per baptiſmum peccato mortuos eſſe, tanquam ad peccatum nunquam ſitis redituri. *Viuentes autem
Deo*, id eſt, debetis viuere vita ſpirituali, bona opera faciēdo ad honorem Dei, vel ad ſimilitudinem
Dei, vt ſcilicet per peccatum nunquam amplius moriamini, *in Chriſto Ieſu*, id eſt, per Ieſum Chriſtū
dominum noſtrū, per quem & peccatis morimur, & Deo viuimus: vel tanquam incorporati Chri-
ſto Ieſu, vt ſicut ille reſurgens iam non moritur, ita & nos iuſtificati non amplius moriamur ſpiri-
tualiter per peccatum.

TERTIA PARS SEXTI CAPITIS.

NOn *ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore*, id eſt, diligēter cauete ne peccatum, cuius iugum
in baptiſmo excuſſiſtis, regnū ſiue dominiū ſumat amplius in veſtro mortali corpore, cū ſitis
veſtri iuris ab eius dominio & tyrānide liberati. *Vt obediatis concupiſcentiis eius*, id eſt, cauete ne vos illi
Eccl.18.d iterū ſubiiciatis, & ſerui eius efficiamini, obediendo cōcupiſcentiis eius, & ſequēdo per interiorem
conſenſum malas inclinationes fomitis, vel ſuggeſtiones diaboli, per quas peccatū dicitur regnare
& dominari in homine. *Sed neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato*, id eſt, cauete ne præ-
paretis aut tribuatis membra veſtra, quæ facta ſunt ad militandum & ſeruiendū Deo, faciatis arma
ad exequendū iniquitatē, ad quam peccatum, id eſt, fomes vel diabolus inducit. *Sed exhibete vos Deo*,
vt, ſcilicet mens ſubdatur Deo, & ſeruiat ei. & hoc facere debetis. *tanquam ex mortuis, viuentes*, id eſt,
tanquam ex morte culpæ reducti ad vitam gratiæ, *Et membra veſtra arma iuſtitiæ Deo*, id eſt, ad implē-
dum & exequēdum iuſtitiam & voluntatem Dei. *Peccatum enim*, id eſt, fomes vel diabolus, *vobis non
dominabitur*, ſicut faciebat olim, vel non poterit vobis dominari, aut vos ad peccandum cogere, ſi
Iacob.4.b vos Deo exhibueritis, & ei appropinquaueritis, peccatum, mala inclinatio, vel diabolus fugiet à

A vobis, si restiteritis. *Non enim sub lege*, scilicet membrorum, quæ vehementer inclinat & absque Dei speciali auxilio vrget. *estis, sed sub gratia*, quæ refrigerat, & facultaté implendi legem præbet. Non intendit tamen innuere quod gratia liberet ab omni lege iustificatos, quin teneantur obedire, sed solum à lege Moysi, quantum ad ceremonialia & iudicialia. *Quid ergo? peccauimus*. cótra præcepta moralia legis, aut contra leges humanas agendo: *quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit*, scilicet vt peccemus, & contra præcepta legis moralia vel cótra leges humanas agamus. *An nescitis quoniam cui*, propria & libera voluntate, *exhibetis vos*, offertis & præsentatis, *seruos ad obediendum*, spontanee eius dominio vos subiiciendo, *serui estis*, id est, profitemini seruos esse *eius cui obeditis siue peccati*, quæ seruitus ducit *ad mortem*, id est, ad æternam damnationem, *siue obeditionis*, id est, obediétiæ diuinorú præceptorum serui estis, quæ seruitus ducit, *ad iustitiam*, scilicet implendam. *Gratias autem*, scilicet ago Deo, & vos similiter agere debetis: *quod*, & si aliquando, *Fuistis serui peccati*, illi vos exhibédo & consentiendo, modò non estis, sed obeditionis. *Obedistis autem ex corde*, id est, voluntariè & ex amore, *in eam formam doctrinæ in quam traditi estis*, id est, secundum eam formam doctrinæ Euágelicæ, quæ docet homines ex Dei gratia iustificatos à peccato non debere iterum peccare. *liberati autem à peccato*, id est, à fomite, vel diabolo, ne regnet in vobis, *Serui facti estis iustitiæ*. consentiendo & exequendo ea quæ suggerit iustitia & gratia Dei: & ideo non debetis iterum redire in seruituté peccati: cum non liceat seruo se subiicere seruituti domini contrarij domino suo.

QARTA PARS SEXTI CAPITIS.

HVmanum, & ideo leue quoddam & congruens humanæ imbecillitati, *Dico propter infirmitatem*: quia perfectis sunt perfectiora præcepta tradenda, & imperfectis leuiora. *Carnis vestræ*: quia hæc infirmitas non ex spiritu, qui semper próptus est, sed ex carne, quæ infirma est, procedit: & quia vnitur animæ aggrauat eam. *Sicut enim exhibuistis membra vestra seruire*, per executionem mali operis, *immundiciæ*, corporali & peccatis carnalibus, *& iniquitati*, scilicet corde conceptæ sine peccatis spiritualibus, *ad iniquitatem*, scilicet exterius exequendá. *Ita nunc*, cum debeatis plus iustitiæ quàm pec- Heb.5.d 1.Cor.2.b Matt.26.d Sap.9.d
B cato, Et sic plus boni deberetis facere quàm mali: saltem æqualiter nunc *exhibete membra vestra*, per executionem operum, *seruire iustitiæ*, in lege euangelica vobis propositæ, *in sanctificationem*, id est, in executionem, augmentum, & cósummationem sanctitatis. *Cùm enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ*, id est, exempti à iustitia: quia absque freno vos in peccata præcipitabatis. Nemo enim duobus dominis contrariis, (vt sunt iustitia & peccatum) seruire potest: *Quem ergo fructum habuistis tunc*, cum peccabatis, *in illis*, scilicet peccatis, *in quibus*, id est, de quibus vel in quorum memoria, nunc, scilicet in statu gratiæ, *erubescitis*, propter eorum turpitudinem. *Nam finis illorum*, scilicet peccatorum, *mors*, id est, æterna damnatio, *est Nunc vero*, scilicet in præsenti statu iustitiæ, liberati à peccato, cuius túc serui eratis, serui autem facti Deo habetis fructum vestrum, vobis congruum, qui vobis delectabilis est, *in sanctificationem*, id est, in virtutum cósummationem, *finem vero*, habetis, *vitam æternam*: propter quam iusti omnia operantur. *Stipendia enim peccati*, id est, merces & retributio debita pro opere peccati, sunt, scilicet *mors* corporalis & æterna. *Gratia autem Dei*, id est, opera iustorum per gratiam Dei facta, secundum quod procedunt à gratia Dei, & impulsu spiritus sancti, sunt digna *vita æterna in Christo Iesu domino nostro*, id est, per meritum domini nostri Iesu Christi, & non per obseruantiam legis, quæ iam finem habet & occasionaliter augebat peccatum. Mat. 6.c

COMMENTVM SEXTI CAPITIS.

Quid enim dicemus? manebimus in peccato, vt gratia abundet? Tex.

POstquam Apostolus in præcedenti capite, docuit quod per gratiam Christi liberamur à peccatis præteritis, in hoc capite docet quod per eandem datur nobis facultas, resistédi peccatis futuris. Et primò ponit dubitationé, quæ ex præmissis oriri posset, & cótra prędicta obiici: prędixit enim quod vbi abundauit delictum, superabundauit & gratia: quæ verba aliquis malè *intelligere*
C *posset*, videlicet quod abundantia delicti esset causa directa superabundantiæ gratiæ, ex quo aliquis posset accipere occasionem peccandi, inferre & dicere aliquem debere abundare facere peccatum, id est multiplicare & continuare peccata, vt maiorem haberet superabundantiam gratiæ. Ideo inducit dubitationem, dicens: Quid ergo manebimus in peccato, id est, multiplicabimus & continuabimus peccata, vt gratia abundet. hoc videtur sequi, si abundantia delicti sit causa superabundantis gratiæ: vnde supra dixit, quod ex hac superabundantia gratiæ aliqui dicebant eum dicere, faciamus mala, vt inde veniant bona: quorum damnatio iusta est. Et Hiere. Bene est omnibus qui præuaricantur, & iniquè agunt. Supra 3.b Hiere. 12.a

Absit. Qui enim mortui sumus peccato, quo modo adhuc viuemus in illo? Tex.

HIc soluit prædictam dubitationem, & assignat rationem. Respondet autem negatiuè exprobrando & execrando, dicens: *Absit*, quasi dicat, custodiat nos Deus, ne in talem blasphemiam incidamus, vt dicamus quod propter superabundantiam gratiæ, permanendú sit in peccato. Quia nemini mandauit Deus impiè agere, imò præcepit quasi à facie colubri fugere peccatú, & assignat rationem assumédo vnam propositionem conditionalem, scilicet, Si enim mortui sumus peccato, per hoc quod peccatum mortificatum est in nobis, non debemus viuere in illo. Naturalis enim ordo habet, vt à morte non redeatur ad vitam, & ideo qui semel mortuus est, redire ad vitam nequit. Eccle.21.a

Esa.26.c Cum à priuatione ad habitum, secundum Philosophum, impossibilis sit regressus. Vnde Esa. Mo- D
Cant.5.a rientes non viuant: Gygantes non resurgant. Et Salomon: Expoliaui me tunica mea, scilicet abho-
Eccl.34.d minabili, quo modo induar illa? Laui pedes meos, quo modo inquinabo illos? Et Sapiẽs Eccl.34.d. Qui baptisatur à mortuo, & iterum tangit mortuum, quid proficit lauatio? Sed nos fideles sumus mortui peccato, ergo non debemus viuere in peccato. Sicut enim verè mortuus non redit ad vitam pristinam, ita mortuus peccato non debet amplius viuere peccato, siue reuerti ad peccatũ, aut consentire peccato, aut non verè officium mortui exequitur. Ex præmissis patet quod mori vel mortuus esse peccato, ille dicitur in quo peccatum deletum est per baptismum aut pœnitentiam, qua conteritur & occiditur peccatũ, per detestationem cum proposito amplius non peccandi. Ille autem dicitur viuere peccato, qui consentit illi, seu sequitur voluntatem & desideria actoris peccati, id est, diaboli. vel etiam dici potest quod peccatum dicitur nobis mortuum, quando nullam aliam gerimus peccati curam quàm cadaueris, quod explodamus & abhominamur. Aliud tamen est dicere peccatum mori nobis: quia vbi Aposto. exagitabatur stimulo carnis, peccatum illi mortuum erat: quia non consentiebat, nec conuersabatur cum peccato. Sed tamen peccatum non erat illi mortuum, quoniam caro tentans aggrediebatur ipsum. Vt ergo maiori emphasi extolleret vim, virtutémque gratiæ, ait per ipsam nos mortuos esse peccato, quatenus ad ipsius spectat facultatem.

Tex. *An ignoratis fratres, quia quicunque baptisati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptisati sumus.*

HIc probat minorem prædicti syllogismi, scilicet quod fideles mortui sunt peccato per baptismum dicens: *An ignoratis, &c.* quasi dicat illud quod vobis proponendum est ad probationem huius minoris, adeo manifestum est, quod non licet vobis illud ignorare, pudor enim turpissimus
1.Cor.14.g est ei qui rem tam apertam & necessariam ignorat. Quia vt alibi dicit: Si quis ignorat, ignorabitur. Hoc ergo quod proponimus, scilicet, Quicunque, &c. sciendum & firmiter tenendum est, nec vnquam à memoria excedere debet, quod, scilicet baptismus est spiritualis regeneratio, per quam fide initiamur & adoptamur in filios Dei, & absque illo non possumus introire in regnum Dei. iuxta
Ioan.3.a illud: Nisi quis renatus fuerit denuo, &c. Quicunque ergo baptisati sumus in Christo Iesu, id est, E
Mat. vlt.d per institutionem Christi Iesu, iuxta illud: Docete omnes gentes baptisantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Vel per inuocationem Iesu Christi, secundum illud: In nomine Iesu Christi baptisabantur viri & mulieres. Vel in Christo Iesu, id est, in quadam conformitate ad Christum
Act.8.c Iesum, iuxta illud: Quicunque baptisati estis, Christum induistis. sequitur in textu, *In morte ipsius ba-*
Galat.3.d *ptisati sumus*, id est, in similitudinem mortis eius, quasi mortẽ Christi in nobis repræsentantes, iuxta
2.Cor.4.c Gal.vlt.d illud: Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circunferentes, & illud: Stigmata Ie-
Apoc.1.b su in corpore meo porto. Vel in morte ipsius, id est, per virtutem mortis eius. Vnde D. Ioan. Lauit nos à peccatis nostris in sanguine suo. Vnde de latere Christi pendentis in cruce, exiuit sanguis & aqua, quæ sunt materia duorum principalium sacramentorum, scilicet baptismi & eucharistiæ, quę sunt instrumenta deletionis peccatorum siue iustificationis nostræ per virtutem mortis Christi, cui per baptismum conformamur. Et potest sic formari ratio: Per baptismum fideles morti Christi cõfigurantur, & conformantur inquantum peccato moriuntur. Sed Christus mortuus est vitæ mortali, in qua erat similitudo peccati, licet in eo non esset peccatum: Ergo omnes fideles qui baptisan-
Ephe.2.a tur in Christo, sunt mortui peccato. vnde alibi dicit: Cum essetis mortui delictis.

Tex. *Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem.*

HIc probat maiorem prædicti syllogismi, scilicet quod per baptismum simus conformes morti Christi, dicens: *Consepulti, &c.* q.d. sepultura non debetur nisi mortuis, secundum illud: Sinite
Matt.8.c mortuos sepelire mortuos suos. Sed per baptismum homines consepeliuntur Christo. i. cõformantur & assimilantur Christo sepulto. Quia sicut Christus cũ sepultus fuit, positus fuit sub terra, ita il-
lib.4.c.10 le qui baptisatur, immergitur & ponitur sub aqua. Vnde Damascenus dicit quod ritus baptismi antiquitus fuit institutus per trinã immersionẽ totius corporis, ad explicatius repræsentandũ sepulturam Christi, quæ fuit per triduũ. Ideo ter ac etiã ad representandũ sanctissimam trinitatem. Et sicut triduũ sepulturæ Christi non facit, nisi vnam sepulturã, ita trina immersio non facit nisi vnũ baptisma. Et inde est quod in vigilia resurrectionis solẽnis baptismus in Ecclesia celebratur, quãdo commemoratur sepultura Christi, prout & in vigilia Pentecostes, quãdo solennisatur de spiritu Sãcto, F
Ioan.3.a ex cuius virtute aqua baptismi accepit vim purgandi peccata. vnde dixit Christus: Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, &c. Est tamen aduertendum quod differentia est inter mortem ac sepulturam corporalẽ, & mortem ac sepulturã spiritualem. Quia in corporalibus homo prius moritur, postea sepelitur. Sed spiritualis sepultura baptismi causat mortẽ & deletionem peccati: Cum sacramenta nouæ legis efficiant quod figurant. Vnde cum sepultura spiritualis, quæ fit per baptismum, sit signum mortis Christi, sequitur quod efficit mortem peccati in baptisato. Et hoc innuit cum dicit: Quod sumus consepulti in mortem, præponendo sepulturam morti, ad denotandum quod per hoc quod accipimus signum sepulturæ Christi, consequimur mortem peccati.

Text. *Vt quo modo Christus surrexit à mortuis per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus.*

DEclarato modo quo per baptismum mortui sumus peccato: infert consequens, quod non debemus viuere, manere, seu iacere in peccato, prosequendo assimilationem ad Christum ex resurrectione, dicens: *Vt quo modo, &c.* quasi dicat Christus moriens in cruce, confixit delicta nostra
Colos.2.c cruci, secundùm illud: Et vos cum mortui essetis delictis & præputio carnis vestræ, conuiuificauit cum illo, donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, & ipsum attulit de medio, affixit illud cruci. Postquam verò sepultus fuit, resurrexit

A resurrexit per gloriam patris, id est, per virtutem patris. Ex qua pater glorificatur. vnde in persona patris Dauid dicebat: Exurge gloria mea. Vel per gloriam patris, id est, per gloriosam & ad gloriosam vitam, quam accepit per virtutem patris, cum dotibus corporis. Prior enim vita Christi fuit per infirmitatem carnis, per ignominias & vilitates multas, de sepulchro, id est, ad vitam gloriosam venit, relictis omnibus quæ pertinent ad infirmitatem carnis, vt sunt dolores, liuores, & deformitates corporales, ac si diceret: vt sicut Christus per gloriosam virtutẽ patris surrexit à mortuis, non rursus relapsurus in mortem: ita & nos relictis omnibus peccatis, per virtutem mortis eius, in baptismo sepulti & mortificati in nouitate vitæ, id est, in nouis actionibus & officiis vitę ambulemus, nunquam in peccata relapsuri. Notandum quod non dicit in gloriosa vita Christi ambulemus, sed in nouitate vitæ. Quia ante mortem & resurrectionem corporalem, id non possumus, sed dicit in nouitate vitæ, scilicet spiritualis ambulemus, id est, per bona opera vitæ procedamus, & tandẽ pro ea ad gloriosam illam vitam in alio seculo perueniamus. Vita enim peccati vetustatem habet, quia ducit nos ad corruptionem. Vnde dicit: Quod antiquatur & veterascit, prope interitum est. Dicit etiam Baruch: Quid est quod in terra inimicorum es? Inueterasti in terra aliena, &c. Vnde nouitas vitæ dicitur, per quam aliquis redit ad integritatem, vt, scilicet sit absque peccato. de hac nouitate Dauid ait: Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua. Ad hanc hortatur Apostolus, dicens: Renouamini spiritu mentis vestræ.

Psal. 3. Heb. 8. d Baruch. 3. Ephe. 4. f

Si enim complantati facti sumus similitudini mortis eius simul & resurrectionis erimus. Tex.

HIc probat necessitatem consequentiæ, Christus enim postquam mortuus & sepultus fuit, resurrexit: conueniens ergo & consequens est, quod illi qui conformantur morti & sepulturæ Christi in baptismo, conformentur etiam resurrectioni eius per nouitatem siue innocentiam vitæ. Ad B hanc probationem enucleandam assumpsit metaphoram complantatarum arborum, accipiendo complantationem pro insertione, qua facta, ramus accipit vigorem & fructum ab arbore cui inseritur. Quod non facit arbor alteri complantata. Et quia Apostolus intendit hic ostendere vnde gratia habeat virtutem, scilicet à Christo, & quo modo teneamur eam seruare. non absque ratione exponi potest complantati, id est consiti, maxime cum Christus hanc deriuationẽ virtutis per insertionem nobis declarauerit, dicens: Ego sum vitis vera. postea dicit: Ego sum vitis, & vos palmites, qui manet in me, & ego in eo. hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere, &c. Et hoc est quod dicit: *Si complantati, &c.* quasi dicat, Si nos facti sumus complantati, id est, consiti similitudini mortis eius, sicut ramus qui inseritur plantæ, aut viti, vt quasi nos in ipsa Christi passione per baptismum inseramur: *simul & resurrectionis erimus*, id est, similitudini resurrectionis eius cõplantabimur siue inseremur, vt, scilicet in præsenti innocenter, siue in nouitate vitæ ambulemus, & in futuro ad similem gloriam perueniamus, iuxta illud: Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. Si commortui sumus & conuiuemus. Si igitur, sicut Apostolus per similitudinem mortis Christi probauit, quod sumus mortui peccato, quod præmiserat, quasi antecedens: Sic per similitudinem resurrectionis eius probat, quod non debemus viuere siue manere in peccato, quod quasi consequens superius intulit.

Ioan. 15. a Phil. 3. d

SECVNDA PARS SEXTI CAPITIS.

Hoc scientes quod vetus homo noster simul crucifixus est. Tex.

IN hac secunda huius 6. c. parte, Apostolus ostendit non esse permanendum in peccato, vt gratia abundet: ratione sumpta ex effectu abundantiæ gratiæ in baptismo collatæ, eo quod mortui sumus peccato: quia ratio abundantiæ gratiæ repugnat mãsioni in peccato, declarat nobis adesse facultatem ad non permanendum in peccato, sed potius ad resistendum peccatis futuris. dicit ergo, C Assertum est quod non debemus permanere in peccato, sed debemus ambulare in nouitate vitæ. Verum ne quis forte hoc impossibile putaret, dicit: *Hoc scientes*, scilicet sumus certi siue absque quacunque dubitatione credimus, *quod vetus homo noster*, id est, vetustas hominis per peccatũ inducta, *simul cum Christo crucifixus est*, id est, per crucem & passionem Christi nobis per baptismum applicatam mortificata est. Vetustas hominis per peccatum inducta, dicitur pronitas & inclinatio ad malum, per peccatum originale inductã, quæ in homine dominatur, quãdiu homo peccato subiacet. Et quia id quod est principale siue quod dominatur in homine, dicitur esse homo. Inde est quod ille qui subiicitur peccato, siue in quo peccatum dominatur, ipsa vetustas peccati dicitur esse vetus homo. Vel vetus homo dicitur, qualis per Adæ geniturã propagatur, vtpote qui non modo in peccato, sed etiam cum peccati fomite cumque aliis mortis legibus natus est. Et ille in quo est nouitas vitæ, quæ est per gratiam, principatur & dominatur, dicitur nouus homo. Vetustas enim peccati est vel reatus, aut macula peccati originalis, & pronitas siue inclinatio ad peccata actualia, vel etiã consuetudo peccandi, quæ quodã modo necessitatem ingerit: & generaliter quidquid ex antiquo siue primo peccato primi hominis nobis prouenit. Sic igitur vetus homo noster, dicitur esse simul crucifixus, inquantũ ipsa vetustas peccati virtute mortis Christi, vel totaliter ablata est vt in baptismo, in quo reatus pœnę peccatorũ actualium, & omnis macula totaliter amota est, licet maneat fomes, & illa cõsuetudo peccandi: tamen plurimũ diminuitur & debilitatur: ideo non dicit Aposto. vetus homo noster mortuus est, sed crucifixus est, vt intelligamus quod licet ille qui est in gratia, mortuus sit peccato, vt supra dictũ est: peccatũ tamen non est in eo omnino mortuũ, sed cruci affixum: vt ad Collos. scribit: Agreditur enim & tentat hominẽ. vnde infra exclamat, dicens: Infœlix homo quis me liberabit à corpore mortis huius? In resurrectione tamen generali erit peccatum totaliter mortuum, quia tunc omnis mala inclinatio & omnis reatus erunt prorsus deleta. *Vt destruatur corpus* Tex.

Col. 2. c

peccati, vt vltra non seruiamus peccato. Hic ponit duplicem effectũ beneficij crucifixionis veteris homi- D
nis siue peccati, quorũ primum est remotio seu deletio præcedentiũ delictorũ, & hoc innuit cũ di-
cit: *vt destruatur corpus.* i. cõgeries & consistẽtia ac robur peccatorũ, quæ dicitur corpus similitudina-
Iob 41.b rium. Quemadmodũ enim ipsa cõgeries membrorũ facit vnũ corpus naturale. Vnde Iob: Corpus
eius quasi scuta fusilia. Sic cõgeries peccatorũ facit corpus similitudinarium. Secundus effectus est
cautio à peccatis in futurũ, & hoc innuit cũ subdit: *Vt vltra non seruiamus peccato.* Tunc enim homo
seruit peccato, quãdo obedit cõcupiscentiæ peccati mortalis. Notandum quod Apost. non dixit vt
vltra non peccemus, quia impossibile est secundũ præsentem & cõmunem statum vitare omnia ve-
nialia, collectiuè. licet quodlibet peccatũ veniale distributiuè vitare possumus, aliàs nõ essemus li-
beri arbitrij, & essemus obligati ad impossibile, quod qui asseruerit, anathema secundũ D. Hier. de-
bet reputari. Sed collectiuè vitare non possumus omnia, quia dum intẽdimus vitare vnum, incon-
siderate ex negligentia (non præuidendo sicut tenemur) in aliud incidimus, & aliquibus motibus
secundo primis non resistimus. Datur cõmuniter exemplum de naui, in qua sunt multa foramina,
quorum quodlibet obstruere possumus, sed cum ad obstruendum vnum intendimus, aqua per alia
Prou. 24.b subintrat. Ideo Salomon dicit: Septies in die cadit iustus. & alibi: Nõ est homo iustus qui faciat bo-
Ecclesi. 7.c num, & non peccet. Et D. Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, &
1. Ioan. 1.c veritas in nobis non est. & D. Iacobus: In multis offendimus omnes. Nec præcipitur nobis vt vite-
Iacob. 3.a mus omnia collectiue, sed quodlibet distributiue. Ideo Apostolus dicit, *vt vltra non seruiamus pecca-
to,* scilicet mortali tanquam domino, dando nos in eius tyrannidem. Hoc enim multis viris sanctis
concessum est, maximè D. Virgini, quæ ab originali præseruata nullos motus primo primos, neque
secundo primos, habuit, nec vnquam actualiter peccauit.

Text. *Qui enim mortuus est, iustificatus est à peccato.*

HOc loco prosequitur & declarat primum effectum crucifixionis, qui est destructio corporis peccati. Congeries enim peccatorum (qui dicitur corpus peccati) destruitur, quando peccata homini remittuntur. Sic igitur declarat destructionem corporis peccati, dicens: *Qui mortuus est pec-* E
cato, scilicet per baptismum, quo Christo commorimur, *iustificatus est à peccato,* id est, remissis pecca-
1. Cor. 6.c tis translatus est in statum iustitiæ, iuxta illud: Et hæc fuistis aliquando, sed abluti estis, sanctificati estis, iustificati estis. Quia igitur per crucem Christi homo peccato moritur, cõsequens est vt à peccato iustificetur, & ita quod corpus peccati destruatur.

Tex. *Sic enim mortui sumus cum Christo: credimus quia simul etiam viuemus cum illo.*

HIc declarat secundum effectum crucifixionis (qui est cautio vltra non seruiendi peccato) per conformitatem ad vitam Christi, tali ratione: Ille qui Christo morienti cõmoritur, simul conuiuit resurgenti. Christus autem sic surrexit à mortuis, tanquam nunquam de cætero moriturus. Ergo ille qui mortificatus est peccato, sic Christo resurgenti conuiuit, quòd habet facultatem nunquam de cætero redire ad peccatum: vnde dicit, Si enim mortui sumus, scilicet peccato (cum Christo) id est, virtute mortis Christi, *Credimus quia simul etiam viuemus cum illo,* id est, ad similitudinem
Ephe. 2.b vitæ eius in hac via, vita gratiæ, & in futuro vita gloriæ. Vnde Ephesiis scribens, dicit: Cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos Christo.

Tex. *Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur: Mors illi vltra non dominabitur.*

Apoc. 1.d HIc declarat cõditionem vitæ Christi, & dicit hoc inquam quod dictum est, credimus: *Scientes quod Christus resurgẽs ex mortuis iam non moritur,* sed viuit vita perpetua, iuxta illud: Fui mortuus, & sum viuens in secula seculorum. Et quod plus est, *mors illi vltra non dominabitur,* quæ mors in homine dominatur, non solum dum moritur per separationẽ corporis & animæ, sed etiam ante mortem, dum patitur ægritudinem, famem, sitim, dolorem, & alia huiusmodi, per quæ peruenitur ad mortem. Sed ab his libera est vita Christi resurgentis. & ideo nullo modo subiicitur dominio mor-
Apoc. 1.d tis, sed potius ipse habet dominium super mortem: iuxta illud, Habet clauem mortis & inferni. Si ex verbis istis, *vltra non dominabitur,* inferat quis: ergo aliquando dominata fuit Christo: ex quo videtur sequi quod mors fuit illi pœna, & per consequens contraxit peccatum originale, vnde processit mors, quod est hæreticum. Dicendum quod mors nullũ vnquam habuit dominium in Chri- F
sto, & nullo modo fuit illi pœna, sed pœnalitas ex conditione naturæ passibilis & corruptibilis, quam sponte suscepit, vt nos morte satisfaciendo à morte liberaret. Quia, vt Apostolus dicit: Debuit per omnia fratribus assimilari, id est, quod intelligendũ est de cõditionibus naturæ, siue naturalibus. Ex quo theologi inferũt quod cõueniens fuit Christũ assumere omnes defectus naturales, qui non importãt deformitatẽ, prout ignorantia & peccatũ quę sunt cõtra naturã bene institutam.

Text. *Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel: quod autem viuit, viuit Deo.*

HIc dupliciter probat quod Christus resurgens ex mortuis vltra non moriatur. Primo ratione accepta ex parte mortis, quam sustinuit, dicens: *Quod enim mortuus est, peccato mortuus est semel,* quæ verba non debent intelligi sic, vt dicamus quod mortuus sit peccato, sicut nos morimur: quia
1. Petr. 2. d in illo nullo modo peccatum locum habuit, iuxta illud: Qui peccatum non fecit. Sed dicitur mortuus esse peccato dupliciter: Vno modo quia mortuus est pro peccato tollendo, secundum illud: Eum qui non nouit peccatũ Deus, pro nobis fecit peccatum, id est, hostiam pro peccato. & ideo litera debet sic legi siue ordinari. Qui mortuus est peccato, id est, propter peccatum tollẽdum, mortuus est semel. Alio modo qui mortuus est similitudini carnis peccati, id est, vitæ passibili & mor-
Roma. 8.a tali, iuxta illud: Deus misit filium in similitudinem carnis peccati, quæ similitudo attenditur in hoc quod fuit passibilis & mortalis, sicut illi qui habẽt veram carnem peccati, id est, subiectã peccato,

cui caro

A cui caro Christi subiecta non fuit. Vtroque autem modo concludi potest quod Christus mortuus sit semel, ex hoc quod mortuus est peccato. Quantum enim ad primum manifestum est quod per vnam mortem omnia peccata deleuit, non solum præterita, sed etiam futura: secundum illud, Vna oblatione consummauit in sempiternum sanctificatos, & in hoc sacrificium Christi excedit omnia sacrificia veteris legis. Ideo non requiritur, vt adhuc pro peccato moriatur, sicut in antiqua lege requirebatur aliud sacrificiũ pro peccato futuro. Vnde D. Petrus: Christus semel pro peccatis nostris mortuus est. Quantum ad secũdum etiã idem potest concludi: Si enim Christus mortem sustinuit, vt deficeret in eo similitudo carnis peccati, id est, passibilitas & corruptibilitas, debuit mors eius conformari illis, qui veram peccati carnem habent, qui semel dumtaxat secundum communem naturæ ordiné moriuntur: iuxta illud, Statutum est hominibus semel mori, & sic Christus semel oblatus & mortuus est. Secundo Apostol. probat quod Christus resurgens, vlterius non moriatur ex conditione vitæ, quam resurgendo adeptus est dicens: *Quod autem viuit, viuit Deo*, id est, ad conformitatem Dei. Dicitur enim quod si crucifixus est in infirmitate, viuit in virtute Dei. Effectus autem conformatur causæ. Vnde & vita quam Christus resurgens acquisiuit, est deiformis. Sicut ergo vita Dei est sempiterna & absque corruptione, secundum illud: Qui solus habet immortalitatem: ita & vita Christi est immortalis.

Heb.10.c — 1.Petr.3.d — Heb.9.g — 2.Cor. vl.a — 1.Tim. vl.c

Ita & vos existimate, vos mortuos quidem esse peccato: viuentes autem Deo in Christo Iesu. Text.

HIc infert conclusionem intentam, quod nos conformare debemus vitæ Christi resurgentis, & non debemus vltra seruire peccato. Quia & quãtum ad hoc quod Christus semel mortuus est peccato, id est, vitæ mortali, quæ habet similitudinem peccati propter possibilitatem, & quãtum ad hoc quod viuit ad conformitatem Dei. Quantum ad primum dicit ita & vos existimate vos mortuos quidem esse peccato, scilicet tanquàm ad peccatum nunquàm sitis redituri: iuxta illud, Morientes non viuant. Quantum ad secundum dicit, *viuentes Deo*, id est, ad honorem vel similitudinem Dei, vt scilicet nunquam amplius per peccatum moriamini. Vnde Galatis scribens ait: Quod nunc B viuo in carne, in fide viuo filij Dei. Et ideo subdit *In Christo Iesu domino nostro*, id est, per Iesum Christum, per quem & peccatis morimur, & Deo viuimus. Vel in Christo Iesu, id est, tanquàm incorporati Christo Iesu, vt per eius mortem moriamur peccato, & per eius resurrectionem viuamus Deo, nunquàm amplius per peccatum morituri.

Esa. 26.c — Galat.2.d

TERTIA PARS SEXTI CAPITIS.

Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. Sed neque exhibeatis membra vestra, arma iniquitatis peccato. Text.

IN hac tertia huius 6. cap. parte Apost. ex præmissis concludit moralem exhortationem. Dicit ergo primo. Dictum est quod vetus homo noster simul crucifixus est, vt destruatur corpus peccati, &c. per quod datur intelligi quod virtus peccati est adeo diminuta ex abundantia gratiæ Christi, vt nobis dominari non possit. Ideo inferendo concludit *Non ergo, &c.* quasi dicat. Ergo debemus strenue dimicare contra peccatum, ne regnet in nostro mortali corpore. Non autem dicit non sit peccatum in vestro mortali corpore, quia quamdiu corpus nostrum est mortale, non potest esse quin in corpore nostro sit peccatum, id est, fomes peccati, siue appetitus sensitiuus destitutus iustitia originali, quem Apostol. sequenti capite, nominat peccatum: eo quod inclinat ad peccatum. verũ quia illa denominatio est impropria, & tam in præcedenti quàm in isto capite loquitur de peccato secũdum rationem culpæ, quam aliquando vocat delictum, aliquando peccatum. Fomes verò cum sit natura, non est culpa: propterea nunquam Apostol. vocat fomitem delictum, sed duntaxat peccatum. Ideo præcedens expositio aliquibus non placet: quapropter exponunt de peccato mortali, vt paulò ante dictum est, interpretando illud (vt vltra non seruiamus peccato.) Ex quo enim liberati sumus à peccati regno, debemus conari ne peccatum dominium amissum recuperet in nostro mortali corpore, id est in nobis. Et hoc quidem necessarium est cauere, quàm diu corpus mortale gerimus: quia vt Sapien. ait. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam. Et quia peccatum dupliciter regnat in homine, scilicet per interiorem mentis consensum, & per operis executionem: Ideo ad exclusionem primi dicit, *vt obediatis concupiscentiis eius*, id est, inclinationibus illius. Obedire enim C per interiorem mentis consensum concupiscentiis peccati, est peccatum regnare in nobis. Ideo Sapien. dicit: Post concupiscentias tuas non eas. Et ad exclusionem secundi subdit, *Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato*, id est, fomiti peccati, arma iniquitatis, id est, instrumenta ad iniquitatem exequendam. Homo enim cum per membra exequitur peccatum, ad iniquitatem exequitur: & ex hoc ipso pugnare videtur ad restituendum dominium & regnum peccato, quod per assuetudinem peccandi conualescit in nobis: secundum illud, Cum armis suis, id est, membris suis, ad inferos descenderunt. Et sic obedire est actus interior voluntatis: exhibere autem membra, est actus exterioris executionis.

Sap.9.d — Eccle.18.d — Exec. 32.f

Sed exhibete vos Deo, tanquàm ex mortuis viuentes: & membra vestra, arma iustitiæ Deo. Text.

HIc exhortatur vt exhibeamus nos Deo. Et primo quantum ad interiorem affectum, scilicet vt mens nostra subdatur Deo: Iuxta illud, Et nunc Israel quid dominus Deus tuus requirit à te, nisi vt timeas dominum Deum tuum, & ambules in viis eius. & hoc facere debemus tãquam ex mortuis viuentes, id est, tanquam reducti ad vitam gratiæ de morte culpæ. Nam & ideo iustũ est, vt qui viuit, iam non sibi viuat, sed ei qui pro omnibus mortuus est. Secundo quantum ad exteriorem actum dicit: *Sed exhibete membra vestra arma iustitiæ*, id est, instrumenta ad exequendum iustitiã, quibus pugnetis contra aduersarios iustitiæ. *Deo*, id est, ad honorem & obsequiũ Dei. vnde alibi dicit:

2.Cor.5.c

Induite vos armaturã Dei, scilicet interiorem, id est gratiã, virtutes ac dona Spiritus sancti, vt possitis stare & pugnare exterius per membra contra insidias diaboli. D

Text. *Peccatum enim vobis non dominabitur. Non enim sub lege estis, sed sub gratia.*

HIc assignat rationem exhortationis prædictæ, præueniens eorum qui se excusare vellent, ignauiam & malignitatem assignantes acerrimam carnis pugnam. Posset enim aliquis se excusare allegando dominium peccati, per quod assereret se ab obseruatione exhortationis prædictæ impediri. Ideo Apostol. hoc primo excludit dicens: Peccatum vobis non dominabitur, scilicet si ceperitis peccato resistere, & vos exhibere Deo: Iuxta illud, Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. Resistite diabolo, & fugiet à vobis. ac si diceret, Ideo potestis prædicta obseruare, quia non inuenietis peccatum dominari, per quod retrahi possitis ab exhibitione Dei. Sumus enim liberati à Christo, secundum illud: Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis. deinde manifestat quod dixerat dicens: *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Verum quia dubitari posset de qua lege intelligeret, cum prius mentionẽ fecerit de lege naturali, quæ sola præcepta moralia cõtinebat, quibus Gentiles erãt subiecti: vel de lege Moysi, quæ continet cæremonialia & iudicialia præcepta, quibus Gentiles non erant subiecti: Dicendum est quod non solum loquitur hic de lege Moysi, quantum ad ceremonialia & iudicialia præcepta, sed etiam quantum ad moralia, quæ pertinent ad legem naturæ. Sub qua quidem lege aliquis dicitur esse dupliciter: vno modo quasi legis obseruantiæ volũtariæ subiectus, & hoc modo etiam Christus fuit sub lege: iuxta illud, Factus sub lege. quia, scilicet, legem obseruauit, non solum quantum ad moralia, sed etiam quãtum ad ceremonialia. Fideles autem Christi sunt hoc modo sub lege quantum ad moralia, sed non quãtum ad ceremonialia aut iudicialia, quæ euacuata sunt in morte Christi, quibus etiam Gentiles nõ erant subiecti. Alio modo aliquis dicitur esse sub lege, quasi à lege coactus, & sic ille dicitur esse sub lege, qui non voluntariè nec ex amore seruat legem, sed ex timore pœnarum cogitur legem seruare. Talis autem caret gratia, quæ si adesset, inclinaret voluntatem ad obseruantiam legis, vt ex amore moralia eius præcepta impleret. An autem iustificatus sit obligatus ad seruandas leges humanas, dicetur infra 15. ca. interpretãdo illud: Ideoque necessitate subditi estote, &c. Sic igitur quando quis est sic sub lege, quod non adimplet voluntariè legem, peccatum in eo dominatur, ex quo voluntas hominis inclinatur, vt velit id quod est contrarium legi. Sed per gratiam tale dominium tollitur, quia gratia facit quod homo voluntariè seruet legem, non quasi sub lege existens, sed sicut liber. Vnde Apostol. Non sumus ancillæ filij, sed liberæ: qua libertate Christus nos liberauit. Hanc autem gratiam facientem homines liberè & voluntariè implere legem, non conferebant legalia sacramenta, sicut conferunt sacramenta Christi, signanter baptismus, qui est primum sacramẽtum & ianua aliorum. Et ideo illi qui se ceremoniis legis subiiciebant, quantum pertinet ad virtutem sacramentorum legalium, non erant sub gratia, sed sub lege: nisi fortè per Christi fidem gratiam adipiscerentur, prout multi patres antiqui testamenti, per quam pertinebant ad nouum testamentum. Illi verò qui se sacramentis Christi subiiciunt, ex eorum virtute gratiam consequuntur, vt non sint sub lege, sed sub gratia: nisi fortè per suam culpã se subiiciant seruituti peccati, per quam seruitutem pertinent ad antiquum testamentum. Vult ergo commonefacere Apost. conuersos ad fidem, vt in gratia sint solidius firmati per Christi sacramenta, & persistant aduersus regnum peccati, quam illi qui sub lege naturali aut scripta degebant. Et qui relapsi fuerint expeditius, feruentius, robustiúsque resipiscant attenta copia abundantiæ gratiæ, & dignationis diuinæ sacramentorúmque & remediorum maioris efficaciæ. Vnde D. Chrysosto. dicit quod ante aduentum Christi, quando lex erat tantummodo præcipiens, facillimum erat corpus nostrum in seruitutem peccati incidere. Nunc autem per gratiam, quæ non solum peccata priora remittit, sed etiam ad futura cauenda nos munit, facilius regno peccati resistere possimus. Et in hunc locum D. August. dicit quod peccatum dominatur sub lege: non quia lex mala est, sed quia sub illa sunt, quos reos facit iubendo & non adiuuando. F

Iacob. 4.b — Ioan. 8.c — Galat. 4.a — Galat. 4.d — In lib. de gra. & li. ar.

Text. *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia? Absit. An nescitis quoniam cui exhibetis vos seruos ad obediendum: serui eius estis cui obeditis, siue peccati ad mortem, siue obeditionis ad iustitiam,*

HIc Apostolus pręueniendo Pseudochristianos & Hæreticos, qui ex verbis crude & male intellectis, absurda & deprauata mente legi euangelicæ opposita inferre nituntur, sciscitatur dicẽs: *Quid ergo?* Sciebat enim quod id quod prædixit, Non estis sub lege, sed sub gratia: poterat ab aliquibus male intelligi: scilicet, ad hunc sensum quod fideles Christi non sunt sub lege, quantum ad debitum obseruandi præcepta moralia, ex quo sequeretur quod fidelibus Christi licitum esset peccare contra pręcepta moralia faciendo: quoniam dictum est quod non sumus sub lege, sed sub gratia. Et hunc sensum Apost. Galatis scribens improbat, dicẽs: Vos in libertatem vocati estis fratres mei, tantum ne detis in occasionem carnis libertatem. Et ideo hic etiam respondens subdit. Absit, scilicet vt peccemus & contra moralia præcepta faciamus: quia sumus à lege liberati. Quia si cõtra pręcepta moralia ageremus & peccaremus, sequeretur hoc incõueniens quod iterum redigeremus in seruitutem peccati. & hoc innuit cum dicit: *An nescitis, &c.* Quod serui obediant dominis suis, debitum est: iuxta illud, Serui subditi estote dominis carnalibus. Vnde cum aliquis obedit alicui, se seruum eius profitetur obediendo: diuerso tamen stipendio diuersis dominis obeditur. Qui enim obedit peccato tanquam domino, per seruitutem peccati ducitur ad mortem: & hoc exprimit cum dicit, *siue peccati,* id est, serui estis in obediendo ei & hoc in mortem, id est, in æternã damnationem præcipitandi: de qua Diuus Ioan. In his mors secunda, &c. Qui verò obedit Deo, efficitur obeditionis, id est, obedientiæ seruus: obeditio enim est obseruantia diuinorum præceptorum.

Galat. 5.b — Ephe. 6.a — Apoc. 20.d

Quia

A Quia per assuetudinem obediẽdi mens eius magis ac magis ad obediendum Deo inclinatur, & ex hoc iustitiam perficit. Et hoc innuit cum ait, *siue obeditionis*, scilicet diuinorum præceptorum *ad iustitiam*, scilicet implendam: secundum illud, Factores legis iustificabuntur. Et satis conuenienter obeditionem contraponit peccato: eo quod sicut D. Ambro. dicit, Peccatum est diuinæ legis transgressio, est cælestium inobedientia mandatorum. Per hæc verba Apost. probat Christianos non esse omni lege solutos, maximè lege naturali, & potest probatio eius in hunc syllogismum reduci. Quicunque se exhibet obediendum iustitiæ, seruus est iustitiæ. Atqui Christiani in baptismo se exhibet seruire iustitiæ euangelicæ, ergo & serui eius sunt. Maiorem probat per interrogationem, per quam vehementior fit oratio, quasi dicat, Si ille qui se exhibet ad obediendum tyranno, qui nullum ius habet præcipiendi, seruus eius est. A fortiori qui se exhibet ad obediendum Deo, qui habet ius præcipiendi seruus eius est. Sed peccatum per tyrannidem dominatur homini, qui ratione viget, secundum quam natus est viuere. Iustitia verò legitimo iure dominatur, ideo qui se ei exhibet ad obediẽdum, multo magis est seruus iustitiæ. minor patet ex illo: Consepulti enim sumus, &c. An autem Christiani sint liberi à lege humana, ita vt licet ei absque peccato contrauenire, dicetur infra 13. cap. interpretando illud, Itaque necessitate &c. Supra 2.c

Gratias autem Deo quod fuistis serui peccati. obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ in qua traditi estis, liberati autem à peccato, serui facti estis iustitiæ. Tex.

HIc ostendit esse inconueniens quod obediendo iustitiæ iterum reducamur in seruitutem peccati, duplici ratione: Primò ratione accepta ex beneficio, quod consecuti sumus. Si enim aliquis per gratiam alterius liberatus esset à seruitute Tyranni, qui piissimè illud tractauit: incõueniens magnúmque incommodum esset illi, si iterum seruituti talis Tyrãni se subiiceret. Sed nos per gratiam B Dei sumus liberati à dominio & Tyrãnide peccati, quod tãta mala nobis attulit. Igitur, &c. Secundo idem probat ex conditione, in quam ducti sumus post libertatem à peccato: quia facti sumus serui iustitię: Non enim licet seruo se subiicere seruituti alterius domini contrarij domino suo. Sed per baptismum & iustificationem facti sumus serui Dei, qui est verus dominus, ergo non debemus iterum redire in seruitutem peccati. Vtranque rationem Apost. simul tangit dicens: *Gratias autem*, scilicet, ago & vos agere debetis, quod licet fueritis aliquando serui peccati, tamen translati estis à mala seruitute peccati in seruitutem iustitię, & obedistis, scilicet, credendo: & hoc non coacti, sed corde, id est, voluntariè *In eam formam doctrinæ*, id est, in doctrinam catholicæ fidei. Vnde ad Timoth. scribens ait, formam habens sanorum verborum, quæ à me audistis. *In quam traditi estis*, id est, cui spontaneè & totaliter vos subdidistis. Iuxta illud, Semetipsos dederunt primum Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. Et per hoc liberati estis à peccato, ideo inconuenit vt iterum in seruitutem peccati redeatis. Et cum serui facti sitis iustitiæ, inconuenit quod iustitiam deseratis. Idcirco Corinthiis scribens dicebat: Precio empti estis, & non estis vestri? Ex præmissis apparet duplicem secundum Apost. esse seruitutem, scilicet, peccati & iustitiæ: & duplicem libertatem: libertas à iustitia, quę dicitur libertas carnis, & seruitus peccati: & libertas à peccato, quæ dicitur seruitus iustitię. Et quia ex hac seruitute peccati, quæ hic habetur, & ex dicto Christi, qui facit peccatum seruus est peccati. Lutherani nituntur abrogare liberum arbitrium in peccatore. Ideo circa huiusmodi seruitutem & libertatem insistendum est. Et notandum primo quod aliquis potest tripliciter fieri seruus siue captiuus: Primo naturaliter & contra propriam voluntatem, & hoc modo qui nascitur ex captiua dicitur seruus: quia in generatione seruorum secundum legistas, partus sequitur ventrem. Et hoc modo omnes nos nascimur serui per peccatum originale, cui per propriam voluntatem non consensimus, sed per propagationem cum natura à primo parente in nos traducitur. Vnde Apostol. Era- C mus omnes natura filij iræ: sed ab hac seruitute fuimus per Christum liberati, vt hic & in pręcedenti capite. Secundo modo efficitur aliquis seruus siue captiuus, quando capitur violenter in bello cõtra voluntatem suam propriam. Et hoc modo peccatores nõ sunt serui peccati. Quia vt D. August. dicit, Peccatum est adeo voluntarium, quod si non fuerit voluntarium, id est, liberum, non est peccatum. Tertio modo quis efficitur seruus per propriam & spontaneam voluntatem ad benedictionem. Et hoc modo aliquis efficitur seruus peccati, voluntariè se exhibendo ad obediendum peccato, vt Apostol. paulò ante clarè ostendit dicens: An nescitis, quod cui vos exhibetis seruos ad obediendum, &c. Vnde & Propheta: Gratis venundati estis &c. Et hæc seruitus peccati non tollit libertatem, nec includit necessitatem coactionis, sicut nec etiam seruitus iustitiæ. Ita quod quilibet potest ex vna seruitute in aliam transire: à seruitute quidem iustitiæ se solo in seruitutem peccati, vt patuit in Adam, & in aliis iustis qui se in seruitutem peccati præcipitarunt. Et à seruitute peccati in seruitutem iustitiæ, non quidem se solo, sed per auxilium & gratiam Dei: iuxta illud: Perditio tua ex te Israel, in me tantummodo auxilium tuum. Hæc autem seruitus peccati consistit in tribus. Primo in inclinatione ad peccandum: quia peccatum procedens ex habitu vel dispositione relicta ex actu peccati, quod fecit ex suggestione diaboli, cui se subiecit, faciliter inducit ad alia peccata. Vnde D. Gregorius ait, Peccatum quod per pœnitentiam non deletur, mox suo pondere ad aliud trahit. Secundo in macula, quæ est testimonium illius seruitutis diaboli, quam homo per suam virtutem delere non potest. Licet enim per liberum arbitrium possit peccare, non tamen potest à peccato per solum liberum arbitrium resurgere, prout ille qui cadit in foueam profundam non potest seipsum exire. Tertiò consistit in difficultate ad bonum faciendum, & malum cauendum: libertas autem à iustitia in duobus consistit. Primò quia est liber à coactione siue necessitate peccandi, vt dictum est. Quia licet peccatores non possint resurgere à peccato, possunt tamen cessare à continuatione

Marginalia: 2. Tim. 1.d; 2. Cor. 8.a; 1. Cor. 7.d; Duplex seruitus & libertas. Contra Lutheranos. Ioan. 8.d; Supra Ephe. 2.a; Esa. 51.a; Oseæ 13.c

peccati, quod est sic voluntarium, quod si non sit voluntarium non est peccatum. Secundò consistit in quodam conatulo per quem peccator potest habere propositum imperfectum cessandi à peccato continuato, & resurgendi ab illo: eo quod ratione naturali cognoscit actum peccati esse contra bonum honestum, & per fidem licet informẽ cognoscit peccatum esse contra bonum diuinum: potest etiam ratione naturali agnoscere Deum esse clementem & misericordem, cum lumine naturali agnoscere possit omnes perfectiones creaturarũ eminenter esse in Deo, & misericordiam esse virtutem & perfectionem laudabilem, & si habeat fidem informem, illa agnitio misericordiæ per fidem etiam informem fulcietur, sicque speciali Dei auxilio assistente, peccator conari potest ad resurgendum, prout infirmus aliqualiter, sed non perfectè ad surgendum: iuxta illud, velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio. Seruitus autem iustitiæ in homine iusto consistit in inclinatione ad exercenda opera iustitiæ. Nam per gratiam virtutes & dona spiritus sancti & gratiam cooperantem & sequentem, inclinatur ad opera meritoria & ad perseuerandum in illis. Et sic seruitus iustitiæ nõ est tanta, nec tam grauis, sicut seruitus peccati: imò est dulcissima. Seruire enim Deo regnare est. Vnde Christus, Iugum meum suaue est, & onus meum leue. Per hanc seruitutem iustitiæ perficitur liberũ arbitrium, & liberatur à seruitute peccati. Et per seruitutem peccati debilitatur & priuatur iustitiæ bono. Libertas autem iustitiæ, quæ dicitur libertas Christiana, quæ manet in homine iusto, non consistit in Deo obligatione legis seruãdę, vt bene paulò antè probauit Apost. dicẽs: Peccabimus, quia non sumus sub legẽ, sed sub gratia. Absit, &c. Sed de his amplius infra 13. cap. super verbo, itaq; necessitate subditi estote. &c. Sed consistit primo in liberatione à peccato originali, quantum ad culpam & diminutionem fomitis. Secundò in liberatione à peccato mortali, & ab inclinatione ad alia peccata similia, necnon à vehementibus suggestionibus diaboli. Tertiò à liberatione legis Moysi, quantum ad ceremonialia & iudicialia, vt bene probauit Apostol. qui cum loquitur de lege simpliciter, intelligit de lege Moysi. Quartò in liberatione à seruitute corruptionis, quæ erit in resurrectione generali, vnde dicit: Oportet corruptibile hoc induere corruptionem: & mortale hoc induere immortalitatem. & infra, ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis in libertatẽ gloriæ filiorum Dei. Reliqua verò quæ pertinent ad liberum arbitrium persequemur infra cap. 7. interpretando illud: Non enim quod volo bonum hoc ago. vltra ea quæ tractauimus superius. 1. cap. interpretando illud, propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui &c. hæc autem pro Lutheranorum nodis dissoluendis sufficiant.

(Margin: Infra 7.d; Matt. 11.d; 1. Cor. 15.g; Infra 8.d; D; E)

QVARTA PARS SEXTI CAPITIS.

Text. *Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ.*

IN hac 4. huius capitis parte, Apostolus probat prædictam cõclusionem ratione accepta ex prioris vitæ consuetudine & fructu ac fine iustitiæ: dicit ergo, *Humanum, &c.* quasi dicat de duobus monui vos primo, quod exhibeatis vos Deo mente interius. Secũdò, quod exhiberetis etiam membra vestra exterius, quãtum ad operis executionem, hoc prosequi volo, & dico vobis quoddam humanum, id est, congruens imbecillitati humanę. Sic enim quandoque homo accipitur in scriptura, prout scilicet significat conditionem infirmitatis humanæ, vt cum dicitur: Homo infirmus & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicij & legum. Et Apost. sic accipit cum dicit: Cum sit inter vos zelus & contentio, nón ne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Causam autem assignat, subiungens, *propter infirmitatem carnis vestræ.* Quia perfectis sunt perfectiora præcepta tradenda, iuxta illud: Sapientiam loquimur inter perfectos. & illud: Perfectorum est solidus cibus, infirmioribus sunt danda leuiora præcepta. Vnde Corinthiis dicebat: Tanquam paruulis lac dedi vobis potum, & non escam: nondum enim poteratis. & Hebræis dicebat: Facti estis vt lacte vobis opus sit. Hæc autem infirmitas carnis, vt Sapiens dicit: aggrauat animam. & Christus: Spiritus quidem proptus est, caro autem infirma. & Apostolus. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c.

(Margin: Sapien. 9.b; 1. Cor. 3.a; 1. Cor. 2.b; Heb. 5.d; 1. Cor. 3.a; Sap. 9.d)

Tex. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire immundiciæ & iniquitati ad iniquitatem: Ita nunc exhibete membra vestra seruire iustitiæ, in sanctificationem.*

HIc ponit documentum humanum, quo docet corpus pariter esse exhibendum ad seruiendum iustitiæ, sicut exhibuimus ad seruiendum peccato: dicens. *Sicut exhibuistis membra vestra seruire,* scilicet per executionem mali operis. *immundiciæ & iniquitati* corde conceptæ, vt immundicia referatur ad peccata carnalia, secundum illud: Omnis fornicatio & immundicia, &c. Et iniquitas referatur ad peccata spiritualia, præcipuè ea quibus læditur proximus: iuxta illud, iniquitatem meditatus est in cubili suo. Quibus peccatis in corde conceptis membra seruiũt ad iniquitatem opere exercendam. Et ponit hic secundo loco iniquitatem, pro immundicia & iniquitate simul, siue prout se extendit ad peccata carnalia & spiritualia. Quia vt D. Ioan. dicit: Omne peccatum est iniquitas, & hoc inquantum discordat ab æquitate legis diuinæ: Ita nunc, scilicet liberati à peccato, exhibete membra vestra per executionem bonorum operum seruire iustitiæ in lege diuina nobis propositæ. *In sanctificationem,* id est, in executionem & augmentum sanctitatis. Vnde D. Ioan. Qui sanctus est, sanctificetur adhuc. Dicitur autem hoc esse humanum: quia secũdum rectum iudicium multo plus debet homo seruire iustitiæ, quam seruierit iniquitati. Vnde Baruc: Sicut fuit sensus vester vt erraretis à Deo, decies tantum iterum conuertentes requiretis eum.

(Margin: F; Ephe. 5.a; Psalm. 35.; Apoc. vlt. c; Baruc 4.f)

Tex. *Cum enim serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ.*

HIc assignat rationem prædicti documenti humani, præferẽdo statum gratiæ statui culpæ ab effectu, præmittendo statum & effectum peccati, qui est priuare hominem vera libertate: & potest sic formari ratio: Si enim plura bona nobis proueniunt ex iustitia, quam ex culpa, quam multa

mala

A mala affert, ergo multo magis debemus insistere ad seruiendum iustitiæ quam studuerimus ad seruiendum peccato. Primò ergo ponit conditionem status peccati. Ad cuius intelligentiam supponendum est quod homo naturaliter est liberij arbitrij propter rationem & voluntatem, quæ cogi non potest, licet inclinari possit ab aliquibus. Semper ergo homo quantum ad arbitrium rationis, manet liber à coactione, non tamen semper est liber ab inclinatione. Quandoque enim liberum arbitrium inclinatur per habitum gratię vel iustitiæ, & tunc est liber à peccato, ab inclinatione peccati, vt scilicet ab eo non superetur vsque ad consensum. Quandoque autem liberum arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati, & tunc habet seruitutem peccati, quia inclinatur & trahitur ad consentiendum peccato contra iudicium rationis. & est tunc liber à iustitia, id est, ab inclinatione iustitiæ, quæ (cum non sit stante peccato) ad bonum inclinare non potest. Supponendum est secúdo quod sicut nemo potest duobus dominis oppositis seruire, ita neque potest esse sine domino: Luc. 16. a
Neque seruitus est respectu vnius absque libertate, respectu alterius. & hoc innuit Apostol. cum dicit: *Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ*, id est, exempti à iustitia, & hoc dicit ad eorum cõfusionem, eo quod absque freno iustitiæ existentes seipsos in peccata præcipitabant Q od ręcipuè cõtingit in his qui ex certo proposito peccant. Nam illi qui ex infirmitate vel ignorantia peccant, aliquo modo freno iustitiæ retinentur, vt non videantur à iustitia omnino liberi. Vnde Hiere. A sæculo fregisti iugum, rupisti vincula, dixisti non seruiam. Et Iob: Vir vanus in superbiã erigitur, & tanquam pullum onagri liberum se putat. Sciendum tamen quod licet status peccati veram habeat seruitutem, non tamen habet veram libertatem. Non est enim vera libertas posse facere quicquid libet, nisi sit rationi consentaneum, cum homo sit natus viuere secundum rationem. Ideoque cum voluntas nata sit rationem sequi, tunc maximè captiua tenetur cum à rationis lege seducitur, & sic
B homo dicitur verè seruus, licet appareat ei quod sit liber secundum carnem: libertas autem carnis pessima seruitus est. Ideo quod aliquis freno rationis non cohibeatur à sequela concupiscentiæ, est libertas quantum ad opinionem illius, qui summum bonum putat concupiscentiam sequi. vera autem libertas est sequi rationem, & cum illi qui sunt liberi à peccato, sequantur rationem, sunt verè liberi. Vnde Christus: Si manseritis in sermone meo, verè liberi eritis. Ioan. 8. d

Hier. 2. d
Iob. 11. c

Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Tex.

CONtinuat hic probationem prædictæ propositionis: probauerat enim ex effectu peccati, qui est hominem priuare vera libertate, hic probat à fructu, qui est confusio & pudor. Verum hæc non dicũtur fructus, nisi per antiphrasim & à contrario sensu: nullus est enim peccati fructus. Ideo vtitur interrogatione sibi familiari, nominans fructum, quod infructuosum est & incommodũ affert. Et licet hæc interrogatio *Quem fructum &c.* præ se ferat responsum negatiuum, quasi diceret nullum: tamen in verbo, *erubescitis*, designat fructum & incommodum, quod consecuti sunt primi peccatores Adam & Eua, qui statim post peccatum cũ cognouissent se nudos, præ pudore consuerunt sibi folia fici, & fecerunt sibi perizomata: & cum audisset Adam vocem domini deambulantis in paradiso, abscondit se. Ideo Dauid: Erubescant impij & deducantur in infernum. Quærit ergo. *Quem fructum habuistis tunc*, scilicet, quando peccabatis, quasi dicat, Illa voluptas quã peccando per modicum tempus habuistis, quid commodi & emolumenti attulit vobis? Nihil profecto, quia inutilis. Vnde Esa. de impiis ait: Opera eorum opera inutilia. Et Micheas: Ve qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus vestris. Et non solum fuit inutilis, verum etiam nociua, afferens confusioné. Ideo dicit, *In quibus*, id est, de quibus, scilicet, peccatis, *nunc*, in statu pœnitentiæ, *erubescitis*, propter eorũ turpitudiné & deordinationé. Vnde Hiere. Post quã ostendisti mihi, percussi femur meum confusione, & erubui. Et Esa. Erubescitis super hortis voluptatis quos elegeratis. Hæc eru-
C bescentia non fuit tunc, id est, eo tempore quo peccabatis. Peccatum enim dum adest actu, erubescentiam abstergit à fronte, vt sese homo liberius oblectet: quia tunc difformitas turpitudinis minus noscitur: Ideo non est adeo efficax ad pariendum pudorem. Calore autem deferuente, quia peccatum dilucidius deprehenditur, incipit peccator rubescere erubescentia.

Gene. 3. b
Psal. 30.
Esa. 59. b
Mich. 2. a
Hier. .d
Esa. 1. g

Nam finis illorum, mors est. Tex.

HIc ponit finem peccati dicens, *Nam finis illorum*, scilicet peccatorum, non tamen à peccantibus intentus: quia peccantes non intendunt incurrere malum. Nemo enim, vt D. Diony. ait intendens ad malum operatur, sed finis ad quem peccata suaptè natura ducũt, ordinatus à Deo, *Mors est*, scilicet, corporalis, spiritualis, & æterna. de quibus supra 5. super illo: Et per peccatum mors, ex quo enim quis se separat à Deo per peccatũ, dignus est vt priuetur gratia Dei & donis spiritus sancti, in quo cõsistit mors spiritualis: & quod anima separetur à corpore, in quo consistit mors corporalis, & quod denegetur lumen gloriæ & infligantur ei perpetua tormenta, in quo cõsistit mors æterna.

4. ... no.
Supra 5. c

Nunc verò liberati à peccato, serui autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem, finem verò vitam æternam. Text.

HIc ostendit qualitatem status iustitiæ, qui apparet contrarius statui peccati, per tres oppositas conditiones, quas hic describit. Nam primo de statu peccati dixerat: Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Nunc directè opponit. *liberati à peccato, serui autem facti Deo.* Secundo dixerat quem fructum &c. hic opponendo dicit: *habetis fructum vestrum in sanctificationem.* Tertiò dixerat finis illorum mors est: hic contraponit *finem verò vitam æternam.* Circa primum considerandum quod sicut cum quis à peccato inclinatur ad malum, est liber à iustitia. Ita cum aliquis ex habitu iustitiæ inclinatur ad bonum, est liber à peccato. Vt scilicet, ab eo non superetur vsque ad cõsensum. Vnde dicit: Nunc verò in statu iustitiæ liberati à peccato: secundum illud, Si filius vos

liberauerit, verè liberi eritis. Similiter è diuerso: Sicut in statu peccati aliquis est seruus peccati, cui obedit: Ita in statu iustitiæ est seruus Dei, voluntariè obediens ei: secundum illud, voluntariè sacrificabo tibi, & hoc innuit cum dicit: *Serui autem facti Deo.* Vnde Dauid: O domine quia ego seruus tuus sum, &c. Hæc autem est optima seruitus & vera libertas: iuxta cōmune adagium, seruire Deo regnare est. Circa secundum ponit effectum iustitiæ, dicens: Habetis fructum in sanctificationem, id est, ipsa sanctificatio & executio sanctitatis per bona opera est fructus vester, in quantum, scilicet, hoc spiritualiter, & sancte vos delectat. Vnde Sap. Flores mei fructus honoris, & honestatis. & Apostolus. Fructus autem spiritus gaudium, pax, &c. Circa tertium ponit finem oppositum, dixerat: Finis illorum mors est: hic autem dicit finem verò vitam æternam, quæ dicitur finis & ipsorum iustorum qui quærunt eam, & propter eam consequendam omnia alia operantur. Vnde Christus: Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius. Vita æterna etiam est finis ipsorum operum, quæ cum ex obedientia Dei fiant, & ad Dei imitationem vitam æternam merentur. Iuxta illud: Oues meæ vocem meam audiunt, & sequuntur me, & ego vitam æternam do eis. Ex hoc quod hic dicitur vitā æternam esse fructū iustitiæ, trahunt aliqui quod vita æterna consistit in fruitione, quæ est actus voluntatis: secundū D. August. vbi dicit, quod frui est amore inhęrere alicui rei propter seipsam. Quia cum fruitio à fructu deriuetur, fruitio & fructus ad idem pertinere videtur: fructus autem spiritualis per fructum sensibilem cognoscitur: fructus verò sensibilis est id quod vltimum ab arbore expectatur, & cum quadam suauitate percipitur: ergo etiam fructus spiritualis, sed ad voluntatem pertinet illud vltimum, & suauitas. Igitur vita æterna consistit in fruitione voluntatis tanquam in principaliori actu. quod videtur aduersari ei quod dixit Christus: Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum, &c. Ad huiusmodi dubij dissolutionem, reducendum est ad memoriam id quod de beatitudine diximus, supra 4. cap. interpretādo illud, Sicut Dauid dicit beatitudinem hominis esse, &c. quo supposito, Dicendum quod cum beatitudo sit status omnium bonorum aggregationē perfectus, necesse est ipsam consistere in visione & fruitione simul, quæ sunt naturaliter connexæ: sic quod nemo potest clarè videre Deum, quin summe secundum proportionē luminis & gratię fruatur Deo. Si autem per imaginationem quæratur de principalitate. Dicendum quod beatitudo formalis & subiectiua principalius cōsistit in visione, quam in fruitione: cum visio ordine naturæ præcedat fruitionem, & primo ordine naturæ attingat Deum, eo quod voluntas de se est cæca & absq; intellectu, non potest frui nec exire in aliquem actum. Tum etiam quia beatitudo consistit in nobilissimo actu, secundum Philoso. Nobilissimus autem actus est nobilissimę potentiæ. *Sed intellectus* est simpliciter nobilissima potentia, quia quo ad res materiales nobiliori modo fertur quam voluntas, cum feratur per similitudinem earum in se: voluntas verò in ipsas secundum se absque similitudine illarum in se recepta. Similitudo autem siue species rerum materialium in intellectu recepta, est spiritualis & incorruptibilis, cum omne quod recipitur ad modum recipientis recipiatur. Et sic cum esse spirituale sit perfectius materiali, sequitur quod intellectus nobiliori modo fertur in eas, quam voluntas quæ fertur in res materiales absolutè, secundum quod in se sunt absque specie, siue similitudine. Et quamuis voluntas erga res spirituales nobiliori modo feratur quā intellectus: quia res spirituales, quę sunt substantiæ, nobilius esse habeant in se, quam similitudines siue species intelligibiles earum quæ sunt in intellectu. Tamen quātum ad Deum, in patria intellectus etiam in actu beatifico terminatur in ipsum Deum absque specie intelligibili: Quia nulla talis causata possit sufficienter clarè repræsentare diuinam essentiam, quæ est infinita. Cum igitur intellectus primo feratur in diuinam essentiam secundū se, & absque similitudine, quemadmodum & voluntas: & non egeat adminiculo voluntatis, prout voluntas eget adminiculo intellectus, eo quod sit cęca, vt dictum est, sequitur quod est nobilior & perfectior volūtate. Et quamuis in esse meriti & acceptationis voluntas sit nobilior, & nobilioribus habitibus & virtutibus ornetur in via, puta charitate, quam cæteris præfert Apostol. Non tamen est nobilior in esse præmij & entis in patria. Miles enim manibus pugnando meretur, tamen caput & facies primo præmiantur: & licet charitas sit perfectior fide, & alijs virtutibus quas intellectus habet in via, non est tamen nobilior, neque ita perfecta sicut lumen gloriæ, quod erit in intellectu in patria: quia lumen gloriæ primo & perfectius nos coniungit Deo. & ideo essentia beatitudinis quæ est visio, est in intellectu: & fruitio siue delectatio quæ est consequens, pertinet ad volūtatem. Ideo beatitudo principalius pertinet ad intellectum quam ad voluntatem, & sic visio est essentialiter vita æterna.

Psalm. 115. Eccl. 24. c Galat. 5. d Matth. 6. d Ioan. 10. b 10. de Tri. & 1. de doctri. Christ. Ioan. 17. a 1. Ethic. 1. Cor. 13. d D. Tho. 1. ... 4.

Tex. *Stipendia enim peccati, mors. Gratia autem Dei, vita æterna in Christo Iesu domino nostro.*

Hic explicatius manifestat finem malorum & bonorum. Et primo quo ad mala, quod finis peccatorum mors est. Hic verò dicit quod stipendia peccati sunt mors. Stipendia dicebātur olim mercedes militum à stipe pendenda, id est, ponderanda: quia pecunia militibus pro eorum laboribus danda ponderabatur. Cum ergo peccatores membra sua peccato exhibentes illis tanquam armis militent peccato, retribuit eis mortem tanquam stipendium, & mercedem siue retributionem eidem à Deo ordinatam. ex hoc manifestum est quod mors est finis peccatorum, sed non peccantium, qui illam non intēdunt, vt dictum est. Vnde Dauid: Ignis, sulphur spiritus procellarum, pars calicis eorum. Quantum verò ad bona dixerat: habetis fructum in sanctificationem, finem verò vitam æternam. Et quia certum est quod vita æterna heberi non potest, nisi per gratiam. Ideo hic dicit: Gratia Dei vita æterna, id est, hoc ipsum quod bona operamur & quod opus nostrum est dignum vita æterna, est à gratia Dei. Vnde Dauid: Gratiam & gloriā dabit dominus. Et quia Lutherani hunc locum obiiciunt catholicis, qui iuxta euangelicam veritatem docent iustos mereri vitam æternam.

Psal. 10. b Psal. 83. c

A æternam. Hic nobis parum inſiſtendum eſt, non quod intendamus hic materiam meriti reſoluere, cum hoc iam præſtiterimus ſupra 2. cap. interpretando locum illum, his qui ſecundum patientiam boni operis, &c. ſed vt vera loci huius interpretatione data, perſpicue appareat hunc locum errori illorum potius aduerſari quam fauere. Obiiciunt illi: Paulus, ait, gratia Dei vita æterna: ergo non ex merito. quia dicit infra: Si autem gratia, iam non operibus. alioquin gratia iam non eſt gratia. Quid clarius dicere poterat Apoſt. ad deludenda merita? Reſpondet tamen illis appertiſſime D. Auguſt. in Epiſtola ad Sixtum, quæ eſt 105. & in lib. de gratia & libero arbitrio cap. 7. quibus locis legitimè interpretatur hoc D. Pauli verbum. Sciſcitatur enim quaſi ex hac ſententia ſubinferens: Nulla ne igitur ſunt merita iuſtorum? & reſpondet, ſunt plane: quia iuſti ſunt, ſed vt iuſti fierent, merita non fuerunt. Id quod theologi dicunt primam gratiam, qua primo iuſtificamur, non mereri. & infra idem Auguſt. dicit: Vnde & ipſa vita æterna, quæ in fine ſine fine habebitur, & ideo meritis præcedentibus redditur, tamen eadem merita quibus redditur, non à nobis parata ſunt per noſtram ſufficientiam, ſed in nobis facta per gratiam. Ipſa ſcilicet vita æterna gratia nuncupatur, quæ neque ideo, quia meritis non datur, ſed quia data ſunt merita, quibus non datur ſed redditur. Et inferius cum dixiſſet (ſcilicet D. Paulus hoc loco.) Stipẽdium peccati mors, ait: Quia non congruentiſſimè & conuenienter addere iudicaretur ſtipendium iuſtitiæ vita æterna. Et verum eſt, inquit, quia ſi merito peccati tanquam ſtipendium redditur mors, ita merito iuſtitiæ vita æterna: vnde etiam & merces appellatur plurimis ſanctarum ſcripturarum locis. Hæc D. Auguſt. & alia plura, quibus ediſſerit vitam æternam eſſe militantium ſtipendium. Sed nec merita ipſa, quibus redditur, noſtris viribus adſcriberemus, quæ tamen gratiæ Dei committuntur. Ad amputandum hanc impiam gloriationem Apoſtolus dicit: Gratia Dei vita æterna. D. Thomas hic dicit

Infra. 11.a.

B quod ſi opera conſiderentur in ſua natura, & ſecundum quod procedunt ex libero arbitrio, ſiue ſecundum ſubſtantiam operis, non merentur de condigno vitam æternam, ſed ſolum ſecundum quod procedunt ex gratia ſpiritus ſancti. Vnde Chriſtus dicebat: Si quis biberit ex aqua (id eſt, gratia) quam ego dabo illi, fiet in eo fons ſalientis in vitam æternam. & hoc fit in Chriſto Ieſu domino noſtro, id eſt, per fidem & meritum domini noſtri Ieſu Chriſti, vel inquantum ſumus in ipſo per fidem, ſpem, & charitatem incorporati, & membra eius effecti. Vnde D. Ioan. Omnis qui videt filium & credit in eum, habet vitam æternam. Vel veluti palmites fructificantes in vite.

Iohan. 4. *Iohan. 6.c*

EPITOME SEPTIMI CAPITIS.

IN hoc ſeptimo capite Apoſtolus proſequendo facultatem & virtutem gratiæ Chriſti, oſtendit primo quod per eam ſoluti ſumus à ſeruitute legis Moſaycæ, confutando errorem Iudæorum, qui arbitrabantur legem Moyſi per Euangelium non eſſe antiquandam. Et quod ſic digna eſſet, vt cum Euangelio cuſtodiretur, quem errorem confutat ex lege matrimonij, à qua vir & mulier per mortem ſoluitur. Cum ergo per baptiſmum moriatur quis legi Iudaicæ, conſequens eſt ipſum liberari ab eius obligatione, & ſubiungit vtilitatem liberationis prædictæ.

Secundo ibi, *Quid ergo, &c.* reſpondet cuidam obiectioni, quæ fieri poſſet de bonitate legis antiquæ. Declarat deinde vtilitatem, effectum, bonitatem, & ſanctitatem legis ac cauſam præuaricationis ipſius, ſcilicet, concupiſcentiam ex peccato originis prodeuntem, & reuiuiſcente ex defectu virtutis legis, quam excludit. Tertio ibi, *Scimus enim, &c.* probat bonitatem legis ex ipſa repugnantia ſiue concupiſcentia carnis, quæ inuenitur in homine ad bonum, quam concupiſcentiam vocat peccatum, eo quod ex peccato originali prodiit & ad actuale inclinat, quam inclinationem lex tollere non poteſt. Quarto ibi, *Inuenio igitur, &c.* Infert duas concluſiones ex his quæ propoſuerat, quas experientia ſua & aliorum probat. Prima eſt de lege membrorum inclinante in

C legem peccati. Secunda eſt de lege Dei ſecundum interiorem hominem, exponendo ſignum: conſenſum rationis concludit per quid fiat liberatio à lege membrorum.

EXPOSITIO LITERALIS SEPTIMI CAP.

AN ignoratis fratres ſaltem vos Iudæi, qui eſtis inſtructi in lege Moyſi. *Scientibus enim legem loquor:* quia lex Moyſi non erat omnibus Romanis fidelibus explicite nota, ſed ſolis conuerſis ex Iudaiſmo, qui in illum errorem inciderant, quod lex Moyſi eſſet cum Euangelio ſeruanda, quaſi dicat, vos qui eſtis eruditi in lege, non debetis ignorare quod dicturus ſum, ſcilicet, *Quia lex in homine dominatur,* id eſt, obligat hominem, *Quanto tempore viuit,* ſcilicet, homo vel quanto tempore lex durat, & permanet in ſuo ſtatu ſiue ante reuocationem legis. *Nam quæ ſub viro eſt mulier,* id eſt, ſub viri poteſtate ex lege diuina, quæ dicit: ſub viri poteſtate eris. *Viuente viro alligata eſt legi:* quia, ſcilicet, tenetur conuiuere viro & obedire illi, & non poteſt licite diſcedere ab illo. *Si autem mortuus fuerit vir eius* per mortem viri, *Soluta eſt à lege viri,* id eſt, à lege matrimonij ſiue ab obligatione qua erat obligata viro. *Igitur viuente viro vocabitur,* & vere erit, *adultera, ſi fuerit cum alio viro,* ei carnaliter commixta viuente ſuo viro. *Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata eſt à lege viri,* id eſt, à lege qua obligabatur viro. *Vt non ſit adultera ſi fuerit cum alio viro,* ei carnaliter commixta, præſertim ſi ei matrimonialiter copuletur. *Itaque fratres mei,* qui iuncti eſtis Euangelio, non eſtis adulteri: quia non debetis aliquid legi Moyſi, cum mortua ſit: ideo *& vos mortificati eſtis legi.* id eſt, ceſſat in vobis obligatio legis Moyſi, quantum ad ceremonialia & iudicialia, quæ ſunt figuralia ad tempus data: *Per corpus Chriſti,* id eſt, per hoc quod facti eſtis membra Chriſti, ſimul cum eo mortui & ſepulti per baptiſmum. *Vt ſitis alterius,* ſcilicet, Chriſti & eius legi ſubiecti. *Qui ex mortuis reſurrexit,* in quo & vos nouam vitam aſſumpſiſtis, & ita non legi prioris vitæ, ſed legi nouæ vitæ tenemini obligati. *Vt fructificetis Deo,* id eſt, vt fructum boni operis faciatis ad honorem Dei. *Cum enim eſſemus in*

Geneſ. 3.c *1. Cor. 7.g*

carne, id eſt, ſubiecti concupiſcentiis carnis, *Paßiones*, id eſt, affectiones & inclinationes, *Peccatorum*, D
quæ per legem erant notificatæ, vel occaſionaliter augmentatæ, *operabantur in membris noſtris*, id eſt,
Ezech. 18.a mouebant membra noſtra, *Vt fructificarent morti*, id eſt, vt facerent fructum mortis, vel fructum di-
gnum morte, hoc eſt vt peccarent: quia peccatum eſt dignum morte. *Nunc autem ſoluti*, id eſt, libe-
rati, *Sumus* per gratiam Chriſti, *à lege mortis in qua detinebamur*, id eſt, à ſeruitute legis Moyſi quæ di-
Hebr. 10.c citur lex mortis, quia abſque miſericordia occidebat corporaliter, vel per occaſionẽ ſpiritualiter:
ita, ſcilicet, ſoluti ſumus, *Vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus*, id eſt, in ſpiritu renouati per gratiam Chriſti,
vel ſecundum legem ſpiritus, quæ eſt lex Chriſti. *Et non in vetuſtate literæ*, id eſt, non ſecũdum legem
veterem, vel non in vetuſtate peccati, quam lex auferre non poterat; ſicut lex Chriſti.

SECVNDA PARS SEPTIMI CAPITIS.

QVid *ergo dicemus*, ſcilicet, ſequi ex his quæ dicta ſunt, quod paſſiones peccatorum erant per le-
gem, & quod erat lex mortis. Nunquid inferemus, quod, *Lex peccatum eſt*, id eſt, quod lex
peccatum doceat, vel quod ille qui talem legem dedit, peccauerit ferẽdo eam quod videtur ſequi.
Abſit, ſcilicet, quod hoc dicamus. *Sed peccatum non cognoui*, vt offenſiuum Dei, & punibile ab illo,
Roma. 3.c *Niſi per legem*, ſcilicet, Moyſi, licet per legem naturalem poſſit cognoſci peccatum, ſecũdum quod
habet rationem inhoneſti: & quia eſt contra dictamen rectæ rationis. *Nam concupiſcentiam*, ſcilicet,
interiorem, *neſciebam*, ſcilicet eſſe peccatum, vel ita graue aut offenſiuum Dei, *niſi lex diceret: Non
concupiſces.* quia cum homines illam non videant, non reputant eam eſſe peccatum, ſed ſolus Deus
Infra. 16. b qui cor intuetur. *Occaſione autem accepta*, & non data per legem, *Peccatum*, id eſt, fomes ſiue appeti-
tus ſenſitiuus, auxilio gratiæ deſtitutus, ac peccandum pronus & inclinatus: vel diabolus, qui pri-
mus peccauit, & ad peccatum alios angelos & hominem induxit, *Per mandatum*, ſcilicet, legis, *ope-*
Gene. 8. d *ratum eſt in me omnem concupiſcentiam*, ſcilicet actualem, quia adueniente mãdato creſcit deſiderium E
Apo. 12.b eius quod prohibetur. *Sine lege enim peccatum mortuum erat*, non quidem ſic quod peccatum non eſ-
Gene. 3.a ſet, quia dictum eſt quod per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & erat vſque ad le-
gem: ſed erat mortuum quantum ad cognitionem hominis, vt dictum eſt. *Sed cum veniſſet manda-*
Supra 5.b *tum*, id eſt, lex Moyſi quæ continet mandata, *Peccatum reuixit*, quantum ad cognitionem hominis,
quia tunc homo incepit cognoſcere peccatum in ſe eſſe, quod prius non cognoſcebat. Vel reuixit,
quantum ad virtutem, quia data lege occaſionaliter aucta eſt virtus peccati: Ideo lex dicitur virtus
peccati. *Ego autem mortuus ſum*, id eſt, cognoui me mortuum vel magis morti obligatus ſum quam
1.Cor. 15.g ante: *& inuentum eſt mihi*, ſcilicet, non obſeruanti ſed tranſgredienti, *mandatum quod erat*, ſcilicet,
datum ex intentione dantis, *ad vitam*, ſcilicet, æternam conſequendam, *hoc eſſe ad mortem*, id eſt,
occaſio mortis, *Nam peccatum occaſione accepta per mandatum ſeduxit me, & per illud occidit*, id eſt, per
concupiſcentiam actualem, quam in me operatum eſt, quemadmodum concupiſcentia ſubuertit
cor iudicum. *Itaque & lex quidem ſancta*, id eſt, bona & immaculata, *& mandatum ſanctum*, ſcilicet,
Dan. 13. f quantum ad ceremonialia, *& iuſtum*, quantum ad præcepta iudicialia, *& bonum*, id eſt, honeſtum
Pſal. 18. b ſiue conueniens rationi, quantum ad moralia præcepta. *Quod ergo bonum eſt*, ſcilicet in ſe, mihi
Factum eſt mors, id eſt, cauſa mortis: quod quidem aliquis poterat falſo intelligere per ſe, ex eo quod
dictum eſt inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Ideo reſpon-
dens dicit: *Abſit*, ſcilicet, vt dicamus quod mandatum ſit per ſe cauſa mortis, quia quod eſt ſecun-
dum ſe bonum, non poteſt eſſe per ſe cauſa mortis. Non enim poteſt arbor bona malos fructus fa-
cere. Sed peccatum, id eſt, fomes, *Vt appareat peccatum*, id eſt, per hoc apparet eſſe peccatum, quia
Mat. 7. d *Per bonum*, id eſt, legis mandatum quod ex hoc ipſo bonum eſt, quod facit cognitionem peccati.
operatum eſt mihi mortem, id eſt, damnationis augmentum: quia mors vt dictum eſt, regnauit ab
Adam vſque ad Moyſem, vel operatum eſt mihi peccatum actuale, quod eſt cauſa mortis. *Vt fiat*
ſupra modum, id eſt, magis ardenter, *peccans*, id eſt, peccare faciens, *Peccatum*, præuaricationem ac F
concupiſcentiam augendo, *Per mandatum* occaſionaliter occaſione accepta ſed non data.

TERTIA PARS SEPTIMI CAPITIS.

SCimus *enim*, id eſt, euidenter cognoſcimus nos qui in diuinis verſati ſumus, *Quod lex ſpiritualis eſt*,
id eſt, à ſpiritu ſancto data, ſcripta enim fuit digito Dei. *Ego autem*, ſcilicet qui iudico legem eſſe
peccatum, *Carnalis ſum*, id eſt, carni, quæ concupiſcit aduerſus ſpiritum, conſentiens. *Venundatus ſub*
Exo. 13.d *peccato*, id eſt, originali primi parentis, vel proprio vt ſeruus. quia carnalitas quæ ſubiectionem im-
portat, non ſolum prouenit ex peccato originali, ſed etiam actuali, per quod homo concupiſcentiis
obediendo, quis ſe ſeruum carnis cõſtituit & profitetur, & ſic dicitur venundatus ſub peccato: quia
ſeipſum vendidit in ſeruum peccati pretio propriæ voluntatis implendæ. *Quod enim operor non in-
telligo.* ſecundum exteriorem hominem, victus ſuggeſtione dæmonis, vel paſſione aut inclinatione
peruerſi habitus, non approbo: quia ſciens oppoſitum in generali contra conſcientiam, ſiue iudi-
Eſa. 50. a cium rectæ rationis ago: vel quod operor, non quidem mente conſentiente, ſed cõcupiſcendo, car-
ne motu primo, præueniente iudicium rationis, non intelligo, id eſt, non approbo: quia voluntas
ſine iudicio rationis non poteſt liberè approbare. *Non enim quod volo bonum, hoc ago*, id eſt, quod vo-
lo bonum in vniuerſali volũtate incõpleta & inefficaci, hoc ago, id eſt, non exequor exterius ope-
re. Vel bonum ſecundum completam & efficacem voluntatem perdurantem in electione particu-
laris operationis, qua eligo mentem meam à prauis cõcupiſcentiis ſeruare, non ago, id eſt, non ſer-
uo propter motus inordinatos ſenſualitatis inſurgentis contra rationem. Caro enim concupiſcit
aduerſus ſpiritum, vt non quæcũque volumus, illa faciamus. *Sed quod odi malum illud facio*, id eſt, ma-
lum quod odio, id eſt, nolo in vniuerſali, illud facio in particulari. Vel odio ſiue nolo malum inſur-

A gentis concupiſcentiæ, ſiue motus primo primos, aut ſecundo primos, illud facio, id eſt, illos patior & habeo. *Si autem quod nullo*, ſcilicet, malum ſola nolitione generali & incōpleta, vel nolitione completa non concupiſcendi, *Illud facio*, id eſt, exequor in particulari, vel patior inordinatos concupiſcentiæ motus. *Conſentio legi, quoniam bona eſt.* in hoc quod prohibet malum, quod ego nollo: vel in generali, vel in particulari inclinatus, vel per naturam, vel per gratiam, ad volendum bonum, & fugiendum malum. *Nunc autem iam non ego operor illud*, ſcilicet, quod facio contra legem, *Sed quod inhabitat in me peccatum*, id eſt, fomes, me tenens quodam modo ſeruum, qui non per ſeipſum agit, ſed agitur ab alio, quaſi dominium habens, *operatur*: illud enim dicitur homo operari, quod ſecundum rationem operatur: quia principale in homine eſt ratio. *Scio enim quod non habitat in carne mea*, id eſt, in portione inferiori, ſiue in membris & potentiis ſenſitiuis, quæ concupiſcunt contra ſpiritum, & ei repugnant. *Bonum*, ſcilicet, gratiæ quæ habitat in mente ſiue ſpiritu, vnde in ſequenti capite dicit. Si Chriſtus in nobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus autem viuit propter iuſtificationem. *Nam velle adiacet mihi*, id eſt, mihi propinquum eſt, ſub mea poteſtate exiſtens. Nihil enim eſt tam in hominis poteſtate conſtitutum, quam eius voluntas, vt Diuus Auguſtinus ait. *Perficere autem bonum non inuenio*, ſcilicet, in mea poteſtate exiſtens. Quia Deus eſt qui operatur in nobis, velle & perficere perfectum pro ſua bona voluntate. *Non enim quod volo bonum*, in generali voluntate incompleta, vel etiam in particulari voluntate completa: puta non concupiſcere, & quiete ac cum tranquilitate animi Deo famulari. *Hoc facio*, paſsionibus ſenſualitatis inſurgentibus & ſeducentibus. *Sed quod nolo malum*, in vniuerſali vel motus primo primos inſurgentes, inclinantes ad malum, & impedientes animi tranquillitatem. *Hoc ago*, ſcilicet in particulari, vel habeo. *Si autem quod nolo illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*, id eſt, fomes vt dictum eſt.

Galat. 5. c

Galat. 5. e

QVARTA PARS SEPTIMI CAPITIS.

B INuenio igitur, ſcilicet, per experientiam, *Legem*, ſcilicet, Moyſi conſonam eſſe, *Volenti mihi facere bonum*, id eſt, rationi meæ per quam bonum approbo, & malum deteſtor: quod & ipſa lex facit, & hoc neceſſarium fuit: *Quoniam mihi malum*, id eſt, fomes, *adiacet*, id eſt, iuxta carnem meam iacet. *Condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem*, id eſt, ſecundum rationem & mentem, quæ dicitur interior homo. *Video autem aliam legem in membris meis*, ſcilicet, fomitem, qui dicitur lex per ſimilitudinem effectus oppoſiti: quia ſicut lex inducit ad bonum faciendum, ita fomes ad peccandum: vel quia lege diuina in pœnam peccati datus eſt hic fomes originaliter eſt appetitus ſenſitiuus, ſed diffuſiue inuenitur in omnibus membris, quæ ſeruiunt ei ad peccandum. *Repugnantem legi mentis meæ*, id eſt, legi Moyſi, quæ dicitur lex mentis, inquantum conſonat menti vel legi naturali, quæ dicitur lex mentis: quia menti naturaliter indita eſt. *Et captiuantem me*, id eſt, tanquam ſeruum captiuum me ducentem, *In lege peccati*, id eſt, fomitis, *Quæ*, ſcilicet, lex peccati, *eſt in membris meis*, diffuſiue, vt dictum eſt. *Infœlix*, id eſt, miſer, *Ego homo*, propter peccatum, quod in me inhabitat, quantum ad mentem, quando ſum peccator, vel quantum ad carnem, quando ſum in gratia. *Quis me liberabit de corpore mortis huius*, id eſt, de dominio carnis, in qua eſt mors. *Gratia Dei*, ſcilicet, me liberabit: quia ex propriis viribus non poſſum liberari à corporis corruptione, nec ab infectione animæ quæ eſt per peccatum, ſed ſolum per gratiam Dei quæ nobis datur. *Per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum, Igitur ego ipſe mente*, id eſt, ſecundum rationem, *Seruio legi Dei*, ei conſentiens. *Carne autem legi peccati*, inquantum caro mea ſecundum legem & inclinationem fomitis mouetur ad concupiſcendum.

Supra 2. e

COMMENTVM SEPTIMI CAPITIS.

An ignoratis fratres, ſcientibus enim legem loquor, quia lex in homine dominatur, quanto tempore viuit? Text.

C POſteaquam Apoſtolus præcedēti capite oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur à peccato, in hoc capite oſtendit quod per gratiam Chriſti etiam liberabimur à ſeruitute legis, & probat concluſionem in præcedenti capite poſitam, ſcilicet, Non eſtis ſub lege, ſed ſub gratia: cuius ſermonem interpolauit, vt reſponderet ad illam interrogationem: Quid ergo peccabimus, quia non ſumus ſub lege? Ad propoſitam ergo concluſionem reuerſus, proponit tanquam hypotheſim documentum dicens: *An ignoratis*, id eſt, non cur ignoretis, adeò enim manifeſtum eſt q.d. hoc cum ſit neceſſarium ſcire, ignorare non debetis? Quia ſi quis ignorat, quæ ſunt neceſſaria, ignorabitur. Vnde ſubdit: 1. Cor. 14. f cauſam quare non ignorare debebant, dicens: *Scientibus enim legem loquor*. Quilibet enim tenetur ſcire legem, quæ illum tangit & obligat. Vnde ſupra dixerat: Scimus quod quæcunque lex loquitur, Supra 3. c his qui in lege ſunt, loquitur. Et theologi dicunt quod ignorantia eorum quæ quis ſcire tenetur, eſt craſſa & culpabilis, nec excuſat facientem oppoſitum. Hæc parentheſis (*ſcientibus legem loquor*) dubium ingerit de qua lege loquebatur Apoſtolus. Quidam dicunt quod de lege naturali, eo quod Apoſtolus ſcribebat Romanis promiſcue conuerſis ex gentilitate & Iudaiſmo, qui omnes legem naturalem ſciebant, & maxime matrimonij de qua exemplificat, à qua inductionem

sumere proponebat. Aliis videtur quod congruentior intellectus sit de lege Moysi, quam volebat demonstrare antiquatam fuisse. Id quod parenthesis persuadet. Et quia lex Moysi non erat nota omnibus Romanis, sed solum ex Iudaismo conuersis, cum quibus Apostolus rem peculiarius agebat, vt pote qui zelo legis in illum errorem inciderant: Quod lex Moysi obseruanda esset cum Euangelio, quia à Deo etiam data erat, & sic non loquebatur conuersis ex gentilitate, qui contradicebant. Subiungit documentum & sententiam, quam ignorare non debebant, dicens: *Quia lex in homine dominatur,* id est, obligat hominem quanto tempore viuit, scilicet, homo. Quia lex data est ad dirigendum homines in via huius vitæ: secundum illud, legem statuit ei in via quam eligit. Ideo legis obligatio morte soluitur, in morte naturali hominis. sic exponit Diuus Chrysostomus. Expositio tamen Origenis magis videtur congruere intentioni Apostoli, refert enim ad legem id quod Apostolus dicit: Quanto tempore lex viuit, scilicet, in homine, habet vim obligatiuam. Dicitur autem lex viuere & mori in homine, secundum statum hominis: Quamdiu homo manet in statu, cui data est lex, tandiu lex viuit in illo, id est, obligat illum. Quanto enim tempore viuit homo in statu militari, viuit in eo lex militaris, & stipendia proportionata secundum illam legem recipit. Si vero homo legitime mutet statum militarem, homo quidem viuit, sed lex militaris in ipso mortua est, id est, non enim amplius obligat. Sic & lex matrimonij quandiu homo est in statu matrimonij, lex matrimonij in eo viuit, & obligat illum. Si vero vxor moriatur, iam mutat statum, ideo lex matrimonij in eo mortua est, id est, non obligat eum vt bene consequenter explicat.

Psal. 24. c (margin)

Text. *Nam quæ sub viro est mulier: viuente viro alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege viri. Igitur viuente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri: vt non sit adultera si fuerit cum alio viro.*

HIc per exemplum explicatius declarat prædictam hypothesin siue documentum fundamentale, & manifestat per signum dicens: *Nam, &c.* quasi dicat, dixi vobis quod obligatio legis durat viuente homine, in statu cui data est. Nam mulier quæ sub viro est, id est, sub potestate viri, lege diuina alligata est legi, qua tenetur conuiuere viro & obedire ei. Vnde Christus: Quos Deus coniunxit, homo non separet. Si autem vir mulieris mortuus fuerit, Mulier soluta est à lege viri, id est, à lege matrimonij, qua obligabatur viro. Cum enim vt Augustinus ait, nuptiæ sint bona mortalium, non se extēdit obligatio nuptiarum post vitam mortalem. Et propter hoc in resurrectione quando erit vita immortalis, neque nubent, neque nubentur. Ex quo patet quod *si aliquis* vxoratus moriatur, & resurgat, non erit vir mulieris, quæ prius fuerat eius vxor, nisi de nouo contrahat. Si autem obiiciatur illud: Acceperūt mulieres de resurrectione mortuos suos. Dicendum quod ibi non dicitur, Acceperūt mulieres de resurrectione maritos suos, sed mortuos suos, id est, filios, prout mulier quædam per Heliam, & alia per Helisæum. aliter tamen est in sacramentis quæ imprimunt characterem, qui est quædam consecratio animæ indelebilis. Omnis autem consecratio manet, quamdiu manet res consecrata, sicut patet de consecratione Ecclesiæ, vel altaris. Et ideo si baptisatus confirmatus, aut ordinatus moriatur, & postmodum resurgat, non debet iterum eadem sacramenta accipere. Deinde Apost. manifestat quod dixerat per signum, & primo quantum ad legem matrimonij, quæ durat in muliere viuente viro. Cuius signū est quod vocatur adultera, si fuerit cum alio viro carnaliter commixta. Vnde Hierem. Si dimiserit vir vxorem suam, & recedens ab eo duxerit virum alterum, nunquid non polluta & contaminata est mulier illa? Consequenter inducit signum ostensiuum solutionis legis matrimonij per mortem alterius coniugum, dicens: *Quod si vir eius,* scilicet, mulieris, *mortuus fuerit, liberata est mulier à lege viri,* id est, qua obligabatur viro conuiuere, *vt non sit adultera,* si fuerit cum alio viro carnaliter commixta, maximè si ei matrimonialiter coniungatur. Vnde Corinthiis scribens, ait: Si dormierit vir eius, liberata est, cui vult nubat tantum in domino. Ex quo patet quod secundæ nuptiæ, tertiæ, & quartæ, ac consequenter, sunt secundum se licitæ, & non solum per dispensationem, vt videtur dicere D. Chrysost. qui super Matth. dicit. Quod sicut Moyses permisit libellum repudij, ita & Apostolus secundas nuptias. Nulla est enim ratio. Si lex matrimonialis soluitur per mortem, quare non liceat coniugi remanenti transire ad secunda vota? Quod autem Apostolus dicit: Oportet episcopum esse vnius vxoris virum, non ideo dicitur quod secundæ nuptiæ sint illicitæ. Sed propter defectum significationis, quia non esset vnus vnius, sicut Christus est vnus sponsus vnius Ecclesiæ. Ex præmissis apparet quod licet per adulterium soluatur matrimonium, quantum ad thorum, si pars cui facta est iniuria, velit: Non tamen quantum ad vinculum: quia hic dicit quandiu vir eius viuit, id est, superest, si fuerit cum alio viro, id est, marito iuncta adultera esset. Et idem dicendum esset, si vir qui iniuriam passus est, aliam duceret vxorem, adulter esset. Cum vnio siue vinculum matrimonij sit respectus, qui esse non potest, nisi inter duo extrema, quæ sibi inuicem sunt correlatiua.

Genes. 3. c / Mat. 19. a / In libro de nupt. & concu. / Matth. 22. c / Hebr. 11. f / 3. Reg. 17. / 4. Reg. 4. / 1. Cor. 7. f / 1. [illegible] 3. a (margin)

Tex. *Ita & vos fratres mei mortificati estis legi per corpus Christi: vt sitis alterius qui ex mortuis resurrexit, vt fructificetis Deo.*

HIc concludit propositum dicens: *Itaque &c.* quasi dicat, per hoc quod mortui & consepulti estis cum Christo per baptismum, & facti membra corporis eius, vt præcedenti capite dictum est, *mortificati estis legi,* id est, lex in vobis mortua est siue non habens vim obligandi, quantum ad figuralia. *Vt iam sitis alterius,* scilicet, Christi legi subiecti: *qui ex mortuis resurrexit.* In quo & vos resurgentes nouam vitam & nouum statum assumpsistis. Ideo non lege prioris vitæ siue status tenemini obligati. Ex præmissis Apostolus intendit construere talem syllogismum: Quicunque viuit

A in aliquo ſtatu & ordine, quandiu viuit in illo, eſt ſubiectus legi illius ſtatus, & quamuis primum ſtatum mutauerit, ſolutus eſt à lege illa. Sed Iudæus ante Chriſtum paſſum viuebat in Iudaiſmo, & obligabatur legi Moyſi, quæ figura erat Euangelij, & per baptiſmum moritur Iudaiſmo: ergo tunc ſoluitur ab illa lege Moyſi. Maior probatur ex tertio capite vbi dicitur: Scimus quod quæcunque lex loquitur, his qui in lege ſunt, loquitur: & per ſimilitudinem de lege militari & de lege matrimonij. Minor etiam manifeſta eſt ex ſexto capite, vbi dixit: Quicunque baptiſati ſumus, & cæt. Remanet ergo concluſio vera. Conſequenter ponit vtilitatẽ prædictæ liberationis, dicens: vt fructificemus Deo. Per hoc enim quod facti ſumus membra Chriſti in Chriſto manentes, poſſumus facere fructum boni operis ad honorem Dei, ſicut palmes, quando eſt in vite, poteſt fructum ferre. *Supra.3.c* *Supra 6. a*

Cum enim eſſemus in carne, paßiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, vt fructificarent morti. *Iohan. 15. a* *Text.*

HIc oſtendit quod fructus proueniens ex liberatione facta per Chriſtum, impediebatur: quando eramus ſub ſeruitute legis, hactenus narrauit, modo probat ex differentia inter vtrunque ſtatum, & quem prius appellauit ſtatum ſub lege, modo nuncupat ſtatum carnalem dicens: *Cum enim eſſem in carne,* id eſt, ſubditi concupiſcentiis carnis. hic vocat carnem, quod ſuperius nominauerat veterem hominem: vnde infra, Vos autem non eſtis in carne, ſed in ſpiritu. *Paßiones,* id eſt, affectiones peccatorum, tum quia prius cauſæ ſunt peccatorum: tum etiam poſt modum eorum effectus: *quæ per legem erant,* ſcilicet, notificatæ, vel etiam occaſionaliter augmentatæ, *operabantur in membris noſtris,* id eſt, efficaces erant ad mouendum potentias & membra noſtra. Vnde Diuus Iacobus: Vnde bella & lites nonne ex concupiſcentiis. & hoc *vt fructificarent morti,* id eſt, vt facerent fructum mortis, qui eſt ira, indignatio, tribulatio, & anguſtia æterna, vt dictum eſt. Et Di-
B uus Iacobus, peccatum cum conſummatum fuerit, generat mortem. & ſupra.5. per vnum hominem, & 6. ſtipendia peccati mors. *Infra. 8. b* *Iaco 4.a* *Supra 2.b* *Iacob.1.b* *Supra.5. b* *Supra.6.d*

Nunc autem ſoluti ſumus à lege mortis, in qua detinebamur: ita vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus, & non in vetuſtate literæ. *Text.*

HIc oſtendit quod prædicta fructificatio Deo ſiue fructus apud Deum, acquiritur ab his qui ſunt liberati à ſeruitute legis, dicens: *Nunc autem ſoluti ſumus,* ſcilicet per gratiam Chriſti, *à lege mortis,* id eſt, à ſeruitute legis Moyſi, quæ dicitur lex mortis, vel quia cõdemnabat ad mortem corporalem. Vnde Apoſtolus. Irritam quis faciens legem Moyſi, abſque vlla miſeratione, duobus vel tribus teſtibus moritur. vel potius dicitur lex mortis: quia per occaſionem ſpiritualiter occidebat, eo quod præcepta daret & virtutem implendi non tribueret. *In qua detinebamur,* ſcilicet, quaſi ſerui ſub lege. Vnde Galatis ſcribens ait: Prius autem quam adueniret fides, ſub lege cuſtodiebamur. *Sed nunc,* ita, ſcilicet, *Soluti ſumus vt ſeruiamus in nouitate ſpiritus,* id eſt, in ſpiritu renouati per gratiam Chriſti, per quam vt dicit Ezechiel promiſſum eſt nobis cor nouum, & ſpiritus nouus: Dabo inquit, cor nouum & ſpiritum nouum in medio veſtri. *Non in vetuſtate literæ,* id eſt, non ſecundum veterem legem, vel non in vetuſtate peccati, quam litera legis auferre non potuit. Vnde Pſalm. Inueteraui inter omnes inimicos meos. *Hebr.10.c* *Galat.3. d* *Ezech. 36. c* *Pſal. 6. b*

SECVNDA PARS SEPTIMI CAPITIS.

Quid ergo dicemus? lex peccatum eſt?

IN hac ſecunda huius ſeptimi capitis parte Apoſt. oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur à ſeruitute legis, & præueniendo obiectionem & inconueniens, præmittit quandam interrogationem. Pſeudo enim Apoſtol. poterant illum criminari ex hoc quod dixerat: legem iram operari, & legem ſubintraſſe, vt abundaret delictum, & legem conſtituiſſe ſeruos peccati, & legem
C concitaſſe paſſiones peccatorum, & cæt. Quinimo & Manichæi ex hac D. Pauli (vt eis videbatur) vituperatione & proſcriptione legis, ſuam fulciebant blaſphemiam, quod lex vetus mala fuiſſet. Cum tamen à Deo fuiſſet edita, & à ſanctis patribus ſuſcepta & diligẽter culta, ideo ipſemet Apoſtolus ſecum expoſtulat dicens: *Quid ergo dicemus,* id eſt, Quid ex prædictis colligemus & inferemus, nunquid intendimus dicere, aut aliquis poteſt ex dictis meis inferre, quod lex peccatum ſit, id eſt, peccatum doceat? Sicut leges populorum dicit Hieremias eſſe vanas, quia docent vanitatem, vel dicatur lex peccatum eo quod ille, qui talem legem dedit, peccauit talem legem ferendo. Hæc enim duo ſe inuicem conſequuntur. Quia ſi lex peccatum docet, legiſlator ferendo peccat, & dignus eſt maledictione. Vnde Eſaias: Væ qui condunt leges iniquas. Videtur autem quod lex peccatum doceat, ſi paſſiones peccatorum ſunt per legem, & ſi lex ducit ad mortem. *Hie.* *Eſa. 10. a*

Abſit. ſed peccatum non cognoui, niſi per legem. *Text.*

HIc reſpondet interrogationi & obiectioni quæ poſſet fieri excludendo omnes rationes, quibus aliqua poteſt impingi macula culpæ legi, vel legiſlatori Deo, vel eius cultoribus dicens: *Abſit.* Eſt reſponſio ad quæſtionem, cuius affirmatio vſque adeo abſurda eſt, vt potius abhominatione digna ſit, & deteſtatione quàm reſponſo: ad cuius intelligentiam ſciendum eſt, quod ſi lex per ſe & directe cauſaret paſſiones peccatorum & mortem, ſequeretur quod lex eſſet peccatum, altero duorum modorum prædictorum. Non autem ſi lex duntaxat ſit occaſio peccati & mortis. Verum lex de ſe & directe non erat cauſa huiuſmodi paſſionum & mortis, neque peccatum docet, aut ad mortem ducit: Lex enim domini vt Dauid ait, immaculata eſt conuertens animas. Si enim vt Salomon in perſona Dei ait, Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt: multo magis Deus iuſtas leges condidit. Non ergo dicimus quod lex peccatum ſit. Sed quod lex per ſe & directe habet notificare peccatum, & non auferre. Vnde dicit, peccatum non cognoui niſi per *Pſal.18 b* *Prou.8.b*

Supra.3.c legem, & ſupra dixit: Per legem enim cognitio peccati. Et ſi de lege naturali hoc intelligatur, ma- D
Eccle.17.a nifeſtum eſt: quia per legem naturalem homo iudicat bonum & malum, ſecundum illud: Senſu
impleuit corda illorum, & bona & mala oſtendit eis. Verum Apoſtol. hic loquitur de lege veteri,
quam ſignificauit per vetuſtatem literæ. Ideo dicendum quod abſque lege veteri, poterat quidem
peccatum agnoſci, ſecundum quod habet rationem inhoneſti, id eſt, contra rationem exiſtens.
Non autem ſecundum quod importat offenſam diuinam à Deo puniendam: quia per legem diui-
nitus datam manifeſtatur homini quod Deo diſplicent peccata hominum, ex hoc quod ea prohi-
bet & mandat ea puniri, vt fuſius dictum eſt ſupra. 3. cap.

Text. *Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret:* Non concupiſces.

Hic probat quod peccatum non cognoſcitur niſi per legem. d. Nam concupiſcentiam neſcie-
Exo.20.c bam eſſe peccatum offenſiuum Dei & ab eo punibile, niſi lex diceret: *Non concupiſces.* In lege
enim duplicem concupiſcentiam inuenimus ſpecialiter prohibitam, videlicet concupiſcentiam
illecebræ, qua vxor proximi violatur, & auariciæ, qua res proximi furto aut rapina aufertur, eo
quod concupiſcentia in his duobus peccatis habet quandam ſpecialem commotionem ex maiori
delectatione prodeuntem, quamuis etiam omnes inordinatæ concupiſcentiæ, ſiue deſideria illi-
Eccleſ.18.d cita ſint prohibita. Vnde Sapiens: Poſt concupiſcentias tuas non eas. Et Apoſtol. præcedenti ca-
Supra.6.b pite, Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius. Et
inter huiuſmodi concupiſcentias, talis videtur eſſe ordo, quod concupiſcentia ſiue appetitus &
deſiderium propriæ excellentiæ primatum tenet ex parte auerſionis, ab incōmutabili bono. Vnde
Eccl.10.b Sapiens: Initium omnis peccati ſuperbia. Sed ex parte conuerſionis ad commutabile bonum con-
Eccle.10.d cupiſcentia boni vtilis maxime pecuniarum, quibus obediunt omnia, præſtántque omnibus vitiis
1.Tim. 6.b fomentum, quæ dicitur concupiſcentia oculorum, primatum tenet. Vnde & Apoſtolus dicit: ra-
dix omnium malorum cupiditas. concupiſcentia vero cibi & potus, vindictæ & aliorum peccato-
rum, non habent tantam emphaſin, neque commotionem, & abſque concupiſcentia propriæ
Auguſt. 9. excellentiæ & boni vtilis, ſiue pecuniarum, frigent. Eam ob rem Diuus Auguſt. concupiſcentiam E
dicit eſſe generale peccatum: ait enim bona lex quæ dum concupiſcentiam prohibet, omnia mala
prohibet. Exemplificat autem potius de concupiſcentia, quam de homicidio, aut aliis peccatis.
Quia forſan gentes credebant in ſola cogitatione, quæ niſi in opus prodeat, nullum dat damnum
alteri, nullam ſubeſſe rationem peccati, quamuis enim aliquando ratio peccati in cogitatione fuiſ-
ſet lumine naturali cognita, vt eſt contra rationem honeſti, in illo tamen ſeculo, *quo lex Moyſi*
data fuit, offuſcata & pene obliterata erat lex naturæ. Et quia homo etiam qui ſolum videt quæ
foris patent, concupiſcentiam interiorem non prohibet, ideo ne putarent in ſolis cogitationibus
non eſſe peccatum, Apoſto. de concupiſcentia exemplum ponit, ad mentem reducens quæ Chri-
Matt.5.d ſtus dixit: Si quis viderit mulierem, ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt in corde ſuo. Et
Mat.15.b de corde exeunt cogitationes malæ, &c.

Tex. *Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam.*

Hic oſtendit quid ex lege Moyſi occaſionaliter ſequutum fuerit, ſcilicet omnis concupiſcentia.
Ad cuius intelligentiam videndum eſt, pro quo accipit hic Apoſt. peccatum, quod dicit per
mandatum fuiſſe operatum omnem concupiſcentiam. Aliqui dicunt quod pro diabolo, qui eſt
Apoc.12.a initium & cauſa omnium peccatorum, qui traxit ſecum tertiam partem ſtellarum, qui ſeduxit
Euam, & per eam, Adam, qui & mouet appetitum ſenſitiuum ad concupiſcendum, ob quam cau-
Ioan. 3. b ſam D. Ioan. dicit: Qui facit peccatum, ex diabolo eſt: quia vt Chriſtus ait: Homicida erat ab ini-
Ioan.8.f tio. Verum quia Apoſt. nullam antea de diabolo fecerat mentionem, aliis videtur quod quodcun-
que peccatum apprehenſum, prout eſt in cogitatione, operatur concupiſcentiam ſuipſius: ſecun-
Iaco.1.b dum illud, Vnuſquiſque tentatur à concupiſcentia ſua abſtractus & illectus. Deinde concupiſcen-
tia cum conceperit, parit peccatum, &c. Sed melius dicendum quod accipit peccatum pro fomite
peccati originalis, de quo ſupra 5. dixerat: peccatum per vnum hominem in hunc mundum intra-
uit, & per peccatum mors, &c. Fomes enim, vt ibi dictum eſt, nihil aliud eſt quam appetitus ſen-
ſituus deſtitutus iuſtitia originali, qui ſuapte natura inclinat ad proſequendum ſuauia & delecta- F
bilia ſibi, etiam ſi ſint contra dictamen rectæ rationis, quem Apoſt. hic vocat peccatum: vel quia
proceſſit à peccato originali, vel quia inclinat ad peccandum. Hæc potentia appetitiua ſic, vt di-
ctum eſt, deſtituta. operatur omnem concupiſcentiam, id eſt, omnes prauas & inordinatas affe-
ctiones furti, adulterij, homicidij, & omnes concupiſcentiæ gradus, prout inchoatur, in cogita-
tione, protrahitur ad delectationem, deinde ad conſenſum, & opus. Sed ad hæc operandum ſu-
mit occaſionem ex lege ſiue ex legis mandato, non quod lex vel mandatum ſit inſtrumentum aut
medium directum ad concupiſcēdum, ſed videtur appetitui ſenſitiuo deſtituto, vt quoddam con-
Supra.4.c trarium impediens eum à delectabilibus, ideo nititur depellere. Vnde dicit, Occaſione accepta,
quia adueniente mandato, additur ratio præuaricationis: vbi enim non eſt lex, nec præuaricatio:
vel quia creſcit deſiderium peccati prohibiti, vt dictum eſt ſupra in interpretatione illius ſenten-
tiæ: lex ſubintrauit, vt abundaret delictum. Et eſt notandum quod non dicit occaſione data ſed
Supra.5.d accepta. Quia ſi lex daret occaſionem operandi omnem concupiſcentiam, eſſet mala: Ille enim
qui dat occaſionem peccandi, ſcandalizat, & per conſequens peccat: ſecundum illud, Digni ſunt
Supra.1.d morte non ſolum qui faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus. Ille autem dicitur dare occa-
ſionem peccati ſiue ſcandalizare, quando facit vel proponit aliquod opus minus rectum, vnde
Infra.14.c proximus ruit in peccatum, vt puta ſi quis loca inhoneſta frequētaret. Vnde infra dicit: Hoc iudi-
cate

A cate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum. At ſi quis rectum opus faciat, puta det eleemoſynam, accedat ad templum, vt oret, & alius ſcandalizatur, ille non dat occaſionem ſcandali, nec peccat, ſed alius accipit occaſionem, & ſcandalizatur & peccat. Cum ergo lex aliquid rectum proponat, & peccatum prohibeat, occaſionem peccandi non dat: ſed homo occaſionem peccandi ex lege contra legis intentionem accepit. Et ideo propter hoc non ſequitur quod lex peccatum ſit, vel quod ex lege peccatum proueniat, ſed magis quod peccatum ſit ex parte hominis, qui contra legis intentionem agit. Sic etiam intelligendum eſt de paſſionibus peccatorum, quæ pertinent ad concupiſcentiam peccati, quod non ſunt per legem, quaſi lex illas operetur vel ad eas inducat. Sed appetitus ſenſitiuus, qui hic peccatum dicitur, eas operatur occaſione accepta ex lege. Et eadem occaſione dicitur lex mortis, non quod lex mortem operetur: ſed quia peccatum facit opera quæ ducunt ad mortem occaſione accepta ex lege.

Sine lege enim peccatum mortuum erat, Ego autem viuebam ſine lege aliquando. Text.

HIc manifeſtat quo modo peccatum per mandatum operatur omnem concupiſcētiam. Et primo deſcribit ſtatum ante legem, dicens: *Sine lege enim, &c.* quaſi dicat peccatum ante legem Supra.5.b
mortuum erat, non quidem ſic quod peccatum non eſſet: quia vt dictum eſt. Per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit ante legem, ſed fuit mortuum, quantum ad cognitionem hominis, qui quædam in lege prohibita neſciebat eſſe peccata, vt offenſiua Dei, puta interiorem concupiſcentiam. Supra.4.c
vel etiam erat mortuum quantum ad efficaciam operandi, per comparationem ad id quod poſtea fuit. non enim habet tantam virtutem operandi ante legem, quia vbi non eſt lex, nec præuaricatio: tunc enim non poterat accipere occaſionem operandi omnem concupiſcentiam, quam data lege accepit. Talis ergo erat ſtatus ante legem quantum ad peccatum. Sed qualis
B eſſet quantum ad hominem, ſubiungit dicens: *Ego autem viuebam ſine lege aliquando.* Non loquitur in perſona propria, cum ipſe non fuerit ante legem, ſed in perſona hominis deſtituti, vel eorum qui fuerunt ante legem, & poſt legem. quod dupliciter intelligi poteſt. Vno modo quantum ad hoc quod homini videbatur ex ſeipſo. Ex eo enim quod ignorabat peccatum eſſe arbitrabatur ſe viuere, & mortuus erat. Vnde D. Ioan. dicit peccatori. Nomen habes quod viuas, & mortuus es. Apoc.3.a
vel hoc dicitur per comparationem ad mortem, quæ conſecuta eſt occaſione legis. Dicuntur enim minus peccantes viuere. In comparatione ad eos amplius & abundantius peccant. Vel ſecundum Origenem intelligitur de lege naturali, quantum ad vſum, & refert ad ſingulos mortalium, qui Origenes.
ante vſum rationis ſunt ſine lege quæ obliget.

Sed cum veniſſet mandatum, peccatum reuixit. Ego autem mortuus ſum. Text.

HIc deſcribit ſtatum ſub lege dicens. *Sed cum, &c.* quaſi dicat, Cum data fuiſſet lex per Moyſen, peccatum reuixit, quantum ad cognitionem hominis, qui incepit cognoſcere peccatum eſſe, quod prius non cognoſcebat eſſe peccatum. Vnde Hierem. Poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum, confuſus ſum, & erubui. Et ſignanter dicit, *reuixit,* Quia in paradiſo homo Hier.31.d
habuerat plenam noticiam ſpeculatiuam de peccato, quæ notitia per peccatum mortua fuit, & per legem reuixit. Vel reuixit quantum ad virtutem ſiue efficaciam, quia data lege augmentata eſt virtus peccati, ſiue appetitus ſenſibilis, qui ex lege ſumpſit occaſionem peccandi, vt dictum eſt. Eam ob rem Apoſtol. dicit legem eſſe virtutem peccati. Deinde deſcribit ſtatum hominis ſub lege, cum 1. Cor. 15.g
dicit. Ego autem mortuus ſum. quod intelligi poteſt dupliciter: primo quantum ad cognitionem, vt ſit ſenſus, ſum, id eſt, cognoui me mortuum ſiue peccatorem, & morte dignum. Alio modo vt ſit comparatio ad priorem ſtatum, vt ſit ſenſus *mortuus ſum,* id eſt, magis morti obligatus ſum quàm ante, propter peccata occaſione ex lege accepta commiſſa. vnde aliqualiter ſecundum hunc
C ſenſum veritatem continet, quod dictum eſt Moyſi & Aaron: Vos interfeciſtis populum domini. Num.16.f

Et inuentum eſt mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem. Ex comparatione vtriuſque Tex.
ſtatus, concludit hic euentum legis dicens: *Et inuentum eſt* ſecundum prædicta, *Mandatum quod erat ad vitam* ex intentione mandantis & deuotione obedientis. Vnde per Ezechielem dominus: Dedi Ezech.20.b
eis præcepta bona & iudicia, quæ faciens homo viuet in eis. Hoc inquit mandatum vitale. per peccatum, id eſt, per malam inclinationem fomitis, quæ in me erat, factum eſt ad mortem, id eſt, mortis æternæ condemnationem. alludit ad id quod dicit Iob: Panis eius in vtero eius vertetur in Iob. 20.b
fel aſpidum intrinſecus. *Nam peccatum occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me, & per illud occidit.* Tex.
Reſumit hic cauſam quaſi manifeſtam per euentum præmiſſum, dicens: *Nam peccatum, & cæt.* quaſi dicat. Hoc ideo contingit quod mandatum, quod erat ad vitam, fuerit mihi ad mortem. Quia peccatum, id eſt, fomes peccati ſiue appetitus ſenſitiuus occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me per concupiſcentiam, quam in me operatus eſt, eo modo loquendi quo Daniel dixit Dan. 13.f
illi inueterato: Species decepit te, & concupiſcentia ſubuertit cor tuum. Et per illud ſcilicet mandatum occaſionaliter occidit me, & alios qui illius inclinationi contra legem conſentiunt.

Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & iuſtum, & bonum. Concludit hic propoſitum intentum, videlicet quod lex non ſolum non ſit peccatum, ſed vlterius quod ſit bona, tanquam faciens cognoſcere peccatum, & prohibens ipſum. Et primo concludit quantum ad totam legem, dicens: *itaque, &c.* quaſi dicat. Ex præmiſſis patet quod lex quidem eſt ſancta, id eſt, munda & immaculata. Vnde Dauid ait: Lex domini immaculata conuertens animas. & Apoſtol. Scimus Pſal.18.b
quia bona eſt lex. Secundo quātum ad particularia legis præcepta, quæ vt dictum eſt, continet tria, 1.Tim. 1.b
ſcilicet ceremonialia, iudicialia, & moralia. Quantum ad ceremonialia dicit. *Et mandatum,* ſcilicet legis ceremoniale *ſanctum eſt.* homines ad ſanctitatem, & cultum Dei ordinans. vnde dominus ait:

Leui.20.b Sancti estote, quoniam ego sanctus sum. Quantum ad iudicialia dicit *iustum*, id est, verum & rectum. Vnde Dauid: Iudicia domini vera iustificata, &c. Quantum ad moralia vero dicit: *& bonum*, id est, honestum. Vnde Psalm. Bonum mihi lex oris super milia auri & argenti: quia tamen omnia præcepta ordinant eos ad Deum, ideo totam legem sanctam nominauit. D

Psal.18.c

Psal.118.b

Text. *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit. Sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem: vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum.*

PRoponit hic accidentalem legis effectum, per modum interrogationis dicens: *Quod ergo, &c.* quasi dicat. Nunquid lex quæ per se bona erat, facta est mihi mors, id est, per se causa mortis, quod aliquis poterat male inferre, ex eo quod dictum est inuentum est mihi mandatum quod erat ad vitam hoc esse ad mortem. Soluit per interreptionem & abhominationem dicens: *Absit.* Quia id quod est secũdum se bonum & viuificum, non potest esse causa mali, & mortis. Vnde Christus: Non potest arbor bona malos fructus facere. Concordat insuper id quod nunc dicitur cum eo quod supra dictum est, Non enim mandatum sic inuenitur esse ad mortem, quod mandatum mortem operetur. Sed quia occasione accepta ab ipso appetitu sensitiuo, quod hic peccatum nominatur, per mandatum mortem operatur occasionaliter. Et hoc innuit, cum dicit: *Sed peccatum, vt appareat peccatum,* id est, fomes siue appetitus sensitiuus ad suauia, & delectabilia contra rationem inclinans, ex hoc apparet & cognoscitur peccatum, id est, inordinatus, quia *per bonum operatum est mihi mortem,* id est, per legem, quæ est bona, vel per legis effectum, qui est cognitio peccati, quod est quoddam bonum occasione accepta. *Operatum est mihi mortem,* id est, actum fecit quo dignus sum morte siue damnatione. *Vt fiat supra modum peccans peccatum per mandatum,* id est, vt fomes siue appetitus sensitiuus, per mandatum siue adueniente mandato, occasione accepta feruentius, & supra modum consuetum, siue abundantius peccet, quàm peccaret antequam mandatum siue lex esset. per hæc verba Apostol. declarat effectum, qui per accidens sequutus est legem præter, imo contra intentionem legis, videlicet maior procliuitas siue promptitudo ipsius fomitis siue appetitus sensitiui ad malum, quia propter peccatum originale Adæ, sic destitutus, & corruptus est ille appetitus, vt nitatur in vetitum, cupiatque negata. Ita quod quanto plura lex negat & prohibet, tanto ardentius in illa feratur nisi frenetur ratione Dei, speciali auxilio adiuta. E

Matth.7.c

TERTIA PARS SEPTIMI CAPITIS.

Text. *Scimus enim quod lex spiritualis est: ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato.*

EXclusis illis ex quibus lex videbatur esse mala, & mali effectus: in hac tertia huius capitis parte Apostol. probat legem esse bonam, ex repugnantia inter legem & carnem, siue concupiscentiam. Et primo ponit bonitatem legis, deinde conditionem hominis: dicit ergo. *Scimus enim* nos qui sumus in diuinis versati, *quod lex,* scilicet vetus siue Moysi, *spiritualis est,* id est, spiritui & rationi hominis concors. Vel data à spiritu sancto, qui in sacris literis dicitur digitus Dei, vt apud Lucam cum dicitur: Si in digito Dei eiicio dæmonia, &c. Et in Exo. cum dicitur: Dedit dominus Moysi duas tabulas lapideas scriptas digito Dei. Legem tamen nouam siue Euangelicam infra vocat legem spiritus vitæ, eo quod non solum à spiritu sancto est, sed etiam spiritus sanctus imprimit cordi quod inhabitat, non autem inhabitabat tabulas lapideas. Deinde describit conditionem hominis, dicens: *Ego autem carnalis sum.* quod dupliciter exponi potest. Vno modo vt Apostolus intelligatur loqui in persona sua, siue in persona hominis in gratia constituti, alio modo vt intelligatur loqui in persona hominis destituti, siue nondum per gratiam reparati. vtroque modo accipiendo hoc pronomen homo, pro ratione hominis, quæ est principale in homine. Et sic vnusquisque homo dicitur esse sua ratio eo modo loquendi, quo rector ciuitatis dicitur ipsa ciuitas, & rex regnum: quia ea quæ rex facit, regnum facere videtur. Si ergo ratio hominis sit carnalis, homo dicetur carnalis. Dicitur autẽ ratio hominis carnalis dupliciter. Vno modo ex hoc quod subditur carni, eius desideriis consentiendo, prout cum dicitur: Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis. Ex hoc modo intelligitur de homine destituto, & nondum per gratiam reparato, qui potest de se dicere: Ego carnalis sum venũdatus sub peccato, precio propriæ voluntatis implendæ. Vnde Esaias. Ecce in iniquitatibus venditi estis. Alio modo dicitur ratio carnalis, non subiectiue, sed impugnatiue. Quia impugnatur à carne siue ab inferiori portione, etiam non volens: vt cum motus primo primi præueniunt iudicium rationis, & nituntur inclinare rationem ad illicita. Vnde Apost. Caro concupiscit aduersus spiritum, &c. & hoc modo potest exponi de homine in gratia constituto, sensualitate siue portione inferiori qui potest dicere: Ego carnalis sum, id est, à carne impugnor, venundatus sub peccato, scilicet originali: quia propter primũ peccatum Adæ, quod dicitur originale, natura humana sic destituta est, quod inferior portio siue sensualitas cõtra spiritum cepit aduersari. Ex premissis apparet quod duplex est portio in homine, scilicet superior & inferior. Cum enim homo sit compositus ex anima & corpore, Et anima illius sit rationalis & spiritualis, sequitur quod habet duplices potentias: quasdam quæ se tenent ex parte corporis, & quæ habent organum corporeum in quo subiectiuantur, vt sunt quinque sensus exteriores, quatuor interiores, appetitus concupiscibilis, & irascibilis, & potentia secundum locum motiua. Aggregatum ex illis potentiis dicitur portio inferior, & sensualitas, quæ fuit in Christo passibilis. & ideo secũdum eam Christus fuit viator, licet nullo prædictorum modorũ diceretur carnalis: quia vtraque carnalitas ex peccato (quod nullo modo fuit in Christo) processit. Portio vero superior dicitur aggregatum ex potẽtiis aĩæ non alligatis organo corporeo, quæ sunt spirituales, prout sunt intellectus & volũtas: F

Luc.11.c

Exo.31.d

Infra 8.a

1.Cor.3.d

1.Cor.3.a

Esa.50.a

Galat.5.c

& secun-

A & secundum has Christus erat impassibilis, & comprehensor: quia clarissime videbat diuinam essentiam, cui in persona filij hipostatice coniunctus erat. Nos autem hic secundum vtramque sumus viatores Portio tamen superior, scilicet intellectus & voluntas, habet imperare inferiori, quæ dicitur sensualitas. Et cum hoc fit & resistitur sensualitati, homo dicitur spiritualis. Cum vero sensualitas, quæ est inferior portio, dominatur superiori, & trahit eam ad desideria sua, homo dicitur carnalis. Non est tamen idem dicere portio superior & inferior, quod ratio superior & inferior: Quia ratio siue superior, siue inferior est pars portionis superioris, & nihil aliud est quàm intellectus. Qui cum syllogisat ex causis superioribus, & æternis, dicitur ratio superior, prout vero syllogisat ex causis inferioribus vel effectibus, dicitur ratio inferior.

Quod enim operor, non intelligo.

PRobat hic quod homo carnalis sit venundatus sub peccato, & deceptus à peccato, id est, fomite, vel etiam à peccato actuali, vel diabolo: & sumit probationem ex infirmitate hominis, quæ est manifesta ex hoc quod operatur illud quod non intelligit. Illi enim qui operantur quod non intelligunt, & ducuntur in malum, quod ignorant, quantum ad hoc apparent decepti & captiui. Sic est de homine carnali. Igitur. Et potest exponi tam de homine destituto & peccatore, quàm de homine iusto, & in gratia existente. Peccator enim suggestione dæmonis vel passione, aut inclinatione peruersi habitus seductus, peccando operatur quod non intelligit: quia operatur in particulari, quod scit non esse operandum in vniuersali, & sic operatur contra scientiam suam: qua scit voluntatem domini sui, quam non implet. & ideo vt Christus ait, Seruus sciens Luc.12.f voluntatem domini, & non faciens plagis vapulabit multis. Et secundum hoc exponitur quod operor, non intelligo, id est, peccata quæ facio non cognosco, nec considero finem & malum ad quod me ducunt. Quia vt Diuus Dionysius ait, Nemo intendens malum operatur. Iustus etiam in gratia constitutus in motibus primo primis, iudicium rationis præuenientibus operatur quod non intelligit, cum motus illi præueniant intellectum, & cum sint corporales non possunt in-
B stanti reprimi. Non tamen operatur mente consentiendo. Et secundum hoc exponitur, Quod operor non intelligo, id est, non approbo.

Non enim quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. Text.

HIc probat præcedentem propositionem, scilicet quod non intelligat quod operatur dupliciter per diuisionem & per effectum. primo per diuisionem eius, quod dixit: (Quod operor) sub quo duo continentur, scilicet agere bonum, & agere malum. ad quod peccatum omissionis reducitur. Per effectum autem ex hoc quod dixit, non intelligo. Quia cum intellectus moueat voluntatem per modum obiecti, eo quod voluntas est de se cæca, & nihil potest velle, nisi ab intellectu dirigatur: velle est quodam modo effectus eius, quod est intelligere. vnde si non intelligo, videor ab extrinseco agi & duci, prout seruus venundatus. dicit ergo primo quantum ad omissionem: *Non enim quod volo bonum hoc ago,* & sic omitto. Hæc verba prout & præcedentia possunt intelligi & exponi tam de peccatore, quàm in gratia constituto. Verum tamen ad clariorem intelligentiam sciendum est primo quod duplex est actio, videlicet completa & incompleta. Incompleta dicitur quæ solum est interior & exteriori, opere non exercetur. Completa vero quando actio interior in actum prosiliit exteriorem. Secundo aduertendum est quod voluntas etiam 1.2.q.13. est duplex, scilicet completa, quam neoterici vocant efficacem: & incompleta siue inefficax. Vo- art.4.ad. luntas completa & efficax est, quæ secluso impedimento exit in actum: & sic aliqua actio dicitur incompleta ex parte actionis, quæ est completa ex parte voluntatis: vt cum quis vult dare eleemosynam, putans se habere pecunias in marsupio, occurret pauper mittit manum ad marsupium, & inuenit pecunias deprædatas: est tamẽ taliter dispositus quod daret si haberet. Illa voluntas est efficax, licet non det eleemosynam propter impedimentum, & sic actio est completa ex parte voluntatis, & non ex parte operationis: quia pauper non recipit. His suppositis exponendo hæc verba de homine peccatore, potest dicere. Non enim quod volo bonum, voluntate incompleta & inefficaci, siue in vniuersali, Non ago exterius actione completa, & in particulari, insurgentibus passionibus. Scio in vniuersali dandam esse eleemosynam extremè indigenti, & elicio voluntatem
C dandi. Occurrit extremè indigens, insurgit passio auariciæ, & ab illa seductus non do eleemosynam, & sic non ago bonum quod volebam prius in vniuersali: Intelligi & etiam exponi potest de homine iusto, qui potest dicere ego per Dei gratiam iustificatus non quod volo bonum, hoc ago: quia vellem cum quiete & tranquillitate animi semper Deo deseruire, & non facio, distractionibus & passionibus insurgentibus ex fomite siue concupiscentia peccati originalis impedientibus. Quo ad commissionem vero & malum dicit: *Sed quod odi malum, hoc facio.* Quod si intelligatur de homine peccatore, debet exponi de odio incompleto in vniuersali, & de actione completa in particulari, vt sit sensus: Ego odi malum adulterij, & nollem esse adulter in vniuersali, id est, tamen passionibus insurgentibus in particulari hoc ago & perficio. Si autem intelligatur de homine iusto, debet intelligi de actione imperfecta, quæ consistit in sola concupiscentia præueniente iudicium rationis, & de perfecto odio. de quo Psalm. perfecto odio oderam illos. & secundum Psal.138.b hoc sensus Apostol. talis est: Ego iustus malum quod odi facio, id est, illos motus concupiscentiæ primo primos, quos deliberate & perfecte habere nolem, habeo.

Et quia Lutherani & neoterici hæretici ex peruerso huius copulatiuæ intellectu, negant liberum hominis arbitrium, maxime in homine peccatore, dicentes ipsum esse claudum & non posse nisi claudicare & male agere: & sic in omni opere quantumcunque bono etiam dando eleemosy-

nam & honorando parentes peccare, quod est hæreticum & absurdissimum. Ideo hoc loco materiam liberi arbitrij duxi inquirendam. Ad cuius euidentiam sciendum est quod naturale & liberum in hoc differunt: quod naturale est determinatum ad vnum, sic quod non potest tendere nisi in vnum, & non ad plura opposita: prout lapis qui est naturaliter determinatus ad locum deorsum, & ignis ad locum sursum: & sic nec lapis ascendere, neque ignis descendere potest, neque lapis non descendere, neque ignis non ascendere. Ideo lapis non libere sed naturaliter siue necessario descendit: & ignis etiam non libere, sed naturaliter & necessario ascendit. Liberum autem dicitur quod non est determinrtum ad vnum, sed est indeterminatum & indifferens, potens se habere ad plura etiam opposita, & sic potest agere & non agere: agere hoc vel eius oppositum. Et omnia quæ huiusmodi sunt & possunt se determinare seipsa, sunt intellectualia & libera. Et sic Deus est maximè liber, quamuis peccare non possit: quia habet liberum arbitrium perfectissimum, immutabile & indefectibile. Quia (vt dicit Anselmus.) Posse peccare non est liberum arbitrium, nec pars liberi arbitrij, sed potius defectus perfectionis liberi arbitrij, & signum eius. Et quia Angeli sunt intellectuales creaturæ, habent ex natura sua liberum arbitrium vertibile ante electionem, post electionem vero adhuc habent liberum arbitrium, sed non vertibile ad bonum & ad malum. Angeli enim boni, qui completa electione elegerunt bonum, habent liberum arbitrium firmatum in bonum: sic quod ad plura & diuersa bona sunt indifferentes, & ad malum determinati non possunt, nec peccare: & opposito modo mali. Cum autem homo sit intellectualis, necesse est dicere quod ex natura sua, & in puris naturalibus est liberi arbitrij: eius tamen arbitrium est medium inter liberum arbitrium Dei & Angelorum. Quia liberum arbitrium Dei est inuertibile & indefectibile: arbitrium vero Angelorum est vertibile ad bonum & malum ante completam electionem, & non post: arbitrium autem hominis est vertibile ante electionem & post ad bonum & ad malum, quamdiu est in via, siue vsque ad mortem, in qua firmatur in bono vel in malo secundum merita vel demerita, prout in Angelis in completa electione. Vnde Damascenus dicit quod fecit in Angelis casus, facit in hominibus mors: & iuristæ dicunt quod voluntas hominis vsque ad mortem est deambulatoria, id est, mutabilis, & mutare potest testamentum, quod morte confirmatur, vt habetur in c. Cum Marte extra de celebratione missarum. Et Sapiens. Vbi ceciderit lignum siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit. comparat enim hominem arbori, quæ quamdiu plantata est, potest inclinari ad opposita per ventos contrarios. Sed si semel ceciderit, ibi manet. Sic homo quamdiu viuit *vita mortali*, inclinari & mutari potest ad bonum & ad malum, sed postquam ceciderit per mortem, ibi manet. Si ceciderit ad austrum, id est, in amore & charitate Dei, quæ per austrum significatur, ibi semper erit, scilicet firmatus in bono. Si vero ad aquilonem, id est, in statu peccati mortalis, etiam ibi semper erit, scilicet firmatus in malum.

(D) (E)

Anselmus. *Damascenus.* *Eccl.11.b*

Hominem autem etiam in peccato mortali existentem in hac mortali vita habere liberum arbitrium triplici via probari potest, scilicet experientia, ratione, & sacræ scripturæ authoritatibus ac Ecclesiæ Catholicæ determinationibus, prout deductum est supra. 1. cap. interpretando illud, propter quod tradidit eos Deus in desideria cordis sui. Reliquum ergo nunc est dissoluere & enucleare maximè hunc locum, quem Lutherani habent pro basi & fundamento inexpugnabili, licet nihil penitus ad eorum intentionem faciat. Quia, vt diximus, si Apostolus intelligatur loqui de homine peccatore, manifestum est ipsum non loqui de volitione & odio perfectis & in particulari, sed de volitione & odio incompletis & in vniuersali, vt sit sensus: quod volo bonum in vniuersali, non ago perfecte in particulari, passionibus insurgẽtibus, non cogentibus sed allicientibus. Nam vt dixit dominus Cain: subter te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius. & eodem modo de odio: Quod odi malum in vniuersali incompleto & inefficaci nolitione, hoc facio in particulari, insurgentibus passionibus concupiscentiæ allicientibus, & non necessitantibus, vt dictum est. Ad hoc autem quod obiiciunt ex 8. huius Epistolæ cap. Quicunque spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. dicendum quod cum Deus disponat omnia suauiter, id est, naturalia mouet naturaliter, & libera libere. Ideo non sic aguntur filij Dei quin libere concurrant. Ad illud Christi: Omnis qui facit peccatum, seruus est peccati, dictum est supra 6. cap. exponendo illud. Gratias autem Deo quod serui fuistis peccati, quod seruitus peccati non tollit omnino libertatem: quia non necessitat, licet inclinet & difficultatem præstet. Omnibus autem aliis authoritatibus quæ adduci possunt, satisfacit similitudo data supra cap. 1. de infirmo cum distinctionibus sequentibus eam, scilicet complete, perfecte, & incomplete, atque imperfecte, & in his quæ facilia sunt, & non habent resistentiam. Item quod bona nostra sunt principaliter à Deo, non totaliter. vide amplius infra hoc eodem capite super verbo, nunc autem.

(F)

Iacob.1.b *Genes.4.* *Infra 8.c* *Sapien.8.a* *Iohan.8.d*

Text. *Si autem quod nolo, illud facio: consentio legi quoniam bona est.*

CONcludit hic ex præmissa dispositione quod lex sit bona, dicens: *Si autem, &c.* quasi dicat, Si facio quod nolo, ex hoc ipso quod nolo in vniuersali malum quod lex prohibet, consentio legi, id est, voluntas mea est concors legi, quæ hoc prohibet quod ego nolo. & ideo consentio legi quod bona est. Manifestum est enim quod inclinatio hominis secundum rationem est ad volendum bonum, & nolendum siue fugiendum malum, secundum naturam vel gratiam: & vtraque inclinatio est bona. Vnde sequitur quod lex quæ huic inclinationi consentit & fauet, præcipiendo bonum, & prohibendo malum, eadem ratione sit bona. Ideo Salomon: Donum bonum tribuam vobis, legem meam ne derelinquatis.

Prou. 4.a

Nunc autem iam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Text.

A Probat hic quod dixerat de conditione hominis, scilicet quod sit carnalis venundatus sub peccato, & quasi aliqualiter seruus: apparet ex hoc quod ipse non agit, sed agitur à peccato. Ille enim liber dicitur, qui est dominus, & per seipsum agit & non agitur, neque ducitur ab alio. Ideo dicit, *Nunc autem*, quasi dicat. Dictum est quod per intellectum & voluntatem, id est, secundum portionem superiorem, consentio legi quòd bona est. Nunc autem dum contra legem facio, iam secundum eandem portionem & rationem non operor illud quod facio contra legem, sed quod inhabitat in me peccatum. Et hoc quidem manifestum est in homine in gratia constituto, quo ad motus concupiscentiæ primo primos, qui præueniunt iudicium rationis, quod portio superior, cum præueniatur ab illis, non operatur illos, sed fomes, id est, appetitus sensitiuus, qui inhabitat, elicit, & operatur illos. Illud enim dicitur homo operari, quod per rationem (per quam dicitur homo) operatur. Ideo motus concupiscentiæ, qui non sunt imperati à ratione, sed à fomite, non operatur homo sed fomes peccati, quod hic ab Apostol. vocatur peccatum quod inhabitat.

Ex hoc loco perperam intellecto, multi hæretici sumpserunt occasionem erroris. Aliqui quod semper simus in peccato & in ira Dei, etiam si simus iustissimi, sed Deus non imputat, vt supra 4. cap. recitauimus & improbauimus, exponendo illud Dauidis ab Apostol. allegatum: Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum. Alij vero Manichæorum errorem renouantes, dixerunt quod nos nihil operamur, sed mere passiue nos habemus, Attribuentes Deo tanquam primo principio bono, omnes operationes bonas. Et diabolo tanquam primo principio malo, omnes operationes malas. Isti non egent improbatione, cum euidens sit in lumine naturali, & naturali ratione demonstrari possit: vnum tantum esse primum principium omnium rerum. Neoterici vero hære- *Aristote. 8. phy.*
B tici præmissis peiores, non verentur dicere non solum mere passiue nos habere in operationibus nostris, sed etiam omnes operationes tam bonas quàm malas à Deo esse, ita vt non magis sit opus Dei conuersio D. Pauli, quàm perditio Iudæ. Horum blasphemus error & hæresis, non solum ratione naturali, sed etiam plurimis sacræ scripturæ testimoniis reprobatur. Manifestum est enim potentias à Deo esse datas animalibus ad operandum operationes proprias, propter quas dicuntur & ipsa animalia operari, vegetare, generare, videre, audire, comedere, moueri, & sic de aliis. Nec dicimus Deum portare bladum ad molendinum, nec ipsum moueri, cum asinus bladum portat & mouetur, licet effectiue cócurrat ad motum & delationem. Et si asinus in illa delatione nihil operaretur, frustra esset ei data illa vis motiua, quod est absurdũ, cum Deus & natura nihil faciant frustra. Est etiam hic error oppositus ei quod scribitur apud Marcum: Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, &c. Si Deus cooperabatur, sequitur quod etiam Apostoli operabantur. est etiam contra illud D. Ioan. in tertia Epistola: Nos ergo debemus suscipere huiusmodi, sicut cooperatores veritatis. Et contra illud Apostol. Gratia Dei in me vacua non fuit, sed abundantius omnibus illis laboraui, non ego (scilicet solus) sed gratia Dei mecum. Aduersatur etiam illi quod dicit Apost. Vnusquisque propriam mercedem accipiet secundum laborem suum. Præterea si nos nihil operaremur, quomodo dixisset Christus Pilato: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me. Et D. Ioan. de Caypha loquens scribit: Hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset pontifex Anni illius, prophetauit, & cæt. Ergo poterat aliquid à semetipso dicere. Insuper Apost. supra dixit, Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt. Non abs re ergo hic error condemnatus fuit in Concilio Tridentino, Sessione 6. canone 4. vbi dicitur. Si quis dixerit liberum hominis arbitrium à Deo motum nihil cooperari, assentiendo Deo excitanti atque vocanti, quo ad obtinendam iustificationis gratiam, se disponat ac præparet, ne-
C que posse dissentire si velit, sed velut inanime quoddam nihil omnino agere mereque passiue se habere, Anathema sit. Et canone 6. dicitur. Si quis dixerit non esse in potestate hominis vias suas malas facere, sed mala opera, ita vt bona Deum operari non permissiue solum, sed etiam proprie & per se, vt sit eius proprium opus non minus perditio Iudæ quàm vocatio Pauli, Anathema sit. Nec obstat id quod dicit Esaias. 26. cap. Omnia opera nostra operatus in nobis domine. Nec illud Apostol. Philippen. 2. Deus est qui operatur in vobis velle & perficere, quia vterque intelligit de operibus bonis. Nam vt dicit Oseas 13. cap. perditio tua ex te Israel, tantum in me auxilium tuum. vel si intelligatur de malis, debet intelligi secundum substantiam operis, & non quantum ad deformitatem. & de bonis principaliter. Et id quod Apostol. hic dicit, Iam non ego operor, sed quod inhabitat in me, nullo modo fauet: quia propriè intelligitur de homine iusto, vt supra expositum est, cum actiones sunt suppositorum & non potentiis. vnde manifestum est hominem iustum illos motus primo primos per appetitum sensitiuum operari, sed non libere, & inquantum rationalis, cum præueniant deliberationem rationis, à qua dicitur homo. sed operatur illos inquantum animal. Et hoc bene innuit Apostol. cum ait: Si quod nolo, vt ratione vtens, facio vt animal: Iam non facio vt homo, sed quod inhabitat in me peccatum, id est, ex inclinatione fomitis siue appetitus sensitiui. Si vero loquamur de homine peccatore, non potest propriè intelligi: quia id quod homo peccator non vult in vniuersali malum, consideratis omnibus circunstantiis, volendo illud malum in particulari, ratio eius peccato consentit, & ideo ipsemet operatur. Vnde D. August. ait: Multum fallitur homo qui consentiens est concupiscentiæ carnis suæ, & quod illa desiderat decernens facere, & statuens putat sibi adhuc esse dicendum. Non ego operor illud, cum Oseas dicat: Perditio tua ex tè Israel, tantummodo in me auxilium tuum. *Osee.13.c*
Potest tamen impropriè exponi de homine peccatore. Actio enim attribuitur principali agenti,

Marginalia: *Mar. vlt. d* · *3. Ioan. b.* · *1. Cor. 15. b* · *1. Cor. 3. b* · *Iohan. 18. f* · *Iohan. 11. g* · *Supra 2. c*

quod secundum proprietatem suam mouet: non autem mouenti quod agit, vel mouet secundum D proprietatem alterius, à quo mouetur. Manifestum est autem quod ratio hominis secundum illud quod est sibi proprium, non inclinatur ad malum, sed solum secundum quod mouetur à concupiscentia. & ideo operatio mali, quam ratio facit, prout est à concupiscentia victa, attribuitur principaliter rationi, quæ hic per hominem intelligitur, eo quod concupiscentia non possit vincere rationem, nisi ratio sic subiiciat illi, quia, vt dictum est, subter te erit appetitus tuus. Dicitur tamen operari improprie, eo quod allicit & inclinat rationem ad se, & est causa sine qua non. Dicitur autem peccatum inhabitare in homine, non quod peccatum pro formali sit res aliqua, cum sit priuatio boni, sed per effectum: quia effectus eius manet in homine, scilicet appetitus sensitiuus destitutus ex illa destitutione, inclinatus ad prosequendum delectabilia sibi contra dictamen rectæ rationis. Et hoc modo per effectum spiritus sanctus etiam habitat in nobis: quia gratia, & charitas quæ est effectus spiritus sancti, manet in nobis.

Text. *Scio enim quod non habitat in me, hoc est, in carne mea, bonum.*

Hic probat quod peccatum inhabitans in homine operetur malum, quod homo facit. Et hæc probatio est satis manifesta, si verba referantur ad hominem in gratia constitutum, qui per gratiam Christi liberatus est à peccato, vt dictum est supra 6. Quia gratia Dei nō habitat in carne, sed in mente. Vnde infra 8. dicitur: Quod si Christus in nobis est. Corpus quidem mortuum est propter peccatum: Spiritus autem viuit propter iustificationem. Igitur in carne adhuc dominatur peccatum, quod operatur concupiscētias carnis. Carnem hic accipit pro portione inferiori simul cum membris. Sic enim caro distinguitur contra spiritum, & repugnat illi, dicit ergo, Assertum est quod in me etiam per gratiam reparato, peccatum, id est, fomes, siue Appetitus sensitiuus in me inhabitans operatur illos motus primo primos. Quia scio per rationem & experimentum habeo, quod bonum, scilicet gratiæ, quo reformatus sum, non habitat in me. Et ne intelligatur secundum rationem & in mente exponit, hoc est in carne mea. Nam in me, id est, in corde meo & mente, siue in portione superiori, hoc bonum inhabitat. vnde Ephes. scribens dicit: Habitare E Christum per fidem in cordibus vestris. Vnde patet quod hoc verbum non patrocinatur Manichæis, qui dicunt carnem non esse bonam secundum naturam, & ita non esse creaturam Dei bonam. Non enim Apostol. hic agit de bono naturæ, sed de bono gratiæ quo à peccato liberamur. Si vero hæc verba intelligantur de homine peccatore nondum per gratiam reparato, hæc probatio est manifestior, sed tunc superfluit illa expositio. (hoc est in carne mea) cum certum sit quod bonum gratiæ non habitat, nec in carne, nec in mente, hominis peccatoris. Cum autem Apostolus non fuerit superflue locutus, apparet quod in præcedentibus intendebat loqui de homine iustificato. Si vero obiiciatur quod homo iustificatus habet in appetitu sensitiuo duas virtutes iefusas, & duo dona spiritus sancti, quæ secundum D. Thomam fluunt à gratia, sicut potentiæ ab anima, habet enim in appetitu concupiscibili virtutem temperantiæ, & donum timoris, & in appetitu irascibili virtutem fortitudinis & donum spiritus sancti, qui dicitur fortitudo. Et per consequens in carne, siue in portione inferiori hominis iustificati habitat aliquod bonum gratiæ. & tamen Apostol. hic vniuersaliter negat. Dicendum quod Apostol. hic solum intendit excludere bonum, quod totaliter impedit dominium peccati, siue quod totaliter subiicit appetitum sensitiuum rationi, vt nullo modo possit aliquid concupiscere contra spiritum, nec aliquo modo inclinare ad malum, prout erat in Adam, & erit in beatis.

Supra.6.b | Infra.8.b | Ephes.3.d

Text. *Nam velle adiacet mihi: perficere autem bonum, non inuenio.*

Explicatius hic declarat quod non inhabitet in carne bonum ex facultate & difficultate hominis. Facultas ostenditur ex actione, & difficultas ex impedimentis vel defectu virtutis. Primo igitur ponit facultatem quantum ad voluntatem, quæ videtur in hominis potestate. vnde dicit: Velle mihi adiacet, id est, propinquum est mihi, quasi sub mea potestate existens. Nihil enim est tam in potestate hominis quàm eius voluntas, vt Diuus August. dicit. Deinde ponit difficultatem seu defectum virtutis, dicens: *perficere autem bonum non inuenio*, passionibus carnis contra spiritum & voluntatem insurgentibus. Ex quo apparet quod bonum gratiæ non inhabitet in carne, F cum caro insurgat & resistere nitatur, quantum potest, bonæ voluntati gratiæ informatæ. Si intelligatur de homine iustificato, & multo minus habitat bonum in homine peccatore gratia priuato: quia passiones in eo amplius insurgunt, & resistunt bonæ voluntati tendenti in bonum morale, connaturale & facilè prout supra dictum est, Ex hoc loco possumus probare liberum arbitrium esse in homine, quod, scilicet potest bonum imperfectum siue morale cum concursu generali, quo ad bona connaturalia facilia, vt comedere, bibere, plantare vineas, ædificare domos, dare eleemosynam ex pietate naturali, honorare parentes, nutrire filios, vt dictum est. Ad bonum autem arduum & difficile, vt resistere passionibus inclinantibus ad malum, potest sine gratia gratum faciente, non tamen absque speciali Dei auxilio & concursu, qui concursus specialis est gratia gratis data: Et ideo vocatur à Diuo Tho. & Augustino, auxilium gratiæ. Sed bonum perfectum, id est, meritorium non potest absque gratia gratum faciente, ideo dicit hic *perficere autem bonum non inuenio*, scilicet in mea potestate. & ideo Hierem. dicit: Non est hominis via eius, neque viri vt ambulet & dirigat gressus suos. Et Salomon, Postquam dixit cor hominis disponit viam suam: sed domini est dirigere gressus eius. Et sic debet intelligi illud Apostol. Deus operatur velle & perficere pro sua bona voluntate: & illud Esa. Omnia opera nostra, scilicet perfecta operatus es in nobis domine, principaliter. Et illud Hierem. Conuerte nos domine ad te,

Hier.10.d | Prou.16.b | Phil.2.b | Esa.26.c | Tren.3.d

A & conuertemur. & illud infra 9. Non est currētis neque volentis, scilicet velle & currere perfectum Infra 9.c
sed miserentis Dei. Et ideo hæc verba *Velle mihi adiacet, perficere autem non inuenio*, nō possunt aliquomodo patrocinari Pelagianis, qui dicebant quod initiū boni operis etiam meritorij est à nobis, inquantum volumus bonum: perfectio autem est per gratiam, quia quo ad bonum opus meritorium, debet intelligi velle adiacet mihi, scilicet per gratiam reparato ex operatione diuinæ gratię, per quā non solum volo bonum, sed etiam aliquid boni facio. vel potest intelligi de perfecto & continuato bono vsque ad finem. absque macula peccati venialis, in quo nemo in peccato originali conceptus continuare & perseuerare potest. Vnde Diuus Ioan. Si dixerimus quia peccatum non habemus, &c. & Salomon: Non est homo qui faciat bonum, & non peccet, scilicet aliquando: ad perseuerandum enim vsque ad finem requiritur speciale auxilium. possunt etiam hæc verba exponi de proficientibus in gratia, qui vellent amplius proficere quàm proficiant. Si verò referantur ad hominem peccatorem gratia destitutum, sic exponi possunt, vt velle accipiatur pro voluntate incompleta & vniuersali, quæ ex instinctu naturæ siue synderesi in quibuscunque etiam peccantibus inclinatur ad bonum. Vnde Philosop. bonum est quod omnia appetunt. Sed illud velle adiacet homini quasi infirmum, nisi gratia Dei voluntati tribuat efficaciam perficiendi. Et ideo de operibus meritoriis vel disponentibus ad gratiam intelligitur id quod dicit: Non sumus sufficiētes ex nobis quasi ex nobis aliquid cogitare, scilicet perfectè & meritoriè: sed omnis sufficientia nostra ex Deo est, vt ex contextu apparet. Possumus tamen aliquid ex nobis, cum concursu generali Dei, cogitare de his quæ sunt connaturalia vt dictum est.

[Margin: 1. Ioan. 1.c; Eccle. 7.c; 1. Ethic.; 2. Cor. 3.b]

Non enim quod volo bonum, hoc facio, sed quod nolo malum, hoc ago. Text.

HIc explicatius declarat quod perficere bonum non venit ex actione hominis, quę est signum & effectus facultatis eius. Ex hoc enim apparet quod homo non inuenit perficere bonū: quia non agit bonum quod vult: & quia facit malum quod non vult, quod fuit superius expositum.

Si autem quod nolo, illud facio: non iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. Text.

B REsumit conclusionem quam præmiserat, & quam iam exposuimus. Sed aduertēdum quod ex vno & eodem medio Apostolus concludit duo, quæ supra posuerat, scilicet bonitatem legis, & dominium peccati. Primò dixit: si autem quod nolo illud facio, cōsentio legi quod bona est. Secundo, cum dicit hic: *Si autem quod nolo illud facio, nō iam ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum.* Quarum duarum conclusionum prima pertinet ad id quod dixerat, lex spiritualis est. Secunda ad id quod dixerat, ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Sed primam cōclusionem de bonitate legis elicit ex illo medio quod dicit, nolo scilicet, secundum rationem quæ lex prohibet, ex quo patet legem esse bonam. Sed ex parte eius quod dicit, facio, cōcludit in homine dominari peccatum, quod voluntatem rationis operatur.

QVARTA PARS SEPTIMI CAPITIS.

Inuenio igitur, legem, volenti mihi facere bonum quoniam mihi malum adiacet. Text.

OStenso prius quod lex sit bona, eo quod concordat rationi: in hac 4. huius cap. parte Apostol. infert duas conclusiones secūdum duo quæ proposuerat. Primum fuit quod lex spiritualis est: & probato quod sit bona, intendit probare ex illa bonitate quod sit spiritualis. ratiocinatur igitur sic: *inuenio*, scilicet per experimentum, legem, scilicet Moysi consonam mihi volenti facere bonum, id est, rationi meæ quæ spiritualis est, per quam bonum approbo, & malum detestor, dum & ipsa lex mādat bonum, & prohibet malum. Et hoc scilicet fuit necessarium, *quoniam*, id est, quia, *malum*, id est, peccatum vel fomes peccati, *mihi adiacet*, id est, iuxta rationem meam iacet, quasi carnem meam inhabitans, Vnde Micheas: Ab ea quæ dormit in sinu tuo (id est à carne) custodi claustra oris tui. Necessitas ergo legis est ex parte mali adiacētis: Si enim bonum gratiæ esset ex vtraque parte superiori & inferiori portione iustificati hominis, inueniret homo spiritualis legem vtilem, sed ex parte contrarietatis in homine existentis, ex hoc quod malum adiacet homini etiam iustificato: lex inuenitur tanquam frenum ad cohibendum pronitatem peccati, quæ se tenet ex parte carnis, siue exterioris hominis. Ideo subdit, *Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem.* Hic declarat spiritualitatē legis per signum dicēs: *Condelector, &c.* Nullus enim delectatur nisi in eo quod est
C sibi conueniens: homo autem delectatur in lege secundum interiorem hominem, id est, portionem superiorem siue rationem & mentem quæ interior homo dicitur. Non quod anima sit effigiata secundum formam hominis, vt Tertulianus posuit, vel quod ipsa sola sit homo, vt Plato voluit, dicens: quod homo est anima vtens corpore. Sed quia id quod est principalius in homine dicitur homo. Hoc est autem mens siue portio superior, quæ solum comprehendit duas potentias spirituales non vtentes organo corporeo, scilicet rationem & voluntatem: quæ nonnunquam sub ratione cōprehenditur, licet principalius in homine secundum exteriorem apparentiam sit corpus, sic exterius effigiatum cum potentiis sensitiuis, quod dicitur homo exterior. Sed secundum rei veritatem illud dicitur principalius, quod est intrinsecum, prout mens siue ratio & voluntas rationi conformis, quæ hic dicitur homo interior. Cui, vt Psal. dicit, suauia sunt eloquia Dei. Secundum illud, Habentes solatio libros sanctos, qui in manibus nostris sunt.

[Margin: Mich. 7.b; Text.; Psal. 118.n.; Marc. 10.b]

Video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Tex.

ALiam conclusionem hic subiungit correspondentem ei quod supradixerat. Ego autem carnalis sum venundatus sub peccato. Ad cuius intelligentiā, sciendum est quod in præcedenti discursu, & hîc Apost. ponit quatuor leges, duas alteris duabus oppositas, scilicet legem Dei, & legem

mentis,ex vna parte: & legem peccati,& legem membrorum,ex alia:lex Dei & lex mentis differũt, D
ſicut effectus & cauſa: quia lex mentis eſt effectus legis Dei : lex enim mentis ſiue naturalis nihil aliud eſt quam participatio legis æternæ Dei. conueniunt autem quia lex mentis ſiue naturalis concordat cum lege æterna Dei,& ſubdit hominem legi æternę Dei,& ſic ſe conſequuntur.Lex autem peccati & lex membrorũ,etiam ſe conſequuntur,& habent oppoſitos effectus. Quia ſicut lex mentis ſubdit hominem legi æternæ Dei,ſic etiam lex membrorum ſiue carnis,ſubdit hominẽ legi peccati. Et quamuis tam lex peccati quam lex carnis ſunt in membris ſiue in portione inferiori, differunt tamen in hoc quod lex carnis eſt naturalis inclinatio inferiorum virium ad propria bona,ſcilicet eis ſuauia & delectabilia,ſecundum ſenſum vel appetitum. Lex verò peccati, eſt pœna peccati originalis,& eſt deordinatio earundem virium derelicta ex perditione iuſtitiæ originalis, & ſic nõ diſtinguntur materialiter ſiue ſubiecto,ſed formaliter penes principia. Quia lex peccati dicitur fomes ſiue appetitus ſenſitiuus,deſtitutus iuſtitia originali ex peccato primi parentis: lex autem membrorum ſiue carnis,dicitur idem fomes ſiue appetitus ſenſitiuus , in quãtum eſt inclinatus ad proſequendum delectabilia ſibi,contra dictamen rectę rationis. Verùm nec lex carnis ſiue membrorum, nec lex peccati dicuntur proprie leges,ſed duntaxat metaphoricè & ſimilitudinariè propter duplicem ſimilitudinem . Prima , quia quemadmodum lex inducit ad bonum faciendum , ſic fomes ad peccandum. Secũda ſimilitudo eſt, quia queadmodum lex ligat , ſic fomes videtur quodammodo ligare propter attractionẽ,licet efficaciter nõ liget.Poteſt etiam eſſe ſimilitudo per comparationem ad cauſam:quia cum fomes ſit quædam pœna peccati duplicẽ habet cauſam : Primam quidem peccatum primi parentis quod in peccatore dominium accepit, & ei legem, quæ eſt fomes , impoſuit, prout dominus ſeruo victo legem imponit. Alia cauſa fomitis eſt Deus, qui hanc pœnam Adæ peccanti, & omnibus ab eo per propagationem carnalem & ſeminalem rationem deſcendentibus impoſuit,vt rationi eorum inferiores vires non obedirent deſpotice. Et ſecundum hoc ipſa inobedientia inferiorum virium lex quodammodo dicitur, inquantum eſt pœna per legem diuinæ iuſtitiæ E
1.Reg.33.f introducta , prout iuſti iudicis ſententia quaſi lex reputatur : ſecundum illud, Et factum eſt hoc ex die illa & deinceps conſtitutum & præfinitum , & quaſi lex in Iſrael vſque ad hanc diem. Et hæc quædam lex peccati ſiue fomitis eſt materialiter diffuſa in omnibus potentiis ſenſitiuis, & membris, quæ omnia per iuſtitiam originalem omnino ſubdebantur rationi, & ex eiuſdem iuſtitiæ originalis amiſſione ſunt deordinata, & reſiſtunt rationis imperio. principalius tamen appetitus ſenſitiuus, tam concupiſcibilis quã iraſcibilis, qui dominantur aliis membris quæ deſeruiunt concupiſcentiæ ad peccandum,prout dictum eſt ſupra 6.cap. Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immundiciæ, &c. Hæc lex carnis fomitis membrorum ſiue peccati, habet duos effectus, ſcilicet reſiſtere rationi, & eam captiuare, id eſt, vehementer inclinare ad peccandum . His ſuppoſitis facilis erit intellectus Apoſtoli, *Video,&c.* quaſi dicat, Aſſertum eſt quod lex ſpiritualis eſt, Et ego carnalis venundatus ſub peccato , hoc enim experimento dicere & inferre impellor. Quia video aliam legem in membris meis , ſcilicet legem carnis fomitis & membrorum repugnantem legi mentis meæ,id eſt,legi naturali quæ conformatur legi Dei Moſaycæ vel Euangelicæ ſecũdum exigentiam temporis, & captiuantem,id eſt,vehementer,non tamen neceſſario,me inducentem in legem peccati,id eſt, ad cõmittendum peccata,& perſeuerandum in illis. Magna enim vi fertur in ſenſibilia,
Text. vt voluntatem extra lineas rationis trahat,vt fiat mancipium peccati & mortis. *Infœlix ego homo, quis me liberabit à corpore mortis huius?* Hic agit de liberatione peccati,& mouet dubitationem in qua primo fatetur ſuam miſeriam,cum dicit : *Infœlix homo,*quod quidem eſt per peccatum quod habitat in homine, ſiue quantum ad carnem tantum, prout in homine iuſto, ſiue quantum ad mentem &
Prou.14.b carnem ſimul, vt in peccatore. Vnde Salomon, Miſeros facit populos peccatum. & Dauid : Miſer
Pſal.37.b factus ſum, & curuatus ſum vſque in finem , ſcilicet vitæ. Deinde quærit dicens : Quis me liberabit à corpore mortis huius? Quæ interrogatio videtur eſſe hominis iuſtificati, ſe miſerum profiten- F
Phil.1.c tis , ratione carnalium motuum inſurgentium pro ſua liberatione ſuſpirantis, prout alibi dicebat:
Pſal.141.b Cupio diſſolui,& eſſe cum Chriſto. Et Dauid qui dicebat: Educ de carcere animam meam . Sciendum tamen quod in corpore hominis poteſt conſiderari natura ipſius corporis, quæ eſt cõueniens
2.Cor.5.a animæ, & quo ad hoc nõ vult anima ſeparari ſeu expoliari,ſed potius ſuperueſtiri : & ſic non ſuſpirat vt liberetur à corpore abſolutè, ſed à corpore mortis huius,hoc eſt à corpore , quatenus mini-
Sap.9.d ſtrat mortem: eſt enim quædam mors pati ſenſualitatis motus ac etiam corruptio corporis , quod
Text. aggrauat: & ideo ſecundum hoc ſignanter dicit de corpore mortis huius. *Gratia Dei per Ieſum Chriſtum dominum noſtrum.* Reſpondet hic præmiſſæ interrogationi , dicens quod homo non poteſt liberari à corpore mortis huius, ſiue à corruptione corporis, nec ab infectione animæ propriis viri-
Ioan.8.d bus, ſed ſolum per gratiam Chriſti, qui eſt filius naturalis, & poteſt nos liberare. Vnde dicebat : Si
Ioan.1.d filius vos liberauerit, verè liberi eritis . Ideo dicit, *Gratia Dei,* ſcilicet liberabit, *per Ieſum Chriſtum,* per quem gratia & veritas facta eſt . Hæc autem gratia liberat à corpore mortis huius dupliciter. Vno modo quia facit quod corruptio corporis menti non dominetur, trahens eam ad peccãdum. Alio modo vt corruptio corporis totaliter tollatur in reſurrectione. Quantum ad primum conuenit dicere peccatori.Gratia liberabit me de corpore mortis huius,id eſt,liberabit me à peccato originali, in quod eſt anima inducta ex corruptione corporis,ſed à culpa illa iam iuſtus liberatus eſt. Vnde competit ei dicere : Gratia Dei liberabit me de corpore mortis huius. vt, ſcilicet in corpore meo non ſit infectio nec corruptio peccati per conſenſum in hac via & paſſionum & mortis in re-
Text. ſurrectione. *Igitur ego ipſe mente ſeruio legi Dei: carne autem legi peccati.* Hic infert concluſionem exortam

A tam ex illo quod supra dixerat, per vnum hominem peccatum intrauit in mundum, & per peccatū mors. Hæc conclusio secundum duas præmissas expositiones diuersimodè ex præmissis infertur. Secundum enim quod præmissa verba exponantur in persona peccatoris, sic inferenda est conclusio. Dictum est quod gratia liberabit me à corpore mortis huius, vt si ab eo, non deducar in peccatum, ergo quando ero liberatus mente, id est, intellectu & volūtate: seruio, id est seruiam legi Dei, secū dum carnem autem legi peccati, quæ quidem in carne remanet propter fomitem. Si autem exponātur in persona iusti, sic inferenda est gratia Dei, per Iesum Christū liberauit me à corpore mortis huius, scilicet, vt in me non sit corruptio peccati & mortis. Igitur ego ipse vnus & idem antequam plenè liberer, mente seruio legi Dei, ei consentiens: carne autem seruio legi peccati, inquantum caro mea secundum legem peccati & fomitis mentem preueniens mouet me ad concupiscendum, cui tamen non consentio mente.

EPITOME OCTAVI CAPITIS.

Caput hoc 8. est quædam expositio & consummatio eorum quæ à 5. cap. hucusque deduxit Apostolus de facultate & vtilitate gratiæ Dei. Nam in illo cap. post enarrationem bonorum, quę nobis contulit, inchoauit memorare illa à quibus nos liberat, puta à macula culpæ originalis. Et in sexto cap. De protectione ab actualibus, & in septimo cap. De absolutione à lege veteri. In hoc autē cap. primo concludit nos per gratiam seruatos fuisse ab omni damnatione, tam culpæ quam pœnę, quod probat ex lege spiritus per gratiam data, quæ est causa vitæ, & sic liberat hominem à peccato & morte, quæ est effectus peccati, à quibus lex liberare non poterat. Deinde assignat causam legis spiritus, scilicet Christi incarnationem, declarans eos quibus non prodest, scilicet ambulantibus secundum carnem, subiungens rationem, effectum ac pœnam ambulantium secundum carnem. Se-
B cundò ibi, *Quoniam sapientia, &c.* probat quod prudētia carnis est mors propter inimicitiam quam habet cum Deo, à qua fideles sunt liberati per inhabitantem spiritum. Tertiò ibi, *Quicunque, &c.* ostendit mercedem & effectus spiritus, qui sunt directio, adoptio, testimonium filiationis, & consecutio futuræ hæreditatis, quæ est vita æterna. Quartò ibi, *Existimo enim, &c.* Assignat causam dilationis immortalitatis vitæ eternæ, & hæreditatis filiorum Dei, ostendendo excellentiam gloriæ, cōparando eam ad passiones huius temporis. Quintò ibi, *Non solum, &c.* ostendit quod omnes etiam iusti ac primitias spiritus habentes, passionibus corporalibus subditi sunt, in illis tamen spe, & spiritu sancto iuuantur. Sextò ibi, *Sumus, &c.* ostendit modum quo spiritus sanctus iuuat exteriores euentus in bonum nostrum dirigendo, quod probat ratione qua concludit quod sancti quos Deus promouet, nullum incommodum pati possunt à malo pœnæ actento fauore Dei qui proprio filio non pepercit. Postremò ibi, *Quis accusauit, &c.* ostendit quod nullum incommodum pati possunt à malo culpæ, actento Christi pro nobis interpellantis auxilio, declarando certitudinem liberationis ab illo per virtutem gratiæ & charitatis, quæ est in Christo Iesu domino nostro.

EXPOSITIO LITERALIS OCTAVI CAPITIS.

Nihil ergo nunc damnationis, id est, obligationis culpæ aut pœnæ, *est his qui sunt*, perfectè incorporati per baptismum, fidem, & dilectionem, *in Christo Iesu, qui non secundum carnem ambulant,* id est, qui nullomodo desideria & concupiscentias carnis sequuntur. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu,* id est gratia quam spiritus sanctus infundit animæ vt det ei vitam spiritualem. *liberauit me à lege peccati,* id est à fomite, qui inducit ad peccatum ne dominetur mihi, vel à consensu & operatione peccati. *Nam quod erat impossibile legi,* scilicet naturali & scriptæ, *in quo,* id est in qua re, scilicet iustificatione vel liberatione damnationis, *infirmabatur per carnem,* id est debilis erat & non poterat iustificare per carnales obseruantias, fomite impediente ad adiuuandum & perficiēdum benedictionem promis- Hiere.31.f
C sam. *Deus,* scilicet pater *Filium suum mittens in similitudine carnis peccati,* id est habens veram carnē humanam, non quidem peccato obnoxiam, prout habent cæteri homines, qui subiecti sunt peccato originali: sed similem carni peccati in figura, sensibilitate, passibilitate, & mortalitate, sicut est caro peccatorum, *& de peccato,* id est pro peccato in carne Christi commisso, virtute suæ passionis quæ dicitur peccatum propter similitudinem peccati, vel per hoc quod factus est *hostia* pro peccato, *damnauit peccatum in carne,* id est, debilitauit fomitem peccati in carne nostra, & ita satisfaciendo abstulit peccata mundi: *vt iustificatio legis,* id est iustitia quam lex promittebat, & quam aliqui ex lege sperabant, *impleretur,* id est perficeretur *in nobis,* scilicet existentibus in Christo incorporatis, *qui non secundum carnem ambulamus,* id est, qui non sequimur desideria & concupiscentias carnis, *sed secundum spiritum,* id est ambulamus secundum instinctum siue inspirationem spiritus sancti, prout præceptum est nobis. *Qui enim secundum carnem sunt,* id est qui intenti & subditi sunt carnalibus desideriis, *quæ carnis sunt, sapiunt,* id est approbant & iudicant ea esse simpliciter bona, quæ carni sunt placita, & hoc est habere sapientiam carnis ad faciendum mala. *Qui verò secundum spiritum sunt,* id est, qui spiritus sancti inspirationem sequuntur, *quæ sunt spiritus sentiunt,* id est iudicant, & rectum sensum, ac iudicium in spiritualibus habent, & non illi qui approbant iudicia & inclinationes carnis, qui, scilicet dicuntur habere prudentiam carnis, quæ est eis plurimum nociua. *Nam prudentia carnis mors est,* id est, causa mortis æternæ. *prudentia autem spiritus,* id est, approbatio eorum quæ inspirantur à spiritu sancto, *vita & pax,* id est, causa vitæ gratiæ, & gloriæ, in qua erit pax perfectissima.

Gen.22.d
Ioan.1.d
I. 4.a
Galat.5.c
Hiere. 4.f

SECVNDA PARS OCTAVI CAPITIS.

Quoniam sapientia carnis, inimica est Deo. eo quod contra legem Dei hominem inclinat. *Legi enim Dei non est subiecta,* id est, subiici nō vult. *nec enim potest:* quia peccatum cum sit auersio à Deo siue à lege Dei, non potest fieri subiectio: quanuis ille qui subiectus est vicio, possit per gratiam Dei

liberari à vicio, & subiici Deo: nunquam tamen vicium potest subiici Deo. Quemadmodum licet D
ille qui est albus, possit fieri niger nunquam tamen albedo fiet nigredo. *Qui autem in carne sunt, Deo placere non possunt.* cum sint inimici eius, quandiu concupiscentias carnis sequuntur. *Vos autem in carne non estis,* id est, in viciis carnis non ambulatis. *Sed in spiritu,* id est, spiritum & rationem sequimini, *Si tamen spiritus Dei habitat in vobis,* scilicet per charitatem per quam efficimur templum Dei, & per quam spiritus sanctus habitat in nobis. *Si quis autem spiritum Christi,* id est, spiritum sanctum qui dicitur spiritus Christi, eo quod à Christo naturali Dei filio procedit, qui etiam dicitur spiritus Dei patris, cum ab ipso pariter procedat. *non habet,* per effectum amoris & charitatis. *Hic non est eius,* id est, non est membrum Christi viuum, sed mortuum: prout membrum corporis quod per animam non viuificatur. *Si autem Christus in nobis est,* per spiritum suum, id est, per charitatem & amorem, quæ attribuitur spiritui sancto, per quas oportet vos esse conformes Christo. *Corpus quidem,* scilicet vestrũ, *mortuum est,* id est, necessitati mortis & passionibus rationem præuenientibus subiectum & adiudicatum est, *propter peccatum,* scilicet primi parentis per propagationem carnis in vos transfusum, ex quo subiectio mortis & rebellio, siue concupiscentia præueniens liberum rationis iudicium secuta est. *Spiritus verò,* id est, mens vestra, quæ iam renouata est à peccato, *viuit* vita gratiæ, *propter iustificationem,* qua à spiritu sancto per gratiam iustificati estis: *Quod si spiritus eius,* scilicet Dei patris tãquam ab ipso procedens, *qui suscitauit Iesum à mortuis habitat in vobis,* vna cum patre & seipso Christo, secũdum diuinitatem: cum virtus sanctæ trinitatis sit tantum in tribus personis. *viuificauit & mortalia corpora vestra,* scilicet in resurrectione generali, in qua corpora vestra sic erunt viuificata, quod erunt non solum immortalia, sed etiam impassibilia passione corruptiua: & hoc faciet, *propter inhabitantem spiritum eius in vobis,* id est, virtute spiritus sancti inhabitantis in vobis. *Ergo fratres debitores sumus* spiritui sancto, propter multa beneficia quæ nobis ab eo proueniunt. *non carni vt secundum carnem viuamus,* id est, carnis desideria perficiamus. *Si enim secundum carnem vixeritis,* sequendo eius concupiscentias, *moriemini,* scilicet morte culpæ in præsenti sæculo, & morte gehennæ in futuro. *Si autem spiritu,* id est, per spiritum, *facta carnis,* id est, opera siue passiones quæ ex concupiscentia carnis pul- E
lulant, *mortificaueritis* ieiuniis, vigiliis, orationibus, ac aliis bonis operibus, *viuetis* vita gratiæ in præsenti, & vita gloriæ in futuro.

TERTIA PARS OCTAVI CAPITIS.

QVicunque enim spiritu Dei aguntur, id est, diriguntur & ducuntur ex amore & dilectione seruientes Deo. *Hi filij Dei sunt,* scilicet spirituales, tanquam per semen spirituale, quod est verbum Dei, vel per instinctum, siue spirationem spiritus sancti generati. *Non enim accepistis spiritum seruitutis*
Exod.19.c *iterum in timore,* sicut olim in lege Moysi, quæ data fuit in terrore tonitruorum, & fulgurum corruscantium super terram: quem terrorem non incussit Deus mittendo spiritum sanctum in die Pentecostes, nec incutit mittendo illum in particulari iustificatione. *Sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei,* qui est spiritus amoris patris, & filij, per quem nos adoptat, id est, acceptat & reputat filios, vt intrepide postposito quocunque timore, possimus ad eum recurrere, sicut filij naturales ad patrem naturalẽ. *in quo,* scilicet spiritu sancto, ex affectu amoris filialis quem causat in nobis, *clamamus,* ma-
Marc. 14.b gna intentione ex affectu cordis: *Abba pater ipse enim spiritus,* scilicet sanctus, *testimonium* coniectura-
Hiere.3.b le, *reddit spiritui nostro quod sumus filij Dei,* scilicet adoptiui dũ bene agimus. *Si autem filij,* scilicet sumus per spiritum sanctum, sequitur quod sumus *& hæredes,* cum non solum filio naturali, sed etiã ado-
Ioan.3.a ptiuo debeatur hæreditas. *hæredes quidem Dei,* quia videbimus eum sicuti est, & fruemur eius beatitudine, in quibus consistit hæreditas. *cohæredes autem Christi,* qui est principalis filius, cuius filiationem nos participamus, & participabimus hereditatem. *Si tamen compatimur,* id est, similiter patimur & patienter sustinemus tribulationes huius mundi, prout ipse patienter sustinuit: *vt & conglorificemur,* id
Philip.3.d est, similiter cõglorificabimur in anima & corpore, quod configuratum erit corpori claritatis suæ.

QVARTA PARS OCTAVI CAPITIS.

Esa. 54.c EXistimo enim ego expertus gloriã & labores, *quod non sunt condignæ,* id est, æquales siue secundũ æqualitatẽ dignæ, *passiones,* id est, tribulationes & miseriç *huius temporis,* id est quas patimur in hoc seculo: quia sunt paucæ & breuissimæ durationis: *ad futuram gloriam,* quæ erit æterna & indeficiens. F
quæ reuelabitur, id est manifestabitur, *in nobis,* expectantibus, scilicet illã. *Nam expectatio creaturæ,* id est, hominis iustificati, qui dicitur principalis creatura huius mundi, sub cuius pedibus subiecit Deus
Psalm.8.b omnia. Vel homo iustificatus *reuelationem,* id est, manifestationẽ & adeptionem gloriæ, *filiorum Dei,* quæ fiet in resurrectione & iudicio generali, *expectat,* id est, assiduè summo desiderio & affectu o-
Eccle.2.b ptat, quam necesse habet expectare, cum nondũ eam habeat. *Vanitati enim creatura subiecta est non volens,* id est, homo iustus rebus corporalibus, quæ sunt vana, vt pote mutabilia, caduca, eleuationem animi impedientia, & afflictionem spiritus causantia, etiam si nolit, subiectus est propter vitæ præsentis necessitatem. Verum prædictam vanitatem, mutationem, & afflictionem patienter sustinet. *Sed propter eum,* scilicet Deum, *qui subiecit eam in spe,* scilicet liberationis siue sperando liberari à va-
Apoc.7.d nitate illa. *quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis,* id est, à subiectione quærendi victum & vestitum, ac etiam ab omni tribulatione & angustia, morte & passibilitate, quibus in hac mortali vita subiecta est. quæ seruitus mutabitur, *in libertatem gloriæ filiorum Dei:* quia immortalitas & impassibilitas congruit filiis Dei, vt sint Christo conformes in nouitate vitæ, sicut fuerunt in tribulatio-
Marc. 16.d nibus. *Scimus enim quod omnis creatura,* id est, homo maxime iustus, *ingemiscit* ex dolore quem patitur
Ioan.16.b propter mala quæ sustinet, *& parturiit vsque adhuc,* id est, cum quadam animi afflictione suffert di-
Prou.9.d lationem gloriæ expectatæ. Spes enim quæ differtur, affligit animam.

A
QVINTA PARS OCTAVI CAPITIS.

NOn *solum autem illa*, scilicet creatura ingemiscit & parturiit expectando gloriam filiorum Dei. *Sed & nos ipsi*, scilicet Apostoli *primitias spiritus sancti habentes & ipsi intra nos gemimus*, id est, afflictionem non solum exterius, sed etiam interius sustinemus propter dilationem. *adoptionem filiorum Dei*, ist est, completionem adoptionis filiorum inchoatam per spiritũm iustificantem. *expectantes redemptionem*, id est, reformationem & glorificationem, *corporis nostri*, vt quemadmodum spiritus noster redemptus & reformatus ac liberatus est à peccato, ita & corpus nostrũ redimatur & reformetur ac liberetur à corruptione & morte, in qua reformatione & liberatione consistit completa adoptio filiorum Dei. *Spe enim salui facti sumus*, id est, per spem complementum salutis in futurum expectamus, nec diffidimus dilatione, nec aduersitate occurrentium malorum deterremur. *Spes autem quæ videtur non est spes*, id est, res sperata quæ præsentialiter videtur non est res sperata, sed iam habita cum spes sit de futuro & non de præsenti. *Nam quod videt quis quid sperat*, id est, cur vel quo modo habens aliquam rem sperat habere illam, cum spes importet motum animę tendētem in aliquid non habitum & futurum, *Si autem quod non videmus, speramus*. sequitur quod *per patientiam*, quæ est malorum tollerantia cum quadam æquanimitate: *Expectamus*, cum enim dilatio rei magno desiderio speratæ affligat, & sic habeat rationem mali, eius expectatio attribuitur patientiæ. *Similiter autem & spiritus*, scilicet sanctus in statu huius viæ, in quo infirmamur & subiicimur, *adiuuat*, non totaliter tollit, sed fortificat *infirmitatem nostram*, propter quã in multis deficimus & offendimus omnes. *Nam quid oremus. sicut oportet*, id est, quid in orando petamus in particulari & modum congruũ petendi. *nescimus*, *Sed ipse spiritus*, scilicet sanctus. *postulat pro nobis*, id est, postulare nos facit interius suggerendo & dirigendo cor nostrum & desideria, prout sunt nobis vtilia. *gemitibus inenarrabilibus*, quos spiritus sanctus in corde nostro causat, inquantum, scilicet facit ardenter cœlestia quæ differuntur, desiderare. *Qui autem scrutatur corda*, scilicet Deus, cui proprium est corda scrutari, non vt inquirendo cognoscat: sed quia manifestè occultissima videt. *scit quid desideret spiritus*, id
B est, approbat illud quod spiritus sanctus desiderare nos facit. *Quia secundum Deum*, id est, secundum voluntatem vel beneplacitum Dei, *postulat pro sanctis*, id est, sanctos postulare facit quæ à Deo sunt probata & accepta.

Philip. 3. d

Iacob. 3. a

SEXTA PARS OCTAVI CAPITIS.

SCimus *autem quod diligentibus Deum*, & seruantibus mandata eius, ex quo arguitur dilectio. *omnia cooperantur*, id est, cedunt *in bonum*, ex diuina bonitate, quæ tanta est quod nullum malũ permitteret, nisi ex eo aliquod bonum eliceret. *His qui secundum propositum vocati sunt sancti*, id est, his qui ab æterno electi sunt & prædestinati. *Nam quos præsciuit & prædestinauit*, ab æterno *conformes*, id est, similes *fieri* in puritate vitæ in hoc seculo & in beatitudinis & hæreditatis consecutione in futuro. *Imagini filij sui*, id est, filio suo naturali, qui est vera & perfecta imago Dei patris. *vt sit ipse primogenitus in multis fratribus*: quia sicut Deus suam naturalem bonitatem voluit aliis communicare, participando eis similitudinem suæ bonitatis, vt non solum ipse esset bonus, sed etiam author omnium bonorum. Sic filius Dei voluit conformitatem suæ filiationis aliis communicare, vt non solum ipse esset filius, sed etiam alij. Ipse tamen qui est filius per æternam generationem, dicitur vnigenitus & primogenitus aliorum secundum collationem gratiæ. Et quia primo surrexit à morte ad vitam gloriosam dicitur primogenitus mortuorum. *Quos autem prædestinauit* ab æterno secundũ propositum voluntatis suæ, *hos & vocauit* in tempore interiori vel exteriori vocatione efficaci, vt assentirent. *& quos vocauit, hos & iustificauit*, infundendo, scilicet gratiam, in qua perseuerarent vsque ad finem. *Quos autem iustificauit, illos & magnificauit* per profectum virtutis & gratiæ, in hoc seculo, & per collationem gloriæ magnificabit in futuro. *Quid ergo dicemus ad hæc?* id est, quid poterimus Deo retribuere pro tot & tantis beneficiis? & quid timere debemus? *Si Deus*, qui est omnipotens, & cuius voluntati nemo resistere potest. *est pro nobis*, nos voluntariè prædestinando, efficaciter vocando, iustificando, & magnificando. *Quis contra nos*, scilicet esse poterit vt noceat. *qui etiam proprio filio*, naturali & vnigenito, *non pepercit*, id est, eum à pœnis & tormentis non exemit, *sed pro nobis omnibus tradidit illum*, id est, exposuit passioni & morti pro satisfactione & expiatione peccatorum no-
C strorum. *Quo modo non etiam cum illo*, scilicet *dato, omnia nobis donauit*. vt, scilicet omnia cedant in bonum nostrum: superiora, scilicet personas diuinas ad fruendum: rationales spiritus ad conuiuendum: inferiora ad vtendum, non solum prospera, sed etiam aduersa.

Ioan. 14. c
D. August. in Enchi.

Ioan. 1. b
Apoc. 1. b

Psal. 15. a

Infra 9. a

SEPTIMA PARS OCTAVI CAPITIS.

QVis *accusabit aduersus electos Dei?* id est, quis accusationem proponet & efficaciter prosequetur aduersus eos, quos Deus elegit, vt noceat eis? nunquid *Deus*, scilicet non accusabit nec nocebit? nam ipse est *qui iustificat*, id est, approbat & acceptat eos prædestinando, vocando, iustificando, magnificãdo. *Quis est qui condemnet*, id est, reprobet & dignos pœna dicat esse iustificatos à Deo. nunquid *Christus Iesus*, accusabit aduersus electos Dei, quasi dicat, non quia ipse est, *qui mortuus est*, pro liberatione nostra. *imò qui & resurrexit*, quod maius est, vt per suam resurrectionem nos viuificaret vita spirituali, & tandē corporali & æterna, *qui est ad dexteram Dei*, patris in æqualitate secundum naturam diuinam, & in potioribus bonis secundum naturam humanam, paratus ad adiuuandum nos. *Qui etiam interpellat pro nobis*, quasi aduocatus noster, ad cuius officium non pertinet accusare vel condēnare, sed magis accusationem repellere & condemnationem impedire. *Quis ergo separabit nos à charitate Christi*. qui tot beneficia nobis cõtulit, vt in sua dilectione fundaret & radicaret. *Tribulatio*, id est, corporũ afflictio. *An angustia*, id est, mētis anxietas, quę angustiatur cũ non videt medium

euadẽdi. *An fames*, id est, penuria cibi & potus. *an nuditas*, id est, vestitus penuria. *an periculum*, id est D
Psalm.43.d apparatus mortis. *an persecutio*, de loco ad locũ. *an gladius*, id est, ipsa mors. *Sicut scriptum est, quia propter te mortificamur tota die, æstimati sumus sicut oues occisionis. Sed in his omnibus superamus.* Dum occurrentibus omnibus pręmissis illibatam charitatem seruamus: non propter nos, *Sed propter eum qui dilexit nos*, id est, propter affectum quem habemus ad eum: vel propter auxiliũ quod habemus ab eo. *Certus sum enim*, ex promissione eius qui fidelis est in promissis, *quia neque mors*, id est, timor mortis, quæ
2. Cor. 1. d primatum tenet inter terribilia, *neque vita*, quæ est præcipuum inter appetibilia, *neque angeli*, scilicet mali qui sunt minores, *neque principatus*, qui sunt superiores, *neque virtutes*, qui sunt angeli in ordine ministrantium primi. *neque instantia*, id est, præsentia, siue dolorem siue delectationem inferentia. *neque futura, neque fortitudo*, id est, creatura fortis vel violentia alicuius humanæ potestatis, vel eleuatio Satanæ. *neque altitudo*, ex qua aliquis minatur præcipitium. *neque profundum*, in quo aliquis præcipitium minaretur. *neque creatura alia*, à prædictis *poterit nos separare à charitate Dei?* qua scilicet Deum diligimus, tanquam meliorem omnibus, quæ nunquam excidit. *quæ est*, scilicet ostensa, *in*
1.Cor.13.c *Christo Iesu domino nostro*, id est, in datione domini nostri Iesu Christi.

COMMENTVM OCTAVI CAPITIS.

Nihil ergo nunc damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant.

Postquam Apost. ostendit quod per gratiam liberamur à peccato & lege, in hoc octauo capite ostẽdit quod per eandem gratiam liberamur à damnatione culpæ & pœnæ. Primo ponit conclusionem generalem, dicens: *Nihil ergo, &c.* Hanc vniuersalem negatiuam infert Apostol. ex præmissis, quibus probauit nos esse liberatos per gratiam redemptoris nostri, quasi dicat, Dictum est supra quod gratia Dei per Iesum Christum liberauit me de corpore mortis huius: Ergo ex quo sumus per gratiam liberati, nihil damnationis manet: quia tollitur damnatio quantum ad culpam & quantum ad pœnam. Vnde E
Iob 34.c Iob: Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet. Ex hoc loco perperam intellecto tanquam ex basi & fundamento, vt dicunt inexpugnabili, Lutherani & neoterici hæretici abrogare nituntur purgatorium, dicentes, quod omnes qui moriuntur vel decedunt in peccato mortali, vel originali,
1. Ioan.5.d vel in gratia. Si in mortali, descẽdunt in infernũ, in quo nulla est redemptio. Vnde D. Ioan. Est peccatum ad mortem, pro hoc dico ne roget quis. Si in originali, in limbũ puerorum. Si in gratia, euolant ad paradisum, cum nihil damnationis in ipsis maneat, alias si ad purgatorium aliquid damnationis maneret, quod audacter & vniuersaliter negat hic Apost. Damnatio enim diuiditur in culpã & pœnã, si nihil illorum manet, necesse est dicere quod euolent ad cælũ, & sic frustra ponitur purgatorium, aut Christus non perfectè redemit nos, vel iudicat bis in idipsum, quæ sunt absurdissima. Ecce argumentum quod dicunt insolubile. Quare hic parum nobis immorandum est. Et primo ostendendum ex sacris literis quod deleta culpa per gratiam, remaneat reatus pœnæ: tandé hunc nodum faciliter dissoluemus, & intentionem Apost. dilucidè explicabimus. Quo ad primum manifestissimũ est, & ipsi negare non possunt, quod mors & afflictiones corporales & motus primo primi cõcupiscentię pręuenientes vsum rationis siue rebelliones sensualitatis, sunt pœna peccati Adę,
...c cui dictum fuit: Quacunque die comederis, morte morieris. Fuit ei etiam dictum: Quia audisti vocem vxoris tuę, & comedisti de ligno de quo prohibueram tibi ne comederes, maledicta terra in opere tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ, &c. Et Apost. supra 5. per vnum hominem peccatum in hunc mundum intrauit, & per peccatum mors, &c. Manifestum est pariter quod F
Sap. 10.a Deus indulsit Adæ peccatum suum. Sapiens enim dicit: Hęc (scilicet sapientia) illũ qui primum formatus est à Deo pater orbis terrarum, cum solus creatus esset, custodiuit & eduxit illũ à delicto suo. Notum etiam est ex 6. cap. huius epistolæ, quod per baptismum liberamur à peccato originali. Et tamen experimur nos subiectos morti, laboribus & afflictionibus, ac rebellionibus sensualitatis, vt etiam Apost. in 7. cap. deduxit. Ergo necessario dicendum est quod nõ semper deleta culpa per gratiam deleatur omnis reatus pœnæ. Et si dicatur quod verum est de pœnis peccati originalis, quæ datæ sunt nobis ad exercitium. Probatur etiam quod deleta culpa peccati actualis remaneat reatus
Exod. 32.g pœnæ: Quia postquam dominus ad preces Moysi pepercit populo Israel peccatũ idololatrię, dixit, Ego autem in die vltionis visitabo & hoc peccatum eorum. Sequitur: Percussit populum pro reatu vituli. Insuper postquam dominus pepercit populo peccatum murmurationis, quo alium ducem e-
Num. 14.d ligere volebant, & reuerti in Ægyptum, dixissẽtque Moysi Dominus: dimisi iuxta verbũ tuum. At-
Num. 12.d tamen omnes homines qui viderunt maiestatem meam, non videbunt terram pro qua iuraui patribus eorum. Præterea, Postquã dominus ad preces Moysi remisisset peccatum murmurationis Ma-
Num. 20.b riæ sororis eius, & sanasset eam, iussit eam separari à castris septem diebus. Vlterius quanuis domi-
2. Re.12.d nus pepercisset Moysi & Aaron peccatum commissum in aquis contradictionis, dixit: Non introducetis populos hos in terram quam dabo eis. Præterea cum Dauid adulterio simúlque homicidio se commaculasset, misit Dominus Natham qui increpauit Dauid, & dixit eum dignum morte. Et respondẽte Dauid, peccaui domino. Dixit Natham, Transtulit dominus peccatum tuum, nõ morieris, veruntamen non obstante peccati translatione, pœna satisfactionis subinfertur. Verũtamen

quia

A quia blaſphemare feciſti inimicos domini,propter hoc filius qui natus eſt tibi,morietur, & non recedet gladius de domo tua vſque in ſempiternū. Et tollam vxores tuas in oculis tuis, & dabo proximo tuo. Et quia Dauid ſciebat reatum pœnæ manere deleta culpa, poſtquam dixit: Miſerere mei *Pſal.50.a* domine ſecundum magnam miſericordiam tuam.quam referēte Nathan ſciebat ſe obtinuiſſe. Nihilominus tamen dicebat: Amplius laua me domine ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me. Si ſciebat ſe lotum,cur ampliorem lotionē petebat ab iniquitate,non poteſt dari ratio,niſi propter reatum pœnæ perditionis filij, pro quo tantum ſe afflixit, & ſic remanebat pœna illa. Rurſus cum idem Dauid aduerteret ſe offendiſſe dominum in numerando populum,dixit: Peccaui valde *2.Re.24.b* domine in hoc facto. Precor domine vt auferas iniquitatem ſerui tui,quia ſtultè egi nimis. Venit Gad propheta ad ipſum,dicens: Hæc dicit dominus,trium tibi datur optio,&c. Daniel etiam con- *Dan.4.f* ſulebat reatum expiari eleemoſynis,& miſericordiis pauperum. Et D.Ioan.Babtiſta dicebat,Facite *Matt.3.b* fructus dignos pœnientiæ & hoc non niſi ad delendum peccata, ſiue reatus peccatorum: quia remiſſio culpæ non fit ex operibus,vt ſupra 4.c. probatum eſt. Deletionem reatus videtur ſignificare lotio Chriſti,qui dixit: Qui lotus eſt,non indiget niſi vt pedes lauet. Fuit inſuper ordinatum, quod *Ioan.13.b* ſecundum menſuram delicti erit & plagarum modus. Et quantum quis ſe glorificauit,& in deliciis *Deut.25.a* fuit,tantum date illi tormentū & luctū. Et Chriſtus: Qui non accepit crucē ſuam (non dicit meam) *Apoc.18.b* *Mat.10.g* & ſequitur me,non eſt me dignus. Si deleta culpa peccati actualis remaneat reatus pœnæ. Vbi ergo illa pœna non exſoluitur in hac via,neceſſe eſt dicere quod exſoluetur in alio ſeculo: ergo eſt locus in quo exſoluitur reatus pœnæ,& illum locum vocamus Purgatorium. Sed de his amplius cum interpretabimur illud ad Corinth. Si quis ſuper ædificauerit lignum,fenū,ſtipulam,&c. Pro nunc ne *1.Cor.3.c* prolixior fiam,hæc ſufficiāt,& ad diſſolutionē huius nodi properemus. Prius tamē dubitationi ſeu interrogationi,quæ circa præmiſſa fieri poſſet, reſpōdeamus, oportet. Cur videlicet velit Deus in peccatore reatū remanere,& ipſum pro illo ſatisfacere,in hoc vel alio ſeculo: & maxime cum Chriſtus abundantiſſime ſatisfecerit. Ipſe enim (vt D.Ioan.ait) eſt propiciatio pro peccatis, non ſolum *1.Ioan.2.a*
B noſtris,ſed etiam totius mūdi. Dicendum quod triplici ratione hoc voluit. Prima eſt in pœnam tepidæ conuerſionis,vt amplius dicemus. Secunda ne homines miſericordiam conſecuti remiſſiores fierent. Tertia vt homines Chriſto conformarentur. Vnde Apoſt. infra in hoc capite dicit: Nā quos præſciuit,hos & prædeſtinauit cōformes fieri imagini filij ſui. Dicit pariter ſi filij & hæredes: hæredes quidē dei cohęredes autem Chriſti. Si tamen cōpatimur,vt & cōglorificemur. Et D.Petrus ait: *1.Petr.2.d* Chriſtus paſſus eſt pro nobis,vobis relinquēs exemplum vt ſequamini veſtigia eius,vt queādmodū ipſe qui peccatū nō fecit,paſſus eſt vt ſatisfaceret pro peccatis noſtris: Nos qui peccauimus in ſatiſ- *Supra 6.d* factione ei cōformemur, vt patiendo & pœnas ſuſtinendo,ſatisfaciamus pro peccatis noſtris. Ideo *Col.3.a* Apo.ſup.6.c.dixit,Humanū dico vobis: Sicut exhibuiſtis,&c.& alibi: Mortificate mēbra veſtra. & *2.Cor.4.c* alio in loco: Mortificationē Ieſu Chriſti in corpore veſtro circūferentes. Et Galathis ſcribens, ait: *Gal.6.g* *2.Cor.6.a* Ego ſtigmata domini mei Ieſu Chriſti in corpore meo porto.& alibi propter eandem conformitatem & ſatisfactionem hortatur ad operą pœnalia,dicens: In omnibus exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros,in multa patientia,in ieiuniis,&c. His ſuppoſitis ad ſolutionem argumenti veniendo, dicimus quod ſi Lutherani verba Pauli ſequentia perſcrutari velint, videbunt Achilem ſuum in fauillam decidiſſe,& Apoſtolum propoſitionem vniuerſalem negatiuam limitaſſe,cum dixit copulando. *His qui ſunt in Chriſto Ieſu, & non ſecundum carnem ambulant.* In quibus verbis declarat quibus hoc beneficium culpæ & pœnæ ſimul concedatur: & ponit duas conditiones requiſitas: prima dicitur perfecta incorporatio, quam tangit cum dicit, His qui ſunt in Chriſtò Ieſu, ſcilicet perfectè incorporati: quæ incorporatio fit per ſacramentū fidei,hoc eſt per baptiſmū. Vnde ad Galatas ſcribens,ait: Omnes quotquot baptiſati eſtis,Chriſtū induiſtis.& ſupra 6. Conſepulti enim ſumus cum *Galat.3.d* illo per baptiſmum in mortem. Secunda conditio eſt vehemens & perfecta conuerſio: hanc tangit *Supra 6.a* cum ſubdit,& non ſecundū carnem,id eſt,negligentiam carnis,ambulant: & ad ipſum perfecte & non tepide cōuertūtur ex toto corde,& ex tota anima,ex tota mēte & ex omnibus viribus ſuis. Nō negamus enim quin vehemens & perfecta contritio ſit crux,plaga & tormentum,quo quis conformatur perfecte Chriſto,& ſatisfacit pro omni reatu pœnę,vt Magdalena,& Cananęa,& alij multi.
C Cōmuniter tamen,& vt in pluribus in aliis ſacramentis multi valde tepide conuertuntur. Ideo dicuntur quodam modo ſecundū carnem ambulare,& ideo in illis dicimus deleri culpam & remanere reatum in punitionem tepidæ conuerſionis,vt dictum eſt. Nec obſtat pariter quod adducunt ex Apoſt. Cum mortui eſſetis delictis veſtris. & preputio carnis veſtræ, conuiuificauit cum illo do- *Coloſſ.2.c* nans vobis delicta,delens quod aduerſum vos erat chyrographum decreti,quod erat contrarium nobis,& tulit de medio affigens illud cruci. Chyrographū decreti nihil aliud eſt quàm obligatio ad pœnas. Si ergo Chriſtus tulit de medio,vt quid igitur neceſſe eſt ſuſtinere pœnas. videtur fieri iniuria paſſioni Chriſti,quaſi inſufficiens fuerit,& quod Deus bis iudicat in idipſum, cuius oppoſitum aſſerit Naum propheta,dicens: Non conſurget duplex tribulatio. Dicendum quod reatus pœnæ *Naū 1.c* temporalis non remanet propter inſufficientiam paſſionis ſiue ſatisfactionis Chriſti, quæ fuit infinite ſatisfactoria,ſed propter tepiditatē & negligentiam conuerſionis,& propter conformitatē ad Chriſtū,& ſic Chriſtus ſufficienter tulit chyrographū decreti ex parte ſui,ſed nō efficaciter ex parte omniū peccantiū. Qui vel non applicāt ſibi paſſionē Chriſti,neque ei ſe cōformāt,vel non ſecundū debitū modū: quia non ex toto corde,&c.ſe diſponūt ad participādā Chriſti paſſionē. Nec per hoc iudicat deus bis in idipſum: quia non iudicauit in Chriſto niſi pro ſufficiēter diſpoſitis. Ex verbis Apo.quibus dicit quod nihil dānationis eſt his qui ſūt in Chriſto Ieſu,aliqui voluerūt dicere quod

in infidelibus, qui non sunt in Christo Iesu, primi motus cõcupiscẽtiæ sunt peccata mortalia, quanuis eis non consentiant. Quia si his qui sunt in Christo Iesu, & non secundum carnem ambulant, non imputantur ad damnationem: ergo à contrario sensu his qui non sunt in Christo Iesu imputantur. Confirmant: quia necesse est actum esse damnabilem qui procedit ex habitu damnabili. Cum igitur peccatum originale sit dãnabile. Igitur & quilibet motus ab eo procedens. Veruntamen hoc non est rationi consentaneum: quia illi motus non attingunt rationem liberam aut voluntatem in qua consistit ratio peccati, sed præueniunt & sunt inuoluntarij: ergo non sunt peccata. Præterea in eodem genere peccati, grauius peccat fidelis infideli: iuxta illud Heb. 10. Quanto magis deteriora putatis mereri supplicia, &c. Ergo si illi motus in infidelibus essent peccata mortalia, multo magis in ipsis fidelibus. Nec ex verbis Apostoli hoc haberi potest, sed solum quod nihil damnationis est his qui sunt in Christo. Nec est verum quod omnis actus procedens ex habitu damnabili, sit damnabilis, nisi sit completè voluntarius. Ex his confutatur error Lutheranorum dicentium illos motus concupiscentiæ adeo intime esse peccata, vt neque per baptismum aut aliud sacramentum remittantur, sed solum non imputantur. Hunc errorem reprobauimus supra 4. c. cum interpretaremur illud dictum: Beatus vir cui non imputauit dominus peccatum. dicit etiam contra illum Apo. hîc: Nihil ergo damnationis est, &c. Præterea alibi ait, Renouamini in iustitia & sanctitate veritatis, at vbi peccatum vere relinqueretur, non esset vera renouatio & sanctitas: igitur.

Heb. 10 f — *Supra 4. b* — *Ephe. 4. f*

Text. *Lex enim spiritus vitæ in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis.*

PRædictam conclusionem hic probat quantum ad primam conditionem, quam dixerat: Nihil damnationis est his qui sunt in Christo Iesu, & ex eius verbis potest sic ratiocinari, lex spiritus vitæ liberat hominem à peccato & morte, quæ est pœna eius. Sed lex spiritus vitæ est in Christo Iesu: Ergo per hoc quod aliquis est in Christo Iesu liberatur à peccato & morte, & per consequens nihil damnationis in eis est. Quod autem lex spiritus vitæ liberet à peccato & morte probat, quia lex spiritus est causa vitę spiritualis, sed per vitam spiritualem excluditur peccatum & mors, quę est effectus peccati. Nam & ipsum peccatum est spiritualis mors, damnatio autem non est nisi propter peccatum & mortem: ergo his qui sunt in Christo Iesu nihil damnationis existit, ex hoc innuit cum dicit: lex spiritus vitæ, &c. Quæ quidem lex potest dici vno modo spiritus sanctus, vt sit sensus lex vitæ, id est, lex quæ est spiritus. Lex enim ad hoc datur, vt per eam homines inducantur ad bonum. Vnde Philosophus dicit quod intentio legislatoris est homines facere bonos, quod quidem lex humana facit solum exterius notificando, quid fieri debeat. Sed spiritus sanctus mentem inhabitans, non solum docet quid fieri debeat intellectum interius illuminando de agendis, sed etiam voluntatem inclinat ad rectè agendum, iuxta illud: Paracletus autem spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, quantum ad primum: Et suggeret vobis omnia quantum ad secundum, quæcunque dixero vobis. Alio modo lex spiritus potest dici effectus spiritus sancti, scilicet fides per dilectionem operans, quæ quidem docet interius de agendis, vt Diuus Ioannes ait: Vnctio docebit vos de omnibus. & inclinat affectum ad agendum: quia (vt Apostolus ait) Charitas Christi vrget nos. Et hæc lex spiritus dicitur lex noua, quæ est vel ipse spiritus sanctus, vel gratia quam spiritus sanctus diffundit nobis, de qua lege Hiere. Dabo legem meam, in visceribus eorum scribam eam. Et Apostolus: Epistola estis Christi, ministrata à nobis, & scripta non atramẽto, sed spiritu Dei viui. Non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. vbi & subdit: Litera occidit, spiritus autem viuificat. Lex Moysi, quia data in tabulis lapideis non viuificabat, sed lex noua à viua voce filij Dei spiritus sancti officio concepti, in audientium mentes transmissa simul cum spiritu sancto, fortius sonat & viuificat. De lege autem veteri præcedenti capite solum dicit quod erat spiritualis, id est, à spiritu sancto data, non erat tamen tantæ efficaciæ, eo quod solum erat exterior & non interior, neque interius iuuabat. Et sic prædicta cõsiderantibus inuenimus quatuor leges ab Apostolo esse inductas. Primo legem Moysi, de qua præcedenti capite dixit: Condelector legi secundum interiorem hominem. Secundo legem fomitis, peccati, siue membrorum & mortis, de qua eodem capite dixit: Video aliam legem in membris meis. Tertio legem naturalem, de qua supra 2. c. Cum gentes quæ legem non habent, &c. & præcedente capite: secundum vnum sensum repugnantem legi mentis meę. Quarto legem spiritus siue nouam & euangelicam, quam nuncupat legem spiritus vitæ. Quia sicut spiritus naturalis præbet vitam siue operationem naturæ, sic spiritus diuinus præbet vitam siue operationẽ gratiæ æternæ, scilicet vitæ meritoriam. Vnde Christus, spiritus est qui viuificat. Addit autem in Christo Iesu: quia spiritus non datur nisi in Christo Iesu. Quemadmodum enim spiritus naturalis non peruenit ad membrum, quod non habet connexionem ad caput, ita spiritus sanctus non peruenit ad hominem qui non est Christo capiti iunctus. Ideo Diuus Ioannes: In hoc scimus quod ipse manet in nobis, quia de spiritu suo dedit nobis. Et in Act. Apostolorum habetur, Et nos sumus testes horum verborum, & spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Hæc lex eo quod est in Christo Iesu filio Dei liberauit me. Nam filius liberandi potestatem habet: prout ipse dixit, Si filius liberauerit vos, vere liberi eritis. & hoc à lege peccati siue fomitis, quę ad peccatum inclinat. Vel à lege peccati, id est, à consensu & operatione peccati, quod hominem tenet ligatum per modum legis. Per spiritum enim sanctum remittuntur peccata, secundum illud: Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata remittuntur eis: Liberátque non solum à morte spirituali in hoc seculo, verum etiam corporali in resurrectione generali: & hoc ideo, quia est spiritus vitæ. Vnde Ezech. A quatuor ventis veni spiritus & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant.

2. Ethic. — *Ioan. 14. d* — *1. Ioan. 2. d* — *2. Cor. 5. c* — *Hiere. 31. f* — *1. Cor. 3. a* — *Ioan. 6. g* — *1. Ioan. 3. d* — *Act. 5. f* — *Ioan. 8. b* — *Ioan. 20. f* — *Ezec. 37. c*

Nam

A *Nam quod impoßibile erat legi in quo infirmabatur per carnem:* Deus *filium suum mittens in similitu-* Tex.
dinē carnis peccati,& de peccato damnauit peccatū in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis.

HIc explicatius declarat quomodo lex vitæ quæ est in Christo Iesu, id est, per Iesum Christum
liberat à peccato, probat autem per causam, scilicet per Christi incarnationem, cuius necessi-
tatem & fructum manifestat. Et vt planior fiat expositio declarabimus primo modum, deinde fru-
ctum, postremo necessitatem, quasi dicat, Rectè ergo dico quod lex spiritus vitæ in Christo Iesu li-
berat à peccato. Nam *Deus* pater, *filium suum*, id est, proprium consubstantialem sibi & coæternum
hodie æternitatis genitum, *mittens*, non de nouo creans vel faciens, sed omnibus creaturis præexi- Psal.2.b
stentem misit in hunc mundum, non quidem vt esset, vbi non erat: quia, vt diuus Ioannes ait: In Ioan.1.a
mundo erat, sed vt esset nouo modo quo non erat in mundo, scilicet visibiliter per carnem assum-
ptam. Vnde ibidem sequitur, Et verbum caro factum est. Et vidimus gloriam eius, prout prædixe-
rat Baruch: Post hæc in terris visus est. & ideo hic subditur, *in similitudinem carnis peccati*. Quod non Baruch 3.d
est sic intelligendum, quasi veram carnem non habuerit, sed solum carnis similitudinem, quasi fan-
tasticam, prout Manichæi dixerunt. Cum ipse dominus dicat Luc. vlt. Spiritus carnem & ossa non Luc.vlt.f
habet, sicut me videtis habere. Vnde non dicit in similitudinem carnis absolutè, sed addit in simili-
tudinem carnis peccati. Non enim habuit carnem peccati, id est, cum peccato conceptam. Quia Mat.1.e
caro eius fuit concepta obumbratione spiritus sancti, qui tollit peccatum. Vnde Angelus dixit D.
Ioseph, Quod enim in ea natum est, de spiritu sancto est. Ideo in persona eius Dauid dicebat: Ego Psal.25.a
in innocentia mea ingressus sum, scilicet in mundum: sed habuit similitudinem carnis peccati, id
est, carnem similem carni peccati, in hoc quod erat passibilis. Nam caro hominis ante peccatū pas-
sioni corruptiuæ subiecta non erat. Et hoc fuit conueniens quod talem carnem acciperet, quia de-
buit per omnia fratribus assimilari. Subdit autem duplicem fructum siue affectum incarnationis,
quorum primus est remotio peccati, quem tangit cum dicit: *De peccato damnauit peccatum in carne.* Heb.2.d
quod potest intelligi de peccato commisso in carne Christi instigante diabolo, ab his qui occide-
B runt eum, *damnauit*, id est, destruxit peccatum. Quia cum diabolus innocentem, in quo nihil iuris
habebat, attētauit morti tradere, iustum fuit vt potestatem amitteret: ideo Deus propter passionem
& mortem Christi dicitur destruxisse peccatum, id est, diabolum primum authorem peccati, & ab-
stulisse potestatem quam habebat regnandi in mundo per idololatriam, vnde & Christus dixit: Ioan.12.d
Princeps huius mundi eiicietur foras. Et diuus Ioannes dicit angelum habentem clauem abissi, ap- Apoc.20.a
prehendisse & ligasse diabolum per mille annos, id est, vsque ad tempus Antichristi: secundum
diuum Augustinum. ad hunc sensum dicit Apostolus, Expolians, scilicet Christus in cruce princi- Col.2.c
patus & potestates. Veruntamen melius est vt dicatur: *Damnauit peccatum in carne*, id est, debilitauit
fomitem peccati in carne nostra, de peccato, id est, virtute meriti passionis & mortis Christi, quæ
dicitur peccatum, quia per mortem factus est hostia pro peccato, quam Oseas qui ex persona do- Osee 4.b
mini de sacerdotibus loquens, nominauit peccatum, ait enim peccata populi mei comedent. Et
Apostolus, Eum qui non nouerat peccatum, pro nobis Deus fecit peccatum, id est, hostiam pro 2.Cor.5.d
peccato. Et ita satisfaciēdo primo peccato originali ex Adam prodeunte, & nostris actualibus, di-
citur à Diuo Ioanne abstulisse peccata mundi. Secundus effectus incarnationis, passionis, & mortis Ioan.1.d
Christi, est impletio promissionis legis, quæ iustificationem promittebat. Vnde subdit, Vt iustifica-
tio legis, id est, iustitia quam lex promittebat, & quam aliqui ex lege sperabant, *impleretur*, id est, per-
ficeretur in nobis, scilicet existentibus in Christo Iesu incorporatis. Vnde infra 9. ait: Gentes quæ Infra 9.g
non sectabantur iustitiam apprehenderunt iustitiam, quæ est ex fide. Necessitatem autem incar- Heb.7.c
nationis declarat dicens: (quod) scilicet iustificare impossibile erat legi Moysi, quæ ad nihil perfe-
ctum adducit: & sic propter defectum legis: quia cum iustificatio sit supra naturam, vires cuiuscun-
que creaturæ exuperat. Hunc autem defectum infirmitatem siue debilitatem vocat dicens: in quo
infirmabatur secundum carnem, id est, propter infirmitatem carnis prouenientem ex corruptione Supra 5.
fomitis, à qua proueniebat, quod etiam lege data homo à concupiscentiis vincebatur, & abunda- Mat.26.d
bat delictum. De hac infirmitate Christus loquens dicebat: Spiritus quidem promptus est, caro au- Supra 6.c
tem infirma. Et Aposto. supra 6. Humanum dico propter infirmitatem carnis vestræ. Ex præmissis Gal.2.a
C igitur apparet necesse fuisse Christum incarnari. Quia si per legem iustitia, Christus gratis mortuus
fuisset, id est, sine causa. Necessitas ergo incarnationis ostenditur, ex hoc quod lex iustificare non
poterat.

Qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum spiritum. Text.

COnclusionem in principio huius capitis positam hic probat, quantum ad secundam conditio-
nem, ostendens quod ad hoc quod aliqui damnationem euadant, requiritur quod non secun-
dum carnem ambulent, quasi dicat: Assertum est quod per Christi incarnationem, passionem, &
mortem, iustificatio legis impletur in nobis: *qui* non solum sumus in Christo Iesu, sed etiam, *non am
bulamus secundum carnem*, id est, non sequimur concupiscentias carnis, *sed secundum spiritum*, id est, se-
quimur instinctum spiritus sancti. Vnde ad Galatas scribēs dicit: Spiritu ambulate, id est, secūdum Galat.5.c
instinctum spiritus sancti. Ex quo sequitur quod ad hoc quod nihil damnationis in nobis sit, opor-
tet quod non secundum carnem ambulemus, sed vt ambulemus secundum spiritum. Notandum
tamen quod non est idem ambulare in carne, & secundum carnem: quia ambulare secundum car-
nem, est secundum carnem militare, & pro illius desideriis pugnare contra spiritum: ambulare ve-
rò in carne, est carnem mortificare, secundum illud: Mortificate membra vestra, & sequimini spiri- Col.3.a
tum. Vnde alibi dicit: In carne ambulantes, non secundum carnem militamus. 2. Co.10.a

Text. *Qui enim secundum carnem sunt: quæ carnis sunt sapiunt, Qui verò secundum spiritum sunt: quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudentia carnis mors est: prudentia verò spiritus vita & pax.* D

EAndem conclusionem hic probat inducens duos syllogismos: vnum quidem ex parte carnis, qui sic deduci potest. Quicunque sequuntur prudentiam carnis ducuntur ad mortem. Sed quicunque sequuntur prudentiam carnis, ambulant & viuunt secundum carnem, cum viuere secundum carnem, & secundum carnem ambulare, siue sequi desideria & concupiscentias carnis, idem sint. Ergo quicunque viuunt secundum carnem, ducuntur ad mortem. Alium syllogismum ponit ex parte spiritus, qui sic ordinari potest. Quicunque sequuntur prudentiam spiritus, consequuntur vitam & pacem. Sed quicunque sunt secundum spiritum, sequuntur prudétiam spiritus. Ergo quicunque sunt secundum spiritum consequuntur vitam & pacem. Et sic patet, quod illi qui non ambulant secundum carnem, sed secundum spiritum, liberantur à lege peccati & mortis. In ordine literæ primo ponitur minor primi syllogismi, dicit enim: *Qui secundum carnem sunt*, id est, qui carni subduntur, eam & eius cōcupiscentias sequentes quasi subiecti, de quibus infra 16. Huiusmodi domino non seruiunt, sed suo ventri. Quæ carnis sunt sapiunt, id est, approbant & iudicant, ea quæ caro siue sensualitas desiderat esse bona. Vnde Christus: Non sapis quæ Dei sunt, sed quæ hominis. & Hiere. Sapientes sunt vt faciant mala. Deinde ponit minorem secundi syllogismi, dicens: *Qui vero secundum spiritum sunt*, id est, qui spiritum sanctum sequuntur, & secundum eum ducuntur: iuxta illud, Si spiritu ducimini non estis sub lege. *Ea quæ spiritu sunt, sentiunt*, id est, habent rectum sensum siue iudicium in spiritualibus, iudicant & approbant tanquam bona ea quæ spiritus suggerit. Vnde Sapiens: Sentite de domino in bonitate. Et horum ratio est: quia sicut Philosophus ait: Qualis vnusquisque est, talis finis videtur ei: Vnde ille cuius animus est informatus per habitum bonum vel malum, existimat de fine secundum exigentiam illius habitus. Tertio ponit maiorem primi syllogismi, dicens: Nam prudentia carnis mors est. Ad cuius euidentiam sciendum est quod vera prudentia est recta ratio agibilium, ex quibus demonstrat. Ratio autem agibilium siue intellectus in agibilibus, vnum supponit, & tria facit: præsupponit enim finem, qui est principium in agendis. Quemadmodum intellectus speculatiuus præsupponit principia, ex quibus demonstrat. Primum autem quod facit ratio practica, dicitur consilium, rectè consiliatur de mediis. Secundo rectè iudicat de consiliatis. Tertio rectè & constanter præcipit quod iudicatum est. Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur quod aliquis præsupponat pro fine delectabile secundum carnem, & quod consilietur & iudicet ac præcipiat ea quæ conueniunt ad hunc finem. Vnde talis prudentia est *mors*, id est, causa mortis æternæ, & mortem spiritualem infert animæ, secundum illud: Qui seminat in carne, de carne & metet corruptionem. Quartò ponit maiorem secundi syllogismi, dicens: Prudentia autem spiritus vita & pax. Prudentia spiritus secundum prædicta, est cum aliquis præsupposito fine alicuius spiritualis boni, rectè consiliatur, iudicat, & præcepit ea quæ conuenienter ordinantur ad hunc finem. Vnde talis prudentia est vita, id est, causa vitæ seu gratiæ, quæ est vita spiritualis, & ducit ad vitam æternam: secūdum illud, Qui seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Est etiam prudentia spiritus pax, id est, causa pacis, iuxta illud Psal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et illud, fructus autem spiritus charitas, gaudium, pax. E

Infra.16.c Mat.16.d Hiere. 4.f Gal.5.c Sapien.1.a 3.Ethic. Gal.vlt.b Gal.vlt.b Psal.118.

SECVNDA PARS OCTAVI CAPITIS.

Text. *Quoniam sapientia carnis, inimica est Deo. legi enim Dei non est subiecta, neque enim potest.*

IN hac secunda huius capitis parte Apostolus intendit corroborare quod prudentia carnis sit mors, probat primo ex inimicitia Dei, & potest sic formari ratio: Quidquid inimicū est Deo, est causa mortis: secundum illud, Veruntamen inimicos illos qui noluerūt me regnare supra se, adducite & interficite. Sed sapientia carnis est inimica Deo, ergo sapientia carnis est causa mortis. Consequentia est manifesta eo quod Deus est causa vitæ, iuxta illud: Ipse est enim vita tua. Et Philosophus dicit: Sicut propositum in proposito, ita oppositum in opposito. Et ex eo quod contrariarum causarum contrarij sunt effectus. Minorem probat duplici medio. Quia sapientia carnis contra legem Dei hominem inducit. Vnde Iob: Cucurrit aduersus Deum erecto collo. Ideo dicit, *legi enim Dei non est subiecta*. Non enim potest aliquis Deū odire secūdū se, cum sit ipsa essentia bonitatis. Sed secundum hoc peccator odit Deū, & sit ei inimicus, quod præcepta eius odit & transgreditur. Et sic omnes peccatores qui nolunt subiici Deo, sunt inimici eius. Ideo cōuenienter probat quod sapientia siue prudentia carnis inimica sit Deo: quia non est Dei legi subiecta. Probat etiam alio modo, dicens: *Neque enim potest*. Prudentia enim carnis vicium quoddā est, vt ex prædictis patet. Quanuis autem ille qui subiectus est alicui vicio, possit liberari ab illo, prout supra 6. dixit: liberati à peccato, serui facti Deo nunquā tamen vicium Deo subiici potest, cum ipsum vicium sit auersio à Deo. Quemadmodum ille qui est niger potest fieri albus. Nunquam tamen ipsa nigredo potest fieri albedo, cum contrarientur. Et secūdum hoc dicebat Christus: Non potest arbor mala bonos fructus facere, &c. Ex quo patet, quod non rectè Manichæi ad confirmationem sui erroris, hæc verba assumunt. volentes per ea ostendere naturam carnis non esse à Deo cum sit inimica nec possit Deo subiici. Non enim agit Apostolus hic de carne ista quæ est creatura, sed de prudentia carnis quæ est vicium hominis, vt dictum est. Patet insuper quod etiam Lutherani non rectè, sed perperam, hæc eadem verba assumunt ad abrogandum liberum hominis arbitrium in peccatore, quia hic non agit de potestate liberi arbitrij hominis, sed de potestate vitij seu concupiscentiæ carnis in abstracto, vel si in concreto accipit in sensu composito, scilicet quod quandiu homo sequitur desideria carnis F

Luc.19.d Deut.30.d Iob.15.e Supra.6.c Matt.7.e

carnis non poteſt ſubiici Deo, ſecus verò eſt in ſenſu diuiſo: quia poteſt ex libertate arbitri ceſſare
A ab illa ſequela & conari ad bonum, vt dictum eſt præcedenti capite. Notandum tamen eſt quod Apoſtolus hic nominat ſapientiam carnis, quod prius dixerat prudentiam carnis, licet ſapientia propriè ſit circa diuina, tamen aliquando in ſacris literis accipitur pro prudentia. Vnde Salomon, Sapientia eſt viro prudentia. Non quod ſint idem ſimpliciter. Quia ſapiens ſimpliciter dicitur qui cognoſcit cauſam altiſſimam ex qua omnia pendent, ſuprema autem cauſa omnium eſt Deus. Vnde ſequitur, quod ſapientia ſimpliciter dicta, dicitur rerum diuinarum cognitio (vt diuus Auguſtinus ait) Ideo Apoſtolus, Sapientiam loquimur inter perfectos. Vocatur etiam ſapiens in vno quoque genere, qui cognoſcit altiſſimã cauſam illius generis, prout in arte ædificatoria dicitur ſapiens, non ille qui ſcit dolare ligna & lapides, ſed ille qui concipit & diſponit cõuenientem formam domus. Ex illo enim totum ædificium pendet. Vnde Apoſtolus, Vt ſapiens architectus fundamentum poſui. Sic igitur Sapiens in rebus humanis dicitur, qui bonam æſtimationem habens de fine humanæ vitæ, & ſecundum hunc ordinat totam vitam. Et ideo prudentia & ſapientia carnis dicuntur prudentia, & ſapientia non abſolutè, ſed in ſuo genere prudentia carnis quæ ſub fine delectationis ſenſibilis præſtituto conſiliatur, iudicat & imperat, aliquando diligentius quàm prudentia abſoluta, ideo Chriſtus dicebat, Filij huius ſeculi prudentiores ſunt filiis lucis in generatione ſuá.

Prou.10.d; In libr. de Trin.; 1.Cor.2.b; 1.Cor.3.b; Luc.16.b

Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Tex.

ADaptat hic quod dixerat de prudentia carnis ad homines qui eam ſequuntur, & ei ſubditi ſunt, dicens, Qui autem in carne ſunt, id eſt, qui concupiſcentias per prudentiam carnis ſequuntur, quandiu tales ſunt, Deo placere non poſſunt. Quia vt Dauid ait, Beneplacitum eſt domino ſuper timentes eum. Vnde cum illi qui non ſubiiciuntur Deo, cum non timeant eum, quãdiu tales ſunt, illi placere non poſſunt. Veruntamen poſſunt deſinere ſic eſſe in carne, & tunc Deo placere non poſſunt.

Pſal.149.b

Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen ſpiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Tex.

B HIc oſtendit eos quibus loquitur à prudentia carnis eſſe immunes, non à natura carnis: quia mortales erant & carne paſſibili induti. Sed carnem accipit pro viciis carnis, prout cum dicit: Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. Dicit ergo, vos non eſtis in carne, id eſt, non eſtis in viciis carnis quaſi ſecundum carnem viuentes. Eſtis in carne, non ſecundum carnem militantes. *ſed in ſpiritu*, id eſt, ſpiritum ſequimini, prout diuus Ioannes fuit in ſpiritu dominica die. Deinde apponit conditionem, dicens: *Si tamen ſpiritu Dei habitat in vobis*, ſcilicet per charitatem, per quam efficimini templum Dei, & ſpiritus Dei habitat in vobis. Apponit autem hanc conditionem, quia quanuis in baptiſmo ſpiritum ſanctum ſuſcepiſſent, poterat tamen contingere quod per peccatum ſuperueniens ſpiritum ſanctum amiſiſſent. Quia Sapiens dicit: Spiritus enim ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe à cogitationibus quæ ſunt ſine intellectu, & corripietur à ſuperueniente iniquitate. Neceſſariam inſuper dicit eis hanc conditionem. Quia, *ſi quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius*. Quemadmodum non eſt membrum corporis quod per ſpiritum corporis non viuificatur, ita non eſt membrũ Chriſti qui non habet ſpiritum Chriſti. Vnde D. Ioannes: In hoc ſcimus quod in eo manemus, & ipſe in nobis, quoniam de ſpiritu ſuo dedit nobis. Eſt autem notandum quod per ſpiritum Dei patris, & per ſpiritum Chriſti, intelligit ſpiritum ſanctum: tertiam perſonam Trinitatis, quæ dicitur ſpiritus Dei patris, inquantum, ſcilicet à patre procedit. Dicitur etiam ſpiritus Chriſti: quia procedit à Chriſto filio Dei. Vnde etiam Chriſtus eundem ſpiritum ſanctum ſimul ſibi attribuit, & patri, dicens: Paracletus autem ſpiritus ſanctus, quem mittet pater in nomine meo, & cum dicit: Cum venerit paracletus, quem ego mittam vobis à patre, procedit enim à patre & filio. Et quia procedit per modum amoris, appropriatur ei iuſtificatio, & per conſequens charitas, quæ eſt participatio amoris diuini, quæ tamen effectiue eſt à tota Trinitate, cũ ſit operatio ad extra, per quam nõ ſolum ſpiritus ſanctus dicitur habitare in nobis, ſed etiã pater & filius. Vnde Chriſtus ait: Si quis diligit me, ſermonem meum ſeruabit, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus.

1. Cor. 15.f; 2.Co. 10.a; Apoc.1.a; 1.Cor.3.c; Sap. 1.a; 1.Ioan.4.c; Ioan.14.c; Ioan. 14.c

C *Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus viuit propter iuſtificationem.* Text.

OStendit hic quod per gratiam Chriſti ſiue per ſpiritum ſanctum liberamur à pœna. Et primo quod in futuro ſeculo liberabimur à morte corporali, & hoc mundo à ſpirituali propter conformitatẽ. Si enim Chriſtus per ſpiritũ ſuum eſt in vobis, debetis ei conformes eſſe. Chriſtus autem ſic venit in mundum, vt quantum ad ſpiritum, eſſet plenus gratia & veritate: & quantum ad corpus, in ſimilitudinem carnis peccati, id eſt, habens carnem paſſibilem & morti ſubiectam, vt dictum eſt. Ideo & hoc oportet eſſe in vobis, Quod corpus quidem veſtrum, quod adhuc manet in carne veſtra, mortuum eſt, id eſt, neceſſitati mortis addictum & ſubiectum: ſecundum illud, Quacunque die comederitis, morte moriemini, id eſt, neceſſitati mortis ſubiecti eritis. vt conformemur Chriſto quem oportuit ſic pati, & ita intrare in gloriam ſuam. Ita congruum eſt, vt nos à peccato liberati, in exercitium virtutis haberemus mortalia corpora, in quibus cruces noſtras tollentes ipſum ſequeremur. Spiritus verò veſter, qui iam renouatus eſt à peccato, viuit vita gratiæ, propter iuſtificationem, per quam iuſtificamur à Deo, & viuimus ipſi: iuxta illud, Quod autem nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei, & ſupra primo, Iuſtus ex fide viuit.

Ioan.1.b; Sup.eod.a; Gen.2.c; Luc.24.d; Galat.2.d; Supra.1.b

Tex. *Quod si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, qui suscitauit Iesum Christum à mortuis, viuificauit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis.* D

Hic ostendit quid consequamur ex spiritu sancto, inquantū est Dei patris, quia resurrectionem corporalem & totalem liberationem à morte in futuro seculo. Vnde dicit: *Quod si spiritus eius*, scilicet Dei patris qui suscitauit Iesum à mortuis. Vnde Dauid in persona eius petebat: Tu autem domine miserere mei, & resuscita me. Et diuus Petrus: Hunc Deus suscitauit à mortuis. Nec obstat quod Christus sua propria virtute resurrexerit, cum eadē sit virtus patris, & filij: Ideo idē pater qui suscitauit Iesum à mortuis, viuificabit mortalia corpora vestra, Nō dicit mortua, sed mortalia: quia in resurrectione non solum à corporibus vestris auferetur, quod sint mortua, id est necessitas mortis, verum etiam quod sint mortalia, id est, potentia non mori, quale fuit corpus Adæ ante peccatū, quia non solum ab actuali morte, sed etiam à mortalitate & passibilitate liberabuntur & seruabuntur. Tunc implebitur illud Esaiæ, Viuent mortui tui. Et hoc propter inhabitantem spiritum eius in vobis, id est, virtute spiritus sancti inhabitantis in vobis. Vnde Ezechiel: Hæc dicit dominus Deus ossibus his: Ecce ego immittam in vobis spiritum, & viuetis. & hoc propter dignitatem quam corpora vestra habent, ex eo quod fuerūt receptacula spiritus sancti: secundum illud, An nescitis quod membra vestra templum sunt spiritus sancti. Ideo resurgēt impassibilia, non corpora reproborum, quoniam scriptum est: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, scilicet in melius, à passibilitate in impassibilitatem.

(Psal. 40 c; Act. 3. c; Esa. 26. d; Ezec. 37. b; 1. Cor. 6. d; 1. Cor. 15. g)

Text. *Ergo fratres, debitores sumus: non carni, vt secundum carnem viuamus.*

INfert hic vnum corolarium ex dictis, quasi dicat: Dictum est quod per spiritum sanctum multa nobis proueniunt bona, & quod ex prudentia carnis sequitur mors: Ergo debitores sumus spiritui sancto propter beneficia recepta ab eo, vt viuamus secundum spiritum, & eius inspirationes sequamur, & non sumus debitores carni, vt secundum carnem viuamus, id est, non debemus sequi desideria eius. Vnde Galatis scribens, ait: Si spiritu viuimus, spiritu & ambulemus. E

(Galat. 5. d)

Tex. *Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Si autem spiritu, facta carnis mortificaueritis: viuetis.*

RAtionem assignat hic prædictæ illationis, & primo quantum ad carnem, dicens: *Si enim, &c.* id est, si concupiscentias carnis sequuti fueritis, *moriemini*, scilicet morte culpæ in præsenti, & morte dānationis siue gehennæ in futuro. Vnde ad Timo. scribens ait: Quæ in deliciis viuens mortua est. Secundo assignat rationem quantum ad spiritum, dicens: *Si autem spiritu*, id est, per spiritum, *facta carnis*, id est, opera quæ ex concupiscentia carnis prodeunt, *mortificaueritis*: non dixit occideritis aut interemeritis, quia goc non possumus. Vnde D. August. Carnis concupiscentiis non consentire magna laus est: omnino autem non habere summa perfectio. *viuetis* vita gratiæ in præsenti & vita gloriæ in futuro. ideo ad huiusmodi mortificationem hortatur Collos. scribens: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, cum viciis & concupiscentiis.

(1. Tim. 5. a; Aug. 9.; Colos. 3. a)

TERTIA PARS OCTAVI CAPITIS.

Tex. *Quicunque enim spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt.*

IN hac tertia huius capitis parte Apostolus ostendit, bona, mercedem, siue effectus spiritus sancti: inter quos sunt directio, filiatio, vita gloriosa, siue hæreditas æterna, quam probat nos consecuturos, hac ratione: Quicunque sunt filij consequuntur hæreditatem patris: sed nos sumus filij, igitur, &c. Apostolus hic ponit minorem huius syllogismi cum eius probatione, dicens: Quicunque spiritu Dei aguntur, sicut quodam directore & ductore, qui deducit eos in terram rectam interius illuminando quæ facere debeant, sunt filij Dei: Homo autem spiritualis non tantum instruitur à spiritu sancto, quid agere debeat, sed etiam cor eius à spiritu sancto mouetur: ideo plus intelligendum est in hoc quod dicitur, *Quicunque spiritu Dei aguntur.* Illa enim agi dicuntur quæ quodam superiori instinctu & motione mouentur, vnde bruta dicuntur agi, quia à natura mouentur ad suas actiones, & non ex proprio motu agunt. Similiter homo spiritualis, non quasi ex motu propriæ voluntatis principaliter, sed ex instinctu spiritus sancti, inclinatur ad aliquid agendum, secundum illud: Cum venerit quasi fluuius violentus, quem spiritus Dei cogit: Vnde & Christus agitabatur à spiritu. Non tamen per hoc sequitur, quod viri spirituales libere non operentur. Quia spiritus sanctus disponit omnia suauiter, id est, secundum modum suæ naturæ, scilicet naturalia naturaliter, & libera libere. Et hoc modo debet intelligi illud, Deus est qui operatur velle & perficere pro sua bona voluntate. Quantum ad secundum dicit: Hi filij Dei sunt. Et hoc manifestum est ex similitudine filiorum carnalium, qui per semen carnale à patre procedente generantur. Semen autem spirituale à Deo patre procedens, est spiritus sanctus. Et ideo per hoc semen aliqui homines in filios Dei generātur: iuxta illud, Qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen Dei manet in eo. Et nota hic secundum D. Chrysosto. quod non dicit hic, hi qui spiritum Dei acceperūt, ad notandum quod non sufficit semel imbui & recipere spiritum sanctum, sed continue & perseueranter agi ad consequendam filiorum Dei hæreditatem. Lutherani hæc verba, Quicunque spiritu Dei aguntur, existimant pro ipsis pugnare ad demoliēdam arbitrij libertatem. verum quia de his abundè disseruimus, ideo pertransseundum duximus. quo ad hunc locum tamen sufficiet prædicta Sapientis responsio, quod Deus disponit omnia suauiter, hoc est secundum modum suum: naturalia naturaliter, & libera libere absque coactione & necessitate. Et ideo agi hic non debet accipi pro cogi aut necessitari, sed solum vt dicit præmotionem spiritus sancti. F

(Psal. 142. b; Esa. 59. d; Luc. 4. a; Sapien. 8. a; Phil. 2. b; 1. Ioan. 3. b; Sap. 8. a)

Non enim

A *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.* *Text.*

HIc dupliciter probat quod accipientes spiritum sanctum sunt filij Dei. Primo quidem ex distinctione donorum spiritus sancti. Ad cuius euidentiam cōsiderandum est quod spiritus sanctus duos effectus facit in nobis: Vnus est timor, de quo Esa. Repleuit eum spiritu timoris domini. Alius effectus est amor, de quo supra 5. cap. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Timor autem facit setuos, non autem amor. Veruntamen circa hoc notandum est quod timor habet duo obiecta. Vnum est malum, quod quis timendo refugit. quod est duplex, scilicet pœnæ vel culpæ. Aliud obiectum est illud à quo sibi hoc malum imminere videtur: dicitur enim homo timere occasionem, & regem qui occidere potest. Contingit autem quādoque quod malum pœnæ, quod quis refugit, est cōtrarium bono corporali vel temporali, quod quis interdum inordinate amat, & refugit pati ab aliquo homine tēporali. Et hic timor dicitur humanus vel mundanus, & talis non est à spiritu sancto: quia turpis est & prohibitus à Christo. Nolite timere eos qui occidunt corpus, &c. Alius est timor, quo quis refugit malum quod contrariatur bono naturali, qui causatur ex amore. Homo enim naturaliter se amat, Si refugit hoc pœnæ malum pati, à causa spirituali, scilicet à Deo, hic timor est laudabilis, quantum ad hoc saltem quod Deum timet: iuxta illud, Quis det eos talem habere mentem, vt timeant me. & secundum hoc hic timor est à spiritu sancto. Sed inquantum talis timor, non refugit malum quod opponitur bono spirituali, scilicet peccatum, sed solam pœnam, non est laudabilis, & iste defectus non est à spiritu sancto, sed ex culpa hominis: prout fides informis, quantum ad id quod est fidei, est à spiritu sancto, non tamen eius informitas. Vnde & si quis per huiusmodi timorem bonum faciat, non tamen bene facit: quia non facit sponte, sed coactus metu pœnę, quod est seruorum, Et ideo timor iste propriè dicitur seruilis: quia facit hominem seruiliter operari. Est autem tertius timor quo quis refugit malum, quod opponitur bono spirituali, scilicet peccatum vel separationem à Deo, & hoc timet incurrere ex iusta Dei vindicta. & sic quantum ad vtrumque obiectum, respicit rem spiritualem: nihilominus tamen habet oculum ad pœnam, & iste timor dicitur initialis: quia solet esse in hominibus ab initio suæ conuersionis: timent enim pœnam propter peccata præterita, & timēt separari à Deo per peccatum propter gratiam & charitatem infusam, & de hoc dicitur: Timor domini initium sapientiæ. Si autem timor, quo quis refugit malum oppositum bono spirituali, ex vtraque parte habeat oculum solum ad rem spiritualem, vt cum homo nihil aliud timet quàm seperari à Deo, talis timor dicitur filialis, castus, ac sanctus, qui permanet in seculum seculi. Et quemadmodum timor initialis causatur ex charitate imperfecta: quia, vt D. Ioan. ait, perfecta charitas foras mittit timorem. Sic timor filialis & castus non repugnat charitati, quæ est causa vtriusque: Quia sicut timor facit seruitutem, ita & amor charitatis facit libertatem filiorum: facit enim voluntarie ad honorem Dei operari, quod est proprie filiorum. His suppositis aduertendum quod lex vetus data est in timore, quem significabant tonitrua & fulgura micantia super terram: terribile enim erat quod videbatur & audiebatur. Ideo lex vetus per inflictionem pœnarum inducens ad mandata Dei seruāda, dicitur data in spiritu seruitutis, in timore. ideo Apostolus comparat testamentum vetus Agar ancillæ, dicens: Hæc sunt duo testamenta, vnum in monte Syna in seruitutem generās, quæ est Agar. & ideo hic dicit recte dictum est, quod qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Non enim iterum in noua lege, prout fuit in veteri, accepistis spiritum seruitutis in timore, scilicet pœnarum, quem timorem tunc spiritus sanctus per signa exteriora faciebat. Sed accepistis spiritum, scilicet charitatis, qui est adoptionis filiorum, id est, per quem adoptamur in filios Dei: iuxta illud, Vt adoptionem filiorum recuperemus. Non tamen hoc dicitur quasi sit alius & alius spiritus: sed quia idem est spiritus sanctus, qui in quibusdam facit per signa exteriora timorem seruilem, quasi imperfectū: in aliis autem facit amorem quasi quoddam perfectum. Non tamen existimandum est quod nullus ex patribus legis veteris receperit spiritum adoptionis filiorum: Nam gratia gratum faciens, quam aliqui ex eis habebant, erat eiusdem speciei cum gratia nouæ legis, & filios Dei constituebat. vnde Dauid: Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes. Et Esa. Filios enutriui & exaltaui. & Christus: Multi venient ab oriente & occidente, &c. Filij autem regni eiicientur in tenebras exteriores. ideo illi pertinebāt ad legem nouam, prout Christiani, qui nunc solo timore pœnæ seruant legem euangelicam, dicuntur serui & accepisse spiritum seruitutis in timore, pertinent ad legem veterē. Apostolus enim hic ponit discrimen inter nouam & veterem legem, quæ dum ex vna parte peccatum ostēderet, & ex alia gratiam non cōferret, & quæ in signis terribilibus data erat, ex se nihil ad opera charitatis iuuaret, prout lex noua, quemadmodum supra dictum est. Notandum præterea quod timor seruilis non est secundum se malus, prout adulterium: originatur enim ex amore sui, qui secundum se non est semper illicitus, neque contrariatur charitati, quæ seipsum post Deum super alios diligere pręcipit. Sed eiusdem rationis est quod homo cupiat bonū suum, & timeat eo priuari. vnde sequitur quod timor seruilis non est de se malus, nisi quando quis constituit vltimum finem in seipso, vt si solum omitteret transgredi vel seruare præcepta, ne sit damnatus. Ita quod secluso inferno & aliis pœnis, transgrederetur & male ageret, ille timor esset malus. Sed illa seruilitas non est de essentia timoris, prout nec informitas de essentia fidei, vt dictum est: Essentia enim habitus vel actus accipitur ex obiecto. Obiectum autem timoris seruilis est pœna. Sed accidit pœnæ quod bonum, cui contrariatur pœna, ametur tanquam finis vltimus, & per consequens plus timeatur quàm Deus, quod cum contingit in habente charitatem, qui bonum, cui contrariatur pœna, non plus diligit quàm Deum: quia propter illud nollet offēdere. Vnde glo. dicit: Vnus est spiritus, qui duos timores facit, scilicet

Marginal notes: *Esa. 11. a* · *Supra 5. a* · *Matt. 10. c* · *Deut. 5. d* · B (at "seruilis") · *Psal. 110. b* · *Psal. 18. a* · *1. Ioan. 4. d* · *Exo. 19. c* · *Heb. 12. f* · *Galat. 4. c* · *Gal. 4. a* · C (at "sanctus, qui") · *Psal. 81. b* · *Esa. 1. a* · *Matt. 8. b*

seruilem & castum, sed nullum malum culpæ procedit à spiritu sancto. Igitur timor seruilis non est D
August 9. de se malus. Nec obstat quod D. August. ibidem dicit: Qui timore aliquid facit, & si bonum sit, tamen non bene facit. Quia intelligit de eo qui facit aliquid ex timore seruili, vt seruilis est: ac etiam
Iob .b Grego. 9. dictum D. Grego. super illud: Quare non in vulua mortuus sum. Cum ex peccato plus pœna metuitur, nec amica Dei facies non amatur. Cum ergo timor seruilis non sit secūdum se malus, sequitur quod contritio ab illo originata non faciat contritum hypochritam, neque magis peccatorem, vt impiè volunt Lutherani. Contritio enim potest duplicem habere originem, scilicet à timore filiali & seruili. Primo quidem oriri potest ex diuinæ bonitatis cōsideratione, per quam ad eum tan-
Psal. 46.b Supra. 2.a quam ad patrem cum fiducia recurrimus: secundum illud, Beneplacitum est domino super timentes eum, & in eis qui sperant in misericordia eius. & illud: An ignoras quod benignitas Dei, &c. nulli autem dubium est, quin talis contritio sit sanctior quàm illa quæ originatur à timore seruili. Verum sæpe numero & vt in pluribus, fragilitas & imperfectio nostra impedit ne faciliter oculos mentis nostræ ad terrena depressos ad bonitatem Dei attollamus, & eleuemus: nisi prius iram aliquam seu pœnam senserimus aut apprehenderimus. vnde Dauid, cum occideret eos, quærebant
Psal. 77.d Psal. 106.a eum, &c. & alibi: Clamauerunt ad Dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos. quod non fecisset, si clamor ille ex timore seruili procedens, esset exitialis. Communiter igitur & in contritione, qua quis se peccasse grauiter dolet, cum voto seu proposito vitam in melius commutandi, incipit à fide informi & timore seruili, sed non perficitur, donec deuētum fuerit ad fidem formatam & timorem filialem: fides enim in hac contritione ostēdit Deum iustum & veracem, punientē seuerissimé crimina tam in hoc seculo quàm in futuro, & qualiter peccator gehenna ignis dignus est, & sit paratus ad tormenta, nisi doleat & pœniteat. Si conscientia nostra his assentiat, generatur timor seruilis, qui fidei adiunctus grauem animi concussionem, & amaritudinem siue dolorem causat, quo superbia cordis nostri frangitur, & veteris hominis affectus siue peccata conteruntur, insurgitque votum seu desiderium pœnitendi seu nouæ vitæ. Ostendit pariter fides Dei bonitatem & summam clementiam promissionémque indulgendi, si pœniteat. Succedit E
timor filialis & peccata displicent, non solum quia protrahunt ad gehēnam, sed etiam quia patrem optimum offendunt, quem proponit amplius non offendere propter eius dignitatem, etiam si nulla esset gehenna, aut plaga, prout videre licet in filiis prouectis & sapientibus, qui non timent amplius virgas, sed patris offensam. Et ideo sancti patres docuerunt pœnitentiam à timore seruili non
August. ineptè ordiri. D. August. hunc timorem comparat setæ. Seta enim prius intrat, & nisi exierit, non succedit linum. Sic timor seruilis primo occupat mentem, sed non remanet: quia ideo intrauit vt
1. Ioan. 4. induceret charitatem. Et quanto illa crescit, tanto timor decrescit. Vnde D. Ioan. Timor pœnam
Basilius. habet. Charitas autem, (scilicet perfecta) foras mittit timorem. Ideo D. Basilius vocat timorem ser-
Gregorius super Iob. 29. super Esa. 26. uilem Isagogicum, hoc est introductorium: Et D. Gregorius, sequens D. Hieronymum, dicit: Sicut mulier ad partum appropinquans dolore cogitur exclamare, sic nos in angustia requirimus te. Et D. Chrysostomus docet ante oculos ponere mala nostra, & gehennam, & diem iudicij, & separa-
Chrisost. tionem à Deo. & multa alia mala recenset ante oculos proponenda, vt compunctionem cordis va-
Ionæ 3.b leamus obtinere. Per hunc modum reuocabant prophetæ olim populum à peccatis: Inter eos Ionas, qui Niniuitis dicebat, Adhuc quadraginta dies & Niniuæ subuertetur. Et Deus approbauit
Esa. 38.a pœnitentiam eorum à timore seruili ortam. Esa. etiam dixit Ezechiæ: Dispone domui tuæ, quia mo-
Matt. 3.b rieris, & non viues. Hunc timorem seruilem incussit peccatoribus D. Ioānes Baptista, dicens: Pro-
Luc. 3.b. genies seu genimina viperarum, quis docebit vos fugere à ventura ira. Iam securis ad radicem arboris posita est. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum, excidetur & in ignem mittetur. Chri-
Luc. 13.a stus etiam sæpe comminatus est peccatoribus gehēnam, ignem æternum, tenebras exteriores, non
Luc. 16.e alia causa, nisi vt ad contritionem & pœnitentiam eos induceret, vnde dicebat: Nisi pœnitentiam
Mat. 10.c egeritis, omnes simul peribitis. Recitauit parabolam de diuite epulone, & de ficulnea, aítque: Timete eum qui postquam occiderit corpus, habet potestatem ponendi animam in gehennā, & hunc timendum ea ratione repellit, dicens: Amen dico vobis, hunc timete. Et tandem terribilissimam contra reprobos ferendam reuelauit. Ex præmissis apparet quàm impiè Lutherus & sui sequaces, F
non solum in prædicatores, verum etiam in sanctos, quinimo & in Christū debacchati sunt, dicen-
Text. tes prædicatores male agere, inducendo homines ad pœnitentiam per timorem seruilem. *In quo clamamus, abba, pater.* Hic probat quod illi qui spiritu Dei aguntur, sunt filij Dei ex nostra confessio-
Matt. 6.b ne. Profitemur enim nos patrem habere Deum, instructi à domino dicente: Cum oratis, dicite pater noster qui es in cælis. hoc autem conuenit dicere non solum Iudæis, sed etiam Gentilibus. Ideo duo ponit idem significantia, scilicet Abba, quod est hebræum, & pater, quod est latinū, vel græ-
Mar. 14.d cum, vt ostendat hoc ad vtrumque populum pertinere. Vnde Christus dicebat: Abba pater omnia
Hier. 3.a tibi possibilia sunt. Et dominus per Hieremiam, Patrem me vocabis. Hoc autem dicimus non tantum sono vocis, verum etiam intentione cordis, quæ quidem propter sui magnitudinem clamor
Exo. 14.d dicitur, prout Moysi tacenti & interius oranti, dixit dominus: Quid clamas ad me, scilicet intentione. Hæc autem magnitudo intentionis procedit ex affectu filialis amoris, quem in nobis spiri-
Esa. 6.a tus sanctus facit, & ideo dicit, in quo, scilicet spiritu sancto, *Clamamus Abba pater.* Esa. etiam dicit quod Seraphini qui interpretantur ardentes in amore Dei, clamabant alter ad alterum.

Text. *Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei.*

APostolus hic ostendit quod qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei: ex spiritus sancti testimonio: ne fortè aliquis dicat quod nos in nostra confessione decipimur, quia, vt Psal. ait: Omnis homo

A homo mendax: quasi dicat, Ideo dico quod in spiritu sancto clamamus, Abba pater, quia ipse spiritus sanctus, qui nec fallere, nec falli potest, testimonium reddit spiritui nostro, non quidem exteriori voce ad aures hominũ, sicut pater protestatus est de filio suo: sed reddit testimoniũ per effectum amoris filialis, quem in nobis facit. Et ideo dicit quod testimonium reddit, non auribus, sed occulto dictamine spiritui nostro. Ex præmissis verbis: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum *Matt.3.d*
in timore, iunctis istis, Ipse enim spiritus testimonium reddit, &c. & aliquibus aliis passibus sacræ scripturæ contortis & perperam intellectis, Lutherani inferunt quod quicunque est iustificatus & in gratia, est certus se esse iustificatum, siue se esse in gratia, certitudine nullam dubitationem permittẽte, siue certitudine fidei, cui falsum subesse non potest, nec per eam homo decipi. Cuius oppositum determinatũ fuit in cõcilio Tridentino, sessione 6. decreto 9. vbi dicitur: Quãuis necessarium sit credere neque remitti, neque remissa fuisse vnquam peccata, nisi gratis diuina misericordia propter Christũ: Nemini tamen fiduciam & certitudinem remissionis iactanti, & in ea sola quiescenti, peccata dimitti, vel dimissa esse dicendum est. Cum apud hæreticos & schismaticos esse posit, imò nostra tempestate sit, & magna contra Ecclesiam cõtentione prædicetur, vana hic & ab omni pietate remota fiducia. Sed neque illud asserendum est oportere eos qui vere iustificati sunt, absque vlla omnino dubitatione apud semetipsos statuere posse se esse iustificatos. Neminémque à peccatis absolui, nisi eum qui certo credat se absolutum & iustificatũ esse, atque hac sola fide absolutionem & iustificationem perfici, quasi qui hoc non credit de Dei promissis, deque mortis & resurrectionis Christi & efficacia dubitet. Nam sicut nemo pius de Dei misericordia, de Christi merito, deque sacramẽtorum virtute & efficacia dubitare debet: sic quilibet, dum seipsum suámque propriam infirmitatẽ & indispositionem respicit, de sua gratia formidare & timere potest. Cum nullus scire va-
B leat certitudine fidei, cui non potest subesse falsum, se gratiam Dei cõsecutum. Hactenus ibi. quod quidem decretũ fulciri potest authoritatibus sacræ scripturæ: Iob enim dicit, Si venerit ad me non *Iob 9.b*
videbo eum: si abierit, non intelligam. & post pauca dicit: Si iustificare me voluero, os meum condemnabit me. Si innocentem me ostendere, prauum me comprobabit. Etiam si simplex fuero hoc ipsum ignorat anima mea. Deinde subiungit: Verebar omnia opera mea, sciens quod non parceres *Hiere.17.c*
delinquenti. Et Hiere. Prauum est cor hominis & inscrutabile, quis cognoscet illud? & Dauid: *Psal. 18.d*
Delicta quis intelligit. deinde subiungit, ab occultis meis munda me. Qui vero petit ab occultis mundari, non habet certitudinem fidei quod sit mũdus. Vnde Salomon: Quis potest dicere, mun- *Prou.20.b*
dum est cor meum, purus sum à peccato. & alibi: Beatus homo qui semper est pauidus. Et Sapiens: *Prou.28.c*
De propiciatu peccatorum noli esse sine metu. Sed ille qui timet, non habet securitatem neque ta- *Eccle.5.b*
lem certitudinem. Et Salomon: Nemo scit vtrum odio vel amore dignus sit. Et Apostolus: Nihil *Eccl.9.a*
mihi conscius sum, sed non in hoc iustificatus sum. qui autem me iudicat, dominus est. Et quamuis *1.Cor.4.a*
Lutherani pro more suo prædictas authoritates contorqueant, nobis tamen standum est prædictæ interpretationi & determinationi Ecclesiæ, quæ errare non potest. Omnes enim orthodoxi docto- *Luc.22.c*
res vsque ad hæc tempora idem senserunt. D. Hiero, Super illud. Michee. Dominus quęrit à te face- *Hieron.9.*
re iudicium, & diligere misericordiam & solicitum ambulare cum Deo. Et super illud Ionæ: Quis *Mich.6.c*
scit si conuertatur. Et D. August. super illud, Incerta & occulta sapientiæ tuæ manifestasti mihi. Et *Ionæ 3.d*
D. Gregorius 18. moralium super illud: Etiam si simplex fuero, &c. Et D. Ambr. super illud, Nihil *August.*
mihi conscius sum. Et D. Chrysos. in eodem loco dicit, quod tribus rationibus circa huiusmodi in- *Psal.50.b*
certum est nostrum iudicium. Prima quidem quod & si nihil ipsi conscij simus, eius tamen indige- *Gregor.9.*
mus qui peccata nostra certa ratione corripiat. Altera quod multa opera nostra nos latent. Tertia *1. 9.b*
quod multa aliorum opera nobis bona videntur, quæ non recta fiunt sententia, eadem ratione no- *Ambr.in* [illegible]
C stra: vnde Christus, Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. *Chryso.ib.*
Et idẽ Chrys. super Matthęum opere imperfecto, homilia 38. Et D. Bernard. in pluribus locis, ma- *Ioan. 16 a*
xime Epistola 42. ad Archiepiscopum Senonen. Ad ampliorem tamen huiusmodi euidentiam & *Chrysosto.*
clariorem argumentorum in oppositum solutionem, sciendum est ex D. Thoma quod tripliciter *Bernard.*
aliquid cognosci potest. Vno modo per specialem Dei reuelationem interiorẽ, vel exteriorem: Re- *12.q.112.*
uelat enim Deus aliquibus ex speciali priuilegio, vt securitatis gaudium in hac mortali vita in eis *ar.4.*
incipiat, vt factum legimus D. virgini exterius per Angelũ: Aue gratia plena, &c. & Apost. interius: *Luc.1.c*
Sufficit tibi gratia mea. Et talem reuelationem habentes certi sunt certitudine fidei absque vlla penitus dubitatione. *2.Cor.12.c*
Alio modo aliquis cognoscit certitudinaliter aliquid per seipsum, vt qui habet demonstrationem huius conclusionis, omnis homo est risibilis, scit illam certitudinaliter certitudine euidentię omnem prorsus dubitationem excludente. Nullus autem hanc euidentiam de se in particulari habere potest, quod sit in gratia. Et ratio est: quia talis certitudo haberi non potest de aliquo, nisi possit diiudicari per proprium principium. Sic enim certitudo habetur de conclusionibus demonstrationis per principia indemonstrabilia, & certitudo fidei per proprium principium fidei, quod est diuina reuelatio, & obiectum fidei est ipse Deus, qui propter suam excellentiam est nobis ignotus: secundum illud, Ecce Deus magnus vincens scientiam nostram. & ideo eius præ- *Iob 36.d*
sentia in nobis, quæ est per gratiam, non potest per certitudinem cognosci nisi ipse reuelet, secundum authoritatem Iob & alias allegatas. Sed Deus licet in vniuersali declarauerit & sub conditione, qui crediderit & baptisatus fuerit, saluus erit. Et qui manducat me, ipse viuet propter me. Non *Mar. vlt.d*
tamen omnibus nec communiter reuelat in particulari, igitur absolutè in particulari sciri non potest, absque particulari reuelatione. Præterea habitum fidei non generat assensum, nisi circa proprium obiectum: obiectum autem fidei non est nisi Deus reuelans, & illa quæ ab eo sunt reuelata.

Sed vt dictum est, Deus non reuelat communiter omnibus in particulari, sed solum in genere & D conditionaliter: si crediderit, si sperauerit, si mandata seruauerit. Igitur, &c. Insuper illa certitudo, qua communiter cognoscimus nos esse in gratia Dei, ex duobus pendet. primo ex firmitate diuinæ promissionis, quæ est firmissima & indefectibilis. Secūdò ex nostra dispositione. Sed non habemus promissionem gratiæ in particulari, nisi illi quibus specialiter facta est, licet possimus habere certitudinem moralem per quasdam coniecturas, non tamen fidei cui falsum subesse non possit, vt probatum est, igitur. Rursus modo apparet vnde adueniat homini illa certitudo fidei, cui falsum subesse non potest, quia vt dictum est, vel ex speciali reuelatione, & de hoc non est controuersia, vel ex fide, & hoc improbatum est, vel ex operibus nostris. Et hoc, non quia incerta sunt, & putamus aliquando bene agere, cum male facimus. Igitur talem certitudinem fidei habere est impossibile, nisi forte apud Lutheranos, qui dicunt solam fidem iustificare, & fidem non posse separari à charitate, quæ sunt hæretica, vt ostendimus supra primo capite, interpretanto illud, Iustus ex fide viuit. Tertio cognoscitur aliquid coniecturaliter per aliqua signa, & hoc modo aliquis potest cognoscere se habere gratiam, inquantum, scilicet percipit se delectari in Deo, & contemnere res mundanas, & inquantum homo non est sibi conscius alicuius peccati mortalis, & cum libenter audit verba Dei & executioni demandat seruando omnia præcepta, secundum quem modum potest intelligi quod scribitur in Apocal. Vincenti dabo manna absconditum, quod nemo nouit nisi qui accipit: quia, scilicet ille, qui accipit gratiam, per quandam experientiam dulcedinis nouit, quam non experitur ille qui non accipit. hæc tamen cognitio imperfecta est, quia (vt dictum est) Delicta quis intelligit, ab occultis meis munda me domine. Ex præmissis sufficiens apparet responsio, ad omnia quæ possunt obiici. Attamen ne Lutheranorum fucus & præsumptuosa exaggeratio aliquem cespitare faciat, principaliora eorum tela specialiter reiiciemus, & primo quantum ad hūc locum: Ipse enim spiritus testimonium, &c. Dicendum quod ipse spiritus communiter reddit testimonium coniecturale per quædam signa intrinseca, siue per quasdam coniecturas, ille tamen, vt dictum est, non faciunt certitudinem fidei, quæ non est nisi de reuelatis. Testimonium enim hoc, de quo hic loquitur, est quod spiritus sanctus inhabitans eos allicit, vt non timore vt antiqui olim serui sub lege E Moysi, sed prompto amore filiali pareant, iussaque Dei spontaneè faciant, tanquam filij idonei ad hæreditatem consequendam. Non tamen statim (vt experimur) ab incipientibus radicitus euellit timorem illum seruilem, qui via fuit ad charitatem. Nec huiusmodi certitudinem moralem, subito, neque æqualiter in omnibus facit, sed secundum successum temporis & dispositionem personarum eam probabilitatem facit, quæ more humano metum propellere securúmque hominem facere consueuit: vt ego sum nunc certus Romam stare, licet non habeam certitudinem fidei diuinæ, quia licet audiuerim à multis probis viris illam fore, vel forte viderim. Sed an nunc extet certum non habeo, tali certitudine quæ est fidei, quin dubitem propter potentiam Dei, quæ illam sicut Sodomam in momento subuertere potest. In reuelatis autē nulla cadit dubitatio, cum Deus sit verax, imo & ipsa veritas, nec mentiri possit. & ideo fidei non potest subesse falsum. Sic etiam licet coniecturam habeam ex signis supradictis me esse in gratia, tamen infirmitatem & fragilitatem & cordis profunditatem inscrutabilem considerans, non potest esse à Deo certum, sicut ea quæ sunt fidei, id est, à Deo reuelata, in quibus nulla cadere potest dubitatio. vnde certitudo coniecturalis dicitur ex parte subiecti, sed non ex parte obiecti: Certitudo Hæreticorum est ex parte subiecti, quæ re vera dicitur præsumptio & temeritas: quia ex sua falsa apprehensione ita arbitrantur esse, ac si ita esset. Nec obstat etiam quod adducunt ex Apostolo supra 4. c. Non enim per legē promissio Abrahæ aut semini eius, vt hæres esset mundi, sed per iustitiam fidei, & post pauca subdit: ideo ex fide, vt secundum gratiam firma sit promissio omni semini Abrahæ. ex quo inferunt quod ad talem fidem adnascitur eis ab eadem fide certa & firma reuelatio, quod aliquis sit in gratia, cum certus sit se habere fidem. Sed vnde obsecro hæc illatio? Quia ibi loquitur Apostolus de promissione Christi venturi, quæ promissio non fuit ex lege, nec ex obseruatione legis, sed per gratuitam voluntatem facta fuit Abrahæ, quæ quidem promissio facta, fuit firma & certissima per fidem absque operibus & obseruatione legis, quæ non merebatur illam promissionem. Vel loquitur de promissione in communi & in genere, quæ est conditionalis, vt dictum est. vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. At quis est certus se impleuisse omnia præcepta Dei, maximè de dilectione Dei super omnia, & de pœnitentia: cum multa lateant in inscrutabili corde hominis. Licet enim quis scire possit se habere fidem historicam, quam ipsi vocant, non tamen potest habere certitudinem se habere fidem viuam siue formatam, per dilectionem operantem. Nō obstat pariter illud quod Apostolus dicit: In quo (scilicet Christo) habemus fiduciam & accessum in confidentia per fidem eius. In hoc enim decipiuntur Lutherani, quia non distinguunt inter fidem & fiduciam: licet enim in scripturis iubeamur habere fidem, id est, credere dictis Dei, nemo tamen tenetur habere fidem, id est, firmam & certam persuasionem siue assensum suæ salutis, sed solum fiduciam siue spem conditionaliter, si perseuerauerit vsque in finem, quæ potest esse sine certitudine particularis fidei. Vnde Diuus Ioannes in causa fiduciæ non solum posuit fidem, sed etiam charitatem, ait enim: Charissimi, si cor nostrum non reprehendat nos, fiduciam habemus ad Deum, & quidquid petierimus, accipiemus ab eo, quoniam mādata eius custodiuimus, & ea quæ placita sunt coram eo, facimus. Sed quis absque quacunque dubitatione horum certitudinem habere potest? Et sic magnum argumentum est quod certitudo nostra confirmetur ex nostra conscientia, quæ proculdubio ex operibus gignitur & pendet. At qui conscientia non potest esse certa propter inscrutabilitatem cordis, igitur.

Non

Marginalia: Supra 1.b — Apoc. 2.f — Supra 4. — Matt. 19.d — F — Ephe. 3.b — 1. Ioan. 3.d

A Non obstat insuper illud Apost. Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum qui 1.Cor.2.c
ex Deo est, vt sciamus quę à Deo donata sunt nobis. Sed gratia est primum donum Dei, ergo homo qui accipit spiritum sanctum, scit per eundem spiritũ gratiam sibi datam: quia ibi loquitur de scientia siue cognitione in generali. vel (vt D. Tho. ait) loquitur de donis gloriæ, quæ sunt nobis data in spe, & in communi, quæ certissime cognoscimus per fidem: sed non in particulari. Vel potest dici quod loquitur de noticia priuilegiata, quæ est per specialem reuelationem. Vnde subdit, Nobis autem reuelauit Deus per spiritum sanctum. Non obstat prętereà id quod Apost. in hoc c. dicit: Quis nos separauit à charitate Dei. Quia per illa verba nõ habemus quod scimus certi in particulari, nisi per specialẽ reuelationẽ, quam habebat: & quo ad alios hoc dicit propter electos, qui finaliter non separabũtur, nec etiam nos si perseuerauerimus propter tot & tanta beneficia Dei, ad quæ cõsequitur, quod quidquid accidat non debemus ab eo separari, licet plurimi se separent. Si obiiciatur id quod ex persona domini dicitur Abrahæ: Nunc cognoui, id est, cognoscere te feci, quod timeas do- Gen.22.e
minum: & loquitur ibi de timore casto, qui non est absque gratia. Dicendum quod dictum illud referri potest ad reuelationem specialem, vel ad noticiam experimentalem, quę est per exhibitionem operis: in illo enim opere quod fecerat Abraham, cognoscere potuit experimẽtaliter se Dei timorem habere. Si arguatur ex illo quod adductum est pro parte negatiua ex Ecclesiaste: Nemo scit an E.cle.9.a
amore vel odio dignus sit. Quod aliquis potest habere certitudinẽ, quod est in odio, & esse in peccato mortali. ergo eadem ratione poterit aliquis habere certitudinem, quod est in gratia & amore. Negatur illatio: quia non intelligitur æqualiter, eo quod peccatum à nostro cõsensu pendet, & non gratia: vel si dicat æqualitatem, intelligi debet de odio reprobationis & amore prædestinationis, quæ sunt nobis occulta. Si dicatur quod perfectissima cognitio est eorum quæ sunt in anima per
B essentiam, vt August. ait: Sed gratia est in essentia animæ. Dicendum quod illa quæ sunt per essen- 12.Super
tiam sui in anima, siue quæ fluunt ab essentia animæ vt potentiæ, cognoscuntur experimentaliter: Gen.ad
inquantum homo per actus cognoscit principia intrinseca, vt voluntatem percipimus volendo, & lit.
alias potentias per suos actus. Sed gratia non fluit ab essentia animæ, sed infunditur à Deo.

Si autem filij: & hæredes. hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Text.

Apostolus hic ponit maiorem syllogismi propositi in principio huius partis 8.c. Et ostendit quod filiis debeatur hæreditas, dicens: Si autẽ aliqui sunt filij, ex filiatione consequuntur hære- 2.Cor.12.e
ditatem patris, qui debet thesaurisare filiis. Sic illi qui sunt filij Dei adoptiui, per gratiã spiritus sancti erunt hęredes Dei. Quia non solũ filio naturali, sed etiam adoptiuo debetur hæreditas, ad quam (vt D. Petrus ait) regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Iesu Christi ex mortuis, in hę- 1.Petr.1.a
reditatem incorruptibilem, & incontaminatam, & immarcescibilem: hæc hæreditas præclara erat Dauid. Deinde describit quæ sit ista hæreditas, quantum ad Deum, dicens hæredes quidẽ Dei, tan- Psal.15.b
quam patris. Dicitur autẽ aliquis hæres alicuius, qui principalia eius bona percipit siue adipiscitur. non autem qui aliqua munuscula siue legata particularia recipit: vnde legimus quod Abraham de- Gen.25.a
dit cuncta quæ possederat filio suo Isaac: filiis autem concubinarum dedit munera. Bonum autem principale quo Deus diues est, est ipsemet. Est enim Deus diues per seipsum, & nõ per aliquid aliud extrinsecum: cum bonorum extrinsecorũ non egeat. Ideo Dauid: Dominus pars hęreditatis meæ. Psal.15.a
& Hiere. Pars mea dominus, dixit anima mea. Et in hac hæreditate commendatur eximia Dei charitas erga nos. Nunquam enim homo extraneum in filium adoptat in ius filij, nisi ob naturalium legitimorúmque filiorum inopiam, quasi alterum substituens loco naturalis, quo caret. Deus autem nõ caret filio naturali, imo habet æqualem sibi: neque nostro indiget obsequio, nihilominus tamen adoptauit nos in filios suos & in ipsam hæreditatem, quæ filio debetur. Si dicatur filius non adipi-
C scitur hæreditatem patris, nisi patre mortuo: & vbi plures sunt filij, quilibet illorum non assequitur totam hæreditatem patris: ergo homo non potest esse hæres Dei, qui est immortalis. Vnde Apost. 1.Tim.1.d
Regi seculorum immortali, &c. Dicendum quod illud habet verum in rebus temporalibus, & corporalibus, quæ simul à multis totaliter possideri non possunt: vnde necesse est vnum discedere, vt alter succedat. Secus tamen est in spiritualibus, quia bona spiritualia simul à multis haberi possunt. Vel dici potest quod Deus decedit in nobis, inquantum primo est per fidem, quę deficit & euacua- 1.Cor.13.c
tur quando peruenimus ad claram visionem, quæ est hæreditas. Vnde apparet discrimen inter hæreditatem Dei & hominum: quia hæreditas inter homines non aditur à successore vsque ad mortem præcessoris: eo, scilicet quod non posset vtrique æqualiter sufficere. Hæreditas autem Dei non est defuncti successio, sed consortium sufficientissimum & indeficiens, cuius promissio quandam similitudinem habet cum hæreditate hominum, quorum testamentum & dispositio morte confir- Heb.9.e
matur. Sic hæreditatis Dei promissio morte Christi, qui est Deus & homo, fuit confirmata. Post modum describit hanc hæreditatem ex parte Christi, quia cum ipse sit principalis filius, à quo nos Mat.21.d
filiationẽ participamus: ita est principalis hæres, cui nos in hęreditate cõiungimur: vnde Micheas, Mich.1.d
Adhuc hæredem adducam tibi. *Si tamen compatimur, vt & cõglorificemur* Hic ostendit causam dila- Text.
tionis huius hæreditatis siue vitę gloriosæ. Et primo ponit causam ex parte passionum, dicens: *Si tamen compatimur, &c.* Cum enim Christus qui est principalis hæres, ad hæreditatem gloriæ peruenerit per passiones. Vnde ipse dicebat: Nónne oportuit sic Christum pati, & ita intrare in gloriam Luc.24.a
suam? Sequitur quod nos nõ debemus faciliori modo adipisci. Vnde ipse dicebat: Si quis vult post Luc.9.c
me venire, abnęget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Et Apostolus, Per multas Act.14.d
tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Non enim immortale & impassibile corpus statim accipimus, vt simul cum Christo pati possimus. Ideo dicit, Si compatimur, id est, simul patien-

2.Tim.2.b ter sustinemus tribulationes huius mundi, vt cum Christo conglorificemur. Vnde Apostolus: Si D commortui sumus,& conuiuemus: si sustinemus,& conregnabimus. Ex hoc loco soluuntur multa Lutheranorum argumenta, quibus impugnant pœnitentiam, ac ieiunia Ecclesiæ,& detrahunt operibus meritoriis. Et ex præcedenti textu sic arguunt: Si nulla sunt merita reconciliationis gratiæ, per quam constituimur filij Dei: Ergo nulla sunt merita vitæ æternę. Nam si filij, inquit Apostolus, & hæredes: atque adeo & si gratis filij,& gratis hæredes: aliàs Christus non sufficienter satisfecisset. Si hæc argumentatio firma esset, nunquam Apostolus adiunxisset: Si tamen compatimur, &c.
In epist. ad Sixtū quæ est 105. Supra 6.d Et quia de merito sufficienter locuti sumus supra 2.c. tractando illum locum, His qui secundum patientiam boni operis, &c. Ideo hic non prosequemur, sed duntaxat solutionem huius argumēti recitauimus ex Diuo Augustino, qui tractādo illum locum, Gratia Dei vita æterna sciscitatur quasi ex illa sententia subinferens, nulláne igitur sunt merita iustorum? & respondet: Sunt plane, quia iusti sunt, sed vt iusti fierent merita non fuerunt. Nec ideo oportet nos compati, quasi Christus non sufficienter pro nobis satisfecerit, sed quia Deus ordinauit satisfactionem Christi nobis non applicari, nisi conformemur imagini filij sui,& nisi tollentes crucem nostram eum sequamur: & ideo pœnitendo, ieiunando, & crucem pœnitentiæ ferendo, nullam iniuriam, sed potius honorem ei facimus, qui ordinationi ipsius obedimus,& voluntati suæ nos conformamus.

QVARTA PARS OCTAVI CAPITIS.

Tex. *Existimo enim quod non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis.*

IN hac 4. huius capitis parte Apostolus assignat causam dilationis immortalis vitæ, quæ est hæreditas filiorum Dei, ostendendo excellentiam gloriæ,& comparádo eam ad passiones huius temporis. Quia posset aliquis dicere onerosam esse hæreditatē, ad quam non potest nisi per passionum tollerantiam peruenire. Ideo dicit: *Existimo, &c.* quasi dicat, dictum est quod debemus compati vt cōglorificemur. Nec debemus passiones & dolores ac tormēta huius seculi refugere, vt talē & tantam gloriam habeamus. Existimo enim ego qui vtrunque sum expertus, & labores & gloriam, E
1.Cor.11. 2.Cor.12.a quod passiones & dolores huius temporis, non sunt condignæ ad futuram gloriam quæ reuelabitur. In quibus verbis quatuor excellentias illius gloriæ exprimit. Primo æternitatem, cum dicit, *ad futuram*, scilicet, post hoc tempus, nihil autem est post hoc tempus, nisi æternitas. Ideo illa gloria excedit passiones huius temporis, sicut æternum temporale. Vnde & ipse Apostol. Quod in præsenti
2.Cor.4.d est momentaneum & leuæ tribulationis nostræ, supra modū in sublimitate æternæ gloriæ pondus operatur in nobis. Secundo exprimit dignitatē, cum ait (*Gloriam*) quæ claritatē quandam dignitatis
Psal.149.b insinuat: iuxta illud, Exultabunt sancti in gloria. Tertio exprimit manifestationem (*quæ reuelabitur*)
2.Cor.1.c Sap.5.a Nunc quidem gloriam habent sancti, sed occultam in conscientia, iuxta illud: Gloria nostra hæc est testimoniū conscientiæ nostræ. Tunc autē gloria illa erit in conspectu omnium bonorū & malorū reuelabitur. De malis scribitur in subitatione insperatæ salutis. Quarto exprimit veritatē, cū dicit, *In nobis*. Quia in his quæ sunt extra, puta in apparatu diuitiarum,& in opinione hominū, est gloria
Psal.48.b vana. de qua Psal. In multitudine diuitiarū suarum gloriātur. Et Salomon: Vanitas vanitatum dicit.
Eccle.1.a Eccle. Vanitas vanitatum & omnia vanitas. Sed illa gloria erit de eo quod est intra hominem, vnde
Luc.17.f Christus inquit, Regnū Dei intra vos est. Sic igitur passiones huius tēporis secundum se considera-
Esa.54.b tæ, multū deficiunt à quantitate & dignitate huius glorię. Vnde per Esa. Dominus: Ad punctum in modico dereliqui te,& in miserationibus magnis congregabo te. Sed si considerentur huiusmodi pasiones, inquātum eas aliquis voluntarie sustinet propter Deū, ex charitate quam in nobis causat spiritus sanctus: secundū hoc, est condignitas & æqualitas inter huiusmodi pasiones & vitā æternam,& per eas homo de condigno meretur vitā æternā. Quia spiritus sanctus est fons, cuius aquæ,
Ioan.4.b id est, effectus saliunt in vitā æternā. Ideo Apost. Bonū certamen certaui, &c. In reliquo reposita est mihi corona iustitiæ, quā reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex. Non solum autē mihi, sed
2.Tim.4.b & his, &c. Ex præmissis apparet solutio argumēti Lutheranorū, qui ex hoc loco Apost. gloriantur & iactant meritū condigni esse funditus euersum. Sed sunt delusi, ignorantes distinctionē præmissam, scilicet, si secundū se, siue ex parte obiecti, aut secundū substantiam operis considerantur, non F est cōdignitas. Si verò ex parte principij, quod est spiritus sanctus infinitus, tūc est condignitas. Sed
Supra 2.b de his amplius supra 2.c. super illo verbo, his qui secundū patientiam boni operis, &c. *Nam expe-*
Text. *ctatio creaturæ, reuelationem filiorum Dei expectat.* Apost. hic probat quod pasiones huius temporis excedunt per excellentiam gloriæ,& primo per expectationem, creaturæ dicens: *Nam expectatio, &c.* ac si diceret, dictum est quod futura gloria excedit pasiones huius tempo ris, hoc manifestum est
1.Ioan.3.a ex expectatione creaturæ: quia ipsa creatura expectat reuelationem filiorum Dei. Vnde D. Ioan. Nunc filij Dei sumus,& nondum apparuit quid erimus. Occultatur enim dignitas diuinæ filiationis in sanctis, propter exteriores pasiones, per quas nos conformari oportet Christo. Reuelabitur tandem illa dignitas cum immortalitatem & gloriosam vitam suscipient. Ideo impij de tali reuela-
Supra 5.a tione admirati turbabuntur,& dicēt, Ecce quomodo computati sunt inter filios Dei. Dicit autem expectatio expectat, vt talis geminatio intensionem expectationis designet, prout & Dauid cum
Psal.59.a dicit: Expectans expectaui dominum, &c. Ad ampliorem tamen huius textus intelligentiam, sciendum est quod creatura hic tripliciter accipi potest. Primo pro homine iusto, qui specialiter creatura Dei dicitur: vel quia permanet in bono, in quo creatus est, vel propter excellentiam: quia
Iacob.1.c omnis creatura ei quodammodo deseruit. Vnde D. Iacobus: Volūtarie genuit nos verbo veritatis, vt simus aliquod principiū creaturæ eius. Hæc creatura, id est, homo iustus expectat reuelationem gloriæ

A gloriæ filiorum Dei, tanquam præmium sibi promissum. Ideo Apostol. Expectantes beatam spem & aduentum gloriæ magni Dei. Secundo potest hic accipi creatura pro humana natura beatificabili, quæ subiicitur donis gratiæ, quæ nondum in hominibus iniustis formata est, sed est sicut informis: in hominibus autem iustis partim formata est per gratiam, sed tamen adhuc est informis respectu illius formæ, quam est acceptura per gloriã. Sic igitur ipsa creatura, id est, homo secundũ quod consideratur in bonis naturæ, expectat reuelationẽ gloriæ filiorũ Dei, quod ei competit per gratiam, prout si dicamus quod materia expectat formam, vel colores expectant completionem imaginis, vt dicit Glos. super illud Iob. Cũctis diebus quibus nũc milito, expecto donec veniat immutatio mea. Tertiò modo potest intelligi de ipsa creatura sensibili pro elementis, & fabrica mirabili, ex cuius magnitudine horum creator cognoscibiliter potest videri. Huiusmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat. Nam expectatio creaturæ sensibilis secundum quod est à Deo, ordinatur ad aliquem finem, quod quidem contingit dupliciter. Vno modo secundum quod Deus imprimit aliquam formam & virtutem naturalem huiusmodi creaturæ ex qua inclinatur ad aliquẽ finem naturalem, puta si dicamus quod arbor expectat fructificationem, & ignis expectat locum sursum. Alio modo creatura sensibilis ordinatur ad aliquem finem, qui superexcedit formam naturalem ipsius, sicut enim humanum corpus induetur quadam supernaturali forma gloriæ. Ita tota creatura sensibilis in illa gloria filiorum Dei quandam gloriæ nouitatem consequetur. Vnde D. Ioan. Vidi cælum nouum & terram nouam, &c. Et per hunc modum creatura sensibilis expectat reuelationem gloriæ filiorum Dei.

Ad. Tit. 2. c — *Iob. 14. c* — *Apoc. 21. a*

Vanitati enim creatura subiecta est non volens, Sed propter eum qui subiecit eam in spe. — *Text.*

HIc manifestat prædictam expectationem ponẽdo necessitatem expectationis terminum & signum: Necessitas autem expectãdi est ex deffectu, cui subiacet creatura. Is enim cui nihil deficit, non habet necessario expectare. Deffectum autẽ creaturæ ostendit, dicens: Vanitati enim creatura subiecta est. Et si per creaturam intelligatur homo iustus, sic intelligitur subiici vanitati, id est, B rebus istis corporalibus, quæ sunt mutabilia & caduca. Ideo dicuntur vana à Salomone: Vanitas vanitatum, &c. Subiicitur ergo eis propter necessitatem præsentis vitæ circa ea occupationem habens, non tamen volens: quia homo iustus huiusmodi temporalia non amat, prout illi cõtra quos Dauid. Vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium. Sed tamen huiusmodi vanitati subiicitur creatura, propter eum, &c. id est, propter ordinationem Dei, qui subiicit hominem iustum sensibilibus creaturis, in spe tamen vt, scilicet, à tali occupatione homo iustus aliquando liberetur, scilicet, in resurrectione generali, quando non nubent neque nubentur, sed erunt sicut angeli Dei in cælo. Si verò accipiatur creatura pro natura humana, sic est subiecta vanitati, id est, passibilitati. Vnde Dauid: Veruntamen vniuersa vanitas, omnis homo viuens: Non tamen volens. Quia talis vanitas est naturæ humanæ in pœnam inflicta. Pœna autem est inuoluntaria, sicut culpa est voluntaria. Huiusmodi tamen passionibus natura humana subiicitur, propter eum, &c. id est, propter ordinationem & sententiam Dei, qui subiecit eam, scilicet, humanam naturam defectibus, in spe tamen quandoque euadendi huiusmodi passiones. Vnde Esa. Non in perpetuum triturãs triturabit. Si autem intelligatur de creatura sensibili, sic talis creatura subiecta est vanitati, id est, mutabilitati nõ volens. Huiusmodi enim defectus, qui sequuntur mutabilitatem, prout corrupta & alia huiusmodi, sunt contra naturam particularem huius vel illius rei, cuius appetitus ad conseruationem sui inclinatur, ideo resistit quantum potest corrumpentibus, licet non sint contra naturam vniuersalem, nihilominus tamẽ huiusmodi vanitati subiicitur creatura, propter eum, id est, propter ordinationem Dei, qui subiecit eam in spe, id est, expectatione gloriosæ nouitatis.

Eccle. 1. a — *Psal. 4. a* — *Matt. 22. f* — *Psal. 38. b* — *Esa. 28. c*

Quia & ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei.

TErminum prædictæ expectationis hic declarat Apostolus. Non enim est vana expectatio vel spes, quia & ipsa creatura liberabitur &c. Et si per creaturam intelligatur homo iustus per seruitutem corruptionis, intelligitur à cura quærendi victum & vestitum, & ab aliis quibus seruitur nostræ mortalitati, quæ est quædam seruitus, à qua liberabuntur sancti tendentes in libertatẽ gloriæ filiorum Dei. Qui quanuis nunc habeant libertatem iustitiæ, quæ est à seruitute peccati, non- C dum tamen habet libertatem gloriæ, quæ est liberatio à seruitute miseriæ. Vnde Iob: quis dimisit onagrum liberum. Si verò per creaturã intelligatur natura humana, ipsa liberabitur à seruitute corruptionis, id est, à passibilitate & corruptione, & hoc tendens in libertatem gloriæ filiorum Dei, quæ est non solum à culpa, sed etiam à morte. Vnde Apostol. Absorpta est mors in victoria, &c. Si verò intelligatur de creatura sensibili, sic ipsa creatura liberabitur à seruitute corruptionis, id est, mutabilitatis. Quia in qualibet mutatione est aliqua corruptio. vt Diuus Augustinus ait, & etiam Philosoph. in 8. Physicorum. & hoc in libertatem gloriæ filiorum Dei. vt sicut ipsi erunt innouati congruum est vt eorum habitatio innouetur. Vnde per Esa. Dominus: Ego creabo nouos cælos, & nouam terram, & non erunt in memoria priora, id est, prior mutabilitas creaturæ. Quia & ipsa, &c. quasi dicat, secundum primum sensum, non solum nos Apostoli, sed etiam alij iusti: in sensu autem secundo, non solum iusti, sed etiam humana natura, quæ in quibusdam nondum est regenerata per gratiam. In tertio autem sensu, intelligendum est ac si dicatur, nõ solum homines, sed & aliæ creaturæ liberabuntur, &c.

Iob. 39. a — *1. Cor. 15. g* — *August.* — *Esa. 65. a*

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit, & parturit vsque adhuc. — *Text.*

HIc ponit signum expectationis dicens: Scimus enim nos Apostoli per spiritum sanctum instructi, & etiam per experientiam, quod omnis creatura ingemiscit & parturit vsque adhuc.

Quod si intelligatur de creatura sensibili, habet difficultatem. Primò quidem quãtum ad hoc quod D
dicit ingemiscit & parturit, hoc enim conuenire non videtur, nisi creaturæ rationali. Sed potest sic exponi, vt hoc quod dicit ingemiscit, idem sit cum eo quod antea dixit, non volés. In illis enim ingemiscimus quæ voluntati nostræ repugnant. Sic ergo inquantum deffectus naturæ sensibilis sunt contra naturalem appetitum, particularis naturę dicitur ipsa creatura sensibilis ingemiscere. Quod autem dicit parturit, idem est cum eo quod dixerat, expectat: nam parturitio est via ad prolé producendam. Secundum autem dubiũ est in hoc quod dicit, Omnis creatura: quia sic includerétur corpora cælestia. Vnde glos. dicit quod sol & luna non sine labore statuta sibi implent spacia. Sed dicendum est quod accepit laborem pro motu, prout requies quandoque sumitur pro cessatione ab opere, & secundum hoc dicitur Deum septimo die requieuisse. Et secundum hoc gemitus significat corruptionem, quæ aut miscetur motui locali, prout, scilicet, desinit esse in hoc, vbi & incipit esse in alio. Per parturitionem autem intelligitur ordinatio cęlestium corporum ad innouationem. Si verò exponatur de hominibus, sic dicitur humana natura omnis creatura, eo quod conueniat cũ omni creatura, vt D. Grego. ait. Hæc ergo creatura, id est, homo, ingemiscit hic partim propter mala
Thren.1.c quæ patitur, partim propter bona sperata quæ differuntur. Vnde Hiere. Multi gemitus mei. Par-
Prou. 13.b turit auté, quia cum quadã afflictione animi sustinet dilationem gloriæ expectatæ. Vnde Salomon:
Ioan. 16.c Spes quæ differtur, affligit animam. Et Christus: Mulier cum parit, tristitiam habet. & Dauid, Ibi
Psal. 47.b dolores vt parturientis. Dictum est autem vsque adhuc: quia iste gemitus non est ablatus per nostram iustificationem, sed permanet vsque adhuc, id est, vsque ad mortem, vel vsque adhuc: quia si aliqui sint iam liberati, qui sunt in gloria, tamen nos adhuc sumus residui: vel vsque huc, quia non solum antiqui, qui fuerunt ante Christum, sed etiam adhuc tempore gratiæ, eadem patimur. Est autem sciendum quod creatura Dei potest dici omne illud quod sub Deo est. Aliqui voluerunt exponere de qualibet creatura, etiam de angelis sanctis, sed valde inconueniens est, vt ipsi dicantur vanitati subiecti, aut ingemiscere, aut parturire. Cum ipsi iam habeant gloriam, cuius similitudinem E
Matt. 22.c expectamus: secundum illud, Erunt sicut angeli Dei in cælis, & ideo conuenientius exponitur de homine iusto, vel de natura humana, vel creatura sensibili.

QVINTA PARS OCTAVI CAPITIS.

Tex. *Non solum autem illa, sed & nos ipsi primitias spiritus habentes, & ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum expectantes, redemptionem corporis nostri.*

IN hac 5. huius cap. parte Apostol: ostẽdit excellentiam futuræ gloriæ ex expectatione Apostolorum. Non enim potest esse parum quod à magnis viris expectatur: tam anxie. Et primo ponit dignitaté expectantium, cum dicit non solum illa creatura, expectat gloriam filiorum Dei, sed & nos ipsi, scilicet, Apost. habentes primitias spiritus sancti. Quia Apostoli acceperunt spiritum sanctum tẽpore prius & cæteris abundantius. Ex quo apparet quod Apostoli sunt omnibus aliis sanctis preferendi, quacunq; prærogatiua præfulgeant, tanquã abundantius primitias spiritus sancti habẽtes. Si dicatur quod aliqui alij sancti grauiora tormenta & maiores austeritates pro Christo sustinuerũt, quam Apostoli. Dicendũ quod magnitudo meriti attẽditur principaliter respectu præmij essentialis quod proportionatur charitati: Consistit enim præmium essentiale in gaudio, quod habetur de Deo. Manifestũ est autem quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant. Vnde & illã visionem beatam dominus suo dilecto promittit. Si quis diligit me, diligetur à patre meo. & ego diligam eum, &
Ioan.14.c manifestabo ei meipsum. Sed secundum quantitaté operum meretur homo præmium accidentale, quod est gaudium de talibus operibus. Apostoli ergo illa opera, quæ fecerunt, ex maiori charitate ea egerunt. Igitur &c. Si dicatur quod aliqui tantum possunt conari, quod habebunt æqualitatem
Ephe.4.b cum Apostolis. Dicendũ quod charitas hominis non est à seipso, sed ex gratia Dei, quæ datur vnicuique secundũ mensuram donationis. Christus auté vnicuique dat gratiam proportionatam ei ad F
quod eligitur, prout homini Christo data est excellentissima gratia: quia ad hoc electus est, vt eius natura in vnitatem diuinæ personæ assumeretur. Et post eum habuit maiorem plenitudinem gratiæ D. Virgo, quæ ad hoc est electa vt esset mater Christi. Inter cæteros autem ad maiorem dignitatem sunt electi Apostoli, vt immediatè ab ipso Christo accipientes, traderent aliis ea quæ pertinent
Apoc. 21.d ad salutem: & sic in eis aliquo modo Ecclesia fundaretur. Vnde D. Ioan. enumerat duodecim fun-
Ephes.4.c damenta ciuitatis sanctæ Hierusalem, per quæ intelliguntur Apostoli, quorũ nomina in dictis fun-
1. Cor. 12.b damentis dicit esse scripta. Et Apostol. dicit Deum posuisse in Ecclesia primum Apostolos. Et ideo sequitur quod abundantiorem gratiam eis præ ceteris tribuerit. De eorum dignitate & officiis su-
Supra 1.a perius primo capite dictum est, super illo verbo: vocatur Apostolus. Describit deinde Apostolus, expectationis anxietatem, cum dicit: Et intra nos gemimus. Gemitus ille interior afflictioné & anxietatem animi ex dilatione rei magno desiderio expectatæ importat, vt ex Salomone deductũ est. Hic gemitus non solum interior erat, sed etiam ad exteriora progrediebatur, Postmodum describit rem expectatam, dicens: Adoptionem filiorum Dei expectantes, id est, completionem huius adoptionis, quę inchoatur hic per spiritum sanctum iustificantem animam, vt supra eodem cap. di-
Supra 5. a. xit: Consummabitur auté per ipsius corporis glorificationem. Vnde supra dixit: Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. & hoc innuit cum subdit: redemptionem corporis nostri, vt scilicet, quemadmodum spiritus noster redẽptus est à peccato, ita corpus nostrũ redimetur à corruptione, & mor-
Oze. 13.d te. Vnde Ozeas, de morte redimam eos. & Apostol. reformauit corpus humilitatis nostræ, &c.
Philip.3 d *Spe enim salui facti sumus. Spes autem quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid*
Text. *sperat? Si autem quod non videmus, speramus, per patientiam expectamus.*

Hic

A Hic probat quod etiam Apostoli expectabant redemptionem corporis, tali ratione: Spes est de
his quæ non præsentialiter videntur. Sed nos salui facti sumus per spem, ergo expectamus in
futurum complementum salutis. Et facit quatuor. Primò ponit minorem dicens: nos scimus quia
scilicet, spem nostræ salutis habemus. Vnde D. Petrus, Regenerauit nos in spem viuam. Et Dauid: 1. Pet. 1. a
Sperate in eum omnis congregatio populi. Secundò ponit maioré dicens: *Spes autem*, id est, res spe-
rata quę videtur quasi præsentialiter habita, *non est spes*, id est, nō est res sperata, sed habita. Spes enim
est expectatio futuri. Vnde Sopho. Expecta me in die resurrectionis meæ in futurum. Tertiò ponit Sopho. 3. b
probationé maioris dicens: *Nam quod videt quis quid sperat?* quasi dicat, Spes importat motum animæ
tendentis in aliquid non habitum. Cum auté aliquid iam habetur, nō est necesse vt in id aliquis mo
ueatur. Est auté aduertendum quod spes quodam modo ex fide oritur. ideo attribuitur spei illud o-
pus quod est fidei, scilicet, esse de non visis: secundum illud, Fides est argumentum non apparentiū. Hebr. 11. a
Quartò ponit conclusioné dicens: *Si autem quod non videmus, speramus.* sequitur quod, *per patientiam
expectamus.* Vnde notandum est quod patientia proprie importat tollerantiam tribulationum, cum
quadam æquanimitate. Vnde infra: in tribulatione patientes. Et cum dilatio boni habeat quandam Infra 12. c
rationem mali, attribuitur patientiæ, sed hæc maximè ad longanimitatem pertinent. Vnde D. Iaco- Iacob. 5. b
bus ait: Patientes estote vsque ad aduentum domini. Patientia verò accipitur & pro tollerantia ma-
lorum & pro longanimitate: quia Apostoli, expectabant æquanimiter gloriam cum dilationē & tri
bulatione. *Similiter autem spiritus iuuat infirmitatem nostram.* Ostendit hic quomodo per spiritum san-
ctum iuuamur in defectibus præsentis vitæ. Et quantum ad completionem desideriorum, & quan-
tum ad directionem exteriorum euentuum. Primò quantum ad completionem desideriorum di-
cens: *Similiter, & cæt.* ac si diceret, Dictum est quod per spiritum sanctum viuificabuntur mortalia
B corpora nostra, quando auferetur à nobis nostra infirmitas. Similiter autem & in statu huius vitæ,
in quo adhuc infirmitati subiicimur, spiritus adiuuat infirmitatem nostram, licet non totaliter tol-
lat. Vnde Ezechiel, Spiritus quoque eleuauit me, & assumpsit me. Abij amarus in indignatione spi-
ritus mei, quasi infirmitate nondum totaliter cessante. Manus enim domini erat mecum confortās
me, & in hoc spiritus me assumpsit. *Nam quid oremus sicut oportet, nescimus.* Explicatius hic declarat Tex.
Spiritus sancti auxilium. Et primo eiusdem auxilij necessitatem & modum. dicit ergo primo recte
dico quod spiritus iuuat infirmitatem nostram. Nam in hoc patimur infirmitatem, quod nescimus
quid oremus sicut oportet. Vnde Iob: Viro cuius abscondita est via, & circundedit eum Deus tene- Iob. 3. d
bris. Est autem notandum quod Apostol. duo dicit nos nescire, scilicet, quid orando petamus, &
modum quo petere oportet. Si obiiciatur quod Christus docuit nos quid petere debeamus, & mo-
dum petendi dicens: Cum oratis, dicite pater noster, &c. Et D. Iacobus etiam docuit modum, di- Matt. 6. b
cens: Postulet autem in fide nihil hæsitans. Dicendum quod in generali quidem conuenienter pos- Iacob. 1. a
sumus scire quod conuenienter oremus, sed non in speciali: Quia si desideremus aliquod opus vir-
tutis facere, quod est implere Dei voluntatem, sicut in cælo & in terra potest contingere, quod il-
lud opus virtutis, non est huic vel illi congruum, prout alicui qui posset in actione proficere, non
expedit contemplationis quies, nec econuerso, vt D. Gregorius dicit in Moralibus super illud Iob: Gregorius.
Ingredieris in abundātia sepulchrum. Vnde Salomon, Est via quæ videtur homini iusta, nouissima Iob 5. d
autem illius ducunt ad mortem. Præterea quandoque aliquis desiderat aliquod temporale bonum Prou. 14. b
ab sustentationem vitæ, quod est petere panem quotidianum, quod tamen aliquando vertitur in
periculum mortis: iuxta illud, Multi propter diuitias perierunt. & illud, Diuitiæ in malum domini Eccle. 5 b
congregatæ. Insuper nonnunquam aliquis desiderat liberari ab aliqua molestia tentationis, quæ ta-
men est sibi ad custodiam humilitatis. Apostolus enim petiit à se moueri stimulum carnis, qui ta- 2. Cor. 12. c
C men erat ei datus ne magnitudo reuelationum eum extolleret. Et quantum ad modum dicendum
est, quod etiam in generali hoc scire possumus, sed nō in speciali. Motus enim cordis nostri vsque-
quaque discernere non possumus, vt puta an petamus aliquid ex ira vel zelo iustitiæ secundum exi-
stimationem. Vnde Christus reprobauit petitionem filiorum Zebedæi, licet viderentur participa- Matt. 20. c
tionem gloriæ postulare, tamen ex quadam elatione procedebat eorum petitio. *Sed ipse spiritus postu-
lat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Hic declarat modum auxilij spiritus sancti, dicēs: quod ipse spi-
ritus sanctus postulat pro nobis, &c. Quæ verba videntur suffragari errori Arrij & Macedonij, qui
dixerunt spiritum sanctum esse minorem patre & filio. Postulare enim est minoris. Cum ergo Apo
stolus dicat ipsum postulare, consequens est eum esse creaturam & patre minorem. Et cum dicat
ipsum postulare gemitibus inenarrabilibus, videtur eum asserere creaturam passibilem, beatitudi-
ne carentem: gemitus enim ex dolore, qui ex miseria procedit, & sic sequeretur spiritum sanctum
esse miserum. quod nullus vnquam quantumuis Hæreticus asserere ausus fuit. Ideo exponēda sunt
verba Apostoli secundum effectum. cum igitur dicit quod spiritus postulat, exponi debet, id est po
stulare nos facit. Prout in Gen. legimus dominum dixisse Abrahæ, Nunc cognoui, id est, cognosce- Gene. 22. c
re te feci, quod timeas dominum: Facit autem nos spiritus sanctus postulare, inquātum in nobis re-
cta desideria causat. Nam postulatio est quædam desideriorum explicatio. Desideria autem recta
procedunt ex amore charitatis, quam in nobis spiritus sanctus diffundit. Spiritu autem sancto di-
rigente & instigante cor nostrum, desideria nostra non possunt esse nisi vtilia: iuxta illud, Ego do- Esa. 48. d
minus docens te vtilia. & ideo subdit pro nobis, Eius autē quod multum desideramus, & desiderā-
ter petimus, dilationem cum dolore & gemitibus patimur. Ideo subdit gemitibus, quos spiritus
sanctus in corde nostro causat, inquantū, scilicet, facit nos cælestia, quæ differuntur, desiderare. Iste
est gemitus columbæ, quē spiritus sanctus in nobis facit. de quo Micheas 2. Minabuntur gementes

vt columbæ. Dicit autem inenarrabilibus: quia aut sunt propter rem inenarrabilem, scilicet, cæle- D
2 Cor.12.b stem gloriam, de qua Apostolus. Audiui arcana verba quæ nō licet homini loqui. aut quia ipsi mo-
Iob 38.d tus cordis sufficienter enarrari non possunt, secundum quod à spiritu sancto procedūt, Vnde Iob:
Quis enarrabit cælorum rationem?

Text. *Qui autem scrutatur corda, scit quid desiderat spiritus: quia secundum Deum postulat pro sanctis.*

Hic ostendit efficaciam auxilij, quo spiritus sanctus nos iuuat, dicens. *Qui autem scrutatur corda,*
Psal.7.b id est, Deus cuius proprium est corda scrutari, iuxta illud: Scrutans renes & corda. Dicitur au-
tem Deus scrutari corda, non vt inquirendo cognoscat occulta cordis. Sed quia manifeste scit quæ
Sopho.1.c in corde latent, secundum illud, Scrutabor Hierusalem in lucernis, Deus inquantum scrutans cor-
2.Tim.2.c da scit, id est, approbat (Nouit enim dominus qui sunt eius) quid desideret spiritus, id est, quid nos
Psal.37.b desiderare faciat. Ideo Dauid: Domine ante te omne desiderium meum. ex quo sequitur quod om-
nia desideria quæ spiritus sanctus causat, sunt à Deo accepta: quia postulat pro sanctis, id est, postu-
lare facit eos secundum Deum, id est, quod conuenit diuino beneplacito. Vnde Salomon, Desi-
Prou.11.c derium iustorum omne bonum. In cuius exemplum Christus dicebat patri, non sicut ego volo,
Mat.29.d. sed sicut tu vis.

SEXTA PARS OCTAVI CAPITIS.

Text. *Scimus autē quod diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonū, his qui secūdum propositum vocati sunt sancti.*

Ostenso quod spiritus sanctus iuuat infirmitatem nostram, quantum ad impletionem deside-
riorum nostrorum, in hac 6. huius cap. parte Apostolus ostendit modum quo spiritus sanctus
iuuat infirmitatem nostram, quantum ad exteriores euentus, dirigendo eos in bonum nostrū. Cir-
ca quod duo consideranda occurrunt, primum quidem est magnitudo beneficij quod nobis à spi-
ritu sancto confertur, vt scilicet, omnia nobis cooperantur in bonum. Ad cuius euidentiam scien-
In Enchi. dum est quod quicquid est in mundo, etiam si malum sit, cedit in bonum vniuersi. Quia vt D. Aug.
ait, Deus est adeo bonus, quod nihil mali permitteret, nisi esset adeo potens quod ex quolibet malo
posset elicere aliquod bonum. Non tamen malum semper cedit in bonum eius, in quo est. Nā cor- E
ruptio vnius animalis cedit in bonum vniuersi, inquantum per corruptionem vnius generatur vel
nutritur aliud, non tamen cedit in bonum eius quod corrumpitur. Quia bonum vniuersi est à Deo
volitum secundū se, & ad ipsum omnes aliæ partes ordinantur. Et eadē ratio videtur esse secundum
ordinem nobilissimarum partiū ad alias partes: quia malum aliarum partium ordinatur in bonum
nobilissimarū. Sed quicquid fit circa nobilissimas partes, nō ordinatur nisi in bonum *ipsarum*: quia
de eis propter se cura habetur, de aliis autē propter ipsas. Quemadmodum medicus infirmitatē pe-
dis sustinet, vt curet caput. Inter autem omnes partes vniuersi excellunt sancti Dei, ad quorū quem-
libet pertinet quod dicitur: Super omnia bona sua constituet eum. Ideo quicquid accidit vel circa
Prou.11.d illos, vel alias res, totum in bonum eorum finaliter cedit. Et ita verificatur dictum Salomonis, Qui
stultus est, seruiet sapienti. Quia etiā mala peccatorum in bonum iustorum cedunt. Vnde & Deus
Psal.33.c de iustis specialem curam habere dicitur, secundum illud: Oculi domini super iustos: inquantum,
scilicet, sic de eis curat, quod nihil mali contra eos permittit, quod non in bonum eorum conuer-
tat. Et hoc quidem manifestum est quantum ad mala pœnalia, quæ patiūtur. Vnde Glo. dicit. Quod
ipsorum infirmitate exercetur humilitas, afflictione, patientia, maledictione, sapientia, odio, bene-
1.Petr.3.c uolentia. Vnde D. Petrus: Si quid patimini propter iustitiam beati. Sed difficultas est de peccatis:
Aug. ist. Quidam dicunt quod peccata non continētur super hoc quod dicit, omnia: Quia secundum Diuū
Augustinum, Peccatum nihil est, & nihil fiunt homines cum peccant. Sed contra hoc est quod in
glosa sequitur, vsque adeo talibus Deus omnia cooperatur in bonum, vt si qui horum deuiant &
Psal.30.d exhorbitant, etiam hoc ipsum faciat proficere in bonum. Vnde & Dauid: Cum ceciderit iustus non
collidetur. quia Dominus supponit manum suam. Sed secundum hoc videretur sequi quod tales in
maiori charitate resurgerent, quia bonum hominis in charitate consistit, quàm si non habeat ab A-
1.Cor.12.a postolo nihil dicitur. Dicendū quod bonum hominis non solum consistit in quantitate charitatis,
Mat.24.b sed potius in ipsius perseuerantia vsque ad mortem: secūdum illud, Qui perseuerauerit vsque in fi-
nem, saluus erit. Ex hoc autem quod iustus cadit, resurgit cautior & humilior. Vnde & in glos. sub- F
ditur: Quia sibi humiliores redemit attamen doctiores. Dicunt enim cum tremore se exultare de-
bere. Non quasi arrogando sibi tanquam de sua virtute fiduciam permanendi. Secundò conside-
randum est quibus hoc beneficium competat, circa quod primo aliquid attenditur ex parte homi-
sup. eodē b nis, & quo ad hoc dicit diligentibus Deum. Dei enim dilectio est in nobis per inhabitantem spiri-
Psal.142.b tum, vt dictū est. Ipse autem spiritus sanctus est ille qui nos dirigit in viam rectam, in qua nihil no-
1.Petr.3.c cere poterit: secundum illud, Quis est qui vobis noceat, si boni emulatores fueritis. & Dauid ait:
Psal.118. Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum. Et hoc rationabiliter: quia vt Salo-
Prou.8.b mon ait, Ego diligentes me diligo. Diligere est velle bonum dilecto: Dei autem velle est operari:
Psal.134.a Omnia enim quæcunque voluit fecit. Et ideo Deus omnia conuertit in bonum his qui diligunt il-
lum. Secundò attenditur aliquid ex parte Dei, qui primo ab æterno eos prædestinauit. Secundò eos
ex tempore vocat. Tertiò sanctificat: & hæc tria tangit cum dicit, his qui secūdum propositum vo-
cati sunt sancti, id est, prædestinatis, vocatis, & sanctificatis. Vel referri potest propositum ad præ-
Esa.41.a destinationem, quæ secundum diuum Augustinum, est propositum miserendi. Vnde & Aposto-
Exo.31.c lus: Prædestinati secundum propositum eius. Et quod dicit vocatis, referatur ad vocationē de qua
Esa. Vocauit eum vt sequeretur se. Et quod dicit sancti, referatur ad sanctificationem: secundum
Sap.10.b illud, Ego dominus qui sanctifico vos. Hoc autem Apostolus dicit se scire ex persona sanctorum,
dicens:

A dicens: Scimus, scilicet, scientia sanctorum, de qua Sapiens: Dedit illi scientiam sanctorum. Procedit autem hæc scientia tum experimento, tum etiam ex consideratione efficaciæ charitatis. Quia fortis est, vt mors dilectio: ac etiam ex consideratione prædestinationis æternæ: de qua Esa. Omnis voluntas mea implebitur, & omne consilium meum fiet. Cant. 8.b Esa.46.c

Nā quos præsciuit, hos & prædestinauit cōformes fieri imagini filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Tex.

HIc probat quod diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum ex parte Dei, tali ratione. Nullus potest nocere his quos Deus promouet. Sed prædestinatos diligētes Deum illos Deus promouet, ergo nihil potest eis nocere, sed omnia cedunt eis in bonum. Primò, probat minorem, scilicet, quod Deus eos promoueat, ponendo ea quæ sunt ad promotionem sanctorum ab æterno, deinde ex tempore. Ab æterno autem duo ponit, scilicet, præscientiam & prædestinationem cum dicit: Nam quos præsciuit, hos & prædestinauit. Ad quorum euidentiam sciendum quod Sapiens attribuit Deo prouidentiam, dicens: Tu autē pater gubernas omnia prouidentia. Prouidentia autem est ratio siue cognitio, directio, dispositio ordinandorum in finem, & in nobis qui sumus sub tempore, & habemus illam cognitionem antequam ordinemus & disponamus res in finem, vocamus præscientiam. quia prius scimus quam disponamus. Et quia non cognoscimus hic Deum nisi per visibilia, Ideo etiam secundum nostrum modum intelligendi attribuimus Deo præscientiam, non quod prius tempore sciat res esse quam disponat de illis, sed solum natura: quia actus intellectus, qui non solum importatur per hanc vocem præscientia, est prius natura quam actus voluntatis, qui importatur per hanc vocem prædestinatio, quæ includit propositum voluntatis diuinæ. Vnde in sequenti capite dicitur, vt secundum electionem propositum Dei maneret. Et quia Deus specialiorem curam habet de intellectualibus creaturis, quam de aliis corporalibus, ideo dispositionem quam habet Deus de illis speciali nomine vocamus: Et siquidem in bonum excedens capacitatem illorum, vocamus illam dispositionem prædestinationem, vt dictum est supra 1. cap. super verbo, prędestinatus. Ab æterno enim Deus præsciuit & præordinauit beneficia, quę daret sanctis in tempore. Sap.14.a Supra 1.a

B Dispositionem verò, qua Deus intellectualem creaturam propter demerita disposuit ad pœnam, vocamus reprobationem: quia etiam Deus præuidit tormēta, quæ daturus est malis propter eorum demerita. Cognitionem verò & dispositionem aliarum rerū in suos fines naturales, vocamus communi nomine præscientiam & sic dicit solum actum intellectus, duntaxat ex suo modo significandi, licet ille non sit sine actu voluntatis, quem vocamus prouidentiam, quæ ex suo modo significandi vltra actum voluntatis, includit actum intellectus. Et quia æternum distinguitur à temporali, & præscientia & prouidentia sunt ab æterno in Deo intrinsece, & distinguntur à creatione & distinctione rerum, quæ sunt in tempore, seu in initio temporis extra Deum. Hinc est quod præscientia & prouidentia, inquantum huiusmodi non causat nec imprimit aliquid in rebus præuisis, alioquin necesse esset dicere omnes res fuisse ab æterno, quod est Hæreticum. Eadem ratione dicimus de prædestinatione, & reprobatione, respectu intellectualium creaturarum, quod nihil imprimit. Quemadmodum existens in turri alta, videns transeuntes: Nec medicus videndo vrinam & iudicando mortem. Notandum est etiam quod prædestinatio ex tempore includit quatuor, vt statim subiunget, scilicet vocationem, iustificationem, magnificationem, & glorificationē: quorum nec primum, nec secundum habent sufficientem causam in prædestinato. licet secundum sit causa tertij, & tertium causa quarti: Et sic si prædestinatio accipiatur pro aggregato ex omnibus effectibus prædestinationis in tempore, Prædestinatio non habet causam in prædestinato, cum primus & secundus effectus non habeant causam: sed sint merè gratis, & non ex operibus præcedentibus, vt deductum est supra quarto cap. Et ideo nō oportet ponere quod aliquod meritum ex parte nostra supponatur, cuius præsentia sit ratio vel causa prædestinationis: quia hoc supponere esset dicere quod gratia datur ex meritis nostris, & quod principium bonorum nostrorum est à nobis, & consummatio à Deo, quod est error pelagij. Qui hunc locum sic legebat, Nam quos præsciuit conformes fieri imagini filij sui, hos & prædestinauit. & ideo aliter est ordinanda litera, prout iacet vt dicamus: Quos præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui. vt ista conformitas non sit ratio prædestinationis, sed terminus vel effectus. Nihil enim aliud est adoptio quàm illa confor- Supra 4.a

C mitas. Ille enim qui adoptatur in filium, conformatur verò filio eius. Primo quidem in iure participandæ hæreditatis, prout in hoc capite deductum est. Secundò in participatione splendoris ipsius, ipse enim genitus à patre est tanquam splendor & figura substantiæ eius. Vnde per hoc quod sanctos illuminat lumine sapientiæ & gratiæ, facit eos conformes fieri sibi. Vnde Dauid: In splendoribus sanctorum ante luciferum genui te, id est profundentem omnem splendorem. Quod autem dicit imagini filij eius, potest intelligi dupliciter. Vno modo vt sit sensus, prædestinauit nos conformes fieri filio suo, qui est imago inuisibilis Dei. Alio modo vt sit sensus, prædestinauit nos fore conformes filio suo, in hoc quod portemus eius imaginem: secūdum illud, Sicut portauimus imaginem terreni, sic portemus imaginē cælestis. Dicit autem, Quos præsciuit & prædestinauit, nō quod omnes præscitos prædestinet, sed quia eos prædestinare non poterat, nisi præsciret. Vnde Hier. dicit Priusquam te formarem in vtero noui te. Quid autem ex hac prædestinatione sequatur, subiungit dicens: Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Sicut enim Deus suam naturalem bonitatem voluit cōmunicare, participando similitudinem suæ bonitatis, vt non solum sit bonus, sed etiā author bonorum: ita filius Dei voluit cōformitatem suæ filiationis cōmunicare, vt non solū sit ipse filius, sed etiam primogenitus filiorum. Et sic qui per generationem æternā est vnigenitus, qui est in sinu patris, secundum collationē gratiæ sit primogenitus in multis fratribus. Vnde D. Ioan. Heb.1.a 1. Cor. 15.f Hiere.1.b Ioan.1.b

Apoc.1.b Qui est primogenitus mortuorum,& princeps regum terrę. Habet igitur Christus nos fratres, quia D similitudinem nostræ naturæ assumpsit, quo ad defectus naturales deformitatem non importátes.
Heb.2.d Debuit enim per omnia fratribus assimilari.

Text. *Quos autem prædestinauit: hos & vocauit. & quos vocauit: hos & iustificauit. Quos autem iustificauit: illos & magnificauit.*

Esa.14.f HIc describit ea quæ sancti consequuntur ex tempore. Et primo ponit vocationem dicés: *Quos autem, &c.* ac si diceret. Prædestinatio eius irrita esse non potest, iuxta illud: Iurauit dominus exercituum dicens: Si non vt putaui, ita erit: & quo modo mente tractaui, sic eueniet. Primum autem in quo prædestinatio incipit impleri est vocatio hominis, quæ est duplex. Vna exterior quæ
Mat.4.c fit ore prædicatoris. Hoc modo vocauit Christus Petrum, & Andream dicens: venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Alia est vocatio interior, quæ nihil aliud est quam quidem métis instinctus siue motio, qua cor hominis mouetur à Deo ad assentiendű his quę sunt fidei & virtu-
Esa.41.a tis. de qua Esa. Quis suscitauit ab Oriente iustum, & vocauit eum vt sequeretur se. Et hæc vocatio necessaria est. Quia cor nostrum non se conuerteret ad Deű, nisi ipse Deus nos ad se traheret. Vnde Christus dicebat: Nemo potest venire ad me, nisi pater meus traxerit eum. & Hier. Conuerte nos domine ad te, & conuertemur. Est etiam hæc vocatio efficax in prædestinatis, qui huiusmodi voca-
Ioan.6 c tioni assentiunt. Vnde Christus, Omnis qui audit à patre meo & didicit, venit ad me. Secundò po-
Thren.5.d nit iustificationem, cum dicit: *Quos vocauit hos & iustificauit*, scilicet, gratiam infundendo, vt dictű
Ioan. 6.c est supra. Hæc autem iustificatio, & si in aliquibus frustretur, quia non perseuerant vsque in finem,
Supra 3. in prædestinatis tamen non frustratur finaliter. Tertiò ponit magnificationem cum subdit: *Quos iustificauit, hos & magnificauit.* Et hoc dupliciter, vno modo per profectum virtutis & gratiæ. Alio mo-
Sap.19.d do per exaltationem gloriæ, de qua Sapien. Magnificasti populum tuum & honorasti: Ponit autem præteritum pro futuro, propter certitudinem infallibilitatis: vel quia quod aliquibus est futurum, E in aliis est completum.

Tex. *Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis: Quis contra nos? Qui etiam proprio filio non pepercit: sed pro nobis omnibus tradidit illum: quo modo non etiam cum illo omnia nobis donauit?*

EXplicatius hic declarat maiorem præmissam, scilicet, quod promotis à Deo nullus nocere potest. Et primo ostendit quod non possint pati detrimentum per malum pœnę. Quia malum pœnæ est duplex: vnum consistit in illatione malorum, aliud in substractione bonorum. Primò ostédit quod illi qui promouentur à Deo ad bonum, non patiuntur detrimentum per conatű alicuius persequentis, dicens: Quid ergo dicemus, quasi dicat. Cum tot bona Deus suis electis præstet, quid potest dici contra hæc, vt, scilicet prædicta Dei beneficia anullentur, quasi dicat. Nihil. Vnde Salomó:
Prou. 21.d Non est Sapientia, non est prudentia, non est consilium cótra dominum. Vel quid dicemus ad hæc, scilicet, aspicientes, ad quæ oportet nos obstupescere. Vel quid dicemus ad hæc, id est, quid poteri-
Psal.115.a mus retribuere Deo tot beneficiis dignum. Vnde Dauid: Quid retribuá domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Et subiungit: Si Deus (scilicet, est) pro nobis, Nos prædestinando, vocando, iustificá-
Esa.50.c do, magnificando. Quis contra nos, scilicet esse poterit efficaciter. Ideo Esa. Stemus simul, quis est
Iob.17.a aduersarius meus. Et Iob: Pone me iuxta te, & cuiusuis manus pugnet contra me. Secundò ostendit quo modo sancti non possunt pati incommodum ex substractione bonorum, dicens: *Qui etiam proprio filio non pepercit*, Cum autem supra de multis filiis mentionem fecisset, dicens: Accepistis spiritű adoptionis filiorum ab omnibus illis. Hunc filium separat dicens: proprio filio suo, id est, non ado-
1.Ioan. ptato, vt Hæretici mentiuntur: sed naturali & coæterno. de quo D. Ioan. Vt simus in vero filio eius
Matth. Iesu Christo, de quo pater dicit: Hic est filius meus dilectus. Quod auté dicit non pepercit, intelligendű est quod eum à pœna non exemit. Ná culpa (cui parci potuisset) in eo non fuit prout in aliis.
Prou. 13.d Salomon dicit: Qui parcit virgæ, odit filium suum. Non tamen Deus filio suo non pepercit, vt ei a- F liquid accresceret, qui est per omnia benedictus & perfectus Deus, sed propter nostram vtilitatem eum passioni subiecit: & hoc est quod subdit, *sed pro nobis omnibus tradidit illum*, id est, exposuit eum
Supra 4.d passioni pro expiatione peccatorum nostrorű. vnde dixit supra traditus est propter delicta nostra.
Esa.53.c Et Esa. Dominus posuit in eo iniquitates omniű nostrum. Tradidit enim eum Deus pater in mortem, eum incarnari & pati statuendo, & humanę eius voluntati inspirando charitatis affectum, quo
Ephe.5.a passionem spontanęus subiret. Vnde seipsum ab Apostol. tradidisse dicitur. Tradidit eum etiam Iu-
Osee 6.b. das, & Iudæi exterius aliquid operádo, vt supra 5. habitum est. Est vlterius notandum super verbo,
2.Cor. 1.b. etiam, quasi dicat, nó solum alios sanctos pro salute hominum tribulationi exposuit, vt per Oseam
Coloss 1.c ait: Propter hoc dolaui in prophetis. Et Aposto. tum tribulamur pro vestra exhortatione & salute. Sed etiam proprium filium suum maioribus tribulationibus exposuit. In ipso autem Dei filio omnia existunt, sicut in primordiali & præoperatiua causa: iuxta illud, ipse est ante omnia, &c. Vnde sequitur quod eo nobis tradito omnia sunt nobis tradita & data. Ideo subdit: *Quo modo non etiam cű illo*, scilicet dato, *nobis omnia donauit?* vt scilicet, omnia cedant in bonum nostrum: superiora quidem, scilicet, diuinæ personæ ad fruendum: intellectuales & rationales creaturæ ad conuiuendum: om-
1.Cor.3.d nia inferiora ad vtendum. non solum prospera, sed etiam aduersa. Vnde Apost. Omnia vestra sunt,
Psal. 33.b vos autem Christi, Christus autem Dei. vnde apparet quod nihil deest timentibus eum.

SEPTIMA PARS OCTAVI CAPITIS.

Text. *Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat. Quis est qui condemnet?*

IN hac septima huius capitis parte, Apostol. ostendit quod illi qui à Deo promouentur, nullum detrimentum pati possunt à malo culpæ. Aliquis enim propter culpam leditur à duobus. Primo quidem

A quidem ab accusatore: secundo à iudice condemnante. Primo ostēdit quod nulla accusatio possit esse sanctis nociua, & hoc ratione diuinæ electionis. Quia enim aliquem eligit ex hoc ipso eum approbare videtur. Sancti autem sunt electi à Deo: secundum illud, Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Qui autem accusat, improbat eum quem accusat: sed nullam efficaciam habet improbatio contra approbationem Dei. Et ideo dicit: *Quis accusabit*, scilicet efficaciter, *aduersus electos Dei*, id est, aduersus eos quos Deus elegit, & sunt sancti. D. Ioan. dicit proiectum esse accusatorem fratrum nostrorum. Secundo idem ostendit ex alio Dei beneficio, quo, scilicet Deus nos iustificat, quod quidem beneficiū præmittit dicens: *Deus*, scilicet est *qui iustificat*: quia vt dictum est, quos vocauit, hos & iustificauit. Quis est ergo qui condemnet iustificatos à Deo? Condemnatio enim solum contra iniustos locum habet. Iob. Iob: ipso concedēte pacē, quis est qui cōdemnet? Ephes.1.a Apoc.12.c Iob.34.d

Christus Iesus, qui mortuus est, imo qui & resurrexit, qui & est ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Text.

Excludit hic obiectionem, quam aliquis posset adducere. Posset enim aliquis timere ne à Christo Iesu accusaretur, & condemnaretur tanquam trāsgressor mandati Christi, prout de Moyse dicit dominus: Est qui accusat vos Moyses, in quo speratis. & quod etiam ab eo condemnaretur, eo quod ipse constitutus est iudex viuorum & mortuorum. Ipse etiam immunis est à peccato: quia peccatum non fecit. & sic idoneus ad accusandum & condemnandum, iuxta illud: Qui sine peccato est vestrum, primus lapidem in illam mittat. & ideo interrogat dicens. *Christus Iesus*, quasi dicat. Nunquid Christus Iesus accusabit aduersus electos Dei, vel etiam eos condemnabit? Et ostendit quod non: quia ipse etiam secundum humanitatem magna beneficia contulit & confert electis Dei. Et ponit quatuor eius beneficia. Primo quidem mortem, scilicet pro salute nostra, & pro Ioan.5.g Act.10.f 1.Pet.2.d Iohan.8.a

B remissione peccatorum nostrorum. Vnde D. Petrus: Christus pro peccatis nostris semel mortuus est. Secundo resurrectionem, per quam, scilicet nos viuificat, nunc vita spirituali, tandem in resurrectione vita corporali. Ideo subdit, *qui & resurrexit*, scilicet propter iustificationem nostram. vt prædixit supra 4. Addit autem, *imo*, quia potius est nunc commemorandus ex virtute resurrectionis, quam ex infirmitate passionis. Nam vt Apost. dicit. Crucifixus est ex infirmitate nostra, viuit autem ex virtute Dei. Tertio ponit æqualitatē cum patre dicens: *Qui est à dextris Dei*, id est, in æqualitate Dei patris secundum naturam diuinam, & in potioribus eius bonis secundum naturam humanam, & hoc est etiam ad gloriam nostram. Quia vt alibi dicit, consedere nos fecit in celestibus in Christo, inquantum enim nos membra eius sumus, nos in ipso consedimus Deo patri. Vnde D. Ioan. Qui vicerit, dabo & sedere mecum in throno. Quarto ponit interpellationem eius cum dicit, *Qui etiam interpellat pro nobis*, quasi aduocatus noster existens. Vnde Diuus Ioannes: Aduocatum habemus apud patrem Iesum Christum iustum, & cæt. Ad officium autem aduocati pertinet, vt ipse condemnationem impediat, & non quod accuset vel condemnet. Dicitur autem pro nobis interpellare tripliciter, vno modo pro nobis orando: Vnde dicebat, Non pro his rogo tantum, (scilicet Apostol.) Sed & pro his qui credituri sunt per verbum eorum in me. Nunc autem propria interpellatio eius pro nobis, est voluntas ipsius de salute nostra. Vnde dicebat: Volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum. Alio modo interpellat pro nobis humanitatem pro nobis assumptam, & mysteria celebrata in ea conspectum patris repræsentando. Ideo Apostol. Introiuit in ipsum cælum, vt appareat nunc vultui Dei pro nobis. 1.Pet.3.c Supra 4.d 2.Cor.vlt.b Ephes.2.b Apoc.3.d 1.Iohan 2.a Ioan.17.c Ioan.17.d

Quis ergo separabit nos à charitate Christi? Tribulatio? an angustia? an fames? an nuditas? an periculum? an persecutio? an gladius? Text.

C Hic infert conclusionem ex dictis. Et quia hæc conclusio quasi incredibilis videtur inexpertis, proponit eam per modum dubitationis. Potest autem hæc illatio ex præmissis duplici ratione concludi. Primo quidem sic: Tot beneficia sunt nobis diuinitus collata & tam efficacia, vt nullus contra ea aliquid agere possit: omnia autem beneficia ad hoc tendunt, vt nos simus in charitate radicati & fundati: quis ergo nos separabit à charitate Christi, qua scilicet, Christum diligimus, & proximum prout ipse præcepit. potest etiam intelligi finaliter. Alio modo sic deducitur: dictum est quod magna beneficia Deus sanctis suis confert, ex quorum consideratione charitas Christi adeo in cordibus nostris feruet, quod nihil eam extinguere potest: secundum illud, Aquæ multæ non potuerunt extinguere charitatem. Proponit autem mala per quorum passiones posset credi, quod aliquis charitatem Christi desereret. Et primo ea quæ pertinent ad vitam. Deinde quæ pertinent ad mortem. Circa ea vero quæ in vita imminent sustinenda, primo ponit mala præsentia, deinde futura. Circa præsentia primo ponit ea quæ pertinent ad tollerantiam malorum, deinde quæ pertinent ad defectum bonorum. Mala autem perpessa possunt dupliciter considerari: Vno modo secundum quod sunt in patiente, qui dupliciter ab eis affligitur, scilicet exterius secundum corpus, & ad hoc pertinet quod dicit. *Tribulatio*, quæ à tribulis (qui sunt herbæ pungitiuæ) dicitur, quas in pœnam peccati Adæ terra generat, prout à domino ei dictum est: spinas & tribulos germinabit tibi. Vnde aliquis tribulari dicitur, cum exterius pungitur. Nec tamen propter hoc vincuntur iusti, iuxta illud: Multæ tribulationes iustorum: sed de his omnibus liberauit eos dominus. Affligitur etiam homo per interiorem anxietatem cordis, vt cum aliquis non videt quo modo euadat, & quantum ad hoc subdit: an angustia? Vnde Susanna dicebat: Angustiæ sunt mihi vndique, & quid eligam ignoro. Alio modo huiusmodi mala cōsiderari possunt, prout sunt in agente, & quātum ad hoc subdit. *An persecutio?* Quamuis enim persecutio ad hoc proprie pertinere videatur, quod aliquis alium persequitur effugando: secundum illud, Si vos persecuti fuerint in vnam Ephes.3.c Ioan.13.d Cant.8.b Gene.3.c Dan.13.a Matth.10.c

ciuitatem, fugite in aliam. tamen communiter persecutio accipitur pro inflictione cuiuscunque D
1. Tim. 6. b impedimenti. Vnde Dauid, Multi persequũtur me, qui tribulant me. Deinde ponit mala quæ pertinent ad substractionem bonorum, quæ sunt necessaria pro sustentatione vitæ, prout cibus & vestimenta: secundum illud, Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti sumus. Ad subtra-
1. Cor. 4. c ctionem cibi pertinet fames. Vnde subdit, An fames? ad subtractionem autem vestitus pertinet
2. Cor. 11. f nuditas, vnde subdit, an nuditas? Sed nec propter hæc iusti vincuntur. Vnde alibi dicit: Vsque in
Hebr. 11. g hanc horam esurimus & sitimus, & nudi sumus. Quantum ad mala futura subdit, An periculum? scilicet, imminens futurum de quibus Apost. Periculis fluminum, &c. Quantum ad mortem subdit, an gladius? Vnde ad Hebræos scribens de iustis dicit, in occasione gladij mortui sunt.

Tex. *Sicut scriptum est. Quia propter te mortificamur tota die: æstimati sumus sicut oues occisionis.*

OStendit hic necessitatem interrogationis prædictæ, per hoc quod dicit quod sanctis omnia ista imminebant patienda propter Christi charitatem, & inducit verba psal. in persona mar-
August. tyrum proposita, in quibus primo ponit causam passionis: Martyrem enim vt D. August. ait, non
Mat. 10. d facit pœna, sed causa. Vnde dicit, *propter te*. & Christus dicebat: Qui perdiderit animam suam, id
1. Pet. 4. d est, vitam suam propter me, inueniet eam. Et D. Petrus: Nemo vestrum patiatur vt fur, aut homicida: si autem vt Christianus, non erubescat. Patitur autem propter Christum, non solum qui pa-
Matth. 5. a titur propter fidem Christi, sed etiam qui patitur pro quocunque opere iustitiæ, pro amore Christi secundum illud, Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Secundo ponit grauitatem
Hester. 7. a passionis, cum dicit, *mortificamur*, id est, morti tradimur. Vnde Hester dicebat: Traditi sumus ego
2. Cor. 4. e & populus meus, vt conteramur, iugulemur & pereamus. Tertio ponit continuitatem persecutionis, cum dicit: *Tota die*, id est, per totum tempus vitæ: vnde alibi: Semper nos qui viuimus in mor-
Iob. 16. a tem tradimur propter Iesum. Quarto ponit promptitudinem persequentium ad occidendum,
Zach. 11. a cum dicit: *Aestimati sumus sicut oues occisionis*, id est, deputatæ vt occidantur, in macello quæ cum studio occiduntur, ita & sancti ex proposito cum studio occidebantur, prout Christus prædixerat: Venit hora vt omnis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Et Zacha. dicebat: E pasce pecora occisionis, quæ qui possiderant, occidebant.

Tex. *Sed in his omnibus superamus: propter eum qui dilexit nos: Certus sum enim, quia neque mors neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro.*

SOluit hic prædictam dubitationem dicens: *Sed in his omnibus*, scilicet malis, quæ superius nomi-
Sapien. 10. c nauimus, *Superamus* dum, scilicet circa omnia illibatam charitatem seruamus. Certamen forte dat nobis Deus, & iuuat ne succumbamus, sed vincamus: vnde subdit, *propter eum qui dilexit nos*,
1. Ioan. 4. b id est, propter eius auxilium, vel propter affectum quem ad eum habemus. Non quasi nos primo
1. Cor. 15. dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit nos. Vnde de victoria gratias agebat Apostolus. Gratias Deo qui dat victoriam per Iesum Christum. Secundo declarat solutionem, ostendens inseparabilem sanctorum charitatem, dicens. *Certus sum, &c.* Et primo ostẽdit quod non potest charitas separari per creaturas, quæ sunt: deinde nec per creaturas quæ non sunt, quæ tamen esse possunt. Et anteponit ea quæ sunt in homine dicens: *Certus sum quod neque mors*, quæ est præcipuum inter terribilia: *Neque vita*, quæ est præcipuum inter appetibilia, scilicet poterit nos separare à cha-
Infra. 14 ritate Dei. Vnde infra dicit. Siue viuimus, domino viuimus: siue morimur, domino morimur: In his autem duobus includuntur omnia quæ supra posuit. Nam sex præcedentia pertinent ad vitam: vnum autem, scilicet gladius, pertinet ad mortem, vt dictum est. Deinde ponit ea quæ sunt exterius, inter quæ primo ponit spirituales creaturas, dicens: *Neque angeli*, scilicet minores, qui sunt ad
Psal. 90. c custodiam singulorum hominum deputati. Vnde psalm. angelis suis Deus mandauit de te. *Neque principatus*, qui scilicet sunt deputati ad custodiam gentium, prout refert Daniel: Nunc reuertar vt
Dan. 10. d prælier aduersus principem Persarum. Cum enim egrederer, apparuit princeps Græcorum, & nemo est adiutor meus nisi Michael princeps vester. Addidit autem, *neque virtutes*, id est, ordo virtutum, qui est supremus ordo ministrantium, de quo Christus: virtutes cælorum mouebuntur. Po- F
Luc. 21. c test autem hoc intelligi dupliciter: Vno modo de malis angelis, qui contra bonos decertant. Vnde
Ephe. 6. b Apostol. Non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principes & potestates, &c. Alio modo potest intelligi de bonis, & hoc (vt D. Chrysost. ait) dicebat, non quod
In libro de compũ. cor. angeli boni possent affectare, separare eum à charitate Dei, sed etiam ea quæ sunt impossibilia: verbi gratia de angelis fieri posse dixit, magis quam se ab amore Christi posse seiungi: vt per hoc quanta in eos vis esset diuinæ charitatis ostenderet, atque omnibus ante oculos poneret. Hic enim amantium mos est, vt amorem suum silentio tegere nequeant, sed necessariis & charis afferunt, & flammas suas intra pectus continere non possunt. Enarrant ea frequentius, vt ipsa assiduitate narrandi amoris sui solatium capiant, & refrigeria immensi ardoris assumant. & simile est quod dicit
Galat. 1. b Apostol. Licet nos vel angelus de cælo euangelizet vobis præter quam quod euangelizaui vobis, Anathema sit: Deinde ponit creaturas sensibiles, quarum duplicem diuersitatem ponit. Primo quidem secundum tempus, quo diuersificantur secundum præsens & futurum. Vnde dicit, *Neque instantia*, id est, præsentia siue dolorem siue delectationẽ inferant. Addit autem, *neque futura*, quo-
Act. 21. c rum timor nec desiderium possunt nos separare à Christo. Vnde ipse Apostol. dicebat: Ego non solum alligari, sed & mori in Hierusalem paratus sum propter nomen domini Iesu. Deinde ponit diuersitatem sensibilium creaturarum, ex parte magnitudinis. Et primo tangit magnitudinem virtutis,

A tutis, cum dicit, *neque fortitudo*, id est, neque creatura fortis, puta ignis, aqua, mors potest me separare à Christo, cuius dilectio fortis est vt mors. Deinde ponit magnitudinem virtutis describens Cant. 8.b eam, secundum ea quæ conueniunt corporibus: vnde dicit, *neque altitudo*, ex qua scilicet, mihi minaretur præcipitium, etiam si à supercilio montis me præcipitarent, prout volebant præcipitare Christum. *Neque profundum*, in quo aliquis submersionem minaretur, etiam si infigerent me in limo profundi. Possunt etiam hæc tria ad res humanas referri. Tripliciter enim potest aliquis auertere Luc. 4.e aliquem à Deo. Vno modo, cogendo per fortitudinem. Sed non est fortis sicut Deus noster. Psal. 68.a Secundo obstupefaciendo per altitudinem authoritatis, sed de Deo Cantat Ecclesia: Tu solus altissimus. 1. Reg. 2.a Tertio seducendo per profundum sapientiæ: sed de Deo dicitur, profundior est inferno, Ecclesiast. & vnde cognosces? Possunt pariter hæc duo altitudo, & profundum ad prospera & aduersa re- Iob. 11.b ferri. Vel secundum D. Chrysost. Altitudo & profundum nihil aliud mihi indicare vidētur, quam In lib. de regnum cælorum & Gehennam, quasi dicat, Nec si à regno me decidere necesse sit, aut etiam in compunct. Gehennam tradi pro Christo, nec hoc quidem mihi metuendum est. Quantum autem ad ea quæ cordis. non sunt, & esse possunt, subdit: *Neque creatura alia*. Quod vtique secundum D. Chrysosto. de his dicit quæ non sunt, quasi illi non sufficiant omnia quæ sunt. Sed illa quæ non sunt prouocat quodammodo ad certamen. Nihil, inquit, istorum poterit nos separare à charitate Dei, quæ nunquam excidit. Quæ quidem charitas Dei est in Christo Iesu domino nostro: quia, scilicet, per eum data 1. Cor. 13.c est nobis, inquantum spiritum sanctum dedit nobis, dicebat enim ignem (scilicet, charitatis) veni mittere in terram, & quid volo nisi vt accendatur? Sed cum scriptum sit, nescit homo vtrum Luc. 12.f amore, vel odio dignus sit: sed omnia in futurum seruantur incerta: quid est hoc quod dicit hic se Ecclesi. 9.a esse certum, quod nihil possit eum à charitate separare? Dici potest quod Apostol. non dicit hoc particulariter de seipso, sed loquitur in persona omnium prædestinatorum, de quibus propter certitudinem diuinæ prædestinationis annunciat quod nihil eos à charitate finaliter separare possit. Hæc certitudo etiam causari potest ex virtute charitatis, quæ quantum est de se, ab aliquibus

B non potest separari: cum Deum super omnia diligant. Quod autem aliquis interdum à charitate decidat, non est propter defectum charitatis, sed propter defectum liberi arbitrij. Si autem Apo- 2. Cor. 12.b stol. hoc dicit de seipso, certus esse non poterat nisi per reuelationem, quia dictum est ei, Sufficit tibi gratia mea. Nam quantum ad possibilitatem liberi arbitrij ipse alibi dicit: Ne forte cum aliis prædicauerim, ipse reprobus efficiar.

EPITHOME NONI CAPITIS.

POsteaquam Apost. in quatuor primis capitibus, tractauit necessitatem gratiæ Dei, & in aliis quatuor sequentibus descripsit eiusdem gratiæ facultatem & virtutem, in his tribus proximis capitibus occasione accepta ex excidio Iudæorum diuinis obsequiis mancipatorum, & gentilium qui prius erant à Deo alieni: ad eam promotione, tractat de origine gratiæ, an ex sola Dei electione, an ex præuisione sequētium operum detur. Et in hoc nono capite tractat de electione gentium. Et primo ostendit affectum suum circa Iudæos, commemorans eorum excellentes dignitates, quæ sunt adoptio, gloria, testamētum, legislatio, obsequium, promissa ac Christi incarnatio.

Secundo ibi. *Non autem quod exciderit, &c* ostendit prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui processerunt carnaliter tantum ex antiquis patribus, sed ex electione diuina, per quam gentiles sunt assumpti & vocati: quod manifestat allegando historiam Abrahæ & Iacob, quas exponit & corroborat prophetia Malachiæ. Tertio ibi. *Quid ergo dicemus &c.* Inquirit de iustitia huius electionis, proponendo dubitationem quam soluit, allegando dicta Moysi, ex quibus concludit propositum. Deinde soluit dubitationem promissam, quantum ad reprobationem malorum, & infert quandam conclusionem. Quarto ibi. *Dicis itaque mihi, &c.* obiicit contra solutionem præmissæ quæstionis, & inquirendo respondet tacitæ quæstioni, inducendo authoritatem Esa. eius verba exponens. Finaliter soluit primam quæstionem. Quinto ibi. *Quos vocauit, &c.* ostendit quod prædicta vocatio & electio, nō solum pertinet ad Iudæos, sed etiam ad gentiles. Quod probat authoritatibus Oseæ & Esa. & infert conclusionem ex dictis quantùm ad gentiles & Iudæos, quam corroborat authoritate Esa. cuius verba ex diuersis locis coniungit.

C
EXPOSITIO LITERALIS NONI CAPITIS.

VEritatem dico in Christo Iesu, id est, per Christum Iesum, qui est veritas per essentiam, *non mentior*, Ioan. 14.a *testimonium mihi perhibente conscientia mea.* quod testimonium conscientiæ est gloria nostra: *In* 2. Cor. 1.c *spiritu sancto.* scilicet radicata & fundata, qui etiam reddit testimonium spiritui nostro. *Quoniam tristitia mihi magna est*, id est, maxime tristis est spiritus meus, quia de magno malo, scilicet de excidio tantæ gentis, *& continuus dolor cordi meo.* non enim erat superficialis, sed in corde radicatus, non quod continuo actu doleret, sed secundum habitum. *Optabam enim ego ipse*, aliquando si fieri posset absque peccato. *anathema*, id est, separatus vel simpliciter, vel ad tempus, *esse à Christo*, id est, à gloria Iesu Christi, propter honorem eius qui proueniret ex conuersione Iudæorum. *Pro fratribus* 2. Cor. 11.e *meis*, quos errantes & in damnationem tendentes volebam reducere ad Christum. *Qui sunt cognati* Gen. 32.f *mei secundum carnem*, id est, qui sunt ex carnali genere meo descēdentes. *Qui sunt Israelitæ, &c.* id est, Deut. 4.a ex genere Iacob, qui à Deo nominatus est Israel, id est, fortis, ex quo processit talis natio, qua non Exo. 4.f est alia tam grandis, quæ habuerit à Deo tot beneficia spiritualia *quorum*, vnum respicit præsens, scilicet *adoptio est filiorum*, scilicet Dei: quia scilicet sunt filij Dei adoptiui, qui vocauit Israel primogenitum suum, quantum ad spirituales viros, qui fuerunt in illo populo. Quia quantum ad carnales, dixit supra, quod acceperunt spiritum seruitutis in timore. Aliud vero beneficium quod respi-

cit futurum habuerunt: *& gloria*, scilicet filiorũ Dei fuit eis promissa. *& testamentum*, id est, pactum D
Genes. 17.a circuncisionis datum, vel testamentum nouum, quod fuit Iudæis primo prædicatum. *& legislatio*,
Exo. 41.d id est, lex scripta digito Dei, fuit eis data, & eius iudicia manifestata, quod non est taliter factum
Psal. 147.b omni nationi: *& obsequium*.i. modus colẽdi in honorabilibus ceremoniis, (quibus deo seruiebant,
Leui. 26.a cæteris gentibus seruiẽtibus Idolis) datus fuit eis. *& promissa*.i. promissiones multæ in veteri testa-
Deut. 18.c mento fuerũt eis factæ de terrenis & temporalibus, per quæ figurabãtur spiritualia. *Quorum patres*,
à quibus progeniti sunt secundũ carnẽ, fuerunt maximè deo accepti, dilecti, & propter hoc electũ
Deut. 4. f fuit semen eorũ, ex qua electione non modica accreuit eis gloria à posterioribus. *Ex quibus est*, id est
descendit, *Christus secundum carnem*.i. secundũ corpulentã substantiã, *Qui est super omnia Deus benedi-*
1. Ioã. vlt. d *ctus in secula. Amen.* & sic æqualis, & nõ minor patre, qui à D. Ioh. dicitur verus Deus, & vita æterna.

SECVNDA PARS NONI CAPITIS.

NOn autem quod, ex illorum casu, *exciderit*.i. frustratum fuerit, *verbum Dei*, & promissa Dei fuerint irrita aut reuocata: quia si non fuerint impleta in quibusdam, tamen bene in aliis. *Non enim omnes qui ex circuncisione sunt Israel*.i. ex Iacob secundum carnem progeniti: *Hi sunt Israelitæ*, scilicet veri ad quos pertinent promissa Dei. Quia posteritas Esau, qui descendit à Iacob, non computabatur in populo Dei, sed illi sunt verè Israelitæ, qui sunt iusti & recti, & videntes Deũ per fidem, prout Nathanael: de quo Christus, Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. *Neque qui semen*, id est,
Ioan. 1. d ex semine carnali, *sunt Abrahæ*, descenderunt, *omnes filij*, scilicet, veri & spirituales. Nam Hismael fuit filius carnalis Abrahæ, sed nõ verus, quia idololatra. Sed illi sunt veri filij Abrahæ, qui imitan-
Ioan. 8. d tur fidẽ & opera Abrahæ. Vnde Christus: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. *Sed in Isaac*, qui
Gen. 21. b fuit filius Abrahæ per repromissionẽ: & qui imitatus est fidem eius. *Vocabitur tibi semen*, cui, scilicet,
Galat. 3. c facta est repromissio. *Id est, Non qui filij carnis, hi filij Dei*, id est, illi non adoptantur in filios Dei, qui sunt filij carnis, id est, ex hoc ipso quod secundum carnem progeniti sunt ab Abraham. *Sed qui filij* E
Genes. 18. b *sunt promißionis existimantur in semine*.i. illi æstimãtur semen Abrahæ, qui ex gratia diuinæ promissionis facti sunt secundum imitationẽ fidei Abrahæ: potens est enim Deus ex lapidibus istis suscitare
Galat. 4. a filios Abrahæ. *Promißionis enim verbum* quod angelus, imo in angelo dominus ad Abraham: *hoc est secundum hoc tempus*, quo significatur tempus incarnationis filij Dei, qui missus est in plenitudine temporis gratiæ. *Veniam & erit Sarræ filius*, scilicet, per gratiam remissionis. *Non solum autem illa*, sci-
Gen. 25. c licet, Sarra, habuit filium per promissionem, *Sed & Rebecca*, quæ etiam sterilis erat. Isaac enim orauit pro ea, eo quod sterilis esset. *Ex vno concubitu habens, Isaac patris nostri*, id est, habuit in vtero duos filios: quorum vnus pertinebat ad promissionem, scilicet, Iacob: alius vero ad carnẽ, scilicet, Esau. *Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent aut mali*, vnus illorũ prælatus est alteri, *vt secundum electionem*, quam Deus spontanea voluntate vnum ab æterno præelegit, alterum non: quia sanctus erat, sed vt sanctus esset, *propositum Dei*, scilicet, volentis vnum præ alio magnificare, *maneret*,
[illegible] 3. b id est, firmum esset, *non ex operibus*, id est, propter merita præcedentia vel sequentia, *Sed ex vocante*,
Gen. 25. [illegible] id est, gratia Dei vocantis, *Dictum est ei*, scilicet, Rebeccæ: Duo populi ex ventre tuo diuidentur,
Malach. 1 populus populum superabit. *Quia maior seruiet minori*, scilicet, Esau Iacob. *Sicut scriptum est Iacob dilexi*, id est, elegi & prædestinaui ad vitam æternam. *Esau autem odio habui*, id est, reprobaui, siue ad illam vitam non elegi, nec iudicaui illi dare auxiliũ gratiæ sed permittere labi in peccatis, & postea peccata eius punire, in quo consistit ratio reprobationis.

TERTIA PARS NONI CAPITIS.

QVid ergo dicemus? nunquid, per hoc quod Deus sine merito præcedẽte, vnum elegit, & alterum reprobauit: probari potest quod sit, *iniquitas apud Deum*, id est, quod Deus sit iniustus. Quia contra iustitiam distributiuam est quod æqualibus inæqualia distribuantur. *Absit*, quod hoc dicere
Exo. 33. [illegible] velimus, aut quod ex hoc probari possit quod Deus sit iniquus. *Moysi enim dixit miserebor cui*, pro cu- F
ius, id est, misericordiam & gratiam siue misericordiæ effectus (qui sunt vocatio, iustificatio, magnificatio) dabo non omnibus, sed quibus misertus sum eligendo siue prædestinãdo eos ad vitam æternam. *Et misericordiam præstabo cuius miserebor*, id est, cui dignum iudico misereri, & hoc ad maiorem expressionem dicit. *Igitur*, ipsa salus hominis *non*, scilicet, est *volentis neque currentis*, id est, non debetur alicui per suum velle, seu per aliquam voluntatem eius vel exteriorem operationem quæ dicitur cursus. Vel non est in voluntate volentis, scilicet, velle neque operari bonũ perfectum
1. Cor. 9. d & meritorium. *Sed miserentis est Dei*, id est, totum procedit ex misericordia Dei. *Dicit enim scriptura*
Deut. 9. a *Pharaoni: Quia in hoc excitaui te*, vel seruaui te secundum aliam literam, id est, permisi labi te in peccatum propter præcedentes iniquitates tuas, vel ad malum occasionaliter suscitaui. *Vt ostendam in te virtutem meam*, magnam quantum ad præsentes, *quam*, scilicet contra illum & ægyptios: & quantum ad absentes. *& vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra.* Ergo quia Iacob dilexi, & cæt. *cuius vult miseretur* gratuito, *& quem vult indurat*, iusto iudicio: non quod in eo directe causet maliciam, sed inquantum ex his quæ proponit homini interius, vel exterius, ea quæ secundum se sunt bona, homo peccandi occasionem accipit, & hoc ipse Deus permittit. Vnde non dicitur indurare infundendo maliciam, sed non apponendo gratiam, quam nec apponere tenetur.

QVARTA PARS NONI CAPITIS.

DIcis itaque mihi: *Quid adhuc quæritur*, id est, quid oportet aliud quærere de causa bonorum vel malorum, Cum omnia voluntati diuinæ, quæ est sufficiens causa, attribuantur, *voluntati enim*
Exod. 15. *eius quis resistit*, id est, quis resistere potest cum sit omnipotẽs. *O homo tu quis es*, scilicet fragilis, ignorans, qui non potes respondere doctioribus, qui quæris, quare Deus huius hominis misereatur &

quosdam

A quosdam induret. *Qui respondeas*, id est, respondere possis, *Deo*: qui si tecum velit contendere in iudicio, non poteris ei respondere vnum pro mille, si à te quærat quæstionem quam proposuit Esa. Iob.39.a
Nunquid dicit, vel rationaliter dicere posset, si loqueretur. *Figmentum*, id est, vas fictile siue id quod Esa.29.f
fingitur & formatur, *ei qui se finxit*, id est, fictori suo à quo formatum est, qui nihil ei debebat. *Quid me fecisti sic?* id est, quare me sic formasti, totum enim debet attribui bonitati artificis. *An non habet potestatem*, scilicet liberam, *figulus luti*, id est, qui facit vas ex luto, *ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem*. i. ad honorabiles vsus, puta scutellas, vrceos & catinos ad nobilem mensam. *Aliud vero in contumeliam*. i. aliud vas ad viles vsus facere & deputare ad vsus coquinæ, vel ad alia viliora officia. Si vas illud ex preciosa materia, puta auro ad vilia officia fieret aut deputaretur, posset quodammodo conqueri. Sed si ex vili materia fieret, non haberet occasionem conquerendi: cum in nobiliorem formam reduceretur quam prius fuerat. Sic & natura humana, quæ ex sui natura vilitatem Gene.2.b
habet, quia de limo terræ facta, sed maiorem vilitatem habet ex corruptione peccati, non habet occasionem conquerendi, si eam propter demerita ad infimum vsum deputat, sed potius habet occasionem laudandi, quia ad decorem vniuersi hoc facit. *Quod si deus*, cuius opera sunt ad manifestationem bonitatis suæ, quæ tanta est, quod non potest vno modo & in vna creatura sufficienter manifestari, ideo diuersas creaturas condidit, si igitur Deus, *volens ostendere iram*. i. iustitiam vindicatiuam, *& notam facere potentiam suam*, quam habet, & qua potest sibi subiicere omnia, & quam ostendit Pharaoni & Aegyptiis, qui viderunt magnam domini manum. i. potentiam, maxime in Exo.14.e
mari rubro. *Sustinuit in multa patientia* i. patienter eos expectauit, sciens eos non credituros neque pœnitentiam acturos. *Vasa iræ apta in interitum*. i. malos qui sunt apti & in se habentes aptitudinem, ad damnationem æternam. *vt ostenderet diuitias gloriæ suæ*. i. abundantiam bonitatis suæ, *In vasa mi-*
B *sericordiæ*, id est, bonos prædestinatos, quibus videtur Deus quasi instrumentis vti ad manifestãdam suam misericordiam. *quæ præparauit*, in virtute vocando, iustificando, magnificando, vt venirent *in gloriam*. i. in vitam æternam. Quia ipsa condemnatio malorum, quę est secundum Dei iustitiam, manifestat & commendat gloriã sanctorũ, qui à tali miseria liberãtur, & tãtum bonũ consequũtur.

QVINTA PARS NONI CAPITIS.

Quos, scilicet bonos, *& vocauit nos*: per suã gratiam, *non solum ex Iudæis, sed etiam ex gentibus sicut in Oseæ dicit*, scilicet Deus, qui olim loquebatur in prophetis & per linguas eorum. *Vocabo* Oseæ.2.d
non plebem meam, id est, gentilitatem, quæ non erat plebs mea, quia mihi nõ obediebat. *plebem meam*, Hebr.1.a
ad hoc vt sit plebs mea, *& non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam: & erit in loco*, id est, in Iudæa, *vbi dictum est eis*, scilicet Gẽtibus à Iudæis quasi ex persona Dei loquentibus. *Non plebs mea vos*: Quia Iudæi non reputabãt Gentiles populum Dei, etiam apud Iu- Ioan.1.b
dæos credẽtes. *ibi vocabuntur filij Dei viui*, scilicet adoptiui, *Esaias autem clamat pro Israel*, id est, aperte Esa.10.d
loquitur pro conuersione Israel. *Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris*, id est, quasi innu- Gene.22.c
merabilis præ multitudine Gentium: *reliquiæ saluæ fient*, nõ omnes nec maior pars, sed aliqui pauci qui relinquentur ex excidio illorum. *Verbum enim*, scilicet Euangelij, *Consumans*, id est, perficiens 3.Reg.4.c
quod lex non poterat, *Et abreuians* in æquitate subaudiendum est erit, verbum enim Euangelij abbreuiat verba legis. Omnia enim sacrificia figuralia legis in vno sacrificio Christi, qui se obtulit pro Ep[illegible]
nobis hostiam, comprehenduntur, nihil prætermittens de multitudine figurarum antiquæ legis, nihilque quod est æquum secundum dictamen rectæ rationis, remanet obseruandum: *quia verbum breuiatum*, id est, perfectius & maioris virtutis, *faciet dominus super terram*, scilicet existens carne indutus. *Et sicut prædixerat Esa. Nisi dominus Sabaoth*, id est, exercituum vel virtutum ex sua misericordia, *reliquisset nobis semen*, id est, Christum, vel verbum Euangelij, *sicut Sodoma facti essemus, & sicut* Thren.4.a
C *Gomorra similes essemus*: quia grauius fuit peccatum Iudæorum peccato Sodomorum. *Quid ergo dicemus*, id est, quid ex consideratione prædictorum inferemus? hoc inquam: *Quod gentes quæ non sectabantur iustitiam*, per opera legis: quia erant illo tempore sine Christo alienati à conuersatione Israel, *apprehenderunt*, id est, subito & firmiter consecutæ sunt, *iustitiam*, qua, scilicet vocantur filij Ephes.2.c
Dei, *iustitiam autem quæ ex fide est*. non eam quæ in operibus legis consistit, q. d. Gentes non sunt ad hoc conuersæ, vt iustitiã legis Moysi obseruent, sed vt iustificentur per fidem Christi. Iustitia enim Supra 3.c
Dei est per fidem Iesu Christi. *Israel vero*, id est, populus Iudæorum, *sectando legem iustitiæ*, id est, legem Moysi, quæ dirigebat sicut pædagogus ad Christũ, qui est iustitia & author legis iustitiæ, siue Galat.3.d
gratiæ. *in legem iustitiæ*, id est, in legem spiritus vitæ siue gratiæ *non peruenit*, id est, gratiam non est adeptus. *Quare?* quia non sectabatur per debitam viam. *Quia non ex fide*, scilicet Christi, quærebant iustificari. *sed quasi ex operibus*. ex quibus non iustificatur omnis caro corã illo: sequentes enim vm- Supra.3.c
bram, repudiauerunt veritatem. *Offenderunt enim in lapidem offensionis*, id est, in Christum, quia assimilatur lapidi offensionis, in hoc quod sicut lapis offensionis non consideratur neque cauetur propter suam paruitatem: ita & Iudæi videntes Christum sub infirmitate nostra contineri, non considerauerunt, neque eum offendere cauerunt. *Sicut scriptum est: Ecce pono in Syon*, id est, in Hierusalem, Esa.28.d
in qua erat mons Syon *lapidem offensionis & petram scandali*, id est, Christũ, in quem Iudæi per igno- Esa 8.c
rantiam offenderunt. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Et per in- 1.Cor.2.b
credulitatem & inuidiam in tantum scandalum inciderunt, vt dominum suum morti traderent & occiderent in cruce, quæ mors fuit Iudæis scandalum (&) hic ponitur pro, sed, *omnis qui credit in* 1.Cor.1.d
eum non confundetur, id est, non inueniet se delusum aut deceptum, nec perdet mercedem suam. Et ad hunc sensum Esa. dicit. Qui crediderit, non festinet: ille enim qui festinat se delusum & confusum reputat, quia non cito adipiscitur quod sperabat.

COMMENTVM NONI CAPITIS.

Tex. *Veritatem dico in Christo, non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in spiritu sancto.*

IN huius cap. exordio Apostol. ostendit affectum suum ad gentem Iudæorum, ne ea quæ contra eos dixerat, vel dicturus erat, ex odio dicere, præsumeretur. Et primo confirmat dicenda per simplicem assertionem, dicens: *Veritatem dico*, quod maxime conuenit prædicatori, qui est testis veritatis. Vnde Salomon in persona prædicatoris ait: Veritatem meditabitur guttur meum. Et Zachar. Pacem & veritatem diligite. Et ne aliquis arbitraretur quod inter vera misceret aliquod mendacium, quia stat aliquem falsitatem dicere, & non mentiri, dum arbitratur se dicere verum. Subdit, *non mentior*, hortatur enim alibi vt deponamus omne mendacium. deinde quæ dicenda sunt confirmat iuramento, quod est testimonium infallibilis veritatis. Infallibilis veritatis testis est Deus. Vnde Iob. Ecce in cœlo testis meus. ideo dicit, *in Christo Iesu*, id est, per Christum Iesum, qui est veritas per essentiam. Alius testis infallibilis sanctorum est conscientia. ideo subdit, *Testimonium perhibente conscientia mea.* de qua alibi dicit: Gloria nostra est testimonium conscientiæ nostræ. Et quia interdum conscientia errat, nisi per spiritum sanctum rectificetur, subdit, *in spiritu sancto*, qui vt dictum est, reddit testimonium spiritui nostro.

Prou. 8,a Zach. 8.d Ephe.4.f Iob 16.d Ioan. 14.a 2.Cor.1.c

Tex. *Quoniam tristitia mihi magna est, & continuus dolor cordi meo.*

HIc ostendit affectum per dolorem, quem de casu Iudæorum patiebatur, quem quidem exponit & exaggerat tripliciter. Primo ex magnitudine cum dicit: *Quoniam tristitia mihi magna est*, quia, scilicet est de magno malo, id est, de excidio tātæ gentis. Si obiiciatur ex illo, Tristitiam non des animæ tuæ: quod videtur consonare sententiæ Stoicorum, qui tristitiam omnino ab animo sapientis propellebant. Cum enim tristitia sit de malo præsenti, non potest sapienti secundum eos competere, cui nullum malum est præsens. Non enim æstimabant aliquid esse bonum, nisi honestum: neque malum, nisi peccatum. Sed hæc opinio refellitur dupliciter. Primo *quia corporales* defectus, licet non sint simpliciter mala, quibus homines fiant mali, sunt tamen quædam mala à quibus natura abhorret. Vnde & dominus pro his tristatus, legitur dixisse: Tristis est anima mea vsque ad mortem. Secundo cum homo ex charitate debeat diligere proximū suum, sicut seipsum: imminet sapienti tristitia laudabilis de peccato proximi. Vnde Apostol. Et lugebam multos ex eis qui peccauerunt. Sic igitur à sapiente reprobatur seculi tristitia, quæ mortem operatur procedens ex amore seculi. Sed tristitia quæ est secundum Deum, vt pote ex diuina charitate procedens, salutem operatur, & talis fuit ista tristitia. Secundo Apostolus exaggerat ex continuatione. vnde subdit, & continuus dolor. Non quod continuo actu doleret, sed secundum habitum: & quotienscumque reminiscebatur, dolebat eorum miseriam. Tertio exaggerat eam ex sui grauitate, cum dicit, *cordi meo*, non enim erat superficialis sed vsque ad cor penetrabat, prout dolor Hierem. qui dicebat. Multi gemitus mei, & cor meum tremens.

Eccle.30.d Mat.26.d 2.Cor.12.g 2.Cor.7.c Thren.1

Text. *Optabam enim ego ipse anathema esse à Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem.*

SIgnum hic ponit doloris dicens: *Optabam enim ego ipse*, qui tam feruens sum in charitate Christi, *Anathema esse à Christo*, id est, separatus esse à Christo. Anathema enim ad literam est quod sursum est positum, quod nomen significat dona quæ in templis pendebant diuis sacrata ab vsuque humano seposita. Inde tamen vt D. Chrysost. hic ait, per contrarium sensum nomen deductum est, vt significet quidquid semotum est à Deo, vel Ecclesia, ac etiam à communi vsu hominum. Vnde Iosue dixit de Hierico. Sic ciuitas hæc anathema. dicit ergo: Optabam ego anathema esse à Christo, id est, separatus à Deo, non per culpam quam nullo modo optare licet, vt in calce præcedentis capitis dictum est, cum sit contra ordinem charitatis, quo quis tenetur super omnia Deum diligere, & salutem suam plusquàm aliorum. Sed optabat ad tempus separatus esse à Christo, id est, à fruitione Christi, quæ habetur in gloria pro conuersione Iudæorum. Quemadmodum pro salute Gentilium ad Philippen. scribens dicebat: Desiderium habēs dissolui, & esse cum Christo. multo melius manere in carne propter vos, & hoc totum ad honorem Christi regis, ad cuius dignitatem, vt Salomon ait, pertinet multitudo populi. Vnde D. Chrysost. dicit. Ita totam eius mentem deuicit amor, vt etiam eo quod præ cæteris omnibus amabilius erat esse cum Christo, rursus idipsum, quia ita placeret Christo, contemneret, sed & cælorum regna quod videbatur esse remuneratio pro Christo, nihilominus cedere pateretur. Et causam tanti affectus ostendit dicens: Pro fratribus meis quorum concordia & vnio placita est spiritui Dei, & probata est coram Deo & hominibus. Et ne intelligeretur de his qui erant spiritualiter fratres, de quibus Christus: Omnes vos fratres estis, subiungit: *Qui sunt cognati mei secundum carnem*, id est, qui ab Israel quemadmodum & ipse, carnaliter propagati erant, & tamen fidem non susceperant. Nec mirum vt D. Chrysost. ait si Apostol. pro fratribus anathema fieri velit, qui sciebat eum, qui in forma erat Dei, exinanisse se de ea, ac suscepisse formam serui, & factum esse pro nobis maledictum. Pari ratione & Moyses dixit: Aut dimitte eis hanc noxam, aut dele me de libro tuo quem scripsisti, quod nonnulli interpretantur de libro in quo erat scriptus dux populi.

Chrysost. Iosue.6.c Philip.1.c Prou.14.d In lib. de concor. Eccles. 25. Matt.23.a Exo.32.g

Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio filiorum, & gloria, & testamentum, & legislatio, & obsequium, & promissa. Tex.

A HIc ostendit dignitatem Iudæorum, vt eius tristitia appareat rationabilis, propter pristinam dignitatem populi pereuntis. propensius enim malum est dignitatem amisisse, quàm nunquam habuisse. Octo dignitates eorum describit, per septem octo priuilegia diuina eis data, vt eos hac nobilitatis commendatione, ad fidem alliciat. Prima eorum dignitas est generis, *Qui sunt Israelitæ,* non solum dicit eos Israelitas, vt secerneret eos ab Ismaelitis & filiis Esau, sed propter singulare certamen, luctamen videlicet cum angelo. Vnde diuinitus datum est nomē illi Israel, quod est videns Deum: vel secundum alios potens Dei, hoc est potestatem habens in Deum: Iuxta verbum illud appellabitur nomen tuum Israel. Quoniam si contra Deum fortis fuisti, quanto magis contra homines præualebis. Et sequitur: Vocauitque Iacob nomen loci illius Phanuel, dicens: vidi Deum facie ad faciem. In quibus verbis significatur nomen illi fuisse inditum à fortitudine & visione. Secunda dignitas est adoptio filiorum: quia licet aliqui ex gentilibus fuerint in gratiam filiorum recepti, populus tamen ille peculiare nomen filiorum Dei obtinuit in orbe. Vnde Moyses: Non est alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes sibi, sicut adest nobis Deus noster. Hanc filiationis primogenituram probauit Christus, vocans eos filios, dicens: Non est bonum sumere panem filiorum, & cæt. Tertia dignitas illorum fuit gloria: quia Deus illis gloriam suam manifestauit, vt fuerunt prodigia in Ægypto, in mari, & in deserto. de quibus Moyses: Ecce gloria domini apparuit in nube. & dum edebatur lex, habitauit, inquit, gloria domini super Sinai. Et gloria domini impleuit tabernaculum. Idemque legitur de gloria templi. Et quod illa gloria figura esset cœlestis gloriæ conferendæ per Christum, ipsemet docuit B cum se in monte coram prophetis eiusdem legis transfigurauit. Quarta dignitas, est testamentum, id est, pactum circuncisionis, Abrahæ datum: & aliud per Hieremiam promissum, feriam domui Israel fœdus nouum, scilicet Euangelium quod fuit primo Iudæis prædicatum. Vnde & dominus dicebat. Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel. Quinta dignitas, erat legislatio: quia illis inter omnes nationes Deus legem scriptam per Moysen dedit. Vnde Dauid: Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis. Sexta dignitas dicitur obsequium, Origenes exponens obsequium inquit, sacerdotalia dicit officia. Alij exponunt pro cultu, quæ quasi idem sunt. Nisi quod forte obsequium significantius explicat illas exteriores cæremonias, quàm cultus: quod nomen ad internam reuerentiam proprius attinet. Septima dignitas ex promissis resultabat. vnde dicit, promissa: Nempe promissiones de futuro Messia, de eiusque lege & gloria, factæ sunt patribus Abraham, Isaac, & Iacob, & populo exeunti de Ægypto, vt legitur in Gen. 12. capite vsque ad 22. & Exo. 20. & duobus proximis, quas promissiones Christus impleuit. Vnde infra 15. dicit: Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis, ad confirmandas promissiones patrum.

2.Cor.11.e; Gen. 32.g; Deute.4.a; Matt.15.c; Exo.16.c & 24. d. & 40.d; 3.Reg.8. b; Matt.17.a; Gen.17.b; Hier. 31.f; Matth. 15.c; Psal. 147. b; Origenes.; Gene.12.; Exo. 20.; Infra.15.b

Quorum patres, ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula. Amen. Tex.

HIc describit octauam & supremam Iudæorum dignitatem, quod Christus ex eorum prosapia fuerit deriuatus, vnde dicit: *Quorum patres,* ex quibus Iudæi progeniti erant, fuerunt maxime dilecti & accepti Deo, vt ex illis descendere & carnem humanam assumere voluerit. vnde per Moysen ait: Dilexi patres tuos, & elegi semen eorum. ideo subdit: *Ex quibus est Christus,* genitus *secundum carnem,* id est, secundum corpulentam substantiam. Vnde & Christus dixit: Salus ex Iudæis est, id est, Christus saluator qui est super omnia Deus benedictus in secula, sci- C licet seculorum. Et vnde Diuus Ioannes de Christo loquens dicit, hic est verus Deus & vita æterna. In præmissis verbis Apostol. quatuor hæreses confutat & destruit. Primo quidem Manichæi, qui dicebat Christum non habuisse verum corpus, sed phantasticum: per hoc quod dicit secundum carnem, habet enim veram carnem, vt ipsemet testatur dicens: Palpate & videte, quia spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere. Secundo hæresis Valentini, qui dixit Christum non de massa humani generis, sed de cælo corpus attulisse impassibile, quod quidem excludit in hoc quod dicit, Christum ex Iudæis secundum carnem esse. Vnde & Diuus Matth. Liber generationis Iesu Christi, filij Dauid, filij Abraham. Tertio hæresis Nestorij, qui posuit alium esse filium hominis, & alium filium Dei. Contra quem Apostol. hic dicit, quod ille qui est ex patribus secundum carnem, est Deus super omnia benedictus. Quarto hæresis Arrij, qui dicebat Christum esse minorem patre, & quod fuit creatus ex nihilo. Contra quorum primum dicit quod est super omnia: Contra secundum, quod est benedictus per omnia secula, hoc enim de solo Deo intelligenda sunt.

[illegible].4.b; [illegible]4.c; 1.Ioan.vlt.d; Luc.24.f; Matth.1.a

SECVNDA PARS NONI CAPITIS.

Non autem quod exciderit verbum Dei. Text.

IN hac secunda huius capitis parte Apostol. prædictas dignitates non pertinere ad eos, qui solum carnaliter processerunt ex antiquis patribus, sed ad spirituale semen, quod est à Deo electum. Et primo ostendit originem gratiæ ex electione diuina, ponendo eius firmitatem dicendo. *Non autem, & cæt.* quasi dicat, quamuis per casum illorum tam numerosa pars prosapiæ illorum orbata fuit illa fide & salute, non tamen sequitur propterea quod promissiones prædictæ fuerint incertæ, cassæ, aut vanæ, aut quod verbum Dei exciderit, id est, irritum aut reuocatum fuerit. Quia si non habet locum in quibusdam qui exciderunt, habet tamen locum in aliis. Nam vt Esa-

Esa.55.d ias dicit: verbum quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuum, & cæt. & Dauid, D In æternum domine permanet verbum tuum.

Text. *Non enim omnes qui ex circuncisione sunt Israel, hi sunt Israelitæ: neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filij.*

HIc ostendit in quibus verbum Dei ex eorum culpa exciderit, siue qui sunt illi, qui ex culpa sua frustrati sunt promissionibus prædictis. Sed prius aduertendum est quod Iudæi præcipuè de duobus gloriabantur, videlicet de Abraham, qui primo accepit pactum circuncisionis & promissionis terræ, quæ figurabat terram viuentium. Secundo de Iacob siue Israel, cuius tota posteritas in populo Dei connumerabatur. Non autem ita fuit de Isaac. Nam filius eius Esau, nec eius posteritas, pertinebat ad populum Dei, nec illi primo facta est promissio. Iacob vero siue Israel, quamuis non primo fuerit ei de Messia facta promissio, tamen fuit repetita, & omnes eius filij tam ancillarum, quàm præcipuarum vxorum connumerati sunt in populum Dei, cuius etiam posteritati inter tribus facta est distributio terræ promissionis. Vnde Apostol. ostendit propositum. Primo per comparationem ad Iacob, dicens: Non enim omnes qui ex Israel, id est, ex Iacob secundum carnem progeniti sunt, hi sunt vere Israelite, id est, ad quos pertinent promissa Dei. Sed solum illi qui sunt recti & videntes Deum per fidem, prout Nathanael, de quo Christus: Ecce vere Israelita in quo dolus non est. Secundo idem ostendit per comparationem ad Abraham dicens: Neque omnes qui semen, scilicet carnale, sunt Abrahæ, vt Hismael, sunt omnes filij: quibus Deus benedictionem promisit, sed solum illi qui eius fidem & opera imitatur. in cuius rei testimonium Christus dixit: Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. *Sed in Isaac vocabitur tibi semen.* Explicatius hic declarat quæ de Abraham dixit, inducens scripturæ authoritatem. Dixit enim dominus Abrahæ cum ei præciperet eiectionem Ismaelis: Quia in Isaac vocabitur tibi semen, cui, scilicet facta est repromissio. de qua Apostol. ad Galatas scribens ait: Abrahæ dictæ sunt repromissiones & semini eius, scilicet Isaac, & his qui imitaturi erant ipsum.

(Margin: Gen.17.b; Ioan.1 g; Text.; Gen.21.b; Galat.3.c)

Tex. *Id est, non qui filij carnis, hi filij Dei: Sed qui filij sunt promissionis, æstimantur in semine.* E

HIc exponit authoritatem inductam prout facit ad propositum. Ad cuius euidentiam considerandum est quod quemadmodum Ismaeli seniori, qui secundum carnem, hoc est naturali virtute carnis fuerat genitus, prælatus est diuino placito Isaac, qui fuit sola voluntate Dei ex sterili iam anu miraculose procreatus: ita intelligamus eis tātum atque eisdem omnibus factam esse promissionem filiationis Dei, quos ipse secundum æternum propositum elegit, atque eosdem prorsus censeri filios Abrahæ, qui eadē fide generantur, quod Abraham habuit de conceptu Isaac, de qua supra: Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Qua de causa superius distinxit duplicem Iudæum, scilicet qui in manifesto, & qui in abscondito, & duplicem circuncisionem, cordis scilicet & carnis. Et commonstrauit 4. cap. Abraham fuisse patrem omnium credentium. & Christus in Euangelio ait: per eandem fidem posse de lapidibus suscitare filios Abrahæ.

(Margin: Supra 4.a; Supra 2.d; Supra 4.c; Matt.3)

Text. *Promissionis enim verbum est hoc: Secundum hoc tempus veniam: & erit Sarræ filius.*

COnfirmat hic conuenientem fuisse prædictam expositionem, qua per Isaac significari dixit eos qui filij sunt promissionis, eo quod Isaac per promissionem natus est. Vnde dicit, *Promissionis, & cæt.* id est, hoc verbum quod angelus, imo dominus in angelo dixit ad Abraham. Secundum hoc tempus mihi ab æterno præfinitum & præfixum, veniam: vbi tempus gratiæ spiritualiter significatur, de quo tempore ad Galatas Apostolus dicit: Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, quippe ex virgine, per miraculum præfiguratum in miraculosa generatione Isaac, vt adoptionem filiorum reciperemus, quod est expositio eius quod hic ait: Et erit Sarræ filius.

(Margin: Gen.18.b; Galat.4.a)

Text. *Non solum autem illa: sed & Rebecca ex vno concubitu habens, Isaac patris nostri.*

PRocedit hic ad exemplum Iacob, quem primo allegauerat dicens: Non solum illa scilicet Sarra, habuit filium ex electione Dei & promissione: sed etiam Rebecca, quæ etiam erat sterilis, cui dominus ad preces Isaac dedit conceptum. Rebecca habens, id est, habuit & concepit in vtero duos filios, ex vno concubitu Isaac patris nostri, quorum vnus pertinebat ad promissionem, F scilicet Iacob, alius vero ad carnem, scilicet Esau. Non ex diuersis meritis, nec ex diuersitate matrum, aut diuerso statu patris, quod potuissent ascribere filiis Abrahæ, quorum Ismael de ancilla, & Isaac de libera: insuper Abrahā non circuncisus genuit Ismael, post circuncisionem vero Isaac. vt igitur omne subterfugium excludatur, adducit exemplum vbi vnus eligitur, & alius reprobatur eorum qui non solum ab vno patre, sed etiam ab vna matre sunt geniti, & eodem tempore: imo ex vno concubitu. vnde patet quod electio illa nō processit ex patre aut matre, nec ex eorum operibus prout Iudæi arbitrabantur, quia vt subdit.

(Margin: Gen.25.c)

Text. *Cum enim nondum nati fuissent, neque aliquid boni egissent, aut mali, vt secundum electionem propositum Dei maneret: non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: quia maior seruiet minori.*

OStendit hic quod vnus filiorum Rebeccæ prælatus est alteri, non ex generatione, nec ex operibus: *Quia cum nondum nati essent, & cæt.* Et quemadmodum per superiora exclusit opinionem Iudæorum de meritis parentum confidentium: Ita etiam per hoc excludit errorem Manichæorum, qui diuersitatem eorum, quæ in omnibus accidunt, ascribunt natiuitati eorum vt scilicet vniuscuiusque vita & mors disponatur secundum constellationem, sub qua natus est. Contra quos Hierem. A signis cæli nolite metuere, quæ gentes timent, & cæt. Subdit autem, aut aliquid boni egissent aut mali. vbi excluditur error Pelagianorum, qui dicunt secundum merita præcedentia

(Margin: Hier.10.a)

A dentia gratiam dari. Cum tamen scriptum sit: Non ex operibus iustitiæ quæ fecimus nos, sed se- *Ad Tit. 3. b*
cundum suam misericordiam saluos nos fecit. vtrumque autem horum ostenditur falsum, per hoc
quod ante natiuitatem & ante opera vnus filiorum Rebeccæ alteri prælatus est. Excluditur etiam
per hoc error Origenis, qui posuit animas hominum cum angelis esse creatas extra corpora, &
quod pro meritis vel demeritis eorum, quæ tunc egerunt, diuersitatem sortitæ sunt, quod non
potest esse verum, cum hic dicatur: cum nondum aliquid boni egissent vel mali, & cæt. Deinde
ostendit vnde processit quod vnus geminorum in vtero existentium, alteri est prælatus dicens:
vt secundum electionem propositum Dei maneret, id est, vt liquido constaret diuinum propositum fuisse
causa, non autem opus aliquod vel parentum vel natorum. Ideo subdit, *non ex operibus*, hoc est,
non ob meritum operum, *sed ex vocante*, id est, Deo sua spontanea voluntate vnum præeligente:
non quia sanctus erat, sed vt sanctus esset: iuxta illud, Elegit nos in ipso ante mundi constitutio- *Ephes.1.a*
nem, vt essemus sancti. Hoc autem est propositum prædestinationis de quo ibidem dicitur: Præ-
destinati secundum propositum voluntatis eius, qui quos prædestinauit, hos & vocauit. dictum
est enim Rebeccæ. *Quia maior*, scilicet Esau *seruiet minori*, scilicet Iacob. Quod quidem potest tri- *Gen.25.e*
pliciter intelligi. Vno modo secundum eorum personas. Et sic intelligitur Esau seruisse Iacob
non directe, sed occasionaliter, inquantum persecutio, quam ei intulit, in bonum eius cessit.
Vnde Salomon: Qui stultus est, seruiet sapienti. Secundo potest referri ad populos: quia dictum *Prouer.11.d*
est Rebeccæ consulenti dominum: Duæ gentes sunt in vtero tuo: & duo populi ex ventre tuo *Gen.25.c*
diuidentur, populusque populum superabit, & maior seruiet minori. Quia idumæi, qui pro-
cesserunt ex Esau, aliquando fuerunt subiecti Israelitis: iuxta illud, in idumæam extendam cal- *Psal.59.b*
ceamentum meum. Tertio potest intelligi figuraliter dictum, vt per maiorem intelligatur po-
pulus Iudæorum, qui primo adoptionem filiorum accepit: secundum illud, primogenitus meus
Israel. Per minorem autem figurabatur populus Gentilium, qui posterius est ad fidem vocatus, *Exo.4.f*
qui etiam figuratur per filium prodigum. Maior ergo populus seruiet minori, inquam Iudæi *Luc.1[illegible].e*
B sunt nostri capsarij, custodientes libros, ex quibus nostræ fidei testimonium perhibetur. Vnde
Christus: Scrutamini scripturas.

Sicut scriptum est, Iacob dilexi, Esau autem odio habui. Tex.

Confirmat hic idem quod prius dixit de electione vnius filiorum Rebeccæ, authoritate Ma-
lachiæ prophetæ: qui in persona Dei loquens dixit: Iacob dilexi, Esau autem odio habui. *Malach.1.a*
Nec est sequenda glo. quædam, dicens quod id quod supra dictum est, maior seruiet minori, de-
bet intelligi secundum præscientiam: quod autem hic dicit, intelligendum est secundum iudi-
cium: quia scilicet Deus propter bona opera dilexit Iacob, prout & omnes sanctos diligit: iuxta *Prou.8.b*
illud, Ego diligentes me diligo. Esau vero odio habui propter peccata sua, sicut scriptum est:
Altissimus odio habet peccatores, & alibi: Odio est Deo impius & impietas eius. Quia dile- *Eccl[illegible].a*
ctio hominis præuenitur à dilectione Dei, vnde infra dicit, inuentus sum à non quærentibus me, *S[illegible]en.14.a*
& Diuus Ioan. Non quasi nos dilexerimus eum, sed quoniam ipse prior dilexit. vnde necesse est *I[illegible]a.10.d*
dicere quod antequam Iacob dilexerit Deum, prius fuit dilectus à Deo. Nec potest dici quod *1.Ioan. 4*
Deus ex tempore eum diligere cœperit, alioquin eius affectus esset mutabilis, & ideo oportet di- *Es[illegible]*
cere quod Deus ab æterno Iacob dilexerit. Vnde Hierem. In charitate perpetua dilexi te. Est au- *Hier.*
tem considerandum quod Apostol. tria ponit in Deo pertinentia ad sanctos, scilicet electionem,
dilectionem, & prædestinationem, quæ secundum rem sunt idem in Deo, sed differunt ratione
secundum nostrum modum intelligendi. Nam ipsa Dei dilectio dicitur secũdum quod Deus vult
alicui bonum absolute. Electio autem secundum quod per bonum quod alicui Deus vult, eum
alteri præfert. Prædestinatio vero secundum quod hominem dirigit in illud bonum, quod ei vult
diligendo & eligendo. Et ideo secũdum rationem dilectio præcedit electionem, & electio præde-
stinationem: licet sint ab æterno, sicut voluntas de fine naturali ordine præcedit directioné aliquo-
rum in finem. Veruntamen aliter ordinantur electio & dilectio in homine, & aliter in Deo. In ho-
mine enim electio præcedit dilectionem: eo quod voluntas hominis mouetur ad amandũ aliquam
rem ex bono quod in re amata considerat, ratione cuius eam præeligit alteri, & sic præelectæ suum
C amorem impendit. Sed voluntas Dei est causa omnis boni. Ideo bonũ per quod vna creatura præ-
fertur alteri per modum electionis, consequitur voluntatem Dei, quæ est de bono illius, quæ vo-
luntas de bono illius absolute pertinet ad rationẽ dilectionis, vt dictum est. Eam ob rem non pro-
pter aliquod bonum, quod sit in homine, eligit eum Deus, sed potius eo quod ipsum diligit, præ-
fert eum aliis eligendo. Et quemadmodum dilectio, de qua hic loquitur, pertinet ad æternam Dei
prædestinationem. Sic odium, de quo hic loquitur, pertinet ad reprobationem, qua Deus repro-
bat peccatores. Nec est dicendum quod ista reprobatio sit temporalis, quia nihil temporale est in
voluntate diuina, sed ab æterno voluit quæcunque voluit: alias esset mutabilis. Et sic reprobatio,
quantum ad aliquid, conuenit cum dilectione, vel prædestinatione: & quãtum ad aliquid differt.
Conuenit primo, quantum ad durationem: quia vtraque est ab æterno. Secundo quantum ad hoc
quod sicut prædestinatio est præparatio gloriæ, ita reprobatio est præparatio pœnæ. Vnde Esa. *Esa.30.g*
Præparata est ab heri tophet. Differt autem quantum ad hoc quod prædestinatio importat præpa-
rationem meritorum, quibus prouenitur ad gloriam. Sed reprobatio nõ importat præparationem
peccatorum, quibus peruenitur ad pœnam. Et ideo præscientia meritorum nõ est aliqua ratio siue
causa prædestinationis, quia merita præscita cadunt sub prædestinatione. sed præsciẽtia pctõrum
potest esse aliqua ratio & causa reprobatiõis ex parte pœnæ, quæ præparatur reprobatis, in quãtum,

ſcilicet Deus proponit punire malos propter peccata, quæ à ſeipſis habent, & non à Deo. Iuſtos D
Oſee. 13.c autem proponit ſe præmiaturum propter merita, quæ à ſeipſis non habent. Vnde Oſeas. Perditio tua ex te Iſrael, tantum ex me auxilium tuum.

TERTIA PARS NONI CAPITIS.

Text. *Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud Deum?*

IN hac tertia huius 9. cap. parte, Apoſtolus inquirit de iuſtitia electionis Dei, & excludit duas obiectiones ex proxima ſententia emergentes. Primo ponit dubitationem de iniuſtitia ex parte Dei dicens: *Quid ergo dicemus*, id eſt, Quid ex ſuperioribus colligemus & inferemus, nunquid ex præmiſsis, ſcilicet quod Deus abſque præcedentibus meritis & demeritis vnum eligit, & alterum reprobat: probari poterit quod ſit iniquitas ſiue iniuſtitia apud Deum, quod aliquibus videri poſſet, eo quod iuſtitia diſtributiua æqualibus æqualia habeat diſtribuere. Homines autem remota differentia meritorum ſunt æquales, ergo ſi Deus abſque conſideratione meritorum & demeritorum, vnum eligit & alium reprobat, inæqualiter & per conſequens iniuſte diſtribuit, & ſic erit iniquitas apud Deum: Contra illud, Deus fidelis & abſque vlla iniquitate. & illud: Iuſtus es domine, & rectum iudicium tuum. Notandum quod Origenes hanc obiectionem ſoluere volens, incidit in errorem: poſuit enim in ſuo periarchon Deum ab initio creaſſe omnes creaturas ſpirituales ſimul, & ipſas æquales, ne ex eorum inæqualitate poſſet ſecundum prædictam rationem iniquitas aſcribi Deo. Sed poſtea creaturarum diuerſitas ſubſecuta eſt ex diuerſitate meritorum & demeritorum, quæ elicuerunt in primo inſtanti. Nam illarum ſpiritualium creaturarum quædam per amorem conuerſæ ſunt ad Deum, plus aut minus: & ſecundem hoc diſtincti ſunt ordines angelorum. Quædam vero auerſæ ſunt à Deo plus vel minus. Et ſecundum hoc alligatæ ſunt corporibus nobilibus vel ignobilibus. Et ſic ſecundum eum ratio condendi & diſtinguendi creaturas corporeas, eſt peccatum ſpiritualium creaturatum, in primo inſtanti peccantium. Cuius contrarium Moyſes affirmauit dicens: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. per quod datur intelligi quod cauſa producendi creaturas corporales, vt Diuus Auguſt. ait, eſt bonitas Dei. Et Salomon, vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt dominus. Ideo hac opinione reiecta, videndum eſt quo modo Apoſtol. hanc ſoluat dubitationem.

(Margin: Deut.32.a — Pſal.118.b — E — 11. De Ciuit. Dei. — Prou.16.a)

Tex. *Abſit. Moyſi enim dixit, Miſerebor cui miſertus ſum, & miſericordiam præſtabo cui miſerebor.*

HIc ſoluit obiectionem exprobando, dicens: *Abſit*, quod illud inferatur. & *proponit* authoritatem ſcripturæ, ex qua procedit ſolutio, & infertur concluſio. Inducit autem authoritatem Exo. in qua habetur quod dixit dominus Moyſi ſecundum noſtram literam: Miſerebor cui voluero: & clemens ero in quem mihi placuero. Sed Apoſtol. inducit eam ſecundum interpretationem ſeptuaginta dicens, Moyſi, & cæt. In quibus verbis omnia noſtra bona diuinæ miſericordiæ aſcribuntur. Et cum ſuperior ſententia fuerit bimembris, ſcilicet quod Iacob gratis dilexerit, Eſau autem odio habuerit, bipartitam quoque ſubdit deffenſionem Dei. Vnde quantum ad gratuitam dilectionem inducit authoritatem Exo. congruẽtem huic propoſito. Habetur enim illic ſermo de impietate populi, qui vitulum in Deum conflauerat: cumque Moyſes pro huiuſmodi noxa indulgenda Deum præcaretur, audiuit, Miſerebor, & cæt. ac ſi diceret, remittere culpam, & in gratiam meam quemquam euocare, non eſt in meritis hominum poſitum, neque vlla poteſt eſſe illius cauſa, niſi meum prorſus beneplacitum. Miſerebor cui miſertus ſum, prædeſtinando: & ſic quidam referunt præteritum ad internum Dei deſiderium, ſcilicet ad prædeſtinationem, & futurum ad externum effectum, ſiue ad vocationem & magnificationem. Verumtamen veriſimile eſt D. Paulum hac eſſe vſum verborum identitate, vt aperte ſignificaret nullam eſſe cauſam prædeſtinationis præter vnam, ſcilicet Dei voluntatem. Ideo ſi quæras cur Deus cuiuſpiam præ aliis miſeretur, nulla eſt cauſa, niſi quia illius vult miſereri. Vnde noſtra tranſlatio habet: Miſerebor cui voluero, & cuius in animo meo miſertus ſum: & illi auxilia miſericordiæ in tempore præſtabo. Apparet ergo quomodo omnes cauſæ prædeſtinationis fuerint in hoc verbo excluſæ, quod, ſcilicet nec natiuitatis ſydera (vt Manichæi dicebant) nec animarum merita extra corpora, vt Origenes: nec opera præcedentia, vt blaſphemauit Pelagius, in cauſa ſunt gratiæ, ſed ſola eius voluntas: imo nec operum præuiſio, quæ gratiam ſubſequuntur, ſeu bonus gratiæ vſus. Quia omne Dei beneficium quod homini confert ad ſalutem, eſt diuinæ prædeſtinationis effectus: & ſic non poteſt eſſe cauſa. Diuinum autem beneficium non ſolum ſe extendit ad infuſionem gratiæ, qua homo iuſtificatur, ſed etiam ad gratiæ vſum, prout in rebus naturalibus primum mouens non ſolum cauſat ipſas formas in rebus, ſed etiam ipſos motus & operationes formarum: cum igitur Deus ſit principium omnis motus, & eius operatione ceſſante à mouendo ex formis nullus motus vel operatio ſequatur: ſic ex diuina prædeſtinatione non ſolum cauſat gratiam, ſed etiam eius vſum. Nec propter hoc ſuperfluit habitus gratiæ, ſicut nec ſuperfluunt formæ naturales, quamuis Deus in omnibus operetur: Quia ipſe diſponit omnia ſuauiter: quia, ſcilicet per ſuas formas omnia inclinantur, quaſi ſponte in id ad quod ordinantur à Deo. Sic igitur non poteſt eſſe quod merita conſequentia gratiam, ſint ratio miſerendi aut prædeſtinandi, ſed ſola Dei voluntas, ſecundum quam aliquos miſericorditer liberat. Et pro ſolutione apparentiæ, ſciendum quod iuſtitia diſtributiua locum ſolum habet in his quæ dantur ex debito, puta ſi aliqui meruerunt mercedem, plus laborantibus maior merces dari debet. Non tamen habet locum in his quæ ſponte & miſericorditer dantur. Puta ſi aliquis ex duobus, quibus nulli tenetur, vnum inuitat ad prandium, aut aliquid liberaliter ei donat, alio

(Margin: Exo.33.d — Exo.32.b — F — Sapien. 8.a)

A alio dimisso: non est iniquus, sed misericors. Similiter si duobus ipsum æquè offendentibus, vni dimittit offensam, & contra alium iustitiam petit, vni est misericors, & alteri est iustus, neutri vero iniquus. Cum ergo omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi nascantur obnoxij, si Deus aliquos sua misericordia liberat, relictis aliis, neutris est iniquus. Ideo Apostolus soluit per authoritatem, quæ omnia misericordiæ diuinæ attribuit. Sciendum tamen quod diuina misericordia, secundum tria attenditur. Primo quidem secundum prædestinationem, qua ab æterno proposuit aliquos liberare, iuxta illud: Misericordia eius ab æterno, vsque in æternum. Secundo, quo ad vocationem & iustificationem, quibus homines saluat ex tempore, secundum illud: Secundum suam misericordiam saluos nos fecit. Tertio, secundum magnificationem per gloriam: quando liberat ab omni miseria, iuxta illud: qui coronat te in misericordia & miserationibus. Et ideo miserebor, scilicet vocando & iustificando, cui misereor prædestinando. Et misericordiam præstabo finaliter glorificando eum cui misereor, scilicet vocando & iustificando. & hic sensus amplius congruit nostræ literæ, vbi manifeste non meritis, sed soli diuinæ voluntati & misericordiæ asscribitur. Psal.102.c Ad Tit.3.b Psal.120.a

Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. Tex.

Concludit hic ex præmissa authoritate propositum, scilicet quod prædestinationis causa est sola Dei misericordia, & non velle volentis, quod est interior operatio: nec currere currentis, quod est exterior operatio. Potest autem hæc conclusio multipliciter intelligi. Vno modo sic: igitur ipsa salus hominis non est volentis neque currẽtis, id est, non debetur alicui propter aliquam eius voluntatem vel exteriorem operationem, quæ dicitur cursus, secundum illud: Sic currite vt comprehendatis. sed est miserentis Dei, id est, procedit ex sola Dei misericordia, quod maxime sequitur ex authoritate inducta. Ne dicas in corde tuo, propter iustitiam meam introduxit me dominus, vt terram hanc possiderem. Potest autem & aliter intelligi, vt sit sensus: Omnia procedunt ex diuina misericordia. Igitur non est volentis, scilicet velle: neque currentis, scilicet currere: sed vtrunque est miserentis Dei. Non tamẽ propter hæc verba intendit Apostolus omnem nobis concursum adimere in nostra iustificatione: sed intendit principalitatem iustificationis attribuere Deo. Actio enim magis attribuitur principali agenti, quam secundario. Non enim dicimus quod securis faciat arcam, sed artifex per securim. Cum ergo Deus sit principalis agens, & voluntas secundarium: eius actio bona principalius asscribitur Deo, quam ipsi voluntati. Et hoc modo intelligendum est quod dicit ad Philippen. Deus est qui operatur in nobis velle & perficere pro sua bona voluntate. Si dicatur quod si non est volentis velle, nec currentis currere, sed Dei mouentis, videtur quod homo non sit dominus sui actus, & per consequens quod non sit liber. Dicendum est quod Deus omnia mouet, sed diuersimode vnumquodque, videlicet secundum modum suæ naturæ: disponit enim omnia suauiter, mouet naturalia naturaliter, & libera libere. Et sic homo mouetur à Deo ad volendum & currendum libere: & velle, & currere hominis est liberum illi, sed de his fusius supra 7. cap. super verbo: Non enim quod volo bonum hoc ago. & super verbo, nunc autem iam non ego operor. 1.Cor.9.d Deut.19.a B Philip.2.b Sapi. 8.a

Dicit enim scriptura Pharaoni, Quia in hoc ipsum excitaui te, vt ostendam in te virtutem meam & vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Tex.

Soluit hic quæstionem præmissam, quãtum ad reprobationem malorum. Et primo inducit authoritatem: dicit ergo ostensum est quod non est iniquitas apud Deum, quantum ad prædestinationem, nec etiam quantum ad reprobationem: quantum ad hoc quod ab æterno reprobat malos. *Dicit enim scriptura* ex ore Dei, *pharaoni, quia in hoc ipsum* excitaui te, vel seruaui te secundũ aliam interpretationem, vt annuncietur nomen meum in vniuersa terra. Nostra autem interpretatio habet: & idcirco posui te vt ostendam in te fortitudinem meam, vt enarretur nomen meum in omni terra. Vbi considerandum est quid primo Deus circa reprobos faciat, quod ostendit dicens: in hoc ipsum seruaui te, id est, dignus eras mori propter mala quæ feceras. Nam vt dictum est: qui talia agunt, digni sunt morte, &c. Sed nõ statim mortem indixi, sed seruaui te in vita eo fine qui sequitur, vt scilicet ostendam, & cæt. Et in hoc etiam sensu potest legi quod dicitur: *Excitaui te*, id est, cum apud me tuis demeritis mortuus esses, concessi tibi vitam quasi te excitarem, in quo apparet quod Deus in reprobis iniquitatem non facit, cum ipsi suis demeritis essent digni statim consumi, sed hoc ipsum quod eos seruat in vita procedit ex nimia bonitate sua. Vnde Hieremias: Corripe me domine, veruntamen in iudicio & non in furore tuo, ne forte ad nihilum reducas me. Alio modo potest intelligi excitaui te in peccatum, vt deterior fias, quod quidem non est intelligendum hoc modo quod Deus in homine causet maliciam, sed intelligendum est permissiue: quasi scilicet iusto iudicio permittit aliquos ruere in peccatum propter præcedentes iniquitates, vt supra primo dictum est, tradidit, &c. Veruntamen aliquid amplius videtur hic esse intelligendum: quia videlicet instinctu quodam interiori mouentur homines à Deo ad bonum & ad malum. Vnde D. August. dicit, Quod Deus operatur in cordibus hominum ad inclinãdas eorum voluntates quocunque voluerit, siue ad bonum pro sua misericordia, siue ad mala pro demeritis eorum. Vnde & Deus dicitur suscitare aliquos ad bonum, prout suscitauit spiritum pueri iunioris ad liberandum Susannam, & cæt. Dicitur etiam aliquando suscitare aliquos ad malum, secundum illud: Suscitabo Medos qui sagittis paruulos interficiãt. Aliter tamen ad bona, & aliter ad mala. Nam ad bona inclinat hominum voluntates directe & per se tanquam author bonorũ. Ad malum autem nõ inclinat directe, nec per se, sed solũ occasionaliter, in quãtum. s. deus homini aliquid proponit interius Exo.9.d C Supra 1.d In lib. de Gra. & lib. ar. Dan. 13.e

vel exterius, quod quantum est de se, est inductiuum ad bonum. Sed homo per suam maliciam per- D
Supra 2.a uerse vtitur ad malum. Vnde supra dixit, Ignoras quoniam benignitas Dei te ad pœnitẽtiam inducit. Secundum autem duriciam tuam, &c. Et Iob Deus dedit locum pœnitẽtiæ, & ille abutitur eo
Iob. 24.d in superbia. Et similiter Deus quantum est de se, interius instigat hominem ad bonum, puta regem ad deffendendum iura regni sui, vel ad puniendum rebelles. Sed hoc instinctu bono malus homo
Esa. 10. b abutetur secundum maliciam cordis sui. Vnde Esa. de Assur. Ad gentem fallacem mittam eum, contra populum furoris mei mandabo illi, vt auferat spolia, &c. Sequitur: ipse autem non sic arbitrabitur, & cor eius non ita æstimabit, sed ad conterendum erit cor eius. Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cum à Deo excitaretur ad regni sui tutelam, abusus est hac excitatione in crudelitatem. Origenes notat quod non dixit ad hoc ipsum te feci. alioquin ad conditorem referri videretur culpa, sed ait ad hoc ipsum te suscitaui, id est, vt animi tui malicia aliis esset correctio fructuosa. Deinde oportet considerare quo fine Deus ista partim faciat, & partim permittat: pro cuius rei intelligentia notandum est quod Deus manifestatur in creaturis, & ideo ad eius manife-
Supra.1.c stationem creaturas visibiles, per quas ad cognitionem inuisibilium deuenimus, fecit. Vnde & huiusmodi excitatio in hoc ipsum ordinatur, & quantum ad præsentes. Ideo dicit, vt ostendam in
Exo.14.g te virtutem meam. Quia vt in Exo. dicitur: Viderunt filij manum magnam quam exercuerat dominus contra AEgyptios. Et quantum ad absentes dicit: Vt annuncietur nomen meum in vni-
Psal. 95. uersa terra: iuxta illud, annunciate inter gentes gloriam eius. Sic igitur patet quod quantum ad hoc non est iniquitas apud Deum: Quia vtitur creatura sua secundum eius merita ad gloriã suam. Et hoc in eodem sensu exponi potest. Si dicatur posui te, id est, ordinaui maliciam tuam ad gloriam meam: Deus enim maliciam ordinat, sed non causat.

Text. *Ergo cui vult miseretur, & quem vult indurat.*

Psal. 102. HIc ex vtraque authoritate inducta infert conclusionem. Nam ex eo quod dictum est, miseriæ cui misereor, concludit ergo cuius vult miseretur: Iuxta illud, Misertus est dominus timentibus se. Ex eo vero quod dictum est, in hoc ipsum excitaui te, & cæt. concludit secundam E
Esa. 63.d partem copulatiue quem vult indurat: iuxta illud, Indurasti cor nostrum, ne timeremus te. & il-
Eccle.33. b lud: Ex ipsis benedixit, & exaltauit, & ex ipsis maledixit & humiliauit. Et quidem quod dicitur de Dei misericordia, dubitationem non habet, suppositis quæ præmissa sunt. Sed circa indurationem videtur esse duplex dubitatio: Prima quia duricia cordis ad culpam pertinere videtur: secun-
Eccle.3. d dum illud, Cor durum male habebit in nouissimo. Si ergo Deus indurat, sequitur quod est author culpæ, contra quod dicit Diuus Iacobus: Deus intentator est malorum. Sed dicẽdum quod Deus non dicitur indurare aliquos directè, quasi in eis causet maliciam, sed indirecte, inquantum, scilicet ex his quæ facit in homine, intus vel extra homo sumit occasionem peccati, & hoc ipsum Deus promittit. Vnde non dicitur indurare, quasi immittendo maliciam, sed non apponendo gratiam, quam apponere non tenetur. Secunda dubitatio est: quia ipsa induratio non videtur diuinæ volun-
1.Thess.4.a tati posse ascribi, cum scriptum sit: Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Et quod Deus omnes
1.Tim.2.b homines vult saluos fieri. Dicendum quod tam misericordia quam iustitia dispositionem volun-
Supra.1.c tatis important. Vnde sicut miseratio attribuitur diuinæ voluntati, ita & id quod est iustitiæ. Sic ergo intelligẽdum est, cuius vult miseretur, scilicet per suam misericordiam. Ita & quem vult indurat per suam iustitiam: quia illi quos indurat, merentur quod indurentur, vt dictum est.

QVARTA PARS NONI CAPITIS.

Text. *Dicis itaque mihi. Quid adhuc quæritur? voluntati enim eius qui resistit?*

IN hac quarta huius cap. parte, obiicit contra vltimam conclusionem, scilicet, cuius ergo, &c. quasi dicat, si ita est, dicens mihi, Quis adhuc quæritur, id est, quid oportet vlterius quærere de causa bonorum & malorum, quæ hic aguntur. Cum omnia diuinæ voluntati attribuantur, quæ est causa sufficiẽs, eo quod nullus possit ei resistere. Vel aliter: Quid adhuc quæritur? id est, quid con-
Esa.1. a queritur Deus de hominibus quando peccant, quemadmodum per Esa. Filios enutriui & exaltaui, illi autem spreuerunt me. Non enim videtur iustã habere querelam, quia hoc procedit ex eius voluntate, cui nullus resistere potest. Vel aliter: Quid adhuc quæritur, scilicet, ab homine vt faciat F
Mich.6.c bonum vel malum: iuxta illud, Indicabo tibi homo quid sit bonum, & quid Deus requirat à te. Frustra enim requiritur aliquid ab aliquo, quod non est in eius potestate. Nihil autem in hominis potestate esse videtur, secundum prædicta, quæ omnia ascribunt diuinæ voluntati cui nullus resistere potest. Vnde Hester dicebat: Non est qui tuæ possit resistere voluntati. & hæc videtur esse intentio Apostoli, hoc autem dictum intelligi debet de voluntate beneplaciti, quia voluntati signi
Act.7.f resistunt multi. Vnde Diuus Stephanus vos spiritui sancto semper restitistis.

Text. *O homo, tu quis es qui respondeas Deo?*

ENeruat & dissoluit quæstionem per aliam interrogationem, qua intendit obdurare eorum ora qui ita insaniunt, vt Deum redarguere præsumant. Ad cuius intelligentiam considerandum est quod circa electionem bonorum, & reprobationẽ malorum, duplex dubitatio moueri potest. Vna quidem in generali. Cur Deus velit quosdam indurari, & quorundam misereri: alia vero in speciali, quare velit huius misereri, & hunc vel illum indurare. Quo ad primam potest ratio assignari: quemadmodum si aliquis ædificare volens, habet multos lapides æquales congregatos. Potest ratio assignari quare quosdam ponat in summo, illos poliendo, & alios in imo impolitos, relinquendo ex parte finis: quia ad perfectionem domus. quam facere intendit, requiritur fundamentum, quod habet lapides in imo, qui non egent tanta pulchritudine. Et cacumen parietis, quod

A quod habet lapides in summo, qui sunt magis apparentes. Sed quare ponat & poliat hos lapides in summo, & hos non poliat, & ponat in imo, non habet aliam rationem præter artificis voluntatem. Sic est de prædestinatione & reprobatione. Apostolus primo respondet dubitationi, quantum ad secundam interrogationem. Quare, scilicet huius misereatur, & illum induret. Et arguit præsumptionem quærentis dicens: *O homo*, qui, scilicet, es fragilis & ignorans, *tu quis es, qui respondeas Deo*, id est, vnde sufficis ad respondendum Deo. Qui si velit tecum in iudicio contendere, non poteris respondere vnum pro mille. Iob autem dicit: Qui arguit Deum, debet ei respondere. In quo datur intelligi, quod homo non debet scrutari rationem diuinorum iudiciorum, cum intẽtione comprehendendi: eo quod excedant capacitatem hu[...]næ rationis. Ideo Sapien. Altiora te ne quæsieris. & Salomon: Scrutator maiestatis opprimetur à gloria. Iob 9.a Iob 39.d Eccles. 3.c Prou. 25.d

Nunquid figmentum dicit ei qui se finxit, Quid me fecisti sic? Text.

COntinuando exprobationem præsumptionis, aliam interrogationẽ ex textu Esa. adducit. *Nunquid, &c.* in textu Esa. sic habetur: Nunquid dicit lutum figulo suo. Quid facis & opus tuum sine manibus? Pro cuius intelligentia consideranda est similitudo de artifice. Si enim artifex ex materia vili facit vas pulchrum, & nobilibus actionibus accommodatũ, totum ascribitur bonitati artificis, puta si ex luto faciat scutellas & vrceos ad nobilem mensam, decentes. Si verò ex vili materia, puta luto, faciat vas vilibus accõmodatum, puta coquinæ vel huiusmodi officiis. Si vas ex materia preciosa, quæ præiacebat operationi, puta si ex auro & lapidibus preciosis ad viles vsus ordinatum esset, & rationem haberet, conqueri posset de artifice. Sed non vas ex luto confictum. Atqui humana natura vilitatem habet ex sua materia: quia ex limo terræ. Sed maiorem vilitatem habet ex ratione peccati, quod per vnum hominem in hunc mundũ intrauit, & ideo homo merito luto comparatur. Vnde Iob, comparatus sum luto, & assimilatus sum fauillæ & cineri. Vnde quicquid boni habet homo, debet bonitati Dei, quasi peritiæ figuli ascribere: iuxta illud, Nunc domine pater es tu, nos verò lutum. & fictor noster tu, & opus manuum tuarum omnes nos. Si verò Deus hominẽ B ad meliora non promoueat, sed in sua infirmitate eum dimittens, deputat eum ad infimum vsum, nullam facit ei iniuriam, vt possit de eo iuste conqueri. Esa. 45.b Gene. 2.d Iob 30.c Esa. 64.c

An non habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere, aliud quidem vas in honorem, & aliud in contumeliam. Text.

APostolus hic exponit verba Esaiæ, dicens: *An, &c.* quasi dicat, assertum est quod figmentum, id est, vas fictile non possèt dicere fictori: Quid me fecisti sic? eo quod figulus liberam habeat facultatem ex materia luti opus facere, quodcunque sibi placuerit, aliud in honorem, id est, ad honorabiles vsus: aliud verò in contumeliam, id est, in vsus viliores. Quia vt ali[...] dicit, In magna domo non solum sunt vasa aurea & argentea, sed etiam lignea & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. Similiter Deus liberam habet potestatem ex eadem corrupta materia humani generis, sicut ex quodam luto, nulli faciendo iniuriam, quosdam homines præparatos in gloriam, quosdam verò in miseria derelictos. Quia vt Hieremias ait: Sicut lutum in manu figuli, ita in manu mea vos domus Israel. Si verò obiiciatur quod quemadmodum vas non potest conqueri, nihilominus tamẽ si artifex increparet vasis figuram & vilitatem, posset vas seipsum excusare, imò culpam in artificem respergere, eo quod placuit illum ita plasmare. Sic reprobus, &c. Dicendum quod non est simile, eo quod Deus in reprobo maliciam: non causat, sed ipse solus eam sibi asciuit: artifex verò causat figuram. Ideo, &c. 2. Tim. 2.d Hier. 18.b

Quod si Deus volens ostendere iram, & notam facere potentiam suam sustinuit in multa patientia vasa iræ apta in interitum, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparauit in gloriam. Text.

HIc soluit primam dubitationem, cur Deus velit quibusdam misereri, & quosdã in miseria derelinquere in generali: quia cur in speciali, dictum est non posse dari rationem præter voluntatem Dei. In generali tamen ratio potest dari. Ad cuius euidentiam considerandum est, quod finis omnium diuinorum operum est manifestatio diuinæ bonitatis. Vnde Salomon: Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. & supra dictum est: inuisibilia Dei, &c. Tanta autem est diuinæ bonitatis excellentia, quod non potest vno modo, nec in vna creatura sufficienter manifestari. Ideo C diuersas creaturas condidit, in quibus diuersimodè manifestatur, præcipuè in creaturis rationalibus, in quibus iustitia manifestatur, quantum ad illos quos pro demeritis eorum punit. Misericordia verò in illis quos sua gratia liberat, & promouet. Et ideo vt vtrunque in hominibus manifestaretur, quosdam misericorditer liberauit, & promouit, sed non omnes. Ponit ergo primo rationẽ reprobationis malorum, & deinde electionis siue prædestinationis bonorum. In vtrisque tamen triplex est differentia attendenda. Prima secundum finem. Finis enim reprobationis vel obdurationis malorum est manifestatio diuinæ iustitiæ vindicatiuæ, ideo dicit: *Quod si Deus volens ostendere irã suã*, id est, iustitiam vindicatiuam: quia in Deo non est ira secundum affectus commotionem, sed solum secundum effectum vindictæ, vt dictum est supra super verbo reuelatur enim ira, &c. Addit autem, & notam facere potentiam suam: Quia licet in operibus misericordiæ, vt in creatione mundi & redemptione, late pateat eius potentia, præcipuè tamen eam facit apparere in malorum punitione, eo quod eius potentia videtur occultari dum eos tolleràt in hac vita: quod videntes filij huius seculi, cogitare possent causam tollerantiæ & dissimulationis esse impotentiã vlciscendi, eam ob rem hãc potentiam notissimam faciet Deus in die iræ, id est, iusti iudicij Dei. Nam licet in hac vita nonnunquam puniat malos, id tamen fit perquam raro, neque constat vindictam esse Dei, nisi rarissimè, vt inundatione orbis & exustione Sodomorum. Secunda differentia inter malos & bonos attenditur Prou. 16.a Supra 1. Supra. 1.

secundum vsum: quia vsus malorum, quo vtitur eis Deus est ira, id est, pœna: ideo vocat eos vasa D
iræ, id est, iustitiæ instrumenta quibus Deus vtitur ad ostendendum iram, id est, iustitiam vindicatiuam. Vnde Apostolus: Eramus natura filij iræ. Tertia differentia inter eos attenditur secundum actum, quem Deus exercet circa eos. Quia reprobos Deus non parat, seu disponit ad malum, sed ipsi ex seipsis se disponũt ad malum, ex libero arbitrio & corruptione primi peccati. Vnde dicit vasa iræ apta in interitum. & ideo Apostolus, non dicit quod volens Deus ostendere iram, voluit reprobos facere vasa iræ & aptare ad interitum, imò ad ostendendum eorum opera adeo esse proprij ipsorum arbitrij, vt sint contra voluntatem Dei ait: Sustinuit in multa patientia vasa iræ, ex se apta in interitum circa eos autem Deus, nihil agit, sed solum permittit eos agere quæ cõcupiscunt, ideo signanter dicit sustinuit in multa patientia. Est enim altissimus patiens redditor. Ea enim quæ cum multa patientia sustinemus, nobis displicere ostendimus: sic displicent Deo malorum peccata, quę ipse sustinet & tolleràt procrastinando punitionem, vt quantum est de se sua benignitate & longanimitate ad pœnitentiam adducat, sed duricies eorum est in causa per accidẽs, vt Deus velit in ipsis ostendere cumulatius iram suam. Deinde ex parte bonorum similiter tria ponit. Primò quidem finem, cum dicit: *Vt ostenderet diuitias gloriæ suæ.* Finis enim electionis & miserationis bonorum, est manifestatio abundantis bonitatis eius, quam demonstrat reuocando eos à malo, & ad iustitiam eos trahendo, & finaliter eos in gloriam perducendo. & hoc innuit cum dicit, vt ostenderet diuitias gloriæ suæ. De quibus supra: An diuitias bonitatis eius contemnis. & Alibi: Deus autem qui diues est in misericordia. Signanter autem dicit, *vt ostenderet, &c.* Quia ipsa condemnatio & reprobatio malorum, quæ est secundum iustitiam, manifestat & commẽdat gloriam sanctorum, qui ab ipsa tali miseria liberati sunt. Secundò describit vsum bonorum, cum dicit, *in vasa misericordiæ.* Nominat autem bonos vasa misericordiæ, quia vtitur eis Deus, quasi instrumentis ad suam misericordiam manifestandam, secundum illud: Isti sunt viri misericordiæ. Tertiò ponit actum, quem E
Deus circa bonos exercet, non solum enim Deus eos sustinet, quasi aptos existentes ad bonum, sed eos parat & disponit, vocando, iustificando, & magnificando. Vnde dicit: *Quæ præparauit in gloriam.* & Psalmographus: Præparans montes in virtute sua. Est autem constructio deffectiua & suspensiua vsque hic. Sed sensus Apostoli est talis: Quod si Deus volens, &c. O homo tu quis es qui respondeas Deo, vel quid contra hæc iuste poteris dicere, quasi dicat, nihil. Non enim sic quos vult indurat, vt peccare compellat, sed sustinet eos & permittit, vt secundum suam inclinationem tendant in malum ad ostensionem diuitiarum iustitiæ & misericordiæ suæ. Ex præmissis in primo capite, super verbo qui prædestinatus, & in octauo, super verbo: Quos præsciuit hos, &c. & in hoc nono capite, apparet diffinitio & differẽtia prædestinationis, & reprobationis, quę sunt partes prouidentiæ Dei, quæ non solum dicunt actus, intellectus diuini, sed etiam voluntatis. Prædestinatio quidem voluntatem vocandi, iustificandi, magnificandi, & glorificandi, qui sunt effectus prædestinationis, qui simul considerati non habent causam in prædestinato, licet vnus effectus comparatus ad alium possit habere rationem causæ. Reprobatio verò dicit actum voluntatis permittendi cadere in peccatum, quæ permissio non tollit liberum arbitrium: dicit etiam voluntatem inferẽdi damnationis pœnam pro culpa, quæ ex solo libero arbitrio pendet, & non à Deo.

Ephes. 2. a
Eccle. 5. b
Supra 2. a.
Supra 2. a
Ephes. 2. a
Eccle. 44. b

QVINTA PARS NONI CAPITIS.

Text. *Quos & vocauit, nos, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus.*

POstquam Apostolus ostendit gratiam Dei dari hominibus, ex diuina electione, per quam homines vocantur ad gloriam. In hac quinta huius noni capitis parte, ostendit quod prædicta electio seu vocatio, non solum pertinet ad Iudæos, vt ipsi gloriabantur, propter illud: Dilexi patres tuos, &c. sed etiam ad Gentes dicens: *Quos, &c.* quasi dicat, dictum est quod præparauit in gloriam sanctos, quos, scilicet, & vocauit per gratiam suam, non solum ex Iudæis, sed etiam ex Gentibus. Eo quod non Iudæorum tantum Deus, sed & Gentium. Vnde Sophonias: Adorabunt eum viri de loco suo omnes insulæ Gentium. F

Deut. 4. f
Sopho.

Text. *Sicut in Oseæ dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam.*

HIc probat vocationem Gentium, allegando authoritatem Oseæ, secundum interpretationem 70. nostra autem interpretatio habet: Miserebor eius, qui fuit absque misericordia: & dicam non populo meo, populus meus es tu. Sicut dicit dominus in Oseæ, in quo dominus loquebatur. Deus enim loquebatur in prophetis, iuxta illud: Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Et Oseæ 1. dicitur: Principium loquendi domino in Osea. & Apostolus: Multipharie multisque modis, olim loquens Deus patribus in prophetis. Vocauit autem Deus Gentiles ad tria bona, quæ contulerat Iudæis, in quibus Iudæi excellentiores erant Gentilibus. Primum erat diuinus cultus, ratione cuius populus Iudæorum dicebatur populus Dei, quasi seruiens ei, & præceptis eius obediens. Vnde Psal. Nos autem populus eius, & oues pascuæ eius. Sed ab huius populi dignitate & societate Gentiles erant alieni: iuxta illud, Alienati à conuersatione Israel, &c. Sed per Christum facti sunt populus Dei, iuxta illud: Dedit semetipsum pro nobis, vt emundaret populum acceptabilem: & hoc innuit cum dicit, *vocabo non plebem meam, plebem meam*, id est, ad hoc vt sit plebs mea. Secundum bonum erat diuinæ dilectionis. Vnde Oseas: diligebat dominus filios Israel. Quod apparebat ex eo quod eis multa beneficia ad specialem gratiam inducentia præstabat, à qua quidem dilectione Gentiles olim erant exclusi: iuxta illud, Alienati à veritate Dei propter ignorãtiam quæ est in illis. Christus tamen eos ad hanc dilectionem vocauit, & hoc innuit cum

Oseæ 2.
2. Reg. 23. a
Oseæ 1. a
Heb. 1. a
ad Tit. 2. d.
Oseæ 3. a

A cum ait: *Et vocabo non dilectam, dilectam.* Vnde Apostolus Ephesiis scribens ait. Vos qui aliquando Ephe.2.c
eratis longe, facti estis prope in sanguine Christi. & supra: Cum inimici essemus, reconciliati su- Supra.5.b
mus Deo in morte filij eius. Tertium bonum, erat libertas à peccato originali, quæ Iudæis in cir-
concisione conferebatur. Vnde Esaias: Miserebitur Deus Iacob. Sed huius miserationis Gentiles Esa. 14.a
non erant participes, iuxta illud: quando natus es in die ortus tui, non est præcisus vmbilicus tuus.
& infra: Non pepercit super te oculus, vt faceret tibi vnum de his misertus tui. Ideo subiungit:
Et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. Ideo Apostolus, Secundum misericordiam ad Tit.3.b
suam saluos nos fecit.

Et erit in loco vbi dictum est eis. Non plebs mea uos: ibi vocabuntur filij Dei viui. Tex.

HIc inducit aliam authoritatem Oseæ, in qua etiam repromittitur Gentilibus dignitas filiorum. Oseæ 1.d
De qua Iudæi gloriabantur propter illud: Filios enutriui & exaltaui. Gentiles autem non solũ Esa. 1.a
non dicebantur filij, quod pertinet ad eos qui ex amore Deo seruiunt, sed nec etiam digni erant vt populi Dei dicerentur, quod pertinere poterat ad eos qui spiritum seruitutis acceperant in timore. Vnde dicit: *Et erit in loco,* id est, in Iudæa, *vbi dictum est eis,* scilicet Gentilibus à Iudæis quasi ex persona Dei loquentibus: Non plebs mea vos. Quia non reputabant eos populum Dei ibi, id est, apud Iudæos etiam credentes vocabuntur filij Dei viui. Vel aliter: Et erit in loco, id est, in toto mundo, in quo conuertentur sicut proselyti, quos Iudæi faciebant, qui suis locis derelictis in Iudæam pergebant. Hoc autem non ita futurum esse in his qui in Christum conuertendi erant, ostendit Sopho. Sopho.2.c
dicens: Adorabunt viri de loco suo vnicuiq;, ergo in loco suo habitanti, vbi dictum est, eis olim ex diuina sententia, non plebs mea vos. Ibi vocabuntur filij Dei viui per diuinam adoptionem, quæ fit per fidem, secundum illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Ioan.1.b

B *Esaias autem clamat pro Israel. Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris, reliquiæ saluæ fient. Verbum enim consummans & abbreuians in æquitate: quia verbum abbreuiatum faciet Dominus super terram.* Text.

HIc probat prædictam electionem quãtum ad Iudæos, & ponit duas authoritates: quarum prima videtur pertinere ad omnes credentes ex Iudæis. Secunda specialiter ad Apostolos: ait ergo, Dictum est ab Osea pro gentibus. Esa. autem clamat, id est, apertè loquitur pro conuersione Esa.58.a
Israel, prout iniunctum ei fuit à domino dicente: Clama ne cesses, &c. In hac autem prima autho- Esa.10.c
ritate ponit conuersorum paucitatem dicens: *Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris,* id est, innumerabiles præ multitudine vt promissum fuerat Abrahæ, multiplicabo semen tuum velut are- Gene. 22.d
nam maris, &c. *Reliquiæ saluæ fient,* id est, nõ omnes nec maior pars, sed aliqui pauci qui relinquẽtur ab excidio aliorum. Vnde Micheas: factus sum sicut qui colligit in autumno racemos vinde- Mich.7.a
miæ. & infra 11. Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt. In secunda authoritate as- Infra.11.a
signat causam salutis, & efficaciam euangelici verbi dicens: *Verbum enim consummans & abbreuians* Esa.
in æquitate. in quibus verbis notatur euãgelici verbi duplex efficacia. Prima est, quia est cõsummãs, id est, perficiens quod lex non poterat: Nihil enim ad perfectum adducit lex. Christus autem veni Heb.7.c
perficere, implere, & consummare legem: quia figuris legis veritatẽ adhibuit: & quia moralia præ- Matt. 5.c
cepta debito modo exposuit, & occasiones transgrediendi abstulit, ac etiam consilium perfectionis adiunxit. Vnde & iuueni diuiti, qui omnia legis mandata seruauerat, dixit: Vnum tibi deest, Matt.
si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, &c. Et propter hoc discipulis suis dicebat: Estote perfecti, sicut pater vester cælestis perfectus est. Secunda efficacia verbi Euangelici est abbre- Matt.5.g
uiandi, & hæc efficacia conuenienter primæ adiungitur. Quia quanto aliquod verbum est magis perfectum, tanto est altius, & per consequens magis simplex & breue. Est autem verbum Euange-
C lij abbreuians verba legis: quia omnia sacrificia veteris legis comprehendit, in vno verò sacrificio, quo Christus obtulit seipsum pro nobis hostiam. Omnia etiam legis præcepta in duobus præceptis Ephe.5.a
charitatis concludit, dicens: in his duobus mandatis vniuersa lex pendet & prophetæ. Dicit autem abbreuians in æquitate, vel quia nihil prætermissum est de multitudine prophetarum, figurarum, & Matt.22
præceptorum legis, quin sub breuitate Euangelij comprehenderetur: vel quia nihil ipsorum, quod est æquum secundum dictamen rectæ rationis naturalis (cuius omnia mandata æquitas) remanet obseruandum. Subaudiendum est autem, erit, vt sit sensus: Verbum Euangelij erit abbreuians & consumans in æquitate. Cum autem dicit: *Quia verbum abbreuiatum faciet dominus, &c.* assignat rationem prædictæ efficaciæ, quasi dicat, perfectius enim & maioris virtutis debet esse verbũ, quod ipse dominus Deus carnẽ indutus per semetipsum locutus est, quando in terris visus est, & cum ho- Bar. 3.d
minibus conuersatus est, quam verba quæ locutus est per prophetas. Vel aliter: Quia dominus, scilicet Deus pater faciet super terram verbum abbreuiatum, id est, incarnatũ. Quia filius Dei exina- Heb.1.a
niuit semetipsum, formam serui accipiens. Dicitur autem exinanitum vel abbreuiatum, non quod aliquid sit subtractum à plenitudine, vel magnitudine diuinitatis ipsius, sed quia nostram exilitatẽ & paruitatem suscepit. Apost. prædictas authoritates, Esa. allegauit secũdum interpretationem 70. quia secundum nostram literam, sic habetur, Si fuerit populus tuus Israel, sicut arena maris, reliquiæ conuertentur ex eo. Consummatio abbreuiata inundabit. Consummationem enim & abbreuiationem dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

Et sicut prædixerat Esa. Nisi Dominus Sabbaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus, & sicut Gomorra similes fuissemus. Tex.

HIc inducit authoritatem Esa. pertinentem ad Apostolum, dicẽs: *Nisi dominus Sabbaoth,* id est, ex- Esa.1.c Galat.3.c
ercituum vel virtutum, *reliquisset nobis semen,* id est, verbum Euangelij: vel semen, id est, Christũ: Esa.6.d

iuxta illud, Et ſemini tuo qui eſt Chriſtus. Vel ſemen,id eſt, Apoſtolos: De quibus Eſa.Semen ſan- D
ctum erit quod ſteterit in ea. *Quaſi ſodoma facti eſſemus,&c.* Grauius enim fuit peccatum Iudæorum
Thren. 4.a quàm Sodomorum: iuxta illud, Maior facta eſt iniquitas populi mei peccato Sodomorum. Vnde
Ezec. 16.f Ezechiel: Non fecit Sodoma ipſa & filiæ eius,ſicut feciſti tu & filiæ tuæ. Et ideo quod non fuerint totaliter exterminati,ſicut Sodomitæ,eſt imputandum diuinæ miſericordiæ.

Text. *Quid ergo dicemus? Quod Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam,apprehenderunt iuſtitiam: iuſtitiam autem quæ ex fide eſt.*

INfert hic concluſionem ex dictis. Primò quantum ad Gentes dicens: *Quid ergo dicemus?* ſcilicet ex conſideratione prædictorum. Hoc inquam dicere, & inferre poſſumus quod Gentes apprehenderunt,id eſt,conſecutæ ſunt iuſtitiam, qua vocantur filij Dei, & per quam iuſtificati ſunt: & hoc quidem ex vocatione diuinæ electionis,& nõ ex meritis. quod patet ex hoc quod dicit, quę non ſe-
Ephe. 2.c ctabantur iuſtitiam: iuxta illud, Eratis in illo tempore ſine Chriſto, alienati à conuerſatione Iſrael. Deinde declarat de qua iuſtitia intelligat,dicens: Iuſtitiam autem quæ ex fide eſt. Non eam quæ in operibus conſiſtit. Non enim ideo Gentes conuerſę ſunt,quia vt iuſtitiam legalem obſeruabãt, ſed
Supra 3.b iuſtificati ſunt per fidem Chriſti,iuxta illud, Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti.

Tex. *Iſrael verò ſectando legem iuſtitiæ,in legem iuſtitiæ non peruenit.*

ADducit hic concluſionem quantum ad Iudęos, dicens: *Iſrael verò*, id eſt, populus Iudæorum,
Supra 8.a *ſectando legem iuſtitiæ,&c.* dicitur autem lex iuſtitiæ lex ſpiritus vitę, per quam homines iuſtificabantur,ad quam populus Iudęorum non peruenit,quam tamen ſectabantur obſeruando vmbrã
Heb. 10 a huius ſpiritualis legis,quę conſiſtit in obſeruationibus legalibus. Vnde Apoſtol. Vmbram habens lex futurorum bonorum. Vel ſectando legem iuſtitiæ,id eſt, legem Moyſi, quæ eſt lex iuſtitiæ, ſi ſit bene intellecta: quia docet iuſtitiam. Vel dicitur lex iuſtitiæ, quia facit homines iuſtos non verè & apud Deum, ſed exterius apud homines, dum peccata vitantur, non ex amore, ſed ex timore pœ-
Eſa. 51.a næ: quam lex infligebat. Vnde Eſa. Audite me qui ſequimini quod iuſtũ eſt, & quæritis dominum. Et iterum: Audite me, qui ſcitis iuſtum populus meus lex mea in cordibus eorum. E

Text. *Quare? quia non ex fide: ſed quaſi ex operibus.*

HIc aſſignat rationẽ immediatę concluſionis. *Quare?* ſcilicet dum ſectarentur legẽ ad ipſam nõ
Supra 3.c peruenerunt, quia ſcilicet,non per debitam viam ſectabantur,quia non per viam fidei Chriſti quęrebãt iuſtificari,ſed quaſi ex operibus legis,ex quibus nõ iuſtificabitur omnis caro coram illo.

Text. *Offenderunt enim in lapidem offenſionis,ſicut ſcriptum eſt.* Ego pono in Syon lapidem offenſionis,*& petram ſcandali: & omnis qui credit in eum,non confundetur.*

EXplicat hic cauſam propoſitam, & primo proponit manifeſtationem dicens: *Offenderunt enim in lapidem offenſionis,* id eſt,in Chriſtũ qui aſſimilatur lapidi offenſionis. Quia ſicut lapis in quem aliquis offendit, non cauetur propter ſuam paruitatem, ita & Iudæi videntes Chriſtum in infirmi-
Eſa. 53.b tate detentum, non cauerunt eum offendere. Vnde Eſa. Quaſi abſconditus vultus eius & deſpe-
Hiere.13.c ctus, vnde nec reputauimus eum. Et Hieremias. Antequam offendant pedes veſtri ad montes caliginoſos, id eſt,ad Chriſtum & eius Apoſtolos, qui dicuntur montes caliginoſi, eo quod eorum magnitudo & dignitas latebat. Secundò,ad hoc inducit authoritatem dicens: Sicut ſcriptum eſt in
Eſa. 8.d Eſa.ſcilicet. Componit autem Apoſt. verba Eſaię,in diuerſis locis ſcripta. Nam Eſa.28.dicitur: Ecce
1.Cor. 3.c ego mittam in fundamẽtis Sion lapidem, ſcilicet quaſi fundamentũ,in quo deſignatur quod Chriſtus diuina ordinatione conſtitutus erat eccleſiæ fundamentum: iuxta illud, Fundamentum aliud
Eſa. 8 c nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt,quod eſt Chriſtus Ieſus. Legitur etiam Eſa.8. In lapidem autem offenſionis & petram ſcandali,duabus domibus Iſrael: & hinc ſumitur medium authoritatis,in qua dicit lapidem offenſionis & petram ſcandali, vt offenſio referatur ad ignorãtiam.
1.Cor.2.b Quia vt Apoſt. ait: Si cognouiſſent,nunquã dominum gloriæ crucifixiſſent. Scandalum autẽ eſt referendum ad impactionem & caſum,quo per infidelitatem ceciderũt, Chriſtum & eius Apoſtolos
1.Cor.1.d perſequendo. Vnde Apoſtol. Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum.
Luc. 2.e Et D. Simeon: Ecce hic poſitus eſt in ruinam, &c. Finis authoritatis ſumitur ab Eſa.28. vbi dicitur, qui crediderit non feſtinet: loco cuius dicitur hic: Omnis qui credit in eum,non cõfundetur. quia, F
Eccleſ. 2.b ſcilicet conſequetur mercedem ab eo: iuxta illud, Qui timetis Deum credite illi. Et non euacuabitur merces veſtra. Ponit autem Apoſtolus, hæc verba ſecundum interpretationem ſeptuaginta. Et ad hunc ſenſum pertinet quod in noſtra tranſlatione dicitur: Qui crediderit,non feſtinet. Ille enim feſtinare videtur,qui deluſum ſe reputat,quia cito non adipiſcitur quod ſperabat.

EPITOME DECIMI CAPITIS.

POſtquam Apoſt. oſtendit quod per electionem gratiæ Dei Gentiles vocati ſunt ad fidem,& aliqui etiã ex Iudæis de maiori parte populi Iudaici offendente & ſcandaliſata, in hoc 10. cap. ſpecialiter agit de caſu Iudæorũ. Et primo præmittendo ſuum affectum & motiuum miſerationis eorum,declarat caſum illorũ eſſe miſerandum, & cauſam excidij ſiue caſus illorũ fuiſſe ignorantiã iuſtitiæ Dei per Chriſtum,ad quẽ tanquam ad finẽ lex ordinabatur. Et probat veritatẽ eorum quæ Iudæi ignorabãt duplici authoritate. Secundo ibi: *corde creditur ad iuſtitiam,* Exponit verba Moyſi ponendo ordinẽ quo quis vocatur in ſalutẽ, quę eſt ex fide, inducendo authoritatẽ quam declarat, & ex qua infert concluſionẽ, quod fides eſt ex auditu: auditus autẽ per verbũ Dei. Tertio ibi, *Sed dico, &c.* oſtẽdit quod caſus Iudæorum non fuerit totaliter excuſabilis, quia ignorantia eorum non fuit inuincibilis, vel ex neceſſitate exiſtens, ſed quodammodo voluntaria: Cum audierint ex doctrina Apoſtolorũ, & cognoſcere potuerint ex lege & prophetis, maxime ex Moyſe & Eſa. quos adducit.

EXPO-

A EXPOSITIO LITERALIS DECIMI CAPITIS.

FRatres *voluntas quidem cordis mei*, non ficta, sed ex intimo cordis effectu procedens, *& obsecratio ad Deum fit*, scilicet à me, *pro illis in salutem*, id est, vt Deus det illis fidem, qua salutem animæ consequantur. *Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent*, id est, zelum Dei habēt Ioan.16.b
& obsequium arbitrantur se præstare Deo, Christum & eius membra persequendo, prout ipse pa- Phili.3.b
ternarum traditionum amplius ęmulator existens. Vnde dicebat secundum emulationem persecutus sum Ecclesiam Dei. *Sed non secundum scientiam*, id est, secundum discretionem habēt zelum Dei. Quia eorum zelus, per rectam scientiam non ordinatur, dum ignorant veritatem, per quam ignorantiam non excusantur. Quia si quis ignorat, ignorabitur. *Ignorantes enim iustitiam Dei*, qua, scilicet, Deus iustificat. Iustitia enim Dei est per fidem Iesu Christi, vt dictum est. *& suam quærentes statuere*, id est, firmare suam, scilicet iustitiam, quę consistit in operibus & obseruantiis legis, quia non expectabant aliquid à Deo, nisi in compensationem ęqualem operum, quemadmodum est iustitia apud homines, quę non habet gloriam apud Deum. ideo dicit suam quasi humanam & non diuinam. Supra 4.a
iustitiæ Dei non sunt subiecti, id est, subiici nolunt Christo, per cuius fidem iustificantur homines. *Finis enim legis Christus*. qui valet, *ad iustitiam omni credenti*. Quia lex Moysi, quæ Christum promittebat & Galat 3.d
præfigurabat, ac tanquam pedagogus ad eum dirigebat, non sufficiebat: & sic Christus erat finis quem lex intēdebat ad iustitiam, vt, scilicet, homines per Christum, iustitiam, id est, gratiam consequerentur: quod impossibile erat legi, quæ neminem ad perfectum adduxit. *Moyses enim scripsit, quo-* Heb.7.c
niam iustitiam quæ ex lege est, id est, ex timore & non amore, *qui fecerit homo viuet in ea*. vbi litera nostra habet, Custodite leges meas atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis: quia hāc commoditatem consequebatur homo per legis obseruantiā, vt non occideretur tanquā transgressor. Nā absque mi- Heb.10.e
sericordia in lege illa occidebatur, is qui irritam eam faciebat. Et sic lex cōseruabat vitam corporalem, sed non dabat vitam æternam ex se, sed spiritualiter & cū fide Christi obseruata perducebat ad Matt. 19.c
vitam ęternam. Vnde Christus: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. *Quæ autem ex fide est iustitia sic*
B *dicit*, id est, in corde hominis sic loquitur, *Ne dixeris in corde tuo*, scilicet dubitando, *Quis ascendet in cælum*, id est, Christū deducere, id est, ne asseras in corde tuo, quod Christus non sit in cælo: quia Christus dixit. Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo. Et Apost. Qui descendit ipse est, & Ioan.3.b
qui ascendit super omnes cælos. *Aut quis descendet in abyssum, hoc est Christum à mortuis reuocare*, id est, Ephes.4.c
ne dixeris etiam quis descēdit in infernum, quasi reputans hoc esse impossibile: quia hoc dicere esset reuocare Christum ex mortuis, id est, dicere Christum non fuisse mortuum: ipse enim moriens in abyssum descendit, & inferiores partes terræ penetrauit. Et sic Apostolus prohibet dubitare, sci- Eccle. 24 d
licet de morte ęius, & descensu ad inferos, ac etiam de ascensu in cælum. *Sed quid dicit scriptura?* hoc inquam quod sequitur, *prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo*, id est, non soliciteris quod desit tibi verbum fidei iustificantis, propter hoc quod Christus est in cælo, secūdum naturam humanam, aut quod descenderit in infernum per mortem humanitatis quantum ad animā, quia ipse descendens, resurgens, & ascendens, impressit verbum fidei, & in corde tuo per quod mundaueris & iustificaueris, prout Apostolis, quibus Christus dixit: Et vos mundi estis propter sermonem quem locutus Ioan.15.a
sum vobis. *Hoc est verbum fidei, quod prædicamus*. de quo Hieremias: Qui habet sermonem meum, lo- Hiere. 23.e
quatur sermonem: verbum autem illud est in ore per confessionem, & in corde per fidem. Ideo dicit: *Quia si confitearis in ore tuo Dominum Iesum*, recognoscens eum dominum subiiciendo ei affectum, *Et in corde tuo credideris*, scilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur. *quod Deus illum suscitauit à mortuis*. resurrexit enim virtute Dei, quæ est communis patri, sibi & spiritui sancto. *saluus eris*, salute æterna: de qua Esa. Saluatus est Israel in domino, salute æterna.

SECVNDA PARS DECIMI CAPITIS.

COrde *enim creditur ad iustitiam*, id est, per fidem cordis iustificatur homo. Nec tamen sufficit solum corde credere ad salutem: quia requiritur oris confessio. Vnde subdit: *Ore autem confessio* fidei interioris, *fit*, id est, necessaria est *ad salutem*, scilicet æternam consequendam pro loco & tempore, quando, scilicet exposcitur fides alicuius à persecutore, vel quando periclitatur fides aliena. *Dicit enim scriptura omnis*, scilicet tam Gentilis quam Iudæus, *qui credit in illum non confundetur*, id est,
C non erubescet in futuro, quanuis hic confundi videatur. *Non enim est distinctio Iudæi & Græci*, id est, Supra 3.d
Gentilis: quia non Iudæorum tantum, sed & Gentium & omnis terræ. *Nam idem Dominus*, id est, creator *omnium diues*, id est, diuitias bonitatis suæ abundanter & liberaliter distribuens, *in omnes qui inuocant illum*. Dicit enim Iohel: *omnis enim quicunque inuocauerit nomen Domini, saluus erit? Quomodo er-* Iohel 2.g
go inuocabunt, in quem non crediderunt, scilicet Gentes: quia oris cōfessio fieri non potest, nisi fide præcedente in corde. Cum ex abundantia cordis os loquatur. Et Apostolus, Nos credimus propter Luc. 6 g
quod & loquimur. *aut quomodo credent ei, quem non audierunt*, vel exterius, vel interius. *Quomodo autē* 2. Co.4.c
audient sine prædicante? Quomodo verò prædicabunt, nisi mittantur? à Deo vel ab eo commissis. Qui enim prędicant, non missi, sunt Pseudoprædicantes: prout de antiquis Pseudoprophetis Hieremias dice- Hier.23.e
bat: Non mittebam eos, & ipsi currebāt. *Sicut scriptum est: quàm speciosi pedes*, id est progressus vel af- Esa. 52.
fectus eorum, qui non vsurpant sibi prædicationis officium, & prædicant ea quæ sunt vtilia ad præsentem & futuram vitam: *Euangelizantium*, id est, annunciantium, *pacem*, id est, reconciliationem, Naum.1.d
quam Christus fecit inter homines & Deum, eos reconciliando: vel pacem habendam cum omni- 2. Thes 3.a
bus hominibus. *Euangelizantium bona*, scilicet quæ speramus habere in futuro seculo. *Sed non omnes* Esa.53.a
obediunt Euangelio, Non enim omnium est fides. *Esaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui nostro*, quia rari sunt. *Ergo fides ex auditu* Ex quo aliqui non credunt, nisi audiant, sequitur quod fides ex au-

ditu interiori vel exteriori acquiritur. *auditus autem per verbum Christi*, & non per merita.

D

TERTIA PARS DECIMI CAPITIS.

SEd dico, nunquid non audierunt? imò audierunt, vt inexcusabiles sint: quia non modo proximi, verum etiam distantes audierunt. *Et quidem in omnem terram exiuit sonus*, id est, est fama prædi-
Act.2.a cationis, *eorum*: *& in fines orbis terræ verba eorum*, id est, Apostolorum, quorum prædicatio facta in Hierusalem in die Pentecostes, vbi erant religiosi viri ex omni natione quæ sub cælo est, fuit per illos aliis diuulgata & annunciata. *Sed dico nunquid Israel*, id est, populus Iudæorum, *non cognouit*, ea quæ pertinent ad mysterium Christi, & ad vocationem Gentium & casum Iudæorum, quasi di-
Bar. 4. a cat, plane cognouit, quia instructus per legem. Vnde Baruch: Beati sumus ô Israel, quoniam quæ
Psal.147. placita sunt Deo, manifesta sunt nobis. *Primo*, scilicet inter prophetas. Moyses *dicit*, id est, hoc
Deut.32.c prædixit: *Ego ad æmulationem vos adducam in non Gentem, in Gentem insipientem in iram vos mittam*, id est, ego permittam vos incidere in æmulationem inuidiæ & iræ, siue iracundiæ & vindictæ, contra Gentes, qui tempore gentilitatis erant insipientes, quasi priuati vera sapientia, quæ in cognitione
Esa.65.a & cultu vnius veri Dei consistit. *Esaias autem audet, & dicit*, id est, audacter Iudæis veritatem annunciat, non obstante imminenti periculo mortis, dicens: *Inuentus sum à non quærentibus me, palam apparui his qui me non interrogabant.* & sic præter merita & intentionem Gentium prænunciat conuersionem earum, non à casu, sed ex gratia Dei, qui voluit eis apparere. *Ad Israel autem*, id est populo Iudæorum *dicit*, id est, prænunciat ex persona Dei incredulitatem illorum, dicens: *Tota die*, id est, toto tempore legis & prophetarum, & toto tempore prædicationis meæ, *expandi manus meas*, miracula faciendo, & infirmos tangendo, & finita prædicatione, extendi in cruce *ad populum non credentem.* Sed quod peius est *contradicentem.*

E

COMMENTVM I. PARTIS X. CAPITIS.

Fratres, voluntas quidem cordis mei & obsecratio ad Deum fit pro illis in salutem.

APostolus in fronte huius capitis præmittit affectum, quem habebat erga eos qui exciderant, dicens: *Fratres, &c.* quasi dicat: Dictum est quod Iudæi in legem iustitiæ non peruenerunt, eo quod offenderunt in lapidem offensionis. Non tamen propter hoc cótra eos indignor, sed misereor: ideo dico vo-
1.Cor. bis, ô fratres qui conuersi estis ex Gentibus & Iudæis, quod voluntas cordis
Act. 26. mei, id est, ex intimo cordis affectu procedens, est ad salutem eorum, vt, scilicet, ipsi saluentur sicut ego saluatus sum. Vnde alibi dicebat: Volo omnes homines esse sicut meipsum. & alibi: Opto apud Deum omnes qui audiunt, tales fieri qualis ego sum. & in hoc conformabatur Deo, qui vult omnes homines saluos fieri, &
1. Tim. ad agnitionem veritatis venire. Nec sola voluntas mea est in salutem illorum, Verum etiam volun-
1. Reg. 12 tatis effectus. Vnde subdit: Et obsecratio, scilicet mea fit ad Deum pro illis in salutem, sequendo
Iacob. Samuel qui dicebat: Absit à me hoc peccatum in domino, vt cessem orare pro vobis. Vnde D. Ia-
Ephe. cobus: Orate pro inuicem vt saluemini. Ex quo patet quod orandum est pro infidelibus, vt saluen-
Text. tur. Quia fides est donum Dei. Ideo ab eo petenda.

F

Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam.

HIc assignat causam & motiuum suæ miserationis. Quia scilicet non ex certa malicia, sed ex ignorantia & zelo indiscreto peccabant. ait ergo: Ideo salutem eorum volo, & propter hoc
Ioan. 16 oro misertus eorum. Quia testimonium perhibeo de illis, quod æmulationem quidem Dei habent: quia zelo Dei Christum & eius membra persequuntur: iuxta illud, Venit hora in qua om-
Philip.3.b nis qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo. Huius rei testis esse poterat, quia & ipse aliquando fuerat in simili causa, prout ipse fatetur, dicens: Secundum æmulationem persecutus sum ecclesiam Dei. Ille tamen zelus erat indiscretus, quia non secundum scientiam, id est rectam sententiam seu discretionem. Quia zelus eorum non bene ordinabatur, cum ignorarent veritatem.
Esa.5.c Vnde Esa. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiam. & Apostolus,
1.Cor.14.g Si quis autem ignorat, ignorabitur.

Tex. *Ignorantes enim iustitiam Dei, & suam volentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti.*

Supra 3.c HIc ostendit cuius rei scientiam non haberent, dicit ergo: Rectè dico quod zelum quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. quia ignorát Dei iustitiam, id est, gratiam, qua Deus per
Supra 4.a fidem iustificat. Iustitia enim Dei per fidem Iesu Christi. *Et quærentes statuere*, id est, firmare suam iustitiam, quæ consistit in operibus legis, secundum opinionem illorum. Ideo dicit iustitiam suá, quasi humanam, & non diuinam: quæ gloriam habet apud homines, sed non apud Deum. *Iustitiæ Dei*
Psal.61.a *non sunt subiecti*, id est, nolunt subiici Christo: per cuius fidem iustificantur homines à Deo. contra
Supra 3.c quos Psal. Nonne Deo subiecta erit anima mea. & Apostolus, Vt subditus fiat omnis mūdus Deo.
Exod. 10.a Et Deus per Moysen Pharaoni, Vsquequo non vis subiici mihi.

Finis

Finis enim Christus, ad iustitiam omni credenti. Tex.

A Declarat hic eos iustitiam Dei ignorare, & quod ei subiici nolunt, cum tamen iustitiam legalem statuere velint. Circa quod considerandum est quod sicut etiam Philosophi dicunt, intentio cuiuslibet legislatoris est facere homines iustos. Vnde multo magis lex vetus hominibus diuinitus data, ordinabatur ad faciendum homines iustos. Hanc tamen iustitiam lex per seipsam facere non poterat. Quia neminem ad perfectũ adduxit lex. Sed ordinabat homines in Christum quem promittebat & præfigurabat. Vnde Apostolus dicit: lex pedagogus noster fuit in Christo, vt iustificemur. Et hoc est quod dicit: Christus enim est finis legis, ad quem scilicet tota lex ordinabatur. Vnde Psal. Omnis consummationis vidi finem. Finis inquam ad iustitiam, vt scilicet homines per Christum consequantur iustitiam quam lex intendebat. Vnde superius dixit, quod impossibile erat legi, in quo infirmabant per carnem, mittens Deus filium suum damnauit peccatum in carne, vt iustificatio legis impleretur in nobis. Et hoc quidem dico omni credenti: quia per fidem suos iustificat, & filios suos adoptiuos facit, iuxta illud: Dedit eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius. Heb.7.c Galat.3.d Supra 8.a Ioan.1.b

Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam quæ ex lege est qui fecerit homo, viuet in ea. Tex.

Hic probat veritatem eorũ quæ Iudæi ignorabant, scilicet quod iustitia Dei sit perfectior quàm iustitia legalis, & hoc authoritate Moysi veteris legislatoris. Et primo per eius verba ostendit conditionem iustitiæ legalis, dicens: *Moyses, &c.* quasi dicat: rectè distinxi iustitiam humanam à iustitia Dei: quia Moyses scripsit: Quoniam homo qui fecerit iustitiam, quæ ex lege est, viuet in ea. Vbi interpretatio nostra sic habet: custodite leges meas atque iudicia, quæ faciẽs homo viuet in eis. Et Ezechiel: Iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo, viuet in eis. Quia, scilicet hoc commoditatis consequebatur homo per legis obseruantiam, ne occideretur, prout legis transgressor, qui irritam faciens legem Moysi, absque vlla misericordia moriebatur. Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Possumus etiam dicere quod per legis obseruantiam homo ordinabatur in vita B præsenti. Promittebat enim lex temporalia bona, & quædam mãdabat, quæ ad ordinationem carnalis vitæ pertinebant. Vnde Apostolus: Iustitiis carnalibus vsque ad tempus correctionis impositis. Si obiiciatur responsum Christi quærenti: Quid boni faciam vt habeam vitam æternã? Respondit: Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Dicendum est quod Christus intellexit de obseruatione mandatorum secundum spiritualem sensum legis. Sed quod hic dicitur, refertur ad exteriorem legis sensum secundũ quem lex de vita æterna mẽtionem non faciebat, sed solum de vita corporali. Leui.18.a Ezec.20.b Heb.10.e Leui.20.b Heb.9.e Matt.19.b

Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, Ne dixeris in corde tuo, Quis ascendet in cælum? Id est Christum deducere, Aut, quis descendet in abyssum? hoc est Christum à mortuis reuocare. Text.

Hic inducit authoritatem Moysi de iustitia fidei. Et primo Moyses ostendit certitudinem fidei, quæ debet esse in corde hominis. ait ergo, Moyses non solũ loquitur de iustitia legis, sed etiam ipse sic dicit de iustitia, quæ est ex fide. Quæ autem ex fide est iustitia, sic dicit, id est, sic loquitur in corde hominis. Ne dixeris in corde tuo, scilicet dubitando: *Quis ascendet in cælum?* quasi hoc impossibile reputans, prout Salomon quærit: quis ascendit in cælum atque descendit. Quia, scilicet hoc tenere, tanquã impossibile, est deducere Christum à cælo, id est, asserere quod Christus non sit in cælo. Contra illud: Nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo filius hominis, qui est in cælo. Et illud: Qui descendit ipse est, & qui ascẽdit super omnes cęlos. Aut etiam ne dixeris: Quis descendet in abyssum, id est, in infernũ, quasi reputans hoc impossibile: hoc enim esset reuocare Christum à mortuis, id est, negare eum non esse mortuum, ipse enim mortuus in abyssum descendit, iuxta illud: Penetrabo inferiores partes terræ. Et secundum hoc prohibet dubitare de articulis fidei, maximè de morte, descensu ad inferos, resurrectione, & ascensione. Potest autem & aliter exponi, vt dicatur nobis certitudo duorum articulorum, primo quidem incarnationis qua de cælis ad terram descendit, vt sit sensus, ne dixeris in corde tuo, quis ascendit in cælũ. & exponitur supplendo, id est, Christum deducere, quasi dicat, quis ascendit ad cælum ad deducendum Christum ad nos: quod quidem non fuit necessarium, quia ipse propria virtute descendit. Secundo certitudo articuli resurrectionis, cum subdit: Aut etiam ne dixeris, quis descẽdit in abyssum, & supplendo additur, hoc est C Christum à mortuis reuocare, quasi dicat, Quis descẽdit vt posset Christum reuocare. Sicut ex persona insipientium dicitur: Non est agnitus qui reuersus ab inferis sit, & hic sensus congruit verbis Moysi. Dicitur enim in Deuteronomio secundum nostram interpretationem, Mandatũ quod ego præcipio tibi hodie, non est supra te, neque procul positum, neque in cælo situm, vt possis dicere: Quis nostrum ad cælum conscendere, vt deferat illud ad nos. Nec est inconueniens si quod Moyses dicit de mandato legis, Apostolus hoc attribuit Christo: quia Christus est verbum Dei, in quo sunt omnia Dei mandata. Sic ergo intelligendũ est quod dicit: Quis ascendit in cælum, id est, Christum deducere, vt verbum Dei deferat ad nos, & idem est dicendum in alio quod sequitur. Prou.30.a Ioan.3.b Ephe.4.b Eccle.24.d Sup.2.a Deut.30.c

Sed quid dicit scriptura? prope est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Text.

Hic ostendit fructum eiusdem fidei authoritate eiusdem Moysi, qui in loco supra allegato dicit: Iuxta est sermo valde in ore tuo, quasi dicat, non soliciteris quod tibi desit verbum fidei iustificantis propter hoc quod Christus est in cælo: aut quod descendit in infernum propter mortem humanitatis: quia ipse descendens de cælo, & resurgens ab inferis, impresit verbum fidei in ore tuo, & in corde tuo. Vnde hoc quod dicit, prope est, potest referri ad hoc quod verbum Dei sumus adepti per Christum incarnatum, & resurgentem. Vnde Hiere. Ecce dedi verba mea in ore tuo. Vel secundum Glo. quod dicit, *prope est*, referendum est ad vtilitatem: sicut dicimus prope apud nos Hier.1.b

Ioan. 15. a esse, quod nobis est commodum & vtile. Verbo enim Dei cor nostrum mundatur: iuxta illud Ioan. D
Iam vos mundi estis propter sermonem quem locutus sum vobis. Vel potest referri ad hoc quod
Eccle.3.d verba fidei, licet sint supra rationem, secundum illud: Plurima supra sensum hominis monstrata
sunt tibi. Non tamen sunt contra rationem: quia veritas non potest esse veritati contraria. Vnde
Psal.92. Psalm. Testimonia tua domine credibilia facta sunt nimis.

Tex. *Hoc est verbum fidei quod prædicamus. Quia si confitearis in ore dominum Iesum, & in corde tuo credideris, quod Deus suscitauit illum à mortuis, saluus eris.*

EXponit hic prædictam authoritatem. Et primò ostendit quod verbum de quo Moyses loqui-
1.Ti.4.a tur, sit verbum fidei, quod prædicamus, de quo ad Timo. scribens ait: Prædica verbum. Et Hie-
Hier.23.c re. Qui habet sermonem meum loquatur sermonem vere. Secūdò exponit quomodo hoc verbum
est in ore per confessionem, & in corde per fidem: & hoc est quod subdit: *Quod si confitearis in ore tuo Dominum Iesum Christum*, scilicet recognoscendo eum Dominum, & subiiciendo ei affectum tuum,
1.Cor. 12.a saluus eris. Quia nemo potest dicere dominus Iesus, nisi in spiritu sancto. Et iterum si credideris in
Galat.5.b
Act.2.d corde tuo, scilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur, quod Deus suscitauit illum à mor-
2.Col.vlt.a tuis, secundum illud Psalm. Tu autem domine miserere mei, & resuscita me. Quia vt Aposto. alibi
dixit: Resurrexit ex virtute Dei, quæ est communis patri, sibi & spiritui sancto. Saluus eris, salute,
Esa.45.c scilicet æterna: de qua Esa. Saluatus est Israel à domino, salute ęterna. Quod autem dicit dominum
Iesum ad mysterium incarnationis refertur. Et quod dicit Christum refertur ad resurrectioné, de
quibus supra fecerat mentionem.

SECVNDA PARS DECIMI CAPITIS.

Text. *Corde enim creditur ad iustitiam. Ore autem confessio fit ad salutem.*

IN hac 2. huius c. parte Apostolus probat in particulari quod dixerat in vniuersali. Et primò osté-
dit quod per fidem & confessioné homo consequitur salutem, ait ergo: Dixi quod si confitearis, E
Supra 5.a &c. Corde enim creditur ab homine ad iustitiam, id est, ad hoc vt per fidem iustitiam, hoc est gra-
tiam Dei consequatur. Notáter dicit corde, id est, voluntate, libere, & pia affectione creditur. Quia
cætera quæ ad exteriorem cultū pertinent, potest homo nolens, sed credere non potest nisi volens:
intellectus enim credentis non determinatur ad assentiendum his quæ sunt fidei ex necessitate ra-
tionis, prout intellectus scientis: sed ex sola volūtate & pia affectione. Et ideo scire non pertinet ad
Gene.15.b iustitiam hominis, quæ est in voluntate, sed credere, iuxta illud: Credidit Abraham Deo, & reputa-
tum est ei ad iustitiam. Postquam autē homo est iustificatus per fidem, oportet quod eius fides per
dilectionem operetur ad consequendā salutem. vnde subdit ore autem per imperium Charitatis,
Esa.51.c confessio fit ad consequendam salutem, de qua Esa. Salus autem mea in sempiternum erit. No-
tandū, quod triplex cōfessio necessaria est ad salutem. Primò quidē confessio propriæ iniquitatis,
Psal.31. secundum illud: Confitebor aduersum me iniustitiam meam domino: & hæc est confessio pœni-
tentis. Secunda cōfessio est per quam homo confitetur bonitatem Dei misericorditer beneficia lar
Psal.104. 150. gientis, iuxta illud: Confitemini domino quoniam bonus, &c. Tertia est confessio diuinæ veritatis,
Matt.10.d de qua Christus: Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram pa-
tre meo. Hæc autem necessaria est ad salutem pro loco & tempore: quia cum præceptum hoc sit af-
firmatiuum, non obligat pro semper, sed pro loco & tempore. Et quo ad actū interiorem obligat,
cum quis tenetur aliquid facere ex charitate: quia charitas non potest exire in actum absque dire-
ctione fidei: obligat etiam omni die dominico: quia præceptum morale est de sanctificatione sab-
Exo.20.b bathi, dicitur enim in Exodo: Memento vt diem sabbathi sanctifices. quæ quidem sanctificatio fie-
Eccle.2.d ri debet sanctificando animam, iuxta illud: Sanctificabunt animas suas. Hoc autem absque actu in-
teriori fidei fieri non potest. Igitur, &c. Obligatur præterea quis ad actum interiorem fidei, quādo- F
cunque est in periculo mortis, vel accipit aliquod Ecclesiæ sacramentum. Quo ad actum vero exte
riorem fidei, qui est protestatio exterior fidei interioris, quæ potest fieri verbo, vel signis. Et sic obli
gatur homo, quandocunque tenetur accipere aliquod sacramentum Ecclesiæ: quia sacramenta Ec-
clesiæ sunt protestationes fidei. Quo ad cōfessionem vero vocalem, secundum Diuum Thomam,
q.3. Confessio fidei est necessaria, vbi & quando fides periclitatur, tunc enim vnusquisque tenetur fi-
dem suam, aliis propalare ad aliorum fidelium instructionem & confirmationem, & ad reprimen-
dum infidelium insultationem. Et ideo baptisati signantur in fronte signo crucis, vt Christum cru-
Supra 1.b cifixum confiteri non erubescant. Vnde Apostolus: Non erubesco Euangelium. Et Christus: Qui
Luc. 9.d erubuerit me, & meos sermones hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua, &
patris, & sanctorum angelorum. Sed aliis temporibus instruere homines de fide non pertinet ad
omnes fideles, sed ad prælatos. Dicit etiam Diuus Thomas, Quod si turbatio infidelium oriatur
de manifesta fidei confessione absque aliqua vtilitate fidei vel fidelium, nō est laudabile in illo ca-
Mat.7.a su fidem publicè confiteri. Vnde Christus: Nolite sanctum dare canibus, neque sparseritis marga-
ritas vestras ante porcos, ne conuersi disrumpant vos. Sed si vtilitas fidei aliqua speretur, vel neces-
sitas adsit, contempta perturbatione infidelium, debet homo publicè fidem confiteri. Vnde cum
Mat.15.b discipuli dixissent domino: Scis quod Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt. Respondit:
Sinite illos. Cæci sunt & duces cæcorum. Dominus Caietanus in expositione prædictæ tertiæ quę-
stionis dicit, quod aliud est occultare propriam fidem, & aliud negare, vel alienam fidem profi-
teri: Quia nunquam licet negare fidem, nec aliam fidem profiteri verbo vel signo. Peccaret enim
quis mortaliter si negaret se esse Christianum, vel si diceret se esse Iudæum, aut Mahume-
tam, aut etiam si susciperet circuncisionem, aut vteretur veste, birreto, siue quocunque alio
signo

A signo proprio Iudæis vt velamine in synagoga: aut vteretur signo proprio Mahumetanis, vt si quis in terra Soldani vel Turcarũ vteretur tobalia alba in capite, quæ est illis propria. Occultare autem fidem pro tempore, non est ex suo genere malum, sed potest bene & male fieri. Vnde Diuus Sebastianus fuit pro tempore occultus Christianus, & sic licitũ est pro tempore & loco, & ex causa occultare. De his amplius infra 14. Tu fidem quam habes apud temetipsum, habe coram Deo. Infra 14.d

Dicit enim scriptura, Omnis qui credit in illum, non confundetur. Non enim est distinctio Iudæi & Græci. Nam idem dominus omnium, diues in omnes qui inuocant illum. Omnis enim qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Text.

Hic probat quod fides, qua corde creditur ad iustitiam, & qua ore fit confessio, sit in salutem, sit id per quod quis consequitur salutem æternam, authoritate Esaiæ dicentis: Omnis qui credit in illum fide, scilicet formata & viua, non confundetur, scilicet deficiens à salute. Vnde Sap. Qui timetis Dominum, credite illi, & non euacuabitur merces vestra. Litera nostra habet, Qui crediderit, non festinet, vt supra dictum est. Deinde probat hoc esse vniuersaliter intelligendũ cum Esaias vniuersaliter hoc proferat. Vnde subdit: Non est distinctio, quantum ad hoc, Iudæi & Græci. Vnde ad Collocenses scribens, dicit: Vbi non est Gentilis & Iudæus, circuncisio & præputium. Postmodum probat ratione quæ duplici medio innititur. Primum tangit, dicẽs: Nam idem dominus omnium. Vnde supra dixit: An Iudæorum tantum Deus, Nónne & Gentium, &c. & Psal. Rex omnis terræ deus. Et ideo ad ipsum pertinet prouidere omnium saluti. Secũdum medium tangit, dicens: Diues in omnes qui inuocant illum. Si enim non esset tantæ bonitatis quod sufficeret ad satisfaciendum vtrisque, posset putari quod non omnibus credentibus prouideret. Sed diuitiæ bonitatis & misericordiæ eius indeficientes tollunt hanc dubitationem. Ideo alibi dicit: Deus qui diues est in misericordia, &c. Tertio probat idem per authoritatem Iohelis dicentis: Omnis qui inuocauerit nomen domini salus erit. Est autem inuocare in se vocare per affectum & deuotum cultum, iuxta illud: Inuocabit me, & ego exaudiam eum. Vel inuocare nomen domini, idem est quod confiteri Deum vnicum salutis authorem, & ab eo petere fauorem & auxilium. Esa.49.g Eccle.2.b Coloss 3.b Supra 3.d Psal.46. Supra.2.b Ephe.2.a Iohel 2.g Psal.80.

B

Quomodo ergo inuocabunt eum, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quo modo autem audient sine prædicante? aut quo modo prædicabunt, nisi mittantur? Text.

Hic ponit ordinem quo quis vocatur in salutem. Et primò ostendit quod ea quæ sunt posteriora hoc ordine, sine prioribus esse non possunt. Ponit ergo ordinem eorum quæ requirũtur ad salutem, & enumerat quinque, incipiens à vocatione, ad quam secundum authoritatem prophetæ sequitur salus. Dicit itaque: *Quomodo ergo inuocabunt eum in quem non crediderunt?* quasi dicat, absque dubio inuocatio, salutem facere non potest, nisi fide præcedente. Pertinet enim inuocatio ad oris cõfessionẽ, quæ ex fide procedit. Vnde Psal. Credidi propter quod locutus sum. & Apostolus, Nos credimus propter quod & loquimur. Secundo à fide procedit ad auditum, dicens: *Aut quomodo credent ei, quem non audierunt?* Ille enim credere dicitur his quæ sibi ab aliis dicuntur, quæ ipse non videt, iuxta illud: Iam non propter tuam loquelam credimus, &c. Est autẽ duplex auditus. Vnus quidem interior, quo quis audit Deo interius reuelante, iuxta illud: Audiam quid loquatur in me dominus Deus. Alius autem auditus est quo quis audit exterius, secundũ illud: Adhuc loquẽte Petro verba hæc, cecidit spiritus sanctus super omnes qui audiebant verbum. Primus auditus non communiter pertinet ad omnes, sed ad gratiam prophetiæ, quæ est gratia gratis data, quæ non datur omnibus, sed aliquibus in vtilitatem Ecclesiæ. Hic autem loquitur de secundo auditu, quod apparet ex eo quod loquitur de Deo, qui est diues in omnes qui inuocant eum, ac etiam ex his quæ subiungit de pedibus euangelizantium. Vnde subdit: *Quomodo autem audient, sine prædicante?* Auditus enim exterior, non est sufficiens causa fidei absque interiori motione. Auditus exterior est passio quædã audientis quæ absque actione loquentis esse non potest. Vnde Christus dixit discipulis: Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Ea vero quæ fidei sunt, prædicatores à seipsis non habent, sed à Deo, iuxta illud: Quæ audiui à domino Deo exercituum annunciaui vobis. Et Apostolus, Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis. Ideo quinto subdit, quomodo prædicabunt, nisi mittantur? quasi dicat, Non digne. Vnde de talibus non missis: Non mittebã eos, & ipsi currebãt. Psal.115. 2.Cor.4.c Ioan.4.f Act.10.g 1.Cor.12.a Esa.21.c 1.Cor.11.e Hier.23.e

C Mittuntur autem aliqui à domino dupliciter. Vno modo immediatè prout Esaias qui dicebat: Et nunc dominus Deus misit me, & spiritus eius. Huius autem missionis signũ, quandoque est sacræ scripturæ authoritas. Vnde D. Ioãnes Baptista cum quæreretur ab eo quis esset, induxit authoritatem sacræ scripturæ: Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dicit Esaias propheta. Quandoque autem signum huius missionis est veritas, quę annunciatur. Vnde per contrarium dicitur, Hoc habebit signum, quod in nomine domini propheta dixerit, & non euenerit, hoc dominus non est locutus. Quandoque vero signum huius missionis est operatio miraculi. Vnde cum dixisset Moyses Domino, non credent mihi, scilicet illi ad quos mittor. Dominus dedit ei potestatem signa faciendi. Nec tamen ista duo vltima sufficienter demonstrant Dei missionem, præsertim cum aliquis annunciat contra fidem, secũdum illud: Si surrexerit in medio tui propheta, & prædixerit signum atque portentum, & euenerit quod locutus est, & dixerit tibi: Eamus & sequamur Deos alienos, non audies verba illius. Canonistæ in capite ex iniuncto extra de hære. dicunt quod qui asserit se esse prophetam, probare tenetur altero prædictorum modorum, qui bene perscrutandi sunt. Nam Christus monuit nos attendere à falsis prophetis, qui veniunt in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces: prædixit etiam quod surrecturi sunt multi pseudoprophetæ, qui facient signa & prodigia, vt si fieri potest in tentatio- Esa.48.c Ioan.1.c Deut.18.d Exo.4.a Deut.13.a Matt.24.b

2.Theſſ.2.c nem inducantur etiam electi. Et Apoſtolus, Illorum ſigna & portenta appellat mēdacia. Alio mo- D
2.Cor.8.d do mittuntur aliqui à Deo mediante authoritate prælatorum, qui vicem Dei gerūt, iuxta illud: Miſimus cum illo fratrē noſtrū, cuius laus eſt in Euangelio per omnes Eccleſias: In præmiſſis verbis: Quomodo prædicabunt niſi mittantur. condemnat Apoſtolus Lutheranorum & neotericorum hereticorū peſtem, quæ Eccleſiam in hac temporū calamitate deuaſtauit. Nam omni Eccleſiaſtico ordine deleto, authoritatéque Eccleſiæ de medio ſublata, ad ciuilémque poteſtatē peruerſiſſime transmiſſa, vbilibet, vt libitum eſt, inuiſi prodeunt prædicatores, ſua quiſque placita imperito vulgo in animos obtrudentes, & ſacram ſcripturam de ſuo cerebro interpretantes. Eiuſdem enim eſt
2.Pet.1.d interpretari, cuius eſt condere. Cum ergo, vt D. Petrus ait, Non voluntate humana allata eſt aliquādo prophetia: ſed ſpiritu ſancto inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. Sequitur quod non cuiuſlibet ſenſu interpretandæ ſunt ſcripturæ, ſed ſolum ſpiritus ſancti interpretatio ſequenda. Hanc ſuam ſpiritus ſanctus interpretationem non omnibus manifeſtat: cum ſit ſpiritus vnitatis, & non diſſentionis: & in tot factiones & ſectas videamus homines particulares diuiſos. Sed ſolum Eccle-
Luc.22.c ſiæ, pro cuius fide Chriſtus orauit ne deficeret: & cui ſe aſſiſtere pollicitus eſt dicens: Vbi fuerunt
Mat.18.c duo aut tres in nomine meo legitimè congregati, in medio illorum ſum.

Tex. *Sicut ſcriptum eſt, quàm ſpecioſi pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona.*

Eſa.52.c AD probandum quod dixit de miſſione prædicatorum inducit authoritatem Eſa. Quàm pulchri pedes Euangelizantium pacem, Euangelizantium bona. vbi interpretatio noſtra habet,
Naum 1.d quàm pulchri ſupra montes pedes annunciantis bonum. Et ſimiliter Naum dixit: Ecce ſuper montes Euangelizantis pacem. In quibus verbis primo commendatur prædicatorum progreſſus, cum dicit: Quàm ſpecioſi pedes. Quod poteſt dupliciter intelligi. Vno modo vt per pedes intelligantur eorum progreſſus, quia, ſcilicet ordinate procedunt, non vſurpantes prædicationis officium. Vnde E
Can.7.a Salomon: Quàm pulchri ſunt greſſus tui in calciamentis filia principis. Alio modo per pedes poſſunt intelligi affectus, qui rectitudinem habent dum non intentione laudis aut lucri verbum an-
Ezec.1.b nunciant, ſed propter omnium ſalutem & Dei gloriam. Vnde Ezech. Pedes eorum recti. Secundo tangit prædicationis materiam ſiue obiectum, quod eſt duplex. Primum eſt eorum quæ vtilia ſunt ad præſentem vitam, quod deſignat cum dicit: Euangelizantium pacem, ſcilicet triplicem, prout triplex bellum ſiue diſſidium antiquus ſerpens ſeminauerat. Primum videlicet internum inter ſpi-
Galat.5.c ritum & carnem: de quo Apoſto. Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum, &c. & ſupra: Video aliam
Supra 7.d legem in membris meis repugnātem legi mentis meæ. Secundum externum inter homines & angelos, & inter homines adinuicem. Tertium ſupernum inter homines & Deum, quod fuit origo aliorum. Vnde Iob: Quis reſtitit ei & pacem habuit? Qui enim Deo non ſubditur, nulla frui valet vera pace. Chriſtus vero rex pacificus trinam pacem, quam Euangelizantes annunciāt, compoſuit.
2.Cor.5.d Prima fuit inter homines & Deum, de qua Apoſtolus ait: Deus erat in illo, mundum reconcilians ſibi atque adeo pacificās per ſanguinem crucis eius, ſiue quæ in cælis, ſiue quæ in terris ſunt. Secunda fuit inter Angelos & homines, quam Angeli in natiuitate Chriſti decantarunt, dicentes: Gloria in excelſis deo, & in terra pax hominibus. Tertia inter homines, de qua infra: Si fieri poteſt quod in vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. Annunciant pariter medium per quod poteſt
Pſal.118.c habere homo pacem in ſemetipſo, de quo Pſal. Pax multa diligentibus legem tuam. Et ſub his tribus continentur omnia quæ ſunt in hac vita vtilia ad ſalutem, vel quantum ad Deum, vel quantum ad proximum, vel quantum ad ſeipſum. Prædicant etiam ea quæ ſperamus habere in alia vita, ſecundum illud: Super omnia bona ſua conſtituet eum in cæleſtibus, ſcilicet bonis. In quorum poſſeſſione eſt pax, quæ exuperat omnem ſenſum. hæc enim abſoluta voce dicuntur bona: in illis nam-
Exo.33.d que vniuerſa bona comprehenduntur. Vnde petenti à Deo Moyſi vt oſtenderet ei gloriam ſuam, F reſponſum eſt: Ego oſtendam omne bonum tibi. His ergo duobus nominibus vniuerſam materiam Euangelicam complexus eſt Apoſtolus.

Text. *Sed non omnes obediunt Euangelio. Eſaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui noſtro?*

HIc oſtēdit ex prioribus non ſemper ſequi poſteriora. Licet enim eſſe non poſſit quod quis credat, niſi audiat à prædicante: non tamen quicunque audit à prædicante, credit. Ideo dicit: *Sed non omnes obediunt Euangelio.* vnde Apoſt. alibi, non enim eſt omnium fides. Ex quo patet quod licet fides donum Dei ſit, vſus tamen eius à noſtra quodammodo pendet arbitrij libertate, quanuis principaliter pendeat à Deo, ſed non totaliter: aliàs omnis qui audiret, crederet, & obediret: quod ma-
2.Theſ.3.a nifeſtè Apoſt. poſt Eſa. inficiatur. Ideo enim vtitur obedientiæ verbo, vt voluntariam ſignificet aſſentionem: & quod verbum exterius loquentis non eſt cauſa ſufficiens actus fidei, niſi cor hominis
Ioan.6.e attrahatur virtute Dei loquentis. Vnde Chriſtus: Omnis qui audiuit à patre meo, & didiſcit, venit ad me. Et ſic quod homines credant, non eſt attribuendum prædicatoris induſtriæ. Per hoc etiam oſtenditur quod omnes increduli nō excuſantur à peccato infidelitatis negatiue, ſed ſolum illi qui
Ioan.15.d non audiunt & non credunt. Vnde Chriſtus: Si non veniſſem, & eis locutus non fuiſſem, peccatum non haberent. Nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. Et hoc etiam magis congruit his quæ Apoſtolus poſterius dicet. Secundo ad hoc inducit authoritatem Eſa. dicentis:
Eſa.53.a Domine quis credidit auditui noſtro? vbi de Euangelica prædicatione vſque adeo apertè vaticinatur, vt merito cenſeatur illic Euangeliſta: Ait enim raros fore qui credant annunciantibus Chriſtum: quia apparebit deſpectus & nouiſſimus virorum, & quaſi abſconditus ita vt non reputetur: Quamuis de præterito dixerit more prophætico, ad maiorem rei futuræ affirmationem.
Ezec.2.c
Mich.7.a Ezech. Pariter dicit: Increduli & ſubuerſores ſunt tecum. Et Micheas: Factus ſum ſicut qui colligit

A colligit in autumno racemos vindemiæ. Dicit autẽ auditui nostro. Quia prophetæ & Apostoli internè audierunt à Deo, populus autem extrinsecus. Duo enim necessaria sunt ad comparandam fidem. Primum est inclinatio, qua quis inclinatur ad credendum, & hæc est per fidem, quæ est donum Dei. Secundum est quod credibilia proponantur & exponantur, & hoc fit forinsecus per auditum. *Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi.* Hic ex dictis infert conclusionẽ, dicens: Text.
Ex quo aliqui non credunt, nisi audierũt, sequitur quod fides ex auditu sit. Vnde Psal. In auditu auris obediuit mihi. Si dicatur quod fides est virtus diuinitus infusa, iuxta illud: Donum enim Dei est. Psal.17. Ephe.2.b
Dicendum quod fides habitualis est donũ Dei: vsus tamen & exercitium illius fit per propositionẽ credibiliũ extrinsecus, quæ fit ex auditu proponentis siue prædicantis. Et ideo Cornelio qui habebat cor inclinatum ad credendum, necesse erat quod sibi ostenderetur quid esset credendum. ideo dictũ est ei, Corneli, mitte viros in Ioppem, & accerse Symonem quendam qui cognominatur Petrus, hic dicet tibi quid te oporteat facere. Ex eo vero quod dixerat, Quomodo audient sine prædicante, & quomodo prædicabunt nisi mittantur? concludit, *Auditus autem,* scilicet credentium est per verbum prædicatorum, quod est verbum Christi. Vel quia est de Christo, iuxta illud: Nos prædicamus Christum Iesum. Vel quia à Christo habent quod mittantur. vnde ipse dicebat: Sicut me misit pater, & ego mitto vos. Et Apostolus: Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis. 1.Cor.1.d Ioan.6.f 1.Cor.11.e

TERTIA PARS DECIMI CAPITIS.

Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Tex.

IN hac tertia huius capitis parte, ostendit quod miserabilis Iudæorum casus non fuit totaliter excusabilis: quia eorum ignorantia non fuit inuincibilis. Et hoc ostẽdit primo ex doctrina Apostolorum, proponẽdo interrogationẽ: nunquid non audierunt? vt per hoc possint excusari totaliter ab incredulitate, secundum illud: Si non venissem & eis locutus non fuissem, &c. Ad hanc interrogationem respondet per authoritatem Psal. dicentis: In omnem terram exiuit sonus eorũ, & in fines Psal.18.
B orbis terrę verba eorum, scilicet Apostolorum, id est, fama prædicationis Apostolorum exiuit non solum in terram Iudæorum, verum etiam in terram omnium gentium. vnde Iob: perditio & mors dixerunt, auribus nostris audiuimus famam eius, scilicet sapientiæ per Apostolos prædicatæ, prout Christus eis præcepit dicens: Euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ. & sic verba eorum exierunt in fines orbis terrę, id est, vsque ad fines mundi. Vnde Esa. A finibus terræ laudes audiuimus gloriam viri iusti, id est, Christi. & alibi: Ecce dedi te in lucem gentium, vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. Est autem notandum quod secundum D. August. hæc verba nondum erant completa, cum Apost. talia loquebatur, sed præuidebat esse complenda. & ideo vtitur præterito, pro futuro, propter certitudinẽ diuinæ præordinationis, prout etiam Dauid, cuius verba assumit Aposto. imo D. Aug. ait tempore suo fuisse quasdam gentes in Africæ partibus, quibus nõ erat Christi fides prædicata. D. tamen Chrysos. super Mat. dicit quod illud quod hic dicitur fuit tempore Apost. completum. Sic exponens illud, Et prædicabitur Euangelium regni in vniuerso orbe, & tunc veniet consummatio, id est, destructio Hierusalem. Vtrũque autem est aliqualiter verum de terris tunc in orbe notis. Tempore enim Apost. apud omnes gentes etiam vsque ad finẽ mundi tunc noti, peruenit aliqua fama de prædicatione Apost. & hoc solum D. Chrys. dicere intẽdit. Non tamen sic fuit impletum tempore Apost. quod in omnibus terræ partibus etiã notis, Ecclesia fuerit ędificata, quod tamen implendum est ante finem mundi, vt D. Aug. dicit ad Hesitium. Verum cum temporibus nostris per regem Portugaliæ multæ insulæ per homines inhabitatæ repertæ fuerint, de quibus antea nullus cosmographorum aliquando meminit, & in eis Christi fides vsque ad nostra tempora non fuit annunciata: Nec adhuc omnes insulæ inuentæ sint, cum dictum reperiantur, necesse est dicere quod verbum hoc non fuit adhuc impletum, nec quo ad constructionem Ecclesiarum, nec quo ad famam prędicationis Apost. Et cum dicitur quod in die Pentecostes conuenerunt Hierosolymis religiosi viri ex omni natione quæ sub cælo est. est distributio accommoda, vel intelligitur de nationibus in quibus Iudæi erant dispersi, vel Romano imperio subiectis, aut etiam tunc notis, & non de aliis. Et cum Christus dicebat: Amen dico vobis non consummabitis ciuitates Israel, donec veniat filius hominis, non est intelligendum de ciuitatibus in quibus erant filij Israel secundum carnem: quia certum est illas fuisse cõsummatas tempore Apostolorum, & tamen nondum venit Christus ad iudicium. Ideo intelligendum est de semine repromissionis factæ Abrahæ. Et ad hoc quod hic dicitur multiplex potest dari solutio. Prima quia loquitur de omnibus Apostolis, qui futuri erunt vsque in diem iudicij, prout Apostolus ad Ephesios scribẽs ait: Et secundum hoc etiam debet intelligi præceptum prædicandi Euangelium in vniuersum mundum, datum Apostolis, vel eorum successoribus: quia certum est quod Aposto. non fuerunt personaliter per vniuersum mũdum. Potest etiam dici quod verba Apost. intelligi possunt de terris Romano imperio subiectis, vel de terris notis, vt dictum est, & de fama prædicationis eorum. Si quæratur nunquid illi ad quos non peruenit verbum Christi, vtpote qui fuerunt nutriti in illis insulis, excusationem habent de peccato infidelitatis. Dicendum quod secundũ sententiam domini, quod illi qui loquentem dominum per se vel discipulos non audierunt, excusationem habent de peccato infidelitatis. Non tamen beneficium Dei consequentur, vt scilicet iustificentur ab aliis peccatis, vel quæ nascendo contraxerunt: vel male viuendo addiderunt, pro quibus merito damnati sunt. Si qui tamen eorum fecerunt quod in eis fuit, & in primo instanti vsus rationis conuersi sunt in finem honestum, & non posuerunt impedimentum peccati mortalis, Dominus eis secundum

Iob 28.d Mar.vl.d Esa.24.c Esa.49.b August. Matt.24.b Act.2.a C Ephe.4.c Ioan.15.d

Act.10.a suam misericordiam prouisit, reuelando eis interius vel exterius, prout de Cornelio legimus. hoc D
tamen quod aliqui faciunt se conuertendo ad finem honestum, est ex Deo mouēte corda ipsorum.
Thren.5.d Vnde Hieremias: Conuerte nos domine ad te, & conuertemur.

Text. *Sed dico, Nunquid Israel non cognouit? primus Moyses dicit, ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem insipientem, in iram vos mittam.*

HIc ostendit Iudæos inexcusabiles propter notitiam quam habuerunt ex lege & prophetis, inquirendo an populus Iudæorum cognouerit ea quę pertinent ad mysterium Christi, & vocationem Gentium, & casum Iudæorum. Respondet quod planè cognouit instructus per legem & prophetas. vnde Psal. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua nō manifestauit eis. Et Baruch:
Psal.147. Beati sumus ô Israel, quoniā quæ placita sunt Deo, manifesta sunt nobis. Deinde determinat quæ-
Baruch 4 a stionem motam cum dicit: primus Moyses qui est legislator dicit: per hoc autem quod dicit primus Moyses, non intelligit quod fuerunt duo Moyses, quorum primus hoc dixerit: sed quia Moy-
Deut.vl.d ses inter doctores Iudæorum fuit primus, id est, præcipuus: iuxta illud, Non surrexit vltra prophe-
Deut.32.c ta in Israel sicut Moyses, vel quia fuit primus inter alios, qui hoc dixit: *Ego ad æmulationem vos adducam, &c.* hęc secundum translationem 70. Nostra autem translatio habet: Ego prouocabo eos in eo qui non est populus, & in gente stulta irritabo eos. vbi duplex distinctio est attēdenda. Prima quidem ex parte Gentilitatis, quam vocat non gentem, quasi non dignam vocari gētem: quia non erat
Sap.50.d adunata in cultu vnius Dei. Vnde dominus: Duas gentes odit anima mea. Tertia autē non est gens. Eandem autem Gentilitatem vocat gentem insipiētem, vt sic aliqualiter gens dici possit secundum quod adiuuatur & gubernatur lege humana. Dicitur tamen insipiens ante conuersionem, quia pri-
Ephe.4.e uata erat vera sapientia, quæ in cognitione & cultu Dei consistit. Vnde Apostolus, Sicut & gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à vita Dei. Pos- E
sunt etiam hæc duo Gentilitati post conuersionem, postquam non dicitur gens, id est, Gentiliter viuens, prout Apostolus ibidem dicit, Iam non amplius abundetis sicut & Gentes. Dicitur etiam
1.Cor.3.a Gentilitas conuersa gens insipiens secundum opinionem infidelium, iuxta illud: Si quis inter vos sapiens videtur, stultus fiat vt sit sapiens. & alibi: Prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. Secunda differentia attenditur quantum ad hoc: quia pri-
Galat.4.c mo ponit emulationem, scilicet inuidiæ. Quia Iudæi inuidebant Gentilibus conuersis, iuxta illud:
Psal.36. Emulantur vos non bene. Secundo ponit iram, quia contra eos irascebantur. Vnde Psal. Obseruat peccator iustū & stridebit, &c. Et hæc duo congrue cōiungūtur: quia ex inuidia causatur ira. Vnde
Iob 5.a Iob: Virum stultum interficiet iracundia, & paruulum occidit inuidia. Dicitur autem Deus in emulationem adducere, & in iram immittere, non quidem in eis causando maliciam, sed substrahendo gratiā, vel potius faciendo conuersionē Gentium. vnde Iudæi occasionē inuidiæ & iræ sumpserūt.

Tex. *Esaias autem audet & dicit, Inuentus sum à non quærentibus me, palàm apparui his, qui non interrogabant. Ad Israel autem dicit, Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem.*

HIc ostendit Iudæos idem cognouisse per doctrinam prophetarum. Et inducit Esa. pronúciantem primo conuersionem Gentium, dicens: Esaias autem audet & dicit, id est, audacter veri-
Iob 39.c tatem Iudæis annunciauit, quamuis ei periculum mortis immineret. Vnde & Iob: Audacter in oc-
Esa.65.a cursum pergit armatis. dicit autem Esaias: Inuentus sum à gentibus non quærentibus me, &c. vbi nostra translatio habet: Quæsierunt me qui antè non interrogabant, inuenerunt qui non inquisierunt me. In his verbis primo designat conuersionem Gentium, dicens: Inuentus sum à Gentibus non quærentibus me, præter merita & præter intētionem Gentilium, ostenditur fuisse eorum con-
Infra 15.b uersio cum dicitur: Gentes autem super misericordia honorare Deum. De hac autem inuentione F
Mat.13.f dicebat Christus: Simile est regnum cęlorum thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo abscondit, &c. Secundo ostendit causam & modum conuersionis Iudæorū: Causam quidem, quia non casu factum est, vt inuenirent quod non quærebant: sed ex gratia illius qui voluit apparere,
ad.Tit.2.b quod designatur in hoc quod dicit, Palàm apparui: de qua apparitione Apost. Apparuit gratia Saluatoris nostri Dei, &c. Modum autem, quia non apparuit Christus Gentilibus in ænigmatibus &
Ioan.16.g figuris legis, prout Iudæis antiquis, sed in manifesta veritate. vnde dicit, *Palam.* Vnde Christo dixerunt Apostoli: Ecce palam loqueris, & prouerbium nullum dicis. Palam, inquit, apparui illis, scilicet Gentilibus. *Qui me non interrogabant,* id est, qui meam doctrinā non quærebant. Secundo osten-
Esa.65.a dit quomodo Esa. prænunciauit incredulitatem Iudæorum, dicens: Ad Israel autem, id est, contra Israel dicit: Tota die expādi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. vbi nostra translatio sic habet, Expandi manus meas ad populum incredulum, qui graditur in via non bo-
Mat.27.e na post cogitationes suas: populus qui ad iracundiam prouocat me. Quod autem dicit, *Expandi manus meas,* potest vno modo intelligi de expansione manuum in cruce, quæ dicitur fuisse tota die,
Mat. 27.e id est, in principali parte totius diei: quia ab hora sexta vsque ad vesperas. Et quamuis expādente eo manus in cruce sol obscuratus sit, & petræ scissæ, & monumenta aperta: Iudæi tamen in sua incre-
Luc.1. dulitate permanserunt, blasphemantes. vnde subdit: ad populum non credentem & contradicentem, de qua contradictione Apost. Recogitate enim qui talem aduersus semetipsum sustinuit contradictionem. & Simeon, in signum cui contradicetur. Alio modo potest referri ad extensionem
Act 4.f manus Dei in miraculis faciendis, iuxta illud: In eo quod manum tuam extendis ad sanitates, & si-
Ioan. 15. d gna, & prodigia fieri per nomen sanctū filij tui Iesu. vt sit sensus tota die, id est, toto tempore præ-
Mat.12.b dicationis meæ, expandi manus meas, miracula faciendo, ad populum non credentem, etiam mi-
raculis

A raculis visis : vnde dicebat : Si opera non fecissem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Sed fecit miracula quibus detraxerūt, dicentes: In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. Vnde Oseas: Populus tuus sicut hi qui contradicunt sacerdoti. Tertio potest intelligi de extensione manuum ad beneficia illi populo exhibita, secundum illud : Extendi manum meam, & nemo fuit qui aspiceret vt sit sensus tota die, id est, toto tempore legis & prophetarum, expandi manus meas ad populum non credentem, id est, dando beneficium populo non credenti, sed contradicenti, secundum illud : Semper contentiose egistis contra dominum.

Oseæ 4.a
Deut.31.g

EPITOME VNDECIMI CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus continuando originem gratiæ, ostendit casum Iudæorum non fuisse vniuersalem, proponendo dubitationem quam soluit, inducendo & adaptādo similitudinem de his quæ contigerūt tempore Eliæ, qui arbitrabatur se relictum solum Dei cultorem, cum tamen adhuc multi alij superessent. Deinde concludit maiorem multitudinem populi non esse assecutam iustitiam quam quærebant, sed excæcatam fuisse, quod probat authoritate Esaiæ & Dauidis. Secundo ibi *Dico ergo*. declarat casum Iudæorum non fuisse inutilem, sed tanquam vtilem à Deo permissum, vt Gentilitas ingrederetur ad fidem: & hoc agit inquirendo causam prædicti casus. deinde ostendit casum Iudæorum esse reparabilem ex vtilitate boni, & ex Apostoli intentione ac etiam illius populi conditione. Tertio ibi, *Quod si aliqui, &c.* Aufert Gentilibus ansam gloriandi & se extollendi super Iudæos : quæ gloria poterat suggeri eis ex defectu & casu Iudæorum, & ex promotione Gentilium. Deinde admonet Gentiles, & rationem suæ monitionis assignat. Postmodū ponit obiectionem Gentilium, quam excludit inducendo eos in cognitionem iudiciorum diuinorum, in quibus diuina bonitas & sæueritas manifestatur. Quarto ibi, *nolo enim, &c.* Exprimit quid sibi circa
B præmissa iudicia videatur, proponendo, probando, & rationem assignando iudiciorum diuinorū, quibus tam Gentiles quàm Iudæi post incredulitatem misericordiam consequuntur. Quinto ibi, *O altitudo, &c.* exclamando admiratur altitudinem & excellentiam diuinæ sapientiæ, quasi ad hæc inuestiganda insufficientem se cognoscens, comparando eam intellectui nostro. Deinde probat incomprehensibilitatem & inuestigabilitatem eius, authoritate Esaiæ & Iob: finaliter concludit altitudinem Dei ex causalitate, dignitate, & perpetuitate.

EXPOSITIO LITERALIS VNDECIMI CAPITIS.

DIco ergo nunquid Deus repulit populum suum, scilicet Iudæorum, vt sit totaliter repulsus. *Absit*, scilicet quod hoc dicam. *nam & ego Israelita sum ex semine Abraham de tribu Beniamin*, id est, ex patriarchis progenitus, non proselitus, neque aduenticius, qui tamen repulsus non sum, sed ad fidem vocatus & electus Apostolus. *Non repulit Deus plebem suam*, scilicet totam, *quam præsciuit* & prædestinauit. *An nescitis in Elia quid dicit scriptura*, id est, quid accidit tempore Eliæ, quando pene totus populus à cultu vnius veri Dei aberrasset . *quemadmodum interpellat*, id est, interpellauit, *Deum aduersum Israel*, id est, aduersus populum Iudæorum exprimens impietatem quam commiserant contra cultum Dei, persequendo ministros, & loca sanctificata prophanando, orabat dicens, *Domine prophetas tuos occiderunt*, scilicet Iesabel & ministri eius. *Altaria tua suffoderunt*, & vt Dauid ait, Incenderunt igni sanctuarium tuum. *& ego relictus sum solus, & quærunt*, scilicet diligenter, *animam meam*, id est, vitam meam, volentes me occidere, prout cæteros omnes prophetas & cultores tuos : arbitrabatur enim se esse solum superstitem inter cultores Dei. *Sed quid dicit*, pro dixit, *illi diuinum responsum*, id est, quid Deus respondit illi. *Reliqui mihi*, id est, per gratiam reseruaui in cultu meo, *septem milia virorum*, numerus determinatus, pro indeterminato, id est, magnam multitudinem populi, quam tu ignoras, scilicet omnes electos, *qui non curuauerunt genua ante Baal*, id est, qui cultum Dei nō deseruerunt,
C quos non permisi cadere in peccatum idololatriæ, vt adorarent Baal. *Sic ergo in hoc tempore*, scilicet gratiæ. *Reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ factæ sunt*, id est, multi Iudæi relicti & præseruati ab illo incredulitatis excidio, secundum gratuitam Dei electionem, qua ab æterno eos prædestinauit, salui facti sunt. *Si autem gratia*, sequitur quod, *iam non ex operibus* legis, aut eorum meritis. *alioquin*, id est, aliàs sequeretur quod *gratia iam non est gratia*, quæ dicitur ex eo gratia, quod gratis præter omne debitum datur. quod autem datur ex operibus, merces est secundum debitum, & non gratis . ideo non est gratia: cum debitum & gratia pugnent. *Quid ergo*, scilicet secundum præmissa dicemus de prædicta repulsione: hoc, scilicet *Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus*, id est, maior pars populi quę quærebat iustitiam, non est consecuta illam, prout dictum est quod Israel sectando legem iustitiæ, in legē iustitię non peruenit. *electio autē consecuta est*, id est, electi à Deo ex Iudæis consecuti sunt iustitiā. *Cæteri vero excæcati sunt*, id est, reliqua pars populi non est consecuta iustitiā, sed propter maliciam suam excæcata est. *Sicut scriptū est* in Esaia: *Dedit illis dominus spiritum cōpunctionis*, id est, punctionis & doloris cordis & inuidiæ non immittendo maliciam, sed subtrahēdo gratiā, *Oculos vt non videant*, id est, ne percipiant miracula quæ Christus ipsis videntibus fecit, *& aures vt non audiant*, scilicet doctrinam Christi & Apostolorum: addit autem Aposto. de suo *Vsque in hodiernum diem*: quia in fine mundi videbunt & audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum. *Et Dauid*, tangendo occasionem defectus Iudæorum, *Dicit fiat mensa eorum*, id est, malicia, qua peccatores reficiuntur, *coram ipsis in laqueum*, quod fit quando ex ea paratur tentatio: vel quādo impediuntur à bono. *& in captionem*, vt eos teneat, quod fit quando delectantur, *& in scandalum & in retributionem illi*, id est, in impactionem casus, vel in causam exprobrij & cōfusionis, ruant de peccato in peccatum. *Obscurentur oculi*, id est, ratio superior & inferior, quæ dicūtur spirituales oculi, *eorum ne videant*, quæ agere debent, *& dorsum eorum*, id est, liberum eorum arbitrium, quod portat ad bona & ad mala.

2.Cor.11.e *Psal 93.94* *Supra 8.f* *3.Reg.19.d* *3.Reg.18.c* *Act.7.g* *Psal.73.* *Supra 4.a* *Supra 9.g* *Esa.99.c* *Mal. vlt. b* *Esa.51.b*

ſemper incurua, id eſt, incuruari permitte, à cæleſtibus ad terrena & temporalia, à rectitudine iuſtitiæ ad iniquitatem. D

SECVNDA PARS VNDECIMI CAPITIS.

DIco ergo quærens, *Nunquid ſic offenderunt vt caderent?* id eſt, nunquid permiſit Deus eos offendere, vt propter nullam aliam vtilitatem inde conſequentem peccarẽt: & perpetuo in peccato manerent, vt puniret eos? *Abſit*, ſcilicet quod hoc dicam: quia non delectatur Deus in hominum perditione. *Sed illorum delicto*, quod in occiſione Chriſti commiſerunt, *ſalus Gentibus*, id eſt, ſalus Gentium ſubſecuta eſt, occaſionaliter, non directè ex eis, ſed per redemptionem agni immaculati. *vt illos emulentur*, id eſt, vt Gentiles Iudæos imitentur in cultu v[illegible]s Dei detecta falſitate idololatriæ. *Quod ſi delictum illorum*, ſcilicet Iudæorum, *diuitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum diuitiæ Gentium*, id eſt, Gentilium, & redundant in ſpirituales diuitias eorum. *Quanto magis plenitudo eorum*, id eſt, abundãtia ſpiritualis, vel multitudo eorum conuerſa ad Deum in diuitias Gentium redundabit? *vobis enim dico Gentibus* ad fidem Chriſti conuerſis. *Quamdiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus*, id eſt, hoc dico vobis, quia mihi ſpecialiter cura Gentium commiſſa eſt. *miniſterium meum honorificabo*, ornando, ſcilicet ipſum bonis moribus, & per ſupererogationem operum ad quæ non teneor, ampliando ſolicitudinem ad omnium ſalutem. *Si quo modo ad emulandum prouocem carnem meam*, id eſt, ſi aliquo modo potero inducere Iudæos, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, ad imitationem meam, *vt ſaluos faciam aliquos ex illis*, non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis. *Si enim amiſſio eorum*, id eſt, incredulitas & inobedientia eorum, *reconciliatio eſt mundi*, occaſionaliter: inquantum per mortem Chriſti reconciliati ſunt Deo. *quæ*, id eſt, quid, ſcilicet erit *aſſumptio* reliquorum ad fidem, *niſi vita* ſpiritualis in ipſis *ex mortuis*, id eſt, qui per incredulitatẽ mortui erant, quam vitam omnes eis optare debemus. *Quod ſi delibatio ſancta eſt*, id eſt, ſi Apoſtoli ex Gente Iudæorum aſſumpti, ſicut delibatio ex maſſa, ſunt ſancti *& maſſa*, ſcilicet ſanctificari poteſt. *& ſi radix ſancta & rami*, id eſt, ſi patriarchæ, qui comparantur Iudæis, tanquam radix ad ramos, fuerunt ſancti: & rami deſcendentes ex patriarchis poterunt ſanctificari & eſſe ſancti. E

August. in Enchi.
1. Petr. 1. d
Supra. 9. a

TERTIA PARS VNDECIMI CAPITIS.

QVod ſi aliqui ex ramis, id eſt, Iudæis *fracti ſunt* per incredulitatem, *tu autem*, ſcilicet Gentilis, *cum oleaſter*, id eſt, arbor infructuoſa & amara *eſſes, inſertus es in illis*, id eſt, loco illorum: *& ſocius radicis & pinguedinis oliuæ factus es*, id eſt, conſociatus es patriarchis & prophetis, & abundantiæ gratiæ ſpiritus ſancti particeps factus es. *noli gloriari aduerſus ramos*, id eſt, aduerſus Iudæos deſpiciens eos, & inſultans eis in malis eorum: quia non eſſet bona gloriatio tua. *Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas: ſed radix te*, id e[illegible], conſidera quod Iudæa non accepit à Gentilitate ſalutem, ſed potius econuerſo. Quia ſalus ex Iudæis eſt. *Dicis ergo fracti ſunt rami, vt ego inſerar*, id eſt, permiſit Deus Iudæos excidere à fide, vt ego ad fidem intrarem, ideo præcioſior & magis accepta eſt Deo Gentilitas Iudæa. *Bene*, ſcilicet in hoc dicis, quod Deus permiſit illos excidere, vt tu inſeraris. Sed conſidera cauſam fractionis ramorum, quia *propter incredulitatem fracti ſunt*, quia Chriſto prædicanti credere noluerũt, *tu autem*, ſcilicet Gentilis, *fide ſtas, noli altum ſapere, ſed time.* quia beatus homo qui eſt ſemper pauidus. *Si enim Deus naturalibus ramis*, id eſt, Iudæis, qui ex naturali origine ex patriarchis Deo dilectis deſcẽderunt: *non pepercit*, quin eos frangi permitteret, time. *ne forte nec tibi parcat*, id eſt, ne te excidere & labi permittat, & finaliter non miſereatur tui. *Vide ergo*, id eſt, diligenter conſidera, *bonitatem Dei* miſerentis, *& ſeueritatem Dei* punientis, *in eos quidẽ qui ceciderũt*, Iudæos, ſæueritatẽ. *In te autem bonitatem*, vt deſperationem vites. *Si permanſeris*, id eſt, ſi immobiliter manſeris, *in bonitate*, id eſt, in dilectione Dei & humilitate. *Alioquin*, ſcilicet ſi non permanſeris per timorem, dilectionem, & humilitatem: *& tu excideris*, id eſt, Deus permittet te excidere & labi. *Sed & illi*, id eſt, Iudæi, *ſi non permãſerint in incredulitate, inſerentur*, id eſt, in ſuum ſtatum reſtituentur: *potens eſt enim Deus inſerere illos, nam ſi & tu*, ſcilicet Gentilis *ex naturali exciſus es oleaſtro*, id eſt, proceſſiſti ex Gẽtilitate, quæ naturaliter erat infructuoſa, *& contra naturam*, id eſt, contra communem curſum naturæ. Non enim conſueuit ramus malæ arboris inſeri in bonam. *Inſertus es in bonam oliuam*, id eſt, in fidem Iudæorum: *quanto magis hi qui*, ſcilicet ſunt *ſecundum naturam*, id eſt, qui ex naturali origine pertinent ad Gentem Iudæorum, *inſerentur ſuæ oliuæ*, id eſt, reducentur ad dignitatem Gentis ſuæ. F

Ioan. 4. c
Prou. 28. c
Mala. 1. c

QVARTA PARS VNDECIMI CAPITIS.

NOn enim volo vos ignorare fratres myſterium hoc, ſcilicet vobis neceſſarium, *vt non ſitis vobiſmetipſis ſapientes*, id eſt, vt non de ſenſu veſtro præſumatis, & ex veſtro ſenſu arbitremini vos poſſe diſcutere, & alios contemnentes vos præferre. *Quia cæcitas ex parte*, ſcilicet aliqua & non vniuerſaliter, *contingit in Iſrael*, non enim omnes excæcati ſunt. *donec plenitudo gentium*, id eſt, donec Eccleſia eſſet in omnibus gentibus, vel maiori parte fundata. *intraret*, ſcilicet ad fidem, *& ſic omnis Iſrael ſaluus fieret*, ſcilicet poſtquam plenitudo gentium intrauerit, tunc Iudæi omnes, qui erunt vniuerſaliter, & non particulariter, aliqui ſicut nunc conuertentur. *Sicut ſcriptum eſt, Veniet*, ſcilicet Deus humanatus *ex Syon*, id eſt, ex populo Iudæorum, *qui eripiat & auertat impietatem à Iacob*: quantum ad culpam & pœnam. *Et hoc illis à me teſtamentum*, id eſt, pactũ nouum vel teſtimonium erit illis: quia faciam quod promiſi. *Cum abſtulero peccata eorum*. quod ſcilicet, vetus teſtamentum non poterat. *Secundum Euangelium quidem*, id eſt, quantum pertinet ad doctrinam Euangelij, quam ipſi impugnant, propter conuerſionem veſtram & ingreſſum veſtrum ad Eccleſiam, ſunt *inimici propter vos*, id eſt, ad veſtram vtilitatem cedit: quia occaſione talis inimicitiæ Euangelium vbique diffunditur, & iam ad vos peruenit, fructificat, & creſcit. *Secundũ electionem autem chariſſimi*, ſcilicet ſunt Deo, & ſalutẽ conſequentur.

Eſa. 5. d
Oſeæ 1. c
Mich. vlt. b
Eſa. 59. d

A *propter patres*, id est, propter promissiones factas patribus pro filiis, qui patres imitarentur. *Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio* Dei, id est, Deus non reuocat dona & promissiones, quas secundum præscientiam & prædestinationem, aut electionem facit, eo quod in ipso non sit transmutatio. Iacob.1.c *Sicut enim aliquando & vos*, scilicet Gentiles, *non credidistis* Deo, *nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem eorum*, scilicet Iudæorum. *ita & isti*, scilicet Iudæi, *nunc*, scilicet tempore gratię, *non crediderunt in vestram misericordiam*, id est, in gratiam Christi, per quam vos estis misericordiam consecuti: vel non crediderunt quod in vestram misericordiam occasionaliter cessit, *vt & ipsi quandoque misericordiam consequantur*. *Conclusit enim* Deus *omnia in incredulitate, vt omnium misereatur*, id est, conclusa: permisit Deus omne hominum genus tam Iudæos, quàm Gentiles, in incredulitate, sicut in Sap. 17.d quadam cathena erroris: vt in omni genere hominum sua misericordia locum habeat, quod ita voluit Osee 13.d vt homines humilientur, & salutem suam, non sibi, sed Deo attribuant. Supra 3.d

QVINTA PARS VNDECIMI CAPITIS.

O *Altitudo diuitiarum sapientiæ*, qua seipsum cognoscit, *& scientiæ* Dei, quā habet de creaturis. *quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius*. quia omnia videt, & absque inquisitione & difficultate, omnia intuetur & simul iudicat. *& inuestigabiles viæ eius*, scilicet æternæ generationis & inspirationis, creationis, gubernationis, redēptionis, & glorificationis. *Quis enim cognouit sensum* Domini, per quem Ioan.41.a iudicat, & operando procedit: quasi dicat nullus *aut quis consiliarius eius fuit*: quasi dicat nullus. Ille Sap.9.d enim non eget consilio, qui absque inquisitione plene omnia peragenda cognoscit. *aut quis prior de-* 1. Co.2.c *dit illi, & retribuetur ei?* scilicet merces quasi prius danti? quasi dicat nullus. Quia non potest aliquis Ioan.26.b Hiere.23.d aliquid habere quod ab eo non acceperit. *Quoniam ex ipso*, tanquam ex primo agente. *& per ipsum*, id est, per suam virtutem, vel propter seipsum, *& in ipso*, sicut in conseruante, *sunt omnia*, quæ sunt ali- Prou. 16.a
B quid & bona, & per consequens nullus prior dedit illi. *Ipsi* tanquam patri, *gloria*, tanquam primo Mala.1.d principio, *In secula seculorum Amen*, id est, verè ita est.

COMMENTVM *VNDECIMI* CAPITIS.

Dico ergo, Nunquid repulit Deus populum suum? Absit. Nam & ego Israelita sum, ex semine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem suam, quam præsciuit. Tex.

SVperiori capite Apostolus ostendit Iudæorū ruinam, quatenus eorum causa & culpa id contigit: puta propter incredulitatem & cæcitatem: in hoc capite de eadem ruina tractat, quatenus à Deo ob bonam causam permissa fuit, vbi nonnulla cōsolatione populum recreat, eo quod eorum lapsus non fuit vniuersalis, neque irreparabilis, nec etiam inutilis. Et primò ponit interrogationem quam soluit, & infert conclusionem: ait igitur: *Dico ergo*, inquirendo: *Nunquid repulit* Deus, totaliter, *populum suum*, scilicet Iudæorum? quia vocaui eum non credentem, sed contradicentem. Reclamare enim possent eo quod esset populus selectus ac dilectus, cui facta est Messiæ promissio, in quo fuit templum, lex, sacerdotium, circuncisio, & reges, talem obiectionem Aposto. hac interrogatione, quasi ex ore eorū præripit. Similis pene interrogatio est apud Psalmistam, Vt quid Deus repulisti in finem? Verum eorū Psal.78. amaritudinem statim cōsolatione compescere curauit, respondendo, *Absit*. Quæ responsio est exe-
C crantis: iuxta verbum Psalmistæ in alio psalmo: Quia non repellet Deus plebem suam, scilicet totaliter, & veritatem suam non derelinquet. Probat primò ex persona sua, dicens: *Nam & ego Israelita* 2. Cor.11.e *sum*, alibi etiam dixit: Israelitæ sunt & ego. Et quia in populo Israel erant aliqui proseliti & aduenticij, qui non descenderant secūdum carnem à patriarchis, hoc de se excludit, dicens: *Ex semine Abraham*. Erant autem in populo Iudæorum tribus distinctæ secundum duodecim filios Iacob, quorum quidam fuerunt filij ancillarum: quidam vxorum: Ioseph autem & Beniamin fuerunt filij Rachelis prædilectę vxoris: & Beniamin patri dilectissimo, quem ei charissimo peperit charissima Rachel. Hanc sui sanguinis laudem commemorat ad maiorem rei confirmationem, videlicet quod cum ex visceribus Israel fuerit euocatus ad fidem, ac si dicat: Si Deus concepto odio statuisset repellere populum suum, nunquam me in hoc culmen fidei extulisset. Explicatius deinde subdit conclusionem æditam super verbo, *absit*, quæ secum adfert suam restrictionē, pariter & secundam probationem: Quia ne quis cogitaret in vno tantum Paulo seruatum populum Israel, subnectit quod Deus non repulit quos præsciuit & prædestinauit ex quocunque populo. Et hæc est secunda conclusionis ratio, qua ostendit Deum fidem suam liberasse: quam pridem suis constrixerat pollicitationibus seruandi populum suum, scilicet, præscitum & prædestinatum. Deus enim immutabilis est, nec quouis modo fallere aut falli potest.

An nescitis in Elia *quid dicit scriptura, quemadmodum interpellat* Deum *aduersus* Israel? Domine, *prophetas tuos occiderunt, & altaria tua suffoderunt, & ego relictus sum solus, & quærunt animam meam.* Text.

HIc ad confirmationem inducit similitudinem de his quæ contigerant tempore Eliæ, quo pene totus populus videbatur à cultu vnius veri Dei aberrasse. Vbi primò ponit interpellationem Eliæ, dicens: *An nescitis*, quid scriptura dicat in Elia, id est de Elia. vel in Elia, id est, in libro de Elia scripto. Totus enim liber Regum est principaliter scriptus ad notificandum dicta & facta prophe- 3.Re.19.d

In prologo lib.Reg. tarum. Vnde & inter libros propheticos cōputatur, vt D. Hier. ait. *Quemadmodum*, scilicet, ipse Elias D interpellabat aduersus Israel. Contra cuius interpellationem videtur dictum Samuelis, dicentis:
1.Reg.12.d Absit hoc peccatum à me in domino, vt cessem orare pro vobis. Multo ergo minus est contra populum interpellandus. Verumtamen aduertendum quod prophetæ contra populum aliquem interpellant, tripliciter: Vno modo conformando voluntatem suam voluntati diuinæ, prout in psal-
Psal.57. mista: Lætabitur iustus cum viderit vindictam. Alio modo interpellando contra regnum peccati, vt scilicet, non homines, sed hominum peccata destruantur. Tertio modo interpellatio vel oratio
Hiere. 17.c interpretanda est non per modum optantis, sed per modū prænunciationis, secundum illud: Confundantur qui me persequuntur, id est, confundentur. Duo autem Elias in hac interpellatione contra nos allegat. Primo quidem impietatem quam commiserant cōtra cultum Dei. Vno modo persequendo ministros eius, quod tangit, dicens: Prophetas tuos occiderunt, iuxta illud. Nunquid in-
3.Reg.18.b Act 7.f dicatum est tibi domino meo, quid fecerim cum interficeret Iesabel prophetas domini. & illud,
Psal.73. quem prophetarum non sunt persecuti patres vestri. Alio modo quātum ad loca Deo sanctificata,
3.Re.19.d secundum illud: Incenderunt igni sanctuarium tuum. & quantum ad hoc dicit, *Altaria tua suffoderunt*, id est, destruxerunt à fundamentis auertendo. Vnde notandum est quod antequam in Hierusalem ædificaretur templum à Salomone, Israelitæ in diuersis locis ædificauerant Domino altaria.
Iosue 8.f Iosue 22.c Iudic 6.e Iosue enim ædificauit Domino in monte Hebal: Et filij Ruben, & Gad. & media tribus Manasses ædificauerunt altare Domino in terra Chanaam super Iordanis tumulos. Et Gedeon in Effra ædificauit altare Domino, vocauítque illud: Domini pax. Sed postquam ingressi sunt Israelitæ terram promissionis, & à Salomone ædificatum est templum Domino, non licuit eis nisi permissione diuina ædificare templum Domino, aliud à templo Hierosolymitano, vt in eo offerrent holocausta & victimas Domino, per Moysen, dicentem: Ad locum quem elegerit dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomē suum ibi, & habitet in eo, venietis & offeretis in eo holocausta
Deut.12.a & victimas vestras. Attamen postquam recesserūt decem tribus à Roboan, cōstituentes sibi regem Hieroboan: Hieroboan excogitato consilio construi fecit duo altaria: vnum in Bethel, & alterū in E Dan: & posuit vitulos aureos, quos adorari præcepit, & solénitates statuit: ne decem tribus irent in Hierusalem sacrificare Domino, & conuerterentur ad Roboan, vt habetur 3.Reg.12. Quidā autem ex illis decem tribubus, qui non erant idololatræ, volentes adhærere Domino & legi Moysi, permittente Domino, cōstruxerunt altaria, in quibus sua donaria, & primogenita offerebāt Domino, quæ Iesabel suffodi fecit, vt cogeret populū adorare vitulos in Bethel & Dan. quod autem Acham & Iesabel ex impietate fecerunt, Ezechias filius eius omnia excelsa & altaria ex pietate abstulit, & præcepit adorare in Hierusalem, vt habetur 4.Reg.18. Deinde allegat cōtra eos impietatem quam facere intendebant in eum, dicens: *Et ego relictus sum solus*, scilicet, in cultu vnius veri Dei. quod ideo
Eccle. 48 a dixit, quia alij non ita apertè manifestabant se Dei cultores. Dicitur enim de eo, Surrexit Elias propheta quasi ignis, & verbum eius quasi facula ardebat. Et quęrunt animam meam, id est, vitā meam
3.Reg.19. a perdere. Miserat enim Iesabel ad Eliam: Hæc faciant mihi dii, & hæc addant nisi cras hac hora posuero animam tuam sicut animam vnius ex illis, scilicet, prophetis Baal quos occiderat Elias.

Tex. *Sed quid dicit illi diuinum responsum? Reliqui mihi septem milia virorum, qui non curuauerunt genua sua ante Baal.*

HIc ponit responsum diuinum factum Eliæ in sacra scriptura contentum, scilicet, reliqui mihi, id est, in cultu meo, non permittendo eos cadere in peccatum idololatriæ, *septem milia virorum*. Ponitur certum pro incerto propter perfectionem septenarij & miliarij, qui sunt perfecti & celebres: pro magna & incerta multitude vsurpati, *qui non curuauerunt genua ante Baal*, id est, qui cultum Dei non deseruerunt, neque adorauerunt Baal, qui erat celebris inter deos illos, quos colebāt Acham & Iesabel.

Text. *Sic ergo & in hoc tempore, Reliquiæ secundum electionem gratiæ Dei saluæ factæ sunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia non est gratia.*

APplicat hic historiam Eliæ ad rem propositā. Eodem inquit pacto & in hoc tempore reliquiæ Israel, id est, perexiguus numerus respectu multitudinis quæ erat sicut arena maris secundum F
Supra 9.f electionem gratiæ Dei, saluæ factæ sunt, quasi dicat: Sicuti tunc olim non solum quantum id paruam numeri quantitatem, sed etiam quantum ad modum. Sic, inquit, in hoc tempore. Nam etiam illi tempore Eliæ gratia & misericordia Dei seruati sunt. Sic nunc. Et dicuntur reliquiæ prout contusis eiectísque paleis, ait Theophylactus, pura resident grana: sic ex pluribus Iudęis propter incredulitatem, tanquam paleis eiectis, qui secundum electionem gratię puri futuri erant, reseruati sunt. Non enim decebat diuinam clemétiam, vt populum illum cui vni per totum orbem celeberrimæ,
Psal.87. promissiones factæ fuerant, eo vsque in aduentu Christi diuina sua ope destitueret, vt nullam eius haberet rationem. Quare, vt D. August. ait, primitiæ fidei ex gente illa collectæ sunt. Quādo enim sola Dei genitrix Virgo, inde fuisset electa, præclarissime cum gente illa actum fuisset. Fuerunt nihilominus & sponsus eius Ioseph iustus, & cum suis parentibus Ioannes baptista, Simeon, Anna,
Act.2.g Nathanael, ac denique Apostoli & discipuli, quibus & D. Stephanus martyrio coronatus præiuit. Mox tria milia vno die sacro baptismate tincta, atque subinde quinque milia, atque iterum decem milia, quorum erat anima vna & cor vnum in Deo, prout ante D. Chrysost. annotauerat: præter aliam numorosam multitudinem, cuius mētio non habetur expressa in sacra scriptura. Hæc autem reliquiarum saluatio fuit secundum electionem gratiæ Dei, id est, secundum gratuitam electionem
Ioan.15.c Dei. Ideo Christus: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Ex hoc infert conclusionem: Si autem gratia

A gratia salui facti sunt, iam non ex operibus eorum, prout ad Titum scribit: Non ex operibus iustitiæ ad Tit.3.b
quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Deinde probat consequen-
tiam, dicens: Alioquin si gratia est ex operibus, iam non est gratia, quæ sic dicitur, ex eo quod gra-
tis datur: secundum illud quod supra dictum est, iustificati gratis per gratiam ipsius. Pugnant quip- Supra 3.d
pe secum gratis quippiam donari, & ex operibus reddi. Quia quod ex operibus redditur, iustitiæ
opus est, & merces vel præmium dicitur: gratia vero rationem iustitiæ & debiti excludit.

Quid ergo? quod quærebat Israel, non est consecutus, electio autem consecuta est: cæteri vero excæcati sunt. Text.

INfert hic ex his quæ dicta sunt interrogationis conclusionẽ, dicens: *Quid ergo*, quasi dicat, Tan-
dem cōcludamus hoc, scilicet, Quod Israel quantum ad maiorem multitudinem populi, non est Supra 9.g
consecutus quod quærebat, scilicet, iustitiam: & hoc modo intelligendum quod supra dictum est, Ioan.7.e
Israel sectādo legem iustitiæ in legem iustitię non peruenit. iuxta illud Christi: Quęretis me, & non
inuenietis. *Electio autem consecuta est*, id est, reliqua illa & minor pars populi Iudæorum, quę secundũ
electionem fuerat prædestinata, consecuta est iustitiam: quia oblatam fidem prompto obsequio su-
scepit. Cæteri vero, id est, altera & maior pars populi, *excæcati sunt*, propter maliciam eorum.

Sicut scriptum est, dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos, vt non videant: & aures, vt non audiant vsque in hodiernum diem. Text.

MAnifestat hic & probat prædictam conclusionem, quantum ad secundam partem authorita-
te Esaię, quam ex duobus locis componit Apost. Esaias enim 29. ait: Miscui vobis spiritum so- Esa.29.d
poris. & quantum ad hoc dicit: *Dedit illis Deus spiritum compunctionis*. quod pertinet ad peruersitatem
affectus. Compunctio enim importat quandam cordis punctionem siue dolorem. Est autem qui-
dam cordis dolor & compunctio bona, qua quis dolet de propriis peccatis, secundum illud: Pota-
B sti nos vino compunctionis. Est etiam aliqua mala cordis compunctio, scilicet, inuidiæ, qua quis
dolet de bonis aliorum. Huius ergo compunctionis siue inuidiæ spiritum dedit eis Deus, non im-
mittendo maliciam, sed subtrahendo gratiam, vt dictum est: Ego ad æmulationem adducam vos Supra 10.d
in non gentem. Et hoc modo intelligitur illud Esaiæ, à quo desumpta est secunda pars authoritatis Esa. 6.c
inductæ: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. Oculos eius claude, ne forte videant ocu-
lis suis, & auribus suis audiant. & quantum ad hæc declarat defectum cognitiuæ virtutis. vnde sub-
dit, *oculos, vt non videant*, scilicet, per seipsos miracula, quæ Christus eis videntibus fecit. *Et aures vt
non audiant*. doctrinam Christi & Apostolorum. vnde Esa. alibi: Qui vides multa nónne custodies?
Qui apertas habes aures, non audies? Addit autem Apost. de suo, *Vsque in hodiernum diem*. Quia in Esa.24.
fine mundi videbunt & audient quando conuertentur corda filiorum ad patres eorum. Mal.vlt.b

Et Dauid dicit, fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in captionem, & in scandalum, & in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum, ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Text.

HIc eandem conclusionem probat authoritate Dauidis: in qua primo tangit occasionem defe-
ctus Iudæorum, dicens: Fiat mensa eorum, id est, malicia qua peccatores reficiuntur, iuxta il- Iob 20.b
lud: Cum dulce fuerit in ore eius malum, abscōdit illud sub lingua sua. Quæ quidem mensa est co-
ram ipsis, quando ex certa malicia peccant, hæc fit in laqueum, quando ex ea paratur tentatio ad
peccandum, iuxta illud: Qui explicauerit se de fouea, tenebitur laqueo. Fit in captionem quando Esa.24.c
per delectationem succumbit illi consentiendo, iuxta illud: Capientur & irretientur. Et in scanda- Esa.8.c
lum, id est, impactionem casus, quando ruunt de peccato in peccatum. Et in retributionem, scili-
cet, quando puniuntur pro peccatis suis. vnde Psalmista: Redde retributionem superbis. Vel men- Psal.93.
sa, id est, sacra scriptura Iudæis apposita, iuxta illud: Posuit mensam suam, fiat eis in laqueum. quod Esa.9.a
fit quando occurrit aliquid ambiguum & in captionem, quando male intelligitur: Et in scanda-
C lum, quando ruit in pertinaciam erroris: & in retributionem, dum puniuntur. est autem allusio ad
muscipulam aliáque illaqueandi ingenia, sub quibus abditur viscus ad inescandum animalia. Pari
modo Iudæi præ sua inuidia & superbia seducti sunt, & irretiti per falsum intellectum sacræ scri-
pturæ. Secundo ponit defectum quantum ad cognitiuam virtutem, cum dicit: Obscurentur oculi
eorum ne videant. quod magis prænũciando quam optando dicitur, vt D. August. ait, non vt fiat,
sed quia ita fiet. Vnde Apost. Tenebris obscuratum habentes intellectum. Et quantum ad effectum Ephe.4.c
cum dicit: Et dorsum eorum, id est, liberum eorum arbitrium, quod portat & ad bona & ad mala
semper incurua, id est, incuruari permitte, ab æternis ad temporalia, à rectitudine iustitiæ ad iniqui-
tatem, quod dæmones suggerunt: dicentes illud Esa. Incuruare vt transeamus. Esa.51.g

SECVNDA PARS VNDECIMI CAPITIS.

Dico ergo, nunquid sic offenderunt vt caderent? Text.

IN hac secunda huius capitis parte Apostolus ostendit Iudæorum ruinam non esse cassam siue
inutilem, neque irreparabilem. Et primo ponit interrogationem, dicens: *Dico ergo, &c.* quasi di-
cat: Dictum est & probatum quod cæteri Iudæi præter electos sunt excæcati, interrogo: Nunquid
sic offenderunt, vt caderent, id est, nunquid permisit Deus eos offendere solum vt caderent, & non
propter aliquam vtilitatem? Quod videtur esse contra bonitatem Dei, quæ tanta est, vt D. Aug. ait, In Enchi.
quod nunquam permitteret aliquid mali fieri, nisi propter bonum quod ex malo elicit. Vnde quo Iob 34.c
ad casum Iob ait: Conteret multos & innumerabiles, & stare faciet alios pro eis. & D. Ioan. Tene Apoc.3.c
quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Deus enim permittit aliquos cadere, vt eorum casus
sit aliorum salutis occasio. Alio modo potest sic exponi, id est, nunquid permissi sunt corruere, vt
vniuersi perpetuo lapsi absque remedio iacerent? scilicet, irreparabiliter. Et huic sensui appertissi-
mè seruit particula, sic, quæ in aliquibus codicibus non habetur. Hoc enim pacto legit D. Ambro.

Nunquid sic offenderunt vt curari non possent? Sicut diabolum legimus cecidisse. Simili modo legit tam D. Chrysost. quam Origenes. D

Text. *Absit. Sed illorum delicto, salus est Gentibus, vt illos æmulentur.*

FAmiliaris est Apostoli Responsio, dum partem affirmatiuam per abominationem repellit. Et primò iuxta primam expositionem, ostendit Iudæorũ ruinam esse vtilem, ait ergo: *Absit*, vt, scilicet, sic offendere permiserit eos Deus, vt inutiliter caderent. Sed magis illorum delicto salus Gentibus facta est, scilicet, occasionaliter. Vnde & Christus dixit: Salus ex Iudæis est. Trinam vtilitatis rationem meditatur D. Thomas & alij, Gentibus ex Iudæorum delicto aduenisse. triplex enim delictum Iudæi commiserunt. Primum in occisione Christi, ex qua subsecuta est salus Gentilium per redemptionem sanguinis Christi, secundum illud: Non enim corruptibilibus auro & argento redempti estis, &c. (1. Pet. 1. c) Secundum delictum Iudæorum fuit repulsio doctrinæ Apostolorum, propter quam repulsam Apost. dixerunt: Vobis oportebat primum loqui verbum Dei. Sed quoniam repulistis illud, conuertimur ad Gentes docendas, quæ doctrinam illorum cum gaudio susceperunt. (Act. 13. g) Tertium delictum Iudæorum fuit excæcatio & impœnitentia, propter quam sunt in omnes gentes dispersi. vt D. August. ait. (In enarratione.) baiulantes legem, vetúsque testamentũ, cuius testimonio fulciuntur Christiani, ac suam stabiliunt fidem ad conuertendum Gentiles. Qui suspicari potuissent prophetias de Christo, quas fidei prædicatores inducebant de Christo esse confictas, quæ probantur testimonio Iudæorum. Vnde Psalmista: (Psal. 58.) Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos, nequando obliuiscantur populi mei: disperge illos in virtute tua. Sequitur, vt illos ęmulentur. Et quia non dicit qui vel quos, & cum sit duplex æmulatio, scilicet indignationis & imitationis, potest hoc quatuor modis exponi. Vno modo vt Gentiles illi imitẽtur Iudæos in cultu vnius veri Dei. Vnde Apostolus: (Ephe. 2. c) Eratis in illo tẽpore sine Christo, alienati à conuersatione Israel, &c. & alibi: Vos imitatores facti estis Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa: vel vt Gentiles æmulentur Iudæos, id est, indignentur contra eos propter incredulitatem ipsorum. Vnde Psal. (Psal. 118.) Vidi præuaricantes, & tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt. Vel vt Iudæi æmulentur imitantes conuersionem & fidem Gentilium, & finaliter omnis Israel saluus fiat, cum plenitudo gentium intrauerit. Et sic impleatur illud: (Deut. 28. e) Ille erit in caput, & tu eris in caudam. Vel vt Iudæi æmulentur Gentiles, id est, cõtra eos ex inuidia turbentur, dum vident eorũ gloriam ad Gentiles translatã. Veruntamen circa huiusmodi, à duplici errore cauendũ est. Primo ne putemus gẽtes, viam salutis non potuisse ingredi nisi depulsis Iudæis, quasi Deus sic angustiauerit aditum ad se, vt non posset vniuersum humanũ genus sinu infinitæ misericordiæ suæ excipere. Nam quanuis prædestinatorum numerus certus fuerit, vult tamen omnes saluos fieri. Ideo Christus salutis viam apperuit omni credenti, Iudæo primum & Græco. Ideo si nulli credere renuissent, omnes intrassent. Secundo cauendum est ne dicamus Deum excæcasse Iudæos, vt ingrederentur Gentiles, ne eum constituamus authorem mali. Malicia enim & cruditas cordis Iudæorũ in causa fuit incredulitatis eorũ. Deus autem Iudęorum malo, quod ab ipsis ortum habuit, bene vsus est, prout in induratione Pharaonis vsus est ad exaltationem nominis sui. E

Text. *Quod si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ Gentium, quanto magis plenitudo eorum.*

PRosequitur hic Iudæorum consolationem, ne despondeant animo. Ostendens casum eorũ esse reparabilem: hoc autẽ in quarta parte locupletius explicat, sed hic interim triplici ratione præmonstrat. Primam ex vtilitate quam in hoc textu ponit, quæ talis est: Bonum est potentius ad inferendum vtilitatem quàm malum. Sed malum Iudæorum magnam vtilitatem Gentibus cõtulit, Ergo maiorem mundo confert vtilitatẽ bonum eorũ. Et hoc innuit supposito quod prius dixit, quod eorũ delicto salus Gentibus facta est. Nunc subsumit: Quod, pro sed, si illorũ, id est, Iudæorum delictum diuitiæ sunt mundi, id est, Gentilium: quia, scilicet, delictum Iudæorum redũdauit in spirituales diuitias Gentiliũ. Quoniam per mortem Christi huiusmodi crimine patratam, mundus vniuersus opulentissima Dei misericordia ditatus est. Et eorum diminutio, hoc est quod pro maiori parte reiecti sunt, & pauci ingressi, diuitiæ sunt Gentium: quanto magis plenitudo eorum locupletabit mundum? Et est argumentum à maiori ad minus. Nam si de malo quod per se aduersatur bono per accidentalem occasionem, diuina sapientia tantum eduxit bonum, quanto magis de bona eorum conuersione, quæ per se ordinatur in bonum, poterit mundum ad optimum perducere statũ. Tunc enim vterque populus absque vlla æmulatione iustitiam Dei percolent. Et sic si Deus propter vtilitatem totius mundi permisit Iudæos delinquere: multo magis impleuit ruinas eorum propter totius mundi vtilitatem, & ideo tandem reliquiæ secundum electionem gratiæ saluæ fient. F

Text. *Vobis enim dico Gentibus, Quandiu quidem ego sum Gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo, si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, vt saluos faciam aliquos ex illis.*

ADducit hic secundam rationem ad probandum quod ruina Iudæorũ non sit irreparabilis. Ratio talis est: Rerum desperatarum & irrecuperabiliũ non est prudentia, neque intentio, nec aliquis sapiens curã suscipit, secundũ illud: (1. Ioan. 5. d) Est peccatũ ad mortem, pro hoc nolo vt roget quis. At qui Apost. intendebat & sperabat aliquos ex illis saluos facere: igitur casus eorum non erat irreparabilis: (Galat. 2. b) cum Apostolus sapiens esset & spiritu Dei ageretur, ad suam explicandam intentionem dirigit sermonem peculariter Gentibus, quanuis ab initio Epistolæ vsque huc, vbi causam communem agit fidei, omnes simul cõuersos alloquitur sic, dicens: omnibus qui sunt Romæ, &c. Hic vero singulariter Iudæorum salutem se procurare meminit, dicens: (1. Ti. 2. b) Vobis enim Gentibus, quandiu sum Gentium Apost. vestri curam geram vsque ad mortem, attamen ministerium meum honorificabo.

Non

A Non quidem in his quæ ad secularem honorem & fastum pertinent: sed ornando ipsum bonis moribus, iuxta illud: in omnibus exhibeamus nos sicut Dei ministros in multa patientia &c. honorificabo etiam per supererogationem operũ, ad quæ non teneor. Vnde dicebat, Quæ est ergo merces mea? vt Euangelium Christi prædicans sine sumptu honorificabo: præterea ampliando solicitudinem ad omnium salutem. Vnde dicebat præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea quotidiana solicitudo omnium Ecclesiarum. Propterea & hic dicit: Si quo modo ad æmulandum prouocem carnem meam, id est Iudæos, qui sunt mihi cognati secundum carnem. & ideo sequens consilium Esaiæ dicentis, carnem tuam ne despexeris: conabatur prouocare eos ad æmulandum bona emulatione, ad quam etiam Corinthios hortabatur, dicens: Æmulamini charismata meliora. Nec in hoc excedebat mensuram regulæ, de qua ad Corinthios scribens dicebat: Nos autem non in immensam gloriamur, sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi ad vos. Quia non sic erat ei commissa cura Gentilium, quod fuerit ei prohibitum Iudæis prædicare: sed ex præcepto tenebatur Gentilibus prædicare. vnde dicebat: Si non euãgelizauero, ve mihi est, Necessitas enim incũbit, scilicet, euangelizandi Gentilibus, quæ non incumbebat euãgelizandi Iudæis, nisi forte inter Gentiles habitantibus, sed supererogando prædicare poterat eis, & in hoc mysterium suum honorificabat: Non quærens quod ei vtile erat, sed quod multis, vt salui fierent. Ideo hic dicit vt saluos faciam aliquos ex illis. Nec est illi arrogantiæ ascribendum quod dicit: Saluos faciam. nouerat enim proprium esse Dei saluos facere credentes. Ideo intelligebat tanquam fidei minister colendo agrum dominicum, quemadmodũ alibi dicebat: Ego plantaui, Apollo rigauit, Deus autem incrementum dedit.

[Margin: 1 Cor.6.a; 1.Cor.9.b; Supra 9.a; Esa.55.c; 1.Cor.12.d; 2.Cor.10.d; 1.Cor.9.c; 1.Cor.10.g; 1. Cor.3.b]

Si enim amißio eorum reconciliatio est mundi, quæ assumptio, nisi vita ex mortuis? Text.

VIdetur hic explicatior repetitio eius quod dixerat: Si delictum illorum diuitiæ sunt mundi, quanto magis plenitudo eorum. Hic enim ponit amissionem pro delicto eorum, & assumptionem pro reconciliatione: alludens ad recompẽsationem amissionis vnius amici, quæ fit B dum vno perdito plures acquiruntur. Sic Iudæorũ casus & ruina, quæ dicitur amissio, prout seruus qui sub cura domini refugit, esse dicitur amissus, plures seruos Deo occasionaliter acquisiuit. Postmodum interrogat: Quæ assumptio, nisi vita ex mortuis? Quæ verba D. Chrysosto. & Origenes referunt ad resurrectionem vniuersæ carnis in die iudicij: & possumus secundum eos verba Apostol. sic interpretari: Si amissio Iudæorum reconciliatio fuit reliqui orbis, consequens est vt eorum assumptio (quę Deo trahente facienda est) vita sit ex mortuis, id est, consequens est vt Iudaismo ad fidem assumpto, nihil restet nisi vt fiat resurrectio vtilis. Vbi D. Chrysosto. annotauit quod sicut Iudæorum amissio non fuit causa, sed occasio reconciliandæ Gentilitatis: Sic eorum assumptio erit occasio resurrectionis generalis, in cuius declaratione Apostol. ministerium suum honorificauit. Nam finis euangelij muneris est illa vniuersalis conuersio. Possunt etiam hæc verba Apost. esse expositio huius quod promiserat saluos faciam: & sic intelligitur hic locus vita ex mortuis, de morte spirituali per peccatum Iudæorum, & de vita per gratiam Gentium, vt sensus sit: Si amissio illorum, id est spiritualis mors, reconciliatio, id est vita spiritualis, fuit mundi, id est, Gẽtilium, qui faciebant maiorem partem mũdi: assumptio illorum erit resuscitatio ab eadem morte in similem vitã. Quod cum ego procurem, opto eos saluos facere: & sic nõ reputo casum illorum irreparabilem.

Quod si delibatio sancta est, & massa: Et si radix sancta, & rami.

TErtiam hic rationem adiungit ad confirmandum casum Iudæorum non esse irreparabilem ex conditione Gentis Iudæorũ: & hoc dupliciter. Primo ex parte Apostolorum cum dicit, *Quod si delibatio sancta est, & massa.* Dicitur autem delibatio id quod ex massa pastæ sumitur, quasi ad probãdum gustum massæ: & ex illa delibatione fiebant olim collyridę, quæ iubebantur offerri. Sũt autem Apostoli ex gente Iudæorum assumpti, prout delibatio ex massa. Et ideo si Apostoli sunt sancti, cõsequens est quod gens Iudæorũ sit sancta: secundum illud, Gens sancta, populus acquisitionis. Secundò idem probat ex parte patriarcharum, qui comparantur ad Iudæos, sicut radix ad ramos. Vnde Esa. Egredietur virga de radice Iesse. Si ergo patriarchæ sunt radix, & sunt sancti: Ergo & Iudæi qui ex ipsis processerunt sunt sancti. Vnde Ozeas: Erũpet radix eius, vt libani ibunt rami. Et non in-C tendit Apost. hic loqui de actuali sanctitate, nec ostendere Iudæos incredulos esse sanctos, sed de sanctitate potentiali. Nihil enim prohibet eos reparari in sanctitate, quorum patres, & quorum filij sunt sancti: vel potest dici quod illi sunt specialiter rami patriarcharum qui illos imitantur: iuxta illud, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahę facite. Origenes hic nomine massæ & radicis, vnum dominum nostrum Iesum Christum concipit, qui est primitiæ resurgentium, & radix renascentium in eius membra. Et sic: Si ille sit sanctus sine macula, & rami ei insiti fient participes sanctitatis. quod autem possunt inseri inferius persequitur. Si autem inseri possint, non est irreparabilis casus eorum.

[Margin: Ierit.7.b; 1. Pet.2.b; Osea 14.b; Ioan.8.]

TERTIA PARS VNDECIMI CAPITIS.

Quod si aliqui ex ramis fracti sunt, tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis, & socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es, Noli gloriari aduersus ramos. Text.

IN hac tertia huius capitis parte Apostolus præseruat Gentiles à vicio superbiæ, quo gloriari & insultare poterant in Iudæos ex duabus partibus, scilicet, ex Iudæorum defectu. & sua promotione. Ideo ait: *Quod si aliqui ex ramis fracti sunt,* quasi dicat. Dictum est quod si radix est sancta, & rami. Sed si aliqui ex ramis, id est, ex Iudæis fracti sunt, id est, diuisi eorum culpa, à fide patrum, qui comparantur radici. Noli, scilicet gloriari, quia & tu frangi potes. Vnde Iob dicebat: Ramos eius arefaciet flamma. Et Sap. Confringentur rami consumpti. Secundò imminebat Gentilibus materia

[Margin: Iob. 15.d; Sap. 4.b]

gloriandi ex parte promotionis eorum,in locum Iudæorum. Promotio autem alicuius tanto con- D
Prou.30.c ſueuit eum altius extollere in vanam gloriam,quanto viliori ſtatu eleuatur:iuxta illud, Propter tria
mouetur terra,& quartum quod ſuſtinere non poteſt per ſeruum cum regnauerit &c. Ideo Apoſt.
ad deprimendum gloriam eorum, præmittit abiectum ſtatum de quo aſſumpti fuerant, dicens: *Tu*
Hier.17.a *autem,* ſcilicet,Gentilis,cum oleaſter,id eſt,ſilueſtris olea,id eſt,ſterilis & infructuoſa, merito exci-
Matt.7.c dendus & in ignem mittendus:iuxta illud,Matth.7. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum,
excidetur, & in ignem mittetur. & mirica in deſerto qui traditus fueras in reprobum ſenſum & in
ignominiam carnis,pluſquam belluinis moribus imbutus,idolis addictus viuebas, *Inſertus es in illis,*
Iob.34.c id eſt,loco illorum,iuxta illud:Conteret multos & innumerabiles,& ſtare faciet alios pro eis. *Et ſo-*
cius radicis factus es, id eſt,conſociatus es patriarchis & prophetis.ſecundum illud,Multi venient ab
Oriente & Occidente,& recumbent cum Abraham,& Iſaac,& Iacob,&c. Et per comparationem
ad Apoſtolos: *Et ſocius pinguedinis oliuæ factus es.* Oliua quidem dicitur ipſa gens Iudæorum propter
Hier.11.c vniuerſales fructus ſpirituales quos attulit. Vnde Hier. Oliuam vberem, pulchram,fructiferā,ſpe-
Pſal 51. cioſam vocauit Deus nomen tuum.& Pſal. Ego ſicut oliua fructifera in domo Dei. Sicut autē hu-
ius oliuæ radix ſunt Patriarchæ & Prophetæ:ita & pinguedo huius oliuæ eſt abundantia ſpiritualis
Iudic. 9.b gratiæ ſpiritus,ſcilicet,quam præ omnibus Apoſtoli habuerunt. vt Gloſ. dicit. Vnde oliua dixiſſe di
Ephe.2.d citur:Nunquid poſſum deſerere pinguedinem meam. Sic Apoſtoli:Nō eſt æquum nos derelinque-
re verbum Dei. Sic ergo promoti ſunt Gentiles ad ſocietatem illius populi patriarcharum & Apo-
ſtolorum,vnde effecti ſunt ciues ſanctorum & domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum
1.Cor. 5.b Apoſtol.& prophetarum,ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Ieſu. Licet ergo tu Gentilis has occa
ſiones gloriādi videaris habere,noli tamē gloriari & inſultare aduerſus ramos,id eſt,Iudæos: quia,
Text. ſcilicet,non eſt bona gloriatio tua. *Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te.* Hic aſſignat
quare gloriari non debēt,nec inſoleſcere aduerſus Iudæos dicens. Quod ſi non obſtante hac admo E
nitione,gloriaris,ſaltem ne Iudæi vſque adeo ſint tibi vituperio, eos exiſtima tanquam tuum fun-
damentum, quo ſuſtentaris. Conſidera ad repreſſionem gloriæ tuæ, quod non tu radicem portas,
ſed radix te,id eſt,quod Iudæi nequaquam acceperunt à Gentilitate cauſam ſalutis. Sed potius è cō-
Ioan. 4.c uerſo:vnde Chriſtus,Salus ex Iudæis eſt:vt pote tanquam ab illa ſancta radice Abrahæ,cui promiſ-
Text. ſum eſt quod in ipſo benedicendæ eſſent omnes gentes. *Dicis ergo,fracti ſunt rami,vt ego inſerar.* Hac-
tenus generalibus verbis deterruit gentes à tumore ſuperbiæ: Nūc verò rem apertius expedit,ob-
iectas eorum obiectiones refutando. Poterant enim obiicere quod non ipſi,vt Iudæi,cecidiſſent,&
quod Deus Gentilitatem hoc honore prætuliſſet,quod Iudæos proieciſſet,vt Gentes ſeruaret. Nul-
lus enim ſuſtinet detrimentum rei niſi propter rem precioſiorem & magis dilectam: quemadmo-
dum quis pluris facit caput quàm brachia, quæ pro tuitione capitis exponit periculo. has obiectio-
nes hic proponit:quantum ad primam dicit, *Fracti ſunt rami,* ſcilicet, Iudæi per incredulitatem: &
nos ex quo vocati fuimus,credidimus. quo ad ſecundam dicit, *vt ego inſerar,* ex quo videtur quod
Malac.1.c Gentilitas eſt magis Deo accepta quam Iudæa. quod videtur prophetaſſe Malachias, dicens: Non
eſt mihi voluntas in vobis: & munus non accipiam de manu veſtra. Ab ortu autem ſolis vſque ad
occaſum magnum eſt nomen meum in Gentibus. Et Eſa. Parum eſt vt ſis mihi ſeruus ad ſuſcitan-
Eſa. 49.b das tribus Iacob: Dedi te in lucem Gentium,&c.

Tex. *Bene propter incredulitatem fracti ſunt,tu autem fide ſtas:noli altum ſapere,ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit,ne forte non tibi parcat.*

HIc reſpondet obiectioni. Et primo aſſignat cauſam defectus Iudæorum & promotionis Gen-
tilium,dicens: Bene. quod aduerbium videtur eſſe verbum annuentis, non quod hoc illis con
cedat iuxta eorum intentionem,ſed fortaſſe fatetur illos habuiſſe occaſionem ſic cogitandi. Vel ſe- F
cundum alios hæc vox (*bene*) eſt interiectio renuentis aut ridentis, ac ſi dicat probè ſeu pulchrè ar-
guis. Vel vt alij volunt forſan concedit vti dixit,quod Iudæorum delictū occaſio fuerit ſalutis Gen-
tium propter bonum vſum Dei. Non tamen quod illa fuerit cauſa finalis à Deo intenta, vt propter
ſalutē Gentium ſponte ſua proiecerit Deus Iudæos. vnde ſubiungit cauſam fractionis ramorum di-
cens: *Propter incredulitatem fracti ſunt.* quia,ſcilicet in Chriſtū credere noluerunt: Deus enim quātum
Ioan 1.a in ſe fuit,eos ſeruare voluit. Miſit enim illis filium ſuum, qui eis tanquam domeſticis dilucide veri-
Ioan. tatem tanquam lumen manifeſtauit:illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.
Matt.11.d Eam ob rem conquerebatur quod cum veritatē illis diceret,non crederēt: imò fecit inter eos ſigna
Matt. 13.g & prodigia: quæ ſi facta fuiſſent in Tiro & Sidone, Gentiles illi pœnituiſſent & credidiſſent. & vt
D.Matth.ait,Propter incredulitatem illorum non fecit in illis plures virtutes. Deinde auffert Gen-
tibus aliam ſuperbiæ anſam,dicens: *Tu autem,* non viribus tuis ſubnixus ſtas,ſed fide: quia, ſcilicet,
miſericordia Dei inſitus es in fide Abrahæ,à qua naturales filij defecerunt. Quinimo hæc inſitio ſe-
cundum Origenem,non fuit facta ſecundum leges agriculturæ, ſecundum quas arbor ſterilis non
inſeritur fœcundæ ac precioſiori,ſed ſurculus illius quæ fœcūda eſt,inſeritur ſterili aggreſtique ſti-
piti. Nam inſertus ramus eſt qui alimentum ſterilis ſua virtute in ſuam ipſius bonam conuertit ſub-
ſtantiā: vnde fert fructus: Deus autē qui eſt fons vniuerſę bonitatis è conuerſo ſterilem oleaſtrū in-
ſeruit oliuę,vnde fructuoſum exugeret ſucū. Ideo ſubiūgit admonitionē: *Noli altum ſapere,* id eſt,no-
Infra 12.c li de te vltra pręſumere. Noli eſſe elato animo. Ideo infra,non alta ſapiētes. & Pſalmiſta,domine nō
eſt exaltatum cor meum,neque elati oculi. *Sed time,* ne, ſcilicet tu frangaris per incredulitatē, qui ti-
Prou.28.c mor pertinet ad amorē caſtū. Vnde Salomon. Beatus homo qui ſemper eſt pauidus. Qui verò men-
Eccle. 1.c tis eſt duræ,corruet in malū.& Sap. Timor domini expellit peccatum. Secundò aſſignat rationē ſuę
admoni-

A admonitionis, dicens: *Si enim Deus naturalibus ramis*, id est Iudæis, qui ex naturali origine ex patriarchis descenderunt, non pepercit, quin eos frangi & in incredulitatem labi permiserit. *Time ne forte nec tibi parcat.* quin, scilicet, te permittat per incredulitatem excidere. Vnde Salomõ, Zelus & furor viri non parcet in die vindictæ. & Hiere. Non parcam nec miserebor, vt non dispergam eos. In hoc ergo consistit solutio Apostol. Quod cum aliquis videt se gratiam adeptum, alio cadente non debet extolli contra cadentem, sed magis timere sibi ipsi, quia ipsa superbia est causa præcipitij, & timor est causa custodiæ & cautelæ. Prou. 16. d Hier. 13. c

Vide ergo bonitatem & seueritatem Dei, in eos quidem qui ceciderunt, seueritatem, in te autẽ bonitatem, si permanseris in bonitate, alioquin & tu excideris. Sed & illi, si non permanserint in incredulitate: inserentur: potens est enim Deus iterum inserere illos. Nam & si tu ex naturali excisus es oleastro, & contra naturam insertus es in bonam oliuam, quanto magis qui secundum naturam inserentur suæ oliuæ. Tex.

HIc inducit Gentiles ad diligentem diuinorum iudiciorum considerationem. Et primo ostẽdit quod oporteat eos diligenter considerare, scilicet bonitatem & seueritatẽ Dei. Bonitas in præsentiarum idem significat quod benignitas vbertásq; diuinæ misericordiæ, de qua supra, An diuitias bonitatis eius contemnis? Seueritas autem nihil vicij significat, sed censoriam iudicis grauitatem nihil de rigore remittentis, quæ apud theologos dicitur iustitia vindicatiua. de hac Psal. Deus vltionum dominus, id est, emulator vlciscens & vindictam faciens. ait ergo, Vide & considera vtrunque. Prima enim consideratio tribuit spem, secunda timorem, vt ex prima vitetur desperatio, & ex secunda præsumptio. Secundo ostendit in quibus & à quibus prædicta duo sunt consideranda. Primò à Gentilibus sæueritatem & rigorosam iustitiam, in eos, scilicet Iudæos dicit esse considerandam, quo modo permisit Deus eos sic cadere, & quo modo verificatum fuit illud Hiere. Præcipitauit Deus nec pepercit, omnia speciosa Iacob destruxit. Secundò ab eisdem dicit considerandam quam Deus in eos exercuit bonitatem, qua eos immeritos à fecibus peccatorum liberauit, vt vnusquisque eorum dicere debeat cum Psalmista, Bonitatem fecisti cum seruo tuo domine. Tertiò ostendit quo tempore possunt hæc in prædictis cõsiderari, quia non immobiliter, sed sicut id quod potest mutari in futurum. Et primò ostendit quantum ad Gentiles dicens: In te dico bonitatem Dei operantem, ea conditione si permanseris in bonitate. Vnde Christus, Manete in dilectione mea. Alioquin si tu non dederis operam permanendi per timorem & humilitatem, & tu excideris. Per hæc verba appertissimè ostendit ita salutem nostram esse munus Dei, vt tamen in nostra potestate sit positum ei adiuuanti assentire & aduersari, siue permanere & non permanere in bonitate à Deo nobis communicata. Quocirca quod ait, *Et tu excideris*, nihilominus hæc monitio ad singulos nostrum pertinet. Catholica enim veritas contra Lutheranos (qui dicunt quod ad solos prædestinatos verè pertinet Euangelium, & quod tales nunquam verè excidunt, nec reprobi verè resurgunt.) est quod tam reprobi quã prædestinati sæpenumero sunt verè in gratia, à qua excidunt, & verè rursum in culpa, à qua verè resurgunt. Vnde singuli admonẽtur ab Apostol. Qui stat, videat ne cadat. & alibi: Vide ne & tu tenteris. Et D. Ioan. Tene quod habes, ne alius accipiat coronam tuam. Secundo ostendit idem quantum ad Iudæos, dicens: *Sed & illi si non permanserint in incredulitate inserentur.* Quanuis enim iniqui non vtantur auxilio Dei, prout iusti: quia tamen Deus illis præsto est, qui non sese auertũt ab eo, & stat ad ostium & pulsat, dicere possumus quod licet in facultate peccatoris non sit salus immediatè posita. hoc tamen in eius arbitrio situm est, vt auxilio diuino vtatur, quo illam obtineat: & ideo ait, *Si non permanserint in incredulitate*, id est, si non retineãt peruersum sensum, & sequantur diuinam inspirationẽ: *inserentur*, scilicet, iterum, id est in statum suum restituentur, secundũ illud: Tu fornicata es cum amatoribus multis, tamen reuertere ad me dicit dominus, & ego suscipiã te. Deinde probat dupliciter quod iterum inserentur. Primò ex diuina potentia: Potens est enim Deus iterũ inserere illos. & ideo non est desperandũ: Nam vt Esa. ait: Non est abbreuiata manus domini, vt saluare non possit. Secundò idem probat per locum à minori ad maius, dicẽs: Nam & si tu Gentilis excisus es ex naturali oleastro, id est, ex Gentilitate, quę naturaliter erat infructuosa, non quidẽ prout dominus fecit naturam, sed secundum quod corrupta est per peccatum. Vnde Sapiens, Nequã est natio eorum, & naturalis malicia ipsorum. & Apost. Eramus natura filij irę. *Et contra naturam insertus es in oliuam bonam*, id est, contra cõmunem cursum naturæ. Nõ enim consueuit ramus arboris infructuosæ inseri in bonã arborem, sed potius è cõuerso. Et sic quod ait contra naturam, nõ crude prout sonat, intelligendũ est. Nam Deus cui natura tanquã authori suo obedientissimè paret, nihil agit cõtra naturam, neq; vim infert rebus. Dicimus enim esse naturale quod fit ab agente, cui naturaliter subditur patiens, quanuis non sit secundum naturam propriam patiẽtis. Fluxus enim & refluxus maris est naturalis, eo quod causatur ex motu lunæ, cui naturaliter subditur aqua: quanuis non sit naturalis secũdum formam aquæ. Ita etiam cum omnis creatura sit naturaliter Deo subiecta, quicquid facit Deus in creatura, potest dici naturale, licet non sit naturale secũdum propriã & particularem naturam rei, in qua sit, puta cum cæcus illuminatur, & mortuus suscitatur, quæ dicuntur opera supra naturam, sed non contra naturam proprie loquendo. Supra 2. Psal. 93. a Thren. 2. a B Psal. 118. b Ioan. 15. b 1. Cor. 10. c Galat. 6. a Apoc. 3. c Hier. 3. a C Esa. 59. a Sapiẽ. 12. b Ephe. 2. a

QVARTA PARS VNDECIMI CAPITIS.

Nolo enim vos ignorare fratres mysterium hoc, vt non sitis vobismetipsis sapientes, Quia cæcitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret: & sic omnis Israel saluus fieret. Tex.

IN hac 4. huius cap. parte Apost. clarè exprimit quid sibi circa pręmissa iudicia videatur, & primo ponit factum & intentionem suam. Induxi vos ad considerandũ bonitatem & sæueritatem Dei. *Nolo enim vos ignorare fratres mysteriũ hoc*, quasi dicat, video quod nõ potestis omnia capere mysteria: Luc. 8. b

1.Cor. 14.g hoc enim est perfectorum.vnde Christus dicebat: Vobis datum est noscе mysterium regni Dei. Verum tamen hoc mysterium nolo vos ignorare, quia huius mysterij ignorantia esset vobis damnosa. D
Si quis enim ignorat,ignorabitur. Secundò assignat suæ intentionis rationem,dicens: *vt non sitis vobismetipsis sapientes,* id est,vt non de sensu vestro præsumatis, & ex sensu vestro alios condemnantes
Infra 12.d & vos eis prǽferatis.vnde infra: Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. Et Esa. Ve qui sapientes e-
Esa. 5.e stis in oculis vestris,& coram vobismetipsis prudentes. Deinde ponit mysterium quod intēdit. Primò quidem quantum ad casum particularium Iudæorum,cum dicit: *Quia cæcitas,* nō vniuersaliter, sed ex aliqua parte,vt supra dictum est.addit,*contigit,*ne quis cæcitatis causam Deo ascriberet. Nihil enim aliud fecit quam permittere. Neque ait quod cæcitas contigit, vt plenitudo intraret, ne quis suspicetur Deum eos illo fine excæcasse: sed dicit *[illegible]ec plenitudo gentium,* id est,nō solum aliqui particulariter,sicut tunc conuertebantur, sed vel in tota gentilitate, vel in maiori parte Ecclesia fuerit fundata. Et sic donec designat terminum ingressus Gentilium ad fidem conuertendorum, qui dicuntur intrare quasi ab exterioribus & visibilibus rebus quas venerabantur in speciali & voluntate
Psal.99.a diuina ad Deum, secundum illud: Introite in conspectu eius in exultatione. Et sic cum plenitudo Gentium intrauerit, cæcitas Iudæorum curabitur. vnde subdit: *Et sic omnis Israel saluus fiet.* non par-
Oseæ 1.b ticulariter sicut nunc,sed vniuersaliter omnes vel maior pars, secundum illud: Saluabo eos in do-
Mi.h.vlt.d mino Deo suo. & illud: Reuertetur & miserebitur nostri. Et hoc vocat mysterium quod cæcitas Israel non est perpetua,vt Gentes poterant opinari,sed temporaria: quæ ex inuidia & indiscreto zelo legis processerat,vt Diuus Ambrosius ait.

Text. *Sicut scriptum est: Veniet ex Syon, qui eripiat, & auertat impietatem à Iacob. Et hoc illis à me testamentum cum abstulero peccata eorum.*

CONfirmat hic assertam sententiam de salute Iudæorum authoritate,ait ergo: dico quod omnis
Esa. 59.d Israel saluus fiet, sicut scriptum est in Esa. vbi nostra trāslatio habet: Et timebunt qui ab Occidente nomen domini: & qui ab ortu solis gloriam eius, cum venerit quasi fluuius violentus quem spiritus domini cogit. Et venerit ad Syon, redemptor, & eis qui redeunt ab iniquitate in Iacob. E
Hoc fœdus meum cum eis dicit dominus. Quæ quidem verba manifestè indicant conuersionem Israelis in verum Iacob. Apostolus autem more suo citat secundum translationem septuaginta. Et tangit tria. Primò, Saluatoris aduentum, cum dicit: *Veniet ex Syon,* id est,ex populo Iudæorum,qui
Zach. 9.b significatur per Syon, quæ erat arx Hierusalem metropolis Iudææ. Vnde Zacha. Exulta satis filia
Ioan.4.c Syon, iubila filia Hierusalem: Ecce rex tuus venit,&c. & Christus: Salus ex Iudæis est. Vel dicit ex Syon eum venire, non quia sit ibi natus, sed quia doctrina eius inde exiuit in vniuersum, per hoc
Esa. 2.a quod Apostoli in cenaculo Syon, Spiritum sanctum receperunt. Vnde Esa. De Syon exiuit lex, & verbum domini de Hierusalem. Secundo ponit salutem per Christum Iudæis oblatam,dicens: *Qui eripiat & auertat captiuitatem à Iacob.* Quæ verba possunt referri ad liberationem à pœna secundum
Psal. 13.c illud: Auertet dominus captiuitatem plebis suæ. vel vtrunque refertur ad liberationem à culpa. Sed dicit, *Qui eripiat,* propter paucitatem & difficultatem. Quia pauci nunc & difficulter quasi
Amos 3.c cum quadam violentia conuertuntur, iuxta illud: Quasi si eruat pastor de ore leonis duo crura,aut extremum auriculæ: sic eruentur filij Israel. Dicit autem, Auertet impietatem à Iacob. Ad osten-
Mich.vlt.d dendum facilitatem conuersionis Iudǽorum in fine mundi. Vnde Micheas: Quis Deus similis tui, qui auffers iniquitatem & transfers peccatum reliquiarum hæreditatis tuæ, quæ translatio peccati
Heb.10.a fieri non poterat per testamentum vetus.Quia vt dicit Apostol. Impossibile est sanguine taurorum aut hircorū aufferri peccata. & ideo propter imperfectionē antiqui promittitur eis nouum. Qua-
Heb.10. re subdit: Et hoc illis à me testamentum. Propheta dicit fœdus, quod idem est. Hier. verò ait: Fe-
Hier.31.f riam domui Israel & domui Iuda fœdus nouum.quod quidem habebit efficaciam ad remissionem
Matt.26.c peccati per sanguinem Christi,secundum illud: hic sanguis meus noui testamenti qui pro vobis &
Mic.vlt.d pro multis effundetur in remissionem peccatorum. & Micheas: Deponet iniquitates nostras,& proiiciet in profundum maris omnia peccata mea.

Text. *Secundum euangelium quidem inimici propter vos, secundum electionem autem, charissimi propter patres.*

De præ- HÆc verba Diuus Augustinus dicit esse corollarium proximæ conclusioni de futura salute Iu- F
dest. sanct. dæorum appensum, & ipsius conclusionis confirmatiuum, & expositiuum, Nempe quod Iudæi inimici nostri facti sunt secundum Euangelium quidem, quantum pertinet ad Euangelij doctrinam,quam impugnat, *propter vos,* id est, in vestram vtilitatem cedit,vt supra dictum est. Vnde
Luc. 19.d Christus: Veruntamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare super se, adducite huc & interficite ante me. Vel secundum Euangelium inimici propter vos: quia eorum inuidia,qua Christum occiderunt, & nos ac Euangelij doctrinam repellunt, in commodum & vtilitatem vestram & Euangelij promulgationem cedit: Quia occasione talis inimicitiæ & repulsionis Euangelium
Colos.1.a vbique diffunditur. Vnde Apostolus. In verbo veritatis Euangelij quod peruenit ad vos,sicut in vniuerso mundo est & fructificat & crescit. Sed secundum electionem sunt charissimi propter pa-
Supr.ibi.b tres, Hoc referendum est ad electos: quia superius Apostolus dixit: quia quod quærebat Israel, hoc non est consecutus, eosdem hic vocat inimicos. De quibus ante dixerat, Electio autem consecuta est,eosdem nuncupat amicos propter patres. Origenes autem & Diuus Hierony. ex huiusmodi dictis Apostol. colligunt responsum aduersus Gentes,& dicunt: Quod quāuis Iudæi sint inimici nostri secundum Euangelium,hoc est,in receptione Euangelij, quod impugnāt propter vos, eo quod occludere vobis contendunt salutis viam, qua de re nos illis repugnare tenemur. Sunt tamen nihilominus diligēdi secundum electionem propter patres,quos Deus dilexit, & semen eorū elegit:

A iuxta illud, Dilexit patres tuos,& semen eorum post eos. Quod non est sic intelligẽdum quod merita patrum præuisa fuerint causa electionis filiorum. Sed quia Deus ab æterno elegit gratis & patres & filios:hoc tamen ordine quodam vt filij propter patres consequerentur salutẽ propter quandam abundantiam diuinæ gratiæ & misericordiæ : quæ talis fuit patribus exhibita, vt propter promissiones eis factas filij saluarentur. Nec est aliqua repugnantia si dicantur inimici & charissimi respectu diuersorum,iniquos enim odio habemus propter iniquitatem, illis tamen propter naturam optamus precamúrque salutem : & sic Apostol. docet eos sic esse reprehendendos vt eorum optemus & procuremus salutem. *Deut.4.f* *Psal.118.d*

Sine pœnitentia enim sunt dona & vocatio Dei. **Tex.**

HIc excludit quandam euasionẽ quam posset aliquis afferre & dicere: Quia & si Iudæi olim fuerint charissimi propter patres,tamen inimicitia quam contra euangelium exercent,impedit ne in futurum saluentur. Verum tamen hanc euasionem Apost. euacuat dicens: *Sine pœnitentia sunt dona & vocatio Dei*, quasi dicat. Quod Deus aliquibus donet,vel aliquos vocet, hoc est sine pœnitentia, quia de hoc Deum non pœnitet:secundum illud, Triumphator Israel non parcet, nec pœnitudine flectetur.& Psalmista: Iurauit dominus,& non pœnitebit eum. Si obiiciatur illud : Pœnitet me fecisse hominem. Et illud, Loquar de Gente,& de regno,vt ędificem & plantem illud. Si fecerit malum coram oculis meis, Pœnitentiam agam super bonum quod locutus sum vt facerem ei. Dicendum quod sicut Deus dicitur irasci,non propter hoc quod in eo sit cõmotio iræ, sed quia admodũ irati se habet quãtum ad effectum punitionis:ita quãdoque pœnitere dicitur, nõ quasi eo sit in pœnitentię commutatio,sed quia admodum pœnitentis se habet,dum mutat quod fecerat.Si adducatur illud:Tollite ab illo talẽtum,& date illi qui habet decem talenta. vbi quod datum erat aufertur. Multos etiam in gratiam suam recipit, quos rursus expoliat,vt Iudam & similes : ergo aliquando Deum pœnitet collati beneficij. Dicendum quod ibi non est mutatio ex parte Dei, sed est mutatio hominis qui gratiam dei abiicit: secundum illud,Contemplantes ne quid desit gratiæ Dei. Simile *1.Reg.5.f* *Psal.109.a* *Gene.6.b* *Hiere.18.b* *Matt.25.c* *Heb.12.d*

B est in sole,qui absque sui variatione diuersimodè operatur successiue in oculis aliter & aliter dispositis.Vnde D. August.Oculis ęgris odiosa est lux,quæ puris est amabilis. Potest etiam quod hic dicitur aliter intelligi,vt dicamus quod dona Dei quæ dantur in baptismo,& vocatio qua baptizatus vocatur ad gratiam, sunt sine pœnitentia hominis baptizati : quod quidem hic inducitur, ne quis desperet de futura Iudæorum salute, propter hoc quod non videntur de peccato suo pœnitere. Si obiiciatur id quod D.Petrus ait: Ponitentiam agite,& baptizetur vnusquisque vestrum: Dicẽdum quod duplex est pœnitentia, quædam interior,quæ dicitur virtus moralis : qua quis interius dolet de offensa,& talis pœnitentia exquiritur à baptizato:quia vt D.Augu.in libro de Pœniten.ait, Nemo suæ voluntatis arbiter codstitutus potest nouam vitam inchoare,nisi veteris vitæ eum pœniteat alioquin fictus ad baptismum accedit. Alia est pœnitentia sacramentum, quæ vltra displicentiam de peccatis importat confessionem & satisfactionem, quæ à baptizato non exquiruntur : quia per gratiam baptismalem liberatur homo non solum à culpa, sed etiam à tota pœna per virtutem passionis & mortis,cui plene conformatur,vt dictum est.Vnde Apost.alibi, Per lauachrum regenerationis & renouationis spiritus sancti,quem effudit in nos abunde.Si obiiciatur quod claues Eccles. & omnia alia sacramenta operantur in virtute passionis Christi : ergo etiam omnia alia sacramenta liberant hominem à culpa & tota pœna. Ad hoc respondet Apost.In prædicta authoritate, dicens quod passio Christi operatur in baptismo per modum cuiusdam generationis, quæ requirit vt homo priori vitæ totaliter moriatur, ad hoc vt nouam vitam accipiat. Et ideo tollitur in baptismo totus reatus pœnæ,qui pertinet ad vetustatẽ prioris vitæ. Sed in aliis sacramentis operatur virtus passionis Christi per modum sanationis, vt in pœnitentia. Sanatio autem non requirit vt omnes infirmitatis reliquiæ aufferantur,& eadem est ratio in aliis sacramentis. Nec obstat quod illi qui baptizabantur à Diuo Ioanne Baptista, confitebantur peccata sua: quia baptismus Ioãnis erat baptismus pœnitentiæ: Quia accipiendo illum quodammodo profitebantur se pœnitentiam accepturos pro peccatis:ideo conueniens erat vt confiterẽtur, vt secundum mensuram delicti eis pœnitẽtia statueretur.Sed baptismus Christi est baptismus omnium peccatorum,ita quod non restat aliqua satisfa- *Act.2.f* *Lib. de pœnitentia.* *Supra 6.d. & 8.d* *ad Tit.3.b.* *Matt.3.b*

C ctio pro peccatis præteritis,vt dictum est.

Sicut enim aliquando & vos non credidistis Deo,nunc autem misericordiam consecuti estis propter incredulitatem illorum,ita & isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam, vt & ipsi misericordiam consequantur. **Text.**

ADhibet hic postremam conclusionis confirmationem,à simili & à minori ad maius : ait,ergo, dixi quod omnis Israel saluus fiet,licet nũc sint inimici.*Sicut enim*, id est, quemadmodum vos, scilicet Gentiles,*aliquando non credidistis*,iuxta illud: Eratis illo tempore sine Deo in hoc mũdo. *Nunc autẽ misericordiam consecuti estis*:& hoc *propter eorũ incredulitatem*. quæ fuit occasio vestræ salutis,vt dictum est.*Ita & isti*,scilicet Iudæi *nunc*,scilicet tẽpore gratiæ,*non crediderunt in vestram misericordiam*,id est in Christũ:per quem vos misericordiã consecuti estis:iuxta illud, Secundũ misericordiam suam saluos nos fecit,vel non crediderunt quod in vestrã misericordiam cessit, vt & ipsi misericordiam consequantur, vt prædixit Esa. Miserebitur Deus Iacob. Vel non crediderunt,vt per vestri emulationem peruenirent in vestram misericordiã.Ergo sedes argumenti:Si id quod minus videtur inesse, inest: & id quod magis : sic deducendo, Si incredulitas Iudæorum quæ de se perniciosa est, facta est vobis commoda puta mediũ occasionale, vt euocaremini ab incredulitate, (quæ erat vobis tanquam natiua siue naturalis) ad fidem. Multo maioris virtutis medium erit vestra fides,quæ de se *Ephe.2.c* *ad Tit.3.b* *Esa.14.b*

cent, ac Ideæ rerum vniuersarum. Et ideo excludit alienam authoritatem, ac omne genus iuuaminis & instrumenti in prima rerum conditione. Nam post rerum creationem in dispositione & gu- D
Ioan.1.a bernatione Deum vsum fuisse ministris nihil prohibet. Et secundum hunc modum omnia dicuntur per ipsum facta. Cum autem dicimus omnia facta esse à patre per filium, non est intelligendum quod pater habeat à filio hoc quod facit res, sed potius quia virtutem faciendi filius accipit à patre, non tamen instrumentalem aut diminutam, sed principalem & æqualem, ac eandem. vnde
Ioan. 5.c dicebat Christus: Quæcunque pater facit, hæc similiter & filius facit vnde licet omnia sint facta à patre per filium, non tamen filius est instrumentum vel minister patris. Hæc præpositio, (in) triplicem habitudinem causæ designare potest. Vno modo designat causam materialem, vt cum dicimus animam esse in corpore, & formam in materia: & sic nō intelligitur quod omnia sint in Deo,
Psal.94.a quia ipse non est causa materialis rerum. Alio modo designat habitudinem causæ efficientis, in cu-
Act.17.f ius potestate est effectus suos disponere. Et secundum hoc omnia dicuntur in ipso Deo, secundum
Prou.16.a quod omnia in eius potestate & dispositione consistunt: iuxta illud, in manu eius sunt omnes fines
Collos.1.c terræ, & illud: In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Tertio & potissime designat habitudinem causæ finalis: quia in ipsum referuntur omnia quæ ab ipso fiunt. Vnde Salomon: vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. Et sic omnia dicūtur esse in Deo, sicut in bonitate conseruante. Vnde & Apost. Omnia in ipso constant. Quod autem dicit omnia est absolute accipiendum, pro omnibus quæ habent verum esse. Nam peccata quæ non habent verum esse, inquantum peccata sunt & pro formali, nihil sunt secundum D. August. Ideo non sunt in ipso. Quicquid tamen entitatis est in actu peccati, est à Deo. Sic igitur secundum præmissa omnia sunt ex ipso scilicet Deo, prout ex prima operatrice potentia. Omnia sunt per ipsum, inquantum omnia facit per suam sapientiam. Omnia sunt in ipso, sicut in bonitate conseruante. Hæc autem tria, scilicet, potentia, sapientia, & bonitas, communia sunt tribus personis. Vnde hoc quod dicitur ex ipso, per ipsum, & in ipso, potest attribui cuilibet trium personarum. Quia tamen potentia, quæ habet rationem principij appropriatur patri, qui est principium totius diuinitatis: Et Sapientia filio, qui procedit E vt verbum, quod nihil aliud est quam sapientia genita. Bonitas vero appropriatur spiritui sancto, qui procedit vt amor, cuius obiectum est bonitas. Ideo appropriando dicere possumus, *Ex ipso*, scilicet, patre: per ipsum, scilicet, filium: in ipso, scilicet spiritu sancto sunt omnia.

Text. *Ipsi gloria in secula seculorum, Amen.*

HIc ostendit Dei dignitatem, quæ consistit in his quæ præmissa sunt. Nam eo quod ex ipso,
Malac.1.b per ipsum, & in ipso, sunt omnia, debetur ei honor, reuerentia, & subiectio à creatura. Vnde
Philip.2.b per Malachiam dominus: Si ego pater, vbi honor meus? Prout Christo ratione redemptionis de-
1.Cor.4.b betur genu flexio. Vnde Apostol. Vt in nomine Iesu omne genu flectatur. Ex eo vero quod Deus
Esa.42.b non accepit ab alio nec consilium, nec donum, debetur ei gloria. Illi enim propriè debetur gloria, qui de se habet quicquid habet. Vnde per contrarium ait Apostol. Si accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis. Ideo Deus per Esa. Gloriam meam alteri non dabo. Vltimo ponit eius æternitatem cum dicit: *In secula seculorum.* Seculum accipi solet pro curriculo centum annorum, quo plurimum tempore durare potest longissima vita hominis. Accipitur nihilo minus pro toto tempore huius mortalis vitæ. Ita enim distinguimus inter hoc seculum, & futurum. æternitas vero non dicitur proprie seculum, quia ibi non est successio neque reuolutio, sed est perpetua vnáque & inuariata duratio. Dicitur autem seculum seculorum, id est, duratio, quæ eminenti virtute continet omnia secula, & durationes incorruptibilium rerum, quæ continent secula corruptibilium rerum. Et præcipue ipsa Dei æternitas potest dici seculum seculorum pluraliter, licet sit vna & simplex duratio, propter multitudinem & multiplicitatem contentorum, vt sit sensus in secula con-
Matth.6.a tentiua seculorum. Addit autem ad confirmationem, *Amen*, quæ est dictio Hebraica, aliquando
Psal.105.c significans idem quod ita est, vt cum dicitur: Amen dico vobis. Aliquando idem quod ita fiat, ibi dicet omnis populus amen. Amen, id est, fiat fiat. Et vtroque modo hic apte accipi potest. Nam & ita est quod Deo est honor, & gloria perpetua. Et idem solemus illi precari, vt sit nomen domini benedictum in secula. Sicut & vbi Apostol. ait: Ipsi honor & gloria, subintelligi potest F & verbum est, vel sit, & verbum detur, seu habeatur.

EPITOME DVODECIMI CAPITIS.

EXpedita necessitate, virtute, & origine gratiæ Dei, Apostolus in quinque sequentibus capitulis docet rectum vsum gratiæ, siue iustitiæ Dei, quæ doctrina pertinet ad instructionem moralem. Et primo docet vsum gratiæ inducendo ad perfectionem vitæ in generali, quomodo, scilicet quis debet se exhibere sanctum Deo, quantum ad corpus, & quantum ad animam: & qualiter donis Dei homo debeat vti. Secundo ibi. *Sicut enim, & cæt.* Assignat rationem desumptam ex similitudine corporis mystici ad corpus naturale, tam quo ad vnitatem ipsius, quàm quo ad pluralitatem membrorum, ac officiorum diuersitatem, secundum quam ponit differentiam gratuitarum Dei donationum, particularium, & communium, quarum vsum docet, & maxime charitatis, quo modo quis se debeat habere in ordine ad proximum, Deum ac seipsum.

Tertio ibi: *Benedicite persequentibus vos, & cæt.* ostendit quam beneuolentiam, concordiam, & beneficentiam quis debeat inimicis, & hoc prosequens persuadet excludere impedimenta concordiæ & beneficentiæ. Demum adducit fructum & effectum charitatis erga inimicos, & concludit quod propter mala quæ inferunt nobis inimici, non debemus trahi neque vinci vt eis malum reddamus, sed potius malum in bonum vincamus.

EXPO-

A EXPOSITIO LITERALIS DVODECIMI CAPITIS.

OBsecro itaque, id est, per sacra præcor, *vos fratres*, quia fraterna charitas hoc exigit, *per misericor-
diam Dei*, per quam saluati estis, vel authoritate Apostolatus mei per Dei misericordiam mihi Ad Tit.3.b
commissi, *vt exhibeatis*, non tantum mentes, sed etiam *corpora vestra hostiam*, in mortificationem 1.Cor.7.f
carnalium desideriorũ, vel vt exponatis passioni & morti propter Christum, prout ipse tradidit
suum. *sanctam*, id est, mundatam per pœnitentiam & deuotionem, qua corpus nostrum Dei serui- Ephes.5.a
tuti mancipatur. *viuentem* per fidem & charitatis opera. *Deo placentem*, per intẽtionis rectitudinem
quæ plurimum Deo placet. *rationabile*, id est, discretum ordinatum & honestum sit *obsequium ve-* Collos. vlt.c
strum: & nolite conformari huic seculo, id est, cauete vos conformare rebus instabilibus, quæ tempo- 1.Cor.14.f
raliter & successiue transeunt. *sed reformamini*, id est, reformamini in exterioribus actibus, *in noui-* Leuit.26.b
tate sensus, id est, intellectus *vestri vt probetis*, id est, experimento cognoscatis, *quæ sit voluntas Dei*, Mar.9.
qua, scilicet vult sanctificationem vestram, & vos saluos fieri. *bona*, qua vult & suis præceptis in- Iac.1.b
ducit ad bonum honestum. *& bene placens*, quia bene placet Deo nos velle bonum honestum, *&* 1.Thess.4.a
perfecta qua nos vult perfectos esse, prout ipse perfectus est. *Dico enim*, id est, mando *per gratiam*, sci- 1.Tim.2.a
licet Apostolatus, *quæ data est mihi*, scilicet inter gẽtes, *omnibus qui sunt inter vos non plus sapere quàm*
oportet sapere, id est, nullus de suo sensu, aut sapientia confidens, præsumat supra suam mensuram, Ephe.3.a
nec ambulet in magnis & mirabilibus super se. Sed mando vobis, *sapere ad sobrietatem*, id est, secun- Eccles.7.
dum mensuram. & hoc dico *vnicuique sicut Deus diuisit*, id est, distribuit *mensuram fidei*, id est, dono- Psal.130.a
rum suorum, quæ ordinantur ad fidei ædificationem. 1.Cor.12.b

SECVNDA PARS DVODECIMI CAPITIS.

S*Icut enim in vno corpore*, scilicet naturali: *multa membra habemus, omnia autem membra non eundem*
actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo: singuli autem alter alterius membra. per diuersa
dona spiritus sancti, per charitatem Deo vniti & copulati inuicem seruiendo: *habentes donationes*
secundum gratiam quæ data est nobis differentes: vnusquisque enim proprium donum habet à Deo, vnus 1.Cor.7.b
B quidem sic, alius sic. *Siue prophetiam*, id est, apparitionem, siue visionem eorum quæ sunt procul,
id est, futurorum, siue præsentium occultorum ex diuina reuelatione, quam habentes vtantur ea.
secundum rationem, id est, mensuram, *fidei, siue ministerium in ministrando*, id est, si quis accepit gratiam
vel officium ministerij, puta episcopatus, presbyterij, aut rectoris, qui vocantur Dei ministri. *Siue*
qui docet in doctrina, id est, qui habet officium & gratiam docendi, vtatur studiosè & fideliter do-
cendo. *Qui exhortatur*, id est, qui habet officium vel gratiam exhortandi, vtatur illa, *in exhortando.*
Qui tribuit, id est, qui habet facultatem & gratiam tribuendi, exequatur *in simplicitate*, dando elee-
mosynas, vt nihil mali intendat. *Qui præest*, id est, qui est in prælationis officio constitutus, vtatur
officio illo, *in solicitudine*, id est, diligenter. *Qui miseretur*, id est, qui habet f[illegible] effectum 2.Cor.11.f
miserendi, exequatur *in hilaritate*, non ex tristitia aut necessitate. *Dilectio sine simulatione*, id est, fictio- 2.Cor.9.b
ne aut ex sola exteriori apparentia, verbo, vel lingua, sed interiori cordis affectu, & efficacia ope- 1.Ioan.3.c
ris. *odientes malum*, scilicet proximi, *& adhærentes bono* virtutis aliorum. *Charitatem fraternitatis dili-*
gentes, honore inuicem præuenientes, id est, non despicientes eos quasi inferiores, sed tanquam supe-
riores in donis & gratia ac beneficiis honorem & reuerentiam exhibentes. *Solicitudine non pigri*,
scilicet sitis ad seruiendum Deo. *Spiritu feruentes*, in charitate, *domino seruientes*, cultu latriæ, *Spe gau-* Deut.6.c
dentes, propter bonum speratum iucunde Deo seruientes. *in tribulatione patientes*, id est, tribulatio-
nes propter Deum patienter sustineatis, & vt patienter ferre eas possitis, sitis *orationi instantes*, sci-
licet continue & absque intermissione pro loco & tempore, *necessitatibus sanctorum communicantes*, Supra 1.b
bona vestra temporalia corporalia & spiritualia, *hospitalitatem sectantes*, peregrinos in domum reci-
piendo, & eis necessaria ministrando.

TERTIA PARS DVODECIMI CAPITIS.

B*Enedicite persequentibus vos*, id est, bona persequentium vos annunciate, & eis optate. *Benedicite* Matt.5.g
& nolite maledicere, id est, malefacere aut mala imprecari. *Gaudere*, id est, lætamini, *cum gauden-*
tibus eis congratulando, *flere cum flentibus*, id est, compatimini afflictis & tristibus eos consolando.
Idipsum inuicem sentientes, id est, vno sensu in eandem sententiam conuenite. *non sitis in corde ve-* 1.Cor.1.b
C *stro, alta sapientes, vt*, scilicet inordinate vestram excellentiam appetatis. *sed sitis humilibus consen-*
tientes, id est, humilium imitatores. *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos*, id est, ne prudentiam ve-
stram apud vos solum exerceatis, vel solos prudentes arbitremini alios despiciendo. *nulli malum*
pro malo reddentes, affectu odij vel vindictæ. *Prouidentes bona non tantum coram Deo*, id est, occulte, *sed*, Matth.5.b
ne oriatur scandalum & exemplum boni detur, *etiam coram omnibus hominibus*, vt videntes opera
vestra bona, glorificent patrem vestrum qui in cœlis est. *Si fieri potest quod in vobis est*, id est, inquan- Hebr. vlt.a
tum in vobis est, *cum omnibus hominibus, amicis & inimicis pacem habentes. Non vosmetipsos defendentes*
charißimi, actu odij, vel vindictæ repercutientes vel reiniuriantes: *Sed date locum iræ* eorum, eos il-
lius iudicio qui sibi vindictam reseruauit, remittendo. *scriptum est enim, mihi vindictam & ego retri-* Deute.32.c
buam dicit dominus. & non solum non debetis dare locum iræ, *Sed si esurierit inimicus tuus ciba illum:*
si sitit potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius, id est, amorem charitatis vel
pœnitentiæ super mentem eius congregabis, & ad te diligendum prouocabis. *Noli vinci à malo*,
scilicet eius qui te persequitur, vt etiam tu persequaris eum. *Sed vince*, patiendo *in bono*, id est, in
bonum illius, & benefaciendo, *malum* persecutionis.

COMMEN-

COMMENTVM DVODECIMI CAPITIS. D

Text. *Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem, sanctam, Deo placentem, rationabile obsequium vestrum.*

IN hoc 12. capite Apostol. inchoando rectum vsum gratiæ, præponit monitionē moralem, in generali docendo vsum gratiæ quantum ad hoc quod homo sit perfectus in sanctitate, quam seruare debet, quo ad corpus, & quo ad animam. & primo ad euitandum incompræhensibilia iudicia Dei, hortatur eam seruare quo ad corpus dicens: *Obsecro & cæt.* Vtitur autem obsecratione propter tria. Primo ad ostendendum suam humilitatem. Vnde
Prou.18.d Salomon: Cum obsecrationibus loquitur pauper, qui, scilicet de sua abundantia non confidit. & ideo non ex eo quod suum est, sed ex eo quod Dei
Ad Philemo.b est, conatur homines inducere ad bonum. Nam obsecrare est per sacra orare. Secundo vt magis amore moueat rogando, quàm timore authoritatiue imperādo. Vnde Apostol. Multam fiduciam habens in Christo Iesu imperando tibi, quod ad rem pertinet propter charitatem magis obsecro.
1.Tim.5.a Tertio propter reuerentiam Romanorum, quibus scribebat. Vnde alibi: Seniorem ne increpaueris,
Ad Tit.3.b sed obsecra vt patrem. Alio etiam modo inducit ex parte Dei dicens: Per misericordiam Dei, per quam saluati estis: secūdum illud, Secundum misericordiam suam saluos nos fecit. Et ideo ex consideratione diuinæ misericordiæ debemus facere quod monemur, iuxta illud: Nonne oportuit & te misereri conserui tui, sicut & ego tui misertus sum. Deinde ponit admonitionem, dicens: E
Vt exhibeatis corpora vestra hostiam, & cæt. Ad cuius intelligentiam aduertendum est quod prout
10. de ciuit. D. August. dicit exterius sacrificium quod Deo offertur, est signum inuisibilis sacrificij, quo quis se & sua in Dei obsequium exhibet. Habet autem homo triplex bonum à Deo, quod debet exhibere Deo. Primo quidem bonum animæ quod exhibet Deo per deuotionem & contritionem:
Psal. 50.d secundum illud, Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Secundo habet homo exteriora bona, quæ exhibet Deo per eleemosynarum largitionem. Vnde Apostol. Beneficentiæ & communio-
Hebr.vlt.c nis nolite obliuisci. talibus enim hostiis promeretur Deus. Tertio habet homo bonū proprij corporis, & quantum ad hoc dicit, vt exhibeatis corpora vestra tanquam spiritualem hostiam. Dice-
[illegible] batur host[illegible]molatum Deo pro victoria hostium, vel pro securitate ab hostibus: vel quia ad o[illegible]um tabernaculi immolabatur. Exhibet autem homo corpus suum vt hostiam tripliciter,
Ephe.5.a Vno modo quando homo corpus suum exhibet passioni & morti propter Deum, prout Christus tradidit seipsum oblationem & hostiam Deo. Secundo per hoc quod homo corpus suum ieiuniis & vigiliis macerat ad seruiendum Deo: Secundum illud, castigo corpus meum, &c. Tertio per hoc quod homo exhibet corpus suum ad opera iustitiæ & diuini cultus exequenda: Vnde supra, Exhibete membra vestra seruire iustitiæ in sanctificationem. Est etiam considerādum quod quando hostia Deo immolabatur, quatuor debebant in ea obseruari. Primo quod oblatio debebat esse
Malac.1.d integra & incorrupta, alias offerens erat maledictus: iuxta illud, Maledictus dolosus qui habet in grege suo masculum, & votum faciens immolat debile domino. & propter hoc dicit *viuentem*, vt, scilicet hostia nostri corporis, quam Deo offerimus, sit viua per fidem formatam charitate.
Galat.2.d Vnde Apostol. Quod nunc viuo in carne, in fide viuo filij Dei. Et est aduertendum quod natura- F
lis hostia, quæ prius viua erat, occidebatur vt immolaretur: ad ostendendum quod adhuc mors
Supra.5.b regnabat in homine, regnante peccato, vt supra dictum est. Sed hæc hostia spiritalis semper viuit,
Ioan.10 b & in vita proficit: secundum illud, Ego veni, vt vitam habeant, & abundātius habeant: quia iam peccatum ablatum est per Christum. Nisi dicamus quod hostia corporis nostri, viuit quidem Deo per iustitiam fidei, sed mortificatur concupiscentiis carnis, prout monet Apostol. Mortificate
Collos.3.a membra vestra quæ sunt super terram. Secundo hostia Deo oblata in ipsa immolatione sanctifica-
Leuit.22.a batur: scriptum enim erat in lege, Omnis homo qui accesserit de stirpe sua ad ea quæ consecrata sunt, & quæ obtulerunt filij Israel Domino, in quo est immunditia, peribit coram domino. & ideo subdit: *Sanctam*, scilicet per deuotionem, qua corpus humanum Dei seruitio mancipatur.
Leuit.20.b Quia præceptum erat: Sanctificamini & estote sancti: quia ego dominus Deus vester. Proprie autem sanctitas dicitur per respectum ad Deum, inquantum homo seruat ea quæ iusta sunt quo ad Deum. Tertio quantum ad ipsam sacrificij consumptionem dicebatur sacrificium suaue & acce-
Leuit.1.b ptum domino, secundum illud: Oblata omnia adoleuit sacerdos super altare in holocaustum & odorem suauissimum domino. Ideo dicit hic Deo placentem, scilicet per rectitudinem intentio-
Psal.55.c nis. Vnde Psalmista: Vt placeam Deo in lumine viuentium. Quarto in ipsa sacrificij præparatione apponebatur sal: quia scriptum erat: Quidquid obtuleris sacrificij sale condies. Sal autem discre-
Leuit.2.d tionem sapientiæ significat: iuxta illud, in sapientia ambulate ad eos qui foris sunt: sermo vester
Collo.4.a semper in gratia sit sale conditus. Ideo hic subiūgit *rationabile obsequium vestrum*, id est, cum discretione corpora vestra Deo exhibeatis hostiam, vel per martyrium, vel per abstinentiam, vel per
1.Cor.4.a quodcunque opus iustitiæ. ac si diceret: Omnia honeste & secundum ordinem fiant in vobis.
Psal.98.a Vnde Psalm. Honor regis iudicium, scilicet discretionis diligit. Aliter enim se habet iustus ad interiores

A teriores actus, quibus Deo deseruitur, & aliter ad exteriores. Nam bonũ & iusticia hominis principaliter in interioribus actibus consistit, quibus homo credit, sperat & diligit. Vnde Christus: regnum Dei intra vos est. Non autem principaliter consistit in actibus exterioribus, non enim est regnum Dei esca & potus. & idcirco actus interiores se habent per modum finis, qui secundum se quæritur: Exteriores vero actus per quos corpora Deo exhibentur, sicut ea quæ sunt ad finem. In eo autem quod quæritur tanquam finis, multa mensura adhibetur, sed quanto maius fuerit, tanto melius se habet. In eo vero quod quæritur ad finem, adhibetur mensura secundum proportionem ad finem: sicut medicus sanitatem facit tantum quantum potest. Medicinam vero non tãtum dat quantum potest, sed quantum videt expedire ad sanitatem consequendam. Similiter homo in fide, spe, & charitate, nullam mensuram debet adhibere, sed quanto plus credit, sperat & diligit, tanto melior est propter quod dicitur: Diliges dominum ex toto corde tuo, &c. Sed in actibus exterioribus adhibenda est discretionis mensura per comparationem ad charitatem. Vnde D. Hieron. dicit: Nonne carnalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium vel vigilias præfert sensus integritati, vt propter psalmorum decantationem amentiæ vel tristiciæ quis notam incurrat.

Luc. 17.e Infra.14.c Matt.22.d

Et nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis quæ sit voluntas Dei bona, & bene placens, & perfecta. Text.

HIc ostendit qualiter se exhibere debeat homo quantum ad animam. Et facit tria: primo prohibet seculi conformitatem, dicens: *Nolite conformari huic seculo,* id est, rebus quæ temporaliter transeunt. Nam seculum præsens est quædam mensura eorum quæ temporaliter labuntur. Rebus autem corporalibus homo conformatur per affectum, amore eis inhærendo: iuxta illud, facti sunt abhominabiles sicut ea quæ dilexerunt. Ideo D. Iacobus dicebat: Religio munda & immaculata, est immaculatum se custodire ab hoc seculo. Huic seculo conformatur qui vitam seculariter viuentium imitatur. Vnde Apostol. Testificor in domino, vt iam amplius non ambuletis, sicut & Gentes ambulant. Secundo Apostol. Iubet interiorem reformationem, dicens: *Sed reformamini in nouitate sensus vestri.* Sensus hominis hic dicitur ratio, secundum quod per eam homo iudicat de agendis. Hunc autem sensum habuit homo in sua creatione vigentem & integrum. Vnde Sap. Sensu impleuit corda illorum, & bona & mala ostendit illis. Sed per peccatum hic sensus est corruptus, & quasi inueteratus. Vnde Baruch: Inueterasti in terra aliena: & per consequens pulchritudinem & decorem amisit. Vnde Hierem. Egressus est à filia Syon omnis decor. Monet ergo Apostol. vt reformemur, id est, iterato formam & decorem mentis assumamus, quem nostra mens habuit per gratiam spiritus sancti, ad quam participandam homo studium adhibere debet, ita, scilicet vt qui eandem nondum perceperunt, recipiant, & in ea proficiant. Ideo Apostol. Renouamini spiritu mentis vestræ. & Psalmista: Renouabitur vt aquila iuuentus mea. Vel aliter renouamini, scilicet in actibus exterioribus: in nouitate sensus vestri, id est, in nouitate gratiæ, quam percepistis. Tertio assignat rationem admonitionis dicens: *Vt probetis quæ sit voluntas Dei.* Circa quod considerandum est quod sicut homo qui habet gustum infectum, non habet rectum iudicium de saporibus, sed ea quæ sunt suauia, interdũ abhominatur: ea vero quæ sunt abhominabilia, appetit. Qui autem habet gustum sanum, rectum iudicium habet de saporibus: Ita homo qui habet affectum corruptum, conformatum rebus secularibus, non habet rectum iudicium de bono: sed ille qui habet affectum sanum sensu eius innouato per gratiam, rectum iudicium habet de bono. Ideo dicit: Nolite cõformari huic seculo. Sed reformamini in nouitate sensus vestri, vt probetis, id est, experimento cognoscatis, quæ sit voluntas Dei, qua scilicet, vult vos esse saluos & sanctos: iuxta illud, Hæc est voluntas Dei sanctificatio vestra. Tripliciter describit hic Dei voluntatem: Primo C vocat eam bonam, qua vult nos velle bonum honestum, & ad hoc suis præceptis nos inducit. Vnde Micheas: Indicabo tibi ô homo, quid sit bonum, & quid Deus requirat à te. Secũdo describit eam beneplacentem, inquantum, scilicet disposito est delectabile id quod Deus vult nos velle. Vnde Psalm. Iustitiæ domini rectæ lætificantes corda. Tertio describit eam perfectam, quasi coniungentem nos fini: secundũ illud, Estote perfecti sicut pater vester cœlestis perfectus est. & illud: Ambula coram me & esto perfectus. Talem ergo experiuntur Dei voluntatem, qui non conformantur huic seculo: sed reformantur in nouitate sensus sui. Illi autem qui in vetustate permanent, huic seculo conformati iudicant voluntatem Dei non esse bonam, sed grauem, amaram, & mutilem. Vnde Sap. Quam aspera est sapientia indoctis hominibus.

Osee.9.c Iacob.1.b Ephes.4.d Eccle.17.a Baruch.3.b Thren.1.b Ephes.4.f Psal.102.a 1.Thess.4.a Micheas.b Psal.18.c Matth.5.g Gen.17.a Eccles.6.

Dico enim per gratiam quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos. Non plus sapere, quàm oportet sapere. Sed sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Tex.

DOcet hic qualiter Dei donis homo vti debeat. Et primo in generali quo ad dona quæ nõ sunt omnibus communia, quemadmodum sunt gratiæ gratis datæ. Et facit tria. Primo cum moderatione ac humilitate exprimit suam authoritatem, dicens: *Dico enim, &c.* q. d. Monui vt reformemini in nouitate sensus vestri, quod quidẽ facere debetis, dico enim, id est, mando per gratiam Apostolatus quæ data est mihi, prout alibi dicit: Cum cognouissent gratiam quæ data est mihi inter gentes, & alio in loco: Mihi autem sanctorum minimo data hæc, &c. Omnibus qui sunt inter vos, id est, omnibus qui inter vos conuersantur fideles conuersi, siue Iudæi sint aut Gentiles, natiui siue aduenæ & peregrini: quia omnibus quod mando vtile est & necessarium, scilicet non plus sapere quàm oportet sapere, id est, nullus præsumat de sensu aut de sapientia sua, confidens supra mensuram suam. Vnde Sap. Non plus sapias quàm necesse est. & Psal. Non ambulaui in magnis, neque in mirabilibus super me. Secundo hortatur ad id quod est moderatum & medium, dicens:

Galat.2.b Ephe.3.b Ephes.7.c Psal.130.a

Sed sapere ad sobrietatem, id est, mando vobis vt secundum mensuram sapiatis, id est, secundum gratiam vobis datam. Sobrietas enim mẽsuram importat, quamuis proprie dicatur circa potum vini: D
potest tamen accipi secundum quamlibet materiam, in qua homo debitam debet seruare mensuram. Sic accepit Apostol. cum dixit: Sobrie, iuste, & pie viuamus in hoc seculo. Tertio docet se-
Ad Tit.2.c cundum quid accipienda est mensura medij, dicens: Et hoc inquam sicut Deus vnicuique diuisit, id est, distribuit mensuram fidei, id est, mensuram donorum suorum, quæ ordinantur ad fidei ædi-
1.Cor.12.a ficationem: iuxta illud, Vnicuique data est manifestatio spiritus ad vtilitatem. Dat enim Deus huiusmodi dona non eadem omnibus, sed diuersa diuersis: secundum illud, Diuisiones gratiarum
1.Cor.12.a sunt. Nec omnibus æqualiter dat, sed vnicuique secundum certam mensuram: iuxta illud, vnicui-
Ephes.4.b que nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et ideo Apostolus sobrie sapiens secundum hanc mensuram dicebat: Non autem in immensum gloriamur, sed secundum
2 Cor.10.c mensuram regulæ qua mensus est nobis Deus. Soli autem Christo datus est spiritus non ad men-
Ioan.3.d suram, Deus autem non solum alias gratias gratis datas dat mẽsurate, sed etiam ipsam fidem: vnde
Luc.17.b discipuli dixerunt Christo: Domine adauge nobis fidem.

SECVNDA PARS DVODECIMI CAPITIS.

Tex. *Sicut enim in vno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eundem actum habent: ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra.*

IN hac secunda huius capitis parte, Apostolus præmissa monitione, rationem assignat assumptam ex similitudine corporis mystici ad naturale. Et circa corpus naturale tangit tria, scilicet corporis naturalis vnitatem, membrorum pluralitatem, & officiorũ diuersitatem, & adaptat hæc
Ephe.1.d tria ad corpus Christi mysticum, quod est Ecclesia: vnde ad Ephe. scribens ait, ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam quæ est corpus eius. Deinde tangit fidelium quasi membrorum multitu-
Luc.14.d dinem, cum dicit: *Ita multi, &c cæt.* de qua multitudine Christus: Homo quidam fecit cœnam ma-
Esa.54.a gnam, & vocauit multos. Et Esa. Multi filij desertæ. Quãuis enim sint pauci per comparationem ad infructuosam multitudinem infidelium & malorum, qui sunt multo plures: Stultorum enim, E
Eccles.1.d vt Salomon ait, infinitus est numerus. & Christus: Multi sunt vocati, pauci vero electi. & alibi:
Matt.20.c Arcta enim est via quæ ducit ad vitam, & pauci sunt qui inueniant eam. Absolute tamen loquendo
Matt.7.b sunt multi. Vnde D. Ioan. Vidi turbam magnam quam dinumerare nemo poterat, &c. Postmo-
Apo.7.b dum tangit officiorum diuersitatem, cum dicit. Non autem omnia membra eundẽ actum habent.
1.Cor.12.b Nam vt alibi dicit, Corpus non est vnum membrum, sed multa. Si totum corpus oculus, vbi audi-
Ephes.2.d tus? & cæt. Secundo tangit corporis mystici vnitatem, cum dicit: *Ita multi vnum corpus sumus in*
Christo. D[illegible] Apostolus alibi: Vt reconciliet ambos in vno corpore. Huius autem cor-
Ephes.4.a poris mystici vnitas est per fidem, per quam cum affectu charitatis inuicem vnimur Deo, secun-
Supra.8.b dum illud: Vnũ corpus & vnus spiritus. Et quia spiritus vnitatis in nos à Christo deriuatur, vnde supra dictum est: Si quis spiritum Christi non habet, hic non est eius. Ideo dicit in Christo, qui per spiritum suum, quem dat nobis, vnit nos inuicem & Deo. vnde Christus: Vt sint vnum in nobis, sicut nos vnum sumus. Tertio tangit officiorum diuersitatem ad vtilitatem communẽ reductam, dicens: Singuli autem sumus alter alterius membra. Membrum enim quodlibet in corpore naturali, proprium actũ habet, & virtutem: inquantum sua virtute & actu alteri prodest, dicitur membrum alterius: vt pes dicitur membrum oculi, inquantum oculum defert: & oculus dicitur mem-
1.Cor.12.g brum pedis, inquantum pedem dirigit. Non potest dicere oculus manui opera tua non indigeo: Ita etiam in corpore mystico, ille qui accipit gratiam prophetiæ, indiget eo qui accipit gratiam sanitatum: & ita tamen omnibus alijs. Vnde dum vnusquisque fidelis secundum gratiam sibi da-
Galat. vlt.a tam alteri seruit, efficitur alterius membrum. Ideo Apostol. Alter alterius onera portate. & Diuus
1.Pet.4.b Petrus, Vnusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum administrantes.

Text. *Habentes donationes secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes siue prophetiam secundum rationem fidei.*

HIc prosequitur in speciali monitionem quam proposuerat de sobrio & moderato vsu gratiæ. Et primo ponit gratiarum diuersitatem, dicens: Sumus inquam alter alterius membra, non F secundum eandem gratiam, sed habentes differentes donationes: non ex diuersitate meritorum,
1.Cor.7.b sed secundum gratiam quæ data est nobis, Iuxta illud: Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, vnus quidem sic: alius vero sic. Vnde Christus: Vocauit seruos suos, & diuisit, & tradidit illis bona sua: & vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij vero vnum. Secundo docet diuersarum gratiarum vsum. Et primo in rebus diuinis, quantum ad cognitionem dicens: Siue prophetiam, quam habentes vtamur secũdum rationem fidei. Dicitur autem prophetia quædam apparitio ex reuelatione diuina, eorum quæ sunt procul à cognitione nostra naturali. Vnde qui propheta
1.Reg.9.b hodie dicitur, vocabatur olim videns. Sunt autem procul secundum se à cognitione nostra futura contingentia, quæ propter defectum sui esse cognoscibilia non sunt. Sed res diuinæ sunt procul à
1.Ioan.1 b cognitione nostra, non secundum se, cum sint maxime cognoscibiles: Deus enim est lux, & tenebræ in eo non sunt vllæ. Sed propter defectum intellectus nostri, qui se habet ad ea quæ sunt in seipsis manifestissima, sicut oculus noctuæ ad lumen solis. Et quia vnumquodque dicitur magis tale, quod est secundum se tale, quàm quod est tale secundum aliud. Inde est quod magis proprie dicuntur esse procul à cognitione nostra futura contingentia: & ideo futurorum contingentium
Amos.3.b est proprie prophetia. Vnde Amos, non faciet dominus verbum nisi reuelauerit secretum suum ad seruos suos prophetas. Dicitur etiam prophetia reuelatio quorumcũque occultorum, vt reuelatio creatio-

A creationis mundi facta Moyſi hoc autem donum prophetiæ, non ſolum fuit in veteri teſtamento,
ſed etiam in nouo: ſecundum illud, Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem, & propheta-
bunt filij veſtri. Dicuntur etiam prophetæ in nouo teſtamento, qui prophetica dicta exponunt:
quia ſacra ſcriptura eodem ſpiritu interpretatur quo condita eſt. Vnde Sapiens: Adhuc doctrinam *Eccleſ.24.d*
quaſi prophetiam effundam. Ordinatur autem prophetiæ donum ſicut & aliæ gratiæ gratis datæ,
ad fidei ædificationem. Iuxta illud, Vnicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad vtilitatem. & illud: *1.Cor.12.a*
Confirmata, ſcilicet eſt doctrina fidei, conteſtante Deo, ſignis & prodigis, & variis virtutibus ac *Hebr.2.a*
ſpiritus ſancti diſtributionibus. Et ideo prophetia vtendum eſt ſecundum rationem fidei, id eſt,
non in vanum, ſed per hoc vt fides confirmetur. Vnde dominus per Moyſem: Si ſurrexerit in me- *Deut.13.a*
dio tui propheta, & dixerit tibi: Eamus & ſequamur Deos alienos, non audies verba prophetæ
illius: quia, ſcilicet prophetat contra rationem fidei. *Siue miniſterium in miniſtrando.* Hic docet vti *Tex.*
gratia miniſterij quantum ad ſacramenta, dicens: *Siue miniſterium in miniſtrando,* id eſt, ſi quis acce-
pit gratiam vel officium miniſterij, puta ſit Epiſcopus vel ſacerdos qui dicuntur miniſtri Dei: Vn-
de Eſaias. Vos ſacerdotes domini vocabimini miniſtri Dei noſtri. Exequatur ergo talem gratiam *Eſa.61.b*
& officium fideliter, & diligenter miniſtrando. Vnde Apoſtol. Miniſterium tuum imple. *2.Tim.4.b*

Siue qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortando. Hic tangit ea quæ pertinent ad res huma- *Text.*
nas, in quibus poteſt aliquis alteri ſubuenire. Primo quidem quantum ad cognitionem ſpeculati-
uam vel practicam: quãtum ad ſpeculatiuam dicit, *Siue qui docet,* id eſt, qui habet officium vel gra-
tiam docendi, vtatur doctrina, id eſt, ſtudioſè & fideliter doceat: prout Iob cui dictum fuit, Ecce *Iob.4.a*
docuiſti plurimos. Et Chriſtus præcepit Apoſtolis, Euntes in mundum vniuerſum docete omnes
gentes. Quantum vero ad cognitionem practicam, quæ verſatur circa agibilia vel factibilia, ſub-
B dit: *Qui exhortatur,* id eſt, qui habet officium vel gratiam exhortandi homines ad bonum, vtatur
illa, affectuoſe, fideliter & veraciter exhortando. Vt Apoſtol. Exhortatio noſtra non fuit in errore *1.Theſſ.2.a*
neque de immundicia. & alibi: Hæc loquere, & exhortare. *Ad Ti.2.d*

Qui tribuit in ſimplicitate, qui præeſt in ſolicitudine, qui miſeretur in hilaritate. *Text.*

HIc ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera, quibus quandoque aliquis ſubuenit alicui, tri-
buendo & dando ei aliquod bonum. Et quantum ad hoc dicit, *qui tribuit,* id eſt, qui habet
facultatem & gratiam tribuendi, exequatur hoc, *In ſimplicitate* vt, ſcilicet nihil mali ex illo inten-
dat, quaſi homines donis ad malum alliciens. Vel etiam cum aliquis aliquo modico dato inten-
dit maiora acquirere. Vnde Sap. Datus inſipientis non erit vtilis tibi. Oculi enim illius ſeptem- *Eccleſ.20.b*
plices ſunt. Exigua dabit, & multa impetrabit. Et Salomon: Simplicitas iuſtorum diriget eos. *Prouer.11.a*
Quandoque autem aliquis ſubuenit alteri, eius curam habendo, & quan[illegible] dicit: *Qui*
præeſt, id eſt, qui eſt in prælationis officio conſtitutus, vtatur illo officio in ſolicitudine, propter
quam debemus eis obedire. Iuxta illud: Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis. Ipſi enim *Hebr.vlt.c*
prouigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. Ideo ipſe qui hanc ſolicitudinem do-
cebat, de ſe dicebat: Inſtantia mea quotidiana ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Quandoque *2 Cor.11.g*
vero ſubuenit aliquis alteri ſubleuando ſuam miſeriam, & quantum ad hoc dicit, *Qui miſeretur,*
id eſt, qui habet facultatem & affectum miſerendi, exequatur hoc in hilaritate, quaſi libenter &
voluntarie faciens. Et non ex triſtitia, neque ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus. *2.Cor.9.b*
Vnde Sapiens: In omni dato hilarem fac vultum tuum. *Dilectio ſine ſimulatione, odientes malum,* *Eccle.35.b*
adhærentes bono. Hic docet vſum doni gratuiti, quod eſt omnibus commune, ſcilicet charitatis: *Tex.*
& ponit quæ pertinent ad charitatem in generali. Et primo oſtendit qualis debet eſſe dilectio ex
parte diligentis: quia debet eſſe vera. vnde dicit: *Dilectio ſine ſimulatione,* vt ſcilicet, non tantum ver-
C bo aut exteriori apparentia, ſed ſit vero cordis affectu & efficacia operis: ſecundum illud, non di- *1.Ioan.3.c*
ligamus lingua, neque verbo, ſcilicet ſolum, ſed opere & veritate. qui hanc dilectionẽ habet fide-
lis amicus eſt, cui nulla fit comparatio. Secundo docet quod dilectio debet eſſe pura, cum dicit *Eccleſ.6*
Odientes malum. Tunc enim eſt pura dilectio, quando homo non conſentit amico ſuo in malum,
ſed ita diligit hominem, vt eius vicium odiat. Vnde dicitur quod charitas non congaudet ſuper *1.Cor.13.e*
iniquitate, congaudet autem veritati. & Pſalm. Iniquos odio habui. Tertio docet quod dilectio *Pſal.118.*
debet eſſe honeſta, vt, ſcilicet aliquis adhæreat alteri propter bonum virtutis. Vnde Apoſtol. Bo-
num autem æmulamini in bono ſemper. Hæc eſt pulchra dilectio, de qua dicitur. Ego mater pul- *Galat.4.c*
chræ dilectionis. *Charitatem fraternitatis inuicem diligentes, Honore inuicem præuenientes.* Hic oſten- *Eccleſ.24.c*
dit qualiter charitas ſe debeat habere in ordine ad proximum. Et primo quantum ad interiorem *Text.*
affectum, cum dicit: *Charitatem fraternitatis diligentes,* vt, ſcilicet non ſolum fratres diligamus per
charitatem, ſed etiam diligamus ipſam charitatem, qua eos diligimus, & ab eis diligimur. Si
enim charam habuerimus charitatem, non de facili illam diſſolui permittemus. Ideo Hebræos *Heb.vlt.a*
hortabatur Apoſtol. dicens: Charitas fraternitatis maneat in vobis. & Salomon: Si dederit ho- *Cant.vlt.c*
mo omnem ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, tanquam nihil deſpiciet illam? Secundo
quantum ad exteriorem effectum, cum dicit: *honore inuicem præuenientes:* in quo tria deſignantur.
Primo quod homo proximum in reuerentia habere debet, quod pertinet ad rationem honoris: *Philip.2.a*
Nullus enim poteſt vere diligere eum, quem deſpicit. Ideo Apoſtolus hortatur, vt arbitremur
ſuperiores inuicem, quod quidem fit cum aliquis defectum ſuum conſiderat, & perfectionem
proximi. In honore autem non ſolum reuerentia intelligitur, ſed etiam neceſſariorum ſubuentio,
prout in præcepto domini cum dicitur: Honora patrem tuum & matrem tuam. præcipitur ſub- *Exo.20.b*
uentio, quod patet ex eo quod Chriſtus arguit Phariſæos, contra hoc præceptum impediẽtes filios *Matt.15.a*

à ſubuentione parentum. Secundo deſignatur quod effectus dilectionis debent mutuo exhiberi, D
vt non ſolum homo velit beneficia recipere, ſed etiam exhibere. Vnde Sapiens: Non ſit porrecta
Eccle. 4.d manus tua ad accipiẽdum, & ad dandum collecta. & alibi: In diuiſione ſortis da & accipe. & hoc
Eccleſ.14.c deſignatur cum dicit: inuicem. Tertio deſignatur quod effectus dilectionis debet eſſe promptus
& velox, cum dicitur *præuenientes* vt, ſcilicet aliquis præueniat amicum in beneficiis. Vnde Sapiẽs:
Omnis amicus dicet amico: Et ego amicitiam copulam.

Text. *Solicitudine non pigri, ſpiritu feruentes, domino ſeruientes, Spe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi inſtantes.*

Hic oſtendit qualiter per charitatem nos debeamus habere erga Deum. Et primo incipit ab
ipſa rationis attentione, cum dicit. Solicitudine ſitis non pigri ſcilicet ad deſeruiẽdum Deo.
Mich. 6.c Ideo Micheas: Indicabo tibi quid ſit bonum, & quid Deus requirat à te. poſtea ſubdit: Solicite
ambulare cum Deo tuo. Et Apoſtol. Solicite cura teipſum probabilem exhibere Deo. Secundo
2. Tim. 2.c quantum ad affectum, cum dicit: *Spiritu feruentes*, ſcilicet in Dei dilectione. Procedit autem feruor
aquæ ex abundantia caloris. Vnde feruor ſpiritus dicitur, quia propter abundantiam diuinæ dile-
ctionis totus homo feruet in Deum, ea ratione dicitur quod Apollo feruens ſpiritu loquebatur.
Act.18.g Et Apoſtol. Nolite ſpiritum extinguere. Tertio quantum ad exterius obſequium, cum dicit: *Do-*
1.Theſ.vlt.d *mino ſeruientes*, ſcilicet ſeruitute latriæ quæ ſoli Deo debetur: Dominum Deum tuum adorabis, &
Deut.6.c illi ſoli ſeruies. Vel ſecundum aliam literam tempori ſeruientes, vt videlicet tempore congruenti
Eccle.8 b ſeruitium Dei faciamus: ſecundum illud, Omni negotio eſt tempus & oportunitas. Quarto quan-
tum ad mercedem ſeruitij, cum dicit: *Spe gaudentes*, ſcilicet mercedis, quæ eſt fruitio: ſpes filiorum
Supra 5. a Dei. Quinto quantum ad difficultatem, quam homo patitur in diuino ſeruitio: vnde ſubdit, *in tri-*
Luc. 18. a *bulatione patientes*, tribulatio enim patientiam operatur. Sexto quantum ad omnia prædicta dicit,
1.Theſ.5.d *orationi inſtantes*, in quo orationis aſſiduitas deſignatur, de qua Chriſtus: oportet ſemper orare, &
& Sup.1. b nunquam deficere. & Apoſtol. Sine intermiſſione orate. Per orationem enim in nobis ſolicitudo
excitatur, feruor accenditur, ad Dei ſeruitium incitamur. Gaudium ſpei in nobis augetur, & au- E
Text. xilium in tribulatione promouetur. *Neceſsitatibus ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſectantes.*
Determinat hic de charitate, quantum ad ſpeciales quaſdam perſonas. Et primo inducit ad exhi-
benda beneficia charitatis indigentibus in vniuerſali dicens: *Neceſsitatibus ſanctorum communicantes.*
vbi tria ſunt notanda. Primo quod eleemoſynæ ex charitate ſunt impendendæ indigentibus ſiue
Epheſ.4.f neceſſitatem patientibus. Ideo Apoſtolus: Laboret operando manibus ſuis, quod bonum eſt, vt
habeat vnde neceſſitatem tribuat patienti. Secundo, quod potius ſubueniendum eſt iuſtis quam
Eccle.12.b alijs. Ideo dicit, *Neceſsitatibus ſanctorum.* Vnde Sapiens: Da iuſto, & non recipias peccatorem.
Quod quidem non eſt intelligendum, quin etiam in neceſſitatibus ſit ſubueniendum peccatori-
bus, ſed quod non eſt eis ſubueniendum ad fomentum peccati. Vtilius tamen eſt ſubuenire iuſtis:
quia talis eleemoſyna eſt fructuoſa, non ſolum ex parte dantis, ſed etiam ex ſuffragio recipientis.
Luc. 16.c Vnde Chriſtus: Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cum defeceritis recipiat vos in
æterna tabernacula, ſcilicet ſuis ſuffragiis. Secundo, in ſpeciali admonet ad hoſpitalitatem, cum
dicit: *Hoſpitalitatem ſectantes*, quia ſcilicet in hoc miſericordiæ opere alia miſericordiæ includun-
tur opera. Nam hoſpes non ſolum donum exhibet ad manendum, ſed etiam alia neceſſaria ſub-
Hebr. vlt.a miniſtrat. Ideo eam alibi commendat Apoſtolus, dicens: Hoſpitalitatem nolite obliuiſci: per
1.Pet.4.c hanc enim latuerunt quidam Angelis hoſpitio receptis. & Diuus Petrus, Hoſpitales inuicem
ſine murmuratione.

TERTIA PARS DVODECIMI CAPITIS.

Text. *Benedicite perſequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere.*

In hac tertia huius capitis parte Apoſtolus oſtendit qualiter ſit exhibenda charitas inimicis, &
maxime beneuolentia, quæ ad charitatem pertinet, quæ conſiſtit in hoc quod aliquis velit bo-
num alteri, & malum eius nolit. Primo ergo monet vt beneuolentia ſit ampla, quæ ſe extendat
Eccle. 31.c etiam ad inimicos, cum dicit: *Benedicite perſequentibus vos.* Circa quod notandum eſt quod be-
nedicere, vno modo idem eſt quod bonum dicere, & laudare, vt cum aliquis bonum alterius F
laudat, ſecundum illud: Splendidum in panibus benedicent, id eſt, laudabunt, labia multorum.
Alio modo quis benedicit alteri imperando. Et ſic benedicere per authoritatẽ eſt proprium Dei,
cuius imperio bonum ad creaturas deriuatur. Miniſterialiter autem pertinet ad miniſtros Dei,
Num.6. d qui nomen Domini ſuper populum inuocant, ſecundum illud: Sic benedicetis filiis Iſrael, & di-
cetis eis. benedicat tibi dominus & cuſtodiat te. & poſt ſubdit: inuocabunt nomen meum ſuper
Pſal.128. filios Iſrael, & ego benedicam eis. Tertio benedicit aliquis alteri optando: vt in Pſalm. Et non
dixerunt qui præteribant, benedictio domini ſuper vos. Et ſecundum hoc benedicere eſt bonum
alicui velle, & quaſi bonum precari: & hoc modo accipitur hic. Vnde per hoc quod dicitur be-
nedicite perſequentibus vos, datur intelligi quod etiam ad inimicos & perſecutores debemus eſſe
Matth.5.f beneuoli, & pro eis orare. Vnde Chriſtus: Diligite inimicos veſtros, & orate pro perſequentibus
& calumniantibus vos. Quod autem hic dicitur, eſt quodam modo præceptum, & quodam mo-
do conſilium. Præceptum quidẽ quod aliquis in generali dilectionis affectum impẽdat inimicis,
non excludendo eos à dilectione proximorum, & à communi oratione, quam aliquis pro fideli-
bus facit. Similiter etiam eſt præceptum in articulo neceſſitatis effectum dilectionis inimicis im-
Exo.23.a pendere in particulari: Iuxta illud, Si occurreris boui inimici tui, aut aſino erranti, reduc eum. Sed
quod aliquis extra articulum manifeſte neceſſitatis in ſpeciali effectũ dilectionis exhibeat inimico,
pertinet

A pertinet ad perfectionem consiliorum : quia per hoc ostenditur charitas perfecta ad Deum, quod omne humanum odium superat. Ille autem quem pœnitet & misericordiam petit, non est inter inimicos & persecutores computandus. Vnde ei absque difficultate sunt charitatis indicia ostendenda, iuxta illud : Relinque proximo tuo nocenti te, & tunc deprecanti tibi peccata soluentur. *Eccles. 28.a*
Secundo docet quod beneuolentia siue benedictio debet esse pura, id est, absque permixtione contrarij. Vnde repetendo dicit, Benedicite, & nolite maledicere, id est, ita benedicatis quod nullo modo maledicatis, contra quosdam qui ore benedicunt, & corde maledicunt. De quibus Psalm. Qui loquitur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. Est etiam contra illos, qui quandoque benedicunt, & quãdoque maledicunt : vel quibusdam benedicunt, & quibusdam maledicunt. Vnde Diuus Iacobus ait, Ex ore procedit benedictio, & maledictio. *Iacob. 3. c*

Si obiiciatur quod in sacra scriptura plures maledictiones inueniuntur, vt in Deuteron. Maledictus qui non permanserit in sermonibus legis, nec eos opere perfecerit. Dicendum quod male- *Deut. 27.d*
dicere est malum dicere, quod tripliciter contingit, prout dictum est de benedictione : & secundum quodlibet horum modorum potest bene vel male fieri. Si enim quod est materialiter malum, dicatur malum : quodlibet prædictorum modorum sub ratione boni non est illicitum, quia hoc est magis benedicere quam maledicere. Vnumquodque enim magis iudicatur secundum suam formam quam secundum suam materiam. Si quis vero dicat malum sub ratione sine intentione mali formaliter, maledicit : vnde est omnino illicitum. Vtrunque autem horum contingit in hoc quod aliquis enunciando malum profert. Quandoque enim aliquis enunciat malum alicuius ad notificandam necessariam virtutem. Et sic dicit malum sub ratione veri necessarij, quod est bonum vnde est licitum. Et hoc modo Iob maledixit diei suo, enuncians maliciam præsentis vitæ, *Iob 3. a*
quoniam vt Apostolus ait, Dies mali sunt. Quandoque autem aliquis enunciat malum alterius, *Ephe. 5. d*
scilicet intentione detrahendi, & hoc est illicitum : quoniam scriptum est, Neque maledici, neque *1. Cor. 6. c*
rapaces regnum Dei possidebunt. Similiter etiam in eo quod quis dicit malum imperando : Contingit autem quandoque quod aliquis enunciat id quod est materialiter malum sub ratione boni:
B puta cum ex imperio alicuius prouenit alicui malum pœnæ propter iustitiam, quod quidem est licitum, & hoc modo transgressiones legis maledicuntur, id est, pœnæ secundum iustitiam deputantur. Quandoque vero aliquis imperando dicit malum alterius iniuste, puta propter odium, vel vindictam : & talis maledictio est illicita. Vnde in lege scriptum est : qui maledixerit patri vel ma- *Exo. 21. b*
tri, morte moriatur. Est idem etiam est circa id quod aliquis dicit malum optando vel imprecando. Si enim hoc optet sub ratione boni, vt puto quod aliquis per aduersitatem perueniat ad spiri- [illegible]
tualem profectum, hoc licitum est. Vnde Iob : Vidi stultum firma radice, & maledixi pulchritu- *Iob 5. a*
dini eius statim. Si vero hoc homo faciat propter odium, vel vindictam, est omnino illicitum: & hoc modo maledixit Philistæus Dauid in diis suis. *Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus, id ipsum inuicem sentientes.* Cum ad charitatem pertineat non solum beneuolentia, sed etiam *Text.*
concordia : postquam Apostolus locutus est de beneuolentia, hic ponit ea quæ pertinent ad concordiam : & primo ponit documenta concordiæ. Concordia autem potest dupliciter attendi. Vno modo quantum ad effectum in bonis & malis : in bonis quidem vt aliquis bonis aliorum congaudeat. Vnde dicit, Gaudere, scilicet debetis cum gaudentibus. Vnde Apostolus, Gaudeo *Philip. 2. c*
& congratulor omnibus vobis. Sed hoc est intelligendum, quando aliquis gaudet de bono. Sunt enim quidam qui gaudent de malo, secundum illud : Lætantur cum male fecerint, & istis non est *Prouerb. 2. c*
congaudendum. Quia charitas non congaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. In malis, vt aliquis tristetur de malis alterius. Vnde subdit, *flere cum flentibus,* prout Iob qui dicebat. Fle- *Iob. 30. d*
bam super eo qui afflictus erat. Et Sap. Ne desis plorantibus in consolatione, & cum lugentibus *Eccles. 7. d*
ambula. Ipsa enim compassio amici condolentis in tristitiis consolationem affert. Primo quidem quia ex hoc colligitur efficax amicitiæ argumentum. Ideo Sap. In malicia, id est, in infortunio amicus cognitus est : & cognoscere aliquem esse sibi vere amicum, est delectabile. Præterea ex hoc ipso quod amicus condolet, videtur se offerre ad simul portandum onus aduersitatis, quod tristitiam causat. Leuius autem portatur quod portatur à pluribus, quam ab vno solo : Ideo ex con
C dolentia subleuatur proximus. Secundo concordia consistit in vnitate sententiæ, & quantum ad hoc dicit : *idipsum,* id est, idem sitis inuicem sentientes, vt scilicet in eadem sententia conueniatis: iuxta illud, Sitis perfecti in eodem sensu, in eadem sententia. Et illud : Eandem charitatem ha- *1. Cor. 1. b*
bentes, vnanimes idipsum sentientes. Sciendum est tamen quod duplex est sententia : vna qui- *Philip. 2. a*
dem pertinet ad iudicium intellectus circa speculabilia : puta circa considerationes Geometricas vel naturales. Dissentire in talibus, non repugnat amicitiæ aut charitati : quia non prouenit ex voluntate, in qua charitas est : sed huiusmodi iudicia proueniunt ex necessitate rationis siue intellectus. Alia vero iudicia pertinent ad iudicium rationis, circa agenda. Et in talibus quando important necessitatem præcepti, dissentio amicitiæ contrariatur : quia talis dissentio habet contrarietatem voluntatis in his, in quibus vniri & conuenire tenentur. Et quia fides non solum *Galat. 5. b*
est speculatiua, sed etiam practica, inquantum per dilectionem operatur : ideo etiam dissentire à recta fide est contrarium charitati.

Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. *Tex.*

Hic excludit impedimenta concordiæ, quæ sunt duo. Primum est superbia, ex qua contingit quod dum aliquis inordinate suam excellentiam quærit, & subiectionem refugit, vult alium subiici, & eius excellentiam impedire, & ex hoc sequitur discordia : secundum illud, inter super- *Prou. 13. b*

bos semper iurgia sunt. Ideo ad hoc remouendum dicit: *Non alta sapientes,* vt scilicet inordinate D
Supra.11.c vestram excellentiam appetatis: ea ratione dixit supra, Noli altum sapere, sed time. Et Sapiens,
Eccles.3.c Altiora te ne quæsieris, &c. sed sitis humilibus consentientes, id est, his quæ sunt humilia, id est,
ea quæ abiecta videntur non recusetis, cum oportuerit: prout Dauid qui dicebat: elegi abiectus
Psal.83. esse in domo Domini. Nam vt Diuus Petrus ait, Deus superbis resistit, humilibus dat gratiam.
1 Pet.5.b Secundum impedimentum concordiæ est præsumptio sapientiæ, ex qua contingit quod aliquis
aliorum sententiæ non credit. Ad quod remouendum dicit: *Nolite esse prudentes apud vosmetipsos,*
vt scilicet iudicetis id solum esse prudentiæ, quod vobis videtur. Ad quod tendit Esaias, dicens:
Esa.5.e Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes. Ideo supra dixit:
Non sitis vobismetipsis sapientes.

Text. *Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus, si fieri potest, quod in vobis est cum omnibus hominibus pacem habentes.*

CVm ad charitatem non solum pertineat beneuolentia & concordia, sed etiam beneficentia:
postquam Apostolus docuit & monuit nos habere beneuolentiam, & concordiam, hic docet & monet nos ad habendam beneficentiam, excludẽdo contrarium. Et primo docet quod non
Psal.7. sit alicui malefaciendum, prohibẽdo vindictam dicens: *Nulli malum pro malo reddentes,* scilicet sitis.
1 Pet.3.b Prout Dauid qui dicebat: Si reddidi retribuentibus mihi mala. Et Diuus Petrus, Non reddentes
malum pro malo. Quod intelligendum est formaliter: sicut supra dictum est de maledictione ex
affectu odij, vel vindictæ, sic quod in malo alterius delectemur. Sed si pro malo culpæ, quod quis
facit iudex reddat malum pœnæ secundum iustitiam ad compensandum maliciam, materialiter
quidem infert malum, sed formaliter & per se infert bonum. Vnde cum iudex suspendit latronem
pro homicidio, non reddit malum pro malo, sed potius bonum pro malo. Et hoc modo Apostolus, quendam pro peccato incestus tradidit sathanæ in interitum carnis, vt spiritus eius saluus fie- E
1.Cor.5.b ret. Secundo docet quod etiam bona sunt proximis exhibenda, dicens: *Prouidentes bona non tantum*
1.Cor.10.g *coram Deo,* vt scilicet curetis satisfacere conscientiæ vestræ: *Sed etiam coram omnibus hominibus,* vt scilicet faciatis ea quæ hominibus placeant: vt sine offensione sitis, Iudæis & Gentibus, & Ecclesiæ
Dei, sicut & ego per omnia omnibus placeo. Prouidere tamen bona non solum coram Deo, sed
etiam coram omnibus hominibus contingit bene & male fieri. Si enim hoc fiat propter fauorem
Matth.6.a humanum, non bene agitur. Quia Christus prohibuit dicens: Attendite ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus vt videamini ab eis. Si autem hoc fiat ad gloriam Dei, bene agitur secun-
Matth.5.b dum illud: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent
patrem vestrum, & cæt. Tertio assignat rationem vtriusque dictorum. Ad hoc enim debemus abstinere à retributione malorum, & coram hominibus prouidere bona, vt cum hominibus pacem
habeamus: & ideo subdit, *Cum omnibus hominibus pacem habentes.* Addit duo. Primum est: Si fieri
potest. Quandoque enim malicia aliorum impedit ne cum eis pacem habere possimus: quia scilicet cum eis pax haberi non potest, nisi eorum maliciæ consentiant, quam quidem pacem constat
Matt.10.d esse illicitam. Vnde Christus: Non veni pacem mittere, sed gladium. Aliud autem addit, dicens:
Quod in vobis est, vt scilicet quantum in vobis est faciatis, vt pacem quæratis. Vnde Psalm. Cum
his qui oderant pacem, eram pacificus. Et alibi: Inquire pacem, & persequere eam.

Text. *Non vosmetipsos defendentes charißimi, sed date locum iræ.*

Esa.50.c HIc ostendit quod non sunt mala proximo inferenda, per modum defensionis. Et primo po-
Esa.53.c nit documentum, dicens: *Non sitis vosmetipsos defendentes charißimi,* prout nec Christus, qui de-
Matth.5.f dit corpus suum percutientibus, & genas suas vellentibus. Qui etiam quasi agnus coram tondente
In lib. contra Mendacium. se obmutuit, & cæt. Vnde & ipse dixit: Si quis percusserit te in vna maxilla, præbe ei & alteram. F
Veruntamen Diuus Augustinus dicit, quod ea quæ in nouo testamento à sanctis facta sunt, valent
ad exempla intelligendarum scripturarum, quæ in præceptis data sunt. Ipse autem dominus cum
alapa percussus esset, Non ait: Ecce altera maxilla. Sed si male locutus sum, testimonium perhibe
de malo. Si autem bene, quid me cædis? Vbi ostendit præparationem alterius maxillæ in corde
esse faciendam. Paratus enim fuit Dominus, non solum in altera cædi pro salute hominis, sed in
Ad Marcellum. toto corpore crucifigi. Et prout idem Augustinus dicit: Tunc enim hoc mandatum recte fit, cum
ei creditur profecturum esse propter quem fit, ad aptandum in eo correctionem & concordiam,
etiam si aliis exitus consequatur. Sunt igitur ista præcepta patientiæ semper in cordis præparatione
retinenda, & ipsa beneuolentia, ne reddatur malum pro malo, in voluntate complenda est. Agenda sunt autem multa etiam cum inuitis, benigna quadam asperitate plectendis. Secundo assignat
rationem cum dicit: *Sed date locum iræ,* id est, diuino iudicio, quasi dicat, committatis vos Deo, qui
1.Pet.vlt.b suo iudicio potest vos deffendere, & vindicare: secundum illud, Omnem solicitudinem vestram
proiicientes in eum, quoniam ipsi est cura de vobis. Sed hæc intelligenda sunt in causam, in quo
Deute.1.c nobis non adest facultas aliter faciendi secundum iustitiam. Verum quia Domini est iudicium,
cum aliquis authoritate iudicis vindictam quærit ad comprimendam maliciam peccatoris, & non
propter odium: vel etiam cum authoritate superioris suam defensionem procurat, intelligitur dare
Infra 13.b locum iræ, id est, diuino iudicio, cuius ministri sunt principes, vt dicitur infra. Vnde etiam Apo-
Act.23.f stolus, procurauit se per armatos defendi contra insidias Iudæorum.

Tex. *Scriptum est enim, Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius.*

Hic

A HIc probat quod mala non sunt proximis inferenda, sed potius bona. Et primo authoritate de prohibitione vindictæ dicens: *Scriptum est, Mihi vindictam, &c.* quasi dicat, dixi quod debetis dare locum iræ, id est, iudicio diuino, quoniam scriptum est, Mihi vindictam, scilicet seruate, & ego retribuam dicit dominus. Nostra translatio habet mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore. Et Psalmista: Deus vltionum dominus. Et Naum: Deus æmulator & vlciscẽs dominus. Secundo, probat quod dictum est de beneuolentia exhibenda inimicis, in articulo necessitatis, authoritate Salomonis dicentis: Si esurierit inimicus tuus, & cæt. Quod Christus confirmauit, Benefacite his qui oderunt vos. Deinde assignat rationem dicens, *Hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius.* Quod vno modo in malum intelligi potest, vt sit sensus, si tu ei benefacias, bonum tuum vertetur in malum: quia ex hoc incurret combustionem ignis æterni per suam ingratitudinem. Sed iste sensus repugnat charitati, contra quam hoc modo aliquis ageret, si alicui inimico subueniret, vt ei proueniret in malum. Et ideo exponẽdum est in bonum, vt sit sensus: Hoc enim faciens, id est, in necessitate subueniens, carbones ignis, id est, amorem charitatis, de qua scriptum est: lampades eius vt lampades ignis atque flammarum. *Congeres,* id est, congregabis super caput, id est, super mentem eius: Quia vt Diuus Augustinus ait: Nulla est maior prouocatio ad amandum, quam præuenire amando, & benefaciendo. Nimis enim durus animus, qui & si dilectionem nolebat impendere, nolit rependere. *Noli vinci à malo, sed vince in bono malum.* Hic idem quod supra probat ratione. Naturale enim est homini vt velit aduersarium vincere, & non vinci ab eo. Illud autem ab aliquo vincitur, quod ab eo trahitur ad hoc quod sibi male faciat. Sicut aqua vincitur ab igne, quando trahitur ad calorem ignis, qui est contrarius & malum eius. Si ergo aliquis bonus homo propter malum, quod sibi ab aliquo infertur, trahatur ad hoc quod ei velit
B vel faciat malum, bonum à malo vincitur. Si autem è contrario propter beneficium, quod bonus persecutori exhibet, vt eum ad suum amorem trahat in bonum, malum vincit. Sic ergo noli vinci à malo, scilicet eius qui te persequitur, vt tu eum persequaris: sed in bono tuo vince malum illius, vt scilicet ei benefaciendo eum trahas. Hæc autem victoria fit per fidem, secundum illud: Hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra.

Deute.32.e; Psal. 93.; Naum.1.a; Prou.25.c; Heb.10.c; Matt.5.g; In lib. de cathe. rud.; Text.; 1.Ioan.vlt.b

EPITOME DECIMITERTII CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus docet rectum vsum gratiæ in ordine ad alios. Et quia obedientia est caput, & initium totius disciplinæ moralis. Primo agit de obedientia quam inferiores debent præstare superioribus, assignando rationem dependentiæ potestatis à Deo, ex qua concludit necessitatem obedientiæ. Deinde assignat aliam rationem, ex qua trahit vtile documentum, non timendi potestatem & fructum obedientiæ qui est laus, obtineat & fructum inobedientiæ qui est ira, vindicta, & pœna, ex quibus infert necessitatem obedientiæ inducens ad voluntariè obediendum. Postmodum inducit inferiores ad exhibendum superioribus subiectionis signum, quod est timor, honor, & tributorum solutio, assignátque rationem exhibitionis illorum. Secundo ibi, *Nemini quicquam debeatis,* ostendit quid debent fideles omnibus æqualibus exhibere, scilicet debita integraliter, excepto debito charitatis & dilectionis, quod nunquam exhauritur, sed semper reddendo crescit. Deinde adducit rationem, & concludit effectum dilectionis, qui est impletio & plenitudo legis. Tertio ibi, *Et hoc scientes, & cæt.* ostendit quo modo vnusquisque se componere debeat, & in seipso honestatem conseruare, indicando temporis congruitatem, assignando rationem propinquitatis salutis, adhibendo similitudinem & exhortationem de honestate vitæ, declarando quæ vicia sunt abiicienda, maxime intemperantiæ, & quæ pertinent ad corruptionem irascibilis, prout sunt contentio & æmulatio. Finaliter ostendit quomodo debeamus arma lucis accipere, vt inordinata carnis desideria non sequamur.

C

EXPOSITIO LITERALIS DECIMITERTII CAPITIS.

OMnis anima, id est, omnis homo per synecdochen, *potestatibus sublimioribus,* id est, hominibus in altiori & maiori potestate constitutis ecclesiasticis, vel temporalibus, *subdita,* id est, subditus sit. *Non enim est potestas nisi à Deo:* quia per eum à quo sunt omnia, reges regnant. *Quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt,* id est, rationabiliter disposita sunt in ipsum, & inter se inuicem. *Itaque qui resistit potestati,* id est, superiori suo potestatem habenti, *Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt,* id est, vi, dolo vel malicia obedire recusant, *ipsi sibi damnationem,* scilicet æternam, *acquirunt. Nam principes,* id est, prælati & in potestate constituti, *non sunt timori boni operis, sed mali,* id est, non sunt à Deo dati ad incutiendum timorem operantibus bonum, sed solum operantibus malum. *Vis autem non timere potestatem,* quæcunque sit illa, *bonum fac, & habebis laudem ex illa,* quæ non solum instituta est, vt à malis timore pœnarum retrahat, sed etiam vt ad bonum per laudem & præmia alliciat. *Dei enim minister est tibi in bonum,* scilicet bonus sis & recte agas. *Si autem male feceris, time:* quia causam timoris habes. *Non enim sine causa gladium portat,* ad occidendum, & virgam, & baculum ad verberandum portat in signum & figuram potestatis. *Dei enim minister est, vindex,* id est, vindictam exercens, *in iram,* id est, ad exequendam iram Dei in pœnam, & incommodum, *ei qui malum agit,* id est, contra malefactores. *Ideoque necessitati,* id est, necessaria ordinationi, *subditi estote,* voluntarie vt faciatis de necessitate virtutem. *Non solum propter iram,* id est, pœnam, vel vindictam. *Sed etiam propter conscientiam,* vt conscientia vestra sit munda & quieta, obediendo Deo, & principi. *Ideo enim & tributa præstatis,* in signum subiectionis. *Ministri enim Dei sunt in hoc ipsum,* id est, pro hoc ipso tributo recipiendo, *seruientes,* scilicet Deo & populo pro defensione patriæ, & administratione iustitiæ, ideo de suo ministerio viuere debent. *Reddite ergo omnibus debita,* quæ sunt Cæsaris Cæsari,

1.Pet.2.c; Iob.37.d; Ioan.19.b; Prou.8.b; Sap.8.a; Prouer.2.b; 1.Pet.2.c; Prou.10.d; Iob 19.b; 1.Cor.9.a; Matth.22.c

Malac.1.b & quæ ſunt Dei Deo. *Cui tributum,* ſcilicet debetis, vt principi: reddite *tributum. cui debetis, vectigal* reddite *vectigal. cui debetis timorem,* id eſt, principi inquantum eſt dominus, reddite timorem, non D
Malac.1.b ſeruilem, ſed filialem. *Cui debetis honorem,* ſcilicet principi, inquantum eſt quaſi pater, reddite *ho-*
1.Pet.2.c *norem,* aſſurgendo & illi reuerentiam & obedientiam exhibendo.

SECVNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

N*Emini quidquam debeatis,* ſed integraliter, & non diminute, omnia debita reddite, *niſi vt inuicem diligatis:* quia debitum dilectionis, & charitatis erga Deum non poteſt totaliter & integraliter ſolui, cum ſemper reddendo creſcat, cum maneat cauſa quæ eſt præceptum Dei. *Qui enim diligit proximum, legem implebit:* quia tota legis impletio ex dilectione proximi propter Deum dilecti pendet. *Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falſum teſtimonium dices, non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum,* negatiuum vel affirmatiuum ad proximum pertinens. *in hoc verbo inſtauratur,* id eſt, perficitur & impletur in hoc mandato. *Diliges proximum ſicut teipſum,* vt quemadmodum vis tibi bonum, velis proximo: & quæ vis tibi rationabiliter fieri, facias proximo, & quæ non vis tibi fieri, nec tu facias proximo.

TERTIA PARS XIII. CAPITIS.

Eccle.18.c E*T hoc ſcientes,* id eſt, conſiderantes *tempus,* id eſt, temporis conditionem & opportunitatem.
Ephe.5.d *Quia hora eſt iam de ſomno,* culpæ torporis vel negligentiæ, *ſurgere,* per ſolicitudinem bene ope-
Prou.4.d randi, & per charitatis opera. *Nunc enim,* ſurgere debemus, *quia proprior,* id eſt, propinquior *eſt no-*
Eſa.51.b *ſtra ſalus,* ſcilicet vitæ æternæ quæ nobis promiſſa eſt. *Quam cum credidimus,* id eſt, quam cum à prin-
Matth.4.c cipio fidem accepimus, vel quam cum homines cœperunt credere aduentum Chriſti. *Nox,* ſcilicet culpæ, vel ſtatus vitæ præſentis, qui propter tenebras ignorantiæ nocti comparatur, *Præceſſit: dies*
Eſa.26.d *autem,* ſcilicet gratiæ vel ſtatus futuræ beatitudinis *appropinquauit:* quia per fidem viuam magis clareſcit, remoto obſtaculo ingreſſus gloriæ cæleſtis per Chriſti aſcenſionem. *Abiiciamus ergo opera tenebrarum,* id eſt, peccata quæ ad tenebras exteriores ducunt, in quibus peccatores in æternum
Pſal.8. non videbunt lumen. *& induamur arma lucis,* id eſt, virtutes, quæ nos muniunt aduerſus inſidias E
diaboli. *Sic vt in die honeſte,* id eſt, compoſite, & ordinate, *ambulemus,* de bono in melius procedamus, dum lucem habemus: *non in comeſſationibus,* id eſt, in ſuperfluis & accuratis comeſtionibus,
Prou.23.d *& ebrietatibus,* id eſt, ne ad ſuperfluitatem potus extra menſuram rationis hominum ponentes bibamus. *Non in cubilibus,* id eſt, in ſuperflua dormitatione, quæ poſt comeſſationes *& ebrietates* ad
Prou.7.c luxuriam inclinare ſolent. *Et impudicitiis,* tam verborum quam geſtorum, quæ ad impudicitiam inducere ſolent. *Non in contentione,* id eſt, in impugnatione veritatis cum confidentia clamoris, *& æmulatione,* id eſt, inuidia. *Sed induimini dominum Ieſum Chriſtum,* quod fit per baptiſmi ſuſceptionem, & per imitationem. *& carnis curam ne feceritis in deſideriis,* ſcilicet ſuperfluis & illicitis, id eſt, ne deſideria carnis rationi repugnantia ſequimini.

COMMENTVM DECIMITERTII CAPITIS.

Tex. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.*

IN hoc capite Apoſtolus oſtendit quomodo ſe habere debeat homo, erga proximum. Et primo quantum ad ſuperiores: circa quod conſiderandum eſt, quod in principio huius capitis Apoſtolus euertit errorem Gaulonitarum, de quo Ioſephus meminit, & dicit habuiſſe initium à quodam Iuda
Lib.18. Gaulonita, qui negabat cenſum & obedientiam deberi Cæſari aut prophanis principibus. Hic error à Iudæis propter libertatem legis, quam à Deo receperant, fuit approbatus. Quamobrem Phariſæi cõuenerunt Chriſtum ſciſcitantes, an liceret cẽſum dari Cæſari an non. Atque inde fortaſſe, idem
Ioan.8.c error ſerpere perrexerat in Chriſtianos ob libertatem Euangelicam, quam conſecuti erant à Chri- F
ſto, ſecundum illud: Si filius vos liberauerit, vere liberi eritis. Et videtur Chriſtus hoc ſignificaſſe cum dixit Petro: Ergo liberi ſunt filij, ſcilicet à ſolutione didragmatis. Licet ad vitandum ſcandalum præceperit illud exſolui. Verum tamen hic error vel maxime conuincitur, quod fides noſtra naturalem ordinem iuſticiæ non ſubuertit, ſed perficit. Præterea ex eo quod libertas quæ per Chriſtum conceſſa eſt, dicitur libertas ſpiritus, qua liberamur à peccato & morte, vt dictum eſt.
Supra 8.a Caro autem adhuc remanet ſeruituti obnoxia, ſed liberabitur in reſurrectione generali. Et tunc homo per Chriſtum liberatus nulli ſubiectioni erit obnoxius. Vnde Apoſtolus, Cum tradiderit
1.Cor.15.c Chriſtus regnum Deo patri, & euacuauerit omnem principatum & poteſtatem: Interim tamen dum corruptibilem carnem gerimus, oportet nos carnalibus dominis ſubiacere, iuxta illud:
Epheſ.6.a Serui obedite dominis carnalibus. Et hoc eſt quod hic dicit Apoſtolus, Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Poteſtates autem ſublimiores hic dicuntur homines in po-
1.Pet.2.c teſtatibus conſtituti, quibus ſecundum iuſticiæ ordinem ſubiici debemus: ſecundum illud, Subditi eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſiue regi quaſi præcellenti. Dicit autem omnis, vt neminem excipiat. Neque ſacerdotes vt ait Diuus Chryſoſtomus, neque monachos, neque ſeculares, neque vero Apoſtolos, neque Euangeliſtas, neque prophetas, ſuum enim vnuſquiſque habet prælatum. Per hanc ergo ſententiam reprobatur error Begardorum, qui di-

A cebant eo perfectionis posse hominem peruenire, vt nemini iam sit subditus. An autem Ecclesiastici exempti sint à secularibus,& temporalibus dominis, Vide dominum Cardinalem de Turre cremata, in secundo libro summæ de Ecclesia, cap. 93. & deinceps. Dicit autem indefinite potestatibus sublimioribus,vt ratione sublimitatis officij eis subiiciamur,etiam si mali sint. Vnde D.Petrus: Subiecti estote non tantum bonis & modestis, sed etiam discolis. Quod autem dicit, omnis anima per Synecdochen intelligitur omnis homo, prout in Genesi: Delebitur anima illa de populo suo. Vtitur autem hoc modo loquendi: Quia subiectionem superioribus debemus ex animo, id est, pura voluntate, secundum illud, non ad oculum seruientes, quasi hominibus placentes, sed animo cum bona voluntate. *1.Pet.2.c* *Gene.17.c*

Non est enim potestas, nisi à Deo. *Text.*

HIc adducit rationem præmissæ admonitionis. Et primo pręmittit originem potestatis, dicens: *Non est enim potestas, nisi à Deo.* Quidquid enim de Deo & creaturis dicitur, à Deo in creaturas deriuatur, prout patet de sapientia. Vnde Sap. Omnis sapientia à domino Deo est. Potestas autem de Deo & hominibus dicitur. Vnde Iob, Deus potestates non abiicit, cum & ipse sit potens. Consequens ergo est, quod potestas humana sit à Deo. Vnde Daniel, Dominabitur excelsus in regno hominum & cuicunque voluerit dabit illud. & Christus: Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum esset de super Si obiiciatur ex Osea: Ipsi regnauerunt, & non ex me. Principes extiterunt,& non cognoui. Dicendum quod regia potestas vel cuiuslibet alterius dignitatis, potest considerari quantum ad tria. Primò, quãtum ad potestatem ipsam, & sic est à Deo per quem reges regnant. Secundò, quantum ad modum adipiscendi, & sic quandoque potestas est à Deo, quando, scilicet aliquis ordinate potestatem adipiscitur: secundum illud, Nemo sibi honorem assumit, sed qui vocatur à Deo tanquam Aaron. Quandoque verò non est ex Deo, sed ex peruerso hominis appetitu, qui per ambitionem vel alio quocunque illicito modo, potestatem adipiscitur: secundum illud, nunquid non in fortitudine nostra assumpsimus nobis cornua? Tertiò, quantum B ad vsum ipsius. Et sic quandoque est à Deo, puta cum aliquis secundum præcepta diuinæ iustitiæ vtitur concessa sibi potestate: secundum illud, Per me reges regnant. Quandoque autem non est à Deo, puta cum aliqui potestate sibi data vtuntur contra diuinam iustitiam: secundum illud, Astiterunt reges terræ, & principes conuenerunt in vnum aduersus dominum,&c. Si quæratur de potestate peccandi an sit à Deo: Dicendum quod ipsa potentia qua peccatur, est à Deo. Eadem enim potentia voluntatis est qua peccatur,& recte agitur: sed quod in bonum ordinetur à Deo est. quod autem ordinetur ad peccandum ex parte creaturæ est, inquantum ipsa est ex [illegible] autem [illegible] *à Deo ordinata sunt.* Hic subiungit modum quo res à Deo procedunt: quia secundum quendam ordinem. Vnde Sapiens. Omnia in mensura,& numero,& pondere dispo[illegible]. In his aute[illegible] sunt diuersi gradus, quorum vnum est maior in altero & contentum in alio. Ideo nece[illegible]od interea sit ordo, qui secundum D. Augustinum est parium dispariúmque rerum sua cuique loca tribuens dispositio. Deus enim res producẽdo in certo ordine, gradu,& loco cõstituit: Cuius ratio est: quia Deus per suam sapientiam omnia fecit: iuxta illud, Omnia in sapientia fecisti. Est autem proprium sapiẽtiæ omnia ordinate disponere. Attingit enim à fine vsque in finem fortiter, & disponit omnia suauiter. Et ideo oportet effectus diuinos ordinatos esse. Vnde Iob: Nunquid nosti ordinem cęli,& pones rationem eius in terra? Duplicem autem ordinem Deus in suis effectibus instituit. Vnũ quidem quo omnia ordinantur in ipsum, secundum illud. Vniuersa propter semetipsum operatus est dominus. Alium verò quo effectus diuini ad inuicem ordinantur, prout dicitur de Sole, Luna, & Stellis, quod fecit ea in ministerium cunctis Gentibus. *Eccle.1.a* *Iob.36.a* *Daniel.4* *Ioan.19.c* *Oseæ 8.a* *Amos 6.c* *Prou.8.b* *Psalm.2.* *Zach.* *Sap.11.d* *19.de Ciui. Dei.cap.13* *Psal.103.b* *Sap.8.a* *Iob.38.d* *Prou.16.a*

Itaque qui resistit potestati, ordinationi Dei resistit. *Text.*

EX duabus præmissis hic concludit propositum: Si enim potestas principum à Deo est, & nihil est à Deo absq; ordine: consequens est quod etiam ordo, quo inferiores subiiciuntur potestatibus superioribus, sit à Deo. Itaque quicunque contra ordinẽ resistit potestati, ordinationi Dei resistit. Vnde dominus Samueli dixit: Non te abiecerũt, sed me, ne regnem super eos. Et Christus: Qui vos spernit, me spernit. Resistere autẽ diuinę ordinationi contrariatur honestati virtutis. vnde contra C virtutem agit, qui potestati resistit, in eo quod pertinet ad ordinem suæ potestatis. *Qui autem resistunt, damnationem sibi acquirunt.* Hic ostendit subiectionem non solum esse honestam verum etiam necessariã, dicens: *Quicunque,* quasi dicat, Assertum est quod quicunque resistit potestati, resistit ordinationi Dei, & contra honestatẽ virtutis agit. Multi tamen sunt qui amorẽ virtutis non habẽtes, ea quæ sunt contraria virtuti non detestantur: tales cogendi sunt ad vitationẽ malorum per pœnas. Ideo quantum ad hoc subdit: Quicunque autẽ resistunt, scilicet diuinæ ordinationi, sibi damnationem acquirunt, cõtra potestatis ordinem agendo. Quod quidẽ potest vno modo intelligi de damnatione æterna, quam merentur qui potestatibus subiici nolunt in eo quod debent, in cuius exemplum Dathan & Abiron, qui Moysi & Aaron restiterunt, absorpti sunt à terra, & descenderunt in infernum viuẽtes. Alio modo potest intelligi de damnatione pœnæ, quæ per ipsos principes infertur. Secundum illud: Sicut rugitus leonis, ita & terror regis: qui peccant in eum, peccãt in animam suam. Si obiiciatur quod Apostoli & martyres principibus & potestatibus restiterunt. Et tamen nõ damnationem, sed præmium à Deo sibi acquisierunt. Dicendum quod Apostolus loquitur hic de eo qui resistit potestati, secundum quod à Deo est ordinata. Atqui diuina ordinatio hoc habet, vt inferiori potestati non obediatur contra superiorem, prout etiam in rebus humanis procõsuli non obeditur contra imperatorem, nec bailiuo contra regem. Cum ergo omnis potestas humana sub *1.Reg.8.b* *Luc.10.c* *Text.* *Num.16.e*

potestate Dei ordinetur, sequitur quod nulli potestati humanæ est cõtra Deum obediendum: iuxta D
Act.4.d illud, Obediẽdum est plus Deo quam hominibus. An autem humana potestas possit præcipere sub
pœna peccati mortalis, paulò pòst dicetur super verbo propter conscientiam.

Text. *Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali.*

HIc assignat aliam rationem ad probandum quod qui resistunt diuinę ordinationi Dei damnationem sibi acquirunt contra potestatis ordinem agendo. Nã principes & potestates non sunt dati ad incutiendum timorem bene operantibus, sed male operantibus. Si enim principes sunt timori mali operis, consequens est quod si quis male operetur, ipse male agendo est sibi causa damnationis: & sic qui resistunt, damnationem sibi acquirunt. Hæc verba, principes nõ sunt timori boni operis, sed mali, intelligenda sunt quãtum ad causam instituendi principes, vt illi qui amore virtutis non prouocantur ad vitandum malum, & faciendum bonum, cogantur ad hoc timore pœnę:
Prou. 20.b secundum illud, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum intuitu suo. Et sic non sunt timori boni operis, sed mali, quantum ad id quod ex officio principi compellit. Vnde Esa. Princeps ea quæ sunt digna principe cogitabit. Possunt etiam hæc verba referri ad malos: quia si interdũ persequantur iuste operantes, non tamen illi qui bene operantur, habent occasionem timẽdi: quia hoc ipsum si patienter sustinent, cedit eis in bonum: iuxta illud, Si quid patimini propter iustitiam, beati.
1.Pet.3.c Et Christus: timorem eorum ne timueritis.

Text. *Vis non timere potestatem? bonum fac: & habebis laudem ex illa.* Dei enim est *minister tibi in bonum.*

EX eo quod prædixit, tradit vtile documentum, scilicet vitandi timorem principum: & facit quatuor. Primò sua interrogatione insinuat hoc esse delectabile, dicens: *Vis non timere potesta-*
Prou.20.a *tem,* quasi dicat, hoc debet esse gratum homini, Cum timor exterreat, affligat, & contristet: iuxta il- E
Prou.6.b lud, Fremitus leonis ita & terror regis. Secundò docet medium ad hoc perueniendi, dicens: *bonum*
Psal.100. *fac:* Quia & Salomon ait, Voluntas regis labia iusta. & Psalmista: Ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat. Tertiò ostendit huius effectum, dicens: *Et habebis laudem ex illa,* quasi dicat: Si bene feceris, non solum vitabis timorem: sed etiam ex illa potestate consequeris laudem, quod perspicuum est. Si accipiatur secundum finem, ad quem institutæ sunt potestates: sunt enim institutæ, vt non solum à malis timore pœnarum, retrahant: sed etiam, vt ad bonum & præmia alliciant: se-
1.Pet. 2.c cundum illud: sine ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem verò, bonorum. Verificatur etiam hoc de malis principibus, quorum iniustam persecutioné, dum boni pa-
Iacob.5. [propter] tollerant, laudantur: iuxta illud, Ecce beatificamus eos qui sustinuerunt. Quarto rationem assignat dicens: *Dei enim minister est tibi in bonum:* quod perspicuum est quantum ad debitum ordiné principum. Sunt enim sub regimine Dei, tanquam supremi principis ministri subordinati: iuxta il-
Sap.6.a lud, Quoniam cum essetis ministri regis illius, &c. Ad idem autem tendere debent minister & do-
Eccle.10.a minus: secundũm illud, Secundum iudicem populi, sic & ministri eius. Et ideo sicut Deus operatur in bonum his qui bonum agunt, ita & principes si recte ministerium suũ impleãt. Sed & mali prin-
Esa.10.b cipes Dei ministri sunt, secundum ordinationem Dei ad inferendas pœnas, licet hoc sit præter intentum illorum: secundum illud, Assur virga furoris mei, & baculus ipse est. Ipse autem non sic ar-
Hiere.25.b bitrabitur. Et illud: Assumã vniuersam cognationem Aquilonis, & Nabuchodonosor regẽ Babilonis seruum meum, & adducam eos super terrã istam. Et si tales mali principes Deo permittente bo-
Supra 8.e nos affligunt. hoc in bonũ eorum cedit: iuxta illud, Diligentibus Deũ omnia cooperantur in bonũ.

Text. *Si autem male feceris time: non enim sine causa gladium portat.* Dei enim minister est, *vindex in iram, ei qui male agit.*

HIc ostendit necessitatem prædicti documenti, & assignat rationem quam exponit: ait ergo, Di- F
ctum est quod bene faciendo non timebis potestatem, & hoc tibi necessarium est. *Si autem ma-*
Prou.10.d *lefeceris, time:* quia occasioné & causam habes timendi, secundum illud: Pauor his qui operãtur ma-
Sap.17.b lum: & illud, cũ sit timida nequitia, data est in omnium condemnationé. Deinde dat rationem, dicens: nõ enim sine causa gladiũ portat. Loquitur hic secundum consuetudiné principum, qui quasi in figurã siue signum suæ potestatis deferri faciebant instrumenta puniendi: puta fasces virgarũ, ad
Iob 19.d verberandũ: & secures, vel gladios ad occidẽdum. Ideo Iob: Fugite à facie gladij, quia vltor iniquitatum est gladius. Nomine gladij potestas coerciua significatur, quam iuristæ merum vocant imperium, id est, potestaté vitæ & mortis. Postmodum exponit rationé dicens: Portat inquam gladiũ, quia est minister Dei vindex, id est, in vindictã exercens, *in iram,* id est, ad exequendã iram Dei, siue
Ezech. 16.e iustũ iudicium Dei, *ei qui male agit,* id est, contra malefactoré. Vnde Ezech. Ecce ego cógregabo omnes amatores tuos, & iudicabo te in iudiciis adulterorũ, & dabo te in manus eorũ, &c. & Salomon:
Prou.16.b Abominabiles regi qui impie agunt, quoniã iustitia firmabitur solium. Ex quo patet quod non solum est licitum, sed etiam meritorium principibus, qui zelo iustitiæ vindictam exercent in malos.
Ezech.19.d Vnde Ezech. Ecce merces exercitui illius, & operi quo seruiunt mihi aduersus eam.

Tex. *Ideoque necessitati subditi estote. non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.*

HIc infert conclusionem principaliter intentam dicens: *Ideoque, propter prædictas,* rationes *subditi estote,* voluntariè *necessitati,* quæ vobis imminet præcepto principũ, vt faciatis de necessitate virtutem: *non solum propter iram,* id est, vindictam vitandam, *sed etiam propter conscientiam,* scilicet bonam conseruandam. Et hoc pertinet ad primam rationem, qua dictum est: Qui potestati resistit, ordinationi Dei resistit. Et qui resistunt, &c. Diuus Ambrosius exponit, Non solo timore præsentis pœnę, sed etiam propter conscientiam futuri iudicij. Et quia nunc Lutherani libertatem carnis sectantes,

non

A non erubescunt pertinaciter asserere præcepta superiorum, nullomodo obligare ad peccatum, maxime secluso scandalo. Ideo cum hic proprius locus sit, parum nobis insistēdum est. maxime enim apparet ex prædictis propositionibus, scilicet, Quæ à Deo sunt, ordinata sunt, &c. Et ex hac vltima non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam: quod leges humanæ iustæ, siue sint temporales, siue Ecclesiasticæ obligant in foro interiori sub pœna peccati mortalis, etiam secluso scandalo. Quod etiam alio modo probari potest: Quia certū est legem naturalem obligare ad pœnam æternam, secluso quocunque scandalo, iuxta illud, Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immundicia, & alia quæ enumerat contra legem naturæ, subiungit quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. & illud: Hoc autem scitote intelligētes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut auarus, &c. quia, scilicet agunt contra legem naturæ. Non habebūt hæreditatem in regno Christi & Dei: à qua hæreditate adulti baptizati per solum peccatum mortale priuantur. Et supra enumeratis quam plurimis contra legem naturæ agentibus, concludit digni sunt morte, scilicet ęterna, non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. Probari etiam potest alia ratione. Quia non minus obligatur subditus prælato suo, quam filius patri. Cum bonum politicum quanto est cōmunius, tanto præstet & præemineat priuato. Quia bonum quanto communius tanto diuinius, vt D. Dionysius ait. Ex quo sequitur quod præceptum principis præferendum est præcepto paterno cæteris paribus: hoc est si tantum sit periculū in re publica, si non succurratur secundum mandatum principis, quantum in re domestica, si non succurratur secundum præceptum patris. Sed filius iure naturæ tenetur obedire patri iusta præcipienti, etiam secluso scandalo. Vnde Apostolus, Filij obedite parentibus in domino. hoc enim iustum est. Et supra inter peccatores dignos morte æterna enumerat parentibus inobedientes. Igitur & inobedientes principibus & superioribus iusta præcipientibus, cum intentione ad hoc eos obligandi. Qui enim talibus resistit, Deo resistit. Vnde Christus: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Etnichus & Publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me audit. Et qui vos spernit, me spernit. Dicitur autem lex humana aut superior humanus intendere obligare ad peccatum mortale, cum prohibitio principis est sub pœna mortis, mutilationis membrorum, fustigationis, aut proscriptionis omniū, vel maioris partis bonorum. Quia si aliquis velit aliquod præmissorum vel notabile damnum proximo, manifestum est quod peccat mortaliter. Ergo à fortiori si sibi illud velit. Pariter cum ecclesia vel prælatus pręcipit vel prohibet aliquid sub pœna Anathematis, suspensionis, vel interdicti, trāsgressores peccant mortaliter. Idem videtur dicendum si fiat præceptum formale rationabile in virtute spiritus sancti, & sanctæ obedientiæ, vel sub pœna carceris, aut grauioris culpæ in ordine prædicatorum, in casibus per costitutiones eorum taxatis: quia alios indiferenter silentium au[illegible] eorum [illegible] non possunt maioribus pœnis quam professus secundum cōstitution[illegible]uerit, aggrauare. Tutius tamen, iudicio meo, standum est Iuristarum iudicio, qui ex verbis & ration[illegible] habent leges rimari & interpretari. Transgredientes tamen quascunque leges humanas iustas ex contemptu formali legis vel prælati, mortaliter peccant. Nec obstat quod homo non potest infligere pœnam æternā: quia præses debilis potest præcipere sub pœna mortis, quam personaliter infligere non potest. Nec obstat pariter quod obiiciunt ex dicto Christi: Sine causa me colunt, docentes doctrinas & mandata hominum. Quia intelligebat de his quæ contrariantur mandatis Dei, & de his quæ erant vana & irrationabilia. Quia ibi reprehendit Pharisæos, qui propter traditiones suas seruandas, transgrediebantur præcepta Dei. Et cum Apostolus dicit, quod iusto non est lex posita, non intelligit directiuè & obligatiuè, sed coërciue: iusti enim voluntariè absque quacunque coactione obtemperant legi: quod si non facerent, iusti esse desinerent. Et hoc modo intelligendus est cum dicit. Si spiritu

C ducimini non estis sub lege. Nec libertas Christiana, de qua loquitur, liberat ab obediētia. Et cum alibi dicit: Nolite iterum iugo seruitutis contineri, intelligit de seruitute legis Moysi, quia ibi est quæstio de circuncisione, vel de iugo seruitutis peccati.

Galat. 5.d — Ephe. 5.b — Supra 1.d — Ephe. 6.a — Supra 3. d — Matth. 18.c — Matt. 15.b — 1. Tim. 1.b — Galat. 5.c — Galat. 5.a

Ideo enim & tributa præstatis, ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum seruientes. Text.

INducit hic homines ad exhibendum signum subiectionis superioribus. Et primo preponit signū dicens: *Ideo enim*, scilicet quia debetis esse subiecti superioribus, & principibus tributa præstatis, id est, præstare debetis in signum subiectionis. Ideo quærēdo dicitur, Princeps prouinciarum facta est sub tributo. Dicuntur autem tributa eo quod subditi dominis ea tribuunt. Secundò assignat rationem dicens: Ministri enim sunt Dei in hoc ipsum, id est, pro hoc ipso, scilicet tributo recipiēdo, *seruientes*, scilicet Deo & populo, quasi dicat, Vnusquisque de suo ministerio viuere debet: secūdum illud, Quis pascit gregem, & de lacte gregis non edit? Et ideo cum principes nostri suo regimine Deo ministrent & populo, debent tributa suscipere quasi stipendia ministerij sui. Non autem ita quod hoc sibi debeant computare pro præmio. Proprium enim principis præmium, est laus & honor, vt Philosophus dicit. Et cum hoc non sufficit ei, tyrannus fit. Sed hoc non est solum intelligendum de laude & honore humano, quia tale præmium esset vanum, sed de laude & honore diuino, qui principibus bene gubernantibus exhibetur. Huiusmodi autem tributa recipiunt ad substentationem, laborant enim principes ad omnium pacem. Ideo Apostolus eos primo commendat in orationibus dicens: Obsecro primum fieri obsecrationes pro regibus, & omnibus qui in sublimitate sunt constituti, vt quietam & tranquillam vitam agamus. Et Baruc: Orate pro vita Nabuchodonosor regis Babilonis, vt viuamus sub vmbra eius. Ab hoc tamen tributi debito liberi sunt clerici ex priuilegio principum, quod quandam æquitatem naturalem habet. Vnde etiam apud Gentiles, illi qui vacabant diuinis, liberi erant à tributis. Et Ioseph. subiecit Pharaoni omnem terram

Thren. 1.a — 1. Cor. 9.a — 5. Ethic. — 1. Tim. 2.a — Baruc. 1.b — Gene. 47.c

Ægypti præter terram ſacerdotum, quæ à rege tradita fuerat eis: quibus & ſtatuta cibaria ex horreis D publicis præbebantur. Et deinde dicitur: Quod in vniuerſa terra Ægypti quinta pars regi ſoluebatur abſque terra ſacerdotum, quæ ab hac conditione libera erat. Hæc autem omnino æquũ eſt: quia quemadmodum reges ſolicitudinem habent de tẽporalibus bonis, ita ſacerdotes de ſpiritualibus. Et ſic pro eo quod Deo in ſpiritualibus miniſtrant, recompenſant: regibus, quia pro pace eorum laborant. Cum ergo tributa ſint debita principibus, quaſi laboris ſtipendium, ſequitur quod dupliciter peccare poſſunt principes accipiendo tributa. Primò ſi vtilitatem populi non procurent, ſed ſolum ad diripiendum eorum bona intendant. Vnde Ezechiel: lac comedebatis, lanis operiebamini, & quod craſſum erat occidebatis, gregem autem meum non paſcebatis. Secundò cum violẽter diripiunt ſupra populi facultatem, & ſupra ſtatutam legem, quæ eſt quoddam pactum inter regem & populũ. Vnde Micheas: Audite principes Iacob, & duces domus Iſrael: & poſtea ſubdit. Qui violenter tollitis pelles eorum de ſuper eis, & carnes eorum deſuper oſſibus eorum.

Ezech.34.a — *Mich.3.a*

Text. *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

MOnet hic ſubditos ad reddendum ſubiectionis ſignum. Et primo quidem in generali, dicens: ex quo tributum debitum eſt principibus, quaſi miniſtris Dei, reddite ergo omnibus debita. Et quo patet quod ſubditi ex neceſſitate iuſtitiæ tenentur ſua iura principibus exhibere. Vnde *Matt. 22.c* Chriſtus: Reddite quæ ſunt Cæſaris, Cæſari: &c. Secundò ſpecificat & ponit ea quæ ſunt exteriora, dicens: *Cui tributum*, ſcilicet debetis pro generali regimine, quo patriam in pace & quiete gu- *Gene.49.c* bernant. Vnde Iacob de Iſachar, vidit requiem quod eſſet bona, factus eſt tributis ſeruiens. *Cui vectigal*, ſcilicet debetis, reddite vectigal: quod principi debetis in aliquibus certis locis, de mercimoniis quæ deferuntur pro reparatione & cuſtodia viarum. Vel vectigal dicitur quod datur principi, quando per patriam vehitur, vt ſunt procurationes: quas aliqui vocant iracundum aduentum, vel primum ingreſſum, aut alia huiuſmodi. Deinde ponit ea quæ ſunt interius exhibenda, prout ſunt timor & honor, qui debentur principi. Timor quidem inquantum eſt dominus ſua poteſtate ma- E *Malac.1.b* los coercens. Vnde Malachias: Si ego dominus, vbi eſt timor meus? Honor autem debetur prin- *Malac.1.b* cipi, inquantum quaſi pater prouidet bonis, quæ ſunt in laudem. Vnde Malachias, *Si* ego pater, *1.Pet.2.c* vbi eſt honor meus? Et Diuus Petrus: Regem honorificate. Si obiiciatur illud nõ honores vultum *Leuit.19.c* potentis: dicendum quod hoc intelligi debet, vt propter potentem à iuſtitia non declines. *Vnde* ſubditur: Iuſte iudica proximo tuo.

SECVNDA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Text. *Nemini quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.*

IN hac ſecunda huius [illegible]s parte, oſtendit quid debeant fideles omnibus æqualibus exhibere, ſcilicet [illegible]ra integraliter: & hoc eſt quod dicit, *Nemini quicquam debeatis*, quaſi dicat, ita plene omnibus debita perſoluite, vt nihil remaneat quod ſoluere debeatis. Et hoc propter duo. Primò, quia in ipſa mora reddendi peccatum committitur, dum homo iniuſte rem alienam detinet. *Leuit.19.c* Contra illud: Non morabitur merces mercenarij tui apud te vſque mane: & eadem eſt ratio de aliis debitis. Secundò, quia quandiu aliquis debet, eſt quodammodo ſeruus: & cui debet obligatus. *Prou. 22.b* Vnde Salomon: Qui accipit mutuum, ſeruus eſt fœnerantis. Sunt tamen quædam debita à quibus nunquam homo ſe abſoluere poteſt: & hoc dupliciter. Vno modo propter excellentiam beneficij, cui æquiualens recompenſari non poteſt, vt Philoſophus dicit de honore qui debetur Deo: ſecun- *Pſal.115.* dum illud, Quid retribuam domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Idem dicit de beneficiis parẽtum & magiſtrorum. Alio modo propter cauſam debendi, quæ ſemper manet, vel etiam propter hoc quod illud quod redditur, nunquam exhauritur: ſed ſemper in reddẽdo creſcit. & propter has cauſas debitum fraternæ dilectionis ita ſoluitur quod ſemper debetur. Primò quidẽ, quia dilectionem debemus proximo propter Deum, cui vt dictum eſt, ſufficienter recompẽſare non poſſumus. *1.Ioan.3.d* Vnde Diuus Ioannes, Hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuũ. Secundò quia cauſa dilectionis ſemper manet, quæ eſt ſimilitudo naturæ & gratiæ. Vnde Sap. Om- *Eccle.13.c* ne animal diligit ſibi ſimile: & ſic omnis homo proximum ſibi. Tertiò, quia charitas in diligendo F *Philip.1.* non deficit, ſed proficit. Vnde Apoſtolus, Hoc oro, vt charitas veſtra magis ac magis abũdet. Ideo dicit, niſi vt inuicem diligatis: quia, ſcilicet dilectionis debitum ita ſemel redditur, vt tamen ſemper *Ioan. 15.b* maneat ſub debito præcepti: ſecundum illud, Hoc eſt præceptum meum, vt diligatis inuicem. *Qui* Text. *enim diligit proximum, legem implebit.* Hic aſſignat cauſam quare à debito dilectionis nunquam abſoluimur. Quia in dilectione tota legis impletio conſiſtit, ait ergo: *Qui enim, &c.* quaſi dicat, ideo non intendebam vos expedire à debito dilectionis, ſicut ab aliis debitis. Quia qui diligit proximum, legem implebit, id eſt, tota legis impletio ex dilectione proximi pendet. Si obiiciatur quod finis *1. Tim. 1.a* præcepti charitas eſt: Et vnumquodque perficitur, cum ad finem peruenerit. Ergo tota legis perfectio in charitate conſiſtit. Sed charitas habet duos actus, ſcilicet dilectionem Dei & proximi. *Matt.22.d* Vnde Chriſtus dixit: quod ex duobus mandatis charitatis vniuerſa lex pendet & prophetæ. Non ergo videtur quod qui diligit proximum, legem impleat. Dicendum quod illa dilectio proximi ad charitatem pertinet, & legem implet: quia proximum diligit propter Deum, & ita in dilectione *1.Ioan.3.d.* proximi includitur dilectio Dei, ſicut cauſa in effectu: ſecundum illud, Et hoc mãdatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum. Et è conuerſo dilectio proximi includitur in dilectione Dei, ſicut effectus in cauſa. Vnde ibi ſubditur: Si quis dixerit quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum odit, mendax eſt. Et inde eſt quod quandoque in ſacra ſcriptura ſolum fit mentio de dilectione

A dilectione Dei, quasi sufficiat ad salutem secundum illud: Et nunc Israel, vide quid dominus deus tuus requirit à te, nisi vt timeas dominum & ambules in viis eius, vt diligas eum. Quãdoque autem fit solum mentio de dilectione proximi, iuxta illud: Hoc vobis mando vt diligatis inuicem. *Deut.10.d* *Ioan.15.b*

Nam, non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est alud mandatum, in hoc verbo instauratur: Diliges proximum tuum, sicut teipsum. *Text.*

HIc probat per inductionem quod qui diligit proximum, legem impleat. Et primo enumerat quædam præcepta, quæ per dilectionem proximi implentur: deinde ponit constantiam. Et quia tria præcepta primæ tabulæ immediatius ordinantur ad dilectionem Dei, ideo non facit de eis mentionem, quanuis ipsa impleantur in dilectione proximi, prout includit dilectionem Dei: enumerans autem mandata secundæ tabulæ, pretermittit præceptum de honore parentum, quod est affirmatiuum: quod etiam includitur in illo, vt omnibus reddamus quæ debemus. Enumerat auté præcepta negatiua, quia sunt magis vniuersalia, & quantum ad tempora, & quantum ad personas. Quantum ad tempora quidem, quia obligant semper & pro semper: Nullo enim tempore furandum aut adulterandum est. Præcepta verò affirmatiua obligant semper, sed nõ pro semper, sed pro loco & tempore. Non enim tenetur homo omni tempore honorare parentes, sed pro loco & tempore. Non enim posset cum dormire habeat, &c. Quantum ad personas verò, quia nulli hominum est nocendum. Non autem sufficit vnus homo seruire omnibus hominibus. Secundò, quia magis manifestum est quod per dilectionem proximi implentur pręcepta negatiua, quam affirmatiua: qui enim diligit aliquem magis & facilius abstinet à nocumento illius, quam ei beneficia impendat, à qua beneficiorum exhibitione homo quandoque impeditur per impotentiam. Per præcepta negatiua prohibetur inferri nocumentum proximo. Nocumentum autem inferri potest proximo tripliciter, Vno modo, facto: alio modo, verbo: tertiò, desiderio: facto tripliciter. Vno modo, quantum ad personam ipsius proximi: & hoc prohibetur cum dicitur, *Non occides*: in quo etiam intelligitur *1.Ioan.3.d*
B omnis iniuria in personam proximi illata. Secundò, quantum ad personam coniunctam, scilicet vxorem: & hoc prohibetur cum dicitur: *Non adulterabis*, in quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio, & omnis illicitus vsus genitalium membrorum. Vnde Apostolus. Fornicatores & adulteros indurabit Deus. Tertiò, quantum ad res exteriores, quod prohibetur cũ dicitur, Non furaberis, in *Heb.vlt.a* quo etiam intelligitur prohiberi omnis illicita substractio rei alienæ siue per vim, siue per dolum. Vnde Zacha. Omnis fur iudicabitur. Nocumentum autem quod quis infert proximo verbo, prohibetur cum dicitur: *Non falsum testimonium dices*. Quod non solum prohibetur [illegible] sed et[illegible] *Zach.5.a* contra iudicium, siue per modum detractionis, siue per modum contumeliæ. Vnde Salomon: Testis falsus non erit impunitus, & qui mendacia loquitur non effugiet. [illegible]mentũ verò [illegible]od quis *Prou.19.a* infert proximo, desiderio solo, prohibetur cum dicitur: *Non concupisces*, vbi pr[illegible] [illegible]nnis concupiscentia, superbiæ, auaritiæ, & luxuriæ. Enumeratis autem pluribus in Exodo contentis, colligit omnia alia in communi, dicens: Et si quod est aliud mandatum affirmatiuum vel negatiuum ad *Exod.20.c* proximum pertinens, per modum supradictum instauratur, id est, perficitur & impletur in hoc verbo, diliges proximum tuum sicut teipsum. Quod autem dicit, proximum tuum, referendum est ad omnem hominem beatitudinis capacem, ac etiã ad sanctos angelos, vt Diuus August. probat. Nomine enim proximi intelligitur quicunque facit alicui misericordiam, secundum illud: Quis tibi *Leui.19.d* *In 1.de Doctri. Christ.* videtur proximus ei qui incidit in latrones. Et ille dixit: Qui fecit misericordiam, &c. Et quia proximus est proximo proximus, consequens est quod ille qui ab aliquo misericordiam recipit, proximus ei dicatur. Sancti autem angeli misericordiam nobis impendunt. Et nos omnibus hominibus *Luc.10.f* viatoribus debemus misericordiã impendere, & ab eis cũ necesse fuerit recipere. Et per consequens omnes tales & sancti angeli, & sanctę animæ in paradiso vel purgatorio existétes, sunt proximi nobis: quia beatitudiné ad quam tendimus, vel ipsi habent, vel ad eam nobiscum tendũt. Vnde sequitur quod nec dæmones, nec damnati, secundum hanc rationé sunt nobis proximi, nec sub hoc pręcepto nobis eorum dilectio iniũgitur: quia sunt totaliter à societate Dei exclusi: ideo non sunt computandi in numero proximorũ, sed hostium. Quod verò dicit, *Sicut teipsum*, non est referendum ad
C æqualitatem dilectionis, vt scilicet teneatur quis diligere proximum æqualiter sibi: Hoc enim esset contra ordinem charitatis, quo quis tenetur plus suam quam aliorum salutem procurare. Vnde Salomon: Ordinauit in me charitatem. Sed est referendum ad similitudinem dilectionis, vt scilicet similiter diligamus proximum sicut nos ipsos. Et hoc tripliciter. Primo quidem quantum ad finem *Cant.2.a* dilectionis, vt scilicet nos, & proximum propter Deum diligamus. Secundò, quantum ad formam dilectionis, vt si aliquis seipsum diligit volens sibi bonum, ita proximum diligat & velit ei bonum. Qui autem diligit proximum ad hoc solum vt eius vtilitate vel delectatione potiatur, non vult bonum proximo, sed sibi ex proximo. Quo quidem modo homo amare dicitur res irrationabiles amore concupiscentiæ, puta vinum, aquam, equum, vt eis vtatur. Tertiò, quantum ad effectum dilectionis, vt scilicet aliquis necessitati proximi subueniat sicut sibi. Et quod nihil illicitum propter amorem proximi committat, sicut nec propter suum amorem.

Dilectio proximi malum non operatur. Plenitudo ergo legis est dilectio. *Tex.*

HIc explicatius manifestat dilectionem proximi esse impletionem legis per syllogismum, qui hoc modo formari potest. Qui diligit proximum, malum non operatur ad ipsum. Sed ad hoc tendit omne legis præceptum, vt abstineatur à malo. Ergo qui diligit proximum, legem implebit. Quod autem dilectio proximi malum non operetur, alibi declarat Apostolus dicés: Charitas non *1.Cor.13.b*

agit perperam,&c. Et potest hoc non solum referri ad præcepta negatiua,verum etiam ad affirmatiua. Eo enim quod dilectio proximi includit dilectionem Dei,excludit malum nō solum quod est contra proximum,sed etiam quod est contra Deum. Et sic includūtur præcepta primæ tabulæ. Vltimo autem infert conclusionem principaliter intentam dicens: *Plenitudo ergo legis est dilectio*, id est, D
Ecclesi.24.b lex per dilectionem impletur & perficitur. Vnde Sap. In plenitudine sanctorum detentio mea. Et
Coloss.3.c Apostolus,Charitatem habete quæ est vinculum perfectionis.

TERTIA PARS DECIMITERTII CAPITIS.

Tex. *Et hoc scientes tempus, quia hora est iam nos de somno surgere.*

IN hac tertia huius capitis parte, ostēdit quo modo vnusquisque debet suos mores componere in seipso & honestatem conseruare. Et primo ponit temporis congruitatem, dicens: *Et hoc,&c.* quasi dicat, dictum est quæ debetis obseruare, & hoc non solum propter ea quæ dicta sunt, sed etiam, *scientes hoc tempus*, id est, per hoc quod debetis considerare huius temporis cōditionem. Quia vt Sa-
Ecclesi.8.a piens dicit, Omni negotio tempus est & oportunitas. Et Hieremias, Miluus in cœlo cognouit tem-
Hiere.8.c pus suum, Turtur & Hyrundo & Ciconia custodierunt tēpus aduētus sui: Populus autē meus, &c. Ad quid autem congruum sit hoc tempus subdit, dicens: *Quia hora est iam nos de somno surgere.* Quod intelligendū est non solum de somno naturæ quod quandoque dicitur mors, secundum illud: Nolumus vos ignorare de dormientibus. Quandoque autem est quies virium animalium, secundum
1.Tess.4.c illud, Si dormit saluus erit. Non tamen intelligendum est de somno gratiæ, qui quandoque dicitur
Ioan 11. b quies æternę gloriæ: secundum illud, In pace inidipsum dormiam & requiescā. nec de somno con-
Psal. 4. templationis, de quo Salomon: Ego dormio & cor meum vigilat. Sed intelligitur de somno culpę,
Cant.5.a
Ephe. 5.c de quo Apostol. Exurge qui dormis, exurge à mortuis, &c. vel etiam de somno negligentiæ, secun-
Prou.6.a dum illud: vsquequo piger dormies. Tempus ergo est surgendi à culpa per pœnitentiā. Vnde Psal- E
Psal.126. a mista, Surgite postquam sederitis, &c. Et à somno negligentiæ per solicitudinem bene operandi. Vnde Esa. Surgite principes accipite clipeum. & Sapiens. Hora surgēdi est non te trices. *Nunc enim*
Esa. 21.b
Eccle.32.c *propior est nostra salus, quam cum credidimus.* Hic assignat rationem cōgruitatis temporis dicens: *Nunc*
Text. *enim,&c.* Quod secundum intentionem Apost. intelligitur de salute vitæ æternę, de qua Esa. Salus mea in sempiternum erit. Ad hanc autem salutem homo ordinatur: Primò per fidem, secundum
Mar.vlt.d. illud: Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Sed magis ac magis homo accedit ad eam per
Iacob.4.b bona opera & charitatis augmentum. Vnde D. Iacobus, Appropinquate Deo, & *appropinquabit* vobis. Hoc est ergo quod Apostolus dicit, Ideo est hora iam nos de somno surgere. Nunc enim, scientes quando per bona opera & charitatis augmentum proficimus, *propior*, id est, propinquior, *est nostra salus*, scilicet vitæ æternæ, *quam cum credidimus*, id est, cum fidem à principio accepimus. Et potest hic intelligi duplex propinquitas. Vna quidē secundum tempus: quia sancti viri in operibus iustitiæ proficientes appropinquant ad terminū vitæ huius, in quo mercedē accipiunt. Altera verò est propinquitas dispositionis: quia per augmentum charitatis & operationem iustitię homo prępara-
Mat.25.a tur ad illam salutem: iuxta illud, quæ paratæ erant intrauerūt cum eo ad nuptias. Sed secundū quod ecclesia hæc verba tēpore aduentus legit, videntur hæc verba referenda esse ad salutem, quam Christus fecit in suo primo aduentu, vt intelligamus Apost. loquentem quasi ex persona omnium fidelium, qui fuerunt à principio mundi. Appropinquāte autem isto tēpore incarnationis Christi, quo vaticinia prophetarum crebrescebant, quod tempus repræsentat Ecclesia, poterat dici: Nunc propior est nostra salus quam cum credidimus, id est, cum homines à principio credere cœperūt Chri-
Esa.56. a sti aduentum futurum. Vnde Esaias, Iuxta est salus mea, vt veniat: & iustitia mea vt reueletur. Possent etiam referri ad tempus misericordiæ, quo quis incipit velle à peccatis discedere. Tunc enim magis appropinquat suæ saluti, quam à principio dum haberet fidem informem. Vnde D. Iacobus. F
Text. c Resistite diabolo & fugiet à vobis. Appropinquate Deo, & appropinquabit vobis. *Nox præcessit, dies autem appropinquauit.* Hic ad propositum adducit similitudinem, quæ secundum intentionē Apost. videtur esse intelligenda, vt totum tempus vitæ præsentis nocti comparetur propter ignorantiæ tenebras: Diei autem comparetur status beatitudinis, propter claritatem qua sancti illustrantur, iuxta
Esa.60.d illud: Non erit tibi amplius sol ad lucendum per diem, nec splendor lunæ illuminabit te. Sed erit tibi dominus in lucem sempiternam, ad quam diem refertur quod dicit Psalmista: Hæc dies quam fe-
Psal.117.d cit dominus, exultemus & lætemur in ea. Alio modo potest intelligi quod status culpæ nocti comparetur propter tenebras culpæ, de quibus Psal. Nescierunt neque intellexerunt, in tenebris ambu-
Sap. 17.d lant. De hac nocte dicit Sap. Solis autē illis superposita erat grauis nox tenebrarum, quæ superuentura erat illis. Dies autē dicitur status gratiæ propter lumen spiritualis intelligentiæ, quod iusti ha-
Psal.96. bent: sed impiis deest secundū illud, Lux orta est iusto. & illud, Sol intelligentiæ nō ortus est nobis.
Sapien. 5. b Tertio modo potest intelligi quod cōparetur nocti tempus præcedens Christi incarnationem, quę
2.Pet. 1.d nondum erat clarè manifestata, sed sub quadam caligine. Vnde D. Petrus: habentes firmiorē propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes tanquam lucernæ lucenti in caliginoso loco. Et
Esa.21.c de hac nocte dicit Esa. Custos qui de nocte, &c. Vnde sicut in nocte apparēt vmbræ, ita etiam in il-
Colos.2.c lo tempore eminebant legalia, quæ sunt vmbra futurorum. Tempus autem ab incarnatione Christi
Mala.vlt.a comparatur diei propter præsentiam spiritualis solis in mundo: de quo Malach. Vobis timentibus
Ioan.9.a. nomen meum, orietur sol iustitiæ. Vnde & ipse dominus dicit: Me oportet operari opera eius qui misit me, donec dies est. & postea subdit: Quādiu sum in mundo, lux sum mūdi. Quod ergo dicit, *Nox præcessit*, indifferēter accipi potest pro qualibet prædictarum noctium. Iam enim præcesserat in eos quibus scribebat, & magna pars tēporis huius vitæ. Et quod verius est præcesserat nox culpę &

tempus

A tempus legis, quod fuit ante Christum. Quod autem subdit, & dies appropinquabit, videtur secundum intentionem Apostoli, referendum esse ad diem futuræ gloriæ, qui licet nondum aduenisset fidelibus Christi, quibus scribebat, tamen in propinquo erat eis secundum prædicta. Posset etiam intelligi tempus gratiæ quod & si iam aduenerit secundum temporis cursum, appropinquare tamen dicitur nobis per fidem & deuotionem: prout alibi, Apostolus dicit: Dominus prope est. & *Philip.4.a*
Psalmista: Prope est Dominus omnibus inuocantibus eum. Potest etiam hoc congruere his qui de *Ps.144.d*
peccatis pœnitere incipiunt, quibus dies gratiæ appropinquat.

Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis, sicut in die honeste ambulemus.

HIc concludit exhortationem circa quam tria tangit. Primò remotionem viciorum concludẽs *Tex.*
ex præmissis, Si nox præcessit vt dictum est, *Abiiciamus ergo opera tenebrarum.* quia vt Sapiẽs ait:
Omni negocio est tempus & oportunitas. Vnde recedente nocte, recedere debent opera noctis. *Eccles.8.a*
Dicuntur autem opera tenebrarum, opera peccatorũ: quia in seipsis priuata sunt lumine rationis, quo illustrari debent humana opera. Vnde Salomon: Sapientis oculi in capite eius: Stultus in tenebris ambulat. Ac etiam quia in tenebris fiunt, iuxta illud: Oculus adulteri diligit calliginẽ. Et Chri- *Eccle.2.c*
stus: Qui male agit, odit lucem. Ac præterea quia homo ad tenebras per ea ducitur, secundum il- *Iob.24.c*
lud: Mittite eum in tenebras exteriores. Secundò inducit ad assumẽdas virtutes, quasi dicat, ex quo *Matth.22.*
dies appropinquabit, assumentes ea quæ congruunt diei, *induamur arma lucis,* id est, virtutes quæ & arma dicuntur, inquantum nos muniunt, secundum illud: Induite vos armaturam Dei, vt possitis *Ephes.vlt.b*
instare aduersus insidias diaboli. Et dicũtur arma lucis, tum quia ex lumine rationis decorantur & perficiuntur, secũdum illud: Iustorum semita quasi lux splendens procedit: tum quia lucis examen *Prou.4.c*
requirunt: Ioan.3. Qui facit veritatem, venit ad lucem, tum quia per opera virtutum alij illuminantur, iuxta illud: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona. Tertio exhor- *Matt.5.b*
tatur ad vsum virtutum & perfectum, cum dicit: *Sicut in die honeste ambulemus.* Hæc enim duo videntur diei cõgruere. Primo quidem honestas: nam vnusquisque in die studet se componere, vt coram
B hominibus honestas appareat, in nocte autem non sic. Vnde Apostolus: Qui dormiunt, nocte dor-
miũt: & qui ebrij sunt, nocte ebrij sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrij sumus. Ideo, vt alibi dicit: *2.Thes.5.a*
Omnia in nobis honeste, & secundum ordinem fieri debent. Secundo homo in die ambulat, non in nocte: quia, vt Christus ait: Qui ambulat in die, non offendit: quia lucẽ huius mundi habet. Qui *Ioan.11.b*
ambulat in nocte, offendit: quia lux nõ est in eo. Et ideo quia dies est, oportet quod ambulemus, id est, de bono in melius procedamus. Ideo Christus dicebat: Ambulate dum lucem habetis. *Non in* *Ioan.12.b*
comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis. Exponit hic exhortationem quam fecit, *Text.*
quomodo scilicet abiicienda sunt opera tenebrarum, quæ sunt opera pecca[illegible] quædam enumerat. Primo ponit ea quæ pertinent ad corruptionem concupiscibilis, cuius corruptio est intemperantia, quæ est circa dilectiones gustus, & tactus, cum dicit: Non in *comessationibus, &c.*
Dicuntur autem comessationes superfluæ & acuratæ comestiones, quæ prohibentur a Salomone, dicente: Noli esse in conuiuiis peccatorum, nec in comessationibus eorum qui carnes ad vescẽdum *Prou.23.c*
conferunt. Quod quidem potest esse peccatum mortale, ex hoc quod secundũ legem pro hac culpa aliquis condemnatur ad mortem. Dicitur enim de filio proteruo, comessationibus vacat, luxu- *Deut.21.e*
riæ, atque conuiuiis: lapidibus obruet eum omnis populus. Non quidem si comedat magnifice secundum statum suæ dignitatis, prout Assuerus qui iussit præparari conuiuium magnificum propter coniunctionem Hester, secundum magnificentiam regalem. Sed quando aliquis hoc facit præter *Hest.2.d*
decentiam status, si ad hoc principalis cura & vltimus finis existat, prout illi de quibus infra, Christo Domino non seruiunt, sed suo ventri. Et alibi: Quorum deus venter est, non possunt excusari à *Infra vlt.*
mortali. Secundo excludit intemperantiam circa potum, cum subdit: *Et ebrietatibus,* quæ pertinent ad superfluitatem potus ponentis hominem extra mensuram rationis. Quia vt Sapiens ait: Vinũ in *Philip.3.d*
iucunditate creatũ est, non in ebrietate. Est autem considerandum quod ebrietas ex suo genere est *Eccle.31.d*
peccatũ mortale: cum, scilicet homo, ex proposito se inebriat, quia videtur præferre delectationem vini integritati rationis, & exponere se periculo multorũ malorum. Vnde Esa. Væ qui potentes estis *Esa.5.e*
ad bibendum vinum, & viri fortes ad miscendam ebrietatem. & Sap. Qui amat periculum, peribit in illo. & Philos. Ebrius occidens duplices meretur increpationes, & quia se inebriauit, & occidit. Si vero aliquis inebrietur præter intentionem, puta cum ignorat virtutem vini, vel quia non æstimat se tanto potu inebriandum, non peccat mortaliter: quia non inebriatur per se, sed per accidẽs, id est, præter intentionem. Quod non potest contingere in his qui frequenter inebriantur. Et ideo D. August. in sermone de purgatorio, dicit quod ebrietas est peccatum mortale, si assidua fuerit. Vnde signanter hic Apostol. in plurali dicit: Non in comessationibus & ebrietatibus. Tertio ponit intemperantiam circa corporalem quietem, cum dicit: *Non in cubilibus,* id est, non in superflua dormitatione, quam conuenienter post comessationem & ebrietatem prohibet: quia sequitur ex illis. Et potest esse in hoc peccatum mortale, quando propter quietem corporalem & somnum omittet ea quæ facere tenetur, vel inclinatur ad aliqua mala facienda. Vnde Michæas: Væ qui cogitatis in- *Mich.2.a*
utile, & operamini malum in cubilibus vestris. Potest etiam quod dicit *in cubilibus* referri ad apparatum luxuriæ. Vnde Salomon in persona meretricis, Aspersi cubile meum mirra. Et Iacob. *Prou.7.c*
Ruben, Ascendisti cubile patris tui. Et ideo conuenienter quarto excludit intemperantiam, cir- *Gen.49.a*
ca venerea cum subdit: *Et impudicitiis,* id est, in quibuscumque venereis actibus qui dicuntur impudici: quia non cauent quod est maxime pudore & confusione dignum. Tum quia omnes delectationes tactus gulæ & luxuriæ, sunt communes nobis & brutis. Vnde ille qui in his inor-

dinatè insistit, efficitur brutalis. Psal. Nolite fieri sicut equus & mulus, quibus non est intellectus. D
Tum etiam quia specialiter in actibus venereis ratio hominis totaliter absorbetur à delectatione, vt
Oseæ 4.c non possit homo ratiocinari, vt Aristoteles ait: Vnde Oseas, Fornicatio & ebrietas & vinum auffe-
Apoc. 9.d runt cor. & Diuus Ioannes: Non egerunt pœnitentiam super immundicia, & fornicatione, & im-
Text. pudicitia quam gesserunt. *Non in contentione, & æmulatione: sed induimini dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis.* Hic excludit ea quæ pertinent ad corruptionem appetitus irascibilis, dicens: Non in contẽtione, quæ, vt Diuus Ambrosius dicit, est impugnatio veritatis, cum confidentia clamoris. Et in hoc prohibetur omnis rixa, non solum verborum, sed etiam factorum: quæ
Prou. 20.a vt plurimum à verbis incipit. Ideo Salomon: Hono... st homini qui separat se à contẽtionibus. So-
Iacob. 3.d let autem contentio ex inuidia generari. Ideo subdit *& æmulatione.* Vnde Diuus Iacobus: Vbi zelus & contentio, ibi incontinentia & omne opus prauum. Secundò ostendit quomodo debemus induere arma lucis, dicens: *sed induimini dominum Iesum Christum,* In quo, scilicet fuerunt abundantissi-
Esa. 4.a mè omnes virtutes, secundum illud: Apprehendent septem mulieres virum vnum. Induimus autẽ
Galat. 3.d Iesum Christum, primò per sacramenti baptismi susceptionem. Vnde Apostolus: Quicunque baptizati estis, Christum induistis. Secundò per imitationem, secundum illud: Expoliantes vos vete-
Ephe. 4.e rem hominem cum actibus suis, induentes nouum. & illud: Induite nouum hominem qui secundum Deum creatus est in iustitia, &c. Dicitur autem induere Christum, qui Christũ imitatur: Quia sicut homo continetur vestimento, & sub eius colore videtur. Ita in eo qui Christum imitatur, opera Christi apparent. Per hoc ergo induimur arma lucis, quando & imitamur Christum, qui est lux vera, quæ illuminat sua doctrina & exemplis omnem hominem venientem in hunc mundum. Ter-
Ioan. 1.b tiò exponit quæ dixerat: Sicut in die honestè ambulemus, per hoc quod dicit, *& curam carnis ne feceritis in desideriis suis.* In hoc enim pulchritudo honestatis consistit, vt homo spiritum præferat carni. E
Supra 8.c Vnde supra: Debitores sumus non carni, vt secundũ carnem viuamus. Aduertendum tamen quod non dicit simpliciter carnis curam ne feceritis: quia quilibet tenetur curam gerere carnis ad eius
Ephe. 5.e sustentationem, iuxta illud: Nemo vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet, &c. Sed addit in desideriis, vt scilicet, inordinata carnis desideria, id est, concupiscentias non sequamur, sed
Galat. 5.c spiritus sancti inspirationes quæ euellunt desideria carnis, iuxta illud: Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis.

EPITOME QVARTIDECIMI CAPITIS.

IN hoc capite Apostolus continuando vsum gratiæ, docet qualiter se debent exhibere superiores & perfecti erga inferiores & imperfectos. Et primò prohibet inordinata iudicia, & assignat ... rationes huius prohibitionis. prima sumitur ex authoritate, quæ requiritur in iudicãte, quæ soli Deo competit, ex qua concludit iudicium ad homines non pertinere. Secũda sumitur ex parte meriti vel demeriti quæ considerare magis pertinet ad Deum quàm ad homines: exemplificat ponendo diuersitatem humanæ sententiæ, quæ potest ad gloriam Dei pertinere, quod probat ex intentione & consideratione fidelium. Tertia sumitur ex futuro iudicio, ex cuius comparatione demonstrat superfluitatem humani iudicij, & probat authoritate Esa. concludendo non esse amplius temerè iudicandum. Secundo ibi, *Sed hoc iudicate, &c.* prohibet scandalum proximorum, & docet vitare scandala maximè circa illa quæ de se sunt bona, & per accidens fiunt illicita, quãdo, scilicet fiunt contra conscientiam. Deinde describit tres rationes, quare vitandum sit scandalum. Prima sumitur ex parte charitatis. Secũda ex morte Christi. Tertia ex donis spiritualis gratiæ, quæ sunt gaudium & pax, ad quæ hortatur. Tertiò ibi. *Omnia quidem, &c.* declarat cibos secundum se mundos & licitos: sed per accidens aliquos fieri illicitos, propter scandalum pusillorum, & cum contra conscientiam aut prohibitionem sumuntur. F

EXPOSITIO LITERALIS DECIMIQVARTI CAPITIS.

INfirmum in fide assumite, vos qui Christum induistis, & estis in vobis ipsis honesti, & perfecti in charitate & dilectione proximi, eos qui sunt debiles in fide supportate, & coniungite vobis ad eos instruendos & corroborandos. *non in disceptationibus cogitationum,* id est, non disceptando & iudicando secreta cordis, hoc dicit propter hoc quod vnus cõtra alium cogitabat. Quia illi qui legalia seruabant, iudicabant tanquam reos & transgressores illos qui ea non seruabant, & è diuerso. Vnde exponẽdo dicit, *Alius enim* doctior in fide, qui, scilicet perfectus est in fide, *credit se* posse licitè absque peccato *manducare omnia,* eo quod non reputat se astrictum ad legales obseruãtias, & alius qui nondum plenè instructus est, oppositũ iudicat se videlicet esse astrictum legi, & non obseruantes legalia iudicat reos & transgressores. *Qui autẽ infirmus est,* scilicet in fide, qui aliquas escas credit mũdas, aliàs verò immundas: *olus manducet,* id est, edat herbas, esus semper fuit licitus ad vitãdum conscien-
Gen. 1.d tiæ scrupulum: scriptum est enim, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. & abstineat ab his de quibus dubitat an licitè manducare possit. *Is qui manducat,* scilicet omnia cum secura conscientia, vel absque periculo libidinis, *non manducantem,* scilicet indifferenter omnia tanquam infirmum in fide, vel quasi pronum ad vicia. *non spernat:* quia si spernat, spernetur à Deo vel spernet Deum. *& qui non manducat,* scilicet indifferenter omnia, vel quia infirmus in fide, vel pronus ad libidinem, *manducantem,* scilicet indifferenter omnia absque scrupulo conscientiæ, & periculo libidinis: *non iudicet* tan-
Supra 2.a quam transgressorem legis vel tanquam ad libidinem præcipitem. *Deus enim,* cuius iudicium est secundum veritatem, *illum,* scilicet seruum à se iudicandum *assumpsit,* id est, reseruauit sibi occultorum iudicium. *Tu qui es,* id est, cuius virtutis vel authoritatis es tu, *qui iudicas,* id est, iudicare præsumis, *alienum seruum* quis te constituit iudicem. *Domino suo stat, aut cadit,* id est, soli Deo certum est an stet,

A an ſtet, id eſt, bene agat: vel cadat, id eſt, an peccet. Ideo ipſe ſolus eum iudicare poteſt. *Stabit autem.* Is qui à Deo ſecundum propoſitum vocatus eſt, etiam ſi aliquando per vicium cecidit, vt Diuus Petrus & Paulus. *Potens eſt enim Deus ſtatuere*, id eſt, releuare per gratiam ſuam & in recta fide firmare, & in bono ſtabilire *illum*, qui aliquando per vicium cecidit, *Nam alius iudicat diem inter diem*, id eſt, inter vnum diem & alium diem, vt ſcilicet, vno die abſtineant, & non alio. *Alius autem iudicat omnem diem* eſſe indifferenter obſeruandum, quantum ad ieiunia & abſtinentias legis, quæ ceſſauerũt. *Vnuſquiſque in ſuo ſenſu abundet*, id eſt, iudicio ſuæ conſcientiæ dimittatur, ſiue ſequatur quod conſcientia ei dictauerit. *Qui ſapit diem*, id eſt, qui iudicat diem eſſe diſcernendum, vt ſcilicet, vno die abſtineat, & alio die ab abſtinentia ceſſet. *Domino ſapit*, id eſt, ad reuerẽtiam domini cibos diſcernit, prout nos diſcernimus vigilias ſolennitatum: *& qui manducat*, ſcilicet omni die, vel etiam omnia non diſcernendo ea quæ ſecundum legem erant prohibita: *Domino manducat*, id eſt, ad gloriam domini, quod apparet: *Gratias enim agit Deo*, qui ſibi dedit facultatem manducandi. *& qui non manducat*, id eſt, abſtinet omni die *domino*, id eſt, ad honorem domini. *non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim noſtrum*, id eſt, fidelium *ſibi viuit*, id eſt, ad propriam gloriam viuit, ſed ſe & omnia ſua in laudem & gloriã Dei agit & ordinat: *& nemo*, ſcilicet Apoſtolorum ac perfectorum Chriſti fidelium: iuxta vires Chriſto adhærentium, *ſibi moritur*, morte corporali, quam pro domino parati ſumus ſuſtinere: nec ſpirituali, quia nemo talis virtutes à ſe abiicit per adhæſionem peccati, mediante quo ſpiritualiter quis moritur. *Siue enim viuimus, Domino viuimus: ſiue morimur, Domino morimur. Siue ergo viuimus ſiue morimur, Domini ſumus.* quaſi ſerui eius qui habet poteſtatẽ vitæ & mortis: *In hoc enim Chriſtus mortuus eſt & reſurrexit*, id eſt, hoc adeptus eſt Chriſtus morte & reſurrectione ſua, *vt & viuorum & mortuorum dominetur:* viuorum quidem, quia reſurgendo nouam & perpetuam vitam inchoauit: mortuorum autem, quia mortem noſtram moriendo deſtruxit. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum?* id eſt, quia vtilitate aut neceſſitate temerariè iudicas fratrem tuum de occultis, quæ iudicio tuo non ſunt commiſſa? *aut tu*, qui aliquãtulum videris profeciſſe in doctrina fidei, *quare ſpernis fratrem tuum?* 1.Cor.10.g Ezech.18. 1.Reg.2. Deut.32.

B aduertere enim debes illud, Væ qui ſpernis, nónne & ipſe ſpreueris? *Omnes enim*, tam boni quàm mali, perfecti & imperfecti, *ſtabimus ante tribunal Chriſti*, id eſt, ante ſedem maieſtatis Chriſti cum venerit ad iudicium, tanquam ab eo iudicandi de omni verbo ocioſo: quanto magis de iudiciis temerariis. *Scriptum eſt enim: Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu* cæleſtium, terreſtrium & infernorum, in iudicio generali in ſignum perfectæ ſubiectionis, *& omnis lingua confitebitur Deo*, ſanctorum voluntariæ malorum coacte, *Itaque vnuſquiſque noſtrum*, perſonaliter & non per aduocatum, *pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus*, ſcilicet temerario iudicio. Eſa.33.a Matt.25.c

SECVNDA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

SEd hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri vel ſcandalum*, id eſt, aliquid impediens proximum à via iuſtitiæ, vel ei præbens occaſionem ruinæ: *Scio &*, id eſt, quia *confido* in domino Ieſu, quia nihil *commune*, id eſt, immundum, ſcilicet eſt *per ipſum*, id eſt, poſt vel propter aduentum ipſius, qui omnia ſuo ſanguine lauit & purificauit, vel etiam per creationem: *niſi ei*, ſcilicet qui eſt infirmus in fide, *qui exiſtimat quid commune eſſe, illi commune eſt*, propter ſuam exiſtimationem ſiue conſcientiam contra quam agendo peccat. *Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur*, in hoc quod putat te peccare comedendo cibum quem ipſe reputat immundum. *Iam non ſecundum charitatem ambulas*, quia charitas quę dilectionem proximi præcipit, huiuſmodi contriſtationem prohibet. *Noli cibo tuo quem*, ſcilicet indifferenter comedis, *illum perdere*, id eſt, per ſcandalum in peccatum inducere. *pro quo*, id eſt, pro cuius ſalute *Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum*, id eſt, ne bona fama noſtra, quam quiſque procurare debet propter honorem Dei, vituperetur ex cogitatione & iudicio operum, quę licet ſint bona, mala tamen temerariè iudicantur, ne alij retrahantur à fide & lege Chriſti ſuſcipienda. *Non eſt enim regnum Dei eſca & potus*, id eſt, eſca & potus ſecundum ſe non pertinent ad regnum Dei, id eſt, ad gratiam quæ dicitur regnum Dei, quod intra nos eſt, niſi ſecundum quod eis vtimur vel abſtinemus propter Deum. *Sed iuſtitia* qua aliquis ſpontanee reddit alteri quod ſuum eſt, quæ eſt opus & effectus iuſtitiæ, *& gaudium*, quod eſt fructus iuſtitiæ, qua iuſtus gaudet de bono proximorum. *in ſpiritu ſancto*, id eſt, ex gratia & virtute ſpiritus ſancti: hæc inquam pertinent ad re- Matth.18.a Luc.17.a

C gnum Dei. *Qui enim in hoc ſeruit Chriſto*, qui eſt rex huius regni, vt ſcilicet, viuat in iuſtitia, pace, & ſpirituali gaudio, *placet Deo*, qui eſt huius regni author. *& probatus eſt hominibus*, id eſt, ab eis approbantur & laudantur illi qui ſunt huius regni participes. *Itaque quæ pacis ſunt, ſectemur*, id eſt, ea ſtudeamus implere per quæ Chriſtianorum pax conſeruatur. *& quæ ædificationis ſunt, inuicem cuſtodiamus*, id eſt, ea per quæ nos inuicem ædificemus, conſeruemus & in melius prouocemur. *Noli propter eſcam*, quæ ad corporis vtilitatem pertinet, *deſtruere opus*, ſcilicet gratiæ Dei.

TERTIA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

OMnia quidem* quæ ad eſcam hominis pertinent, *ſunt munda*, ex ſui natura: licet aliqua in lege dicantur immunda, non natura ſed repræſentatione. *Sed malum eſt homini qui per offendiculum*, id eſt, cum confuſione vel ſcandalo proximorum *manducat. Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum.* ſed ab his abſtinere ad domandam carnis concupiſcentiam, vel ad vitandum ſcandalum. vnde ſequitur: *neque*, ſcilicet aliud, *in quo frater tuus offenditur*, id eſt, turbatur contra te illicitè agentem. *aut ſcandalizatur*, id eſt, ad caſum peccati prouocatur, propter quod eius iuſtitia læditur. *aut infirmatur*, id eſt, in dubitationem venit, an quod agitur ſit licitum, per quod eius ſpirituale gaudium diminuitur. Tu, ſcilicet qui indifferenter vteris cibis, *fidem*, ſcilicet rectam *quam habes apud temetipſum*, per quam conſtat tibi licitum eſſe cibis indifferenter vtendum, bona quidem

& laudabilis est, sed *habe coram* Deo qui videt in occulto & abscondito. *Beatus qui non iudicat semetipsum*, id est, cuius conscientia eum non reprehendit vel condemnat, *in eo quod probat*, id est, qui vera æstimatione iudicat & probat esse faciendum quod facit. *Qui autem discernit*, id est, qui habet opinionem falsam, & iudicat quod oportet cibos discernere, *si manducauerit*, scilicet cibos quos iudicat esse illicitos, *damnatus est*, id est, damnatione dignus est, ex eo quod quantum in ipso est, habet voluntatem faciendi quod secundum conscientiam suam illicitum est. *Quia non ex fide*, id est, secundum iudicium conscientiæ suæ agit: *Omne autem quod non est ex fide, peccatum est*, id est, omnis operatio discordans à conscientia, siue sit recta, siue erronea, est mala & peccatum: Cum omnis conscientia quamdiu manet ex virtute diuinæ legis, quæ per conscientiam innotescit, liget. D

Ad Ti. 3.

COMMENTVM DECIMIQVARTI CAPITIS.

Text. *Infirmum in fide, assumite, non in disceptationibus cogitationum.*

APostolus in hoc capite ostendit quomodo superiores & perfecti se debeant habere erga inferiores & imperfectos. Ad cuius intelligentiam prænotandum est quod in primitiua Ecclesia aliqui ex Iudaismo in Christum cõuersi credebant, & contendebant legem Moysi per Euangelium non esse antiquatam, sed cum illo potius obseruandam: & hos vocat infirmos in fide, quasi nondum satis progressos & confirmatos in cognitione fidei. Alij verò qui sciebant resolutionem diui Petri & aliorum Apostolorum, oppositum contendebant. Et illos qui fidem & Euangelium Christi credebant absque legalibus esse seruandũ, vocat firmos siue perfectos in fide: de vtrisque tamen erant Romæ aliqui, alloquitur ergo Apostolus perfectos, dicens: Dixi, quod *debetis induere dominum Iesum Christum*, Assumite autem, id est, affectu charitatis vobis coniungite ad supportandum infirmum in fide, prout expositum est: de quo potest intelligi illud Sapien. Infirmus homo & exigui temporis & minor ad intellectũ iudicij & legum. Ideo infra: Suscipite inuicem sicut Christus suscepit vos. Et Sapien. alibi: Propter mandatum assume pauperem. Et hoc non in disceptationibus cogitationum, id est, ne disceptationibus cum illo contendatis: sed leuiter & blandè amplexemini & informate, & sic disceptatio hic idem videtur cum contentione, quam præcedenti capite prohibuit. *addit cogitationum*, scilicet accusantium aut deffendentium propter hoc quod vnus contra alium cogitat. Illi qui legalia seruabant, iudicabant eos qui ea non seruabant tanquam transgressores: Et illi qui non seruabant, iudicabant eos qui obseruabant tanquam errantes & ignorantes. E

Act. 15. b

Sap. 9. b

Infra 15. b

Eccle. 29. b

Text. *Alius enim credit se manducare omnia: qui autem infirmus est, olus manducet.*

HOc loco Apostolus exponit monitionem præmissam, & declarat qui dicantur firmi & infirmi in fide. Ad cuius euidentiam sciendum est quod inter legis cæremonias quædam erant de delectu siue discretione ciborum, quę scriptæ sunt in Leuitico, vbi interdicebatur populo esus plurium animalium, non solum terrestrium, verum & aquatilium & volatilium: quæ de se non erant mala, sed ratione significationis, propter misteria & figuras rerum quæ futuræ erãt tempore gratię, quæ ideo cæremoniæ non erãt duraturæ, nisi vsque ad veritatis præsentiã. Sicut enim in verbis hoc nomen stultus significat aliquod malum, licet ipsum nomen non sit secundũ se malum: ita in rebus quoddam animal bonum est secundum naturam, sed significatione est malum, vt porcus qui significat immundiciam gulæ. Distinguit tamen D. Aug. triplex tempus. Primũ ante Christi passionem, in quo legalia suum robur & virtutem obligandi obtinebant, quasi adhuc viuentia. Secundum tempus post passionem Christi vsque ad sufficientem promulgationem Euangelij, in quo mortua quidem erant: quia neminem obligabant, nec quicquam proderant. Nondum tamen erant mortifera, sed licita his qui ex Iudaismo ad fidem conuertebantur, dum modo in illis nemo sic spem firmaret, vt crederet fidem & gratiam Christi absque illis non iustificare. Fuit autem prouidenter ignorantia illa promissa aliquanto tempore, vt Synagoga sepeliretur cum honore. Tertium verò tempus post sufficientem Euangelij promulgationem, postquam legalia lætifera fuerunt, veluti falsa signa futuræ rei quæ iam est præterita. De hoc tertio tempore non intellexit Apostolus quando permittebat Iudæis conuersis abstinere ab immundis: quia hoc tertio tempore fuit omnino illicitum. Sed intelligebat de secundo tempore, quo ignorantia cessationis legalium non erat peccatum: tunc enim licitum erat sic ignorantibus abstinere propter æstimatum periculum culpæ in esu illorum. Cum etiam Diuus Petrus fuerit aliquando in eadem ignorantia, donec vidit linteum communibus animalibus plenum. Illos ergo qui credebant cessasse legalia, vt qui audierant à Diuo Petro reuelationem vel determinationem Apostolorum, vocat Apostolos firmos in fide: & illi credebant se manducare omnia, eo quod non reputabant se astrictos ad seruanda legalia. Illum verò qui ignorabat cessasse legalia, & æstimabat legem illam adhuc obligare, vocat *infirmum*: de quo dicit: Qui autem infirmus est, olus manducet, id est, ab omnibus se abstineat quæ sunt in lege prohibita, siue illis cibis vtatur in quibus non occurrit aliquid immundum in lege prohibitum, prout in oleribus. In singulis enim generibus animalium, puta terrestribus, volatilibus, & aquaticis, quædam genera erant concessa, & quædam prohibita: sed in herbis & arboribus nihil erat prohibitum. Cuius ratio duplex esse potest. Prima, quia terræ nascentia à principio concessa fuerunt homini ad edendum: iuxta illud, Ecce dedi vobis omnem herbam, &c. Sed post F

Leui. 11. a

Act. 10. b

Act. 15. c

Genes. 1. d

diluuium

A diluuium primo legitur concessus carnium vsus, iuxta illud: Omne quod mouetur & viuit, erit vo- *Gen.9.a*
bis in cibum. Alia ratio est: quia primam prohibitionem de abstinendo à quibusdam terræ nascen-
tibus, homo in paradiso transgressus fuerat. [illegible] propterea non erat ei similis prohibitio in lege ite- *Gen.2.c*
randa. Exponitur autem infirmus aliter in glo. D. August. pro eo qui licet credat se comedere om-
nia, id est, legalia iam cessasse, tamen acrem cum carne pugnam sustinet, & ad lapsum carnalium
viciorum pronus est: huic consulendum est, [illegible] olus comedat, id est, tenues cibos qui non sint fo-
mentum viciorum, & abstineat ab illis quibus excitatur libido. Sed alius qui est fortior, & credit se
absque periculo omnia manducare, manducet. Et hæc differentia apparet inter discipulos Christi,
qui non ieiunabant tanquam confortati præsentia Christi, & discipulos Ioannis Baptistæ, qui ieiu- *Mat.9.b*
nabant. Vnde & pœnitentiam agentes à quibusdam cibis abstinebant, non propter eorum immun
diciam, sed ad libidinem reformandam. Verum quia Lutherani per hunc locum atque alia sacræ
scripturæ loca male intellecta, ciborum delectum à Christianorum familia turpiter profligare mo-
liti sunt, calumniantes Christianos quod per huiusmodi ciborum delectum & ieiunia, Iudaismum
his cæremoniis profiteantur, in quo huiusmodi selectus iussus erat. Neque id solũ dicunt, sed quod
cum illis hæreticis conspirant, quos Diuus Paulus futuros pronunciauit, prohibentes nubere, & *1.Ti.4.a*
abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum cum gratiarũ actione fidelibus. Eam ob rem
hic nobis parum insistendum est. Et imprimis sciendum quod hîc vocamus delectum ciborum ab-
stinentiam à certis cibis, prout in diebus ieiuniorum abstinemus à carnibus, & in xl. à lacticiniis.
Abstinentia autem à certis cibis tribus potest fieri de causis: Prima quasi sua natura sint mali & im-
mundi, vti Taciani, Priscillianiste, & alij eiusdem sectæ prædicabant, infamantes cum Manichæis
creaturas Dei, contra illud: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erãt valde bona. Hos ergo hæreticos *Gen.1.d*
atque hanc abstinentiæ siue delectus ciborũ causam, condẽnat Apost. ad Tim. vt patet ex subiũctis
eius verbis: Quia omnis creatura Dei bona est. Quasi inde improbassent carnium vsum, quod eas *1.Ti.4.a*
reputassent sua natura sordidas. Atque idem significat aliis suppositis verbis: Nihil reiiciẽdũ quod
B cum gratiarum actione suscipitur. Secunda causa delectus ciborum potest esse lex Mosaica, id est,
si fieret ea ratione qua præceptũ fuit in lege Moysi, quæ huiusmodi delectum prohibebat propter
futurum mysterium, iam per Christum impletum. & ob id legem illam antiquatam eo quod obser-
uatio falsum signum rei futuræ, quæ est iam præterita, demonstraret. Et hanc etiam delectus cau-
sam damnat idem Apost. loco præallegato ex subiunctis verbis fidelibus & his qui cognouerũt ve-
ritatem, scilicet antiquatę legis. Atque idem significat cum subdit: Sanctificatur autem per verbum
Dei & orationẽ, scilicet quod immundũ per legem reputabatur. Vnde dictum fuit D. Petro: Quod *Act.10.c*
Deus purificauit, tu commune siue immundum ne dixeris. Tertia causa del[illegible], propter
quam omnes sancti patres & Ecclesia abstinẽtiam à certis cibis non perpetuo, prout Manichæi, &
lex Moysi, sed statutis tẽporibus ordinauit, non vtique veluti cæremo[illegible] sit futur[illegible]um vm-
bra, sed vt (secundũ D. Ioan. Bap. exhortationẽ) delictorũ debita fructibus pœ[illegible]pensemus. *Matth.3.b*
Et vt corpora nostra exemplo D. Pauli tali inedia castigãtes, in seruitutẽ redigamus, vitia cõprima-
mus, & vt mentes ad spiritualiũ contemplationẽ eleuemus, & virtutũ officia libentius prõptiúsque
exequamur, & vt iram Dei, prout Niniuitæ, placemus. Hoc enim modo iuxta admonitionem do-
mini animã nostram odimus in hoc mundo, & custodimus eam in vitã æternam. His rationibus & *Ioan.12.d*
causis delectus carniũ non est superstitiosus, sed adeo virtuosus, vt qui negãt eum esse ad vitã Chri-
stianam tum necessariũ, tum ideo cõsultissime ac sanctissime institutũ, sint hæretici. Quemadmo-
dum in Gangrensi & Toletano Conciliis sancitum est. Explorata prius venerãda abstinentiæ anti-
quitate, quæ ab ipso statim Paradiso terrestri, vbi vnicum fuit tantum abstinentiæ præceptum, ortũ
duxit. D. Ioan. Bapt. hoc delectu vsus est, erant enim locustæ & mel siluestre victus eius. Christus e-
tiam suo ieiunio approbauit & ieiunium per discipulos instituendum prædixit. Et Aposto. pariter
vsus est. Nunc ergo ad friuolas eorũ obiectiones repellendas properemus, authoritate D. Pauli ad
Timo. exposita, ex præuia distinctione de causis delectus ciborũ, soluuntur omnia pene eorum ar-
gumenta, maxime quod ex illo loco: Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. & ex illo *Gene. 1.d*
loco, Omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum: quia Ecclesia non reprobat cibos tãquam *Gen.9.a*
C malos omni tempore, sed ad tempus pro rationabili causa. Nec obstat pariter illud: Esca nos non *1.Cor.8.b*
commendat Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus. Neque si manducauerimus,
abundabimus: quia esca ex se non commendat nos Deo, sed fides in edendo: loquitur enim ibi de
idolotitis. Ei cum infra ait: Non est regnum Dei esca & potus, vult dicere quod regnum Dei prin-
cipaliter consideratur secundum interiora, & non secundum exteriora, & res extrinsecas: prout in
se sunt, sed secundum quod ad interiora ordinantur, vel ab interioribus imperãtur. Nec obstat pa-
riter quod Christus dixit, Non quod intrat in os coinquinat hominem, scilicet ex se, sed ex deside-
rio comedendi contra prohibitionem: lignum enim scientiæ boni & mali ex se, non coinquinauit
primos parentes, sed voluntas comedendi contra prohibitionem Dei: sic in ieiuniis ab Ecclesia
præceptis. Sed dicunt, satis esset si vnusquisque sua sponte pro sua valetudine & necessitate modo
suo abstineret. Sunt enim, inquiunt, & pisces & inter herbas nonnullæ, & præsertim vinum, quæ
corpus peius inflammant quàm carnes: in hoc suggillantes Ecclesiæ authoritatem, de qua Chri-
stus: Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus & publicanus. Et alibi: Qui vos audit, me au- *Matt.18.c*
dit. Et qui vos spernit, me spernit. & Apostolus supra: Omnis anima potestatibus sublimioribus
subdita sit. Supposita hac authoritate, quam nemo spiritualis negare potest, cum in antiqua lege
fuissent instituta ieiunia, non vt cæremoniæ, sed vt leges morũ repurgandis animis cõducentes: Et

lex nostra sit multo spiritualior, Christúsque nobis dixerit: Nisi abūdauerit iustitia vestra plusquam D scribarum, &c. quibus verbis iubet nos abundantius colere iustitiam prauásque cogitationes repurgare. Sequitur quod æquissimum fuit atque consultissimum vt abstinentiæ præcepta nobis cumularentur, nempe vt corpus liberius seruiret spiritui. Libertas enim Christiana hæc est, vt spiritus liber sit à tyrannide corporis, quod ciborum lauticia amplius lasciuire soleat. Et sic nihil contra libertatem Christianam egit Ecclesia, indicendo ieiunia & ciborum delectum, sed potius pro libertate Christiana. Ideo præcepto macerandi corpus, iugū Domini fit suauius, & onus leuius. Et enim

Matt. 11.d si arbitrio & libertati hominum frugalitas & victus parsimonia promitteretur, vix esset qui illam obseruaret, prout Lutheranorum testatur intemperantia quæ tam necessaria est ad expeditius seruanda Domini præcepta. Et quamuis sint in piscibus & fructibus aliqui cibi, quibus ad horam feruentius incalescit libido, tamen carnes suo genere sunt solidioris alimenti. Per quas ideo plus virium accrescit carni nostræ ad debellandū spiritum, quàm per esum piscium, aut potum vini, quod propter debilitatem stomachi permisit Apostolus Timo. quod etiam vnusquisque secundum suam valetudinem moderare potest.

Text. *Is qui manducat uon manducantem non spernat: & qui non manducat, manducantem non iudicet.*

HIc explicat quomodo vitandę sunt disceptationes cogitationum. Et primò quantum ad firmos siue perfectos, dicens: Is qui manducat omnia, scilicet cum secura cōscientia vel etiam absque libidinis periculo non spernat non manducantem omnia tanquam infirmum in fide vel quasi pronum ad vicia. Secundò quantum ad infirmos dicit: Et qui non manducat, scilicet indiferenter omnia vel quia est infirmus in fide vel pronus ad libidinem non iudicet manducantem, scilicet indifferenter omnia quasi legis transgressorem vel quasi in vicia præcipitem, iuxta illud: Nolite iudicare

Mat. 7.a
Supra 2.a & non iudicabimini. Et supra inexcusabilis es homo omnis qui iudicas. *Deus enim assumpsit illum,*

Tex. *Tu qui es qui iudicas alienum seruum?* Corroborat hic vna ratione nos debere abstinere à iudicio teme- E rario, & sumitur ratio ex authoritate iudicantis, quam ostendit competere soli Deo, dicens: Rectè

Zach. 11.b dictum est quod qui non manducat, manducantem non iudicet. *Deus enim assumpsit illum,* scilicet in seruum à se iudicandum. Vnde Zacharias: Assumpsi mihi duas virgas, id est, duos populos. Et Psal.

Psal. 17.c Assumpsit me de aquis multis. Ille autem qui assumitur ad superioris iudicium, non debet ab inferiori iudicari. Ideo concludit, *Tu qui es,* id est, cuius virtutis vel authoritatis es, *qui iudicas alienum seruum,* id est, proximum tuum, qui est seruus Dei. Requiritur enim in iudicante authoritas, secundum

Exo. 2.c illud: Quis constituit te principem & iudicem super nos. Sed ex hac ratione videtur omne iudicium hominis de alio homine esse illicitum. Dicendum quod in tantum iudicium hominis licitum

Deut. 1.c cui, inquantum agitur authoritate ei diuinitus concessa, secundum illud: Audite illos, & quod iustū est iudicate, sequitur: Quia Dei est iudicium, id est, authoritate diuina agitur. Si quis vero velit sibi vsurpare iudicium super ea quæ non sunt ei diuinitus concessa ad iudicandum, est iudicium temerarium. Sicut si iudex delegatus à Papa vellet iudicando transgredi fines mandati, Deus autem reseruauit sibi soli iudicare occulta, maximè cogitationes cordium & futura contingētia. Ideo si quis

In lib. de ser. do. in mont. illa certitudinaliter iudicare præsumeret, temerarium esset iudicium. Vnde D. Aug. In his duobus temerarium est iudicium, cum incertum est quo animo quid factum sit, vel incertum qualis futurus

Tex. sit. *Domino suo stat, aut cadit, Stabit autem potens est enim Deus statuere illum.* Alia ratione confirmat nos debere abstinere à iudicio temerario, quæ sumitur ex fine meriti vel demeriti. Posset enim aliquis dicere quod licet homo non habeat iudiciariam potestatem, potest tamen se intromittere de iudicio alterius, propter damnum vel fructum qui inde prouenit. Sed Apostolus ostēdit hoc magis ad Deum quàm ad homines pertinere. Et ideo debemus propter hoc proximorum iudicia Deo derelinquere. Ad hoc autem explanandum proponit duo: primum quod quidquid circa hominem ac- F

Psal. 121.a cidit, ad Deum pertinet, cum dicit: Domino suo stat aut cadit. *Stat,* rectè agendo, iuxta illud: Stan-

Amos 5. tes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem. *aut cadit,* scilicet peccando, iuxta illud: Domus Israel cecidit, & non adiiciet vt resurgat. Dicit autem sub disiunctione, *stat aut cadit,* propter incertitudi-

Eccle. 8.b nem: quia multi videntur cadere qui stant. & è conuerso, secundum illud, Vidi impios sepultos, qui cum adhuc viuerent, in loco sancto erant, & laudabantur in ciuitate quasi iustorum operum. Loquitur autem hic Apostolus secundum similitudinem hominis serui, ad cuius dominum pertinet omne quod circa seruum agitur. Nec intelligendum est quod Deo aliquid proficiat, vel noceat, si ho-

Iob. 35.b mo stet, aut cadat, secundum illud: Si peccaueris quid nocebis ei. Porro si iustè egeris, quid ei donabis. Sed quantum ad homines prodest & nocet: quia quod iustè agimus ad gloriam Dei spectat,

Matt. 5.b & inducuntur homines ad bonum, iuxta illud: Sic luceat lux vestra, &c. Quando autem cadimus

Supra 2.d peccando: damus occasionem ruinæ & blasphemandi Deum. Vnde dictum est: Nomen Dei pro-

1. Cor. 4.a pter vos blasphematur inter gentes. Vel quod dicit: *Domino suo stat aut cadit,* exponendum est in iudicio domini sui. Quoniam qui iudicat me dominus est. Secundò ostendit quod si cadit, ad Deum pertinet, dicens: *Stabit autem,* quasi dicat: Et si aliquis nunc cadit per peccatum, tamen potest esse

Psal. 40.b quod iterum stabit, & hoc omnino implebitur si est prædestinatus, secundū illud: Nūquid qui dor-

Mich. 7.b mit non adiiciet vt resurgat? Vnde Micheas: Ne læteris inimica mea, quia cecidi, resurgam. Et ideo si videmus aliquem manifestè cadentem, non debemus eum despicere, temerariè iudicādo de eo, quod nunquam resurget, sed magis debemus præsumere quod iterum stabit. Non ex consideratione conditionis humanæ, sed ex consideratione virtutis diuinæ. vnde dicit: *potens est enim Deus statuere illum,* debemus enim præsumere quod propter suam bonitatem, iterum statuet, id est, stare faciet

Ezech. 3.f eum. Vnde Ezech. Ingressus est in me spiritus, & statuit me supra pedes meos, prout supradictum est,

A est, si non permanserint in incredulitate, inserentur: potens est enim Deus inserere illos.

Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem: Vnusquisque in suo sensu abundet. Tex.

HOc loco explicatius manifestat quę dixerat de iudicio humano, dicens: ideo dico quod domino suo stat aut cadit. Nam alius iudicat inter vnum diem & alium diem, vt, scilicet vno die abstineat, & non alio. Nam erant in lege certis diebus decreta ieiunia, vt decimo die mensis septimi, dies expiationis erit celeberrimus, affligetisque animas vestras in eo. Et Iudith 18. dicitur, quod ieiunabat omnibus diebus vitæ suæ præter sabbatha, & Neomenias, & festa domus Israel. Et Zacharias 8. ait: Hæc dicit Dominus exercituum, ieiunium quarti & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi, erit Domini, inde in gaudium. Quæ ideo statuta ieiunia pusili seruabant iudicantes inter diem quo erat ieiunandum, & alios dies. Alij firmiores in fide, illis abiectis cæremoniis, omnem diem citra discrimen iudicabant esse aptum, vt vnusquisque pro sua voluntate abstineret. Vel, secundum Theophylactum, quidam, licet non abstinerent à carne suilla perpetuò, id tamen quibusdam diebus faciebant. Potest etiam hoc referri ad abstinentias quę fiunt causa prohibendæ libidinis, quibus omni die aliqui vacant. Quidam autem interpositis diebus abstinent, vel ieiunant. Quidam vero perpetuò à carnibus vel vino abstinent. Secundò ostendit hæc omnia ad gloriam Dei pertinere, dicens: Vnusquisque in suo sensu abundet, id est, suo sensui & iudicio dimittatur. Abundare enim sensu suo est sensum suum sequi, iuxta illud: Deus ab initio constituit hominem, & reliquit eum in manu consilij sui. Veruntamen hæc Apostoli sententia est sanè interpretanda: quia in primis intelligitur, vbi lex non adest: quia nemini licet contra præscriptum legis suo sensu abūdare. Præterea vt Theophylactus admonet, cum de dogmatibus agitur, nemo debet suo B sensu duci, sed ea reuerēter auscultare quæ à maioribus tradita sunt. In indifferētibus tamen vnusquisque potest sensum suū sequi, tum quia nemini cōtra conscientiā agere licet: tum quia vnusquisque in his præsertim quæ ad domandum carnem pertinent, melius nouit quid sibi expediat, quàm alij: in his enim in via Dei, vt D. Augustinus ait, vnus sic, alius sic ibat. Admonemur tamen Sapientis prouerbio: Habe fiduciam in domino ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentię tuę. Ideo non prohibet quin salutare consilium à cordatis probis & amicis accipiamus. Sed videtur quod iudicare inter diem & diem, sit secundum se malum. Vnde Apostolus Galatas arguens dicit: Dies obseruatis & menses & tempora, & annos. timeo vos ne forte sine causa, id est, frustra laborauerim in vobis. Et loquitur ad literā de his qui dixerunt dies obseruandos circa cæremonias legis. Dicēdum quod Apostolus hic loquitur secundum tempus illud in quo Iudæis ad fidem conuersis licitum erat legalia seruare. Sed quantum ad secundam expositionem videtur esse illicitum quod dicit Alius iudicat omnem diem. Sunt enim quidam dies in quibus non est licitum ieiunare, dicit enim D. August. Quisquis diem dominicum ieiunio esse decernendum putauerit non paruo scandalo erit Ecclesiæ, nec immerito. In illis enim diebus, quibus nil certi statuit diuina scriptura, mos populi, mos Dei, & instituta maiorum pro lege tenenda sunt. & in c. Si quis presbyter 30. distinct. dicitur: Si quis presbyter propter publicam pœnitentiam à sacerdote acceptam, absque alia necessitate, die dominica pro quadā religione ieiunauerit, sicut Manichæi, anathema sit. Sed intelligendum est quod Apost. hic loquitur quantum ad illas abstinentias, quæ quolibet die licitè fieri possunt absque dissonantia communis consuetudinis, vel eorum quæ sunt à maioribus instituta. *Qui sapit diem, domino sapit: & qui manducat, domino manducat: & qui non manducat, domino non manducat, & gratias agit Deo.* Confirmat hic prædictam sententiam, scilicet, vt vnusquisque permittatur suo sensu abundare, eo quod domino suo stat aut cadit, eo quod de omnibus quæ facit secundum conscientiam C suam, gratias Deo agit. Vnde dicit: Qui sapit diem, vt, scilicet, vno die abstineat, & alio die ab abstinentia cesset, domino sapit, id est, ad reuerentiam Dei cibos discernit, prout etiam nos discernimus vigilias sanctorum, in quibus ieiunamus à diebus festis, quibus ieiunium soluimus propter reuerētiam Dei. Vnde Sap. Quare dies superat diem, & iterum lux lumen. Deinde loquitur quantum ad illos qui iudicant omnem diem, quorum quidam omni die à ieiunio cessabant. Vnde discipuli D. Ioannis Baptistæ dicebant Christo: Discipuli tui non ieiunāt. Vnde dicit Apostolus: Et qui manducat, scilicet, omni die. Domino manducat, id est, ad gloriam domini. quod patet ex eo, quia *Gratias agit* Deo, scilicet, de cibo sumpto: iuxta illud Psal. Edent pauperes & saturabuntur, & laudabunt Dominum, &c. Vlterius quantum ad eum qui sic iudicat omnem diem, vt, scilicet omni die abstineat, subdit: *Et qui non manducat,* id est, qui abstinet omni die. *Domino non manducat.* i. ad honorē domini non mādućat, quod cōstat ex eo, quia gratias agit Deo, qui sibi dedit volūtatem & virtutē abstinēdi. iuxta illud, in omnibus gratias agite. Sed quod hic dicit Apo. de his qui omni die vel abstinebāt, vel ab abstinētia cessabāt, debet intelligi quantū ad illud tēpus, in quo hoc non erat cōtrariū statutis maiorū, nec cōmuni consuetudini populi Dei. *Nemo enim nostrum sibi viuit, & nemo sibi moritur. Siue enim viuimus, Domino viuimus, siue morimur, Domino morimur.* Hoc loco probat quod vnusquisque domino suo stet aut cadat ex intētione fideliū. Et primò excludit inordinatā intētionem, dicens: Rectè dico quod domino suo stat aut cadit. Nemo enim nostrū viuit, vel naturali vel spirituali vita, de qua Abacuc: Iustus ex fide viuit, sibiipsi, id est, propter seipsum: quia hoc esset frui seipso. contra illud: Non quærens quod mihi vtile est, &c. & illud: Non nobis domine, &c. Vel sibi, id est, secundum suam regulam, prout quidam dicunt. Sit fortitudo nostra lex iniustitiæ. Vel sibi, id est, suo iudicio. Vnde Apostolus: Sed neque me ipsum iudico. *Et nemo moritur,* scilicet morte naturali vel spirituali, peccando: vel etiam morte spirituali, qua quis moritur viciis, puta in baptismo,

Marginal notes: Leuit. 23. e; Eccle. 15. c; Prou. 3. a; Gala. 4. b; In epist. ad Casula.; Text.; Eccle. 33.; Mat. 9. b; Psalm. 21. f; 1. Thes. vl. e; Text.; Aba. 2. b; 1. Co. 10. g; Sap. 2. b

Supra.6.b ſecundum illud: Qui mortuus eſt iuſtificatus eſt à peccato, *ſibi*, id eſt, propter ſeipſum vel ſuo iudicio aut ſuo exéplo, ſed exemplo Chriſti moritur quis vitiis. Quòd enim mortuus eſt peccato, mor- D
Supra 6.b tuus eſt ſemel: Ita & vos exiſtimate vos mortuos eſſe peccato. Secundo oſtendit qualis ſit recta intentio fidelium, dicens: Siue enim viuimus vita corporali, *Domino viuimus*, id eſt, ad gloriam Domi-
Act.10.g ni. *Siue morimur*, morte corporali, Domino morimur, id eſt, ad honorem Domini. Vnde dicebat: Magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſiue per mortem, ſiue per vitam: vel exponatur quod dicit, Domino, id eſt, iudicio Domini, qui eſt conſtitutus à Deo iudex viuorum & mortuorum.

Text. *Siue ergo viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus. In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, vt & viuorum & mortuorum do[illegible]inetur.*

HIc etiam probat quod vnuſquiſque domino ſuo ſtat aut cadit, ex conditione fidelium. Et primò concludit ex præmiſſis quod fideles non ſunt ſui, ſed alterius. Illi enim qui ſunt ſicut libe-
1.Cor.6.d ri homines, ſibi viuunt & moriuntur. Sed fideles vt dictum eſt, non ſibi viuunt aut moriuntur, ſed Domino. vnde ſic concludit: *Siue ergo viuimus, ſiue morimur, Domini ſumus.* quaſi ſerui eius qui poteſtatem habet vitæ & mortis. Precio enim magno empti eſtis. Vnde debemus dicere Deo quod dice-
2.Cor.5.c bat Amaſai Dauid. Tui ſumus ô Dauid. Secundo aſſignat cauſam huius conditionis, dicens: *In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit*, id eſt, hoc adeptus eſt ſua morte & reſurrectione, vt viuorum dominaretur: quia reſurrexit vitam nouam & perpetuam inchoando, *& mortuorum*: quia mortem noſtram moriendo deſtruxit. Vnde ad Corinthios ſcribens ait: Pro quibus mortuus eſt Chriſtus, vt qui viuunt iam non ſibi viuant, ſed ei qui pro eis mortuus eſt & reſurrexit. Sic igitur per omnia prędicta Apoſt. probauit quod vnuſquiſque domino ſuo ſtat aut cadit, per hoc, ſcilicet, quod fideles gratias agunt Deo, & quod domino viuunt & moriuntur: & quod domini ſunt in morte & in vita.

Tex. *Tu autem quid iudicas fratrem tuum? aut tu quare ſpernis fratrem tuum? Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim, Viuo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo.*

AD probandum quod debemus à iudicio temerario abſtinere, hic adducit etiam rationem quæ E ſumitur ex futuro Dei iudicio. Et circa hoc tria facit: primò ponit ſuperfluitatem præſentis iudicij, dicens: *Tu autem quid iudicas*, id eſt, qua vtilitate vel neceſſitate iudicas fratrem tuum de occultis, quæ tuo iudicio non ſunt commiſſa. Aut tu alius qui iudicaris, quare ſpernis fratrem tuum,
Mala.2.b quaſi pro nullo reputans ab eo iudicari? Vnde Malach. Quare deſpicit vnuſquiſque fratrem ſuum. Secundo præmittit futurum Chriſti iudicium, quaſi dicat, Rectè dico quod iudicare non debes: quia timere non oportet quod abſque iudicio maneat. *Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti.* Dicitur autem tribunal Chri[illegible] iudiciaria eius poteſtas: Cum enim venerit filius hominis in maieſtate ſua, tunc ſedebit ſuper ſede[illegible] maieſtatis ſuæ. Dicit autem, Omnes ſtabimus, tanquam iudicãdi tam
2.Cor.5.b boni quàm [illegible]ali, ta[illegible] [illegible]muñerationem quàm ad punitionem. Idem dicit ad Cor. Omnes nos oportet manife[illegible] ante tribunal Chriſti, &c. Sed quantum ad diſcuſſionem non omnes ſtabunt vbi
Mat.19.d iudicandi, ſed quidã ſedebunt vt iudices, iuxta illud: Sedebitis ſuper ſedes iudicãtes duodecim tri-
Eſa.45.d bus Iſrael. Tertio probat quod dixerat authoritate Eſaiæ, ait ergo: Dictũ eſt quod omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti, hoc manifeſtũ eſt authoritate Eſaiæ, qui dicit: Viuo ego, dicit Dominus. quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Litera noſtra ſic habet: in me-
Heb.6.c metipſo iuraui, quia curuabitur mihi omne genu, & iurabit omnis lingua. In quibus verbis tria ponuntur: primò quidem iuramentũ, quod interdum in verbis Dei inſeritur, ad oſtendẽdum id quod dicitur firmum eſſe & immutabilitatem diuini conſilij, & ad oſtendẽdum quod non erat prophetia cõminationis. Et quãuis homines per maiorem ſui iurẽt, Deus tamen, cum non habeat maiorẽ, in quo maior conſiſtat firmitas veritatis, per ſeipſum iurat. Ipſe autem eſt ipſa vita & fons vitæ: & ideo forma iuramenti domini eſt, Viuo ego: quaſi dicat, iuro per vitam qua ego ſingulariter viuo. Secundò prænunciatur ſubiectio omnis creaturæ, cum dicitur: *Quoniam mihi*, ſcilicet, Chriſto, *flectetur omne genu*. In quo denotatur perfecta ſubiectio rationalis creaturæ ad Chriſtum. Solẽt enim ho-
Phili.2.b mines in ſignum ſubiectionis flectere genua. Vnde Apoſt. In nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum. Tertio prænunciat fidei confeſſionem, qua omnes Chriſti glo- F riam confitebuntur. Vnde ſequitur: *Et omnis lingua confitebitur Deo*, id eſt, confitebitur Chriſtum eſſe dominum, ſecundum illud: Omnis lingua confitebitur quod Dominus Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei patris. Per omnem autem linguam intelligere poſſumus expreſsionem cognitionis, ſiue hominum, ſiue angelorum. Hoc autem impletur nunc in hac vita, non quantum ad ſingulos homines, ſed quantum ad genera ſingulorum. De quolibet enim genere hominum, nunc aliqui Chriſto ſubiiciuntur, & ei confitentur per fidem. Sed in futuro iudicio omnes & ſinguli ſubiicientur, diuerſi-
Heb.2.b modè tamen: quia boni voluntariè, mali autem inuiti. Vnde alibi dicit: In eo quod ei omnia ſubiecit, nihil dimiſit non ſubiectum ei. Nunc autem nondum videmus omnia ſubiecta ei.

Text. *Itaque vnuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo amplius inuicem iudicemus.*

Mat.12.c EX immediatè dictis infert hic præpoſitam concluſionem, dicens: *Itaque, &c.* Reddẽt rationem de omni verbo ocioſo quod locuti fuerint homines, multo maiori ratione de aliis grauioribus.
Heb.vlt.c Sed videtur quod non quilibet rationem reddet pro ſe, ſed vnus pro alio: quia ſcriptum eſt: Obedite præpoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim peruigilant quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. Dicendum quod ex hoc ipſo quod prælati pro aliis rationem reddent, hoc facient pro ſuis actibus quos circa ſubditos agere debuerunt. Si enim fecerint quod cõpetebat eorum officio,
Ezech.3.d non eis imputabitur ſi ſubditi pereant, quod fieret ſi negligenter ſe haberent. Vnde Ezech. dicit: Si dicente

A dicente me ad impium morte morieris,non annunciaueris ei, ipse in iniquitate sua morietur, sanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem annunciaueris impio, & ille non fuerit conuersus,ipse quidem in iniquitate sua morietur,tu autem animam tuam liberasti. Deinde infert conclusionem principaliter intentam,dicens: *Non ergo amplius inuicem iudicemus*,scilicet,iudicio temerario:quæ conclusio infertur ex rationibus supradictis. Et alibi dicit: Nolite ante tempus iudicare.& Christus:Nolite iudicare,& non iudicabimini. 1.Cor. 4.a Mat.7.a

SECVNDA PARS DECIMIQVARTI CAPITIS.

Sed hoc iudicate magis,ne ponatis offendiculum fratri,vel scandalum.Scio & confido in domino Iesu, quia nihil commune per ipsum,nisi ei qui existimat quid commune esse,illi commune est. Tex.

POsteaquam Apostolus in prima huius capitis parte prohibuit humana iudicia, in hac secunda prohibet scandalum proximorum.Et primò docet scandala vitanda,dicẽs: Dixi quod non debetis iudicare inuicem,sed vnusquisque de actibus suis iudicare debet,ne sint in scandalum aliorũ, & hoc est quod dicit:Sed hoc iudicate magis ne ponatis fratribus offendiculum vel scandalum. Scandalum autem prout D.Hier.dicit significat offendiculum vel ruinam, quam impactionẽ pedis possumus dicere.Vnde scandalum est factum,vel dictum,vel omissum,minus rectum præbens alicui occasionem ruinæ ad similitudinem lapidis,ad quem in via positum homo impingit & cadit.Maius autem videtur aliquid esse scandalum quam offendiculum:quia offendiculum potest dici quicquid retinet seu retardat motum procedentis.Scandalum autem,id est impactio,videtur esse cum aliquis disponitur ad casum.Non ergo debemus fratri ponere offendiculum, vt aliquid faciamus,vt impediatur proximus à via iustitiæ.Vnde Esa.Aufferte offendiculum de via populi mei. Neque etiam debemus ponere scandalum, faciendo aliquid, vnde alius inclinetur ad peccatum: Sup.Mat. Esa.57. Mat.18.a

B quia væ homini illi per quem scandalum venit.Secundò docet id ex quo scandalum paratur esse secundum suam naturam,siue secundum se illicitum.Circa quod sciendum est,quod sicut supra dictum est,apud Romanos erant quidam ex Iudæis ad fidem conuersis, qui cibos secundum legem discernebant.Alij vero habentes fidem perfectam indifferenter omnibus cibis vtebãtur,quod quidem secũdum se licitum erat.Vnde dicit:Scio & cõfido in domino Iesu: quia nihil est cõmune per ipsum.Dicebantur autem cibi communes,quibus omnes homines vtebantur,demptis Iudæis,qui se iactabant populum Dei,quibus propter mysterium cibi illi erant prohibiti, vt caro suilla, lepores & huiusmodi.Et quia Gentiles non æstimabantur de populo Dei,pro immundis reputabãtur, ac etiam cibi in lege prohibiti,quos Gentiles manducabant:& sic idem est: Nihil est commune,ac si diceret,nihil est immũdum.Et hoc quidem Apost.Primo dicit se scire, quia ita est secundum rerum naturam,iuxta illud:Omnis creatura bona est,& nihil reiiciendum quod cum gratiarũ actione percipitur.Secundo dicit se confidere in Christo Iesu,quia per ipsum nihil est cõmune: quia scilicet,cibi secundum suam naturam nunquam fuerunt immũdi,vitabantur tamen aliquo tempore: vt immundi secundum legis præceptum,propter significationẽ & figuram,[illegible] Sed Christus hoc remouit implendo omnes figuras.Et ideo Apostolus,Per fiduciam quam habet in domino Iesu,asserit nihil esse commune vel immundum per ipsum,id est,ipso hoc faciẽte. Tertio ostendit quomodo hoc posset esse per accidens illicitum,inquantũ,scilicet,est contra coscientiam manducantis,quasi dicat: Dictum est quod nihil est commune,sed intelligendum est, nisi ei qui hoc ex conscientia erronea:*existimat quid*,id est,aliquid ciborum commune esse,id est, immũdum, *illi commune est*,id est,ita est illicitum sibi,ac si esset secũdum se immundũ.Quia vt alibi dicit:Omnia munda mundis.Coinquinatis autem & infidelibus nihil mundum est,sed inquinata est eorum mens & conscientia.Et sic apparet quod aliquid est secundum se licitum,quod efficitur illicitũ ei qui con- ad Tit.1.d

C tra conscientiam eo vtitur,licet conscientia sua sit erronea,quod rationabiliter accidit. Nam actus iudicantur secundum voluntatem agentis.Voluntas autem mouetur à re apprehensa:vnde voluntas in id tendit quod ei vis apprehensiua repræsentat,& secundum eam qualificatur seu specificatur actio.Si igitur ratio alicuius iudicet aliquid esse peccatum, & voluntas illud velit, manifestum est quod homo habet voluntatem faciendi peccatum:& ita actio eius exterior quę formatur ex voluntate est peccatum,si hac conscientia durante illud faciat: quia manifestum est quod eligit peccare mortaliter.Et ita actio eius propter suam electionem est peccatum mortale. ex hoc loco conformatur dogma theologicum quod cõscientia erronea ligat.Si tamen aliquis post factum habeat conscientiam erroneam,per quam credat id quod est licitum à se factum fuisse peccatum,vel quod est veniale fuisse mortale,non propterea quod factum est,efficitur peccatum:vel si fuit veniale,non efficitur mortale.Quia voluntas & intentio non formantur ex apprehensione sequenti,sed præcedenti.Hæc autem quæ dicta sunt dubitationem non habent. Sed dubium esse potest si aliquis habeat conscientiam erroneam,vt credat esse necessarium ad salutem, id quod est peccatum mortale:puta si quis existimat præceptum Dei esse occidere puerum existentem in gratia, quem credit adultum decessurum in peccato,an talis occidens mortaliter peccet. videtur quod non, quia aliàs esset perplexus.Dicendum quod in per se malis conscientia erronea ligat:quia si illa durante oppositum faciat,eligit peccare.Et si dicatur quod stantibus duobus præceptis oppositis, minus cedit maiori.Sed lex Dei,quæ prohibet homicidium,est fortior quàm præceptum conscientiæ erroneæ. Igitur tenetur non occidere:& sic cauendo homicidium non peccat.Dicendum quod idem est ligamen conscientiæ erroneæ,& legis Dei.Quia conscientia erronea præsentat obiectum tanquam præceptum lege Dei. Non enim lex Dei applicatur actibus nostris, nisi mediante conscientia nostra. Nec propterea est perplexus: quia potest conscientiam erroneam deponere vel suspendere

actum. quo peracto Deus, qui non deficit, per sinderesim specialiter iuuabit illum. quod si nolit deponere conscientiam, vel suspendere actum, non erit perplexus simpliciter, sed solum aliquo supposito, quod non est inconueniens cum proueniat ex culpa sua. Est autem alia dubitatio: Non enim dicitur scandalizare qui rectum opus facit. At ille qui absque delectu manducat indifferenter, omnia rectum opus facit: ideo non debet dimitte[illegible] propter scandalum eius qui peruersam conscientiam habet errans in fide: quia videtur scandalum Pharisæorum, de quibus Christus ait: Sinite illos, cæci sunt, &c. aliàs catholici tenerentur abstin[illegible]e à carnibus, & matrimonio, ne hęretici scandalizentur. Dicendum quod aliquis potest alium scandalizare faciendo quod habet speciem mali, secundum illud: Ab omni specie mali abstinete vos. Dicitur autem aliquid habere speciem mali, dupliciter. Vno modo secūdum opinionem eorum qui sunt ab Ecclesia præcisi. Alio modo secundum opinionem eorum qui adhuc ab Ecclesia tollerantur: infirmi autem in fide æstimantes legalia obseruanda, tempore quo Apost. hæc scribebat, tollerebantur ab Ecclesia. & ideo non est similis ratio. Sciendum præterea quod duplex est scandalum: quoddam dicitur actiuum, & est dictum, vel factum, aut omissum minus rectum præbens occasionem ruinæ, & ab isto semper cauere debemus. Aliud dicitur scandalum passiuum: quia id quod fit vel omittitur, non est de se malū: tamen alius ex illo accipit occasionem ruinæ, & hoc dupliciter. vno modo ex infirmitate: alio modo ex malicia. Scandalum ex infirmitate siue ex ignorantia dicitur scandalum pusillorum. Et propter tale vitantum in proximo, multa licita sunt prætermittenda, donec instruantur: non tamen ea quæ sunt præcepta. Mulier enim valde pulchra, præuidens quod ex eius progressu aliqui incidēt in cōcupiscentiam eius, & peccabunt mortaliter: non tenetur omittere missam die dominico, nec alia necessaria, vel valde vtilia. Sine causa tamen exire & progredi, & præbere occasionem ruinæ, non potest absque peccato. Aliud est scandalum ex malicia, & tale vocatur scandalum Pharisæorum: de quo D. Gregorius: Si de veritate scandalum sumitur, vtilius scandalum permittitur, quàm veritas relinquatur: quod dictum recipit nonnullas limitationes, quas in versiculo 12. §. 3. capitis 12. in nostris theologicis institutionibus inseruimus.

Mat. 15. b — 1 Th. vl. d — supe. Eze. c. 12. §. 3. ver. 12.

Tex. *Si enim propter cibum frater tuus contristatur, iam non secundum charitatem ambulas.* Noli cibo tuo *illum perdere, pro quo* Christus *mortuus est.* Non *ergo blasphemetur bonum nostrum.* E

PRoposita expositáque iussione de vitando scandalo persuadet nobis illam tribus rationibus: quarum prima sumitur ex parte charitatis, vnde ait: Si frater tuus contristatur, de hoc quod putat te peccare propter cibum quem tu comedis, quem ipse reputat immundum: *Iam non secundum charitatem ambulas,* secundum quam aliquis proximum suum diligit sicut seipsum. Et ita charitas vitat eius contristationē, [illegible] non præfert cibum quieti fratris: Cum charitas non quærat quæ sua sunt. Secūdam rationem ponit [illegible] dicit: *Noli cibo tuo, &c.* quæ sumitur ex parte mortis Christi. Videtur enim pa[illegible] appreci[illegible] mortem Christi, qui pro vili cibo fructum eius euacuare non recusat. Vnde dicit: No[illegible], quem indifferenter comedis, non discernendo cibos illum perdere, id est, scandalizare, *pro quo,* id est, pro cuius salute, *Christus mortuus est,* Christus enim semel mortuus est, iustus pro iniustis. Dicit autem illum qui scandalizatur perdi: quia scandalum passiuum sine peccato scandalizati esse non potest. Ille enim scandalizatur qui occasionem sumit ruinæ, iuxta illud: Peribit infirmus in tua conscientia frater, pro quo Christus mortuus est. Tertiam rationem ponit cum dicit: *Non ergo blasphemetur bonum nostrum.* & hæc sumitur ex donis spiritualis gratiæ: vel à cura quam tenemur gerere boni publici nostri, & præsertim Christianorum nostris. Et primò ostendit inconueniens quod sequitur contra huiusmodi dona, ex eo quod alios scandalizamus. In primitiua enim Ecclesia aliqui cibis indifferenter vtebantur, cum scandalo infirmorum, & ex illo hoc inconueniēs sequebatur quod infirmi fidem Christi blasphemabant, dicentes eam voracitatem ciborum inducere contra legis mandatum. & ideo Apostolus dicit: Ex quo per dominum Iesum factum est quod nihil est commune. *Non ergo bonum nostrum,* id est, fides vel gratia Christi, per quam libertatem à cæremoniis consecuti sumus, blasphemetur ab infirmis, dicentibus eam gulæ hominum indulgere. Vnde Diuus Iacobus: Ipsi blasphemant nomen bonum, quod inuocatum est super vos, & de hoc bono dicitur in Psal. Mihi adhærere Deo bonum est. F

1. Cor. 13. b — 1. Pet. 3. d — 1. Cor. 8. c — Iacob. 2. b

Non enim est regnum Dei *esca & potus, sed iustitia, & pax, & gaudium in spiritu sancto: Qui enim in hoc seruit* Christo, *placet* Deo: *& probatus est hominibus.*

DEclarat hic in quo non consistit bonum nostrum, quod dixerat non esse blasphemandum, ait ergo: Non est regnum Dei esca & potus, regnum autē hic dicitur id per quod Deus regnat in nobis, & per quod ad regnum ipsius peruenimus, de quo dicitur: Adueniat regnū tuum, & de quo etiam Micheas: Regnabit Dominus super omnes in monte Syon. Deo autem coniungimur & subdimur per interiorem intellectum, & affectum cum spiritus sit Deus & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate adorare oportet. Et inde est quod regnum Dei principaliter consideratur secūdum interiora hominis, & non secundum exteriora. Vnde Christus: Regnum Dei intra vos est. Ea verò quæ sunt exteriora ad corpus pertinentia, intantum ad regnum Dei pertinēt inquantum per ea ordinatur interior affectus, & secundum ea in quibus principaliter cōsistit regnum Dei. Et ideo cum esca & potus ad corpus pertineant, ipsa secundum se non pertinent ad regnum Dei, nisi secundum quod eis vtimur vel ab eis abstinemus propter Deum, ideo alibi ait: Esca autē nos non commēdat Deo. Neque enim si non manducauerimus, deficiemus: neque si manducauerimus, abundabimus. Pertinet tamen vsus vel abstinentia escæ & potus ad regnum Dei, inquantum affectus hominis circa huiusmodi bene ordinatur. Vnde D. Augustinus dicit: Iustificatur sapientia à filiis suis, qui intelligunt

Mat. 6. b — Mich. 4. c — Ioan. 4. c — Luc. 17. e — 1. Cor. 8. b — August. in lib. de quæ. euan.

A telligunt non in abstinendo, neque in manducando esse iustitiam, sed in æquanimitate tollerandi inopiam, & in temperantia non se corrumpendi per abundantiam atque importunitatem sumẽdi. Non enim interest quomodo quid alimentorum vel quantum quis accipiat, dum tamen hoc faciat pro suæ valetudinis necessitate. Sed quanta facultate & seueritate animi careat his vel cum oportet, vel cum necesse est his carere. Secundò ostendit in quo cõsistat bonum nostrum, quod regnum Dei vocat, dicens: Sed, scilicet, regnum Dei est iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto. vt iustitia referatur ad exteriora opera, quibus homo vnicuique reddit quod suum est ad voluntatem huiusmodi opera faciendi, secũdum illud: Primum quærite regnum Dei & iustitiam eius. Pax autem referatur ad actus iustitiæ, per hoc enim pax maximè perturbatur, quod vnus homo non exhibet alteri quod ei debet. Vnde Esa. Opus iustitiæ pax. Gaudium autem referendũ est ad modum quo sunt iustitiæ opera facienda, vt enim dicit Philoso. Non est iustus qui non gaudet iusta operatione, vnde Psalmista ait: Seruite Domino in lætitia. Causam autem huius gaudij exprimit dicẽs: In spiritu sancto. Est enim spiritus sanctus quo charitas Dei diffunditur in nobis, vt dictũ est. Illud enim est gaudium in spiritu sancto quod charitas parit, puta cum aliquis gaudet de bonis Dei & proximorum. vnde alibi dicit: Charitas non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati. & alibi: Fructus autem spiritus charitas, gaudium, pax. Hæc tria quæ hic tanguntur imperfectè in hac vita habẽtur. Perfectè autem quando sancti possidebunt regnum sibi paratum, ibi erit perfecta iustitia absque omni peccato, ibi erit pax absque omni perturbatione timoris, secundum illud: Sedebit populus meus in pulchritudine pacis, in tabernaculis fiduciæ, in requie opulenta. Tertiò probat quod in his regnum Dei cõsistit, ille enim homo videtur ad regnum Dei pertinere qui placet Deo, & à sanctis hominibus approbatur. Sed in illo cui hoc contingit inuenitur iustitia, pax, & gaudium, ergo in his

In lib. de quæst. euã. · *Mat. 6. d* · *Esa. 32. d* · *1. Ethi.* · *Supra 5. a* · *1. Cor. 13. b* · *Mat. 25. c* · *Esa. 32. d*

B est regnum Dei, ait ergo: Dictũ est quod regnum Dei est iustitia, pax, & gaudium in spiritu sancto. Qui ergo in hoc seruit Christo, qui est rex huius regni, secũdum illud: Transtulit nos in regnũ dilectionis suæ, vt scilicet viuat in iustitia, pace, & spirituali gaudio. (Placet Deo) qui est huius regni author, ideo Sap. Placẽs Deo factus dilectus (& probatus est hominibus). i. ab hominibus qui sunt huius regni participes approbatur, secundum illud: Qui probatus est in illo & perfectus inuentus est.

Col. 1. b · *Sap. 4. b* · *Eccle. 31. a*

Itaque quæ pacis sunt, sectemur, & quæ ædificationis sunt, inuicem custodiamus. Text.

HIc infert conclusionem intentam, dicens: Ex quo regnũ Dei consistit in iustitia, pace, & spirituali gaudio. Itaque vt ad regnũ peruenire possimus sectemur ea quæ pacis sunt. i. ea studeam9 implere per quæ pacẽ Christianorũ conseruemus: ideo alibi, Pacem sequimini & sanctimoniã, &c. (Custodiamus ad inuicem ea quæ sunt ædificationis) id est ea per quæ inuicem nos ædificemus, id est, bonum conseruemus & in melius prouocemur. Vnde ad Corinthios scribens ait: Ad ædificationem Ecclesiæ quærite vt abundetis. Quod quidem fiet si in iustitia, & spirituali gaudio vixerimus.

Heb. 12. d · *1. Cor. 14. c*

Noli propter escam destruere opus Dei. Text.

HIc adiungit aliam rationem quæ sumitur ex reuerentia diuinorum operum, [illegible] hoc reuerenter debemus, vt ea quæ Deus operatur non debeamus destruere propter aliquod commodum corporale, & hoc est quod dicit: Noli propter escam, quæ ad corporis vtilitatem pertinet (destruere opus Dei) Quod quidem intelligitur de quocunque opere Dei. Nam omnia quæ in cibum hominis veniunt Dei opera sunt, prout terræ nascentia, & animalium carnes, quæ sunt hominibus in cibum à Deo concessa. Sed intelligitur de opere gratiæ quod Deus in nobis specialiter operatur, secundum illud: Deus enim est qui operatur in nobis velle & perficere, pro sua bona volũtate. Hoc igitur opus Dei non debemus destruere propter escam nostram, prout facere videbantur illi qui cum turbatione & scandalo proximorum indifferenter vtebantur cibis.

Gen. 1. & 9. a · *Phil. 2. b*

C TERTIA PARS COMMENTI DECIMIQVARTI CAP.

Omnia quidem sunt munda. Sed malum est homini qui per offendiculum manducat. Text.

IN hac tertia huius capitis parte Apostolus ostendit quomodo omnes cibi secundum suam naturam sunt mundi, tamen per accidens possunt fieri immũdi siue reddere vsum malum & immundum dupliciter. Primò quando quis vtitur in scandalum proximorum. Secundò quando quis vtitur contra conscientiam: Dicit ergo primò: Omnia quidem, scilicet, quæ ad escam hominis pertinere possunt, immunda sunt, scilicet, ex sua natura, quia ex sua natura non habent quod animam hominis inquinent, secundum illud: Non omne quod intrat in os coinquinat hominem, & illud: Omnis creatura Dei bona est. Vidit enim Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et quamuis aliqua in lege dicerentur immunda, non tamen erant immunda natura, sed significatione, vt dictum fuit in principio huius capitis. Sed hanc immundiciam Christus remouit implendo veteris legis figuras. Vnde dictum est Petro: Quod Deus purificauit tu commune, id est, immundum ne dixeris. Potest tamen cibus fieri homini immundus, sic quod ex eius vsu inquinetur secundum animam, id est, peccet. Primò quando quis vtitur cibo cum scãdalo pusillorum, & hoc est quod dicit: Sed malum, &c. Vnde Christus: Væ homini illi per quem scandalum venit. Secũdò efficiuntur aliqui cibi immundi quantum ad vsum, propter prohibitionem ex rationabili causa factã, vt lignum scientiæ boni & mali, & carnes tempore ieiuniorum.

Mat. 15. b · *1. Ti. 4. b* · *Gen. 1. b* · *Leuit. 11. a* · *Act. 10. c* · *Mat. 18. a*

Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus scandalizatur, aut infirmatur. Tex.

HIc ostendit quid circa huiusmodi ciborum vsum sit bonum, dicẽs: Bonum est, &c. vel propter carnis cõcupiscentiam domandã, maximè his qui sunt procliues, secundum illud: Nolite inebriari vino in quo est luxuria. vel ad vacãdum contemplationi, secundum illud: Cogitaui in corde

Ephe. 5. d · *Eccle. 2. a*

meo vt à vino abstraherem carnem meam, vt animum meum transferrem ad sapientiam, deuitaremque stultitiam. Vel ad placandum diuinam iram, & ad pœnitentiam peragendam: vt Daniel in ieiunio trium ebdomadarum, qui dicebat: Panem desiderabilem non comedi, & caro & vinũ non introierunt in os meum. Vel etiam vt hic specialiter intendit, cum proximorũ scandalo. Vnde subdit: Neque in quo frater tuus scandalizatur aut infirmatur, quasi dicat: Non solum dico de vino & carnibus quod bonum est eis non vti cum scandalo proximorum, sed etiam quocunque alio cibo cum frater tuus offenditur, turbatur contra te quasi illicite agentem, per quod pax eius perturbatur aut scandalizatur, id est, ad casum peccati prouocatur propter quod læditur eius iustitia, aut infirmatur, id est, vel saltem in dubitationẽ venit, an hoc quod agitur sit licitum propter quod eius spirituale gaudium diminuitur. Vnde & ipse Apostolus dicit: Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnes inæternum, ne fratrem meum scandalizem. Sed cum licitum sit his cibis vti, scilicet, est abstinendum ab eis, vt vitetur scandalum proximorum: pari ratione videtur quod sit abstinendum ab omnibus licitis quæ non sunt necessaria ad salutem, vt vitetur scandalum. Et sic non licebit homini repetere sua si proximus scandalizetur. Dicendum quod si scandalum procedat ex infirmitate & ignorantia, debet homo quantum potest tollere, & reddere rationem, & interim cessare vel differre donec attenta capacitate cesset infirmitas & ignorantia. Si vero pacata passione, & reddita ratione adhuc scandalizeretur, iam non esset scandalum pusillorum siue ex infirmitate, sed Pharisæorum ex malicia propter quod non tenetur quis abstinere à licitis & honestis ac vtilibus sibi. Vnde Christus respondens Apostolis dicentibus: Scis quod Pharisæi audito hoc verbo scandalizati sunt, dixit: Sinite eos cæci sunt, & duces cæcorum.

Dan.10.a · 1.Cor.8.d · Mat 15.b

Tex. *Tu fidem quam habes apud temetipsum, habe coram Deo.*

EXcludit hic quandam excusationem. Posset enim quispiam dicere, licet proximus meus scandalizetur ex hoc quod ego indifferenter cibis vtor, licet tamen mihi ad ostẽsionem fidei meæ, per quam certum est hoc mihi licere: hoc excludit Apost. dicens (fidem habes) scilicet rectã (penes temetipsum) per quam constat tibi licitum esse vti cibis istis, bona quidẽ & laudabilis est fides ista, sed habe eam in occulto coram Deo, cui talis fides placet, secundum illud: Beneplacitum est Deo fides & mansuetudo, quasi dicat: Non oportet quod fidem istam manifestes per operis executionẽ, vbi est periculum scandali proximorum. Si obiiciatur illud quod dixit supra: Corde creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem, ex quo videtur quod non sufficiat habere fidem in corde occulte, sed quod oporteat manifestare confiten do. Dicendum quod ea quæ sunt fidei quædam sunt quæ non sunt perfecte per Ecclesiam manifestata, sicut in primitiua Ecclesia. nondum erat perfecte declaratum apud homines quod illi qui erant ex Iudæis conuersi non tenerentur legalia seruare, & quemadmodum tempore D. Aug. non erat per Ecclesiam declaratum quod anima non erat ex t[illegible]uce. Vnd[illegible]imodi sufficit homini quod fidem habeat coram Deo, nec oportet quod fide[illegible]propalet cum scandalo proximorum, nisi forte apud eos qui habent de fide determinare. Quædam vero sunt per Ecclesiam determinata, & in talibus non sufficit fidem habere coram Deo, sed oportet quod coram proximo quis fidem confiteatur, quantumcunque ex hoc aliquis scandalizetur. Quia veritas doctrinæ non est dimittenda propter scandalum, prout nec Christus veritatem suæ doctrinæ propter Pharisæorum scandalum dimisit. Quod intelligẽdum est vbi necessitas vel vtilitas occurrit, vt dictum est supra. Sciendum etiam est quod licet circa talia oporteat quod homo fidem suam manifestet confessione verborum, non tamen oportet quod manifestet eam executione operis, quemadmodum, scilicet, aliquis fidem habet quod vti matrimonio est licitum, non requiritur ab eo quod ipse matrimonio vtatur ad fidei manifestationem. Et sic etiam non requirebatur ab his qui rectam fidem habebant, quod fidem suam vsu ciborum manifestarent. E

Eccle.1.d · Supr.10.c · Mat.15.b · Supr.10.c

Text. *Beatus qui non iudicat seipsum in eo quod probat.*

HIc ostendit quomodo ciborum vsus efficitur aliquibus immundus, eo quod est contra cõscientiam. Et primo ostẽdit quid circa hoc sit bonum vt, scilicet de eo quod homo facit non habeat conscientiam remordentem, dicens: (Beatus homo qui non iudicat semetipsum) id est, cuius conscientia ipsum non reprehendit vel condẽnat, *in eo quod probat*, id est, approbat esse faciendum: sed hoc est intelligendum si recta fide approbet esse aliquid faciendum. Si autem falsa opinione approbat aliquid esse faciendum, puta si arbitretur se obsequium præstare Deo, de hoc quod discipulos Christi interficit, non excusatur ex eo, imo beatior esset si eum circa hoc conscientia reprehenderet, quia per hoc amplius à peccato retraheretur. sed Apostolus hic intelligit de his quæ licita sunt, hoc enim ad gloriam hominis pertinet quod eum sua conscientia non reprehẽdit, iuxta illud: Gloria nostra hæc est testimonium conscientiæ nostræ. F

Ioan.61.a

Text. *Qui autem discernit, si manducauerit, damnatus est.*

HIc ostendit quod si contra conscientiam quis agat & vtatur cibis illis, peccat, dicens: *Qui autem discernit*, id est, qui habet opinionem falsam quod oportet cibos discernere, *si manducauerit*, scilicet cibos quos reputat esse illicitos, *damnatus est*, id est, damnatione dignus est & peccat, quia habet voluntatem faciendi quod est illicitum, & sic delinquit proprio iudicio condemnatus.

Quia non ex fide, Omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

HIc assignat rationem quare taliter vtens cibis peccat, dicẽs: *Quia non ex fide*. Potest autem fides hic dupliciter accipi. Vno modo pro fide, quæ est virtus. Alio modo secundũ quod fides dicitur conscientia. Et hæ duę acceptiones non differunt nisi secundum differentiam particularis & vniuersalis, id enim quod vniuersaliter fide tenemus, puta vsum ciborum esse licitum vel illicitum, conscientia

A conſciētia applicat ad opus quod fit, vel eſt faciēdū. Dicit ergo quod ille qui mãducat & diſcernit, ideo eſt dãnatus, quia hoc non ex fide, ſed contra fidem. i. veritatē fidei & contra cōſcientiam facit. Sine fide enim impoſſibile eſt placere Deo. Et quod hæc ſit ſufficiens cauſa condemnationis, oſten dit ſubdēs: *Omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt.* Ex quo videtur prout dicitur in glo. quod omnis infidelium vita peccatum ſit, quemadmodum omnis vita fidelium eſt meritoria, inquantum ad Dei gloriam ordinatur, ſecundum illud: Siuē manducatis ſiue bibitis, ſiue aliud quid facitis, in gloriam Dei facite. Sed dicendum quod aliter ſe habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum. Nam in homine qui habet fidem formatam nihil damnationis eſt quantum ad culpam, in infideli autem cum infidelitate eſt bonum naturæ. Et ideo cum aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit non referendo ad malum finem non peccat. Non tamen opus eius eſt meritorium: quia non eſt gratia informatum. & hoc innuit Glo. cum dicit: Nihil bonum eſt ſine ſummo bono, id eſt, nullum bonum eſt meritorium ſine gratia Dei, & vbi deeſt cognitio vitæ æternæ & incommutabilis veritatis, quæ ſcilicet, eſt per fidem, falſa virtus eſt in optimis moribus, inquantum, ſcilicet, non refertur in finem beatitudinis æternæ. Cum verò homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis eſt, manifeſtum eſt quod peccat. Et ſic intelligendum eſt omne quod non eſt ex fide, &c. id eſt omne quod eſt contra fidem vel conſcientiam, peccatum eſt. & ſi ex genere ſuo bonum eſſe videatur: puta ſi Paganus ad honorem deorum ſuorum virginitatem ſeruet, aut eleemoſinam tribuat indigenti, peccat. Quia coinquinatis & infidelibus nihil mundum, ſed inquinatæ ſunt eorum mēs & conſcientia: Si verò actu non referant, licet referant habitualiter, non tamen propterea peccant dãdo eleemoſinam propter pietatem naturalem cum cæteris debitis circunſtantiis, ſed bene moraliter agunt. Non enim ad actum moraliter bonum requiritur relatio actualis in vltimum finem, nec

Heb. 11. b · *1. Cor. 10. g* · *Supra 8. a* · *ad Tit. 1. d.*

B habitualis, imò nec virtualis, ſed ſufficit aptitudinalis, ſcilicet, quod ſit aptus natus referri. Si dicatur quod quemadmodum fidelis primo actu charitatis per fidem refert ſe, & omnia opera ſua futura in Deum, virtute cuius relationis cætera bona in gratia facta ſunt meritoria, etiã ſi actualiter non referant. Sed infideles per primum actum infidelitatis ſuæ, retulerunt ſe & omnia ſua opera futura in idolum ſuum: ſequitur ergo quod omnia opera ſequentia illam relationem erunt peccata, virtute illius relationis, prout bona opera facta in gratia. Negatur conſequentia, quia omnia bona opera ex ſe ſunt ordinabilia in Deum, ideo ſufficit prima relatio vniuerſalis, in qua continentur virtualiter omnia bona opera futura in exiſtente in gratia. Sed opera bona non ſunt ex ſe referibilia ſiue ordinabilia in idolum, ſed ſolum ex malitia referentis. Ideo ad hoc quod ſint peccata non ſufficit relatio virtualis vel habitualis, ſed requiritur actualis, cum ex ſe ſub illo fine non contineatur. de his amplius in noſtris inſtitutionibus theologicis.

cap 3. §. 7. ver. 5.

EPITOME DECIMIQVINTI C[illegible]ITIS.

IN hoc cap. Apoſt. cōtinuando doctrinã huius gratiæ. Primò docet quo[illegible] & perfectiores in fide debēt ſuſtinere imbecillitates infirmorũ, & non ſibi placere. Probat exēplo Chriſti authoritate Pſ. corroborato, & quia illud videtur arduũ, ſubiungit orationis ſuffragiũ admonendo ad charitatiuã ſuſceptionē adinuicem, exemplo Chriſti, qui non ſolũ Iudæos, ſed etiã Gentiles ſuſcepit, cōfirmat authoritatibus Pſal. & Eſa. qui prænũciauit futurũ Chriſti regnũ in Gētes, & ſpem illorum in ipſum, cuius abundantiã & virtutē precatur. Secundò ibi. *Certus ſum, &c.* ſcribit quædam familiaria ad perſonam ſuam excuſando ſe de præſumptione, quę ei à Romanis aſcribi poterat, ex eo quod eos inſtruere & reprehēdere præſumpſerat, aſſignãdo cauſam cur ita fecit, authoritatem ſcilicet, Apoſtolicã, cuius fructus magnitudinē ex multitudine locorũ, in quibus prædicauit in obedientia & virtute ſignorũ Chriſto attribuit, deinde oſtendit difficultatē hunc fructum faciendi prenun-

C ciatã ab Eſa. Tertiò ibi, *Propter quod, &c.* excuſat ſe de dilatione viſitationis eorum, narrando viſitationis impedimentum, viſitandi propoſitum, & cauſas quare differebat viſitationem præfixo termino, quo erat ad eos venturus: prænunciat etiam ſuæ viſitationis fructum: tandem poſtulat ab eis orationum ſuffragia, vt liberetur ab infidelibus & vt eius obſequium ſit acceptum, inducens eos ex charitate fraterna, & Chriſti reuerentia, & ſpiritus ſancti dono. finaliter orat pro ipſis.

EXPOSITIO LITERALIS. XV. CAPITIS.

DEbemus autem nos qui ſumus firmiores, id eſt perfectiores in fide, *imbecillitates infirmorum,* id eſt defectus ex fragilitate procedētes, *ſuſtinere.* i. patienter ferre, ſupportare, & nō exaſperare prouocare, aut ſcandalizare. *Et non nobis placere.* Ita, ſcilicet vt ſemper velimus impleri quod nobis placet, & quæ nobis vtilia videntur. *Vnuſquiſque veſtrum,* firmorum in fide, *proximo ſuo placeat,* id eſt placere & condeſcēdere ſtudeat. *ad ædificationem,* id eſt ad honorē Dei, & vtilitatem proximorum, vt ipſi ædificētur & proficiãt in fide & charitate. *Et enim Chriſtus,* qui eſt caput noſtrum, & quem imitari debemus, *non ſibi placuit,* id eſt quod placeret carni non fecit, ſed quæ erant ſibi contraria pro noſtra ſalute pati elegit. *Sed ſicut ſcriptum eſt* per Pſal. ex perſona Chriſti dicentis, *Improperia,* ſcilicet Iudæorum, *improperantium tibi,* id eſt te blaſphemantiũ & veritati tuę doctrinæ contradicentium, *ceciderunt ſuper me,* id eſt oppreſſerunt me. *Quæcunque enim ſcripta ſunt,* in ſacra ſcriptura vel vniuerſalibus Eccleſiæ conciliis de Chiſto vel de eius membris, de quę eorum moribus & doctrina, *Ad noſtram doctrinã ſcripta ſunt,* vt eos imitemur & per ea ſcripta doceamur compati proximis, *vt per patientiam & conſolationem ſcripturarum,* quas, ſcilicet patientiam & conſolationem ſcripturæ continent, *ſpem habeamus,* perueniendi ad vitam æternam prout ſancti peruenerunt. *Deus autem patientiæ & ſolatij,* ſcilicet, dator, qui ſpiritualem conſolationem largitur, *det vobis idipſum ſapere in alterutrum,* id eſt, vt differenter idem ſapiatis, *vt vnanimes,* id eſt, in eadem voluntate exiſtentes per fidei & charitatis conſenſum,

Galat. 6. a · *1. Cor. 10. g* · *Pſal. 68. b* · *2. Cor. 13. d* · *2. Cor. vlt. d*

vno ore, id est, vna oris confessione, *honorificetis Deum*, creatorem omnium, *Patrem domini nostri Iesu* D
Christi, per quem nos sibi in filios adoptauit. *Propter quod suscipite inuicem*, scilicet in infirmitatibus ve
stris secundum charitatis affectum vnus sustineat & [illegible]portet alium, sicut se vult sustineri: & alium
suscipiat ad adiuuandum & promouendum *sicut & Christus*, benigne, *suscepit vos*, infirmos corpora-
liter & spiritualiter in protectionem & curam suam v[illegible]promisit, & hoc, *in honorem Dei*, in quem om-
Esa. 42. a nia referebat vt eum honorificaret. *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis*, id est Iudæis
qui circuncisi erant, prædicator, *propter veritatem Dei*, [illegible]t, scilicet Dei promittentis comprobarentur.
vnde subiungit, *ad confirmandas promissiones patrum*, vt, scilicet per hoc implerentur promissiones pa-
tribus factæ præcipuè Abrahæ, Isaac, & Iacob, *Gentes autem super misericordia*, eis per Christum exhi-
bita, *honorare Deum*, scilicet debent: quia licet eis non prædicauerit, misit tamen Apostolos & disci-
pulos ad prædicandum mysterium fidei in Gẽtibus, *sicut*, id est, prout de hac misericordia, *scriptum*,
id est prænunciatum est. *Propterea confitebor tibi in Gentibus*, id est pro conuersione Gentium per me
Psal. 17. facta, *& nomini tuo cantabo*, noua quadam mentis lætitia, & exultatione, vel faciam quod tibi Gen-
Esa. 35. a tes confiteantur confessione fidei. *& iterum dicit*, scriptura in Esa. *Lætamini Gentes cum plebe eius*, id est
Esa. 9. a simul communem exultationẽ assumite cum Iudæis, qui olim erant plebs mea. *Et iterum David, Lau-*
Psal. 118. a *date dominum omnes Gentes, & magnificate eum omnes populi. Et rursus Esa.* ad confirmandum ait, *Et erit ra*
Esa. 11. b *dix Iesse*, id est, ex radice Iesse patris David, & qui exurget à morte, *regere Gentes*, per ipsum, *in eo Gen-*
Psal. 2. b. *tes sperabunt. Deus autem spei*, id est, qui nobis hanc spem infudit, vel in quo sperandum est. *repleat vos*
omni gaudio & pace, scilicet spirituali, *in credendo*, id est vt in hoc quod creditis etiam pacem, & gau-
2. Cor. 9. c dium habeatis. *Vt abundetis* in spe, & virtute spiritus sancti, per virtutem & gratiam spiritus sancti,
Supra 5. a quæ diffusa est in cordibus vestris.

SECVNDA PARS XV. CAPITIS.

CErtus sum autem fratres mei, & ego ipse, qui ita loquor, *de vobis, quoniam*, idonei estis ad admonen-
dum eos qui inter vos admonitione egent, quia *& ipsi pleni estis dilectione*, repleti omni scientia
Galat. 6. humana, & diuina: *ita vt possitis alterutrum vicissim monere*. Cum enim in multis offendamus omnes, E
1. Cor. 1. oportet vt nos inuicem moneamus. Vnicuique enim Deus mandauit de proximo suo, *audacius*, id
Iacob. 3. a est securius, *autem, scripsi, Vobis fratres*, errores & defectus vestros quæ reprehensio mea præsumptio-
Ecclesi. 17. ni ascribi posset, & audax, ac temeraria iudicari, *ex parte*, id est ab aliquibus ex vobis, vel ex parte epi
Heb. 10. f stolæ, in qua vos reprehendo. Veruntamen non debetis sic existimare. Non enim scripsi vobis per-
fectioribus vt instruerem vos tanquam ignorantes, vel quod putarem vos defectuosos, *sed tanquam*
in memoria reducentes vos, eorũ quæ sciebatis vt rememoraremini pristinos dies, in quibus illuminati
Galat. 1. b magnum certamen sustinuistis passionum, *per gratiam*, scilicet Apostolatus, *Quæ data est mihi*, à Deo,
scilicet & non ab homin[illegible]eque per homines, siue ex debito officij mei scripsi vobis. *Vt sim mini-*
ster Christi [illegible] quas vos primatum tenetis, *sanctificans*, id est sanctum esse ostendens ver-
bo, & prædica[illegible]e ac literis. *Euangelium Dei*, quod peruenit ad vos vt fructificet in vobis, prout &
in aliis Gẽtibus, & *Vt fiat oblatio Gentium accepta, & sanctificata in spiritu sancto*, id est vt Gẽtes per mini-
sterium meum conuersę, quas per conuersionem obtuli Christo quasi quoddam sacrificiũ, fiant ac-
ceptæ Deo, per rectitudinem & fidei perfectionem: & sanctificatę per charitatis opera. *Habeo igitur*
gloriam in Christo Iesu ad Deum, qui talem gratiam Apostolatus dedit mihi exequi tanquam fidelis mi
nister Christi Iesu, à quo & per quẽ accepi. *Nõ enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Chri-*
stus, id est, non me iacto nec refero aliquid de fructu tanquam per me facto, quod per me factum nõ
sit vt Pseudoapostoli faciunt. *in obedientiam Gentium*, id est pro eo quòd feci Gentes obedire fidei, *in*
Supra 1. a *verbo & factis*, id est, per fidelia verba & recta opera eos ad fidem allexi, *in virtute signorum*. i. miracu-
lorũ minorũ, *& prodigiorũ*. i. maiorũ miraculorũ quę ex sua excellentia aliquid magni protendunt,
[illegible] siue ostẽdũt. *In virtute spiritus sancti*, qui interius in cordibus audientiũ operatur, *Ita vt incipiẽs ab Hie-*
[illegible] *rusalẽ*, vbi in principio conuersionis meæ prædicaui in synagogis Iudæorũ, *& per circuitũ*, id est cir-
cunquaque, *vsque ad illiricum repleuerim Euangeliũ Christi*, id est, omnia loca repleuerim prædicatione
euangelij, *sic autem prædicaui Euangeliũ hoc, nõ vbi nominatus est Christus*, id est nõ apud illos qui nomen
Christi nõ audierant, *ne super alienũ fundamentum ædificarẽ*, id est ea intẽtione volui prædicare his qui F
Esa. 2. nomẽ Christi non audierãt, ne si pręuenti fuissent à doctrina Pseudoapostolorum difficilius eos ad
veritatem reducerem. & sic consecutum est, quod super alienum fundamentum non ædificaui. *Sed*
sicut scriptũ est quoniam, Gentiles, *quibus non est annunciatum de eo*, scilicet Christo per prophetas, vide-
bunt res iam impletas. *Et qui ante, non audierunt de eo*, scilicet Christo, *intelligent fidei veritatem*.

TERTIA PARS VX. CAPITIS.

PRopter quod, scilicet Euangelium in tot locis prædicandum, *impediebar plurimum: venire ad vos,*
& prohibitus, id est, impeditus propter occupationes, vel per diuinã prouidentiam, à qua dirige-
bar in salutẽ aliorum. *Vsque adhuc. Nunc verò* peragratis omnibus his locis, *vlterius locum non habens*,
in quo necessitatem habeam permanendi, *in regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex*
multis iam præcedentibus annis. Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videbo vos, vt scili-
cet aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis, *& à vobis deducar illuc*, scilicet in Hispaniam. *Si vobis*
primum ex parte fruitus fuero, id est, si prius aliquanto tempore vobiscum consolatus fuero in domi-
Supra 1. b no per eam, quæ inuicem est, fidem vestram, atque meam. *Nunc igitur proficiscar in Hierusalem ministra-*
re sanctis, id est, fidelibus qui venditis possessionibus, & pretio illarum ad pedes Apostolorum posi-
to, imminente fame in penuria & egestate erant. *Probauerunt enim Macedonia & Achaia*, id est fideles
vtriusque regionis dignum esse iudicauerũt. *Collationem aliquam*, id est aliquam collectam & dona-
tionem

A tionem temporalium bonorum, *facere in pauperes*, id est in vsum pauperum *sanctorum*, id est fidelium iustorum, *qui sunt in* Hierusalem. *Placuit enim eis & debitores sunt eorum. Nam si spiritualium eorum*, id est, Iudæorum, scilicet notitiæ diuinæ promissionum & gratiæ, *participes facti sunt* Gentiles, *debent & in carnalibus*, id est, temporalibus, *ministrare eis*, scilicet Iudæis. *Hoc igitur cum consummauero*, id est perfecero opus administrationis, *& assignauero eis fructum hunc*, id est, eleemosinam Gẽtilium quæ est quidam fructus conuersionis eorum, *Proficiscar per vos in Hispaniam. Scio autem*, id est, certus sum ex fiducia diuinæ gratię, *quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam*, id est Christus abũdantius suam benedictionem dabit vobis in aduentu meo. *Obsecro ergo vos fratres per dominum nostrũ Iesum Christum, & per charitatem spiritus sancti*, id est quam diffundit in vobis spiritus sanctus, *vt adiuuetis me in orationibus vestris pro me ad* Deum, ne quod defero aliqui aufferant, & *vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa*. qui præcipuè me impugnant & odiunt, *& obsequij mei oblatio*, id est, eleemosina in qua eis ministro, *accepta*, id est grata quasi sufficiens & non diminuta. *Fiat in Hierusalem sanctis*, vt ex hac prouocentur ad gratias agendum Deo, & ad orandum pro ipsis Gentilibus ad fidem conuersis à quibus recipiunt. *Vt veniam ad vos cum gaudio*, & hoc, *per voluntatem* Dei *& refrigerer vobiscum*, id est vt refrigerium & alleuiationem tribulationum mearum ex vestra præsentia recipiam. *Deus autem pacis*, scilicet dator, *sit cum omnibus vobis*, vt, scilicet per eum pacem & peccatorum remissionem habeatis, siue veniam siue non veniam, *Amen*, id est, fiat. Ezech. 2. d / 2. Cor. 9

COMMENTVM DECIMIQVINTI CAPITIS.

Debemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum sustinere, & non nobis placere. Tex.

B IN hac prima huius capitis parte Apostolus docet quo modo maiores & perfectiores debent infirmitates minorum & imperfectiorum sustinere. Et primo ponit conclusionem reiunctiuam initij præcedentis capitis, bipertitam in partem videlicet affirmatiuam, & partem negatiuam. Prima pars pertinet ad exteriorem actum. Vnde dicit: *Debemus, &c.* quasi dicat non solum debemus scandala minorum vitare, vt proximo capite dixit, verum etiam imbecillitates infirmorum sustinere, id est patienter tollerare. Nec verò (vt adnotauit Origen.) censendus est hic Apostolus contrauenisse Sapientis documento: Laudet te proximus tuus, & non os tuum. Prou. 27. a Non enim lau[illegible] in prima persona dixit nos firmiores, sed humilitatis potius: vt cum aliis fateretur debitum obi[illegible]endi infirmos. Qua etiam de causa & si nõ se simpliciter pronũciet infirmum, ait tamen factus sum infirmus (eorum infirmitates tollerando, & in ipsis eos iuuando) vt infirmos lucrifacerem. 1. Cor. 9. d Quemadmodũ enim in materiali ædificio eliguntur aliqua firmiora, ad sustinendum totum ædificij pondus, quod ex fragiliori materia superponitur, vt fundamẽta erectæque columnæ quibus pondus ac moles innititur, solidioráque ligna, quibus totum ædificium illaqueatur, ita etiam in spirituali Eccles. ædificio non solum eliguntur, sed etiam effulciuntur aliqui firmiores, vt sustineant pondus aliorum. Vnde Psalm. Ego confirmaui columnas eius, vt infirmos & imbecilles, id est infirmorum defectus & fragilitates cum patientia tollerent, & illos iuuando suis humeris importent, exemplo Christi qui languores nostros sponte tulit, & infirmitates portauit. Ideo Apost. Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi. Altera autem parte conclusionis negatiua submouet impedimentum, quod nobis obstat quominus fratrũ molestias æquo animo feramus, hoc obstaculum est proprius amor & sui ipsius complacentia, quæ pertinet ad actum siue intentionem interiorem, vnde dicit. *Et non debemus nobis placere*, ita, scilicet vt semper velimus illud impleri quod nobis placet, vel quod nobis vtile videtur. Ob hoc Apostolus sciens quod charitas patiens est, neque æmulatur, neq; quærit quæ sua sunt, dicebat: Ego per omnia omnibus placeo, nõ quærens quod mihi vtile est, sed quod multis vt salui fiant. Psal. 74. a / Esa. 53. b / Galat. 6. a / 1. Cor. 13. b / 1. Cor. 10. g

C

Vnusquisque vestrum proximo suo placeat in bonum, ad ædificationem. Text.

EXplicat hic propositam exhortationem quantum ad secundam partem, qua vetuerat ne nobis placeremus, vt nemini videretur licentiam indulgere applaudendi per omnia amicis modũ pręscribit dicens. *Vnusquisque vestrum proximo suo placeat*, id est, condescendat in his quæ ei placent, non tamen in his quæ mala sunt: quod tamen quidam requirunt secundum illud: loquimini nobis placentia. Esa. 30. c Ideo subdit, *in bonum*. Similiter etiam non debemus intẽdere vt hominibus placeamus propter humanum fauorem vel gloriam. Quia dominus dissipauit ossa eorum qui hominibus placẽt, sed ad honorem Dei, & vtilitatem proximorum. Vnde subdit, *ad ædificationem*, id est, propter hoc quod voluntati aliorum condescendentes ipsi ędificentur in fide & dilectione Christi. vnde proximo capite dixit: Quæ ædificationis sunt inuicem custodiamus.

Etenim Christus non sibi placuit: sed sicut scriptum est improperia improperantium tibi, ceciderunt super me. Text.

HIc ex duabus partibus propositæ exhortationis probat posteriorem, vt priorem concludat. Probat autem exẽplo Christi, cuius actio nostra est instructio. Vnde & ipse dicebat: Exẽplum enim meum dedi vobis, vt quemadmodum ego feci & vos faciatis, ait ergo. Dictum est quod non Ioan. 13. b

Ioan. 13.b debemus nobis placere secundum nostram priuatam voluntatem. *Et enim Christus*, qui est caput nostrum, *non sibi placuit*, dum elegit pati pro nostra salute, quia ea quæ erant suæ propriæ voluntati cōtraria pati & sustinere voluit. propter diuinam voluntatem, vnde dicebat: Non mea, sed tua voluntas fiat. Ad hoc autem exemplum corroborandum adducit authoritatē Psal. dicentis *Sicut scriptum est*, scilicet, à Dauid ex persona Christi dicentis ad patrem, ô pater improperia Iudæorum improperantiū tibi, id est, te blasphemantiū per sua mala opera, & per hoc quod veritatiti tuæ doctrinæ contradicunt, ceciderunt super me: quia eis proponebā & eorum mala opera redarguebam, vnde Christus, Sed oderūt me & patrē meum. Potest hoc etiam referri ad peccata totius humani generis, quæ omnia peccata sunt quodam modo improperia Dei, inquantum per ea lex Dei contemnitur. Vnde Esa. Dereliquerunt dominum, blasphemauerunt sanctum Israel. Sic ergo improperia improperantium Deo ceciderunt super Christum, inquantum ipse pro peccatis omnium mortuus est. Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum. Et peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum. D

Mat. 26.d Psal. 68.b Ioan. 15.f Esa. 1.a. Esa. 53.a. 1. Pet. 2.d

Text. *Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt: vt per patientiam, & consolationem scripturarum, spem habeamus.*

OStendit hic quod exemplum Christi in sacris literis scriptum & prænunciatum imitari debemus, dicens: *Quæcunque scripta sunt*, de Christo vel de mēbris eius, *ad nostram doctrinam scripta sunt*, Nulla enim necessitas fuit hæc scribere, nisi propter nos vt ex his instruamur. Ideo ad Timotheum scribens, dicit, Omnis scriptura diuinitus inspirata, vtilis est ad docēdum & erudiendū, &c. Quid autem in scripturis ad nostram doctrinam contineatur ostendit, dicens: *Vt per patientiam & consolationem scripturarum*, quas scripturæ sanctæ cōtinent: Continetur enim in sacra scriptura patientia sanctorum in malis sustinendis. Vnde Diuus Iacobus: Sufferentiam Iob audistis. continetur etiam in eis consolatio quam Deus eis exhibuit, secundum illud: Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meā. & Diuus Petrus pronunciat quę in Christo fuerunt passiones, quod pertinet ad patientiam: & posteriores glorias, quod pertinet ad consolationem. Quem autem fructum ex hac doctrina suscipiamus ostendit, dicens: *vt spem habeamus*, Per hoc enim quod in sacra scriptura instruimur, eos qui patiēter tribulationes propter Deum sustinuerunt, diuinitus consolatos fuisse, accipimus spem quod & nos consolabimur, si in ipsis fuerimus patientes, ideo Iob: Et si occiderit me, in ipso sperabo. E

2. Tim. 3.d Iacob. vlt. c 1. Petr. 1.b Iob. 13.b

Deus autem patientiæ & solatij, det vobis idipsum sapere in alterutrum secundum Iesum Christum: vt vnanimes vno ore honorificetis Deum & patrem domini nostri Iesu Christi.

QVia videtur arduum esse vt purus homo possit exemplum Christi imitari, secūdum illud; Quis est inquam homo qui possit sequi regem factorem suum. Ideo Apost. adhibet orationis suffragium, dicens: Deus autem patientiæ, scilicet, dator, iuxta illud: tu es patientia mea, *& solatij*, id est, qui spiritualem consolationem largitur secundum illud: Pater misericordiarum & Deus totius cōsolationis, à quo omne datum optimum, & omne donum perfectum. *Det vobis idipsum sapere in alterutrum*, id est, vt inuicē idem sapiatis, cognoscatis & iudicetis, secundū illud: Idem sapite, pacē habete. Non quidē secundum consensum in peccatum, sed secundum Iesum Christum, qui est pax nostra qui fecit vtraque vnum, vt per hoc quod idem sapitis, *vnanimes*, existentes per fidei, & charitatis cōsensum vnanimes habitetis in domo, *Vno ore*, id est, vna oris confessione, quæ ex vnitate fidei procedit, vt per conformitatem cordis & oris *honorificetis Deum*, omnium creatorem, idipsum etiam existentem, *patrem domini nostri Iesu Christi*, per quem nos sibi in filios adoptauit. Qui enim honorificauerit dominum, honorificabitur ab eo, iuxta illud: Qui honorificauit me, honorificabo eum.

Ecclesi. 2. c 2. Cor. 1.a 2. Cor. vl. d Ephe. 2.c 1. Reg. 2.f

Text. *Propter quod suscipite inuicem,*

HIc declarat priorem partem admonitionis præmissę in frōte huius capitis: in qua dixerat quod firmiores debent imbecillitatem infirmorū sustinere, quia ea quæ scripta sunt ad nostram doctrinam scripta sunt, scilicet exempla Christi & sanctorum qui se inuicem susceperūt. Ideo nos inuicem suscipere debemus, vt, scilicet, vnus secundum charitatis effectum sustineat quæ sunt alterius, sicut & vult se sustineri quantum charitas permittit, & vt vnus etiam alium iuuet, & promoueat, vt prædixit: infirmum in fide suscipite. F

Supra 14. a

Text. *Sicut & Christus suscepit vos in honorem Dei.*

HIc assignat pro ratione exemplū Christi dicens: *Sicut & Christus suscepit vos*, scilicet, in sua protectione & cura, secundum illud: Ecce seruus meus suscipiam eum, & illud: Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ: & hoc *In honorem Dei*, in quem omnia referebat, iuxta illud: Honorifico patrem meum. Ex quo datur intelligi quod & nos debemus inuicem suscipere, in his quæ pertinent ad honorem Dei.

Esa. 42.a Luc. 1.f Ioan. 8.f

Text. *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis, propter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum.*

HIc declarat quo modo Christus suscepit nos. Et primo quantum ad Iudæos, rationem assignat: ait ergo, dictum est quod Christus suscepit vos qui estis congregati in vnitatem fidei ex Iudæis & Gentibus, hoc patet quantum ad vtrosque, & primo quantum ad Iudæos: *Dico enim Christum Iesum ministrum fuisse circuncisionis*, id est, Iudæorum circuncisorum. Est enim ipse author fidei quantum ad omnes, secundum illud: Aspiciētes in actorem fidei, &c. Sed in propria persona non se exhibuit semetipsum nisi Iudæis, secundum illud: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. & Esa. Non audietur vox eius foris. Et hoc quidem propter veritatem Dei, vt, scilicet, veritas dei comprobaretur. Est enim Deus verax. Vnde subdit, *ad confirmandas promissiones patrum*, id est, vt

Heb. 12.a Matt. 15.c Esa. 65.d Supra. 3.a

A vt per hoc implerentur promissiones patribus factæ, secundum illud: Sicut locutus est ad patres nostros, &c. & illud: Quotquot sunt promissiones Dei, in illo est. Luc. 1.f 2. Cor. 1.d

Gentes autem super misericordia honorare Deum. Text.

HIc ostendit Gentes etiam esse susceptas à Christo, dicens, *Gentes, &c.* quasi dicat, dictum est quod Christus suscepit Iudæos propter veritatem Dei, vt promissiones patrum implerentur, Gentibus autem non erant promissiones factæ, ideo hoc non habet locum quantum ad Gentes, quæ fuerunt per misericordiam susceptæ, ideo dicit. Gentes autem debent honorare Deum super misericordia eis exhibita per Christum. Quia licet eis personaliter non prædicauerit, ad eos tamen suos discipulos misit, qui in Gentibus ministerium exercuerũt, sicut ipse exercuerat in Iudæis, iuxta illud: Euntes in mundum vniuersum docete omnes gentes, &c. Et illud, Illi autem profecti, prædicauerunt vbique, &c. De hac misericordia loquitur Psalm. dicens: Misericordia domini plena est terra, & D. Virgo: Et misericordia eius à progenie in progenies, &c. Sic ergo Apostolus cõuersionem Iudæorum attribuit veritati diuinæ, conuersionem verò Gentilium diuinæ misericordiæ. Si in oppositum obiiciatur illud, Vniuersæ viæ domini misericordia & veritas. Dicendum quod per hoc quod ascribit vocationem Gentium misericordiæ diuinæ non excludit veritatem, nec etiam attribuendo conuersionem Iudæorum veritati, non excludit misericordiam, cum Apostolus ex Iudæis natus, dicat: Misericordiam consecutus sum. Ex misericordia enim Dei fuit quod Deus patribus promissiones fecit de posteriorum salute. Similiter etiam ad veritatem diuinam pertinebat quod impleuit propositum suum de salute Gentium. Quod dicit esse sacramentum absconditum à seculis in Deo, sed aliquis modus veritatis, scilicet, pro impletione promissorum consideratur in conuersione Iudæorum, qui non consideratur in vocatione Gentium, quibus promissiones B factæ non fuerunt. Matt. vlt. d Mar. vlt. d. Iudic. 1.g Psal. 24.b 1. Tim. 1.c Ephe. 3.b

Sicut scriptum est, propterea confitebor tibi in Gentibus domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit, lætamini gentes cum plebe eius. Et iterum, laudate omnes gentes dominum, & magnificate eum omnes populi, & rursus Esaias, Erit radix Iesse: & qui exurget regere gentes, in eum Gentes sperabunt. Tex.

COnfirmat hic quod dixit de conuersione Gentium. Licet enim Gentibus non fuerit promissa vocatio ad fidem Christi, non tamen ex improuiso accidit: quia fuit prophetarũ vaticiniis prænunciata. Inducit autem quatuor authoritates, quarum prima continet gratiarum actionem Christi ad patrem, pro conuersione Gentium per ipsum factam. Vnde dicit: Sicut scriptum est per Psal. ex persona Christi, constitues me in caput Gentium, & insurgentibus in me Iudæis, exaltabis me ô Deus pater & ego Christus. Confitebor tibi in confessione gratiarum actionis in Gentibus, id est, pro Gentium conuersione per me facta. Et cantabo, quadam no[illegible]entis exultatione, nomini tuo: quod eis manifestum est secundum illud: Manifestaui nomen tuum hominibus quos dedisti mihi, &c. Vel aliter confitebor tibi in Gentibus, id est, faciam quod tibi Gentes confiteantur tibi confessione fidei: iuxta illud, Confiteantur tibi populi Deus, confiteantur tibi populi omnes. *Et nomini tuo cantabo,* id est, faciam quod Gentes cantent tibi canticum quod consistit in exultatione spiritus renouati, secundum illud: Cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra. Secunda authoritas continet adunationem Gentium & Iudæorum. Vnde subdit: *Et iterum dicit,* scilicet scriptura: Lætamini Gentes cum plebe eius, id est, simul communem exultationem assumite cum Iudæis, qui olim erant plebs eius. Vnde Esaias, Lætabuntur coram te sicut qui lætantur in messe. Et Christus: Fiet vnum ouile & vnus pastor. Nostra autem litera habet lętamini cum Hierusalem, & exultate in eo omnes qui diligitis eam. Tertia authoritas continet deuotionem Gentium. Vnde subdit: Et scriptum est in Psal. Laudate omnes gentes dominum, bonitatem eius confitendo. prout idem prædixerat: A solis ortu vsque ad occasum laudabile nomen domini. *Et omnes populi magnificate eum,* Non solum populus Iudæorum magnificet, id est, credat magnum: sic quod sua magnitudine omnem laudem excedat. Vnde Sapien. Exaltate eum quantum potestis, maior est enim omni laude. Et Malach. A solis ortu vsque ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus. Quarta authoritas continet reuerentiam Gentium ad Christum: vnde subditur, Et rursus Esa. ait: Erit radix Iesse, in quo prænunciat Christi originem ex semine Dauid nasciturum: Iesse nanque fuit pater Dauid. Dicit ergo, erit radix Iesse ex cuius pullulatione Christus nascetur. Vnde dicit, Egredietur virga de radice Iesse, & flos, &c. Vel Christus erit radix Iesse: quia licet ex Iesse processerit secundum carnis originem, tamen sua virtute sustentauit Iesse, & gratiã ei influxit. Vnde supra dixit: non tu radicem portas, sed radix te: Deinde tangit Christi officium dicens: *Et qui exurget,* in tantam gratiæ excellentiam, vt posit regere Gentes, eas diuino cultui subiugando, quod nullus ante eum facere potuit. Vnde prænunciatum fuit. Dabo tibi Gentes hæreditatem tuam: Reges eos in virga ferrea. Vltimo ponit Gentium ad Christum deuotionem, dicens: *In eum Gentes sperabunt:* vt, scilicet, per eum hæreditatem cælestis gloriæ consequantur. Vnde D. Petrus: Regenerauit nos in spem viuam per resurrectionem Christi ex mortuis. Psal. 17.f Ioan. 17.a Psal. 66.a Psal. 95.a Esa. 35.e Esa. 9.a Ioan. 10.d C Psal. 116.a Eccles. 43.d Mala. 1.c Esa. 11.a Supra 11.c Psal. 2.b 1. Pet 1.a

Deus autem spei, repleat vos omni gaudio & pace in credendo: vt abundetis in spe & virtute spiritus sancti. Text.

HIc subiungit orationem dicens, *Deus autem, &c.* quasi dicat. Dictum est quod Gentes in ipsum sperabunt, Obsecro vt Deus spei, id est, qui nobis hanc spem infundit. Vnde ipsum Psal. Spem suam vocat dicens: Spes mea domine: Vel Deus spei, id est, in quo sperandum est, *Repleat vos omni gaudio,* scilicet spirituali: quod est de Deo, iuxta illud: Gaudiũ enim domini est fortitudo vestra, per Psal. 70.a Noe 8.c

quam homo in ſeipſo & quo ad Deum & proximum eſt pacatus. Vnde Pſalmiſt. Pax multa dili- D
Galat.5.d gentibus legem tuam domine. *In credendo*, quaſi dicat, vt cum hoc quod creditis etiam pacẽ & gaudium habeatis, quæ quidem ſunt charitatis effectus: ſecundum illud, Fructus autẽ ſpiritus ſunt cha-
Galat. 5.a ritas, gaudium, pax. Vnde patet quod eſt à Deo qui eſt dator ſpei. Vnde optat eis Apoſto. vt cum fi-
Iacob. 2.c de habeant charitatem, per quam fides operatur, ne fides eorum ſit informis & mortua: cum fides ſine operibus mortua ſit. Et ſic per plenitudinem harum virtutum abundetis proficiendo de bono in melius, non ſolum in ſpe, ſed etiam in virtute ſpiritus ſancti, id eſt, in charitate, quæ in cordibus
Supra.5.a noſtris diffunditur per ſpiritum ſanctum qui datus eſt nobis. Vnde alibi dicit: Potens eſt autẽ Deus
2.Cor.9.b omnem gratiam abundare facere in vobis.

SECVNDA PARS XV. CAPITIS.

Tex. *Certus ſum autem fratres mei & ego ipſe de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione, repleti omni ſcientia, ita vt poßitis alterutrum monere.*

IN ſecunda huius capitis parte Apoſtolus incipit eis quædam familiaria ſcribere. Et primò quædam pertinentia ad ſeipſum, pertracto enim & abſoluto argumento quod propoſuerat de fide & gratia euangelica, iam quaſi in peroratione epiſtolari more & ſtilo purgat ſe ab offenſione, quam Romani ſumpſiſſe poterant, quod aſperius grauiorique cenſura, quam par eſſet, eos per totam epiſtolam maxime hic circa finem reprehendiſſet, nimiúmque ſibi ipſi vſurpaſſet authoritatis in ipſis erudiendis, ac ſi nulla fuiſſent inſtructi doctrina fidei. Hanc igitur notam abſtergit, dicens: *Certus ſum*, id eſt, hoc perſuaſum habeo ex his quæ de vobis audiui, *ego ipſe*, qui veſtra vobis obiicio crimina, quoniam idonei eſtis ad admonendum, qui inter vos admonitione indigent. Ad hoc autem vt aliquis alium recte moneat duo requiruntur. Quorum primum eſt, vt non ex odio vel ira, ſed ex di-
Pſal. 14.a lectione moneat, ſecundum illud: Corripiet me iuſtus in miſericordia, &c. Et Apoſtol. Vos qui ſpi-
Galat.6.a ritales eſtis inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis. Et quantum ad hoc dicit: Quoniam & ipſi ple-
Ezec.10.a ni eſtis dilectione. Vnde Ezech. Imple manum tuam prunis ignis, quæ ſunt inter Cherubin qui eſt
Supra 10.a ignis charitatis. Secundò requiritur ſcientia veritatis, eo quod quidam habent zelum Dei in cor- E
1.Cor.1.a rigendo, ſed non ſecundum ſcientiam. Ideo ſubdit repleti omni ſcientia, ſcilicet, humana & diuina, veteris & nouæ legis. Vnde alibi dicebat. In omnibus diuites facti eſtis in omni verbo & in omni ſcientia, & ex his ſic concludit: Ita vt poſſitis conuenienter per dilectionem & ſcientiam alterutrum monere. Quia cum in multis offendamus omnes, oportet vt inuicem moneamus: Vnicui-
Iacob. 3.a que enim Deus mandauit de proximo ſuo.

Text. *Audacius autem ſcripſi vobis fratres ex parte, tanquam in memoriam vos reducens: propter gratiam quæ data eſt mihi à Deo, vt ſim miniſter Chriſti Ieſu in Gentibus, ſanctificans Euang*[illegible]*ei, vt fiat oblatio Gentium accepta & ſanctificata in ſpiritu* [illegible]

POſtquam [illegible] falſam cauſam ſcribẽdi, quoſt, ſcilicet, non fuerit motus ad ſcribẽdum, quod illos exiſtimaret omnino corruptos moribus, ſeu doctrina vacuos: hic aſſignat verã cauſam quare monuerat & correxerat. Et primò dicit quod hoc pertinebat ad authoritatem Apoſtolatus ſibi commiſſam, dicens: *Audacius autem*, id eſt, ſecurius, *ſcripſi vobis*, errores & defectus veſtros arguendo: quod quidem ad audaciæ præſumptionem poſſet aſcribi, propter hoc quod offenſionem ve-
Iob.39.c ſtram non timui, ſequens dictum Iob qui dicebat de viro forti & conſtanti: Audacter in occurſum pergit armatis. Verum hæc præſumptio excuſatur ex tribus. Primò ex conditione eorum quibus ſcribebat: quia & ſi inter Romanos eſſent aliqui, reſpectu quorum talis reprehenſio audax & præſumptuoſa videretur: erant tamen aliqui qui agebant dura reprehenſione propter contenden-
ad Tit.1.d. tium inſolentiam. Vnde ad Titum ſcribens dicebat: increpa eos durè. Et hoc innuit cum dicit: *Ex parte*, quaſi dicat, non videtur mea ſcriptura eſſe audax quantum ad omnes, ſed quantum ad aliquam partem veſtrum. Vel poteſt intelligi ex parte epiſtolæ in qua eos reprehendit. Poteſt etiam intelligi ex parte Eccleſiæ, quæ ſcilicet mecum eſt. Secundo excuſatur prædicta audacia ex intentione Apoſtoli: non enim ſcripſit eis tanquam inſtruens ignorantes, ſed in memoriam reducens cognitorum, & hoc innuit dicens: *tanquam in memoriam vos reducens*, quaſi oblitos eorum F
Philip.4.b quæ ſciebatis, prout etiam Philippenſibus ſcribens dicit: Occupati autem eratis. Et Hebræis:
Heb. 10.f Rememoramini priſtinos dies, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum. Tertio excuſatur ex authoritate Apoſtoli, quæ hoc requirebat. Vnde ſubdit: *per gratiam*, ſcilicet Apoſtolatus mihi commiſſi. Vnde ad Corinthios ſcribens dicebat: Gratia Dei ſum, id quod ſum. Huius autem gratiæ primo deſcribit authoritatem, cum dicit *quæ data eſt mihi à Deo*, quaſi dicat, non ab hominibus neque per hominem. Secundo declarat & ſpecificat hanc gratiam, cum dicit: *vt ſim miniſter Ieſu Chriſti in Gentibus*, id eſt, vt ſeruiam Chriſto Ieſu in Gentium conuerſione.
1.Cor.15.b. Vnde Corinth. ſcribens dicebat: Sic nos exiſtimet homo vt miniſtros Chriſti. & ſupra: Quandiu
Galat.1.b ſum Gentium Apoſtolus miniſterium meum honorificabo. Tertio oſtendit huius gratiæ actum
1.Cor.4.a cum dicit: *Sanctificans Euangelium Dei*, id eſt, ſanctum eſſe oſtendens, verbo & opere bonæ conuer-
Coloſſ 1.a ſationis & miraculorum. Vnde Coloſſ. ſcribens ait: In verbo veritatis Euangelij quod prouenit ad
Prou. 8.a vos, ſicut & in vniuerſo mundo eſt, & fructificat & creſcit. Et Sapiens. Iuſti ſunt ſermones mei. Quartò ponit finem huius gratiæ cum dicit. *vt fiat oblatio Gentium*, id eſt, Gentiles per meum miniſterium conuerſæ, in quo quaſi quoddam ſacrificium & oblationem Deo obtulit: ſecundum illud,
Philip. 2.c Et ſi immolor ſuper ſacrificium & obſequium fidei veſtræ, gaudeo & congratulor omnibus vobis *fiat accepta*, ſcilicet Deo per rectitudinẽ. Vnde Pſal. Tunc acceptabis ſacrificiũ iuſtitię, oblationes & holocauſta.

A holocausta. *& sanctificata in spiritu sancto*, id est, per charitatem & alia spiritus sancti dona, secundũ illud: Sanctificati estis in nomine domini nostri Iesu Christi, & in spiritu Dei nostri. 1. Cor. 6. c

Habeo igitur gloriam in Christo Iesu ad Deum, Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non efficit Christus in obedientiam Gentium, verbo & factis, in virtute signorum atque prodigiorum: in virtute spiritus sancti. Tex.

ET quia superiori sermone se per humilitatẽ adeo submisisse visus est, vt minoris apud Romanos eius Epistola haberi posset: hic primo sancta cõmendatione suam attollit functionem, ne nimia humiliatio præiudicaret dignitati Christi. ait ergo: *Habeo igitur, &c.* quasi dicat. Non cogitetis idcirco me ita gessisse humiliter, quod officium meum erga vos non fuerit gloria dignum, sed id feci vt ostenderem quod quicquid haberem glorię, id esse situm in Christo Iesu, cuius fungor authoritate, sed hæc gloria tandem refertur in Deum qui nobis eam donauit. Vnde Psal. Non nobis domine nõ nobis, sed nomini tuo da gloriam. Secundo excusat arrogantiam quam inuidi captantes verba Pauli possent illi ascribere, dicens: *Non audeo, &c.* Hanc excusationem intelligunt aliqui affirmatiuè in hoc sensu: Non audeo loqui nisi ea quæ per me fecit Christus, quasi dicat, si audeo commemorare illa quæ gessi, non audeo tamen aliquid iactare quod non per me Christus effecerit, id est, non glorior de aliquibus rebus per me gestis tanquam meis propriis. Quia tunc inciderẽ in illã domini sententiam: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Origenes hic dicit Apost. velle dicere quod non vult commemorare aliena opera quæ non per ipsum fecit Christus, sed per alios Apost. quasi quærens de alienis laboribus gloriam aucupari, sed illa propriè quæ per ipsum fecit: & huic sensui cõfert quod paulò inferius subiungit se prædicasse vbi non erat nominatus Christus, ne super alienum fundamentum ædificaret. Tertio ponit ipsum fructum de quo gloriatur dicens: *in obedientiam Gentium,* quasi dicat. Gloria mea, hæc est ex eo quod feci Gentes obedire fidei, & euangelio: iuxta id quod superius dixit ad obediendum fidei in omnibus Gentibus. Vnde Psal. in auditu auris obediuit mihi. Quartò ostendit modum, quo Gentes ad hanc obedientiam adduxerit. Et quia fides ex auditu est, primo dicit in verbo, id est, per verbum prædicationis fidei, Argumenta autem fidei prædicatæ, sunt bona conuersatio & exempla prædicantis. Et quo ad hoc subdit, *& factis,* quasi scilicet per recta opera Gentes ad fidem allexi. Vnde Christus: Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est. Et quia per opera miraculorum Deus dat testimonium doctrinæ prædicatæ, secundum illud: Domino cooperante & sermonem confirmante sequentibus signis. Ideo subdit, in virtute signorum, puta per sanationes ægritudinum & prodigiorũ, id est maiorum miraculorum, quæ ex sua magnitudine aliquid magni protẽdunt, id est ostendunt. Sed omnia hæc non sufficerent, nisi spiritus sanctus intus corda audientium ad fidem cõuerteret. Vnde in actibus Apost. legimus: Quod loquen[illegible] verba fide[illegible] cecidit spiritus sanctus super omnes, qui audiebãt illum. Ideo subdit in virtute spiritu[illegible] Hebræis scribens dicit: Contestante Deo signis, & prodigiis variis, Spiritus sancti distributionibus.

Margin references beside this paragraph (top to bottom): Psal. 113. b. — Ioan 8. f — Supra 1. a — Psal. 17. g. — Supra 10. d — B — Matt. 5. b — Mar. vlt. d. — Act. 10. g — Heb. 2. a

Ita vt ab Hierusalem, per circuitum vsque ad illiricum, repleuerim Euangelium Christi. Text.

HIc commendat officium suum ab amplitudine effectus, quæ amplitudo fuit eximia. Nã *ab Hierusalem,* à qua vt ab Esa. prænunciatum fuit, exiuit lex & verbum domini, *vsque ad illiricum,* quæ sunt verba excellentis superlationis, ab Hierusalem enim ad illiricum est maxima distantia, quia ab Oriente ad Occidentem Septentrionalem: est enim illiricum idem quod Adriaticum mare, *repleuerim Euangelium Christi,* id est, omnia illa loca repleuerim prædicatione Euangelij. Et ne aliquis intelligat, quod solum videns per rectam viam ab Hierusalem in illiricum prædicauerit Euangelium, subdit per circuitum, scilicet Gentibus circunquaque prædicauit, nunc ad Septentrionem, nunc ad meridiem obambulans. Nam si consulas cosmographos qui ex Actis Apostolorum, aliísque probatissimis historiis itinera Pauli & nauigationes optima fide collegerunt, comperies eum peragrasse Arabiam, Syriam, Phœnicem, Samariam, Ciliciam, Lydiam, Pamphiliam, Lycaoniam, in qua Ephesus est, Phrigiam, Galatiam, Bithiniam, ac penè totam Asiam minorem. atque huic Ægeo mari traiecto Macedoniam, in qua Thessalonica est peruenisse. Et Atticam Achayam, in qua Corinthus est, ac meliorem Græciæ partem percurrisse in Ciprum, Rhodũ, Coum, Chion, & Cretum adnauigasse. Fulmen dixeris cælo delapsum, quod in angulos omnes ferè mundi insiliuit, igne euangelico omnia reglens. Vnde ei competere potest illud Iob: Quis det vehemẽtissimo imbri cursum. postmodum captus Hierosolymis à Iudæis, appellauit tanquam Romanus ciuis ad Neronem Cæsarẽ. Vnde idcirco ereptus à militibus Romanis, per mare, & per terras, delatus est ad mare Adriaticum, cuius hic meminit, ac demum inde naufragiis reiectus est in Melitem, quæ est malta, vnde in Siciliam ad Demum in Italiam nauigauit.

Margin references beside this paragraph (top to bottom): Esa. 2. a — C — Iob 38. c

Sic autem prædicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus est Christus, ne super alienum fundamentum ædificarem. Text.

HIc commendat munus prædicationis suæ à difficultate, difficile enim est omnino ignaros ad fidem conuertere, ait ergo, *Sic autem prædicaui euangelium, uon vbi nominatus est Christus,* id est, non apud illos, qui nomen Christi audiuerant, de quibus Psalmist. Populus quem non cognoui, seruiuit mihi. Psal. 17. a Et Esa. Ecce Gentes quas nesciebas, Gentes quæ te non cognouerunt, ad te current. Esa. 55. b Subdit autem rationem, dicens: *Ne super alienum fundamentum ædificarem.* Potest autem alienum fundamentum dupliciter intelligi. Vno modo doctrina hæretica, quæ est omnino aliena à verę fidei fundamento, & sic hoc aduerbium, *ne,* ponitur causaliter. Ea enim intentione Apostol. voluit prędicare illis, qui nomen Christi non audiuerant, ne si præuẽti essent à doctrina Pseudoapostolorum,

difficilius esset eos ad veritatem reducere. Vnde Christus, Matth. 7. Stultus est qui ædificat domum suam super arenam, cui comparatur falsa doctrina. Ali[illegible] modo, per alienum fundamentum potest intelligi, doctrina veræ fidei ab aliis prædicata, & sic hoc aduerbium, *ne*, accipitur consecutiuè. Nõ enim vitauit Apostolus prædicare illis, quibus ante Christus fuerat prædicatus. Nam vt habetur in Actis Apostol. prædicauit in Anthiochia, vbi D. Petrus & alij prædicauerant, & postmodum Romanis, ideo debet sic accipi prædicaui, id est, procura[illegible] semper & me prætuli prædicare, nõ vbi nominatus est Christus, vel sic, id est, eo prędicante his qui de Christo non audierant, consecutum est, vt non ædificaret super alienum fundamentum. Sed ipse iaceret prima fidei fundamenta. Vnde Corinthiis scribens dicebat: Vt sapiens architectus fundamentum posui. D

Act. 11. d — *1. Cor. 3. b*

Text. *Sed sicut scriptum est: Quoniam quibus non est annunciatum de eo, videbunt. & qui non audierunt de eo, intelligent.*

HIc ostendit quod prædicatio sua facta vbi Christus non fuerat nominatus, & effectus eius prænunciata fuerat ab Esa. propheta, dicens: *Sed sicut scriptum est, &c.* In quibus verbis Propheta videtur prædicere, quod Gentiles nobiliori modo essent peruenturi ad cognitionem Christi, quàm Iudæi, qui antea cognouerant. Ostendit ergo excellentiam quantum ad causam cognitionis, quæ duplex est, scilicet verba audita, & res visæ. Hj enim duo sensus, visus, & auditus plurimum ancillantur nobis ad comparandam rerum cognitionem. Visus via inuentionis, auditus verò pero per viam disciplinæ. Iudæi ergo peruenerunt in noticiam ministeriorum Christi per verba annunciata eis à prophetis, secundum illud: Prophetæ quæ de futura in vobis erat gratia prophetauerunt, præscrutantes in quod, vel quale tempus significaret eis spiritus Christi, prænuncians eas quæ in Christo sunt pasiones. Sed Gentiles huiusmodi mysteria, iam realiter impleta vident, ideo dicit: *Quoniam Gentes, quibus non est annunciatum per prophetas de eo*, id est, Christo, sicut fuit annunciatũ Iudæis, videbunt res impletas. Vnde Christus: Multi reges & prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, &c. Secundò ostendit excellentiam quantum ad modum cognoscendi, quia Iudæi ex annunciatione prophetarum solum auditum habebant, secundum illud: Auditum audiuimus à domino, &c. Sed Gentiles ex visione intellectum perceperunt. Vnde dicit: *Et qui non audierũt*, scilicet Gentiles qui non audierunt prænũciari Christum per prophetas, *intelligent*, scilicet per fidei veritatem, de quo intellectu Psal. Et nunc reges intelligite. E

Esa. 2. g. — *1. Pet 1. b* — *Luc. 10. d* — *Abdi. 1. a* — *Psal. 2. b*

TERTIA PARS COMMENTI DECIMIQVINTI CAPITIS.

Text. *Propter quod impediebar plurimum venire ad vos: & prohibitus sum, vsque adhuc,*

IN hac tertia huius capitis parte se excusat de dilatione visitationis. Et præponit prętentum visitationis impedimentum, ait ergo, Dixi quo modo prædicaui euangelium per multa loca in quibus Christus n[illegible] fuerat nom[illegible] *Propter quod*, hactenus, *impediebar plurimum*, ex huiusmodi occupatione, *venir*[illegible]d impedimentum vsque nunc durauit, vnde subdit: *& prohibitus sum, vsque adhuc*, quo[illegible]quidem potest referri ad multitudinem occupationũ, quas in aliis locis habuerat, vel etiam ad diuinam prouidentiam, per quam Apostoli impediebantur, ne peruenirent ad quosdam, quia dirigebantur in salutem aliorum, secundum illud: Transeuntes Phrigiam & Galatiæ regionem, vetati sumus à Spiritu sancto loqui verbum in Asia. Vnde & supra dixit: Sępe proposui venire ad vos, & prohibitus sum vsque adhuc. Et hoc est quod dicit Iob de nubibus, per quas prædicatores intelliguntur: Lustrant cuncta per circuitum quocunque voluntas gubernantis direxerit.

Acto. 19 b — *Supra 1. b*

Text. *Nunc verò vlterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, & à vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fruitus fuero.* F

HIc manifestat propositum suum de eorum visitatione, dicens: Vsque modo prohibitus fui vos visitare. *Nunc verò*, iam peragratis omnibus his locis, *vlterius non habens locum*, id est, necessitatem permanendi, *in his regionibus*, in quibus iam per me fundata est fides, *cupiditatem habens veniendi ad vos, ex multis iam præcedentibus annis*. Vnde supra dixit: Desidero enim videre vos, vt aliquid impartiar vobis gratiæ spiritualis. *Cum in Hispaniam proficisci cœpero*, quo etiam ireintendebat, vt etiam in extremis terræ fundamenta fidei collocaret, secundum illud: Dedi te in lucem Gentium vt sis salus mea vsque ad extremum terræ. *spero quod præteriens videam*, id est, videbo vos per quod dabat intelligere, quod non intendebat ad eos principaliter ire, quia reputabat eis sufficere doctrinam Diui Petri, qui primus inter Apostolos fidem Romanis prædicauit. Et quia tunc Romani dominabãtur in toto Occidente, eorum auxilio & ducatu sperabat se in Hispaniam proficisci. Vnde subdit, *Et à vobis deducar illuc*, intendebat tamen inter eos aliquam moram contrahere Vnde subdit *si vobis primum ex parte fruitus fuero*, id est, consolatus fuero vobiscum, secundum illud: Simul consolari in vobis. & hoc *ex parte*, scilicet temporis: quia pro aliquo tempore intendebat cum eis consolari. Si obiiciatur quod Diuus Augustinus dicit, quod illis solis rebus fruendum est, quæ nos beatos faciunt, scilicet patre, filio, & spiritu sancto. Ideo inconuenienter dicit se fruiturum Romanis. Dicẽdum quod prout ibidem Augustinus dicit, Homine in se non esse fruendum, sed in Deo, secũdum illud ad Philo. Ita frater ego te fruar in Domino, quod est delectari in homine propter Deum. Et sic intelligendum est quod dicit, *si primum fruitus fuero vobis*, scilicet in Deo. Vel quod dicit ex parte, potest referri ad bonos, quibus poterat frui in Deo. Nam alia parte, scilicet malis non poterat frui, sed magis de eis dolere secundum illud, Ne cum venero humiliet me Deus apud vos, & lugeã multis ex his qui ante peccauerunt.

Supra 1. a — *Esa. 49. b* — *Supra 1 b* — *In lib de doctri. Christ.* — *2. Cor. 8. g*

Nunc

A *Nunc igitur proficiſcar in Hieruſalem miniſtrare ſanctis. Probauerunt enim Macedonia, & Achaia collationem aliquam fa[illegible]e in pauperes ſanctorum, qui ſunt in Hieruſalem: placuit enim eis, & debitores ſu[illegible] eorum. Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt Gentiles, debent & in carn[illegible]ibus miniſtrare illis.* Text.

HIc primo aſſignat cauſam quare diffe[illegible]bat viſitationem, dicens: *Nunc igitur proficiſcar*, id eſt, non ſtatim veniam ad vos, quia profic[illegible]cor *in Hieruſalem miniſtrare ſanctis.* Ad cuius intelligentiam ſciendum eſt, quod illi qui ex Iudæis co[illegible]uertebantur ad fidem venditis poſſeſſionibus, de illarum precio communiter viuebant, quod c[illegible]m defeciſſet, quadam magna fame imminéte, Diſcipuli ſcilicet Chriſtiani ex diuerſis partibus [illegible]undi, prout quiſque habebat propoſuerunt ſinguli mittere habitantibus in Iudæa. quod & fecerunt mittentes ad ſeniores per manus Barnabæ, & Pauli. Miniſterium igitur ſanctorum hic dicit miſericordiam ſiue eleemoſynam, quam fidelibus attulit in Hieruſalem, ſecundum illud: quos probaueritis, hos mittam perferre gratiam veſtram in Hieruſalem. quod ſi dignum fuerit vt & ego eam, mecum ibunt. Secundo exponit quod dixerat de miniſterio ſanctorum, dicens: *Probauerunt enim*, id eſt, approbauerunt, *Macedonia & Achaia*, id eſt, fideles vtriuſque regionis, per me conuerſi, *collectionem aliquam facere*, id eſt, aliquam collectam, *in pauperes ſanctorum*, id eſt, ad vſum pauperum Chriſti, qui ſunt de numero ſanctorũ, ſecundum illud: Da bono, & nõ recipias peccatorem, *qui ſunt in Hieruſalem*, ſcilicet in paupertate viuentes. de quibus ad Corinthios ſcribés dicit: De miniſterio quod fit in ſanctos ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis: Scio enim promptum animum veſtrum de quo pro vobis glorior apud Macedones. Tertio aſſignat rationes dictorum, quarum prima eſt beneplacitum. Vnde dicit, *placuit enim illis*. Secunda eſt debitum. Vnde ſubdit, *& debitores ſunt eorum*, reddenda autem ſunt omnibus debita, rationem vero debiti aſſignat dicens. *Nam ſi Gentiles participes effecti ſunt bonorum ſpiritualium, quæ erant principaliter eorum*, id eſt, Iudæorum, id eſt, notitiæ diuinæ, promiſſorum & gratiæ, iuxta illud: Quorum eſt adoptio filiorum Dei, & gloria, & cæt. & illud, Socius radicis & pinguedinis oliuæ factus es. Sunt etiam facti participes ſpiritualium eorum, per hoc quod illi prædicatores eis miſerunt, *debent & in carnalibus miniſtrare eis*, ſecundum illud: In diuiſione ſortis da, & accipe. & Pſalmiſta, Sumite pſalmum, id eſt, ſpiritualia, & date tympanũ, id eſt, temporalia. Et ex hoc habetur quod debétur ſumptus, non ſolum his qui prædicant, ſed etiam his qui prædicatores mittunt.

Act. 4. g — Act. 11. d — 1. Cor. vlt. a — Eccleſ. 12. b — 2. Cor. 9. a — Supra 13. c — B — Supra 9. a — Supra 11. c — Eccle. 14. c

Hoc igitur cum conſummauero, & aßignauero eis fructum hunc: per vos proficiſcar in Hiſpaniam. Text.

HIc præfigit terminum quo ad eos ſit venturus dicens: *Hoc igitur*, ſcilicet miniſterium ſanctorum, *cum conſummauero, & aßignauero eis fructum hunc*, id eſt, eleem[illegible]ynam Gentilium qui eſt quidam fructus conuerſionis eorum. Vnde Oſeas: Vitis fructuo[illegible] fructus eſt e[illegible]quatus. Sed mirum videtur quod Apoſtolus hic ſcripſerit ſe in Hiſpaniam prof[illegible] [illegible]uſquam legatur ipſum iuiſſe. Fuit enim captus in Hieruſalem, & inde perlatus in vincul[illegible] [illegible]æ autem cum Diuo Petro martyrium conſummauit. Quidam autem dicunt quod cum veniſſet Romam, permiſſum eſt Paulo manere ſibimet, cum cuſtodiente ſe milite. Et poſtea dicitur quod manſit biennio toto in ſuo conductu & in illo ſpacio, dicũt eum in Hiſpaniam iuiſſe. Verum quia hoc certum non eſt, melius dici poteſt quod Apoſtolus proponebat ſe facturũ quod dicebat, & ſic verba erant intelligenda quaſi inſinuantia eius propoſitum, & non futurum euentum qui erat occultus in diuina prouidentia. Ideo eum prædicere non poterat, niſi ſub conditione, de qua Diuus Iacobus: Dicatis ſi Dominus voluerit, & ſi vixerimus faciemus hoc aut illud. Et ſic etiam Apoſtolus ſe excuſat ad Corinthios de eo, quod non fuerat ad eos prout promiſerat dicens: Cum ergo hoc volui, nunquid leuitate vſus ſum, aut quæ cogito, ſecundũ carnem cogito, vt ſit apud me eſt & non? Et ſic ex hoc quod ex iuſta cauſa prætermiſit facere quod promiſerat ſe immunem à leuitate & carnalitate, ac falſitate dicit, vnde Gelaſius Papa: Beatus inquit Paulus Apoſtolus non ideo, quod abſit, fefelliſſe credendum eſt, aut ſibi extitiſſe contrarius: quoniã cum ad Hiſpaniam ſe promiſiſſet iturum diſpoſitione diuina maioribus occupatus cauſis, implere non potuit quod promiſit. Quantum enim ipſius voluntatis interfuit, hoc pronunciauit, quod re vera voluiſſet efficere: Quantum vero ad diuini ſecreta cõſilij, quæ vt homo non potuit (licet ſpiritu Dei plenus) agnoſcere ſuper[illegible] prætermiſit, diſpoſitione præuentus. Licet enim ſpiritum propheticum habuerit, tamen prophetis non omnia reuelantur: Heliſæus enim dixit de Samaritana, Anima eius in amaritudine eſt, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.

Oſea 10. a — Act. vlt. f — Act. vlt. d — Iacob. 4 d — 2. Cor. 1. d — C — [illegible] quæſt. 2. — 4. Reg. 4. e

Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam. Text.

PRænunciat hic fructum viſitationis ſuæ dicés: *Scio autem*, ſcilicet ex fiducia diuinæ gratiæ, *quoniam veniens ad vos in abundantia benedictionis Chriſti veniam*, id eſt, Chriſtus abundantius ſuam benedictionem dabit vobis in meo aduentu, de qua benedictione Pſalmiſta, Et enim benedictionem dabit legiſlator, ibunt de virtute in virtutem. Et ſic Laban dixit ad Iacobum, Experimento didici quod benedixerit mihi Deus, propter te.

Pſal. 83. b — Gen. 30. c

Obſecro ergo vos fratres per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & per charitatem ſancti ſpiritus vt adiuuetis me in orationibus veſtris, pro me ad Deum, vt liberer ab infidelibus, qui ſunt in Iudæa, & obſequij mei oblatio accepta fiat in Hieruſalem ſanctis: vt veniam ad vos, cum gaudio per voluntatem Dei, vt refrigerer vobiſcum. Text.

HIc petit ab eis orationum ſuffragia. Et tria facit. Primo, inducit Romanos ad orandum pro ſe ex tribus. Primo, ex ſuprema charitate, cum dicit: *Obſecro ergo vos fratres*, prout ad Philomonem

Philo. b monem scribens dicit, Propter charitatem autem magis obsecro. Secundo ex reuerentia Christi, D
Supra 12. b cuius ipse erat minister dicens: *per Dominum nostrum Iesum Christum,* in quo omnes vnum sumus. Tertio ex dono Spiritus sancti, quod eius ministerio tradebatur. Vnde subdit, *& per charitatem*
Supra 5. a *spiritus sancti,* quam spiritus sanctus in cordibus nostris diffundit. Secundo petit auxilium orationis eorum dicens: *vt adiuuetis me in orationibus vestris ad Deum,* scilicet pro me fusis, frater enim qui
Prou. 18. d adiuuatur à fratre, quasi ciuitas firma. Hoc autem vt Glos. ait, non ideo dicit Apostolus, quod ipse minus mereatur quam alij minores, sed ordinē sequitur. primo quidem vt ab Ecclesia pro rectore
1. Tim. 2. a suo fiat oratio, secundum illud: Obsecro igitur primo omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus. Pro regibus, & omnibus qui sunt in sublimitate constituti, & cæt. Secundo quia dum multi minimi congregantur magis merentur.
Matt. 18. c Et ideo impossibile est vt multorum preces non impetrent. Vnde Christus: Si duo ex vobis consenserint super terram, de omni re quācunque petierint, fiet illis à patre meo, qui est in cælis. Ter-
2. Cor. 1. b tio, vt dum multi orant, multi etiam gratias agant exauditi, secundum illud: Adiuuantibus vobis in oratione pro nobis, vt per multos gratiæ agantur Deo. Tertio, ponit ea quæ vult impetrari. Quorum primum pertinet ad hostes quos habebat in Iudæa. Vnde dicit: *vt liberer ab infidelibus qui sunt in Iudæa,* qui præcipue Paulum impugnabant, & odiebant, quia fiducialiter prædicabat cessa-
Act. 21. d tionem legalium, secundum illud: Audierunt de te, quod discessionem doces à Moyse, & cæt. Secundum pertinebat ad eos ad quorum ministerium ibat. Vnde subdit: *& oblatio obsequij mei,* id est, eleemosyna in qua eis ministro, *fiat accepta sanctis, qui sunt in Hierusalem,* vt scilicet ex hac pro-
Eccle. 31. c uocentur ad gratias agendum Deo, & ad orandum pro ipsis Gentibus: à quibus recipiunt. Vnde Sapiens: Splendidum in panibus benedicent labia multorum. Tertium pertinet ad ipsos quibus scribebat. Vnde subdit: *vt veniam ad vos in gaudio,* & hoc per voluntatem Dei, contra quam nihil agere volebat. Vnde dicebat: Obsecrans si quo modo prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos, *& refrigerer vobiscum,* id est, ex vestra præsentia refrigerium tribulationum mea-
Tex. rum accipiam. *Deus autem pacis sit cum omnibus vobis Amen.* Hic pro eis orat dicens: *Deus autem* E
2. Cor. vlt. d *dator pacis sit cum omnibus vobis* per hoc, scilicet quod vos adinuicem pacem habeatis. Vnde ad Corinthios scribens dicebat: Idem sapite, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum. Subiungit *Amen,* id est, fiat: secundum illud Psalm. & dicet omnis populus fiat fiat, vbi in Hebræo habetur Amen, Amen.

EPITOME DECIMISEXTI CAPITIS.

IN hoc capite prout in præcedenti Apostolus scribit quædam familiaria pertinentia ad alios. Et primo specialiter commendat aliquos monens quid ad alios facere debeant, & quid alij ad eos agant [illegible] quibus ac [illegible]do salutationes exhiberi debent, assignando causas & rationes.

Secund[illegible] [illegible]tem *vos, & cæt.* hortatur Romanos cauere ab his qui dissensiones & offendicula faciunt, [illegible]axime in doctrina fidei, & assignat duas rationes quarum vna sumitur ex parte illorum quos vult vitari. Altera vero ex conditione Romanorum, qui se exhibebant faciles ad sequendum bonum & malum. Commendans eos de facilitate ad bonum, & reddens eos cautos contra malum, promittens diuinum auxilium contra deceptores. Tertio ibi. *Salutat vos, & cæt.* salutes mittit Romanis nomine eorum qui cum ipso erant in Achaia. Deinde absoluit epistolam per solemnem gratiarum actionem, quam refert Deo, vt mos ei est in omnibus epistolis.

EXPOSITIO LITERALIS DECIMISEXTI CAPITIS.

COmmendo *autem vobis Pheben sororem nostram,* scilicet in fide, *quæ fidelis est in ministerio Ecclesiæ quæ est chenchris,* id est, in portu Corinthiorum vbi aliqui Christiani erant congregati, quibus ipsa de suis facultatibus ministrabat, *vt eam suscipiatis in domino,* id est, propter honorem Dei *digne sanctis,* id est, sicut dignum est recipi sanctos: *& aßistatis ei* consilium, auxilium & fauorem præstando, *in quocunque negocio vestri indiguerit.* habebat forte aliquid expedire in curia Cæsaris: *etenim ipsa quoque aßitit multis & mihi ipsi* de suis facultatibus ministrando: *Salutate Priscam & Aquilam,* qui erat vir priscæ *adiutores meos in Christo Iesu,* id est, in fide Iesu Christi prædicanda: apud eos enim Apostol.
Act. 18. Corinthi hospitabatur. *Qui pro anima mea,* id est, vita mea *suas ceruices supposuerunt,* id est, mortis pe- F riculo pro vita mea conseruanda se exposuerunt. *Quibus non solum ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ Gentium,* tanquam de salute seruata sui proprij Apostoli *& domesticam Ecclesiam eorum,* id est, familiam quam vocat Ecclesiam propter probatam fidem & religionem illorum. *Salutate Epenetum dilectum mihi qui est primitiuus Ecclesiæ Asiæ in Christo Iesu,* id est, qui fuit primo conuersus ad fidem Christi in Ecclesia Asiæ, qui tunc erat Romæ. *Salutate Mariam quæ multum laborauit in vobis,* ad hoc vt eos ad concordiam reuocaret. *Salutate Andromicum* qui cæcus erat & filius Iuliæ. ideo subiungit *& Iuliam,* scilicet matrem. *cognatos meos,* id est, Iudæos ex tribu Beniamin. *& concaptiuos meos,* id est, qui mecum aliquando fuerunt in carcere detenti, *qui sunt nobiles in Apostolis,* id est, inter prædicatores: *& ante me fuerunt in Christo Iesu,* id est, prius conuersi fuerunt ad fidem Christi quàm ego. *Salutate Ampliatum dilectißimum mihi in domino,* id est, in dilectione charitatis quæ est in Christo. *Salutate Vrbanum adiutorem nostrum & Stachim dilectum meum:* quos coniungit, quia forte simul habitabant vel aliqua alia necessitudine erant coniuncti. *Salutate Apellen probum in Christo Iesu,* id est, approbatum à Christo, forte per aliquas tribulationes. *Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo* in qua multi fideles erant congregati, *qui sunt in domino,* id est, fideles *& baptisati* in Christo: ipsum vero non salutat, quia forte erat absens. *Salutate Herodionem cognatum meum,* qui ex hoc dicitur fuisse Iudæus. *Salutate eos qui sunt ex Narcißi domo* qui dicitur fuisse presbyter & peregrinabatur per deserta loca,

A loca, vt fideles Christi confortaret in fide. Et quia in domo eius erant aliqui infideles, ideo ad di-
scretionem illorum subdit, *qui sunt in domo*. *Salutate Triphenam & Triposam quæ laborant in domino,* Matt. 25.d
id est, in ministerio sanctorum quod dominus sibi reputat fieri. *Salutate Persidem Charissimam quæ*
multum laborauit in domino, hortando alios & ministrando sanctis in paupertate ac etiam in multis
aliis laboribus. *Salutate Ruffum electum in domino*, id est, in gratia Christi, *& matrem eius* secundum
carnem *& meam* beneficio: multa enim beneficia & obsequia exhibuerat Apostolo. *Salutate Asyn-*
critum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermem & qui cum eis sunt fratres, quos simul salutat, quia
simul concorditer habitabant. *Salutate Philologum & Iuliam, Nereum & sororem eius & Olimpiadem*
& omnes qui cum eis sunt sanctos, id est, in fide Christi sanctificatos. *Salutate inuicem in Osculo sancto,* &
non libidinoso vel doloso. *Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi,* id est, in nomine & fide Christi con-
gregatę: quia omnes salutem vobis optant & pro vobis orant.

SECVNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

ROgo *autem vos fratres vt obseruetis,* id est, diligenter consideretis & cognoscere curetis, non ad
sequendum vel imitandum, sed fugiendum & cauendum *eos qui dissensiones,* id est, diuisiones
sectas aut schismata *& offendicula,* ex quibus sequuntur scandala *præter doctrinam quam vos didicistis* Galat. 1.b
faciunt, & declinate, id est, separate vos *ab illis,* vt eorum falsam & erroneam doctrinam fugiatis.
Huiuscemodi enim Christo domino nostro non seruiunt, sed suo ventri. non enim prædicât propter gloriam Philip. 3.
Christi, sed propter quæstum vt ventrem suum impleant. *& per dulces,* id est, ornatos fucatos ac
faleratos sermones in quibus sanctitatem & amicitiam prætendunt: *& benedictiones,* quibus, scili-
cet benedicunt & laudando ac adulando & se amicos fingendo & aliis detrahendo, *seducunt corda* Esa. 3.b
innocentium, id est, simplicium & imperitorum. *Vestra enim obedientia in omni loco diuulgata est,* id est,
annunciata in vniuerso mundo: eo quod tunc Roma erat caput orbis. *Gaudeo igitur in vobis* quia,
scilicet fidei obedistis & hoc in charitate. *Sed volo vos sapientes esse in bono,* vt scilicet ei quod bonum
est inhæreatis & teneatis. *& simplices,* id est, cautos *in malo,* ne faciliter illis credatis & ne per aliquã
B simplicitatem illis adhæreatis, aut aliquo modo declinetis. *Deus autem pacis,* scilicet dator qui dis- 1. Pet. 5.c
sentiones & diuisiones ac seductiones odit, *conterat Sathanam,* id est, diabolum & aduersarium ve-
strum *sub pedibus vestris:* quia, scilicet per vestram sapientiam eum vincetis. quod fiet *velociter* in
aduentu meo. *Gratia domini nostri Iesu Christi,* quæ sufficit ad tuendos vos à malis, sit *vobiscum*
in aduentu meo.

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

S*Alutat vos Timoteus adiutor meus* in prædicatione Euangelij, *& Lucius & Iason & Sosipater cognati*
mei, quia Iudæi erant, scilicet vos salutant. *Saluto vos ego. Tertius* nomine scriba qui dictâte Apo-
stolo *scripsi Epistolam in domino,* scilicet vos saluto. *Salutat vos Cai[illegible]es meus & vni[illegible]rsæ Ecclesiæ:*
quia omnes fideles in hospitium recipiebat, cui Diuus Ioannes suam te[illegible] Epistolam.
Salutat vos Erastus archarius ciuitatis, qui custodiebat archam communem & communes reditus ci-
uitatis, & alius nomine. *Quartus frater,* id est, Fidelis. *Gratia domini nostri Iesu Christi* sit scilicet *cum*
omnibus vobis. Amen, id est, vtinam fiat. *Ei autem,* scilicet Deo *qui potens est confirmare,* scilicet in fide
iuxta Euangelium meum, id est, quod ego prædico: *& etiam prædicationẽ Iesu Christi,* qui primo Euan-
gelium prædicauit *secundum reuelationem mysterij temporibus æternis taciti,* id est, secreti de incarnatione
filij Dei vel de vocatione Gentium, quia à principio mundi aliis generationibus fuit occultatum.
Quod nunc patefactum est per scripturas prophetarum, quæ nunc impletæ sunt & aliis generationibus
publicatæ *secundum præceptum æterni Dei,* qui mysterium hoc publicare & annunciare præcipit no-
bis *ad obeditionem fidei in cunctis Gentibus,* id est, vt omnes Gentes cognoscant & credant ac obediant
fidei *cogniti,* scilicet æternaliter *soli sapienti Deo.* sed nec reuelatum est nobis *per Iesum Christum, cui ho-*
nor & gloria in secula seculorum Amen, fiat.

COMMENTVM DECIMISEXTI CAPITIS.

C *Commendo autem vobis Pheben sororem nostram, quæ est in mini-* Text.
sterio Ecclesiæ, quæ est Chencris.

HAnc primam huius capitis partem Apost. expendit in salutationibus priua-
tarum personarum. Erat enim tunc maxime operæprecium ad incitandam
fouendamque nascentem religionem Christianam, insignes personas om-
nibus esse notas, vt mutuis virtutis exemplis sese omnes extimularent &
promouerent, inter quos vel hac ratione sanctitas coalesceret inter Gentes
Christiani nominis inimicas. Eratque ad rem decentissimum suis quem-
que laudibus prosequi, qui aliquid emolumẽti suis vel fauoribus vel sudo-
ribus attulisset Ecclesiæ, vt alij ad similia excitarentur. Qua de re Apostolus
neminem fere in huiusmodi salutationibus nominat, quem non suis titulis & virtutibus efferat,
& exornet inter eas personas. Primo commendat Pheben, proprium est nomen insignis mulieris,
quæ in domo sua suscipiebat discipulos ac pauperes Christi, quæ Romã pergebat Epistolam Apo-
stoli deferens negocia ardua illic habens. Secundo describit eam ex fidei religione dicens: Soro-
rem nostram, omnes enim mulieres fideles sorores vocantur, prout & omnes viri fratres. Tertio
ex offi-

ex officio pietatis cum dicit. Quæ in ministerio est Ecclesiæ, quæ est Chencris, id est, quæ victum D
ministrat & necessaria Ecclesiæ, quæ est Chencris in p[illegible]tu, scilicet Corinthiorum, vbi aliqui Chri-
Luc.8.a stiani erant congregati, quibus dicta mulier seruieba[illegible], prout de ipso Christo dicitur quod quæ-
1.Tim.5.b dam mulieres ministrabant de facultatibus suis. Et d[illegible] vidua eligenda dicit Apostol. Si hospitio recepit, Si pedes sanctorum lauit. Ex quibus apparet [illegible]on esse malum literas commendatitias in bonum finem petere & accipere.
Tex. *Vt eam suscipiatis in [illegible]omino digne sanctis: & assistatis ei in quocunque negocio vestri indiguerit. Etenim ipsa astitit multis, & mih[illegible] [illegible]psi.* Hic manifestat in quibus vult eam commendari, & deinde rationem assignat. Primum in q[illegible]o vult eam commendatam haberi, est vt digne suscipiatur in domino, id est, propter honorem [illegible]ei secundum quod dignum & conueniens
Matt.10.d est recipi sanctos, iuxta illud: Qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti recipiet. Secundum est vt eam solicite adiuuent, vnde subdit *vt assistatis ei,* scilicet consilium, auxilium & fauorem præstando in quocunque negocio vestri indiguerit, habebat enim forte aliquid expedire in curia
1.Thess.4.c Cæsaris. Si obiiciatur illud, Vestrum negocium agatis, quasi dicat. Non intromittatis vos de negociis alienis. Dicendum quod assistere negociis alienis contingit dupliciter. Vno modo seculariter propter fauorem hominum, vel lucrum, & hoc non conuenit seruis Dei, saltem clericis Deo
2.Tim.2.a dicatis, secundum illud: Nemo militans Deo implicat se negociis secularibus. Alio modo assistit aliquis negociis alienis ex pietate, puta in auxilium indigentium & miserorum, & hoc est religio-
Iacob.1.d sum secundum illud: Religio munda & immaculata apud Deum & patrem, hæc est visitare pupillos & viduas in tribulatione eorum. Et hoc modo Apostol. hic loquitur. Deinde assignat ratio-
Esa.3.b nem quare id facere debeant, ostendēdo meritum eius dicens. *Etenim ipsa quoque astitit multis & mihi*
Matth.5.a *ipsi.* Vnde Esaias. Dicite iusto quoniam bene: retributio enim manuum, id est, operum eius fiet ei. Et Christus: Beati misericordes quoniam misericordiam consequentur.

Tex. *Salutate Priscam, & Aquilam adiutores meos in Christo (qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt: quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ Gentium) & domesticam Ecclesiam eorum.* E

HIc petit salutari Aquilam, & Priscam vxorem eius. quamuis vxorem prænominauerit eo forsan quod ob insignem deuotionem & probitatem præclari esset nominis. Origenes & Chrysosto. dicunt hos duos fuisse illos ciues Corinthij, quorum hospitio exceptus est Paulus, dum ab Athenis Corinthum veniret. Qui quidem Aquilla professione Iudæus, genere fuit ponticus: cuius vxor illic non prisca sed Priscilla vocatur, nisi forsan diminutiuum sit ab eo, quod est *Prisca. Erat*que eiusdem artis cum Apostolo, puta scænifactoriæ hoc est consuendorum tabernaculorum.
Act.18.a Qua de causa dicitur ad [illegible]um diuertisse, cum applicaret Corinthum. Neque Corinthi primum, sed & Ep[illegible]si constat habit[illegible]. Ex quo loco cum Paulus misisset ad Corinthios priorem Episto-
1.Cor.vlt.d lam, quæ [illegible] ante[illegible] inter alias salutationes ait: Salutant vos in domino multum Aquila, & Priscilla, cu[illegible]tica Ecclesia sua, apud quos & hospitor. Assignat deinde rationem. *Adiutores meos in Christo Ies[illegible].* Non quidem adiutores in prædicta arte mechanica, sed in præsidiis, subsidiisque Euangelij p[illegible]mulgandi. *Qui pro anima mea suas ceruices supposuerunt,* id est, seipsos pro vita mea conseruanda mo[illegible]is periculo exposuerunt, quod est iudicium maximæ charitatis. Cum maiorem
Ioan.15.b hac dilectionem nemo habeat, quam vt ponat quis animā suam pro amicis suis. Et quia vita Apo-
Philip.1.d stoli non tam sibi quàm aliis necessaria erat, secundum illud: Permanere autem in carne necessarium propter vos. Ideo subdit *quibus non solus ego gratias ago, sed & cunctæ Ecclesiæ Gentium,* quarum
1.Tim.2.b sum Apostolus, & doctor. Et etiam salutate *domesticam eorum Ecclesiam:* habebat enim in domo sua
Text. multos fideles congregatos. *Salutate Epænetum dilectum mihi, qui est primitiuus Ecclesiæ Achaiæ in Christo Iesu.* Hic petit salutari Epænetum qui interpretatur laudatus, vel laudabilis, qui erat Apo- F
stolo dilectus, eo quod erat prima fruges Christianismi in Asia. Vnde dicit primitiuus Asiæ. Alij textus habēt Achaiæ, id est, primus qui illic fidem Christi suscepit, quod pertinet ad eius magnam
Hebr.12.f dignitatem. Vnde Apostol. Accessistis ad Ecclesiam primitiuorum, qui conscripti sunt in cœlis.
Text. Tunc autem erat Romæ. *Salutate Mariam, quæ multum laborauit in vobis.* Interserit fœminas viris, & inter eas Mariam ciuem Romanam, quæ multum laborauerat & operam nauauerat nascenti Ecclesiæ Romanæ, maxime ad componendam pacem inter Iudæos & Gentiles. quorum discordiam pertulerat ad Apostolum, vt Hugo Cardinalis ait, vnde merebatur, secundum illud: Bono-
Sap.3.d rum laborum gloriosus est fructus.

Text. *Salutate Andromicum, & Iuniam cognatos & concaptiuos meos: qui sunt nobiles in Apostolis, qui & ante me fuerunt in Christo Iesu.*

HOs describit ex genere, cum dicit cognatos meos. In quo ostendit eos fuisse Iudæos sicuti
Supra 9.a dixerat: Qui sunt cognati mei secūdum carnem. Secundo ex passione pro Christo suscepta, dicens *& concaptiuos meos:* fuerant enim aliquando comprehensi & in carcerem detrusi, cum Apo-
2.Cor.11.e stolo: qui dicebat in carceribus abundantius. Tertio ex authoritate, cum dicit, *Qui sunt nobiles in*
Prou.vlt.c *Apostolis,* id est, inter prædicatores, secundū illud: Nobilis in portis vir eius cum sederit cum senatoribus terræ. Quarto ex tēpore cum dicit: *Et ante me fuerunt in Christo Iesu.* prius enim fuerunt con-
1.Tim.5.a uersi ex Iudaismo ad fidem Christi quàm Apostolus. vnde ex hoc eis maior reuerentia debebatur, secundum illud: Seniorem nō increpaueris, sed obsecra vt patrem. Sunt qui legant Andronicum & Iuliam, ac si Iulia fœmina esset, & forte Andronici vxor. Sed probabilius legendum est Iuniam
Text. vt sit nomen viri Iunias. *Salutate Ampliatum dilectissimum mihi in domino.* Quamuis (vt Origenes
Iob.23.c ait) huic nihil egregium videatur ascribere, tamen ex hoc ipso quod dilectus erat Apostolo laudabilis

A dabilis est. *Salutate vrbanum, adiutorem nostrum in Christo Iesu & Stachim dilectum meum.* Forsan hic Text.
erat minister verbi, & sic adiutor in prædic[illegible]ione fidei, cui coniungit Stachim. quia forte simul habitabant, vel quia aliqua alia necessitudi[illegible] coniuncti erant. *Salutate Apellen, probum in Christo.* Text.
Hunc Apellen vocat probum in Christo, [illegible] est, approbatum à Christo per tribulationes, secundum illud: Probauit me sicut aurum quod [illegible]er ignem trāsijt. Vel probum, id est, probatæ virtutis.
Salutate eos qui sunt ex Aristoboli domo. Hun[illegible] Aristobolum ait Diuus Ambr. congregatorem fuisse Text.
fidelium. Et quia forsan ille vel mortuus er[illegible] vel absens eum non salutat, sed domum eius veluti scholam fidei & morum. *Salutate Herodion[illegible] cognatum meum.* Probabile est hunc fuisse Iudæum, Text.
nisi forte aliqua alia ratione esset illi cognat[illegible], sicuti de Andronico & Iunia prænotauimus.
Salutate eos qui sunt ex Narcißi domo, qui sunt in domino. Hunc Narcissum Diuus Ambrosius ait fuisse Text.
presbyterum officio functum peregrini, qui exhortationibus firmabat credētes. Et quia nondum compertum erat Apostolo an tota (quam collegerat) familia firma esset in fide, nō omnes salutat, sed omnes inquit qui sunt in domino. Neminem enim salutare consueuerat, nisi quem charitate censebat Deo coniunctum. Eum quippe qui non amat dominum nostrum Iesum Christum, Anathema esse iubet in alia Epistola. Et D. Ioannes: Si quis venit ad vos & hanc doctrinam non affert, nec aue ei dixeritis. *Salutate Tryphenam & Tryphosam, quæ laborant in domino. Salutate Persidem charißimam, quæ multum laborauit in domino.* Hæ tres laborauerunt in domino, id est, in ministerio sanctorum, quod dominus reputat sibi fieri, vel eo, scilicet modo quo de Maria dictum est, nisi quod Persidem superioribus prætulit, vocans eam charissimam: & quod ait eam multum laborasse exhortationibus, scilicet & subsidiis, ac aliis laboribus, ieiuniis, vigiliis, &c.

1. Cor. vlt. d
2. Ioan. 1. c
Text.
Matt. 25. d
2. Cor. 11. f

Salutate Ruffum electum in domino, & matrem eius, & meam. Text.

B HVnc Ruffum dicit electum in domino, quod exponi potest, id est probatum, sicut de Appelle dictum est, vel vocat eum electum, non illa electione generali, de qua ad Ephe. elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, sed significat virum fuisse selectæ virtutis & sanctitatis. Salutat pariter matrem illius Ruffi secundum carnem, tanquam etiam electam, quam dicit esse matrem suam, beneficiis & obsequiis: aliquando enim seruierat Apostolo, & tunc Romæ erat. Vnde alibi, Anus vt matres: iuuenculas, vt sorores, & cæt. *Salutate Asyncritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, & Hermen, & qui cum eis sunt fratres.* Hos quinque vna eademque simplici salutatione comprǽhendit cum suis sodalibus, erant enim forsan in eadem domo vnanimiter habitantes: Herman priori loco ab Hermas, Hermen vero ab Hermes quod est Mercurius, illum autem Herman putat Origenes fuisse authorem libelli, qui inscribitur Pastor.

Ephes. 1. a
1. Tim. 5. a
Text.

Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & sororem eius, & Olympiadem, & omnes qui cum eis sunt, sanctos. Text.

HOs etiam eadem ratione citra vllum titulum salutat, eo quod nihil p[illegible]noscebat in illis, nisi quod digni erant salutatione. *Salutate inuicem in osculo sancto.* Ne [illegible]i qui præteriti erant absque salutatione, aliis nominatis inuiderent, & ne qui nominati erant, a[illegible]os despicerent. subdit hoc pacis & concordiæ verbum, vt se salutent inuicem in osculo sancto, [illegible]n libidinoso, de quo Salomon: Appræhensum deosculatur iuuenem, neque sub dolo, de quo idem: Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula inimici. Sed sancto & honesto quod in signum sanctæ Trinitatis datur, secundum illud: Osculetur me osculo oris sui. inde autem vt Origenes ait: in Ecclesia inoleuit vt fideles inter missarum solemnia inuicem olim darent oscula pacis, quod tamen nunc rationabiliter non seruatur.

Text.
Prou. 7. c
Prou. 27. a

Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. Text.

C ORigenes quærit quomodo Apostolus, qui in vna Achaiæ erat Ecclesia, omnium Ecclesiarum Christi nomine salutat Romanos. Respondet quod id faciebat, eo quod vnus erat spiritus Diui Pauli, & omnium Ecclesiarum, quæ orationibus communibus pro omnium salute præcabantur, quasi dicat. Omnes Ecclesiæ vestram optant salutem, & pro vobis orant. Vn[illegible]e Diuus Iacobus: Orate pro inuicem, vt saluemini.

SECVNDA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Rogo autem vos fratres, vt obseruetis eos qui dißensiones & offendicula, præter doctrinam quam vos didicistis faciunt, & declinate ab illis. Text.

IN hac secunda huius cap. parte, ostendit quos vitare debeant. Et quia illi quos vitari volebat, fraudulenter incedebant decipientes sub specie pietatis, venientes in vestimentis ouium, & intrinsecus erant lupi rapaces. Ideo primo inducit Romanos ad habendam cautelam & circunspectionem, dicens: *Rogo autem vos fratres vt obseruetis, &c.* Obseruare idem est quod diligenter considerare, quod quandoque in bono sumitur, quandoque in malo. In malo quidem cum quis considerat conditionem & progressum alicuius ad nocendum ei, secundum illud: Obseruat peccator iustum, & stridebit super eum dentibus suis. Et illud: Et ipsi obseruabant eum. in bono autem tripliciter accipitur: vno modo quando quis diligenter considerat ad implendum ea, secundum illud: Obserua igitur & audi vocem eius. Secundo quando quis diligenter bonos ad imitandum eos, secundum illud: Imitatores mei estote fratres, & obseruate eos qui ita ambulant sicut habetis formam nostram. Tertio obseruantur mali ad cauendum, & ita accipitur hic. Erant enim quidam ad fidem conuersi, qui prædicabant legalia esse obseruanda. Et ex hoc sequebantur primo dissensiones & sectæ, de quibus ad Galatas 5. quia quidam errori eorum adhærebant. Alij autem in vera fide persistebant. Secundo sequebantur offendicula & scandala, de quibus supra, dum quidam

Matt. 7. c
Psalm.
Luc. 14. a
Philip. 3. d
Galat. 5.
Supra 14. c

Esa. 57.c alios iudicarent, & alij alios ſpernerent. Vnde Eſaias. [illegible]ufferte offendicula de medio populi mei. D
dicit autem, *præter doctrinam quam didiciſtis*, ſcilicet à v[illegible]is Chriſti diſcipulis, vt oſtendat quod hu-
iuſmodi diſſenſiones & ſcandala ex falſitate doctrinæ [illegible]rouueniebant. Vnde alibi dicit: Si quis vo-
Galat. 1. b bis Euangelizauerit præter id quod accepiſtis, anathe[illegible]a ſit. Secundo monet vt cogniti vitentur,
dicens. *Et declinate ab illis*, id eſt, eorum doctrinam & [illegible]nſortia fugite. Vnde Dauid: Declinate à
me maligni, & ſcrutabor mandata Dei mei.

Text. *Huiuſmodi enim Chriſto domino noſtro non ſeruiun[illegible] ſed ſuo ventri: & per dulces ſermones & benedictiones ſeducunt corda innocentium. V[illegible]ra enim obedientia in omni loco diuulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos ſapie[illegible]es eſſe in bono, & ſimplices in malo.*

HIc aſsignat duas rationes prædictæ monitionis, quarum prior ſumitur ex parte eorum quos volebat vitari, quorum primo deſcribit intentionem, dicens: *Huiuſmodi enim homines non ſeruiunt Chriſto domino, ſed ſuo ventri.* Non enim prædicabant propter gloriam Dei, ſed propter quæ-
Philip. 3. d ſtum vt ſuum ventrem implerent, de quibus alibi dicit: Multi ambulãt quos ſæpe dicebam vobis,
nunc autem & flens dico inimicos crucis Chriſti, quorum Deus venter eſt. Secundo deſcribit eo-
rum deceptionem, dicens. *Et per dulces ſermones ſeducunt corda innocentium*, id eſt, ſimplicium & im-
Prou. 14. b peritorum, de quibus Salomon: Innocens credit omni verbo. *Et per dulces ſermones* in quibus ſan-
Pſal. 27. a ctitatem prætendunt, ſecundum illud: Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in
cordibus eorum. *Et benedictiones* quibus, ſcilicet benedicunt, laudant, & adulantur illis qui eos ſe-
Eſa 3. b quuntur, vt facilius decipiant, ſecundum illud: Popule meus qui te beatum dicunt, ipſi te deci-
Malac. 2. d piunt: talibus benedictionibus maledicit Deus, ſecundum illud: Maledicam benedictionibus ve-
ſtris. Secundam rationem prædictæ monitionis aſſignat ex conditione Romanorum, qui faciles
ſe exhibebant ad ſequendum bonum & malum. Vnde primo commendat eos de facilitate ad bo-
num, dicens: *Veſtra enim obedientia*, qua de facili obediſtis, *in omni loco diuulgata eſt*, propter domi-
nium quod tunc Romani obtinebant ſuper alias nationes, ideo quæ à Romanis fiebant de facili
Supra 1. b diuulgabantur ad alios. Vnde ſupra: Fides veſtra in vniuerſo mundo annunciatur. De illa obe- E
dientia in bonum congratulabatur, dicens. *Gaudeo igitur in vobis* quia, ſcilicet fidei obediſtis & hoc
1. Cor. 13. e in charitate, de qua dicitur, quod non congaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. De-
inde reddit eos cautos contra malum dicens. *Sed volo vos eſſe ſapientes in bono*, vt, ſcilicet ei quod bo-
1. Theſ. vlt. d num eſt adhæreatis, iuxta illud: Quod bonum eſt tenete. *Et ſimplices in malo*, id eſt, impermixtos in
Matt. 10. malo, Ne, ſcilicet propter aliquam ſimplicitatem declinetis in malum. Vel vt talis *ſit in vobis* ſim-
plicitas quod nullũ decipiatis, neque ab aliis decipi patiamini, de hac ſimplicitate Chriſtus: Eſtote
Hiere. 4. prudent[illegible] ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Econuerſo de quibuſdam dicit Hieremias:
Sapientes [illegible]nt vt facian[illegible] bene autem facere neſcierunt.

Tex. *[illegible]em pacis conterat Sathanam ſub pedibus veſtris velociter; Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum.*

HIc optat & [illegible]recatur eis diuinum auxilium contra huiuſmodi deceptores, dicens: *Deus autem*
Prou. 6. b *pacis*, ſcilic[illegible] dator & author, qui eas diſſenſiones faciunt, odit. *Conterat Sathanam*, id eſt, dia-
bolum qui per iſtos pſeudoapoſtolos vos decipere conatur, *ſub pedibus veſtris*, vt ſcilicet per veſtrã
ſapientiam vincatis. *Velociter*, id eſt, & hoc fiat velociter, ſcilicet in aduentu meo, poteſtate nobis
Luc. 10. c à Chriſto data, ſecundum illud: Ecce dedi vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes & ſcorpio-
Matt. vlt. a nes, & virtutem inimici. Et Malach. ait: Calcabitis impios cum fuerint ſicut cinis, ſub planta pe-
dum veſtrorum. Deinde ad hoc obtinendum precatur gratiam Chriſti, dicens: *Gratia domini no-
ſtri, & cæt.* quæ, ſcilicet ſufficit ad vos tuendos ab omnibus malis, & periculis, ſecundum illud:
Sufficit tibi gratia meá: *ſit vobiſcum*, & vos protegat.

TERTIA PARS DECIMISEXTI CAPITIS.

Text. *Salutat vos Timoth. adiutor meus, & Lucius, & Iaſon, & Soſipater cognati mei. Saluto ego vos tertius, qui ſcripſi Epiſtolam in domino. Salutat vos Caius hoſpes meus, & vniuerſæ Eccleſiæ. Salutat vos Eraſtus, Archarius ciuitatis, & Quartus Frater.*

HIc Salutat Romanos ex parte aliorum, & primo ex parte Timothæi, quem dicit adiutorem F
1. Cor. 4. d ſuum in prædicatione Euangelij. Vnde Corinthiis ſcribens dicit. Miſi ad vos Timoth. qui
eſt filius meus chariſſimus & fidelis. Addit autem & Lucius, & Iaſon, & Soſipater cognati mei,
quia Iudæi erant, ſupplendum eſt ſalutant vos. Erat autem quidam Scriba Diui Pauli nomine
Tertius, cui Apoſtolus conceſſit vt ex ſua perſona Romanos ſalutaret. Ideo ſe interſeruit, dicens:
Saluto vos, & cæt. Enumerat Apoſtol. inter alios Caium hoſpitem ſuum, ad quem dirigitur ter-
tia Diui Ioannis Epiſtola canonica, in qua commendatur de charitate quam exhibebat ſanctis.
Nominat etiam Eraſtum Archarium ciuitatis, qui, ſcilicet cuſtodiebat Archam communem, id
eſt, communes reditus ciuitatis. Vltimo nominat quendam fidelem qui vocabatur Quartus,
prout ſcriba vocabatur Tertius.

Text. *Gratia domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen. Ei autem qui potens eſt vos confirmare iuxta Euangelium meum, & prædicationem Ieſu Chriſti, ſecundum reuelationem myſterij temporibus æternis taciti, quod nũc patefactum eſt per ſcripturas prophetarum, ſecũdum præceptum æterni Dei, ad obeditionẽ fidei, in cunctis Gentibus cogniti, ſoli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum, cui honor & gloria in ſecula ſeculorum. Amen.*

HIc ſalutat Romanos ex parte ſua, dicens. *Gratia, &c.* & finit Epiſtolam cum gratiarum actio-
ne, dicens: *Ei autem*, ſcilicet Deo qui eſt Trinitas, *qui potens eſt vos confirmare*, ſecundum illud:

A Modicum passos ipse perficiet, confirmabit, consolidabitque & hoc in fide, quæ est *iuxta Euange-* 1.Pet.vlt.c
lium meum, id est, secundum Euangelium q[illegible]d ego prædico, *&* etiam secundum *prædicationem Iesu*
Christi, qui primo Euangelium prædicauit, [illegible]cundum illud: Quæ cum initium accepisset enarrari Hebr.2.a
per dominum. Vnde D. Matthæus dicit. C[illegible]cuibat Iesus prædicans Euangelium regni, subiungit. Matth.4.d
Secundum reuelationem mysterij, id est, secret[illegible] quod quidem potest referri ad id quod dixerat iuxta
Euangelium meum. Vel quia in Euangelio [illegible]uelatur secretum diuinæ incarnationis, secundum
illud: Iustitia Dei reuelatur in eo. Vel quia i[illegible] Apostolo est Euangeliũ reuelatum secundum illud: Supra 1.e
Nobis autem reuelauit Deus per spiritum su[illegible]m. De hoc autem secreto dicit Esa. Secretum meum 1.Cor.2.c
mihi. Vel potest melius referri ad hoc quod [illegible]xerat confirmare, quasi dicat, Deus potest vos con- Esa. 24.c
firmare in Euangelio meo & prædicatione. [illegible]t hoc secundum reuelationem mysterij secreti, scili-
cet de conuersione Gentium, de quo alibi: Mihi autem omnium sanctorum minimo data est gra-
tia hæc in Gentibus illuminare, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi à seculis in Deo. Vnde Ephes.3.b
subdit *temporibus æternis taciti.* Quia videlicet occultum erat apud homines quod Gentes essent
conuertendæ ad fidem. vocat autem hæc tempora æterna quasi diu durantia, quia à principio
mundi hoc fuit occultum, sicut & in Psalm. Illuminans tu mirabiliter à mõtibus æternis. Vel po-
test dici quod tempora æterna dicũtur ipsa æternitas, de qua Esaias. Excelsus & sublimis habitans Psal. 75.a
æternitatem, vt sicut simplex Dei essentia per quandam similitudinem dimensionibus describitur,
secundum illud: Longior terra mẽsura eius, & latior mari. Ita simplex eius æternitas per tempora Esa. 57.c
designatur, inquantum omnia tempora continet. Subdit autem *quod,* scilicet mysterium, *nunc pa-* Iob.11.b
tefactum est per scripturas prophetarum, id est, secundum quod prophetæ prædixerunt, vt patuit supra
quinto. Vnde Ephesiis scribens ait: Aliis generationibus non est agnitum filiis hominũ, sicut nunc Ephe.3.a
manifestum est sanctis Apostolis eius, & prophetis in spiritu esse Gentes cohæredes. Est autem pa-
tefactum per operis impletionem, ex præcepto Dei. Vnde dicit secundum præceptum Dei, qui,
scilicet æterno proposito ea quæ vult temporaliter facit, quod quidem præceptum Dei *ad obeditio-*
B *nem fidei* est *in cunctis Gentibus,* id est, vt omnes Gentes obediant fidei. Vnde supra ad obediendum Supra 1.a
fidei, in omnibus Gentibus. Si autem loquamur de mysterio incarnationis, sic construenda est li-
tera mysterij inquam temporibus æternis taciti, quia ante non erat ita manifestum, quod quidem
mysterium nunc patefactum est per scripturas prophetarum, qui hoc prædixerunt secundum præ-
ceptum æterni Dei, qui voluit mysterium incarnationis patefieri, & hoc ad obediendum fidei in
cunctis Gentibus mysterij, inquam licet taciti apud homines tamen cogniti soli Deo sapienti, quia
ipse solus hoc cognouit, & quibus voluit reuelare, quia quæ sunt Dei, nemo nouit nisi spiritus Dei.
Vel potest intelligi de Deo qui solus est sapiens, scilicet per essentiam, prout dicitur quod nemo Matt. 19.b
bonus nisi solus Deus. Nec per hoc excluditur filius, quia eadem est perfectio totius [illegible]rinitatis, Mar.10.c
prout econuerso dicitur. Nemo nouit patrem nisi filius, non exc[illegible] spiritus sa[illegible]s, neque Matt.11.d
pater à notitia suiipsius. Subdit autem, *per Iesum Christum,* quod non est [illegible]dum quod
Deus pater sit sapiens per Iesum Christum, quia cum in Deo sit idem sapere quo[illegible]t esse, sequere-
tur quod pater esset per filium, quod est inconueniens. Sed hoc referendum est a[illegible] hoc quod supra
dixerat, nunc patefactum est, scilicet per Iesum Christum: *cui* Iesu Christo, *est* h[illegible]or, per reueren-
tiam totius creaturæ, secũdum illud: In nomine Iesu omne genu flectatur. *& gloria,* scilicet quan- Philip.2.b
tum ad plenam diuinitatem, sicut ibi subditur. Et omnis lingua confiteatur quia dominus Iesus
Christus in gloria est Dei patris. vel potest sic construi, cogniti soli sapienti Deo: cui scilicet Deo,
est gloria per Iesum Christum, qui eum glorificauit, secundum illud: Ego te clarificaui super ter- Ioan. 17.a
ram, & supplendum est sit honor & gloria. Et hoc non ad tempus, sed in secula seculorum. secun-
dum illud: Iesus Christus heri, & hodie ipse est in secula. Addit autem ad confirmationem verita- Hebr.vlt.b
tis, Amen, quod vt dictum est interpretatur fiat.

Illustratio Epistolæ ad Romanos fœliciter explicit.

4.
94

INSTITVCIONS. THEOLOG

calibrite
colorchecker CLASSIC
mm